JC.17.Pl.2.

37
26 F
15

BEATI

ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORVM,

COMMENTARII { *in Matthæum.* *in Marcum.*

Recogniti per R. A. P. F. PETRVM IAMMY, ſacræ Theologiæ Doctorem, Conuentus Gratianopolitani, eiuſdem Ordinis,

NVNC PRIMVM IN LVCEM PRODEVNT.

Operum Tomus Nonus.

Hic Liber est Conuentus S. Nicolai Tolent: de Urbe Ord: Erem: discalc: S. Augustini.

LVGDVNI,

Sumptibus { CLAVDII PROST. PETRI & CLAVDII RIGAVD, Frat. HIERONYMI DELAGARDE. IOAN. ANT. HVGVETAN. } *Via Mercatoria.*

M. DC. LI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

D. ALBERTI MAGNI, RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS Prædicatorum,

IN EVANGELIVM SECVNDVM MATTHÆVM LVCVLENTA EXPOSITIO.

PROLOGVS.

SVME tibi librum grandem & ſcribe in eo ſtylo hominis. Iſa. 8. *Sume à me factum, & à me apertum.* Ezech. 2. *Ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber, & expandit illum coram me.* Dan. 7. *Libri aperti ſunt.* Apocal. 2. *Vidi in dextra ſedentis librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem. Et* infra. *Dignus es Domine Deus accipere librum, & ſoluere ſignacula eius, &c. Ideo ſumptio, motus eſt ad ſumentem à porrigente alio. Non ergo intellectu tuo penetra: ſed in captiuitatem redige omnem intellectum in obſequium Chriſti* 2.Corinth. 10. *vt dicas: Lingua mea, calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* Matth. 10. *Non vos eſtis qui loquimini: ſed Spiritus Patris veſtri, &c.* Iob 32. *Vt video, Spiritus eſt in hominibus, & inſpiratio Altiſſimi dat intelligentiam.* 2. Petr. 1. *Non voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed Spiritu-ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines. Non ergo irrumpe: ſed à Spiritu-ſancto ſume, & à dextra ſedentis ſuper thronum: attendens quod perſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria* Prouer. 25. Ioan. 14. *Paracletus Spiritus veritatis, quem mittet Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Nec ſume alij, vt ad alium referas librum: ſed* [Sume tibi] *incorporandum, quærens quod ædificet te primum, & ex te alios.* Ezech. 2. *Comede quæcunque dedero tibi. Et* Ezech. 3. *Cibauit me volumine.* Ierem. 15. *Inuenti ſunt ſermones tui, & comedi eos.* Deuter. 8. *Non in ſolo pane viuit homo: ſed in omni verbo, &c.* Apocal. 10. *Accepi librum de manu Angeli, & de-*

uoraui illum : & factus eſt in ore meo tamquam mel dulcis : & cum deuoraſſem eum amaricatus eſt venter meus , hoc eſt , cordis affectus propter peccati indignationem.

Librum] Matthæum, *qui eſt, liber generationis* IESV CHRISTI. Nehe. 8. *Aures omnis populi intentæ erant ad librum* [grandem] *grandia continentem.* Zacha 5. *Video volumen volans : longitudo eius viginti cubitorum , & latitudo eius decem cubitorum. Longitudo ab imo ſuperius : quia inferius & ſuperius ſunt principia longitudinis , vt dicit* Ariſto. 2. de cælo. *Ima ſunt aſſumptio generationis hominis & formæ ſerui.* Phil. 2. *Exinaniuit ſemetipſum : formam ſerui accipiens , &c. Summa autem ſunt conſeſſus ad dexteram Patris. Continetur autem hic generatio duplex : materialis ex genealogia , & formalis ex opere Spiritus ſancti & conceptu Virginis. Manifeſtatio duplex ſubiungitur : vna facta Regibus , & alia per teſtimonium* Ioannis : *deinde Baptiſmus ſubditur , & poſtea tentatio : deinde prædicatio , cui ſubiungitur Diſcipulorum vocatio : & poſtea ſermo in monte , qui totus eſt de impletione legis per Euangelicam perfectionem : cui annectuntur in fine effectus quos ſermo habet in obſeruantibus eundem , qui ſunt decem. Sequitur autem hic omnium horum per miracula confirmatio , Apoſtolorum electio , & eorundem inſtructio : cui ſubiungitur poteſtas clauium , & præſignatio futuræ beatitudinis per transfigurationem : & poſtea oſtenditur modus perueniendi ad illam per humilitatem , & libertatem , & per patientiam remiſſionis in nos peccantibus , & caſtitatem , & obedientiam , & alias virtutes , quæ omnia computantur pro vno : & hæc omnia ſequitur inſtructio de futuro iudicio tam ex parte iudicis quam ex parte iudicandorum , & excidij mundi quod ante iudicium futurum eſt : cui ſubiungitur ſacramentum redemptionis per Paſſionem : deinde Reſurrectionis cum apparitionibus factis : & tandem vigeſimum , quod longitudinem libri complet , conſeſſus ad dexteram Dei Patris. Latitudo autem decem cubitorum : quia per latitudinem totam docentur in eo bona in genere , & bona gratiæ : bona virtutis , præcepti , conſilij , ſupererogationis : variata litera ſiue hiſtoria , tropologia , allegoria , & anagogia.* Baruch. 4. *Sicut fuerunt ſenſus veſtri auerſi , vt prouocaretis Deum : decies tantum conuertentes requiretis eum.* Iſa. 34. *Requirite diligenter in libro Domini , & legite : vnum ex omnibus non defuit , alter alterum non quæſiuit.*

Et ſcribe in eo] *Contra,* Iob 31. *Librum ſcribat ipſe qui iudicat. Reſponſio.* Ioan. 5. *De me ille ſcribit. Deus enim ſcribit in corde.* Ierem. 31. *In corde eorum ſcribam eam.* Matthæus *& alij in charta.* Pſalm. 44. *Lingua mea , &c. Vnde primas tabulas Deus , ſecundas autem homo ſcribit.* Apoc. 1. *Quod vides , ſcribe in libro* [ſtylo hominis] *quia faciem humanitatis.* Baruch 3. *In terris viſus eſt , & cum hominibus conuerſatus eſt.* Ioan. 1. *Verbum caro factum eſt , & habitauit in nobis.* Phil. 2. *In ſimilitudinem hominum factus , & habitu inuentus vt homo.* Hebr. 2. *Debuit per omnia fratribus ſimilari , vt miſericors fieret. Vel* [ſtylo hominis] *hoc eſt , ad intellectum hominis vt facile intelligat homo.* Iſa. 8. *Liga teſtimonium , ſigna legem in Diſcipulis meis.* Habac. 2. *Scribe viſum & exara eum ſuper tabulas , vt percurrat qui legerit.* Nehe. 8. *Eſdras ſacerdos legit in libro diſtincte & aperte in platea , quæ erat ante portam aquarum , à mane vſque ad medium diem in conſpectu virorum ac mulierum & ſapientum.* 1. Cor. 2. *Sermo meus & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis , ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis.*

ARGVMENTI
S. HIERONYMI,
IN EVANGELIVM
SECVNDVM MATTHÆVM,
EXPLANATIO.

MATTHÆVS ex Iudæa ſicut in ordine primus ponitur, ita Euangelium in Iudæa primus ſcripſit: cuius vocatio ad Deum ex publicanis actibus fuit.

Primo tangit Scriptoris ad ſcribendum idoneitatem, ſecundo materiam & circunſtantias ſcripti, tertio finem. Idoneitatem oſtendit ex quinque: ex nomine, *Matthæus*, qui donatot conſilij interpretatur propter arcanorum ſcribendorum reuelationem. *1. Corinth.* 2. Nos ſpiritum non huius mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. *Eccli.* 6. Conſiliarius ſit tibi vnus de mille, qui videlicet ab eo vocatus eſt, qui vocatur Admirabilis conſiliarius *Iſa.* 9. Vel ſecundum LXX. Magni conſilij Angelus. Huius enim præſagium fuit, quod in conuerſione mutato nomine, *Matthæus* dictus eſt. *Iſa.* 65. Seruos ſuos vocabit alio nomine, in quo qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in Deo. Amen.

Secundo deſcribit ex loco natiuitatis, qui præſignat ſcripturam ſalutis *Ioann.* 4. Salus ex Iudæis eſt. *Pſalmo* 75. Notus in Iudæa Deus. *Baruch* 4. Beati ſumus Iſraël: quia quæ Deo placent, nobis manifeſta ſunt. Notitia igitur ad Scriptoris auctoritatem refertur.

Tertio tangit ordinem ex loco: ex quo enim ſalus eſt ex Iudæis, rationabiliter in Iudæa ſcribitur primo Euangelium ſalutis. *Pſalmo* 113. Facta eſt eſt Iudæa ſanctificatio eius. Si enim contradici debuit: vbi res certa fuit, debuit aut reprobari, aut confirmari. *Act.* 4. Hominem videntes ſtantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere. Ideo hoc ordine vtitur loquens Apoſtolis *Act.* 1. Eritis mihi teſtes in Ieruſalem & in omni Iudæa & Samaria & vſque ad vltimum terræ. Primum ergo in Iudæa: & ideo dicit [in Iudæa Euangelium primus ſcribit] *Act.* 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad Gentes.

Quarto ſecundum ordinem ſententiæ (licet tertium ſit ſecundum ordinem literæ) tangit ordinem Euangeliſtæ, cum dicit [ſicut in ordine primus ponitur] Ratio huius eſt: quia aliæ facies aliorum faciei hominis (quæ eſt *Matthæi*) circumponuntur: & ita quaſi ſubiecta ad alias præponitur. *Ezechiel.* 1. Facies hominis in eis. Quod de nulla aliarum facierum dicitur: quia aliæ huic quaſi circumponuntur. Vnde etiam inter alias facies hæc ad anterius conuertebatur: vt licet *Marcus* ſcribat leonis faciem in Reſurrectione, & *Lucas* vituli in Paſſione, & *Ioannes* aquilæ in Aſcenſione: tamen hæc omnia in facie hominis ſunt patrata: & ideo prior in ordine eſt facies hominis ſecundum naturam. Adhuc, Naturaliter habet faciem hominis: alias autem per metaphoram. *Ierem.* 31. Nouum faciet Dominus ſuper terram: fœmina circundabit virum. Cuius eſt facies hominis, non leonis, vel alterius. *Pſalmo* 86. Natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam Altiſſimus. Sed contra? *Auguſt. in lib. de Concordia Euangeliſtarum.* Mihi videntur probabilius

aliquid attendiſſe, qui leonem in *Matthæo*, hominem in *Marco*, vitulum in *Luca*, aquilam in *Ioanne* intellexerunt. Reſpondeo. *Auguſtinus* non loquitur quoad faciem ſecundum ſubſtantiam: ſed quoad proprietatem tribus regalis, per quam deſcendit: ſicut dicitur *Apocalypſ.* 5. Leo de tribu Iuda. Omnes autem alij ſancti de ſubſtantia faciei loquuntur, quam conuertit ad homines anterius: quæ eſt hominis nati ex hominibus, & humana inter homines exhibens & patiens: quilibet enim Euangeliſtarum faciem ſibi propriam conuertit ad homines in principio ſuæ ſcripturæ, ſed hominis facies anterius conuertitur. *Ezech.* 10. Intuitus eorum, & impetus ſingulorum ante faciem ſuam ingredi.

Quinto tangit ex gratia congruentiam ſcripturæ. Cuius vocatio *infra* 9. *Luc.* 5. & *Marc.* 2. Quæſtibus enim inhians terrenis neſcit intelligere cæleſtia ſacramenta, quæ conuerſus intelligit per gratiam. 1. *Corinth.* 3. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei: ſtultitia enim eſt illi. Et ſequitur. Spiritualis autem iudicat omnia, &c. *Baruch* 3. Filij agar qui exquirunt prudentiam quæ de terra eſt, negotiatores terræ, & Theman, & fabulatores, & exquiſitores intelligentiæ: viam autem ſapientiæ neſcierunt, neque commemorati ſunt ſemitas eius. Agar aduena interpretatur, & ſignificat extraneos in Dei ſecretis, licet ſint ſapientes in mundanis. *Galat.* 1. Cum placuit ei qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, vt reuelaret Filium ſuum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus: continuo non acquieui carni & ſanguini. *Phil.* 3. Quæ mihi fuerant lucra, hæc arbitratus ſum vt ſtercora: vt Chriſtum lucrifacerem. Publicanus dicitur à publico: quia illi qui publicis tributis, vectigalibus ſcilicet præerant, dicebantur publicani. Non autem à Publio dicitur, vt quidam male dicunt, quia ante Publium multi publicani dicebantur: & ideo *infra cap.* 9. in telonio ſedere dicitur. Telos autem Græce, Latine ſonat vectigal quòd publicè & his qui publica gerebant officia, ſoluebatur in ſtipendia pro Republica manutenenda. Licet autem hæc vtiliter ſoluantur pro pace communi: propter quod dicitur *Rom.* 13. Cui vectigal, vectigal: & cui tributum, tributum: tamen qui his præponuntur, plerumque per angarias & rapinas faciunt, & homines concutiunt. *Luc.* 3. Venerunt publicani ad Ioannem vt baptizarentur: & dixerunt ad illum: Magiſter quid faciemus? At ille dixit ad eos. Nihil amplius quam quòd conſtitutum eſt vobis faciatis. Interrogabant autem eum & milites qui & reipublicæ militabant & ſtipendia accipiebant, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait ad eos: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: ſed contenti eſtote ſtipendiis veſtris.

Duorum in generatione Chriſti principia præſumens: vnius cuius prima circunciſio in carne: alterius cuius ſecundum cor electio fuit. Ex vtriſque enim patribus Chriſtus.

Hic tangit circa materiam & circa circunſtantias ſcripti tria: à quibus videlicet incboat, & qua ratione: quoad naturam enim corpulentæ ſubſtantiæ, ſemota lege concupiſcentiæ, inchoat ab Abraham, cuius circunciſio præſignat concupiſcentiæ præciſionem in eo quod aſſumptum eſt à Chriſto: quia aliter non prodeſſet ad medicinam. *Geneſ.* 17. Maſculus, cuius præputij caro circunciſa non fuerit, peribit de populis ſuis. Et *Ibidem*. Hoc erit ſignum inter me & ſemen tuum. Quoad regnum autem quod ſanatos & redemptos introduxit incboat a Dauid. *Col.* 1. Tranſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuæ: & ideo ſecundum cor eligitur. 1. *Reg.* 13. & 1. *Reg.* 16. & *Act.* 13. vt per hoc regnum immobile ſignificetur. *Hebr.* 12. Itaque regnum immobile ſuſcipientes gratiam habemus per quam ſeruiamus. Hæc oſtendunt promiſſiones: quæ enim facta eſt ad Abraham, eſt: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes *Geneſ.* 22. Quod exponit Apoſtolus *Galat.* 3. Semini tuo quod eſt Chriſtus: eo quod corpulentam ſubſtantiam ſine cauſa maledictionis (quæ lex concupiſcentiæ eſt) aſſumpſit. Ad Dauid autem *Pſalm.* 131. De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. *Luc.* 1. Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius. *Iſai.* 9. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, &c. *Iſai.* 16. Præparabitur in miſericordia ſolium eius, & ſedebit ſuper illud, &c. Ad hæc enim duo venit Chriſtus: vt ſcilicet curaret naturam aſſumendo & patiendo, & introduceret in regnum reſurgendo & aſcendendo: & hoc dicit ratio ſequens

Sicque quaterdenario numero triformiter poſito, principium à credendi fide in electionis tempus porrigens, & ex electione vſque in tranſmigrationis diem dirigens, atque à tranſmigrationis die vſque in Chriſtum definiens: decurſam aduentus Domini oſtendit generationem: vt numero ſatisfaciens & tempori.

Secundo tangit genealogiæ decurſum, dicens [Sicque quaterdenario numero triformiter] hoc eſt, in tribus formis ſecundum tres dignitates, quibus regebatur antiquus populus, Patriarcharum, Regum, Pontificum. A Patriarchis natura corpulentæ ſubſtantiæ deſcendit, quæ in Regibus ad regnum permanens exaltata fuit: & à Regibus in captiuitatem deficiens, per Pontifices redempti gubernati ſunt. Sicut Chriſtus corpulentam ſubſtantiam accepit, quam in regnum permanens exaltauit: & oblatione ſimul & officio Sacerdotis ſecundum ordinem Melchiſedech populum à captiuitate redemit: & ideo dicit, triformiter: formam Patriarcharum, & Regni, & Pontificatus innuens. De primo *Heb.* 2. Nuſquam enim Angelos apprehendit: ſed ſemen Abrahæ apprehendit. De ſecundo *Iſ.* 33. Dominus legifer noſter, Dominus Rex noſter: ipſe veniet & ſaluabit nos. De tertio *Hebr.* 9. Chriſtus aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum, &c. Et hoc eſt quod ſequitur [principium, &c.] Tertio ſubiungit

git borum rationem, dicens [& numero] ſatisfaciens [poſito] videlicet in genealogia patrum qui terminatur ſecundum formam per teſſaradecades.

Teſſataſum eſt quadratum, & decas eſt denum: quia ex 4. digito: & 10. articulo componitur. Et quatuor quidem quadrifidam mortem à qua redempti ſumus, ſignificat: tranſgreſſiones videlicet legum, naturæ, Moyſi, gratiæ, & mortem gehennæ: vel mortem trangreſſionis præceptorum, experientiæ in paradiſo, naturæ in mundo, decalogi, & legis gratiæ: aut mortem culpæ, pœnæ, naturæ, & gehennæ. Aut quia in quatuor plagis mundi diſperſi ſunt redimendi. Aut quia per quatuor Euangelia inſtruendi de Redéptore. Aut quia quatuor habitibus informandi hi qui redimuntur: habitu videlicet virtutis, doni ſancti Spiritus, beatitudinum quas in hoc libro docet *infra* 5. & fructuum Spiritus quos tangit Apoſtolus *Gal.* 5. Fructus autem Spiritus ſunt charitas, &c. De donis tangit *Iſa.* 11. Requieſcet ſuper eum Spiritus Domini. De virtutibus tangit *Act.* 1. Sedete in ciuitate quoadusque induamini virtute ex alto. De quatuor Euangeliis *Geneſ.* 2. Et fons aſcendebat de terra, qui hinc & inde diuiditur in quatuor capita. De plagis mundi *Ezech.* 37. A quatuor ventis cæli veni ſpiritus: & inſuffla ſuper interfectos, & reuiuiſcant. De quatuor mortibus *Iſa.* 28. & *Dan.* 7. Quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. In magna amaritudine impugnat culpa vento tentationis: pœna vento fluiditatis, quia per illam ventus eſt vita noſtra: mors naturæ vento exufflationis, tunc enim immitit ſe contra nauim vitæ ventus typhonicus confringens eam: mors autem gehennæ pugnat vento tempeſtatis. *Pſalm.* 5. Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Et hæc quatuor de natura ſua habet ventus. Spirat enim in aura, fluit in aeris commotione, exufflat inuenta, & impugnat obuiantia. Tranſgreſſiones legum ſignificantur *Ioel.* 1. Reſiduum erucæ comedit locuſta, reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit ærugo. Eruca in vigore, præceptum diſciplinæ ſiue experientiæ conſumptum inobedientia: locuſta ſaltans in vigore naturæ, tranſgreſſio legis ſiue præcepti naturæ: bruchus incidens & omnia deuorans, tranſgreſſio legis ſcriptæ: quia occaſione accepta peccatum per mandatum operatum eſt concupiſcentiam *Romano.* 7. Ærugo autem quaſi æris rubigo, præuaricationem ſignat legis & præcepti gratiæ: hoc enim comburitur in ſeipſo, ſicut dicit *Pſalm.* 79. Incenſa igni & ſuffoſſa ab increpatione vultus tui peribunt. Aut quatuor ſignificat quadrangulos in virtutibus cardinalibus per quas fit congruitas ad redemptionem. Prudentia rationem rectam eligibilium ad vitam habet medium, temperantia medium in paſſionibus innatis, fortitudo autem in paſſionibus illatis, iuſtitia vero in commutandis cum proximo vel diſtribuendis proximo medium habet æquale damni & lucri. *Sapientia cap. octauo.* Sobrietatem ſiue temperantiam & prudentiam docet: & iuſtitiam & virtutem, hoc eſt, fortitudinem: quibus in vita nihil hominibus eſt vtilius. Decem autem referuntur ad decalogum præceptorum *Exod.* 20.

D. Alberti Magni, in Euang. D. Matth.

Tempori autem ſatisfacit, diſtinguendo tempus peregrinationis Patrum terminatum ad patriam, Regum ad captiuitatem, captiuitatis ad redemptionem. De primo *Gen.* 15. Scito prænoſcens quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua. Et ſequitur: Generatione quarta reuertentur huc. De ſecundo *Thren.* 4. Ante faciem noſtram Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: In vmbra tua viuemus inter Gentes. De tertio *Ezech. cap.* 39. Reducam captiuitatem veſtram de cunctis locis.

Et ſe quid eſſet oſtenderet, & Dei in ſe opus monſtrans, etiam in his quorum genus poſuit, Chriſti operantis à principio teſtimonium non negaret.

Tertium eſt in quo tangitur finis: tangitur autem quadruplex finis: finis ſcilicet, Euangeliſtæ, finis Euangelij, finis legentium in Euangelio, & finis *Hieronymi* ſcribentis hunc Prologum. Finis Euangeliſtæ triplex: primus [vt & ſe quid eſſet oſtenderet] hoc eſt, in qua figura Euangeliſtarum: faciem enim hominis ad nos conuertit. Secundus [& Dei in ſe opus] quo de publicano fecit Apoſtolum & Euangeliſtam *infra* 9. *Romanor.* 5. Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. *Iſa.* 41. Primus ad Sion dicet: Ecce adſum & Ieruſalem Euangeliſtam dabo. *Eph.* 4. Ipſe dedit in Eccleſia quoſdam quidem Apoſtolos: quoſdam autem Prophetas: alios vero Euangeliſtas: alios autem paſtores & Doctores ad conſummationem Sanctorum in opus miniſterij in ædificationem corporis Chriſti, &c. Tertio tangit opus Chriſti in patribus, cum dicit [etiam in his quorum ge. &c.

In Patribus autem Chriſtus triplex opus perfecit: figuris videlicet ſalutem præſignando. *Hebr.* 10. Vmbram habens lex futurorum bonorum. 1. *Cor.* 10. Omnia in figura contingebant illis. Medicinam peccati propagando: licet enim per omnes generationes vſque ad Chriſtum excluſiue tam lege concupiſcentiæ quam corpulentæ ſubſtantiæ fieret propagatio, tamen fide & deuotione non intendebant niſi corpulentam ſubſtantiam in Chriſtum propagare: & hoc fuit opus Chriſti. Quæcunque enim generatio legem concupiſcentiæ ſequebatur, reputabatur inutilis: quia corpulentæ ſubſtantiæ propagatio fuit de prima inſtitutione humani generis, quæ de cælo in paradiſo eſt inſtituta: & de hac accepit Chriſtus *Ioan.* 3. Qui de cælo venit, ſuper omnes eſt. *Glo.* de altitudine humanæ naturæ. Alij legem concupiſcentiæ ſequentes eiiciuntur. *Gen.* 21. Eiice ancillam & filium eius. *Sap.* 4. Multigena impiorum multitudo non erit vtilis: & adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, &c. E contra de aliis primam inſtitutionem ſequentibus dicitur *Tob.* 13. Beatus ero ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Ieruſalem. *Sap.* 4. O quam pulchra eſt caſta generatio cum claritate! *Prouerb.* 5. Ceruа chariſſima, & gratiſſimus hinnulus. *Ariſto.* dicit quod cerua fugiens accipit ſemen: ſignificans caſtos fugientes concupiſcentiam in ſeminis propagatione: vnde

ne : vnde Patriarchatum proprium fuit homo dictum. *Tob.* 8. Tu ſcis quod non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam coniugem : ſed ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum. Tertium opus fecit Chriſtus in Patribus, promiſſa complendo & iuramenta verificando. *Hebr.* 6. Abrahæ promittens Deus, &c. *Ibidem.* Adhibuit conſilij ſui iuſiurandum vt per duas immobiles res, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, firmiſſimum habeamus ſolatium : qui confugimus, &c. *Luc.* 1. Iuſiurandum. *Ibidem.* Sicut locutus eſt ad Abraham patrem noſtrum. 2. *Machabaeor.* 1. Sicut ad Abraham, Iſaac, & Iacob pollicitus eſt. *Pſalm.* 109. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, &c.

Quarum rerum omnium tempus, ordo, numerus, diſpoſitio vel ratio, quod fidei neceſſarium eſt, Deus Chriſtus eſt.

Ecce finis Euangelij : & hic tria tangit, quæ ſcilicet ſunt ad finem vnum : & quis eſt finis : & quæ eſt intentio vlterior, quam conſequitur fine habito. Alius enim eſt finis operis, & alius eſt finis intentionis : ſicut lignarij fabri finis operis eſt domus : finis autem intentionis eſt defenſio ab imbribus & caumatibus, qua gaudent hi qui domum inhabitant. Ea quæ ſunt ad finem, ſunt [rerum omnium] quæ ſcribuntur in Euangelio [ordo] ſacramentorum : quo generatio eſt ante regenerationis ſacramentum: & poſt victoria contra diabolum : & poſt vocatio miniſtrorum : & poſt illuminatio per doctrinam agendorum & credendorum & appetendorum : & poſt ſanatio ægrorum, & confortatio debilium : & deinde inſtitutio officiorum : & poſt hæc inſtructio eorum quæ ad actus officiorum pertinent : & ſic venitur ad redemptionem & glorificationem. 1. *Corinth.* 14 Omnia ſecundum ordinem fiant in vobis. *Pſalm.* 47. Diſtribuite gradus eius, vt enarretur. &c. 3. *Reg.* 10. Regina Saba miratur ordines miniſtrantium. *Iudic.* 5. Stellæ manentes in ordine & curſu ſuo, aduerſus Siſaram pugnauerunt [numerus] eſt eorum quæ in ordine ponuntur. *Sapient.* 11. Omnia in numero & menſura & pondere diſpoſuiſti. *Pſalm.* 146. Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat, hoc eſt, micantium ſacramentorum [diſpoſitio] refertur ad Sacramentorum in Euangelio contentorum qualitatem : non enim rudia proponit, ſed diſpoſita propriis formis & materiis & ritu. *Pſalm.* 88. Diſpoſui teſtamentum electis meis, &c. *Sap.* 7. Sapientia eſt ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum. *Sapient.* 8. Accingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter [vel ratio] refertur ad cauſas : ſapientis enim eſt nihil ſine cauſa facere, quia aliter eſſent opera vacua. *Sapient.* 13. Vt non eſſent vacua ſapientiæ tuæ opera. *Iob* 5. Nihil in terra ſine cauſa fit, &c. [quod fidei neceſſarium eſt] Hic tangit finem, & dicit duo : tangit enim finem, & adiungit ea per quæ finis ipſe conſequitur intentionem, quæ eſt finis vltimus. Finis eſt [quod fidei neceſſarium eſt, Deus Chriſtus eſt] quia aliter vacua eſſet fides : quia non ſaluat niſi fides in Deum. *Luc.* 7. Fides tua te ſaluam fecit. *Matth.* 15. Magna eſt fides tua : fiat tibi ſicut vis. *Hebræo.* 11. Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum. Et *ibidem* dicitur, quod omnes teſtimonio fidei probati inuenti ſunt. *Marc.* 9. dicitur : Omnia poſſibilia ſunt credenti. Nec ſunt poſſibilia omnia: niſi credenti omnipotentiam in eo, in quem credit : & hoc non eſt niſi in Deo. *Luc.* 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum.

Qui factus eſt ex muliere, factus ſub lege, natus ex Virgine, paſſus in carne, omnia in cruce fixit : vt triumphans ea in ſemetipſo reſurgens in corpore, & patris nomen in patribus filio, & filij nomen patri reſtituens in filiis, ſine principio ſine fine, oſtendens ſe vnum cum Patre eſſe, quia vnus eſt.

Quatuor dicit: primum, materiale principium. *Gal.* 4. [Factus] dicit : quia factio actiue eſt à principio agente extrinſecus, quod de ſubſtantia ſua nihil ponit in facto : & ſic Spiritus ſanctus egit in conceptu Filij Dei : & ideo non eſt pater eius ſecundum carnem, ſicut dixit *Eluidius. Ioan.* 1. Verbum caro factum eſt. *Romano.* 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem [ex muliere] autem dicit : non propter mollitiem, ſed propter ſexum & materiam [factus ſub lege] *Gal.* 4. Ecce ſecundum. Primum pertinet ad naturam, ſecundum ad veritatem exhibitam. Et ſub lege eſt ſicut veritas ſub vmbra præfigurante: impleuit enim legem ſicut contentum implet continens vacuum. *Infra* 5. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere [natus de Virgine] Ecce tertium quoad modum natiuitatis ſine lege concupiſcentiæ. *Iſa.* 7. Ecce virgo concipiet & pariet filium. Et hic dicit [natus] quia Virgo non fecit, ſed de ſua ſubſtantia generauit eum. *Luc.* 1. Quomodo fiet iſtud, quia virum non cognoſco? Ideo dicitur Filius hominis, non hominum: quia non eſt natus ex commiſtione ſeminum, ſed ex ſanguine Beatæ Virginis. *Ezech.* 44. Porta hæc, clauſa erit : & non aperietur, & vir non tranſibit per eam, quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam [paſſus eſt in carne] Ecce quartum pertinens ad redemptionem. *Infra.* 26. 1. *Corinth.* 15. Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum Scripturas.

Omnia in cruce fixit] Ecce finis intentionis: & dicit quatuor intenta. Primum, quod eſt peccati deſtructio per Paſſionem. *Col.* 1. Cum mortui eſſetis delictis & præputio veſtræ carnis: conuiuificauit cum illo donans vobis omnia delicta : delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis : & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci. *Gal.* 2. Vt Deo viuam, Chriſto confixus ſum cruci. Viuo autem, iam non ego : viuit vero in me Chriſtus. 1. *Pet.* 2. Peccata noſtra ipſe pertulit in corde ſuo ſuper lignum, &c. [vt triumphans ea in ſemetipſo] Ecce ſecundum, quod eſt triumphi

phi per plenam iuſtificationem adeptio per Reſurrectionem Chriſti. *Romano.* 6. Mortuus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. *Col.* 2. Expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter palam, triumphans illos in ſemetipſo [& patris nomen in patribus filio] Attende, quod quia patris ſemen eſt operatiuum, & formatiuum: ideo ſemper natura ſimile ſibi in ſexu & aliis diſpoſitionibus generaret, niſi aliquis defectus materiæ impediret, qui plerumque eſt in materia ex parentibus. Et ſi Adam in ſimilitudine imaginis Dei in qua factus erat perſtitiſſet incorruptus, ſemine ſano & incorrupto ad ſimilitudinem illam genuiſſet: ſed cum cecidit, ad diſſimile primæ imaginis genuit: & ita nomen veri patris amiſit, & nomen corruptoris obtinuit. *Eph.* 2. Omnes naſcimur filij iræ. *Pſalm.* 17. Filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis, hoc eſt, à viis generationis inſtitutæ naturæ. Eadem ratione filij veræ filiationis amiſerunt nomen & rationem: & dicti ſunt filij alieni, non primi patris. Sed Chriſtus reſtituens primam ſimilitudinem, reſtituit nomen patris patribus, & nomen filij filiis: & hoc ſcribit *Matthæus.* Et ideo hoc totum factum eſt Filio operante, in nulla parte primo genitori diſſimili. *Romano.* 8. Quos præſciuit & prædeſtinauit cõformes fieri imagini Filij Dei, hos & vocauit. Rationabile autem eſt hoc, vt per filium verum & naturalem, ad ſimilitudinem primi patris reducantur filij iræ qui per adoptionem ſunt [&] primo [patri] filij veri [nomen in filiis] adoptionis [reſtituatur] *Pſal.* 81. Ego dixi: Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Non enim eſſent ex filiatione dij vocati, niſi ad Dei Patris ſimilitudinem, in qua inſtitutus fuit protoplaſtus, eſſent reducti. *Gal.* 4. Quia eſtis filij Dei, miſit Deus Spiritum Filij ſui in corda veſtra clamantem, Abba pater. *Ioan.* 20. Aſcendo ad Patrem meum, & ad Patrem veſtrum, &c. Hoc igitur eſt tertium quod intendit efficere in nobis. Et eſt ſimilitudo Patris, in qua protoplaſtus generaſſet ſi perſtitiſſet [ſine principio] Ecce quartum quod eſt cauſa præcedentium. Nullum horum effeciſſet niſi oſtenderet ſe vnum eſſe cum Patre: & [ſine principio & ſine fine] *Apocalypſ.* 1. Ego ſum alpha, & ô: principium, & finis. Id enim quod vere principium eſt, eſt ſine principio: & id quod vere finis eſt, ſine fine eſt, &c. [vnum eſſe cum Patre] *Ioan.* 10. Ego & Pater vnum ſumus. Hoc autem eſſe non poſſet, niſi [vnus] in perſona [eſſet] Dei & hominis Filius. Per hoc enim hominis Filius ſimilis eſt Patri ſicut Dei Filius: & ideo ſimilitudinem filiis gratiæ valet in Spiritu ſancto reſtituere. *Ioan.* 17. Volo Pater vt quos dediſti mihi, ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus. Et iterum. Tu in me, & ego in eis: vt ſint in vnum conſummati. 2. *Ioann.* 3. Chariſſimi nunc filij Dei ſumus: nondum apparuit quod erimus. Scimus autem quoniam cum apparuerit, hoc ſcilicet, quod erimus ex Dei filiatione, ſimiles ei erimus.

In quo Euangelio vtile eſt deſiderantibus Deum, ſic propria vel media vel perfecta cognoſcere: vt & vocationem Apoſtoli, & opus Euangelij, & dilectionem Dei in carne naſcentis per vniuerſa legentes intelligant: atque id in eo in quo apprehenſi ſunt & apprehendere appetunt, recognoſcant.

Ecce finis legentium & ſtudentium in Euangelio. Dicit autem hic duo, ſcilicet, qualiter ſtudendum eſt, & quis fructus ſtudij. Modus autem ſtudij, ſiue qualiter ſtudendum: quia in deſiderio Dei. *Pſalm.* 104. Quærite faciem eius ſemper. *Iſa.* 26. Nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ meæ [Sic propria vel media] Ecce fructus ſtudij, & eſt duplex: ſecundum cognitionem videlicet, & ſecundum affectionem. Secundum cognitionem duo ſunt attendenda: litera videlicet, & literæ intentio. In litera tria ſunt cognoſcenda: prima videlicet quæ pertinent ad humanitatis aſſumptionem, media quæ ſunt ad vocatorum illuminationem, perfecta quæ pertinent ad illuminatorum redemptionem & glorificationem. In primo Verbum caro factum eſt: in ſecundo lux vera illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: in tertio dixit, Conſummatum eſt *Ioann.* 19. *Ioann.* 17. Opus conſummaui quod dediſti mihi vt facerem. Vel, prima ſunt hiſtorialia: media autem allegorica conſtruentia fidei veritatem, & tropologica ædificantia ad virtutem: perfecta autem ſunt anagogica ad æternam eleuantia felicitatem. *Prouerb.* 30. Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus. Quatuor enim expoſitiones Scripturæ minimæ ſunt propter humilitatem. Literæ autem intentio eſt, vt ex ſcripto cognoſcamus quam mirabilis eſt vocatio Apoſtuli, qui ex Publicano vocatus eſt ad thronum maieſtatis inter animalia Dei. *Apocalypſ.* 4. In circuitu ſedis quatuor animalia plena oculis ante & retro. 1. *Reg.* 2. Suſcitans de puluere egenum, & de ſtercore erigens pauperem, vt ſedeat, &c. Et ex hac materia cognoſcamus [opus Euangelij] in operatione noſtræ ſalutis, in aſſumptione, verbo, opere, paſſione, & reſurrectione. Et ex cauſa cognoſcamus [dilectionem Dei in carne naſcentis] Nihil enim induxit ad hoc niſi dilectio. *Ioan.* 3. Sic Deus dilexit mundum, &c. *Ierem.* 31. In charitate perpetua dilexi te. *Deutero.* 31. Dilexit populos: omnes Sancti in manibus eius ſunt [atque id in eo in quo apprehenſi ſunt] Ecce fructus ſecundum affectionem [vt recognoſcant id in quo apprehenſi ſunt] Vt in eadem dilectione pro captu ſuo apprehendant. *Phil.* 3. Sequor autem ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum à CHRISTO IESV.

Nobis enim hoc in ſtudio argumenti fuit, & fidem factæ rei tradere, & operantis Dei intelligendam diligenter eſſe diſpoſitionem, quærentibus non tacere.

Ecce finis argumenti *Hieronymi*, in quo duo tangit: facit enim mentionem intentionis, &

dicit

dicit intentum. Argumentum fuit id quod arguit mentem, & arctauit in transferendo: & non accipitur proprie niſi ſit ab auctoritate. Quia illud argumentum infallibile in Euangelio, quia fundatur ſuper veritatem æternam. *Iob* 29. Verbis meis nihil addere audebant: ſed ſtillabat ſuper eos eloquium meum [& fidem factæ rei tradere] Ecce intentum: & dicit duo, ſcilicet, fidem factæ rei tradere quoad hiſtoriam. *Apocalypſ.* 22. Hæc verba fideliſſima ſunt & vera. *Prouerb.* 8. Iuſti ſunt omnes ſermones mei: & non eſt in eis prauum quid atque peruerſum. *Deut.* 32. Deus fidelis & abſque vlla iniquitate, &c. [& operantis Dei] Ecce ſecundum, modus & diſpoſitio Dei perficientis Euangelica ſacramenta. Diſpoſitio autem Dei eſt: quia ſpontanée, gratis, ex dilectione, ſufficienter ſalutem eſt operatus. De primo *Iſa.* 53. Oblatus eſt quia ipſe voluit. *Pſalm.* 53. Voluntarie ſacrificabo tibi. De ſecundo *infra* 10. Gratis accepiſtis, gratis date. *Iſa.* 55. Emite abſque argento, & abſque vlla commutatione vinum & lac. De tertio *Cantico.* 5. Comedite amici mei, & bibite, & inebriamini chariſſimi. De quarto *Iſai.* 5. & *Micha.* 6. Quid eſt quod facere tibi debui, & non feci? Hoc igitur ſtuduit [non tacere] Litote, hoc eſt, aſſerere: quia minus dicit, & plus ſignificat.

Liptote figura olim dicta litotes.

D. AL

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS par la grace de Dieu, Roy de France & de Nauarre, à Nos Amez & feaux Conſeillers, les Gens tenans nos Cours de Parlements, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts, leurs Lieutenants, & à tous autres de nos Iuſticiers & Officiers qu'il appartienda, Salut: Noſtre cher & bien Amé IEAN-ANTOINE HVGVETAN, le fils, Marchand Libraire à Lyon, Nous a fait remonſtrer qu'il deſireroit imprimer les *Oeuures d'Albert le Grand*, ce qu'il ne peut faire ſans grand frais, deſquels il craindroit d'eſtre fruſtré s'il n'auoit Nos lettres ſur ce neceſſaires, leſquelles il nous a treshumblement ſuppliés de luy accorder. A CES CAVSES, Nous auons permis & permettons par ces preſentes, à l'Expoſant d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter en tous les lieux de noſtre obeiſſance ledit liure, en vn ou pluſieurs Volumes, en telles marques, en tels Caractaire, & autant de fois qu'il voudra, durant vingt ans entiers & accomplis, à compter du iour que chaque Volume ſera acheué d'imprimer pour la premiere fois: & faiſons tres-expreſſes deffences à toutes perſonnes de quelle qualité & condition qu'elles ſoyent de l'imprimer, faire imprimer, vendre ny debiter en aucun lieu de noſtre obeyſſance ſoubs pretexte d'augmentation, correction, changement, de tiltre, fauſſes marques ou autrement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, ſans le conſentement de l'Expoſant ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de quinze mille liures d'amande, payables par chacun des Contreuenans, & applicables vn tiers à Nous, vn tiers à l'Hoſtel Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Expoſant, de confiſcation des Exemplaires contrefaict, & de tous depens dommages & intereſts, à condition qu'il ſera mis deux Exemplaires dudit Liure en noſtre Bibliotheque publique, & vn à celle de noſtre tres-cher & Feal le Sieur Seguier Cheualier, Chancelier de France, auant que l'expoſer en vente à peine de nullités des preſentes. Du contenu deſquelles Nous voulons que vous faſſiez ioüir plainement & paiſiblement l'Expoſant, ou ceux qui auront ſon droit, empeſchant qu'il ne leur ſoit donné aucun empeſchement, Voulons auſſi qu'en mettant au commencement ou à la fin de chaſque Volume dudit Liure, vn Extraict des preſentes, elles ſoient tenuës pour duëment ſignifiées, & que foy y ſoit adiouſtée & aux coppies, collationnées par l'vn de nos Amez & feaux Conſeillers & Secretaires, comme à l'Original. Mandons au premier Noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, de faire pour l'execution d'icelles, tous exploits neceſſaires ſans demander autre permiſſion. CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR, nonobſtant Clameur de Haro, Chartre Normande, &

autres

autres lettres à ce contraires. Donné à Paris le neufiéme iour de Nouembre, l'an de grace mil ſix cens quarante-quatre, & de noſtre Regne le ſecond.

Signé par le Roy en ſon Conſeil. CONRART.

Ledit Huguetan a aſſocié au ſuſdit Priuilege Claude Proſt, Pierre & Claude Rigaud, Freres, & Hieroſme de la Garde, pour en iouyr auec luy durant le temps porté par iceluy, conformément à leur Scrit du 7. Feurier 1644.

Acheué d'imprimer pour la premiere fois le 5. Nouembre 1650.

D. ALBERTI

D. ALBERTI MAGNI, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, RATISPONENSIS EPISCOPI, ORDINIS Prædicatorum

IN SACROSANCTA EVANGELIA LVCVLENTA EXPOSITIO.

INCIPIT EVANGELIVM ſecundum Matthæum.

CAPVT I.

LIBER generationis IESV CHRISTI filij Dei: filij Abraham:

Hic Euangeliſta librum ſuum intitulat, quòd ſit de generatione IESV CHRISTI: faciem hominis in principio libri ad nos conuertens. Diuiditur autem iſte totalis liber in Titulum & in Tractatum. In Titulo autem fit mentio de quatuor; De forma, de materia, & cui attribuitur generatio, quæ eſt materia libri, & à quibus eſt ortus ipſius, quia ab Abraham, & à Dauid. Eſt autem in titulo oratio ecliptica, & ſic ſupplenda. Iſte eſt liber generationis &c. Sed tunc incidit quæſtio, quia cum titulus dicatur à titan græcè, quod eſt radius, eo quod irradiat totum opus, de quo ſit, iſte videtur inconueniens eſſe titulus: quia non totus liber eſt de generatione, nec etiam maior pars ipſius.

Adhuc cum Lucas expreſſiùs dicat modum generationis & annunciationis, & conſequentia generationem, ſicut Circuncisionem, & Ipapantin: potiùs ſuum Euangelium intitulandum erat: De Generatione. Adhuc Ioannes ſcribit de vtraque Verbi generatione. Iſte autem non niſi de vna. Potiùs ergo Ioannis Euangelium de generatione eſt intitulandum.

Præſentationem in templo.

Si dicas; quoniam Matthæus ſcripſit Iudæis, quibus motis erat a principiis librorum intitulare libros: Et ideò morem geſſit eis à prima parte librũ intitulans. Videtur ſolutio nulla: quia fundatur ſuper falſum. Hebræi enim quando à principiis librorum libros intitulant, eandem proſequuntur materiam per totum: Sicut patet in *Geneſ.* in quo toto de generatione creaturarum & patrum intenditur: Et *Exodo* in toto continetur exitus de Ægypto. Et de his quæ facta ſunt in exitu, & ſic de aliis. Vnde librum Regum non ita intitulant, nec Iſaiæ, nec alios multos. Ergo nec iſte à principio libri librum intitulabit, niſi per totum aliquo modo de materia generationis IESV CHRISTI proſequatur. Si quis autem dicat materialiter eſſe dictum, vt ſit liber generationis, hoc eſt, geniti IESV CHRISTI: Hoc nihil eſſe videtur: quia ſic idem titulus erit omnium Euangeliſtarũ. Adhuc dignior eſt generatio æterna quàm temporalis: & ſic Ioannis Euangelium loquens de ęterna generatione, De generatione debuit intitulari.

Reſponſio ad primum: quia titulus iſte conueniens, & ad totum refertur librum: quia regeneratio cauſatur & rationem trahit à generatione, eo quod tactu mundiſſimæ carnis genitæ vim regeneratiuam contulit aquis: ſacramenta enim Chriſti non accipiuntur paſſiuè vt facta tantùm; ſed ad hoc ſunt facta, vt faciant in nobis. Et ideò generatio Chriſti tangitur facta, vt in nobis perficiat generationem (aliàs regenerationem) Et ideò poſt generationẽ Chriſti: ſtatim in hoc libro tangitur de regeneratione. Sed quia regeneratio non operatur niſi in vocatis & illuminatis: & virtutem efficiendi trahit à Paſſione & Reſurrectione: Ideò ſubiunguntur ea, quæ pertinent ad doctrinam, quæ format regenerandos, & ea quæ pertinent ad paſſionem & reſurrectionem, quæ perficiunt. Et ideo totaliter liber concluditur in exercitio regenerationis, cum dicitur capite Vltimo: *Baptizantes eos in nomine Patris*, &c. Et iſte eſt modus tractandi in diuinis, vbi Sacramenta Eccleſiæ

trahunt vigorem à ſacramentis,quæ Chriſtus fecit in ſeipſo.Et ſic titulos ad totum reſpicit:&facies hominis ſecundum totum lib.Mattheo conuenit.

Ad id quod inducitur de Luca,dicendum,quod, Lucas de generationis ſacramento non agit, ſed quædam tangit quæ in generatione fuerunt:quæ omnia conueniunt ſecundum faciem Dei potius, quàm ſecundum faciem hominis.Annunciatio vero tota:& quòd virtus Altiſſimi & Spirituſſanctus ſuperueniunt, non dicunt faciem hominis, ſed potius faciem Dei in homine. Et hoc facit ad acceptabilitatem hoſtiæ potius,quàm ad generationem hominis ſecundum hominis faciem: quia ex hoc, quòd Deus eſt oblatus,valuit plus in ſatisfaciendo, quàm Adam abſtulerat peccando,ſcilicet, Præſentatio in templo, ad oblationem pertinet, & etiam Circumciſio:eo quod in Circumciſione non fiebat regeneratio, ſed infans Deo per ſignum dicabatur: Et ideo Matthæus nihil horum ponit. Genealogia etiam,quam ponit Lucas,non eſt,vt innoteſcat generatio hominis,ſed potius,vt remoueatur mala ſuſpicio, quæ fuit de Chriſto, quòd putabatur eſſe filius Ioſeph,cu ipſe eſſet Dei filius in homine: ſic patet conſideranti verba Lucæ. Et ideo Lucas oſtendens faciem vituli,nullo modo intitulari debuit de generatione.

Qnod autem inducitur de Ioane,non valet:quia ille loquitur de diuina generatione, nec tangit de humana, niſi ea tenus,quæ cauſatur à diuina: Et hæc eſt ineffabilis *Iſa.53* Generationem eius quis enarrabit.Et ideo ab illa intitulari non potuit. Ad hoc autem quod dicitur,quòd accipiatur materialiter de Chriſto genito: videtur dicendum, quod hoc eſt verum, ſed eſt de Chriſto genito, in quantum eſt genitus:& ſic de ipſo non loquuntur alij Euangeliſtæ. Per dicta autem patet ſolutio ad omnia quæſita. Primum ergo quod tangit in titulo, eſt forma, cum dicit [Liber] Per modum enim libri deſcribit hoc, quod dicit Matthæus: quia ad memoriam æternam ſcribitur quod hic dicitur. *Apoc.1* Quod vides, ſcribe in libro & mitte ſeptem Eccleſiis. *Baruc.4.* hic eſt liber mandatorum Dei:& lex quæ eſt in æternum. *Iob 19.* Quis mihi det, vt ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det, vt exarentur in libro ſtilo ferreo, vel plumbi lamina aut celte ſculpantur in ſilice? Exarationem dicit propter in cor profundationem: Stilo ferreo propter domationem auctoritatis diuinæ, quæ domat intellectum. Lamina plumbi planitiem ſenſus hiſtorici cum grauitate myſterij incendit (aliàs intendit) Sculptura in ſiliee: tenacem memoriæ ſignificat impreſſionem. Vnde *Maximus* dicit,quod nihil aliud eſt auctoritas niſi rationis reperta veritas: & ob vtilitatem poſteritatis memoriæ commendata.Hoc ſignificatur qoòd lex inſcribitur lapidibus, qui fortiter & perpetuo tenent inſculpta.

[Generationis]Ecce Secundum quod eſt materia.Et reſpondent noua veteribus:Primus enim liber in veteri de generatione eſt:&Primus in nouo de generatione ſimiliter. Sed illa tendit à ſimilitudine Dei in regionem diſſimilitudinis; hæc autem diſſimilia reducit in Dei ſimilitudinem. *Iſa 66.* Si ego qui generationem aliis tribuo, ipſe ſterilis ero: dicit Dominus. *Sap. 4.* O quàm pulchra eſt caſta gener. cum cla. *Pſal. 23.* Hæc eſt generatio quærens. Dominum, &c. [generationis]paſſiuæ in Chriſto, & actiuæ in nobis. Sed ſecundum hoc termino ſemel poſito vtendum erit æquiuoce. Sed dicendum quòd ex vi habitudinis, quæ eſt inter rectum & obliquum, notatur cauſa materialis & generatio paſſiua. Sed ex ipſa ratione nominis, quod eſt generatio IESV CHRISTI, notatur cauſa efficiens noſtræ generationis. *Iſa. 46* Audite hæc domus Iacob, & omne reſiduum domus Iſraël,qui portamini à meo vtero,qui geſtamini à mea vulua, vſque ad canos ego portabo &c. Ideo Vicarius Chriſti dicit *Galat 4* Filioli mei,quos iterum parturio,donec formetur Chriſtus in vobis.

[IESV] Saluatoris, noo perditoris. Sicut enim Adam decidẽs ab imitatione imaginis, & ſimilitudinis diuinæ,genuit poſtea ad imaginem peccatoris,& non ad imaginem Dei.Et hic liber deſcribitur *Geneſ.5* Item in Reparatione ab imagine peccatoris, per generationem [IESV] ſaluati reſtituimur imitationi imaginis & ſimilitudinis Dei. *Col. 3.* Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis & induentes nouum hominem, qui renouatur in agnitionem Dei ſecundùm imaginem eius, qui creauit illum. *1. Corint 15.* Primus Adam de terra terrenus, ſecundus de cælo cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis,tales & cœleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni: ſic portemus imaginem cœleſtis. Et Paulo ante dicitur *ibidem.* Sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Eſt autem IESVS, nomen naturæ dictum, non ideò quod actum non ſonet; ſed ideò quia ille actus non competit Chriſto niſi ſecundum naturam diuinam. Quia ex illa eſt valor pretij ſalutis, & ex illa virtus ſaluandi, & ex illa eſt effectus ſalutis, & in ipſa eſt ipſa ſalus. *Infra primo.* Ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum *Ab. cha.* 3. Ego autem in Domino gaudebo: & exultabo in Deo IESV meo. *Eccli.46.* Fortis in bello IESVS Naue ſucceſſor Moyſi in Prophetis: qui fuit magnus ſecundum nomen ſuum, maximus in ſalutem electorum Dei:expugnare inſurgentes hoſtes, vt conſequeretur hæreditatem Iſrael. *Actor 4.*Non eſt in aliquo alio ſalus. Nec enim aliud nomen ſub cœlo datum eſt hominibus, in quo oporteat eos ſaluos fieri.

[Chriſti]vncti. *Iſa.61.*Spiritus Domini ſuper me: eo quod vnxerit me Dominus:Vngẽs autẽ Pater, Vnctio deitas Spiritus Sancti & Vnctu humanitas. *Pſ.44* & *Heb.1* Dilexiſti iuſtitiã,& odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. *Cant.1.* Oleum effuſum nomen tuum. *Act. 10.* Ieſum à Nazareth vnxit Deus Spiritu ſancto& virtute. Ideo dicit *Damaſcenus*, quòd IESVS ſonat Deum humanatum,& Chriſtus hominem deificatum, quaſi ſibi obuiantibus deitate & humanitate. Et motum Dei in hominem dicit IESVS; motum autem hominis in Deum dicit Chriſtus. *Can. 1* Oſculetur me oſculo oris ſui. Os enim Dei Verbum eſt, quod loquitur eum: Oſculum vnio Verbi cum homine. Ideo dicitur Chriſtus nomen officij: quia vnctione ſacrante officium Regis & Sacerdoris conferuntur. Sicut & Chriſtus Rex eſt & Sacerdos. *Luc. 1.* Regnabit in domo Iacob. *Iſa. 9.* Multiplicabitur eius imperium. *Pſal. 109.*Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Ideo Melchiſedech figura eius, Rex fuit & ſacerdos. *Gen 14. Hebr. 7.* Vtrumque autem, Regnum, ſcilicet, & ſacerdotium

tium per hæreditatem deuoluebatur ad ipſum. Et ideo ſequitur [filij Dauid] propter Regnum, &[filij Abraham] propter ſacerdotium, quia Abraham obtulit primum ſacrificium : Quod expreſſio & figura fuit eius quòd Chriſtus obtulit ſeipſum. *Gen.* 42. Tolle filium tuum & *Heb.* 11. Vnigenitum offerebat in quo acceperat promiſſiones.Sed quia prius eſt de poſitis legem ponere & in regnum congregare : quam redimere per oblationem : Ideo anteponitur [Filij Dauid] & ſubiungitur [filij Abraham [Rex enim ſe Regem exhibuit : Cum Leges dedit & præcepta diſpoſuit,& ordines officiatorum diſtribuit. Quia *Gło.* dicit, quod Regnum eſt legis & ordinis & boni diſtributio,tamen ſecundum *Hiero.& Cryſ* alia eſt cauſa ordinis.Ne videlicet cogatur repetere Abraham,quia ſi prius dixiſſet : filij Abraham: iterato texens genealogiam:haberet dicere Abraham & eſſet Dauid interpoſitus, ſicut diſcontinuans ordinem generationis. Prima autem ratio melior eſt. Et ſecundum illam obiicitur. Quia deberet dicere : filij Melchiſedech qui expreſſior eſt figura Sacerdotij. Sed ad hoc dicendum eſt, quod non eſt filius Melchiſedech ſecundum humanitatem. Sed Melchiſedech figura eſt, non oblationis qua obtulit ſeipſum in ara crucis: ſed quoad alia duo, quæ ſuum circunſtant ſacerdotium. Quorum Vnum eſt Ritus vſitatus in Eccleſia ſiue exercitium. Alterum autem eſt Duratio perpetua.Præterea Filio Dei ſecundum faciē Dei, non ſecundum faciem hominis aſſimilatur:in hoc quod eſt ſine patre & ſine matre & ſine genealogia. *Heb.7. ſecundum Gloſ.* Hi duo præmittuntur in titulo : quia ad eos principaliter facta eſt promiſſio, ſicut patet ex præhabitis. Vel quòd vnus fuit propheta & rex ; alter autem propheta & ſacerdos, quæ tria exhibuit Chriſtus. Abraham enim propheta fuit. *Gen.* 20 Redde vxorem viro ſuo,quia propheta eſt. Ideo dicitur quod iſti duo præmittuntur ſicut duæ columnæ ſtantes in foribus templi.3. *Reg.*7 Quarum vna vocabatur Ioachin, & altera Boox : circa quas inflexus fuit funiculus duodecim cubitorum qui duodecim alios his (aliàs habens) in prima teſſeradecade ſignificant duodecimApoſtolos circa oſtium Chriſtum *Ioan.* 10. implexos circa veritatem promiſſorum factorum patribus. Sed tunc incidit Quæſtio de hoc.Quòd cum duo nomina præmiſerit in titulo Iesv, Chriſti : induxit duos patres,ex quorum præfiguratione habet vnum quòd eſt nomen officij,& non induxit aliquem ex cuius præfiguratione haberet alterum quod eſt Iesvs: cùm tamen hoc poſſit inueniri. *Gen.* 14. Vocauit nomen eius lingua ſua Saluatorem mundi.Sed ad hoc dicendum,quòd Duo exiguntur ad hoc,quòd nomen ponatur in titulo. Vnum Præfiguratio officij ſicut dictum eſt,&alterum eſt deſcenſus per generationem. Et iſte deficit in Ioſeph & Iesv Naue. Adhuc actus Saluatoris non competit niſi naturæ diuinæ : & ex illa genealogiam habere non potuit. Adhuc Iſte actus verè hominibus non congruit, quia non vere ſaluant : ſicut verè regnant & vere offerunt, & ideo homines ſaluatores quaſi vacuo nomine præceſſerunt. Sic ergo Dauid ponitur propter regnum quod eſt poteſtatis. Abraham propter ſacerdotium quod eſt reconciliationis & propitiationis. Et ideo quando inuocabatur Chriſtus, ex fide inuocantium frequentius fit confeſſio poteſtatis, quòd hoc poſſet facere quod ab eo petatur. *Infra.* 15. Miſerere mei Domine fili Dauid, & *Infra* 21. Oſanna filio Dauid

Abraham genuit Iſaac : Iſaac autem genuit Iacob : Iacob autem genuit Iudam & fratres eius : Iudas autem genuit Phares de Thamar.

Iſte tractatus libri Duas habet partes : In quarum prima ponitur vera Chriſti ſecundum faciem hominis generatio. In Secunda, quæ incipit in . capitulo cauſata ab iſta ponitur noſtra regeneratio. Adhuc prior diuiditur in duo. Nam primò ponitur Generatio Chriſti. Secundò ponitur Manifeſtatio geniti : Ibi [Cum natus] In Secundo ca. Chriſti autem generatio deſcribitur dupliciter ; Materialiter videlicet ſecundum deſcenſum à patribus factum : Et Formaliter & efficienter ſecundum modū generationis factę ex matre : Ibi [Chriſti autem generatio ſic erat] Adhuc materialiter generatio facta ex patribus deſcribitur dupliciter, ſcilicet, per modum executionis & contextionis genealogiæ, & per modum epilogi capitulariter colligendo:Ibi [omnes itaq; generationes. [Contextio vero ipſa fit trib. formis, vt patet ex prius habitis : Et prima harum formarum eſt ex Patriarchis. Vnde videndum qui ſunt Patriarchæ, Patriarcha eſt princeps pater : Sic dictus, quia in transfuſione ſui ſeminis non attendit legem concupiſcentiæ carnalis : ſed propagationem corpulentæ ſubſtantiæ, cum qua eſſet propagatio religionis. Hi autem tales abhorrebant mulieres Deum nō timentes:eo quòd in coniugio, primùm Deo : ſecundò vxoribus iungebantur. *Tob* 8. Sara exurge & deprecemur Deum hodie & cras & ſecundum cras, quia his tribus noctibus Deo iungimur. Tertia autem nocte in noſtro erimus coniugio. Filij quippe ſanctorum ſumus : & non poſſumus ita coniungi ſicut & gentes quæ ignorant Deum. In talibus igitur amor poſteritatis præcedit & ſubiicitur lex concupiſcentiæ.Hæc etiam eſt cauſa,quòd dicitur Patriarcha:& non Archimaritus, quia maritalis copula non ſemper eſt ad iſtud:ſed aliquando in medicinam : in qua libido non ſubiicitur proprie loquendo, ſed excipitur ne ruat in turpitudinem fornicationis. Propter hoc dicitur quòd Chriſtus ſemen Abrahæ apprehendit. *Heb.* 2. Quia Abraham ſignum ſubiectionis legis concupiſcentiæ incepit.Et hęc eſt cauſa quòd ab Abraham genealogia incipit. Ante enim lex concupiſcentiæ regnauit : Ita quòd diluuio eam dilui oportuit. *Gen.* 7 Et ideò non incipit ab Adam, in quo lex iſta incepit. Nec ab aliquo ſub quo lex dicta regnauit : ſed ab eo, qui ſignum ſubiectionis & amputationis eius accepit. Chriſtus enim non accepit niſi corpulentam ſubſtantiam, quæ medicina eſt legis & languoris concupiſcentiæ. Hoc eſt ergo, quod dicit,

[Abraham genuit Iſaac]

Lucas autem non genealogiam texit propter ſe, ſed vt falſam tollat opinionem,vt ſuperius diximus. Et ideò continue ponit eam vſque ad Deum. Nec ſemper veros patres ponit : ſed

etiam legales & aliquando adoptiuos ; & aliquando putatiuos. Et ideo etiam non poteſt vti hoc verbo genuit: ſed vtitur: qui fuit huius, vel illius. Sed Matthæus veros ponit; & ideo vtitur verbo genuit. Attende autem quod circa ſemen, quod per patres deſcendit, quinque ſunt in genere notanda, ſcilicet, ſegregatio in ſeminis ſanctitate ab alieno ſemine; quod legem concupiſcentiæ ſequitur: Et naturalitas in profuſione: libertas in ſeminis nobilitate: dilatatio in ſeminis benedictione: Et exaltatio in ſeminis honore. Segregatio perfecta facta eſt in tribus primis: Profuſio correcta eſt in quarto cum filiis ſuis: Libertas adepta in quatuor ſequentibus. Eſrom videlicet Aram, Aminadab, Naaſon, Dilatatio debita in duobus, qui illos ſequuntur cum filio: & exaltatio facta eſt in vltimo. Propter quod etiam Rex ſolus inter iſtos nominatur, Segregatio autem ex oppoſito congregationem habet: Vt ea quæ ſimilis ſunt ſanctitatis, congregentur: &, quæ diſſimilis ſunt ſanctitatis, ſegregentur, ne commiſceatur ſemen ſanctum cum immundo. Eſt autem ſegregandum ſemen ſeruile & degenerans ex libero. Et ideo Abraham genuit Iſaac, & reiicitur Iſmael ſeruile ſemen: quod ſignificat filios carnis concupiſcentiæ deditos. Et hæc eſt Segregatio prima.

Iſaac autem genuit Iacob.

Eiecto Eſau tanquam ex libero degenerante, quod ſignificat eos, qui ex ſpiritu ad concupiſcentiam mutantur, *Malach.* 1: Iacob dilexi: Eſau autem odio habui, *Sap.* 12 Iniqua eſt natio eorum, & naturalis malitia eorum: quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum: Semen erat maledictum ab initio. His ſegregationibus duæ reſpondent congregationes, ſcilicet, Generoſorum ſimilis tanquam ſimilium. Et ſignificatur per filios Liæ & Rachel: & eorum qui generoſi facti ſunt ex non generoſis: eo quod non ſequuntur vterum, ſcilicet ſemen generoſum. Et ideo fit mentio de omnibus filiis Iacob. Sed quia Chriſtus non niſi per vnum deſcendit: ille nominatur: & alij communi nomine fratrum deſignantur. Et hoc eſt, quod dicit.

Iacob autem genuit Iudam & fratres eius,

Et ſignificant eos; Qui vel nobilitatem Spiritus retinent in virtute actiua, ſiue in ſpecie veritatis contemplatiuæ: Vel ex filiis carnis per ſemen gratiæ, in filios ſpiritus ſunt mutati. Et ab iſta reſtrictione ſeminis, iſti patriarchæ ſunt vocati. *Eccleſ.* 44. Cum ſemine eorum perſeuerant bona: hæreditas ſancta nepotes eorum, *Geneſ.* 18. de Abraham dicitur: Scio quòd præcepturus ſit filiis & domui ſuæ poſt ſe; vt cuſtodiant viam, & faciant iudicium & iuſtitiam, & adducet Dominus propter Abraham omnia, quæ locutus eſt ad eum. Facta huiuſmodi ſegregatione: & congregatione: fit correctio naturalis profuſionis. Et ideo non fit mentio de Her qui nequam in naturali coitu: & Onan, qui polluendo ſemen fundebat in terram. Thamar autem, quæ poſteritatis amore ex ſemine ſancto concipere deſiderauit, & non libidinis cauſa, ſe Iudæ ſuppoſuit, commemoratur. Cuius ſignum eſt: quia ſicut dicit *Chryſoſt.* vſque ad illud tempus virgo permanſerat: eo quod neque primus, neque ſecundus cognouerunt eam in naturalibus ſubiacentes paſſionibus ignominiæ: ſicut dicitur. *Rom.* 1. Nec vnquam ad alium ſcortum exhibuit ſe. Iudas etiam peccatum deplanxit: vt dicit *Chryſoſt.* & *in libro de Teſtamento Patrum* continetur. Et licet eam in vxorem habere potuiſſet: tamen quia prouidit bonum non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus: & homines putabant eam cognitam fuiſſe à filiis: ipſe eam poſtea nunquam cognouit. Et ideo in recompenſationem duplicis tædij donauit ei Deus duos gemmos. Læta enim fuit, quòd erat coniuncta ſemini ſancto: & intolerabilitas ſeparationis à ſemine ſancto, per quod naſciturus erat Chriſtus, fecit eam Iudæ proſtitui *Tob.* 7. forti animo eſto filia: Dominus Deus cœli det tibi gaudium pro tædio, quod perpeſſa es.

Phares autem genuit Eſrom: Eſrom autem genuit Aram: Aram autem genuit Aminadab: Aminadab genuit Naaſon.

Subiungitur hic Seminis libertas & liberatio. Ad hanc autem exiguntur quatuor. Primum eſt Peregrinatio oppreſſa: Et hanc patiebatur Eſrom, iam mortuo Ioſeph. Phares autem & Zaram in delitiis fuerunt propter beneficia Ioſeph. Aram ſecundus gemere cæpit ſub onere tempore, quo paruuli necabantur. Aminadab verò quaſi contemporaneus fuit Moyſi: exitum parauit, & Naaſon dux egredientium cum Moyſe. Sic enim eſt in omnibus diuinis, quòd non datur liberatio niſi indigentibus & gementibus: & ſe Deo ſpontaneè exhibentibus; & tunc datur progredientibus in eam. Si autem computatio ab Aram, qui in Ægypto natus fuit: generatione quarta egreſſi ſunt. Computatione autem facta à Phares, qui de terra Chanaan in Ægyptum intrauit: generatione quinta ſunt egreſſi, *Geneſ.* 15. Generatione quarta reuertentur huc. Eſrom autem gemuit: ſed magis Aram: & multo magis Aminadab propter duritiam eorum, qui præerant operibus. Naaſon autem gaudebat liberatione. Tres enim erant cauſæ triſtitiæ, oppreſſio, necatio puerorum, impoſitio ſeruilium operum. Et probabile eſt, quòd hæc ſibi ſuccederent per ſucceſſiones generationum, quando videbantur filij Iſraël magis & magis ſuccreſcere. Et huic ſenſui ferè conſonat *Chryſoſtom.* Scias autem quòd Eſrom alio nomine dicitur Iephone, *Numer.* 13. De tribu Iuda Caleph filius Iephone. Ipſe enim Caleph fuit filius Eſrom, vt habetur 1. *Paral.* 2. ſed, ibi vocatur: Calubi. Aram autem ibidem Ram vocatur: frater Ierameel & Calubi ſed. 1. *Paralip.* 4. iſte idem Aram vocatur Supha (aliàs Sua) vnde dicitur Caleph frater Supha. Et dicit *Hieron.* quod Supha (alias Sua) eſt Aram; Naaſon autem fuit princeps tribus Iudæ. *Numer.* 1. Sic igitur liberatio ſeminis oſtenditur.

Naaſon autem genuit Salmon: Salmon autem genuit Booz de Raab: Booz autem genuit Obeth ex Ruth.

Ecce Quartum, ſeminis liberi in exteras nationes ex benedictione dilatatio: ſicut promiſſum Abrahæ *Geneſ.* 18. Futurus eſt Abraham in gentem robuſtiſſimam: & benedicendæ ſunt in ipſo omnes nationes terræ. *Iſai.* 49. Parum eſt mihi,

vt ſuſcites mihi tribus Iacob, & fæces Iſraël conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Tria autem exiguntur ad dilatationem. Primum eſt, vt ſit liberum natum: Et hoc eſt Salmon. Secundum eſt, vt dilatetur: & ad ſe conuertat, quod intra terminos eſt terræ ſanctæ, quæ ſignificat Eccleſiam: ſed aberrauit per diſſolutionem vitæ. Et hoc fit per Raab meretricem, quæ ſuſcipiens ſemen liberum, facta eſt libera familiæ Iſraël coniuncta: Sicut dicitur *Ioſue.* 6. quod Raab meretrix cum domo ſua in medio filiorum Iſraël habitauit vſque in præſentem diem: In ſignum eorum, qui ex malis moribus conuerſi in Eccleſia, ſecuram accipiunt habitationem. Secunda dilatatio eſt extra terminos Iſraelis, & in exteras nationes, non tantum moribus: ſed etiam fide alienas à conuerſione ſanctorum. Et hoc factum eſt quando Booz genuit Obeth ex Ruth: qui relictis diis gentibus: coniuncta eſt Iſraëli: ſicut dicitur *Ruth.* 1. Populus tuus populus meus; & Deus tuus Deus meus; quæ te terra ſuſcepit morientem, in ea moriar. *Pſal.* 86. Memor ero Raab & Babylonis ſcientium me. Ecce alienigenæ & Tyrus &c. *Ephe.* 2. In Chriſto IESV vos qui eratis aliquando longè, facti eſtis propè. *Oſee.* 1. In loco vbi dicetur eis: non populus meus vos: ibi vocabuntur filij Dei viuentis. Hæc igitur eſt cauſa, quòd propter tam nobiles conditiones liberi ſeminis, & tam iucunda myſteria, fœminæ iſtæ propriis nominibus nominantur,

Obeth autem genuit Ieſſe: Ieſſe autem genuit Dauid regem.

Ecce Quintum: Seminis exaltatio: ad honorem pertinens dignitatis. Ad quod duo exiguntur. Quorum vnum eſt congruitas præcedens: Et alterum exaltatio ſequens. Congruitas autem notatur in Ieſſe, & Exaltatio completur (aliàs impletur) in Dauid. Et hac de cauſa, non proprio nomine Ieſſe ſed cognomine ponitur. Iſai enim proprio nomine dicebatur. 1. *Regum* 16. Dicitur autem & Naas. 2. *Regum* 17. Vbi ſic dicitur, Amaſa erat filius viri, qui dicebatur Iethra de Hiezreli: qui ingreſſus eſt ad Abigail filiam Naas ſororem Sarniæ, quæ fuit mater Ioab. Neutro ergo iſtorum nominum nominatur, ſed Ieſſe, qui incendium interpretatur propter virtutis calorem. Et ideò *Iſa.* 11. vbi de gloria regni dicitur: ſic nominatur, cùm dicitur. Egredietur virga de radice Ieſſe. Calida enim in radice altè germinant & fructificant. Solus autem rex Dauid dicitur: eo quod ſolus ſecundũ cor Dei in regnum profecit, ſicut conſtat ex ſuperius dictis. Et alij ſequentes merito ipſius ad regnum ſunt promoti: ſicut dicitur in *Pſal.* 88. Miſericordiam meam non diſpergam ab eo &c. Item *Eodem.* Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo: & ſicut luna perfecta in æternum & teſtis in cælo fidelis. Sic ergo in iſta teſſerædecade ſemen corpulentæ ſubſtantiæ, in regnum, ex quo texitur teſſerædecades, congruenter eſt exaltatum quinque conditionibus, quibus nobilitatur: Munditia ſanctitatis, rectitudine naturalis profuſionis, libertate ſeruilis oppreſſionis, benedictione dilatationis, exaltatione dignitatis regalis.

Alia.

Dauid autem rex genuit Salomonem ex ea, quæ fuit Vriæ.

Finita teſſerædecade Patriarcharum, quæ exaltata eſt in honorem Regum in figuram ſeminis: cui regnum immobile promiſſum fuit: Tangit catalogum regum, per quos Chriſtus deſcendit: In quo catalogo tria ſunt prænotanda. Vnum quidem Quòd ſicut catalogus patrum paulatim per patres: Duces tribuum: & Iudices creuit in regnum regis ſecundum cor Dei electi: Ita catalogus regum paulatim deficit in captiuitatem: oſtendens (aliàs deſcendens) quoniam licet regnum Chriſti figuratum ſit in regno temporali: tamen regnum Chriſti non eſt de hoc mundo; ſed potius ſui in mundo preſſuram habebunt & vincula & carceres. Propterquod etiam regnum populi Dei in ſtatu & pace non ſtetit, niſi ſub vno Dauid, qui ſecundum cor Dei electus, & ſub Salomone diſſenſum inteſtinum incepit habere per Ieroboam: licet non apertè rebellaret: & paulatim per diuiſiones & multas impoſitas & captiuitates & occiſiones regum defecit.

Secundum eſt quia Reges quidam à regno tanquam indigni ſunt abiecti: eo quod in throno Dauid, qui figura eſt throni Chriſti, non ſecundum religionem pertinentem ad Chriſtum: ſed potius prophanando thronum auſi ſunt ſedere: Et illi à genealogia ſunt abiecti tanquam non ſint: Et ſunt tres in vniuerſo: Ochozias, & Ioas, & Amaſias. Ioram enim pater Ochoziæ contra legem Domini cum alienigena (filia Iezabel & Achab, qui vocabatur Athalia) contraxit matrimonium, & ex ea genuit Ochoziam peſſimum: ſicut & pater malus erat. Hic Ochozias idola matris ſuæ adorauit: & impio ferens auxilium cum auunculo ſuo rege Iſraël, Ioram nomine, veniens ad præliandum in Ramoth Galaad interfectus eſt: eo quod de ſemine Achab per filiam Athaliam eſſet procreatus. Vnde *Malach.* 2. Contaminauit Iudas ſanctificationem Domini, quam dilexit, hoc eſt matrimonium: & habuit filiam Dei alieni: diſperdat Dominus virum, qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulum in Iſraël. Ioas autem filius licet primò eſſet bonus tempore Ioiadæ ſacerdotis, qui eum regem fecerat: tamen poſt mortem ipſius idola adorauit, & ingratus, filium Ioiadæ Zachariam Sacerdotem interfecit. Propter quod mentio huius habetur in Euangelio, quòd occiſus eſt inter templum & altare. Et dicit Epiphanius, quod ex tunc reſponſa diuina in templo ceſſauerunt dari ſuper propitiatorium. Hic etiam theſauros Domus ſuæ & templi conſecratos in cultum Dei: regis Syriæ Azabeli tranſmiſit: & cum prophanus, cultum diuinum, vt dicunt hebræi, ſibi exhiberi fecit. Et ideo chronico languore deficiens, viſcera egeſſit, & tandem ſicut meruit, à ſeruis ſuis viliter interfectus fuit, & ſine cultu regio, vt dicit *Ioſephus*, viliter ſepultus. Amaſias autem filius huius, pronepos impiiſſimæ Athaliæ etiam ipſa idola adorauit in ſuperbia: Ioas regi Iſraël bellum indicens ſuperatus & captus eſt, Ieruſalem tradidit regi Iſraël, qui murum interrupit ciuitatis ſanctæ. Et coniuratio tandem principũ Iudę contra eum ſicut indignũ regno facta eſt. Qui de Ieruſalem in Lachis fugiens, ſaluari putauit. Sed illuc mittentes principes interfecerunt eum: Hi igitur ſicut indigni per tertiam generationem ab Athalia facti ſunt abiecti: ſicut Hiſmaël & Eſau à Catalogo Patrum: eo quod regnum diaboli ſuper thronum Dauid & Chriſti niſi

ſunt adducere. Dixit enim *Iſai.* 16. quòd præparabitur in miſericordia ſolium,& ſedebit ſuper illud,iudicans in æquitate in tabernaculo Dauid. Tertium autem quod prænotandum eſt, quod oritur ex iſto eſt: Quòd nullus ponitur in Catalogo Regum: niſi quia aliquid ſimilitudinis habet ex ſe: vel ex ſibi coniuncto proximo ad Chriſtum, & ad Dauid, qui meruit thronum. Et hoc eſt, quod aut bonus ſit ipſe, & boni filius, & boni pater: Aut ſi ipſe non eſt bonus; quod tunc ſit aut boni pater: aut boni filius: quia ſicut pater frequenter punitur in filio: ita pater multoties remuneratur in filio. Iotam ergo, qui peſſimus fuit: qui Athaliam filiam Ieazabel vxorem duxit: fratres ſuos meliores ſe occidit: idola populum adorare coëgit: correctiones Eliæ per epiſtolam ad eum delatam ſpreuit. Cuius tempore, Idumæa à domo Iudæ receſſit. Arabes ciuitates Iudæ & domos regias vaſtantes: vxores ſuas acceperunt, & filios ſuos omnes, præter Ochoſiam occiderunt. Chronica ægritudine viſcera egeſſit. Et ſecundum Ioſephum extra ſepulchra Regum ſepultus eſt. Tamen propter patrem Ioſaphat bonum ponitur in Catalogo. Sequentes autem Ioram vſque ad quartam generationem ſunt eiecti: quia & mali fuerunt, & malorum filij, & malorum parentes. Licet enim Amaſias pater fuerit Oſiæ, qui quædam bona fecit: tamen tantum deſipuit, vt vſurpato ſibi ſacerdotio incenſum vellet ponere in templo. Propter quod terræmotus factus eſt: qui montem ante ciuitatem ſcindens viâ clauſit:hortos regales oppreſſit:Lumen cœleſte in eum excanduit, & lepra percuſſus extra reges,in horto quodam ſepultus fuit:& ideo merito ipſius Amaſias pater eius poni non potuit.

His ita prænotatis, dicimus; Regnum horum regum paulatim ex ſtatu, per bellum inteſtinum & diuiſionem deficere in coarctationem poteſtatis: & ex hoc in multam, quam aliis regibus ſoluit: & regum captiuitatem & occiſionem: eandem abire in captiuitatem & tranſmigrationem. Et penes hoc accipitur numerus Regum hic poſitorum. Primus in quo regnum in ſtatu Dauid fuit: Salomon ſuit, de quo dicitur, quòd Dauid genuit Salomon ex ea, quæ fuit Vriæ 2. *Regum* 11. Nec nominatur mulier Bethſabee, propter verecundiam criminis, quod commiſit: tamen non ſub nomine propter myſterium facti: quod pulchrè ad Chriſtum habet referri: Præcipuè tamen: quia cùm eſſet enorme valde, putauerunt quidam per illud euacuandam eſſe promiſſionem factam ad Dauid de naſcituro per eum Chriſto merito criminum Adulterij & Proditionis, & Homicidij. Propter quod cum pænitens caneret pſalmum 50. Miſerere mei Deus; dixit; Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, implens promiſſum: & vincas, cum ab hominibus iudicaris: promiſſum te non impleturum. Vt ergo ſciatur, quòd peccatum non præiudicauit veritati promiſſionis: ideo per eandem mulierem impleuit promiſſionis veritatem: & mentio eius fit ab Euangeliſta: Vbi oſtenditur impleta veritas, & tacetur nomen propter verecundiam delicti. Fit tamen mentio facti propter promiſſionis veritatem oſtendendam ad conuincendum fallax iudicium. Quia ſicut dicitur *Tobiæ* 3. Non in homine conſilium Dei. Et hoc eſt quod dicit *Pſal.* 85. Fac mecum ſignum in bono, vt videant, qui oderunt me, quoniam tu Domine adiuuiſti me.

[Roboam autem]

Regni declinatio per duo in genere perficitur: Per Sciſſuram videlicet & Impugnationem exterarum nationum, quæ per captiuitatem & mortem regnantium completur. Sciſſura autem perficitur in tribus ſuccedentibus ſibi regibus. Sciſſura enim paulatim venit in ſtatum. Et ideò conſideratur ſecundum tria, quæ ſunt in ipſa; & quartum proponit ſibi vt cauſam, & quintum ſubiungit ſibi vt effectum. Tria autem, quæ ſunt in ipſa, ſunt Receſſus partium a ſe inuicem: Partium ex maleuolentia contrarietas: & partium ex diuiſione debilitas. Et horum primum factum eſt ſub Roboam:Secundum ſub Abia,cuius omni tempore fuit bellum contra domum Ieroboam: Tertium autem factum eſt ſub Aſa, quando Rex Iſraël primo cogebatur fædus inire cum rege Syriæ, vt ſe debilem contra regem Iuda confortaret. Et Aſa rex Iudæ cogebatur ad idem ſecundo: ne ſibi rex Iſraël præualeret. De quo cum reprehenderetur à Iehu propheta: miſit eum in neruum. Et ideò patet, quod idololatria ſub Roboam adducta fuit in regnum:Et ad hoc populus ſub Abia eſt inclinatus.Aſa autem ſpem in auxiliis Dei non habuit; ſed in Syris idololatris ſpem poſuit: propter quod etiam regni debilitatem paſſus fuit. Quartum autem,quod his tribus præmittitur, fuit meritum diuiſionis: & hoc factum eſt ſub Salomone: & Quintum, quòd ſequitur,eſt deſperatio reunionis & reintegrationis regni. Et hoc fuit ſub Ioſaphat, qui deſperans de reditu decem tribuum ad ſuum regnum filio ſuo Ioram accepit vxorem filiam Achab regis Iſraël. Et ſic iſti quinque reges inducuntur. Dicit ergo

Salomon genuit Roboam

De quo 3. *Reg.* 12.

Roboam autem genuit Abiam

De quo 3. *Reg.* 15,

Abia genuit Aſa

De quo 3. *Reg.* 15.

Aſa autem genuit Ioſaphat

De quo 3. *Reg.* 22.

De genere autẽ horũ regum habetur 1. *Paral.* 3.

Ioſaphat autem genuit Ioram

Ecce Secundum huius teſſeredecadis, vbi ponuntur Reges, ſub quibus impugnatio & multa notabiliter cæpit contra regnum Dei. Quia licet antè Seſac rex Ægypti ſub Roboam aſcenderit in Ieruſalem & diripuerit theſauros: tamen hoc non fecerat niſi pactis & fæderibus præcedentibus,quæ tamen irrupit.Sed ex tempore Ioram incepit impugnari ad ſubiiciendum. Perficitur autem hæc regni debilitas quatuor:Diminutione videlicet auxiliantium. Obſidione impugnantium. Captiuitate regum defendentium, & perficitur interfectione regentium. Et ſecundum iſta hic Octo reges inducuntur. Et Diminutio auxiliantium facta eſt ſub Ioram peſſimo:ſub quo Idumæi receſſerunt, ne eſſent ſub Iuda: qui ante tributis & auxiliis ſubditi Iudæ fuerunt. Obſidio autem duobus perficitur: Coniuratione videlicet aduerſariorum: & Vallatione ciuitatum & caſtrorum. Et coniuratio quidem Phaceæ & Raſyn regis Syriæ

riæ facta eſt ſub Aſia, & facta eſt viſio deſtructionis templi. Obſidio autem duo in ſe habet: Vnum quod præcedit, quod eſt infeſtatio obſidendorum: quę facta eſt ſub Ioathan per Syros & regem Iſraël. Aliud eſt Vallatio. Et hæc eſt adbuc duplex: Particularis ſcilicet & Vniuerſalis. Particularis facta eſt ſub Achaz per Phacee & Raſyn, qui obſederunt Ieruſalem. Vniuerſalis autem facta eſt ſub *Ezechia* per Sennachetib, qui & Ieruſalem & Zobná, & alias obſedit munitiones. Etſi pax facta miraculo diuino non fuit data ad permanentia regni; ſed ad tempus propter meritũ perſonale Ezechiæ. Et ideò in pace ipſa prænuntiata eſt amariſſima amaritudo: quòd omnis decor regni transferendus eſſet in Babylonem: Sicut habetur *Iſaiæ* 39. Sic ergo paulatim deficiente regno ſequitur captiuitas defendentium regum abſque regni captiuitate. Et hæc facta eſt in Manaſſe rege peſſimo, qui licet de Babylone redirit in regnum per (alias poſt) pœnitẽtiam: tamen ex hoc regnum nullam accepit confortationem; ſed ex captiuitate plurimam accepit labefactationem: eo quod captiuator plurimam in regno fecit depopulationem.

Interfectio regũ conſiſtit in duobus: Indignitate regnantis, & diuina indignatione contra regnum regionis. Et prior harum facta eſt in Amon, quem indignũ regno ſerui ſui interfecerunt. Indignatione autem Dei contra regnum regionis interfectus eſt Ioſias optimus rex. Qui licet pietate meruiſſet differri captiuitatem & tranſmigrationem regni in diebus ſuis: tamen expreſſe comminatus eſt Dominus, quòd poſt mortem ſuam totum regnum tranſmigraturum in Babylonem eſſet. Sic ergo iſti reges inducuntur hic.

Ioram autem genuit Oziam.

De quo 4 *Reg.* 15. & 2. *Paral.* 26,

Ozias autem genuit Ioathan.

De quo *ibidem.*

Ioathan autem genuit Achas.

4. *Regum* 16.

Achas genuit Ezechiam.

4. *Reg.* 18.

Ezechias autem genuit Manaſſen.

4. *Regum* 20.

Manaſſes autem genuit Amon.

4. *Regum* 21.

Amon autem genuit Ioſiam.

Ibidem.

Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis.

Ecce Completa regni tranſmigratio & captiuitas: Ideo namque iſte cum fratribus ſuis naſcitur iturus in tranſmigrationem Babylonis. Et quia iſte non ſolus regnauit: ſed etiam fratres eius: licet per omnes (alias eos) Chriſtus non deſcendit, ſed per iſtum tantum; tamen fit mentio de fratribus in communi nomine: quia regnum iſtud fuit figura regni Chriſti. Nota autem hic hiſtoriam. Primo enim *Paralipom.* 3. legitur quòd filij Ioſiæ fuerunt, primogenitus Ioannam, ſecundus Ioachim, tertius Sedechias, quartus autem Sellum. De Ioachim autem natus eſt Iechonias & Sedechias. Et ita Iechonias videtur nepos fuiſſe Ioſiæ & non filius. Sed ad hoc reſpondetur per *Hiero.* dicentem, quòd ſecundus natus Ioſiæ, quem Ioachim vocatum eſſe diximus, trinomius fuit; quia dicebatur Eliachim & Ioakym & Iechonias: Filius verò iſtius eiuſdem nepos Ioſiæ, binomins fuit: Dicebatur enim Ioachim & Iechonias: qui etiam ſublata prima ſyllaba, dicitur aliquando Chonias. *Ierem.* 22. Nunquid vas fictile atque contritum vir iſte Chonias. Dicit etiam *Hieronymus*, quod Ioakim, qui filius Ioſiæ fuit, in vltima ſyllaba ſcribitur per K & i & m: Filius autem huius, qui nepos Ioſiæ fuit, ſcribitur in vltima ſyllaba per cyn: quod ſcriptorum vitio & longitudine temporum apud græcos, latinoſque confuſum eſt. Et ideò ſtat generatio per Ioſiam in filium Iechoniam, qui & Ioakim dicebatur: & ex illo in nepotem Ioſiæ, qui Iechonias & Ioacyn eſt appellatus. Iechoniam ergo & fratres eius genuit Ioſias iam inſtante tranſmigratione. Et ita genuit eos, in tranſmigrationem ituros, licet Ioſias numquam tranſmigrauerit.

Eſt autem hiſtoria, quòd Ioakim patrem, Nabuchodonoſor recepit: quẽ tamen receptis obſidibus remiſit, impoſito ei tributo: quod tributũ cũ poſtea negaſſet, ſpem in rege Ægypti ponendo aſcendit Nabuchodonoſor in Ieruſalem ſub ſimulationem fœderis, quod irrupit: & regem cũ pluribus nobilibus interfecit, & inſepultum ante muros Ieruſalẽ proiecit: & filium eius nepotem Ioſiæ Ioacyn vocatũ, regẽ patri ſubſtituit: qui alio nomine Iechonias ſicut & pater vocabatur. Qui cùm tribus menſibus regnaſſet: & Nabuchodonoſor abiiſſet, timuit Nabuchodonoſor, quòd memor necis prius opponeret ſe ſibi, & cum rege Ægypti confœderatus rebellaret: & reuerſus obſedit Ieruſalẽ. Sed Ioacyn ad verbum Ieremiæ ſe ſponte cum matre & multis nobilib. regni Nabuchodonoſor tradidit: & tunc tranſmigrauerunt in Babylonem, qui ſe tradiderunt: & alijs manentibus, conſtituit regem Sedechiam patruum Ioacyn tertium natum inter filios Ioſiæ. Qui cum poſteà rupto fœdere ſe opponeret Nabuchodonoſor, ciuitatem cepit, & regem cæcatum, & omnes alios in Babylonem captiuos traxit, & interfecit filios Sedechiæ. Et tunc captiuitas perfecta fuit: ſicut legitur. 4. *Reg.* vlt. Sic ergo duo fuerunt Iechoniæ: Et vnus, ſcilicet pater intelligitur, cum dicitur [Ioſias autem genuit Iechoniam] Alter autem. ſ. nepos Ioſiæ intelligitur, cum dicitur [poſt tranſmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel] quia aliter non eſſent quatuordecim in vltima teſſerædecade. *Aug.* tamen & *Chryſ.* dicunt, quòd vnus eſt, quem *Auguſt.* dicit bis in fine mediæ, & in principio vltimæ poni: quia in angulo ponitur, vbi regnum flectitur in captiuitatem. *Chryſo.* autem ferè idem dicit. Sed addit, quòd bis numeratur: quia & rex primo, & non rex poſtea fuit. Et ideo vt rex numeratur in media, & vt non rex in vltima. Probabilius autem eſt, quod dicit *Hiero.* Sic igitur ſciſſura regni & impugnatione, & captiuitate & occiſione defendentium regnum terrenum defecit: in captiuitatem, ſub qua preſſi gemunt ad Redemptorẽ & liberatorem Chriſtum, qui quartuſdecimus eſt in vltima teſſerædecade.

Et poſt tranſmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel: Salathiel autem genuit Zorobabel: Zorobabel au-

tem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliachim: Eliachim autem genuit Azor: Azor autem genuit Sadoch: Sadoch autem genuit Achim: Achim autem genuit Eliud: Eliud autem genuit Eleazar: Eleazar autem genuit Mathan: Mathan autem genuit Iacob: Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt IESVS, qui vocatur Chriſtus.

Hic incipit vltima quaterdena. Et hæc eſt captiuorum ſuſpirantium ad liberatorem. Et de his ſcriptura inuenitur authentica: niſi (aliàs vbi) de Salathiel & Zorobabel: Quorum prior in captiuitate mortuus; Secundus autem rediit cum Eſdra & Neemia & aliis ad templi & ciuitatis reædificationẽ. Quod enim Salathiel genuit Zorobabel, legitur 3. *Eſdræ* 5. & *Aggæi* 3. Sed in 1. *Paralip.* 3. dicuntur filij Iechoniæ, Aſir, Salathiel & Phadaia: & de Phadaia orti ſunt Zorobabel & Semei. Et ſic Zorobabel non videtur filius fuiſſe Salathiel. Sed ad hoc dicunt Hebræi quòd tres inducti, non fuerunt tres viri, ſubiecto & numero differentes filii Iechoniæ: ſed vnus trinomius fuit, ſicut Marcus, Tullius & Cicero. Alij dicunt, quòd Salathiel & Phadaia duo fuerunt fratres, qui genuerunt duos filios: & vterquam ſuum Zorobabel appellauit. Et vnus tangitur. ſ. filius Phadaia in *Paralipom.* Alter autem per quem deſcendit Chriſtus, tangitur in *Eſdra* & *Aggæo* & hîc. adhuc 1. *Paralip.* 3. dicitur, quòd Zorobabel genuit Moſollam. Hîc autem dicitur genuit Abiud.

Sed ad hoc dici poteſt, quòd *Paralipom.* non facit mentionem niſi de deſcendentibus per Phadaiam. Sed hic tanguntur illi, qui per Zorobabel filium Salathiel deſcenderunt. Dicunt tamen quidam in *Paralipom.* vitio ſcriptorum nomina eſſe corrupta. Vnde de Abiud vſque Ioſeph nulla hiſtoria authentica inuenitur. Sed fuerunt quidam ſtudioſi viri inter hebræos, quos heriles propter nobilitatem vocauerunt: qui genealogiam, propter factam de Chriſto promiſſionem, partim de *Paralipom.* partim ex annalibus, partim ex fide digno relatu auorum & proauorum retinuerunt & conſcripſerunt. Licet Herodes plurimos talium librorum conbuſſerit: vt deleta genealogia promiſſi regis minus videretur inconueniens: ſi ipſe ignotus (aliàs ignobilis) & alienigena regnaret in throno Dauid. De his igitur non poſſumus procedere ſicut in præhabitis. Sed cum *Chryſoſtomo* dicimus, quòd iſti non reges; ſed aut pontifices, aut conſortes pontificum habiti, populo præfuerunt. Et ſecundum tres gradus probabile eſt, quòd ſibi ſucceſſerunt, de captiuitate populum educentes, pro patriis & paternis & Dei legibus tẽpore Machabæorum dimicantes & ad naſciturum Chriſtum ſuſpirantes. Et fortè reſponſum à Spirituſancto accipientes cum Symeone, quòd in proximo foret naſciturus. Et quia ſãctus fuit mos ex cauſa certa imponere nomina filiis ſuis, oportet nos hic coniicere ex ipſis nominibus: quia aliam ſcripturam certam non habemus. Eductio autem terminatur ad Templi & Ciuitatis reædificationem. Et illa in ſex videtur perfici. Quorum Vnum eſt Præparatio obediendi conſilio Dei & Prophetarum, Quod fecit Iechonias, poſterior conſilio Ieremiæ: Et ideo merito patientiæ & obedientiæ ſemen miſit ad exitum. Secundum eſt humilis oratio ad Deum: vt regi inſpiraret quòd licentiam daret redeundi, ſicut orauit Daniel: Et hic videtur fuiſſe Salathiel, qui interpretatur petitio mea Deus. Tertio exigitur quod Rex captus amore alicuius, licentiam dederit: Et hic fuit Zorobabel, ſicut legitur in *Apocripho.* 3. *Eſdræ.* 4 c. quod & nomen indicat: quia Zorobabel magiſter Babylonis interpretatur. Primus horum iram Domini portauit, quia peccauit ei: Et ideò peruenit ad victoriam iudicium ſuum. *Michææ.* 7. Secundus ex duritia captiuitatis ingemuit: Et ideò Dominus videns vidit afflictionẽ eius: Sicut per ſimile dicitur *Exo.* 3. Tertius exitum obtinuit. Sed quia finitimis gemitibus (aliàs gentibus) opus interruptum eſt, & vſque ad tempora Cyri regis Perſarum: Ideò indiguit populus Dei, ne deſperaret, conſolatoribus, qui per tres differentias videntur variari. Qui enim pro affectu, puſillanimes confortabat, videtur fuiſſe Abiud, qui pater meus iſte interpretatur: quia pro affectu pater populi Dei dicebatur: ad quod ſequebatur: iterata ſuſcitatio cordis regis ad dandam licentiam ædificationis: & ad hoc videtur fuiſſe operatus Eliachim, qui Dominus reſuſcitans interpretatur, quod conſequitur adiutorium iteratæ ædificationis, Quod compleuiſſe videtur Azor, qui adiutus interpretatur. Et iſti ſunt ſex priores vltimę quaterdecadæ.

Diuinatio autem, quæ pro patris & legibus temporibus iſtorum facta eſt, in quinque videtur perfici. Quorum Vnum eſt Iuſtitiæ conſtantia, Et alterum Mutuum adiutorium, quod ſibi ferebant, ſicut legitur in *Machabæis*. quòd indeflexibiles à iuſtitia legis, & ſibimet fortiſſimum ferebant adiutorium. Et Primum horum compleuiſſe videtur Sadoch, qui Iuſtus interpretatur. Secundum autem perfecit Achim, qui interpretatur frater meus. Iſte quaſi ſignanter attulerit fratribus (aliàs fratris) adiutorium. Sed quia non erat eis pugna ſolum pro iuſtitia, ſed etiam pro cultu & fide Dei, à quibus eos nitebatur reuocare Antiochus: Ideò indeflexa exigebatur in eis fides Dei: Quam indeflexionem videtur habuiſſe Eliud, qui Deus meus interpretatur. Sed Inſtantia perſecutoris non vincitur, niſi ſpes in adiutorio Dei habeatur: Quia qui habitat in adiutorio Altiſſimi: in protectione Dei cæli commorabitur: *Pſal.* 90. Hanc videtur habuiſſe Eleazar, qui Deus meus adiutor interpretatur. Sicut & dixit *Matathias.* Non conſentio verbo regis: propitius ſit mihi Dominus. Hoc autem conſequitur mirabilis à Deo donata victoria: quam impetraſſe Mathan videtur, qui donatus interpretatur: Deo enim egerunt gratias, qui dedit victoriam eis. Et iſti ſunt patres medij vltimæ quaterdecadæ. Suſpiratio autem ad Chriſtum perficitur in Duobus. In lucta animi propter tædium expectandi: Quam videtur præſignaſſe Iacob, & in incremento ſpecialis gratiæ per reſponſum Spirituſſancti: tædium ſanctorum releuantis & promittentis corporalem pœnitentiam Chriſti: Et hanc recepit Ioſeph ſecundum ſui nominis ſignificationem: Et hanc ſequitur Chriſtus liberans & redimens, ſicut finis omnium teſſeradecadarum. Finis enim legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti Roman. 1. His autem habitis omnia plana ſunt vſque illuc.

Mathan autem genuit Iacob.

Videtur enim contrarietas inter Lucam & Matthæum quia *Lucas* 3. dicit Ioſeph filium Heli: & Heli filium Mathat. Sed ad hoc reſpondetur, quòd Mathan & Mathat, vt dicit gloſa, non fuerunt fratres: tamen contribules fuerunt, & de eadem vxore nomine Heſta, ſingulos genuerunt. Sed Mathan, qui per Salomonem deſcendit, eam prius duxit: ex ea genuit Iacob vnicum filium, & obiit. Poſtea Mathat (qui per alium filium deſcendit à Dauid) duxit eamdem: & ex ea genuit Heli. Et ita Iacob & Heli fratres vterini fuerunt: ex duobus patribus. Iacob autem vxorem Heli fratris ſui ſine liberis defuncti ſuſcepit ad ſuſcitandum ſemen fratri defuncto, & genuit Ioſeph. Et ita Ioſeph fuit filius Iacob naturalis: vt hic dicitur, & filius Heli legalis, vt dicitur *in Luca.* quia Lucas ex facie vituli ſacerdotium reſpiciens: frequenter ponit filios & patres legales.

Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ.

Videtur quòd genealogia Chriſti non directè continuetur: Quia Ioſeph non fuit pater Chriſti naturalis: Cum ſicut dictum eſt, Matthæus naturales ponat patres. Si reſpondetur per illud *Nume.* 36. Quòd omnes viri præcipiuntur ducere vxores de eadem tribu, & fœminæ maritos, ne hæreditates tribuum confundantur: videtur eſſe Inſtantia *Exo.* 6. Vbi Aaron duxit Elizabeth filiam Aminadab ſororem Naaſon, qui fuit de tribu Iuda. Et 2. *Reg.* 3. Vbi Dauid duxit Michol filiam Saul, quæ fuit de tribu Beniamin. Si forte dicatur, quòd ad fœminas non deuoluebatur hæreditas, conſtat falſum eſſe: quia *Nume.* 27. dicitur, quòd ad fœminas deuoluitur hæreditas: quando aliquis non habuit filios. Communiter autem reſpondetur, quòd ſoror Naaſon & filia Saul cum fratres habuerunt, non habebant hæreditatem: Et ideò liberè nubere poterant cui volebant ſine ſortium cõfuſione. Sed beata virgo fratres ante ſe, nec poſt ſe habuit: & ideò hæreditas ad ipſam deuoluta fuit: propter quod contribuli ſuo iungenda fuit. Hæc etiam cauſa eſt, quòd per fœminas genealogia nulla texi potuit. Quia ſæpe de tribu ad tribum traducebantur: quod non fiebat de viris. Sicut & in iſta genealogia & Raab & Ruth & Thamar poſitæ ſunt & fortè aliæ multæ de diuerſis tribubus & nationibus exiſtentes. *Damaſcenus* autem. 4. *libro.ca.* 6. ponit genealogiam quandam vſque ad beatam virginem. Sed quia neſcitur origo eius: & neceſſe eſt omnẽ genealogiam confuſam eſſe, quæ per fœminas texitur, vt patet ex prædictis: pertranſeo. Vnum eſt, quod relinquitur inquirendum Quare dicatur hic: genuit, cum generare dicatur eſſe viri, gignere autem vxoris: ſecundum illud, quod dici conſueuit, quod generare eſt agentis; gignere patientis & materiam exhibentis. Ad hoc dicit Glo. quòd genuit, ponit, vt ille cognoſcatur qui dicit: Ego hodie genui te. Et eſt ſenſus Gloſæ, quòd Chriſtus à patribus non deſcendit niſi ſecundum corpulentam ſubſtantiam, quę eſt ſicut principium materiale. Sed Efficiens faciendo, non generando, fuit Spiritus ſanctus. Poſſet tamen dici, quòd gignere conuenit & viro & fœminæ: quia diſtinctio inter generare & gignere non videtur habere rationem magnam. Sicut dicit verſus.

Fœmina ſola parit: generat vir: gignit vterque.
Vir ſponſam ducit; ſed ſponſo fœmina nubit.

Ioſeph [virum] Mariæ. Vir dicitur potius à vigore & virore: quia caſtitatis vigore & virore floruit ſimilis propoſiti exiſtens cum beata virgine. *Iere.* 17. Beatus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. Et ſequitur: erit quaſi lignum viride, quod ad humorem mittit radices, & in tempore ſiccitatis: non erit ſollicitum, nec aliquando deſinet facere fructum. *Pſal.* 1. Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum &c. [Mariæ] autem dicitur propter ſponſationis fidem & Societatis indiuiduitatem, & procurationis ſollicitudinem, & obſequij diligentiam *Prouer.* 31. Nobilis vir eius in portis quando ſederit &c. *Eccle.* 26. Mulieris bonæ beatus eſt vir. *Ibidem.* Mulier fortis obſectat virum ſuum: & annos vitæ eius in pace implebit [De qua natus eſt] opere Spiritus ſancti. *Iſa.* 51. Salus mea in æternum erit: & iuſtitia mea non deficiet [IESVS] per naturam *Hebra.* 7. Saluare in æternum poteſt: accedens per ſemetipſum ad Deum ſemper viuens ad interpellandum pro nobis [qui vocatur Chriſtus] Sed nonne dictum eſt ab Angelo: Vocabis nomen eius IESVS. Sed actum naturæ indicat Angelus ad illuminandum ad fidem deitatis, ne fides in homine quieſceret. *Lu.* 1. Vocabitur filius Dei. Ab vnctione autem gratiæ vocatur, à ſanctis gratiam percipientibus. Et eſt cognomen eius inter ſanctos. *Pſal.* 132. Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit &c. *Eccle.* 38. Vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanctitatis.

Omnes itaque generationes ab Abraham vſque ad Dauid, generationes quatuordecim: & à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim: & à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim.

Ecce Vbi epilogat generationes. Et de his dictum eſt in proœmio: Qualiter ſcilicet triformes ſunt teſſeradecades Patriarcharum, Regum, & Pontificum. Et quid ſignificant numeri hic poſiti. Sunt autem quadraginta duæ generationes hic, per quas venitur ad Chriſtum, ſicut in *Numeris* 33. ſunt quadraginta duæ manſiones, per quas ex Ægypto præcedentes veniunt ad patriam promiſſam. *Lucas* autem 3. ponit ſeptuaginta. Qui numerus eſt remiſſionis, ſicut dicitur *Matth.* 18. Non dico tibi Petre, dimittendum vſque ſeptuagies ſepties. Cum enim *Prouer.* 24. ſepties cadat iuſtus & reſurgat: impij vero, qui nolunt reſurgere, corruunt in malum, accipit quilibet caſus per Chriſtum vndecim reſurrectiones: Decem quidem in obſeruantia præceptorum: & Vnam in fide Chriſti, per quem omnis fit remiſſio. Et ideò in ſanctificatione tabernaculi & populi, primò legebatur omne mandatum legis & poſtea aſpergebantur ſanguine. *Exodi.* 24. & *Hebræ.* 9.

Chriſti autem generatio ſic erat.

Peracta

Peracta generatione Chriſti ſecundum Materialem deſcenſum genealogiæ, tangit Chriſti generationem ſecundum modum cauſæ tam Efficientis quam formalis & finalis. Sed primo præmittit titulum & poſtea exequitur tractatum.

Dicit ergo titulum [Chriſti autem generatio ſic erat] Non quòd ad plenum effabilis ſit & iſta humana generatio, niſi in communi. Quòd ſcilicet fuit de Spiritu ſancto & ex virgine. Qualitèr autèm de Spiritu ſancto, & qualitèr ex virgine fuit ſecundum ſingula, indicibile eſt. *Pſal* 18. In ſole poſuit tabernaculum ſuum &c. Sol enim nimio ſplendore reuerberat oculos intuentium: Ita fulgor mirabilium huius natiuitatis reuerberat intellectum. *Eccleſ.* 11. Quoniam ignoras, quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione cõpingantur oſſa in ventre prægnantis: ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium. Quæ enim ſit via ſpiritus purificantis & ſegregantis & congregantis & conuertentis & formantis ſpiritus in beata Virgine: & qua ratione membra Chriſti compingantur, & ſimul animentur & vniantur deitate; ignoramus, quia omni humilitate & deuotione & obſequio procumbentes cum Ioanne Baptiſta *Mar.* 1. non ſumus digni per ſubtilem intellectum ſoluere corrigiam vnionis, qua calceamentum noſtræ mortalitatis cum pede deitatis (quem in Idumæam noſtrã extendit) colligatum eſt. Multò autem minus ſcimus opera Dei, quo omnium fabricator Trinitas in fabricam vteri virginalis ſicut in nobile triclinium intrauit: & eum, quo omnia fabricauerat filium veri fabri, fabricando perfecit. *Iſa.* 41. Confortauit faber ærarius eum, qui cudebat tunc temporis dicens: glutino. & glutinatus Reſpondit. Bonum eſt: & confortauit eum malleis, ne moueretur de cętero: quia ab humanitate, cui agglutinatus eſt, nunquam eſt remotus. Sic ergo eſt generatio, vt dicitur in communi. Per ſingula autem nulli hominum eſt ad plenum nota.

Cum eſſet deſponſata.

Duo dicit circa generationem. Sinceritatem à carnali commercio & diligentiam, quam ordinauit in obſequio generationi, & puero, & neceſſario matri. Et hanc tangit ibi [Ioſeph autem vir eius] Circa Primum tangit Conceptus & generationis ſinceritatem. Et tangit Septem per ordinem. Quorum Primum eſt Cuſtodiæ, contra malã opinionem: Et hoc eſt Deſponſatio. Secundum Pertinet ad ſummam beatitudinem, quod eſt mater IESV. Tertium Ad dignam clari nominis cognitionem, quod vocatur & eſt Maria. Quartum Ad virtutis laudem: quod iuſtum Ioſeph accepit ſponſum & conſeruatorem. Quintum Ad munditiæ ſinceriſſimæ pudorem: quod antequam conuenirent, inuenta eſt &c. Sextum ad mirabilium Dei ſtupendam admirationem: quod in vtero eſt habens. Septimum Ad completam, & omnimodam eius ſanctitatem: quod eſt conceptus eius de Spiritu ſancto.

Primum horum, ſicut diximus, eſt Cuſtodiæ: Deſponſatæ enim cuſtodiebantur. Quod notatur ex tribus; exhibitione, ſcilicet, ornatu, & promiſſo. Exhibitione; quia viris exhibebantur: ſicut dicunt gloſæ. Ornatu: quia ornamenta cuſtodiam ſignificantia dabantur. Promiſſo; quia non loquitur ſcriptura de ſponſione facta in futurum, qua aliquandò ſponſalia per alium contrahuntur; Sed de ſponſione, quæ fit per verba de præſenti, qua fœmina in ſuam dat ſe ſponſo, & econuerſo, Vir in ſuum dat ſe ſponſæ. Et hi vocantur coniuges. *Infra eodem.* Noli timere accipere Mariam coniugem &c.

Et per iſtam ſponſionem vir eſt habitus à ſponſa, & econuerſo habet ſponſam. Propter hoc dicit. *Philoſ.* quod extranciſſimus modus eſt habendi, quo vxor habet virum: quia Per idem vinculum vterque coniugum, habens habetur a reliquo. Et eſt Relatio paritatis, & ſuperpoſitionis & ſuppoſitionis. In iure enim quod vterque habet in reliquo, relatio eſt paritatis quia in illo ad ſimilia iudicantur coniuges. In hoc tamen, quòd vir caput mulieris eſt in regimine 1. *Cor.* 11. Superpoſitionis eſt. Et in hoc quòd mulier eſt in adiutorium data viro, & non econuerſo (quia Vir eſt faciens & operans per ſe) Suppoſitionis eſt. Et ſic indiuidua vita tripliciter (aliàs triplicatur) In iure enim vterque pariter obligatus eſt debito. In Regimine, caput non eſt ſine corpore, nec vir ſine muliere: quia ſecum participat regimen, licet informatio regiminis ſit ex parte viri. Et ideò dicitur *Tob.* 10. quòd docuerũt eam diligere maritũ in recognitione iuris matrimonij: Et regere familiam in participatione regiminis. A viro informari: quia Directio pertinet ad virum. In adiutorio etiam eſt indiuiduitas; quia licet ſit ſecunda, tamen in omnibus, quæ ſunt matrimonij, eoſdem actus participat generando ſubſeruiendo in omnibus. Hoc enim dicit adiutorium. Et hoc eſt, quod dicitur *Gen.* 2. Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Non enim adiutorium ſimile ſibi diceretur, niſi in omnibus eoſdem actus participare (aliàs participaret) ſubminiſtrando in eis & in aliquo ad ſimilia iudicaretur. Hanc indiuiduitatem notat *Apoſt.* 1 *Cor.* 11 Neque mulier ſine viro, neque vir ſine muliere in Dominio. Hæc autem indiuiduitas cauſatur ex conſenſu coniugali ante carnalem copulam. Et ideò carnalis copula conſequens eſt matrimonium, nihil exiſtens de ſubſtantia eius. Propter quod verum fuit matrimonium beatæ Virginis & Ioſeph', & eò ſanctius, quò a carnalis commercij concupiſcentia fuit immunius: quia Sanctiora ſunt coniugia pari voto continentium: vt dicit *Aug.*

Primum inductorum trium tangitur *Iſai.* 7. vbi ſecundum Hebraicam veritatem dicit: Alma Virgo concipiet & pariet filium. Alma autem eſt cuſtodita: eò quòd paranymphis eſt credita. 2. *Cor.* 11. Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Deſponſata enim exhibebatur *Gen.* 2. Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. De ornatu dicitur *Gen.* 24. Suſpendi inaures ad ornandum faciem eius, & armillas in manibus eius. Inauris ſignificat autem antè omnibus patulam: modò vni inclinatam. Armillæ autem manus opera eſſe colligata ad vnum. *Cant.* 7 Iuncturæ feminum tuorum ſicut monilia, à muniendo dicta, quia muniunt ſinum, vt dicit *Iſidor.* Ne aduleer inſerat manum. Et ſic de aliis. De Promiſſo *Luc.* 2. Aſcendit Ioſeph cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante. *Oſee.* 2. Sponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio & in miſericordia & in miſerationibus: & ſponſabo te mihi in fide

Iere.

Iere. 2. Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam & charitatem deſponſationis tuæ in die, quando ſecuta es me &c.

Si autem quæritur: Quare Chriſtus de deſponſata potius, quàm de non deſponſata naſci voluit. *In glo. Origenis* tanguntur octo cauſæ, ſic: Ideò deſponſata: Vt ſignificaret Eccleſiam, quæ virgo eſt & ſponſa *Epheſ.* 5. vt exhiberet ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, neque rugam aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta, & immaculata. Ideò viri debent diligere vxores ſuas. Secunda eſt: Vt per Ioſeph origo Mariæ oſtenderetur. De hac autem ſatis habitum eſt vt ſupra. Tertia autem: Vt Ioſeph eſſet teſtis caſtitatis eius: Et de hac nunc habitum eſt: quia ſic defenditur ab infamia ſuſpicionis. Quarta eſt: Ne ſicut adultera lapidaretur: ſicut ferè accidit Suſannæ *Dan* 13 Quinta: Ne Virgo viri ſolatio deſtitueretur. *Eccl.* 25. In tribus eſt beneplacitum Spiritui, meo, quæ ſunt probata coram Deo & hominibus: Concordia fratrum, amor proximorum, vir & mulier ſibi conſentientes. Sexta eſt, Vt diabolo partus occultaretur.

Sed nonne ſcit per naturam ſigna virginitatis? Dicendum, quod totum myſterium incarnationis ſupra natura eſt: & ideò a diabolo ſecretum. *Iſa.* 24. A finibus terræ laudes audiuimus gloriam iuſti. Et dixit Secretum meum mihi; ſecretum meum mihi, Hoc eſt, Secretum in matris pudore, & ſecretum in incarnatione. *Tob.* 12. Sacramentum regis abſcondere bonum eſt. Septima eſt: Ne virginibus eſſet excuſatio infamiæ, que forte laſciuientes non ſatis curarent de infamia: Dicentes, quod etiam mater Chriſti infamata fuerat. Octaua additur a *Chryſoſtomo dicente* quod cauit Chriſtus infamiæ matris, volens potius in ſe notam habere ſuſpicionis, quod natus ſit de viri ſemine, quam quòd mater culparetur de fornicatione. Non enim ſemper lapidabantur, quæ in domo patris fornicatæ fuerunt. Dicitur enim *Deuter.* 22. Quod ſi inuenerit quis puellam Virginem, quæ non habet ſponſum & concubuerit cum ea: dabit patri puellæ quinquaginta ſiclos, & habebit eam vxorem. Sed ad hoc dicunt quidam beatam Virginem fuiſſe ex vna parte de tribu ſacerdotali & cognatam Elizabeth: Filiæ autem ſacerdotum comburebantur fornicantes in domibus patrum, ſicut dicitur *Leuitici.* 21.

Sed iſta reſponſio non eſt bona: quia per boc quod fuit cognata Elizabeth, non probatur eſſe de tribu ſacerdotali, ſicut ex ſuperius indoctis patet; quia puellæ pluribus de cauſis de tribu in tribum tranſiuerunt ad matrimonium. Ideò dicendum, quòd puella extra domum patris in corpo cognita excuſationem habuit, quod deſtituta fuerit in adiutorio. Sed quæ in domo patris cuſtodita exceſſit, quando poſtea deſponſata Virgo inuenta non fuit per ſigna Virginitatis: Vel fortè quia imprægnata antè deſponſationem vel contractum matrimonij apparuit: de tribu ſacerdotum comburebatur: & de alia tribu lapidabatur, vt habetur *Leuitici.* 21, His omnibus cauſis vna melior omnibus ab *Auguſtino* addenda: Vt videlicet hoc bono prolis (per quod omnis proles matrimonij bonum efficitur) matrimonium ſanctificatetur. Sic ſanctæ Virginis matrimonium tribus ſuis bonis eſt perfectum, Fide mutuæ caſtitatis: Prole, vnitæ cum puero deitatis: Sacramento ſignificato cum ſpiritu vtriuſque coniugum cum Deo indiuiduæ ſocietatis.

Mater.

Ecce Secundum: Quod beatitudinis. Vnde *Luc.* 11. Beatus venter, qui te portauit, & vbera, quæ ſuxiſti, *Lu.* 1. Ex boc enim beatam me dicent omnes generationes, In cuius ſignum Lia ſuſcipiens filium *Gen* 30. Hoc pro beatitudine mea, Beatam quippe me dicent omnes mulieres: & ideo vocauit eum Aſer, qui interpretatur beatus: & figura eſt huius beati partus. Hæc autem beatitudo eſt in ablatione primæ miſeriæ: quia nihil habet concupiſcentiæ, nihil grauitatis, nihil doloris, nihil corruptionis, nihil infirmitatis. Sed plurimum ſanctitatis ex gratia, Multum leuitatis ex non deuirginata natura: Fructum dulcedinis & delectationis ex Dei potentia: Conſecrationem integritatis ex deitate in partu profuſa: Cumulum vigoris ex ipſa Dei ſapientia & virtute parta, Et reddantur ſingula ſingulis. De Primo *Luc.* 1, Gratia plena. *Et ibidem.* Inueniſti gratiam apud Deum. De Secundo *Lu.* 1 Sicut leuis aſcendit in montana miniſtrare Eliſabeth. *Lu.* 1. vocat ſe ancillam bis. Primo, Ecce ancilla Domini, Et poſt; Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Ancilla autem dicitur ab an, quod eſt circum: & cilleo, quod eſt moueor. Grauis autem in omni obſequio circummoueri non poſſet. De Tertio *Pſal.* 41. Sicut adipe & pinguedini repleta eſt anima eius infuſione deitatis: & labijs exultationis laudabit os ſuum. *Pſal.* 33. Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. *Prouer.* 31. Guſtauit & vidit, quòd bona eſt negotiatio eius. De Quarto *Ezech.* 44. Porta hæc clauſa eſt, & non aperietur: quia Dominus Deus Iſraël ingreſſus eſt per eam. De Quinto *Prouer* 31. Mulierem fortem quis inueniet? procul & de vltimis finibus pretium eius. Vltimi enim fines omnium ſunt principium deitatis, & finis humanitatis, quæ in ea ſunt coniuncta. *Sap.* 8. Attingit à fine vſque ad finem fortiter.

Ecce [Mater] IESV Mater immaculata, Mater intacta, Mater, matris doloris inexperta, Mater incorrupta, Mater vigore pudicitiæ virginalis non deſtituta; Immaculata, agno immaculato congrua, *Exo* 12. Erit agnus ſine macula. Nunquam enim cum ludentibus ſe miſcuit: nec cum his, qui in leuitate ambulant, participem ſe præbuit: & mundam ſeruauit animam ſuam ab omni concupiſcentia *Tob.* 4. Tota igitur formoſa eſt: & macula non eſt in ea *Cant.* 4. Intacta autem omnino inexperta viri thorum; licet habuerit nuptias bonorabiles & thorum immaculatum *Hebre.* 13. *Ge.* 24. Virgo pulcherrima & incognita viro. *Cant.* 1. Lectulus noſter floridus flori profecto: ex radice Ieſſe congruiſſimus. Dolores matris inexperta. Quia *Iſaia* 41. Antequam (dolendo) parturiret peperit; & antequam veniret dolorum eius, quos ſub cruce ſuſtinuit, tempus, peperit maſculum. Quis audiuit vnquam tale: aut quis vidit huic ſimile: In prole igitur, mater virgo dolorum vteri expers gaudet corde, lætatur corpore, virgo mater Domini: Mutans nomen Euæ (quæ in dolore

pariet

pariet filios *Geneſ.* 3. Iti aue ſine væ partus, puerpera exiſtens, Mater incorrupta, quia poſt partum virgo permanſit: ſicut ſidus radium proferens virgo filium incorrupta. Non enim dedit ſanctam ſuam matrem videre corruptionem: cum in partu notas fecit ei non ſolum vias, ſed eum, qui eſt via ad vitam, & vita & veritas. Vigore autem pudicitiæ non eſt deſtituta, quæ fecit viriliter, amputando caput antiqui inimici caſtitatis *Iudith.* vlt Præclarior facta eſt vniuerſis terræ Iſraël. Erat enim virtuti caſtitas adiuncta: ita vt non cognoſceret virum omnibus diebus vitæ ſuæ. Mater

IESV

Cuius IESV. Illius, Qui generationem ſuam ex matre temporalem, æternæ ex patre aſſimilat: Qui generationem humanam nouis innumerabilibus immutat & innouat: Qui generatos in generatione corrupta, ſua generatione ſaluat: Qui ruinas cæli reintegrat: Qui integritatem cæleſtium ſpirituum in carne & in ſanguine exemplificat: Qui cæleſtium luminarium fæcunditatem in mirabilibus matris oſtentat. Æterna autem generatio ex patre ſine concupiſcentia & ſine corruptione: & huic ſimilis eſt ex matre facta generatio. Sed in hoc differt, quòd in cælis eſt ex patre ſine matre; In terris autem ex matre ſine patre: propter quod flori aſſimilatur, qui ſecundum Pythagoram in cælo patrem habet ſine matre (qui eſt ſol) & in terra matrem ſine patre (quæ eſt terra.) *Cant* 2. Ego flos campi, & lilium conuallium. Ideò *Infra* 3. Nazaræus vocatus. Nouis innumerabilibus immutat Generationem humanam (quæ triplex eſt. Virginis viri de terra. *Gen.* 1. Et fæminæ virginis de viro *Geneſ.* 2. Et filij & filię virginu, de viro & fæmina non virginibus *Gen.* 4. Et in his generationibus ſemper id, quod generatur, eſt virgo) Quarta enim generatione commutat ſecundam, & à vetuſtate purgatam innouat quartam *Gen.* 15. Generatione quarta reuerrentur. Quæ eſt Viri virginis de fæmina virgine. *Eccl.* 36. Innoua ſigna, & immuta mirabilia: da oſtenſionem, quoniam ab initio creaturæ tuæ ſunt. Sic enim datur magnificentia Deo noſtro; quia ſua perfecta ſunt opera *Deut.* 22. Generatos etiam generatione corrupta ſaluat, *Infra Eodem.* Ipſe enim ſaluum faciet proplum ſuum à peccatis eorum *Iſa.* 8. Antequam ſciat puer vocare patrem & matrem, detrahentur ſpolia Damaſci. Potus ſanguinis interpretatur Damaſcus: Et ſignificat peccatum, quod ex potu ſanguinis eſt exortu. Rninas cæli reintegrat: quod de virginibus matri proximis, Angelorum cadentium numerum recompenſat. *Amos.* vlt Suſcitabo tabernaculum Danid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius: & ea, quæ corruerant, inſtaurabo, & reædificabo ſicut in diebus antiquis. In carne etiam & ſanguine integritatem Angelorum exemplificat: quòd cælibum vita ſanctorum Angelorum eſt exemplum. *Tob.* 38 Nunquid noſti ordinem cæli: & rationem eius pones in terra: *Pſal.* 57. Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus, hoc eſt Angeli: in medio iuuencularum tympaniſtriarum, hoc eſt, virginum carnem ſicut tympanum caſtitate exſiccantium & caſtigatione verberantium, & ſono laudis diuinæ ſonantium ſuper humilitatis vacuum & deuotionis intimum profundum. Cæleſtium autem fæcunditatem in mirabilibus matris oſtentat: quod ſicut ſidera radios ſine corruptione terræ præferunt, & in terrenis ſordibus non inficiuntur: Sic gratia matris fæcundæ emitit lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Nec inficitur cænulentis actibus peccatorum. Propter quod *Cant.* 6 dicitur pulchra vt luna, electa vt ſol Et *in Apoc.* 12. Amicta ſole & luna ſub pedibus eius: & corona ſtellarum duodecim in capite eius. Hæc eſt mater IESV.

Maria.

Ecce Tertium, quod ad clari nominis pertinet cognitionem. Illuminatrix enim, & Stella maris, & Domina, & Amarum mare, non vacua ſignificatione Maria interpretatur. Quorum primum pertinet ad beatitudinis ſanctorum gloriam: Secundum ad fluctuantium in hoc mari miſericordiam: Tertium autem ad omnium iuſtorum præcellentiam eximiam: Et Quartum ad omnium peccatorum pænitentium veniam.

Ipſa enim & Illuminat ſanctos in gloria: Et fluctuantibus in procellis tentationum, in dubijs eſt præuia: Et omnium iuſtorum, quibus meretur gratiam, Domina: Et pænitentium & gementium propitiationis indulgentia. Amicitur ſole, vt illuminet: Stat ſicut ſignum in cælo, ad quod fluctuans, nauim cordis eijcere tentet. Coronatur ſtellis: quia claritatem virtutis omnium ſanctorum vt princeps & Domina poſſidet. Clamat parturiens: vt omnibus in amaritudine cordis clamantibus, ad ſimilem compaſſionis affectum ſe conformet. *Iſa.* 26. Sicut quæ concepit, cũ appropropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis: ſic facti ſumus: a facie tua, Domine, concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. Hæc eſt aurora conſurgens, ex qua eſt ortus ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius *Malach.* 4. Et ideò Illuminatrix. Hæc eſt ſtella orta ex Iacob *Nume.* 24. & ideò ſtella maris. Hæc eſt Regina, quæ aſtitit in varietate virtutum, in veſtitu de aurato, ſplendore deitatis in eam ſuperuenientis: Et ideò Domina. Hæc eſt propitiatorium, ſuper quod propitiatur Dominus peccatoribus *Exo.* 26. Et ideò amarum mare. Ecce mater IESV MARIA deſponſata,

Ioſeph.

Ecce Quartum, quod pertinet ad virtutis laudem: Quòd iuſto Ioſeph deſponſata (vt dicit *Origene.*) ſed non in concupiſcentia iuncta. Et attende vtriuſque coniugum virginitatis propoſitum *In Lu.* 1. dicitur, quòd Angelus miſſus eſt à Deo ad virginem deſponſatam viro, cũi nomen Ioſeph. Et hoc dicitur, quòd inuenta eſt in vtero habens, antequam conuenirent. Cùm igitur eſſet deſponſata ante annunciationem: & aſſignata ei, vt tradunt Patres, vſque ad tempus, quo per tumorem ventris inuenta eſt in vtero habens: non continuiſſent, niſi pari conſenſu virginitatis habuiſſent propoſitum. Plus enim quam ſex menſes effluxerant ab annunciatione: & ante annunciationem legitur deſponſata fuiſſe. Hoc etiam ſignanter exprimitur per expreſſionem nominis. Et

ideò

ideò iſtud eſt quartum, quod ad laudes virtutis refertur: quia ſi diſſoluta in annis nubilibus exiſtens: non iuſtum & ſanctum accepiſſet. Laus autem Ioſeph exprimitur in quatuor: in Dei videlicet familiaritate: in clarorum virorum æquiuocatione: in propoſiti ſanctitate: & in virtutis commendatione. Familiaritas Dei notatur in duobus: in nominis expreſſione, & in Angelorum crebra viſitatione. De primo habemus *Exod.* 33. inueniſti gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine *Ioan.* 10. Proprias oues vocat nominatum. *Iſa.* 65. Seruos ſuos vocabit nomine alio, in quo qui benedictus eſt, benedicetur. De ſecundo autem multum eſt hic & in ſequenti capitulo. Inſtruit Angelus dubitantem: docet in Ægyptum fugientem: dirigit reuertentem: erudit: in Nazareth manentem *Pſal* 88. Locutus es in viſione ſanctis tuis. Et hæc omnia complet non per ænigmata & figuras, ſed potius apertè & clara reuelatione. *Nume.* 12. Ore ad os loquor ei & palam, & non per ænigmata, & figuras Deum videt, hoc eſt, Angelum loco Dei reuelantem: quia etiam ad Moyſem non niſi Angelus loquebatur. *Oſea* 12. Ego viſiones multiplicaui eis. Clarorum virorum æquiuocatio eſt Ioſeph Patriarchæ præcedentis, & Ioſeph ab Arimathia ſequentis. Quorum vnus typum gerit Saluatoris *Gen* 41. Alter officium exhibet mortuo pietatis. Vnus in venditione ferè cum IESV ſimilia patitur: alter autem in ſepeliendi obſequio, Virginem matrem exemplariter imitatur. Sepelit enim in ſepulchro, in quo nondum quis poſitus fuerat, vnde clauſis ſignaculis exiuit: ſicut & in vtero ſolus carnem induit, & clauſtris pudoris intactis exiuit. Hic autem Ioſeph medius horum, & matri obſequitur in teſtimonio caſtitatis, & nato impendit officia pietatis: & in Ægyptum fugit vt Ioſeph Patriarcha ſaluatus, & expenſas exhibet vt Ioſeph ab Arimathia. *Eccleſiaſt.* 45. Similem fecit illum in gloria ſanctorum *Eccleſia.* 24. in plenitudine ſancta admirabitur: & in multitudine electorum habebit laudem: & inter benedictos benedicetur. *Sap.* 8. In conſpectu potentium admirabilis ero: & facies principum mirabuntur me. De propoſiti autem ſanctitate iam in parte dictum eſt: quia propoſitum habebat perpetuæ caſtitatis: Aliter enim pollutus temerariè tractaret corpus Redemptoris, & ſpeculum munditiæ corpus ſanctiſſimæ matris. *Iſa.* 52. Mundamini, qui fertis vaſa Domini. Oza percuſſus, extendens manum ad arcam, quæ non niſi figura obſcura fuit ſanctitatis huius: eo quòd pollutus erat in coniuge. 2. *Reg.* 6. Quantò magis Ioſeph nunquam auderet exhibere curam, ſi aliquam caſtitatis paſſus eſſet maculam. *Exo.* 19. præcipitur filiis Iſraël, quòd lauent veſtimenta, & non appropinquent vxoribus, viſuri ignem & fumum circa Deum: multò magis manibus tractátes caſtitatis florem, perpetuæ creduntur habere caſtitatis propoſitum. Adhuc quænam ratio eſſet Sapientiæ Dei, vt matri Virgini pollutum eligeret teſtem & tutorem: Virtutis autem commendatio ſtatim habebitur, cum dicit [Ioſeph autem vir eius, cùm eſſet iuſtus]

Antequam conuenirent.

Ecce Quintum: quod ad ſinceritatis pertinet pudorem virgineum. Eſt enim ſincera Virginitas, omnem viri tam corde, quàm corpore formidare conuentum, & nullo modo admittere poſſe. Hæc autem ſinceritas virginea (alias ſincera Virginitas) in quinque conſiſtit. Nam ſecundùm cauſam eſt in diuina munditia, quam contemplatur: ſecundum exemplum in puritate Angelica, cui comparatur: ſecúdum eſſentiam eſt in corde, quod afficit: ſecundum effectum in corpore, quod continet: & ſecundum ſignum in ſenſibus, quos grato quodam pudore concludit.

Cauſa enim ſinceritatis ſanctæ eſt integritas & munditia diuina, qoam continuè meditatur Virgo ſancta. Propter quod *Aug.* dicit, quòd Virginitas eſt in carne corruptibili, incorruptionis perpetuæ meditatio, vt illi ſe ſpiritui ſtudeat iungere per affectum ſapientiæ: qui marceſcere non poteſt per concupiſcentiam. *Sap.* 7. Propter munditiam ſuam nihil inquinatum incurrit in illam. Et *Ibidem.* 8. Hanc amaui & exquiſiui mihi ſponſam accipere: & amator factus ſum formæ illius.

Per Exemplum autem aſſiduè ſe comparat Angelis, quibus grata eſt ſancta virginitas: & in medio ſanctarum virginum libenter aſſiſtunt. Quia *Mat.* 22. Qui neque nubent, neque nubentur, ſicut ſunt Angeli Dei in cælis.

Per eſſentiam in corde: Vt nunquam concupiſcat virum, ſed mundam ſeruet animam ſuam ab omni concupiſcentia *Tob.* 3.

Per effectum continentiæ in corpore attendens illud *Sap.* 3. Fœlix ſterilis & incoinquinata, quæ neſciuit thorum in delicto: habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum.

In Signo eſt in pudore ſenſuum. *Eccl.* 26. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta & pudorata: Non enim aliqua ponderatio digna continentis animæ. Econtra de Vagis, Garrulis, Quietis impatientibus, quia non valent in domo conſiſtere pedibus ſuis *Prouer.* 7. Dicit *Petrus.* 2. *canon.* 2. Oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti: pellicientes animas inſtabiles, hoc eſt, nitore quodam & fuco pellis decipientes. *Pſal.* 118. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Et *Iob.* 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem quidem de Virgine. Quia ſicut dicitur *Eccle.* 26. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum & in palpebris illius cognoſcitur. Ad hoc ſignificandum dicitur *Mat* 25. quòd quinque ſunt prudentes virgines, & quinque fatuæ per oppoſitum.

Sed inſurgit hic Eluidius hæreticus, dicens ex modo locutionis ſignificari: quia licet Saluatorem beata Virgo conceperit, antequam conuenirent: tamen alios concepit & peperit, poſteaquam conuenerunt: Qui fratres & ſorores Domini dicuntur *Mar.* 3. Sed mentita eſt iniquitas ſibi. Iſte enim modus locutionis vſitatus: Sicut dicimus de inimicis: Nunquam ſalutauit eum, antequam interfectus eſt ab eo: & conſtat, quòd poſtquam interfectus eſt, non ſalutauit eum. Adhuc de peccatore finaliter impœnitente dicimus: Cum multoties moneretur, non pœnituit, antequam ſuſpenſus interiit. Et in ſacra ſcriptura. 1. *Reg.* 3. Heli non vidit lucernam Dei, antequam extingueretur: & conſtat quòd poſteaquam extincta fuerit, videre non potuit. Talis igitur eſt & hic modus loquendi: Non enim poterat vir iuſtus & ſanctus etiam cogitare de pollutione vteri, quem auto ſui ſplendoris & ſanctitatis ornauit

Deus, corporaliter in eo habitans. Totum enim corpus & maximè vterum ſplendore ſanctitatis ornauit diuinitas. Sicut dicitur *Ezech.* 43. Quòd cum ingrederetur gloria Domini in templum, reſplenduit tota terra à præſentia maieſtatis eius. Hoc ſignificatum eſt *Exo.* 25. vbi præcepit Dominus arcam factam de lignis Sethim imputribilibus veſtiri intus, & extra de auro mundiſſimo. Quod ſignificat corpus Virginis imputribile per concupiſcentiam. Præcepit etiam vrnam fieri de auro mundiſſimo, in quo manna reponebatur, per quam ſignificatur Virginis vterus panem cæli in ſe habens reconditum.

Surgit autem quæſtio hic: quia litera videtur contradicere his, quæ ante dicta ſunt: quia dictum eſt, quòd deſponſatione facta, ſponſa ſponſo aſſignabatur: ergo ante annunciationem conuenerunt ad cohabitandum, & ſic non eſt inuenta in vtero habens, antequam conuenirent.

Sed ad hoc dicendum quòd abſque dubio ſecundum dicta ſanctorum Patrum: antequam conuenerant ad cohabitandum. Sed ex nimia confidentia ſanctitatis virginis, qua prohibebatur Ioſeph ab omni mala ſuſpicione habenda de coniuge, liberè permiſit ire & redire, quò vellet. Et ideò recedens ab ipſo ad obſequium cognatæ Eliſabeth: vltra ſpatium trium menſium ab eo ſequeſtrata fuit: & antequam conuenirent in reditu ipſa & Ioſeph, facta ſunt ea, quæ hic dicuntur. Et hæc reſponſio trahitur à *Coryſoſtomo*.

Inuenta eſt in vtero habens.

Inuenta procul dubio à Ioſeph familiari eius nutritio. Et hoc eſt nouius omni nouo: Noua enim quædam fecerat antè, & fecit poſt hoc Dominus: Quòd cæcos illuminauit: Quod claudis greſſum reddidit. *Iſa.* 51. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aperta erit lingua mutorum: tunc ſaliet ſicut ceruus claudus &c. *Mat.* 11. Cæci vident, claudi ambulant, ſurdi audiut, leproſi mundantur, mortui reſurgunt. Omnibus tamen his facultate & poteſtate naturæ reddita, nihil mirum quòd poſtea opera vitæ per illas operati ſunt facultates. Cæco enim reddito viſu, non mirum eſt, ſi videat: Et idem eſt de aliis.

Sed nunc: cauſa non habendi in vtero manente & cuſtodita & ſigillata & coſecrata in virgine (quæ eſt virginitas)

Inuenitur in vtero habens.

Mirum in modum. Quod & ipſa miratur dicens *Luc.* 1. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? Nullo enim (pro certo) modo fieri poſſet, niſi per eum, cui non eſt impoſſibile omne verbum. Hoc eſt ergo aliorum mirorum mirum, quod Natura non poteſt, Gratia non capit, Sæcula mirantur, Angeli prædicant, Prophetæ in gaudio ſpiritus prænunciant. *Iere.* 31. Nouum faciet Dominus ſuper terram: fæmina circundabit virum. *Iſa.* 66. Quis audiuit vnquam tale, aut quis vidit huic ſimile? *Apoca* 21. Dixit qui ſedebat in throno: ecce noua facio omnia. Impoſſibile omnino hoc pro certo eſſet: niſi virtus Altiſſimi obumbraret Virgini. Non enim (aliàs tamen) vmbram habet virtus Altiſſimi obſcuram & frigidam & terram, ſicut corpus opacum & tenebroſum: Sed Vmbra vocatur hic imago ad ſimilitudinem reſultans, ſicut forma in ſpeculo reſultans vmbra vocatur. *Heb.* 10. dicitur. Vmbram habens lex futurorum bonorum. Et quod ſequitur: non ipſam imaginem rerum, dictum eſt, eo quod veritatem rerum gratiæ, per quas completa eſt, non habet. Sic igitur (non de inferioribus operibus & virtutibus Dei veniens de altiſſimis) Altiſſimi virtus in eam deſcendens imaginem ſuam impreſſit in eam, qua hoc fieri in ea potuit, quod omni creaturæ impoſſibile fuit, non modò perficere, ſed etiam cognoſcere. Sic ergo *Apoc* 12. Signũ magnũ & mirabile apparuit in cælo: mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & corona duodecim ſtellarum in capite eius: & habebat in vtero, & clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat. Clamabat quidem potiùs magnitudine miraculi, quàm doloris experientia. Et cruciatus eius eſt de conceptis per affectum miſericordiæ, in quibus eum, quem portauit in vtero, formari deſiderat. Sicut in *Pſal.* 4. Mirificauit Dominus ſanctum ſuum. Sic *Iſa.* 7. Ipſe Dominus dabit vobis ſignum de Virginis conceptu & partu. Sic *Iſ.* 10. Verbu abbreuiatum fecit Dominus ſuper terram. Abbreuiatum, inquam, non amputatum, vel mutilatum, videlicet in aliqua parte ſui diminutum. Hoc enim vt *Origenes in Periarchon* dicit, dictum eſt: Sicut ſi intelligamus hominem caput in immenſum extra cælum porrigentem, & pedes in infinitum per abyſſum extendentem, & manus vltra omnem menſuram latitudinis per Orientem & Occidentem expandentem, & tantæ ſpiſſitudinis, quòd anteriora pectoris & poſteriora dorſi omnem excedant menſuram profunditatis extra auſtrum & aquilonem: Hic enim homo nobis eſt inuiſibilis & incognoſcibilis: nec videmus de ipſo niſi quiddam interminatum & infinitum. Facio autem imaginem ſibi per omnia ſimilem, non æqualem ad longitudinem duorum cubitorum & ſtatuo illam ante oculos. Et dico: Sic ſunt manus & ſic oculi, & ita caput, & cætera membra magni hominis, ſicut vides in iſto. Parua enim imago in nulla ſimilitudine deficit à magni hominis imagine. Sicut etiam in fabulis pythagoricis Atlas deſcribitur: Sic Verbum abbreuiatum fecit Dominus in vtero Virginis: non demembratum, quod nobis commenſuratum totam oſtenderet immenſitatem deitatis. Et ideò mira res eſt iſtius vteri, in quo virtus reſultat Altiſſimi, & abbreuiatio ſine diminutione efficitur filij incarnati; vt breuitas ſecundum carnem intelligatur; & permanentia immenſitatis ſecundum deitatem. In hoc enim deficit ſimilitudo corporalis in duabus inducta imaginibus: quia in verbo abbreuiato in vno & eodẽ Chriſto eſt immenſitas deitatis & abbreuiatio carnis, cui ſe commetitur diuinitas. Ibi autem immenſum & abbreuiatum in vno & eodem eſſe non poſſunt. Sic igitur Inuenta eſt in vtero habens.

De Spiritu ſancto.

Et in hoc notatur completa & omnimoda eius ſanctitas. Eſt autem locutio duplex ſecundum diſtinctiones Sophiſtarum (alias ſophiſticam) ex compoſitione & diuiſione. Hoc enim, In vtero habens de Spiritu ſancto, poteſt totum referri ſimul ad participium, inuenta; Vel tantum prima pars, quæ eſt: In vtero habens: Et ſic diuiſim (aliàs diuiſam) intelligendam

gendam eſſe locutionem iſtam, inferiùs oſtendit Angelus, quando Ioſeph cogitante eam dimittere, pro ratione, quòd non debeat dimitti, aſſignat de Spiritu ſancto eſſe, quod in ea natum eſt. Cum autem dicitur: de Spiritu ſancto, præpoſitio notat poteſtatem, & non materiam: Sicut enim dico: quòd iſte honoratur, eſt de poteſtate Imperatoris: & quòd ille alius ſuſpenditur, de furto: quando tamen furtum non eſt materia ſuſpenſionis: nec Rex, vel poteſtas eius eſt materia honoris.

Mentiuntur ergo hæretici Eluidiani, qui dicunt Spiritum ſanctum eſſe patrem Chriſti ſecundū temporalem eius generationem: quia Pater eſt, qui de ſubſtantia ſua generat: Quod non fecit Spiritus ſanctus. Dictu autem eſt de hoc in proœmio.

Tria ergo dicit. In præpoſitone enim notat Poteſtatem: Vt non credas in generatione eſſe patris alicuius materiam ſeminalẽ. *Iſa* 53. Aſcendet ſicut virgultum coram eo: & ſicut radix de terra ſitienti. Radicis enim non eſt radix: & ideò radix prima generationis Chriſti, fuit verbum filius Dei, non alia radix: Sicut ſemen dicitur eſſe radix generationis. Et ideò vterus Virginis, terræ ſitienti, ſiue arenti comparatur: qoia nullo virilis humoris ſemine eſt infuſus. Et item *Iſa.* 11. flos dicitur de radice aſcendere: quia flos paruuli concepti, de radice prodijt deitatis: Nec aliam habuit radicem ſuæ generationis; Sicut flos patrem non habet niſi cæleſtem, ſicut in antehabitis ſecundum Pythagoram dictum eſt. Secundum eſt: Quod dicit ſpiritum operatorem huius generationis: vt omnino ſine carnali concupiſcentia factam intelligas. *Gal.* 5 Spiritus concupiſcit aduerſus carnem. *Luc* 1. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te &c. Tertiò dicit [ſanctum.] Vt intelligas gratia plenum. *Ioan.* 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi Vnigeniti à patre: plenum gratiæ & veritatis.

A Primo habet hæc generatio, quòd ſecundum efficientem cauſam eſt diuina: A Secundo, quòd eſt abſque matre peccati orignalis, quæ eſt concupiſcentia: A Tertio, quòd eſt abundans in reconciliationis gratia. *Ioan.* 1. De cuius plenitudine omnes accepimus gratiam pro gratia.

Ioſeph autem vir eius cum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.

Ecce Secunda pars: contra præcedens totum diuiſa. Vbi à Deo ordinatur diligentia obſeqoij, tam matri, quàm puero neceſſaria. Et hæc diuiditur in duo: In quorum Primo inducit dubitationem Ioſeph, circa conceptum beatæ matris & Virginis: vt locum cogruum habeat & cauſam, ſequens reuelatio. Et Secundo inducit ipſam reuelationem, obſequium impendendum puero & matri, præordinantem.

In Primo horum tangit quatuor. Quorum Primum eſt ratio obligationis, quam habebat ad non dimittendum. Secundum laus eius, ex qua fuit idoneitas eius ab obſequendum. Tertium pietas & humilitas: quas virtutes habuit inclinantes, ad ſe tantæ ſanctitati ſubducendum. Quartum autem eſt conſilium; quod conceperat ad recedendum.

Primum ergo horum eſt cauſa obligationis, quam habebat ad manendum. Et hoc eſt.

Ioſeph autem vir eius.

A fide ſponſionis vir eius dicitur. 1. *Cor.* 11 Caput mulieris vir. *Iob.* 1 Erat vir ille magnus inter omnes orientales. Nec dicitur vir ab experientia ſexus, quem experta fuerit. *Oſea.* 2. Vocabis me vir meus: Cum tamen nihil carnalis cogitationis (Aliàs cognitionis) interuenerit; ſed tantùm ſponſionis fides. Et ideò talis ſponſus: Cura quidem eſt vt pater, ſponſione vir, & cuſtodia caſtitatis: dux virginitatis coniugis. *Iere.* 3 Inuoca me: pater meus es tu: dux virginitatis meæ tu es.

Cum eſſet iuſtus.

Ecce Secundum, ex quo fuit idoneus, & ad teſtificandum de caſtitate, ad curam exhibendam in educatione *Iob.* 1, Vir ſimplex & rectus & recedens à malo ſimile de parentibus. Ioannis *Luc.* 1. Erant ambo iuſti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela. Iuſtus autem dicitur à iuſtitia generali, quæ eſt omnis virtus, lege vel præcepto regulata: virtus enim eſt in ſe accepta Deo. Sed quando perficitur ex obedientia legis: tunc quælibet virtus vocatur iuſtitia: Si enim iniuſtus non permittitur enarrare verbum Dei In *Pſal.* 49. Peccatori autem dixit: Deus: quare &c. Multò minus permitteretur tractare & educare.

Sed obijcitur, Videtur enim non eſſe iuſtus, ſi putabat adulteram, & hanc celare voluit, occultè dimittendo eam. Quia *Leuit.* 5. deputatur crimen illi, qui celat criminoſum. *Rom.* 1. *Non* ſolùm qui faciunt, digni ſunt morte: ſed etiam, qui conſentiunt facientibus. *Glo. ibid.* Conſentit, qui cum poſſit arguere tacet. Reſpondeo, ſecundum *Chryſ.* Non habuit ſuſpicionem: Quia credebat poſſibilius eſſe, quòd virgo cõcepiſſet quàm quòd nefas perpetraſſet. Et ideò dixi, quòd ex iuſtitia laudatur de idoneitate ad cuſtodiam caſtitatis & educationis obſequium.

Poteſt tamen etiam dici ſecundum alios, quòd Iuſtus in dubiis non ſtatim prodit, Sed ſi crimen certum eſſet: tunc proderet, ſi incorrigibilitatem videret. Et ſicut dicit *Chryſoſt.* Boni animi magis eſt ſe habere ad hoc in dubiis, quòd nocens euadat, quàm quòd innocens condemnetur: quia nocens pænitere poteſt, ſi euadit: Innocenter autem interfectus non redit ad vitam.

Et nollet eam traducere.

Ecce tertium. In quo notantur duæ ipſius virtutes: pietas ſcilicet ad coniugem, & humilitas ad ſeipſum. Quia cum dubius fuit, non ſpiritu zelotypiæ incitatus, ſtatim accuſauit eam. Vnde vbi nos habemus.

Nollet eam traducere.

Græcus ſermo habet

Nollet eam propalare.

Vnde gloſa dicit, quòd vera virtus eſt: cum nec pietas ſine iuſtitia; nec ſine pietate iuſtitia eſt: quæ virtutes ſeparatæ ab inuicem dilabuntur. Iam enim aliquid gratiæ accepit ex conceptu coniugis: qui poſtea & ream & accuſatam & conuictam, iuſtè & piè liberauit. Iuſtè quidem: quia dixit: ſimilem in crimine non debere quenquam accuſare. Piè autem, quando eam, quam ipſe

ſine crimine exiſtens condemnare potuit, abſoluit *Ioan.* 8. dicens: Nec ego te condemnabo: Vade, & iam amplius noli peccare. Iuſtitia autem Phariſæorum eſt, quæ non quærit corrigere, ſed condemnare, & eſt ſeparata à pietate. *Mat.* 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Pietas enim eſt beneuolentia in homines, & maximè in parentes. Et ideò illa dulcedine mulcet cor in Angore iuſtitiæ: & per clementiam mitigat iudicium in pœnæ inflictione. Aliter exponeretur,

Nollet eam traducere.

In domum ſuam ad cohabitandum: quia licet iam traduxerit: tamen quia exierat ad obſequium Eliſabeth, oportebat iterari traductionem, & hanc nolebat facere propter humilitatem reputans, quòd tam glorioſæ Dominæ (quam Deus pater filio, de corde ſuo ſibi conſubſtantiali genito, matrem præparauerat: Et in qua Deus filius corporaliter habitauerat: Et quam Spiritus ſanctus ſanctificauerat in matrem eius: de quo ſecundum proceſſionem æternam procedebat) non eſſe ſatis idoneus ad ſeruiendum: Paſſus hoc, quod & Petrus paſſus eſt *Luc.* 5. Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine. Sicut & Moyſes texit oculos, quando vidit ignem in rubo; Quod ſignum fuit deitatis in virgine. *Exo.* 3.

Voluit occultè dimittere eam.

Reputans Deum aut per Angelos, aut per meliores ſe homines, diligentiam obſequij exhibiturum, præcipuè quia ſcriptum legerat *Malach.* 3. Ecce mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem tuam. Et illud *Pſal.* 103. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos &c. Et attende Pietatem Ioſeph, cùm dimittere deliberauerat, quod eſſe videbatur ſeueritatis: ſtatim ex ſeipſo temperauit, quòd occultè diſpoſuit hoc facere: quia ſi manifeſtè hoc faceret, ſecundum legem non poterat facere niſi altero duorum modorum, ſcilicet aut per iudicium Zelotypiæ *Num* 5. Et tunc oportet, quòd obiiceret ei adulterij ſuſpicionem, quam de tanta ſanctitate habere non potuit: Aut quòd daret ei libellum repudij. *Deut.* 24 Et tunc oporteret, quòd inſcriberet ei fœditates viro intolerabiles: quod iterum iurgium facere beatæ Virgini reputauit. Et ideò ſicut iuſtus cogitauit dimittere, & ſicut pius diſpoſuit non accuſare, & ſicut, ſapiens voluit id facere occultè. Quia hoc fuit tutius, quod conſilio humano poterat inuenire: & ſicut humilis id poterat facere ſine iniuria diuina, quam credebat incurrere ex præſumptione.

Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini in ſomnis apparuit Ioſeph.

Iſtud eſt ſecundum, quod diuiditur contra præcedens immediatum. Deficiente enim conſilio humano iuſtis hominibus, ſemper adeſt conſilium diuinum. 2. Para. 20. Cum ignoramus, quid agere debeamus: hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te *Ierem.* 33. Clama ad me: & ergo exaudiam te & annunciabo tibi grandia & firma, quæ neſcis. Ideò fluctuanti inter iuſtitiam & pietatem & humilitatem, ſapientiæ humanæ ſe multum per multa conſilia excitare alias excitanti) adeſt diuina illuminatio facta per Angelum.

Et dicuntur hic duo. Primò enim inducitur fluctuatio Ioſeph: quæ dicta eſt per hoc, quod dicitur,

Hæc autem eo cogitante.

Hoc eſt, coagitante & conferente per diuerſas rationes in corde. *Prouerb.* 11. Salus, vbi multa conſilia. Iob. 29. Cauſam, quam neſciebam, diligentiſſime inueſtigabam.

Secundum inducitur reuelatio facta, cum dicitur [Ecce Angelus] Et dicuntur hic duo: Inſtructio reuelantis, & ſimplex obedientia reuelationem accipientis. Ibi. Exurgens autem Ioſeph a ſomno. In Prima harum partium tria dicuntur, ſcilicet deſcriptio reuelantis, & eius, cui facta eſt reuelatio: & expreſſio reuelationis Ibi [Ioſeph fili Dauid &c.] Et Confirmatio rei reuelatæ per conſonantiam ſcripturæ: Ibi [Hoc autem totum factum eſt]

Circa Primum horum dicit duo. Deſcribit enim reuelantem primò: & Eum, cui facta eſt reuelatio, ſecundò.

Reuelantem autem deſcribit ab euidentia demonſtrabilitatis, ab officio nunciationis & ab auctoritate mittentis, & à modo ſuæ oſtenſionis. Per aduerbium enim notatur demonſtrabilitatis euidentia: Non enim eſt res ad ſenſum, vel intellectum demonſtrata, cum inducitur, ſed quæ ſui claritate demonſtrat ſe ipſam: & ideò indicio exteriori non indiget. Sicut dicimus claro die: Ecce ſol: Et optimum habentes vinum, quod ſe in omni virtute vini demonſtrat: ecce vinum. Ita puto tanta claritate luminis interni perfuſum eſſe Ioſeph, vt ipſa claritas fugaret omne dubium: & omne quod debuit ſciri de propoſito (quod in animo voluebat) impetu vno demonſtraret. *Act.* 26. Non fui incredulus cæleſti viſioni. Credendum enim eſt, quòd donum diſcretionis ſpirituum habet: 1. *Cor.* 12. Alij per ſpiritum datur diſcretio ſpirituum 1. *Re.* 2. Nunquid non apertè reuelatus ſum Domui patris tui?

Angelus,

Ecce Nuncius reuelationis, quia Angelus nuncius interpretatur. *Zach.* 1. Angelus, qui loquebatur in me. Videtur autem quòd per ſeipſum apparere debuit Dominus: quia dignius, vt appareat in his, quæ ſunt filij per ſeipſum: quia & patribus per ſeipſum apparuit. *Geneſ.* 32. Vidi Dominū facie ad faciem. *Iob. vlt.* Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus videt te. *Nume.* 12. Palam, & non per ænigmata Deum videt.

Ad hoc dicit *Diony.* quòd in tantum cuſtodit Deus legem ordinis naturæ, quem inſtituit (qui eſt per prima media, & per media vltima diuinis illuminationibus reducere) quod etiam quando filius vltimam naturam ſibi vniuit, eos, qui circa eum erant (tamen in gradu vltimæ naturæ, ſicut dicitur *Pſal.* 8 Minuiſti hominem Paulo minus ab Angelis) noluit niſi per mediam naturam, hoc eſt, per Angelos illuminare: vt

vna

vnaquæque naturarum in gradu ſuo miniſtraret circa ſacramentum redemptionis. Et ideò dicit *Alexan. in Li. De Motu cordis*, quòd anima humana illuminationum, quę ſunt à primo vltima relatione (aliàs reuelatione) eſt perceptiua: Angelus autem ſecundum ſui naturam prima relatione (aliàs reuelatione) recipit eaſdem. Et hæc reſponſio eſt vera. Cuius ſignum eſt *Iſa* 6. Cum propheta ſtaret iuxta thronum: non illuminabatur à Deo: ſed volauit ad eum vnus de Seraphim, & illuminauit, & purgauit eum. *Dan.* 9. Gabriel fac intelligere iſtam viſionem.

Ad id, quod inducitur de Patribus, reſpondet *Aug. In* 4 *de Trini.* (aliàs *Ciuitate*) dicens: quòd omnia, quæ patribus facta ſunt, per Angelos facta ſunt: qui Deus & Dominus dicuntur: quia in perſona Domini apparuerunt. *Gal.* 3. Lex in manu mediatoris poſita eſt, ordinata per Angelos in manu mediatoris, donec veniret ſemen, cui promiſerat. Non enim eſſet ratio, quare ſapiens Deus ordinem deſcenſus illuminationum confunderet, quem ipſe ſua ſapientia diſpenſauit *Pſalm.* 77. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis, hoc eſt, a virtutibus Angelicis; tuam æternitatem per confirmationem participantibus. Hoc dicit *Dionyſ.* ſignificari per ea, quæ dicuntur *Pſal* 6. Ibi enim Seraphin ſtabant ſuper ſolium ſine medio Deo coniuncti: & ea, quæ ſub ſolio erant, replebant templum, Hoc eſt, inferiores illuminationes & ſplendores ab his, qui ſtabant in ſolio, replent Eccleſiam Militantem. Sequitur.

Domini.

Ecce auctoritas. Non enim erat Angelus ſathanæ, qui ſe transfigurat in Angelum lucis. 2. *Cor.* 11. Neque ſpiritus mendax, qui decepit Achab in ore pſeudoprophetarum eius. 3. *Reg.* 6. Angelus enim ſathanæ mendax eſt, & pater eius *Io.* 8. ſed Angelus Domini, Sicut Angelus Domini dixit Ioanni *Apoc.* 21. Hæc verba fideliſſima ſunt & vera. Hi enim Angeli Domini verè dicere poſſunt illud 2. *Pet* 1. Non indoctas fabulas ſecuti, notam facimus vobis Domini noſtri virtutem & præſcientiam: ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis. Hi enim ſunt, de quibus dicitur *Matt.* 18. Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, qui in cælis eſt. Et dum vident, ipſo intuitu recipiunt illuminationes, quas ſanctis deferunt. *Iob.* 25. Nunquid eſt numerus militum eius: & ſuper quem non ſurget lumen eius: Lumen autem Domini: omnis veritatis eſt fons & origo & cauſa. Iſte ergo talis Angelus Domini.

Apparuit.

Ecce modus, per quem ſe demonſtrauit. Et attende, quòd quædam demonſtrantur homini ſecundum poteſtatem hominis: & Quædam demonſtrantur ſecudum poteſtatem rerum demonſtratarum. Quædam autem demonſtr tur ſecundũ poteſtatẽ ſuperiorũ ſiue cæleſtiũ illuminationum.

Et prima quidem quæ ſecundum poteſtatem hominis ſunt, ex Duplici cauſa oriuntur: Aliquando enim oriuntur ex corporis paſſionibus. Sicut homo videt & imaginatur, circa quod terribiliter vel concupiſcibiliter corporaliter affectus eſt: Aliquando oriuntur ab ipſa hominis cogitatione. Et vtroque iſtorum modorum ſunt iſta fallibilia: Sicut & ipſe homo mendax in *Pſ.* 115. Omnis homo mendax. *Ro.* 3. Eſt autem Deus verax: omnis autem homo mendax. *Nu.* 23. Non eſt Deus vt homo, vt mentiatur: neque vt filius hominis, vt mutetur.

Quæ autem ſunt ſecundum poteſtatem rerum, quæ demonſtrantur in anima, veriora quidem ſunt; ſed tamen vana. Et illa ſunt, per quorum principia accipimus ſcientias rerum: ſicut quòd Omne totum eſt maius ſua parte, quæcumque vni & eidem ſunt æqualia: inter ſe ſunt æqualia: Et quòd non contingit ſimul affirmare & negare, & huiuſmodi: quæ tamen vana ſunt. Et ideò *Apoſtol* 1. *Corin.* 1. Perdam ſapientiam ſapientium: & prudentiam prudentium reprobabo.

Ea autem, quæ non voluntate hominum, neque ex coniecturis rerum oſtenduntur: non ſecundum poteſtatem hominum demonſtrantur; ſed vi illuminationis cæleſtium, vbi Deus habitat lucem inacceſſibilem. 1. *Timo.* 6. Et illa veniunt ſecundum poteſtatem ſuperioris naturæ in nos deſcendentia: & illa ſola apparent, hoc eſt, ad nos deſcendentia apparent: quia de ſcientia illorum dicitur *Pſal.* 138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam: ſupra poſſe enim noſtræ facultatis exiſtens, quantum vult, & cui, & quando, & quomodo vult, apparet. Et hoc eſt, quod dicit *Gl.* quæ ſumitur *de li. Auguſtini De Videndo Deo ad Probam.*

Apparuit.

Hoc verbo ſignificatur poteſtas apparentis Qui quando vult, & quomodo vult, ſe exhibet videndum. Et hoc importat verbum apparitionis, quod ſonat motum illuminationis, vel illuminantis ad animam, non ſecundum facultatem ſcilicet animæ; ſed ſuperioris naturæ poteſtatem perfectum.

In ſomnis.

Ecce Secundum: Vbi deſcribitur diſpoſitio Ioſeph, cui facta eſt apparitio. Deſcribit autem diſpoſitionem facientem ad veritatem apparitionis, cum dicitur [in ſomnis] Attende igitur, quòd dicitur.

In ſomnis.

Eſt enim Somnus ligamentum ſenſuum, ſicut dicit *Philoſophus in Lib. de Somno & vigi.* Hoc autem ligamentum prouenit ex eo quòd ſpiritus lucidi & calor naturalis remouentur ab organis ſenſuum: & frigiditas à cerebro deſcendens quaſi paralyticando immobilitat organa ſenſuum, quòd non immutantur à rebus ſenſibilibus etiamſi coram organis præſententur.

Hæc autem frigiditas ex tribus prouenit cauſis. Vna eſt Fumus ciborum reſolutus ex loco digeſtionis, hoc eſt, ex ſtomacho ad caput, qui ad craneum capitis reuerberatur in cerebrum, & reſoluitur in aquam phlegmaticam ex ipſa cerebri frigiditate, & propellitur ad ſenſũ ſenſuum (aliàs communem) in principiis neruorum ſenſibilium (aliàs ſenſitiuorum) qui omnes à cerebro veniunt: & ideò ſenſu paralyticato in illis principiis clauditur in toto corpore, & tunc homo, & quodli-

bet aliud animal dormit, donec ille fumus quieſcit. Et de hoc ſomno dicit *Philoſophus* quòd eſt filius apoplexiæ & paralyſis. Aliquando pronepit ex fatigatione: quia nimis laborantis (aliàs laborando) organa ſenſuum reſoluuntur, & expirans ex eis ſpiritus & calor: tunc origines ſenſuum, hoc eſt, nerui ſenſuum à cerebro deſcendentes ex vicinitate cerebri, iterum infrigidantur & immobilitantur ſenſus, & tunc iterum animal dormit. Et de hoc dicitur in *Eccleſiaſte.* 5. Dulcis eſt ſomnus laboranti, ſiue multum, ſiue parum comedat. Tertia cauſa eſt: quando multum, conuertitur anima ad interiora contemplanda; Tunc enim abſtrahitur ſpiritus animalis & calor ab exterioribus: & ſpiritus mouetur ad interiora, & calor ſimiliter, qui ſemper ſequitur ſpiritum: & tunc exteriores ſenſus infrigidantur ex cerebro, in principijs neruorum, qui diriguntur à cerebro in organa ſenſuum: & tunc iterum homo dormit. Sicut frequenter obdormiunt ſubtilia cogitantes, & deuotè orantes. Sicut dicitur in *Cant.* 5. Ego dormio, & cor meum vigilat.

Primus igitur ſomnus eſt cauſa viſionis fallacis propter obſcuritatem fumi, qui reflectitur in (aliàs, ex) ipſo, & obſcurè recipit formas, quas portat: & ex motibus fumi à ſtomacho diſſipat motus earum ex qualitate cauſatas. Sicut calidus exiſtens facit videri flammas: Frigidus aquam frigidam, vel glaciem, vel aliquid huiuſmodi.

Ille autem qui eſt ex labore, parum facit videre; niſi quod ſperatur, vel timetur ex labore illo: vel quod in vſu habetur ad manus, circa quod ſollicitudo eſt. Et huiuſmodi motus ſunt etiam in laborantibus ex febre, vel parturitione: ex motibus fumorum, quando labor liquefacit humidum, & fumus ille redundat ad caput. Et omnia taliter viſa ſunt fallacia. Vnde *Eccl.* 34. Diuinatio erroris, & auguria mendacia, & ſomnia malè facientium vanitas eſt. Sicut enim parturientis cor tuum phantaſias patitur, niſi fuerit ab Altiſſimo emiſſa viſitatio.

In tertia autem cauſa ſomni rarò eſt deceptio: quia non apparent in ea frequenter, niſi veræ intelligentiæ. Et talis fuit ſomnus ſancti Ioſeph, qui ſecundùm intellectum in agonia fuit, meditando quidnam eſſet, quòd in tam ſancta impregnatio apparuit: & ſic auerſus à ſenſibus obdormiuit.

Sed ſecundum hoc videtur, quòd hæc apparitio fuerit ſomnium: quia dicit *Philoſ.* quòd Somnium eſt paſſio ſomni ſiue dormitionis. Hoc etiam videtur *per glo. ſuper idem verbum*: quæ dicit: In ſomnis apparuit, non manifeſta viſione: quia dubietate anima premebatur, velut ſomno infidelitatis.

Præterea quæritur. Quare Ioſeph in ſomnis apparuit: & Zachariæ & beatæ Virgini manifeſte ad ſenſum. Si enim, vt dicit *Glo.* propter dubietatem apparuit in ſomnis Ioſeph: multo magis propter maiorem dubietatem in ſomnis debuit apparere Zachariæ.

Ad hoc dicendum, quòd, vt mihi videtur, nulla minoratio eſt apparitionis ſentienda circa Ioſeph: quia omnia certiſſima ſunt, quæ dicuntur de ſacramento noſtræ redemptionis: nec talia ad illuſiones ſomniorum ſunt referenda.

Propter hoc notandum eſt, quòd aliquando fit reuelatio in ſomnis & per ſomnium: & aliquando fit reuelatio in ſomnis, & non per ſomnium: ſed aut per oraculum, vt dicitur in ſomno Scipionis: Aut per veram intellectualem viſionem, vt dicit *Ariſt.*

Reuelatio autem, quæ fit in ſomnis, & per ſomnium, quando aliquid futurum præſignatur in imaginaria viſione, quæ fit in ſomnis: quia ſomnium ſemper habet coniunctam ſecum imaginariam viſionem.

Et hæc reuelatio futurorũ aliquando eſt ex cauſa quæ eſt in homine: Et aliquando eſt ex cauſa quæ ab exterioribus agit in hominem. A Cauſa autem, quę eſt in homine, eſt duobus modis: quia aliquando procedit ab eo, quod eſt cauſa alicuius, quod futurum eſt in homine: Aliquando autem procedit ab eo, quod iam in homine eſt effectum. Et primi quidem exemplum eſt: Sicut quando colligitur in homine materia febris, vel apoſtematis calidi ex calore materiæ, & fumo procedente ab ipſa: videt dormiens in ſomnio fortè ſe comburi flammis in toto vel in parte: quia anima hoc, quod eſt qualitas in corpore recipit, per modum imaginis viſæ, quæ congruit illi qualitati. Exemplum autem ſecundi: eſt Sicut quando diſtillat phlegma dulce bene digeſtum & ſanguini mixtum a cerebro, vel ad dentes, vel ad fauces, ſomniat ſe mel comedere. Quod nihil ſignificat, niſi quod iam eſt in corpore perfectum.

Quando autem eſt ab extra: Dupliciter eſt. Aliquando enim eſt à cauſa ordinis naturæ vniuerſalis. Aliquando autem eſt à ſupermundanis. Exemplum autem primi: quia ſtellæ & circuli cæleſtes ordinant mundum in cauſis naturalibus: vt dicitur *in Metheor.* Et quando aliquam diſpoſitionem in mundo producunt: hanc elementis influunt: & illa per iſtas qualitates à cæleſtibus motas & informatas, corporibus hominum imprimunt: & tunc anima, quæ ſimilitudo & imago eſt motorum (aliàs motoris) cæleſtium, imagines, quæ illud futurum ſignificant, concipit in ſomnis, quando magis ab aliis occupationibus requieſcit: & tunc per ſimilitudines futura illa conijcit per modum coniecturationis.

A ſupermundanis autem eſt duobus modis: aut enim eſt ab Angelis bonis: aut ab Angelis malis. Et ſi eſt ab Angelis bonis, imagines in ſomnio ordinantibus: tunc eſt quidam obſcurus modus prophetiæ: ſicut ſomnium Pharaonis & Nabuchodonoſor & Mardochæi. Si autem eſt ab Angelis malis, imagines perturbantibus: tunc eſt illuſio: quia etiam ſi vera eſt aliquando viſio: tamen intendit ſemper decipere: Sicut oſtenditur in ſomnio vxoris Pilati.

Nullo autem iſtorum modorum facta eſt apparitio Ioſeph. Vnde illa apparitio, quæ fit in ſomnis præter ſomnium, & eſt per modum oraculi, quando ſomnus non eſt niſi auerſio animæ à ſenſuum vſu: & tunc ad intellectum ſpiritus ſuperior immittit ſpecies intelligibiles in animam de futuris. Et illa eſt nobiliſſima & certiſſima viſio prophetalis, quia tunc anima deoccupata ab omnibus ſenſuum motibus, tota exaltatur in intellectum: & optimè percipit diſpoſitionem Dei de futuris. Ideò laudans certitudinem ſuæ viſionis Balaam dicit *Nu.* 24. Dixit homo, cuius obturbatus eſt oculus: Dixit auditor ſermonum Dei, qui viſionem omnipotentis intuitus eſt: qui cadit, & ſic aperiuntur oculi eius: Et intendit quòd cadit: auertendo ſe à ſenſibus dormiens: vt

melius oculi interiores aperiantur, quo fuerunt obturbati exteriores oculi.

Id autem, quod in ſomnis eſt vera intelligentia, & non ſomnium: eſt quod fit ex intellectu agente de ſcientijs. Sicut multi dormientes inueniunt ſubtilia, qui vigilantes inuenire non potuerunt: eo quòd intellectus à ſenſibus euocatur: & tunc profundatur circa intelligibilia. Apparitio igitur Ioſeph eſt per modum oraculi & certiſſima.

Ad hoc autem, quod obiicitur de glo. Dicendum, quòd illa gloſa partim eſt moralis, & partim literalis, ſicut & plures aliæ, quæ hic ponuntur. quod enim dicitur, quòd fuit manifeſta viſio, morale eſt: ſicut non manifeſta viſione vident pigri circa ſacramentum. Quod autem dicitur, quod dubietate animi premebatur, literale eſt: & non intelligitur de dubietate credendorum, ſed agendorum, concertantibus in eo Iuſtitia & pietate & humilitate & ſapientia, ſicut patet ex antehabitis.

Quod autem quæritur, quare non manifeſtè ad ſenſum apparuit. Dicendum quòd ſenſibilis viſio non eſt niſi propter intellectualem, vt dicit *Aug. in. 12. ſuper. Gen. ad literam.* Et quia Ioſeph ex interioribus regere habebat agenda exterius: Ideò conuenit, quòd ab interioribus ſua reuelatio procederet. Zacharias autem & beata Virgo in corporeis actibus & receptionibus habebant perficere, quæ reuelabantur: & ideò conueniebat, quòd corporaliter ad ſenſum viſio eorum exhiberetur. Ex hoc patet, quòd ſanctus Ioſeph non per ſomnia, nec ænigmata illuminatus eſt: ſicut & de Moyſe dicitur *Nu.* 12. Et hoc eſt, quod dicitur: In ſomnis.

Dicens: Ioſeph fili Dauid, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt.

Ecce Reuelatio: Et habet partes duas. Vna eſt De propulſatione dubij circa agenda: quod patiebatur Ioſeph: Alia eſt De iniunctione obſequij, quod habebat facere tanquam nutritius pueri: Ibi.

Pariet autem filium &c.

Circa primum tria dicit: Exprimit enim diſpoſitiones Ioſeph inclinantes ad credendum: Propulſat dubium: Et ſubiungit cauſam propulſationis. Diſpoſitiones inclinantes ad credendum Angelo ſunt duæ: Notitia amica & familiaris: Et admonitio promiſſionis. Notitia familiaris notatur in expreſſione nominis, quando dicit.

Ioſeph.

Ioan. 10. Ego cognoſco meas: & cognoſcunt me meæ. *Iere.* 1. Priùs quàm te formarem in vtero, noui te. *Iſa.* 44. De ventre matris meæ recordatus eſt nominis mei. Admonitio promiſſionis eſt, quando dicit.

Fili Dauid.

Quaſi diceret Recordare, cui ſit facta promiſſio de naſcituro Chriſto. Et cum ſit tecum, de vna tribu & de domo, & de familia Dauid coniunx tua Virgo & ſancta: poſtpone timorem, & accipe ſecuritatem. *Ierem.* 23. Suſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet &c.

Noli timere.

Ecce Propulſatio dubietatis. Non enim eſt hic timor niſi reuerentiæ & dubietatis, ſicut patet ex præcedentibus. In iſta autem propulſatione tria dicit. Propulſat enim dubium. *Iſa.* 7. Vide, ne timeas: & cor tuum ne formidet. *Io.* 14. Non turbetur cor veſtrum, neque formidet. *Iſa* 35. Puſillanimes confortamini, & nolite timere. Secundò oſtendit claram apud Angelos & cæleſtes beatæ Virginis notitiam: & ideò nullam ineſſe ei malæ ſuſpicionis notam, cum dicit.

Mariam.

Iſa. 26. Nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. *Eccl.* 15. Nomine æterno hæreditauit illum. Tertiò dicit Motiuum ad acceptionem, quando ſubinfert.

Coniugem tuam.

Quaſi dicat. Iuſtitiæ recordaberis. Patrem & & matrem reliquit, & tibi adhæsit: Accipe ergo eam.

Sed nonne iam dudum accepit. Videtur ergo, quòd dicere debuit: Retine eam: & non dimittes eam. Sed ad hæc reſponſio: quòd ſecundum ſuperius dicta cogitauerat eam dimittere: & ita iam corde dimiſerat: & ad cor loquitur Angelus. 1. *Reg.* 16. Homo videt ea, quæ ſunt foris: Deus autem intuetur cor. Et ſubiungit cauſam dicens.

Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt.

In ea natum eſſe dicit: quia in cæteris, quod in eis naſcitur: ex eis naſcitur, & de eo, quod mixtum eſt eis, quia de ſemine viri. Sed in beata Virgine, quod in ea natum eſt, ex ea materialiter natum eſt. Sicut non de ea poteſtatiuè: ſed de poteſtate Spiritus ſancti. Propter hoc *Iere.* 31. dicitur circundare virum perfectum in ſapientia & gratia, & anima & Deitate, & figura lineamentorum. Spiritus enim ſanctus in iſta natiuitate præiudicauit naturæ, & præuenit tempus natiuitatis humanæ in vno, & non in alio. Naturæ præiudicauit, quando impotentiam concipiendi tetinuit: & tamen conceptum attulit: ſicut dictum eſt ſuperiùs. Tempus præuenit: quia in momento vno & figurauit & animauit, & deitati vniuit, & omni gratia impleuit & ſapientia. In alio autem commenſurauit humanæ generationi: quia tempus nouem menſium in imprægnatione compleuit, ſicut & cæteræ matres imprægnantur.

Pariet autem filium: & vocabis nomen eius Ieſum: Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

Ecce Iniunctio obſequij. Et circa hoc tria dicit. Primò enim Prænunciat eam fore parituram filium: Secundò iniungit, quale nomen illi ſit ab eo imponendum: Tertiò ſubiungit cauſam nominis.

Primum ergo eſt, quòd ſicut conſcius ſecretorum, dicit eam parituram eſſe filium. *Apoc.* 12. peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes

gentes in virga ferrea. *Iſa.* 7. Concipiet & pariet filium. *Iſa.* 8 Acceſſi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium.

Quidam quæſtionibus magis vanis, quàm fructuoſis quærunt: Quare non aſſumpſit IESVS naturam noſtram in ſexu fæmineo, Ad hoc dicendum, quòd fæmina non eſt principium hominis, ſed maſculus, ex quo tota natura humana producta eſt. Et huius antidotum non fuiſſet fæmina, ſed maſculus. 1. *Cor.* 15. Sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Præterea etiam ſi aſſumpta: eſſet idem in perſona cum filio Dei: & ſic idem eſſet Dei filius & Dei filia: quod abſurdum eſt. Præterea hoc conuenit officio noſtræ illuminationis per doctrinam & redemptionem: quia non debet prædicare fæmina, nec honeſtè diſcurreret de villa in villam: Et aliæ multæ cauſæ poſſunt aſſignari eiuſdem. Sed Chriſtus vt vtrumque ſexum redimeret, vnum aſſumpſit: & id quod aſſumpſit, ſumpſit ex alio.

Et vocabis nomen eius Ieſum.

Ecce Obſequium. Quaſi di. Licet non ſis neceſſarius ad conceptum & ad partum: tamen eris neceſſarius ad nutritium: Et prima cura tua erit ad nomen.

Et vocabis nomen eius Ieſum.

Nec facit mentionem Circunciſionis, in qua tamen imponebatur: quia Circunciſio fiebat per ſacerdotium: quod ſcribere pertinet ad faciem vituli, Sicut in proœmio dictum eſt.

Hoc autem nomen ſi eſt naturæ, ſicut in ante habitis dictum eſt, æternum eſt, qualiter ergo nunc dicitur: Vocabis. Adhuc *Lu.* 2. dicitur, quòd vocatum eſt ab Angelo priuſquam in vtero conciperetur?

Reſponſio. Nomen iſtud Tripliciter conſideratur, quo ad tria, quæ ſunt in ipſo. Saluatio enim poteſt conſiderari in poteſtate: ex qua eſt efficacia ſaluationis: & ſic eſt ęternũ: quia habet à natura diuina. Et poteſt conſiderari in præordinatione: Et ſic vocatum eſt ab Angelo cui ordinatio illa, patefacta eſt. Et poteſt conſiderari in actu, prout notam facit de re, quam nominat. Et ſic impoſitum eſt à Ioſeph nutritio Domini *Iſa.* 62. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit.

Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis.

Ecce ratio nominis. Non enim vult, quòd vacuo nomine nominetur IESVS: cuius ſignificatio cadit ab effectu: Sed quòd in effectu oſtendat virtutem ſuæ ſignificationis. Nec dicit, quòd ſaluabit populum à perſecutionibus: ſed.

A peccatis.

Quia ab illis nemo alius ſoluere (aliàs ſaluare) poterat niſi ipſe. *Lu.* 5. Quis poteſt peccata dimittere, niſi ſolus Deus. *Iſa.* 43. Ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me *Oſe.* 12. Perditio tua Iſraël: tantummodo ex me auxilium tuum. *Ti.* 3. Secundum ſuam miſericordiam ſal. nos fe. *Iſa.* 62. Saluator eius velut lampas accendatur: flammam deitatis habens in teſta humanitatis.

Sed quare dicit: populum ſuum: & non dicit: ſaluabit omnes gentes: cùm hoc perfectius eſſe videretur. *Iſa.* 49. Parum eſt mihi, vt ſuſcites mihi tribus Iacob & fæces Iſraël conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Reſponſio: dicendum, quòd ſecundum effectum ſalutis, de qua hic loquitur, non ſaluat niſi ſuos deuotos, ſiue ſint de filiis Iſraël, ſiue de gentibus. *Dan.* 9. Non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. In omni enim gente, quæ timet Deum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi *Act.* 10. Et hoc eſt, quòd datus eſt in lucem gentium. *Lu.* 2. Ecce hic poſitus eſt in ruinam & in reſurrectionem multorum in Iſraël.

Sed adhuc quæritur: Cùm Chriſtus non naſcatur Ioſeph, quod etiam ſignificatur in modo loquendi: quia non dicit: pariet tibi filium, ſicut dixit Zachariæ de Ioanne. Sed potius naſcatur beatæ virgini: quare non iniungit impoſitionem nominis beatæ virgini, vt illa vocaret, cui natus eſt partus: Reſponſio ſecundum *Chryſoſt.* quòd communem vſum ſeruauit, vt partum celaret, Communis autem vſus erat, quòd patres nomina filiis imponebant: & ideò illi iniunxit, qui pater fuit putatiuus,

Adhuc autem incidit quæſtio: Quare Angelus Ioſeph non inſtruxit, antequam veniret in agoniā dubij: quia nunquam dubitaſſet, ſi ante annunciationem omnibus plenè inſtructus fuiſſet? Ad hoc dicit *Chryſoſt.* quòd Innatum eſt hominibus non ita credere, quæ ad manum non ſunt, ſed longè futura ſicut præſentia. Et ideò tunc inſtruxit, cum maximè credibilis fuit inſtructio. Dici etiam Poteſt, quòd illuminatio diuina nō datur opportunè niſi cum deuotè & auidè petitur, & hoc eſt, quando homo eſt in dubiis & anxius, quid faciat. *Iſa.* 26. In anguſtia requiſierunt te: in tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Baru.* 3. Anima in anguſtiis, & ſpiritus anxius clamat ad te.

Hoc autem totum factum eſt: vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetam dicentem.

Ecce pars illa, in qua eſt confirmatio totius per ſcripturam. Et circa hoc dicit duo. Quorum primum eſt, Quod hiſtoriam refert congruere ſcripturæ. Et Secundò inducit ſcripturam prophetiæ. Circa primum inquirenda ſunt tria, quorum primum eſt: Quomodo dicat, totum, cum non ſit mentio niſi de vno: & Totũ & omne velint eſſe ad minus in tribus: Sicut dicit Philoſophus in primo de cælo & mundo. Secundum eſt, Qualiter dicatur factum iſtud eſſe, vt propheria impleatur; quaſi prophetia neceſſitatem facto imponat. Tertium eſt de diuiſione prophetiæ: quæ eſt in glo. in Prophetiam præſcientiæ & Prædeſtinationis & Comminationis, ſiue etiam promiſſionis.

Et ad Primum horum reſpondet quædam glo. dicens quòd totum illud, de quo fit hic mentio, eſt in multis: Vt ſcilicet Virgo propinquo ſuo deſponſaretur: Vt caſta ſeruaretur: Vt Angelus per ſomnum loqueretur Ioſeph: Sponſam accipere iuberetur. Vt pueri nomen Ieſum vocaret. Vt virgo mundi Saluatorem generaret. Sed hæc reſponſio videtur inconueniens: quia in prophetia inducta non fit mentio niſi de conceptu Virginis & partu & nomine. Præterea non idem nomen

men

men eſt in prophetia & in impoſitione nominis pueri: & ſic inconuenienter prophetia videtur adduci.

Ad hæc omnia reſpondendum eſt, quòd gloſa bene reſpondet ſecundum prophetiæ intellectum: quia in hebræo eſt Alma, quod eſt cuſtodia: Nec cuſtodita virginibus adhibetur niſi à ſponſis: Nec deſponſari poterant, ſi hæreditatem habebant, niſi propinquis: & ſic de his duobus implicitè fit mentio in prophetia. Allocutio autem Angeli conſecuta eſt ex iſtis, vt patet ex prædictis. Et illa locutio tangitur ſecundum ſuam cauſam. Alia autem in prophetia ſunt expreſſa.

Ad id quod obiicitur de nomine, Dicendum; quòd nomina conueniunt in ſignificatione: quia Nobiſcum Deus: idem eſt, quòd in natura noſtra; & cum natura noſtra Deus, & homo mediator Dei & hominum homo Chriſtus IESVS, qui potens eſt ſaluare per hoc, quòd eſt homo: & ille iure & natura Saluator.

Ad id, quod quæritur de coniunctione, quæ videtur eſſe cauſalis, Dicendum: quòd tales coniunctiones quandóque notant tantum finem, ſiue terminum operis: quandoque autem notant cauſam finalem, propter quam fit totum. Verbi gratia: Fabrica, vt coniungam ferrum calibi: quod quando coniunxi: non habeo plus quod operer; & ſtat ad hunc terminum fabricatio. Dico etiam, quòd fabrico: vt conſequar intentionem in actu ſecandi & incidendi: & tunc habeo intentionem vltimam & cauſam finalem, propter quam eſt totum & operatio & opus conſtitutum. Et cum dicitur hic, quòd iſtud factum eſt, vt adimpleretur &c. non notat niſi terminum. Prophetia enim fuit ſignum futuri: ſicut ſtatim determinabitur. Et ad hoc ſignum determinata eſt veritas iſtius facti: nec eſſet vera prophetia neque prophetia, niſi factum ad ipſum terminaretur: etenim neutrum eſt cauſa alterius. Sed prophetia eſt ſignum; Et iſtud factum eſt ſignatum.

Et vt hoc melius intelligatur: Sciendum quòd quædam ſont ſigna futurorum & non cauſæ: Quædam autem ſunt futurorum cauſæ. Signa futurorum ſunt qualitates quædam & indicia cauſatum: ſicut dicimus, quòd rubor lunæ ſignum eſt pluuiæ: cum tamen nullus dicat colorem rubeum cauſare pluuiam. Sed quia rubor in luna ſignificat vaporem aqueum iam congregatum eſſe, & incipere inſpiſſari in aquam: Ideò indicando cauſam ſignificat futuram pluuiam. Similiter futuri facti in natiuitate Chriſti cauſa eſt præordinatio & conſilium diuinum, quod nihil aliud eſt, vt dicit *Grego.* niſi immobilis diſpoſitio de futuris. Reuelatio autem de hoc facta prophetæ non eſt cauſa futuri facti, ſed ſignum, per hoc, quod eſt cauſæ veræ indicium: & hoc dicit *Gloſa Hieronymi.* Nec veritas prophetiæ eſt immobilis, niſi per hoc, quod eſt ſignum immobilis cauſæ de futuris, quæ eſt Dei conſilium.

Ad id, quod tertiò quæritur: Dicendum, quòd prædeſtinatio in gloſa accipitur ſtricte pro eo cuius non eſt niſi præparatio Dei: Et quòd homo nullo modo operando præparat. Et hoc eſt, quod ita fit, quòd omnino fit ſine noſtro opere: ſicut quòd Virgo concepit & peperit, & quòd Deus homo factus eſt. Ad hoc enim nihil operatus aliquis homo quocunque opere niſi conſentiendo, quòd fiat: Sicut Virgo beata conſenſit, quando dixit: Fiat mihi ſecundum verbum tuum.

Alia autem ſunt quæ licet præparet Deus: tamen aliquid in illis cooperamur ei: ſicut illa, quæ præparat, vt non perficiat ſine nobis. Sicut eſt ſalus hominis. Ad illam enim oportet nos cooperari per meritum. Et in hoc non eſt totum præparationis diuinæ & ſolius. Et reſpectu huius non dicitur prophetia prædeſtinationis. Aut ſi dicitur, non dicitur eſſe reſpectu eius, ſecundum quod eſt in nobis: ſed potius ſecundum quod non eſt in nobis operantibus, ſed conſentientibus tantum: ſicut in appoſitione (aliàs in adeptione) primæ gratiæ.

Ea autem quæ ſunt in nobis, quæ Deus operatur in nobis nobiſcum: illa ſunt Duplicia. Quædam operatur nobiſcum faciendo & informando actum: Sicut dicitur *Iſa* 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis Domine. Et *Ioan.* 15. Sine me nihil poteſtis facere: Et hoc præſcit Deus: Ita quòd ſua ſcientia cauſa eſt operans id, quòd præſcit. Et ideo quo ad hoc, & ſic reſpectu illorum dicitur eſſe prophetia præſcientiæ: quando talia per prophetas prædicit: Sicut quòd vocandus eſſet puer IESVS: Hoc enim cum Deo operatus eſt homo.

Quædam facit nobiſcum ita, quòd ſine ipſo; & ipſe ſine nobis operamur idem: Sicut eſt inflictio pœnæ. Hanc enim facimus nos, merendo malis operibus, quæ non facit Deus in eo, quòd mala ſunt: ſed efficienter infligit pœnam, quam meruimus: ſed non infligit eam niſi pro noſtro malo merito. Sed reſpectu huius eſt prophetia comminationis. Et quia illa pendet ex noſtra cauſa: ideò mutata illa cauſa, mutatur & comminatio. Sicut & promiſſio boni mutatur, quando cadimus à bono merito. Et vtrumque horum dicitur *Iere.* 18. Vbi dicit Dominus: quòd & promiſſiones boni & comminationes mali mutat propter mutationem operum hominum: Sicut eſt videre in comminatione Niniuæ. Tales enim permiſſiones & comminationes pendent ex noſtro: Et ideò non fiunt niſi ſecundum inferiores cauſas. Et ſtantibus illis, ſtant: & mutatis illis, mutantur. Et per hæc intelliguntur omnia, quæ ſunt in gloſa.

Ecce Virgo in vtero habebit, & pariet filium: & vocabitur nomen eius Emanuel, quod eſt interpretatum, nobiſcum Deus.

Ecce Prophetia: Et dicit in ea tria: Conceptum videlicet & Partum & nominis impoſitionem. Circa Primum dicit tria, facti videlicet euidentiam, miraculi excellentiam, & ipſum miraculum. De primo *Iſa* 40. Reuelabitur gloria Domini: & videbit omnis caro ſalutare Dei. De Secundo eſt, quòd Virgo manens Virgo concepit. Et de hoc dicit *Hier.* Videte miraculum: mater Domini concepit Virgo, virile ignorans conſortium. In cuius figura dicitur *Eccl.* 24. Ego quaſi libanus non inciſus euaporaui habitationem meam: & ſicut balſamum non mixtum odor meus. Libanus candidatio interpretatur: Et in hoc deſignatur Virginis illibata virginitas. Balſamum autem non mixtum & ſanguis eius, virili ſemini impermixtus, Talis enim eſt odor eius, & talis euaporatio habitationis, quam filio Dei exhibuit. Sic ergo in vtero habebit.

Cum autem propheta dicat: Concipiet: quo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

quomodo Euangeliſta dicit.

In vtero habebit.

Dicendum, quòd in omnibus Euangelium abundat à prophetia: quia In vtero habere plus dicit, quàm concipere. Et ideò dictū eſt: quia in vtero habuit filium Dei de Spiritu ſancto, ſicut etiam ſupra dixit: Quòd in ea eſt natum: de Spiritu ſancto eſt. Concipere autem eſt claudere in vtero id, de quo fit generatio.

Et pariet filium.

Ecce partus. Intelligitur autem, quòd pariet Virgo. Propter quod *Cant.* 4. dicitur: Hortus quidem concluſus: eo quod eſt cella aromatum, in qua & ipſa aromata creſcunt & conſeruantur. Aromata dico gratiarum. Fons autem propter hoc quòd fudit fontem, qui de loco voluptatis æternæ progreditur: irrigans omnem ſuperficiem paradiſi, hoc eſt Eccleſiæ. *Geneſ.* 2. Propter quod in alia metaphora dicitur *Cantic.* 4. Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Quia quicquid emittit paradiſus quidem in dulcedine refectionis & pomorum: fructus ſunt virtutum ſapore & odore bonæ opinionis (alias operationis)

Et vocabitur nomen eius Emanuel.

Ecce nominis impoſitio quia ab effectu [vocabitur nomen eius Emanuel] Et Euangeliſta interpretatur dicens, quòd hoc ſonat [nobiſcum Deus] Hoc eſt in natura noſtra Deus.

Sed videtur, quòd prophetia hiſtoriæ non reſpondeat. Quia hiſtoria dicit, quòd vocatur IESVS: Hic autem dicit, quòd vocatur Emanuel. Et ita malè probat, quod inductum eſt. Ad hoc dicendum, quòd licet ſit diſſonantia in modo loquendi: tamen eſt concordia ſecundum rem. Suprà enim dictum eſt, quòd IESVS ex deitate eſt in humanitate. Et ita cauſa nominis IESVS importatur per nomen Emanuel: quia ſalus eſt ex hoc, quod eſt nobiſcum Deus 1. *Reg.* 4 Dicunt hoſtes: Væ nobis; Deus venit in caſtra. Et ingemuerunt dicentes: Væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri & nudiuſtertius in caſtris Hebræorum: Væ nobis. *Prouer. vlt.* Procul & de vltimis finibus pretium eius procul, Hoc eſt delongè. De vltimis autem finibus, hoc eſt: de his qui maximè diſtant, Et hoc eſt principium omnium, quod eſt diuinitas: & hoc, quod eſt finis omnium, quod eſt humanitas. De his enim coniunctis in vnum eſt pretium Eccleſiæ 2, *Paral.* 20. Dominus erit nobiſcum.

Exurgens autem Ioſeph à ſomno fecit ſicut præcepit ei Angelus Domini.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de obedientia Ioſeph: & dicutur in ea tria, quorum primum eſt velocitas obediendi: Secundum modus obedientiæ; & tertium obedientiæ expletio. Velocitas intelligitur per hoc, quod dicit.

Exurgens autem Ioſeph à ſomno.

Pſalm 3. Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exur. quia Dominus ſuſc. me, *Eph.* 5. Surge qui dormi, & exurge de mortuis, & illuminabit te Chriſtus.

Fecit ſicut præcepit ei Angelos.

Ecce modus obedientiæ ſimplex: quia ſicut præcepit, ſic perfecit. *Prouerb.* 21. Vir obediens loquitur victorias. *Gen.* 12. Egreſſus eſt itaque Abraham, ſicut præceperat ei Angelus 1. *Reg.* 15. Melior obedientia quàm victimæ: & auſcultare magis quàm offerre adipem arietum.

Et accepit coniugem ſuam: & non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum primogenitum & vocauit nomen eius Ieſum.

Hic ponitur obedientiæ expletio. Et dicuntur quatuor. Primum quòd glorioſam in curam accepit: Secundum quòd poſt acceptionem inuiolata permanſit: Tertium quantum & qualiter filium profudit: Quartum quo nomine Ioſeph eum vocauit. Et iſta patent in littera

De primo dicit quòd [accepit] in procurationem: quia ante hoc acceperat in domum: Sed quia animum dimittendi habuit: ideò cum illum depoſuit, & conſenſit eam procurare, dicitur aſſumpſiſſe: & dicit [coniugem] Vt tangat vinculum matrimonij, quod eſt motiuum ad ſuſceptionem, præcipuè cū ex inſtructione Angeli iam didicerit, quòd nulla cauſa dimiſſionis interuenerit. *Mal.* 2. Vxorem adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. *Mat* 19. Quos Deus coniunxit, homo non ſepart *Prouer.* 5. Sit vena tua benedicta: & lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ.

Et non cognoſcebat eam, donec peperit.

Hic inſurgit Eluidius dicens: quòd poſtea cognouit eam, & genuit ex ea filios, qui fratres fratres Domini dicuntur: ſed ad hoc reſponſum eſt *ſupra* Et eſt ſimilis modus loquendi, ſicut dicitur *Gen* 8 Coruus non eſt reuerſus ad arcam, donec exſiccatæ ſunt aquæ. Et 1. *Corint* 15. Oportet illum regnare, donec ponat inimicos ſuos ſcabellum pedum ſuorum, Et in *Pſal.* 109. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos eos ſcabellum pedum tuorum &c. Et ſicut dicitur, non loquebatur inimico ſuo, donec interfeciteum.

Filium ſuum primogenitum.

hoc eſt principem omnium filiorum Dei. Quia primogenitum dicitur tribus modis: primo quidem modo dicitur inter multos ſecundò & deinceps genitos ille, qui primus eſt in generatione. *Gen* 49. Ruben primogenitus meus principium doloris mei &c.

Secundo modo dicitur primogenitum, quòd aperit vuluam, ſiue ſequatur ſecundò genitum, ſiue non. *Exodi.* 13. Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filiis Iſraël tam de hominibus, quam de iumentis. Tertio modo dicitur Primogenitum: generatio præclarior & dignior. *Sap.* 8. In vno momento, quæ erat præclarior natio, exterminata eſt. Et hoc modo accipitur hic. *Roma.* 8. Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. *Apoca.* 1. Primogenitus mortuorum & princeps regum terræ. Sic enim natura genitus, eſt princeps eorum, qui per adoptionis ſpiritum nati ſunt. *Eccl.* 49. Ioſeph qui natus eſt homo, princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, ſtabilimentum populi. Ioſeph accreſcens ſignificat Chriſtum, qui proficiebat ætate & ſapientia & gratia coram Deo & hominibus. *Lu.* 2.

Et vocauit nomen eius IESVM.

Ecce Impoſitio nominis ab effectu, qui ſuperiùs inductus eſt. *Iere.*23. In diebus illis ſaluabitur Iuda: & Iſraël habitabit confidenter. *Pſal.* 43. Saluaſti enim nos ex affligentibus nos: & odientes nos, &c.

CAP. II.

Cum ergo natus eſſet IESVS *in Bethleem Iudæ in diebus Herodis Regis.*

IN iſto Secundo capitulo per totum agitur de nati manifeſtatione: Et ideò tres in eo inducuntur hiſtoriæ. Quarum prima continet qualiter natus tam primitiis gentium, quàm etiam principibus Iudæorum eſt manifeſtatus. Sed quia innoteſcens Herodi ad perdendum eſt quæſitus: Ideò ſecundò inducitur, qualiter malitiæ Herodis in Ægyptum tranſlatus, & ſubductus. Et quia ſicut ex origine ſalus eſt ex Iudæis: Ideò tertiò inducitur hiſtoria, qualiter defuncto Herode ex Ægypto eſt reductus: Et iſtæ hiſtoriæ patent in littera.

In Prima harum partium continentur quatuor: Qualiter videlicet natum inquiſiuerunt, qualiter inuenerunt. *Ibi* [Qui cum audiſſent regem] Qualiter inuentum adorauerunt. *Ibi.* [Et procidentes] Et Qualiter Herodis dolos euacuauerunt. *Ibi* [Et admoniti in ſomnis] In Prima harum duo dicuntur, ſcilicet qualiter indicio ſtellæ venerunt in Iudæam: Et qualiter in Iudæa quæſiuerunt indicio ſcripturæ. *Ibi.* Audiens autem hæc Herodes rex &c.

Circa Primum iſtorum quatuor inducuntur: Nati videlicet, qui quæritur, diſpoſitio: Magorum inquiſitio: Et de ſtellæ, cuius natum quærunt, indicio: Et inquirentium deuotio: Et hæc patent in littera. De primo tria dicuntur, Perſona naſcentis, Locus, & Tempus. De Perſona naſcentis dicit.

Cum ergo.

Sicut in præmiſſis dictum eſt.

Natus eſſet IESVS.

Prætermittitur autem apparitio paſtoribus facta, quam ponit Lucas: eo quod illa per figuram & faciē reſpicit vituli: quia paſtores figura ſunt Prælatorum & Sacerdotum. Alia etiā cauſa eſt: quia in Iudæa: nota Iudæis Matthæus præteriit: Iudæiſ fidelibus ſcribens; quę tamē ignota fidelibus fuerūt: qui de gentibus crediderunt: ponit is, qui gentibus ſcribit Lucas. Sic ergo Rege cæli nato (ſicut dictum eſt) cæli non defuit teſtimonium: tam in habitantibus cælum, quam ex ipſo cælo. Habitantes enim cælum teſtimonium dant *Lu.*2. dicentes. Annuncio vobis gaudium magnū, quia natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Ex ipſo cælo duplex teſtimonium, luminis videlicet, & ſtellæ. Luminis *Lu.*2. Circumfulſit eos lux de cælo. Stellæ autem vt hic. Et ſic Tres ſunt, qui huic natiuitati teſtimonium dant in cælo: Angelus gaudij & ſalutis: Lumen fidei & cognitionis: ſtella verò æterni ſolis. Sed quia ſalus hæc promiſſa eſt Dauid: Ideò conueniebat in domo & ciuitate Dauid naſci ſalutē. Et ideò dicit.

In Bethleem Iudæ.

Omittit autem Matthæus Qualiter à Galilæa venit in Bethleem. Venit autē, ſicut refert Lucas, vt profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante: quæ præterit, vt nota Iudæis fidelibus, quibus ipſe ſcribit. Dicit autem.

in Bethleem.

Tangens locum.

Iudæ.

Autem ad differentiam alterius Bethleem, quæ erat in Galilæa, in ſorte Zabulon ſita. Locus autem iſte priùs dictus eſt Ephrata, ab vxore Caleph ibi ſepulta: Vel quia frugifer erat. Cum autem accidiſſet ibi fames, propter quam inde peregrinata eſt Noëmi & Elimelech cum filiis ſuis, ſicut dicitur *Ruth.*1. poſtea tanta vbertas loco reſtituta eſt, quòd nomine mutato, domus panis vocabatur, quod interpretabatur Bethleem.

Myſticè autem hoc ſignificabat, quòd poſt famē diutinam verbi Dei (qui de cælo deſcendit, vt det vitam mundo *Ioan.*6.) ibi naſciturus erat. *Sap.*16. Paratū panem de cælo præſtitiſti illis ſine labore: habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporem ſuauitatis. *Geneſ.* 49. Aſer pinguis panis eius: & pręhebit delitias regibus. Aſer beatus interpretatur, & ſignificat cæli regem, nos ſe ipſo paſcentem: In cuius figura in præſepe poſitus eſt: quia homineſ & iumenta ſaluat, quemadmodum multiplicauit miſericordiam ſuam Deus. Ecce quare in Bethleem.

Alia ratio eſt hiſtorialis: quia Bethleem erat hæreditaria ciuitas Dauid: Ieruſalem autem non, ſed potius erat ciuitas regni communis.

Et quia promiſſio facta eſt Dauid: Ideò naſcitur in domo Dauid. Et hoc exprimit *Lucas.* dicens: eo quòd eſſet de domo & familia Dauid. Et hoc exprimit: quia de tribu Iuda leo eſt Chriſtus *Apoc.* 5. *Heb.*7. Et ideò conueniebat eum in ſorte ſibi hæreditaria naſci. *Io.* 1. In propria venit: & ſui eum non receperunt.

In diebus Herodis regis.

Ecce Tempus. Nec fuit iſte Herodes Tetrarcha, vt dicunt quidam; ſed potius totam tenebat regni monarchiam. Sed filij eius quatuor regnum in tetrarchias diuiſerunt, vt inferiùs patebit. Fuit autem iſte Herodes Idumæus, quem Auguſtus Cæſar Iudæis præfecerat, vt rex eſſet, & tributa Romanis ſolueret, & Romano pareret imperio. Et ideò etiam milites, qui ibi erant in præſidio & ſubditi Herodi, herodiani dicebantur. Fit ergo mētio dierum Herodis Regis, & non Auguſti Cæſaris: vt ſciatur alienigena regnare ſuper Iudæos. Et ita regnum Iudæorum defeciſſe, & prophetias de tempore natiuitatis Chriſti eſſe completas. *Geneſ.* 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat, qui mittēdus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.

Sicut & hic filius natus à gentibus expectatur. *Daniel.*9. Cum venerit ſanctus Sanctorum, ceſſabit vnctio veſtra. Et hæc inducuntur ſecundum Lxx. Sic ergo patet, quòd verus rex natus eſt per prophetiam: Et quòd ille à gentibus quæritur, & expectatur per eamdem. Et ideò dicitur [Herodis Regis] Vt nomen oſtendat alienigenam, & Regnum in Iudæis, poteſtatem, & dignitatem amiſſam.

amiſſam. Et hæc ſunt Tela, quæ diſpoſitione nati ſunt inducta.

Ecce Magi ab oriente venerunt Ieroſolymam.

Hic inducitur gentium inquiſitio de nato, qui eſt expectatio eorum: Et dicuntur quinque, ſcilicet, Inquiſitionis euidentia: Qui & quales inquirunt: Vnde venerunt: & vbi inquirunt & qualiter: Et hæc patent in littera. Euidenter enim & parenter inquiſiuerunt, vt Innegabilis eſſet inquiſitio eius, qui datus erat in lumine ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Iſraël &c. *Lu.* 2. Non enim in angulis & cauernis quærebant; ſed in propatulo, omnibus putantes ineſſe deuotionem, quam ipſi habebant ad eum, credentes verbo *Iſa.* 2. Fluent ad eum omnes gentes.

Magi.

Dicit Qui & quanti & quales. Hæc enim tria ſimul importantur in verbo, Qui. Quia *Chryſ.* dicit, quòd iſti lingua patriæ ſuæ Magi, ſiue Maguſei vocati ſunt. Et eſt ſecundù eum nomen claræ cuiuſdam nationis eorum, quæ ſemper pulchris ſtudent, & maximè diuinis cognoſcendis. Quales autem, quia dicit *Glo.* quòd Magi (aliàs Magni) fuerunt: de omnibus philoſophati ſunt: Et maximè in libris Seth ſtudentes, & doctrinis Balaam inhærētes: per doctrinas huiuſmodi notitiam ſtellæ indicio de Chriſto nato perceperunt. Vnde *Chryſ.* dicit, quòd ex quo Balaam reliquit diſcipulos, & de ſtella oritura prędixerat: illi qui Maguſci (aliàs Maguſei) dicti ſunt: Duodecim inter ſe eligentes ſtatuerunt peritiores & honeſtiores per generationes ſuas: qui ſingulis annis poſt meſſem triticeam ſecum deferentes neceſſaria victui; aſcenderunt in montem, qui lingua eorum Victorialis vocabatur; Et ibi obſeruabant ortum ſtellæ verſus terram Iacob: quam orituram dixerat Balaam. Et ſi quis eorum moriebatur, alius poſt eum honeſtior & ſtudioſior de genere ſuo, vel filiis eius inſtituebatur: ne fortè præteriret eos tantum ſtellæ indicium. Et hoc fecerunt ita diu quouſque per annum ante Virginis partum, quando iam per miſſionem Gabrielis agebatur incarnationis myſterium. Primò de ortu Ioannis, & poſtea de ortu Saluatoris ſtella miræ claritatis eis apparuit, quæ in ſe figurā pueri IESV (aliàs paruuli) prætendit, & ſuper ſe ſignum crucis exhibuit, & ad Maguſeos ſuper montē Victorialem ſe demittēs ore pueri loquebatur, qui in ea apparuit, & de via inſtruxit, quòd in Iudęam pergerent, & in Ieruſalem quærerent, & ibi per ſcripturas diſcerent, vbi Chriſtum inuenirent. Hi etiā Magi in terram ſuam reuertentes multos conuerterunt, & cuidā de diſcipulis IESV poſtea illuc aduenienti fideliter adhæſerunt, & Epiſcopi, & martyres effecti ſunt. Ecce qui & quales iſti fuerunt.

Quanti etiam fuerunt, intelligitur ex hoc, quòd Reges fuiſſe ab Eccleſia prædicantur. Magi enim grammaticè magni ſunt. *Iſa.* 45. Viri ſublimes ad te tranſibunt & tui erunt, poſt te ambulabunt, vincti manicis pergent, téque adorabunt, téque deprecabuntur. *Iſa.* 60. Afferetur ad te fortitudo gentium, & reges eorum adducentur. Nec ſunt Magi malefici, ſicut quidam malè opinantur.

Magus enim & Mathematicus & Incantator & Maleficus ſiue Necromanticus, & Ariolus, & Aruſpex, & Diuinator differunt. Quia Magus propriè niſi magnus eſt, quia ſcientiam habens de omnibus ex neceſſariis, & effectibus naturarum coniecturans, aliquando mirabilia naturæ præoſtendit & educit.

Mathematicus autem duplex eſt. Matheſis enim idem eſt, quod ſcientia de ſeparatis, & abſtractis: quæ licet ſecundum eſſe ſuum naturale ſint in rebus motui ſubiectis: tamen diffinitione abſtracta conſiderantur. Sicut eſt tota quadruuij ſcientia: Et hoc non eſt reprehenſibile, ſed laudabile. Aliter dicitur Mateſis producta media ſyllaba, idem quod diuinatio per curſus ſiderum. Et hæc aliquando eſt bona & aliquando mala: ſicut & ipſi dicunt, qui ſcientiam nouerunt. Si quis enim pronoſticatur per ſtellas de his, quæ non ſubiacent niſi ordini cauſarum naturalium: & ſua pronoſticatio eſt de eis ſecundum quòd ordini illi ſubiacent: & non extendit ſe ad illa eadem, niſi ea tenus, quo inclinat ad ea primus ordo naturæ, qui eſt in ſitu ſtellarum & circulo: non malè facit: ſed potiùs vtiliter à multis cauet nocumentis, & promouet vtilitates. Qui autem non conſideratis omnibus prænunciat & de his, quæ futura ſunt, aliter qua dictū eſt, truſator eſt & tyrannus, & abiiciēdus. *Ex rumoris.*

Incantator autem eſt, qui carminibus quibuſdam beſtias, aut herbas, aut lapides, aut imagines ad quoſdam parat effectus.

Necromanticus autem dicitur à græco necron, quod eſt mortuus latinè: qui diuinat in mortuis, vel in vmbris dæmonum, ſiue mortuorum.

Augur autem eſt, qui in garritu, volatu, aut ſeſſione auium diuinat.

Aruſpex autem qui in aris ſiue in extis animalium ante aras immolatorum diuinat.

Diuinatores autem multi ſunt valde: in punctis terræ: & caſu ignis: & aqua & in aëre diuinantes.

Et præter hos ſunt ſortilegi & in phitonibus diuinantes. Nulli iſtorum dediti fuerunt iſti niſi magicis, hoc modo, prout dictum eſt. Et hoc eſt laudabile. Hi autem Magi.

Ab oriente venerunt.

Ecce Vnde venerunt. Præpoſitio autem poteſt notare locum, à quo moti ſunt: & poteſt notare cauſam. Si notat locum: tunc venerunt à finibus illis: & dicuntur fuiſſe de finibus Perſidis, quæ eſt verſus orientem & Aquilonem reſpectu Ieruſalē & Iudææ: Et eſt ferè collateralis anteriori Indiæ, niſi quòd India plus eſt ad meridiem. Et conſuetudo illius gentis eſt multos habere reges pro rectoribus ciuitatum & prouinciarum, & quoſdam quibuſdam ſubſtituere. Et ex huiuſmodi regibus fuerunt iſti. Et licet gloſa dicat, quòd ſcitur quòd plures fuerūt: neſcitur tamē quot fuerunt numero, Tamen tota Eccleſia reputat tres fuiſſe viros ſapientiſſimos, qui pro habitu ſapientiæ reges omnium fuerunt aliorum. Et hoc eſt, quod dicit *Pſal.* 71. Reges Tharſis & inſulæ munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent. Fuerunt autem homines illi ſemper ſtudioſi: Propter quod & Regina Saba venit inde audire ſapientiam Salomonis. 3. *Reg* 10.

Si autem Præpoſitio notat cauſam: tunc [oriente] quod ſequitur, non dicit ſpecialem locum: ſed dicit id, quod fuit ſuper terram emergens de cæleſti prodigio. Et eſt ſenſus.

Ab oriente.

Hoc

Hoc eſt : propter id, quod ortum eſt nobis de ſignis eius cæleſtibus. Et hoc dignum eſt : quia & ipſe ſol eſt iuſtitiæ, qui tunc ortus eſt in terris. *Zach.* 6. Ecce vir oriens nomen eius : & ſubter eum orietur : & ædificabit templum Domino. *Iob.* 1. Erat vir ille magnus inter omnes orientales. Conueniens enim fuit orientales venire : in quibus ortum eſt lumen fidei & cognitionis ſuæ. Quando per viſcera miſericordię ſuæ viſitauit nos oriens ex alto illuminare his, qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis *Luc.* 1.

Ieruſalem.

Ecce quo (alias quomodo) venerunt ad caput regni & caput ſacerdotij. Venientibus enim in Iudæã, ad tempus diſpenſatiuè ſtella ſe occultauit propter tria. Quorum Vnum & principale eſt, vt inquirentes teſtimonia legis & prophetarum, cum in domo (alias indicio) ſtellæ concordare perciperent, & ſic certiores eſſent de Chriſti nati regno & deitate. Secundum eſt, quòd per eos principibus ſacerdotum & ſcribis & populo rex natus innoteſceret: & ſic minus excuſabiles fierent. *Ro.* 1. Qui cùm gloriam Dei cognouiſſent non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et ſequitur: Propterea tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. Tertium eſt : Vt ipſa occultatione inſtruerentur de tribus. Vnum: quòd ſcirẽt quantum facit malorum ſocietas, quæ lumen cæli occumbere facit. *Iere.* 2. Obſtupeſcite cœli ſuper hoc, & portę eius deſolamini vehemẽter : Duo enim mala fecit populus meus. Me enim dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ cõtinere non valẽt aquas. Secundum : Vt ipſa occultatione ſtellæ ſcirent lumen natum à talibus vulpibus & lupis fore occultandum, ſicut inferiùs patebit. Tertium: Vt eo ipſo ſcirent notitiam regis nati, à Iudæis eſſe occidentem, & gentibus orituram. *Mal.* 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum, magnum nomen meum in gentibus &c.

Secundum primam igitur cauſam Ieroſolymam venerunt : Ibi reſponſa legis erant & prophetarum. Sicut dicitur *Iſa.* 2. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.

Dicentes Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum?

Ecce Qualiter inquirunt. Et tanguntur Duo. Fidei, videlicet, certitudo : & Loci vbi ſit natus inquiſitio. Fidei certitudo ex Duobus (quæ in quæſtione certa relinquunt) intelligitur. Scilicet quòd natus ſit, & quòd in regnum Iudæorum ſit natus. Propter quod & ipſe Pilatus ſecundum omnes Euangeliſtas quaſi certus de hoc : inſcripſit titulo, quòd Rex eſſet Iudæorum. Et hoc Iudæi opponebant ſibi pro cauſa mortis, quod eis ſpecialiter datum erat in cauſam ſalutis, *Dan.* 9. occidetur Sanctus ſanctorum, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Dixerunt enim, Regem non habemus niſi Cæſarem *Ioan.* 19.

Sed quæritur Vnde fuerunt tam certi? Quod enim de nato certi eſſent, poteſt dici, quòd fuerunt ex ortu ſtellæ. Sed quòd Rex ſit, non videtur haberi ex ſtellæ indicio. Et ad hoc dicendum, quòd hoc habebant ex prophetia Balaam. *Num* 24. De Iacob erit, qui dominetur & perdat reliquias ciuitatis. Quærunt ergo vbi ſit: de aliis duobus certum relinquentes. Præcipuè autem Iudæis hoc certum eſſe debuit, propter tempus, quod prædixerat Daniel, quod tunc rectè fuit expletum. Ita quod nec minus. Et ideò regnum omnino defecerat, & ad alienigenam fuit deuolutum : Et in hoc vituperabiles & inexcuſabiles ſunt Iudæi. *Iere.* 8. Miluus in cælo cognouit tempus ſuum : turtur & hirundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui. Populus autem meus non cognouit iudicium Domini. *Mat.* 16. Faciem cœli diiudicare noſtis : ſigna autem temporum non poteſtis. Quærunt igitur vbi ſit. *Cant.* 1. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas : in vberibus matris, & vbi cubas, in ſinu matris : in meridie plenæ lucis tuæ, ne vagari incipiam. *Cant.* 3. Surgam & circuibo ciuitatem per vicos & plateas : quæram quem diligit anima mea.

Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum.

Hæc eſt particula In qua oſtendunt ſtellæ noui regis indicium. Et dicunt quatuor, ſcilicet, Modum certificationis eorum, quia [viderunt]

Segnius (enim) irritant animum demiſſa per aures.
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Certificans deſcribunt Secundò quia Vidimus [ſtellam] Quæ fallax indiciũ eſſe non poteſt. Et ne maneat confuſus noſter animus per ſigni cõmunitatem. Vidimus ſtellam [eius] ſibi propriam, quæ non aliud loquitur niſi nouam regis natiuitatem. Et ne credatur diu orta, & ſic tempus non determinans : Vidimus eam [in] primo ſuo oriente] Et ideo de Tempore & Nato rege non quærimus, ſed ſolum de loco, quem non niſi communem nobis ſtella indicauit, hoc eſt, Iudæam.

De primo igitur dicunt.

Vidimus.

Non viſu exteriori tantùm : ſed intus per intellectum aduertentes prodigium. *Ioelis.* 2. Et *Act.* 2. Dabo prodigia in cælo ſurſum, & ſigna in terra deorſum. *Lu.* 10. Beati oculi qui vident quę vos videtis.

Stellam.

Num. 24. Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſraël. *Baruch.* 3. Stellæ dederunt lumen in cuſtodijs ſuis & lætatæ ſunt : Vocatæ ſunt & dixerunt ei : Adſumus, & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas. Et attende, quòd iſti lumen lumine requirunt : cæli regem cæli lumine petunt. *Iſa.* 60. Et ambulabunt gentes in lumine tuo : & reges in ſplendore ortus tui. Hæc autem ſtella differebat in quinquis à ſtellis alijs ſecundum omnes communiter, natura videlicet, ſitu, motu, claritate, & ſignificatione.

Natura, quia corruptibilis fuit, & non de natura cæli. Et ideò peracto officio conuerſa fuit in præiacentem materiam. Et hoc conueniens fuit: quia lumine vero inuento, alio lumine non indigemus. Et ideò etiam fides eſt ex parte, & deficit quando ſecundũ (alijs per) ſpeciẽ contẽplabimur.

1.*Corinth*.13. *Iſa*. 60. Non erit tibi amplins ſol ad lucendum per diem, neque ſplendor lunæ illuminabit te; ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternã, & Deus tuus in gloriam tuam. Situs autem eius fuit, quòd non fuit in alto cum aliis ſtellis in firmamento; ſed in ſpatio huius aëris vicina loca terræ tenebat. Non tamen erat cometes, qui in ortibus & in mortibus regum apparere ſolet: qui eſt vt facula ardens, & non ſtat diu. *Iob*.38. Nunquid noſti ordinem cæli & rationem eius pones in terra: Huius enim ſtellæ ratio in terra in ſpatio huius aëris poſita eſt. Et hoc conueniebat: quia etiam incorruptum lumen cœlorum Domini ad nos ſe humiliando deſcenderat. *Malach* 4. Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ. Motu etiam differebat: quia cùm aliæ omnes tam veræ ſtellæ quàm illæ, quæ cometæ vocantur, in circuitu rotentur: hæc ſola recta linea tendebat ab oriente, qui eſt verſus aquilonem ad occidentem: declinans ad meridiem verſus Iudæã: vbi erat Chriſtus. *Iob*.38. Indica mihi ſi noſti per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram. Et ideò dicitur oriri ſuper Iudæam: quia ortu ſuo tendebat ad eam. Et hoc erat conueniẽs, quod ad ſolẽ ſicut omnis alia ſtella declinaret: aquilonẽ frigidam & tenebroſam relinquẽs diabolo, qui in ea ſedet. *Iſa*.14. Et ad meridiem calidam & lumiinoſam ſanctorum habitationem feſtinaret. *Iſa*.60. Venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt: Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos. Super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur.

Claritate autem (quia clarior omnibus aliis videbatur) differebat (1. *Corin*. 15. Stella a ſtella differt in claritate) conuenientiſſimè. Continuis enim radiis accedendo ad verum ſolem: accepit augmenta lucis. *Prouer*. 4. Semita iuſti quaſi lux ſplendens & creſcens vſque in perfectum diem. Significatione: quoniam aliæ ſtellæ (quæ faciles à mathematicis dicuntur) non ſolæ ſignificant: ſed collectæ: omnibus, quæ ſunt in periodo partibus & ſtellis. Hæc autem ſola dedit gloriæ Chriſti ſignificationem. Eo quod ille venerat, in cuius diſpoſitione & prouidentia omnia ſunt, ſtellæ, ſigna & diſpoſitiones. Et obſequio ſuo, ſignificauit totum quod fecit: cauſaliter autem faciendo nihil omnino. Et hoc & etiam præcedens dicuntur *Sap* 8. de ſapientia, quòd eſt ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum: luci comparata inuenitur prior: Luci enim ſuccedit nox; Sapientiam autem non vincit malitia. Quicquid eſt in periodo luminis & fortunę ſecundum vanitatem fallacem geneaticorum acceptum: totum vincitur malitia eiuſdem periodi, quæ in ſtellis & partibus eius accipiuntur.

De fatalibus autem ſtellis Vtrum ſint, vel non ſint, vel quid efficiunt: vel quid non: non eſt hic locus determinare. Sed hoc dicimus cum Auguſtino, quod ad corporum immutationem flatus valent ſiderei: Non autem ad permutationem animorum libero arbitrio præditorũ. Hęc autem ſtella fuit [eius] hoc eſt, pueri nati Regis. Eſt autem [eius] Quadrupliciter, efficienter, figuraliter, obſequialiter, & finaliter. Efficienter: quia eam fecit, vt oſtenderet, quòd ipſe eſt, qui ſtellas creauit. Figuraliter quia *Geneſ*. 15. Semen, in quo benedicendæ ſunt omnes gentes, ſtellis comparatur In ſignum quòd omnes ſicut ſtellæ fulgebunt, qui in ipſo benedictionem conſequuntur. Obſequialiter: quia ſibi obſecuta adducendo primitias gentium. Finaliter: quia non eſt niſi propter gloriam ipſius & laudem.

De Primo *Geneſ* 1. Fecit Deus ſtellas: & poſuit eas in firmamento cæli, vt lucerent ſuper terram. *Pſal*. 135. Stellas vt præeſſent nocti. Venit enim ſtelliferi conditor cæli in terram in noctem ignorantiæ huius: Et ſicut primò produxit ſtellas in ornatum ſuæ habitationis, quod eſt cælum: Ita nunc terram, quam in habitationem elegit, noua ſtella lumine. ſ. ſuæ cognitionis decorauit. 2. *Corint*. 4. Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris. De Figura autem: quia omnes ſuos vt ſtella (aliàs ſtellas) radiare facit. *Phil* 2. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo. *Dan*. 12. Qui docti ſunt, fulgebunt ſicut ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos quaſi ſtellæ erunt in perpetuas æternitates. De Obſequio *Iob*. 28. Vbi eras, cum me laudarent ſimul aſtra matutina: & iubilarent omnes filii Dei. De Fine *Eccleſ*. 43. Species cæli gloria ſtellarum mundum illuminans in altiſſimis Dominus. Sic ergo.

Vidimus ſtellam eius.

Hæc ſtella Per Lumen eſt purgans ignorantiæ & cæcitatis tenebras, & Manifeſtans arguendo concupiſcentiæ latebras. Per Motum enim: directio errantium: per Situm autem repreſſio ſuperbiæ arrogantium: Per Significationem, confuſio & deteſtatio geneaticorum: & per tranſitum, ſuſpirium & deſiderium contemplatiuorum. Lumen enim eius purgat ignorantiæ & cæcitatis tenebras, per veri luminis cognitionem: eo quod ſicut dicit *Pſalm*. 35. In lumine eius videbimus veræ fidei & ſcientiæ lumen. Quod *Ioan*. 1. In tenebris lucet, & illuminat hominem venientem in hunc mundum. Et quia Caſtitatis lumen eſt, manifeſtat latebras & turpitudinem immundæ concupiſcentiæ. Sicut dicitur *Iob*. 24. Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens non me videbit oculus. Per Motum dirigit. *Luc*. 2. Paraſti ante faciem omnium populorum lumen ad reuelationem gentium. *Iob* 29. Ad lucem eius ambulabam in tenebris. Per Situm humiliat, quia deſcendit. *Pſalm* 143. Inclina cælos tuos & deſcende. *Iſa*. 64. Deſcendiſti: à facie tua montes defluxerunt &c.

De Confuſione geneaticorum. *Iſa* 47. Stent & ſaluent te augures cæli: contemplantur ſidera: & ſupputant tibi menſes, vt ex eis annuncient ventura tibi, ecce facti ſunt quaſi ſtipula: ignis combuſſit eos. Per Tranſitum autem eſt ſuſpirium contemplatiuorum: quibus omne lumen paruum eſt reſpectu interni luminis, quòd concupiſcunt, *Tob*. 5 Quale gaudium eſt mihi, qui in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video. Sic ergo Vidimus ſtellam eius.

in Oriente.

Vel nos exiſtentes [in oriente, vidimus ſtellam eius]

eius ſuper Iudæam. Vel : exiſtentes [in oriente : vidimus ſtellam eius] in oriente exiſtentem. Et hoc eſt probabilius, quia ſtella præcedebat eos, quod non feciſſet, ſi ſuper Iudæam apparuiſſet. *Pſal.* 49. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum laudabile nomen Domini. *Iſa.* 43. Ab oriente adducam ſemen tuum.

Et venimus adorare eum.

Hîc tangitur deuotio quærentium. Tangunt autem laborem itineris : & tantus labor itineris fuit in hoc, quòd tanto terrarum ſpatio venerunt. Quia *Chryſoſt.* dicit, quòd ſpatio vnius anni & tredecim dierum iter perfecerunt. Alij autem dicũt, quòd in tredecim diebus in dromedariis venientes, iter vnius anni ſpatio tredecim dierũ perfecerũt. Sed nõ eſt probabile, quòd aliquod animal ſit quod annuũ motum ſpatio tredecim dierum perficere poſſit. Et ideò de huiuſmodi dromedariis nihil legitur apud philoſophos. Sed etſi eſſet, corpus humanũ tantũ motum in tam breui ſpatio ſuſtinere non poſſet. Nec poſſumus dicere, quòd miraculum fuerit, cùm de hoc penitus nihil dicat Euangelium. Sed hoc certum eſt, quòd magnum & longum itineris laborem ſuſtinuerunt. Et videbantur eis dies pauci propter amoris magnitudinem *Geneſ.* 29. *Dan* 3. Et nunc ſequimur te in toto corde, & tenemus te : & quærimus faciem tuam, ne confundas nos. Sic ergo vadunt adorare eum adoratione latriæ ſicut verum Dominum. *Hebra* 1. Adorent eum omnes Angeli eius. *Pſal.* 65. Omnis terra adoret te Deus. In hoc enim notatur fides diuinitatis eius.

Audiens autem Herodes rex turbatus eſt.

Hîc incipit Inquiſitio facta per ſcripturas. Habet autem paragraphos tres : In quorum primo continetur de nato Rege perturbatio, Quæ tamen vtilis fuit ad hoc, vt diligens per ſcripturas fieret inquiſitio : In ſecundo continetur Scripturæ de loco natiuitatis eius euidens atteſtatio : In tertio doloſa Herodis de inquirendo puero ſimulatio. Et hæc patent in littera. Adhuc in primo horum duo dicuntur : Malignorum videlicet perturbatio : & diligens de loco natiuitatis pueri inquiſitio. Circa primum ponuntur duo, Perturbatio Regis : & Turbatio ciuitatis. Turbatio Regis continetur in quatuor. Primò enim ponitur turbatiuum, Et hoc fuit auditus eorum, quæ dicebant Magi. Secundò dicitur, quis turbatur [Herodes] verſipellis in dolo, & glorians in pellibus exteriùs coloratis in ambitione mundi. Tertiò ſubinfertur cauſa, cum dicitur.

Rex.

Putabat enim amittere regnum Iudææ cum eſſet alienigena nato Rege, ad quem regnum hæreditario iure deuoluebatur. Quartò ponitur ipſa turbatio ſequens irrationabilis & proterua, cùm dicitur.

Turbatus eſt.

De primo horum ſciendum, quòd Magi vt viri boni, bonum nuncium apportantes læta putabant nunciare Regi & ciuitati, perſonantes nouitatem noui Regis. Malignitas autem Herodis in malo accipiebat auditum in malo cordis ſui ad triſtitiam & dolorem. *Pſalm.* 111. Peccator videbit & iraſcetur : dentibus ſuis fremet & tabeſcet : tamen Dei prouidentia deſiderium peccatorum peribit. *Iſa.* 21. Corrui cum audirem : conturbatus ſum cum viderem. Emarcuit cor meum, tenebræ ſtupefecerunt me. Sic ergo talem auditum cum audiret.

Herodes.

Verſipellis in dolo, glorians in pelle pompæ ſæculi. *Luc.* 13. vocatur Herodes vulpes à Domino propter dolum. *Thren.* 5. Vulpes ambulauerunt in eo. Et naturam vulpis oſtendit infrà : quando clam vocatis Magis deuotionem ſimulauit, vt efficaciùs noceret. *Canticorum.* 2. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, hoc eſt, occultas machinationes : Eccleſiam de nato demoliri nitentes. Iſte idem eſt pelliceus glorioſus, vel glorians in pellibus : exteriorem pompam in regno mundi ambiens. Hic enim cæli rege nato turbatur. *Pſalm.* 67. Turbabuntur à facie eius patris orphanorum, & iudicis viduarum.

Rex.

Ecce cauſa turbationis : Quia eſt (aliàs cum) rex, timebat priuari regno per Regem verum regni hæredem : ſed *Ambroſius* dicit : Hoſtis Herodes impie, Chriſtum venire quid times ? non arripit mortalia, qui regna dat cæleſtia. Vnde *Ioannis.* 18. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Iſte ergo fruſtrà hac de cauſa.

Turbatus eſt.

Sicut oculus infirmus ſordibus plenus, de clariſſimo turbatur lumine. *Sap.* 17. Frequenter præoccupant peſſima, redarguente conſcientia. Cum ſit enim timida nequitia, data teſtimonium condemnationis. *Geneſ.* 4. Quare iratus es ? & cur concidit facies tua ? Hinc reſpondetur *Sap.* 17. Dum ab intro minor eſt expectatio, maiorem putat ſcientiam eius cauſæ de qua tormentum præſtat.

Et omnis Ieroſolyma cum illo.

Ecce turbatio ciuitatis valdè irrationabilis. Et ſunt tres cauſæ turbationis ciuitatis : Quarum vna fuit in Principibus, qui locum & poteſtatem amittere timebant, non regnante impio rege, cùm & ipſi impij fuerunt. Secunda fuit in vili & irrationabili plebecula, quæ prona in malum turbatur cum rege malo, propter applauſum & conſenſum in malo. Tertia fuit in quibuſlibet etiam bonis : quia ſciuerunt Herodem ita malum, quòd niſi triſtarentur, ipſe occideret eos : vt ſecum quocunque modo triſtarentur. Vnde etiam in morte ſua præcepit occidi nobiliores, vt ex hoc plangere cogerentur, & non gaudere de morte ſua.

De prima harum dicitur *Prou.* 29. Rex qui libenter audit verba mendacij, omnes miniſtros habet impios. *Ioan.* 11. Collegerunt pontifices & Phariſæi conſilium. Et ſequitur, Ne fortè veniant Romani & tollant noſtrum locum & gentem. Vnde hanc etiam quidam dicunt eſſe quartam cauſam turbationis : quia

principium fuit edictum, quòd nullus ſe Deum, vel Regem faceret, niſi per auctoritatem eorum: & timebant, quòd ſi ſurgeret inter eos rex, quòd extirpandus eſſet locus & gens, & ipſi à poteſtate deponendi.

De ſecunda *Oſe.* 7. Applicuerunt quaſi clibanum cor ſuum, cùm inſidiaretur eis rex. *Iere* 5. Prophetæ prophetabant mendacium: & ſacerdotes applaudebant manibus ſuis: & populus meus dilexit talia.

De tertia dicitur *Iſa.* 32. Fraudulenti vaſa peſſima ſunt: ipſe cogitationes concinnabit ad perdendos mites in ſermone mendacij. Sic ergo.

Omnis Ieroſolyma cum Herode turbata eſt.

Quilibet enim aliquam iſtarum cauſarum habuerunt turbationis, præcipue propter prophetiam Balaam. *Numer.* 24. Vbi dicitur de Iacob. Erit, qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis.

Et congregans omnes principes ſacerdotum & ſcribas populi: ſciſcitabatur ab eis, vbi Chriſtus naſceretur.

Hic ponitur diligens de loco natiuitatis pueri perquiſitio: Et dicuntur duo. Primò enim dicit diligentiam Herodis in congregandis illis, a quibus probabiliùs inquiſitio fieri poterat: Secundò autem dicit diligentiam inquiſitionis.

In primo horum dicit, qualiter congregauit generaliter omnes, in quibus erat aliqua authoritas: per quorum metum alij, quod ſcirent, dicere cogerentur. Et hoc eſt, quod dicit.

Congregans omnes principes ſacerdotum.

Hoc eſt, Pontifices. Et deinde dicit diligentiam congregationis eorum, in quibus erat eminens ſcientia, hoc eſt.

Scribas populi.

Illi autem, qui approbati fuerunt magiſtri, & ſermones eorum ſcribebantur; Scribæ dicebantur. *Mat.* 23. Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Sacerdotes: quæcunque vobis dixerint, ſeruate & facite. Et ibidem dicitur, quòd hi tulerunt clauem ſcientiæ. Et quid.

Sciſcitabatur ab eis, vbi Chriſtus naſceretur.

Ecce diligentia inquiſitionis *Iſa.* 8. Inite conſilium, & diſſipabitur: loquimini verbum, & non fiet *Pſal.* 63. Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Et forma verbi notat frequentiam: quia formam habet verbi frequentatiui: quia diligenter & frequenter quæſiuit. *Ioan.* 12. Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego ſum, vos non poteſtis venire.

At illi dixerunt ei: In Bethleem Iudæ: Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam. Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es in principibus Iuda: Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſraël.

Hic ponitur euidens atteſtatio ſcripturæ de nato Rege. Dicuntur duo: Primò enim edocti per ſcripturam, veritatem reſpondent. Secundò Scripturæ teſtimonio reſponſionem probant. Dicunt igitur.

In Bethleem.

Naſciturum Chriſtum. Et addunt.

Iudæ.

Ad differentiam cuiuſdam Bethleem, quæ fuit in Galilæa, in tribu Zabulon. De Iuda enim debuit naſci Chriſtus. *Geneſ.* 49. Iuda te laudabunt fratres tui: manus eius in ceruicibus inimicorum ſuorum catulus leonis Iuda.

Et inducunt teſtimonium dicentes.

Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam. *Michææ.* 5.

Et tu Bethleem terra Iuda &c.

Attende, quòd in teſtimonio iſto tria dicuntur. Primò enim locus deſcribitur. Secundò Dignitas eius exprimitur: Tertiò ratio dignitatis ex natiuitate Chriſti ibi futura. Dicit ergo.

Et tu.

Quaſi dicat, licet alias ciuitates metropolitanas de potentia, & diuitijs, & gloria laudauerim, tamen.

Et tu Bethleem.

Non illa, quæ eſt in Galilæa in ſorte Zabulon; ſed

Terra Iuda.

Et poteſt eſſe, quod de ſe dicunt Sacerdotes & Scribæ ad maiorem expreſſionem: quia Propheta dicit. Et tu Bethleem Ephrata. Cuius ratio ſuperiùs in principio iſtius capituli dicta eſt. Et addunt dignitatis eius expreſſionem dicentes.

Nequaquam minima es in principibus Iuda.

Hoc eſt in principibus (aliàs principalibus) ciuitatibus Iuda. Dicitur enim princeps ciuitas, vbi eſt thronus Principis: eò quòd illa iure & libertate & priuilegiis principatur aliis. Et intelligitur ex hoc eminens dignitas: quia ex quo nequaquam minima eſt inter ciuitates principes aliarum ciuitatum, multò magis dignitate excellit omnes alias.

Sed videtur hoc contrarium ei, quod dicit. Et tu Bethleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, hoc eſt, paruulus vicus es in ſorte Iuda: In qua ſunt vicorum & villarum & ciuitatum millia. Ergo ſecundum Prophetam minor eſt aliis: non dico, principibus ciuitatibus: ſed etiam vicis. Reſponſio quòd Sacerdotes ponunt ſenſum Prophetæ, non verba. Intendit Propheta, quòd licet paruulus vicus ſit propter paucitatem habitatorum: tamen maximi eſt priuilegij. Sicut patet ex ſequentibus prophetiæ *Iſa.* 60. Locum ſanctificationis meæ: & locum pedum meorum glorificabo. Et ſubiungit rationem.

Ex te enim.

Sicut ex loco natiuitatis.

Exiet.

De vtero Virginis.

Dux.

Deut. 32. Dominus ſolus dux eius fuit : & non erat cum eo Deus alienus. *Exod.* 15. Dux fuiſti in miſericordia tua populo, quem redemiſti.

Qui regat populum meum Iſraël.

Ecce actus ducis qui Regis : quia ducem regem vocat. Sicut & *Geneſ.* 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de femore eius.

Hinc arguuntur Sacerdotes & Scribæ de tribus. De proditione, de ignorantia, & de malitia. De proditione: quia ſecreta Dei conſilia deliberatore (aliàs deliberatione) prodiderunt impiiſſimo cani Herodi contra illud, quod dicitur. *Tob.* 12. Sacramentum Regis abſcondere bonum eſt. Et *Mat.* 7. Nolite ſanctum dare canibus : & margaritas nolite proiicere ante porcos. De Ignorantia autem : quia neſcientes verba Prophetarum, non adducunt ſcripturam ſicut iacet : cùm tamen nihil mutandum ſit in ſacro eloquio *Iob.* 29. Verbis meis nihil addere audebant: ſed ſtillabat ſuper eos eloquium meum. *Malach.* 2. Labia Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam : & legem requirunt ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum eſt. De malitia arguuntur : quia hoc tantùm de prophetia inducunt, quod potuit prouocare Herodem : Et, tacent hoc, quod mitigare poterat ferocitatem eius. Non enim dicunt niſi id, quod loquitur Propheta de temporali natiuitate, de qua turbatus fuit Herodes : & de æterna tacent, quod ſequitur. Et egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis ; Quod ſi addidiſſent, cogitaſſet Herodes, quòd æterna ſunt, quæ dicuntur, & non temporalia regna requirit Chriſtus : & mitigatus fuiſſet, & ceſſaſſet perſequi.

Tunc Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ, quæ apparuit eis : Et mittens eos in Bethleem, dixit : Ite & interrogate diligenter de puero : & cùm inueneritis, renunciate mihi ; vt & ego veniens adorem eum.

Iſte eſt tertius paragraphus: In quo continetur doloſa Herodis & callida de inquirendo puero ſimulatio. Et dicuntur quatuor : Quorum primum eſt diligens temporis ortus ſtellæ indagatio clam à Magis facta: Secundum Magorum in Bethleem, vbi natum eſſe cognouerat miſſio : Tertium, vt perſonam pueri inueſtigarent fraudulenta iniunctio: Quartum, vt omnibus his cognitis ſibi renunciarent, petitio : Et hæc plana ſunt in litera.

Circa Primum iſtorum tria dicit : Quòd clam vocauit Magos ſemotis Sacerdotibus & Scribis: ne ab eis forte de ferocitate ipſius præmunirentur (aliàs præmonerentur) quia timebat, quòd aliqui gauderent de nato Rege : & illi de dolis eius præmunirent (aliàs præmonerent) eos. Et etiam ideò: quia quod inter plures dicitur ; faciliùs manifeſtatur. Volebat autem hoc verbum Herodes eſſe occultum: ne per famam publicaretur : Et quòd probabilius fieret quòd ex deuotione puerum inquireret. *Iſa.* 16. Ini conſilium : coge concilium : pone quaſi noctem vmbram tuam in meridie. Ignorabat enim id, quod dicitur

Sap. 1. Qui loquitur iniqua, non poteſt latere : nec præteriet illum corripiens iudicium. Et poſt modicum Sermonum illius auditio ad Deum veniet : ad correptionem iniquitatum illius, quoniam auris zeli audit omnia. Secundò tangit diligentiam inquiſitionis temporis. Vt cognito iam loco à Sacerdotibus & Scribis, diſcat tempus à Magis. Ita quòd non reſtet niſi perſonæ interfectio, cognita perſona. Et hoc eſt,

Diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ, quæ apparuit eis.

Vt ex ætate pueri faciliùs perſona dignoſceretur. Non attendit, quod dicitur *Sap.* 1. Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum : quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum: apparet autem eis, qui fidem habent in illum.

Et mittens eos in Bethleem.

Ecce Secundum : miſſio, ſcilicet Magorum in Bethleem, quam iam nouerat eſſe locum natiuitatis. 4. *Regum.* 6. Nunquid ſcitis, quòd miſerit filius homicidæ huc, vt præcidatur caput meum. *Pſal.* 54. Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.

Ite, & interrogate diligenter de puero.

Ecce Tertium : Iniunctio ſcilicet, fraudulenta de perſonæ pueri indagatione *Iere.* 9. Sagitta vulnerans, lingua eorum dolum eſt locuta. Nec dicit.

interrogate.

Quis, vel vbi ſit puer : ſed.

De puero.

Vt omnes circunſtantias, quæ de puero erant, inueſtigaret : Vt ſic omnibus, quæ de puero erant cognitis, nullo modo latere vel effugere poſſet. Sed *Prouer.* 1. Fruſtrà iacitur rete ante oculos pennatorum. *Pſal.* 56. Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam.

Et cùm inueneritis, renunciate.

Ecce Quartum : Vt omnibus his cognitis ſibi renuncietur. Et dicuntur tria. Primò enim tangit quòd certificentur ante renunciationem, cùm dicit.

Et cùm inueneritis.

Secundò ſibi petit renunciari certiſſimè inuentum, cùm dicit.

Renunciate mihi.

Tertiò ſimulatio, ne deprehendatur, adiungit deuotionis cauſam, cùm dicit.

Vt & ego veniens &c.

Iſte deridetur *Iob.* 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes : & vſque ad perfectum omnipotentem reperies ? Excelſior cælo eſt: Et quid facies ? Profundior inferno : & vnde cognoſces ? Longior terra menſura eius : & latior mari. Si ſubuertit omnia, vel in vnum coarctauerit : quis contradicet ei, aut quis dicere ei poteſt ; cur ita facis ?

Qui cùm audiſſent Regem, abierunt.

Hæc eſt pars, in qua agitur de pueri inuentione: Et tanguntur quatuor, quorum primũ de receſſũ Magorum ab Herode: Secundum de iterata ſtellæ apparitione: Tertium de gaudio, quod habuerunt ex ſtellæ reſtitutione: Quartum de pueri per ſtellæ ſtationem inuentione: Et hæc patent in littera.

Circa primũ duo tanguntur: Auditus, videlicet, Herodis, & receſſus ab eo. Putabant enim Herodem ex deuotione puerum quærere: & ideò audierunt eum proponentes omnia renunciare, quæ iniunxerat. *Prouerbior.* 26. Labiis ſuis intelligit inimicus, cum in corde ſuo tractauerit dolos: cum ſubmiſerit vocem, ne credideris ei: quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.

Et ecce ſtella, quam viderant in oriente, antecedebat eos vſque dum veniens ſtaret ſupra, vbi erat puer.

Ecce ſecundum de iterata ſtellæ apparitione. Et dicuntur tria, ſcilicet eiuſdem, quæ modò apparuit, ad eam, quæ in oriente apparuit, identitas. Quia ſi alia fuiſſet confuſus eſſet animus eorum: verum idem ſignificaſſet, quod prior ſignificauit. Et deinde dicitur ſtellæ præceſſio in via. Tertiò ſtatio eius ſupra locum vbi erat puer.

Stellæ reſtitutio ſignificabat hoc, quod dicit *Iſa.* 62. quòd egreſſus fuerat vt ſplendor iuſtus fidelis animæ: & Saluator eius velut lampas eſt accenſus. Præceſſio ſignificabat directionem viæ fidelium ad ipſum. *Pſal.* 5. Domine, deduc me in iuſtitia tua propter inimicos meos: dirige in conſpectu tuo viam meam. *Pſal.* 88. Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. *Iſai.* 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo: & Reges in ſplendore ortus tui. Per ſtationem ſupra, vbi erat puer; ſignificabat quietem ſanctorum in lumine Dei inuento *Coloſ.* 1. Dedit nobis partem ſanctorum ſortes in lumine. *Pſalm.* 26. Dominus illuminatio mea & ſalus mea: quem timebo? Stetit enim:

Supra vbi erat puer.

Et hoc iuſtum fuit, vt ſtella ſtaret ad ſolem, à quo accepit illuminationem.

Videntes autem ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno valdè.

Ecce tertium gaudium de reſtitutione ſtellæ: Et tangit duo, ſcilicet, ſtellæ certam diſcretionem: & mirabilem de hoc exultationem.

Dicit ergo.

Videntes.

Hoc eſt, optimè diſcernentes.

Stellam.

Oportet enim examinare ea, quæ apparent; quia ſicut dicitur in Epiſtola Iudæ: Quædam ſunt ſidera errantia, quæ ducunt in errorem: per hoc quod contra curſum cæleſtem mouere dicuntur 2. *Corinth.* 11. Ipſe Sathanas transfigurat ſe in Angelum lucis, vt efficacius decipiat. Et in *Apoc.* 12. Tertia pars ſtellarum trahitur non motu cæli; ſed cauda draconis. Et ideò 1. *Ioan.* 4. dicitur. Nolite omni ſpiritui credere; ſed probate ſpiritus, vtrum ex Deo ſint. Et hoc eſt.

Videntes autem ſtellam.

Sic igitur certiſſimè diſcernentes eam.

Gauiſi ſunt gaudio magno valde.

Quoniam de reſtitutione ſtellæ gaudebant: De directione per anteceſſionem gauiſi ſunt.

Gaudio magno.

Aut de ſtatione ſupra, vbi erat puer: Quia terminum ſignificabat longi itineris & fructum magni laboris. Valde autem gaudebant de inuentione, *Pſal.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine: dediſti lætitiam in corde meo. Hi enim cum in lumine vultus Dei ambularent: in nomine ſuo exultauerunt tota die, *Heſter.* 11. Lux & ſol ortus eſt: humiles exaltati ſunt. Cum luce enim ſtellæ: ortus eſt eis ſol iuſtitiæ, Chriſtus Deus noſter.

Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius.

Ecce quartum de pueri inuentione: Et dicit tria. Quorum primum eſt, quòd certi de indicio ſtellæ domum intrauerunt. Secundum, quòd puerum inuenerunt. Tertium eſt ſocietas, quam habebat ſecum. Et hæc patent in littera.

Primò ergo.

Domum intrauerunt.

Videtur autem non fuiſſe domus; Quia *Luc* 2. dicitur eſſe diuerſorium: quod fuit tectum inter duos parietes: ad diuertendum potiùs quàm ad habitandum. Poteſt dici quòd illud diuerſorium vocatur hic domus: vel poteſt dici, quòd primò propter multitudinem profitentium in ciuitate non poterat habere domum, ſed poſteà illis recedentibus, & Ioſeph manente propter curam puerperij inuenit domum. Sed primum eſt magis conſonum dictis ſanctorum: Et in hoc commendatur fides Magorum: quòd nihil exteriorum conſiderantes; eum quem in diuerſorio & in ſtabulo inuenerunt, Regem Deum eſſe confeſſi ſunt. Indicium enim ſtellæ plus attenderunt, quàm omnia, quæ ad mundi pertinent ambitionem 2. *Corinth* 8 Propter nos egenus factus eſt, cùm eſſet diues; vt nos illius inopia diuites eſſemus.

Inuenerunt puerum.

Non diuina, ſed puerilia prætendentem: vt ſcirent verè eſſe humanatum propter hominem. In ſtella quidem oſtendit ſe eſſe Deum: & per hanc, maieſtatem Dei (quæ intùs latebat) agnouerunt. Sed in ſe, non niſi bonam pueritiam, puram & innocentiæ ſimplicitatem prætendit. Et ideò.

Puerum.

Non ætate tantum, ſed etiam actu, dicuntur inueniſſe. Iſte eſt Sadoch puer egregiæ indolis: vt dicitur. 1. *Paral.* 12. & *Iſa.* 42. ſecundum literam Lxx. Ecce puer meus electus, quem elegi: poſui ſuper eum ſpiritum meum. Puer verò à puritate vocatur.

Cum Maria matre eius.

Nec

Nec fit mentio de Ioſeph, ne aliquid malæ ſuſpicionis oriretur, vt quidam dicunt. Sed hoc friuolum mihi videtur: quia nihil talium in malam ſuſpicionem induxiſſet Magos. Vnde ideò non fit mentio eius: quia Magis oſtendebatur diuinitas eius, in qua nihil operis habebat Ioſeph; mater autem cum Deo in filio communicauit: Et ideò fit mentio ipſius.

Admiratione autem dignum eſt, quòd non viderunt curiæ regalis frequentationem (alias frequentiam) & pro palatio diuerſorium: Pro throno, præſepium: Pro purpura regali, faſcias conſciſſas: Pro ſplendore & cultu regio, ſtabulum. Et tamen hæc omnia in domo Herodis videntes; ab ipſo diuerterunt: & nihil horum apud puerum inuenientes; eum Regem mundi eſſe confeſſi ſunt.

Et procidentes adorauerunt eum.

Hæc eſt pars illa, in qua circa inuentum fidei ſuæ deuotionem habebant: Et dicuntur duo: Adoratio, videlicet; & Oblatio. Adoratio in duobus conſiſtit: In proſtratione: & oratione. Proſtrationem notat, cùm dicit.

Et procidentes.

Proſtratio toto corpore facta; recognitionem ſignificat, quòd homo de ſe nihil eſt niſi puluis & cinis. Reſurrectio autem ſignificat, quòd erigitur ex puluere manu Creatoris & plaſmatoris, vt dicit *Gen. 3. Exod.* 4. Audierunt, quòd viſitaſſet Dominus filios Iſraël, non deſpexiſſet afflictionem eorum: & adorauerunt proni in terram. *Pſal.* 131. Adorauimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius. Et præcedit: Audiuimus eum in Ephrata: inuenimus eum in campis ſiluæ: in condenſo mundi huius. Introiuimus in tabernaculum eius, hoc eſt, in diuerſorium: & tunc adorauimus &c. *Iſai.* 45. Te adorabunt, & te deprecabuntur.

Adorauerunt eum.

Ecce Oratio. *Pſal.* 28. Adorate Dominum in aula ſancta eius. *Gen.* 43. ſecundùm literam Lxx. Cùm inueneritis, adorate eum ſuper terram.

Et apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera: aurum, thus & myrrham.

Tangit Oblationem, Et dicit tria, ſcilicet, Munerum præparationem: Munerum oblationem: & Munerum ſpecificationem. De Præparatione dicit.

Apertis theſauris ſuis.

Theſaurus. dicitur theca auri. Et in hoc ſignificatur abundantia. *Iob* 4 Si multum tibi fuerit, abundanter tribue. *Mat.* 12. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum.

Obtulerunt ei munera.

Geneſ. 43. Deferte viro munera. *Iſa.* 19. Colent eum in hoſtijs & muneribus. *Exod.* 23. Non apparebis in conſpectu meo vacuus.

Aurum, thus & myrrham.

Ecce munerum ſpecificatio. Et tradunt communiter Sancti, quòd ſpecificatio munerum, profeſſio eſt fidei Magorum. Aurum enim obtulerunt, in ſignum regalis dignitatis: Quia, fideles venerat congregare in regnum. Thus autem; in profeſſionem deitatis: quia Thus Deo incenditur in ſignum cordis, per deuotionem aſcendentis in Deu, & in ſignum redolentiæ gratiæ bonitatis diuinæ. Myrrham autem; in profeſſionem mortalitatis ab omni corruptione putredinis cóſeruatæ & conſeruantis mortis. De primis duobus *Iſa.* 60. Omnes de Saba venient: aurum & thus deferentes: & laudem Domino annunciantes. Vnde & terra Perſidis (vnde iſti venerant) Sabea à quodam fluuio Saba dicto, vocata eſt. De myrrha *Cant.* 5. Manus meæ diſtillauerunt myrrham: & digiti mei pleni myrrha probatiſſima. De auro *Aggai.* 2. Meum eſt aurum & meum eſt argentum. *Apoc.* 3. Suadeo tibi à me emere aurum ignitum probatum: vt locuples fias. *Cant.* 5. Caput eius aurum optimum. Hæc notitia regalis eſt regni Christi. De thure dicitur in *Pſal* 140. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. *Leui* 2. Totum thus ponet ſuper altare: in memoriale ſuauiſſimum Domino. De myrrha ſimul & thure. *Can.* 3. Aſcendit ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris, & diuerſi pulueris pigmentarij. *Cant.* 4. Ibo ad montem myrrhæ, & ad collum thuris. *Beatus Gregorius* in quadam Homilia dicit, quòd aurum ſignificat regalem dignitatem; thus autem pontificalem: quia *Heb.* 9. dicitur. Pontifex futurorum bonorum &c. Myrrha autem odoramentum virtutum in vita. *Pſal.* 44. Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis à domibus eburneis Myrrha enim, quæ marceſcere non poteſt, ſignificat virtutes ſapientis, quæ non marceſcunt. *Sap.* 6. Cuſtoditio legum, conſummatio eſt incorruptionis: Incorruptio autem facit eſſe proximum Deo. Concupiſcentia itaque ſapientiæ conducit ad regnum perpetuum.

Et reſponſo accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem: per aliam viam reuerſi ſunt in regionem ſuam.

Hic incipit pars illa, vbi excluditur dolus Herodis: Et tanguntur duo; præmunitio ſcilicet per oraculum diuinum: & obedientia eorum. Præmunitio autem oraculi continet tria: modum, tempus & oraculum. Modus eſt: quia per modum reſponſionis datum eſt. Non dubium; quin ſemper à Deo corde quærerent, vt viam eorum in pace dirigeret: & huic deſiderio reſpondet oraculum. *Deut.* 6. Dominus Deus noſter adeſt cunctis obſeruationibus noſtris. Simile eſt *Exod.* 14. Vbi non ore, ſed corde clamanti Moyſi Dominus reſpondet. Quid clamas ad me: *Pſal.* 31. In via hac, qua gradieris, firmabo ſuper te oculos meos &c.

In ſomnis.

Qui non eſt niſi auerſio (aliàs verſio) ſpiritus & animæ, à ſenſibus & ſtrepitu exteriori ad interiorem cordis contemplationem, ſicut ſuperiùs diximus. *Iob.* 3. Nunc dormiens ſilerem: & ſomno meo requieſcerem. *Pſal.* 4. In pace in idipſum: dormiam & requieſcam.

Ne redirent ad Herodem.

Ecce oraculum oſtendit puer, quod dicitur *Joan.* 2. Quòd non credebat ſemetipſum Herodi: & non erat ei opus, vt quis ferret teſtimonium de homine. Ipſe enim nouit, quid eſſet in homine. *Iob.* 11. Ipſe nouit & decipientem, & eum, qui decipitur *Prou.* 11. Simulator ore decipit amicum ſuum: Iuſti autem liberabuntur ſcientia.

Per aliam viam.

Ecce obedientia: Et dicuntur duo: Cautela, videlicet; & ſalus redeuntium. Cautela: quia nō per Herodem; ſed per aliam viam. *Prou.* 14. Eſt via, quæ videtur homini recta: & nouiſſima eius ducunt ad interitum. Et attenditur horum Magorum fides & humilitas: Turpe enim eſt honeſtis viris benigne receptis, ſine reſalutatione quaſi fugitiuos recedere. Et hanc turpitudinem elegerunt in ſe potiùs, quàm puerum proderent Herodi. *Sap.* 14 Fugitiui perpetuę prouidentiæ placuerunt. Vnde & Laban in ſimili facto arguit Iacob. *Gene.* 31. Cur clam me fugere voluiſti: & non es paſſus, vt proſequeter te cum gaudio.

Reuerſi ſunt in regionem ſuam.

Ecce; quòd ſalui reuerſi ſunt ad propria. *Gene.* 28. Ero cuſtos tuus quocunque perrexris: & reducam in terram hanc. *Tob.* 5. Bene ambuletis: & ſit Dominus in itinere veſtro: & Angelus eius comitetur vobiſcum. *Pſal.* 120. Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum &c.

Qui cùm receſſiſſent: Ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph.

Hic incipit Secunda pars iſtius Capituli. In qua poſtquam innotuit puer, cauetur ei à dolo Herodis. Et habet duas partes: In prima quarum malitiæ Herodis, puer Dei prouidentia ſubducitur. In Secunda per apertam malitiam fraus Herodis detegitur. *Ibi* Tunc Herodes videns, quoniam illuſus &c. Prima harum habet tres partes. In quarum prima ponitur reuelatio facta de fuga in Ægyptum: In ſecunda Obedientia Ioſeph: Et in tertia Confirmatio facta per prophetiam: Et hæ partes patent in littera. Circa primam iſtarum tria dicuntur: Tempus, videlicet, reuelationis: Diſpoſitio reuelantis: & eius cui fit reuelatio; & Reuelatio ipſa.

De tempore dicit.

Quicum receſſiſſent.

Hoc eſt: cum Magi iam receſſiſſent, Non quidem ſtatim: ſed interpoſitis his quæ *Lucas,* 2. dicit quadrageſimo die accidiſſe, de Purificatione, & Præſentatione Saluatoris in templo: quia illa facta ſunt ante fugam in Ægyptum.

Ecce Angelus.

Ecce Secundum, Et tangit duo: Diſpoſitionem ſcilicet reuelantis primò: & Diſpoſitionem eius, cui fuit reuelatio ſecundò. Reuelantis diſpoſitionem dicit per quatuor: Per euidentiam; ne dubitetur. *Act.* 10. Vidit manifeſtè Angelum Dei dicentem ſibi. Per Officium: quia Angelus eſt nomen officij: vt Dei nuncium eſſe ſciatur. *Malach.* 3, Ecce mitto Angelum &c. Per eum cuius eſt nuncius; ne ſathanæ Angelus eſſe credatur. Per modum apparitionis, quando dicit.

Apparuit.

ne humana viſio eſſe credatur. Et de his dictum eſt ſuperiùs. Deſcribit autem diſpoſitionem eius, cui facta eſt reuelatio: Per qualitatem ſenſuum, cùm dicitur.

in ſomnis.

Et per nomen, cùm dicit.

Ioſeph.

Auerſus enim à ſenſibus; ſuperioribus ſe inſeruit luminibus Angelorum, ſicut dicitur in *Pſal.* 138. Nox illuminatio mea in deliciis meis. Nox eſt ſenſuum obſcuritas. *Micæ.* 7. Cum ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt. Et hoc eſt, quod dicitur *Exo.* 19. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis. Calignem non habitat Dominus; ſed potiùs lucem inacceſſibilem, ſicut dicitur. 1. *Tim.* 6. Sed caligo eſt obſcuritas ſenſuum omnium, luce ſpirituum & animæ feſtinante ad altiſſimam intellectus reuelationem: vt tota ſimul conuoluta anima, certiùs & luculentiùs percipiat ea, quæ apparent. De Ioſeph autem facit mentionem propter ſanctitatem: vt ſciamus tam ſanctum virum cum Angelis habere familiaritatem: & ideò crebras ab eis habere reuelationes. Vnde *Apo.* 12. dicit Angelus. Conſeruus tuus ſum & fratrum tuorum.

Dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius.

Ecce hic ponitur reuelatio, & dicit quatuor: quorum primum eſt Imperium: vt curam gerat de puero & matre: Secundum de ſubductione pueri in Ægyptum: Tertium de mora in Ægypto: Et Quartum eſt ratio iſtorum omnium. Et hæc per ordinem patent in littera. Circa primum tria dicit: Euigilationem, ſcilicet ad actum exteriorem; curæ impoſitionem: & quibus cura eſt impendenda. De Euigilatione ad actum exteriorem à ſomno contemplationis dicit.

Surge.

Hoc eſt, ſurſum te age, exteriùs magna operare. *Dan* 4. Vigil & ſanctus deſcendit de cælo, circa quem eſt vigilandum. *Prou* 8. Beatus homo qui audit me: & qui vigilat ad fores meas quotidie: & obſeruat ad poſtes oſtij mei. 2. *Timo.* 4. Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple, ſobrius eſto.

Accipe puerum & matrem.

Hoc eſt, curam impende: quia iamdudum acceperat in habitationem. Et dicit puerum primò: quia dignitatem habet per ſe, & prior debet eſſe in cura, & poſteà matrem: quia dignitas in (aliàs &) cura matris eſt propter puerum. Nec fit mentio, quòd dicatur, coniugem tuam: quia iam inductus fuit, quòd voluit dimittere eam. Et ideò quod magis attendit Ioſeph quam coniugium, hoc fuit, quòd fuit mater pueri. Et ideò etiam non dicitur: puerum tuum: quia ſibi, vt patri, puer ille non eſt natus; ſicut Zachariæ,

vt

vt patri, natus eſt Ioannes *Lu.* 1. Pariet tibi filium: & vocabis nomen eius Ioannes. Si autem mentio fieret de coniugio; apud minus peritos videretur aliquid habere in puero. Nunc autem tanquam procuratori Domini ſui & Dominæ ſuæ dicitur: Accipe puerum & matrem eius. *Gal.* 4. Sub tutoribus eſt & actoribus vſque ad tempus præfinitum à patre. Sic ergo dictum ſit de cura & de puero & matre, quibus cura impenditur.

Et fuge in Ægyptum: & eſto ibi vſque dum dicam tibi.

Hic tangit ſubductionem pueri in Ægyptum: Et dicit duo: fugam; & locum, quò fugiendum eſt. Dicit igitur.

Fuge.

Et mirabile videtur, qualiter dicit debere fugere eum, qui de Spiritu ſancto natus eſt, qui Deus eſt, qui Saluator & præſidium eſt omnium & refugium. *Prou.* 18. Turris fortiſſima nomen Domini: ad ipſam confugit iuſtus & ſaluabitur.

Si dicas, quòd humana voluit oſtendere. Contra, *Luc.* 4. Vbi etiam humana oſtendit in hoc, quòd permiſit ſe duci ad præcipitium montis: Et tamen poſtea tranſiens, per medium eorum ibat inuiſibilis: Et ita videtur hic debuiſſe facere: quia ſi inuentus fuiſſet ab Herode; omnibus fuiſſet parcitum infantibus: & tamen ſicut vellet, poſſet ſe ſubducere, ne occideretur. Ad hoc dicunt tam *Chryſoſtom.* quam alij Sancti; quòd diſpenſatiua eſt fuga iſta, ne diuinitatē ante tempus oſtenderet: & ſic humanitas phantaſtica & non vera putaretur; ſicut Manes hæreticus dicebat: Et vt ſuos, quando ſoli quæruntur ad mortem, fugere doceat per exemplum. *Mat.* 10. Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Ad hoc, quod obijcitur de Luca, quòd tranſiens per medium illorum ibat. Dicendum, quòd hoc fuit tempore prædicationis, quando ſermo confirmandus erat per miracula: Nunc autem fuit tempus, quando nuper humanitatem aſſumpſerat, cuius veritas erat comprobanda per infirmitates humanas. *Hebræ.* 2. Debuit per omnia fratribus aſſimilari, vt miſericors fieret.

In Ægyptum.

Ecce quò fugiendum: Et ſunt duæ cauſæ aſſignandæ, quare potiùs in Ægyptum dicit fugiendum, quàm in aliam terram: Quarum vna eſt: quia ibi magis vigebat idololatria, quam ipſe deſtruere venerat. *Iſa.* 19. Aſcendet Dominus ſuper nubem leuem, & ingredietur Ægyptum, & corruent ſimulachra Ægypti. Vnde dicitur, quòd in ingreſſu in Ægytum non fuit templum, in quo non corrueret idolum: Sicut in egreſſu filiorum Iſraël non fuit domus, in qua non iaceret primogenitus mortuus. Nubes autem leuis eſt caro non onerata peccatis: ſolo cæleſti calore formata, ſicut nubes. *Habac.* 3. Percuſſiſti caput de domo impij &c.

Secunda cauſa eſt: quia multis plagis plagauerat Ægyptū, Ingreditur ergo, vt tot plagas vna ſuæ præſentiæ viſitatione ſanaret. *Iſa.* 19. percutiet Dominus Ægyptum plaga & ſanabit eam: & reuertentur ad Dominum: & placabitur eis, & ſanabit eos. Vnde dicitur, quòd Ægyptij ædificauerunt altare Deo, qui proſtrauit idola, & ſanauit eos à plagis. *Iſa.* 19. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti: & titulus Domini iuxta terminum eius. Dicitur etiam, quòd habitauit Dominus in ciuitate Ægypti: quæ Heliopolis, hoc eſt, ciuitas ſolis vocabatur. *Iſa* 19. In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti, loquentes lingua chananæa, & iurantes per Dominum exercituum: ciuitas ſolis vocabitur vna. Et in hac eadem ciuitate vidit beatus *Dionyſius & Apolliphanius* eclypſim ſolis in die paſſionis dominicæ.

Et eſto ibi &c.

Hic tangitur mora Domini in Ægypto: Nec tangitur determinatum tempus ſecundum propriam temporis quantitatem; ſed indeterminatē præcipitur, quòd maneat vſquequo redire præcipiat. Nec huius cauſa eſt quòd Angelus neſciat quamdiu morari in Ægypto debeat: ſed ideò eſt: quia iam Ioſeph deuotum & paratum ad omnia fecerat. Et ideò quantuncunque temporis in exilio & in labore eſſe debeat: iucundum ſit ei & deuotum: & videantur ei dies pauci, præ amoris magnitudine. Nec quærit ab Angelo quandiu: quia paratus eſt in omne tempus omnem puero & matri ſollicitudinem impendere. Et hoc eſt.

Vſque dum dicam tibi.

Pſal. 89. Mille anni ante oculos tuos tanquam dies heſterna, quæ præteriit. Non enim cauſatur pondus diei & æſtus. *Mat.* 20. qui totum obſequium vix vnius horæ eſſe reputat. *Sap.* 8. Propoſui hanc adducere mihi ad conuiuandum (aliàs conuiuendum) ſciens quoniam mecum communicabit de bonis ſuis, & erit allocutio cogitationis & tædij mei.

Futurum enim eſt, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum.

Hic aſſignat fugæ inductæ rationem: & tangit tria: Quorum primum dicit præſcientiam: ſecundum Herodis fraudulentiam: tertium autem malitiam. Prouidentia tangitur per hoc, quod dicitur quòd.

Futurum eſt.

Et obijcitur, quod ſi futurum eſt; de neceſſitate eueniet: Et ſic prouidentia rebus imponit neceſſitatem. Ad hoc dicendum ſecundum ſuprà dicta: quòd hæc prædictio non eſt niſi ſignum futuri, & non cauſa. Et ſi dicas, quòd non ex dicto, ſed ex prouidentia arguitur neceſſitas futuri, Dico, quòd prouidentia de inquiſitione futura; eſt ſicut cauſa prima, quæ nō tollit cauſalitatem à cauſa proxima. Et quia illa eſt voluntas Herodis: ideò non ſequitur, quòd ſit futurum ex neceſſitate; ſed ex voluntate: quia neceſſitas, & poſſibilitas attribuuntur rebus ex cauſis proximis, & non ex primis: quia primò primæ cauſæ non ſunt in rebus, nec aliquid ponunt in eis, licet aliquem ponunt ordinem reſpectu rerum futurarum. Si autem dicas, quòd ille ordo eſt neceſſarius, & ſic redit idem, quod prius. Dico quòd ille ordo eſt voluntarius, non neceſſarius:

quia

quia Deus nulli ſubiicitur neceſſitati. Scilicet voluntas illa ordinata per prouidentiam eſt immobilis : ſed illa immobilitas eſt ſuppoſitionis, & non neceſſitatis. *Iſa.* 44. Ex tunc audire te feci, & annunciaui. *Ioan.* 16. Quæ ventura ſunt, annunciabit vobis.

Vt Herodes quærat puerum.

Ecce Fraudulentia. Sed quare dicit.

Quærat.

Et non quæſiturus ſit puerum, ex quo eſt futurum? Reſponſio. Herodes quæſiuit à Magis; & adhuc corde tractat inquiſitionem : ſed futura eſt inquiſitio illa ſola, quæ fuit per necem puerorum. Vt ergo notet & præſentiam & futuritionem, dicit futurum eſſe, vt quærat puerum. Econtra dicitur, *Sap.* 10. In fraude circunuenientium illi affuit, & boneſtum fecit illum : cuſtodiuit eum ab inimicis, & à ſeductoribus tutauit illum.

Ad perdendum eum.

Ecce malitia Herodis. *Iſa.* 10. Ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum *Exod.* 15. Euaginabo gladium meum:& interficiet eos manus mea.

Qui conſurgens accepit puerum & matrem eius nocte, & ſeceſſit in Ægyptum.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de obedientia Ioſeph : Et dicuntur quinque. Primum eſt obedientiæ celeritas : Secundum eſt cura pueri & matris imperata per Angelum : Tertium tempus fugæ ex qualitate aëris:Quartum fuga : Quintum mora ; Et hæc omina patent in ſerie literæ.

De primo dicit.

Qui conſurgens.

Hoc eſt ſimul corpore & mente ſurgens; tota velocitate & deuotione. *Prou.* 22. Vidiſti hominem velocem : in opere ſuo coram regibus ſtabit. *Pro.* 6. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne dederis ſomnum oculis tuis. *Pſal.* 131. Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem : donec inueniam locum Domino.

Accepit puerum & matrem eius.

Expone ſicut ſupra. *Gen* 44. Ego ſuſcipio puerum de manu mea : niſi reduxero & reddidero eũ tibi:ero peccati in te reus omni tempore.

Nocte.

Hoc non dixerat Angelus. Quare ergo fecit illud? Reſponſio. Angelus dixerat implicitè, quando dixit, quòd fugeret:quia de die fugiens latere non poſſet. Adhuc ſignificat noctem infidelitatis eſſe in cordibus Iudæorum, ablato ab eis vero lumine. *Io.* 1. Lux in tenebris lucet : & tenebræ eam non comprehenderunt. *Ezech.* 12. Dux, qui eſt in medio filiorum Iſraël in humeris portabitur, & in caligine egredietur.

Et ſeceſſit in Ægyptum.

Ecce quartum, fuga in Ægyptum:Et hoc eſt ſuprà expoſitum.

Et erat ibi vſque ad obitum Herodis.

Hoc eſt quintum de mora:Et videtur non conuenire ſuperioribus:Quia dixerat Angelus, quòd maneret ibi vſque dum diceret ei:Hîc autem non facit mentionem de hoc vſque ad obitum Herodis. Reſponſio. Idem eſt : Quia Angeli dictum & obitus Herodis in vno tempore fuerunt, ſicut in ſequentibus patebit. Dicitur autem, quòd ſeptem anni fluxerunt ab ingreſſu Domini in Ægyptum vſque ad exitum de Ægypto : Et quid interim fecerit Dominus, vel quid paſſus ſit, ignoratur. 1. *Mach.* 2. A verbis veri peccatoris ne timueritis : Hodie extolletur : & cras non inuenietur : quia conuerſus eſt in terram ſuam. *Pſal.* 145. Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam : in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Vt adimpleretur, quod dictum eſt à Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto vocaui filium meum.

Hæc eſt pars, in qua ponitur confirmatio prænductorum per ſcripturam : Dicuntur autem duo, Modus impletionis, & ſcriptura, quæ impletur.

Vt.

Coniunctio autem, quæ hîc ponitur, non dicit cauſam; ſed potiùs terminationem ſigni ad ſignatum in futuro ; ſicut ſuperiùs diximus.

Adimpleretur.

Impletur, quando verificatur : ſed adimpletur, quando in gratia plus datur, quàm in ſcriptura promittatur. *Lu.* 6. Menſuram bonam & confertam & coagitatam & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum.

Quod dictum eſt à Domino.

Cuius eſt prima auctoritas veritatis. *Exo.* 4. Ego ero in ore tuo. *Iſa.* 43. Quod ex ore meo procedit, ille mandauit : & ſpiritus eius ipſe congregauit ea.

Per Prophetam.

Oſeam 11.

Dicentem.

Quia Puer Iſraël, & dilexi eum : &

Ex Ægypto vocaui filium meum.

Nume. 24. per ſenſum, non per verba: Dominus ex Ægypto vocauit eum, cuius fortitudo eſt ſicut Rhinocerotis.

Tunc Herodes videns quoniam illuſus eſſet à Magis, Iratus eſt valde.

Hic incipit pars illa, in qua apertam malitiam Herodis proſequitur ad perdendum : Habet autem tres paragraphos, quorum primus eſt de Herodis exacerbatione : Secundus de puerorum interfectione : Tertius de facti huius per ſcripturam confirmatione : Quæ patent cuilibet in ſerie literæ. Circa primum horum dicit tria : tempus hiſtoriæ : cauſam exacerbationis : & ipſam exacerbationem. Tempus dicit quando dicit.

Tunc.

Et attende, quòd non fuit tempus immediatum: ſed potius primò cùm Magi non redirent ad eum, & nihil de fama pueri perciperet; putauit Magos viſione fallaci eſſe deceptos; & ex verecundia noo rediiſſe ad eum: Et ideò tunc quieuit ab inquiſitione pueri, ſed poſteà audiens famam (aliàs per famam) de prophetia Symeonis & Annæ: & multa, quæ dicebantur de puero, iterum incepit quærere. Necotioſus fuit diligenter inueſtigare: quia à filiis citatus fuit Romam ad Imperatorem ab Alexandro, ſcilicet & Ariſtobulo (quibus in Regem volebat præficere eorum ex ignobili cooiuge ſuſceptum, eis à regno abiectis) oportuit ire Romam. Sed ibi cum filijs præualuiſſet, & licentiam haberet inſtituere quem vellet: eò quòd excepiſſet cootra filios, quòd volebant eum interficere, cõſilium quæſiuit ab Imperatore, quid ageretur de fama pueri IESV: Non enim auſus fuit tantam ſtragem puerorum committere ſine auctoritate Imperatoris habens autem licentiã & rediens victot ſuper filios, fluxit anous à Natiuitate Chriſti & tres diès, quarta die interfecit eos: ſecundum quod etiam celebratur ſolennitas eorum. Et ideò præponitur feſtum teſtis Chriſti; qui actu & voluntate martyr, hoc eſt teſtis eſt, hoc eſt, Stephani: Et coniungitur illi feſtum Ioannis, qui voluntate, noo actu martyr fuit: Et tertio ponitur Feſtum puerorum, qui actu, non voluntate teſtes ſunt: quia præconium Chriſti non loquendo, ſed moriendo confeſſi ſunt. Gratia igitur illius totius temporis dicit.

Tunc Herodes.

Et ſubiungit cauſam perturbationis, cum dicit.

Videns, quoniam illuſus eſſet à Magis.

Quia rediens in Iudæam multa fama pueri venit ad eum. Vnde etiam tranſiens in via per Tharſum Ciliciæ, inuenit naues, quæ aſportauerant Magos in terram ſuam reuertentes, & combuſſit eas in ira furoris ſui. Vt impleretur, quod dixit *Pſal.* 47. In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.

Attende autem, quòd dicit.

Illuſus.

Non enim bonorum virorum eſt alicui illudere: Sed dicendum, quòd Magi ſibi non illuſerunt; ſed potiùs profuerunt: ſed ipſe hoc, quòd non redierunt, illuſionem reputauit. *Prou* 3. Illuſores ipſe deludet: manſuetis autem dabit gratiam *Iſa.* 29. Addent mites in Domino lætitiam: & pauperes homines in ſancto Iſraël exultabunt: quoniam defecit, qui præualebat: conſummatus eſt illuſor. *Prou.* 13. Filius ſapiens doctrina patris; qui autem illuſor eſt, non audit, cum arguitur. *Prou.* 9. Illuſor ſolus portabit malum. Quia hic Herodes illuſor fuit: ideò omne, quod ad votum malitiæ ſuæ non obtemperauit, illuſionem reputauit. Deinde ſubiungit ipſam ſuam exacerbationem dicens.

Iratus eſt valde.

Similis eſt Dæmoni Herodes, cuius malum eſt furor irrationabilis, demens concupiſcentia, phantaſia proterua. Nam quia dementer terrenum regnum concupiuit, ideò cæli Rege nato, irrationabiliter iratus fuit: & contra ordinationem Dei, quam prophetia & ſtellæ indicio audierat non ex ratione, ſed ex phantaſia fruſtrà proteruiebat. *Gen* 49. Maledictus furor eorum: quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. *Iudit.* 3. Non poterant mitigare ferocitatem pectoris eius. Fit autem iratus de opinata malorum (aliàs Magorum) illuſione. Valde autem iratus fuit de creſcente puero IESV bona opinione. *Iob.* 5. Virum ſtultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia. Praui enim animi eſt triſtari de bono ſtatu, & opinione bonorum.

Et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in ominibus finibus eius, à bimatu & infrà ſecundum tempus, quod exquiſierat à Magis.

Ecce ſecundus paragraphus de puerorum interfectione: Et dicuntur ſex; Videlicet. Herodis timiditas, atrocitas, malitiæ generalitas, crudelitas, locus occiſorum, & ætas, Et iſta per ordinem dicuntur in littera.

Per hoc enim, quod dicit.

Mittens.

Notatur timiditas: quia per ſeipſum libentiùs iuiſſet; ſed timuit, quòd aliquis parentum irrueret in eum, cogitans quòd cùm ſit odioſus, oon ſequetur vindicta. Cum autem alios miſit, & ſe præſeruauit: timebant perentes puerorum vindictam ſequentem, ſi in miniſtros ſceleris irruerent. Dicunt etiam quidam, quòd regiæ dignitatis eſt, non per ſe, ſed per alium punire. *Iſa* 16. Superbia eius & arrogantia eius plus quam fortitudo eius.

Occidit.

Ecce atrocitas. *Sap.* 12. Necatores ſine miſſericordia, & comeſtores viſcerum hominum, & deuoratores ſanguinis. Pueri enim innocentes propter teneritudinem, dicuntur viſcera hominum.

Omnes.

Ecce malitiæ generalitas: quia oulli omnino pepercit. *Exod.* 1. Si maſculus fuerit, ioterficite eum. Et ibidem præcepit omni populo dicens: Quicquid maſculini ſeaus fuerit, in fluuium proijcite. Similis enim crudelitas & malitia fuit Pharaonis & Herodis: Herodes tamen vicit Pharaonem in hoc, quòd quæſiuit interficere Deum cæli natum Regem: Pharao autem diminuere Dei populum.

Pueros.

Ecce Crudelitas. *Ier.* 6. Crudelis eſt, & non miſerebitur: Quia nec etiam innocentia ætatis mouet ad parcendum. Cum tamen dicat *Apoſt. Ro.* 5. Pro bono, hoc eſt, innocente forſitan aliquis audeat mori, vt liberet eum, ſupple. Iſte autem interfecit innocentes omnes. *Prouer.* 11. Qui crudelis eſt, propinquos abiicit.

In Bethleem.

Ecce locus: & dicit duo, locum. ſ. natiuitatis;

tis: & loca coniuncta natiuitatis. Locum tangit, cum dicit.

In Bethleem Et.

Ne fortè ſit portatus ad villas adiacentes, vt lateat.

In omnibus finibus.

Bethleem fecit occidi. *Thren.* 1. Foris interficit gladius, & domi mors ſimilis eſt.

A bimatu.

Hic determinat tempus ætatis occiſorum. Eſt autem bimatus ætas duorum annorum. Et dicit hic tria, ſcilicet, quod bimos occidit, & eos, qui infrà erant, occidit. Et dicit rationem. Infra bimos autem eſſe dicitur dupliciter, quoad numerum, & quoad tempus. Si quoad numerum annorum: tunc maior numerus ſit infra minorem in ordine numerandi: tunc illi qui erant infra bimos, erant maioris ætatis: Et ita dicit *Chryſoſtomus*, quod bimos occidit, & maiores vſque ad luſtrum, quod eſt ſpatium quinque annorum. Cuius ſignum eſt: quia quædam oſſa Innocentum inueniuntur, quæ prætendunt ætatem quinque annorum per quantitatem ſuam. Huius autem cauſa potuit eſſe: quia timebat, cùm tot mirabilia dicerentur de puero, quòd ætatis maioris aſſumeret ſibi formam. Si autem infra bimos eſſe dicantur, qui ſunt infra ſpatium continuum temporis: tunc infra bimos ſunt hi, qui minoris ſunt ætatis, quàm duorum annorum. Et ita dicit *glo.* quòd ab ætate vnius noctis occidit pueros vſque ad ætatem duorum annorum. Puto, quòd vtrunque fecit. Quia ſicut timuit, quòd aſſumeret ſibi formam maioris ætatis; ita timuit, quòd aſſumeret ſibi formam ætatis minoris.

Secundum tempus.

Ecce ratio. Tempus autem, quod exquiſierat à Magis, fuit iam quaſi duorum annorum ſecundum. *Chryſoſt.*: quia vno anno ante natiuitatem ſtella apparuerat, & vnum annum occupatus ſiluerat, & in ſecundo anno fuit. Et ideò ſub illo tempore, & ſecũdum tempus & ſupra occidit crudelis, & impius: quia magis voluit, quòd multi Innocentes perirent ad hoc, quòd ſolus non euaderet, quem quærebat: quod eſt impietatis. Pietas enim magis eligit, quòd multi liberentur nocentes, quàm quòd vnus moriatur innocens: quia nocentes liberati pœnitere poſſunt; Sed innocens mortuus reuocari non poteſt. Et hæc ſunt verba *Chryſoſto.*

Tunc impletum eſt, quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam dicentem: Vox in Rama audita eſt, ploratus & vlulatus multus: Rachel plorans filios ſuos, & noluit conſolari, quia non ſunt.

Ecce confirmatio per ſcripturam: Et dicit duo, ſcilicet. Impletionem, & Scripturam, quæ impleta eſt.

De Primo dicit.

Impletum.

Simpliciter, non adimpletum: quia crudele factum fuit: & in illo Dominus non addit,

Per Ieremiam.

3. & 31.

Vox audita eſt in Rama.

Et hoc prænunciantem: vt ſciretur, quàm citò Chriſti perſecutiones inceperunt in hoc mundo.

Prophetam dicentem.

Ecce ſcriptura impleta: Et tangit quatuor, quorum primum eſt exaggeratio facti per magnitudinem lamenti; Secundum eſt, quòd determinatur quorum fuit lamentum: Tertium inconſolabilitas plorantium; Quartum inconſolabilitatis cauſa.

Circa primum dicit duo: Magnitudinem enim lamenti determinat per clamorem: & per modum. Per clamorem; quia clamor lamentantium fuit.

Vox in Rama.

Et attende, quòd Rama eſt ciuitas Saul in ſorte Beniamin, ſicut dicitur *Ioſue* 19. Quæ quia metropolis fuit, ibi maximus fuit ploratus. Verius tamen eſt, quòd Rama hic ſit nomen appellatiuum, & non loci proprium, hoc eſt, in excelſo: quia in excelſu cœlũ clamor aſcendit. *Iac.* 5. Clamor eorum in aures Domini ſabaoth introiuit. *Eccl.* 35. A maxilla lachrymæ aſcendunt vſque in cœlum: & Dominus exauditor non delectabitur in illis.

Ploratus & vlulatus multus.

Exaggeratio eſt à modo ploratus. Eſt autem Ploratus ipſa lachrymatio. Vlulatus autem ſonus eiulantium præ multitudine doloris. Vlulatus propriè eſt luporum: quia ex nimietate doloris beſtialiter clamauerunt, rationis obliti penitùs: Nec ſic miſerabatur Herodes. *Threnorum.* 1. Plorans plorauit in nocte & lachrymæ eius in maxillis eius. *Ierem.* 9. Quis dabit capiti meo aquas, & oculis meis fontem lachrymarum: & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei.

Rachel plorans filios ſuos.

Ecce Qui plorauerunt. Et videtur loqui incongruè. Quia Bethleem non erat in finibus Beniamin, ſed Iudæ, qui fuit Liæ: Præterea Rachel iam fuit mortua: quomodo ergo plorauit?

Dicunt quidam, quòd loquitur Propheta de filijs Beniamin, qui occiſi fuerunt pro vxore Leuitæ, quam libidine interfecerunt, ſicut dicitur *Iudicum.* 19. Sed hoc ridiculum eſt: quia Propheta hoc dicente pro futuro diu hoc prætererat: & conſolatio reddita fuerat: & Rachel diu mortua. Vnde dicendum, quòd iuxta Bethleem Rachel ſepulta fuerat, ſicut dicitur *Geneſ.* 58. Et à corpuſculo ibi ſepulto & materno affectu dicitur plorare. Et eſt ſenſus: tanta fuit crudelitas, quod etiam mortui, ſi fieri poſſet, ploraſſent. Præterea ſortes Beniamin & Iudæ erant coniunctæ. Et quia in finibus adiacentibus occidi præcepit, multi de Beniamin pueri fuerunt interfecti. Et ideò ad Rachel iſtis duabus de cauſis pertinet ploratus.

Et noluit conſolari,

Nihil

Nihil enim conſolationis habebat tam enormis crudelitas. *Threnor.* 1. Non eſt, qui conſoletur eam ex omnibus charis eius. *Iſai.* 22. Nolite incumbere, vt conſolemini me ſuper vaſtitate filiæ populi mei: Dies enim interfectionis & conculcationis & fletuum à Domino Deo exercituum.

Quia non ſunt.

Ecce cauſa inconſolabilitatis: quia interfecti ſunt antequam eſſent. Infantes enim perfectum eſſe naturæ nondum acceperant, quando ſunt interfecti. Vel.

Quia non ſunt.

Hoc eſt, quia ad non eſſe ſecundũ vitam naturæ deducti ſunt. Et iſtæ duæ expoſitiones ſunt litterales. *Geneſ.* 37. Congregatis autem cunctis liberis eius, vt lenirent dolorem patris, noluit conſolationem accipere; ſed ait: deſcendam ad filium meum lugens in infernum. Quidam exponunt, quòd Rachel ſciens gloriam Innocentum occidendorum pro Chriſto, flerit: quia filij ſui non ibi fuerunt occiſi; ſed pro ſtupro vxoris Leuitæ, quod erat ei inconſolabile: quia turpem cauſam mortis acceperunt; & infantes honeſtam.

Defuncto autem Herode, ecce apparuit Angelus Domini in ſomnis Ioſeph in Ægypto, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Iſraël: defuncti ſunt enim, qui quærebant animam pueri.

Hic incipit tertia pars capituli iſtius: In qua agitur de relatione pueri IESV de Ægypto: Et diuiditur in tres partes. In quarum prima ponitur reuelatio de efferendo puero: In ſecunda obedientia Ioſeph: Et in tertia confirmatio per prophetiam: Et hæc patent in ſerie litteræ. In prima harum dicuntur ſex per ordinem; Tempus videlicet reuelationis: Diſpoſitio reuelantis: Diſpoſitio reuelationem accipientis: Locus: Ipſa reuelatio: & cauſa reuelationis: Quæ conſequuntur in ſerie litteræ.

De tempore dicit,

Defuncto autem Herode.

Qui fuit cauſa fugæ *Iſa.* 16 Finitus eſt puluis, conſummatus eſt miſer, defecit qui conculcauit terram *Iſa* 14. Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos in indignationem plaga inſanabili, ſubiicientem in furore gentes, perſequentem crudeliter.

Ecce Angelus.

Deſcriptio eſt reuelantis ab euidentia, ab officio, ab auctoritate, à modo reuelationis mittentis.

Ab euidentia: quia ſe ipſum demonſtrat. *Iſa.* 45. Non in abſcondito locutus ſum in loco terræ tenebroſo.

Angelus.

Id eſt, nuntius. *Prouerbior.* 25. Aqua frigida animæ ſitienti: nuncius fidelis de terra longinqua.

Domini.

Pſalm. 90. Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te &c.

Apparuit.

Poteſtas apparentis, Sicut *ſuprà* diximus *Oſe.* 12. Ego viſiones multiplicaui eis. *Pſalm.* 88. Tunc locutus es in viſione cum ſanctis tuis.

In ſomnis.

Diſpoſitio eſt eius, qui accipit reuelationem. Per modum & per nomen. Per modum quia in ſomnis. *Geneſ.* 15. Cùm occumberet ſol, Abraham accepit reuelationem. Idem dicit. *Iob.* 33. Per ſomnum in viſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines & dormiunt in lectulo: tunc aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruxit diſciplina.

Ioſeph.

Geneſ. 27. Ecce ſomniator venit Ioſeph.

In Ægypto.

Ecce locus. Non enim diſcernit locum, vbique adeſt ſuis. *Matthe vltimo.* Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus &c. *Geneſ.* 26. Ego ero tecum [dicens]

Surge &c.

Ecce reuelatio: Et præcipit tria. Euigilationem ad opera exteriora, curam laboris, & reditum de Ægypto. De Euigilatione autem ad opus, à ſomno reuelationis & contemplationis, dicit: Surge *Iſa.* 26 Anima mea deſiderauit te in nocte: de mane vigilabo ad te *Pſalm.* 62. Ad te de luce vigilo. *Cant.* 2. Surge, propera.

Accipe puerum & matrem eius.

Exponendum eſt vt *ſuprà.*

Et vade in terram Iſraël.

Quia inde debet procedere illuminatio pueri in totum orbem. *Iſa.* 19. Hæreditas autem mea eſt Iſraël. *Iſa.* 62. Terra tua non vocabitur amplius deſolata: quia complacuit Domino in te: & terra tua inhabitabitur.

Defuncti ſunt enim.

Tangit hic Cauſam reuelationis.

Sed quæritur qualiter dicat.

Defuncti.

Pluraliter: cùm non legatur niſi Herodes. Dicendum, quòd vnus defunctus eſt vita naturæ: qui fuit præſidium & cauſa omnium quærentium: & in ipſo omnes alij defuncti ſunt iniquitatis deſtitutione: quia nequiuerunt perficere, quod volebant, defuncto peſſimo Herode. Et dicit.

Qui quære. ani. pueri.

Hoc eſt, animalem & naturalem vitam. Anima enim hic dicitur ab animalitate. Vel.

Quærebant animam.

Non ſecundum ſubſtantiam, quæ teneri ab hominibus non poteſt; ſed ſecundum actum animandi: quia ſic extorqueri poteſt. Simile 3. *Reg.* 19. Ego relictus ſum ſolus: & quærunt animam meam.

Qui conſurgens accepit puerum & matrem eius: & venit in terram Iſraël.

In iſta parte demonſtratur obedientia Ioſeph: Et habet quatuor paragraphos. In quorum: primo

prio promptitudo obedientiæ. In ſecundo dubitatio de loco manſionis: In tertio reuelatio vbi maneat: In quarto confirmatio per ſcripturas.

In primo horum tria dicuntur, quæ imperauerat Angelus: celeritas ſcilicet, adhibitio curæ: & perfectio præcepti Angelici. Celeritas importatur, cùm dicitur.

Qui conſurgens.

Hoc eſt, tota intentione mentis & corporis ſurgens: & imperatum, quod voluit Angelus pro (alias prompta) deuotione ſuſcipiens *Ezech.* 10. Vnumquodque eorum ante faciem ſuam erat ingredi. Stabant enim prompta & parata ad obediendum voci, quæ fiebat ſupra firmamentum, animalia Dei. *Exod.* 24. Omnia, quæ locutus eſt Dominus, faciemus, & erimus obedientes 1. *Reg.* 3. Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus.

Accepit puerum & matrem eius.

Vt Dominum & Dominam ſuam. *Pſalm.* 2. Seruite Domino in timore &c.

Et venit in terram Iſraël.

Ecce perfectio præcepti Angelici. Et dicis in communi.

In terram Iſraël.

Quia licet in aliquo loco eſſet ſpeciali; tamen nullum adhuc locum elegerat ad manendum. *Gen.* 31. Ad tuos ire cupiebas, & deſiderio tibi erat domus patris tui. Volebat autem ire Ieruſalem, ſciens, quòd puer ibi dare debuit illuminationes; tamen dubitauit.

Audiens autem, quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo, timuit illò ire.

Hæc eſt cauſa dubitationis. Et attende, quòd Herodes defunctus quatuor reliquit filios, Herodem minorem & Philippum, Archelaum & Liſaniam: Qui regnum ſuum in tetrarchias ſub Imperatore Romano diuiſerunt. Archelaus autem inter alios eleuabatur ambiens totu regnum: Et ideò pro ambitione illa & pro ſede regni Ieruſalem, quam tenebat, regnare dicitur, non quòd in veritate in toto regno regnauerit. Et hoc eſt, quod dicit.

Audiens autem, quòd Archelaus regnaret in Iudæa.

Hoc eſt, in ſorte Iudæ.

Pro patre ſuo.

Cum ſimilis patri fuit in crudelitate & ambitione.

Timuit illò ire.

Supple in Iudæam & Ieruſalem, vbi putabat conuenientiùs educandum eſſe puerum. *Prouer.* 1. Prohibe pedem tuum à ſemitis eorum. Pedes enim eorum ad malum currunt, & feſtinant, vt effundant innoxium ſanguinem.

Sed obiicitur, quòd eadem ratione non debuit in Galilæam, vbi alter filius Herodis regnauit. Et dicendum, quòd in Ieruſalem maior fuit frequentia principum & aliorum: & ibi minus latere potuiſſet. In Galilæa autem apud pauperes & contemptibiles non æſtimabatur aliquid magni eſſe: & ideò melius ibi latere potuit.

Et admonitus in ſomnis ſeceſſit in partes Galilææ. Et veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas: quoniam Nazaræus vocabitur.

Ecce reuelatio: Et dicit tria. Reuelationem: locum communem habitationis: & locum ſpecialem. De reuelatione dicit duo. Modum reuelantis, & diſpoſitionem accipientis reuelationem.

Modum reuelationis dicit.

Et admonitus.

Quoniam iam tantum Ioſeph profecerat in deuotione pueri & matris & familiaritate Angeli quòd non oportuit niſi fieri admonitionem. Et ideò etiam non facit mentionem modò de Angelo Domini ſicut priùs 1. *Corinth.* 13. Quando factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli. *Hebræ.* 6 Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectionem eius feramur.

In ſomnis.

Quando ſtrepitus exteriorum excluſus eſt: & caput cum Ioanne inclinamus ad theſaurum ſapientiæ & ſcientiæ Dei obdormientes in pectore Domini. *Ioannis* 21 Sic Iacob dormiuit ſuper lapidem ſolidæ veritatis & confeſſionis Dei. *Geneſ.* 28 & accepit reuelationem.

Receſſit in partes Galilææ.

Ecce locus communis prouinciæ. Et ex modo loquendi ſignificat, quòd vagabundus propter timorem primò iuerit de villa ad villam. Hoc enim ſignificat, quod dicit [in partes Galilææ] *Iere.* 14. Quaſi colonus futurus es in terra: & quaſi vir vagus declinans ad manendum. Iam enim demonſtrabatur, quòd poſtea pati debuit. *Matth.* 8. Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet.

Et veniens.

Poſteà: fiducia per admonitionem Angeli accepta.

Habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth.

In qua fortè notos habuit & amicos: quia ibi annunciatus fuit, ſicut dicitur *Luc.* 1.

Vt adimpleretur.

Ecce teſtimonium ſcripturæ confirmans. Et quia hoc de gratia eſt, & etiam in illa ſuperabundat Deus ſupra veritatem promiſſionis: Ideò dicit,

Vt adimpleretur.

Pſalm 90 Longitudine dierum adimplebo eum: & oſtendam illi ſalutare meum.

Quod dictum eſt per Prophetas.

Non vnum, ſed multos: quia omnes concorditer tradunt florem virtutis eſſe Chriſtum. *Iere. in Thren.* 4. Candidiores Nazaræi niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, pulchriores ſapphyro. *Oſe.* 14. Ero quaſi ros, & Iſraël germinabit quaſi lilium & erumpet radix eius vt libani. *Dauid.* Iuſtus germinabit ſicut

liſium, & florebit in æternum ante Dominum *Ezech.* 36. Montes Iſraël ramos veſtros germinetis: & fructum veſtrum afferatis populo meo Iſraël. *Cantic.* 2. Ego flos campi, & liſium conuallium. *Iſaia.* 11. Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. *Glo.* Dicit, quòd *ibi Lxx.* habent & Nazaræus vocabitur: Et hoc eſt, quod inducit.

Quoniam Nazaræus voca.

Flos æternus patris; quia de vno cœleſti patre naſcitur. Flos matris virginis: Quia de vna matre in terra producitur, in flore annunciatur, in flore educatus, non niſi floribus reſperſis datur; quia paſcitur in liliis. *Cantic.* 1. Lectulus noſter floridus. Vnde ſecundum *tranſlationem* Lxx. *in Cant.* Dicitur: Sicut dies verni circundabant eam flores roſarum & lilia conuallium. 2. *Regum.* 23. Cuncta ſalus mea & omnis voluntas: & non eſt quicquam ex eo, quod non germinet. *Iſa.* vl. Gaudebit cor veſtrum, & oſſa veſtra quaſi herba germinabunt. Sic ergo dictum eſt de nati manifeſtatione ſecundum omnes ſuas differentias.

CAP. III.

In Diebus autem illis.

HIc incipit pars illa, quæ eſt de Regeneratione, quæ refertur ad generationem Chriſti: ſecundum quod nos regenerat ſua generatione, cauſans noſtram ſpiritualem generationem, ſicut in præhabitis dictum eſt. Diuiditur autem in duas partes. In quarum prima conſtruit ſacramentum regenerationis: In Secunda inſtruit & docet illuminationem, ſecundum quam oportet regenerari *Ibi.* Cum autem audiſſet Iesvs, quòd Ioannes traditus eſſet] circa medium quarti. Sunt autem tria in Baptiſmo, quorum primum eſt Vſus quoad materiam & actum, quoad notitiam interiùs operantis in Baptiſmo. Et quia hæc erant ignota, indigebant introducente. Et quoad iſta inducitur Baptiſmus Ioannis. Secundum autem eſt Virtus regeneratiua, collata aquis: Et quoad hoc inducitur Baptiſmus Chriſti, quo Baptizatus eſt. Tertium autem eſt effectus Baptiſmi ſuper diabolum, qui baptizatos ex fonte impugnat: ſed vincitur propter fomitis debilitatem. Et quoad hoc introducitur tentatio Chriſti & victoria ſuper diabolum. Et per ſe patet, vbi iſtæ partes incipiunt.

Circa Baptiſmum Ioannis tria dicuntur. Quorum primum eſt officium Baptizantis: Secundum autem eſt diſpoſitio baptizandorum. *Ibi* [Tunc exibant ad eum] Tertium eſt declaratio interiùs Baptizantis. *Ibi* [Ego quidem baptizo vos in aqua &c.

Circa officium Baptiſtæ tria dicuntur: quorum primum eſt idoneitas temporis & loci, vbi prædicanit, & quando. Secundum eſt doctrina Baptiſmatis, quoad id, quod inuenire vult in baptizando, & quo ad effectum. Tertium autem eſt commendatio Baptiſtæ: Et patent hæc in litera. In prima harum partium tangit tria: Quorum primum eſt congruitas temporis: Secundum deſcriptio Baptiſtæ: Tertium opportunitas loci, in quo perficitur Baptiſmus.

De Congruitate temporis tria ſunt notanda: Vnum quoad hiſtoriæ continuationem: quòd.

In diebus illis.

Cum Iesvs habitaret educatus in Nazareth, non quidem ſtatim poſtquam rediit relatus ex Ægypto: ſed poſtquam impletum eſt tempus educationis, vt ſibi eſſet relictus, & iam perueniſſet ad ſtatum. Et hoc fuit viginti tribus annis (aliàs, vigeſimo tertio anno) poſt reditum de Ægypto, qui tunc fuit ſeptem annorum: qui cum viginti tribus faciunt triginta. Et Ioannes non erat ſenior niſi ſex menſibus. Et hoc eſt tempus, quando robur eſt virtutis: & exſiccatus eſt humor iuuenilis. Vnde *Lu* 3. Dicitur, quòd Iesvs erat incipiens quaſi annorum triginta. Et hoc tempore Dauid regnauit. 2. *Regum* 5. Et Ezechiel prophetare incepit. *Ezech.* 1. Et Ioannes prædicare incepit. Quæ autem geſta ſunt medio tempore per totam infantiam Saluatoris, non exprimunt Euangeliſtæ niſi quod *Luc.* 2. dicitur: Quòd cùm eſſet Iesvs annorum duodecim, aſcendit cum parentibus ſuis in Ieruſalem, & oſtendit ſapientiam in medio Doctorum: Sed poſteà deſcendit cum parentibus, & erat ſubditus illis,

Secundum quod notatur in tempore, determinatio Deo facta, & congruitas ex parte regnantium temporibus illis. Et hanc deſcribit *Luc.* 3. Anno quintodecimo imperij Tyberij Cæſaris &c. Et ſubiungitur: Factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in deſerto. Et notatur tempus prædicationis, antequam Dei verbum fit ad nos: non enim debemus nos ingerere. Vnde *Iſa.* 6. Quem mittam, & quis ibit nobis? dixit Dominus, antequam Iſaias iret. Et Ieremias excuſat ſe, antequam vadat: cùm Dominus diceret: Ad omnia, quæ mittam te, ibis, ne timeas: & quæ mandauero tibi, loqueris. *Ezech.* 2. Fili hominis, ecce ego mitto te. *Exod.* 3. multùm ſe excuſat Moyſes. De ingerentibus autem ſe dicit *Iere.* 23. Non mittebam eos, & ipſi currebant. *Romano.* 10. Quomodo prædicabunt niſi mittantur.

Tertium eſt qualitas temporis: quia,

In diebus.

Non in noctibus, ſicut prædicant hæretici: Clara enim veritas lucem quærit: De ipſa enim dicitur *Sap.* 7. Hæc eſt ſpecioſior ſole & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum luci comparata inuenitur prior. Dignum enim eſt, quòd lucis teſtis manifeſtetur in lumine. *Ioannis.* 1. Non erat ille lux, ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine,

Venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ, & dicens: Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum,

Quatuor dicit circa Baptiſtam. Aduentum, nomen, officium, & actum. In primo notatur, quòd aliunde venit, quàm de conuerſatione peccatorum: quaſi de cælo enim debet deſcendere; De deſerto venire: De otio contemplationis ad actionem

actionem ſapientiæ procedere. De primo *Ioannis.* 3. Qui de cælo venit, ſuper omnes eſt: & quod vidit & audiuit, hoc teſtatur. *Philip.* 3. Noſtra conuerſatio in cælis eſt. 2. *Corinth.* 12. Raptum in tertium cælum, & raptum in paradiſum: & audiuit arcana verba. Quomodo enim inuitabit ad locum, vbi nunquam fuit? De ſecundo *Exo.* 3. Minauit gregem ad interiora deſerti, vbi vidit viſiones Dei. De tertio *Exod.* 34. Moyſes loquebatur, quando de contemplatione Dei deſcendit: & reſplenduit facies eius. 2. *Corinth.* 3. Nam omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes; &c. *Pſalm.* 88. Domine in lumine vultus tui ambulabunt: & in lumine tuo exultabunt tota die: Et in iuſtitia tua exaltabuntur.

Ioannes.

In quo eſt gratia. *Ad Ro.* 15. Veniens ad vos in abundantia benedictionis Chriſti, veniam. 1. *Corint.* 15. Gratia Dei ſum id, quod ſum; & gratia eius in me vacua non fuit. *Lu.* 1. Vocabis nomen eius Ioannes; erit enim gaudium, tibi & exultatio; & multi in natiuitate eius gaudebunt.

Baptiſta.

Ecce Officium. *Mat. vlt.* Baptizantes eos in nomine Patris & filij & Spiritus ſancti. 1. *Corinth.* 10. omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari.

Prædicans.

2. *Timo.* 4. Prædica verbum: inſta opportunè, importunè.

In deſerto Iudææ.

A duobus deſcribit locum. Ab ipſo loco: & ab habitantibus. Deſertus enim locus eſt aptus contemplantibus & pœnitentibus. *Marci.* 6. Secedite pauliſper in deſertum & requieſcite. *Oſeæ.* 2. Adducam eam in ſolitudinem: & loquar ad cor eius.

Iudææ.

Deſcribit ab habitantibus in vicino (aliàs vicinio) vbi erat notitia ſcriptura (aliàs ſcripturæ) iſta prænunciantis: vt teſtificata veritas citiùs acceptaretur. *Pſalm.* 75. Notus in Iudæa Deus.

Dicens: pœnitentiam agite.

Ecce doctrina Baptiſmatis quoad id, quod inuenire vult in eo, qui baptizandus eſt: & quoad effectum. Et hæc duo dicit. Primum enim innuit, quando dicit.

pœnitentiam agite.

Hoc eſt: pœnæ tenentiam agite. Et tunc tria dicit: Pœnam, quæ eſt in contritione: Perſeuerantiam, quæ eſt in tenentia: Et actum, qui eſt in confeſſione & ſatisfactione. Confeſſio enim eſt expoſitio criminum, vt iudice Eccleſiaſtico libretur ſatisfactione: Et hoc innuunt multæ gloſæ hic, quæ dicunt quòd pœnitentia eſt præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere.

Dicit autem quædam *glo.* quòd eſt prima virtus: Eſt enim prima; & eſt virtus. Multipliciter autem dicitur prima: Ex parte enim intellectus, prima eſt Fides: Ex parte autem affectus eſt duobus modis: Primò ſcilicet in ordine ad bonum: & in ordine contra malum. In ordine ad bonum, charitas eſt prima: In ordine autem contra malum dupliciter dicitur prima. Si enim eſt contra malum perpetrandum: tunc timor eſt prima virtus; Si autem eſt contra malum perpetratum, quod iam eſt commiſſum: tunc pœnitentia eſt prima. Et hoc modo loquitur *glo.* Adhuc pœnitentia ſecundum triplicem ſui conſiderationem ponitur in triplici genere. Si enim accipiatur in ratione afflictionis, eſt in genere paſſionis: Si autem accipiatur vt diluens peccatum, ſic eſt in genere ſacramenti: Si verò conſideretur vt eliciens actum deteſtationis peccati inquantum peccatum eſt, cùm nullus actus talis eliciatur niſi ab aliqua virtute: Pœnitentia in genere virtutis eſt ſpecialis virtus.

Sed attende, quòd ſi ego conſidero peccatum: non inquantum peccatum eſt; ſed inquantum contrarium eſt virtuti, Sic deteſtatio eius non eſt pœnitentiæ; ſed potiùs illius virtutis, cui peccatum eſt contrarium. Et ſi peccatum accipio prout adimit bonum gratiæ & naturæ: Sic deteſtatio eius, boni naturæ eſt, vel boni gratiæ potiùs, quam pœnitentiæ. Et per hæc patet intellectus omnium gloſarum.

Appropinquabit enim regnum cælorum.

Ecce tangit Effectum. Eſt autem Regnum cælorum triplex: Vnum, quod intra nos eſt. *Lu.* 17. Regnum cælorum intra vos eſt: Et hoc eſt, de quo dicitur *Rom.* 14. Non eſt regnum cælorum eſca & potus; ſed iuſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto. Et per hoc regnat Deus in nobis. Hoc enim, vt dicit *Dion.* Eſt diſtributio legum, & præceptorum, & officiorum, & graduum, & bonorum ad ciuilitatem ſanctorum pertinentium. Et hoc eſt Regnum, per quod Deus regnat in nobis. Et ſicut primum Regnum eſt anima veri (aliàs primi) regis, cuius illuminationes & ordines & leges & actus multiplicati in gentem, conſtituunt regnum: Ita iſtud regnum primò eſt in mente Dei: & Promulgatum in ſanctos, facit regnum cælorum. Et id, quod in cælo eſt extra nos, ſimile eſt iſti: ſed magis eſt ſimile regno mentis diuinæ, quod tertium eſt & exemplar & obiectum & cauſa duorum regnorum aliorum. Et conſiſtit in tribus; In illuminatione eorum, quæ ad regnum pertinent: Et in poteſtatibus regni: Et in officiis exercitatis ad actum. Aliud eſt Regnum cælorum extra nos, quod eſt locus & honor & iucunditas regnantium in cælo. Et hoc acquiritur per primum. Tertium eſt Regnum, quod eſt obiectum & cauſa iſtorum: Et hoc eſt Deus in hoc & illud deſcendens. *Sap.* 3. Dominabuntur populi (alias populis) & regnabit illorum Rex in perpetuum. *Iſa.* 33. Dominus Rex noſter.

Hic eſt enim, de quo dictum eſt per Iſaiam Prophetam dicentem: Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini: rectas facite ſemitas eius.

Ecce commendatio Baptiſtæ à duobus: Ab officio teſtificato per ſcripturam: & à vitæ perfectione. Commendatio ſcripturæ eſt in

duobus

duobus. In auctore, & in auctoritate inducta. De primo dicit.

Hic eſt.

Significantiam notat pronomen. Senſus; ſignanter eſt.

Hic.

De quo tanta cura eſt Deo, quòd voluit eum prænunciari. *Luc.* 1. Quis putat, puer iſte erit? *Luca.* 1. Tu puer Propheta Altiſſimi vocaberis. Significatur enim per Prophetam, & vocatur Altiſſimi Propheta: & Angelus Domini, & Lucifer ſolis æterni. Elias in virtute, Præcurſor Chriſti, Vox verbi: per Iſaiam Prophetam inter alios eximium *Eccl.* 48. Iſaias Propheta ſpiritu magno vidit vltima: & conſolatus eſt lugentes Sion.

Vox clamantis.

Ecce Auctoritas prophetiæ *Iſa.* 40.

Vox.

Inquam, in qua formatur verbum, vt dicit *glo.* Dicit autem, Quid eſt Ioannes: & quid clamat: eſt enim.

Vox.

Quoad officium.

Clamantis.

Quo ad intentionem ſpiritus & auctoritatis firmitatem. Vox autem tria habet neceſſariò ad minus: Spiritum tentum, ſonum, & intellectum, quo profertur. De primo dicitur *Luc.* 1. Puer creſcebat & confortabatur ſpiritu. *Ibidem.* Ipſe præibit ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ. De ſecundo *Act.* 2. Factus eſt repente de cælo ſonus. *Ezech.* 1. Audiui poſt vocem commotionis magnæ. *Apoc.* 1. Audiui poſt me vocem magnam tanquam tubæ. De tertio 1. *Corinth.* 14. Si neſciero virtutem vocis: ero ei, qui loquitur mihi, barbarus: & is, qui loquitur mihi, barbarus. Et *Ibidem* Malo quinque verba in Eccleſia loqui ſenſu meo, vt alios inſtruam: quàm decem millia verborum in lingua. Dicit tamen *Aug.* Quòd Vox, eſt verbi vehiculum: Sic Ioannes vexit Chriſtum in corda audientium. *Luc.* 1. Conuertet corda patrum in filios: & incredulos ad prudentiam iuſtorum: parare Domino plebem perfectam.

Clamantis.

Auctoritatem notat, & Intentionem. Auctoritatem ex tranſitione, quæ eſt inter rectum & obliquum: Deus enim clamauit in eo. 2. *Corinth.* 13. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus. Et Sapientia *Prouer.* 8. O viri, ad vos clamito: & vox mea ad filios hominum.

In deſerto.

Poſtquam oſtendit officium Ioannis, per hoc, quòd eſt vox clamantis: conſequenter oſtendit actum, quod ad omnes. Primò in his, ſine quibus non eſt ſalus, & quo ad perfectos: Secundò quo ad illos, qui obligantur ad vlteriora. De neceſſariis autem ad ſalutem omnium tangit quatuor: Vbi parandum, qualiter parandum, quid parandum, & cui parandum, Vbi parandum,

In deſerto.

Eſt deſertum intra: cor deſertum à gratia. Et eſt deſertum extra: vita virtutis in Eccleſia, vbi mundus non habitat. Primum eſt parandum per gratiã ad habitationem Dei & Angelorum; Et de illo dicitur: Inuenit eum in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis. *Deut.* 32. Deſertum extra: vita bona in Eccleſia, nihil cũ humana habitatione commune habens. *Geneſ.* 19. Noli reſpicere poſt tergum: nec ſtes in omni circa regione: in monte ſaluum te fac, *Pſal.* 62. In terra deſerta, inuia, & inaquoſa: ſic in ſancto apparui tibi. *Oſee.* 2. Adducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.

Parate.

Ecce ſecundũ, in quo intelligitur modus: Quid enim factum eſt non illicò, paratum eſt: Paratum enim eſt, quod habetur ad manus, & obedit ad nutum: Et hoc fit per vſum boni & conſuetudinem *Iſa.* Diſcite benefacere. *Hebræ.* 5. Qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni ac mali,

Viam.

Quid parandum: Via mandatorum. *Pſal.* 118. Viam manda. tuorum cu. cum dila. cor m. *Ier.* 6. State ſuper vias veſtras, & interrogate de ſemitis antiquis, & videte, quæ ſit via bona, & ambulate in ea.

Via paratur, humilia, ſiue defoſſa exaltando, alta humiliando, curua dirigendo polluta mundando, aſpera complanando. Defoſſa, ſunt per timorem carnalem, vel mundanum, in puſillanimitatem depreſſa. Alta, per præſumptionem ſuperbiæ elata. Curua, per diſtorſionem morum reflexa. Polluta, cæno carnalis turpitudinis lutulenta. Aſpera ira & odio exaſperata. De tribus primis & vltimis dicitur *Iſa.* 40. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt praua, ſiue curua in directa: & aſpera in vias planas. De quarto, quod in medio ponitur. 1. *Regum.* 21. Via hæc polluta eſt; ſed & ipſa ſanctificabitur hodie in vaſis veſtris,

Domini.

Ecce cui: non pecuniæ, vt quæſtuarius: non mundo, vt faſtuoſus: non diabolo, vt hæreticus: Sed Domini via paranda eſt. *Lu.* 1. Præibis ante faciem Domini parare vias eius: ad dandã ſcientiã ſalutis plebi eius in remiſſionem peccatorũ eorũ,

Rectas.

Hic tangit quod pertinet ad perfectos, qui in Conſiliis ſtudent implendis. Quatuor dicit: Rectificationem, & qualiter rectificandum, & ad quid, & ad quem. Plato dicit, quòd rectum eſt breuiſſimum: & rectificatur, quando conſilium ſecundum verba impletur. Sed diſpenſatio incuruat à recto. *Iſa.* 26. Via (aliàs ſemita) iuſti eſt: rectus callis iuſti ad ambulandum, Qualiter,

Facite.

Non tamen dicite: quia Dicere parum rectificat; ſed facere multũ. *Luc. vlt.* Potẽs in opere & ſermone. *Act* 1. Cæpit Iesvs facere & docere. *Act.* 9. Prędicator futurus perficitur ad facere. Ingredere ciuitatem: ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Quid.

Semitas,

arctas, ſed pulchras compendioſas. Vias conſiliorum videlicet, arctas, ſed pulchras & per breue ducentes obſeruantias. *Prouer.* 3. Viæ eius viæ pulchræ: & omnes ſemitæ eius pacificæ. *Pſal.* 24. Vias tuas, Domine, demonſtra mihi: & ſemitas tuas edoce me.

Ad quem ducentés? Ad Chriſtum *Iſa.* 26. In ſemita iudiciorum tuorum ſuſtinuimus te: nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. *Prouer.* 4. Viam ſapientiæ monſtrabo tibi: adducam te per ſemitas equitatis: quas cùm ingreſſus fueris, noo arctabuntur greſſus tui: & currens non habebis offendiculum. Et in eodem Capitulo multa de hoc valdè.

Ipſe autem Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & Zonam pelliceam circa lumbos ſuos; Eſca autem eius erat locuſtæ & mel ſyluestre.

Hic commendatur Ioannes à vitæ perfectione. Et ſumitur commendatio à duobus, in quibus pura conſiſtit huius vitæ neceſſitas, ſcilicet, à tegumento veſtis, & à cibo victus. Non enim erat dubitatio de domo: quia domum non habuit niſi antra deſerti, quæ petijt teneris ſub annis fugiens turmas ciuium ſuorum. Et ſi quando venit ad homines, hoſpitabatur in domo peregrina. Nec de potu erat quæſtio: cui noo præbebat oiſi latex hauſtum. De Indumento autem duo dicuntur, tegens ſcilicet, & cingens: eo quòd potiùs cinctum qualitercunque: quàm per inciſionem & ſuturas corpori eſſet aptatum: Et hac de cauſa tangit Zonam. Circa primum dicit duo. Primò enim ſignanter exprimit Ioannem, cùm dicit,

Ipſe autem Ioannes.

Quaſi dicat,

Ipſe.

Qoi tantæ fuit ſanctitatis ab infantia, quòd Chriſtus credi potuit: Qui tanta de ſcripturis & Angelo habuit præconia. Ipſe inquam.

Habebat veſtimentum.

Luca. 23. Si in viridi hæc faciunt: in arido quid fiet?

De pilis camelorum.

In quo notantur tria: communitas, vilitas & aſperitas. Communitas, quòd de facili apud quoſlibet in terra inueniebatur. Vilitas, quòd quaſi nullius pretij reputabatur. Aſperitas, qua caro ita tegebatur, quòd macerabatur. Primum contra exquiſitionem faſtuoſam: Secundum, contra ſuperbiam cęcam: quę ignominiam credit fuco veſtium celare. Tertium, cootra malitiam concupiſcentiæ. De primo *Lu.* 16. Induebatur purpura & byſſo. De ſecundo *Eccl.* 11. In veſtitu ne glorieris vnquam. De tertio *Infra.* 11. Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt.

Zonam pelliceam circa lumbos eius,

Hoc eſt de corio ſimplici. 4. *Regum.* 1. Vir piloſus Zona pellicea præcinctus ad lumbos, *Prouer.* 31. Accinxit fortitudine lumbos ſuos &c.

Eſca autem eius locuſtæ.

Noo puto, quòd locuſtæ vſitatæ: quia illæ venenoſæ ſunt; ſed propter ſimilitudinem ſaltuum potiùs quàm volatuum quædam auiculæ eremi ſic dicebantur. Sicut & locuſta gammaris vocatur. Has ergo comedit: & mella cum roribus deſcendentia comedit. Vel.

Mel.

In concauitatibus arborum inuentum. 1. *Timo.* 8. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus.

Tunc exibat ad eum Ieroſolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem.

Hic tangit Baptiſmum ex parte baptizandorum: Tangit autem duo: Generalitatem, ſcilicet, venientium ad Baptiſmum: & redargutionem quorundam non in deuotione aliorum venientium. Circa primum tangit quatuor, ſcilicet, quòd exibant, & ad quem, & qui, & ad quid, ſicut patet in litera. Exitus autem ſignificat exitum de priſtina conuerſatione. *Hebr.* 13. Exeamus ad eum, improperium eius portantes. *Zachar.* 2. O, o, o, fugite de terra aquilonis, dicit Dominus. *Apocaly.* 18. Exite de illa populus meus, & ne participes ſitis delictorum eius.

Ad eum.

Ecce quò exeundum; vſque ad Ioannem: quòd conuerſatione ſimus iuxta eum. *Pſal.* 17. Cum ſancto ſanctus eris *Eccl.* 24. Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me. *Pſalm.* 33. Venite, filij, audite me. Item *Eodem.* Accedite ad eum, & illuminamini. *Deut.* 33. Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.

Ieroſolyma, & omnis Iudæa &c.

Tres diuerſitates exeuntium hic determinantur; Ieroſolymitæ, in quibus ſignificantur Prælati illius gentis; quia io Ieruſalem erant Reges & pontifices: Per Iudæam autem ſignificantur alij de tribu Iuda & Beniamin; quia illi erant ſub vno regno: Per regionem circa Iordanem ſignificantur, qui remanſerant de decem tribubus: Nec plures diuerſitates erant inter Iudæos in communi. Et ſic turba de omni habitatione Iudæorum exiuit. De duabus primis diuerſitatibus. 2. *Paralip.* 20. O Iuda & Ieruſalem. Ibi habent *Lxx.* Iudæa & Ieruſalem, nolite timere: cras egrediemini, & Dominus erit vobiſcum. De tertia *Iſa.* 9. Primo tempore alleuiata eſt terra Zabuloo, & terra Neptalim: & oouiſſimo aggrauata eſt via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Tantum enim ſanctitatis nouæ apparuit in præcurſore: vt nullus, quantuncunque eſſet iuſtus, ſe iuſtum in comparatione præcurſoris repuraret. Et ideò omnes currebant illecti ſpeculo ſanctitatis eius.

Et Baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata ſua.

Ecce

Ecce ad quid exibant: Et tanguntur tria: Lauacrum Baptiſmatis, locus, & præparatio præcedens lauactum. Dicit.

Baptizabantur ab eo.

Act. 19. Ioannes quidem baptizauit aqua, in eum, qui venturus erat, docens vt crederent, hoc eſt in Ieſum, *Act.* 1. Ioannes quidem baptizauit aqua.

In Iordane.

Ecce locus: quia in Iordane figura Baptiſmatis præceſſerat in tranſitu filiorum Iſraël per vada Iordanis. *Ioſ.* 4. Et in diuiſione, quando Eliſeus diuiſit aquas, percutiendo eas pallio Eliæ 4. *Regum.* 2. Et quando Naaman ad præceptum Eliſei lotus ſepties in Iordane recepit ſanitatem à lepra. 4. *Regum.* 5.

Confitentes peccata ſua.

Ecce præparatio: Licet enim Baptiſmus Chriſti, cuius introductorius fuit Baptiſmus Ioannis, non requirat planctum & luctum exteriorem: tamen requirit pœnitentiam interiorem, & peccati deteſtationem: quia aliter poneretur obex Spiritui ſancto, qui facit remiſſionem peccati in Baptiſmo Chriſti. *Sapi.* 1. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. Et vt hoc doceret Ioannes, fecit eos confiteri peccata cum deteſtatione peccati.

Sed incidit quæſtio Verum Baptiſmus Ioannis conferebat gratiam, vel non? Quia dicitur *Marc.* 1. quòd prædicabat Baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum: Non fit autem remiſſio peccatorum, niſi per gratiam. Vlteriùs etiam quæritur quare Ioannes à Baptiſmo ſuo dicitur Baptiſta: non autem Petrus, vel Paulus, licet illi etiam baptizarent. Adhuc, quare dicitur Baptiſmus Ioannis, quo baptizat Ioannes; non autem dicitur Baptiſmus Petri, quo baptizat Petrus: Et tamen dicitur Euangelium Pauli, quod prædicat Paulus: Et Euangelium Petri, quod prædicat Petrus.

Ad hæc autem & omnia ſimilia dicendum, quòd Baptiſmus Ioannis nullam conferebat gratiam: Et huius ſunt tres cauſæ. Vna quidem vera, & duæ adiunctæ. Vera eſt: quia non dabatur in forma, quæ ſanctificationem operatur in Baptiſmo: quæ trinæ beatitudinis eſt inuocatio: vt dicit *beatus Ambroſius*: Sed dabatur in nomine venturi: quod non eſt forma Baptiſmi. Ex forma enim ſacramentum habet ſanctificationem. Alia autem eſt: quia adhuc non erat data vis regeneratiua aquis: quia Chriſtus nondum erat baptizatus. Sed licet hanc cauſam quidam aſſignent; tamen nulla eſt: quia ſi hodie aliquis baptizaretur Baptiſmo Ioannis, nullam penitùs reciperet gratiam. Tertia eſt: quia baptiſmus Ioannis erat introductorius ad Baptiſmum Chriſti: & ideò conformis fuit ſibi in actu intinctionis & materia, Et ſequebatur Baptiſmus Chriſti ſicut perfectio, Et quia quod eſt introductorium alicuius, tranſit illo introducto, non potuit conferre gratiam propter ſui imperfectionem: Et quia nihil ibi erat niſi actus Ioannis, & non gratia diuina interiùs baptizans, ideò dicitur Baptiſmus Ioannis, & non Chriſti: ſed Chriſti dicitur omne Baptiſma, in quo Chriſti gratia lauat interiùs Et ideò Pauli, Iudæ, Petri, Apoſtolorum aliorum quoruncumque Baptiſma, quod in nomine Trinitatis fiebat ſecundum formam, quam tradit Chriſtus. *Matth. vlt.* Baptiſmus Chriſti vocatur: quia in illo baptizat Chriſtus. *Ioan.* 1. Super quem videris Spiritum deſcendentem & manentem, hic eſt, qui baptizat. Et ideò Ioannes vocatur Baptiſta à ſuo baptiſmate: & non Paulus, vel alius baptizans Baptiſmo Chriſti, Sed in prædicatione Euangelij non eſt niſi actus exterior: Et ideò prædicantes prædicant Euangelium & ſunt Euangeliſtæ: quia ex ipſa re operata, Euangelium non confert gratiam. Et per hoc patet ſolutio omnium.

Videns autem multos Phariſæorum & Sadducæorum venientes ad Baptiſmum ſuum, dixit eis. Progenies viperarum, quis demonſtrabit vobis fugere à ventura ira?

Hic reprehendit quoſdam non in fide debita & deuotione venientes. Tangit autem quatuor, ſcilicet, reprehenſionem, veram pœnitentiæ inſtructionem, eius in quo gloriabantur excluſionem, futuri iudicij comminationem: Et hæc per ordinem patent in litera. In reprehenſione tangit duo, ſcilicet, cauſam reprehenſionis & modum. Cauſa eſt, quam dicit.

Videns autem multos Phariſæorum.

Phariſæi enim ex præſumptione religionis non confitebantur peccata ſua, quæ non habere recognouerunt. *Luca.* 18. Phariſæus ſtans apud ſe orabat. Gratias ago tibi, Domine, quia non ſum ſicut cæteri hominum raptores. Sadducæi autem dicebantur, Saddochæi, à ſadoch, quod eſt iuſtus, quaſi iuſti: quia magna exteriori iuſtitia pollebant, ſed in fide errabant 1. quia reſurrectionem non eſſe dicebant, nec ſpiritum aliquem ſine carne eſſe credebant: Deum autem per temporalia ſuos remunerare, Vnde *Infra*: Sadducæi qui dicunt reſurrectionem non eſſe, tentabant Chriſtum de muliere ſeptem virorum. *Matth.* 22. Hos igitur reprehendit acriter. Et nota, quòd ſicut dicitur *Luca.* 3. Milites & Publicani venerunt ad eum, & omnes benignè inſtruxit: Iſtos autem ſolos acriter reprehendit. Quia iſti non ex deuotione exiuerunt, ſed potiùs ex indignatione, tentantes potiùs quam credentes, & magis coram hominibus facientes: eo quòd multitudo tota fecit: & indignationem multitudinis ſuſtinuiſſent, ſi non veniſſent ad Baptiſmum: Vnde dicit.

Progenies viperarum.

Ecce reprehenſio: In qua duo dicit. Primò enim notat eos de vitio: & Secundò dicit eis imminere pœnam. De Vitio notat: dicendo eos eſſe progeniem viperarum, Vipera dicitur vi pariens. Et eſt ſerpens, vel quoddam genus ſerpentis, quod primo in ſua generatione concipit ouum, & illud ouum intra vterum fotum exit, & fit ſerpens: & tunc enititur ipſum mater cum pelle & teſta oui; & multa ſunt alia marina, & terreſtria, & repentia, quæ ſic pariunt. Et ideò dicitur, quòd talia in partu lacerant vterum matris ſuæ. Et ſic Phariſæi & Sadducæi lacerauerunt præſumptione & hæreſi vterum Synagogæ

Iſa. 59. Oua aſpidum ruperunt, & telas aranearum texuerunt : qui comederit de ouis eorum, morietur : & quod confotum eſt, erumpet in Regulum. *Iſa.* 14. De radice colubri egredietur Regulus, & ſemen eius abſorbens volucrem. Et nota, quòd ſecundum naturam impoſſibile videtur, quòd naturaliter aliquod genus animalis ſic pariat, quòd ſemper occidatur à partu. De hoc autem plura diximus *in Libro de Animalibus*.

Quis vobis demonſtrabit.

Quaſi dicat : quia præſumptio Phariſæorum non timet iram, quam putat ſe non meruiſſe : Et perfidia Saducæorum non timet eam : quia non credit futuram.

Quis.

Ergo fidem faciens.

Vobis demonſtrabit fugere à ventura ira :

Sap. 2. Hæc dixerunt, & errauerunt : Excæcauit enim illos malitia eorum, & non iudicauerunt honorem ſanctarum animarum, nec mercedem ſperauerunt iuſtitiæ. *Matt.* 22. Dicit eis Dominus : erratis neſcientes ſcripturam, neque virtutem Dei *Iſa.* 10 Ad cuius confugietis auxilium : aut vbi derelinquetis gloriam veſtram? *Ioel.* 2. Magnus dies Domini & terribilis valde: & quis ſuſtinebit eum? *Iſa.* 30. Ardens furor eius, & grauis ad portandum: labia eius impleta ſũt indignatione, & lingua eius quaſi ignis deuorans, ſpiritus eius velut torrens inundans vſque ad medium colli ad perdendas gentes in nihilum, & frænum, quod erat in maxillis eorum. *Dan.* 7. Fluuius igneus circa thronum Iudicis.

Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.

Ecce inſtructio ad pœnitentiam. Et dicit quatuor : quorum vnum refertur ad opera ſatiſfactionis, cum dicit.

Facite,

Alterum ad voluntatem informatam charitate dicendo.

Fructum.

Quia Frui eſt cum gaudio ; ita & pœnitens de dolore debet gaudere, & frui dolore ex charitate, quam habet in Deum. Tertium refertur ad arbitrationem pœnæ contra culpam ; quod fit in confeſſione. Quartum pertinet ad compunctionem, quæ eſt in corde cum dicit.

Pœnitentiæ.

De primo horum dicitur. *Rom.* 6. Sicut exhibuiſtis membra veſtra arma iniquitatis peccato : Ita nunc exhibete vos Deo ſupra pœnitentiam 1. *Paralip.* 29. Populum, qui repertus eſt, vidi cum ingenti gaudio offerre munera: Domine Deus Iſraël cuſtodi hanc voluntatem. De tertio *Deutero.* 25. Secundum menſuram peccati, erit & plagarum modus. *Apoc.* 18. Quantum glorificauit ſe, & in delitijs fuit : tantum date illi tormentum & luctum. De quarto Ioel. 2. Conuertimini ad me. Et *ſequit.* Scindite corda veſtra. *Ruth.* 1. Amaritudine me valdè repleuit omnipotens.

Et ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham.

Ecce excluſio gloriæ generis, in quo gloriabantur. Putabant enim, quòd merito promiſſionis factæ ab Abraham omnes eſſent ſaluandi, qui nati ſunt ex ipſo : Et dicit duo. Primum eſt excluſio inanis gloriæ. Secundum eſt ratio excluſionis. De Primo dicit.

Nolite dicere intra vos.

Hoc eſt in corde. *Pſal.* 35 Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo. *Matth.* 9. Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris :

Patrem habemus Abraham.

Quia reſpondetur vobis illud *Ioan.* Si filij Abrahæ eſtis, Abrahæ facite. Et illud *Iſa.* 57. Vos autem accedite huc filij auguratricis, ſemen adulteri, & fornicariæ. *Iſa.* 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filijs ſceleratis. *Ezech.* 16. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa. Ideò dicitur *Iſa.* 63. Abraham neſciuit vos & Iſraël ignorauit vos. *Ioan.* 8. Vos ex patre diabolo eſtis. *Rom.* 9. Non qui filij ſunt carnis, hi ſunt filij Dei, ſed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine *Rom.* 2. Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt &c.

Dico enim vobis : quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abraham.

Ratio eſt excluſionis gloriæ. Et duo dicit, aſſertionem, & rationem excluſionis. Aſſertionem enim promittit, dicens : Dico enim vobis, quòd conſtanter aſſero. *Rom.* 9. Veritatem dico in Chriſto IESV, non mentior.

Quia potens eſt Deus de lapidibus &c.

Iuxta ripam Iordanis duodecim illi iacebant lapides, quos Ioſ. 4. de alueo Iordani in ripam transferri fecit ; Et illos demonſtraſſe dicitur Ioannes : Et ſignificabant gentiles frigidos & duros in Abrahæ promiſſione ſuſcitatos. Et tunc non intelligitur de potentia abſoluta: ſed ordinata per cõſiliu, quod eſt diſpoſitio immobilis futurorum. Quia ſicut Iudæos ſuſcitauit de centenario & nonagenario. Propter quod Abraham dicitur petra, & vulua Saræ cauerna laci *Iſa.* 51. Attendite ad petram, de qua præciſi eſtis : & ad cauernam laci, de qua nati eſtis. Ita adhuc eadem potentia poteſt ſuſcitare & hos filios. *Matth.* 21. Auferetur à vobis regnum : & dabitur genti facienti fructus eius. *Malach.* 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus. Et præmittit. Non eſt mihi voluntas in vobis : & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Hic ſenſus confirmatur *ex ge.* quę dicit, quòd, in huius rei teſtimonium Deus de Sara genuit filium. Et eſt locutio impropria : quia corporalis (aliàs carnalis) actus non refertur in Deum. Vnde ſenſus eſt : Fecit de potentia ſua, quòd naſceretur.

Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis ergo arbor, quæ

non

non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

Ecce pars illa, in qua comminatur iudicium futurum: Et duo dicit. Primò. Impendentem malis Dei (aliàs diuini) iudicij ſententiam: Secundò Iudicij illius pœnam. Primum dicit ſub metaphora, in qua comparat ſententiam ſecuri, & condemnandos comparat arbori, & præcipuè Synagogam, cui tunc impendebat ſecuris. Et ex modo loquendi dicit extirpandam eſſe funditùs Synagogam à radicibus: Quæ radix fuit Regnum in parte vna, ad legis obſeruantiam cogens: & Sacerdotium in parte altera, legem docens, & Sacramenta legis exhibens. Quæ duo in proximo excidenda fuerunt, quia iam ambo illa ad Pontifices deuoluta fuerunt: & illi ad impietatem ſe conuerterant. Rarò autem in ſcriptura comparatur Sententia ſecuri. Et comparatio eſt ad ſimilitudinem præciſionis: & ſæpius comparatur gladio. *Iob.* 19. Fugite à facie gladij: quoniam vltor iniquitatis gladius eſt: & ſcitote eſſe iudicium. *Iſa.* 27. Viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, grandi & forti: ſuper Leuiathan ſerpentem vectem: & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum *Apocalyp.* 1. Gladius ex vtraque parte acutus de ore ſuo exibat.

Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum.

Infra 7. Mala arbor fructus malos facit *Sap.* 4. Fructus eorum inutiles, & acerbi ad manducandum.

Excidetur.

Luc. 13. Succide eam: vt quid etiam terram occupat? Duplici enim ex cauſa exciditur, ſcilicet, ſi nullos, & ſi malos fructus facit. *Ezech.* 17. Nonne radicem eius euellet, & fructus eius diſtringet, & ſiccabit omnes palmites germinis eius, & areſcent. *Dan.* 4. Deſcendit vigil, & ſanctus de cœlo, & clamauit fortiter, & ait: Succidite arborem, & præcidite ramos eius, & excutite folia eius, & diſpergite fructus eius.

Et in ignem mittetur.

1. *Corinth.* 3. Vniuſcuiuſque quale ſit opus, ignis comprobabit. *Iſa.* 30. Succenſa eſt ab heri Tophet: nutrimenta eius ignis, & ligna multa; & flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam. *Ioan.* 15. Mittetur foras, & areſcet: & colligent eum, & in ignem mittent: & ardet.

Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam.

Hic incipit declarare interiùs baptizantem: Et dicit quatuor. Primum eſt profeſſio ſui officij. Secundum eſt, præeminens dignitas Chriſti. Tertium eſt, efficacia Baptiſmatis Chriſti reſpectu Baptiſmatis Ioannis. Quartum autem eſt, examinatio futuri iudicij: Et hæc patent per ordinem in litera. De primo dicit tria, actum, Materiam, & finem Baptiſmatis ſui. Actum, quando dicit.

Ego quidem baptizo vos.

Et actu aſſuefacio vos ad baptizationis Chriſti actum.

In aqua

Et per hoc demonſtro materiam Baptiſmatis.

In pœnitentiam.

Quod eſt mei Baptiſmatis finis: quia cùm non conferat gratiam, oportet pœnitere, vt efficiamini ab Baptiſmum Chriſti idonei *Ioan.* 3. Erat Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant ibi, & veniebant ad eum, & baptizabantur.

Qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt.

Ecce Secundum, in quo determinat præeminentem Chriſti dignitatem: Et dicit tria, ſcilicet, aduentum Chriſti ad baptizandum: fortitudinem eius ad emundandum; & dignitatem eius ad tegendum & ditandum. De primo dicit.

Qui autem poſt me venturus eſt.

Sicut ſol poſt luciferum. *Iob.* 38. Nunquid producis luciferum in tempore ſuo, ſicut lucerna ante Dominum. *Pſal.* 131. Paraui lucernam Chriſto meo. *Ioan.* 5. Ioan. erat lucerna ardens & lucēs ſicut Rex poſt præconis vocē. *Iſa.* 52. Vox ſpeculatorū tuorū leuauerunt vocē, ſimul laudabunt &c. Sicut Iudex poſt præcurſorem. *Malach.* 3. Ecce mitto Angelum meum, qui præparabit &c.

Fortior me eſt.

Ecce fortitudo ad mundandum in Baptiſmo à peccato, quod vires miniſtrauit diabolo. *Matt.* 12. *Luca.* 2. Cum fortis armatus. *Num.* 23. Cuius fortitudo eſt ſicut rhinocerotis. *Iob.* 9. Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt. *Ioan.* 1. Qui poſt me venit, ante me factus eſt &c. *Iſai.* 49. Nunquid tolletur à forti præda: & quod à robuſto ablatum eſt, ſaluabitur equidem. *Iſa.* 8. Voca nomen eius &c.

Cuius non ſum dignus calceamenta portare.

Ecce dignitas ad regendum & dominandum: Et notantur tria: Vnum in calceis, & vnum in ligatura calceorum, & vnum in lege diſcalceatorum. In portatura calceorum, notatur humilitas obſequij ſecundum literam, & præparatio Euangelij ſecundum vſum. Et quo ad humilitatem obſequij ſenſus eſt. Non ſit dignus ei humillimum obſequium exhibere: ſicut ſi ad portandum calceos deportaret. Quo autem ad vſum calceorum: Calcei ab attritione, & pollutione, & frigore pedem defendunt: Et ſic Euangelium, quod portat prædicator, defendit ab attritione laſſitudinis, & pollutione concupiſcentiæ, & à frigore cupiditatis terrenæ, per quam refrigeſcit charitas. *Ephe.* 6. Calceati pedes in præparatione Euangelij pacis. *Exod.* 12. Calceamenta in pedibus tenebitis. *Can.* 7. Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis. Secundum autem calcei ligatura. Calceus eſt morticina pellis noſtræ mortalitatis, quam aſſumpſit Chriſtus: Pes autem eſt diuinitas, quam ad nos extendit. *Pſal.* 59. In Idumæam extendam calceamentum meum. Corrigia autem, eſt vnio diuinæ naturæ cum humana, quam ſoluere eſt penetrare per intellectum reſoluentem,

reſoluentem, & ſcire qualis ſit modus vnionis, ad quod nō eſt dignus Ioannes: qui tamen ſciuit per ſpiritū reuelantem. *Ioan.* 1. Cuius non ſum dignus corrigiam calceamenti eius ſoluere. *Marc.* 1. Cuius ego non ſum dignus, vt procumbens ſoluam corrigiam calceamenti eius, ſecundum legem diſcalceati.

Attende quòd *Deutero.* 25. Lex eſt, quòd ſi quis fratrum decedit ſine filio: frater defuncti præcipitur vxorem defuncti ducere: & primogenitum ex ea ſuſceptum nomine defuncti fratris vocare, ne deleatur nomen eius in Iſraël: quam ſi fortè ducere noluit, mulier relicta defuncti talem in porta ciuitatis apud Iudices interpellauit: qui ſi monitus à Iudicibus, adhuc nolens eam ducere perſeuerauit mulier eum coram populo diſcalceauit, & in faciem eius ſpuit, & vocabatur nomen domus eius Domus diſcalceati in Iſraël. Tamen *Ruth.* 4. propinquus Elimelech & Noemi nolens ducere Ruth, ſeipſum diſcalceauit: & mulier in faciem eius non ſpuit, Fortè ideò: quia Ruth alienigena erat. Secundum hanc igitur legem ſenſus eſt: Non ſum dignus ſoluere calceamentum Chriſto (aliàs Chriſti) & ſponſam ſuam Eccleſiam accipere, & nomen ſponſi mihi vſurpare. *Ioan.* 3. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt; amicus autem ſponſi ſtat, & audit, & gaudet ad vocem ſponſi & ſponſæ. Omnes iſtæ expoſitiones ſunt in glo.

Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni.

Ecce efficacia Baptiſmi Chriſti in comparatione ad Baptiſmum Ioannis: Et tangit duo. Primum, quòd actus veri Baptiſmatis Chriſto eſt proprius. Secundò, in quo conſiſtit Baptiſmatis verus effectus, ſicut in cauſa agente. De primo dicit.

Ipſe.

Diſcretiuè: Non alius.

Vos baptizabit.

Hoc eſt, charactere Baptiſmi ſigillabit: quia character Baptiſmi eſt illud, quod eſt res, & Sacramentum in Baptiſmo.

In Spiritu ſancto.

Ecce in quo conſiſtit effectus, ſicut in cauſa: Dicit autem duo: Spiritum gratiam conferentem interiùs: & ignem accendentem ad amorem. Vel, Spiritum virtutibus replentem, & ignem probantem per tribulationem. Vel meliùs, In ſpiritu cooferente rem in Baptiſmo contentam & cauſatam (aliàs cauſantem.)

Et igni.

Quoad lucem irradiationis, quæ eſt res ſignificata, non contenta in Baptiſmo. *Act.* 1. Ioannes quidem baptizauit aqua; vos autem baptizabimini Spiritu ſancto, non poſt multos hos dies.

Sed videtur falſum: quia non baptizauit in igne. Reſponſio: loquitur de igne, qui deſcendit. *Act.* 2. quando Spiritus ſanctus datus ad robur, ſicut nobis datur in Confirmatione: quia & Confirmatio eſt perfectio vltima baptizati. Manet fomes poſt Baptiſmum: & ex hoc debilitaretur miles Chriſti: niſi contra eum acciperet confirmationem: quod facit ignis, exſiccans concupiſcentiam, & eleuans cor ad ſpem, & illuminans ad agenda, & accendens ad amorem. *Luc.* 12. Ignem veni mittere &c. *Cant.* 8. Lampades eius lampades ignis atque flammarum. *Iſa.* 62. Egrediatur vt ſplendor Iuſtus eius: & Saluator eius velut lampas accendatur.

Cuius ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam: & congregabit triticum ſuum in horreum: paleas autem comburet igni inextinguibili?

Iſtud eſt vltimum de futuro iudicio: Et tangit quatuor. Primum quòd ſibi data eſt iudiciaria poteſtas: Secundum, quòd iudicio diſcretionis iudicabit: ſegregando malos à bonis. Tertium, quòd ad ſe congregabit bonos ſicut fructum manentem. Quartum, quòd vacuos à fructu, licet fructuoſis ſint coniuncti, igni concremabit. De primo dicit metaphoricè.

Cuius ventilabrum.

Hoc eſt iudicium diſcretionis.

In manu ſua.

Hoc eſt: datum eſt ei in poteſtate. *Ioan.* 5. Pater non iudicat quemquam; ſed iudicium omne dedit filio. *Ioan.* 12. Nunc iudicium eſt mundi: nunc princeps hujus mundi eijcietur foras. *Pſal.* 42. Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam.

Et permundabit aream ſuam.

Ecce ſecundum, vbi tangit Diſcretionem, quam facit. Area autem eſt Eccleſia: quam permundabit, eijciendo incredulos Iudæorum. Vnde etiam ventilabrum dicitur à vento & labendo: quia in vltima captiuitate in omnem ventum ſunt dilapſi. *Ezech.* 5 In ventum diſperges eos, & mundabis gladium poſt eos. *Pſal.* 34. Sunt ſicut puluis ante faciem venti: & Angelus Domini perſequens eos.

Et congregabit triticum.

Hic dicit, qualiter ad ſe congregabit bonos, ſicut fructum manentem in æternum. *Infra.* 13. Triticum congregate in horreum meum. Hoc enim propter puritatem & permanentiam ſignificat electos. *Ioan.* 15. Ego poſui vos, vt fructum afferatis, & fructus veſter maneat.

Paleas autem &c.

Quartum qualiter conflagrauit malos. Paleæ autem à radicibus tritici ſurgunt, & tritici fructum ferunt, & ſignificant eos, qui dixerunt, quòd eſſent filij Abrahæ, & eſſent radicati in promiſſionibus patrum: Et fortè fuerunt cognati Prophetarum & ſanctorum; propter quam affinitatem non parcetur eis: quia Palea naſcitur de tritico, & profert triticum. Et tamen propter illam affinitatem non liberatur ab igne: Ita & vos.

Comburet igne gehennæ inextinguibili.

Iſa. 1. Erit fortitudo veſtra in fauilla ſtupæ,

& opus veſtrum quaſi ſcintilla, & ſuccendetur vtrunque ſimul, & non erit qui extinguat. *Matt.* 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius. *Pſal.* 49. Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in flammabit in circuitu inimicos eius.

Tunc venit IESVS à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo: Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari; & tu venis ad me?

Habito introductiuo Baptiſmi Chriſti, tangit de virtute regeneratiua, quæ collata eſt aquis ex vi mundiſſimæ carnis Chriſti: Et diuiditur in partes duas: Quarum prima eſt de Baptiſmo Chriſti: qui (aliàs quo) baptizatus eſt. Et ſecunda eſt de effectu ipſius. *Ibi.* Baptizatus autem IESVS confeſtim &c. In prima harum partium quatuor dicuntur: Primum aduentus Saluatoris ad Baptiſtam: Secundum, ex humilitate excuſatio Ioannis: Tertium, reuelatio facta Ioanni, quòd conueniens eſſet ſuus Baptiſmus: Quartum, obedientia Ioannis. Et hæc patere poſſunt per ordinem in litera. In primo horum ſex dicuntur, ſcilicet, quando, quis, vnde, quò, Ad quem, & ad quid venit. De primo horum dicit

Tunc.

Scilicet, quando Ioannes venit ad Iordanem baptizans: Et hoc eſt, poſt quam venit IESVS ad ætatem virilem: Et hoc eſt, quando fuit annorum triginta: tredecima enim die trigeſimi anni venit. . . 3. Et ipſe IESVS erat incipiens quaſi annorum triginta, quaſi dicat, Quia trigeſimus iam fuit inchoatus. Et eſt argumentum, quòd ſi aliquis eſt vicinus triginta annis, etſi nondum compleuit, quòd poteſt promoueri. Tali etiam ætate Dauid accepit regnum 2. *Reg.* 5. Primo enim anno natiuitatis ſuæ, tertiodecimo die, adoratus eſt Dominus à Magis: Et trigeſimo anno, tertiodecimo die baptizatus: Et trigeſimoprimo anno, tertiadecima die, conuertit aquas in vinum: Et trigeſimoſecundo anno, tertiadecima die, vt dicit *Beda*, quinque millia hominum de quinque panibus & duobus piſcibus ſatiauit. Adhuc trigeſimoprimo anno Saluatoris, in Paſcha Ioannes incarceratus eſt: Et poſt annum eſt decollatus in ſequenti Paſcha, quando Saluatoris trigeſimuſſecundus annus agebatur: Et deinde poſt annum, quando trigeſimuſtertius annus Saluatoris agebatur in Paſcha Dominus crucifixus eſt: Et ſic Dominus ætat triginta duorum annorum & dimidij. Et hoc dicit *Euſebius. & alij ferè omnes*: Ita quòd dimidius annus computetur inter natiuitatem & Paſcha: per ſynechdochen. Sed ſecundum *Chryſoſtom.* vixit per triginta tres annos & dimidium.

Tunc.

Ergo in ætate triginta annorum, quando & Ioſeph ſtans coram Pharaone, Saluator mundi vocatus eſt *Gen.* 41.

Venit IESVS.

Ecce quis venit, Saluator. Et ideò non ad indigentiam ſui, ſed vt ſalutiferam virtutem regenerationis conferret aquis *Pſal.* 73. Contriuit capita draconum in aquis. Vnde & *Gen.* 1. Spiritus vitæ primò apparuit in aquis, quando Spiritus Domini ferebatur ſuper eas.

Sed tunc quæritur: Quia ſi aquæ ex tactu Saluatoris habent vim regeneratiuam, tunc nō oportet, niſi quòd baptizandi intingantur ſine aliqua inuocatione: Tunc enim illa vis operabitur effectum in eis. Et ad hoc dicendum, quòd vis regeneratiua eſt in aqua ex tactu carnis Saluatoris in potentia, quæ non reducitur ad efficiendum effectum, niſi per inuocationem Trinitatis. Sed tunc dicitur, quòd illa vis non eſt in aqua, niſi ſicut in materia Baptiſmi. Et dicendum, quòd hoc verum eſt: quia per eam efficitur aqua propria materia Baptiſmi: Sicut quælibet res generata habet potentiam ſuæ generationis in propria materia, ex qua generatur, & non in alia.

A Galilæa.

Ecce vnde venit; Quæ ipſo nomine ſignificat tranſmutandos eos fore, qui ad Baptiſmum veniunt. 1 *Reg.* 10. Mutaberis in virum alterum.

In Iordanem.

Ecce quò venit. *Gen.* 32. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: & nunc cum duabus turmis regredior. *Ezech.* 32. Quò pulchrior es, deſcende, *Eccli.* 3. Quantò maior es, humilia te in omnibus.

Ad Ioannem.

In quo eſt gratia. Hic eſt Eccleſiæ miniſter: non hæreticus, vel ſchiſmaticus, in quo nulla eſt gratia, quam in forma, ritu & intentione Eccleſiæ conferat ſacramentum. *Eccl.* 13. Omnis homo ſimili ſibi ſociabitur.

Vt baptizaretur ab eo.

Ecce propter quid. Et ideò nihil recepit Chriſtus in aqua Baptiſ. ſed contulit aquæ vim regeneratiuam, ſicut dictū eſt. Huius tamen & aliæ cauſæ aſſignantur in *gl.* Vt, ſcilicet Baptiſma Ioannis approbaret: Vt homo omnem iuſtitiam impleret, & legis humilitatem: & vt aquas ſanctificatas per columbam in la acro oſtenderet, & vt nemo quantumlibet ſanctus à Baptiſmo excuſatus eſſet, ſi Baptiſmi gratiam ſuperfluam ſibi iudicaret.

Ioannes autem prohibebat eum &c.

Ecce ſecundum iſtius partis, humilis videlicet excuſatio.

Sed Videtur: quòd excuſatio fuerit inobedientiæ: quia à ſpiritu Dei ad hoc miſſus fuit: ergo excuſare non debuit. *Ioan.* 1. Qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem & manentem ſuper eū &c. Adhuc hic prohibet eū: ergo cognouit eū. *Ioan* autē. 1. dicitur: Et ego non cognoſcebā eū. Reſponſio: Excuſatio non fuit obſtinationis: ſed pietatis & humilitatis. Pietatis quidem: quia pietatis viſceribus afficiebatur circa eum, qui propter amorem hominum ita deſcendit. *Philip.* 2. Exinaniuit ſemetipſum. Humilitatis autem, quia contremuit baptizare eum, qui totius mundi

di peccata tulit,ſimile aliquid paſſus ſicut Petrus. *Ioan.* 13. Non lauabis mihi pedes in æternum. Dicuntur autem hic tria: Primum eſt Prohibitio pia & humilis:Secundum eſt ratio prohibitionis: Tertium autem admiratio humilitatis Chriſti.De primo autem dicit.

Ioannes autem prohibebat eum.

*Luc.*14.Recumbe in nouiſſimo loco.

Ego à te debeo baptizari.

Ecce ratio prohibitionis : Hoc eſt, ego à te debeo mundari : quia, ſicut dixi ſupra : Tu es, qui baptizas ſolus. Sed qualiter cognouit eum , cùm *Ioan.* 1. dicat : Ego neſciebam eum. Reſponſio ſecundum *Auguſtinum.* Cognouit in perſona,ſed non in poteſtate Baptiſmi , quam ſibi ſoli retinere voluit. Vel dicatur, quòd non cognouit eum primò , ſed ex ſignis cognouit eum : Et tunc dixit verba iſta : licet etiam poſtea ſequantur ; ſignā tamen præceſſerunt. Et quod hic dicitur , per anticipationem introducitur.

Sed qualiter dicit,quòd ab eo debuit baptizari, cùm ſanctificatus fuerit in vtero. *Luc.* 1, Spiritu ſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ. Reſponſio : Sanctificatio licet purget à peccato originali , & tollat pronitatem ad mortale : tamen non tollit pronitatem ad veniale : & ab illo debuit mundari à Chriſto.

Et tu venis ad me.

Iſtud eſt tertium, quod eſt admirationis , quaſi dicat : Cùm omnia hæc ſacramenta ſola voluntate perficere poſſis , mira eſt tua dignatio , quòd ita te humilias,vt corporalib.operib.& paſſionib. ſubijciēs te hominibus, iſta velis peragere.Et hoc pro certo conuenientiſſimum fuit ſanandę noſtrę miſeriæ *Iob.* 23. Nolo multa fortitudine contendat mecum , ne magnitudinis ſuæ mole me premat , æquitatem proponat contra me. Æquitas autem eſt æqualitas ſatisfacientis , & cui fit ſatisfactio , vt medium inueniatur à mediatore. 1. *Timoth.* 2. Dei & hominum homine Chriſto IESV. Et hoc non potuit eſſe per potentiam;ſed per Sacramenta , quibus ſe ſubiecit,

Reſpondens autem IESVS, dixit ei ; Sine modò.

Iſtud eſt tertium , in quo illuminatur Ioannes ad Baptizandum Chriſtum : Et dicuntur duo. Primum , quod dicit quòd permittat : Secundum quòd rationem permiſſionis aſſignat. De primo dicit.

Sine modo.

Quaſi di. Modò tempus eſt iſtius humilitatis ad reconciliationem hominis. 2. *Corinth.*6. Ecce nunc tempus acceptabile , ecce nunc dies ſalutis: nemini dantes vllam offenſionem , vt non vituperetur miniſterium noſtrū. Propterea enim omnia fecit, vt nec ab homine , nec à diabolo quicquam dici poſſet. *Iſai.* 49. In tempore placito exaudiui te : & in die ſalutis auxiliatus ſum tui, *Pſ.*64.Benedices coronæ anni benignitatis tuę&c.

Sic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Tunc dimiſit eum.

Hic aſſignat rationem permiſſionis. Dicit igitur.

Sic.

Hoc , eſt , hoc modo , quòd ego Sacramenta inſtituam , & eiſdem ſanctificationem , qua alios ſanctificare valeant , conferam.

Decet nos.

Hoc eſt , conueniens eſt , quamuis aliter de potentia abſoluta procedere poſſem.

Omnem iuſtitiam.

Quæ effectiuè dicitur omnis iuſtitia , vt nullus de potentia conqueri poſſet. Hæc enim eſt omnis iuſtitia effectiuè dicta , vt Redemptor ſe voluntate(alias voluntariè) humiliet ad Sacramenta perficienda : & homo ex humilitate ſe Sacramentis exhibens,ſalutem redemptionis inueniat.

Vnde diſtinguitur gradus humilitatis : quia in Sacramentis oportet , quòd maiori ſubijciamur , à quo confertur nobis robur ſpiritus : Maiorem autem in multis Sacramentis oportet ſubiici æquali , vel inferiori : Et ſic humiliamur ad elementum corporeum , quod ſub nobis eſt. Ita etiam aliquando oportet humiliari ad inferiorem miniſtrum : Et hæc eſt perfectio humilitatis in Sacramentis *Prouer.*8. Iuſti ſunt ſermones mei : & non eſt in eis prauum quid,atque peruerſum. *Iſai.* 10. Conſummatio abbreuiata inundat iuſtitiam. *Matth.*11.Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. *Ioan.* 13. Exemplum dedi vobis &c. Sic enim baptizatus , qui figuratur in Baptiſmatibus veteris legis & figuris , dum vis maris & Iordanis impletur per Chriſtum,cùm vacuus ſit à iuſtitia ſine ipſo , ſicut & cætera, quæ impleuit. *Ioan.* 1. Gratia & veritas per IESVM Chriſtum facta eſt.

Tunc dimiſit eum.

Ecce quartum : vbi illuminatur de Sacramento humilitatis : humiliter acquieſcit. Et notabile eſt , quod dicit.

Tunc dimiſit eum.

Quaſi dicat , nihil contulit ei ; ſed permiſit fieri , quod voluit. Quaſi dicat , non mea voluntate , aliàs voluntas) ſed tua fiat.

Baptizatus autem IESVS confeſtim aſcendit de aqua : Et ecce aperti ſunt ei cæli : & vidit Spiritum Dei deſcendentem ſicut columbam & venientem ſuper ſe.

Hic tangit Chriſti Baptiſmatis effectum : Et tangit hic quatuor : quorum duo primò (aliàs prima) efficiuntur in baptizatis Baptiſmo Chriſti : Tertium autem eſt ſanctificans Baptiſmus (aliàs Baptiſmum Chriſti : Quartum autem eſt teſtimonium & Chriſti , & per Chriſtum baptizatorum. Primum eſt, quòd baptizatus confeſtim aſcendit, ſignificans Baptiſmate Chriſti baptizaturos (aliàs baptizatos) ſtatim per virtutes ad cæleſtem conuerſationem aſcendere *Pſal.* 83. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit. *Gen.* 35. Surge Iacob , aſcende Bethel , & inuoca ibi &c. Bethel eſt domus Dei,

Et

Et ecce aperti ſunt ei cæli.

Effectiuè quidem in ſe ipſo; ad ingrediendum autem in membris. *Ezech.* 1. Aperti ſunt cæli & vidi viſiones Dei. *Act.* 7. Ecce video cælos apertos. Sed quæritur quomodo Baptiſmus cælos aperit, cùm hoc dicatur eſſe paſſionis, quando romphea ſublata eſt. Adhuc. Hoc videtur eſſe Aſcenſionis, quando Chriſtus actualiter in cælum ingreſſus eſt.

Reſponſio. Dicendum, quòd omnibus his tribus conuenit aperire cælos quantum ad diuerſa, quæ ſunt in ianuæ apertione. Eſt in ea remotio obſtaculi, ſiue obicis ex parte intrantis: Et eſt ſolutio debiti ex parte eius, ad quem intratur: Et eſt patefactio, ſiue aditus viæ. Et primo quidem modo cælum Baptiſmus aperit: quia tollit impedimentum ex parte noſtra. *Pſalm.* 160. Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit: ſuſcepit eos de via iniquitatis ſuæ. Secundo modo aperit Paſſio, quæ debitum Adæ ſoluit Patri oblatione animæ. *Pſalm.* 39. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui. *Hebr* 9. Quemadmodum conſtitutum eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autem iudicium: ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Qoo ad tertium aperit Aſcenſio, ſicut habetur *Ioan.* 14 Vado parare vobis locum. *Mich.* 2. Aſcendit pandens iter ante eos.

Et vidit Spiritum Domini Dei deſcendentem.

Ecce effectus quo ad Chriſtum, prout aquas ſanctificat, demonſtrandum. Et iſta ſpecies columbæ ſoli (aliàs ſolùm) conuenit Spiritui: ſicut ſola aſſumptio humanæ naturæ conuenit ſoli filio: & vox ſonans ſoli conuenit Patri. Et ſignificatum eſt *Geneſ.* 8. Vbi Noe emiſit columbam, quæ retulit in ore ramum virentis oliuæ: quod ſignum fuit miſericordiæ & purificationis completæ per aquam. *Cant.* 5. Oculi eius ſicut columbæ, quæ lacte lotæ ſuper riuulos aquarum: & reſident iuxta fluenta pleniſſima. Fluenta enim illa ſunt vndæ Baptiſmatis.

Et venientem ſuper ſe.

Geneſ. 8. Cùm non inueniret, vbi requieſceret pes eius, reuerſa eſt ad arcam. *Iſa.* 11. Requieſcet ſuper eum Spiritus Domini.

Et ecce vox de cœlis, dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Tria notat: claritatem, originem, & ſignificatum vocis. Vnde *Luc.* 3. dicitur, quòd audita eſt vox, quæ non audiretur, niſi clara eſſet.

Sed tunc quæritur, quare alij non audierunt vocem, cum corporaliter ſonaret in aëre, vt dicit *gloſa.* Reſponſio: Dicunt quidam, quòd fortè non erant præſentes. Sed hoc nihil eſt: quia *Ioan.* 1. dicitur. Medius veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis. Reſponſio quòd ſicut in aliis ſpiritualia non percipiuntur ab animalibus: ita nec iſta. Quamuis enim corporaliter ſonaret:

non tamen ad omnes ſonuit: Et ſi corporalis ſonus fortè ad quoſdam venit: non niſi confuſum ſonum receperunt: ſicut in ſimili facto dicitur *Ioan* 12. quòd Vox venit de cœlo, quæ dixit filio petenti clarificationem patris: Et clarificaui & clarificabo. Dicebant quidam Angelum locutum eſſe: quidam autem tonitruum factum eſſe. Quia patulam autem habens ad carnalia, & clauſam ad ſpiritualia, percipit corporalem ſonum eorū: quæ ſpiritualia ſonant; ſed intellectum vocis non intelligit. *Ioan.* 3. Spititus vbi vult, ſpirat & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat: ſic eſt omnis, qui natus eſt ex ſpiritu. Hæc enim licet ſint corporalia; tamen & à ſpiritu & ad ſpiritualium vſum, & à virtute ſpiritus ſunt mota: & non percipiuntur niſi ſecundum poteſtatem ſpiritus. 1. *Corinth.* 14. Nemo audit; ſpiritus tamen loquitur myſteria. Originem tangit, cùm dicit.

De cœlo.

Hoc eſt, de altitudine Patris gloriæ 2. *Pet.* 1. Voce delapſa ad eum à magnifica gloria. *Marc.* 1. Vox de cælo facta eſt. Tribus autem vicibus ſonuit: in Baptiſmo. *Matth.* 1. *Luc.* 3. In transfiguratione. *Infra.* 17. *Luc.* 9 In Paſſione. *Ioann.* 12. In Baptiſmo filium nominat, propter filios adoptionis: in transfiguratione, propter gloriam Reſurrectionis in capite & in membris: In Paſſione, propter declarationem redemptioois.

Hic eſt filius meus.

Conſubſtantialis. *Pſalm.* 109. Ex vtero ante luciferum genui te.

Dilectus.

Ioan. 3. Pater diligit filium & omnia dedit ei in manus.

In quo mihi complacui.

Quia nihil in eo diſſimile inueni. *Sap* 4. Placens Deo factus dilectus. *Cant.* 1. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus. Vel.

Complacui.

Qui in Adam exaſperatus fui: & in diluuio de homine facto tactus dolore cordis intrinſecùs pœnitui. *Oſe.* 11. Conuerſum eſt in me cor meum: pariter pœnitudo mea conturbauit me: non faciam furorem iræ meæ. Non conuertar, vt diſpergam Ephraim: quoniam Deus ego, & non homo in medio tui ſanctus. *Ierem.* 31. Conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum: miſerans miſerebor eius, ait Dominus. Vnde ſenſus eſt.

Hic eſt.

Diſcretiuè.

Filius meus.

Conſubſtantialis: In cuius Spiritu alios adopto in filios *Gal.* 4. Miſit Deus Spiritum filij ſui in corda noſtra clamantem, Abba pater.

Dilectus

Eo modo, quo dilectio (quæ eſt Spiritus ſanctus, fluens à me in eum: & è conuerſo ab ipſo

in me) complectitur eos, qui in Spiritu ſuo adoptantur: Quia horum naturam aſſumens, filium hominis naturalem mihi filium fecit. Et ideò

In ipſo mihi complacui.

ſicut in genito, in quo natura mea, quæ paſcit voluntatem meam, ſicut paſcor fruendo me ipſo: quia Dilectio impetus eſt bonæ voluntatis in amatum: Libitum autem dulcedinem voliti & amati prægu:ſtans: ſed Complacitum eſt tota ſimùl perfecte in amato paſcens. Et quia ſic eo fruor paſcens oblitus doloris, induco aquas, non diluuij, ſed in Spiritu, diluentes peccata. Et ideò etiam Spiritus deſcendit, vt in aquis animam viuam faciat, ſicut à principio. Vnde primò ferebatur, & fouerat aquas; in columba autem deſcendit: quia ſine felle eos facit, quos vnda Baptiſmatis abluit.

CAP. IV.

Tunc Ieſus ductus eſt in deſertum à Spiritu.

SAnctificato Sacramento regenerationis, per quod filij adoptionis regenerandi ſunt, antequam incipiat regenerare per doctrinam & doctrinæ confirmationem, ponit pugnam & victoriam contra diabolum, qui niſi victus ſit, impedit regenerandos. Propter quod Eccleſia inuenit exorciſmos, quibus adiuratur, & ligatur, ne impedire poſſit regenerandos, quò minus conſequantur regenerationis Sacramentum. In tentatione autem iſta tria ponit; Arma videlicet eius, qui tentatur: vt nos talibus doceat vti armis. Et ipſam tentationem & effectum tentationis, quem diſpenſatiuè in ſe Chriſtus exhibuit & ſecundum veritatem in nobis efficit: Et hæc in litera ſunt ſecundum ordinem, vt per ſe patet. Arma enim eius, qui tentatur ſunt Spiritus cogens & ducens: & Deſertum ab impedimentis expediens. Tentatio autem eſt diaboli perſuaſio & impulſus: & cætera quæ patebunt. Effectus autem eſt exhibitio præſidij Angelorum & miniſterium.

Circa primum tanguntur duo, ſcilicet, Munientia Ieſum contra tentationem, & facientia tentationis opportunitatem: Et hoc eſt eſuries, & perfectio magni ieiunij. Circa primum horum tanguntur quinque tempus videlicet & nomen tentati, & Spiritus ducens, locus, & intentio. Primum igitur eſt tempus, cùm dicit.

Tunc.

Quando videlicet Baptiſmum accepit: quando columba ſuper eum manſit: quando vox patris de dilecto & complacito perſonuit. Inſtruens nos ſi debeamus contra tentatorem progredi: quòd regenerati ſimus, vt eſſe habeamus. *Iac.* 1. Voluntariè genuit nos verbo veritatis: vt ſimus initium aliquod creaturæ eius. Tunc enim creamur, vt ſimus 1. *Pet* 1. Regenerauit nos in ſpem viuam. De deſcenſu columbæ *Pſal.* 54. Quis mihi dabit pennas ſicut columbæ. Pennæ enim ſunt gratiæ donorum, & virtutum plenitudo. *Cant.* 2. Columba mea in foraminibus petræ, & in cauerna maceriæ. Foramina petræ, vulnera Chriſti: cauerna, foramen lateris: quando iam murus oſſium corporis maceratus fuit per exanguinationem & exanimationem & pænas, & extenſionem & clamores. De Voce patris, quando iam diligit te pater, & complacet ſibi in te, ſicut in filio dulciſſimi ſpiritus: vt ſis ille filius dextræ, in quo dextera Domini fecit virtutem: quem & exaltauit & virtutum magnalia operata eſt. Beniamin dico, de quo dicitur. *Deut.* 33. Beniamin amantiſſimus Domini habitabit confidenter in eo, quaſi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requieſcet. Thalamus enim eris per pacem cordis: & inter humeros eum portabis per ſubleuationem ſui honoris. Sic ergo.

Tunc Ieſus.

Qui præſentia (aliàs præſentiam) in ſe habuit diuinitatis 2. *Corint.* 13. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus. *Exod.* 33. Si non tu ipſe præcedis, nos non educas de loco iſto. Iſte eſt ergo tentatus 2. *Machab.* 11. Cúmque pariter prompto amimo ab Ieroſolymis ad bellandum procederent, apparuit præcedens eos in veſte candida, armis aureis haſtam vibrans: tunc ſimul omnes beoedixerunt miſericordem Dominum, & conualuerunt animis, noo ſolum homines, ſed & beſtias ferociſſimas, ſed & muros ferreos parati penetrare. Præcedens enim contra tentatorem eſt Dominus Ieſus. Veſtis candida, virtus innocentis vitæ: Arma aurea, gratia cum diuinitatis ſplendore coniuncta: Haſta pungens, zelus acutiſſimè ſitiens, Deum vincere & hoſtem deiicere. Hic (alias Hoc) enim ſi ſic in corde præcedit, audacter congredere: quia & ſæuitiam beſtialem, & aſtutiam humanam, & munimenta murorum, quibus multos concludit, interrumpes (aliàs irrumpes) & ſuperabis. Hic ergo talis.

Ductus eſt à ſpiritu.

Conſtat quòd à Spiritu ſancto, qui ab ipſo procedit in pleniſſimo robore, non ſolùm habuit: ſed etiam in copia in alios transfudit. Vnde *Luc* 4. dicitur aſcendiſſe de aqua Spiritu ſancto plenus: & quòd agebatur ſpiritu in deſertum. Agi autem plus ſonat, quàm duci. Agi enim eſt quaſi cogi: & intendit dicere, quòd naturæ motum etiam in naturalibus præuenit, mouens & agens ſpiritus. Et cùm eſſet in opere ad finem operis, duxit idem ſpiritus. Concupiſcentia autem, vel aliqua alia mala paſſio numquam egit eum. Non ergo te agat actrix concupiſcentia carnis & ſanguinis & naturæ motum præueniat agens ſpiritus: & ducat ad finem optimum: tunc egredieris cum Ieſu. *Iob.* 39. Clamorem exactoris non audit. De Actu autem ſpiritus præuenientis naturæ impetum etiam inuenis. *Rom* 8. & *Gal.* 5 Quicumque ſpiritu Dei aguntur: hi filij Dei ſunt. Signum huius eſt, quòd cum eſuriret, non dixit, quòd fieret panis ex lapidibus; ſed præueniens naturæ impetum ſpiritus miſit ad recordationem refectionis ſpiritualis. Si enim naturæ impetus præueniat ſpiritum, infirma eſt natura ad ſtandum: ſi verò concupiſcentia carnis præueniat, iam cecidit antequam percutiatur ab hoſte. De ductu ſpiritus *Iſa.* 64.

Spiritus Domini ductor eius fuit. Sic eduxiſti populum tuum: vt faceres tibi nomen gloriæ. *Deut* 32. Dominus ſolus ductor eius fuit & non erat cum eo Deus alienus.

In deſertum.

Ecce locus tentationi congruus. Ibi enim non habet adiutores diabolus. Inter mundanos enim inuenit concupiſcibilia, per quæ trahit affectus & linguas malorum, per quas ſubuertit aliquando intellectum. Et ideò *Gen.* 19. præcipitur Loth, vt non ſtet in omni circa regione: ſed in monte ſaluum ſe faciat 2. ad Timoth. Nemo militans Deo implicat ſe ſæcularibus negotiis: vt ei placeat, cui ſe probauit. Nam & qui certat in agone, non coronatur, niſi qui legitimè certauerit. 1. *Corinth.* 9. Omnis qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. Eſt autem deſertum locus, ſui qualitate communem habitationem in ſe fieri non permittens: Et hoc eſt habitatio ſpiritus.

Et attende, quòd concupiſcentia carnis immenſa eſt & infinita in deſideriis. Eſt autem in nobis mens à metiendo dicta, quæ primo menſurat, & metas ponit concupiſcibilium & operum noſtrorum: ſicut quòd tunc, & tantum & taliter comedendum: & ſic à venereis abſtinendum, & mulieri non commiſcendum, niſi limes ſit fides thori, vel proles, & huiuſmodi. Et hæc mens (quæ eſt, principium virtutis in nobis) deſerta ab habitatione carnalium: quia immenſitatem & infinitatem ſequitur caro, ſicut dictum eſt. Alia autem mens altior in nobis, quæ non modò exteriora operabilia per nos menſurat, ſed menſurat noſipſos. Vt videlicet nihil ſenſuum, nihil imaginationum, nihil cogitationum, nihil affectuum, nihil voluntatum, & nihil ſtudiorum, & tandem nihil motuum ſit, cui metas ſapientiæ non ponat, & in fræno non contineat. Et hæc Mens continentiæ vocatur: quia continentia ab Ariſtotele diffinitur, quòd eſt mora in mente: quia totam vitam animalem & humanam continet, ne aliquid ſui elabatur. Hic *Eccle.* 15. vocatur continens iuſtitiæ, qui & apprehendet ſapientiam, & obuiabit illi quaſi mater honorificata. Altiorem autem habemus mentem, quæ menſurat ea, quæ ſupra nos, Deum & ſpiritualia per rectas rationes apprehendens, & ſe illis quantum valet adæquans & commenſurans: Et ad illam etiam caro numquam penetrat.

Primi deſerti tyrones ſunt virtuoſi dicti in motibus: Secundi deſerti milites ſunt heroës heroicarum, ſiue dominalium virtutum præferentes vocari: Tertij ſunt probatiſſimi ſpiritualium intellectuum duces: prout etiam Philoſophi diuidunt virtutes in morales, heroicas & intellectuales, ſiue contemplatiuas. Illi, qui primis opponuntur, ſunt vitioſi: Contrarij ſecundis ſunt beſtiales, ſiue animales vocari: ſed contraiacentes tertiis, ſunt in diuinis actibus huius vitæ abducti. In primo horum deſertorum clamat Ioannes, in quo eſt gratia virtutis: Ad ſecundum inuitat Chriſtus diſcipulos. *Marci* 6. Venite in deſertum ſeorſum, & requieſcite puſillum. In tertio, in interioribus intrat Moyſes, & videt viſiones Dei magnas: *Exod.* 3. De omnibus ſimul *Exod.* 5 Ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, vt ſacrificemus Deo noſtro. *Geneſ.* 22. Venit Abraham tertio die ad montem viſionis in deſerto.

Sic ergo non tam loco quàm mundo (aliàs viuendo.)

Ductus eſt Ieſus in deſertum.

Quàm, vel potiùs ſubductus. In his enim eſt abundantia ſpiritus & adiutorium contra tentatorem (aliàs tentationem) *Pſalm.* 64. Pinqueſcent ſpecioſa deſerti, & exultatione colles accingentur. *Iſa.* 35. Lætabitur deſerta & inuia: exultabit ſolitudo & florebit quaſi lilium germinans: germinabit & exultabit lætabunda & laudans. Gloria Libani data eſt ei: decor Carmeli & Saron. Primo enim deſerto datur decor Carmeli, qui ſcientia circumciſionis interpretatur: quia menſurando præcidit ſuperflua per medium virtutis moralis. Secundo datur gloria Libani: eo quòd in tanto candore continentiæ ambulat: quòd non videtur imitari homines; ſed herilis heroes imitatur cæleſtes. Tertio datur decor Saron, qui principans lumini cæli interpretatur: quia admirabiles in lumine cæli inuenit decores, puritate & firmitate omnibus excellentiores. Ideò etiam tria hic ab *Iſa.* dantur ei nomina quia primum eſt deſertum, & non omnino inuium: Secundum deſertum eſt inuium: non tamen omnino ſolitudo: Sed tertium eſt deſertum, & inuium & ſolitudo: quia omninò (alias omni modo) vult habere ſolitudinem. Omnia autem germinant, & omnia florent, & omnia laudant, & omnia lætantur & lætabunda ſunt. *Luc.* 1. Puer Ioannes creſcebat in primo deſerto: Et confortabatur ſpiritu in ſecundo: Et agens erat in tertio, vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſraël. Ibi enim reuelationes accepit de officio ſuæ præcurſionis. Sic ergo I e s v s ductus eſt à Spiritu in deſertum.

Vt tentaretur à diabolo.

Hic tangit intentionem Saluatoris: Et dicit duo: tentationem, & tentatorem: diaboli enim officium eſt tentare.

Videtur autem inconuenienter dicere, quando dicitur.

Vt tentaretur.

Quia Cùm omnis Chriſti actio noſtra ſit inſtructio, videtur nobis dare viam, quòd exexhibeamus nos tentationibus: Et hoc eſt incautum valdè. Reſponſio. Dicendum, quòd aliqua in Chriſto debemus imitari: & aliqua mirari. Quæcumque ſunt opera virtutum imitari debemus: quæ autem ſunt poteſtatis, imitari non poſſumus, nec debemus; ſed admirari. Et iſtud eſt vnum de illis, quo obiicit ſe illi, qui ita fortis eſt, ſicut dicitur *Iob.* 41. Quòd non eſt poteſtas ſuper terram, quæ ei valeat comparari, qui factus eſt, vt nullum timeret. Hoc enim facit ex fortitudine deitatis: quia ſic fortior eſt forti. *Matth.* 12. & *Luc.* 11. Dum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia, quæ poſſidet.

Ratio autem quare facit, eſt duplex: Vna de prætetito: & altera de futuro. De prætetito: quia ſicut portauimus imaginem primi Adæ victi à diabolo: Ita debemus portare imaginem ſecundi: quam portare oon poſſemus, niſi vinceretur ab eo diabolus: quia ooo poſſemus expoliare imaginem primi. De futuro autem ratio eſt, quæ ſuperius inducta eſt: quia cùm conſtruxerit ſanctificando regenerationis Sacramentum, per quod regenerati portare debemus imaginem ſuam, hanc in agnitionem ſuæ doctrinæ percipere non poſſemus, niſi priùs debilitato hoſte: quia ex victoria primi hominis dominabatur in nobis. Et ideò conueniebat Chriſtum congredi: Et iſtæ cauſæ non ſunt in nobis. Et ideò noſtræ infirmitatis nobis conſcij, non debemus nobis facere tentationum occcaſiones.

Et ſi obiiciatur, quòd Dauid dicit *Pſalm.* 55. Proba me, Domine, & tenta me & *Pſalm.* 138. Vide, ſi via iniquitatis iu me eſt. Dicendum eſt, quòd aliud eſt tentari à Deo per ttibulationem: & aliud tentari à diabolo per illicitorum ſuggeſtiones. Et primum quidem poſſunt petere aliqui magni viti, experti vires ſuas: vt hìc vrat & hìc ſecet, ne ſaucij vadant vrendi in ignem purgatorij, vel inferni. Secundum nullus debet petere: quia hoc non eſt in pæna; ſed in illicitis ſuggeſtis & concupitis.

Attendendum autem eſt hìc, quid ſit tentatio: quæ tentatioois incitatio (aliàs incitatiua) qui modi tentationum, & per quæ diabolus tentat, & quandiu. Et quidem potiùs tradendo quàm diſputando diffinimus: Dicentes, quòd tentatio eſt impulſus tentatotis ad illicitum. Voco autem impulſum omnem inclinationem, & inuitationem (aliàs incitationem) qua quis ducitur ad illicitum concupitum, vel dictum, vel factum.

Incitatiua autem tentationis quædam ſunt extra nos, & quædam in oobiſipſis. Extra nos ſunt tria: io quibus ſunt fines & intentiones deſideriorum carnalium: Et illa ſunt, de quibus dicitur 1. *Ioann.* 2. Omne quod eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis, aut concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ: Et illa ſunt, quæ vocantut delitiæ, diuitiæ, & honores laudum, vel dignitatum. Alterum enim eſt vel bonum, quod mouet deſiderium. Et ſi bonum eſt temporale: tunc eſt aut delectabile carni, aut vtile: & alterum quidem eſt in honoribus; delectabile in concupiſcentia carnis: Vtile autem in auaritia; quæ eſt oculorum concupiſcentia.

Si autem tentantia ſunt in nobis: tunc ſunt duo: quorum tamen vnum naſcitur ex altero, ſcilicet, timor humilians & ſuffodiens: & amor proprius inflammans. Timor enim naſcitur ex amore: & de his dicit *Pſalm.* 79. Incenſa igni, & ſuffoſſa ab increpatione vultus tui peribunt. Superbia autem, quæ eſt initium apoſtaſiæ à Deo. Sicut dicitur *Ecleſiaſt.* 10. & Auaritia, quæ eſt libido: & Amor temporalis boni cuiuſcumque: & ſunt magis radices peccatorum, quàm tentationum. Et idem eſt de contemptu, errore, & libidine: Contemptus enim habitualis eſt, quando homo ipſo opere effert ſe non curans præceptum & præceptorem. Et quando ipſo opere non vult ſubdi præcipienti & præcepto, eſt ſuperbia generalis, quæ eſt initium omnis peccati. Error autem eſt generalis, quando noo videt ad dirigendum opus, regulas operis: quia ſic omnis peccans errat: *Heb.* 12. Vt non claudicans quis erret; magis autem ſanetur. Libido autem generalis eſt voluntas paſcens ſe in bono commutabili: Et hæc eſt in omni peccato; Et iſta ſunt radices peccatorum, non tentationum.

Modi autem tentationum dupliciter ſumuntur. Aut enim ſunt ex parte tentatoris; Aut ex parte tentati; aut ea parte vtriuſque ſimul, vnius ſicut agentis: & alterius ſicut patientis.

Ea parte tentatoris ſunt modi, quos tangit *Gregor.* 32. Moral. cap. 9. ſuper illud *Iob.* 40. Ecce Behemoth, &c. Vbi dicit, quòd omnia antiqui hoſtis Deus fideli ſuo ſeruo oſtendit tentamenta: Omne quod opprimendo rapit: Omne quod inſidiando circumuolat: Omne quod minando terret: Omne quod ſuadendo blanditur: Omne quod deſperando frangit: & Omne quod permittendo decipit.

Et notat: Opptimendo rapit duobus modis: quando ſcilicet, in vno non potens vincere, tot ſimul iogerit teotamenta, quòd omnia prouideri non poſſunt: & tunc ab oppreſſo rapit aliquid. Alio modo quando ad malum inclinare aliquem deſperit: tunc enim ad difficile bonum, quod vltra vires eſt, aliquando inſtigat: & à victo laboribus rapit quod intendit: Ita quòd aliquando difficultate deterritus, boonm quod cœperat, dimittit, & ad peccatum redit.

Inſidiando autem circumuolat: maximè quando experiri intendit ad quas vias peccati faciliùs inducat: aut quando vult experiri, cuius ſit virtutis aut debilitatis is, quem tentare intendit.

Comminando autem terret præcipuè: quando reuocare tentat à bono propoſito. Tunc enim comminatur labores, quos inuenturus ſit, ſi propoſitum perficere velit: & malum peius futurum, ſi à cœpto redeat. Et ideò melius ſit non incipere: quàm poſt cœptum retrorſum conuerti.

Suadendo autem blanditur in rebus ad luxum vitæ pertinentibus: quòd videlicet talibus indigeat infirmitas humana fomentis: quòd (aliàs quàm) connaturalia ſint nobis: & quòd adhuc longa vita reſtet, in qua quis pœnitere poſſet: quòd Deus miſericors huiuſmodi non puniat: Et huiuſmodi.

Deſperando autem frangit eum, qui in profundum vitiorum venerit per triſtitiam nimiam: aut quòd conſuetudo de peccatis exire non permittat: aut quòd vires talibus carendi non ſuppetant: aut huiuſmodi.

Promittendo verò decipit: Aliquando promittens impunitatem peccati: & procurans pœnam, ſicut quòd ſuſpenditur. Vel promittit requiem & ſatietatem peccati poſt paruum tempus io peccata expenſum: & facit conſuetudinem

cupiſcentiam tunc magis incaleſcere, & huiuſmodi.

Horum autem differentia ſic habetur, quia diabolus aut intendit experiri quod neſcit: aut propellere ad illicitum committendum. Et ſi intendit experiri, tunc inſidiando circumuolat. Si autem intendit propellere ad illicitum: aut hoc facit, aut quia a malo exitum impedit: & ſic deſperando frangit: aut quia retrahit ab eo, quod eſt verè bonum. Et hoc duobus modis: aut cum violentia, aut ſine violentia. Cum violentia quidem opprimendo rapit: ſine violentia autem comminando terret.

Aut eſt ſecundum inclinationem ad bonum temporale illicitum, & hoc eſt duobus modis: Aut eſt ſecundum fructum dulcedinis boni, ad quem inclinat, & tunc ſuadendo blanditur: Aut ſecundum concomitantia bonum illud: vel adiuncta, & tunc promittendo decipit.

Modi autem, qui ſunt ex parte noſtra, ſunt ſuggeſtio interior, & delectatio, & conſenſus. Suggeſtio quidem ex parte mouentis cognitiuę, ſiue in ratione, ſiue in ſenſualitate: delectatio ex parte concupiſcentiæ: & conſenſus ex parte vtriuſque.

Ex parte diaboli autem & noſtra: ſunt modi, qui dicuntur immiſſiones per Angelos malos. Illos enim diabolus non quidem facit, vel creat: ſed factos immittit in nos, & incendit: Et hi ſunt tam ex parte corporis, quàm ex parte animæ. Ex parte corporis quidem, ſicut dicit *Auguſtinus*, quòd ſanguinem inflammat, vel ponderoſum facit, vel turbat, vel' eſcis vel potibus ſe immiſcet, vt ſaporibus illiciat. Aliquando autem ſunt ex parte animæ: Et tunc aliquando ſunt ex parte phantaſiæ, aut ex parte concupiſcibilis, vel iraſcibilis.

Si ex parte phantaſiæ: tunc ſunt formæ impreſſæ ſpiritui phantaſtico fortiter: Ita quòd quicquid imaginatur, totum refert ad formam illam, ſicut faciunt melancholici. Et ſic ſit multis, quibus ſecundum præſtigia illudit diabolus deterrendo, vel illiciendo. Si autem eſt in concupiſcibili, vel iraſcibili: tunc vel iram, vel concupiſcentiam commouet: vel ad illicite concupiſcendum, vel iraſcendum illicitè. Et iſti ſunt modi tentationum.

Tentat autem aliquando per ſe modis prædictis: Aliquando per alium, quem ad tentandum incitat, & hoc eſt planum: tandiu enim tentatio vocatur, quamdiu non eſt peccatum. Quando autem conſenſus eſt in peccatum, tunc deſinit eſſe tentatio: quia tunc habet propoſitum. Aliquando autem eſt & tentatio & peccatum, ſed diuerſis reſpectibus, ſicut in delectatione: In illa enim ipſa delectatio mala peccatum eſt: Sed inquantum trahit ad vlteriorem conſenſum & ad vlterius opus, tentatio eſt: Et hæc in præſenti de tentatione dicta ſint paucis.

Sed ſciendum, quòd tentatio, qua Chriſtus tentatus fuit, non niſi extrinſecùs fuit aſſumpto corpore, quo diabolus ſe ſenſibus Chriſti præſentauit. Intrinſecùs in Chriſto non fuit motus illicitus, ſicut in nobis. Hoc igitur modo venit in deſertum Chriſtus.

Vt tentaretur à diabolo.

Cuius officium, vt dicit *Chryſoſtomus*, eſt tentare. Et hoc eſt opus eius, cibus, & totum deſiderium. Et ideò nunquam laſſatur de ipſo 1. *Theſ.* 3. Ne fortè tentauerit vos is, qui tentat: & inanis fiat labor veſter, hoc eſt, cuius officium eſt tentare. Deus autem etiam dicitur tentare. *Exodi.* 20. Vt probaret vos, venit Deus: & vt terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis. *Geneſ.* 22. Tentauit Deus Abraham. *Sapientie.* 3. Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos ſe.

Contra hoc autem id eſſe videtur, quod dicitur *Iac.* 1. Nemo cùm tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum eſt; ipſe autem neminem tentat. Reſponſio. Diabolus propriè tentator eſt, ſicut dicit *Apoſtolus*, hoc modo tentationis, ſicut hic loquimur: quia ille impellit ad illicitum; Deus autem dicitur tentare experiendo, non vt ipſe diſcat aliquid, quod ſit in homine; ſed potius, vt homo innoteſcat ſibi, vel alus. Aliquando enim homo neſcit virtutem ſuam: Et ideò de ſe, non ſicut debet, præſumit: Et tunc Deus facit eum cognoſcere ſuam virtutem, ſicut fecit Abrahæ. Aliquando enim nimis præſumit: & tunc valet homini cognoſcere ſuam debilitatem, vt non tantùm in (aliàs de) ſe præſumat. Aliis autem facit innoteſcere hominem, vt maiorem vel minorem de ipſo habeant præſumptionem: Et hoc modo tentat Deus; alio modo diabolus. Diabolus autem deorſum fluens, vel græcè criminator interpretatur: quia eos, quos tentat, quantum valet, deorſum fluere facit.

Et cùm ieiunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit.

Ecce congruitas tentationis ex parte Chriſti tentati: quem ſi omninò fortem inueniſſet, non tentaſſet. Et iterum ſi omnino inueniſſet infirmum, non tentaſſet; ſed omnino ſubieciſſet. Et ideò dicuntur hic duo. Vnum, quod eſt Fortitudinis, quòd ieiunauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ſine eſurie: quod diabolum traxit in admirationem, ſi purus homo poſſet facere. Alterum autem infirmitatis, quod eſt, quòd poſteà poſt tantum ieiunium eſuriit. Et hoc fuit argumentum diabolo, vtrum eſſet Deus, qui eſurire potuit. Dicit autem quadraginta diebus non comediſſe: & addit: quadraginta noctibus, ne credatur noctibus comediſſe.

Attende autem, quòd Moyſes etiam ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & panem non comedit, & aquam non bibit. *Exod.* 34. Elias etiam ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus. 3. *Reg.* 19. Sed ſecundum Hieronymum differt Ieiunium Chriſti à ieiunio illorum, quòd propria virtute ieiunauit: Illi autem virtute aliena: quia Moyſes refectus fuit ex conſortio ſermonis Domini: quia cùm contemplaretur Deum, Ita tota mentis intentio & animæ ferebatur in contemplationem: quòd ſpiritus & calor receſſerunt ab imo corporis, & ferebantur ad intellectum: calor quidem ſpiritum mouendo; ſpiritus formas in-

tellectui miniſtrando:& ſic animæ actio & caloris & ſpiritus minimæ & paucæ fuerunt in corpus, propter qnod corpus ſtetit in membris, & humore, qui diffuſus erat in membris,ſine ſenſibili permutatione: & ſic ieiunauit. Vnde etiam dicitur *Ibidem.* quòd reſplenduit facies ex conſortio ſermonis Domini (aliàs diuini) quia ſpiritus & formæ adeò illuminati ſunt ex ſpecie Dei, quæ apparuit, quòd corpus immutatum fuit in ſplendorem. Elias autem ieiunauit ex fortitudine cibi, non quidem manibus hominum præparati, ſed manibus Angeli; cuius virtute ita contemperatus fuit panis, qnem comedit: & aqua,quam bibit, quòd & nutriebat paulatim quadraginta diebus; & tamen non reſoluebatur niſi per ſucceſſionem quadraginta noctium: Et ideò in fortitudine illius cibi dicitur ambulaſſe. Et hoc non facit cibus ab homine præparatus, qui ſimul reſoluitur & putreſcit, & ideò non poteſt ita diu nutrire: quia ſi ſanus eſt homo, infra ſedecim horas cibus vel digeſtus, vel corruptus, deſcendit ei à ſtomacho. Chriſtus autem neutro horum modorum ieiunauit ſuſtentatus: quia ex contemplatione ſuæ deitatis non abſtrahebantur à corpore anima, & ſpiritus, & calor. Cùm ſimul fuerit comprehenſor & viator: nec etiam cibo aliquo præparato ſic ieiunauit. *Chryſoſtomus* autem aliam dat differentiam, dicens, quòd Moyſes & Elias omnibus diebus ſimul & eſurierunt & ieiunauerunt: Chriſtus autem non. Quia in litera dicitur, quòd poſtea eſuriit. Ex hoc enim modo loquendi intelligitur, quòd quadraginta diebus & noctibus non eſuriit.Et ideò quando voluit, eſuriit; Et quando voluit, non eſuriit. Et erat vtrunque & eſurire & ieiunare in poteſtate ſuæ volnntatis. Et hoc non conueniebat Moyſi & Eliæ, qui neceſſe habebant eſurire. Et ſecundum hoc oportet dicere, quòd poteſtate diuina contenta fuerunt corpora Moyſi & Eliæ, ne reſoluerentur per calorem famis. Dicemus ergo, quòd quadraginta diebus ieiunauit Chriſtus, & hoc fuit magnæ poteſtatis: quia in die operatio, & motus ſenſuum exhaurire debebant humiditatem membrorum, & facere languere & deſtitui, Et quadraginta noctibus dicitur ieiunaſſe, quod fuit iterum poteſtatis: Quia de nocte propter frigus & tenebras mouentur calor & ſpiritus ad interius, & agunt in humidum inuentum diſſoluendo illud: Et ſi non inueniunt, exſiccant corpus.Et hoc non fecerunt in Chriſto: quod iterum fuit poteſtatis. Et in his omnibus oſtendit Chriſtus hoc, quod dixit. *Ioan.* 10. Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam. Nemo tollet eam à me; ſed ego ponam eam, & iterum ſumo eam, Quod autem dicit,

Poſtea eſuriit.

Notatur, quòd tunc vires naturales (aliàs naturalis) caloris & ſpiritus in corpus agere præcepit. Et ſic & ieiunium, & eſuries fuerunt, vt dictum eſt, ſecundum ſuæ voluntatis poteſtatem. Sic igitur Chriſtus quadraginta diebus & qnadraginta noctibus ieiunauit: & poſteà eſuriit.

Et accedens tentator dixit ei.

Hic incipit pars, quæ eſt de tentatione: Et diuiditur in tres partes, ſecundum tres tentationes, quas inducit, vt patet: quarum prima eſt de gula, quæ tractatur hic: Et diuiditur in duos paragraphos.In tentationem videlicet, tentatoris ſiue actiuam: & in reſponſioné excluſiuam tentationis diaboli, ſicut patet in litera. Circa tentationem actiuam duo dicuntur, ſcilicet, tentatoris appropinquatio ad tentatum, & tentationis expoſitio, quæ patent in littera, De Appropinquatione tentatoris dicit.

Et accedens tentator.

Et hic acceſſus aliter accipitur in Chriſto, & aliter in membris. In tentatione enim Chriſti non fuit acceſſus niſi exteriùs ſecundum locum. In nobis autem, qui corrupti ſumus per peccatum, eſt acceſſus per appropinquationem ſimilitudinis, quæ eſt primus motus in cogitatione, vel concupiſcentia eius, quod perſuadet.

Attende autem, quòd in quolibet genere vno eſt aliquod vnum primum: Et ita eſt in genere tentationis, primus motus ad illicitum, interior cogitatio illiciti (alias illicitè) trahens concupiſcentiam: Et hæc vocatur cogitatio effectiua, ſiue practica græco nomine: quæ meo iudicio primus eſt motus & peccatum: ſed minima differentia eſt peccati: ita quòd etiam deletur per auerſionem ab illicito concepto. Et tunc dicitur conteri caput ſerpentis. *Geneſ.* 3. Hoc eſt initium peccati. Exterior autem motus ſuggeſtionis hoſtis ſimpliciter tentatio eſt: & non peccatum eius, qui tentatur: ſed peccatum tentatoris. Et hoc modo fuit ſuggeſtio in tentatione Chriſti. Cum autem primus motus in genere peccati ſit ſuggeſtio cogitationis interioris. Secundus motus in eodem genere eſt delectatio, & conſenſus vel diſſimulatio rationis: Et tertius Voluntas perficiendi. Et quartus impetus ad opus. Et ratione horum dicitur motus primus. Quòd autem quidam diſtinguunt primò primum, qui eſt in cogitatione (aliàs tentatione) ſimplici, vel ſuggeſtione interiori, & præuenit rationem: Et ſecundò primum, quem videt ratio, ego non approbo: quia peccatum incipit in primo motu, qui præuenit rationem. Vires enim inferiores animæ ſenſibilis participant aliqualiter rationem, vt dicunt *Ariſtotiles* & *Damaſcenus*. Et ideò poſſunt eſſe ſubiectum peccati: non enim eſſent ordinabiles à ratione, niſi aliqualiter ſecundum formam participarẽt rationem. Sic ergo,

Accedens tentator.

Paſſibus localibus ad Chriſtum & ſimilitudine perſuaſionis ad membra.

Dixit ei.

Per corpus aſſumptum: nobis autem dicit per id, quod in nobis ſeminarium ſuæ perſuaſionis immittit.

Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant.

Ecce Tentatio: Et dicuntur duo. Primum eſt explorationis, ſiue experientiæ, quia experiri vult quod neſcit: Et ſecundum eſt perſuaſionis ſuæ voluntatis, quod experiri vult. Hoc eſt quod dicit.

Si

Si filius Dei es.

In hoc enim dubitauit. Quia quòd eſſet filius Dei: ex ſtella, etiam teſtimonio Ioannis, & Paſtoribus, & Symeone arguit. Quòd autem homo infirmus ſit: ex facie & aliis arguebat defectuum paſſionibus: Et ideò dubitauit. Libenter autem expertus fuiſſet, vt ſi homo purus eſſet, ſtuderet præualere ei in aliquo peccato, ſicut aliis præualuerat omnibus. Si autem filius Dei eſſet, deſiſteret ab ipſo, & non perſuaderet Paſſionem: vt non citò homo redimeretur. Et huiuſmodi lectura eſt ſecundum *Chryſoſtomum* Et ideò dicit. Si filius Dei es, ſicut dicitur,

Dic vt lapides iſti panes fiant.

Demonſtrabat lapides, quorum copioſa multitudo iacebat in deſerto.

Et attende, quòd in iſta tentatione non perſuadet delitias: ſed prætextu neceſſitatis nititur inducere Chriſtum, quòd motum carnis faciat præire motum ſpiritus: Et ſic faciat in eo cauſam & principium non vnius: ſed omnis peruerſitatis Quia omnis peruerſitas hominis oritur ex hoc, quòd caro præit & imperat ſpiritui *Gal*. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem: vt non quæcunque vultis, illa faciatis, *Eccleſiaſt*. 18. Fili, poſt concupiſcentias tuas non eas; & à voluntate tua auertere. Si enim præſtes animæ, ſiue animalitati tuæ concupiſcentias ſuas, faciet te in gaudium inimicis tuis. Nititur ergo Diabolus, quòd ſpiritus non ſit ductor operum & actor; ſed carnalis concupiſcentia, & hoc ſub prætextu neceſſitatis, vt minus aduertatur.

Et attende, qualiter nititur etiam ad inanem gloriam: quia inanis gloria eſſet, ſi hoc vellet conſequi per miraculum: cum potiùs panis in labore ſit ſumendus. *Pſal*. 127. Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus &c. *Pſalm*. 126. Surgite poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris. *Iob*. 5. Homo ad laborem naſcitur.

Qui reſpondens dixit: Scriptum eſt: Non in ſolo pane viuit homo; ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.

Ecce Reſponſio Saluatoris: Et innuit tria: Cautelam abſconſionis contra id, quod experiri voluit: Reprehenſionem contra voluntatem perſuaſionis: Et inſufficientiam contra id, quod neceſſitati famis laborabat conſulere. Primum notatur in hoc, quòd non ex ſe, ſed ex ſcriptura reſpondet. Hoc enim cõmune eſt Deo & homini: & ideò ex hoc nec vnum, nec aliud poteſt cognoſcere. *Pſal*.119. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi contra linguam doloſam. Sagittæ potentis acutæ, hoc eſt, acutæ veritatis auctoritates de arcu ſcripturæ potentis intellectu virtute directæ. Contrà voluntatem perſuaſionis dicit,

Non in ſolo pane.

Corporali.

Viuit homo.

Quaſi d. Tu tentator es, & iniqua perſuades: quia ſi panis reficere debeat, non erit ſolus, ſed oportet, quòd ſit virtus ſpiritus in pane per verbum, ſicut infra patebit: & tunc oportet præire ſpiritum, quem tu perſuades poſtponere. 1. *Timot*. 4. Omnis creatura Dei bona: & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem *Pſal*. 21. Edent pauperes & ſaturabuntur: & laudabunt Dominum. Contra falſum conſilium de ſubuentione neceſſitatis dicit viuere hominem.

In omni verbo, quod procedit de ore Dei.

Et ex quo verbo viuit homo: vita dependet à verbo: non de pane niſi ſecundum quod virtus verbi eſt in ipſo. Cum enim verbum Dei patris conſubſtantiale ſibi ſit filius, verbum illud eſt ars plena rationibus & ideis viuis, & lucentibus, quæ in ipſo ſunt vita & lux omnium eorum, quæ per creationem, vel per naturam producuntur. Ideæ autem ſiue formæ illæ artis & mentis diuinæ, quæ in verbo ſunt, prodeunt in corpora creata, vel generata, quando formantur & à Deo eſſe accipiunt: nec aliquid valent, niſi per formas illas. Propter quod dicit *Anſ*. quòd vnumquodque tunc verè eſt & facit, quando eſt, & facit hoc, ad quod eſt in mente diuina. Et ſic triplex eſt verbum: Vnum increatum, & generatum, quod eſt filius: Alterum increatum, quod eſt forma per ſapientiam Dei impreſſa rei naturali factæ. Et ſimile huic eſt in artifice carpentario, qui lumen intellectus ſui habet tanquam verbum ſui intellectus, quo ſe ſuus in ipſo intuetur intellectus: & habet in ipſo lumine formas omnium, quæ carpentat, quæ ſunt rationes ſuorum operum: Et ex his ſimiles formas producit in ligna, quæ carpentat. Omninò autem ex ſimilibus formis operatur medicus, & faber ferrarius, & quilibet alius: Ita quod domus eſt ex domo, & ſanitas ex ſanitate: ea, quæ eſt in complexione humorum, eſt ex ea, quæ eſt in anima medici. Similiter autem eſt in ſummo ſpiritu, qui cùm cogitando intuetur ſe in lumine intellectus ſui, dicit ſe & verbum ſuum conſubſtantiale ſibi, filius eius eſt. Et in illo lumine verbi ſplendent ideæ omnium factorum, quæ ſunt rationes operum ſuorum: ex quibus procedunt in res naturales formæ rerum, per quas in eſſe naturali ſunt hoc, quod ſunt. Propter quod à Platone etiam imagines dictæ ſunt: quia ſunt primarum formarum, quæ in mente diuina conceptæ ſunt, quædam imitationes.

Eſt ergo triplex verbum Dei. Primum eſt coæternum & conſubſtantiale, quod generat, quando intuetur ſe: Secundum, quod eſt exemplar, & idea, & ratio rerum, ad quod fiunt res: Tertium, quod incorporatum eſt rebus, à quo eſt res, hoc quod eſt: & illud dependet à medio verbo, & medium radicatur in primo. Et patet, quòd nihil virtutis eſt in aliqua re, niſi ex verbo Dei. Hinc eſt, quod dicit *Auguſtinus ſuper Ioan*. quòd eodem verbo, quo panibus quinque millia hominum ex paucis granis paſcit totum mundum, & hoc tamen nemo miratur. Illud mirantur ho-

mines, non quia maius eſt, ſed quia rarius eſt. Et hoc eſt, quod dicit.

In omni verbo Dei.

Deuter. 8. Sap. 16. Non natiuitatis fructus paſcunt homines: ſed ſermo tuus, qui in te crediderunt, conſeruat. A verbo enim Dei dependet virtus & conſeruatio omnium. Dicit autem.

In omni verbo, quod procedit de ore Dei.

Vt in proceſſione notet verbum procedens ad exterius in res factas. Per os autem profuſiuam naturam Patris, à qua procedit quicquid eſt in omnibus rebus. Os tamen Patris etiam dicitur Filius loquens eum in mundo. *Iſa. 40.* Videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum eſt. Dicitur etiam os quilibet pronuncians verbum Dei. *Iere. 15.* Si ſeparaueris pretioſum a vili, quaſi os meum eris: ſed omnia verba talium dependent à verbo Dei, quod dicit per ſe ipſum, & in quo eſt operatiuum omnium rerum *Iſa. 55.* Quomodo deſcendit imber & nix de cælo: & illuc vltra non reuertitur, ſed inebriat terram, & infundit eam: & dat ſemen ſerenti & panem comedenti. Sic erit verbum, quod egreditur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum: ſed faciet quæcunque volui: & proſperabitur in his, ad quod miſi illud.

Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi.

Hic incipit ſecunda tentatio, quæ eſt de inani gloria. Et obiicitur de ordine. Quia *Lucæ 4.* hanc ponit vltimam: & eam, quam iſte ponit vltimam, Lucas ponit mediam. Et videtur probabilius eſſe quod dicit Lucas: vt illæ videlicet continue factæ ſint, quæ factæ ſunt in deſerto; Et poſtea tranſtulerit eum in ciuitatem: quam quòd vna facta ſit in deſerto, & ſecunda in ciuitate, & iterum redierunt in deſertum, & ibi perfecta ſit vltima. Et dicendum cum *beato Gregorio*: quòd Lucas in ordine tentationum ſequitur veritatem hiſtoriæ. Sed quia Chriſtus in tentationibus intendit in eiſdem vincere diabolum, in quibus ipſe vicit Adam.

Ideò Matthæus proſequitur ordinem tentationum Adæ. *Gen.* enim 3. dicit Adæ: In quacunque die comederitis ex eo: ecce gula, eritis ſicut dij: ecce inanis gloria, ſcientes bonum & malum: ecce auaritia, quæ non tantùm eſt pecuniæ, ſed etiam ſcientiæ. Et ita penes intentionem victoriæ tentationum, quam Chriſtus habuit, ſumitur ordo Matthæi; Penes veritatem hiſtoriæ ſumitur ordo Lucæ: vt vtrumque per duos Euangeliſtas habeamus. Et ideò Spiritus ſanctus voluit, quòd duo ſcriberent eas. Hæc autem pars, ſicut præcedens, diuiditur in partes duas: In quarum prima ponitur diaboli tentatio: Et in ſecunda per Chriſtum tentationis eliſio. Et hæc patent in litera. Tentatio autem diaboli habet tres paragraphos, in quorum primo quæritur tentatoris opportunitas: in ſecundo tentatio: & in tertio perſuaſio: vt inducat faciliùs per ſcripturæ allegationem. In primo horum tria dicuntur, ſcilicet, tempus, appropinquatio tentatoris, & loci congruitas. Tempus importatur, quando dicit.

Tunc.

Et hoc fuit, cùm magna facta meritorum præceſſerant in ieiunio: tunc enim aliquis ſe maiorem apud Deum reputat, & citiùs de Deo præſumens Deum tentat. Et ſubiungit.

Aſſumpſit eum diabolus

Et tangitur appropinquatio tentatoris ad tentatum: quod exponendum eſt ſicut ſuperius.

Et attende, quòd quidam Sanctorum videntur dicere, quòd aſſumpſit eum, portando ſuper ſe corporaliter aſſumpto corpore. Sed *Chryſoſtom.* dicit, quòd aſſumpſit eum, ducendo poſt ſe. Et hoc ego melius credo: Et quodlibet iſtorum dicatur, miranda eſt Dei patientia, quòd ita & a tali portari, & adduci voluit: & mirandus eſt zelus ſalutis noſtræ in Chriſto: propter quem ſe ita portari, & adduci voluit à diabolo & propter quem ſe poſteà à membris diaboli permiſit occidi. *Pſal. 68* Zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.

In ſanctam ciuitatem.

Iſtud eſt tertium: & tangit duo: congruitatem videlicet ex loco communi: & congruitatem ex loco proprio. Ex loco communi, quòd aſſumpſit eum in ſanctam ciuitatem Ieruſalem, quæ ſancta dicitur propter templum & cultum legis, & Sacramentorum exhibitionem: & præcipuè, quia ibi fuit fundendus ſanguis Chriſti omnia ſanctificans. *Iſa. 52* Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem ciuitas ſancta. *Matth. 27.* Exeuntes de monumentis venerunt in ciuitatem ſanctam, & apparuerunt multis. *Iſa. 64.* Domus ſanctificationis noſtræ, & gloriæ noſtræ: vbi te laudauerunt patres noſtri, verſa eſt in exuſtionem ignis. Habet autem hic locus opportunitatem ad inanem gloriam: eo quòd in loco, in quo magna facta ſunt per multos, faciliùs ſurrepit tentatio aliquid magnum faciendi, vt in gloria ſit, ſicut multi in loco illo glorioſi habiti ſunt.

Et ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi.

Quidam dicunt: quòd pinnaculum fuit cacumen ſummæ altitudinis templi: & hoc non eſt probabile; ſed ſecundum quod innuitur in *Ezechie. 41.* Exedræ fuerunt in templo, hoc eſt, exteriores ædes per modum pinnarum prominentes à fronte templi, vbi erant cathedræ concionantium & docentium Sacerdotum, ſicut ipſo nomine ſignificatur: quia Cathedra dicitur ædes cathegoriæ, vel cathechiſmi, hoc eſt, prædicationis vel doctrinæ: & fuerunt ad ſimilitudinem ambonum, qui fiunt apud nos in muris Eccleſiarum, vnde prædicatur populo, Et quia illæ eleuatæ fuerunt, vt inde loquerentur Sacerdotes & Leuitæ (qui erant in atrio interiori) populo, qui erat in atrio exteriori. Ibi in alto vel poſuit, vel duxit eum: quia ibi per inanem gloriam multos vicerat. *Iob. 41.* Omne ſublime videt: & ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. *Iſa 14.* Supra aſtra cæli exaltabo ſolium meum.

Sed quæritur; Quòd ſi ſtatuit eum in tam eminenti

nenti loco, quare non videbatur ab aliis? Dicendum *ſecund. glo.* quòd diabolus egit hoc, vt videretur ab hominibus: vt magis ex contuitu multorum de eleuatione tentaretur. Sed Chriſtus, ignorante diabolo, ſemper egit quod à nullo videbatur: Et ideò acclamatio populi nulla fuit.

Et dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorſum: ſcriptum eſt enim: Quia Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

Ecce tentatio: & habet duo; experientiam, & tentationem. Id quod experiri vult eſt, quòd dicit.

Si filius Dei es.

Et eſt exponendum ſicut ſuprà.

Mitte te deorſum.

Probtosè dicitur, vt prouocet: quia prouocatus animus citiùs inclinatur ad malum. Honeſte enim dixiſſet: ſine adminiculo tranſpone te inferiùs ſecundum tamen ſuum affectum congruè locutus eſt: quia voluntatem ſuam (quæ deorſum fluens vocatur) non perficit, niſi qui deorſum ſe mittit *Ezech.* 28. In terra proieci te: ante faciē regum dedi te: filiorum autem Dei eſt aſcendere ſurſum. *Coloſ.* 3. Quæ ſurſum ſunt, quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens. Quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram.

Scriptum eſt enim.

Pſal. 9. Adhibet ſcripturam, vt faciliùs perſuadeat: & præcipue ideò, quia in ſuperioribus Chriſtus ſibi per ſcripturam reſponderat.

Quia Angelis ſuis.

In iſta ſcriptura tria dicuntur: Primum eſt neceſſitas faciendi impoſita Angelis: Secundum efficacia operis cuſtodiæ Angelorum: Tertium, pœnæ immunitas eorum, qui ab Angelis cuſtodiuntur: Et eſt ſenſus, facere poteris, quod perſuadeo: quia ex mandato Dei Angeli te cuſtodiendi habent neceſſitatem: ex virtute manuum Angelorum habebit cuſtodia eorum efficaciam: ex immunitate prædicta per prophetiam, nullam penitùs ſenties colliſionem. Et hoc eſt.

Quia Angelis ſuis mandauit de te.

Sed diabolus peruerſo intellectu attribuit capiti, quod bene dictum eſt de membris: quia Chriſtus non habuit Angelos ad cuſtodiam, quia non indiguit; ſed membra. Et ideò datum eſt hoc mandatum Angelis, vt cuſtodiant membra. *Mat.* 18. Angeli eorum ſemper vident faciem Patris mei, qui in cælis eſt. *Hebr.* 1. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?

Et in manibus tollent te.

Ecce efficacia cuſtodiæ. Manus autem: quia eſt organum organorum ad multa ordinata opera. Ideò dicitur organum intellectus operatiui: & per ipſam ſignificatur intellectualis & efficax Angelorum operatio circa cuſtodiendos. 4. *Reg.* 6. Elizeus per Angelos capit exercitum Syriæ.

Ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

Ecce Immunitas pœnæ: quia ſi ſecuritas datur, ne pes impingat: multò magis ne totum corpus caſu colliſionem patiatur. *Gen.* 32. Caſtra Dei ſunt hæc. *Zach.* 2. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Et attende aſtutiam diaboli: quia tacet hoc, quod contra ſe dictum nouerat cōſequenter in prophetia. Super aſpidem & baſiliſcu ambulabis: & conculcabis leonē & draconem.

Ait illi I E S V S rurſum: ſcriptum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum.

Reſponſio eſt Chriſti temperata: vt experiri nō poſſit quod quærit: & perſuadere non valeat hoc, de quo tentauit. Propter primum dicit.

Scriptum eſt.

Sequi enim ſcripturam, eſt ſanctorum, & non negatur Dei filiatio. Et hoc eſt, quod dicit.

Scriptum eſt.

Deutero. 6.

Non tentabis Dominum Deum tuum.

Tentare Deum, eſt ſe inijcere periculo, vt experiatur an Deus miraculo eripere velit: cum ex humana ratione promptum habeat quid facere poſſit. 1. *Corinth.* 10. Neque tentemus Deum, ſicut quidam tentauerunt, & perierunt ab exterminatore. Si tamen à Deo offerretur ſignum: petere poſſemus & deberemus. Et ideò reprehenditur Achaz. *Iſa.* 7. Cui cum diceretur: Pete tibi ſignum &c. Reſpondit: Non petam & non tentabo Dominum: Sic enim ſignum petere: non eſt tentare Dominum.

Iterum aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valdè, & oſtendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.

Iſta eſt tertia tentatio facta in deſerto: & habet duo: tentationem, & reſponſionem. Tentatio autem ipſa duo habet. Primò enim ponit inducentia ad faciliùs conſentiendum: & Secundò ſubiungit tentationem. Inducentia autem ſunt aſſumptio:

In montem excelſum valdè.

Qui in deſerto fuit, quod erat inter Ieruſalem & Iericho, vbi perfecta fuit tentatio: quia ibi ſæpe multos habuit ſibi conſentientes diabolus: eo quòd ibi latrones habitabant, homines ſpoliantes & occidentes. *Luc.* 10. Quidam homo deſcendebat à Ieruſ. in Iericho, & incidit in latrones. Et ideò etiam locus doim, hoc eſto ſanguinis dicebatur, propter multum ſanguinem, qui ibi fundebatur. Erat enim mons, vnde eminùs videri poterat. Secundum inducens ex viſu fuit, quòd.

Oſtendit ei omnia regna mundi.

Non quòd viſum Chriſti ampliauerit: quia de hoc poteſtatem, non habuit; ſed quòd indicauerit, in quibus eſſent mundi partibus ſicut verſus partes illas Roma & regnum eius: & verſus illas alias Græcia & regnū eius, & ſic de alijs. Dicit autē.

Regna & gloriam eorum,

Quia in nomine regni: importantur diuitiæ & poteſtates & in nomine gloriæ, importantur honores adiuncti: vt omnibus ſimul coniunctis appetibilibus faciliùs perſuaderet.

In nobis autem mons iſte eſt mons ambitionis: vnde longè videmus, quod ambimus. *Ier.* 51. Ecce ego ad te mons peſtifer, qui corrumpis gentes *Zach.* 4. Quid tu mons magne aduerſus Zorobabel in planum: Super iſtud: ceciderunt fortes Iſraël, & interierunt arma bellica Eccleſiæ. 2. *Reg.* 1. Gloria autem eſt appetitus laudis & excellentiæ *Pſal.* 51. Quid gloriaris in malitia. *Gal.* 5. Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri IESV Chriſti, hoc eſt, in crucis humilitate, non in montis vertice.

Et dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me.

Ecce tentatio.

Hæc omnia tibi dabo.

Hic promittendo decipere tentat: quia non habet poteſtatem dandi aliquid, cũ nihil ſuum ſit. *Pſal.* 23. Domini eſt terra & plenitudo eius. Licet enim *Inf.* a. 6. dicatur mammona Dæmon, qui præeſt diuitiis: hoc non ideò dicitur quòd ſuæ ſint; ſed quia præeſt illicitæ acquiſitioni & retentioni illicitæ diuitiarum.

Si cadens.

Non enim adoraret, niſi priùs caderet. Attende autem quòd cadere in proſtratione, eſt propriè hominis coram Creatore: quia eſt recognitio, quòd non ſumus per nos niſi cinis & puluis: & erecti ſumus per Creatorem in hoc, quòd ſumus. Hanc autẽ reuerentiam Creatori debitam ſemper vſurpauit ſibi diabolus: quæ græcè latreoſis vocatur, ſicut ſuperiùs diximus: Et ideò etiam idololatriam inuenit: vt in idolis hæc ſeruitus ſibi exhiberetur. Et hoc eſt, quod ſequitur.

Adoraueris me.

Et hoc ad vltimum induxit: quia hoc maximè deſiderauit.

Tunc dixit ei IESVS: Vade Sathana: Scriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.

Reſponſio eſt Chriſti duo habens: Vnum eſt repulſa diaboli cum obiurgatione: & alterum, excluſio tentationis. De primo.

Va. ſatha.

Hoc eſt criminator. Docet (aliàs Decet) enim nos hoc facto patientes eſſe in iniuria propria; ſed in iniuria diuina nullo modo patienter diſſimulare. Sicut Mardochæus noluit honorem Dei ſui transferre ad hominem *Eſther.* 13. Et Dominus iniuriam Deo in templo facientes expulit flagello. *Ioan.* 2. Et in *Deut.* 17. præcipitur lapidibus obrui, qui ſibi vendicat honorem deitatis: vt ad aliud aliquid deitatem retorqueat.

Scriptum eſt.

Deut. 6.

Dominum Deum tuum adorabis.

Omnis creatura tam homo, quàm Angelus, quàm etiam tu diabole.

Et illi ſoli ſeruies.

Hoc eſt, ſeruitutem latreoſis impendes. *Pſal.* 44. Ipſe eſt Dominus Deus tuus: & adorabunt eum. Eſt autem vnus Deus Pater & Filius & Spiritus ſanctus. *Exo.* 10. & *Deut.* 6. Dominus Deus tuus vnus eſt: non erunt tibi dij &c.

Tunc reliquit eum diabolus: & ecce Angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.

Hic incipit pars, quæ eſt de tentationum effectibus. Et eſt fuga diaboli, ſicut poteſtatis aduerſæ: & coniunctio Angelorum, ſicut virtutum cæleſtium. Hoc enim efficit victoria tentationum in nobis, pro qua tentationem vicit Chriſtus, vt in nobis iſta efficeret. De primo autẽ dicit, quòd.

Tunc.

Victus & confuſus.

Reliquit eum diabolus.

Ille princeps dæmonum lucifer, qui primum hominem tentauit. Reliquit autem non loco tantum; ſed in poteſtate tentandi: diabolus enim victus ab aliquo, vt dicunt Sancti, non audet vlteriùs tentare. Poteſtatẽ etiam diminutam tentandi habet nos, poſtquam confuſus eſt a Chriſto. Dicũt autẽ *quidam* quòd reliquit eũ recedens in ignem æternum. Et ideò dicitur, quòd religauit eum in infernum vſque ad vltima tempora, quando ſoluetur Sathanas, & dabitur ei licentia tentandi temporibus Antichriſti. Vſque enim ad illa tempora diminutam habet poteſtatem, & ligatam tentandi per ſe ipſum. *Apocalyp.* 20. Vidi Angelum deſcendentem de cœlo (hoc eſt Chriſtum, qui vocatur *Iſai.* 9. magni conſilij Angelus) habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua, & apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus & ſathanas: & ligauit eum per annos mille, hoc eſt, per totum tempus gratiæ, & miſit eum in abyſſum, & clauſit & ſignauit ſuper eum: vt non ampliùs gentes decipiat, donec conſummantur mille anni: & poſt hoc oportet illum ſoluere modico tempore. 1. *Pet.* 5. Aduerſarius veſter diabolus circuit quærens quem deuoret: cui reſiſtite fortes in fide. *Iaco.* 4. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis: Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis *Apoc.* Proiectus eſt ille magnus draco ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus & ſathanas.

Et ecce Angeli,

Secundus eſt effectus; quia per victoriam tentationum meruit nobis cõiunctionem Angelorum. Et dicuntur duo, acceſſus videlicet, & miniſterium. De primo dicit tria promptitudinem, dignitatem, & familiaritatem. Promptitudo intelligitur per demonſtrationem, cùm dicit.

Ecce.

Quaſi dicat, promptum & ſtatim. *Matth.* 26. An putas, quia non poſſum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum, quaſi dicat, In promptu ſunt: ſed ad meam indigentiam non, ſed membrorum.

Angeli

Angeli.

Ecce dignitas, quia dicit *Hieron.* Magna dignitas eſt animarum, quòd habent cuſtodiam Angelorum: Vnde tales & tanti noſtri dicuntur. *Matt.* 16. Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, qui in cælis eſt.

Acceſſerunt.

Ecce propinquitas & familiaritas: Et ideò nobiſcum eſſe dicuntur 4. *Reg.* 6. Noli timere: plures enim nobiſcum ſunt quàm cum illis. *Ioſ.* 5. Sum princeps exercitus Domini, & nunc venio.

Et miniſtrabit ei.

Non ex indigentia, ſed ex reuerentia in capite: nobis autem ex indigentia noſtra miniſtrant. Et dicitur generaliter, miniſtrabant, vt omne miniſterium, quo indigemus intelligatur. *Hebr.* 1. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? Vnde, 2. *Machab.* 10. Apparuerunt circa Machabæum quinque viri protegentes Machabæum, & in alios tela ignea iacientes: ex quibus perturbati cadebant. Et quinque viri quinque ſignificabant choros Angelorum, vſum exterioris officij circa nos habentes hoc eſt, Virtutes, Poteſtates, Principatus, Archangeli, & Angeli: Hi etiam ſecundum ſua officia miniſtrant nobis, etiam quando non videmus eos. Sic ergo dictum ſit de tentatione.

Cùm autem audiſſet IESVS, quòd Ioannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam: Et relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in ciuitate Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Neptalim.

Poſtquàm in præcedentibus determinatum eſt de Sacramento regenerationis, quo perficitur noſtra ſanctificatio ſecundum interiorem hominem: Tangit illuminationem, qua docemnt de regenerantibus: Et durat vſque ad Capitulum 26. Vbi incipit tradere Sacramenta paſſionis & Reſurrectionis: quæ ipſe in ſe ipſo perfecit. Quæ ſicut cauſæ efficientes operantur, & faciunt in Sacramentis Eccleſiæ: & dant eis virtutem, qua (aliàs quia) nos regenerant. Talis autem ordo congruit: quia ſicut medicina nihil operatur, niſi coniuncta calori naturali corporis eius, in quo operatur ſanitatem: ita Sacramenta Chriſti & Eccleſiæ nihil omnino operantur, niſi coniuncta animæ per cognitionem & deuotionem. Et ideò oportet præmittere ſermonem oſtendentem Sacramenta, & inducentem ad deuotionem eorum: Et hunc oportet confirmari per miracula: Et hoc fit ab hoc loco vſque ad Paſſionem. Diuiditur autem in partes duas: In quarum prima fit prælibatio totius, quod intenditur, & in ſecunda ponitur executio: Et hæc incipit in ſequenti capitulo. Prælibatio autem doctrinæ & confirmationis eius habet partes tres: Ita quòd in prima perlibat, quòd oportet huius doctrinæ eſſe initium; In Secunda autem prælibat, quem oportet eſſe huius doctrinæ miniſtrum conuenientem: In Tertia autem prælibat quem oportet eſſe Modum & officium. Secunda incipit *ibi* [Ambulans autem iuxta mare] Tertia incipit *ibi* [Et circuibat IESVS totam Galilæam] Prima autem harum diuiditur in duas: In quarum prima conueniens determinat initium quantum ad auditorem: Et in ſecunda determinat conueniens initium quantum ad materiam rei prædicandæ. *Ibi* [Et exinde cæpit IESVS prædicare & dicere]

Et ſi dicitur, quòd non debet in doctrina determinari initium quantum ad auditorem. Dicendum eſt, quòd ſecus eſt in doctrina morali, & in doctrina, quæ non eſt niſi ſciendi gratia. In ſcientiis enim theoricis (aliàs rhetoricis) non quæritur, qualis ſit auditor; ſed in moralibus ſecundum principium ſcientiæ oportet determinare auditorem, ſicut patet per *Ariſtot. in* 1. *Ethic.* Et ita oportet facere hic. Circa primum horum ſunt duo paragraphi: Quorum primus eſt de inceptione quoad auditorem: & ſecundus eſt de confirmatione huius per ſcripturam, vt patet in litera. Circa primum horum tangit quinque: quorum primum eſt occaſio, per quam venit ad eos, qui primùm audire debebant: Secundum eſt locus communis auditus primi ſuæ prædicationis: Tertium eſt, qualiter declinauit quædam loca, in quibus non conueniebat eú primùm prædicare: Quartum autem eſt, qualiter venit ad locum, vbi conueniebat incipere: Et quintum eſt deſcriptio illorum locorum. Et hæc patent per ordinem in litera. De primo dicit.

Cùm autem audiſſet.

Attende autem quòd Matthæus, ſicut & Lucas, & Marcus prætermittit primum aduentum Domini in Galilæam poſtea quàm baptizatus eſt quando mutauit aquam in vinum, & cum matre & diſcipulis Capharnaum manſit: A quâ ciuitata propter Paſcha Ieruſalem aſcendit: & inde venit in Iudæam, & per diſcipulos baptizauit: Cùm etiam Ioannes in Aennon iuxta Salim baptizaret, ſicut dicitur *Ioan.* 3. Et tunc primò audiens.

Quòd Ioannes traditus eſſet &c.

Dicitur autem traditus: quia à Iudæis conſentientibus in mortem eius traditus eſt Herodi: qui etiam reprehenderunt eum, quòd baptizaret, cùm nec eſſet Chriſtus, neque Elias, neque Propheta. Fuit etiam traditus permiſſiuè à Deo, vt dicit *Chryſoſt.* Et cùm ſimilem iam inuidiam concepiſſent contra Ieſum: eo quòd, ſicut dicitur *Ioan.* 3. audierunt, quòd baptizaret, & plures diſcipulos faceret, quàm Ioannes fecerat. Tunc primùm.

Seceſſit in Galilæam.

Ecce ſecundũ: vbi tangit locũ communem, in quo initiari conuenit prædicationẽ iſtam. Et ab iſto loco incipiunt tres Euang. intermittẽtes facta vnius anni, quæ ſolus ponit Ioannes: eo quòd vltimò ſcripſit, & vidit ea in alijs deeſſe. *Luc.* 23. Cõmouit populum docens per vniuerſam Iudæam, incipiens à Galilæa vſque huc.

Et relicta ciuitate Nazareth.

Ecce tertium, vbi dicit, quas ciuitates reliquit.

Licet

Licet enim in Nazareth annunciatus, conceptus, & educatus ſit: tamen ibi prædicare non incepit: quia non erat metropolis Galilææ. Nec conueniebat incipere niſi in loco ſolemni & publico. Aſſignantur autem tres cauſæ, quare huc ſeceſſit à Iudæa: Vna quidem, quæ dicta eſt: quatenus ad locum aptum in initio ſuæ prædicationis veniret: Alia autem eſt, vt paſſionem ſuam vſque ad tempus congruum differret: Et tertia, vt nos in periculis ſecedere doceret. Viuente autem & libero à captiuitate exiſtente Ioanne, non prædicauit apertè: quia hoc Præcurſori debebatur, & ne putaretur Ioanni velle derogare. His ergo de cauſis

Venit.

In Galilæam.

Et habitauit in ciuitate Capharnaum.

Ecce quartum, vbi determinat locum ſolennem, vnde incepit: ſecundum interpretationem enim nominis ſui Capharnaum villa pulcherrima dicebatur, & fuit. Et hanc deſcribit quo ad ſitum dupliciter. Secundum locum, in quo ſita eſt: & ſecundum ſortes tribuum, inter quas fuit: & hoc eſt quintum. De loco quidem dicit, quòd fuit.

Maritima.

Et dicitur mare hìc ſtagnum Tyberiadis, ſiue Genezareth more Hebræorum, qui quaſlibet aquarum congregationes maria vocant: tamen ibi etiam fuerunt quædam ſalinæ, ex quibus fortè maris nomen accepit. Per ſortes autem deſcribit, cum dicit.

In finibus Zabulon & Neptalim.

Quia inter ſortes illas, quaſi inter gentiles (qui erant in Galilæa gentium) & Iudæos fuit ſita: Et ibi conueniebat incipere prædicationem, ſicut inferiùs patebit.

Vt adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam. Terra Zabulon, & terra Neptalim, via maris trans Iordanem, Galilæa gentium: populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: & ſedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.

In iſto paragrapho probat ibi conuenientiùs incipere & dicit duo, ſcilicet: Scripturæ impletionem: ipſam ſcripturam impletam. Impletionem dicit adimpletionem: quia gratia (quæ per IESVM Chriſtum facta eſt, veritas. *Ioan.* 1.) ſuperadimplendo datur.

Per Iſaiam Prophetam 9. Terra Zabulon.

Ecce Scriptura: & tangit tria. Primò Deſcriptionem eorum, à quibus incipitur. Secundò, qualiter illuxit prædicatio: & tertiò, quo fructu: Et hæc patebunt in littera. Deſcriptionem eorum, à quibus incepit, dicit per ſortes, & per ſitum, ſicut in præhabitis dictum eſt. Per ſortes dicit.

Terra Zabulon & terra Neptalim.

Et eſt ſecundum Euangeliſtam vocatiui caſus. Per ſitum autem eodem caſu dicit.

Via maris.

Et hunc ſitum determinat in comparatione ad Ieruſalem: quæ fuit ciuitas ſanctificationis, cùm dicit.

Trans Iordanem.

vbi Iordanis coniungitur.

Galilæa gentium.

Erant enim duæ partes Galilææ: Vna fuit in ſorte Zabulon, & illa fuit iuxta Tyberiadim: Alia fuit iuxta Tyrum in ſorte Neptalim, in qua Salomon viginti oppida dedit, Hyram Regi Tyri, 3. *Reg.* 5. & 2. *Paralip.* 22. Qui habitare fecit in eis Sidonios gentiles; Et ex tunc eſt illa pars Galilææ.

Galilæa gentium.

Attende autem, quòd inducens *Iſa.* anctoritatem, prætermittit principium & medium. Principium enim eſt, primo tempore alleuiata eſt terra Zabulon &c. Et tangit hoc, quod habetur. 4. *Reg.* 17. Vbi per Salmanaſar Regem Aſſyriorum. 10. tribus captiuantem, primo tempore captiuitatis terra Zabulon, & terra Neptalim eſt alleuiata ab onere habitantiũ in ea peccatorum: quia illas duas tribus vicinas gentibus priùs quàm alias captiuauit. Medium autem, quod omittit, eſt, quòd Iſaias dicit, Et in nouiſſimo aggrauata eſt via maris &c. Et eſt ſenſus, quòd licet via maris, hoc eſt, maritima, vt ſuprà dictum eſt, nouiſſimè ſit capta: Tamen plùs aliis fuit grauata & afflicta. Et his habitis, notantur duæ cauſæ, propter quas conueniens fuit ibi primùm Euangelium ſonare. Vna fuit, vt vbi primò incepit captiuitas ſeruitutis: ibi primò inciperet annunciatio libertatis. Secunda autem: quia ibi fuit confinium Iudæorum & gentilium: & de facili fama Euangelij ſonuit ad vtrunque populum, quos (aliàs quem) Chriſtus coniunxit, ſicut lapis angularis: & hoc non fuit alibi.

Sed tunc quæritur, quare Matthæus non adducit prophetiam, ſicut iacet, ſed omittit quædam? Et dicendum eſt, quòd ſcriptum eſt Iudæis: & ideò non tangit niſi locum conuenientem: & alia relinquit tanquam nota eis, quibus ſcribebat.

Populus, qui ambulabat in tenebris.

Ecce ſecundum prophetiæ: Vbi dicit, qualiter illuxit prædicatio: & dicit tria. Primò neceſſitatem lucis: qua.

Populus ambulabat] neſciens quò iret in tenebris vmbrarum legis & ignorantiæ *Ioan.* 12. Qui in tenebris ambulat, neſcit quò vadat. *Prou.* 4. Via impiorum tenebroſa, complantata lapidibus: neſciunt vbi corruant. Secundò dicit lucis perceptionem, cùm dicit.

Vidit.

Hoc eſt, fidem acceptauit: Et ideò etiam populi credentes, Galilæi dicebantur *Act.* 2. Nonne omnes iſti, qui loquuntur, Galilæi ſunt? Tertiò dicit magnitudinem lucis.

Lucem magnam.

Eſt

Eſt enim lux : quoad lympidam veritatem : magna autem quoad gratiam, quam habet ſibi coniunctam. *Prouerb* 6. Mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ. *Pſalm.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis 2. *Pet.* 1. Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis : intendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris.

Et ſedentibus in regione.

Ecce tertium, quo fructu auditur prædicatio : Et dicit duo : neceſſitatem, cùm dicit.

Sedentibus in regione vmbræ mortis.

Fructum autem, cùm dicit.

Lux orta eſt eis.

Eſt autem ſedere, quieſcere in peccato, quod eſt regio vmbræ mortis. Tenebræ enim exteriores (quæ ſunt in inferno, in quas proiici iubentur ſerui nequam *Math.* 25.) vmbras ſuas proiiciunt io hanc vitam : & hæ vmbræ ſunt tenebræ interiores ignorantiæ & obſcuritatis peccati. *Eph* 4. Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum : alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis. *Sap.* 17. Dum putant ſe latere in obſcuris peccatis, tenebroſo obliuionis velamento diſperſi ſunt. *Luc.* 1. Illuminare his, qui in regione, & in vmbra mortis ſedent : ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis.

Lux orta eſt eis.

Hoc eſt, principium prædicationis Chriſti luxit eis ad vtilitatem. *Ezech.* 43. Ingreſſa eſt gloria Domini in templum per portam orientalem : & reſplenduit terra à maieſtate eius. *Chryſoſtomus* tamen hoc, quod dicit.

Populus, qui &c.

Refert ad Iudæos : Et hoc dicit,

Sedentibus &c.

Refert ad gentiles. Et dicit, quòd Iudæi lucere viderunt tanquam edocti per legem. Gentibus autem tunc primum orta eſt.

Exinde cœpit IESVS prædicare & dicere.

Habito initio prædicationis quoad Auditorem, tangit initium quoad materiam prædicandam. Dicit autem duo circa hoc. Primum eſt : quòd ſic cœpit Dominus IESVS prædicationem. Vnde ſenſus eſt.

Exinde.

Auditoris, ſiue loci & materiæ.

Cœpit IESVS prædicare & dicere.

Differentia eſt inter prædicare, dicere & docere. Prædicare enim eſt ſermone exhortatorio annunciare ea, quæ ſuper nos ſunt : ſed dicuntur ea, quæ nota ſunt in ſenſibus, ſicut hiſtorialia : docentur autem, quæ per principia ſunt in nobis, ſicut Virtutes morales & ſcientiæ : quas per doctrinam, & noo per reuelationem accipimus: Et hoc demonſtrant ipſæ rationes prædicabilium & dicibilium ſimplici dictione & doctrinaliũ. Tamen hæc trahuntur à *Chryſoſtomo*. Sic ergo.

Cœpit IESVS prædicare.

Diuina.

Et dicere.

Senſibilia & parabolica. Docere autem doctrinalia : dicens.

Pœnitentiam agite ; appropinquabit enim regnum cœlorum.

Ecce ſecundum, vbi tangit materiam, quæ eſt, & debet eſſe initium prædicationis : & tangit duo, ſcilicet primum prædicabile, & vtilitatem eius. Primum prædicabile eſt.

Pœnitentiam agite.

Dicit autem *Chryſoſtomus*, quòd pœnitentia eſt correctio malæ voluntatis, & non malæ naturæ. Si enim Chriſtus veniſſet ad correctionem naturæ : tunc eſſet ipſe culpandus, qui talem naturam condidiſſet, quæ correctione indigeret. Virtutes autem & ſcientiæ liberales, ſunt ad perficiendum oaturam, & eſſent de perfectione naturæ, etiamſi homo oon peccaſſet. Cum igitur Chriſtus venerit ad correctionem mali, cooueniebat ipſum incipere ab eo, quod malum voluntatis corrigit : quia hoc corrigit gratia ipſius: Ergo conueniebat ipſum incipere à pœnitentia. Et ſic pœnitentia primum prædicabile eſt in Euangelio : & eſt prædicare in Euangelio, antè dicere & docere. Adhuc autem : Si primum, accipiatur id, quod eſt primum io motu materiæ, ſiue ſubiecti ad bonum à malo : oportet quòd prædicabile primum ſit id, quod deſtruit peccatum, inquantum peccatum eſt : hoc autem eſt pœnitentia. Igitur pœnitentia eſt primum in ordine prædicabilium Chriſti. Eſt autem Pœnitentia Sacramentum deſtruens peccatum actuale commiſſum: & hoc quidem inquantum cootrarium eſt gratiæ, culpa vocatur : inquantum autem contrárium eſt virtuti, vocatur vitium ; & in actu interiori, vel exteriori, verbi, vel facti conſideratum, vocatur peccatum ; habens tres affectus : Quorum vnus eſt priuatio boni naturalis, & ſic vocatur malum. Ex illa autem priuatione ſurgit deformitas : & quoad hanc vocatur macula, non quidem poſitiuè, ſicut eſt nigredo, vel albedo ; ſed potiùs, vt dictum eſt, priuatiuè : ſicut mutilatio ingerit maculam, vel cæcitas : quia cum peccatum ſit defectus, oon poteſt imprimere maculam, quę poſitiuè aliquid ſit. Adhuc, quoniam omne quod pooitur, eſt ens : & omne ens eſt à Deo : ſi macula poſitiuè eſſet aliquid, eſſet à Deo. Quod ridiculum & abſurdum eſt. Vnde ſicut mutilatio & eſt defectus naſi & deformitas, ſiue macula faciei : ita peccatum eſt priuatio naturalis boni ; & ſic eſt malum : vel deformitas, ſiue macula animæ ; & ſic eſt turpitudo. Tertius autem effectus eſt in quantum eſt carens rectitudine legis: & ſic obligat ad pœnam : & vocatur reatus.

Pœnitentia igitur, quæ eſt prędicabile primum, eſt ſacramentum Eccleſię, deſtruens peccatum in ſe, & omnem peccati effectum. Et hæc conſiſtit in tribus : Compunctione, confeſſione, &

ſatisfactione : quæ ſunt partes eius poteſtatiuæ : Et vnus iſtas partes dolor peccati teſtatur, qui eſt in omnibus iſtis, & informans eas omnes. Continent autem ſe iſtæ partes : quia compunctio habet confeſſionem in voto, & ſatisfactionem in propoſito : Et confeſſio habet compunctionis dolorem ſicut cauſam, & ſatisfactionem in voto. Satisfactio autem formatur ex dolore, & proportionatur (alias proportionabiliter) ex confeſſione. Per gratiam igitur, quæ eſt in compunctione deletur culpa : per virtutes, quæ ſunt ſubiectæ gratiæ delentur vitia : per actus voluntatis deteſtantis peccatum, deletur peccatum. Et ſic ſanatur bonum naturæ, & deletur maculæ turpitudo. Et per ſatisfactionem in propoſito & in re, deletur reatus : Et eſt perfectum prædicabile pœnitentiæ : ſecundum quod eſt perfecta correctio malæ voluntatis. *Act.* 3. Pœnitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra. *Act* 17. Tempora huius ignorantiæ deſpiciens, annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant.

Appropinquabit enim regnum cœlorum.

Ecce effectus, ſiue fructus pœnitentiæ : Et bene dicit.

Appropinquabit.

Quia motus quidam eſt pœnitentia à peccato ad iuſtitiam.

In motu autem continuè abiicitur natura eius, vnde, ſiue à quo motus eſt. Sicut quando res albatur, continuè abiicitur nigredo, & inducitur albedo. Sic etiam hic in pœnitentia prout eſt correctio malæ voluntatis, continue abiicitur turpitudo peccati & inducitur iuſtitia regni, prout regnum cœlorum eſt rectitudo, in ſe ambiens rectitudinem legum & conſiliorum & officiorum & graduum diuinorum & ciuilitatum & poteſtatum : qualis rectitudo eſt in cœlo indeflexa per conformitatem omnium eorum, quæ in cœlo ſunt ad voluntatem diuinam, quæ eſt exemplar & cauſa omnis rectitudinis, vt dicit *Auguſt. In* 8. *de Trinit.* Sic enim oramus *Matth.* 6. dicentes : Adueniat regnum tuum. *Apoc.* 5. dicunt Sancti : Feciſti nos Deo noſtro regnum. Sic igitur determinatum eſt de initio prædicabilium in Euangelio.

Ambulans autem IESVS iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres; Simonem, qui vocatur Petrus : & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare: erant enim piſcatores.

Hic incipit ſecunda pars, vbi agitur de vocatione miniſtrorum, per quos eſt diſpenſatio Sacramentorum, doctrinæ, officiorum Eccleſiæ. Hoc enim fuit votum de prælibandis. In poteſtate autem miniſtrorum neceſſe eſt aliquem eſſe penes (alias per) quem conſiſtat vniuerſitas poteſtatis : ita quòd in opere ſollicitudinis habeat coadiutores : eo quòd homo eſt infirmus, & neceſſe eſt, quòd aliqui in partem ſollicitudinis aduocentur. Et ideò ſunt hic tantùm duæ vocationes miniſtrorum. Et Secunda incipit *Ibi.* [Et procedens inde &c.] Quamuis enim multæ vocationes determinentur in Euangeliſtis : tamen non differunt niſi materialiter : Sed iſtæ duæ formaliter differunt. Prima autem harum habet partes duas, vocationem ſcilicet, & obedientiam. Vocatio autem habet duos paragraphos : primus ponit conuenientiam vocationis ; Et ſecundus ponit ipſam vocationem. In conuenientia verò vocationis ſumit conuenientiam à tribus, a loco, à perſonis vocandis, & ab actu ſiue arte. Circa locum autem dicit duo, ſcilicet, inquiſitionem pij Domini vocantis, & loci, in quo fit vocatio, conuenientiam. Diſpoſitio (alias de inquiſitione) Chriſti dicitur, quòd erat.

Ambulans.

Non tam paſſibus corporalibus, quàm irradiatione & ingeſtione ſuæ illuminationis. *Ioan.* 9. Quandiu in mundo ſum, lux ſum mundi.

IESVS.

Saluator.

Iuxta mare Galilææ.

Quod eſt ſtagnum Geneſareth, quod fluiditatem mundi ſignificat, in quo inſtabilibus ſtudiis laborant hi, qui vocandi ſunt ad Chriſti myſterium. Ecce loci congruentia.

Vidit.

Sap. 4. Reſpectus eius in electos ipſius. Oculo enim beneplaciti & oculo miſericordiæ reſpexit intùs plus quàm extrà.

Duos fratres.

Congruentiam tangit ex parte perſonarum. Duo enim ſunt : quia quantumcumque ſit aliquis magnæ dignitatis & poteſtatis : neceſſe eſt, quòd in multis innitatur alteri & iuuetur ab ipſo. *Prouerb.* 18. Frater, qui iuuatur à fratre, eſt quaſi ciuitas firma. *Eccle* 4. Væ ſoli : qui ſi ceciderit non habet ſubleuantem : & ſi dormierint duo, fouebuntur mutuò &c.

Simonem, qui.

Promiſſo in futurum nomine.

Vocatur Petrus.

Siue Cephas, quod caput ſonat : qui ad vniuerſitatem poteſtatis vocatur. Vnde quòd hic Petrus dicitur, promiſſio eſt nominis. *Matth. autem cap.* 16. vbi confitetur ſolidæ veritatis fidem, ibi datur ei nomen iſtud & ædificatur Eccleſia ſuper eum. Hic autem licet ſolus ſit caput : tamen non ſolus poteſt portare onera conſiliorum & negotiorum.

Et

Ideò vt ſecum ſit, adiungitur ei,

Andreas.

Secundum

Secundù ſuum nomen fortis, vel virilis vocatus.

Mittentes rete in mari.

Ecce conuenientia ab actu, vel artificio. Rete enim per metaphoram, officium eſt prædicationis, quod in mare mundi eſt mittendum, vt extrahantur ad ſiccum continentiæ hi, qui nutriti ſunt in aquis voluptatis. *Matth.* 13. Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, ex omni genere piſcium congreganti.

Erant enim piſcatores.

Arte: quod erat in eis præſagium officij futuri ſicut dicitur *Iere* 16. Mittam eis piſcatores multos: & piſcabuntur eos. Et hoc eſt, quod ſequitur.

Erant enim piſcatores.

Arte. Non enim elegit Dominus viros nobiles, vel literatos, vel acutos ingenio, & diſcretos in lingua. Sed ſicut dicit. *Apoſt. 1 Corinth.* 1. Quæ ſtulta huius mundi ſunt, elegit Dominus, vt confundat ſapientes: Et infirma huius mundi elegit Deus, vt confundat fortia: Et ignobilia & contemptibilia elegit Deus: & ea, quæ non ſunt: vt ea, quæ ſunt, deſtrueret: & non glorietur omnis caro coram illo.

Et ait illis: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum.

Ecce vocatio: & tangit duo: vocationem, & officium, ad quod vocat. Vocatio autem, cùm dicit.

Venite poſt me.

Hoc eſt, ad me imitandum: nullus enim vnquam in bono eum præceſſit: qui non ex accidenti, ſed naturaliter bonus eſt: Nec aliquis poteſt ſibi eſſe æqualis, qui caput eſt omnium: ſed omnes ſequuntur imitando, quantum poſſunt. *Iob.* 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus: viam eius cuſtodiui. 1. *Corinth.* 11. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Sequendus autem eſt Chriſtus per virtutem in vita: in officio per actum: in fructu per zelum: in gratia per hoc, quòd gratis detur, quod impenditur: in charitate per affectum.

Faciam vos fieri piſcatores hominum.

Ecce promiſſio officiorum, quæ tamen non ſtatim iniunxit: quia adhuc inſtituendi erant per doctrinam: & perficiendi per virtutem: & exercitandi per probationem operationum & tentationum.

At illi continuò relictis retibus ſecuti ſunt eum.

Ecce obedientia: & tangit tria velocitatem, facilitatem, & perfectionem. Velocitatem: quia dicit.

Continuò.

Ad vnius iuſſionis vocem. *Pſal.* 94. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. *Canti.* 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis. Expeditionem notat, cùm dicit.

Relictis retibus.

Quorum vſu, actúque viuebant: & hoc relinquebant actu. Omnia autem reliquerunt voluntate, omnino nihil retinentes. *Mat.* 19. Ecce nos reliquimus omnia &c.

Secuti ſunt eum.

Ecce perfectio, quæ eſt in ſequendo. *Iob.* 23. Secutus ſum viam eius, & non declinaui ex ea. *Dan.* 3. Et nunc ſequimur te in toto corde noſtro, & tenemus te. *Philip.* 3. Sequor, ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum:

Sed obiicitur contra prædicta: quia *Ioan.* 1. Non dicitur iſta vocatio ſic perfecta eſſe, ſed potiùs iuxta Iordanem ad teſtimonium Ioannis. ſecutus eſt Andræas: & hic inueniens Simonem fratrem ſuum, adduxit ad Ieſum, & in craſtinum vocauit Philippum: & hic adduxit Nathanaelem.

Adhuc *Luc.* 5. dicitur, quòd aſcendit in nauim Simonis, & rogauit, vt à terra reduceret, & poſtea dixit, vt in altum ducerent, & laxarent retia in capturam: & cùm concluſiſſent ad verbum eius piſcium multitudinem, & innuiſſent Ioanni & Iacobo ſociis eorum, & Petrus procidiſſet ad genua IESV, dixit ei. Noli timere, ex hoc enim homines eris capiens. Tunc ſubductis ad terram nauibus, relictis omnibus, ſecuti ſunt eum: & ſic iterum aliter vocati ſunt, quàm hic narretur.

Ad hoc dicunt ſancti, quòd ter vocati ſunt iſti: Primò enim iuxta Iordanem vocati ſunt, præcipuè teſtimonio Ioannis: ſed tunc parum manſerunt cum IESV. Dicitur enim, quòd manſerunt cum eo die illa, & contraxerunt notitiam eius, & rediuerunt ad propria. Audiuerunt tamen ab eo futuræ gratiæ in eis quædam præconia à Chriſto. Poſtea autem ſicut dicit *Lucas* in captura piſcium viſo miraculo ſtupefacti, ſecuti ſunt eum animo: & iterum parum manentes cum ipſo, rediuerunt ad tempus: & iam contraxerant familiaritatem: & iterum futuræ gratiæ in eis iam experti ſunt quædam argumenta. Sed tertia vice perfecta eſt vocatio, quæ hic dicitur. Et tunc ita ſecuti ſunt, quòd ad ea, quæ reliquerant, non amplius rediuerunt, niſi poſt reſurrectionem ad tempus &c.

Et procedens inde vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre eorum reficientes retia ſua.

Ecce ſecunda vocatio miniſtrorum, qui in partem ſollicitudinis vocantur. Et prima quidem figurata eſt in Moyſe (qui dux conſtitutus populi) & Aaron fratre ſuo, qui datus eſt ei in adiutorium, non in conſortem (aliàs ſortem) poteſtatis. Iſta autem vocatio figuratur *Exod. cap.* 18. Vbi ad conſilium Ietro electi ſunt veri ſapientes, qui oderunt auaritiam, & conſtituti ſunt Tribuni, & Centuriones,

& Decani: qui tamen magna quæquæ ad Moyſen referrent. *Numeri.* 11. Dicitur, Tollam de ſpiritu tuo, & dabo ſeptuaginta viris. Qui ſpiritus Dei ab eo, qui habet plenitudinem poteſtatis, deriuatur in eos, qui in partem ſolicitudinis ſunt vocati. In hac autem vocatione tria dicuntur; Idoneitas videlicet, & obedientia vocandorum præcedens in eis, vocatio & omnia. Idoneitas autem vocandorum deſcribitur & vinculo (aliàs adminiculo) fraternitatis, & à nominibus, à genere, ab arte, ab actu, & à pietate: ante tamen hoc tangit diſpoſitionem vocantis, cùm dicit.

Et procedens inde.

Pius Dominus, qui omnes ad ſalutem non ſuſtinens expectare, donec per ſe veniant. *Luc.* 15. Quærit diligenter, donec inueniat.

Vidit.

Oculis charitatis & miſericordiæ. *Pſal.* 24. Reſpice in me & miſerere mei.

Alios.

Ad minora & alia vocandos.

Duos fratres.

Fraternæ charitatis æmulatores. *Heb.* 3. Fratres ſancti vocationis cæleſtis participes.

Iacobum & Ioannem.

A nominibus innuit idoneitatem: quia ſupplantator & luctator debet eſſe contra hoſtem: & in quo eſt gratia Dei ad Deum & ad hominem, is qui vocatur. Ex gratia enim debet eſſe potens exhortari in doctrina ſana: & ex virtute luctæ debet contradicentes reuincere. *Ad Titum.* 1.

In naui.

Ecce idoneitas ab arte. Gubernator enim nauis proportionatur gubernatori Eccleſiæ. *Act.* 20. Attendite vobis vniuerſo gregi, in quo vos poſuit Chriſtus regere Eccleſiam, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.

Cum Zebedæo

Ecce pietas, quæ ſecundum *Tullium.* eſt beneuolentia in parentes: quia patrem ſecum in cura habentes non deſeruerunt. 1. *Timoth.* 3. Si quis ſuæ domui præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? 1. *Timoth.* 5. Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.

Reficientes retia ſua.

Retia enim per metaphoram docent (aliàs dicunt) artem prædicationis: vt illa reficiatur ſtudiis ſcripturarum & promotione literatorum virorum. *Luc.* cap. 5. Laxate retia in capturam.

Et vocauit eos. Illi autem ſtatim relictis retibus, & patre, ſecuti ſunt eum.

Ecce vocatio: eſt autem duplex, interior, & exterior. Exterior voce facta eſt, & fit Saluatoris. Interior appoſitione gratiæ datæ *Rom.* 8. Quos præſciuit conformes fieri imaginis filij ſui, hos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iuſtificauit: & quos iuſtificauit, illos & magnificauit. Sic ergo nullus ſe ingerat: nullus prece, vel obſequio emat: nullus violenter minis, vel precibus armatis introducatur: nullus ſanguinis proximitate promoueatur: ſed quem vocat Deus. *Hebr* 5. Nec quiſquam ſumat ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron.

Illi autem ſtatim.

Ecce obedientia, velox, expedita, ſpiritualis, & perfecta. Velox, quia.

Statim.

Eccleſiaſt. 5. Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Expedita, quia.

Relictis retibus.

Luc. 12. Vendite quæ habetis, & date eleemoſynam *Matth.* 19. Vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Spiritualis, quia relicto carnali patre.

Sed contra *Exo* 20. Honora parentes: ergo non eſt relinquendus pater, ſed nutriendus, præcipuè cum creſcente virtute in filiis, decreſcat in patre. Dicendum, quòd non ſunt relinquendi parentes, cùm nec ope amicorum, nec opibus propriis habeant, quid faciant. Iſte autem Zebedæus licet diues non fuerit, tamen ſecundum ſuum ſtatum habuit ſolatia vitæ, vnde viuere poſſet, & hoc ſufficit. Non enim tenemur delitias procurare parentibus, quæ nobiſipſis prohibentur.

Secuti ſunt eum.

Ecce perfectio obedientiæ. 4. *Reg.* 2. Viuit Dominus, & viuit anima tua: quia non derelinquam te. 1. *Paralip.* 12. Tui ſumus, o Dauid: & tecum erimus filij Iſai: pax tecum, & pax adiutoribus tuis. Te enim adiuuat Deus tuus. Dauid manu fortis & aſpectu deſiderabilis, Chriſtus eſt in pugna fortis, in gloria, in aſpectu deſiderabilis. Iſai autem Domini ſalus. Et eſt ille, qui eſt ſalus patris, miſſus in mundum, cuius ſunt, ſequentes Chriſtum: pacem ad ſe, & ad proximum, & ad Deum inuenientes in ipſo. Sic ergo dictum ſit de vocatione miniſtrorum.

Et circuibat IESVS totam Galilæam docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni.

Hic incipit pars illa, in qua prælibat modum Euangelij, & effectum. Habet autem paragraphos quinque. In quorum primo prælibatur huius doctrinæ modus: in ſecundo autem prælibatur modus, per quem probatur veritas eius: in tertio prælibatur modus ex parte prædicantis: & in quarto ponitur modus probationis in particulari: in quinto autem & vltimo ponitur proprius eius effectus. Et hæc patebunt per ordinem in litera. Primò autem prælibat modum ex parte Prædicatoris, & ex parte loci doctrinæ, & ex parte ipſius doctrinæ: Et ſic tria dicuntur.

De modo ex parte Doctoris dicit.

Circuibat

Circuibat. IESVS totam Galilæam.

Non enim in vno loco ſedere debet Doctor Euangelij, ſed inferre auribus vniuſcuiuſque. Propter quod miſſi dicuntur prædicatores. *Rom. decimo.* 6. Quomodo prædicabunt, niſi mittantur: *Prouer.* 6. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum. Modum autem ex parte loci tangit, cùm dicit.

Docens in Synagogis eorum.

Hoc eſt, in loco publico & ſolemni, non in angulis & foueis: ſicut hæretici faciunt. *Matth.* 10. Quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. *Matth.* 26. Quotidie apud vos eram in templo docens, &c. Deinde tangit modum ex parte Euangelij, cùm dicit,

Et prædicans Euangelium regni.

Euangelium, Bonum enim nuncium, quod conducit ad regnum. Et ideò & annunciatiuè & exhortatiuè, ita quòd ad regnum conducat, debet prædicari & doceri.

Et ſanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo.

Ecce modus probationis in vniuerſali per miracula: quæ ſunt curationes infirmitatum, quia figurantur (aliàs figurant) curationes animarum. Et ideò dicit.

Sanans omnem languorem.

Languor enim eſt affligens cum deſtitutione corporis.

Et omnem infirmitatem.

Infirmitas eſt defectus corporis, vel membri ſiue calor febrilis: per quam corpus, vel membrum non eſt in naturali & propria ſua valetudine, ſicut oſtendit ipſum nomen. *Iere.* 17. Sana me Domine, & ſanabor: ſaluum me fac, & ſaluus ero. *Pſalm.* 106. Miſit verbum ſuum & ſanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum. *Sap.* 16. Non herba, neque malagma ſanabat eos, ſed ſermo tuus, qui ſanat omnia.

Et abiit opinio eius in totam Syriam.

Ecce modus, qui ſupponitur in prædicante, quòd ſit bonæ opinionis. Et dicit duo: celebritatem, & famæ latitudinem. Celebritas notatur in hoc, quod dicit.

Abiit.

Quaſi continuè vadens propter celebre nomen ipſius. Latitudinem autem tangit, cùm dicit.

Per totam Syriam.

Quæ erat maior, quàm Iudæa, coniuncta Iudææ. 1. *Timo.* 3. Oportet ipſum & teſtimonium habere bonum ab his, qui foris ſunt: vt non in opprobrium incidat. Et hic modus differt ab eo, qui priùs habitus. Qui priùs habitus, erat Prædicatoris in actu prædicandi; hic autem eſt, qui in Prædicatore ſupponitur, quòd prouideat bona, non ſolum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. *Rom.* 12. Et quòd curam habeat de bono nomine, vt ſicut dicitur *Eccl.* 45. Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta eſt opus pigmentarij: in omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria.

Et obtulerunt ei omnes malè habentes variis languoribus & tormentis comprehenſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos & paralyticos: & curauit eos.

Hic tangitur modus probationis in ſpeciali. Et tangit tria: Primum eſt vniuerſalis curatio omnium oblatorum: & hoc tangit, cùm dicit.

Et obtulerunt ei omnes malè habentes.

Quacumque infirmitate detinerentur. Et hoc eſt, quod ſequitur.

Variis languoribus & tormentis comprehenſos.

Et eſt languor dictus quaſi longus angor: quando homo paulatim deſtituitur viribus & ſubſtantia cum corporis grauitate. Tormentum autem eſt, quando eſt acris ad ſenſum vexatio, vel afflictio. *Eccl.* 10. Languor prolixior grauat medicum. breuem languorem præcidit medicus. Deinde ſubinfert duas ſpecies afflictionum grauiores: Et illæ ſunt aut à principio extrinſeco, aut intrinſeco. Si ab extrinſeco, aut hoc eſt extrinſecum loco & ſubiecto, & ſi ſit intrinſecum per effectum: & ſic ſunt.

Lunatici.

Aut eſt intrinſecum ſubiecto, & non loco: per effectum, quem imprimit vexans: & ſic ſunt.

Dæmoniaci.

Si autem eſt intrinſecum per cauſam coniunctam naturalibus: tunc ſunt.

Paralytici.

Febres autem, & aliæ infirmitates importantur per languores & tormenta.

Et curauit eos.

Act 10. Pertranſiuit benefaciendo, ſanando omnes oppreſſos à diabolo: quoniam Deus erat cum illo.

Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli: & de Ieroſolymis, & de Iudæa, & de trans Iordanem.

Iſtud eſt effectus, ſiue vtilitas, vt homines ſequantur Deum. Et hic tangit duo: Multitudinem videlicet ſequentium, & diuerſitatem. Multitudinem tangit, cum dicit.

Secutæ ſunt eum turbæ multæ.

Et tangit *glo.* quatuor cauſas, quibus diuerſi ſequebantur Chriſtum. Alij enim ſequebantur propter cæleſte myſterium, vt Diſcipuli: & alij ob curationem infirmitatum: alij ſola fama & curioſitate experiri volentes, ſi eſſent vera, quæ dicebantur de illo: alij per (aliàs propter) inuidiam volentes eum accuſare, & in aliquo capere. Differentias autem ſequentium tangit.

De Galilæa,&c.

Per quos ſignificantur tranſmutationes de vitiis ad virtutes.

Et Decapoli.

Per quos ſignificantur inſtruendi in decem præceptis legis moralibus (aliàs moralis) quia Decapolis fuit prouincia, in qua erant decem ciuitates.

Et de Ieroſo.

Per quos ſignificantur per contemplationem ſtudentes ad viſionem æternæ pacis.

Et de trans Iordanem.

Per quos ſignificantur hi, qui relicta pompa mundi, deſcendunt humiliter ad contemptum mundi & ſuiipſorum. *Apoc.* 7. Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis ſtantes ante thronum. *Ioan.* 12. Ecce mundus poſt ipſum abit. *Iſa.* 45. labor Ægypti, negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim; viri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt, hoc eſt, de tenebris ſæculi & nigredine vitiorum, & de eloquentia ſapientiæ huius mundi, qui Sabaim interpretatur: conuerſi venient ad filium, & ſequentur eum. 1 *Reg.* 22. Veniebant ad Dauid omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno & amaro animo: & factus eſt eorum Princeps. Anguſtia eſt inutilis triſtitia ſæculi: æs alienum, ſenſualitas diaboli: amaro enim animo, qui triſtitiam & amaritudinem habebant de peccatis præteritis: horum enim omnium eſt Chriſtus princeps & dux & liberator. Sic enim multi venient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cælorum. *Matth.* 8. Dicit autem, quòd multi ſequuntur, & non omnes: quia non omnes crediderunt; ſed de qualibet differentia hominum aliqui, qui præordinati erant ad vitam. Iſta igitur debet eſſe intentio prædicationis Euangelicæ, vt ſic turbæ ſequantur Chriſtum Dominum. Et hæc de Capitulo quarto.

CAP. V.

Videns autem IESVS *turbas, aſcendit in montem.*

HIc incipit inſtructio & illuminatio pertinens ad informationem regenerandorum. Eſt autem hæc informatio duplex: Vna quidem pertinens ad vitæ ſanctitatem, quæ præexigitur: Et alia, quæ pertinet ad miniſtrorum eruditionem quantum ad regimen Eccleſiaſticum: & illa ſequitur. Et poſtea inducuntur Sacramenta Chriſti, dantia virtutem verbo miniſtrorum, & Sacramentis Eccleſiæ, ſicut eſt Paſſio & Reſurrectio & Aſcenſio: per quæ complentur omnia præcedentia, ſiue ad vitæ ſanctitatem pertineant, ſiue ad diſpenſationem miniſtrorum.

Informatio igitur ad vitæ ſanctitatem pertinens tangitur ab hoc loco, vſque ad 10. Capitulum. Et à 10. vſque ad 26. tangitur informatio miniſtrorum: & à 26. vſque in finem ponuntur Sacramenta, quæ Chriſtus in ſe ipſo exhibuit: per quæ implentur omnia præinducta. Hæc autem pars, quæ eſt de vitæ ſanctitate, habet duas: Traditionem videlicet informationis, & probationem: & probatio non eſt niſi per miraculorum operationem, vt dicit *Petrus in Itinerario Clementis*. Et hæc probatio incipit in 8. capitulo.

Anterior autem informatio duo continet: inſtructionem videlicet, & commendationem eius, qui informationem ipſam conſeruat in opere: Et de iſta commendatione loquitur parum ante finem 7. capituli, vbi dicit. Omnis ergo, qui audit verba hæc, & facit ea &c.

Inſtructio autem anterior ſecundum rationem moralis doctrinæ diuiditur in partes duas: in quarum prima præponit beatitudines tanquam fines, vt magis appetantur. Et poſteà ſubiungit inſtructionem, exequendo eam per partes. *Ibi.* Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem, aut Prophetas.

Adhuc autem pars anterior diuiditur in tres partes: in quarum Prima tangit opportunitatem ſermonum inducendorum. Et in ſecunda ponit ſermones beatitudinum. *Ibi.* Beati pauperes ſpiritu. In Tertia (ſcilicet quæ ſummæ perfectionis eſt) quod docuit oſtendit iſta maximè competere Apoſtolis. *Ibi* [Vos eſtis ſal terræ.] Ex iſta diuiſione cuilibet patet ordo partium.

Ea autem, in qua tangitur opportunitas inducendi ſermonem, habet tres paragraphos: in quorum primo tangit opportunitatem ex loco: in ſecundo opportunitatem ex diſpoſitione debita docentis: in tertio ex modo docendi. Et hæc patebunt in litera.

Circa Loci opportunitatem tria dicit; cauſam aſcenſus, ipſum aſcenſum, & locum, in quem aſcendit. Cauſam tangit, cùm dicit.

Videns autem IESVS turbas.

Sicut enim omnis artifex conſpiciens apta ſuæ arti, incitatur ad operandum: & quædam irrationabilium animalium opportunitates videntes ſuorum vſuum, feruntur ad eos: ſicut equus videns planos campos, incitatur ad currendum, quod eſt vſus equi. Ita Prædicator videns aulas plenas deſiderantium audire, incitatur ad prædicandum.

Sic ergo & Dominus videns turbas cum deuotione deſiderantes verbum audire, excitabatur in montem aſcendere. Excitat enim auditor ſtudium. *Cant.* 2. Sonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis &c. *Pſalm* 44. Diffuſa eſt gratia in labiis tuis.

Aſcendit.

Ecce Secundum, quod eſt aſcenſus, docens nos aſcendere per verbum ſuum. *Pſal* 20. Exaltare Domine in virtute tua. *Iſa.* 40. Exalta in fortitudine vocem tuam, hoc eſt, in fortitudine virtutis fac altam vocem tuam, ad quam aſcendat auditor.

In montem.

Ecce locus. Et notat tria: Se videlicet eſſe montem, de quo dicitur *Pſalm.* 67. Mons, in quo beneplacitum

beneplacitum eſt Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem, quia diuinitas habitauit in eo corporaliter. Et quòd in montem eminentis vitæ aſcendere debet Prædicator iuſtitiæ. *Iſa.* 40. Super montem excelſum aſcende, qui Euangelizas Sion. Et quod ad montem, hoc eſt, eminentiam ſpiritus inuitare debeat & trahere auditores. *Iere.* 31. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iuſtitiæ mons ſanctus.

Sed obiicitur, quia *Luc.* 6. Vbi eiuſdem ſermonis ponuntur partes, non dicitur, quòd factus ſit in monte, ſed in loco campeſtri. Adhuc ibi dicitur, quòd turbis factus eſt: Hic autem quòd docebat Diſcipulos. Adhuc ibi multa omittuntur, quæ hic ponuntur. Reſponſio, Dicendum ſecundum *glo.* quòd probabilius eſt, quòd primò in montem cum diſcipulis aſcenderit, & ibi ſermonem, vt hic ſcribitur, pertractauerit Et deinde ad locum campeſtrem ad turbas deſcendens, quædam ſermonis repetierit, non omnia. Et hoc ponit *Lucas*. Vel dici poteſt, quòd idem ſermo factus ſit primò diſcipulis, & poſtea turbis. Sed Lucas quædam omiſerit, quæ ſciuit ante ſcripta fuiſſe à *Matth.* Alij autem quidam dicunt, quòd mons in ſummo ſui habuit ſtricturam, in qua primò fuit cum diſcipulis: in latere autem habuit quoddam planum, in quo ſtabat Ieſus cum diſcipulis & turbis. Et hoc vocat Lucas locum campeſtrem: & turbis & diſcipulis ſimul loquebatur; ſed ad diſcipulos oculos dirigebat, oſtendens eis maximè conuenire quæ dicebantur: & minus aliis.

Et cùm ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius.

Secundus paragraphus: & dicuntur in eo tria, quorum primum eſt quies docentis: ſecundum eorum, qui docentur propinquitas: tertium optima diſpoſitio auditorum ad doctrinam percipiendam. Primum notatur in hoc, quod dicit.

Cùm ſediſſet.

Sedere enim quieſcentis eſt: ſtans enim laborat; & vadens inſtabilis eſt: Et cùm laborat corpus, non poteſt in perfecta quiete eſſe animus, ſed abſtrahitur: & tunc non bene concipit & confert & ordinat dicenda & cauſas dicendorum, differentias & accidentia: communia propria: alia, quæ in dicendo conſiderantia.

Iacens autem eſt inordinatus: quia caput non ſurſum porrigitur: Et ideò groſſi fumi & groſſi ſpiritus & ſanguis in eo multiplicantur. Quæ non adeò multiplicantur, quando ſurſum porrigitur: quia groſſa non facilè eleuantur, ſubtilia autem & leuia & clara in calore & ſanguine & ſpiritu, ad ipſum tunc quando eleuatur, deueniunt: Et hæc faciunt intellectus bonos, & memorias.

Hæc eſt cauſa, quòd cathedra ponitur Doctoribus, & thronus vel tribunal Iudicibus, quòd cathedra dicitur ædes cathechizantis, hoc eſt, docentis. *Ariſtot. in 7. Phyſic.* dicit, quòd in ſedendo & quieſcendo fit anima ſciens & prudens. *Pſalm.* 106. Exaltent eum in Eccleſia plebis: & in cathedra ſeniorum laudent eum. *Eccl.* 11. Sapientia humiliati exaltabit caput: & in medio Magnatorum conſedere illum facit. Hinc eſt, quòd *Matth.* 23. dicitur. Supra cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi &c.

Et acceſſerunt ad eum.

Ecce audientium propinquitas. Et eſt intelligenda non tam loco, quam imitatione doctrinæ, & affectu dilectionis magiſtri. *Eccl* 51. Appropinquate ad me indocti: & congregate vos in locum diſciplinæ. *Pſalm.* 33. Accedite ad eum, & illuminamini. *Deuteron.* 33. Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius.

Diſcipuli.

Ecce tertium: optima diſpoſitio auditorum: non enim ſunt in errorem inducti peruerſis Doctoribus; ſed veritatis Diſcipuli diſpoſiti ſunt ad magna capienda. 1. *Corinth.* 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. *Ioan.* 8. Si vos manſeritis in ſermone meo, verè Diſcipuli mei eritis & cognoſcetis veritatem: & veritas liberabit vos. *Iſa.* 8. Liga teſtimonium: ſigna legem in Diſcipulis meis.

Et aperiens os ſuum, docebat eos, dicens.

Tertius eſt paragraphus: & dicit duo: reſerationem magnorum & ſubtilium, & formam dicendorum. Primum notatur, cùm dicit.

Et aperiens os ſuum.

Et videtur tria tangere, quæ ſunt neceſſaria ad ſubtilium reſerationem: quorum primum eſt apertio explanans: Secundum, officium oris in eloquentia: & tertium, facultas ex propria ſapientia. Quidam enim aperiunt, ſed non ore adhibent adhibenda, ſed quaſi balbutientes cum Moyſe impeditioris ſunt linguæ. *Exod.* 4. *Iſa.* 35. Aperta erit lingua mutorum. Alij ſunt, qui non ſuum os, ſed alienum aperiunt, qui verba dicunt aliorum. Et dum verba illa non perfecta (aliàs perfectè) loquuntur, quia non bene intelligunt, etiam in alios quaſi clauſo ore deriuantur (aliàs deriuatur.) Hæc ergo tria exiguntur, quòd aperias explanando, quòd oris eloquentis modos apponas, quòd tibi tuum officium ſit, vt in poteſtate ſapientiæ tuæ ediſſeras. *Prou.* 31. Os ſuum aperuit ſapientiæ: & lex clementiæ eius. Non enim aperit os hiatum magnum faciendo; ſed magna, & alta ediſſerendo. *Eccl.* 24. In Eccleſiis altiſſimis aperiet os ſuum: & in conſpectu virtutis illius gloriabitur. *Pſalm.* 80. Aperi os tuum: & ego implebo illud.

Docebat eos dicens.

Ecce forma dicendorum: Doctrinalia enim ſunt, quæ ſecundum rationalem mentem in nobis aliquo modo conſiſtunt (aliàs ſubſiſtunt,) quæ etiam ſi nemo doceret: mens rationalis illa verba bona diceret & vtilia ad vitam, ſicut humilitas manſuetudo &c: quæ hic inducuntur. *Sapientiæ* 8. Sobrietatem & prudentiam docet & iuſtitiam & virtutem: quibus in vita nihil eſt vtilius hominibus. *Iſa.* 48. Ego Dominus docens te vtilia: & gubernans te in via, qua ambulas.

Beati pauperes ſpiritu.

Hic incipit doctrina perfectionis : & diuiditur in octo ſtatus , quos hic docet : Et in quolibet illorum ſunt tria. Laus beatitudinis, & meritum , in quo conſiſtit beatitudo : & propottio præmij, vt magis appetatur.

Attende autem , quòd differunt virtus & felicitas & beatitudo.

Quoniam virtus eſt illud , quod in vnoquoque genere operum voluntariorum & rationabilium bonorum facit attingere optimum. Adulterari enim & fornicari & huiuſmodi , licet ſint voluntaria : tamen non ſunt rationabiliter bona per nos operabilia , ſed potiùs ratio dicit ea eſſe mala.

Vti autem delectabilibus huius vitæ , reſiſtere oppugnantibus & contrariantibus iuſtitiæ, libertati , & patriæ : ſimiliter autem communicare proximo ſecundum iura ciuilitatum : ordinare vitam ſecundum electionem conferentium ad bonum , & huiuſmodi : ſunt operabilia per nos voluntaria , & ſunt in his rationabiliter bona. Et quiſquis eſt ille habitus qui in vno quodam (aliàs vnoquoque) generum facit iſtorum optimum attingere , eſt virtus in illo genere conſiſtens. Et ideò cùm quatuor enumerata ſint , in Primo attingit optimum temperantia : In ſecundo fortitudo : & in tertio Iuſtitia : & in Quarto Prudentia. Et ſic eſt videre in omni genere operabilium per nos , quòd in quolibet vno eſt virtus vna, ſecundum quam attingitur (aliàs attingit) optimum in illo genere. Et ſic diffinit virtutem *Tullius* : dicens : Virtus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum.

Felicitas perfectior eſt virtute , quia eſt actus, ſiue operatio , quæ fit ſecundum perfectam animi virtutem. Perfectus autem animus non eſt ex vna virtute , nec ex parua conſuetudine virtutis ; ſed ex virtute antiqua per conſuetudinem , & adunata cum omnibus aliis in animo. Non enim idem eſt eſſe perfectam potentiam per virtutem , & perfectum eſſe animum. Animus enim eſt ordinator totius vitæ , & motor in omnibus per nos operabilibus : continens in ſe omnem potentiam, ex qua elicitur aliquid eorum, quæ per nos habent fieri : nec eſt perfectus , quamdiu aliquid ineſt diſpoſitionis contrariæ,& quamdiu non eſt facilis effectus per conſuetudinem longam.

Propter quod dicit *Ariſto*. Quòd vna clara dies non facit vernum tempus , ſed vernum tempus facit clarior dies continuè ſuccedens claræ. Si enim clara dies faceret tempus vernum : eſſet aliquando tempus vernum media hyeme. Sic autem virtus , quæ conualuit in ſubiecto , non ſeneſcit in ſene , nec deſtituitur viribus. Sicut dicit. *Tullius In Lib de Senectute Catonis*. Quia autem omnes virtutes exiguntur ad animi perfectionem : ideò dicit , quòd vnica hirundo non facit nidum , ſed adiuta per ſociam : & ſic vna virtus animum non facit perfectum , niſi coniuncta ſit alij. Licet his duobus perficiatur animus in ſe : non tamen ad perfectionem optimorum (Sicut eſt gubernare rempublicam in ciuitatibus : & prouinciis exteriorum organicè ad virtutem deſeruientium) & ſic Infortunia contribulant felicem & impediunt : & fortunæ in ſe & in pronepotibus & coniunctis expediunt felicé ad felicitatis actum. Propter quod etiam eſt præceptum legiſlatoris, quòd officia publica diuitibus committenda ſunt : quia pauperes ea expedire non poſſunt. Sic expedito animo toto , & in ſe , & organicè, ſiue inſtrumentaliter deſeruientibus ſecundum diuiniſſimum bonum vitæ , erit actus felicitatis. Cùm enim diuinum quid eſt gubernare ſe ipſum in bono hominis : diuinius eſt, quod eſt gubernare ciuitatem ſecundum bonum ciuitatis: diuiniſſimum autem eſt, quod eſt gubernatio gentes ſecundum bonum gentis , quod eſt reſpublica.

Hoc autem ſit per actum prudentiæ , prout exit ab animo omni modo dicto perfecto : Et hoc modo felix eſt dictus operationem agens ſecundum perfectam animi virtutem in bono hominis, & in bono ciuitatis & gentis.

Sic autem vitium non dicitur à priuatione omnium circunſtantiarum virtutis : ſed à priuatione vniuſcuiuſuis virtutis vitium dicitur , etſi aliis non priuet : eo quòd per priuationem vnius recedit ab optimo. Ita dicitur infelix à priuatione vniuſcuiuſuis trium : maximè tamen infelix eſt, qui priuatur virtute animi. Et minus illo infelix eſt,qui priuatur felicitate operandi : & minimè, qui priuatur bonis fortunæ inſtrumentaliter felici deſeruientibus. Hunc tamen imperitum vulgus maximè vocat infelicem. Infeliciſſimus autem, qui omnibus priuatur : infelicior , qui duobus priuatur : Et Infelix , qui vno. Hæc eſt ergo felicitas.

Beatitudo perfectior eſt vtroque iſtorum : quoniam beatitudo opponitur omni ei , quod facit miſerum ſecundum aliquem ſtatum veræ miſeriæ : Et ideò ſiue ſit impediens ſtatum optimum , ſiue ſit impugnans , ſiue etiam deficiens: ſemper impedit beatitudinem , quod non eſt in virtute , nec in felicitate : quia hæc à multis & impediuntur & impugnantur , & in multis deficiunt, ſicut patebit in ſequentibus. Et ideò beatitudo potiùs eſt ſtatus perfectionis , quàm actus, vel operatio. Et beatitudo ſimpliciter & vniuerſaliter,eſt ſtatus omnium bonorum congregatione perfectus.

Nec dicuntur hic bona tantùm virtutes , ſed & omnia conferentia & tenentia in bono : & remouentia contraria iſtorum. Et licet illa bona multa ſunt & multorum generum ; tamen beatitudo vnum quid eſt : quia omnia bona ſunt in ordine ad vnum , quod eſt optimum : & hoc eſt Deus. Et hæc vnio ſufficit ſtatui : quia ſtatus etiam continet multa , nec eſt ſtatus , ſed ſemper motus , & progreſſio , quamdiu non quieſcit in optimo.

Sic autem ſimpliciter & vniuerſaliter ſumpta beatitudine , ſunt beatitudines ſpeciales & particulares ſecundum ſtatum ſpecialem vniuſcuiuſque generis optimæ. Et ſic multiplicantur hic à Domino beatitudines ſecundum ſtatus optimos in bonis meritoriis : vltra quos ſtatus non eſt procedere. Et ſi aliquando inueniatur beatus dici in ſcriptura vir ſanctus : ſecundum aliquid imperfectum hoc eſt , quod dicitur ſecundum ſpem eius , quod adhuc adipiſcendum eſt ; & non ſecundum illud , in quo iam habet ſtatum.

His igitur ſic diſtinctis, attendendum eſt, quòd in qualibet beatitudine inducta , quæ octo ſunt,

tria

tria conſideranda ſunt, præconium videlicet beatitudinis, id in quo conſiſtit beatitudinis meritum, & præmium. De primo dicit.

Beati.

Et eſt Beatitudo iſta laus & præconium eorum qui omnino à ſe excludunt impedimenta ſtatus paupertatis.

Spiritu.

Hoc eſt, qui ex omnibus, quæ mundus iſte in diuitiis, honoribus & delitiis præbere poteſt, reputant eſſe ſe inſufficientes ad Deum: Et ideò ſuam recognoſcentes inſufficientiam, ad Deum ſolum, ſicut ad bonum, in quo eſt ſufficientia, habent recurſum. Et hoc eſt, quod habet tranſlaoo de græco facta: beati mendici.

Pauper enim eſt inſufficiens ſibi: ſed mendicus eſt, qui omnium (aliàs omni) ope & opibus deſtitutus, rogat ab alio ſolatia inopiæ: & hanc cum erubeſcentes: Et ideò dico literalem eſſe expoſitionem. *Pſalm.* 40. Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Et *Pſalm.* 108. Ego verò egenus & pauper ſum &c. Item *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in Domino: & ipſe te enutriet. Item. 1. Petri. 5. Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum: quia ipſi cura eſt de vobis. *Eccl* 4. Cor inopis ne afflixeris: & ne protrahas datum anguſtiato. Cum autem dicitur: beati paoperes.

Aliàs & hanc. cum — *Chryſo. & Hiero. dicit.*

Spiritu.

Poteſt ſpiritus accipi æquiuocè: ſi enim accipiatur, dictus à ſpiratione corporei ſpiritus, tunc ſpiritum habere dicuntur audaces, proterui, & ſuperbi, & arrogantes quæ omnia ex tumore cordis proueniunt, ſecundum quod etiam de talibus dicimus, quòd habent ſpiritum io naribus. Sicut etiam *Ariſtot.* 3. *Ethic.* inducens Homerum dicit, quòd fortes efflabant ſpiritum per nares, & ebulliuit ſanguis. *Iſa.* 2. Secundum expoſitionem literæ dicitur. Quieſcite ab homine cuius ſpiritus eſt io naribus eius, & *Iſa* 25. Spiritus robuſtorum quaſi turbo impellens parietem.

Si ergo ſic accipiatur ſpiritus & conſtruatur cum recto in habitudine cauſæ materialis: tunc pauperes ſpiritu, ſunt deſtituti & ſe inſufficientes reputantes in hoc ſpiritu, & illi, qui ad nihil altum ſe exibent, de nullo ſe vindicant, & in omnibus ſe deiiciont: & illi ſunt, qui vere ſuæ natiuitatis habent ſenſum, & ſunt verè humiles, ſicut dicitur. *Romano.* 12. Non alta ſapientes, ſed humilibus conſenrientes habentes Chriſtum pro exemplo, de quo, propter humilitatem ad nihil altum ſe exhibentem, nemo verum iudicium protulit, quòd eſſet Deus: qui ita permiſit ſe conculcari, quòd nunquam ſpiritus alti, vel reſiſtentiæ, vel fortitudinis apparuit. *Iſa.* 53. In humilitate iudicium eius ſublatum eſt. Hi ſunt, qui dicere poſſunt illud *Pſal.* 23. Vide humilitatem meam & laborem meum: & dimitte omnia peccata mea. *Iſa.* 66. Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos. Propter quod etiam iſti beatitudini ſpiritus timoris adaptatur: quia iſte pauper ad omnem altum tremit, & ſe inſufficientem reputat.

Hæc igitur eſt expoſitio beati Auguſtini: & Chryſoſtomus etiam concordat cum iſta expoſitione ſecundum aliquem modum. Sed ſi ſpiritus accipiatur noo ſic à ſpiratione, ſed à ratione eius, qui eſt ſpiritus; tunc ſpiritus eſt dator vitæ, & principium, & cauſa vitæ. Et hoc modo Spiritus ſanctus eſt principium primum & verum vitæ, & dator vitæ, & cauſa, ſicut dicitur *Ioan.* 6. Spiritus eſt, qui viuificat; caro autem non prodeſt quicquam, & 2. *Corinth.* 3. Spiritus viuificat &c. *Ezech* 37. Ingreſſus in oſſa ſpiritus vitæ: & reuixerunt. *Ezech* 1. Spiritus vitæ erat in rotis. Sic ergo accepto ſpiritu, cùm dicitur.

Beati pauperes ſpiritu.

Poteſt conſtrui cum re nominatiui in habitudine ſimul triplicis cauſæ, efficientis ſcilicet, & formalis, & finalis: ſicut & omne efficiens per ſuam formam eſt efficiens, & forma & finis. Quia ſic dicitur in 2. *Phyſic.* quòd tres cauſæ in vnàm rem coincidunt: ſed materia nunquam cum aliis coincidit in rem vnam. Si ergo ſic conſtruatur, tunc ſenſus eſt: Beati pauperes, quos ſpiritus facit pauperes: & eſt forma paupertatis eorum & finis. Cùm autem pauper ſit inſufficiens ſibi, tunc erit ſenſus: Beati ſe videntes ex omnibus interioribus & exterioribus ſibi inſufficientes, non neceſſitate, ſed ſpiritu hoc faciente: quorum iſtam inſufficientiam non informat ſtultitia, aut vanitas, ſed ſpiritus per charitatem: nec faciunt, vel patiuntur paupertatem niſi propter ſpiritum, qui finis eſt omnis boni. Et hæc videtur expoſitio eſſe *Hieronymi.* *Iac.* 2. Nonne Deus elegit pauperes, in hoc mundo, diuites in fide, & cohæredes regni, qood repromiſit Deus diligentibus ſe. *Iſa.* 14. Paſcentur primogeniti pauperum: & pauperes fiducialiter requieſcent. *Iſa.* 25. Factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno, ſpes à turbine in tribulatione ſua, vmbraculum ab æſtu. Iſti enim pauperes nihil petunt in mundo, vnde ſufficiant nec recognoſcunt in ſe ipſis, vnde ad aliquid ſufficiant altum, vel vindicando, vel infereodo, vel aliquo modo ſe ſufficientes exhibendo: ſemper dicentes cum Apoſtolo. 2. *Corinth.* 3. Non quòd ſufficienres ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſufficientia ooſtra ex Deo eſt. Iſti igitur ſunt.

Beati pauperes ſpiritu.

Et patet ex prædictis, quòd ſtatus altiſſimus eſt beatitudo iſta, qua (aliàs quæ) conſiſtit io abdicatione omnium eorum (aliàs rerum) ſiue ſint interiora, ſiue exteriora, ex quibus aliquis vanè ſe putat ſufficere ſibi: à paupertate autem denominatur. Quia, ſicut dicunt *Tullius & Auguſtinus in* 2. *Confeſſionum.* Diuitiæ ſufficientiam promittunt: cum tamen ſecundum Apoſtolum ſufficientia ex ſolo ſummo bono ſit, in omnibus ſufficientiam exhibenti. 2. *Corinthiorum.* 9.

Quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.

Hic tangit proportionem præmij reſpondentis: & dicit tria: Rationem congruitatis præmij

mij ad meritum, & præmium, & præmij nobilitatem. Congruitatem tangit, cùm dicit.

Quoniam ipſorum eſt.

Quia congruum eſt, quòd inſufficientiam omnia creata recognoſcentes, ſufficientiam in Deo accipiant: ſicut econtra ſufficere ſibi temporalia reputantes, in extrema futuri ſint egeſtate. *Apoc.* 3. Dicis, quoniam diues ſum, & nullius egeo: & neſcis, quia miſer es, & miſerabilis, & cæcus & nudus, & pauper. *Apoc.* 18. In vna die venient plagæ, & mors, & luctus, & fames, & igni comburetur. Sicut autem per ea, per quæ peccat quis, per ea & punietur; ſic etiam in his, in quibus meretur quis per congrua illis, remuneratur. Et dicitur. *Lu.* 12. Nolite timere puſillus grex: quoniam complacuit patri meo dare vobis regnum.

Regnum.

Eſt ſicut ex ſuperiùs dictis accipitur, in quo habetur ſufficientia regiminis. Illa autem ſunt tria, quæ in hoc dant ſufficientiam: quorum primum & principale eſt habitus legum & conſiliorum, & ſcientia diſtributionis officiorum, & omnis bonæ ordinationis ad regnum pertinentis. Secundum eſt poteſtas ſtans & non nutans, quæ in ſe inconcuſſibilis, & contrafacientes conterere poſſit: tertium eſt diuitiæ, organicè ſubſeruientes, & amici, & ſubditi: quæ omnia exteriora bona vocantur. Et hæc tria conferuntur veris pauperibus, in quibus ſufficiant. Primum enim debetur ex hoc, quòd in ſe non inuenerunt, vnde ſufficerent, ſicut dicitur. *Iob.* 6. Ecce non eſt mihi auxilium in me: neceſſarij quoque mei receſſerunt à me. Secundum autem debetur eis ex deſtitutione proprij ſpiritus, quo nihil vigoris & audaciæ in ſe recognoſcentes, nulli reſtiterunt, omnia trementes & pauentes, & ad nihil altum exhibentes ſe. Tertium autem debetur eis, eo quòd in nullo exteriorum quærebant ſufficere. *Apoc.* 5. Feciſti nos Deo noſtro regnum & Sacerdotes: & regnabimus ſuper terram, Ideò pauperum pauper & Rex, & præmiator Chriſtus. *Matth.* 26. Coram Pilato profeſſus eſt ſe eſſe Regem: & tamen dixit: Regnum meum non eſt de hoc mundo.

Cælorum.

Ecce præmij nobilitas. Quia cùm cæli non mutentur per inueterationem, nec marceſcant, & ſecundum naturam perpetui ſint: & ſic ſit in tuto, quicquid eſt in eis. Ideò dicitur regnum iſtud eſſe cælorum: cùm tamen regnent vbique veri pauperes. 1. *Pet* 1. In hæreditatem incorruptibilem & immarceſſibilem & incontaminatam conſeruatam in cælis.

Beati mites.

Secunda eſt beatitudo: Et beatitudo quidem, vt dictum eſt, notat ſtatum altiſſimum in hoc genere meriti. Eſt autem mititas (quam quidam manſuetudinem vocant) trium graduum. Mitis enim eſt, qui prouocatus, etſi turbatur, tamen non abducitur a mentis ratione, vt aliquid perperam agat, non (aliàs nec) alium prouocat: & hæc mititas eſt virtus. Eſt etiam mitis nec prouocans, nec prouocatus, ſentiens aliquam turbationem. Et hæc eſt mititas, quæ eſt animi purgati virtus, quaſi heroica, vel herilis, ab altitudine animi ſui per ſenſum turbationis (aliàs ſenſuum turbationem) non inclinata.

De prima dicit *Pſal.* 76. Turbatus ſum, & non ſum locutus.

De ſecunda dicitur *in Prouer.* 16. Qui dominatur animo ſuo, fortior expugnatore vrbium eſt. Ille enim proprie dominatur animo, qui excellentia animi ſenſibus turbatis non inclinat.

Tertia manſuetudo, ſiue mititas eſt, quando ad omnia ſe in malo aliquo tangentia inuenitur non ſolum planus, ſed mollis: & quæcunque tangit, non niſi molliter tangit.

Ad hoc intelligendum oportet accipere ſimilitudinem in corporalibus. Manus enim tactus, qui eſt impulſus, in duro anguloſo, angulo acuto, vel angulis, ſi fortiter tangat inuenit læſionem vulneris.

In duro & in plano inuenit reſiſtentiam ſuperficiei; ſed non vulnus: quia durum eſt quod reſiſtit tangenti, ſicut dicit *Philoſophus*. In molli autem non bene infuſo, non inuenit aliquid iſtorum, & in profundum non penetrat, & tactum non circunſtat manum tangentis, ſed cedit (aliàs cadit) in ſeipſum. In molli verò penetrato per humidum infuſum, nec vulnus facit, nec reſiſtentiam inuenit, nec impedimentum profundationis: quia ſtatim tactum circunſtat manum tangentem adhærens ei, mollificans eam. Et eſt de quatuor in moribus. Quia immitis reſiſtit quaſi angulus acutus profundiùs ſecans manum tangentis, quàm tangatur ab ea.

Mitis autem in primo gradu virtutis ſenſu turbationis, & ſi nihil contra agat: tamen nocumento reſiſtit, & à ſe expellit, licet in alterum non intorqueat. Mitis verò in ſecundo gradu, nocentem quidem tangit, molliter recipit: ſed in profundum tangi non poteſt: quia cedit, & non adhæret tangenti vndique.

Sed mitis hic dictus eſt, qui tanto ſpiritu pietatis infunditur, quòd tactus à nocente ſtatim locum dat, vt in profundum tangat vitam & res, & ſi vult, auferat: nihil contra faciens, ſed etiam pietatem benedictionis & obſequij reſpondens (alias rependens) Propter quod etiam ſpiritus pietatis illi attribuitur magnitudini, quæ (alias qui) humore pietatis ſic tangentibus adhæret, vt eos ad pietatem remolliat: quia pietas, vt dicit *Tullius*, eſt beneuolentia in parentes: ſed in donis Spiritus ſancti Pietas eſt beneuolentia in omnes, ſicut ſi ſint parentes. Hæc eſt vna pars mititatis principalis.

Alia autem pars eſt, quòd ſicut non tangitur, vt dictum eſt: Ita nullum penitus in malo exaſperans tangit. De hoc dicitur. *Nume* 12. Erat autem Moyſes manſuetiſſimus omnium virorum, qui erant ſuper terram. Et de Dauid *in* 2. *Regum.* 23. Ipſe quaſi tenerrimus ligni vermiculus. Hic enim vermiculus ita eſt mollis, quòd non ſentitur durities ſub digito tangentis, niſi ſentiatur per motum. Hæc autem mititas ſtatus eſt potiùs, quam aliquod vnum

opus;

opus : in quo homo omnia, quæ molleſcere faciunt animum, ſic collegit, & ad manum habet, quòd nunquam exaſperatus, vel induratus dure aliquid tangit : nec econtra tactus durè aliquid duritiei ei reſpondet (aliàs rependit) Et ideò oportet eum prius eſſe ſpiritu pauperem : quia ſicut diximus, pauper ſpiritu duritiei aliquid exhibere non ſufficit. Et ideò Christus ſe huius meriti magiſtrum facit. *Matth* 11. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. *Eccl.* 3 Fili in manſuetudine opera tua perfice : & ſuper omnem gloriam diligeris. 2. *Timoth.* 2. Seruum Dei non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes. Item. *Tit.* 3. Admone illos neminem blaſphemare : non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem. 1. *Petri.* 3. Abſconditus homo cordis quieti, & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Domini locuples.

Quoniam ipſi poſſidebunt terram.

Hic tria notantur : proportio præmij, cùm dicit.

Quoniam ipſi.

Et præmium, cùm dicit.

Terram.

Et modum habendi, cum dicit.

Poſſidebunt.

Congruum enim præmium ſemper dat Dominus, ſicut dicitur *Iſa.* 3. Dicite iuſto, quoniam bene : quoniam fructum adinuentionum ſuarum comedet. Præmium notat, cùm dicit.

Terram.

Et hoc multipliciter exponunt Sancti. Dicit enim quædam Gloſa, quòd triplex eſt terra, quam gerimus, quam terimus, & quam quærimus.

Et datur miti poſſeſſio omnium iſtarum terrarum. *Chryſoſtomus* tamen dicit, quòd intelligitur de terra, quam quærimus : de qua dicitur *in Pſalm.* 26. Credo videre bona Domini in terra viuentium.

Et hæc eſt cælum, vbi habitabunt ſancti in gloria : quia licet cælum ſit reſpectu terræ, in qua habitant morientes : tamen ita dicitur reſpectu ſuperioris cæli, in quo Trinitas habitat : quod dicitur cælum Trinitatis. Omnibus his relictis in valore, quo dicta ſunt, videtur mihi dicendum quòd terra hic dicitur, non ab eo, quod terra vocatur : ſed dicitur hic terra à proprietate, qua nomen imponitur, hoc eſt, à terendo. Quis enim omni terenti ſe mitis ſubiicitur : iuſtum eſt, vt omne terens & teribile in præmium ſuſcipiat.

Ita quòd terens de cætero terat, & tritum in poteſtate habeat : vt non poſſit teri de cætero : & cum Deo terat omne, quod obſtat. *Iſa.* 58. Suſtollam te ſuper altitudinem terræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui. *Deute.* 11. Vos tranſibitis Iordanem, vt poſſideatis terram, quam Dominus Deus daturus eſt vobis.

Poſſidebunt.

Poſſeſſio in iure vocatur quaſi pedis poſitio : & id poſſidetur, quod ſine contradictione ad nutum mites habebunt. *Iob.* 22. In fortitudine brachij tui poſſidebas terram : & quaſi potentiſſimus obtinebas eam. *Pſal.* 36. Inhabita terram, & paſceris in diuitiis eius. *Geneſ.* 28. Deus det tibi benedictiones Abraham & ſemini tuo poſt te : vt poſſideas terram peregrinationis tuæ.

Beati, qui lugent.

Hic iterum ſecundum modum præcedentem tria inducuntur. Præconium, & id, in quo eſt præconium : & cauſa, quæ eſt meritum proportionatum. Eſt autem beatitudo, ſicut determinatum eſt, potiùs ſtatus, quam actus, vel operatio. Luctus autem, ſicut *io* dicit, poteſt eſſe pro peccatis. Et hic non eſt beatitudo ; ſed vocatur irriguum inferiùs, pro quo ſuſpirauit Axa ſedens in aſino corporis, & vadens ad ſpiritum ſicut ad meritum. *Iudic.* 1. Eſt etiam luctus pro dilatione cæleſtis patriæ, & incolatu miſeriæ : & vocatur irriguum ſuperius, ſicut dicitur *in Pſalmo* 119 Heu mihi ! quia incolatus meus &c. Hic autem ſecundus luctus habet gradus : quia eſt luctus pro cauſs dilationis patriæ, quæ eſt, quòd peccatum non eſt emendatum : & hunc habent multi. Et eſt luctus pro ipſa dilatione, eo quòd omne, quod non eſt Deus, venit in tædium ei, qui ex corde dicit illud *Pſalm.* 72. Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram?

Et hic habet vnum gradum iſtius beatitudinis. Et ſecundus gradus eius eſt, quòd tangitur dolore cordis intrinſecùs, pro eo, quòd iuſtitiam regni Dei in terra à multis corrumpi conſpicit, ſicut dicit *Pſalm.* 118. Tabeſcere me fecit zelus meus : quia obliti ſunt verba tua inimici mei. Tertius gradus eſt ex guſtu internæ dulcedinis, & cuius memoria in amaritudinem venit omne, quod temporaliter delectare videtur : & hîc talis luget in omni tempore præſente malo, propter zelum iuſtitiæ : & præſente malo, propter memoriam internæ dulcedinis, & in vita tota, propter incolatus prolongationem. *Ierem.* *cap.* 16. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. *Iob.* 3. Antequam comedam, ſuſpiro : & tanquam inundantes aquæ, ſic rugitus meus. *Pſalm.* 136. Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur Sion. *Iſa.* *cap.* 22. Nolite incumbere ſuper me, vt conſolemini me ſuper vaſtitate filiæ populi mei. *Iſa.* *cap.* 33. Angeli pacis amarè flebunt.

Quoniam ipſi conſolabuntur.

Duo tangit ; proportionem congruitatis præmij ad meritum, & ipſum præmium. *Ierem.*

31.

31. Quieſcat vox tua à ploratu, oculi tui à lachrymis: quia eſt merces operi tuo, ait Dominus

Conſolabuntur.

Conſolatio illa eſt, ſemper cum Patre in patria eſſe, & nunquam videre iuſtitiam occumbere: tantum internæ conſolationis habere, quòd cauſa luctus nunquam ſurgere poſſit. Et hoc eſt, quod manus conſolantis Dei terget lacrymas. *Apocalyp. Vigeſimo primo.* Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis faciei: & iam non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra quæ prima tranſierunt. *Iſa. vlt.* Gaudete cum ea gaudio vniuerſi, qui lugebatis ſuper eam: vt ſugatis & repleamini ab vberibus conſolationis eius: vt mulgeatis & delicijs affluatis ab omnimoda gloria eius. Et *ibidem.* Quomodo ſi cui mater blandiatur: ita ego conſolabor vos: & in Ieruſalem conſolabimini, videbitis & gaudebit cor veſtrum. *Pſalmo Nonageſimo tertio.* Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. *Iſa. quinquageſimo primo.* Conſolabitur Dominus Sion: & conſolabitur omnes ruinas eius. Et *ibidem.* Ego ipſe conſolabor vos.

Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur.

Hic tria ſunt ſicut & in præhabitis. Sed attendendum, quòd Iuſtitia dicitur duplex; ſpecialis, & generalis. Specialis eſt, quæ eſt ius ſuum reddens ſecundum rationem: æqualis inter plus & minus: damni & lucri in diſtribuendis, & commutandis: ſicut dicit *Ariſtoteles in quinto Ethicorum.* Commutans enim cum aliquo in aliquo contractu, & putans ſe eſſe deceptum & eſſe in damno: & ita minus habere quàm valeat res, quam emit, vel vendidit, venit ad iudicem: & ille audiens aduerſarium, æſtimat per rationem, æqualitatis valorem rei, & aufert ab eo, qui plus habet in lucro: & addit ei, qui minus in lucro, & plus habet damni. Similiter autem ſi aliquid ſit diſtribuendum, iudex ſtipendia diſtribuit pro merito & dignitate vniuſcuiuſque. Hæc eſt ergo iuſtitia ſpecialis.

Generalis autem iuſtitia eſt dicta dupliciter. A generalitate eius, quem iuſtum facit: & à generalitate ipſius iuſtitiæ. Generalis iuſtitia priori modo dicta eſt, quæ in debitum & rectum ſtatum ponit totum, quod eſt in homine reſpectu interiorum & exteriorum. Interiorum quidem: Vt ratio imperet, & ſenſualitas imperetur, & corpus ſubdatur, & omnis animæ vis, & omne membrum corporis debitè perficiat opus ſuum, in proprio gradu conſiſtens, & ordinem ſuum non confundens. Iuſtitia autem generalis ſecundo modo dicta eſt, vt dicit *Ariſtoteles*, omnis virtus, prout accipitur vt legi concordans. Omne enim quod lege præcipitur, & ad legis eruditionem (alias ciuilitatem) ordinatur, & legis ordinem conſequitur; Iuris, & recti, & debiti habet nomen generalis Iuſtitiæ. Non ergo eſt beatitudo iuſtitia vno modo dicta, ſed in omni modo dicta iuſtitia. Sicut dicitur *Luc. primo* Erant autem ambo iuſti ante Deum incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini ſine querela. Sine querela autem non eſſent coram Deo & hominibus: niſi iuſtitiam omni modo dictam obſeruaſſent.

Adhuc autem aliud eſt facere iuſtitiam, & aliud eſt facere iuſtitiam iuſtitiæ modo, & aliud eſt appetere facere iuſtitiam, & aliud eſt iuſtitiam eſurire & ſitire. Facere enim iuſtitiam poteſt qui ex timore pœnæ, & facit eam inuitus: & ideò non facit eam bene. Dicit enim *Auguſtinus.* Quòd nemo inuitus bene facit, etſi bonum eſt, quod facit.

Iuſtitiam iuſtitiæ modo facere, eſt cum gaudio ex habitu iuſtitiæ facere: & hoc eſt bene facere. Sicut faciunt iuſti qui iuſtitia Cardinali ſunt iuſti: & hi non ſunt boni bono gratiæ neceſſario. Appetere autem iuſtitiam plus eſt: quia appetens iuſtitiam requieſcit in iuſtitiæ operibus propter bonum. Et hæc melior eſt, præcipue ſi appetit iuſtitiam, quæ eſt ordinata lege diuina. Sed eſurire & ſitire iuſtitiam eſt non quieſcere niſi operando iuſtitiam: & affligi, ſi non fiat iuſtitia: & refici ſicut in ſagina & conuiuio, quando iuſtitia fit per eum. Et hæc ad beatitudinem pertinet ſola.

Adhuc autem aliud eſurire iuſtitiam eſt, & aliud ſitire eam. Quia eſuritur quod comeditur: Et hoc maſticatur diuiſum & contritum dentibus: vt vndique à natura ſugi poſſit interiùs: quia propter hoc natura dentes inuenit. Licet autem iſtud ſic cibet & inſtauret vitam: ſic vt corpus quoddam & membra corporis huius: tamen ſicut cibus non per ſe fluit & currit ad membra, niſi habeat vehens, & ſe portans humidum: cuius deſiderium eſt ſitis.

Ita etiam ſunt rationes iuris & ſapientiæ, quæ rationes vehunt & portant iuſta: ex quibus conſtruitur & nutritur totius bonæ vitæ corpus. Deſiderium igitur feruens ad iuſta, nutrientia membra vitæ bonæ, eſt eſuries: Deſiderium rationum iuris & iuſtorum, eſt ſitis. Homo ideò rationalis eſt: vt non tantum agat bonum; ſed etiam ex ratione ſciat, propter quid & qualiter agendum eſt: quia aliter ageret, ſicut comburit ignis. Et ideò dicit *Tullius*, quòd virtus eſt in modum naturæ rationi conſentaneus habitus.

Hæc ergo eſt beatitudo viri perfecti: vt feruenti, & quieſcere non valenti deſiderio deſideret iuſtum & iuſtitiæ rationem, ſecundum quod ipſum eſt in omni recto ponens operantem, & in omni legi (aliàs lege) congruum: & omni, qui viuit Deo & homini, ſuperiori & inferiori, & æquali, quod ſuum eſt, reddens: & æquum omnino in omni conſeruans contractu, & diſtributione.

Et ideò dicit *Auguſtinus* quòd indiget ſpiritu fortitudinis, vt robore quodam: ſic qui ad tot rectitudines ſe cum deſiderio extendit.

Sicut

Sicut & beatitudo præcedens de luctu, indiget ſpiritu ſcientiæ : quæ (alias qui) docet conuerſari in medio prauæ & peruerſæ nationis, in quibus multa materia (aliàs malitia) & cauſa luctus inuenitur. De hac igitur eſurie & ſiti iuſtitiæ dicitur *Ioann.* 4. Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei, & vt perficiam opus eius. *Iob* 29. Iuſtitia indutus ſum : & veſtitus ſicut veſtimento. *Prouerb.* 21. Qui ſequitur iuſtitiam, dirigetur à Domino. *Sapient.* 6. Initiùm illius veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia. Cura ergo diſciplinæ dilectio eſt : & dilectio cuſtodia legum ipſius : cuſtoditio legum, conſummatio incorruptionis; incorruptio autem proximum facit eſſe Deo. *Sapient.* 15. Noſſe te eſt conſummata iuſtitia : & ſcire iuſtitiam & virtutem tuam radix eſt immortalitatis. Hæc eſt enim ſitis *Pſal.* 62. Sitiuit in te anima mea : quàm multipliciter, &c.

Quoniam ipſi ſatu.

Satiari iuſtitia eſt eo modo, ſicut Iuſtitia eſt & in mente diuina, & voluntate diuina : omnia noſtra inflexibiliter ab ea imprimi & informari, ſicut dicit *August. in* 8. *De Tri.* Hoc enim eſt chaos magnum, quod ſanctos compaſſionis greſſu non permittit tranſmeare in infernum ; quia omnino concordes iuſtitiæ Dei facti, non poſſunt non gaudere de hoc, in quo iuſtitia Dei præualet. *Pſal.* 57. Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam : manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. *Pſal.* 16. Satiabor, cùm apparuerit gloria tua. *Iſai.* 65. Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis : Ecce ſerui mei bibent, & vos ſirietis : Ecce ſerui mei lætabuntur, & vos confundemini : Ecce ſerui mei laudabunt præ exultatione cordis : & vos clamabitis præ dolore cordis : & præ contritione ſpiritus vlulabitis. Comedere enim ſeruorum, eſt refectio iuſtitiæ : Et bibere eorum, eſt ſaturari lympidis rationibus iuris, quibus vindicabitur in malos. *Iſa.* 55. Audite audientes me, & comedite bonum : & delectabitur in craſſitudine anima veſtra.

Beati miſericordes.

Iſta iterum beatitudo conſiſtit in tribus, ſicut patet per antedicta. Sed attendendum eſt, quòd miſericordia eſt multiplex. Eſt enim quædam quæ alienas miſerias ex compaſſione facit ſuas ; & hæc eſt miſericordiæ virtus, quam Sancti communiter in ſe experiuntur : & hæc imperfecta eſt ad beatitudinem. Et eſt alia miſericordia, quæ cuiuſcumque (aliàs vniuſcuiuſque) ſiue boni, ſiue mali miſeriam in cordis affectu, & operis effectu proſequitur : quæ eſt miſericordia, quæ aſſimilat nos Patri cæleſti, ſicut dicitur *Matth.* 5. *Luc.* 6. Eſtote ergo miſericordes : quia & pater veſter miſericors eſt : qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos : & hæc eſt perfectior quam prima. Tertia eſt miſericordia, quæ miſeriam omnem in ſe, & in alio tanquam propriam ſentit, idipſum cum omni miſero ſentiens, non ſolùm miſeriam pœnæ ; ſed etiam cuiuſcunque defectus, qui ſtatum impedit gloriæ ; Incipiens à ſe, & ambiens omnes, quos quicunque defectus impedit ab hoc, quòd Deo & bono diuino perfrui non poſſunt.

Et hæc eſt perfectiſſima habens tria. Quorum vnum eſt, quòd curat in ſe defectum & congregat cor expeditum à defectibus ad Deum. *Ecclesiast.* 30. Miſerere animæ tuæ placens Deo : & contine & congrega cor tuum in ſanctitate iuſtitiæ. Secundum eſt, quòd in omnibus ſentit & emendat defectus, non ſolùm pœnæ, ſed etiam miſeriæ à Deo retrahentis. Et illa eſt miſericordia ſimul & miſeratio : de qua *Iob.* 6. Qui tollit ab amico miſericordiam, timorem Domini derelinquit. *Prou.* 21. Facere miſericordiam & iudicium magis placet Deo, quàm victimæ. *Ecclesiast.* 16. Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum. Tertium eſt, quòd hæc miſericordia omnia miſera reputat, quæ non beatificant, ſemper ſuſpirans pro ſua & aliorum miſeria : dicens illud *Pſal.* 41. Quando veniam & apparebo ante faciem Domini mei : ſciens quòd miſeros facit populos peccatum. *Mich.* 6. Indicabo tibi, ò homo, quid ſit bonum, quid Deus requirat à te : Vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare te cum Deo tuo. Iudicium enim facere, eſt rectè iudicare de bonis & malis, quæ beatificent, & quæ miſerum faciant. Et miſericordiam facere, eſt miſeriam huius pati & abolere, quantum fieri poteſt : & tunc expeditus eſt animus, vt ſolicite ambulet ad Deum. *Iaco.* 3. Quæ deſurſum eſt ſapientia, plena eſt miſericordia & fructibus bonis. *Oſee.* 6. Miſericordiam volo & non ſacrificium : & ſcientiam Dei plus quàm holocauſta.

Patet autem ex dictis, quòd iſte eſt ſtatus altiſſimus in hoc genere, non in vno, ſed in multis, in ordine ad vnum conſiſtens & perfectus. Et licet miſericordia videatur pati miſeriam, & ſic beatitudini contraire (aliàs contrariari) tamen quia non patitur eam niſi abolendo, & ad ſtatum beatitudinis tendendo : Ideò beatitudo eſt & vocatur. Et hoc modo dixit Dominus ſtatum miſeriæ per paſſionem abolens. *Luc.* 23. Filiæ Ieruſalem nolite flere ſuper me : ſed ſuper vos ipſas flete. Modo etiam, qui prædictus eſt, illa, quæ reputantur bona, & miſeriam inducunt, maledicit Dominus : vbi de eadem materia loquitur *Luc.* 6. Væ vobis diuitibus, qui hic habetis conſolationem veſtram. Et *Luc.* 19. Videns ciuitatem gaudentem fleuit.

Ex omnibus his patet quæ eſt miſericordiæ virtus : & quæ eſt perfectio virtutis : & quis eſt ſtatus beatitudinis eiuſdem.

Quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.

Ecce congruum huius beatitudinis præmium. Et ſicut *Chryſ.* dicit, duplex eſt in Deo miſericordia, relaxans videlicet, & liberans. Relaxans eſt:

quæ quidem punit, ſed citra condignum: & minor in pœnis quàm præceſſerit malum meritum in peccatis: Et hæc miſericordia Domini ſuperexaltat iudicium Dei *Ia.* 2. quia hoc omnibus fit. Liberans autem eſt, quæ in toto liberat: deponit enim omnes iniquitates propter (aliàs per) pœnitentiam & diſſimulat, ſicut dicitur *Sapient.* 2. Addit in præmio ſupra meritum bonum, quod præceſſit in opere, vel in gratia: & hæc conceditur omnibus bonis. Tertia eſt Miſericordia, quæ omnem paſſionem defectus tollit propter miſericordiam præcedentem: & omnem præſentiam defectus tollit propter præcedentem miſerationem: & omnem ſtatum miſeriæ conuertit in beatitudinis æternæ fructum: Et hæc eſt, quæ debetur miſericordiæ beatitudini. De qua dicitur in *Pſalmus* 111. Iucundus homo, qui miſeretur & commodat: hic enim ſecurus iam diſponit ſermones ſuos in iudicio: quia in æternum non commouebitur. Ita enim in iudicio Dei ſunt diſpoſiti ſermones eius, quòd optimam conſequitur miſericordiam, quæ nunquam de cætero in ſenſu, vel præſentia miſeriæ permittit eum commoueri, ſicut 2. *Corinth.* 1. Deus dicitur Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Huic autem beatitudini donum conſilij attribuitur: quia ea, quæ dicta ſunt, non omnes capiunt: & non implentur ſine conſiliorum obſeruatione.

Beati mundo corde.

Munditia cordis ad plenum tribus perficitur. Quorum primum eſt ab oculis cordis peccatorum, & reliquiarum peccati purgatio. Secundum eſt cordis ab onere corporis, qualis, & quantumcumque poteſt eſſe liberatio: & tertium eſt per lumen à Deo deſcendens illuminatio. Cor enim vocatur hic: noſtræ animæ intellectuale, quod eſt cordis oculus; quia dicit *Ariſtot. in Ethic.* 1. Quòd ſicut in corpore eſt oculus: ita in anima eſt intellectus. Primus ergo gradus eſt à peccati tenebris, & à peccati reliquiis purgatio: & hæc ſunt duo. De peccatorum tenebris non purgatur niſi per amarum collyrium pœnitentiæ, ſicut dicitur *Apoc.* 3. Vnge collyrio oculos tuos, vt videas. Sed à reliquiis peccati oportet eſſe multiplicem purgationem, ſecundum quòd multiplices reliquiæ ſunt.

Sunt triplices in genere reliquiæ; quarum primæ ſunt fumi, qui remanent ex peccati memoria & conſuetudine, ſicut delectationes & cogitationes prauæ. *Ierem.* 4. Quouſque morabuntur in te cogitationes noxiæ. *Iſai.* 1. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Et propter iſtas cogitationes & delectationes, quæ in nolente homine ſurgunt, clamat *Apoſtol. Rom.* 7. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius? Et *Ibidem.* Scio, quòd non habitat in me, hoc eſt, in corpore meo bonum: nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum non inuenio. Et *Ibidem.* Conſentio legi Dei ſecundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Hæc enim lex membrorum, quamdiu membra ligat ad illicita cogitanda, dulciter vel appetenda, non eſt à peccato purgatus mentis oculus.

Quia & ſecundum naturam oculus adhuc lipiens clarum ſolem non videt, etiamſi digito clarus demonſtretur. Hoc conqueritur *Tob.* 5. Quale gaudium eſt mihi, qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video.

Secundæ reliquiæ ſunt, obumbrationes phantaſmatum occurrentium, quæ ſunt ſimilitudines corporum ſe ingerentes, quas ex ſenſuum accipimus conſuetudine: Et iſtæ ſunt muſcæ, quæ ſe ingerentes ſederunt ſuper ſacrificium Abrahæ. *Gene.* 15. Quas Abraham abegit docens nos, quòd huiuſmodi abigenda ſunt à corde, quia talium nihil eſt in diuinis. *Ioan.* 4. Spiritus eſt Deus, & eos, qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. 1. *Corinth.* 14. Orabo ſpiritu orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Iſtæ ſunt ſquamæ, quæ ab oculis Pauli ceciderunt, quando viſum ſpiritualium conſecutus eſt. *Act.* 9. Et iſta eſt albugo, ſiue pellis, quæ ab oculis Tobiæ exiuit, quando per Angelum & filium (qui filium Dei ſignificat) eſt illuminatus. *Tob.* 11.

Tertiæ ſunt reliquiæ Ipſa viſus debilitas & diſperſio. Quia viſus noſter, ad multa ſparſus illicita, non citò coadunatur, quamuis releuatus ſit à tenebroſo velamine peccati, & à ſquamis phantaſticæ apparitionis ſpecierum & pomparum ſæculi. Et hoc ſignificatum eſt in eo, quem Dominus illuminauit. *Marc.* 8. Quòd primò antequam haberet viſum adunatum, ſparſo lumine viſus ſui, vidit homines velut arbores ambulantes: Et poſtea cum adunatus fuit viſus eius, vidit homines in propria quantitate: hæc enim viſus diuaricatio accidit ex peccato. *Prou.* 20. Oculum videntem, & aurem audientem: vtraque creauit Dominus: & ideò ſi non rectè videat, ex defectu eſt peccati.

Obumbratio etiam eſt ex inhabitatione terreni corporis, quod obumbrat: & ſpeculo & veſtigio indigere facit, etiamſi non eſſet peccatum. *Sapientia nono.* Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem, hoc eſt, multa & magna cogitare habentem. Quia ſi corpus non eſſet corruptibile, obumbraret quidem, ſed non tantùm vt modò. Corpus autem glorioſum, quod in reſurrectione expectamus, nullo modo obumbrabit, quia de hoc dicitur *Iob viceſimooctauo.* non adæquabitur ei aurum, vel vitrum. Et vitrum vocatur corpus glorioſum: quia perſpicuum eſt, & in ſe clauſam Dei gloriam non abſcondet: ſicut neque vitrum abſconditcolorem liquoris infuſi. Corpus igitur animale indiget veſtigio & imagine: vt his gradibus tanquam ſcalis ad Deum aſcendat. Corpus autem glorioſum nihil abſcondit: ſed medium

medium inter duo, quod eſt mortale & animale deprimit. *Sap* 9. Cogitationes mortalium timidæ,& incertæ prouidentiæ noſtræ. Hæc eſt cauſa, quòd etiam purgatus à peccato. *Daniel*. 7. vidit, quæ vidit in viſu noctis, & non in viſu lumiois. Et ideò reuelari petit *David. in Pſal.* 118. Dicens. Reuela oculos meos: & conſiderabo mirabilia de lege tua.

His autem habitis, expectatur ad illuminationem oculi, lumen deſcendens triplex, quorum primum eſt gratiæ oculum aperiens, ſecundum internæ reuelationis oculum erigens: & tertium eſt theophaniæ oculum ad Deum videndum dirigens. De primo dicitur *Ephe*. 1. Deus gloriæ det vobis illuminatos oculos cordis veſtri: vt ſciatis, quæ ſit ſpes vocationis eius. *Pſal*. 12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam io morte, oequando dicat inimicus meus: præualui aduerſus eum. De ſecundo dicit *Pſal*. 88. Locutus es io viſione Sanctis tuis &c. *Oſea*. 12. Ego viſinnes multiplicaui eis: & in manibus Propbetarum aſſimilatus ſum. *Daniel*. 2. Eſt in cœlo Deus reuelans myſteria, qui tibi indicauit, Rex, quæ ventura ſunt. *Iob*. 28. Abſcoodita produxit in lucem. De tertio dicit. 2. *Cor*. 3. Nos omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. Theophania enim ſecundum *Dion~ſium* eſt lumen a Deo deſcendens in animam, & viſum animæ amplians & dirigens, vt ſub ipſius luminis confortatione poſſit videri Deus, qui antè videri noo potuit. Et ideò Theophania, hoc eſt, Dei apparitio vocatur. Sicut enim lumen in oculum venieos ampliat potentiam viſus, vt poſſit clare videre viſibilia naturæ ſecundù *Plato~cm* Ita eſt lumen in animas müdas à Deo deſcẽdens: quod perceptũ ampliat virtutem oculorum cordis, & adunando perficit ad intuitum ſuperni ſolis, ſicut dicit *Pſal*. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Hi ſunt aquilæ ab acumine oculorum dictæ: irreuerberato radio ſolem ſupernum intuentes. De quibus dicitur *Iob*. 39. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum ſuum? In petris manet: & in præruptis ſilicibus commoratur, atque inacceſſis rupibus inde cootemplatur eſcam: & de longè oculi eius proſpiciuot. Petræ ſunt firmitates æternorum luminum, quæ micant in Sanctis: prærupti ſilices fortiſſimi & altiſſimi ſunt virtutes Angelorum. Sed inacceſſæ rupes ſunt ſumma iuga trium perſonarum. In quibus eſca dulciſſima fruitionis (aliàs relationis) videtur: & oculi lumen illud haurientes, longè in rem proſpiciunt: quod eſt contemplari. Hinc eſt, quòd *Ezech*. 1. Facies aquilæ extenta deſuper dicitur: quia viſu acuto altè volat in Dei contemplationes. Sic igitur emundatur oculus à tenebris peccati, à fumis reliquiarum peccati, ab vmbra corporalium imaginum, ab impotentia naturali: & tune vere eſt cor mundum. *Pſal*. 23. Quis aſcendet in montem Doɩoini: aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus & mundo corde &c. *Prouer*. 22. Qui diligit cordis munditiã propter gratiam labiorum, habebit amicum regem. Hanc enim cordis munditiam ſapientia perficit: de qua dicitur *Sap*. 7. Per nationes in animas ſanctas, hoc eſt, mundas ſe transfert in amicos Dei & Prophetas conſtituit. Ab hoc vertice munditiæ Balaam vidit, quando dixit *Num*. 32. De ſummis ſilicibus videbo eum, & de collibus conſiderabo illum. Calculus enim ſolidiſſimus eſt diuina virtus diuini luminis radio perluſtrata. *Pſalm*. 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. De beatitudine iſta (aliàs ita) dicitur *Luca*. 10. Beati oculi, qui vident quæ vos videtis.

Quoniam ipſi Deum videbunt.

Ecce congruitas præmij, Deum ſine medio videre & intueri. Sic enim vàdunt de virtute in virtutem, quouſque videatur Deus Deorum in Sion. *Iſa*. 33. Regem in decore ſuo videbunt. Sed notabile eſt, quod dicit,

Videbunt.

Non viderunt neque vident: quia cùm Deus infinitus ſit, a nemine comprehenditur: & ideò per eum tranſiens viſio per infinita vadit, & ſemper noua inuenit: quod fieri noo poſſet, ſi totus ſimul comprehenderetur. Sic enim dicitur à Sanctis. Quid eſt Deus? a nulla creatura videtur: Quia, ſi quid eſt, videretur: totus ſimul comprehenderetur. Sed viſio Angeli & hominis decurrit ſuper pelagus ſubſtantiæ eius in infinitum: & ideò, ſemper noua inuenit, quæ adioiretur. Ipſe autem ſuipſius eſt & viſor & comprehenſor, ſed omnis creatura quæ ſub ſua viſione eſt, eum videns, & admirans ſpeculatur: ſed non comprehendit. Et hoc eſt, quod dicitur *Iſai*. 6. Ea, quæ ſub ipſo ſunt, replebant templum: quia hæc viſio totius templi tam triumphantis Eccleſiæ, quam militantis, eſt ſub ſua viſione. Et hoc eſt, quod dicit *Chryſoſt*. Deum, vt eſt, & quid eſt, nulla vnquam vidit creatura: & *Dionyſi. ad Gaium monachum* Qui dicit ſe vidiſſe Deum, ſi cognouit quid vidit, noo ipſum vidit: quia ſi ipſum vidiſſet, quid eſt, vidiſſet & comprehendiſſet. Sed vidit aliquid ipſorum, quæ ſunt ſub ipſo. Hoc eſt, aliquid infiniti pelagi ſubſtantiæ eius Et *Auguſtinus ad Probam*. Videre Deum mente poſſumus: comprebendere verò minimè. Quia igitur Deus ſic videtur, vt ad finem viſio nunquam percurrat: Sic videtur, quòd ſemper videbitur. Ipſe autem, qui ſe totum comprehendit, ſemper ita ſe videt, quòd nunquam aliquid extra viſionem ſuam, ſui aliquid videbit. Et ideò mundi corde ita eum vident, quòd ſemper videbunt. *Iſai*. 66. Videbitis, & gaudebit cor veſtrum: & oſſa veſtra quaſi herba germinabunt. Et iam patet, quare huic beatitudini ſpiritus intellectus attribuatur; quia intellectus præcipuè in cootuitu reficitur æternorum.

Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.

Pax eſt multiplex. Vna quidem eſt reconciliatio ad Deum per emeodationem peccatorum *Iſa*. 48. Vtinam cuſtodiſſes mandata mea: multiplicata fuiſſet, quaſi flumen pax tua Alia eſt pax, quies conſcieotiæ in ſe ipſo: quia (aliàs quando) homo in ſe non habet bellum tentationum. *Iob*. 5. Sciens quia pacatum ſit tabernaculum tuum. Et *Io*. 11.

Defoſſus humo ſecurus dormies. Tertia eſt pax, concordia rationis & voluntatis, quando voluntas nihil appetit, niſi quod ratione determinatum eſt: & de hac dicitur *Iob.* 27. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. *Hebr.* 12. Pacem ſequimini & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum. De his tribus, vt ita dicam, pacibus dicitur *Ioan.* 14. Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis. Et iſti tres gradus ſunt primæ pacis.

Eſt autem alia pax quæ perfectam facit, hoc eſt, format pacem, per hoc, quòd omnia interiora aſſimilat Deo: eo quòd quicquid eſt diſſimile, oppugnat: & de hac dicitur *Pſ.* 75. In pace factus eſt locus eius *Philip.* 4. Et pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras. Hæc autem nihil aliud eſt, quàm concordia cordis & corporis ad fruendum Deo quantum in hac vita conceditur: Et hæc eſt pax beatitudo. Sed pacem hanc non tantùm habet in ſe ipſo, ſed deriuat eam in omnes alios, quantum poteſt. *Coloſ.* 3. Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris. *Eph.* 4. Sollicitì ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. 2. *Theſ. vlt.* Deus pacis det vobis pacem in omni loco. Hæc igitur cõcordia fruendi Deo, quando nec caro repugnat, nec ſpiritus diſſidet in potentiis, nec Deus ſe ſubtrahit: eſt illa, quæ eſt beatitudo. Et de hac dicitur *Iſa.* 66. Ecce ergo declinabo in vos ſicut flumen pacem: & tanquam torrentem gloriam gentium, quam ſugetis. Hæc eſt igitur pax, quæ eſt Beatitudo & pars regni Dei. *Pſal.* 4. In pace in idipſum dormiam & requieſcam *Pſal.* 75. In pace factus eſt locus eius &c. Quòd autem ſit pars regni Dei *Rom.* 14. Non eſt regnum Dei eſca & potus: ſed iuſtitia, & pax & gaudium in Spiritu ſancto. Et quia hæc pax eſt in guſtu dulcedinis Dei, per quam quantum fieri poteſt fruimur Deo cognito. Ideò attribuitur ei donum ſapientiæ: quod eſt Sapor diuinorum, & cognitio eorum per ſaporem experientiæ.

Quoniam filij Dei vocabuntur.

In duabus vltimis beatitudinibus ad contemplationem pertinentibus: (quæ intellectui & ſapientiæ attribuuntur) in præmijs vtitur tempore futuro. Ibi enim dixit: quoniam Deum videbunt: hìc autem: quoniam filij Dei vocabuntur. Videre enim Dei, ſicut antè diximus, ſemper nouum eſt propter infinitatem mirabilium, quæ in ipſo videntur, & videbuntur. Filiatio autem Dei aſſimilationem noſtram (aliàs noſtri) ad Deum importat. Et hæc perfectè non manifeſtabitur niſi in futuro. Et hoc eſt, quod dicitur. 1. *Ioan.* 3. Nunc filij Dei ſumus: ſed nondum apparuit, quid erimus: ſcimus autem, quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, & videbimus eum ſicuti eſt, quaſi dicat, nunc quidem filij ſumus per adoptionis gratiam: ſed hoc, quod ex ipſa filiatione erimus in gloria filiorum, nondum apparuit: & hæc cùm apparuerit, ad ſimilitudinem Dei nos prouehet in gloria patris cæleſtis: & tunc videbimus eum ſine medio, ſicuti eſt: & ipſa viſio nos lumine diuino implebit, & filios ſimiles patri efficiet: ſicut cryſtallus cùm ſoli opponitur, ſtatim vt lumine impletur, ſimilis, quaſi filius ſolis efficitur: ita filij gloriæ ſimiles patri cæleſti efficientur in lumine patris, quo implebuntur. Vnde. *Rom.* 8. Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat: quoniam & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Creaturam vocat hominem, eo quòd eſt digniſſima creaturarum, aliquid conuenientiæ habens cum omni creatura. Et hoc præmium paci debetur: quia etiam pax non eſt niſi de bono diuino omnia noſtra obtinenti, & pacem deducenti in concordia & vnitate omnium virium Deo perfruentium. Sic enim in pace factus eſt locus eius: & illa, quæ ſurſum eſt Ieruſalem viſio pacis, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. *Gal.* 4. Tunc enim fines noſtros quo ad omnes vires ponet pacem: & adipe frumenti æternæ dulcedinis per fruitionem nos ſatiabit.

Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.

Hic incipit octaua beatitudo, & illam dupliciter determinat. Primò in genere ſicut alias: ſecundò per partes explicat eam in ſpecie. Et hoc patet in litera. Primò tangit beatitudinis præconium. Secundò beatitudinis iſtius meritum: Et Tertiò beatitudinis præmium. De primo dicit.

Beati

Et videtur contrarium: quia ſicut dicit *Glo.* Beatus, qui habet omnia, quæ vult: non autem omnia, quæ vult, habet, perſecutiones patiens. Et dicendum, quòd licet pati ſit miſerum: tamen pati propter iuſtitiam eſt glorioſum, & prout attingit gloriam ſic, habet beatitudinis præconium. *Phil.* 1. Vobis donatum eſt pro Chriſto non ſolum vt credatis in eum: ſed etiam vt pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & vidiſtis in me, & nunc audiſtis de me. *Act.* 5: Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij: quoniam digni habiti ſunt pro nomine Chriſti contumeliam pati.

Qui perſecutionem.

Secundum eſt, in quo conſiſtit iſtius beatitudinis meritum: & ponit duo; perſecutionem & cauſam. Perſecutionem dicendo.

Qui perſecutionem patiuntur.

Sed cum ab alio quodam agere ſit: & illud, quod ab alio eſt ſecundũ quòd huiuſmodi, non ſit laudabile, vel meritorium: videtur quòd malè ponatur in hoc beatitudo. Et ad hoc dicendum, quòd licet paſſio ſit effectus illatioque actionis, ſecundũ quòd eſt ab agente: tamen ex parte ſuſcipientis contingit ſuſcipere paſſionem ex deuotione, & tenere cor in æquanimitate: & illæ ſunt interiores actiones animæ. Et in his propter difficultatem, maximum collocatur meritum, & tantò maius, quantò ſecundum naturam ſumus infirmiores. 2. *Cor.* 12. Virtus in infirmitate perficitur. *Apoc.* 2. Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuam: & quia non potes ſuſtinere malos: & patientiam habes & ſuſtinuiſti propter nomen meum.

Propter iuſtitiam.

Ecce cauſa : quia cauſa facit Martyrem , non pœna. Dicit autem , propter iuſtitiam , & non: propter paupertatem , vel manſuetudinem , vel aliud aliquod præmiſſorum : quia ſola iuſtitia generalis per ambitum ſuæ cómunitatis concludit in ſe & fidem & omnia alia bona: Vt ſciamus quoniam non ſolùm quo (alias quando) fides quæritur ; ſed etiam quicquid partium iuſtitię quæratur, pro Chriſti nomine ſuſtinere debemus. Eſt autem ſenſus , propter iuſtitiam patientis : quia ſi pateretur propter iuſtitiam facientis , & pro iniuſtitia patientis : pateretur ſicut fur , vel malefactor, & non eſſet beatus. 1. *Pet*. 2. Hæc eſt gloria, ſi propter conſcientiam ſuſtinet quis triſtitiam , patiens iniuſte: quæ eſt enim gratia, ſi peccantes colaphizati ſuffertis ; ſed ſi bene facientes patienter ſuffertis, hæc eſt gratia apud Deum.

Quoniam ipſorum eſt regnum cælorũ.

Tribus regnum conſtituentibus deſtituuntur, qui patiuntur perſecutionem. Iniuſte enim iudicantur contra leges & iuſtitiam regni: Et ſub poteſtate iniqua cadunt propter tyrannides eorum , qui ſunt in poteſtate conſtituti : Et bonis ſpoliantur propter auaritia regnantium in regno mundi. Per contrarium igitur. iuſtum eſt, vt regno cœlorum remunerentur. De primo dic 1. *Machab*. 2. Teſtes erunt ſuper nos cælum & terra quòd iniuſtè perditis nos. *Act*. 23. Tu ſedens me iudicas ſecundum legem : & contra legem iubes me percuti. De ſecundo dicit *Ioan*. 19. Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam , niſi tibi datum eſſet deſuper. *Dan*. 3. Tradidiſti nos in manibus inimicorũ & peſſimorum præuaricatorum : & Regi iniuſto & peſſimo. *Iob*. 9. Terra data eſt in manus impij : vultum iudicum eius operit. De tertio *Hebr*. 10. Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſtinetis , arbitrantes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam. Horum igitur eſt regnum cælorum , ſic & bonorum pauperum : quia quod pauperes faciunt voluntate in omnibus commutabilibus bonis ſe inuenientes deficere : hoc iſti perferunt in effectu. Et ideò vnum eſt præmium vtrorumque. *Matth*. 11. Regnum cælorum vim patitur : & violenti rapiunt illud.

Numerus autem beatitudinum inductarum ſic habetur : quia beatitudo ſtatus eſt in genere optimi ad optimum ordinantis. Aut igitur ordinat optimè ad bonum , aut optimè contra malum. Si ad bonum , hoc eſt , aut ad commutabile aut, incommutabile bonum. Si eſt bonum commutabile: tunc eſt deficiens in ſeipſo , & facit deficere in ſe confidentes : & optima ordinatio ad ipſum eſt per paupertatem ſpiritus eo modo, quo ſuperiùs expoſita eſt. Si autem eſt ad bonum incommutabile, aut hoc eſt ſecundum actionem , aut ſecundum contemplationem. Et ſecundum actionem quidem eſt optimus ſtatus eſuriendo & ſitiendo iuſtitiam : Si autem eſt ſecundum ſtatum contemplationis , aut eſt ſecundum ordinationem optimam ad contemplationis obiectum , & ſic eſt cordis munditia : aut ſecundum optimam ordinationem ad contemplationis finalem effectum , qui eſt quietatio cordis in Deo , & aſſimilatione ad ipſum : Et hæc eſt pacificatio filiorum Dei. Si autem eſt ſecundum optimum ordinem contra malum , aut hoc eſt malum culpæ, & ſic optimus ordo eſt lugere : aut contra malum pœnæ: & hoc dupliciter : aut enim eſt in alio, & ſic optimè ordinat miſericordia : aut eſt illata in nobis , & tunc aut oppugnat naturam , & tunc ordinat mititas : aut oppugnat gratiam, quæ eſt in nobis , & tunc eſt beatitudo eorum , qui perſecutionem patiuntur : &c.

Beati eſtis, cum maledixerint vobis homines , & perſecuti vos fuerint , & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me.

Ecce ſecundum vbi iſtam vltimam per partes exequitur : tangit autem duo, partes perſecutionis partes mercedis : *ibi*.

Gaudete in illa die &c.

Partes perſecutionis tripliciter. Primò enim tangit partes , ſecundò modum , quòd ſcilicet mentiendo faciant: tertiò cauſam , quòd fiat hoc propter Deum. Partes tangit per tres differentias: Prima eſt.

Cum vos maledixerint homines.

Maledicta , ſunt increpationes & vituperia & opprobria , & cætera huiuſmodi Hæc enim in Sanctos proferunt homines humũ ſapientes. 1. *Cor*. Maledicimur & benedicimus. *Rom*. 12. Nulli maledictum pro maledicto reddentes. Et *ibid*. Benedicite , & nolite maledicere. 1. *Pet*. 3. Qui cum malediceretur , non maledicebat. *Psal*. 68. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me. Secundum notat, cum dicit.

Et perſecuti vos fuerint.

Hoc eſt in Sanctis. Perſequuntur, autem , qui non ſequuntur , ſed inſequuntur , & non aſſequuntur tantùm , ſed penetrantes quærunt tollere animam. 3. *Reg*. 19. Ego relictus , ſum ſolus , & quærunt animam meam. *Exo*. 15. Dixit inimicus : perſequar & comprehendam , diuidam ſpolia , implebitur anima mea , euaginabo gladium meum , interficiet eos manus mea. *Pſal*. 3. Multi dicunt animæ meæ : non eſt ſalus illi in Deo eius. Tertium eſt.

Et dixerint omne malum aduerſum vos.

Et hoc eſt in impoſitione falſorum criminum, ſicut illud , quod in Eccleſiaſtica hiſtoria dicitur, quòd impoſuerũt Sanctis, quòd comederent pueros hominum, & abuterentur matribus & ſororibus. 2. *Cor*. 6. Vt ſeductores & veraces. 1. *Cor*. 4. Blaſphemamur , & obſecramus. *Pſal*. 49. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris , & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum mihi: hæc feciſti, & tacui. *Isa*. 57. ſuper quem luſiſtis, & dilataſtis os, & eieciſtis linguam.

Mentientes.

Ecce modus , quòd mendaces hæc dicant , & non ex veritate. *Sap*. 10. Mendaces oſtendit , qui maculauerunt eum , & dedit illi claritatem æternam. *Ioan*. 8. In veritate non ſtetit, quia mendax eſt & pater eius.

Propter me.

Ecce tertium , quod eſt cauſa. Quia ſi verum

dicat quis nõ eſt cauſabeatitudinis. Adhuc ſi falsũ dicant, & temeritate propria, ſicut homines: adhuc non eſt cauſa beatitudinis; ſed ſi propter Deũ dicant & mentiantur: tunc eſt cauſa beatitudinis. *Iſa.* 52. Iugiter tota die nomen tuum blaſphematur inter gentes. *Pſal.* 82. Aduerſus te teſtamentum diſpoſuerunt tabernacula Idumæorum & Iſmaelitæ *Pſal.* 68. Propter te ſuſtinui opprobrium: operuit confuſio faciem meam *Iere.* 15. Noli in patientia tua ſuſcipere me: ſcito quantum propter te ſuſtinui opprobrium.

Gaudete & exultate.

Ecce, tanguntur differentiæ mercedis, & tangit duo, gaudium ſcilicet, & cauſam gaudij. Gaudium autem tangit tripliciter ſecundum affectum, quando dicit,

Gaudete.

Quia Gaudium, vt dicit *Aug.* eſt diffuſio animi in conceptione boni: quo ad rationem, aut intellectum. Dicit,

In illa die.

Non enim dicit hoc pro qualitate temporis, vel aëris; ſed quia ſanctorum eſt in tribulatione & perſecutione, non obtenebrari ſolem & lumen mentis. Sed quo ad corpus dicit,

Et exultate.

Quia exultatio, vt dicit *Caſſiodor.* dicitur quaſi extra ſaltatio: quia gaudium cordis proditur in geſtu corporis. De primo & vltimo iſtorum dicit *Iſa.* 35. Gaudum & lætitiam obtinebunt: fugiet dolor & gemitus. De ſecundo autem dicitur *Iob.* 23. Non enim perij propter imminentes tenebras: nec operuit faciem meam caligo.

Quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis: Sic enim perſecuti ſunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.

Ecce cauſa, & tangit duo, cauſam, & cauſæ confirmationem *Ibi.*

Sic enim perſecuti ſunt &c.

De primo dicit quod eſt.

Merces.

Quia meruerunt maxima difficultate certaminis: & quòd eſt.

Copioſa.

Propter abundantiam, quæ ſufficit ſibi & quòd eſt.

in cælis.

Vt intelligatur inamiſſibilis. *Matt.* 20. Voca operarios, & redde illis mercedem. *Pſal.* 126. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini, filij merces fructus ventris. De copioſitate dicit *Geneſ.* 15. Ego ero merces tua magna nimis. De tertio dicit *Matth.* 6. Facite vobis theſauros in cælo, vbi nec fures effodiunt, nec furantur.

Sic enim perſecuti ſunt.

Ecce confirmatio cauſæ: ſcimus, enim, quòd mercedem habuerunt Prophetæ. Et ſi ſumus in ſimili opere & cauſa paſſionis: in ſimili etiam erimus retributione mercedis. *Iaco.* 5. Exemplum accipite, fratres, exitus mali & laboris & longanimitatis: Prophetas, qui vobis locuti ſunt in nomine Domini. Sufferentiam audiſtis. *Iob.* Finem Domini vidiſtis. Ecce beatificamus eos, qui ſuſtinuerunt *Lu.* 6. Secundum hæc faciebant Prophetis patres eorum. *Act.* 7. Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri: & occiderunt eos, qui prænunciauerunt de aduentu Iuſti, cuius nunc proditores facti eſtis, & homicidæ.

Vos eſtis ſal terræ:

Hic incipit adaptare ſpecialiter Apoſt. & eorum ſucceſſoribus omnia, quę dixit, & tangit quatuor: Primò enim tangit condimentum morum tam in morali doctrina, quàm etiam in exemplo: Secundò tangit lucem veræ ſapientiæ: Tertiò munimen rationum in doctrina defenſionis ſubditorum: Quartò & vltimò tangit modum & intentionem in docendo. Primum accipit ex ſimilitudine ſali, ſecundum ex ſimilitudine lucis, tertium ex ſimilitudine ciuitatis, quartum autem ex ſimilitudine lucernæ. Circa Primum dicit duo: Primum eſt, quòd comparat Apoſtolos & eorum ſucceſſores ſali: Secundum eſt, quòd oſtendit ſalis euaniti inutilitatem.

Circa primum horum dicit tria: Primò Apoſtolis appropriat, quando dicit.

Vos eſtis.

Hoc eſt, ſignificatum per ſalis naturam, propriè conuenit vobis: Secundò in nomine ſalis notat proprietates per metaphoram ſali conuenientes: Et tertiò tangit quid hoc ſale ſit ſaliendum, cùm dicit.

Sal terræ.

Attende autem, quòd ſalis materia, ex qua generatur, eſt terra. Quod probatur in 4. *Meth.* quia omne, quod liquatur frigido humido, de genere terræ eſt quantum ad materiam: ſicut & & omne, quod liquatur calido, ſicco, de genere eſt aquæ, ſicut plumbum & omnia genera metallorum. Terra autem mutatur in ſalis naturam, quando à fæculentia lota eſt in humido & comburente calido ſicco potiùs, quàm coagulante eſt exſiccata. Et ideò ſal eſt terreſtre ſiccum, per calidum in humido aqueo combuſtum; Et ideò eſt vicinus ſapor amaro: quia amaritudo reſultat agente calido comburente in terreſtre ſiccum. Ex tali igitur materia ex calido eſt amarum & ſiccum, & ex amaro mortificatiuum eſt vermium, & ex ſicco ſiccatiuum humidi putreſcentis, & ſic impedit putrefactionem, & per conſequens impedit fætorem. Et quia inducit ſiccitatem & humidi deſtructionem & incenſionem: ideò impedit generationem & terræ fæcunditatem. Et quia acumen habet ex calore adurente: ideò acuit id, cui permiſcetur. Et quia ſiccitatem habet amaram: ideò abominabilem habet ſaporem, & prouocat ſitim propter ſiccitatem: propter acumen tamen diſſolutiuum eſt & commixtum ſaporibus alijs, facit eos penetrate in linguam, & ſic condit alios ſapores.

Penes has igitur proprietates: doctrina morum Eccleſiaſticorum Doctorum ſal intelligitur: quia & calore igniti eloquii ſiccare debent omnem terrenum affectum, & per ſiccitatem mortificationis

ſiccationis corporis omnem deſtruere malum humorem concupiſcentiæ carnalis, & per condimentum diſcretionis, delectabilem facere guſtum operis, quod eſt ſecundum virtutem: & per exſiccationem conſolationis mundanæ, omnem exſiccare fœcunditatem vitiorum. Et quia exſiccanda eſt carnalis concupiſcentia: ideò *Leui. 2.* præcipitur, quòd in omni ſacrificio ſal offeratur: ſacrificium enim laudis eſt ſpiritus contribulatus à concupiſcentia carnis exſiccatus. Quòd ſi etiam corpus offerimus, ſicut docet *Apostolus Rom. 12.* Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem: ſtatim ſubiungitur de ſale: Rationabile ſit obſequium veſtrum: quia ſancta non eſt, ſi fætens eſt libidine: nec rationabilis eſt, ſi immoderata, aut violenta eſt; ſed ſiccata ſit ſale: ita vt terra vitiorum ſecundum doctrinam *Pſalm.* 106 conuertatur in ſalſuginem. Et vrbes, in quibus diabolus nos expugnauit, ſubuertæ à ſpiritu ſale mortificationis vermium: de quibus dicit *Iob* 30 Qui me comedunt, non dormiunt. Et de quibus dicitur *Iſa.* 14. Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum vermes, qui ſunt tentationes, & motus concupiſcentiæ carnalis: & cùm hoc totus ſermo eorum ita ſit ſale diſcretionis conditus, & boni exempli, quòd in gratia & ædificatione ſemper acceptetur, & ſapida faciat omnia, quæ dicuntur *Col.* 4 Sermo veſter in gratia ſemper ſit ſale conditus. *Iob.* 6. Numquid poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum. Omnibus autem his ita in Apoſtolicis viris quo ad doctrinam motum ſuppoſitis.

Sciendum eſt, quòd ſal adhuc habet naturam, quæ multis videtur mirabilis: quia per ſimilitudinem, quàm habet, extrahit alium ſalem: Et ideò piſces ſalſi, vel caro multum ſalſa poſita in aqua recenter ſalſa efficiuntur minus ſalſa, & citiùs ſal extrahitur, quàm per aquam dulcem, ſicut dicitur 4. *Reg.* 2. Quòd Eliſeus miſit ſal in aquas amaras, & ſanauit eas. Et ita eſt in Prælato, qui in ſale optimo, ſale morum conditus eſt, amaritudinem, ſi qua eſt in ſubditis, extrahit facilè. Sicut etiam lignum crucis licet ſit amarum: tamen in aquas miſſum noſtrarum tribulationum, omnia noſtra conuertit in dulcedinem.

Quòd ſi ſal euanuerit, in quo ſalietur? Ad nihilum valet vlterà, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.

Duo dicit; euanitionem ſalis, & inutilitatem. De euanitione dicit.

Quòd ſi ſal euanuerit.

Vanum eſt, vt dicit *Philoſophus in* 2. *Phyſic.* quod eſt ad finem aliquem, quem non includit: Ita ſal eſt vanum, quando putredinem non impedit, ſed prouocat: quando vermibus ea quæ, ſalit, ſcatere permitit: & quando non condit, ſed prouocat abominationem. Sicut Prælatus carnali concupiſcentiæ ſubiectus. *Eccl* 20. Homo acharis quaſi fabula vana. Acharis eſt ſine gratia, qui nullo ſale ſapientiæ, vel gratiæ eſt conditus. *Lu.* 14. Quòd ſi ſal infatuatum fuerit, hoc eſt, in fatuitatem conuertitur: quia cum de moribus loquitur, qui mores non habet, fabula & fatuitas videtur. *Eccl.* 20. Ab ore fatui reprobabitur parabola. *Mar.* 9. Quod ſi ſal inſulſum fuerit, in quo illud condietis q.d. In nullo: quia populus non condit Presbiterum: Et ideò Presbiter inſulſus omninò manet inſulſus.

In quo ſalietur.

Hic tangit inutilitates ſalis euacuati: & ſunt quatuor; prima eſt, quia perit ſalſamentum terum ſalſandarum: ſecunda eſt, quia ad nullum vſum omninò erit aptum: tertia, quia ſicut abominabile erit protectum: quarta eſt, quia ſicut res vilis erit conculcatum.

De prima dicit.

In quo ſalietur.

Quaſi dicat, ſalſamentum totius orbis peribit. Et ideò. *Mat* 9. præcipitur. Bonum eſt ſal: habete in vobis ſal.

Ad nihil valet vlterà.

Ecce ſecunda, quia ad nullum alium vſum eſt aptum: ſicut eſt lignum vitis, quando non fructificat. *Ezech.* 15. Quòd nihil ex eo ſit operis. *Iere.* 22. Scribe virum iſtum, ſterilem virum, qui in diebus ſuis non proſperabitur.

Niſi vt mittatur foras.

Ecce tertia inutilitas, vt tanquam res abominata foras proiiciatur 1. *Cor.* 5. Auferte malum ex vobiſipſis 1. *Reg.* 16. Quouſque tu luges Saul, cùm ego abiecerim eum? *Iere.* 5. Furor Domini erat in Ieruſalem & in Iuda quouſque proiiceret eos à facie ſua 4. *Reg.* 24. Iraſcebatur furor Domini contra Ieruſalem, & contra Iudam, donec proiiceret eos à facie ſua.

Conculcetur ab hominibus.

Ecce quarta inutilitas, quia ſicut res vilis conculcabitur: Sicut enim in conculcato veſtigia ſunt calcantium: ita veſtigia dæmonum apparent in tali Prælato, quia conculcant eum *Iſa.* 28. Pedibus conculcabitur corona ſuperbiæ ebriorum Ephraym. *Iſa.* 5. Dimittam maceriam eius, & erit in conculcationem, & ponam eam deſertam. *Iſa* 7. Erit in paſcuam bouis, & in conculcationem pecorum. *Iſa.* 10. Ponam illum in conculcationem quaſi lutum platearum.

Vos eſtis lux mundi.

Hic tangit lucem veræ ſapientiæ quo ad illuminationem fidei de cognitione Dei. Hæc enim ſapientia vera eſt lux: quia lux & lumen differunt: quia lux eſt in prima & propria natura; lumen autem eſt immutatio lucis in medio. Vnde lux dicitur cognitio diuinæ ſapientiæ; ſed lumen ab illa reſultans, cognitio eſt omnium aliarum ſcientiarum: luminaria autem hanc lucem ſundentia & vaſa lucis, qui à diuina ſapientia acceperunt verba vitæ donare nobis, ſicut dicitur *Act.* 7. *Dan.* 12. Qui docti fuerint, fulgebunt ſicut ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ erunt in perpetuas æternitates. 2. *Corinth.* 4. Deus, qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ Euangelij Chriſti. Hoc ſignificatum eſt *Exodi.* 34. Vbi reſplēduit facies Moyſi ex illuminatione Dei. *Philip.* . Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, ver-

bum vitæ continentes.

Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.

Hic tangit munimen rationum ſanctorum Doctorum, & refugium, quod debent eſſe ſubditis: Et tangit tria, ſimilitudinem videlicet ciuitatis, & ſitum, & euidentiam. Habent autem ſacri Doctores in docendo ſimilitudinem ad ciuitatem in duobus præcipuè, in conformitate videlicet doctrinæ, quod accipitur ex nomine ciuitatis, quia ciuitas dicitur, quaſi ciuium vnitas: Alterum eſt, in munimine ciuitatis, quod accipitur ex ciuitatis munitione. Sicut enim vna eſt fides, vna Eccleſia & vnus ſpiritus, & vnum caput, & vna tunica inconſutilis perpetuæ ciuitatis: Ita debet eſſe vna doctrina non diuiſa per hæreſes & ſchiſmata. 1. *Cor.* 1. Obſecro fratres, vt idipſum dicatis omnes; & non ſint in vobis ſchiſmata 1. *Cor.* 11 Siquis videtur eſſe contentioſus inter vos: nos talem conſuetudinem non habemus, ſed neque Eccleſia Dei. *Ambroſius*. Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris 2. *Cor*. 2. Nonne eodem ſpiritu ambulauimus: & nonne eiſdem veſtigiis. *Gal.* 1 Siquis prædicauerit vobis aliud præter id, quod prædicauimus, anathema ſit *Ioan.* 17. Sint vnum, ſicut nos vnum, ſumus: hæc eſt ergo ciuium vnitas.

Munitio autem ciuitatis eſt in duobus, in turribus, & muris. Turres autem ſunt altæ & firmæ veritatis auctoritates, quibus ſuas debent munire rationes. *Cant* 4. Turris Dauid ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium: turris enim eſt faſtigium ſolidæ veritatis doctrinæ ſacræ: propugnacula expoſitiones: clypei auctoritates habentes ſigna Patriarcharum & Prophetarum & Apoſtolorum, in hoc quòd fidem eorum demonſtrant: armatura fortium ſunt reuelationes & rationes; quibus armantur ad vincendum 1. *Pet.* 3 Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea, quæ in vobis eſt, ſpe. *Tit.* 1. Complectentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem: vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & contradicentes reuincere. *Iſa* 54. Ponam iaſpidem propugnacula tua. Iaſpis ex nitore virentis fidei ſolidam ſignificat veritatem. Munitio ex muris, ſicut dicit *Chryſoſtomus* ſignificat munimen Doctorum, quo ſubditorum & ſimplicium ſunt refugium. *Iſa.* 26. Vrbs fortitudinis noſtræ Sion Saluator: ponetur in ea murus & antemurale. Murus enim eſt præſidium Chriſti: & antemurale præſidium Prælati recipiens iactus & impulſus arietum & machinarum, ſicut dicit *Chriſoſt*. Et ideò qui tales non ſunt, increpantur à Domino *Ezech* 13. Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis vos murum pro domo Iſraël.

De ſitu autem huius ciuitatis dicitur, quòd eſt.

In monte poſita.

Mons autem eſt eminentia ſanctitatis in actiua, & ſublimitas ſpiritus intelligentiæ in contemplatiua. De primo dicitur *Ierem.* 31. Benedicat Dominus pulchritudo iuſtitiæ mons ſanctus. *Iſa.* 2. Erit mons domus Domini in vertice montium: & eleuabitur ſuper colles: & fluent ad eum omnes gentes. *Pſalm.* 67. Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem. *Iſa* 40 Super montem excelſum aſcende tu qui Euangelizas pacem &c. De ſecundo *Ezech.* 40. Dimiſit me ſuper montem excelſum valde, ſuper quem erat ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum, hoc eſt, ad regionem luminis in cognitione, & calore ſancti Spiritus in affectione. *Apoc.* 21. Aſſumpſit me in ſpiritu in montem magnum & altum. De vtriſque his montibus in *Pſalm.* 86. Fundamenta eius in montibus ſanctis. *Pſalm.* 71 Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam. De euidentia dicit.

Non poteſt &c.

Omnibus enim patet ad viſum, & omnibus ad refugium. *Iſa.* 33. Reſpice Sion ciuitatem ſolemnitatis noſtræ. Oculi tui videbunt Ieruſalem ciuitatem opulentam: tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit. De ſecundo dicitur *Ioſ.* 20. Separate ciuitates fugitiuorum: ad quam confugere poſſit, qui ignorans effuderit ſanguinem.

Neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio; ſed ſuper candelabrum: vt luceat omnibus, qui in domo ſunt.

Hìc tangitur quarta operatio, quæ eſt in modo & in intentione docendi & regendi Eccleſias: Et ſunt hic duo paragraphi. In primo enim ponit metaphoram: in ſecundo tangit explanationem, *Ibi*.

Sic luceat lux veſtra.

In primo ponit quinque, lucernæ videlicet accenſionem: locum, in quo non ponitur: locum, in quo ponitur: vſum, & ad quos refertur vtilitas: Et hæc patent in littera. Lucernæ accenſionem innuit, cùm dicit.

Neque accendunt lucernam.

Non enim negatio refertur ad accenſionem, ſed ad totum ſequens. Lucerna autem ardens & lucens, eſt Prælatus lucens ſcientia, & ardens charitate. *Ioan.* 5. Ille erat lucerna ardens, & lucens. *Eccl.* 26. Lucerna ſplendens ſupra candelabrum ſanctum: & faciei ſpecies ſuper ætatem ſtabilem: perlucida enim debet eſſe lucerna per corporis caſtitatem, & bonæ famæ claritatem. *Luc.* 15. Accendit lucernam, & euerrit domum, & quærit diligenter, donèc inueniat: quia de talibus Prælatis multi inueniuntur, qui perditi fuerant. *Sophon.* 1. Scrutabor Ieruſalem in lucernis. Locus autem vbi non eſt ponenda tangitur, cum dicit.

Et ponunt eam ſub modio.

Modius autem tria notat: in ſe enim non eſt perſpicuus, ſed tenebroſus: Et ſignificat vitam opacam tenebris peccatorum. Sed in quantitate eſt menſura quædam aridorum: & ſignificat terminis vnius gentis, vel hominis limitatam doctrinam, quæ omnibus prodeſſe debet, & poterit. Vſu autem modius eſt, quo redditur reditus agrorum: & quo ad hoc ſignificat pretium, ſub quo ponitur regnum, quod gratis eſt exhibendum. Quo ad primum modius impedit lumen: quo ad ſecundum cohibet; quo ad tertium, vendit, & inpretiabile

impretiabile ſub pretio ponit. De primo dicitur *Sap.* 17. Ignis quidem nulla vis: nec ſiderum lympidæ flammæ poterant illuminare noctem illam horrendam. De ſecundo *Iſa.*49. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ *Epheſ.*3. Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in gentibus euágelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes. De tertio *Matth.*10. Gratis accepiſtis, gratis date. *Iſa.*55. Qui non habetis pretium, venite, emite abſque vlla commutatione vinum & lac. *Act.*8 Pœcunia tua tecum ſit in perditionem: quia exiſtimaſti donum Dei pretio poſſideri.

Sed ſuper candelabrum.

Ecce tertium, vbi lucerna ponenda eſt. Candelabrum autem eſt faſtigium Eccleſiaſticæ dignitatis ſignificatæ *Exo.*25. vbi præcipitur fieri candelabrum aureum cum ſeptem haſtilibus & ſeptem lucernis. Et haſtilia quidem ſunt dona Spiritus ſancti: Lucernæ autem ſeptem illuminationes, quas debet habere, Hiſtorialem videlicet, Moralem, allegoricam, & anagogicam. Et tres per ſe, vnam per induſtriam, alteram per ſaporem diuinorum, & tertiam per reuelationem orationum. Item eſt *Zach.*4. Vbi ſimiliter loquitur de tali candelabro. Et *Apoc.*1. Vbi ambulantem Dominum vidit Ioannes in medio ſeptem candelabrorum aureorum.

Vt luceat.

Ecce vſus lucernæ, vt lumen ſpargat: ſine lumine enim doctrinæ & exempli eſt ſimia in tecto. *Geneſ.*1. Poſuit luminaria in firmamento cæli, vt lucerent diei & nocti. *Eccl.* 43. Mundum illuminans in excelſis Dominus. *Baruch.*3 Stellæ luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit eas.

Omnibus qui in domo ſunt.

Ecce quintum, ad quos refertur vſus luminis: & eſt generalis omnibus, qui ſunt in Eccleſia. Et veriùs omnibus, qui ſunt in mundo. Et ideò confunditur noua hæreſis, quæ dicit aliquos repelli poſſe ab auditu doctrinæ ſacræ. *Ioann.*1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Nullam enim ſtellarum fecit Dominus, quæ non niſi vnam partem mundi illuminaret: Et licet vna illuminet vnam partem; tamen omnes alias partes tandem præcepit illuminare, *Eccl.*24. Doctrinam quaſi antelucanum illumino omnibus: & narrabo illam vſque in longinquum. *Sap.*17. Totus orbis lympidè illuminabatur lumine ſolis, aut illis ſuperpoſita erat grauis nox imago tenebrarum, quæ erat eos comprehenſura. *Eccl.*33. Videte, quòd non ſoli mihi laboraui, ſed omnibus inquirentibus veritatem.

Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.

Ecce expoſitio: Et dicit quatuor: Primò præcipit quòd lux luceat: Secundò quibus: Tertiò in quo: & quartò quo fine. De primo igitur præcipiens dicit, quòd lux luceat doctrinæ & exempli. *Pſalm.* 103. Amictus lumine ſicut veſtimento. *Prou.* 4. Semita iuſti quaſi lux ſplendens & creſcens vſque in perfectum diem.

Coram hominibus.

Ecce ſecundum, quibus debent lucere, quia hominibus *Pſalm.* 42. Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipſa me deduxerunt & adduxerunt &c. *Iob.* 38. Indica mihi per quam viam ſpargitur lux, & diuiditur æſtus ſuper terram. *Iob.* 29. Splendebat lucerna eius ſuper caput meum: & ad lumen eius ambulabam in tenebris, *Ioan.*8. Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris: ſed habebit lumen vitæ.

Vt videant opera veſtra bona.

Ecce tertium, in quo potiſſimè lucere debent. *Petri* 2. Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam: vt in eo, quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex operibus bonis vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis. *Rom.*12. Prouidentes bona non ſolùm coram Deo; ſed etiam coram omnibus hominibus. *Phil.*3. Noſtra conuerſatio in cœlis eſt. *Sap* 18. dicitur, quòd in veſte poderis Aaron, totus erat pictus orbis terrarum, & parentum magnalia: quia nullus fuit, qui non inueniret in eo, quod imitaretur: & inſuper magna facta ſanctitatis patrum erant in eo: in quibus cum ſubditi imitari non poterant, ſed admirari.

Et glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.

Ecce quartum, quo fine iſta debeant fieri: quia non propriæ gloriæ intuitu, nec lucri prætextu, vel ambitionis intentione; ſed vt glorificetur pater cœleſtis, qui (aliàs quia) tales ſibi filios genuit ſuæ dignitatis in Eccleſia ſucceſſores: vt meritò dicatur Eccleſiæ illud *Pſal.*44. Pro patribus tuis, Apoſtolis, nati ſunt tibi filij, Apoſtolorum veri ſucceſſores: conſtitues eos principes ſuper omnem terram: memores erunt nominis tui, Domine. *Iſa.* 60. Germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. *Eccl.*43. Benedicentes Dominum exaltate eum, quantum poteſtis: maior eſt enim omni laude. 1. *Timo.* 1. Regi ſæculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſæcula.

Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem aut Prophetas: Non veni ſoluere; ſed adimplere.

Hic incipit agere de impletione legis: Et diuiditur in tres partes: In quarum prima docet legis impletionem: eo quòd ſpiritus implet litteram occidentem. In ſecunda docet modum impletionis per rectam intentionem: *Ibi.* Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus. In tertia huius impletionis remouet impedimenta: *Ibi* [Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire]

Prima harum partium habet duas particulas, in quarum prima in genere dicit, quòd venit legem implere: in ſecunda in particulari in quibuſdam docet qualiter lex implenda eſt: *Ibi* [Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non occides] Adhuc prior harum habet tres paragraphos: in quorum primo aſtruit legem eſſe implendam, non ſoluendam: in ſecundo ſimul oſtendit qualiter, & in

quibus.

quibus & quo merito ſoluitur & impletur: *Ibi* [Qui ergo ſoluerit] in tertio oſtendit ex comparatione ad non implentes, quantum adimplenda ſit lex: *Ibi* [Dico autem vobis niſi abundauerit, &c.]

In primo horum paragraphorum duo dicit, ſcilicet, ſe legem impleturum, & quàm ſit hoc ineuitabile. Circa primum horum dicit duo; in quorum primo malam de ſe remouet ſuſpicionem: in ſecundo verò veram de ſe inſtruit fidem. Circa primum tria inducit, remotionem malæ ſuſpicionis, negationem ſolutionis, & quia ſoluere non venit. De remotione malæ ſuſpicionis dicit.

Nolite putare.

Q. d. licet vos ad maiorem, quàm in lege videatur eſſe, inuitauerim perfectionem, per condimentum ſalis in Doctoribus, per altiſſimæ doctrinæ fulgorem in cognitione diuinorum, per munimen ciuitatis & modum accendendi lucernam; Tamen non putetis, quòd venerim antiqua ſoluere, & noua, quæ in veteribus non continentur, inſtituere. Et hoc eſt.

Nolite.

Vel ſic: Licet pœnitentiam prædicem, infirmos curem, in die ſabbati animæ opus, non corporis perficiam, quod non eſt ſeruile, ſed liberale: lepram tangam curando lepram, & ſic contra legem facere carnalibus videar; tamen vos ſpirituales.

Nolite &c.

Aliæ autem actiones ſecundum *Chryſoſt.* ſunt, quæ pertinent ad ſalutem animæ, vt curationes infirmitatum ſolo præcepto perficere, orationes, & huiuſmodi, in quibus corpus ad operandum nihil laborat; tactus autem, qui non poteſt infici, non prohibetur in lege à tactu immunditiatum. Talis autem fuit tactus Chriſti, qui non immundabatur; ſed potiùs munditiam ex ſe profudit, vt mundaret omne quod tetigit Sic igitur dicit.

Nolite.

In toto declinio (aliàs coodeclinio) eius, quod eſt: Nolo, non vis, voluntas manet affirmata; & negatio refertur ad volitum. Vt Nolo currere, hoc eſt, volo non currere. Hoc modo dicit.

Nolite putare.

Putatio eſt hæſio animi ex inductu phantaſiæ, vel ſenſus deceptorij. Et ideò eſt aliud putare; & aliud dubitare: aliud ambigere, & aliud opinari, & aliud credere, & aliud ſcire, aliud exiſtimare, & aliud coniicere. Putare enim eſt hoc, quod dictum eſt: & ideò rationis eſt ad ſenſus, vel imaginationis ſigna reflexæ: dubitatio autem eſt interminatus motus rationis inter vtramque partem rationis: eo quòd ad neutrum habeat rationem: & ideò quaſi quærendo interminatè mouetur. Sed ambigere, vt dicit *Boetius in Lib. Diuiſi.* eſt ambire vtramque partem, ſiue ambas partes contradictionis per æquiualentes rationes: & neſcire quibus conſentiatur. Vnde dubitatio dicitur quaſi inter duos viatio alias viatatio) eo quòd, b. ſæpè pro, v. ponatur: ſicut ſurperbia dicitur quaſi ſuperuia: ita dubitatio quaſi duorum viatio (aliàs viatatio) & ambiguum quaſi ambiuium: quia ambo ambit contradictoria. Sed opinio eſt, quando ad vnam partem rationes habentur cum formidine partis alterius. Et hæc formido contingit ex infirmitate rationum, quæ ad alteram partem habentur. Fides autem ſiue credere eſt, quando rationes ad vnam partem incipiunt præualere, & altera pars contradictionis quaſi non timeri. Vnde dicit *Philoſophus* quòd opinio iuuata rationibus ſit fides. Sed hæc non eſt fidei (aliàs fides) virtus: ſed fides, quæ eſt credulitas rationis. Scire autem eſt cauſam eſſentialem & immediatam cognoſcere, & quia illius, & non alterius cauſa eſt: & quòd non contingit aliter ſe habere: propter immediationem cauſæ ad effectum. Attende autem, quòd exiſtimare & coniicere eſt in alia via: quia exiſtimatio propriè eſt, quando ex aliquibus pluribus ſignis ſenſibilium aliquid concipitur. Et coniicere eſt ex ſignis remotis, fallacem, ſed in pluribus tenentem accipere conceptionem. Attendendum igitur, quòd inter omnia hæc ſuſpicio putationis eſt debilior. Et quando de infidelitate eſt, tunc eſt quaſi primus motus infidelitatis, qui propter multiplices phantaſias, vel ſenſuum ſimilitudines quaſi non eſt in noſtra poteſtate. Et ideò non prohibet apparentiam eius; ſed voluntatem dicit habendam in contrarium. Et ideò ſenſus eſt: Velitis non habere putationem, quamuis fortè ſurgat: quia ſurgere talem motum, vel non ſurgere, non eſt in poteſtate veſtra; ſed voluntas eſt in poteſtate veſtra: & hoc eſt excludere infidelitatis primum motum. *Gen.* 3. Ipſa conteret caput tuum.

Nolite ergo putare.

Quaſi animales inducti ex aliquibus ſignis corporalibus. Quia 1. *Cor.* 2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. Sed potiùs corporum phantaſias tranſcendentes.

Videte.

Quoniam non veni.

Qui naſcendo factus ſum ſub lege (aliàs legis) Circumciſione. *Lu.* 2. Et oblatione facta pro me in templo.

Soluere legem, aut Prophetas.

Videtur, quòd inſufficienter diuidat. Quia *Hiero. in prologo galeato Li. Reg.* dicit quatuor ordines eſſe ſacrorum voluminum veteris teſtamenti, ſcilicet. Legis & Prophetarum & Agiographorum & Apocriphorum. Adhuc autem *Lu. vlt.* dicit, quòd neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege & Prophetis & Pſalmis de me. Et ibi videtur ponere tres ordines: ergo hoc eſt inſufficiens. Dicendum autem, quòd lex dicitur à ligando: quia coactiuo ſermone, vt dicit *Philoſophus*, ligat ad implendum ea, quæ præcipiuntur à legiſlatore: & ſic dicitur lex mandatorum, ſicut dicitur *Eccl.* 24. Legem mandauit vobis Moyſes in præceptis iuſtitiarum. Prophetia autem dicitur largè & ſtrictè. Largè quidem dicitur prophetia omne, quod dicto, vel facto ſignificat aliquid de veritate futura: & hoc modo Agiographa & Apocripha continentur ſub prophetia

phetia : & hoc modo ſumitur hîc. Alio modo dicitur Prophetia enunciatio, diuina inſpiratione facta, rerum euentus ſub immobili veritate denuncians:& hoc modo ſedecim Prophetæ & Pſalmi dicuntur prophetia. Hoc modo non ſumitur hìc. Propbetia autem vltimo modo dicta duos habet modos. Quoniam quædam per modum laudis & hymnorum omnia congerit, quæ futura denunciant : & hoc modo Pſalmi ſunt prophetia:& hæc eſt etiam cauſa, quòd frequentantur in Eccleſia: quia in eis in modo laudis omnia alia, futura, præcedentia, congregantur : & ſic diuiditur (aliàs accipitur) prophetia *Lu. vlt*. Alio modo dicitur prophetia ſtrictiſſimo modo, per modum enunciationis, veritates futurorum immobili veritate denuncians : & ſic ſumitur prophetia, quoniam diuiditur in ſedecim Prophetas. Patet igitur, quòd omnia, quæ ſunt de futuris, contineotur in his duobus, Lege ſcilicet, & Prophetis. De lege dicitur *Iſa* 33. Dominus legifer noſter, Dominus rex noſter ipſe veniet, & ſaluabit oos. 1. *Timo* 1. Scimus, quòd lex quidem bona eſt ; ſi quis ea legitime vtatur. De Prophetis dicit *Eccl.* 36. Da mercedem Domine, ſuſtinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. De his igitur dicit : Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem. Sed contra *Ephes.* 2. Legem mandatorum decretis euacuans. Ibi dicit *Glo.* hoc eſt, præceptis euangelicis, quæ ſunt ex ratione : & ideò decreta dicuntur. Et *Idem Apoſt.* dicit *ad Gal.* 3. Vbi venit fides, iam non ſumus ſub pedagogo, hoc eſt, ſub lege.

Reſponſio. Dupliciter euacuatur aliquid : vno modo à fine : & altero modo ab eo, quod continetur, vel videtur in ipſo contineri. Lex ergo à fine non euacuatur, qui eſt Chriſtus, & iuſtitia eius. *Rom* 10. Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Sed ab hoc, quod videbatur in ipſa contineri, euacuata eſt à Chriſto, hoc eſt, vacua eſſe oſtenſa eſt. Salus enim credebatur eſſe in lege, cùm à ſalute ſit vacua. *Gal.* 2 Scientes, quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Chriſti : & oos in IESV Chriſto credimus, vt iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis.

Non veni ſoluere.

Ecce ſecundum, vbi dicit negationem ſolutionis, & Affirmationem impletionis : & hoc eſt.

Non veni ſoluere.

Gl. dicit, quòd ſoluere eſt, vel non agere, quod rectè intelligit : vel non intelligere, quod deprauauit per malam aſſertionem, vel minuere integritatem ſuperadditionis Chriſti. Soluitur enim, quod ligatum eſt. Lex autem dicitur à ligando : quia ligat pœnis, & præmiis ad implendum : & hoc modo non attendens vinculum legis, vel torpore, vel negligentia non conſiderans: & dimittens quod lex imperat, ſoluit legem, quo modo lex non eſt ſoluenda. Quia *Eccl* 6. dicitur Vincula illius alligatura ſalutaris. *Iſa.* 45. Vincti manibus pergent, téque adorabunt, téque deprecabuntur.

Sed adimplere.

Hoc eſt, ſuperabundanter implere : quia minima legis addam ſuper magna, & gratiam implendi ſuper mandata, & intentionem legiſlatoris ſuper opera, formam ſuper informia & ſpiritum ſuper literam : Et ſic noo ſolùm implebo : ſed addens gratiam gratiæ, adimplebo : quia gratia & veritas per IESVM-CHRISTVM facta eſt. De paruis additis ad magna *Ioan.* 6. Colligite fragmenta, ne pereant. *Mat.* 15. Catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſa Dominorum ſuorum. De gratia addita ſuper mandata *Zach.* 4. Exæquabit (aliàs æquabit) gratiam gratiæ eius. *Ioann* 1. De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Intentionem legiſlatoris addit, quia impler eam, ſecundum quod Deus, qui dedit eam, intendit. *Ioan* 8. Quæ placita ſunt ei, facio ſemper. *Mat.* 3. In te complacuit mihi *Pſalm* 39. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam Deus meus, volui : & legem tuam in medio cordis mei. Hic autem talis, qui legem ſecundum intentionem legiſlatoris ſeruat, non ſolum iuſtus ; ſed etiam epikeies, hoc eſt, ſuperiuſtus ab *Ariſt.* in 5. *Ethi.* vocatur. De forma, quæ additur ſuper informia, dicitur *Rom.* 13. Plenitudo legis eſt dilectio, Et quia eſt forma, eſt finis, dicitur 1. *Tim* 1. Finis præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta. De ſpiritu addito ſupra literam dicitur 1. *Corinth.* 3. Litera occidit ; ſpiritus autem viuificat. *Ioan.* 6. Verba, quæ locutus ſum, ſpiritus & vita ſunt, hoc eſt, ſpiritualiter intellecta ſunt vita.

Attendendum tamen, quòd quinque ſunt in lege : moralia videlicet, & iudicialia, ceremonialia, ſacramentalia, & promiſſa : & hæc omnia impleuit Chriſtus.

Moralia ſunt, quæ ſunt de per ſe experendis, vel per ſe vitandis imperata : quæ vbique & ſemper ſunt tenenda : quæ ratio naturalis dictat homini, etiamſi nulla lex ea imperaret inſcripta (aliàs in ſcripto) ſicut decem præcepta, quæ ſunt ſcripta in tabulis *Exod.* 20. Et hoc impleuit Chriſtus ea, quæ intus erant addeodo explicitè extrinſecus.

Iudicialia ſunt, per quæ iudicantur homines ſecundum cõmunicationes contractuum, vel damnorum, vel vtilitatum, & tenentur in ciuilitate & pace : ſicut ſunt, de quibus dicitur *Exod.* 21. Hæc ſunt Iudicia, quæ propones eis : ſicut ſi emeris ſeruum hebræum, ſex annis ſeruiet tibi : in ſeptimo egreditur liber. Sicut de furto bouis & ouis reddendó, de lege talionis, & huiuſmodi. Et hæc variabantur pro diuerſitate locorum, temporum, & perſonarum : Et hæc impleuit Chriſtus, duritiam eorum mitigando.

Ceremonialia dicuntur quaſi munia Cereris, quæ eſt Dea frugum : Cui primum Saturnus, qui ſeminare triticum docuit, munia pro incremento frugum impendi præcepit. Et exinde tranſlatum eſt nomen in omne munium ſiue cultum, qui diis, vel Deo exhibetur. In lege autem Ceremonialia dicuntur, quorum nulla vtilitas ſecundum ſe eſt ad mores, nulla ad iudicia ciuilitatum, ſed totus vſus & vtilitas eorum eſt in ſignificando aliquid, non in ſacramentis quidem : ſed circa mores hominum. Sicut illud, quod dicitur de diſcretione ciborum *Leuit.* 11. Et de diſcretione immunditiarum, & quòd non induenda eſt veſtis lana, linóque contexta *Leuit* 19 & huiuſmodi

huiuſmodi.

Sacramentalia autem ſunt ſignificantia gratiam ſacramentalem, quam noſtra, ſacramenta cauſant; & non conferentia eam. Et ideò dicit *Auguſtinus*, quòd totus vſus horum fuit in ſignificando, & non in cauſando gratiam. Sicut eſt de Agno paſcali. *Exod.* 12. Et de vitula rufa *Leui.* 16. & de aliis ſimilibus.

Promiſſiones ſunt, quæ futura promittebant ſub figura terrenorum, ſicut *Exo.* 3. quòd promittit terram lacte & melle manantem & huiuſmodi.

Cum igitur dicat *Ioan.* 1. quòd gratia & veritas per Chriſtum IESVM facta eſt, moralia implet per gratiam iuuantem ad implendum: iudicialia per gratiam temperantem ſeueritatem iudicij: ceremonialia per veritatem morum ſignificaram: Et ſacramentalia per veritatem ſimul & gratiam. Veritas enim reſpondet ſigno, & gratia ſacramento. Promiſſa autem per veritatem ſui dicti. *Hebr.* 6. Vt per duas immobiles res, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum: firmiſſimum habeamus ſolatium, qui confugimus ad tenendum propoſitam ſpem,

Adhuc Moralia implet addendo: Iudicialia corrigendo: Ceremonialia virtutes ſignificatas docendo: Sacramentalia ſanctificando Sacramenta: & promiſſa in ſeipſo per rei collationem exhibendo. Et omnibus his perfectis, dicit: Conſummatum eſt. Et ideò *Gal.* 4 dicitur tempus gratiæ, plenitudo temporis: Et ea virgo, ex qua profunditur, gratia plena dicitur *Lu.* 1. Et ſancti ex tunc pleni dicuntur, *Act* 2. Repleti ſunt omnes Spiritu ſancto &c.

Sed obiicitur de littera. Primò enim dixit, quòd non venit ſoluere legem, aut Prophetas: & poſtea non repetit niſi legem, & tacet de Prophetis, cum dicit: non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Et quæritur quare hoc: Et dicendum, quòd Prophetiæ non habent niſi promiſſiones futurorum, aut ſignificationes quæ oon implentur, niſi rei exhibitione. Et ſi ſit mandatorum mentio in aliquo eorum, ſicut in *Ezech.* 18. non fit hoc per modum prophetiæ, ſed per modum inductionis, qua prophetia inducit legem. Et quia hoc de tali impletione non loquitur, quia illa non poteſt fieri ſtatim; ſed de legis additione: ideò non repetit Prophetas. Sequitur.

Amen dico vobis: donec tranſeat cœlum & terra, iota vnum, aut apex vnus non præteribit à lege, donec omnia fiant.

Hic oſtendit quàm ineuitabile ſit, quin lex ſit implenda: Et tangit quatuor. Primum eſt confirmatio veritatis in Deo: ſecundum confirmatio per confirmationem eorum, quæ firmiſſima ſunt inter cætera (aliàs creata) corporalia, quæ mobiliora ſunt quàm lex ab impletione: Tertium eſt, quòd minima legis neceſſe eſt impleri, innuens, quòd multò magis magna legis implebuntur: Quartum eſt, quod vniuerſaliter lex implebitur. De primo dicit,

Amen dico vobis.

Hoc eſt verè dico vobis: & eſt aduerbium confirmandi neque Græcum, neque Latinum; ſed relictum eſt Hebræum, ſic & Alleluia pro reuerentia verbi, ne vileſceret nudatú, & in aliam linguam transfuſum. Aliquando autem ponitur nominaliter pro vero, vel veritate, ſicut *Apoc.* 3. Hæc dicit amen teſtis fidelis, hoc eſt, verus, vel ipſa veritas, Aliquando ponitur verbaliter pro fiat, ſicut *Matth.* 6. Libera nos à malo, Amen, hoc eſt, fiat: vnde vſus.

Pro vero verè: pro fiat dicitur Amen.

Cùm ergo dicitur.

Amen dico vobis.

Idem eſt, ac ſi dicatur, verè, vel fideliter dico vobis. Nec vtitur Chriſtus hac confirmatione propter ſe; ſed propter infirmitatem audientium, vt ſciant Deum eſſe immobilem.

Donec tranſeat cœlum & terra.

Attende, quòd ſicut dicitur *Matth.* 24. Cœlum & terra tranſibunt: verba autem mea non præteribunt. Tranſitus autem iſte innouatio mundi vocatur. In qua notandum eſt, an mũdus ſit innouandus, quo innouandus, ad quam ſpeciem innouandus: Et vtrum totus innouandus & qualiter innouandus.

De primo ſcias, quòd mundus eſt innouandus: quia neceſſe eſt in omnibus eſſe conuenientiam habitatoris & habitaculi. Vnde ſicut mundus melior fuit in primo ſtatu, in quo homo plantis fuiſſet vegetatus, quam fuerit poſt peccatum propter formam meliorem, quam habuit habitator mundi ante peccatum: ita in gloria reſurrectionis propter eandem proportionem neceſſe eſt, quòd totus mundus induat formam gloriæ hominis reſpondentem. Huius etiam alia cauſa aſſignatur *in glo. Rom.* 8. Super illud: omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc, Ibi enim dicitur, quòd peccatum hominis non ſolùm mutauit naturam hominis, ſed ſtatum omnis creaturæ deteriorauit. Et ideò quæ ante peccatum ſine labore ſua expleuerunt officia, poſt peccatum laborem habent in explendo, ex inobedientia mobilis ad motores. Et de hoc labore, cùm fiat ordinante Deo propter electos, creatura eſt remuneranda: & ita cùm glorificatur homo, erit etiam mundus ſibi proportionabili glorificandus.

De hoc autem, quòd ſecundò quæritur, quo ſit innouandus, dicendum, quòd cùm nihil agat vltra ſuam ſpeciem, non poteſt hæc innouatio fieri per ignem ſolum: ſed quia duo ſunt termini, inter quos eſt motus innouationis, ſcilicet à quo, ad quem; erit ignis diſponens (aliàs deponens) diſpoſitiones contrarias innouationi, Creator autem rerum & reparator rei per propagationem erit de ſua luce inducens formam luminis & gloriæ innouati mundi: ſicut & in corpore hominis inferior natura, quæ eſt Angelus, operabitur ad cinerum collectionem; & tamen ſuperior natura inducet vitam & gloriam.

Si autem quæritur, vnde ignis habeat hanc formam actionis, cùm omnis ſcilicet actio ſit à forma, & forma ignis non ſit cauſa huius purgationis, Dicendum, quòd eſt actio ignis vt naturæ (aliàs natura) corporis cuiuſdam: & eſt actio ignis, vt inſtrumenti naturæ ſuperioris mouentis & informantis ignem. Actio autem ignis vt naturæ corporis cuiuſdam, non eſt vltra per-

miſſionem

miſſionem ſuæ formæ : nec agit in aliquid, niſi quod ſuæ formæ communicabilem haber materiam, & tranſmutabile in ipſum : ſed actio ignis vt inſtrumenti, agit ſecundum formam naturæ, quæ mouet & informat ipſum, ſicut eſt videre in calore digeſtiuo, qui agit ſecundum exigentiam animæ, & non ſecundum naturam ignis. Et ideò quæ terminat (aliàs nutrit) & digerit, deducit non ad ignem vel cineres; ſed ad ſpeciem animatorum vt carnis & oſſis, & huiuſmodi. Ita etiam ignis, qui præcedet faciem iudicis, quo exuretur facies mundi, agit ſecundum virtutem & formam iuſtitiæ vindicantis : & ideò inſequitur peccatum & peccati infectiones tam in mundo, quàm in inferno, quàm etiam in purgatorio. Licet enim anima & ſpiritus de natura ſua ſuperior ſit igne & omni corpore : nec ſubiiciatur ei vt patiens agenti : nec habeat materiam comcommunicabilem formæ ignis, prout ignis eſt natura quædam : tamen in quantum ignis agit in virtute iuſtitiæ vindicantis, & ſpiritus cadit à nobilitate naturæ per peccatum : ignis agit in ſpiritum & mundum purgando & puniendo, ſicut dictum eſt : & ſic remouet diſpoſitiones contrarias innouationi.

Ex hoc habetur, quòd totus mundus non conflagrabitur, licet totus innouetur. Conflagratio enim non erit niſi in partibus, in quibus infectio eſt peccati ex hominum opere. Et ideò dicitur, quòd tantùm aſcendit ignis, quantùm aquæ diluuij. Et quòd dicit *Pe. 2. canon. 3.* quòd cœli, qui nunc ſunt, reſeruati ſunt igni : & quòd elementa calore liqueſcent : intelligitur de cœlis inferioribus aëris, & elementa liqueſcent deponendo infectiones peccati tam in ſe, quam in elementatis, in quibus commixta ſunt, & deponendo qualitates debitas generationi, quæ eſt ſecundum legem peccati : & retinendo qualitates debitas gloriæ, quas habent in conformitate ad cœlum. Et ideò quia aqua erit continuæ perſpicuitatis & ſimiliter aër turbulentus : ideò dicitur, quòd hæc tranſibunt : quia cœli naturam induent : non amittendo ergo ſubſtantiam tranſibunt; ſed amittendo eas, quas nunc habent, qualitates. Licet autem terra etiam amittat opacitatem, quam nunc habet, & retineat ſoliditatem; tamen illa non dicitur non eſſe : quia ſuperioris cæleſtis proprietatem non omninò induet; ſed perſpicua ſicut cryſtallus innouata dicitur. Similiter intercideretur (vt dicit *Baſilius*) flamma, vt calidum vſtiuum detur inferno, & lucidum perſpicuum remaneat ſuperius, quia hoc congruit innouationi. Hæc tamen tria elementa vt Aër, aqua, & ignis : à diuerſis ſanctis dicuntur deſinere eſſe, non quidem ſecundum ſubſtantiam; ſed quia, vt diximus, ſuperioris corporis induent qualitatem. Sed ex his relinquitur, quòd cœlum & ſtellæ luminoſiora efficientur quàm modò ſint. Quoniam ſicut dicit *Iſa.* 30. Lux lunæ erit ſtans plena ſicut lux ſolis : & lux ſolis erit reducta vltra ſtatum primorum ſex dierum, quem habuit ante peccatum ſeptempliciter : & lux trium elementorum erit ſicut lux cœli eſt nunc, proportionabiliter tamen, minus ſcilicet in aqua, & plus in aëre, & maximè in igne. Et ideò tunc quantum ad figuram non dicuntur manere niſi cœlum nouum & terra noua *Iſa.* 65. & *Apoc.* 21. Licet quoad ſubſtantiam omnia maneant ſimplicia corpora. Sol autem, & luna, ſicut dicitur *Habac.* 3. Tunc ſtabunt in habitaculis ſuis, in quibus creata ſunt, & ſimiliter aliæ ſtellæ : & non circumibunt : quia circumitus eſt ad ſtatum generationis, qui tunc non erit.

Ad hoc autem, quod vltimò quæritur, qualiter erit iſta glorificatio, ſiue innouatio : Dicendum, quòd nequaquam erit per rarefactionem, vt quidam male opinati ſunt, quia multa ſequerentur inconuenientia : quorum vnum hic ſufficit nobis, quòd oporteret ampliari locum totius mundi, vel violenter elementa comprimi ab aliquo continente ea, quod abſurdum eſt : ſed erit per ſeparationem ignobilium qualitatum à ſubſtantia, & induitione nobilium, quòd terra deponat opacitatem, & induat perſpicuitatem, & retineat ſoliditatem : Et aqua deponat frigiditatem & fluiditatem, & retenta lympiditate, & induta lumine, & ſic de aliis : Cœlum etiam amittat motum & ampliori veſtiatur lumine, & huiuſmodi. Et hæc de innouatione mundi & tranſitu dicta ſint à nobis.

De huiuſmodi ergo tranſitu dicit Dominus.

Donec tranſeat cœlum & terra.

Oſtendens ineuitabiliter legem eſſe implendam.

Iota vnum.

Hic innuit ex quo minima plus habent firmitatis ſecundum impletionem quàm cœlum & terra, quod multò magis implebuntur maxima & maiora & magna. Tangendo autem minima, tangit dupliciter, ſcilicet, ſecundum ſubſtantiæ quantitatem & ſecundum particularum ſubſtantiarum quantitatem. Quantitatem tangit per ſimilitudinem ad iota ſumptam; quæ licet ſit litera græca : tamen Dominus nominauit eam, & non Iot literam hebræam propter ſuæ figuræ minimam quantitatem continuam. Et quia decima eſt in ordine literarum græcarum, quæ ſui ordinis numerum apud Græcos ſignificant à prima vſque ad decem : & ideò iota decem ſignificans decalogum ſignificat mandatorum : Apex autem non eſt litera, ſed appunctatio literæ ſuperiùs vel inferiùs facta: quia mos eſt Hebræis appunctare literas, vt diuerſa ſonent. Sicut ſola Aleph per diuerſas appunctationes ſonat omnes vocales : & ſecundum metaphoram ſignificat minimas particulas mandatorum, quas omnes habet mandatum in ordine ad actum, qui præcipitur, ſicut patet, quando aliquis ex odio, vel ira occidit : particula prima huius eſt ira, ſecunda maledicta & comminationes, tertia inſultus, quarta verbera, quinta occiſio: & adhuc præter has commotio animi, & multa alia, quæ omnia ad præceptum de non occidendo reducuntur. Et ſimiliter eſt in affirmatiuo præcepto, quod eſt honorare parentes. Particula enim eſt diligere parentes, beneuolè & reuerenter alloqui, aſſurgere, ſubuenire, & huiuſmodi : & ſic facile eſt videre in omnibus. Magnum igitur mandatum eſt, quod eſt de magnis : ſicut ſunt magna omnia, quæ partes habent honeſtatis & virtutis.

Et tantò maiora, quantò maiorem rationem habent honeſtatis & virtutis. Quia, ſicut dicit *Auguſtinus*, in his, quæ non mole magna ſunt, idem eſt maius eſſe, quod melius eſſe: maxima autem ſunt, quæ maximam attingunt partem & rationem honeſtatis. Et ideò quæcunque ſunt in operando opus virtutis, maiora ſunt quàm illa, quæ ſunt in vitatione ſola, vt actus peccati, quod (aliàs qui) ſecundum actum vitari poteſt ſine virtute: & tunc euitat pœnam legis; ſed non conſequitur præmium à legiſlatore; ſicut maius eſt mandatum honorare parentes, quàm non occidere: vel non furari: & maximum, quod eſt diligere Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex omnibus viribus *Mat.* 22. Hoc eſt primum & maximum mandatum. Et ſimiliter eſt in legibus mundanis maius mandatum de pugnando pro libertate patriæ, quàm non furari, vel non mœchari: quia illud habet honoris magni præmium; Iſta autem non habent niſi pœnæ euitationem, ſicut dicitur.

Non furtum facies: non paſces in cruce coruos

Parua igitur mandata iſta, quæ impleri neceſſe eſt per gratiam Chriſti, per iota ſignificantur; per apicem autẽ ſignificatur minimæ particulæ, ſicut dictum eſt, quæ ad eadem mandata antecedenter, vel concomitanter, vel conſequenter reducũtur: ſicut in non mœchâberis eſt non comptum & politum eſſe, non oculos figere, non domum frequentare dilectæ, non iocari, non loqui, non tonſorem diligere, non ſcapulas molliter geſtare, non compoſito gradu incedere, vt dicit *Cyprianus*: & huiuſmodi. Hæc enim omnia parua ſunt reſpectu vltimi, ſuper quod cadit mandatum, vel præceptum, licet difficilius, & per fortius, & maioris gratiæ ſit ea obſeruare, quam id, ſuper quod cadit præceptum: quia difficilius eſt non iraſci, quàm non occidere: quia per ſe occidere horret homo: ſed iraſci ita complantatum eſt in natura, quòd vix euitari poteſt: & in his tamen minimis tollitur via ad maiora in prohibitionibus: & in affirmatiuis præparatur via ad maiora: quia qui non iraſcitur, non occidit ex ira: & qui beneuolentiam habet ad parentes, etiam facilè ſubuenit in neceſſitate. Hæc igitur minima ſunt in genere operum præceptorum, vel prohibitorum, ſed maxima in obſeruatione: & ideò maximi meriti ſunt obſeruantibus, & minimi peccati in tranſgredientibus. Et hoc contingit: quia quantò difficilius, aliquid vitatur, tantò minus eſt peccatum, ſi committitur, & maius eſt meritum, ſi vitatur. Et ideò Chriſtus dãs legem perfectionis, quæ ad perfectum deducit, has particulas, quaſi apices præceptorum apponit: & hæc eſt expoſitio *Chryſ.* & literalis. Hoc igitur modo.

Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege.

Iſa. 10. Conſummationem & abbreuiationem faciet Dominus: quia conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam *Iſa.* 55. Verbum, quod egreditur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: ſed faciet quæcunque volui, proſperabitur in his, ad quos miſi illud.

Donec omnia fiant.

Ecce Generalitas impletionis: aut enim omnia impleri neceſſe eſt; aut non valet ad ſalutem, quòd aliqua implentur, licet valeat ad minorẽ pœnam. *Iac.* 2. Qui offendit in vno, factus eſt omnium reus.

Qui ergo ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

Hic ſimul oſtenditur qualiter, & in quibus, & quo merito ſoluuntur & implentur, quæ dixit: & tangit duo, ſoluentes, & implentes. De ſoluentibus dicit duo, ſolutionem in opere, & propagationem ſolutionis in alterum per doctrinam. De ſolutione dicit.

Qui ergo ſoluerit.

Tria tangit, ſolutionem, & quid ſoluitur, & in quo ſoluitur, ſeu quo demerito. De ſolutione dicit. [Qui ergo ſoluerit] Secundum ſuperiùs dicta ſoluere eſt vinculum legis non attendere, & ſe à vinculo legis enodare, & ſic omittere, vel tranſgredi. Contra quod dicitur *Eccl.* 6. Erunt tibi compedes legis, vel ſapientiæ in protectionem fortitudinis, & in baſes virtutis.

Vnum.

Ecce quid ſoluitur, mandatum [vnum] ſcilicet ex cuius ſolutione labefactatur tota virtus gratiæ: quia *Mat.* 6. & 2. *Cor.* 6. Dicitur quòd non eſt conuentio Chriſti, ad Belial: & ideò non poteſt homo eſſe iuſtus in vno, & in alio iniuſtus: quia filij Iob conuiuantur, & vocant ſimul ſorores: eo quòd dona & virtutes ſimul volunt, vt ſibi omnes adſint, vel omnes deſint.

De mandatis iſtis minimis.

Ecce in quo ſoluitur, quia in vno minimo de mandatis: quæ ſunt minima quidem in genere illius actus, ſuper quem cadit præceptum: & minima in reatu ſoluentis; ſed maxima in perfectione, & merito obſeruantium, ſicut dictum eſt *Eccl.* 19. Qui modica ſpernit, paulatim decidit. *Apoca.* 3. Modicam habes virtutem, & ſeruaſti verbum meum, & non negaſti nomen meum. Modica dicitur virtus, non quantitate, ſed quia eſt circa modica ſeruanda. *Luc.* 16. Qui infidelis eſt in modico, & etiam in magno infidelis erit.

Et docuerit ſic homines.

Videtur notare tres ordines ſoluentium? ſoluentem ſcilicet, non docentem, cuius peccatum eſt occultum: & ſoluentem & docentem exemplo, vel verbo, cuius peccatum eſt manifeſtum: & docentem, & non ſoluentem, qui ea, quæ non intelligit, deprauat, hæreſim docendo alium. Et primum quidem tetigit in præcedẽtibus; duos autem ſimul tangit hìc, quando dicit [Et docuerit ſic homines] exẽplo prauo, vel vitioſa doctrina, qui malũ quod eſt in ſe, deriuat in alium: Contra quod dicitur *Ez.* 44. Sufficiát vobis peccata veſtra domus Iſraël. 1. *Reg.* 2. Erat ergo peccatum puerorũ grande: quia retrahebant homines à ſacrificio Dei.

Minimus vocabitur in regno cœlorum.

Ecce quo demerito ſoluitur: & eſt locutio duplex ex hoc: quòd hoc, quod dico.

In

In regno cœ.

Poteſt determinare hic, quod dico.

Minimus.

Vel hoc, quod dico.

Vocabitur.

Et ſi primo modo accipitur, tunc intelligitur de his, qui ſoluunt minimas particulas præceptorum, & non docent niſi per exemplum. Illi quia peccant ex infirmitate, vel negligentia circa minima præceptorum, venialiter peccant, & ædificant ligna, fœnum, ſtipulam: & ſecundum iuſtitiam regni cœlorum & leges & mandata ſunt minimi in regno; tamen manentes, & merito fundamenti ſaluandi per ignem, ſicut dicitur. 1. *Corint.* 3. Si autem ſecundo modo fiat determinatio: tunc peccantes in minimis, non particulis, ſed ipſis ſubſtantiis mandatorum: ab his, qui per iuſtitiam ſunt & per meritum, in regno cœlorum vocantur minimi. Quia non coonumerantur his, qui ſunt in regno niſi oumero; & non merito. Tunc enim maximi ſunt, qui ſunt in regno, obſeruatiooe conſiliorum & præceptorum, & ſupererogationum: maiores, qui obſeruatione præceptorum & conſiliorum: magni, qui obſeruatione præceptorum: & minimi, qui non oiſi fide informi connumerantur. Vel dicatur, quòd minimi, ſecundum *glo.* ſunt nulli: quia omnes magni ſunt qui ſunt in regno. *Abd.* Ecce paruulum dedi te in gentibus: contemptibilis tu es valdè, ſecundum primam expoſitionem, quæ *Chryſoſto.* concordantia. 1. *Corint.* 13. Cùm eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, cogitabam vt paruulus, ſapiebam vt paruulus &c. *Heb.* 5. Omnis, qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ: paruulus enim eſt.

Qui autem fecerit, & docuerit.

Ecce iterum tres ſimul innuit ordines hominum: facieotes ſcilicet, & docentes: & facientes, & oon docentes verbo, ſed exemplo: & docentes, & non facientes. Sed iſti non ſunt magni: quia os ſuum eos eſſe prauos comprobat. *Luc.* 19. Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam. Præmittit autem facere, & ſubinfert docere: quia in omnibus moralibus non venitur ad doctrinam niſi per opus. *Act.* 1. Cœpit IESVS facere & doce. *Luc.* 24. Fuit vir Propheta potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo.

Hic magnus vocabitur in regno cœlorum.

Quia, ſicut diximus ſuprà, facere minima magnæ eſt virtutis. *Iob.* 1. Erat vir ille magnus inter omnes orientales. 1. *Machab.* 2. Cùm feceritis quæ vobis præcepta ſunt io lege à Domino Deo veſtro, in ipſa glorioſi eritis.

Dico autem vobis: quia niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.

Hic io iſto tertio paragrapho in comparatione ad non implentes minima, oſtendit legem eſſe

implendam: tangit autem tria. Primò enim dicit confirmationem, cùm dicit.

Dico autem vobis.

Q. d. Ego veritas, dico vobis, qui non mentiri poſſum. *Num.* 23. Non eſt Deus, vt homo, vt mentiatur.

Niſi abundauerit iuſtitia veſtra &c.

Ecce ſecundum, in quo fit comparatio ad eos, qui minima legis ſoluerunt, & non oiſi magna impleuerunt, putantes, quòd lex cohiberet manum, non animum. Erat autem iuſtitia Phariſæorum in obſeruando magna, & non parua, & in apparentia hominum, & in obſeruatione traditiooum plus quàm mandatorum Dei, & in intentione terrenorum. Et hæc omnia manifeſtè accipiuntur. *Matth.* 23. Vbi loquitur de Phariſæis. Iuſtitia autem Scribarum erat in magna prophetia legis, & parum in opere. *Lu.* 11. Væ vobis Scribæ, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, nec ipſi intratis nec alios intrare permittitis. In multis tamen conueniebant cum Phariſæis: ſed amborum erat intentio, minima oegligere, & magna facere ſecundum doctrinam Scribarum: quæ fuit, quòd lex animum non cohiberet, ſed manum: & hoc plus eſt quàm Scribarum & Phariſæorum.

Non intrabitis in regnum cœlorum.

Et attende, quod aliud eſt eſſe in regno cœlorum; & aliud intrare, vel non intrare in regnum cœlorum: ſecundum *Chryſoſt.* quia eſſe, vel noo eſſe in regno, eſt ſecundum meritum, vel demeritum ſtans quietum: intrare autem eſt contiouis profectibus proficiſci. Et ideò intrat qui per minimorum obſeruantiam cootinuè proficiſcitur ad profectum *Matth.* 25. Intra in gaudium Domini tui. *Ierem.* 51. Venite & nolite ſtare: recordamini procul Domini: & Ieruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum. Hi ergo, qui legem factorum tantùm implent, non intrant, ſed ſtant in cohibitione manus, & non proficiſcuntur ad ſuperationem paſſionum cordis, ſicut faciunt qui minima obſeruant. Et hoc eſt, quod dicere intendit.

Audiſtis, quia dictum eſt antiquis: non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio.

Hic ſecundum doctrinam præcedentem incipit implere legem: & diuiditur in duas partes ſecundum ea, quæ ſunt in lege. Quædam ſunt in lege ſicut materia legis; & quædam ſicut forma. Et de impletione formæ legis tangit in ſecunda parte: *Ibi* Audiſtis, quia dictum eſt: diliges amicum tuum. Adhuc autem præcedens pars diuiditur in duas partes ſecundum duo, quæ vt operanda in lege præcipiuntur: quæ ſunt moralia & iudicialia: ceremonialia enim ſignificandi habent vſum, & ſacramentalia. Promiſſa autem in Chriſto ſunt exhibita, & non propoſita ad operandum, ſicut patet ex præmiſſis. Primò ergo agit de impletione moralium: & ſecundò de impletione iudicialium: *Ibi.* Audiſtis, quia dictum eſt: oculum pro oculo &c.

Prior autem harum partium, in qua agit de impletione moralium diuiditur ſecundum id quod eſt in operibus: & ſecundum id quod eſt in verbis de mandatis moralibus. In prima enim agit de impletione eorum, quæ ſunt in opere: & in ſecunda de impletione eorum, quæ ſunt in verbis *Ibi*. Iterum audiſtis, quia dictum eſt antiquis: non peierabis.

Sed tunc incidit quæſtio, cum quædam moralium etiam ſint in concupiſcentia, ſicut duo vltima, quæ enumerantur *Exod.* 20. Quare non agit de illis? Et dicendum ad hoc, quòd illa in noua lege adiunguntur impletiones ad ea, quæ ſunt in factis: & ſunt apices adiuncti ſecundum ſupra dicta. Et ſi quæratur, quare hoc etiam non factum eſt in lege veteri? Dicendum, quòd hoc factum eſt propter carnalem intellectum illorum antiquorum, inter quos licet quidam fuerint ſpirituales; tamen communitas, cui lex dabatur, carnalis fuit: & non putabant concupiſcentiam eſſe prohibitam, niſi lex diceret: non concupiſces. *Rom.* 7. Nam concupiſcentiam neſciebam niſi lex diceret: non concupiſces: & cùm toto hoc putabant non eſſe prohibitam concupiſcentiam niſi eam, quæ manifeſtatur in ſignis exterioribus. Et ideò etiam in impletione legis Chriſtus remouet & ſignum exterius, & interiùs paſſionem. Prior autem partium inductarum diuiditur in duas: in quarum prima implet prohibitionem, quæ eſt contra nocumentum proximi in ſubſtantia indiuidui. In ſecunda implet prohibitionem, quæ eſt contra nocumentum proximi in adiutorio ſibi adiuncto ad ſalutem ſpeciei *Ibi*. Audiſtis, quia dictum eſt antiquis: non mœchaberis.

Incidit autem quæſtio, cùm adhuc ſit vna prohibitio in opere de nocumento proximi in bonis fortunæ, quæ data ſunt naturæ ad ſuſtentationem, quare de illa nullam facit mentionem? Et dicendum, quòd non oportuit, quia ordinata dilectione proximi, quæ pertinet ad formam præceptorum, ſufficienter ordinata eſt prohibitio illa. Non autem ſic eſt de ira: quia etiam poſito ordine dilectionis remanet ita nobis connaturalis, aliquando rationabilis: & ideò illam oportuit ſpecialiter ordinari. Poſito autem ordine charitatis, ſublatus eſt omnino appetitus damni proximi: & ideò non oportuit de ipſo ſpecialem fieri ordinationem. Vel dicatur meliùs, quòd damnum dupliciter infertur proximo: aut enim infertur ei ex concupiſcentia rerum, quas habet: aut ex maleuolentia. Si ex cupiditate rerum: tunc ordinatur in ordine mandati de dilectione proximi; ſi autem ex maleuolentia, tunc ordinatur, quando ordinatur ira, quæ circunſtat nocumentũ perſonæ proximi. Quod autẽ ordinatur concupiſcentia venereorũ, ideò eſt: quia delectatio illa contemporanea eſt vitæ & maximæ adherentiæ, & trahit ad eam non tantùm corruptio naturæ, ſed etiam infectio obiecti, quod profundè inficit: Et ideò ſpeciali indiget ordinatione.

Sed tunc obiicitur, quare non loquitur de impletione primi mandati de ſecunda tabu a, quòd eſt: Honora parentes? Et dicendum, quòd ad hoc inclinat natura, & naturæ ordinem perficit gratia: & ideò cùm natura adſit & charitas hoc ordinet, non oportuit de hoc fieri ordinem ſpecialem.

Si autem quæritur, quare non facit mentionem de primo & de tertio mandato primæ tabulæ? Dicendum, quòd illa mandata ſunt in Deum, quoad veritatem, primum, & quo ad bonitatem, tertium: quorum modus ſemper fuit ſine modo in omni lege. Credidit ſemper fides in Deum propter ſe, & ſuper omnia: & quies cordis & ſabbatum ſemper fuit in Deo propter ſe & ſuper omnia: & ideò non habent huiuſmodi gradus minimorum (aliàs minorum) & magnorum ſicut alia. Iſta enim ſunt prima & maxima mandata, ſicut diximus in ante habitis: & ideò tali non indigent impletione. Medium autem cum illo ſimul ordinatur, quod eſt: non falſum teſtimonium dices: quia coniuncta ſunt in materia, ſicut in ſequentibus patebit. Ordo autem iſtarum impletionum eſt ſecundum ordinem præceptorum, ſiue prohibitionum, quæ ordinantur ſecundum quòd ſunt remotiuæ maiorum nocumentorum. Dicitur igitur.

Audiſtis, quia dictum eſt antiquis &c.

Iſtud autem mandatum cum ſua impletione diuiditur in duas partes: in quarum prima dicit id, quòd implendum, & ordinandum eſt: & in ſecunda ponit impletionis ordinem *Ibi* [Ego autem dico vobis &c.]

Circa primum dicit tria: quorum primum, eſt quibus datum eſt: ſecundum, prohibitio facta: tertium, pœna tranſgredientium. De primo dicit. [Audiſtis: quia dictum eſt antiquis] Duo tangit; auditum legis, & quibus eſt data. Attende, quòd auditus eſt triplex; rei ipſius, & Dei, & referentis. Rei auditus eſt: quia ipſa res per ſui naturam aliquid loquitur, ſicut faciunt ipſa moralia, quæ ipſa ſua natura omnes homines alloquuntur: ſicut omnis homo ex ipſa natura audit, non eſſe occidendum, non eſſe mæchandum, non eſſe furandum & huiuſmodi. Et hoc ſignificatum eſt *Exodi.* 20. Vbi dicitur, quòd cunctus populus audiebat voces, quando Dominus dedit decalogum: quod non dicitur, quando dedit alia præcepta iudicialia & ceremonialia: quia illa non ita ex ipſis rebus loquuntur ad rationem; Deus autem auditur in his. *Exod.* 20. De cœlo locutus ſum vobis. *Pſalm.* 49. Deus Deorum Dominus locutus eſt: Referentes etiam patres locuti ſunt filiis. *Pſalm.* 77. Quanta mandauit patribus noſtris nota facere ea filiis ſuis, vt cognoſcat generatio altera. [Audiſtis, quia dictum eſt antiquis] hoc eſt, antiquo & carnali populo. Nouum enim eſt, quod quantum ad ſuum principium eſt propinquum: & antiquum eſt, quod longitudine diſſimilitudinis potiùs, quàm temporis à ſuo principio eſt remotum. Populus ergo carnalis damnatus ſub peccato antiquus eſt, qui non ſuſtinebat aliud audire: quia ciciderat à ſimilitudine ſui principij, in quo fuit creatus ad imaginem & ſimilitudinem Dei. *Baruch.* 3. Inueteraſti in terra aliena: coinquinatus es cum mortuis: Deputatus es cum deſcendentibus in infernum: dereliquiſti fontem ſapientiæ. *Heb.* 8. Quod antiquatur & ſeneſcit, propo interitum eſt.

Non

Non occides.

Hoc eſt igitur, quòd dictum eſt antiquo populo, qui non recipit prohibitiones, niſi eorum, quæ per ſe horret natura: quia Lex de ſe & in ſacramentis, implendi non conferebat gratiam gratum facientem: & ideò ſi aliquid vltra naturam prohibitum fuiſſet, gratiam implendi non habuiſſent antiqui ex Sacramentis legis. Propter quod dicitur *Hebræ.* 9. Habuit quidem priùs iuſtificationes culturæ, & ſanctum ſeculare, hoc eſt, vt dicit *Gloſa*, iuſtificationes carnales pro modo culturæ carnalis. Et hoc eſt ſecundum, quod dicit: & habet duo in ſe; prohibitionem, & comminationem. Et prohibitio quidem eſt, quæ dicta eſt *Exo.* 20. Comminatio autem eſt, quam infert.

Qui autem occiderit, reus erit iudicio.

Hoc eſt, vt iudicio legis puniatur, poſtquam inuentum eſt. *Exo.* 21. Si mors fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima. *Matth.* 26. Qui gladium acceperit, gladio peribit. Sic igitur non prohibebatur niſi horrendum per ſe flagitium homicidij.

Ego autem dico vobis: quia omnis, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.

Impletio incipit hic: & dicit duo; auditum impletionis, & ipſam impletionem. Circa auditum dicit duo; dicentem, & audientem. Dicentem tangit, cùm dicit [Ego autem] qui noui teſtamenti ſum mediator *Hebræ.* 9. Ideò noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedente in redemptionem præuaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt, æternæ hæreditatis.

Ego.

Inquam, per quem gratia, & veritas facta eſt.

Dico vobis.

Nouatis auditoribus, qui ad propinquitatem reducti eſtis principij. *Eph.* 2. Qui fuiſtis longè, facti eſtis propè. Vnde *Sup.* 3. Appropinquabit enim regnum cœlorum.

Quia omnis, qui iraſcitur.

Hic incipit impletio. Attende igitur, quia omnis legiſlator intendit eum, cui dat legem, producere ad legiſlatoris intentionem. Eſt autem intentio legiſlatoris duplex in communitate: Vna eſt beatitudo pacis in ſtatu reipublicæ: altera eſt pax exterior ad minus, vt non turbetur, qui ſtudet laudabilibus ſtudiis. Primam intentionem non conſequitur, niſi faciat eos, quibus legem dat, interioris lege informatos: vt ipſi ſibi ſint lex, etiam ſi nemo poneret legem, ſicut & ipſe legiſlator lex eſt viua, ſiue animata. Aliam autem intentionem conſequitur per pœnas, vt per cruces, taliones: quia illi, qui non ſunt informati iuſtitia legis, turbarent pietatem, & iuſtitiam colentes, niſi eſſent cruces, & taliones, & alia genera tormentorum Sic igitur implens legem ſecundum intentionem legiſlatoris primam, ſuperiuſtus vocatur ab *Ariſtotele* 5. *Ethic.* qui græcè dicitur epieikes. Et hoc modo noſter legifer implet legem, quando nos informat ſecundum formam legiſlatoris: vt ſimus noſipſi nobis lex, tendendo ad honeſtum legis per conſcientiæ informationem. *Rom.* 2. Ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus eorum. *Hebræ.* 8. & *Ierem.* 31. Dabo leges meas in viſceribus eorum, & in cordibus eorum ſuperſcribam eas.

Et hoc quidem facit in ira hic ſpecialiter: vnde ad hæc tria exiguntur: & ſecundum hoc in tria diuiditur pars iſta. Primum quidem eſt eductio à nobis diſpoſitionis contrariæ, quæ non permittit nos lege informari de non nocendo proximo: & hoc facit in prima parte. Secundum autem eſt, cum proximo ex animo facta reconciliatio: & hoc facit. *Ibi.*

Si ergo offers.

Tertium autem eſt informatio amicitiæ ad omnimodum conſenſum: & hunc docet *ibi.* [Eſto conſentiens aduerſario] Quo facto, ipſa conſcientia in modum naturæ tendit ad non nocendum proximo ex virtute amicitiæ. Circa primum igitur: Primò inducit hoc, quod facit ad iræ excluſionem: quia ira eſt paſſio & commotio animi, per quam procuratur nocumentum proximi: & circa hoc dicit tria in gradibus iræ, & tria in gradibus pœnæ. Si enim ira ſit in corde tantùm, commotio animi ad nocendum meretur iudicium; ſi autem cum hoc procedat exteriùs ad indignationis & nocumenti ſignum, ſine conuicio & nocumento, meretur concilium; ſi autem procedat extra ad conuicium cum præcedente commotione animi, & cum indignationis & nocumenti ſigno, meretur gehennam. Per iudicium autem & conſilium & gehennam, gradus notantur pœnarum. Quia in iudicio diſcuſſio fit an pœna, vel abſolutione dignus ſit: & cùm pœna quæritur, ad reddendam rationem ſiſtitur. 2. *Corinth* 5. Omnes manifeſtari nos oportet ante Chriſti tribunal: vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit. Conſilium autem, ſiue concilium ſecundum aliam literam, eſt quando iam conſtat de pœna merita & deliberatur ex conſilio qua & quanta pœna feriatur: & hoc fit, quando conuictus de peccato pœnam expectat. Sed gehenna eſt acerba & inflicta à iudice pœna, quando iam de crimine mortali conuictus eſt.

Prima igitur duo ſimul tangens: dicit.

Omnis, qui iraſcitur, &c.

Et tangit tria, paſſionem iræ, & cauſam, & pœnam. Paſſionem iræ tangit, cùm dicit [Omnis, qui iraſcitur] Eſt autem duplex ira; propaſſio, & paſſio: & ſimiliter eſt in aliis generibus paſſionum. Propaſſio dicitur quaſi protopaſſio: primus inſtinctus paſſionis, qui eſt ſubitus animi motus deliberationem & molitionem præueniens nocumenti: & hic eſt primus motus, qui etiam in ſanctis ſurgit; ſed non punitur aliqua pœna: quia minima eſt differentia venialis peccati, ſicut ſuprà diximus, vbi locuti ſumus de primis motibus. Ira autem paſſio eſt de tertia ſpecie qualitatis, quæ eſt paſſio & paſſibilis qualitas, ſecundum quam quales dicimur, &

informamur,& mutamur: & hic eſt non ſubitus; ſed deliberatus animi motus ad nocendum cum molitione & conſenſu nocumenti, ſicut dicit *gloſa Iaco.* 1. Ira viri iuſtitiam Dei non operatur *Prou.* 15. Vir iracundus prouocat rixas. *Prou* 26. Sicut carbones ad prunas & ligna ad ignem: ſic homo iracundus ſuſcitat rixas.

Fratri ſuo.

Ecce ſecundum, in quo tangit cauſam rixæ, quæ vocatur ira per vitium. Eſt enim ira per zelum, & eſt ira per vitium. Ira per zelum eſt conturbatio & commotio animi contra vitium, quod videt in perſona impedire iuſtitiam Dei. Et hæc ira eſt mater diſciplinæ. *Numer.* 25. Phinees filius Eleazari filij Aaron Sacerdotis auertit iram meam à filiis Iſraël: quia zelo meo commotus eſt contra eos: vt non ipſe delerem filios Iſraël in zelo meo. 1. *Macha.* 2. Vidit Matathias, & doluit, & contremuerunt renes eius: & accenſus eſt furor eius ſecundum iudicium legis: & inſiliens trucidauit illum ſuper aram. *Pſal.* 68 Zelus domus tuæ comedit me. Ira autem per vitium commotio eſt animi, qua quis molitur nocumentum fratri non propter vitium, quod eſt in eo. Et ideò talis iraſcitur naturæ, non vitio. Frater autem hic dicitur omnis coniunctus religione & conformitate naturæ: & religione coniunctus dicitur actu, vel potentia: quia licet non ſit actu Chriſtianus: tamen poteſt fieri per gratiam, quam fortè ſibi dabit Dominus. *Malach.* 1. Nunquid non pater eſt vnus omnium noſtrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſquiſque veſtrum fratrem ſuum, violans pactum patrum noſtrorum? Sic igitur qui nullam cauſam iræ habet, iraſcitur fratri. Et ideò *Chryſoſt.* in omnibus iſtis ſermonibus dicit eſſe ſupplendum: ſine cauſa: vt dicatur, qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa: & qui dixerit, racha ſine cauſa: & qui dixerit, fatue ſine cauſa: ſi enim hæc cum cauſa dixerit, non peccat, ſed corrigit. Et ſi ſine cauſa fecerit, tunc verè fratri, & non peccato, iraſcitur, vel indignatur.

Sed videtur hoc inconueniens: quia iraſci vitio eſt Prælati: hic autem loquitur Dominus generaliter de omnibus. Et ad hoc dicendum, quòd eſt correctio charitatis, quæ fraterna dicitur: & hæc eſt omnium ad omnes: & hæc indignatur vitio: Et eſt correctio ex auctoritate, quæ citat, & conuenit, & cogit per cenſuram Eccleſiaſticam: Et hæc etiam commouetur per iram, per zelum. Et hæc etiam ſi modum exceſſiſſe ſe ſentit (vt dicit *Auguſtinus in Regula*) non tamen ab eo exigitur, vt à ſibi ſubditis veniam petat: ne dum nimium ſeruatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Sed in correctione fraterna, ſi corrigens modum exceſſerit, veniam petere debet: vt ſibi dimittat, cui ſe feciſſe ſentit iniuriam. Et in illa ira per zelum: non fit correctio, ſiue admonitio, niſi præſumatur probabiliter correctio. Si autem hoc non præſumitur: tunc admonendo non niſi conturbationem faceret: & tunc quieſcit, & mala gemendo tolerat, quæ corrigere non valet: & hæc eſt ſententia *Bedæ* & *Hieronymi*.

Reus erit iudicio.

Hoc eſt, diſcuſſione iudicij, in qua de errato tenetur reddere rationem. Et hoc non mirum; quia dictum eſt, quòd hæc ira licet ſit in corde: tamen eſt deliberata commotio animi cum conſenſu in nocumentum fratris, ſi poteſt: & ſi non adſit facultas: tamen completa non deeſt voluntas. Et cùm dicitur; nocumentum proximi, intelligitur, graue corporis, vel rerum, vel honorum diſpendium: quia paruum nocumentum eſſe non reputatur. *Mich.* 6. Surge & contende iudicio aduerſus montes. *Iaco.* 2. Iudicium ſine miſericordia fiet his, qui non fecerunt miſericordiam.

Qui autem dixerit fratri ſuo, racha, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.

Ecce ſecundum, in quo duo facit: tangit gradum iræ, & gradum pœnæ. Gradum autem iræ tangit dupliciter, ex parte irati, & ex parte cauſæ eius, cui iraſcitur. Ex parte irati dicit.

Qui dixerit.

Ex commotione animi.

Racha.

Auguſtinus dicit, quòd Racha, verbum hebræum eſt, interiectio indignantis, & nullius rei ſignificatiuum niſi indignationis. Et tunc eſt iſte gradus iræ, quando aliquis commotionem animi deliberatam cum molimine nocumenti profert in ſonum confuſum nihil impij (aliàs improperij) inferentem fratri, ſed tantùm indignationem ſuam oſtendentem, ſicut fit, quando clamore confuſo proferimus animi motionem: & hæc eſt indignatio canis latrantis, qui latrando non facit niſi ſuam iram oſtendere. Racha autem ſecundum alios dicitur verbum hebræum, quod interpretatur cenos, hoc eſt, vacuus, quod eſt excerebratus, quod eſt verbum magnæ contumeliæ dicere fratri, qui Spiritu ſancto eſt plenus; Sed tamen non ſonat aliquod crimen in fratrem commiſſum: Et ideò eſt ſignum indignationis cum contumelia ſine criminis impoſitione. *Iob.* 18. Quid perdis animam tuam in furore tuo? *Prou.* 18. ſpiritum ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?

Reus erit concilio.

Et (aliàs vel) conſilio] Ecce pœna grauior, quàm præcedens. Concilium eſt conuentio conſiliariorum. Conſilium autem eſt diffinitio, qua & quanta pœna dignus ſit, quem conſtat peccaſſe, & eſt ſenſus: ita reus erit: & (aliàs quòd) cum tremore ſuſtinebit pœnam à ſenatu cœli diffinitam. *Iſa.* 3. Dominus ad iudicium veniet cum Senatoribus populi ſui. *Mat.* 19. Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudi. &c. Hæc autem duo prædicta dicit *Chryſ.* expoſita in ſynodo Apoſtolorum, vt cum dicitur,

Reus erit iudicio.

Hoc eſt, ita reus erit, ſicut illi, qui aſtiterunt iudicio, quando quærebatur cauſa contra Dominum. Quia iraſcens ſine cauſa fratri, quærit falſam cauſam contra membrum Chriſti, ſicut illi quæſierunt cauſam contra Chriſtum,

Et reus erit conſilio.

Hoc

Hoc eſt, ita reus erit, ſicut illi, qui dederunt cõſilium contra Chriſtũ: quia & indignatione proferẽs contra fratrem ſine cauſa, quærit iam conſilium apud ſe, qualiter in membrum Chriſti proferat nocumenta: & hoc inuenitur in antiquis libris quorundam cœnobiorum, in quibus conſilium ſcribitur Apoſtolorum: in quibus etiam plura dicta Apoſtolorum inueniuntur, ſicut quòd Thomas dixerit paradiſum ad lunarem globum attingere. Et quòd Bartholomæus dixit Euangelium eſſe longum & breue. Et hæc ego iam legi, ſed non ſunt authentica.

Qui autem dixerit.

Ecce tertium, & diuiditur ad modum promiſſorum in culpam & pœnam. Culpa autem tangitur, cum dicit.

Qui dixerit fatue.

Supple fratri iraſcendo ſine cauſa, non vitio: Et hoc eſt, qui & animo (alias omnino) commotus eſt cum deliberatione & molimine nocumenti, & indignationem extra cum contumelia oſtendit & crimen fratri imponit: non enim modicus furor eſt, quem Deus ſale ſapientiæ condiuit infatuatum dicere & ſalienti Deo derogare, vt dicit *Glo.* Fatuus enim dicitur, qui ex deſtituto regimine rationis, ſapore caret bonorum morum. Et hoc eſt impoſitio magni criminis: cum completa voluntate nocendi. *Iob.* 5. Virum ſtultum interficit iracundia. *Iob.* 36. Non te ſuperet iracundia tua, vt aliquem opprimas. *Prouer.* 27. Ita non habet miſericordiam, neque erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?

Reus erit gehennæ ignis, &c.

Ecce pœna, & duo tangit; locum, & genus tormenti. Locum, cùm dicit.

Gehennæ.

Genus tormenti, cum dicit.

Ignis.

Iſa. 50. Ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis, quas ſuccendiſtis vobis Hoc dicitur his, qui ſuccenſi ſunt flammis iræ. *Deut.* 31. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima. Sic ergo quatuor ſunt in ira; vnum dictum antiquis, quod eſt illatio nocumenti per opus: & tria addita nouo populo, quorum maius eſt: in voce improperium dicente: medium in ſigno indignationis ſine conuicio: tertium deliberata cum voluntate nocendi commotio animi interior. Ex quibus quatuor componitur perfectum iræ peccatum.

Si ergo offers munus tuum ad altare.

Ecce ſecunda pars illius impletionis, in qua poſt excluſam iram, quæ non permittebat agere bonum proximi, ſuadet reconciliari. Eſt autem reconciliatio iterata conciliatio eorum, qui ex ira diuiſi fuerunt. Dicit autem hìc quatuor, in quorum primo, tangit Deo dignum cultum in oblatione muneris: Secundò, hunc tam dignum cultum odio fratris dicit inacceptabilem fieri: Tertiò, docet reconciliari, ex quo odium tantum apud Deum habet nocumentum: Quartò, & vltimò, probat amicitiam Deo gratam ex hoc, quòd tunc probat acceptando munus oblatum: Et hæc parent per ordinem in litera. De primo autem dicit [Si ergo] Et tangit circa hoc ſex. Per coniunctionem enim rationalem, vel illatiuam, quam ponit, notat illationem huius ex præmiſſis, quaſi dicat: Ergo ſi vis ſcire quantum nocumentum ira fratris apud Deum habeat, conſidera in oblatione munerum: quia *Eccl.* 34. Dona iniquorum non probat Altiſſimus. Conſidera hoc in eo, qui iram fratris moliebatur in corde, Cain dico, ad cuius munera Deus non aſpexit *Gen.* 4 Et hoc eſt, quod dicit [Ergo] rationabiliter ex præmiſſis inferendo. Per hoc autem, quòd conditionalem coniunctionem ponit, notat, quòd oblatio debet eſſe voluntaria: Vouere enim eſt voluntatis, & reddere neceſſitatis 2. *Cori.* 9. Non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus. *Exod.* 35. Separate apud vos primitias Domino: omnis voluntarius & prompto animo offerat eas Domino. 1. *Paral. vlt.* Populum, qui repertus eſt, vidi cum ingenti gaudio offerre tibi munera, Domine Deus Iſraël, cuſtodi hanc voluntatem. Hoc eſt ergo, quod dicit [ſi offers] Ecce Dicatio muneris Deo; oblatio enim Deo vouetur, & dicatur. 1. *Paral. vlt.* Lætus obtuli vniuerſa. *Iſa.* 6. Offerentur ſuper placabili altari meo: & domum maieſtatis meæ glorificabo. Et hoc ergo eſt tertium [munus] Ecce quartum, valor: Magno enim Regi non offertur munus, niſi nobile ſit, & valeat. *Malach.* 1. Maledictus, qui habet in grege ſuo maſculum, & offert Domino debile. *Gen.* 43. Sumite de optimis terræ frugibus in vaſis veſtris & deferte viro munera [tuum] Ecce quintum, ex quo debet fieri oblatio & eleemoſyna, quia de tuo. *Prou.* 4 Honora Dominum de tua ſubſtantia: & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus [De tua] dicit, non de aliena: quia *Eccl.* 34 Immolantis ex iniquo, oblatio eſt maculata.

Ante altare.

Hic ſextò tangit locum. Eſt autem altare hic intelligendum non ſolum materiale; ſed etiam ſpirituale: quia Allegoricè eſt fides Eccleſiæ. Moraliter autem cor deuotum & fidele non in conuenticulis & errore hereticorum offerendum eſt, nec in faſtu & peruerſitate cordis. *Exod.* 20. Altare de terra (hoc eſt de ſtabili & humili corde, & fæcundo facietis mihi, & offeretis ſuper illud holocauſtomata, & victimas veſtras in omni loco, in quo memoria nominis mei fuerit. *Deut.* 12. Caue, ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris; ſed in loco, quem elegerit Dominus *Pſalm.* 26. Circuiui & immolaui in tabernaculo eius. *Pſalm.* 83. Paſſer inuenit ſibi locum, & turtur nidum, vbi ponat pullos ſuos: altaria tua, Domine virtutum. Paſſer fuit ſacrificium leproſi: & turtur ſignificat innocentiam, & ſignificat oblata pro peccatis, & oblata pro deuotione laudis diuinæ.

Et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te.

Hic ſecundò tangit recordationem odij fraterni impedientis acceptabilitatem voti oblati: & tangit circa hoc duo, recordationem odij, &

relictionem muneris. Circa primum notantur tria diſcuſſio videlicet conſcientiæ, vt ſit pura quæ offert, iouentum in diſcuſſione od um, cui dediſti cauſam: Et tertiò qoia non de hoc ſatisfeciſti. De primo dicit.

Recordatus fueris.

Recordatio non eſt actus memoriæ, ſed remiſcentiæ, vt dicit *Philoſophus.* Remitiſcentia autem eſt cum ratione, & eſt diſcuſſio conſcientiæ ſecundum vitam prteritam. 1. *Cor.* 11. Si noſmetipſos dijudicaremus, nou vtique dijudicaremur. *Iſa.* 38 Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

Quia frater tuus.

In quo non eſt cauſa odij, niſi quia frater eſt, & ideò tu es in culpa. *Cant.* 1. Filij matris meæ pugnauerunt contra me *Pſalm.* 54. Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique &c. Et ſequitur: tu verò homo vnanimis dux meus, & notus meus &c.

Habet aliquid aduerſum te.

Et tria dicit, quòd [habet] Et in hoc notatur, quòd adhuc manſit implacatus à te: Et quòd hoc eſt { aliquid] notabilis quantitatis in nocumento, & de quo meritò debeas eum placare iudicio ſapientis. Et quòd hoc habet [aduerſum te] non tu aduerſus illum: & ſic tu fuiſti cauſa. Si enim tu aduerſus illum haberes: non tu eum, ſed ipſe te placare deberet. *Chryſoſt.* tamen legit hoc indifferenter & inconſideranter quis cauſam odij, vel diuiſionis dederit. Sed primum magis eſt ſecundum litteram, & ſecundum rationem: & eſt *Auguſtini. Rom.* 12 Si fieri poteſt, quantum ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. *Pſalm.* 119. Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus. 1. *Cor.* 7. In pace vocauit vos Deus. Et 1. *Cor.* 14. non eſt Deus diſſenſionis, ſed pacis. Et ideò ſequitur ſecundum huius particulæ.

Relinque ibi munus tuum ante altare: & vade priùs reconciliari fratri tuo.

Et notat tria, relinquendum ſcilicet munus, & ipſum munus, & iuſtitiam oblationis. De primo dicit.

Relinque ibi.

Hoc eſt, ibi primum obtuliſti, hoc eſt in poteſtate Dei, & miniſtri Eccleſiæ, in quos dominiũ tranſtuliſti per oblationem: quia non licet tibi retrahere quod obtuliſti. Sicut enim vouere eſt voluntatis: ita reddere eſt neceſſitatis. *Prou* 20. Ruina eſt homini deuotare ſanctos, & poſt vota retractare. *Eccle.* 5. Si quid vouiſti Deo, ne tardes reddere [munus] *Iſa.* 19. Colent Deum in hoſtiis & muneribus. Tertiò dicit iuſtitiam muneris, cum dicit [tuum] quia non de alieno ſed de tua. *Eccl* 34. Qui offert ſacrificium de ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris. *Iſa* 3. Rapina pauperum in domo veſtra [ante altare] non referas domum. Vnde *Dan.* 5. Damnatur Balthaſar à regno ſimul, & vita depoſitus: eo quòd vaſa Deo oblata in vſus ſuos deputauit. [Et vade] Hîc tangit reconciliationem, quæ facit oblationem placabilem. Quamdio enim aduerſarium tuum iuſtè audit lamentantem, non recipit munus tuum: quia aliter aſſiſteret duobus aduerſariis, & eſſet diuiſus in ſeipſo, quod fieri non poteſt. Imo dicet tibi illud *Malach.* 1. Non eſt mihi voluntas in vobis, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Et illud *ibidem* 2. Operuiſtis lacrymis altare meum, quando aduerſarius lamentatur ante me [Vade] ergo [priùs] Hic tangit duo quæſitionem aduerſarij, & reconciliationem. Quæſitionem dicit [Vade ergo priùs] hoc eſt, vade prior ad eum: priùs paſſibus pedis, ſi preſens, vel vicinus eſt. Paſſibus autem deuotionis & firmi propoſiti placationis, ſi eſt abſens, & longè eſt. quia ridiculum eſſet tandiu dimittere oblationem, donec redires, à longè agente fratre aduerſario. Vade ergo, vt dictum eſt, prior ad eum. *Gen. vlt.* Obſecro, vt obliuiſcaris ſcelerum fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ, quam exercuerunt in te. *Auguſtinus in Regula.* Melior eſt, qui quamuis ira ſæpe tentatur: tamen impetrare feſtinat, vt ſibi dimittat, cui ſe feciſſe agnoſcit iniuriam, quàm qui tardiùs iraſcitur, & ad veniam petendam difficiliùs inclinatur.

Reconciliari fratri tuo, &c.

Satisfaciendo, ſi potes: vel ſaltem petendo veniam, ſi aliter ſatisfacere non vales. Nam cùm poſſis ſatisfacere, ridiculum eſt per ſolam veniam peccatum putare abolere. Si enim tunc reconciliari nollet offenſus frater, non ipſe ex tunc aduerſus te, ſed tu inciperes habere aliquid aduerſus eum. *Matth.* 18. Non dico tibi, Petre, dimittendi ſepties, ſed vſque ſeptuageſies ſepties. *Matth.* 6. *&* *Lu.* 11. Siquidem & ipſi dimittimus omnibus debentibus nobis. *Lu.* 7 Non habentibus illis vnde redderent, dimiſit vtriſque.

Et tunc veniens offeres munus tuum.

Ecce depoſitio odij fraterni facit oblationem placabilem. Et hoc eſt [Et tunc veniens] Et notantur duo, appropinquatio Dei per amorem fraternum: & acceptabilitas muneris. De primo dicit [Et tunc veniens] accedendo ad Deum, qui priùs per odium fraternum receſſiſti. 1. *Ioan.* 2. Qui odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat: quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Et de hoc dicit *in iſta eadem epiſtola cap.* 3. quòd homicida eſt ad minus voluntate. Quia vel quærit ſuſcipere vitam, aut id quod ſuſtentat vitam, bona fortunæ, aut id ſine quo non valet vita, quod eſt honor, vel fama. Tunc ergo depoſito odio [offeres munus tuum] & acceptabile erit: quia tunc eſt ſacrificium iuſtitiæ, quãdo fueris iuſtificatus. *Pſal.* 50. Acceptabis ſacrificium iuſtitiæ oblationes & holocauſta. *Iſa.* 56. Holocauſta eorum placebunt mihi: & victimæ eorum placebunt mihi ſuper altari meo.

Eſto conſentiens aduerſario tuo citò, dum es in via cum eo.

[Eſto conſentiens] excluſa ira &, depoſito odio per reconciliationem, ad hoc, quòd ex corde nunquam procuretur nocumentum proximi, oportet perfectum interuenire amicitiæ conſenſum: & de hoc loquitur hic, & tangit duo; inuitationem ad conſenſum amicitiæ: & qui [illegible] ex

cogit

cogit per pœnam, ideò in ſecundo inducit pœnam, ſi non conſentiat *Ibi*.

Ne fortè.

Circa primum tangit duo; inuitationem ad conſenſum, & quando valet conſenſus cum aduerſario. De primo dicit [Eſto conſentiens] Et ſubiungit cui: quia.

Aduerſario tuo.

Hoc eſt, ei, qui habuit aduerſum te aliquid: & eſt conſenſus iſte per exhibitionem amicitiæ. Quia ſicut dicit *Tullius in lib. de Amicitia*. Amicorum eſt idem velle & idem nolle. *Ro.* 12. Idipſum inuicem ſentientes &c. *Hebr.* 13. Charitas fraternitatis maneat in vobis, & hoſpitalitatem nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Quædam tamen gloſæ dicunt, aduerſarium, ſermonem diuinum, qui monet nos de charitate fraterna, cui non debemus recalcitrare, ſed conſentire. *Act.* 9. Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. Sed prima expoſitio literalior eſt, & melior.

Dum es in via cum eo.

Et præmittit [citò] vt non quæras moram, & procraſtines conſenſum. *Eccl.* 5. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: ſubitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te. *Sophon.* 2. Vox cantantis in feneſtra coruus in ſuperliminari: quoniam attenuabo robur eius. Coruus cantat cras, cras in ſuperliminari oſtij ſenſuum, donec robur attenuatur, ita quòd conuerti non poterit. [Dum es in via cum eo] In via eſſe eſt in hac luce adhuc cum eo viuere: quia in nocte mortis itur ad domum æternitatis. *Eccleſiaſt. vlt.* Quæcumque valet manus tua, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſcientia eſt apud inferos, quò tu properas. *Ioan* 9. Venit nox, in qua nemo poteſt operari. Luce ergo huius mundi adhuc lucente reconciliare ei. *Ephe.* 4. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. *Leuit.* 19 Non oderis fratrem tuum in corde tuo. *Gen.* 45. Ne iraſcimini in via.

Ne fortè tradat te aduerſarius iudici, & iudex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris.

Ecce tangit comminationem pœnæ, & tangit tria, ſcilicet, reatum iudici tradentem, iudicem tortori committentem, & carcerem. Reatum tangit duobus modis: innuit enim in caſu poſſibilitatem eminere per hoc, quod dicit.

Ne fortè.

Si enim aduerſarius ante reconciliationem à via decidit per mortem, qui tamen in veritate aliquid aduerſum nos habuit: poſſet aliquis credere quòd tunc neceſſariò iudici propter iniuriam illatam eſſemus tradendi. Et ideò per aduerbium euentum ſignificans dicit [Ne fortè] Quia poteſt contingere, ſi non doles (aliàs deles) per pœnitentiam, quòd tradet: ſi autem pœnitueris, non tradet. Sic enim multi Chriſto homini iniurias inferentes pœnitentia diluerunt, ſicut dixit Petrus ad Iudæos *Act.* 3. Pœnitemini igitur & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra. *Iſa.* 55. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum: & miſerebitur eius, quoniam multus eſt ad ignoſcendum, præcipuè autem quando homo depoſita ira & inimicitia conuertitur ad charitatem: quia 1. *Pet.* 4. dicitur, quòd charitas operit multitudinem peccatorum. *Prou.* 10. Vniuerſa delicta operit charitas. *Lu.* 7. Dimittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit [tradat te iudici] Hæc traditio intelligitur per interpellationem apud iudicem de iniuria illata, de qua non ſatisfecimus per conſenſum aduerſarij, nec per pœnitentiam, ſi cum aduerſario propter abſentiam, vel mortem conſentire non potuimus. *Lu.* 18. Deus non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte: dico vobis, quòd patientiam non habebit illius. *Apoc.* 6. Vſquequo, Domine ſanctus & verus non vindicas ſanguinem noſtrum, & non vindicas eum de his, qui ſunt in terra [Et iudex tradat te miniſtro] Ecce ſecundum, vbi condemnatus à iudice traditur tortori miniſtro pœnarum. Eſt autem duplex miniſter ſecundum duplicis pœnæ condemnationem: condemnatur enim ad pœnam, quæ eſt in ſeparatione à Deo: & conſortio electorum & omnis boni: Et hoc fit per miniſtrum bonum Angelum. *Matth.* 13. Mittet Angelos ſuos, qui colligent de regno ſuo omnia ſcandala. Condemnatur etiam ad pœnam carceris & ignis inferni: & hoc per malos Angelos, miniſtros pœnarum, quibus traditur, cùm dicitur: ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & Angelis eius. *Matth.* 25.

Et in carcerem mittaris.

Ecce tertium, concluſio carceris. Tangit duo; concluſionem carceris, & diuturnitatem detentionis. Primum tangit, cum dicit [in carcerem mittaris] Hoc eſt, in infernum detrudaris. *Iſa.* 24. Congregabuntur congregatione vnius faſcis in carcerem. *Matth.* 22. Ligatis manibus & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium, hoc eſt, in carcerem tenebroſum.

Amen dico tibi, non exies inde: donec reddas nouiſſimum quadrantem.

Secundum eſt, in quo tangit diuturnitatem detentionis: & dicit duo confirmationem dicti, vt magis timeatur, cum dicit [Amen dico tibi] *Apoca. vlt.* ; Hæc verba fideliſſima ſunt, & vera 2. *Cor.* 1. Non eſt in illo: eſt, & non: ſed eſt in illo eſt, hoc eſt, conformata veritas eſt in illo.

Non exies inde.

Secundò tangit firmitatem carceris. Vnde *Iſa.* 30. dicitur quòd Tophet, quæ eſt infernus, eſt profunda & dilatata.

Donec reddas.

Si carcer eſt infernus purgatorij, tunc reddes luendo pœnas: ſi autem carcer eſt infernus gehennæ, tunc reddes in æternum pœnas luendo, ſicut fur luendo pœnas reddit furtum, in cruce pendendo. *Iob.* 10. Luet quæ fecit omnia, nec tamen conſumetur iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum, ſic & ſuſtinebit. *Apoc.* 18.

Reddite

Reddite ei, ſicut ipſa reddidit vobis: & duplicate duplicia ſecundum opera eius. In poculo, quo miſcuit vobis, miſcete illi duplum: quantum glorificauit ſe & io delitiis fuit, tantum date ei tormentum & luctum

Nouiſſimus autem quadrans.

Exponitur in gloſa pro eo, quod nouiſſimum eſt in nobis, quod eſt cauſa peccandi: Et hoc eſt terrenitas cordis noſtri. Primum enim eſt ignis, quo ſignificatur charitas, qua mundamur, & non inquinamur delictis. *Matth.* 3. Ipſe vos Baptizabit in Spiritu ſancto & igne. Secundum eſt aër, quo ſignificatur Spiritus, à quo eſt vita ſpiritualis: quia Spiritus eſt, qui viuificat. *Ioan.* 6. A quo iterum non inquinamur, ſed mundamur: quia ſpiritu condelectamur legi Dei ſecundum interiorem hominem. *Ro.* 7. Tertium eſt aqua, qua abluimur. *Ioan.* 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei. Quartum relinquitur, terra, nullius Sacramenti materia, nec aliquid faciens in Sacramentis: quæ ſua grauitate deprimit in peccatum, ſecundum quod dicitur *Gen.* 3. terra es, & in terram ibis, paſſibus peccatorum. *Pſalm.* 4. Filij hominum vſquequo graui corde: vt quid diligitis vanitatem. *Iob.* 4. Qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea. Terrena igitur materies, quæ quarta eſt, in nobis cauſat peccata: & illa ſoluere per pœnas habemus in inferno, niſi dum in via ſumus, charitate Dei & proximi ea operiamus. Et licet hæc ſit expoſitio Sanctorum: tamen literaliùs exponi poteſt dicēdo quòd quadrans eſt quarta pars peccati, de quo locutus eſt Dominus. Et hic Quadrans eſt commotio animi, ad ſignum indignationis non procedens; quem dixit eſſe reum iudicio. Alius autem quadrans eſt ira, ad ſignum indignationis procedens, ſiue indignatio (aliàs commotio) Et tertius quadrans eſt ira, inferens in verbis extrà, conuicium. Et quartus quadrans eſt ira, nocumentum inferens per opus poſt conuicium. Sed & in omni peccato ſunt iſti quadrantes conſtituentes ipſum, quando perficitur. Primus enim eſt conceptio cum appetitu illiciti: ſecundus eſt ſuauis appetitus & delectatio in libidine illiciti: tertius eſt conſenſus: & quartus opus, ſi adſit facultas; vel plena voluntas, ſi non ſit facultas perficiendi. Et in his quadrantibus nouiſſimus dicitur, qui leuius eſt peccatum: & ille eſt primus, quem tamen luere oportet in pœnis. Attende autem, quòd quadrans componitur ex duobus minutis, vt dicit *Glo.* quia conceptio cum appetitu illiciti habet vnum minutum, conceptum, qni nunciat illicitum: & alterum minutum, appetitum, qui protendit deſiderium in rem illicitam. Et hoc eſt, quod dicitur.

Audiſtis, quia dictum eſt antiquis: Non Mœchaberis.

Ordinat hic, & implet ſecundò prohibitionem mœchiæ: & patet ordo ex ſuperiùs dictis. Eſt autem intentio vna io omnibus his legiſlatoris, videlicet, intentionem ſigillare in cordibus noſtris: vt tunc ex virtute informante animum tendamus contra illicitum. Cum autem matrimonium ſit coniunctio maris & fœminæ legitima, indiuiduæ vitæ conſuetudinem retinens: actus prohibitus (quia contra leges eſt matrimonij) dupliciter fuit matrimonio contrarius. Legitimæ enim cooiunctioni repugnat mœchia: & indiuiduæ vitæ conſuetudini repugnat repudium: & ideò dno hìc inducuntur, impletio ſcilicet prohibitionis mœchiæ, & impletio repudij. *Ibi* Dictum eſt: quicumque dimiſerit vxorem.

Adhuc prima pars diuiditur in duas; in prohibitionem implendam, & in ipſam impletionem, quam tangit: *Ibi* Ego autem dico vobis: quia omnis, qui viderit mulierem. In prima harum ſunt duo paragraphi, mentio videlicet præcepti, & ipſum præceptum prohibitionis. Mentionem autem facit dicendo.

Audiſtis &c.

Et in hoc notantur tria, inexcuſabilitas peccantium, modus & euidentia dicti, & diſpoſitio audientium. Inexcuſabilitas: quia ab antiquo dictum non poterat ignorari: & ideò nemo ſe per ignorantiam excuſare. *Ioan.* 15. Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Modus autem dicendi & euidentia accipitur in boc, quod dicit.

Dictum eſt.

Ipſa rei euidentia, & clamore de cœlis facto. Et ipſa rei euidentia dicit hoc omni homini: ſed quia exemplatum eſt ad iuſtitiam cœli: Ideò dictum eſt iſtud de cœlo: quia nullus dubitat, quin contineat in ſe cœli iuſtitiam, quæ Deo placet. Quod non eſt ita euidens in alus. *Rom.* 1. Ita vt ſint inexcuſabiles, qui cùm iuſtitiam Dei cognouiſſent, noo intellexeruot: quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte: Iuſtitia enim Dei in decalogo ita eſt euidens, quòd omnis homo cognoſcit eam.

Antiquis

Aotiqui ſunt carnales, vt in præhabitis eſt oſtenſum, qui licet generatione carnali fuerint Iſraëlitæ: tamen tota conuerſatione fuerunt Egvptij: & ideò talia conueniebat eis dari mandata, quæ manum cohiberent. *Iſa.* 48. Sciebam, quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea.

Non mœchaberis.

Ecce prohibitio, quæ cadebat ſuper actum, quem per ſe horret natura: quia alia mandata non ſeruaſſent. Et ideò *Iere* 31. vbi littera Hieronymi habet: pactum, quod irritum fecerunt: habet alia litera: Ego neglexi eos. Et hanc inducit *Apoſtolus ad Hebr.* 8 Quia pro certo neglecti ſunt, non ex negligentia legiſlatoris; ſed ex conniuentia, qua tranſiuit cohibendo manum propter carnalitatem eorum. Attende autem, quòd licet horribilior actus ſit ſodomiæ, vel molliciei quàm mœchiæ: tamen ſuper illum non cadit prohibitio: quia natura etiam beſtialis inclinat ad non faciendum illum: & ideò de illo nnn oportet fieri mentionem; ſed de inordinatione mœchiæ, vbi ſeruatur ſexus, & corrumpitur ordo legis matrimonij.

Ego autem dico vobis.

Hic

Hic incipit implere prohibitionem: & ſicut in præhabitis, ita tangit hic tria, excluſionem videlicet concupiſcentiæ, quæ afficit ſuauiter in corde: & excluſionem illius, quæ manifeſtatur in ſigno ſine opere inclinante ad mœchiam: & excluſionem eius, quæ iam operatur aliquid ad mœchandum, verbi gratia: eſt concupiſcentia cordis, & eſt ſignum adulterij in oculis &, eſt aliquid operis in corporalibus contactibus amplexuum & oſculorum & tactuum. De primo igitur dicit in prima parte: de ſecundo *Ibi.* Quia ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te. De tertia *ibi.* Et ſi dextra manus &c. Et iſta ſunt circa opus coitus & cum coitu faciunt quatuor quadrantes, ex quibus eſt peccatum, ſicut habitum eſt in præhabitis de ira.

Circa primum dicit duo: primò enim tangit dicendorum auctoritatem, & ſecundò prohibitionis ponit impletionem. De primo.

Dico: ego autem.

Q. d. Illud dictum eſt, qua auctoritate? Mea: tamen non per me immediatè; ſed per Angelos. Sed.

Ego dico.

Iſa. 52. Propter hoc ſciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipſe, qui loquebar, ecce adſum. *Hebr.* 1. Nouiſſimè autem diebus iſtis locutus eſt nobis in filio. *Gal.* 3. Ordinata per Angelos in manu mediatoris. *Hebr.* 2. Si enim qui dictus eſt ſermo, factus eſt firmus: & ſi omnis præuaricatio, & in obedientia iuſtam accepit mercedem retributionis, quon nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem. Sic ergo.

Ego dico vobis.

Nouo & ſpirituali populo *Apoca.* 2. *&* 3. Qui habet aures, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.

Quia omnis qui viderit mulierem.

Hic ponit prohibitionis expletionem: & tangit duo. Primò enim tangit concupiſcentiam, quam excludere intendit: ſecundò excludit per exaggerationem concupiſcentiam, quam excludere intendit. Circa primum tangit duo; per formam mouentem, & per motum, quia eſt à forma. Tangendo autem formam mouentem, tangit quinque, generalitatem eorum, quæ, paſſioni ſubiacent, cum dicit.

Omnis.

Q. d. Non diſtinguitur aliquis; nec ex gradu honoris, nec conditione, nec ſexu, nec ætate: quia omnes circundati ſunt hac infirmitate concupiſcibilitatis, & ſimiles ſunt in ea. Quia peccati effectus, qui eſt fomes, & eſt in corpore, ſicut langor naturæ: hæc enim eſt facies vinculi colligati, quod præcipitauit Dominus ſuper omnes populos *Iſa.* 25. 2. *Paral. vlt.* Incuruatus ſum multo vinculo ferri, & non eſt reſpiratio mihi. Secundò dicit id quod nunciat formam concupiſcentiæ, cùm dicit.

Qui viderit.

Viſus enim nunciat formam, quæ mouet ad concupiſcentiam: auditus enim non nunciat formam, ſed nomen: & hoc de ſe non mouet, ſed in quantum eſt ſignificans formam, quæ mouet. Et ideò non dicit: Qui audierit, nec dicit: Qui olfecerit: quia olfactus circa mulieres nihil nunciat appetibile: & ſimiliter guſtus. Tactus autem habet delectationem in cooperatione corporali, vel in ipſo opere coitus Sed ſolus viſus nunciat formam pulchritudinis mulieris, quæ mouet libidinem. Huiuſmodi autem & alia cauſa eſt: quia videlicet viſus plures differentias repræſentat delectabilium, quàm aliquis aliorum ſenſuum: per viſum enim videmus colorem, figuram, compoſitionem membrorum, ornatum veſtium, modum inceſſus, geſtus, & multa huiuſmodi: quæ omnia mouent concupiſcentiam: & hoc non fit per alium aliquem ſenſum. Adhuc autem quia viſus etiam vocatur interior imaginatio & cogitatio fœminarum, quæ non ſunt ſimilia auditui, vel alij ſenſui. His igitur de cauſis dicitur [Qui viderit] Sed incidit quæſtio, quare potiùs loquitur de viro dicens [Qui viderit] quàm de muliere dicendo: quæ viderit? Et dicit *Chryſoſt.* ad hoc, quòd in hoc ad paria iudicantur vir & mulier: ſed propter dignitatem complexionis omnis legiſlator præcepta dat viris, vt per viros ad mulieres tranſeant. 1. *Cor.* 14. Si quid volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent. Poſſet tamen dici, quòd tentatio maior eſt in viro, quàm in muliere, licet in muliere reſiſtentia ſit minor: & vbi maior eſt tentatio, ibi ponit Dominus inſtructionem. Sic etiam per viſum prima peccati incepit tentatio. *Gen.* 3. vidit igitur mulier lignum, quòd eſſet pulchrum oculis aſpectúque delectabile &c. *Pſalm.* 118. Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Sic Dauid vidit, quod male concupiuit. 2. *Reg.* 11. Quia ſicut dicit *Grego.* Non licet intueri, quod non licet concupiſcere.

Mulierem.

Ecce tertium, quod eſt forma, quæ per ſe mouet ad concupiſcentiam: & hoc patet: quia ſtatim imaginata forma mulieris, diffunditur calor concupiſcentiæ, & laxantur membra ad coitum, ſiue homo dormiat, ſiue vigilet. Et dicit mulieris, & non fœminæ, vel virginis: quia mulier à molliendo dicitur: & hic ſumit eam ſecundum quòd emollit forma eius in concupiſcentia. *Thren.* 3. Oculus meus deprædatus eſt animam meam, in cunctis filiabus vrbis meæ. *Iob.* 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt non cogitarem quidem de Virgine. 2. Pet. 2. Oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti, pellicientes animas inſtabiles, hoc eſt, pulchritudine pellis decipientes.

Ad concupiſcendum eam.

Ecce quartum, & in hoc notantur duo. Per præpoſitionem enim notatur finis: & quia finem non præordinat niſi ratio, oportet, quòd ratio in hac concupiſcentia conſentiat ad minus ad delectandum ſuauiter in corde, ſi negetur perficiendi facultas in opere. Per hoc autem, quod dicit.

Concupiſcendum.

Et non cupiendum ſimpliciter, notat conuentum

tum potentiarum animæ ad cupidinem, vt voluntas velit hoc, quod ſenſualitas ſuggerit. Vnde *gloſa Auguſtini* dicit, quòd hic loquitur de concupiſcentia deliberata & volita, quæ paſſio & qualitas animi eſt; & non de illa, quæ prima titillatio eſt ante rationis iudicium & deliberationem. Sicut enim diximus in præcedentibus de ira, talis concupiſcentia magis propaſſio eſt, quàm paſſio:& hoc vocatur poſt concupiſcentias ire & intrare in concupiſcentiam *Eccl.* 18. Fili, poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere: ſi enim præſtes animæ tuæ concupiſcentias ſuas, faciet te in gaudium inimicis tuis. *Exod.* 20. Non concupiſces vxorem proximi tui.

Eam.

Ecce quintum, vbi tangitur materia concupiſcentiæ: vnde ſenſus eſt, vt habeat eam, ſi poteſt ad fruendum concubitu eius. Et ſi non poteſt,ad minus vt habeat eam ad delectandum in ea: hoc enim fit, quando tranſit paſſibus ſuis concupiſcentia ad perfectionem completæ voluntatis. *Dan.* 13. Videbant eam ſeniores quotidie ingredientem & deambulantem in pomerio: & exarſerunt in concupiſcentiam eius. Et *In eodem* In concupiſcentia tui ſumus. Sic ergo deſcribit concupiſcentiam, quam excludere hic intendit.

Iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.

Hic ponit excluſionem peccati per aggrauationem: & tangit duo; vnum (quod primum eſt) eſt, quòd completa voluntas reputatur pro opere: & hoc eſt, quod dicit [iam mœchatus eſt eam] Aliud (quod credebat carnalis populus, quod eſt) mœchia ſpiritualis: & hanc tangit, cùm dicit [in corde ſuo] Non enim putabant aliquam eſſe mœchiam, quæ in ſolo corde perficeretur. De primo 2. *Cor.*8. Si voluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet, accepta eſt; non ſecundum id,quod non habet. *Oſea.*4. Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis. *Glo.* dicit. Spiritus fornicationis ligauit cor intùs in alis diſſolutè volantis concupiſcentiæ. De ſecundo *Oſea.* 7. Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquente. Attende autem in hoc, quod dicit [mulierem] & prohibet, quod minus eſt, intelligitur prohibitio facta omnis innaturalis libidinis. In hoc autem, quòd dicit [mulierem non vxorem, vel coniugem, intelligitur prohibitio fornicationis, & non tantùm mœchiæ, ſiue adulterij. Aliter enim non totam à corde excluderet concupiſcentiam: & ſic lex non perfectè impleretur. Sic igitur à corde excludit concupiſcentiam.

Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te.

Hic incipit ſecundum, in quo excludit concupiſcentiam, quæ manifeſtatur in ſigno corporis, non operante ad perfectionem actus corporalis; ſed oſtendente concupiſcentiam cordis: & dicit hic tria; ſignum videlicet, in quo manifeſtatur concupiſcentia, & Medicinam *Ibi* [erue eum] & rationem medicinæ, ſiue curæ, *Ibi* [Expedit enim tibi] Sed antequam aliquid de primo exponatur, oportet quærere, quare dicat Chriſtus: Si dexter oculus offenderit, cùm ſiniſter ſit cauſa offenſionis, ſicut & dexter? Et ad hoc ſciendum, quòd dextera, vt dicit *Philoſophus in ſecundo de cælo & mundo*, eſt vnde motus, & ſiniſtra trahitur in motu. Vbi enim virtus mouentis eſt, ibi incipit motus, & ibi eſt dextra: & ſecundum hoc proſpectus cordis, vnde eſt ordo, & motus totius vitæ, eſt dexter oculus. Siniſter autem, qui trahitur, & obedit,eſt proſpectus corporis in organis ſenſualis motus. Senſualis autem motus ligari quidem poteſt; ſed curari perfectè non poteſt, quia ille eſt animalis. Quia, ſicut dicit *Auguſt.* Fertur diſſoluta laſciuia in delectabilia ſenſuum: quia ſicut dicitur *Gal.*5. Caro ſemper concupiſcit contra ſpiritum. Et *Rom.*7. Scio, quòd non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum: Et ideò de illo ſiniſtro nihil dicitur: quia ſupponitur, quòd quantumcumque eſt de ſe, ſemper ſcandalizat. Sed de dextro,quia illius ſcandalum peruertit hominem, & cura ſcandali eius perfectè implet legem. Hoc habito dico, quòd circa primum dicuntur duo; Primùm, quòd commemorat oculum dextrum, qui in ordinem ſuum, vel ſuam inordinationem & peruerſitatem trahit ſiniſtrum: ſecundum eſt, quòd dicit ſub conditione: Si ille ſcandaliſat vos. dicit igitur.

Quod ſi oculus tuus dexter.

Hoc eſt, proſpectus cordis, qui eſt principium totius motus vitæ,& qui ſecū circumtrahit, & circunducit ſiniſtrum,hoc eſt,proſpectū corporis.De hoc proſpectu cordis dicitur *Eph.* 1. Deus Domini noſtri Iesv-Christi Pater gloriæ det vobis ſpiritum ſapientiæ, & reuelationis in agnitionem eius; illuminatos oculos cordis veſtri: & iſti ſunt oculi dextri, quos maximè nititur excæcare diabolus 1. *Reg* 11. In hoc feriam vobiſcum fœdus, vt eruam omnium veſtrum oculos dextros.

Scandalizat te.

Ecce tertium: eſt autem græcè ſcandalon obex ſiue obſtaculum, quod obiicitur in via plana, ad quod cùm pes impingit, cadit ambulans: & hoc ponitur pro forma concupiſcentiæ carnalis,ſicut eſt forma decipientis mulieris ſubuertens proſpectum a via recta per caſum libidinis. Et ideò vituperantur mulieres tales formas proſpectibus hominum obiicientes: quia primò forma venit ad proſpectum corporis, qui eſt oculus ſiniſter; & hoc non multum nocet; ſed quando tranſit ad proſpectum mentis, tunc ſcandalizat. Vnde *Auguſt. in Regula.* Neque enim cum inceditis, fœminas videre prohibemini; ſed appetere,vel ab ipſis appeti velle, criminoſum eſt. Et præmittit dicens: Oculi veſtri etſi iaciantur in aliquam fæminarum, in nullam figantur.Et *Ibidem* iterum in *Regula* Impudicus oculus impudici cordis eſt nuncius. Et cùm ſe ſibi mutuò tacente lingua corda nunciant impudica, etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit caſtitas ipſa de moribus. Ideò, vt dixi vituperantur fæminæ, tales formas obiicientes, *Iſ.* 3. Pro eo, quòd eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt collo extento, & nutibus oculorum ibant, & pla debant, & ambulabant pedibus ſuis, compoſito gradu incedebant: decaluabit Dominus verticem

filiarum Sion: & Dominus crinem earum nudabit. *Prou.* 7 Ecce mulier occurrit iuueni illo ornatu meretricio præparata ad decipiendas animas, garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis: nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians, apprehenſúmque deoſculatur iuuenem. *Eccl.* 7. Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, & ſagena cor eius, vincula ſunt manus eius: qui placet Deo, effugiet illam; qui autem peccator eſt, capietur ab illa. Ab huiuſmodi ergo formis informatus viſus dexter ſcandalizat & impingit ad ruinam totius hominis [Erue eum] Ecce medicina: quia cùm poſuit ſcandalum primò, ſecundò ponit medicinam, & tertiò medicinæ rationem. In medicina autem duo dicit; morbi videlicet eductionem, & perfectæ ſanitatis reſtitutionem. Morbi eductionem tangit, cùm dicit [erue eum] Quòd autem eruendus ſit oculus corporis, ſecundum quòd eſt in via illiciti ad oculum cordis, probant quidam per ſimile in morbo corporis: quoniam ſi membrum putreſcat in corpore, & timeatur per collimitationem deſtrui corpus, vel aliud membrum, præcipitur amputari membrum putridum. Cum igitur melior ſit anima, quàm corpus, ſi ex membro corporali perdi timeatur anima, debet amputari membrum corporis. Adhuc: Origenes ex amore caſtitatis dicitur emutilaſſe ſeipſum: & ſimiliter duo iuuenes in vitas patrum: Adhuc quidam Philoſophus exoculauit ſe, vt magis haberet cor congregatú ad ſapientiam. Et ex omnibus his concluditur, quòd oculus ſcandalizans corporaliter ſit eruendus: & dicendum, quòd hoc eſt ſtultitia: quia ex hoc non curaretur morbus: quia eruto oculo, non propter hoc ceſſat concupiſcentia, niſi etiam imago eruatur, quæ erui non poteſt. Et ideò cùm Dominus doceat curare morbum, conſtat, quòd de erutione corporali non intelligitur: nec eſt ſimile de membro putrido in corpore: quia ex continuatione, & collimitatione illius cum aliis de neceſſitate putreſcunt alia: & ideò non eſt cura niſi per amputationem: in anima autem non eſt ſic, & eſt poſſibilis alia cura. Nec commendatur Origenes, quòd ſe emutilauit: imò tales ſunt poſteà irregulares ad ordines Eccleſiaſticos. De illis autem, qui ſe emutilauerunt in vitas patrum, dicitur ibidem, quòd propter hoc vſque ad condignam pœnitentiá fuerunt excómunicati. De Philoſopho autem dicendum, quòd hoc in eo fuit ſtultitia: Philoſophi enim in multis errauerunt.

Attendendum igitur, quòd oculus dupliciter eruitur, materialiter, quando pupilla excutitur: & hoc modo non valet ad morbi curationem eruere oculum. Alio modo eruitur ſecundum formam: oculus enim ſicut & cæteræ potentiæ animæ nihil omninò agunt, niſi per formas apprehenſas: & illæ ſunt perficientes eas ad operationem. Et tunc oculus dexter eruitur, quando fœmina (aliàs forma) mouens illicitas concupiſcentias amputatur. Ideò dicit *Apoſtolus.* 1. *Corint.* 6. Fugite fornicationem: quia non eſt vincere niſi fugiendo tales formas. *Pſalm.* 54. Ecce elongaui fugiens & manſi in ſolitudine. *Geneſ.* 54. Hoc erit tibi in velamèn oculorum ad omnes, qui tecum ſunt: & quocunque perrexeris, memento te deprehenſam. *Prouer.* 30. Oculum, qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Oculus ſubſannans patrem eſt oculus laſciuiens in ſubſannationem Patris cæleſtis: & hic deſpicit partum matris Eccleſiæ, qui ſcandalizat eum. Corui autem ſunt humiles, nigri exteriùs mortificati, in torrentibus pœnarum pœnitentiæ habitantes, & de torrente paſſionum in via cum viro beato bibentes, qui ſuffodiunt eum eruendo formas concupiſcentiæ: & filij magnæ aquilæ, qui Chriſtus eſt, comedunt eum ſibi incorporantes. Sic ergo eruitur oculus in curam morbi concupiſcentiæ.

Proiice eum abs te.

Ecce reſtitutio plenæ ſanitatis. Abs te autem proiicere eſt huiuſmodi ſpecies peccatorum à te elongare. *Prouer.* 30. Vanitatem & verba mendacij longè fac à me. Proiectio enim eſt motus ab eo, qui proiicit. *Oſea.* 4. Dimitte eum: ſeparatum eſt conuiuium eorum. *Iſa.* 57. Proiecit te: deſpexit te, filia Sion. Hoc eſt ergo proiicere oculum: & patet, quòd loquitur de concupiſcentia, quæ manifeſtatur in oculis, ſicut dicitur *...* 26. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum eius.

Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.

Ecce tertium, vbi tangit curæ inductæ rationem: Et dicit comparationem, quæ in duobus conſiſtit, de quibus hîc facit mentionem: Et in vtroque comparatorum ſunt duo: in vna parte ponitur membrum cum perditione ſua; In altera autem totum corpus cum interitu in gehennam. De primo dicit.

Expedit enim tibi.

Quantum ad vitam gratiæ.

Vt pereat vnum membrorum tuorum.

Secundum vitam voluptatis. De qua dicitur *Iob.* 21. Ducunt in bonis dies ſuos, & gaudent ad ſonum organi, & infantes eorum exultant luſibus: ſecundum hanc enim vitam neceſſe eſt perire membrum; quia dicitur. 1. *Timot.* 5. In delitiis viuens mortua eſt. *Col.* 3. Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, quæ ſunt fornicatio, immunditia &c. *Gal.* 2. Viuo ego iam non ego; viuit verò in me Chriſtus.

Quàm vt totum corpus tuum.

Hoc eſt, tota congeries membrorum ſpiritualium.

Mittatur in gehennam.

Æterni incendij. *Luc.* 16. Crucior in hac flamma, dixit is, qui ſepultus eſt in inferno: eo quòd vnum membrum linguæ ſecundum formam gulæ nolebat eruere.

Et ſi dextra manus tua ſcandalizat te, abſcide eam, & proiice abs te: Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus eat in gehennam.

Hic incipit tertia pars, vbi docet excludere concupiſcentiam ſecundum hoc, quòd manifeſtatur in proximo opere ad coitum ordinato: & dicit tria; morbum concupiſcentiæ, medicinam, & medicinæ rationem. De morbo dicit: ſicut de oculo. Eſt autem dextera manus, vnde eſt motus operationis, & operandi principium: hæc autem eſt virtus cordis: quia ſicut probatur *in libro de principiis motus voluntarij ab Ariſt.* Motus omnium membrorum, & operatio principiatur à corde: & illa manu ſcandalizante, neceſſe eſt, quòd ſubuertatur totum regnum vitæ. Siniſtra autem eſt, quæ trahitur, & ſeruit, virtus operans affixa membris: & licet illa ſit de ſe ſemper ſcandalizans; tamen ex illa regnum vitæ non ſubuertitur: quia eſt in poteſtate alterius. Vnde in *Prou.* 4. Omni cuſtodia ſerua cor tuum: quia ex ipſo vita procedit.

Sed quare non facit mentionem de pede? Dicendum, quòd pes non eſt operans per ſe ad concupiſcentiam: quia etſi portat concupiſcentem ad locum concupiſcentiæ; tamen tactus præcedentes coitum pede non perficiuntur; ſed potiùs manu amplexante, & loca pudenda tangente. Vnde *Prou.* 7. Veni, inebriemur ab vberibus, & fruamur cupitis amplexibus. Et *Ezech.* 23. Dicitur: quòd ingreſſi ſunt amatores ad cubile mammarum propter contactus immundos vberum & pudendorum. Hoc eſt ergo, quod vult dicere.

Si dextera manus tua ſcandalizat te.

Manus enim organum eſt aptum in multas operationes: & tactus immundi præcedentes coitum magis manu quam alio mẽbro perficiuntur. Vnde *Hiero.* Riſus & ſibilli, tactus & ioci morituræ virginitatis ſolent eſſe principia.

Erue eam & proiice abs te.

Ecce medicina: & exponendum eſt ſicut ſuperiùs. Vt eruatur dextera ſecundum formam, per quam operatur: & longe per alienationem ſuam ab ea proiiciatur: quia tunc nec ſiniſtra ſcandalizat; ſed ſub potentia dextræ comprimitur, & trahitur ad ſeruiendum in operibus caſtitatis: & hoc ſignificatum eſt *Iud.* 3. vbi dicitur, quòd Aioth vtraque manu vtebatur pro dextera. *Pſal.* 117. Dextera Domini fecit virtutem: dextera Domini exaltauit me: dextera Domini fecit virtutem: non moriar, ſed viuam. Dextera enim Domini eſt dextera, forma Dei Informata: & hæc facit virtutem per formam virtutis operãs, exaltat per magnifica opera, & iterum facit virtutem, ſcandalum iniquitatis excludens: & ideò talis non morietur: quia proiecit à ſe dexteram ſcandalizantem. *Exo.* 15. Dextera Domini magnificata eſt in fortitudine: dextera Domini percuſſit inimicum: & in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios meos.

Expedit enim tibi.

Ratio eſt medicinæ: & exponendum eſt, ſicut ſuperiùs *Mar.* 9. Bonum eſt tibi ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duos pedes, vel duas manus habentẽ mitti in gehennam. Hæc eſt ergo expoſitio literæ. Sunt autẽ aliæ expoſitiones multæ traditæ à ſanctis conſolantes locum iſtum: quæ ſunt per metaphoras diuerſas ad mores introductæ: quas in hunc modum poſſumus congregare. Quòd occaſio ſcandali aut ſit in nobis, aut in his, quæ nobis coniunguntur, vt oculus, & manus. Si autem eſt in nobis eſt duplex vita; vna oculi, quæ eſt theorica, ſiue contemplatiua; altera manus, quæ eſt practica, ſiue actiua: & tunc ſi oculus per tædium contemplationis ſcandalizat, eruimus oculum, & tranſimus ad actiuæ exercitium. Contemplatio autem æternorum per dextrum ſignificatur oculum: & ſi dextra manus per torporem bonæ actionis ſcandalizat, eo quòd in agendis multas inuenit difficultates, abſcindatur actio exterior, & tranſeamus ad quietem contemplationis. Si autem occaſio ſcandali eſt in his, quæ nobis coniunguntur: tunc oculus dexter eſt amicus, doctor, vel conſiliarius, vel procurator, qui nobis proſpicit ſicut dexter oculus. Manus autem eſt amicus miniſter ſubſeruiens œconomus, benefactor, qui nobis operatur ſicut manus dextera. Et ſi in his ſcandalum inuenitur, abſcindendi ſunt quantumcunque coniuncti, & proiiciendi: quia qui aliquem talium amat plus quam Chriſtum, non eſt eo dignus *Matth.* 10. & *Deuter.* 33. Qui dixerint patri ſuo, & matri ſuæ neſcio vos: & fratribus ſuis, ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos: hi cuſtodierunt eloquium tuum & pactum tuum ſeruauerunt: iudicia tua, o Iacob, & legem tuam, o Iſraël *Mich.* 7. Inimici hominis domeſtici eius: tales enim dicuntur & oculi & manus, ſicut dicitur *Iob.* 29. Oculus fui cæco, & pes claudo. Hoc eſt ergo, quod dicit.

Sed ſecundum ſuperiorem expoſitionem, quæ literalis eſt, quæritur: quia ſupra de ira loquens non docuit tantum excludere iram; ſed poſt excluſam iram præcepit reconciliari fratri, & poſt reconciliationem ad concordiam redire; Hic autem nihil horum facit; ſed tantùm docet excludere concupiſcentiam. Et ad hoc dicendum, quòd concupiſcentiæ malum non vincitur niſi fugiendo: & ideò in hoc non eſt niſi excluſio facienda; ſed malum iræ non perfectè vincitur niſi beneficia inimico impendendo: & ideò ibi exiguntur plura, quàm hìc. *Rom.* 12. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: & ſi ſitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius.

dictum eſt autem.

Hìc tangit impletionem prohibitionis mœchiæ, inquantum eſt contraria indiuiduæ vitæ conſuetudini, quæ eſt inter legitimos coniuges: Et dicit duo: ordinabile, & ordinationem. Secundum eſt *ibi* [Ego autem dico vobis &c.] Circa primum modo conſueto dicit duo: ſcilicet, modum Edicti, & Edictum legis. Modus edicti tangitur, cùm dicitur [dictum eſt autem] Et non addit, antiquis: quia hoc non ſonuit ad omnes: eo quòd non eſt naturale, ſed potiùs contra rationem. Nec dicitur, quòd Deus dixerit; ſed ſicut dicitur *Matth.* 19 Ad duritiam cordis veſtri Moyſes hoc permiſit.

Et ideò quæritur, vtrum Moyſes hoc permiſit ſine peccato: quia videtur, quòd peccauerit: quia qui occaſionem damni dat, damnũ intuliſſe videtur; ipſe autem per hoc occaſionem dedit multis mortaliter pecandi. Si dicas cum *gloſa*, quòd permiſit malum, ne eueniret maius malum, hoc eſt, occiſio coniugum, videtur hoc nihil eſſe: quia non ſunt mala facienda, vt eueniant bona *Roma.* 3. Non ſicut blaſphemamur, & ſicut

aiunt

aiunt quidam nos dicere, faciamus mala, vt eueniant bona, quorum damnatio iuſta eſt.

Ad hæc omnia ſoluenda, nota, quòd aliud eſt in factis perſonalibus, aliud in legiſlatoribus: quia ſicut dicitur *Sap.6.* Continere habet legiſlator populos diuerſarum voluntatum in vna pace communi. In factis enim perſonalibus non eſt faciendum malum, vt alius faciat bonum, vel euitet quantuncunque malum (quia ſimpliciter nullus debet facere malum propter aliquem) quia malum, quod facit, aut erit mortale, & tunc ipſe moritur, vt alium iuuet, quod eſt contra ordinem charitatis: aut erit veniale malum, & hoc eſt diſpoſitio ad malum, & remittit feruorem charitatis, & illo remiſſo & diſpoſitione ad malum poſita, pronus erit ad caſum, & ſic ponit ſe in diſcrimine: quod iterum ſtultius eſt propter alium facere; ſed in legiſlatoribus & Principibus ſecus eſt. Illi enim non malum faciunt, ſed continere non poſſunt multitudines, niſi tribus ſe modis habeant ad multitudinem populi: quædam enim concedunt & præcipiunt; & quædam indulgent, & volunt: & quædam permittunt & ordinant. Concedunt autem & præcipiunt omnia, quæ iuſtitiam ſapiunt, & beatè viuere faciunt ciues in pace cunctis mortalibus deſiderata, vt dicit Aſſuerus; Sed indulgent & volunt, quæ infirmitati ſunt adhærentia, quæ tamen iuſta non ſunt; ſed nec ita iniuſta, quòd lædatur ciuilitas. Permittunt autem & ordinant mala, quæ neceſſe eſt fieri propter malas multorum voluntates, ſicut eſt vſura in legibus mundanis, quam non præcipit legiſlator, ſed cùm gratis accommodare non vult, ordinat limitando quid (aliàs quòd) vltra ſortem accipiat. Similiter eſt in lege Moyſi: moralia enim & ciuilia conceſſit & præcepit, & infirma indulſit, & voluit ea fieri. Sic cùm homo ſit in concupiſcentia, quamuis non faciat intuitu fidei thori, vel intuitu iuſtitiæ reddendi debiti; tamen cognoſcat vxorem, & vult, quòd vxor conſentiat ei, cùm non moueat eum niſi libido, quia aliter concupiſcentia prona ad ruinam caderet, niſi honeſtate nuptiarum ſic exciperetur: vnde in tali caſu dicit *Apoſt. 1. Corin. 7.* Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, & non ſecundum imperium. Et dicit Auguſtinus in glo. Ibidem Quòd hoc, quod indulgentiam habet, peccatum eſt; ſed tantum non eſt peccatum, quod accuſatione ſit dignum: & ideò vult, quòd coniuges ſibi in hoc ſubſeruiant. Permittit autem lex Dei quæ ſunt mala, quæ propter multitudinem ad hoc inclinatam punire non poteſt: ſed cùm permittit ea, ordinat ea: Sicut aliquando lex imperatoria permiſit vſuras; ſed ordinauit eas, ſicut diximus. Ita propter duritiam cordium Iudæorum, qui ſemiægyptij fuerunt permiſit: & cum permiſit ordinauit, quòd quãdo dimitteretur, daretur ei libellus, in quo cauſa dimiſſionis poneretur, vt ſaltem aliqua ſeruaretur forma iuſtitiæ. Propter quod non legitur vnquam aliquis Sanctorum vxorem dimiſiſſe.

Dicit autem hìc quædam gloſſa Chryſoſtomi, Moyſes permiſit libellum repudij, ſicut Apoſtoli ſecundas nuptias. Et hoc non videtur: quia ſecundæ nuptię nõ damnantur *1. Cor.7* Quando dormit vir eius, liberata eſt à lege viri: cui vult, nubat tantùm In Domino. Libellus autem repudij ſemper fuit damnabilis, nec à lege permittebatur, niſi quia non puniebatur, ſed lex non auferebat peccatum. Et dicendum ad hoc, quòd eſt ſimilitudo in cauſa in genere: quia ſicut libellus repudij permittebatur, ne propter concupiſcentiam mœchiæ occiderent coniuges: ita indultæ ſunt ſecundæ nuptiæ, ne propter concupiſcentiam ruerent in fornicationem.

Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, det illi libellum repudij.

Ecce id, quod eſt ordinandum: tangit duo: primò enim tangit id, quod permiſit lex non vindicãdo: & ſecundò dicit ordinem legis, quæ circa permiſſum ordinauit. De primo dicit infinitè [quicũque dimiſerit vxorem ſuam] propria ſponte, non præcepto legis [det illi libellum repudij] Ecce id, quod ordinat lex in aliquod mali remedium: quia ſicut eſt, quando permittit Deus aliquod malum fieri, nunquam volũtas Dei eſt de malo, quod fit; ſed potiùs de bono, quod inde ordinatur, ſicut quando permiſit Martyres occidi, non voluit occiſionem actiuam; ſed voluit patientiam Martyrum, & conſtantiæ fidei relinquere exemplum, ita etiam lex nunquam vult id, quod permittit; ſed cùm ſine voluntate legis ſit aliquid, vult circa hoc fieri, ne omninò appareat fædum & iniuſtũ. Sicut etiã in arte non præcipiuntur fieri mala artis, ſicut quòd malè incidatur corium calcei; ſed cùm contingit hoc malum, ars quantum poteſt, ſubuenit & ordinat, ne omninò pereat. *Deut.* 24. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fæditatem: ſcribet libellum repudij, & dabit in manu eius.

Ego autem dico vobis: quia omnis, qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta cauſa fornicationis, eam mœchari facit: & qui dimiſſam duxerit, adulterat.

[Ego autem dico vobis] qui ſum noui populi Legiſlator, non modò per Angelum dico; ſed per me ipſum [Quia omnis, qui &c.] Ecce impletio legis, quando tollitur, quod iniuſtè permiſſum eſt: & tangit tria, quorũ primum eſt, in qua cauſa, & non in alia poteſt fieri repudium: ſecundum eſt reatus dimittentis, ſi ex alia cauſa dimiſerit: tertium autem eſt peccatum ducentis dimiſſam, quod etiam permiſſum fuerat *Deut.* 24. Dicit ergo.

Omnis, qui dimiſerit.

A thoro, non à ſocietate matrimonij: quia illa inuiolabilis, quamdiu viuunt legitimi coniuges: & hoc notát, quando addit [vxorem ſuam] quia vxor non eſt, niſi ſit legitimè coniuncta: & huius cauſa eſt: quia omne, quod commune eſt plurium, oportet lege ordinari: quia aliter amor priuati boni induceret ad hoc, quòd vnus faceret iniuriam alteri: matrimonium autẽ commune eſt plurium, & ideò lege determinandum eſt, quæ ſit legitima coniunctio. Super priuatum autem bonum, inquantum homini eſt, nulla cadit legum ordinatio.

Excepta cauſa fornicationis.

Fornicationis dicit, cùm tamen ſit adulterium: quia tranſgrediens thorũ non habet finem niſi fornitis, cuius finis eſt delectatio, & nihil honeſtatis habet in intentione: & propter ſimilitudinẽ finis ponitur fornicatio pro adulterio. Qui autem di-

mittit propter cauſam fornicationis, non repudiat, niſi à thoro: quia aliam ducere non poteſt.

Et attende, quòd intelligitur de ea, quæ adhuc agit libidines fornicationis: in illa enim non eſt via correctionis: qui enim talem tenet: patronus eſt turpitudinis. *Prou.* 18. Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum: qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt, & inſipiens. Sic enim pro peccato dimittere, & non innocentem, neque pœnitentem innuit Dominus, loquens ad Synagogam *Iſa.* 50. Quis eſt iſte liber repudij matris veſtræ, quo dimiſi eam: aut quis eſt creditor meus, cui vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & in ſceleribus veſtris dimiſi matrem veſtram: quia veni, & non erat vir: vocaui, & non erat, qui audiret. *Eccl.* 7. Mulier ſi eſt tibi ſecundum animam tuam, ne proiicias illam: odibili ne credas te. Pœnitens autem mulier debet eſſe fidelis viro ſecundum animam: & huius exemplum dat Dominus *Ierem.* 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, & ego ſuſcipiam te. Et ideò decretum eſt Sanctorum, quòd adultera recipienda eſt, ſed non ſæpè. Sed per ius non poteſt cogi alter coniugum, qui ſeparat ob fornicationem coniugem à thoro, niſi ex pietate velit. Et hoc eſt, quod dicit. Hic autem dicit *glo.* quòd etiam propter fornicationem ſpiritualem, vt ſi cogat ad idololatriam, vel auaritiam, vel alias concupiſcentias, poteſt dimitti à thoro. Sed hoc non videtur: quia tunc ſæpe fieret repudium: & dicendum, quòd in talibus non poteſt dimitti coniux à thoro: quia non peccat contra matrimonium, ſicut facit adulterium; ſed à cohabitatione ſeparantur: ita tamen quod ſoluat, & reddat debitum, Si enim alter eſt fur, vel raptor, vel aliquid huiuſmodi, & ad vſum talium cogat coniugem, debet non obedire, & in vſu talium lucrorum non cohabitare. Hoc eſt ergo, quod dicit.

Facit eam mœchari.

Ecce ſecundum, vbi exaggerat peccatum: quia per hoc, quòd fraudat debito eum, qui propter timorem cócupiſcentiæ contraxit matrimonium, dat ei cauſam adulterandi: & hoc modo facit, quod non facit, qui propter fornicationẽ dimittit: quia túc ille, qui dimittit, cauſa eſt ſuę dimiſſionis.

Et qui dimiſſam duxerit, adulterat.

Ecce tertium peccatum eius, qui ducit dimiſſam propter fornicationem. 1. *Cor.* 7. Præcipio non ego, ſed Dominus vxorem à viro non diſcedere: quod ſi diſceſſerit, manere innuptã, aut viro recõciliari. Et ideò qui ducit eam, adulteratur: mulier autem ſic adulterans, vt dicit *Chryſ.* quatuor peccata cómittit, quæ ſunt, exhæredatio verorum filiorum, fidei violatio, virũ dimittit, & adulteratur. Et horũ tria vltima facit etiam vir adulterans. *Eccl.* 23. Omnis mulier relinquens virũ ſuum peccabit, & ſtatuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primò enim in lege Altiſſimi incredibilis fuit; & ſecundò virum ſuum dereliquit: tertiò in adulterio fornicata eſt: & quartò ex alio viro filios hæredes ſtatuit ſibi. *Malach.* 1. Cuſtodite ſpiritum veſtrum, & vxorem adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere.

Iterum audiſtis, quia dictum eſt antiquis.

Hic inducit prohibitionem, quæ eſt in verbis, & implet eam: & ordo patet ex ſuperioribus. Eſt autem iſta prohibitio generaliter ordinata ſuper omne, in quo cõmunicant ſibi homines. Diuiditur autem in partes duas. Primò docet implere prohibitionem periurij: ſed quia periurium omne, vel iuramentum cadit ſuper omnes ſermones, in quibus cõmunicant ſibi homines: ideò in ſecundo docet implere illã partem, quæ eſt in ſermone ſimplici: *Ibi* Sit autem ſermo veſter, eſt &c.] Adhuc in priori duo facit: proponit enim id, quod eſt implendum: & ſecundò ponit ipſam impletionem: *Ibi* [Ego autem dico vobis &c.] Adhuc modo ſuperiori in primo facit duo: primò ponit modum prohibitionis, & poſtea proponit id, quod eſt ordinandum. Modum autem prohibitionis tangens tria dicit: quorum Primum eſt iteratio dictionis, cum dicit [Iterum] conformitas dicti ad materiam, cùm dicitur [dictum eſt] approbatio veritatis per auctoritatem antiquorum, cùm dicit [antiquis] circa primum nota, quòd ea, quæ in præhabitis ſunt determinata, dictionem habuerunt rei tantùm: iſtud autem eſt inuocatio diuinæ veritatis ſuper dictum hominis. Et ideo eſt hic alia manifeſtatio, vel alius modus quam in præcedentibus: Et geminatio illa auditus rectitudinis in inuocatione immobilis veritatis ſuper dictum hominis notatur per iterationem, quam importat, cùm dicit,

Iterum audiſtis.

Interiori aure [quia dictum eſt] in auditu totius mundi, & omnium hominum: omnium enim hominum (alias omni enim homini) dictat ratio, quòd diuina veritas (quæ immobilis, & indeflexa eſt) non debet inuocari in teſtem dicti hominis falſi: quia *Rom.* 3. Eſt autem Deus verax; omnis autem homo mendax. *Num.* 23. Non eſt Deus vt homo, vt mentiatur. *Tit.* 1. quam promiſit, qui non mentitur Deus. Sicut ergo curuum, & rectum non adæquantur: ita etiam diuina veritas non adæquatur verbis falſis hominis. Hoc igitur dictum eſt omnibus [antiquis] non ſolum corruptioni proximis (quorum non ſunt prohibitiones niſi ſuper horribilia ſecundum ſe) ſed etiam his, quorum experientia ſapientiæ eſt multa, & plurima agendorum circunſpectio: à quibus hoc (propter multum periculum, quod in iurando) eſt approbatum. *Iob.* 12. In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Sic igitur iſtud [dictum eſt antiquis] Et hoc intus auditus dicit nobis.

Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua.

Hic tangit illud, quod eſt implendum, & dicit duo; prohibitionẽ periurij, & id quod indulgetur infirmitati *Ibi.* [Reddes autem Domino de periurio dicit [non periurabis] *Exo* 20. Nõ aſſumes nomen Dei tui in vanum. *enl.* 19. Non periurabis in nomine meo, neque pollues nomẽ Dei tui. Ad hoc quòd bene ſciatur, quid ſit periurium, oportet videre quid iuramentum, & quæ neceſſitas, à qua oritur iuramẽtum, & quæ exiguntur ad iuramẽtũ, & quod iuramentum ſit licitum, & qualiter ſit intelligendũ, & vtrum ſẽper ſit obſeruandũ: Deinde qui ſint modi iurandi, deinde quare à iure nominetur potiùs, quã ab alio: & ex omnibus dictis videndũ, quid ſit periurium, & quare periurium eſt in prohibitione legis, & nõ iuramẽtũ: & de omnibus his diffiniẽdo potiùs, quã diſputãdo dicemus.

Ad

Ad primum ergo dicimus, quòd iuramentum eſt inuocatio immobilis veritatis ad teſtificandum, & confirmandum veritatem mobilem, quæ eſt in dicto hominis, vt melius aliquis veritati dicti hominis inniti poſſit. Hoc autem accipitur ab eo, quod dicitur *Hebr.* 6. Homines per maiorem ſui iurant, & omnis controuerſiæ eorum finis ad confirmationem eſt iuramentum.

Neceſſitas autem quæ cogit ad iuramentum, eſt, & à qua ortum eſt iuramentum, quòd homines neceſſe habēt communicare in contractibus & pactis: quia aliter cohabitare ciuiliter non poſſent. Contractus autem & pacta non poſſunt fieri niſi in actionibus voluntariis: & voluntates non ſibi mutuò innoteſcunt niſi per verba. Verbà igitur faciunt obligationes & pacta & contractus, ſecundum quòd indicia ſunt voluntatis. Nihil autem mobilius & inſtabilius & dubitabilius & ignorantiæ permixtius eſt, quam voluntas. Igitur de ſe verba nuncia voluntatis nihil habent ſtabilitatis, cui aliquis inniti poſſit: oportet autem inniti tam in iudiciis, quam in contractibus & pactis & aliis obligationibus: Ergo veritatem dicti hominis oportet fulciri aliquo immobili: non eſt autem immobile aliquid (aliàs aliquod) quod ei applicari poſſit niſi exemplar eius, quod eſt diuina veritas. Illam ergo oportet facere fidem ad confirmationem dicti hominis. Et hæc duo ſimul tangit *Apoſt. Rom.* 3. Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Et quia ſic mendax eſt homo, oportet, quòd firmitas dicti ſui roboretur ſuperiori veritate confirmante.

Illa autem, quæ exiguntur ad iuramentum, tanguntur *Ierem.* 4. Iurabis viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iuſtitia: & hæc tria dicit *Hieronymus* eſſe tres comites iuramenti: & horum comitum vnus format iuramentum ex parte iurantis: alter ex parte rei, quæ aſſeritur: & tertius ex parte cauſæ, per quam iuratur. Iudicium enim iudicium rationis, quo diſcernere habet iurans quid & quando, & ad quid iurat, qualiter certificatus ſit, & huiuſmodi, & quàm diſcretè iuret. Et hic comes comitatur iuramentum ſecundum quòd eſt actus iurantis, vt diximus. Sed quia in eo quòd res eſt, vel non eſt, oratio vera, vel falſa eſt: & ideò veritas eſt comes, quæ informare habet iuramentum ex parte rei, quæ iuratur. Non autem facienda iuſta ſemper quinimò iuſtè quod iuſtum eſt, exequendum eſt: & ideò cauſa, propter quam iuratur, debet eſſe iuſta, & iuſtè poſtulata. Iuratio, vel coacta, vel non voluntarie oblata, nec ſpontè facta.

Exiguntur ergo ad iuramentum ſex, quorum vnū eſt, quòd inuocatio non ſit ſuper rem vanam: ſecundum eſt, quòd teſtificatio fiat per diuinam veritatem, & non per aliud. *Deuter.* 6. Dominum Deum tuum timebis, & per nomen illius iurabis. Tertium eſt, quòd ſit de his, in quibus incredulitas aduerſarij, vel nobiſcū communicantis expoſtulat: quartum eſt iudicium: & quintum eſt veritas: & ſextum iuſtitia. Ex his accipitur quòd omne illud iuramentum ſit licitum, ſicut dicit *Beda*, quod obſeruatum in deteriorem non vergit exitum. Quia hæc omnia ſex habet, quæ ſunt enumerata. Quod autem fit de re illicita, vt de furto, vel adulterio, vel non manifeſtando crimine (cum *Auguſt.* dicat, quòd qui crimen celat, conſentit) eſt illicitum: vnde in omnibus talibus ſtatim iurando homo efficitur periurus: Et ideò debet reſcindere pactum & mutare decretum, vt dicit *Beda*.

Quia verò homo non iurat propter ſeipſum quia conſcientia ſufficit ei ad ſeipſum: Ideò oportet, quòd quacunque arte verborum vtatur, quòd iuramentū ſemper in illo ſenſu intelligatur factum, in quo accipit ille, cui fit, propter quem fit iuramentum. Ex his patet etiam, quòd iuramentum ſemper eſt obſeruandum: quia non eſt iuramentum, niſi ſit licitum: & tunc eſt obſeruandum: Alioquin in iuratione eſſet periurium.

Modi autem duo ſunt, quibus iuratur in genere, Modus teſtificationis, & modus execrationis. Modus teſtificationis eſt, quando ſimplex fit teſtificatio dicti per diuinæ veritatis inuocationem: & hic habet multos modos ſecundum conſuetudines iuramenti: aliquando enim iurabatur, viuit Dominus: & hic erat per vitam infallibilis veritatis Dei: aliquando autē per Deum & aliquando teſtem inuocando in animam ſuam, ſic. 2. *Corint.* 1. Ego autem teſtem inuoco Deum in animam meam, quòd parcens vobis, non veni vltra Corinthum. Et aliis diuerſis modis. Iuramentum autem execrationis fit per interminationem pœnæ, ſicut ſi non faciam, mala mors me apprehendat; ſicut iuramentum, quod fuit inter Iacob & Laban *Geneſ.* 31. Hæc autem pœna apponitur, quando homo iurat, quando (aliàs quia) in hominem cadere poteſt pœna, ſicut *Iob.* 31 Si comedi buccellam meam ſolus &c. & ſubinfert, ſeram, & alius comedat, & pro hordeo naſcatur mihi ſpina. Quando autem Deus iurat execrando, pœna determinari non poteſt: quia pœna non cadit in Deum, ſicut *Pſal.* 94. Quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.

A iure autem denominatur: quia cùm omne ius, vt dicit *Tullius*, à iudicio, vel pacto, vel à pari oriatur, iuramentum non niſi in iudicio, vel pacto, vel pari, ſiue æquali (quod inter contractus facientes attenditur) exhibetur: in omni enim contractu attenditur æquale, quòd vterque contrahentium æquali gaudeat valore, & neuter decipiatur: & ita non præſtatur iuramentū niſi ſuper iuris originem. Et ideò à iure etiam iuſiurandum, vel iuramentum appellatur.

Ex omnibus autem inductis, & præcipuè ab illis ſex, quæ exiguntur, accipitur quid ſit periurium. Sicut enim virtus conſtat ex vna tota & ſola cauſa, quæ eſt omnes circunſtantiæ in debito actu cum fine: Et ſi aliquid horum ſingulum corrumpatur, naſcitur vitium: ita etiam iuramentum verum conficitur omnibus ſimul ſupradictis ſex cōuenientibus; periurium autem eſt, ſi vnum ſolum ex omnibus omittatur, ſed tunc de multis dicitur periurium per prius & poſterius: & illud maximè nomen habet periurij, in quo omnia ſimul corrumpuntur: & poſt hoc illud, in quo deeſt veritas: & poſt hoc, quod caret iuſtitia: & ſub illo eſt, quod caret iudicio: & omnia alia habet: & ſic de aliis quod plus habet deformitatis: habet etiá plus de nomine & ratione periurij. Hinc patet quare periurium in lege prohibetur.

Iuramentum non præcipitur; ſed cùm fit, indulgetur infirmitati non credentis aliter proximo: & hoc fit ideò, quia licet iuramentum ex duobus

componitur, quorum vtrunque eſt bonum, quod eſt enunciatio veritatis in ſermone humano, & inuocatio veritatis diuinæ; tamen coniunctio iſtorum duorum eſt periculoſa propter incertitudinem dicti humani: quia homo eſt ignorantiæ permixtus & dubietati, & ideò periculum eſt ſuo dicto teſtimonium diuinæ veritatis inuocare. Et hæc eſt cauſa, quòd periurium prohibetur; ſed iuramentum non præcipitur, ſed indulgetur infirmitati, & ordinatur, ſicut patebit inferius. Hoc eſt ergo, quod dicit.

Reddes autem Domino iuramenta tua.

Eccl. 23. Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa. Et *ibidem* ſubditur: vir multum iurans non erit immunis à delicto, & de domo eius non recedet plaga. Quamuis enim legatur *Pſalm.* 109. Quòd iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Et quòd Sancti iurauerunt; tamen periculoſum eſt iurare; Et aſſueſcens iurare, antequam ſciat, labitur in periurium aliquod de ſupradictis. *Iacob.* 5. Ante omnia fratres, nolite iurare &c. Prohibet enim Dominus iurare, falsò ſine veritate, dubie, ſine teſte conſcientiæ: ſuperfluè, ſine neceſſitate cauſæ: ſiue temerè, ſiue præcipitanter, ſine iudicio deliberationis. Hac igitur de cauſa non dicit lex: iura, & cùm iuras [redde Domino iuramenta tua] Sed tacet de præcepto iuramenti, & relinquit tamen indultum. Et quando fit, præcipit, quòd reddatur Domino. Reddere autem Domino eſt referre Domino: & hoc fit, quando iuratur per Deum, & non per aliquem alium Deum, vel aliquam creaturam: quia illi creditur ineſſe immobilis veritas, per quod iuratur, inquantum eſt de ratione iuramenti, vt patet per antedicta. Non debet autem aliquis ſignificare talem veritatem eſſe niſi in Deo: tamen huic videtur eſſe contrarium, quòd Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis *Geneſ.* 42. Et dicendum, quòd Ioſeph non iurauit per ſalutem Pharaonis ibi ſiſtendo, ſed referendo illud, quod dixit, ad Deum ſaluantem, cuius ſalus in ſalute Pharaonis apparebat.

Ego autem dico vobis, non iurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei eſt: neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius: neque per Ieroſolymam, quia ciuitas eſt Regis magni: Neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem ſermo veſter: eſt, eſt: non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt.

[Ego autem dico vobis] qui per meipſum, non per Angelum loquor vobis. [Non iurare omninò] Hic docet implendo perficere prohibitionem eo modo, quo alia docuit: & diuiditur in duos paragraphos. Primus loquitur de impletione prohibitionis, & ſecundus de impletione indulgentiæ iurandi, qua ad Dominum præcepit reddi iuramenta, *Ibi* [Neque per cœlum &c.] De primo attende, ſicut ante dictum eſt, quòd non eſt impletio legis in addendo, vel minuendo; ſed potiùs in reducendo eam, quòd inſcribatur cordibus, & viſceribus audientium, ſicut iam ante habitus expoſitum eſt. Et ideò dicit.

Non iurare omnino.

Et dicitur, quòd iſta oratio duplex eſt; eo quòd ſignum diſtributionis poteſt à negatione reſpici formaliter, vel materialiter. Si formaliter, tunc negatio refertur ad totum: & eſt ſenſus: Dico vobis: non omnino iurare, hoc eſt non ex quacunque cauſa, vel leuitate iurare: & tunc non prohibet, quin ex aliqua cauſa iurari poſſit. Si autem reſpiciatur materialiter: tunc eſt ſenſus: dico vobis omnino non iurare, hoc eſt, ex nulla cauſa iurare: & in hoc ſenſu videtur accipere Chryſoſtomus, qui dicit, quòd iurare omninò ſit illicitum: & arguit Clericos, qui Euangelia porrigunt & tenent iurantibus: & hoc non tenet Eccleſia.

Vnde notandum, quòd reuera ſenſus literæ eſt, quem dicit Chryſoſt. ſed quia iurare eſt actus iurantis, cuius principium eſt voluntas, & non natura, prohibetur iſte actus, ſecundum quòd exit à voluntate: & ſenſus eſt: nullam omnino voluntatem habeatis iurandi: ſed ſemper ſit vobis voluntas contraria iuramento: & ideò quando contingit propter neceſſitatem iurare, indulgetur: ſicut quando contingit ex concupiſcentia ſola vxorem cognoſcere: & talem indulgentiam dans lex vult in caſu fieri, quod indulget; & non præcipit, vel ſuadet, ſicut diximus in præcedentibus. Et hoc modo tunc prohibitio inſcribitur cordi: quia qui nullam habet iurandi voluntatem, ſed neceſſitatem: nullo modo peierat: & tunc completa eſt lex prohibitionis periurij. Et in eodem ſenſu dicit *Iac.* 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare.

Neque per cœlum.

Ecce tangit impletionem iuramenti, quòd ſi iuratur, iuretur per eum, qui veritas eſt immobilis. Attende autem cauſam dicti: duo enim genera hominum iurabant per creaturas, videlicet, fideles, & infideles. Fideles ſimplices ideò per creaturas iurabant: quia putabant talibus iuramentis non obligari, eo quòd nulla in creaturis eſſet diuinitas, nulla eſſet teſtificata per eas veritas, cùm de omnibus dictum ſit *Eccl.* 1. quòd cuncta ſubiacent vanitati. Et hi arguuntur ab Auguſtino, quia licet creatura in ſe vana ſit; tamen veritatem habet exemplatam à diuina veritate, & hoc, quando iuratur ipſa intentione iuramenti, & refertur ad diuinam veritatem: ſicut in veneratione adorationis, imago refertur ad ſanctum, cuius eſt imago: & tunc ſic relata ad Dei veritatem, obligat iuramentum, quod fit per creaturas. Infideles autem iurabant per creaturas: quia putabant aliquid numinis eſſe in creaturis, & attribuebant eis venerationem immobilis veritatis: Et hoc arguit Chryſoſtomus; litera autem conſentit vtrique expoſitioni, ſicut patebit.

Attende ergo, quòd creatura, per quam iurare non debemus (& quæ non habens diuinitatem vt Chryſoſtomus dicit; & habet tamen veritatis Dei exemplationem) aut eſt imago, aut eſt veſtigium: Et ſi eſt veſtigium, aut

imitatur

imitatur in gratia & ſanctitate, aut in natura: Et ſi in natura, aut in repræſentatione imitatur pulchritudinis gloriæ, aut in vltima exigua ſimilitudine: & ſi imitatur in reptæſentatione pulchritudinis & gloriæ, tunc dicit [neque per cœlum] quia non Deus, ſed thronus Dei eſt: & ideò repræſentans pulchritudinem gloriæ ſuæ, per quam iurans, exemplari illius pulchritudinis (quod eſt in Deo) obligatur.

Scias autem quòd ſicut in naturis lux emittens lumen in purum & clarum aërem ſerenando eum, facit ipſum ſedem & locum pulchritudinis lucis, quia omnes colorum ſpecies depuratæ & à fæce materiæ remotæ, ſtant in ipſo, & repræſentantur in ipſo, & agunt in oculos videntium ex ipſo: & ſic etiam luce increata, per candorem lucis ſuæ ſerenantur cœli per metonymiam dicti (qui ſunt Angeli) & ſerenati candore lucis æternæ, locus efficiuntur omnium pulchritudinum veritatis diuinæ: & ideò dicuntur throni. Propter hoc attribuitur thronis à beato Dionyſio eſſe eleuatos à ſcabellari ſubiectione propter depurationem & ſerenationem naturæ: & thearchici (hoc eſt diuini principalis) aduentus eſſe immaterialiter ſuſceptiuos: ſic etiam anima hominis lucem habet intellectus agentis. Cum infunditur lux increata, commiſcetur, & emiſſione luminis ſerenat & immaterialem facit animam in ea parte, qua recipere habet veritatem: & hæc pars vocatur intellectus paſſibilis (aliàs poſſibilis) & tunc efficitur locus & thronus pulchritudinum veritatum diuinarum altiſſimarum. Sicut perſpicuum ſerenatum lumine, efficitur locus ſpecierum lucis, vt diximus: Et ſic anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ: non enim recipit aliquid horum trium ſpecies pulchritudinis, vt materia, vel ſubiectum: quia ſi ſic reciperet, tunc afficeretur illis, & denominaretur ab eis, & eſſet perſpicuum aëris album, vel rutilum, vel aliquod huiuſmodi, quod abſurdum eſt. Recipiunt ergo iſta ſicut locus ſpecierum, & non ſicut materia: & hoc iam à nobis in philoſophicis eſt demonſtratum. Tales autem ſpecies pulchritudines vocantur propriè: quia nihil de fæce materiali retinentes in pulchritudine, qua in mente Dei candent, ſunt in talibus thronis immaterialiter ſuſceptæ, in perſpicuo minus & particulariter, & in anima plus & vniuerſaliter, in Angelis autem maximè vniuerſaliter & ſimpliciter. Sic ergo cœlum Dei thronus eſt: & anima iuſti ſedes ſapientiæ: & hoc modo ſedet ſuper Cherubin plenitudinem ſcientiæ, cuius plenitudo nuſquam eſt niſi in tali pulchritudine veritatis. Tangens autem creaturam propter oppoſitum, quæ exigui veſtigij per naturam eſt repræſentatiua dicit.

Neque per terram, quia eſt ſcabellum pedum eius.

B. non Deus. In ſcabello pedum non reſultat niſi figura plantæ pedis, quæ eſt ſimilitudo, non ſedentis, non pedis; ſed vltimi termini pedis. Et hoc modo terrena materialia vltimam habent & minimam imitationem Dei, non in pulchritudine, ſed materialibus formis in materiam deiectis & calcatis quædam indicia repræſentant Creatoris, & non enarrant gloriam Dei, ſicut cœlum. Tamen qui iurat per terram, non erit innocens: quia illa ipſa imitatio relata eſt in Dei veritatem, & per illam obligabitur. *Iſa. 66.* Cœlum mihi ſedes, & terra ſcabellum pedum meorum.

Neque per Ieroſolymam.

Ecce tangit imitans in gratia: quia ab illa ciuitate proceſſit regimen vtrumque, ſpirituale videlicet in ſacerdotio, & mundanum in regno: quæ duo exemplata fuerunt à iuſtitia regente in ſanctitate gratiæ, & regente in legum vrbanitatibus: & ideò non eſt iurandum per illam.

Quia eſt ciuitas magni Regis.

Non Deus, ſed exemplum regni eius. Et ideò obligatur, qui iurat per eam. *Pſalm.* 121. Ieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum.

Neque per caput tuum.

Ecce tangit creaturam, quæ eſt imago: & tangit caput: quia ibi vigent operationes animæ, ſecundum quam homo eſt imago: & ſubiungit cauſam.

Quia non potes vnum capillum facere album, vel nigrum.

Q. d. quia non es Deus: ſi enim tu eſſes Deus, per quem iurandum eſt, omnia tua in tua caderent poteſtate: & hoc non eſt verum, quod patet in minimis. Capillus enim minimum eſt, quod adhæret capiti, & albeſcit in canicie potius ex defectu, quàm ex virtute: & iſte tamen defectus tuæ non ſubiacet poteſtati: imago tamen Dei eſt: & ideò obligatur, qui per ipſum iurat.

Sed attende, quòd Eccleſia iurando tenet modum iſtum, quòd iurat per Euangelia, & reliquias ſanctorum: quod eſt iurare per creaturas, cùm hoc hîc videatur prohiberi. Et dicendum, quòd Euangelium non habet veritatem niſi diuinam, & reliquiæ Sanctorum expreſsè demonſtrant virtutem diuinam in eis miracula operantem: Et ideò per illas iuratur.

Sit autem ſermo veſter: eſt, eſt: non, non.

Ecce impletio alterius partis, quæ eſt, non falſum teſtimonium dicere, & non mentiri. Et [eſt, eſt] dictum eſt, quòd ſi eſt affirmatio in corde, ſit etiam in ore: & ſicut eſt negatio in corde, ſit etiam in ore. Vel meliùs dicatur, quòd per modum ſtipulationis accipitur. Quia enim ſermo eſt ad alterum, cui pandere volumus intentiones noſtras, ſi ille quærit [eſt] dicant ſimpliciter [eſt] ſi ita eſt in re. Et ſi petit [Non] dicamus [non] ſi ita ſe res non habet. 2. *Corint.* 1. Sermo noſter, qui fuit ad vos, non fuit in illo eſt & non; ſed eſt in illo eſt. *Iaco.* 5. Sit ſermo veſter eſt, eſt: non, non. *Pſalm.* 11. In corde & corde locuti ſunt &c. *Iſa.* 18. Poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus.

Quod autem his amplius eſt.

In confirmatione, vel iuramento, vel mendacio [à malo eſt] tuo, vel alieno: tuo ſi vſum habes iurandi, vel mentiendi: alieno autem, ſi non credit tibi is, cum quo loqueris, niſi iures, vel confirmes ea quæ dicis. Hoc enim eſt malum

increduliтatis, quæ prouenit ex fallacia ſermonis humani.

Audiſtis, quia dictum eſt: oculum pro oculo: dentem pro dente.

Hic incipit ordinare & implere iudicialia: & diuiditur in partes duas. Primò enim proponit id, quod implendum eſt: & deinde impletionem ſubiungit: *Ibi*. Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo. Adhuc autē circa primum, modo conſueto dicit duo; modum videlicet quod dictum eſt iudicium, & ipſum iudicium. Circa primum alium habens modum, quàm habuerat in præmiſſis. Quia in quibuſdam naturalibus, dixerat: Audiſtis, quia dictum eſt antiquis. In quo & auditus rei ſonabat ad omnes, & antiquitas ſonabat inexcuſabilitatem, & ad probationem & futuram impletionem propter corruptionem (aliàs correctionem) antiquæ gentis. Vbi autem nihil naturalium ſonabat, non dixit de auditu aliquid, ſed ſimpliciter: dictum eſt autem, ſicut in libello repudij: hìc autem medio modo vtitur inter vtrumque: quia dicit.

Audiſtis.

Eo quòd hoc ſonat ad omnes: & non dicit: antiquis: quia hoc in iudiciis, & continenda iuſtitia ſemper ſeruari eſt neceſſe, nec antiquatur, nec ſeneſcit, neque eſt prope interitum: quia diu in mundo dominatur malitia. Vnde *Rom.* 13. Non ſine cauſa gladium portat; vindex eſt enim in iram ei, qui malum agit. Et hoc, vt 1. *Pe.* 2. dicitur, eſt ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Hæc igitur eſt cauſa, quòd in tali hoc vtitur modo loquendi. *Exo.* 22. Maleficos non patieris viuere.

Oculum pro oculo.

Hic incidit quæſtio, cùm alia fuerint iudicia *in Exod.* 21. *&* 22. præter iſtud, quare de ſola lege talionis hìc ponit impletionem, & non facit mentionem de aliquo aliorum? Sed ad hæc plana eſt reſponſio ſecundum ante dicta: quia nullum aliorum ordinabile eſt ad viſcera & cor ſecundum naturæ ordinem, niſi iſtud: & cum ille ſolus modus ſit perfectæ impletionis legis, ſicut ſæpe diximus, de iſto ſolo hìc facit mentionem. In lege autem talionis, cuius impletionem ponit hìc, non facit mentionem niſi de duobus membris dicens. [Oculum pro oculo: dentem pro dente] Horum vnum eſt formalioris ſenſus organi, & quod plus habet de ratione ſenſus, & minus de ratione naturæ: & hoc eſt oculus. Alterū eſt, quod minus inter omnia membra aliquid ſenſus habentia participat: nullum enim oſſium aliquid participat de vi ſenſus niſi dentes: ſecundum *Galenum*, qui dicit, quòd propter vicinitatem cerebri, & complexionem dentis aliquid eſt in dente de vi tactus. Per ſupremum ergo in ſenſu & infimum comprehendit omnia in medio contenta: vt tantum recipiat quiſque, quantum intulit. *Deut.* 25. Secundum modum & menſuram delicti, erit & plagarum modus. *Iſa.* 27. Menſura contra menſuram cùm abiecta fuerit, iudicabit eam: niſi enim ita fieret, cohabitatio & ciuilitas inter homines diſſolueretur.

Ego autē dico vobis non reſiſtere malo.

Ecce tangit impletionem, & tangit duo: auctoritatem dicti, cùm dicit [Ego autem dico vobis] qui ſum fons miſericordiæ in iſto primo aduentu *Eze.* 18. Quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor amplius 2. *Cor.* 5. Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi non reputans illis peccata ipſorum. *Iſa.* 53. Ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus orauit. [Non reſiſtere malo] Hìc tangit impletionem, & tangit impletionem ſecundum duos ordines; contra malum, & in ordine ad bonum: *Ibi*. Qui petit à te, da ei &c. Contra malum ordinat dupliciter; in vniuerſali, & in generibus mali illati ſecundum materiæ diuerſitatem: *Ibi* [Sed ſiquis percuſſerit] in vniuerſali dicit [Non reſiſtere malo] Et malum, de quo dicit, hoc eſt malum violentiæ, quod infert pœnam damni, vel ſenſus.

Sed contra: ſi nullus reſiſtat malo, mali creſcent in nocumentum bonorum: & hoc eſt Eccleſiæ deſtructiuum. Dicendum, quòd Chriſtus non vetat hìc iudicium debere fieri contra malos, quia hoc eſſet malum. *Eccl.* 8. Quia non citò profertur ſententia contra malos, filij hominum abſque vllo timore perpetrant mala. Sed legem benignitatis vult ponere in viſceribus, & patientiæ in propriis iniuriis. Amor enim vindictæ in propria iniuria facit lites, & ſuſcitatas lites non permittit reconciliari; & hunc patientia Chriſti, & benignitas omninò excludit, & tunc ceſſant lites: & hunc ſenſum confirmat *Apoſt. Rom.* 12. dicens: non voſipſos defendentes, chariſſimi; ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim *Deut* 32. Mihi vindictam, & ego retribuam. Auxilium iræ iudicis non prohibet Chriſtus; ſed perfectionem docet, quæ eſt perfectæ pacis, non reſiſtere malo; ſed potiùs mali deſiderare correctionem.

Videtur autem & hoc ipſum inconuenienter dici: quia vim vi repellere licet, vt dicit *Iſa* 5. Nulli vnquam non licuit: & eſt de lege naturali. Chriſtus autem naturam, quam condidit, non venit ſubuertere: ergo videtur, quòd inconuenienter dicit malo non eſſe reſiſtendum. Ad hoc dici poteſt, quòd licet quidem vim vi repellere cum moderamine talis tutelæ, quæ culpari non poſſit, quæ non ſit ad inferendum, vel cumulandum malum; ſed ad repulſam mali, quod intendit infligere aduerſarius; ſed hoc non vocatur reſiſtere malo: reſiſtere enim eſt contrapugnare: & hoc eſt pluſquam malum repellere: quia Contrapugnare, eſt pugnando velle malum inferre, quod ſonat appetitum vindictæ, & libidinem deſtruendi inimicum.

Sed tunc quæritur, vtrum quod hic dicit, ſit præceptum, vel conſilium: ſi eſt præceptum, tunc omnes tenentur ad iſtud, & hoc eſſet graue; Si autem eſt conſilium, tunc videtur, quòd nullus ad hoc tenetur, niſi qui ad hoc conſilium ſe ſpecialiter obligauit: quia ex hoc, quòd homo obligat ſe ad vnum conſilium, non propter hoc tenetur ad aliud, niſi ſpecialiter ſe obliget ad illud: & tunc hoc non erit impletio legis, quia lex proponitur omnibus; ſed erit inſtructio paucorum. Reſponſio quòd eſt præceptum hoc modo, quo expoſitum eſt: quia etiam quando aliquis vim repellendo excludit malum, non facit

hoc

hoc reſiſtendo malo ſecundum animum; ſed potiùs, vt illi (aliàs ille) caueat qui malum inferre nititur, & ſibi: illi ſpecialiter, ne incidat in grande peccatum: & ſibi temporaliter, ne amittat vel corpus, vel alia in obſequium Chriſti conſeruanda. Sic igitur Chriſtus dicit [non reſiſtere malo] 1. *Mach.* 2. Si non pugnauerimus aduerſus gentes pro animabus noſtris, & pro iuſtificationibus noſtris: citiùs diſperdent nos à terra. *Num.* 25. Hoſtes vos ſentiant Madianitæ, & eos percutite quia & ipſi hoſtiliter egerunt contra vos. *Rom.* 13. Vis non timere poteſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa: ſi autem malum feceris, time: Dei enim miniſter eſt vindex in iram ei, qui malum agit.

Ex omnibus his accipitur, quòd aliud eſt reſiſtere malo, & aliud repellere violentiam; quia reſiſtere malo eſt ex libidine vindicandi ſe contrapugnare vſque ad perfectæ vindictæ conſecutionem: vnde etiam ſæpe pugnat poſteaquam ceſſauit violentia aduerſarij; ſed vim repellere eſt nocumentum tam aduerſarij, quàm proprium declinare ex compaſſione aduerſarij & ſuiipſius: & ideò non contrapugnat (aliàs repugnat) niſi quando fit violentia, & non habetur alia niſi manus defenſio.

Sed ſiquis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram.

Hìc tangit malum, quod inferri poteſt ſecundum triplicem differentiam, ſicut dicit *Glo.* ſecundum læſionem corporum, ſecundum angariam ſeruitiorum, & ſecundum oblationem rerum. Et hæc patent per ordinem in litera. De læſione autem corporum dicit, quæ maior eſt.

Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam.

Hìc quæritur, quare in læſione corporis potiùs tangit percuſſionem maxillæ, quàm alterius partis corporis? Et dicendum, quòd monendo ad patientiam omnes, nominat maxillam: quia in facie eſt, & percuſſio eſt ibi, & probrum & pœna, & viſa: quia ſi retrò percuteret, non videretur ictus. Sed modò percutitur ante oculos, & præuidetur ictus: & in illa præuiſione componitur animus ad patientiam pœnæ & ad ſuſtinentiam vituperij. *Thren.* 3. Dabit percutienti ſe maxillam: ſaturabitur opprobriis. *Iob.* 16. Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam [præbe ei & alteram] *Iſa.* 50. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. 2. *Cor.* 11. Suſtinetis, ſi quis in faciem vos cædit, ſiquis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur.

Sed contra. *Ioan.* 19. Non præbuit Chriſtus alteram; ſed corripuit percutientem dicens: Si malè locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo; ſi autem bene, quid me cædis? *Act.* 23. Princeps Sacerdotum præcepit aſtantibus percutere os Pauli, dixitque ad eum Paulus: Percutiat te Deus, paries dealbate. Cùm igitur Chriſti actio ſit nobis inſtructio, & exempla ſanctorum imitari debeamus, videtur, quòd non debemus præbere alteram ſed corripere percutientem, & contra maledicere.

Ad hoc dicendum quòd ex æquanimitate animi ſemper debemus eſſe parati recipere ictum ſecundum & tertium, & ſic deinceps; ſed in exteriori exhibitione diſtinguendum: aut enim præualet malitia, aut non? ſi non præualet poſſumus excludere violentiam; ſi autem præualet malitia, ex charitate corripienda eſt: quia in hoc bene fit aduerſario, ſicut fecit Chriſtus.

Ad hoc autem, quod de Paulo dicitur, dicendum, quòd ex reuelatione comminatus eſt iudicium futurum percutienti: quod etiam nos facere poſſemus, ſi reuelationem acciperemus. Et quod per modum imprecationis dixit: hoc fuit ex conformitate voluntatis cum iuſtitia diuina. *Pſalm.* 57. Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam. & hoc non eſt, niſi quando deſperatur de correctione: tunc enim velle debemus, vt de his fiat voluntas Dei iuſta, qui nolunt ſubiici iuſtitiæ Dei.

Secundum literam autem videtur mirabiliter loqui Dominus: quia in maxillam nullus percutitur, niſi à contra ſe ſtante contra faciem. Contrà ſtantis autem dextera eſt contra maxillam ſiniſtram, nec poteſt cum dextera manu percutere maxillam dexteram, niſi percutiat exteriori parte manus, quæ vocatur ſilueſtre manus, & girando brachium contra latus ſiniſtrum: & tunc dat ictum debilem; ſi autem cum ſiniſtra percutiat, tunc non fortem dabit ictum.

Ad hoc dicendum, quòd Dominus non attendit hic dextrum, vel ſiniſtrum in ſitu corporis: quia hoc nihil facit ad tolerantiam patientiæ & æquanimitatis; ſed vocat dextram, ſicut ſuprà, quæ ſemper exhibet ſuſtinentiam ad hoc, quòd victus benignitate aduerſarius reducatur ad pacem: & hoc notat, cùm dicit.

Præbe ei & alteram.

Non dixit, ſiniſtram; ſed [alteram] dextram: quia ſicut dicit *glo.* Iuſtus totus eſt dexter, ſicut *Iudic.* 3. De Aioth legitur, qui vtraque manu vtebatur pro dextera: dum tam interior, quàm exterior virtus Deo offertur 2. *Machab.* 6. Eleazarus glorioſam mortem magis, quàm odibilem vitam complectens voluntariè præibat ad ſupplicium; intuens autem quomodo oportet accedere, patienter ſuſtinens deſtinauit non admittere illicita propter vitæ amorem. Quando enim videbit aliquis, quòd malitia præualente ita oportet accedere, cum deuotione & præparatione carnificem ad pœnas debet præire: & hoc docet Chriſtus: quia tunc talia non quærit rependere; ſed iuſtitiam patientiæ conſeruare, & ſic aduerſarium ad pacem reuocare.

Et ei qui vult tecum in iudicio contendere.

Ecce tertium de damno rerum: & dicit duo; ſcilicet de iudicio contentioſo, & de patientia contra opponenda. De primo dicit quatuor. Primò enim innuit aduerſarij obſtinatam voluntatem, cùm dicit [Qui vult] Non enim dicit: qui putat ſe iuſtam cauſam habere; ſed potiùs ille, qui pro ratione vtitur voluntate, & non attendens iuſtitiam, voluntatem tua auferendi habet obſtinatam. Secundò tangit apparentem formam iuſtitiæ: quia non aperta (alias apertè) vtitur violentia, ſicut prædo; ſed ad iudicium vadit iniuſtum, vbi legibus iniquis opprimuntur iuſti, defenſionem non habentes. *Iſa.* 10. Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias.

tias ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei. Et tale iudicium præcipuè fuit apud infideles contra fideles, & adhuc apud multos contra Deum timentes 1. *Cor.* 6. Audet aliquis veſtrum habens negotium aduerſus alterum iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos, hoc eſt apud infideles, qui iniqui ſunt fidelibus, quocumque modo poſſunt, quaſi diceret: hoc eſt audaciæ facere. Et *Ibidem.* Frater cum fratre contendit in iudicio: & hoc apud infideles indices. Tertiò tangit iudicij peruerſitatem, cùm dicit [contendere] Non enim dicit diſcerni, vel ex ordine iuſtitiæ diffiniri: quia contentio, vt dicit Ambroſius, eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. *Rom.* 1 Repletos contentione, dolo, malignitate. Hoc modo mulieres meretrices quærunt iudicium 3. *Reg.* 3. Quartò dicit nocumenti, ſiue damni iniuſtam intentionem, cùm ſubiungit.

Et tunicam tuam tollere: dimitte ei & pallium.

Et in hoc tria notantur; ablati neceſſitas: Quia [tunica] eſt veſtis interior, corpori tegendo neceſſaria, quam quilibet poteſt deſiderare, acquirere, & retinere acquiſitam. Secundò tangitur ablati proprietas, cùm dicit [tuam] quia proprium mihi iniuſte aufertur. Tertiò tangitur iniuſta ablatio, cùm dicit [tollere] Non enim dicit: repetere, vel petere vel adiudicatam per iudicium vendicare; ſed [tollere] In quo notatur, quòd licet quædam apparentia ſit iudicij, tamen ex toto eſt violentia. *Isa.* 59. Non eſt qui inuocet iuſtitiam, neque qui iudicet verè. Et *Ibidem infra.* Conuerſum eſt retrorſum iudicium, & iuſtitia longè ſtetit: quia corruit in plateis veritas, & æquitas non potuit ingredi [dimitte ei & pallium] Pallium eſt hic veſtis exterior, non adeò neceſſaria vt tunica: & docet hìc patientiam contra contentioſum & calumnioſum & permixtum violentiæ iudicium opponere. *Hebr.* 10. Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſtinuiſtis, arbitrantes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam.

Sed ex prædictis quæritur, ſi aliquis poteſt ſua repetere coram iudicio? Ad hoc bene dicit *Glo.* quòd infirmis indulgetur repetere ſua. Sed tunc quæritur, qui ſunt infirmi, & qui ſunt perfecti, & an licet perfectis? Et dicendum, quòd infirmus eſt, qui adhuc timet cadere, ſi ſolatium ſubtrahatur bonorum fortunæ: ille enim tanquam infirmus nititur ſolatio terrenorum, ſicut ſuſtentatus baculo. *Cant.* 2. Læua eius ſub capite meo, & dextra eius amplexabitur me. Illis ergo ſecundum quamdam gloſam hic poſitam licet repetere ſua in iudicio iuſto modo & ſine contentione; cum contentione autem eo modo, quo contentio diffinita eſt, nulli licet: quia ſcandalum præſtat videntibus, & ſcandalum actiuum: ſcandalum enim actiuum nullus debet facere pro quacumque cauſa: & ſcandalum actiuum eſt dictum, vel factum minus rectum, quod præſtat occaſionem ruinæ: clamor autem, & contentio ſunt talia facta minus recta. Propter ſcandalum autem paſſiuum non tenetur aliquis dimittere repetere ſua: quia tunc non præſtat ſcandalum; ſed ille ſcandalizatur ex ſeipſo.

Perfecti autem ſunt dupliciter; facto, & ſigno: facto perfecti ſunt, qui virtute perfecti ſunt, & ſanctitate: ſigno autem perfecti ſunt, qui habitum perfectionis ſuſceperunt: & illi ſine contentione petere poſſunt ſua, extra iudicium non contentioſum, & apud iudicium iuſtum & pium, & ſine diſpendio perfectionis ſuæ. Nec facio vim, vtrum habeant proprium nomine Capituli in communi, & non in ſingulari: vel nec nomine Capituli, nec ſingulari: quia videtur mihi deceptio & trupha eſſe de quibuſdam, qui dicunt ſe repetere nomine cuiuſdam, cuius ſit proprietas, & eorum ſit vſus: & eſt vmbra eius, de qua (aliàs quo) ſcriptum eſt: Protegunt vmbræ vmbram eius. *Iob.* 40. Et ideò cum contentione & clamore nulli licet. Sine clamore & contentione omnibus licet eo modo, quo habent proprium: qui enim ſuum repetit, nulli iniuriatur, niſi ex repetitione ſciat prouenire maius malum: hic igitur iure ſuo vtitur. Quando autem contentio communis ſurgit, debet dimittere: ſicut alia licitè dimitti debent propter hominum conturbationem, quæ ſcandalum vocatur. 1. *Cor.* 8. Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem: dico autem ſcandalum commune paſſiuum, non ſingulare: quia aliter nunquam aliquid repeteretur: quia ſemper aliqui proterui & iniuſti dicunt ſe conturbari.

Et quicumque te angariauerit mille paſſus, vade cum illo & alia duo.

Ecce tertium de angaria operum. Angaria eſt coactio ad ſeruilia opera, non peccati, ſed ſeruitutis. Mille autem paſſus ſunt iter Sabbati, quantum Sabbato ire licebat. *Act.* 1. Sabbati habens iter. Et eſt ſenſus; quicumque coëgerit te ad ſeruitutem itineris Sabbati, non cures fregiſſe Sabbatum: quia patientia angariæ plus prodeſt tibi, quàm religio Sabbati. Et vt oſtendas te eſſe patientem, & ſeruum Chriſti [Vade ſecum alia duo] Quia, ſicut dicit Chryſoſt. ſi non vadis niſi quantum angariat, putatur eſſe ex timore ſeruili; ſed vt exemplum des virtutis, per te vade alios mille. Et ad oſtendendam perfectionem Chriſti, iterum vade mille, quæ ſunt duo millia, & hoc prompto animo: & tunc impleuiſti legem ſcriptam in viſceribus. 1. *Cor.* 7. Seruus vocatus es, non ſit tibi curæ, ſed etſi potes liber fieri, magis vtere, ſupple ſeruitute 1. *Pet.* 2. Serui ſubditi eſtote in omni timore Dominis, non tantùm bonis & modeſtis; ſed etiam diſcolis: diſcoli enim ſunt angariantes.

Qui petit à te, da ei.

Hic incipit inſtruere pacem inter homines ſecundum ordinem in bonum, & per duo: per gratis collatum beneficium, & per accommodatum. De gratis collato breuiter dicit duo: determinat enim petitionem indigentis, cùm dicit [Qui petit à te] Et loquitur indefinite propter curioſos, qui ſcrutari volunt, quis ſit, qui petit, vtrum fortis, vel ſanus, vel indigens, ſi idoneus, ſi notus: Chriſtus autem indefinite loquitur [Qui petit] hoc eſt, qui ſe indigentem demonſtrat, qualiſcumque ſit. *Matth.* 10. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem prophetæ accipiet; & qui recipit iuſtum in nomine

iuſti, mercedem iuſti accipiet. *Lu.6.* Omni petenti te tribue [da ei]

Sed qnomodo impletur hoc à pauperibus? Dicendum, quod eſt ſpititualis eleemoſyna, & corporalis: ſpiritalem omnes dare poſſunt. *Tob.* 4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum, hoc ipſum libenter impertiri ſtude: detur autem munus de corde, quod eſt compaſſio. *Iſa.* 58. Si effuderis eſitrienti animam tuam, & animam afflictam repleueris: orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies. Et ab hoc munere vocatur eleemoſyna. Cum hilaritate dandum 2. *Cor.9.* Hilarem enim datorem diligit Deus. Cum verbo dulci dandum. *Eccl.* 18. In omni dato non des triſtitiam verbi mali. Sine imperio dandum. *Eccl.20.* Datus incipientis non erit tibi vtilis: oculi enim eius ſeptemplices ſunt. Exigua dabit, & multa improperabit & apertio oris illius inflammatio eſt. Citò dandum. *Eccl.4.* Non protrahas datum Anguſtianti. *Cant.5.* Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Multis dandum. *Pſal.111.* Diſperſit, dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. Cum iucunditate dandum *Eccl.* 31. Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Sic ergo dandum eſt. Dandum etiam eſt manu aperta, largiter, & non contracta auarè. *Eccl.4.* Non ſit manus tua ad accipiendum porrecta,& ad dandum contracta. *Prou.vlt.* Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem *Deut.* 15. Præcipio tibi hodie, vt aperias manum tuam egeno fratri tuo. Dandum etiam eſt opportunè: vt neceſſitatem bonorum maximè ſubleuet. *Rom.* 12. Neceſſitatibus, Sanctorum communicantes. Dandum diſcretè 2. *Cor.8.* Non enim vt aliis ſit remiſſio: vobis autem tribulatio: ſed ex æqualitate veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat: vt illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum. Indiſcretè autem dat, qui ſe ipſum depauperat, vt alterius inopiam releuet.

Attende autem, quòd Lucas dicit: Quod ſupereſt, eſſe dandum. *Glo.* autem hic dicit, quòd omne illud dare debeo, quod honeſtè poſſum dare: & ille, cui do, honeſte accipere. Et ex his duobus determinatur quæſtio dandorum: Quia eſt conſiderare hominem in ſe ſingularem. Et eſt conſiderare hominem in gradu, vel ſtatu, in quo eſt conſtitutus. Et multa, quæ ſuperſunt homini ſecundum ſe, non ſuperſunt homini ſecundum gradum, in quo eſt in regimine familiæ: & tunc curam ſecundum Apoſtolum, & prouiſionem debet habere domeſticorum. Aut fortè eſt in prælatione & regimine magno vel paruo: & tunc oportet eum habere bona temporalia, quæ organicè regimini ſuo ſubſeruiant: & hoc ſecundum conſeruationem ſui honoris non poteſt dare, nec alius præter ea honeſtè petere: reſpondetur enim taliter petentibus: Ne fortè non ſufficiat nobis & vobis *Matth.* 25. Et ordo charitatis dicit: Vt mihi & meis primum; & tibi poſtea fac 3. *Reg.* 17. Et illud, quod ſuprà induximus. 2. *Cor.* 8. Non vt aliis ſit remiſſio; mihi autem tribulatio paupertatis. Et ex hoc terminantur omnia, quæcumque quæri poſſunt de hac materia.

Et volenti mutuare à te, ne auertaris.

Ecce ſecundum de accommodato docet optimam & pacatiſſimam conciuilitatem: & eſt ſenſus [Volenti mutuare à te] pecuniam, vel aliquid aliud [ne auertaris in voluntate mutuandi, quod poſtulat, ſi poteris Quia in omnibus hoc Apoſtoli verbum 2. *Cor.*8. ſubintelligitur: Non vt aliis ſit remiſſio; vobis autem tribulatio. Et hoc, quod dicitur *Lu.6.* Quod ſupereſt, date. Et hoc quod dicit *glo.* Quod honeſtè dare poſſum, & alius honeſtè accipere. Et hoc, quod dicit *Apoſt.* 2. *Cor.*8. Veſtra abundantia illorum inopiæ ſit ſupplementum. Non enim vult Dominus, vt neceſſarium, cuius lucro viuo, & prouideo mihi, & commiſſo mihi regimini, accommodem alij: & ego ſubeam tribulationem indigentiæ, & deſtruatur domus mea, vel regimen mihi commiſſum. Nec ordo charitatis hoc vult: quia dicit *Apoc.* 1. *Timot.*5. Qui ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet infideli deterior eſt. His ergo ita ſuppoſitis accommodare debeo. *Pſalm.*111. Iucundus homo, qui miſeretur & commodat &c. *Deut.* 23. Fratri abſque vſura id, quod indiget commodabis. *Ezech.*18. Vir ſi ad vſuram non commodauerit, & amplius non acceperit &c. vita viuet. *Pſalm.*14. Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera ſuper innocentes non accepit. *Lu.6.* Mutuum date nihil inde ſperantes. Econtra de vſurariis dicitur *Iſa* 59. Oua aſpidum ruperunt: telas aranearum texuerunt. Secundum *Chry.* enim Vſura eſt venenum aſpidis, quod latenter ad ſe omnes facultates domus, ad quam intrat, conuertit. Et lucrum eſt tela araneæ, quæ vento febris & mortis diſſipatur.

Vtrum autem in vſura transferatur Dominium, vel non: & vnde competit repetitio vſurarum his, qui ſoluerunt eas: & vtrum de vſura poſſit fieri eleemoſyna: & vtrum coniuncti vſurario, ſicut vxor & nati, de vſuris viuere poſſint: quæſtio eſt non pertinens ad iſtam intentionem.

Ex omnibus autem inductis hic eſt aduertendum, quòd lex talionis inuenta eſt pro pace: vt quietam & tranquillam vitam agamus vt dicit 1. *Pet.3.* Sed quia non facit pacem niſi exterius tantum, Chriſtus implet eam, quòd veniat in viſcera & cor mouendo, non reſiſtere malo & impendere beneficium: hoc enim quietat corda, & pacem interiorem confert, ex qua procedit pax dulcis exterior. Sicut ipſe dicit *Io.* 14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Quia lex mundi & vetus lex Moyſi non poteſt cohibere niſi manum: Chriſtus autem cor ponit in tranquillo pacis, ex qua procedit etiam pax exterior & hoc eſt, quod intendit.

Audiſtis, quia dictum eſt; Diliges proximum tuum; & odio habebis inimicum tuum.

Hic poſt omnia moralia & iudicialia: inducit de ordine eius, quod eſt finis & forma omnium mandatorum & conſummatio: & ad modum præcedentium diuiditur pars iſta in partes duas: ita quòd primum præmittit id, quod ab ipſo implendum eſt de lege veteri; & ſubiungit nouæ gratiæ congruentem impletionem. *Ibi.* Ego autem dico vobis] & in primo horum duo dicuntur: modus ſcilicet, quo iſtud in lege propoſitum eſt: & id,

quod

quod propoſitum eſt in lege. Modus autem, quo propoſitum eſt in lege; idem eſt cum præcedenti immediato. Quia licet auditum omnis habeat de dilectione proximi: tamen non eſt antiquis dictum, nec naturale, quod eſt odire inimicum, quia in lege non eſt ſcriptum: & ideò non additur hic, quòd dictum ſit antiquis; & hæc eſt cauſa, quòd tali modo vtitur hic loquendi [Diliges proximum tuum] Ecce lex, quam proponit implendam: & continet duo, quorum vnum eſt auditum per naturam: alterum autem acceptum vt conſequens ex illo. Auditum per naturam dicit tria; dilectionem, dilectionis obiectum & cauſam, & dilectionis priuationem. Et dilectionem dicit.

Diliges.

Eſt autem differentia inter amorem, dilectionem, & charitatem. Quia omnis quidem dilectio amor eſt; ſed non conuertitur: & omnis charitas amor eſt & dilectio; ſed non conuertitur. Amor enim eſt fluxus voluntatis, vel deſiderij ſecundum velle bonum alicui: & eſt duplex concupiſcentiæ, & amicitiæ. Amor concupiſcentiæ, eſt quando aliquis vult bonum alicui propter concupiſcentiam alicuius priuati & delectationis, quam ſibi inde putat prouenire: ſicut amantur cibi, vel mulieres propter concupiſcentiam. Amor autem amicitiæ eſt, quando aliquis bonum vult alicui propter ſe, vel propter vtilitatem, vel delectationem, quam habet in ſocietate ſua. Dilectio autem & ſecundum nomen dicitur quaſi dielectio, quando cum ratione aliquid eligitur ad diligendum propter cauſas, quæ in ipſo ex ratione inueniuntur: charitas autem eſt, quando dilectum ſub caro ponitur pretio. De amore propriè accipitur illud Dauid 2. *Reg.* 1. Super amorem mulierum: ſicut mater vnicum amat filium, ita te diligebam. De dilectione propriè accipitur illud ſaptæ *Eccl.* 24. Egò mater pulchræ dilectionis. De charitate illud *Cant.* 8 Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ ad mercandum dilectionem, ſiue charitatem, tanquam nihilum deſpiciet eam. Et *Ro.* 8. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti. Tamen vnum accipitur abuſiuè in ſcriptura ſæpe pro alio: & tunc ſic generaliter accipiendo amor eſt vis vnitiua voluntatum ad idem velle & idem nolle: tamen quia lex vetus imperfecta eſt, & cum facto ponit hic [diliges] Quod cauſam quærit quare diligat, & non diligit gratis: Et ideò ſequitur.

Proximum.

In quo notatur & obiectum & cauſa dilectionis. Obiectum, quia diligitur, & in ipſum tranſit dilectio: cauſa autem, eſt proximitas & coniunctio ſanguinis, vel beneficij vel redilectionis ſecundum rem, vel ſecundum ſpem. *Lu.* 10. Quis tibi, videtur proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? Et ait: ille qui fecit miſericordiam in illum. *Leuit.* 19. Diliges amicum tuum ſicut te ipſum. *Mat.* 22. Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. *Ro.* 13. Dilectio proximi malum non operatur. Et ponit priuarum circa hanc dilectionem, quando dicit [tuum] Non enim dicit omnem hominem: & primus vni non eſt proximus alteri, & ſic erit (alias erat) imperfectum, quinimo ex verbis Domini arguebant non proximum non eſſe diligendum. *Exod.* 23. Inimicus ero inimicis tuis, & affligentes te affligam. Vnde 1. *Reg.* 15. Abiecit Saul, quia pepercit Agag Regi Amalech, qui erat inimicus antiqui populi, & duxit ex eo prædam, cum exiret de Ægypto. *Exod.* 17. Et ideò cum nuſquam ſcriptum ſit in lege: arguebant tamen carnales, quòd Dominus corde licet non verbo præciperet.

Odio habebis inimicum tuum.

Et in ſuis traditionibus hoc poſuerunt diuinum eſſe præceptum: dicebant enim Rab. Vaſſe, & Rab Ioſue, & Rab. Ioanna, & alij ſcribæ, quòd Deus dedit duplicem legem; vnam ſcriptam in lapidibus & aliam ſcriptam in cordibus ſapientum: & in illa quæ ſcripta erat in cordibus ſapientum, vnum mandatum arguebatur ex alio: & ſecundum illam, quando Dominus dixit. Diliges proximum appropinquantem tibi per amicitiam: ex conſequenti dixit [odio habebis] inimicum] recedentem à te, & elongantem per inimicitiam. Vnde ad proximantem diligere, opponitur elongantem ſe & longinquum odire: quia ſi vnum contrariorum eſt cauſa contrarij per ſe, alterum contrarium erit cauſa alterios contrarij etiam per ſe: ſicut ſi album eſt cauſa diſgregatiua viſus, nigrum erit cauſa congregatiua eiuſdem: ſunt enim contraria album & nigrum: & contraria ſunt ſimiliter congregare viſum, & diſgregare. Et ſic in lege ſapientum dicunt eſſe, & tenebant, ac ſi ſcriptum eſſet [odio habebis inimicum.] Cùm tamen *Leu.* 19. ſcriptum ſit. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Et conſtat, quòd vltio non quæritur niſi de illis, qui inimica nobis agunt: & illi ſunt inimici: & illi ſunt, quos vocamus inimicos nobis: qui (alias quia) iniuriam nobis inferunt: & ſic patet, quòd nuſquam lex continebat de odio inimici. *Exod.* 23. Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis; ſed ſubleuabis cum eo. Ex hoc accipitur, quòd lex præcipit, quòd etiam inimicis benefaciamus.

Sed obiiciunt illud *Deut.* 7. Non inibis cum eis fœdus, nec miſereberis eorum. Sed hoc non valet: quia lex illa loquitur de inimicis Dei, qui, ſicut dicitur *Sap.* 12. Illos antiquos inhabitatores terræ tuæ, quos exhorruiſti: eo quòd odibilia tibi opera fecerunt: & illis numquam debemus fœderari, nec miſereri eorum, quando ſunt obſtinati; ſed exterminandi ſunt tales. Nec valet, quod quidam obiiciunt de lege talionis: quia illa ſolis iudicibus gladium portantibus conceditur: iſtud autem dicitur omnibus. Conſtat igitur illam partem [Odio habebis inimicum tuum] lege non contineri.

Sed hoc fecit Iudæis errorem, quòd cùm dicebatur. [Diliges proxi.] proximum acceperunt, vt cauſam dilectionis: eo, quòd proximus nullus diceretur niſi propinquans ſecundum actum beneficij, vel ſecundum gradum naturæ: & hoc patet per reſponſionem, quam Domino fecerunt *Lu.* 10. Vbi dicunt, quòd proximus fuit, qui fecit miſericordiam in ſauciatum, & verum dixerunt quoad hoc: ſed quia hoc non niſi ad corporalem propinquitatem retulerunt, & non

ad

ad ſpiritualem ; falſum dixerunt.

Vnde attendendum eſt, quòd tam in ſpiritualibus, quàm in corporalibus aliqui ſunt coniunctiores nobis, quàm proximi : & hoc patet in corporalibus : quia proximus eſt, qui eſt in proximo gradu coniunctus, & ille eſt frater & ſoror. Sed viciniùs quam in gradu ſunt parentes: quoniam parentes ſui aliquid habent in nobis : & ideò illi diligendi ſunt plus quàm proximi. Ab illis accipitur omnis propinquitatis ratio : quia frater & ſoror non coniunguntur nobis lateraliter, niſi quia ſunt ab eiſdem parentibus : & ſic eſt deinceps in omnibus coniunctis. Vnde etiam omnis propinquitas à primo ſtipite & trunco ramorum computatur : & ſic proximus non diligitur vt cauſa dilectionis ; ſed quia parentum, qui ſui aliquid habent in nobis, aliquid eſt etiam in illis : Et tunc conſequenter noſtrum ſimile diligimus in proximis. Et ideò dicitur *Leui.* 19. Diliges amicum tuum ſicut te ipſum : quia aliquid ſimile tuijpſius, & ab eodem vnde tu es, eſt in ipſo : & quantò illud vicinius eſt, tantò plus, ſecundum ordinem charitatis diligendum eſt : Et ſi hoc eſt ſecundum corporalem propinquitatem, multò magis hoc ſecundum propinquitatem ſpiritualem : genus enim ſumus Dei, ſicut dicitur *Act.* 17. Et Pater noſter eſt Deus, formans nos ad imaginem & ſimilitudinem ſuam : & conſequitur ex hoc, quòd ipſe ſit nobis coniunctiſſimus, & maximè diligendus. *Malach.* 2. Nunquid non vnus pater eſt omnium noſtrum?

Secundum proportionem (alias propagationem) igitur diuinæ imaginis eſt ſumenda cauſa dilectionis: & tunc cùm omnis homo immediatè ſit à Deo imaginem participans, omnis homo eſt proximus. Et conſequitur ex hoc, quòd homo omnis ſit ſecundum naturam diligendus, & nullus odiendus. *Sap.* 6. Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus. Eodem autem modo eſt intelligendum de proximo ſecundum impenſionem beneficij: quia beneficium non impenditur niſi ex benignitate & pietate : & illa non ſunt niſi ex actuali imitatione Patris cæleſtis, ſicut inferiùs oſtendet Dominus. Similitudo ergo Patris cæleſtis cauſa dilectionis eſt : & non propinquatio per beneficium. Ratio enim non permittit, quòd cùm vna ſit dilectio Dei & proximi, quod non vna & eadem ſit ratio dilectionis. Nemo ergo odiendus eſt, ſimilitudinem & gradum Chriſti in ſe repræſentans. Vnde *Deut.* 33. Dilexit populos: omnes Sancti in manu eius ſunt. *Pſal.* 18. Nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.

Ego autem dico vobis : Diligite inimicos veſtros.

Duo tangit in iſta legis impletione, ſicut in aliis ; auctoritatem dicti, & impletionem : auctoritatem dicti, cùm dicit [Ego autem dico vobis] qui hoc per exemplum oſtendo : quoniam ego dilexi vos. Non priùs propinquantes mihi, ſed gratis. 1. *Ioan.* 4. In hoc apparuit charitas Dei, non quaſi nos dilexerimus Deum ; ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Quinimò elongantes à me per inimicitiam ego dilexi propter imaginem Patris mei in ipſis. *Ro.* 5. Commendat autem Deus ſuam charitatem in nobis : quoniam cùm adhuc inimici eſſemus, Deus pro nobis ſecundum tempus mortuus eſt. Si enim *Io.* 15. Mundo conceditur, vt quod ſuum eſt, diligat : multò magis conceditur Deo, vt quod ſuum eſt, diligat in omnibus : vnde etiam ſepultum in inferno filium vocauit. *Luc.* 15. Sic ego dico vobis.

Diligite inimicos veſt. &c.

Hic ponit ipſam impletionem : & diuiditur in partes duas, in quarum prima dat impletionem; & quia difficilis eſt, in ſecunda perſuadet per rationem, quòd aliter lex iſta non ducit ad perfectionem, quam legiſlator intendit. *Ibi* [Vt ſitis filij Patris veſtri. Primam harum partium diuidit *glo.* in tres paragraphos : quia dicit, quòd contra Eccleſiam pugnatur tribus modis ; odio, verbis, cruciatu corporis : & econtra Eccleſia diligit, benefacit, orat. Et dilectionem quam opponit odio inimicorum tangit dicens [diligite inimicos veſtr.] Quia iam oſtenſum eſt, quòd proximi ſunt, & quòd cauſa dilectionis eſt in eis ſecundum naturam, licet non agant ſecundum illud ex peruerſitate peccati ſuperducta [Diligite] ergo quod Patris veſtri eſt in eis; & non quod peruerſitas ſuperduxit. Vnde *glo.* dicit, quòd eſt nouum mandatum. *Io* 13. Mandatum nouum do vobis. & 1. *Ioan.* 2. Dicitur mandatum vetus, & mandatum nouum. Vetus enim eſt in cauſa dilectionis, quæ vna eſt in omnibus, qui diliguntur : ſed nouum eſt in modo : quia gratis diliguntur, qui ſecundum antiquum populum non intelligebatur : quia non habebant niſi mercatam dilectionem in proximo, appropinquante eis per obſequium, vel munus. *Ro.* 12. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum : & ſi ſitit, potum da illi : hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput illius. *Prou.* 25. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum : & ſi ſitit, da illi aquam bibere : hoc enim faciens prunas congregabis ſuper caput illius, & Dominus reddet tibi.

Benefacite his qui oderunt vos.

Ecce ſecundum, vbi Eccleſia docetur benefacere his, qui oderunt eam, exemplo. Eliſei. 4. *Reg.* 6. Qui eos, qui venerant ad capiendū eum magna præparatione ciborum, procurari præcepit, & conduci ad locum tutum. Exemplo etiam Dauid, qui Saul inimicum ſuum non occidit, ſed ad vitam traditum in manibus eius reſeruauit. 1. *Reg.* 24. Quando præcidit partem veſtimenti eius in ſpelunca. &c. 1. *Re.* 26. Quando deſcendens in caſtra Saul inuenit eum dormientē *Io.* 31. Si non dixerūt viri tabernaculi mei : de carnibus eius quis det, vt ſaturemur ? Hos enim collegit in tabernaculo, & hoſpitalitatē exhibuit : qui ſi carnes eius potuiſſet, deuoraſſent ex odio. Exemplo etiam Chriſti, qui ſua cæna propria manu cibauit traditorem. *Ro.* 12. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.

Et orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos.

Ecce tertium, & dicit duo ; orandum ſcilicet pro perſequentibus, apertè lædentibus, & pro calumniantibus, qui ſunt ſub ſimulatione iuſtitiæ lædentes. *Ierem.* 18. Recordare, quòd ſteterim in conſpectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & vt auerterem iram tuam ab eis. *Pſalm.* 118. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant

trahebant mihi : ego autem orabam. *Pſalm.* 34. Dum mihi moleſti eſſent, induebar cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam : & oratio mea in ſinu meo conuertetur. 1. *Cor.* 4. Blaſphemamur, & obſecramus *Luc.* 23. Pater, ignoſce illis : quia neſciunt, quid faciunt. *Act.* 7. Ne ſtatuas illis hnc peccatum.

Vt ſitis filij Patris veſtri, qui in cœlis eſt.

Hic perſuadet ex ratinne, ſicut docuit eſſe faciendum, & inducit primò duas rationes : & ſecundò inducit concluſionem intentam. *Ib.* [Eſtote ergo perfecti &c.] Duarum autem rationum prima eſt diuina, ſecunda eſt humana : & patent in litera. In diuina duo dicit; rationem imitationis noſtræ ad Deum, & opus, in quo imitari debemus. Ratio imitationis eſt, quòd nos filij : Deus autem Pater noſter eſt. Hoc enim probandum eſt per imitationem : vnde dicit.

Vt ſitis filij.

Formati, & regenerati ex deformitate. *Iaco.* 1. Vnluntariè genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius : creati enim ab ipſo ſumus in operibus bonis imitando ipſum. *Ioan.* 1. Dedit eis poteſtatam filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius [Patris veſtri] *Ioan.* 8. Vnum Patrem habemus Deum. *Iſa.* 64. Pater noſter es tu; nos verò lutum : & fictor noſter tu : & opera mannum tuarum omnes nos [qui in cœlis eſt] Et ideò non mouetur paſſionibus iræ, vel inimicitiæ. *Matth.* 6. Pater noſter, qui es in cœlis. *Matth.* 23. Vnus eſt Pater noſter; Patrem nolite vobis vocare ſuper terram. *Hebr.* 12 Patres quidem carnis noſtræ habuimus eruditores, & reuerebamur eos : nonne magis obediemus Patri ſpirituum & vinemus ? & illi quidem in tempore paucorum dierum ſecundum ſuam voluntatem erudierunt nos : hic autem ad id, quod vtile eſt in recipiendo ſanctificationem eius.

Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos.

Ecce opus, in quo patrem cæleſtem imitari debemus, non quidem in ſpecie operis, quia hoc non poſſumus; ſed in genere, quod eſt prouidere omnibus lucra, & amicis & inimicis. Vnde in hoc opere tangit duo: vnum, quod eſt effectiuum & manifeſtatiuum omnis boni, quo indigent mnrtales : quia non ſufficeret facere, niſi manifeſtaretur factum : eo quòd occultum & inuiſum neſciretur : & hoc eſt [Qui ſnlem ſuum &c.] Sol enim in obliquo circulo veniens & recedens cauſa eſt generationis eorum, quibus nutrimur, & veſcimur : & lumine ſuo manifeſtat ea, & ingerit etiam nolentibus & non petentibus. Alterum autem eſt pluuia, quæ eſt materia generationis, & nutrimenti omnium eorum, quibus cibamur, & potamur, & in aliis vſibus indigemus : & ingerit etiam ſe non petentibus. Dicit ego primò.

Qui ſolem ſuum &c.

Et dicit quatuor, quorum primum eſt vas vniuerſaliter fundens beneficium : & hoc eſt, quod dicit [ſolem] Secundum eſt, vnde beneficij habet virtutem : Et hoc notat, cùm dicit [ſuum] quia niſi Dei eſſet, ſterile haberet lumen. Tertium eſt fuſionis beneficij modus : quod notat, cùm dicit.

Oriri facit.

Quia niſi oriretur tam in circuſis æquè diſtantibus ab æquinoctiali : quam etiam in gradibus circuli obliqui, nihil faceret : quia ſi ſemper eſſet ſupra hemiſphærium, diſſnlueret ea, quæ naſcuntur : & ſi ſemper eſſet ſub hemiſphærio, frigiditas vinceret, & nihil oriretur : nunc autem ortibus ſuis venit mouendo & euocando : & occaſibus recedit reprimendo, ne diſſoluatur, quod euocatum eſt, ſed in interinribus repreſſa virtus confortata reuocetur ad amplius incrementum in nrtn poſterinri. Quartò tangit, quibus benefacit, cùm dicit.

Super bonos & malos.

De vaſe ergo, per quod fundit beneficium, dicit: [qui ſolem] Sol dicitur ſolus lucens : quia, vt dicunt præcipui philoſophi, in cœln nihil lucet, niſi ab ipſn : & ipſe eſt vas lucis in omnes ſtellas fundens & ex illis ad terram. *Eccl.* 43. Sol in aſpectu annuncians in exitu, vas admirabile, opus Excelſi. 1. *Reg.* 11. Cras erit vobis ſalus, cùm incaluerit ſol. *Habac.* 3. Sol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo, in luce ſagittarum tuarum, ibunt in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ [ſuum] In hoc eſt omnis virtus ſolis, quòd ſ ei, ſicut omnis virtus ſagittæ eſt in ſagittante, & omnis virtus ſecuris eſt in ædificante (aliàs ſecante) *Pſal.* 18. In ſole poſuit tabernaculum ſuum: & ipſe tanquam ſponſus &c. *Baruch.* 3. Luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit eas. Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius. *Geneſ.* 1. Fecit duo magna luminaria : luminare maius, vt præeſſet diei. Verbo enim Domini cæli firmati ſunt : & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. *Pſalm.* 32. *Eccl.* 43. Magnus Dominus, qui fecit ſolem : & in ſermnnibus eius feſtinauit iter.

Oriri facit.

Ecce modus conferendi beneficium. *Eccl.* 1. Oritur ſol & occidit, & ad locum ſuum reuertitur : Ibique renaſcens, girat per meridiem, & flectitur ad aquilnnem. Hic tangit vtrumque ortum ſolis ſuprà inductum : per vnum enim facit diſtinctionem diei & noctis : & per alium diſtinguit quatuor anni tempora. *Pſalm.* 103. Ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Exibit homo ad opus ſuum [ſuper bonos & malos] Hoc eſt, ad vtilitatem bonorum & malorum; ſed tamen propter bonos : quia licet temporalia dentur bonis & malis à Deo; tamen propter bonos dantur, ſicut patet *Geneſ.* 19. Vbi parciturn fuiſſet multis malis propter paucos bonos, ſi inuenti fuiſſent in Sodomis. *Iacob.* 1. Dat omnibus affluenter, & non improperat. *Pſalmus.* 144. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. *Pſalm. eodem.* Oculi omnium in te ſperant, Domine : & tu das eſcam illorum in tempore opportuno.

Et

Et pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.

Secundum opus eſt, vbi miniſtrat materiam fructuum naſcentium, & nutrimentum ſine labore hominum: & dicit duo; miniſterium, & communitatem ſuæ charitatis. Miniſterium eſt, quod pluit. *Iſa.* 55. Quomodo deſcendit imber & nix de cœlo, & illic vltrà non reuertitur; ſed inebriat terram, & infundit eam, & dat ſemen ſeminanti, & panem manducanti. *Iſa.* 45. Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. *Iob.* 37. Frumentum deſiderat, & nubes ſpargunt lumen ſuum: quæ luſtrant cuncta per circuitum, quocunque eas voluntas gubernantis direxerit.

Super iuſtos & iniuſtos.

Ecce beneficij communitas. *Iob.* 36. Per hæc iudicat populos: & dat eſcas cunctis mortalibus. *Rom.* 10. Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum. *Ioel. vlt.* Fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum, hoc eſt, habitationem malorum: fons enim de domo Domini veniens eſt pluuia *Iob.* 36. Si voluerit extendere nubes quaſi tentorium ſuum, & fulgurare lumine ſuo: deſuper cardines quoque maris operiet. Ex his accipitur quòd ſi Deus de muneribus ſuis tam nobilibus, & tam vtilibus ſic dat manifeſtè & indiſtinctè bonis & malis: quòd multò magis nos de muneribus eius commune & manifeſtum & indiſtinctum debemus habere dilectionis effectum.

Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & Publicani hoc faciunt?

Rationes hic inducit humanas, & ſunt duæ; prima penes communitatem affectus: & ſecunda penes communitatem effectus. Sumpta penes affectum eſt iſta [Si enim diligitis &c.] Et tria facit; proponit enim antecedens, quod eſt diligere dilectione mercenaria, cùm dicit.

Si diligitis eos, qui vos diligunt.

Ita quòd nobis ſit cauſa dilectionis, quia diligimur: ſecundò ſubinfert per interrogationem conſequens, quòd hæc dilectio non habet mercedem in cæleſti patria: & hoc eſt, quod dicit [quam mercedem habebitis] Tertiò probat hoc à ſimili per dilectionem ſæcularem, quæ fundata eſt ſuper vtile, vel delectabile, quando dicit [Nonne & publicani hoc faciunt] qui tamen vacui ſunt à mercede.

Sed videtur, quòd diligentes nos debemus diligere: quia de hoc eſt in *Prou.* 8. Ego diligentes me diligo. Ergo videtur, quòd hæc dilectio non careat mercede: & dicendum, quia cùm de Deo dicitur, hoc intelligitur, quòd ipſe diligit eos, quibus dat gratiam diligendi ſe: & tunc quòd diligunt, venit à Deo, & non ab eis. *Oſee.* 14. Diligam eos ſpontaneè: quoniam auerſus eſt furor meus ab eis. *Ierem.* 31. In charitate perpetua dilexi te: ideò attraxi te miſerans. *Iac.* 4. Amicitia huius mundi inimica eſt Deo: quicunque ergo voluerit eſſe amicus huius ſæculi, inimicus Dei conſtituitur. Non ergo eſt diligendum ſicut publicani faciunt: quia illi diligunt potiùs lucrum mundi, quam homines.

Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantùm, quid ampliùs facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.

Tria dicit hic, ſicut in præmiſſo: quia præmittit antecedens conditionale, cùm dicit [Si ſalutaueritis fratres veſtros tantùm] Et fratres dicuntur hic homines appropinquantes ad gradum proximi; ſalutatio autem vocatur exhibitio beneficij: quia de iſto dicitur *Prou.* 18. Donum hominis dilatat viam eius ante eum: hæc enim eſt ſalutatio, quam quærunt ſæculares [Quid amplius facitis] Hoc eſt, ſuper naturam quid additis? Et eſt ſecundum, in quo notat talem beneficentiam non eſſe remunerabilem: & hoc tertiò probat de conſimili, cùm dicit [Nonne & ethnici hoc faciunt?] hoc eſt gentiles notitiam Dei non habentes: natura enim hoc modo curua eſt in ſe ipſa, & diligit delectabilia & vtilia ſibi, ſicut & aſinus & bos: & hoc non eſt commendabile: quia dicit *Ariſto.* quòd benefici eſt velle benefacere, & non recipere beneficium ab aliquo. 1. *Corinth.* 13. Charitas non quærit quæ ſua ſunt; ſed quæ aliorum. 2. *Corinth.* 12. Libentiſſimè impendam: & ego ipſe ſuperimpendar pro animabus veſtris. 2. *Reg.* 19. Non indigeo hac viciſſitudine [Eſtote ergo perfecti] Concluſio eſt intenta ex omnibus inductis: & dicit duo; Primò mouet ad perfectionem, & ſecundò perfectionis dat formam. Primò enim mouens dicit.

Eſtote ergo perfecti.

Perfectum eſt, quod extra ſe nullo alio indiget ad agendum: & ſic eſt charitas gratuita, quæ nec delectabile quærit, quo iuuetur ad diligendum; ſed in ſe gratuita dilectione ſibi ſufficit, & perfecta eſt. 1. *Corinth.* 13. Cùm venerit, quod perfectum eſt, euacuabitur, quod ex parte eſt. Sic *Geneſ.* 6. Noë vir erat iuſtus, & perfectus in generatione ſua: cum Deo ambulauit gratis diligendo, ſicut Deus. *Ephe.* 4. Occurramus omnes in virum perfectum, & menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.

Sicut & Pater veſter &c.

Quatuor dicit; proponit Patrem, ſubiungit imitationis debitum, adiungit affectus ſerenitatem, coniungitque in his perfectionem, quæ noſtræ perfectionis eſt forma, & exemplum. Ex hoc enim, quòd dicit [ſicut Pater] accipitur conſtans ad nos affectus, qui etiam illata iniuria non prouocatur, neque beneficia ſubtrahit. *Heb.* 1. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. *Luc.* 15. Dixit ad filium prodigum, qui iram meruerat: Citò proferte ſtolam primam &c. Debitum autem imitandi tangit, cùm dicit [veſter] *Malac.* 1. Si ego Pater, vbi honor meus? *Iere.* 3. Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. *Hebræ.* 12. Nonne magis obediemus patri ſpirituum, & viuemus? Serenitatem affectus autem indeflexam

dicit, ſubiungendo [cæleſtis] quia cæleſtia nulla commouentur turbulentia, ſicut & Pater Deus peccatis in ſe factis non turbatur ad inimicitias iræ, vt non benefaciat. 1. *Corinth.* 15. Qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. *Ioan.* 3. Qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt. In his ergo [perfectus eſt] Quia ſemper in boneſtate quieti cordis permanens, largitatis beneficia non ſubtrahens. 2. *Timo.* 2. Si negauerimus, ille fidelis permanet: ſe ipſum negare non poteſt: nullus enim omninò perfectus eſt, quem iniuria prouocat, & extra ſui ipſius remouet poteſtatem.

CAP. VI.

Attendite.

HIc incipit pars illa, quæ eſt de modo iuſtitiæ impletæ & abundantis. Virtutis enim opus conſiſtit plus in modo, quàm in factis: ſecundum quod dicitur *Deut* 16. Iuſte, quod iuſtum eſt, exequeris. Omnis autem modus abundantis iuſtitiæ conſiſtit in recta operis intentione, ſecundum quòd intentio ſumitur pro ea, quæ tendit in finem: quia quantum eſt de natura operis, non tendit in finem, niſi ſubſtantialiter fini debitis circunſtantiis proportionetur: hoc autem in ſequentibus iſtius particulæ oſtenderur. Diuiditur hæc pars in partes duas, in quarum prima docet modum abundantis iuſtitiæ: & in ſecunda iſtius modi oſtendit vtilitatem *Ibi.* [Lucerna corporis tui eſt oculus] Anterior autem harum partium diuiditur in duas partes: Ita quòd in prima docet modum recti finis in iuſtitia abundante ſpecialiter: in ſecunda generaliter. *Ibi.* [Nolite theſaurizare vobis] Ibi enim hoc, quod dixerat de iuſtititia, ad omne docet referre opus virtutis. Vbi autem in priori loquitur de iuſtitiæ modo, duo dicit: ponit enim iuſtitiæ generalis modum primò, & ſecundò ponit modum partium iuſtitiæ ſatisfacientis. *Ibi.* [Cùm ergo facis eleemoſynam. Circa primum ergo dicit tria: monet enim attendere, ponit mali modi prohibitionem, & prohibitionis inducit perſuaſionem: & hæc patent in litera. Dicit igitur.

Attendite.

Cùm enim impleta ſit iuſtitia omnis, & inſcripta viſceribus, & in naturæ modum incipit operari iuſta [Attendite] hoc eſt, voſmetipſos ex toto tendite obſeruando: quia ſuperbia (quæ eſt in appetitu laudis) non ſolùm in malis operibus exercetur, vt fiant; ſed etiam bonis operibus inſidiatur, vt pereant, vt dicit Auguſtinus in *Regula. Pſalm.* 101. Qui me laudabant, aduerſum me iurabant: attentione ergo opus eſt, ne perfecta iuſtitia, cum de viſceribus prodire incipit, mox in ortu ſuo per inanem laudem deſtruatur. *Deut.* 17. Attende & audi Iſraël: hodie factus es populus Domini Dei tui: audies vocem eius, & facies mandata atque iuſtitias, quas ego præcipio tibi.

Ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.

In iſta prohibitione tria dicit: ſupponit enim duo, & prohibet tertium. Primum, quòd ſupponit, eſt, quòd iuſtitiam ſuam faciant: ſecundum eſt, quod ſupponit, quòd coram hominibus faciendo exemplum oſtendant: tertium prohibet, ne oculo beneplaciti videri ab hominibus appetant. Dicit ergo [Iuſtitiam veſtram faciatis] Tria dicit, rectitudinem, rectitudinis voluntatem, & rectitudinis opus. Iuſtitia enim dicit rectitudinem. *Pſalm.* 18. Iuſtitiæ Domini rectæ lætificantes corda. *Iſa.* 26. Semita iuſti recta eſt, & rectus callis iuſti. Hæc iuſtitia veſtra eſt, quando de veſtro habet; Quod autem liberè veſtrum eſt, ſola voluntas cordis eſt, quando ex dilectione fit iuſtitia. *Cantico.* 1. Recti diligunt te.

Sed contra hoc eſſe videtur, quod dicitur *Phil.* 3: Vt inueniar in illo non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt; ſed illam, quæ ex fide eſt Chriſti. Et dicendum, quòd aliter dicitur recta iuſtitia, quæ ex lege eſt, quàm hic dicitur: iuſtitiam veſtram. Quia legi iuſtitia dicitur Pauli: ſed quòd ante conuerſionem conſiderabat in lege, tanquam ſalus eſſet in ea. Hic autem vult, quòd iuſtitia Euangelij ſit noſtra per voluntatis liberæ applicationem: quæ tamen Chriſti eſt ſicut authoris & datoris. *Roma.* 10. Ignorantes iuſtitiam Dei & ſuam quærentes ſtatuere: iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Sic igitur iuſtitia Dei (non legis) dicitur noſtra *Iſa.* 58. Anteibit faciem tuam iuſtitia tua: & gloria Domini colliget te.

coram hominibus.

Matth. 5. Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera. *Luc.* 12. Lucernæ ardentes in manibus veſtris [vt videamini ab eis] hoc eſt, ne faciatis hoc fine, vt videamini oculo beneplaciti; ſed potiùs vt Deus videatur, & laudetur, qui mirabilis eſt in ſanctis ſuis. *Gal.* 1. Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. *Pſalm.* 52. Confuſi ſunt, qui hominibus placent: quoniam Deus ſpreuit eos.

Alioquin.

Hic prohibitionis inductæ inducit perſuaſionem. Quia opus relatum, vt ad finem, ad laudem, ad placentiam hominum caret mercede apud Deum. Et hoc eſt [Alioquin] ſi aliter retaleritis opus [mercedem non habebitis] in beatitudine apud Patrem veſtrum.

Qui in cœlis eſt.

Hoc eſt, in beatitudine: quia mercedem poſuiſti in linguis adulantium. *Rom.* 4. Habet quidem gloriam; ſed non apud Deum. *Matth.* 25. Receperunt mercedem ſuam.

Et attende, quòd notat tria, mercedis perditionem; Et ne aliquis credat, quòd hoc ſit ex ingratitudine Dei, cui non ſit acceptum, dicit [apud patrem] qui pro affectu, quem habet ad nos, libenter acceptaret, & remuneraret, ſi ad ipſū referretur: ſed ne adhuc credatur, quòd ex mutabilitate

bilitate paſſionum agitatus non accepter, dicit [qui in cœlis eſt] vbi nihil ſubiacet huiuſmodi immutabilitati paſſionum. *Num.* 23. Non vt homo mentiatur neque vt filius hominis, vt mutetur &c.

Cùm ergo facis eleemoſynam.

Hic incipit ponere de partibus iuſtitiæ ſatisfacientis, de commiſſis exteriùs bonis, & de ſpiritu, & de corpore. Et ſecundum hæc tria ſunt tres partes iſtius partis, & ordinantur ſecundùm quòd magis laus de ipſis quæri conſueuit. Circa primam partem dicit duo: primò enim excludit mali finis intentionem, & ſecundò inducit qualiter fiat bono fine. *Ibi* [Te autem faciente eleemoſynam] In prima harum ſunt tres differentiæ, in quarum prima eleemoſynam innuit eſſe voluntariam, in ſecunda malæ intentionis ponit prohibitionem, in tertia, vt melius vitetur, adiungit prohibitionis perſuaſionem. De prima harum dicit [Cùm ergo facis eleemoſynam] Tria dicit: innuit enim non ſemper fieri, cùm dicit [Cum] Q. di. non ſemper poteris facere: quia facultates non ſuppetunt, nec ſemper adeſt voluntas. *Io.* 12. Semper pauperes habebitis vobiſcum: & cum volueritis, poteſtis illis benefacere 1. *Corinth.* 8. Non vt aliis remiſſio ſit; vobis autem tribulatio. Tribulatio autem paupertatis fieret dantibus, ſi ſemper darent. Secundò Eleemoſynæ innuit voluntatem in effectu, cùm dicit [facis] quia non ſufficit verbum, ſi adeſt facultas: ſed oportet iuxta facultates oſtẽdere in opere, 2. *Cor* 8. Nũc verbo & facto oſtendite, vt quemadmodũ prõptus eſt animus voluntatis; ita ſit & perficiendi ſecundum id, quod habetis. *Iac.* 2. Si frater, aut ſoror nudi ſunt, & dixerit eis. Ite in pace, & calefaciamini, & ſaturamini: non dederitis autem eis, quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit vobis? Tertiò eleemoſynæ innuit cauſam & radicem, cùm dicit [eleemoſynam] Dicitur enim ab ele, quod eſt miſericordia: quia ex miſericordia debet procedere, 1. *Ioh.* 3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem patientem, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo eſt charitas patris in eo? *Iob.* 30 Flebam quondam ſuper eo, qui afflictus fuerat: & compatiebatur anima mea pauperi. Hoc eſt communicare neceſſitatibus pauperum. *Rom.* 12. Neceſſitatibus Sanctorum communicantes.

Sed contra dicta obiicitur *Tob.* 4. Noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ergo ſemper & omnibus eſt dandum. *Luca.* 6. Omni petenti te tribue. Adhuc habentes huius mundi copias, Dei ſunt œconomi: ergo quoties venit filius patris cæleſtis: toties dare debent vel impietatis & crudelitatis vitio arguuntur. Adhuc præceptum eſt, vt dent: Ergo non dantes, cum petitur, tranſgrediuntur.

Reſponſio quòd non poteſt fieri, quòd ſemper & omnibus detur; quia vltra neceſſitatem non ſuppetunt copiæ facultatum; ſed cor omnibus dandum eſt, & indignatio nulli eſt oſtendenda. Et ideò non dicit Tobias, quòd omnibus det; ſed quod vultum non auertat indignanter ab aliquo. Et hoc eſt, quod Lucas dicit: Quòd omni petenti nos tribuamus, quando facultates non habemus. Ad aliud dicendum, quòd ita fidelis debet eſſe œconomus, quòd etiam ſit prudens: imprudens autem eſt, ſi de remiſſione aliorum ſibi tribulationem fecerit. *Matthe.* 24. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam? Ad Vltimum dicendum, quòd præceptum eſt affirmatiuum, & licet ſemper obliget; tamen non obligat ad ſemper faciendum; ſed in tempore opportuno, hoc eſt, cùm adeſt facultas ex copiis, & præſens eſt indigentia ſine aliquo alio ſubleuamine petentis.

Noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt.

Ecce prohibitio, & dicit quatuor, quorum primum eſt ſonitus manifeſtati (alias manifeſti) operis: ſecundum modus falſæ & apparentis ſanctitatis: tertium locus oportunus humanæ laudis: quartum finis intentus humani fauoris: Et hæc patent in litera. In primo notantur quatuor, quorum primum eſt modus prohibitionis, cum dicit [Noli] In verbo enim nolo, non vis, per totum condeclinium actus voluntatis manet affirmatus; & negatio refertur ad volitum: vnde ſenſus eſt.

Noli.

Hoc eſt, velis non fieri. *Hebr.* 3. Ne fortè ſit in aliquo veſtrum cor malum recedendi à Deo viuo. Secundum eſt ſonus manifeſtati (aliàs manifeſti) operis, qui notatur, cum dicit.

Tuba.

Quicquid enim ex intentione propalat opus ad laudem, tuba vocatur. *Dan.* 3. Cùm audieritis ſonitum tubæ, citharæ & fiſtulæ, adorate ſtatuam. *Pſal.* 9. Periit memoria eorum cum ſonitu: ſonus autem tubæ ad communitatem pertinet Tertium eſt placentia talis ſoni: & hanc notat: cum dicit.

Canere.

Quia delectatur in tali ſono, ſicut in cantu muſico. *Amos.* 6. Sicut Dauid putabat ſe habere vaſa cantici. *Iob.* 21. Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad ſonitum organi. Quartum eſt reſpectus ad hoc, ſicut ad primum & præcipuum ſui operis fructum: & hoc notat, cùm dicit.

Ante te.

Si enim poſt ſe eſſet, quod videlicet tentaret, & non præcederet, humana hæc eſſet tentatio; ſed quando præcedit, diabolica eſt elatio. *Oſe.* 12. Ephraim paſcit ventũ, & ſequitur æſtum tota die: mendacium, & vaſtitatem multiplicat. Ventum enim paſcere eſt auras laudis per dona muneris prouocare, & gloriam illam æſtu humanæ laudis ſitire. Et ſic multiplicantur adulantium mendacia, & vaſtantur bona in æternum (ſi non eſſet laus humana) valitura. *Iſa.* 23. Bene cane, frequenta canticum: vt memoria tui ſit.

Sicut hypocritæ faciunt.

Ecce modus falſæ & apparentis ſanctitatis: eſt enim hypocrita idem, quod ſubreſponſor, vt dicit Chriſoſtom. quia perſonas extraneas allegantes, reſponſa dabant reboantes in boatu: quia hypocrita fuit antiquitùs dictus, qui in theatris ſibi heroum circumligabant lar-

uatas imagines, ſonabant per illas: & dum ſpiritus ſonaus ab ore loquentis repercutiebatur ad laruam, fiebat boatus magnus, propter quem boatum, vt dicit Boëtius in lib. De duabus oaturis & vna perſona Chriſti: perſona media ſyllaba circunflecti debet; cum tamen ex compoſitione mediam deberet habere correptam. Idem autem eſt hypocrita in græco, quod perſona in latino, hoc modo dicta: & hoc modo tranſlatum eſt vocabulum ad eos, qui reboant ex auctoritate dignitatis, vel prælationis alicuius, quos perſonas appellamus. Horum ergo magnorum facies alligant, qui boatum laudis ab hominibus deſiderant. Dicunt autem quidam, quòd dicitur ab hypo, quod eſt ſub, & chryſo vel chryſis, quod eſt aurum, vel conuerſione latet. [Hoc tamen non videtur verum; ſed potiùs ab hypo, quod eſt ſub: & crita, quod eſt larua, vel facies. *Iſa.* 33. Contriti ſuut in Sion peccatores: poſſedit timor hypocritas. *Iob.* 20. Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti. *Sap.* 1. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum.

In Synagogis, & in vicis, vt honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis: receperunt mercedem ſuam.

Ecce loca laudi congruentia. Tangit autem duo; locum, in quo confluunt ad cultum Dei multitudines, & hæ laudant apparentem ſanctitatem: & locum vbi confluunt ad negotia propria, & hæ laudant apparentem largitatem. *Mat.* 23. Omnia opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus. Et attende, quòd etiam ſi nullus interſit dationi; tamen dum hæc intendunt, non niſi multitudines imaginantur, & corde vident: & ideò etiam quando ſoli ſunt, coram multitudine & turbis faciunt hoc, quod faciunt. *Sap.* 6. Placetis vobis in turbis.

Vt honorificentur ab hominibus.

Ecce finis intentus, laus & honor. Honor enim, vt dicit Philoſophus in 1. Ethic. eſt præmium virtutis, & hunc quærunt fieri ſibi, non tantùm dari: & ideò dicit, honorificari. Honor fit, quando ex hoc facto in honoris gradu ponitur: quia ideò ſeminant pecuniam vt amplius creſcat multiplicato fructu in gradu honoris, quem aſſequi intendunt. *Ioan.* 5. Quomodo poteſtis credere, qui gloriam abinuicem accipitis: & gloriam, quæ a ſolo Deo eſt, non quæritis. 2. *Corint.* 12 Si gloriari oportet, non expedit quidem: quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. 1. *Timoth.* 1. Soli Deo honor & gloria.

Amen dico vobis: receperunt mercedem ſuam.

Et ideò in futuro nihil recipient. Hic enim inducit perſuaſionem, vt vitetur intentio laudis: qui enim intentione pietatis dat, habebit mercedem in æternum durantem. *Pſal.* 111. & 2. *Corint.* 9. Diſperſit dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi. *Hebr.* 10. Arbitrantes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam. Hi autem receperunt, quod receptum perdiderunt: quia in ipſa receptione fugit aura laudantis. *Aggai.* 1. Qui merces congregauit, miſit eas in ſaccum pertuſum. Hoc notatur *Eccl.* 31. Beatus vir, qui poſt aurum non abiit. Abit enim aurum in largitate munerum, & cum ipſo abit, qui in dando quærit auram fauoris: ſed permanet, qui ſperat mercedem iuſtitiæ immortalis.

Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua: vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito.

Hic tangit verum modum faciendi eleemoſynam: & dicit duo; eleemoſynæ videlicet perfectionem, & eleemoſynæ mercedem. In perfectione eleemoſynæ ſunt tria; opus, & ſpiritualitas, quæ eſt cauſa operis, & intentio: & hæc omnia patent in litera. De opere dicit [Te autem faciente eleemoſynam] Et notantur tria, diſcretio facientis, perfectio facti, & compaſſio eius, cui fit. Diſcretio notatur, cùm dicit [Te] Quaſi d. Non alio quodam; cum enim laude empta eſt, non facimus, ſed vendimus: ſimiliter cùm inſtantia petentis extorta eſt, non facimus, ſed cogimur. Sed nos facimus, quando ſola gratia facimus, & voluntariè: ideò etiam eleemoſyna vocatur omnis gratia: quia gratis vult dari in cauſa, & in dato, & intentione. 2. *Cor.* 9. Potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt abundetis in omne opus bonum.

Faciente.

In hoc notatur perfectio eleemoſynæ. Eſt autem eius perfectio ex profuſione, & largitate muneris, & lenitate ſermonis, & expeditione collationis, & diſcretione eius, cui dandum eſt, pauperis. Et ab his quatuor operis iſtius reſultat perfectio. De profuſione muneris *Prou.* 3. Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus: non enim honorat, qui non Deo dignum dat: nec de primitiis offert, qui vilia dat. Vnde Abel *Geneſ.* 4. Obtulit de adipibus gregis ſui. 2. *Corint.* 9. Præparent benedictionem veſtram, ſic quaſi benedictionem, non quaſi auaritiam. De lenitate ſermonis. *Eccl.* 18. Nonne ardorem refrigerabit ros? Sic & verbum meliùs quàm datum. De expeditione collationis *Prouerb.* 3. Ne dicas amico tuo: vade, & reuertere, & cras dabo tibi: cùm poſſis ſtatim dare. De diſcretione eius, cui dandum eſt. *Eccl.* 12. Si benefeceris, ſcito cui benefeceris: & erit gratia in bonis tuis multa *Rom.* 12. Rationabile ſit obſequium veſtrum.

Eleemoſynam.

Hic tangitur compaſſio: quia non eſt dandum ei, qui non habet indigentiam: quia miſericordiam non impendit opportunam, qui non attendit eius, cui dat, miſeriam. *Iſa.* 56. Frange eſurienti panem tuum: & egenos, vagóſque induc in domum tuam. Cùm videris nudum, operi eum. Vnde etiam ſemini appropriatur eleemoſyna: nec vnquam ſemen ſuper ſemen ſeminatur, vel ager ſeminatus. *Pſalm.* 125. Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua. Flebant ex compaſſione, ſeminabant eleemoſynæ collatione.

Neſciat ſiniſtra, quid faciat dextera tua.

Ecce eleemoſynæ cauſa, ſiue ſpiritualitas. Si enim dextra eſt, vnde motus, ſicut in præhabitis diximus: & ſiniſtra defectus carnis damnosè ſciret ſiniſtra eleemoſynam, quia retraheret ab ea. Vnde conſulenda eſt dextra de eleemoſyna, quæ ſecundum *Apoſt. Ro.7.* Condelectatur legi Dei ſecundum interiorem hominem, & eſt conſcia & condelectata operi virtutis. Siniſtra autem eſt id non bonum, quod habitat in carne noſtra, quod incendit (aliàs intendit) ad æſtum & flammam vitiorum. *Mich. vlt.* Ab ea, quæ dormit in ſinu tuo cuſtodi clauſtra oris tui. *Geneſ.22.* Expectate me hîc cum aſino: ego & puer illuc vſque properantes, cùm adorauerimus, reuertemur ad vos. Puer eſt ſpiritus, qui ab homine aſſumendus eſt: ſerui ſunt curæ carnales: & aſinus corpus: qui relinquendi ſunt ad tempus: quia retrahunt à bono. Vnde etiam famulis erat occultum Patriarchæ ſacrificium.

Vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito.

Ecce intentio. In abſcondito enim debet eſſe quo ad intentionem. *Eccleſiaſt.29.* Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis: & ipſa exorabit pro te ab omni peccato.

Et pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

Ecce merces, per quam inuitat ad occultum intentionis: & dicit tria; Dei affectum propter aſſimilationes, & Dei acceptabilitatem, & eleemoſynæ retributionem. Affectum ex aſſimilatione tangît, cùm dicit [Pater tuus] quem imitaris, qui etiam ſine iactantia dona confert plurima. *Iacob.1.* Dat omnibus affluenter, & non improperat: & ideò dicitur pater luminum *Ibidem:* à quo deſcendit omne datum optimum, & omne donum perfectum, eáque mera liberalitate dat, & non ob gratiam fauoris *Ephe.4.* Dedit dona hominibus.

Qui videt in abſcondito,

Ecce acceptabilitas. Non enim loquitur de ſimplicis notitiæ viſione. De qua dicit *Prouer.4.* Reſpicit Deus vias hominum, & omnes greſſus illius conſiderat. Sed de viſione beneplaciti, quando cordis amorem indicat oculus. *Pſalm.33.* Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum *1. Reg 16.* Homo videt ea, quæ patent: Deus autem intuetur cor.

Reddet tibi.

Ecce retributio. *Iſa. 3.* Retributio manuum eius fiet ei. *Lu.14* Cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, cæcos, & claudos: & beatus eris: quia non habent vnde tibi retribuere: retribuetur enim tibi in retributione iuſtorum. Illud autem, quod dictum eſt ſuprà, quòd neſciat ſiniſtra tua &c. *In lib.* qui intitulatur *Canones Apoſt.*: aliter exponitur ab ipſis Apoſtolis. Dicunt enim, quòd dextra ſunt, qui erunt ad dextram in iudicio, hoc eſt, boni Chriſtiani: & ſiniſtra ſunt qui erunt ad ſiniſtram, mali omnes, & maximè infideles: & hi non debent ſcire de factis, eleemoſyna, bonorum Chriſtianorum. *Matth.7.* Nolite ſanctum dare canibus: & margaritas nolite proiicere ante porcos. *Ioan.2.* Ipſe IESVS non credebat ſemetipſum eis: eo quòd non erat neceſſe, vt quis ſibi teſtimonium perhiberet de homine. Ipſe enim nouit quid eſſet in homine. Sic ergo terminatum eſt de prima parte iuſtitiæ, quæ eſt in diſtributione eorum, quæ commiſſa ſunt nobis.

Et cum oratis, non eritis ſicut hypocritæ.

Hæc eſt ſecunda pars, quæ eſt de parte iuſtitiæ: quæ eſt oratio. Et obiicitur: Tullius enim, qui determinat partes iuſtitiæ, non iſta ponit inter partes; ſed potiùs obedientiam, veritatem, ſeueritatem vindicationem, & religionem, & cæteras huiuſmodi partes. Sed ad hoc dicendum, quòd Tullius ponit partes formales iuſtitiæ, quæ ſunt ſpecificantes modos debiti, quod reddit iuſtitia; hîc autem partes materiales, in quibus iuſtitia reddit vnicuique, quod ſuum eſt.

Sed tunc iterum quæritur, quia materialis multiplicatio non pertinet ad artem, quia infinita eſt: neque de talibus poteſt fieri diſciplina, ſicut dicit Plato. Et ad hoc dicendum, quòd non ſunt materiales omnino partes iſtæ, ſed ſunt genera eorum, in quibus, & de quibus iuſtitia vnicuique reddit, quod ſuum eſt. Hoc enim (alias autem) non poteſt facere niſi aut de exterioribus pertinentibus ad nos, aut de exterioribus: & tunc erunt illa, aut ſpiritus, aut corporis: & hæc tria in litera exequitur. Tangens ergo rectam intentionem orationis duo dicit; intentionem videlicet in orando, & quid petendum *Ibi.* [Sic ergo vos orabitis] In prima harum adhuc duo docet; vitare videlicet malam intentionem, & cauere errorem *Ibi* [Orantes nolite multum loqui] Docendo autem vitare malam intentionem duo tangit; vitationem ſcilicet malæ intentionis, & qualiter orandum, vt excludatur mala intentio *Ibi* [Tu autem cum oraueris &c.] Adhuc in priori duo facit: prohibitionem enim ponit malæ intentionis, & perſuaſionem prohibitionis *ibi* [Amen dico vobis: receperunt &c.] Circa primum horum dicit quinque, quorum primum eſt perfectio orationis, circa quam excludenda eſt mala intentio: ſecundum, eſt excluſio malæ intentionis ex forma malè intendentium: tertium eſt locus congruens male intendentibus: quartum, eſt ſuperba rigiditas ſic orantium, quæ intelligitur ex poſitione corporis: quintum, eſt intentio humanæ laudis. De primo igitur dicit.

Et cum oratis.

Oratio, vt dicit *Damaſcenus*, eſt petitio decentium à Deo, & aſcenſus intellectus in Deum. Oratio enim dupliciter dicitur: aut enim eſt expoſitio & effuſio petitionis, ſiue precum: aut eſt ea, quæ in oratione eſt inuocatio diuina. Et primo quidem modo, Oratio eſt petitio decentium à Deo: & dicuntur decentia, quæcumque Deus dat, quæ ad decorem regni perducunt. *Infra.* Primùm quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Inuocatio autem orationis eſt potiùs ſecundum orationis virtutem, quando vocatur Deus in nos: non enim tunc ad nos, vt dicit *Dionyſius*, attrahimus Deum; ſed potiùs exaltamus nos in Deum: & hoc eſt, quando intellectus ab exterioribus reuocatur, & tota virtute interioribus conuolutus, ad-

hærens Deo pietate & deuotione in Deum eleuatur, ſicut dicit ſecunda diffinitio. *Auguſtinus* autem conſiderans, quòd oratio declarat affectum, & non intellectum: dicit quòd oratio eſt pius affectus mentis in Deum directus; cum autem dicitur pius affectus, pietas notat tria, cultum, deuotionem, & dulcedinem liquefacti cordis ex calore charitatis ad cultum Dei, io quo eſt: affectus autem notat voluntatis affectionem (aliàs affectiuæ) deſiderium. Directio autem in Deum, rectitudinem intentionis, & aſcenſum cordis in Deum: hæc eſt enim virtus orationis. Et ſic dicitur *Luc* 18. Quoniam oportet ſemper orare, & non deficere: hæc enim orationis eſt perfectio. Per hoc autem, quòd dicit [Cum oratis] Notat, quòd non ſemper orare tenemur,

Sed ſi obiicitur, quod dicit *Apoſtolus* 1. *Theſ.* 5. Sine intermiſſione orate. Dicendum, quòd ſine intermiſſione orat, qui contrarium orationi nihil interponit. Hoc autem peccatum eſt mortale. *Act.* 1. Erant perſeuerantes in oratione vnanimiter. *Coloſ.* 4. Orationi inſtate: vigilantes in ea cum gratiarum actione.

Non eritis ſicut hypocritæ.

Quid ſit hypocrita, dictum eſt in præhabitis & excludit formam falſam vanæ orationis. *Iob* 8. Spes hypocritæ peribit, & ſicut tela aranearum fiducia eius. *Iſa.* 9. Omnis hypocrita eſt & nequam.

Qui amant in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus.

Locum tangit ſimulationi congruum ex duobus; ex cultu, & ex ſimilitudine occultationis. Ad ſynagogas enim multi cauſa cultus Dei conueniunt, qui opera diuina laudant: & ibi oſtendit ſe hypocrita. Platea autem dicitur à græco platon, quod eſt latum: & ſunt latæ ſtratæ angulariter ſe interſecantes, vbi è diuerſis viis plurimorum eſt tranſitus: & angulus quidem ex hoc, quòd in puncto terminat lineas, & aſtringit, prætendit apparens occultum; ex hoc autem, quòd eſt ſuperficiei planæ inter lineas, parulum tranſeuntibus præbet aſpectum, habet locum obſeruatum. Vt videantur quidem ad laudem orationis: & videantur velle non videri ad laudem etiam falſæ intentionis. *Iob.* 36. Simulatores & callidi prouocant iram Dei. *Matth* 23. Væ vobis Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus ſpecioſa; intùs autem plena ſunt oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia. Oſſa mortuorum ſunt virtutes apparentes, quæ intùs fœtent in conſcientia.

Stantes orare.

Ecce ſuperba rigiditas ſic orantium, qui humiliari nolunt. *Iob.* 15. Cucurrit contra Deum extento collo, & pingui ceruice armatus eſt. *Lu.* 18 Phariſæus ſtans hæc apud ſe orabat: Gratias ago tibi, Domine, quia non ſum ſicut cæteri hominum, raptores, iniuſti, adulteri, velut etiam hic publicanus: ieiuno bis in Sabbato &c. Orans enim genua flectit, vel totum ſe proſternit in humilitate coram Deo 3. *Reg.* 8. Salomon cùm oraret, vtrumque genu in terram fixerat. *Exod.* 4. Hebræi adorauerunt proni in terram 2. *Paral. vlt.* Flecto genua cordis mei, precans ad te bonitatem, Domine.

Vt videantur ab hominibus.

Ecce intentio humanæ laudis. Attende autem, quòd eſt duplex viſio, rei ſcilicet & videntis. Viſio rei eſt, quæ à re cauſatur; & illa non eſt peccatum in bono opere; ſed potiùs eſt ædificationis exemplum. Alia eſt viſio videntis hominis & hæc eſt, quam deceptus habet homo de eo, quod apparet, & non eſt: & hæc eſt, quam deſiderant hypocritæ. *Iob.* 15. Congregatio hypocritæ ſterilis. *Ioh.* 12. Dilexerunt gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei.

Amen dico vobis: receperunt mercedem ſuam.

Perſuaſio eſt præcedentium: & tangit duo: confirmationem, cum dicit [Amen dico vobis *Prouer.* 12. Labium veritatis firmum erit in perpetuum [receperunt mercedem ſuam] Mercedem quidem operis receperunt, quoniam perdiderunt; ſed mercedem peccati recipiunt in ſuppliciis æternis. Ea enim merces operis, quæ eſt in verbis, perditur, quando recipitur in laude verborum: quia.

Semel emiſſum volat irreuocabile verbum.

Sicut dicit Ariſt. Quod ſemel dictum eſt, amplius reſumi non poteſt: Non enim habet aliquam in ſuis partibus permanentiam, ſicut aliæ quantitates. *Ro.* 1. Mercedem, quam oportuit, erroris ſui recipientes,

Tu autem cùm oraueris.

Hic dicit qualiter orandum, vt excludatur mala intentio: & dicit duo; qualiter orandum bona intentione, & qualiter cauendus eſt error gentium. *Ibi* [Orantes autem nolite multa loqui] In primo ſunt duo paragraphi, in quorum primo ponit ea, quæ faciunt ad bonam intentionem: & in ſecundo huic orationi coniungit mercedem. In primo horum ſunt quatuor, quorum primum eſt orationis perfectio in opere: ſecundum eſt id, quod facit ad orationis occultum: tertium quod dirigit orationem in Deum: quartum quod dat rectam orationi intentionem. De primo horum dicit [Tu autem cùm oraueris] Q.d. [Tu] qui non carnem, non aulam ſequeris [cum oraueris] verè in ſpiritu, *Ioan.* 4. Veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate 1. *Cor* 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu pſallam & mente 1. *Timo.* 2. Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira & diſceptatione.

Intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum in abſcondito: & Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

Tangit Orationis ſecretum: & tangit duo: locum ſecreti, & cuſtodiam. Locum tangit per cubile, vbi in ſecreto mentis cum Deo cubandum eſt. *Cant.* 3. Introducam eum in cubiculum genitricis meæ, hoc eſt, ſapientiæ, *Sap.* 8. Intrans in domum meam conquieſcam cum ſapientia,

Et clauſo oſtio.

Ecce

Ecce tutela ſecretorum cordium. Sicut autem cubiculum eſt ſecretum cordis & ſpiritus : ita clauſuta oſtij eſt firmatio ſenſuum ab ingreſſu phantaſmatum. Licet enim ſenſus particulares quinque ſint : tamen ſenſus communis , qui in corde eſt , vnus eſt : & ille componendo phantaſias ſenſibilium turbat cordis ſecretum : & iſtæ phantaſiæ ſunt aues , quæ deſcendebant ſuper ſacrificium Abrahæ, quas abegit. *Gen.*15. Et ſunt muſcæ morientes , quæ perdunt ſuauitatem vnguenti. *Eccl.*10. Ab his ergo oſtium cordis firmandum eſt , & intra cubiculum manendum & hoc ſignificatum eſt *Iudith.*8. Vbi dicitur , quòd in ſuperioribus domus ſuæ , longe a ſtrepitu ſenſuum in altitudinem ſpiritus, fecerat ſibi ſecretum cubiculum & ibi morabatur mente cum puellis doni (alias domus) ſapientiæ & intellectus : contemplationi & orationi dedita. *Iſa.* 26. Vade popule meus, intra in cubicula tua:& claude oſtia ſuper te , donec pertranſeat indignatio mea. Indignatio enim tranſit : & ooo niſi ſerenum ſe exhibeat , cum orat (alias oratur) in cubili.

Ora patrem tuum.

Ecce directio orationis ad patrem. Ad neminem enim alium dirigendus eſt pius orationis affectus. *Apoc.*8. Aſcendit fumus aromatum in conſpectu Domini de manu Angeli. Et dicitur *Ibidem* . quòd ille fumus eſt orationes Sanctorum. *Pſalm.*140. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo &c. *Cant.* 3. Quæ eſt iſta , quæ aſcendit ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris.

In abſcondito.

Ecce finis bonæ intentionis, quæ ab omnibus abſcondita ſoli Deo ſe repræſentat. 1. *Reg.*1. Anna loquebatur ad Deum in corde ſuo , & vox illius penitus non audiebatur *Pſalm.*34. Oratio mea in ſinum meum conuertetur 4. *Reg.*7. Inuenit ſeruus tuus cor ſuum , vt oraret te. *Tob.*12. Quando orabas cum lacrymis , ego obtuli orationem tuam Domino. *Iob.*1. Sera perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ , & tribus diebus, & tribus noctibus non manducabat, neque bibit: ſed erat perſiſtens in oratione.

Et pater tuus.

Ecce perſuaſio dictorum ex mercede ; & dicit tria ; affectum remuneratoris ; cum dicit [pater tuus] *Luc.*11. Pater veſter cæleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. Acceptabilitatem orationis, cum dicit [qui viderit in abſcondito] vbi excluſa eſt turbans & inquieta multitudo. Et ideo dicitur *Gen.*22. In monte Dominus videbit, vbi ſolus fuit Abraham cum puero ſuo (alias in Spiritu ſancto) *Exo.*33. Eſt locus apud me , & ſtabis ſuper petram. Cumque tranſierit gloria mea , ſtabis in foramine petræ , & protegam te dextra mea. Locus apud Dominum ſolidus eſt veritatis ſpiritus , in quo oportet orare : foramen autem eſt ſecretum intentionis : qua ſoli Deo intenditur. Et qui ibi ſtat : dextra diuinæ virtutis protegitur [in abſcondito] ab hominum turbationibus. *Pſalm* 30. Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ, à conturbatione hominum : proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum 3. *Reg.* 19. Non in ſpiritu ſubuertente montes , & conterente petras Dominus , non in commotione Dominus , non in igne Dominus ; ſed in ſibilo auræ tenuis Dominus. Spiritus , eſt ventus mundanæ ambitionis : commotio tumultus mundanæ turbationis : ignis , ardor concupiſcentiæ carnalis , & in nullo illorum eſt Dominus. Sibilus autem eſt ſancti Spiritus ſuſurrum , & ibi eſt Dominus. Et hoc videt Elias in ſpelunca ſuper montem Dei in abcondito , vbi viſus eſt à Domino [reddet tibi] in futuro 2. ad *Timo* 1. Scio cui credidi ; & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem. Et 2. *Timoth.*4. Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ , quam reddet mihi Dominus in illum diem iuſtus iudex.

Orantes autem nolite multum loqui, ſicut ethnici faciunt : putant enim, quòd in multiloquio ſuo exaudiantur. Nolite ergo aſſimilari eis : ſcit enim Pater veſter , quid opus vobis ſit , antequam petatis eum.

Hîc ab orando excludit modum erroris ethnicorum : Et dicit tria ; quorum primum eſt , quòd non in multiloquio confidamus : ſecundum quòd in errore illo ethnicis non ſimiles ſimus : tertium propter quid. Circa primum dicit tria , prohibitionem , exemplum, rationem erroris. Prohibitionem ponit , cùm dicit.

Orantes autem nolite multum loqui.

Aliud eſt multum orare , & aſſiduè , & diu : & aliud eſt in oratione multum loqui. Multum enim loqui eſt ad loquendi modos mulcentes , & perſuadentes ſe per colores rhetoricos oſtendere ; vt Deo tanquam homini, qui ignorans (ad quælibet induci poſſit) perſuadeatur 1. *Corint* 2. Non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis; ſed in doctrina ſpiritus. *Prou.* 10. In multiloquio peccatum non deerit ; qui autem moderatur labia ſua , prudentiſſimus eſt. Gentiles enim habebant deos , quos ſecundum Epicurum putabant humana pati , & hominibus eſſe ſimiles , & illis putabant multis allegationibus perſuaderi. 3. *Reg.*18. Illudebat Sacerdotibus Baal Elias , dicens: Clamate voce altiori. Deus enim veſter forte loquitur , aut in diuerſorio eſt , aut in itinere , aut certe dormit , vt excitetur. Et hoc eſt , quod pro exemplo ſubiungit.

Sicut ethnici faciunt.

Omnes enim dij gentium dæmonia : Ethnici enim ſunt gentiles 1. *Corint.*8. Quæ immolant gentes , dæmoniis immolant , & non Deo. Hos enim dicebant humana pati in ira, in coitu, in deceptione iudiciorum , & huiuſmodi : Et hoc eſt , quod ſequitur [putant enim , quòd in multiloquio ſuo exaudiantur] *Prou.* 13. Qui immoderatus eſt ad loquendum , ſuſtinet mala. *Prou.*15. Lingua , quæ immoderata eſt , conteret ſpiritum. *Prou.*25. Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu : ſic vir, qui non cohibet in loquendo ſpiritum ſuum. Vnde iſti quærebant eſſe genus prætermeceſſariarum orationum , ſiue ad decorem lepidæ orationis , ſiue ad explanationem , ſiue ad probationem propoſiti , ſiue etiam

ad perſuaſionem inductarum [Nolite ergo aſſimulari eis, vt ſic in multiloquio confidatis. *Eccl.* 9. Terribilis in ciuitate homo linguoſus, & temerarius in verbo ſuo odibilis erit. *Pſalm.* 139. Vir linguoſus non dirigetur in terra. Huius autem in vltimo paragrapho ſubiungit cauſam, dicens.

Scit enim Pater veſter &c.

Et dicit tria; præſcientiam certam, affectum perſuaſione non indigentem, & præparationem exauditionis ante orationem. Dicit ergo [Scit enim] *Hebr.* 4. Omnia nuda ſunt oculis eius, ad quem nobis ſermo [Pater veſter] Ecce ſecundum: Patri enim ſufficit affectus, & non indiget perſuaſione. Vnde *Luc.* 15. Antequam loqueretur filius, pater cucurrit obuiam ei [quid opus ſit vo.] *Ro.* 8. Quid oremus, ſecundum quòd oportet, neſcimus: ipſe autem ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hoc eſt, docet nos poſtulare: propterea non exaudiuit Paulum orantem, vt diſcederet ab eo ſtimulus. 2. *Cor.* 12. quia non expediebat ei [antequam pet. eum *Pſalm.* 9. Præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Sed tunc quæritur, quare rogamus eum? Reſponſio cum *Gregorio*: quia ſic præſcit, vt hoc non fiat niſi per orationes Sanctorum. Et hoc modo quo ad appoſitionem effectus, prædeſtinatio iuuatur orationibus Sanctorum. Huius etiam alia cauſa eſt *in glo.* Quia oratores eſſe volumus, non narratores: & orando affectum noſtrum coram Deo ſibi ſeruientes exercemus. Sed multiloquium prohibens, longas orationes non prohibuit, quæ diu, & ſæpe, & multum affectum pium coram eo effundant, & offerant in laudem ſuam. *Pſalm.* 49. Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare meum. *Iaco.* 5. Multum enim valet deprecatio iuſti aſſidua. *Lu.* 6. Pernoctabat in oratione Dominus. *Lu.* 22. Factus in agonia prolixiùs orabat. Hoc eſt ergo, quod dicit,

Sic ergo vos orabitis.

Hîc incipit pars illa, in qua docet qualiter & quid orandum ſit: & tangit duo; generalem videlicet modum, & numerum & ordinem petibilium. Generalis modus tangitur, cum dicitur [Sic ergo vos orabitis] Et innuit quatuor, modum omnium orationum, diſpoſitionem orantium, excluſionem modorum orationi contrariorum, & conditionem precum. Modus importatur, cùm dicitur.

Sic.

Quia ſicut dicit *glo.* Licet non eiſdem verbis, quæ hîc dicuntur ſemper oremus in orationibus perſonalibus, vel eccleſiaſticis; tamen ſic oramus: quia ſenſum contentum in iſtis & modum orantes retinemus, & obſeruamus. Et ideò dicitur *Iaco.* 5. & 3. *Reg.* 17. quod Elias orauit, vt non plueret ſuper terram annos tres & menſes ſex: Et tamen ſic orauit, quia ſenſum huius orationis non exceſſit: quia per hoc regnum & poteſtas Dei apparuit. Sic etiam *Gen.* 25. deprecabatur Iſaac pro vxore ſua: eo quòd eſſet ſterilis: & tamen ſic orauit: quia per illam orationem prædeſtinantis Dei, ſicut in cœlo diſpoſitum fuit, voluntas in terra facta fuit. Et ſic eſt in aliis fidelium orationibus [vos] qui diſcipuli eſtis, & idonei ad exauditionem: quia *Ioan* 9. Scimus quia peccatores Deus non exaudit, ſed ſiquis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. 2. *Macha.* 9. Orabat autem ſceleſtus Dominum, à quo non erat miſericordiam conſecuturus. Et talibus dicitur *Iſa.* 1. Cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam *Amos* 5. Aufer à me tumultum carminum tuorum: & cantica Lyræ tuæ non audiam. Per rationalem autem coniunctionem concludentem ex præmiſſis, cùm dicit [ergo] Excludit modum orationi contrarium, *Ierem* 12. Prope es tu ori eorum: & longè à renibus eorum. *Iſa.* 29. Appropinquat populus iſte labiis ſuis; & cor eorum longe eſt à me [orabitis] conditionem notat precum. Non enim dicitur hîc oratio oris ratio, ſiue narratio; ſed potiùs oratio eſt petitio ſupplex, & deprecatiua pro bonis impetrandis, & amouendis malis. *Phil.* 4. In omni obſecratione, & oratione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum 1. *Timot.* 2. Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus.

Sunt autem obſecrationes illæ preces, quæ fiunt cum adiuratione per aliquod ſacrum, ſicut cum dicimus: Per natiuitatem tuam adiuua nos. Orationes autem ſunt præcipuè pietatis affectus in communi pro quocumque impetrando. Poſtulationes autem, quæ fiunt quaſi ex debito diuinæ promiſſionis, vel largitatis. Licet hoc non ſit debitum obligationis, ſed congruitatis. Petitiones autem nominatim & expreſsè pro aliquo, quod deſideratur. His additur deprecatio, quam ponit *Iſa. vlt.* & Illa eſt pro amouendis malis. Gratiarum autem actio eſt de acceptis beneficiis.

Pater noſter.

Hic ponitur numerus & ordo petibilium: & habet partes duas. In priori enim captando beneuolentiam præmittit ad quem oratio dirigitur: in ſecunda petitiones ponuntur. *Ibi* [Sanctificetur nomen tuum] Adhuc autem in priori tria dicuntur, quæ dirigunt orantem, ſcilicet, quis orandus, reſpectus orantis ad eum qui orandus eſt, & in quæ petita dirigatur intentio petentis. Quis orandus, quia [Pater] Per hoc autem, quòd dicitur [noſter] reſpectus eſt orantis ad patrem. Petitio autem omnis dirigitur ad Deum [Qui es in cœlis] Cum autem dicimus,

Pater.

Actus Patris ſunt ſex, quibus ſibi facit filium: & tres, quibus perficit ipſum. Primò enim generationis dat ſemen, ſecundò trahit per illud, tertiò diſtinguit tractum, quartò format diſtinctum, quintò viuificat formatum, ſextò confortat & educit viuificatum. Ex his facit filios; factos autem nutrit ſecundum indigentiam ſubſtantiæ; enutritos educat ſecundum formam diſciplinæ; educatos in diſciplina hæredat ſecundum formam ſuæ magnificentiæ. Et primum quidem horum facit Pater Deus per gratiam, quæ eſt ſimilitudo ſuæ bonitatis; ſecundum autem, per amorem ſuæ charitatis; tertium, per lumen ſuæ cognitionis; quartum, per imitationem ſuæ imaginis; quin-

tum

tum per ſpiritum ſuæ adoptionis; ſextum autem per confortationem ſuæ virtutis; ſeptimum, per nutrimentum edulij cæleſtis; octauum, per eruditionem caſtigationis; & vltimum per poſſeſſionem & participationem dulciſſimæ beatitudinis ſuæ.

Aliàs ditiſſimæ

Per primum igitur accipimus poteſtatem & generationem, vt filij Dei Deo generante (aliàs generati) efficiamur. *Io.* 1. Quotquot autem receperunt eum, ſupple, per gratiam dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: & ſequitur, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. *Iſa.* 66. Si ego, qui generationem aliis tribuo, ipſe ſterilis ero dicit Dominus. *Pſalm.* 109. Ex vtero ante luciferum genui te in ſplendoribus Sanctorum. Vterus eſt fæcunda deitas, ſemen huius generationis ſemper emittens: ſplendor ſanctitatis eſt fulgens gratia, quæ ſimilitudo eſt, & virtutem habet bonitatis ſuæ. Sicut ſemen naturæ ſimilitudo eſt & virtus bonæ naturæ patris naturalis.

Per Secundum autem trahit, quod fit per amorem ſuæ charitatis. *Oſe.* 11. In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis. *Ierem.* 31 In charitate perpetua dilexi te: ideò attraxi te miſerans. Ideò dicit filius; Nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum. *Io.* 6. Sic verbum Dei fit caro quaſi trahendo incarnans ſe, & ſpiritualiter habitauit in nobis *Io.* 12. Omnia traham ad me ipſum. *Cant.* 1 Trahe me poſt te.

Tertium autem (quod fit per lumen ſuæ cognitionis) ſignificatur *Iob.* 38. Per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram. Diſtinctio enim fit ſpargendo & diuidendo 1. *Cor* 12. Diuidens ſingulis prout vult. *Sap.* 11. Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti. Quibuſdam enim dat coërcere paſſiones innatas; aliis autem ſuſtinere illatas; & aliis ordinare agenda; & aliis diſtribuere recepta. *Pſalm.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui. Domine.

De quarto autem (quod fit per imitationem ſuæ imaginis) *Gen.* 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram 1. *Corinth.* 15. Sicut portauimus imaginem terreni; ſic portemus imaginem cæleſtis. *Eze.* 28. Tu ſignaculum ſimilitudinis plenus ſapientia & decore in deliciis Paradiſi fuiſti. *Cant.* 8. Pone me ſicut ſignaculum ſuper cor tuum, & ſuper brachia tua. 1. *Ioan.* 3. Cum apparuerit, ſimiles ei erimus.

De quinto (quod fit per ſpiritum ſuæ adoptionis) *Gal.* 4. Quia eſtis filij Dei, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem: Abba pater. Et ad *Ro.* 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore; ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus. Abba pater. *Eze.* 37. A quatuor ventis veni, ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos, & reuiuiſcant. *Pſal.* 103. Emitte Spiritum tuum & creabuntur: & renouabis faciem terræ. *Gen.* 2. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ *Iſa.* 57. Spiritus à facie mea egredietur: & flatum ego facio.

De ſexto autem (quod fit per confortationem ſuæ virtutis) dicit *Lu.* 24. Sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto. *Ephe.* 3. Det vobis Deus ſecundum diuitias gloriæ ſuæ virtute corroborari per ſpiritum eius in interiori homine. *Iſa.* 40. Dat laſſo virtutem: & his, qui non ſunt, fortitudinem & robur multiplicat. In his ergo Pater cæleſtis magis propriè nos complet per gratiam, quàm compleat nos pater terrenus per naturam. Et ideò paternitas naturalis, & paternitas ſpiritualis, qua Angeli patres dicuntur eorum, quos paterno affectu diligunt, ſunt reſultationes & unitationes quædam paternitatis diuinæ. Vnde dicitur *Eph.* 3. Flecto genua mea ad Deum patrem, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Et ſicut videmus in naturis, quòd in ſemine eſt virtus patris, quæ per totam materiam filij diffunditur ſpiritualiter, & ſic complet ipſam, & deducit ad eſſe humanum: ita in ſemine gratiæ (quod virtutem habet Dei patris, & eſt ſimilitudo nobiliſſima ſuæ bonitatis, cum qua & ipſe habitat in filiis) ſpiritualiter diffunditur in Dei natis, & deducit complendo ad eſſe diuinum. Propter quod dicitur *Pſalm* 81. Ego dixi: Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Et ideò vtrumque ſemen tam corporalis patris, quàm ſpiritualis fermento comparatur. Quia calor fermenti vaporabiliter diffundit fermentum per totam paſtam, & ſic fermentatur tota, & in omnibus panibus virtus fermenti inuenitur per ſpiritualem euaporationem, & in nullo inuenitur per molem quantitatis: Ita etiam ſemen corporeum carnalis patris vaporabiliter in totum corpus, & omnia membra nati diffunditur, & nuſquam per quantitatem molis inuenitur. Et ſic infunditur (aliàs diffunditur) in nobis vapor virtutis diuinæ, gratiæ ſ. & vndique ſpiritualiter nos complet & format. *Ro.* 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. *Matth.* 13. Simile eſt regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermentetur totum. Regnum cœlorum hîc vocatur gratia, regnum conferens: ſata tria ſunt tria, quæ ſunt in anima nobili, vis ſcilicet, intellectiua veritatis, vis diuina capax diuinæ participationis, vis animatiua vitam operans: Mulier autem eſt ſapientia æterna: abſconſio autem eſt immiſtio gratiæ in hæc tria: & fermentatum eſt totum, quando totus intellectus leuatur in verum primum: tota vis diuina leuatur in Dei conceptum; & tota vis animæ impletur vita virtutis & gratiæ.

De ſeptimo (quod fit per nutrimentum edulij cæleſtis in verbo & ſacramento, in quibus paſcuntur paruuli & fortes) 1. *Pe.* 2. Quaſi modo geniti infantes rationabiles ſine dolo lac concupiſcite, vt in eo creſcatis. *Deut.* 8. Non in ſolo pane viuit homo &c. *Geneſ.* Domine, qui paſcis me à iuuentute mea. *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in Domino: & ipſe te enutriet. *Gen.* 45. Saluator mundi, dum eris iuxta me, ibique paſcam te.

De Octauo (quod fit per eruditionem difficilem caſtigationis) dicitur *Hebr.* 12. Quis filius, quem non corripit pater? Quòd ſi extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes: ergo adulteri, & non filij eſtis. *Prou* 3. Diſciplinam Domini, fili mi, ne abiicias: quem enim diligit Deus, corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi. *Apoc.* 3. Ego quos amo, arguo, & caſtigo.

De nono (quod fit per poſſeſſionem & collationem ditiſſimæ beatitudinis) *Pſalm.* 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas

ditas mea præclara eſt mihi. *Num.*15. Ego ſum hæreditas eorum. *Gen.* 21. Peperit Sara vxor Domini mei filium Domino meo in ſenectute ſua: dedit ei omnia, quæ habuerat. Sara princeps interpretata, Eccleſia eſt: Filius æterni gaudij, flos & hæres, ille eſt, quem ex gratia per Eccleſiam Deus Pater generat: in ſenectute nouiſſimorum temporum: cui etiam omnia in hæreditate dat, quæcumque vnquam habuerat: quia ſe dando, omnia donat, quæ ſua ſunt *Heb.* 11. Non confunditur Deus, vocari eorum Deus. *Thren.*3. Pars mea Dominus, dixit anima mea: idcirco præſtolabor eum. Hæc igitur ſunt, quæ ſunt actus paterni indicia, in his, quos Pater ſummus generat per gratiam.

Iterum autem adhuc, ſi attendantur ea, quæ conueniunt Patri, inquantum genuit nos, inueniuntur eſſe tria, notitia Patris, vnio eius ad natum, & hæc duo conſequens affectus Patris in filium. Notitia quidem in ſua imagine & ſimilitudine, quæ eſt filius: vnio, in naturæ conſanguinitate: affectus, in vinculo, ſiue nexu cordis ad id, quod ſuum eſſe videt in filio. Sic enim etiam homo pater noſcitur à nato, per hic quod eſt eius ſimilitudo: quia ſemen imprimit in natum ſimilitudinem patris: & notamen (aliàs notitiam) patris facit in eo, propter quod etiam filius dicitur nomen patris, ſi naturæ nomen accipiatur. Et ideò etiam puer in principiis locutionis ſuæ nominat patrem, antequam multa alia ſciat nominare: quia ſimilitudo naturalis patris afficit eum ad nominandum. Secundum autem oſtenditur, quòd natus delectatur eſſe in ſinu patris, & abhorret ſinum aliorum vitorum. Tertium autem, quod ex his cauſatur, eſt feruens & conſtans affectus circa natum: quia licet in matre ſit feruens & conſtans affectus circa natum; tamen in muliere vix inuenitur conſtans affectus: qui natum nullo modo metu, vel amore lucri alicuius derelinquat. De primo dicitur 1. *Pet.*1. Renati, non ex ſemine corruptibili; ſed incorruptibili per verbum Dei viui. *Iaco.*1. Voluntariè genuit nos verbo, vt ſimus initium aliquid creaturæ eius: in hoc enim nobis ſuæ naturæ impreſſit notam, & per conſequens notitiam: quia omne, quod cognoſcitur, notà & notitià ſuà, quam in anima facit, cognoſcitur. Hac enim de cauſa dicit *Ioan.*10. Cognoſco oues meas: & cognoſcunt me meæ *Exod.* 33. Te ipſum noui ex nomine. Quòd (aliàs quia) notamen noſcit, quod ipſe impreſſit, & cognoſcitur ex illo. *Ierem.*31. Omnes ſcient me a maiore vſque ad minorem eorum. De ſecundo, quod eſt affinitas naturæ, qua pater de ſuo habet in filio; & ideò ſine gradu coniungitur pater filio: & proximior eſt pater filio, quàm filius patri: quoniam pater de ſuo habet in filio, & filius de ſuo nihil habet in patre. *Act.* 17. Ipſius & genus ſumus. 2. *Pet.*1 Maxima & pretioſa vobis promiſſa donauit: vt per hoc efficiamini diuinæ conſortes naturæ: fugientes eius, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptelam 1. *Io.*3. Qui natus eſt ex Deo, non peccat: quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt: hoc eſt dicere: Per naturam Dei generantis, quam habet in ſe, habet poteſtatem peccandi (aliàs non peccandi) & non peccabit niſi degenerans naturam abiiciat: quoniam generatio, quæ eſt à natura Dei in ipſo, quantum eſt de ipſa, conſeruat ſemper eum. De conſtantia autem affectus dicitur. *Iſa.*49. Si poteſt mulier obliuiſci infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui: & ſi illa oblita fuerit; ego tamen non obliuiſcar tui. Ideò tangitur dolore cordis intrinſecus, quando exorbitant filij. *Ierem.* 31 Conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum: miſerans miſerebor eius.

Ex his autem tribus cauſantur tria in nobis, quæ fiduciam dant impetrandi ex ipſo nomine Patris. Ex notitia enim cauſatur fides, quæ ad Patrem aperit oculos: ex coniunctione charitas, quæ in Patrem figit oculos: ex affectu, quem ad nos habet, ſpes, quæ ad alta petenda erigit oculos: Non enim ſumus contenti paruis, ſperantes in affectu Patris. Quia ſicut dicit *glo.* Nec (aliàs nihil) negabit, qui iam quòd pater eſt, donauit. Fides oſtendit veritatem: charitas ſtringit bonitatem; & ſpes patris attendit largitatem. Nec poteſt eſſe petitionis repulſa, vbi tot occurrunt pij patris pietatis & beneuolentiæ indicia. De primo dicitur *Sap.*16. Subſtantiam tuam & & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas. De ſecundo *Cant.*2. Dextera illius amplexabitur me. De tertio *Ro.*8. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?

Adhuc [Pater] dicit, non Dominus, non Deus, non Magiſter, vt videtur quædam glo. tangere. Quoniam ſi diceret: Domine, qui es in cœlis, non haberemus fiduciam niſi ad parua, quæ pertinent ad ſeruos. *Ioan* 15. Iam non dicam vos ſeruos: quia ſeruus neſcit, quid faciat Dominus eius: Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Amicitia enim illa eſt maxima, quam naturalis coniunctio deitatis efficit. *Io.* 3. Pater diligit filium, & omnia dat in manu eius. Magiſter autem dicit etiam nomen timoris & auctoritatis: & deterret (aliàs deterreret) à petendo. Et ideò vtrumque iſtorum nominum habuit quidem Chriſtus; ſed neutrum exhibuit in actu. *Ioan.* 13. Vos vocatis me, magiſter & Domine &c. Deus autem non dixit: quia Deus eſt nomen cuncta videntis, & erubeſceremus petere, ſi Deum præmitteremus in petitione 1. *Reg.*16. Deus intuetur cor. *Eccl.* 23. Oculi Domini lucidiores ſunt ſuper ſolem, intuentes & (aliàs in) omnes vias hominum. Vnde Theos græcum, quod latinè ſonat Deus, dicitur à theoto theorás, quod eſt video vides: eo quòd dicitur *Heb.* 4 Non eſt aliqua creatura inuiſibilis in eius conſpectu. His ergo de cauſis dicitur [Pater] Nec poteſt non eſſe dulcis & familiaris oratio, quæ à familiariſſimo incipit: propter hoc in præcedentibus dicitur eſſe nobiſcum, & videre nos in abſcondito, quia & familiaris eſt & dulcis: quia aliter ad ipſum non haberemus acceſſum. Et ideò vnigenitus, cuius ſpiritu adoptamur, dicitur eſſe in ſinu patris.

Noſter.

Iſtud eſt ſecundum, in quo notatur reſpectus orantis ad eum, qui exoratur. Ante literæ expoſitionem quatuor occurrunt inquirenda, quorum primum eſt, quid ſupponit nomen patris, quando dicitur, Pater noſter. Secundum autem quæritur, quare non ita bene dicimus, filius noſter, vel Spiritus ſanctus, vel Spiritus ſancte noſter,

ſicut

ſicut dicimus, Pater noſter: cum communia ſunt beneficia Trinitatis. Tertium eſt vtrum in modo & in ſignificato per pronomen, aſſociatur nobis in paternitate filius, vt dicamus, quòd communis Pater ſit nobis & Chriſto. Quartum eſt, quare non poſſimus aliquas proprietates, vt diceremus: Pater miſericordiarum, vel Pater large, vel magnifice; ſed ſimpliciter dicimus: Pater noſter.

Ad primum autem horum dicendum, quòd nomen Patris ſupponit pro tota Trinitate: eo quòd opera creationis & recreationis ſunt communia: Et ideò cum notet effectum filiationis gratiæ in nobis, & hic effectus communis ſit: oportet, quòd nomen Patris pro tota ſimul ſupponat Trinitate. Quia tamen generatio filiorum per adoptionem imitatur generationem per naturam: ideò appropriatur Patri, quod tamen ſimul conuenit Trinitati. *Iſa.* 64 Nunc Domine Pater noſter tu: nos verò lutum: & fictor noſter tu; & opera manuum tuarum omnes. *Hebr.* 1. Ego ero illi in Patrem: & ipſe erit mihi in filium.

Ad aliud dicendum, quòd omnibus diuinis non poteſt alicui adiungi meus, vel noſter, niſi quod ipſo nomine importat reſpectum ad nos per effectum, quem ponit, & efficit in nobis: filius autem ipſo nomine non dicit reſpectum niſi ad Patrē, & non ad nos: quia filius non dicit reſpectum niſi ad eum, à quo procedit per generationē: à nobis autē non procedit per generationem: & ideò nō poteſt dici Fili noſter, ſicut bene dicitur, Pater noſter.

Sed contra hanc ſolutionem videtur eſſe; quod dicitur *Mat.* 12. Si quis fecerit voluntatem Patris mei, qui in cęlis eſt: ipſe meus frater, ſoror & mater eſt. Si ergo matres ſui ſumus: tunc vere dicere poſſumus. Fili noſter.

Ad hoc dicendum, quòd licet matres metaphoricè Chriſti dicamur: quia Chriſtus formatur in nobis, ſicut dicitur *Gal.* 4 Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Tamen quia hæc formatio non dat eſſe Chriſto; ſed potiùs nobis: Ideò propter hanc formationem Chriſtus non dicitur filius noſter. Aliud eſt informari Chriſtum in nobis: ſicut aliud eſt figurare ſigillum in cera: Chriſtus enim non figuratur per nos, quia in ſe à Patre figuram habet. *Heb.* 1. Cùm ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius; ſed figuratur in nobis ſicut ſigillum in cera, quando nos figurat ad conformitatem ſuam. *Rom* 8. Quos præſciuit conformes fieri imagini filij ſui, hos & vocauit. Sicut etiam ſigillum non eſt effectus: vel, vt ita dicam: filius ceræ, ſed potiùs econuerſo: cera figurata eſt quaſi filius ſigilli: & ideò in tali formatione filius potiùs eſt Pater noſter, quā filius. Nec nomen matris habemus propriè: ſed tranſlatiue, ratione eius, quòd talis formatio fit in nobis.

Similiter autem licet Spiritus ſanctus ſit perſona, per quem (aliàs quam) ſicut dicit *Aug.* dona gratiarum diſtribuuntur: tamen ipſo nomine non importat niſi reſpectum proceſſionis paſſiuæ. Et ideò non ad nos ſub hoc nomine; ſed ad Patrem & Filium ſecundum quod principium ſpirandi ſunt, refertur. Et ideò dicitur Spiritus ſanctus Patris & Filij ſpirantium Spiritus, & non Spiritus ſanctus. Cùm autem abſolute dicitur Spiritus: tunc eſſentialiter dicitur, & tunc dicitur noſter ſpiritus, & Moyſi ſpiritus: quia tunc non ponit reſpectum niſi ad effectum ſuæ ſpirationis in nobis. Sed tamen non conuenienter tunc in oratione diceremus: Spiritus noſter, qui es in cœlis: quia tunc ſpiritus dicitur ſpirans in nobis opus virtutis & gratiæ, & non dicit nomine ſuo curam & regnum diuinum, quod habetur de (aliàs in) nobis: nec dicitur formans ſecundum primam rationem formantis; ſed potiùs dicit id, quod a primo formante nos in eſſe ſpirituali nobis immiſſum eſt, ſicut quo coniuncto nobis formemur & viuificemur. *Rom.* 8. Quòd ſi ſpiritus eius, qui ſuſcitauit IESVM, habitat in vobis, qui ſuſcitauit IESVM CHRISTVM à mortuis: viuificabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Ad hoc ergo redit ſolutio, quòd quia ſpiritus dicit illud, quod mittitur nobis ad formam & vitam ſanctitatis: dicit ſpiritus potiùs id, quod petitur, quam à quo petitur. Pater autem cùm à nullo ſit, non mittitur, ſed dicit principium totius diuinitatis: & ideò potiùs a Deo petitur ſub nomine Patris, quàm ſub nomine ſpiritus. Sic ergo dicitur: Pater noſter, & non ſpiritus noſter.

Ad id, quod quæritur, vtrum communis pater nobis & filio conſignificetur in pronomine? Dicendum, quòd aliquo modo ſignificatur, & aliquo modo non ſignificatur. Secundum proprietatem enim grammaticæ in pronomine ſupponuntur plures relati ad vnum: & hoc modo non veniunt in vnum pluraliter conſignificatum numerum, quæ non habent vnius communis modum. Vnde quia procedere à Patre per conformitatem imaginis & ſimilitudinis, ſicut dicit *Baſilius*, filius in genere commune habet cum hominibus, & præcipue cum Sanctis: ideò dicitur *Rom* 8. primogenitus in multis fratribus.

Adhuc quia hoc ipſum procedere per imitationem veſtigij, habet etiam creatura quæcunque: ideò dicitur primogenitus omnis creaturæ. *Apoc.* 1. Si autem modus ſpecialis inſpiciatur: quia in identitate procedit eſſentiæ: ſancti autem & creaturæ in diuerſitate eſſentiæ: tunc dicetur vnigenitus à Patre. *Ioan.* 1. Primo ergo modo dicendo dicetur communis pater, & poſſumus dicere, quòd eſt pater noſter & ſuus. Secundo autem modo non poſſemus dicere. Et hoc dicit *quædam glo.* quæ dicit, quod meus pater non poteſt dicere niſi Chriſtus: quia ſingularē ad eum ſolū habet paternitatem. Hanc conuenientiā paternitatis ſimul & differentiam notat Chriſtus *Io.* 20 dicens: Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum &c.

Ad vltimum dicendum, quòd quæcunque talia apponerentur adiectiua ad Patrem, minus dicerent inclinantia ad impetrandum, quàm Pater noſter ſimpliciter: quia largitas & benignitas & miſericordia & huiuſmodi ſunt non ita profundātia affectum, ſicut quòd eſt Pater noſter, de ſuo habēs in nobis, vt patet ex his, quæ de proprietatibus Patris inducta ſunt. Dicit igitur [noſter] Notans in hoc ſuam, quam ad nos habet, communicationē, quam nos inter nos habemus communitatem, & qua nobis inuicē obligamur fraternitatē, eam, qua ſibi obligamur reuerentiā, & illā, quā habemus in ipſo cōfidentiā, & in quā nati ſumus dignitatē, & quā ad poſtulandū habemus æquitatē, & quam ex ipſo, habemus in ipſo, & cum ipſo commanſionē.

Suam autem, quam ad nos habet communicationem perficit per inhabitationis gratiam: ſed, quam ex hoc inter nos habemus, communitatem perficit per ſpiritus vnanimitatem.

Eam verò, qua nobis inuicem obligamur, fraternitatem facit per ſuæ paternitatis charitatem: eam autem, qua ſibi obligamur, reuerentiam: ex hoc facit, quòd ſuæ paternitatis in nos tanquam in filios oſtendit auctoritatem. Sed ea, quam in ipſo habemus, confidentia cauſatur ex hoc, quòd ſuæ diuinitatis ex paternitatis benignitate habemus conſortium: illam verò, in quam nati ſumus, dignitatem accipimus per natorum ad generantem conformitatem: ex participatione autẽ profuſæ in nos paternæ naturæ & gratiæ poſtulandi accipimus quandam æquitatem: ex profluxu noſtri ab ipſo ſicut à principio naturæ & gratiæ, non alibi, quàm cum ipſo habemus commanſionem.

Noſter ergo Pater eſt per communicationem inhabitantis gratiæ. *Eze.4.* Locus ſoli mei, & locus ſcabelli pedum meorũ, vbi habito in medio filiorũ Iſraël. *2. Cor.6.* Inhabitabo in eis & inambulabo. *Pſal.75.* Factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion: pax autem eſt effectus Dei per inhabitantem gratiam.

Noſter etiam eſt per eam, quam in eo habemus communitatem factam per ſpiritus vnitatem. *Act.4.* Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. *Pſal.54.* In domo Dei ambulauimus cum conſenſu. *Pſal.67* Vnanimes habitare in domo. *Aug. in Regula.* Sit vobis cor vnum, & anima vna in Domino. *Io.17* Omnes ſint vnum, ſicut tu Pater in me, & ego in te: vt & ipſi ſint conſummati in vnum. *Ephe.4* Vnum corpus, vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veræ: vnus Dominus, vna fides, vnum Baptiſma, vnus Deus & Pater omnium, qui ſuper omnes & per omnia & in nobis omnibus.

Noſter eſt etiam per eam, qua nobis inuicem obligamur, fraternitatem, quæ fit per ſuæ paternitatis charitatem: fratres enim ſunt, qui ex vno patre ſunt nati. *Hebr.13.* Charitas fraternitatis maneat in vobis, *1. Io 3.* Nos ſcimus, quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. *Ioan.13* In hoc ergo cognoſcent omnes, quia mei eſtis Diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. *Ioan 17.* Vt dilectio, qua dilexiſti me, in ipſis ſit, & ego in ipſis. *Leuit.19* Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Ideò dicit. *glo.* quòd dicitur Pater [noſter] & non Pater meus: vt in orando fraternæ admoneamur charitatis, ſiue dilectionis.

De reuerentia autem, quam habere debemus ad ipſum, quæ fit propter paternitatis auctoritatem. *Heb.12* Patres quidem carnis noſtræ habuimus eruditores, & reuerebamur eos: nonne magis obediemus Patri ſpirituum, & viuemus? *Exo.20* Honora Patrem &c. *Malac.1.* Si ego Pater, vbi honor meus? *Exo.15.* iſte Deus meus, & honorificabo eum. Secundum LXX. Deus patris mei, & exaltabo eum. *Eccl.43.* Magnificantes Dominum exaltate eum, quantũ poteſtis: quia maior eſt omni laude.

De confidentia impetrandi, quæ reſultat ex hoc, quòd dedit ſuæ deitatis conſortium, dicitur *Heb.4.* Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam inueniamus. *1. Ioan.3.* Fiduciam habemus ad Deum, vt quicquid petierimus, impetremus. *3. Reg.2.* Pete mater mea: nec enim fas eſt me quicquam negare tibi. Per eandem rationem dicit hic Pater ad filium: quia, ſicut dicit *Chryſ.* Filius non petit niſi quod eſt ad honorem Patris: quod non facit ſeruus. Vnde filius in perſona eorum, qui verè dicunt Pater noſter: dicit *Ioan.11.* Ego ſciebam, quia ſemper me audis: qualiter eius Pater non exaudiret viſcera ſua? ſicut dicit *Chryſ.* *Osea.11.* Conuerſum eſt in me cor meum: pariter pœnitudo mea conturbata eſt: non faciam furorem meum. Si ergo ſic ſe habet ad peccantem, multò magis non auertit faciem à petente & obſequente. *Geneſ.43.* Commota ſunt viſcera Ioſeph ſuper fratre ſuo, multò magis commouentur viſcera Patris pij ſuper filiis petentibus.

De dignitate autem, in quam ab ipſo nati ſumus, vt iam non ſimus homines; ſed dij quidem (alias quidam) in carne apparentes. *Ephe.2.* Ipſius enim ſumus factura creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, vt in ipſis ambulemus. *Exo.4.* Primogenitus meus Iſraël. *Pſal 88* Ego primogenitum ponam illum excelſum præ Regibus. *1. Ioan.3.* Videte qualem charitatem dedit nobis, vt filij Dei nominemur & ſimus. *Iſa.60.* Germen plantationis meæ opus manus meæ ad glorificandum. *Ierem.31.* filius honorabilis mihi Ephraim, ſi puer delicatus

De profuſa autem gratia paternitatis in nos; poſtulandi quandam accipimus æquitatem, de qua dicitur. *3. Reg.3.* Poſtula à me quid vis, vt dem tibi. *4. Reg.2.* Poſtula quod vis, vt faciam. *Matth.7.* Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. *Luca.11.* Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris: quantò magis Pater cæleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe: iam enim ex filiatione quodammodo noſtra ſunt, quæ poſtulauimus. *1. Cor.3.* Omnia veſtra ſunt: vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei. *Io.16.* Non dico, quia ego rogabo Patrem de vobis. *Lu.15.* Fili tu ſemper mecum es: & omnia mea tua ſunt.

De commanſione autem cum ipſo, quæ debetur nobis ex hoc, quòd fluximus ex ipſius bonitate, ſicut quælibet res ſaluatur, & manet in his, à quibus procedit. *Apoc.21.* Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum illis, & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus. *Ioan.15* Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia ſine me nihil poteſtis facere. *Pſalm.64.* Beatus, quem elegiſti, & aſſumpſiſti, Domine, habitabit in atriis tuis. *Pſal.25.* Dilexi decorem domus tuæ. *Mat.17.* Bonum eſt nos hìc eſſe: ſi vis, faciamus &c *Mat.vlt.* Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. *Ezech.vlt.* Nomen ciuitatis à die illa, & deinceps Dominus ibidem *Iſa.62.* Et non vocaberis derelicta, & terra tua non vocabitur ampliùs deſolata; ſed voluntas mea in ea vocaberis, & terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in te.

Sic igitur cum noſter dicat plura ſuppoſita participantia: vnum participamus Patrem per gratiam, qua nobis ſe communicat: per communitatem ſui, qua nos adunat: per generationẽ, qua nos omnes in fratres generat: per auctoritatẽ, qua nos ſibi ſubiicit; per affectum, quo id, quod ſuum eſt, in nobis diligit: per ſimilitudinem ſuam, quam in nobis, vt dij ſimus, gignit: per ius naturæ, quo ſe nobis & ſua concedit: per conſeruationẽ & collectionẽ, qua nos conſeruans in ſe manere præcepit.

Noſter etiam dicitur ad vſum, & ad fructum: ad vſum quidem in adiutorio gratiæ: ad fructum autẽ

in

in exhibitione gloriæ:& ſic ſui vſum referimus ad ſui fructũ. Secundùm primum dicitur: Deus refugium noſtrum, virtus, & adiutor in tribulationibus: quæ inuenerunt nos nimis. Secundùm ſecundum dicitur *Iſa.* 4. quòd fructus terræ ſublimis. *Iſa. vl.* Vt ſugatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius.

Sed cùm ſic dicatur vniuſcuiuſque noſtrum, & oratio ſit pro diuerſis defectibus & ſingularibus, quia id quod petit vnus, non petit alius: videretur debere dici: pater mi, vel meus. Sed ad hoc dicendum, quòd omnia, quæ impetrantur, ex charitate dantur: & charitas duplex habet mandatum, dilectionis Dei, & proximi: & dilectio Dei importatur in nomine Patris: dilectio autem proximi oportet, quòd importetur per noſter: & ideò non poteſt dici meus. Sed ſecundum hoc peccator non poteſt dicere hanc orationem: & dicendum, quòd poteſt; quia natura eſt filius, & ſpe filius gratiæ, & ſic dicit: vel dicit in perſona Eccleſiæ, vt quidam dicunt, ſed primum melius eſt.

Qui es.

Ecce tertium, vbi notatur intentionis directio ad id, quod ſolum eſt petendum. *Pſal.* 26. Vnam petij à Domino, & hanc requiram: vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Duo autem notantur in verbo, eſſe videlicet diuinum, quod omnibus deſiderabile eſt: & verus illius eſſe locus. Primum intelligitur per hoc, quòd dicit [Qui es] Ita quòd verbum es, non ſit tertium adiacens orationis; ſed potiùs ſit alterum extremorum: vt ſit ſenſus [Qui es] id eſt, qui habes entitatem veram.

Et ſecundum hunc intellectum in eo, quod dicit [qui es] quinque notantur; ens videlicet primum, ſimplex, fontale, immutabile, perfectiſſimum. Ex primitate eſt influentiſſimum, ex ſimplicitate communiſſimum & intimum, ex fontalitate cauſaliſſimum, ex immutabilitate conſeruatiſſimum, ex perfectiſſimitate deſideratiſſimum omnium.

Primum enim influit omnibus, & à nullo influitur ei: & eſt liberalitatis & magnificentiæ profuſæ. Influit enim nullo indigens: & nullum aliorum aliquid alicui influere poteſt, niſi per hoc, quòd accipit, & habet ab ipſo: & hic Pater ſic influens meritò eſt orandus. *Iaco.* 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio, neque viciſſitudinis obumbratio: non enim mutatur, vt quandoque fluat, & quandoque non: neque viciſſitudinem donorum recipit. *Rom.* 11. Quis prius dedit ei & retribuetur ei? Eſther. 2. Largitus eſt munera iuxta magnificentiam principalem. *Eccleſiaſtici.* 24. Factus eſt mihi trames abundans, & fluuius meus ad mare appropinquauit. Infinitatem enim maris excedit influentia primi Patris. *Iſa.* 6. Videbis & afflues: & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris: fortitudo gentium venerit tibi. Hic ergo Pater, qui tale eſſe eſt, meritò orandus (aliàs adorandus eſt) quia omnibus largiter influit, nullo indigens. Primum enim eſt, vt dicit *Philoſophus.* quod influit, non ſuppoſito quodam alio, quod ſibi det influere. *Ariſto.* Cauſa primaria plus eſt influens, quàm ſecundaria.

Per ſimplicitatem autem eſt communiſſimum & intimum: quia ſicut dicit *Philoſophus.* Quantò aliquid ſimplicius eſt: tantò in pluribus inuenitur, & ſui ad plura indigetur. Et per (aliàs propter) hoc inuocatur hic Pater: vt animabus illabatur, vt dicit *Beda.* *Rom.* 10. Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum. *Mal.* 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus. *Iſa.* 49. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Hæc eſt lucerna accenſa, quæ ſub nullo modio concludi poteſt. *Iob. vndecimo.* Excelſior cœlo eſt, profundior inferno, latior terra, & mari longior. *Ephe.* 4. Super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. 3. *Reg.* 8. Cœlum & cœli cœlorum te capere non poſſunt. *Iere.* 33. Cœlum & terram ego impleo. *Act.* 17. In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus: & ſic intelligitur, quod velociter currit ſermo eius: omnia enim, & per omnia, & in omnibus, & ante omnia præueniens ſemper inuenitur. Et ſicut dicit *Dion.* proportionabiliter expandit ſe per omnes intellectuales vultus, ſicut ſol materialis per omnes vultus corporeos ſe expandit. *Iob.* 25. Super quem non ſurgit lumen eius? *Sap.* 8. Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.

De fontalitate cauſalitatatis inebriat omnia bonis ſuis, & nunquam ſiccitatem patitur, vel arefactionem, & omnibus miniſtrat virorẽ & germen, & refrigerium & ablutionem, & infuſionem. *Geneſ.* 2. Fons egrediebatur de loco voluptatis irrigans vniuerſam ſuperficiem terræ. *Pſ.* 35. Domine, apud te eſt fons vitæ: fons autem fundens vitam eſt Pater. *Ezech.* 47. Aquæ egrediebantur de templo in latus dextrum templi: quia fluxus iſte nihil habet facere cum ſiniſtra. *Pſalm.* 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, virorem miniſtrans virtutis, florem honeſtatis, fructum internæ dulcedinis. Hæc enim ſunt ex humore, quem infundit his, qui plantantur ſuper ipſum. *Ierem.* 17. Erit quaſi lignum, quod plantatum eſt iuxta aquas: & erit folium eius viride, & in tempore ſiccitatis non erit ſolicitum, nec aliquando deſinet facere fructum. In aquis autem, quas affluit, lauat ſordes, & refrigerat tentationes, aduehit diuitias, reuehit ad ortum ſui & ad patriam tendentes. *Iſa.* 66. Ecce ego declinabo in vos, ſicut flumen, pacem: & quaſi torrentem inundantem gloriam gentium, quam ſugetis.

Immutabilitatẽ fundat, & continet, & conſeruat ea, quibus ſe influit: ideò dicitur *Sap.* 3. quòd iuſtorum animæ in manu Dei ſunt: & non tanget illos tormentum malitiæ. 10. *Ioan.* Non rapiet eas quiſquam de manu Patris. 1. *Timo.* 6. Sólus habet immortalitatem. *Glo.* hoc eſt, immutabilitatem. *Pſal.* 101. Tu autem idem ipſe es: & anni tui non deficient. In hoc enim Patre, vt dicit *Aug* manet æternitas, nulla mutabilitate concuſſa. Cupientes igitur interminabilem vitam, orare debent ad hunc Patrẽ, qui eſt: quia æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio. Sicut enim. *Exo.* 15. Dominus regnabit in æternũ & vltrà: ſuum æternũ in æterno, quod filiis cõfert.

Perfectiſſimum autem eſt hoc eſſe, & ideò deſideratiſſimum: Vnde dicit *Phil.* quòd omnia appetunt eſſe diuinum, & propter illud agunt quicquid

agunt. *Agg* 2. Veniet deſideratus cunctis gentibus. Omnia enim iſtius Patris deſiderant ſuperaduentum. *Prou.* 8. Omnia deſiderabilia huic non valent comparari: eſſe enim datur ab eo, quo accepto nihil deſideratur amplius: eo quòd hoc eſt omnis naturæ bonum & optimum. *Exo.* 33. Ego oſtendam tibi omne bonum: inueniſti enim gratiam coram me. In hoc eſt gaudium plenum, vt hoc comprehendamus, vt poſſimus. *Ioan.* 16. Petite, vt gaudium veſtrum plenum ſit. *Matt.* 5. Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.

In cœlis.

Hic tangit petibilium locum, & accipiuntur in cœlo quinque, ad quæ reducuntur expoſitiones Sanctorum. Primum enim eſt cœli natura, ſecundum eſt cœli ſpecies & forma, tertium eſt cœli vſus in contemplationis gloria, quartum eſt cœli proprietas in hoc quòd eſt quies regia, quintum cœli ſimilitudo in ſignificanda Sanctorum gratia, ſextò etiam per metonymiam ſecundum Rabanum per cœlos hi, qui in cœlo ſunt, pro orante intercedentes accipiuntur.

Quinque igitur ſunt in ipſo cœlo accepta: & primum eſt cœli natura, quæ eſt nobilis, & per naturam ingenerabilis & incorruptibilis, vt probat Philoſophus. Et ideò omnes antiqui conuenerunt in hoc, quòd cœlum eſſet locus Dei, vt dicit Philoſophus, tanquam primi generatoris (alias genitoris) & datoris omnis eſſe entitatis (alias entitatis, & eſſe) eorum, quæ quocunque modo eſſe accipiunt. Vnde *Pſal.* 113. Cœlum cœli Domino; terram autem dedit filiis hominum. *Iob.* 22. Circa cardines cœli perambulat. *Ibidem.* Excelſior cœlo eſt, & ſuper verticem ſtellarum ſublimatur. Hoc igitur modo propter loci congruitatem in cœlis eſſe dicitur. *Dan.* 3. Benedictus eſt in firmamento cœli, & laudabilis & glorioſus in ſæcula.

Cœli autem ſpecies & forma eſt pulchritudo, cui nihil poteſt admiſceri fœdum: & hoc modo per cœlum pulchritudo accipitur cœleſtium donorum; quia quæcunque de terris ſunt, commiſcibilia ſunt & fœdibilia: Ita quòd *Iſa.* 64. dicit. Sicut pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Sed de cœlis & in cœlis eſt pulchritudo pura. *Eccl.* 43. Species cœli gloria ſtellarum. Et *Ibidem.* Pulchritudinem eius admirabitur oculus. Hæc enim eſt pulchritudo, quæ laudatur *Cant.* 6. Pulchra vt luna, electa vt ſol. Et *Ibidem.* 4. Tota pulchra es: & macula non eſt in te.

Vſus verò cœli eſt ad ſplendorem contemplationis in gloria: & laudem cæleſtis regis in hymnodia. Vnde de Angelis dicit Damaſcenus: In cœlis conuerſantur, & vnum opus habent, hymnis laudare Deum. Vnde. 2. *Cor.* 12. Cùm Paulus vellet exprimere modum limpidiſſimum ſuæ contemplationis, dixit quoniam raptus eſt in tertium cœlũ, hoc eſt, in contemplationis modum, qui eſt in tertio cœlo aſcendendo, hoc eſt, in altiſſima Hierarchia. *Iſa.* 6. Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum. Ibi enim ſine turbulẽtia huius mundi ſerenans apparet. *Iſa.* 18. Ego quieſcam & conſiderabo in loco meo: ſicut meridiana lux clara eſt. In cœlo enim inhabitat lucem inacceſſibilem. 1. *Timo.* 6. *Cant.* 1. Indica mihi, vbi cubes, vbi paſcas in meridie. *Eccl.* 43. In meridiano exurit terram: & refulgens radiis ſuis obcæcat oculos. Meridiana enim linea eſt vnicuique homini altior linea: & circulus cœli, quem poteſt accipere, ſiue inuenire: & ibi lumen eſt in omnipotentia ſua, totum implens orbem, & nuſquam alibi. *Pſalm.* 18. A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius: nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Quia calidum & incenſiuum eſt lumen contemplationis, vt dicit *Dionyſius.* *Eccl.* 43. Fornacem cuſtodiens in operibus ardoris. *Iſa.* 31. Dixit Dominus cuius ignis eſt in Sion, & caminus eius in Ieruſalem.

Cœlum etiam dicitur quies & ſedes regia. Vnde *ſup.* 5. Cœlum eſt thronus magni Regis. Et ibi expoſitum inuenies qualiter dicitur thronus, *Heb.* 1. *Pſal.* 44. Thronus tuus, Deus, in ſæculum ſæculi: virga directionis, virga regni tui. In cœlo enim, hoc eſt, cæleſtium vertice ſummæ reſident pulchritudines ſuæ lucis & ſuæ veritatis. *Iſa.* 66. Cœlum mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pedum meorum. Alta enim ſua inſignit pulchritudine, & infirma non derelinquit, quin aliquid ſui impertiatur in veſtigij imitatione. Hoc igitur modo cœli dicuntur cæleſtes mentes, quiete & alte ab omni ſcabellari ſubiectione in cœli pulchritudines veritatis æternæ eleuatæ. Et ideò *Philoſop.* dicit quòd intellectus eſt locus ſpecierum intelligibilium: non enim ſunt in eo ſicut in materia: quia ſic diſtinguerent & denominarent eum: & habens vnam non poſſet habere aliam. Nunc autem ſunt in ipſo vbique & ſemper ſicut in loco, & non denominant ipſum: nec vna impedit aliam, cùm intellectus ſit locus communis omnium. Et ſicut generans locum dat ei, quod generat: ita intellectus agens generando veritates rerum, & locum dat eis vbi ſint, & in quo fiant, & ad quem moueantur ſuo modo motus in intellectu. Et hoc modo veritas & lux prima ſedem habet mentes cæleſtes: quia ſicut dicitur *Sap.* 7. Anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ.

Cœlum etiam habet ſimilitudinem quandam in ſignificanda ſanctorum gratia: quia cœli alti ſunt, ſicut Sancti per deſiderium. *Pſal.* 63. Accedet homo ad cor altum &c. *Iſa.* 55. Sicut exaltantur cœli à terra: ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris &c. Stellati ſunt ſicut Sancti; præferunt ſtellas virtutum. *Phil.* 2. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo. *Dan.* 12. Qui docti ſunt, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & lucent ſicut Sancti per ſapientiam. *Sap.* 7. Hæc eſt ſpecioſior ſole & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum luci comparata &c. Tonant laude (aliàs laudem) hymnorum, & pluunt lacrymis deuotionis. *Iob.* 38. Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum: aut viam ſonantis tonitrui? Rorant autem pinguedine deuotionis. *Oſea.* 14. Ero quaſi ros: & Iſraël germinabit quaſi lilium. *Geneſ.* 27. Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam.

De hoc autem, quòd dicit Rabanus per cœlum accipi Sanctos in cœlo contentos: vt habeat orans intercesſores. *Hebræor.* 9. Non enim in manufactis Sanctis introiuit IESVS exemplaria verorum; ſed in ipſum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Hinc eſt quòd dicitur: Lætentur cœli, quando cæleſtes lætantur obtinendo nobis gratiam à Deo. *Iob.* 5. Voca, ſi eſt, qui tibi reſpondeat: & ad

ad aliquem Sanctorum conuertere. Sicut enim obſtupeſcunt in malis noſtris: ita etiam iuuant ad bona noſtra, & gaudent, quando obtinemus ea. *Iere.* 2. Obſtupeſcite cœli ſuper hoc: & portæ eius deſolamini vehementer. Duo mala fecit meus populus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, continere non valentes aquas.

Reſumentes igitur, quæ de cœlis dicta ſunt [in cœlis] eſt [pater] hoc eſt, in cæleſtibus locis & ſanctis refulgens, per incorruptionis æternitatem, per decoris puriſſimi & ſpiritualis gloriam, per continentiam ſpiritualium, & altarum (in quibus totus quieſcit intellectus) veritatum, & delectationum, & contemplationum: per ſplendoris ſpiritualis in luce inacceſſibili vſum & laudum hymnodiam: per omnis virtutis excellentiam: per Sanctorum cæleſtium frequentiam. *Dan.* 7. Millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei. In his omnia noſtra continentur petibilia, quæcunque à Patre petere habemus.

Sed incidit quæſtio, quare non dicit: Pater noſter, qui es in cœlo: ſicut, qui es in cœlis? Et ad hoc dicendum, quòd cœli hic vocantur continentiæ intellectualium & inuiſibilium creaturarum, quæ ſunt Sancti & Sanctorum ſplendores in gratia & gloria. Et quia hæ continentiæ ſunt in tribus hierarchiis, & ter trinis ordinibus: & ſecundum illas continentias ſunt etiam noſtræ ſortes & gratiæ & gloriæ in cœlis; ideò meliùs dicitur [in cœlis] quàm in cœlo. Quia ſicut dicitur. *Deut.* 32. Statuit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Et quidam indigent & petunt, qui (aliàs quæ) ſunt in cœlo inferiori: quidam autem ea, quæ ſunt in medio: & quidam quæ ſunt in ſummo (aliàs ſupremo) & licet Pater noſter in cœlo ſit Trinitatis per ſuæ maieſtatis ambitum & condecentiſſima, tamen in omnibus eſt cœlis per hoc, quòd eſt cauſa & obiectum beatitudinis omnium. *Iob.* 25. Nunquid eſt numerus militum eius: & ſupra quem non ſurget lumen eius?

Reſumamus igitur ab initio & determinemus ſermonem dicentes, quod hic ſenſus eſt. Pater noſter, qui es [in cœlis] hoc eſt, in cæleſtibus verè es ſecundum omnem primi entis proprietatem. Ens enim in omnibus (alias ante omnia) eſt primum, & ante ens nihil poteſt intelligi. Sed quæcunque ſunt, poſt ipſum intelliguntur. Et ideò eſt nomen Patris primi, qui principium eſt totius diuinitatis, & omnium, quę ſunt. *Exo.* 3. Hæc dices filiis Iſrael: Qui eſt, miſit me ad vos [Pater] igitur eſt in eſſe ſpirituali, ſemẽ dans gratiæ, ad quod trahit omnia noſtra, intellectum, affectum, liberum arbitrium per amorem, & tractum diſtinguit. Quia aliter pes ſtaret in capite, & oculus in manu, & eſſet cõfuſio in membris ſpiritualibus noſtræ naturæ. Diſtinctum format in figura diuina, & viuificat, & corroborat virtute, educit ad opera, educat edulio ſuæ alimoniæ, erudiẽdo cõuertit ab errore, & ditat hęreditate [noſter] autẽ eſt per hoc, quòd de ſuo dat, vt noſter ſit, nobis communicat: Et per hoc, quòd idem multis dat, nos communes in ſuo, & ſimiles facit: per modum autẽ dandi efficimur fratres: per hoc, quòd ſuũ in nos, ſequitur eius effectus generans confidentiam: & quia de ſuo habemus, iuris cuiuſdam ad ſua accipienda generatur æquitas: & per hoc, quòd ipſe dat, & nos accipimus, noſtra ad ipſum reuerentia: & quia de ſuo dedit, & ſuum vbicunque ſit, ſecum manere debet, domus ſuæ acquirimus cohabitationem: & in omnibus his verè eſt [noſter] quia pronomen hic plures dicit in vna re poſſeſſa participantes, ex cuius participio omnia cauſantur, quæ dicta ſunt. Sic igitur dicitur [Pater noſter, qui es in cœlis]

Sanctificetur nomen tuum.

Hic ponuntur petitiones, quæ ſecundum omnes Expoſitores (alias Doctores) ſunt ſeptem: quarum quatuor primæ pro adipiſcendis bonis: tres autem vltimæ ſunt deprecationes pro amouendis malis. Illæ autem, quæ ſunt pro adipiſcendis bonis diuinis, aut ſunt de bono diuino adipiſcendo, ſecundum quod pertinet ad vitam diuinam; aut ſunt de bono conſeruante & ſuſtentante, aut confortante nos in illo. Et de bono quidem pertinente ad vitam diuinam ſunt tres primæ: de conſeruante autem nos in illo & ſuſtentante & confortante eſt quarta: quæ petit edulium, ſiue viaticum ad ſuſtentationem & confortationem. Tres autem primæ multiplicantur ſecundum ea quæ exiguntur ad vitam diuinam & perfectam: hæc enim ſunt tria, eſſe videlicet diuinum in nobis perfectum & completum, poſſe & ordinatum agere. Ad eſſe autem petitur ſanctificatio nominis, ad poſſe autem aduentus regni, & ad agere perfectio diuinæ voluntatis in terra, ſicut fit in cœlo. Et ideò ſicut dicit *Aug.* Prima regitur ſpiritu ſapientiæ, qui eſt ſapor diuinus ex eſſe diuino in nobis: & perficitur pacificatione cordis, quando illi eſſe diuino nihil in nobis repugnat. Secunda autem regitur ſpiritu intellectus, qui regnum Dei mentis illuſtratione declarat; & perficitur munditia cordis, quæ ſcandala de regno Dei eliminat: tertia autem regitur ſpiritu conſilij, qui agenda ſecundum Dei voluntatem perſuadet; & perficitur miſericordia, quę incipit à ſeipſa, miſeriam omnis inordinati actus propellente: quarta autem regitur ſpiritu fortitudinis, ſpiritu ad portanda onera confortante cum cibo ſumpto; & perficitur eſurie & ſiti iuſtitiæ, quæ magis in eſſe diuino ſuſtentat, quàm panis, quem quotidie ſumimus. Tres autem vltimæ ſunt de amouendis malis: quæ mala aut tranſierunt actu & remanent reatu, & de his amouendis eſt quinta: aut ſunt imminentia per cauſam, & futura per actum, & de his amouendis eſt: ſexta aut ſunt imminentia per cauſam & actum, & de his amouendis eſt vltima. Et ideò dicit *Aug.* quòd quinta regitur ſpiritu ſcientiæ, qui docet bene conuerſari & oſtendit quæ ſunt debita, quibus tenemur; & perficitur luctu, qui lauat delicta commiſſa: ſexta autem regitur pietate cultus Dei, qui (aliàs quæ) vitat tentamenta, ne inducatur; & perficitur mitiſtate Chriſti, quę (aliàs qui) non permittit prouocari à tentatore ad inducendum in tentationem: ſeptima autẽ regitur ſpiritu timoris, qui retrahit à malo; & perficitur paupertatẽ ſpiritus in omnibus tẽporalibus humiliter ſe ſentiente inſufficientem, dicendo: quoniam ſufficientia ſua ex ipſo Deo eſt. Et ſic petitionibus dona ſpiritus impetrantur, & donis virtutes & perfectiones beatitudinũ acquiruntur: Et hæc eſt ſententia gloſ. *Aug.* Nunc autem reſtat de ſingulis ſecundũ inductam diuiſionẽ exequi petitionibus [Sanctificetur nomen tuum] Ex quo iſta petitio dirigitur ad Patrem, nomen

quod petitur in ea ſanctificari, nomen eſt Patris: eſt autem nomen duplex, perſonæ & naturæ. Perſonæ nomen eſt, quod perſonam quancunque demonſtrat in eſſe perſonali diſtincto, ſiue illa perſona ſit diuina, ſiue humana, ſiue angelica: & hoc nomen non eſt communicabile alicui, ſicut nec ipſa diſcretio perſonalis, à qua imponitur: & hoc vocatur nomen proprium vni ſoli conueniens: & in hoc nomine non communicant generans & genitus, nec communicare poſſunt propter cauſam inductam. Eſt autem nomen naturæ ſub qua fit perſonalis diſcretio: & hoc eſt nomen communicabile illis, quibus datur natura per modum, quo datur eis: & hoc dicitur *Geneſ.* 5. Quòd maſculum & fœminam creauit eos, & vocauit nomen eorum Adam, hoc eſt, homo: quòd (alias quia) Adam, homo interpretatur. Sicut enim mulier naturam de viro accepit: ita accepit & naturæ nomen, & rationem. Et ita in diuinis. Sic dicitur *Philippenſ. ſecundo.* Dedit illi nomen ſuper omne nomen; vt in nomine IESV omne genu flectatur. Pater enim gignendo filium dat ei naturam diuinam, & per conſequens dat ei nomen naturæ & rationem, quòd verè Deus dicatur & ſit: & ex hoc habet, quòd non rapinam ſe arbitratur æqualem Deo, & quòd non blaſphemat, cum dicit ſe Deum, & quòd in nomine illo omne genu flectendum eſt ei ſicut Patri, & quòd non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat eos ſaluos fieri niſi illud *Act.* 4. Sic ergo etiam dicitur (quoad naturam patris, quæ nobis in generatione ſpirituali confertur ad eſſe diuinum) patris nomen nobis datum. *Ioan.* 10. Illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui ſcriptura: ſermo enim Dei eſt: ſermo de communicatione Dei, qui (aliàs quæ) eſt nota, quam facit natura communicata: ſicut omnis res a natura ſua denominatur & determinatur: & hæc ſcriptura nullo modo ſolui poteſt, quia realiter inſcripta eſt, & inſcribitur continuè omnibus. Hoc igitur eſt [Nomen tuum] O Pater, qui es in cœlis.

Huic nomini ſtatim in ipſo fieri ante ſanctificationem octo conueniunt, quæ ſunt proprij huius nominis effectus, quorum primum eſt, rem notare & declarare, cui datur: ſecundum eſt ſuper rem eſſe, cui datur: Tertium eſt hoc nomen non imponi, ſed dari: quartum eſt hoc nomen innouare eum, cui datur: ſextum eſt hoc nomen habere alietatem & differentiam ad alia quæcunque nomina; ſeptimum eſt hoc nomine conſequi benedictionem: octauum eſt hoc nomen facere communionē inter omnes ab vno patre genitos. Hæc autem planè inſcripta inueniuntur, & ratione demonſtrantur, & ipſa re etiam à parum ſcientibus denotantur. Cum enim nomen dicatur quaſi notamen, niſi cadat à ſignificatione, quam importat: oportet quòd notando declaret rem, cui datur: & ideò dicitur ſuperſcribi eis, quibus datur, vt in ipſo nomine, ſicut in ſcriptura legatur notitia eorum. Sic enim ſcribuntur in libro vitæ. *Malach.* 3. Scriptus eſt liber momenti. *Apoc.* 3. Scribam ſuper eum nomen meum, & nomen ciuitatis nouæ Ieruſalem. Et *ibidem ante* Nō delebo nomina eorum de libro vitæ, hoc eſt ſignaculum profundatum ſuper nos, quo declaramur eſſe Dei. Propter quod nomen Domini fuit in lamina pendente in fronte Pontificis *Exo* 28. *Apoc.* 7 Seruos Dei noſtri ſignemus in frontibus eorum. Et ibidem. Vidi numerum ſignatorum centum quadraginta quatuor millia ſignati ex omni tribu filiorum Iſrael. Sicut dicitur *Exo.* 33. Teipſum noui ex nomine: inueniſti enim gratiam coram me.

Declarans autem rem eſt ſuper rem: & ideò inuocatur in eos, quibus datur. Semper enim eminet, & exaltat, & deprimi non poteſt, ſed ſi deprimere aliquis conetur, nomen deletur: & tunc dicitur nomen eorum deleri de libro vitæ. *Iere.* 14. Tu autem in nobis es, Domine, & nomen tuum inuocatum eſt ſuper nos: ne derelinquas nos Domine. Et quando inuocatur hoc nomen, in nos vocatur: & cum fortius ſit omnibus, tunc nos ad ſe trahit fortiter, & vnit ſibi *Pſal.* 88. In lumine vultus tui ambulabunt: & in nomine tuo exultabunt tota die. *Pſal.* 74. Confitebimur tibi Deus, confitebimur: & inuocabimus nomen tuum. *Pſal.* 115. Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Hæc exaltatio notatur *Apoc.* 3. Vbi dicitur. Scribam ſuper eum nomen.

Sic autem ſupereminens, & non depreſſum non poteſt imponi, ſed dari: ſicut & omne nomen naturæ datur, & non imponitur. Et hoc ſignificatur *ſup.* 1. Vbi dicitur, vocabis nomen eius IESVS. Et glo. dicit: non impones. Vnde *Phil.* 2. dicitur. Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Homo autem imponit nomina; Deus autem & natura dant ea. *Iſa.* 56. Nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit. *Act.* 4. Non eſt aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri: & hoc eſt glorioſum. Si enim falſa hominum opinio imponeret, ſæpius ſine cauſa nominis nomen haberetur: nunc autem quando datur, ſemper datur cum cauſa: & ſic nunquam eſt vacuum nomen. *Apoc.* 3. Nomen habes, quòd viuas, & mortuus es.

Datum autem bono & optimo ſemper eſt coniunctum: cauſa enim nominis eſt optimi collatio, quo nihil melius excogitari poteſt, & quod ſolum per ſubſtantiam eſt bonum, *Lu.* 18. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Hoc ſignificatur *Iac.* 2. vbi loquitur de infandis & malignis diuitibus, qui hoc nomē perſequuntur dicens: Ipſi blaſphemant bonum nomē, quod inuocatum eſt ſuper nos. *Iſa.* 56 Dabo eis nomen melius a filiis & filiabus. *Eccl.* 41. Curam habe de bono nomine. *Iſa.* 26. Nomen tuum & memoriale in deſiderio animæ: non enim in deſiderio animæ eſt niſi bonum. Dicit enim Philoſophus, quòd bonum eſt quod omnia optant (aliàs appetunt) Vnde *Eccleſiaſticus* poſtquā dixit: Curā habe de bono nomine, addidit: hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille theſauri magni & pretioſi.

Sic autē bono coniunctum ſemper nouum eſt, & innouat. *Iſa.* 62. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit: nouum enim eſt, quod principio eſt coniunctum, & vicinat ipſi. Et hoc ſemper facit nomen iſtud. *Apoc* 2. Vincenti dabo manna abſconditum, & dabo ei calculum lucidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Manna eſt dulcedo eſſe diuini, quod datur per gratiam filiis: quia ille eſt panis filiorum. Calculus autem candidus eſt ſolidum & candens æternæ veritatis, quæ cognitioni imprimitur: & in hoc eſt nomen

men nouum datum, quod vetuſtatem, in qua nati fuimus repellit. *Ap.*3 Dabo ei nomen nouum. Hoc enim modo *Eccl.*36. innouat in nobis ſui nominis ſigna, & immutat mirabilia. Hoc modo Rex, qui ſedet in throno *Apo* 21. dixit: Ecce noua facio omnia.

Hoc autem modo innouando diſtinguit, & differre dat ab omnibus in vetuſtate ambulantibus. *Gen.* 32. Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum; ſed Iſraël. *Gen.*17. Mutatur nomen Abram & Sarai, quando ſignum dedit circumciſionis, quod ab aliis diſtinguebat. *Iſa.*65. Vocabit ſeruos ſuos nomine alio. Vnde *Io.*6. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus *Matth* 16. Tu es petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Iuſtum enim eſt, vt qui aliam & meliorem habent cauſam nominis, quòd non in nomine antiquitatis, ſed in nomine differenti vocentur. Diſtinguuntur ergo per nomen ab infandis hominibus. *Iſa* 49. De ventre matris meæ recordatus eſt nominis mei.

Sic ergo diſtinguendo cauſam dat benedictionem his, quibus conuenit; & maledictionem his, quibus non conuenit, ſed ab eis diſtinguit *Iſa.* 65. Vocabit ſeruos ſuos nomine alio, in quo qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in Deo Amen. *Gen.*22 In nomine tuo benedicentur omnes gentes, hoc eſt, omnes gentes, quæ ſunt in nomine tuo, tibi datæ à Patre cæleſti: quia nomen eſt cauſa benedictionis. Vnde *Pſalm.*128. Non dixerunt, qui præteribant, hoc nomen, ſupple. Benedictio Domini ſuper vos: benediximus vobis in nomine Domini. *Tob.*3. Benedictum eſt nomen tuum, Deus patrum noſtrorum. *Iob.*1. Sit nomen Domini benedictum *Pſal.*112. Sit nomen Domini benedictum ex hoc, nunc, & vſque in ſæculum.

Sic autem benedictionem conferens, communionem Sanctorum omnium cum vno Patre Deo genitorum facit: vt ſicut in vniuocis eſt nomen vnum; ita ſit & virtus nominis omnia bona communicans eiuſdem nominis: & hoc eſt oleum effuſum huius nominis *Cant.*1. quod vidua Eccleſia, in omnia vaſa domus ſuæ, & mutuata ab aliis infudit. 4. *Reg.*4. Et ſe communicando commune meritum Sanctorum de creditoribus dæmonibus liberauit, cui proprium meritum non ſuffecit. Hæc eſt vnctio de qua *Pſalm.*32. dicit, quòd à capite vſque ad barbam, & in oram veſtimenti diſtillans deſcendit, dum nullum relinquit, quem non penetret communicatio ſanctæ charitatis. Hoc eſt igitur nomen ſecundum proprios nominis effectus.

Eſt autem [ô pater] hoc [nomen tuum] quia ſemper diuinum, & à nullo, niſi à te datum, & ab eo ſemper agnitum; & quia diuinum, igitur venerandum & adorandum. *Pſalm.*62. In nomine tuo leuabo manus meas. *Pſalm.*105. Confiteamur nomini ſancto tuo, & gloriemur in laude tua: ab eo datum. *Iſa.*45. Vocaui te nomine tuo. *Ioan.*17. Pater, ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos, hoc eſt, quos in nomine tuo, à te illis dato, dediſti mihi, qui expreſſi nomen tuum, quod à te accepi per generationem: & hoc eſt ab eo cognitum & vocatum. *Iſa.*40. Qui ordinat in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat. *Ioan.*10. Proprias oues vocat nominatim. *Exo.* 31. Vocaui ex nomine Beſeleel filium Vri. Beſeleel vmbraculum diuinum interpretatur, & ſignificat Sanctos in vmbra alarum Dei ſperantes. Hi ſunt filij Vri, hoc eſt, ignis per incendium diuini ignis, qui micat in eis: quia *Hebr.* 12. Deus noſter ignis conſumens eſt; vnde græcè dicitur Achi, quod eſt ardere: ſic ergo eſt tuum [Sanctificetur, ô pater, hoc nomen tuum] Quod enim ſanctum eſt, ſanctificetur adhuc, quadrupliciter ſanctificando, per emundationem, per clarificationem, per magnificationem; per mirificationem: ſicut è contra per malos polluitur, obſcuratur, minoratur, & blaſphematur. Per emundationem ſanctificatur à contagione delictorum: per clarificationem ab offuſcatione affectus terreni: per magnificationem ab infirmitate naturali: per mirificationem per hoc, quòd in mirabilibus accipiat aſſimilationem Dei. Hæc enim quatuor dicit ſanctitas.

Dicit enim *Dionyſius in libro de di. no. in ca. de Sancto Sanctorum*, quòd ſanctitas eſt ab omni inquinamento libera & perfecta, & omnino immaculara munditia: & quoad hoc eſt ſanctificatio prima. Dicitur etiam ſanctum latinè idem, quod agios græcè: & hoc eſt idem, quod ſine terra, ſiue depuratio ab offuſcatione terrena: & quoad hoc eſt ſanctificatio ſecunda. Sanctum etiam idem eſt, quod firmum; & tunc idem eſt ſanctificatum, quod in magnis, & ad magna confirmatum, & ſuper omnia vincit: & quo ad hoc eſt ſanctificatio tertia. *Ariſtoteles* etiam *in li. de ſpeciebus & operibus virtutum* dicit, quòd ſanctitas eſt ſciētia faciens fideles & ſeruantes quæ ad Deū iuſta: & illa eſt mirabilis ſanctitas per hoc, quòd eſt ſcientia primæ veritati inhærens, admirabiles delectationes habens, puras & firmas: & quoad hoc eſt ſanctificatio quarta.

De prima harum ſanctificationum eſt deſtructio peccati, & contagionis relictæ ex maculis peccatorum omnium & perfecta, & perpetua obliuio: & rememorationis delectantium malè deletio, ita quòd nec in actu, nec in reatu, nec in reliquiis, nec in concupiſcentia remaneat: & de hoc dicitur *Iſa.*14. Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem & germen, dicit Dominus. Et *Infra*: Et ſcopabo eam ſcopa terens, dicit Dominus exercituum. Nomen enim Babylonis eſt in actu, qui habet nomen confuſionis immundæ; Reliquiæ autem peccatorum ſunt relicta eorum, & illæ ſunt reatus: progenies autem eſt id, quod nos reliquias vocamus, quæ ſunt effectus peccatorum, ſicut fœditas cogitationum, immunditia cordis, & huiuſmodi. Germen autem eſt in concupiſcentia: & hæc omnia perduntur per munditiam ſanctitatis. Et quoad perpetuam peccati obliuionem ſcopatur diſciplinis & exercitiis bonis, & teritur vſu virtutis, donec ad munditiam perfectam reducatur. *Hebr.* 12. Pacem ſequimini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum 1. *Theſ.*4. Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra, vt ſciat vnuſquiſque poſſidere ſuum vas in ſanctificatione, & honore; non in paſſione deſiderij, ſicut & gentes, quæ ignorant Deum.

Secunda ſanctificatio perficitur ex tribus, ex purgatione videlicet terreni amoris, vel affectus: ex purgatione imaginationis terrenæ, & ex purgatione terrenæ rationis: & hæc ſignificatio ſi-

gnificatur *Exod.* 19. Sanctifica populum hodie & cras, & ſint parati in diem tertium: hodie enim ſanctificatur, quando poſt caliginem terreni affectus lux ſurgit in ſereno cordis: cras iterum quando excluduntur phantaſiæ & imagines terrenorum, & tunc præparati ſunt in lucem tertiam (aliàs diem tertium) quando omninò abiiciuntur phantaſiæ mundanarum rationum & cogitationum. *Iere.*2. Sanctus Iſraël Domino primitiæ frugum eius. Quia dimiſſis his, tunc primò anima Deo primitias offert, emundata à contagione terrenorum. *Iſa.*58. Vocaberis ſabbatum delicatum, & ſanctum Domini glorioſum, quando ſcilicet nihil adhæret terrenæ contagionis.

Tertia ſanctitas perficitur confirmatione boni, ſicut dicitur in *Pſalm.*67. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis: à templo ſancto tuo, quod eſt in Ieruſalem *Eccl.*24. In plenitudine Sanctorum detentio mea, hoc eſt, in plenitudine ſanctitatis *Hebr* 11. Sancti per fidem vicerunt regna: operati ſunt iuſtitiam &c. *Hebr.* 8. Melioris teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt, hoc eſt, confirmatum.

De quarta dicit *Pſalm.*64. Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. Templum eſt apparitio, quod patet in compoſitione contemplor. Quod ſicut phanum dicitur a phanos, quod eſt apparitio: ita & templum a templor, ſiue contemplor, quod eſt viſio per intellectum: & hoc admirabile eſt altitudine: quia ex tali annuntiatione altiſſimorum & tunc, & nunc, philoſophari inceptum eſt, vt dicit *Ariſtot.* *Dan.*3. Benedictus es in templo ſancto gloriæ tuæ. Et *Ibidem.* Benedictum nomen gloriæ tuæ, quod eſt ſanctum. *Exod.*15 Quis ſimilis tui in fortibus, Domine? Quis ſimilis tui? magnificus in ſanctitate. 1. *Reg.* 2. Non eſt ſanctus, vt eſt Dominus. & non eſt fortis, ſicut eſt Deus noſter: & tangit duas ſanctitates ſimul. *Iſa* 6. Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus ſabaoth: hoc dicitur de tribus primis modis ſanctitatis: Et de quarta additur: Plena eſt omnis terra gloria tua. *Ioan.*17. Sanctifica nos in veritate: ſermo tuus veritas eſt. Dicit enim *Dionyſius* quòd fides eſt collocans credentes in veritate, & veritatem in ipſis credentibus. Et ideò verum eſt, quod dicit *Ariſt.* quòd admirabiles primæ veritatis Philoſophia habet delectationes firmitate & puritate. Hæc enim veritas omnino pura eſt, cùm ſit ſimpliciſſima: omnino firma, cùm omnis veritatis ſit cauſa: omnino mirabilis, cum ſit omnium altiſſima.

Prima harum ſanctificationum præparatio eſt ad ſecundam: & ſecunda diſpoſitio eſt ad tertiam: tertia autem omnino neceſſaria eſt ad quartam. & tunc impletur, quod dicitur *Sap.*7. Per nationes in animas ſanctas ſe transfert: amicos Dei Prophetas conſtituit. Per primam fit propriè ſanctificatio nominis, ſiue munditia: vt ſe in nobis ſigillare poſſit *Gen.* 17. Sanctificetur in vobis omne maſculinum: & erit ſignum inter me & ſemen veſtrum: & hæc ſanctificatio eſt a putredine concupiſcentiæ carnalis. Secunda autem clarificat à puluere & caligine terrenorum. *Ioan.* 17. Pater, venit hora: clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Hoc enim dicit filius de membris clarificandis à caligine terrenorum. Tertia autem magnificentia perficitur virtutum, quando ipſæ virtutes emundant ſe ab infirmis quibuſlibet, & efficiuntur heroicæ vel heriles, non dignatæ ad parua reſpicere. *Ro.*8. Quos iuſtificauit, illos, & magnificauit. Quarta autem perficitur æternæ ſanctitatis illuſtratione, quæ ſplendet a Sancto Sanctorum. *Sap* 10. Oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam Sanctorum, & honeſtauit illum in laboribus ſuis, & compleuit labores illius.

His ergo quatuor ſanctificationibus quatuor ſunt contraria, quæ Dominus conqueritur, ſcilicet, pollutio nominis, offuſcatio, minoratio, & blaſphemia. Polluunt enim nomen Dei, quod inuocatum eſt ſuper eos, qui carnalibus ſubiacent concupiſcentiis: offuſcant, qui terrenis ſupponuntur pretiis; ſed minorant qui detinentur actibus infirmis; ſed blaſphemant qui relicto nomine, ſurdis & mutis inhærent idolis, non quidem illis, quæ antiquitas vocauit idola lignea, vel lapidea; ſed eis, quæ quilibet per amorem veneratur, & fingit prò Deo. De primo dicitur *Ezech.*36. Nomen enim ſanctum meum polluiſtis in gentibus. De ſecundo dicitur *Thren.*4. Quomodo obſcuratum eſt aurum: mutatus eſt color optimus; diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum. Aurum enim ſplendor eſt deitatis in filiis gratiæ, qui nomen habent Patris in eſſe diuino ſecundum gratiam. Color optimus eſt color ſpiritualis verus (alias luminis) qui mutatur in fuliginem auaritiæ. Sicut & aurum obſcuratur per caliginoſum amorem terrenorum; & tunc lapides ſanctuarij calculi veritatis, in quibus ſcriptum fuit nomen nouum, proiiciuntur & ſparguntur in compitis platearum, vbi terrenis lucris inhiatur. De tertio improperatur Moyſi & Aaron *Num.*20. Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filiis Iſraël, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis. Hoc enim comminatus eſt eis: quia infirmitate humana tentati in magnis: non enim magnum oſtenderunt, ſed minorauerunt nomen eius coram populo. De quarto dicitur *Iſa.*52. Tantummodo tota die nomen meum blaſphematur inter gentes. Blaſphemia enim eſt, quando honor diuinus ad res mutas, quæ iuuare non poſſunt, transfertur.

His habitis, quædam quæruntur in litera, antequam procedamus vlterius, de nominis ſanctificatione: Et ſunt duo, quorum vnum eſt, quare imperſonaliter dicit, ſanctificetur: & non dicit: Pater noſter ſanctifica nomen tuum; cùm tamen ipſe ſit ſanctificationis perfector? aut dixiſſet: Da nobis ſanctificare nomen tuum? Secundum eſt, quare dicitur [Sanctificetur] ac ſi continuo ſanctificandum ſit: & non ſit peruenire ad terminum ſanctificationis?

Et ad primum horum dicendum, quòd imperſonaliter ponit ideò, quòd licet Deus ſit auctor ſanctificationis, tamen non ſit ſine nobis cooperantibus, & etiam ſine adiutorio Angelorum: Et ideò ad certam perſonam referri non poteſt, propter quod imperſonaliter pronunciat. Ad aliud dicendum, quòd ſicut qui in ſordibus eſt, ſordeſcit adhuc: *Apoc.*22. Ita nullus adeò ſanctus eſt, quin inueniat, quo creſcat adhuc accedendo ad ſancta ſanctorum. Et hoc notatur *Leu.*19. & 20, vbi

vbi dicit: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum, qui ſanctifico vos, Q. d. Ego ſanctitatis formam exhibeo, ad quam continuè creſcatis. *Pſalm.* 76. Dixi, nunc cæpi: hæc mutatio dexteræ Excelſi. *Eccl.* 18. Cum conſummauerit homo tunc incipiet. Et ita continuè oramus ſanctificari. *Hebr.* 10. Accedamus ad eum in vero corde & plenitudine fidei: aſperſi corda à conſcientia mala: & abluti corpus aquâ mundâ. Sic ergo ab omni immunditia ſegregatum nomen ſanctificatur, ſicut dicitur *Hebr.* 7. Sanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus. Hic enim tanguntur ea, quæ dicta ſunt, licet non eodem ordine: quia per impollutum tangit munditiam à peccati contagione: per ſegregatum autem à peccatoribus & innocentem tangit clarificatum à terrenorum offuſcatione: per ſanctum autem magnificẽtiam in virtutis confirmatione: & per excelſiorem cælis factum mirificum in diuinæ veritatis contemplatione.

Redit autem adhuc ex prædictis orta quæſtio: nomen enim, quod ſanctificatur, eſt naturæ Patris nomen, quod participamus, quando dat nobis filios Dei eſſe, dando nobis ſui participium per inhabitantem gratiam. Quid ergo fiet de aliis nominibus, ſicut quo Chriſtiani à Chriſto dicimur, & de multis aliis nominibus?

Et dicendum ad hoc, quòd omnibus illis nominibus primum fundamentum eſt illud nomen diuinum, quod ex hoc, quòd filij Patris ſumus, participamus. Ex hoc enim participamus vnctionem Spiritus ſancti, qua Chriſtiani dicimur: & effectum omnium aliorum participamus nominum: & ideò iſto ſanctificato, omnia alia participamus. Et hoc eſt nomen, de quo dicitur 1. *Ioan.* 3. Videte qualem charitatem dedit nobis Deus Pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus. In hoc autem, quòd filij Dei ſumus, ſcimus, quòd per ſpiritum adoptionis, & per paternæ claritatis participationem ſimiles ei erimus, etſi non æquales. 1. *Ioan.* 3. Nunc filij Dei ſumus, nondum apparuit, quid erimus: ſcimus autem, quoniam cùm apparuerit, hoc videlicet, quòd ſimiles ei erimus, & videbimus eum, ſicuti eſt. Quando autem remouetur peccati pollutio, terrenorum contagio, fragilitatis defectus, & prouehimur ad veritatis fulgorem: tunc apparet nomen filiationis in nobis, & tunc reſplendet ſuper nos Deus Pater in pleno lumine pulchrorum & verorum bonorum æternorum. Vt tunc in nobis egrediatur vt ſplendor iuſtus noſter, & Saluator noſter velut lampas accendatur: Vt ipſe quidem Deus Trinitas Pater noſter, qui verè eſt, ſit in nobis lux candens & intellectuale animæ noſtræ ſicut ſerena dies ex lumine, quod fulget Patris maieſtate: Et ipſa animæ ſubſtantia ſit ſicut ſedes confirmata, in qua reſident omnes pulchritudines contemplationis & veritatis & bonitatis diuinæ. Et tunc lux Dei increata fulget in nobis, à quo influitur nobis lumen ſpirituale, ſicut lumen diei in aërem finit à ſole: & ex hoc fiunt & demonſtrantur noſtro intellectui pulchritudines veritatis, ſicut dicitur *Rom.* 8 quòd creatura, quæ eſt homo, liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei: & tunc verè filij Dei naturale nomen deitatis participatiuè per gratiam accipientes apparemus: & tunc ſcimus illud, quod dicitur *Act.* 4. Quòd non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat eos ſaluos fieri, ſicut dicitur *Iſa.* 57. Dominus excelſus & ſublimis habitans æternitatem: & ſanctum nomen eius in excelſo & in ſancto habitans. Et tunc dicimus, quia fecit nobis magna, qui potens eſt: & ſanctum nomen eius. Tunc enim non quærimus nomen eius: quia ipſum eſt mirabile. *Geneſ.* 32. Scimus enim tunc quòd à Domino factum eſt iſtud: & eſt mirabile in oculis noſtris: quando gloria vultus Patris ſic manifeſtatur in vultibus filiorum, & cor efficitur aula ſummi Patris, & veſtibulum æterni luminis: & ipſa mens noſtra thronus omnis diuinæ pulchritudinis: & notamen nobis impreſſum reſplendet ad vultum imprimentis: & quantum præualet, reſpondet imitando ipſa forma pulchritudinis, dicens, quòd imago hæc & ſuperſcriptio ſummi eſt Imperatoris, per Spiritum ſuum nos in filios adoptantis. Hoc eſt igitur, quod dicitur [Sanctificetur nomen tuum] ſecundum literalem intellectum.

Adueniat regnum tuum.

Sicut ad eſſe filiorum Dei pertinet præinducta petitio: Ita ad poteſtatem perfectam eorundem pertinet iſta, quæ hoc ſecundo loco inducitur: ſunt autem tria in ea notanda ad hoc, quòd bene intentio eius intelligatur: quorum primum eſt, quid ſit regnum, quod hîc ponitur (aliàs petitur.) Secundum qualiter hoc ſit Dei Patris regnum, ad quem petitio dirigitur: tertium autem, qualiter petitur, & vnde aduenire.

Ad intellectum primi inter hæc notandum, quòd ſicut tradit *Plato in democraticis.* Regnum nihil aliud eſt, niſi completa in vno poteſtas & dominatus, iuſtitia animata, legibus ordinata, vrbanitatibus ſicut partibus determinata, armorum ſtrenuitate roborata, ciuilitates optimas gubernans, & bonis exterioribus, ſiue copiis organicis (alias organice) ſubſeruientibus, quantum ſufficit, ſuperabundans. Et intellectus Philoſophi eſt: quia ſi non eſſet in vno, ſed eſſet poteſtas diuiſa, poſſet fieri diuiſio & ſchiſma, & per conſequens deſolatio. Quia ſicut dicitur *Matth.* 12. & *Luc.* 11. Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet: & monſtruoſa res eſt corpus, quod habet plura capita. Et adhuc, in omnibus naturalibus & diſciplinalibus omnis multitudo reducitur ad vnum: cum igitur in quolibet regno ſint de neceſſitate multæ particulares poteſtates, ſicut Principum, Tribunorum, Proconſulum, Prætorum, Ducum, & Præfectorum, & huiuſmodi, confuſio inordinata eſſet, niſi reduceretur ad vnum: & nec naturæ congrueret, nec diſciplinalibus concordaret, & in ſeipſa turbationem ſchiſmatis ſuſtineret.

Hanc autem poteſtatem oportet eſſe per modum dominatus, & non per modum exercentis poteſtatem. Dominatus autem conſiſtit in altitudine ſuperpoſitionis, quæ ad inferiora non dignetur inclinari, quam in ſublimitate honoris admirabilis teneat copia pulchrorum & bonorum laudabilium habitus prudentiæ & ſapientiæ & virtutis: Ita quòd diuitiæ Regis in talibus in omniũ ſint admiratione potiùs quam imitatione, ſicut dicitur 3. *Reg.* 10. quòd Regina Saba videns ſapientiam & ordinem Regis Salomonis; non habuit vltra ſpiritum, & dixit: eo quòd dilexit

Dominus Iſraël, in ſempiternum te conſtituit Regem, vt faceres iudicium. Et oportet hunc dominatum, ſicut altus eſt & copioſus in omni pulchro & bono, vt ita ex immobilitate longæ & conſuetæ honeſtatis cadere, & nutare ſecundum opinionem ſapientum non poſſit: quia decidente eo, qui totum tenet, neceſſe eſt omnium ſequi ruinam, ſicut dicitur *Iſa.* 31. Subtrahet Dominus manum ſuam, & corruet auxiliator, & cadet ſimul is, cui præſtatur auxilium. Vnde dicit *Dyonſius in li. de di. no.* quòd Dominus dicit etiam non ſubiectorum exceſſum tantùm; ſed omnimodam pulchrorum & bonorum laudabilium perfectam poſſeſſionem & veram: & non cadere, vel nutare valentem fortitudinem. Propter altitudinem autem non decet Regem populo ſe immiſcere, quia ex hoc vileſcit. Vnde in regimine Dominorum dicit *Ariſto.* quòd ſapientiſſimi Reges Indiæ non niſi ſemel in anno oſtenderunt ſe populo: & tunc cum gloria magna proceſſerunt & ſapienter concionabatur & aliqua iudicia magna fecerunt: vt ex gloria eſſent in admiratione, ex conditione ſapientiæ in veneratione, & ex iudiciis in timore malorum, & in amore bonorum & laude. Hic tamen Dominatus totus pertinet ad poteſtatem, qua continentur multitudines. Quia dicit *Ambro.* quòd Dominus eſt nomen poteſtatis.

Hæc autem poteſtas animata debet eſſe iuſtitiæ quia Rex, animata debet eſſe iuſtitia: non tantùm iuſtus, vt vita, ſenſus, voluntas, intellectus, & eſſe, nolle, velle, poſſe, videre & agere ſuum ſit: non torpens vel dormiens, ſed viua & vigilans iuſtitia: Sicut eius, cuius voluntas auctoritas eſt ad omnium iuſtorum confirmationem, cuius verbum ſententia eſt confirmans iudicium, cuius actus menſura eſt omnium iuſtorum, cuius nutus obedire cogit in omne præceptum, & cuius indignatio diſſipat omne peruerſum, cuius ratio lux eſt omnium, quæ iuris ordine ſunt determinanda Si autem alteriuſmodi ſit Rex, regnum eius eſt corruptum in tyrannidem. Vnde *Auguſt. in li. de ciuit. Dei* dicit, quòd abſque iuſtitia nihil aliud ſunt regna quàm magna latrocinia. Hoc notatur *Iſa.* 32. vbi dicitur: Ecce in iuſtitia regnabit Rex & principes in iudicio præerunt. Et *Ibidem.* Non vocabitur vltrà is, qui inſipiens eſt, princeps: nec fraudulentus vocabitur maior. Oportet autem hanc poteſtatem legibus ordinatam eſſe. Dicit enim *Ariſt.* in politicis ſuis, quòd ad rempublicam continendam non ſufficit ſermo inſtructiuus, qui ſufficit tamen ad ignorantium doctrinam: neque etiam ſufficit ſermo perſuaſiuus, qui ſufficit ad bonorum & ſtudioſorum informationem. Sed propter eos, qui nolunt iuſtitiam colere, & pietatem amare, oportet eſſe ſermonem coactiuum: & ille eſt ſermo edicti legum, propter quod leges ſanctæ ſunt pœnis ſanguinis confirmatæ: ſicut etiam lex à ligando dicitur. Vnde Eſther 3. Optimè noſti, quòd non expediat regno tuo, quòd inſoleſcat per licentiam. Et illud Eſther. 12. Iuſſiſti, vt nefarij homines ad inferos deſcendentes reddant pacem imperio noſtro, quam turbauerant. Lex enim, vt dicit *Tu'lius ante finem primæ Rhetoricæ*, eſt ius ſcriptum aſciſcens honeſtum, prohibenſque contrarium: & pœnam ei, qui tranſgreditur interminans. Et licet Rex ſupra legem ſit, tamen non eſt contrarius legi: & eſt ſupra legem, eo quòd ipſe eſt viua forma legis, potiùs formans & regulans legem, quàm formatus & regulatus à lege. Lex enim nihil aliud eſt quàm Iuris forma, ex forma, quæ in mente Regis eſt educta, & ad regulandum populum ſcripto mandata. Et hoc modo dicitur. 1. *Tim.* 1. Scimus, quia bona eſt lex, ſi quis ea legitimè vtatur: ſcientes hoc, quia lex iuſto non eſt poſita; ſed iniuſtis. Licet ergo lex iuſto non ſit poſita; tamen à iuſta mente poſita eſt ſecundum formam iuſtitiæ, quæ eſt in mente. *Iſa* 26. Semita iuſti recta eſt: & rectus callis iuſti ad ambulandum.

Vrbanitatibus autem ſicut partibus poteſtas regni eſt determinata ſicut ſuis partibus. Cum enim omnes vrbanitates tres ſint, ſicut in democraticis dicit *Plato* Monarchia, Ariſtocratia, & Thimocratia. Monarchia eſt ipſum regnum, nec vrbanitas dicitur, niſi quia vtilitates vrbanorum & vrbium conſiderans optime continet vrbes & vrbanos. Et eſt ipſa tota ſimul in vno ſtans poteſtas Sed quia nulla poteſtas vna æqualiter poteſt eſſe immediata in multis, ita quòd æqua ſit virtus eius & prouidentia in omnibus: ideò oportet ipſam habere particulares poteſtates, quæ proſpiciant inferioribus. Sic enim motor orbium habet particulares motores ſphærarum: ſic anima in corpore particulares habet vires membrorum: & ſic eſt in omnibus aliis videre. Sic ergo etiam regni poteſtas habet duo genera poteſtatum, quæ in plurimas diuiduntur: & vna quidem pars eius eſt Vrbanitas virtutis, & alia diuitiarum. Ad gubernandum enim partes regni vocantur viri virtutum præcipuarum, qui corrumpi non poſſint, nec circumueniri, ſicut dicitur *Exod.* 18. Prouide de populo viros potentes & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tempore: quicquid autem maius ſit, referant ad te: & ipſi tantummodo minora iudicent, leuiúſque tibi ſit, partito in alios onere. Poteſtas igitur talium Ariſtocratia vocatur, ab aris, quod eſt virtus; & cratos, quod eſt poteſtas. Et ex his primo cæpit ſenatus Romanus. Eſther 1. dicitur, quòd ſapientes ex more regio ſemper Aſſuero adhærebant & eorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges & iura maiorum.

Quia verò gubernatio ciuitatum & multitudinum indiget copiis, quæ ſi ſemper extorqueri debeant à pauperibus, corrumpitur regni iuſtitia: & ſi pauperes ponantur in talibus poteſtatibus, timetur quòd ex indigentia corrumpant iuſtitiam: ideò inuenta eſt Thimocratia, quæ committitur diuitibus: quæ dicta eſt à thimos, quod ſonat diuitias; & cratos, quod eſt poteſtas; ita tamen quòd hæc poteſtas ſub regimine ſit ſenatus & Ariſtocratiæ: Et illis committuntur officia publica, ſicut præfectura, ducatus, & huiuſmodi, qui neceſſe non habeant in lucrum conuertere officium, cum ſibi ex ſuis ſufficiant. *Eccl* 27. Propter inopiam multi deliquerunt: qui quærit locupletari, à iuſtitia auertet oculum ſuum. Iſtæ ſunt ergo partes, quibus poteſtas communis regni determinatur

Armorum etiam & electæ iuuentutis ſtrenuitate roborata eſt. Vnde dicit *Plato in Timæo* Ad militiam

militiam electa ſcribebatur iuuentus, nec vxoribus vtens, nec filiis, ſed omnes ciues tanquam parentes venerans. Et ſi vxores aliquando habebant, nunquam eas videre permiſſi ſunt, ne filios ſuos cognoſcerent, & illis magis quàm aliis impenderent defenſionem. Sed in tenebris admittebantur, & in tenebris ſeparabantur ab eiſdem. Et hi vltimas ſedes, vbi regnum magis timuit, acceperunt: & ibi ſtabant in munitionibus, & ſuſtinebant ibi inſultus, & reuellebant: & ſi vltra vires eorum erat inſultus; tunc demum ciues omnes & Rex & potentes armis accingebantur: vt vel honeſtè & liberè viuerent, & hoſtes ſeruos acciperent, vel morerentur. Quia erat eis, vt dicit *Ariſt. in 3. Ethic* mors eligentior (aliàs elegantior) quàm vita ſub barbarica ſeruitute, quæ iuſtitia legum non vtebatur. Hi ergo milites ſemper erant accincti, quibus duo erant officia continua, quando non pugnabant: vnum erat exercere arma tormentis, & curſibus equorum & telis. Sicut dicitur 2. *Reg.* 1. quòd Dauid præcepit populo, vt filios ſuos docerent arcum, hoc eſt, artem ſagittariam. Poſt exercitium autem erant dediti muſicis dulcibus: & hoc fuit ideò, quòd duas facies in corde acquirerent; ſeueritatem ex armorum vſu contra hoſtes: & ne hæc ſeueritas efficeretur crudelitas in ciues, exercebantur muſicis, vt miteſcerent, & dulceſcerent ad ciues. 1. *Machab.* 3. Accingimini, & eſtote filij potentes, & eſtote parati in mane, vt pugnetis aduerſus nationes has, quæ conuenerunt diſperdere nos, & ſancta noſtra: quoniam melius eſt nobis mori in bello, quàm videre mala gentis noſtræ & ſanctorum: ſicut autem fuerit voluntas in cœlo, ſic fiat. Hoc modo legiones erant ordinatæ in Romano Imperio, & in regno Dauid erant Cerethi, Pheleti legiones, qui erant poſiti, vt occiderent, & viuificarent: turbatores quidem occiderent, & ciues pietatem & iuſtitiam colentes viuificarent. Vnde Phelethi interpretantur viuificantes: & Cerethi occidentes: quia ſicut in præhabitis diximus, duas habebant facies, ſeueritatis, & pietatis, ſicut dicit egregius miles Mauritius. Dexteræ iſtæ pugnare aduerſus hoſtes ſciunt, laniare pios neſciunt.

Hoc regnum eſt ciuilitates optimas gubernans, & eſt modus gubernandi ſecundum æquiſſimas leges: ius ſuum vnicuique tribuere: & per hoc pacem & gaudium & libertatem & felicitatem populo confirmare, ſicut dicitur *Iſa.* 16 Præparabitur in miſericordia ſolium eius, & ſedebit ſuper illud, in veritate iudicans, & quærens iudicium, & velociter reddens quod iuſtum eſt. Quòd enim dicitur in miſericordia præparari ſolium, intendit, quòd Princeps non loco, vel gloria, ſed in miſericordia populi, & patriæ ſedet in throno: & quòd in veritate iudicat, ſignificat, quòd iudicat ſecundum æquiſſimas & veriſſimas leges: & quòd dicit quærere iudicium, ſignificat examinare diligenter merita cauſarum: & tunc velociter ſine diſpendio moræ & protractionis reddere ius ſuum vnicuique, ſicut dicitur *Rom.* 13. Non ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt vindex in iram ei, qui malum agit. 1. *Pet.* 2. Ad vindictam malefactorum; laudem verò bonorum. Hæc enim eſt optima gubernatio ciuilitatum tam in communicationibus, quibus ſibi in contractibus communicant, quàm etiam in meritis, quibus vel præmia, vel pœnas merentur: quàm etiam in diſtribuendis, ſi aliqua aliquando pro dignitate vniuſcuiuſque ſunt diſtribuenda.

Ad hæc autem omnia exigitur, vt copiis abundet ſufficienter: quia exteriora bona licet malè à quibuſdam expendantur: tamen in vſu regni ſunt ſicut organa, ſiue inſtrumenta quædam, quæ ſubſeruiunt ad regimina: quia & expenſas adminiſtrant ſtipendiorum, & ad decorem & commodum faciunt eorum, qui pietate colunt & iuſtitiam, ſicut dicitur 3. *Reg.* 10. quòd aurum & argentum nullius pretij erat, tempore videlicet Salomonis: & quòd magnificatus eſt diuitiis, ſapientia, & gloria ſuper omnes Reges vniuerſæ terræ: hoc enim debet eſſe ſtudium regni, quòd regnum ſit abundans: vt ſi neceſſitas ingruerit, quòd copiæ ſtipendiorum habeantur: ſic enim confirmatur pax cunctis mortalibus deſiderata, Sicut dicitur 3. *Reg.* 4. Rex Salomon habebat pacem ad omnem partem per circuitum: habitauitque Iuda & Iſraël abſque timore vllo, vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua. Hoc eſt igitur regnum.

In ſpiritualibus autem hæc accipiendo: tunc dominatum regni faciunt proceſſiones diuinæ in nos: exaltantes & ditantes & confirmantes nos: & illæ proceſſiones ſunt radij ſuæ gratiæ, qui cor eleuant ab omni eo, quod ſeruiliter deprimit: vt iam non dignemur ad talia reſpicere; ſed in poteſtate ſuper talia exaltari, & deprimere ea, & pulchris & bonis fontaliter repleri: ex quibus ſuper vilia ſublimamur, & in his nullo modo cadere, Sic enim dicitur *Lu.* 17. Quòd regnum Dei intra nos eſt: & hoc eſt indicari nobis & manifeſtari magnum nomen Dei Adonai. *Exod.* 6. Quia Adonai Dominum interpretatur. Hoc facto oportet, quòd iuſtitia ſit vita noſtra perpetua, ſicut & ipſa immortalis eſt, ſicut dicitur *Sap.* 15. Noſſe te eſt conſummata iuſtitia: & ſcire iuſtitiam & virtutem tuam radix eſt immortalitatis: & hoc modo dicitur *Roma.* 14. Non eſt regnum Dei eſca & potus; ſed iuſtitia, pax & gaudium in Spiritu ſancto. Ex hoc autem ſequitur, quòd leges diuinæ inſcribuntur cordibus *noſtris* inuiolabiliter obſeruandæ, ſicut dicitur *Iſa.* 8. Liga teſtimonium, ſigna legem in diſcipulis meis. *Pſal.* 36. Lex Dei eius in corde ipſius & non ſupplantabuntur greſſus eius.

Vrbanitates autem efficiuntur in nobis virtutum officiis, & gradibus poteſtatum virtutum: illis enim particulares poteſtates committuntur: quia & idoneæ per bona ſtudia, & diuites ad continendum, ſicut dicitur *Iſa.* 4. Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum in die illa, hoc eſt, ſeptem virtutes, fides, ſpes, charitas, prudentia, temperantia, fortitudo, & iuſtitia. Arma autem, quibus roboratur hoc regnum, ſunt ſtudia & ſollertiæ & ſcripturæ, quibus excluditur buſtis diabolus. 2. *Cor.* 10. Arma noſtræ militiæ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei. *Eph* 6. Accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere aduerſus inſidias diaboli, & in omnibus perfectè ſtare. Iſta enim arma ſunt ſollertiæ & audaciæ obuiandi tentamentis diaboli. Habet etiam ſecum Sanctorum agmina, Angelorum quaſi legiones, ſicut dicitur *Cant.* 6. quòd terribilis

vt

vt caſtrorum acies ordinata. Et in his confidens Eliſeus dixit plures eſſe ſecum, quam cum boſtibus *4.Reg.6*

Sic ergo gubernat ciuilitatem ſuam, omnes animæ vires & ſocieratem cum proximo habens pro ciuibus ſuæ interioris & exterioris ciuitatis, de qua ſcriptum eſt: Gloriosa dicta ſunt de te ciuitas Dei. *Pſalm.* 86. quoad interiorem ciuitatem. Et de exteriore dicitur *Prou.18* Frater, qui iuuatur à fratre, eſt quaſi ciuitas firma: non deficit in meritorũ copiis. *1.Cor 1.* In omnibus diuites facti eſtis in Chriſto in omni verbo, & in omni ſciẽtia: ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia. Sic ergo Deus Pater regnum ſuum confirmat in nobis, vt primò det dominij ſui participationem in gratia, qua nos exaltat, & aſſimulat Regi filio ſuo, vbi eſt in dextera ſua ſedens: vt faciamus ſemper quæ dicit *Apoſt. Cor. 3.* Quæ ſurſum ſunt quærire, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram: & hoc pulchritudine bonorum ſuorum, quæ nos ad cœlum eleuant, nec amplius ſinunt nos ſub iſtis terrenis & humilibus deprimi: & voluntate & intellectu per omnia congruamus primæ & diuinæ rectitudini, ſicut *Iſa.60.* dicitur populus tuus omnes inſti, in perpetuum hæreditabunt terram. Legum eriam diuinarum in nobis habeamus regulam: Attendentes, quòd lex Domini immaculata conuertens animas *Pſalm.* 18. Et illud *Prou 6.* Mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ. Et ſi increpat aliquando, quòd bæc eſt increpatio diſciplinæ.

Ariſtocratiam autem quandam ſpiritualem habemus in virtutibus magnis & heroicis, quæ ſunt continentia, quæ eſt mora in mente quando omnia irrationalia noſtra infra mentis bene diſpoſitæ metas continemus, attendentes illud *Eccl.14.* Beatus vir, qui in ſapientia morabitur, & in iuſtitia meditabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei.

Thimocratiam autem habemus per alias communes virtutes ciuiles in omni honeſtate & in domo cordis noſtri pacem facientes, ſicut quædam gladiatæ poteſtates, quæ ſeueritate vindicant in omnem inſurgentem mali appetitum, ſicut dicitur *Eccl.44.* Homines diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes & pacificantes in domibus ſuis.

Acies autem militum multarum legionum nobis acquirimus per participationem Angelorum: Cum his enim, qui dona eorum participant, ſemper armata militia proficiſcuntur, vt cum Seraphin ignem ſpiremus cum (aliàs in) charitate & deuotione: cum Cherubin illuminationem ſcientiæ diuinorum omnium intellectus noſtri illuſtratione: cum Thronis in tranquillitate cordis Dei fieri: cum Dominationibus alti quæcunque humilia contemnentes: cum Virtutibus firmiſſimi (alias fortiſſimi) cum Poteſtatibus contra vitia ſeueri: cum Principatibus in omnibus diuinis officiis ordinati: cum Archangelis omnium diuinorum operum conſcij, & in eis habentes facultatem: cum Angelis cauti, ne aliquando offendatur ad lapidem ſcandali pes animæ noſtræ.

Gubernemus etiam ad pacem & felicitatem totam vitæ noſtræ apud nos & apud alios ciuilitatem, attendentes illud *Ephe.2.* quòd ſimus ciues Sanctorum & domeſtici Dei: & in omnibus abundemus auro ſapientiæ & argento modorum (alias morum) ſacræ ſcripturæ eloquentiæ, & lapidibus pretioſis bonorum operum. Hoc enim eſt regnum, quod diffiniens *Dionyſius in li. de diu. no.* dicit: Regnum eſt omnis finis bonæ legis & ordinis diſtributio, quando videlicet ex poteſtate nobis conceſſa vnicuique parti animæ noſtræ ſcimus, & facultatem habemus diſtribuere finem ſuum optimum, & coniungere vnumquodque ad ſuum bonum lege ligante quodlibet; ne aliquid ſit dictum, vel factum, vel concupitium contra legem Dei. Sic enim lex ſignatur, ſiue ſigillatur in nobis: omnia facientes ſecundum ordinem ſapientiæ & charitatis in nobis, ſicut dicitur. *1. Cor 14* Omnia ſecundum ordinem fiant in vobis. Hoc enim veriſſimè eſt regnum, quod nobis aduenire petimus: hoc enim conducit ad pacem & gaudium in Spiritu ſancto, ſicut dicitur *Roma. 4.* Sic dicunt Sancti *Apoc.5.* Feciſti nos Deo noſtro regnum: & regnabimus ſuper terram. Sic Chriſtus Rex eorum regnat in domo Iacob in æternum. Et pater quòd in hoc regno perfectio eſt poteſtatis, ſicut dicitur *Dan.7.* Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur. Stat enim iſta poteſtas per omnem habitum complentem poteſtatem, in nullo, quod ad poteſtatem pertinet deficiens.

Rex autem in hoc regno regnans Deus eſt. De quo dicitur, quòd eſt Rex magnus ſuper omnem terram. *2. Machab. 1.* Solus es bonus Rex, ſolus præſtans, ſolus iuſtus & omnipotens: & bæc quaſi baiulus eſt ratio *Eſther.13.* Tu Rex noſter es ſolus. Et hoc eſt, quod ſequitur.

Regnum tuum.

Patris enim dicitur hoc regnum: quia in ipſo regnat, quia hoc filio dedit, & quia in ipſum adoptionis filios ducit, & a filio Rege cum omnibus, in quibus eſt, & qui in ipſo ſunt, in fine tradetur. De primo *Iſa. 33.* Dominus legifer noſter, Dominus Rex noſter: ipſe ſaluabit nos. *Pſalm.92.* Dominus regnauit, decorem indutus eſt &c. Quod autem dedit filio, quem miſit ad nos *Iere.23.* Suſcitabo Dauid &c. *Pſalm.71.* Deus iudicium tuum Regi da &c. *Dan.7.* Cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat; & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum: & dedit ei poteſtatem & honorem & regnum: & omnis populus, tribus, & linguæ ſeruient ei. Quòd autem in ipſum filios adoptionis traducit *Col.1.* dicitur, quòd eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuæ. *Matt.20.* Sedere mecum non eſt meum dare vobis; ſed quibus paratum eſt à Patre meo. Quod autem regnum à filio Patri offeratur, vt in perpetuum cum ipſo regnent Sancti, dicitur *1. Cor. 15.* Cum tradiderit regnum Deo & Patri. Tunc enim regno pleno perfectum erit omne propoſitum Patris, pro quo miſit filium *Baruch. 5.* Adducet illos Dominus ad te portatos in honorem ſicut filios regni. Hoc igitur eſt [regnum tuum] habens æterni Regis inſignia: decorem in veſte lucidiſſimæ conuerſationis, ph bula n

claudentem

claudentẽ ſinum per incorruptionẽ ſecreti cordis: quia ad hoc phibula Regibus dabatur, quòd ſcirent ſinum ſecreti cordis clauſum retinere: habens etiam ſceptrum diuinæ rectitudinis omnia rectè dirigendo per iudicium rectum: & habens diadema ſpeciei in capite, quod ſignificat in ipſo totum circuitum orbis: quia quicquid pulchritudinis in orbe cœli eſt, totum ambit mentem, quæ eſt in capite eius. *Sa.5.* Accipient regnũ decoris: quoad veſtem luminis, & diadema ſpeciei de manu Domini: Quoad coronã pulchritudinis totius ornatus cæleſtis, qui ambit capita eorum. De ſceptro *Dan.4.* Benedictus es ſupra ſceptrum ſanctum regni tui. *Pſ.44.* Virga æquitatis virga regni tui. *1. Mach.10.* Miſit Ionathæ Alexander phibulam auream, ſicut eſt conſuetudo dari cognatis Regũ. Phibula hæc ſignificat abſconſionem conſilij, quę pręcipuè neceſſaria eſt filiis Regis, ne reuelent cuilibet ſecretum conſcientiæ ſuæ *Prou. 31.* Noli Regibus, ô Lamuel, noli Regibus dare vinum. *Tob.12.* Sacramentum Regis abſcondere bonum eſt.

Tuum.

Igitur, ô Pater, eſt hoc regnum decoris: in tuo diademate fulget tota pulchritudo cęleſtis per circuitum orbis: in cuius manu ſceptrum eſt rectitudinis, eáque omnis rectitudo eſt, certius verbis & ſententiis: in cuius conſcientia ſacramenta conſiliorum ſunt abſcondita: in cuius conuerſatione fulgens & regalis præfulget conuerſatio virtutis.

Hoc igitur Regnum tuum.

Adueniat.

Et non dicit, quòd nos veniamus ad regnum: quoniam virtutem non habemus ex nobis, vt veniamus ad ipſum. Sed ſi ipſũ primò venerit ad nos: tunc virtute ipſius veniemus tandẽ ad ipſum. Propter hoc *infra. 6* dicit, quòd quæramus primò regnum Dei & iuſtitiam eius: quia virtute regni & iuſtitiæ ipſius tracti veniemus ad regnum. *Pſal.44.* Specie tua & pulchritudine tua, intende, proſperè procede, & regna. Species enim virtutis, & pulchritudo conuerſationis, quæ ſunt de regno, faciunt intendere, & procedere ad regnandum (aliàs ad regnum Dei) Nec dicit, veniat regnum tuum: quoniam regnum Dei per cauſam & per ſeipſum ſęper venit in multis. Sed non prodeſt nobis, niſi adueniat ad nos. Vnde *Mat.12* & *Lu.11* dixit quibuſdã. Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei, hoc eſt, inter vos venit per cauſam, quæ eſt gratia Euangelij. Sed non profuit eis, niſi ad eos veniret. Non enim nouit me (aliàs veniet in me) niſi quod ſociatur mihi. Et ex quo regnum Dei, poteſtas eſt perfectæ iuſtitiæ, ad nos venit regnum Dei, quando quidem nos præueniens vendicat ſibi, & poſtea nobis ſociatur in opere, vt cooperemur eidẽ ad iuſtitiam regni perficiendam. Et ideò *Matth. 21.* dixit quibuſdam Chriſtus: Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius.

Et attende quòd dicit [Adueniat] quaſi continuè optemus ipſum venire: quia non eſt adeò iuſtus, quòd totũ regnum Dei ſibi aduenerit. Vnde etiam ſuprà tertio & quarto dixit, quòd appropinquabit regnum cœlorum: paulatim enim & paulatim venit regnum Dei, donec tandem totum obtinet hominem. Et hoc eſt, quod dicit. *Pſ.2.* Et nunc Reges intelligite: erudimini, qui iudicatis terram: apprehendite diſciplinam: ſeruite Domino in timore: & exultate ei cum tremore. *Sap.6.* Si delectamini in ſedibus & ſceptris, ô Reges populi, diligite lumen ſapientiæ, vt in perpetuum regnetis: diligite ſapientiam omnes, qui præeſtis populis. Ideò *Mat. 20.* Cum mater filiorum Zebedæi oraret, & peteret, vt duo filij ſui ſederent, vnus ad dexteram & alter ad ſiniſtram in regno Chriſti, & regnum eis non adhuc aduenisset per iuſtitiam, dixit Chriſtus: Neſcitis quid petatis. Non enim ad honorẽ regni perueniet, niſi cui primum regnum aduenit per obſeruationem legum, & virtutum, & iuſtitiæ, & poteſtatis ſecundum modum, qui prædictus eſt.

Fiat voluntas tua.

Poſt petitionem de poteſtate ſubiungit petitionem de perfectione operis: & circa hanc dicit duo. Operis ſcilicet perfectiuum, & perfecti operis formam. Operis perfectio notatur in hoc, quòd dicit [Fiat voluntas tua] Et circa perfectionem tria dicit, cauſam veram operis, quæ eſt [voluntas] Rationem operis, quando dicit [tua] quia hæc nobis præcipua eſt ratio operis, ſi Dei eſt voluntas quod facimus. Et tertiò ſubiungitur operis perfectio, quando dicit [fiat] Sicut autem volunt *Ariſto.* & *Dam.* Voluntas eſt appetitus cum ratione: & in hoc differt à concupiſcentia, quæ irrationabilis eſt. Et niſi impropriè pro concupiſcentia & appetitu irrationabili ponatur voluntas, tunc habet in ſe quatuor, quorum vnum & primum eſt libertas naturæ & conſilij & complaciti. Secundum eſt, quòd eſt motor omnium virtutum rationalium & ad eius imperium agunt, aut ceſſant ab actione, ſicut dicit *Aug.* Si enim volo, & quando volo: intelligo: & ſi volo, quando volo, video: & ſic de aliis; vnde voluntas motor eſt in omnibus in toto regno intellectualis naturæ, quæcunque ſit, ſiue creata, ſiue increata. Tertium eſt, quòd voluntas poſt omnes impetum facit ad opus, & eſt cauſa operis. Quartum eſt quod dicunt *Ariſto.* & *Dam.* quòd voluntas eſt in ratione. Dicunt enim quòd in ratione voluntas ſit; In irrationali autem parte deſiderium, ſiue concupiſcentia & animus, ſiue ira, ſiue iraſcibilis.

Ex iſtis quatuor proprietatibus quatuor accipimus in voluntate attendenda: Omnium enim libera eſt, non vult opus ſeruile, omnium autem generalis omnium aliarum potentiarum motor eſt, non vult ſecundum partem, ſiue imperfectum: omnium autẽ impetũ ipſa ſola facit ad opus, vult opus promptum & paratum: & quia cum ratione eſt, vult opus ex rationis inquiſitione ordinatum.

Primum autem horum (quod libertas eſt) ad hoc, quòd perficiatur, tres concurrunt libertates, à coactione videlicet, quæ eſt libertas naturæ ipſius voluntatis: & libertas conſilij, quæ eſt ne obligetur peruerſitati: & libertas complaciti, quæ eſt ne indeuotioni & inſipiditati obligetur. Non enim liber eſt, qui cogitur: nec liber eſt, ſicut dicit *Tul. in li. de legib. liber.* qui ſubiacet peruerſitati: Quia ſicut dicit Aug. qui poteſt ea, quæ ſibi non proſunt, nec expediũt, quantò magis poteſt illa, tãtò magis aduerſitas, & peruerſitas poſsũt in illũ. Similiter, qui non habet totũ cõplacitũ in hoc, quod agit, & nõ ſapit ſibi neque paſcitur in hoc, quod facit, nõ perfectè liber eſt & aliquo modo nolens facit: vellet enim hoc non facere, eo quòd hoc non placet: & ideò ſeueritatis (aliàs ſeruilitatis) aliquid habet, vel ex timore, vel ex alterius amore, quòd cũ iſto ſtare *ſequens lin a redundat.*

paſcitur: in hoc, quod facit, non perfectè liber eſt, non poteſt. Quia ſicut dicit *Phi*. Liberũ dicimus, qui cauſa ſui eſt, & nõ cauſa cuiuſque alterius. Sic etiam libera eſt volũtas in opere, vel volito, quòd cauſa ſui, & non cauſa cuiuſque alterius facit.

Adhuc dicit *Auguſt*. quòd libertas voluntatis triplex eſt, naturæ, gratiæ, & gloriæ. Libertas gratiæ adiuuat voluntatem naturæ, & libertas gloriæ perficit libertatem gratiæ, libertas naturæ liberat à coactione. Libertas gratiæ liberat a culpa, libertas gloriæ liberat à miſeria. Multas ei obligationes habet natura: quia dicit *Ariſto*. quòd multipliciter humana natura ancilla eſt, & nihil eſt in ea liberum niſi voluntas, quæ facit hominem cauſam eſſe ſuorum actuum. Libertas autem gratiæ tangit formam, quæ liberaliter & liberis intendit actibus. Libere enim facit, quando non coactionis, ſed amoris cauſa voluntas fertur ad actum. Liberius autem, quando non niſi honeſtis intendit, quæ ſola libera ſunt: quia ſola propter ſe appetuntur. Sed libertas gloriæ coniungit liberrimè: cui cum coniuncta fuerit voluntas, libertatem habet volendi & agendi quod vult: eo quòd tunc nunquam aliquid ſeruiliter, vel ſeruile vult ex immobilitate æternæ libertatis, quæ format (alias informat) eam.

De his igitur differentiis voluntatis loquentes oſtendemus, qualiter debet fieri voluntas Patris: quoniam ſua voluntas non fit niſi per noſtram voluntatem: ſicut etiam noſtra voluntas cauſata & exemplata eſt à ſua voluntate. Dicamus igitur primò de voluntate ſecundum quòd informatur libertate naturæ & à coactione, quòd hoc facit, quòd ſumus Domini noſtrorum actuum. Tunc autem facimus liberè, quando nullo cogente extra, nulla neceſſitate extorquente, ſolo amore Patris facimus eius voluntatem: nõ commodi, vel timoris alicuius cauſa. 1. *Pe*. 2. Quaſi liberi, nõ quaſi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſerui Dei, q. d. licet ſitis ſerui Dei: tamen quaſi liberi facite bona: non ſicut illi, qui libertatem commutant (alias conuertunt) in velamen, dicentes, quòd ſi liberi ſint, quòd poſſunt agere quòd volunt. *Eccl*. 31. Qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus; facere mala & non fecit. Sicut Dominus dat nobis formam benefaciendi, *Mat*. 20. An non licet mihi fa. quòd volo: An oculus tuus nequã eſt, quia ego bonus ſum? Non enim placent Deo coacta ſeruitia. *Eccl*. 15. Deus ab initio conſtituit hominem & reliquit eum in manu conſilij ſui: adiecit mãdata & præcepta ſua: ſi volueris mãdata ſeruare, ſeruabunt te: & ita appoſuit tibi aquã ignem: ad quod volueris, & porrige manum tuam. Item *ibidem*. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quòd placuerit ei, dabitur illi. Hæc enim eſt cauſa, quòd ſumus arbitri noſtræ voluntatis; vt ſi bene faciamus, ex noſtro aliquid ſit ibi: Et ſi malè facimus, hoc etiam non ſit impune. Cum ex nobis quod volumus, facere poſſumus. *Iſa*. 1: Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis; Si autem nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius meus deuorabit vos: hoc enim iuſtum eſt, cum Domini ſimus actuum noſtrorum.

Libertas autem conſilij eſt, qua homo habet in poteſtate ſuum conſilium ſequi, vel non: Vel meliùs dicatur, qua homo liberè ſibi conſulit, & libera opera ex conſilio ſuo ſequenda determinat: ratio enim hominis ſemper aliquid conſulit, & quando liberè, libera ſequitur conſilia: tunc libertatem ſequitur conſilij, non illectus concupiſcentia & abſtractus. *Pſal*. 110. In conſilio iuſtorum & congregatione. *Eccl*. 32. Omnia fac cum conſilio: & poſt factum non pœnitebis. Quando enim homo auertitur à proprio conſilio non ex libertate, ſed potiùs ex obligatione concupiſcentiæ, vel infirmitatis. *Prou*. 11. Salus vbi multa conſilia. *Prouer*. 13. Qui agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia. Hæc igitur eſt libertas conſilij, quando homo nulla obligatione recedit a conſilio recto. *Eccleſiaſt*. 32 Fili, ſine conſilio nil facias, & poſt factum non pœnitebis: Si enim conſulatur conſcientia, conſulet melius: Sic igitur libere fit & conſultè.

Libertas autem complaciti eſt: quando ideò facit, quia in bono paſcitur & delectatur. *Pſ*. 36. Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones cordis tui. *Pſ*. 62. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labiis exultationis laudabit os meum. De his tribus dicit *Ro*. 12. Probetis quæ ſit voluntas Dei bona & beneplacens & perfecta. Perfecta enim eſt ex conſilio, beneplacens ex complacito, & bona eſt libertate. Et efficitur his tribus laudabile bonum. Primum enim aufert ab opere timorẽ ſeruilem, ſecundum peruerſitatem, & tertium indeuotionem. Quoad primũ dicit *Pſ*. 53. Voluntariè ſacrificabo tibi. Quoad ſecundum *Tob*. 4. Omnia conſilia tua in ipſo permaneãt. De tertio *Deut*. 33. In eo quaſi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros eius requieſcet. *Pſ*. 76. Memor fui Dei & delectatus ſum. Non enim debet credi, quòd aliqua voluntas in hoc ſit libera, quòd ad malum poteſt flecti, vel peruerſum conſilium ſequi, vel indeuotè facere obſequium Dei. Libertas enim hominis eſt ex hoc, quòd homo cauſa ſui incipit eſſe: bonum autem hominis totum, Deus. Et quando in illum libere & conſulte & placitè mouetur, tũc liber eſt: aliter autem ſe habens, ſeruus eſt. Similiter eſt de aliis libertatibus naturæ, gratiæ & gloriæ. Naturæ enim libertas eſt, quãdo natura nulli ſe ſubdit ſeruili, ſicut quando homo tenet naturã in dignitate naturali, non permittens quòd beſtialiter vileſcat & ſeruiat, ſic liberos præcipuè decet eſſe filios Dei: ſicut dicitur 3. *Reg*. 9. Quod Salomon de filiis Iſraël neminem ſeruire conſtituit. *Gen*. 21 Non erit hæres filius ancillæ cum filio meo Iſaac, dixit Rebecca, quæ libera fuit. Vnde *Tullius* dicit: Quòd non eſt liber, qui inferioribus ſe ancillatur. Liberum enim in homine intellectus eſt: & illum ſequẽs ſequitur libertatem. Sequens autem ſubiugalem beſtialitatem ſenſualitatis non habet naturæ libertatem. *Gal*. 4. Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. Et *Gal*. 5. Vos in libertatem vocati eſtis fratres: tantummodo ne libertatem veſtram in occaſionem detis carnis. De libertate gratiæ *Io*. 8. Si manſeritis in ſermone meo, verè liberi eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos. Hæc autem libertas eſt, quando homo libere ſecundum libertatis formam proſequitur gratiam, non inclinatus in aliquam peccati ſeruitutem. Libertas gloriæ perfectè erit in patria. Sed etiam hic habentur primitiæ eius, quando homo in gaudio ſpe gloriæ facit hoc quod facit, ſicut dicitur *Bar*. 4. Veniunt collecti ab oriente vſque ad occidentem Sancti gaudentes in honorẽ Dei. & *Iſa*. 61. Gaudens gaudebo in Domino: &

exultauit

exultauit anima mea in Deo meo. Secundum ergo hunc modum ex prima libertate efficitur opus voluntarium, ex ſecunda conſultum, ex tertia deuotum, ex quarta humanè liberum, ex quinta meritorium & bonum, ex ſexta iucundum & glorioſum: & tunc eſt Deo acceptum: quia tunc eſt diuinæ voluntati conſonum. Hæc igitur eſt libertas, in qua debet fieri voluntas Patris, ſicut dicit *Apoſto. Ro.* 8. Quòd creatura ingemiſcit, & parturit, & liberatur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. In hac enim libertate Dei fulgent, & voluntatem Patris perficiunt hi, qui veri ſunt filij Dei.

Secundum autem eſt, quòd eſt motor omnium virtutum intellectualium, rationalium, & ſenſitiuarum, & etiam membrorum: ita quòd omnis talis motus vocatur motus voluntarius: & ſic voluntas eſt vniuerſaliter motor in regno animæ: in hoc etiam ſimilitudinem habens voluntatis Patris quæ omnia mouet, ſicut dicitur Eſther. 13. In ditione tua cuncta ſunt poſita: & non eſt, qui poſſit reſiſtere tuæ voluntati. Hoc autem ideò Deus fecit, quòd omnium potentiarum, & membrorum motum conceſſit liberrime, vt per illud omnia in ſuam voluntatem peragendam ordinaret: & nullum eſſet ex omnibus, per quod voluntas Dei non compleretur. *Rom.* 6. Exhibete vos Deo tanquam viuentes ex mortuis, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. *Pſalm.* 34. omnia oſſa mea dicent, Domine, quis ſimilis tibi? ſicut dicitur. 1. *Corinth.* 15. Quòd erit Deus omnia in omnibus. Hinc eſt quòd *Deut.* 6. & *Matth.* 22. Præcipitur Dominus diligi ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, & ex omnibus viribus: quia omnia, quæ voluntati ſubiiciuntur, ad voluntatis nobiliſſimum affectum ſunt redigenda: qui affectus eſt dilectio. Cor autem omnium eſt principium motuum, & omnia membra ad cor reducuntur & commouentur ab (alias ex) ipſo per voluntatem. Vnde *Cant.* 8. Pone me ſuper cor tuum & ſuper brachium tuum. Super cor propter vniuerſalem voluntatem: & ſuper brachium propter vniuerſalem operis poteſtatem & virtutem. Adiiciamus igitur iſtam operis perfectionem, & dicamus: cum voluntarie, conſulte, deuote, humanè, meritoriè, & glorioſè fit voluntas Dei: tunc fiat generaliter, & tunc eſt accepta. Non enim poteſt eſſe, quòd in vno fiat voluntas, & non in alio: ſed in omnibus oportet quòd fiat. *Exod.* 24. Omnia quæcunque præcepit nobis Dominus, facimus & erimus obedientes.

Tertium eſt, quòd voluntas eſt, quæ in omnibus imperium facit ad opus, & in hoc notatur promptitudo & velocitas ad opus 1. *Paral. vlt.* Populum tuum, qui repertus eſt, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria. Item *ibidem infra.* In æternum cuſtodi hanc voluntatem cordis eorum: & ſemper in veneratione tui mens iſta perſeueret. 2. *Corinth.* 7. Quemadmodum promptus eſt animus voluntatis: Ita ſit & perficiendi ex eo, quod habetis. *Ti.* 3. Deo obedire ad omne opus bonum paratos eſſe. *Phil.* 2. Omnia facite ſine murmurationibus & hæſitationibus: & ſitis ſine querela ſimplices filij Dei. *Pſalm.* 17. In auditu auris obediuit mihi. 2. *Cor.* 9 Scio promptum eſſe animum veſtrum, pro quo de vobis glorior. *Pſal.* 117. Paratus ſum, & non ſum turbatus *Pſalm* 56. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Sic igitur prompte & parate fit voluntas Dei Patris.

Quartum eſt, quòd omnis voluntas eſt in ratione & ſignificat ordinem voluntatis: rationis enim eſt ordinare voluntatem. *Ro.* 12 Rationabile ſit obſequium veſtrum. *Exo.* 28. præcipitur fieri rationale ſuper veſtes Sacerdotis, vt ordo rationis in omnibus operibus conuerſatione cuncta componat & ordinet. *Ecc.* 2 Sapientis oculi in capite ſuo: ſtultus neſcis vbi ambulat. Si ergo vniuerſa colligamus à principio, quæ ſunt de modo voluntatis Patris, oportet, quòd voluntas fiat incoacte, conſulte, & deuote, ex diuiſione prima libertatis eius: fiat etiam libere, nobili & humana libertate, meritoriè & glorioſe, ex ſecunda diuiſione: fiat etiam vniuerſaliter, prompte, ſiue parate, ex rationis ordine: & iſtæ ſunt propriæ conditiones voluntatis. Dicitur autem, o Pater (voluntas tua) quæ eſt quinque modis tua: auctoritatis, antecedens, conſequens, beneplaciti, & ſigni.

Auctoritatis eſt voluntas reuerenda, quæ ſemper omni creatæ voluntati debet anteponi. *Mat.* 26. Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. *Iſa.* 46. Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Contra hoc peccant, qui voluntatem ſuam diuinæ anteponunt voluntati, vel contraponunt aliquando.

Voluntas antecedens dicitur, quæ antecedit opus noſtrum ſine opere noſtro, ſine qua tamen non fit opus noſtrum, niſi illa antecedat, & cum qua non neceſſariò fit opus ſuæ voluntatis: ſicut quando dedit naturam intellectualem, voluit eos: quibus intellectum dedit, ſe cognoſcere & colere: quia aliter talem naturam non dediſſet. De qua dicitur. 1. *Timo.* 2 Vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ſui nominis venire: niſi enim hæc vellet, naturam cognoſcendi ſe non dediſſet. Hac abutuntur, qui naturam non ad hoc applicant, ad quod Deus dedit eam. Etiam hoc modo dat gratias ſcientiæ & ſapientiæ, & alia bona fortunæ, vt in laudem ſuam expendantur: & qui non facit, increpationem ſuſtinet, *Matth.* 25 & *Luc.* 19. Dedit vnicuique ſecundum propriam virtutem, & dixit: negotiamini, dum venio. Sic etiam dat tempus per donum antecedens, ſignificans, quòd vult, quòd vtamur illo ad pœnitentias. *Iob.* 24. Dedit eis tempus in pœnitentiam: at ille abutitur eo in ſuperbiam.

Voluntas autem conſequens eſt, quæ eſt ex opere noſtro, ſicut vult iuſtorum gloriam, & malorum pœnam. Et pœnam quidem malorum non vult niſi ex opere noſtro, & non ſimpliciter. *Ezech.* 18. Nolo mortem peccatoris; ſed vt magis conuertatur, & viuat. Cum autem malum facimus, vult pœnam noſtram ex opere noſtro, & gloriam noſtram vult ſimpliciter, & ex opere noſtro. *Ioan* 17. Volo Pater, vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus.

Voluntas autem beneplaciti eſt, quam ſic vult, quòd ex conſilio æterno ſtabiliuit eam. *Pſalmo* 113. Omnia quæcunque voluit, fecit. Eſther. 13. Non eſt, qui poſſit reſiſtere voluntati tuæ. *Roman.* 9. Voluntati eius quis reſiſtet?

Voluntas autem ſigni eſt quintuplex, præcepti, prohibitionis, conſilij, operationis, & permiſſionis. Præcepti voluntas Dei eſt, quod implere tenemur; prohibitionis, quam oportet cauere;

conſilij, quod ſi implemus, remuneramur: Si autem non implemus, non obligamur, niſi voluerimus (aliàs vouerimus.) Operationis eſt exempli ſuorum operum. Permiſſionis autem eſt id, quod permittit, & vult aliquod bonum, quod ex illius ordinatione reſultat. De voluntate præcepti *Pſal.* 15. Mirificauit omnes voluntates meas in eis. *Pſal.* 39. Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui: & legem tuam in medio cordis mei. Prohibitio autem eſt de hoc, quod vult Deus non fieri: quia non vult malum fieri: & hoc ſignificat prohibitione. *Habacb.* 1. Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum: & reſpicere ad iniquitatem non poteris. *Sap.* 12. Odibilia tibi opera fecerunt, & in talibus voluntas Dei eſt de contrario, ſicut dicitur. 1. *Theſ.* 4. Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos ab omni fornicatione: & ſciat vnuſquiſque ſuum vas poſſidere in ſanctificatione & honore, non in paſſione deſiderij, ſicut & gentes; quæ ignorant Deum. De voluntate autem conſilij. *Iſa.* 56. dicit Dominus eunuchis: Qui cuſtodierint ſabbata mea, & elegerint quæ volui, & tenuerint fœdus meum: dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus. Eunuchi enim illi ſunt, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum: & hoc eſt conſilium & voluntas Dei; ſed non obligat niſi eligentem ex voto. De operatione dicitur *Ioan.* 13. Exemplum dedi vobis: vt quemadmodum ego feci; ita & vos faciatis. De permiſſione autem *Rom.* 1. Tradidit illos in reprobum ſenſum, vt faciant quæ non conueniunt. *Apoca.* 22. Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. *Exo* 4 Ego indurabo cor eius, & non dimittet vos. Et circa hoc non vult Dominus actum, quem permittit; ſed potiùs bonum, quod inde elicitur, ſicut ex induratione Pharaonis elicita ſunt ſigna plagarum cogentium eum dimittere populum: ex quibus ſignis confirmata eſt fides filiorum Iſraël, & accenſa deuotio ad Deum, qui in tam valida manu eripuit eos de manu Ægyptiorum. *Exo.* 10. Ego indurauí cor eius & ſeruorum eius, vt faciam ſigna mea hæc: & narres in auribus filij tui & nepotum tuorum, quoties contriuerim Ægyptios, & ſigna fecerim in eis, vt ſciatis, quia ego Dominus. De omnibus iſtis voluntatibus ſimul *Aug.* exponit illud *Pſal.* 110. Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates eius. *Heb.* 10. Voluntatem Dei facientes reportetis repromiſſiones: Non enim eſt vna voluntas, quæ facit reportare promiſſiones; ſed omnes.

Colligamus ergo dicentes: ô Pater [voluntas tua fiat] ex auctoritate reuerenter, antecedens autem ſapienter, conſequens acceptabiliter, beneplaciti cum tremore ſuſcipiatur, ſigni autem obedienter & diſcretè impleatur: Vt ſic reuerenter, ſapienter, acceptabiliter, humiliter, & obedienter omnis voluntas tua fiat. *Act.* 13. Inueni virum ſecundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.

Hæc igitur [voluntas tua fiat] Non dicit: ſua, vt faciamus: quoniam aliquando oportet non facere voluntatem Dei, ſicut in promiſſione. Aliquando etiam implenda eſt, non à nobis; ſed à Deo: & ideò, non poteſt peti, vt ſemper faciamus ſuam voluntatem; ſed potiùs; vt fiat. Licet autem voluntas Dei, quia beneplaciti, ſemper fiat; tamen oramus, vt fiat: quia aliquando ita præordinata eſt fieri, vt effectum iuuent orationes Sanctorum, ſicut ſupra diximus, quòd & prædeſtinatio iuuatur Sanctorum orationibus. Hæc igitur eſt cauſa, quòd ad nullam certam perſonam referentes impletionem diuinæ voluntatis, dicimus orantes: fiat voluntas tua. 1. *Malach.* 3. Sicut fuerit voluntas, ſic fiat. *Iſa.* 46. Omnis voluntas mea fiat. Hoc modo etiam vtitur beata Virgo *Luc.* 1. Fiat mihi ſecundum verbum tuum. *Mat.* 15. Fiat tibi, ſicut petiſti.

Sicut in cœlo & in terra.

Hic ponitur forma, quòd eo modo fiat in terra, ſicut eſt, & fit in cœlo: & quæritur, quare talem formam non adhibuit aliis petitionibus, vt dixiſſet: Sanctificetur nomen tuum ſicut in cœlo & in terra. Et adueniat regnum tuum, ſicut in cœlo, & in terra. Et dicendum ad hoc, quòd nomen non ſanctificatur niſi ex cœlo, & regnum non aduenit niſi ex cœlo: ſed voluntas Dei fit etiam in inferno, & in mundo. Quoniam ſicut diximus ſupra, voluntatem Dei nullus hominum effugere poterit: quia aut ipſe facit eam deuotus & ſpontaneus: aut de ipſo inuito fiet voluntas Dei iudicantis & vindicantis. Quòd ergo nobis proficiat ad ſalutem oratio, oportet, quòd in nobis impleatur, & à nobis voluntas Dei, ſicut fit in cœlo. Et hoc eſt in tribus. In cœlo enim Trinitatis eſt voluntas præordinatiua & cauſatiua eorum, quæ fieri habent ad ſalutem: in Angelorum autem miniſterio eſt voluntas miniſtratiua ſalutis: in Sanctis autem beatis eſt voluntas, quæ eſt forma noſtræ ſalutis. Et omnibus his modis oramus, quòd fiat in terra, ſicut in cœlo: vt ſimus conſonantes præordinationi ſicut cauſæ & exemplari, non obdurantes corda contra voluntatem, quæ eſt in cœlo Trinitatis: & ſimus obedientes Angelorum miniſterio, non reſiſtentes, vel repugnantes eorum purgationi, & illuminationi: & ſimus imitantes voluntatem ſanctæ Trinitatis Dei de nobis.

De prima dicitur *Act.* 9. Domine, quid me vis facere. 1. *Reg* 3. Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus. Mali autem de hoc arguuntur *Mat.* 23. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? De ſecunda habetur *Iudic.* 2. quòd aſcendit Angelus Domini in locum flentium & dixit: Noluiſtis audire vocem meam: & hoc ſignificatur *Ioan.* 1. Videbitis Angelos aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis: deſcendentes enim ponunt in nobis voluntatem Dei & ſuam: aſcendentes autem offerunt Deo vitam, & orationes noſtras. Hoc etiam ſignificatur in ſcala Iacob *Geneſ* 28. Per eundem modum. De tertio dicitur. 3. *Reg* 8. Exaudies in loco habitaculi tui in cœlo: & cum exaudieris, propitius eris. Locus enim orationis & exauditionis noſtræ eſt in cœlis duplici ex cauſa. Vna eſt, quia ibi ſunt noſtri interceſſores, vt ſuprà diximus: & ſicut dicit Ptolomeus, interceſſor eſt petentis ala. Alia eſt, quia de cœlo data ſunt iuuantia bona: terrena enim parum proſunt. *Pſal.* 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. *Pſ.* 120. Leuaui oculos meos in montes, vnde

venict

veniet auxilium mihi. Item *Pſalm.* 17 Exandiuit de templo ſancto ſuo vocem meam : & clamor meus iortoiuit in aures eius. De omnibus his ſimul dicitur *Iob.* 38 Numquid noſti ordinem cœli: & rationem eius pones in terra?

Attende autem quòd ſuprà dictum eſt, qualiter hi, qui ſunt in cœlo, quatuor modis conformanr voluntatem ſuam voluntati diuinæ: & hoc ſi ſimiliter fiat in nobis, tunc fit voluntas Patris ſicut in cœlo, & in terra: ſed hoc non oportet hic repetere. Sed qui hoc modo rectitudinis facit voluntatẽ Patris, ille eſt, qui dicere poteſt illud *Phil.* 3. Noſtra conuerſatio in cœlis eſt, vnde & Saluatorem expectamus Dominum Ieſum Chriſtum. Hoc modo petit Dauid dicens *Pſal.* 144. Domine, ioclina cœlos tuos, & deſcende. Hoc modo *Ezech.* 1. Firmamentum eſt imminens capiti, hoc eſt menti animalium Dei. Hoc modo rapimur cum Paulo ad tertium cœlum, rectificari ad formam Sanctorum ad intentionem myſterij Angelorum: ad exẽplar diuinarum rationum, quæ in mente diuina ſunt deſcriptæ. Hoc modo dictum eſt Moyſi *Exo.* 25. Vide, omnia facito ad exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt: ſic enim terra plenitudinem cœli ſuſcipit, cum dicit *Pſalm.* 23. Domini eſt terra, & plenitudo eius, &c. Sic veritas de terra oritur: & iuſtitia de cœlo proſpexit *Pſalm.* 84.

Panem noſtrum ſuperſubſtantialem da nobis hodie.

Hæc eſt ſecunda petitio, in qua ſecundum præinductam diuiſionem petitur ſuſtentatio in bonis impetratis in præinductis petitionibus tribus. Sed ſciendum à principio, quòd vbi dicit quotidianũ, in Hebræo, ſicut *Hieronymus* dicit: habetur ſogolla. Et vbicunque LXX. Interpretes in Hebræo inuenerunt, in Græco interpretantes, tranſtulerunt epiſion: quod Latinè ſonat ſuperſubſtantiale. Et ideò etiam *Hiero.* hic ſuperſubſtantiale tranſtulit: *Symmachus* autem ſogolla vbicunque tranſtulit, egregium: *Origenes* autem tranſtulit ſecundum ſignificatum, quotidianũ: Omnes autem iſtę tranſlationes in idem concurrunt. Quia ſuperſubſtantialis eſt, qui ſuper ſubſtantiam ſuſtentandam tanquam neceſſarius petitur: & ille eſt etiam egregius: quia tẽpus neceſſitatis facit ipſum eſſe egregium nobis. Vel dicitur egregius, quia cum quatuor ſint optimè nutrientia, ſicut dicit *Auicenna.* panis, vinum rubeum, oua recentia, & brodia carnium. Panis ſolus ex ſoliditate plus confortat, & ex viſcoſitate plus adhæret, & ex temperamento plus conuenit, & ex puritate plus nutrit. Caro enim & vinum inflammant: & oua ſunt conuertibilia in (aliàs ad) omne, quod inueniunt, ſiue bonum, ſiue malum. Et ideò ad nutriendum panis eſt egregius. Hic etiam eſt quotidianus, quòd quotidianæ neceſſitati releuandæ eſt accommodatus.

Sic igitur intellectâ literâ: dicimus, quòd ſex continentur in petitione: quorum vnum & primum eſt, nos in bonis Dei ſuſtentans: Et hoc ſignificando dicimus [Panem] Secundum autem eſt quale dicit eſſe id, quod ſuſtentat: quia non de rapina, vel illicitè acquiſito, ſed de noſtro: Et hoc ſignificamus, cum dicimus [noſtrum] Tertium autem eſt cauſa potentis neceſſitatis nos inducens ad petendum: & hoc innuimus, cum dicimus [quotidianum] Quartum eſt, quòd de largitate hunc panem petimus expectatum: & hoc eſt, quod dicimus [da] Quintum eſt, quòd [nobis] petimus, non canibus, vel aliis vſibus deputandum. Sextum eſt, quod non petimus in longum, ſed huic præſenti neceſſario (aliàs neceſſitati) in ſolatium: & hoc innuitur, cum dicitur [hodie] Cum autem homo ſit compoſitus ex ſpiritu & corpore, ſicut dicit. *Dam.* Edulium eius erit triplex: edulium ſuſtentans ſpiritum, & edulium ſuſtentans corpus, & edulium ſuſtentans vtrumque & animam & ſpiritum. Edulium autem ſuſtentans ſpiritum eſt duplex: vnum quidem ſecundum intellectum: alterum autem ſecundum affectum. Secundum autem intellectum panis ſuſtentans eſt verbum Dei; ſecundum autem affectum panis ſuſtentans eſt gratiæ bonum. Verbum enim per hoc, quòd eſt continens veritatem, paſcit intellectum, qui ſui eſt capax, & ſine ipſo quaſi conſumptus inediâ deſtituitur intellectus. *Deut.* 8. Non in ſolo pane viuit homo; ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. *Sap.* 16 Non natiuitatis fructus paſcunt homines: ſed ſermo tuus hos, qui in te confidunt conſeruat. Vnde *Plato.* etiam io Timeo loquens ad Socratem & Timeum & Tricium, dicit: Qui heſterni quidem epuli conuiuæ fueritis; hodierni præbitores imitatoreſque ex condictione (aliàs condicto) reſideatis. Et notat conuiuium ſermonum ſapientiæ paſturam. *Pſalm.* 118. Quàm dulcia faucibus meis elo. tua ſuper mel ori meo. Hic eſt panis Angelorum, quem manducauit homo *Pſalm.* 77. Vnde *Prouer.* 9. dicitur: quòd Sapientia poſuit menſam. Hic eſt panis, qui comedetur purus in regno Dei, vbi verbum ab ore Patris dicentis ipſum auditur, & intra intellectum purum recipitur, vt ex ipſo ad æternam vitam vegetetur. Ex fundo enim, in quo creſcit hic panis, virtutem ſumens, vegetat ad vitam æternam: fundus autem eſt cor Dei Patris, & ſubuehens ipſum ad nos eſt ſpiritus veritatis. *Pſal.* 44. Eructauit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi. Hic autem panis purus eſt, nihil habens de palea; ſed totus eliquatur ex veritate prima. *Pſal.* 147. Adipe frumenti ſatiat te.

Dicitur autem verbum Dei panis propter proprietates panis tres, quarum vna eſt confortare, ſecunda delectare, tertia nutrire. Confortat autem ex adhærentia, & delectat ex conuenientia, & nutrit ex connaturalitate. De confortatione *Pſal.* 103. Panis cor hominis confirmat *Act.* 9. Cùm accepiſſet cibum, confortatus eſt. *Geneſ.* 18. Ponam buccellam panis, & confortetur cor veſtrum. De delectatione dicitur *Geneſ.* 49. Aſer pinguis panis eius: & præbebit delitias Regibus. *Sap.* 16. Paratum panem de cœlo præſtitiſti illis ſine labore, habentem in ſe omne delectamentum & omnem ſaporem ſuauitatis. De nutrimento dicitur *Geneſ* 27. Frumento, vino & oleo ſtabiliui eum. *Iſa.* 30. Panis frugum tuarum erit vberrimus & pinguis.

Sic ergo eſt panis ſpiritualis, qui paſcit mentem beatorum; de quo dicitur *Lu.* 14. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Eſt etiam panis materialis, qui datur ad ſuſtentationem corporis. *Geneſ.* 28. Si Dominus Deus fuerit mecum in via, qua ambulo, & dederit mihi pa-

nem ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum. Et hic debet eſſe arctus quantitate ſecundum neceſſitatis menſuram, ſubcineritius humilitate, aſper per abſtinentiam: & tamen ſaturans propter corporis ſuſtentationem. *Iſa.* 30. Dabit tibi Dominus panem arctum & aquam breuem 2. *Paral.* 18. Date eis panis modicum & aquæ pauxillum, donec reuertar in pace. De ſubcineritio per humilitatem dicitur 3. *Reg.* 19. Ecce ad caput Eliæ ſubcinericius panis & vas aquæ. *Geneſ.* 18. Tria ſata farinæ commiſce, & fac ſubcineritios panes. In ſignum autem abſtinentiæ aſper debet eſſe. Et ideò *Mar.* 6. & *Ioan.* 6. dicuntur hordeacei panes, quos Dominus diſtribuit. Similiter Eliſeus diſtribuit filiis Prophetarum panes hordeaceos. 4. *Reg.* 4. *Eccl.* 33. Panis & diſciplina & opus ſeruo. 3. *Reg. vlt.* Suſtentate virum iſtum pane tribulationis, & aquâ anguſtiæ. *Pſal.* 79. Cibabis nos pane lachrymarum. De ſaturitate *Exo.* 16. Dabit nobis Dominus panes in ſaturitate. *Pſal.* 21. Edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. *Iſa.* 23. Comedant in ſaturitatem, & veſtiantur vſque ad vetuſtatem. Sic ergo panis iſte paruitate, ſiue arctitudine reſtrænat luxuriam crapulæ; Per cocturam cineris admonet de mortalitate huius vitæ, per aſperitatem dat eruditionem diſciplinæ, per ſaturitatem dat ſolatium vitæ ſuſtentandæ: & ſic vnum panem habemus intellectus, & alterum corporis.

Sed quia anima duplicem habet faciem, intellectus, & affectus: ſicut habemus panem intellectus: ita habemus panem affectus, qui eſt dulcedinis gratiæ: & hic eſt ſeptiformis gratia Spiritus ſancti, de qua dicitur *Iſa.* 4 Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum in die illa, & dicent: panem noſtrum comedemus, & veſtimentis noſtris operiemur. Vnde iſta ſignificantur per ſeptem panes, de quibus habetur *Mat.* 9. Hoc eſt manna, quod in modum roris de cœlo deſcendit. Iſti ſunt tres panes, quos is, qui de via venit, noſter amicus à nobis expoſtulat. *Luc.* 11. Pabulum veritatis quærens intellectui, ſuſtentationem corporis neceſſitati, & gratiæ confortationem petens affectui. De his panibus dicitur *Iſa.* 21. Qui habitatis terram Auſtri, cum panibus occurrite fugienti. Panis enim gratiæ calore Spiritus ſancti, decoquitur igne charitatis, conficitur ex puritate bonitatis, & commiſcetur de humore pietatis & deuotionis. Et hoc totum ſignificatur in præinducta auctoritate: quia terra Auſtri calida eſt, & pura ſiue luminoſa, & flatus eius humidus eſt. Et tempore quidem primo accepimus à Deo panem ſuſtentationis corporalis: & deinde petimus panem agnoſcendæ veritatis: & demum perficiendæ in opere panem quærimus primæ bonitatis. Dignitate autem prima, eſt bonitas: ſecunda, veritas: tertia, neceſſitatis ſuſtentatio. Sed ſecundum modum accipiendi à Deo prima, eſt perceptio veritatis: ſecunda, infuſio bonitatis: & vtrique deſeruiens ſuſtentatio neceſſitatis. Quia tamen veritate paſcuntur multi, qui non paſcuntur bonitate; & media eſt ſuſtentatio corporis, vtrique deſeruiens: propter hoc in medio rationabiliter ponitur. Iſti igitur ſunt tres panes, qui petuntur.

Quia verò homo, ſicut dicit *Dam.* compoſitus eſt ex anima & corpore: & homo eſt coniunctum ex his: ideò oportet per congruitatem ipſum habere edulium compoſitum; & illud eſt panis Euchariſtiæ, qui efficaciam habet ex virtute Deitatis: dulcedinê ex condimento gratiæ: vitam ex anima coniuncta cum corpore: & connaturalitatem ex corpore & ſanguine. De quo dicitur *Sap.* 16. Paratum panem de cœlo præſtitiſti illis ſine labore: habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem. Subſtantiam enim tuam & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas, & voluntati vniuſcuiuſque eorum deſeruiens, ad quod quiſque volebat, conuertebatur.

Hic panis origine cæleſtis eſt, ſubſtantialiter deificus eſt, cauſaliter viuificus eſt, ſacramentaliter vnitiuus, effectu viaticus eſt, ſpecie tenus æternæ fruitionis deſignatiuus. De primo *Ioan.* 6. Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. *Pſal.* 77. Panem cœli dedit eis. De ſecundo dicitur *Ioan.* 6. Qui manducat me, viuit propter me. 1. *Cor.* 10. Panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini eſt. De eo quòd cauſaliter ſit viuificus *Ioan.* 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Quòd ſacramentaliter vnitiuus. 1. *Cor.* 10. Vnus panis multi ſumus in Chriſto, quotquot ex vno pane participamus. Quòd effectu ſit viaticus 3. *Reg.* 19. Surge, comede: grandis enim reſtat tibi via. Et ideò filiis Iſrael, dum erant in via, non defecit: cum autem fuerunt in terra promiſſionis, tunc defecit. Quòd ſpecie tenus æternæ fruitionis ſit deſignatiuus. *Mat.* 26 Non bibam amodo de hoc genimine vitis, vſque dum bibam illud nouum in regno meo *Lu.* 22. Edatis & bibatis ſuper men.m. in reg.m.

Ad huc iſte panis quadruplicis gratiæ eſt effectiuus, quæ apparuerunt, in diſcipulis: feruorem enim effecit in Petro: Vnde dixit: Paratus ſum tecum in carcerem & in mortem ire. Refectionem in aliis diſcipulis. *Lu.* 22. Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum. Quietem in Ioanne. *Ioan.* 21. Qui & recubuit in cœna ſupra pectus Domini. Memoriam autem abeuntis Domini in omnibus. *Lu.* 21. Hoc facite in meam commemorationem. 1. *Corinth.* 11. Quotieſcunque panem Domini ſumetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.

Adbuc ſumitur hoc ſacramentum ſtando, renes ſuccingendo, calceamenta in pedibus, baculos in manibus tenendo, feſtinando, vorando, in ſapore amaritudinis ſumendo. Et de omnibus illis eſt *Exo.* 12 ſimul. Status, vt dicit Auguſt. rectitudinê ſignificat confortatæ conſcientiæ: ſuccinctio renum luxuriæ coarctationem (aliàs coërtionem) calceamenta in pedibus in memoria Chriſti mortem: baculus in manibus crucis Chriſti baiulationem: feſtinantia famis caliditatem ex igne charitatis cauſatam: voratio autem per deuotionem, ſumptionis auiditatem. *Eccl.* 24 Qui edent me, adhuc eſurient. Sic igitur, o Pater, da panem.

Sed quæritur: Cum panis ſolus ſuſtentare non poſſit, quare non docet petere panem cum potu, præſertim cum hæc in multis ſcripturæ locis poſita coniungantur: non enim poteſt proficere eſca ſine potu: ſicut & *Prouer.* 9. Sapientia poſuit menſam, & miſcuit vinû: & *Eccl.* 15. Vbi dicitur, quòd cibat ſuos pane vitæ & intellectus. Et ſubiungitur, quòd aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum. Et in aliis iſta coniunguntur pluribus locis.

Adhuc cum homo non bene viuere poſſit de ſimplici pane, quare non plura quam panem docet petere? præcipuè cum 3. *Reg.*17. miniſtrauit Eliæ panem & carnes, & aquam bibendam de torrente. Si dicas quòd initium vitæ hominis aqua eſt & panis, vt dicitur *Eccl.*29. Et hic docet ea petere, quæ pertinent ad neceſſitatem: Aqua autem communis eſt, quam non oportet petere. Contra *Ibidem* dicitur quòd initium vitæ hominis eſt aqua & panis & veſtimentu protegens turpitudinem, & domus. Videtur ergo quòd omnia illa debeat nos docere petere. Et ad hoc videtur concordare *Apoſt.* 1. *Timo.* 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus Adhuc licet primum initium vitæ hominis ante diluuium fuerit de terrænaſcentibus panis, qui ſecundum naturam è granorum generibus melius conuenit homini, & magis confortat eum: tamen procedente tempore, & ennualeſcente infirmitate, plura facta ſunt neceſſaria vitæ hominis. Vnde *Eccl.*39. Initium neceſſariæ rei vitæ hominum aqua, & ignis, & ferrum; ſal & lac & panis ſimilagineus, & mel, & botrus vuæ; & oleum, & & veſtimentum. Hæc omnia Sanctis in bona, ſic & impiis & peccatoribus in mala conuertentur. Ergo ex quo omnia hæc neceſſaria ſunt: omnia hæc petere debuit docere ſicut videtur. Adhuc ipſe Dominus *Matt.*25. improperat auaris, quòd non dederunt bibere, & quòd non dederunt hoſpitium, neque indumentum? & plura alia. Cum omnia igitur hæc Sanctis conuertantur in bonum; vt dicit *Eccleſiaſt.* omnia hæc videntur eſſe petenda.

Adhuc nihil horum videtur eſſe petendum: quia dicetur *infra eodem*: quòd ſi petierimus regnum Dei, & iuſtitiam eius: omnia hæc adiicientur nobis.

Reſpondeo dicendum, quòd in veritate per panem hic petitum intelligitur omne eſculentum neceſſarium ad vitam ſecundum omnem hominum diuerſitatem: quia nec ipſe Dominus ſimplici pane contentus, licet conuiuia magna habuit, ſicut dicitur *infra* 9. & *Luc.*5. quòd fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua, & vinum bibit, & piſces, & alia eſculenta & poculenta. Eſculentum autem, & non poculentum, nominat: quia poculentum non deſideratur à natura niſi propter eſculentum: & ideò ſicut in illo neceſſarium; in illo peti intelligitur.

Quod autem obiicitur de *Eccleſiaſtico*: Dicendum quòd totum ad menſuram neceſſitatis intelligitur in illo. Ad id quod de domo dicitur, & veſtibus & huiuſmodi; Dicendum, quòd hæc extrinſecùs deſeruiunt corpori, vbi homo ſibi prouidet; & ideò hæc relinquuntur ſolicitudini hominis procuranda: Sed eſculentum reſtituit interiùs, vbi homo ſibi prouidere non poteſt ita ſicut exteriùs: Et ideò petitur hoc à Deo ſicut neceſſarium ſubſtantiæ, cùm alia ſint ad bene eſſe extrinſecùs ordinata. Siquis tamen dicat, quòd omnia neceſſaria corpori in pane intelliguntur: ego non contradico.

Sed tunc quæritur, quare nomine panis iſtius neceſſitatis ſublenamen nominauit? Et ad hoc dicendum, quòd hoc fit propter tres cauſas, quarum vna eſt panis cõmunitas: quia vbique & omnibus eſt neceſſarius ad vitam hominis. Et ſi obiicitur quòd quidam panem non habent, aut non vtuntur, ſicut quidam barbari. Dicendum quòd vita illorum eſt mala, & deuians à recto nutrimento: quia cætera, quæ nutriunt, aut nimis ſunt humida, niſi miſceantur: aut nimis ſicca, ſicut caſei aut carnes ſalſæ: & quoad hoc per panem melius petitur vitæ ſuſtentatio, quam per aliquid aliud. Secunda cauſa eſt, quòd nutrimentum, quod accipitur de pane, magis adhæret membris quàm id, quod accipitur de aliis: & hoc apparet in paſta, quæ cohæret ſicut gluten: Vnde etiam quando conuertitur in carnem, tenacior eſt caro illa, quam alia. Tertia cauſa eſt, quòd panis nutrimentum temperatius: quia caro magis inflammat & excitat libidinem, herbæ autem magis vt in pluribus ſunt phlegmaticæ, vel melancholicæ: & fructus ſunt inflatiui: ſed panis ſoliditate ſua roborat ſatis & temperamento complexionis congruit & complexioni hominis; & non fouet libidinem. His igitur de cauſis ſub nomine panis intelligitur omne (aliàs eſſe) vitæ ſuſtentamentum.

Ad hoc autem, quod obiicitur quòd peti non deberet: Dicendum quòd dupliciter accipitur panis; Refectio abſolute videlicet, aut prout eſt ſuſtentatio in bonis petitis in aliis petitionibus; & abſolutè quidem non petitur, ſed adiicitur: ſed prout eſt ſuſtentatio in bonis Dei, & ad obſequium Dei pertinentibus, petitur: & ſic reducitur ad iuſtitiam regni, quod quæritur principaliter. Sic igitur per panem; omnis vitæ neceſſaria intelligitur ſuſtentatio: quoniam ad panem oportet haberet cocturam, ſine qua panis non fit; & granum ex quo eſt; & domum, in qua refectio fit (aliàs ſit) vitæ commoda; & veſtimentum ad calorem corporis continendum, vt digeſtio panis enaleſcere poſſit: & ſicut eſt in officiis publicis & priuatis quòd cui committitur principale, illi committitur & acceſſorium: & ſicut eſt in artibus, quòd in arte attenditur finis, & omnia ad finem illum ordinata conceduntur arti eidem: & ſicut eſt in naturæ operibus, quòd natura intendit formam, & præparat omnia, quæ illi formæ ſunt conuenientia ad inducendum, vel tenendum, vel reſiſtendum alterationibus ſequentibus: & tamen ab illis nec in officiis, nec in artibus, nec in natura fit denominatio: ita etiam eſt in petitionibus Domini, quòd nominat quidem illa, ex qua eſt ſuſtentatio: & omnia præcedentia & concomitantia & ſequentia illam petitionem, vult cointelligi: quia aliter fruſtra eſſet, quod petitur. Et per hoc patet ſolutio ad omnia quæſita *Neem.*8. Comedite pinguia & bibite mulſum, & mittite partes eis, qui non præparauerunt ſibi. *Iſa.*25. Faciet Dominus conuiuium pinguium, & conuiuium vindemiæ, conuiuium medullatorum pinguium, & vindemiæ defœcatæ. Et ſicut dictum eſt ſupra, quòd hæc omnia Sanctis in bonum conuertuntur.

Tamen fuerunt quidam hæretici, qui propter iſtud & ſimilia petere noluot niſi terrænaſcentia dicentes, quòd Dominus hic non determinat quis, vel cuius grani panis ſit petendus Et cùm oleum & farina ſit in omnibus ſeminibus terrænaſcentium: dicunt quòd panis & oleum & ipſum ſemen, vel olus accipitur in pane: & alia à Deo nolunt petere, nec ſumere in cibum, dicentes, quòd ex coitu generantur. Mella enim & vina ſumunt, eo quòd ad ſomnium (aliàs ſeminum)

reducuntur bumores. Et hos condemnat *Apoſt.* 1. *Timot.* 4. dicens: Spiritus autem manifeſtè dicit, quòd in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam a fide: attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere, & abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his, qui cognouerunt veritatem: quia omnis creatura Dei bona, & nihil immundum, quod cum gratiarum actione percipitur: ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Sic igitur dicimus panem eſſe petendum, & intelligentes per panem omnem corporis neceſſariam ſuſtentationem. Huic autem adiungitur qualis eſſe debeat, cùm dicitur,

Noſtrum.

Raptus enim, vel furatus, vel aliter contra legem vſurpatus, non eſt noſter; ſed alterius, *Tob.* 2. Non licet nobis ex furto edere aliquid aut contingere. *Iſa.* 3. Rapina paoperis in domo veſtra.

Duo autem exiguntur ad boc, quòd ſit noſter. Vnum quidem, quòd ex licito ſit acquiſitus, & ſic condemnatur omne turpe lucrum: Quia turpe lucrum vocatur, quod quidem lucrum eſt; ſed per turpe factum eſt lucrum: ſic meretrix elocatione corporis, vel leno procatione mulieris, vel biſtrio adulatione diuitis, vel luſor opere luſoris, vel aliter quouis turpi actu. Iſte enim panis non ex noſtro noſter eſt: quia tales actus non ſunt bumanæ neceſſitatis, aut humanæ perfectionis. Humanæ neceſſitatis ſunt mechanica, ſine quibus hæc vita non ducitur: bumanæ autem perfectionis ſunt liberalia, ſicut doctrinæ exercitia libera, propter quæ inuenienda & diſcenda & docenda (ſicut dicit *Ariſt.*) Sacerdotum gens in ſcholam intrare conceſſa eſt, & liberos habere redditus. Ex talibus igitur acquiſitum, & lucrum eſt, quod acquiritur, & ex humano acquiritur: & ideò noſtrum eſt illud, & ex noſtro. Secundum autem eſt, quòd in noſtro ſit Dominio, & ſecundum rem, & ſecundum legem. Aliquid enim noſtrum eſt ſecundum rem & legem, ſicut quod de poſſeſſionibus eſt acceptum, vel iuſto lucro acquiſitum, vt dictum eſt: Aliquid autem noſtrum eſt, non ſecundum legem, ſed ſecundum rem, ſicut vſurarium, vel ex ſuperabundantia acceptum: Aliud autem eſt noſtrum non ſecundum rem, ſed ſecundum legem, ſicut quod in contractibus emptionum & venditionum non vltra dimidium iuſti pretij eſt fraudatum. Omnes igitur hos modos non noſtri colligendo & excludendo breuiter dicit [Panem noſtrum] boc eſt de noſtro & noſtrum [da nobis]

Sed oritur quæſtio, quare dicitur noſtrum, & non meum: quia ex quo quilibet non petit niſi ſibi neceſſarium, potiùs debet dicere meum, quàm noſtrum. Adhuc: quod noſtrum eſt non petimus, ſed accipimus: ſed dari nobis petimus, quod non eſt noſtrum, vt per donationem noſtrum efficiatur: Ergo potiùs deberemus dicere: panem tuum da nobis: vel, de pane tuo da nobis.

Ad hoc dicendum, quòd noſtrum melius dicit, quàm meum, duabus de cauſis, quarum vna eſt: quia homo non ſemper ſibi ſoli habet petere, ſed aliis multis ſibi commiſſis, qui ſunt de familia ſua, vel alicui ſibi naturæ gradu, vel officio charitatis coniuncti. Omnis enim petitio in charitate fraternitatis debet fieri. Et ideò melius dicit noſtrum. Alia cauſa eſt: quia petit panem ſibi & indigenti communicandum, ſi superuenerit. Vnde *Iob* 31. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit alienus ex ea. *Tob.* 4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi parum, hoc ipſum libenter impertiri ſtude. *Iſa.* 58 Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagóſque induc in domum tuam. Hac igitur de cauſa dicit iterum melius noſtrum quàm meum

Ad aliud dicendum, quòd nihil eſt noſtrum, ſi agitur & inter nos & Deum: quia nec nos noſtri ſumus, nec ea, quæ noſtra eſſe videntur. 1. *Paral.* 29. Tua ſunt omnia, & ea, quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Peregrini enim ſumus coram te, & aduenæ, ſicut omnes patres noſtri. 1. *Cor.* 4. Quid habes, quod non accepiſti: ſi autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Si autem agitur inter nos & homines: tunc aliquid eſt noſtrum, ſicut dicitur ad *Heb.* 10. Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſtinuiſtis. Hoc igitur modo coniuncto ex vtroque iſtorum conficitur iſta petitio: vt a Deo ſuum petatur, quod hoc modo non eſt noſtrum: & hoc modo (alias nobis) concedatur, quod iore illo, quod diſcernit inter homines, noſtrum nobis detur, & non alienum: quia illius concupiſcentia prohibita eſt. *Exod.* 20. Non concupiſces rem proximi tui: Et ideò peti nun debet. Sic igitur dicit [panem noſtrum] Huic autem addit cauſam neceſſitatis nos inducentem, cum dicit.

Quotidianum.

Dicitur autem quotidianus dupliciter: vno quidem modo, qui diuiſim quotidie eſt neceſſarius: & alio modo, qui quotidie eſt petitus. Si autem primo modo quotidianus dicatur, tunc videtur, quòd nihil prohibeat, quin vna die pro multis diebus petatur; ſed huic ſenſui repugnat, quod ſequitur [da nobis hodie] Vnde ſecundo ſenſu intelligitur petitio. Quotidianus ergo quotidie petitus dicitur eſſe propter quatuor ſimul concurrentia, quorum vnum eſt naturæ quotidiana neceſſitas: ſecundum autem iterata omni die ad Deum Patrem prouiſorem poſtulata pietas: tertium eſt, quòd in hoc excluditur ſuperabundantiæ cupiditas: Quartum autem, quòd condemnatur inſatiabilis quorundam voracitas.

Quotidiana enim neceſſitas eſt naturalis: quia ex motu caloris in mundo, cognoſcitur & cauſatur motus caloris digeſtiui in corpore: hic enim ſecundum naturam a medio cœli incipit: quem angulum medij cœli rectum vocant Philoſophi, & declinando perficit angulum vſque ad occaſum: & hæc eſt caloris remiſſio. Secundus angulus eſt ab occaſu vſque ad medium noctis, qui vocatur angulus rectus mediæ terræ, in qua frigidum vincit exteriùs. Tertius motus eſt ab angulo mediæ noctis vſque ad ortum: & hic eſt qui propellit frigidum, & reſoluere incipit corpora exteriùs: & ideò in mane ſunt venti frigidi frequentius. Quartus autem angulus eſt ab ortu vſque ad medium diem, qui euocat de interioribus humidum & educendo diſtribuit & exſiccat. In primo igitur motu eſt acceptio cibi: quia exſiccato iam cibo deſtitueretur corpus niſi iterum ingeratur: &

tunc

tunc declinante calido exteriùs, noo ita euocatur ſpiritus, & calor ab interioribus ad exteriora: & incipiunt ſtare circa locum digeſtionis. Et ſi in ſero aliquid comeditur, hoc debet eſſe ſecundum naturam: aut quòd ex humido temperet cibi priùs ſumpti ſiccitatem: propter quod in ſero præcipuè bibendum eſt temperatè: aut quòd cibum ante ſumptum deprimat in fundum ſtomachi, ſicut ſi comeditur caſeus: aut quòd viſcoſitatem cibi diſſoluat, ſicut calida & inciſiua & abſterſiua in ſpeciebus & electuariis in ſero comedi præcipiuntur: aut quæ ſtomachum ſuperiùs conſtringant, & per conſequens inferiùs aperiant. Sic præcipiuntur ſtiptica in cænis præparati, aut quæ ſunt ſomnifera: quia in ſomno propter clauſuram ſenſuum calor digeſtiuus confortatur. Quæcumque autem præter hæc ſunt, nocturnas inducunt repletiones & nocent, ſi impediatur ieiunium præcedens, aut labor exercitij, vel infirmitatis. In talibus enim noo poſſunt cuſtodire (aliàs cuſtodiri) leges naturalis motus. Sic ergo cibo in primo angulo motus cæleſtis accepto ſex horæ expenduntur, ſecundum diuiſionem graduum circuli ſolaris: in aliis autem ſex, quæ ſunt in angulo, cui ſubtenditur quarta circuli (quæ inter occaſum eſt & punctum mediæ noctis) bullit: quia in illo per frigus extrinſecùs comprimitur calor, & ſpiritus ad interius ad locum digeſtionis. In angulo autem, cui ſubtenditur arcus, qui eſt à puncto mediæ noctis vſque ad punctum orientis, quando frigus depellitur, & corpora reſoluuntur, à ſtomacho incipit moueri cibus: & ideò dicit *Galenus*, quòd in bene ſe habente corpore cibus poſt ſedecim horas deſcendere debet à ſtomacho. In angulo autem, cui ſubtenditur quarta circuli, quæ eſt ab ortu vſque ad punctum mediæ diei, per membra cibus diſtribuitur: quia tunc per calorem exteriorem ab interioribus calor & ſpiritus ſecum ducentes ſanguinem, euocantur, & (aliàs quia) tunc ad iteratam acceptionem cibi ſtomachus vacuitate ſua prouocatur: & hoc quotidie fit: & ideò neceſſitas hæc quotidianam petit corporis ſuſtentationem. Hoc ſignificatum eſt *Exod.* 16. vbi manna præcipitur colligi quotidie: & quando incaluit ſol liquefiebat, nec poterat ſeruari vſque mane, niſi pro die Sabbati, quando feriabant. Et præcipitur ibidem, quòd pro numero animarum, quas quilibet habuit in tabernaculo, colligeret gomor, hoc eſt, quantum ſufficit neceſſitati quotidianæ, & non amplius: Manna enim ſignificat panem quotidianæ ſuſtentationis.

Secunda cauſa eſt, vt quotidie petatur Patris cæleſtis pietas: hæc enim prodeſt deuotioni. *Pſalm.* 144. Oculi omnium in te ſperant Domine: & tu das eſcam illorum in tempore opportuno. Tempus enim opportunum eſt quotidianum vt iam dictum eſt. *Act.* 6. Factum eſt murmur Græcorum: eo quòd deſpicerentur viduæ eorum in miniſterio quotidiano: Hæc autem erat diſtributio ciborum quotidianorum.

Tertia cauſa eſt excluſio humanæ cupiditatis, quæ ex cupiditate congregat vltra neceſſitatem quotidianam: vnde *Lu.* 11. Panem noſtrum quotidianum da nobis. Non dicit annuum, vel menſurnum, vel ſeptimanarium: quidam enim habent panem multorum annorum apud ſe recoditum, ſicut ille diues, de quo dicitur *Lu.* 12. Cuius agri protulerunt fructus vberes: & cum deliberaſſet non dare pauperibus dixit: Anima, habes multa bona repoſita in annos plurimos: comede ergo & bibe & epulare.

Sed obiicitur contra hoc *Prou.* 3. Et implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia redundabunt. Adhuc commendatur Ioſeph de prouidentia contra tempus futuræ famis *Gen.* 41. Ad hoc dicendum, quòd prouidentia in omnibus commendatur; ſed ſuffocans ſolicitudo cupiditatis condemnatur; vnde quotidianus dicitur, qui prouidentia Dei per hominem facta, quotidianis vſibus ſui & familiæ & pauperum miniſtratur: non vnde per auaritiam crumenæ ditantur. Vnde ſuper *Lu.* 11. Vbi dicitur quotidianum panem noſtrum, dicit *gloſſa*: quotidianus dicitur, qui hìc neceſſarius.

Quarta cauſa eſt, quia per hoc condemnatur nimia voracitas: aliqui enim in vno die conſumunt panem vnius anni, vel menſis, vel ſeptimanæ. Sicut *Lu.* 16. Diues purpuratus, qui epulabatur quotidie ſplendidè. *Dan.* 14. An non vides, quanta comedat & bibat quotidie; non enim dicunt: panem annuum da nobis hodie; ſicut dixit filius prodigus *Lu.* 15. Et habitam ſubſtantiam totius vitæ conſumpſit, viuendo luxurioſè cum meretricibus.

De largitate etiam muneris Dei Patris bunc panem petimus expectatum: & hoc ſignificat, cùm dicit.

Da.

Largus enim eſt Pater cæleſtis in filios: quia largitas eſt ſibi connaturalis & conſubſtantialis: Dat igitur largè, prudenter, & vtiliter, & ſine improperio. Quòd largè dat *Iaco.* 1. Dat omnibus affluenter: hoc enim ſibi connaturale eſt: quia primus eſt, & per naturam ſuam diues in omnes. Vnde *Sap.* 16. Subſtantiam tuam & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas. Prudenter etiam dat: quia tempore opportuno dat, & ſecundum indigentiam. Vnde *Matt.* 24. præcipit dari tritici menſuram: & dat vnicuique ſecundum propriam virtutem, vni plus; & alteri minus; ita tamen quòd nullus recedit vacuus à munere. Vtiliter dat: quia ad ſalutem proficientia. *Lu.* 11. Si vos, cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris: quantò magis Pater veſter cæleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? *Eccl.* 20. Datus inſipientis non erit tibi vtilis. Sine improperio dat. *Iaco.* 1. Non improperat, non ſicut homo inſipiens. *Eccl.* 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Sic ergo, ô Pater, ſubſtantiam tuam in filios oſtendens [da] Aperi manum inopi, & palmas largiter extende ad pauperem. Da autem.

Nobis.

Noſtris vſibus, non malis vſibus deputandum, ſicut faciunt, qui vitam pauperum aut ſpargunt in plateis in pompa ſæculi, aut auibus, aut canibus, aut hiſtrionibus, deputant. Contra quod ipſe dicit *Matt.* 15. Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus ad manducandum. *Matt.* 7. Nolite ſanctum dare canibus, & margaritas nolite ſpargere ante porcos: dicitur enim panis egregius, vt ſuprà diximus, quia non niſi

niſi egregiis conceditur filiis. Sed reprehenduntur quidam, quia talibus dant copioſiùs, quàm bonis ſibi à Deo commiſſis. 1. *Reg.* 25. Tollam panes meos & aquas meas & carnes pecorum meorum, quæ occidi tonſoribus meis: & dabo viris, quos neſcio vnde ſint: & dum pauperes petunt ad oſtium, negatur panis: & hiſtrio uberiùs conſumit multas dapes, & abſorbet vina pretioſa. *Thre.* 4 Paruuli petierunt panem: & non erat, qui frangeret eis. Paruuli enim ſunt humiles pauperes, fragmentum panis petentes. ſic igitur, ô Pater, da nobis.

Hodie.

Huic præſenti neceſſarium. *Infra eodem.* Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. Et iterum *Lu.* 12. Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ, quid manducetis: & corpori veſtro, quid induamini: conſiderate coruos, quia non ſeminant, neque metunt: quibus non eſt cellarium, neque horreum: & Deus paſſit illos. *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in Domino: & ipſe te enutriet. *Hebr.* 13. Sint mores ſine auaritia contenti præſentibus: ipſe enim dicit: Non te deſeram, neque derelinquam. *Phil.* 4. Ego didici, in quibus inſtitutus ſum, ſufficiens eſſe. Sic ergo Panem noſtrum quotidianum ô Pater noſter, qui es in cœlis, da nobis hodie.

Et dimitte nobis debita noſtra.

Poſitis orationibus, in quibus executus petitiones decentium à Deo, ponit hîc deprecationes, quæ ſunt pro amouendis malis: & ordo petitionum iſtarum ſcitur ex ſuperiùs inducta diuiſione. Petitur autem hîc amoueri malum, quod iam præteriit actu, & manet reatu, & cauſa communi, quæ eſt concupiſcentia, ſiue fomes peccati. Dicit autem duo in deprecatione iſta: vnum quidem, quod eſt ipſa deprecatio: & alterum, quod eſt ratio obtinendi. *ibi* [Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris] In deprecatione iſta quatuor dicuntur: vnum quidem, quod petitur: dimiſſiuum peccati ex parte remittentis, cùm dicit [dimitte] Secundum autem, quod eſt recognitio debiti in eo, cui dimittitur, cum dicit [nobis] Tertium eſt recognitio debiti in ſe ipſo, cum dicit [debita] Quartum eſt recognitio debiti in debitorum vera cauſa, cum dicit [noſtra] Et primum horum facit fides & charitas in Deum: ſecondum autem contritio & ſpes: tertium humilitas & confeſſio: quartum autem accuſatio ſui & propoſitum ſatisfaciendi: & iſta ſunt, quæ exiguntur ad peccati remiſſionem. Eſt autem ſenſus: ô Pater, qui es in cœlis, da decentia, & ne impediamur à decentium conſecutione [dimitte debita] Et quia hoc tranſit ab orationibus ad deprecationes, quæ ſunt alterius ordinis & generis: Ideò hic interponitur copula, quod non eſt factum in aliqua præcedentium petitionum.

Secundum hunc igitur modum primum in his quatuor eſt, quòd dirigitur petitio ad remittentem. Ad primum quatuor exiguntur, quorum primum eſt viſcerosa, quam Pater habet ad filios charitas, ſiue pietas: ſecundum tangens intùs & inclinans miſericordia: tertium ſuper malitia præſtabilis clementia: quartum autem eſt penitùs emendans iuſtitia: hæc enim quatuor in Deo remittunt omne peccatum. Viſceroſa quidem charitas inclinat affectum: miſericordia mouet, & turbat, & fluere facit benignè ad miſerum: clementia deponit rigorem, & inducit præſtandi veniam propoſitum: iuſtitia autem vt ſtabilis ſit remiſſio, quandam exigendo emendam perficit peccati purgationem.

De primo *Oſe.* 11. Puer erat Iſraël, & dilexi eum: & de Ægypto vocaui filium meum. Puer enim dicitur, quia puerilia committit peccata; cùm tamen dilectione Patris ex Ægypti tenebris & mœrore ſit vocatus *Deut.* 33. Dilexit populos: omnes Sancti in manu eius ſunt. Dilectio enim Sanctus (aliàs Sanctorum) facit eſſe in manu eius *Oſe.* 14. Diligam eos ſpontanee: quia auerſus eſt furor meus ab eis. Charitas enim, qua diligit nos ſponte, non ex meritis, auertit furorem. *Ierem.* 31. In charitate perpetua dilexi te: ideò attraxi te miſerans. *Oſe.* 11. Traham eos in vinculo charitatis. Hoc oculo dilectionis vidit Nathanaëlem, cum adhuc eſſet ſub ficu, hoc eſt, ſub peccati dulcedine. *Ioan.* 1. De ſecundo dicitur *Lu.* 1. Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos. *Oſe.* 11. Conuerſum eſt cor meum in me: pariter conturbata eſt pœnitudo mea: non faciam furorem meum: non conuertar, vt diſperdam Ephraim: quia Deus ego, & non homo: in medio tui ſanctus. Q. d. Miſericordia mea vincit hominis crudelitatem: & ideò fluo miſericordiæ viſceribus & benignitatis. *Rom.* 2. Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit. *Habac.* 3. Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. *Ierem.* 31. Conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum; miſerans miſerebor eius, ait Dominus. *Lu.* 10. Videns eum miſericordia motus eſt: & appropians alligauit vulnera eius. De tertio remiſſiuo dicitur *Ionæ.* 4. Tu Deus clemens & miſericors, patiens, & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitia. *Iſa.* 55. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum: & miſeribitur eius, & ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt, ad ignoſcendum. *Ioel.* 2. Benignus & miſericors eſt patiens, & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia. De quarto *Pſal* 10. Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius *Lu.* 10. Infundens oleum & vinum: oleum miſericordiæ, & vinum alicuius iuſtitiæ. 2. *Timot.* 2. Ille fidelis permanet: ſe ipſum negare non poteſt *Ierem.* 23. Hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter. *Hebr.* 12. Quis filius, quem non corripit pater? *Pſalm* 88. Viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. *Iere.* 10. Corripe me, Domine, ſed non in furore tuo: ne fortè ad nihilum redigas me. Hæc omnia ſupponuntur in Patre, ad quem dirigitur oratio. Ex natura enim diligit: proprium habet miſereri & parcere, vt dicit *Grego.* Lex autem clementiæ in lingua eius; vt dicitur. *Prouer. vlt.* Et quia Pater eſt, per verbera filium erudit, vt dicit *Apoſt. Hebr.* 12. Sic ad dimittentem orabat Manaſſes. 2. *Paral vlt.* dicens: Peto rogans, Domine, remitte mihi, remitte mihi: ne ſimul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reſerues mala mea: quia indignum ſaluabis me ſecundum miſericordiam tuam.

Huic remiſſiuo ex parte remittentis addit recognitionem debiti ex parte debeotis. Et hoc faciunt ſpes veniæ, & cootritio in peccati dolore: ſiue ſpe enim oon valet recognitio debiti. Bene enim recognouit ſe eſſe debitorem Bain, quando dixit: maior eſt iniquitas mea, quam vt veniam merear; & tamen non valuit, quia cum deſperatione: & ideò eſt eiectus à facie Dei Patris. *Gen.* 4. Ecce eucies me hodie à facie terræ: & à facie tua abſcondar, & ero vagus & profugus. Similiter quòd recognouit ſe debitorem ſine ſpe, non valuit Iudæ. *Matt.* 27. cùm dixit: Peccaui tradens ſanguinem iuſtum: & ideò laqueo ſe ſuſpendit, & crepuit, & diffuſa ſunt omnia viſcera eius, ſicut dicitur *Act.* 1. Et cauſa huius aſſignatur *Prou.* 18. vbi dicitur: impius cum in profundum venerit, contemnit. Quando enim impius ſine ſpe in profundo vitiorum ſe eſſe conſiderat, de ſpe veniæ noo præſumens, contemnit veniam, & tradit ſe immunditiæ, nec cogitat de reditu ad Patrem. *Eph.* 4. Quòd deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operatiooem immunditiæ omnis, in auaritiam. *Ierem.* 30. Deſperabilis eſt fractura tua, inſanabilis. eſt plaga tua. Ergo in ſpe veniæ recognoſcamus nos debitores: dicentes illud *Matt.* 18. Patientiam habe in me: & omnia reddam tibi. Hoc enim eſt ſpei verbum, & compuncti cordis, *Ioel.* 2. Conuertimini ad me in toto corde veſtro, In ieiunio & fletu & planctu: & ſcindite corda veſtra, & noo veſtimenta veſtra. Conuerſio enim eſt per ſpem: quia licet eius, qui ſe recognoſcit debitorem, non ſit mera conuerſio ad iudicem; tamen cum ſpe veniæ in compunctione delicti tuta, & ſecura eſt ei conuerſio ad Patrem. Præcipue ſi delectabilia, quæ cauſa peccandi fuerunt: per ieiunium in afflictionem conuertit: & fletu & planctu præterita deplangit, & cordis voluntatem à propoſito peccandi ſcindit, & veſtimentum virtutis, ne oudus ambulet per diſſolutam conuerſationem, de cetero non ſcindit. In hoc affectu conuerſi (alias conuerſus) ad Patrem dixit *Pſal.* 6. Lauabo per ſingulas noctes, hoc eſt, peccati tenebras, lectum meum, in quo in peccati mollitie turpiter iacui: lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Vel ſecundum aliam tranſlationem, oatare feci, ſtratum enim eſt, vbi proſtratus ſub dæmonum pedibus cecidit. Sic ergo dimitte [oobis] quoniam nos debitores eſſe in ſpe veniæ & dolore debiti recognoſcimus. 2. *Reg.* 24. Ego ſum, qui peccaui: ego iniquè egi. *Pſalm.* 50. Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci. 2. *Paral. vlt.* Excitaui iram tuam, & malum coram te feci, *Iſa.* 38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

Sic ergo in ſpe veniæ dolentibus dimitte nobis [debita] Ecce in vera confeſſione humilitatis & verecundiæ recognitio debiti. Præſumptuoſus enim quamuis recognoſcat debitum; tamen non recognoſcit ſe debitorem: eo quòd omnia miſericordia Dei condonauerit. Hic autem docet nos Chriſtus recognoſcere nos debitores, & recognoſcere debitum: diminuentes enim peccata ſua cognoſcunt ſe quidem debitores; ſed non ſufficienter recognoſcunt debitum: deſperantes & debitores ſe eſſe recognoſcunt, & debitum; ſed non ſunt in propoſito ſoluendi: Et ideò credunt quantum poſſunt ſuper pignus. Non enim cogitant ſuper anno Iubileo, qui eſt annus remiſſionis, quando quilibet ſolutis & remiſſis debitis, ad ſuam reuertitur poſſeſſionem. *Le.* 25. Et *Deut.* 25.

Poſtquam igitur cognoſcimus nos debitores in ſpe remiſſionis, & affectu conpunctionis, expedit, vt ſupputemus debita. Et dicit [debita] in principali numero: quia eſt quadruplex debitum: de oobis ſcilicet, & de commiſſis nobis donis, & perpetratis, & de omiſſis. De oobis: quia ſerui ſumus, & totum eſſe, noſſe, & poſſe, debemus Domino & Patri cœleſti. Ad *Philem.* Et te ipſum mihi debes. *Lu.* 17. Cùm omnia feceritis, dicite: ſerui inutiles ſumus: quæ debuimus facere, fecimus. De commiſſis nobis donis, ſiue gratuitis ſiue naturalibus, ſiue etiam bonis fortunæ. *Matt.* 18. Simile eſt regnum cœlorum homini, qui poſuit rationem ſeruis ſuis: & cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus, qui debebat decem millia talenta: dicit enim Grego. Cùm creſcunt dona, rationes etiam creſcant donorum. *Lu.* 16. Quantum debes Domino meo? centum choros tritici *Matt.* 25. & *Lu.* 19 Tradidit illis bona ſua, & dixit: negotiamini, dum venio. De debito de perpetratis, hoc eſt, perperam factis in tranſgreſſione mandatorum. *Lu.* 7. Duo debitores erant cuidam fœneratori: vnus debebat quingentos, & alius quinquaginta. Vnde *Lu.* 11. dicitur. Dimitte nobis peccata. De debito autem omiſſionis 4. *Reg.* 4. Ecce venit creditor, vt tollat duos filios meos ad ſeruiendum ſibi. Et *Ibidem* Vende oleum, & redde creditori: tu autem, & filij tui viuite de reliquo. Omnia iſta computanda ſunt in vera & humili confeſſione: vera, vt nec addatur, nec minuatur; ſed ſicut ſe habet veritas, enarretur: Humili, vt ſit cum verecundia turpitudinis delicti, ne improperetur ei illud *Iſa.* 3 Peccatum ſuum ſicut Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt. *Ierem.* 31. Confuſus ſum & erubui: quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ. Et contra de aliis dicitur *Ierem.* 3. Frons mulieris meretricis facta eſt tibi: noluiſti erubeſcere. *Dan.* 9. Tibi Domine, iuſtitia; nobis autem confuſſio faciei, ſicut eſt hodie. *Daniel.* 3. Non poſſumus aperire os, ſupple, ad exſcuſandum: quia confuſio & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & his, qui colunt te. De vera autem confeſſione habetur *Ioſ.* 7. Fili, da gloriam Deo, & confitere peccatum tuum, & indica mihi quid feceris. *Suprà.* 3. Exibant ad eum confitentes peccata ſua. *Pſalm.* 31. Dixi: confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino: & tu remiſiſti impietatem peccati mei. *Iſa.* 43. Narra ſi quid habes, vt iuſtificeris. *Rom.* 10. Ore confeſſio fit ad ſalutem.

Noſtra.

Ecce recognitio cauſæ debitorum: noſtri (aliàs nos) enim ſumus cauſa: Et ideò noſtra ſunt & nobis imputanda. Et notatur in hoc accuſatio ſui cum emendationis propoſito. Non ſicut Adam. *Geneſ.* 3. Qui peccatum retorſit in mulierem, & in Deum, qui mulierem fecit. *Prou.* 18. Iuſtus priùs accuſator eſt ſui. *Pſalm.* 50. Iniquitatem meam ego cognoſco. *Iob.* 33. Peccaui, & verè deliqui: & vt eram dignus, non recepi. Sic dicit Dominus. *Oſe.* 13. Perditio tua Iſraël: ex me auxilium tuum, *Iſai.* 64. Facti ſu-

mus

mus vt immundus omnes nos: quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ: cecidimus quaſi folium vniuerſi, & iniquitates noſtræ quaſi ventus abſtulerunt nos. Sic ergo, ô Pater, dimitte nobis debita [noſtra] non aliorum.

Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

Inducere docet rationem obtinendi, quod petitum eſt in deprecatione: & in hoc tria notantur: Dimiſſionis inter nos & Deum Patrem ſimilitudo, cùm dicit [Sicut & nos dimittimus] Dimiſſionis promptitudo: quia dicit [debitoribus] & non dicit rogantibus. Et debiti, quod debent, certitudo, cum dicit [noſtris] Q. d. de quibus certum eſt, quòd nobis debent, ita quòd nihil habuerunt aduerſum nos: quia nos in nullo tenemur eis. Primum aſtruit Dominus. *Sup.* 5. quando dixit: Eſtote perfecti ſicut & Pater perfectus eſt, qui ſolem ſuum facit oriri &c. Vnde *Lu.* 11. Siquidem & ipſi dimittimus omnibus debentibus nobis *Lu.* 6. Dimittite, & dimittemini. *Coloſſ.* 3. Eſtote inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicem, ſicut & Deus in Chriſto donauit nobis [debitoribus] Ecce ſecundum, in quo notatur, quòd gratis & prompte donandum eſt *Matt.* 5. Eſto conſentiens aduerſario tuo. *Matth.* 18. Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me: nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? *Eccl.* 28. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur: homo homini ſeruat iram; à Deo quærit medelam [noſtris] ad quorum debita nihil credidimus eis: quod vix contingit; tamen hoc eſt in Sanctis. Sicut Stephanus. *Act* 23. Ne ſtatuas illis hoc peccatum: quia *Lu.* 7. Pater ignoſce illis: quia neſciunt quid faciunt. Econtra *Iſa.* 58. improperatur illis, qui non ſunt exauditi, quòd percutiebant pugno impie, & omnes debitores ſuos repoſcebant.

Et attende, quòd ſicut dicit *glo. Chryſoſtomi.* non intelligitur de debito pecuniæ: Hanc enim iuris ordine poſſumus repetere; ſed de debito eorum, qui in nos peccauerunt. *Rom* 12. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum. Sic ergo dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos &c.

Sed hic quæritur, quia ſecundum hoc non dimittens debitoribus non poteſt dicere iſtam orationem. Ad hoc dicunt quidam quòd poteſt, & debet dicere in perſona Eccleſiæ: poteſt etiam dici, quòd in parte prima deprecationis duo continentur, quòd ſcilicet Pater debita dimittat, & quòd ſicut ipſe dimittit, nobis det gratiam dimittendi: & hoc modo quilibet poteſt de veritate dicere iſtam orationem; Dimitte nobis debita noſtra &c.

Et ne nos inducas in tentationem.

Hæc eſt ſexta petitio, quæ eſt de amouendo malo, quod ſecundum cauſam inductiuam eſt præſens; ſed reatu & actu eſt futurum: & quia ſecundum cauſam eſt præſens; ideò petitur amoueri.

Eſt autem hic quæſtio ante (aliàs ad) literam, vtrum Deus inducit aliquem in tentationem.

Videtur autem quòd non: quia ſicut dicitur *Iaco.* 1. Deus intentator eſt malorum; ipſe autem neminem tentat. Sed peius eſt inducere in tentationem, quàm tentare: ergo multò minus Deus Pater aliquem inducit in tentationem. Si autem concedatur hoc, tunc fruſtra petitur, ne in tentationem inducamur. Adhuc *Infra* 26. dicit. Orate, vt non intretis in tentationem: & ibi ſignificat, quòd homo per ſe ipſum intrat in tentationem: qualiter ergo hic videtur ſignificare, quòd Deus inducat in tentationem. Si fortè dicatur, quòd intelligitur de tentatione, qua tentat Deus homines. Contrà: Deus tentat homines, vt inducat eos in experimentum eius, de quo tentat eos, ſicut patet per ea, quæ dicta ſunt *ſupra* 4. Ergo fruſtra rogatur, ne inducat in tentationem quia malum eſſet, ſi exaudiret.

Vlteriùs etiam hic quæritur, quid ſit tentare: & quid in tentationem induci: & quid ſit intrare in tentationem: & quid ſit eſſe in tentatione: & vtrum hæc ſint eadem vel non?

Adhuc autem fruſtrà videtur fieri iſta petitio: quia dicit *Apoſt.* 1. *Corint* 10. Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis; ſed faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere: ergo nunquam permittit induci in tentationem.

Adhuc videtur eſſe contra Deum iſta petitio: quia *Pſalm.* 25. dicit. Proba me, Domine, & tenta me: vre renes meos & cor meum: & vide, ſi via iniquitatis in me eſt: & deduc me in via æterna. Præterea 2. *Timot.* 2. dicitur, quòd qui certauerit in agone, non coronatur, niſi legitime certauerit: Ergo bonum eſt certare.

Reſponſio. dicendum ad primum, quòd Deus bene ducit aliquem in tentatione; ſed neminem inducit in tentationē: in tentatione enim ne (aliàs vt) non ſeducantur, conducit, & ducit omnes bonos. Sicut dicit *Pſal.* 90. Cum ipſo ſum in tribulatione. Et ſicut dicitur *Dan.* 3. quòd apparuit cum tribus pueris in fornace Babylonis. *Sap.* 10. In fraude circumuenientium illi affuit: & honeſtum fecit illum. Cuſtodiuit illum ab inimicis, & à ſeductoribus tutauit illum. Et certamen forte dedit illi, vt vinceret, & ſciret, quoniam omnium potentior eſt ſapientia. Sic ergo ducit & conducit Sanctos in tentatione; ſed nullum omnino inducit in tentationem: & ideò cócedenda eſt ratio primò inducta. Ad aliud dicendum, quòd hominem intrare in tentationem eſt malum: & ideò inferiùs iubet orare, vt Deus hoc non permittat: & eſt concedendum, quòd non loquitur hic de tentatione, qua Deus tentat hominem, vt inducat eum in ſuiipſius experimentum.

Ad id, quod quæritur, quid ſit tentare, & quid induci, & quid intrare in tentationem. Dicendum quòd ſicut dicit Magiſter *Hugo de ſancto Victore:* Tentare eſt callide experiri quod dubium eſt: ſuggerendo, vel explorando, vel blandiendo; vel violentia quadam impellendo ad illicitum: Inducere autem in tentationem dicitur duobus modis; vel potiùs dicendum, quòd ex duobus conſtat, vno quidem, quòd tentatus inducatur ad hoc, quod tentatori conſentiens, vel non reſiſtens cooperetur: ſicut etiam quando aliquis ſeducitur ab aliquo, dicimus, quòd inductus eſt ab eo: & ſicut dicimus, quòd aliquis inducitur per rationes ad credendum quod ante non credidit.

Aliud

Aliud eſt, quòd cum tentatio habeat gradus, ſuggeſtionem, cogitationem, delectationem, moram in mente, ſiue occupationem, conſenſum, voluntatem perfectam, impetum, & operis perfectionem, & huiuſmodi, quòd tentatus in his gradibus tentatori cooperetur: vt non modò patiatur in his tentatoris malitiam; ſed coagat cum ipſo ad illiciti perfectionem. Vnde quando aliquis inducitur in tentationem, tentator præit inuitando, & gradus ſternendo: & tentatus quaſi illectus ſequitur, & inducitur. Intrare autem peius eſt: quia hoc eſt per ſeipſum vltra (vltrò) per gradus tentationis proficere in peius: & ideò præcipit orare, vt gratia detur, ne intremus: & docet hic orare, ne poteſtas detur tentatori, ne inducat: quia licet poteſtas iuſta ſit, & ordinata, & ſic eam Dominus iuſte concedere poſſit; tamen voluntas tentatoris mala eſt, & ſæpe inducendo primo modo ſeducit, & inducendo ſecundo modo præcipitat.

Sed ſecundum hoc melius diceretur: Ne nos permittas in tentationem induci: quàm, ne nos inducas. Et ad hoc dicendum, quòd hoc non: quia prima poteſtas tentantis Dei eſt, & iuſta, & fit ad probandos bonos, vel ad oſtendendos, & conuincendos malos: & ideò ſicut dicitur facere, cuius auctoritate fit: ita Pater dicitur inducere in tentationem tecta poteſtate: tentatum autem ſeduci, vel præcipitari contingit iniqua voluntate tentatoris. Rogandus ergo eſt Pater, vt quod iuſte facere poteſt, non faciat propter noſtram infirmitatem. In tentatione autem eſſe, eſt eſſe in probatione, & in tentatione, vel experimento: & hoc non eſt malum.

Ad aliud dicendum, quòd Deus quantum de violentia tentatoris non permittit homines tentari vltra vires; ſed ſæpe antequam reſiſtant ſecundum poſſibilitatem virium, cadunt: eo quòd non vtuntur armis virtutum ad defenſionem: & ideò oratio eſt vtilis & bona, fragilitati noſtræ expediens.

Ad aliud dicendum, quòd ſicut dicit Auguſtinus, quòd non docet rogare, ne homo tentetur: quia hoc malum eſſet; ſed potiùs, ne in tentationem inducamur, ſicut habitum eſt.

His igitur ſic habitis, tria ſunt conſideranda in iſta deprecatione: quorum primum eſt, quòd pluraliter loquens dicit: Ne nos: ſecundum autem de inductu quoad poteſtatem ducentis: & tertium eſt, quòd dicit: tentationem & non dicit: in peccatum. Primum oſtendit commune omnium, quaſi ſibi commiſſam ex charitate ſolicitudinem: ſecundum ordinatam Dei poteſtatem: tertium tentationis vtilitatem. Charitatis autem ſolicitudo deprehenditur in quatuor: primum eſt in condolendo tentatis, ſecundum in portando infirmitates tentationis, tertium in orando pro eis, quaſi in tentatione ſimus pro eis, quartum in tenendo Deum, ne deſerat in violentia tentationis.

De primo: quod eſt condolendo tentatis. 2. *Corinth.* 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Ideò etiam dicit *Rom.* 12. Idipſum inuicem ſentientes, gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. *Ioan.* 16. Mulier cum parit, triſtitiam habet; quia venit hora eius. Vnde *Apocalipſ.* 12. Mulier amicta ſole clamat parturiens. Parturit enim cor Sanctorum, quando in tentatione primò filios enititur: *Galat.* 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. In parturitionibus enim in doloribus eſt mater, & partus in anguſtiis. *Iſa* 26. Sicut quæ concepit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis: ſic facti ſumus. A facie tua, Domine, concepimus, & quaſi parturiuimus; & peperimus ſpiritum ſalutis. *Isa.* 37. Dies tribulationis & anguſtiæ: correctionis & blaſphemiæ dies hæc: quia venerunt filij vſque ad partum: & non eſt virtus pariendi. Dies enim tribulationis eſt, quoad cor Sanctorum in matris affectu diligentium: dies anguſtiæ quoad dolorem tentatorum: dies correctionis quoad intentionem Dei, dantis poteſtatem tentatori: dies blaſphemiæ quoad malam voluntatem tentatoris. Sic veniunt filij ad partum: & inducendo in tentationem quaſſatur vterus matris, & coarctantur paruuli: & vix aliquando eſt virtus pariendi. *Pſalm.* 90. Cum ipſo ſum in tribulatione. Quoad hoc igitur tota ſimul fraternitatis charitas ſe tentatis connumerat dicendo [ne nos]

De ſecundo autem (quod eſt deportando cum ipſis tentatis infirmitates eorum) dicitur *Ro.* 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. . Verè languores noſtros ipſe tulit, & infirmitates noſtras ipſe portauit. *Gala.* 6. Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti. *Rom.* 14. Infirmum in fide aſſumite, & non in diſceptationibus cogitationum. *Oſea* 11. Ego quaſi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis: & neſcierunt, quòd curarem eos: quia hoc eſt Sanctorum, quòd etiam neſcientibus proſint tentatis, & nolentibus ſubleuent onus. Hoc igitur modo ſub vno onere preſſi, communiter dicunt orantes [ne nos]

Tertium eſt, quòd in orando pro eis, quaſi in tentatione cum ipſis exiſtentes, inſtare debemus: quòd niſi ſocios eos habeamus conſolationis: quòd ipſam Dei conſolationem deſolationem reputemus, propter feruorem charitatis, quem habemus ad ipſos. *Exod.* 32. Aut dimitte eis hanc noxam: aut dele me de libro, quem ſcripſiſti. *Geneſ.* 27. In me ſit iſta iniquitas. *Ad Philem.* Si autem aliquid tibi nocuit, hoc mihi imputa. *Ioſue* 7. Mi Domine, quid dicam videns Iſraël hoſtibus ſuis terga vertentem? *Rom.* 9. Optabam ego ipſe anathema eſſe pro fratribus meis. Sic ergo tentationem infirmorum nobis aſcribentes iterum dicimus [ne nos]

Quartò autem in tenendo Deum, ne inducat poteſtatem dando tentatori. *Iſa.* 64. Non eſt, qui inuocet nomen tuum: non eſt, qui conſurgat, & teneat te. *Ezech.* 13. Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis vos murum pro domo Iſraël. *Iob* 9. Non eſt, qui vtrunque valeat arguere, & mittere manum in ambobus: ſic enim fecit Iacob *Geneſ.* 32. Qui tenuit Deum dicentem: dimitte me. Et ait illi: non

dimittam te, niſi benedixeris mihi. Timuit enim, vt ibidem dicitur, ne veniens pietate accepta Eſau tentator percuteret matres cum filiis. *Oſe.* 12. In fortitudine ſua directus eſt cum Angelo, præualuit ad Angelum, & confortatus eſt: Fleuit & rogauit eum. Duobus enim brachiis, vt ait Hieronymus, tenuit eum; fletu ſcilicet & oratione. Sic ergo iterum inſtantes pro eis connumeramus nos eis dicentes [Ne nos]

Sequitur [inducas] Hoc eſt, ô Pater, ne des poteſtatem tentatori, quam iuſte dare potes, inducendi nos in tentationem: & ideò plus eſt hoc dictum, quàm ne nos permittas induci: quia dans poteſtatem per aliquem modum inducit, hoc eſt, ducit intùs. Sed ad hoc intelligendum, oportet ſcire, quòd ſicut cum dicitur: Iſte claudicat, duo dicuntur in ambulatione, quæ eſt claudi greſſus: quorum vnum eſt ambulatio, quæ eſt virtutis ambulatiuæ: alterum autem eſt diſtortio & diuaricatio ambulationis, quæ non cauſatur à virtute ambulatiua; ſed à defectu, qui eſt curuitas in tibia, vel in crure ambulantis. Ita cum dicitur [inducas] duo dicuntur; ductio per gradus tentationis, & hæc eſt cauſata à virtute dantis, & ordinantis poteſtatem tentatoris: alterum autem eſt ſeductio & præcipitatio tentati, quæ non cauſat niſi iniquam voluntatem tentatoris, & defectum voluntatis tentati. Et horum exemplum in equitatione militis in equo claudo, cuius ceſpitatio reducitur ad claudicationem in equo. Rectus motus autem, quo perficit viam, reducitur ad regimen militis ſicut ad cauſam. Hoc igitur modo Pater [ne inducas] Quia licet tua ſit bona & ordinata poteſtas; tamen iniqua eſt tentatoris voluntas & magna noſtra infirmitas. Magis enim nobis expedit à tua voluntate in bonis deduci, quàm in tentationibus exerceri, licet glorioſius ſit in tentatione exerceri, quàm in bonis virtutum ſine tentationibus deduci.

Secundum hunc intellectum poteſtas tentatoris admonet nos de quatuor: Primum quidem eſt de patientia ſubiectionis poteſtati: ſecundum de humilitate, quam experimur in nobis: tertium de conſtantia non cedendi (aliàs credendi) tentatori: quartum eſt de profectu per exercitium tentationis. De primo huius, hoc eſt, de patientia in tentatione propter eum, qui dat poteſtatem *Apocalypſ.* 2. Patientiam habens, & ſuſtinuiſti multa propter nomen meum, & non defeciſti. *Iacob.* 1. Patientia opus perfectum habeat: vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes. *Heb.* 10. Patientia vobis neceſſaria eſt: vt voluntatem Dei facientes reportetis repromiſſiones. *Iaco.* 5. Patientes igitur eſtote & vos: quoniam aduentus Domini appropinquabit: & hic eſt aduentus conſolantis.

De ſecundo, hoc eſt, de humilitate: quia in tentationibus noſtras experimur infirmitates. *Michea* 6. Humiliatio tua in medio tui: Et ideò dicitur, quòd tentatio colaphizatio eſt. 2. *Cor.* 12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus Angelus ſatanæ, qui me colaphizet. Sic dicitur *Iſa.* 2. Quòd oculi ſublimes hominis humiliati ſunt: & incuruabitur altitudo virorum. Exaltabitur autem Dominus ſolus in die illa: quia dies Domini ſuper omnem ſuperbum & arrogantem, & humiliabitur. Et *Infrà eodem.* Incuruabitur omnis ſublimitas hominum: & humiliabitur altitudo virorum: & exaltabitur Dominus ſolus in die illa. Quicunque enim de ſe aliquid præſumit, inclinatur per tentationes.

De tertio, hoc eſt, de conſtantia perſeuerandi, & non cedendi (aliàs credendi) tentatori *Gala.* 2. Nec ad horam ceſſimus ſubiectioni. *Eccle.* 10. Si ſpiritus pietatem habentis aſcenderit ſuper te locum tuum ne dimiſeris. *Luc.* 22. Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis &c. *Eccl.* 2. Accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem. *Mat.* 10 Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.

De quarto, hoc eſt, de profectu, qui per tentationem accipitur ex intentione dantis poteſtatem tentandi, qui nullo modo daret illam niſi propter profectum tentationis. Vnde 1. *Corinth.* 10 Faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. *Tob.* 12. Quia placuiſti Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te, hoc eſt, probatum te redderet. *Eccl.* 34. Qui non eſt expertus, qualia ſcit. *Sap.* 3. Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos ſe. *Rom.* 5. Gloriamur in tribulationibus, ſcientes, quòd tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio verò ſpem: ſpes autem non confundit. *Iac.* 1. Omne gaudium æſtimare, fratres, cum in tentationes varias incideritis. Et *in eadem.* Beatus vir, qui ſuffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Hoc eſt igitur: Ne nos inducas [in tentationem] Et in hoc vltimo notabile eſt, quòd non dicit: in peccatum; ſed in tentationem: quia licet aliquo modo det poteſtatem inducendi in tentationem: tamen nullo modo dat poteſtatem inducendi in peccatum.

Et in tentatione quidem tria vtiliter notantur, primum eſt tentationis ordo, ſiue gradus, per quos inducitur, qui inducitur: ſecundum eſt tentationis experimentum: tertium eſt tentationis finis. Primum reuelat hoſtis vias, ſecundum hominis tentati vires, tertium eſt dilectio liberatoris & gratitudo. De primo dicitur 2. *Corinth.* 2. Non enim ignoramus cogitationes eius, hoſtis videlicet, quæ tamen difficulter cognoſcuntur: & ideò dicit Salomon in *Prouer.* 30. Quòd inter ea, quæ ſunt incognita ſibi, eſt via colubri ſupra petram, & petra eſt frigidum & durum cor tentatorum. *Iob.* 41. Quis reuelabit faciem indumenti eius: in medium oris eius quis intrabit? Portas vultus eius quis aperiet? Quaſi diceret. Faciem agnitionis Leuiathan in tentatione, quando multis ſe velat (aliàs veſtit) operimentis, nullus reuelabit, niſi ego tentatus per experimentum tentatoris. Hi enim, qui intrant per tentationes in medium fraudis eius, illi ſunt, qui aliis detegendo aperiunt portas vultus cognitionis eius.

De ſecundo (quod eſt experimentum virium propriarum). 1. *Corinth.* 10. Qui ſe æſtimat ſtare, videat, ne cadat. Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Sic expertus fuit Petrus, qui dixit ſe paratum in

in carcerem & in mortem ire cum Chriſto: & poſtea negauit ad allocutionem puellæ. *Matth.* 26. *Luc.* 8. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Hoc enim experimentum propriarum virium valet ad cautelam: quòd ſi infirmus ſit, ſubtrahat ſe ab occaſione tentationum: & ſi ſe fortem inuenit eſſe, meliùs de ſe præſumens, altiora in Dei obſequio attentat. *Eccleſiaſtici.* 6. Si poſſides amicum, in tentatione poſſide illum, & ne facilè credas ei teipſum.

De tertio, hoc eſt, de fine tentationis, qui eſt liberatio, & per conſequens amor & gratitudo liberantis. *Tob.* 3. Hoc pro certo habet omnis, qui colit te: quia vita eius ſi in probatione fuerit, coronabitur: & ſi in tribulatione fuerit, liberabitur: & ſi in corruptione fuerit ad miſericordiam tuam venire licebit. *Eccl.* 33. Timenti Deum non occurrit malum; ſed in tentatione Deus eum liberabit, & conſeruabit à malis. *Eccl.* 44. In tentatione inuentus eſt fidelis: Ideò iureiurando dedit illi gloriam in gente ſua. Quando enim homo experitur tam deſideratam liberationem, non poteſt eſſe non gratus liberatori, cantans & pſallens: Liberaſti nos Domine ex affligentibus nos: & eos, qui nos oderunt, confudiſti. *Pſalm.* 43. Et hæc eſt cauſa, quòd petit non tentari, nec in tentatione non conduci, vel reduci; ſed potiùs ne inducatur in eam per modum, qui dictus eſt, ſuprà. Conductus enim & deductus in ea ſuper aſpidem & baſiliſcum ambulat, & conculcat leonem & draconem: & hoc eſt glorioſum & bonum. Sic enim Dominus ductus eſt a ſpiritu, vt tentaretur à diabolo: & per omnes vias tentatoris & tentationis ingreſſus eſt; ſed in ipſam tentationem nullo modo eſt inductus: in quo nobis dedit exemplum, vt ſequamur veſtigia eius.

Sed libera nos à malo.

Ecce vltima petitio, quæ eſt de amotione mali, quod præſens eſt ſecundum cauſam & actum, à quo petitur hîc liberatio. Et eſt hic dubitatio grauis: quia cum malum fiat omnifariam, vt dicit *Dionyſius*: virtus autem vno modo tantùm ex vna tota & ſola cauſa: videtur amplioris diuiſionis eſſe malum quàm bonum: & ſic plures petitiones deberent eſſe de amotione mali, quàm de adeptione boni: & hoc non eſt: quia quatuor ſunt de adeptione boni, & tres tantùm de amotione mali.

Vlteriùs quæritur: quia videtur, quòd iſta petitione poſita, duæ præcedentes ſuperfluant: quia ſi perfectè liberamur à malo: & debita ſunt dimiſſa, & in tentationem non inducimur.

Adhuc quæritur vlteriùs, de quo malo intelligitur, cùm dicitur [libera nos a malo] Aut enim intelligitur de malo culpæ, aut de malo pœnæ: ſi de malo culpæ, contra malum culpæ ſufficienter petitur remoueri per duas præcedentes petitiones: quia culpæ malum perpetratum petitur remoueri per primam: & quod eſt in tentatione futurum, petitur remoueri per ſecundam: & ſic iſta non eſt neceſſaria. Si autem de malo pœnæ petitio iſta intelligitur. Contra: malum pœnæ multum promouet ad beatitudinem: ergo ſi docet nos petere liberari ab illo, docet nos petere contra nos ipſos. Adhuc Paulus gloriatur in illo malo. 2. *Co.* 12. ergo non eſt petendum amoueri.

Adhuc, hoc facit nobis conſortium crucis Chriſti, & ab illo non debemus petere liberari. Adhuc, impoſſibile eſt conſequi hanc petitionem, & non complebitur, niſi poſtquam mortale hoc induerit immortalitatem. Sicut dicit glo, ergo fruſtrà petitur, vt videtur. Si autem dicatur ſecundum aliam glo. quòd petitur hic liberatio à malo tentationis, quæ nondum eſt: tunc hæc petitio non videtur differre à præcedente, niſi tantùm materialiter: quia in præcedente petitur liberatio a tentatione, quæ iam inſtat: & in iſta, liberatio ab ea, quæ nondum eſt: & illæ non niſi materialem habent differentiam. Si autem aliquis velit dicere ſecundum *Chryſoſt.* quòd ſic intelligitur petitio, quòd in priori quidem petitur: Ne nos inducat in tentationem; ſed quia vix contingit propter infirmitatis humanæ fragilitatem, quòd non inducamur in tentationem: ideò ſequitur, quòd ſi inducamur in tentationem, quòd nec tunc deſerat; ſed liberet nos à malo, hoc eſt, ab illius, in quam inducti ſumus, tentationis periculo. Sed hoc videtur omninò ſuperfluum: quia non inducimur in tentationem niſi per peccati aliquem actum: & tunc hoc eſt debitum, quod ante petebamus nobis dimitti: & tunc tota iſta petitio eſt ſuperflua. Si enim dimittitur debitum, liberati ſumus à periculo tentationis, in quam ſumus inducti.

Reſponſio, ad hoc dicendum, quòd ſecundum diuiſionem noſtram ſuperiùs inductam intelligitur de malo, quod imminet ſecundum cauſam & actum: & hoc eſt malum pœnæ cuiuſcunque, ſecundum quòd eſt cauſa imminentis culpæ, præcipuè tale malum eſt fomes peccati. Sunt autem & aliæ pœnæ ſecundum quòd ſunt cauſa periculi peccati. Et hoc modo petuntur amoueri: præcipuè à nobis, qui infirmitate depreſſi, de facili per pœnas labimur in peccatum. *Matth.* 26. Spiritus quidem promptus eſt; caro autem infirma.

Ad id ergo, quod primò quæritur de diuiſione, dicendum, quòd licet ſecundum ſpecies, & indiuidua malum ſit amplioris diuiſionis, quàm bonum; tamen ſecundum genera, bonum eſt pluris diuiſionis, quàm malum. Bonum enim & malum generaliſſimè ſumpta non ſunt in genere, ſed ſunt genera aliorum exiſtentia, ſicut dicit Philoſophus: quando autem magis contrahitur bonum ad bonum gratiæ, & malum ad id, quod adimit bonum gratiæ: erit bonum amplioris diuiſionis, quàm malum in generalibus ſuis differentiis: quia bonum variatur ad formam ſimilitudinis diuinæ, & ad perfectionem poteſtatis, & ad perfectionem operis, & ad bonum conſeruans in iſtis. Malum autem non attingit ipſum niſi ea parte, qua adimit ipſum in perfectione operis: & ideò non eſt tantæ diuiſionis in genere ſicut bonum: & ideò etiam pauciores penes ipſum accipiuntur petitiones, ſicut patet in diuiſione. Malum enim non poſſumus accipere per ſimilitudinem contrarij ad id, cui aſſimilatur bonum: quia nullius eſt ſimilitudo; ſed potius priuatio. Non poſſumus ipſum accipere propter imperfectionem poteſtatis, cum non ſit in actu, & poteſtatem infirmat: hoc non ſit niſi

per actum deficientem. Et ſimiliter dicimus de conſeruatione.

Ad id, quod vlteriùs quæritur, dicendum, quòd non ſuperfluunt petitiones præcedentes: quia debitum, quod iam eſt, petitur dimitti in prima; ſecundum, quòd in cauſa eſt, & in actu non eſt, petitur dimitti in ſecunda. Pœna autem non ſecundum quòd pœna: ſecundum autem quòd eſt in multis inductiua & cauſa culpæ, petitur amoueri in tertia. Ad id autem, quod in contrarium obiicitur, dicendum, quòd in veritate pœna multùm promouet: & ſecundum hoc non petitur liberatio eius; ſed potius ſecundum quòd eſt inductiua mali culpæ, vel impedimenti eius, quod non eſt bonum (aliàs quod eſt bonum) Sic enim fit in (aliàs à) multis, & ſecundum hoc petitur amoueri.

Ad hoc, quòd dicitur, Paulus in ea gloriatur: dicendum eſt, quòd dupliciter liberamur a tali pœna, aut enim liberamur in toto a pœna, quæ inſtat: aut liberamur à periculo, in quod præcipitat, quando contemnimus, & gloriamur in ea: & hoc eſt perfectorum Sanctorum: ſed id, quod ante dictum eſt, eſt infirmorum.

Ad hoc autem quod dicitur, quòd in hac vita hoc non conſequimur; dicendum, quòd ſimpliciter quidem & vniuerſaliter non conſequimur; ſed ſecundum modum in aliqua pœna conſequimur: ſecundum modum autem dico, ſecundum quem impellit in culpam. In aliqua autem pœna: quia ab hac & illa pœna ſæpè liberamur. Dixit tamen *Chriſtianus Beluacenſis*, quòd aliquando in iſta petitione Eccleſia exauditur: quia ante finem mundi Sancti erunt ſine originali: & Chriſtus cum eis corporaliter comedens & bibens: liberi ab omnibus malis per mille annos. Sed iſte error ab ipſomet, & à nobis, & ab aliis multis condemnatus eſt.

Sic igitur intellecta petitione quærimus adhuc, quare dicit [libera nos a malo] & non, ſalua nos à malo: aut fac nos vincere malum. Et ad hoc dicendum, ſicut dicit *Chryſoſt.* quòd petitiones iſtæ formantur ſecundum quòd omnibus congruunt: non omnium autem eſt in potentia virtutis vincere malum; ſed hoc eſt perfectorum: nec omnino ſaluamur à malo, quandiu viuimus, ſed ſufficit vt liberi & immunes ſimus à mali contagione: & ſic intelligitur petitio.

Secundum hunc igitur modum intellecta, dicendum quòd homo liberatur à malo tribus modis propriè, & per tria adiutoria: vnum eſt à contagione mali, ſecundum eſt à mali cauſa, tertium eſt à mali defectu. A mali contagione liberatur, qui licet in illo malo ſit; tamen malum non relinquit in ipſo peccati contagionem: à mali cauſa liberatur, qui à pœna liberatur, quæ mali eſt inductiua: à mali defectu liberatur, cui malum inſtans circa rem & poteſtatem operandi bonum, nullam notabilem inducit infirmitatem. Et contrariis modis tribus ſuccumbunt malo, illi qui ſuccumbunt.

De prima liberatione dicitur. *Rom. 6.* Exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes: & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur, quaſi diceretur, licet inſit cauſa peccati; tamen dominari non poteſt, quandiu eſtis ſub gratia Dei. *Geneſ. 4* Subtus te erit appetitus eius, quaſi diceret, licet inſit cauſa peccati; ad peccatum non venis, niſi velis: quia Deus dedit tibi libertatem & ſubter illam libertatem eſt appetitus peccati: quia aliter peccatum eſſet neceſſarium, & non voluntarium.

De ſecunda liberatione dicitur *Deutero. 33.* Dominus eiiciet à facie tua inimicum tuum, dicetque contere: hoc enim fit, quando & malum & cauſa mali tollitur. *Rom. vlt.* Dominus conteret ſatan ſub pedibus veſtris velociter.

De tertia liberatione dicit *Apoſtolus. 2. Cor. 12.* Libenter gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus Chriſti: cum enim infirmor, tunc fortior ſum & potens. Et eſt mirabile, quia ſicut dicit *Dionyſius in Lib. de. Diui. no.* Malum eſt infirmitas modi, & commenſurationis, & harmoniæ. Sicut enim videmus, quòd membrum corporis infirmum, eſt deſtitutum aliquando in modo ſpeciei, ſicut oculus deſtitutus claritate humoris cryſtallini: aliquando autem deſtituitur, in commenſuratione partium componentium ipſum, vel figuræ continentis ipſum in exceſſu, vel diminutione totius, vel partium: vel ex hoc, quòd vna alteri non proportionatur: aliquando autem deſtituitur in harmonia: quòd (aliàs quando) non eſt habens harmoniam ad viſum tectum: & ideò quidam prope, quidam autem longe vident. Ita etiam deſtituitur bonum animæ: quia aliquando non habet modum ſuæ ſpeciei ſecundum virtutem congruum: aliquando autem non habet commenſurationem ad (aliàs ſecundum) actum ſibi debitum in partibus animæ: quia affectus non proportionatur bono, ſicut intellectus vero, & ſic de aliis: aliquando autem non habet harmoniam debitam: & in quibus nihil horum eſt, & omnia contraria ea pœnis proueniunt: illi ſunt perfectè à malo liberi & liberati: & illi ſunt verè liberati: & de his dicitur *Iudicum.* 5. Conculca anima mea robuſtos: vngulæ equorum ceciderunt fugientibus impetu: & per præceps ruentibus fortiſſimis hoſtium. In virtute enim concepta contra malum, conculcantur mala hoſtium, & vngulæ ſuperbiæ (quibus veſtigia infirmitatis imprimere & infigere quærunt bonos) cadunt: fugientibus eis à facie iuſtorum. *Malach.* 4. Calcabitis impios, cùm fuerint velut cinis ſub planta pedum veſtrorum

Tribus autem infirmitatibus deſtituuntur hi, qui non liberantur: vna eſt deſtitutione voluntatis, ſecunda eſt puſillanimitatis, tertia autem eſt diminutione boni naturalis Voluntatis infirmitas incidit in mali actum, puſillanimitatis nimis deiicit in pœnæ ſenſum, ſed deſtitutio naturalis boni de peccato facit ruere in peccatum: & ſic homo in ſeruitutem mali deiicitur, qui non liberatur. De prima dicitur *Ieremia. decimotertio.* Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuam, aut pardus varietatem ſuam: poteſtis & vos bene facere, cum didiceritis malum? Poſtquam enim malum longa conſuetudine in vſum trahitur, voluntas ad boni (aliàs bonum) actum languens infirmatur. *Thren.* 1. Abierunt abſque fortitudine ante faciem ſubſequentis. *Prou.* 8. Fugit impius nemine perſequente. *Pſalm.* 13. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor.

De

De ſecunda infirmitate dicitur 2. *Paral. vlt.* Incuruatus ſum multo vinculo ferri: & non eſt reſpiratio mihi. *Luc.* 13. Hanc filiam Abrahæ incuruauit ſatanas, ecce decem & octo anni ſunt. *Pſalm.* 40. Vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius. De tertia infirmitate dicitur. *Luc.* 10. quòd ſpoliauerunt illum, & plagis impoſitis abierunt ſemiuiuo relicto. Iſte eſt filius prodigus, qui abiit in regionem longinquam: ita quòd vix cogitauit de reditu. *Luc.* 15.

Contra hæc ſunt tria adiutoria: & contra primum eſt virtus conforans voluntatem, contra ſecundum bonum gratiæ perficiens ſanitatem, contra tertium, antidotum ſacramenti reddens integritatem. De virtute autem confortante voluntatem dicitur *Ioſue.* 1. Confortare, & eſto robuſtus. *Iob.* 4. Manus laſſas roboraſti, & genua debilia roboraſti: vacillantes confirmauerunt ſermones tui. *Iudith.* 13. Confirma me, Domine Deus Iſraël, & reſpice in hac hora ad opera manuum mearum. *Pſal.* 67. Confirma hoc, Deus: quod operatus es in nobis. De ſecundo, hoc eſt, de bono gratiæ, quod perficit ſanitatem. *Iere.* 17. Sana me Domine, & ſanabot. *Pſal.* 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes infirmitates tuas. *Eccl.* 38 Vnguentarius facit pigmenta ſanitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis. De tertio, hoc eſt, de teintegratione *Iac.* 1. Sitis perfecti & integri, & in nullo deficientes. 1. *Theſ.* 5. Vt integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus ſeruetur in aduentu Domini noſtri IESV CHRISTI. *Act.* 3 Fides, quæ per Chriſtum eſt, dedit integram ſanitatem iſtam in conſpectu omnium veſtrum. Sic ergo liberamur à malo, hoc eſt, liberi efficimur a malo nos detinente & inſtigante ad malum.

Huic autem orationi ſubiungitur.

Amen.

Quod eſt, verè, vel fideliter, vel verum fiat. Quia pro certo quicunque hanc orationem in eo modo, quo expoſita eſt, dixerit: quicquid petierit, impetrabit. *Matth.* 18. & *Mar.* 11. Amen dico vobis, quicquid orantes petitis: credite, quia accipietis, & fiet vobis, vel in ipſo petito, vel in alio, quod vobis melius eſt: quia neſcimus quid melius ſit nobis: ſed ipſe Pater prouidet nobis, & dat nobis id, quod magis expedit.

Dicitur tamen, quòd quatuor exiguntur ad hoc, quòd oratio exaudiatur: quòd fiat pro ſe, piè, & perſeueranter, & ad ſalutem. Pro ſe: quia licet vnus poſſit alij mereri primam gratiam, ſicut Stephanus dicitur impetraſſe primam gratiam Paulo; tamen ſæpe non auditur orans pro alio: eo quòd peccata alterius impediunt orationem, ſicut 1. *Reg.* 16. Quouſque tu luges Saul, cum ego abiecerim eum. *Iere.* 11 Noli orare pro populo iſto, & ne aſſumas pro eis laudem & orationem: quia non exaudiam te. *Iere.* 7. Tu ergo noli orare pro populo hoc, & non aſſumas pro eis laudem & orationem, & non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te.

Pie etiam orandum eſt, ſi exaudiri debeat. *Ioan.* 9. Scimus quoniam peccatores Deus non audit; ſed ſi quis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit: *Amos* 5. Aufer à me tumultum carminum tuorum: & cantica lyræ tuæ non audiam. *Iſa.* 1. Cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam. *Threnorum.* 3. Oppoſuiſti nubem tibi, ne tranſeat oratio.

Perſeueranter etiam debet petere, vnde *Luc.* 11. Si perſeuerauerit pulſans, dico vobis, etſi non ſurget, eo quòd amicus eius ſit: propter improbitatem tamen eius ſurget, & dabit ei quotquot habet neceſſarios. *Iacob.* 5. Multùm valet deprecatio iuſti aſſidua. *Luc.* 2 Quæ non diſcedebat a templo ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens die ac nocte. 1. *Tim.* 5. Speret in Domino, & inſtet obſecrationibus & orationibus die ac nocte.

De eo autem, quod debet eſſe ad ſalutem. 2. *Corinth.* 12 Ter Dominum rogaui, vt diſcederet à me: & dixit mihi Dominus: ſufficit tibi gratia mea: quia enim non petiit ad ſalutem, non fuit exauditus. 3. *Reg.* 19 Obſecro, Domine, tolle animam meam: orauit Elias, & non fuit exauditus. Similiter *Ionæ.* 4 Tolle, quæſo, animam meam a me: quia melior eſt mihi mors, quam vita. Et multa alia talia ſunt in ſacra Scriptura. Quando autem eſt ad ſalutem, ſemper exaudit Deus ſuos. *Heb.* 5. In omnibus exauditus eſt pro ſui reuerentia: hoc enim dictum eſt de Chriſto gratia membrorum: quia pro ſe exorare non indiguit. Hoc igitur eſt, quòd dicit [Amen] Quia ſi ita fiat oratio, ſemper exauditur à Patre, qui eſt in cœlis.

Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra.

Ecce ponit hic conditionem ad vnam de ſeptem petitionibus: & hæc eſt prima inter eas, quibus petitur amotio mali. Cauſa autem huius eſt, quæ accipitur ex præcedentibus ſecundum *Chryſoſtomum.* Quia *Sap* 6. dicitur. Quòd puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus: & ideò Patri noſtro cœleſti æqualiter omnes ſumus coniuncti, & vnum audit ſicut alium: & ideò non poteſt vnum audire, contra quem clamat alius. Vnde *Iacob.* 5. Clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit. *Pſalm.* 98. Inuocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos. Alia ratio eſt huius: quia taliter orans non eſt ſimilis Patri cœleſti, ſicut dictum eſt ſuperiùs.

Diuiditur autem hæc pars in duas partes: ita quòd in prima ponit conditionem affirmantem: & in ſecunda, negantem *Ibi.* [Si autem non dimiſeritis] In primo horum duo ſunt paragraphi, in quorum primo tangit quatuor, quorum primum eſt dimiſſio: ſecundum autem eſt infirmitas inclinans ad dimiſſionem ex parte eius, cui dimittitur, cum dicit [hominibus] ab humo dictis & infirmis: tertium eſt, quid dimittitur, quia [peccata] Nec vnum, nec duo; ſed quotquot in nos peccauerint: & ideò numerum non determinat: quartum eſt culpabilitas eorum, quibus remittendum eſt, cùm dicit [eorum] Quaſi diceret. Quantuncunque ſint culpabiles: quia eorum ſunt peccata, quæ nullo merito vos fieri procuraſtis. In ſecundo paragrapho etiam quatuor tangit, remiſſiuum, videlicet ex parte remittentis

nobis, cùm dicit [Pater veſter cæleſtis] Secundum eſt remiſſio perfecta, cum dicit [dimittet] tertium eſt infirmitas noſtra, quæ inclinat, vt faciliùs remittatur, cùm dicit [vobis] Quartum & vltimum eſt accuſabilitas, & generalitas, cùm dicit.

Dicit igitur [Si enim dimiſeritis] Videtur autem inconueniens quod dicit : quia factum Dei non debet dependere à facto hominis:& ideò factum Dei debet præcedere factum hominis, & eſſe antecedens ad ipſum. Adhuc homo non poteſt dimittere, niſi Deus det gratiam dimittendi: quid eſt ergo, quòd dicit: Si enim dimiſeritis? Et dicendum ad hoc, quòd factum Dei non dependet à facto hominis; ſed homo bene ponit obicem Deo, ne operetur circa ipſum : & hoc notat, cum dicit [Si enim dimiſeritis] Si enim odium deponit : tunc Deus obicem non inuenit, & tunc dimittit. Et ad aliud, dicendum, quòd gratia nobis nunquam deeſt ex pietate Patris cœleſtis ; ſed nos aliquando ex iniquitate propria deſumus gratiæ, ſicut dicitur, *Heb.* 12. Videte, nequis deſit gratiæ Dei ; ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.

Hominibus.

Ecce ſecundum primi paragraphi & eſt ſenſus [Hominibus] qui ex humo infirmi ſunt, & de facili prouocabiles ad offendendum:& ideò faciliùs eſt eis ignoſcendum. *Iob.* 13. Contra folium, quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam : & ſtipulam ſiccam perſequeris : ſcribis enim contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. 1. *Cor.* 3. Cum ſit inter vos zelus & contentio : nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?

Peccata.

Quæ facta ſunt in vos. *Cant.* 1 Filij matris meæ pugnauerunt contra me [eorum] hoc eſt, quorum ipſi cauſa ſunt, etiam ſi nihil nos meruimus mali apud ipſos.

Dimittet & vobis.

Hoc patet per antedicta : quia ſi dimittamus, aſſimilamur Patri cœleſti:& tunc operatio indulgentiæ ſuæ locum habet circa nos.

Si autem non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.

Iſte eſt ſecundus paragraphus per oppoſitum prioris:& planus eſt tam ad diuidendùm quàm exponendùm. *Mat.* 18. Sic Pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris. Hæc igitur dicta ſunt de oratione & conditione, quæ additur à Domino.

Cum autem ieiunatis.

Executis duabus partibus iuſtitię: eleemoſyna videlicet, & oratione, tangit hic de tertio, hoc eſt, de ieiunio, per quod fit iuſtitia de corpore : & habet hæc pars duos paragraphos, in quorũ primo malũ modum ieiunij excludit:& in ſecundo includit bonum *Ibi.* [Tu autem cum ieiunas] In primo horum paragraphorum tria continentur, quorum primũ eſt mali modi circa ieiunium inhibitio: ſecundum autem mali modi deſcriptio: tertium autem inutilitatis in tali ieiunio confirmatio : & hæc patent in litera. In primo horum duo continentur, quorum primum eſt ieiunij ſuppoſitio : ſecundum autem mali modi circa ieiunium ſuppoſitum excluſio.

De primo dicit [Cũ ieiunatis] Et in hoc notantur tria, quorum vnum, quòd non ſemper ieiunatur:& hoc notatur innuendo diſtinctionem temporis, cũ dicit [Cum] Q.d. non ſemper ieiunatis, quia nõ poteſtis, quia nimis exſiccaretur corpus per abſtinẽtiam tam temporis quàm etiam qualitate nutrientium; ſed quando ieiunatis, euitate malum modu. Secundò innuit ieiunium nobis debere eſſe voluntarium: illa enim dicimur facere, quorum per liberam voluntatem Domini ſumus : & hoc innuit per ſubintellectum ſuppoſitum verbi : tertium autem eſt ipſum ieiunium, quod per rem verbi intelligitur.

De primo horum nota, quòd præceptum de ieiunio eſt præceptum affirmatiuum: & ideò non ad ſemper obligat; ſed ad quædam tempora ab Eccleſia determinata. *Zac.* 8. Ieiunium quarti, & ieiuniũ quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in gaudium, & in lætitiam, & in ſolẽnitates pręclaras. Iſta autem diuiſio temporis ieiunij fit ideò; quia intentio Dei & Eccleſiæ eſt, non vt ieiunio extinguatur natura, ſiue calor naturalis, ſine quo non eſt vita; ſed vt dometur peſtis libidinis:& ideò præcipit abſtineri à facientibus libidinem, ſicut à carne, & his, quæ vicina ſunt carni, quę ſunt oua: quia cõuertibilia ſunt in carnẽ. Et ab his, quæ eliquata ſunt ex ſanguine bene digeſto animalium, ſicut eſt lac & lacticinia:& permittit nutriri his, quæ ſunt remotiora à carne. Sicut ſeminibus & his, quæ fiunt ex ſemine. Et licet concedatur vinum, quod calidum eſt; tamen hoc eſt magis potus quàm cibus:& ideò cum miſcetur frigidis, quibus tempore ieiunij reficimur, eſt temperatus calor:& in hoc condeſcenditur homini, ne nimis infrigidetur. Piſces autem, qui conceduntur, ſunt frigidi & viſcoſi, & non libidinem accendentes. *Dan.* 10 Trium hebdomadarum diebus panem deſiderabilem non comedi:& caro & vinum non introierunt in os meum. Licet autem ſpecies concedantur : hoc fit ad diſſolutionem viſcoſitatis & ſubtiliationis ciborum : quia aliter morbos graues, & humores graues ex melancholico ſanguine generarent : & ideò etiam tales ſpecies magis ſunt medicina quàm cibus. Hoc igitur dictum ſit de tempore.

Tempus autem duplici conſideratione determinat Eccleſia ; generalis ſcilicet Quadrageſimæ, in quo (aliàs qua) eſt anni decima, accipien. formam à Chriſto & Moyſe & Elia, ſicut in antehabitis dictum eſt:& ponit hoc tempus in principio veris, quando humores humore hyemis multiplicati, & frigore hyemis repreſſi, calore veris fluere incipiũt in humore iuuari. Tunc enim humores libidinem magis nati ſunt facere & morbos:& tunc congruit & naturæ & gratiæ corpora deſiccari per longum ieiunium & maceratiuum. Alia conſideratio eſt generalis Eccleſiæ ſecundum quartas anni : quia tunc ſecundum quartas anni etiam mouentur humores, & moti inducunt libidinem. Et quia tunc particulariter mouentur, per parua ieiunia : obuiat Eccleſia ieiuniis quatuor temporum. Vnde *Leu.* 16. dicitur de talibus ieiuniis. Affligetis animas veſtras, & *Leuit.* 24 Omnis anima, quæ afflicta non fuerit, peribit de populis ſuis. Hoc igitur dictum ſit de temporibus

tibus ieiuniorum. Alia enim ieiunia diuerſis de cauſis particularibus fiunt : & a diuerſis diuerſimodè obſeruantur.

Debet autem ieiunium nobis eſſe voluntarium, ſicut dicit *Pſalm.* 24. Humiliabam in ieiunio animam meam. 1. *Eſdr.* 8. Ieiunauimus, & rogauimus Deum : & euenit nobis proſperè. *Eſther.* 4. Ego ieiunabo : & tunc ingrediar ad Regem.

Tertium eſt ipſum ieiunium, quod eſt maceratio carnis ex duobus, ſcilicet, ex tempore, & qualitate ciborum. Ex tempore, quia cum ſupra dictum ſit, quòd tempus comeſtionis eſt in ſexta, protrahitur ieiunij tempore vſque ad nonam, & tunc corpus exſiccatur. Ex qualitate autem ciborum, ſicut paulò ante diximus : vnde *Actor.* 10. dicit Cornelius Ieiunans eram orans hora nona in domo mea. *Pſalm.* 108. Infirmata ſunt genua mea à ieiunio : & caro mea immutata eſt propter oleum, hoc eſt, pinguedinem amiſſam ex maceratione. Hoc eſt ergo quod dicit [Cum autem ieiunatis] Sequitur

Nolite fieri ſicut Hypocritæ triſtes.

In iſta mali modi inhibitione tangit tria, primū eſt inhibitio eius, quod in nobis eſt, cum dicit [Nolite] Hoc eſt : voluntas ſit contrarij, etiamſi triſtitia ſit ex maceratione. Secundum eſt id quod prohibet, hoc eſt [fieri triſtes] Tertium eſt malus modus, dicendo [ſicut hypocritæ] Non enim voluntariè talia nobis ſigna procurare debemus : licet enim neceſſe ſit hominem deſtitui in maceratione longa ieiunij : tamen voluntas non debet eſſe huius, ſed potiùs gaudium de obſequio Dei 2. *Cor.* 6. Exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in ieiuniis multis. Miniſterium enim Dei debet eſſe voluntarium, & non triſtitia afflictionis. *Iſa.* 58. Nunquid tale eſt ieiunium, quod elegi per diem affligere hominem animam ſuam, & contorquere quaſi circulum caput?

Fieri triſtes.

Ecce ſecundum : & eſt aliud eſſe triſtes, & aliud fieri triſtes. Neceſſe eſt enim per longum ieiunium eſſe triſtem : quia hoc eſt conſequens naturæ deſtitutionem : fieri autem triſtes, eſt effectus eius, quod eſt, nos facere triſtes per impoſturas, cum non ſimus : quia quod fit, non eſt, vt dicit Ariſto. Et hoc eſt, quando nobis facimus ſigna triſtitiæ : cum tamen ex natura per ieiunium deſtituta non habeamus. *Eccl.* 12. Et ſi humiliatus vadat curuus : adiice animum tuum, & cuſtodi te ab illo.

Sicut hypocritæ.

Ecce tertium, in quo remouet malam formam hypocritarum : hypocriſis enim ſemper mendax eſt, & aliud ſimulat, & aliud eſt. *Prou.* 11. Simulator ore, hoc eſt, vultu, decipit amicum ſuum : iuſti autem liberabuntur ſcientiâ : ſcientia enim eſt conſcientia bene conuerſans.

Exterminant enim facies ſuas, vt pareant hominibus ieiunantes.

Hic deſcribit modum hypocritarum, qualiter ſe faciunt triſtes : & dicit duo primum eſt qualiter ſe triſtes efficiunt : ſecundum eſt, quare hoc faciunt. De primo dicit [Exterminant enim facies ſuas] hoc eſt, extra terminos coloris & conſiſtentiæ naturalis faciunt, & ponunt per impoſturas quaſdam. *Iac.* 8 Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit : ſic viæ omnium, qui obliuiſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit. Hypocrita enim eſt in flore non deſtitutæ naturæ in occulto, nec carpitur manu aſperæ pœnitentiæ, ſicut alij virores Sanctorum, qui per herbas ſignificantur : & tamen ſimulata pœnitentia areſcit. *Pſalm.* 128. Fiant ſicut fœnum tectorum, quod priuſquam euellatur exaruit. Tectorum enim eſt, quia longè & in propatulo volunt videri.

Vt pareant.

Ecce quare faciunt, vt pareant, hoc eſt, appareant [hominibus ieiunantes] Bene dicit [hominibus] quia de Deo non curant : nec ille faciè decipi poteſt, ſicut homines. 1. *Reg.* 16. Homo videt ea, quæ ſunt foris ; Deus autem intuetur cor. *Infra* 7. Veniunt ad vos in veſtimentis ouium ; intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces.

Amen dico vobis : receperunt mercedem ſuam,

Hîc tangitur per confirmationem aſſertio vacuæ mercedis : vnde præmittit aſſertionem in confirmatione, cùm dicit [Amen] & in dicto veritatis, cum dicit [dico vobis] Et ſubdit vacuitatem mercedis, cum dicit [receperunt mercedem] quia laudem quærebant : ideò laudantibus hominibus, mercedem habuerunt, quam voluerunt. Et dicit [ſuam] Quia adhuc expectabunt mercedem iuſtitiæ vindicantis, quam non voluerunt. *Sap.* 2. Non ſperauerunt mercedem iuſtitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum.

Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans.

Ecce ſecundus paragraphus, in quo excluſa forma mala includit formam debitam ieiunij : & dicit tria : primum eſt quod pertinet ad abſconſionem coram hominibus : ſecundum eſt quod facit placere Patri ſpiritus, & in occultis : tertium eſt de remuneratione mercedis : & hæc patent in litera. In primo horum dicit tria : primò enim ſupponit ieiunium debito tempore debere fieri : ſecundò, ponit occultantia ieiunium : & tertiò, ſubiungit cauſam.

Quod autem ieiunium debet fieri, innuitur, cum dicit [Tu] in quo notat debere eſſe voluntarium, non ſicut Simon crucem portauit in angaria, ſicut ieiunant tria genera hominum, ſcilicet, repleti, ne ſuffocentur : auari, vt ditentur : hypocritæ, vt laudentur, quia aliter non laudantur : & illi per deuotionem non ſunt cauſa ſui ieiunij : nec ieiunant Deo. *Zach.* 7. Cum ieiunaretis & plangeretis in quinto & ſeptimo menſe per hos ſeptuaginta annos, nunqoid ieiunium ieiunaſtis mihi ? Q. d. Non, ſed vobiſmetipſis. Et cum comediſtis & bibiſtis, nunquid non vobiſmetipſis comediſtis & bibiſtis ? Q. d. Sic, & non mihi : quia non comediſtis & bibiſtis, vt fortiores eſſetis in obſequio meo ; ſed potiùs, vt aliquid

quid vobis inde commodi, vel laudis proueniret. Propter medicinam enim abſtinens vult conſequi ſanitatem; quia dicit *Eccl.* 31. Vigilia & tortura & cholera viro infrunito: ſomnus ſanitatis in homine parco. Dormiet vſque mane: & anima illius cum ipſo delectabitur *Eccl.* 37. Noli auidus eſſe in omni epulatione & non te effundas ſuper omnem eſcam: in multis enim eſcis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vſque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt: qui autem abſtinens eſt, adiiciet vitam. Hoc quidem ieiunium eſt bonum, ſed non eſt ſatisfactiuum, quamuis ſit virtutis actus aliquando: quæ (aliàs qui) medium conſiderat quoad ſufficiens naturæ. Ieiunium autem auari eſt, vt plus habeat: quia de bonis ſuis non audet ſaturari. *Eccleſ.* 6. Aliud malum, quod vidi ſub ſole, & quidem frequens apud homines: Vir, cui dedit Deus diuitias & ſubſtantiam & honorem: & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus quæ deſiderat: nec tribuit ei poteſtatem Deus, vt comedat ex eo; ſed homo extraneus vorabit illud, hoc eſt vanitas & magna miſeria. Hypocriſis autem mendax neceſſitatem habet ſuppoſitionis: quia niſi ieiunet, non habebit laudem, quam intendit, ſicut dixit Phariſæus *Lu.* 18 Ieiuno bis in Sabbato. Egens etiam ieiunat ex neceſſitate: quia non habet 1. *Cor.* 11. Alius quidem eſurit; alius autem ebrius eſt. De his ieiuniis eſt verſus.

Ieiunant iuſtus, medicus, ſimulator, auarus.

Vel ſic

Abſtinet æger egens, cupidus, gula, ſimia, virtus.

De his omnibus dicitur ſimul *Iſa.* 58. Quare ieiunauimus & non aſpexiſti: humiliauimus animas noſtras, & neſciſti? Ad hæc ergo excludenda dicit. [Tu autem] Diſtinctionem autem temporum ieiuniorum tangit, cum dicit [cum] Et dictum eſt ſuprà, quæ tempora conueniunt ieiunio afflictiuo generaliter, ſpeciali autem ieiunio conueniunt duo tempora emergentia, licet plura ſunt numero; aliquando enim emergit neceſſitas tribulationis: & tunc vt faciliùs impetretur venia, indicitur ieiunium. *Ioel.* 2. Sanctificate ieiunium, vocate cœtum, & congregate populum. *Ionæ.* 3. Homines & iumenta, boues, & pecora non guſtent quicquam, nec paſcantur, & aquam non bibant, & operiantur ſaccis homines & iumenta, & clament in fortitudine ad Dominum. Aliquando autem eſt emergens cauſa lætitiæ ſpiritus, lætitia omninò abſtrahente à carne: & tunc iterum indicitur ieiunium, in ſignum quòd tale gaudium facit obliuiſci corporaliter delectantium, & vt ſpiritus à ſuo gaudio per delectabilia corporis non abſtrahatur, ſicut eſt ieiunium, quod indicit Eccleſia in ſeptimana Pentecoſtes in aduentu Spiritus ſancti, in quo alleluia cantatur, & nihil omnino luctus eſt, niſi lugeatur in deſiderio cæleſtis patriæ, in qua gaudium ſpiritus eſt plenum & per conſequens pro incolatu miſeriæ, per quem retrahimur à gaudio illo: & de illo dicitur *Matt* 9. *Marci* & *Lu.* 5. Non poſſunt filij ſponſi ieiunare, quamdiu cum illis eſt ſponſus ſupple ſecundum (aliàs per) præſentiam corporalem; venient autem dies, quòd auferetur ab illis ſponſus: & tunc ieiunabunt, quando ſcilicet vinum nouum, gaudium ſancti Spiritus mittetur in vtres nouos, confortatos & innouatos per Spiritum, qui *Apocal.* 21. ſedens in throno dicit: Ecce noua facio omnia: Tunc enim, vt dicit *Greg.* Guſtato ſpiritu deſipit omnis caro & carnalis delectatio. Sic ergo dicit [Tu autem cum ieiunas].

Tertium autem, quod in verbo dicitur, eſt res verbi, cum dicitur [ieiunas] Et licet ſuperiùs dixerimus de qualitate ciborum ſumendorum in ieiunio: tamen adhuc notandum eſt: quòd ſicut dicunt Philoſophi, tria ſunt facientia libidinem, calor faciens, & humidum materiam ſubminiſtrans, & ventoſum membra extendens: legumina autem ventoſa ſunt, ita quòd *Auicenna* dicit, quòd faba tenet ventoſitatem vſque ad tertiam digeſtionem. Et *Conſtantinus*, quòd hordei potus prouocat libidinem ex ventoſitate. Tamen licet ita ſint ventoſa: fuerunt tamen ſemper cibus ieiunantium: quia ventoſitatem illam habent, antequam carni ſocientur & vniantur, & ideò tranſitoria eſt: ſed illa, quæ calida & humida adduntur carni, faciunt libidinem permanentem: & ideò illa vitari præcipiuntur *Daniel.* 1. Tenta nos obſecro ſeruos tuos per decem dies, & dentur nobis legumina ad veſcendum, & aqua ad bibendum. Et ita dabat eis legumina. Pueris autem his dedit ſapientiam, diſciplinam in omni libro & ſapientia: Danieli autem intelligentiam omnium viſionum & ſomniorum. Licet autem biberint aquam hi pueri; tamen hoc non poteſt trahere in conſequentiam noſtra fragilitas; ſed potiùs nobis conceditur vinum propter fomentum caloris naturalis. Hoc igitur modo dicit [Tu autem cum ieiunas.

Deinde ſubiungit ea, per quæ ieiunium occultatur: & ſunt duo, vnctio capitis, cùm dicit [vnge caput tuum] & lotura vultus, cùm dicit [faciem tuam laua.] Et ſicut dicit *Chryſoſtomus* Ridiculum eſt, vt iſta ad literam accipiantur: quia licet moris fuerit Paleſtinis multis vti vnguentis & odoribus; tamen hoc non erat apud alias gentes: Euangelium autem generalis eſt doctrina omnium gentium: & ideò per vnctionem capitis omne exhilarans accipitur: per loturam autem faciei accipitur omnis depoſitio ſordium. Vnde *Glo.* dicit. Faciem laua à luctuoſis ſordibus, in quibus etiam iactantia eſt, & magis ſub ſpecie religioſis decipit: vnde prohibet, quòd quidam cinerem in capite ſparſerunt, & cinerem ſibi ſubſtrauerunt vt luctum ieiunij oſtentarent. Hoc enim antiqui tempore triſtitiæ & afflictionis ſuæ fecerunt, ſicut dicitur *Iob* 2. Et quod illi laudabiliter fecerunt, poſtea hypocritæ in venatione laudis alias ſibi perſonas alligantes aſſumpſerunt. Dicamus igitur, quòd oleum nitore, quem confert, ſpirituale ſignificat gaudium, & iucunditatem, quibus abſtrahitur animus, ne ſentiat corporis in ieiunio rationabili afflictionem, ſicut dicit *Pſal.* 44. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. *Eccl.* 35. In omni dato fac hilarem vultum tuum: in exultatione ſanctifica decimas tuas *Prouer.* 27. Vnguentis & variis odoribus delectatur cor. Et hac delectatione abſtrahitur, ne inclinet vultum ad triſtitiam.

Et faciem tuam laua] *Eccleſ.* 9. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida: & oleum de tuo capite non deficiat. *Gen.* 4. Lota facie continuit ſe Ioſeph, ne triſtis eſſe videretur. De omnibus his ſimul dicitur *Iſai.* 61. Vt ponerem conſolationem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium

lium laudis pro ſpiritu mœroris.

[Ne videaris hominibus] Ecce tertium, vbi ponitur finis, ſiue cauſa finalis eorum, quæ dicta ſunt: videri enim hominibus vanum eſt. *Sap.* 13. Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, hoc eſt, quòd ſolum ſciant & approbent, Deum. *Apoſt.* 1. *Cor.* 4. Mihi pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die.

Sed Patri tuo, qui eſt in abſcondito.

Hoc eſt ſecundum, quod diuiditur contra præcedens totum: & hoc eſt ſtudium, quòd placeas Patri ſpirituali in occultis: & tangit duo affectum Patris, & veritatem ſpiritualitatis. Affectum quando dicit [Sed Patri tuo] qui tibi dulcis eſt: & ideò placet ei, quod aliquo modo placere poterit. *Prou.* 3. Quaſi Pater in filio complacet ſibi [qui eſt in abſcondito] hoc eſt in conſcientia: & hæc eſt ſpiritualis: quia nihil illabitur conſcientiæ niſi Pater cœleſtis. *Iſa.* 45. Verè tu es Deus abſconditus 1. *Pe.* 3. Qui abſconditus eſt homo cordis in incorruptibilitate quietis (alias quieti) & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu Domini locuples.

Et Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

Ecce tertium, in quo dicit tria, affectum Patris, beneplacitum videntis & approbantis, & iuſtitiæ æquitatem retribuentis. Primum notat, cùm dicit [Et Pater tuus] Secundum notat, cum dicit [qui videt] hoc eſt, viſionem approbat [in abſcondito] Quia placet ei cordis ſecretum in intentione, qua tibi ſoli placere deſideramus, *Pſalm* 7. Scrutans corda & renes Deus. *Iere.* 17. Ego Dominus ſcrutans cor & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam & iuxta fructum adinuentionum ſuarum [reddet tibi] Ecce iuſtitiæ retributio. *Apoc.* 2. Sciant omnes Eccleſiæ: quia ego ſum ſcrutans renes & corda: qui do vnicuique iuxta opera ſua.

Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur; & vbi fures effodiunt & furantur.

Poſtquam Dominus docuit verum finem iuſtitiæ ſpecialis per partes ſuas, quæ eſt iuſtitia ſatisfaciens, conſequenter hic docet finem iuſtitiæ generalis in omni facto bono, qui reponitur in cœlo tanquam in Domini gazophylacio: & tangit circa hoc duo, excluſionem videlicet mali finis & incluſionem boni *Ibi* [Theſaurizate vobis] In priori horum dicit duo, prohibitionem ſcilicet theſaurizandi in terra, & rationem prohibitionis *Ibi* [Vbi ærugo & tinea]

In priori horum quinque continentur: primum eſt prohibitio eius, quòd maximè in nobis eſt, ne poſſimus nos excuſare, cum dicit [Nolite] hoc eſt, velitis non theſaurizare: voluntas enim in verbo manet affirmata, & negatur volitum: & hoc facit Deus, vt ipſe cor habeat 1. *Paral.* 22. Præbete corda veſtra & animas veſtras: vt quæratis Dominum Deum veſtrum. *Prou.* 23. Præbe, fili, cor tuum mihi: & oculi tui videant vias meas, & cuſtodiant. Secundum eſt accumulatio diuitiarum, cùm dicit [theſaurizare] *Eccl.* 5. Noli attendere ad poſſeſſiones iniquas, & ne dixeris mihi, ſufficiens eſt vita: Nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis [vobis] Ecce tertium ad vtilitatem veſtram: Sanctis enim, & nobis poſſumus aliqua theſaurizare, ſicut fecerunt Sixtus & Laurentius 2. *Cor.* 12. Non debent filij parentibus theſaurizare; ſed parentes filiis: ego autem libentiſſime impendam: & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris [theſauros] Quartum eſt congregatio pretioſorum & incorruptibilium [in terra] hoc eſt, qui eſt locus non tutus, vbi totum perditur, quod impenditur. *Baruch.* 3. Vbi ſunt Principes gentium, qui argentum theſaurizant, & aurum, in quo confidunt homines: & non eſt finis acquiſitionis eorum? qui argentum fabricant & ſolliciti ſunt: & non eſt inuentio operum illorum? exterminati ſunt & ad inferos deſcenderunt, & alij in locum eorum ſurrexerunt. Omne enim, quod in terra theſaurizatur, perditur. *Iob.* 27. Diues cùm dormierit, nihil ſecum auferet: aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet. Et ſubiungit huius prohibitionis rationem *Ibi* [Vbi ærugo]

Attende autem, quòd aliud vocatur terrenus theſaurus, & aliud annui redditus: ſcitur enim, quòd annui redditus deuoluuntur ad hæredes; Sed theſaurus ad hoc accumulatur, vt homo in ſe ſibi ex eo ſufficiat: & ille theſaurus non poteſt eſſe niſi aut de metallis, aut de pannis & veſtibus, aut lapidibus pretioſis: & ſi eſt de metallis, conſumitur ærugine, quia ærugo dicitur æris rubigo: ſi autem eſt de pannis, conſumitur tinea: Si autem de lapidibus, ſuffoditur, & à furibus tollitur: & ſic dicit *Theophraſtus*: Non tutè poſſidetur, cui ab omnibus inſidiatur. Vel dicamus ſecundum *Chryſoſt.* Quòd omnes diuitiæ congregatæ theſaurus dicantur: & illæ triplici ſubiacent obnoxietati: aut enim de ipſo theſauro conſumptio naſcitur, aut non de ipſo, ſed aliunde: ſi de ipſo, hoc contingit dupliciter; aut enim eſt ex ipſius rei theſaurizatæ deſtitutione ſimplici; aut de deſtitutione ſimul & generatione conſumentis ipſum. Et primò conſumitur per æruginem: quia ærugo non eſt materia alicuius generationis propter amaritudinem ſulphuris & frigiditatem argenti viui: ex quorum deſtitutione fit ærugo: alia autem molliora ſic corrumpuntur, quòd ex alteratione generantur vermiculi, qui conſumunt reſiduum. Quæcumque alia ſunt maiorum patent auaritiæ. Et ſuffuſſio furum vocatur quæcumque alienatio rei, quæ fit fraude, vel rapina, vel furto, vel quocumque alio modo perditionis eorum. De duobus primis *Iac.* 5. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis veſtris, quæ aduenient vobis: diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt, aurum & argentum veſtrum æruginauit: & ærugo erit vobis in teſtimonium, & manducabit carnes veſtras ſicut ignis. *Prou.* 10. Non proderunt theſauri impietatis. Iuſtitia verò liberabit à morte. *Pſal.* 38. Theſaurizat, & ignorat, cui congregabit ea.

Theſaurizate ergo vobis theſauros in cœlo, vbi nec ærugo, nec tinea demolitur: & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi

eſt

eſt & cor tuum.

Tria dicit in hac parte: ponit enim admonitionem, vt in cælo theſaurizemus: & oſtendit ibi reconditi theſauri ſecuritatem: & tertiò omnium dictorum aſſignat rationem. Circa primum tangit tria: theſauri accumulationem, cum dicit [Theſaurizate] Theſauri vtilitatem, cum dicit. [vobis] Theſauri locationem, ſiue ſecuritatem. Cum dicit [in cœlo]

De primo dicit [Theſaurizate autem] per gratiæ & meritorum accumulationem 2. *Co.* 4. Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas non ſit ex nobis; ſed ex virtute Dei. *Iob* 3. Cum his, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento. *Pſalm.* 118. Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti.

[Vobis] hoc eſt, ad vtilitatem veſtram. *Deut.* 33. Inundationes maris quaſi lac ſugent theſauros occultiſſimos arenarum. Theſauri enim illi ſunt, qui de temporalibus & de fluctibus huius ſæculi congregantur [in cœlo] *Gen.* 43. Deus veſter & Deus Patris veſtri dedit vobis theſauros in ſacculis veſtris.

[Theſauros in cœlo] Ecce locus ſecuritatis: & hic eſt theſaurus ſapientiæ. *Eccl.* 1. In theſauris ſapientiæ, & intellectus, & ſcientiæ religioſitas. Dicitur autem theſaurus ſapientiæ, qui per ſaporem æternorum congregatus eſt in cœleſtibus. *Sap.* 7. Sapientia infinitus theſaurus eſt hominibus, quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei. Et de hoc dicitur *Prou.* 21. Theſaurus deſiderabilis & oleum in habitaculo iuſti: habitaculum iuſti eſt cœlum. Sic theſaurizare docuit *Apoſto.* 1. *Timoth. vlt.* Præcipe diuitibus huius ſæculi non ſublime ſapere, nec ſperare, in incerto diuitiarum: ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futuro, vt apprehendant vitam æternam.

[Vbi neque ærugo] Ecce ratio ſecuritatis. Et exponenda ſunt iſta ſicut priùs. 1. *Pe.* 1. Regenerauit nos in ſpem viuam, in hæreditatem incorruptibilem & immarceſſibilem & incontaminatam conſeruatam in cælis. *Matt.* 12. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum. Ibi enim non erit ærugo reatus peccati, neque tinea vermis conſcientiæ, neque fures dæmones. Et horum contraria erunt in inferno. *Eccl.* 14. Omne opus corruptibile in fine deficiet: & qui operatur illud, ibit cum ipſo. *Iob* 13. Quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea. *Oſea.* 7. Fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris. *Matt.* 24. Si ſciret pater familias, qua hora fur venire vigilaret vtique, & non fineret perfodi domum ſuam. Effoditur autem homo per occultam ſuggeſtionem. Et furantur dæmones per concupiſcentias homines, ne damnum aduertant, ſoporantes.

[Vbi enim eſt theſaurus] &c. Ratio eſt omnium præcedentium: quia vbi poſuit homo labores longos & expenſas, ibi fixum eſt cor eius, & non de facili vult amittere. Vnde qui multa habet in cœlo, non de facili perdit, quod ibi diu repoſuit. *Iob* 3. Quaſi effodientes theſaurum gaudent vehementer, cum inuenerint ſepulchrum. 2. *Timo.* 1. Scio cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem iuſtus iudex. Hoc eſt ergo, quod dicit.

Lucerna tui corporis eſt oculus tuus.

Poſt opera iuſtitiæ, ad quæ exigitur intentio recta, de qua docuit quò intendere & pergere debet, quia in cœlum: docet hic in vltimo iſto capitulo ſimplicitatem intentionis: ne vna pars eius tendat in cœlum, & altera in mundum. Ideò enim Dominus aſcendit in cœlum, vt illuc, vbi eſt ipſe, noſtræ mentis intentio ſemper intendat: & quò fide pergit, conuerſatione perueniat. Dicit autem hic tria: primò enim tangit intentionis proprium vſum: ſecundò tangit intentionis diuiſionem penes malum & bonum adiungendo vtriuſque proprium conſequens *Ibi.* [Si oculus tuus fuerit ſimplex] Tertiò elicit inde concluſionem comparatiuam *Ibi* [Si ergo lumen, quod in te eſt, tenebræ ſunt. In primo autem dicit tria, naturam intentionis, vſum, & ad quid refertur vſus ille.

Naturam intentionis innuit per oculum, quando dicit [oculus tuus] Et dicitur [oculus] quoad naturam [tuus] autem quoad Dominum: quia inter ea, quæ ſunt in poteſtate noſtra, eſt intentio, vnum ex his, quæ maximè ſunt in poteſtate noſtra. Quoad primum horum attende, quòd ſecundum *Platonem*, oculus videns (qui dirigit opera omnium membrorum corporis, & oſtendit) componitur ex igne claro, & tunicis perſpicuis circumpoſitis: per quas egreditur radius luminis interioris, & incidit in res viſas. Ignis autem clarus & caliditate tenet naturam, ne rigeſcat, & ſic efficiatur immobilis. In puritate manet impermixtus, ne efficiatur vmbroſus & claritate multiplicat lumen, & bene oſtendit id, ſuper quod cadit: & vt iſta facere poſſit, interiùs cuſtoditur. Et quoad hæc accipiuntur proprietates intentionis, quæ à diuerſis Sanctis aſſignantur.

Vult etiam dicere *Chryſoſtomus*. quòd intentio eſt oculus dexter, hoc eſt, ſpiritualis. Et hæc eſt ratio finem determinans: lumen autem, quod eſt in ea ſicut ignis clarus & purus, eſt fides operans per dilectionem, ex lumine fidei habens illuminationem, ex calore charitatis habens mobilitatem & vſum: quia ſicut organa ſenſuum deſtituta calore naturali rigeſcunt & immobilia efficiuntur, & ad literam obtenebrantur oculi ex contractione tunicarum: ita etiam refrigeſcente charitate congelatur cor, & efficitur tenebroſum. *Pſalm.* 147. A facie frigoris eius quis ſuſtinebit? *Eccl.* 43. Frigidus ventus aquilo flauit: & gelauit cryſtallus ab aqua. Lumine (aliàs lumen) autem fidei illuminat intentionem, vt videat, quò intendendum eſt, & vbi debet ponere finem *Pſalm.* 12. Illumina oculos meos &c. *Ephe.* 1. Illuminatos oculos cordis veſtri. Antequam enim ſit fides in corde, homo non niſi nihil videt, hoc eſt ea, quæ ſunt materia peccatorum. *Act.* 9. Apertis oculis nihil videbat: qui cum inſtructus eſſet de fide, audiuit ab Anania: Dominus miſit me IESVS-CHRISTVS, qui apparuit tibi in via, vt videas, & implearis Spiritu ſancto.

Quidam etiam Sancti ad hoc addunt lumen contemplationis, quo amplius oculus illuminetur: de quo dicitur. 2. *Cor.* 4. Deus, qui dixit

de

de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ Euangelij Chriſti. Sic ergo illuminata ratio & purificata per fidem, ſicut dicitur *Act.* 15. Fide purificans corda eorum: ſcit quò pergendum eſt, & verum ſtatum finem operum noſtrorum.

Tamen *Auguſtinus in alio loco* dicit, quòd intentio eſt voluntas cum fine. Sed ad hoc intelligendum ſciendum, quòd eſt intentio præſtituens finem, & eſt intentio tendens ipſo opere in finem. Sicut etiam alicui quærenti viam, quæ dirigit in finem, quò intendit peruenire, dupliciter via monſtratur. Ille enim, qui ſecum non pergit, monſtrat digito: alius autem, qui per eandem viam pergit, monſtrat pergendo ſecundum actum per viam. Et primo quidem modo ratio præſtituens & indicans finem dicitur intentio: & ſecundo modo voluntas quaſi pergens per affectum in finem; ad hoc ergo redeunt dicta Sanctorum de intentione.

Huius intentionis vſus eſt ſicut lucernæ, quæ dirigit greſſus, & oſtendit quò ſit pergendum. *Prou.* 31. Non extinguetur in nocte lucerna eius. *Lu.* 12. Lucernæ ardentes in manibus veſtris. Emittit autem lumen lucerna per aliquod perſpicuum, ſicut pellem, vel vitrum, vel cornu lucidum: ſic etiam intentio lumen conceptum fidei & ſcientiæ contemplationis & naturalis rationis emittit per perſpicuitatem ſenſuum & membrorum: quia per illa operatur circa ea, circa quæ operandum eſt. Sic enim dicitur *Ioan.* 5. Quòd Ioannes erat lucerna ardens & lucens.

Eſt autem iſte vſus relatus ad corpus. Et hoc eſt, quod dicitur [corporis tui] Et ad (aliàs de) hoc ſunt multæ expoſitiones Sanctorum: Et ad hoc, quòd illæ in vnum colligantur, attendendum, eſt, quòd corpus dupliciter dicitur: vno modo dicitur carnale corpus abſolutè ſumptum: & hoc modo non ſumitur hic corpus. Alio modo dicitur corpus organum virium animæ, per quod operatur anima: & ſic corpus habet legem membrorum, quæ fomes eſt, per quam offuſcatur, & indiget illuminatione dirigente: & hoc modo ſumitur hic corpus, & ad illud reducitur tota coogeries omnium operum noſtrorum (aliàs omnium virium noſtrarum) quæ corde corporeo, vel ore, vel aliis membris fiunt cogitando, imaginando, loquendo vel exteriùs operando. Et ſic dicit *Chryſoſt.* quòd corpus eſt corporeus actus: & alij Sancti dicunt, quòd tota congeries operum vocatur corpus. Sicut etiam propter tenebras fomitis neſcimus qualiter proficiat noſtrum opus, & circa quem operamur, & quem exitum habeat: & ideò dicitur actus corporeus tenebra: ſicut dicunt glo. Auguſtini *Iob.* 3. Viro, cuius abſcondita eſt via: & circundedit eum Deus tenebris.

Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit.

Ecce geminatio vſus oculi per bonum & malum: bonitas autem oculi eſt ſimplicitas; & malitia eius eſt duplicitas. Et de ſimplicitate quidem dicit duo, vnum, quod eſt cauſa; & alterum, quod eſt cauſatum ex illo. De primo dicit [Si oculus tuus fuerit ſimplex] ſine plica duplicitatis & erroris. *Matt.* 10. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. *Cant.* 1. Oculi tui columbarum. *Cant.* 4. Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, hoc eſt, in vnitate & ſimplicitate: & hic eſt oculus, qui reſpicit æterna per intentionem rectam [totum corpus tuum lucidum erit] Iam hoc expoſitum eſt per præcedentia. *Lu.* 11. Si corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & ſicut lucerna fulgoris illuminabit te. *Prou.* 4. Semita iuſti quaſi lux ſplendens & creſcens vſque ad perfectum diem. *Pſalm.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine: dediſti lætitiam in corde meo. *Sap.* 18. Sanctis autem tuis maxima fuit lux.

Si autem oculus tuus nequam fuerit] Nequitia oculi eſt, quòd ſtrabus auertitur à via recta. *Eccl.* 31. Memento quia malus eſt oculus nequam. Nequius oculo quid creatum eſt: Quicquid enim peruerſitatis incidit in toto corpore & opere: oculus oſtendit nuntiando: ducit peruertendo viam rectam: & coniungit cum ipſo fruendo peccato. Vnde *Gen.* 3. Principium peruerſitatis fuit oculus. Dicitur enim. Vidit igitur mulier lignum, quòd eſſet pulchrum viſu &c. Dicitur autem [nequam] quod in malo vltra nequit: quia totum, quod poteſt, facit oculus malus. Idem (alias ideò) omnino dicitur *Lu.* 11. Totum corpus tuum tenebroſum erit. *Tob.* 5. Quale gaudium eſt mihi, qui in tenebris ſedeo, & lumen cœli non video? *Iob.* 3. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, & non illuſtretur lumine. *Sap.* 17. Ignis quidem nulla vis, nec ſiderum lympidæ flammæ poterant illuminare noctem illam horrendam. *Prou.* 4. Via impiorum tenebroſa: neſciunt, vbi corruunt.

Si ergo lumen, quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt?

Ecce tertium, vbi ex præmiſſis concluſionem ponit comparatiuam ſpiritualis tentationis ad corporeos actus: & dicit duo: & primum eſt cauſa ſecundi. De primo dicit [Si ergo lumen] ſpiritualis intentionis, quod lumen eſt patriæ: quia in ipſo eſt lumen agendorum deſcriptum in ratione [quod in te eſt] in ſpiritu, & quoad poteſtatem tibi commiſſum: vt vtaris eo ad directionem operum [tenebræ ſunt] Tenebræ dicuntur à tenendo: quia tenent oculos: & ita facit intentio terrenorum, vel carnalium, quæ (aliàs quia) tenet oculos, ne videant lumen. *Pſalm.* 34. Fiat via illorum tenebræ, & lubricum: & Angelus Domini perſequens *Ecclſ.* 21. Via peccantium complantata lapidibus & in fine illorum inferi & tenebræ & pœnæ.

Ipſæ tenebræ quantæ erunt] Ecce ſecundum, quod eſt, ſi intentio, quæ in te eſt, & tibi nota, eſt offuſcata: corporalis actus, qui in ſe tenebra eſt, carens lumine intentionis ſuper ipſum ſurgente, erit denſarum tenebrarum. *Exod.* 10. Sint tenebræ ſupra faciem Ægypti tam denſæ, vt palpari queant. *Sap.* 17. Vna catena tenebrarum omnes erant colligati. Licet autem corpus tenebroſum ſit in ſe; tamen illuſtratur, quando luminoſa eſt intentio, ſicut patet per antecedentia.

Michæ. 7.

Miche. 7. Cum ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt *Pſalm*. 138. Nox ſicut dies illuminabitur. Et nox illuminatio mea in delitiis meis. *Iſa*. 58. Orietur in tenebris lux tua: & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies.

Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire.

Poſtquam docuit Dominus opera perfectionis, & debitum modum circa opera, ſubiungit hîc in tertia parte remotionem impedimentorum ab operibus perfectionis: hæc autem impedimenta aut ſunt in nobis, aut ſunt in aliis: & ideò duæ ſunt partes illius doctrinæ, in quarum prima remouet impedimentum, quod eſt in nobis: in ſecunda autem remouet impedimenta, quæ ſunt in aliis. *Ibi*. [Nolite iudicare] in prima autem harum duo continentur, in primo quorum quandam proponit ſimilitudinem, ex qua ſumit doctrinam: & in ſecundo iuxta ſimilitudinem propoſitam & expoſitam format doctrinam. *Ibi* [Ideò dico] In primo horum duo continentur, ſcilicet, ſimilitudinis propoſitio, & ſimilitudinis expoſitio. *Ibi* [Non poteſtis Deo ſeruire &c.] in priori iſtorum duo ſunt paragraphi, in quorum primo proponit ſimilitudinem de humanis acceptam, dicens [Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire] In ſecundo autem probat hoc per rationem.

Circa propoſitam autem ſimilitudinem tria notantur, quorum primum eſt ſeruientis indiuiſibilitas: ſecundum autem dominij diuerſitas: & tertium ſeruitutis qualitas. Primum horum tangit, cùm dicit [Nemo poteſt] Q. d. Nullus homo (cum ſit vnicus, & omnia ſua tam in anima, quàm in corpore reducantur ad vnum) poteſt eſſe diuiſus in duos Dominos. 1. *Cor*. 10. Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum. 2. *Cor*. 6. Quæ conuentio Chriſti ad Belial: aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Sicut enim vnum membrum non eſt duorum corporum, nec vna auis facit duos nidos, nec vnus bos in duobus trahit iugis: ſic nec vnus indiuiſus homo duobus Dominis ſeruire poteſt. Contra 1. *Cor*. 7. Qui cum vxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt mundi, & diuiſus eſt: ergo vnicus homo poteſt diuidi in duo ſeruitia. Reſponſio, quòd non diuiditur in duo dominia; ſed in duos actus vnius Dominij: & hoc eſt bene poſſiblle: quia matrimonij vinculum eſt de dominio bono Chriſti: licet ergo in actu honeſtiori, non ſemper ſit matrimonio ligatus; tamen eſt in actu aliquo Chriſti officiorum, quæ diſpenſantur inter fideles, vt vnus ſit in vno, & alius in alio. *Pſal*. 47. Diſtribuite gradus eius, vt enarretis in progenie altera. 1. *Cor*. 15. Vnuſquiſque in ordine ſuo. 3. *Reg*. 10. Mirabatur Regina Saba ordines miniſtrantium Salomoni. Si aliquis autem velit diuidi omnino in duo dominia, perdit dominium boni Domini, qui nec dignatur, nec poteſt habere dimidium ſeruum: & ideò dicit *Apoſt*. *Ephe*. 4. Nolite locum dare diabolo.

Duobus Dominis] Ecce ſecundum, in quo notatur dominij diuerſitas: vnde vterque terminus formaliter eſt accipiendus: duo enim formaliter acceptus principium eſt alteritatis, ſicut dicit Pythagoras: eo quòd primus receſſus eſt àb vnitate [Dominis] autem formaliter, ſunt Domini forma dominationis differentes: & horum vſus non eſt ſub alio: quia quorum vnus eſt ſub alio; materialiter ſunt plures; & ſecundum formam dominij ſunt vnus ſolus: duo ergo formaliter Domini non conueniunt in legibus & præceptis: & ſi vnus eſt vrbanæ poteſtatis in præceptis: alter eſt tyrannus: & ideò dicit glo. de contraria imperantibus dominiis. Forma enim dominij non multiplicatur à vero Domino; ſed corrumpetur in tyrannidem *Iſa*. 19. Tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium: & Rex fortis dominabitur eorum. *Iſa*. 26. Domini poſſederunt nos abſque te: tantùm in te recordemur nominis tui. Tyrannidem talem conqueritur *Iſa*. 63. Facti ſumus ſicut à principio, cum non dominareris noſtri, nec inuocaretur nomen tuum ſuper nos. Econtra conſolatus nos *Ierem*. 23. dicit. Hoc eſt nomen, quod vocabunt eum Dominus iuſtus noſter [ſeruire]

Ecce tertium, ſeruitij qualitas: quod eſt per modum propriæ ſeruitutis, non cuiuſcumque obſequij. Si enim aliquis ſeruus eſt, totum eſſe, noſſe, & poſſe expendere habet in ſeruitio eius, cuius eſt: licet ergo aliquid parui obſequij poſſit aliquando exhiberi alteri Domino; tamen ſeruitus alteri non poteſt impendi *Rom*. 6. An neſcitis, quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius, cui obeditis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam. 3. *Reg*. 18. Vſquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum; Si Baal eſt Deus, ſequimini illum.

Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum ſuſtinebit, & alterum contemnet.

Hic inducta probat per rationem: & eſt ratio ſuper diuiſionem: quaſi diſiunctiuus ſit ſyllogiſmus: & habet duas diſiunctiones, quarum vna prima eſt de dominio, ſiue ſeruitute voluntaria: & altera de coacta. De voluntaria ſeruitute dicit [Aut vnum odio habebit, & alter. diliget] Et odio quidem habitus eſt tyrannus; dilectus autem verus ſecundum vrbanitatis ordinem Dominus. Et ideò dicit *Auguſt. in glo. hic*: diabolus ſemper eſt odio habitus; Deus verò diligendus. Neque enim apertè vnquam aliquis Deum odio habuit; ſed omnes ſe eum amare confitentur, & diaboli nomen execrantur, quamuis vitioſi eum dominantem ſuper ſe ſuſtineant: Deum verò odio non habent, ſed contemnunt victi concupiſcentia ſua & perſuaſione diabolica.

Sed adhuc quæritur, Vtrum Deum aliquis odit. *Pſalm*. 73. Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper: ergo videtur, quòd aliqui odiunt Deum. Adhuc, Auguſtinus retractauit iſtud. Reſponſio: cum Deus ſit principium dans eſſe, & continens in eſſe, & gubernans ad optimum ſuæ naturæ vnumquodque. Et cum omnia appetant eſſe ſicut & bonum: conſtat quòd in iſta conſiderarione omnia aut naturali, aut animali, aut intellectuali motu amant Deum. Cum autem iterum ſit iudex per iuſtitiam reddens vnicuique quod ſuum eſt, nihil prohibet eos, qui odiunt iuſtitiam & iudicium, etiam odire Deum iudicem, & blaſphemare, ſicut dicitur in *Pſalm*. 2. *Sap*. 1. Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum. *Cant*. 1. Indica mihi

quem

quem diligit anima mea, vbi paſcas &c. *Cant.* 5. Num quem diligit anima mea, vidiſtis? Ab altera parte de diabolo dicitur *Pſal.* 138 Perfecto odio oderam illos: inimici facti ſunt mihi. *Hab.* 1. Horribilis & terribilis eſt ex ſemetipſa: iudicium eius, & onus egredietur.

Aut vnum ſuſtinebit] Iſtud eſt, quod de ſubiectione violenta: tunc enim violentè & tyrannicè ſubiicientem [ſuſtinebit] Aut propter timorem mundanum: quia timet amittere quod ſub eo habet; aut propter timorem humanum: quia timet ſeparari à concupiſcentiis ſuis. *Iſa.* 14. Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos in indignatione plaga inſanabili, ſubiicientem in furore gentes, perſequentem crudeliter [& alterum contemnet] hoc eſt, dominium Dei. Eſt autem contemptus duplex; ſpecialis, qui eſt peccatum ſpeciale ſeparatum ab aliis peccatis: & hoc eſt, quando aliquis cugitat actualiter de Domino ſuo, cui debet ſubeiſſe, & vilipendit contemnens ipſum: alter contemptus eſt operis, & hic coniunctus eſt operi. Sicut quando aliquis non obediens Domino ſuo, non ſubiicit ſe præcepto Domini, & præcipienti Domino: & hoc eſt in omni tranſgreſſione præceptorum, & non eſt ſpeciale peccatum. Et de hoc loquitur hic. *Pſalm.* 49 Proieciſti ſermones meos retrorſum. Liberari à contemptu hoc petit *Pſalm.* 118. Aufer à me opprobrium & contemptum. *Iſa.* 33. Qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris? *Iſa.* 1. Ipſi ſpreuerunt me.

Non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ.

Ecce explanatio ſimilitudinis [Non poteſtis Deo ſeruire] *Iſa.* 19. Dominus ingredietur Ægyptum, & corruent ſepulchra Ægypti. Cum Domino enim in vno habitationis templo non poterant ſtare. *Habac.* 3. Percuſiſti caput de domo impij [& mammonæ] Mammona Syra lingua ſonat latinè diuitiæ, & ſignificat dæmonem, qui per diuitias tentat. Et tunc quæritur, quare magis nominat hunc dæmonem, qui præeſt diuitiis, quam qui præeſt alicui alij vitio, vel pluribus aliis vitiis? Et dicendum, quòd diuitiæ inter cætera bona conmutabilia promittunt ſufficientiam, & habita ſufficientia, habetur vnde exerceantur omnia delectabilia vitiorum: & ideò potiùs nominat hunc dæmonem quàm alium.

Sed adhuc quæritur, vtrum diabolus poſſit dici Dominus alicuius hominis quantuncunque peruerſi?

Videtur, quòd ſic: quia dicitur aliquis ſeruus peccati. *Ioan.* 8. ergo multò fortiùs diaboli. Præterea antè vocauit duos Dominos: ergo diabolus eſt Dominus, vt videtur. Contrà diabolus non habet, vnde ſuperponatur; ſed potiùs vnde ſupponatur: quia ſuus caſus eſt à deiformi intellectu; hominis tantùm à ratione: iterum ſuus caſus eſt irremediabilis; hominis autem remediabilis: adhuc ſuus caſus per ſe ipſum; & hominis per alium. Ex hoc autem, quòd peccator ſe ei ſubiicit, nihil acquirit altitudinis, quia ſubiectio illa eſt in vilibus, & potiùs deprimentibus, ſicut ſi dicerem, quòd ſubiicit ſe aliquis purgatori, vel potiùs immundatori latrinarum in mundando latrinas: licet enim in talibus ille, qui ſe ſubdit, vilificetur; ille tamen, qui (aliàs cui) ſe ſubdit, non exaltatur ex hoc; ſed deprimitur: ergo cum multò vilius ſit peccatum, ſubdens ſe diabolo in peccatis, nihil dominij confert diabolo: & hoc puto eſſe concedendum: vnde licet homo ſeruus ſit diaboli & peccati; non tamen diabolus eſt Dominus, nec peccatum eſt Dominus peccatoris.

Ad hoc, quod ſuprà dixit duos Dominos, dicendum, quòd hoc dominium eſt commutabilis boni, per quod tentat diabolus; & non ipſius diaboli, vel peccati: & hæc etiam eſt cauſa, quòd non dicit: non poteſtis Deo ſeruire & diabolo; ſed ponit nomen pretioſiorum inter commutabilia bona, hoc eſt, diuitiarum, quia talia bona, ad minus ſecundum hic & nunc habent vnde ſuperponantur: ſic ergo nemo poteſt Deo ſeruire & mammonæ. 1. *Reg.* Cum arca Dei poneretur in templo Dagon, cecidit Dagon, capite, & ſummitatibus amputatis ſuper limen. *Iſa* 28. Coanguſtatum eſt ſtratum: ita quòd alter decidat: & pallium breue vtrunque operire non poteſt.

Ideò dico vobis: ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ, quid manducetis.

Hîc iuxta ſimilitudinem propoſitam format doctrinam, & dicit duo: primò enim præmittit id, quod intendit: & ſecundò probat illud *ibi* [Nonne anima plus &c.] In prima vbi dicit id, quod intendit, dicit duo: primò enim dicti confirmat veritatem, cùm dicit [Ideò dico vobis] Q. d. Quis ita conſtat in humanis ſimilitudinibus [Ideò dico vo.] qui ſolus ſcio veritatem eorum, quæ Deo bene placent: quæ nemo ſcit, niſi cui reuelo, quia *Ioan.* 1 Deum nemo vidit vnquam: Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe reuelauit. Ego igitur, qui ſecreta Patris ſcio, dico vobis [ne ſoliciti ſitis] Ecce ſecundum, vbi prohibet ſolicitudinem victus & veſtitus: victus, cum dicit [ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ] Anima enim dupliciter dicitur, ab animalitate videlicet, & animeitate: dicta autem ab animalitate eſt brutalitas, in qua nihil vltra commune genus animalium manifeſtatur: & hæc anima indiget cibis. Non facit autem mentionem de poculento: quia potus eſt propter eſcam, & eſt vector eius, ſicut ſuperiùs dictum eſt.

Neque corpori veſtro, quid induamini.

Ecce veſtitus: quia de iſtis duobus eſt neceſſitas maior. 1. *Timoth.* vl. Habentes alimenta, & quibus tegamur: his contenti ſimus. Hæc enim duo ſunt, quæ natura parat animalibus, quando naſcuntur. Pellem enim piloſam, vel pennoſam dat pro veſtitu, & parat lac in mammillis, vel vitellis ouorum pro cibo. Et ſi obiicitur, quòd aues, & quædam animalia faciant domos, dicendum, quòd illas faciunt quaſi pro veſtitu.

Sed quæritur hic, de qua ſolicitudine dicitur, quod hic dicit: quia non omnis ſolicitudo vituperatur. *Luc.* 10. Martha, Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima & conſtat, quòd ſolicita erat circa frequens miniſterium ciborum & veſtimentorũ. Adhuc *Gal.* 2. Qui videbantur columnæ eſſe, dexteras dederunt mihi & Barnabę ſocietatis: vt nos in gentes; ipſi verò in circunciſionem tantum modo: vt pauperum Chriſti memores eſſemus: quod etiã ſolicitus fui hoc ipſũ facere. 1 *Cor.* 7. Adhuc, qui habet vxorem ſolicitus eſt, quæ ſunt mundi, & quomodo placeat vxori ſuæ, & diuiſus

eſt, & tamen talis ſolicitudo non condemnatur. Ad hoc dicit *glo.* quòd eſt ſolicitudo duplex, vna eſt ſuffocans, & hæc interdicitur, quia hæc mentem perturbat: & hoc eſt ſeruire diuitiis: alia eſt prouidentiæ, & hæc non interdicitur. Hæc autem fit, cùm timent homines; quòd aut poſſeſſ ab eis diſpereant, aut elaborata non attingant: & amore præſentium, vel timore futurorum torpentes fiunt. Ad quòd intelligendum ſcire oportet, quòd ſuffocare ſecunda ſyllaba correpta idem eſt, quòd extinguere; idem autem ſecunda ſyllaba producta ſonat guttur aſtringere: vnde verſus.

Suffocat, extinguit; ſuffocat, guttura ſtringit.

Quocunque ergo modo ſumatur, vitalis ſpiritus eſt in nobis lucens fide & calens charitate: qui ſi ſolicitudine præſentis ſeculi ſic ſtringitur, vel omnino extinguitur, quòd ad Deum extendere ſe non poſſit, nec vehere virtutem ad obſequium Dei, nec ſperare auras ſancti Spiritus: tunc fit hoc, quod dicitur *Matth.* 13. & *Luc.* 7. quòd verbum inter ſpinas cadens à ſolicitudinibus & curis huius ſæculi ſuffocatur, & non fert fructum. Et hæc ſolicitudo eſt, quando tanta cura habetur mundanorum, quòd lucra mundana præponuntur diuinis. Et hæc ſolicitudo hic interdicitur. Alia eſt ſolicitudo ſpiritum vitalem non ſtringens, neque operiens, vt extinguat; ſed potiùs dilatans, vt ille, qui totus aſcendit per deuotionem ad Deum, dilatetur etiam in prouidentiam commiſſorum: & hoc modo dicitur *Rom.* 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Et hæc non interdicitur; ſed conceditur, & etiam illis, quibus incumbit, præcipitur. 1, *Timoth.* 5. Qui ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt, & eſt infideli deterior, Intendere autem rebus ſupervacaneis non promouentibus ad ſalutem eſt damnabile. De qua in diuerſis his appetibilibus diſputat Eccleſiaſtes multum: de quis non oportet hic inducere, quia non eſt ad propoſitum.

Solicitudo autem, quæ eſt in ſpiritualium ſtudio, eſt exercenda ſemper, ſicut dicitur *Michea.* 6. Solicitum te ambulare cum Deo tuo. Et hoc eſt, quòd dicunt quidam, quòd eſt ſolicitudo, laudabilis, vituperabilis, tolerabilis, miſerabilis. Laudabilis quidem eſt in præcepto: & hæc eſt multiplex: eſt enim ſolicitudo regendi commiſſos *Rom.* 12. Qui præeſt in ſolicitudine. 2. *Corinth.* 11. Inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Alia eſt ſolicitudo obediendi quoad ſubditos. *Ioſue.* 23. Eſtote ſoliciti, vt cuſtodiatis cuncta, quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moyſi. Alia eſt ſolicitudo pacificè viuendi quantum ad pares. *Ephe.* 4. Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Alia eſt ſolicitudo proficiendi quoad ſe; & hæc triplex eſt. Prima eſt memorandi præcepta de Deo. *Deutero.* 4. Cuſtodi temetipſum ſolicite & animam tuam: ne obliuiſcaris verborum, quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ. Secundò, fit hæc ſolicitudo declinandi malum. *Deutero.* 4. Cuſtodire animas veſtras ſolicitè: non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis Dominus in Oreb de medio ignis: ne fortè decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem. Tertia eſt ſolicitudo feruoris faciendi bonum. *Rom.* 12. Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes. Hæc igitur eſt ſolicitudo laudabilis & in præcepto.

Solicitudo autem vituperabilis etiam eſt multiplex: eſt enim inordinata ſolicitudo ſciendi vana & ſuperflua. *Eccleſiaſt.* 2. Cum alius laboret in ſapientia & doctrina & ſolicitudine, homini otioſo quæſita dimittit: Et hoc quoque vanitas & magnum malum. Alia eſt acquirendi diuitias cum cupiditate. *Eccl.* 2. Peccatori autem dedit Deus afflictionem & curam ſuperfluam: vt addat & congreget & tradat ei, qui placuit Deo. Sed & hæc vanitas, & caſſa ſolicitudo mentis. Alia eſt ſolicitudo auare (aliàs auari) conſeruandi diuitias. *Mat.* 13. Solicitudo ſeculi iſtius & fallacia diuitiarum ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur. Alia eſt ſolicitudo peccandi in adinuentione generis peccati. *Sap.* 14. Imaginem Regis, quem (aliàs quam) honorare volebant, fecerunt; vt illum, qui abierat (aliàs aberat) tanquam præſentem colerent ſua ſolicitudine. Alia eſt in ſtudio peccandi. *Dan.* 13. Volentes concumbere cum ea, obſeruabant ſolicitam (aliàs ſolicitiùs) quotidie videre eam. Hæc igitur eſt ſolicitudo prohibita.

Solicitudo tolerabilis eſt multiplex: aliquando enim eſt dilectionis naturalis. *Tob.* 10 Cum verò moras faceret Tobias cauſa nuptiarum, ſolicitus erat Pater eius, dicens: putas quare moratur filius meus? Alia eſt ſolicitudo eſſe rei familiaris. 1. *Reg.* 9. De aſinis, quas nudiuſtertius perdidiſti, ne ſolicitus ſis, quia inuentæ ſunt. Alia eſt ſolicitudo neceſſariæ prouidentiæ. *Luc.* 10. Martha, Martha ſolicita es, & turbaris &c. Alia eſt ſolicitudo infirmitatis humanæ, 1. *Cor.* 7. Solicitus eſt, quæ ſunt mundi: & quomodo placeat vxori ſuæ. Alia eſt ſolicitudo curæ moderatæ. *Tob.* 5. Rogo te, de qua tribu, vel de qua domo es tu? Cui Raphaël Angelus. Genus quæris mercenarij, vel ipſum mercenarium, qui cum filio tuo eat? Ne autem te ſolicitum reddam, ego ſum Ananias Azariæ magni filius. Hæc igitur indulgetur.

Miſerabilis autem ſolicitudo etiam eſt multiplex: alia enim eſt laboris in operando. *Eccl.* 2. Deteſtatus ſum induſtriam meam, qua ſub ſole laboraui, habiturus hæredem poſt me, quem ignoro vtrum ſapiens, vel ſtultus ſit: & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudaui, & ſolicitus fui: nec eſt quicquam tam vanum. Alia eſt paſſionis. 1. *Macha.* 6. Receſſit ſomnus ab oculis meis: & corrui corde præ ſolicitudine, & dixi in corde meo in quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus miſeriæ. Alia eſt ſolicitudo præcauendi inſidias hominum. *Ierem.* 38. Solicitus ſum propter Iudæos, qui transfugerunt ad Chaldæos: ne fortè tradar in manus eorum, & illudant mihi. Multi igitur ſunt modi ſolicitudinum: & non interdicitur hic aliqua niſi iſta, quæ eſt ſuffocans & perturbans ſpiritum mentis, qui ad Deum eſt conuertendus.

Nonne anima plus eſt quàm eſca: & corpus plus quàm veſtimentum?

Hic incipit inducere rationes ad probationem & perſuaſionem doctrinæ inductæ: ſunt autem duo, quæ probat eſſe remouenda tanquam impedimenta

dimenta perfectionis: quorum vnum eſt ſolicitudo abundantiæ: ſecundum autem eſt ſolicitudo longi temporis *Ibi.* [Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum] In priori horum ſicut bonus Doctor duo facit: remouet enim impedimentum perfectionis, & ſecundò ponit id, quod veræ perfectionis eſt ſecundum ſolicitudinem *Ibi.* [Quærite autem primum &c.] Adhuc vbi remouet impedimentum ſolicitudinis, duo facit: primò enim oſtendit, quòd maiora data ſunt nobis à Patre cœleſti abſque noſtra ſolicitudine & ſolertia: & ſecundò inducit ex hoc rationes, quòd etiam minora ſuperaddentur ex eodem Patre *Ibi:* [Reſpicite volatilia cœli &c.]

In primo horum inducit duo: relinquit enim ex iudicio omnium, animam, hoc eſt, animalem vitam eſſe meliorem, quam eſculentum, pro quo ſolicitamur: & hoc eſt [Nonne anima plus] hoc eſt melius aliquid eſt (quam eſca?] In rebus enim, quæ non mole magnæ ſunt, idem eſt maius eſſe, quod melius eſſe, ſicut dicit *Auguſtinus.* Hoc autem à communi rei iudicio ſupponitur: quia eſca quæritur propter animam: & ideò anima melior & dignior eſt. Eadem probatur ratione corpus melius eſſe, quam veſtimentum: & hoc eſt [& corpus plus quam veſtimentum] Conſtat autem, quòd animam & corpus habemus ex dono Patris ſine labore noſtro & ſolicitudine: ergo multò magis addet ea, quæ propter animam & corpus creauit. 2 *Machab.* 7. Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis: neque enim ego ipſa ſpiritum vobis donaui, & animam & vitam, neque ſingulorum membra ego ipſa compegi: ſed mundi Creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem. Hic igitur, qui hæc dedit, & ſcit, quia ſine victo & veſtitu eſſe non poſſunt, & omnia propter hominem creauit: adiiciet ex ſua largitate victum & veſtitum ſine noſtra ſolicitudine.

Sed quæritur hic, quare dictis ſuis adhibet rationem, cum ex hoc ipſo, quòd dicta ſunt ſua, maioris ſint auctoritatis, quam ex aliqua ratione humana? Et ad hoc dicendum, quòd non ponit rationem propter dictum; ſed propter nos: quia familiariùs coniungitur intellectui noſtro, quod humana ratione accipitur, quàm quod ſimpliciter ponitur: & ideò dixit parabolas, in quibus humanas propoſuit ſimilitudines.

Reſpicite volatilia cœli, quæ non ſerunt, nec metunt, neque congregant in horrea: & Pater veſter cœleſtis paſcit illa. Nonne vos magis pluris eſtis illis?

Hic inducit rationes ad probandum, quòd creata propter nos ſine ſolicitudine adiiciuntur. Et diuiditur hæc pars in tres, in quarum prima inducit rationes de adiectione eſculentorum: in ſecunda de adiectione veſtimenti *Ibi.* [Et de veſtimento quid ſoliciti &c.] In tertia adducitur de adiectione vtriuſque ſimul *Ibi* [Nolite ergo ſoliciti eſſe] In prima harum duo adducit: primum eſt de adiectione eſculenti: ſecundum ſumitur à ſuppoſito quodam: quoniam etiam ſi multum ſoliciti ſumus, non poſſumus vnquam prouidere, quòd proficiat nobis hoc, quod ſolicitudine acquiſitum eſt *Ibi.* [Quis autem veſtrum cogitans.]

In primo horum quatuor facit: primò enim monet volatilia cœli reſpicere, cum dicit [Reſpicite volatilia cœli] ſecundò oſtendit, quid in eis reſpiciendum [quoniam neque ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea] Et tangit tres ſolicitudines remotas, quarum vna eſt in generando & elaborando eſculento, ſecunda eſt in congregando, tertia eſt in conſeruando: & circa hæc tria maxime occupatur humana ſolicitudo. Tertio proponit benignitatem Patris cœleſtis ad ea, cùm dicit [Pater veſter cœleſtis paſcit illa Et dicit [Pater veſter] non illorum: quia non ſunt ad imaginem eius, neque habent ſpiritum adoptionis filiorum: & ideò minor cura eſt ei de eis, quam de Sanctis. 1. *Corinth.* 9. Nunquid de bobus cura eſt Deo? An propter nos vtique ſcriptura hæc dicit? Quartò hic de dictis facit comparationem, & concludit a minori. Quoniam ſi talia adiiciuntur creatis non filiis, multò magis adiiciuntur hæc filiis, qui multò pluris æſtimationis ſunt illis. Et hoc eſt, quod dicit [Nonne vos magis pluris eſtis illis?] Hæc eſt ergo expoſitio literæ.

Sed quæritur, quare ſumit potiùs ſimilitudinem à volatilibus cœli quàm a natatilibus, vel greſſibilibus, vel reptilibus? Ad hoc ſunt tres rationes: vna quidem eſt, quia cibus volatilium magis ſparſus & incertus eſt, quàm aliorum animalium: propter quod etiam natura dedit eis & alas ad volandum, & pedes ad ambulandum: vt veloci motu vitæ cibum, acquirant: & cum illa ſint ſine ſolicitudine, quòd multò magis nos. Alia ratio eſt, quòd nulla animalia minus conſeruant quam aues: Quoniam & greſſibilia faciunt theſauros, ſicut mus montanus; & reptilia, ſicut formica; & natatilia, ſicut habentia antra: ſed volatilia omninò ſunt ſine ſolicitudine; Et ideò de ſolicitudine tollenda melior & congruentior ab eis accipitur ſimilitudo. Tertia ratio eſt *Ambro.* & eſt moralis, quia per altitudinem volatus, magis volatilia ſpiritualibus & contemplatiuis viris aſſimilantur. *Pſalm.* 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & vo. &c.

Videtur autem iſta doctrina Domini contrariari ſermonibus eius: quia *Geneſ.* 3. dicit. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. *Iob* 5. Homo natus ad laborem, ſicut auis ad volandum. *Apoſtolus.* 1. *Corinth.* 4. Laboramus operantes manibus noſtris. 2. *Theſſalonicenſ.* 3 Si quis non laborat, non manducet. *Iacob.* 5. Agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & ſerotinum. Ad hoc dicendum, quòd eſt labor duplex, ſcilicet, ſpiritualis, & corporalis: ad alterum iſtorum laborum meo iudicio, tenetur omnis homo: eſt autem vterque iſtorũ laborum duplex, vniuerſalis, & particularis. Vniuerſalem voco, qui fit circa populum vniuerſalis Eccleſiæ, vel ciuitatis, vel prouinciæ, vel plebis alicuius: & tunc illi, qui circa tales laborant, poſſunt accipere ab illis, aut per modum debiti, ſicut Prælati; aut per modum eleemoſynæ, ſicut Prædicatores miſſi; aut alij aliquid circa tales militiæ chriſtianæ officij exercentes. Particularem autem laborem voco, qui eſt in vno actu ſimplici ſpirituali, vel corporali. Spiritualis, ſicut eſt Canonicorum, vel Monachorum in cantando & legendo, &

diſciplinam religionis portando: corporalis eſt autem, ſicut arando, vel ſuendo, vel lanas operando, vel aliquid tale: in omnibus enim talibus labor exercendus eſt, ſolicitudo ſuffocans tollenda, ſicut in antehabitis dictum eſt.

Quis autem veſtrum cogitans, poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum?

Ecce ſecundum: & intendit arguere ex ſuppoſito, quòd ponatur, quòd eſculentum noſtra ſolicitudine perquiratur, hoc non proficiet nobis niſi per Patrem cœleſtem, & ſic ſolicitudo noſtra caſſa & vana eſt: & hoc eſt, quod dicit [Quis veſtrum] potens, vel ſapiens, cogitans ſolicitè & ſolerter, poteſt ſua ſolertia & ſolicitudine [adiicere ad ſtaturam ſuam] per eſculentum, quod procurauit [cubitum vnum] vel aliquod quantumcunque paruum incrementum. Cum ergo ſoliciti ſumus de eſculento propter incrementum corporis, quod ex eo putamus acipere, & hoc non accipimus niſi virtute & cura Patris cœleſtis: incaſſum ſolicitamur de hoc, quòd non poſſumus conuertere in noſtrum profectum; ſed potiùs cura proiicienda eſt in Patrem, qui nos nutrit, & dat nobis incrementum. 1. *Corinth.* 3. Neque qui plantat, neque qui rigat, eſt aliquid; ſed qui incrementum dat Deus.

Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis: quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt, ſicut vnum ex iſtis. Si enim fœnum agri, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur Deus ſic veſtit: Quantò magis vos modicæ fidei?

Hic arguit de cura veſtimenti abiicienda: & dicit quinque: primò enim per modum interrogationis innuit remouendam eſſe ſolicitudinem veſtimentorum: & hoc eſt [Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis] Secundò dicit conſideranda eſſe lilia agri creſcentia, & ſumit ſimilitudinem à liliis: quia alta ſunt, & flore & candore ſuo munditiam ſignificant corporis Sanctorum. Agri autem vocat, non hortenſia: quia campeſtribus cultura non adhibetur [Conſiderate lilia agri, quomodo] ſine cultura [creſcunt] *Cantico.* 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. *Pſalm.* Iuſtus germinabit ſicut lilium, & florebit ante Dominum. *Cant.* 2. Ego flos campi & lilium conuallium. Tertiò dicit, quid in talibus ſit conſiderandum: quia [non laborant] forti labore, ſicut viri [neque nent] lanam, vel linum operantes, ſicut fœminæ. *Prouer.* 31. Quæſiuit lanam & linum: & operata eſt conſilio manuum ſuarum. Quartò tangit gloriam ornatus eorum, dicens [Dico autem vobis] qui non poſſum mentiri. 1. *Pe.* 2. Nec inuentus eſt dolus in lingua eius [Quoniam nec Salomon qui vltra modum, ſicut dicitur, curioſus, fuit in veſtibus. 3. *Regum.* 10. Regina Saba mirabatur de veſtibus ſuorum ſeruorum [in omni gloria ſua] hoc eſt, in gloria veſtitus ſui [coopertus eſt] tam venuſto & tam vernanti colore [habitus ſicut vnum ex iſtis] Omnia ergo ſimul in diuerſitate colorum ſuorum incomparabilia ſunt habitui Salomonis. Attende autem, quòd innuit flores operiri coloribus: quia coloris natura de lumine perficitur, & in ſuperficie rei diffunditur propter quod & Pythagorici colorem epiphanium, hoc eſt, ſuperapparentem vocauerunt. Vnde terra veſtita floribus in quandam ſimilitudinem ſtellati cœli ornatur. *Iſa.* 61. Induit me Dominus veſtimento ſalutis: & indumento iuſtitiæ circundedit me: talis enim habitus habitum virtutis in Sanctis demonſtrat, in quo procedunt ſicut dies verni vernantes. Quintò tangit comparationem curæ Patris ad fœnum & ad filios adoptionis: & oſtendit curam Patris ad fœnum paruam ex tribus, ex natura, cùm dicit [Si enim fœnum quod] parui eſt momenti. Secundò ex loco, cùm dicit [agri] cui nulla cuſtodia adhibetur, ſed decerpendum omnibus exponitur. Tertiò ex vilitate: quia dicit [quod hodie eſt] breui apparens tempore [& cras] hoc eſt, poſt modicum [mittitur in ignem] quia ad minus ſarmenta comburuntur, ne agrum occupent: & nullius momenti reputantur. Vel [in clibanum] Alia litera: quia homines clibanum inde ſuccendunt, in quo coquant panes, vel aliquid aliud & incendit: & tanquam res parui momenti exiſtens quacunque conſumptione conſumitur, & æternæ vitæ non reſeruatur [Deus ſic veſtit] hoc eſt, exornat pictura colorum.

Et deinde tranſit ad Sanctos per comparationem, dicens [Quantò magis vos] Qui in natura eſtis ad Dei Patris imaginem, & in cuſtodia commiſſi Angelis, qui cuſtodiant vos in omnibus viis veſtris: & in præordinatione prædeſtinationis præordinati ad æternam vitam. Et ſubiungit increpationem, ſi talia non aduertant, cùm dicit [modicæ fidei] hoc eſt, modicæ fiduciæ: qui parua de Patre cœleſti præſumitis. *Matth.* 14. Modicæ fidei, quare dubitaſti? *Rom.* 4. Confortatus eſt fide, pleniſſimè ſciens, quòd quæcunque promiſit Deus, potens eſt facere

Sed contrarium eſt, quod dicitur. *Corinth.* 4 Eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & inſtabiles ſumus vſque in hanc horam. *Hebr.* 11. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus. *Matth.* 25. Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare, ſitiui, & non dediſtis mihi bibere: nudus fui, & non veſtiuiſtis me. Ergo Sancti ſæpe in his habent indigentiam neceſſitatis: & ſic videtur, quòd non concludit ratio Domini. Ad hoc dicendum, quòd in veritate non placet Deo, nec intendit hic aſtruere, quòd aliquis ſequatur inertiam & otium; ſed exerceat aliquid militiæ chriſtianæ, ſicut dicit *Auguſtinus in Lib. De operibus Monachorum.* Et ſi exercet hoc, dignus eſt cibo, & veſte, quam procurat ei Deus ex labore ſuo. Vnde etiam Chriſtus dixit iſta illis, qui prima fundamenta fidei ponere debebant, Et propter multum diſcurſum inſtantiæ prædicationis non poterant cogitare niſi de pane quotidiano. Quibus etiam *Lu.* 10. dicit: Edentes, & bibentes quæ apud illos ſunt: vnde etiam illis de domo nihil dixit: quia inſtabiles

eſſe

eſſe oportuit. Qnando igitur inſtanter ea, quæ ſunt militiæ chriſtianæ exercemus, & ſi tunc deſunt, neceſſaria diſpenſatio Patris cæleſtis eſt, vel ad probandam noſtram patientiam, vel ad purganda delicta, vel ad condemnationem eorum, qui iſta negant pro tempore, cum bonorum pauperum vident neceſſitates: quicquid horum fiat, pie Pater cæleſtis prouidet Sanctis. *Pſalm.* 36. Iuoior fui, etenim ſenui: & non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. Abſque dubio enim credendum eſt, quòd ſi in talibus deeſt auxilium humanum, non deerit diuinum, dummodo homo nō deſit gratiæ Dei. Multi enim ſunt, vt dicit *Aug.* qui interiore aure audiunt à Domino. *Pſal.*40. Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Et illorum granaria ſunt granaria pauperum ſanctorum.

Nolite ergo ſoliciti eſſe, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt: ſcit enim Pater veſter, quia his omnibus indigetis.

Hic incipit ponere rationes de remouenda ſolicitudine de vtroque ſimul, ſcilicet, tam de eſculento, quàm de veſtitu corporis: & inducit duas rationes, quarum vna eſt: quia talis ſolicitudo nobis ignorantibus Patrem cœleſtem aſſimilat: ſecunda autem, quia hæc ſolicitudo fiduciæ filiorum ad Patrem præiudicat.

In prima ergo ratione concludens ex præmiſſis dicit [Nolite ergo ſoliciti eſſe] ſolicitudine vos a militia, in qua poſiti eſtis, reuocante [dicentes] Si ſequamur Chriſtum pauperem, occupantes nos Euangelio eius [Quid manducabimus, aut quid bibemus?] quoad neceſſitatem ſuſtentandæ vitæ [aut quo operiemur?] quoad operimentum corporis [hæc autem gentes inquirunt] quæ ignorant Deum, & putant hominem non ad aliud creatum, niſi vt ſua induſtria hic ad tempus viuat. 1. *Theſ.*4 Sciat vnuſquiſque ſuum vas poſſidere in ſanctificatione & honore: non in paſſione deſiderij, ſicut & gentes, quæ ignorant Deum. His ergo in hoc non debemus aſſimilari, recogitantes, quòd manna ſequentibus Deum in deſerto non defuit, & veſtes eorum quadraginta annis non ſunt attritæ. *Deut* 29 Hæc enim Pater cœleſtis mundo miniſtrat propter Electos.

Scit enim] Secunda ratio: quia [Pater veſter] ad vos habens viſcera pietatis [Scit] eo quòd nihil latet eum. *Iob.* 42 Scio, quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. Quis eſt iſte, qui celat conſilium abſque ſcientia? Quaſi diceret, ſtultus & deſpiciendus eſt, qui putat ſe celatum conſilium habere, quod Deus ignorat, & abſque ſcientia vera eſt talis [quia omnibus his indigetis] *Pſalm.* 138. Imperfectum meum viderunt oculi tui &c. Qui enim nos talibus indigentijs creauit, ſcit nos talibus indigere: & pro certo non procurat niſi voluntati ſuæ militemus, ſicut *Luc.* 15. Filius prodigus recedens à patre in regionem diſſimilitudinis, cœpit egere & fame perire: & ſtatim quando rediuit, non ſolùm panes accepit, ſed abundantiam omnium bonorum.

Quærite ergo primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis.

Poſtquam ſufficienter excludit ſolicitudinem abundantiæ temporalis, hic docet, in quo militantes, & quid quærentes digni ſunt prouiſione Patris cæleſtis: vnde duo dicit, ſcilicet, quid quærendum, & qualiter nobis hoc quærentibus erit prouidendum. Circa primum duo dicit, finem, ſcil. quæſitionis, & id, quòd ducit ad finem illum.

De fine loquens dicit [Quærite autem primum] & locutio eſt duplex: eo quòd hoc ipſum [primùm] poteſt determinare hoc verbum quærendi: & tunc ſenſus eſt [Quærite primùm] hoc eſt, imprimis, vel priùs: & tunc ſic militantes digni eritis, quibus Pater cæleſtis prouideat. Poteſt etiam determinare hoc, quòd dico regnum Dei: & tunc ſenſus eſt, quærite autem primum regnum Dei: hoc eſt, quod primum eſt, & vobis congruum eſt quærere, qui eſtis filij Iſraël, probantes vos eſſe filios tanti Patris per hoc, quòd digna vobis quæritis, & indigna vobis non curatis, prouidebitur vobis in neceſſariis. Vterque ergo ſenſus congruit literæ; ſed primum puto eſſe literaliorem. Et attende, quod dicit *bryſoſt* quòd regnum Dei dicitur hìc retributio æterna: & hoc eſt verum, quoad vltimum finem intentionis. Sed regnum, quod iniungitur hîc quærendum, eſt quo regnat Deus in hominibus (aliàs omnibus) Et eſt ſenſus [primum] militando, prædicando, bene operando inſtanter [quærite regnum Dei] hoc eſt, quòd regnet confirmato regno in hominibus. *Io.* 15. Ego elegi vos, & poſui vos, vt eatis, & fructum afferatis: & fructus veſter maneat.

Et iuſtitiam eius] hoc eſt, iuſtitiam, qua regnum iſtud confirmatur, & quæ ad regnum perpetuum conducit. *Sap.* 6 Concupiſcentia ſapientiæ conducit ad regnum perpetuum. *Pſalm.* 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram: vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus &c. *Luc* 10 Porrò vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. *Luc.* 1. In ſanctitate & iuſtitia coram ipſo omnibus diebus noſtris.

Et hæc omnia adiicientur vobis] Non enim ſunt petenda, ſed tanquam parua adiicienda: non enim euangelizare debetis, vt manducetis: quia tunc quæritis iſta: quia iſta non ſunt finis; ſed adiecta ſuſtentationi vitæ ad illa quærenda. 1. *Cor.* 9. Multum eſt de iſta materia. Inter cætera dicitur Ibi: Dominus ordinauit his, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere; ſed non propter iſta prædicare. Vnde de ſe ibidem dicit *Apoſt.* Vt Euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam Euangelium, vt non abutar poteſtate mea in Euangelium.

Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſtinum.

Hic incipit remouere ſolicitudinem extenſam in longum & futurum: & circa hoc dicit duo: ponit enim primo inhibitionem, dicens [Nolite ergo ſoliciti eſſe] Et coniunctio illatiua continuationis

nota eſt ad præinducta. Quaſi diceret. Sicut non expedit ſolicitos eſſe de abundantia temporalium, vel etiam de neceſſariis, ſolicitudine nos à militia chriſtiana retrahente, eadem ratione prohibeo, ne ſoliciti ſitis in futurum eadem ſolicitudine.

In craſtinum] hoc eſt, in longum futurum. Licet enim prouidentia futuri concedatur, ſicut & Dominus loculos habuit *Ioan.* 13. In quibus reſeruabâtur pro futura neceſſitate: tamen ſolicitudo deiiciens ab opere militiæ profeſſæ & ex officio debitæ interdicitur [In craſtinum] hoc eſt, in futurum. *Geneſ.* 30. Reſpondebit mihi cras iuſtitia mea, cum placiti tempus venerit coram te, hoc eſt, in futuro. Ratio autem huius tangitur *Hebr. vlt.* IESVS CHRISTVS heri & hodie ipſe, & in ſecula. *Matth. vlt.* Ecce ego enim vobiſcum ſum omnibus diebus vitæ meæ vſque ad conſummationem ſeculi. Cum igitur procurator nobiſcum ſit, non oportet ſolicitari. *Luc.* 22. Quando miſi vos ſine ſacculo & ſine pera & ſine calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: Nihil. Vnde *Chryſoſtomus* dicit: quòd accedens ad fontem non ſolicitatur de bibendo: & tunc ſtultus eſt, qui ſecum habet Deum Patrem, & ſolicitatur de futuris: quia Pater cœleſtis omni fonte magis manat. *Pſal.* 77. Malè locuti ſunt de Deo: dixerunt: Nunquid poterit Deus parare menſam in deſerto? Nunquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo?

Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi: ſufficit diei malitia ſua.

Hoc eſt ſecundum, vbi præinductæ prohibititionis inducit rationes, & inducit duas, vnam, quòd futurum habet onus ſuæ ſolicitudinis. Et ſicut dicitur *Luc.* 11. Ignoramus quid futura pariat dies, & ideò caſſa eſt ſolicitudo de ipſa. Sed, ſicut dicit *Hieronymus*, præſentia gratè ſuſcipiamus, & futura poſt prouidentiam ordinatam Domino committamus: ſicut enim dicit *Apoſtolus.* 2. *Corinth.* 8. Prouidere poſſumus bona non ſolùm coram Deo; ſed etiam coram omnibus hominibus: Et ideò *Prou.* 6. mittitur piger ad formicam, quæ in æſtate congregat cibum ſibi. Eſt ergo ſenſus, quòd grate ſuſcipientes præſentia munera Patris, & prouidentia ordinata, cauentes futuros malorum incurſus, ſolicitudinem ampliorem Domino, qui futura nouit, committamus. *Hebr.* 13. Sint mores ſine auaritia contenti præſentibus: ipſe enim dicit: Non te deſeram, neque derelinquam.

Aliam rationem eiuſdem inducit, cùm dicit, quòd [Sufficit diei malitia ſua] Et vocat malitiam pœnalem ſolicitudinem, qua multi propter neceſſitates temporis huius inuoluuntur, qui multis ſolicitudinibus alligantur: qua *Apoſtolus* liberos eſſe voluit ſuos, ſuadens ſe matrimonio, & curæ domus non obligari. 1. *Cor.* 7. Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe: & ſic etiam Dominus hic ſuadet eos, qui militare debent ſibi, ab omnibus animum occupantibus abſtinere. 1. *Corinth.* 9. Qui certant in agone, ab omnibus ſe abſtinent. 2. *Timoth.* 2. Nemo militans Deo, implicat ſe ſecularibus negotiis: vt ei placeat, cui ſe probauit. Cum ergo dicit, quòd dies ſolicitus eſt, proſopopœia vtitur, perſonam mutans, attribuens tempori, quod hominum eſt temporali neceſſitati ſe aſtringentium. Et cum dicit, quòd [Diei ſufficit malitia ſua] ſitam malitiam notat, non vt Mathematici dies infauſtos, ſed pœnam ſolicitudinis huius neceſſitatis vocat malitiam. *Exod.* 32. Placatus factus eſt Dominus de malignitate, quam dixit facere populo ſuo. Pœna enim malum quoddam eſt & vocatur, eo quòd contrariatur naturæ bono, ſicut dicit *Auguſtinus*. *Ephe.* 5. Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. *Geneſ.* 47. Dies peregrinationis vitæ meæ parui & mali. Sic ergo malitiam vnius diei non oportet cumulare ſuper aliam: quia ſufficit vnicuique diei.

CAP. VII.

Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini.

HIc incipit remouere impedimenta perfectionis, quæ occaſionantur ex aliis. Hæc autem impedimenta perfectionis apoſtolicæ præcipuè inſidiantur iuriſdictioni iudicij, & doctrinæ: & diuiditur iſta pars in duas partes, in quarum prima docet, qualiter ſine impedimento nos habeamus ad ſubditos: in ſecunda autem, qualiter ad eos, qui ſpeciem habent pietatis, & virtutem eius abnegant *Ibi* [Attendite à falſis Prophetis] Adhuc anterior harum in duas diuiditur: ita quòd in prima docet, quales ſimus in iudicio: & in ſecunda quales ſimus in exemplo *Ibi.* [Petite, & dabitur vobis] In prima, tria continentur, quæ remouent impedimenta: in primo quorum remouet vſurpatum iudicium: in ſecundo indignum *Ibi.* [Quid autem vides &c.] In tertio indiſcretum *Ibi.* [Nolite ſanctum dare canibus] Vel dicatur melius, quòd diuiditur in duas: ita quòd in priori remouet impedimenta iudicij à iudice: & in ſecunda docet, qualis debet eſſe iudex Prælatus in diſpenſando ſancta ſibi credita: quia Prælatus & iudex eſt, & diſpenſator ſacrorum. Et tunc prior vlterius in duas diuiditur, in quarum prima remouet iudicium vſurpatum: & in ſecunda indignum. In prima harum duo continentur: eo quòd primò ponit prohibitionem, & in ſecundo adhibet rationis perſuaſionem *Ibi.* [In quo enim iudicio] Adhuc in prima dicit duo, prohibitionem, & tranſgredientium pœnam.

De primo dicit [Nolite iudicare] Attendendum autem hic eſt, quòd eſt iudicium rationis, & iudicium iuriſdictionis. Iudicium rationis licet ſit de omnibus, de quibus inquirimus an ſint, vel non ſint: tamen hoc iudicium, quod hic quæritur, eſt iudicium, quod fit de actibus humanis, & de hominibus vtrum bona ſint, vel mala. Et ſi eſt de actibus humanis, aut de actibus proprijs in propriæ conſcientiæ diſcuſſione, aut de alienis, in alienarum conſcientiarum curioſa inueſtigatione. Et ſi eſt de propriis in ſuæ conſcientiæ inueſtigatione, nunquam eſt temerarium: quia propriam conſcientiam habet

teſtem,

teſtem, quæ non fallitur in factis propriis: quia ſibi conſtat & factum, & cauſa facti, & intentio facientis: Et de hoc dicitur 1. *Cor.* 11. Si noſmetipſos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. *Iob.* 13. Vias meas in conſpectu eius arguam: & ipſe erit Saluator meus.

Si autem eſt de alienis, aut eſt de actibus humanis; aut de ipſis agentibus. Si eſt de actibus, conſiderandum eſt, vtrum ſint de his, quæ iam iudicata ſunt à Spiritu ſancto in ſcriptura: & hæc ſunt, de quibus dicit Philoſophus: quòd mox nominata ſunt mala: & iudicium condemnationis in illa non eſt temerarium; ſed potiùs, ſi hæc non condemnabilia iudicantur, eſt error. *Ioh.* 3. Qui non credit, iam iudicatus eſt. *Rom.* 1. Non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, non ſolum qui faciunt ea; ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Aut eſt de his quæ iudicata non ſunt, nec mox nominata ſunt mala: & ideo illa omnia poſſunt bono animo & malo fieri, & bono fine & malo, & bene & malè, quoad alias circunſtantias: & ideò iudicare illa & condemnare illa temerarium eſt iudicium, ſicut in exemplo, quod dicit *glo.* Quia licet expediat temporalia abiicere & ſine ſolicitudine eſſe: tamen ſi hoc aliquis non faciat, non eſt iudicandus. In tali ergo iudicio ſunt duo conſideranda, vnum eſt indagatio cauſæ: quæ ex ipſa re eſt probabilis, & via ad veram cauſam inueniendam: & hæc eſt ſolertia, non temeritas. Aliud eſt adhibere cauſam, quam res ipſa non demonſtrat, & in peiorem partem interpretari: & hæc eſt interpretatio facti potiùs, quam verum de re iudicium: & ſi hoc fiat in ſiniſtram partem, temeritas eſt; ſi autem in meliorem partem fiat, hoc boni animi ſignum eſt: quia de quolibet præſumendum eſt bonum, niſi probetur contrarium. De hoc dicitur *Iob.* 6. Id, quod iuſtum eſt, iudicate: & non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.

Si autem eſt de ipſis, qui agunt talia, qualia inducta ſunt, hoc fit duobus modis: aut enim iudico de agente ſecundum præſentem actum, aut ſecundum perſeuerantiam, ſiue permanentiam in illo. Si iudico ſecundum præſentem actum, à quo denominatur agens bonus, vel malus, tria ſunt, ſicut dicit *Tullius*, quæ informant iudicium accuſandæ perſonæ, vel excuſandæ; par, pactum, & iudicatum. Par autem eſt, quod æquitati & iuri eſt congruum: hoc enim totum in paritate & æqualitate conſiſtit, ſicut ſuprà diximus. Pactum autem eſt, quod licet æquum non ſit, vel æquale; tamen ex libera voluntate conuenit inter pangentes (aliàs paciſcentes) & non contrariatur ciuilitati, vel honeſtati. Iudicatum autem eſt, quod auctoritate legis eſt ſancitum. Si ergo video aliquem, cuius factum, aut æquo, aut pacto, aut legi contrariatur, ſi iudico eum iniuſtum, non eſt iudicium temerarium: ſi autem nihil talium video in ipſo, & iudico iniuſtum, non eſt iudicium ex ipſa re iudicatum; ſed temerarium ex temeritate formatum, & tunc eſt temerarium: ſi autem iudico de permanentia in malo, quod agit, non poteſt eſſe niſi temerarium: quia qui hodie eſt bonus, cras melior erit: & qui hodie malus, cras poteſt eſſe, vel fieri bonus, & in vltimo inſtanti ſuæ vitæ poteſt eſſe bonus, ſicut latro pendens in cruce: de nemine deſperandum eſt, dum viuit. *Rom.* 14. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum? Suo Domino ſtat, aut cadit; ſtabit autem: potens eſt enim Deus ſtatuere illum. Et attende autem quòd in vtroque iſtorum iudiciorum, in quibus iudicat ratio, ſi occurrit rei neceſſitas, iudicium eſt verum; & oppoſitum iudicium eſt erroneum, ſicut in his, quæ mox nominata ſunt mala. Et ſi ſequatur rei probabilitatem, ſolertia eſt, quam attendit Rhetor, qui ex ſignis probabilibus acclamationes (aliàs exclamationes) format ex accuſationis, vel defenſionis iudicio, ſicut ſi video loquentem cum muliere hominem, & eſt homo honeſtus, & locus honeſtus, matrona honeſta, ſumitur exclamatio defenſionis. Si autem iuuenis (aliàs iuuenio) tonſorem diligens, comptus, politus, compoſito gradu incedens, molliter ſcapulas geſtans, & geſtiens placere lenitate (aliàs leuitati) & locus ſuſpectus, & mulier non notæ honeſtatis: ſumuntur ex talibus acclamationes accuſantes, & præſumptionem contra eum facientes: hoc igitur eſt iudicium rationis, quod præponitur iudicio iuriſdictionis: quia non debet conſtitui iudex, in quo iudicium rationis non eſt iuſtum; ſed potius amoueri debet à ſolio iudicij, etiam ſi ſolium iudicis acceperat.

Iudicium autem iuriſdictionis conſideratur dupliciter, quoad præſentem partem lectionis: & tertia conſideratio erit in parte ſequenti, & in vltima parte lectionis. Vnus autem duorum modorum eſt in adeptione iuriſdictionis: alius in executione iudicij. In adeptione iuriſdictionis duæ ſunt conſiderationes; vna eſt ſi præſumatur iudicium ſine iuriſdictione: & tunc poteſtas iudicandi & iudicium præſumptum eſt. *Gen.* 19. Ingreſſus es vt aduena: nunquid vt iudices? *Exo.* 2. Quis te conſtituit principem & iudicem ſuper nos? Adhuc ſi ingerat ſe aliquis in cathedram, & ſolium iudicis propria voluntate, imprudenter, vel ſimoniacè: præſumit talis temerè iudicium. 2. *Reg.* 15. Quis me conſtituat, vt iudicem ſuper terram? vt ad me veniant omnes, qui habent negotium: & iuſtè iudicem? ita dixit iniquus & temerarius fratricida, & patris expulſor Abſalon. *Hebr.* 5. Nec quiſquam ſibi ſumit honorem; ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. *Iac.* 3. Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, ſcientes quia maius iudicium ſumitis: & intelligit de magiſterio auctoritatis iudicandi, quod habent Prælati. Hi ergo quoties iudicant, temerè ſe de iudicio intromittunt: quia non à ſummo iudice poteſtatem iudiciariam acceperunt. Vnde ſicut in iudicio hominum, inferior iudex inuaſor eſt, qui à Papa, vel Imperatore, vel Rege in ſuo regno non eſt inſtitutus: ita inuaſor eſt talis, qui à Deo non vocatur ad iudiciariam poteſtatem. *Dan.* 13. Conſtituti ſunt duo ſenes iudices in illo anno, de quibus locutus eſt Dominus. Quia egreſſa eſt iniquitas in Babylone à ſenioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Hoc enim ſonat nomen: quia iudex debet eſſe conſtitutus: quia ſe ipſum non debet ingerere. Alius autem modus, qui eſt in iudicij executione, vnam ſolam habet conſiderationem. Si enim in tali executione voluntas præit: & ratio informata rationibus iuris ſequitur; tunc eſt ſicut dicitur in Prouerbiis.

Sic volo, ſic iubeo: ſit pro ratione voluntas.

Et tunc ſemper voluntas impia præualet contra iuris rationem : & ſemper egreditur iudicium peruerſum & temerarium. *Habacuc.* 1. Præualente impio aduerſus iuſtum, egreditur iudicium peruerſum. Nulla enim voluntas nititur præcedere rationem niſi impia : bona enim voluntas non eſt bona, niſi ordinetur à ratione : & illa ſequitur *Deut.* 16. Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis, quos Dominus Deus tuus dederit tibi per ſingulas Tribus tuas : vt iudicent populum iuſto iudicio, nec in alteram partem declinent. Aliter tamen exponit *Chryſoſt.* Et hoc inferiùs proſequemur *Ibi* [Quid autem vides &c.

De omnibus igitur temerariis iudiciis loquens [Nolite iudicare &c.] Et dicit duo, prohibitionem & pœnam. Prohibitio eſt, quam ponit, dicens [Nolite] hoc eſt, velitis non [iudicare] quia ſi voluntas vult iudicare, temerarium eſt iudicium eiuſmodi : ſi autem non vult, ſed cogitur ab inſtitutione ad iuriſdictionem, & ab allegatis iuribus ad ſententiam : tunc non eſt temerarium. Quod autem dixit, quòd iudex debet cogi ab allegatis, non eſt intelligendum ab allegatis ab homine; ſed ab allegatis à iure. Et ideò non debet eſſe iudex niſi ſciens & potens diſcernere inter allegata, ne fraudem faciant aduocati. *Eccl.* 7. Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates : virtute enim iniquitates irrumpit, qui habitu ſcientiæ & virtutis iniquitatem videt, & non ſuſtinet.

Vt non iudicemini] Vel [& non iudicabimini] Duæ literæ. Videtur autem factum, quod dicitur *Apoc.* 20. quòd mortui, puſilli, & magni iudicati ſunt ſecundum ea, quæ ſcripta ſunt in libro 2. *Cor.* 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis, prout geſſit. *Matt.* 25. Congregabuntur omnes gentes ante eum &c. Ergo omnes iudicabuntur, & iudices & alij. Ad hoc dicendum, quòd prohibet iudicium temerarium, ſicut & dictum eſt : & illud quaſi ſemper eſt ad condemnandum iniuſtè : & ideò etiam iſtud intelligitur de iudicio condemnationis. Vnde ſenſus eſt, [Et non iudicabimini] hoc eſt, non condemnabimini.

Sed tunc videtur, quòd ſine ratione hæc pœna adiungitur huic peccato : quia peccans quolibet peccato mortali condemnatur. Ad hoc dicendum, quòd ſicut dicitur *Sap.* 16. Per quæ peccauerunt, per hæc & dignè paſſi ſunt tormenta : Et ideò qui peccat iudicando, punitur immiſericordiori iudicio & duriori, quàm alius : quia licet Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas. *Pſalm.* 24. Et licet miſericordia eius ſit ſuper omnia opera eius, ſicut dicit *Pſalm.* 144. Tamen duplex eſt miſericordia, liberans ſcilicet, & relaxans, vt dicit *Chryſoſt.* Sine liberante quidem miſericordia condemnantur omnes, qui condemnantur; ſed non ſine miſericordia, relaxante aliquid de pœna merita, condemnatur, qui condemnatur : quia nullus ad tantam pœnam condemnatur, quantam meruit. Sed iudices iniqui propter hoc, quòd iudicium eorum multis nocet, & generalem peruerſitatem inducit, minus experiuntur de miſericordia relaxante, quàm alij peccatores : & ideò pœna hæc adiungitur huic peccato potiùs, quàm alij. *Iac.* 2. Iudicium ſine miſericordia fiet ei, qui non facit miſericordiam. *Sap.* 6. Exiguo conceditur miſericordia : potentes autem potenter tormenta patientur. Et *Ibid.* Iudicium duriſſimum in his, qui præſunt fiet.

In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini : & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.

Hic inducit rationes ad prohibitionem inductam, & inducit duas; vnam ſumptam ex parte ſententiæ: alteram autem ex parte rei ſententiatæ, quæ eſt ſicut pœnæ inflictio: prima autem talis eſt, quòd ſicut iudicant & ſententiant, ita ſententiabuntur : & videtur falſum eſſe : quoniam iniquus iudex iniquam fert ſententiam; & tamen à Deo non recipit niſi iuſtam. Ad hoc dicendum, quòd ſimilitudo vocatur, non in qualitate iudicij, ſecundum quam procedit à iudice; ſed potiùs in proportione ſententiæ, ſecundum quòd procedit contra eum, contra quem fertur : & ſecundum qualitatem, qua fertur in eum : quia ſicut contra illum dant ſententiam; ita contra ſe recipient : & ſicut durè, & ſine miſericordia dant ſententiam; ita durè & ſine miſericordia illa, quæ aliis condemnatis fit, contra ſe recipient. Et iſtæ ſunt formæ iudicij, ſecundum quas iudicia procedunt in innocentes condemnatos. *Dan.* 13. Inueterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua, quæ operabaris priùs, innocentes opprimens, & dimittens noxios, dicente Domino : Innocentem & iuſtum non interficies. *Iudicum* 1. Sicut feci, ſic reddidit mihi Dominus. 1. *Reg.* 15. Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus : ſic erit abſque liberis inter mulieres mater tua.

Et in qua menſura &c.] Secunda ratio ſumpta penes proportionem pœnæ inflictæ : quia ſicut acerbas & crudeles pœnas ſecundum menſuram iniquæ voluntatis; & non ſecundum menſuram meriti eorum, quos iudicabant, infligebant : ita etiam ſecundum delicti huius proportionem, maiores aliis pœnas accipient à iuſto iudice Deo.

Videtur autem, quòd hoc ſit falſum : quia multò ampliori pœna condemnantur, & maiori damno, in æternum durante pœna, cum ea, quam iniuſtè afflixerunt, & minus ſit acerba, & minoris damni, & temporaliter durans. Ad hoc dicendum, quòd maiori pœna damni & ſenſus punit Deus : & hoc ideò eſt : quia dignitas eius, contra quem peccatur, aggrauat peccatum : peccatur autem in Deum, cuius dignitas, & honor infinitus: & ideò etiam in nihilum contemnendus eſſet peccator, ſi non miſericordia relaxans remitteret iudicium. Pœna autem æterna eſt ideò, ſicut dicit *Glo.* 70. quia voluntas peccandi eſt æterna. Cum enim aliquis cum finali impœnitentia, in peccato moritur, voluntas eius in malo obſtinatur, & in æternum propter hoc gratiæ inſuſceptibilis efficitur; Et ideò numquam peccatum aliquod ab eo ſoluitur : & cùm pœna peccatum inſequatur in æternum; conſequens eſt vt puniatur. Hoc eſt ergo, quod dicit 3. *Reg.* 21. In quo loco linxerunt canes ſanguinem Naboth; & tuum lingent. *Eſther* 7. Aman ſuſpenſus eſt in ligno, quod parauerat Mardochæo Iudæo. *Iſa.* 27. In menſura contra menſuram cum adiecta fuerit, iudicabit eam. *Deut.* 25. Secundum menſuram peccati

peccati erit & plagarum modus. *Luc. 6.* Menſuram bonam & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. Eadem quippe menſura, qua menſi fueritis, remetietur vobis. Hoc eſt ergo, quod dicit.

Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui; & trabem in oculo tuo non vides?

Hic incipit pars illa, in qua remouet iudicium indignum. Quia ſicut dicitur 1. *Cor. 6.* Sancti de hoc mundo iudicabunt. Et in *Pſalm. 149.* Vt faciant in eis iudicium conſcriptum: gloria hæc eſt omnibus Sanctis eius, & non peccatoribus. Et ideò hic agit de dignitate eorum, qui eſſe debent Prælati & iudices aliorum. Dicit autem circa hoc duo, quorum primum eſt quòd probat ſine crimine iudicando debere eſſe iudicem: ſecundum autem eſt, quòd in criminoſum ponit inuectionem *Ibi* [Hypocrita eiice primum &c.] In prima parte ponit duas rationes, quarum prima ſumitur penes Iudicij diſcuſſionem, & ſecunda penes peccati, quod iudicatur, & accuſatur, purgationem. In prima ratione tria innuuntur; iudicantis videlicet maior criminoſitas: & iudicati minor criminoſitas: & iudicantis & iudicati per naturam paritas: & ex his relinquitur quartum, quod eſt diſcuſſionis per iudicium idoneitas.

Attende autem, quòd maius crimen in iudice duobus modis dicitur, ex genere videlicet, & ex nocumento. Ex genere, ſi ſimul ſubiacet iudex odio & iudicandus iræ: quia ira etſi fortè appetat, vel inferat vindictam verbo, vel verbere; tamen non repugnat reconciliationi. Odium autem eſt inueterata ira, quæ reconciliari non vult. Et ſic magis opponitur charitati, & ideò peior: & ſic accipit *glo. Auguſtini.* Vnde *Auguſtinus. in Regula.* Melior eſt, qui quamuis ira ſæpe tentetur; tamen impetrare feſtinat, vt ſibi dimittat, cui ſe fecisse agnoſcit iniuriam: quàm qui tardius iraſcitur, & ad veniam petendam difficiliùs inclinatur. Similiter in alio genere fortè aliquis accuſatur de fornicatione, & fortè iudex ſubiacet inceſtui, vel adulterio, & ſic eſt de aliis. Alio modo quantitate nocumenti dicitur maius crimen iudicis: quia in plures redundat, & audaciam dat delinquendi, ſicut dicit *Gregorius in Paſtorali.* Hunc quippe peccantem nemo arguere præſumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerentia gradus peccator honoratur: & hoc modo trabs vocatur: quia ſicut dicit *Pſal. 72.* Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum. Peccatum enim iudicum conuincit, vrbes, & terras, & redundat in nocumenta multorum. Hoc igitur modo trabs vocatur: & oppoſitis modis peccatum ſubditi dicitur feſtuca. Non autem ponit feſtucam in iudice: quia ſi feſtucæ conſiderentur ad impedimenta iudicij: nullus omnino iudex inueniretur. Frater autem dicitur: quia natura æqualis eſt; & non eſt iudex niſi ſecundum quòd iuſtitia vnum eleuat per auctoritatem, & alterum deprimit iniuſtitia. *Eccleſiaſtici 32.* Rectorem te poſuerunt, noli extolli; ſed eſto in illis quaſi vnus ex illis. Ex his conſtat, quòd diſcutientem viſionem in tali cauſa iudex non habet, offuſcato oculo iuſtitiæ ſuæ per trabem. *Rom. 2.* In quo alium iudicas, te ipſum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas. *Lu. 4.* Medice, cura te ipſum. Nam

Turpe eſt Doctori, cum culpa redarguit ipſum.

Vnde dicit *Chryſoſtomus.* Omne peccatum, quod crimen eſt in ſacerdote, trabs eſt propter ordinem, & in laico feſtuca.

Hoc eſt ergo, quod dicit [Quid autem vides] hoc eſt, per iudicium diſcutis & redarguis [feſtucam] hoc eſt, paruum genere, vel nocumenmento, vel gradus circunſtantia [in oculo] prouidentiæ operum, vel morum [fratris tui] tibi per naturam æqualis, etſi gradu alleuiante peccatum tibi inferioris: cui etiam propter gradum magis eſt ignoſcendum quàm tibi. Trabem autem: hoc eſt, maius peccatum genere peccati, vel nocumento, vel circunſtantia gradus, & ideò minùs ignoſcendum [in oculo] prouidentiæ tuæ [non vides] per diſcuſſionem & emendam. Vnde etiam *Chryſoſtomus* omnia hæc leniùs exponit, quam *Auguſtinus*, & alij ſancti: Dicens, quòd ſicut in præhabitis docuit Chriſtus conſequentia ad eleemoſynam, quando voluit ſuos non eſſe ſolicitos, quo minus largè darent; ita hic docet conſequentia ad orationem, quando dicit: nolite iudicare, & non iudicabimini. Si enim quis vult non iudicari à Domino pro ſuis delictis, non iudicet in ſe delinquentem. Quia in quo iudicio illum iudicauerit, & in qua menſura ille menſurauerit pœnas ex iudicio infligendas, quo iudicat eum: eodem iudicio iudicabitur, & eadem menſura remetietur ei à Domino. Vnde *Lu. 6.* latiùs iſta proſequens dicit: Nolite iudicare, & non iudicabimini; Nolite condemnare, & non condemnabimini: Date, & dabitur vobis. Et ſubiungit: Menſuram bonam & confertam & coagitatam & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum: eadem quippe menſura, qua menſi fueritis, remetietur vobis. Si enim non iudicans dimittis ſine iudicio, merito charitatis dimittet tibi Deus: & hæc eſt menſura bona. Si autem iudicans quidem, ſed non condemnans dimittis, iudicans te, ſed non condemnans dimittit tibi Deus: ſecundum literam Græcorum. Si autem iudicas & condemnas dicens: quoniam tantum meruit, qui mihi iniuriatus eſt: & tamen donans ei iudicans & condemnans, & tamen donans dimittet tibi Deus: & hæc eſt ſupereffluens menſura: eo quòd Deus plura & maiora tibi dimittit, quàm tu proximo.

In hoc autem ſenſu etiam ſubiungit [Quid vides feſtucam in oculo fratris tui] qui te offendit; & non vides trabem offenſæ Dei in oculo tuo? Aut qualiter per iudicium & vltionem vis eiicere feſtucam de oculo fratris: qui trabem geris in oculo tuo, hoc eſt, offenſam Patris cæleſtis? Reuertentes autem ad literam ſecundum omnes iſtas expoſitiones in communi ſequentia proſequamur. Dicit igitur.

Aut quomodo dicis fratri tuo: Frater, ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo: & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo: & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui.

Secunda ratio eſt, quæ eſt poſt diſcuſſionem delicti purgatio. Dicit igitur [Aut quomodo] omnis

omnis iudex, aut ſacerdos, vel quilibet alius [dicis fratri tuo] trahendo eum in cauſam, vel citans coram te: ſi iudex es Eccleſiaſticus, vel ſecularis [frater] æqualis per naturam & participationem diuinæ paternitatis [Sine] hoc eſt, dimitte abſque defenſione tui [eiiciam per vindictam, vel diſcuſſionem & purgationem iudicij [feſtucam de oculo tuo] ſicut ſuperiùs expoſitum eſt, paruum genere, vel nocumento, vel circunſtantia gradus alleuiantis peccatum [& ecce trabs] peccatum magnum in genere, nocumento, & circunſtantia gradus aggrauantis [in oculo tuo eſt] quo tua, vel aliorum prouidere habes. *Rom.* 2. Qui alium doces, te ipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœchatis: qui abominaris idola, ſacrilegium facis: qui gloriaris in lege, per præuaricationem legis Deum inhonoras.

Et ideò ſubiungit inuectionem [Hypocrita] laruate: quia iudicando alium laruam tibi alligas iuſtitiæ, & ſecundum viam propriam iuſtitiæ non tenes veritatem & formam [eiice priùs trabem de oculo tuo] hoc eſt, de prouidentia, qua tibi proſpicere debes [& tunc videbis] claro lumine prouidentiæ, quo proſpicere debes aliis [eiicere feſtucam de oculo fratris tui] Vnde *Chryſoſtomus.* Quis audiet eum docentem, qui ſe ipſum non audit? 1. *Timo.* 3. Si quis domui ſuæ præeſſe neſcit, Eccleſiæ Dei quomodo diligentiam habebit? *Eccl.* 14. Qui ſibi nequam, cui bonus eſt?

Nolite ſanctum dare canibus.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de diſtributione ſacrorum, quæ miniſtris & Rectoribus Eccleſiarum committuntur. Licet enim faciles velit eos eſſe ad indulgendum: eo quòd hoc facit ad lucrum animarum; non tamen vult eos eſſe imptouidos & faciles ad ſacra indignis communicandum. Et iſta occaſione etiam inducitur pars iſta: quia poſſent credere, quòd ex quo non debent meminiſſe iniuriarum, quòd etiam in hoc benignitatem deberent oſtendere, quòd facilè communicarent ſacra talibus. Et dicit, quòd non: quia ex hoc non ſequitur lucrum animarum; ſed contemptus Sacramentorum: & hoc eſt [Nolite ſanctum &c.] Dicit autem duo, primò enim ponit inhibitionem, & ſecundò adiungit inhibitionis rationem. Inhibitio autem duplex eſt: prima eſt [Nolite ſanctum dare canibus] In qua tria notantur, ſcilicet, quid prohibet ex parte miniſtri Eccleſiaſtici, cùm dicit [Nolite] & quid non eſt communicandum, quia [ſanctum] & quibus non eſt communicandum, quia [canibus]

In primo notatur, quòd miniſtri Eccleſiæ voluntatem habeant non communicandi ſanctificationes canibus, quamuis aliquando rapiant eas de manibus eorum: quia publicè accedentem, de quo neſciunt caninum peccatum, niſi occultè, arcere non debent à communione Sacramentorum; quia per hoc proderent; ſed occultè diſſuadere, & inhibere: & in aperto non voluntariè, ſed quaſi coacti ſuſtinere, Sicut ipſe Dominus inter alios ſecum in catino intingentem non prohibuit, vt dicitur *Mat.* 26. & *Mar.* 14.

Secundum eſt [ſanctum] quod non eſt communicandū. Et diſtinguit *Chryſoſt.* inter ſanctificatum & ſanctificationem ea diſtinctione, quam ponit *Auguſt.* inter ſanctum Sacrum [aliàs ſacrans] & ſanctum Sacramentum. Et vt hoc bene intelligatur, dicendum, quòd ſanctificatio propriè eſt forma illa, quæ facit ſanctitatem in omnibus, quibus imponitur: Sicut eſt benedictio & inuocatio Trinitatis in Sacramentis Eccleſiæ. Sanctificans autem & ſacrum: eſt Sacramentū Eccleſiæ inuocatione diuini nominis ſanctificatum, & gratiam conferens ei, qui accipit. Sanctificatum autem non ſanctificans, eſt id, quod benedictione aliqua ſanctificatur, ſed gratiam non confert. Et hoc non propriè ſanctum vocatur: quia ſanctum eſt, quod formam habet ſanctitatis, ſicut facientem ſanctitatem in alio, cui confertur: & hoc modo aqua benedicta & prandium benedictum, & cætera huiuſmodi ſunt ſanctificata 1. *Timot.* 4. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Sanctum ergo, quod hic vocatur ſanctum, eſt ſanctum ſacrans, quod eſt ſanctum Sacramentum Eccleſiaſticum, ſicut Baptiſmus, Confirmatio, & Euchariſtia, & alia huiuſmodi: Vnde de figura Euchariſtiæ dicitur 1. *Reg.* 21. Si mundi ſunt pueri, maximè à mulieribus, manducent. 1. *Cor.* 11. Probet autem ſe ipſum homo: & ſic de pane illo edat, & de calice illo bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Hoc igitur eſt ſanctum

Hoc dicit non eſſe dandum [canibus] Canis enim, vt dicit *Chryſoſt.* duas habet immunditias: quia nec vngulam diuidit in duo: nec ruminat. Et ego addo, quòd tres habet ſecundum proprietates moris: duæ autem immunditiæ, vt dicit *Chryſoſtomus*, ſignificant immunditiam, ex infidelitate, & ex moribus, ſicut ſunt pagani, hæretici, & perfidi Iudæi. Tres autem immunditiæ ſecundum mores ſunt, vna in latratu, & duæ in cibo. In latratu autem duas habet proprietates ſingulares, quæ ſibi ſoli inter animalia conueniunt. Inter omnia enim animalia habet, quòd vix emittit voces niſi ad abigendum ſuperuenientes: cum alia animalia ad hoc non vociferent. Secunda eſt, quòd cum clauſo oſtio deintùs latrat, ſtatim latrat ad quēlibet impellētem oſtium, antequam conſideret, vtrum blandimentum caudæ reſpiciendum ſit, vel minantibus latratibus abigendus. In cibo autem duas habet: quia & vorax eſt animal vltrà ſaturitatem ſe ſuperimplens: propter quod etiam in hominibus talis appetitus vocatur caninus. Secunda eſt, quòd redit ad vomitum, & iteratò deuorat eum. Infideles igitur & corrupti in moribus ſignificantur ex duabus immunditiis legalibus. Contentioſi autem & ſemper contra veritatem garrientes ſignificantur ex hoc, quòd non niſi abigendo latrat. In 3. *epiſt. Ioannis.* Diotrepes non recipit fratres: propter hoc cum venero, commoneam eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos: & quaſi ei iſta non ſufficiant, neque enim ipſe recipit fratres, & eos, qui recipiunt, de Eccleſia eiicit. Per hoc autem quòd latrat, non diſcernendo priùs vtrum amicus ſit, vel non: ſignificat iram, quæ oppugnat non diſcernendo quid oppugnet. Per voracitatem autem ſignificat carnis & auaritiæ inſatiabilitatem, quæ ſunt duæ filiæ ſanguiſugæ. *Prou.* 26. *Iſa.* 56. Canes impudentiſſimi neſcientes ſaturitatem. Per regeſtionem ad vomi-

tum ſignificat inconſtantiam pœnitentiæ & virtutis: quia ſi etiam aliquid boni aliquando inceperint, ſtatim ad priſtina mala relabuntur. 2. *Pe.* 3. Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti. His ergo ſacra non ſunt danda. Secunda inhibitio eſt.

Neque mittatis margaritas veſtras ante porcos: ne fortè conculcent eas pedibus ſuis: & canes conuerſi dirumpant vos.

Et hic vtitur alio modo loquendi quàm priùs, & quatuor hic notantur, quorum primum eſt, quòd non dicit, Nulite mittere; ſed dicit [neque mittatis] Innuens, quòd hoc in noſtro opere eſt cauendum, ne aliquo modo fiat. Secundum eſt, quòd dicit [margaritas] Margarita enim eſt id, quod inuenitur in oſtrearum conchis concluſum. Et hoc ſignificat ſanctarum Scripturarum ſacrum & pretioſum intellectum in litera ſicut in concha clauſum. Vnde *Pſalm.* 118. Dilexi ea ſuper aurum & topazion, & ſuper lapidem pretioſum multum. *Matt.* 13. Inuenta vna pretioſa margarita abiit, & vendidit omnia, quæ habuit, & comparauit eam. Tertiò notandum eſt, quòd dicit [veſtras] cum hoc de ſanctis ſupra non dixerit: quia licet ſpiritu reuelante percipiamus veritatem Scripturæ: tamen quia ſtudium adhibemus, noſtrum eſt, quod reuelatur. *Rom.* 2. In die, quo iudicabit Dominus occulta hominum, ſecundum Euangelium meum. Quædam tamen *Glo.* hic ad idem refert & ſanctum & margaritam: & dicit veritatem Euangelij per vtrumque ſignificari; per ſanctum quidem: quia ſanctificatum eſt & inuiolabile: per margaritam autem proprietatem, quæ inducta eſt, Et quia propria corruptione non corrumpitur. Sed prima expoſitio eſt magis propria. Quartum, quod hic notatur eſt, quod dicit [ante porcos] quia veritas Scripturæ expoſita proponitur ante audientes potiùs, quàm detur eis: & magiſter vnus, qui in cœlis eſt, docet omnem illum, qui docetur.

Sed attendendum eſt, quòd porcus quatuor peſſimas habet proprietates, præter immunditiam legalem, quam tangit *Chryſoſt.* Vna eſt: quia eſt animal inter omnia naturalia animalia monſtruoſum. Secunda eſt: quia nunquam eſt ſui capitis erectiuum; ſed ſemper depreſſiuum. Tertia eſt: quia cibi eſt ſordidiſſimi. Quarta autem; quia in luto ſemper quærit volutari. Monſtruoſitas autem eſt, quia coniunguntur in eo oppoſitorum animalium proprietates quaſi quædam membra monſtruoſa. Cum enim nullum animal in duo diuidens vngulam ſit, quod non tamen ruminet: porcus in duo diuidit vngulam, & non ruminat. Adhuc animal fiſſi pedis in multos digitos, habet multos filios, & diuidens vngulam in duo, tantum parit vnum, & rarò duos gemellos. Porcus autem conuenit cum vtroque: quia non habens in multa fiſſum pedem, ſed in duo diuidens vngulam; parit multos porcos ſimul. Adhuc animal in duo diuidens vngulam, habet in vno loco corporis mammillas: & animal in multa diuidens, habet multas per totam longitudinem ventris mammillas. Porcus autem diuidit in duo pedem, & per longitudinem ventris totam habet mammas. Adhuc animal diuidens vngulam, habet ſepum: porcus diuidit, & non habet; ſed ſagimen. Adhuc in pilis medium eſt inter hericium & piloſum quaſi compoſitum ex vtroque. Adhuc culmos habet in mandibula inferiori ad corrixandum, & ſimiliter in mandibula ſuperiori, licet ſint breuiores quàm elephas; cum culmos habeat, non habet niſi in inferiori mandibula: & ſic multa monſtruoſa deprehenduntur in porco. Propter quod etiam porcus dicitur quaſi ſpurcus (alias ſpurius) ex talibus compoſitionibus: quia cum conueniat diuerſis animalibus, ſemper retinet ex quolibet magis ſpurcam proprietatem: & quoad hæc ſignificat monſtruoſos homines ex diuerſis vitiis compoſitos. *Num.* 13. Monſtra quædam hominum vidimus ibi. Per hoc autem, quod eſt capitis depreſſiuum, ſignificat totos inhiantes terrenis. *Pſalm.* 16. Statuerunt oculos ſuos declinare in terram. *Dan.* 13. Euerterunt ſenſum ſuum, & declinauerunt oculos: vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iuſtorum. Cibi etiam eſt viliſſimi, ſignificans eos, qui paſcuntur immunditiis, *Iob* 30. Ecce ſub ſentibus delicias computabant. *Iſa.* 36. dicit Rapſaces, qui diabolum ſignificat, ſe eſſe miſſum ad eos, qui comedunt ſtercora ſua, & bibunt vrinam pedum ſuorum. *Thren.* 4. Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora. Quòd autem in luto volutatur, vt dicit *Petrus*, ſignificat tranſitum de peccato in peccatum: & non quieſcit niſi in fœtore. *Ier.* 48. Fertilis fuit Moab:, ab adoleſcentia ſua requieuit in fæcibus ſuis. Immunditia autem legali eſt immundum: eo quòd non in toto eſt immundum, vt dicit *Chryſoſto.* quia diuidit vngulam: ſed in parte eſt immundum, quia non ruminat. Et per hoc ſignificat non errantes in fide, ſed in moribus: de quibus dicit *Apoſt. ad Titum.* 1. Confitentur noſſe ſe Deum; factis autem negant. His ergo margaritæ non ſunt proponendæ. *Eccl.* 21. Verbum ſapiens quodcumque audierit ſcius, laudabit, & ad ſe adiiciet; audiet luxurioſus, & diſplicebit illi, & proiiciet illud poſt dorſum ſuum. *Prou.* 23. In auribus inſipientium ne loquaris: quia deſpicient doctrinam eloquij tui.

Sed contra *Matt.* 1. dicitur. Quæ in aure auditis, prædicate in tectis. 2. *Timot.* 4. Inſta opportunè, importunè, *Mar. vlt.* Prædicate Euangelium omni creaturæ.

Reſponſio, quòd ſancta ſunt non talibus communicanda, quamdiu tales ſunt: & ſi prædicatur eis, hoc non eſt, quòd exponantur eis occulta & clauſa in ſcripturis profunda; ſed potiùs fidei rudimenta: & hoc non contrariatur ad ea, quæ ſunt hic dicta. *Ioan.* 2. Multi crediderunt in IESVM: ipſe autem non credebat ſemetipſum eis: eo quòd ipſe noſſet omnes: & non erat ei neceſſe, vt quis teſtimonium perhiberet de homine; ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine 1. *Cor.* 2. Sapientiam loquimur inter perfectos: ſapientiam autem non huius ſeculi, neque principum huius ſeculi, qui deſtruuntur; ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio abſconditam.

Ne fortè] Iſtud eſt ſecundum, vbi dictarum prohibitionum aſſignat rationem, & ponit duas; vnam, quæ ſumitur ex parte Sanctorum, & margaritarum; Et aliam ex parte eorum, quibus iſta ſunt credita tanquam diſpenſatoribus. Prior eſt

hæc

hæc [Ne fortè conculcent eas pedibus ſuis] Et dicit [fortè] propter libertatem arbitrij : quia poſſunt conculcare, ſi volunt. Et dicit [eas] Innuens margaritas, quæ primò ante ſancta præponuntur. Et non dicit : rumpent eas : quia verba Dei rumpi non poſſunt, licet poſſint vilipendi. *Eccl.* 29. Sagitta infixa in femore canis, ſicut verbum in corde ſtulti. *Pſalm.* 49. Proiecisti ſermones meos retrorſum.

Et canes conuerſi dirumpant vos] Secunda ratio ſumpta ex parte miniſtrorum ; & eſt ſenſus [conuerſi] contra vos [dirumpant vos] quia tales accepta poteſtate impugnant & occidunt Sanctos. *Pſalm.* 78. Poſuerunt morticinia ſeruorum tuorum eſcas volatilibus cœli. Dirumpunt etiam aliquando ad mala vitia pertrahendo. Hoc eſt igitur, quod dicit de impedimentis iſtis,

Petite, & dabitur vobis : quærite, & inuenietis : pulſate, & aperietur vobis.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de exemplis, quæ monſtranda (aliàs monſtrantur) ab his, in quibus lex eſt perfecta, & intentio recta ſecundum ſuperiùs inductum modum : & diuiditur in tres partes. Ita quòd in prima oſtenditur, quales eſſe debeant in affectu pietatis : In ſecunda quales in operibus communicationis *Ibi* [Omnia ergo quæcumque vultis] In tertia quales in progreſſu, ſiue profectu virtutis *Ibi* [Intrate per anguſtam portam] In priori autem harum duo continentur, quorum primum eſt, quibus modis affectus pietatis ad Patrem oſtenditur : Secundum autem de fiducia, qua id quod piè petimus, impetratur *Ibi* [Omnis enim, qui petit, accipit.

Continuatur autem primum ad præcedens ſecundum *Chryſoſt.* tribus modis : & ſecundum *Auguſt.* quatuor : & ſecundum quatuor continuationes quatuor recipit diſtinctiones. Secundum *Chryſoſt.* Prima continuatio eius ad omnia præcedentia : dictum enim eſt de Legis impletione, de Iuſtitiæ modo ſecundum omnes partes ſui, de non iudicando aliquo : quæ omnia magna ſunt, & ſupra hominis infirmi virtutem. Quia cum natura omnia armauerit animalia, aut robore corporis, aut armis vt cornibus, aut dentibus, aut vnguibus, aut velocitate, aut aliquo tali : homini fortiſſima imperantur, cum debiliſſimus ſit ; & hoc ideò eſt, quia Deus ipſe virtus eius eſt. Vnde 2. *Reg.* 22. Dominus potentia mea & robur meum & Saluator meus, Deus meus fortitudo mea : & ſperabo in eum. Et ideò ad fortitudinem ſuam poſt omnia inducta monet eum conuerti, dicens : non deſperetis de imbecillitate veſtra, quia magna impero ; ſed [petite, & dabitur vobis] Et ſecundum hunc modum tria ſunt neceſſaria ad implenda prædicta. Robur gratiæ, vnde poſſimus : quæſitio viæ per quam perficiamus (aliàs proficiamus) & perfectio, per quam ad ſtatum perfectionis introeamus. Primò namque paupertatem, & deſtitutionem noſtram cognoſcentes, non quærimus, quia ſcimus, hoc quod deeſt, quod virtutem & robur implendi miniſtrat : & hæc eſt gratia virtutis à Deo danda : Sed hac habita, dubitamus de modo proficiendi, qui magis expedit nobis, & congruit ſecundum ſtatum, & compendioſior eſt ad profectum : hoc enim ignoratur, & ideò quæritur : & hoc eſt, quod ſequitur [Quærite] conſilium ab expertis, & Scriptura, & ſcrutando in vobiſipſis. *Deut.* 32. Interroga Patrem tuum, & annuntiabit tibi : maiores tuos, & dicent tibi. *Ierem* 6 State ſuper vias veſtras, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea. Sic autem inuento modo profectus peruenientes ad ſtatum perfectionis, manu operis, & voce deſiderij pulſamus ad manſionem æternæ beatitudinis. Ad quod tria exiguntur, ſcilicet, quòd immediate ſimus coniuncti ianuæ, & quòd manu pulſemus, & vocem clamoris emittamus. Primum fit per ſtatum perfectionis, qui eſt poſſibilis homini ſecundum modum viuendi, in quo eſt, ſicut dicitur 3. *Reg.* 19. Sufficit mihi, Domine : tolle animam meam : neque enim ſum melior quàm patres mei. Secundum fit per pulſationem magni meriti diu facti. Tertium fit intentione deſiderij. *Cant.* 5. Vox dilecti mei pulſantis. Sunt autem tres gradus, quibus proficimus vſque ad ianuam. Primus eſt in ordinatione paſſionum, & operum, & electionum ſub medio virtutis : & hoc per virtutes Morales, & intellectuales. Secundus eſt in ordinatione omnium animalium motuum, & virium ſub menſura mentis : & hoc fit per virtutes heroicas. Sed quia adhuc in his mens reſpicit inferiora, non eſt ibi ſtatus perfectionis. Tertius ergo eſt in ordinatione intellectuum & omnium delectationum & voluntatum noſtrarum, ſub intellectibus & delectationibus diuinis, altis, puris, & firmis : & tunc ſtamus ad oſtium feliciſſimæ manſionis. *Matt.* 17. Bonum eſt nos hic eſſe ; ſi vis faciamus hic tria tabernacula, admirationis videlicet, delectationis, & quietis. Admirationis, in lumine veritatis : delectationis, in dulcedine bonitatis : quietis, in tota anima quietante (aliàs quietantis) peruentione vltimi & optimi finis. Ibi ; Sedet populus Dei in pulchritudine pacis, propter veritatem liberantem ab omni ignorantia & errore. In tabernaculis fiduciæ propter bonitatem excludentem omne genus malitiæ : & in requie opulenta, propter optimum quietis (aliàs quietans) deſiderium, excludens omne genus miſeriæ,

Alius modus continuationis ſecundum *Chryſoſtomum* eſt iſte, quòd in præhabitis ponit conſequentia ad partem Iuſtitiæ : quæ eſt oratio, quæ conditionem habuit hanc, quòd ſi dimittimus in nos peccantibus, quòd etiam nobis dimitteretur ; & quales eſſemus in dimittendo, quòd nec iudicaremus, nec condemnaremus ; talis eſſet nobis Pater cæleſtis in dimittendo debita noſtra. Si ergo omnia hæc obſeruamus, libenter feſtucam noo aduertentes, vt Pater dimittat nobis trabem : dicit nobis Dominus : ſi tales eſtis, exaudibilis eſt oratio omnis, quam facitis [petite ergo, & dabitur vobis] Et ſecundum hæc tria ſunt ; vnum eſt finis, ad quem volumus peruenire : & hoc eſt bonum increatum ; & duo ſunt vniuerſaliter ducentia ad illud, quorum vnum : bonum virtutis, & alterum lumen veritatis : & ſecundum hoc petite quodcumque bonum virtutis. *Io.* 16. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. [Quærite] lumen veritatis. *Baruch.* 3. Diſce, vbi ſit prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus : vt ſcias ſimul, vbi ſit longiturnitas vitæ, & victus, vbi ſit lumen cœlorum & pax. Pulſate

ante

antè introitum ad increatum bonum æternitatis in coniunctione ſpiritus, in charitate affectus. *Phil.* 3. Sequar, ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum. *Act.* 17. Diffiniens tempora & terminos habitationis hominum quærere Deum, ſi fortè attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longè ſit ab vnoquoque noſtrum. In ipſo quoque viuimus, mouemur, & ſumus. Sumus enim bono gratiæ, mouemur veritatis lumine; ſed viuimus coniunctione vitæ æternæ. Sic etiam Chriſtus dicit *Ioan.* 14. Ego ſum via, exemplo virtutis, veritas lumine veritatis: & vita, æternitate (aliàs æternæ) diuinitatis.

Tertius modus continuationis ſecundum *Chryſ.* eſt ad immediatum præcedens. Dictum eſt, quòd ſancta non ſunt danda canibus, & margaritæ non ſunt mittendæ ante porcos. Et poſſent quærere Apoſtoli dicentes: dicis, quòd mittis nos ſicut oues in medio luporum, vt capiamus lupos: & prohibes, ne ſua communicemus eis: qualiter ergo conuertemus eos? Reſpondit Chriſtus [petite, & dabitur vobis] Et ſecundum hoc ſic diſtinguitur [Petite] animarum vobis commiſſarum ſalutem, [& dabitur vobis] *Iaco. vlt.* Orate pro inuicem, vt ſaluemini. Petiuit Stephanus, & datus eſt ei Paulus: petiuit & Chriſtus, & multi dati ſunt ei. 2. *Macha.* 3. Oniæ ſacerdoti gratias age: nam propter eum tibi Dominus vitam donauit. *Iob vl.* Iob ſeruus meus orabit pro vobis: faciem enim eius ſuſcipiam, vt non vobis imputetur ſtultitia. Ne autem crederent, quòd ſola oratione laborandum eſt: ideò addidit [quærite] eos ad ſalutem monendo, arguendo, obſecrando, increpando in omni patientia & doctrina, inſtando opportunè, importunè 2. *Timoth.* 4. *Geneſ.* 37. Fratres meos quæro: indica mihi, vbi paſcunt gregem? *Lu.* 15. Accendit lucernam, & euertit domum, & quærit diligenter, donec inueniat. Nec tãtum ſic quærendum eſt; ſed etiam manu ſolicitudinis continuæ pulſandum & excitandum ad profectum exemplo eius, qui dicit *Apoca.* 3. Ego ſto ante oſtium, & pulſo: ſi quis aperuerit mihi, intrabo, & cœnabo cum eo, & ipſe mecum. *Cant.* 5. Aperi mihi, ſoror mea, columba mea, immaculata mea: quoniam caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Quia etiam ſi contingat rore perfundi & infundi imbribus, à pulſatione non deſiſtamus: quia tandem intrabimus improbitate in corda eorum: ſic enim intrauerunt Martyres tandem quaſi fatigato diabolo deuicto. Hæc igitur dicta ſunt ſecundum *Chryſ.*

Beatus autem *Auguſt.* continuat ad mediatum præcedens ſic: Dixiſti non eſſe dandum ſanctum canibus, & margaritas non eſſe ſpargendas ante porcos. Hoc diuitum eſt, habentium ſancta & margaritas; nos autem conſcij noſtræ paupertatis, & infirmitatis, vnde accipiemus ſancta, quæ non debemus dare canibus? Et vnde venient nobis margaritæ, quas non mittamus ante porcos? Ad hoc per antipophoram reſpondet Dominus dicens [Petite] Et ſecundum hoc iſta tria diſtinguuntur per ſimilitudinem quandam ad fidem, ſpem, & charitatem. Si enim aliquis debens proficiſci & peruenire ad patriam, virtutem ambulandi in pedibus non habeat: & etiam viam, per quam ambulet, neſciat, primum eſt, vt petat à medico ſanitatem pedum, qua data, ſibi quærat viam, qua inuenta, & perueniens ad patriam, pulſet ad oſtium, & intret in domum, & maneat. Hæc ergo tria ſecundum quandam *Glo. Auguſt.* ita diſtinguuntur: vt petatur fide; quia *Act.* 15. Fide purificans corda eorum. Et ſic fides operans per dilectionem dat vires. Quæritur autem ſpe: quia ſicut dicitur *Hebr.* 6. Spes ingreditur vſque ad interiora velaminis, vbi præcurſor introiuit IESVS. Et ſic anchora proiecta in litus æternitatis, nec permittit nos abduci per deuia erroris, & voluptatis ſeculi. Charitate autem pulſamus, & ingredimur: quia illa aperit ianuam regni. *Iſa.* 31. Dicit Dominus, cuius ignis in Sion, & caminus in Ieruſalem.

Alia *glo. Auguſt.* ſic diſtinguit ſub eodem modo continuationis, quòd duo ſunt neceſſaria ad vitam viæ, vires ad agendum, & demonſtratio rerum: & ad primum exigitur robur ſanitatis: & hoc petitur, & datur in bono virtutis: ſecundum autem quæritur, & inuenitur in cognitione veritatis, & vnum eſt ſecundum perfectionem actiuæ, alterum autem eſt ſecundum perfectionem contemplatiuæ, ſed poſſeſſio non eſt niſi ex dono perſeuerantiæ, & illa pulſat. *Luc.* 11. Si perſeuerauerit pulſans: dabit ei quotquot habet neceſſarios. Et tunc redit ad hoc, quod petitur perfectione actionis: quæritur veritate contemplationis: pulſatur autem perſeuerantia conſummationis. Licet enim in humanis demonſtratio veritatis ſit ante perfectionem actionis; tamen in diuinis eſt econuerſo: quia ſicut dicit *Grego.* Per operationem venitur ad contemplationem, & per hæc duo ad perſeuerantiam, quæ introducit ad æternitatis poſſeſſionem. Ad hæc ergo redeunt expoſitiones Sanctorum pro maxima parte. Petitur autem corde, quæritur ore, pulſatur manu: vt plena orantis noretur conuerſio ad Deum: vel quia in oratione tria ſunt, aſcenſio intellectus in Deum, vt dicit *Damaſcenus*: Aſcenſio affectus in Patrem, vt dicit Auguſtinus & inſtantia lacrymis demonſtrata: petitur affectu, quæritur intellectu, & pulſatur lacrymis. Sic orabat Iacob *Geneſ.* 32. *Oſe.* 11. Et *Tob.* 3. Vnde *glo.* ſuper Tob. Oratio Deum lenit, lacryma cogit: hæc vngit, illa pungit. Vel quia ſunt tres gradus maximæ perfectionis in Eccleſia: petunt virgines: quærunt Doctores: pulſant Martyres. Aut quia oratio eſt petitio decentium à Deo: petitur triplex bonum, temporale infirmitatis ſolatium, virtutis ad meriti profectum, & gloriæ in præmium. Quæritur etiam triplex, viæ, veritatis, & vitæ: in via dirigit conſilium: in veritate ſcripturarum ſtudium, vitam largitur Spiritus ſancti ſolatium. Pulſatur etiam ad triplex oſtium, clementiæ ad peccati remiſſionem, intelligentiæ ad veritatis reuelationem, familiaritatis diuinæ ad Spiritus Dei ſocietatem. His & aliis plurimis modis variari poſſunt iſta.

Sed hoc aduertendum eſt, quòd cuilibet trium adiungitur proprium reſpondens: petitioni enim adiungitur datio doni. Donum enim eſt datio irreddibilis, vt dicit Philoſophus. *Rom.* 11. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quæſitioni autem adiungitur inuentio, hoc eſt, intus ventio per experimentum: quia cùm quæſitio fiat profectu virtutis, non poteſt eſſe, quòd virtutis actus & bonum exeat, & fiat ab anima viua & perceptiuam vim habente, quin experimento guſtus ſpiritualis

percipiat quid dulcedinis eſt in virtute. *1. Pe. 2.* Si tamen guſtatis, quia dulcis eſt Dominns. *Pſal.* 33. Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus. Et ſic per guſtum intus venit: in fructus ſpiritus perficit. Pulſationi autem adiungitur apertio ad introitum quaſi ad manſionem quietis, quæ ſtatus eſt quietiſſimus in optimo, totum deſiderium quietante. Et Oſtium illius eſt apertio præſentiæ remoto repagulo ſimilitudinis veſtigij, vel imaginis. Et introitus eſt ſine medio perceptio ſummæ bonitatis. *Pſalm.* 117. Hæc porta Domini, iuſti intrabunt in eam. Item *Pſal.* 23. Attollite portas, Principes veſtras: & eleuamini portæ æternales.

Omnis enim, qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur.

Hic dat fiduciam impetrandi, & habet duas partes. Vna eſt ſumpta ex parte orantium; altera ex parte eius, qui oratur *ib.* [Aut quis ex vobis Patrem petit panem.] Prima dat fiduciam ex parte orantium: quia omnis ſiue iuſtus, ſiue iniuſtus fuerit, ſiue diues, ſiue pauper, qui orat in prædictis conditionibus, exauditur. Et ideò non oportet cauſari: quia peccatores Deus non audit. *Ioan.* 9. Et quia ſi dixerimus, quoniam peccatum non habemus: nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. *Ioan.* 1. Quia [Omnis qui petit, acci.] *Ioel.* 2. Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Nam vt dicitur *Ro.* 10 Idem Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum. *1. Io.* 3. Fiduciam talem habemus apud Deum: quicquid petierimus, accipiemus ab eo. *Ioan.* 16. Petite, & accipietis.

Sed contra. *2. Cor.* 12. Paulus: propter quod ter Dominum rogaui vt diſcederet a me: & dixit mihi Dominus: ſufficit tibi gratia mea. *Mat.* 20. Neſcitis quid petatis. Reſponſio. Quicquid petitur piè, pro ſe, perſeueranter, ad ſalutem, datur, ſicut ſuperiùs diximus. Vnde *Io.* 15 Si vos manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint: quod pertinet ad pietatem: quicquid petieritis in nomine meo, fiet vobis [petieritis] dicit. Quod eſt futurum coniunctiui, deſcendens a præterito & ſignificat perſeuerantiam ex præterito in futurum per præſens. In nomine autem IESV, eſt ad ſalutem petere: & hoc fiet vobis: quia hoc pro vobis eſt petere. Bonus enim aliquando malum ſibi bene petit, ſicut Paulus: & peſſimus aliquando alicui bonum male petit, ſicut qui petunt tentari. *Iob Iac.* 4. Petitis & non accipitis, eo quòd malè petatis.

Et qui quærit, inuenit] *Sap.* 1. In ſimplicitate cordis quærite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non tentant eum: apparet autem his, qui fidem habent in illum. *Iſa.* 55. Quærite Dominum, dum inueniri poteſt: inuocate eum, dum prope eſt.

Et pulſanti aperietur] Hic dicit in futuro [aperietur] cum petitioni & quæſitioni reddiderit reſpondentia in præſenti: quia petitur gratia ſanitatis & roboris, quæ in præſenti exhibetur: vt reducamur (aliàs deducamur) *Pſ.* 42. Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipſa me deduxerunt & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua. Pulſatur autem ad reſerationem præſentem veritatis ac manſionem beatitudinis: & hæc in futuro plenè fient, & non niſi raptim & imperfectè in hoc præſenti. *Iſa.* 22. Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius: & claudit, & non erit, qui aperiat: & aperiet, & non erit, qui claudat. *Iſa.* 26 Aperite portas: ingrediatur gens iuſta cuſtodiens veritatem. Sic ergo habetur fiducia ex parte orantium.

Aut quis eſt ex vobis homo, quem ſi filius ſuus petierit panem, numquid lapidem porriget ei?

Hic oſtenditur fiducia impetrandi, ſumpta ex parte Dei, qui oratur: & tangit duo. Primò enim tangit affectus humani ad filium hominis quandam ſimilitudinem: & ſecundò arguit affectus Patris cæleſtis ad filios adoptionis maiorem eſſe benignitatem *ibi.* [Si ergo vos, cùm ſitis mali &c.] Affectus autem humani ſimilitudinem ponit in petitionibus duabus, panis ſcilicet, & piſcis *ibi*] Aut ſi piſcem petierit] in prima ſimilitudine quinque notantur, quorum primum eſt eius, à quo in humanis petitur natura: ſecundum, affectus eius a quo petitur: tertium fiduciæ ratio eius, qui petit: quartum eſt petitum: quintum autem auditio eius, qui petitur.

Primum notatur in hoc, cum dicit [Quis ex vobis homo] Et tangit tria, vniuerſalitatem per infinitatem eius, quòd dicit [Quis] Bonam diſpoſitionem*, cùm dicit [ex vobis] quia Barbari quidam aliquando filios ſuos deuorant. Nam cùm dicit [homo] qui imperfectæ eſt bonitatis & ex ſe ipſo malus. *Pſal.* 13. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt &c. *Ro.* 3. Non eſt iuſtus quiſquam: tamen ſi aliquis eſt de Apoſtolis, & pietatem colentibus eſt. *Eccleſiaſtes* 7. Virum de mille vnum reperi, hoc eſt, pietatem naturæ colentem. Illi enim omnes faciunt iſtud, quod hic dicitur. Sicut enim dictum eſt, Barbari quidam feritatem belluarum excedentes, deuorant aliquando filios, & præcipuè filias, quando plus vna, vel duabus genuerunt, quod non facit aliquod animal: Quia etiam ſi ea, quæ ſunt ſuæ ſpeciei comedat: tamen natis parcit, quamdiu ſunt parui. *Iſa.* 59. Vidit Dominus, quòd non erat vir: & aporiatus eſt. *Gene.* 6. Omnis quippe caro corrupit viam ſuam. Hæc ergo eſt cauſa, quòd dicit [ex vobis homo] Naturam tangens in hoc, quòd dicit [homo] Cultum autem pietatis in hoc, quòd dicit [ex vobis] Qui enim nec nuptias cuſtodiunt, nec filios vtrum ſui ſint, cognoſcunt: faciunt illud *Sap.* 14 Filios ſuos ſacrificantes, aut inſaniæ plenas vigilias habentes: neque vitam, neque nuptias mundas cuſtodiunt. Deinde tangit eum, à quo petitur: dicens [quem ſi petierit] patrem, qui ſuum habet in filio per naturam, & ideò coniunctiſſimus eſt ei: nec poteſt eſſe, quòd natura cultu pietatis innata, affectu non ſequatur ſubſtantiam, quam habet in filio. Et deinde tangit petentem, dicens [filius ſuus] per naturam, imaginem & diſciplinam. Et tangit petitum, cum dicit [panem] Per quod intelligitur ſuſtentatio neceſſitatis & perfectio roboris [numquid lapidem por. illi] Affectus eſt exauditionis in neceſſariis.

Aut ſi piſcem petierit: numquid ſerpentem porriget ei?

Similitudo eſt ſumpta à ſecunda petitione, & exponenda eſt, ſicut prior, niſi quòd piſcis ſignificat dulcoramentum naturalis refectionis. Attende autem, quòd in iſta ſimilitudine Deus excedit

natura

natura hominem : quia non imperfectè, ſed ſubſtantialiter (aliàs ſupernaturaliter) eſt bonus. *Mat.* 19. & *Mar.* 10. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Pietatis cultu excedit omnem hominis pietatem. *Iſa.* 49. Nunquid poteſt mulier obliuiſci infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui ? & ſi illa oblita fuerit ; ego tamen non obliuiſcar tui. Filij autem ſunt ſpiritum adoptionis ab ipſo accipientes. *Rom.* 8. Quicunque ſpiritu Dei aguntur : hi filij Dei ſunt. Panis autem, qui cor hominis confirmat, vt dicit glo. eſt charitas, quæ confortat. *Cant. vlt.* Fortis eſt vt mors dilectio : & ſicut omnis menſa quicquid deliciarum habet, inops eſt ſine pane : ita omnes virtutes inopes ſine charitate. 1. *Cor.* 13. Si linguis hominum loquar, & Angelorum : charitatem autem non habeam : factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Piſcis autem eſt fides, ſecundum glo. quia in aquis Baptiſmi naſcitur, & de inuiſibilibus profundis eruitur. *Hebr.* 11. Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium. Et per has duas virtutes intelligitur media ſpes, quam *Luc.* 11. ſignificat in ouo, in quo nondum habetur pullus, ſed expectatur : ſicut in ſpe beatitudo non habetur, ſed expectatur. *Rom.* 8. Nam quod videt quis, quid ſperat ? Si autem quod non videmus, ſperamus : per patientiam expectamus. Lapis autem ſignificat cordis obdurationem charitati contrariam. *Iob.* 41. Cor eius indurabitur quaſi lapis. Serpens autem perfidiam erroris contrariam fidei. *Geneſ.* 3. Serpens decepit me. 2. *Corinth.* 11. Timeo, ne ſicut ſerpens decepit Euam aſtutia ſua : ita corrumpantur ſenſus veſtri & excidant à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto IESV. Scorpio autem propter aculeum ſignificat retrò aſpicere, quod eſt cauſa deſperationis. *Geneſ.* 19. Vxor Loth aſpexit retrò, & conuerſa eſt in ſtatuam. Salis ſecundum *Chryſoſt.* Omnia iſta ſunt ſicut hic : niſi quòd dicit, quòd panis ſignificat virtutem, quæ confert robur Patris. *Pſalm.* 147. Adipe frumenti ſatiat te : Piſcis autem ſignificat cognitionem filij, quæ accipitur in aquis ſcripturæ. Vnde *Io.* 20. Dedit Diſcipulis panem & piſcem. Fortè non incongruè ſecundum prætinductas expoſitiones dicetur, quòd cum in virtute duo ſint, difficile & bonum : & bonum illud eſt honeſtum : quod, ſicut dicit *Tullius*, ſua vi nos trahit, & ſua dignitate nos allicit : Et de quo (aliàs qua) dicit *Amb.* quòd fructus eſt, qui ſuos poſſeſſores delectat ſancta & ſincera delectatione (aliàs dilectione) Quòd virtus per hoc, quòd eſt circa difficile, ſignificatur per panem : quia ſic pro certo confortat. Vnde etiam virtus dicitur quaſi vi tuens. Et hic eſt panis, quem Patriarcha *Geneſ.* 18. propoſuit dicens. Ponam buccellam panis : & confortetur cor veſtrum. quia buccella eſt captum in cella oris : & virtutis difficile commenſuratur capacitati hominis. Bonum autem, ſiue dulce virtutis ſignificatur per piſcem : propter quod & Dominus nunquam pauit turbas niſi pane & piſce : & ideò non facit mentionem de carne : quia inflámat ad libidinē ; & piſcis temperat ad ſedationem libidinis. Et hæc eſt cauſa, quòd miſit piſcatores, qui docerent, & non carnifices. Et ideò Religioſi patres exemplum à Chriſto accipientes cócedunt in ſuis Ordinibus piſces, & prohibent carnes. Turba enim Chriſti non eſt paſta in deliciis niſi pane & piſce. Aliquando etiam eſuriunt : ſecundum hoc lapis ſignificat duritiam ad virtutem. *Ezech.* 11. Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum : vt in præceptis meis ambulent. Serpens autem illecebroſus & repens, delectationem ſignificat contrariam dulcedini virtutis : & venenum delectationis ſerpens in natura. 1. *Cor.* 10. *Num.* 11. Qui ex delectatione gaſtrimargiæ murmurauerunt, à ſerpentibus perierunt. Hoc igitur modo poſſunt non incongrue exponi prædicta.

Si ergo vos, cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis Pater veſter, qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe ?

Secundum eſt iſtius partis, in quo arguit à minori ſecundum ſimilitudinem inductam : & ideò duo facit. Primò repetit notam minoris, hoc eſt, eius, quod minus videtur, ex quo arguit : & ſecundò inducit ex illo maius, ſiue hoc, quod magis videtur cum nota maioritatis *ibi.* [Quantò magis &c.]

Dicit ergo [Si ergo vos] homines, vel Apoſtoli, ſecundum *Chryſoſtomum* [cùm ſitis mali] ad malitiam inclinati. *Geneſ.* 8. Proni ſunt ſenſus hominis ad malum. Vel [mali] in malo originali nati. *Ephes.* 2. Omnes naſcimur filij iræ. *Pſal.* 50. Ecce enim in iniqoitatibus conceptus ſum &c. Malo fomitis ſubiecti. *Rom.* 7. Scio, quòd non habitat in me, hoc eſt, in mea carne bonum. Et *ibidem.* Volenti mihi facere bonum, video quoniam adiacet mihi malum. Vel [mali] hoc eſt, corruptibilitati, cui omnis creatura ſubiacet, inclinati. *Iob.* 4. Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles : & in Angelis ſuis reperit prauitatem, quantò magis hi, qui habitant domos luteas, & qui terrenum habent fundamentum, conſumuntur velut à tinea ? Vel [mali] ſecundum *Chryſoſt.* Deo comparati. *Iob.* 25. Nunquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere ? Ecce enim luna non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius : quantò magis homo putredo, & filius hominis vermis ? Aut [mali] malitia veniali, quæ remittit feruorem boni. *Iſa.* 64. Facti ſumus vt immundus omnes nos : quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Licet ergo *Geneſ.* 1. viderit Deus cuncta, quæ fecerat, & fuerint valde bona ; tamen iſtis modis etiam hi, qui boni ſunt in ſe, mali vocantur.

Noſtis] per approbationem eorum, & beneplacitum filiorum, quibus datis. *Prouer.* 3. Pater in filio complacet ſibi [bona] temporalia. *Iſa.* 1. Bona terræ comedetis. *Geneſ.* 45. Dabo vobis omnia bona Ægypti, vt comedatis medullam terræ [data] vobis, quæ non veſtra ſunt. 1. *Paral. vl.* Quæ accepimus de manu tua, dedimus tibi. 1. *Corinth.* 4. Quid habes, quod non accepiſti, [filiis veſtris] quos non feciſtis ; ſed qui ex vobis facti ſunt. *Pſalm.* 99. Ipſe fecit nos, & non ipſi nos. *Iere.* 18. Sicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea, domus Iſraël. A patre enim carnali non habetur niſi luti mixti materia.

Quantò magis Pater veſter] per ſubſtantiam bonus. *Pſalm.* 118. Bonus es tu : & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas. Non attendens aliquid in filiis niſi bonum filiorum.

D. Alberti Magni, in Euang. D. Matth. P 2 *Hebr.*

Hebr. 12. Ad id, quod vtile eſt, erudit nos Pater ſpirituum in recipiendo ſanctificationem eius [qui eſt in cœlis] Non ſuſtinens mutationes effectuum, ſicut terrena. *Num.* 23. Non eſt Deus vt filius hominis, vt mutetur. *Iſa.* 55. Sicut exaltantur cœli à terra: Ita exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris [dabit] liberaliter, faciliter, & abundanter. *Canti.* 5. Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis: in manibus eſt abundantiæ poteſtas. In hoc, quòd tornatiles ſunt dandi facilitas: in hoc, quòd aureæ, doni vtilitas: in hoc, quòd plenæ hyacinthis, qui ſunt ſereno cœlo ſimiles, doni pretioſitas: in hoc autem, quòd plenæ, abundantiæ copioſitas [bona] omnia *Exod.* 33. Ego oſtendam tibi omne bonum. *Luc.* 11. dicitur. Dabit ſpiritum bonum: quia vtraque dat & ſpiritum bonorum diſtributorem, & bona ſpiritus ipſius [petentibus ſe] filiis, quos ipſe fecit. *Iſa.* 60. Germen plantationis meæ, opus manuum mearum ad glorificandum, minimus erit in mille, & paruulus in gentem robuſtiſſimam.

Omnia ergo, quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis: hæc eſt enim lex & Prophetæ.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de effectu communicationis ad proximum: & circa hoc dicit duo. Primò enim ponit effectum communicationis: ſecundò autem (aliàs oſtendit) in hoc eſſe perfectionem legis *ibi* [Hæc eſt enim lex] Adhuc in priori duo dicit: primò enim dat formam mandati, & in ſecundo, mandatum communicationis proximi. Continuatio eſt autem ad præcedens. Quooiam dixit petendum &c. Sed ſi vultis omnia illa fieri [omnia ergo quæcumque &c.] Vel quia multa dixit de legis impletione & intentionis ſimplicitate. Sed ſi omnia hæc ad ſummum vultis implere [ergo omnia quæcumque vultis &c.] In forma autem huius mandati continentur quinque, quorum primum eſt acceptionis eorum, quæ nobis volumus fieri, vniuerſalitas; ſecundum eſt forma, quæ eſt voluntatis acceptantis qualitas: tertium eorum, quæ nobis fieri volumus, in opere efficacitas: quartum eorundem apud nos vtilitas: & vltimum eſt eorum, à quibus hæc fieri volumus, rationabilitas: & de his dicemus per ordinem.

Vniuerſalitas autem eſt hic duplex: quia dicit [omnia quæcunque] Et prima diſtributio diſtribuit pro generibus ſingulorum, in quibus communicant homines ſecundum legitimos actus; ſecunda autem diſtribuit pro ſingulis generum ſub generibus illis acceptis: & eſt ſenſus: Omnia communicabilia ſecundum genera, & quæcunque ſunt ſub generibus illis accepta. Attende autem quòd ad communitatem vitæ ciuilis inter homines non pertinent, niſi quæ ſunt ſecundum legitimos actus; ſimiliter ad communicationem vitæ, quæ eſt ciuium Eccleſiæ, non pertinent, niſi quæ ſunt legitima ſecundum ordioem legis diuinæ & ſtatuta ſanctorum Patrum. Sic enim dicitur *Ephe.* 2. Non eſtis hoſpites & aduenæ; ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei.

Secundò tangit formam & qualitatem eius, quòd (aliàs quia) hæc, in quibus nobis communicant homines, acceptat, cum dicit [vultis] Et dicit *glo.* quòd voluntas hic tantùm de bonis accipitur: vnde *Aug.* Voluntas namque non eſt niſi in bonis: Nam in malis, flagitioſiſque factis non voluntas, ſed cupiditas dicitur propriè: & hoc eſt, quod ſupra diximus ſecundum *Dam.* & *Ariſto.* (aliàs *Aug.*) Voluntatem omnem in ratione eſſe: de hoc autem in philoſophicis in libro noſtro de anima, plenè eſt determinatum. Hoc igitur modo acceptans id, in quo communicat oobis proximus, eſt formatum ſecundum rationis qualitatem, in qua ſunt iuris rationes & ordines, & charitatis communicationes

Tertium (quod eſt operis efficacitas) notatur in hoc, quod dicitur [vt faciant] non enim ſatis eſt velle, ſi adſit facultas; ſed oportet, quòd reducatur ad opus. 2. *Corinth.* 8. Quemadmodum promptus eſt animus voluntatis; ita ſit & perficiendi ex eo, quod habetis.

Vtilitas autem tangitur, cum dicitur [vobis] Hoc enim nobis fit, quod vtiliter nobis fit; Sed quod nocet, non nobis; ſed contra nos fit.

Per hoc autem, quod vltimò tangit [homines] quorum eſt ratione gubernari, vult intelligere tantum hoc, quod fit rationabiliter.

Et per iſtam lecturam omnes obiectiones ſunt excluſæ: quia ſecundum hoc non volumus nobis fieri concubitum, vel adulterium, vel iniuſtè, vel irrationabiliter fieri aliquid. Et ideò ſecundum hanc formam, qua volumus nobis communicare proximum, ponit præceptum communicandi proximo dicens [& vos eadem facite illis] Natura enim ordinata (alias ordinabiliter) præponit ſe: & hoc modo perficit eam charitas, 3. *Reg.* 17. Mihi primum fac de ipſa farinula; tibi autem, & filio tuo facies poſteà. Cum enim omnis virtus ſit in medio, quod quoad nos determinatur, oportet, quòd prima ratio modificandi omne opus virtutis accipiatur ex nobis. Et ideò etiam Dominus primo in mandato iſto formam iubet accipi ex nobis: hoc autem idem eſt, quod dicitur *Leuit.* 19. & *Mat.* 22. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Negatiua autem pars huius mandati continetur *Tob.* 4. Quod ab alio odis tibi fieri: vide tu, ne aliquando alij facias. Et tunc ſunt iſta duo completa iuſtitia, cuius perfectam declinationem à malo dicit Tobias. Perfectam autem inclinationem ad bonum dicit hic Dominus.

Attende autem, quòd quidam dicunt in his duobus ius naturale contineri: quod nullo modo eſt verum. Quia illud, quod hic dicitur vtiliter de omnibus, præponitur illis, in quibus ſibi mutuò communicant homines ſecundum formam vnius charitatis & iuris: & hoc eſt tam naturale quàm poſitiuum, quàm emergẽs: etiã de hoc nihil à legiſlatore eſt conſtitutum. Ius autem naturale, vt dicit *Tul.* eſt, quod non opinio genuit, ſed innata quædã vis inſerit. Sicut enim intellectus ſpeculatiuus apud ſe habet cõmunes animi conceptiones, quas nõ diſcit à magiſtro, ſed mediantibus illis accipit ſcientiã per doctrinã: ita etiam intellectus actiuus apud ſe habet vniuerſalia morũ, quæ ſunt communes animi cõceptiones, quas quiſque probat auditas, per quas accipit ſcientiã & electionẽ moraliũ & prudentiam. Sicut non eſſe mœchandũ, non eſſe

furandum,

ſurandum, & huiuſmodi. Vnde *Boetius* in libro de conſolatione Philoſophiæ dicit, quòd intellectus naturalis ſumma retinet, & ſingula perdit: & dicit, quòd verba iuris ſcripta ſunt in naturali iudicatorio, & illa ſunt ius naturale proprie loquendo.

Poſito igitur huiuſmodi præcepto communicationis, adiungit vtilitatem eius, cùm dicit [hæc eſt enim lex, & Prophetæ]

Attende autem, quòd non dicit: tota lex: quia non dixerat niſi quæcunque vultis, vt faciant vobis homines: & non dixit ſimpliciter, quæcunque vultis vobis fieri. Et ex quo, in modo loquendi non tetigit niſi communicationem & dilectionem proximi, non dicit tota lex: quia pars legis eſt de dilectione Dei. *Matth.* 22. In his duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ. Poſſemus tamen dicere, quòd hic non loquitur niſi de communicatione proximi, cui communicamus in operibus; quod non facimus cum Deo: quia illi communicamus affectu & ſpiritu. In dilectione autem proximi, quando propter Deum proximum diligimus, includitur dilectio Dei: & ſic cum dicit, Hæc eſt lex: intelligitur tota lex. *Rom.* 13. Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices: in hoc verbo inſtauratur: diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectiò proximi malum non operatur. Plenitudo legis eſt dilectio.

Sed quæritur quare addit Prophetas? Reſponſio. Per Prophetas notat omnes ſcripturas additas legi: quia in illis ſunt promiſſiones, quæ etiam implentur merito communicationis iuſtitiæ, & merito communicationis charitatis. Hoc eſt ergo quod dicit de communicatione, quæ pertinet ad proximum, in qua eſt operis perfectio.

Intrate per anguſtam portam.

Hic vltimò inducit profectum virtutis quoad ſeipſum: quia enim aliquis diceret: omnia grauia ſunt, quæ imperas: Ideò dicit, quòd hoc verum eſt: quia per anguſtam portam oportet ingredi ad vitam. Tangit enim duo, primò ponit admonitionem; & ſecundò inducit ſuæ admonitionis rationem. *Ibi* [Quia lata &c.] In admonitione tria ſunt notanda, ſcilicet, quæ ſit porta, qualiter anguſta, & qualis introitus.

Porta autem eſt hic introitus ad vitam, ſicut inferiùs dicetur: & multiplicatur porta, ſcilicet, introitus ad vitam. Eſt autem introitus ad vitam redemptionis Eccleſiæ: & eſt introitus ad vitam gratiæ: & eſt introitus ad vitam gloriæ. Et primus quidem introitus duplex eſt, vnus eſt per Chriſtum redimentem: & alter eſt per Sacramenta, per quæ gratiam redemptionis accipimus. Primo modo dicitur ſecundum quandam *gloſſam*. Chriſtus porta. *Ioan.* 10 Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Secundo modo vulnus lateris, ex quo fluxerunt Sacramenta, aqua expiationis & ſanguis redemptionis, dicitur porta: vnde *gloſſa* dicit: Quid anguſtius illo foramine, quod lancea militis fecit in latere Chriſti: per quód tamen ferè totus intrauit mundus? *Pſalm.* 117. Hæc porta Domini: iuſti intrabunt per eam. Ad vitam autem gratiæ non intratur niſi per portam virtutis, de qua dicitur in *Pſalm.* 117. Aperite mihi portas iuſtitiæ. *Geneſ.* 28. Non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cœli. *Iſa.* 28. Erit Dominus fortitudo reuertentibus de bello ad portam. Introitus autem iſte in vitam gratiæ ſpecialiter eſt per charitatem: & ideò charitas dicitur porta. Hæc eſt enim porta orientalis, per quam oriens ex alto Princeps IESVS ad nos ingreſſus eſt, & per quam etiam egreſſus eſt in cœlum: & clauſa omnibus non pertinentibus ad membra corporis eius: nec vnquam alicui niſi ſibi in integritate membrorum ſuorum aperietur. *Ezechiel* 44. Porta orientalis clauſa eſt, & non aperietur: quia Dominus Deus Iſraël ingreſſus eſt per eam: eritque clauſa Principi. Hæc dicitur arcta. Anguſtum enim eſt inimicos diligere, nullum iudicare, ad vnum contendere, nil niſi Chriſtum amare, & huiuſmodi. Introitus autem ad gloriam eſt per portam perſeuerantiæ, quæ datur in fine omnium bonorum ad viam pertinentium: & inchoatur à principio eorum, in propoſito permanendi cum Chriſto. Et hæc eſt porta, de qua dicitur in *Pſalm.* 127. Beatus vir, qui impleuit deſiderium ſuum ex ipſis; non confundetur, cum loquetur inimicis ſuis in porta. Omnes iſtæ portæ anguſtæ ſunt valde: ita quòd foramini acus comparantur. Sed litera ſpecialiter videtur intelligi de porta virtutis, & antonomaſtice de porta charitatis: & per effectum intrandi, de porta perſeuerantiæ. Vnde fortè meliùs dicitur, quòd porta eſt virtus: apertura, charitas: introductio, perſeuerantia: *Prouerb. vlt.* Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum ſenatoribus terræ.

Hæc porta dicitur anguſta tribus de cauſis ſecundum *Chryſoſto.* vna eſt, propter præciſionem eorum, quæ adhærent intranti, cum quibus intrare non poteſt: altera propter paucitatem euntium eorum, qui cohærent intranti: tertia propter difficultatem tranſeundi per eam. Ea enim, quæ cohærent homini ſunt, in quibus & natus & enutritus eſt contemporanea naturæ exiſtentia; quæ ſunt, gaudere in præſentia delectabilium corporis, & triſtari in abſentia eorundem: triſtari in præſentia triſtabilium corporis, & gaudere in eorundem abſentia. Delectabilia autem corporis ſunt, ad luxum pertinentia concupiſcentiæ in guſtu & veneris; & ad concupiſcentiam oculorum in his, quæ auarè congregantur, & auariùs retinentur: & in his, quæ pertinent ad pompam ſeculi, ſuperbiam vitæ, dignitatum ambitionem, & honorem primatuum, & varii applauſus & laudes, in quibus gaudet humanæ vitæ concupiſcentia, & triſtatur in abſentia eorundem. Triſtatur etiam in præſentia ieiuniorum, orationum, humilitatis in veſte, dimiſſione ſociorum, aſperitate veſtitus, & huiuſmodi, & in eorundem abſentia gaudet & exultat. Quia ſicut dicitur *Sap.* 2. Nihil aliud quærit talis populus niſi vino pretioſo & vnguentis implere ſe, in omnibus locis ſigna luxuriæ relinquere: & hanc eſſe ſortem ſuam, quòd in bonis parentibus gaudeat: & non neget vitæ, quin omnibus delitiis perfruatur. Virtus autem hoc habet, quòd in præſentia talium delectabilium triſtatur, in abſentia gaudet: in potentia parſimoniæ gaudet; & in abſentia triſtatur. Et ideò eſt arcta, & anguſta dicitur eſſe: ex vna enim

ſola, & ex tota cauſa conſtituitur, ſicut ſuprà docuimus. Vitium autem fit omnifariam. Sic ergo oportet præcidi ab homine latitudinem & luxum vitiorum. *Ierem.* 4. Circuncidimini viri Iuda & auferte præputium cordium veſtrorum. *Geneſ.* 17. Circuncidetur in vobis omne maſculinum: & circuncideris carnem præputij veſtri: vt ſit ſignum fœderis inter me & vos. *Rom.* 2. Circunciſio cordis non in litera, ſed ſpiritu, cuius laus non ex hominibus; ſed ex Deo eſt. Paucitas etiam comitantium (alias commeantium) in via & per portam oſtendit, quòd anguſta eſt: quia in via concupiſcentiæ homo vadit cum vxoribus, filiis, cognatis, affinibus, & amicis, ſicut dicitur *Iob.* 21. Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad ſonitum organi: & infantes eorum exultant in luſibus: ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferni nouiſſima deſcendunt: ſed in via deſcendunt virtutis. Si quinque ſunt in domo, duo in tres, & tres in duos diuidentur: ſi duo ſunt in lecto, aut in agro, aut in mola, vnus proficiſcitur, & alter remanet. *Deut.* 33. Qui dixerunt Patri ſuo & matri: neſcio vos: & fratribus ſuis: ignoro illos: & neſcierunt filios ſuos: hi cuſtodierunt pactum tuum, & eloquium tuum ſeruauerunt. Et *Matth.* 10. & 19. præcipitur vt Patrem & matrem & cæteros amicos relinquamus, ſi volumus eſſe digni, vt ſequamur Chriſtum per portam anguſtam. *Matth.* 19. Multi ſunt vocati; pauci verò electi. Secunda cauſa eſt: quia pauci etiam incipientes proficiunt: & multi, qui profecerunt, deficiunt, & reuertuntur. Hoc optimè ſignificat *Pſa.* 72. vbi dicit: Mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei: quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum videns. Quis enim conſiderans tantum commodum peccatorum, non zelat vitam eorum? videns, quòd in omnibus pacem habent, & plantati proficiunt, & Sancti impugnantur: vix eſt, cuius pedes non moueantur, & offendantur greſſus: niſi quòd vnum eſt adiutorium, quod dicit *Pſalm.* 77. Tenuiſti manum dexteram meam: & in voluntate tua deduxiſti me: & cum gloria ſuſcepiſti me. *Ioan.* 6. Multi diſcipulorum abierunt retrorſum: & iam non ambulauerunt cum eo. 2. *Timo.* 1. Scis quòd auerſi ſunt à me omnes, qui ſunt in Aſia. 2. *Timoth. vlt.* Demas me dereliquit diligens hoc ſeculum. His ergo cauſis dicitur anguſta, & ſic habitum eſt de porta & de anguſtiis eius.

Introitus autem eſt per inceptionem, profectum, & perfectionem: inceptio eſt per conuerſionem, profectus per virtutum & meritorum accumulationem, & perfectio per curſus & ſtatus conſummationem. Inceptio eſt anguſtiſſima, progreſſus latior, lætiſſima (aliàs latiſſima) & iucundiſſima perfectio. *Pſalm.* 17. Eduxit me in latitudinem: ſaluum me fecit, quoniam voluit me. Eduxit me de anguſto conuerſionis in latitudinem profectus virtutis: & in perfectione ſaluum fecit. *Prouer.* 4. Semita iuſti quaſi lux ſplendens & creſcens vſque ad perfectum diem. Sic ergo expeditum ſit de admonitione.

Quia lata porta, & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem: & multi ſunt, qui intrant per eam.

Hic admonitionis inductæ ſubiungit rationem [Quia lata eſt porta] Et dicuntur duo, quorum primum eſt, quòd inducit oppoſitum, vt magis propoſitum manifeſtetur: quia oppoſitorum eadem eſt diſciplina. Secundum eſt, quòd inducit (aliàs includit) propoſitum ex oppoſito *Ibi* [quàm anguſta porta &c.] De oppoſito autem quatuor dicit, latam videlicet eſſe portam: ſpatioſam viam, quæ ducit ad portam: finem viæ & introitum portæ ducere ad perditionem: & multitudinem intrantium: & hæc patent in litera.

Porta autem iſta dicitur introitus ad perditionem: & iſte eſt hians & patulus ingreſſus mortis: & iſte eſt duplex, vnus eſt ingreſſus mortis culpæ, & iſte eſt vitium capitale: & alter eſt ingreſſus mortis, & iſte eſt mors naturæ. Et diabolus eſt oſtiarius in primo oſtio, & carceris cuſtos: In ſecundo vtraque iſtarum portarum eſt lata: quia licet mors naturæ ſit arcta; tamen adminicula mundi in mollitie ſtrati & multitudine fouentium, & aliis dilatant eam, quòd leuiùs fertur, ſicut patet *Luc.* 16 in diuite purpurato & Lazaro. De prima porta dicitur *Matth.* 16 Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. De ſecunda dicitur *Iob.* 38. Nunquid apertæ ſunt tibi portæ mortis, aut oſtia tenebroſa vidiſti? De vtriſque portis dicitur in *Pſalm.* 106. Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Suſcepit eos de via iniquitatis eorum. Spatioſa autem dicitur via, voluptas, quæ licentioſa eſt ad omnia quæcunque vult. *Eccles.* 2. Omnia, quæ deſiderauerunt oculi mei, non negaui eis: nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his, quæ paraueram.

Hæc ducit ad perditionem] Prima quidem porta ad perditionem vitæ gratiæ, & boni naturæ: ſecunda autem ad perditionem gehennæ. De prima dicitur *Luc.* 15. Frater tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus eſt. Mortuus priuatione vitæ gratiæ, & perditus in bonis naturæ. *Oſea.* 14. Pereat Samaria, quia ad amaritudinem concitauit Deum ſuum: in gladio pereat: paruuli eius elidantur & fœtæ eius diſcindantur. Pereat, inquit, in bono naturæ & gratiæ: quia per peccatum amaricauit Deum, qui natura dulcis eſt. In gladio ducto ancipiti pereat morte gehennæ: qui gladius procedit ab ore Dei *Apocalypſ.* 1. Qui eſt ſententia condemnationis æternæ. Paruuli eius ſunt inchoationes peccatorum, fœtæ conceptiones malorum propoſitorum. De hac dicit [quia multi ſunt, qui intrant per eam] Non enim hæc quæritur; quia ſpatioſè patet omnibus: & licet a principio laſciuiæ iuuentutis lata ſit omnibus, & ſpatioſam ſe exhibeat; tamen paulatim ſtringitur per ſenectutis grauedines, donec tandem ad punctum colligitur foueæ æternæ. *Iſa.* 24. Formido & fouea & laqueus ſuper te, qui habitator es terræ. Formido pœnalitatis, fouea carceris, & laqueus æternæ condemnationis.

Quàm anguſta porta & arcta via, quæ ducit ad vitam: & pauci ſunt, qui inueniunt eam.

Hic incipit ſecunda pars huius rationis: In

qua ex poſitionibus (aliàs ex oppoſiti diſpoſitionibus) oſtendit propoſitum. Et dicit quatuor, anguſtiam portæ, arctitudinem viæ, & finem vitæ, & frequentantium paucitatem. Et de anguſtia portæ iam dictum eſt ſupra. *Eccleſiaſti. 1.* Ingreſſus ſapientiæ mandata æterna. Arcta autem via eſt profectus per ardua opera. *Baruch 4.* Delicati mei ambulauerunt per vias aſperas. Tamen hæc via dilatatur paulatim, vt ſuprà dictum eſt.

Ducit ad vitam] Ecce finis & ideò dicitur *Eccleſiaſt. vltimo.* Exiguum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Quia ſicut dicitur *Gen. 29.* Videbantur ei dies pauci præ amoris magnitudine. Et ideò in apocripho Eſdræ dicitur quòd eſt ciuitas poſita in ſublimi, plena omnium bonorum, cuius introitus eſt anguſtus, à dextris ignis, & à ſiniſtris aqua. Ignis concupiſcentiæ & tribulationis, & aqua voluptatis & perſecutionis Sanctorum. *Act. 14.* Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum. *Pſa. 65.* Tranſiuimus per ignem & aquam: & eduxiſti nos in refrigerium.

Et pauci ſunt qui inueniunt] quia ſtricta latet, vnica, & multis deuiis circumpoſita. Et pauci ſunt, qui quærunt: pauciores, qui inueniunt: pauciſſimi, qui inuentam perficiant: quia multi, ſicut ſupra diximus, reuertuntur retrorſum. Hoc autem, vt *Timeus* (aliàs *Tullius*) narrat, optimè oſtendit *Pythagoras*. Inuenit enim ad vitam hominis inſtruendam literam, quæ vſque hodie vocatur litera pythagorica: Et hæc eſt illa, quam nos vocamus Y quæ incipit ab imo per ſtrictum lineæ, & aſcendit per illam, & poſtea bifurcatur in duos ramos, quorum vnus directè aſcendit, & alter ad inferiora reflexus incuruatur ſic Y Volens, quòd infantia & natiuitas in omnibus ſtricta eſt, quæ aſcendens per ætatis incrementa vſque ad vltimam ætatem, ramum rectum rationis mittit per gradus virtutis ad ſummum felicitatis: & alterum ramum concupiſcentiæ recuruans per gradus vitiorum ad ima brutalitatis, & infidelitatis. Paucos autem eſſe dixit, qui difficiles altitudines velint ſcandere: plurimos autem per prona ad ima concupiſcentiarum eligunt reflecti. Et de aſcenſu quidem eſt in *Pſal. 83.* Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion. De deſcenſu autem & reflexu *Iſa. 51.* Dixerunt animæ tuæ incuruare, vt tranſeamus, & poſuiſti vt terram corpus tuum, & quaſi viam tranſeuntibus, ſupple dæmonibus.

Attendite à falſis Prophetis.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de impediente: Et non tantùm retrahit, ſed potiùs peruertit per falſam ſpeciem pietatis. Et diuiditur in partes tres ſecundum ea, quæ exiguntur ad ſpeciem pietatis: quorum vnum eſt ſpecies pietatis vſurpata: alterum falſi nominis ſcientia præſumpta, quam tangit *Ibi* [Non omnis qui] Tertium eſt alta poteſtas ad iactantiam ſanctitatis oſtenſa: & hanc tangit *Ibi* [Multi dicent mihi in illa] Prima autem harum diuiditur vlteriùs in tres, in quarum prima ponit inhibitionem cum declaratione eiuſdem in ſecunda ponit declarationis probationem, quadam inducta de vegetabilibus ſimilitudine *Ibi* [Nunquid colligunt] In tertia autem per omnia probat intentam concluſionem *Ibi* [Igitur ex] Adhuc in prima harum duo continentur, ſcilicet inhibitio & declaratio. Inhibitio eſt, quòd dicit [Attendite a falſis Prophetis] Eſt autem continuatio ad præcedens, quòd quidem nemo iudicandus eſt, & iuſtitia noſtra coram hominibus facienda non eſt: & quòd per anguſtam portam intrandum eſt. Sed in omnibus his quia ſpecies pietatis & exhibenda & attendenda eſt, & hæc eſt cauſa deceptionis etiam hæreticis: ideò ne decipiamur: dicit [Attendite] Et per hoc notat duo; quia vix cauetur: & quia multum nocet decipi. Vix cauetur: quia bonis valde ſunt ſimiles 2. *Cor. 11.* Huiuſmodi Pſeudoapoſtoli operarij ſubdoli transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti: & non mirum: ipſe enim ſathanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Non eſt mirum ergo, ſi miniſtri eius transfigurantur velut miniſtri iuſtitiæ. Quod autem multum noceat. 2. *Timo. 2.* Multum proficiunt ad impietatem, & ſermo eorum vt cancer ſerpit. Et quia ſic vix deprehenduntur, & multum nocent [Attendite]

A quibus autem attendant, ſubdit [à falſis Prophetis] Sed videtur, quòd cum *Matt. 11.* dicatur, quòd lex & Prophetæ vſque ad Ioannem, quòd non oportuit poſt tempora Ioannis à talibus attendere: & hæc eſt obiectio *Chryſoſt.* Et ſoluit, quòd Prophetia omnis fuit de Chriſto, & Sacramentis eius: quia Prophetia propriè eſt diuina inſpiratio ſub immobili veritate, tales rerum euentus denuntians, qui ſunt de redemptore & Sacramentis eius: & hoc modo Prophetia finita fuit ad Ioannem, qui digito Saluatorem demonſtrauit: & tunc inceperunt Apoſtoli in labores Prophetarum intrare, & regnum cœlorum vim pati, & violenti rapuerunt potens regnum, quod anounciabatur per Chriſtum. Sed ſi Prophetia dicitur quæcumque enuntiatio futurorum, tunc fuerunt & ſunt Prophetæ poſt Ioannem, ſicut Agabus & filiæ Philippi Euangeliſtæ, qui futuram famem & vincula Pauli prænuntiabant. *Actor. 21.* Sed hic, vt dicit *Chryſoſt.* Prophetæ dicuntur Doctores Eccleſiæ, qui diuina docere non poſſunt, niſi ſpiritu diuino intelligantur, quem habuerunt Prophetæ. 1. *Cor. 14.* Prophetæ duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent: poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare, vt omnes diſcant, & omnes exhortentur. Et *Ibidem antè.* Æmulamini ſpiritualia; magis autem, vt prophetetis. Et *Ibidem.* Qui prophetat, Eccleſiam Dei ædificat. Veri igitur Doctores, veri ſunt Prophetæ: falſi autem Doctores ſub ſpecie pietatis latentes, falſi ſunt Prophetæ. *Iere. 6.* A Propheta vſque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum. *Sophon 3.* Prophetæ eius veſani viri infideles.

Eſt autem attendendum quòd non dicit, Attendite ab his, qui videntur falſi Prophetæ, vel à fallacibus hominibus, qui Prophetæ videntur, & non ſunt: quia bene poſſunt verè prophetare, & etiam veri Prophetæ eſſe; & tamen falſi ſunt per alium modum. Dupliciter enim dicitur falſus Propheta, à falſitate doctrinæ ſcilicet, & ab intentione fallendi, vel ſeducendi, quamuis vera doceat. A falſitate doctrinæ. 3. *Reg. vlt.* Fuit Propheta falſus Sedecbias, qui ſibi fecit cornua, & enuntiauit, quòd Achab iret in Ramoth Galaad. & ventilaturus eſſet Syros: & ſicut *Ibidem* di-

citur, Spiritus mendax erat in ore eius: & aliorum Prophetarum complicum ſuorum: & decepit Achab, vt iret, vbi occidendus fuit. Ab intentione autem fallendi, quamuis vera dicerent, falſi Prophetæ fuerunt Balaam & Caiphas. Balaam *Num.* 23. & 24. qui vera & bona dixit; ſed pergens ad populum ſuum dedit conſilium, quid facturus eſſet Balach populo, vt deciperetur per idolum Phogor, hoc eſt, idolum tentiginis. Et Caiphas *Ioan.* 11. vera dixit; ſed tamen malitiam intendit, delere ſcilicet nomen Chriſti: & ſic eſt in multis aliis. Vtroque autem modo ſimul & diuiſim dicuntur hic falſi Prophetæ. *Iere.* 23. In Prophetis Ieruſalem vidi ſimilitudinem adulterij, & iter mendacij. Adulterij ſimilitudo, quando veritatem, quam docent, adulterantur per ſeductionis intentionem: iter autem mendacij, quando mendacia, vel falſa proponunt. *Iere.* 14. Falsò prophetarunt vaticinantes in nomine meo: non miſi eos, & non præcepi eis, neque locutus ſum. *Deut.* 13. Si ſurrexerit in medio tui Propheta, aut qui ſomnium ſe vidiſſe dicat, & prædixerit ſignum, & euenerit, quod locutus eſt, & dixerit tibi: Eamus, & ſequamur Deos alienos, quos ignoras, & ſeruiamus eis: non audies verba Prophetæ illius & ſomniatoris: quia tentare vult te Deus, vt palam ſciat, vtrum diligas eum, aut non. Et *Ibidem Infra.* Propheta autem ille ſomniator occidatur: quia locutus eſt, vt auerteret te à Domino tuo. Iſti ergo ſunt falſi Prophetæ. Hos autem deſcribit dicens.

Qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium; intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces.

Et dicit tria, ſpeciem pietatis, qua decipiunt: ferocitatem lupinam, qua nocent: & ſignum, per quod cognoſcuntur. De primo horum dicit duo, ſimulationem charitatis etiam vltronea ingeſtione, cum dicit [Qui veniunt ad vos] Non enim expectant, donec ab eis requiratur, ſed ingerunt ſe hominibus, ſicut de Domino ſupra 4. dicitur, quòd circuibat caſtella & ciuitates prædicans Euangelium. Secundum eſt exhibitio exterior ouinæ ſimplicitatis & innocentiæ, cùm dicit [in veſtimentis ouium] 2. *Timo.* 3. Habentes ſpeciem pietatis; virtutem autem eius penitus abnegantes. Propter blandimentum autem veſtis *Apoca.* 9. ſignificantur per ſcorpiones, quarum poteſtas nocendi fuit in cauda, & blandiebantur facies earum exteriùs.

Attendendum autem, quòd ouis, manente ſubſtantia eius, mutuat lanam, ſine differentia eorum, quibus mutuat, & ſine differentia colorum: omnes enim induuntur lanis ouium, & in omnes colores variantur: & in hac proprietate & boni verè, & apparentes fictè & mali Prophetæ apertè lanis ouium vtuntur, & abutuntur. Verus enim Propheta ſiue Doctor, qui & vitæ bonitate, & doctrinæ veritate, & poteſtatis perfectione, veruex gregis eſt, Domini locum tenens, & vitam & doctrinam agni immaculati; ſed fictus eſt, qui ſpecie vitæ intentionem falſæ ingerit doctrinæ, & poteſtatem vſurpat: apertè malus eſt, qui aliquando non habet niſi locum in poteſtate, & vita malus eſt, & doctrina nullus. Aliquando autem doctrinam habet, & poteſtatem, & vita eſt peruerſus. Ficti gregem decipiunt, vt aberrare faciant: mali cornibus impingunt potentiæ ſuæ, & deuorant: quia licet cornua habeant, vt agnus; tamen efferati ſunt, vt lupi. *Dan.* 8. Vidi arietem cornibus ventilantem ad orientem & occidentem & aquilonem & meridiem: & omnes beſtiæ non poterant liberari de manibus eius.

Intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces] Intrinſecos autem dentes habent lupinos per corrumpentem rationem in errore, & corrumpentem intentionem in malo fine, & corrumpentem voluntatem in nocumento, quod faciunt. Lupus enim non ſolùm habet dentes mordaces, ſed etiam venenatos. *Ioan.* 10. Lupus rapit & diſpergit oues. Iſti enim ab ouilibus Eccleſiæ diſpergunt, & dentibus venenatis diripiunt. *Act.* 20. Scio, quòd poſt diſceſſum meum intrabunt in vos lupi rapaces non parcentes gregi. *Ezech.* 22. Principes eius in medio illius quaſi lupi rapaces. *Habach.* 1. Leuiores pardis, velociores lupis veſpertinis. Veſpertini autem lupi magis rapaces ſunt: quia per diem latentes magis eſuriunt. Iſta eſt ergo vera exiſtentia rerum.

A fructibus eorum cognoſcetis eos.

Hic dicit ſignum, per quod cognoſcuntur: & quæritur, qui ſunt fructus? Quia ſi fructus dicantur opera, per prædicta conſtat, quòd illa ouina: & ſic per illa non poſſent cognoſci. Si autem, vt dicit *Auguſtinus*, fructus dicantur filij & proſelyti eorum, eo quòd illi permanent cum ipſis ſicut fructus cum opera tranſeant; adhuc non videtur conueniens: quia filij eorum ſunt ſicut ipſi, & ita ſunt latentes, & non cognoſcibiles. Reſponſio: Videtur mihi, quòd fructus eorum dicuntur ea, in quibus quærunt refici, ſicut in finibus ſuarum intentionum: quia ſi illos fines ſub ordine Eccleſiæ collocant, non ſunt lupi, ſed veri Prophetæ: ſi autem in mundanis collocant, hypocritæ fuiſſe cognoſcuntur: & ſi procurant ſciſſuram eorum ab ordine Eccleſiaſtico, tunc hæretici eſſe cognoſcuntur, & vſque ad illos fructus nó cognoſcuntur. Omnis enim paſſer & omnis turtur inuenit ſibi domum & nidum, vbi reponat pullos ſuos, altaria Domini virtutum, qui eſt Rex & Dominus; vnde quando nolunt ſubdi ordini Eccleſiaſtico, ſtatim dignoſcuntur: & hoc eſt, quod dicit *Auguſt.* quòd in filiis, hoc eſt, in obedientia filiorum cognoſcuntur. Et iſta etiam intenta per opera eorum, ſicut dicit alia glo. *Sap.* 4. Fructus eorum inutiles & acerbi ad manducandum, ad nihilum enim apti. Sicut enim zizania non cognoſcitur à tritico, quam diu ſimilem cum tritico habet virorem in herba; ſed ſtatim cum ſeminat (aliàs format) folliculos ad fructum, cognoſci incipit quia non ſunt ſimiles ariſtis tritici: ita eſt de hæreticis & falſis Prophetis, ſiue doctoribus, quamdiu prætendunt virorem virtutis, cognoſci non poſſunt; ſed quando folliculos faciunt ad fructificandum vel in temporalibus, vel conciliabulis in ariſtis Eccleſiæ non collocatis; tunc ſunt vitandi. *Eccl.* 11. In filiis ſuis agnoſcitur vir. *Sap.* 4. Ex iniquis omnes filij, qui naſcentur, teſtes erunt nequitiæ aduerſus parentes eorum in interrogatione ſua. Si autem quis etiam velit aduertere modum operum ſuorum in circunſtantiis

operum,

operum, vt frequenter percipitur lupinum cor eorum. *Prou.* 27. Quomodo in aqua reſplendent vultus proſpicientium: ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.

Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus?

Hic per ſimilitudines inductiuè manifeſtat propoſitum, & dicit duo. Primò enim inducit in particularibus duobus, ſecundò inducit generaliter in omnibus arboribus *Ibi* [Sic omnis arbor bona] duo autem inducit particularia malarum arborum, quæ ex peccato naſci dicuntur, primum eſt de ſpinis, ſecundum eſt de tribulis: ſimiliter inducit duplicem fructum dictis arboribus denegatum. Oportet autem ſcire, quòd magna ſpina dicitur hic ſpina, & hæc eſt, cuius ſuccus niger eſt, cortex nigra: ſpina creſcens de centro ligni, longa, nigra, & acuti anguli, fructus acris, propter quod etiam acacia propter acumen vocatur, de qua dicit *Chryſoſt.* quòd non eſt habitatio niſi ſerpentium, qui repunt iuxta terram, & ſignificat hæreticos nigros ſqualore, & præcipuè in cortice coram hominibus, quorum ſpina ex intimo procedit corde, fortis & longa, quæ eſt punctura obſtinatis, & acutæ defenſionis ſuorum dogmatum: ſuccus doctrinæ amarus, fructus acerbus, dentes Eccleſiæ obſtupeſcens. 2. *Reg.* 23. Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi, quæ non tolluntur manibus: & ſi quis tangere eas voluerit, armabitur ferro & ligno lanceato. Quia hæ etiā manu molli Eccleſiæ tangi non poſſunt; ſed ferro dominantur acutæ argumentationis & ſeueræ coërtionis. *Prouer.* 24. Per agrum pigri hominis tranſiui, & per vineam viri ſtulti: & ecce totum repleuerant vrticæ & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ. *Cant.* 2. Sicut lilium inter ſpinas: ſic amica mea inter filias.

De tribulis] Tribuli ſunt illa, quæ vocamus ſpinam albam: & hæc eſt extrinſecùs in ſuperficie corticis; ſpinam habent albam, triangulam, breuem, valde acutam, aduncam verſus terram, & fructus eius extrà rubeus, & intùs lapidoſus: & ſignificat credentes & adhærentes hæreticis, qui extrà in temporali poteſtatē habent ſpinam breuem, quia non niſi in falſa opinione fundatam, & non in cor profundatam, nec extra ad multos conuerſos prolongatam, albam, quia Chriſtianis ſunt ſimiles, triangulam, quia in abuſu ſecularis poteſtatis, qua pungunt, abutuntur potentia, diuitiis, & amicis. Fructus rubeus in ſanguine, & lapidoſus in obſtinatione. *Gen.* 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. *Hebr.* 6. Terra proferens ſpinas & tribulos reproba eſt, maledicto proxima.

Vua autem eſt ſuccus generatiua vitis bonæ ſpei, vt dicit *Ariſtot.* & gaudij. *Pſal.* 103. Vinum lætificat cor hominis, ſocietate coniuncta racemo, qui palmiti adhæret, & hæc adhæret veræ viti, vncis repens ſēper ſuper ligna aliena, vt ſuſtentetur; & in his proprietatibus ſignificat verorum Prophetarum doctrinam, ſpem æternorum, & gaudium ſpirituale generantem, primatum non deſiderantem, ſed in congregatione Sanctorum palmiti eccleſiaſtici ordinis adhærentem, & per hunc viti Chriſto contiguam, non nouella & ſingularia ferens, ſed poteſtatis rationum ſuarum & perſuaſionum repens ſuper ligna in paradiſo Dei ſtantia, hoc eſt, ſuper auctoritatem Patrum. *Iudicum* 9. Dixerunt ligna ad vitem: veni, impera nobis. Quæ reſpondit: numquid poſſum deſerere vinum meum, quòd lætificat Deum & homines: & inter ligna promoueri? Q. d. Non. Non enim deſiderat primatum verus Doctor, ſed rhamnus, ſiue ſpina lignis quæſiuit imperare, & combuſſit omnia. Talis ergo vua de ſpinis non colligitur. Hæc vua creſcit in vite, de qua dicitur *Ioa.* 15. Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt. Et *ib. item.* Sicut palmes non poteſt facere fructum, niſi manſerit in vite: ita nec vos, niſi in me manſeritis. *Gen.* 49. Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum. *Ierem.* 2. Ego plantaui te vineam electam, omne ſemen verum. Hæc vua, & hoc vinum non creſcit, niſi in vinea Domini ſabaoth, quæ domus Iſraël eſt. *Iſa.* 5. hoc eſt, Eccleſia. De ſpinis autem hæreticorum non colligitur. *Iſa.* 16. In vineis non exultabit, neque iubilabit: vinum in torculari non calcabit qui calcare conſueuerat: vocem calcantium abſtuli. Vinum enim ſpiritum dirigit ſurſum, lætificat mentem, bonam ſpem ingerit, calorem accendit, & ſpiritus facit feruorem: & hoc facit doctrina, quæ eſt ſuccus de vite Chriſto in vinea Eccleſiæ: & ideò ſpiritum ſurſum bulliens Eccleſia læta mente celeuma iubilat, & calore charitatis accenſa firmam ſpem concipiens æternorum, bibit, & inebriatur, oblita poſteriorum, & ad anteriora ſe extendit. Sed licet hæreſis vinum habere videatur: in colore quidem ſimilitudo vini eſt; re autem vera eſt quod dicitur *Deutero.* 32. Vua eorum vua fellis, & botrus amariſſimus: fel draconum vinum eorum & venenum aſpidum inſanabile.

Aut de tribulis ficus] Ficus quatuor habet, quando bona eſt; multitudinem granorum in vnum collectorum, dulcedinem humoris, quæ granis infunditur, mollitiem pellis, & quod non floret inter arbores. Et granorum quidem collectio Sanctorum in Eccleſia ſignificat communionem, dulcedo humoris dulcedinem ſignificat charitatis in conſolatione ſpiritus omnia grana infundentis, mollities autem pellis mititatem ſignificat conuictus & ſocietatis, carentia autem floris inter ligna ſignificat non florere in mundanis. De quibus dicitur *Iſa.* 18. Ante meſſem totus effloruit, & immatura perfectio germinauit. De primo dicitur in *Pſal.* 110. In conſilio iuſtorum & congregatione. *Pſalm.* 132. Ecce quàm bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum. *Pſalm.* 54. Vnanimes habitare in domo. De ſecundo *Eccl.* 24 Spiritus meus ſuper mel dulcis: & hæreditas mea ſuper mel & fauum. De tertio *Matt.* 5. Beati mites &c. *Num.* 12. Erat Moyſes manſuetiſſimus omnium virorum, qui erant ſuper terram. *Matt.* 11. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. De quarto *Iſa.* 28. Væ coronæ ſuperbiæ ebriis Ephraim & flori decidenti gloriæ exultationis eorum. *Ierem.* 24. Ficus: ficus bonas, bonas valde. Quatuor dicit propter quatuor inducta. Ficulnea autem Chriſtus eſt, & hortus Eccleſia: & ſufficit talibus dulcedo Spiritus ſancti non quærens promoueri ſicut hypocrita, nec quærens ſyluam hominum ſibi ſubdere, ſicut hæretici ſibi conciliabula facientes. *Iud.* 9. dixit ficus: Nunquid poſſum deſerere dulcedinem meam fructúſque ſuauiſſimos, & ire, vt inter cætera ligna

promoueat?

promoueat ? De huiuſmodi vite, & huiuſmodi ficu dicitur. 3. *Reg.* 4. Habitabat Iuda, & Iſraël abſque timore; vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua. Huiuſmodi enim ficus non colligitur de tribulis ſuprà inductis; ſed potiùs ea, quæ ſuprà dicta ſunt: Et ſi ſimilitudinem aliquando vſurpent ficuum, ſunt idola ficus. Reuera autem ſunt peſtiferi & lapidoſi, & acres fructus. De quibus dicitur *Iere.* 24. Ficus, ficus malas, malas valdè, quæ comedi non poſſunt: eo quòd malæ ſunt.

Sic omnis arbor bona fructus bonos facit.

Hic transfert ſimilitudinem in particulari ſumptam: ad genus omnium arborum: & dicit tria, proprietatem arboris in fructu ſecundum actum: & proprietatem arboris in fructificando ſecundum poteſtatem, & conſumptionem arboris nociuæ. Et hæc patent per ordinem in litera. In primo iſtorum duo continentur variata ſecundum proprietatem arboris bonæ & malæ. Et de bona quidem dicit [Sic omnis arbor bona] Et cum dicit [Sic] notat illationem ex prædictis. Ex quo enim vna ratio eſt de omnibus, quæ eſt de duabus inductis, vniuerſaliter infertur de omnibus. Dicitur autem [arbor bona] Delectabilis, & ſalutaris, & vtilis in fructu. De vtilitate *Ezech.* 47. Erit fructus eius in cibum, & folia eius in medicinam. *Iſa* 37. Hoc anno pomis veſcere. *Gen.* 2. Ex omni ligno paradiſi comede. De delectabilitate *Cant.* 2. Sub vmbra illius, quem deſideraueram, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. De ſalubritate *Apoc.* 22. Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, de quibus dicitur *Gal.* 5. Fructus autem ſpiritus, charitas, gaudium, pax, patientia, & benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas: ex his enim arbor dicitur bona. Melior autem eſt ex plantatione ſuper aquas, ex quibus non exſiccatur. *Pſalm.* 1. Erit ſicut lignum, quod plantatum eſt ſecus aquarum decurſus, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. *Iere.* 17. Erit quaſi lignum viride, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum. Optima autem, ſi multoties fert fructum. *Ezech.* 47. Per ſingulos menſes affert primitiua. *Apoca.* 22. per ſingulos menſes reddens fructum ſuum. *Iere.* 17. In tempore ſiccitatis non erit ſolicitum, nec aliquando deſinet facere fructum. Hæc eſt igitur arbor bona, quæ facit bonum fructum [Fructus] autem eius ſunt dulcedines ſanctorum donorum & operum, & menſes ſunt illuminationes cæleſtes, quibus ſibi rediuiui fructus lumen continuè miniſtratur.

Mala autem arbor fructus malos facit. Non poteſt arbor bona fructus malos facere.

Hic per oppoſitum agit de mala arbore, quæ fructus malos facit: & eſt arbor mala, & arbor inutilis. Arbor mala eſt, quæ malos facit fructus; arbor autem inutilis, quæ nullos facit fructus. Fructus autem mali ſunt indelectabiles, peſtiferi, & inutiles. De primis dicitur *Ezech.* 18. Patres noſtri comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt. De ſecundis *Dan.* 4. Excutite fructus eius. Hoc autem dixit, quia non eſt ſalubris. De inutilitate dicitur *Iob.* 9. Tranſierunt ſicut naues poma portantes Q. d. Inutiliter, nihil relinquentia niſi vanum odorem. Inutiles autem arbores ſunt ſteriles. *Habac.* 3. Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum. Inde arbores autumnales infructuoſæ, bis mortuæ, eradicatæ. Hæc omnia de facili aptantur viris bonis, quorum vita arbor eſt, bonitas arboris bonitas gratiæ, & bonitas fructus bonitas operum, & refectio bonitatis Spiritus ſancti informantis opera. Mala autem arbor mala vita, Malorum fructus mala opera, & refectio concupiſcentiæ, quæ eſt in eis.

Neque arbor bona malos fructus facere.

Hic loquitur de fructu bonarum arborum ſecundum poteſtatem, & conuertit ſermonem, comparans fructus bonos ad arborem malam, & è conuerſo fructus malos ad arborem bonam. Videtur autem, quòd contrarium eius, quod dicit eueniat: quia ſæpe videmus, quòd arbor mala fit bona per inciſionem & cultum, & homo bonus malus fit, & è conuerſo malus fit bonus. Ad hoc autem dicendum, quòd arbor bona vocatur hic liberum arbitrium ſub forma bonitatis gratiæ gratum facientis. Et hoc modo ſecundum poteſtatem formæ efficientis non poteſt arbor bona fructum malum facere: ſimiliter arbor mala dicitur, ſecundum quòd eſt informata vitiis. Et hoc modo ex forma non habet poteſtantem fructus faciendi bonos: ſimiliter in phyſicis. Quando per inciſionem, vel inſitionem arbor emendatur, tunc forma efficitur alia: quia in loco inſitionis, vel inciſionis efficitur nodus & tortuoſitas viarum, ſiue pororum inflexio. Et ideò diutiùs ſtat ibi ſuccus, propter quod calore arboris & ſolis meliùs digeritur: in ſtrictis etiam & multis poris ſubtiliùs diuiditur, & meliùs obedit digeſtioni: & aliter quod hîc dicitur, fieri non poteſt. De bona dicitur *Ezech.* In terra bona ſuper aquas multas plantata eſt, vbi faciet fructum. De mala *Dan.* 4. Succidite arborem, & præcidite ramunculos eius, & excutite folia, & diſpergite fructus. Sunt autem iſti ramunculi mali fructus. *Rom.* 7. Paſſiones corporis, quæ per legem erant, operantur in membris meis, vt fructificarent morti.

Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.

Ecce conſumptio malæ arboris: & de hoc ſuprà. Tertiò multa ſunt dicta. Exciſio autem arboris eſt præciſio ab Eccleſia, vel vita, per ſententiam, vel mortem. Miſſio autem in ignem eſt, quando aduerſarius veritatis hic flammis exuritur: vel in inferno æternis incendiis mancipatur 2. *Reg.* 23. Spinæ igni ſuccenſæ, quia comburentur vſque ad nihilum. *Hebr.* 6. Cuius conſummatio erit in combuſtionem. *Iſa.* 9 Erit in combuſtionem & cibum ignis. *Ezech.* 15. Ecce igni datum eſt in eſcam: vtramque partem eius conſumpſit ignis, & medietas eius redacta eſt in fauillam.

Igitur ex fructibus eorũ cognocetis eos.

Concluſio

Concluſio eſt intenta ex omnibus præinductis. Q.d. Ex quo ſic eſt in omnibus naturalibus, quæ ſunt exempla diuinæ & immobilis ordinationis, tunc ſimiliter erit etiam in his, quæ ordinem hunc effugere non poſſunt. Ratio autem redditur *Luc.* 6. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum, & malus homo de malo theſauro cordis ſui profert malum. *Rom.*6. Quem fructum habuiſtis tunc, in quibus nunc erubeſcitis: nam finis illorum mors eſt. Qualiter autem, & per quem fructum cognoſcuntur, in præcedentibus expeditum eſt.

Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.

De Prophetis, in quibus eſt ſpecies pietatis: habitum eſt iam in præmiſſis. Agit autem hic conſequenter de falſis Prophetis, qui veri ſunt in doctrina, & apertè falſi in vita, ſicut ſunt præcipuè modo in Eccleſia, de quibus dicit *Matt.* 23. Quæ dicunt, facite: ſecundum opera autem eorum nolite facere. Dicit autem circa hæc duo, in quorum primo oſtendit, quod confeſſio fidei informis, & confeſſio prædicatæ veritatis non ſunt efficaces ad ſalutem. In ſecundo autem dicit, quòd confeſſio perfectæ voluntatis & obedientiæ efficax eſt ad ſalutem. *Ibi.* [Sed qui facit voluntatem &c.]

De primo igitur dicit [Non omnis, qui dicit mihi] In quo quatuor notantur, ſcilicet, vniuerſalis inſtantia, cum dicit [Non omnis] Duplex fidei & prædicatæ veritatis confeſſio, cùm dicit [qui dicit mihi: Domine, Domine] Finis & bonæ intentionis appoſitio, cùm dicit [mihi] Regni Dei non conſecutio, cùm dicit [intrabit] De primo nota, quòd aliqui confeſſione fidei & veritatis prædicatæ intrant in regnum: quia fidem moribus probant, & faciunt quod prædicant. Nam aliter 1. *Cor.* 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum; charitatem autem non habeam: factus ſum ſicut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.

Sed contra *Rom.* 10. Corde creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit in ſalutem: ergo videtur, quòd plura non exiguntur ad introitum regni cælorum. Item *Ioel.* 2. Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.

Reſponſio. Sicut dicit *glo.* Perfecta inuocatio conficitur ex tribus, ex deuotione & fide cordis, & confeſſione oris, & operis atteſtatione: & tunc perfecta eſt inuocatio. Aliter eſt mendax. *Pſalm.* 77. Dilexerunt eum in ore ſuo & in lingua ſua mentiti ſunt ei: cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti ſunt in teſtamento eius. *Iſa.* 29. Populus hic me labiis honorat; cor autem eorum longè eſt à me. *Ierc.* 12. Prope es tu ori eorum: & longè à renibus eorum. Et hoc eſt, quod dicit [Non omnis, qui dicit mihi Domine, intrabit in regnum cælorum] Regnum cælorum, accipitur ſicut ſuprà: & in illud non intratur niſi per obſeruationem iuſtitiæ & legum ad ipſum regnum pertinentium: Vſurpatio autem doctrinæ ſine iuſtitia non eſt veritas regni, ſed vanitas nudi ſermonis. De quibus dicit Philoſophus. Sunt qui opera non faciunt: ad rationem autem confugientes quærunt philoſophari, & eſſe boni: aliquid ſimile facientes ægris, qui medicos quidem audiunt ſtudioſè: faciunt autem operandorum nihil: & quemadmodum iſti nunquam bene habebunt corpus ſic curati; ſic nec iſti mentem ſic philoſophantes.

Sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum.

Iſtud eſt ſecundum, vbi adiungit atteſtationem operis, cum confeſſione fidei & oris. Tangit autem tria ſimul, operis videlicet perfectionem, voluntatis Patris acceptationem, & regni cæleſtis conſecutionem. Primum exigitur ex parte merentis, ſecundum ex parte præmiantis, & tertium ex parte mercedis.

Dicit igitur [Sed qui fecerit] quaſi aduerſando inſufficienti confeſſioni. *Rom.* 2. Non enim legis auditores iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. 2. *Cor.* 8. Facto perficite, vt quemadmodum promptus eſt animus voluntatis; ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis [voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt] Tria tangit, voluntatem, quæ eſt menſura & norma omnis rectitudinis, quia iniuſta eſſe non poteſt. *Abac.* 1. Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris. Secundò notat affectum acceptantis, cum dicit [Patris mei] Et attende, quòd paulatim per hoc erigit ad notitiam ſuæ deitatis, vt credatur, quòd iuſtitia ab eo prædicata accepta ſit ei, qui Pater ſuus eſt. *Ioan.* 3. Pater amat filium, & omnia dedit ei in manus. Voluntas enim Patris eſt id, quod docet filius. *Ioh.* 6. Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Reſpondit Iesvs. Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum, quem ille miſit. Sic enim fit voluntas Dei ſicut in cœlo, & in terra. Per hoc autem, quod dicit [qui eſt in cœlis] tangit altam iuſtitiam, non pollutam terrenis; ſed eam, quæ fulget in cœlis, de qua dicit *Pſalm.* 88. In iuſtitia tua exaltabuntur. *Phil.* 3. Noſtra conuerſatio in cœlis eſt. *Ioan.* 6. Deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam; ſed voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt.

Ipſe in trabit] Tangit præmium, & dicit: intrabit: quia continuus ſemper eſt introitus in regnum, ſecundum quòd continuus eſt profectus. *Matt.*25. Intra in gaudium Domini tui. *Gen.*24. Ingredere, benedicte Domini: cur foris ſtas? Sic igitur de falſis Prophetis, hoc eſt, Doctoribus quoad falſi nominis ſcientiam ſit determinatum.

Multi dicent mihi in die illa, Domine, Domine.

Hic tangit falſos Prophetas; officium prophetale, & actum, quibuſdam diuinæ poteſtatis mirabilibus (aliàs miraculis) confirmantes: & diuiditur in duo, in quorum primo Pſeudoprophetarum continetur inuocatio: in ſecundo Dei inuocati reſponſio. In primo horum tria continentur, quorum primum eſt inuocantium quædam per numerum & tempus deſcriptio: ſecundum eſt ipſa inuocatio, & tertium inuocantium allegatio: & hæc patent in litera.

Primum tangit, cùm dicit [Multi dicent mihi]

Et

Et tangit tria. Multitudinem confuſam & inordinatam, cum dicit [multi] qui non conueniunt niſi in collectione; ſed non vnit eos charitas. *Eccleſ.* 1. Stultorum infinitus eſt numerus. Non enim eſt eis cor vnum & anima vna, ſicut multitudini credentium *Act.* 4. Sed tantùm multi ſunt, confuſam habentes multitudinem. *Iudic.* 7. Multus tecum eſt populus: nec tradetur in manus eius Madian, ne glorietur contra me. Secundum eſt, quòd non ſunt niſi in verbis, & non in virtute Spiritus: & hoc tangit dicens [dicent] *Matt.* 23. Dicunt enim, & non faciunt. 1. *Cor.* 14. Eritis in aëra loquentes verba, vt puta genera linguarum ſunt in hoc mundo. Tertium eſt, quod tangit, tempus, quando conſcientia teſtis, & opera requirentur, cùm dicit [in illa die] *Rom.* 2. In die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. Nec vocat diem pro qualitate temporis, vel aëris tunc illuminata; ſed pro qualitate luminis, quod tunc conſcientias ſingulorum perluſtrabit. 1. *Cor.* 4. Veniet Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo.

Domine, Domine] Ecce inuocatio: & ſcitur expoſitio eius per præcedentia. *Iſa.* 1. Cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. *Lu* 6. Quid autem dicitis mihi, Domine, Domine: & non facitis, quæ dico?

Nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?

Hic ponitur allegatio. Fiunt enim iſti de illis, qui in multiloquio putabant audiri, & per allegationes Deo volebant perſuadere. Dicunt autem duo: allegant formam operis, & opus bonum. Formam tangunt, quando dicunt [Nonne in nomine tuo] Q. d. Te volumus habere teſtem, quòd non in nomine noſtro, ſed [in nomine] hoc eſt virtute tui nominis fecimus. Et iſti ignorant, quòd ad hoc, quòd aliquid perfectè fiat in nomine Dei, quatuor exiguntur: quòd videlicet faciens ſit in nomine, notam ſibi ſanctificati nominis habens impreſſam: & quòd virtus, qua operatur, ſit nominis inuocatio: & quòd opus, quod facit, nota nominis informetur: & quòd non fiat niſi ad gloriam nominis. Sic dicitur *Ioan.* 16. Quidquid petieritis in nomine meo, fiet vobis. *Pſal.* 113. Non nobis, Domine, non nobis; ſed nomini tuo da gloriam *Mar.* 16. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Specialiter autem de primo dicitur *Iſa.* 26. Tantùm in te recordemur nominis tui. Primò enim ponit ſe in Deo: & tunc recordatur nominis iam in ſe transfuſi. Hi autem fuerunt quidam exorciſtæ virtute nominis diuini quædam mira facientes, quæ Deus propter gloriam nominis ſui demonſtrandam fecit, quamuis illi hoc non meruerunt. *Ezech* 36 Non propter vos ego facio, domus Iſraël, notum ſit vobis; ſed propter nomen meum ſanctum. Et *Ibid. in infra.* Non propter vos ego faciam, ait Dominus, notum ſit vobis: confundimini, & erubeſcite ſuper viis veſtris.

Prophetauimus &c.] Tria tangit, quæ fecerunt magna opera in genere. Opus enim altum: aut eſt in ſpiritu factum, aut in corpore: ſi in ſpiritu, aut eſt ſecundum inſpirationem ſpiritus ſpirantis ad bonum; aut ſecundum repulſionem ſpiritus, qui bono contrariatur: & ſecundum hoc tangunt iſti tria genera operum Primum eſt ſecundum inſpirationem ſpiritus ſpirantis ad bonum, & hoc eſt, quòd dicunt [prophetauimus] Quæ tamen prophetia ſine charitate, vt dicitur 1. *Cor.* 13. nihil prodeſt. Exemplum autem eſt de Balaam *Num.* 21. Et Caipha *Ioan.* 11. Et de Saul, de quo exiuit prouerbium: Num & Saul inter Prophetas? 1. *Reg.* 10. [& in nomine tuo dæmonia eiecimus] Vel inuocatione ſolius nominis, vel virtutis exorciſmorum. *Lu* 9. Vidimus in nomine tuo quemdam eiicientem dæmonia, qui non ſequitur nobiſcum. Et ideò etiam non magnum eſt iſta facere. *Lu.* 10. In hoc nolite gaudere, quia dæmonia ſubiiciuntur vobis. *Matt.* 12 Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt? Et loquitur de exorciſtis [& in nomine tuo virtutes multas fecimus] Virtus eſt vltimum potentiæ in re. Hæc eſt igitur virtus, quòd ita ſtat in ſummo, quòd ad ipſum non poteſt ratio, vel naturæ facultas. 1. *Cor.* 13 Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam; charitatem autem non habeam: nihil mihi prodeſt, *Ierr.* 23. Ecce ego ad Prophetas ſomniantes mendacium, ait Dominus, qui narrauerunt, & ſeduxerunt populum meum in mendacio ſuo, & in miraculis ſuis, cùm ego non miſiſſem eos.

Miracula autem mendacia dicuntur duobus modis; aut quia falſa ſunt & apparent tantùm ſicut mira, quæ ſunt in præſtigiis necromanticis: aut quia in ſe vera ſunt; ſed veritatem vtilitatis miraculorum non habent, vt dicit *Chryſoſt.* ſicut miracula Simonis, qui fecit latrare canes de aëre, & huiuſmodi, in quibus nulla eſt vtilitas, niſi quòd in admiratione & gloria efficitur faciens ea: & talia dicit eſſe miracula Pſeudoprophetarum *Chryſoſt.* 2 *Theſſa.* 2. Cuius aduentus eſt ſecundum operationem ſathanæ in omni virtute, & ſignis, & prodigiis mendacibus. *Matt.* 24. Surgent Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia: ita vt in errorem, ſi fieri poteſt, inducantur etiam electi. 1. *Ioan.* 2. Nunc Antichriſti multi ſunt.

Et tunc confitebor illis: quia nunquam noui vos. Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.

Hic ponitur Chriſti inuocati reſponſio: & tangit duo; confirmationem dicti, & pœnæ inflictionem. Dicti confirmatio eſt [Tunc confitebor] hoc eſt, firmiter fatebor. Vnde & græcus ſermo habet: tunc iurabo. *Pſal.* 94. Quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam [quia numquam] Ecce inflictio pœnæ: & eſt duplex. Vna & prima eſt priuatio luminis diuinæ notitiæ: & ſecunda eſt eiectio à contemplatione beatitudinis Sanctorum.

De prima dicit [quia numquam noui vos] Sed qualiter hoc eſt verum, cum omnia nouerit Deus. Præterea multi eorum aliquando fuerunt in gratia: ergo aliquando nouit eos: & ita non eſt

eſt verum, vt videtur: nunquam noui vos. Ad hoc dicendum, quòd intelligendum eſt de ootitia beneplaciti Dei prædeſtinantis: quia illa non eſt gratiæ tantùm; ſed eſt gratiæ ordinantis ad gloriam & illa nunquam oouit eos; ſed notitia ſimplicis viſionis nouit eos. *Matth.* 25. Amen dico vobis neſcio vos.

Diſcedite à me] Secunda pœna eſt, & dicit duo, pœnæ videlicet inflictionem, & cauſam. Pœnæ inflictio eſt [diſcedite à me] ſed cootra: quò ibo à ſpititu tuo, & quò à facie tua fugiam? Reſponſio. Deus vbique eſt; ſed diſceditur ab eo, quando proiicitur aliquis à viſione contemplationis eius, ſecundum quam obiicitur Sanctis in ratione ſummi boni. *Iſa.* 26. Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. *Matth.* 25. Ite maledicti in igucm æternum, qui paratus eſt diabolo &c. *Mat.* 25. Proiicite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus & ſtridor dentium.

Cauſam autem tangit, cùm ſubdit [qui operamini iniquitatem] Non dicit: qui operati eſtis, ne tollat potentiam: ſed qui operamini. Quia ſicut dicit *Dam.* Quod eſt io Angelis caſus, boc eſt in bominibus mors: & ideò ſicut Angeli remanſerunt in obſtinata voluntate eius, quod concupierunt: ita etiam homines obſtinati efficiuntur in voluntate peccati, in qua moriuntur. *Ezech.* 32. Deſcenderunt in infernum cum armis ſuis: & poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis: & fuerunt iniquitates eorum in oſſibus eorum. Et arma eorum, cum quibus in infernum deſcenderunt, ſunt iniquæ voluntates: & gladij, quibus Deum impugnauerunt & Sanctos, ſunt conatus eorum ad malum: & iniquitates in oſſibus, ſunt notæ peccatorum in viribus animæ: & hæc eſt cauſa, quòd ignis ſemper eos incendit: quia voluntates illæ perpetuæ erunt in eis, eo quòd non ſunt ſuſceptibiles gratiæ: quia cùm ceciderunt à ſtatu merendi, impoſſibile fuit redire ad gratiam, & per conſequens neceſſe eſt remanere in pœna. Anima enim rationalis, quæ, ſicut dicit *Dionyſius*, diſcuſſam habet diſciplinam per ſigna veſtigij & imaginis acceptam, ſine ſenſu perfici non poteſt. Et caſus ab vſu ſenſuum, eſt ſibi impoſſibilitas reſurgendi. Hoc eſt igitur, quod dicit de falſis Prophetis, tripliciter deſcribens eoſdam.

Omnis ergo, qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram.

Hic incipit pars, quæ diuiſa eſt contra totum ſermonem integrum. Expletis enim omnibus, quæ ad perfectionem vitæ humanæ dicere voluit, tangit & monet obſeruandum ea, quæ dicta ſunt: & tangit duo, quorum primum eſt de laude obſeruantium, ſecundum de vituperio non obſeruantium *Ibi* [Et omnis, qui audit verba mea, & non facit ea] Adhuc prior iſtarum habet duos paragraphos, in quorum primo tangit bominem, quem aſſimilat: & in ſecundo tangit eum, cui aſſimilat *Ibi* [aſſimilabitur &c.] Eum autem, quem aſſimilat, tangit vniuerſaliter, cùm dicit [Omnis] Et per auditum diſciplinalem deſcribit eum, cum dicit [audit] Eſt autem auris non audiens idoli: & eſt auris audiens, ſed non interiùs percipiens Stolidi, qui eſt quaſi brutum: & eſt auris audiens, & diſciplinam interiùs accipiens. De prima dicitur *Pſalm.* 113. Aures habent, & non audient. Et de ſecunda in *epiſtola Iuda.* Quæcunque autem naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur. De tertia *Apoca.* 2. Qui babet aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat Eccleſia. Et ſic audiunt iſti [verba mea hæc] Signanter & diſcretiuè dicit [hæc] quia alibi optima quidem dixit, & ex quibus ipſe fuit in admiratione; hic autem ea dicit, & nuſquam alibi tantum, quantum hic, ea, quæ ſunt perfectionis hominis, tam in perfectione legis, quàm in ſimplicitate intentionis, quam etiam in remotione impedimentorum. Hæc eſt enim veritas ſanctificans totum hominem. *Ioan.* 17. Sanctifica eos in veritate: ſermo tuus veritas eſt. Et hæc ſunt, de quibus dicitur *Apoca vlt.* Hæc verba fideliſſima ſunt & vera. Et licet omnia verba Domini optima ſint; tamen iſta præ aliis omnem in ſe habent modum perfectionis [& facit ea] *Romano.* 2. Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum; ſed factores legis iuſtificabuntur. *Iacob.* 1. Eſtote factores verbi, & non auditores tantùm fallentes voimetipſos.

Aſſimilabitur] Secundum eſt: & tangit duo, aſſimilationem, & aſſimilationis rationem. Et ſi quidem ſumitur ſimilitudo à corporalibus ad ſpiritualia, leuis eſt litera: quia ita videmus ædificate omnem ſapientem in architectura. Sed hoc modo non exponunt gloſſæ tres Chryſoſtomi dicentis, quòd alium oportet eſſe eum, qui aſſimilatur, & alium, cui aſſimilatur. Qui antem aſſimilatur, eſt audiens auditu ioteriori & faciens: cui autem aſſimilatur, dicit [viro] hoc eſt, Chriſto, qui fuit vir virens, à quo omnis viror eſt: & virilis. De primo dicitur *Iere.* 17. Erit quaſi lignum viride, quod ad humorem mittit radices ſuas. De ſecundo *Iob.* 1. Erat ille vir magnus inter omnes orientales [ſapienti] æternam habens cognitionem diuinorum. *Iere.* 23. Regnabit Rex, & ſapiens erit. *Eccleſiaſtes* 2. Sapientia perſeuerauit mecum ſuper omnes, qui erant in Ieruſalem. *Eccleſiaſtes* 9. Inuentus eſt in ciuitate vir pauper & ſapiens, qui liberauit ciuitatem ſapientia ſua.

Et tangit, in quo aſſimilatur iſti viro: dicens qui ædificauit] ædificatione virtutis. *Ephes.* 2. Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Chriſto IESV, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificabimini in habitaculum Dei in Spiritu ſancto. 1. *Corinth.* 3. Dei ædificatio eſtis, Dei agricultura eſtis [domum ſuam] Eccleſiam *Geneſ.* 28. Non eſt bic aliud niſi domus Dei & porta cæli. *Iſa.* 2. Erit mons domus Domini in vertice montium &c. [ſupra petram] hoc eſt, veritatis diuinæ ſoliditatem, quæ verbis exprimitur, fide in fundamento locatur, & per formam charitatis, per quam operatur, in ſummo confirmatur; ſpe autem erigitur, & virtutibus compaginatur, & meritis operum fulcitur. *Exo.* 1 Ædificauit illis domos. 1. *Cor.* 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus IESVS, boc eſt, fides IESV CHRISTI,

Pſalm. 8 . Fundamenta eius in montibus ſanctis, hoc eſt, in ſummis altitudinibus articulorum fidei. *Mat.* 16. Super hanc petram, hoc eſt, ſolidum, confeſſionis fidei, ædificabo Eccleſiam meam. Hæc enim fuit confeſſio æternæ fidei, qua dixit Petrus. Tu es Chriſtus filius Dei viui. *Eccleſiaſtici* 26. Fundamenta æterna ſuprà petram ſtabilem.

Et deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti.

Ecce ratio, ſecundum quam ſit aſſimilatio: & tangit tria facientia ad ruinam, quorum vnum eſt emolliens & reſoluens: & alterum impellens & remolliens; tertium autem violenter (alias vehementer) impellens, & ſubtiliter penetrans: & iſta ſunt hoſtis tentamenta. Emolliens & reſoluens eſt pluuia deſcendens, quæ ſicut dicit *Gloſſa*. ſunt aëreæ poteſtatis impugnatio: & addendum eſt quòd cum impugnatione eſt emolliens libido, per quam impugnat. *Iob*. 20. Immittet in eum iram furoris ſui, & pluet ſuper eum bellum. Hæc libido litigioſa mulier vocatur in *Prouer*. 19. Tecta iugiter perſtillantia litigioſa mulier &c.

Venerunt flumina] Ecce impellens & emolliens ſimul, quæ ſunt, vt dicit *glo*. Potentum perſecutio, non tantùm tyrannorum, qui perſecuti ſunt Martyres; ſed etiam eorum, quæ potentiſſima ſunt in mundo: & hæc ſunt diuitiæ, delitiæ & honores. *Sap*. 5. flumina concurrent duriter. *Pſalm*. 68. Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. *Pſalm*. 92. Eleuauerunt flumina vocem ſuam. *Iſai*. 8. Adducet ſuper eos Dominus aquas fluminis fortes & multas, Regem Aſſyriorum, & omnem gloriam eius: & aſcendet ſuper omnes riuos eius, & ſuper ripas eius, & ibit per Iudam inundans, & tranſiens vſque ad collum veniens. Syria enim interpretatur ſublimis, & ſignificat ſublimia mundi tria, quæ dicta ſunt.

Et flauerunt venti] Tertium eſt, quod eſt impetu violenter irruens, ſubtiliter penetrans: & ſignificat ſuggeſtiones & ſpiramina malorum, quæ fiunt modò blanditiis ſubtiliter penetrantibus, modò minis impetu irruentibus: aliquando ab aliis, aliquando ab homine ipſo contra bonum propoſitum, quod concepit. *Iob* 1. Ventus vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus *Sapientiæ*. 5. Stabit contra eos ſpiritus tempeſtatis. *Ezech*. 1. Ventus turbinis veniebat ab aquilone: & nubes magna.

Et irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat ſupra petram.

Tangit impetum omnium horum ſimul dicens [Irruerunt in illam domum] *Pſal*. 26. Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum [& non cecidit] 2. *Timoth*. 2. Firmum fundamentum Domini ſtat, babens ſignaculum hoc. *Pſal*. 124. Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion non commo. in æter. Et ſubiungit tantæ firmitatis rationem di. [Fundata enim erat ſupra petram]. *Iſa*. 54. Fundabo te in ſaphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua. Saphiri coloris cæli, articuli ſunt fidei; Iaſpis autem vitor fidei.

Et omnis, qui audit verba mea hæc, & non facit ea: ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam: & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam: & cecidit, fuitque ruina eius magna.

Hic per contrarium comparat non obſeruantem viro ſtulto: & dicit duo. Deſcribit eum, quem comparat, & poſtea facit comparationem: & in ſecundo facit comparationem, & oſtendit in quo comparatus, tangit comparationis rationem, ſicut fecit in præhabitis. Dicit ergo [Omnis, qui audit verba mea hæc, & non facit] Ille non audit niſi more beſtiali extrinſecùs *Iſa*. 6. Aure audietis, & non audietis. Et ſequitur: exæca cor populi huius. *Iac*. 1. Comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. Conſiderauit ſe & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. *Hebr*. 4. Non profuit illis ſermo auditus, non admixtus fidei ex his, quæ audierunt.

Aſſimilabitur viro ſtulto] hoc eſt, diabolo: quia Stultus dicitur ſtans in alto: quia altiùs ſtat, quam ſit facultas eius. Hic eſt ſenex fatuus *Eccl*. 25. [qui ædificauit domum ſuam] corda malorum, in quibus habitat. *Iob* 8. Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſubſiſtet. Non enim verè domus eſt diaboli habitatio: ſed potiùs parietina ſunt quædam ruinoſa, & ſimilitudinem quandam domus babentia. *Iob* 18. Habitent in tabernaculo eius ſocij eius, qui non eſt [ſuper arenam] Arena vocatur congeries peccantium, & Synagoga multitudine infinita & tumultuoſa, nullo glutino charitatis vnita; nulla fertilitate fæcunda, pondere terreni affectus grauiſſima. De primo dicitur *Eccleſ*. 1. Stultorum infinitus eſt numerus. *Iſa*. 3. Tumultuabitur puer contra ſenem, & ignobilis contra nobilem. De ſecundo dicitur *Ezech*. 13. Liniunt parietem abſque temperamento: dic eis, quòd caſurus ſit. *Eccleſiaſtici*. 1. Arenam maris quis dimenſus eſt? Quaſi diceret. Nullus: quia non eſt continua in ſpiritu & glutino charitatis, ſicut ſancti. De tertio *Iob* 28. Terra, de qua oriebatur panis in loco ſuo, igni ſubuerſa eſt: ex terra autem incenſa, & in minima redacta naſcitur arena. De quarto dicitur *Prouerb*. 27. Graue eſt ſaxum, grauior eſt arena, & ita ſtulti vtroque grauior. Propter hoc dicitur *Apocal*. 12. Quòd draco ſtetit ſuper arenam.

Et deſcendit pluuia] Hoc exponendum eſt ſicut ſupra. Curanda non eſt hic expoſitio *Chryſoſtomi*, quia non multum valet. Et ſi quæratur, qualiter tentamenta diaboli irruant in domum diaboli. Dicendum, quòd diabolus non habet domum, ſed potiùs ruinoſa naturæ & boni naturalis dicuntur domus eius: & hanc ipſam plus & plus continuè nititur ſubuertere ſemper & præcipitans de peccato in peccatum. *Ier* 2. Filij quos Mempheos & Taphnes conſtuprauerunt te vſque ad verticem *Pſal*. 536.

Qui

Qui dixerunt: exinanite, exinanite vſque ad fundamentum in ea. Et ideò pluuia mollientis concupiſcentiæ deſcendit in illam domum, & ſuffodit eam molliendo paulatim: & flumina tentantium à ſecularibus deſideratis irruunt, & ſuffodiunt à fundamentis: & tunc ventus ſuggeſtionis tremendo premit in deſperationis ruinam. *Iob.* 22. Sublati ſunt ante tempus ſuum: & fluuius ſubuertit fundamentum eorum.

Et irruerunt in domum illam, & cecidit] *Apoca.* 18 Cecidit, cecidit Babylon illa magna, & facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus inmundi. Cecidit enim per ſtillicidium concupiſcentiæ: & cecidit per tentamina ſecularis pompæ, & per flatum dæmonum facta eſt habitatio dæmonum.

Et facta eſt ruina eius magna] Et hoc eſt ideò quia à fundamento concutitur: & tunc oportet, quòd ſimul totum ruat; ſed quando à fundamento fidei non cadit, non fit magna ruina: quia forte per mortale peccatum aliquis decidit, & ædificatur per pœnitentiam. Sed quando fundamentum ſubuertitur, fides non remanet: & ideò tunc de pœnitentia non cogitatur, neque de reædificatione. *Apoca.* 16 Fracta eſt ciuitas magna in tres partes: & ciuitates gentium ceciderunt. In tres enim partes frangi, eſt in perfidiam contra fidem, per ſuffoſſionem fluuiorum: & in deſperationem contra ſpem, ex emollitione pluuiarum: & in deiectionem tecti contra charitatem, per odium & malam voluntatem ædificium diaboli. Magna autem eſt ruina: quia non poſſibilis reædificari, quia in toto cadit, & quia in internum corpore & anima cadit, & quia profunde de vitio in vitium cadit: & ſic omnia patent ruinæ. *Apoc.* 12. Non valuerunt, neque locus eorum amplius inuentus eſt in cælo. Sic ergo conſummatus eſt totus ſermo Domini in monte.

Et factum eſt, cùm conſummaſſet IESVS verba hæc, admirabantur turbæ ſuper doctrina eius.

Hæc pars diuiſa eſt contra totum ſermonem præcedentem: quia hic ponitur ſermonis effectus in audientibus: & tangit tria; ſermonis perfectionem: & eiuſdem in audientibus effectionē, & effectionis illius cauſam. Perfectionē ſermonis tangit per hoc quòd dicit [Et factum eſt] Sermo enim Dei non eſt dictus tantùm, vt ſermo hominis; ſed etiam factus: quia facit ſe inuiſibiliter in cordibus audientium. *Ioan* 10 Illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt. cùm conſummaſſet IESVS verba hæc] hoc eſt, ad ſummam perfectionem deduxiſſet, & in illa concluſiſſet tam in perfectione legis, quam in modo ſimplicis intentionis, quam etiam in remotione omnium impedimentorum. *Deuter.* 32. Date magnificentiam Deo noſtro: Dei perfecta ſunt opera. *Eccleſiaſtici* 43. Conſummatio ſermonum ipſe eſt.

Admirabantur turbæ] Ecce effectus. Eſt autem admiratio ſuſpenſio & agonia cordis in magno aliquo apparente, quod cor nec concipere plene, neque tamen negare poteſt. Vnde Damaſcenus dicit, quòd admiratio eſt ſtupor in magna phantaſia. Et eſt hæc admiratio nondum credentis, ſed tentantis venire ad fidem, & quærentis qualiter ſit, quod apparet. *Ioan.* 6. Admirabantur dicentes: quia Propheta magnus ſurrexit in nobis. *Luc.* 7. Et quia viſitauit plebem ſuam. *Luc.* 2. Admirabantur ſuper doctrina & reſponſis eius.

Eſt autem obiectio de hoc, quòd dicit turbas admiratas fuiſſe: quia ſermo iſte, ſicut apparet in principio ſui, non eſt habitus ad turbas, ſed ad diſcipulos. Sed ad hoc dicendum ſicut ſupra, quòd quædam ſermonis huius, primò in ſupercilio montis habita ſunt ad diſcipulos: & poſtea in campeſtri (quod erat in deuexo eiuſdem montis) ad turbas eadem per modum epilogi cum aliis additis ſunt perfecta.

Turbæ autem iſtæ admirabantur [ſuper doctrina eius] Doctrina propriè dicitur diſciplina quæ à docente per rationes tales proponitur, quæ generales ſunt audientibus, qualis eſt iſte totus ſermo. Ea enim quæ omiſerat lex, & in imperfectione remanſerant: propter carnales remanſerant imperfecta; ratio tamen naturalis probabat illa fore addenda: & ideò rationes iſtas audientes & in corde rationabili recipientes admirabantur ſuſpenſi ad doctrinam: omnis enim veritatis inquiſitio incipit ab admiratione, ſicut ſuperiùs diximus. *Cant.* 4. Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Vitta enim dicuntur labia ligantia corda audientium ad dictorum fidem, vel admirationem: Coccinea autem ſunt conuertentia ad amorem. Et dulce eloquium, quando eſt de ſuauitate gratiæ & morum honeſtate. *Pſalm.* 44. Diffuſa eſt gratia in labiis tuis. *Cant.* 4 Mel & lac ſub lingua tua. *Ioan.* 7 Nunquam ſic locutus eſt homo. Huiuſmodi autem admirationis ſubiungit cauſam dicens.

Erat enim docens eos, ſicut poteſtatem habens, & non ſicut Scribæ & Phariſæi.

Eſt autem alia poteſtas docentis, & alia poteſtas docentis motes, ſiue perſuadentis: & tertia eſt poteſtas docentis perſuadentis Prophetæ: quarta autem eſt poteſtas docentis & perſuadentis Prophetæ & legiſlatoris. De poteſtate enim docentis dicit *Ariſt. in* 1. *Metaph.* Signum autem omnino ſcientis eſt poſſe docere. Quando enim rationabiliter probantur dicta & incontradicibiliter, hoc eſt ſignum poteſtatis docentis: & quando balbutiendo, & ratione quaſi tremente dicuntur, ſignum eſt quòd qui dicit ea, non intelligit. Sed cum ignorans ſit in veritate, ſicut ſimia figuram docentis aſſumit: & illi ſunt magiſtri erroris. *Matth.* 22. Erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei. Poteſtas autem perſuadentis in moribus eſt in exemplo vitæ: quia talis doctrina, ſicut dicit *Ariſt. in* 1. *Eth.* non eſt contemplandi gratia; ſed vt boni fiamus: Et de hac dicitur *Act.* 1. Cœpit IESVS facere & docere. *Rom.* 15. Non audeo loqui aliquid eorum, quæ per me non efficit Chriſtus. Poteſtas autem docentis, perſuadentis, Prophetæ, eſt in probatione per miracula: quia Propheta ſupernaturalia docet, quæ ratione probari non poſſunt, nec exemplo communium operum perſuaderi; ſed oportet, quòd

actibus ſupernaturalibus euincantur eſſe vera. *Lu.* 24. de IESV, qui fuit vir Propheta potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo. *Deuter.* 18. Prophetam ſuſcitabit vobis Deús de fratribus veſtris: tanquam me audietis eum. His autem poteſtatibus Legiſlator, Doctor, perſuaſor & Propheta addit poteſtatem ſtatuendi, ſtatuta interpretandi, & eiſdem addendi & minuendi prout ſtatui, & tempori viderit expedire: quæ omnia Chriſtus in hoc ſermone exhibuit. *Iac.* 4. Vnus eſt Legiſlator & iudex. *Iſa.* 33. Dominus legifer noſter. *Lu.* 6. Dominus eſt filius hominis, etiam ſabbati, ſecundum poteſtatem mutandi. Sic enim in hoc ſermone os ſuum aperuit ſapientiæ: & lex clementiæ fuit in lingua eius. *Prouer. vlt.*

Et non ſicut Scri. & Pha.] Scribarum enim impotentia fuit, qui tenentes Doctrinam legis errauerunt in dicendo quæ non intelligebant, & exemplis non oſtenderunt: & loquentes de lege tanquam ſerui legis, legi nihil addiderunt gratiæ, & nihil oſtenderunt de figurarum legis veritate. Contra quod dicitur *Ioan.* 1. Lex per Moyſem data eſt; gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Defectus autem Phariſæorum erat, traditionibus & humanis inſtitiis legi velle addere; ſed hoc per nihil omnino probare, & legis ſpiritum in nullo demonſtrare. Contra quod dicitur de Chriſto *Io.* 1. De cuius plenitudine omnes accepimus gratiam pro gratia. De vtriſque autem dicitur *Ro.* 10. Teſtimonium perhibeo illis, quòd æmulationem Dei habeant; ſed non ſecundum ſcientiam: ignorantes enim Dei iuſtitiam, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti: & ideò in nulla pietate docebant, propter quod etiam non perſuadere poterant, nec in admiratione eſſe ſicut Chriſtus: Propter quod etiam dixit *Lu.* 21. Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere omnes aduerſarij veſtri. *Pſalm.* 70. Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. Et hæc eſt cauſa, quòd 1. *Corinth.* 2. dicitur Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam: quia verba eius erant in poteſtate probata. Quia ſicut in tactibus eius erat quidem humanitas tangens, deitas autem virtutem dans curandi: ita etiam in verbis eius ſemper virtus deitatis diffundebatur in audientium corda, quantum in ſe erat.

CAP. VIII.

Cùm autem deſcendiſſet IESVS *de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ.*

IN iſta parte inducuntur ea, quæ faciunt ad doctrinæ confirmationem, ſicut etiam virtus confirmans ſermonem diſcipulorum. *Marci. vlt.* Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Hoc enim pertinet ad poteſtatem prophetalem, ſicut diximus in antehabitis. Diuiditur autem hæc pars in duas partes, in quarum prima inducit ea, quæ faciunt ad ſuæ poteſtatis demonſtrationem, per quam confirmatur veritas inductorum. Sed quia ſicut dicitur *ad Titum.* 1. Prælatus debet eſſe potens exhortari in doctrina ſana, & contradicentes reuincere: ideò in ſecunda parte ponit ea, ex quibus arguuntur contradicentes in capitulo ſequenti *Ibi* [Et aſcendens IESVS in naviculam] Iſtud autem capitulum diuiditur in partes duas, quarum prima inducit ea, quæ ad poteſtatis faciunt demonſtrationem: in ſecunda tangit ex hoc ſecutam credentium confirmationem *ibi* [Videns autem IESVS turbas multas circum ſe] In prima harum fides generatur: in ſecunda confirmatur. Aut ſic: Quæ fiunt in prima, fides expoſtulat: ne autem tanta fides deſtruatur, in ſecunda confirmat. Adhuc prior harum diuiditur in duas, in quarum prima quaſi inducendo, inducit facta magna potentiæ diuinæ demonſtratiua, inquantum magna eſt virtus: in ſecunda quaſi vniuerſaliter concludendo inducit in omnibus huiuſmodi hanc virtutem operantem, inquantum vniuerſalis eſt & diuina *Ibi.* [Veſpere autem facto] Hæc enim duo debentur Chriſto, ſecundum quòd virtus eſt, & ſapientia Patris: inquantum enim ſapientia eſt, docuit ſapientiam perfectorum: inquantum virtus eſt, probat dicta teſtibus miraculorum: & hæc non ſunt perfectæ virtutis demonſtratiua, niſi & magna poſſit & omnia: & ideò ad vtriuſque iſtorum probationem procedit Euangeliſta.

Prima autem harum, in qua oſtendit virtutis magnitudinem, diuiditur ſecundum ea, quæ virtutem probant eſſe magnam in reparando illud, quod virtus creatrix inſtituit: hæc autem ſunt tria: aut enim eſt penes virtutem, quæ conſeruat ſubſtantiam ſecundum materiam; aut penes ea, quæ per ſenſum vim motiuam miniſtrant; aut penes ea, quæ miniſtrant vitam. Quod, vt melius intelligatur, ſciendum, quòd nutrimentum conſeruat ſubſtantiam corporis. Animatum enim ab inanimato, vt dicit *Ariſto.* duobus maximè differt, motu, & ſenſu; vita autem eſt actus animæ ſecundum ipſam ſuam eſſentiam: & ideò iſti actus ſunt principales. Aut enim eſt ſecundum id, in quo perfectiſſimè apparet vita; aut ſecundum id, quod in omnibus eſt principium vitæ ad omnia, quæ viuunt: ſecundum nutritionem enim primum apparet vita in omnibus corporaliter viuentibus: & ideò dixit *Dionyſius Philoſophus*, quòd vita eſt principium generis nutribilis naturam aſſequens, & penes hoc accipitur lepra: lepra enim omnis corruptio eſt nutrimenti ex corruptione venarum ad fontes membrorum deriuata: Et ideò etiam membra cadunt leproſis. Perfectiſſima autem eſt vita ſecundum ſenſum & motum, & illius diſſolutio in inſtrumentis ſenſus & motus eſt paralyſis. Principium autem vitæ in omnibus corporaliter viuentibus eſt cor: & acceſſio extranei caloris à corde, per ſpiritum & ſanguinem, per arterias & venas, per totum corpus diffuſa, eſt febris. In reparatione ergo iſtorum trium eſt oſtenſio magnitudinis potentiæ diuinæ. Nec poteſt dici, quòd pluribus modis formaliter iſta pars poſſit variari: quia intellectus, ſecundum quem etiam viuere dicimur, non eſt potentia, quæ ſit actus alicuius organi: & ideò penes ipſam non accipitur oſtenſio potentiæ diuinæ ſecundum magnitudinem.

Horum autẽ primũ, quod eſt de ſanatione lepræ diuiditur in tres partes ſecundũ ea, quæ exiguntur ad miraculum, in quarum prima ponitur miraculi

expoſtulatio,

expoſtulatio, in ſecunda exhibitio, & in tertia conſeruatio ſanitatis adeptæ, ne redeat infirmitas: & hæc patent in litera. In miraculi autem expoſtulatione tria exiguntur, vtilitas, idoneitas, & deuotio petens ipſum. Vtilitas eſt, quæ viſo ex multitudine miraculo credit, & hanc tangit, cùm dicit [Cùm autem deſcendiſſet IESVS &c.] Idoneitas eſt in adoratione, deuotio in petitione. Signa enim non fidelibus, ſed infidelibus ſunt data: & ideò præſente turba fieri debuerunt: & de hoc dicit duo. Deſcenſum Domini, & ſequelam turbę. De primo dicit [Cùm autem deſcendiſſet IESVS de monte] Mons autem hic ſignificat eminentiam ſpiritus & perfectionem doctrinæ: ad quem montē vilis plebecula nunquam valet aſcendere: quia non aſcendet in montem ſanctum Domini, neque ſtabit in luco ſancto eius niſi innocens manibus & mundo corde &c. Sed cùm deſcendit humilia dicens, tunc vilis turba ſequitur eum: & hoc eſt, quod ſequitur [Secutæ ſunt eum turbæ multæ] *Eccl.* 23. Gloria magna eſt ſequi Dominum. *Iob.* 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus: viam eius cuſtodiui.

Quatuor autem cauſæ aſſignantur hic in *glo.* quare ſecuta eſt eum turba: alij enim propter charitatem, & alij propter curioſitatem videndi miracula, & alij propter doctrinam, & alij propter curationem. *Aug.* ſuper *Ioan.* 6. dicit quinque cauſas fuiſſe, quare ſequebantur eum turbæ; vt videlicet curarentur quidam, & quidam vt ſigna viderent, alij vt inſtruerentur: & iſtæ tres cauſæ tanguntur hic. Quidam autem ſequebantur, vt obſeruarent eum, & accuſarent: & quidam, vt vtilitatem victus acciperent ab eo & cum eo: Siue quando multiplicabat panes, ſiue cùm ab aliquo recipiebatur, ſiue & quia ipſe data ſibi egenis diſtribuere ſolebat: vnde verſus.

Morbus, ſigna, cibus, blaſphemia, dogma fuere
Cauſa, cur Domi-num turba ſecuta fuit

Vnde *Ioan.* 6. Quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, ſed quia comediſtis ex panibus. Sic ergo dictum eſt de vtilitate miraculi: quia propter turbam ſit iſtud miraculum.

Et ecce leproſus veniens adorabat eum dicens: Domine, ſi vis, potes me mundare.

Hic tangitur idoneitas eius, in quo fit miraculum: & conficitur ex tribus, ex indigentia infirmitatis, ex acceſſu ad Chriſtum conuerſionis, & ex cultu adorationis. Indigentia infirmitatis tangitur, cùm dicitur [Ecce leproſus] Cuius lepra patenter erat demonſtrabilis, & ex magnitudine lamentabilis: & ideò *Lu.* 5. dicitur iſte plenus lepra. Et *Mar.* 1. dicitur, quòd IESVS fuit miſertus eius. Acceſſus autem conuerſionis notatur in hoc, quòd dicit [veniens] Ipſe enim tales inuitauit. *Matth.* 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis. Nec debet tamen iſtud intelligi de aduentu corporali, ſed potiùs de eo, quem Dominus intuebatur de aduentu mentali. Cultus autem adorationis notatur *ibi.* [adorabat eum] Marcus autem dicit, quòd genu flexo ante eum rogabat. *Iſa.* 45 Te adorabunt, teque deprecabuntur *Pſalmo* 44 Ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.

Dicens: Domine, ſi vis, potes me mundare] Hic ponitur deuotio petens miraculum: & conficitur ex quatuor; ex profeſſione maieſtatis, cùm dicit [Domine] Ex iudicio diſcretionis, cùm dicit [Si vis] Ex fide omnipotentiæ, cùm dicit [mundare] Dominus enim nomen eſt maieſtatis, ex quo omne magnum in cœlo, & in terra exoritur. *Ierem.* 32. Fortiſſime Domine, magne, potens, Dominus nomen tibi. Per hoc autem, quòd dicit [Si vis] ſignificat ſe non dubitare in aliquo; ſed quia ſciuit, quòd voluntas Dei eſt omnipotens, & non niſi bona eſt, & bonum cuilibet facit: & neſciuit, an ſibi bonum eſſet, quia (alias quòd) mundaretur, vel non: ideò ſub conditione locutus eſt. Quaſi diceret Si bonum eſt mihi, tunc rogo, quòd velis. Et ſi non bonum eſt mihi: tunc ſcio, quòd non vis: & ideò [ſi vis] quia voluntas tua neceſſitati non ſubiacet. *Sap.* 12. Subeſt tibi, cum volueris, poſſe [potes] Ecce fides omnipotentiæ. *Eſther.* 13. In ditione tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui poſſit reſiſtere voluntati tuæ: ſi decreueris liberare nos, continuò liberabimur. Sed quia multa poteſt Deus, quæ non efficit: ideò coniungit cum poteſtate effectum dicens [me mundare] *Iob.* 23. Ipſe ſolus eſt, & nemo auertere poteſt cogitationes eius: & anima eius quodcunque voluit, hoc fecit. *Pſalmus.* 134. Omnia, quæcunque voluit, Dominus fecit in cœlo & in terra. *Romano.* 9. Voluntati eius quis reſiſtet?

Et extendens IESVS manum tetigit eum, dicens: volo, mundare.

Hic tangitur miraculi exhibitio: conſtat ex quatuor, quorum primum eſt efficax virtutis operatio: ſecundum benignæ voluntatis electio: tertium munditiæ præceptio: & quartum ad iuſſum ſanitatis perfectio. De primo dicit duo: primum eſt virtutis ad operandum protenſio: & ſecundum modi operationis expreſſio. Dicit ergo [Et extendens manum IESVS] Manus eſt organum organorum, ſicut diximus in antehabitis: & ſignificat virtutem diuinam vniuerſalem & expeditiſſimam ad opus: & extenſio illius ſignificat virtutis proceſſum ad actum. Quòd autem nomen IESV interponitur, ſignificat, quòd extenditur ad ſalutem. *Matth.* 9. & *Lu.* 8. Ego cognoui virtutem de me exiſſe. 1. *Eſdræ.* 8. Manus Dei noſtri eſt ſuper omnes, qui quærunt eum. *Pſal.* 137. Super iram inimicorum meorum extendiſti miſericordiam tuam: & ſaluum me fecit dextera tua. Modus autem operationis exprimitur, cùm dicit [tetigit eum] Non enim potuit eſſe, quin ad eſſe tangens eum deuotione operaretur deitas, quæ latebat in carne, ſicut tactus carnis vim regeneratiuam contulit aquis ex operatione deitatis.

Quæritur autem, cum Eliſeus Naaman non viſu, nec tactu curauerit; ſed verbo 4. *Regum.* 5. Quare Chriſtus maioris exiſtens potentiæ non ſolo verbo, vel etiam voluntate curauerit leproſum præcipue hic, vbi potentiam ſuam demonſtrare voluit? Et dicendum, quòd Eliſeus ſuæ infirmitatis ſibi conſcius tactu curare non potuit; ſed potiùs ad figuram miſit Sacramenti, in quo curatio

perficitur, quod talem habere effectum ex tunc Deus præſignare voluit. Chriſtus autem ſanitatem, quam dant Sacramenta, Sacramentis non alligauit: nec Sacramenta ſanitatem propria virtute efficiunt: & ideò Chriſtus, vt hoc ſignificaret, hic virtutem protenſionis (alias protenſione) oſtendit, & exhibuit: non enim in ſe aliter deitatem corporaliter inhabitaſſe ſignificaſſet.

Sed adhuc obiicitur, quod *Leuit.* 13. dicitur quòd qui tetigerit leproſum, immundus erit vſque ad veſperam: & tunc lotus aqua ingredietur in caſtra. Chriſtus autem *ſuprà.* 5. dixit, quòd non venit legem ſoluere, ſed adimplere. Reſponſio quòd ſicut ſuprà docuimus, eſt iuſtus, & eſt ſuperiuſtus, quem Græci epieiken vocant: Epieikes autem, ſiue ſuperiuſtus tenet legem ad legiſlatoris intentionem: & ſic tenet legem ipſe legiſlator, qui lex eſt viua. Cum igitur cauſa inhibitionis de tactu leproſi fuerit, inficeretur ſanus ex leproſo, & ſic plures fierent immundi (Cum lepra ſit morbus contagioſus) Superiuſtus eo ipſo debet, & poteſt tangere lepram, qua lepræ morbus effugetur, & ſic natura iuuetur, & mundetur: & non ſoluit legem, ſed potiùs ſuperimplet legem, & ſic eſt videre in omnibus factis Domini: & hoc eſt, quod ipſe dixit *Ioan.* 5. Opera, quæ ego facio, ipſa ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me. Sed hoc perfidia excæcati Iudæi non intellexerunt.

Sed adhuc contra prædicta eſſe videtur, quod dicit *Chriſoſt.* quòd non tactu, ſed verbo hunc curauit leproſum; ſed tactum fecit, vt ſe ſuper legem eſſe demonſtraret. Sed ad hoc dicendum, quòd non propter aliud eum leproſum tetigiſſe, niſi vt contra legem faceret, eſt omnino improbabile; ſed potiùs ex cauſis ſuprà dictis tetigit: & ideò dictum *Chryſoſt.* ſic intelligitur, quòd tactum exhibuit in operatione virtutis: & hæc virtus verbo dignitatis (aliàs benignitatis) perfecit operationem ſanitatis, dicens [volo]

Ecce verbum benignitatis diuinæ, cum dicit [volo] voluntas enim Dei eſt ſemper bonum noſtrum. *Ierem.* 29. Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis. *Eze.* 18. Non eſt voluntatis meæ mors impij, dicit Dominus. Qualiter enim poſſet eſſe niſi de bono noſtro: quia *Ro.* 12. dicitur. Probetis, quæ eſt voluntas bona, beneplacens, & perfecta.

Mundare] Ecce præceptio, non modò præceptum ſanitatis. Et bona dicit [mundare] vt intelligatur magis mundus anima, quàm corpore. 4. *Reg* 5. Reſtituta eſt caro eius ſicut pueri paruuli, & mundatus eſt à lepra ſua. *Mat.* 11. Leproſi mundantur. *Pſalmus.* 102. Propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas. Hoc autem iuſſum conſequenter ſequitur ſanitatis perfectio: vnde dicit.

Et confeſtim mundata eſt lepra eius,

Tria ſunt hic dicta de perfectione miraculi, vnum quidem, quòd factum eſt ſubitò: & in hoc tranſcendit modum operis naturæ, cùm dicit [confeſtim] Alterum eſt finis integræ ſanitatis, cùm dicit [mundata eſt] Tertium eſt huius ſanitatis integritas in reparatione cauſæ, cùm dicit [lepra eius] hoc eſt, cauſa lepræ. Primum eſt virtutis infinitæ: quia probauit *Ariſto. in 7. phyſicorum*, quod ſi tanta virtus mouet in tanto tempore, quòd dupla mouet in dimidio illius temporis, & decupla in decima parte temporis illius, & infinita mouebit in nunc temporis: & ſic factum eſt hic. *Geneſ.* 18. Nunquid Deo eſt quicquam difficile? De ſecundo dicitur *Ioan.* 7. Totum hominem ſanum feci in ſabbato. *Ezech.* 36. Mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. De tertio nota, quòd, cum lepra eſt corruptio vaſorum, quæ corrumpunt nutrimentum, & conuertunt ipſum in choleram nigram ex omni humore: & mundatio lepræ eſt curatio vaſorum, ne corrumpant digerendo nutrimentum; ſed potiùs ad ſtatum ſanæ digerant complexionis: & in hoc notatur, quòd tactus exterior, & verbum exterius ſonans interiora penetrauit. *Hebr.* 4 Viuus eſt ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vſque ad diuiſionem corporis & ſpiritus, compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis. Sic ergo tactus factus eſt, vt Deitas in eo corporaliter habitare demonſtraretur. Verbum autem dictum eſt: vt turbæ aſtanti poteſtas eius ſignificaretur. *Ioan.* 12. Non propter me hæc vox venit, ſed propter vos. Sanitatis autem præceptio facta eſt: vt Dominus & creator naturæ ſignificaretur. Sanitatis autem perfectio ſecuta eſt: vt Dominus Redemptor hominum veniſſe probaretur.

Et ait illi IESVS: vide, nemini dixeris: ſed vade, oſtende te Sacerdoti, & offer munus, quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis.

Hic agitur de conſeruantibus ſanitatem adeptam, ne redeat infirmitas. Sicut enim natura quando dat ſanitatem, confortat eam, ne alterationibus ſequentibus deſtruatur: ita etiam facit hic auctor naturæ Dominus dans præcepta conſeruandæ ſanitatis. *Ioan.* 5. Ecce ſanus factus es, iam ampliùs noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Ad hoc autem tria dat præcepta, quorum primum eſt humilitatis & cautelæ, cùm dicit: [Vide, nemini dixeris] Secundum eſt diuini cultus & obedientiæ [ſed vade, oſtende te Sacerdoti] Tertium autem eſt gratiarum actionis & reuerentiæ [& offer munus] Primum eſt ergo præceptum humilitatis ſecundum *Aug.* & cautelæ ſecundum *Chryſoſt.* Vt enim verè dicit *Auguſtinus* de bonis à Deo perceptis oportet gloriari, nec iactare ea in publico, ſicut dicit *Apoſtolus.* 2. *Corinthio.* 12. Si gloriari oportet, non expedit quidem. Et Ezechias theſaurum oſtendens perdidit eum, & regnum. *Iſa.* 39. *Mat.* 13. Quem qui inuenit homo, abſcondit *Iob.* 4. Ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtiuè recepit auris mea venas ſuſurri eius.

Sed contra hoc videtur eſſe, quod dicitur *Mar.* 1. Quòd iſte leproſu egreſſus cœpit diffamare, & prædicare ſermonem, ita vt iam non poſſet intrare ciuitatem manifeſtè; ſed foris in deſertis locis eſſe: & conueniebant ad eum vndique. Et videtur benefeciſſe iſte, quia dicitur *Tob.* 12 Opera Dei reuelare, & confiteri honorificum eſt. Iſte autem confeſſus fuit opera Dei, non ad laudem ſuam: ſed ad gloriam Dei. *Iſai.* 12.

Annun

Annunciate hoc in vniuerſa terra. Reſponſio. Dicendum, quòd in veritate Dominus intendit, quòd iſte gloriam propriam non quæreret de hoc, quòd dignus habitus eſſet à Domino præ multis aliis leproſis vt curaretur: quia hoc eſſet iactantiæ; ſed opus diuinæ potentiæ ad hoc factum fuit, vt potentia innoteſceret, & prædicaretur: & hoc fecit iſte. Primum autem cauit, & ideò inobediens non fuit.

Cautelæ etiam fuit iſtud præceptum ſecundum *Chryſoſt.* & hoc notatur ex ordine iſtorum præceptorum: quia primum eſt: & ideò non tenebat, niſi donec ſe oſtenderet Sacerdotibus: quia ſi ante prædicaſſet miraculum, cùm iam conceperint Principes Sacerdotum odium contra Chriſtum, non recepiſſent eum ad iudicium emundationis; ſed dixiſſent eum adhuc eſſe immundum: & tunc tantum non valuiſſet prædicatio leproſi: quia calumniam habuiſſet miraculum, Sacerdotibus dicentibus, quòd non eſſet verè mundatus: quia Lepra eſt morbus, qui non de facili cognoſcitur, niſi multum proceſſerit in deſtructionem membrorum. Sed poſtquam Sacerdotes eum iudicauerunt mundum, & munus teſtificans munditiam receperunt, incontradicibile fuit miraculum, & tunc valuit prædicatum (alias prædicatio) *Prouer.* 1. Vt detur paruulis aſtutia; adoleſcenti autem ſcientia, & intellectus. *Auguſt. in primo lib. de Trinitate.* Gratanter recipit oſculum columbinum dulciſſima charitas: dentem autem caninum vel retundit ſolidiſſima veritas, vel euitat cautiſſima humilitas.

Sed vade, oſtende te Sacerdotibus] Ecce præceptum diuini cultus, & obedientiæ: hoc enim præceptum eſt *Leuit.* 14. Et pertinebat ad cultum Dei. Nec adhuc paſſus fuit Chriſtus, vt iſta eſſent mortua; ſed adhuc in ſtatu erant: & ideò oportet adhuc hæc tenere, quantum ad emundatum, licet Chriſtus legi non ſubderetur. Præterea vtile fuit ad miraculum teſtificandum, ſicut iam dictum eſt: & ideò dicit Marcus, quòd dixit ei. Vade, & oſtende te Principibus Sacerdotum: quia ab illis magis valuit teſtimonium. Vnde *Ioan.* 11. dicunt, Quid facimus: quia hic homo multa ſigna facit. *Act.* 4. Quoniam quidem notum factum eſt ſignum omnibus habitantibus Ieruſalem. Manifeſtum eſt, & non poſſumus negare. Hic etiam allegoricè accipitur, quòd etiamſi aliquis curatus ſit à Deo à lepra peccati per compunctionem, quòd adhuc tenetur oſtendere ſe Sacerdotibus per confeſſionem. *Iaco. vlt.* Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicem, vt ſaluemini.

Et offer munus] Ecce tertium præceptum gratiarum actionis & reuerentiæ: tangit autem tria; oblationem muneris, iuſtitiam oblationis, & finem. Oblationem, cum dicit [Et offer munus] *Iſa.* 19. Colent eum in hoſtiis, & muneribus. Iuſtitiam tangit, cùm dicit [quod præcepit Moyſes] *Eccl.* 24. Legem mandauit vobis Moyſes in præceptis iuſtitiarum. Finem tangit, cùm dicit [in teſtimonium illis] Et eſt conſtructio: Offer illis munus in teſtimonium tuæ curationis, hoc eſt, vt ſint teſtes, quòd ſis curatus. *Iob.* 10. Inſtauras teſtes tuos contra me. Teſtimonium enim ab aduerſariis laudabile eſt. *Auguſt.* tamen legit iſtud [in teſtimonium illis] hoc eſt, cõtra eos, qui ſi non credunt, iuſtiùs damnentur. *Deut.* 31. Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere arcæ fœderis, vt ſit ibi contra te in teſtimonium. *Num.* 17. Refer virgam in tabernaculum teſtimonij, vt ſit ibi in ſignum rebellium filiorum Iſraël.

Cùm autem introiſſet Capharnaum:

Secundum eſt potentiæ diuinæ demonſtratiuum: Quod factum eſt in reſtitutione duobus (aliàs duorum) in quibus animarum ab inanimato maximè diſſinitur differre, & quæ ſunt præcipua opera ſenſibilis animæ. Paralyſis enim, quòd eſt emollitio neruorum: per hoc, quod replet neruos, impedit viam ſenſus, & inſenſibilitatem inducit: & per hoc, quòd emollit, inducit virtutis motiuæ detrimentum: quia illa vult habere viam ſiccam & duram, eo quòd non eſt receptiua formarum ſenſibilium, ſicut vis ſenſitiua; ſed potiùs actiua, & actio potentiæ actiuæ melioratur ſicco: quia humidum non eſt inſtrumentum actionum; ſed cedit in ſeipſum, & patitur magis à contrario. Per hoc autem, quòd humor paralyticus replendo diſtendit neruos in latum, contrahit eos à longitudine debita: & tunc virtus naturalis nititur eos diſtendere ad debitum ſitum: & ſic ex lucta morbi & naturæ tremor membrorum inducitur, & aliquando tortura magna & valde ſenſibilis afflictionis, præcipuè ſi humor diſſoluens & emolliens calidus fuerit: & talem paſſionem iſte paralyticus ſuſtinuiſſe videtur. Hæc autem dicta ſint, vt ex magnitudine morbi magnitudo appareat diuinæ potentiæ curantis.

Dicuntur autem hic tria, quorum primum eſt id, quod eſt ad miraculi perfectionem inclinatiuum: ſecundum autem laus fidei Centurionis *Ibi* [Reſpondens Centurio, ait illi &c.] Tertium eſt perfectio miraculi *Ibi* [Dixit IESVS Centurioni] In primo horum duo continentur, quorum primum eſt enumeratio eorum, quæ ad faciendum miraculum inclinabant: ſecundum autem promiſſio miraculi faciendi *Ibi* [Et ait illi IESVS &c.] Tria autem ſunt ad miraculum faciendum inducentia; loci ſolennitas & intercedentium multitudo: quia ibi multos ædificare potuit: & ſecundum, perſonæ rogantis deuotio & dignitas: & tertium eius, qui patiebatur, miſerabilitas: & hæc patent in litera.

De primo dicit [Cùm autem intraſſet Capharnaum] in quo duo notantur, loci ſolemnitas, & intercedentium multitudo. Vnde *Lu.* 7. dicitur, quòd miſit ad eum ſeniores Iudæorum, qui rogabant pro eo, dicentes: quia dignus eſt, vt hoc præſtes ei: diligit enim gentem noſtram, & Synagogam ipſe nobis ædificauit. Quoniam, vt *Ptolomæus* dicit *in Almageſti principio*, quòd interceſſor eſt petentis ala. Locus igitur per metonymiam hic ponitur pro his, qui in loco intercedebant. Quod Chriſtus voluit, vt ſolennius, & per conſequens vtilius eſſet miraculum. Propter quod etiam *Luc.* 4. Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. *Ioan.* 7. Nemo quippe in abſcondito facit aliquid, & quærit ipſe in palam eſſe. Si hæc facis, manifeſta teipſum mundo.

Acceſſit ad eum Centurio rogans eum, & dicens;

Iſtud eſt ſecundum, vbi ponitur perſonæ rogantis dignitas & deuotio: & tanguntur hic tria; appropinquatio deuotionis, dignitas appropinquantis, & ſupplicitas exorantis. De primo dicit [Acceſſit] *Iac.* 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.

Sed contra *Lu.* 7. dicit. Meipſum non ſum dignum arbitratus, vt venirem ad te. Et dicitur ibi, quòd miſit ad eum Iudæorum ſeniores. Reſponſio. Dicendum, quòd primò non venit; ſed accepta fiducia poſteà venit per ſeipſum: & vnum narrat Lucas; alterum autem Matthæus.

Centurio] Ecce dignitas, qui centum milites ſub ſe habuit: centurio cohortis vnius dicebatur. *Iſa.* 45. Viri ſublimes ad te venient, & tui erunt.

Rogans eum, & dixit] Ecce ſupplicitas orationis: & in hoc commendatur Centurio, quod tantum rogauit pro puero, hoc eſt, pro ſeruo. Commendatur autem de humilitate, & de affectu compaſſionis, & de fidelitate ad ſeruum. De humilitate, quia dicit *Chryſoſtomus*, quòd in corde recognouit eum eſſe fratrem, & apud Deum non eſſet diſtantia inter Dominum & ſeruum. *Ad Philemonem.* Ideò ad tempus à te diſceſſit, vt in æternum illum reciperes, iam non vt ſeruum; ſed pro ſeruo chariſſimum fratrem. *Ephеſ.* 6. Vos Domini eadem facite ſeruis, remittentes minas, ſcientes, quia & illorum, & veſter Dominus eſt in cœlis: & perſonarum acceptio non eſt apud Deum. De compaſſione dicitur. 2 *Cor.* 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? *Rom.* 12. Flere cum flentibus, idipſum inuicem ſentientes. De fidelitate dicitur *Lu.* 7. quòd ſeruus erat iſti Centurioni pretioſus. *Eccleſiaſti.* 33. Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua Non fecit ſicut Amelech 1. *Reg.* 30. Dereliquit me Dominus meus quia ægrotare cœpi nudiuſtertius: & hunc refocillauit Dauid: & ideò etiam vocat eum puerum ſuum.

Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur.

Hic tangitur miſerabilitas illius, in quo factum eſt miraculum: & tanguntur quinque; deſtitutio infirmi, cum dicit [iacet] Magnitudo langoris, cum dicit [paralyticus] Impoſſibilitas adiutorij, cum dicit [in domo]. Sicut infrà patebit. Vexatio ad dolorem ſenſus, cum dicit [malè] Vexatio ad diſſolutionem compoſitionis membrorum, cum dicit [torquetur] Ante præmiſerat illud, quod ſonat fidem potentiæ in Saluatore, cum dixit [Domine] Cuius velle facere eſt. *Exod.* 15. Dominus nomen eſt illi: habet enim in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum: Rex Regum, & Dominus Dominantium. *Apocal.* In quo perfectum eſt poſſe per ſolum imperium faciendi, quod vult in creaturis ſibi ſubiectis. Illa enim poteſtas Domini verbo & imperio faciendi, quod voluerit *Pſalm.* 134 Omnia, quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſſis. Præmiſit etiam de cura ſerui affectum dicens [Puer meus] Sed de hoc iam antè dictum eſt. *Iſa* 8. Ecce ego & pueri mei, quos mihi dedit Dominus.

Iacet] Ecce deſtitutio infirmitatis Quidam enim adhuc non victi infirmitate iſta ambulant, & ſtant: & quidam minus ſuſtentati ſe trahunt potiùs, quàm ambulent: quidam autem magis victi ſedent: iſte autem omninò deſtitutus iacet, *Pſalm.* 40. Vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius. Vnde *Ioan.* 5. dicitur, quòd in his iacebat languentium multitudo

Paralyticus] Ecce langoris difficultas: Quia quaſi incurabilis eſt iſta infirmitas. 3. *Reg.* 7. Erat langor peſſimus; ita vt non remaneret in eo halitus. *Eccleſiaſti* 10. Langor prolixior grauat medicum.

In domo] Ecce impoſſibilitas adiutorij. Iam enim deſperans de adiutorio retraxerat ſe in domum, vbi nihil niſi mortem expectaret. *Eccl.* 30. Melior eſt mors quam vita amara: & requies æterna, ſupple, in ſepulchro, quam langor perſeuerans.

Et male] Quoad vexationem ſenſus. Simile *Matt.* 15. Filia mea male à dæmonio vexatur.

Torquetur] in tortum contrahitur inordinatè & diſtenditur. *Thren.* 1. Attendite, ſi eſt dolor, ſicut dolor, meus *Pſalm.* 37. Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem: tota die contriſtatus ingrediebar. Et attende, quòd tantæ eſt humilitatis iſte, quòd petere non audet: & tantæ fiduciæ de miſericordia Domini, quòd non niſi exponit ei miſeriam pueri: & tantæ diſcretionis, quòd exaudire ſi expedit, vel non exaudire ſi non expedit, relinquit iudicio Domini: & his tribus de cauſis non format petitionem.

Et ait illi IESVS: Ego veniam, & curabo eum.

Ecce pars, In qua eſt miraculi perficiendi promiſſio: & tanguntur tria, quorum primum eſt Benigna allocutio Domini, quam Centurio meruit ex deuotione: ſecundum promiſſio perſonalis viſitationis, quam meruit ex humilitate: tertium eſt ſponſio curationis ſerui, quam meruit ex ſupplicatione.

Dicit ergo primò de allocutione. [Et ait illi IESVS] Quia enim deuote alios miſerat, ſeipſum venire reputans indignum, ſibiipſi meruit loquentem audire Dominum. Num 12. Loquebatur ei ore ad os. *Exod.* 33. Loquebatur Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet homo loqui ad amicum ſuum.

Ego veniam] Ecce promiſſio viſitationis, *Pſalm.* 76 Excita, Domine, potentiam tuam & veni, vt ſaluos facias nos. Sed contra. Non legitur veniſſe perſonaliter. Dicendum, quòd perſonaliter venit: quando ſecundum præſentiam ſuæ deitatis per beneficium curationis ſe præſentem exhibuit *Oſeæ* 6. Veniet nobis ſicut imber temporaneus, & ſerotinus terræ.

Et curabo eum] Sponſio eſt beneficij ſanitatis *Oſeæ.* 14. Sanabo contritiones eorum: diligam eos ſpontaneè quia auerſus eſt furor meus ab eis. *Eccle.* 50. Curauit gentem ſuam, & liberauit eam à perditione.

Et reſpondens Centurio ait: Domine, non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum: ſed tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus.

Hic incipit pars, quæ eſt de laude Centurionis: & diuiditur in duo, in quorum primo ponitur de

cauſa

cauſa laudis : & in ſecundo ponitur ipſa laudatio *Ibi* [Audiens autem hoc IESVS] Et tanguntur duo, primum eſt accepta fiducia ex allocutione Domini, quæ oſtenditur in verbis Euangeliſtæ, cum dicit [Reſpondens Centurio ait illi] *Rom.* 9. O homo, tu quis es, vt reſpondeas Deo? Et ideò intelligitur, quòd præcedentia verba per interceſſores propoſuit; ſed modò accepta fiducia per ſeipſum reſpondit. Secundum eſt ipſa reſponſio : & in hoc quatuor continentur, quorum primum eſt humilis ſuæ indignitatis recognitio : ſecundum eſt facilis & ad nutum virtutis Dei operatio : tertium creaturæ ad Creatorem ſecundum obedientiam plena & cum effectu ſubiectio: quartum huius per ſimile perſuaſio. In primo autem horum rurſum duo continentur, quorum primum eſt ſuæ ad Dominum recognitio indignitatis : ſecundum eſt in vſu rerum huius mundi parcitas ſuſtentationis.

De primo dicit [Domine non ſum dignus] 1. *Pe.* 5. Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis. *Iaco.* 4. Humilibus dat gratiam [vt intres ſub tectum meum] Ecce quam parca ſuſtentatio ex vſu rei familiaris. Princeps enim exiſtens, habitationem non vocat domum, ſed tectum, quod ſolùm eſt defendens ab incommodis aëris : nec palatium puto eum habuiſſe, qui apud Dominum, quem libenter honoraſſet, & quem nihil latere putauit, non niſi de tecto facit mentionem : iam imitans ipſum Dominum, qui reclinatus, cum naſceretur, fuit in præſepio : quia non erat ei locus in diuerſorio. *Iere.* 22. Væ qui dicit : Ædificabo mihi domum latam, & cœnacula ſpatioſa : qui aperit ſibi feneſtras, & facit laquearia cedrina, pingitque ſynopide.

Sed tantùm dic verbo] Ecce recognoſcit facilem ad nutum virtutis Dei eſſe operationem : ex plena fide ſciuit iam illud *Sap.* 18. Omnipotens ſermo tuus, Domine, exiliens de cœlo, à regalibus ſedibus venit. Et *Ibidem* 16. Omnipotens ſermo tuus, Domine, ſanat omnia. *Pſalm.* 148. Ipſe dixit, & facta ſunt.

Et ſanabitur] Credidit iſte tantum ſubiectionis quamlibet habere creaturam ad Deum, quòd verbo ſuo ſimplici omnis mutatio fieret in creaturis & ad vitam & ad mortem. *Iob* 5. Ipſe vulnerat, & medetur : percutit, & manus eius ſanabunt. *Iere.* 17. Sana me, Domine, & ſanabor : ſaluum me fac & ſaluus ero.

Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites: & dico huic, vade, & vadit : & alij, veni, & venit : & ſeruo meo, fac hoc, & facit.

Ecce perſuaſio per (aliàs ſecundum) ſimilitudinem, & ſecundum *Chryſoſt.* attenditur ſimilitudo inter poteſtatem Chriſti, inquantum homo eſt : & poteſtatem Centurionis. Quia ſicut Centurio ſub poteſtate erat Imperatoris, vel præſidis, vel alterius cuiuſcumque ſecundum ordinatam poteſtatem : ita poteſtas Chriſti hominis erat ſub poteſtate Patris. Et ſicut non præiudicabat poteſtas ſuperior in Centurione poteſtati inferiori, quominus militibus iubendo diceret : vade, vel veni : ita non præiudicaret poteſtas Patris poteſtati Chriſti, quominus poſſet præcipere Angelis, quibus diſperſerat miniſteria hominum, & per eos frequenter perficit corporales ſanitates hominum, ſicut *Ioan.* 5. Deſcendit Angelus mouens aquam : & tunc ſanabatur, qui primus deſcendit in aquam. Adhuc ex ſuperiori poteſtate non præiudicabatur Centurioni, quin præciperet ſeruis de faciendo, vel non faciendo : & ſimiliter poteſtas ſuperior Patris non præiudicabat Chriſto, quin ad nutum præciperet creaturis corporalibus de omni eo, quod vellet ad ſanitatem & (aliàs vel) ægritudinem, & ad vitam, & ad mortem. Et in his notatur, quòd non ſolum magnam & humilem; ſed valde habuit iſte fidem diſtinctam. Quatuor ergo notantur in iſta ſimilitudine : in hoc enim, quòd dicit [Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus] Notat ſimilitudinem poteſtatis Chriſti hominis ad eam, quæ ſuper eum erat, poteſtatem Patris. In hoc autem, quòd dicit [habens ſub me milites] notatur ſimilitudo poteſtatis Chriſti ſuper Angelos. In hoc etiam, quòd dicit [& ſeruo meo fac &c.] notatur ſimilitudo poteſtatis Chriſti ſuper creaturas corporeas.

Dicit ergo [Nam & ego] In humanis, ſicut tu inquantum homo es in diuinis [homo ſum ſub poteſtate] altiori [conſtitutus] *Pſal.* 65. Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. *Rom.* 13. Omnis anima poteſtatibus altioribus ſubdita ſit. De Chriſto autem *Ioan.* 14. Pater maior me eſt. *Ioan.* 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt : nolite mirari hoc [habens ſub me milites] Minimus centum militibus præerat, & maximus mille. Vnde etiam Centurio dicebatur. De Chriſto autem dicitur *Iob* 25. Nunquid eſt numerus militum eius : & ſuper quem non ſurgit lumen eius?

Et dico huic vade, & vadit : & alij, veni, & venit] Notat ſimilitudinem euntium & redeuntium Angelorum ad Deum cum votis hominum: & ad homines cum gratia & illuminatione diuina, ſicut dicitur *Ioan.* 1. Videbitis Angelos aſcendentes & deſcendentes ſuper filium hominis, ſicut patet in principio Zachariæ.

Et ſeruo meo, fac hoc, & facit] Notat qualiter ſeruilis creatura, quæ eſt corporea, ſubiicitur Creatori. *Pſal.* 8. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues &c. *Eſther* 13. Dominus vniuerſorum tu es. *Pſalm.* 122. Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum &c.

Audiens autem IESVS miratus eſt, & ſequentibus ſe dixit : Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſraël.

Hic ponitur ipſa laudatio, & dicuntur hîc duo, quorum primum eſt de admiratione auditus fidei : ſecundum autem eſt de ipſa laude *Ibi* [Amen dico vobis &c.] Sed de primo eſt obiectio, qualiter Chriſtus audiens admiratus ſit, qui omnia ſciuit, antequam audiret, & de nullo admirari potuit : quia admiratio eſt ſtupor quidam in eo, quod ita magnum eſt, quòd vltra facultatem cognitionis & operis eius, qui admiratur : & nihil ita excedit Chriſti facultatem. Et dicendum ad hoc, quòd duplex ſcientia eſt in Chriſto, infuſa ſibi a Patre ſecundum hominem : & in qua natus eſt à Patre ſecundum Deum : & ſecundum neutram

neutra iſtarum ex auditu admirari potuit. Eſt autem adhuc in ipſo ſcientia experimentalis, qua audiuit, quod ante per illum modum neſciuit, licet alio modo ſciuerit: & de hac dicitur, quòd audiuit. Admiratio autem ſua non fuit ſtupor cordis, vt in nobis; ſed potiùs oſtenſio, qua aliis oſtendit eſſe virum mirabilem in hoc, quòd ad modum mirantis ſe habuit. Simile huic dicitur 1. *Mach.* 7. Supra modum autem mater mirabilis, & bonorum memoria digna. *Iſa.* 60. Mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris; fortitudo gentium venerit tibi. Iſte enim Princeps gentilis de fortitudine gentium aduenit, ſicut & tres Magi: & ideò ſubiungit de ipſa laude: & primò tangit apud quos laudauit dicens [Et ſequentibus ſe dixit] Cum autem non dicantur eum ſequi niſi diſcipuli, quæritur, quare non laudauit eum apud omnes, ſed apud diſcipulos tantùm. Et ad hoc dicendum, quòd ſi hoc verbum in commune (aliàs communi) protuliſſet, multos turbaſſet Iudæorum, eo quòd fidem gentilis fidei eorum prætuliſſet: & hoc facere noluit. 1. *Cor.* 10. Sine offenſione eſtote Iudæis & gentibus & Eccleſiæ Dei, ſicut & ego vbique & in omnibus placeo non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant.

Deinde ponit laudem, & dicit tria: primò enim tangit laudem iſtius de fide: ſecundo prædicit vocationem gentium futuram per Apoſtolos: tertiò prædicit futuram excæcationem & electionem futuram Iudæorum. De primo dicit [Amen dico vobis] Quod confirmatio eſt ſermonis, ſicut patet ex præhabitis [non inueni tantam fidem in Iſraël.] *Rom* 1. Gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum: quia fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo. *Eccleſ.* 45. In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum: & elegit eum ex omni carne. Sed videtur dubitabile dictum: quia in Iſraël inuenit fidem Patriarcharum & Prophetarum, quæ maior fuit, quàm iſtius. Si autem dicas cum *gloſſa*, quòd loquitur ſecundum præſentem ſtatum. Contrà: ſecundum ſtatum præſentem inuenit fidem Apoſtolorum & glorioſæ virginis Mariæ. Ad hoc dicendum, quòd fides dicitur magna dupliciter, intenſiuè ſcilicet & facilitate credendi. Et bene poteſt eſſe, quòd intenſiuè maiorem inuenerit in quibuſdam Iudæis ſecundum ſtatum præſentem; ſed quoad facilitatem credendi non inuenit tantam: quia Iudæi inducti & edocti per ſcripturas crediderunt; iſte autem non. Vel dicatur, quòd non includit eos, quibus loquebatur; ſed alios de Iſraël, ſicut conſuetum eſt, cum dicimus quibuſdam fidelibus Iudæis, non inuenta eſt tanta fides in Iudæis, quanta in gentibus. Et ideò Iudæi dicuntur fæces: quia eliquatis electis fidelibus, alij quaſi nihil rationis, & omnino nihil fidei habuerint. *Iſa.* 49. Parum eſt mihi, vt ſuſcites mihi tribus Iacob, & fæces Iſraël conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ, De his ergo fæcibus hic loquebatur.

Dico autem vobis, quòd multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum.

Ecce ſubiungit de futura gentium vocatione dicit autem tria, multitudinem videlicet, vndecumque venientium, & quietem eorum in promiſſionibus Patrum, & collectionem eorumdem in vnum Chriſti regnum. Multitudinem autem venientium deſcribit dupliciter, à multitudine, cùm dicit [multi] *Iſa* 60. Leua in circuitu tuo oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. *Ierem.* 31. Inter quos erunt cæcus & claudus: prægnans & pariens: ſimul cætus magnus reuertentium huc. Deinde tangit aduerſitatem locorum, de quibus veniunt, cum dicit [Ab oriente & ab occidente] *Iſa.* 41. Ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occidente congregabo te: dicam aquiloni, da: & auſtro, noli prohibere. *Iere.* 31, Ecce ego adducam eos de terra aquilonis; & congregabo eos ab extremis terræ.

Sed tunc quæritur, quare non nominat niſi duas plagas cæli, cum alibi dicat, à quatuor ventis cæli eſſe congregandos. Ad hoc dicendum, quòd in cælo eſt duplex Oriens, & duplex Occidens, ſecundum motum rectum videlicet circuli æquinoctialis, & ſecundum motum obliquum circuli ſignorum. Secundum motum rectum circuli æquinoctialis oritur ſol & quælibet ſtella ſuper circulum horizontis, quãdo in mane emergit, & occidit in ſero ſub eundem, quando declinat ad occaſum: & ſecundum hanc diſtantiam duorum punctorum tota terræ longitudo diſtinguitur. Secundum motum autem obliquum oritur ſol & cæteræ ſtellæ, quando aſcendere incipiunt à puncto capricorni, & continuè aſcendunt à meridie in aquilonem ſuper polos orbis ſignorum rotati, donec perueniunt ad punctum cancri in aquilone: Occidunt autem, quando deſcendunt à puncto cancri in aquilone continuè rotati vſque ad punctum capricorni in meridie: & ſecundum hæc duo puncta diſtinguitur cæli & terræ longitudo & latitudo: & ſecundum hoc in communi ſumendo oriens & occidens intelligitur totius terræ longitudo. *Apoca.* 7. Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis, ſtantes ante thronum. Aliter poteſt dici, ſed non ita conuenienter, quòd tota terræ longitudo, quæ eſt inter oriens & occidens habitatur: ſed non tota latitudo, quæ eſt inter meridiem & aquilonem, habitabilis eſt. Sed tantùm climatum latitudo, quæ ſeptem & parum vltra tunc ſunt deprehenſa. Et ideò tangit puncta longitudinis. *Malach.* 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco offertur nomini meo oblatio munda. *Pſal.* 112. A ſolis ortu vſque ad occaſum laudabile nomen Domini.

Et recumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob] Recubitus iſte dicit quietem in promiſſionibus Patrum: quia in his tribus perfecta promiſſio de ſemine naſcituro, ſicut diximus in principio huius libri: quia in Abraham facta eſt promiſſio; in Iſaac autem diſtinctio eorum, quæ ad promiſſiones pertinent: in Iacob autem pertinentium ad promiſſionem plena benedictio. Et quia hæc exiguntur ad promiſſionem: ideò hos tres commemorat præ aliis. *Eph.* 3 Reuelatum eſt ſanctis Apoſtolis & Prophetis in ſpiritu eſſe gentes cohæredes & concorporales & comparticipes promiſſionis,

promiſſionis in Chriſto Iesv per Euangelium. *Rom.* 15. Dico Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circumciſionis ad confirmandas promiſſiones Patrum: gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum, ſicut ſcriptum eſt. Lætamini gentes cum plebe eius.

Filij autem regni eiicientur.

Hic dicit futuram Iudæorum eiectionem: & hic dicit tria, naturam, electionem à præmiſſis, & miſeriam loci, in quem proiicientur. Naturam tangit, quando dicit [filij autem regni] hoc eſt, orti in regnum ex hæreditate Patrum ſi non degenerarent. *Rom.* 11. Secundum electionem charißimi propter patres. Ab hac autem generatione degenerauerunt, ſicut dicitur *Iſa.* 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis: dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum [eiicientur] Ecce expolitio contra ſpem promiſſionum. *Pſalm.* 5. Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam irritauerunt te, Domine. *Iere.* 23. Vos eſtis onus Domini: proiiciam quippe vos, dicit Dominus, & Prophetas & Sacerdotes & populum.

In tenebras exteriores: ibi erit fletus & ſtridor dentium.

Hic determinat miſeriam, in quam proiicientur: & ſunt tres: & quarta præſupponitur tanquam harum trium cauſa. Tenebræ autem exteriores ſunt tenebroſus carcer inferni: fletus ſignificat fumum incendij: & ſtridor dentium algorem gelicidij. His præſupponuntur tenebræ interiores excæcati animi, hoc cordis, de quibus dicitur *Iſa.* 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne fortè videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & ſanem eum. *Sap.* 17. Dum putant ſe latere in obſcuris peccatis, tenebroſo obliuionis velamento, diſperſi ſunt pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati. Ab his ergo, & cum his, & in his tenebris [ad exteriores] æterni carceris [tenebras] proiicientur. *Iſa.* 60. Ecce tenebræ operient terram, & caligo populos. Hoc enim de terra infernali eſt dictum, vbi nec lux eſt corporalis, nec lux ſpiritualis. *Thren.* 3. Me minauit & adduxit in tenebras, & non in lucem. *Iob.* 3. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, & non illuſtretur lumine.

Ibi erit fletus] Contrà. Fletus lachrymarum non eſt ſine corporis reſolutione: corpus autem, quod reſoluitur in parte, reſolubile eſt in toto: & ſic poſſunt conſumi mali in inferno. Si fortè dicatur, quòd intelligatur de fletu ſpirituali. Contrà: *Gloſa* dicit hic, quòd per hoc intelligitur vera reſurrectio corporum. Ad hoc dicendum, quòd ad literam intelligitur de fletu oculorum. Sed in fletu ſunt tria, quorum vnum eſt conſtrictio cordis ex triſtitia & ſenſu pœnæ: alterum eſt cauſatum ab illo, quod eſt cōſtrictio panniculorum cerebri, ex cordis conſtrictione proueniens: quia panniculi cerebri per telas & neruos & arterias & venas concurruntur ad cor: & cum cor extremitates ſuorum ventriculorum conſtringit, tunc attrahit panniculos cerebri & comprimit cerebrum, & cætera membra, in quo (aliàs quo) panniculi & venæ & nerui diffunduntur: & ex hoc tertio conſequitur inordinata diſtractio figuræ ſitus membrorum in facie: & hæc tria ſunt in fletu infernalium. Sed quartum (quod eſt lachrymatio, quæ prouenit ex hoc, quòd quando cerebrum comprimitur, exprimitur ab eo humidum aqueum, ſeu humor aqueus, qui diſtillat per oculos) hoc non erit meo iudicio in inferno. *Matt.* 13. Mittet eos in caminum ignis, ibi erit fletus & ſtridor dentium. *Apoca.* 18. Flebunt & plangent ſe ſuper illam omnes Reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt, & in delitiis vixerunt.

Et ſtridor dentium] Stridor dentium prouenit ex frigore, ſicut & aliorum tremor membrorum. Cùm enim frigus conſtringit neruos, & contrahit, virtus naturalis eoſdem diſtendit: & ex pugna, quæ eſt inter contrahens & diſtendens, ex duobus motibus tremor accidit: & ille in dentibus eſt ſtridor, & in aliis membris eſt tremor. *Iob.* 24. Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. Et ſicut libidini debetur calor ignis: ita frigiditati deſtitutorum à charitate debetur frigus algoris per pœnam reſpondentem. *Matt.* 24. Refrigeſcet charitas multorum. *Iere.* 6. Sicut frigidam ciſterna facit aquam: ſic frigidam fecit malitiam ſuam.

Sed obiicitur, quia licet in excellentia duorum contrariorum ſit afflictio: tamen in medio miſturæ amborum eſt contemperatio & delectatio. Cum igitur tranſeant ab excellentia vnius ad alterum, ſicut dicitur *Iob* 24. in medio delectabuntur. Quod falſum eſt. Et dicendum ad hoc, quòd calor & frigus non affligunt in ratione qualitatum elementalium; ſed potiùs in virtute iuſtitiæ vindicantis: & ideò virtutes illius habent in ſe; & ideò per extremorum excellentias intenſas & exacutas ad acerbitatem tantæ vindicationi competentem, agit tam in animas, quàm in corpora damnatorum. Et exemplum huius eſt in calore digeſtiuo animalium, qui licet ſit calor ignis, non tamen agit ad modum caloris ignis; ſed ad modum animæ, quæ mouet ipſum tanquam inſtrumentum *Sap.* 16 Creatura enim tibi factori deſeruiens exardeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos, & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt. *Sap.* 5. Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum.

Et dixit Iesvs Centurioni: Vade, & ſicut credidiſti, fiat tibi. Et ſanatus eſt puer ex illa hora.

Hic agitur de perfectione miraculi: merito enim tantæ fidei & humilitatis & deuotionis & curæ domeſticorum & inferiorum ſuorum dixit Iesvs Centurioni: vade: ſicut credidiſti, fiat tibi. Duo dicit, meritum ſanitatis, & affectum. De merito ſanitatis tria dicit, ſcilicet, profectum in fide incepta, fidem, & præceptum affectus futuri. De primo dicit [Vade] hoc eſt, in hac fide, quam habes profice: quoniam in corporalibus ſuper ſpiritualia ſunt accipienda. *Pſalm.* 83. Ibunt de virtute in virtutem. *Luc.* 7. Fides tua te ſaluam fecit: vade in pace. *Pſalm.* 88. In lumine vultus tui ambulabunt. *Iſa.* 2. Ibunt populi multi, & dicent: Venite, aſcendamus ad montem

tem Domini.

Sicut credidiſti] hoc eſt, quòd abſens curare poſſem præſentia deitatis. Non ſicut ille Regulus, de quo habetur *Ioan.* 4. Qui niſi Dominus corporaliter deſcenderet, non credebat, quòd ſanare poſſet. *Luc.* 17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic arbori: eradicare & tranſplantare in mare: & obediet vobis. Sed quæritur, quare effectus huiuſmodi miraculorum non ita attribuitur charitati, vel ſpei, ſicut fidei? Ad hoc dicendum, quòd ſola fides eſt ex auditu: & ideò ex parte illa quærit perſuaſionem: cum autem auditus ſit de ſupernaturalibus, oportet, quòd inductiuum & perſuaſiuum eius ſit per ſupernaturalia: ſpes autem & charitas non ſunt ex auditu; ſed ſunt affectiones ſimplices: & ideò perſuaſiua habere non poſſunt.

Fiat tibi] *Matt.* 15. ô mulier magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut petiſti. *Lu.* 1. Beata, quæ credidiſti: quoniam perficientur in te, quæ dicta ſunt tibi à Domino.

Et ſanatus eſt puer ex illa hora] Neſcit enim tarda rerum molimina Spiritus ſancti gratia *Gregorius. Iere.* 30. Obducam cicatricem tibi, & à vulneribus tuis ſanabo te. *Iere.* 33. Ecce ego obducam cicatricem eorum, & ſanabo, & curabo eos.

Et cum veniſſet IESVS in domum Petri, vidit ſocrum eius iacentem & febricitantem: & tetigit manum eius & dimiſit eam febris.

Hic incipit agere de oſtenſione magnitudinis potentiæ diuinæ in reſtitutione ſpiritus & caloris vitalis. Febris enim, calor extraneus accenſus in corde procedens ex eo, mediantibus ſpiritu & ſanguine, per arterias & venas in totum corpus, inflammatus ex corde inflammatione, quæ impedit operationes naturales. Vnde patet ex corde habere hunc calorem, inflammationem: & ita eſſe ipſum in membro principali & inſtrumentis eius præcipuis, quæ ſunt calor & ſpiritus: & in principali nutrimento, quod eſt ſanguis: & ita potentiſſimam (aliàs potiſſimam) oportet eſſe virtutem, quæ curat hunc defectum. Eſt enim hic defectus in eo, quod principaliter eſt ſedes animæ, quod eſt cor, à quo fluit actus vitæ in totum corpus. Et ideò etiam anima diffinitur, quòd eſt principium & cauſa vitæ. Dicit autem ad oſtenſionem potentiæ Chriſti quinque circa hoc miraculum, quorum primum eſt opportunitas loci & intercedentium, ſecundum autem eſt conſideratio moleſtiæ febricitantis, tertium eſt ad febricitantem cum effectu protenſio virtutis, quartum eſt conſecutus effectus ſanitatis, quintum & vltimum per operationem demonſtratio reſtituti vigoris naturalis: quæ omnia patent in litera.

Obiicitur autem de ordine iſtorum miraculorum, quia *Mar.* 2. *Lu.* 4. iſtud de curatione ſocrus Simonis ordinatur ante duo inducta: & ſic Euangeliſtæ non conuenire videntur in ordine. Ad hoc dicendum, quòd *Marcus & Lucas*, vt puto ſequuntur ordinem hiſtoriæ, quia gratia familiaritatis probabile eſt, quòd primo intrauerit in domum Simonis, vt ibi inſtrueret & confortaret ad fidem verticem Apoſtolorum, cui commiſſurus erat Eccleſiam, qui præ omnibus aliis, priùs & honorandus & inſtruendus & confortandus erat. Sed *Matt.* reſpicit ordinem, quo magis Dei potentia demonſtratur, ſicut diximus ſuperiùs. Nec hoc oportet hic repetere. *Glo.* autem *Auguſtini* leuem dat ſolutionem & ſimplicem, quæ patet in ipſa cuilibet: & fortè illa verior eſt omnibus aliis.

Dicit igitur [Et cùm veniſſet IESVS] tanquam Saluator vbique circumferens effectum ſalutis [in domum Petri] *Lu* 19. Hodie huic domui ſalus à Deo facta eſt. Domus autem Petri dicitur: quia ibi fuit habitatio familiæ ipſius. Dicitur autem *Mar* 1. quòd erat domus Petri & Andreæ: & quòd introiuit cum Iacob & Ioanne, qui iam ad familiaritatem eius vocati fuerant.

Vidit] Ecce ſecundum, & iſtud videre eſt oculo miſericordiæ aſpicere. *Gen.* 21. Tu Deus, qui vidiſti me. *Exod.* 3. Videns vidi afflictionem populi mei [ſocrum Petri] & propter affinitatem diſcipuli eſſe iuuandam [iacentem] Ecce deſtitutio [& febricitantem] *Luc.* 4. dicitur, quòd æſtuabat magnis febribus, vt magis ad miſericordiam moueretur, & magis appareret magni miraculi effectu potentia diuina: & ideò voluit Chriſtus, quòd ſic accenderetur febris. Quia autem omnia fecit ad inſtructionem diſcipulorum: ideò *Mar.* 1. dicitur, quòd dicunt ei de illa. *Lu.* autem 4. quòd rogauerunt eum pro illa: quia quantò beneficium magis eſt requiſitum, tantò magis eſt gratum, Vnde Ptolomæus in Almageſti, Nun diſſeras niſi cum intelligente: nec des conſilium niſi quærenti & auidè petenti. *Iſa.* 38. Quaſi leo ſic contriuit omnia oſſa mea. Et loquitur de magnitudine ſuæ infirmitatis. *Iob* 30. Interiora mea efferbuerunt abſque vlla requie: præuenerunt me dies afflictionis.

Et tenuit manum eius] hoc eſt, eleuauit eam per manum. Et iſtud eſt protenſio virtutis diuinæ cum effectu ad febricitantem. Vnde *Mar.* 1. dicitur ſic: & accedens eleuauit eam apprehenſa manu eius. *Lu.* autem 4 dicitur: Stans ſuper eam imperauit febri. Et intelligitur, quòd tactu manus viuificæ ſalutis imperatum fuit vt diſcederet vmbra mortis, quæ eſt febris. *Act.* 9. Dans illi manum erexit eam &c.

Et dimiſit eam febris] Ecce effectus ſalutis, *Lu.* 13. Mulier dimiſſa es ab infirmitate tua. *Ioan.* 4. ſimile eſt huic. Heri hora ſeptima reliquit eum febris. Cognouit autem pater, quia illa hora erat, in qua dixit IESVS: Filius tuus viuit: & credidit ipſe, & domus eius tota, *Hebr.* 11. Fide conualuerunt de infirmitate.

Et ſurrexit, & miniſtrabat eis. Veſpere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & eiiciebat ſpiritus verbo: & omnes malè habentes curauit: vt adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam dicentem: Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes noſtras portauit.

Ecce probatio reſtituti vigoris per miniſterium operis: & tanguntur duo, quòd ſurrexit, contra hoc quòd dicta fuit iacere: & quòd illis miniſtra-

uit

uit, contra hoc, quòd febricitauit. Surrectio eſt ſurſum ſui erectio, non tam corpore, quàm mente. Sic *Act.* 9. Æneas continuò ſurrexit: videbant eum omnes, qui habitabant Lyddæ & Saronæ, qui conuerſi ſunt ad Dominum. *Col* 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.

Et miniſtrauit illis] Miniſterium hoc, & vigorē in probationem diuinæ virtutis, & officium pietatis in obſequio Chriſti, & hoſpitalitatem in procurationem Apoſtolorum, & humilitatem in ſeruiendo Sanctis demonſtrauit. *Hebr.*6. Non iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri & dilectionis, quam oſtendiſtis: quia miniſtraſtis Sanctis & miniſtratis. 2. *Cor.* 9. Miniſterium huius officij, quod fit in Sanctos, non ſolùm ſupplet ea, quæ deſunt Sanctis; ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino. *Hebr.* 13. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci: per hanc enim placuerunt quidam, Angelis hoſpitio receptis. Sic igitur terminata eſt pars illa, in qua fit demonſtratio diuinæ poteſtatis per hoc, quod eſt magna & ſuper magna.

Secundum autem, quòd oportet eam eſſe vniuerſalem, demonſtratur conſequenter in parte, quæ incipit *Ibi* [Veſpere autem facto] & ad vtilitatem ipſius demonſtrandam tria inducuntur, quorum primum eſt demonſtratio poteſtatis vniuerſalis ſuper aduerſantem ſpiritum vniuerſaliter: & ſecundum eſt demonſtratio ipſius vniuerſaliter ſuper impotens corpus *Ibi* [Et omnes malè habentes] Tertium probatio dictorum per Prophetiam *Ibi* [vt adimpleretur] Attendendum autem, quòd vniuerſaliter potens demonſtratur Chriſtus ſecundum illum modum, quo ſecundum electionem voluntatis operans, potens demonſtratur, hoc eſt, quòd curat quotquot & quoſcunque vult: & ſi aliquos non curat, quòd illius non eſt cauſa, niſi quia non vult.

De prima harum partium dicit ſic [Veſpere autem facto &c.] Tangit quatuor, temporis congruitatem, aſtantium deuotionem, miraculorum poteſtatem, & operis facilitatem. De primo dicit [Veſpere autem facto] quia in die occupatus erat verbi prædicatione, ex compaſſione ad ignorantiam populi: & in ſero per miraculum confirmauit quæ prædicauerat, & excitauit populum ad laudem Dei. *Pſal.* 41. In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam: & nocte canticum eius. Hoc etiam tempus congruit illi tempori, quo virtus dæmonum excluſa fuit, & virtus diuina exaltata, quando videlicet ſol verus Chriſtus Dominus noſter in paſſione declinauit ad occaſum. *Pſal.*67. Qui aſcendit ſuper occaſum Dominus nomē illi. *Iud.*16 Samſon, qui ſol fortis interpretatur, plures occidit occidens quàm ante fecerat viuens.

Obtulerunt ei multos dæmonia habentes] Ecce offerentium deuotio & aſtantium, propter quorum fidem generandam, vel confirmandam facta ſunt miracula. *Act.*5. Magis autem augebatur credentium multitudo virorum ac mulierum: itavt in plateis eiicerent infirmos in lectulis & grabatis: vt veniente Petro, ſaltem vmbra illius obumbraret quenquam illorum; & liberarentur ab infirmitatibus ſuis.

Et eiiciebat ſpiritus immundos] Ecce miraculandi poteſtas: virtute autem præſentiæ ſuæ eiecit ſpiritus immundos. *Act.* 10. Pertranſiuit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſus à diabolo: quoniam Deus erat cum illo. *Luc.*4 Exibant autem dæmonia à multis clamantia & dicentia: quia tu es filius Dei. Eiecit huiuſmodi ſpiritus immundos [verbo] Et in hoc tangit operis facilitatem & modum. *Pſal.*103. Ab increpatione tua fugient: à voce tonitrui tui formidabunt.

Sed incidit in (aliàs hic) dubium, vtrum aliquis ſit à diabolo obſeſſus: & videtur, quòd non: quia in anima non poteſt eſſe obſeſſus: eo quòd, vt dicit Beda, nihil illabitur in animam niſi Deus Trinitas. Adhuc, in ſpiritualibus quando duo ſunt eiuſdem ſimplicitatis, neutrum eſt in alio: diabolus autem, & anima rationalis eiuſdem ſunt ſimplicitatis, quoad hoc, quòd vterque eſt creatus ſpiritus, & vterque ad imaginem Dei: & vterque creatus ad hoc, quòd ſit capax Dei: & ſic neuter eſt in alio, & neuter poteſt eſſe in alio. In corporalibus etiam quæcunque ſunt eiuſdem capacitatis, nullo modo ſunt in ſe inuicem; & proportionabiliter loquendo eſt hoc etiam in ſpiritualibus: anima autem rationalis eiuſdem capacitatis eſt cum Angelo, ergo neuter iſtorum ſpirituum eſt in alio. Similiter videtur, quòd corporaliter aliquis nō ſit obſeſſus: ſi enim corporaliter aliquis eſſet obſeſſus, oporteret, quòd diabolus eſſet in corpore: & conſtat, quòd non ineſſet niſi ſicut motor & operator ſenſuum & paſſionum & actionum corporis: & ad hoc, & ſecundum hoc ineſt anima in corpore. Neque poteſt intelligi, quòd duæ ſubſtantiæ formales ad idem & ſecundum idem inſint in aliquo, præcipuè quando ſunt æquè formales.

Si dicas, quòd vna operatur violenter, & alia naturaliter: hoc nihil eſt: quia operans violenter non eſt intra, ſed ſemper extra. Adhuc, operans violenter nunquam operatur mouendo potentiam naturæ, ſed ſemper contra huiuſmodi potentiam. In his autem, qui dicuntur obſeſſi, videmus operari viſum & auditum & alios ſenſus & opera & paſſiones & actiones, quas etiam ſecundum naturam operantur, ſed inordinatè & ſine regimine ſunt in eis. Vnde dicunt antiqui, quòd anima implente corpus mirabile videtur, ſi in idem corpus dæmon poſſit ingredi: & licet videatur ſimplex dictum eorum; eſt tamen ſuffultum multa & forti ratione.

Ad hoc dicendum, quòd in veritate multi obſidentur ſecundum animam & ſecundum corpus à dæmone: & vtrunque eorum eſt poſſibile, natura ad hoc nihil contrariante. Sicut enim videmus in ſomno, quando ſpiſſitudo fumi eleuati ſpiritum animalē obſcurat, & caliditas eius permiſcet eum mouendo inferiora eius ad ſuperiora: obſcuritas eius facit eum tetrū & horribilē: & ideò anima in ſomno fit perturbata, quòd neſcit iudicium ſuum, & non videt imagines, quæ ſunt in obſcuro, etſi quæ ſunt, tranſeunt, de forma in formam propter ſpiritus permiſtionem: & quando adhærent, fiunt aliquando tetræ & horrendæ, ſicut in fumo melancholico; vnde fiūt timores inordinati & impeditur rationis iudicium ex clauſura cellularū lucis: ſicut dicit Ceſtabon (aliàs Caſtabon) Sic etiam fit per dæmoniū, & obſidet vias ſpiritus, & motus animalis: & confuſione ſpiritus, & permiſtione, & denigratione aliquādo, vel inordinata claritate ipſius, vel tenuitate & (aliàs vel) ſubtilitate nō permit-

tit fieri iudicium rectum. Aliquando etiam cum dictus (aliàs dictis) oppilat tranſitum de cella in cellam : & tunc inordinatè reflectitur ſpiritus ad anteriora ſuper partem aliam eiuſdem ſpiritus, qui aſcendit : & ex huiuſmodi redundationibus & reflexionibus, &, vt ita dicam, refractionibus ſpiritus multæ fiunt Angelorum formæ & multæ claritates, ſi lucidus eſt : & multæ obtenebrationes, ſi eſt obſcurus : & fiunt in ipſo formæ horribiles retractæ ſecundum longum & latum : & ſic obſidet animam in operationibus ſuis : & hoc ſonat oomen obſeſſionis : quia obſeſſi ſunt, qui concluſi vias liberas exeundi & intrandi ad operationes ſibi congruas non habent. Et bene concedo, quòd non illabitur io animam.

Similiter dicendum, quòd obſidet corpus in propriis operationibus corporis. Sic enim eleuat, deprimit, ligat, & huiuſmodi facit tam in toto corpore aliquando diſcerpendo, quàm etiam in membro vno, vel pluribus violentiam inferendo. Nec ratio inducta hoc remouet; ſed probat, quòd non vnitur membris ſicut interior motor eorum : & hoc eſt concedendum. Sed ſicut nos videmus, quod humor innaturalis diffuſus in membro impedit operationem membri, & aliquando facit hoc qualitas, ſiue materia humoris, ſicut dicit *Galenus* : ita facit dæmon per operationes humorum, vel qualitatum, quarum nouit ſemina in corpore, impediens corporis operationes applicans membris & inuiſcans (aliàs inuiſcerans) ea talibus ſeminibus.

Si quis autem quærat, vnde dæmoni eſt hæc poteſtas. Dicendum, quòd aptitudinem habet ex natura : quia omnis poteſtas ſuperior poteſt ſuper corporalia mouendo & mutando, ſicut patet in omnibus cæleſtibus motoribus, qui nullam habent virtutem organicam; & tamen in poteſtate habent mouere corporalia ad nutum. Et ſicut nos videmus, quòd animæ nutum ſequitur motus corporis : ſic etiam ex gradu naturæ aptitudinem talia mouendi habet dæmon : ſed poteſtatem operandi accipit à ſumma poteſtate Creatoris, cuius eſt diſpenſatio mundi totius : & hæc eſt cauſa, quòd eiecit eos verbo : ideò non oportuit eum ſolum verbum dicere, niſi vellet propter aſtātes, vt in fide ſuæ poteſtatis ædificarentur, ſicut patet ex ſupradictis.

Et omnes malè] Secundum eſt ſuperiùs inductæ diuiſionis : & hic (aliàs hoc) probat vtilitatem ſuæ poteſtatis in corporalibus, quæ ſupra naturæ virtutem reſtituit ſanitati. Nec eſt verum, qood quidam dicunt eum ſuam hic oſtendere poteſtatem ſuper ſpiritum humanum : eo quòd *gloſſa* facit hic mentionem de paſſionibus animæ, quæ ſunt ira & odium : quia illa *gloſſa* eſt moralis. Intelligendum autem eſt, quòd generales in his curas habet tres, de quibus ſuprà facta eſt mentio: quoſdam enim curauit verbo & tactu, ſicut leproſum : & quoſdam ſolo verbo, ſicut paralyticum : & quoſdam ſolo tactu, ſicut ſocrum Petri : quoſdam præſens, ſicut ſocrum Petri : quoſdam autem abſens, ſicut paralyticum. Et cauſa huius eſt, quia Chriſtus eſt Dei virtus & ſapientia : & poteſtas vtriuſque debebat manifeſtari. Adhuc : Chriſtus verè erat Deus, & verè habuit deitatem vnitam carni : & hæc omoia voluit innoteſcere hominibus. Et cùm dicitur Chriſtus ſapientia, vel verbum : fuit verbum, quod eſt operatiuum, & factiuum eorum. Et ideo vt in hac poteſtate innoteſceret, quod ipſe eſt ſapientia, per quam, & in qua Deus Pater fecit mundum, quoſdam verbo curauit, ſic patenter operabatur. Vnde dicit *Ambro.* quòd non eſt mirum, ſi ſermo Dei creaturas mutat, quæ ſermone Dei ſunt creatæ & conſtitutæ : & vt innoteſceret ſe eſſe virtutem operantem cum Patre omnia & vbique præſentem, quoſdam curauit abſens : vt autem innoteſceret deitatem corporaliter in carne habitantem, quoſdam curauit præſens & per tactum : in omnibus ædificans ad fidem, & diſpenſans ſalutem.

Vt adimpleretur] Ecce tertium, in quo ponit atteſtationem per prophetiam. Et quia eſt gratia, quam accepimus ex ſua plenitudine : ideò dicit [vt adimpleretur, quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam dicentem] *cap.* 52. [Ipſe infirmitates noſtras accepit] hoc eſt, abſtulit. Non enim accepit, vt haberet; ſed vt nos ab eis liberaret. Et vocat defectus corporis & animæ, quæ remittunt firmitatem virium & operationum (alias operationem) naturalium abſque calore innaturali [& ægritudines noſtras portauit] hoc eſt, aſportauit. Ægritudines autem dicuntur febres : & ſic in his duobus omnem naturæ comprehendit defectum. *Exod.* 28. Aaron iniquitates eorum portauit, qui fuit figura Chriſti. *Pſalm.* 40. Sana animam meam, quia peccaui tibi. 1. *Pet.* 2. Peccata noſtra ipſe portauit in ſuo corpore ſuper lignum. Ad hoc enim abſtulit infirmitates corporis, quòd ſciremus, quòd ablaturus erat infirmitates, hoc eſt, peccata mentis. Sic ergo terminata eſt pars, in qua ſuæ potentiæ fecit demonſtrationem, inquantum loquebatur, vt habens poteſtatem prophetalem, quæ fuit de ſupermundanis.

Moraliter autem leproſus corruptus nutrimento (aliàs corrupti nutrimenti) ex quo prouenit morpheoſa varietas, & membrorum putrida corroſio : hæreticum hominem ſignificat ex corruptis interioribus ſuis, corrumpentem verbum & gratiam ſacramentalem : & ex hac corruptione varietas prouenit duplex vitæ & fidei, vna veri, & falſi alia. Hæc enim in talibus varia, dum quoſdam articulos credunt, & quoſdam noo : & dum quaſdam virtutes ſequuntur, & quaſdam condemnant : ex hoc etiam inordinata fit membrorum corroſio : & hos Chriſtus verbo curat & tactu : quia & exteriùs oportet quòd confortentur per verbum, & interiùs tangantur per gratiam manus, hoc eſt, adiutorium Chriſti.

Paralyticus autem ſignificat inconſtantem ex longa peccati conſuetudine & paſſionum inſecutione, quòd in omnibus viis ſenſus & motus repletur delectatione conſuetudinis & paſſionum, quas ſequitur. Et ideò conante eo per rationem aliquando ad rectam virtutis operationem : tunc diſponitur in partem vitij & delectationis in ea dominantis : & hic (aliàs hæc) eſt tremor capitis poſitus in Cain *Geneſ.* 4. De quo dicitur *Thren.* 1. Peccatum peccauit Ieruſalem : propterea inſtabilis facta eſt. Hunc curat magnitudo fidei, & verbum Chriſti : quia niſi magna fide paſſionibus renunciet, & verbum Chriſti efficax apprehendat, ratio ipſius (quæ eſt Dominus eius) non poteſt curari : & quia paſſionibus peccatorum ſic ſubiacuit, Chriſtū intra domū recipere nō auſus fuit. Torquebatur malè : quia

Præ omni genere tormenti eſt rationem velle mouere ad vnam partem, & in delectationis vitium in alteram partẽ proiici. Super quo exclamat *Apoſtolus Rom.* 7. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius? Et *Ibidem.* Velle adiacet mihi; perficere autem bonum non inuenio.

Mulier autem febre æſtuans deſignat carnem æſtuante concupiſcentia venereorum inflammatam: propter quod etiam mulieris calor eſt, quæ concupiſcentiis eſt emollita in domo, hoc eſt, in ſecreto familiari in lecto mollitiei & laſciuiæ calens reſoluta, pro qua rogatur Deus & imperat febri, ſanctorum interceſſionibus effugans æſtum carnis per gratiam caſtitatis. Sed quia difficile eſt ſuperare hanc peſtem: ideò manum porrigit adiutricem: & ſic adiuta digna fit miniſtrare Deo & Sanctis, quæ priùs indigna iudicata fuit. Mulier enim fornicaria eſt quaſi ſtercus in via: ab omnibus conculcabitur *Eccl.* 9. Et hanc non decet miniſtrare Deo & Sanctis.

Poſſeſſi autem a dæmonibus ſunt ſequentes dæmonum malignitates in ſpiritualibus vitiis, ſicut in furore irrationabili, odio, malignitate, inuidia, ſuperbia, traditione, & huiuſmodi: de quibus dicitur *Sap.* 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum: imitantur autem illum, qui ſunt ex parte ipſius.

Male autem habentes ſunt diuerſis & particularibus vitiis irretiti, quæ ſunt auaritia, furtum, rapina, viuta, & huiuſmodi: de quibus dicitur *Iſa.* 1. Vulnus & liuor & plaga tumens non eſt circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo. Et iterum: omne caput languidum & omne cor mœrens, à planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Vulnus enim mali amoris, & liuor inuidiæ, & plaga tumens ſuperbiæ: caput languens malè, & languentis in errore & ignorantia rationis cor mœrens malè, & ſecundum ſeculi triſtitiam voluntatis, & vilis infirmitas (aliàs & vniuerſales infirmitates) varietatem vitiorum deſignant. Et hæc omnia ille tulit, de quo dicitur *Ioan.* 1 Ecce Agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Et *Iſa.* 53. Ipſe peccata multorum tulit, & pro transgreſſoribus orauit.

Videns autem IESVS turbas multas circum ſe, iuſſit diſcipulos ire trans fretum.

Hic incipit agere de conformatione diſcipulorum in his, quæ audierunt in ſermone; vt ſint dicta confirmata in ſe per potentiæ ſuæ declarationem, & ſint confirmata in diſcipulis per fidem, ne euellantur ab eis per tentationes: & tangit duo: primò enim oſtendit à quo recedendum eſt, & cui inhærendum: ſecundò oſtendit qualiter cum illo permanendum in pugna tentationum *Ibi* [Et aſcendente eo in nauiculam] In prima harum tria dicit: primum eſt, quid relinquendum ſit his, qui Deo adhærent: ſecundum, qualiter à doloſè ſimulantibus ſe adhærere Deo, cauendum eſt: tertium quàm ſincerè eſt Deo adhærendum. Secundum *Ibi* [Et accedens vnus Scriba] Tertium autem *Ibi* [Alius autem de diſcipulis] oportuit enim primò diſcernere confirmandos, & poſtea confirmare: & per hoc patet ordo ad ſequens. Ad præcedens autem ratio ordinis eſt: quia prius eſt oſtendere poteſtatem eius, cui adhærendum eſt, & poſteà diſcernuntur, qui adhærent ei: quia poteſtas eſt cauſa adhæſionis. In prima harum partium duo tangit, tumultum videlicet ſeculi fugiendum: & quod inquietudo in ſolidum quietis ſit commutanda.

De primo dicit [Videns autem IESVS turbas multas circum ſe] Et dicit quatuor ad noſtram inſtructionem: primum eſt tumultus huius ſeculi conſideratio, cum dicit [videns autem IESVS] Secundò tangit turbationem ex tumultu prouenientem, cum dicit [turbas] quia turba à turbando dicitur. *Iſa.* 3. Tumultuabitur puer contra ſenem, & ignobilis contra nobilem. Tertiò tangit confuſionem, cum dicit [multas] Multum enim non ordinatum ad vnum, ſicut eſt multum turbæ, nihil aliud niſi confuſio eſt inordinata. *Iſa.* 17. Væ multitudo populorum, vt multitudo maris ſonantis. *Num.* 14. Vſquequo multitudo hæc peſſima murmurat contra me? Quartò tangit intentionem, cùm dicit [circum ſe] Non enim appropinquabant ad ipſum: ſed in circuitu ipſius inquietè, vanè, & inſidioſè ambulabant. *Pſal.* 11. In circuitu impij ambulant, imitatores illius, qui dicit *Iob* 1. Circuiui terram, & perambulaui eam *Pſal.* 139. Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos.

Iuſſit diſcipulos ire trans fretum] Iſtud eſt ſecundum, in quo, vt dicit gloſſa, ſignificat, vt amaros ſeculi fluctus tranſeamus. *Iſa.* 57. Cor impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt: & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum: & non eſt pax, dicit Dominus, impiis. Attendendum autem hic, quòd non eadem die iuſſit diſcipulos transfretare, qua curata eſt ſocrus Simonis: Quinimò in veſpera eiuſdem diei curauit multos, & eiecit dæmonia: in diluculo exiuit in deſertum orare: & nuntiante Petro, quia multi quærerent eum, iuit in proximos vicos, & villas Euangelizare, ſicut dicitur *Mar.* 1. & *Luc.* 4 Sed *Matthæus* non ſequitur hunc ordinem temporis: ſed potiùs ordinem rerum, prout faciens eſt ad confirmationem ſermonis, ſicut patet per ante dicta.

Et accedens vnus Scriba, ait illi: Magiſter, ſequar te, quocunque ieris.

Secunda pars eſt, in qua oſtenditur, qualiter cauendum ab his, qui doloſè ſe ſimulant adhærere Chriſto: & tanguntur hic duo: primò doloſi iſtius tangitur deſcriptio: ſecundò doli eius manifeſtatio *ibi* [Et dicit ei IESVS] In quorum primo tanguntur duo, ſcilicet dolus in facto, & dolus in verbo. De dolo in facto duo innuit, ſcilicet, ſimulatam ad Chriſtum in exterioribus appropinquationem, cùm dicit [Accedens vnus] Quia ſi cum multis veniſſet, magis fuiſſet manifeſtum: nunc autem per hoc, quòd vnicus venit, voluit videri, quòd ab aliis eſſet ſequeſtratus, vt ſic magis deciperet. *Eccl.* 1 Acceſſiſti malignè ad Dominum, & cor tuum plenum eſt dolo & fallacia. *Pſal.* 35. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo. Secundum eſt, quòd tangit in eo falſi nominis ſcientiam, cùm dicit [Scriba] Scribæ enim legis erant periti, qui ſemper Dominum tentare quæſierunt.

quæſierunt *Matt.* 23. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui clauditis regnum cælorum ante homines &c. *Luc.* 11. Væ vobis legiſperiti, qui tuliſtis clauem ſcientiæ: nec vos intratis, nec ſinitis alios intrare.

Aut iſti] Ecce qualem dolum habuit in verbo [Magiſter] Tangit duo; profeſſionem erroris, & promiſſionem inſecutionis. Profeſſionem erroris tangit, cùm dicit [Magiſter] Quia, ſicut dicit gloſſa, non credebat eſſe niſi vnum de communibus magiſtris in aſtutia humana præcellentibus. Simili dolo dixerunt *Infra* 22. Magiſter ſcimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces: & non eſt tibi cura de aliquo. Inſecutionem promittit, cùm dicit [Sequar te] Et addit præſumptionem dicens [quocumque ieris] qui tamen nec per vnicam viam ſequi poſſet. *Iob* 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum omnipotentem reperies? *Eccleſiaſtis* 2. Quid eſt homo, vt ſequi poſſit Regem factorem ſuum?

Et dicit ei Ieſus: vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos.

Hic manifeſtatur occultè dolus iſtius: & tangit duo: ſimulatoris duplicitatem, & Chriſti ſimplicitatem. Duplicitatem autem ſimulatoris tangit dupliciter: in aſtutia doloſa, & ſuperbia præſumptuoſa. Aſtutiam enim doloſam percutit, cùm dicit [vulpes foueas habent] Eſt enim hoc animal doloſum, & inſidioſum, & venatiuum & in latibulis habitatiuum. Ex quibus proprietatibus iſtum percutit, qui doloſe tentauit Chriſtum. *Iere.* 9. Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt, & inſidiabatur gratiæ. *Pſal.* 9 Sedet in inſidiis cum diuitibus in occultis, vt interficiat innocentem. Et volebat per gratiam acceptam à Chriſto venari ſicut Simon *Act.* 8. Pecunia tua ſit tecum in perditionem. *Tim. vlt.* Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Volebat autem per ſcientiam, quam diſceret à Chriſto, foueas aſtutiarum facere, in quibus habitans, homines deciperet, & ex eis lucra ageret, ſicut faciunt, qui iura & leges æquiſſimas, & diuinæ iuſtitiæ congruas propter cauillationes cauſarum addiſcunt. *Pſal.* 56. Foderunt ante faciem meam foueam & inciderunt in eam. *Iſa.* 29. Væ qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcondatis conſilium, quorum ſunt in tenebris opera: & dicunt: Quis nos videt: & quis nouit nos? Peruerſa eſt iſta veſtra cogitatio, quaſi ſi lutum contra figulum cogitet, & dicat opus factori ſuo: non feciſti me: & figmentum dicat figulo: non intelligis. His proprietatibus dicitur vulpes voluipes: quia citò pedem voluit de aſtutia in aſtutiam. *Thren.* 5. Propter montem Sion quia diſperiit, vulpes habitauerunt in eo. *Pſal.* 62. Partes vulpium erunt. *Cant.* 2. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.

Præſumptuoſam autem ſuperbiam & faſtum cordis (quo per gratiam magiſterij ab ipſo Chriſto acceptam nitebatur in altis dignitatibus nidum ponere) percutit, cùm dicit [Volucres cæli nidos] Hæ enim volant ambitione, cælum petunt altitudinis honore & nidificant, quieſcere volentes in excellente dignitatis prælatione, habentes ad hoc pennas ſcientiæ, & ſimulatæ virtutis pietatem. *Baruch.* 3. In auibus cæli ludunt. Iſtæ ſunt aues, quæ deſcenderunt ſuper ſacrificium Abrahæ *Geneſ.* 15. Quia totum Eccleſiæ oblatum ſacrificium, tales hodie deuorant: & quomodo Patriarcha modò non abigit eas ſicut fecit, hoc eſt, Pater patrum. Propter ſimile huiuſmodi factum, quo dæmones excellere cupiebant, dicuntur dæmones aues. *Matth.* 13. Volucres cæli comederunt, quod de ſemine cecidit iuxta viam. Sed vna eſt conſolatio, quam dicit Abdias Si exaltatus fueris vt aquila, & inter ſidera poſueris nidum tuum; inde detraham te, dicit Dominus.

Filius autem hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet.

Ecce quàm putam hic contra iſtius duplicitatem, ſuam & ſui diſcipulatus proponit ſimplicitatem dicens [Filius autem hominis] Quaſi diceret: Licet homo ſim: non tamen hominum, ſed hominis ſum filius, vltra hominem habens vnde doloſos arguere poſſum. *Ioan.* 2. Non erat ei opus, vt quis teſtimonium ferret de homine. Ipſe enim nouit quid eſſet in homine [non habet, vbi caput ſuum reclinet] Qui tamen habet perfectum poſſe, & perfectum noſſe, & perfectam gratiam, & non vtitur ad lucrum Et ſuis dicit *Matth.* 10. Gratis accepiſtis, gratis date; quia alioquin iam non eſt gratia. Quia gratia ideò vocatur, quia gratis datur. In talibus etiam, qui ſic lucris terrenis vendunt gratias ſibi collatas, Chriſtus non habet, vbi caput reclinet: quia non quieſcit in cordibus eorum exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem: eſt autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. *Sap.* 15. Eſtimauerunt luxum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem compoſitam eſſe ad lucrum, & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere.

Alius autem de diſcipulis eius ait illi: Domine, permitte me primum ire, & ſepelire patrem meum.

Hic oſtenditur quàm ſincerè Chriſto ſit adhærendum: & dicuntur hic duo, & tertium præſupponitur ante illa duo: hoc autem eſt, quod IESVS inuitauit eum, & vocauit eum ad ſequendum, & ſciuit eum puro corde audiuiſſe ſermonem, & ſanctificatum per verbum, ſicut ipſe dicit *Ioan.* 17. Sanctifica eos in veritate: ſermo tuus veritas eſt. Et tunc ille dixit [Domine permitte me] Et hoc eſt primum duorum, quæ ponuntur in litera, quod prætendit officium pietatis duplicis, quo differatur inſecutio Chriſti. Eſt enim pium ſepelire mortuos, ſicut dicit Angelus Raphael *Tob.* 12. Et ſecunda pietas eſt: quia hoc voluit facere circa patrem, cui ex ordine naturæ tenebatur, ſicut dicit *Tob.* 4. ad filium loquens: Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli, & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ tuæ: & hoc eſt, quod dicit [ire primum, & ſepelire patrem meum] *Geneſ.* 50 Aſcendam, & ſepeliam patrem meum, ac reuertar. A ſimili non quidem pietatis, ſed charitatis officio mouebatur Eliſæus loquens ad Eliam. 3. *Reg.* 19. Vbi dicit: Oſculer oro te primùm patrem meum, & ſic ſequar te. Tertium autem quod hic notatur, eſt obedientiæ diſcretio, per quam præponitur melius bonum minus bono. Nunquam, vt dicit *Greg.* per obedientiam præcipitur malum fieri; ſed nonnumquam quod fieri poſſet, meliori bono præcipitur commutari. Et hoc tangit, cùm dicit.

IESVS

Iesvs autem ait illi: ſequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.

Et notantur in hoc duo: primum eſt optimum quod diſcipulo præcipitur, cum dicit [Sequere me] Secundum eſt bonum, quod propter melius dimittitur: & hoc tangit *Ibi* [& dimitte mortuos &c.] De primo dicitur 3. *Philipp.* Sequor autem ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum. *Oſee.* 6. Viuemus in conſpectu eius, ſciemus, ſequemurque, vt cognoſcamus Dominum. *Dan.* 3. Sequimur te in toto corde noſtro, & timemus te, & quærimus faciem tuam.

Dimitte mortuos] hoc eſt bonum, quod præcipitur intermitti: & in hoc notantur tria: primum eſt bonum, quod præcipitur dimitti propter melius: ſecundò innuitur hunc fuiſſe mortuum in culpa, & indignum exequiis Sanctorum: tertium eſt, quòd innuitur hic coniunctus peccatoribus, qui exequias ſuas in faſtu celebrauerunt: & fortè ad illum faſtum ſolennizandum aduocatus fuerat diſcipulus. Primum notatur in verbo dimittendi. 2. *Timo.* 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus: vt illi placeat cui ſe probauit. 1. *Corinth.* 9. Qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. Simili diſcretione dixit Petrus *Act.* 6. Non eſt æquum relinquere nos verbum Dei, & miniſtrare menſis, ſupple, viduarum & pupillorum. Secundum notatur in hoc, quòd dicit [mortuos ſuos] Non enim connumeratur mortuis, qui dicuntur mortuorum mortui, niſi eſſet mortuus in peccatis: & ideò bis mortuus dicitur: alij enim dicuntur mortui in Domino, vel mortui Dei & Sanctorum. *Apoc.* 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur. *Iſa.* 26. Viuent mortui tui, Domine: interfecti mei reſurgent. Iſte autem dicitur mortuus mortuorum in peccatis, quamuis adhuc carne viuentium. *Eccl.* 22. Super mortuum plora: defecit enim lux eius. *Pſal.* 36. Mors peccatorum peſſima. Tertium notatur, cùm dicit [mortuos ſepelire] Notatur enim plures ad exequias eius in culpa mortuos conueniſſe. *Pſal.* 9. Periit memoria eorum cum ſonitu. *Leuit.* 15. Doce filios Iſrael cauere immunditias, vt non moriantur in ſordibus ſuis. 1. *Timo.* 5. In deliciis viuens mortua eſt. *Iob.* 36. Morietur in tempeſtate anima eorum: & vita eorum inter effœminatos. Si ergo determinatum eſt à quo recedendum, & cui adhærendum his, qui commorati ſunt cum Chriſto in tentationibus: eo quòd tentatio eſt vita hominis ſuper terram, ſicut dicitur *Iob* 7.

Et aſcendente eo in nauiculam, ſecuti ſunt eum diſcipuli eius.

Hic incipit oſtendere, in quibus periculis indigent diſcipuli confirmatione. Omne autem periculum aut eſt à mundo, in quo etiam intelligitur carnis tentatio, quia & ipſa de mundo eſt: & in hac tentatione confirmat primò. Aut eſt ab impetu & ſæuitia dæmonum in ſpiritualibus: & in hac confirmat ſecundò *Ibi* [& cùm veniſſet Iesvs trans fretum] Prima autem harum partium habet tres particulas, in quarum prima oſtenditur, in quibus, & vbi habet fieri confirmatio. In ſecunda ponitur id, quod ad miraculi perfectionem exigitur *Ibi* [Et ecce motus] In tertia autem miraculi finis, & intentus effectus *Ibi* [Portò homines mirati ſunt] In prima harum tria notantur nos inſtruentia, quorum primum eſt motus aſcenſionis: ſecundum inſtrumentum nauigationis: & tertium, ſecuta eum illuc congregatio ſanctitatis.

De primo dicit [Et aſcendente] motus enim fuit ſēper aſcendere: & per hoc aſcenſiones in cordibus noſtris diſpoſuit in valle lacrymarum. *Iſa.* 2. Venite aſcendamus in montem Domini, & ad domum Dei Iacob. *Matth.* 20. Ecce aſcendimus Ieroſolymam.

Inſtrumentum autem nauigationis fuit [nauicula] Quæ natura, lignea: vſu, ſuper aquas vectiua: quantitate, parua fuit: & licet tunc ad literam, vteretur ea Dominus vltra mare Genezareth nauigans; tamén natura, lignum crucis: vſu, beneficium crucis (quod vehit vltra fluctus ſeculi) & quantitate, ſignificat crucis humilitatem: & hæc eſt vita Eccleſiaſtica cruci conformata. Et de primo & ſecundo & de tertio ſimul dicitur *Sap.* 14. Vt non eſſent vacua ſapientiæ tuæ opera: propter hoc exiguo ligno credunt homines animas ſuas: & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt. Ideò de Eccleſia allegoricè, & de perſonis Eccleſiaſticis moraliter dicitur *Prou. vlt.* facta eſt quaſi nauis inſtitoris de longè portans panem ſuum. *Luc.* 5. Aſcendens Iesvs in nauiculam vnam, quæ erat Simonis, dixit: Duc in altum, & laxate retia in capturam.

Tertium eſt ſecuta eum congregatio ſanctitatis: & hoc notatur, cùm dicitur [ſecuti ſunt eum diſcipuli eius] quia extra nauim non eſt ſalus. *Matth.* 12. *Luc.* 12. Qui non colligit mecum, diſpergit: & qui non eſt mecum, contra me eſt. Vnde in perſona Chriſti, & ſuorum dicitur ad Noë *Gen.* 7. Ingredere tu, & omnis domus tua in arcam: te enim vidi iuſtum coram me.

Et ecce motus magnus factus eſt in mari: ita vt nauicula operiretur fluctibus: Ipſe verò dormiebat.

Hic incipit agere de his, quæ ad miraculi perfectionem exiguntur: & ſunt quatuor: primum eſt, impetus tempeſtatis, ſecundum eſt diſſimulatio defenſionis, & tertium eſt interpellatio liberatoris, quartum & vltimum eſt efficax auxilium Saluatoris: & hæc patent in litera. In primo horum quinque notantur, ſcilicet, tempeſtatis impetus, & quantitas motus, violentia, locus, & periculum. Tempeſtatis impetus tangitur, cùm dicit [Et ecce motus] Motus enim iſte eſt motus & impetus irruentis tempeſtatis, de qua dicitur *Iona.* 1. Dominus immiſit ventum magnum in mari, & facta eſt tempeſtas magna, & nauis periclitabatur conteri. Vnde etiam iſtum ventum ad literam præcepit Dominus oriri ad probationem diſcipulorum. *Pſalm.* 106. Aſcendunt vſque ad cælos, & deſcendunt vſque ad abyſſos: anima eorum in ipſis tabeſcebat.

Magnus] Ecce quantitas. Dicitur autem magnus, quia ſupra virtutem nauigantium. Quandiu enim gubernator poteſt nauim regere: & per gubernaculum ſine artemone mouere nauim, quò voluerit: tunc quamuis ſit motus, non dicitur eſſe magnus; ſed quando

vincit gubernatorem, & motum nauis per gubernaculum, & tranſuertit nauim in alteram partem; tunc motus dicitur magnus & ſuperans. *Thren.* 3. Inundauerunt aquæ ſuper caput meum, & dixi: perij. *Ionæ* 1. Remigauerunt viri, vt reuerterentur ad terram, & non valebant: quia mare ibat, & intumeſcebat ſuper eos.

Factus eſt] Ecce violentia: non enim fiebat modo conſueto; ſed violentia quadam quaſi confringebat mare: & ideò dicitur [factus eſt motus] *Iob* 27. Apprehendet eum quaſi aqua inopia, nocte opprimet eum tempeſtas. *Naum* 1. Dominus in tempeſtate & turbine viæ eius. *Ionæ* 2. Omnes gurgites tui, & fluctus tui ſuper me tranſierunt. *Pſalmo* 68. Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam.

In mari] Ecce locus: Non enim erat iſte ventus tantùm ſuperiùs in ſuperficie maris incidens; ſed etiam de fundo maris ſpirans: quia lumine lunæ ſpirat fundus maris, & æſtuat, & emittit vaporem continuè, qui ſequitur motum, & incrementum luminis lunæ: & iſte vapor ejicit mare in effluxu & refluxu maris: & ideò talis motus dicitur æſtus maris. Sed cùm nimis ſpirat, nec ab vna parte ſpirat, ſed à multis & contrariis ſitibus: tunc facit periculosè moueri mare de imo ebullientibus vndis & inordinatè ad contrarios ſitus refluentibus: & tunc confringit & abſorbet naues: & belluæ marinæ tunc fugientes fundum, etiam inordinatè iactatæ aliquando impingunt in naues, & ſubuertunt eas, & ſymplogadarum concurſus, hoc eſt, lapidum ex æſtu à fundo ebullientium ex impetu vaporis & fluctuum aliquando percutiendo perforat (aliàs perforant) fundum nauis & deſtruit: & hæc vocantur à Poëtis acroceraunia. *Iob* 41. Feruеſcere facit profundum maris, ſicut cum vnguenta bulliunt. *Eccl.* 43. Qui nauigant mare, enarrant pericula eius: & audientes auribus noſtris, admirabimur.

Ita vt nauicula operiretur fluctibus] Ecce periculum factum: eſt autem hoc: quia vndique venerunt fluctus contra ſe: & ideò nauicula dirigi non potuit contra fluctus: quia ſi ſuper fluctus vadens exaltata fuiſſet cum fluctibus, & cum eiſdem depreſſa, non fuiſſet periculum; ſed cum vndique venerunt fluctus, oportuit ipſam concludi inter medios fluctus: & tunc fluctus nauem operientes ſubmergunt: nec poteſt aliquid ſubuenire tunc artificio gubernationis, vel remigationis. *Ionæ* 2. Proiecisti me in profundum in corde maris: & flumen circumdedit me, & omnes gurgites tui & fluctus tui ſuper me tranſierunt. *Act.* 27. Miſit ſe contra nauim ventus typhonicus, qui vocatur Euroaquilo: & cum arrepta eſſet nauis, & non poſſet conari in ventum, data naue flatibus ferebamur. Ventus enim ille compoſitus erat ex pluribus: & ideò nauis in ventum dirigi non poterat: quia fluctus oppoſiti operuiſſent eam. *Pſalm.* 68. Veni in altitudinem maris: & tempeſtas demerſit me: & hæc omnia magis in ſpiritualibus, quàm corporalibus, fiunt.

Ipſe verò dormiebat] Hic ponitur diſſimulatio adiutorij. Et *Marci.* 4. (vbi ponitur eadem hiſtoria) dicitur, quòd erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens. Sicut enim dicit Philoſophus, quòd anima aliquando eſt ſicut ſomnus, & aliquando ſicut vigilia. Ita etiam ſe exhibuit in Chriſto diuinitas. Quando enim non oſtendit ſe extrà: tunc erat ad modum ſomni, in quo ſpiritus & calor vitæ in interioribus concluduntur: quando autem exteriùs ſuæ potentiæ, fecit indicia: tunc exhibuit ſe ſicut vigilia, in qua ſpiritus & calor ad exterius procedunt, & ſenſuum operationes perficiunt. Sic enim diſſimulans adiutorium, dormit qui nunquam dormit. *Pſal.* 120. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael. Item. *Pſ.* 43. Exurge, quare obdormis, Domine: exurge, & ne repellas in finem, quare faciem tuam auertis. *Cant.* 5. Ego dormio, & cor meum vigilat. In hoc autem, quòd Marcus eum ſuper ceruical dormiuiſſe dicit, notatur, quòd aliquid commodi in via ſecum deferebatur. Et fortè laſſatus tumultu turbarum, & inſtantia prædicationis quiete indiguit. Et hoc intelligitur ex *Mar.* 4. vbi dixit diſcipulis. Tranſeamus contrà & dimittentes turbam aſſumunt eum: ita vt erat in naui. Et in hoc intelligitur: quàm diligens & laborioſus fuit circa noſtram ſalutem procurandam.

Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, & ſuſcitauerunt eum dicentes: Domine, ſalua nos, perimus.

Ecce interpellatio diſcipulorum, & tria dicuntur: acceſſus per deuotionem ad Saluatorem: ſuſcitatio diſſimulantis, & interpellatio. De acceſſu dicit [Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius] Naturale enim eſt homini in periculis maris timere, & auxilium quærere: eo quòd ibi non patet effugium. Et ideò concurrerunt ad IESVM. *Iac.* 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. *Deutero.* 4. Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Dominus Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Et in hoc notatur quidam defectus fidei, quòd à propinquitate loci iuxta Saluatorem putabant meliùs ſaluari. *Pſal.* 138. Si habitauero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Et ſuſcitauerunt eum] Ecce excitatio, in quo (aliàs qua) iterum defectus fidei notatur, quòd meliùs putabant ſaluari poſſe carne vigilantem, quàm carne dormientem, qui deitate neque dormit, neque dormitat. Spiritualiter, diſſimulans adiuuare Dominus ſuſcitatur, quando inſtantia deuotionis & clamoris quaſi manu quadam pulſatur. *Prou.* 6. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne dederis ſomnum oculis tuis. *Pſal.* 77. Excitatus eſt tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino.

Dicentes: Domine, ſalua nos, perimus] Iſta eſt interpellatio, & continet tria: profeſſionem videlicet maieſtatis, petitionem ſalutis, & allegationem neceſſitatis. Profeſſi ſunt enim maieſtatem, cùm dicunt [Domine] qui omni creaturæ dominaris. *Pſ.* 88. Tu dominaris poteſtati maris: motum fluctuum eius tu mitigas. *Naum.* 1. Dominus increpans mare, & exſiccans illud, & omnia flumina ad deſertum adducens [ſalua nos] Ecce petitio ſalutis. *Naum.* 1. Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe, & in diluuio prætereunte conſummationem faciens. *Pſ.* 143. Eripe me, & libera me de aquis multis [perimus] Ecce allegatio neceſſitatis.

tatis. *Thren.* 3. Inundauerunt aquæ ſuper caput meum dixi, perij. Inuocaui nomen tuum, Domine, de lacu nouiſſimo. Item *Thren.* 3. Periit finis meus, & ſpes mea à Domino.

Et dixit eis IESVS: Quid timidi eſtis, modicæ fidei?

Hic ponitur efficax auxilium Domini Saluatoris. Dicuntur in eo tria, quorum primum eſt diſcipulorum increpatio, ſecundum ventorum & maris ſedatio, tertium autem tranquillitatis perfectio. De primo dicit. [Et dixit eis Ieſus] Primò increpat diſcipulos propter paruitatem fidei, quam paruam habebant, credendo loco propinquiori meliùs ſaluari, & vigilantem maioris potentiæ eſſe Dominum, quàm corporaliter dormientem: & hoc eſt, quod dicit [Quid timidi eſtis? Q. d. Saluatorem & ſalutem vobiſcum habentes quid timetis? Non eſt cauſa in hoc: niſi quia eſtis [modicæ fidei] *Iſa.* 54. Noli timere: quia non confunderis, neque erubeſces. *Ioan.* 14. Non turbetur cor veſtrum, neque formidet. [modicæ fidei] *Marci* 4. Quid timidi eſtis: nondum habetis fidem? *Lu.* 8. Vbi eſt fides veſtra? *Matt.* 14. Modicæ fidei, quare dubitaſti?

Tunc ſurgens imperauit ventis & mari.

Ecce tempeſtatis ſedatio: & duo dicit: primò enim ſedat ventos, auferendo cauſam tempeſtatis: & ſecundò imperat mari tanquam tempeſtatis ſubiecto & loco. *Lu.* 8. Surgens increpauit ventum & tempeſtatem aquæ, & ceſſauit. *Mar.* 4. Et ſurgens comminatus eſt vento, & dixit mari. Tace, & obmuteſce: & ceſſauit ventus. *Iob.* 38. Quis concluſit oſtiis mare, quando erumpebat, quaſi de vulua procedens: cum ponerem nubem veſtimentum eius, & caligine illud quaſi pannis infantiæ obuoluerem? Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectes & oſtia, & dixi: Vſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. *Eccle.* 43. In ſermone eius ſiluit ventus.

Et facta eſt tranquillitas magna.

Ecce tranquillitatis perfectio. *Tob.* 3. Poſt tempeſtatem tranquillum facis, & poſt fletum & lacrymationem exultationem & gaudium infundis. Dicit autem Ariſtot. quòd ſerenum eſt quies in aëre, & tranquillum quies in mari: & ſecundum hoc ad magnitudinem miraculi facit, quòd tam cito magna quies facta eſt. Quia, ſicut dicit Plato, ceſſante violenter mouente in humido aëris & aquæ, non ſtatim ceſſat motus: quia violentia & impetus primi mouentis manet in humido: nec ceſſat motus, niſi violentia ceſſauerit. *Iſa.* 51. Dediſti in mari viam, vt tranſirent liberati. *Iſa.* 63. Eduxit eos per abyſſos quaſi equum in deſerto non impingentem.

Porrò homines mirati ſunt, dicentes: Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei?

Hic ponit miraculi huius effectum & fructum: & tangit duo; admirationem videlicet, & fidem, licet imperfectam. De admiratione dicit [Porrò homines mirati ſunt &c.] Et quæritur, qui homines: quia non erant turbæ in naui, quas reliquerat; ſed tantùm diſcipuli? ad hoc dici poteſt: quia ipſi diſcipuli bene homines hic dicuntur, quia adhuc humana de Chriſto ſenſerunt. 1. *Cor.* 3. Nonne homines eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? poſſet etiam dici, quòd nautæ, qui iſta viderunt, hic homines appellantur, niſi fortè diceretur ipſos diſcipulos nautica arte fuiſſe præditos, qui piſcatores fuerunt. Poteſt etiam dici, quòd ſtagnum Genezareth fuit, in quo nauigauerunt, nec tantæ latitudinis eſt, quin à ripa naues videri poſſint: & illi conſiderantes, quòd tam ſubitò omnia quieuerunt, & Ieſum videntes ſurgere, & imperare mirati ſunt. *Iob* 9. Facit magna & inſcrutabilia & mirabilia, quorum non eſt numerus. *Eccleſiaſti* 44. Illic, hoc eſt, in mari præclara opera Dei & mirabilia.

Dicentes qualis eſt hic?] ſicut ſuprà diximus. Licet admiratio non ſit fides: tamen ducit ad fidem potentiæ diuinæ. Et ideò iſti dicunt: Qualis eſt hic? hoc eſt, vltra hominem eſt, qualis autem neſciunt: licet ergo nondum cognouerunt, quia Deus eſt, eo quòd etiam homines diuini miracula faciunt; tamen iam confitentur, quia vltra hominem eſt: & ſubiungunt rationem [quia venti] in aëre [& mare obed. ei] Omnis enim creatura ſenſum habet naturalem, quo imperium percipit, & perficit Creatoris, quamuis in ſe ſit inſenſibilis. Et ideò diſtinguit Iſaac Philoſophus ſenſus naturales & animales: & dat ſenſus naturales etiam inſenſibilibus. *Mar* 4. Timuerunt timore magno, & dixerunt ad alterutrum: Quis putas eſt iſte, quia ventus & mare obediunt ei? *Lu.* 8. Qui timentes mirati ſunt adinuicem dicentes: Quis putas eſt hic, quia ventis imperat, & mari, & obediunt ei? Sub eiſdem autem diuiſionibus eiſdem concordantiis facile eſt iſta exponere moraliter: ſi flatus ſuggeſtio dæmonum; mare autem turbatum & amarum & inquietum, cor hominis: vel ſeculum præſens eſſe dicatur, quòd eſt hoc mare magnum & ſpatioſum manibus: illic reptilia, quorum non eſt numerus. Nauicula autem vel gratia, vel pœnitentia, vel hominis mensa ccipiatur, in qua Chriſtus per fidem & inhabitantem gratiam, Apoſtoli per doctrinam & exemplum: Suſcitatio Domini per deuotionem ſpiritualiter efficiuntur. Et huiuſmodi facere adaptationes eſt facile &c.

Et cùm veniſſet IESVS trans fretum in regionem Geraſenorum.

Poſtquam perfecit confirmationem diſcipulorum in periculis mundi, & erexit confidentiam eorum de virtute Chriſti: oſtendit hic confirmationem eorumdem contra nequitias inuiſibiles dæmonum: & quia apud carnales prius eſt, quod eſt animale & viſibile, quàm ſpirituale & inuiſibile: Ideò etiam auctor ordinat præcedens miraculum ante iſtud. Circa verò miraculum iſtud tria inducuntur hic, quorum primum oſtendit præſentiam Domini in loco miraculi: ſecundum autem ea, quæ faciebant ad miraculi perfectionem *Ibi.* [Occurrerunt ei duo] Tertium autem de his, quæ a miraculo ſunt cauſata *Ibi* [Paſtores autem fugerunt]

De primo horum dicit [Cùm veniſſet IESVS] vt Saluator, omnibus apportans ſalutis effectum, & vbique inuiſibilem ſalutem ex viſibili oſten-

dens [trans fretum] hoc eſt, vltra ſtagnon [in regionem Geraſcnorum] vbi erant præſentes iſti dæmoniaci. Sed quæritur, quare non fecit abſens iſta miracula, cùm hoc magis fuiſſet potentiæ diuinæ oſtenſiuum? Vnde *Ioan.* 4 culpauit Regulum: quia non credidit, quòd abſens poſſet præſtare ſalutem. Ad hoc dicendum, quòd ſi abſens feciſſet miraculum, fuiſſet ab infidelibus, & ab his, qui imperfectæ erant fidei, non ſibi attributum: & ideò vt manudocens noſtram infirmitatem, & paulatim inſtruens, fecit præſens, vt doceret ſibi ineſſe potentiam: & ſic manuductos aliquando eleuauit altiùs, curans aliquos abſens: ita tamen, quòd verbum curationis præſentes audirent: ne caſu, & non per ipſum putaretur factum eſſe miraculum.

Occurrerunt ei duo habentes dæmonia.

Hic ponit ea, quæ ad miracull exiguntur perfectionem: & quia miracula duo ſunt, ſcilicet, liberatio dæmoniacorum, & ſubmerſio porcorum, & vnum ſequitur ad alterum: ideò duo hic dicuntur; vnum, quod eſt liberatio dæmoniacorum: ſecundum autem eſt ſubmerſio porcorum *Ibi* [Et illi exeuntes] In primo horum tria dicuntur, quorum primum eſt dæmoniacorum occurſus, ſecundum deſcriptio, & tertium clamor: Et hæc patent in litera. De primo dicit, occurſum, numerum, & miſeriam. Occurſum tangit dicens [Occurrerunt] Nec eſt putandum, quòd occurrerunt ei ad nocendum, vel inuadendum, ſicut occurrerunt aliis: Quia etiàmſi non eſſet Deus, tantæ ſanctitati occurrere non auderent; ſed potiùs cum iſti nullum pro ſe interpellantem, nullum etiam haberent adducentem, Dominus voluit, quòd ipſimet ſibi occurrerent: & ipſe in eadem via ſe ponens occurrit illis: quia copioſus eſt in miſericordia.

Duo] Ecce numerus eorum. Et videtur eſſe contrarium: quia *Marci.* 5. & *Lu* 8. non dicitur fuiſſe niſi vnus. Et hoc ſoluit *Aug.* quòd in veritate duo erant; ſed vnus clarior alio: & alter videbatur quaſi adhærens alteri. Et ideò de vno faciunt *Marcus* & *Lucas* mentionem.

Habentes dæmonia] Ecce miſeria. Dicit autem pluraliter [dæmonia] quia ſicut dicunt *Mar.* 5. & *Lu.* 8. Multa dæmonia ingreſſa fuerunt in eos: ita quòd cum quæreretur nomen dæmonis, dixerunt: Legio mihi nomen eſt, quia multi ſumus Et hoc quidem dixit vnus: & fortè de illo ſolo loquuntur alij *Marcus* & *Lucas*. Verum autem ſecundus etiam habuit multa dæmonia, non habetur niſi ex coniecturis: quia probabile eſt non habuiſſe niſi vnum: & ideò alios Euangeliſtas de eo mentionem non feciſſe. Dæmonium enim latinum non eſt, ſed in græco daimon idem quod intellectus. Et dæmonium, ſicut dicit *Remigius*. eſt collectiuum dæmonum, ſicut populus eſt collectiuum hominum. Alij autem dicunt, quòd dæmonium eſt quaſi denominatiuum (aliàs denominatum) à dæmone: & cum græci ſecundum *Platonem* diuidant dæmones in calodæmones & cacodæmones: nos accipimus dæmonem pro malo dæmone ſemper: & tunc eſt apud nos in vſu ſignificationis idem, quod nequam intellectuale: & hoc vlteriùs transferentes dicimus: nequam ſpirituale, ſicut dicit *Apoſtolus* *ad Ephes.* 6. Contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Quòd autem dicit: habentes dæmonia, cùm potiùs dæmonia habuerint iſtos homines: hoc modo intelligitur, quo ſpirituale habetur à corporali, ſicut corpus dicitur habere animam. In omnibus autem talibus ſpirituale habitum mouet, & regit corpus, & continet: & ita eſt hic. Dæmones enim mouebant, & regebant iſtos, & continebant infra terminos ſuæ poteſtatis.

Si autem quæritur, qualiter tot dæmones poterant eſſe in vno corpore? Quæſtio eſt abſurda: quia loco non circunſcribuntur: & operari poterant in vno corpore etiam multò plures eo modo, quo ſuperiùs determinatum eſt in iſto eodem capitulo Vnde *Lu.* 8. & *Mar.* 5. dicitur quòd porci, quos præcipitabant, erant circa duo millia. Legio autem conſueuit ab antiquis appellari, quòd ſex millia ſexcentos ſexaginta ſex in armis habebat. *Lu.* 7. etiam dicitur, quòd ſeptem dæmonia exietant de Maria Magdalena. Infrà etiam 12. dicitur, quòd dæmon aliquando aſſumit ſeptem nequiores ſe: & ingreſſi in hominem habitant ibi Nec intelliguntur ſeptem fuiſſe per numerum ſubiectorum: quia nulla eſſet ratio; ſed potiùs ſeptem per numerum malitiarum, ſicut exponit *Greg.* Princeps autem vnius vitij in legione dæmonum non eſt ſine ſibi ſubiectis dæmonibus. Et ideò probabile eſt, quòd rarò in obſeſſo homine ſit vnus dæmon; ſed ſemper plures: & hoc ſignificatur *Mar.* 5. Vbi dicitur, quòd occurrit ei homo in ſpiritu immundo; qui tamen poſtea legionem dæmonum ſub ſe habere dictus eſt: quia tota illa legio vni Principi ſignificatur fuiſſe ſubiecta.

Exeuntes de monumentis, ſæui nimis ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam.

Hic ponit horum dæmoniacorum deſcriptionem: & deſcribit à tribus; ab habitatione, a ſæuitia, à violentia. Ab habitatione, cùm dicit [Exeuntes à monumentis] Monumenta autem dicuntur cryptæ ſubterraneæ, in quibus iacebant buſta mortuorum: & ibi propter ſpurcitiam mortuorum, & ſimilitudinem damnationis eorum, qui infideles obierant, congruum & ſimilem inferno locum dæmones habebant, fortè à Deo ordinante: vt ex hoc malos inſtrueret, qui opera ibi ſepultorum exercebant, vt à malis reſipiſcerent: ne habitatio tam malignorum efficerentur dæmoniorum. *Marcus* autem & *Lu.* dicunt eos habuiſſe in monumentis domicilium: & die ac nocte currere in montibus clamantes & cócidentes ſe lapidibus: & fortè quando vltra modum fatigati erant, diuertebant ad monumenta, & alio tempore agitabantur in montibus & deſertis.

Sæui nimis] Ecce deſcriptio à ſæuitia: quia ſæuiebant in (aliàs intra) ſe, & in alios. Vnde *Mar.* 5. & *Lu.* 8. dicunt eos ſæpe rupiſſe catenas, & compedes comminuiſſe, & à nullo domari potuiſſe: & hoc fuit ex duabus virtutibus ſimul concurrentibus, vna quidem dæmonis, de qua dicitur *Iob* 41. Non eſt poteſtas ſuper terram, quæ poſſit ei comparari: qui factus eſt, vt nullum timeret. Alia autem fuit quaſi inſtrumentalis ad iſtam: quia ex cholerico in cholericis incenſis conturbabat iſtos: & hæc ſpiritus acuunt & organa

gana, & virtutem etiam in valde debili corpore multiplicant, ſicut apparet aliquando in iam moritutis inſanientibus, qui cootra impetum duorum, aut trium ſe tenentium aliquando ſurguot violenter. *Apoc.* 12. Propter hoc dicitur. Væ terræ & mari: quia deſcendit ad vos diabolus habens iram magnam.

Ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam] Ecce violentia, quam tranſeuntibus inferebant: diaboli enim voluntas ſemper eſt ad nocendum: & ſi aliquando proſit temporaliter, hoc non facit, niſi vt poſteà ampliùs noceat. *Iſa.* 10. Ad conterendum erit eor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. Simile quid legitur *Act.* 19. quòd inſiliens ho〈m〉o, in quo erat dæmonium peſſimum in duos exorciſtas Sceuæ Iudæi filios & dominatus amborum iovaluit: ita vt vulnerati & nudi vix euaderent de domo illa.

Et ecce clamauerunt, dicentes: Quid nobis, & tibi, IESV fili Dei? Veniſti huc ante tempus torquere nos.

Hic deſcribuotur à clamore: & per hoc, quòd dicit [clamauerunt] notat dæmonum malignam incitationem ad confuſos, & quaſi ſine intellectu clamores. Propter quod & alij duo Euaogeliſtæ dicunt, quòd die ac nocte clamabant in montibus, Hic autem plenos bono intellectu proferebant ſermones, dolentes, quòd malignitatis eorum tempus erat finitum. Vnde tria dicuntur, quorum primum eſt, quòd allegant ſe nihil commune habere eum Domino, ſicut cum omnibus aliis in peccato natis habuerunt: ſecundum autem eſt, quòd ex hoc profitentur poteſtatem torquendi eos eſſe in Domino; tertium eſt, quod petunt quendam minoris malitiæ ſibi concedi effectum: & hæc patent in litera.

De primo dicunt [Qoid nobis, & tibi] Supple commune eſt [IESV fili Dei?] Quaſi d. Nihil. 2. *Cor.* 6. Quæ conuentio Chriſti ad Belial: & per hoc voluerυot, quòd de regno eorum non deberet ſe intromittere Dominus. Sed mentita eſt iniquitas ſibi: quia Regnum Chriſti fuit: dæmones autem erant tyranni inuaſores: quod tamen peccatis exigentibus iuſtè permiſit Dominus ad punitionem malorum & probationem electorum. Quòd autem dicunt [fili Dei] Et *Lucas* dicit eos dixiſſe: Scimus, quia ſis ſanctus Dei, vt dicit *Ambroſius*, ſecundum opinionem dixiſſe intelliguntur, quæ orta fuit ex coniecturis: & talem ſcientiam coniecturalem habuerunt, & non certam ſcientiam. Quia dicit *Apoſtolus.* 1. *Corinth.* 2. quòd ſi cognouiſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent, Hoc eſt, crucifigi perſuaſiſſent. Vnde ſuprà 4. Omnis tentatio Satanæ compoſita fuit, & alteram partem ſemper habuit explorationis. Dixit enim ſemper: Si filius Dei es &c.

Veniſti ante tempus torquere nos] Ecce ſecundum, quòd (aliàs quo) profitetur poteſtatem: & attende, quòd reputant ſe torqueri, ſi compellantur ceſſare à nocendo. Vnde *Marcus* & *Lucas* dicunt, quòd rogauerunt eum, ne mitteret eos in abyſſum, vbi tentare non poſſent, & nocere hominibus. Et hic dicunt [ante tempus] Quod duobus modis iorelligi poteſt: ante tempus videlicet tentationi deputatum, quod eſt vſque ad iudicium; Quia, ſicut dicitur 2. *Pet.* 2. Rudentibus inferni detracti ſunt de cælo in hunc caliginoſum aërem, in locum tentationis reſeruati vſqoe ad diem iudicij, quando in abyſſum inferni cum omnibus ſuis condemnabuntur. Vel [ante tempus] paſſionis Chriſti, quando ex ſcripturis cognouerunt à parte poteſtatis ſe fore caſuros. Vnde *Apoca.* 12. dicitur Draco habere iram magnam, ſciens quia modicum tempus habet: licet enim eſſet longum; tameo appetitus ſuæ malignitatis reputat modicum.

Erat autem non longè ab illis grex porcorum multorum paſcens.

Iſtud eſt tertium, vbi poouutur preces permittendi ſibi effectum minoris malitiæ: & dicit tria: primò enim facit parentheſim interponendo de grege porcorum, vt locum habeant ſequentia: ſecundò inouitur dæmonum infirmitas: & in tertiò malitia. De primo dicit [Erat autem non longe ab eis grex porcorum multorum paſcens] Qui ſicut *Marc.* & *Luc.* dicunt, erant amplius quàm duo millia.

Sed quæritur, vnde venerunt porci, cum porcus ſit animal immundum ſecundum legem ad oullum vſum Iudæorum. Sed huic obiectioni occurrit *gloſſa Hieronymi*, diceus quòd Geraſa ciuitas eſt Arabiæ, noo longè à moote Galaad, vbi Iacob & Laban fœdus percuſſerunt *Geneſ.* 31. Et non longè à ſtagno Tyberiadis, in quo porci ſunt præcipitati: & ibi Arabes habitabant, qui porcum comederunt.

Dæmones autem rogabant eum dicentes.

Ecce infirmitas dæmooum, quòd etiam in irrationale & immundum, & monſtruoſum animal poteſtatem non habent niſi permiſſi. Simile *Iob* 1. Extende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet, hoc eſt, trade mihi poteſtatem. 1. *Corinth.* 5. Tradere huiuſmodi ſathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini noſtri Ieſo-Chriſti.

Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.

Ecce malitia voluntatis: & dicunt duo: primò enim ponunt ſub conditione, in quo notant Chriſti poteſtatem, dicentes [Si eiicis nos hinc] Q.d. Hoc in tua eſt voluntate: quia hoc ſæpe Sancti viri fecerunt: & ideò per hoc non certam ſcientiam de Chriſto acceperunt. *Luc.* 11. Si in digito Dei eiicio dæmooia, profectò peruenit in vos regnum Dei. *Pſal.* 9. Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti [Mitte nos in gregem porcorum.]

Quæritur hîc, quare petebant mitti in porcos potiùs quàm in alia animalia? Dicendum videtur, quòd hoc fuit Dei diſpenſatio: quia ſicut in primis parentibus non potuit accipere diabolus formam animalis, quam voluit; ſed potiùs ſuæ malitiæ congruentem, in qua facile deprehendi poſſet: ita & nunc non potuit intrare in animal niſi ſibi permiſſum, ex quo congruè inſtruerentur homines, in quos dæmones acciperent poteſtatem. Animal enim hoc immundum eſt & monſtruoſum, capitis non erectiuum, vt alia animalia. Immundum enim eſt ſecundum legem *Leui.* 11.

Monſtruoſum

Monſtruoſum autem, quia componitur ex multis animalibus ſecundum conuenientiam, quam habet cum eis. Diuidit enim vngulam cum ruminantibus, & non ruminat cum habentibus pedem in multa diuiſum. Adhuc pedem in duo diuidit cum his, quæ pariunt vnum animal, aut tarò duo; & parit multos fœtus, ſicut ea, quæ pedem in multos diuidunt digitos. Adhuc diuidit vngulam: & tamen habet per totam longitudinem ventris mammillas, ſicut canis vel aliud animal in multa diuidens pedes. Adhuc diuidit vngulam cum ſepum habentibus: & habet ſagimen & non ſepum cum his, quæ non ruminant: & ita componitur ex duobus animalibus vngulam videlicet diuidente in duo, & pedem in multa partiente. Quoad ſetas autem accedit ad naturam Ericij: & propter breuitatem colli numquam erigit caput, ſicut aliud animal. Et tradunt Philoſophi, quòd nullum aliud animal ita ſæpe producit monſtruoſos partus, ſicut porcus. Adhuc autem omni tempore eſt amans coitum, & tamen cum hoc corrixatiuum, & cœni appetitiuum; ſemper fœtores ſpargens, nihil etiam in voce habens delectationis. Ex quibus omnibus inſtruit, quòd niſi aliquis porcus efficiatur per malos actus, dæmon in eum poteſtatem non accipit. *Iob* 12. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te; & volatilia cæli, & indicabunt tibi.

Et ait illis: Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare, & mortui ſunt in aquis.

Hîc ponitur ſecundi miraculi perfectio: & tanguntur duo; permiſſio, cum dicit [Ite] & Nocumentum dæmonum, cùm dicit [Et exeuntes abierunt in porcos]

Sed quæritur, quare Dominus permiſit tale damnum fieri hominibus, quorum erant porci. Et dicendum quòd magis valuit inſtructio facti, quàm nocumentum damni porcorum. Et ideò plus profuit, quàm nocuerit. Intelligitur autem, quòd iſti etiam aliàs fortè peccauerunt per illicitas acquiſitiones: & ideò in hoc puniti ſunt, in quo deliquerunt: & hoc quoad eos, quia miſerunt porcos. Quoad Chriſtum autem nihil quæſtionis habet: quia Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi, qui habitant in eo. Dicitur autem, quòd per præceps gradiebatur & præcipitatus in aquas: quia voluit Dominus, vt ſciretur, quòd ageretur à dæmonibus. Et cum omnis porcus naturaliter ſciat natare in aquis: eo quod motus natationis in eis idem eſt cum motu ambulationis: non poterant ita ſubitò ſubmergi, niſi vi dæmonum præcipitati. Et in hoc inſtruxit Dominus ferocitatem dæmonum ad nocendum, vt magis ab hominibus horreantur. Vnde *Abac.* 1. Horribilis eſt, & terribilis ex ſemetipſo: iudicium eius & onus egredietur.

Paſtores autem fugerunt, & venientes in ciuitatem nuntiauerunt hæc omnia: & de his, qui dæmonia habuerunt.

Hîc ponitur effectus miraculi: & tanguntur duo; nuntium paſtorum, & admiratio, & pauor audientium. De primo dicit duo; fugam videlicet paſtorum ex timore, & nuntium. De primo dicit [Paſtores autem fugerunt] humanum aliquid ex ignorantia paſſi: quia nec poteſtatem Chriſti, nec iras dæmonum localiter fugientes euadere poterant. [Et venientes] Duo nuntiant, ſcilicet ſubmerſionem porcorum, & liberationem oppreſſorum à diabolo. Vnde dicit [venientes in ciuitatem] Geraſæ nomine [nuntiauerunt omnia] miraculum circumſtantia [& de his, qui dæmonia habuerant] hoc eſt, de liberatione eorum, vt darent eis audaciam exeundi, ne timerent inuadi ab eis.

Ecce tota ciuitas exiit obuiam IESV, & viſo eo rogabant eum, vt tranſiret à finibus eorum,

Ponitur effectus in audientibus: & dicuntur tria, primum eſt honoris: ſecundum experientiæ miraculi: tertium autem timoris. De primo dicit, quòd [tota ciuitas] hoc eſt, ciuitatis nominati (aliàs nominatæ) habitatores [exiuit obuiam IESV] eum in hoc honorantes, & præuenientes, ne in ciuitatem eorum intraret: ſciebant enim ſe eſſe peccatores, & timebant, ne peccatis eorum exigentibus plagarentur in aliis, ſicut plagauerat in porcis. *Lu.* 5. Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine.

Et viſo eo] hoc eſt, experti eum. hæc *Matth.* breuiter tranſit; *Marcus* autem & *Lucas.* diligentiùs proſequuntur. Quia viderunt liberatos, veſtitos, ſedentes, & quietos ad pedes IESV: & & ſic experti ſunt potentiam IESV diuinam in miraculo: & hæc fuit eis cauſa timoris.

Rogabant eum, vt tranſiret à finibus eorum] Tertium eſt, quod eſt timoris, ſicut diximus. 3. *Reg.* 17. Quid mihi & tibi vir Dei? Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ: & interficeres filium meum. *Marcus* autem & *Lucas* dicunt, quòd liberati à dæmonibus rogauerunt, vt cum IESV irent, & Dominus præcepit, vt in domum ſuam reuertentes nuntiarent omnibus, quanta feciſſet eis Deus: & hoc eſt, quod dicit de perfectione miraculi. Sic ergo experti diſcipuli potentiam Chriſti ſuper pericula mundi confirmati ſunt contra mundi preſſuras, & experti virtutes ſuas ſuper ſpirituales nequitias: ſolidati ſunt contra dæmonum malignitates, ſcientes ſe Dei virtute protectos contra perſecutiones mundi, & Dei ſapientia contra inſidias inimici,

CAP. IX.

Et aſcendens Ieſus in nauiculam tranſfretauit, & venit in ciuitatem ſuam.

HIc poſt confirmatam doctrinam veritatis quoad ea, quæ dicta ſunt, reprimit eos, qui doctrinæ veritatis contradicebant: & hæc duo ſunt neceſſaria: quia dicit *Hieron.* quòd quantum ſancta ruſticitas ædificat Eccleſiam ex vitæ merito, tantum nocet, ſi deſtruentibus non reſiſtat. Et ad *Titum* 1. Vt potens ſit exhortari in doctrina ſana,

ſana, & contradicentes reuincere. Et Philoſophus dicit in Elenchis, quòd hæc ſunt duo opera ſapientis: non mentiri quidem eum, de quibus nouit: & mentientem manifeſtare poſſe. Propter hoc igitur & hic, vt perfecta ſit doctrina confirmata veritate eius in deuotis, conuincit errorem contradicentium. In Chriſto autem legiſlatore, ſicut ſuprà diximus, tria conſiderantur, quorum primum eſt poteſtas perfecta, ſecundum rectitudo legis in vita, tertium eſt autem principium poteſtatis: & ideò totum capitulum iſtud diuiditur in tres partes: ita quòd in prima parte conuincit derogantes ſuæ poteſtati: in ſecunda confutat detrahentes ſuæ vitæ rectitudini: in tertia autem confundit eos, qui hæc omnia malo attribuerunt principio. Secunda incipit *Ibi* [Et cùm tranſiret IESVS vidit &c.] Et tertia *Ibi* [Et tranſeunte IESV ſecutæ ſunt]

Adhuc autem prima harum ſubdiuiditur in duas, in quarum prima tangitur reprehenſio de poteſtate murmurantium: in ſecunda autem perfectæ poteſtatis probatio *Ibi* [Vt autem ſciatis] In prima harum tria tanguntur, murmuris occaſio, murmur, & reprehenſio: & hæc patent in litera. Circa autem occaſionem murmuris tres inducuntur paragraphi, ſcilicet, loci, in quo occaſio murmuris accepta eſt, opportunitas: paralytici præſentialitas, circa quem accepta eſt occaſio murmurandi: & dictum, quod murmurationem occaſionauit. Circa primum tria dicuntur, modus veniendi, vnde venit, & quò venit. Modus veniendi tangitur, cum dicit [Et aſcendens IESVS in nauiculam] Rogatus ſubducere ſe finibus Geraſenorum exaltatus eſt à capacitate eorum: eleuata enim eſt magnificentia ſua ſuper cælos. Et ſic intrans [nauiculam] qui terræ & maris habuit poteſtatem, vt verè homo cognoſceretur. *Baruch.* 3. In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Et parua naui contentus, vt humilitatis exhiberet exemplum [traſfretauit] Ecce vnde venit: quia de vltra fretum, ſiue ſtagnum Geneſareth docens nos inquieta relinquere. [Et venit in ciuitatem ſuam.

Quæritur autem, quæ hìc (aliàs quæ hæc) ciuitas ſua vocatur. *Marci* enim 2. expreſsè dicitur, quòd iſtud factum eſt in Capharnaum, quæ non ſua ciuitas dicitur: quia *Hiero.* dicit: In ciuitatem ſuam, non aliam intelligimus, quàm Nazareth, in qua conceptus, & nutritus eſt. Nec poteſt dici, quòd ciuitas ſua dicatur Bethleem, in qua natus eſt: quia illa non fuit prope ſtagnum. Ad hoc dicit *Glo.* quòd Galilææ quælibet ciuitas dicitur ſua: quia ſi Romano imperio diffuſo per orbem omnis ciuitas Roma dicebatur, & ciues eius Romani: multò enim magis prouincia Galilææ dicitur ciuitas Chriſti. Sed hæc ſolutio non videtur eſſe conueniens: quia talis modus nuſquam eſt in ſacra ſcriptura, vel in aliquibus auctoribus. Quia licet in Romano degentes Imperio dicerentur Romani; hoc fuit propter ius & priuilegia & libertates, & non propter habitationem. Conſtat autem, quòd non ſic hic loquitur: & ideò ſolutio videtur non competere. Videtur autem mihi dicendum, quòd ciuitas ſua, vel alicuius, dupliciter dicitur: vno quidem modo, ſicut dicimus noſtræ habitationis ciuitatem, noſtram: alio autem modo, quo dicimus noſtræ defenſionis & munitionis ciuitatem, eſſe noſtram: ſicut *Iſa.* 26. dicitur. Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, quod ratione totius Iudææ dicitur. Et ita illi, qui ſedent in villis ad iuriſdictionem alicuius ciuitatis pertinentibus, dicunt ciuitatem ſuam, ad quam tempore belli confugere poſſunt: & hoc modo Capharnaum ciuitas Chriſti dicitur: quia ad eam ſicut ad metropolim omnes Galilæi tam Nazaræi, quam alij confugere conſueuerunt. Dicit etiam *Augu.* quòd Capharnaum dicitur ſua: quia ipſam coruſcatione miraculorum multorum ſuam fecerat. Ad hoc ergo, quod dicit *Iero.* dicendum, quòd nulla ratione conceptionis, vel educationis ſua dicitur niſi Nazareth. Sed alia ratione etiam Capharnaum ſua dici poteſt, ſicut prædictum eſt. Hoc etiam modo tota Galilæa ſecundum *glo.* vnius, & eiuſdem ciuitatis eſt municeps. Eſt autem in Domino mirabilis attendenda pietas: quia rogatus recedere recedit, & aduenit non rogatus: vbi ſcit ſe ea, quæ ad ſalutem hominum pertinent, opportunè operaturum. Non enim conuiciatus eſt eos, qui eum à ſe recedere rogauerunt: nec expectat apud eos, quibus aduenit, donec cum proceſſione turbarum & ſalutationibus & choris recipiatur; ſed parcens illis ſe ſubducit: & diligens ſalutem noſtram non rogatus ſe nobis ingerit. Ideò exclamat ad eum *Sap.* 12. O quàm bonus & ſuauis es! Domine, ſpiritus tuus in omnibus. Ideóque hos, qui exerrant, corrigis: & de quibus peccant admones, & alloqueris: vt relicta malitia credant in te Domine. Et illud *Mich.* 6 Popule meus, quid feci tibi: aut in quo moleſtus fui tibi: reſponde mihi?

Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto.

Hìc ponitur paralytici pœnitentia vnde murmur eſt cauſatum. Et tangitur hæc hiſtoria *Mar.* 2. & *Lu.* 5. Et tanguntur hìc quatuor. Primum eſt infirmi præſentialitas, quæ notatur in demonſtratione, cum dicit [Et ecce] Secundum eſt obſequentium infirmo fidelitas, quæ notatur, cùm dicit [offerebant ei] Tertium eſt infirmitatis qualitas, cùm dicit [paralyticum] Quartum eſt infirmi debilitas, cùm dicit [iacentem in lecto] Primum horum quærit intuitus inclinationem, ſecundum exigit impetrationem, tertium compaſſionis miſerationem, quartum autem adiuuantis attendit poteſtatem. De primo dicitur *Iſa* 64. Ecce, Domine, reſpice, populus tuus omnes nos. *Pſalm.* 24. Reſpice in me, & miſerere mei: quoniam vnicus & pauper ſum ego. De ſecundo *Hebr.* 11. Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, hoc eſt, res ſperandas facit ſubſiſtere in nobis. *Io.* 21. Credentes vitam habeatis in nomine ipſius. *Mat.* 18. Quidquid orantes petitis, credite: quia accipietis, & fiet vobis. Vnde etiam *Mar.* 2. & *Lu.* 5. dicitur, quòd tanta fuit horum fides ad Chriſtum, & diligentia circa laborantem, quòd cum præ turba non valuiſſent eum inferre per oſtium, aſcendentes domum ſubmiſerunt eum funibus per tectum ante Dominum. De tertio dicitur *Pſal* 9. Tibi derelictus eſt pauper. *Iſa.* 63. Vbi eſt zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum? De quarto *Eccleſiaſti.* 36. Da teſtimonium, quia ab initio creaturæ tuæ ſunt: & ſuſcita precationes, quas locuti ſunt in nomine tuo Prophetæ priores.

Videns

Videns autem Iesvs fidem illorum.

Ecce dictum, quod in cordibus infidelium murmur excitauit: & tanguntur duo; cauſa dicti, & dictum ipſum. De cauſa dicti, cùm dicit [Videns autem Iesvs fidem illorum] ſ. offerentium. Vnde inſtruit quantum prodeſt fides propria apud (aliàs ad) Deum, vbi tantum profuit fides aliena: & ſecundum hoc quæritur, vtrum iſte habuit fidem propriam. Et oportet dicere, quòd ſic: quia infirmitas eius cauſata fuit ex infirmitate mentis, vt dicit *gloſſa*: & ideò vt totus curaretur, oportuit, quòd primò in mente inciperet cura; & hoc fieri non potuit, niſi per fidem. Vnde *Actor.* 15. Fide purificans corda eorum. Et tunc quæritur, quare non dicit: Videos fidem illius? Et ad hoc dicendum, quòd paralyticus non ſubmitti ſe petiuiſſet, nec permiſiſſet, niſi fidem habuiſſet. Et ideò per pronomen, & ipſe cum offerentibus ſupponitur: ſed tanquam de fide offerentium loquitur, vt inſtruat, quòd interceſſio multorum multis impetrat ſalutem. Prædeſtinatio enim Sanctorum iuuatur orationibus. Dicit autem [illorum] tanquam de longè poſitis loquens: quia offerentes accedere non poterant præ turba; ſed ſuper tectum fuerunt.

Dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.

Ecce dictum, quod eſt murmuris occaſio: oſtendit autem tria, fidei coofortationem (aliàs confirmationem) in infirmo, benignitatem in Domino, & cauſam infirmitatis in corporalibus membris deſtituto ex anima fuiſſe cauſatam. De primo dicit [Confide] Et notatur, quòd iſte primò fuit debilis fidei: & tunc, vt *Lucas* dicit, non vocauit eum filium; ſed dixit: homo, quaſi qui peccaſti. *Ierem.* 17. Beatus vir, qui confidit in Domino: & erit Dominus fiducia eius.

Fili] Ecce benignitas, quæ filium vocat: & humilitas, quæ filium vocat, quem Sacerdotes tangere dedignatentur. *Ioelis* 2. Benignus & miſericors eſt. *Eccleſ.* 3. Quantò magnus es, humilia te in omnibus.

Remittuntur tibi peccata tua] In hoc notatur, quòd propter peccatum fuerat infirmatus. Quinque enim modis, vt dicit *gloſſa* infirmitates & tentationes contingunt. Primò vt iuſtis merita per patientiam augeantur, vt *Iob.* 1. & 2. Secundò ad cuſtodiam virtutis, ne ſuperbia teotet, ſicut Paulus 2. *Corinth.* 12. Tertiò ad corrigenda peccata, ſicut Mariæ lepra *Num* 12. Et hic paralytico. Quartò ad gloriam Dei manifeſtandam, vt *Ioan.* 9. de cæco nato. Et *Ioan.* 11. de Lazaro. Quintò ad initium pœnæ æternæ, quatenus hic videatur, quid in inferno ſequatur. Vnde *Iere.* 17. Duplici contritione contere eos. Vt *Act.* 25. de Herode.

Ecce quidam de Scribis dixerunt intra ſe: Hic blaſphemat.

Ecce hîc ponitur murmuratio: & tanguntur duo, qui ſcilicet, murmurabant, & murmuratio. Scribarum enim quidam murmurabant inflati humana ſapientia, quæ non intelligit ea, quæ Dei ſunt. *Abd.* Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Eſau. Dicit autem [quidam] ideò, quia non omnes fuerunt ſicut Nicodemus & Gamaliel. Et fortè plures alij, qui magiſtri fuerunt in Iſraël.

Dixerunt intra ſe] Ecce modus murmuris, & murmuris ſpecies, & murmuris ratio: quæ tria dicuntur in litera. De modo dicit [dixerunt intra ſe] quia timuerunt reprehendi, ſi apertè dixiſſent. *Pſal.* 13. Dixit inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus. *Pſal.* 35. Dixit iniuſtus, vt non delinquat in ſemetipſo [Hîc blaſphemat] Ecce murmuris ſpecies: quia blaſphemia eſt, vt dicit *Ambro.* impoſitio falſi criminis in Deum, aut attribuendo ei, quod non conuenit: aut auferendo quod conuenit; aut ſecum attribuendo creaturæ, quod ſolius eſt Creatoris; & hoc genere blaſphemiæ putabant Chriſtum blaſphemare. *Matth.* 26. Blaſphemauit: quid adhuc deſideramus teſtes? nunc enim audiſtis blaſphemiam. *Marc.* autem 2. & *Luc.* 5. additur ratio: quia dixerunt: Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? *Iſa.* 43. Ego ſum Ego, qui deleo iniquitates tuas propter me.

Et cum vidiſſet Iesvs cogitationes eorum, dixit, Vt quid cogitatis malum in cordibus veſtris? Quid eſt facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua: an dicere: Surge, & ambula?

Ecce murmuris reprehenſio: & dicuntur tria, ſcilicet, manifeſtatio peccati, reprehenſio, & irrationabilitatis eorum conuictio. De primo dicit [Et cum vidiſſet Iesvs] vt Deus [cogitationes eorum] *Eccle.* 23. Oculi Domini lucidiores ſunt ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes. *Sap.* 1. Cuſtodite vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt: & à detractione parcite linguæ: quia ſermo obſcurus in vacuum non ibit.

Dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris] Ecce reprehenſio: & dicit [mala] quia cogitauerunt eum non eſſe Deum, & blaſphemare, & ſoluere legem, & huiuſmodi. *Iſa.* 1. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis.

Quid eſt facilius] Ecce conuictio irrationabilitatis eorum: & eſt ſenſus: attendite, quid minoris potentiæ ſit: curare corpus ex propria poteſtate; vel curare animam? Et videbitis, quòd vtrumque eſt eiuſdem poteſtatis. Sed operatio viſibilis circa corpus, probatio eſt inuiſibilis poteſtatis circa mentem, vel animam. Et cum ſigna poteſtatis diuinæ ſæpe videritis [vt quid mala adhuc cogitatis] Attende autem, quòd quoad id, circa quod poteſtas oſtenditur, maioris eſt poteſtatis curare animam, quàm corpus ſecundum *Auguſt* quia anima habet peccatum, vnde obicem ponit, ſed non corpus. Sed quoad ipſam poteſtatem operandi æqualis poteſtatis eſt vtrumque, licet vnum ſit communicabile Sanctis, quod eſt curatio corporum: & alterum nulli ſit communicatum, quod eſt curatio animarum: quod fecit Deus, ne ſpes ponatur in homine ſalutis, vel deſperatio iuſtificationis. *Matt.* 1. Ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

Vt autem ſciatis, quoniam filius homi-

minis habet poteſtatem dimittendi peccata in terra.

Pars, in qua eſt poteſtatis demonſtratio, hic incipit: & dicuntur tria per verbum operatiuum; poteſtatis demonſtratio, miraculi ex verbo perfectio, & eius, qui poteſtatem demonſtrauit in confuſionem detrahentium, magnificatio. Circa primum duo dicuntur: primò enim ponitur verbum Euangeliſtæ ad credentes, cùm dicit [Vt autem ſciatis, quia filius hominis &c.] Sed tunc quæritur, quare hic in hoc miraculo addunt Euangeliſtæ tres potiùs, quam in aliquo aliorum? Et dicendum, quòd propter hanc poteſtatem declarandam totum ſcriptum eſt Euangelium. Et ideò Euangeliſtæ poſteris hoc voluerunt inculcare: hic enim fuit dubitatio de hac poteſtate, & hæc probata fuit *Ioan. vl.* Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis, quia I E S V S eſt filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine ipſius. Et quia dubitatio fuit de tribus in peccati dimiſſione, de remittente, & de poteſtate remittendi, & de loco: ideò contra tria dicit tria. De remittente dicit [filius hominis] ſecundum quòd eſt filius hominis: ita quòd ly ſecundum quòd, notat perſonæ vnitatem, non conditionem humanæ naturæ. *Actuum* 10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius, qui credunt in eum. De poteſtate autem dicit [habet poteſtatem] *Rom.* 13. Non eſt poteſtas niſi à Deo. *Mat. vlt.* Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. Contra, locum dicit [in terra] *Sap.* 18. Stans in terra, vſque ad cælos attingebat. *Phil.* 2. Vt in nomine I E S V omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum.

Tunc ait paralytico: Surge; tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et ſurrexit & abiit in domum ſuam.

Ecce miraculi perfectiuum. [Surge] tria dicit per imperium, ſcilicet, reuelationem infirmitatis, cùm dicit [Surge] Reſtitutionem valoris & vigoris, cum dicit [tolle lectum tuum] Quod facere non poſſet, niſi fortis: quia lectus fuit habens cum ſtramentis (aliàs ſtraminibus) ſpondam, in qua ferebatur. Reſtitutionem vſus in prouidendis propriis cùm dicit [vade in do. tuam] In quo notatur Sanitatis permanentia: ne momentanea & phantaſtica eſſe credatur. Simile *Ioan.* 5. Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. [Et ſurrexit] Ecce miraculi ſecundum actum perfectio [& abiit] portans lectum, in quo antè portabatur conſolidatis & conglutinatis neruis, conſumpto humore reſoluente ad verbum Domini. [Et abiit in domum ſuam] Conſulens propriis continua ſanitate perſeuerante. *Ioan.* 7. Totum hominem ſanum feci.

Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit poteſtatem talem hominibus.

Ecce Chriſti facientis miraculum magnificatio: & dicuntur duo; admiratio, quæ notatur per timorem, cum dicitur [timuerunt] *Ierem.* 10. Quis non timebit te, Dux, & Rex gentium? Secundum eſt laudis perfectio, cum cauſa laudis Ibi [Glorificauerunt Deum, qui dedit poteſtatem talem hominibus] *Eccl.* 43. Glorificantes Deum exaltate eum, quantum poteſtis; maior eſt enim omni laude. *Pſal.* 144. Laudem Domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomen ſanctum eius. Quòd autem in cauſa laudis dicunt [qui dedit poteſtatem talem, &c.] Contra murmur dictum eſt: quia murmurantes hanc poteſtatem nulli homini dandam. Nec intelligitur de poteſtate ſupra corpus tantùm; ſed de poteſtate ſupra corpus, prout eſt indicium poteſtatis datæ ſupra animam. *Iſa.* 63. Miſerationum Domini recordabor: laudem Domini ſuper omnibus, quæ reddidit nobis: & ſuper multitudinem bonorum domus Iſraël, quæ largitus eſt eis ſecundum indulgentiam ſuam.

Et cùm tranſiret inde IESVS, vidit hominem ſedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi: Sequere me. Et ſurgens ſecutus eſt eum.

Hic ponitur repreſſio murmuris facti contra vitæ veritatem. Eſt autem conſideratio huius veritatis vitæ triplex, & ſecundum hoc in tres diuiditur partes. Conſideratur veritas vitæ in ſeipſo, & in ſubditis, & in auctoritate operis, quod facit: & in hac prima parte reprimuntur murmurantes contra vitam quoad primum: in ſecunda quoad ſecundum *Ibi* [Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli] In tertia quoad tertium *Ibi* [Hoc illo loquente ad eos &c.] In prima harum tria dicuntur; cauſa murmuris, & murmur, & repreſſio per reſponſionem. In prima harum tria dicuntur, ſcilicet, publicani vocatio, vocati ſecutio, & ſequentis miniſtratio, qua Chriſto miniſtrabat, cùm à ſuis recederet. Circa vocationem duo inducuntur, vocantis videlicet miſeratio, & vocandi deſcriptio. Miſeratio vocantis in duobus conſiſtit, in diligentia inquiſitionis: & hanc notat, cùm dicit [Et cùm tranſiret inde] quærens videlicet peccatores. *Act.* 10. Pertranſiuit benefaciendo [vidit] ſecundum eſt reſpectus miſerationis. *Geneſ.* 16. Tu Deus, qui vidiſti me. *Geneſ.* 22. In monte Dominus videbit.

Hominem] Deſcribit vocandum à natura, cum dicit [hominem] A quiete in lucrorum ſtudiis [ſedentem] Ab iniuſta acquiſitione [in telonio] A nomine communi, cum dicit [Matthæum nomine] Natura vocat à peccati inclinatione ex fragilitate corporis & in ſui recognitionem ex induſtria rationis. De primo dicitur. 1. *Cor.* 3. Cum ſit inter vos zelus & contentio: nonne homines eſtis & ſecundum hominem ambulatis? *Geneſ.* 6. Videns Deus, quòd multa eſſet malitia in terra, & cuncta cogitatio intenta eſſet ad malum omni tempore. De ſecundo *Pſal.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. *Iſa.* 46. Redite præuaricatores ad cor [ſedentem] in quiete & pace peccatorum. *Pſalm.* 126 Surgite poſtquam ſederitis. *Iſa.* 47. Sede in puluere, virgo filia Babylonis: ſede in terra [in telonio] Telos græcè, latinè eſt vectigal: quia præfuit his, qui vectigalia accipiebant, quod conſueuit cum exactione fieri, & plus debito. *Iſa.* 3. Populum meum exactores ſui ſpoliauerunt. Econtra de conuerſis dicitur *Iſa.* 14. Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributum [Matthæum nomine] Ecce deſcriptio à nomine. Alij enim Euangeliſtæ vocãt eum Leui; binomius enim fuit: ſed nomen dignitatis fuit Leui, quod ponunt *Mar.* & *Lucas*; nomen

autem commune ponit ipſe de ſe humilia ſentiens. *Eccl.* 3. Quantò magnus es, humilia te in omnibus. Et ideò *infra.* 10. vocat ſe Matthæum publicanum pronuncians ſe eſſe peccatorem *Prouerb* 18. Iuſtus à principio accuſator eſt ſui. 1. *Cor.* 15. Ego ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus: quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei.

Et ait illi] Ecce vocatio [Sequere me] Bene dicit: Sequere: quia nullius hominis eſt comitari, impoſſibile autem præcedere ſecundum profectum virtutis. *Eccl.* 23. Gloria magna eſt ſequi Dominum: longitudo dierum aſſumetur ab eo.

Et ſurgens] Ecce obedientia ad ſequendum. Dicit autem præparationem ad ſequendum, cùm dicit [ſurgens, hoc eſt, ſurſum ſe agens ad cæleſtia extendendo. *Baruch.* 5. Surge & ſta in excelſo. *Pſal.* 3 Surrexi, & Dominus ſuſcepit me [ſecutus eſt eum] imitando profectum virtutis. *Iere* 17 Non ſum turbatus te paſtorem ſequens, & diem hominis non deſideraui: tu ſcis.

Et factum eſt, diſcumbente eo in domo: Ecce multi publicani & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius.

Hic ponit miniſtrationem, quæ fuit cauſa murmuris: & dicuntur tria: commodum infirmitatis per diſcubitum, locus familiaris per domum, & conſocietas congratulationis & deuotionis per eos, qui cum eo diſcumbebant. De primo dicit [Et factum eſt diſcumbente eo] Simile *Lu.* 7. Ingreſſus domum Phariſæi diſcubuit. *Cant.* 1. Cum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem. Diſcubitus autem eſt poſitio corporis compoſita ex ſedere & iacere, propter ſtramentorum ordinationem ad dorſi inclinationem: Et hoc commodum eſt laſſatis ex itinere, ſicut ſæpe ipſe fatigatus fuit Dominus. *Ioan.* 4. IESVS fatigatus ex itinere ſedebat ſic ſupra fontem.

In domo] Ecce locus familiaris. Dicunt autem *Marc.* & *Luc.* In domo ſua. Iſte autem quia iam dimiſerat omnia, non vendicat eam ſibi; ſed reputat eam communem omnibus: & ideò ſimpliciter dicit [in domo] *Act* 4. Nec quiſquam quòd poſſidebat, ſuum eſſe dicebat; ſed erant illis omnia communia. *Luc.* 19. Hodie ſalus huic domui facta eſt. Vnde *Lu.* 5. dicitur, quòd relictis omnibus, ſecuti ſunt eum. *Porphirius* autem hæreticus arguit hic leuitate Matthæum, quòd ad vnius iuſſionis vocē ignotum hominem ſecutus ſit: & huic obuiat *Gle.* quia non leuitate ductus ſequitur; ſed potiùs virtute operum viſa, intùs per gratiam tractus ſequitur, cuius cognouerat deitatem. Poſt omnes alios iſte ſuam recitat vocationem propter humilitatem: quia pro certo, ſicut dicitur *Luc.* 6 Ante ſermonem Domini in monte factum vocatus eſt. Sed poſt ſermonem fecit conuiuium, cum de cetero animum non haberet ad propria reuertendi: & ideò vt ſimul poneret ea, quæ ad idem ordinantur, vocationem prius factam per recapitulationem hic cum conuiuio inducit.

Et ecce multi] Ecce Societas congratulantium ſociorum, & aſpirantium ad eandem ſpem vocationis. Publicani autem ſunt vectigalibus præpoſiti: peccatores fuerunt, alias criminoſi & manifeſti. *Lu.* 15 Erant appropinquantes ad Ieſum publicani, & peccatores vt audirent eum [diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius] *Act.* 10. Mihi oſtendit Deus neminem communem hominem dicere.

Sed quæritur, qualiter vocauit Matthæum, obligatum ratiociniis de ſuſceptis vectigalibus: & qualiter comedit illicitè acquiſita? Dicit enim *Gl.* quòd de illicitè acquiſito comedit. Et ad primum dicendum, quòd vocatio ante conuiuium facta, ſignificat eum à ratiociniis eſſe abſolutum: quidam tamen dicunt, quòd Domini eſt terra, & plenitudo eius: & ipſe eum potuit abſoluere, ſicut fecit ſpoliari Ægyptios *Exo.* 12. Sed ſecùs eſt de illis: quia filij Iſraël ipſis laborauerant, & nihil acceperant de mercede, & alias multa damna illata ab eis ſuſtinuerant, pro quibus fecit Dominus accipi ſpolia: & ideò primum eſt probabilius. Ad aliud dicendum, quod hic innuitur, quod aliquis agens negotia eorum, quibus tenetur (ille igitur illicitè acquiſita accipit) poteſt accipere victum ab eis in ſtipendium neceſſitatis, ſi non habet vnde viuat aliunde. 1. *Cor.* 9. Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam. *Deuter.* 25. Non alligabis os bouis triturantis. 2. *Timot.* 2. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere.

Et videntes Phariſæi dicebant diſcipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magiſter veſter? At IESVS audiens ait: Non eſt opus valentibus medicus; ſed malè habentibus.

Ecce murmuratio: & dicit tria; qui, apud quos, & de quo murmurabant. Qui: quia [Phariſæi] de religione præſumentes. Apud quos? quia dicebant diſcipulis ſuis: quia timebant confutari, ſi Chriſto dicerent. Vnde ſicut ſerpens. *Gen.* 3. aggreſſus eſt Adam in debiliori parte: ita iſti credebant decipere in diſcipulis, & reprehenſibilem facere Chriſtum. *Eccl.* 10. Sicut ſi mordeat ſerpens in ſilentio, nihil minùs habet, qui occultè detrahit [Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magiſter veſter] Videtur autem iuſta eſſe reprehenſio. 1. *Cor.* 5 Si is, qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut rapax, &c. cum huiuſmodi nec cibum ſumere. 2. *Ioan.* Ne dixeritis ei, aue: communicat operibus eius infructuoſis. Reſponſio dicendum: quia dicta Apoſtolorum intelliguntur de apoſtatis impœnitentibus, de quibus non eſt ſpes conuerſionis: & de præciſis ab Eccleſia, quamdiu præciſi ſunt: & tales non fuerunt iſti. *Matth.* 8. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, ipſe in oculo tuo trabem non videns? *Rom.* 14. Quid iudicas alienum ſeruum? ſuo Domino ſtat, aut cadit.

Audiens ait] tangit repreſſionem murmuris. Audiuit autem aure zeli, de qua dicitur *Sap.* 1. Auris zeli audit omnia: & tumultus murmurationum non abſcondetur. Non eſt opus, &c.] Dicit tria, primum pertinet ad falſæ iuſtitiæ irriſionem, ſecundum ad erroneæ intellectus legis confutationem, tertium ad finis ſui

aduentus oſtenſionem. De primo dicit [Non eſt opus medicus] quoad medicandum [valentibus] hoc eſt, vobis, qui vos valere reputatis. *Apoc.* 3. Dicis, quia diues ſum, & nullius egeo: & neſcis, quia miſer es, & miſerabilis, & pauper, & nudus, & cæcus. Vnde periculoſiſſimè viuit, qui ægrotat lethaliter, & præſumit ſe ſanum eſſe, quia medicum non requirit. Contra quod dicitur *Eccl.* 38. Honora medicum: propter neceſſitatem enim illum creauit Altiſſimus. *Iere.* 8. Nunquid reſina non eſt in Galaad: aut medicus non eſt ibi? [ſed malè habentibus] *Oſee.* 14. Sanabo contritiones eorum: diligam eos ſpontanee: quia auerſus eſt furor meus ab eis. *Pſal.* 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes infirmitates tuas.

Euntes autem diſcite quid eſt: miſericordiam volo, & non ſacrificium: non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores.

Ecce confutatio erroris in lege: & duo dicit primò irridendo vos, qui deberetis magiſtri eſſe legis propter tempus. Nunc demum [Euntes diſcite] Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes. 2. *Timo.* 3. Quid eſt] quod ſcriptum eſt *Oſee* 6. [Miſericordiam volo, & non ſacrificium] Semper enim Deus voluit & facere, & fieri miſericordiam; ſed nunquam ſacrificium cruoris immolatitij. *Iſa.* 1. Holocauſta arietum & ſanguinem agnorum & hircorum nolui. *Hebr.* 10. Nunquam volui. *Pſal.* 39. Holocauſtum & pro peccato noluiſti. *Prou.* 21. Facere miſericordiam (alias miſericordiam) & iudicium magis placet Deo quam ſtultorum victimæ. *Mich.* 6. Indicabo tibi, o homo &c. 1. *Timoth.* 4. Exercitatio corporalis ad modicum vtilis eſt: pietas autem ad omnia valet, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ.

Non enim veni] Ecce confutatio per finem ſui aduentus. Dicit ergo: quia [non veni in mundum vocare iuſtos] hoc eſt, qui de iuſtitia apparente præſumunt: quia vocatio apud eos eſt inutilis. Sicut enim dicitur *Rom.* 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei iuſtificati gratis per gratiam ipſius. *Pſalm.* 13. Non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, & non eſt requirens Deum. Sed contra *Ioan.* 1. Vidit IESVS Nathanael venientem ad ſe, & dixit: ecce verus Iſraelita, in quo dolus non eſt. Adhuc *infra* 11. Vocat omnes dicens: Venite omnes ad me, qui laboratis. *Eccl.* 24. Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me. Propter hoc dicit *Glo.* quòd intelligitur cum determinatione, quam ponit *Lucas.* Non veni vocare iuſtos; ſed peccatores ad pœnitentiam: Iuſti autem vocati ſunt ad ſocietatem Chriſti & ad diſcipulatum. 1. *Ioan.* 1. Quod ergo vidimus & audiuimus, annuntiamus vobis: vt & vos ſocietatem habeatis nobiſcum: & ſocietas veſtra ſit cum Patre & filio eius Ieſu Chriſto [ſed peccatores *Iaco.* 4. Emundate manus peccatores: & emundate corda duplices animo. *Act.* 3. Pænitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra.

Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis dicentes: Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter; diſcipuli autem tui non ieiunant?

Hic incipit pars illa, quæ eſt de murmure de vita diſcipulorum: quia peruerſa vita diſcipuli redundat ad magiſtri infamiam: & diuiditur in tria. In primo tanguntur murmurantes, in ſecundo cauſa murmuris, & in tertio repreſſio. Murmurantes tangit, cùm dicit [Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis] *Marcus* tamen & *Lucas* innuunt, quòd hæc quæſtio à Phariſæis facta ſit. Vnde *Luc.* 5. ſic dicitur: At illi dixerunt ad eum: Quare diſcipuli Ioannis ieiunant frequenter &c. *Gloſſa* autem ſoluit hoc, quod hoc a quibuſdam Phariſæis eſt quæſitum, & quibuſdam Ioannis diſcipulis, qui Chriſto inuidebant. *Ioan.* 3. Facta eſt quæſtio ex diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.

Quare nos & Phariſæi] Ecce cauſa murmuris & quæſtionis: quia Ioannis exemplum & doctrina fuit de multa abſtinentia, & Phariſæorum ſimiliter. Vnde *Mat.* 6. Exterminant enim facies ſuas, vt videantur hominibus ieiunantes [ieiunamus frequenter] Quaſi dicant: cum tam magiſter veſter, quam Phariſæorum ſecta videatur probatiſſimam tenere vitam: diſcipuli autem tui non ieiunant. Cauſa autem fuit: quia præſentia Chriſti plus abſtulit ab eis libidinem, quam omnis afflictio corporalis *Iſaiæ.* 58. Nunquid tale eſt ieiunium, quod elegi per diem affligere hominem animam ſuam, & torquere quaſi circulum caput? nunquid hoc eſt magis ieiunium, quod elegi? Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes & *Nee.* 8. Comedite pinguia, & bibite mulſum, & mittite partes eis, qui non præparauerunt ſibi: Sanctus enim dies Domini eſt, & non licet nobis contriſtari.

Et ait illis IESVS: Nunquid poſſunt filij ſponſi lugere, quandiu cum illis eſt ſponſus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt.

Hic ponitur murmuris repreſſio, primò per temporis congruitatem, ſecundò autem per diſcipulorum diſpoſitionem *ibi* [Nemo autem immittit &c.] Circa primum dicit duo, primò congruentiam præſentis temporis ad ieiunium, vocans ſe ſponſum, & diſcipulos filios ſponſi. Chriſtus enim veniens in carnem, ſibi deſponſauit noſtram naturam, & Eccleſiam. Vnde *Pſal.* 18. Ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. *Ioan.* 3. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt: amicus autem ſponſi ſtat, & audit, & gaudet ad vocem ſponſi & ſponſæ. Sub quæſtione ergo ponit Chriſtus humana prætendens ſimilitudinem dicens [Nunquid poſſunt filij ſponſi] *Iſa.* 66. Si ego, qui generationem aliis tribuo, ipſe ſterilis ero, dicit Dominus? *Iſa.* 60. Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere ſugent [lugere] hoc eſt luctus opera exercere. Sicut eſt ieiunium, & cilicium & huiuſmodi [quamdiu cum illis eſt ſponſus] Et attendo, quòd apud Sanctos eſt triplex ieiunium: vnum quidem ſatisfactiuum: alterum autem contriſtatiuum: & tertium lætificatiuum.

Satisfactiuum eſt, de quo dicitur *Ioel.* 2. Sanctificate ieiunium, vocate cœtum. 2. *Corinth.* 6. In multis ieiuniis per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. Contriſtatiuum autem eſt, quando aliquis ex triſtitia in tædium incidit & faſtidium ſolatij corporalis (alias corporis) Et hoc ieiunio ieiunauerunt; antiqui patres propter triſtitiam abſentiæ Chriſti. *Iob.* 3. Antequam comedam, ſuſpiro: & tanquam inundantis aquæ, ſic rugitus meus. Sic etiam ieiunauerunt Apoſtoli tempore paſſionis Chriſti. Vnde narrat *Hiero.* de Iacobo, quòd deuouit ſe non comeſturum, donec vidiſſet Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe. Sic dicitur *Dan.* 10. Ego Daniel panem deſiderabilem non comedi trium hebdomadarum temporibus ..*euit.* 10. Quomodo potui placere Deo in ceremoniis comedendæ boſtiæ, ſupple, mente lugubri. Tertium eſt, cum ex plenitudine ſpiritus obliuioni traduntur & faſtidiuntur delectantia corporaliter. Sicut dicit *Grego.* quòd guſtato ſpiritu, deſipit omnis caro, & carnalis delectatio. Et ſic ieiunauit Moyſes in monte cum Domino. Primum ieiunium eſt fidei, ſecundum ſpei, tertium Charitatis, Primũ pœnitentiæ, ſecundũ veritatis promiſſæ, tertium autem iucunditatis exhibitæ. Vnde de medio iſtorum ieiuniorum intelligitur hoc, quod dicit hic. Et hoc eſt initium nouæ vitæ: primum autem eſt purgatio vetuſtatis antiquæ: & tertium eſt perfectio felicitatis æternæ. Vnde ſequitur.

Venient autem dies] paſſionis tempore [cum] ad horam [auferetur ab eis ſponſus] *Matth.* 26. Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis [& tunc ieiunabunt] triſtantes & dolentes. *Ioan.* 16. Vos igitur nunc triſtitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum: & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Hoc genere luctus & ieiunij luxit (alias ieiunauit) Iacob in figuram deſiderantium Chriſti reſurrectionem, & triſtitiam habentium in traditione. *Geneſ.* 37. Congregatis autem cunctis liberis eius, vt delinirent dolorem patris, noluit conſolationem recipere; ſed ait: deſcendam lugens ad filium meum in infernum.

Nemo autem immittit commiſſuram panni rudis in vſtimentum vetus: Tollit enim plenitudinem eius à veſtimento: & peior ſciſſura fit.

Hic incipit ſecundum, vbi idem probat ab infirma diſpoſitione diſcipulorum. Spiritus enim nouus, quem innouat Deus in viſceribus noſtris, duo operatur in nobis. Et ſecundum hoc hic duo dicuntur. Virtute enim (quam dat nouam) veſtit nouo veſtimento conuerſationis ſanctæ gaudio, (quod infundit) inebriat domus voluptatis, Dei dulcedine. Et ideò inducit hic duas ſimilitudines nouorum duorum ad duo vetera, hoc eſt, panni noui & vini noui, ad veſtimentum vetus & vtres veteres: & circa primum dicit duo: primò enim generalem inducit conſuetudinem: & ſecundò probat hanc per contrarij facti damnoſitatem.

Dicit ergo [Nemo] ſapiens [commiſſuram] hoc eſt, noui adhuc non extra primam ruditatem poſiti [in veſtimentum vetus] Innuens, quòd vetus veſtimentum eſt conuerſatio terrena carnalis, quæ licet non mala ſit; tamen inexpertæ virtutis ſpiritus non habet delitias, niſi in præſentia corporali Sanctorum. In cuius ſignum dixit *Luc.* 24 Sedete hic in ciuitate, quouſque induamini virtute ex alto. *Iſaiæ.* 61. Induit me Dominus veſtimento ſalutis, & indumento lætitiæ circumdedit me. De vetere autem veſtimento dicitur *Prou.* 23. Veſtietur pannis dormitatio. Vnde etiam Dominus tenella carne indutus *Luc* 2. Pannis inuoluens dicitur; Tollit enim plenitudinem] hoc eſt, integritatem [eius a veſtimento] quia pannus nouus trahendo ſcindit vetus Et ita nouitas ſpiritus communicata tenellæ & carnaliter fouendæ in bono, vitæ aufert integritatem [& fit peior ſciſſura] quia nouitas non adipiſcitur, & verus bonum, quod corporali conſolatione indiget, deſperando relinquitur. *Ioan* 6. Durus eſt hic ſermo: & quis poteſt eum audire. 1. *Cor.* 3. Et ego fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis. 1 *Pet.* 2. Quaſi modò geniti infantes, rationabiles, ſine dolo: lac concupiſcite, vt creſcatis in eo.

Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt. Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conſeruantur.

Ecce ſecunda comparatio de gaudio noui ſpiritus: & dicit tria: primò enim quid non fit, & ſecundò probat per damnum, ſi contrarium fiat: & tertiò dicit, quid fieri debeat. Dicit ergo [Neque mittunt vinum nouum] hoc eſt, ſpiritum nouorum gaudiorum [in vtres veteres] hoc eſt, corpora adhuc corporaliter fouenda. *Pſal.* 103 Vinum lætificat cor hominis. *Iud.* 9. Vinum, quod lætificat Deum & homines.

Alioquin rumpuntur vtres] Quia vinum nouum tres habet calores, vnum loci, & alterum circunſtantis aëris, & tertium naturalem: & iſti ſunt adhuc in materia terrea ignita. Et ſicut calor extraneus oppugnat naturalem in febre: ita in vino duo calores oppugnant tertium: & ideò vaporoſum eſt muſtum & bullit, & impellit vaſa & rumpit, niſi fortia valde ſint: & ſic faciunt concepta gaudia ſpiritus vitam veterem. *Iob.* 32. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod laguncula nouas dirumpit. *Act.* 2. Dicebant, quoniam muſto pleni ſunt iſti. 1. *Reg.* 1 Digere paulisper vinum, quo mades [& vinum effunditur] quoad eos: quia plerumque fit, quòd propoſitis ſpiritualibus his, qui eorum capaces non ſunt, ex deſperatione ad ea perueniendi etiam ea dimittunt, quæ ante minoris iuſtitiæ faciebant opera [& vtres pereunt] tunc quoad hoc, quòd nec noua ſuſcipiunt, nec retinent vetera: & hoc ſignificatur *in Cant.* 5. Meſſui myrrham cum aromatibus meis: bibi vinum meum cum lacte meo. Myrrha enim propter amaritudinem lamentum gementium ad præſentiam ſponſi, qui eum cum aromatibus virtutum expectant, ſignificat. Sed non vino ſtatim ſe implent, ſed lacte infantilis doctrinæ & gratiæ vtuntur Deo, vt paulatim creſcant: & tunc purum & eliquatum internæ conſolationis] vinum recipiunt.

Hinc

Hinc etiam eſt, quòd *Prouer. 9.* Sapientia dicit ſe miſcuiſſe vinum: quia incipientes nondum perfecti, vinum ſpiritus nouum non capiunt; ſed inconſueti talibus, etiam ea perdunt, quæ prius habuerunt.

Sed vinum nouum in vetes nouos mittunt] Iſtud eſt tertium, in quo oſtendit, quid ſecundum ordinem prudentiæ fieri debeat. Et dicuntur vtres noui corda virtute ſancti Spiritus ſolidata, quibus imponuntur fortia [& tunc conſeruantur ambo] Sicut Petrus nondum ſolidatus ad vocem ancillæ negauit: cuius, poſteaquam Spiritum ſanctum ad robur accepit, etiam Principes conſtantiam admitabantur. *Act. 4.* Videntes autem Petri & Ioannis conſtantiam, comperto, quòd homines eſſent ſine literis & idiotæ: admirabantur, & cognoſcebant eos, quoniam cum IESV fuerunt. *Cant. 5.* Bibite, amici, & inebriamini, chariſſimi.

Hæc illo loquente ad eos, ecce Princeps vnus acceſſit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modò defuncta eſt: ſed veni, impone manum tuam ſuper eam, & viuet. Et ſurgens IESVS ſequebatur eum, & diſcipuli eius.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de repreſſioné murmuris contra auctoritatem factorum, & dictorum facti. Neſcientes enim ſuam auctoritatem deriſerunt ea, quæ fecit, & dixit, putantes eum aliis hominibus ſimilem. Diuiditur in tres partes, in quarum prima ponitur, qualiter IESVS inclinatur ad viam: ſecunda eſt de hoc, quod factum eſt in via *Ibi* [Et ecce mulier] Tertia de his, quæ in termino viæ ſunt facta ad ſuæ auctoritatis oſtenſionem *ibi* [Et cùm veniſſet IESVS in domum Principis] Iſta autem diuiſio ſumitur ſecundum tria, ad quæ fuit talis auctoritatis oſtenſio, quotum vnum fuit: fides eorum, qui de deitate dubitabant: & ideò præſentem requirebant, putantes, quòd inuocatione curaret ſicut Sancti; quibus tamen ire conſenſit, vt eos ad fidem manuduceret. Secundùm autem fuit murmur de virtute, quam ſenſit exiſſe ab eo, quod fuit puſillæ fidei, quam conſtruxit in via. Tertium autem perfectæ auctoritatis oſtenſio contra detrahentes & irridentes.

In primo horum quatuor ſunt paragraphi, quorum vnus eſt ſicut continuatio, cum dicit [hæc illo loquente ad eos] Et eſt obiectio: quia *Mar. 5.* & *Lu. 8.* eadem narratur hiſtoria, & non ſic continuatur; ſed potiùs ad reditum de regione Gerazenorum, vbi liberauerat eos, in quibus legio dæmonum habitauerat. In quo reditu cùm expectaretur, & exciperetur à turbis, dicit *Lucas* iſtum Principem acceſſiſſe, & rugaſſe, vt in domum ſuam intraret, & filiam ſuſcitaret. Et ad hoc dicendum, quòd hic notatur continuatio, non tam facti ad factum, quàm doctrinæ ſapientiæ ad confirmationem eiuſdem per opera miraculorum. Præcedentia fuerunt argumenta & doctrinæ ſapientiæ ad confurandos errores murmurantium. Et ideò, vt omninò obmoteſcant, & obſtruatur os loquentium iniqua, quod dictum eſt ſapientet, ex potentia deitatis accipit confirmationem. *Ioan. 5.* Opera, qoæ ego facio in nomine Patris, ipſa ſuut, quæ teſtimonium perhibent de me.

Secundus paragraphus eſt de acceſſu Principis; & in hoc quinque dicuntur: primum eſt publicum propter multorum ædificationem quod notatur io demonſtratione aduerbij [Et ecce] Secundum eſt deſcriptio à dignitate, cum dicit [Princeps] quod pertinet ad famam facti. Tertium eſt nota excellentiæ ſingularis, cum dicit [vuus] quaſi vnicus inter alios magis dignus. Et ideò *Mar. 5.* & *Lu. 8.* nominatur per nomen, cui nomen Iairus. Vbi etiam innoitur, quòd principatus erat ſpiritualis, vt magis idoneus eſſe cognoſcatur. Quia dicitur Archiſynagogus tanquam Epiſcopus, vel Archiepiſcopus. Quartò apponitur appropinquatio per deuotionem, cùm dicitur [acceſſit] Quintò profeſſio maieſtatis per adorationem, cum dicit [& adorauit eum dicens] Sciuit enim ſcriptum eſſe *Deutero. 4.* Vos, qui adhæretis Deo, viuitis vniuerſi. *Hebr. 4.* Adeamus cum fiducia thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

Tertius paragraphus eſt de interpellatione, qua rogauit Dominum pro filia, in qua duo facit: exponit enim miſeriam, & petit miſericordiam. Exponendo autem miſeriam quatuor inducit: profitetur enim potentiam, cùm dicit [Domine] Dolorem ex vinculo naturæ, cùm dicit [filia mea] Recentiam doloris, vt acerbior eſſe videatur, cùm dicit [modò] Magnitudinem doloris, cùm dicit [defuncta eſt] Et hoc habet obiectionem: quia *Mar. 5.* dicitur: In extremis eſt. Et *Lu. 8.* dicitur, quòd hæc moriebatur, & ſic nondum defuncta erat. Reſponſio ad hoc, quòd *Mattheus* ponit verba, quæ habuit, cum peruenit ad Ieſum. *Marcus*, autem & *Lucas* loquuntur de tempore, pro quo exiuit de domo. Vel dicatur ſecundum *Auguſt.* quòd *Marcus* & *Lucas* dicunt eſſe rem, ſicut fuit: & *Mattheus* dicit id, quòd Princeps voluit & intendit: & fortè hæc omnia dixit ſucceſſiuè. Addit etiam *Lucas*, quòd puella erat ferè duodecim annorum iam pubes affecta: & hoc eſt tempus, quando iam patres magis gaudere de filiabus couſueuerunt. Dicit etiam, quòd vnica erat ei: quæ omnia faciunt ad doloris exaggerationem.

Sequitur quartus paragraphus, in quo benignitas Domini exprimitur in tribus: in promptitudine, cùm dicit [Surgens IESVS] In humilitate, cùm dicit [ſequebatur eum] docens nos exhibere honorem Prælatis. *Auguſtinus in Regula.* Honore coram vobis Prælatus ſit vobis. In ſocietate ſolennitatis, cum dicit [diſcipuli eius] hos autem ſecum duxit, vt per miracula confirmarentur, & inſtruerentur. *Iſa. 8.* Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus. Sed quæritur quare iſtum non increpauit, qui præſentiam corporalem quæſiuit, ſicut increpauit Regulum *Ioan. 4.* dicens niſi ſigna & prodigia videritis, non creditis: Præcipuè cum *Chryſoſtomus* dicat, quòd maioris fidei fuit mulier emorroiſſa, quàm iſte Princeps: cum Princeps medicum duceret: mulier autem tactu crederet ſe ſanandam? Reſponſio. Ex circunſtantiis literæ dictis probabiliter accipitur, quòd non tam duxit eum, quòd præſētia corporali crederet cum meliùs poſſe propinquè quàm remotè, quàm vt oſtenderet

deret ſibi deuotionem & dolorem matris,& familiæ : vt ſic magis ad miſericordiam flecteretur : & ideò non reprehendit.

Et ecce mulier, quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, acceſſit retrò, & tetigit fimbriam veſtimenti eius : dicebat enim intra ſe : Si tetigero tantùm veſtimentum eius, ſalua ero.

Hic incipit pars ſecunda, quæ ob duas vtilitates inducitur, quarum vna eſt repreſſio murmuris, vel contradictionis contra poteſtatem auctoritatis inuiſibilis : & altera eſt confirmatio puſillæ fidei Archiſynagogi, vt magis ſperaret de ſalute filiæ. Et ſunt hic tres paragraphi, in quorum primo continetur deuotio mulieris, in ſecundo conſolatio per verbum perfectæ ſanitatis operatiuum, in tertio effectus perfectæ ſanitatis in termino viæ factus : & hæc patent in litera. In primo horum duo ſunt, deuotio videlicet in factis, & deuotio in dictis intra ſeipſam. Deuotio autem in factis deſcribitur à ſexus fragilitate, à quo magis acceptum eſt quod facit, quò maior eſt infirmitas faciendi : & hoc notatur, cum dicit [Ecce mulier] Secundò deſcribitur ab infirmitatis periculoſitate [quæ fluxum patiebatur ſanguinis] quia nutrimentum vltimum eſt ſanguis, & ſedes animæ in ſanguine eſt : & ideò periculum fuit : vnde *Marcus & Lucas* dicunt, quòd multa expenderat in medicos, & nulla poterat medicorum arte liberari. Dicitur autem fuiſſe emorrhoiſſa : emor enim ſanguis eſt, & rois eſt fluxus perſica lingua : quia fortè venæ, quæ emorroidæ vocantur, apertæ erant omnes, quinque enim ſunt : & tunc eſt magnum periculum,& rarò valde accidit in muliere. Dicit enim Hippocrates quòd mulier rarò podagrizat, & rarò fit emorroida:& in hoc notatur,quòd fuit iſti ex magna complexionis, vel compoſitionis corruptione. Tertiò deſcribitur ex morbi diuturnitate, cùm dicit [duodecim annis] *Eccl.* 10. Languor prolixior grauat medicum : breuem languorem præcidit medicus. Quartò deſcribitur ab humilitate, cùm dicit [accedens retrò] reputans non eſſe dignam conſpectu. *Luc.* 7. Et ſtans retrò ſecus pedes Domini. Quintò deſcribitur à deuotione tangendi in vera fide, cum dicit [Et tetigit fimbriam veſtimenti eius] Audierat enim à Dauid *Pſ.* 132. Sicut vnguentum in capite,quod deſcendit in barbam, barbam Aaron, & in oram veſtimenti eius : & in hoc vnguento credebat ſanari.

Sed quærit *Chryſ.* Cum mulier eſſet & in profluuio ſanguinis immunda, quomodo audebat tangere? Et dicit, quòd audiuit eum etiam mulieribus gratiam non denegare,& ad curationem fæminei ſexus per ſemetipſum ire : & ex hoc fiduciam accepit. Licet autem eſſet immunda : tamen ſciuit Chriſtum tangere leproſos, & non inquinari,ſed mundare & expellere immunditiam:& hac fiducia auſa fuit tangere. *Ambro.* videtur velle, quòd hæc mulier fuerit beata Martha ſoror beatæ Mariæ Magdalenæ.

Dicebat enim intra ſe]Ecce deuotio,quam pertractabat in corde [Si tetigero tantùm fimbriam veſtimenti eius, ſalua ero] non dubitans, quia deitate æqualia poſſet vbique ; ſed ſciens, quòd tactus deificæ carnis ſemper exerceret opera curationis. Miſeria autem magna eſt,quòd tactus huic mulieri contulit ſanitatem vulneris : & heu multis hodie in Sacramento ſumentibus confert (alias infertur) vulnus æternæ damnationis. 1. *Cor.* 11. Qui manducat, & bibit indigne,erit reus corporis & ſanguinis Domini.

At IESVS conuerſus, & videns eam : dixit : Confide filia, fides tua te ſaluam fecit. Et ſalua facta eſt mulier ex illa hora.

Secundus paragraphus eſt,& omittit hic *Matthæus* hoc, quod dicunt *Marcus & Lu.* quòd quæſiuit : Quis me tetigit? Et quòd Petrus reſpondit pro omnibus : Turbæ te comprimunt : & quæris,quis me tetigit? & hanc quæſtionem non ignorans fecit Dominus, ſed vt factum diuulgaret, & vt à ſe non latere oſtenderet, & vt ad fidem principem ædificaret, & detrahentes, & irridentes conuinceret. De tactu enim deuotionis quæſiuit, & non de tactu compreſſionis. In hoc autem paragrapho tria notantur ; benignitas, miſericordia, & data mulieri fiducia. Primum notatur, cum dicit [IESVS conuerſus] Benignitas enim fuit, quòd ad eam ſe conuertit. Simile *Luc.* 22. Conuerſus Dominus reſpexit Petrum. Secundum notatur, cùm dicit [& videns eam dixit] Viſio enim Dei miſericordia eſt, ſicut ſæpe in antehabitis dictum eſt. Tertium notatur in allocutione, in qua tria dicuntur, ſcilicet, data fiducia, cùm dicit [Confide] hoc eſt, in fide creſce, & perſeuera, quam iam accepiſti. *Pſal.* 124. Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion:non commouebitur in æternum. Secundum,charitas exhibita, per hoc, quòd dicit [filia] Tertium eſt laus fidei, cùm dicit [fides tua ſaluam te fecit] Meritoria enim cauſa ſalutis fides fuit : Chriſtus autem cauſa efficiens. Nihil enim prohibet vnum effectum plures habere cauſas diuerſo modo cauſalitatis. *Luc.* 7. Fides tua te ſaluam fecit : vade in pace [Et ſalua facta eſt mulier in illa hora] hoc eſt, ſalus ei confirmata eſt. Quia autem ſaluata fuit per tactum, cognouit virtutem à ſe exiiſſe, ſicut dicunt *Marcus & Lu.* Et *Ioan.* 4. Cognouit autem pater, quia illa hora erat, in qua dixit IESVS : Filius tuus viuit. Neſcit enim tarda rerum molimina Spiritus ſancti gratia. Narrat enim *Euſebius Cæſarien.* quòd mulier hæc fecit imaginem ſibi fieri ſecundum figuram Saluatoris, & veſtiuit eam ſimilibus fimbriatis veſtibus : & ob memoriam poſuit eam in horto ſuo, & accidit, quòd omnes herbæ,quæ creuerunt ſub fimbriis illis habebant idem curationis auxilium, quod fimbriæ habuerunt.

Et cùm veniſſet IESVS in domum Principis, & vidiſſet tibicines, & turbam tumultuantem,dicebat : Recedite ; non eſt enim mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eum.

Hic incipit tertia pars de perfectione miraculi in termino viæ facti : & ſunt hic tres paragraphi, quorum primus eſt de turbæ excluſione, quæ indigna fuit, vt intereſſet Dei miraculis : ſecundus de ſuſcitatione : & tertius de miraculi manifeſtatione : & patent in litera. Primus autem horum continet quatuor ; aduentum

Chriſti

Chriſti ſuſcitantis, diſpoſitionem turbæ tumultuantis, eiectionem indignæ multitudinis cum ratione eiectionis, & irriſionem plebeculæ vilis. Attende autem, quod *Matth.* hic omittit quod ponunt alij, quòd videlicet in via venerunt nuntij, vt non vexaret magiſtrum, quia mortua eſſet filia eius: & quòd confortabat eum Dominus, vt non timeret, ſed tantummodo crederet. Et tunc demum [cum veniſſet IESVS] Saluator [in domum Principis] Archiſynagogi. *Geneſ.* 30. Experimento didici, quòd benedixerit mihi Deus ad introitum tuum.

Et vidiſſet tibicines] Ecce turbæ deſcriptio. Tibicines autem fuerunt tibiis canentes carmina lugubria, vt alios ad lamentum prouocarent. *Iere.* 9. Vocate lamentatrices, & veniant: & ad eas, quæ ſapientes ſunt, mittite, & properent, & feſtinent, & aſſumant ſuper vos lamentum [& turbam tumultuantem] cui præcinebant tibicines. *Mich.* 2. Tumultuabitur à multitudine hominum.

Dicebat] Ecce turbæ eiectio: & dicit duo: imperat enim exire: & ſubiungit rationem. Primum notat in hoc, quòd dicit [recedite] *Mat.* 7. Nolite ſanctum dare canibus &c. Sed cum multoties miracula fecerit coram turba, quare modò non facit ſimiliter? Reſponſio, quòd hæc turba non erat digna: quia ſigna exhibuit non creditæ reſurrectionis in hoc, quòd inconſolabiliter lamentabatur. Vnde 1. *Theſſa.* 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent.

Non eſt enim mortua puella, ſed dormit.] Ecce ratio eiectionis: & intelligitur dupliciter; primò ſecundum poteſtatem loquentis verbum: quia non eſt ſibi mortua: quia vnico verbo poterat ſuſcitare. Ipſe enim erat Deus, cui omnia viuunt, & cui non pereunt moriendo corpora noſtra. 1. *Reg.* 2. Dominus mortificat & viuificat. *Deut.* 32. Ego occidam, & ego viuere faciam. *Sap.* 16. Vitæ & mortis habes imperium *Ioan.* 11. Lazarus amicus noſter dormit: eamus, & à ſomno ſuſcitemus eum. Alio modo ſecundum *interl.* puella innocens fuit, & peccato non fuit mortua, ſed in ſinu Abrahæ ſpe felici quieuit: & ideò mors eius conuerſio animæ fuit ad requiem. *Pſalm.* 114. Conuertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi. Talibus enim bene fit, cum moriuntur: quia pretioſa eſt in conſpectu Domini mors Sanctorum eius.

Et deridebant eum] Ecce tertium, deriſio turbarum, ad hoc tamen vtilis: quia ſignum eſt manifeſtæ omnibus mortis: licet ex infidelitate fuerit potentiæ ſuſcitantis. *Iob.* 12 Deridetur iuſti ſimplicitas: lampas contempta apud cogitationes diuitum. *Iob* 30. Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum patres non dignabar ponere cum canibus gregis mei. *Prou* 19 Parata ſunt deriſoribus tormenta: & mallei percutientes ſtultorum corporibus.

Et cùm eiecta eſſet turba, intrauit, & tenuit manum eius, & dixit: puella, ſurge: & ſurrexit puella: & exiit fama hæc in vniuerſam terram illam.

Ecce ſuſcitatio, & dicit quatuor: facit enim mentionem eiectionis turbæ indignæ, ſicut Elias & Eliſeus neminem adeſſe voluerunt, vbi mortuos ſuſcitauerunt. Secundò [intrauit] ingerens effectum ſalutis. Nec potuit eſſe, vbi ingrediebatur fons vitæ, quin mors ab ædibus fugaretur. *Eccl.* 4. Sapientia vitam filiis inſpirauit. *Ioan.* 10. Ego veni, vt vitam habeant. *Marcus* & *Lucas* dicunt, quòd introduxit Petrum & Iacobum & Ioannem & patrem & matrem puellæ [& tenuit manum eius] Tertium eſt, vt tactu diuinitatis effectum communicaret: & ſic eam in ſe corporaliter habitantem demonſtraret. *Pſal.* 72. Tenuiſti manum dexteram meam. *Iob.* 14. Operi manuum tuarum porriges dexteram. *Pſalm.* 118. Dextera Domini fecit virtutem &c. Quartò Verbum ſalutis effectiuum emittit [& dixit puellæ: ſurge] Vt eodem verbo reuocaret ad vitam, quo vocauit eam ad eſſe non exiſtentem. *Rom.* 4. Vocat ea, quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. *Pſal.* Dabit voci ſuæ vocem virtutis. *Ioan.* 5. Mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint, viuent.

Et ſurrexit puella] Ecce perfectio miraculi, *Luc.* 8. Continuò ſurrexit: & præcepit illi dare manducare: vt per opus vitæ, verus vitæ probaretur effectus.

Et exiit fama hæc in vniuerſam regionem illam] Ecce miraculi manifeſtatio, & irridentium confuſio. *Iſa.* 29 Sanctificabunt ſanctum Iacob: & Deum Iſrael prædicabunt: & ſcient errantes ſpiritu intellectum: & muſſitatores diſcent legem. Sic ergo demonſtrata auctoritate vitæ confuſi ſunt muſſitantes de hoc quòd contra legem, vel bonam conſuetudinem faceret in ſe, vel in ſubditis.

Et tranſeunte inde IESV, ſecuti ſunt eum duo cæci clamantes & dicentes: Miſerere noſtri fili Dauid.

Ab hoc loco conuincit eos, qui hæc opera miraculorum calumniari non valentes, attribuerunt ea contrariæ virtutis poteſtati. Et hæc eſt etiam cauſa, quòd miracula præmittuntur detractioni. Diuiditur ergo hæc pars in tres, in quarum prima continentur duo miracula, quæ nullo modo calumniari poſſunt in opere. In ſecunda autem ponitur calumnia in principio, per quod fit opus *ibi* [Phariſæi autem dicebant] In tertia inducitur finis iſtius totius partis, in qua poſita eſt ſermonis confirmatio, per quam etiam confutatur calumnia Phariſæorum *ibi* [Et circuibat IESVS &c.] In prima autem harum ſecundum duo miracula ſunt duæ partes, quarum prima eſt in reparatione naturæ: & ſecunda in liberatione hominis conſtituti ex natura, à contraria poteſtate opprimente *Ibi* [Egreſſis autem illis] In prima harum duo ſunt, ſcilicet, miraculi perfectio; & ex perfecto miraculo noſtra inſtructio *Ibi* [Et comminatus eſt illis IESVS &c.] In prima harum adhuc ſunt tres paragraphi, in quorum primo continetur cæcorum inſtantia ad lumen impetrandum: in ſecundo fidei eorum experientia; & in tertio, miraculi perfectio. In primo tangit inſtantiam in facto, & ſecundò in dicto.

In facto tangit tria, inſtantiam ſequendi, cum dicit [Et tranſeunte inde IESV] vt omnibus lucis ſuæ beneficium inueheret. Sicut ſol ex tranſitu ſuo communis efficitur. *Eccl.* 43. Sol in aſpectu an-

nuntians ex exitu, vas admirabile, opus Excelſi. *Pſalm.* 18. A ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius [ſecuti ſunt eum duo cæci] inſeparabiliter adhærentes. *Pſal.* 79. Non diſcedimus a te, viuificabis nos : & nomen tuum inuocabimus. 4. *Reg.* 2. Viuit Dominus,& viuit anima tua : quia non derelinquam te. *Gen.* 32. Non dimittam te, niſi benedixeris mihi.

Secundò tangit intenſionem ioterpellandi [clamantes] Simile *Matth.* 15. Dimitte eam, quia clamat poſt nos. *Lu.* 18. Ipſe verò multo magis clamabat. *Abac.* 1. Vſquequo, Domine, clamabo, & non exaudies : vociferabor à te vim patiens, & non ſaluabis ?

Tertiò ponit modum interpellationis in verbo [dicentes : Miſerere noſtri fili Dauid] Vocant autem filium Dauid propter quatuor : quia Dauid fuit miſericors etiam in illum, qui contra eum egit inimicitias : fuit Rex magnificus liberalitate: quia & ædificij Dei parauit copias : fuit compatiens, quando ſe obtulit Angelo percutienti pro populo : fuit pius in oppreſſos etiam cum ſuo periculo liberandos. Vnde percuſſit Philiſtæum. Liberauit Ceylam. Miſericordia igitur Chriſtum volebant affici circa ſuam miſeriam, ex liberalitate dona gratiæ aſſequi, ex compaſſione cogi,& ex pietate vinci. *Matth.* 21. Oſanna, fili Dauid. *Matth.* 20. Domine, miſerere noſtri, fili Dauid &c,

Cùm autem veniſſet domum, acceſſerunt ad eum cæci: & dicit eis IESVS: Creditis, quia hoc poſſum facere vobis? Dicunt ei: vtique Domine.

Ecce accipitur experimentum fidei : & tanguntur tria, quorum vnum eſt per modum meriti miraculum impetrans : & hoc eſt acceſſus per deuotionem in domum ad IESVM cum dicit [cum autem veniſſet domum, acceſſerunt ad eum cæci] Et notatur in hoc cæcorum in præſtolando perſeuerantia : quia non defecerunt in via ; ſed ſecuti ſunt in domum. *Lu.* 11. Si perſeuerauerit pulſans, dabit ei quotquot habet neceſſarios. Et in eodem notatur deuotio per acceſſum. *Pſalm.* 33. Accedite ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur [Et dicit eis IESVS] Secundò fit inquiſitio experientiæ fidei [Creditis, quia hoc poſſum facere vobis] Hæc autem quæſtio non eſt ignorantis ; ſed quia profeſſi ſunt humanitatem, quærit, vt propter ſtantes confiteantur deitatis poteſtatem. Tertiò fit confeſſio fidei,cùm dicit [dicunt ei:vtique Domine] *Mar.* 9 Credo, Domine, adiuua incredulitatem meam.

Tunc tetigit oculos eorum dicens : ſecundum fidem veſtram fiat vobis:& aperti ſunt oculi eorum.

Ecce miraculi perfectio, ex parte facientis, & ex parte facti. Ex parte autem facientis primò ponitur factum, & ſecundò virtutis verbum. Factum autem tangit, cùm dicit [Tunc tetigit oculos eorum] vt tactu deitatem in ſe habitantem oſtenderet. *Io.* 1. Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Verbum tangit, cum dicit [dicens : Secundum fidem veſtram fiat vobis] Hæc omnia poſſibiba ſunt credenti : attribuuntur enim miracula fidei : quia ipſa credendo extendit ſe ad omnipotentiam, credendo id, de quo non habet rationem niſi omnipotentiam diuinam ; Spes autem non niſi expectat ; & charitas diligit. In quibus licet gratia ; qua hoc poſſumus, ſit à Deo : tamen actus ſub noſtra eſt poteſtate, & non reſpicit omnipotentiam : & ideò opera omnipotentiæ non attribuuntur ſpei, vel charitati. Vnde *Heb.* 11. Fide vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, caſtra verterunt exterorum, conualuerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos. Et omnia miracula attribuuntur fidei. 1. *Cor.* 13. Si habuero fidem omnem,ita vt montes transferam.

Et aperti ſunt oculi eorum] Miraculi eſt perfectio ex parte facti. *Iſa.* 35. Tunc aperientur oculi cæcorum. Et ex modo loquendi notatur, quòd pupillas habuerunt,ſed ex aliqua cauſa clauſas, vel ex velamine, vel ex oppilatione ſpiritus viſiui, vel turbatione ipſius. Congruè autem dicit, quòd fiat eis ſecundum fidem eorum : quia ſicut fides eſt lumen mentis ; ita oculus corporis : & ſic lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum infundit lumen menti, vt ex hoc per redundantiam meriti lumen accipiat etiam oculus corporis. *Baruch* 3. Diſce, vbi ſit prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus : vt ſcias ſimul, vbi ſit longiturnitas vitæ & victus ; vbi lumen oculorum & pax,

Et comminatus eſt illis IESVS dicens: Videte nequis ſciat. Illi autem exeuntes diffamauerunt eum in tota terra illa.

Hic vltimò ponitur inſtructio, ex miraculo facto conſequens : & tanguntur duo ; exemplum Chriſti hominis ad humilitatem,cum dicit [comminatus] hoc eſt, per minas prohibuit. *Lu.* 17. Cum omnia bona feceritis, dicite : ſerui inutiles ſumus : quæ debuimus facere, fecimus. Simile *ſupra* 8. de leproſo. Vide, nemini dixeris. *Prou.* 27. Laudet te os alienum, & non os tuum. *Io.* 5. Quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis : & gloriam,quæ à ſolo Deo eſt,non quæritis ? Secundum eſt exemplum cæcorum illuminatorum gloriam Dei manifeſtantium : & hoc tangit, cùm dicit [Illi autem exeuntes] ab eo, & a loco, in quo illuminati ſunt [diffamauerunt eum in tota terra illa [hoc eſt, famam ſuam vbique prædicauerunt. *Iſa.* 12. Annuntiate hæc in vniuerſa terra. *Pſal.* 144. Laudem Domini loquetur os meum,

Sed nunquid non erant inobedientes?Videtur, quòd ſic : quia directè fecerunt contra inhibitionem. Adhuc : prohibitio ſignum eſt voluntatis diuinæ : ergo facientes contra prohibitionem, fecerunt contra Dei voluntatem. Reſponſio. Dicendum eſt,quòd eſt præceptum obſeruationis, & hoc tenemur implere ſecundum actum, qui præcipitur, vel prohibetur, ſicut, Non fornicaberis. Et hoc cognoſcitur, quòd ipſe actus eſt volitus à Deo : quia præcipitur in eo propter volitum : & hoc eſt honeſtum virtutis. Eſt etiam præceptum inſtructionis, & ibi non præcipitur niſi aliquid circa actum, quod volitum eſt : &

hoc

hoc eſt hic; quia circa hoc non voluit niſi occultum noſtræ laudis. Ad aliud dicendum, quòd modi verborum ſunt variæ inclinationes, animi: & in modo imperatiuo, vel prohibitiuo non importatur voluntas, ſicut importatur in modo optatiuo, ſed potiùs imperium, vel prohibitio cadit ſuper aliquid circa actum, quod volitum eſt. Et hæc ſolutio confirmatur ex *Tob* 12. Vbi dicitur: Sacrum Regis abſcondere bonum eſt: opera Dei reuelare, & confiteri honorificum eſt: Vnde præmittitur ibi Benedicite Deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini illi; quia fecit nobiſcum miſericordiam ſuam. Attendendum autem eſt, quòd ſolus *Matth* ponit de iſtis cæcis, licet enim *Infra* 20. dicatur de duobus aliis cæcis; tamen illi non ſunt iſti. Et de illis quidem dicitur *Marcus* 10. & *Lucas* 18. Sed de iſtis nullus Euangeliſtarum dicit niſi *Matthæus* & ſolus dicit de dæmoniaco muto, de quo conſequenter ſubiungit dicens.

Egreſſis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem: & eiecto dæmonio, locutus eſt mutus: & miratæ ſunt turbæ dicentes: Nunquam apparuit ſic in Iſraël.

Et iſtud eſt ſecundum miraculum, quod in facto nullam habet calumniam: & dicuntur hic tria; primò enim ponit continuationem dicens [Egreſſis autem illis] ſecundò autem dicit ea, quæ faciebant ad miraculum: & ſunt tria; primum ex parte offerentium, cùm dicit [Ecce obtulerunt ei [Et in hoc notatur deuotio interpellantium. Et quia impeditus a dæmone, per ſeipſum accedere non ſciuit nec potuit: ideò Dominus contentus eſt fide offerentium, ſicut & ſuprà per ſeipſum acceſſit ad eos, in quibus legio dæmonum habitabat. Secundò tangit miſeriam & patiendam, cùm dicit [hominem mutum dæmonium habentem] & notatur non fuiſſe mutus ex impotentia loquendi; ſed ex impotentia, quam dæmon procurauit, qui eum oppreſſit. Vnde iſte non eſt ille, de quo dicitur *Luc.* 11. Erat IESVS eiiciens dæmonium, & illud erat mutum. Tertium eſt perfectio miraculi, cùm dicit [Et eiecto dæmonio, locutus eſt mutus] quia dæmon erat cauſa, quare fuit mutus. Et ideò eiecto dæmone, reſerata ſunt organa loquelæ *Lu.* 11. Et cùm eieciſſet dæmonium, locutus eſt mutus.

Sequitur autem tertium, quod eſt finis miraculi, qui eſt ædificatio præſentium: & ibi duo dicuntur. vnum, quod eſt via ad fidem [Quia admiratæ ſunt turbæ] Alterum autem, quod eſt laus facientis, cum dicit [Numquam apparuit ſic in Iſraël] *Exod.* 15. Quis ſimilis tui in fortibus Domine, magnificus atque laudabilis, & faciens mirabilia. *Pſal.* Quis Deus magnus, ſicut Deus noſter: tu es Deus qui facis mirabilia. Et de iſto dæmoniaco etiam ſolus narrat *Mat* quia de quo dicitur *Lu.* 11. non idem eſt iſti, ſicut patet per multas differentias.

Phariſæi autem dicebant: In Principe dæmoniorum eiicit dæmones.

Hic ponit calumniam: & quia non poteſt calumniari factum, calumniantur principium & virtutem, à qua fiunt opera factorum dicentes: quòd [In Principe dæmoniorum] Beelzebub [eiicit dæmonia] Idem autem ponitur *Infra* 12. & *Lu.* 11. In Beelzebub Principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Sed ibi confutantur per rationem; hic autem obruuntur per factorum euidentiam, quæ non maligni ſpiritus, ſed optimi ſpiritus oſtendunt virtutem. *Iſa.* 5. Væ qui dicunt malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras in lucem & lucem in tenebras. *Eccleſ.* 11. Bona in mala conuertens inſidiatur, & in electis ponit maculam. Accidit autem in Phariſæis ſpiritualiter, quòd in præcedenti capitulo corporaliter accidit: quia dæmones expulſi ab obſeſſis intrabant in porcos; hic autem expulſi intrauerunt ſpiritualiter in Phariſæos de ſua falſa iuſtitia præſumentes: & veram iuſtitiam diabolo attribuentes. Et dum ſic excæcantur, Chriſtus inſtat operibus iuſtitiæ virtutes perficiens & Euangelium prædicans: & ideò in vltima parte confirmationis ſermonis quaſi epilogando multa comprehendit dicens.

Et circuibat IESVS omnes ciuitates & caſtella docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem langorem & omnem infirmitatem.

Et tangit verbum, & verbi confirmationem in genere. Circa verbum dicit duos modos verbi, quod propoſuit; doctrinæ videlicet, & prædicationis. Doctrinæ tangit diligentiam, cum dicit [Circuibat IESVS ciuitatem] Vbi erant ciuilitates diſponentes ad gratiam per virtutes ciuiles [& caſtella] Vbi erant munitiones diaboli: vt poneret in eis præſidia Dei: implens illud *Prou.* 6. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum. *Prouer.* 8. Sapientia foris clamitat, in plateis dat vocem ſuam. Docens rationalia, & naturalia, quæ per rationem accipiuntur, ſicut in antehabitis expoſitum eſt *ſupra* 4. Et hoc eſt ſecundum, quod dicitur circa verbum doctrinæ. *Iſa.* 30. Non faciet auolare à te Doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & audies verbum poſt tergum monentis. Et tertiò captatur (aliàs coaptatur) locus publici conuentus piorum Ibi [in Sinagogis eorum] Non in angulis, vel cubiculis muſſitans, ſed palam oſtendens id, quod dicitur *Rom.* 1. Sapientibus & inſipientibus debitor ſum *Io.* 18 *Matth.* 26. Ego ſemper palam locutus ſum, & in abſcondito locutus ſum nihil.

Et prædicans Euangelium regni] Et hic eſt ſecundus modus verbi. Prædicantur enim quæ fidei ſunt, quæ ſupra rationem exiſtentia per infuſionem in cor hominis deſcendunt: & prædicatis dabat formam Euangelij boni nuntij, quæ forma eſt gratia. *Eph.* 4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſiquis bonus eſt ad ædificationem, vt det gratiam audientibus. Et adhibuit optimum finem: quia prædicauit Euangelium [regni] hoc eſt, ducens ad æternum regnum. *Sap.* 6. Concupiſcentia ſapientiæ conducit ad regnum perpetuum. Sic ergo ſubſtantia dictorum, fuerunt credenda: forma, bona gratia: & finis, regnum perpetuum 1. *Reg.* 7. Simile quid dicitur de Samuele. Per ſingulos annos circuiuit Bethel, & Galgalam, & Malphat, & iudicabat

bat Iſraël. Dabat autem in hoc formam Prælatis, vt eadem ſolicitudine girantes gregem ſibi commiſſum viſitarent. *Act* 20. Attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo poſuit vos Spiritus ſanctus Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Et ſubiongit de confirmatione ſermonis dicens [Et curans omnem langorem] magnum, quia Langor dicitur longus angor, qui eſt cum ſubſtantiæ & virium deſtitutione: & omnem infirmitatem minorem, quæ deſtituit vires ab operatione. *Eccl.* 10. Langor prolixior grauat medicum: breuem langorem præcidit medicus. *Iere.* 17. Sana me, Domine, & ſanabor: ſaluum me fac, & ſaluus ero: quoniam laus mea tu es. *Lucæ* 13. Sanitates perficio hodie & cras: & die tertia conſumor. *Act.* 10. Pertranſiuit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo: quoniam Deus erat cum illo. Nunc autem vicarij Chriſti ſunt ſicut arca Domini, & non Dominus: quia quocumque deueniunt, ibi plaga deſæuit in homines. 1. *Reg.* 5. Exclamauerunt dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Iſraël, vt interficiat nos, & populum noſtrum. Sic igitur conſummata eſt pars, quæ eſt de confirmatione ſermonis.

CAP. X.

Videns autem Ieſus turbas, miſertus eſt eis: quia erant vexati & iacentes ſicut oues non habentes paſtorem.

POſtquam produxit *Matthæus* faciem Chriſti per generationem & regenerationem & vocationem regeneratorum & generantium: ad faciem hominis (quæ ratio vocatur in doctrina rationabili & confirmatione doctrinæ) conſequenter attendens, quia facies non eſt completa ſine membris, inducit hic corporis illius ordinationem, cuius faciem ante deſcripſit: vt omnes oſtendat occurrere in vnum perfectum hominem in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Et durat hæc pars vſque ad vigeſimum ſextum capitulum, vbi incipit agere de his, à quibus omnia Eccleſiaſtica trahunt virtutem & vigorem, & efficiendi cauſam, quod efficiunt. Eſt autem ordo huius corporis, cui facies illa imprimitur, duplex: & propter hoc ſunt hic duæ partes, quarum vna eſt in ordine Prælatorum: & altera eſt in communi ordinatione corporis ſecundum diſpoſitionem, qua Prælati ordinantur ad ſubditos, & econuerſo: & ſecundum quod Prælati ad Prælatos, & ſubditi ad ſubditos ſub vna humana & rationabili facie Chriſti degentes. Primò ergo in iſto capitulo docet Prælatorum inſtitutionem: & à ſequenti capitulo docet totius myſtici corporis ordinationem. De Prælatis autem in genere docet tria, ſcilicet Inſtitutionis eorum neceſſitatem, & inſtitutionis eorum ſinceritatem, & inſtitutorum ſecundum officia ordinem. Neceſſitatem autem oſtendens dicit tria ſub tribus paragraphis, quorum primum eſt populi deſtitutio à regimine bono: ſecundum, habilitas optima populi ad regendum: tertium eſt imploratio Dei de promiſſione regentium. Circa primum dicit tria, miſericordiam Domini bona populi prouidentis, miſeriam populi, & cauſam miſeriæ.

Miſericordia conſiſtit in tribus, ſcilicet, in miſericordiæ intuitu, cùm dicit [Videns autem IESVS] In multitudine miſerandorum, cum dicit [turbas] quia Patris eſt magis moueri ad miſeriam multorum quam paucorum. Et tertiò conſiſtit in miſerationis affectu, cum dicit [miſertus eſt eis] 2. *Cor.* 1. Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. *Luc.* 10. Videns eum miſericordia motus eſt, & appropians alligauit vulnera eius. Hoc enim fecit Samaritanus cuſtos hominum generi humano.

Quia erant vexati & iacentes] Hoc eſt ſecundum: & tangit duplicem miſeriam ex defectu Prælatorum, vexationem, & iacendi in peccatis poſitionem. Eſt autem triplex vexatio, vna, quæ eſt per errores diuerſos iactatio ex defectu doctrinæ proueniens. *Pſal.* 93. Populum tuum humiliauerunt, & hereditatem tuam vexauerunt *Thren.* 5. Ceruicibus minabamur, laſſis non dabatur requies. *Dionyſius* dicit, quòd caput eſt mens, & corpus inferiores vires animæ, & ceruix (quæ continuat caput corpori) eſt opinio, & ſubiecta eſt errori: & ideò ceruice minatur, qui errore opinionum diſtrahitur. Secunda vexatio eſt inquieta de peccato in peccatum præcipitatio. *Sap.* 5. Laſſati ſumus in via iniquitatis *Oſeæ* 4 Mendacium & adulterium & furtum inundauerunt: & ſanguis ſanguinem tetigit. Et hæc prouenit ex Prælatorum mala vita. Tertia eſt ex iniqua oppreſſione & ſpoliatione. *Iſa.* 3. Populum meum exactores ſui ſpoliauerunt: hæc prouenit ex iniqua Prælatorum poteſtate [Iacentes] Secunda miſeria, quæ poſitione corporis quietem & ſecuritateē ſignificat in peccatis: quæ prouenit ex Prælatorum torpore *Thren.* 2. Iacuerunt in terra foris puer & ſenex, Iuuenes mei, & virgines meæ ceciderunt.

Vnde tertio horum defectuum ſubiungit cauſam [ſicut oues non habentes paſtorem] Et per oues ſimplicitatem (& ſeducibilem & ad bonum conuertibilem) ſignificat ſubditorum. Per paſtores autem officium & affectum & actum ſignificat Prælatorum 3. *Reg. vlt.* Vidi cunctum Iſraël diſperſum in montibus ſicut oues non habentes paſtorem. *Ezech.* 34. Factæ ſunt oues meæ in deuorationem beſtiarum agri: eo quòd non eſſet paſtor. Defectus autem paſtorum dupliciter intelligitur: aut enim nullus eſt paſtor: & hoc modo non loquitur hic Dominus: aut quia non exhibet (aliàs adhibet) affectum & officium & actum paſtoris: & hoc modo Pontifices habens multos & Sacerdotes, non habuit populus paſtores. *Iere.* 50. Grex perditus factus eſt populus meus: paſtores eorum ſeduxerunt eos *Ezech.* 34. Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod craſſum erat, occidebatis; gregem autem meum non paſcebatis.

Cum dixit diſcipulis ſuis: Meſſis quidem multa; operarij autem pauci.

Ecce ſecundum, vbi tangit aptitudinem populi ad conuerſionem: & dicit duo. Populi ſcilicet aptitudinem, & Doctorum paucitatem. De primo dicit [Meſſis quidem multa] Quos primum dixit oues, propter ſimplicitatem & manſuetudinem, hic dicit meſſem, propter operum bonorum fructificationem: Et dicit [meſſis] Non ſemina: quia

quia diu antè promiſſionibus in Patriarchis, figuris in Patribus, præceptis in lege, doctrinis in Prophetis, ſatum fuit. Sed tempore collectionis in horreum Eccleſiæ & cæli, non fuit niſi reuelatæ gratiæ tempore. *Ioan.* 4. Videte regiones, quia iam albæ ſunt ad meſſem. Vnde quod priores Sancti in lacrymis de abſentia gratiæ ſeminauerunt, Apoſtoli colligentes in gratiam cum gaudio meſſuerunt. *Pſal.* 125. Euntes ibant & flebant mittentes ſua ſemina: venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos *Apoc.* 14. Mitte falcem tuam, & mete: quoniam maturauit meſſis terræ. *Ioel.* 3. Mittite falces, quoniam maturauit meſſis.

Operarij autem pauci] Operarios vocat, quos priùs paſtores: quia plus attenditur operibus, quàm verbis. *Iere.* 3. Dabo vobis operarios ſecundum cor meum: & paſcent vos ſcientia & doctrina. Scientia autem eſt habitus bene conuerſandi, vt dicit *Auguſt.* *Matth.* 20. Voca operarios & redde illis mercedem ſuam. Non dicit: loquentes & concionantes. *Rom.* 15. Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Chriſtus. Doctor enim verbis propriis ſe oſtendit ad opera obligatum. *Prou.* 6. Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis ſermonibus. Tales igitur Doctores operarij ſunt pauci *Matth.* 10. Multi vocati; pauci verò electi. Quia ſicut dicitur *Ioan.* 6. Vnus de duodecim diabolus eſt.

Rogate ergo Dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam.

Ecce tertium: & dicit duo, quorum vnum eſt inſtructionis: vt in poſitione Prælatorum rogetur, vt quem ſcit expedientem. *Act.* 1. Orantes dixerunt: Tu Domine, qui noſti corda omnium, oſtende quem elegeris vnum ex iſtis. Secundum autem eſt miſſio, non concionantium, ſed operariorum [in meſſem ſuam] quoniam & ſemen ſuum eſt, & fundus. *Ioan.* 4. Ego miſi vos metere, quod non ſeminaſtis. Et attende quòd dicit [vt mittat] Et non patiatur, quòd ſeipſos intrudant. *Hebr.* 5. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quod enim aliquis ſeipſum ingerat, non poteſt fieri; ſed tempore neceſſitatis vocanti ſe poteſt præſentare. *Iſa.* 6. Domino dicente: quem mittam, & quis ibit vobis? dixit Iſaias? Ecce ego: mitte me. Econtra autem Moyſes: Ieremias & Ezechiel quantum poterunt apud Deum (qui tamen vocans non errare poteſt) ſe excuſauerunt: multò ergo magis apud hominem talis excuſanda eſt miſſio.

Et conuocatis duodecim diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem langorem, & omnem infirmitatem. Duodecim autem nomina diſcipulorum hæc ſunt: Primus Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Philippus & Bartholomæus, Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius, Thomas, & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi: & Thaddæus, Simon Cananæus, & Iudas Iſcariotes, qui & tradidit eum.

Hic incipit ſecunda pars, vbi ponitur inſtitutio Prælatorum: & dicuntur duo, ſcilicet, poteſtatis collatio, & Prælatorum nominatio. De primo dicit duo, conuocationem, & poteſtatis collationem. De conuocatione dicit [Et conuocatis] Non dicit, vocatis: quoniam ante vocati ſunt: nec dicit, electis: quia ante Apoſtolatum electi, ſicut dicitur *Lu.* 6. Sed [conuocatis] Vt hi, qui electi ſunt in vnum concordiæ prædicandorum, tenderent & in vnum concordiæ charitatis. 1. *Cor.* 1. Obſecro vos, vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. *Pſal.* 55. In domo Dei ambulauimus cum conſenſu. *Ioan.* 14. In hoc cognoſcent omnes, quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionē habueritis ad inuicem [duodecim diſcipulis] tanquam capitibus, à quibus vnguentum in alios deſcendere debuit. Sunt autem duodecim apertè: quia duodenarius non habet partes niſi vnum, duo, tres, quatuor, ſex. Vnum verò competit doctrinæ vnitati: duo autem competit præceptis geminæ dilectionis, quæ eſt forma vitæ: tres autem Trinitati perſonarum, quæ ſunt ſubiecta (aliàs ſubſtantia) in prædicanda fide quatuor virtuti in ordinanda omni paſſione: ſex autem perfectioni in opere. Significatur ergo in 12. filiis Iacob *Gen.* 35. quoad auctoritatem, in duodecim fontibus in Helym repertis, quoad Doctrinæ fuſionem *Exod.* 15. In 12. lapidibus veſtis Sacerdotalis. *Exod.* 28. quoad exempli fulgorem. In 12. panibus propoſitionis. *Leui.* 24. quoad gratiæ virtutis refectionem. In duodecim lapidibus poſitis in ripa Iordanis *Ioſue.* 4. quoad conſtantiæ ſtabilitatem. In duodecim bobus. 3. *Reg.* 7. quoad maturitatem. In 12. ſtellis in corona ſponſæ *Apoca.* 12. quoad cæleſtium contemplationem & lucem. Et ideò etiam murus ciuitatis Eccleſiaſticæ habet duodecim fundamenta, & duodecim portas, & Apoſtolorum nomina & agni inſcripta. *Apoca.* 12. Fundatur enim in ipſa Eccleſia, quoad veritatis fidei immobilitatem: & eſt per eos introitus ad regnum Dei, quoad vſus clauium collationem. *Matth.* 16. Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Et *Ibidem.* Et tibi dabo claues ligandi & ſoluendi regni cælorum.

Dedit illis] Ecce ſecundum de collata poteſtate: eſt autem data ſuper contrariam poteſtatem. Et quoad hoc dicunt [poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos] quia illi incurabiles ſunt: & data eſt eis ad curam corrigibilis defectus, qui impedit promotionem ad bonum. Et quoad hoc dicit [& curarent omnem langorem, & omnem infirmitatem] Et dicitur langor longus angor: & hic non poteſt eſſe grauiter affligens. Et plerumque cauſatur ex humore frigido. Infirmitas autem ſecundum ſuum nomen deſtituit virtutem, & hoc fit cum conſumptione ſubſtantiæ: & ideò eſt acerbius affligens, ſicut innuit hic *Glo.* Langor ergo eſt defectus conſuetudinis: & infirmitas inflammatio concupiſcentiæ carnalis. De primo *Iſa.* 1. Quieſcite agere peruersè: diſcite benefacere. De ſecundo *Oſea.* 7. Omnes adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus à coquente.

Duodecim autem diſcipulorum nomina] Deo

nota

nota, in cælis conſcripta [ſunt hæc] *Hebr.* 12. Ad Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis [primus] dignitate, non vocatione, propter quod vertex dicitur Apoſtolorum [Simon] proprio nomine [qui dicitur] à Chriſto [Petrus] *Io.* 1. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur petrus [& Andreas] Non ſecundus: & ſic deinceps: quia omnes ſubditi Petro ſunt æquales [frater eius] Non tam carne quàm ſpiritu, In hoc autem notatur fraternum & mutuæ ſocietatis emolumentum. *Prou.* 18, Frater, qui adiuuatur à fratre, eſt quaſi ciuitas firma. *Luc.* 5. Innuerunt ſociis, qui erant in alia naui, vt venirent & adiuuarent eos. *Lu.* 10. Miſit eos binos in omnem ciuitatem & locum, quò erat ipſe venturus. Et attende quòd licet Petrus vertex dicatur primus: non tamen dicitur Andreas ſecundus, nec Philippus tertius, & ſic deinceps: ſed omnes ſecundi ſunt Petro ad iuriſdictionem: quia non vnus ſub alio, ſed omnes ſub Petro [Philippus] conciuis Petri & Andreæ *Ioan.* 1. Erat autem Philippus à Bethſaida ciuitate Andreæ & Petri. Hunc autem Philippum *Lu.* 6. quintum ponit poſt duos introductos, & poſt Iacobum & Ioannem: fortè coniungens quatuor ratione conſanguinitatis & familiaritatis; *Matthæus* autem reſpicit ad modum vocationis: quia poſt Andream & Petrum fuit vocatus. *Ioan.* 1. In craſtinum voluit exire in Galilæam & inuenit Philippum, & dixit ei: Sequere me. [& Bartholomæus] Hunc ſexto loco ponit *Lucas. Marcus* autem, tertium poſt Petrum ordinat Iacobum & Ioannem; ſed ipſe ſimul ponit eos, quibus Chriſtus nomina mutauit. Vnde dicit, quòd Iacobum & Ioannem vocauit Boanarges, hoc eſt, filios tonitrui propter ſonum prædicationis, & miraculorum coruſcationem. Et quarto loco *Marcus* ponit Andream: & illi ratione conciuilitatis & vocationis coniungit Philippum, Et ſubiungit huic Bartholomæum, ſicut hic. Sed *Matthæus* ne videretur in ordine Apoſtolorum affectus carnalis attendi, inter conſobrinos interponit Philippum: & ne videatur attendi amicitia mundana, quæ collactaneorum eſt & connutritorum, interponit etiam Bartholomæum [Iacobus Zebedæi] Supple filius [& Ioannes frater eius] Hi fuerunt conſobrini Domini. Vnde ne iterum putetur conſanguinitas attendi, interponit [Thomam & Matthæum] publicanum. Sed tam *Marcus* quàm *Lucas* præponunt Matthæum Thomæ: *Matthæus* autem ſe poſtponit propter humilitatem, propter quam etiam ſe publicanum vocauit. Et notetur in eo quanta ſit vis gratiæ, ſicut oſtenditur in prologo iſtius libri.

In cæteris autem ordo idem eſt apud tres concorditer Euangeliſtas [Et Iacobus] Alphæi, ſupple filius: & iſte Iacobus minor, qui propter ſimilitudinem vultus cum Domino, & imitationem religionis: & Epiſcopatus in Ieruſalem ſucceſſionem, frater Domini vocatus eſt *Gal.* 1. Alium Apoſtolorum vidi neminem niſi Iacobum fratrem Domini [& Thaddæus] qui Iudas Iacobi in Luca vocatur: quia Iacobi minoris fuit frater, qui ex primogenitura & dignitate Epiſcopali præfuit vt pater: & ideò ab eo denominatur ſicut à patre [Simon Cananæus] hoc eſt, à Cana Galilææ natus, qui in *Luca* Zelotes dicitur: quia Cana zelus interpretatur. Et hi tres fratres fuerunt filij Mariæ, ſororis beatæ virginis ex Alphæo, ſicut Iacobus maior & Ioannes fuerunt filij Mariæ ſororis beatæ virginis ſecundæ, quæ & Salome vocatur à patre ſuo. Vnde verſus.

Anna tribus Ioachim, Cleopha, Salomeque Marias.
Tres parit, has ducunt Ioſeph, Alphæus, Zebedæus.
Chriſtum prima, Ioſeph, Iacobum cum Simone, Iudam.
Altera, qua ſequitur Iacobum parit atque Ioannem.

Anna enim ex tribus viris peperit tres Marias. Ex Ioachim matrem Domini. Ex Alphæo matrem Ioſeph, qui cognominatus eſt iuſtus, qui cum Matthia poſitus eſt ſorte eligendus *Act.* 1. & Iacobum minorem & Simonem & Iudam Iacobi, ſiue Thaddæum. Ex Salome autem peperit Mariam, matrem Iacobi maioris & Ioannis. Harum trium Mariarum ſponſi tres fuerunt. Ioſeph Matris Domini, Alphæus quatuor fratrum pater ſponſus ſecundæ, & Zebedæus pater duorum maritus tertiæ [Et Iudas Iſcariotes] à vico, vnde natus erat [qui & tradidit eum] vt notetur, quòd locus altus non fructificat; ſed fides & charitas & deuotio in Deum. *Ioan.* 6 Nonne ego vos duodecim elegi: & vnus ex vobis diabolus eſt?

Hos duodecim miſit IESVS; præcipiens eis, & dicens:

Hic tangitur inſtitutorum ordo ſecundum officia: & tangit duo, ordinis rationem, & officij actum. Ratio autem determinatur ſecundum duo, ſecundum auctoritatem, & ſecundum executionis neceſſitatem. Auctoritas tangitur, cùm dicitur [Hos duodecim miſit IESVS] quoniam auctoritas eſt ex miſſione. *Rom.* 10. Quomodo prædicabunt, niſi mittantur? *Mar.* 3. Fecit, vt eſſent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare. *Lu.* 10. Miſit illos binos ante faciem ſuam. Deinde tangit executionis neceſſitatem dicens [præcipiens eis & dicens] Et ex hoc accipitur, quòd neceſſitas doctrinæ incumbit ſubditis. Sicut ſemper incumbit, quòd Prælatus peccat mortaliter, ſi non prædicat: ergo per conſequens mortaliter peccat, ſi non acquiſiuit ſcientiam 2. *Timo.* 4. Teſtificor coram Deo & Chriſto IESV, & per aduentum eius, & regnum ipſius prædica verbum, inſta opportunè importunè. Ex his vlterius accipitur, quòd prædicare debent per ſe ipſos, & ſi neceſſe eſt, diſpenſare iudicia & temporalia ad vſus pauperum per alios. *Act.* 6. Non eſt æquum nos relinquere verbum, & miniſtrare menſis. Conſiderate ergo fratres ex vobis viros ſeptem boni teſtimonij, plenos Spiritu ſancto, quos conſtituamus ſuper hoc opus; nos verò orationi & miniſterio verbi inſtantes erimus.

In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis; ſed potiùs ite ad oues, quæ perierunt domus Iſraël.

Ecce ordo: & habet duas partes: Primò enim ponitur ordo doctrinæ, & ſecundò ordo vitæ. Ordo doctrinæ determinatur ſecundum quatuor: dicitur enim cui prædicandum, & quid prædicandum, quomodo prædicatum confirmandum, & qua

qua prædicandum intentione & modo. In primo autem tangitur primò cui non prædicandum, & poſtea cui prædicandum. Duo autem genera hominum ſunt, quibus non eſt prædicandum. Gentes. ſ. & Samaritani. De Gentibus ergo dicit [In viam Gentium] hoc eſt, in viam, quæ ducit ad Gentes [ne abieritis] Ire enim ad Gentes, erat abire illo tempore. *Act.* 10. Vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam. Vnde iſta particulari & prima miſſione prohibuit Chriſtus, ne irent ad Gentes; poſt reſurrectionem autem miſit prædicare omnibus Gentibus. *Mat. vl.* Ite, docete omnes Gentes. & *Mar. vl.* Prædicate Euangelium omni creaturæ Dei. Modò autem ante reſurrectionem non miſit niſi ad Gentem ſuam, hoc eſt, ad Iudæos, & hoc tribus de cauſis, prima eſt: quia promiſſio facta eſt Iudæis, & inter illos primum oportuit teſtificari gratiæ promiſſæ exhibitionem. *Act.* 13. Nos annunti amus vobis eam, quæ ad patres noſtros facta eſt repromiſſio. Secunda cauſa eſt: quia ſalus ex Iudæis eſt, & ex illis in totum mundum erat deriuanda. *Ioan.* 4. Salus ex Iudæis eſt. *Iſa.* 27. Qui ingrediũtur impetu ad Iacob, florebit & germinabit Iſrael, & implebunt faciem orbis ſemine. Tertia cauſa eſt, ne rationabilem cauſam habere videantur Iudæi, quòd non recipiunt verbum Dei, ſi priùs irent ad Gentes. *Act.* 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; ſed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis æterne vitæ, ecce conuertimur ad Gentes: ſic enim præcepit nobis Dominus. *Iſa.* 49. Parum eſt mihi, vt ſuſcites mihi tribus Iacob, & fæces Iſrael conuertendas. Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Gentes autem cum nec legem recipiant, nec Prophetas, in toto immundæ ſunt: vnde ſignificantur per canes. *Sn.* 7. Nolite ſanctum dare canibus. *Matt.* 15. Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus ad manducandum.

Et in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis] Quia ſi (aliàs qui) receperunt legem, & non Prophetas, ſignificantur per porcos. *Sap.* 8. Porcus enim partim eſt mundum animal, quia vngulam diuidit: partim immundum, quia non ruminat. Sed tunc quæritur, quare non dicit: in viam Samaritanorum ne abieritis? Et dicendum, quòd hoc caueri non poterat: quia inter Iudæos commiſtim habitabant, & ſæpe eos communis via duxit ad Samaritanos & ad Iudæos; ſed ſuffecit, quòd non intrarent in ciuitates, vt habitarent cum eis. *Ioan.* 4. Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Sed contrà. *Ioan.* 4. Chriſtus intrauit in ciuitatem Samaritanorum, & prædicauit ibi, & manſit cum eis. Ad hoc dicendum, quòd hoc fecit in tranſitu & parum, non quaſi veniret ex intentione.

Sed ite potiùs ad oues] Hoc eſt ſecundum: & determinat, cui ſit in prima miſſione prædicandum. Et vocat Iudæos [oues] propter ſimplicitatem & vtilitatem & manſuetudinem patrum: & hoc eſt, quod ſequitur [domus Iſrael] hoc eſt, familiæ Iſrael. Decebat enim lucernam eſſe ſuper candelabrum, hoc eſt, Euangelium ſuper legem. Et decebat eſſe columnam, cui domus Eccleſiæ innititur ſuper baſim legis. Et tandem oportuit, vt ibi teſtimonium acciperet veritas, vbi teſtes eius cognoſcebantur, & vbi teſtimonium illud intelligebatur. Et hoc ordine dicitur *Act.* 1. Eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in Iudæa & in Samaria & vſque ad vltimum terræ. *Mat.* 15. Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. 1. *Pe.* 2. Eratis quaſi oues errantes; ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & Epiſcopum animarum veſtrarum.

Euntes autem prædicate dicentes: quia appropinquauit regnum cælorum: Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmones eiicite.

Hic tangitur quid eſt prædicandum dicens [Euntes &c.] Dicit autem hic quatuor; diligentiam, cum dicit [Euntes] *Mar. vl.* Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium. *Pſal.* 125. Euntes ibant & flebant. Secundò modum docendi, cum dicit [prædicate] Prædicantur enim ea, quæ ſuper nos ſunt, ſicut dicit *Chryſ.* 1. *Cor.* 2. Quod oculus non vidit, nec auris adiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Tertiò quid prædicandum [quoniam appropinquauit] quoniam cum regnum ſit iuſtitia, & legum diſtributio: hoc continuè appropinquat, quando iuſtitia exercetur. *Mat.* 3. Appropinquabit enim regnum cælorum. *Iſa.* 14. Prope eſt, vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. *Heb.* 10. Adhuc autem modicum aliquantulum, & qui venturus eſt, veniet, & non tardauit. Quartò tangit quid appropinquat: quoniam [regnum cælorum] In quo differt Euangelium ſecundum finem à lege Moyſi, quæ non promittebat niſi terrena *Deuter.* 33. Tantummodo occulus Iacob in terra frumenti vini & olei. Sed Euangelium promittit cæleſtia. *Sap.* 10. Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei 1. *Cor.* 15. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. *Ioan.* 3. Qui de terra eſt, de terra loquitur: & qui de cælo venit, ſuper omnes eſt.

Infirmos curate] Ecce qualiter res prædicata confirmanda. Et attende, quòd omne, quod impedit ad bonum, aut eſt impediens ſecundum retractionem à bono; aut ſecundum priuationem boni. Adhuc, aut impediens intra, aut extrà diſtinctum à nobis. Adhuc, aut eſt ſecundum corruptionem humoris, aut vaſis, quod corruptum corrumpit id, quod eſt intra ipſum, & propagat corruptionem ad membra. Et primò quidem eſt cura infirmorum: ſecundò ſuſcitatio mortuorum: & hæc à principio nobis intraneo. ſed à principio extraneo eſt eiectio demonum, quod eſt tertium: quartum autem eſt mundatio leproſorum. Infirmitas autem eſt ex multitudine venialium & impedimento ſecularium curarum. 2. *Paral. vl.* Incuruatus ſum multò vinculo ferri: & non eſt reſpiratio mihi. Mors autem eſt per peccatum mortale, vel deſperationem. *Iſa.* 26. Viuent mortui tui, Domine, interfecti mei reſurgent. Eiectio dæmonis eſt per liberationem tentationis. *Tob.* 12. Dæmonium ipſe ab ea conpeſcuit. Leproſus Morpheis & maculis plenus, hæreſis eſt, quæ corrumpit verbi pabulum ex corruptione mali vaſis, hoc eſt, cordis. *Ioan.* 20. Noli eſſe incredulus, ſed fidelis.

Gratis accepiſtis, gratis date.

Hoc eſt quartum de modo proponendi verbum: & intelligitur tripliciter, gratis communicando, grate proponendo, & in ſermone gratioſo. Primum eſt liberalitatis, ſecundum charitatis, tertium diſcretionis. De primo *Iſa.* 55. Abſque vlla commutatione bibite vinum & lac. *Act.* 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quia exiſtimaſti donum Dei pecunia poſſidere. De ſecundo *Gal.* 6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos, qui ſpirituales eſtis, inſtruite illum in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum ne & tu tenteris. De tertio *Coloſ.* 4. Sermo veſter in gratia ſale ſit conditus. *Eph.* 4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat; ſed ſiquis bonus eſt, ad ædificationem, vt det gratiam audientibus. Sic ergo [gratis date] quia in ſpiritu furoris ſpiritus ſermo propoſitus non auditur. 3. *Regum* 19 Spiritus magnus conterens petras ante Dominum. Non in ſpiritu Dominus, & poſt ſpiritum commotio. Supple turbationis. Non in commotione Dominus, & poſt commotionem ignis, & poſt ignem ſibilus auræ tenuis, ibi Dominus: quia ſibilus ille dulcedinem ſignificat lenitatis.

Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris: non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: Dignus eſt enim operarius cibo ſuo.

Ordinata doctrina hic ordinat vitam: & eſt duplex ordo, ſecundum virtutem videlicet, & ſecundum auctoritatem apoſtolicam. Secundum eſt *Ibi* Qui recipit vos, me recipit] In ordine, autem, qui eſt ſecundum virtutem, duo facit: tangit enim primò, qualiter ſe habeant ad concupiſcibilia mundi: & ſecundò qualiter ſe habeant ad eiuſdem mundi periculorum aduerſa *Ibi* [Ecce ego mitto vos] Adhuc ad mundi concupiſcibilia dupliciter ordinat, ſcilicet, ſecundum ſuperflui abdicationem, & ſecundum vſus neceſſitatẽ *Ibi* [in quamcunque autem ciuitatem] In primo autem horum dicit duo: primò enim indicit abdicationem huius mundi concupiſcibilium, & ſecundò ne deſperent, infirmitatis concedit ſolatium *Ibi* [Dignus enim eſt operarius &c.

In primo autem horum inducit quinque, quæ ſic accipiuntur. Cura vltra præſens neceſſarium extenſa, aut eſt ad prouiſionem temporalis boni, aut ad defenſionem violenti mali. Si autem eſt ad prouiſionem boni; aut hoc eſt boni, quod generaliter pro bonis omnibus eſt commutabile: aut boni, quod prouidetur in vſum vitæ; & generale quidem commutabile in omne, quod concupiſcitur, eſt aurum & argentum, & pecunia in zonis. Et hoc diſtinguitur: quia aut eſt commutabile in potentia, vel in actu In potentia quidem eſt aurum & argentum: in actu autem pecunia: & ideò ligatur in zonis, vt ad manum ſẽper parata habeatur: aurum autem eſt id, quod ad magnas eſt commutationes & argentum ad communes. Si autem eſt prouiſum in vſum vitæ, aut eſt de ordinatis ad victum, & hoc ſignificatur in pera: aut de ordinatis ad veſtitum: & hoc eſt dupliciter: aut ſecundum vſum corporis, & hoc eſt duæ tunicæ: aut eſt ſecundum vſum membri ſpiritualiter fatigati in itinere, & hoc eſt calceamentum; ſed ad defenſionem violenti mali eſt virga. Nec credendum eſt, quòd Dominus curam neceſſitatis prohibeat: quia *Ioan.* 4. ſecum pecunia in zona deferebatur: quia ibi diſcipuli abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Et *Ioan.* 13. dicitur, quòd Iudas ea, quæ emebantur, portauit, & loculos habuit. Et *Luc.* 8 & 23. quòd mulieres aſcenderunt à Galilæa, & de facultatibus ſuis Domino miniſtrabant. Sed potiùs, ſicut dicit *Chryſ.* Cum primos prædicatores mitteret, propter inſtantiam prædicationis non poterant cogitare de futuris abundantiis, niſi retraherentur ab inſtantia prædicationis: & cum in primis oportuerit inſtantiſſimè prædicare, & non retrahi: ideò futurorum interdixit illis ſolicitudinem. Cum autem inſtantia talis poſtea orbe conuerſo neceſſaria non fuerit, ad talia non obligantur. Adhuc, ſicut dicitur *Mar.* 3. Iſtos duodecim non adhuc in totum orbem miſit; ſed ſecum eſſe voluit, vt eos mitteret ad Iudæos, quibus dictum fuit, quòd peregrinos reciperent: & ideò in tali commiſſione minor fuit cura habenda futuræ copiæ. Poſtea autem cum ad Gentes, legem non habentes miſerat; illud relaxauit *Lu.* 22. Quando miſi vos ſine ſacculo, & ſine calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt: nihil. Et Iesvs dixit eis: Et nunc, qui habet ſacculum, tollat, ſimiliter & peram: & qui non habet, vendat tunicam, & emat gladium. Sic ergo intelligitur, quod hic inducitur.

Dicit ergo [Nolite poſſidere] Iuriſperiti dicunt, quòd poſſeſſio dicitur quaſi pedum poſitio. Hermes autem Trimegiſtus dicit, quòd poſſeſſio dicitur, quod poſt ſedet, hoc eſt, in quo poſt, non ſimul, nec ante ſedetur: & hoc eſt ſolarium infirmitati datum: quia id, quod ſumus, diuinum eſt & imago Dei: quod cum illo ſumus, infirmum eſt: & hoc infirmum, vt ſuſtentetur, ſedet in bonis fortunæ: eo quòd & ipſum fortunæ ſubiacet & caſui: quod non facit diuinum, quod eſt in nobis. Et ideò poſſidere dicit quietem in eo, quod poſſidetur ſecundum Trimegiſtum, & immobilitatem ſecundum Iuriſconſultum. Et hoc modo Doctoribus religionis chriſtianæ interdicitur poſſidere aurum: & permittitur, vel conceditur habere ad vſum. *Tobiæ* 12. Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna magis quàm theſauros auri recondere.

Neque argentum] *Act.* 3. Argentum & aurum non eſt mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. *Act.* 20. Argentum & aurum nullius veſtrum concupiui. *Phil* 4. Non quæro datum, ſed fructum in ratione veſtra. *Iſa.* 13. Ecce ſuſcitabo ſuper vos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint; ſed ſagittis paruulos interficiant. Medi adæquantes, & menſurantes interpretantur: & ſignificant Apoſtolos, qui ad iuſtitiæ æqualitatem, & ſapientiæ menſuram orbem redegerunt: nihil niſi ſalutem animarum quærentes. Sed acutis ſagittis auctoritatum ab arcu ſcripturæ excuſſis, paruulos, qui ad Chriſtum veniunt, interficiunt: vt iam non ſibi viuant, ſed Chriſto.

Neque pecuniam in zonis veſtris] Hoc eſt, multũ contra dogma eorum, qui in Prædicatoribus mendicitatem expugnant & condemnant vnde *Hiero.* qui diuitias detruncauerat propemodum, vitæ neceſſitatem

ceſſitatem amputat, vt Apoſtoli veræ religionis Doctores omninò Dei prouidentia gubernari oſtenderent ſe nihil de craſtino cogitare. *Eccl.* 10. Auaro nihil iniquius quàm amare pecuniam. Hic enim & animam venalem habet: quoniam in vita ſua proiecit intima ſua.

Neque peram] Pera hic ſumitur pro inſtrumentis, in quibus eſculentum, vel poculentum in futurum præparatum deportatur. Vnde *Ioſue* 9. Gabaonitæ, qui in peris & vtribus eſculentum & poculentum portauerunt, deceperunt filios Iſrael. Gabaonitæ procliues iniquitate interpretantur: & ſignificant eos, qui ventri dediti de officio prædicationis, quærunt implere peras voluptatis, & vtres vino, in quo eſt luxuria. *Ro.* 16. Huiuſmodi Chriſto Domino non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentum. *Phil.* 3. Quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſionem. Peras enim tales non portant, niſi quibus apposita non ſufficiunt; ſed delicatiora procurant, quod non erat illis neceſſarium, qui tantum ſecum habuerunt procuratorem: & tempore pacis mittebantur, & inter eos, quibus præceptum fuit, vt peregrinos vocarent; & partes eis mitterent, qui non præparauerunt ſibi *Neemia* 8.

Neque duas tunicas] hoc eſt, ſuperfluas: duæ enim tunicæ dicuntur, aut duæ in numero, aut duæ in vſu vtentis: & ſecundo modo ſunt ſuperfluæ: quia, ſicut dicit *Hiero.* in locis Scythiæ glaciali frigore rigentibus vna ſufficit tunica. 1. *Timoth. vlt.* Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. *Iaco. vlt.* Agite nunc diuites: plorate vlulantes in miſeriis veſtris, quæ aduenient vobis, diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, & veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt: aurum & argentum veſtrum æruginauit, & ærugo eorũ erit vobis in teſtimonium, & mãducabit carnes veſtras.

Neque calceamenta] Pluraliter dicit: quia calceamentum eſt neceſſarium, quod intelligitur habuiſſe Dominus *Ioan.* 1. cum dixit Ioannes: Cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamenti eius. *Marci* 6. Calceati pedes ſandaliis. *Act.* 12. Calcea te caligas tuas. Caliga enim eſt dicta à calx & ligare: ſicut & calceus à calce dicitur. Et ſi dicas, quòd ſandalia ſunt ſoleæ alligatæ, verum eſt: tamen in extremitate illæ ſoleæ habebant coria defendentia, ne ſpilli arenarum infra pedem & ſoleas inciderent: & hoc factum fuit ad commodum: quia terra calida eſt, & arenoſa Paleſtina: & quia arenoſa eſt, dantur ſoleæ: & quia calida eſt, & pes ex motu amplius caleſcit, vt refrigeratio cuſtodiat pedis virtutem, permittuntur ſuperiùs eſſe apertæ. *Exo.* 12. Calceamenta habete in pedibus. *Eph.* 6. Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis *Can.* 7. Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia Principis. Fuerunt autem quidam hæretici, vt dicit *Aug. in li. de hæreſibus*, qui vocantur diſcalceati: qui propter iſtud verbum dixerunt non vtendum eſſe calceamentis, inducentes hoc, quod dicitur *Exo.* 3. & *Ioſue* 5. Ne appropies huc; ſed ſolue calceamẽtum de pedibus tuis: locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt. Et dixerunt: quòd non poteſt quis ad Deum accedere calceatus, errantes ſcripturas non intelligentes: quia hoc dictum eſt ideò, quòd morticina pellis non ſit in affectu.

Neque virgam] Contrarium videtur *Mar.* 6. vbi dicitur, quòd præcepit eis, ne quid in via tollerent, niſi tantum virgã. Vnde *Exo.* 4. Virgam quoque iſtam tolles tecum in manu tua, in qua facturus es ſigna. Reſponſio *Auguſtini* eſt, quòd eſt virga directionis, quæ eſt in Prælato, de qua dicit *Pſal.* 44. Virga directionis, virga regni tui; & in hac virga poteſtas eſt ſumendi ad ſuſtentationem corporis: & hanc dicit *Marcus* tollendam. Eſt etiam virga impugnationis & defenſionis mundani (aliàs humani) auxilij: & hæc non eſt tollenda; ſed præſidio Domini committat ſe, qui debet ſtudere conuerſioni populi. Quia ſicut dicit *Chryſ.* qui prædicat infidelibus, ſtudet, vt auferat ritus malos: & ex hoc indignantur homines, & commouentur & mala inferunt. Et ſi ſe Prædicator ab his defendit: auertit à ſe populum, & non cõuertit eum. Et ideò Martyres patientia & morte vicerũt. Vnde Gedeon caſtra Madian euertit comploſis lagunculis & ſonantibus tubis & micantibus lapidibus, clamantibus viris eius: gladius Domini & Gedeonis *Iudicum* 7. Complodere autem lagunculas eſt caſtigando conſtringere corpora & in ſeruitutem redigere, & micare lampadibus eſt miracula optimorum exemplorum adhibere: tuba ſonare eſt verba prædicationis clarè proponere: & ſic vincit gladius verbi Domini, & Prædicatoris. *Rom.* 12 Non voſmetipſos defendentes chariſſimi; ſed date locum iræ. Hoc ergo modo præſidium mundanum non quærere, eſt baculum in via non tollere. *Iſa.* 36 Ecce confidis ſuper baculum iſtum confractum ſuper Ægyptum, cui ſi innixus fuerit homo, intrabit in manum eius & perforabit eam: ſic Pharao Rex Ægypti omnibus, qui confidunt in eo. *Iere.* 17. Maledictus, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium eius.

Sed contra hoc videtur eſſe, quod dicitur *Luc.* 22. Ecce duo gladij hic; & dixit Dominus: ſatis eſt. Sed ad hoc dicendum, quòd arma defenſionis, non impugnationis contra eos, qui nituntur ſubuertere fidem in plebe poſtquam ad ſtatum fidei deuenit. Et ad hoc habet duos gladios Chriſti vicarius; vnum, quo ferit, qui eſt ſpiritualis poteſtatis: & alterum, quo licet non feriat: tamen ad imperium eius exerendus eſt, vt feriat: & hunc habet Eccleſiæ aduocatus, vel officiatus. Sed his non poteſt vti, qui infideles ſtudet conuertere, ſicut oſtenſum eſt.

Dignus enim eſt operarius cibo ſuo] Ne omninò dura videantur & intolerabilia, quæ dicta ſunt: ideò mitigat hic oſtendens neceſſaria tali operario eſſe digna. Hic enim operarius eſſe dicitur duplici ratione, vna quarum eſt, quia hoc, quod dicit verbo, opere demonſtrat: ſecunda eſt, quia in conuerſione animarum Deo cooperatur, quod digniſſimum eſt genus operum. Primo modo cœpit IESVS facere & docere *Act.* 1. Secundo modo operatus eſt ſalutem in medio terræ. *Iob.* 36. Operatorem meum probabo iuſtum. *Prou.* 13. Anima operantium impinguabitur. Hic igitur eſt dignus cibo, non voluptatis, ſed neceſſariæ ſuſtentationis. *Deuter.* 25. Non alligabis os bouis triturantis. 1. *Cor.* 9. Ordinauit Deus his, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere, *Gal.* 6. Communicet autem is, qui cathezizatur verbo ei, qui ſe cathezizat in omnibus bonis. 1. *Cor.* 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus, magnum eſt, ſi carnalia veſtra metamus? 1. *Tim.* 5. Qui bene præſunt presbiteri duplici honore habeantur digni, maximè qui

laborant in verbo & doctrina. 1. *Ti*. 2. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere.

In quamcunque autem ciuitatem, aut caſtellum intraueritis: interrogate, quis in ea dignus ſit: & ibi manete, donec exeatis.

Hic determinat vſus vitæ neceſſitatem: & quia hæc tota eſt in recipientium hoſpitalitate: ideò duas habet partes. Prima eſt de receptione, & recipientibus: & ſecunda de non recipientibus *Ibi* [Et quicunque non receperit vos] In prima harum ſunt tria: primum eſt de honeſtate hoſpitis, ſecundum, vt dicit *Hiero*. de iure immobilis hoſpitij: tertium de benedictione hoſpitij, quam meretur hoſpitalitas ſuſcipientis, & largitur ſanctitas eius, qui recipitur. Primum eſt ſecundum decentiam virtutis Prædicatoris: ſecundum eſt ſecundum ſtabilitatem iam fixæ in æternitate mentis: tertium eſt de copia exuberantis ſanctitatis.

Dicit ergo [In quancunque ciuitatem] Vbi ciuilitas eſt, ſtudium, & vrbanitas exercetur [aut caſtellum] Vbi eſt præſidium terræ ciuitatem ſuſtentantis. Et in hoc innuit, quòd & ſapientibus & inſipientibus ſunt debitores: & multis, & paucis eſſe prædicandum, & hominibus eſſe ingerendum. Vnde dicit [intraueritis] Vnde *Eze*. 2. Veni, mittam te ad eos. *Cant*. 7. Egrediamur in agrum, commoremur in villis [interrogate] à conuicinis, vel conciuibus noſcentibus honeſtos: ne turpitudine recipienti verbum prædicationis maculetur [quis in ea dignus ſit] *Hiero*. Dignus eſt, qui plus ſe reputat accipere quàm dare, cum ſuſcipit: & hoc dictum eſt ſecundum largitatis proprietatem, de qua dicit *Philoſo*. quòd largi & magnifici eſt vel facere beneficium, & non contrapati, eo quòd ſibi reputat nihil melius poſſe fieri quàm beneficium facere. 1. *Timo*. 3. Oportet illum teſtimonium bonum habere ab his, qui foris ſunt. 3. *Ioan*. Chariſſime, bene facis, quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui teſtimonium perhibuerunt charitati tuæ in conſpectu Eccleſiæ: quos benefaciens deducis dignè Deo,

Sed contrà, quia ipſe *ſuprà* 9. intrauit ad publicanum. *Luc*. 19. Ad Zachæum. *Infrà*. 11. Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. *Sup* 9. Non eſt opus valentibus medicus. Cum ergo medici ſint, nuntij ſui ad ægrotos peccatores interrogare debent. *Ioſue*. 2 Exploratores excepti ſunt in domo meretricis. Sed ad hoc dicendum, quòd in prima hoſpitalitate honeſtum quærendum eſt hoſpitium; ſed cum innoteſcit Prædicator, ad hoc eſt ſtudendum, vt de inhoneſto honeſtum faciat, ſicut fecit Dominus & exploratores, & tunc in illo poſſunt manere; ſed in quo turpia fiunt commercia, non decet hoſpitari Sanctos.

Et inde ne exeatis] Ecce prohibitio curioſitatis diſcurrendi per domos. *Eccl*. 29. Vita nequam hoſpitandi de domo in domum: & vbi hoſpitabitur, non fiducialiter aget. Sed ponamus, quòd non recipiat, aut diu tenere non velit. Et dicendum, quòd ſi dignus eſt, omnia recipit, præcipuè cum non quæratur niſi cibus. *Heb*. 13. Hoſpitalitatis nolite oblíuiſci: per hanc enim placuerunt quidam, Angelis hoſpitio receptis. Et hoc eſt dictum *Chryſ*. Poſſet etiam dici, quòd in ratione digni hoſpitis tria includuntur: honeſtas vitæ, cuius pars eſt largitas hoſpitalitatis: & facultas copiæ, vnde ſuſcipere poſſit: & benignitas exhibitionis, quòd non amaro vultu recipiat. Si tamen aliquis exeat de hoſpitio in hoſpitium, non cauſa leuitatis, vel voluptatis, non facit contra Euangelium: quia cum pluribus hoſpitans plures lucratur Domino. Vnde filij Iob dies conuiuij circulariter duxerunt in orbem: & ſanctificauit tunc eos Iob, ferens holocauſtum hoſpitalitatis pro ſingulis.

Intrantes autem in domum, ſalutate eam, dicentes? Pax huic domui. Et ſiquidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam: ſi autem non fuerit digna. pax veſtra reuertetur ad vos.

Ecce tertium de collatione benedictionis ſpiritualis ab hoſpite ſuſcepto: & dicit tria, pacis ſcilicet, eulogium a ſuſcepto exhibendum: pacis quietem ſuper dignum: pacis cum fructu reditum ad hoſpitem ab eo, qui eſt indignus. Dicit igitur [intrantes autem domum] ad hoſpitandum [ſalutate eam] hoc eſt, familiam [dicentes: Pax huic domui] *Rom*. 12. Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum hominibus omnibus pacem tenentes. *Iſ*. 52. Quàm pulchri ſupra montes pedes Euangelizantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis ſalutem. *Su*. 5. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Sic ergo ſalutantes conferunt plus, quam accipiant. *Pſal* 75. In pace factus eſt locus eius. Et eſt iſta ſalutatio ſecundum conſuetudinem hebraici & ſyri nominis, in quo dicitur Salemilach, hoc eſt, pax tibi; latinè autem eſt acſi dicatur; Aue, vel ſalue.

Et ſiquidem fuerit domus illa digna] *Luc*. 2. Pax hominibus bonæ voluntatis. Et ideò dignus eſt, in cuius bonam voluntatem Prædicator intrat [requieſcet ſuper eam pax veſtra] Qui pacem cum Deo veſtra exhortatione accipientes, permanebit pax, quam promulgaſtis & propagaſtis in eos per ſalutationem. *Phil*. 4. Pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras. *Iſa*. 66 Ecce ego declinabo ſuper eam quaſi fluuium pacis.

Si autem non fuerit digna] quia non recipiendo vos & verba mea, ſe facit indignum. *Iſa*. 57. Non eſt pax impiis, dicit Dominus, [ad vos reuertetur pax veſtra] hoc eſt, pacis fructus & merces, *Pſalm*. 119. Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis &c. Propter hoc dicit *Iſa*. 48. Vtinam attendiſſes mandata mea: multiplicata fuiſſet quaſi flumen pax tua. Flumen enim fluit de vno in alium: & ita facit pax per eulogium pacis & prædicationem.

Et quicunque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros: exeuntes foras de domo, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris.

Hæc eſt pars de non recipientium condemnatione: &

ne, & dicit duo, ſcilicet, quid Prædicator debet facere non recipienti ſe patrifamilias & familiæ: & de intolerabilitate condemnationis ipſius. De primo dicit [quicunque] Duæ ſunt receptiones: vna eſt prædicantis in exterius hoſpitium: altera verbi in cordis conſenſum: & de his dicit. De prima [Quicunque non receperit vos] in domum extra. *Iud.* 19. Nemo vult nos in hoſpitium recipere. *Sap.* 19. Ignotos non recipiebant aduenas. 3. *Ioan.* Nec ottepes ſuſcipit fratres: & eos, qui ſuſcipiunt, prohibet [neque audierit ſermones veſtros] *Ezech.* 3. Domus Iſrael nolunt audire te: quia nolunt audire me. *Act.* 7. Cum loqueretur Stephanus: continuerunt aures ſuas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum, & eiicientes eum extra ciuitatem lapidabant.

Exeuntes foras de domo] ſi domus eſt alicuius [vel de ciuitate] ſi omnes ſimul contradicunt. *Pſal.* 54. Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate die ac nocte: ſuper muros eius iniquitas: & labor in medio eius & iniuſtitia: & non defecit de plateis eius vſura & dolus. Non ergo maneatis in ea; ſed [excutite puluerem de pedibus veſtris] Puluis in pedibus ſignum eſt itineris vt dicit *Tullius.* Vnde ſenſus eſt. Fatigationem aſſumpti pro eis itineris contra eos oſtendite in rationem maioris eorum condemnationis & Apoſtolorum liberationis. *Eze.* 3. Si annuntiaueris ei, ipſe in peccato ſuo morietur: Tu autem animam tuam liberaſti. *Act.* 20. Innocens ego ſum à ſanguine omnium veſtrum: Non enim effugi, quominus annuntiarem vobis omne conſilium Dei. Hanc expoſitionem puto literalem. Alia etiam eſt, quòd puluis ſignificat temporalia parua, quæ excutienda ſunt in eos, ne putent propter temporalia ſibi ingeri verbum. *Apoc.* 18. Exite de illa, popule meus, & ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis: quia peruenerunt peccata eius vſque ad cælum. Et iſti ſunt tripliciter accuſabiles: quia nihil adhæſit eis de pace Sanctorum, quæ peccatum deleret. Nihil remanſit Sanctis de eleemoſynis eorum, quòd pro eis interpellarent: & aggrauatus eſt contemptus eorum, cum Sanctorum verba non audirent, neque Sanctos ſuſciperent. Et hæc etiam bona eſt expoſitio. Alia eſt expoſitio, quòd pulueris ſunt minutæ negligentiæ, quæ contrahuntur ex ſolicitudine Prædicatorum: & quando ſolicitudo eorum non recipitur: etiam minuta, quæ occupati circa conuertendos contrahunt, in eos excutiuntur: quia eis imputantur. *Act.* 18. Contradicentibus & blaſphemantibus Iudæis, excutiens Paulus veſtimenta ſua, dixit ad eos: ſanguis veſter ſuper caput veſtrum: mundus ego ex hoc ad gentes vadam.

Amen dico vobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorræorum in die iudicij, quàm illi ciuitati.

Hoc eſt ſecundum, vbi tangit condemnationem eorum per comparationem ad Sodomitas. Dicit ergo [Amen dico vobis] hoc eſt, verè dico vobis [Tolerabilius erit] quoad iudicium condemnationis [terræ Sodo. & Gomorræorum] quæ (aliàs qui) principales erant in pentapoli ſubuerſa per ignem & ſulphur [in die iudicij.] communis [quam illi ciuitati.]

Videtur autem hoc eſſe falſum. *Geneſ.* enim 15. dicitur, quòd homines Sodomitæ peſſimi erant, & peccatores coram Domino nimis. Non eſt autem accipere peius peſſimo: ergo nulli ſunt maiores peccatores quam Sodomitæ, & per conſequens in illis (alias nulla) damnatio erit intolerabilior. Ad hoc dicunt quidam, quòd non ſit comparatio quoad omnia peccata; ſed quoad quædam, quæ enumerantur *Eze.* 16. quòd manum egeno & pauperi non porrigebant. Et quoad hoc iſti peccant plus: quia non tantùm non porrigunt miniſtris Dei: ſed etiam volentes (aliàs nolentes) recipere ſermonem abiiciunt. Et ideò quoad inhoſpitalitatem plus peccant iſti, & plus puniuntur, quoad hoc peccatum. *Sap.* 16. Iuſtè enim patiebantur ſecundum ſuas nequitias. Etenim deteſtabilem hoſpitalitatem inſtituerunt. Sed hoc non videtur ſecundum *Glo.* quæ dicit, quòd ab eo plus exigitur, cui plus committitur: & ideò dicendum, quòd peccata multipliciter comparantur ad inuicem, & ſimiliter pœnæ conſequentes. Vno quidem modo peccatum ſecundum ſubſtantiam & actum comparatur ad alterum: & hoc modo, peccatum Sodomorum grauius eſt peccato iſtorum: quia illud eſt contra naturam & rationem & gratiam: iſtud autem non ita; ſed eſt contra gratiam tantùm. Alio modo comparatur ſecundum circunſtantiam: & ſecundum hoc peccans contra gratiam & correctionem oblatam ſibi à Deo, magis peccat & deformiùs quàm peccans ſimpliciter: & hoc modo peccatum iſtorum, refutantium verbum maius eſt peccato Sodomorum. *Thren.* 4. Maior fuit iniquitas mea peccato Sodomorum, quos ſubuertit Dominus in momento. *Leuit.* 26. Si non obedieritis mihi, addam contritiones veſtras ſeptuplum ſuper peccata veſtra, & conteram ſuperbiam duritiæ veſtræ. *Prouerb.* 1. Quia vocaui & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit, qui aſpiceret: ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis, quod timebatis, aduenerit.

Ecce ego mitto vos.

Hic monet ad paſſionum tolerantiam. Hoc autem facit duobus modis, ſcilicet, deſcribendo paſſionis qualitates ex tortorum diuerſitate: & aſſignando rationem conſtantiæ in paſſione: & hoc facit *Ibi* [Non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum] Adhuc in prima parte duo ſunt in, quorum primo eos armat contra perſecutorum ſæuitiam: in ſecundo autem ne deſperent, ponit quandam mitigationem *Ibi* [Qui autem perſeuerauerit] In prima harum tangit adhuc duo: docet enim cautelam contra perſecutionem tyrannorum primò, & ſecundò adiungit de perſecutione proximorum *Ibi* [Tradet autem frater fratrem in mortem &c.] In prima harum ſunt tres paragraphi, in quorum primo in communi determinat habitudinem diſcipulorum ad perſecutores, & econtra: in ſecundo neceſſariam propter hoc oſtendit eſſe cautelam ab omnibus: in tertio autem oſtendit, quòd licet in ſeculari fortitudine tyranni præualeant, non oportet deſperare: quia in ſpiritualibus, ſancto ſpiritu docente, multò erunt in rationibus fidei fortiores & hoc interiùs dat ſecuritatem patiendi, & moriendi: & hæc tria patent in litera. In Primo horum paragraphorum duo dicit, quorum vnum eſt legationis ſuæ difficultas: & ex hac difficultate concludit

duo eſſe neceſſaria legatis , ſicut patet.

De primo dicit[Ecce ego]Quaſi diceret.Sic ordinani de recipientibus,& non recipientibus vos, ſciens hoc vobis eſſe neceſſarium ; quia [Ecce ego mitto vos]Et in hoc tangit auctoritatē, legationē, qualitatem legatorum,& legationis difficultatem. Auctoritatem tangit in duobus, in demonſtratione, in qua notatur , quòd publica eſt , non in ſilentio & occulto peragenda: & in dignitate iniungentis (aliàs peragentis) Cùm dicit [Ego] per meipſum. Publicam enim legationem oportet omnibus exponi : & cum contraria ſit multis, magis impugnatur. De primo *Abd.* Auditum audiuimus à Domino , & legatus ad gentes miſſus eſt. Licet enim multi ſint ; tamen ſingulariter dicit propter vnitatem & conſenſum. De ſecundo 2. *Cor.* 5. Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos. *Lu.* 10. Qui vos audit, me audit : & qui vos ſpernit, me ſpernit.

Mitto] Ecce legationis iniunctio, *Geneſ.* 37. Fratres tui paſcunt oues in Sichimis : veni, mitto te ad eos. Ibi enim miſſio hæc præfigurata eſt *Io.* 20. Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos. *Ioan.* 15. Non vos me elegiſtis ; ſed ego vos elegi , vt eatis , & fructum afferatis , & fructus veſter maneat. Sic dixit ſe miſſum Moyſes *Exod.* 3. Ecce ego vadam ad filios Iſrael , & dicam eis : Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos. Ideò dicit Paulus ſe Apoſtolum, non ab hominibus , neque per hominem ; ſed per IESVM CHRISTVM. Ad *Gal.* 1,

Vos] Ecce legati & dicit [vos] Non vicarios veſtros , vt notet , quòd per ſeipſos ea , quæ ſunt Chriſti , agere debent. Sicut & Moyſes egit per ſeipſum , non per alium. Sed noſtri colligunt per ſeipſos temporalia, ſed per alios aguot ſpiritualia. Contra quod dicit *Apoſtolus* 1. *Corinth.* 13. Charitas non quærit quæ ſua ſunt : ſed quæ Chriſti IESV. *Phil.* 4. Non quæro datum;ſed fructum in ratione veſtra.

Sicut oues in medio luporum.

Ecce legatorum qualitas , manſuetudinis præcipuè , & vtilitatis , decentiſſimi & calidi habitus , fœcunditatis & lactis : quorum primum eſt neceſſarium contra perſecutiones : ſecundum autem ad inſtruendas & inſtituendas virtutes : Tertium ad ſanctæ conuerſationis habitum , quo induendi ſunt homines : quartum ad zelum animarum, quo concipiuntur & pariuntur hi, in quibus formatur Chriſtus : quiotum ad alimentum, quo nutriuntur , quaſi modò geniti infantes. De manſuetudine dicitur *Matth.* 11. Diſcite à me : quia mitis ſum &c. Dicit vertex dux ouium Agnus Dei Chriſtus. *Matth.* 5. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt ter. Sic enim illi legati lucrati ſunt orbem terrarum. *Num.* 12. Erat Moyſes manſuetiſſimus omnium virorum , qui erant ſuper terram. De ſecundo , hoc eſt , de vtilitate, qua vtiles , non nociui depopulatores fuerunt iſti Legati : quia ad hoc ſpiritum accipiunt mittentis. Dicitur. 1. *Cor.* 12. Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. 1. *Corinth.* 10 Sine offenſione eſtote Iudæis & gentibus & Eccleſiæ Dei,ſicut & ego per omnia in omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile eſt;ſed quod multis, vt ſalui fiant. 2. *Cor.* 10. Secundum poteſtatem meam , quam dedit mihi Dominus in ædificationem,& non in deſtructionem veſtram. De tertio, hoc eſt,de veſtimento ſanctæ conuerſationis , quo (aliàs quæ) induere debet homines ſuo exemplo, dicitur *Iob* 37. Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflauerit terra auſtro. Auſtro enim perflatur terra , quando lenis , & calidus ſpiritus procedit à Prælato. *Iob.* 31. Si non de velleribus ouium mearum calefactus eſt. Sic etiam mulier Eccleſia quærit lanam & linum. Lanam quærit ſanctæ conuerſationis , & linum innocentiæ candoris , & operatur conſilio manuum ſuarum, quæ ſunt Prælati : & non timebit domui ſuæ à frigoribus ouis : omnes enim domeſtici ſui veſtiti ſunt duplicibus . ſanctæ conuerſatioois extrà prætendentes habitum & innocentiæ intùs in cōſcientia, habentes coram Deo teſtimonium.De quarto,hoc eſt, de zelo fœcundante *Gal.* 4. Filioli mei , quos iterum parturio , donec formetur Chriſtus in vobis. *Cant.* 4. Dentes tui , hoc eſt, Prælati tui molentes cibum aliis,ſicut grex tonſarum omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. Concipiunt enim geminos ſemper, iuſtos fouendo, & peccatores conuertendo. De lactis alimonia. 1. *Cor.* 3. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi,non eſcam. 1. *Pet.* 2. Lac concupiſcite, vt in eo creſcatis.Modò autem legati veniunt in ſpiritu furoris,in nocumento deprædationis,in habitu ſæculariſſimæ peruerſitatis,in conceptu concupiſcentiæ carnalis , in alimento diabolicæ præſumptionis:quo homines (aliàs omnes) nutriunt in peccatis.

In medio luporum] Ecce Legationis difficultas. Et non dicit : iuxta lupos ; ſed [in medio] vt nuſquam ſit effugere niſi per capturam luporum : quia in hoc ſolo ſpes eſt , ſi lupi, natura lupina depoſita , ab ouibus capi poſſunt. *Geneſ.* 49. Beniamin lupus rapax mane diuidet prædam , & veſpere diuidet ſpolia. Tales enim lupi ſunt , qui de lupis poſſunt fieri filij dextræ:& nunc prædam, quam mane , dum lupi erant, acceperunt , veſpere conuerſionis ſpolia diuidentes Domino reportant , ſicut fecit Paulus. *Ioan.* 10. Lupus rapit & diſpergit oues. *Pſal.* 43. Æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. *Pſal.* 43. Dediſti nos tanquam oues eſcarum, & in gentibus tanquam inter lupos diſperſiſti nos. In huius ſignum Rachel,quæ ouis interpretatur , enixa eſt Beniamin *Geneſ.* 35. De quo dicitur Beniamin lupus rapax,

Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes: & ſimplices ſicut columbæ.

Hic ponit concluſionem ex prædictis quòd duo ſunt neceſſaria legatis ad malos capiendos miſſis : quorum vnum , ſapientia ſerpentina ; & alterum ſimplicitas columbina. Et de primo dicit [Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes] Et attende, quòd ſicut natura aliquando ex duobus componit vnum animal , quod ex vno habet inſidias ; & ex altero habet manſuetudinem : & quod inſidioſum erat , mitigatur ex manſueto , ſicut apparet in cuculo,qui componitur ex ſperuario & columba : & ſperuarius capit aues paruas,& deuotat eas:& hoc diminuitur in cuculo,qui non capit aues ipſas ; ſed inſidiatur ouis,& comedit ea, ſua reponēs:& ideò tempore nidificationis auium pugnāt cum eo aues paruæ.Ita facit hic Dominus, ex diuerſis componit hic vnum , vt quod bonum eſt , ab vno , & ab alio componatur : & vnum ali temperetur

temperetur: & ideò prudētia ſerpentina ne in aſtutiam vergat, ſed in prouiſione bonorum ſe teneat, coniungitur cum ſimplicitate columbina. Secundum hoc igitur prudentia ſerpentina manet prudentia, & non efficitur calliditas, quæ in malum ſonat. Et tunc prudentia ſerpentina eſt, quæ ſagaciter intelligit & eligit ea, quibus humiliter potiùs, ſerpendo ſe rapit ad proceſſum infuſionis tyriacæ contra venenum antiqui ſerpentis. Et ſecundum hoc tria notantur in ſerpentis prudentia, quorum vnum eſt prudentia in cauendis fraudibus, & eligendis bonis: ſecundum in expoliatione vetuſtatis: tertium autem eſt in cura venenati humoris. De primo *Prou.* 1. Vt detur paruulis aſtutia: adoleſcenti autem intellectus & ſcientia: aſtutia in cauendis fraudibus: & ſcientia in conuerſatione honeſta: & intellectus in cognitione diuina & interna. Hæc eſt aſpis ſurda aliquando obturans aures ſuas ad petram Chriſtum, ne exaudiat vocem incantantium & venefici incantantis ſapienter. Fraudes enim circumuenientium minis, & blandimentis promiſſionum ſurda aure tranſeunt: ad petram Chriſtum conuertentes auditum, conſtantiam ſuam in omnibus huiuſmodi meditantes. Hanc autem prudentiam habet columbinus ſerpens, vt dicit *Ariſt.* ex humido ſubtili, quod etiam prolongabile eſt valde. Et hoc humore ſignificat pietatem: & longitudine, ſpei protenſionem: quia pietate beneuoli ſunt in omnes, & ſpe æternorum: ne præſentibus malis, vel bonis moueantur. 1. *Tim.* 4. Pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt & fu. De ſpe *Heb.* 6. Spem ſicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam: incedentem vſque ad interiora velaminis, vbi præcurſor introiuit IESVS. Pellem autem deponit, quia dura eſt & ſcabioſa: & efficitur intolerabilis, ſicut & in auibus eſt mutatio pennarum. Et quia longus eſt, ad foramen proportionatum abſtrahit, primò ſoluens eam in capite. Hæc autem eſt conuerſatio vetus, quæ dureſcit conſuetudine, ſcabeſcit hiſpiditate peccatorum, & eſt inutilis & nociua ex concupiſcentiæ vetuſtate, & per foramen pœnitentiæ deponenda. *Eph.* 4. Deponite vos veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. *Cant.* 5. Expoliaui me tunica mea: quo modo induar illa? Iſte etiam columbinus ſerpens infundit veneni medicinam per altitudinem deſiderij æternorum, per conformitatem crucis, per fidei aſpectum. Primum eſt charitatis, ſecundum mortificationis carnis, tertium autem deuotionis fidei per dilectionem operantis. *Num.* 21. Fac ſerpentem æneum, & erige ipſum in palo: & qui aſpexerit ad eum, viuet. *Io.* 3. Sicut exaltauit Moyſes ſerpentem in deſerto; ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis, qui credit in ipſum, non pereat; ſed habeat vitam æternam. Sicut autem eſt prudentia in his, declinando fraudes incantantium, expoliando impedimenta virtutum, medicando morſibus venenatorum: & ideò eſt columbinus multum habens de columba. Ita eſt neceſſaria ſimplicitas ſerpentina: quia columba, quæ nihil ſerpentis habet, eſt facilè ſeducibilis. *Oſea.* 7. Ephraim ſicut columba ſeducta non habens cor.

Simplicitas igitur ſerpentina, ſiue columba ſerpentina oſculum habet oris in dulcedine allocutionis, felle caret amaritudinis in hepate appetitionis, gemitum deuotionis pro cantu vanitatis, venuſtatem conuerſationis pro pompa faſtus ſecularis, ſimplicitatem intentionis pro duplicitate mundanæ deceptionis & hypocriſis mundans cautelam ſuæ præſeruationis contra raptores & prædatores virtutis. Verbum enim dulce ad omnes, oſculum ei eſt columbinum: verbum enim dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos *Eccleſiaſti.* 6. Hoc enim verbo iſta ſerpentina columba in verbis ſuis monſtra placauit *Eccl.* 45. Hoc etiam fel appetitus vindictæ iniuriis illatis non habuit. *Act.* 7. Ne ſtatuas illis hoc peccatum: quia neſciunt quid faciunt. Iſtæ ſunt columbæ, de quibus dicitur *Cant.* 2. Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ; quia in hoc habitant per imitationem in vulneribus Chriſti, qui petra eſt per conſtantiam, quæ flecti non potuit, ſed frangi. Cauerna autem maceriæ eſt foramen lateris, quod factum fuit in exangui & exanimi corpore, quando iam corpus fuit in congerie membrorum: ſicut macer murus, qui maceria dicitur. Gemitus deuotionis eſt in modulatione orationis. *Iſa.* 38. Meditabor vt columba *Iſa.* 59. Quaſi columbæ meditantes gememus. Columba enim in interioribus colli cantat: & ideò meditatio vocatur cantus eius: & hoc proprium habet inter aues; ſed omne genus columbæ hoc habet: quia cantus deuotionis potiùs eſt in corde, quàm in ore. *Auguſt.* in Regula. Pſalmis & hymnis cum oratis Deum, hoc verſetur in corde, quod profertur in ore. Venuſtatem etiam habet blandæ cuiuſdam conuerſationis, nihil pompæ prætendens: Ideò *Cant.* 2. iſta coniunguntur. Amica mea, columba mea, formoſa mea. Ipſam enim veſtit Spiritus ſanctus, qui in columba ſuper Dominum apparuit, nouum habitum renatis exhibens *Suprà* 3. Simplicitatem habet intentionis, non hypocriſis duplicitatem, neque mundanæ deceptionis. Vnde *Cant.* 4. dicitur: Oculi tui columbarum. *Supra* 6. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: Hæc etiam ſimplicitas ſerpentina cautelam habet ſuæ præſeruationis ab auibus rapacibus, ne rapiatur à diabolo. Et ideò dicitur ſedere ſuper aquas, vt vmbram ſpeculetur in aqua, hoc eſt, ſuper ſtudium ſcripturarum, quæ per aquas ſignificantur. *Cant.* 5. Oculi tui ſicut columbæ, quæ reſident ſuper riuos aquarum.

Columba etiam iſta bonæ alæ eſt in volando, & ſemper redit ad nidum: & hoc habet proprium inter aues, quòd ſi ducatur ad exteras terras, reuolat, & fertilis eſt valde. Et per primum ſignificat circumuolatum in prædicatione, & reditum in contemplatione ad nidum ſapientiæ. *Iſa.* 6. Qui ſunt hi, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas. Per ſecundum ſignificat multitudinem columbini partus in conuerſione animarum, & hoc eſt ſacrificium oblatum pro Domino. *Lu.* 2. Obtulerunt pro eo Domino par turturum, aut duos pullos columbarum: & hoc ſacrificium redemit multa ſacrificia, quæ manus pauperum Chriſti inuenire non potuit, ſicut patet in emundatione leproſi, & puerperæ in Leuitico.

Cauete ab hominibus: Tradent enim vos in Conciliis, & in Synagogis ſuis,

Flagellabunt vos: & ad Reges, ad Præſides ducemini propter me: in teſtimonium illis & gentibus.

Hic in iſto ſecundo paragrapho tangit luporum inſidias, de quibus dicitur *Sophoniæ* 3. Iudices eius lupi veſpere non relinquebant in mane. Tangit autem hic triplicem perſecutionem, traditionis, & afflictionis verberum, & poſitionis Iudicum. Prima fit in conciliis per conſilium, ſecunda in Synagogis per populi conuentum, tertia autem per Reges & præſides per iniquum iudicium: & his tribus perſecutionibus vnam & laudabilem cauſam ſubiungit ex parte Apoſtolorum, & terribilem effectum ex parte perſequentium: & hoc eſt, quòd dicit.

Dicit ergo [Cauete] per prudentiam ſerpentinam cauti eſtote diſſimulando iniurias. *Prouer.* 12. Qui diſſimulat iniurias, callidus eſt. *Daniel.* 1. Cautos ſcientia, & doctos diſciplina [ab hominibus] Proprium habet ſerpens inter animalia cauere ab hominibus: quia in duobus peior eſt homo omni animali; & in vno eſt nociuior diabolo. Vnum, in quo peior eſt omni animali, eſt, quòd in vnoquoque animali eſt vnum malum, ſi malum eſt; in homine autem omnia. Alterum eſt, quòd homo habet ingenium nocendi, quod non habent aliæ beſtiæ. Diabolo etiam eſt nociuior: quia diabolus non accedit ad Sanctum, ſed victus fugit ab eo, & illum vincit & interficit homo malus. Et ideò homo malus membrum, & arma eſt diaboli. De primo dicitur *Matth.* 12. Malus homo de malo theſauro cordis ſui profert malum: habet enim theſaurum malorum non vnum malum. De ſecundo *Prou.* 12. Dolus in corde cogitantium mala. Per dolum enim nocentiores fiunt. De tertio dicitur *Ioan.* 13. Cum diabolus miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Schariotes. Hoc enim per ſe ipſum diabolus facere non potuit.

Tradent vos in conciliis] *Gen.* 49. In conſilium eorum non veniat anima mea, & in cætu eorum non ſit gloria mea. *Io.* 11. Collegerunt Pontifices & Phariſæi Concilium [& in Synagogis ſuis flagellabunt vos] Si admoniti in conſilio non deſiſtatis. *Act.* 5. Conuocantes Apoſtolos cæſis denuntiauerunt Apoſtolis, ne amplius loquerentur in nomine IESV. 2. *Cor.* 11. Ter virgis cæſus ſum & *Ibidem ante.* A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi [& ad Præſides] tanquam vicariam poteſtatem habentes in minoribus iudiciis, ſi nec flagellati deſiſtitis, vt puniamini, ſicut ipſe Dominus punitus fuit ante Pilatum. *Matth.* 27. [& ad reges] ducemini tanquam ordinariam poteſtatem habentes, & in maioribus iudiciis. *Act.* 9. Vas electionis erit iſte mihi: vt portet nomen meum coram Regibus, & Gentibus & filiis Iſraël. *Act.* 12. Miſit Herodes Rex manus, vt affligeret quoſdam de Eccleſia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio &c. Sic enim proceſſerunt Iudæi cum Apoſtolis: quia alienigenæ dominabantur eis, & non licuit eis interficere quenquam, ſicut dicetur *Infra* 27. quòd flagellatos & correptos duxerunt ad Præſides & Reges puniendos.

Et ſubiungit glorioſam cauſam, di. [Propter me] hoc eſt, fidem in me & nominis mei confeſſionem. *Phil.* 1. Vobis donatum eſt pro Chriſto, vt non ſolum credatis in eum; ſed etiam vt pro illo patiamini. 1. *Pet.* 4. Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis. Et *Ibidem.* Nemo veſtrum patiatur ſicut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor; ſi autem vt Chriſtianus, non erubeſcat [in teſtimonium illis] hoc eſt, contra eos ſ. Iudæos, qui tradunt vos in conciliis, & flagellant vos in Synagogis [& gentibus] hoc eſt, contra gentes: quia præſides eorum & Reges nos puniunt: & quod eis eſt teſtimonium condemnationis, eſt nobis teſtimonium innocentiæ. *Lu.* 2. Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël & in ſignum, cui contradicetur. 2. *Cor.* 2. Aliis ſumus odor vitæ in vitam: aliis autem odor mortis in mortem. Et ad hæc quis tam idoneus?

Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: Non enim vos eſtis, qui loquimini: ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.

Tertius eſt paragraphus, vbi tangit poteſtatem Spiritus in Sanctis: & hæc facit eos ſecure mori pro demonſtrata & incontradicibili veritate, & facit triumphare tandem de interfectoribus: quia ſuper omnia vincit veritas. Dicit autem tria. Primò enim prohibet in eis humanæ ſapientiæ cogitationem, ſecundò promittit diuinæ ſapientiæ facultatem, & tertiò ſubiungit vtriuſque cauſam: & hæc in litera patent. Dicit ergo [Cum autem tradent vos] in conciliis, vel ad iudices [nolite cogitare] *Prou.* 12. Qui confidit in cogitationibus ſuis, corruet 2. *Corinth.* 3. Non quòd ſufficientes ſumus aliquid cogitare à nobis, quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. *Eccle.* 43. Multa dicimus & deficimus in verbis: conſummatio ſermonum ipſe eſt [quomodo] hoc eſt, de modo humano, quomodo proponatis perſuaſibilibus verbis. 1. *Cor.* 2. Sermo meus & prædicatio mea non fuit in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis; ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis [aut quid] quoad materiam: quia neſcitis de quo erit interrogatio tortorum. *Iſa.* 38. Domine, vim patior: reſponde pro me, quid dicam, aut quid reſpondebit?

Dabitur enim vobis] *Pſal.* 4. Iacta cogi. tuum in Domino, & ipſe te enutriet. 1. *Pe.* 5. Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum; quoniam ipſi cura eſt de vobis. 2. *Timo.* 2. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum [in illa hora] interrogationis. *Iob.* 7. Viſitas eum diluculo, & ſubitò probas illum. *Iac.* 1. Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, & dabitur ei [quid loquamini] *Lu.* 21. Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere omnes aduerſarij veſtri. *Eccleſ.* 15. Cibabit illum Dominus pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum. *Pſal.* 80. Aperi os tuum, & ego implebo illud. Nec intelligitur iſtud ſicut ignari nolentes ſtudere, dicunt de hora prædicationis: quia ad illam exigitur inſtructio, & ſtudium, & meditatio. *Apoca.* 8. Septem Angeli, qui habebant ſeptem tubas, parauerunt ſe, vt tuba canerent. 1. *Tim.* 4.

Attende

Attende tibi, & doctrinæ, inſta in illis.

Non enim vos eſtis, qui loquimini] Ecce vtriuſque promiſſorum cauſa, quaſi dicat: Nolite cogitare, quomodo aliquid loquamini: oon enim vos eſtis, qui loquimini: dabitur enim vobis in illa hora: quia Spiritus Patris veſtri eſt, qui loquitur in vobis. *Pſal*.44 Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. *Iere*. 1. A a a, Domine, Ecce oeſcio loqui: quia puer ego ſum. *Ezech*. 3. Linguam tuam faciam adhærere palato tuo: quia domus exaſperans eſt. Senſus enim hominis & lingua non ſufficiunt in talibus [ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis] Et quia Spiritus, creſcit: & quia Patris, vult. *Sap*. 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum: & hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis 1. *Cor*. 14. Spiritus loquitur myſteria. *Ioan*. 16. Quæcumque audiet, loquetur: & quæ ventura ſunt, annuntiabit vobis. *Act*. 2. Apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis; ſeditque ſupra ſingulos eorum Spiritus ſanctus.

Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & inſurgent filij in parentes, & morte eos afficient: & eritis odio omnibus propter nomen meum,

Hæc eſt tertia pars, in qua determinat perſecutionem à proximis futuram, quæ tantò eſt acerbiot, quantò habet duplicem dolorem, ſcilicet, de inflictione pœnæ, & de amiſſo fœdere charitatis & propinquitatis. Tangit autem iſtam perſecutionem dupliciter, ſcilicet, generaliter, & ſpecialiter. Specialiter autem tangit eam in proximo gradu: & in ea, qua eſt ſine gradu: & hanc dopliciter ſecundum ordinem violatum eius naturæ, quæ ſui aliquid habet in filiis: ſicut cum pater tradit filium, quod innaturaliſſimum eſt, & nulli beſtiarum conueniens: omnis enim beſtia cuſtodit partum ſuum ad minus, quandiu in cura ſua eſt paruus, Et ſecundum ordinem violatæ naturæ, quæ eſt ortus ad principium originis: & ſic filij morte afficiunt parentes. Dicit ergo [Tradet enim frater fratrem] quod eſt graue genus perſecutionis [in mortem] quod eſt genus acerbiſſimum tribulationis. *Iere*. 9. Vnuſquiſque à proximo ſuo ſe cuſtodiat, & in omni fratre non habeat fiduciam; quia omnis frater ſupplantans ſupplantabitur. *Mich*. 7. Omnes ſanguini inſidiantur: vir fratrem ſuum venatur ad mortem, ſicut Cain Abel occidit *Gen*. 4. [& pater filium] Zach. 13. Dicent pater ſuus & mater ſua, qui genuerunt eum: non viues. *Ibidem* His plagatus ſum in domo eorum, qui diligebant me [& inſurgent filij in parentes, & morte afficient eos] *Mich*. 7. Nolite credere amico, & nolite confidere io duce: ab ea, quæ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui, quia filius contumeliam facit patri, & filia conſurgit aduerſus matrem: & nurus aduerſus ſocrum: & inimici hominis domeſtici eius. *Pſalm*. 40. Homo pacis meæ, io quo ſperaui: qui edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationem. Panes enim meos non comedit niſi filius ſuus: quia ſeruus panem comedit eius, cui deſeruiuit. Frater autem noo paſcit fratrem [& eritis odio omnibus] Locus illationis eſt à partibus ſufficienter enumeratis: quia Iudæis & gentibus & fratribus & parentibus & filiis: ergo omnibus, qui homines ſunt ab humo dicti. *Ioan*. 15. Si mundus vos odit, ſcitote, quia me priorem vobis odio habuit. Cauſa aſſignatur *Iaco*. 4. Amicus huius mundi inimicus Dei conſtituitur. Diſtributio autem fit pro generibus ſingulorum, & non pro ſiogulis generum: quia aliter eſſent odio Sanctis, niſi dicatur, quòd Sancti aliquid ſint vltra homines: & ideò cum hominibus non ſupponuntur [propter nomen meum] *Iac*. 2. Ipſi opprimunt vos per potentiam: & ipſi blaſphemant bonum nomen, qnod inuocatum eſt ſuper oos. *Suprà* 5. & *Luc*. 6. Beati eritis, cum vobis maledixerint homines, & eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filium hominis: gaudete &c.

Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.

Hic ponitur mitigatiuum huius tantæ tribulationis: & dicit duo, ſcilicet, mitigatiuum io pœnarum acerbitate: & mitigatiuum in corporis fragilitate. Mitigatiuum autem in pœnarum acerbitate eſt præmij conſideratio: quia ſicut dicit Greg. conſideratio præmij minuit vim flagelli. Et de hoc dicit [Qui autem perſeuerauerit vſque in finem] Non conſumptionis, quo conſumitur; ſed conſummationis, quo ad perfectum deducitur [hic ſaluus erit] æterna ſalute. *Infra* 24. & *Lu*. 21. eſt idem per verba. *Leuit*. 3. præcipitur cauda hoſtiæ offerri, quæ donum perſeuerantiæ ſignificat. *Apoca*. 2. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. *Ezech*. 9. Signa thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium. Thau figura crucis eſt in alphabeto græcorum, & donum perſeuerantiæ ſignificat. *Sap*. 4. Conſummatus in breui expleuit tempora multa. *Sap*. 10. Honeſtauit illum in laboribus, & complcuit labores illius.

Cum autem perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Amen dico vobis: non conſummabitis ciuitates Iſraël, donec veniat filius hominis.

Secundum eſt mitigatiuum, quod conceditur infirmitati: & dicit duo: vnum, quod eſt ſolatium infirmitatis: & alterum, quod eſt ſolutio dubitationis circa ſolatium conceſſum exortæ. Dicit igitur [Cum autem perſequentur vos in ciuitate iſta] Iudæi, ſupple, in iſta particulari miſſione, quando non mittimini niſi ad filios Iſraël [fugite in aliam] In hac autem fuga duo attenduntur: quia aut quæritur perſona, aut fides, ſiue iuſtitia. Si non quæritur niſi perſona, tunc ſemper poteſt fugere; ſi autem quæritur fides, ſiue iuſtitia: aut per mortem confirmari poteſt; aut non. Si poteſt confirmari per mortem, nequaquam eſt fugiendum. Si autem nó poteſt per mortem confirmari: tunc eſt fugiendum: Et quia Apoſtoli ante paſſionem fidem coofirmare non poterant: Ideò dictum eſt eis fugere de ciuitate in ciuitatem, exemplo Iacob, qui fugit Eſau *Geneſ*. 27. & eiuſdem exemplo, qui fugit Laban. *Gen*. 31. Et exemplo Dauid, qui fugit Saul 1. *Reg*. 21. Et exemplo Pauli, qui fugit de Damaſco *Act*. 9. 2. *Cor*. 11 Damaſci præpoſitus cuſtodiebat ciuitatem

tem Damaſcenorum, vt me comprehenderet, & per murum à fratribus ſubmiſſus ſum in ſporta; & ſic euaſi manus eius in nomine Domini.

Amen dico vobis] hoc eſt, fideliter dico vobis. Et eſt Solutio dubitationis: quia dixerat: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: citò poſſent dicere: ſi fugiemus de vna ciuitate in aliam, nó habebimus, quò de cætero fugiamus. Ideò reſpondet [non conſummabitis] fugiendo in iſta miſſione [ciuitates Iſraël] de vna ad alteram vos transferendo [donec veniat] poſt reſurrectionem ad vos filius hominis] Et tunc erit generalis miſſio in omnem terram. Vel [donec veniat filius hominis] & aſſumat vos vocando ad regnum ſuum. Vel [donec veniat] in auxilium vobis ſuccurrendo, 1. *Cor.* 10. Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis; ſed faciet cum tentatione prouentum, vt ſuſtinere poſſitis. Et attende, quòd etiam in fuga eſt vtilitas, vt dicit *Hiero.* quia ex hoc, quòd diſperguntur, in pluribus locis prædicant, ſicut expreſsè legitur *Act.* 8. quòd ex diſperſione, quæ facta eſt in perſecutione: quæ facta eſt in Stephano, tota adiacens regio verbo Dei eſt repleta. *Tob.* 13. Ideò diſpergit vos inter gentes, quæ ignorant Deum: vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis ſcire eos, quia non eſt alius Deus omnipotens niſi ipſe.

Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſeruus ſuper Dominum ſuum: ſufficit diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius: & ſeruo ſicut Dominus eius. Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt: quantò magis domeſticos eius? ne ergo timueritis eos.

Hic aſſignat rationem conſtantiæ in paſſione: & diuiditur hæc pars in duas, in quarum prima aſſignat rationes, quare non timendum: in ſecunda tangit rationes, quare Chriſti veritas omnibus eſt præponenda Ibi. [Nolite arbitrari, quòd veni mittere pacem &c.] Adhuc prior harum ſubdiuiditur in duas, in quarum prima tangit rationes ex conſideratione ſuæ operationis acceptas ſecundum ſtatum viæ: in ſecunda autem tangit alias, quæ ſumuntur ex conſideratione patriæ *Ibi* [Nolite timere eos, qui occidunt corpus] In prima harum ſunt duo. Probat enim primò, quid non timendum: ſecundò, quòd propter timorem, quem euacuat, non eſt dimittendum *Ibi.* [Nihil opertum] In prima ſunt tres Chriſti ad nos comparationes: ſecundum illuminationem videlicet mentis, ſecundum obedientiam operis, & ſecundum generalitatem generis. Et ſecundum primam eſt magiſter, ſecundum ſecundam eſt Dominus, ſecundum tertiam eſt paterfamilias, ſecundum quòd ipſius & genus ſumus, Prima eſt ſecundum doctrinam veritatis, & in hac ſumus diſcipuli: ſecunda ſecundum coertionem poteſtatis, & in hac ſumus ſerui: tertia ſecundum bonitatem aſſimilationis & originis, & in hac ſumus domeſtici. Hæc ſunt ſecundum tria ſuper eſſe, & ſecundum tria ſubeſſe. Primum quidem in auctoritate doctrinæ ad fidem. Secundum in maieſtate ad debitam operationem, tertium autem in patris origine ad dilectionem. Hæc etiam ſunt ſecundum tria, quæ exiguntur ad virtutem. Scire. f. quid facias, facere quod debeas, & velle quòd liceat. Scire enim eſt à magiſtro, facere à Domino, & velle debetur patrifamilias. Primum dirigit ad veritatem, ſecundum ex timore auertit à vanitate & peruerſitate, tertium trahit ad bonitatem. Primum docet, ſecundum incitat, tertium allicit.

De primo ergo dicit. [Non eſt diſcipulus] *Io.* 13. In hoc cognoſcent omnes, quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. *Iſa.* 8. Signa legem in diſcipulis meis [ſuper magiſtrum] ſed potiùs ſub ipſo. *Matth.* 23. Vnus eſt magiſter veſter Chriſtus. *Io.* 11. Magiſter adeſt, & vocat te. *Deut.* 33. In dextera eius ignea lex: qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius. *Eccleſiaſti. vlt.* Appropinquate ad me indocti, congregate vos in domum diſciplinæ. Et vult dicere: Si doctrinam veritatis in me perſequuntur, multò magis in vobis: & hæc eſt impugnatio veritatis agnitæ & probatæ per miracula [nec ſeruus] *Pſal.* 115. O Domine, quia ego ſeruus tuus &c. *Sap.* 9. Seruus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ [ſuper Dominum ſuum] *Malach.* 1. Si ego Dominus, vbi timor meus? *Iſa.* 42. Ego Dominus, & hoc nomen meum: & eſt ſenſus: ſi in me perſecuti ſunt opus virtutis, non eſt mirum, ſi etiam in vobis perſequentur: & in his eſt locus à minori [Sufficit diſcipulo] quantum ad doctrinæ acceptionem [vt ſit ſicut magiſter eius] ſicut enim in docendis, & modo confirmationis attingit magiſtri perfectionem: Ita & in his, quæ conſequuntur doctrinam, ex hoc quòd contraria eſt mundanis: quia ideò oppugnatur. Et ſi diſcipulus non doceat contraria his, quibus magiſter contraria docuit non eſt diſcipulus ſicut magiſter. Et ſi aliter doceat diſcipulus tunc à ſeipſo, & non ex diſciplinis magiſtri loquitur. *Ioan.* 8. Qui eſt ex Deo, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis [& ſeruus ſicut Dominus eius] hoc eſt, ſeruo ſufficit, ſi ſit ſicut Dominus eius. Quia ſi propter reuerentiam Domini non timuerunt in eo perſequi opus virtutis, non eſt mirandum, ſi & in vobis perſequentur. Hæc eſt enim impugnatio diuinæ poteſtatis, quæ demonſtratur in opere perfecto. *Ioan.* 13. Vos vocatis me magiſter, & Domine: & bene dicitis, ſum etenim.

Si patremfamilias] Tertia eſt comparatio: & dicitur hic familia, multitudo ex vno exorta, & ab vno denominata, ſicut à Chriſto filij Dei vocantur: Pater autem familias dicitur, ex quo multitudo hæc deriuatur, & à quo denominatur, & gubernatur, & à quo procreatur. *Malach.* 1. Si ergo ego pater, vbi honor meus? *Matth.* 23. Vnus eſt pater veſter, qui in cælis eſt [Beelzebub] Bel pater Nini condidit Niniuem, cui idolum à filio ſtatutum Bel dictum eſt, à quo gentes idola Bel Babylonij, Baal Paleſtini, Beelphegor Moabitæ vocauerunt: quod Iudæi in deriſionem Beelzebub, hoc eſt virum muſcarum vocauerunt; propter muſcas, quæ in cruore immolatitij ſanguinis inſederunt. Et hunc dæmonem Chriſto attribuerunt, vt in eo ſigna faceret, ſicut in præcedenti patet capitulo, & *Infrà* 12. In Beelzebub Principe dæmoniorum eiicit dæmonia. *Io.* 8. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? [quantò magis domeſticos eius] *Ephe.* 2. Eſtis ciues Sanctorum, & domeſtici

domeſtici Dei ad domum Dei, & hæreditatem pertinentes: & hæc eſt perſecutio diuinæ ſimilitudinis, & diuini nominis.

Ne ergo timueritis eos] Ex quo ſcitis eos non niſi iſta bona in vobis perſequi: cauſa tam honeſta euacuet timorem: quia ſicut dicit Ariſtote. Mors pro virtute illata, forti ſalute eſt eligentior. *Iſa.* 8. Timore autem eum ne timueritis: Dominum autem ſanctificate in cordibus veſtris. *Iſa.* 51. Nolite timere opprobria hominum & blaſphemias eorum ne metuatis. *Machæ.* 2. A verbis viri peccatoris ne timueritis, cuius gloria ſtercus & vermis eſt: hodie extollitur, & cras non inuenietur: quia conuerſus eſt in terram. *Iſa.* 51. Quis tu, vt timeas ab homine mortali, qui quaſi fænum ita areſcet?

Nihil enim eſt opertum quod non reueletur: & occultum, quod non ſciatur.

Hic tangit, quid non eſt dimittendum propter timorem: & hoc eſt confeſſio, & prædicatio apertæ veritatis, & tangit duo, quorum primum eſt conſolationis, ſecundum autem eſt debiti: & primum eſt veritatis fortitudo, & ſecundum eſt veritatis manifeſtatio: primum eſt Doctoris promittentis defenſionem; ſecundum autem doctrinæ vtilitatem. Primum tangit, cùm dicit [nihil opertum] Et tangit duo, opertum eſſe & occultum. Opertum autem eſt, quod alio tegente abſconditur; occultum autem, quod latet per ſeipſum: & iſta ſunt duo veritatis propalationem impedientia. Primum eſt per tegumentum ſenſus carnalis, qui eſt quaſi velamen tegens: ſecundum occultum ſuæ altitudinis: quia diſpoſitio noſtri intellectus eſt ad eam, ſicut viſus noctuæ ad lumen Solis, ſicut dicit Philoſophus. *Pſalm.* 138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam. His duobus redit; quia opertum reuelabitur tripliciter: in bonis quidem, ablato velamine cordis: in omnibus autem tandem, vincente fortitudine veritatis: in vltimo die iudicij, cùm omnia ſecreta ponentur in lucem claritatis: & quoad hæc tria diuerſificantur expoſitiones Sanctorum. De primo dicitur, 2. *Cor.* 3. Cum conuerſus quis ad Dominum auferetur velamen. Deus enim ſpiritus eſt. De ſecundo 3. *Eſdræ.* 4. Super omnia vincit veritas. De tertio *Soph.* 1. Scrutabor Ieruſalem in lucernis. Ei autem, quod abſconditum eſt (hoc eſt in myſterio clauſum) attribuitur ſciri apertè tripliciter; apertè per ſeipſum acceptum: & apertè per famam omnium: & apertè per oſtenſionem conſcientiarum in die iudicij. De primo *Ioan.* 16. Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis: nunc ſcimus, quia ſcis omnia, & non eſt opus tibi, vt quis te interroget. De ſecundo *Io.* 8. Cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos. De tertio, 1. *Cor.* 4. Veniet Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo. Eſt ergo ſenſus: habete fiduciam, & ne timeatis: quia quod modò eſt hominibus opertum, multis Sanctorum conuerſis erit diſcoopertum: & hos habebitis ſocios fidei. Item confidentes eſtote; quia quod modò mundo opertum eſt, tandem vincente vbique veritate apertum erit: & hic fructus vos conſtantes faciat. Item quod modò opertum eſt, & ideò verecundum, in die iudicij erit omnibus honore digniſſimum. 2. *Cor.* 4. quòd ſi opertum eſt Euangelium noſtrum: in his qui pereunt eſt opertum, quibus Deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium: vt non fulgeat in eis illuminatio Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei inuiſibilis.

Similiter intelligendum eſt quod dicit [& occultum, quod non ſciat] quia quod modò in profunditate myſterij eſt occultum poſt modicum multis, dato ſpiritu, erit ſcitum. 1. *Cor.* 2. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Et quod modò mundo eſt occultum, propter mundi cæcitatem, prædicatione veſtra, & ſpiritu confirmante, mundo erit manifeſtum & ſcitum: quia in omnem terram exibit ſonus veſtri: & in fines orbis terræ verba veſtra: & tandem in iudicio extremo ſcietur Euangelij gloria: quæ modò ignorata confuſio reputatur. *Sap.* 5. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem ſine honore; Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt. Ergo ne timeatis, ſed potiùs.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.

Hoc eſt, ſecundum, quod pertinet ad conſtantem veritatis manifeſtationem: & tangit duo, quæ ſunt de modo diuinæ intelligentiæ; in tenebris eſſe, & in aure audiri. Primum eſt abſcondens (aliàs abconditum) ab homine; & ſecundum à multitudine. Hominis enim intellectus ad diuina eſt timidus, & tremens, in tenebris inuolutus ex multo lumine diuinorum. Sicut enim oculus intuens ſolem, ſuis obuoluitur tenebris, ſole claro manente; ita etiam oculus intellectus ſua debilitate retunditur, & tenebris obuoluitur (aliàs inuoluitur) ex contuitu diuinorum: & hoc conueniebat Apoſtolis nondum accepto Spiritu ad intellectum myſteriorum: & quod ſic acceperunt in lumine claro intelligentiæ, accepto Spiritu veritatis propoſuerunt: & de hoc dicitur *Iob.* 37. Oſtende nobis, quid dicamus. Nos quippe inuoluimur tenebris: & hoc completum fuit in Apoſtolis, cum Paulus dixit 2. *Cor.* 4. Deus, qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Euangelij Chriſti.

Et quod in aure auditis] Secundus modus eſt abſcondens à multitudine. Auditur enim in ſuſurrio ſermo diuinus, & non in ſtrepitu multitudinis, *Iob.* 4. Quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurrij eius *Pſal.* 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. *Oſea.* 2. Adducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Eſt autem auris ſemper in multitudine, quæ patula eſt multitudini mundi: & in illa non loquitur Deus 3. *Reg.* 19 Sibilus auræ tenuis, vbi Dominus. Et huic opponitur [prædicate ſuper tecta] Et loquitur more noto Apoſtolis: quia in Palæſtina tecta plumbea, & pauimenta plana fuerunt deſuper, in quibus congregabantur homines ad capiendum puriorem aërem: quia iuxta terram in terris calidis ſpiſſus eſt & vaporoſus. Et intenditur per tecta manifeſtè omnibus facta prædicatio: & hæc facta eſt viſibili ſigno dato Spiritu. *Act.* 10. Adhuc loquente Petro

verba

verba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbum. *Ioel.* 2. Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem: & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ. *Iſa.* 58. Clama, ne ceſſes: quaſi tuba exalta vocem tuam. *Iſa.* 45. Non in abſcondito locutus ſum in loco terræ tenebroſo. Quidam autem exponunt; in tenebris dici, in Iudæa dici: & in aure audiri, quoſdam audire, ſicut Chriſtus docuit Apoſtolos. *Matth.* 13. & *Lu.* 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei; cæteris autem in parabolis. Sed primum eſt conuenientius ſecundum literam.

Et nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam autem non poſſunt occidere: ſed potiùs timere eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.

Hic inducit rationes ſecundum ſtatum patriæ, & ſunt tres; prima ex conſideratione pœnæ futuræ & iudicis per rationem timoris: ſecunda ex conſideratione Saluatoris & ſalutis per rationem ſpei: tertia ex conſideratione glorificatoris & gloriæ per rationem honoris, qui (aliàs quæ) expectatur in futuro: & iſtæ patent in litera. In primo autem tangit duo, ſcilicet prohibitionem timoris humani & mundani, & præceptum diuini timoris. De prohibito timore dicit [Nolite timere eos, qui occidunt corpus] permiſſione diuina. *Lu.* 12. Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent ampliùs, quid faciant. [animam autem non poſſunt occidere] 2. *Macha.* 7. Tu quidem, ſceleſtiſſime, in præſenti nos perdis; ſed Rex mundi Dominus iterum ſuſcitabit: tibi autem reſurrectio ad vitam non erit. Non tamen excluditur hic timor naturalis, de quo *Mar.* 14. quòd cœpit Dominus timere & pauere.

Sed potiùs timere eum] hoc eſt, Deum [qui qui poteſt animam] poſt mortem [& corpus] poſt reſurrectionem [perdere in gehennam] hoc eſt, in infernum. Hoc autem nomen gehenna (vt dicit *Hiero.*) in veteribus libris non legitur, ſed à Domino eſt impoſitum inferno. Fuit autem quædam vallis iuxta Ieruſalem, quæ Tophet dicebatur, in qua filios & filias igni ſacrificabant: & fuit cuiuſdam filij Ennon qui dicebatur Tophet: & quia ibi iniquorum fuit ignis, comminatus eſt Dominus, quòd in illa valle proſternendi eſſent in mortem. *Iere.* 19. Ecce dies venient, dicit Dominus: & non vocabitur amplius iſte locus Tophet, & vallis filij Ennon, ſed vallis conciſionis. *Ezech.* autem. 39. vocatur Poliandrum, hoc eſt, ſepulchrum multitudinis: & ab illo Dominus futuras pœnas denominat. Hoc eſt ergo, quod dicit *Ierem.* 10. Quis non timebit te, Ó Rex gentium? *Pſal.* 33. Timete Dominum omnes Sancti eius. *Prouer.* 29. Qui timet hominem, corruet: qui autem ſperat in Domino, ſubleuabitur. *Pſalm.* 2. Seruite Domino in timore.

Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, Et vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine Patre veſtro? Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere; multis paſſeribus meliores eſtis vos.

Secunda ratio à Spe reſurrectionis corporum ſumpta: & dicit tria: curam enim Dei in rebus paruis proponit in ſpei argumentum: ſecundò tangit prouidentiam circa minimas partes corporis Sanctorum in ſpei ſolatium: tertiò tangit prouidentiæ reputationem & diſcretionem circa Sanctos, & quæ ſub eis ſunt ad ſpei ſecuritatem; & hæc patent in litera. De primo dicit [Nonne duo paſſeres] hoc eſt, minutæ aues [veneunt] hoc eſt, venduntur [aſſe] *Luc.* 12. Nonne quinque paſſeres veneunt dipondio? quod enim in numero eſt vnum, hoc in ponderibus vocatur as, hoc eſt, minimum ſenſibile, à quo incipit pondus: & hoc eſt ſicut granum hordei. Dipondius eſt ſicut duo grana: vnde non multum diſtat, duos aſſe, & quinque dipondio vendi; quia cum quinque veneunt dipondio, vnus & dimidius veneunt aſſe; & ſæpe contingit, quòd cum quinque veneunt duobus, propter indiuiſionem vnius vnus aſſe venditur. Paſſer autem in Ieruſalem vendebatur & in Iudæa, non modò in cibum, ſed etiam in ſacrificium: quia erat ſacrificium pro leproſo mundato. *Leuit.* 14. Et cum ita minuti pretij ſint paſſeres tamen vnus paſſer non decidit in terram moriens caſu ſine eo, qui non pater eſt paſſerum, licet ſit Creator eorum, ſed eſt Pater veſter: & ideò maior cura eſt ei de vobis, quàm de paſſeribus. Sed contra. 1. *Cor.* 9. Nunquid de bobus cura eſt Deo? Ad hoc autem reſpondet *glo.* quòd aliud eſt cura, & aliud ſcientia prouidentiæ: cura enim notat ſolicitudinem, quæ conſiſtit in procuratione & ordine ad finem boni ſtatus ſecundum felicitatem; & hoc eſt in ordinandis legibus & diſpoſitione vitæ ſecundum virtutem, & huiuſmodi: qualem curam Deus de bobus non habet, licet habeat de ipſis ſcientiam qualiter oriuntur, & qualiter moriuntur; ſic enim non modò ſenſibilia, ſed etiam omnia ſecum ſunt, vt dicitur in *Pſalm.* 49. Pulchritudo agri mecum eſt. Cum autem imaginem eius habeat homo & in illa imagine imitetur eum homo ſanctus: illius ſpecialiter Pater eſt, ſine cura & diſpoſitione tanti Patris nihil agens, & nihil omninò patiens. *Sap.* 6. Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus.

Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt] hoc eſt ſecundum quòd nec minimæ particulæ quamuis inſenſibiliter à corpore ſint ſeparabiles, poſſunt Sanctis deperire ſine Patris cuſtodientis diſpoſitione. Attendendum, quòd capilli dupliciter ſe habent ad corpus; vno modo prout generantur à fumo ſuperfluo corporis, eo quòd pilus nihil aliud eſt niſi fumus per poros de corpore expirans, & ad aërem exſiccatus: & hoc modo non habent ſe ad corporis conſtantiam. Alio modo conſiderantur prout ſunt indicia complexionis cerebri, & coopertimentum ipſius, & decor corporis: & hoc modo ſunt facientes ad contemplationem ſapientiæ ſic complexionantis, & ſic ordinantis partes defendentes cerebrum, vel decoris pulchritudinem conferentes: & hoc modo conſeruantur à ſapientia & cura Patris, vt reſurgant. Et tantum de eis reſurget, quantum faciunt ad decorem & ſapientiæ æternæ in diſpoſitione hominis contemplationem. 1. *Cor.* 15. Mortui reſurgent incorrupti: & nos immutabimur. Eſt autem dubium de hoc quòd dicit [numerati ſunt] quia rei, quæ numeratur, quantitas

per numerum ſcitur. Sic autem non indiget Deus rerum ſcire quantitates; quia hoc eſt imperfectum. Et ad hoc dicendum ſecundum *glo.* quòd numeratum eſſe hic dicitur propter id, quod conſequitur numeratū. Numeratur enim aliquid ad hoc, quòd integrè conſeruetur: & ſic accipitur hic, Non ergo Deus menſurat quantitatem ipſius; ſed dicitur numerata, vt ſciatur integrè conſeruata. 2. *Machab.* 7. Poſtulatus linguam citò protulit, & manus conſtanter extendit, & cum fiducia ait, è cælo iſta poſſideo: & propter Dei leges hæc ipſa deſpicio: quoniam me ea recepturum ſpero.

Nolite ergo timere] quaſi deſperantes de reſurrectione & prouidentia [multis paſſeribus] hoc eſt, multitudini paſſerum [meliores] apud Patrem cæleſtem [eſtis vos.] *Mat.* 12. Quantò magis homo melior eſt oue?

Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cælis eſt: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum corā Patre meo, qui in cælis eſt.

Tertia ratio eſt ſumpta ex conſideratione bonoris & præmij, & tangit duo per oppoſitum ſumpta, confeſſionem ordinatam ad præmium honoris: & negationem ordinantem in confuſionem damnationis. De primo dicit [Omnis ergo] *Ro.* 1. Nō enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci [qui confitebitur me] ſimul fatebitur cordis deuotione, & oris annuntiatione. *Ro.* 10. Quòd ſi in corde credideris Dominum IESVM: & ore confitearis, quia Deus ſuſcitauit illum a mortuis: ſaluus eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. [coram hominibus] publice ad hominū ædificationem. *Act.* 1. Eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vſque ad vltimum terræ [confitebor & ego eum] Confeſſione laudis. *Prou. vl.* Laudent eam in portis opera eius. *Ro.* 4. Tunc laus erit vnicuique a Deo [coram Patre meo, qui in cælis eſt] *Pſ.* 95. Cōfeſſio & pulchritudo in conſpectu eius, ſanctitas & magnificentia in ſanctificatione eius. Hæc autem confeſſio eſt, quam dicit *Io.* 12. Honorificabit eum Pater meus, qui in cælis eſt.

Qui autem negauerit me] propter timorem, vel illectus concupiſcentia [coram hominibus] corde, vel verbo, vel exemplo prauo. *Titum* 1. Confitentur ſe noſſe Deum; factis autem negant [negabo & ego eum] noſſe. *Sap* 7. Confitebor eis; quia nunquam noui vos [coram Patre meo, qui eſt in cælis] 2. *Tim.* 2. Si negauerimus: & ille negabit nos. *Lu.* 9. Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc Filius hominis erubeſcet, cum venerit in maie. ſua & Patris, & ſanctorum Angelorum.

Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram.

Hic tangit rationes quare Chriſti veritas omnibus, quæ diligūtur, eſt anteponenda, & eſt etiam cauſa perſecutionis: quia ex quo omnia alia præcedit diligibilia: ea, quę ante dilecta fuerunt, conuertūtur in odium. Diuiditur autē hæc pars in duas, in quarum prima oſtendit, qualiter amor veritatis omnes falſos amicos conuertit in odium: in ſecunda autem oſtendit, qualiter amor veritatis præponendus eſt omnibus ſecundum falſam amicitiā dilectis & diligentibus amicis. In prima harum duo ſunt paragraphi, in quorum primo tangit, quid eſt ſeparans inter falſo modo diligentes: in ſecundo deſcribitur huiuſmodi amicos ſeparatos per proximiores carnalis amicitiæ gradus. In primo horū duo tangit: remouet enim primò de ſua amicitia ſuſpicionem (alias ſuppoſitiones) carnalem dicens [Nolite arbitrari, quod veni mittere pacem] hoc eſt, quietem ſecuritatis [in terram] hoc eſt, in terrenis affectibus. *Apoc* 6. Datum eſt illi, vt ſumeret pacem de terra: & vt mutuò ſe interficiant. *Sap.* 14. In magno iuſtitiæ (aliàs inſcientiæ) bello viuentes, tot & tam magna mala pacem eſſe arbitrati ſunt. Sed contrà *Eph.* 2. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. Reſponſio. Pax iſta, quies eſt in carnalibus affectibus: & hæc mala eſt & peccatorum, ſed pax, quam Chriſtus fecit, eſt pectoris, quæ eſt ſecuritas conſcientiæ ex hoc, quòd non remordet de peccato, & eſt reconciliatio ad Deum.

Non veni mittere pacem, ſed gladium; Veni enim ſeparare hominem aduerſus Patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam: & inimici hominis domeſtici eius.

Secundum eſt vbi dicit, quòd huius pacis intendit facere præciſionem. *Pſ.* 72. Zelaui in peccatoribus pacem peccatorum videns [ſed gladium] hoc eſt, præciſionem, quę fit per verbum fidei operantis per dilectionem. *Eph.* 6. Gladium ſpiritus, hoc eſt, verbum Dei. *Heb.* Viuus enim eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Deinde amicitiæ, quam intendit præcidere, ponit gradus. Eſt autem iſta amicitia duobus modis determinata, vno modo per vnum, & ſecundo modo per gradus ex vno deriuatos. Per vnum quidē dupliciter, generationis ſ. & commiſtionis: & ſecundum iſtas diuiſiones hic loquitur. Dicit ergo [veni enim ſeparare hominem] veritatis amore [aduer. pa. ſuum] & hoc eſt in coniunctis in vno generationis & formę: & dicit. Nō à Patre, ſed [aduer pa.] quia nō localem quærit ſeparationem, ſed disiunctionem affectuum. Et intelligitur de his, inter quos eſt affectus carnalis, carnaliter, & ad carnalia. Si enim diligantur carnales ſpiritualiter & ad ſpiritualia: tunc gratia perficit naturam: & præponendi ſunt non coniunctis ſecundum ordinem charitatis. Sic enim dicitur *Exo.* 20. Honora Patrē & matrem, vt ſis longæuus ſuper terram [& filiam aduer. ma. ſu.] Inter quas eſt vnio generationis ſecūdum materiam, quia ibi materia vincit, conuertēs partum ad ſimilitudinem parientis in generatione: & materiæ [& nurū aduer. ſo. ſu.] Inter quas eſt vnio commiſtionis cum eo, quod vnum eſt cum ſocro. Et attende, quod ſecundum *Lu.* 12. Quinque erūt in domo vna, duo in tres, & tres in duos diuidētur: Pater in filium, è conuerſo filius in Patrem: mater in filiam, & è conuerſo filia in matrem, nurus in ſocrum & econuerſo ſocrus in nurum. Et iſtæ videntur ſex perſonæ, tamen non ſunt niſi quinque: quia eadem forma eſt mater filiæ, & ſocrus nurus, quæ habet filium eius.

Et inimici hominis domeſtici eius] Hic tangit cōiūctos per quoſcūque gradus alios ſāguinis, vel affinitatis, vel cuiuſcunque alterius cōiunctionis. Idē eſt *Mic.* 7. Inimici hominis domeſtici eius &c. *Pſ.* 44. Obliuiſcere populū tuū, & domū Patris tui. *Can* 1. Filij matris meæ pugnauerunt contra me. *Gen.* 12. Egredere de terra, & de cognatione tua.

Qui amat patrem, aut matrem pluſquã me, non eſt me dignus: & qui amat filium, aut filiam ſuper me, non eſt me dignus.

Hic incipit exponere, qualiter amor veritatis anteponendus eſt omnibus carnaliter coniunctis: & dicit duo, qualiter. ſ. anteponendus eſt ſuis & ſibiipſi. In prima parte adhuc duo tangit, primum eſt ſecundum relationem geniti ad originem, & ſecũdum econuerſo. De primo dicit [Qui amat patrẽ, aut matrem] Qui licet amari poſſint; non tamẽ ſuper Deum. Vnde dicit [pluſquàm me] hoc eſt, vt pro illis auertatur à me, quia tunc peccat: peccatum enim eſt auerſio ab incommutabili bono ad bonum commutabile. Et quia ſic talis eſt à me abſtractus, & illectus amore commutabilis boni, ille eſt peruerſus: quia fruitur vtendis. Et ideò [non eſt me dignus] ſecundum quòd ego ſum merces Sanctorum. *Gen.* 15. Ego ero merces tua magna nimis: talis enim non tenet dilectionis ordinem, in quo primò ante omnia diligitur Deus. *Can.* 2. Ordinauit in me charitatem: & ideò talis non eſt dignus pane, quo veſcitur Hic enim corrumpit ſemetipſum; quia nihil perficit mentem niſi Deus: & ideò alia diligi non debent, in quibus Deus non diligitur. *Can.* 8. Pone me ſicut ſignaculum ſuper cor tuum, & ſuper brachium tuum: quia fortis eſt, vt mors, dilectio.

Et qui amat filium, aut filiam ſuper me, non eſt me dignus] Conuerſum eſt præcedentis: quia filius diligitur vt ſimilitudo perfecta Patris, & filia vt ſimilitudo matris: ſed plus diliguntur, cum propter ipſos homo à Patre ſpirituali auertitur, 1. *Re.* 2. de Heli. Magis honoraſti filios tuos, quàm me. Et ſequitur: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Econtra de Abraham *Gen.* 22. Quia feciſti rem hanc, & non pepercisti vnigenito propter me, benedicens benedicã te. *Deu.* 33. Qui dixerunt Patri ſuo, & matri ſuæ; neſcio vos, & fratribus ſuis: ignoro illos: & neſcierunt filios ſuos: hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactũ tuũ ſeruauerunt.

Et qui non accipit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus.

Hic tangitur, qualiter amor Chriſti præponendus eſt amori ſui ipſius, & tãgit hoc primò ſub metaphora, & ſecundò explanat. In primò tangit tria, acceptionem crucis, cùm dicit [Qui non acci. cru. ſu.] Et circa hoc rurſum tria notãtur. ſ. acceptio, & quid accipitur, & cuius. Acceptio ſonat voluntatẽ in præſenti ſemper: non enim ſufficit accepiſſe, vel accepturum eſſe, ſed accipere, quaſi ſemper præſenter (aliàs potentialiter) Vnde *Lu.* 9. Qui non accipit crucem ſuam quotidie: quaſi sẽper in præſenti habens eam, *Gal.* 3. Ante quorũ oculos Chriſtus proſcriptus eſt in vobis crucifixus: & ideò dicit *Gal.* 6. Ego ſtigmata Domini mei IESV in cor. m. porto. Non dicit portaui, vel portabo: Quod enim eſt sẽper præſens, hoc ſemper nouum non conuerſum in tædium, nec deficiens, nec expectatum in futurum. *Pſ.* 76. Dixi, nũc cœpi: hæc mutatio dexteræ Excelſi. Et hoc cõgruit æternitati, quæ ſemper in præſenti ſtat. Quia dicit *Boe.* quòd nunc ſtans & non mouẽs ſeſe: ſemper æternitatis facit. Quid autẽ accipiendum eſt: quia crucem debemus accipere. *Heb.* 13. Exeamus ad eum extra caſtra improperium eius portantes. *Ioan.* 19. Exiuit baiulans ſibi crucẽ. Crux autem figura eſt Chriſti, qui in ſe, & pro aliis patiebatur, & mundo crucifigebatur: & ita in nobis caro crucifigenda, proximo cõpatiendo: & mundo crucifixi eſſe debemus: & de primo *Apoſt. Gal.* 5. Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. *Gal.* 2. Chriſto confixus ſum cruci. 1. *Petr.* 2. Chriſtus pro nobis paſſus eſt, vobis relinquẽs exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Proximi autem compaſſio deſcribitur *Ezech.* 9. Signa thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium. *Mal.* 3. Si affiget homo Deum quia vos configitis me. *Lu.* 2. Tuam ipſius animam pertranſibit gladius. *Thren.* 1. Foris interficit gladius, hoc eſt, pro his, qui ſunt foris. Et mundo crux vita noſtra. *Gal.* 6. Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mũdus crucifixus eſt, & ego mũdo. *Iſa.* 65. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem. Sequitur, cuius, cùm dicit [ſuam] nõ alienam, ſicut Simon in angaria *Mar.* 15. Noſtra enim crux, eſt quæ nobis imponitur, non alienis humeris imponenda. 1. *Co.* 15. Sicut portauimus imaginem terreni, ſic portemus imaginem cæleſtis. *Ro.* 6. Si complãtati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus [Et ſequitur me] Ecce tertium, vbi ponit intentionẽ: & hoc eſt perfectionis, ſequi Regem factorẽ ſuum. Sicut dicit *Eccl.* 2. *Lu.* 22. Paratus ſum tecum & in carcerem & in mortem ire [non eſt me dignus] Tertium eſt, quia talis indebitè conuertitur ad ſeipſum à me abſtractus.

Qui inuenit animam ſuam, perdet illam.

Hic explanat modũ accipiendi crucem: & tangit duo, modum oppoſitũ cruci, & modũ crucis. Modũ oppoſitum cruci tãgit, quando dicit [Qui inuenit] hoc eſt, qui in præſentibus bonis inuenire quærit [animam ſuam] ab animalitate dictam, nihil niſi animalia quærentem, ſicut bruta, quæ felicitatẽ cũ Epicuro in carnalibus ponunt. 1. *Cor.* 2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. Stultitia enim eſt illi, quia ſpiritualiter examinatur. Prona eſt hæc in terrena, non attollens vultum ad cæleſtia: ſicut homo imaginem Dei contemplans [perdet illã] & hic & in futuro. 1. *Co.* 6. Eſca vẽtri, & vẽter eſcis: Deus autẽ & hũc, & has deſtruet. *Io.* 12. Qui amat animam ſuam in hoc mundo, perdet eã.

Et qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.

Ecce modus conformis cruci: & dicit tria, perditionem animæ. *Eccl.* 18. Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere: & loquitur ſubtiliter: hæc enim anima potiùs eſt habitus, quã animæ natura, ſed (aliàs vel) potentia naturalis. Et hæc diſpoſitio inuenitur continuè ex paſſionibus, & actibus animalibus: & continuè ex paſſionibus & actibus crucis Chriſti rationalibus. Et dicit [propter me] notans intentionem, ne propter ſe, vel laudem faciamus. Et tertiò ſubiungit mercedem, cùm dicit [inueniet eam] Non vt animalem, ſed vt perfectam optimæ rationalis animæ, ſicut inferiùs inuenitur, cùm reducitur ad ſuperioris felicitatẽ. *Heb.* 12. Propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, in dextra Dei ſedet. *Ioan.* 12. Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.

Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum, qui me miſit

Hic tangit auctoritatem commiſſam Diſcipulis; & quia recipiẽs & ſuſtentans Apoſtolũ collaborat cõtribuendo; ideò tãgit de mercede recipientium: & tangit receptos ſub triplici differentia, ſcilicet

Prophetæ,

Prophetæ, qui ſunt Doctores: & iuſti, qui ſunt perfectionis prædicatæ imitatores: & Diſcipuli, qui ſunt per auditum ab eis fidem accipientes. Tangit etiam ea, quæ impenduntur talibus, & exemplificat in minimis, vt intelligatur de omnibus aliis. Et ſecundum iſta diuiditur pars iſta in duas, in auctoritatem receptorum, & beneficia recipientiũ. Beneficia recipientium ſunt duo ſimpliciter intellecta ſecundum opera miſericordię: vel in minimis propter eos, qui facultates non habẽt: & receptiones ſecundum opera miſericordiæ intelliguntur maiora & minora ſecundum dignitates Prophetæ iuſti & diſcipuli. Auctoritas autem deſcribitur duplex, Filij.ſ. & Patris, qui eſt principium diuinitatis. De primo dicit [Qui vos recipit, me recipit] quia vt legati mei venitis. *Lu.*10. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Et *Lu.*9. Qui me recipit, recipit eum, qui me miſit. *Io.*10. Ego & Pater vnum ſumus. *Io.*14. Et ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. *Ezech.*3. Domus Iſrael nolunt audire te: quia nolunt audire me.

Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: Et qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet & quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis, calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine diſcipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.

Hic tangit receptorum differentiam. Eſt autem Propheta eodem ſenſu & ſpiritu ſcripturas exponens, quo editæ ſunt: & dicit [in nomine] Non in perſona: quia etſi pſeudo ſit: tamen mercedem recipientis accipiet, quãdiu nomini dat ſuſtentationem, & vitium non fuerit imitatus. *Ro.*11. Neceſſitatibus Sanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes. *Heb.* 13. Beneficentiæ & communicationis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtiis promeretur Deus. *Heb.*6 Non iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri, & charitatis, quam oſtendiſtis in nomine eius: qui miniſtratis Sanctis & miniſtratis. Et hoc eſt [mercedem Prophetæ accipiet] Aut quæ debetur pro Prophetæ receptione: aut quæ ipſi Prophetæ debetur pro doctrina: aut etiam donum aliquando Prophetæ. Vnde 3. *Re.* 18. Abdias, quia pauit Prophetas, donũ meruit Prophetiæ. Et 3. *Re.* 17. Vidua recipiendo Prophetam meruit farinæ & olei indeficientiam. 2. *Cor.* 9. Multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementum frugum iuſtitiæ veſtræ.

Et qui recipit iuſtum] non docentem [in nomine iuſti] hoc eſt, ſuſtentandæ in ipſo iuſtitiæ [mercedem iuſti accipiet] *Eccleſia.* 12. Benefac iuſto, & inuenies retributionem magnam: & ſi nõ ab ipſo, certè à Deo vnde *Ioſue* 2 Raab adiuncta eſt genealogiæ Domini: quia recepit exploratores. Sic enim. 1. *Re.* 30. Æqua eſt portio procedentium ad bellum, & remanentium ad ſarcinas.

Et quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis] qui ſua pro Domino reliquerunt nihil accipientes à contribulibus, & profecti ſunt propter Deum ſicut dicitur in 3. *Ioan.* [calicem aquæ frigidæ] vt nulli ſit excuſatio: aut etiam ipſam ſolã dederit voluntatem, ſicut dicitur 2. *Cor.* 8. Si voluntas prompta eſt ſecundum id, quod habet, accepta eſt, non ſecundum id, quod non habet [in nomine diſcipuli] Et ſi non in perſona. Et diſcipulus eſt minor iuſto, qui nuper accepit auditum, adhuc eſt imbuendus [Amen dico vobis] hoc eſt, fideliter dico [non perdet mercedem ſuam] triplicem, ſicut dictum eſt *ſup.* 1. *Pe.* 4. Hoſpitales inuicem ſine murmuratione: ſic enim Abraham cognitionem meruit Trinitatis, & futuram promiſſionem benedicendi in ipſo ſeminis. *Gen.* 18. Sic & Loth liberationem à Sodomis *Gen.* 19.

CAP. XI.

Et factum eſt, cùm conſummaſſet IESVS: *præcipiens duodecim diſcipulis ſuis, tranſiit inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.*

HAbita ordinatione Prælatorum tanquam nobilium membrorum corporis myſtici, hic ſubiũgit ordinem corporis myſtici ſecundum ſe, in comparatione ad ſtatum corporis, & in comparatione membrorum ad ſe inuicem: & ideò ſunt hic duæ partes, in quarum prima proponit ordinem determinatum ſecundum ſtatum corporis, & in ſecunda determinat ordinem ſecundum officia mẽbrorũ. Ordo autem ſtatus corporis determinatur ſecundum tres ſtatus, ſecundum.ſ. ordinem inceptionis, & hoc determinatur in iſto capitulo: & ſecũdum ordinem progreſſionis, & officia perſonarum in corpore myſtico: & ſecundum ordinẽ finis: & iſte tertius ſtatus determinatur. à. 21. ca. vſque ad 26. Iſtud autẽ capitulũ, in quo determinatur ordo ſecundũ initium corporis myſtici, quod eſt corpus hominis Chriſti, diuiditur, in partes duas, in quarũ prima quaſi continuat dicenda dictis, & vtitur trãſitu quodam: in ſecunda autem tangit proprietatẽ principij in principio Eccleſiæ *Ibi.* [Ioann. autem cùm audiſſet &c.] In prima harũ tria dicit, in quorum primo præcedentis inſtructionis notat conſummationem per hoc, quod dicit [Et factum] hoc eſt, dicere: Et perfectum eſt hoc de inſtructione. *Deu.* 32 Dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ eius iudicia. Determinat autem ſecundò quod factum eſt, cùm dicit [cum conſummaſ. Ie.] hoc eſt, cum ad ſummam perduxiſſet IESVS ſermones iſtos [præcipi. duode. diſci. ſu.] Ergo videtur, quòd omnia, quæ dixit in præcedenti (aliàs præſenti) cap. ſint præcepta. Et ad hoc dicendum, quòd iſta in prima & particulari miſſione ſunt præcepta eo modo intellecta, ſicut in præcedentibus interpretata ſunt. Tamen præceptum dicitur dupliciter, præceptum. ſ. magiſtri, & præceptũ legiſlatoris. Præceptum autẽ magiſtri eſt ſicut regula morum, vel operis, quod exercendũ eſt; ſed non obligat niſi ſicut ars. Quia ſicut dicit *Tul.* Ars eſt collectio multorum præceptorũ ad eundem finem tendentium: & de talibus præceptis loquitur hic. Et hoc præceptum dicitur quaſi anteceptũ, vel captũ, vt teneatur, quaſi ratio operũ. Aliter dicitur præceptum ex vi coactionis pœnæ obligatorium ad faciendum: & hoc modo poteſt dici, quòd non ſumitur hic præceptum, ſed in *Exo* 20. Non erunt tibi dij alij præter me.

Tranſiit inde] in demonſtratione poteſtatis, bonitatis, & ſapientiæ. In demonſtratione poteſtatis *Lu.* 4. Ieſus autem tranſiens per mediũ illorũ ibat. Hic enim trãſitus factus eſt, cùm Dominum vellẽt de monte præcipitare. In demonſtratione autem bonitatis *Act.* 10. Qui pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo &c. In demonſtra

monſtratione autem Sapientiæ ſicut dicitur hic, & *ſup.* 4. Circuibat IESVS totam Galilæam docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni. Adhuc autem aliquando tranſiuit per depoſitionem aſſumptæ infirmitatis. *Ioan.* 13. Sciens IESVS, quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc modo ad Patrem. Sic ergo dicit [Tranſiit inde] Hoc eſt de loco, vbi Apoſtolos inſtruxerat [vt] ſicut Apoſtolis dixerat, ita exemplum dans [doceret] rationalia [& prædicaret] ſupernaturalia, ad quæ fides illuminat. *Mat.* 4. Docens in Synagogis eorum & prædicans Euangelium regni [in ciuitatibus] vbi maior fuit confluxus hominum propter vrbanitates: & vbi magis erant auditiones rationales ad diſcernendum audita [eorum] hoc eſt Apoſtolorum: non quæ ſuæ eſſent, vel inhabitarent, ſed de quibus nati, & in quibus noti & conuerſati, vt ibi eos ad omnia contemnenda inſtrueret. Vel per notitiam eorum alios etiam attraheret, & vt oſtenderet aliis: quoniam fides primum Iudæis eſſet offerenda, vt inter eos, qui ſcripturas nouerant, probata iam certificata gentibus offerretur.

Ioannes autem cùm audiſſet in vinculis opera Chriſti, mittens duos de diſcipulis ſuis ait illi: tu es qui venturus es, an alium expectamus?

Hic poſt tranſitum in quo dicenda dictis continuauit inceptionem Eccleſiæ deſcribit. Diuiditur autem hæc pars in tres partes, in quarum prima oſtenditur à diebus Ioannis finem eſſe Synagogæ & principium Eccleſiæ: in ſecunda ponitur exprobratio eorum, qui principia fidei incipientis Eccleſiæ non recipiunt *Ibi* [Cui autem similē æſtimabo] In tertia ponitur gratiarum actio ad Deum Patrem pro his, qui fidem naſcentis Eccleſiæ per reuelationem Patris acceperunt *Ibi* [In illo tempore reſpondens IESVS dixit] Prima harum diuiditur in partes duas, in quarum prima per officium Ioannis deſcribitur Eccleſiæ principium: in ſecunda deſcribitur huius principij forma & modus *Ibi* [Qui autem minor eſt in regno cælorum] Adhoc prior harum duo continet, quorum primum eſt directio ad Chriſtum, ſicut ad Eccleſiæ caput facta per Ioannem; ſecundum autem eſt laus Ioannis in terminatione Synagogæ, & principio Eccleſiæ per præcurſionis officium *Ibi* [Illis autem abeuntibus] Adhuc in primo horum duo continentur, directio. ſ. facta ad Chriſtum à Ioanne, & certificatio directorum *Ibi* [Et reſpondens IESVS &c.] In primo horum tria ſunt, opportunitas, ſiue occaſio miſſionis, miſſio, & interrogationis iniunctio.

De primo ergo dicit [Ioannes autem] Baptiſta [cum audiſſet] referentibus diſcipulis, qui permittebantur ad eum accedere propter hoc, quòd Herodes tenebat eum [in vinculis] quibus procurante Herodiade vinctus fuit, ſicut dicitur *Mar.* 6. Herodes enim tenuit & ligauit Ioannem propter Herodiadem. *Lu.* autem 7. habetur idem [opera Chriſti] miraculorum. *Ioan.* 5. Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, ipſa ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me: hæc igitur relatio diſcipulorum Chriſto inuidentium, vt *ſup.* 9. diximus, cauſa eſt miſſionis: vnde ſequitur.

Mittens duos] Vt in ore duorum, vel trium teſtiō ſtet omne verbum etiam apud alios dubitantes *Deu.* 17. [de diſcipulis ſuis] Fortè magis æmulantibus, vt illis certificatis etiam alij certificarentur.

Ait illi] Ecce interrogationis iniunctio [Tu es, qui venturus es] Simile *Ioan.* 1. Qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt. Erat enim venturus Chriſtus poſt Ioannem, non modo in perſona, ſed in efficacia Sacramentorum: & in conſtitutione Eccleſiæ, & officio Redemptionis [An alium expectamus] Inouit Ioannes alium expectari, cuius expectatione voluit Diſcipulos auerti, ne cum Iudæis excæcati Antichriſtum pro Chriſto præſtolarentur, & ſuſciperent, ſicut dicit *Chryſ. Ioan.* 5. Ego veni in nomine Patris mei, & non ſuſcepiſtis me: alius veniet in nomine eius, & illum ſuſcipietis.

Quæritur autem hic vtrum Ioannes dubitauit: videtur autem mirabile ſi de hoc dubitare potuit, quem intra materna viſcera obſtruſus cognouit, quem ſpiritus in deſerto reuelauit, cui columba inſedit, ſuper quem vox Patris intonuit, quem digito demonſtrauit, cui teſtimonium, quòd mundi peccata tolleret perhibuit, de quo, quòd agnus immolandus eſſet, prædixit, ad quem Andream cum alio miſit, cui detrahentes diſcipulos corripuit, cui Iudæis quærentibus teſtimonium perhibuit: quæ omnia *Lu.* 1. *Ioan.* 1. & 3. legimus feciſſe Ioannem: propter hoc dicit *Gre.* quòd non dubitauit Chriſtum eſſe Meſſiam in lege promiſſum, vel veniſſe in carne (aliàs carnem) ſed potiùs, vtrum per ſe deſcenſurus eſſet ad inferna, ſicut per ſe venit in mundum: vel hoc per alium eſſet impleturus.

Sed cum deſcenſus ad infernos ſit de articulis ſymboli Apoſtolorum, qualiter Ioannes illuminatus & illuminator ad fidem de illo potuit dubitare: Et ad hoc poſſet dici, quòd non dubitauit de articulo, ſed de modo articuli: deſcenſus enim completur in liberatione eorum, qui in inferno ſunt: de quo non dubitauit Ioannes, cum hoc ſcriptum ſciret. *Zach.* 9. Tu in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos de lacu, in quo non eſt aqua. Et *Oſea* 13 O mors ero mors tua: morſus tuus ero inferne. Sed quia hoc Chriſti completur paſſione & virtute, ſicut per cauſam potuit dubitare (aliàs dubitari) de modo vtrum facta iam Redemptione per mortem alium miſſurus eſſet eductionis ducem, qui clauſos iam liberatos educeret: vel per ſeipſum deſcendens inferna viſitaturus eſſet. Et ſic loquitur *Greg.* Et hoc quærebat Ioannes, vtrum prænuntiare in inferno ad lætitiam ibi detentorum deberet. Sed quia hoc in verbis Ioannis non exprimitur, ideò *Amb.* aliter ſoluere videtur, diſtinguens triplicem eſſe cauſam interrogationis, vnam quidē cæcitatis, ſicut Iudæi de Chriſto *Ioan.* 10. Quouſque animam noſtram tollis: ſi tu es Chriſtus, dic nobis palam. Aliam autem dubitationis, ſicut diſcipuli de Chriſto *Io.* 1. Rabbi, vbi habitas? Et hæc aliquando eſt dicta ad credendum tarditas *Lu.* 24. O ſtulti & tardi corde ad credendum. Tertiam pietatis. *Ioan.* 11. Chriſtus quærit, vbi poſuiſtis eum? Sicut etiam mater de filio in exilium eunti quærit ſciens. Relinques matrem, fili, tā dilectam, & tam te diligentē? Et hūc modū quæſtionis dicit factū eſſe à Ioanne propter teneritudinē dilectionis ex pietate quærente, quod tamen ſciuit futurum: quia indignum vidit eſſe Domino maieſtatis, licet ad redemptionem eſſet neceſſarium. Sed quia nec hoc in verbis Ioannis exprimitur: igitur cum *Aug.* & *Chryſ.* videtur dicendum, quòd non ſibi,

ſibi, ſed diſcipulis Chriſti gloriam zelantibus quæſiuit, acſi diceret. Sæpe vos commonui & non credidiſtis, quòd ipſe eſſet: ecce mitto duos ex vobis, & dicite ei. Tu es &c. vt per vos ipſos certificati magis acquieſcatis. Ego enim non ſum Chriſtus, ſed ipſe, qui ſpiritum non accepit ad menſuram, qui vt ſponſus ſibi exhibet glorioſam Eccleſiam non habentem maculam neque rugam *Eph.* 5.

Et reſpondens IESVS, ait illis: Euntes renuntiate Ioanni, quæ audiſtis, & vidiſtis.

Ecce certificatio diſcipulorum de Eccleſiæ fundatione, & intermittitur cauſa breuitatis hiſtoria: qualiter venientes à Ioanne interrogationem apud Chriſtum propoſuerunt [Euntes renunciate Ioanni] Tria tangit, vt Ioanni amico, vnde gaudeat, renuncietur, & per quæ fides confirmatur, & vnde dubitantes reprehenduntur. De primo dicit [Euntes renuntiate Ioanni] qui congaudet de veſtra certificatione *Ioan.* 3. Amicus ſponſi ſtat, gaudet ad vocem ſponſi & ſponſæ [quæ audiſtis & vidiſtis] Præſentia enim vidiſtis, & præterita audiſtis. Et per hoc intelligitur, quòd aliquandiu fuerunt cum IESV. Et quia plures diſcipulorum IESV etiam fuerant cum Ioanne, ſicut Andreas: ab illis tanquam à notis & fide dignis de non viſis audierant: & ſic per duos ſenſus diſciplinales inſtructi, ſufficienter fuerant certificati. *Iob vlt.* Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus videt te: idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam. *Luc.* 10. Beati oculi, qui vident quæ vos videtis &c.

Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur: Et beatus eſt, qui non fuerit ſcandalizatus in me,

Hic tangit duo, quorum eſt vnum reparatio corporum, & alterum pertinens ad reparationem perfectam animarum. Reparatio autem corporum aut eſt ſecundum totum, aut ſecundum partem. Si ſecundum totum, aut ſecundum corruptionem ſolius corporis, aut ſecundum coniuncti diſſolutionem, ex hoc, quòd anima corpus non continet corpore corrupto: & priori quidem modo eſt leproſorum mundatio; ſecundo autem mortuorum reſurrectio. Si autem eſt ſecundum partem, cùm duo ſint, in quibus antiqui dixerunt animatum perfecta anima ab inanimato differre motu & ſenſu: aut eſt ſecundum motum: & ſic eſt, quòd claudi ambulant. Aut ſecundum reparationem ſenſus: & duo ſenſus ſunt, qui & maximè ſenſus habent rationem, & ſunt diſciplinabiles, qui ſunt viſus, & auditus: & ſecundum reparationem quidem viſus eſt, quòd cæci vident; ſecundum reparationem autem auditus eſt, quòd ſurdi audiunt: & in his intelligitur omnis alia reparatio.

[Cæci vident] *Iſa.* 35. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt: tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum *Ioan.* 9 In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident videant: & qui vident, cæci fiant. Et *Ibi.* A ſeculo non eſt auditum, quòd quis aperuit &c. *Soph.* 3. Sanabo claudicantem: & eam, quæ abiecta fuerat, reuocabo: & hæc duo nunquam acciderant niſi à Chriſto [leproſi mundãtur] Hoc rarò, & ſi aliquando: tamen non virtute propria mundantis, ſicut Chriſtus per imperium. *Sup.* 8. Volo mundare. *Lu.* 17. Occurrerunt ei decem viri leproſi [Surdi audi.] *Mar* 7. Bene omnia fe. &c [Mortui reſurgunt] Et hoc ante rarò accidit, & non propria virtute per imperium, ſed per preces; ſed Chriſtus imperando. *Mar.* 5. Puella, tibi dico, ſurge. *Lu.* 7. Adoleſcens, tibi dico, ſurge. *Ioan.* 11. Lazare, veni foras [pauperes euangelizantur.] *Lu* 14 Niſi quis renunciauerit omnibus, quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. *Amos* 9 Suſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit & reædificabo aperturas murorum eius: & ea, quæ corruerant, inſtaurabo: hoc autem, quod pertinet ad perfectum animæ complementum, eſt, quòd pauperes ſpiritu: qui, ſicut ſuprà quinto notauimus, in omnibus huius mũdi bonis ſe inſufficientes exiſtimant [Euangelizantur] non diuites, qui in mundo ſe ſufficere putant. *Iac.* 2. Nonne Deus elegit pauperes diuites in fide & hæredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe.

Deinde ſubiungit, vnde reprehenduntur dubitantes, dicens [& beatus eſt] per certam ſpeciem beatitudinis futuræ [qui] fide firmus [non fuerit ſcandalizatus in me] Occaſionem ruinæ in me non acceperit, cum infirmitatem oſtendam in paſſione *Lu.* 2. Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contradicetur. 1. *Pet.* 2. Vobis ergo honor credentibus; non credentibus autem lapis De quo *Iſa.* 8. & *Ro.* 9 Quem reprobauerunt ædificantes, & lapis offenſionis & petra ſcandali hi, qui offendunt in verbo: nec credunt in quo & poſiti ſunt.

Illis autem abeuntibus, cœpit IESVS, dicere ad turbas de Ioanne.

Hic ponitur laus Ioannis eo quòd ſuæ præcurſionis officio fecit ad Eccleſiæ inchoationem: vnde in hoc pars iſta terminatur. Laus autem Ioannis eſt in tribus, in conſtantia virtutis, in auſteritate rigoris, & in officio præcurſionis: & hæc notantur hic per tres reſpõſiones trium interrogationũ: per quas etiã patet iſtius partis diuiſio. Primò autẽ notatur, qualiter opportunitas inducitur iſtius laudis, cum dicit [Illis autem] diſcipulis Ioannis [abeuntibus] ne præſentibus eis adulatio videretur. *Pſal.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum [cœpit IESVS dicere ad turbas de Ioanne] ne ex interrogatione facta per diſcipulos de Ioanne ſcandalizarentur, faciles enim, & proni erant ad ſcandalum, ſicut & contra Dominum ſcandalizabantur de facili aliquando de ſua prædicatione, ſicut *infrà* 15. Scis, quia Phariſæi audito hoc verbo ſcandalizati ſunt. Aliquando etiam de ipſis miraculis ſcandalizabantur *Mar.* 6. Vnde huic tanta ſapientia, & virtutes, quæ per manus eius efficiũtur? Nonne hic eſt fabri filius? & ſcandalizabantur in eo. Diſcipuli autem etiam poſt viſa miracula ſcandalizabantur de paſſione. Vnde *infra* 26. Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte: & ideò multum præmunit à ſcandalo, & laudat Ioannem: quia ſcandalũ contra Ioannẽ redũdaret in totius Eccleſiæ cõcuſſionem.

Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtitum? Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt.

In hac quæſtione tria notantur, auiditas in exitu, & labor in progreſſu in deſertum, admiratio in viſu: Et hæc tria ſunt in omnibus aliis quæſtionibus. *Luc.* 3. Exibant ad eum, vt baptizarentur ab ipſo. Et *Ioan.* 1. dicitur. Vox clamantis in deſerto: quia cum labore ſua relinquentes in deſertum exibant. Pro miraculo autem aſpiciebant pilis camelorum tectum, zona pellicea præcinctum, locuſtis paſtum. Sicut habetur *ſup.* 3. Hoc eſt ergo, quod dicit [Quid] pro miraculo & prodigio [exiſtis] veſtra relinquentes [in deſertum] tanti laboris viam aſſumentes [videte] Et hanc quæſtonem ſoluit per aliam quæſtionem dicens [Arundinem vento agitatam] hoc eſt, nunquid hominem leuem omni vento circulatum? Qui in proſperitate mihi teſtimonium perhibuerit: & modò in aduerſitate victus de me dubitauerit? Qui in iuuentute plenus ſpiritu fuerit: & modò vacuus, ſicut arundo? Qui ſicut hypocrita foris exhibeat aliquid pulchritudinis, & intùs nihil habeat niſi inanitatem vacuitatis? Cuius generatio ſit in humore concupiſcentiæ, & habitatio quies libidinis? Qui tam fragilis ſit & inconſtans, cui nemo inniti debeat niſi cum periculo innitentis confringatur? quaſi diceret. Non: ſed potiùs conſtantem etiam in carcere, non inclinabilem à veritate, & ſpiritu, quo repletus eſt ex vtero matris, nunc pleniùs exuberantem in veritatis confeſſione: qui non in humore carnalis concupiſcentiæ natus, ſed Angelo nuntiatus: & in ſiccitate deſerti nutritus: & ita fortis, quòd nec mortis metu & carceris deſerit veritatem. Arundo enim flexibilis eſt vento, qui perſuaſionem ſignificat 3. *Reg.* 14. Percutiet Deus Iſrael ſicut moueri ſolet arundo in aqua: & euellet Iſrael de terra bona. *Eph.* 4. Non ſimus fluctuantes, & non circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum. Arundo etiam vacua eſt intùs, & extra ſplendens & pulchra. *Iob.* 8. Nunquid virere poteſt ſcirpus, aut carectum ſine aqua? *Sap.* 3. Tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent Sancti, hoc eſt, in vacuis à gratia extendentes eos. Arundo etiam in humoroſis creſcit *Iob.* 40. Sub vmbra in ſecreto calami, in locis humentibus. Arundo etiam eſt fragilis. *Iſa.* 36. Confidis ſuper baculum arundineum confractum illum Ægyptum: cui ſi innixus fuerit homo, confringetur, & perforabit manum eius.

Sed quid exiſtis hominem videre, mollibus veſtitum] Hoc accipitur dupliciter, literaliter, & metaphoricè. Literaliter quidem mollis duo importat, mollitiem videlicet reſolutæ commoditatis, & nitorem pretioſæ veſtis. *Luc.* 15. Induebatur purpura & byſſo. Byſſus enim dicit reſolutæ mollitiei commodum, & purpura pretioſæ veſtis indumentum. *Act.* 12. Herodes veſtitus veſte regali ſedit pro tribunali: & poſt modicum conſumptus vermibus expirauit. Et dicitur in Hiſtoria Eccleſiaſtica, quòd veſtis erat ex ſplendore auri & argenti contexta: in quam dum inciderent ſolis radij, ex polito metallo reuerberatis & multiplicatis radiis ſplendorem prætendebat diuinum: & ideò populus acclamabat Dei voces: & tunc percuſſus conſumptus vermibus expirauit. 1. *Pet.* 3. Quarum non ſit extrinſecùs capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus. *Eccleſiaſti* 11. In veſtitu ne glorieris vnquam. *Auguſt.* Fateor, de veſte pretioſa erubeſco. Non enim decet hæc membra, non hos canos, non hanc profeſſionem. Metaphoricè autem mollibus induitur, qui blandis adulantium ſermonibus circumtectus peccatoribus adulatur *Pſal.* 140. Oleum peccatoris non impinguet caput meum. Vnde *Supra.* 3. Genimina viperarum quis vobis demonſtrabit fugere a ventura ira? *Eccleſiaſtes vlt.* Verba ſapientum quaſi ſtimuli & claui; ſed compungunt acutè & in profundum. De his adulatoribus *Ezech.* 13. Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus. Puluillus enim ſub cubito conſuitur; quando mollis ſermo peccatori ſub brachio peccati ſubſternitur, quo in peccato ſuauiter appodiatus diutius retineatur.

Ecce qui mollibus] prædicto modo [veſtiuntur in domibus] Non in carceribus [Regum ſunt] Reges enim gentium tales, vt dicit *Ariſto.* gratiantur ſicut Sardanapalus, qui in peccato eiſdem adulantur. Hi ſunt enim, de quibus dicitur *Iſa.* 30. Dicunt videntibus, nolite videre: & aſpicientibus, nolite aſpicere nobis ea, quæ recta ſunt: loquimini nobis placentia: videte nobis errores. Talis igitur non fuit, cuius pro ſtupore aſpexiſtis veſtem de pilis camelorum, vilem & hiſpidam: & circa lumbos eius zonam pelliceam: & qui dure reprehendit Regem cum Herodiade de coniunctione adulterina ſtupri crimine cumulata.

Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plus quàm Prophetam. Hic eſt enim, de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te. Amen dico vobis: non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta.

Ecce commendatio ab auctoritate doctrinæ: & dicit tria, quorum primum eſt doctrinæ inſpiratio diuina: ſecundum vtilitas doctrinæ in præparanda Redemptoris via: tertium autem eſt vitæ ſanctitas eximia: & hæc patent in litera. Primum eſt ad Deum, ſecundum ad proximum, tertium ad ſeipſum. Item primum ex reuelatione contemplationis, ſecundum eſt optimæ actionis, tertium autem eximiæ virtutis. Adhuc primum eſt honoris, ſecundum vtilitatis, tertium autem ſanctitatis: & primum horum ſecundo dat facultatem: ſecundum autem tertio dat meritorum perfectionem. Iſtam igitur quæſtionem affirmando determinans dicit [Etiam] quaſi dicat. Ipſe eſt Propheta *Luc.* 1. Tu puer Propheta Altiſſimi vocaberis &c. *Ier.* 1. In vtero noui te, & Prophetam in Gentibus dedi te. Eſt enim [Propheta] diuinam habens inſpirationem ad hoc, quòd rerum de verbi Sacramentis euentus exiſtentium, ſub immobili veritate denuntiet. Non ſolùm autem eſt Propheta, ſed [pluſquam Propheta] quia cæteri tantùm cecinere verum corde præſago iubar affuturum. Sed Ioannes quidem mundi ſcelus auferentem agnum indice prodit. Prædixit enim & demonſtrauit. Vel [pluſquàm Propheta] in hoc, quòd ante vſum vitæ motum oſtendit prophetiæ *Luce.* 1. Exultauit in gaudio infans in vtero meo. Adhuc etiam

ſicut Propheta Chriſtum prædicauit poſt ſe venturum . plus autem quàm Propheta baptizauit: per columbam, demonſtrauit, & per vocem Patris.

Sed obiicit *Ioan.* 1. Dixit Ioannes. Non ſum Propheta. Et *infra eodem.* Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem. Reſponſio : dicendum, quòd Propheta proprie & ſtrictiſſimè loquendo eſt qui procul in futurum fatur de verbo & Sacramentis verbi : & hoc per diuinam accipit inſpirationem. Sed aliquo modo nō propriè dicitur Propheta niſi habens diuinam inſpirationem & materiam: quia de verbo & ſacramentis eius, ſed non procul in futurum promittens, ſed digito exhibens. Hoc enim eſt Apoſtoli : & ſic Ioannes eſt Propheta. Primo autem modó putabant Iudæi Ioannem eſſe Prophetam, quando negauerat ſe eſſe Chriſtum, & hoc negauit Ioannes : quia non fuiſſet præcurſor Chriſti, ſed promiſſor, vt alij Prophetæ. Et primo modo, dicti Prophetæ & lex currebant vſque ad Ioannem, ſicut infra dicetur.

Hic enim eſt, de quo ſcriptum eſt] *Malach.* 3. Et eſt commendatio ab officio, & ſunt verba Patris ad filium { Ecce] q. d. in propatulo, & eſt publicum [mitto] in obſequium tuum, ó fili [Ange me.] Non natura ſed officio, & Vitæ cælibatu, & actu illuminationis. Officio quidem, quia parabat viam ſicut Angeli. *Lu.* 1. Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius *Iſa.* 62. Tranſite per portas, planum facite iter, parate viam populo, & eligite lapides. Angelus autem vitæ cælibatu; quia virgo cælibatum duxit. *Matth.* 22. Neque nubent, neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo. Illuminatione : quia docuit & illuminauit ſicut Angeli faciunt. *Malach.* 3. Labia Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirunt de ore eius. Angelus enim Domini exercituum eſt. *Iob* 38. Num producis luciferum in tempore ſuo. *Ioan.* 5. Ioannes erat lucerna lucens & ardens ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Via enim hæc fuit via regenerationis, quam prædicando Baptiſmum pœnitentiæ præparauit Ioannes. *Luc.* 1. Vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum, parare Domino plebem perfectam. *Iſa.* 40, Parate viam Domini, Rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri.

Amen dico vobis : non ſurrexit inter natos mulierum] Commendatio eſt à perfectione virtutis & ſanctitatis. Dicit autem { Inter natos mulierum] quia mulier eſt molliens hominem, vel herum & emollita ab ipſo & ſubacta : & ſic nati mulierum ſunt nati per coitum : & ideò non includitur virginis filius. Et hoc eſt, quòd dicit { maior] bonitate [Ioanne Baptiſta } *Eccle.* 44. Non eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem Excelſi *Deut.* 33. Beniamin amantiſſimus Domini in eo tanquam in thalamo iugiter requieſcit. Vel dicatur [maior] dignitate officio præcurſionis : quia in hoc medius fuit inter legem & gratiam, terminando. ſ. legem & introducendo gratiam : ita vicinior eſt optimo quàm omnes vmbræ legis & Prophetarum, & ſic maior eſt omnibus in lege & Prophetis quoad officij dignitatem. Quòd autem viciné ſe habeat ad gratiam *Ioan.* 1. Lex per Moyſem data eſt ; gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Et Ioannes miniſterio ſuo medius maior omnibus legalibus : & hunc ſenſum ego puto eſſe literalem.

Qui autem minor eſt in regno cælorum, maior eſt illo.

In parte iſtius principij Eccleſiæ deſcribitur forma & modus : & dicuntur hic tria quorum primum eſt modus miniſtrorum : ſecundum autem modus gratiam Eccleſiaſticam percipientium: tertium autem modus terminationis legis & Prophetarum : & hæc patent in litera. De primo dicit [Qui autem minor eſt] miniſtrorum { in regno] hoc eſt, in poteſtate Eccleſiaſtica, quæ eſt regnum cælorum, ſicut ſæpe ſupra determinatum eſt [maior eſt illo] quia ex quo medius eſt legis & gratiæ, miniſter gratiæ maior eſt eo per eandem rationem : quia ipſe maior eſt omnibus miniſtris diſpenſantibus legem, vt patet per antedicta. Confert enim gratiam, qui eſt miniſter regni cælorum, quod non fecit Ioannes. Sic enim claues datæ ſunt his, qui ſunt in regno Chriſti, quod idem eſt cælorum regnum, quæ non ſunt datæ Ioanni, vel miniſtris legis. Et hic eſt ſenſus literalis & planus : & hoc modo quilibet etiam malus homo miniſter regni cælorum maior eſt & Moyſe & Prophetis & Ioanne : quia Chriſtus in eo confert, quod non contulit in Moyſe, Prophetis, vel Ioanne. Nos enim ſæpius oſtendimus, quòd regnum, poteſtas completa eſt ordinata ad vnum : & regnum cælorum nihil aliud eſt niſi poteſtas ordinata ad vnum Regem Chriſtum legibus & gradibus & conſiliis & vrbanitatibus cæli diſtributa.

Sunt autem diuerſæ hic ſanctorum expoſitiones non literam ſequentes, ſed aliter prout cuilibet competit verba iſta verificantes. Et dicunt quidam quòd minor in regno cælorum in reputatione hominum fuit Chriſtus quàm Ioannes ; & hic maior eſt Ioanne, ſicut ipſe dicit. Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt : quia prior me erat *Ioan.* 1. Alij hoc referunt ad miracula : quia minor in regno cælorum quicumque ſanctus diſcipulus Chriſto adhærens, maior eſt Ioanne in poteſtate ſignorum : quia omnibus illis dictum eſt : ægros ſanate, leproſos mundate &c. De Ioanne autem dicitur, quòd Ioannes quidem ſignum fecit nullum *Ioan.* 5. Alij referunt hoc ad eos, qui regnant cum Chriſto : qui propter ſecuritatem maiores ſunt Ioanne adhuc in dubiis huius vitæ agente : quamuis enim tunc in limbo, fuerunt tamen Abrahæ ſinu recepti : ſecuri ſpe felici aduentum Domini expectabant. Sic igitur determinatum eſt qualiter in miniſtro pro hoc, quòd maior eſt Ioanne regnum cælorum in poteſtate introducitur Eccleſiaſtica.

A diebus autem Ioannis Baptiſtæ vſque nunc regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Omnes enim Prophetæ & lex vſque ad Ioannem Prophetauerunt.

Hic tangit qualiter percipitur hoc regnum ab his, qui colliguntur in ipſo. Dicit ergo quòd [A diebus Ioannis] hoc regnum introducentis [regnum cælorum] quoad iuſtitiam, & leges cæli, quibus ordinatur regnum : quoad diſtinctionem officiorum & vrbanitatum, & quoad finem bea-

titudinis, quæ in ipſo adquiritur [vim patitur] Vis eſt impetus fortioris continens id, quod vim patitur intra terminos alienos. Sicut dicit *Tullius*. Violentum autem eſt, cuius principium eſt in alio, conferente nihil aliquid eo, quod vim patitur. Sicut dicunt *Ariſt. & Damaſcenus*. Et hoc modo violenti ſpiritus ſe tenentes intra terminos cæleſtis iuſtitiæ ſibi per naturam non debitos, dicuntur hic vim pati: & quoad primam gratiam nihil omninò conferunt niſi, quòd obicem non ponunt, ſed totum facit Spiritus ſanctus. Et ſic [violenti] virtute ſpiritus [rapiunt illud] quod non fuit legi conceſſum, vel Ioanni, qui talem ſpiritum non conferebant. Vnde *Lu.* 16. Sic habetur. Ex Ioanne Baptiſta regnum Dei Euangelizatur, & omnis in illud vim facit. Raptus enim & violentus eſt motus & ſubitus: quia vi ſuperioris naturæ agit & ſubitò: quia neſcit tarda rerum molimina Spiritus ſancti gratia. *Gen.* 49. Ad prædam aſcendiſti, fili mi. *Iſa.* 8. Voca nomen eius, accelera velociter, ſpolia detrahe, feſtina, prædare *Iſa.* 59. Cum venerit quaſi fluuius violentus, quem Spiritus Domini cogit.

Omnes enim Prophetæ & lex vſque ad Ioannem Prophetauerunt] Lex enim vſque ad Ioannem ſtatum habuit in vmbra futurorum; Ioanne autem Chriſtum demonſtrante promiſſa legis exhibita ſunt, & figuræ veritate impletæ: & Sacramenta ſunt impleta per gratiam. *Ioan.* 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: & ideò tunc lex habuit terminum, & perfectè terminata eſt, cùm Dominus in cruce dixit, Conſummatum eſt *Ioan.* 19. Ea, quæ ſunt de me finem habent. Similiter Prophetæ ſpiritu magno videntes vltima, (ſicut dicitur *Eccl.* 48.) Non dicebantur propriè Prophetæ niſi quia de Chriſti gratiis prophetabant, ſicut dicitur. 1. *Pet.* 1. De qua ſalute exquiſierunt, atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt: ſcrutantes quod, vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti, prænuntians eas, quæ in Chriſto ſunt, paſſiones & poſteriores glorias: & tales Prophetæ non fuerunt niſi vſque ad exhibitionem Sacramentorum Chriſti, quam introduxit Ioannes. *Eccleſiaſt.* 36. Da mercedem, Domine ſuſtinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur: & ideò licet poſtea fuerunt, qui futura quædam prædixerint, vt Agabus, & filiæ Philippi Euangeliſtæ: & fortè adhuc ſint quidam; tamen non ſunt vero nomine Prophetæ vocati, ſed ſecundum diminutam nominis rationem, ſicut patet ex ſuperiùs inductis. Tangens ergo inductionis nouæ gratiæ modum, dicit legem & Prophetias terminari ad Ioannem, & inchoare per ipſum nouæ legis exordium, in qua gratia & veritas præfiguratæ exhibeantur: de qua inchoatione ſubdit, dicens.

Et ſi vultis recipere: ipſe eſt Elias, qui venturus eſt. Qui habet aures audiendi, audiat.

Tria tangit, quorum primum eſt ſignificatio figuratæ locutionis, ſecundum locutio ipſa figuratè propoſita, tertium qualiter debent intelligi. Quòd enim dicit [Et ſi vultis recipere] Figuratam innuit locutionem. Quoniam quando de rebus aliquis loquitur vera & propria, non eſt in voluntate audientis recipere, vel non recipere; ſed in ipſa rerum veritate, quam recipi oportet: quia ſuper omnia vincit veritas; quando autem figurate loquitur (quia in omnibus figuris quædam ſunt ſimilitudines conuenientes, quædam inconuenientes) eſt in voluntate audientis recipere, vel refutare ſermonem. Et ideò de talibus tropicis (alias topicis) ſyllogiſmus non poteſt fieri: & in talibus locutionibus peccatum eſt in problematibus, ſicut dicit *Ariſto.* 2. *Topicorum*. Hac igitur de cauſa dicit [Si vultis recipere] proprietatem officij, & ſimilitudinem attendendo potiùs quàm ſubiectum perſonæ [Ipſe eſt Elias, qui] ſecundum prophetiam *Mal. vlt.* [venturus eſt in mundum] Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: vt conuertat cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum. *Luc.* 1. Ipſe præibit ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ: vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iuſtorum, parare Domino plebem perfectam. Quia autem hæc figuratiuè dixit, ſubiungit [Qui habet aures audiendi] ſpiritualia in corporalibus accipiendi [audiat] hoc eſt, intelligat. *Apoca.* 2. Qui habet aures audiendi, audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis. *Eccl.* 3. Auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam.

Videtur autem eſſe contrarium, quod dicitur *Ioan.* 1. vbi ſacerdotes & Leuitæ quærebant à Ioanne: Elias es tu? & dixit: Non ſum. Sed hoc intelligatur ſecundum veritatem perſonæ; & non ſecundum ſimilitudinem officij. Sic ergo noua gratia introducitur per Ioannem: & lex vetus, quæ neminem ad perfectum deduxit. *Hebr.* 7. & etiam prophetiæ terminantur Et hoc eſt, quod dicitur *Leuit.* 26. Nouis ſuperuenientibus vetera proiicietis.

Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam.

Hic ponitur exprobratio eorum, qui principia fidei Eccleſiæ introducta non recipiunt: & diuiditur in duas partes, in quarum prima ponitur exprobratio generalis; in ſecunda autem ſpecialis *Ibi.* [Tunc cœpit exprobrare] Prior harum autem adhuc in duas diuiditur: ita quòd primò oſtendit non recipientium peruerſitatem: ſecundò autem paucorum recipientium laudem *Ibi* [Et iuſtificata eſt] In priori harum ſunt tres paragraphi, in quorum primo notat peruerſitatis iſtorum magnitudinem, in ſecundo per metaphoram deſcribit modum, in tertio autem explanat metaphoram: & hæc patent.

De primo dicit [Cui autem] Interrogatio notat difficultatem inueniendi ſimilitudinem ex magnitudine peruerſitatis: & ideò etiam ſimilitudo non inuenitur in vno; ſed in duobus, & adhuc eſt imperfecta. *Iere.* 1. Obſtupeſcite cæli ſuper hoc, & portæ eius deſolamini vehementer: duo enim mala fecit populus meus [ſimilem æſtimabo] in malitia peruerſitatis [generationem iſtam] *Marci* 9. Generatio mala, quamdiu patiar vos: quamdiu ero vobiſcum? *Deut.* 32. Generatio enim peruerſa, & infideles filij. Dicit autem [generatio] & non homines, vt notet, quòd contractâ per imitationem peccati hæreditauerunt conſuetudinem, quam etiam nouis ſtudiis peccando cumulauerunt, *Sap.* 12. Semen

erat.

erat maledictum ab initio : & immutari non poterat naturalis malitia eorum. Contra quod dicitur in *Pſalm.* 77. Ne fiant ſicut patres eorum generatio praua & exaſperans.

Similis eſt pueris ſedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt : Cecinimus vobis,& non ſaltaſtis ; lamentauimus, & non planxiſtis.

Ecce per metaphoram deſcriptio modi peruerſitatis iſtorum : Et non deſcribitur niſi quantum ad ſolam incorrigibilitatem. Dicit igitur [Similis eſt pueris] hoc eſt, puerorum factis, & pacta puerilium ludorum violantibus [qui ſedentes] hoc eſt, in laſciuis (aliàs luſiuis) actibus quieſcentes [in foro] Non rerum venalium, ſed in theatris vbi ad ſpectacula ludorum conueniunt homines. Vnde theatrum dicitur à theoro, quod eſt video, vel contemplor : ſecundum hoc enim forum, quod eſt locus publicus hic ponitur : quia etiam in publicis locis venalia exhibebantur [qui clamantes] intentè deſiderantes conſodales excitare ad colludendum [coæqualibus] conlactaneis & coæuis [dicunt : Cecinimus vobis] hoc eſt, læta tripudio repreſentabilia modulando cantauimus [& non ſaltaſtis] motu membrorum, & agilitate modulationem cantus imitantes [lamentauimus] hoc eſt, carmina lugubria de prompſimus [& non planxiſtis] hoc eſt triſtitiæ ſigna exprimendo non reſpondiſtis.

Puerilia autem iſta laudabilia ſunt, & ludentes & ludi. Pueri enim à puritate laudantur hic, & à quiete, quia ſederunt ; & à publico, quia non concupiſcentiis in obſcuro ; ſed honeſtos ludos exercebant in publico. De pueris dicitur *Iſa* 8. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus. Et ideò ſignificat totum cœtum Prophetarum & Patriarcharum. *Iſa.* 11. Puer paruulus minabit eos, quia humiles ſunt & quia innocentes *Matth.* 18. Sinite paruulos venire ad me. Talium eſt enim regnum cælorum. Et quia Simplices 1. *Cor.* 14. Nolite pueri effici ſenſibus ; ſed malitia paruuli eſtote ; ſenſibus autem perfecti ſitis. Et quia Mundi 1. *Reg.* 21. Si mundi ſunt pueri maximè à mulieribus, comedant panes propoſitionis. Sic ergo obedientes, puri, humiles, ſimplices ſunt, & mundi. Et per hoc Sanctos ſignificant, qui verbum Dei prædicauerunt. Laudantur etiam à ludi vtilitate & honeſtate : quia id, quod præcipuè facit conformes, & in pace viuere homines, & mutuò ſe diligere, hoc eſt, quòd exhibeant ſe, ſicut dicitur *Rom.* 12. Gaudere cum gaudentibus : & flere cum flentibus, idipſum inuicem ſentientes. Et hoc pueri ludere repreſentauerunt, vt conſodales ad hoc à iuuentute aſſuefacerent. Quod autem maximè laudandum eſt, hoc eſt, quòd cum illa ætas inſtabilis ſit, & multorum motuum : in tam honeſtis exercitiis ſederunt. Quia dicit *Ariſt.* quòd in ſedendo quieſcendo fit anima ſciens & prudens. *Thre.* 3. Sedebit ſolitarius, & tacebit : quia leuauit ſe ſuper ſe. Laudabiliter etiam locum publicum elegerunt, vt plures ædificarent. *Prou.* 1. Sapientia foris clamitat, in plateis dat vocem ſuam.

In oppoſitis autem pacta ludi tam honeſti violantes vituperantur contribules & coæui conſodales iſtorum : qui fugientes ad latebras concupiſcentiarum Iudæos ſignificant, de quibus dicitur *Act.* 7. Dura ceruice & indomabili corde, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis. *Iſa.* 65. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Totum autem quod prædicabant Prophetæ fuit, aut cantus exultationis de Chriſto, vel gratia ipſius, vel præmij gaudiorum, per quæ excitabantur ad ſpem & amorem : aut fuit de comminatione excidiorum, vel maledictionum, aut pœnarum æternarum : & hoc fuit lamentum, ſicut dicitur *Ezech.* 2. quòd in libro erant ſcripta, lamentationes, & carmen & væ : & hoc clamauerunt intentè (aliàs intensè) monendo, ſicut dicitur *Iſa.* 58. Clama, ne ceſſes: quaſi tuba exalta vocem tuam.

Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens ; & dicunt : dæmonium habet.

Ecce ponit expoſitionem, & præmittit de lamento : quia in peccatis inuenit eos. Dicit ergo [Venit enim Ioannes] cuius tota vita lamentum fuit ſicut patet *ſupra* 3. [neque manducans neque bibens] Non enim dicitur manducare, vel bibere : quia delectabilia non comedit, vel bibit. Vnde *Luc.* 7. dicitur. Non manducans panem, neque bibens vinum. *Lu.* 1. Vinum & ſiceram non bibet : & Spiritu ſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ [& dicunt dæmonium habet] Per verba autem hoc dixiſſe non leguntur, ſed per ſenſum. *Io.* 1. Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus neque Elias, neque Propheta ? Ac ſi dicant quid de purificatione te intromittis, cum Spiritum purificationis principium non habeas, ſed potiùs ſpiritu inſaniæ videris agitari, vſurpans tibi purificationem, quæ ad te non pertinet? *Ioan.* 10. Dæmonium habet & inſanit : vt quid eum auditis ? Hac enim de cauſa miſerunt ad Ioannem, vt facerent quòd à populo non audiretur, & contumeliis vt inſanus afficeretur.

Venit filius hominis manducans & bibens : & dicunt : Ecce homo vorax, & potator vini, publicanus, & peccatorum amicus : & iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.

Ecce expoſitio de cantu lætitiæ : & dicit ſe filium hominis, propter fidem humanitatis contra Manichæum ; & propter naturam conformitatis, propter hominem, & propter formam ſerui propter humilitatem. *Phil.* 2. Exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens : ecce humilitas. In ſimilitudine hominum factus : ecce familiaris, & fiduciam homini præſtans conformitas. Et habitu inuentus vt homo : ecce fides & erroris diſſipatio [manducans & bibens] *Lu.* 7. Hoc eſt epulando & bibendo : lætitiam veniæ & gratiæ & gaudij æterni præfigurans. *Neem.* 8. Sanctus dies Domini eſt, nolite contriſtari ; ſed comedite pinguia, & bibite muſſum : & ſequitur : Gaudium etenim Domini eſt fortitudo noſtra. *Sup* 9. Non poſſunt filij ſponſi ieiunare, quamdiu cum illis eſt ſponſus. *Pſal.* 41 In voce exultationis & confeſſionis ſonus epulantis : & ideò tam Iudith, quàm Eſther dies gaudij ſolemnizantes, in conuiuiis fuerunt.

&

quæ ſunt ciuitates gentium non niſi lege rationis vtentium [factæ fuiſſent virtutes] ſignorum & exemplorum [quæ factæ ſunt in vobis] quæ habetis legem ſcriptam & teſtimonia Prophetarum. *Pſalm.* 147. Non taliter fecit omni nationi : & iudicia ſua non manifeſtauit eis [olim] hoc eſt, dudum [in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent] Deuotio hæc oſtenditur *Infrà* 15. Ecce mulier Chananæa à finibus Tyri & Sidonis egreſſa &c. Et ſequitur ; O mulier magna eſt fides tua ! fiat tibi ſicut vis, Quod autem dicit [in cilicio & cinere] notat aſperitatem pœnitentiæ ex cilicio, & humilitatem ex cinere. *Iob vlt.* Ago pœnitentiam in fauilla & cinere.

Sed hic incidit quæſtio, quare Dominus his non prædicauit, quos præſciuit fore deuotos : & his prædicauit, quos indeuotos fore præſciuit : cum ex prædicatione ſua indeuotis creuerit pœna: & ex ſubtractione prædicationis illis ablata ſit ſalutis via ? Ad hoc dicit *Hieronymus*, quòd in ciuitatibus indeuotis quidam erant vocandi, ſicut diſcipuli, quos oportuit primò vocare, qui poſtmodum eſſent cauſa ſalutis gentium, præcipuè eo tempore, quo exhibenda erat veritas promiſſis legis, & omnia probanda erant Sacramenta per legem. Hoc enim non niſi in Iudæis fieri potuit: & ideò ante paſſionem, in qua Sacramenta conſummata ſunt, non fuit tempus declinandi à Iudæis ad gentes. Cuius etiam alia cauſa eſt: ne Iudæis occaſio recuſandi verbum Dei daretur. Apoſtoli autem cum non deberent prædicare niſi Sacramenta Chriſti, expectare oportuit vſque ad Sacramentorum completionem. Ad quæſtionem ergo dicendum, quòd Gentes neglectæ non fuerunt : quia temporibus illis ſalus erat in eis in lege naturæ & rationis. *Iſa.* 46. Redite præuaricatores ad cor. *Rom.* 2. Eiuſmodi legem non habentes : naturaliter ea, quæ legis ſunt faciunt : qui oſtendunt opus legis ſcriptum eſſe in cordibus eorum. Ad aliud dicendum, quòd licet contemptus aggrauet peccatum in audiente & refutante verbum ; tamen de officio tenetur Doctor exhibere verbum : quia ad latebras ignorantiæ velle fugere maius & periculoſius eſt peccatum, quàm auditum non ſuſcipere per opus verbum. *Oſea* 4. Captiuus ductus eſt meus populus : quia non habuit ſcientiam. 1. *Cor.* 14. Ignorans ignorabitur.

Veruntamen dico vobis : Tyro & Sydoni remiſſius erit in die iudicij quàm vobis.

Hic ſubiungit pœnæ comparationem : & non intelligitur iſta comparatio fieri ſecundum comparationem peccati in ſubſtantia, vel ſecundum comparationem idololatriæ ad malum, colentem tamen Deum ; ſed ſecundum ſolum contemptum, qui conſequitur auditum [Tyro & Sidoni remiſſius erit] in pœna : quia non contempſerunt niſi interiùs vocantem ; vos autem vocantem & exteriùs etiam oſtendentem ſigna probantia [in die iudicij quàm vobis] Aut in extremo & generali iudicio : aut in extremo particulari : quando de vnoquoque iudicatur poſt mortem. *Lu.* 12. Seruus ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens, vapulabit multis. *Iaco.* 4. Scienti, & non facienti peccatum eſt illi. *Io.* 15. Si non veniſſem, & locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent, Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent ; nunc autem & viderunt, & oderunt me, & Patrem meum.

Et tu Capharnaum, nunquid vſque in cælum exaltaberis ? Vſque in infernum deſcendes. Quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, fortè manſiſſent vſque in hanc diem.

Ecce exprobratio comparata ad gentes, quæ legem naturæ (quæ communiter animalibus indita eſt) ſunt tranſgreſſi. Sunt autem hic tria, ſicut antè, exprobratio videlicet, & cauſa exprobrationis, & pœna. Exprobratio autem continet duo: vnum, quod congruit miraculis : aliud autem, quod reſpondet contemptui. Dicit ergo [Et tu Capharnaum] in qua plura & glorioſiora operatus ſum. *Luc.* 4. Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua [Nunquid vſque in cælum exaltaberis] ſicut, ſupple, debebes fide & conuerſatione exaltari, tot auditis, & tot viſis miraculis. *Pſalm.* 20. Exaltare Domine in virtute tua : cantabimus & pſallemus virtutes tuas. *Iſa* 2. Exaltabitur Dominus ſolus in die illa [Vſque in infernum deſcendes] propter contemptum. *Abdie.* Si exaltatus fueris, vt aquila, & inter ſidera poſueris nidum tuum : inde detraham te, dicit Dominus. *Amos* 9. Si aſcenderint vſque ad cælum, inde detraham eos. *Iob* 20. Si áſcenderit vſque in cælum ſuperbia eius : & caput nubes tetigerit : quaſi ſterquilinium in fine perdetur. Quidam legunt ſic [Nunquid] tua reputatione [aſcendes, vel exaltaberis vſque in cælum] Q. d. Non : Sed [vſque in infernum] merito præſumptionis [deſcendes] me contempto. *Lu.* 18. Qui ſe exaltat, humiliabitur. *Iſa.* 14. Super aſtra cæli exaltabo ſolium meum. Et ſequitur. In infernum detraheris ad fundum laci.

Quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes] operum, exempli, & miraculorum [quæ factæ ſunt in te] Secundum eſt, in quo ponit cauſam exprobrationis, non in peccato contra naturam exeunte & naturali ; ſed tantùm in contemptu vocantis ad fidem & pœnitentiam. *Ezech.* 16. Iuſtificata eſt Sodoma ſoror tua ex te. Sodomitæ enim contempſerunt Angelos in ſpecie hominum nulla ſigna facientes ; iſti autem maieſtatis Dominum plurima ſigna demonſtrantem. *Ioan.* 10. Multa bona opera oſtendi vobis in nomine Patris mei. *Ioan.* 5. Opera, quæ ego facio, ipſa ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me [fortè] dicit. Notans libertatem arbitrij in Sodomitis ; non defectum præſcientiæ Chriſti [manſiſſent] non ſubuerſæ pœnitentiæ merito [vſque in hūc diem] ſicut Niniue manſit *Ioan.* 3. & 3. *Reg.* 21. Nonne vidiſti Achab humiliatum coram me ? Quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius.

Veruntamen dico vobis : quia terræ Sodomorum remiſſius erit in die iudicij, quàm tibi.

Tertium eſt, quod eſt aggrauatio pœnæ ſequens contemptum [quia terræ Sodomorum] quæ Angelos in ſpecie hominis contempſit [remiſſius]

mitius erit in die iudicij] generalis [quàm tibi] *Hebr.* 12. Si enim illi non effugerunt recuſantes eum, qui ſuper terram loquebatur, multò magis nos, qui de cælo loquentem nobis auertimus. Sic ergo terminatur exprobratio infidelium ciuitatum.

Moraliter autem loquendo ſunt tria genera hominum, quibus Deus propter ingratitudinem exprobrat: quia miracula ſuæ bonitatis illis maximè exhibuit. Sapientibus enim exhibuit dona intelligentiæ, propter quæ in admiratione mundi poſiti ſunt: & illi ſignificantur per Corozaim, quæ ſecretum meum interpretatur. *Rom.* 1. Quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis reuelauit. Diuitibus etiam & potentibus huius mundi contulit bona fortunæ, propter quæ & illi ſunt in admiratione hominum: & illi ſignificantur per Bethſaidam, quæ domus venatorum interpretatur, quæ dicitur *Eccl.* 13. Venatio leonis onager in eremo: Sic paſcua diuitum pauperes. Religioſis autem contulit pulcherrimam quietem: liberas adminiſtrans poſſeſſiones, vt liberè vacent contemplationi: & propter illam ſunt, vel deberent eſſe in admiratione: & illi ſignificantur per Capharnaum, quæ villa pulcherrima interpretatur. Sed nunc de eis poteſt dici, quòd fallax eſt gratia & vana eſt pulchritudo: Quia ad concupiſcentias abutuntur otio, quod contemplationi ſeruire debuit; & ad luxum diuitiis & poſſeſſionibus, quæ datæ ſunt in ſuſtentationem ſtudentium virtuti & ſapientiæ & laudantium Deum. *Thren.* 4. Filij Sion inclyti & amicti auro primo, quomodo reputati ſunt in vaſa teſtea opus manuum figuli.

In illo tempore reſpondens IESVS dixit: Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ: quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ita Pater, quia ſic placitum fuit ante te.

Hic incipit gratias agere pro his, qui veritatem introductam receperant: & diuiditur in duas partes; In gratiarum actionem videlicet: & ad bonum, de quo gratias agit generalem inuitationem *Ibi* [Venite ad me] Gratiarum autem actio continet tria, ſcilicet, ipſam gratiarum actionem: & quia in ipſa eſt reuelatio, de qua gratias agit: ideò ſecundò tangit reuelationis cauſam: & tertiò tangit modum, ſicut patet in litera. Ipſam autem gratiarum actionem circunſtant tria, præcedentia ipſam, ſcilicet, tempus, cauſa, & actio laudis.

De tempore dicit [In illo tempore] præfinitionis diuinæ, quo conſilium æternum Dei patefieri cœpit per effectum, de quo dicitur *Iſa.* 49. In tempore placito exaudiui te: & in die ſalutis auxiliatus ſum tui. 2. *Cor.* 6. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies ſalutis. *Pſalm.* 101. Miſereberis Sion, quia venit tempus miſerendi; & hoc innuitur. *Lu.* 10. vbi eſt iſta litera: In ipſa hora exultauit in ſpiritu. Non quidem, vt dicit *Chryſoſt.* de excæcatione Iudæorum, ſed de reuelatione myſteriorum. *Iſa.* 46. Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Vel exultauit de conuerſione gentium: Et quia malo excæcationis Iudæorum vſus eſt ad tantum bonum, quod eſt totius mundi conuerſio. *Rom.* 11. Cæcitas contigit ex parte in Iſraël, donec plenitudo gentium intraret; & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret.

Reſpondens IESVS dixit] Cauſa eſt, quare tunc gratias egit. Et hoc notat reſponſio, quæ eſt antipophora: quia aliquis dicere poſſet, quæ eſt ratio, quòd Iudæus notitiam Dei per Prophetas & legem habens, filium in carne venientem reiecit, & gentilitas deuota recepit. Et huic reſpondet, vt dicit *glo.* Vel dicere poſſumus, quòd reſponſio iſta eſt ad hoc, quod *ſupra* dixit, quòd iuſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis: & eſt ſenſus: Ita exprobras reiicientibus gratiam oblatam: Nunquid omnes ita gratiam auditam & viſam reiecerunt? [Et reſpondens IESVS dixit] Et iſtud eſt magis ſecundum literam: quia filij Sapientiæ iuſtificantes Sapientiam, cauſa ſunt gratiarum actionis: de his enim dicitur *Ioan.* 17. Tui erant: & & mihi eos dediſti: & ſermonem meum ſeruauerunt. Nunc cognouerunt, quia omnia, quæ dediſti mihi, abs te ſunt.

Confiteor tibi Pater] Hæc eſt gratiarum actio: & tangit hic gratiarum actionis modum, & cui fieri debet, & de quo. Modum tangit, cùm dicit [Confiteor] Gratiarum enim actio nihil eſt aliud, quàm bonorum habitorum ab ipſo, à quo habentur, relatio, & magnificentiæ & liberalitatis & virtutis eius propter hoc laudatio: & hoc vocatur confeſſio: quia & fatetur ſe habere gratè, & ad fontem, vnde primum bona effluunt, referre. *Eccl.* 1. Ad locum, vbi oriuntur flumina reuertuntur, vt iterum fluant. *Pſal.* 108. Confitebor Domino nimis in ore meo &c. *Iſa.* 12. Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuerſus eſt furor tuus: & conſolatus es me. Ira enim conuerſa in conſolationem, non in eo, quòd ira, ſed in eo quòd ad conſolationem iraſcitur, ira Patris eſt: & hæc habet confeſſionis laudem. Eſt tamen & alia confeſſio veritatis in prædicatione, de qua *Rom.* 10. Corde creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit in ſalutem. Et tertia confeſſio fit peccati. *Iaco. vlt.* Confitemini alterutrum peccata veſtra: & orate pro inuicem, vt ſaluemini. *Ioſue*, 7. Fili, da gloriam Deo, & confitere peccatum tuum: & indica mihi quid feceris. Sed hic agitur de confeſſione laudis. *Iſa.* 25. Domine, meus es tu: & exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quia feciſti mirabilia, cogitationes tuas antiquas fideles amen.

Tibi Pater] Ecce tangit cui confitendum eſt. Et quia tria ſunt in omni, qui facit beneficium, vel præſtat, ſcilicet, liberalitas, & affectus, & facultas; ideò [tibi] dicit. Liberalitatis enim magnificentiam notat in pronomine, cum dicit [tibi] Affectum, quo vult, notat in Patre, cùm dicit [Pater] facultatem, qua poteſt, notat in Domino, cum dicit [Domine cæli & terræ] Dicit igitur [tibi] qui omnium bonorum largitor es magnificus. *Exod.* 15. Magnificus in ſanctitate. *Iaco.* 1. Dat omnibus abundanter: & non improperat. *Rom.* 11. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? *Pſal.* 144. Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione. Item *Pſalm.* 144. Magnificentiam gloriæ ſanctitatis tuæ loquentur: & mirabilia tua narrabunt. Eſt autem magnificentia, vt dicit *Ariſtoteles*, liberalitas, ſiue largitas in magnis [Pater] Mei quidem per

naturam; eorum autem, qoibus te reuelas, per imaginem & gratiam. *Ioan.* 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi Vnigeniti à Patre. *Ioan.* 20. Aſcendoad Patrem meum, & patrem veſtrum [Domine cæli & terræ] Non Pater: quia licet cælum & terra à te ſint: non habent tecum (aliaş tamen) naturam vnam forma & ſpecie, ſicut ego. Nec te imitantur per imaginis & ſimilitudiois conformitatem, ſicut homo. Dicit autem, cæli & terræ Dominum, quantum ad propoſitam pertinet locutionem per metooymiam. Cæli enim dicit, propter cæleſtes, qui propter eos, qoibus ſe reuelat, ſunt miſſi in miniſterium. Terram autem oominat, propter hominem, cui confertur ſuæ cognitionis beneficium. Dominum autem nominat, eo quòd dominatio (aliàs dominium) vt dicit *Dionyſius*, non dicit ſubditorum exceſſum tantùm; ſed inſuper dicit omnium bonorum & pulchrorum veram & omnimodam poſſeſſionem: & etiam veram & non nutare valentem fortitudinem: & ſic dicit altitudinem honoris & dignitatis, diuitias gratiæ & virtutis, & fortitudinem omnis vigoris & confirmationis. Hic ergo, vt dicitur *Act.* 17. Cæli & terræ, cùm ſit Dominus: decorem honoris oſtendens, ex diuitiis virtutum larga manu dat dona hominibus. *Ephes.* 4. Terræ conferens cæleſtia, vt ex cæleſtibus terrena ſubleuata locentur in cæleſtibus. *Rom.* 10. Idem Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant eum. *Iudith* 9. Deus cælorum, Creator aquarum, & Dominus totius creaturæ. *Eſth.* 1. Largitus eſt munera iuxta magnificentiam principalem.

Quia abſcondiſti hæc] quæ ſunt de diuitiis reuelationis tuæ, de theſauris ſapientiæ & ſcientiæ in me abſconditis. *Ephe.* 3. Det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ, virtute corroborari per ſpiritum eius in interiorem hominem, Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris. Abſconſio autem hæc non fit aliquid agente Deo; ſed vno modo offerente ſe Iudæis & Gentibus. Et excæcatis Iudæis, hanc lucem non videre contingit propter velamen literæ & carnalis ſenſus: quod poſitum eſt ſuper corda eorum. 2. *Corinth.* 3. Vſque in hodiernum diem idipſum velamen manet non reuelatum. Sicut enim lux æqualiter ſe offert cæco & videnti: & tamen cæcus manet in tenebris; ita eſt de claritate notitiæ Dei. Oportet enim nos obicem remouere, ſi lux illominare debeat: & hic obex eſt obſtinata voluntas. Sic ergo abſcondit. *Iob* 36. In manibus abſcondit lucem, & præcipit ei, vt rurſus adueniat: annuntiat de ea amico ſuó, quòd poſſeſſio eius ſit: & quòd ad eam poſſit aſcendere: & dicit à quibu abſcondit: quooiam [à ſapientibus & prudentibus] Sapientes autem ſunt mundi ſecutatores Philoſophi, qui cauſas rerum inquirunt, quod philoſuphari eſt vocatum. Sapientia enim eſt cognitio rerum altiſſimarum, quas difficile eſt homini (aliàs hominem) cognoſcere. Prudentes autem ſunt circumſpecti & prouidi & vtiles in conferentibus ad vitam: & ideò eſt circa actus humanos & circa bona fortunæ ad vitam hominis ordinata. Prudentia enim eſt, vt dicit *Ariſt. in Ethicis*, cum ratione recta humanorum actiuus habitus.

Sapientes igitur præſumunt de ſyllogiſmo; & prudentes de circonſpectione commodorum. Et ideò abſcondinit ab eis lumen fidei. *Iſa.* 5. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. *Iſa.* 29. Peribit ſapientia à ſapientibus: & intellectus prudentium abſcondetur. *Iob* 5. Qui apprehendit ſapientes in aſtutia ſua, & conſilium prauorum diſſipat.

Et reuelaſti ea paruulis] Per oppoſitum dicit veritatem fidei humilibus eſſe reuelatam: quia ſicut dicit *Grego.* Tumor mentis eſt obſtaculum veritatis: eo quòd dicitur *Iaco.* 4. & 1. *Pet.* 5. Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam. Et non dicit ſtultis & hebetibus, qui opponuntur ſapientibus & prudentibus: vt oſtendat ſe non detettari ſapientiam mondanam & prudentiam: quæ bona ſunt, quando referuntur ad bonum vſum; ſed potiùs deteſtatur vitium tumoris, de quo dicitur. 1. *Corinth.* 8. Scientia inflat: charitas Dei ædificat. *Eccl.* 1. In multa ſcientia multa fit indignatio: & qui addit ſcientiam, addit & dolorem. Et ideò tangit oppoſitum non ſapientiæ & prudentiæ: ſed eius, quod adiungitur ei, quod eſt tumor: & dicit [& reuelaſti ea paruulis] Eſt autem paruulus minor paruo: & ſignificat eos, qui nec paruis ſe antepoount. Vnde *Ptolomæus Philoſophus in prouerbiis ſuis* dicit. Qui inter ſapientes eſt humilior, eſt inter ſapientes ſapientior. Sicut humilior lacuna plures recipit aquas. *Pſal.* 118. Intellectum dat paruulis. 1. *Cor.* 1. Quæ ſtulta ſunt huius mundi, elegit Deus, vt confundat ſapientes. Vnde *Dan.* 1. & 3. tribus pueris ſe reuelauit.

Ita Pater] Ecce cauſa iſtius diſcretæ reuelationis, quòd quibuſdam abſconditur; quibuſdam autem reuelatur. Dicit igitur [Ita Pater] qui habes boni affectum [quoniam ſic placitum fuit ante te] hoc eſt, coram te. Suprà autem notatum eſt, quoniam placitum eſt paſcens in volito voluntas: & eſt ſenſus, quòd iuſta voluntas & bona & dulcis & diſcreta, cauſa eſt huiuſmodi reuelationis, quæ vni confertur & alteri abſconditur: in qua Deus proculdubio antecedenter vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ſui nominis venire, ſicut dicitur 1. *ad Titum* 2. Et hoc in duobus intelligitur, quorum vnum eſt ex parte Dei: quia æqualiter ſe omnibus exhibet, ſicut dictum eſt ſuperiùs. Et quòd non omnes recipiunt, hoc eſt ideò: quia non omnes id, quod in ſe eſt, faciunt, quod vocatur obicem tollere. Deus enim fons bonitatis omnibus fluit vno modo quoad ſe. Et ſicut dicit *Dionyſius*: Æqualiter ſe expandit per omnes intellectuales vultus. Et ſic intelligitur illud *Ioan.* 1. Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lux enim iacet ſuper non illuminatum: & quòd non omnes illuminantur, non eſt defectus lucis; ſed defectus lucem percipientis. Vnde *Auguſtinus in primo de Trinita.* Si quis alij digito ſolem oſtenderit, & ille ſolem oſtenſum non viderit: culpet potiùs oculi ſui lippitudinem, quam digiti oſtenſionem. Aliud, vnde id ſcitur, eſt ex parte noſtra: quia omnibus naturam rationalem

indidit, per quam ſua poteſt percipi reuelatio. *Pſalm.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine, &c. Et ſi dicis, quòd præſcit excæcationem: & ſic ipſa eſt futura immobiliter. Dico, quòd hoc nihil facit: quia ſua præſcientia non eſt cauſa tuæ excæcationis, licet ſit cauſa tuæ illuminationis. Et ideò nõ imponit ei neceſſitatem: ſicut ſi lumen ſolis haberet præſciẽtiam, præſciret quidem cæcum ſibi obiectum non fore illuminandũ; ſed non cauſaret in eo cæco tenebras: ſed in omnibus videntibus cauſaret illuminationem, quam recepturi forent ex ipſo, ſicut dicitur 2. *Pe.* 3. Non vult aliquem perire; ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, 2. *Reg* 14. Non vult Deus perire animam; ſed retractat cogitans, ne pereat penitùs, qui abiectus eſt. *Eze.* 18. Nolo mortem peccatoris; ſed vt magis conuertatur, & viuat. *Oſe.* 13. Perditio tua Iſraël ex te; tantùm ex me auxilium tuum. Sic ergo Pater luminum reuelat paruulis, in quibus per tumorem mentis non ponitur obſtaculum veritatis. Et cauſa eſt reuelationis: quia ſic placitum eſt ante ipſum; cum tamen non ſit ante ipſum placitum de obtenebratis & excæcatis. Quia in ipſis fit hoc, quod dicitur *Ioan.* 1. Lux in tenebris lucet: & tenebræ eam non comprehenderunt.

Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo. Et nemo nouit filium niſi Pater: neque Patrem quis nouit niſi filius, & cui filius voluerit reuelare.

Hic ponitur reuelationis modus: & duo tanguntur, quorum primum eſt modus, qui ſolus eſt reuelationis: ſecundò oſtenditur omnis alius modus eſſe impoſſibilis. Dicit ergo [Omnia mihi ſunt] per generationem æternam [tradita à Patre meo] conſubſtantiali & æterno, & ſic ſibi inquantum filio Dei, qui idem eſt hominis filius. [Tradita ſunt] ſed non ſecundum conditionem humanæ naturæ homo accepit; ſed potiùs ſecundum proprietatem diuinæ (aliàs diuinam) Et ſignum vniuerſale diſtributiuum diſtribuit, pro omnibus appropriatis, & attributis diuinis, ſiue ſint in Deo, ſicut omnipotentia & ſapientia, & virtus & bonitas, æternitas & veritas, & omnia huiuſmodi: ſiue etiam ſint in ſubiectis per naturam, ſicut mundus & in eo contenta: ſiue etiam ſint ſecundum ordinem gratiæ in Sanctis: ſiue ſecundum ordinem gloriæ in Beatis: & quæcunque poſſunt alia cogitari. *Philip.* 2. Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine IESV omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. Et omnis lingua confiteatur: quia Dominus IESVS CHRISTVS in gloria eſt Dei Patris. *Io.* 17. Omnia mea tua ſunt, & omnia tua mea ſunt: & clarificatus ſum in eis. *Io.* 16. Omnia quæcunque habet Pater, mea ſunt. *Luc.* 15. Fili, tu ſemper mecum es, & omnia mea tua ſunt. Et omnibus his in filio ſuppoſitis, quod ad propoſitum eſt, de ſapientia eſt, quam totam accepit: & ideò per ipſum, & non per alium fit reuelatio.

Huius autem duo ſunt pulchra ſimilia: vnum in natura nobiliori corporum, imperfectum: & alterum in natura intellectualis animæ, perfectius; ſed tamen non omninò completum. In corporibus eſt attendere ſolem, qui ſecundum naturam omnium naſcentium in terra eſt pater & cauſa, vt dicunt Philoſophi; ſed non cauſat aliquid niſi per lumen, quod eſt perfecta ſimilitudo ſuæ lucis, & exit ab ipſo per conformitatem ſuæ formæ & virtutis. Et ideò lumen ſimul habet formam ſolis, & omnem virtutem eius ſecundum omnem diuerſitatem generatorum & corruptorum in terra & aquis & aëre. Et ideò ſi lumen haberet cognitionem & interpretationem, dicere poſſet, quòd omnia ſibi tradita eſſent à ſole: & quod non infunderentur alicui niſi per ipſum ea, quæ ſunt ſolis originaliter: & quòd in iſta vniuerſali virtute nemo noſſet ſolem niſi lumen, & lumen in virtute vniuerſali acceptum nemo noſſet niſi ſol, & cui lumen vellet reuelare: cum tamen in terra nihil inueniretur, quod omnium capax eſſet ſimul, quæ lumen accepit à ſole: & ideò reuelatio fit ſecundum Patrem pro capacitate & præparatione eorum, quibus lumen ſe infundit. In quibus videmus, quòd aliter recipit carbunculus, & aliter ſapphyrus, & aliter ſmaragdus, & ſic de alijs, qui in profundum ſui illuminantur. Et ſimiliter diuerſimodè ea, quæ non illuminantur niſi in ſuperficie exteriùs: quia aliter recipit album, & aliter viride, & aliter nigrum, quod ſtat in lumine quaſi cæcum.

Aliud exemplum eſt in natura intellectualis animæ, in qua eſt intellectus omnis cognitionis pater, & verbum (quod eſt ſplendor eius) loquens & manifeſtans omnia, quæ ſunt in ipſo. Et tunc verbum ſolum ſcit intellectum, & è conuerſo, ſolus intellectus ſcit in vniuerſali virtute verbum natum ex ipſo, & non fit reuelatio niſi ab intellectu: & homines verbum audientes non in tota virtute, quæ ab intellectu procedit, percipiunt: ſed vnuſquiſque ſibi percipit proportionabiliter ſecundum ſuam capacitatem; & hoc præcipuè eſt de verbo, quo intellectus practicus ſe dicit & manifeſtat in tota ſimul virtute ſuæ operationis: ſicut ſi architectus in tota virtute ædificandi ſecundum omnem modum ædificij ſe vno & eodem manifeſtat verbo. Hoc enim ambit quicquid intellectus habet virtutis; & tamen pro capacitate diſcreta percipitur ab operarijs.

Aliter etiam poteſt accipi de Chriſto ſecundum hominem: ita quòd oſtenſio inducta non dicit modum reuelationis ex parte reuelantis; ſed potiùs dicat cauſam ex parte eorum, quibus facta eſt reuelatio; & tunc ſignum vniuerſale non diſtribuit niſi pro vocatis & electis paruulis, acſi aliquis quæreret, quare paruulis facta eſt reuelatio? Et reſponderet Dominus: quia his omnibus facta eſt reuelatio, quibus tradita ſunt ei à Patre. Sicut dicitur *Ioan.* 17. Tui erant, & mihi eos dediſti: & ſermonem tuum ſeruauerunt. Et hæc lectura eſt in *glo. Hieron.* & non eſt literalis: Quia non eſt ratio, quare tunc omnia dicat ſibi tradita eſſe à Patre; ſed potiùs quædam, vel magis quoſdam: niſi diceretur, quòd omnia ſint electorum, eo quod propter electos ſunt facta. *Pſalm.* 8. Omnia ſubiciſti ſub pedibus eius, oues & boues. 1. *Cor.* 15. Omnia ſubiecit ſub pedibus eius. *Heb.* 2. In eo, quòd ſubiecit ei omnia, nihil dimiſit non ſubiectum ei.

Hæc

Hæc autem omnia ſunt impropriè dicta. Sed prior lectura *Ambroſij* eſt & vera: & ad illam reuertentes dicimus, quòd ſecundum illam oſtendit impoſſibile eſſe modum reuelationis alium, cùm ſubiungit.

Et nemo nouit] perfecta notitia [filium niſi Pater] à quo generatur. Quæritur autem, de qua notitia intelligitur. Aut enim de creata, aut de increata: & ſi de creata, illam etiam alij habuerunt de Patre; ſi de increata, tunc videtur, quòd illa non ſit communicabilis, & ſic videtur, quòd ſine cauſa hic introducatur, vbi agit de modo reuelationis. Et ad hoc dicendum, quòd de vtraque non poteſt intelligi: quia Pater non habet notitiam creatam. Sed intelligitur ſecundum ſimilitudinem inductam ſuperius de notitia verbi ſecundum vniuerſalem verbi virtutem, ſecundum quod ipſum eſt verbum, in quo ſunt omnium ſimulationes: quod eſt in quo eſt, vt ſunt omnia: & eſt perfecta Patris ſimilitudo, faciens & formans & portans omnia. Hoc enim dicit filius in eo, quòd verbum: & hoc nemo nouit niſi notitiam Patris habeat: & per hoc non excluditur Spiritus ſanctus, qui filium in eadem cum Patre nouit notitia. Et ideò cum dicitur [Nemo nouit &c.] Negatio ſigni negat ſimpliciter & extra genus. Ita quòd ſenſus eſt: Nihil nouit Patrem &c. Sed quia notitia eſt eſſentialis, non perſonalis: ideò dictio exceptiua, quæ ſequitur, cum dicitur [niſi filius] excludit reſpectum eſſentiæ. Et ideò Spiritus ſanctus non excluditur; & eſt ſenſus: Nemo nouit, hoc eſt, nihil nouit filium, niſi id, quod Pater eſt. Et ideò dicit *Io.* 6. Nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum.

Et nemo nouit Patrem, niſi filius] conuerſa eſt præcedentis, & eodem modo intelligitur: quia Patrem in vniuerſali natura & virtute deitatis nihil nouit, niſi id, quod eſt filius. Sicut lumen ſolis, vbi totam ſolis attingit ſolùm, attingit ſolis virtutem & naturam: & ideò per filium ſolum acceſſum habemus ad Patrem *Romano.* 5. [& cui voluerit filius reuelare] Licet autem & Pater reuelet & Spiritus ſanctus; tamen reuelatio omnis, quæ ſine ænigmate & ſimilitudine fit, fit per verbum, à quacunque fiat perſonarum: & verbum non eſt niſi filius. Et ideò filij propriè eſt quoad nos reuelare, hoc eſt, quòd per ipſum fiat reuelatio. Et ideo cuicunque aliquid notitiæ Patris infunditur, per verbum funditur. Vnde *Io.* 1. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. *Eccl.* 1. Fons ſapientiæ verbum Patris in Excelſis. Et attendenda eſt ſimilitudo: quia ſolem nihil manifeſtat niſi lumen: & intellectum nihil declarat niſi verbum. *Ioan.* 17. Ego te clarificaui ſuper terram: opus conſummaui, quod dediſti mihi, vt faciam. Et in hoc actu declarationis dicitur *Sap.* 7. quòd eſt candor lucis æternæ & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis ipſius, & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei ſincera. Hæc enim omnia ſunt modi manifeſtationis Patris per verbum, quod eſt ſapientia. Et quia ſic ſuum eſt Patrem reuelare, cui voluerit: ideò *ibidem poſt pauca* ſequitur, quòd per nationes in animas ſanctas ſe transfert: amicos Dei & Prophetas conſtituit. Et iſte planus & abſque omni ſcrupulo eſt literæ intellectus. Ad hanc autem declarationem, quæ nullo modo fieri poteſt, niſi per eum (alias verbum) inquantum eſt verbum, vocat omnes dicens.

Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis: & ego reficiam vos.

Tangit autem duo, quorum primum eſt, quos, ad quem, & quo fructu vocat; ſecundum autem quid aduocati faciant *ibi* [Tollite iugum meum &c.] Vocans ergo primum dicit [Venite] *Ierem.* 51. Qui fugiſtis gladium, venite, & nolite ſtare. Recordamini procul Domini: & Ieruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum. Eſt autem venire fide & deuotione. *Iſa.* 2. Domus Iacob, venite & ambulemus in lumine Dei noſtri. *Pſal.* 33. Venite filij, & audite me: timorem Domini docebo vos [ad me] Ecce ad quem: quia ad verbum, quod ſolum eſt via redeundi ad Patrem, & ſolum dans notitiam Patris. *Eccl. vlt.* Appropinquate ad me indocti, & congregate vos in domum diſciplinæ. *Pſalm.* 33. Accedite ad eum & illuminamini: & facies veſtræ non confundentur. *Deut.* 33. Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina ipſius: hoc enim eſt lumen ad reuelationem gentium, & gloriam tuæ plebis Iſrael. Via enim ſine exemplo (aliàs impedimento) veritas reuelatione verbi, & vita per ſpiritum. *Ioannes* 14. Ego ſum via, veritas & vita. Et ſubiungit, quos vocat [omnes] vt notetur vocatorum generalitas [qui laboratis] Vt notetur veniendi neceſſitas [& onerati eſtis] vt notetur veniendi vtilitas. Et ſic vocat generaliter, neceſſitate & vtilitate perſuadens. De generalitate *Eccl.* 24. Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me: & à generationibus meis adimplemini. *Act.* 10. In omni gente, qui timet Deum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Cum enim homo generaliter capax ſit Dei per intellectum & affectum; nunquam poteſt eſſe perfectus niſi capiat eum, ſecundum quòd eſt ſapientia per intellectum, & ſecundum quòd eſt virtus per affectum: & ideò inuitat Chriſtus ad ſe omnes: quia 1. *Corinth.* 1. dicitur. Prædicamus Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam. *Sap.* 6. Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus. Perſuadet autem à duobus defectibus in nobis, vt veniamus: & his defectibus vnam ſubiungit refectionem. De primo dicit.

Qui laboratis] Labor cauſatur ex tribus: labor enim eſt ex contrarietate naturæ, & hoc modo naturæ infirmitas cauſat laborem, ſicut dicimus ægros laborare. Ex contrarietate autem potentiæ ad opus aliquod cauſatur labor, qui eſt in contrario nobis onere, vel eo quòd eſt ſupra virtutem: vel ex eo quòd eſt contrarium. Tertio modo cauſatur ex impedimento virtutis ad opus, quando opus quidem grauat & conſumit, & nihil reſtituens, vel conferens ſecum in laborante reſtituit, quod iuuet ad opus. Et primò quidem laborant, qui per errorem infidelitatis, idololatriæ, vel hæreſis in contrariis ſuæ detinentur naturæ ægritudinibus, vel paſſionibus vitiorum ægrotare facientibus animam: illa enim adimunt naturale animæ bonum: & ideò naturæ bonæ ſunt contraria.

Vnde. *Iſai.* 45. Labor Ægypti, negotiatio Æthiopiæ & Sabaiio viri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt. Labor enim Ægypti fuit idololatria & hæreſis, omninò laborare faciens intellectum: & negotiatio Æthiopum nigrorum eſt negotiatio & exagitatio paſſionum & inconſtantiæ; & hi, vt quieſcant, veniunt ad Chriſtum. *Pſalm.* 139. Labor labiorum ipſorum op. eos. Aliquando autem cauſatur ex contrarietate potentiæ ad opus. Sicut enim videmus, quòd ex conuenientia potentiæ ad opus fit adiutorium: ſicut quantò aliquis frequentius ſtudet intelligibilibus, fit meliùs & faciliùs intelligens: & quantò frequentius ſtudet iuſtitiæ, vel caſtitati, tantò facilius operatur iuſta & caſta: eo quòd veritas connaturalis eſt intellectui, & iuſtitia & caſtitas connaturales ſunt affectui, & ex connaturalibus iuuamur & expedimur ad opus. Ita fit etiam in dantibus ſe terrenis & vanis, quòd quantò plus ſe dant talibus, tantò magis impediuntur & laborant, nec iſta operantem alleuiant, ſed corrumpunt. Et ſi dica, quòd conſueti talibus minùs ſentiunt laborem. Dico, quòd hoc non fit ex hoc quòd alleuient, ſed potiùs quia auferunt ſenſum, & conuertunt in ſtuporem. Vnde *Eccleſiaſtæ* 10 Labor ſtultorum affligit eos, qui neſciunt in vrbem pergere Labor enim eorum adducit in boni deſertum, & non in caſtra & munitionem virtutis. Vnde tandem iſti efficiuntur ita animales & terreni, quòd etiam non poſſunt intelligere, quid ſit ſpiritus. *Sap.* 5. Laſſati ſumus in via iniquitatis. Tertiò cauſatur ex impedimento virtutis ad opus: & hoc fit in his, qui duobus ſemper ſtudent: in vna parte aliquando volunt ad Deum ire; in alia parte cupiunt mundo placere: & tunc in opere diuino iniacent eis ſurmæ & curæ mundi, & retrahunt. Et ſic ex duobus, quorum vnum impedit alterum, fatigati laborant, & tandem deſerunt id, quod Dei in eis eſſe videbatur. *Sapientia* 3. Sapientiam qui abiicit, infelix eſt: & vacua eſt ſpes illorum, & labores ſine fructu, & opera inutilia. Præter hos enim modos laborant quidam, qui vltra modum & poſſe naturæ ſtudent iniquitati. *Ierem.* 9. Vt minus agerent, laborauerunt.

Et onerati eſtis] hoc eſt, oppreſſi à pondere peccatorum, aut pondere carnalium legis, vel aliorum obſeruationum, aut onere exactionum tyrannorum dæmonum. De peccati onere *Pſalm.* 37. Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. *Iſa.* 58. Diſſolue colligationes impietatis: ſolue faſciculos deprimentes. De onere obſeruantiarum *Act.* 15. Hoc eſt onus, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus. *Matth.* 23. Imponunt onera grauia in humeros hominum; digito autem ſuo nolunt ea mouere. De onere exactionum dicitur *Iſa.* 58. Dimitte eos, qui confracti ſunt, liberos: & omne opus dirumpe. *Iſa.* 10. In die illa auferetur onus eius de collo tuo. Sic ergo dicit [Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis] 1. *Reg.* 22. Venerunt ad Dauid omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo: & factus eſt eorum Princeps. In anguſtia conſtituti ſunt malè, vel inutiliter laborantes: oppreſſi ære alieno ſunt, quibus pondus legis, vel exactionum incumbit: amaro autem animo ſunt oppreſſi ſarcina peccatorum.

Et ego reficiam vos] Reficere eſt reparare deperditum ex labore, vel oneris grauitate: & reſtituere vires ex interno bono confortante. Et veritas reficit aſpectum, & gratia virtutis reparat affectum: quæ ſunt in Chriſto. *Ioannis.* 1. Plenum gratiæ, & veritatis. Et *ibidem.* Gratia & veritas per IESVM CHRISTVM facta eſt. *Eccleſiaſtici* 15. Cibauit illum pane vitæ, qui eſt veritas, & aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum. *Prouerbiorum* 9. Comedite panem meum, & bibite vinum meum, quod miſcui vobis. His addit cibum Euchariſtiæ, confectum ſimila puriſſimi ſanguinis Beatæ Mariæ Virginis, confectum manu ſapientiæ deitatis, viuificatum anima plena gratiæ & veritatis, dulcoratum condimento diuinitatis, impinguatum omni adipe Spiritus conſolatiuui. *Ioannis* 6 Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem: non habebitis vitam in vobis. *Sap.* 16. Habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem. His etiam addit ſaginam & conuiuium internæ dulcedinis in ſpiritu. *Eccleſiaſtici* 24. Spiritus meus ſuper mel dulcis: & hæreditas mea ſuper mel & fauum: memoria mea in generatione ſeculorum. Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient. Aliquando autem his addit guſtum gaudiorum æternorum. *Luc.* 22. Diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, vt bibatis, & edatis ſuper menſam meam in regno meo. Non eſt aliud ergo, niſi quod faciamus, ſicut dicit *Apoſtolus Hebræorum* 12. Deponentes omne pondus, & circunſtans nos peccatum per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in auctorem fidei & conſummatorem IESVM.

Tollite iugum meum ſuper vos.

Hic tangit quid aduocati ad ipſum faciant: & dicit quatuor, obedientiam, & obedientiæ formam & obedientiæ fructum, & obediendi leuitatem, quæ patent in litera. De primo dicit [Tollite iugum meum ſuper vos] Et accipite formam præcipientis & attendite affectum portantis, & leuitatem eius, quod portatis: hic enim eſt optimus modus ſeruitutis. In primo horum notantur quatuor, libertas ſcilicet voluntatis, per hoc, quòd non imponitur, ſed ab ipſis tollitur portantibus: ſecundò vinculum ſuauiſſimæ charitatis in hoc, quòd dicitur [iugum] tertiò altitudo dignitatis, in hoc, quod dicitur [meum] quia ligat omnia ligantem Deum nobiſcum, & nos cum ipſo: quartò ſublimitas perfectionis & honeſtatis ipſius, in hoc, quòd dicitur [ſuper vos] Non ſub vobis, vel iuxta vos, vel in vobis: hoc enim iugum eſt Euangelicæ charitatis, de quo dicitur *Iſai.* 10. Computreſcet iugum à facie olei. Quia tantum habet miſericordiæ & gratiæ & amoris, quòd ſi in aliquem ligat, videtur nullum eſſe, & potiùs putrida vincula & dirupta, & vera libertas, de qua dicitur *Gal.* 5 Vos in libertatem vocati eſtis fratres, tantùm ne libertatem veſtram in occaſionem detis carnis. De hoc igitur dicit [Tollite] ex

voluntate

voluntate propria ſumite. *Eccleſiaſtici.* 6. Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum : ſubiice humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris in vinculis illius.

Tollite autem, vt a iugo duriſſimo legis abſoluamini. *Iſai.* 9. Iugum enim oneris eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti, ſicut in die Madian. *Geneſ.* 27. Erit cum excuties iugum eius de collo tuo. Tollite igitur [iugum] vinculi charitatis. 3. *Reg.* 19. Elizeus cum vngeretur in Prophetam, arauit in duodecim iugis boum, hoc eſt, in iugo obedientiæ, duodecim Apoſtolorum, & ibi recipit charitatis vnguentum. *Coloſ.* 3. Charitas eſt vinculum perfectionis, & deponit ſpiritum timoris, qui generat in ſeruitutem, & dat iugum ſeruorum. De quo *Eccleſiaſtici* 33. Iugum & lorum incuruant collum durum. Et hoc iugum dicit eſſe ſuum, dicens : Iugum [meum] Charitas enim ligat Deum & hominem, ſicut dicitur *Ioan.* 14. Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. *Threnorum* 3. Bonum eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Et hoc iugum propter hoc abſoluit à iugo iniquitatis, de quo dicitur *Threnorum* 1. Vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius impoſitum collo meo [ſuper vos [quia ſemper exaltatur ſuper nos, vt dicamus ſemper : Confortata eſt ſcientia tua ex me, & non potero ad eam : veruntamen imperfectum meum viderunt oculi tui. *Pſalm* Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis. *Iſai.* 13. Cuius ignis eſt in Sion & caminus in Ieruſalem : quia ſemper ſicut ignis aſcendit. *Threnorum* 3. Leuauit ſe ſupra ſe.

Et diſcite à me : quia mitis ſum, & humilis corde : & inuenietis requiem animabus veſtris.

Ecce obediendi forma per exemplum. *Io.* 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. *Hebr.* 12. Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem, vt non fatigemini, animis veſtris deficientes [quia mitis ſum] Duo dicit eſſe diſcenda ab ipſo præcipuè, quorum vnum temperat mala, quæ patimur : & alterum cuſtodit bona, quæ operamur [quia mitis ſum] neminem lædo, & læſus vindictam non expecto. *Matth.* 5. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Multa de hoc notata ſunt *Ibidem.* Et hoc facit æquanimiter & innocenter mala tolerare [& humilis corde] vt conſeruentur bona, quæ operamur : & ne credantur exteriùs facta tantum, propter hoc dicit : humilis [corde] quia dicitur *Eccl.* 19. Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo. *Iſa.* 52. In humilitate iudicium eius ſublatum eſt *Eccl.* 3. Quantò maior es, humilia te in omnibus. *Iaco.* 4. Deus ſuperbis reſiſtit ; humilibus autem dat gratiam.

Et inuenietis requiem] non corporibus : quia illa ad laborem nata ſunt. *Iob.* 5. Homo ad laborem naſcitur ; ſed [animabus veſtris] in internis gratiæ bonis. Sicut enim nulla res requiem inuenit niſi in loco naturali ſibi, ad quem mouetur : ita anima & cor hominis non inuenit requiem niſi in Deo, ad cuius participationem factus eſt. *Aug. in.* 10. *confeſ.* In omnibus, quæ mente percurro, non inuenio tutum locum animæ meæ præter te, in quo colliguntur ſparſa mea. Hic eſt ergo fructus obedientiæ charitatis, quòd inueniatur requies cordis. *Ierem.* 6. State ſuper vias veſtras : & videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona ; & ambulate in ea : & inuenietis refrigium animabus veſtris. *Eccl.* 51. Videte, quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. *Iob.* 36. Requies menſæ tuæ erit plena pinguedine. *Iſa.* 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Eſt autem hæc requies animarum in viſione veritatis, in amore bonitatis, & in ſecuritate æternitatis. Primum reſpondet fidei, ſecundum charitati, tertium ſpei. De primo horum dicitur 2. *Regum* 19. Rex Dauid dixit ad Berzellai : Veni mecum, vt ſecurus requieſcas in Ieruſalem, quæ viſio pacis interpretatur. De ſecundo *Deut.* 33. Beniamin ait, amantiſſimus Domini habitabit confidenter in eo, quaſi in thalamo tota die commorabitur, & inter humeros illius requieſcet. De tertio *Eccleſiaſtici* 30. Melior eſt requies æterna, quàm langor perſeuerans. De omnibus his ſimul dicitur. 1. *Pet.* 4. Quod eſt honoris & gloriæ & virtutis Dei, ſuper vos requieſcet. *Apoc.* 14. Amodò iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.

Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.

Hic tangit obediendi leuitatem : & tangit duo ; iugi ſuauitatem, & oneris leuitatem. Iugum autem hoc eſt obedientiæ Euangelicæ : & onus, quod portatur, eſt pondus præceptorum. Et ſuauitas pertinet ad connaturalitatem virtutis ; leuitas ad alleuiationem amoris. Spiritus enim ſuauis ſuaue facit iugum, ne premat. *Sapientiæ.* 12 O quàm bonus, & ſuauis eſt, Domine, ſpiritus tuus in nobis. *Canticorum.* 5. Guttur eius ſuauiſſimum : omne enim illud, quod connaturale eſt, ſuaue eſt, ſicut eſt gratia & virtus Euangelij. Leue autem facit amor. *Geneſ* 29. Videbantur ei dies pauci præ amoris magnitudine. 1. *Io.* 5. Mandata eius grauia non ſunt. *Iſa.* 46. Onera veſtra graui pondere vſque ad laſſitudinem contrahuerunt. Et attende, quòd cum non præmiſerit niſi de iugo ſuperiùs ; tamen hic addit de oneris leuitate, quia ſuprà dixerat : qui laboratis in iugo legis, & onerati eſtis multitudine præceptorum, in quibus omnibus requiritur opus, cùm in noua gratia non niſi voluntas. Propter quod dicit *Hieronymus* quòd virgo ibi etiamſi inuita corrumpatur ; tamen repudiatur ; in noua autem gratia, inuita corrupta ſuſcipitur.

Si autem obiiciatur, quòd hic multa adduntur. Patet ſolutio per ea, quæ dicta ſunt ſuperiùs, vbi de impletione legis eſt determinatum : quia impletio legis eſt ſecundum veram virtutis determinationem : & hæc virtus eſt gratia, quæ intùs adiuuat ad implendum. Sunt præterea ibi multa valde & terrena promiſſa, & iudicia dura, & Sacramenta vacua, ſacrificia ſumptuoſa, immunditiæ multæ & tædioſæ, & purificationes

difficiles:& multa talia eſt conſiderare,quæ in noua gratia omnia alleuiata ſunt.

CAP. XII.

In illo tempore Abiit IESVS *per ſata Sabbato ; Diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare.*

AB hoc loco incipit ordo Eccleſiaſticus. Secundum autem duplicem iſtius ordinis conſiderationem diuiditur in partes duas, in quarum prima promulgatur ordo iſte, ſecundum quòd eſt communiter reſpiciens omnia membra corporis myſtici ſine diſtinctione. Secundò autem promulgatur ordo iſte, ſecundum quòd eſt reſpiciens membra ſub diſtinctione & reſpectu,hoc eſt,Prælatorum ad ſubditos, & econtra ſubditorum ad Prælatus:& hoc incipit *Infra ca.*16. Adhuc autem promulgatio ordinis iſtius in communi ſine diſtinctione membrorum accepti quatuor habet conſiderationes:aut enim conſideratur ſecundum comparationem ad legem,quam terminat ; aut ſecundum formam doctrinæ veritatis, quæ eſt in ipſo ; aut ſecundum communitatem gratiæ,quam præſtat ; aut ſecundum quòd eſt diuinus immobilis,omni traditioni humanæ ſuperponendus Et primum quidem inquantum eſt veritas vmbrarum, ſecundum autem inquantum hæc eadem veritas proportionatur intellectibus auditorum, tertium autem habet per generalem effectum, & quartum habet ex auctoritate legiſlatoris. Et primo quidem modo determinatur in iſto 12. *capitulo* : ſecundo autem modo in ſequenti 13. tertio autem modo in 14. & quarto modo in 15.

Iſtud autem capitulum diuiditur in partes duas, ita quòd in prima parte oſtendit terminum legis per hoc,quòd major eſt veritas, quàm vmbra. In ſecunda oſtendit huius veritatis auctoritatem : ne poſſit calumniari terminus vmbrarum *ibi* [Tunc oblatus eſt ei vnus dæmonium habens &c]Adhuc in prima parte ſunt duo,in primo quorum per auctoritatem ſuam oſtendit ſolutionem ritus, templi, & figurarum. In ſecundò oſtendit hoc idem per effectum gratiæ *ibi* [Et cum inde tranſiſſet, venit in Synagogam &c.] Adhuc prior pars continet duo, ſcilicet, facti occaſionem, & prædictæ ſolutionis oſtenſionem *ibi* [At ille dixit eis : nonne legiſtis &c.] In primo horum duo continentur ; occaſio ſcilicet per factum,& occaſio per obiectionem ſumptam ex facto. De facto dicit quatuor, tempus commune, tranſitum Domini, tempus proprium, & factum.

Tempus commune dicit [In illo tempore] Nec tempus commune diceret, niſi præfinitionem Dei temporalia diſponentis,deſignaret.*Gal.* 4. Quamdiu eſſemus paruuli, ſub elementis huius mundi eramus ſeruientes : at vbi venit temporis plenitudo, miſit Deus filium ſuum &c.Et vocat elementa mundi, primas figuras legis,quibus homo erudiebatur ad iuſtitiam. Solutionis ergo figurarum (vt dicit *Chryſ.*) quærens occaſionem [in illo tempore] præfinito, dat diſcipulis ſoluendi cauſam. Et hoc eſt, quod in antehabitis diximus, quòd videlicet *Matthæus* non ordinat hiſtoriam, ſecundum quod geſta eſt in tempore, quia iſtud factum eſt poſt mortem Ioannis, quæ tamen inferiùs narratur ; ſed quia dixerat de nouæ gratiæ introductione in capitulo præcedenti, & huic conuenit eſſe terminum legis. Ideò hic ſtatim ordinat factum, quod legis oſtendit terminum, licet tempore non immediatè ſecutum ſit;propter quod etiam *Glo* dicit,quòd nihil aliud hic intendit niſi legis ſolutionem.

Abiit IESVS] antequam ſumeret cibum in domo : vt fameſcentes Diſcipulos relinqueret, & cauſam neceſſitatis ſoluendæ legis præberet [per ſata] hoc eſt, per campos meſſium, in quibus ſolutionis acciperetur materia. Hoc ſignificatum eſt pulchrè *Gen.* 24. Vbi dum ſponſa Iſaac adduceretur, egreſſus fuerat in agro ad meditandum in agro : quia dum ſponſa Eccleſia Chriſto adducitur, abiit per ſata quærens occaſionem, vt nouam ſponſam acciperet. *Io.* 4. Videte regiones,quia iam albæ ſunt ad meſſem.

Sabbato] tempus eſt proprium, quod exprimitur:vt locum habeat reprehenſiua interrogatio Phariſæorum, & ex hoc legis oſtendatur ſolutio ſecundum ſenſum carnalem.

Diſcipuli autem eius eſurientes] Famis huius cauſa non fuit tantùm neceſſitas ; ſed diſpenſatiua fuit ſecundum cauſas ſuperiores diuinas : & ſecundum cauſas inferiores cauſabatur ex nimia frequentia turbarum, non dantium ſpatium ad manducandum. Vnde *Mar.* 3. Conuenit turba ita vt nec panem poſſet manducare : & in hoc notatur inſtantia prædicationis Domini. Simile *Ioannis* 4. Ego cibum habeo manducare, quem vos non ſcitis. *Tob.* 12. Ego cibo inuiſibili vtor [Diſcipuli autem eſurientes] adhuc carnales naturæ defectu victi [cœperunt vellere ſpicas] *Prouer.* 17. Anima eſuriens etiam amarum ſumit pro dulci. *Iob.* 6. Quæ priùs nolebat anima mea tangere,iam præ anguſtia cibi mei ſunt : & in hoc notatur auſteritas vitæ Apoſtolicæ & Domini. Quòd autem vellebant ſpicas, non teſtas, & panes non habebant,nec aliquas præparationes : declarat victus ſimplicitatem ad reprehenſionem eorum, qui ſicut dicitur *Amos* 6. Comedunt agnum de grege, & vitulum de medio armenti, bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento ſunt delibuti, & nihil compatiuntur ſuper contritione IOSEPH, hoc eſt, pauperum Chriſti [& manducare] 1. *ad Timothe.* 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur : his contenti ſimus. 1. *Corinth.* 4. Vſque in hanc horam & eſurimus & ſitimus & nudi ſumus. Hoc verificatum eſt, quod dixit *Su.*7. Reſpicite volatilia cæli:quia non ſerunt, neque metunt,neque congregant in horrea : & Pater veſter cæleſtis paſcit ea. *Heb.* 11. Egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.

Phariſæi autem videntes dixerunt ei : Ecce Diſcipuli tui faciunt,quod non licet eis facere Sabbatis.

Ecce reprehenſiua interrogatio : & dicit tria ; ſuperſtitionem, ſuſpicionem, & interrogationem. Superſtitio notatur in nomine Phariſæorum : quia gloriabantur de religione ſuperſtitioſa, vnde *Infra* 23. aſſimilantur ſepulchris, quæ à foris

apparent

apparent ſpecioſa, & intùs, ſunt plena ſpurcitiis.

Videntes] ſuſpicionis oculo. *Matth.* 20. An oculus tuus nequam eſt: quia ego bonus ſum. *Matth.* 7. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non conſideras? Et patet hoc: quia iſti non ſequebantur Chriſtum, niſi vt inuenirent accuſationem contra eum [dixerunt ei] Contra *Luc.* 6. dicitur: Quòd dixerunt diſcipulis; non Chriſto. Ad hoc dicendum, quòd primò dixerunt diſcipulis: & cum deſiſtere nollent, dixerunt Chriſto: & ſic vtrumque factum eſt. Sed iſte narrat hic quod directè facit ad ſolutionis legis occaſionem.

Ecce diſcipuli tui] Reprehenſiua eſt interrogatio: vt aut prohiberet, aut legem accuſaretur ſoluere, quaſi dicant: Malus magiſter in diſcipulorum illegali oſtenditur conuerſatione. *Eccl.* 10. Qualis rector ciuitatis, tales & qui habitant in ea. Eſt autem iſtud derogatio & detractio diſcipulorum, & apparens Chriſti reprehenſio. *Rom.* 1. Detractores Deo odibiles. *Sap.* 1. A detractione parcite linguæ: quia ſermo obſcurus in vacuum non ibit [faciunt quod non licet facere Sabbatis] Non enim accuſare poterant factum: quia *Deut.* 23 dicitur. Si intraueris ſegetem amici tui, franges ſpicas, & manu conteres; ſed falce non metes. Confricationem autem volebant eſſe præparationem: quia cibos non licebat præparare die Sabbati, quamuis liceret panem incidere, & menſam ponere & amouere, & huiuſmodi. Et videtur Dominus ſupponere verum eſſe dictum eorum: quia reſpondet, acſi diſcipuli ſoluant Sabbatum: eo quòd licet diſcipuli in facto per (alias propter) neceſſitatem famis ſint excuſati; tamen quia intendit ſoluere, potiùs reſpondet ad intentionem Phariſæorum, quàm ſe conuertat ad facti excuſationem. Facit tamen vtrumque in litera, ſicut patebit, licet finaliter non intendat niſi ſolutionis oſtenſionem. Et ſic hoc quod dicit *Apoſtolus Heb.* 7. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius & inutilitatem; nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio verò fit melioris ſpei, per quam proximamus ad Deum.

At ille dixit eis: Nonne legiſtis, quid fecerit Dauid, quando eſuriit, & qui cum eo erant?

Hic ponitur oſtenſio ſolutionis legis: & ponit tres reſponſiones, quarum prima facti oſtendit excuſationem & detrahentium retunſionem: ſecunda autem oſtendit templi cultus ſolutionem: & tertia ſolutionem Sabbati: & hæc patent in litera. Prima ſumitur ex prophetia, regno, & ſacerdotio; ſecunda ex ſacerdotio ſolo: tertia ex prophetia ſola. In prima harum duo dicuntur, reprehenſio Phariſæorum, & excuſatio diſcipulorum. Reprehenſio eſt in hoc, quòd dicit [Nonne legiſtis?] Q. d. contra conſcientiam loquimini, habentes ex ſcripturæ auctoritate, vnde excuſetis eos, quibus detrahitis. *Eccl* [illegible]. 1. Bona in malum conuertens inſidiatur, & in electis ponit maculam. *Iob* 16. Suſcitatur falſiloquus aduerſus faciem meam, contradicens mihi.

Quid fecerit Dauid] Ecce excuſatio diſcipulorum. Tanguntur hic quatuor, ſcilicet, ſoluentis perſonæ ſolennitas, ſolutionis neceſſitas, ſolutionum (alias ſoluentium) comitas, & factum, per quod ſoluebatur. De primo dicit [quid fecerit Dauid?] qui tantus, ac talis erat Rex & Patriarcha & Propheta: & ideò nunquam ſoluens legem ſine magna cauſa, & per ſolutionem ſuam, præſignans futuram ſolutionem legis, & docens in quibus caſibus ſoluenda ſit: hoc enim eſt officium Prophetæ & Patriarchæ: Regis autem eſt cogere ad legis obſeruantiam, & non legem violare. Et ſi iuſtus Rex violat, exemplaris erit violatio & doctrinalis: quia ſuperiuſtus in quibuſdam caſibus violando legem, melius ſeruat eam, ſicut in antehabitis determinatum eſt. Et ideò dicit: Super ſenes intellexi: quia intellectum legis non ad literam, ſed ad ſpiritum referebat. Cum enim alibi diceret: Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ: oportuit, quòd omnia, quæ iuſtus fecit, eſſent cuſtoditio legis: cuſtoditio autem iſta non poteſt eſſe niſi ſecundum ſpiritum, & non ſecundum literam. Sed quare Chriſtus non facit mentionem ſuarum dignitatum, vt diceret quid fecerit Dauid Propheta & Patriarcha. Reſpondet *Chryſoſt.* Ne commendare ſe ipſum videatur: quia per lineam Dauid deſcendebat. Sed poſſet etiam dici, quòd hæc reliquit Chriſtus tanquam notiſſima apud Iudæos, quibus loquebatur.

Quando eſuriit] Ecce neceſſitas: nec intelligitur iſta neceſſitas extrema fuiſſe, ſed inducens, & non cogens: quod & ſignificatur in verbis Sacerdotis 1. *Reg.* 21. Vbi dixit: Si mundi ſunt pueri, maxime à mulieribus, comedant eos: quia ſi neceſſitas extrema fuiſſet, ita quòd immineret mors, nihil penitùs interrogaſſet; ſed ſtatim dediſſet. Et hoc eſt contra eos, qui neceſſitatem extremam ſolam (aliàs ſolùm) dicunt eſſe, in qua aliquis tenetur eſurienti ſubuenire. 1. *Ioan* 3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem patientem, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo charitas Patris in eo eſt?

Et qui cum eo erant] Ecce ſoluentium communitas, ne dicatur quòd Dauid Propheta inſpiratione ſoluit, adducuntur in medium communes perſonæ, quæ ſecum ſoluerunt.

Quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, niſi ſolis Sacerdotibus.

Ecce factum, & tangit quatuor. Primum eſt introitus, ſecundum comeſtio panum, tertium ratio illiciti, & quartum ratio conſecrationis vſus panum. De primo dicit [Quomodo intrauit in domum Domini] hoc eſt, in atrium interius, vbi habitauit Sacerdos, quò non erat communis acceſſus laicorum hominum, ſed ad oſtium ſtabant, & ibi Sacerdotes hoſtias eorum accipientes offerebant: & tangitur hiſtoria 1. *Reg.* 21. Et dicitur *Marci* 2. quòd intrauit ad Abiathar Sacerdotem. *Glo.* autem hic dicit, quòd intrauit ad Abimelech, qui pro eo conſuluit Dominum. Et ideò dicit *Chryſoſt.* quòd binomius fuit iſte Sacerdos. Sed melius eſt, quòd dicatur, ſicut & verum

eſt quòd ambo aderant, & pater & filius:& vnum nominat Dominus in Marco; alter autem nominatur hîc, & in biſtoria Regum: multi enim aderant Sacerdotes: vnde & poſtea Saul propter hoc factum omnes interfecit.

Et panes propoſitionis comedit] Ecce ſecundum: quia intrauit propter Dei reſponſum quærendum, & comedit panes propoſitionis propter famis neceſſitatem: quia in neceſſitate omnia ſunt communia. Dicunt tamen quidam, quòd præſentia Sacerdotum ſecum diſpenſauit. Sed hoc nihil omninò, & contra intentionem iſtius reſponſionis, quæ vult, quòd neceſſitas fecerit licitum, quod aliàs illicitum fuit. Si tamen dicatur, quòd per hoc verbum, quod dixit Sacerdos: Si mundi ſunt pueri, maximè à mulieribus, comedant: Sacerdos diſpenſauit. Tunc hic accipitur, quòd diſpenſatio non debet fieri niſi cauſâ publicæ neceſſitatis, vel publicæ vtilitatis: quia publica neceſſitas diſpenſationem excuſat; publica autem vtilitas eandem commendat, vt dicit *Bern. ad Eugenium Papam.*

Quos non licebat ei edere] Ecce tangit rationem illiciti in facto: quia lex hoc factum prohibuit. Illicitum enim eſt, quod præcepto communi legis eſt prohibitum. *Leui.* 24. Acclpies ſimilam, & coques ex ea duodecim panes, qui ſinguli habebunt duas decimas: quorum ſenos altrinſecùs ſuper menſam puriſſimam coram Domino ſtatues: & pones ſuper eos thus lucidiſſimum, vt ſint panes in monimentum oblationis Domini. Per ſingula Sabbata mutabuntur coram Domino ſuſcepti à filiis Iſraël fœdere ſempiterno: eruntque Aaron, & filiorum eius, vt comedant eos in loco ſancto: quia Sanctum ſanctorum eſt de ſacrificiis Domini iure perpetuo. [neque his, qui cum eo erant] Q. d. Et ſi Dauid aliquam videtur habere in hoc prærogatiuam; tamen hi, qui cum eo erant, nullam penitùs habebant, niſi neceſſitatis cauſam: neque etiam (aliàs enim) Sacerdos ſine cauſa miniſtraſſet, cum lex Domini oppoſitum imperaret.

Niſi ſolis Sacerdotibus] Et etiam in loco ſancto: ſignum enim hoc erat Euchariſtiæ, quæ non niſi bis, quos Deus ſacrauit, adminiſtranda fuit. Et ſic inducta eſt Dignitas Regalis & Prophetalis in comedente, & Dignitas Sacerdotalis in miniſtrante panes: & iſtæ perſonæ præcipuè poſitæ fuerunt ad legis cuſtodiam, Sacerdos ad exponendum, & Rex ad cogendum. Sic ergo ſoluebat. Multò magis etiam præſentia mea in ſimili, & maiori neceſſitate, & præfinito tempore ſoluere poteſt: & hæc eſt intentio iſtius partis.

Aut non legiſtis in lege: quia Sabbatis Sacerdotes in templo Sabbatum violant, & ſine crimine ſunt? Dico autem vobis: quia templo maior eſt hic.

Ecce ſecunda reſponſio, in qua oſtenditur ſolutio cultus templi: quia propter cultum templi Sabbatum violatur; & dicit tria, quorum vnum eſt reprehenſio; alterum conuictio: & tertium argumentatio ex illis: Et hæc parent in litera. De primo dicit [Aut non legiſtis?] Q. d. Reprehenſibiles de ignorantia legis eſtis: quia ſicut dicitur 2. *Corinth.* 3. Cum legitur Moyſes, velamen eſt poſitum ſuper cor eorum. *Ioan.* 5. Si crederetis Moyſi, forſitan crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit.

Quia Sabbatis Sacerdotes] Hic ponit conuictionem, & dicit quatuor, auctoritatem violantium, cauſam violationis, quid violant, & quàm impune. De primo dicit [Sacerdotes] quorum eſt cuſtodia legis in ſe, & in aliis. *Malach.* 2. Labia Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam: & legem requirunt de ore eius. Cauſam autem violationis dicit, cùm ſubiungit.

In templo] hoc eſt, in ritu templi, & obſeruatione ſacrificiorum: & hoc non poſſet eſſe, niſi ritus templi melior eſſet Sabbato: in mandatis enim & votis talis eſt regula: quòd quando duo ſunt, quæ ſimul ſtare non poſſunt, fortiùs violat illud, quòd minus eſt forte: eadem enim eſt ratio mandatorum in hoc, quæ eſt vinculorum in oppoſitum ſtringentium: in his enim minùs forte ſoluitur per maius forte. Talis autem ſolutio fiebat tribus modis, vno modo ex obligatione præcepti, ſicut *Leui.* 12. *Gen.* 17. dicitur, quòd infans octo dierum circuncidetur: & ſæpe contingit octauum diem eſſe Sabbatum: & tunc oportebat circuncidi, & agnum offerri & mactari: quæ omnia corporalia erant opera. *Ioan.* 7. Si circunciſionem accipit homo in Sabbato, vt non ſoluatur lex Sabbati (aliàs Moyſi) mihi indignamini, quia totum hominem ſanum feci in Sabbato. Simile quid ſequitur ex præcepto puerperæ. *Leui.* 12. Cui præcipitur, quòd trigeſimo die pro filio, & ſexageſimo ſexto pro filia puerum in templo cum ſacrificiis occidendis & immolandis præſentet: quæ ſæpe neceſſe fuit cadere ſuper diem Sabbati. Similiter in ipſo Sabbato Paſchæ & Pentecoſtes & Scænophegiæ: multæ fiebant animalium occiſiones. *Leuit.* 25. Et ſimiliter in ſingulis Sabbatis: quæ omnia erant opera corporalia laſſantia operantes. Ergo propter templi ritum, ſicut maius & dignius aliquid Sabbato exiſtens, ſoluebatur quies Sabbati. Secundo modo fiebat propter hominum neceſſitatem, ſicut 1. *Macha.* 2. Matathias ſtatuit pugnare die Sabbati aduerſus gentes: ne ipſis deletis deleretur & & lex: ergo ipſe homo etiam eſt aliquid maius Sabbato: quia Sabbatum eſt propter hominem; & non homo propter Sabbatum. Tertio modo fiebat huiuſmodi ſolutio propter brutorum animalium neceſſitatem, *Infra eodem.* & *Lu.* 13. & 14. Vbi dicitur, quòd adaquabant boues & aſinos, & extrahebant eos de puteis die Sabbatorum. Sabbatum ergo ſoluere ex paruis etiam cauſis non videbatur eſſe magnum. Sequitur.

Sabbatum violant] Ecce quod violatur tribus modis inductis, ſed hic intendit de violatione illa, quæ fuit propter ritum templi. Violatio autem illa eſt: quia (aliàs quæ) dicitur *Exod.* 20. Omne opus ſeruile non facietis in eo: & iſta erant opera ſeruilia. Sed obiicitur: Quia opera templi ad cultum Dei erant pertinentia: ergo non erant ſeruilia, nec per illa violari videbatur Sabbatum. Reſponſio, quòd in veritate per illa violabatur Sabbatum: quia nec conueniebant cauſæ inſtitutionis, neque fini, ſecundum quòd carnaliter & literaliter Sabbatum accipitur. Cauſa enim inſtitutionis Sabbati fuit: quia illa die quieuit Deus ab omni opere exteriori: Quieſcens in ſeipſo. Ergo ſi inſtitutio reſpondet cauſæ inſtitutionis

ſtitutionis, Sabbatum eſt in hoc, quòd nullum penitus fiat opus exterius. Finis autem inſtitutionis exprimitur *Exod.* 20. Quieſcat homo & ſeruus, & ancilla eius: & bos & aſinus ipſius. Huic autem fini non concordat, quòd aliquid operis in eo fiat, quod laſſitudinem corporalem inducat. Si igitur talia opera in Sabbato fiant, oportet, quòd fiant propter aliquid maius Sabbato: Ita quòd merito religio Sabbati cedat illi tanquam maiori. Et ſic templum & neceſſitas animalium maior eſt Sabbato: & hoc intendit in litera.

Et ſine crimine ſunt] Ecce impunitas; cum tamen dicatur *Exod.* 31. Qui polluerit Sabbatum, morte moriatur. Sed attende, quòd alia eſt ſanctificatio Sabbati; & alia obſeruatio ſeptimæ diei. Sanctificatio enim Sabbati eſt ſanctificatio quietis: non enim quieſcitur, niſi in eo, quod diligitur: quies ergo cordis eſt in eo, vbi ponitur finis dilectionis: hæc autem non ſanctificatur niſi in Sancto ſanctorum, vt in eo quieſcatur finaliter: vt ſeparati ab operibus noſtris in nullo quietem inuenientes vltimæ dilectionis, permaneamus in ipſo: & hoc eſt morale in præcepto de Sabbato. Sed in determinatione diei duo attenduntur: vnum, quod eſt cauſa finalis: & hoc eſt, quòd cum homo in opere eſt, vel negotio priuatæ vtilitatis, occupatione ipſa trahitur cor ad obliuiſcendum quietis, quam per guſtum & dilectionem bonitatis eius in Deo debet habere: & ideò inſtituitur, & determinatus (aliàs determinatur) feriatus dies, in quo ab occupatione tali ſeparatus, diſcat redire ad Dei dulcedinem experiendam, quæ poſteà in eius remaneat memoria, quando eſt in negotio, & non abſtrahatur. Cauſa autem determinationis inducens ad hanc, vel illam diem determinandam, & inſtituendam eſt emergens aliquid diuinum, quod quietem illam in Deo oſtendit, ſicut in veteri teſtamento fuit quies ab opere conſtitutionis mundi: cui cum poſteà ſuccederet aliud diuinum, quod illam quietem melius oſtendit in octauo die, quando Chriſtus reſurgens felicitatem quietis æternæ oſtendit in plena gratia (aliàs gloria) corporis & animæ conſtitutam (aliàs inſtitutio) prima ceſſauit, & dies octaua præualuit. Et iſtæ dierum determinationes non cadunt ſub præcepto morali; ſed ſunt quædam inſtitutiones tenendæ, quamdiu cauſa mouet (aliàs manet) inſtitutionis. Et quoad iſta, dicit Dominus ſolui Sabbatum; & non quoad primum, quod ſimpliciter eſt morale. *Iſa. vlt.* Erit Sabbatum ex Sabbato. *Hebr.* 4. Qui ingreſſus in illam requiem, & ipſe requieuit ab operibus ſuis, quemadmodum & à ſuis Deus. Vnde ſubinfert.

Dico autem vobis] Qui ſum veritas, & cuius verbum effectiuum eſt. *Pſal.* 140. Audient verba mea, quam potuerunt [quia templo] propter quod ſicut aliquid maius Sabbato, ſoluebatur lex Sabbati [maior eſt hic] quia veritas figurata per templum, & omnem templi ritum. *Ioan.* 2. Soluite templum hoc: & poſt triduum reædificabo illud. Hoc autem dicebat de templo ſui corporis. *Aggæi* 2. Magna erit gloria Domus huius nouiſſimæ, plusquàm primæ. Ergo multò magis diſcipulorum lex mihi adhærentium ſoluit legem Sabbati. Cum autem dicit [Templo maior eſt hic] Hæc dictio hic, aduerbium loci, & ſignificat, quòd præſentia ſui templi corporalis ſoluit Sabbati religionem in diſcipulis.

Si autem ſciretis, quid eſt: miſericordiam volo, & non ſacrificium: nunquam condemnaſſetis innocentes: Dominus eſt enim filius hominis, etiam Sabbati.

Ecce redargutio impietatis per prophetiæ intellectum: & facit tria: redarguit enim cæcitatem, confutat errorem, & ſuam oſtendit ſupra legem auctoritatem. De primo dicit [Si autem ſciretis] hoc eſt, intelligeretis. *Matth.* 22. Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei [quid eſt] quod dicitur *Oſea* 6. [Miſericordiam volo] voluntate finali, & per ſe. Proprium enim Dei eſt miſereri & parcere. *Ioel.* 2. Benignus & miſericors eſt, & præſtabilis ſuper malitia [& non ſacrificium] Nunquam enim hoc volui, niſi per accidens, & propter aliud: per accidens quidem, ne illud idolis ſacrificaretur; propter aliud, vt ipſo aliquid in futurum ſignificaretur. Sed contra *Ioel.* 2. Sacrificium & libamen Domino Deo noſtro. Reſponſio. Hoc intelligitur de ſacrificio cordis contribulati per ſe, & de ſacrificio corporali per accidens. Hoc tamen totum. *ſupra* 9. notatum eſt.

Nunquam condemnaſſetis innocentes] hoc eſt, condemnandos iudicaſſetis. *Luc.* 6. Nolite iudicare, & non iudicabimini: in quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. *Iac.* 2. Iudicium ſine miſericordia fiet illi, qui non facit miſericordiam [innocentes] autem ſunt, qui nec miſerum faciunt, nec miſerum relinquunt, ſicut fuerunt Apoſtoli, qui omnibus profuerunt, & nulli nocuerunt. Tamen hic intelligit Innocentes de legis tranſgreſſione. *Pſal.* 23. Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vanum animam ſuam. 1. *Cor.* 10. Sine offenſione eſtote Iudæis & gentibus & Eccleſiæ Dei, ſicut & ego per omnia in omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant. Bene autem dico [innocentes] quoad legem Sabbati.

Dominus enim eſt] auctoritate. *Apoca.* 19. Habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum. Rex Regum, & Dominus Dominantium. 1. *Reg.* 3. Dominus, quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat [filius hominis] hoc eſt, quamuis ſit filius hominis: paulo minus minoratus ab Angelis propter paſſionem mortis. *Hebr.* 2. *Io.* 5. Quia filius hominis eſt, nolite mirari hoc [etiam Sabbati] ſicut templi: quamuis Sabbatum ſanctificatum ſit non ex lege tantùm Moyſi, ſed ab inſtitutione mundi. *Hebr.* 4. Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim de die ſeptima ſic. Requieuit Deus die ſeptimo ab omni opere ſuo. Sic igitur oſtenſa eſt templi & Sabbati ſolutio per IESV-CHRISTI auctoritatem.

Et cùm tranſiſſet, inde venit in Synagogam eorum: & ecce homo manum habens aridam.

Hic incipit idem, quod ſuprà manifeſtare videtur per effectum gratiæ: & diuiditur in partes tres, in quarum prima ponitur gratiæ faciendæ opportunitas; & in ſecunda, gratiæ exhibitio: & in tertia,

tertia, Phariſæorum excæcatio. Prima autem horum duo continet, ſcilicet, opportunitatem gratiæ in rebus, & opportunitatem in probatione & coniunctione ſermonum. De primo dicit tria, tranſitum gratiæ fontis, cùm dicit: [Cum tranſiſſet inde] A Phariſæis, quibus tanquam indignis lucem ſuam ſubduxit. *Iob* 3. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, & non illuſtretur lumine. *Lu.* 4. Quia & aliis ciuitatibus oportet me Euangelizare regnum Dei: ad hoc enim miſſus ſum.

Venit] Secundum eſt, quo tangit loci ſolemnitatem. Eſt autem hoc factum non eodem Sabbato, quo præcedens, ſed in alio. *Lu.* 6. Factum eſt autem in alio Sabbato, vt intraret in Synagogam eorum: & hoc eſt, quòd dicit [in Synagogam eorum] quia locus fuit publicus, & ſolemnis, vbi multi conueniebant. *Ioan.* 18. Ego ſemper docui in Synagoga, in templo, quò omnes Iudæi conueniebant: & in occulto locutus ſum nihil. *Supra* 10. Quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.

Tertium eſt præſentia indigentis gratia: & hoc tangit, cum dicit [Et ecce homo manum habens aridam] Et ſicut in Euangelio Nazaræorum legitur: iſte fuit cœmentarius: & interpellabat Christum miſerabilibus vocibus dicens: quoniam manu illa victum quærebat; & dixit: IESV Nazarene: manum victui meo neceſſariam reſtitue, ne turpiter cogar mendicare. Vnde *Luc.* 6. dicitur quòd manus erat dextra, quæ perficit diligentiam operis. Præſentauit autem ſe iſte in Synagoga, vt ex religione loci & prophetiarum, quæ ibi de Chriſto legebantur, faciliùs inclinaret eum ad miſerendum. *Gen.* 28. Dominus eſt in loco iſto: non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cæli.

Et interrogabant eum dicentes: Si licet Sabbatis curare? vt accuſarent eum.

Ecce opportunitas ex coniunctione verborum veritatem probantium: & dicuntur hic duo, doloſa videlicet interrogatio Sacerdotum & Phariſæorum, & demonſtratio veritatis, ex veritate Chriſti ſermonum. De primo dicit [Et interrogauerunt eum dicentes] Contra *Luc.* 6. dicitur, quòd Chriſtus eos interrogauit. Reſponſio, dicendum, quòd vtrumque factum eſt. Sed Chriſtus eos interrogauit primò, vt daret occaſionem demonſtrandæ veritatis; & ipſi eum reinterrogauerunt ſecundò, vt accuſationem acciperent malignitatis. [Si licet Sabbato curare?] Hæc quæſtio aliter formatur *Marc.* 3. & *Luc.* 6. Si licet Sabbato benefacere, an male: animam perdere, an ſaluare? Sed in hac forma propoſuit Dominus quæſtionem. Quia ſic formata in ſe habet rationem oſtendentem tale opus non eſſe violationem Sabbati. Conſtat enim benefacere eſſe de quiete Sabbati: & cùm Deus perire nolit animas, quòd licet Sabbato animam ſaluare: quia Sabbatum propter animæ ſalutem factũ eſt. Phariſæi autem formant eam, ſecundum quòd ſonat opus ſeruile: quia curare ſonat ſolicitudinem, & quaſi opus medicinale: vt ex hoc magis accipiatur accuſatio. Vnde *Luc.* 13. Sex dies ſunt, in quibus oportet operari: in his venite, & curamini, & non in die Sabbati. [vt accuſarent eum] Peruerſitas intentionis notatur. Non enim quærebant, vt addiſcerent legis intellectum: nec miſericordia mouebat ad pietatem; ſed pertinaces in malitia potiùs eligebant derogare Chriſto, quam legis, vel pietatis obſeruantiæ ſtudere: diſcipuli pro certo eius, de quo dicitur *Apoca.* 12. Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum, qui accuſabat illos die ac nocte. Eſt autem idem, vt accuſarent: quod eſt, vt crimen obiicerent.

Ipſe autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat vnam ouem.

Ecce conuictio veritatis per ſermones Chriſti: & dicuntur duo: primò enim præmittitur facti ſimilitudo pro argumento: ſecundò autem concluditur generaliter pietatis intentio. In facti ſimilitudine quatuor proponit, quorum primum comparationem inter Chriſtum & Phariſæos innuit; ſecundum autem dicit comparationem hominis, & bruti ſimplicis & manſueti & vtilis: tertium innuit comparationem defectus hominis ad defectum bruti: quartum autem propoſitionem (aliàs proportionem) facti auari hominis, ad factum diuinæ pietatis. De primo dicit [Quis] Hoc notat generalitatem [erit] Notat propoſiti auaritiæ in futurum pertinaciam [ex vobis] Notat auaritiæ ſimilitudinem in Phariſæis [homo] Notat auaritiæ fomitem: quia factus ab humo, ſapit ea, quæ humi ſunt. *Ioan.* 3. Qui de terra eſt, de terra loquitur. *Iob* 4. Qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea. Et eſt comparatio latens: quòd ſi homines ipſi nihil niſi humanam infirmitatem in operibus demonſtrantes, vendicant ſibi aliquid facere fieri in die Sabbati, multò magis, qui ſuper omnes eſt per opera ſe demonſtrans eſſe Dominum Sabbati, quod pietatis eſt, poteſt facere in die Sabbati.

Qui habet vnam ouem] Ecce comparatio inter hominem & brutum ſimplex: & tangit boni paruitatem & paucitatem: paucitatem in hoc, quod dicit [vnam] paruitatem in hoc, quòd dicit [ouem] Sicut ille vir pauper 2 *Reg.* 12. Qui non habebat, niſi ouiculam vnam, quæ de pane illius comedebat, & de calice bibebat, & in ſinu illius dormiebat, & erat ei ſicut filia. Propter proprietatem ſimplicitatis & manſuetudinis & vtilitatis comparatur ouis homini ſicut *ſupra cap.* 10. notatum eſt. Et notatur hoc, quòd etiam vni miſero exhibenda eſt miſericordia, dummodo ſit ouis *Pſal.* 104. Nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius.

Et ſi ceciderit hæc Sabbatis in foueam.

Ecce comparatio miſeriæ bruti ad miſeriam hominis: & notantur tria, cauſa nocumenti, tempus, & nocumentum. Cauſa autem eſt caſus, cum dicit [ceciderit] Et in hoc notatur, quòd per illicitum opus non dedit cauſam caſui; ſed in via ſimpliciter gradiens cecidit. Sabbato autem cecidit: quod propter ſalutem, & non ad mortem alicuius inuentum eſt [in foueam] quæ eſt qualitas nocumenti, ex quo impoſſibile eſt exire propria virtute. Sicut & homo manu contracta, operam dans rei licitæ cecidit in manus ariditatem, de qua ſe eripere non potuit. *Iob.* 6. Ecce non eſt auxilium mihi in me: neceſſarij quoque mei receſſerunt à me. *Deutero* 22. Si videris aſinum fratris tui, aut bouem cecidiſſe in via,

non

non deſpicies, ſed ſubleuabis cum eo.

Nonne tenebit, & leuabis eam? Quantò magis melior eſt homo oue? Itaque licet Sabbatis benefacere.

Ecce comparatio facti hominis ad factum diuinæ pietatis: & tangit duo, factum, & comparationem. De facto duo dicit per modum interrogationis. Tenere enim eſt retinere ab amplioti nocumento, ne in fouea deficiat. Leuare autem eſt à nocumento eripere: & hoc melius fit in homine diuina pietate nos tenente, ne in totũ in præceps cadamus & extrahente nos de lacu fæcis & miſeriæ. *Sap.* 10. Deſcendit cum illo in foueam: & in vinculis non dereliquit eum.

Quantò magis] Ecce comparatio: & exceſſum notat per tria, infinitum quidem, cùm dicit [Quanto] eo quòd homo eſt ad imaginem capax Deo (alias Dei) quod non ouis; exceſſum autem virtutis notat, per hoc, quòd dicit [magis] Simplicitas enim & manſuetudo, & innocentia in oue ſunt natura: & ideò non laude digna. Sed in homine ſunt ex electione voluntaria: & ideò laudabilia. 1. *Corinth.* 9. Nunquid de bobus cura eſt Deo: an propter nos vtique hoc dicit? Exceſſum autem pretij, & valoris notat per hoc, quòd dicit [Melior eſt homo oue] 1. *Pet.* 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis; ſed pretioſo ſanguine Agni immaculati Chriſti. Ex his autem omnibus a minori ſumens probationem concludit.

Itaque licet Sabbatis benefacere] Quia vos cum ſitis homines mali, in ſubleuamine bruti, in quo veſtræ conſulitur auaritiæ: quia in veſtro hoc facitis, & non in alieno: & ideò non ex pietate creaturæ ſimplicis hoc facitis; & tamen excuſamini in die Sabbati hoc facientes. Itaque multò magis mihi (qui pius & miſericors ſum licet generaliter ad omnes homines beneficentiam exhibere, & nullum in fouea perditionis derelinquere ex fide me inuocantem. *Eccl.* 9. Quodcumque valet manus tua, inceſſanter operare. *Ioan.* 9. Me oportet operari, dum dies eſt. *Hebr.* 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus.

Tunc ait homini: Extende manum tuam: & extendit: & reſtituta eſt ſanitati ſicut altera.

Hic tangit perfectionem miraculi: & ſicut dicitur *Marci* 3. & *Luc.* 6. ſtatuit eum IESVS in medio: vt omnibus pateret, quòd miſeria hominis eum ad pietatem moueret: & vt etiam deuotio circunſtantium magis promoueretur ad fidem: & vt malignitas Phariſæorum magis confunderetur. Dicit autem duo, vnum videlicet perfectionem ſanitatis, & ſanitatis perfectionem. Primò enim dicit. [Extende manum tuam] Notatur autem ex modo loquendi, quòd infirmitas ex deſiccatione neruorum, qui deſiccati in muſculis mouentibus curuauerant raſcetam (aliàs & aſcellam) & digitos verſus brachium. Quia, ſicut *Hieronymus* dicit in Euangelio Nazaræorum (quo Hebræi quidam fideles vtebantur) dicitur, quòd iſte cæmentarius fuit, & victum arte, & vſu manus quæſiuit, & ex motu forti, & frequenti, & ſiccitate calcis & lapidum paſſus eſt neruorum deſiccationem. Vnde in eodem Euangelio dicitur, quòd huiuſmodi vocibus interpellabat Dominum. IESV Nazarene, reſtitue mihi manum, per quam mihi & meis quæſiui victum, ne turpiter cogar cibos mendicare. Vnde etiam *Lu.* 6. dicitur hæc fuiſſe manus dextera.

Et extendit] Ecce perfectio ſanitatis, & demonſtratio. Dedit enim Chriſtus voci ſuæ vocem virtutis, non per inuocationem, vt Sancti; ſed per imperium, vt Dominus perficiens ſanitates [& reſtituta eſt ſanitati, ſicut altera] vigoroſa ad operandum effecta. Moraliter autem hoc miraculum perficitur in auaris, qui contractas habent manus ad dandum, cùm manus imperio Domini per gratiam liberalitatis aperiunt inopi, & palmas extendunt ad pauperem *Prouer.* ierum *vltimo.* *Eccl.* 4. Non ſit manus tua ad accipiendum porrecta, & ad dandum collecta.

Exeuntes autem Phariſæi conſilium faciebant aduerſus eum, quomodo perderent eum.

Hic tangitur excæcatio inuidorum Iudæorum: & innuit quatuor, confuſionem malignitatis, conſenſionem, & peſſimam eorum intentionem, & Chriſti patientiam. De primo dicit [Exeuntes ergo Phariſæi] confuſi, & non ſuſtinentes lumen rationum propoſitarum, & per ipſas res confirmatarum. *Ioan.* 3. Qui malè agit, odit lucem. *Ioan.* 13. Iudas exiuit continuò: erat autem nox. *Iob* 1. Egreſſus eſt ſathan à facie Domini.

Conſilium (vel conſilium) faciebant aduerſus Ieſum] Ecce conſenſus malignitatis. *Iere.* 18. Tu ſcis omne conſilium eorum aduerſus me. *Iſa* 1. Iniqui ſunt cœtus veſtri. *Gen.* 49. In conſilium eorum non veniat anima mea: & in cœtu eorum non ſit gloria mea

Vt eum perderent] Ecce peſſimum vitus intentionis ipſorum. *Matth.* 26 Conuenerunt Principes Sacerdotum cum Scribis & Senioribus populi, quomodo Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Imponebant autem ei coram hominibus tria, blaſphemiam, & Sabbati violationem, & timorem, quem de factis non habebat. Et de blaſphemia quidem dicitur *Ioan.* 10. De bono opere nos non lapidamus te; ſed de blaſphemia: quia tu homo cum ſis, facis te ipſum Deum. De Sabbato dicitur *Ioan.* 9. Non eſt hic homo à Deo, qui Sabbatum non cuſtodit. De his duobus ſimul *Ioan.* 5. Propterea magis perſequebantur eum Iudæi: non ſolùm quia violabat Sabbatum, ſed quia Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo. De timore verò dicitur *Io.* 11. Si dimittimus eum, ſic omnes in eum credent, & venient Romani, & tollent noſtrum locum, & gentem. Ab illo ergo die cogitauerunt eum interficere. Chriſtus autem contra blaſphemiam oppoſuit Dei honorem. *Ioan.* 8. Honorifico Patrem meum: & vos inhonoraſtis me. Contra Sabbati violationem beneficentiæ oppoſuit oſtenſionem. *Ioan.* 8. Multa bona opera oſtendi vobis in nomine Patris mei: propter quod illorum opus vos me lapidatis? Contra timorem eorum: oppoſuit eorum, quæ timebant,

comminatio

comminationem. *Lu.* 19. Veniens dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te vndique, & ad terram proſternent te, & filios tuos, qui in te ſunt. Secundum veritatem autem cauſæ perſecutionis fuerunt, inanis gloria, inuidia, & ſuperſtitio. De inuidia enim dicitur *Infra* 17. Sciebat enim, quòd per inuidiam tradidiſſent eum. De inani autem gloria *Ioan.* 5. Quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis: & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non vultis? De ſuperſtitione *ſupra* 9. Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter; diſcipuli autem tui non ieiunant?

IESVS autem ſciens receſſit inde: & ſecuti ſunt eum multi: & curauit eos omnes, & præcepit eis, ne manifeſtum eum facerent.

Hîc tangitur Domini patientia contra mala inducta: & tanguntur duo, vnum eſt probatio patientiæ in opere: ſecundum autem probatio eiuſdem per auctoritatem ſcripturæ. De primo tangit quatuor, ſignum ſcilicet, deitatis per omnium ſcientiam: ſignum bonitatis per ſanitatum gratiam: & ante hoc exemplum noſtræ infirmitatis per ſui abſconſionem: & inſtructionem humilitatis per vitatam ex miraculis iactantiam. De primo dicit. [IESVS autem ſciens] nullo referente *Eccleſiaſt.* 23. Circunſpicit omnes vias hominum. *Iob vlt.* Scio, quòd vniuerſorum meministi, & nulla te latet cogitatio [receſſit] dans nobis exemplum declinandi rabiem perſequentium, *ſupra* 10. Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: quia in hoc etiam conſulitur malitiæ aduerſariorum [& ſecuti ſunt eum multi] Supple, infirmi, & hi, qui ex fide & deuotione infirmos obtulerunt. *Luc.* 4. Omnes, qui habebant infirmos variis langoribus, ducebant illos ad IESVM: & curabantur [curauit eos omnes] vt ſigno bonitatis vinceret aduerſarios: mira enim fuit bonitas, quòd quæſitus ad mortem vniuerſale omnibus exhibuit beneficium. *Rom* 12. Noli vinci à malo; ſed vince in bono malum. [Et præcepit eis] præcepto non executionis, ſed inſtructionis [ne manifeſtum eum facerent] vt ſigno humilitatis, quod *ſuprà* 11. dixit, confirmaret. Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde. *Ioan.* 8 Ego gloriam meam non quæro,

Vt impleretur, quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus, quem elegi: dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam ſpiritum meum ſuper eum.

Ecce confirmatio per Prophetam (aliàs prophetiam) [Vt adimpleretur] quia in menſura gratiæ ſuperaddit [quod dictum eſt de eo per Iſaiam Prophetam dicentem] 42. Auctoritas autem inducta confirmat totum, quod ab initio dictum eſt in hac parte: Et non ſolum id, quod immediatè præceſſit. Dicuntur autem in hac auctoritate duo de Chriſto, plenitudo videlicet, gratiæ, & actus. Plenitudo autem dicitur hic quadrupliciter, ab humilitate videlicet ſubiectionis, cùm dicit [Ecce puer meus] Et in hoc notatur ſubiectionis euidentia [puer] notat ſubiectionem [meus] notat conſenſum eius, cui ſubiicitur, *Heb.* 2. Quia pueri communicauerunt carni & ſanguini: & ipſe ſimiliter participauit eiſdem. *Phil.* 2. Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem &c. Puer enim dicitur a ſubiectione & puritate naturæ aſſumptæ. Et ideò alia tranſlatio habet [ſeruus meus] *Iſa.* 49. Seruus meus es tu Iſraël: quia in te gloriabor.

Secundò tangit electionem ipſius ad officium, cùm dicit [electus meus] Non de maſſa perditionis ſeparatus: quia in illa nunquam fuit, ſed electus ad officium redemptionis. *Pſal* 64. Beatus, quem elegiſti, & aſſumpſiſti. Hoc etiam modo dicitur *Rom.* 1. Prædeſtinatus in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis. *Canticorum* 5. Electus ex millibus [quem elegi] ad hoc opus ante mundi conſtitutionem. *Eph.* 1. Elegit nos ante mundi conſtitutionem in ipſo.

Tertiò dicit dilectionem ex plenitudine gratiæ prouenientem, cum dicit [dilectus meus] Et dicit duo, dilectionem, quæ eſt cauſa gratiæ, & quia gratia gratum facit habentem eam, & opus ipſius: Ideò de gratitudine illa ſubdit [in quo benè complacuit animæ meæ] De primo dicitur *Ioan.* 3. Pater amat filium, & omnia tradidit in manus eius. Quod autem additur [in quo bene complacuit &c.] Tria notantur, optimus videlicet virtutis modus, qui magis notatur per bene, quàm per bonum: quies paſcens volentis Patris, in acceptatione meriti Chriſti, quod notatur per complacitum: & medulla dulcedinis, quam habet ad ipſum: & hoc notatur per animam: quia humano modo loquitur: & eſt antropoſpatos: quia humana propaſſio transfertur in Deum. Idem autem eſt *ſupra* 3. & *Infra* 17. *Sap.* 4. Placita enim erat Deo anima eius.

Quartò dicit plenitudinem ſpiritus, qui omnia operatur, & diſtribuit dona, quæ per Chriſtum ſunt data. *Iſa.* 61. Spiritus Domini ſuper me. Quod autem dicit [Ponam] ſonat quietem. *Iſa.* 11. Requieſcet ſuper eum Spiritus Domini: & hæc dicuntur omnia de Chriſto ſecundum aſſumptam humanitatem. Secundum primum horum iuſte per obedientiam venit ad redimendum: per ſecundum idoneè: per tertium factum eſt opus vtile fini redemptionis: & per quartum efficax ad debellandum ſpiritus nequam redemptos in captiuitate detinentes. Primum eſt humilitatis, ſecundum perfectionis, tertium dulcedinis, quartum autem excellentiſſimæ ſanctitatis. Attendendum etiam, quod omnia hæc conueniunt Chriſto, inquantum in conformitate naturæ caput eſt Eccleſiæ: ſed per primum importatur habitus naturæ, qua Sanctis conformatur; ſecundum autem conuenit quoad gratiam, qua membra a non membris diſcernit: tertium autem dicit cauſam gratiæ: & quartum, ſpiritum, quo membra viuificat.

Et Iudicium gentibus nuntiabit.

Hîc tangit Chriſti proprium actum: Dicit tria, ſcilicet, qualis eſt actus in ordinandis bonis, & qualis in ſufferendis aduerſis & pœnis & peccatoribus, & qualis in fine perfectionis. De primo dicit [Iudicium gentibus nuntiabit] Hoc eſt autem iudicium, quoties ſe ipſos hic diſcutiunt,

&

& in futuro iudicabuntur : & hæc eſt doctrina Euangelica. *Pſal.* 149. Vt faciant in eis iudicium conſcriptum: gloria hæc eſt omnibus Sanctis eius. Hoc enim iudicio, & ipſe vt Rex, & Sancti vt Senatores iudicabunt. *Sap.* 3. Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis ; & regnabit illorum Rex in æternum. Hæc enim eſt ſapientia, quæ continetur in libris cordium Sanctorum, qui aperientur in iudicio. *Dan.* 7. *Coloſ.* 2. In ipſo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi. Sed tamen contra hoc videtur eſſe, quod dicitur *Ioan.* 3. Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum ; ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Sed hoc intelligitur de Iudicio condemnationis, cùm nos hic loquamur de iudicio doctrinæ, quod eſt iudicium diſcretionis (aliàs diſcuſſionis) *Lu.* 12. Nunc iudicium eſt mundi : nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. *Ioan.* 9. Ego in iudicium veni in hunc mundum. Hoc autem iudicium nuntiat prædicando per diſcipulos [gentibus] quia *Mal.* 1. dicitur. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus.

Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius.

Secundum eſt qualis fuit in tolerandis malis: & hoc tripliciter : & hoc habet duo : Oſtendit enim qualis eſt in contradictione malorum, & qualis eſt in longanima expectatione peccantium. De primo dicit tria, quorum primum boni ordines ad contradictiones : ſecundum bonus modus in contradicendo : tertium autem optimus modus in vincendo contradictores. De primo dicit [Non contendet] Dicit enim *Ambro.* Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Sic enim non contendit, ſed in doctrina ſpiritus & virtutis veritatem demonſtrauit. *Prouer.* 29. Vir ſapiens ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue irrideat, non habebit requiem. 2. *Timo.* 2. Noli verbis contendere : ad nihilum enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. *Tit.* 3. Contentiones, & pugnas legis deuita. Sed contra *Iere.* 6. Ecce ego in iudicio contendam vobiſcum. *Mic.* 6. Idem. Reſponſio: non contendit contentione iræ & rixæ, quamdiu fuit in mundo; ſed poſteà contentione increpationis contendet cum peccantibus.

Neque clamabit] Clamor eſt confuſus ſonus indignationis in contradicendo. 1. *Pet.* 2. Dum pateretur, non comminabatur. Nec eſt contrarium id, quod dicitur *Heb.* 5. Preces ſupplicationéſque cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. Et *Io.* 7. In die magno feſtiuitatis ſtabat IESVS, & clamauit di. Si quis ſitit &c. Quia primum intelligitur de clamore deuotionis ad Deum : ſecundum autem de clamore prædicationis. Et quod dicitur hic, eſt dictum de clamore indignationis, qui clamor naſcitur ex ira & indignatione, vt dicit *Gre.*

Neque audietur in plateis eius vox] In plateis vox tumultus ſuſcitantium auditur : & hoc modo Chriſti vox non eſt audita : nec etiam in iactantia in plateis facta, qualiter vocem dant in plateis inaniter glorianres. Et ideò *Iſa.* 8. dicitur, eo quod abiecit populus iſte aquas Siloë, quæ vadunt cum ſilentio. Siloa enim, quæ interpretatur miſſus, ſignificat doctrinam Chriſti, quam abiecerunt Iudæi : ad quam tamen cæcus illuminandus miſſus eſt. *Ioan.* 9. *Iſa.* 42. Tacui, ſemper ſilui, patiens fui. Sic ergo in manſuetudine manſuetis prædicauit. *Iſa.* 61. ad annuntiandum manſuetis miſit me. *Iacob* 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.

Arundinem quaſſatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.

Hic tangitur qualis fuit in ſuſtinentia peccatorum, & expectatione. Sunt autem iſta per metaphoram dicta. Arundo autem quaſſata cor fuit Iudæorum & Phariſæorum, vento iræ & indignationis commotum, & vento erroris ſonans per blaſphemias & indignationes: & hoc non confregit Chriſtus, licet hoc potuerit, ſed patienter ſupportauit : cedens furori, & dans locum iræ. *Ro.* 12. Non voſmetipſos defendentes, chariſſimi ; ſed date locum iræ. 3. *Regum* 14. Percutiet te Dominus, ſicut ſolet arundo moueri in aqua.

Linum fumigans non extinguit] Linum candore ſuo & munditia (vt dicit *Hilarius*) paucos Iudæorum ſignificat deuotos, igniculum fidei concipientes, & quadam dilectione cum carne iuxta fumantes : quos etiam Chriſtus non extinxit, ſed fouit incendens in eis ignem perfectæ charitatis. *Remigius* autem dicit linum ſignificare gentes amaro fumo erroris fumantes cum modica ſcintilla naturalis legis. Et ſicut non contempſit paruam ſcintillam in paruulis, ſed fouit, donec accenderetur igne charitatis : ita etiam in gentibus modicam ſcintilllam naturalis legis in magnum produxit ignem dilectionis. Sine præiudicio autem dicendum, quòd per iſtas expoſitiones non videtur induci auctoritas ; ſed potiùs videtur linum ſignificare Phariſæos nitorem innocentiæ prætendentes in ſuperſtitioſa religione. Et fumus, qui eſt nuntius ignis, videtur ſignificare amaras machinationes eorum ad nocendum abſque aperta inflammatione iræ & rixæ. Et hoc Chriſtus non extinxit : quia linum fumigans dum extinguitur, conculcatur : quia tales Chriſtus pedibus ſuæ maieſtatis non conculcauit. Vnde *infra.* 15. dicit. Sinite eos, cæci ſunt, & duces cæcorum. *Heb.* 12. Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit aduerſus ſemetipſum à peccatoribus contradictionem : vt non fatigemini animis veſtris deficientes. Hoc ſignificatum eſt 2. *Regum* 16. Cum Semei malediceret Dauid, & vellet hoc vlciſci Abiſai, præcepit dicens. Dimitte eum, vt maledicat iuxta præceptum Domini, ſi fortè reſpiciat Dominus, & reddat mihi bonum pro maledictione hac. *Iob.* 41. Halitus eius prunas ardere facit : & de naribus eius procedit fumus.

Donec eiiciat ad victoriam iudicium: & in nomine eius gentes ſperabunt.

Donec eiiciat] Hic tangitur, qualis fuit Chriſtus in fine perfectionis ſui officij: & dicit duo, ſcilicet, victoriam bonitatis, in fidelibus : & ſpem æternæ remunerationis, & etiam terrenæ in Chriſto ſeruientibus. De primo dicit [donec eii.] hoc eſt, ita diſſimulabit [donec] paulatim per prædicationē, & ſanguinis

ſanguinis ſui virturem [eiiciat] Eiectio proiectio eſt violenta ad exteriùs facta [iudicium] autem eſt id,quod informat iudicium: veritas prædicata: & hæc ad victoram eiicitur, quando extra fines Iudææ à Iudæis abiecta, in gentibus ſuper errores vincit & triumphat: ſicut maximè in die iudicij vincet omnes contradicentes. 2. *Eſdræ.* 4. Super omnia vincit veritas. *Iſa.* 63. Ego,loquor iuſtitiam,& propugnator ſum ad ſaluandum. *Apoc.* 6. Ecce equus albus,& qui ſedebat ſuper eum,habebat arcum, & exiuit vincens, vt vinceret. Per equū enim album poteſtas innocens & virtures deſignantur: per ſeſſionem quies iudicantis: per arcum ſignificatur doctrina ſcripturarum emittens ſpicula auctoritatum, quibus vincit Chriſtus omnem errorem.

Et in nomine eius] Hoc eſt, ſpes fidelium, in qua completur Eccleſia fidelium, & perficitur, & finitur Chriſti officium. Quòd autem dicit [in nomine eius] hoc eſt, in notamine: quia notæ Chriſti nobis inſcribuntur. *Act.* 4. Non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat eos ſaluos fieri [gentes] hoc eſt, Eccleſia ex diuerſitate gentium congregata [ſperabunt] omni relicta ſpe temporalium & relicta iuſtitia legis, quæ eſt factorum nihil adducentium ad perfectum. *Heb.* 7 Et *Iſa.* 15. Erit radix Ieſſe, qui exorget regere gentes: in eum gentes ſperabunt: & erit nomen eius glorioſum.

Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus, & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur & videret.

In ſuperioribus probatæ veritatis hic inducitur auctoritas, ne poſſit caluminari terminus vmbrarum: & hic duo inducuntur, confutatio videlicet Phariſæorum, qui eam malo attribuerunt principio: & confutatio Scribarum, qui attentantes auctorem (alias auctoritatem) huius veritatis ſignum quærebant poteſtatis *Ibi.* [Tunc reſponderunt ei quidam de Scribis &c.] Prima verò harum partium tria continet, cauſam. ſ. calumniæ auctoritatis miraculorum probantium terminum vmbrarum: & ipſam calumniam: & calumniæ confutationem: & hæc in littera patebunt. Cauſa autē calumniæ, ſiue occaſio fuit miraculi in dæmoniaco perfectio: & in illo ſunt tria: expoſtulātia. ſ. fieri miraculum, perfectio miraculi, & effectio ipſius in aſtantibus. In expoſtulantia autem fieri miraculum duo ſunt, fides offerentiū inclinans omnipotentiā ad perfectionem ipſius: & paſſio obſeſſi trahens miſericordiam ad voluntatem efficiēdi. De primo dicit [Tunc] præinducta rabie declinata [oblatus eſt ei] fide & deuotione. *Ia.* 9. Obtulerunt ei paralyticum in lecto iacentem. Vnus quidem ſubiecto, ſed multiplex in effectu dæmonis: & notatur in hoc malitia dæmonis, cui in vno non ſufficit vna læſio; ſed multipliciter vexat vnum, & eundem. *Iſa.* 38. Quaſi leo ſic contriuit omnia oſſa mea. *Abach.* 1. Sēper interficere gētes non parcet [dæmonium habēs cæcus & mutus] Tria tangit impedimēta. Quia in hoc, quòd dæmonium habuit, impeditū habuit rationis ordinem: Extra autem nobiliorem deſtruxit actum ſenſitiuæ, & in hoc fecit cæcum: & nobiliorem actum rationis, qui eſt interpretatiuæ, & in hoc fecit mutum: & hæc eſt malitia dæmonis interius impediens vſum veræ rationis, & exterius auferens viſum veri luminis in coruſcatione miraculorum: & laudem Dei, interpretatione ſermonum ablata. *Lu.* 11. Erat IESVS eiiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et addit *Beda*, quòd erat etiam cæcum. 1. *Re.* 11. In hoc vobiſcum feriam fœdus: vt eruam omnium veſtrum oculos dexteros.

Et curauit eum] Ecce miraculi perfectio: & propter tres operationes dæmonum tria poſuit antidota ſalutis. Contra enim defectum interiorem in impedimento vſus rationis dicit [& curauit eum] Contra defectum in interpretatione ſermonum exteriùs dicit [ita vt loqueretur] & contra defectum cæcitatis exterius dicit [vt videret] Et de his multa in ſuperioribus dicta ſunt.

Et ſtupebant omnes turbæ & dicebant: Nunquid hic eſt filius Dauid?

Ecce effectus miraculi in aſtantibus: & tangit duo, ſtuporem admirationis, & viam fidei luminis.

De primo dicit [Et ſtupebant omnes turbæ] Stupor eſt inſenſibilitas cordis ſyſtolen patientis ex ignorantia cauſæ prodigij, quod apparet in ſenſibus. *Lu.* 5. Apprehendit omnes ſtupor [& dicebant; Nunquid hic eſt filius Dauid?] Propter miſericordiam dicunt eum filium Dauid, & propter promiſſionem, ſicut patet 1. *Reg.* 21. Vbi non interfecit Saul. Et 2. *Reg.* 1. Vbi planxit inimicum. 1. *Macha.* 2. Dauid in ſua miſericordia conſecutus eſt ſedem regni in ſecula.

Phariſæi autem audientes dixerunt: hic non eiicit dæmones, niſi in beelzebub Principe dæmoniorum.

Hæc eſt calumnia Phariſæorum, qui diuiſi interpretantur: quia ſicut dicitur *Iſa.* 59. Iniquitates eorum diuiſerunt inter eos & Deum ſuum. Audierunt enim turbam & non valentes calumniari factum, facti auctorem Spiritum ſanctum calumniati ſunt, ad contrariam & inimicam poteſtatem Dei miracula transferentes [hic non eiicit dæmonia, niſi in beelzebub Principe dæmoniorum] Huius autem negatiuæ affirmatiuam *Lu.* 9. dixerunt. Et quia illa minus dicebat, ideò Chriſtus *Lu.* non impugnauit, ſed tacuit. Nunc autem confirmata malitia eorum, poſtquam conceperunt occidere eum, ponunt negatiuam, quæ nihil penitùs operum Chriſti reliquit, niſi dæmoni detur, & attribuatur: & hoc melius ſignificatur *Mar.* 3. Vbi ſic dicitur: Quoniam in furorem verſus eſt, & beelzebub habet: & in Principe dæmoniorum eiicit dæmonia.

IESVS autem ſciens cogitationes eorum dixit eis.

Hic incipit confutare: & dicuntur hic duo. Primò enim ante diſputationem ſapientiæ ſignum omniſcientis, quem nihil latet, præmittitur: & poſteà diſputationem orditur.

De primo dicit [IESVS autem] vt Deus omnia [ſciens cogitationes eorum] *Pſal.* 93. Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt, ſimile eſt *Lu.* 9. quando dixit. Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? dixit ad confutationem eorum.

Omne regnum contra ſe diuiſum deſolabitur: & omnis ciuitas, vel domus diuiſa contra ſe non ſtabit.

Hic ponit rationes ad confutandam malitiam Phariſæorum: & diuiditur in partes quatuor. Oſtendit enim primò dicti eorum falſitatem: ſecundò peccati eorum, quod in dicto commiſerunt irremiſſibilitatem: tertiò intentionis peruerſitatem: quarto iuſtiſſimam eorum condemnationem: & ſic terminatur ſua diſputatio. Prima harum habet duo genera rationum. Primo enim inducit rationes deducentes ad inconueniens, quæ ſuppoſito dicto eorum indirectè probant propoſitum: ſecundò probat oſtenſiuè ſuppoſita veritate etiam concludendo propoſitum. In prima harum proponit generaliter in omni poteſtate: & aſſumit ſub ipſa in poteſtate diaboli, & concludit propoſitum per inconueniens quod ſequitur. Attende autem, quòd humana poteſtas, in qua per ſimilitudinem proponit, non eſt niſi triplex, regionis. ſ. ciuitatis terræ, & domus, ſecundum quòd etiam regnum refertur ad tria, œconomicā videlicet, cuius gubernatio datur Patri familias; & ciuilem, cuius gubernatio datur proconſuli: & regalem, cuius gubernatio datur Regi. Plures enim ad vnum pluribus modis referri non poſſunt, niſi domeſtici, vel cohabitantes ciuiliter, vel communicantes legibus eiſdem: & in his tribus dicit ſolui poteſtatē regni, ſi diuiſa ſit poteſtas contra poteſtatem. Attende autē, quòd in toto poteſtatiuo (ſicut eſt regnum, vel ciuitatis prætura, vel domus diſpenſatio) eſt poteſtas diſtributa ex vno, & ad vnum ordinata, qui eſt Rex, vel Proconſul, ſiue Præfectus, vel pater familias: & tunc diuidi dicitur: quia contraria diſpoſitione reluctans, nec ex vno diſtribuitur in officia plurium, nec ſecundum communicationem ad vnum ordinatur; & tunc fiunt duo Domini, quibus nemo poteſt ſeruire *ſup. 6.*

De his ergo dicit [Omne regnum] quod eſt poteſtas Regionis ordinata ad vnum contra ſeipſum reluctando [diuiſum] ad diuiſa tendens: quia tunc deſtruit ordinem ad vnum [deſolabitur] 2. *Paral,* 2. Filij Amon verſi inſediti onem in ſeipſos diuiſi, mutuis concidere vulneribus [& omnis ciuitas] In qua eſt etiam ordo poteſtatis ad vnum [vel domus] ad vnum patrēfamilias ordinata familia [diuiſa contra ſe] hoc eſt, in diuiſa tendens contra ſui motorem & rectorem [non ſtabit] Sed ſicut dicit *Lu.* 11. Domus ſupra domum cadit. *Iſa.* 3 Ruit Ieruſalem, & Iudas concidit. Et huius cauſa ponitur ibidem: quia tumultuabitur puer contra ſenem, & ignobilis contra nobilem. *Oſe.* 10. Diuiſum eſt cor eorū, nunc interibūt. *Pro* 28. Propter peccata terræ multi Principes eius, hoc eſt, ad multa tendentes. 1. *Mach.* 10. Diuiſit Alexander regnum ſuum, dum adhuc viueret: & impoſuerūt ſinguli diademata in loco ſuo: & multiplicata ſunt mala ſuper terram.

Et ſi ſathanas ſathanam eiicit, aduerſus ſe diuiſus eſt: Quomodo ergo ſtabit regnum eius?

Hic aſſumit ſub propoſitione generali: & eſt propoſitio falſa, ſuppoſita tamen vera ſecundū dictū Phariſæorum [Et ſi ſathanas] aduerſarius humanæ ſaluti regnum Dei impugnans [ſathanam] alium aduerſarium eidem regno [eiicit] in toto, ne dominetur ſecundū aliquam poteſtatem inimicā ſaluti [aduerſus ſe diuiſus] quia etſi ſathanæ ſint legiones diuerſis & diuiſis vitiis principantes: in hoc tamen conueniunt, quòd regnum Dei, & ſalutem hominis impediunt: ſicut *Iudic.* 15. Vulpes Samſonis facies habebant diuerſas, & caudas colligatas [Quomodo ergo ſtabit regnum eius?] quod non ſtat in vno officio, ſed multis officiis: & ideò oportet, quòd ſe inuicem iuuent dæmones. Et attende, quòd quidam dicunt regnum diaboli eſſe mundum: & Saluatorem velle concludere, quod ſecundum dicta Phariſæorum ſoluendus ſit mundus ſtatim: quod Phariſæi non credebant. Et hoc non videtur eſſe intentio literæ; quoniam non ſequitur ex dictis niſi deſtructio poteſtatis diaboli: hoc enim vocatur regnum, licet verè ſit corruptio regni in tyrannidem. *Iſa.* 19. Tradam Ægyptum in manu crudelium Dominorum; & Rex fortis dominabitur eorum. Cùm igitur ſathan non intendat deſtruere ſuum regnum, ſathan non eiicit ſathanam: falſum eſt ergo me in Principe dæmoniorum eiicere dæmonia. Sed nonne necromantici in vno dæmone eiiciunt alium; & ſimiliter fecerunt idola: ſicut Aſtaroth, & quædam alia? Ad hoc dicendum, quòd non eiiciunt; ſed à quadam operatione, vel læſione ceſſant, vt in alia fortiùs poſſideant. Chriſtus autem loquitur hic de eiectione ſecundum omnem operationem, & omne dominium,

Et ſi ego in beelzebub eiicio dæmones, filij veſtri in quo eiiciunt? Ideò ipſi iudices veſtri erunt. Si autem ego in Spiritu Dei eiicio dæmones, igitur peruenit in vos regnum Dei.

Secunda ratio eſt ducens ad inconueniens: & ideò reſumens dictum, ex quo ſequitur inconueniens, quærit dicens [filij veſtri in quo eiiciunt?] Dicuntur autem filij Apoſtoli, & Exorciſtæ, & quidam etiam non ſequentes Chriſtū. *Lu.* 9. Vidimus quendam in nomine tuo eiicere dæmonia, qui non ſequitur nobiſcum. *Act.* 19. Etiam fuerint, qui adiurabant in nomine IESV, quem Paulus prædicat: omnes enim illi vidētes efficaciā nominis Chriſti, adiurabant per nomen IESV. Dicit autem [filij veſtri] Non mei Diſcipuli: quia cùm de eis ſint nati & conuerſati, non eſſent teſtes contra eos, niſi à veritate ſecundum conſcientiam eſſent conuicti. Et cum illi ſint teſtes efficaciæ nominis & ſanctitatis, & quòd nullis malis artibus vſus, eiicio dæmones [ideò ipſi iudices veſtri erunt] vos primum de falſitate conuincentes, & poſteà ſua comparatione condemnantes. *Iob* 13. Priùs vos oſtendam fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum. *Mat.* 19. Vos ſedebitis ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael. *Infrà eodem* Regina auſtri ſurget in iudicio cūm generatione hac, & condemnabit eam.

Si autem ego in Spiritu Dei eiicio] Hoc meo iudicio eſt concluſio ex duabus inductis rationibus; ſicut etiam dicit *glo.* Complexio eſt per diuiſionem aſſumpta iſtā; aut in ſpiritu malo eiicio dæmonia; aut in Spiritu bono? Et iā illa perducta eſt ad plura inconuenientia: concluditur ergo iſta, & aſſumitur; & hoc eſt [Si autē ego in ſpiritu Dei] hoc eſt, in virtute Spiritus Dei à me procedentis, ſicut *ſup.* 9. & *Luc.* 8. dixit. Ego cognoui virtutem à me exiſſe [eiicio dæmonia] tam à corporibus, quàm ab animabus [igitur peruenit in vos] hoc eſt, inter vos quia regnum diaboli exiſtentes non poterant intra ſe habere regnum Dei [regnum Dei] Iam ſuperiùs diximus, quòd regnum primū eſt, quod eſt

animata iuſtitię,& legum,& vrbanitatum poteſtas in anima Regis. Et ita hic ſumit Chriſtus,quia regnum hoc Dei diſtribuẽdum erat ex corde Chriſti in omnes miniſtros Eccleſiæ. *Io.* 1. Medius veſtrum ſtetit,quem vos neſcitis : hic eſt,qui poſt me venturus eſt &c. *Luc.*1. Regnabit in domo Iacob in æternum:& regni eius non erit finis. *Sup.*6. Adueniat regnum tuum &c.

Aut quomodo poteſt quiſque intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere, niſi priùs alligauerit fortem ? Et tunc domum illius diripiet.

Hic ponit per ordinem tres rationes oſtenſiuas propoſitum oſtendens : quarum prima ſumitur à ſimilitudine aduerſariorũ in humana conſuetudine:& eſt talis.Hi,qui ſe inuicem oppugnant:& alter vincens alterum,vaſa confidentiæ alterius,qui victus eſt ,diripit & diſpergit : ne ampliùs in eis confidat : non ſunt amici ſe inuicem iuuantes,ſed inimici.Ego & diabolus nos ita habemus ad inuicem : ergo non ſumus amici nos mutuò iuuantes: ergo in Beelzebub non eiicio dæmonia, ſed in ſpiritu Dei inimico diabolo : & hoc eſt [aut quomodo]nota eſt interrogationis : quia in tota diſputatione Chriſtus non arguit, ſed interrogat : vt ex manſuetudine magis trahens conuertat,& alliciat corda eorum[poteſt]excellenti potentia. *Pſal.* 85.Non eſt,qui ſit ſimilis tibi in fortibus Domine: & non eſt ſecundum opera tua[intrare]poteſtatiuè [in domum fortis]quam magis defendit,quàm regnum, vel ciuitatem : quia nullo modo defendit regnum,vel ciuitates,qui propriam non præualet defendere domum. De fortitudine autem diaboli dicitur *Iob* 41.Non eſt poteſtas ſuper terram, quæ poſſit ei comparari,qui factus eſt,vt nullum timeret [& vaſa eius diripere] Sicut ego facio *Oſe.*13. Ipſe diripiet theſaurum omnis vaſis deſiderabilis. Eſt autem domus iſta mundus & conſcientia & infernus.Et Chriſtus intrauit in mundum per carnem eiiciens dæmonem per fidei prædicationem. *Io.*14.Venit enim princeps mundi huius,& in me non habet quicquam.In cor autem intrat per gratiam,& eiicit dæmonem. *Lu.*11. Erat IESVS eiiciens dæmonium.In infernum autem intrauit per animam deificatam,& eiecit dæmonis violentiam. *Pſal.*67. & *Epheſ.*4. Captiuam duxit captiuitatem. *Iſa.* 49. Equidem à forti tolletur præda : & quod ablatum fuerit à robuſto,ſaluabitur.Dicuntur autem vaſa corda dæmoniacis operationibus plena. *Ro.* 9. Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta ad interitum,vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuę in vaſa miſericordiæ. Idẽ vos quos & vocauit:non ſolùm ex Iudæis,ſed etiam ex Gentibus.2.*Ti.*2.In magna domo Dei non ſolùm ſunt vaſa aurea & argentea,ſed etiam fictilia:& alia quidem vaſa in honorem,& alia in contumeliam[niſi priùs] *Lu.*11.Si autem fortior illo ſuperuenerit. *Ier.*46. Fortis impegit in fortem : & ambo corruerunt.Chriſtus in mortem diſpenſatiuè;diabolus autem in infernum amiſſa,quam habuit,poteſtate [alligauerit] poteſtatis ablatione. *Apo.*20.Vidi Angelum fortem de cælo deſcendentem:& habuit clauem abyſſi,& catenam magnam in manu ſua, & apprehendit ſerpentem antiquum draconem,& alligauit eum per annos mille [fortem] diabolum *Ier.*6.Fortis eſt & crudelis , & non miſerebitur [& tunc domum illius] hoc eſt , contenta in domo inferni, vel mundi, vel cordis[diripiet] hoc eſt,ab ipſo rapiet. *Iſa.*8. Voca nomen eius,velociter ſpolia detrahe, feſtina prædari.1.*Io.*4.In hoc apparuit filius Dei,vt diſſoluat opera diaboli.

Qui non eſt mecum , contra me eſt.

Secunda ratio eſt:& eſt per modum antipophoræ:quia aliquis poſſet dicere, quòd ex familiaritate intraret in domum fortis. Et ad hoc inducit rationem dicens.[Qui non eſt mecum]conſenſu & opere.Et intelligitur:non eſt mecum:ita quòd violat omnem ſocietatem ipſius[contra me eſt]Et patet per hoc,quòd diſtribuo,& diripio(aliàs eripio) vaſa ipſius, quòd ipſe non eſt mecum : quia præſentiam meam non ſuſtinet, ſed eſt ſibi tormentũ. *Sup.*8.& *Lu.*4. Veniſti ante tempus torquere nos Ergo contra &c. Et attende,quòd non dicit : cum quo ego non ſum : quia ipſe cum omnibus eſt: & eſt cum dæmone, qui vbique, & in omni creatura eſt , ſicut lumen eſt cum cæco. 2. *Corinth.* 6. Quæ conuentio Chriſto ad Belial. Sed contra. *Prou.* 21. Non eſt ſapientia,non eſt prudentia,non eſt conſilium contra Dominum. Reſponſio. Non contra Dominum , quòd ſe erigere & ſtare poſſit contra Deum ; ſed tamen nititur , licet deprimatur. *Iob* 9. Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt.

Et qui non congregat mecum,ſpargit.

Tertia ratio eſt ſumpta à(aliàs ex)contrarietate operum : quia Chriſti opus , & omnium ſecum operantium eſt congregare ; diaboli autem , & omnium miniſtrorum ſuorum eſt diſpergere[congregat] enim Chriſtus paſſiones in virtutis formam , actiones ad iuſtitiæ normam,electiones ad prudentiæ rationem , animales vires ad mentis menſuram,diſcurſus(aliàs diſcurſas)rationis diſciplinas ad intellectus ſimplicem felicitatem , multitudinem credentium in cor vnum & animam vnam,Eccleſiam ſub ſuæ protectionis alam , ſicut gallina pullos diſperſos per errores & deſideria in Eccleſiam , & exules in patriam:& ita congregat ea , quæ ſunt hominis in ſeipſum, homines ad ſeipſos,& omnes ad Patris regnum & gloriam. *Iſa.* 40. Sicut paſtor in brachio ſuo congregabit agnos. *Ezech.*34. Congregabo oues meas de cunctis locis, in quibus diſperſæ erant. *Iſa.*11. Diſperſos Iſrael colliget à quatuor ventis cæli. Et *ibidem ante*:Leuabit ſignum in nationibus,& congregabit profundos Iſrael, Quòd autem diaboli opus ſit diſpergere patet *Io.*10. Lupus rapit & diſpergit oues , per affectus paſſionum , per iniquitates operum,per errores electionum, per brutalitates & animalitates mentium , per varietates errorum , per diuerſitates cordium , per idololatrias & varietates perfidiarum, per ſimilitudines exiliorum in longinquum. *Eze.*34. Diſperſæ ſunt oues meæ , eo quòd non eſſet paſtor:& factæ ſunt in deuorationem.

Ideò dico vobis : omne peccatum , & blaſphemia remittetur hominibus ; ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur.

Hic oſtenditur peccati irremiſſibilitas, hoc eſt, quòd nõ habet in ſe, quare inclinet ad remiſſionẽ: & dicit duo:facit enim primo cõparationẽ peccati ad peccatũ penes conditiones peccantium:ſecũdò

autem

autem facit comparationem eorumdem penes ea, contra quæ peccatur. De primo dicit [Ideò] quia per rationem conuicti eſtis, quòd non ex ignorantia, ſicut vilis plebecula turbarum hoc dixiſtis: nec ex infirmitate cogente per tentationem [Ideò dico vobis] fideliter conteſtans: quia [omne peccatum] ex infirmitate tentationis cauſatum, ſicut dicitur *Geneſ.* 8. Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines. Senſus enim & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Et ex illa infirmitate pallium habet excuſationis [& blaſphemia] quæ eſt per ignorantiam: & ideò habet pallium excuſationis, & ſi non à toto, tamen à tanto. *Act.* 3. Auctorem vitæ interfeciſtis: & nunc fratres ſcio, quia per ignorantiam feciſtis: pœnitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur vobis peccata. Eſt autem blaſphemia, vt ſupra notauimus, impoſitio falſi criminis in Deum, propter quod enormius eſt, quàm periurium; quia in periurio teſtis falſi Deus inuocatur; in blaſphemia autem falſum Deo imponitur: & hoc modo per ignorantiam ſæpe in Chriſtum vilis turbarum multitudo blaſphemauit: Sed non Phariſæi eruditi in ſcripturis, & habentes operum Spiritus Dei, & ſpiritus maligni diſcretionem [remittetur homini] hoc eſt, habet in ſe cauſam impotentiæ vel deceptionis, quare remiſſibile efficitur. habens congruitatem quandam veniæ. *Eze.* 13. *Iere.* 18. Si pœnitentiam &c.

Spiritus autem blaſphemiæ] Spiritus blaſphemiæ differt a blaſphemia: quia quod ex infirmitate procedit, quaſi ſpiritum voluntatis non habet pro cauſa; ſed coactionis violentiam: ſimiliter quod ex deceptione prouenit voluntatis, non habet ſpiritum, ſed ignorantiam; ſed quod prouenit ex certa malitia, ex ſolo ſpiritu voluntatis procedit, nihil niſi odium Dei habens pro cauſa. *Pſal.* 72. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis, non in infirmitatem carnis, vel in ignorantiam deceptionis. 1. *Timo.* 1. Ideò miſericordiam conſecutus ſum: quia ignorans feci. Et ideò ſequitur [non remittetur]. i. cauſam remiſſibilitatis, & congruitatem ſecum non habet. Dicitur enim veniale peccatum venia dignum tribus modis, genere, euentu & circunſtantia. Genere quidem, quod ſecundum totum genus ſuum venia dignum eſt, & non morte æterna, ſicut verbum otioſum: euentu autem, ſicut quod in ſe quidem eſt mortale, ſed tamen per euentum ſequentem factum eſt veniale, ſicut peccatum omne poſt pœnitentiam fit veniale. Circunſtantia autem dicitur veniale, quòd licet in ſe mortale ſit; tamen habet circunſtantiam, ex qua magis congruat ipſum remitti, ſicut peccatum infirmitatis, vel ignorantiæ. Blaſphemia autem iſtorum non proceſſit niſi ex ſpiritu iniquitatis, & odij diuini.

Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei; qui autẽ dixerit verbum contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro.

Secunda eſt comparatio iſtius peccati penes id, in quod peccatur: tangit igitur, quòd cum duæ naturæ ſint in Chriſto, contra vtramque poteſt quis peccare: natura autem humana oſtendit ſe infirmis paſſionibus & operationibus, vt comedendo, & bibendo, & huiuſmodi: Et hæc erat cauſa ſcandali plurimorum, ſicut quòd dixerunt, quòd erat vorax & potator vini, *Lu.* 11. Et illud, quod (alias quia) inductiuum erat infirmitatis occultæ, remiſſibilitatem ſecum habet & pallium excuſationis. Et hoc eſt, quòd dicit [Quicunque verbum] blaſphemiæ [dixerit] deceptus [contra filium hominis] occaſionem ex filio hominis accipiens [remittetur ei] ex congruitate peccati, ſi pœniteat. *Luc.* 23. Pater, ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. *Act.* 7. Ne ſtatuas illis hoc peccatum: quia neſciunt quid faciunt. Cauſa autem eſt *Iſa.* 53. Quaſi abſconditus vultus eius, & deſpectus. *Abacuc.* 3. ibi abſcondita eſt fortitudo eius. 1. *Cor.* 2. Si enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Altera natura in Chriſto manifeſtatur actibus potentiæ, & ſapientiæ, & bonitatis; non humanis, ſed diuinis. Et cognoſcens hos actus eſſe proprios Spiritui ſancto, & diuinæ naturæ, & attribuens ſpiritui immundo non peccat ex infirmitate, neque ex ignorantia, ſed contra conſcientiam ex certa malitia: & hoc peccatum vocatur impugnatio veritatis agnitæ per proprium Spiritui ſancto effectum: & ideò illud nullam remiſſibilitatẽ habet ex congruitate peccati. Et hoc eſt, quòd dicit. [Qui autem dix.] blaſphemiam [contra Spiritũ ſa.] agnitum in propriis actibus & donis ſuis [non remittetur]. i. congruitatem remiſſionis non habet [neque in hoc ſeculo] congruitatem remiſſionis non habet [neque in futuro] quia de congruitate peccati indignus eſt liberante miſericordia. 1. *Io.* 5. Eſt peccatum ad mortem, non pro eo dico, vt roget quis. 1. *Re.* 16. Quouſque tu luges Saul, cum ego abiecerim eum? *Iere.* 11. Noli orare pro populo hoc: & ne aſſumes pro eis laudem, & orationem: quia non exaudiam te in tempore clamoris eorum ad me. 2. *Machab* 9. Orabat autem ſceleſtus Dominum, à quo non erat miſericordiam conſecuturus.

Attende autẽ, quòd tria exiguntur ad hoc, quòd peccatum ſit in Spiritum ſanctum: primum eſt radix, ſecundum genus peccati, tertium proprium. Radix ſemper eſt malitia, non infirmitas trahens, neque error, vel ignorantia decipiens. Genus peccati, quòd ſemper ſit cõtra Spiritum ſanctũ manifeſtatum (aliàs manifeſtum) in actibus, vel donis. Proprium autem, quod non habeat aliquod palliũ excuſationis, nec a toto, nec à parte, ſicut habent peccata ex infirmitate, vel ignorantia facta. In genere autẽ quinque ſunt talia peccata, obduratio. ſ. præſumptio, finalis impœnitentia, inuidentia fraternæ gratiæ, & impugnatio veritatis agnitæ in diuinis. Obduratio autẽ hic non dicitur duritia cordis habitualis; ſed propoſitum actuale cor non emolliendi timore, vel amore diuino: ita quòd proponit non frangi timore, nec emolliri amore, vel pietate: & quòd hoc non proueniat ex infirmitate, vel deceptione erroris: quia hæc radix exigitur in quolibet peccato in Spiritum ſanctum. Et hoc peccatum peccat contra ea, quibus inclinatur cor ad remiſſionem conſequendam ex parte peccantis. Præſumptio autem eſt, quando aliquis actuali fiducia ſic innititur miſericordiæ diuinæ, non deceptus, nec tentatione tractus, quòd ſine omni ſatisfactione ſperat veniam: & ideò tradit ſe impudentiæ & cæteris peccatis. Et hic peccat contra iuſtitiam Dei, quæ eſt remiſſiuum peccati in Deo. Impœnitentia autem

finalis eſt (non continuatio in peccatis vſque ad mortem) ſed potiùs propoſitum non pœnitendi, ex hoc quod ponit quantitatem peccatorum ſuorum excedere Dei miſericordiam, ſicut fecit Cain *Geneſ.4.* Cum diceret Maior eſt iniquitas mea, quam vt veniam merear. Et hæc peccat contra miſericordiam Dei, quæ ſecundum eſt remiſſiuum peccati in Deo. Inuidentia autem fraternæ gratiæ eſt actualis triſtitia affligens mentem in gratia, qua Spiritus ſanctus dona, vel actus ſuos oſtendit: & hæc eſt contra hoc, quod remiſſionem operatur ex parte Eccleſiæ, quod eſt Sanctorum communio, ſine qua nullum omninò remittitur peccatum. Impugnatio autem veritatis agnitæ eſt contentio & blaſphemia contra Dei veritatem perceptam in Sacramentis, vel verbo Dei, vel operibus miraculorum, poſtquam teſtificata eſt veritas: & hæc peccat contra effectum Sacramentorum: quod eſt ſecundum remiſſiuum ex parte Eccleſiæ. Et ſuper iſta quinque Spiritum ſanctum impugnat: aut in his, quibus operatur remiſſionem ex parte peccantis, ſicut primum: aut in his, quibus operatur remiſſionem in ſeipſo, ſicut ſecundum & tertium: aut in his, quibus operatur remiſſionem ex parte Eccleſiæ, ſicut quartum & quintum.

Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Si quidem ex fructu arbor agnoſcitur.

Hic incipit redarguere intentionem: quia ſæpe mala fiunt bona intentione, licet ſtulta, ſicut mendacium obſtetricum *Exodi.* 1. Et tunc peccatum habet aliquam remiſſibilitatem. Sed quando accedit mala intentio ad malum, nec infirmitate, nec ignorantia excuſatum: tunc omninò eſt habens incongruitatem ad remiſſibilitatem. Duo igitur inducit hic; primo enim probationem malæ intentionis inducit ſub metaphora: ſecundò autem metaphoræ inducit explanationem. In metaphora autem duo dicit, metaphoram videlicet, & metaphoræ rationem. Metaphoram autem proponit ſub disiunctione dicens [Aut facite arborem bonam] Bona autem arbor eſt, cuius calor potens eſt humidum fructuum terminare, & humidum ſubtile bene terminabile digerente calido: & tunc efficitur fructus dulcis: ſicut cor calidum charitate, & dulce humore pietatis & bonæ intentionis bona habet verba & opera. *Ezech.* 47. In ripis eius ex vtraque parte lignum pomiferum: & non defluet ex eo folium, & non deficiet fructus eius. *Pſalm.* 1. Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum: quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. *Canticorum* 2. Sub vmbra illius, quem deſiderabam, ſedi: & fructus eius dulcis gutturi meo.

Aut facite arborem malam] Arbor mala dicitur, quæ in ſe habet formaliter cauſam mali fructus: & hæc eſt, cuius calor naturalis impotens eſt digerere, & humidum eſt inobediens digeſtioni Tunc enim manebit calidum humidum, & non cõplet decoctionem eius: & erunt fructus acerbi, dentes obſtupeſcentes. Et hoc eſt, quod ſequitur [& fructum eius malum] *Sap.* 4. Fructus eorum inutiles & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti: ſicut etiam cor amarum malæ intentionis verba & opera profert mala. *Ezech.* 31. Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano, eleuatum eſt cacumen eius: corruent rami eius, & confringentur arbuſta eius. *Supra* 3. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

Si quidem ex fructu arbor cognoſcitur] Ecce ratio metaphoræ, & proportionis arboris ad fructum: quia ex ſapore fructus cognoſcitur arboris natura in bonitate & malitia. *Supra* 7. A fructibus eorum cognoſcetis eos. Nunquid colligunt de ſpinis vuas: aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor fructus malos facit.

Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cùm ſitis mali?

Ecce metaphoræ iſtius explanatio: & dicit duo, explanationem, & explanationis rationem. Explanatio eſt, quod dicitur de mala arbore [Progenies viperarum] hoc eſt, venenati venenatorum filij, lingua virus effundentes mali cordis. *Iob* 20. Occidit eum lingua viperæ. *Matth.* 23. Teſtimonio vobis eſtis, quòd eſtis filij eorum, qui Prophetas occiderunt: & vos implete menſuram patrum veſtrorum. Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis a gehennæ incendio? *Luc.* 3. Genimina viperarum, quis oſtendit vobis fugere à ventura ira? [quomodo poteſtis] pietate, quæ eſt ex habitu [bona loqui, cum ſitis mali?] Quando enim malus ex habitu loquitur, mala loquitur. *Iſa.* 32. Stultus fatua loquitur & cor eius perficiet iniquitatem: vt perficiat ſimulationem, & loquatur ad Deum fraudulenter.

Ex abundantia enim cordis os loquitur: bonus homo de bono theſauro profert bona; malus autem homo de malo theſauro profert mala.

Ecce expoſitionis ratio ſimul & probatio: & dicit rationem dupliciter, generaliter dicens [Ex abundantia] habituali [enim cordis] quæ peſſima, vel optima ſemper in corde repræſentat [os loquitur] etiam ſine præmeditatione. Et hoc eſt ſignum confirmati in bono, vel in malo habitus. *Iob* 4. Conceptum ſermonem tenere quis poterit? *Iob* 32. Coarctat me ſpiritus vteri mei: loquar, & reſpirabo paululum: aperiam labia mea, & reſpondebo. Et ſubiungit hoc idem ſpecialiter in bono & in malo. In bono quidem [quia bonus homo de bono theſauro cordis ſui] hoc eſt, de habitibus bona longa conſuetudine acquiſitis [profert bonum] *Pro.* 18. Aqua profunda ex ore viri: & torrens redundans fons ſapientiæ. *Infrà* 13. Omnis ſcriba doctus in regno cælorum ſimilis eſt homini Patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera [Et malus homo de malo theſauro] habitiuum malorum [profert mala] *Prouerb.* 15. Os fatuorum ebullit ſtultitiam. *Infrà* 15. Et *Mar.* 7. De corde exeunt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes, homicidia, furta. *Iſa.* 59. Locuti ſumus de corde noſtro verba mendacij. *Michea.* 6 Adhuc ignis in domo impij, & menſura maior ira plena, & theſauri impietatis.

Dico autem vobis: quoniam omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij: ex verbis enim tuis iuſtificaberis; & ex verbis tuis condemnaberis.

Hic

Hic poſt omnem malitiæ eorum oſtenſionem inducit iuſtiſſimam eorum condemnationem: & hoc facit arguens à minori. Quoniam ſi de otioſo eſt reddenda ratio, relinquitur, quòd de tam pernicioſo blaſphemiæ verbo acerrima infligatur condemnatio. Dicit autem duo; primò à minori innuens argumentationem oſtendit condemnandos: & ſecundò, quaſi tacitè obiectioni reſpondens eius, qui diceret ex ſermonibus neminem eſſe condemnandum: dicit, quòd ex verbis homo condemnatur, & ex verbis iuſtificatur. Dicit ergo [Dico autem vobis] qui ſum veritas, quæ non mentitur [quoniam de omni verbo otioſo] Eſt autem otioſum, quod caret ratione iuſtæ neceſſitatis, aut intentione piæ vtilitatis, vt dicit *Greg.* Et hoc eſt idem ei, quod repugnat ex deformitate veniali, ordini ad finem bonum neceſſitatis, vel vtilitatis: & ideò videtur differentiam habere ad indifferens, quod non habet huiuſmodi repugnantiam; ſed quòd non ordinatur, hoc eſt, ex defectu rationis ordinantis, & non ex deformitate propria veniali: propter hoc autem ad malum ſunt. Scurrile quidem eſt, quod ſcurrarum: pernicioſum autem, quod nocentium malorum [quod locuti fuerint homines] Pulchrè dicit homines, qui humum ſapiunt: quia qui de terra eſt, de terra loquitur. [reddent rationem in die iudicij] Sed ratio, quæ redditur, eſt pro quantitate delicti, vt de paruo reddatur parua ratio: & de magno magna. *Eccl. vlt.* Cuncta, quæ fiunt, adducet Dominus in iudicium pro omni errato, ſiue bonum, ſiue malum. 2. *Cor.* 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis, prout geſſit [ex verbis enim tuis iuſtificaberis] ſi ſunt bona. *Prou.* 12. De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis [& ex verbis tuis condemnaberis] ſi ſunt mala. *Prou.* 18. Mors & vita in manibus linguæ. *Prou.* 21. Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam. *Luc.* 19. Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam. Et 2. *Reg.* 1. Os tuum locutum eſt contra te.

Tunc reſponderunt ei quidam de Scribis & Phariſæis dicentes: Magiſter, volumus à te ſignum videre.

Hic incipit confutare tentantes: diuiditur autem in partes duas: primò enim ponit tentationem, & ſecundò confutationem. Circa tentationem autem dicit duo: deſcribit enim tempus, & qui ſint tentantes: & ſecundò modum tentationis. De primo innuit tria, ſcilicet, cùm dicit [Tunc] quando videlicet confutauerat contradictores [reſponderunt] Non ad orationem: quia ex illa inſolubili vinculo conſtricti fuerant. *Iob* 9. Si voluerit contendere cum eo, non reſpondebit vnum pro mille [quidam de Scribis & Phariſæis] Ecce deſcriptio tentantium. Scribæ quidem ex præſumptione falſi nominis & ſcientiæ: & Phariſæi ſuperſtitioſa religione confiſi [dicentes] Ecce modus tentationis incipiens ab adulatione ſapientiæ, cùm dicit [magiſter] *Infrà* 22. Magiſter, ſcimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo, non enim reſpicis perſonam viri. *Ioan.* 3. Rabbi, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter. Et ſubiuſerunt voluntatem, quando dicunt [volumus] Quaſi ex deuotione hoc petant: quia voluntatibus bonis libenter ſatisfacit. *Luc.* 2. In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et ſubiungit notam poteſtatis, cum dicunt: [à te] *Sap.* 9. Subeſt tibi, cum volueris, poſſe. Et demum ponunt curioſitatem [ſignum videre] *Luc.* 11. Alij autem tentantes ſignum de cælo quærebant. 1. *Cor.* 1. Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: ſignum autem non petunt paupertatis. *Luc.* 2. Hoc vobis ſignum inuenieris infantem pannis inuolutum, & reclinatum in præſepio. Nec ſignum puritatis. *Iſa.* 7. Dabit Dominus ipſe vobis ſignum: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Neque ſignum infirmitatis. *Luc.* 2. Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & reſurrectionem multorum in Iſraël: & ſignum, cui contradicetur. Sed quærunt ſignum magnæ poteſtatis non curantes de vtilitate, perſuaſi à prophetia *Ioel.* 2. & *Act.* 2. Dabo ſigna de cælo ſurſum, & prodigia in terra deorſum: ſanguinem & ignem & vaporem fumi.

Qui reſpondens ait illis: Generatio mala & adultera ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei.

Hic incipit confutatio: & ponit tria, culpæ videlicet obiurgationem, comparatiuam eorum condemnationem, & quod in eum retorſerant, peſſimorum dæmonum obſeſſionem: quæ patent in litera. In culpæ autem obiurgatione dicit tria, ſcilicet Generationis nequam, ad hoc, quod petit indignitatem, & incongruam ſibi petitionem, & petiti ad intentionem eorum negationem. De primo horum dicit [Qui reſpondens ait illis] *Prou.* 26. Reſponde ſtulto iuxta ſuam ſtultitiam: ne ſibi ſapiens videatur [Generatio mala] in opere [& adultera] in infidelitate, quæ fide violata ſuper virum ſuum admiſit alienum. *Iſa.* 57. Filij auguratricis ſemen adulteræ & fornicariæ, ſuper quem luſiſtis, dilataſtis os, & eieciſtis linguam: nunquid non vos filij ſceleſti ſemen mendax? *Prou.* 30. Generatio, quæ patri maledicit, & matri ſuæ non benedicit: Generatio, quæ ſibi munda videtur, & non eſt lota à ſordibus ſuis: Generatio, quæ ſublimes habet oculos, & palpebræ ſuæ in altum ſunt ſurrectæ: Generatio, quæ pro dentibus habet gladios. Primum horum notat blaſphemiam in Deum Patrem, & in Matrem ſapientiam: ſecundum emundationem carnis in operibus legis: tertium ſuperbiam ſimulatæ religionis, & falſi nominis ſcientiæ: quartum dolum mordacem machinationis occultæ. *Marc.* 8. Qui me confeſſus fuerit in generatione iſta adultera & peccatrice, hunc filius hominis confitebitur in gloria Patris ſui, & coram Angelis ſuis. *Ezech.* 16. Iudicabo te iudiciis adulterarum, & effundentium ſanguinem. Sic igitur oſtenſa eſt indignitas petentium.

Signum quærit] Ecce petitio incongrua [generatio mala & adultera] gemitu & lacrymis ſtans retro pedes deberet quærere ſicut peccatrix *Luc.* 7. Non præſumptuosè ſe & impudenter Chriſti aſpectibus ſuperbè ſe ingerens ſignum quærere. Quæſiuit autem ſignum, poteſtatis oſtenſiuum cæleſtis. *Infrà* 16. Rogauerunt vt ſignum de cælo oſtenderet eis fortè inducti prophetia *Iſa.* 6. Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundum inferni,

ſioe in excelſum ſuprà. *Ioëlis* 2. *Act*. 2. Dabo prodigia in cælo ſurſum, & ſigna in terra deorſum: ſanguinem & ignem & vaporem fumi. Sed quare iſtos increpat: eo quòd petunt? Et *Iſa*. 7. Achaz etiam increpat, eo quòd non petiuit? Reſponſio, quòd in iſtis condemnat præſumptionem: & in impio Rege infidelitatem: & in Sanctis, quibus ſignum offertur, commendabilem oſtendit eſſe deuotionem. Iſti enim ex præſumptuoſa curioſitate indigni exauditione petebant; Achaz autem Deo laudem liberationis attribuit (aliàs attribuere noluit) ſed idolis: & ideò noluit ſignum, quo Deus liberatorem (alias liberationem) oſtenderet. Sanctis autem, qui propter Dei cultum conculcabantur, ſignum liberationis de cælo oſtenditur.

Et ſignum non dabitur ei] *Marc*. 8. Si dabitur generationi iſti ſignum? hoc eſt, non dabitur ſignum de cælo, vel de ſublimi; ſed de infirmitate, hoc eſt, de imo. Sed contra *Mar*. 15. *Lu*. 23. Sol obſcuratus eſt, & multa alia ſigna apparuerunt? Reſponſio quòd datum fuit, non eis, quia non fuit eis vtile: ſed potiùs datum eſt contra eos, quia iuſtè ex hoc fuerunt condemnati. 1. *Cor*. 1. Iudæi quidem ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam: Ipſis autem vocatis Iudæis, atque gentibus, ſiue Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam. Et eſt, quod ſignificat conſequenter dicens.

Niſi ſignum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.

Dicit enim tria, ſigni poteſtatis negationem, ſigni infirmitatis oblationem, & ſigni expreſſionem. In oblatione autem ſigni infirmitatis dicit tria, ſcilicet quòd ſignum eſt: cuius eſt, quia Ionæ: & quòd de futuris hæc prophetia eſt. Signum enim eſſe ſignificat, cùm dicit [niſi ſignum] Mors enim Chriſti ſuprà naturam fuit, in hoc, quòd propria poteſtate animam poſuit: & iterum, quando voluit, ſumpſit *Ioan*. 10. Signum autem fuit Ionæ: quia naufragio ſuo, & nomine Chriſti ſignificat paſſionem, & Spiritus ſancti effectum. Prophetia etiam fuit de profectu crucis Chriſti ad conuerſionem mundi: iniquitates enim multorum ipſe tulit, & pro tranſgreſſoribus orauit. *Col*. 3. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum autem apparuerit Chriſtus, vita veſtra: tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria &c. *Rom*. 6. Si complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius: credimus, quòd ſimul & reſurrectionis erimus. Exprimit autem hic infirmitatis ſignum dicens [Sicut fuit Ionas in ventre ceti] Non tantùm figuraliter, ſed etiam ad literam. Et attende, quòd venter ceti locus eſt digeſtionis: & ideò circa illud, quod glutitum eſt, tria neceſſariò facit opera: alterat enim cibum, & per hoc corrumpit: attrahit ſubtile ex eo ad membra, & per hoc maſſam diuidit: deponit groſſiora inferiùs, & per hoc inferiùs traiicit. Et ideò mirum fuit in (aliàs de) Iona, quòd tandiu in ventre ceti viuus durauit, nec potuit eſſe niſi diuina virtute conſeruante, præcipue in aquaticis, quæ cibos citiùs, quàm alia digerunt animalia [tribus diebus, & tribus noctibus] Vtrum autem iſti dies fuerunt integri, aut per ſynecdochen pars pro toto computetur, ignoratur: ego autem puto partem pro toto computari: quia ſic reſpondet ſignificationi. *Ionæ* 2. Præparauit Dominus piſcem grandem, & deglutiuit Ionam: & erat Ionas in ventre piſcis tribus diebus, & tribus noctibus.

Sic erit filius hominis in corde &c.] Adaptatio eſt, ſicut duo fuerunt in figura, ſcilicet, glutitio & tempus: ita duo fuerunt in veritate, ſepultura & tempus, quo in ſepulchro quieuit. De ſepultura dicit. [Ita erit] veritatem Sacramenti ſignificans [illius hominis] Notans ſecundum quid ſepultus eſt [in corde terræ] Notans virtutes ſepulchri. Cor enim terra non habet, ſed ſicut operationes animalis (aliàs animales) maximè ſunt in corde: ita etiam vbi ſunt maximæ terræ operationes, ibi dicitur cor terræ: & hoc eſt in loco poſt terræ ſuperficiem, vbi calor terræ conceptus ex ſolis radiis congregatur: & ideò ſicut ibi maximè radices plantarum facit pullulare; ita etiam ibi maximè putrefacit corpora ſepulta. Sed ſicut Ionas de loco putrefactionis cibi in piſce putrefactus & corruptus non eſt: ita Saluator in loco putrefactionis non eſt corruptus. *Pſal*. 15. Non dabit Sanctum ſuum videre corruptionem: notas mihi feciſti vias vitæ &c. Tempus notat, cum dicit [tribus diebus, & tribus noctibus] Cauſa autem tangitur ab *Auguſtino*. Nox enim mortis ſuæ, quando occidit in eo lumen naturalis vitæ, non omnino fuit nox: quia luxit in ea ſplendor deitatis (aliàs veritatis) & lumen gratiæ redemptionis. *Eccl*. 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in Domino. Et ideò ſua mors ſignificatur per diem Sabbati, quo quieuit perfectis operibus redemptionis: quemadmodum ab inſtitutione mundi perfectis operibus quieuit ab omni opere, quod patrarat ab inſtitutione mundi. Vnde nox mortis ſuæ eſt illa, quæ ſicut dies illuminabitur: & nox illuminatio mea in deliciis meis. Hæc ergo mors ſignificatur per diem. Hac autem morte duplicem noſtram mortem nihil lucis habentem deſtruxit, vnam præcedentem in culpa: & alteram ſequentem in pœna, quando proiiciebatur in tenebras exteriores, in quibus nihil omninò luminis fuit, ſicut dicitur *Iob* 3. de morte culpæ. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, & non illuſtretur lumine. De morte autem pœnæ *Sap*. 17. Ignis quidem nulla vis, nec ſiderum lympidæ flammæ poterant illuminare noctem illam horrendam. Et hæc ſignificatur per noctem ſequentem, quæ eſt inter Sabbatum & Dominicam Has autem duas mortes nihil luminis habentes Chriſtus ſua luce, quæ in tenebris mortis ſuæ lucet, deſtruxit, & diſſipauit. *Mich*. 7. Cùm ſedeo in tenebris, Dominus lux mea eſt.

Colligite ergo rationem *Auguſtini*, quòd per ſynecdochen iſti tres dies, & iſtæ tres noctes computandi ſunt, ſecundum quòd congruit myſterio. Quia enim noſtræ mortes nihil lucis habebant: ideò in noctibus, quæ noſtras mortes ſignificabant, nihil fuit temporalis lucis. Et quia ſua mors tota lumine plena erat: ideò ſua mors ſignificatur

ficatur per diem artificialem duabus noctibus artificialibus interpoſitam. Vlteriùs, quia nox auſtra à noſtris tenebris inchoat, & in Chriſti luce terminatur: Ideò ſecundum iſtam computationem nox cum ſequenti die computatur: ita quòd fiat veſpere & mane dies vnus, ſicut in primo ordine, quando lux innocentiæ luxit in mundo. Tunc igitur veſpera Paraſceues cum die artificiali præcedente & cum nocte præcedente, quæ nox eſt inter diem cœnæ & ſextam feriam, quando iam efficaciter tractabatur, qualiter mitteretur ad inferos, computatur pro vno die. Tunc enim iam foderunt foueam animæ ſuæ, in qua in eadem die in veſpera ſepultus eſt, & noſtram mortem culpæ produxit in lucem. Nox autem, quæ eſt inter Paraſceuen & Sabbatum, cum Sabbato computabatur pro vna die, quando ſuam mortem naturæ produxit in lucem & quietem gloriæ: & nox, quæ eſt inter Sabbatum & diem Dominicam, computatur cum die ſequenti pro vna die naturali, quando noſtram mortem pœnæ & condemnationis produxit in lucem ſuæ redemptionis. Et ſic tribus diebus & tribus noctibus fuit in corde terræ, & patet quid artificialiter accepti ſignificant, & quid naturaliter accepti, & propter quam cauſam per ſynecdochen ſunt computandi. Quia non congrueret myſterio, ſi totos fuiſſet in ſepulchro naturales tres dies. *Oſea* 6. Viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia, ſuſcitabit nos: & viuemus in conſpectu eius, ſequemurque, vt cognoſcamus Dominum.

Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ: Et ecce pluſquàm Ionas hic.

Hîc oſtendit condemnationem comparatiuam generationis huius nequam: & cùm poſſet multa ponere exempla, ſicut de Naaman Syro 4. *Reg.* 5. Et de Achior *Iudith.* 5. Non ponit niſi duo exempla de Salomone & Iona: eo quòd duo ſunt in verbo prædicationis, quorum vnum eſt timoris ex comminatione, quæ inducit ad pœnitentiam, ad peccati expulſionem: Et hoc perfecit Ionas puer Dei, qui lamentatus eſt Niniuitis: & reſponderunt plangentes. Alterum eſt Sapientia, quæ in ſenſu verborum prædicatoris, cuius delectatio eſt felicitatis actus, & præcipuè in expoſitione cæleſtium promiſſorum &c. Salomon puer Dei cecinit, & reſpondit ſaltando à finibus terræ Regina auſtri: Et ſecundum hæc duo diuiditur hæc pars in duas partes, vt patet. Sed quia primum eſt expellere peccatum: ideò primum inducit lamentum Ionæ: & dicit tria Niniuitarum exemplum ſurgentium in iudicio: rationem exempli, & rationem condemnationis: Et hoc eſt, quòd dicit.

[Viri Niniuitæ ſurgent] non tantùm reſurrectione corporum; ſed oſtenſione deuotionis & pœnitentiæ ad Dei verbum per Ionam prædicatum [cum generatione iſta] hoc eſt, comparatione huius generationis [& condemnabunt] comparatione ſui. *Pſal.* 49. Vt faciant in eis iudicium conſcriptum &c. [quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ] Ratio eſt condemnationis duplex: ex parte condemnantium, & ex parte condemnandorum. *Ezech.* 16. Iuſtificata eſt Sodoma ſoror tua ex te, hoc eſt comparatione tui. *Oſea* 2. Iudicate matrem veſtram, iudicate: quia ipſa non vxor mea: & ego non vir eius.

[Et ecce pluſquàm Ionas hic] inter eos, quæ ſunt de generatione iſta pluſquàm Ionas: non modò dignitate perſonæ; ſed in inducentibus ad pœnitentiam. Quia diu prædicauit: die ac nocte inſtitit (aliàs inſtituit) miracula adhibuit, diſcipulos miſit, Prophetis teſtabatur, quod dixit, inſtitutis à lege diuina prædicauit. *Ezech.* 3. Non mitto te ad gentem ignotæ linguæ, cuius non poſſis intelligere ſermones, & ſi ad illos mitteretetis, ipſi audirent te. Domus autem Iſraël nolunt audire te: quia nolunt audire me. *Ibidem.* Omnis domus Iſraël attrita fronte, & indomabili corde.

Regina auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & condemnabit eam: quia venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis: & ecce pluſquàm Salomon hic.

Eodem modo tria dicit hic, ſicut in præmiſſo, ſcilicet propoſitum exemplum alienigenæ fœminæ, in iudicio condemnationem, & rationem condemnationis tam ex parte condemnantis, quàm ex parte condemnatorum. Dicit ergo [Regina, quæ tantæ fuit dignitatis & ſapientiæ, vt Regina eſſe mereretur [auſtri] de Sabea, quæ eſt in parte orientis vergente ad auſtrum, vbi propter poſitionem climatis habitant ſapientiæ ſtudentes: vnde & tres Reges venerunt. De hac habetur. 3. *Reg.* 10. Et 2. *Para.* 9. [ſurget] Non tam corpore quàm ſui ſtudij demonſtratione [in iudicio] comparationis *Iſa.* 5. Iudicate inter me & vineam meam. *Mich.* 6. Surge, & contende iudicio cum populo meo [cum generatione iſta] *Deut.* 32. Generatio praua atque peruerſa, hæccine reddis &c. Vocat autem generationem, & non homines; vt notet ex patribus prauis antiqua peccata hæreditaſſe, & ex ſe noua peccandi inueniſſe ſtudia. *Pſal.* 77. Conuerſi ſunt, ſicut patres eorum in arcum prauum. Propter hoc genimina viperarum dicuntur ſuperiùs 3. [& condemnabit eam] ſui comparatione *Sap.* 4. Condemnat autem iuſtus mortuus viuos impios [quia venit à finibus terræ] In aduentu, ſtudium pulchritudinis: in finibus terræ, labor accipitur. *Iſa.* 21. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam Iuſti [audire ſapientiam] Ecce finis. *Eccl.* 2. Sapientia perſeuerauit mecum ſuper omnes, qui fuerunt ante me in Ieruſalem.

[Et ecce pluſquàm Salomon hic] Euidentiam notat, ne cauſetur occultum: quia theſaurus inuiſus & ſapientia abſcondita, quæ vtilitas in vtriſque? Excellentiam autem in comparatione, cùm dicit [pluſquàm Salomon] quia ille ſapiens, homo tamen. In Chriſto autem ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi *Col.* 2. *Baruch* 3. Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius ad eum: hic adinuenit omnem viam ſapientiæ & prudentiæ. Per localem autem propinquitatem notat poſſe bona ſui adipiſci ſine labore, cum Regina venerit per longinqua ſpatia viæ. *Baruch* 3. In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. *Act.* 17. Non longè eſt

b

ab vnoquoque noſtrum : in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Vnde potiſſimum in hoc eſt maior Salomone : quia exteriùs clamat per carnem aſſumptam, & interiùs docet per ſui (ſecundum quòd verbum Patris eſt) ſapientiam, & inſpirat quod docet, per Spiritus à ſe procedentis gratiam. De primo *Prouer.* 1. Sapientia foris clamitat, in plateis dat vocem ſuam. *Pſal.* 68. Laboraui clamans; raucæ factæ ſunt fauces meæ. De ſecundo *Eccl.* 1. Fons ſapientiæ verbum Patris in excelſis. De tertio *Ioan.* 16. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

Cùm autem immundus ſpiritus exierit ab homine.

Hic retorquet in eos, quod ſibi blaſphemantes impoſuerunt, quòd videlicet in ſpiritu immundo reſiſtebant veritati : duo autem dicit : ponit enim ſimilitudinem liberati à dæmonio, & priùs poſteà poſſeſſi, & huiuſmodi ponit : Secundò adaptationem *Ibi.* [Sic erit & generationi &c.] Circa primum tria dicit, exitum immundi ſpiritus ab homine, diſcurſum & regreſſum : & hæc patent in litera. Dicit ergo [Cum autem immundus ſpiritus] Non per naturam immundus eſt, ſed per effectum malitiæ. *Matth.* 10. Dedit poteſtatem ſpirituum immundorum [exierit ab homine] ab aliquo, ſicut Chriſtus expulit à multis : quia ſanauit omnes oppreſſos à diabolo *Act.* 10. Exire autem dicitur non tantùm per eſſentiam, vt diffinitiuè non ſit in corpore; ſed etiam vt educatur per effectum gratiæ effectus ſuæ malitiæ. *Iob* 26. Obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus.

Ambulat per loca arida quærens requiem; & non inuenit.

Ecce diſcurſus : & tangit quatuor, diſcurſum & loca, per quæ diſcurſus; & intentionem; & intentionis fruſtrationem. De primo dicit [Ambulat] Ambulare dicitur ab an, quod eſt circum, & bulo, quod non eſt in vſu : niſi in compoſito, & eſt idem, quod vado. *Iob* 1. Circuiui terram, & perambulaui eam. 1. *Pet.* 5. Circuit quærens, quem deuoret &c. [per loca arida] ab humore concupiſcentiæ deſiccata : vel ſecundum *aliam glo.* fonte Baptiſmatis non irrigata : vel pœnitentiæ lacrymis non infuſa. *Iſa.* 19. Terram ſine aqua confundam [quærens requiem] Ecce intentio mala. Eſt autem requies falſa, vt ſ. ſic in malo hominis quieſcat, vt totum hominem non tantùm in tranſitu viſitet; ſed etiam per finalem impœnitentiam poſſideat, *Iſa.* 13. Requieſcent ibi beſtiæ, & replebuntur domus eorum draconibus; & habitabunt ibi ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi [& non inuenit] quia fruſtratur intentione impœnitentiæ finalis. *Ezech.* 18. Quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. *Eph.* 4. Nolite locum dare diabolo. *Iaco.* 4. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis.

Tunc dicit: Reuertar in domum meam, vnde exiui.

Hic tangitur reuerſio : & tanguntur tria, ſcilicet, tractatio reuerſionis; diſpoſitio eius, ad quam reuertitur; & omnis introitus (aliàs interitus) & hæc patent, Dicitur ergo [dicit] in corde ſuo: Vel, cum dæmonibus conferendo [reuertar] *Iſa.* 37. Per viam, qua venit, reuertetur : & ciuitatem hanc non ingredietur [in domum meam] habitationem, quæ peccato (aliàs peccati opere) ſua facta eſt. *Iob* 18. Habitent in tabernaculo eius ſocij eius. *Apoca.* 18. Facta eſt habitatio dæmoniorum. *Iſa.* 13. Erit habitatio dæmoniorum [vnde exiui] per pœnitentem iuſtitiam compulſus.

Et veniens inuenit eam vacantem, ſcopis mundatam & ornatam.

Ecce diſpoſitio eius, quam ingreditur : & tangit quatuor. ſ. quòd [inuenit eam] hoc eſt, locum habitationis ſuæ in eam. Quia ſi reſiſteret, non inueniret eam. Sic enim inuenit eam, ſicut ſerpens Euam *Gen.* 3. *Ezech.* 16. Diuiſiſti pedes omni tranſeunti & *Ierem.* 2. Omnes, qui quærunt eam ingrediuntur ad eam, in menſtruis ſuis inueniunt eam, Secundò tangit otij torporem, cum dicit [vacantem] *Ezech* 16. dicit; quòd iniquitatum Sodomæ vna fuit otioſitas. *Matth.* 10. Quid hic ſta. to. die oti. *Eccl.* 33. Multa mala docuit otioſitas. Tertium autem eſt, quòd dicit [ſcopis mundatam] quæ ſignificat munditiam corporalem nimis exhibentem, ſicut Iudæi fecerunt *Matth.* 23. Mundatis quod à foris eſt calicis & catini [& ornatam] Ornatum in pompa mundi præferentem. *Ezech.* 16. Ornaſti te regio vnguento &c. *Prou.* 7. Præparata ad capiendas animas.

Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe, & intrantes habitant ibi; & fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus.

Ecce reuerſio : & tangit tria, ſcilicet, inuitationẽ ſociorum, ingreſſum: & effectum malitiæ in eo, in quem ingreditur. De primo dicit [Tunc vadit, & aſſumit ſeptem] dæmones [nequiores ſe] Dæmon enim vnus eſt, qui vno vitio principatur; ſeptem autem, qui ſeptem capitalibus : nequiores autem, qui ad nocendum efficaciores : & illi ſunt dæmones veræ quidem iniquitatis, ſed falſæ & mendacis ſimulationis. 3. *Reg. vlt.* Ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius : & reſpondit Dominus : decipies & præualebis. Dicit autem *Auguſt.* quòd ſimulata æquitas non eſt æquitas, ſed duplex iniquitas. Quando autem verè ſuperbus eſt tegit ſe falſa humilitate, & verè inuidus tegens ſe charitate, verè acedioſus tegens ſe diuini cultus hilaritate, verè iracundus tegens ſe manſuetudine, verè auarus tegens ſe largitate falſa, verè guloſus tegens ſe exterminata facie, & luxurioſus protectus ſimulata caſtitate : tunc nequior eſt. 1. *Reg.* 16. Spiritus Domini receſſit à Saul, & exagitauit eum ſpiritus nequam à Domino [intrantes] per conſenſum peccati [habitant ibi] per peccati permanentiam. *Ioan.* 13. Poſt buccellam, in qua ſimulauit ſanctitatem, introiuit in eum ſathanas [& fiunt] Hic tangitur effectus : & patet. *Matth.* 27. Erit nouiſſimus error peior priore. 2. *Pet.* 2. Melius erat illis viam veritatis non agnoſcere, quàm poſt agnitionem (aliàs agnitam) retrorſum conuerti ab eo, quod traditum eſt illis à ſancto mandato. *Iere.* 7.

Peius operati ſunt, quàm patres eorum.

Sic erit & generationi huic peſſimæ.

Hic adaptat quod dixit: Diabolus enim per ſanctitatem fidei Patriarcharum, & legis obſeruantiam exiuit, per gentes aridas diſcurrit, finaliter quærens ibi manere; ſed non potuit propter fidem ſuſceptam: ad Iudæos rediuit, quos in Ægypto, & in Chaldæa poſſederat. Septem aſſumpſit: quia ſeptem nequitiis ſe armauit legem abiicientes, ſecundum ſpiritum verbis Prophetarum fidem non adhibentes. Erant Iudæi veritatem verborum Chriſti impugnantes, miracula maligno ſpiritui attribuentes, opera virtutis calumniantes, ſuam iuſtitiam exteriorem Dei iuſtitiæ præferentes, & tandem ipſum interficientes. Vacabant enim otio boni, & ſcopis mundabant exteriori munditia, & ornatum quendam, cuius virtutem non habebant, in cultu Dei præferentes. Vel exponatur ſicut primum. Vel fortè, per ſeptem dæmones vniuerſitas dæmonum ſignificatur & hoc puto eſſe probabilius omnibus aliis. Hoc eſt ergo quod dicit.

Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius, & fratres ſtabant foris, quærentes loqui ei: Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant, quærentes te.

Hic incipit vltima pars, quæ eſt de commendatione deuotorum, & abnegatione carnaliter coniunctorum: & diuiditur in tria, in quorum primo huius hiſtoriæ, ex aduentu carnaliter coniunctorum, introducitur opportunitas: In ſecundo, per hoc tentantis eum importunitas: In tertio, intentionis ſuæ de negatione carnalis coniunctionis, & commendatione ſpiritualis coniunctionis oſtenſa ſpiritualis charitas. De primo dicit duo, tempus incongruum aduentui amicorum, & amicorum coniunctionem & intempeſtiuum deſiderium. Dicit ergo [Adhuc eo loquente ad turbas] hoc eſt, dum inſtaret officio prædicationis, oſtendens carnalia terminari per ſpiritualia. *Lu.* 8. Venerunt mater eius & fratres, & non poterant adire eum præ turba [Ecce mater eius] De qua *Tob.* 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius [& fratres] hoc eſt, conſobrini filij materteræ. *Leuit.* 19. Diliges fratrem tuum ſicut teipſum [foris ſtabant] quia præ turba intrare ad eum non poterant. Et notatur, quòd ſtabant in labore, & foris in æſtu, vel pluuia, vt citiùs inclinaretur ad dimittendum ſpiritualem actum [quærentes loqui ei] *Lu.* 2. Fili mi, quid feciſti nobis ſic? Ego, & pater tuus dolentes quærebamus te. Dixerat autem *ſuprà* 10. Qui amat patrem, aut matrem pluſquàm me, non eſt me dignus. Et ex iſto inſidiosè quærens [Dixit autem ei quidam] tentans, an carnalia ſpiritualibus præponeret contra doctrinam ſuam. *Lu.* 8. Mater tua, & fratres tui foris ſtant, quærentes te videre. Et hoc eſt idem, quòd dicitur hic [Ecce mater tua & fratres tui foris ſtant quærentes te] Sed quæritur, quare hic non facit mentionem de patre, ſicut *Lu.* 2. vbi dicit: Ego, & pater tuus dolentes &c. Reſponſio, quòd non facit mentionem de patre: quia cùm multum ſermonem de deitatis ſuæ potentia habuerat, & ſpiritum de ſe procedere: per conſequens oſtenderat ſe non habere patrem carnalem: Et ideò iſte timuit confutari ſtatim, ſi de patre faceret mentionem. Sed carnalis affectus naturalis eſt: & ideò latenter illum prætendit, vt tentet.

At ipſe reſpondens dicenti ſibi, ait: Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendens manum in diſcipulos ſuos dixit: Ecce mater mea & fratres mei: quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt: ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt.

Hic ſimilis ponitur confutatio tentantis, & deſignatio approbationis obſeruatorum nouæ gratiæ: & facit hic tria: primò enim quærendo confutat tentantem, ſecundò indicando dignitatem deſignat obſeruantis gratiam nouam, tertiò perfectorum in gratia determinat ad ſe coniunctionem: & hæc patent in litera. Dicit igitur [Quæ eſt mater mea] Non abnegat matrem, cui reuerentia eſt exhibenda; ſed innuit non eſſe præponendum carnalem affectum ſpirituali operi: in hoc enim non debemus agnoſcere carnaliter coniunctos. *Ioan.* 2 Quid mihi & tibi eſt, mulier [& qui ſunt fratres mei] Nec hos abnegat, qui quocumque modo fratres ſunt; ſed oſtendens piis operibus eſſe intendendum, non modò pluſquàm fratribus; ſed etiam pluſquàm ſibi ipſi. *Lu.* 2. Quid eſt quòd me quærebatis: neſciebatis, quia in his quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe. *Ioan.* 4. Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt, vt perficiam opus eius.

Et extendens manus in diſcipulos dixit] Ecce deſignatio dignitatis implentium nouam gratiam, quòd in laudem digito Dei merentur oſtendere (aliàs oſtendi) multitudini: & hoc ſignificatur *ſupra* 5. Vos eſtis lux mundi. *Iſa.* 6. Germen plantationis meæ opus manus meæ ad glorificandum [Ecce mater mea] In quorum viſceribus per fidem & charitatem formam accipio, ſicut in matre. *Gal.* 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. 1. *Cor.* 1. In Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui [& fratres mei] ex eodem Patre & ad eandem hæreditatem. De primo *Ioan.* 20. Dic fratribus meis: Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum. De ſecundo *Rom.* 8. Hæredes quidem Dei; cohæredes autem Chriſti. Et ne credatur de præſentibus tantùm loqui, ſubiungit [Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt] Non in terris. Hic enim voluntatem non perficeret, niſi ex Deo natus eſſet. Hic enim non peccat: quia generatio Dei conſeruat eum. 1. *Io.* 3. [ipſe meus frater] ex eodem Patre, & quia vtrunque acceperat ſexum [& ſoror] Vel ſecundum ſimilitudinem vocat fratrem; pro caſtitatis ſanctitate ſororem: & pro affectu charitatis matrem. Hebionitæ autem hæretici inſurgunt dicentes, Chriſtum fratres habere, ſicut hic teſtatur Euangelium: errantes & neſcientes ſcripturas, in quibus multipliciter dicitur frater, ſicut patet in his verſibus.

Dat dici natura, fides, & adoptio fratres,
Gens, lex, affectus, regula, ſanguis, amor.

Collige

Collige igitut, quæ dicta ſunt in boc capitulo: & videbis Regem Chriſtum ſe Dominum dicere ptincipalis ſigni, quod eſt Sabbatum: & Dominum rempli, & pæponere ſe ptophetiæ & Regi: & ſic ceſſationem inducere veteris legis quoad ſigna, & cultum, prophetiam, & regiam vnctionem per noua gratiæ mandata, quæ inducit. Et omnia carnalia, quæ lex præcipiebat ad ſpititualia eſſe ordinata: Et hæc eſt intentio.

CAP. XIII.

In illo die exiens IESVS *de domo ſedebat ſecus mare.*

HIc agit de veritate Euangelica quantum ad formam doctrinæ ptoportionatam nobis: & eſt totus parabolicus. Intellectus enim hominis coniunctus continuo & tempori non bene intelligit, vt dicit *Diony.* quæ ſimilitudinibus corporum non ſunt adaptata: purè enim ſpiritualia non capit niſi perfectorum intellectus ſpiritualium: qui ſicut dicitur *Hebr.* 5. Pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni, ac mali. Talis autem coaptatio vocatur lac, quod datur paruulis rationalibus: tamen vt in eo creſcant, ſicut dicitur 1. *Pet.* 2. *Cor.* 3. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis: omnis enim noſtra acceptio eſt per ſenſus, & intelligere non valemus diuina niſi ſenſibilibus coaptata, ſicut dicit *Grego.* quòd regnum cælorum ideò terrenis rebus ſimile eſſe dicitur, vt ex his quæ animus nouit, ſurgat ad incognita, quæ non nouit. Inducit autem hic parabolas ſeptem; ſed capitulum diuiditur in partes tres: ita quòd primò conſtruit, qua de cauſa inducitur parabola, & quibus: ſecundò autem inducuntur parabolæ: & tertiò concluſio ponitur *Ibi* [Intellexiſtis hæc omnia] In Prima harum dicuntur quinque, ſcilicet, eorum, qui indigni ſunt, excluſio & derelictio: & hoc eſt, quòd dicit eum exiuiſſe de domo: ſecundum eſt loci, in quo docebat, figuralis diſpoſitio: quia ſedebat ſecus mare in nauicula: tertium eſt turbarum ad auditum verbi congregatio: quartum turbarum in loco auditus poſitio: quintum modus parabolicus in prædicationis verbo: & per hoc patet diuiſio.

Dicit igitur [In illo die] Poſtquam ſermone facto Iudæos confutauerat in domo, vel fortè veriùs, non pro ſpatio eiuſdem temporis dies accipitur; ſed pro claritate doctrinæ ſermonis Chriſti. *Rom.* 13. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis: ſic vt in die honeſtè ambulemus. *Iſa* 60. Venit lumen tuum Ieruſalem, & gloria Domini ſuper te orta eſt. *Ioan.* 9. Me oportet operari, quandiu dies eſt: venit nox, in qua nemo poteſt operari [exiens IESVS de domo] & exitu ſuo blaſphemos oſtendens eſſe derelinquendos. *Num.* 16. Recedite de tabernaculis hominum impiorum. *Matth.* 23. Ecce relinquitur vobis domus veſtra deſerta.

Sedebat] Tangit locum communem: & in hoc tangit duo, quietem. ſ. docentis cùm dicit [ſedebat] Seſſio enim exterior quietem & ſeſſionem ſignificat motuum Doctoris, quando motus concupiſcentiæ & humorum receſſerunt: & ideò conceptiones animi, & affectus ſtabiliuntur. Quia ſicut dicit *Ariſt.* quòd anima ſedendo & quieſcendo fit ſciens & prudens. *Supra* 5. Dum ſediſſet, docebat eos dicens. Secundò tangit aptum per ſignificationem locum, cum dicit [ſecus mare] Vt per mare ſeculum inquietum & amarum oſtenderet. *Pſalm.* 103. Hoc mare magnum & ſpatioſum manibus &c. Secus mare autem primò ſedit, vt ſtabilitatem æternam verbi, quod docuit, demonſtraret: quod licet fluctibus tunderetur, tamen non eſſet mouendum. *Supra* 5. Cælum & terra tranſibunt &c. *Matth.* 7. Omnis, qui audit verba mea, & facit ea: ſimilis eſt homini, qui ædificat ſupra petram.

Et congregatæ ſunt ad eum turbæ multæ: ita vt nauiculam aſcendens ſederet: & omnis turba ſtabat in litore: & locutus eſt eis multa in parabolis dicens.

Tria dicit, formam, intentionem finis, & materiam. Forma eſt in congregatione in vnam ciuitatem. *Gen.* 49. Congregamini, & audite Iſraël patrem veſtrum. 1. *Eſdra.* 3. Congregatus eſt omnis populus quaſi vir vnus ad audiendam legem. Finem tangit, cùm dicit [ad eum] *Deut.* 33. Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius. *Pſal.* 33. Accedite ad eum, & illuminamini [turbæ multæ] Turba per ſe multitudinem innuit. Sed cum additur multæ, deſignatur, quòd de multis ciuitatibus, & prouinciis conuenerunt: & iſti ſunt materia. Vnde *Luc* 8. dicitur. Cum turbæ plurimæ conuenirent, & de ciuitatibus properarent ad eum. Et idem innuitur *Marc.* 4. [ita vt in nauiculam aſcendens ſederet] Diſpoſitio eſt Doctoris Euangelij in loco proprio: & in litera innuitur humilitas & effectus vitæ prædicatæ: quia diminutione notatur humilitas: & vſus nauis notat effectum: quia omnes alij merguntur in vndis voluptatum ſicut porci. *ſupra* 8. *Sap.* 14. Vt non eſſent vacua ſapientiæ tuæ opera: propter hoc exiguo ligno credunt omnes animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt. Notat etiam in hac vita exaltationis profectus per hoc, quòd dicit [aſcendens] Sic enim aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum: imo triſtans & ad alta vocans non auditur. *Iſa.* 40. Suprà montem excelſum aſcende tu, qui Euangelizas. *Baruch.* 4. & 5. Sta in excelſo & vide iucunditatem [ſederet] Per hoc notat eos in æternis quietè reſediſſe. *Matth.* 19. Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim. *Pſalm.* 121. Illuc ſederunt ſedes in iudicio.

Et omnis turba ſtabat] Generalitatem notat, cum dicit [omnis] Neceſſitatem doctrinæ, cum dicit [turba] Aptitudinem loci, cum dicit [in litore] De primo 1. *Corinth.* 9. Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucrifacerem. De ſecundo *Rom* 1. Sapientibus & inſipientibus debitor ſum. Turba enim non nouit legem: & ideò neceſſaria fuit eis doctrina. *Ioa.* 7. Turba hæc, quę non nouit legem, maledicta eſt [ſtabat] rectitudine corporis: parans ſe ad rectitudinem verbi audiri *Pſalm.* 5. Mane aſtabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. 2. *Paral.* 20. Confidenter ſtate, & Dominus erit vobiſcum

vobiſcum [in litore] ſtabilimenti virtutis & veritatis. *Pſal.* 39. Statuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos. *Pſal.* 16. Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea.

Et locutus eſt eis multa in parabolis dicens] Multa dicit: quia multis multa ſunt dicenda, vt pro diuerſitate auditorum, quod vni non conuenit, alij conueniat. Sicut cibi multi diuerſos in complexione ſtomachos habentibus præparantur. 4. *Reg.* 6. Allata vel appoſita eſt eis ciborum magna præparatio. In parabolis autem loqui, eſt humano & rudi loqui intellectui. *Pſalm.* 77. Aperiam in parabolis os meum &c. *Prouer.* 1. Animaduertet parabolam & interpretationem, verba ſapientium & ænigmata eorum. *Oſe.* 12. Ego viſiones multiplicaui eis, & in manibus Prophetarum aſſimilatus ſum.

Ecce exiit, qui ſeminat, ſeminare.

Hic incipit ſecunda pars capituli, in qua ſeptem inducit parabolas, quæ per tria diſtinguuntur: ita quòd primæ tres ſunt in effectu verbi, ſecundum quòd fides eſt per auditum. Auditus autem per verbum Chriſti *Romano.* 10. Secundæ autem tres ſunt de charitatis profectu: & vltima eſt de diſcretione electorum à malis, qui non profecerunt ex ſemine iacto. Tres autẽ primæ diſtinguuntur in duas ſecundum duplicem ſeminis operationem: Habet enim quandam ex ſuſcipiente fundo: Et hæc explicatur in prima parabola. Et duas habet ex ſeipſo: vnam quidem ex pullulatione naturali ad germen ſui generis; aliam autem ad effectum naturalem in qualitate & quantitate virtutis. Et ſic diſtinguuntur primæ tres inductæ parabolæ. Prima parabola eſt tripartita: ponitur enim primò parabolæ contextio per partes: & ſecundò parabolici ſermonis cauſa oſtenditur: & tertio parabola exponitur. In parabolæ poſitione duo ſunt notanda: proprietas videlicet ſeminantis, & proprietas ſeminis. De ſeminante dicit quinque, euidentiam, exitum, officium, actum, & materiam.

Ecce] per hoc euidentia. *ſup.* 10. Quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. *Nee.* 7. Legit in libro diſtinctè & apertè à *Abacuch.* 2. Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, vt percurrat, qui legerit. *Iſa.* 8. Scribe in eo ſtilo hominis [exiit] In domo ſemina perduntur. *Can.* 7. Egrediamur in agrum, commoremur in villis. *Ioan.* 16. Exiui à Patre, & veni in mundum. *Iſa.* 27. Qui egrediuntur à Iacob: florebit & germinabit Iſrael, & replebunt faciem orbis ſemine. Domi enim ſeminat, qui ſibi & ſuis in carnalibus ſeminat. *Iſa.* 52. Recedite, recedite: exite inde: pollutum nolite tangere [qui ſeminat] Ecce officium. Qui vel habet curam, vel profeſſionem prædicandi, officium recipit ſeminandi. *Marc.* 4. Exiit ſeminans ad ſeminandum. *Pſal.* 125. Euntes ibant, & flebant mittentes ſemina ſua [ſeminare] Ecce actus. *Eccl.* 11. Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua: quia neſcis, vtrum hoc, aut illud citiùs oriatur: & ſi vtrumque melius erit. *Oſea* 10. Seminate in veritate iuſtitiam, & metite in ore miſericordiæ.

Semen ſuum.

Ecce materia: & duo tangit, ſemen, & ſeminis diſcretionem, quando dicit [ſuum] eſt autem meum, quod in primo fructu prioris anni recepi & collegi. Homo autem tria habet tempora, innocentiæ, culpæ, & gloriæ, vel ſupplicij. Vnde dicit *Ambro.* Quòd noſtrum eſt ſemen, quod in prima conditione eſt inditum, quando dictum eſt *Geneſ.* 1. Faciens ſemen iuxta genus ſuum: quod *in Act.* 17. dicitur eſſe genus diuinum. Et ideò *Leuit.* 19. præcipitur. Non ſeres agrum tuum duplici ſemine. Poſſunt ergo notari in iſto verbo quatuor, quæ faciunt naturam ſeminis, quorum vnum eſt ſeminis proprietas ex eo vnde generatur: ſecundum eſt eiuſdem virtus in generando: tertium autem in trahendo potentia: quartum & vltimum in puritate naturæ purgatio ſincera, & puritatis cuſtodia. Primum dat ſemini generantium naturam: ſecundum autem veram ſecundum naturam generationis efficaciam: tertium autem materiæ, vnde generet, quandam naturalem ingerit prouidentiam; & quartum ne euacuetur, vel adulteretur præſtat cautam cuſtodiam.

Cum enim ſemen ſit verbum Dei, generantis in ſe habet naturam, quando præfert diuinam poteſtatem in ſubſtantia & virtute. Verbum enim Patris ex Patre paternum eſt in (aliàs ex) natura: ex virtute Patris viuificum eſt in potentia Spiritus, quem ſpirat: & ſic etiam eſt in ſemine. Hoc enim habet generantis ſubſtantiam, & ſpiritum, quo ſpirat ad vitam eius, quod generat. Iactum ergo ſemen verbi de Deo ſit in ſubſtantia, & ſpiritus ſit oſtenſiuum in potentia ſpirandi vitam. Sic impletur illud *Iere.* 23. Suſcitabo Dauid germen iuſtum. Et illud *Geneſ.* 1. Cuius ſemen in ſemetipſo ſit. Propter quod dicit *Philoſophus*, quòd ſicut ouum congregat in ſe naturam generantium auium: ita ſemen plantarum ouum exiſtens habet in ſe virtutes generantium. Effectus autem ipſius in generando eſt, quod producit non ſimile ſibi, nec ſimile ſerenti; ſed ſimile ei, à quo natum eſt: & multiplicatum illud ſimile producit. *Geneſ.* 26. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplum. Qui enim ſe prædicant, volunt quòd ſemen ſeminati producat ſimile: & hoc eſt monſtruoſum; qui autem in multo ornatu prædicant, volunt, quòd ſolum verbum ſibi ſimile in laude procedat: & ideò vtrumque cauit *Apoſtolus 2. ad Corinth.* 4. dicens, quòd non prædicauit ſeipſum. Et. 1. *ad Corinth.* 1, Non in ſapientia verbi, vt non euacuetur crux Chriſti. Tertium autem eſt, quod mirabiliter eſt tractiuum, intellectus quidem ad ſtudium: & affectus per deſiderium: & operis per profectum. *Ioann.* 12. Omnia traham ad meipſum. Vnde dicit Philoſophus, quòd trahit ſicut ventoſa: quia aliter, cum ſuperiùs emittit plantulam, non haberet inferiùs, vnde miniſtraret ſubſtantiam. *Cant.* 1. Trahe me poſt te. Quartò etiam purgat ſe, vt purum & ſincerum ſibi retineat: & ideò emittit calamum ex ſe, & folia palearia, & nodos facit, & ariſtam formando terreſtria eiicit, & ſe in profundo inuoluit, vt ſincerum remaneat. Vnde *ſuprà* 3. Paleas comburet igne inextinguibili. Palea enim eſt peccatum, & terrena cogitatio, vel intentio, omnimodè à grano eiicenda. *Iſa.* 28. Panis autem excutietur in baculo, hoc eſt, baculo pœnitentię conteretur peccati palea, vt granum ſincerum habeatur. Nullus ſeminat paleas cum grano. *Io.* 12. Niſi granũ frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. Ita ergo eſt verbũ purificandũ, quod

non improperetur à Domino. *Pſ.*49. Peccatori autẽ dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu verò odiſti diſciplinam &c. Sic ergo ſeminandum eſt. Sequitur:

Et dum ſeminat, quædam ceciderunt ſecus viam.

Tangit diuerſitatem ſeminis ea parte fundi ſuſcipientis: & tangit tres differentias mali fundi, & vnam ſolam boni: quia malum eſt omoifariam, & virtus ex vna ſola & tota cauſa, ſicut ſuperiùs diximus: & per boc patet diuiſio [Aliud cecidit ſecus viam] Via eſt trita, dura, & frequentata: & ſignificat ſenſum & imaginationem, in quibus diſcurrunt delectantia ſenſualitatem, & terunt concupiſcentiam & frequentant pompam ſathanæ. *Iſa* 5⁊. Diaerunt animæ tuæ: Incuruare, vt tranſeamus: & poſuiſti corpus tuum, quaſi viam tranſeuntibus. 1. *Reg.*21. Via hæc polluta eſt.

Et venerunt volucres cæli & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petroſa, vbi non habebant terram multam: & continuò exorta ſunt, quia non habebant altitudinem terræ. Sole autem orto æſtuauerunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in ſpinas: & creuerunt ſpinæ & ſuffocauerunt ea. Alia verò ceciderunt in terram bonam & dabant fructum, aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud trigeſimum. Qni habet aures audiendi, audiat.

Tria notantur hic, vnum eſt, quod ſemen operari iuxta viam non potuit propter viæ duritiam: ſecundum, quod volucres venerunt per tentationis illecebram: tertium, quod deuorauerunt propter peccati conſenſum & malitiam. Volucres enim ſignificant dæmones. Vnde *Apo.*18. dicitur, quòd Babyloo facta eſt cuſtodia omnis volocris immundæ. Cor eoim tritũ peccati & delectatioourn conſuetudine in profundum ſui verbum nõ recipit: ſed in ſuperficie quaſi nõ coopertũ iacet: quia nec affectu, nec intellectu cooperitur; ſed expoſitum in propatulo auibus deuorandum exponitur. Vode *Eccl.* 3. dicitur. Cor durum malè habebit in eatremis. Venit autẽ volucris, cum tẽtando circumuolat. Vnde *Sap.*4. Accedens tentator dixit ei: Comedit autem, quando in ſe traiicit, & ſibi incorporat. *Deut.* 32. Deuorabunt eos aues morſu amariſſimo. *Ezec.*39. Feris & auibus, omnique volatili cęli dedi te ad deuorandũ. Eſ attende, quòd non dicit, quòd ſeminãs alia proiecit ſecus vias, vel in ſpinas: quia ſeminans ſine diſtinctione proiicit, ne perſonarum ſit acceptor: & nunquã ex iotentione proiecit in locũ, vbi pereat, ſed aliquando cadit ex fundi malitia ab intentione proiicientis: & hoc eſt, quòd dieit [cecidit] *Iaco.* 2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Sic ergo comeditur, quod cadit iuxta viam. Quia aut in granis ab aoibus colligitur, aut natum à beſtiis tranſeuntibus decerpitur. *Oſea* 8. Culmus ſtans non eſt in eis germen, nec faciet farinam; quòd ſi fecerit, alieni comedent eam. *Pſal.* 79. Vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam.

Alia cecideruot in petroſa] Secunda eſt fundi malitia, quæ eſt cordis duritia, quæ nec timore, oec comminatione frangitur: nec pietate, nec amore promiſſionum emollitur. Intẽtio autem iſtius partis eſt in ſex proprietatibus mali fundi, ea petroſis. Prima quidem eſt, quod fundus ſubtus ſit petra: ſecunda eſt, quod parum ſupra petram ſit de terra: & quia radius incidens in petram reflectit radium, multiplicatur ibi calor, quem diu cõtinet dura petra, & ideò modica deſuper terra ſicca eſt, & incenſa, conuerſa quaſi in puluerem. Venit autem aliquando humidum, & infundit incenſam terram & ab illo alieno humido, quod fundo non eſt connaturale, continuò cadens ibi ſemen exoritur: eo quòd multam terram non habuit, in cuius profundo latens, paulatim coaleſcens in terra foueretur: & hoc eſt tertia & quarta: continuò enim eaoritur, quia non protectum à ſole tangitur, & ideò ſupra naturæ vires pullulare compellitur, altitudioem, ſiue profunditatem terræ non habens, quæ noo in ſuperficie, ſed in profundo ferax eſſe dignoſcitur, quam feracitatem parum terræ arefactæ non habet. Quinta, æſtuatio ſolis, cuius radij reduplicantur & multiplicantur repercuſſi à fundo ſolido, & ideò calorem loci generaot intenſiuum, & ideò arent: & hæc quinta. Arida autem remanent non habentia radices fixas io profundum, à quibus ſugant reſtitutionem humidi, quod ex calore ſolis & loci eſt arefectum. Et hoc eſt, quod dicit ſecundum literam.

Fundus autem lapideus cor lapideum eſt, vt ſuprà diximus. *Ezech.*11. Auferam à vobis cor lapideum. *Iere.* 5. Indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti. *Iſa.* 22 Eacidiſti in excelſo memoriale diligenter, in terra tabernaculum tibi. Pauca deſuper terra, eſt ſpecies pietatis & religionis chriſtianæ, quæ facit leuitatem animæ obedientis verbo, vt dicit *Glo. Zach.* 2. Poſſidebit Dominus terram Iuda partem ſuam in terra ſanctificata. Quòd autem continuò oriuntur, potiùs eſt animi leuitas, quam virtutis probitas. *Geneſ.* 49. Effuſus es ſicut aqua, noo creſcas. *Iob* 24. Leuis eſt ſuper faciem aquæ. Sol autem æſtuans eſt tribulatio anguſtians. *Iac.* 1. Exortus eſt ſol cum ardore, & areſecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius exaruit: & tunc æſtuat per impatientiam. *Prouer.* 16. Sicut qui apprehendit auribus canem: ſic qui tranſit & impatiens commiſcebitur rixæ alterius. *Apocal.* 16. Datum eſt illi, ſcilicet, diabolo affligere homines igni: & æſtuauerunt æſtu magno. *Ionæ* 4. Percuſſit ſol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat. Et quia non habebant charitatis radicem, aruerunt. Radix enim charitatis eſt ad bonum ſugendum, & radix timoris contra malum: vna ſugit ex promiſſis, & altera ex comminationibus. De prima *Eph.* 3. In charitate radicati & fundati. De ſecunda *Eccl.*1. Radix ſapientiæ timere Deum. *Iob* 15. Non mittet in terra radicem ſuam: & ideò dicitur *Iſa.* 15. Aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. *Ioel.* 1. Aruit meſſis agri. *Apoc.*14. Aruit meſſis terræ.

Alia ceciderunt inter ſpinas] Spina propter acutum calidum io terreſtri ſicco, quod in circuitu de cẽtro ad ſuperficiem ebullit angulos in acutiſſimũ acuens: Et ideò totum locum per circuitum ſpiſſa contegens vmbra, nec calorem luminis, nec humorem

morem roris loco dirigens, malitiam facit fundi. Frigidum enim vmorę calorem impedit viuificum, & obſcuritas tota luminis cæli impedit beneficiũ. & ſic eſt cor terrenis obumbratum ſolicitudinibus mundi ſpinoſum & compunctum, in quo refriguit charitas. Hoc eſt fundi huius allegoricum ſignificatum. *Ier.* 4. Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas. Vnde ſequitur [creuerunt ſpinæ] Profundiùs radicatæ. *Geneſ.* 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. *Prou.* 14. Per agrum pigri hominis tranſiui, & per vineam viri ſtulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ [ſuffocauerunt] extinguendo, quod in ſemine erat viuifici caloris. *Iere.* 12. Seminauerunt triticum, & meſſuerunt ſpinas. *Iſa.* 7. In ſpinas & in vepres erunt.

Alia verò ceciderunt in terram bonam] Quarta differentia eſt boni fundi, qui intelligitur ex diſpoſitione bona, quod ſit carẽs tribus inductis, pinguis, calidus, & humidus, temperatè, profunde foſſus, planus, humilis, ad quem defluat pinguedo montium: quia valles abundabunt frumento. Pinguis quidem deuotione, planus manſuetudine, foſſus ſarculo diſciplinæ, calidus charitate, humidus viſceribus pietatiꝫ, & infuſione lacrymarum, pluuia doctrinæ madeſcens, & rore gratiæ ſtillãs. *Deu.* 8. Introducet te Dominus in terram bonam. *Pſ.* 36. Inhabita terram, & paſceris in eius diuitiis. *Num.* 14. Terra, quam luſtrauimus, optima eſt. *Geneſ.* 4. In optimo terræ ſolo pone eos. Et tangit fructus diſtinctionem.

Aliud centeſimum, aliud ſexageſimum &c.] Ad literam, terræ diuerſitas in bonitate diſtinguitur multiplici redditione fructus; mala autem non ſolũ diminuit, ſed etiam naturam ſeminis in peius peruertit, ſiliginem pro tritico producens, & aliquando lolium. Eſt autem cẽtenarius numerus quadratus ex ductu denarij in ſeipſum in quadrum: quia decies decem ſunt cẽtum: & hoc competit virginibus. Hæ enim delectabilia quinque ſenſuum exteriorum, & quinque interiorum, qui ſimul ſunt decem, in decem præcepta ducunt. Interiores autem ſunt, vt dicunt Philoſophi, ſenſus communis, imaginum repręſentatiua, phantaſia, ęſtimatiua, & memoria: ex quibus in ſenſu communi nihil carnale componunt in rebus: in imaginatiua nihil in corde proſpiciunt rebus abſentibus: per phantaſiam nihil fingunt carnalium: per æſtimatiuam nihil concupiſcunt: per memoriam nihil recolũt de præterito. Et hæc ducunt in obedientiam mandatorum cẽtuplicato fructu germinantes. Viduæ propter ſex opera miſericordiæ in denarium mandatorum ducta, ſexageſimum habent: & coniugati propter tria bona coniugij, quæ in obedientiam ducta mandatorum, habent trigeſimum, quia non eſt ſalus (aliàs fructus) alicui ſtatui niſi cum obedientia mandatorum: inferiùs tamẽ alias etiam huius aſſignabimus rationes. Quia autem parabola allegorice ſpiritualia pronuntiat, ideò ad intellectum ſpiritualem inuitat dicens.

Qui habet aures] exteriùs, audiendi interiùs, ita quòd exterior auditus ad interiorẽ dirigat [audiat] *Eccl.* 3. Auris bona cum omni cõcupiſcẽtia audiet ſapientiam. *Ro.* 10. Fides ex auditu: auditus autẽ per verbũ Chriſti. Et præcipue dicit hoc de fructus diſtinctione. *Geneſ.* 26. Seminauit Iſaac, & inuenit in ipſo anno centuplum. *Io.* 15. In hoc clarificatus eſt Pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini diſcipuli mei. Spirituali enim auditu opus eſt in iſta diſtinctione fructus. Continentiæ autem ideò inter virtutes fructus ſpiritualiter attribuitur: quia fructus eſt inhæſio propter ſe guſtui & refectioni dulcedinis: continentia autẽ cohibet dulcedinem carnis: & ideò debetur ei dulcedo ſpiritus in fructu: & ſecundum quòd magis & minus continet; ita magis & minus debetur ei de fructu. Hæc eſt igitur intentio primæ parabolæ.

Et accedentes diſcipuli dixerunt ei; Quare in parabolis loqueris eis?

Hic tangitur ratio, quare in parabolis loquebatur: & tanguntur tria, ſcilicet, Diſcipulorũ quæſtio, quę eſt cauſa redditę rationis: & ratio Saluatoris tangẽs diſpoſitionem imperitorum, quibus, loquendũ eſt in parabolis: & ratio oſtendens diſpoſitionem diſcipulorum, quibus loquendum eſt ſine parabolis. Dicit ergo [Accedentes diſcipuli] Cauſa familiaritatis ex benignitate magiſtri [Quare in parabolis loqueris eis?] Adhuc enim carnales diſcipuli neſciuerunt diſtantiam inter paruulos & perfectos, neſcientes, quòd paruuli inſtrui nõ poſſunt niſi manuducti per ſimilitudines corporalium ad doctrinam ſpiritualium. 1. *Cor.* 13. Cum eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, meditabar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus. Hæc enim eſt cauſa, quare homini rationali propoſuit veſtigium, & imaginationẽ (aliàs imaginem) vt ex his accipiat cognitionem Creatoris: & hoc eſt, quod reſpondet Dominus.

Qui reſpondens ait illis: Quia vobis datũ eſt noſſe myſterium regni cælorum; illis autem non eſt datum. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo.

Hæc pars diuiditur in tres partes, in quarum prima dicit diſtantiam auditus ſpiritualis, & carnalis, qui adhuc ignorantia detinetur: ſecundò redit ad auditum carnalem oſtendens, quoniam ille parabolis eſt inſtruendus: tertiò cõfirmat hoc per prophetiam. Adhuc in prima dicit duo, differentiam. ſ. ſpiritualis & carnalis, & differentiæ rationẽ: & hoc eſt, quod dicit præmittẽs de ſpiritualibus [quia vobis] qui habetis aures ad auditũ ſapientiæ patulas & reuelatas, vt poſſitis dicere cum Samuele 1. *Re.* 3. Loquere, Domine, quia audit ſeruus tuus. *Prou.* 22. Inclina aurem tuam, & audi verba ſapientiæ. Vos enim eſtis, qui in auditu auris obediſtis mihi. Et vobis, inquam [datum eſt] per donum Spiritus & intellectus & ſapientiæ, & non habetis ex vobis. 1. *Cor.* 2. Nos non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed Spiritum, qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt uobis [noſſe myſterium] Myſtin græcũ eſt, latinè occultum, non per ſimilitudinem, ſed per eminentiam de Deo dictũ: Et ideò talibus occulta Dei nudè proponuntur. Et hoc eſt dictum de diſcipulis ratione perfectionis, & nõ ratione inceptionis, quando adhuc carnales erant. Cum enim euacuauerant ſenſũ paruulorũ, tunc dixerunt illud *Io.* 16. Ecce nũc palã loqueris, & prouerbiũ nullum dicis. Nunc ſcimus, quia ſcis omnia, & non opus eſt tibi, vt quis te interroget. 1. *Cor.* 2. Spiritus omnia ſcrutatur etiam profunda Dei. Diſcipulorum autẽ eſt habere eundem ſpiritũ. *Io.* 32. Spiritus eſt in hominibus, & inſpiratio Altiſſimi dat intelligentiam. Vobis igitur talibus per me factis [datum eſt noſſe myſterium regni] Dei [illis autem] per oppo-

ſi tum adhuc carnalibus [non eſt datum] quia Spiritum ſapientiæ & intelligentiæ non acceperunt. *Act.* 19. Sed neque ſi Spiritus ſanctus eſt, audiuimus. *Pſal.* 147. Non taliter fecit omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Cauſa autem, quare non eſt datum: quia carnales ſunt: & ideò Spiritum accipere non poſſunt. *Sap.* 1. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & ſubtrahet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate. Et *ibidem.* In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis: igitur iſtis non eſt datum. Et ideò oportet, quòd paulatim ſimilitudinibus congruis à carne ad Spiritum manuducantur, & mos eis geratur ſecundum ipſorum facultatis analogiam. Et huius rationem aſſignat ex parte hominis ſumptam, oſtendens, quòd culpa eorum non eſt datum, & non ex perſonarum acceptione, quæ ſit in Deo donum diſtribuente: & hoc eſt, quod dicit.

Qui enim habet] Spiritum diſcernentem, & quo intelligat ſpiritualia [dabitur ei] noda veritas proponetur: quia illi valet ad illuminationem. *Luc.* 8. Omni habenti dabitur [& abundabit] *Luc.* 6. menſuram bonam & confertam & coagitatam & ſupereffluẽtem dabunt in ſinum veſtrum. Et tunc [abundabit] profunditate myſteriorum Dei. *Act.* 2. Repleti ſunt omnes Spiritu ſancto [Qui autem non habet] donum fidei & Spiritus: & hoc ideò, quòd ſe non præparauit ad accipiendum. *Ioan.* 14. Quem mundus non poteſt accipere: quia non videt eum, nec ſcit eum; vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit [& id, quod videtur habere] hoc eſt, donum rationis & cognitionis naturæ: hoc enim non verè habet, ſed videtur habere. Non verè habet, quia velatum ſenſu carnali habet. *Pſal.* 48. Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Vnde *Dan.* 4. Cor Nabuchodonoſor ab humano mutatum eſt, & cor feræ datum eſt ei. Ecce quod verè non habet, ſed videtur habere: quia ad vſum carnalium apparenter habet, ad quem vſum rationem non accepit. Et ideò [auferetur ab eo] merito peruerſitatis tantæ. *Ro.* 1. Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt.

Ideò in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt.

Secunda pars, in qua redit, oſtendens, quoniam talibus competit parabola. Ad quod intelligendum, quòd iſti, qui ſic ad Doctorem veritatis veniunt, ignorantes ſpiritualia & dubitantes de doctrina; ſed admirantes veniunt, & ſolam habent admirationem in ſe laudabilem, quæ tamen eſt ignorantis: ſed iam ignorantiam fugere deſiderantes (aliàs deſiderantis) Et ideò ſi illi ſpiritualia nudè proponantur, non eſt capax, & non credit (aliàs crederet) Sicut lippus excæcatur ad clarum lumen, Sed oportet, quòd in ſimilitudine corporalium, quæ viſus didicit, proponantur, vt ex corporalibus ſpiritualia probabilitatem, quòd ita ſit, vt Doctor dicit, accipiant (aliàs accipiat) Et ignorans & admirans faciliùs inductis (alias inductus) credat: & hoc eſt, quòd dicit [Ideò in parabolis loquor eis] hoc ſignificatur *Num.* 4. Vbi præcipitur, quòd interiora tabernaculi Caathitæ portent inuoluta, quæ tamen Aaron, & filij eius nuda tetigerunt & viderunt, *Exo.* 34. Eſto paratus, vt aſcendas in montem, & nullus aſcendat tecum, & oues & boues non paſcantur econtra. Et hoc eſt, quòd dicit [quia videntes] in ſimilitudinibus corporalibus ſpiritualia [non vident] eadem in veritate nuda; ſed potiùs contemnerent ea ſecundum analogiam non propoſita. Perſuadet enim ſimilitudo corporalis ita eſſe, vt dicitur ex nobis poſſibilibus.

Et audientes non audiunt] De duobus facit mentionem diſciplinabilibus ſenſibus: quia & viſu ſigna viderunt, & auditu parabolas audiuerunt. Signa quidem in probationem deitatis & poteſtatis; & parabolas in probationem ſapientię & veritatis. Vt ſic à duobus iuuarentur, quòd à corporalibus ad ſpiritualia tranſirent. *Iſa.* 42. Qui vides multa, nonne cuſtodies? Qui apertas habes aures, nonne audies? Multa in ſignis viderunt, & multa in parabolis audiuerunt. *Iſa.* 43. Educ foras populum cæcum & oculos habentem, & ſurdum & aures ei ſunt. Qui enim nunquam manuducitur viſu ad poteſtatem, & auditu ad veritatem, eiiciendus eſt: quia ille penitùs eſt inutilis.

Neque intelligunt] hoc eſt, ſpiritualia non intùs legunt; ſcilicet oportet, quòd ſenſibili lectione proponantur eis, quemadmodum adhuc laicis ſpiritualia oportet proponi. *Iere.* 10. Filij tui exierunt à me, & non ſubſiſtunt; ſtultè egerunt paſtores eorum, & Dominum non quæſierunt, propterea non intellexerunt. *Pſal.* 35. Noluit intelligere, vt bene ageret. Hoc bene exprimitur *in Pſal.* 70. Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini: Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius: Deus docuiſti me à iuuentute mea & vſque nunc. Qui enim literaturam Spiritus nó intelligit, oportet, quòd admirandis potentiis miraculorum & parabularum manuducatur: & in his iuſtitiam Dei meditetur. Et ſic à prima iuuentute ruditatis docetur vſque nunc, quando dicit *Pſ.* 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Iam non per ſimilitudines, ſed per veritatem nudam: & tunc pronũtiator mirabilium Dei efficiamr. Et tunc non eſt opus parabolis: quia tunc eſt imbutus ipſa veritate. *Eccl.* 6 In omni animo tuo accede ad ſapiẽtiam, & inueſtiga eam, & manifeſtabitur tibi. Sic enim acceditur, & non aliter: & in fine illius acceſſus implebit illud *Ioan.* 14. Qui diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Sicut etiam primò Moyſes ſoluit calceamentum pecorinæ pellis extendendo paulatim ſenſum carnalem & animalem: & tunc appropians vidit viſionem Dei reuelatam. Niſi autẽ iſte locus ſic exponatur, videtur ſequi inconueniẽs; quia etiam parum intelligenti friuolum videtur, ſi Dei ſapientia proponat aliquid hominibus ad hoc, vt non videant, & vt ex hoc magis condemnentur.

Vt adimpleatur in eis prophetia Iſaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, nequando oculis videant, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos.

Hæç

Hæc eſt tertia pars, in qua per *Iſa.* probat, quòd meritum excæcationis obſtinatorum ad ſigna & parabolas venit ex duritia cordis eorum, & non ex Deo aliquid operante ad cæcitatem: Et dicit tria, ſcilicet, qualiter ſe habuerunt ad ſigna & parabolas, & qua obduratione ſe à veritate percepta auerterunt per ignorantiam craſſam & affectatam; & quid hæc obduratio effecit in eis iuſtæ damnationis. Dicit igitur ex *Iſa.* [Auditu] parabolarum [audietis] ſpiritualia propoſita in ſimilitudine corporalium [& non intelligetis] auertentes cor ab audita & demonſtrata veritate, hæc eſt litera LXX. *Iſa.* 6. Noſtra ſic habet: Audite audientes, & nolite intelligere. *Iſa.* 30. Populus ad iracundiam prouocans eſt: filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. *Iſa.* 1. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui: Iſrael autem me non cognouit, & populus meus me non intellexit. [& videntes] ſigna exteriùs [videbitis] eadem eſſe diuinitatis indicia, ſicut probatum eſt in præcedenti capitulo [& non videbitis] per intellectum approbantem: quia auertetis vos à demonſtrata veritate. *Iſa.* 44. Neſciuerunt, neque intellexerunt: obliti ſunt, ne videant oculi eorum, & ne intelligant in corde. Et ſubiungit cauſam dicens [Incraſſatum eſt enim cor populi huius] Craſſitudo prouenit ex frigido & aqueo ſanguine, & generat ſpiritum groſſum non valentem ſubtilia penetrare: quia quaſi congelatus eſt ſpiritus animalis in talibus & tardus. Et hoc ſignificat infrigidationem à deſtitutione charitatis: & rariditatem (aliàs raritatem) fidei, & inſipida ſibi eſſe ſpiritualia. *Pſal.* 72. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum. *Iob* 15. Cucurrit contra Deum extento collo, & pingui ceruice armatus eſt. *Deut.* 31. Cúmque comederint, & ſaturati, craſſique fuerint, conuertentur ad deos alienos, & ſeruient eis, detrahéntque mihi, & irritum facient pactum meum. *Deut.* 32. Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo.

Huius autem obdurationis ponit effectus tres per ordinem: primus eſt rebellio ad oſtenſam parabolicè veritatem: & hoc eſt, quod dicit [Et auribus grauiter] hoc eſt, impatienter, & cum contradictione [audierunt] *Act.* 7. Continuerunt aures ſuas, & impetum fecerunt vnanimiter in in eum. *Zach.* 7. Aures ſuas aggrauauerunt, ne audirent: & cor ſuum poſuerunt, vt adamantem, ne audirent legem, & verba, quæ miſit Dominus in Spiritu ſancto ſuo. *Pſal.* 57. Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti ſunt falſa, furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis ſapienter.

Secundus effectus eſt de rebellione contra viſam Dei poteſtatē, per quam in miraculis probata fuit veritas ſermonis: & hoc eſt, quòd dicit [Et oculos clauſerunt] ne lumen ſignorum conuinceret eos vera eſſe, quæ audierant. *Iſa.* 29. Claudet Dominus oculos veſtros: Prophetas & Principes qui vident viſiones, operiet: & erit vobis viſio omnium, ſicut verba libri ſignati.

Et tangit effectum tertium, qui eſt obſtinatio contra gratiam conuertentem: & hanc tangit tripliciter, ſcilicet, per auerſionem ab inducentibus ad gratiam, & per auerſionem à gratia, & per auerſionem ab effectu gratiæ. Et de Auerſione ab inducentibus ad gratiam dicit [ne quando videant oculis] demonſtratam poteſtatem. *Iſa.* 44. Non recogitant in mente ſua, neque cognoſcunt, neque ſentiunt. Secundò tangit auerſionem à veritate inducente ad gratiam [& auribus audiant] congrua ſimilitudine veritatem propoſitam. *Iere.* 7. Locutus ſum ad vos mane conſurgens & loquens, & non audiſtis. Et *ibidem.* Non audierunt me, nec inclinauerunt aurem ſuam; ſed indurauerunt ceruicem, & peius operati ſunt, quàm patres eorum. Tertiò tangit auerſionem a conſenſu veritatis, cùm dicit [& corde intelligant] *Iere.* 5. Audi, popule ſtulte, qui non habes cor: qui habentes oculos non videtis. *Deut.* 29. Non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes & aures quæ poſſunt audire vſque in præſentem diem. Et poſteà tangit auerſionem à gratia conuertente dicens [& conuertantur ad me] qui auerſi ſunt. Et ſubiungit auerſionem ab effectu, cùm dicit [& ſanem eos] à langore culpæ & mortis æternæ. *Eze.* 3. Si annuntiaueris impio, & conuerſus fuerit, vita viuet. *Iere.* 3. Conuertimini, filij, ad me recedentes, & ſanabo auerſiones veſtras. *Malach.* 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Sed quia non ſunt conuerſi dicitur *Amos* 2. Super tribus ſceleribus Iuda, & ſuper quatuor non conuertam eum, eo quòd abiecerit legem Domini, & mandata eius non cuſtodierit. *Iere.* 30. Inſanabilis eſt fractura tua, peſſima plaga tua: non eſt, qui iudicet iudicium tuum ad alligandum curationem tuam: vtilitas non eſt tibi. Et *ibidem infrà.* Inſanabilis eſt dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter dura peccata tua feci tibi hoc.

Veſtri autem beati oculi, quia vident: & aures veſtræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & iuſti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.

Tertia pars, in qua beatificat eos, quibus datum eſt noſſe myſterium regni Dei: & tangit duo: primum eſt beatificatio talium, & quia hoc habenti datur veritas: Ideò in ſecundo exponit ad nudum intellectum, quod dixerat aliis parabolicum. Beatificatio autem talium in duobus eſt: absolutè enim beatificat eorum ſenſus diſciplinabiles, & comparatiue: & hæc patent. Dicit igitur [Veſtri autem beati oculi, quia vident] Iſta patent per antecedentia per oppoſitum accepta. Vident enim deitatem in operibus principaliter operantem. *Luc.* 10. Beati oculi, qui vident quæ vos videtis [& aures veſtræ quia audiunt] propoſitam videlicet veritatem. 1. *Ioan.* 1. Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus noſtræ contractauerunt de verbo vitæ, annuntiamus vobis. Vnde *Act.* 4. dicunt: non poſſumus, quod vidimus & audiuimus, non loqui.

Amen quippe dico vobis] Beatificatio eſt ex comparatione [quia multi Prophetæ] *Iſa.* 64. Vtinam dirumperes cælos, & deſcenderes &

Dauid *Pſal.* 143. Inclina cælos, & deſcende. Et alij multi. Moyſes *Exod.* 3. Mitte, quem miſſurus es. [& iuſti] *Luc.* 10 dicuntur Reges eo quòd Rex animarum eſt iuſtum. *Tob.* 14. Beatus ero, ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Ieruſalem. *Iſa.* 38. In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi. Et multi alij [& non viderunt] Contra *Ioan.* 8. Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt. *Eccl.* 48. de *Iſaia* dicitur. Spiritu magno vidit vltima: & conſolatus eſt lugentes in Sion. Reſponſio, loquitur de corporali præſentia, in qua apparet præſentia deitatis ſecundum poteſtatem operum, & ſecundum veritatem ſapientiæ ſermonem. *Hebr.* 11. Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes, quoniam peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram.

Sed adhuc contrarium videtur, quod dicitur *Exod.* 20. Loquere tu nobis, & audiemus: & non loquatur nobis Dominus. *Iob vlt.* Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus videt te *Geneſ.* 32. Vidi Dominum facie ad faciem. Reſponſio, illa omnia per miniſteria Angelorum, & per inſpirationem facta ſunt, & non per corporalem præſentiam, in qua deitas agnoſcitur. *ad Hebræos* 1. Multifariam multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis; nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio.

Vos ergo audite parabolam ſeminantis: Omnis, qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius: hic eſt, qui ſecus viam ſeminatus eſt. Qui autem ſuper petroſa ſeminatus eſt: hic eſt, qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud: non habet autem in ſe radicem, ſed eſt temporalis. Facta autem tribulatione & perſecutione propter verbum, continuò ſcandalizatur. Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis: hic eſt, qui verbum Dei audit, & ſolicitudo iſtius ſeculi & fallacia diuitiarum ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur. Qui verò in terram bonam ſeminatus eſt: hic eſt, qui audit verbum, & intelligit: & fructum affert, & facit aliud quidem centeſimum, aliud autem ſexageſimum, aliud vero trigeſimum.

Secunda pars, in qua explanat parabolam inductam eodem ordine, quo inducta eſt: & ideò patet diuiſio.

Dicit ergo [Vos] quibus datum eſt noſſe regni myſterium [audite] veſtris auribus. *Prouer.* 20. Oculum videntem, & aurem audientem, vtrumque fecit Dominus [parabolam] hoc eſt, eius, qui rerum ſator eſt omnium. *Io.* 15. Pater meus agricola [Omnis, qui audiuit verbum regni] auditu exteriori, & ponit tantùm in via ſenſus in propatulo [& non intelligit] in profundo cordis. *Agg.* 1. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: & qui congregauit mercedes, miſit eas in ſaccum pertuſum [venit malus] Antonomaſticè. Malus dicitur diabolus, hic venit per ſuggeſtionem [& rapit] Violentiam ſonat, & velocitatem raptus: quia etiam aliquando tentans rapit diabolus: quia vehementiam dilectionis aufert & ſubitò. *Iudic.* 6. Cum ſeuiſſet Iſrael, venit Madian & Amalech & cæteri orientalium nationum, & ſicut erant in herbis, cuncta vaſtabant. *Pſal.* 7. Nequando rapiat vt leo animam meam, dum non eſt qui redimat, neque qui ſaluum faciat [hic eſt, qui ſemi. eſt ſecus viam] Sed cùm dixerit de ſeminato ſemine, cur hic exponit de homine ſeminato? Et ad hoc dicendum, quòd in veritate iſtud ſemen ſeminatur in homine, & attrahit ſibi hominem totum: & ideò homo totus efficitur cum ſemine ſeminatus. Et ita (aliàs ideò) ſubiungit hic. Præterea Dei verbum non poteſt colligere diabolus: quia illud perire non poteſt, ſed colligit hominem, qui cum verbo deberet fructificare: & ideò dicitur cecidiſſe ſecus viam. *Io.* 10. Lupus rapit. Ideò autem raptum eſt, quia in profundum cordis non eſt contectum: ſed parum tetigit ſecus viam delectabilium mundanorum. *Dan.* 7. Dentes ferreos habebat magnos comminuens atque comedens: & reliqua pedibus ſuis conculcans.

Qui autem ſemi. eſt ſu. petram] *Act.* 7. Dura ceruice & indomabili corde vos ſemper Spiritui Sancto reſtitiſtis [hic verbum audit] auditu exteriori [& continuo] ex leuitate potiùs quàm virtute [cum gaud. ſuſcipit illud] propter diſperſum loci calorem, qui in profundo non congregatur, & continetur; ſed in ſuperficie eſt diſperſus, & diſpergit terram. Potiùs enim primò erat ſuſcipiendum cum gemitu pro peccato. *Iſa.* 26. A timore tuo, Domine, concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. *Io.* 16. Vos contriſtabimini: ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium [non autem habet in ſe radicem] *Pſal.* 51. Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. *Iſa.* 40. Et quidem neque plantato, neque ſato, neque radicato in terra tritico (aliàs trunco) eius; repente flauit in eos, & aruerunt, & turbo quaſi ſtipulam auferet eos [Sed eſt temporalis] quia in lapide creſcens non creſcit niſi ad tempus modicum, quo durat humor ſuperficialis. *Luc.* 8. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. *Pſal.* 128. Fiant ſicut fœnum tectorum, quod priùſquam euellatur, exaruit [Facta autem tribu.] pœnarum [& perſecutione] exiliorum. Vel [tribulatione] tentationum, & perſecutione agitationum de vno in aliud ſine quiete. *Threno.* 5. Ceruicibus minabamur, laſſis non dabatur requies. *Pſalm.* 142. Perſecutus eſt inimicus animam meam [propter verbum] *Io.* 15. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur. *Apoc.* 6. Vidi ſub altare Dei animas interfectorum propter verbum Dei, quod habebant. Sic Pharao perſecutus eſt filios Iſrael propter verbum, quod mandauit ad eos Dominus [continuò ſcandalizatur] hoc eſt, impingit, & cadit. *Matthæi* 24. Scandalizabuntur multi, & inuicem tradent. *Iob* 4. Venit ſuper te plaga, & defeciſti: tetigit te, & conturbatus es. *Leuit.* 26. Terrebit eos ſonitus folij volantis.

Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis] *Heb.* 6. Terra

proferens

proferens ſpinas, ac tribulos reproba eſt, & maledicto proxima [hic eſt, qui verbum Dei audit] auditu aliis præpedito [& ſolicitudo ſeculi iſtius] Hoc eſt, eorum quæ ſunt in ſeculo : quæ ſunt diuitiæ, deliciæ, & honores. 1. *Cor.* 7. Solicitus eſt, quæ ſunt mundi, & quomodo placeat vxori ſuæ [& fallacia diuitiarum] quia decipiunt, non ſoluendo ſufficientiam, quam promittunt. 1. *Timo.* 6. Præcipe diuitibus non ſublime ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarum. *Eccl.* 34. Vana ſpes & mendacium homini inſenſato quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum, ſic qui attendit ad viſa mendacia. *Prou.* 10. Qui innititur mendaciis, hic paſcit ventos [ſuffocat] hoc eſt, extinguit [verbum : &] ideò [ſine fructu efficitur] *Sap.* 3. Vana ſpes illorum & labores ſine fructu.

Qui verò in terram bonam ſeminatus eſt] *Num.* 14. Terram, quam circuiuimus, valde bona eſt [hic eſt, qui audit verbum] *Ioan.* 8. Qui eſt ex Deo, verba Dei audit. [& intelligit] intùs legit. *Pſal.* 118. Declaratio ſermonum tuorum illuminat, Domine, & intellectum dat paruulis [& fructum affert] *Ierem.* 17. In tempore ſiccitatis non erit ſolicitum : nec aliquando deſinet facere fructum [& facit aliud quidem centeſimum] Et hic fructus Sapientiæ in contemplatione Virginum. Quia, vt dicit *Auguſtin.* Virginitas eſt in carne corruptibili incorruptionis diuinæ perpetua meditatio. *Prou.* 3. Beatus homo, qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia : melior eſt acquiſitio eius negotiatione auri & argenti, primi & puriſſimi fructus eius [aliud autem ſexageſimum] Hic eſt fructus Iuſtitiæ in operibus miſericordiæ Viduarum. *Iaco.* 3. Fructus autem iuſtitiæ in pace ſeminatur facientibus pacem [aliud autem trigeſimum] in pœnitentia coniugatorum. *Luc.* 3. Facite fructus dignos pœnitentiæ. Poteſt etiam primus referri ad Martyres. *Sap.* 3. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. *Eccl.* 39. Obaudite me diuini fructus, quaſi roſæ plantatæ ſuper riuos aquarum fructificate. Secundus, Prælatorum pro aliis laborantium 2. *Timot.* 2. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Tertius, Religioſorum. *Eccl.* 24. Flores mei fructus honoris & honeſtatis. Sic ergo terminata eſt parabolæ expoſitio facta ad diſcipulos, quibus datum eſt noſſe veritatem nudam.

Aliam parabolam propoſuit illis dicens: Simile factum eſt regnum cælorum homini, qui ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo. Cum autem dormirent homines : venit inimicus eius, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici, & abiit.

Hæc eſt Secunda parabola, quæ eſt de effectu verbi ſignificati per ſemen : quæ ſumitur ex naturali pullulatione ſui generis. Semen enim bonum pullulat in bonum, & ſtirps mala pullulat in malum. Scias autem, quòd cum verbum Dei virtutem in ſe habeat eius, à quo procedit, quòd quantum eſt de ſe non pullulat niſi in diuinum aliquid, ſicut dicitur 1. *Ioan.* 3. Qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit : quoniam ſemen ipſius in eo manet. Hæc ergo parabola eſt de effectu proprio verbi Dei in corde hominis, vel in Eccleſia, vel in mundo, in comparatione ad mendax ſemen malum, quòd eſt verbo contrarium. Dicuntur ergo tria in hac parabola, quorum primum eſt ſeminatio duorum ſeminum : ſecundum autem diſtinctio ſtirpium, quæ apparuit in vtriuſque germine : tertium autem diſtinctio, quæ facta eſt in meſſione. In prima autem harum dicuntur duo, ſcilicet, ſeminatio boni ſeminis, & ſuperſeminatio mali. In prima harum duo dicit, in quorum primo parabolicè loqui ſignificat cùm dicit [Aliam parabolam] Non diuerſitatem ſuſcipientium verbum demonſtrantem ſed oſtendentem diuerſitatẽ iacti ſeminis [propoſuit eis] Bene dicit [propoſuit] quia parabola ſemper pro alio ponitur, quàm ſignificat ſecundum vocis intentionem [dicens] *Mar.* 4. Docebat eos in parabolis multa, & dicebat eis in doctrina ſua. *Iſa.* 28. In loquela labij, & in lingua altera loquetur ad iſtum populum.

Simile eſt regnum cælorum] quantum ad verbum, quo regitur regnum, ſecundum illam regni ſignificationem, quæ ſuperius dudum eſt determinata. Et dicitur [cælorum] pluraliter : eo quòd non gubernat ſecundum vnum actum cæleſtium, ſed ſecundum omnem actum regni illius : & prodit ratio gubernationis ex cælo, & regulat ſecundum cælum, & ad cælum dirigendo [homini qui] in negotio priuato [ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo] Ita quòd ager regno, & verbum ſemini proportionetur. Seminare autem, ſicut ante dictum eſt, actus eſt ſeminantis: & ſecundum ipſum ſemen ab eo, qui ſeminat, procedit (aliàs procidit) Et in hoc notatur proceſſus verbi ex Patre, primo rerum ſeminatore : & hoc fuit, quando *Gen.* 1. dixit, fiat lux &c. hoc eſt verbum genuit, in quo verbo erat, ſicut in arte & ſemine, vt fieret ſecundum formam quæ dat eſſe & bonum, quicquid factum eſt in rerum natura. Omnia enim illa in forma verbi vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Et ſic ſemen iſtud in homine bonam dedit formam & virtutem innocentiæ & immortalitatis. *Prouer.* 11. Seminanti iuſtitiam merces fidelis. Et ſecundum hoc ager eſt mundus communiter, & ſpecialiter natura humana. Sic enim ſemen vniuerſaliter bonum fuit, virtutem bonitatis ſuæ naturæ humanæ infundens, & ipſam totaliter ad ſe conuertens. *Iſa.* 60. Populus tuus omnes iuſti in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ opus manus meæ ad glorificandum. Sic enim primò noſtra natura ſeminata eſt. *Iſa.* 6. Semen ſanctum erit id, quod ſteterit in ea. De agro autem dicitur *Gen.* 27. Ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus. *Pſalm.* 49. Pulchritudo agri mecum eſt. Optimus enim ager in nulla parte degenerans, Dei manibus formatus & excultus verbum (aliàs verbo) Dei, quod ſimilitudo Dei eſt, in ſemen ſuſcipiens : ſemen ſanctum ſuſcepit in germen diuinæ plantationis. Et erat tunc hortus, de quo dicit Sapientia *Eccl.* 34. Dixi, rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum.

Cum autem dormirent homines] Hæc eſt ſuperſeminatio ; dormitio autem eſt torpor per negligentias duas, à verbi contemplatione, & à verbi virtute, ad quam homo in affectu & opere ſe non exercet, vt totum cordis agrum occupet, mente per contemplationem, cor per meditatio-

nem, voluntatem per amorem, vires omnes per virtutem, totum hominem per ſingulorum membrorum ad formam verbi congruam operationem. *Prouer.* 6. Vſquequo piger dormies? quando de ſomno conſurges? 1. *Theſ.* vl. Non dormiamus, ſicut cæteri; ſed vigilemus & ſobrij ſimus [venit] per ſuggeſtionem [inimicus] diabolus, qui omni inimicatur operi diuino. *Exod.* 15. Dixit inimicus: perſequar, & diuidam ſpolia. *Pſalm.* 142. Perſecutus eſt inimicus animam meam [& ſuperſeminauit] Bene dicit [ſuperſeminauit] quia vitium, profundum cordis non penetrat: eo quòd immateriale eſt ſicut ſemen Dei; ſed in ſenſibus illudit, & ſpargit radices: cui tamen fundus cordis ſynderelis ſemper contradicit. Hoc notatur *Prou.* 24. Vbi dicitur, quòd agrum pigri operuerant vrticæ, & repleuerant ſuperficiem eius ſpinæ *Rom.* 7. Conſentio legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et hoc eſt [zizania] Verba, ſenſus & rationem oppilans, & ad inſaniam conuertens: & ſignificat errorem contra verbi veritatem; inſaniam concupiſcentiæ carnis & mundi, contra verbi virtutem: & peruerſitatem contra verbi ordinem in opere bono. *Sap.* 12. Nequam eſt natio eorum, & naturalis malitia eorum: quoniam non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum: ſemen enim erat maledictum ab initio [in medio tritici] vt vndique triticum detineat, & impediat: ſemen enim malum vndique impedit bonum: quia totum agrum inficit. *Iob* 21. Quare impij viuunt, ſubleuati ſunt, confortatique diuitiis? Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba & nepotum in conſpectu eorum [& abiit] hoc eſt, ſe ad occultum retraxit: ita quòd id, quod eſt ſeminarium hoſtis, aliquando videtur eſſe partus proprij cordis, propter mali conſuetudinem. *Pſal.* 9. Inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua. Sic ergo quinque facit diabolus: clam enim venit; clam ſe abſcondit; inimicitias perpetuas gerit; ſuperficiem ſeoſuum, per quos in opus pullulare ſeges Dei debuit, zizaniis operuit; vndique malum ſemen, impediens bonum ſemen, ſeminauit. *Hebr.* 12. Ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.

Cùm autem creuiſſet herba, & fructum feciſſet: tunc apparuerunt & zizania.

Secundum eſt vbi pullulantium ſeminum oſtenditur diuerſitas: & dicit tria, appropriationem pullulantium, admirationem intuentium, & iudicium patrisfamilias de non euellenda ſtatim zizania, ſed cum tritico ſinenda creſcere vſque ad meſſem. De primo horum dicit [Cùm autem creuiſſet herba] boni ſeminis. Hoc ſignificatum eſt *Gen.* 41. Septem ſpicæ pullulabant in culmo vno plenæ atque formoſæ: quæ ſeptem ſpicæ ſignificant omnes bonorum congregationes [& fructum feciſſet] hoc eſt, folliculos, & ariſtas, ſiue ſpicas, in quibus fructum faceret, formaſſet. *Act.* 5. Augebatur in Domino credentium multitudo virorum, ac mulierum. *Act.* 11. Loquebantur ad Græcos, annuntiantes Dominum Ieſum: multiſque numerus conuerſus eſt ad Dominum. *Ioan.* 4. In illa autem ciuitate multò plures crediderunt in eum, & mulieri dixerunt: iam non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim vidimus, & ſcimus: quia hic eſt verè Saluator mundi [apparuerunt ſimul & zizania] errorum, & vitiorum. 1. *Corinth.* 11. Oportet hæreſes eſſe: vt hi, qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis. Et hoc ſignificatum eſt *Gen.* 41. Vbi cum pulchris ſpicis appparuerunt ſeptem aliæ tenues ſpicæ & percuſſæ vredine, deuorantes priorum pulchritudinem. *Act.* 15. Deſcenderunt quidam a Iudæa, & docebant fratres: quia niſi circuncidamini ſecundum morem Moyſi: non poteſtis ſalui fieri. Et hoc ſignificat ſciſſura pallij Prophetæ *Abiæ* 3. *Reg.* 11. Qui ſcidit pallium ſuum nouum, quo opertus fuit in duodecim partes: & ait ad Ieroboam. Tolle tibi ſciſſuras decem. Decem ſciſſuræ ſignificant ſciſſam obedientiam Decalogi, quæ eſt zizania: duæ autem remanent in domo Dauid, quæ informatæ ſunt veritate & dilectione; veritate fidei, & forma charitatis.

Accedentes autem ſerui patrisfamilias dixerunt ei: Domine, nonne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis: inimicus homo hoc fecit.

Ecce admiratio contemplantium & collaborantium ſeruorum: & ſunt duæ quæſtiones, & duo iudicia Domini. Vna quæſtio eſt de origine, & hanc ſoluit agri Dominus: alia quæſtio eſt de voluntate Domini de extirpandis zizaniis, vt patebit: quia tales diuiſiones leues ſunt valde. Dicunt ergo [Accedentes autem] per deuotionis orationem, & admirationis contemplationem, & zeli indignationem [ſerui] cuſtodes agrorum, hoc eſt, animarum [patrisfamilias] Dei Patris [dixerunt] *Iere.* 12. Iuſtus quidem tu es, Domine: & ſi diſputem tecum, veruntamen iuſta loquar ad te. Quare via impiorum proſperatur? bene eſt omnibus, qui præuaricantur, & iniqua agunt? Plantaſti eos, & radicem miſerunt; proficiunt, & faciunt fructum. Et hoc eſt [Domine] qui omni bonorum, & malorum es Dominus, *Rom.* 10. Idem Dominus omnium [Nonne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo] Non enim habes malum ſemen: quia non habes ſemen, niſi quod ex te procedit: quod diuinum verbum eſt, à quo procedit ſpiritus vitæ in omnes ſtirpes. *Iſa.* 65. Semen benedictorum Domini filij & nepotes eorum cum eis. *Eccl.* 44 Cum ſemine eorum perſeuerant bona: hæreditas & nepotum eorum ſemen in teſtamento ſtetit: & filiorum eorum hæreditas propter illos vſque in æternum manet. Semen eorum, & gloria eorum non derelinquetur. Ex quo igitur ſic bonum ex bono oritur: & non poteſt arbor bona fructus malos facere, ſicut *ſupra* 12. dictum eſt [Vnde ergo habet zizania?] Et hoc eſt quærere, vnde mali ſit ortus? *Sap.* 1. Deus mortem non fecit; ſed impij manibus, & verbis accerſierunt eam. Et hoc eſt, quòd dicit [ait illis inimicus homo hoc fecit] Diabolus inimicus homo dicitur: quia deuicit hominem. *Pſalm* 139. Eripe me Domine, ab homine malo: à viro iniquo eripe me. Hic eſt inimicus. *Gen.* 3. Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & ſemen tuum, & ſemen illius. Vel dicitur [inimicus

micus homo] hoc facere : quia diabolus non facit hoc, niſi in homioe & cum homine. Vnde ex conſenſu eſt inimicus, & in facto eſt [homo malus] *Ioan.* 13. Cùm miſiſſet diabolus in cor, vt traderet eum Iudas Iſcariotes.

Serui autem dixerunt ei: Vis, imus, & colligimus ea? Et ait, non. Ne fortè colligentes zizania, eradicetis ſimul cum eis & triticum. Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem, in tempore meſſis dicam meſſoribus: Colligite primum zizania, & alligate ea in faſciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum.

Ecce ſecunda quæſtio de inquiſitione voluntatis de extirpandis zizaniis: & hoc dixerunt zelo indignationis [vis imus, & colligimus ea?] Intelligunt de collectione io faſciculos ad comburendum, ne ampliùs germinent. *Lu.* 9. Vis, dicimus, vt ignis deſcendat de cælo, & conſumat eos? [Et ait Noo] *Lu.* 9. Conuerſus Dominus increpauit illos, dicens: Filius hominis noo venit animas perdere, ſed ſaluare [ne fortè colligentes] hoc eſt, colligere intendentes [zizania] errantes, vel hereti, vel vita [eradicetis ſimul & triticum] Eradicetis, dicit: quia cum homo occiditur, non ampliùs reuertitur ad ſtatum merendi. *Iob* 7. Non reuertetur oculus meus, vt videat bona. Argumentum eſt hic: quia potiùs ſinendi ſunt mali viuere, quam timor ſit, quòd aliqui lædantur innocentes. *Gen* 18. Abſit a te, Domine, qui iudicas omnem terram, vt perdas iuſtum cum impio: oon eſt hoc tui iudicij, vt fiat iuſtus ſicut impius. Tamen *Auguſt.* vult, quòd triticum hic dicitur, qui poteſt fieri triticum. *Ioelis* 2. Quis ſcit, ſi conuertatur, & ignoſcat Deus, & derelinquat poſt ſe benedictionem. Et hoc eſt verum, quandiu aliqua eſt probabilitas conuerſioois: & hoc eſt poſt trinam admonitionem. *Tit.* 3. Hominem hæreticum poſt primam, & ſecundam correptionem deuita, ſciens, quòd ſubuerſus eſt, qui eiuſmodi eſt, & delinquit proprio iudicio condemnatus. Certificatus de voluntate ſua ſeruis dat indicium diſcretionis, dicens [Sioite vtraque creſcere vſque ad meſſem] Vel vltimam generalis ſententiam, vel vſque ad ſententiam hominis diffinitiuam, quando ſcitur eſſe ſubuerſus, & deſperatur de correptione. Et tunc lex implenda eſt *Exod.* 22. Maleficos non patieris viuere. *Leuit.* 24. Educ blaſphemum extra caſtra: & lapidet eum omnis populus. Et hoc eſt, quod dicit [& in tempore meſſis] hoc eſt, ſoi iudicij, quando reatus vindicandus eſt [dicam meſſoribus] Angelis: vel iudicibus, qui etiam Angeli, hoc eſt, nuntij Dei ſunt. *Rom.* 13. Dei miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit. *Ioſue.* 7. Conturbet te Deus: quia tu turbaſti nos. *Apoc* 14. Mitte falcem tuam, & mete: quia maturauit meſſis terræ [Colligite primum zizania] *Iſa.* 24. Congregabuntur congregatione vnius faſcis in lacum. *Iſa.* 32. Conſummata eſt vindemia: collectio vltra non erit [in faſciculos] Quia licet omnes colligentur in vnum magnum faſcem; tamen pro qualitate culparum quilibet ſuam habebit colligationem. *Matth.* 22. Ligatis manibus, & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores [ad comburendum] *Deut.* 32. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni oouiſſima, deuorabitque terram cum germine ſuo.

Videtur autem falſum, quòd dicitur [primum] Quia *Infra.* 25. primò dicet: Venite benedicti &c. Reſponſio. Primò vocabit ad ſe electos; ſed antequàm aſcendat io cælum in præſentia eorum, mittet ad comburendum reprobos: & tunc lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam: & tunc demum aſcendet Chriſtus homo cum bonis: & hoc eſt autem, quod dicit [triticum autem congregate in horreum meum] Hoc enim facient Angeli vt miniſtri, & Chriſtus vt caput & auctor. *Baruch* 3. O Iſraël quam magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſioois eius, quia licet io hac domo manſiones multæ ſunt *Ioan.* 14. Tamen vnum eſt horreum commune. Sic ergo perditur zizania ex toto, ſicut dicitur *Iſa* 14. Noo conſurgat in æternum ſemen peſſimorum: præparate filios eius occiſioni in iniquitate patrum ſuorum: oon conſurgent. Triticum autem colligitur ex toto. *Supra* 3. Permundabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum; paleas autem comburet igni inextinguibili.

Aliam parabolam propoſuit eis dicens: ſimile eſt regnum cælorum grano ſinapis, quod accipiens homo ſeminauit in agro ſuo.

Propoſuit autem, vt ſimilitudinibus conſideratis, viderent, quantam fides haberet efficaciam [Simile eſt regnum cælorum] Tria ſunt, quæ accipit in ſimilitudine, ſeminationem ſeminis, incrementum, & perfectionem eiuſdem. In primo dicit quid, cui, & in quo aſſimilat. Quid: regnum cælorum. Non enim regnum cælorum eſt ſicut regna aliarum poteſtatum. Aliarum enim poteſtatum regna & leges coactiua obligant virtute: cælorum autem regna, virtute quadam amatiua nos alliciunt, & obtinendo nos vendicant ſibi: nec vni cæleſti rectitudini conformant, ſed omni. Ita vt dicamus: Noſtra coouerſatio in cælis eſt. Sic enim dicitur *Iſa.* 32. Ecce io iuſtitia regnabit Rex, & Principes in iudicio præerunt. Et quia cæleſtia ounquam ioordinata ſunt, ſicut dicitur *Dan.* 7. Regni eius, quod non corrumpetur. Hoc autem ſimile eſt [grano ſinapis] Vt in grano notetur puritas, & fœcunditas fidei. Et in ſinapi notetur virtus eiuſdem. Sinapis enim proprietates ſunt, quòd valdè ſubtilis ſubſtantiæ: & ideò multum dilatatur, quando conteritur: & acuta, & per hoc penetratiua eſt: etiam diſſolutiua viſcoſitatum, & vaporatiua valde, & ideò ſtatim obtinet cerebrum. Eſt etiam mordificatiuum: & hæc habet verbum fidei, quæ ſubtiliſſimæ eſt ſubſtantiæ in articulis, qui omnes ſunt de Trinitate. Dilatatur autem ad æterna & temporalia & gaudia & pœnas. Conteritur autem per meditatiouem eorum, quæ creduntur. Et eſt acuta valdè per veritatem, quæ eſt ſubiectum & cauſa eius; per illam enim eſt acutior gladio ancipiti, pertingens vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus. *Hebr.* 4. Et eſt diſſolutiuum concupiſcentiarum, & vaporatiuum per ſpiritus charitatem: quia ſpirat ſpiritum vitæ, & obtinet ſtatim altiora noſtri intellectus. Vnde dicitur *Mar.* 12.

Si

Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic, tollere & mittere in mari: & omnia poſſibilia ſunt credenti. Et tangit in quo ſimile, dicens [quod acceptum homo ſeminauit in agro ſuo] Acceptio autem ſonat conſenſum: quia cætera poteſt non volens, credere non niſi volens. *Ioan.* 11. Si credideris, videbis gloriam Dei [homo] autem notat intellectum veritatis: quia fides illuminatio eſt intellectus ad æterna contuenda. *Pſalm.* 35. In lumine tuo videbimus lumen. *Luc.* 2. Lumen ad reuelationem gentium &c. Seminatio autem notat diſperſionem: quia fides vult ſpargi per verbum fidei. *Iſa.* 27. Implebunt faciem orbis ſemine. *Iſa.* 53. Videbit ſemen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur [ager] autem cordis notat optimam exercitationem per diſciplinam. *Malach.* 3. Beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra deſiderabilis.

Quod minimum quidem eſt omnibus ſeminibus: cum autem creuerit maius eſt omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius.

Tangit hic incrementum: Tangit autem tria; vnde creſcit, quia ex minimo: & incrementum ipſum: & incrementi quantitatem. De primo autem dubium eſt ſecundum literam. Quia dicit [Quod minimum eſt] Et hoc non videtur: quia granum papaueris eſt multo minus: & ſemen rutæ & huiuſmodi herbarum plurimarum. Reſponſio: minimum eſt non ſimpliciter, ſed reſpectu eius, quod producit. Et ad hoc intelligendum ſciendum eſt, quod aliud eſt herba, & aliud olus, & aliud gramen, & aliud frutex, & aliud arbor: & hæc differunt in eadem ſpecie plantæ exiſtentia. Primum quidem in genere quorundam eſt gramen: & hoc eſt, quando primum ex radice mergunt ad modum gladiorum folia per ſe ipſa, & non per cotilidones radici adiuncta. Herba autem quando habet multa folia: quæ non niſi cotilidonibus adiunguntur vni radici, ſicut eſt in petroſelino, quod poſtquam gramen eſſe deſinit, fit herba: Et ſimiliter ſinapis: ſed olus idem efficitur, quando ſtipitem non ligneum producit ex radice, & in illo ſtipite multos ramos & folia in ramis: ſed frutex eſt, quando multos producit ex vna radice ſtipites, ſicut Iuniperus, & hoc faciunt multa: ſed arbor eſt, quando ſtipes in ligni duritiam conuertitur, & ex illo rami & virgæ in ramis, & in virgis ſceptra, ſiue palmites, ſeu flagra quædam producuntur. Dicendum igitur, quòd proportione habita ad ea, quæ ex ipſo producuntur, minimum eſt: quia licet papauer ſit minus, tamen ſtipes eius non ligneſcit ſicut ſinapis: & licet rutæ ſtipes ligneſcat; non tamen ſic in altum conſurgit: & frutici magis quàm arbori ſimilatur, quia multi in ruta ſtipites de vna radice egrediuntur. Iſta minoritas fidei ſignificat humilitatem, quæ eſt in cruce Saluatoris. *Luc.* 18. Qui ſe humiliat, exaltabitur. *Phil.* 2. Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit autem ſemetipſum, factus obediens Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. *Pſalm.* Vide humilitatem meam, & laborem meum. *Suprà* 11. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. Omnibus enim minimis ſeminibus minus eſt verbum fidei: nulla enim doctrina tam humilibus innititur. 1. *Cor.* 1. Nos prædicamus Chriſtum crucifixum. Iudæis quidem ſcandalum; gentibus autem ſtultitiam. Et *Ibidem.* Placuit Deo per ſtultitiam fidei ſaluos facere credentes. Nulla autem alicuius quantumuis parui Doctoris à tam humilibus confirmatur; quia iſta ſunt ſtultitia contra mundi ſapientiam, & mortis probroſæ infirmitas contra mundi fortitudinem. Eſt ergo granum paruum in ſapientia mundi, minus in potentia, ſed minimum in ſuperbia & aſtu ſeculi. Contra primum 1. *Cor.* 1. Quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, vt confundat ſapientes. Contra ſecundum 1. *Cor.* 1. Quæ infirma ſunt mundi, elegit Deus, vt confundat fortia. Contra tertium 1. *Cor.* 1. Ea, quæ non ſunt, quia confuſione digna ſunt, elegit Deus, vt ea, quæ reputatione mundi ſola ſunt, deſtrueret; vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Ab hoc ergo minimo creſcit: & hoc eſt, quod ſequitur.

Cum autem creuerit] in deuotione vocatorum & electorum: tunc mutat herbæ humilitatem, paulatim exurgens in olus. Et ideò dicit [maius eſt omnibus oleribus] Eſt autem calidum, vaporatiuum vehementer, & multiplicabile: & quia calidum, fortiſſime per radicem trahit ſuccum: & quia vaporans, aſcendit fortiſſimè in altum: & quia ſubtilis ſubſtantiæ multiplicabile fortiter extenditur in ramos, implens illud *Ezech,* 36. Vos montes Iſraël ramos veſtros expandite, & florete & fructum facite populo meo Iſrael. Sic enim filius hominis in corde fidelium exaltabitur à terra, & omnia trahit ad ſe ipſum *Ioan* 12. Sic gloriatur frater humilis in exaltatione ſua; diues autem deprimitur in humilitate ſua *Iaco.* 1. Sic *Iſa.* 4. Germen Domini erit in magnificentia & gloria, & fructus terræ ſublimis. Sic ſtultitia conuertitur in ſapientiam, quam *Paulus* 1. *Cor.* 2. loquitur inter perfectos. Sic infirmitas tranſit & in fortitudinem, *Iſa.* 61. Vocabuntur in ea fortes iuſtitiæ. Sic dedecus tranſit in honorem; ita quòd dicat *Paulus Gal.* 6. Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri IESV-CHRISTI, Sic enim omne genu flectitur in nomine Domini, & omnis lingua confitetur, quia IESVS-CHRISTVS in gloria eſt Dei Patris. *Phil.* 2.

Et fit arbor] Hic tangit tertiò perfectionem; quia ligneo iam roborato ſtipite radici infixo multos profert ramos, & in ramis virgas & flagra totum mundum occupans, ſicut arbor, quam in medio terræ ſtantem vidit *Daniel* 4. Extendit enim palmites ſuos vſque ad mare, & vſque ad flumen propagines eius: & eſt lignum vitæ in medio Paradiſi *Gen.* 2. Lignum exiſtens educens ſuos de Ægypto in manu legiſlatoris *Exod.* 3. & 4. Virga enim, in qua fiunt ſigna, & non ſolum in iſta perfectione eſt in ſe ipſa; ſed & [volucres] contemplatiui cælum petentes [veniunt] per eſuriem & deſiderium quieſcendi cum Angelis: quibus Patriarcha *Gen.* 18 dixit: Requieſcite ſub arbore [& ſcandunt ramos eius] hoc eſt, diuiſiones virtutum crucis: & guſtant fructum ventris virginalis pendentem in ea. *Canticor.* 7. Dixi: aſcendam in palmam, & apprehendam fructum eius.

Germen.

Germen.

Aliam,

Aliam parabolam locutus eſt eis : Simile eſt regnum Cælorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum.

Hæc prima parabola de his, quæ docent profectum virtutis : & quia tres ſunt virtutis profectus, ſcilicet, ſecundum virturis formam, & ſecundum virtutis naturam (aliàs materiam) ſiue ſubſtantiam, & ſecundum virtutis finem, qui eſt Chriſtus, ſecundum quòd eſt obiectum felicitatis Sanctorum : ideò tres inducuntur per ordinem parabolæ : & per hoc patet diuiſio. Iſta autem ſumitur penes profectum virtutis in forma virtutis, quæ eſt charitas, quæ per fermenti naturam ſignificatur : de qua dicit tria ; cui ſcilicet, regnum aſſimilat, & in quo, & quo effectu. De primo dicit [Simile eſt regnum cælorum] quo formaliter regnamus in cælis. *Apoca.* 5. Feciſti nos Deo noſtro regnum, & regnabimus ſuper terram [fermento] Ecce cui aſſimilatur. Calor fermenti, vt dicit *Philo.* Humidum panis maturat, ſpirituale facit, leuat, ſapidum reddit, digeſtioni præparat. Et hæc omnia facit charitas, de qua parabola iſta ſecundum *Rabanum* exponitur. Hæc enim maturat hominis cor crudum, vt ſit viſceroſum & affectuoſum : & ad ſpiritualitatem conuertit. Sicut ipſe Spiritus ſancti eſt calor, leuat & alleuiat cor ad cæleſtia, & præparat nos, vt, facilè incorporemur Chriſto. Huius autem ſignum, vt dicit *Philoſophus* : quia nemo de fermento ſecundum ſubſtantiam materialem aliquid in pane facto inuenit : quia totum ſpirat in ſpiritum, & vbique per paſtam diffunditur, ſicut ſpiritus diffunditur in corpore : quia aliter tam modica maſſa non totam maſſam paſtæ alteraret, & ad ſe conuerteret : & ideò per hoc in noſtris debet eſſe ſacrificiis. Dominus præcipit *Leuit.* 7. quòd offerant panes fermentatos cum hoſtia gratiarum pro pacificis calefaciendo. Omnia prædicta facit charitas, ſicut & fermentum.

Deinde tangit, in quo eſt ſimile, cùm dicit [Quod acceptum] Et dicit quatuor, quorum primum eſt charitatis, in qua eſt gratia : & hoc notat, cùm dicit [Quod acceptum &c.] *Ioan.* 1. De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. 1. *Corinth.* 4. Quid habes, quod non accepiſti ? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis ? Secundum eſt gratiæ per effectum, quando dicit [mulier] molliens herum Deum, eſt Sapientia diuina in corde hominis inſpirata. *Sap.* 7. Per nationes ſapientia in animas ſanctas ſe transfert : & amicos Dei & Prophetas conſtituit. Neminem enim Deus diligit, niſi qui cum ſapientia inhabitat. *Ruth.* 3. Scit omnis Iſraël, mulierem te virtutis eſſe. Tertium eſt opus mulieris ſapientiæ in fermento charitatis : & hoc eſt, quod dicit [abſcondit] Abſconditur autem, quando commiſcetur, & diffunditur in virtutibus omnibus. Ita quòd totum ingrediatur, & totum maturet, & cætera perficiat, quæ antè diximus. *Rom.* 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. 4. *Reg.* 4. Mulier infundit oleum in omnia vaſa. Quartò dicit, cui infunditur [in farinæ ſatis tribus] Farina virtutis ſignificat innocentiam, & gratiam ex candore, timorem ex comminatione, & confortationem ex effectu. Gratia enim candet, & timore conteritur tota die, & ſcindit cor. Sicut dicitur *Ioel.* 2. Et effectu roborat. Hæc eſt farina, quæ in hydria viduæ non defecit 3. *Reg.* 17. Hæc etiam eſt, quam Eliſeus in ollam mitti iuſſit 4. *Reg.* 4. & poſtea non fuit quicquam amaritudinis in olla. *Leuit.* 23. Offeretis nouum ſacrificium Domino, duos panes primitiarum de duabus decimis ſimilæ fermentatæ. Duo autem panes ſunt duo genera virtutum, theologica, & politica. Hæc farina ſata habet tria : ſatum autem genus menſura eſt modium & dimidium capiens, tria autem ſata dicuntur ratione trium perſonarum Dei, in quas virtutes dirigunt : aut ratione trium animæ potentiarum, rationabilis, iraſcibilis & concupiſcibilis, quas ipſæ virtutes implent : aut ratione trium generum virtutum, quæ nos perficiũt in opere, quæ ſunt moralis, intellectualis, & heroica. Moralis enim ordinat paſſiones & opera : intellectualis conceptus (aliàs conceptiones) & electiones : heroica autem vires animales ad mentis metas cohibet. *Luc.* 13. Cui ſimile æſtimabo regnum Dei ? Simile eſt fermento : quod acceptum mulier miſit in farinæ ſata tria.

Hydria farinæ.

Tertiò tangit quo effectu fit iſta comparatio [donec fermentetur totum] hoc eſt, calore charitatis totum inflammaretur : & Spiritu ſancto infunderetur. *Act.* 2. Repleti ſunt omnes Spiritu ſancto. Eſt autem fermentum erroris & corruptionis, ſecundum quòd fermentum eſt antiqua corrupta paſta : & ſecundum has proprietates non loquitur hic de fermento ; ſed de fermento erroris dicitur *Oſea* 7. Quieuit ciuitas paululum à commutione fermenti, donec fermentaretur totum. De fermento corruptionis 1. *Cor.* 5. An neſcitis, quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit ? Sed quia hoc non pertinet ad propoſitum, dimittatur, donec de eo ſit locus tractandi.

Hæc autem omnia locutus eſt IESVS in parabolis ad turbas, & ſine parabolis non loquebatur eis : Vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam : Aperiam in parabolis os meum : eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.

Poſtquam tres parabolas in communi turbis iuxta mare ad communem ædificationem propoſuit, hic poſt omnes concludit, quæ ſit ratio parabolarum : & per vnius explanationem omnes alias ſe explanaſſe oſtendit. Et ideò hæc (quæ dicta ſunt) duo in iſta parte facit, ſicut patet in litera. Primum autem oſtendit parabolici ſermonis ad turbas rationem : & ideò duo dicit, ſcilicet, quod parabolice loquebatur : & probat ſic debere fieri per auctoritatem. In primo horum duo dicit, affirmationem factorum, & generaliter debere intelligi, ſemper ita Dominum fuiſſe locutum. Dicit igitur [Hæc autem omnia locutus eſt IESVS in parabolis] Quæ licet numero parabolarum non ſint multa ; ſignificatione tamen earundem valde ſunt infinita. *Prou.* 1. Animaduertet parabolam & interpretationem, verba ſapientium, & ænigmata eorum [ad turbas] quorum fuerunt carnalia corda, & quibus factorum ſimilitudines faciliùs perſuadent, quàm verba.

Et ſine parabola non locutus eſt eis] Ecce generaliter innuit, qualiter ſe in omnibus diuina ſapientia ruſticæ ſimplicitati coaptauit: & in ſignum huius mater ſapientiæ verbum Dei parabolam factam in carne aſſumpta, pannis pauperibus inuoluit, & reclinauit in præſepio: quia homo comparatus iumentis inſipientibus verbi æterni pabulum non caperet, niſi panniculis ſimilitudinum humanarum inuolutum eſſet [vt adimpleretur, quod dictum eſt per Prophetam] in *Pſalm.* 77. Dauid [aperiam io parabolis os meum] magna dicturus (aliàs docturus) [eructabo] cum affectu, conceptum intellectus exprimens: hoc enim ſonat eructatio, quæ de ſtomacho vaporem cibi emittit. *Pſalm.* 44. Eructauit cor meum verbum bonum. *Pſalm.* 18. Dies diei eructat nudum verbum, cùm ſapientia perfectis luce intelligētiæ fulgentibus myſterium regni Dei oſtendit, ſed nox nocti indicat ſcientiam, quando parabolis obuolutus, ſermo ruſticam mentem, quæ obſcura eſt inſtruit [abſcondita à conſtitutione mundi] Sapientiam enim Dei in myſterio verbi abſconditam omnia, quæcumque dixit, & fecit Deus, loquuntur. *Rom.* 1. Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Totus enim mundus theologia eſt homini, dum cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.

Tunc dimiſſis turbis venit in domum: & acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes: Ediſſere nobis parabolam zizaniorum agri.

Ecce ſecundum, vbi venit ad explanationem ſeorſum cum diſcipulis [venit in domum] Indicans diſcipulos aliquando etiam debere familiaribus intendere, & ſibi vacare. *Gen.* 30. Iuſtum eſt, vt aliquando domui meæ prouideam. *Sap.* 8. Intrans in domum meam conquieſcam cum ſapientia. Non enim habet amaritudinem conuictus eius: neque tædium conuiuatus eius [& acceſſerunt] deſiderio ſtudendi & diſcendæ veritatis. *Pſal.* 33. Venite filij, audite me: timorem Domini docebo vos. Accedite ad eum, & illuminamini: & facies veſtræ non confundentur [diſcipuli eius] à doctrinis eius imbuendi. Et ideò nomen habentes diſcipulorum [dicentes] hoc eſt, inſtrui petentes [Ediſſere oobis parabolam zizaniorum agri] De hac potiùs quærunt quàm de alia: quia hæc continebat perfidorum reprobationem, & gentium fidelium implicitè vocationem: ad quod plurimum volebat Apoſtolos eſſe inſtructos & cautos. Vnde & de hoc plurima dicet inferiùs.

Qui reſpondens ait: Qui ſeminat bonum ſemen, eſt filius hominis: ager autem eſt mundus: bonum verò ſemen hi ſunt filij regni: zizania autem filij ſunt nequam: inimicus autem, qui ſeminauit ea, eſt diabolus: meſſis verò conſummatio ſeculi eſt: meſſores autem Angeli ſunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: ſic erit in conſummatione ſeculi. Mittet filius hominis Angelos ſuos & colligent de reguo eius omnia ſcandala, & eos, qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus, & ſtridor dentium.

Circa iſtius parabolæ ſummalem explanationem dicit nouem. Explanat enim primò ſeminantem, dicens [Qui ſeminat ſemen bonum, eſt filius hominis] Non modò tantùm in carne veniens; ſed ab initio mundi, & hodie per ora omnium loquentium de eo, quod eſt ſapientia perfectorum & rationalium hominum, & quod eſt congruum pabulum iumentorum. Vnde *Iere.* 31. Seminabo domum Iſraël, & domum Iuda ſemine hominum, & ſemine iumentorum. *Marc.* 4. Multis parabolis loquebatur ad turbas, prout poterant audire, & ſine parabolis non loquebatur eis. Secundò explanat agrum, dicens [ager autem hic mundus eſt] Ager ab agendo dictus, eo quòd actus ſurgat in fructum. *Cant.* 7. Egrediamur in agrum, commoremur in villis. *Pſalm.* 23. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Tertiò explanat bonum ſemen, dicens [Bonum verò ſemen, hi ſunt filij regni] hoc eſt, ad regnum formati per ſemen: Et ideò ſemen vocati ſunt, ſicut ſupra diximus. *Pſal.* 21. Anima mea illi viuet, & ſemen meum ſeruiet ipſi. Quartò explanat malum ſemen, dicens [zizania autem filij ſunt nequam] propter cauſam oppoſitam: quia ſemen diaboli ita deformat eos, quòd ſemen ſuum dicuntur. *Ioan.* 8. Vos ex patre diabolo eſtis, & opera eius vultis perficere. Et quintò declarat inimicum, dicens [inimicus autem, qui ſeminauit ea, eſt diabolus] *Dan.* 13. Semen Chanaam, & non Iuda, ſpecies decepit te, & concupiſcentia ſubuertit cor tuum. *Pſal.* 12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus præualui aduerſus eum. Sextò declarat meſſem, dicens [Meſſis verò eſt conſummatio ſeculi] Vel vniuerſalis, quando omnes colliguntur: vel particularis, quando colligitur quilibet. *Ierem.* 8. Tranſiuit meſſis, finita eſt æſtas, & nos ſaluati non ſumus. Eſt tamen alia ante illam meſſis, in qua fideles colliguntur per gratiam in Eccleſiam. *Ioan.* 4. Videte regiones, quoniam iam albeſcunt (aliàs albæ ſunt) ad meſſem. Septimò explanat meſſores, dicens [Meſſores autem Angeli] quia faciunt ad collectionem cinerum eorum, qui reſurgent, & ad collectionem iudicandorum per miniſterium. Hoc oſtendit Angelus in manu falcem habens *Apoca.* 14. *Ioël.* 3. Conſurgant, & aſcendant gentes in vallem Ioſaphat: quia ibi ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Octauò tangit modum, dicens: [Sicut ergo zizania colliguntur ad comburendum igni] *Infrà* 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius [ſic erit in conſummatione ſeculi] quando finis erit ſeculi iſtius. *Pſalm.* 49. Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & inflammabit in circuitu inimicos eius: & hoc explanat vlteriùs, dicens [mittet filius hominis] *Infra* 24. Mittet filius hominis Angelos ſuos cum tubis, & voce magna: & congregabunt electos eius à quatuor ventis cæli, à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum [& colligent de regno eius] hoc eſt, de ſocietate bonorum [omnia ſcandala] *Sap.* 14. Æqualiter diſplicent Deo, impius & impietas eius

eius. Et ideò ſi ſcandalum eſt impietas, & impius ſcandalum erit. *Ecc.* 27. In verbis tuis dabit ſcandalum & *Eccl.* 32. Ne ponas animæ tuæ ſcandalum. *Infra* 18. Væ mundo à ſcandalis. Et explanat quid ſcandala vocat, dicens [& eos, qui faciunt iniquitatem] *Iob* 4. Vidi eos, qui ſeminant dolores, flante Deo periſſe, & ſpiritu iræ eius eſſe conſumptos [& mittent eos in caminum ignis] hoc eſt, in infernum, vbi ardebunt, & non depurabuntur. *Malach.* 4. Ecce dies Domini veniet ſuccenſa, quaſi caminus: & erunt omnes ſuperbi & omnes facientes iniquitatem ſtipula. Et tangit in camino genera pœnarum, dicens [Ibi erit fletus] *Iſa.* 65. Præ contritione ſpiritus vlulabitis [& ſtridor dentium] quia *Iob* 24. dicitur Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium. *Apoc.* 16. Commanducauerunt linguas ſuas præ doloribus, & blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus, & vulneribus ſuis. Nonò autem determinat, quali gloria colliguntur bona ſemina in horrea cæli, dicens.

Tunc fulgebunt Iuſti ſicut ſol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

Tangit autem quatuor, meritum ſcilicet, & gloriam, & honorem poteſtatis, & ius perpetuæ hæreditatis ex affectu Patris acquiſitum. Primum notatur in hoc, quòd dicit [Iuſti] Iuſtitia enim dedit lucem in merito: & ideo lucem accepit in præmio: Et ideò dixit *Plato*, quòd iuſtitia eſt ſicut heſperus clariſſimi fulgoris. *Prou.* 4. Semita iuſti quaſi lux ſplendens & creſcens vſque in perfectum diem. *Phil.* 2. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo. *Dan.* 12. Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, fulgebunt ſicut ſtellæ in perpetuas æternitates [fulgebunt ſicut ſol] In fulgore notatur mentis & corporis luminoſitas & agilitas: quia ſine tempore in momento eſt ab oriente in occidente (alias ad occidentem) In ſole autem notatur impaſſibilitas, & ſpiritualitas, ſiue ſubtilitas, quæ non intelligitur fieri per rarefactionem, ſed per ſubtractionem groſſitiei, & ignobilitatis: quia ſi ita rara eſſent futura corpora noſtra, tunc non retinerent figuram. Et hanc hæreſim miſſus fuit deſtruere *beatus Greg.* in Conſtantinopolim. *Sap.* 3. Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent [in regno] autem notatur perfectio poteſtatis [eorum Patris] autem hoc regnum dicitur: quia ex effectu (alias affectu) ipſius ius habent hæreditatis. *Col.* 1. Eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & dedit nobis partem ſortis Sanctorum in lumine. Et precedit, quod tranſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuæ [Qui habet aures audiendi, au.] hoc eſt ſuprà expoſitum, & nota eſt parabolicæ locutionis. Licet hanc autem ſolam parabolam hic edifferat; tamen *Mar.* 4. dicitur, quòd ſeorſum omnia diſcipulis exponebat: quia illi exercitatos habebant ſenſus ad capienda myſteria.

Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro.

Hic tangitur ſecunda parabola penes perfectum virtutis ſumpta, ſecundum quòd perfectus virtutis eſt ſtudium in eſſentia virtutis: & tangit hic quatuor, ſcilicet, quid, cui, & in quo, & propter quid comparetur. Et hæc patebunt in expoſitione. Quid autem comparatur [eſt regnum cælorum] Regnum, inquam, ſecundum quòd eſt completa virtutis poteſtas & gratiæ ad cæleſtis gaudij reducens guſtum omne, quod eſt in homine. *Sap.* 10. Oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam Sanctorum, honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius. *Roma.* 14. Regnum Dei non eſt eſca & potus; ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. Hoc autem ſimilatur terrenis rebus, ſcilicet [theſauro abſcondito in ag.] in quo tria notantur, quid theſaurus, qualiter abſconditus, & quid ager, in quo eſt abſconditus. Theſaurus autem eſt ſtudium virtutis & ſapientiæ, quæ potiſſima eſt virtutum. *Prouer.* 21. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculo iuſti. 2. *Cor* 4. Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas non ſit ex nobis, ſed ex virtute Dei. Abſconditus autem eſt iſte theſaurus in ſolitudine ſilentij, in intentione ſoli Deo placere deſideranti, & in occultatione humili: ſtudentem enim virtuti, ſapientiæ & cæleſtibus, oportet amare ſolitudinem ſilentij. Quia dicit *Bern.* quòd Delicata eſt diuina conſolatio, non datur admittentibus alienam. *Iſ.* 45. Verè tu es Deus abſconditus. *Iob* 28. Trahitur autem ſapientia de occultis. De intentione autem quæ ſoli Deo placere deſiderat *Inf.* 6. Neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. Et ideo dicitur *ibidem* quòd intrandum eſt cubiculum, & clauſo oſtio orandus eſt Pater noſter. Et *ibidem* quòd Pater noſter, qui videt in abſcondito, reddet vobis. De abſconſione humilitatis dicit *Greg.* quòd Deprædari deſiderat, qui theſaurum in via publicè portat. *Iob* 3. Quaſi effodientes theſaurum, gaudentque vehementer, cùm inuenerint ſepulchrum, vbi ſcilicet, foſſus eſt theſaurus virtutum. *Prouer.* 2. Si quæſieris eam quaſi pecuniam, & quaſi theſauros effoderis eam [in agro] Ager eſt cor humanum. *Ierem.* 32. Eme tibi agrum meum, qui eſt in Anathoth. Tibi enim competit, vt emas eum. Anathoth ſub obedientia interpretatur: quia ad hoc mandata ſcripta ſunt in corde: vt ſub obedientia mandatorum ſit cor humanum. In verbo enim eſt abſconditus theſaurus, ſicut dicitur *Iob* 28. Abſcondita eſt ab occulis omnium viuentium: & ſic dictum eſt quid, cui comparatur & ſequitur in quo.

Quem cùm inuenit homo, abſcondit,

Tria dicit, inuentionem, inuenientem, & occultationem. Inuentio per ſtudium inquiſitionis, hoc eſt, in frequentatione virtutis, & meditatione ſapientiæ. *Eccl.* 14. Beatus homo, qui in ſapientia morabitur, & in iuſtitia meditabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei. Et *Prouerb.* 3. Beatus homo, qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia: melior eſt acquiſitio eius negotiatione auri & argenti, primi & puriſſimi fructus eius. Inueniens autem eſt homo nihil irrationabile agens, ſed totum, quod eſt ad intellectum referens. *Eccleſ. vlt.* Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt omnis homo. *Gen.* 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Occultatio autem eſt dilectio ſecreti ab humano tumultu. *Iſa.* 24. Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi. Vnde Iudith in ſu-

perioribus domus ſuæ habuit ſecretum cubiculum, in quo Deo vacabat *Iudith* 8. Quare autem ſit iſta comparatio, ſequitur.

Præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa, quæ habet, & emit agrum illum.

Et dicit quattuor, primum eſt de inuento theſauro conceptum gaudium. ſecundum eſt ex gaudio ortum virtutis maius ſtudium: tertium omnium ſecularium ex iucunda poſſeſſione virtutis faſtidium: quartum, terrenorum pro ſpiritualium comparatione oblatum pretium: & hæc patent in litera.

De primo horum dicit [præ gaudio] *Auguſt.* Gaudium eſt diffuſio animi in conceptione & adeptione boni. *Phil.* 4. Gaudete in Domino ſemper; iterum dico gaudete. *Iſa.* 61. Gaudens gaudebo in Domino: & exultabit anima mea in Deo ſalutari meo. Et tangit ſtudium, & maiorem profectum, quando dicit [vadit] *Pſalm* 83. ibunt de virtute in virtutem &c. *Ierem.* 51. Venite, & nolite ſtare: recordamini procul Domini: & Ieruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum. *Eze.* 1. Animalia ibant in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Et dicitur *ibid.* quòd non reuertebantur cùm incederent; ſed vnumquodque ante faciem ſuam gradiebatur, & dicit *Grego.* quòd illæ facies ſunt facies virtutum. Sequitur terrenorum faſtidium [& vendit vniuerſa, quæ habet] *Matth.* 19. Vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſauros in cælo. *Matth.* 19. Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te.

Et notabile eſt, quod dicit [quæ habet] quia ſi haberetur a diuitiis, non venderet eas, ſed potiùs diuitiæ venderent eum diabolo. 1. *Timoth.* 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Adhuc notabile eſt quod dicit (vniuerſa) non ſibi partem retinens: ſicut Ananias & Saphira, qui fraudauerunt de pretio agri terreni *Act.* 5. Et ideò morti addicti ſunt. Sequitur commutatio, cum dicit [& emit agrum illum] Cor. ſ. cum theſauro: quia cum terrenis haberi non poteſt. *Supra* 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Vnde *Plato* pondus auri proiecit in mare, dicens: Melius eſt perdi aurum, quam cor. *Prou. vlt.* Conſiderauit agrum, & emit illum: de fructu manuum ſuarum plantauit vineam. Guſtauit, & vidit quia bona eſt negotiatio eius.

Iterum ſimile eſt regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas: inuenta autem vna pretioſa margarita, abiit, & vendidit omnia, quæ habuit, & emit eam.

Hic tangitur profectus in comparatione ad finem. Finis autem ſimpliciter eſt Chriſtus. *Romano.* 10. Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Eſt autem finis citra finem, qui eſt terminus coniungens nos fini vltimo, & hic (alias hæc) eſt veritas in intellectu de ſenſibus ſcripturarum, ſicut de conchiliis eruta: & eſt dulcedo bonitatis, vel vitæ cæleſtis in affectu de conchis ſtudiorum collecta: Chriſtus autem de concha vteri virginalis acceptus eſt: & ita iſta ſignificantur per margaritas. Sunt autem hic notanda quinque, ſcilicet, quid, cui, ſecundum quid, propter quid, & qualiter comparatur. Quid autem dicit [Iterum] Sicut enim in ſtudiis virtutis, & iuſtitiæ regni cælorum, & in forma virtutis: ita iterum in fine comparatur terrenis, vt nihil ex eo lateat, quod nobis humano modo non demonſtretur. *Act.* 20. Non ſubterfugi, quominus annunciarem vobis omne conſilium Dei. *Ioann.* 15. Omnia quæcunque audiui a Patre meo, nota feci vobis [Simile eſt regnum cælorum] hoc eſt, decor regni cælorum. *Sap.* 5. Accipient regnum decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini.

Et dicit cui [homini negotiatori] Non negotiatur niſi homo. Ad quid ergo addit [homini negotiatori?] Dicendum, quòd inſtruat quoniam per intellectum mentis negotietur veritatem, & per affectum dulcedinem: hæc enim ſunt, quæ in anima ſuperiora ſunt. *Prouerb. vlt.* Facta eſt quaſi nauis inſtitoris (ſiue negotiatoris) de longè portans panem ſuum. *Luc.* 19. Negotiamini, dum venio. Negotium dicitur negans otium: quia multa mala docuit otioſitas *Eccleſiaſtici* 33. Sic autem non ſe habet, qui quærit Chriſtum, & ea, quæ coniungunt Chriſto, veritatem & dulcedinem Spiritus. *Sap.* 8. Hanc amaui, & exquiſiui à iuuentute mea.

Tangit autem in quo [quærenti bonas margaritas:] Bonæ margaritæ dicuntur colore & effectu. Colore meliores ſunt: quæ ſplendorem aluminis pluuioſi exhibent, qui eſt ſplendor argenti, cui ſupernatat tenuiſſimus fumus hyacinthinus. Splendor autem argenti eſt ſicut ſi claré lucens penetrat in aquam limpidam: Et ſic color bonæ margaritæ ex luce eſt clara, & perſpicuitate aquæ limpidæ, & ſupernatante fumo hyacinthino tenui valdè & ſubtili, & vix notabili. Lux autem eſt ſapientiæ. Vnde *Sap.* 8. Luci comparata inuenitur prior. Aqua autem eſt per metas puræ & refrigeratæ caſtitatis. *Ezech.* 36. Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Huius autem ſignum eſt, quòd oſtrea & conchilia, quæ margaritas portant, hoc inter omnia animalia habent proprium, quòd nunquam coëunt, nec per commiſtionem generant (alias generantur) ſed potiùs lumine lunæ cuius lumen eſt ſicut argentum, vt dicunt alchimici: & hoc lumen conceptum in humido viſcoſo ſicco format & colorat margaritam. Fumus autem hyacinthinus deſuper natans, cæleſtis eſt ſapor in mente. *Col.* 3. Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.

Natura autem margaritæ eſt in cælo habere efficientem, quæ eſt lumen lunæ: in humore roſcido (qui in ripa maris colligitur in mane) habere materiam ſeminalem: in concluſione, conchilia habere locum formationis quaſi matricem: in animali mundiſſimo & caſtiſſimo habere naturalem ſuæ ſubſtantiç virtutem. Et hoc competit: quia per lumen lunæ, ſicut diximus, conceptum in humido roſcido, quod ex hoc, quòd in animali imbibitur, viſcoſatur & ſiccatur, generantur margaritæ. Sancti autem veritati & dulcedini diuinæ ſtudentes, e cælo omnia concipiunt, ſplendore cæleſti omnia concipientes. *Daniel.* 12. Qui fuerunt docti, fulgebunt

ſicut ſplendor firmamenti, humore roſcido, quòd infunditur ex gratia Dei in ſe non vacua. *Iſa.* 45. Ros lucis ros tuus: & terram &c. *Iſa.* 26. Rorate cæli deſuper. In mari autem huius ſeculi durantur in conchis per patientiam. *Deut.* 33. Inundationes maris quaſi lac ſugent, theſauros occultiſſimos arenarum. Ad literam, theſauri arenarum ſunt margaritæ: quia inter arenas latent. In conchis autem habent matricis actum & virtutem: quia de figuris & ænigmatibus eliciunt veritatem, & inueniunt dulcedinem quaſi per teſtudinis apertionem. 1. *Corinth.* 13. Videmus autem nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. 1. *Ioan.* 3. Nondum apparuit quid erimus: ſcimus autem, quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus. *Romano.* 8. Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Virtus autem formans & ſubſtantians, vt ita liceat dicere, virtus eſt mundiſſimæ animalitatis: quia ex hoc, quòd roſcidus humor per corpus tranſit animalis, virtutem concipit formatiuam: & hoc rotundat, & naturat margaritam, & ſpecificat eam: & talis virtus ex corpore eſt Sanctorum mundiſſimo, quia ex hoc etiam ipſa anima iuuatur ad bonos & ſtabiles, & æternitati ſimiles actus, & mobiles per obedientiam in omne bonum. *Sap.* 7. Sortitus ſum animam bonam, & corpus incoinquinatum. Vnde *Eccl.* 49. dicit, quod oſſa Ioſeph pullulabant de loco ſuo. *Et* 44. Corpora eorum in pace ſepulta ſunt, & viuent nomina eorum in æternum. Sanctum enim corpus eſt vas, in quo multam virtutem concipit anima. *Pſal.* 83. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.

Effectus autem eſt (præcipuè qui dum verſus æquinoctialem veniunt) caſtum facere corpus & ſobrium: cor confortare, præcipuè contra debilitatem ſpiritus: & perficere animam ad bonos conceptus intelligentiarum. De primo horum dicit 1. *Corinth.* 9. Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo &c. *Ad Titum* 2. Sobriè & piè & iuſte viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei. De ſecundo *Ezechi.* 37. Ingreſſus eſt in ea ſpiritus vitæ, & reuixerunt. *Geneſ.* 2. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. De eo, quod facit in anima. *Pſalm.* 31. Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac, qua gradieris: firmabo ſuper te oculos meos. *Luc.* 24. Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Scias autem, quòd optimarum margaritarum conchæ ſunt odoriferæ: ita quòd etiam ad puluerem tymiamatis conferantur: & illæ dicuntur onycæ: eo quòd ad modum humani vnguis colorantur: & hoc ſignificat bonitatem famæ & deuotionis. *Eccl.* 49. Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta eſt: in omni ore quaſi mel indulcabitur memoria eius.

Deinde tangit qualiter fit iſta aſſimilatio dicens [Inuenta autem vna pretioſa margarita] hoc eſt, intùs conſiderata. Sed cùm *Apoc.* 21. dicatur, quod portæ ſingulæ ſunt de ſingulis margaritis, qualiter hic dicitur, quòd vna pretioſa ſit inuenta? Dicendum, quòd licet Chriſtus veritas & dulcedo animæ ſit vnicus Patris & animæ fidelis; tamen ſemper ſecum habet multa pretioſa. Et hoc conuenit margaritis: quia etiam in baccis concharum vna pretioſior circa ſe habet alias circumpoſitas minores propter quod etiam alio nomine margaritæ dicuntur minores: & congregatio talis vocatur propriè, margaritum fulgens, à gemmariis. *Prouerb.* 25. Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem & aurem obedientem. Pretioſa eſt ergo illa, quia nullo pretio æſtimanda. *Iob* 28. Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum. *Sap.* 7. Infinitus eſt enim theſaurus illius: quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei; propter diſciplinæ dona commendati.

Deinde tangit propter quid: dicens [abiit &c.] Et dicit tria, abire per fugam mundi: vendere omnia, quæ poſſedit per concupiſcentiæ & paſſionum aliarum commutationem, ad virtutis ſtudium: & emere eam pretio ſanctorum meritorum. In primo relinquitur peccatum: in ſecundo per virtutes exciduntur radices vitiorum: vt tertiò optimè diſpoſito animo, margaritæ conferatur ornamentum. De primo *Iſa.* 52. Recedite, recedite: pollutum nolite tangere mundanum, qui fertis vaſa Domini. *Cantico.* 5. Quò abiit dilectus tuus, ó pulcherrima mulierum. De ſecundo *ſupra* 4. relicta naui, & patre, ſecuti ſunt eum. *Infra* 19. reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. De tertio *Cant.* 8. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ ad mercandam dilectionem; quaſi nihil deſpiciet eam. *Apocal.* 3. ſuadeo tibi emere à me aurum ignitum, vt locuples fias. *Prouerb.* 20. Malum eſt, malum eſt, dicit omnis emptor: & cùm receſſerit, gloriabitur. Sciendum autem, quòd margaritæ tantùm amant dulcedinem, quòd dulcedine concipiuntur, & generantur: & in acero, vel vrina poſitæ molleſcunt, & reſoluuntur: quia Chriſtum non habet is, qui eſt amari cordis. *Ierem.* 2. Malum, & amarum eſt reliquiſſe te Dominum. 1. *Pet.* 2. Si tamen guſtaſtis, quia dulcis eſt Dominus, ad quem accedentes tanquam ad lapidem viuum.

Iterum ſimile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti: quam, cùm impleta eſſet educentes, & ſecus litus ſedentes elegerunt bonos in vaſa; malos autem foras miſerunt.

Hæc eſt vltima parabola, in qua auctoritas Apoſtolorum & Eccleſiæ ſagenæ comparatur: & in hac duo dicuntur, parabola videlicet, & explicatio. In parabola autem, & in hac notandum eſt quid, cui, & in quo comparetur, & quare: & hæc plana ſunt in litera. Quid enim comparatur: eſt regnum cælorum, quoad hunc actum, qui eſt poteſtas, & auctoritas educendi homines ex humoribus inſtabilis mundi ad ſtabile litus fidei, quæ per veritatem (quæ cauſa & ſubiectum eius eſt) iam ſtabilit credentes in æternitate: & de hoc dicitur *Ioan.* 18. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Et *ſup.* 11. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.

Cui autem comparatur ſubdit [ſagenæ miſſæ in mare] Sagena nodata ex chordis, poteſtas eſt diſpenſationis verbi, quæ complectitur ex filis ſubtilitatum ſcientiarum, & zelo animarum trahitur, & ordinatur auctoritate eccleſiaſtica. *Iob* 40. Nunquid implebis ſagenas pelle eius, aut gurguſtium

piſcium capite illius? Pellis Leuiathan ſunt peccatores, qui ſagena Chriſti ad litus æternitatis deducuntur, gurguſtium autem eſt confeſſio ſacramentalis, in quo (aliàs qua) caput, hoc eſt, principium peccati capitur, & occiditur. *Ezech.* 17. Expandam ſuper eum rete meum, & comprehendam illum in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem, hoc eſt, in ſuipſius confuſionem: quia erubeſcet de malis, quæ fecit: & hoc eſt, quod ſequitur: & iudicabo eum in præuaricatione, in qua deſpexit me. Et ſic ſagena accipitur in bono, & eſt rete Petri. Eſt autem ſagena diaboli, qua multos trahit: concupiſcentia carnis vna, & auaritia altera. De prima *Eccleſiaſtes* 7. Inueni mulierem amariorem morte, quæ laqueus venatorum eſt, ſagenæ cor eius, vincula manus illius. De ſecunda *Abacuch.* 1. Totum in hamo ſubleuauit, traxit illud in ſagena ſua, & congregauit illud in rete ſuum. Super hoc lætabitur, & exultabit. Propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo. Hæc mittitur in mare mundi. *Pſalm.* 103. Hoc mare magnum & ſpatioſum manibus: illic reptilia, quorum non eſt numerus.

Deinde tangit, in quo, cùm dicit [ex omni genere piſcium congreganti] Rete enim Petri modò trahit bonos, qui merito & numero intùs ſunt permiſti cum malis. *Luc.* 5. Laxate retia veſtra in capturam piſcium. *Io.* 21. Mittite in dexteram nauigij rete: & inuenietis. Hoc eſt in conſideratione eſt virtutis & æternitatis. Et ſequitur, quòd iam non valebant trahere rete præ multitudine piſcium.

Deinde tangit, propter quod, cùm dicit [Quàm cùm impleta eſſet] quoad numerum præuiſorum [educentes] ad litus æternitatis [& ſecus litus] in iudicio in hoc mundo, poſt modicum in cælum tranſituri [elegerunt] diſcernendo per merita [bonos] tamquam bene meritos, ſecundum doctrinam Apoſtolicam [in vaſa ſua] Vaſa piſcatorum ſunt Sacramenta, quæ quidem vnam rem habent ſignificatam, & contentam, & cauſatam, quæ eſt gratia remiſſionis peccati: aliam autem habent ſignificatam quidem, & cauſatam: ſed non contentam in præſenti, ſed futuro; & hoc eſt gloria Beatorum: & in hæc vaſa colligunt bonos meriti diſcretione. *Ierem.* 16. Mittam piſcatores multos, & piſcabuntur eos. Eligunt autem Apoſtoli: demonſtratione meriti: Angeli autem colligendo in reſurrectione, & Chriſti auctoritate. *Pſalm.* 105. Saluos fac nos, Domine, & congrega nos de nationibus, vt confiteamur &c. *Ioan.* 11. Vt filios Dei, qui diſperſi erant, congregaret in vnũ. Tunc enim fiet vnum ouile, & vnus paſtor *Io.* 10. [Malos autem foras miſerunt] qui ſolo numero fuerunt in reti. Foras autem mitti eſt extra conſortium bonorum, & omnis boni participationem in infernum proiici. *Apoc. vlt.* Foris canes & venefici, & impudici, & idolis ſeruientes.

Sic erit in conſummatione ſeculi: Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio Iuſtorum.

Explanatio eſt: quia ea, quæ ſunt de fine mundi, magis quàm alia, indigent explanatione: quia magis ſunt ignota: & non tangit explanationem, niſi vltimæ diſcretionis: quia illa, quæ ſunt in tempore, per ſe patent, qualiter modò mali cum bonis ſunt permiſti: & hoc eſt, quòd dicit [Sic erit] in hominibus, vt in piſcibus [in conſummatione ſeculi] *Iſa.* 32. Conſummata eſt vindemia, collectio vltra non erit. *Sophonia* 1. Conſummationem cum feſtinatione faciet habitantibus terram. Eſplanat autem ſimilitudinem in tribus, in miniſterio Angelorum, in ſeparatione malorum, & in loco pœnarum. De primo horum dicit [Exibunt Angeli] ab intimo contemplationis ad miniſterium congregationis reſurgentium. *Luc.* 21. Virtutes cælorum mouebuntur [& ſeparabunt malos de medio iuſtorum] Secundum eſt: & hæc ſeparatio eſt diuiſio à conſortio bonorum. *Infra* 24. Duo erunt in lecto: vnus aſſumetur, & alter relinquetur. *Infra* 25. Separabit eos ab inuicem, ſicut ſeparat paſtor hædos ab agnis. Separationem enim illam facient Angeli miniſterio, Chriſtus auctoritate.

Et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus, & ſtridor dentium.

Tertium eſt determinatio ad pœnam: & tangit locum, ſpeciem pœnæ, & effectum. Locus eſt caminus. *Pſalm.* 20. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. Et de igne ſequitur, qui eſt ſpecies pœnæ. Dominus in ira ſua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. *Iſa. vlt.* Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur &c. [ibi erit fletus] Ecce effectus: & hæc ſupra expoſita ſunt. Fletus enim erit ex acerbitate caloris pro concupiſcentia, & ſtridor ex frigore pro refrigeſcente charitate. *Eccl.* 43. Gelauit cryſtallus ab aqua *Iob.* 38. In ſimilitudine lapidis aquæ durantur.

Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei: Etiam.

Hæc eſt concluſio totius: & diuiditur in partes Duas, in quarum prima concludit, quòd ſic abundare debet, qui præeſt in Eccleſia: in ſecunda autem oſtendit exemplo, quibus debet abundare. *Ibi* [Et factum eſt, cùm conſummaſſet] In concluſione duo facit; intellectum enim prædictorum a Diſcipulis (qui ſui debent eſſe Vicarij) requirit, ſciens quòd intellectu opus eſt Prælatis: ſecundò intellectu habito, docet, in quanta abundantia debent proponere: & hæc patent in litera.

De primo dicit [Intellexiſtis hæc omnia?] dicta, & cauſas, & ſignificationes dictorum, & factorum? *Pſalm.* 118. Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. *Sup.* 11. Reuelaſti ea paruulis. *Ierem.* 31. Erunt omnes docibiles Domino. *Iſa.* 4. Vniuerſos filios tuos ponam doctos à Domino [Dicunt ei: Etiam] Sed videntur male reſpondere: quia non adhuc erat Spiritus datus, qui docet omnia. Reſponſio, dicendum, quod hic reſpondent de his, quæ nunc docuit Dominus, & non de omnibus ſimpliciter.

Ait illis: Ideò omnis Scriba doctus in regno cælorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera.

Ecce ſecundum: & tangit tria, nomen, & officium, & habitum docentis, & quem docere debet, & quē debet imitari. De primo dicit [Ideò omnis] generaliter, officio [Scriba] tam ſcribēs voluntatem Dei in cordibus auditorum, quàm etiam ſcriptus [doctus] autem dicit habitu interiori: quoniam non doctus non debet docere. *Sap.* 3. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquieſcent ei. *Sap.* 6. Audite Reges, & intelligite: Præbete aures, qui continetis multitudines. *Infra* 23. Mitto ad vos ſapientes & Scribas [in regno cælorum] Ecce cui debet abundare: quoniam [regno cælorum] quia iuſtitiam illius, & poteſtatem, & gaudium debet docere, ſicut ipſe Chriſtus *Sup.* 4. Quem autem debeat imitari, ſubiungit, dicens [ſimilis eſt homini patrifa.] qui eſt filius hominis. 1. *Cor.* 11. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti [qui profert de theſauro ſ.] hoc eſt, ex cordis abundantia. *Sup.* 12. Bonus homo de bono theſauro ſuo profert bona. *Eccl.* 1. In theſauris ſapientiæ ſignificatio diſciplinæ [noua & vetera] Noua ſunt dignitate, vetera autem intentione, & ideò proponit ea. Sunt autem noua nouis in ſpiritu apta, quibus datum eſt noſſe myſterium regni Dei. Vetera autem ſunt adhuc veteribus apta per ſimilitudines corporales imbuendis. *Cant.* 7. Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi. *Leui.* 26. Comedetis vetuſtiſſima veterum, & vetera nouis ſuperuenientibus proiicietis. Vel poteſt dici, quòd noua ſunt, quæ ad innouationem pertinent; vetera autem, quæ ad vetuſtatem. Prima proferuntur, vt ad ea audientes inuitentur: ſecunda autem vi-ſuperantur, vt fugiantur. *Col.* 3. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum hominem, qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem eius, qui creauit eum. *Eph.* 4. Deponere vos ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis,

Et factum eſt, cum conſummaſſet IESVS parabolas iſtas, tranſiit inde.

Dixerat qualiter noua & vetera proferre habent Vicarij IESV Chriſti: hic autem confirmat perfectum, quod dixerat per verbum, oſtendens noua & vetera ad omnium admirationem. Tangit hic ergo tria, primò Oſtenſionem veterum & nouorum: ſecundò ſcandalum infidelium ad ea, vnde debebant ædificari ad fidem: tertiò ſcandali illius confutationem: & hæc patent. In primo horum tria dicit. Primum eſt continuatio dicendorum ad dicta, ſecundum locus ſolemnis, & vbi fuit notus, tertium autem admiratione digna propoſita doctrina. De primo dicit [Et factum eſt, cùm conſummaſſet IESVS iſtas parabolas] hoc eſt, ad ſummum ſapientiæ deduxiſſet. *Iſa.* 10. Conſummationem, & abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum [tranſiit inde] vt etiam alibi radios ſuæ lucis ſpargeret. Vnde *Sup.* 11. Tranſiit inde, vt doceret, & prædicaret in ciuitatibus eorum: & hic eſt locus, quem reliquit.

Et veniens in patriam ſuam docebat eos in Synagogis eorum: ita vt mirarentur, & dicerent: Vnde huic ſapientia hæc, & virtutes? Nonne hic eſt filius fabri? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioſeph, & Simon, & Iudas, & ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt? Vnde ergo huic omnia iſta? Et ſcandalizabantur in eo.

Et veniens in patriam ſuam] Galilæam: & eſt locus, ad quem venit, communis [docebat in Synago. eorum] Ecce locus ſolemnis, ad quem omnes conueniunt. Poſuit enim lucernam ſuper candelabrum, vt luceret omnibus, qui in domo ſunt, *Sup.* 5. Et tangit effectum, qui proprius fuit cauſa ſapientiæ in auditoribus. Et ibi incipit ſcandalum, vbi incipere debuit ædificatio eorum: & dicuntur hic quatuor: Primum eſt mirum cauſatum ex ſapientia dictorum: ſecundum eſt offendiculum ex humilitate generis ſumptum: tertium eſt notitia nihil talium oſtendens: quartum & vltimum ſcandalum ex comparatione humilis & notæ originis ad tantam ſapientiam, quanta videbatur in dictis: & hæc patent in litera. Dicit ergo [ita vt mirarentur] *Supra capitulo ſeptimo.* Admirabantur turbæ ſuper doctrina eius. Erat enim docens, ſicut poteſtatem habens, & non ſicut Scribæ & Phariſæi [& dicerent: Vnde huic ſapientia?] quæ apparet in dictis [& virtutes?] quæ apparent in factis. Fideli autem non eſt hoc mirabile: quia 1. *Corinth.* 1. ſcit Chriſtum Dei eſſe virtutem, & Dei Sapientiam. Nec eſt mirum, ſi ſubſtantialiter virtus & ſapientia exiſtens, oſtendat virtutem & ſapientiam: quia quod infirmius eſt Dei, fortius eſt hominibus: & quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus 1. *Corinth.* 1.

Nonne hic eſt fabri filius] Ecce ſcandalum ex humilitate generis: quia vocatur in arte & actu patris putatiui: quia Ioſeph faber lignarius fuiſſe perhibetur. Et licet ignorantes cauſam; non ſine re dictum eſt: quia filius eſt eius, de quo dicitur *Pſal.* 73. Tu fabricatus es auroram & ſolem: tu feciſti terminos terræ: æſtatem & ver tu plaſmaſti ea. Sed *Marc.* 6. non ſic dicitur, ſed dicunt: Nonne hic eſt filius Mariæ? Sed dicendum, quòd vtrumque dixerunt, vnum ad notitiam referentes, & alterum ad deſpectum artificij, vel actus, in quo victum Ioſeph quærebat.

Et ideò de notitia generis ſubinferunt [Nonne & mater eius dicitur Maria?] Hoc verum eſt: ſed non nouerunt, quid dixit Angelus *Luc.* 1. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. Ideóque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Quod ſi nouiſſent, de nullo dubitaſſent [& fratres eius] Non vterini, ſed conſobrini [Iacobus] minor qui frater Domini dicebatur [& Ioſeph] cognomento iuſtus [& Simon] A loco, vnde ortus eſt dictus Cananæus: cognomento Zelotes [& Iudas] cognomento Taddæus: De quibus *Suprà.* 10, Habitum eſt [& ſorores eius] Non vterinæ, ſed conſanguineæ [Nonne omnes apud nos ſunt] Obliti ſunt iam eius, quòd paulo ante dixerat. Si quis fecerit voluntatem Patris mei,

mei, qui in cælis eſt: ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt.

Et comparantes magna dicta & facta ad generis infirmitatem, & mirantes quærunt [Vnde ergo huic omnia iſta] Sed cùm cognouerunt, quòd ex genere, ſtudio, vel actu generis habere non poterat, & videbant in digito Dei hoc fieri, de leui poterant conijcere, quòd ex Deo erant omnia, ſicut dicitur *Ioan.* 9. Niſi eſſet hic à Deo, non poterat facere quicquam. Sed hoc eſt, quod dicitur *Ioan.* 7. Quia nec fratres ſui credebant in eum. Talia enim ſæpe fecit Deus. 1. *Regum* 17. Vbi vnxit Dauid in Regem, accipiens eum de officio paſtorum, ſicut ipſe dicit *Pſal.* 78. Elegit Dauid ſeruum ſuum, & ſuſtulit eum de gregibus ouium, de poſt fœtantes accepit eum. *Amos* 1. & 7. qui fuit paſtor, & ruſticus. Et ſic ſæpe fecit Deus. 1. *Reg.* 2. Suſcitans de puluere egenum, & de ſtercore erigens pauperem: vt ſedeat cum Principibus, & ſolium gloriæ teneat. Et adhuc ipſi omnium Iudæorum parentes, Patriarchæ & Prophetæ exiſtentes, non fuerunt Reges hominum, ſed paſtores ouium, ſicut confitentur coram Pharaone. *Geneſ.* 47. Viri paſtores ſumus, & nos, & patres noſtri ab adoleſcentia noſtra. Sed & hoc conueniens fuit prophetiæ. *Deut.* 18. vbi dixit Moyſes. Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fratribus veſtris: tanquam me audietis eum. Et ex his omnibus facilè poterunt intelligere, quia ita debuit eſſe ortus Chriſti: infidelitas autem tranſuerterat eos in contrarium. [Et ſic ſcandalizabantur in eo] Non occaſionem à Chriſto, ſed ex ſeipſis accipientes. *Eccl.* 32. In via ruinæ non eas: & non offendes in lapides. *Iſa.* 8. Dominum exercituum ſanctificate in cordibus veſtris: ipſe pauor veſter, & ipſe terror. Et erit vobis in ſanctificationem. In lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael: & in laqueum & in ruinam habitantibus Ieruſalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.

I e s v s autem dixit eis: Non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua, & in domo ſua. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

Hic incipit confutatio infidelium iſtorum: & tangit duo, quorum primum eſt generale: & ſecundò ad meritum indignitatis eorum non multiplicantur inter eos virtutes. Generale autem eſt, quod dicit, quòd [Non eſt Propheta ſine honore] Qui propriè eſt præmium virtutis [niſi in patria ſua] communi [&] præcipuè [in domo ſua] hoc eſt, inter cognatos, & notos. *Mar.* 6. & *Lu.* 4. dicitur ſic. Amen dico vobis: quia nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua. *Ioan.* 4. Ipſe Ieſus teſtimonium perhibuit, quia Propheta honorem non habet in patria ſua. Cauſa autem eſt: quia magna relata ad parua minorantur: & talis relatio fit in patria, vbi viſi ſunt Prophetæ in infirmis, & puerilibus, & humilibus. Vnde *Geneſ.* 12. dicitur Abrahæ: Egredere de terra tua, & de cognatione tua. Et ſequitur poſteà: faciam te creſcere in gentem magnam. Similiter *Num.* 12. Aaron & Maria iurgati ſunt contra Moyſen, cum apud extraneos fuiſſet in honore. *Cantic.* 1. Filij matris meæ pugnauerunt contra me.

Et non fecit ibi virtutes multas] tamen aliquas fecit, vt per eas, quas fecit conuinceret eos iuſtè dánandos, qui virtuti diuinæ detraherent: & quia non multas fecit, demonſtrarentur eſſe infideles, qui indigni eſſent, quòd propter eos, vel coram eis virtutes faceret. Vnde *ſupra* 12. Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei. Et hoc eſt, quòd ſequitur [propter incredulitatem eorum.] *Mar.* 6. dicitur. Et non poterat ibi virtutes multas facere. Sed ad hoc dicendum, quòd hoc poſſumus, quod de iure poſſumus: Chriſtus ergo potuit de potentia deitatis facere, quæ voluit; ſed non potuit de congruo populi: cum ſciuit, quòd indeuoti fuerunt. Quia licet dicat *Apoſtolus* 1. *Corinth.* 14. quòd Signa non fidelibus, ſed infidelibus data ſunt: tamen non ſunt data niſi infidelibus ignorantibus, & iam mirantibus fidem, & incipientibus fugere infidelitatem.

C A P. XIV.

In illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam I e s v: *& ait pueris ſuis: hic eſt Ioannes Baptiſta. ipſe ſurrexit à mortuis: & ideò virtutes operantur in eo.*

IN iſto capitulo determinatur ordo Eccleſiæ ſecundum doctrinam veritatis penes quantitatem gratiæ, quam præſtat: & habet duas partes, in quarum prima per congruitatem primò oſtenditur finis eius, quod fuit via ad eandem gratiam introducendam: Et hoc ſignificatur in interfectione Ioannis. In ſecundo oſtenditur curſus communitatis gratiæ introductæ *Ibi* [Quod cum audiſſet I e s v s &c.] Prima harum ſubdiuiditur in partes duas, in quarum prima declarat, qualiter hæc hiſtoria de occiſione Ioannis hic ad literam introducitur: & in ſecunda deſcribitur *Ibi* [Herodes enim tenuit &c.] In prima tria declarantur, fama ad Herodem de I e s v perueniens: error circa perſonam Chriſti: & cauſa, quare putauit Chriſtum eſſe Ioannem, quod eſt cauſa erroris.

De primo dicit [In illo tempore] Cum ſic de ſapientia & virtute omnes homines mirarentur [audiuit] etiam poſt alios [Herodes fa. de I e s v] Magis enim malitioſi Reges tenti & non accipientes ſibi, vt dicit *Auguſt.* niſi eos, qui gratiantur honores huius mundi: nec ſoliciti de inquiſitione ſalutis, non audiunt de Deo niſi poſt alios omnium ore famam prædicante. *Sup.* enim 9. habitum eſt, quòd abiit opinio eius in totam regionem illam. Et loquitur de regione Iudææ, & *Lu.* 4. Fama exiit per vniuerſam regionem illam. Et loquitur de Galilæa. Et *Sup.* 4. Abiit opinio eius in totam Syriam. Omnem ergo terram occupante fama, tandem violenter percuſſit etiam aures Herodis. 2. *Corinth.* 2. Chriſti bonus odor ſumus Deo in his, qui pereunt: & in his, qui ſalui fiunt. Et præcedit: Gratias autem Deo, qui odorem notitiæ per nos ſpargit in omni loco [& ait pue. ſu.] Pueri ſunt ſerui, pueri dicti, quòd ad modum puerorum ab alio moueantur & ducantur. Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus Dominorum ſuorum. *Gal.* 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo. Non ergo à puritate

dicti ſunt iſti pueri: ſed, vt diximus, quia ab alio minantur, mouentur, & non motu proprio. Sed quare non dixit extraneis: dicendum, quòd iſte verſipellis finxit ſe dolere de morte Ioannis: & ideò apud extraneos de morte non loquebatur, ſed apud complices ſcelerum ſuorum pueros ſuos. Iſte autem Herodes non eſt Aſcolonita, qui pueros occidit, & ſub quo Dominus natus fuit; ſed filius eius, qui Antipas cognomine vocabatur, cuius filius, nepos primi Herodis, occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio, & captiuauit Petrum. *Act.* 12. Et hæc notata ſunt *Supra* 2.

Hic eſt Ioannes Baptiſta] Ecce error in perſona Saluatoris, ſed *Lu.* 9. ſic dicitur. Ioannem ego decollaui: quis eſt iſte, de quo audio talia? Et dicendum, quòd vtrumque dixit. Sed id, quod dicit Lucas, dixit in principio famæ. Vincente autem fama, dixit quod ſcribitur hic: & in hoc notatur accuſatio Herodis. Si enim eum occidit, cuius ſanctitatem tantam credidit, vt nulli alij competeret fama tantarum virtutum: ex hoc reatiurem ſe oſtendit, quò ſanctiorem Ioannem eſſe dixit. Ioannem enim tantùm credidit, quòd Chriſtus æſtimari potuiſſet.

Ipſe ſurrexit à mortuis] Ecce cauſa erroris. Ioannes enim in hac mortalitate (alias mortali vita) viuens ſignum quidem fecit nullum, ſicut dicitur *Ioan.* 10. Et hoc ſtatui ſuo competebat, & non derogabat merito. Status enim ſuus fuit, quòd oportet eum continuè minui, & ideò miracula eum magnum in opinione hominum facere non debebant: non ergo hoc derogabat merito. Herodes autem licet infidelis eſſet, tamen credidit reſurrectionem, & quòd poſt reſurrectionem Sancti maioris virtutis eſſent, quam ante: & ideò Ioannem facere reſurgentem dixit, quod ante reſurrectionem eum non poſſe facere putauit. 1. ad *Corinth.* 15. Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute. Et in hoc arguuntur Iudæi reſurrectionem non credentes, quam alienigena credidit. Et hoc eſt, quòd ſequitur [& ideò virtutes operantur in eo] Hypallage eſt. Ipſe virtutes operatur in eis. Vel dicatur, quòd propria, & non figurata eſt locutio: quia duæ ſunt cauſæ virtutum, vna quidem meritoria per congruitatem, & ſi non per condignitatem: & hæc eſt ex parte populi: Alia eſt ex parte facientis effectiua miraculi. Et de primo loquens dicit [Ideò virtutes operantur in eo]

Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & poſuit in carcerem.

Secunda pars iſtius hiſtoriæ: in qua deſcribitur occiſio Ioannis. Diuiditur autem pars iſta in tres partes, in quarum prima oſtenditur Ioannis captiuitas: in ſecunda occiſio: & in tertia ſepultura, quæ patent in litera. In prima harum duo dicuntur, captiuitas, & cauſa captiuitatis. Captiuitas autem tribus exaggeratur malis, tentione, alligatione, & incarceratione, quorum primum fuit temerarium tenere Prophetam: ſecundum impium ligare membra plena Spiritu ſancto: tertium ſacrilegium incarcerare eum, qui multos ſoluerat à carcere dæmonum: & hoc eſt, quòd dicit. [Herodes enim tenuit eum] qui expeditus debuit præcedere Chriſtum in ſpiritu & virtute Eliæ, impediens, inquantum in ipſo eſt ſalutis viam. [& alligauit eum] qui liberè ſonare debuit, vt vox verbum, impediens ſalutis auditum [& poſuit eum in carcerem] qui maior erat inter natos mulierum, ad quem omnes relictis propriis exibant ad videndum: & in hoc recludens virtutis formam & exemplum.

Propter Herodiadem vxorem fratris ſui: Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. Et volens eum occidere timuit populum, quia ſicut Prophetam eum habebat.

Propter Herodiadem vxorem fratris ſui] ſ. Philippi. Hic tanguntur cauſæ captiuitatis: & dicuntur hic tria, ſcilicet, vera cauſa, modus cauſæ, & effectus in Herode. Cauſa enim fuit meretrix mulier, thorum veri mariti adulterio ſimul & ſtupro commaculans: erat enim iſta Herodias filia Arethæ Regis: qui quia odiuit Philippum, filiam Philippo abſtulit: & cùm Philippus aduerſaretur Herodi, propter impietatem & crudelitatem Herodis, in dolorem Philippi eam Herodi copulauit: & ipſa meretrix exiſtens & fornicatrix in hoc conſenſit, & ſicut in litera innuitur, hoc fieri procurauit. *Eccl.* 23. Omnis mulier relinquens virum ſuum peccabit, ſtatuens hæredem ex alieno matrimonio. Primò quidem, quia in lege Altiſſimi incredibilis fuit: ſecundò, quia virum ſuum dereliquit: tertiò, quia in adulterio fornicata eſt. *Eccl.* 26. Sicut boum iugum, quod mouetur, ita & mulier nequam: qui tenet illam, quaſi qui apprehendit ſcorpionem. *Eccl.* 7. Inueni amariorem morte mulierem: vincula manus eius, ſagena cor eius.

Et ſubiungit modum cauſæ iſtius [dicebat enim Ioannes: Non licet tibi habere illam] *Leuit.* 20. Qui duxerit vxorem fratris ſui, rem illicitam fecit, turpitudinem fratris ſui reuelauit. *Leuit.* 18. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis. Et attende modeſtiam Ioannis, qualiter ſine improperio, ſolius veritatis amore, non ex ſe, ſed ex lege potiùs monens de veritate quàm corripiens, illicitas deteſtatur nuptias. Deferens enim Regi, attendens quòd dicit *Apoſt. Rom.* 13. Cui honorem, honorem. Non dicit: Progenies viperarum, ſed ſimpliciter [Non licet tibi habere illam] *Sap.* 7. Sapientia vincit malitiam. Omninò enim hæc audiebatur fornicatio in Rege populi Dei, & talis, vt vxorem fratris ſui contra legem haberet. Sed hoc fuit, quod dicit *Amos* 5. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati ſunt. Sed qualiter dicit: Non licet tibi habere eam, cùm iſte fuerit alienigena ex patre Idumæo. Dicunt autem quidam, quòd fortè legem Dei aſſumpſerat, maximè quia mater dicitur Iudæa fuiſſe: vel ſi hoc non fuit; tamen Prælatus populi Dei exiſtens, legis forma eſſe debuit, quamdiu præfuit: & ideò peccauit contra legem. Vel dicatur, quòd contra omnem legem naturalem, & aliam eſt habere vxorem alicuius, & præcipuè contra ordinem coniunctorum ſanguine, eſt hoc crimen committere contra fratrem, & eſt fœdatio fratris.

Et volens eum occidere] Ecce quid fecit tam leuis admonitio in ſtupratore adultero: crudelitatem in Prophetam, & timorem mundanum, quorum vtrumque fuit maximum vitium. De

crudelitate dicit [volens eum occi.] *Pſal.* 54. Viri ſanguinum, & doloſi non dimid. dies ſuos. *Sap.* 2. Circunueniamus iuſtum : quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius operibus noſtris : & improperat nobis peccata legis [timebat po.] Non quidem propter irrationabilem tumultum populi ; ſed potius propter propriam culpam : quia ſe culpabilem cognouit [quoniam ſicut Prophetam eum ha.] & maiorem Propheta. *Sap.* 17. Cum ſit timida nequitia, data eſt in omnium condemnationem. Et ante parum : Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia. Timor autem iſte mundanus non correxit culpam conceptam ; ſed potiùs machinatus eſt cauſam, quæ videretur opportuna ad ſcelus perpetrandum. Timor autem Dei corrigit culpam, ſicut dicitur *Eccl.* 2. Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt, non poteſt iuſtificari.

Die autem natalis Herodis ſaltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. Vnde cum iuramento pollicitus eſt ei dare quodcumque poſtulaſſet ab eo At illa præmonita à matre ſua : Da mihi, inquit, hîc in diſco caput Ioannis Baptiſtæ.

Hic incipit agere de morte Ioannis : & tangit duo, cauſam videlicet, & decollationem. Cauſam autem deſcribit ab opportunitate temporis importuni & illiciti, dum inter vina ſitiretur ſanguis innocentis, & inter epulas eſurijretur caput Prophetæ ad menſam deportatum, Deſcribit etiam ab inducente ſaltatrice gratia hiſtrionica motus meretricios (aliàs meretricis) matris detegente : & deſcribit ab illicito, & ſtulto iuramento tam Regis, quam ſacrilegi proditoris,

De primo dicit. [Die autem natalis] quam celebrauit : cum tamen nocumentum mundo illatum eſt, vt tam prophanus naſceretur. In quo is, in cuius natiuitate mundus gaudere præcipitur, occideretur. Parauerat autem tunc feſtum Principibus, & populis Galilææ, ſicut dicit *Luc.* 9. In hac autem [die] cùm in peccatis, & ad tantum facinus natus eſt, potiùs erat lugendum, ſicut dicit *Pſalm.* 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. *Ephe.* 2. Omnes naſcimur filij iræ. *Iob* 3. Pereat dies, in qua natus ſum : & nox, in qua dictum eſt : conceptus eſt homo. *Ierem.* 20. Maledicta dies, in qua natus ſum : dies, in qua peperit mater mea, non ſit benedicta. Maledictus vir, qui annuntiauit patri meo : natus eſt tibi puer maſculus. Hæc potiùs plangendo dicere debuit Herodes, quàm natalis ſui feſtum celebrare, qui tantum infelicitatis commiſit, vt decollaret Ioannem.

Saltauit filia Herodiadis in medio & placuit Herodi] Cauſa inducens hic deſcribitur, quæ fuit repræſentatio turpiſſimi conceptus in matre: Admonitio ſcorti in vxore adultera & ſtupratrice: libidinis incentiuum in tota conuiuantium ſocietate [Saltus] enim motus repræſentauit concupiſcentiæ (aliàs concupiſcentiam) ignominioſæ ſuæ matris, quæ eam in libidinis concepit moribus. [Filia autem dicitur Herodiadis] eo quòd non fuit filia Herodis : quia conſuetum eſt in ſcriptura filias potiùs dici patrum quàm matrum; nec præſumitur filia fuiſſe Philippi: quia illa non petiſſet caput eius, qui reprehendit ſeparationem matris ſuæ à patre, quem diligeret Et quia non fit mentio patris iſtius filiæ, præſumitur vilem patrem habuiſſe, & ex ſcorto matris nata : quod Herodes potiùs verecundari debuit, quàm allici ex hoc in tam deteſtabile facinus perpetrandum. Præterea filiæ nobilium non diſcunt ſaltus ; ſed potiùs in verecundia puellari honeſtas expectant nuptias : & ideò omnium ſcorti matris fuit iſta teſtimonium. Et debuit dixiſſe Herodes, ſicut Iehu 4. *Reg.* 9. Adhuc veneficia, & fornicationes matris tuæ vigent : & interfeciſſe filiam, & præcipitaſſe matrem ignominioſam. Saltu autem ipſo, in quo verecunda nudantur, & motibus inordinatis diſpoſitio repræſentatur turpitudinis, fomenta libidinis accipiebant aſſidentes, *Prouer.* 7. Mulier occurrit ornatu meretricio, præparata ad capiendum animas, garrula, vaga, quietis impatiens.

Vnde cum iuramento pollicitus eſt ei dare quæcumque poſtulaſſet] Addit alius Euangeliſta; & ſi dimidiam partem regni mei. Et ex hoc accipitur : quantum iſte poſſeſſus fuit amore libidinis, qui talia obtulit thura libidinis aris, vt dimidiam offerret regni ſui. Oſtenditur autem, quòd turpis fuit in cauſa iurandi, ſtultus in iurando, & impius in reddendo. Libido enim cauſa fuit, ſtultitia generaliter iurare fecit, & vera impietas pietate mendaci contecta. *Exod.* 20. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Iſte autem aſſumpſit in turpem cauſam, & in ſtultum ſacramentum, *Sap.* 5. Ego dico vobis:Non iurare omninò. De hoc autem *Ibidem.* plura dicta ſunt : & ideò hic tranſeunda. In iuramento autem iſto tria conſiderantur ; obligatio ſtulta : eius, cui obligatur petitio : eiuſdem à ſcortatrice ſubornatio (alias ſubordinatio) De obligatione iam dictum eſt. De ſubornatione ſubinfertur [& illa præmonita à matre ſua] non curam agente de filia, ſed de ſcorti, & ſtupri ſui libidine retinenda ſine reprehenſione. Timuit enim : quoniam populus habebat Ioannem ſicut Prophetam, quòd aliquando concitatus populus cogeret Herodem ad dimittendum eam : & ideò ſubornauit filiam. *Apoca.* 17. Vidi mulierem ebriam ſanguine Sanctorum : & de ſanguine Martyrum IESV [Da mihi in diſco caput Ioannis Baptiſtæ] Notantur in hoc inuerecundia ſaltatricis, crudelitas, & profana impietas. Verecundiæ puellaris eſt non poſſe videre etiam animalia mortua & occiſa. Sed *Eccl.* 26. dicit cauſam, quòd fornicatio mulieris eſt in extollentia oculorum eius : & omnis mulier meretrix etiam eſt crudelis : & ideò ferali raptu quærens ſatiari pœnis, non ſimpliciter petit abſcidi caput ; ſed ſibi in diſco dari, in quo cibus offerri (alias afferri) conſueuerat. Iezabel pro certo iſta filia, quæ eſt 3. *Reg.* 19. iuramento iurauit ſe in craſtino occiſuram Eliam Prophetam. Profanum autem non addere teſtimonium turpiſſimæ cauſæ, cum nomen proponit occidendi & officium, dicens [Ioannis Baptiſtæ] quia Ioannes (in quo eſt gratia) dicitur Baptiſta : via fuit pœnitentiæ & purificationis. Cauſam ergo mortis, quam poſuit, Deus voluit ſic exprimi : vt excuſaretur ſcortum petens, & occiſoris obediens, & occiſi declaretur cauſa, quæ martyrem facit, & San-

ctum

ctum. Pro zelo enim legis & caſtitatis eſt interfectus.

Et contriſtatus eſt Rex: propter iuſiurandum autem, & eos, qui pariter recumbebant.

Hic tangitur interfectio: & tanguntur duo: primò enim repetuntur cauſæ inducentes: & poſteà ſubinfertur decollatio. Inducentia autem ſunt duo, obligatio ſtulti iuramenti, & diſcumbentes, quibus in velamen malitiæ præmittitur falſæ pietatis exterior obumbratio. De qua dicit [Et contriſtatus eſt Rex] Fingebat enim coram populo ſe libenter audire Ioannem, & multa facere pro eo. Et ideò etiam nunc ſimulat triſtitiam, acſi victus religione iuramenti facere cogatur. Innata enim erat ei ex patre fictio, qui etiam ſe velle adorare Chriſtum ſimulabat. *Supra* 2. *Iſa*.32. Fraudulenti vaſa peſſima ſunt: ipſe enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in ſermone mendacij, dum loqueretur pauper iudicium [propter iuſiurandum] Ecce vna cauſa non attendens, quod ſtulte voueret, meliori concilio eſſe retractandum, & in turpi voto mutandum eſſe voluntatis decretum: quantò enim plus proceditur in malo, tantò eſt peius: & ideò iurando ſtultus, procedens ad impletionem iuramenti efficitur impius, & homicida [& propter eos, qui pariter recumbebant] quorum mentes ſaltatrix in libidinem verterat, turpi motu laſciuiæ verecunda prætendens: qualis enim fuit Rex, tales vocauit conuiuas 2. *Pet*. 2. Voluptatem exiſtimantes diei delicias, coinquinationis, & maculæ: deliciis affluentes, in ſuis conuiuiis luxuriantes vobiſcum, oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti, pellicientes animas inſtabiles.

Iuſſit dari: miſitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum eſt caput eius in diſco: & datum eſt puellæ, & illa attulit matri ſuæ. Et accedentes diſcipuli eius tulerunt corpus eius & ſepelierunt illud, & venientes nuntiauerunt IESV.

Ecce occiſio: & tangit tria delicitatem imperantis, impietatem obſequentis, & infandam feritatem petentis. De primo dicit [Iuſſit dari] mandato ſacrilego. *Sap*. 6. Cum eſſetis miniſtri regni eius, non rectè iudicaſtis. *Dan*. 13. Interficiens innocentes, & dimittens noxios [miſit] miniſtrum deteſtabilem, ſceleris executorem [& decollauit] per illum [Ioannem in carcere] Non enim produxit cum populo, timens ne populus corriperet eum, volens eſſe occultum, vt nemo ſciret, niſi diſcumbentes, quorum mentes ſcortatrix per ſaltatricem dementauerat. *Iſa*. 57. Iuſtus perit: & non eſt, qui recogitet in corde ſuo: viri miſericordiæ colliguntur, quia non eſt, qui intelligat: à facie enim malitiæ collectus eſt iuſtus.

Ferale autem peccatum petentis eſt triplex, vnum delectari in viſu capitis: quod notatur, cum dicit [Allatum eſt caput Ioannis in diſco] vt vel ſic ſatiaretur pœnis eius. Et ſecundum eſt remuneratio ſaltatricis, quòd dicit [datum eſt puellæ] Tertium eſt pretium, & redemptio liberi ſcorti, quòd dicit [puella dedit matri ſuæ] ſic (alias ſe) a ſcorto non temperans, reatum incidit periurij & homicidij Herodes: & ne crederetur a populo, qui Ioannem Prophetam habuit, libenter occidiſſe, reatum illiciti iuramenti adiecit, & per conuiuium natalis ſui opportunitatem tanti ſceleris inquiſiuit, ſicut innuitur *Marc*. 6. *Eccl*. 9 Cum altatrice ne aſſiduus ſis, & ne audias illam, ne pereas in efficacia eius [illegible] quod quidem fecit Iezabel aperta infidelitate per voluntatem, & non potuit perficere per opus: quia fugit Elias. Iurauit enim dicens: Hæc faciant mihi dij, & hæc addant, niſi poſuero hac ipſa hora cras animam tuam, ſicut animam vnius eorum. 3. *Reg*. 19. Aperta enim crudelitas effugitur. Et ſimiliter, quod Rex Iſrael iurauit ſe factarum in ira, & impatientia 4 *Reg*. 6. Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Eliſei filij Sabbat ſuper ipſum hodie: impeditus fuit perficere per ſeniores Iſraël. Similiter quod inconſultè iurauit Dauid ſe interfecturum Nabal ſtultum, conſilio meliori mutauit per interuentum Abigail ſapientis mulieris. 1. *Reg*. 25 Sed dolus non habet remedium: dolo enim detinuit, ne euaderet, & libenter eum audire ſimulauit, & diſcipulos obſequi permiſit, ne putaretur velle occidere ſub obtentu nefandæ religionis, neceſſitatem occidendi ſibi parauit, mentes conuiuarum poculis & ſaltatricis geſtibus, & vxoris meretricis (alias meretricis) commentis obtinuit; & ſic nefas, quod conceperat, perpetrauit. *Iere*. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt. *Pſalm*. 9. Inſidiatur in abſcondito, quaſi leo in ſpelunca ſua. Inſidiatur, vt rapiat pauperem. *Eccl*. 12. In oculis ſuis lacrymabitur inimicus: & ſi inuenerit tempus, non ſatiabitur ſanguine.

Et accedentes diſcipuli] quos, vt dolum ſimularet, coram Iudæis non prohibuit [tulerunt corpus eius] Ex hoc innuitur, quòd de illo loco ad locum alium tulerunt, [& ſepelierunt illud] Vltima pars eſt iſta de ſepultura Ioannis. Dicit autem Hieronymus, quòd Ioannes in Sebaſte eſt occiſus, & in Machoronta ſepultus. Sebaſte autem fuit, quæ & Samaria dicebatur, vbi Herodes fecit domum regiam, in qua fortè carcerali cuſtodia detentus fuit Ioannes. Et cum hoc concordat *Ioſephus. In Eccleſiaſtica autem hiſtoria* [illegible] *Euſebij* narratur contra factum fuiſſe: quòd ſcilicet in Machoronta occiſus ſit, & in Sebaſte ſepultus. Sed de capite omnes confitentur, quòd Ieroſolymis ſepultum ſit. Machoronta autem oppidum eſt vltra Iordanem, in ſorte duorum & dimidiæ tribuum [& venientes nuntiauerunt IESV] Ecce quantum profuit miſſio diſcipulorum Ioannis ad Ieſum. *Sup*. 11. Perſuaſi enim tunc à Domino, nunc veniunt, & nuntiant IESV de morte: & qui priùs æmulati ſunt eum, nunc prænuntiant pericula, vt caueat ſibi, ne ſimiliter à doloſo Herode occidatur, *Luc*. 13. Exi, & vade hinc: quia Herodes vult occidere te.

Quod cùm audiſſet IESVS, ſeceſſit inde in nauiculam in locum deſertum ſeorſum. Et cùm audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres de ciuitatibus.

Hic

Hic incipit agere de nouæ gratiæ multiplicatione. Manifeſtatur autem in nobis dupliciter multiplicatio gratiæ: Vno modo, quando ea, quibus abutendo ingrati efficimur, in vſum gratiæ conuertuntur, & in vſu illo abundant: ſecundo autem modo manifeſtatur in nobis gratia per effectum proprium. Primum horum eſt gratiæ diuinæ in nobis ſignum: ſecundum autem eſt gratiæ conplementum. Ex primo conformitas auctoris gratiæ, ad eum qui dedit legem, oſtenditur: quia ille pauit populum in deſerto, in quo legem dedit. *Exod.* 16. Ex ſecundò rigoris legis datæ oſtenditur temperamentum. Secundum incipit *Ibi* [Et ſtatim compulit IESVS diſcipulos] In primo autem horum tria determinantur, quorum vnum eſt gratiæ iſtius cauſa, & opportunitas: ſecundum perfectio cum circunſtantibus eam *Ibi* [Quia ait: Afferte illos mihi] Tertium autem eſt iſtius gratiæ ſuperabundantia. *Ibi* [Et manducauerunt omnes] Prima harum diuiditur in tres, in quarum prima ponitur opportunitas iſtius gratiæ: in ſecunda allegatio diſcipulorum ignorantium exhibitionem futuræ gratiæ: & in tertia ponitur inſtructio de gratia exhibenda: & hæc patent in litera. In prima harum ſunt tres paragraphi, in quorum primo continetur opportunitas ex loco, in quo neceſſe fuit exhibere refectionis gratiam: in ſecundo deuotio turbarum, expoſtulans per congruitatem deuotionis, quòd fieret: in tertio ponitur præexhibitio gratiæ minoris, quæ ſignum eſt ſecuturæ gratiæ communis: & hæc patent in litera. In primo horum quatuor dicuntur, quare videlicet, à loco, in quo fuit, ſeceſſit: & receſſit: & quo inſtrumento: & quò peruenit: & hoc plane dicit litera.

De primo dicit [Quod cum audiſſet IESVS] quòd Herodes ſic in Innocentes debaccharetur, & dolos tenderet ad occidendum eos: & maximè quòd ſibi etiam (volens placere Iudæis) inſidiaretur; non quòd hoc priùs neſciret ſine nuntio: quia dicitur *Eccl.* 23. Domino Deo noſtro, antequam crearentur, cuncta erant cognita. Sed in hoc, & in omnibus aliis aſſumptæ humanitatis oſtendit naturam: ſciens futuras hæreſes Manichæorum negaturas veritatem aſſumpti hominis [ſeceſſit inde] ne temeritati Herodis locum daret homicidium homicidio: vel potiùs Deicidium Propheticidio cumulandi, parcens ex miſericordia etiam his, qui in ſordibus erant, ne nimis ſordeſcerent: & quia nondum impleta adhuc erant Sacramenta noſtræ ſalutis: & vt fugere diſcipulis oſtenderet pro tempore, & declinare rabiem perſequentium, cùm grex non quæritur, ſed tantùm perſona. Vnde *Luc.* 13. dicitur. Dicite vulpi illi: Ecce dæmonia eiicio & ſanitates perficio hodie, & cras: & die tertia conſummor. Veruntamen oportet me ambulare hodie & cras & ſequenti die: quia non capit Prophetam perire extra Ieruſalem. *Sup.* 12. Phariſæi autem conſilium faciebant, quòd eum perderent: IESVS autem ſciens ſeceſſit inde: ſecuti ſunt eum multi, & curauit eos [in naui] quæ fuit recedendi inſtrumentũ, quo citiùs ſe furori ſubduceret, & quo non ſequi poſſent [in locum deſertum ſeorſum] Quia enim fuit locus, vtcumque præſtabat latendi habitaculum: & quia deſertus, vitauit inſidiantium Phariſæorum & Scribarum notitiam: & quia ſeorſum, longè à via, ſequeſtrauit à tortorum notitia. *Marci* 6. Secedite in deſertum locum, & requieſcite puſillum. *Pſalm.* 62. In terra deſerta, inuia & inaquoſa: ſic in ſancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.

Et cum audiſſent turbæ] Secundus eſt paragraphus. Audiuerunt autem turbæ fuiſſe per nautas, vel per alios commeantes: non enim quæſiuit omninò latere; ſed à loco furoris & frequentia inuidorum Phariſæorum ſe ſubducere: deſertum enim iſtud erat iuxta mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis, ſicut dicitur *Ioan.* 6. Et erat in finibus Bethſaidæ, ſicut dicitur *Marc.* 6. & *Lu.* 9. Qui omnes quatuor Euangeliſtæ Scribunt iſtam hiſtoriam. Et ideò multitudo maxima de ciuitatibus & finibus illarum ciuitatum ad eum illuc properauit: Et hoc eſt, quod ſequitur [ſecutæ ſunt eum pedeſtres de ciuitatibus] Et in hoc notatur deuotio in inſecutione; labor in hoc, quòd pedeſtres: difficultas in hoc, quòd de ciuitatibus: quia illi ex commodis delicatioribus ſecuti ſunt. *Eccl.* 10. Vidi ſeruos in equis, & Principes ambulantes quaſi ſeruos ſuper terram 3. *R[illegible]* . 20. Cum præliaretur Achab contra Regem Syriæ, deuicit eum per pediſſequos Principum prouinciarum. *Leuit.* 11. dicitur, quòd de volucribus, gradiens quatuor pedibus immundum eſt. *Amos* 2. Aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam.

Et exiens vidit turbam multam, & miſertus eſt eis, & curauit languidos eorum.

Tertius eſt paragraphus, in quo quatuor dicuntur aggratulationis videlicet occurſus, & beneplaciti ſiue dilectionis reſpectus, & miſericordiæ affectus, & miſerationis effectus: Sic enim turbis exortus eſt per occurſum: In tenebris autem exiſtentibus, lumen rectis corde exhibuit per dilectionis reſpectum, miſericors per miſericordiæ affectum, & miſerator Dominus per miſerationis effectum. Et attende, quòd hic non expectat, vt rogetur: quia labor, & deuotio turbarum omnem vincebant poſtulationem: ideò etiam vltrò occurrit eis. Dicit ergo [Et exiens] de interioribus deſerti in occurſum turbarum. *Iſa.* 64. Occurriſti lætanti & facienti iuſtitiam: in viis tuis recordabuntur tui. Sic enim ex nimio deſiderio redemptionis noſtræ proceſſit obuiam crucifixoribus. *Ioan.* 18. Vidit turbam multam. *Mar.* 10. Intuitus eſt eum IESVS, & dilexit eum. *Sap.* 5. Reſpectus eius in electos eius [& miſertus eſt eis] *Marc.* 6 Exiens vidit turbam multam IESVS, & miſertus eſt eis: quia erant ſicut oues non habentes paſtorem. Hæc autem miſericordia fuit propoſitum paſcendi eos intùs & extrà. *Iſa* 30. Miſerans miſerebitur tui: ad vocem clamoris tui ſtatim, vt audierit, reſpondebit tibi [& curauit languidos eorum] *Supra.* 4. Sanauit omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. *Act.* 10. Pertranſiuit benefaciendo, & ſanando omnes oppreſſos à diabolo: quoniam Deus erat cum ipſo.

Veſpere autem facto, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, dicentes: Deſertus eſt locus, & hora iam præteriit: dimitte turbas, vt euntes in caſtella emant ſibi eſcas.

Hæc

Hæc eſt pars de allegatione diſcipulorum. Tanguntur hîc duo, ſcilicet, diſcipulorum acceſſus, & allegatio. De acceſſu duo dicit, tempus inducens, & auſum Diſcipulorum. Tempus inducens eſt quòd dicit [Veſpere autem facto] quia tarditas temporis laſſos inuitabat ad requiem [acceſſerunt ad eum diſcipuli eius] auſu maioris familiaritatis. *Supra* 5. Acceſſerunt ad eum diſcipuli eius [dicentes] Allegando quatuor, loci incongruitatem ad manendum, temporis refectionis tranſitum: & ideò dimittendas eſſe turbas, & ad quid dimittantur, aſſignantes. Dicunt igitur [deſertus eſt locus] *Num.* 20. Cur adduxiſtis nos in (alias ad) locum iſtum peſſimum, qui nec arari poteſt, nec ſeri, inſuper & aquam non habet ad bibendum [& hora] refectionis [iam] [dudum] [præterit] Innuit, quòd ſuſtinuerunt eam ieiunantes vſque ad veſperam, & laborauerunt longius venientes. Simile eſt *Act.* 20. Protraxit autem ſermonem Paulus vſque ad noctem [dimitte turbas] In hoc notatur, quòd turba non petebat ire, ſuſpenſa ad dulcedinem ſermonis. *Cant.* 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis. *Pſalm.* 118 Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. [vt euntes in caſtella] vicina deſerto: caſtella enim erant loca munita (alias minuta) in finibus ciuitatum. Quid. non poteſt ire redire hodie ad propria [dimitte] ergo: vt ſaltem ementes in caſtellis neceſſaria, refocillent membra laſſitudine confracta [emant ſib. eſcas] *Gen.* 42. Emite nobis neceſſaria, vt poſſimus viuere, & non conſumamur inopia.

IESVS autem dixit eis non habent neceſſe ire: date illis vos manducare.

Hîc ponitur diſcipulorum inſtructio: & dicuntur tria: primò enim ponit eorum, quæ allegabant excluſionem: ſecundò imperat diſcipulis turbarum cibationem: tertiò autem Diſcipulorum ad hoc oſtenditur penuria. De primo dicit [Non habent neceſſe ire] habentes iuxta ſe vniuerſorum Dominum, de quo dicitur *Rom.* 10. Qui diues eſt in omnes, qui inuocant eum. 1. *Pet.* 5. Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum: quia ipſi cura eſt de vobis. *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in Domino: & ipſe te enutriet [date illis vos manducare] Ecce mandatum, per quod iniungitur diſcipulis, vt ſubditis de hoc, quod acceperunt à Domino, procurent pabulum tam ſpiritus, quam corporis, ſi neceſſe fuerit, & facultas adſit. *Eccl.* 29. Orna menſam: & de hoc, quod habes in mano tua, ciba cæteros. *Infra* 24. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore? Econtra de male prouidentibus dicitur *Thren.* 4. Paruuli petierunt panem: & non erat, qui frangeret eis. Dominus autem dixit Petro *Ioan.* 21. Paſce oues meas. Hoc intellexerunt Apoſtoli *Act.* 6. quando pupillos, & viduas, & alios pauperes fideles in ſuas ſuſceperunt procurationes. 2. *Cor.* 12. Ego quoque libentiſſime impendam, & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris.

Reſponderunt ei: Non habemus hic niſi quinque panes, & duos piſces.

Ecce excuſatio Diſcipulorum [Non habemus niſi quinque panes] *Ioan.* 6. addit hordeaceos [& duos piſces] Sed contra *Ioan.* 6. Eſt puer vnus hic, qui habet &c. Et ibi dicitur, quòd IESVS dixit ad Philippum: vnde ememus panes, vt manducent hi? Reſponſio, quòd dixit hoc ad Philippum primò: quia ſpecialiter indiguit inſtructione propter ſimplicitatem: Et poſteà dixit ad omnes, quod continetur hic. Et Philippus reſpondit primò quod dicit Ioannes: & poſtea omnes reſponderunt, quod hic continetur. In hoc autem, quòd non habebant pro omnibus Apoſtolis & Diſcipulis, niſi quinque panes, notatur parcitas eorum in comedendo: Et in hoc, quòd ſecundum Ioannem erant hordeacei, notatur duritia victus: & in duobus piſcibus notatur parum dulcoramenti pro naturæ fragilitate. *Eccl.* 31. Somnus ſanitatis in homine parco, dormiet vſque mane: & anima illius cum ipſo delectabitur. *Dan.* 10 Panem deſiderabilem non comedi: & caro & vinum non introierunt in os meum. Piſcis autem præbet frigidum dulcoramentum, & non fouet libidinem. *Eccl.* 23. Auffer a me ventris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me, & animo irreuerenti & infrunito ne tradas me.

Secundum myſterium autem, vt dicit *glo.* ſunt quinque panes quinque librorum legis refectiones: & duo piſces Pſalmi, qui ſunt laudes: & Prophetiæ, quæ ſunt futurorum prænuntiationes: quia licet in ſenſu conueniant, tamen modo differunt. *Lu.* 22. Oportet impleri ea, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me. Vel forte quinque panes ſunt quinque dona Spiritus ſancti ad actiuam vitam pertinentia: quæ ſunt conſilium in dubiis, fortitudo in aduerſis, ſcientia in cauendis vitiis, pietas in communicandis bonis, & timor in fugiendis malis: duo autem piſces dulcorantes totum hoc, ſunt duo dona ad contemplationem pertinentia, intellectus in illuſtratione mentis de auditu cæleſtium, & ſapientia in ſapore diuinorum. *Iſ.* 4. Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum in die illa, & dicent: panem noſtrum comedemus. Vel quinque panes ſunt quinque ſpirituales refectiones: primus eſt verbi in auditu. *Sap.* 4 Non in ſolo pane viuit homo; ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. *Sap.* 16 Non natiuitatis fructus paſcunt homines: ſed ſermo tuus, qui paſcit omnia, hos, qui in te confidunt, conſeruat. Secundus panis eſt Sacramenti. *Ioan.* 6. Ego ſum panis viuus qui de cælo deſcendi. *Sap.* 16. Paratum panem de cælo præſtiti illis ſine labore, habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem. Tertius panis eſt gratiæ, cor ad virtutis robur confortantis. *Pſalm.* 103. Panis cor hominis confirmet. Et iſti ſunt tres panes, quos is, qui venit de via amicus noſter, à nobis petit *Luc.* 11. Quartus eſt panis veritatis in intellectu. *Eccleſiaſtici* 15. Cibauit illum pane vitæ & intellectus. Hic eſt, de quo dicitur *Prou. vlt.* Panem otioſa non comedit. Non enim datur otiantibus, ſed facientibus veritatis intellectus. Quia dicit *Pſalm.* 110. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. *Pſalm* 118. A mandatis tuis intellexi. Quintus eſt panis refectionis internæ, qui eſt panis filiorum. *Infra* 15 Non eſt bonum ſumere panem filiorum &c. *Gen* 49. Aſer pinguis panis eius, & præbebit delicias Regibus.

gibus. Duo autem piſces ſunt duæ gratiæ omnia dulcorantes: vna eſt guſtus ſpiritus, in dulcedine: & altera profectiu contemplationis, in veritatis admiratione. Vnus eſt albus piſcis & mundus: & alter eſt dulcis. *Lu.* 24. Obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis. Vel dicatur, quòd duo piſces ſunt conſideratio Paſſionis Chriſti & Reſurrectionis. Primus eſt piſcis Tobiæ, cuius fel illuminat *Tob.* 11. Alter eſt piſcis in ſolo litoris inuentus, cuius condimentum eſt fauus mellis in gloria Reſurrectionis.

Qui ait: Afferte mihi illos huc. Et cùm iuſſiſſet turbam diſcumbere ſuper fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piſcibus, aſpiciens in cælum benedixit & fregit, & dedit diſcipulis panes: Diſcipuli autem dederunt turbis. Et manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt: Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos: manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis.

Hic agit de miraculi perfectione: & dicuntur duo, ſcilicet multiplicatio panum, & miniſterium diſcipulorum. Circa multiplicationem panum dicit ſeptem: primum eſt, quòd præcipit; quòd ſeminarium pabuli in ſiſtarciis diſcipulorum ad ipſum referatur, vt ex ipſo ſufficientiam accipiat. Et hoc notatur per hoc, quòd dicit [afferte illos huc] 2. *Corinth.* 3. Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Et hoc eſt contra præſumptionem eorum, qui apud ſe ſufficere multis præſumunt. Secundum eſt præceptum diſcumbendi, & modus eorum, qui Dei dona recipiunt. Et hoc eſt [Et cùm iuſſiſſet turbam diſcumbere ſuper fœnum] Laſſis enim turbis profecit Dei benedictio percepto incommodo: ſimul & in metaphora docens ſedendo & quieſcendo & carnem ſubiiciendo debere reſici animam. *Iſa.* 40. Omnis caro fœnum, & gloria omnis eius quaſi flos fœni. Si enim ſubiiciatur caro, tunc ſobriè ſumitur cibus corporis, & dignè ſumitur cibus mentis, qui per cibum corporis deſignatur. *Hebr.* 13. Habemus altare, de quo edere non habent poteſtatem, qui tabernaculo deſeruiunt. *Hebr.* 12. Ne quis fornicator aut profanus vt Eſau, qui propter vnam eſcã vendidit primogenita ſua. 3. *Reg* 19. Sede & comede: grandis enim tibi reſtat via. Tertium eſt acceptatio diuina, quod eſt [acceptis quinque panibus & duobus piſcibus] Chriſtus enim accepit, quando refectio ad vires reparandas ſic ſumitur, vt vires in obſequio Dei exerceantur, & expendantur (alias expandantur) Et ideò dicit *Pſalm.* 103. Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: manus enim Chriſti virtutẽ habet multiplicatricem virtute in ſe latentis deitatis, ſicut etiam in ſe manus Dei virtutem creatricem. *Pſalm.* 144. Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione. *Ioan.* 13. Accepit IESVS panes &c. Quartum eſt ad Patrem cæleſtem ſui operis directio, cùm dicit [aſpiciens in cælum] *Pſalm.* 120. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Docuit autem & nos ante cibum ad Patrem cæleſtem quotidianum panem dantem aſpicere. *Iob* 2. Antequam comedam, ſuſpiro. Quintum eſt benedictio cùm dicit [benedixit] Et ignoratur, qua benedictione, vel quo ſigno benedictionis. 1. *Timo.* 4. Sanctificatur per verbum Dei & orationem. Hoc autem docuit etiam nos, non ſine benedictione cibos corporis, vel mentis accipere. *Infrà* 26. Accepit IESVS panem, & benedixit, ac fregit; deditque diſcipulis ſuis. Sextum eſt, quod dicit [fregit] Cibus enim non bene tota virtute nutrit niſi fractus ſit: quia naturæ opus ſuctione perficitur. Suctio autem magis eſt de interiori medulla quàm de cortice exteriori: & hoc magis in cibo verificatur mentis, vbi frequenti meditatione & expoſitione medulla exugitur. *Luc. vlt.* Cognouerunt Dominum in fractione panis. In hoc etiam notatur, quòd non dat panem ad reſeruandum: quia ille daretur integer: ſed ſicut *Supra* 6. dictum eſt ad vſum quotidianum. *Iſa.* 58. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagoſque induc in domum tuam. Septimum quòd miniſtrorum manibus commendauit: cùm dicit [& dedit diſcipulis ſuis] volens eos mereri obſequio & diligentia, & ſtatuere Eccleſiam in ordinibus graduum ſuorum, quo vnus gratiam Dei diſpenſatiuè accipiat ab altero & ad hoc ſignificandum per coruos pabulum miſit Eliæ 3. *Reg.* 17. Et corui ſunt nigri, aut humilitate, aut peccato miniſtri Chriſti: quorum tamen eſt diſpenſare pabulum turbis Eccleſiarum. 1. *Corinth.* 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei [diſcipuli autem dederunt turbis] Iſtud eſt obſequium miniſtrorum *Lu.* 9. Diſtribuit diſcipulis ſuis, vt ponerent ante turbas. *Suprà* 10. Gratis accepiſtis, gratis date.

Et manducauerunt omnes] Hic tangitur gratiæ iſtius abundantia per effectum, & per quantitatem dupliciter, ad multum in cibo, & ad multitudinem manducantium: & hæc tria patent in litera. De effectu dicit [Manducauerunt omnes, & ſaturati ſunt] generaliter acceperunt & effectum ſatietatis inuenerunt; omnes autem manducauerunt: contra hoc quod dixit Philippus *Ioan.* 6. Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt, vt vnuſquiſque modicum quid accipiat. Saturati ſunt, contra hoc, quod dixit *Ibidem* Andreas: Quid hæc ſunt inter tantos? *Pſalm.* 77. Manducauerunt & ſaturati ſunt nimis: & deſiderium eorum attulit eis Dominus, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo [Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum] Ecce ſignum abundantiæ in multitudine panis ſuperflui, & piſcium. Eſt autem cophinus vas magnum, quod à dorſo portatur ab his, qui purgamenta portant platearum. *Pſalm.* 80. Manus eius in cophino ſeruierunt. Significant autem ea, quæ turba per ſenſum non attingit: quæ tamen ſeruantur in capacitate ſenſus Prælatorum. *Ioan.* 6. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos plenos fragmentorum, ex quinque panibus, & duobus piſcibus, quæ ſuperfuerunt his, qui manducauerant [Manducantium autem numerus quinque millia virorum] Ecce ſignum abundantiæ ex numero comedentium ſumptum [exceptis mulieribus] quarum multò maior numerus conſueuit

ſequi

ſequi prædicationes quàm virorum [& paruulis] Paruuli enim, quia non intelligunt, pauci veniunt. Sed hic paruuli ſecundum *glo.* accipiuntur, qui ſunt citra viginti annos: illi enim ad bella non procedebant, ſicut dicitur *Num.* 4. Et hoc dicit *gloſſa.*

Et ſtatim compulit Iesvs diſcipulos aſcendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimiſſa turba, aſcendit in montem ſolus orare. Veſpere autem facto, ſolus erat ibi.

Hic incipit agere de multiplicatione gratiæ noui teſtamenti, reſpectu periculi, quod eſt ex cauſis vniuerſalibus mundi, in cuius ſubuentione generaliter ſe oſtendit & mundi & Eccleſiæ gubernatorē, & Liberatorem, & Ordinatorem. Propter quem ordinem, ſpiritualem effectum gratiæ oſtendit Petro. Diuiditur autem hæc pars in partes quatuor, in quarum prima oſtendit, qualiter nauicula cum diſcipulis peruenit in fluctibus ſine eo: in ſecunda oſtendit periculum, & diutinum laborem remigantium, & timoris cauſam: in tertia autem ponit auxilium & vniuerſale & particulare: in quarta miraculi ponit effectum: & hæc patebunt in litera. In prima harum tria dicit, miſſionem ante ſe diſcipulorum, inſtantiam orationis pro ſubditis & redimendis, & quòd ipſo non exiſtente cum homine, neceſſe eſt incurrere periculum.

De primo autem dicit, quòd [ſtatim compulit diſcipulos aſcendere in naui.] Et dicit quatuor, ſcilicet, velocitatem miſſionis, modum, & motum: & quò mittebat eos. Velocitatem, cùm dicit [ſtatim] Cauſa autem fuit, vt ſine mora poſt magna facta ad humilitatem doceret confugere, & laudes de magnis operibus contemnere: & notatur modus miſſionis coactiuus: quia humanæ infirmitati eſt difficile oblatas laudes non acceptare, ſicut dicit *Aug.* Et hoc accipitur ex verbis *Ioan.* 6. vbi dicitur, quòd poſt miraculum panum, turbæ dixerunt: Quia hic eſt verè Propheta, qui venturus eſt in mundum. Et vt cognouit Iesvs, quia venturi eſſent, vt raperent eum in Regem, iuſſit diſcipulos ſuos aſcendere in nauim, & præcedere eum. Nauicula autem vti fecit diſcipulos, vt citiùs peruenirent, & vt opportunitatem miraculi futuri præſtitueret tam in ſe, quàm in liberatione diſcipulorum [& præcedere eum trans fretum] in Bethſaidam: ſecundum *Marcum* 6. Quia ſicut dicit *Lucas* 10. conſueuerat eos mittere binos & binos in omnem locum & gentem, quò erat ipſe venturus [donec dimitteret turbas] Turba enim ante miraculum deuotè quæſiuit eum, & inſeparabiliter adhæſit; ſed poſt miraculum multò fortiùs. *Pſalm.* 62. Adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua. Et ideò oportuit non proiicere cum vituperio, nec fugere ſtatim; ſed oportuit (aliàs opportunè) dimittere ſic inſeparabiliter adhærentem, ſicut Eliſeus Eliæ 4. *Reg.* 2. Viuit Dominus, & viuit anima tua: quia non dimittam te. Et ſicut Iacob Angelo *Geneſ.* 32. Non dimittam te, niſi benedixeris mihi. *Cant* 3. Tenui illum, nec dimittam. Alia etiam cauſa fuit, quòd voluit, quòd turbæ viderent, quòd non eſſet cum diſcipulis, nec in alia naui: & ſic conuincerentur credere, quòd calcatis vndis trans mare veniſſet: & ſic non Regem hominum quærerent; ſed Dominum & Creatorem mundi ſcirent: & hoc continetur *Ioann.* 6. Et ibi dicitur, quòd diſcipuli præceſſerunt eum in Capharnaum, non in Bethſaidam. Sed dicendum, quòd tam Capharnaum quàm Bethſaida ſunt in eadem ripa & fines vtriuſque ciuitatis deuenerunt expectantes eum.

Et dimiſſa turba aſcendit in montem] Secundum eſt, vbi docet orare: & poſt magna ad Deum confugere, & non de ſe præſumere: & vt nihil orationem perturbet, dimittit turbas. *Gen.* 22. Expectate me hic cum aſino: ego & puer illuc vſque properantes, cum adorauerimus, reuertemur ad vos. *Eccleſ.* 10. Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti. Oſtendit etiam orationis effectum, qui ſecundum *Damaſce.* eſt aſcenſus intellectus in Deum: & ideò aſcendit in montem. *Iſa.* 2. Venite, aſcendamus in montem Domini: docebit nos vias ſuas. *Iſa.* 37. Leua orationem pro reliquiis, quæ repertæ ſunt. *Pſalm.* 140. Dirigatur oratio mea ſicur incenſum in conſpectu tuo: elevatio manuum mearum. *Thre.* 3. Leuemus corda noſtra cum manibus in cælum [ſolus] dimiſſis etiam intimis: vt liber affectus, & intentio ſimplex ſint cum Domino. *Supra* 6. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora Patrem [orare] Non pro ſe, ſed pro his, qui credebant, & credituri erant in eum. *Io.* 17. Non pro eis autem rogo tantum; ſed pro omnibus, qui credituri ſunt per verbum eorum in me. *Heb.* 5. Preces, ſupplicationéſque ad eum, qui poſſit illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, in omnibus exauditus eſt pro ſua reuerentia.

Veſpere autem facto ſolus erat ibi] Notat, quòd ipſe ſine diſcipulis erat. Et ideò diſcipuli iouriliter laborabant, & pericula inuenerunt. Notatur autem in myſterio, quòd facto veſpere occaſu ſuæ lucis in Paſſione, ſolus remanſit. *Ioann.* 16. Futurum eſt, vt omnes diſpergamini, & me ſolum relinquatis. Solus eſt etiam ibi, vbi fuit cùm Deo: quia ſolus Chriſtus Patri aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum *Hebr.* 9. Solus etiam eſt, vt liberator ſuorum in Paſſione. *Iſa.* 63. Torcular calcaui ſolus: & de gentibus non eſt vir mecum. Sed literaliter: ſolus ibi erat, vt fidem faceret turbis, quòd poſtea non nauigio venerat. *Iſa.* 43. Cùm tranſieris per aquas, tecum ero: & flumina non operient te.

Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus.

Tangit periculum duplex, ſcilicet, tempeſtatis, & terroris, ex viſu Domini & phantaſmatis. De primo dicit [Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus.] Tangit triplicem cauſam periculi tempeſtatis, quarum prima eſt ex prauitate inſtrumenti, quod citiùs ſubmergitur, quàm magna & fortis nauis. Secunda eſt ex impoſſibilitate declinandi: quia erat in medio mari, nec erat diuertere. Tertia fuit ex tempeſtate venti: quia iactabatur: quæ iactatio fit ex multis ventis, in oppoſitum procellas proiicientibus, ita quòd nauis dirigi in ventum non poteſt. *Dan.* 7. Ecce quatuor venti pugna-

bant in mari magno. *Sup.* 8. Ecce motus magnus factus eſt in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus. *Ionæ* 1. Mare ibat, & intumeſcebat ſuper eos: & nauis periclitabatur conteri. Primum autem horum myſtice eſt paruæ & puſillanimis mentis: ſecundum deſperationis auxilij: tertium autem inſtantis fortiter, & tentantis concupiſcentiæ & paſſionis. *Pſalm.* 54. A puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate. Et hoc eſt de primo & vltimo. De medio autem 2. *Paral. vlt.* Incuruatus ſum multo vinculo ferri: & non eſt reſpiratio mihi. *Pſalm.* 68. Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Et cauſam vltimi aſſignat [erat enim ventus contrarius] illis. *Act.* 27. Miſit ſe contra nauim ventus Tiphonicus, qui vocatur Euroaquilo. *Ionæ* 1. Dominus miſit ventum magnum in mari: & facta eſt tempeſtas magna: & nauis periclitabatur conteri.

Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans ſupra mare.

Hic tangit cauſam perturbationis ex viſu Domini: & tangit tria, quando ſcilicet, & qualiter venit: errorem videntium diſcipulorum, & perturbationem: quæ patent in litera. De primo ergo dicit, quando & qualiter venit [Quarta autem vigi. noc.] quando iam vltra quietis tempus laborauerant: & dupliciter laſſati, ex longa videlicet remigatione & forti, & ex ablatione quietis per ſomnium. Vnde *Marci* 6, dicitur, quòd tota nocte laborauerant in remigando. Attende autem, quòd ſecundum diuiſionem graduum æquinoctialis circuli duodecim horæ ſunt noctis: ita quòd quælibet hora duodecim habet gradus æquales. Secundum autem diuiſionem Zodiaci ſex ſunt horæ diei, & ſex horæ noctis: quia ſemper ſex ſigna ſunt ſuper hemiſphærium, & ſex ſubtus. Sex autem horæ noctis ſunt crepuſculum, conticinium, intempeſtum, gallicinium, antelucanum, & diluculum: ſed duæ iſtarum horarum tenebras (aliàs tenebris) noctis permiſtas habent cum lumine, ſcilicet prima & vltima: & ideò de illis non fit hic mentio. Quatuor autem ſunt perfectarum tenebrarum. Conticinium quidem à conticendo dictum: quia tunc, frigiditate opprimente organa ſenſuum, incipiunt conticere homines: intempeſtum autem, quando tempeſtate congrua profundiſſimus eſt ſomnus: gallicinium autem, quando in prima tenebrarum diuiſione paruis motibus immutantur animalium corpora: & ideò quæ non ſolicitantur circa propria, tunc cantant, & mouentur: antelucanum autem, quando motus lucis, pellere & declinare incipit tenebras tenentes (& à tenendo dictas) & incipit ſomnus attenuari, & ſanguis ebullire ad exterius, & ſomnia apparere incipiunt, & ideò etiam antelucanum vocatur. *Marc.* 13. Neſcitis, quando veniat ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane.

Tunc ergo [venit ad eos] Et tangit modum [ambulans ſupra mare] *Pſalm.* 76. In mari via tua: & ſemitæ tuæ in aquis multis: & veſtigia tua non cognoſcentur. Et attende, quòd iſtud miraculum eſt vnum de illis, quod dupliciter in toto eſt mirabile: ex parte enim ambulantis non fuit ablata grauitas molis à corpore: & illius eſt mergi: & cùm non mergeretur, fuit ibi actus non merſionis cum impotentia ad eundem, ſicut cùm Virgo, manens virgo, peperit: ſimiliter ex parte aquæ non fuit ablata fluiditas aquæ, cuius eſt ſemper cedere, & circunſtare tangens ſe graue; & tamen hic non ceſſit: & ideò aliud eſt iſtud à diuiſione maris rubri, & diuiſione Iordanis, & diuiſione Eliæ & Eliſei: quia ibi aqua ceſſit, & liberum per ſe tranſitum dedit. Et cedere quidem fuit notabile; ſed non fuit mirabile per cedentem aquam incedere. Hoc autem in Chriſto demonſtrauit vtramque naturam: diuinam in poteſtate, & humanam in veritate incedentis: & ideò non eſt dicendum, quòd Dominus hic vſum dotis illius aſſumpſerit, quæ eſt agilitas: ſicut nec aſſumpſit vſum ſubtilitatis, ſiue ſpiritualitatis in Natiuitate. In his omnibus vera & incontradicibilia demonſtrantur filij Dei, ſecundum vtramque naturam: Et eliduntur hæreſes Marchionis & Manichæi, & Arrij, & aliorum, qui Chriſtum aut phantaſticum in humanitate, aut ſimplicem creaturam ſine deitate mentiti ſunt fuiſſe, vel eſſe.

Et videntes eum ſupra mare ambnlantem, turbati ſunt dicentes: quia phantaſma eſt. Et præ timore clamauerunt.

Tangit terrorem, primò quidem in communi: quia non æſtimantes de eo aliquid, tunc inconſiderate in tenebris ſuprà mare ambulans apparuit (quod puri hominis non eſt) Propter quod putabant eſſe phantaſiam, hoc eſt, apparentiam hominis, & non exiſtentiam; ſed aliquem eſſe ſpiritum mare perturbantem: ſimile *Luc.* 24. Conturbati & conterriti æſtimabant ſe ſpiritum videre. Effectus autem iſtius cauſæ eſt triplex, turbatio quidem in rationis titubatione: timor in fuga cordis ſecundum ſyſtolen: & clamor confuſus pro auxilij deſtitutione: & hæc ſunt plana in litera. Dicit enim [Turbati ſunt] Hæc etiam turbatio fuit orta: quia, ſicut dicitur *Mar.* 6. Oſtendebat ac ſi vellet præterire eos, non quòd finxerit Chriſtus; ſed vt oſtenderet, quales eſſent, eo prætereunte. *Iob* 23. A facie eius turbatus ſum, & conſiderans eum timore ſolicitor. *Iob* 4. Stetit quidam, cuius non agnoſcebam vultum, imago coram oculis meis. Et cum ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili capitis mei. Et hoc eſt, quod dicit [dicentes quia phantaſma] Si quæritur, quare timuerunt id quòd phantaſma eſſe putauerunt: dicendum, quod putabant eſſe phantaſma quoad vmbram corporis; ſed non quoad rem: quia putauerunt ſpiritum malignum eſſe mare commouentem. *Iob* 41. Ferueſcere facit profundum maris, quaſi cùm vnguenta bulliunt [& præ timore clamauerunt] Hic tangit duo ſimul. *Abach.* 3. Audiui, & conturbatus eſt venter meus: ad vocem contremuerunt labia mea. *Ionæ* 1. Timuerunt nautæ, & clamauerunt ad Deum in fortitudine.

Statímque IESVS locutus eſt eis dicens: habete fiduciam, ego ſum, nolite timere.

Ecce confortatio communis diſcipulorum: & tangit duo, ablationem terroris ex viſu ſuo, & conſolationem Petri. De primo dicit tria, velocitatem auxilij per hoc, quòd [Statim locu. eſt] *Iſa.* 30. Statim vt audierit, reſpondebit tibi.

Secundò

Secundò inducit fiduciam, dicens [habere fidu.] *Ierem.* 17. Beatus vir, qui confidit in Domino: & erit Dominus fiducia eius. *Io.* 15. Confidite, quia ego vici mundum. Tertiò aufert timorem: & dicit duo, cauſam ſcilicet, non timendi, cùm dicit [ego ſum] *Geneſ.* 17. Ego ſum, & ponam pactum meum tecum. *Exod.* 3. Ego ſum, qui ſum: quia idem ipſe ſum in mutationibus tempeſtatum, vel apparitione terribilium, non paueas. Et hoc eſt, quod dicit ſecundò [nolite timere] 2. *Paral.* 20. O Iuda & Ieruſalem, nolite timere, neque paueatis. *Io.* 14. Non turbetur cor veſtrum, neque formidet: creditis in Deum, & in me credite.

Reſpondens autem Petrus dixit: Domine, ſi tu es, iube me venire ad te ſuper aquas. At ipſe ait: Veni. Et deſcendens Petrus de nauicula, ambulabat ſuper aquam, vt veniret ad IESVM.

Hic incipit eruditio & confortatio Petri, qui ſpecialiter illa indiguit, ſicut Princeps Eccleſiæ, & vertex Apoſtolorum: & dicuntur hic tria, ſcilicet, quod debetur feruori fidei, & quod debetur puſillanimitati fidei, & quod congruit liberatori. Quod autem debetur feruori fidei, eſt petitio, exauditio, & effectus in opere petitionis & exauditionis. Primum eſt, quod dicit [Domine, ſi tu es &c.] Et in hoc dicit tria, ſcilicet, profeſſionem Domini, inquiſitionem perſonæ, & petitionem actus ſimilis ei, quem ipſe exercuit. De primo dicit [Domine] *Eſther.* 14. Domine, in ditione tua cuncta ſunt poſita, & non eſt, qui poſſit reſiſtere voluntati tuæ [ſi tu es] idem in perſona, qui demonſtraris in poteſtate: & notatur dilectio Petri, quod etiam ad alium, qui eiuſdem eſſet operis cum Chriſto non iret: & ideò non ad ambulantem ſupra mare iret, niſi Chriſtus eſſet: & hoc eſt, [Si tu es] *Phil.* 2. In nomine Domini omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. Et reſpondet ad hoc, quòd dixit: Ego ſum [iube me venire ad te ſu. aq.] Dabis enim voci meæ vocem virtutis, & in verbo tuo potero, quod tu potens per te ipſum. Nec eſt temeritatis: quia inſtructio fuit mundi gubernatoris, qui non in vna nauicula veniret; ſed totum mundum gubernans, Vicarius Chriſti perfectus eſſe probaretur. *Eccleſiaſtæ* 8. Sermo illius poteſtate plenus eſt. Nec fuit iſtud tentatio; ſed futurorum præſignatio [At ipſe ait: Veni] Conceſſio, ſiue exauditio petitionis. *Prouerb.* 10. Deſiderium ſuum Iuſtis dabitur. *Io.* 15. Quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis [& deſcendens Petrus de nauicula] feruore ſpiritus accenſus, non cogitans de periculo tempeſtatis in præſentia Saluatoris. Simile autem fecit *Io. vlt.* Vbi cùm à Ioanne audiuiſſet, quia Dominus eſt, qui ſtabat in litore; tunica ſuccinxit ſe, & miſit ſe in mare: alij autem diſcipuli nauigio venerunt. Feruor enim Petri acutus fuit valdè, & omnia tentare auſus fuit in præſentia Saluatoris. Hinc eſt, quòd multitudinem ſapientium Chriſtum inuadens, amputauit ſeruo auriculam. Et *Infra* 26. dixit. Paratus ſum tecum in carcerem & in mortem ire. Et multa fecit, & dixit talia. Hoc autem competit vertici Apoſtolorum Vicario Domini, qui mundi debuit ſuſcipere gubernacula, ſicut diximus.

Videns autem ventum validum timuit: & cùm cœpiſſet mergi, clamauit dicens: Domine, ſaluum me fac.

Secundum eſt, quod debetur puſillanimitati fidei: Petrus enim licet feruenter diligeret; minus tamen dilexit conſtanter, & minus ſapienter. Vnde probari debuit, vt ſibiipſi ſua innoteſceret debilitas. Tangit autem cauſam timoris, tentationem, & effectum timoris, clamorem cum creſceret periculum, & orationem ſalutis. De primo dicit [Videns autem ventum validum] venientem. Sed quomodo eſt hoc, quòd modo videt ventum, cum per totam noctem ventus fuerit? Reſponſio: Ventus, qui magis eſt periculoſus in mari, eſt ille, qui non eſt continuæ exufflationis: & ille venit in nube poſt nubem: & talis nouæ exufflationis vidit ventum venientem. *Iob* 1. Ventus vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos [timuit] Sic Elias primò Achab audacter occurrens, & Prophetas Baal occidens. 3. *Reg.* 18. Poſteà fugiens timuit Iezabel 3. *Reg.* 19. Sic & Moyſes timuit Pharaonem, & fugit *Exod.* 2. Et Dauid Abſalonem 2. *Reg.* 15. Omnes enim illi inſufflati fuerunt ſpiritu dæmonis, & cor ipſorum quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt. *Iſa.* 57. [& cùm cœpiſſet mergi] graueſcente periculo. *Pſalm.* 68. Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me [clamauit dicens] *Ionæ* 2. Clamaui ad Dominum de ventre inferi: & exaudiuit me [Domine ſaluum me fac] *Pſalm.* 68. Saluum me fac Deus: quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. 2. *Paral.* 20. Cùm ignoramus, quid agere debeamus: hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te.

Et continuò IESVS extendens manum apprehendit eum, & ait illi: Modicæ fidei, quare dubitaſti? Et cùm aſcendiſſet in nauiculam, ceſſauit ventus. Qui autem in nauicula erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes: Verè filius Dei es.

Ecce quod congruit liberatori reſpectu ſui Vicarij: Citò enim & potenter ſubuenit, & efficaciter, & vtiliter ad eruditionem. Citò: & ideò dicit [& continuo] *Eſther.* 13. Si decreueris ſaluare Iſrael, continuò liberabimur. Potenter: & ideò dicit [IESVS extendens manum] 2. *Pet.* 2. Nouit Deus pios de tentatione eripere *Iſa.* 45. Protegat te dextera iuſti mei. Similiter *Supra* 8. Extendens manum miſericordiæ tetigit leproſum dicens: Volo, mundare. *Prouerb.* 31. Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem [apprehendit eum] *Supra* etiam. 8. Apprehenſa manu ſocrus Petri, dimiſit eam febris. Et ideò dicit *Paulus Phil.* 3. Sequor, ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum. Et in hoc notatur efficacia ſalutis: & ſequitur vtilitas ad eruditionem [Et ait illi: Modicæ fidei, quare dubitaſti.] Non enim tunc habuit fidem, ſicut granum ſinapis, quod quantò plus teritur, magis redolet *Infrà* 17. *Supra* 8. Quid timidi eſtis, modicæ fidei? Deprehenſus eſt enim Petrus, qui inſipienter feruebat, minus conſtanter diligere [& cùm

aſcendiſſet in naviculam, ceſſauit ventus] Hoc eſt, de perfectione miraculi. *Pſal.* 92. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. *Sup.* 8. Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei? *Pſalm.* 100. Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ. *Eccl.* 43. In ſermone eius ſiluit ventus. *Tob.* 3. Poſt tempeſtatem tranquillum facis: & poſt fletum & lacrymationem, exultationem & gaudium infundis.

Qui autem in nauicula erant] Ecce miraculi effectus. Fuerunt autem in nauicula nautæ, & fortè aliqui magis familiares [vene.] deuotione fidei [& adorauerunt eum] latria. *Pſalm.* 94. Venite, exultemus Domino &c. *Iſa.* 45. Te adorabunt, & te deprecabuntur. Sed contrà *Ioan.* 6. dicitur, quòd voluerunt eum accipere in nauim: & ſtatim nauis fuit ad terram. Dicendum, quòd iuxta terram fuit: & ideò intrando ſtatim applicuerunt [dicentes, verè filius Dei es] *Io.* 11. Ego credidi, quia tu es Chriſtus filius Dei viui. *Infra* 16. Tu es Chriſtus filius Dei viui. *Io.* 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre. Sic ergo completa eſt pars de gratia liberationis in periculo.

Et cùm transfretaſſent, venerunt in terram Geneſar. Et cùm cognouiſſent eum viri loci illius, miſerunt in vniuerſam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, & rogabant eum, vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, ſalui facti ſunt.

Hic incipit agere de multiplicatione gratiæ ad curationes infirmitatum: & tanguntur quatuor, ſcilicet, loci congruitas: ſecundum, curatorum generalitas: tertium eſt curandi facilitas: & quartum ſalutis efficacia: & hæc patent in litera. Dicit ergo [Et cùm transfretaſſent] vltra ſtagnum [venerunt in terram Geneſar] hoc eſt, adiacentem illi ſtagno, vbi Bethſaida Tiberiadis, & Capharnaum, ad quos fama miraculorum crebrò peruenerat: & ideò locus deuotioni turbarum congruus erat. *Marc.* 6. Cùm transfretaſſent, venerunt in terram Geneſareth, & applicuerunt [Et cum cognouiſſent eum viri loci illius] quòd ſcilicet, illuc venerat. Et dicit [viri] quia fœminea leuitas citò ad vtrumlibet mouetur: ſed viri conſtantis animus non mouetur niſi ex magnis cauſis. *Io.* 10. Ego cognoſco meas, & cognoſcunt me meæ [miſerunt in vniuerſam reg. illam] Vt ſit generalitas ex parte locorum, vnde veniunt; & obtulerunt ei omnes malè habentes, vt ſit generalitas ex parte infirmorum. *Supra* 4. Obtulerunt ei omnes malè habentes variis langoribus, & tormentis comprehenſos, & qui dæmonia habebant & lunaticos & paralyticos: & curauit eos. *Mar.* 6. Cum egreſſi eſſent de naui, continuò cognouerunt eum: & percurrentes vniuerſam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui male habebant, circumferre, vbicunque audiebant eſſe eum [& rogabant eum] Et in hoc oſtenditur deuotio fidei [vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent] In hoc notatur curandi facilitas. *Sup.* 9. Si tetigero fimbriam veſtimenti eius, ſalua ero. *Pſal.* 132. Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron: quod deſcendit in oram veſtimenti [& quicunque tetigerunt] Salutis notatur efficacia [ſalui facti ſunt] Tactus autem hic perficitur, fide operante per dilectionem. *Luc.* 8. Tetigit me aliquis: nam & ego cognoui virtutem de me exiſſe. *Marc.* 6. Quicunque tangebant eum, ſalui fiebant. Actiua enim eſt ſalutis caro Saluatoris, ſicut actiuus eſt ignis combuſtionis. *Zacha.* 8. Apprehendent fimbriam vnius viri Iudæi ex omnibus linguis dicentes: Ibimus vobiſcum: audiuimus enim, quoniam Deus vobiſcum eſt. Et ſic perficitur gratiæ multiplicatio.

CAP. XV.

Tunc acceſſerunt ad eum ab Ieroſolymis Scribæ & Phariſæi dicentes: Quare diſcipuli tui transgrediuntur traditiones ſeniorum? Non enim lauant manus ſuas, cum panem manducant.

Hic incipit agere de veritatis euangelicæ auctoritate (alias de veritate euangelicæ auctoritatis) Et ideò in duas partes diuiditur, in quarum prima veritatis huius probatur auctoritas, traditioni hominum & ceremoniis legis anteponenda eſſe: in ſecunda verò, quia tantæ eſt auctoritatis, oſtenditur eſſe promulganda: & denuando tam ad gentes, quam ad Iudæos *ibi* [Et egreſſus IESVS ſeceſſit] Adhuc prior harum diuiditur in duas partes, in quarum prima modo hiſtoriæ inducitur quæſtio de hoc facta: & in ſecunda per determinationem illius oſtenditur quod dictum eſt. In quæſtione autem ponitur dolus quærentium: auctoritas ex profeſſione: & auctoritas ex loco ex parte quærentium: & poſtea ſubinfertur ipſa quæſtio, quæ duo continet, doloſam reprehenſionem, & reprehenſionis apparentem rationem: & per hoc patet diuiſio. Dicit ergo [Tunc] in eodem tempore liuore tacti ex fama miraculorum, & quòd Regem vellent eum conſtituere & ſic ipſorum minueretur auctoritas, vel reprimeretur. [acceſſerunt] in dolo, ac ſi parcendo verecundiæ Chriſti nollent arguere eum in publico. *Infra* 18. Argue eum inter te & ipſum ſolum [ad eum] quaſi dilectionem ſimulantes. *Infra* 16. Acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentantes eum [ab Ieroſolymis] Ecce auctoritas ex loco. Ieroſolymis enim erat ſumma poteſtas: & his, quibus ſumma rerum credita erant: & fortè erant miſſi ad inueniendam occaſionem contra eum: vel vt explorarent de fama, quæ peruenerat ad eos. Simile eſt *Io.* 1. Cum audiſſent famam Ioannis Baptiſtæ, miſerunt ad eum ab Ieroſolymis Sacerdotes & Leuitas, vt interrogarent eum: Tu quis es? [Scribæ & Phariſæi] Ecce auctoritas ex profeſſione ſapientiæ & religionis, qui ſcirent inueſtigare, & reuelli (aliàs repelli) non poſſent ex vitæ dignitate. *Dan.* 13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus populi, qui videbantur regere populum.

Quare diſcipuli tui] Ecce quæſtio in fronte reprehenſionem continens. Qu. di. Diſcipuli tui ſunt: culpa eorum in te retorquetur: Qualis enim rector ciuitatis, tales & qui habitant in ea *Eccleſiaſt.* 10. Transgrediuntur] quaſi vilipendentes [traditiones] Traditio eſt ſtatutum, obſer-

uationem aliquam præter legis auctoritatem continens[ſeniorum]quorum cani ſunt ſenſus, & eorum ſtandum eſt ordinationi de omnibus. Non fuerunt autem illi ſenes de Patriarchis & Prophetis: quia illorum obſeruationes in Canone ſcripturæ ſcriptæ ſunt; ſed ſunt de his, de quibus dicitur *Dan.* 13. Inueterate dierum malorum. *Sap.* 4. Ætas venerabilis & non diuturna, neque numero annorum computata: cani enim ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata. Et iſti ſunt, de quibus dicitur *Iſa.* 10. Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias ſcripſerunt: vt opprimerent in iudicio pauperes: & vim facerent cauſæ humilium populi mei. Hi enim omnia ſtatuerunt ad auaritiam propriam, immiſcentes aliquid de exteriori cultu & munditia: vt iniquitatem, quæ erat in aliis ſtatutis obumbrarent. Et huius argutæ interrogationis ſubiungunt rationem dicentes [Non enim lauant manus, cùm panem manducant] Volebant autem hanc traditionem extrahere ab eo, quod dicitur *Leuit.* 15. Lauetur aqua, qui contrahit immunditiam. Errantes & non intelligentes ſcripturas: quoniam hoc, ſicut & alia ceremonialia ad inſtructionem, dictum eſt *Iſa.* 1. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. *Iſa.* 52. Mundamini, qui fertis vaſa Domini. *Mar.* 7. plenius iſta dicuntur ſic: conuenerunt Phariſæi, & quidam de Scribis ab Ieroſolymis venientes: & cùm vidiſſent quoſdam de diſcipulis eius communibus manibus manducare, vituperauerunt. *Et poſt pauca:* Phariſæi enim niſi crebrò lauent manus, non manducant, tenentes traditiones ſeniorum. Et tunc demum formant ſic quæſtionem: Quare non ambulant diſcipuli tui ſecundum traditiones ſeniorum; ſed communibus manibus manducant?

Ipſe autem reſpondens ait illis: Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram?

Hic ex reſponſione determinat auctoritatem veritatis euangelicæ omnibus humanis eſſe anteponendam: & hoc tripliciter, ex auctoritate, ex pietate, & ex veritate: quæ omnia patebunt in literæ expoſitione. Ex auctoritate probat, per quæſtionem econtrario factam: ex auctoritate ſimul & pietate, in oſtenſione exempli: ex auctoritate, pietate, & veritate in declaratione veritatis ad turbas. Dicit ergo primò [Quare & vos] Qui ex loco ſummæ poteſtatis eſtis, & omnia debetis poſſe pro veritate, & nihil aduerſus veritatem 2. *Cor.* 13. ſecundum poteſtatem meam, quam dedit mihi Dominus in ædificationem, & non in deſtructionem veſtram. Et hoc, quia eſtis Ieroſolymitæ. Vel [& vos] qui ſapientiæ habetis clauem, nec ipſi intratis, nec alios intrare ſinitis. Et vos Phariſæi, qui mundatis quod de foris eſt calicis & paropſidis: & interiora veſtra plena ſunt dolo *Infra* 23. [tranſgredimini mandatum Dei] Dupliciter: quia videlicet traditiones præter Dei mandata facitis: & quia contraria, quæ cum Dei mandatis ſtare non poſſunt, facitis. De primo *Deut.* 4. Non addetis ad verbum, quod loquor vobis, nec auferetis. *Deut.* 12. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas. De ſecundo ipſe Dominus arguit *Infra* Mandata Dei, quæ promiſiſtis impleto. *Exod.* 24. Omnia, quæ locutus eſt Dominus, faciemus: & erimus obedientes. *Rom.* 10. Ignorantes iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere: iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Similiter *Infrà* 21. Cum quærerent in qua poteſtate hæc faceret, per contrariam quæſtionem confutauit. Similiter *Io.* 8. Cum de iudicio adulteræ quærerent, econtra iudicij reatum ſimilem in eos retorquens confutauit.

Nam Deus dixit: honora patrem & matrem: Et qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur.

Hic incipit oſtendere veritatem euangelicam per pietatem, quam continet, eſſe traditionibus anteponendam, & etiam legi: & in pietate etiam eſt auctoritas: & facit tria. Primò enim oſtendit pietaté euangelicam in concordia ad pietatem naturæ & legis ſcriptæ: ſecundò oſtendit impietatem traditionis ipſorum: tertiò conuictos de pietate arguit ex prophetia Iſaiæ Pietatem in concordia ad legem naturæ & ſcriptam oſtendit: aſſignando duas leges, vnam affirmatiuam in bonis conferendis, & alteram negatiuam & prohibitiuam in remouendis malis. De prima dicit [honora patrem & matrem] Et intelliguntur hic tria: exhibitio honoris, cauſa, & neceſſitas. Exhibitio honoris eſt triplex: in obedientia honeſtorum, in reuerentia, & vt in ſtatu honeſto teneantur. Obedire enim oportet parentibus in honeſtis: & ideò filius contumax, qui monita patris non audit, lapidatur *Deut.* 21. Reuerentiam etiam oportet in ſigno exhibere. *Hebr.* 12. Patres quidem carnis noſtræ habuimus eruditores, & reuerebamur eos. Quòd autem teneantur in ſtatu honeſto ſecundum facultatem filiorum, hoc intelligitur: quia ſi ſubtrahantur eis neceſſaria, cùm filij habeant vnde miniſtrent, exponuntur turpitudini mendicationis & paupertatis, quod eſt inhoneſtum. Et ideò *glo.* dicit honorari eos, quando neceſſaria ei miniſtrantur. Cauſa autem eſt auctoritas, quam habent in eſſe filiorum: parentes enim cauſa filiorum ſunt, & auctores. Neceſſitas verò: quia creſcente virtute in filiis, decreſcit in parentibus: & ideo indigent iſto honore, & filij poſſunt hoc ex robore. *Eccl.* 3. Honora patrem & matrem: vt ſuperueniat tibi benedictio à Domino. *Tob.* 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius [& qui maledixerit] *Leuit.* 20. Et eſt interminatio pœnæ in eum, qui contraria facit honori parentum: & ſic intelligitur prohibitum [patri, vel ma. morte] culpæ [moriatur] & morte pœnæ. *Prouerb.* 30. Oculum, qui ſubſannat patrem, & deſpicit partum matris ſuæ, ſuffodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ, hoc eſt, ſuſpendatur in patibulo, & exponatur auibus deuorandus. Hoc igitur dixit Deus, quod præterire non licet, & omnis humana traditio ad hoc implendum debet obſequi,

Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri, vel matri. Munus, quodcunque eſt ex me, tibi proderit, & non honorificabit patrem ſuum, aut matrem ſuam: & irritum feciſtis mandatum Dei, propter traditionem veſtram.

Facit mentionem traditionis humanæ: & oſtendit eſſe contrariam pietati diuinæ: & tertiò conuincit ex hoc in irritum eos reuocare mandatum Dei. De primo dicit [Quicunque dixerit Patri, vel ma.] Caſus traditionis eſt talis. Aliquis vouit oblationem Deo & Sacerdotibus de bonis ſuis, non valens Sacerdotibus offerre, & parentibus ſubuenire ſimul, ſed ſufficiens ad alterum: Venit hæc quæſtio ad Sacerdotes, ad quos omne dubium referebatur. Statuerunt illi, quòd votum eſſet tenendum, & parentibus non ſubueniendum: quia votum ſoluere apud Deum eſſet maior ſubuentio parentum, quàm temporalium adminiſtratio: & ſi votum non ſolueretur propter parentes, ex hoc Deus permitteret in egeſtatem cadere parentes: & hoc fecerunt, vt ſuæ per hoc conſulerent auaritiæ: quia partem habebant in ſacrificiis: & non propter amorem cultus diuini. Non aduertentes: quoniam ſi iam eſſet oblatum, pauperibus eſſet erogandum in neceſſitate, Sicut Dauid eſurienti oblati ſunt panes propoſitionis comedendi: qui tamen de neceſſario prouiſionis parentum non erant oblati: & hoc eſt, quod dicit [vos dicitis] quòd filij dicant parentibus neceſſaria petentibus ab eis [munus] ſacrificij, vel voti [quodcunque eſt ex me] hoc eſt, quodcunque per me offertur [proderit tibi] O pater, vel mater: & ideò æquanimiter ſuſtine: quia magis tibi prodeſt apud Deum, quàm ſi ipſum tibi porrigerem. Vel interrogatiue legatur ſub eodem ſenſu. Sic tibi proderit hoc? Nunquid tibi proderit? Quaſi diceret. Non proderit. Quia ruina eſt homini deuotare Sanctos, & poſt vota retractare *Prouerb.* 20. & *Prouerb.* 28. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, vel matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, particeps homicidæ eſt. [Et non honorificabit] arguit: quia cum mandato Dei hoc ſtare (aliàs facere) non poteſt [&] ideò [non hono. patrem ſuum, vel ma.] Cum tamen dicatur *Act.* 5. quòd obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et *Philoſophus*, quòd oportet magis obedire diis quàm humanis legibus, ſi diſſentiant. Et vlteriùs arguit [& irritum feciſtis manda. Dei propter] tradendam aliàs tenendam traditionem veſtram] *Prouerb.* 30. Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniatiſque mendax.

Hypocritæ, bene prophetauit de vobis Iſaias, dicens: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longè eſt à me. Sine cauſa autem colunt me: docentes doctrinas & mandata hominum.

Redargutio eſt conuictorum per prophetiam eius, qui maximæ fuit auctoritatis in prophetia: & quia acceſſerunt quaſi deferentes, vt occultè arguerent, dicit [hypocritæ] Et ideò etiam, quia tam diligentes erant inſidiando, vt dum non inuenirent in Magiſtro quid reprehenderent, quæſierunt in diſcipulis: & non inuenientes in Dei mandatis, conuerterunt ſe ad traditiones ſeniorum: & in his non inuenerunt niſi in corporali & exteriori munditia. Dicit ergo [hypocritæ] pro omnibus his *Infra* 23. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ [bene prophetauit de vobis Iſaias] Propheta 29. [dicens. Populus hic labiis me honorat] Cum *Pſalm.* 49. dicat: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum: tu verò odiſti diſciplinam &c. Et ſic honorauerunt *Infra* 22. Magiſter ſcimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces [cor autem eorum longè eſt à me] *Ierem.* 12. Prope es tu ori eorum, & longè à renibus eorum. *Roma.* 16. Per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium [Sine cauſa] ante oculos [colunt me] quia tale obſequium non remunero. *Supra* 6. Amen dico vobis: receperunt mercedem ſuam. *Pſalm.* 72. Qui elongant ſe à te, peribunt [docentes doctrinas] quoad falſas legis Dei interpretationes [& mandata hominum] quoad traditiones ſuas. Hæc autem litera eſt Septuaginta. Noſtra enim ſic habet. Eo quòd appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me: cor autem eorum longè eſt à me, ſine cauſa colunt me: tenuerunt enim me mandato hominum & doctrinis. Homo enim doctrinam ex ſe facere non poteſt: quia omnis homo mendax, vt dicit *Pſalm.* 115. & *Roma.* 3. Similiter ex ſe traditionem iuſtam & bonam facere non poteſt, cum dicat *Pſalm.* 13. quòd non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum, &c. Et *Luc.* 11. Vos cùm ſitis, &c. Et *ſupra* 7. Ideò iſte ergo cultus, iniquus, falſus & malus, & mandatis Dei contrarius ſine cauſa eſt: quia remunerationem non meretur.

Et conuocatis ad ſe turbis, dixit eis: Audite, & intelligite: Non quod intrat in os, coinquinat hominem: ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

Hic incipit in doctrina gratiæ præcellentem oſtendere veritatem ſupra doctrinas hominum in lege, & ſuper traditiones in faciendis: & habet tres partes, in quarum prima perſpicuam palam omnibus oſtendit veritatem: in ſecunda dicit hanc non dimittendam eſſe propter ſcandalum: & in tertia non intelligentibus eam adhibet expoſitionem: & hæc patent in litera. In prima harum tria facit, palam loquitur, excitat attentionem, & liquidam proponit veritatem. Vt enim palam loquatur dicit [Et conuocatis ad ſe turbis] Implens hoc, quod *ſup.* dixit 10. Quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Quaſi diceret: Phariſæi mihi ſuſurrant ad aurem: quia qui malè agit, odit lucem. *Ioann.* 3. Ego autem omnibus manifeſtè dico: quod enim omnes tangit, omnibus proponendum eſt [Audite] obediendo [& intelligite] veritatem diſcernendo [Audite] contraditiones [& intelligite] contra doctrinas hominum. *Eccl.* 3. Auris bona cum omni concupiſcentia audiet ſapientiam. Vos ergo turbæ deuotæ audite, & intelligite, non Scribæ & phariſæi. *Prou.* 3. Abominabilis eſt Domino omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermocinatio eius [Non quod in os intrat, coinquinat hominem] Ratio autem hæc eſt: quia quod in os intrat ab exteriori, mouetur in hominem: & ideò ſi hoc coinquinaret, ſequerentur duo inconuenientia, vnum eſt, quod creatura Dei bona non eſſet, cum ſcriptum ſit *Geneſ.* 1. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. 1. *Timoth.* 4. Omnis

creatura

creatura Dei bona, & nihil immundum, quod cum gratiarum actione percipitur. Secundum inconueniens eſſet, quòd homo coinquinaretur inquinatione culpæ non de ſuo opere, vel dicto, vel cogitatione: quod iterum falſum eſt: quia peccatum eſt dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Et attende, quod hic totus ille ciborum diſcretorum modus, qui *Leuit.* 15. continetur, a doctrinis hominum ad doctrinam Spiritus Dei eſt reuocatus, vt ſpiritualiter intelligatur, & non carnaliter. Et hoc Petro ſignificatum eſt *Act.* 10. Quod Deus purificauit tu commune ne dixeris Et per conſequens omnia ceremonialia a doctrinis humanis ad veritatem ſpiritus ſunt reuocata. *Act.* 15. Vnde etiam cum coram Apoſtolis quæſtio magna fieret de his: iudicauerunt hæc in nouæ gratiæ populo non eſſe tenenda [ſed quod procedit de ore, hoc coinquinat hominem] Sicut enim id, quod inuanit homo polluto & corrupto humore permiſtum, immundum eſt: ita illa, quæ ex corruptione hominis ab intùs procedunt, immunda ſunt. Eſt autem os exterius, quod loquitur ea, quæ in ſpiritu vocis formata ſunt: ſpiritus autem ille corporeus formam, quæ eſt intentio verbi, accipit à ſpiritu incorporeo, qui eſt in corde: & ille eſt primum os determinans omnia cogitanda & loquenda & agenda: & de hoc ore intelligitur, quod hic dicitur: & illius organum eſt os exterius: & quicquid procedit ab illo ore polluto & corrupto, immundum eſt, ſicut vomitus. *Tit.* 1. Coinquinatis, & immundis nihil eſt mundum, ſed polluta ſunt mens & eorum conſcientia. *Supra* 13. Malus homo de malo theſauro cordis ſui profert mala. *Pſalm.* 9. Non eſt Deus in conſpectu eius: inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore. *Hebr.* 12. Neque radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.

Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt ei: Scis quia Phariſæi audito verbo hoc ſcandalizati ſunt.

Hic oſtendit, quòd veritas etiam offendens aliquos non eſt dimittenda propter offenſam (aliàs offenſionem) eorum. Et dicit duo, obiectionem ſcandali factam à diſcipulis: & determinationem obiectionis. Dicit ergo [Tunc accedentes diſcipuli eius] Et cauſa quæſtionis eſt, vel admonitionis: quia & ipſos diſcipulos adhuc carnaliter legi adhærentes tetigit iſtud, ſicut & Phariſæos: & ideò obiiciunt ſcandalum [dixerunt ei] quaſi in alios cauſam dicti referentes [Scis] qui omnia noſti, antequam fiant [quia Phariſæi] carnaliter obſeruantes [audito hoc verbo] cum inſidiatores huc miſſi ſint ab Ieruſalem [ſcandalizati ſunt] hoc eſt offenſi, & impingunt in ipſum tanquam accuſatione dignum. Et dicunt ſcandalizati paſſiuè deferentes Magiſtro, qui non ſcandalizauit, licet illi ſcandalizentur. *Iſa.* 59. Impegimus in meridie quaſi in tenebris.

At ille reſpondens ait: Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cæleſtis, eradicabitur. Sinite illos: cæci ſunt, & duces cæcorum. Cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadunt.

Hìc determinat obiectionem: & primò per generalem propoſitionem, quæ oſtendit remouendas eſſe doctrinas, & mandata hominum: ſecundò autem dicit, quod ſinendi ſunt eſſe in ſcandalo cæci hoc non videntes, quia propter hominem non eſt præiudicandum veritati: tertiò tangit nocumentum, quòd prouenit ex hoc, quòd veritas non videtur: & hæc patent in litera. Dicit igitur. [Omnis plantatio] quæ eſt quaſi ſuperexcreſcentia arboris, quæ eſt ſicut doctrina hominis, in falſo, vel carnali intellectu: vel traditio contra pietatem exiſtens [quam non] ſecundum ſpiritum [plantauit] intùs in radice veritatis & pietatis [Pater meus cæleſtis] qui agricola eſt, vt dicitur *Ioan.* 15. Et plantat aliquando per ſe, aliquando per miniſtrum, vera in credendis, & pia in faciendis. *Iſa.* 60. Germen plantationis meæ opus manus meæ ad glorificandum. *Eccl.* Dixi: rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum. Per miniſtrum autem. 1. *Cor.* 3. Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem dedit incrementum. Et de Chriſto, qui plantat, vt diſpenſator & filius *Iſa.* 51. Poſui verba mea in ore tuo: ſub vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cælum, & fundes terram. Iſta ergo non eradicabitur, ſed quam Deus non plantauit, ſed homo per ſe, & de ſuo: illa [eradicabitur] *Iob* 15. Non dilatabitur, neque perſeuerabit ſubſtantia eius, nec mittet in terram radicem. *Sap.* 4. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec ſtabile fundamentum collocabunt. Manichæus autem dicens duos plantatores, quod hic dicitur, ſine cauſa allegat: quia plantatio, quæ eradicatur, plantata hic dicitur ab homine, non in fundamento veritatis & pietatis: & hoc fit libero arbitrio hominis, qui mendax eſt, ſicut antè diximus: & ideò fundamentum veritatis ſtabilis ex ſe non habet.

Sinite eos] in ſcandalo: quia [cæci ſunt] nolentes videre [& duces cæcorum] quos venire ad veritatem impediunt. Sinere autem eos dicit duo, ſcilicet, quod permittantur in turbatione, ne præiudicium fiat veritati: & quod vitentur in imitatione erroris. *Apoca.* 22. Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. *Pſalm.* 80. Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus ſuis. *Lu.* 22. Sinite vſque huc, cæci ſunt. *Iſa.* 42. Quis cæcus niſi ſeruus meus? *Iſa.* 56. Speculatores eius cæci omnes duces cæcorum *Rom.* 2. Confidis teipſum ducem eſſe cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris ſunt eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium: qui ergo alium doces, teipſum non doces.

Cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet] Tangit nocumentum, quod incurritur, quando non lucide veritas docetur [ambo in foueam] peccati & damnationis [cadunt] *Iſa.* 24. Formido, & fouea, & laqueus ſuper te qui habitator es terræ. *Pſalm.* 7. Incidit in foueam &c. *Pſal.* 93. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum: vt mitiges ei à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea. *Iob* 40. Demerge facies eorum in foueam.

Reſpondens autem Petrus dixit ei: Ediſſere nobis parabolam iſtam: At ille dixit, adhuc & vos ſine intellectu eſtis? non intelligitis, quia omne, quod in os

intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur: quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, & & blaſphemiæ. Hæc ſunt, quæ coinquinant hominem. Non lotis manibus manducare non coinquinat hominem.

Hîc liquidè explanat promulgatam veritatem. Et dicit duo, inquiſitionem Petri, & explanationem Chriſti. Et explanatio Chriſti duo continet, ſcilicet partem intrantium non coinquinàntium, & exeuntium & coinquinantium: & per hoc patet diuiſio. Dicit ergo [Ediſſere nobis parabolam iſtam] Detentus enim carnali intellectu legis putabat Chriſtum parabolicè loqui, qui doctrinas de cibis reuocanit ad nouæ gratiæ veritatem [At ille dixit] explanando. Et primò ponit increpationem, dicens [Adhuc & vos] poſt tot audita, & viſa & expoſita, quibus datum eſt noſſe myſterium regni Dei *Sup.* 13. [ſine intellectu] veritatis [eſtis] *Pſalm.* 81. Neſcierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terræ [Non intelligitis quia omne, quod in os intrat] ab intrinſeco [in ventrem vadit] & ideò non polluit [& in ſeceſſum emittitur] Seceſſus vocatur omnis porus per totum corpus ſiue manifeſtus, ſiue occultus, per quem purgatur corpus, ſiue per reſolutionem ſuperfluitatis ſiccæ, ſiue per reſolutionem ſuperfluitatis humidæ, ſiue per ſudores, ſiue per euaporationes, ſiue per ſorditiem omnium pororum fiat.

Et attende, quod dicunt Rabanus & Beda fratres, quòd quidam arguunt Dominum hic tanquam phyſicæ diſputationis ignarum, quòd dixerit totum, & omne nutrimentum tranſire per ſeceſſum, & nihil in naturam corporis conuerti: & ideò quidam nihil omninò de phyſicis ſcientes, volunt conſolari locum iſtum, & maiores dicunt abuſiones, quas phyſici magis derident, quàm hoc, quod hic dicitur. Dicunt enim quòd in veritate nihil de nutrimento tranſit in humanam naturam; ſed nutrimentum facit in ea, quod plumbum facit in camino cum auro: dicunt enim, quòd defendit aurum ab incendio: & ſic nutrimentalis humor defendit veritatem (aliàs vitam) humanæ naturæ, & non conuertitur in ipſum; ſed ipſa in ſe multiplicatur ad ſui eſſe, & ad ſui quantitatem. Et hoc deridet omnis phyſicus homo magis quàm primum. Et in hoc, quod nituntur euadere inciderunt. Ad quid enim oportet fieri tot expenſas pro cibis? quia ſecundum hoc, omnis cibus æqualiter conueniens eſt corpori, ſi nullus incorporatur: quia non accipitur niſi vt humor reſiſtens calori. Adhuc: Ille humor aut reſiſtit calori, inquantum contrarius, aut inquantum conueniens? Si inquantum contrarius, tunc pro cibo & potu homini ſufficit ad vitam aquæ potus maximè, & erit maximè delectabilis: ſi inquantum eſt conueniens, hoc erit mirabile, quòd conueniens reſiſtat. Detur tamen eis ſecundum hoc viuere homo delectabiliter potatus ſolo oleo: & hæc ſunt abſurda, & non proueniunt niſi ex procaci ignorantia, quæ ſe ſcire contendit, cum nihil ſciat. Dicamus igitur, quòd ſiquis bene interiùs ſciat phyſicam, Domini ſermones non habent dubitationem: quoniam *Ariſto.* probauit in 1. de generatione, quòd caro materialis influit continuè, & effluit in id quo nutritur animal quodcumque: Caro autem nutrimentalis tota eſt caro dicta ſecundum materiam: ergo tota & omnis influit per cibum, & effluit per ſeceſſionem. Et tamen in medio influxus & effluxus eſt vera materia corporis: & hoc non negat Dominus. Caro autem dicta ſecundum materiam, eſt quæ tantum ad ſupplementum vacuitatum corporis. De hac autem reſurget, quod ſatis eſt ad ſtaturam reſurgentis, ſicut etiam dicit de capillis, *Auguſt.* in 22. de *Ciui. Dei* Et ſi non ſit in aliquo (ſicut in pueris) quod ſatis eſt: de iſta ſupplebitur ab opifice: & ſicut diximus de carne, ita eſt de aliis membris ſimilibus: & hæc eſt ſententia *Auguſt.* Et ſecundum hoc nihil dubietatis eſt in litera. Qui enim dicunt hoc tantùm eſſe de veritate humanæ naturæ, quod apparebit in reſurrectione, licet verum dicant aliquo modo; tamen non ſatis dicunt: hoc enim eſt de veritate humanæ naturæ, de quo aliquando poſſum dicere: hæc eſt vera & verè natura humana: & hoc poſſum dicere de omni materia demonſtrata ſub forma hominis: ſed hoc non eſt de veritate humanæ naturæ, ſine quo verior eſt humana natura, quàm cum ipſo: Sicut eſt corruptio, & ſenectus, & huiuſmodi, quæ ex peccato acciderunt: & per hoc patet ſolutio omnium.

Quæ autem procedunt de ore] primo interiori, quod informat os exterius ſecundum infectionem (aliàs imperfectionem) oris, ſunt immunda: & ideò immundant. Et hoc eſt, quod ſequitur [de corde exeunt] Et intelliguntur exire non aliunde deuiata; ſed de propriis cordis prodire conceptibus, & affectibus: quia non ſemper diabolus hoc immittit, ſed ſunt partus proprij cordis [& ea coinquinant hominem] Ab immundo enim quid mundabitur? & à mendaci quid verum dicetur? *Eccleſiaſt.* 34. Et exemplificat illa per actus cordis & operis & locutionis, in maioribus ponens exemplum: & hoc eſt [De corde enim exeunt] tanquam ex fonte, vel inſtrumento diaboli: bona enim non exeunt de corde, ſed ex Deo. *Iſa.* 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis, Domine. *Ioan.* 15. Sine me nihil poteſtis facere. 2. *Cor.* 3. Non ſufficientes ſumus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Quæ autem de proprio fundo (aliàs ore) cordis exeunt, ſunt [cogitationes malæ] quoad ea, quæ ſunt cordis [homicidia, adulteria, fornicationes, furta] Quoad opera nocentia proximo in ſubſtantia corporis, quoad eſſe indiuidui [homicidia] Et ſecundum nocumentum illatum in coniuncto ſibi ad ſuſtentationem ſpeciei [adulteria] & quoad ſolum concubitum in corpus peccantem [fornicationes] Et ſecundum nocumentum illatum in his, quæ data ſunt in ſolatium infirmitatis ſuſtentandæ [furta] & Quoad peccatum grauius in verbo contra proximum [falſa teſtimonia] In quibus intelligitur mendacium & periurium, & maius, quod eſt in verbo contra Deum [blaſphemia] de qua *Sup.* 12. dixit: quod non remittitur in hoc ſæculo, neque in futuro. [Hæc] igitur & his ſimilia [coinquinant hominem] ex propriis

priis hominum actibus accipientes cauſam coinquinationis.

Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem] ſicut ſuperiùs eaplanatum eſt: quia ſicut dicit *Chryſoſt.* ſæpe tranſibant ſata fricantes ſpicas, vbi aqua non fuit ad lauandum, & ſæpe agebant in deſertis, vbi aqua non fuit. Et ſicut dicit *Auguſt.* Nimius appetitus munditiæ corporalis ſordes inducit mentis: & ablutio corporis nihil penitùs confert ad munditiam mentis. Vnde *Ierem.* 2. Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam Borith: tamen maculata es coram me, dicit Dominus. Et Poëta de Helena:

Si fueris lota. ſi vita ſequens bona tota:
Non eris ignota, non eris abſque nota.
Paſſa modò Paridem, Paridem modò teſta per idem.
Et factura fidem, ne redeas in idem.
Rumor de veteri faciet ventura timeri.
Cras poterunt fieri turpia, ſicut heri &c.

Et egreſſus inde IESVS ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis.

Probata auctoritate, pietate, & veritate Euangelicæ veritatis, tangit hic demonſtrationem illius veritatis in primitiis ad gentes primò, & poſtea in conuerſione vltima ad conuerſionem Iudæorum in parte ſequenti *Ibi* [Et cùm tranſiſſet inde IESVS, venit ſecus mare &c.] In prima harum, in qua præſignatur tranſitus fidei ad gentes, tria continentur, in quorum primo oſtenditur opportunitas ſalutis transferendæ ad gentes, & in ſecundo probatio fidei & deuotionis gentium, & in tertio commendatio cum effectu ſalutis. In prima offertur & petitur, in ſecunda probatur & approbatur, in tertia autem commendatur & efficitur: & hæc patent in litera In prima tanguntur duo, oblatio per appropinquationem Chriſti, & petitio per orationem mulieris.

De primo horum tanguntur tria, receſſus ab obſtinatis, cùm dicit [Et egreſſus inde IESVS] à loco, in quo doloſi erant Iudæi & Scribæ & Phariſæi ab Ieruſalem venientes. *Matth.* 21. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. *Act.* 10. Statim poſtquam dictum eſt Petro, quòd nihil commune dicat, quod Deus ſanctificauit, mittitur ad Cornelium, qui fuit gentilis: & hìc statim poſt reprobationem diſcretionis ciborum Dominus vadit ad gentes [ſeceſſit] ſecundum eſt, quòd occulte iuit declinans calumnias tentantium. Simile *Supra* 14. Vbi ſeceſſit propter Herodem [in partes Tyri & Sidonis] Tertium eſt, quo iuit: Tyrus enim & Sidon ciuitates ſunt gentilium, de quibus *Suprà* 11. Quia ſi in Tyro & Sidone factæ eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis, olim pœnitentiam egiſſent. *Act.* 20. dicitur, quòd Tyri & Sidonij cum omni gaudio receperunt verbum. Sed cum *Supra.* 10. dixerit: In viam gentium ne abieritis, quare modò in propria perſona vadit? Dicendum quòd ipſe ſuo mandato non obligatur. Vel dicendum meliùs, quod non vadit, vt prædicet, vel maneat, quod ſuprà prohibuit: ſed occaſione præfigurandæ ſalutis gentium, in commendatione fidei gentibus (alias gentilibus) in comparatione ad infidelitatem Scribarum & Phariſæorum, quod non prohibuit. Attende autem, quòd dicit in partes, & non in ciuitates: quia confinia tantùm intrauit. Et egreſſus iſte à Iudæis, ſicut *Gen.* 12. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, dicit pater ad filium in typo Abrahæ. Seceſſit autem in partes, & non in totum: quia Tyrus anguſtia, & Sidon venatio: & eſt anguſtia mala, quæ eſt culpæ: & eſt anguſtia bona, quæ eſt pœnæ ex miſericordia aſſumptæ: & hanc partem Chriſtus aſſumpſit, & non totam. Similiter eſt venatio mala, de qua dicitur *Eccl.* 13. Venatio leonis, onager in eremo, hoc eſt, Nemroth: & eſt venatio bona, de qua *Ierem.* 16. Mittam eis venatores, & venabuntur eos. *Gen.* 27. Cùmque venatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmentum, vt comedam: & benedicat tibi anima mea: quæ eſt in captu ſiluestrium pecorum: & hanc Chriſtus intrauit, cum ſe gentibus obtulit. Sic repulſi Paulus & Barnabas ab obſtinatis *Act.* 13. dixerunt: Quia repellitis verbum, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes.

Ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa.

Secundum eſt primæ partis, vbi tangitur ex parte gentium petitio ſalutis: & tanguntur hic tria ex parte mulieris gentilis, ſcilicet, ſexus, patria, & deuotio. Sexus, cùm dicit [Et ecce mulier] Sexus fragilis facilè ſeducibilis: modò maſculinum ſibi ingerens animum, ſicut dicitur 2. *Mach.* 7. Et ideò ſupra modum mirabilis. *Ruth* 3. Scit omnis Iſraël mulierem te eſſe virtutis. Originem autem tangit in communi, & in ſpeciali. In communi [Chananæa] Quia terra dicitur Chananæa, aut quia de diſperſione fuit Chananæorum expulſorum à filiis Iſraël, cùm ſorte terram acciperent. Congruit autem, quia mutata fuit à veteri vita in nouam religionis fidei conuerſationem. *Eph.* 4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ &c. *Iſa.* 19. Erunt quinque ciuitates loquentes lingua Chananæa, & iurantes per Dominum exercituum. In ſpeciali etiam tangitur [à finibus illis] malæ anguſtiæ, & malæ venationis [egreſſa] per pœnitentiam. *Gen* 19. Egredimini de loco iſto, & ne ſteteritis in omni circa regione.

Clamabat dicens ei: Miſerere mei, Domine, fili Dauid: filia mea malè à dæmonio vexatur.

Hîc tangit qualis fuit in petitione: & dicit duo, intentionem deuotionis, & rationabilitatem orationis. De intentione deuotionis dicit [Clamabat] Non tam alta voce oris, quàm magna cordis deuotione. *Exod.* 14. Quid clamas ad me? *Ierem.* 33. Clama ad me, & ego exaudiam te [dicens] Non confuſo clamore, ſed dicens quid petat. *Rom.* 12. Rationabile ſit obſequium veſtrum [Miſerere] Tangit petitionem, & in hac petitione quædam ex parte ſui, quædam ex parte filiæ proponit, hoc eſt, ex parte orantis compaſſionem, & pietatis naturalis affectum: ex parte eius quem orat, confitetur maieſtatem deitatis per fidem, & miſericordiam humilitatis per aſſumptam ex Dauid humanitatem: ex parte autem eius, pro qua orat, naturalis vinculi obligationem; mali, quod patiebatur, intolerabilitatem, vexantis impietatem, doloris acerbitatem.

Dicit ergo primùm ex parte ſui compaſſionem [Miſerere]

[Miſerere] quia iam miſera ſum, alienam paſſionem meam efficiendo. *Eccl.* 36. Miſerere noſtri Deus omnium, & reſpice nos, & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum [mei] quia pietate naturali ad hanc compaſſionem me obligaſti faciendo matrem. *Iſa.* 49. Nunquid poteſt obliuiſci mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Deinde ſubiungit ea, quæ ſunt ex parte eius ad quem orat, dicens [Domine] In cuius ditione cuncta ſunt poſita, qui vitæ & mortis habes poteſtatem *Eſther* 13. [Fili Dauid] ex natura ſciens compati. *Hebr.* 4. Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris: tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſque peccato. *Hebr.* 2. Debuit per omnia fratribus ſimilari: vt miſericors fieret. Ex parte autem habens ignoſcendi facilitatem, qui in manibus habens inimicum dimiſit & fugit, improperia ſibi conuitiantem prohiberi noluit, ſuum perſecutorem deplanxit 1. *Reg.* 24. & 26. & 2. *Reg.* 1. *Marc.* 10. Miſerere mei, Fili Dauid. *Suprà* 9. Miſerere noſtri, fili Dauid. *Matth.* 21. Oſanna filio Dauid [filia m.] Allegat ex parte eius, pro qua rogat, oblationis naturalis neceſſitatem [filia m.] carnaliter, & magis ſpiritualiter. *Gal.* 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. 2. *Cor.* 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? [malè] intolerabiliter. *Thren.* 1. Videte, ſi eſt dolor ſimilis, ſicut dolor meus? *Supra* 8. Domine, malè torquetur à dæmonio. *Ierem.* 6. Crudelis eſt, & non miſerebitur. *Ierem.* 24. Dabo eos in vexationem vniuerſis regnis terræ. Et hoc eſt, quòd dicit [vexatur] *Iſa.* 19. Tradam Egyptum in manu Dominorum crudelium.

Qui non reſpondit ei verbum: & accedentes diſcipuli eius rogabant eum, dicentes: dimitte eam, quia clamat poſt nos.

Hìc tangitur probatio mulieris per tria, ſcilicet, per diſſimulationem, abnegationem, & exprobrationem: & mulieris approbatio per longanimitatem, & inſtantiſſimam obſecrationem, & humilitatis exprobratæ recognitionem, & confeſſionem: & hæc patent in litera. In primo horum tangitur diſſimulatio longanimiter (aliàs longanimitatis) clamantis primò, poſtea ſupplicatio diſcipulorum. Dicit ergo [Qui non reſpondit ei verbum] vt omnibus oſtenderet longanimitatem. *Habac.* 1. Vſquequo clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non ſaluabis? *Cant.* 5. Vocaui, & non reſpondit mihi [Et accedentes diſcipuli rogabant eum] tanquam acceptiores, pro quibus exaudiat [dimitte eam] hoc eſt, abſolue nos ab ea [quia clamat poſt nos] importunè inſtando. 2. *Timot.* 4. Inſta opportunè, importunè. *Luc.* 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. *Iſa.* 62. Qui reminiſcimini Deum, ne taceatis, & ne detis ſilentium ei. Videtur autem ſecundum ea, quæ hic dicuntur, quòd Dominus fuit in via. *Marc.* autem 7. ſic dicitur. Cùm introiſſet IESVS in domum, venit mulier, cuius filia habebat ſpiritum immundum, & procidit ad pedes eius. Ad hoc autem dicendum, quòd primò fuit in via, & ſecuta eſt in domum, & ibi nolens exaudire coram Iudæis, exiuit in viam iterum: & tunc diſcipuli dixerunt, quæ hîc dicuntur. *Iſa.* 19. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis.

Ipſe autem reſpondens ait: Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël.

Hîc tangitur abiectio (aliàs obiectio) [Non ſum miſſus] à Patre per me in perſona [niſi ad oues] errantes, ſimplices & pios ex Iudæis conuertendos [domus] hoc eſt, familiæ [Iſraël] cuius ſemen totum eſt benedictum: ſed opportuno tempore tranſibo ad gentes per Apoſtolos: & tunc erit tempus iſta, quæ petis, perficiendi: quia modò Sacramenta ſalutis in Iudæa perficio: eo quòd ſalus ex Iudæis eſt. Et dixi vobis *ſuprà* 10. In viam gentium ne abieritis. Et hoc eſt [non ſum miſſus] *Iſa.* 61. *Luc.* 4. Ad Euangelizandum manſuetis miſit me, vt mederer contritos corde. Mittitur enim deceptis veritas, errantibus via, mortuis vita. *Ioan.* 14. Ego ſum via, veritas & vita. [niſi ad oues, quæ perierunt] 1. *Pe.* 2. Eratis enim quaſi oues errantes; ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem, & Epiſcopum animarum veſtrarum. *Ioan.* 11. prophetauit, quòd IESVS moriturus eſſet pro gente, non tantùm pro gente; ſed vt filios Iſraël, qui diſperſi erant, congregaret in vnum. *Lu.* 15. Nonne dimittit nonaginta nouem in deſerto, & vadit ad illam, quæ perierat, donec inueniat eam.

At illa venit, & adorauit eum, dicens: Domine, adiuua me.

Contra abiectionem (aliàs obiectionem) proponit humillimam adorationem, & inſtantiſſimam petitionem, & fidei appropinquationem, quæ per dilectionem operatur, de qua dicit [At illa venit] *Ioan.* 4. Venit mulier ad hauriendum aquam ex fonte miſericordiæ [& adorauit eum] latriæ adoratione. *Iſa.* 60. Venient ad te curui filij eorum, qui te humiliauerunt. *Iſa* 45. Te adorabunt, & te deprecabuntur [dicens: Domine] qui ſolus habes immortalitatem, & lucem habitas inacceſſabilem 1. *Tim.* 6. [adiuua me] *Eſther.* 14. Domine mi, qui Rex noſter es ſolus, adiuua me ſolitariam, nullum aliud habentem auxilium, niſi in te, Domine. *Pſalm.* 78. Adiuua nos, Deus Salutaris noſter. Non ſicut dixit ille *Marc.* 9. Si quid potes, adiuua nos miſertus noſtri. Et ideò reſpondit ei Dominus: O generatio mala, quamdiu ero vobiſcum, quamdiu patiar vos? Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti: at ille dixit: credo, Domine, adiuua incredulitatem meam.

Qui reſpondens ait: non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus.

Hîc tangitur exprobratio mulieris. [Non eſt bonum] hoc eſt, non eſt adhuc tempori opportunum [ſumere panem filiorum] promiſſum filiis, de quibus dicitur *Oſea* 11. Ex Ægypto vocaui filium meum. *Exod.* 4. Filius meus primogenitus Iſraël. [Panis] autem eſt ſalus parata per doctrinam, & gratiam Euangelij. *Gen.* 49. Aſer pinguis panis eius, & præbebit Regibus delicias. *Iſa.* 30. Panis frugum tuarum erit vberrimus, & pinguis [& mittere canibus] hoc eſt gentilibus,

qui

qui canes ſunt per idololatriæ voracitatem. *Iſa.* 56 Canes impudentiſſimi neſcientes ſaturitatem. *Sup.* 7. Nolite ſanctum dare canibus.

At illa dixit : Etiam , Domine : nam & catelli edunt de micis , quæ cadunt de menſa Dominorum ſuorum.

Opponit exprobrationi humillimam improperij recognitionem , & adhibet petitionis rationem : Vnde dicit [etiam Domine] Q. d. Canis ſum : ſaluum per omnia eſt verbum tuum. 2. *Pet.* 2. Canis reuerſus ad ſuum vomitum. Tamen & ſi verè (aliàs vera) catula ſum : tamen non peto modò ſalutem communem gentis meæ ; ſed vnius miſerere filiæ, cui hoc opportunum eſt concedere. [Nam & catelli] quibus inter communes canes non paratur refectio. [edunt] Non præparationes communes ; ſed [de micis] reliquiis gratiæ [quæ cadunt de menſa] in qua ſunt præparationes communes [Dominorum ſuorum] filiorum Iſraël , quibus iſte panis paratus eſt : & eſt , ac ſi dicat : Iſta filia mea ſi debeat expectare ſalutem communem gentium , citiùs morietur , quàm conſequatur:& ideò quædam reliquiæ gratiæ per teipſum in eam deriuentur. Hoc ſignificatum eſt *Ruth* 2. Quæ gentilis iuit in agrum Iudæorum, & recollegit ſpicas, quæ effugere poterant metentium manus.

Tunc reſpondens Iesvs , ait illi : O mulier , magna eſt fides tua ! fiat tibi ſicut vis. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora.

Hic ponitur commendatio, & exauditio. Vode [ait illi : O mulier] Sexum tangit , vt mirabilius ſit , & commendabilius [magna eſt fides tua] *Sup.* 8. Non inueni tantam fidem in Iſraël. Fides enim viuit per opera , quantitatem accipit per dilectionem. *Lu.* 7. Dimittuntur ei peccata multa : quoniam dilexit multum. [Fiat tibi ſicut vis] Non ponit metam , quæ in fide terminum non habuit, quin ſuper omnia veritati diuinæ crederet. *Prouer.* 10. Deſiderium ſuum Iuſtis dabitur. [Et ſanata eſt filia eius ex illa hora] dabit voci ſuæ vocem virtutis. *Ioan.* 4. Cognouit autem , pater quia illa hora erat, io qua dixit Iesvs : filius tuus viuit : & credidit ipſe , & domus eius tota.

Et cùm tranſiſſet inde Iesvs , venit ſecus mare Galilææ , & aſcendens in montem ſedebat ibi. Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ habentes ſecum mutos , cæcos , claudos , debiles , & alios multos : & proiecerunt eos ad pedes eius.

Receptis primitiis gentium , quas in fide parentis ſanauit , non corporali præſentia veniens (ſicut & Eccleſia recipit paruulos) redit ad Sacramentorum perfectionem in Iudæa,vbi fuit corporali præſentia , ſignificans , quòd veræ reliquiæ Iſraël conuertentur in fine,& omnis Iſraël ſaluus fiet , poſtquam plenitudo gentium intrauerit. Et tangit inducentia ad fidem,quorum vnum eſt malorum ablatio per indulgentiam ſanitatum : & alterum bonorum omnium collatio per bonorum Domini continuationem. Circa primum tria dicuntur , male habentium oblatio, eorundem curatio , & ex perfecta ſanitate turbæ gratulatio. In oblato tangit ex parte Dei , cui offerebantur, locum, altitudinem virtutis figuraliter oſtendentem, Chriſtum io poteſtate benefici quieſcentem: ex parte offerentis turbæ , fidei acceſſum , infirmorum compaſſionem , diuerſitatem infirmitatum , oblationis modum : & hæc , per ordinem in litera dicuntur , ſicut patet cuilibet.

Ex parte ergo eius, qui ſanabat, dicit [Aſcendens io montem] vt ex loco altitudinem ſuæ poteſtatis demonſtraret. *Ierem.* 31. Benedicat tibi Dominus , pulchritudo iuſtitiæ, mons ſanctus. *Sup.* 5. Videns autem Iesvs turbas aſcendit in montem [ſedebat ibi] hoc eſt, in poteſtate beneſici quieſcebat : quia ſibi dulce eſt benefacere. *Prou.* 8. Delitiæ meæ eſſe cum filiis hominum. *Suprà* 5. Cùm ſediſſet, docebat eos [& acceſſerunt] Acceſſus eſt fidei ex parte offerentium [ad eum] per deuotionem [turbæ multæ] Sed quare turbæ *Sup.* 5. non poterant aſcendere in montem tunc ; nunc autem aſcendunt ? Reſponſio. Quæ a principio minùs deuotæ , & minùs ferurentes non ita laborare ad Chriſtum voluerunt, ſcandendo montes , ſicut poſtea fecerunt : Excitatæ ſapientia , beneficiis , & miraculis [habentes ſecum] plus in corde per compaſſionem ; quàm in comitatu per ſocietatem. *Rom.* 12. Idipſum inuicem ſentientes , & gaudere cum gaudentibus , & flere cum flentibus [mutos] Diuerſitatem tangit infirmitatum. Muti ſunt corpore , & mente à laude Dei. *Ezech.* 3. Eris mutus , nec quaſi vir obiurgans. Qui autem muti ſunt , frequenter etiam ſurdi ſunt. *Lu.* 11. Erat Iesvs eiiciens dæmonium , & illud erat mutum. [& claudos] in via Dei vno pede ambulantes per fidem , & alio curto claudicantes per prauam operationem. 3. *Reg.* 18. Vſquequo claudicatis in duas partes [cæcos] *Iſa.* 59. In tenebris ambulauimus , ac pàlpauimus , ſicut cæci ad parietem : & quaſi abſque oculis attectrauimus [debiles] toto corpore ex defectu virtutis operatiuæ. 2. *Reg.* 4. Vir confuſionis debilis fuit pedibus [alios multos] *Luc.* 6. Virtus de illo exibat , & ſanabat omnes. *Pſalm.* 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis , qui ſanat omnes infirmitates tuas , qui redimit de interitu vitam tuam , qui coronat te in miſericordia & miſerationibus.

Et curauit eos ; ita vt turbæ mirarentur , videntes mutos loquentes , claudos ambulantes , cæcos videntes : & magnificabant Deum Iſraël.

Ecce ſalutis perfectio. *Lu.* 13. Dæmonia eiicio, & ſanitates perficio [Ita vt turbæ mirarentur.] Hìc ponitur turbæ congratulatio ; & tangit antè admirationem poteſtatis, & [illegible] admirationis, quæ eſt perfectio ſanitatis : & tertiò magnificentiam laudis : & hoc eſt , quòd dicit [ita vt turbæ admirarentur] *Supra* 9. Admiratæ ſunt turbæ dicentes:Nunquam apparuit ſic in Iſraël. *Ioan.* 7. Vnum opus feci ; & omnes miramini : quia totum hominem ſanum feci in Sabbato. Et ſequitur cauſa admirationis [videntes mutos loquentes] *Iſa.* 35. Aperta erit lingua mutorum , &

lingua

lingua balborum velociter loquetur & planè [& claudos ambulantes] *Iſa.* 35. Saliet ſicut ceruus claudus. *Act.* 3. Conſolidatæ ſunt baſes eius, & plantæ eius & exiliens ſtetit, & ambolabat [cæcos vid.] *Iſa.* 35. Aperientur oculi cæcorum [& magnificabant] Ecce magnificentia laudis [Deum Iſraël] cui promiſſus eſt Chriſtus. *Pſalm.* 33. Magnificate Dominum mecum : & exaltemus nomen eius in idipſum. *Lu.* 7. Accepit autem omnes timor : & magnificabant Deum dicentes : Quia Propheta magnus ſurrexit in nobis : & quia Deus viſitauit plebem ſuam.

IESVS autem conuocatis diſcipulis ſuis, dixit.

Poſtquam remouit impedimenta per curationes infirmitatum, impendit beneficia per procurationes refectionum. Tanguntur autem hic quinque per ordinem, primum eſt inſtructio diſcipulorum, ſecundum miſericordia calamitatum, tertium prouocatio diſcipulorum ad ſimilia, quartum impenſum beneficium, quintum gratuita dimiſſio turbarum. De primo dicit [IESVS autem conuocatis diſcipulis dixit] Conuocauit, vt inſtrueret ad ſimilia, & exemplum daret quòd magni minoribus ſua cómunicent conſilia, & viſo miraculo confirmarentur ad pericula. De primo *Ioan.* 13. In hoc cognoſcent omnes, quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. De ſecundo *Eccl.* 32. Omnia ſac cum conſilio : & poſt factum non pœnitebis. De tertio 1. *Timo.* 4. Exerce teipſum ad pietatem.

Miſereor turbæ : quia triduo iam perſeuerant mecum, & non habent quod manducent : & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.

Ecce miſericordia in die laborantium : & tangit quinque, miſericordiæ affectum, cauſam miſeriæ ex longa perſeuerantia cum Chriſto, defectum ciborum, bonam voluntatem Chriſti in ſubuentione, cauſam ſubuentionis in viæ labore. De primo dicit [Miſereor turbæ.] *Suprà* 14. Vidit turbam multam, & miſertus eſt eis. *Marc.* 6. Vidit turbam multam, & miſertus eſt ſuper eos, quia erant ſicut oues non habentes paſtorem.

Quia triduo iam perſeuerant mecum] Attendentes ad ſermonem inſtructionis meæ : & ſiquid portauerint, iamdudum conſumptum eſt. Triduum autem eſt confeſſionis, compunctionis, & ſatisfactionis : vel fidei, illuminationis, & perfectæ cognitionis. *Eſther.* 4. Non comedatis, & bibatis tribus diebus, & tribus noctibus. *Exod.* 5. Ibimus viam trium dierum in ſolitudinem ad ſacrificandum Deo noſtro. 1. *Reg.* 30. Refocillatus vir Ægyptius, qui non comederat tribus diebus, & tribus noctibus. *Ioſue* 2. Exploratores ad montana conſcendentes, manſerunt ibi tribus diebus, & tribus noctibus. Et quia fortè diſcipuli poſſent dicere, quòd procurauerunt ſibi portari neceſſaria de villis vicinis, addit [& non habent quid manducent] *Supra* 6. Nolite ſoliciti eſſe dicentes : quid manducabimus, & quid bibemus &c ? Scit enim Pater veſter cæleſtis, quia his omnibus indigetis [& dimittere eos ieiunos nolo] quia iam conſortio ſermonis virtutem habentes, poſtea ſeparati ſentirent defectum. Volo ergo eos confortare per cibum. *Act.* 9. Cùm accepiſſet cibum, confortatus eſt. *Act.* 27. Et cum hæc dixiſſet, ſumens panem gratias egit Deo in conſpectu omnium, & cùm fregiſſet, cœpit manducare. Animæquiores autem facti omnes, & ipſi ſumpſerunt cibum. 3. *Reg.* 19. Surge, comede : grandis enim tibi reſtat via [ne deficiant in via] ſeparati à mea præſentia, quæ modò facit eos non ſentire defectum. *Marc.* 8. additur : Quidam enim ex éis de longè venerunt. 2. *Reg.* 16 dixit Siba ad Dauid Regem : Domine mi Rex, aſini domeſticis Regis, vt ſedeant : panes & palathæ ad veſcendum pueris tuis : vinum autem, vt bibat ſiquis defecerit in deſerto.

Et dicunt ei diſcipuli : Vnde ergo nobis in deſerto panes tantos, vt ſaturemus turbam tantam ? Et ait illis IESVS : Quot panes habetis ? At illi dixerunt : Septem, & paucos piſciculos. Et præcepit turbæ, vt diſcumberent ſuper terram.

Hìc non admonent diſcipuli, vt dimittatur turba ſicut ſuperiùs, tum quia iſta deuotior : tum quia iam experti erant, quòd paſceret : & expectabant voluntatem Domini [Vnde ergo nobis in deſerto] *Suprà* 14. Deſertus eſt locus [panes tantos] *Ioan.* 6. Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt, vt vnuſquiſque modicum quid accipiat [Vt ſaturemus turbam tantam] Hoc dicunt ignari quid velit : quia aliquando cibos fecit emere *Ioan.* 4. [Et ait illis] Inſtruens eos in (aliàs de) miraculo. Quia id quod habebant, ſeminarium fuit, vnde multiplicati ſunt panes, ſicut *Supra* 14. propter duas cauſas, quarum vna fuit, vt ſe oſtendat auctorem creaturarum : Ideò enim non creat nouas, ſed vtitur pro ſemine antiquis, & eas multiplicat, opus ſuum fundans in opere Creatoris, & in hoc confundens Manichæum. *Ioan.* 5. Pater meus vſque modò operatur, & ego operor. Alia, vt ſic præſignaret formam, quam tenere debent Doctores, qui expoſitores vocantur ſacræ ſcripturæ : qui de hoc, quod eſt in ſacculis Prophetarum, & Apoſtolorum, multiplices ſenſus debent eruere, & non inſtruere de ſuo aliquid nouum. Vnde ſubdit [Quot panes habetis] Sic *Elias* 3. *Reg.* 17. farinam viduæ multiplicauit. *Sic Eliſeus* panes oblatos multiplicatos obtulit filiis Prophetarum 4. *Reg.* 6. [Dicunt ei ſeptem] Hi ſunt ſeptem ſpicæ pulchræ & plenæ, pullulantes in Chriſto, ſicut in culmo vno, ad omnem Ægypti ſuſtentationem & mundi ſufficientes *Gen.* 41. Et poſſunt aptari ſeptem pœnitentiæ partibus. 2. *Corinth.* 7. Ecce enim hoc ipſum, ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed vindictam. Triſtitia enim eſt de peccati pœnitentia, quod licet tranſeat actu ; tamen manens reatu potens eſt : ſolicitudo eſt anguſtia de cauendo futuro malo : defenſio autem eſt contra tentationem & libidinem peccati : quia pœnitentia eſt præterita mala deplangere, & eorum ſuggeſtionibus aditum vlteriùs non indulgere : indignatio autem eſt, quando homo ſibi iraſcitur, & punit ſe, quia commiſit malum : timor autem eſt fuga mali ad præſidium ſapientiæ Dei :

deſiderium

deſiderium autẽ & æmulatio eſt amor proficiendi: vindicta autem eſt per condignam ſatisfactionem delicti emendatio. *Eccl.* 20. Eſt qui multa mala redimat modico pretio, & reſtituat ea in ſeptuplũ. Hæc ſunt ſeptem ſigilla libri *Apoca.* 5. & 6. Vel quia non dicitur, quòd iſti fuerunt hordeacei panes, dicamus, quòd ſunt ſeptem refectiones in bonis Dei, quorum primum eſt bonum in genere, ſecundum bonum circunſtantiæ inductiuum & generatiuum virtutis, tertium eſt bonum virtutis politicæ, quartum bonum virtutis theologicæ, quintum bonum doni ſancti Spiritus, ſextum bonum fructus ſpiritus *Gal.* 5. ſeptimum eſt bonum beatitudinis *Sup.* 5. His ſeptem panibus per ſeptem vitia deperditum reſtituitur: ſeptiformis Spiritus acquiritur: ſeptem gradibus templum aſcenditur *Eze.* 40. Septem ſpirituum (qui in conſpectu throni Dei ſunt) ſocietas acquiritur *Apoca.* 1. *Iob.* 12. [& paucos piſciculos] Paucos dicit, vt notetur virtus multiplicantis in multitudine: & paruos deſignat, vt eiuſdem potentia cognoſcatur reſpectu magnæ ſaturitatis: & notatur in hoc dulcoramentum humilis ſapientiæ Sanctorum, qui reficiuntur in ſapientiæ dulcedine. Hæc enim ante patriam parua eſt, raptim data, & pauca eſt impediente huius mundi turbatione plurima. *Luc.* 1. Solicita es, & turbaris erga plurima. Poſt reſurrectionem autem erit rete plenum magnis piſcibus centum quinquaginta tribus.

Inſtructis autem ſic Diſcipulis [præcepit turbæ, vt diſcumberent ſuper terram] omnia terrena ſibi ſubiicientes requieſcerent, nõ oppreſſi aliquo terreno affectu, neque veritatis mentem inclinarent: & ſtramentum mollis fœni in concupiſcibilibus carnis non deſiderarent, ſicut *ſupra* 14. Et in hoc notatur fides & obedientia turbarum: quia non diſcumberent niſi refici crederent. *Suprà* 11. Ego reficiam vos. *Luc.* 22. Edatis & bibatis ſupra menſam meam in regno meo. *Iſa.* 5. Paſcentur agni iuxta ordinem ſuum: & deſerta in vbertatem verſa aduenæ comedent. Quia ad literam, in deſerto factum eſt iſtud conuiuium.

Et accipiens ſeptem panes & piſces, & gratias agens fregit, & dedit Diſcipulis ſuis: & Diſcipuli dederunt populo.

Inſtructis Diſcipulis, & diſpoſitis turbis, ſequitur doni Dei exhibitio: primò in facto auctoris, ſecundò in miniſterio Diſcipulorum, tertiò in refectione turbarum, quæ per ordinem in litera. Quinque autem ſunt in facto auctoris: acceptio, quæ eſt coniunctio ad virtutem multiplicatricem: materia accepta panis & piſcium: gratiarum actio ad Patrem: fractio ad comedentium facultatem: fracti panis miniſtratio Diſcipulis, ad officij eorum inſtitutionem ſimul & inſtructionem. Dicit ergo [Et accipiens] vt tactu manus fieret multiplicatus panis, & virtutem acciperet diuini ſaporis, & condimentum. *Pſalm.* 144. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. [ſeptem panes] *Iſ.* 55. Quare appenditis argentum veſtrum non in panibus: & laborem veſtrum non in ſaturitate? 1. *Corinth.* 10. Panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini eſt [& piſces] *Marci* 8. Et habebant piſciculos paucos, & ipſos benedixit

[& gratias agens] Deo Patri. *Iaco.* 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum [fregit] *Iſa.* 58. Frange eſurienti panem tuum. *Luc.* 24. Cognouerunt eum in fractione panis [& dedit Diſcipulis ſuis] *Ierem.* 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo: ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna [Diſcipuli autem dederunt turbæ] hoc eſt, miniſterium Diſcipulorum. *Supra* 10. Gratis accepiſtis, gratis date. *Luc.* 6. Date, & dabitur vobis.

Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt. Et quod ſuperfuit de fragmentis, tulerunt ſeptem ſportas plenas. Erant autem qui manducauerunt, quatuor millia hominum, extra paruulos & mulieres. Et dimiſſa turba aſcendit in nauiculam, & venit in fines Magedan.

Tangit hic conuiuantium refectionem in quatuor, in generalitate, in ſaturitate, in ſuperabundantia, in comedentium numeroſitate. Dicit ergo [Et comederunt omnes] *Prouerb.* 9. Comedite panes, quos propoſui vobis [& ſaturati ſunt] *Pſalm.* 21. Edent pauperes, & ſaturabuntur: & laudabunt Dominum. *Iſa.* 23. Comedent vſque ad ſaturitatem. *Pſalm.* 77. Manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis; & deſiderium eorum attulit eis &c. *Prouerb.* 20. Aperi oculos tuos, & ſaturate panibus. [& quod ſuperfuit de fragmentis, tulerunt ſeptem ſportas] Superabundantia eſt. Et attende, quòd *Supra* 14. duodecim ſuperfuerunt ſecundum numerum diſtribuentium. Hic autem ſeptem ſecundum numerum panum diſtributorum: quia & miniſtri ſecundum facultates proprias, & ſecundum materiam recipiunt abundantiam: vel ſeptem ſportæ ſunt ſeptem abundantiæ ſcripturæ, in hiſtoria quoad rerum geſtarum veritatem: in allegoria de ædificantibus ad fidem: in tropologia de conuertentibus ad morem: in anagogia de ducentibus in æternorum contemplationem: in diſputatione quoad inquiſitionem ſubtilium: & hi exteriùs oblati: interiùs autem eſt intellectus cæleſtium, & ſapor diuinorum, qui ſunt ſportæ colligentes fragmenta & continentes ea [Erant autem, qui manducauerunt, quatuor millia hominum] Quadrati ad virtutis ſtabilimentum ex quatuor cardinalibus reductis in intellectuales & heroicas & contemplatiuas, & diuinas perfectiones [extra paruulos & mulieres] Quorum tamen, vt præſumitur, maior fuit ibi numerus, ſed ad bella Domini non numerantur *Num.* 4. Et ſic expletum eſt, quod eſt de gratiæ euangelicæ multiplicatione [Et relictis turbis] vt exemplum humilitatis oſtenderet, ſicut *Supra* 14. Aſcendit in montem ſolus orare [Aſcendit in nauiculam] vt citiùs à laudantibus recederet [Et venit in fines Magedan] *Marc.* 8. dicitur, Dalmanutha, quia binomius erat locus,

***

CAP. XVI.

Et acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentantes: & rogauerunt eum, vt ſignum de cælo oſtenderet illis.

AB hoc loco incipit agere de poteſtate, qua Prælati ordinantur ad ſubditos: & habet partes duas, in quarum prima eſt ipſius poteſtatis determinatio & collatio: & hoc in iſto capitulo, & ſequenti continetur. Et in ſecunda determinatur vſus, qui incipit in 23. Prima autem habet partes duas, in quarum prima tangit poteſtatem ſecundum ea, in quibus eſt poteſtas in Eccleſiæ miniſtris: in ſecunda autem tangit ea, ex quorum virtute operatur poteſtas, ſicut eſt Chriſti Paſſio, & Reſurrectio, & huiuſmodi: & hoc continetur in ca. ſequenti. Iſtud autem capitulum continet tria, primum eſt hæreſis (quæ fundamento poteſtatis contrariatur) remotio: ſecundum eſt veri fundamenti poſitio *Ibi* [Venit IESVS in partes Cæſareæ] Tertium eſt ipſius poteſtatis collatio *Ibi* [Beatus es, Simon Bariona] In prima harum partium duo continentur, quorum primum eſt hæreſis confutatio, & ſecundum eiuſdem hæreſis à diſcipulis alienatio *Ibi* [Et cùm veniſſent diſcipuli eius trans fretum] Adhuc in prima harum tria continentur. Hæreticorum videlicet tentatio, tentantium à Chriſto conuictio. & conuictorum exprobratio: & hæc patent in litera. In tentatione dicit quatuor, ſimulatorum acceſſum, cùm dicit [Et acceſſerunt ad eum] ſimulando *Iſa.* 57. Accedite huc filij auguratricis ſemẽ adulteræ & fornicariæ. Simile *Infrà* 22. Secundò tangit tentantium vipeream profeſſionem duplicem in peruerſitatem iuſtitiæ, cùm dicit [Phariſæi] *Iſa.* 59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum. Et quoad peruerſitatem fidei, cùm dicit [& Sadducæi] *Act.* 23. Acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt reſurrectionem non eſſe. Tertiò tangit intentionis peruerſitatem, cùm dicit [tentantes] *Infrà* 21. Quid me tentatis hypocritæ? Quartò curioſitatem [& roga. eum] Non de ſalute; ſed [vt ſig. de cælo] poteſtatis oſtenſiuum [oſtenderet eis] Volebant autem, vt iterum paſcerentur pane cæleſti, & gulæ eorum ſatisfieret in loco, vbi panis habebatur, ſicut fecerat in deſerto, vbi panis erat indigentia. Vnde *Ioan.* 6. dicunt, quod ſignum oſtendis nobis, vt credamus tibi? Patres noſtri manducauerunt manna in deſerto. Quidam tamen dicunt, quòd gratia curioſitatis petebant ſignum de cælo, ſicut Elias ignem fecit deſcendere 4. *Reg.* 1. Vel quòd ſolem faceret ſtare, ſicut *Ioſue* 10. Vel ſolem retrocedere, ſicut *Iſa.* 38. Sed primum eſt probabilius.

At ille reſpondens ait eis: Facto veſpere dicitis, ſerenum erit; rubicundum eſt enim cælum: & mane, hodie tempeſtas; rutilat enim triſte cælum. Faciem ergo cæli diiudicare noſtis; ſigna autem temporum non poteſtis ſcire?

Hic ponitur tentantium confutatio, in qua duo dicuntur: primò enim oſtendit facilitatem cognoſcendi de ſuo aduentu veritatem ex ſimilitudine: ſecundò arguit ex illa ſimilitudine, quòd eum debèrent cognoſcere. Ad primum proponit duo ſigna pronoſticationis futurorum. Primum eſt ſerenitatis ad cognoſcendam natiuitatem: & ſecundum eſt ſignum tempeſtatis in paſſione. Primum eſt operandi ſalutem: & ſecundum patiendi pro ſaluandis. De primo dicit [Facto veſpere] Quando ſol declinauit ad occaſum, & radius viſiuus tranſit ad eum per vapores iuxta terram eleuatos [dicitis, ſerenum erit] pronoſticando pro nocte futura, & die ſequenti: & hoc verum, quando rubor ſerotinus ſplendorem auri poliri prætendit: quoniam tunc eſt tenuis, & bene à ſole attractus: & tunc trahit eum ad inferius hemiſphærium: & tunc per conſequens iſtud hemiſphærium purgatur a vaporibus, & ſerenatur. Quando autem ruborem cupri prætendit, ſignificat eum eſſe ſpiſſum, & non à ſole attractum: & ideò ille non ſignificat ſerenum; ſed prædicit pluuias: quia ille color reſultat ex hoc, quòd radij ſolis eum inferiùs percutiunt, & non deſuper attrahunt: & ideò non trahitur, ſed relinquitur [Et mane] Supple, cælo rubente dicitis [hodie tempeſtas] Supple, erit. [Rutilat enim triſte cælum.] Aëreum cælum dicitur triſte, propter frigus opprimens, & humidum reſoluens, & molliens corpora: & iſtud ſignum etiam debet accipi in rubore cupri, quando ſol inferioribus nobis immittit radios, emergens de hemiſphærio: quia tunc ſignificat aquam impendentem terræ. Si autem ſit in corpore ſolis rubor, quaſi flammæ, & in circuitu aëris videatur quaſi fumus cum puluere reſperſus, & hoc totum rubicundum ſit lucentis ruboris: hoc ſignificat longam ſerenitatem: quia ſignificat vapores eſſe incenſos, & per incendium exſiccatos. Significat autem veſpere rutilans cælum ſanguinis Chriſti ruborem occaſu ſuæ lucis effuſum. *Pſalm.* 29. Ad veſperam demorabitur fletus. Serenitas autem, pulſa nube dubitationis, ſignificat gaudium Reſurrectionis. *Pſalm.* 29. Ad matutinum lætitia. Et ideò dicitur *Cantic.* 5. Dilectus meus candidus, & rubicundus: rubicundus autem in Paſſione; candidus in Reſurrectione. Iſte *Iob* 3. dicitur ortus ſurgentis auroræ. Et propter eos, qui in vitam ſecum reſurgunt dicitur *Iudicum* 5. Qui diligunt te, ſicut ſol in ortu ſuo ita rutilent. 2. *Regum* 23. Sicut lux auroræ mane abſque nubibus rutilat. Per ruborem autem ſanguineum obſcurum in mane Paſſio ſignificatur in mane naſcentis Eccleſiæ: tempeſtas autem ſequens conflictum ſignificat, qui fuit omni vento doctrinæ hæreticorum. De rubore *Iſaia* 63. Quare rubrum eſt indumentum tuum, & veſtimentum tuum quaſi calcantium in torculari? Veſtimentum Chriſti ſunt ſancti Martyres. De tempeſtate hæreticorum *Nah.* 1. Dominus in tempeſtate & turbine viæ eius. *Pſalm.* 49. In circuitu eius tempeſtas valida.

Iſtis ſignis ſic poſitis, dicit arguendo à ſimili ſimul & à minori [Faciem ergo cæli] hoc eſt, diſpoſitionem aëris [diiudicare] pronoſticando de futuris [noſtis] quæ tamen

ſunt

ſunt ſigna falſa [Signa autem temporum] certa per legem, per ænigmata Patriarchatum, per prophetias prædictas temporum, dico, aduentus, & operam eorum [non poteſtis] ſcire, facultatem vobis hæreſi & inuidia auferente. *Iere.* 8. Miluus in cælo cognouit tempus ſuum; turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui, populus autem meus non cognouit iudicium Domini. *Iſa.* 1. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui; Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. *Luc.* 19. Ad terram proſternent te vndique, eo quòd non cognouiſti tempus viſitationis tuæ.

Generatio mala, & adultera ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei, niſi ſignũ Ionæ Prophetæ. Et relictis illis, abiit.

Hic ponitur conuictorum exprobratio. Dicuntur autem [Generatio mala] quoad peruerſitatem morum [adultera] autem quoad violationem fidei per idololatriam. *Deuter.* 32. Generatio enim peruerſa eſt, & infideles filij. *Iſa.* 57. Semen adulteræ & fornicariæ. *Ierem.* 2. Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, continere non valentes aquas [ſignum] maieſtatis indicatiuum [quærit] 1. *Cor.* 1. Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt [& ſignum non dabitur ei niſi ſignum Ionæ Prophetæ] hoc eſt, infirmitatis, ſicut ſuperiùs expoſitum eſt. *Pſalm.* 85. Fac mecum ſignum in bonũ, vt videant, qui me oderunt, & confundatur, quoniam tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me. Hoc enim eſt ſignum paſſionis, per quod omnis homo eſt adiutus [relictis illis, abiit] Ecce hic tangitur relictio incorrigibilium. *Infra* 21. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

Et cùm veniſſent diſcipuli eius trans fretum, obliti ſunt panes accipere.

Hic ex præcedentibus remouet a ſuis Chriſtus contrarium ſuæ poteſtati fundamentum, quod eſt hæretica prauitas contra fidem: & traditiones impiæ contra iuſtitiæ pietatem. Dicit autem hic tria: primum eſt, quod incidenter inducitur ad ſciendũ, qualiter Diſcipuli acceperunt intellectum per verbum, ex verbis Domini: quia panes obliti ſunt accipere. Secundum eſt verbum, ex quo ille ortus eſt falſus intellectus cum ipſo malo intellectu, quem ex verbis habuerunt. Et tertium eſt illuminatio, ſimul excludens errorem Diſcipulorum in verbis, & hæreſim tentatorum. De primo dicit [Et cùm veniſſent Diſcipuli eius trans fretum] hoc eſt, trans ſtagnum Geneſareth [obliti ſunt panes accipere] hoc eſt, fragmenta panum ſeptem ſportarum ſuperioris conuiuij. *ſup.* 14 & 15. Compulit illos aſcendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum. Et ita etiam modò fugit turbas excitatas per ſanitatis miraculum: & in illo tranſitu panes obliti ſunt accipere. Cauſa autem fuit quadruplex, vna quidẽ prohibitio de craſtino ſolicitudinis *ſuprà* 6. Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum &c. Secunda fuit occurſus pauperum famelicorum, quibus fragmenta in viaticum, quando a Domino receſſerunt, miniſtrauerunt. *Prouerb. vlt.* Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem. Tertia cauſa eſt ſpes de Domino: quia iam factis miraculorum excitati certi erant, quod nihil deficeret, *Pſalm.* 33. Nihil deeſt timentibus eum: inquirentes autem Dominum non deficient omni bono. Quarta & vltima, interna dulcedo veri panis, quem ſecum habebant: illa enim rapti de exteriori pane cogitare nihil poterant. *Sap.* 16. Panem habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem. Ideò ergo obliti ſunt panes accipere.

Qui dixit illis: Intuemini, & cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum. At illi cogitabant inter ſe, dicentes: quia panes non accepimus.

Iſtud eſt ſecundum: inducta enim occaſione erroris Diſcipulorũ, inducit verbum, circa cuius errabant intellectum [Intuemini] diligenter per intellectum eo quòd, ſicut dicit *Boe.* Non vitatur malum niſi cognitum [& cauete] in vobis Doctoribus, & in Diſcipulis [à fermento] Fermentum ſimilitudinem habet conſperſionis ſiue paſtæ: ſed eſt corruptio ipſius: & ſignificat hæreſim [Phariſæorum] quorum hæreſis fuit impia traditio pluſquam Dei obſeruata, legis prædicatio per verbum, & per opus impugnatio, gloria de apparente iuſtitia, & pertinax auaritia [& Sadducæorum] Quorum corruptio fuit hæreſis contra reſurrectionem: non dicere aliquid eſſe ſpiritum, nec Angelum: & auferre ab eis gloriam æternam, propter ſolã legis exteriorem obſeruationem, Prophetas ſpernere: Spe præſentiũ deſeruire: & nihil ab ipſo poſt mortem expectare. *Mar.* 8. additur: Et à fermento Herodis, cuius corruptio eſt occulte inſidiari Chriſto: gratiam ſub ſimulata religione & obſeruatione necare: nuptiarum honeſtatem violare. *Gal.* 5. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. 1. *Cor.* 5. Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio ſicut eſtis azymi. *Oſe.* 7. Quieuit ciuitas paululum à commiſtione fermenti, donec fermentaretur totum. Primum corrumpit in dolo ſimulatæ bonitatis: ſecundum in fraude ſimulatæ veritatis: & tertium in dolo iuſtæ poteſtatis: iniuſtè enim videtur Princeps agere, ſi iuramenta non teneat verbo propoſito: circa quod errabant Diſcipuli. Tangitur error eorum ſecundum actum cordis & oris: & hoc eſt, quod dicit [At illi cogitauerunt dicẽtes] ad inuicem occulto murmure [quia panes non accepimus] Poteſt eſſe, quòd putabant Dominum velle cuſtoditum eſſe panem à ſe ſanctificatum pro benedictionis reuerentia, & pro miraculi memoria, ſicut in exodo iuſſit impleri Gomor & poni in arca fœderis in teſtimonium. *Exo.* 16. *Heb.* 9 In qua vrna aurea habens manna. Sed quia Dominus non de huiuſmodi reliquiis cogitauit, ſed meliorem panem Eccleſiæ dimittere voluit, hoc eſt, panem viuum, qui de cælo deſcendit, vt det vitam mundo: ideò ſubiungit.

Sciens autem IESVS dixit: Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordadamini quinque panum in quinque millia hominum, & quot cophinos ſumpſiſtis? Neque ſeptem panum in quatuor millia hominum, & quot ſportas ſumpſiſtis? Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cauete à fermento Phariſæorum, & Sadducæorum,

cæorum. Tunc intellexerunt, quia non dixerit cauendum à fermemo panum, ſed à doctrina Phariſæorum, & Sadducæorum.

Incipit hic illuminate diſcipulos: & tangit duo, illuminationem doctrinæ, & effectum eius in diſcipulis. Illuminatio quatuor facit: primò errantes arguit, ſecundò in memoriam præteritorum reducit, tertiò cum increpatione verum intellectum ingerit, & quartum eſt, quod ante hæc eſt: quod in modo cognitionis & viſitationis eorum ſignum diuinæ ſapientiæ omnia illuminantis oſtendit: & hoc tangit, cùm dicit. [Sciens autem IESVS dixit] *Hebr.* 4. Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius [Quid cogitatis inter vos modicæ fidei] quæ non niſi parua præſumit [quia panes non habetis] *Luca* 24. Oculi eorum tenebantur, ne eum cognoſcerent: & increpat eos dicens: O ſtulti, & tardi corde ad credendū [Nondum intelligitis] potentiam meæ deitatis [neque recordamini] mirabilium præteritorum. *Mar.* 6. Non intellexerunt de panibus Diſcipuli: erat enim cor eorum obcæcatum. Hoc tamen prouenit ex ſimplicitate eorum. *Pſ.* 94. Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite [quinque panum & quinque millia hominum. *Sup.* 14 & quot cophinos ſumpſiſtis] *Prouer.* 3. Impleantur hortea tua ſaturitate [neque ſeptem panum in ſeptem millia hominum] in præcedenti capitulo [Et quot ſportas ſumpſiſtis] Quæ ſpatulis palmarum, & ex iuncto textæ ex palma, ſpem æternorum: & ex iunco, qui in aquis radices habet, ſignificant pietatem ex notitia ſcripturarum [Quare non intelligitis] cum increpatione illuminat. *Marci vlt.* Exprobrauit incredulitatem illorum, & duritiam cordis [quia non de pane] materiali [dixi vobis: Cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum] Et ſi doctrina peruerſa à Domino vocatur fermentum, conſequens etiam eſt, vt vera, & catholica doctrina vocetur panis. *Iſa.* 21. Qui habitatis terram auſtri cum panibus, occurrite fugienti. Terra auſtri calida & luminoſa, corda illuſtrata Spiritu intelligentiæ deſignat [Tunc intellexerunt] *Luc.* 24. Aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas [quia non dixerat cauendum a fermento panum] Quia *ſup.* 15. dixit: Non quod in os intrat, coinquinat hominem [ſed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum] *ſup.* 7. Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos &c. *Iſa.* 9. Propheta docens mendacium, ipſe eſt cauda &c.

Venit autem IESVS in partes Cæſareæ Philippi, & interrogabat Diſcipulos ſuos dicens: Quem dicunt homines eſſe filium hominis? At illi dixerunt: Alij Ioannem Baptiſtam, alij autem Eliam, alij verò Ieremiam, aut vnum ex Prophetis.

Hic remotis hæreſibus à cordibus fidelium, tangit fidei fundationem in petra confeſſionis Apoſtolicæ: & diuiditur in partes duas, in quarum prima ponitur inquiſitio, & confeſſio veritatis perſonæ, in cuius Sacramentis fides ſtabilitur: in ſecunda autem ponitur inſtructio veritatis principalium Sacramentorum Paſſionis & Reſurrectionis *Ibi* [Exinde cœpit IESVS] Adhuc prima cōtinet duo, inquiſitionem, & confeſſionem opinionis eorum, quibus non eſt datum noſſe myſterium Chriſti, niſi in parabolis: & inquiſitionem & confeſſionem veritatis expreſſæ ab his, quibus datum eſt noſſe myſterium regni Dei *Ibi* [Vos autem &c.] Adhuc prior harum diuiditur in tres paragraphos, in quorum primo tangitur loci ad inquirendum congruentia: in ſecundo inquiſitio de opinione Chriſti in turba: & in tertio reſponſio Diſcipulorum de audita fama.

Dicit ergo [Venit autem IESVS] ſicut Saluator, vbique lumen doctrinæ ſpargens, vbique perditos quærens, vbique ſalutem non ſaluatis ingerens. De primo *Iob* 25. Super quem non ſurget lumen eius. De ſecundo *Luc.* 19. Venit enim filius hominis quærere & ſal. face. quod perierat. De tertio 1. *Tim.* 1. Chriſtus IESVS venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum [in partes Cæſareæ] Non profunde: quia gentes ibi habitabant, & dixerat *Sup.* 10. In viam gentium ne abieritis. Sed tamen per hoc, quòd ad vicina gentium declinabat, ideò ſalus gentium præfigurabatur. *Io.* 7. Nunquid in diſperſionem gentium iturus eſt, & docturus gentes? *Iſa.* 49. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ [Cæſareæ Philippi] ciuitas eſt Phenicis in terminis Iudææ ad ſeptētrionem, quam Philippus filius Herodis tetrarcha Iturææ & Traconitidis regionis ædificauit ob memoriam ſui nominis, & ob honorem Imperatoris Tiberij Cæſaris. Et ideò ab vtroque compoſito nomine vocabatur Cæſarea Philippi. Et erat ciuitas, ad quam tributum cenſicapitis deferebatur, pro quo deſcriptus erat vniuerſus orbis ab Auguſto Cæſare *Lu.* 2. Congruum ergo fuit, vt in loco, in quo orbis tributum ſoluit, Rex Regum mundi Dominus, exigeret tributum fidei, quod ſoluitur de animæ capite, quod eſt mens hominis. *Infra* 21. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſa. & quæ ſunt Dei, Deo.

Et interrogauit Diſcipulos ſuos di.] Non ignorans qui omnia nouit, ſed vt confeſſio fidei dignā acciperet fundationem. *Ro.* 10. Corde creditur ad iuſti. ore autem confeſſio fit ad ſalutem. *Pſal.* 95. Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius: ſanctimonia & magnificentia in ſanctificatione eius [Quem dicunt homines eſſe filium hominis] Ecce requiſitio confeſſionis ab his, qui videntes non vident. Quærit autem de perſona, cùm dicit [quem] quia perſona eſt duarum naturarum, quarum vna innotuit per viſum, & alios ſenſus, & opera infirmitatum: & ideò non quærit de illa, ſed opponit, quando dicit [filium hominis] Et eſt ſenſus: Quem ſciunt homines eſſe filium hominis per naturam, quæ offertur ſenſibus [Quem] in perſona [dicunt] eſſe ex viſu operum maieſtatis? Dicuntne aliquid habere ſuper hominem? *Mar.* 8. Quem me dicunt eſſe turbæ? Pulchrè autem dicit homines, qui de filio Dei nihil intelligere potuerunt ſuper hominem: vel homines dicit propter rationem: quia licet ſenſibus eorum obiiceretur humana infirmitas; tamen rationi per opera præſentabatur maieſtas: & ex ratione facilè cognoſcere poterant, quòd Deus erat, qui talia faciebat. *Io.* 5. Ego habeo teſtimonium maius Ioanne: opera enim, quæ ego facio in nomine Patris mei, ipſa teſtimonium perhibent de me. *Io.* 8. Quare loquelam meam non cognoſcitis?

At illi dixerunt] de falſa turbarum opinione reſpondentes, qui diuerſis de cauſis ſupra dictis

à nobis

à nobis Cbriſtum ſequebatur. *Ioan.* 7. Murmot erat multũ de eo in turba: quidam dicebant, quia bonus eſt: alij autem dicebaot, non, ſed ſeducit turbas. Sed tamen omnes illi, de quibus reſpondent Diſcipuli, vera dicunt, ſed imperfectè: & hoc eſt [Alij Ioannẽ Baptiſtam] propter vitæ perfectionem. *ſup.* 14. Ioannes Baptiſta ſurrexit à mortuis: & ideò virtutes operantur in illo [alij antem Eliam] propter perfectionem poteſtatis: quia ignem de cælo depoſuit ſuper ſuperbos 4. *Reg.* 1. Et igoem ſupra ſacrificia 3. *Re.* 18. [alij verò Ieremiam] propter perfectionem miſericordiæ: quia populi peccata planxit. *Iere.* 9. Quis dabit capiti meo aquam, & nculis meis fontem lacrymarum? Et buius gratia terræ nos compoſuit, & huius gratia errantem populum in Ægyptum perſecutus fuit *Ier.* 43. [aut vnum ex Prophetis] Dicunt vnum. ſ. Eliſeum propter perfectionem ſpiritus & virtutis in prophetando. 4. *Re.* 5. Nonne cor meum in præſenti erat quando reuerſus eſt bomo de curru ſuo &c. quia ſpiritus Eliæ dupliciter erat in eo 4. *Re.* 1. Vel dicatur aliter, & meliùs, quòd vnus ex Prophetis dicitur formaliter accipiendo vnicum [ex Prophetis] hoc eſt, ſingularis: & hic eſt ille, de quo dicitur *Deut.* 18. Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fratribus veſtris: tanquam me audietis illũ *Io.* 6. Hic eſt verè Propheta, qui venturus eſt in hunc mundum. *Lu.* 24 Fuit vir potens in opere, & ſermone coram Deo, & omni populo: & ſecundum hoc omnes aliquid altum dixerunt de Chriſto. Eſt autẽ altum hominis ex tribus, ex ſtatu ante peccatum, & ex ſtatu gratiæ, & ex ſtatu gloriæ reſurgentium: & conſiderantes ſtatum gloriæ reſurgentium, dixerunt, quòd eſſet Ioannes Baptiſta, præſumentes, quòd mortalis hominis non eſſet tanta poteſtas in miraculis faciendis: conſiderantes autem ſtatum hominis in paradiſo, vbi eximiæ virtutis fuit, & tamen alimonia indiguit, dixerunt Cbriſtum eſſe Eliam: conſiderantes autem ſtatum bominis in gratia duo conſiderabant, excellentiam videlicet ſanctitatis: & illi dixerunt eſſe Ieremiam, eo quòd dictum eſt de illo: Priùſquàm te formarem in vtero, noui te: & antequam exires de ventre, ſanctificaui te: & Prophetam in gentibus dedi te *Iere.* 1. Et hæc maxime dixerut propter mirabilia, quæ audiuerunt de infantia, natiuitate & pueritia ipſius: conſiderantes autem excellentiam in ſapientia, dixerunt eum eſſe Prophetam, qui venturus eſt in mundum. *Io.* 3. Qui de cælo venit, ſuper omnes eſt: & quod vidit, & audiuit, hmmo teſtatur. *Gloſſ. dicit ibi.* De cælo, hoc eſt, de altitudine humanæ naturæ. Sic ergo de Chriſto confitetur humana opinio.

Dicit illis Iesvs: Vos autem quem me eſſe dicitis?

Hic ponitur requiſitio veritatis: & habet duo, confeſſionem, & confeſſionis commendationem cum remuneratione, quæ eſt poteſtatis collatio. De primo dicit duo, requiſitionem confeſſionis., & confeſſionem ipſam. De primo dicit [Vos autem] quibus datum eſt noſſe myſterium regni Dei. *Sup.* 13. Qui eſtis lux mundi. *Sup.* 5. Quibus omnia, quæcumque audiui a Patre, nota feci *Io.* 14. [quem me eſſe dicitis?] Iterum quærit de perſona in humana natura apparente, & exiſtente: ſed non dicit filium hominis: vt *ſup.* ſed ſimpliciter de perſona quærit: quia iſtis plus innotuit. *Io.* 1. Vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. 1. *Cor.* 2. Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum. Et hinc argumẽtum, qnòd Prælatus debet quærere, quæ de eo ſit opinio tam in plebe, quàm inter Prælatos alios.

Reſpondens Simon Petrus dixit.

Ille præ omnibus, & pro omnibus reſpondit, qui omnibus præeſſe & prodeſſe debuit: dicit autem tria: Primò quòd reſpondit, quia quæſtioni, quæ ab bomine fieri potuit, ſatisfecit: non ſicut turbæ, minus nec ſicut Phariſæi, falſa dicentes: qui enim ad bominem quæſtioni ſatisfacere videntur ſecundũ *Ariſt.* dicunt, ſed non reſpondent. *Iob* 38. Accinge ſicut vir lumbos tuos: interrogabo te: & reſponde mihi [Simoo] obediens: & per hoc ſignificatur meritum, & idnneitas ad debitum & congruitatem reſponſionis. *Pſ.* 118. A mãdatis tuis intellexi. Obedientia enim mandatorum plus dat intellectum in diuinis, quàm labor ſtudiorum: non enim erit ſacra ſcriptura contemplationis gratia, ſed vt boni fiamus. Vnde etiam veri Diſcipuli Chriſti tribus perficiuntur, ſcilicet, diſciplina mandatorum. *Iſa.* 8 Signa legem in Diſcipulis meis. *Deut.* 33. Qui appropinquant pedibus eius, hoc eſt, veſtigiis eius, accipient de doctrina eius. Secundò perficiuntur dilectione affectionis. *Io.* 13. In hoc cognoſcent omnes, quia mei eſtis Diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Tertium eſt cognitio veritatis, quæ eſt ſecundum pietatem. *Io.* 8. Si vos manſe. in ſermone meo, verè Diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem: & veritas liberabit vos. Sic ergo obediens mandatis, & ſequens veſtigia affectus dilectione, manẽs in ſermone, verè Simon vocatur obediens, & idoneus ad reſpondendum [Petrus] cognomine. *Io.* 1. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Cephas enim interpretatur caput: & hoc non eſt Petrus, niſi per ſimilitudinem actus, ſiue effectus, & operis. Quia ſicut caput regit, & influit ſenſum & motum aliis membris: ita petra continet, & firmat ædificium. Vnde quod eſt caput in animalibus caput habentibus, hoc eſt petra in ædificiis: & tangitur io hoc Reſpooſionis facultas: quia Petrus dicitur perſica lingua agnoſcẽs, eo quòd illum agnouit. *Iſa.* 45. dicitur. Verè tu es Deus abſconditus, & abſque te non eſt Deus. Regnum ergo accipitur in Cepha, propter quod etiã vertex dicitur Apoſtolorum, facultas in agnitione, & ſolidum veritatis agnitæ in petra. *ſ.p.* 7. Similis eſt viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuprà petram. Hic ergo bonus Reſpondens fuit, qui ſicut vir intùs virens, lumbos à reuelatione carnis, & ſanguinis reſtrinxit.

Tu es Chriſtus filius Dei viui.

Hic tria tangit, confeſſionem, confeſſionis commendationem, & commendatæ confeſſionis retributionẽ. In confeſſione duo ſunt, quod eſt deificatæ homanitatis, & quod eſt humanatæ deitatis. Et quod quidem eſt bumanatæ deitatis, triplex eſt ſignificatio, perſonæ, & ſignificatio æternæ permanentiæ, & ſignificatio humanitatis deificatæ. De perſona dicit [Tu] Diſcretionem notans, & articulationem: non enim alius eſt, niſi ipſe. *Bar.* 3. Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum. Id quod etiam articulatum ſignificatur, eſt perſona. *Exo.* 15. Iſte Deus meus, & honorificabo eum [es] Qui verè es. *Exo.* 3. Qui eſt miſit me ad vos. Non enim ſaluare in æternum poſſet, niſi in æternum permaneret. *Hebræor.* 7. Semper viuens ad ioterpellandum pro nobis. *Item.* 13.

IESVS-CHRISTVS heri, & hodie ipſe, & in ſecula. Semper enim præſens eſt, qui numquam, & nuſquam deeſt. *Pſalm.* 101. Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient [Chriſtus] Humanam naturam ſignificat penetratã diuina quaſi vnctione, vt vnctio ab eo, ſicut à capite in coniunctos ſibi Apoſtolos, & Diſcipulos, tanquam in barbam, & in veſtimentum Eccleſiæ, & in oram fimbriarum deſcendat. *Iſa.* 61. Spiritus Domini ſuper me, eo quòd vnxerit me Dominus. *Pſalm.* 44. Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Vnctus autem in Regem, vt legem nouam condat; & in Sacerdotem, vt ſacra noua miniſtret. *Pſalm.* 109. Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. *Iſa.* 33. Dominus legiſer noſter, Dominus Rex noſter: ipſe veniet, & ſaluabit nos.

Deinde tangit confeſſionem ex parte diuinitatis humanatæ dicens tria, quod perſonæ eſt, quod naturæ, & quod actus naturalis. Quod perſonæ eſt, quia filius naturalis, in quo omnes filij adoptiui adoptantur: Pater enim impotens generare, adoptare non poteſt: in Deo autem potentia non eſt ante actum: & ideò Deus vnicum habens, adoptat in filios eos, qui conformes ſunt imagini filij. *Roma.* 8. Quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit: & quos iuſtificàuit, illos, & glorificauit ideo 1. *Io.* 5. & Vt ſimus in vero Filio eius. In verò enim Filio eius ſunt filij adoptiui, quando in eo in filios adoptantur. Deinde tangit, quod eſt naturæ di. [Dei] contra Arrium: quia ſicut filius hominis homo eſt: ita Filius Dei Deus eſt: Deus autem viſibilis in hominis filio, vt filios hominum reduceret ad deitatis participationem. *Io.* 10. Illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt: & non poteſt ſolui ſcriptura. *Pſal.* 81. Ego dixi: Dij eſtis, & filij Excelſi omnes. Hic enim deitas non ſolum calceauit pedem in humanitate pellis aſſumptæ, ſed etiam in omnibus membris myſtici corporis eius. *Pſal.* 59. In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ ſubditi ſunt. *Deut.* 33. Tinget in oleo pedem ſuum, ferrum & æs calceamentum eius. Ferrum domans duritiam vitiorum, æs autem in confeſſione ſonorum: oleum autem in operibus miſerationum. Sequitur [viui] quod eſt operatio filij in ſe, & in nobis. *Eccl.* 4. Sapientia vitam filiis inſpirat. Sic enim primo dando ſpiritum vitæ, dedit vitam naturæ: tandem tempore gratiæ dedit per ſpiritum vitam gratiæ, & in futuro vitam gloriæ per eumdem ſpiritum. *Io.* 5. Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo: ſic & filio dedit vitam habere in ſemetipſo. Quia *Pſ.* 35. dicit. Domine, apud te eſt ſons vitæ. Et ſic omnis vitæ fons eſt in Patre & hæc vita venã accipit in filio, & fluxum in omnes in Spiritu ſancto. *Deut.* 4. Vos, qui adhæretis Domino, viuitis vniuerſi. Sic non eſt in diis aliis opera mortis demonſtrantibus, ſicut per totum oſtendunt prophetię Ieremiæ *Iſa.* 46. Onera veſtra graui pondere vſque ad laſſitudinem contabuerunt. Hæc eſt ergo confeſſio Petri: hæc eadem confeſſio facta eſt a Martha. *Io.* 11. Ego credidi, quia tu es Chriſtus filius Dei vini, qui in hunc mundum veniſti.

Reſpondens autem IESVS dixit ei: Beatus es, Simon Bariona.

Commendatio eſt confeſſionis: & dicit quatuor, beatitudinem confitentis, firmitatem confeſſionis, remunerationem in collatione poteſtatis, & vſum poteſtatis eiuſdem: & hæc in litera patent per ordinem. Beatitudiné autem tangens dicit tria, beatitudiné, contrarij remotioné, & beatitudinis cauſam. In beatitudine quatuor conſiderantur, ipſa ſubſtãtia beatitudinis, præſentia iuſtitiæ beatificãtis, diſpoſitio beatificati, & virtus. Primum tangitur, cùm dicit [Beatus es] Quia nos *ſup.* 5. multa de beatitudine diximus, non dicimus hic niſi, quòd duplex eſt beatitudo, virtutis operatiuæ, & contẽplationis: vna eſt hominis ſecundum rationem, opus ordinantis in optimum hominis ad hominẽ: & altera eſt hominis ſecundum intellectum, ordinati in Deum. Prima expeditus actus prudentiæ, quæ in actibus omnium virtutũ & extrinſecùs adiuuantium expedita optimè gubernat vitam, & attingit rectum ſtatum hominis, non declinans à virtutis optimo. *Pſ.* 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. *Iere.* 17. Beatus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius: Erit enim quaſi lignum viride, quod tranſplantatur ſuper aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas: & non timebit, cum venerit æſtus: & folium eius erit viride, & in tempore ſiccitatis non erit ſolicitum, nec aliquando deſinet facere fructum. Beatitudo autem contemplationis intellectus, contemplatio veritatis puræ & firmæ à nullo penitùs impedita. Sicut Petrus hic agnouit veritatem, quæ quidem pura eſt: quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit; ſed deſcendit deſuper cor illuminans mirabiliter à montibus æternis: & de hac habetur *ſup.* 13. Veſtri autem beati oculi, qui vident. Multi enim Prophetæ & Iuſti voluerũt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. *ſup.* 5. Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum videbunt. Hæc enim viſio, & cognitio aliquid vitæ æternæ eſt, ſicut dicitur *Io.* 17. Vt cognoſcant te ſolum Deum, verum Deum, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum: hæc enim eſt vita æterna.

Secundum eſt, quia præſentis iuſtitiæ eſt beatitudo iſta: & ideò dicit [Beatus es] Non enim propter futurum aliquis beatus eſt, vnde & hic idem Apoſtolus propter ignorantiã futuri dicitur ſathanas. *Infrà eod.* Nec propter præteritum, quod nõ eſt continuatum ad præſens, dicitur beatus: quia dicit *Boëtius*, quòd extremum genus infelicitatis eſt nõ eſſe, ſed aliquando fuiſſe felicem: hic enim duplici punitur miſeria, vna quidem præſentis mali, & altera ex recordatione præteriti boni amiſſi. *Bar.* 4. Beati ſumus, ô Iſraël: quia quæ Deo placent, nota ſunt nobis. Præſens enim propriè, ſicut dicit *Aug.* eſt de pręterito memoria, & de futuro prouidentia, & de præſenti intelligentia. Et ſic præſens eſt continuatio præteriti & futuri, ſuper nouum ad futurum, & ſemper conſuetum ad præteritum: & ſic eſt optimus ſtatus boni in homine. *Pſal* 76. Dixi: nunc cœpi: hæc mutatio eſt dextræ Excelſi.

Simon] Diſpoſitio optima eſt beati, vt antiquo nomine Simon per antiquam obedientiam nominetur, implẽs illud *Lu.* 15. Ecce tot annis ſeruio tibi, & nunquam mandatũ tuum præteriui. Sic enim ſeptem annis (quibus omne tẽpus ſignificatur) bonus luctator ſeruit pro Rachel vidente principium in contemplatione, & videntur ei dies pauci præ amoris magnitudine *Gen.* 29.

Bariona] hoc eſt, beatitudinis iſtius tota, & ſola virtus.

virtus. [Bariona] filius columbæ interpretatur propter hoc, quòd Spiritus ſanctus in colũbæ ſpẽ apparuit: filius autẽ colũbæ eſt, qui formante ſpiritu in ſimilitudinẽ ſpiritus ab omni carnalis concupiſcentiæ tabe purgatus, ſpiritualiter tranſlatus eſt, & generatus. *Galat.* 5. Qui ſpiritu Dei aguntur, & ſimplices oculos non ad ſeculum, vel carnem incuruatos; ſed ad internum & æternum lumen dirigunt: & ab ipſa veritate formati, nullis erroribus, vel dubiis detenti: toti tranſeunt in contemplationem faciei Dei. De iſtis enim dicitur *Pſal.* 30. Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominum. Hi enim, cum eleuatur ſpiritus de terra, ſimul & eleuantur altiuoli in contemplatione diuina, ſemper cum ſuſpirio dicentes illud *Pſalm.* 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ: & volabo, & requieſcam? Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. *Cant.* 4. Oculi tui columbarum. Suprà autem plura nótata ſunt de huius auis proprietatibus. Hic ſpiritus eſt, de quo dicitur *Gal.* 4. Quia eſtis filij Dei, miſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra clamantem: Abba Pater. Et *Rom.* 8. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei: quòd ſi filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Omnia autem impedimenta huius beatitudinis oſtendit eſſe remota per hoc, quòd ſubiungit dicens.

Quia caro & ſanguis non reuelauit tibi; ſed Pater meus, qui in cælis eſt.

Tangit enim duplicem cauſam erroris, vnam quidem carnis, aliam autem ex reuelatione ſanguinis prouenientẽ. Ex carne quidem quãdo non attollitur mens niſi ad ea, quæ à carnalibus accipiuntur organis ſenſuum corporis: ab illis enim non oritur niſi phantaſia erroris: propter hoc, quòd Deus lucem habitat inacceſſabilem, vt dicitur 1. *Tim. vl.* Et ideò *Pſalm.* 138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam. 1. *Cor.* 2. Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei: ſtultitia enim eſt illi, quia ſpiritualiter examinatur. *Exod.* 33. Non videbit me homo, & viuet. Ideò 2. *Cor.* 12. Paulus cum videret viſiones Dei, raptus eſt in tertium cælum, vltra id, quod videtur in corporis ſenſu & imagine corporis: in puritate intellectus ſublatus in diuinum lumen. *Num* 12. Non per ænigmata, ſed palam Deum videt. Secunda autem cauſa erroris eſt affectus ex concupiſcentia ſanguinis proueniens, ſicut eorum, qui ſunt de doctrina. Balaam: qui docent edere & fornicari. *Num.* 25. & *Apoca.* 2. Iſti ſunt in amplexibus mulieris peſſimæ Iezabel, quæ fluxus ſterquilinij interpretatur computreſcentes in ſtercoribus ſuis: ſicut & homines, honore rationis perdito, & intellectu, ſimiles facti iumentis inſipientibus, & comparati beſtiis. *Eccl.* 17. Quid nequius quàm quod excogitauit caro & ſanguis? *Gal.* 1. Cum autem placuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam, vt reuelaret filium ſuum in me: vt Euangelizarem illum in gentibus: continuò non acquieui carni & ſanguini. *Ioan.* 1. Qui non ex ſangui. neque ex vo. car. ne. ex volun. vi. ſed ex Deo na. ſunt. 1. *Ioan.* 4. Omnis, qui confitetur filium Dei in carne veniſſe, ex Deo natus eſt. Et optimè dicit [non reuelauit] hoc eſt, velata in carne & ſanguine non in cor tuum adduxit. *Dan.* 13. Semen Chanaam, & non Iuda: ſpecies decepit te, & concupiſcentia ſubuertit cor tuum. Sed Paulus de viris Apoſtolicis dicit. Noſtra conuerſatio in cælis eſt. *Phil.* 3. Et animalia *Ezech.* 1. imminens habent cælum capiti: quia mens ſemper in cælum defixa: & 4. *Gen.* 15. Educuntur foras cum Abraham extra carnis habitationem, & iubentur ſtellas, hoc eſt, luces cæleſtes numerare, & ſuſpicere, & ad illas luces omne benedictum ſemen conceptus cordium ſuorum ordinare, & nihil omninò velatum in carne & ſanguine videre, vel reuoluere: quia melius eſt illa velata permanere: eo quòd pomum delectationis contemplatum, & reuelatum, fortè pulchrum viſu, aſpectúque delectabile, & ad veſcendum ſuaue videbitur, & ad ſuaſum ſerpentis manu conſenſus & operis illicitum attrectatur, & perditur cum diuino lumine coniunctio mentis *Gen.* 3.

Remota autem cauſa impedimenti, ponit veram cauſam iſtius reuelationis diuinæ. [ſed Pater meus, qui in cælis eſt] Dicens tria, reuelantem: Theſaurum luminis, vnde reuelatio prorumpit: & locum, à quo exit: Pater enim eſt reuelans: ille, inquam, de quo dicitur *Iaco.* 1. Omne datum optimum & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à Patre luminum. Et ideò dicitur Sanctis *Eph.* 5. Vt filij lucis ambulare, quorum interior facies imaginis Dei renouata eſt ſecundum agnitionem illius, qui fecit eam. *Col.* 3. Theſaurus autem lucis eſt filius & hoc notatur, quando dicit [meus] 1. *Corinth.* 1. Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam. Hæc enim ſapientia ſpecioſor eſt ſole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum: luci comparata inuenitur prior: luci enim ſuccedit nox; ſapientiam autem non vincit malitia *Sap.* 8. & 7. Candor enim eſt lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis. Locum autem dicit [qui in cælis eſt] Vbi eſt regio luminis, præcipuè in mentibus Beatorum, in quibus Deus habitat: quia anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ. Hoc lumen conqueritur ſe non videre: & ideò conſolationem non poſſe recipere *Tob.* 5. Huic lumini conformes fiunt omnes, qui imbuuntur ipſo. *Dan.* 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiam erud. mul. quaſi ſtel. in perpe. æternitates. *Suprà* 13. Tunc fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno Patris eorum.

Et ego dico tibi: quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Et tibo dabo claues regni cælorum.

Et ego dico tibi: quia tu es Petrus] hoc eſt, firmitas confeſſionis: & dicit tria: fundamentum videlicet: & Eccleſiæ in fundamento fundationem: & contra ſubuertentia firmitatem. De fundamento dicit [Et ego] qui ſum veritas immobilis. *Ioan.* 14. Ego ſum via, veritas, & vita [dico tibi] cuius verba non tranſibunt *Suprà* 5. Quia tu es Petrus: quod nomen tibi per confeſſionem confirmo, licet ante datum ſit *Ioan.* 1. *Sup.* 10. Sed nunc in agnitione veritatis confirmo. Et attende quem nos latinè & græcè Petrum vo-

eamus: hunc Hebræi & Syri Cepham vocant, ſicut dicit *Hiero. ſuper epiſtolam ad Gala.* 4. ſub eodem ſenſu [& ſuper hanc petram] firmæ confeſſionis, & immobilis. *Iſa.* 28. Ecce ego mittam io Sion &c. *Eccleſiaſt.* 30. Fundamenta æteroa ſuprà petram ſtabilem. 1. *Cor.* 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere &c. [ædificabo Eccleſiam meam] *Eph.* 2. Superædificati ſuper fundameotum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto IESV, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum &c. *Cor.* 3. Dei ædificatio eſtis. *Col.* 1. Permanete io fide ædificati & ſtabiles. Dicit autem [meam] quia *Pſalm.* 25. Odiui Eccleſiam malignantium. *Apoca.* 2. Dicunt ſe Eccleſiam eſſe, & non ſunt; ſed ſunt Synagoga ſathanæ. Eccleſia enim Apoſtolica eſt ſancta, ſicut dicit Symbolum. Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam: quæ quatuor habet, vitam in ſanctitate: ſcientiam fidei, quæ ſecundum pietatem eſt in profeſſione: auctoritatem in poteſtate clauium, & iuriſdictionem: & geoeralitatem tam in congregationum multitudine quàm in regularum, quibus regitur, veritate: quibus nulla poteſt falſitas hæreſis obuiare. Sic enim eſt Catholica, vt dicit *Boetius. Ierem.* 13. Ecce dies venient, dicit Dominus, & ædificabitur Domino ciuitas. *Sup.* 7. Similis eſt viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram [& portæ inferi] Quæ ſunt hæreſes, & peccata mortalia, quæ iotroducunt ad mortem. *Iob* 38. Nunquid apertæ ſunt tibi portæ mortis, aut oſtia tenebroſa vidiſti? *Iſa.* 38. Ego dixi: in dimidio dierum meorum va. ad por. inferi [non præualebunt aduerſus eam] vt euertant eam. *Suprà* 7. Venerunt flumina, flauerunt venti, deſcendit pluoia in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat ſupra firmam petram 2. *Tim.* 2. Firmum autem fundamentum Domioi ſtat, habens ſignaculum hoc. 2. *Eſdræ* 4. Super omnia vincit veritas. *Hebr.* 11. Expectabat fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus.

Et tibi dabo claues regni cælorum] Claues quidem ſunt, non ſcientia diſcernendi, & poteſtas ligandi, vt quidam dicunt, & hoc *glo.* dicere videtur, ſed potiùs diſcernendi auctoritas inter lepram & lepram, & iudicandi de peccatis, ſicut & in *Leuit.* 13. non dabatur Sacerdotibus Leuitici generis ſcientia diſcernendi inter lepram & lepram, ſed auctoritas: ſed ſcientia iuuat ad clauis executionem. Simile autem eſt, quòd aliquando diſpenſator neſcit vſum clauium, & oportet diſcere: & ille, qui bene ſcit, aliquando diſpenſator domus non conſtituitur: & ideò auctoritatem non habet: Poteſtas autem ligandi & ſoluendi debet regi etiam in forma ab auctoritate diſcernendi: eſt enim arbitraria iudicij poteſtas, & hoc habet ex auctoritate: & rationabilis & diſcreta, & hoc habet ex hoc, quòd eſt ſcientia. Dicuntur autem hæ claues per ſimilitudinem; quia oſtium regni cælorum, quod peccatoribus clauditur, per eas aperitur: & quia theſaurus gratiæ, qui peccatoribus veniam meretur, eis reſeratur. Omnia enim Sanctorum, & Chriſti merita ſunt diſpenſatoribus claoium credita, quod ſignificatur *Iſa.* 22. Vbi primò dicit: Dabo clauem domus Dauid ſuper homerum eius: & aperiet; & non erit, qui claudat: & claudet, & non erit, qui aperiat. Poſt modicum ſubiungit: Et ſuſpendet ſuper eum omnem gloriam domus patris eius, vaſorum diuerſa genera, omne vas paruulum à vaſis, craterarum vſque ad omne vas muſicorũ. Gloria autẽ domus Patris cæleſtis eſt theſaurus, qui eſt in Sanctorum meritis: & vaſa ſunt corda Sanctorum, paruula per humilitatem, & ideò plus gratiæ continentia: & vaſa muſica ſunt corda laudis diuinæ, eo quòd in eis amplius gratia Dei præfulget: ex hoc enim theſauro ſuppletur defectus eorum, quibus de pœna condigna pro peccato, vel pars aliquando, vel totum remittitur. Tantum igitur vel plus, vel mious remittere eſt auctoritatis: tantum autem, vel minus pro diſcretiooe peccatorum, vel pœnitentis ſcire eſſe remittendum, eſt ſcientiæ etiam ſine auctoritate: ſed hoc oon eſt clauis, ſed potiùs poteſtas iudicandi & diſcernendi [dabo autem tibi] ſingulariter, non quòd ſingulariter acceperit Petrus: ſed quia io vnitate ordinis Eccleſiæ vnus eſt, qui accipit in plenitudine poteſtatis, qui eſt ſucceſſor Petri, & Petrus in poteſtate. Alij autem in eadem vnitate accipiunt in parte poteſtatis, eo quòd vocantur in partem ſolicitudinis. Et ideò *Ioan.* 20. dicitur pluraliter: Accipite Spiritum ſanctum, quorum remi. pec. re. eis, & quorum re. retent. erunt. Et quod hic dicuntur [claues] ab effectu, ibi dicitur Spiritus ſanctus à cauſa: quia in Spiritu ſancto remiſſio fit peccatorum. Dicuntur [autem regni cælorum] à fine, quia io regnum introducunt. 1. *Paral.* 9. Vbi deſcribunt Leuitæ, quibus committebatur cuſtodia templi ad aperiendum templum, & claudendum. Habet tamen Chriſtus ſolus *Apoc.* 1. claoes mortis & inferni: quia ſicut *Zach.* 9 dicitur: In ſanguine teſtamenti ſui emiſit vinctos de lacu, in quo non erat aqua.

Et quodcumque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.

Hic tangitur vſus in ordine verborum: & notatur quod dicit *Ric. de ſancto Vict.* Quòd videlicet ligatio Sacerdotis præcedit abſolutionem; ſed Dei opus econtrario eſt: quia Deus ſoluendo primò, poſteà ligat. Sacerdos autem primò ligando, poſtea ſoluit: eſt enim vinculum culpæ & vinculum pœnæ: vinculum autem culpæ eſt, quo homo ligatur peccato, & non poteſt mereri quamdiu eſt in illo. *Iſa.* 24. Tenebitur planta eius laqueo. 2. *Paral. vlt.* Incuruatus ſum multo vinculo ferri, & non eſt reſpiratio mihi. Vinculum autem pœnę eſt multiplex, ſcilicet, vinculum æternæ damnationis, & vinculum pœnæ purgatorij, quæ non proportionata viribus pœnitentis: & eſt vinculum pœnę temporalis condignæ peccatis: & eſt vinculum pœnæ arbitrariæ, ſecundum conditionem pœnitentis, & peccatorum æſtimantis. Deus ergo abſoluit à duobus vinculis primis per ſeipſum, & ſine conditione: & niſi abſoluat, nihil poteſt fieri de peccatore, niſi damnatio. *Iſa.* 43. Ego ſum, qui deleo iniquitates tuas propter me. *Sup.* 9. Quis poteſt peccata dimittere, niſi ſolus Deus? *Pſalm.* 50. Tibi ſoli peccaui. Sic autem abſolutum mittit ad Sacerdotem ligatum pœna purgatoria, & pœna peccato condigna. ſicut Lazarum ſuſcitatum miſit ad diſcipulos ſoluendum

dum. *Ioan.* 11. Sacerdos autem vinculatum à Deo ſoluere non poteſt ſimpliciter; ſed ligando ad pœnam expiationis poteſt abſoluere à pœna condignæ purgationis, quam in purgatorio ſoluere deberet: eo quòd ſacerdos non eſt Dominus, ſed miniſter: & oportet eum primò æſtimare emendam Domino faciendam, & ad illam ligare: & tunc reſiduum vi clauium remittere & abſoluere à vinculis, quibus vinctus ad eum acceſſit. *Eccl.* 6. Vincula illius alligatio ſalutaris. Sic *Lu.* 10. Samaritanus alligando vulnera infundit vinum pœnæ ſatisfactoriæ, & oleum remiſſionis pœnæ purgatoriæ, & peccatis condignæ: ſic etiam aliquando per indulgentias remittunt.

Sed de hoc notandum eſt, quòd indulgentia eſt remiſſio pœnæ ſatisfactoriæ iniunctæ, vel iniungendæ pro peccato confeſſo, & de quo præceſſit conpunctio: quia ille à Deo abſolutus eſt à vinculo peccati, & æternæ damnationis: quæ abſolutio niſi præcedat, non habet locum indulgentia hominis. Et ad hanc exiguntur ſex, poteſtas in dante indulgentiam, & cauſa: cauſa autem duplex, aut cogens neceſſitas, aut inuitans vtilitas. Neceſſitas quidem, ſicut amiſſio terræ ſanctæ, vel alterius partis Eccleſiæ: vtilitas autem, ſicut ædificatio loci religioſi, vel Eccleſiæ, vel hoſpitalis, vel reparatio viarum communium, vel audiendi verbum Dei, vel aliquod huiuſmodi. Hæc igitur ſunt duo ex parte dantis indulgentiam, auctoritas dandi, & cauſa. Ex parte autem recipientis quatuor exiguntur, quorum primum eſt, quòd compunctus ſit, quia aliter non præceſſit in eo abſolutio diuina: ſecundum, quòd vinculum Eccleſiæ non contemnat propter indulgentiam, vel negligat. ſ. quòd præſentet ſe Sacerdoti: quia ſicut Sacerdos tenetur cognoſcere diligenter vultum pecoris ſui: ita tenetur ſubditus ſe præſentare, ſemel in anno, & vincula non negligere. *Ioan.* 10. vtrumque dicitur: cognoſco meas: & hoc pertinet ad Sacerdotem. Et cognoſcunt me meæ: & hoc pertinet ad ſubditum. Tertium eſt fides operans per dilectionem, quæ hoc credat auctoritate miniſtri Eccleſiæ ſibi poſſe fieri. 2. *Cor.* 2. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter vos in perſona Chriſti. *glo.* dicit: Ac ſi Chriſtus donaſſet in propria perſona. Tunc enim per charitatem vnitur Eccleſiæ (in qua fit remiſſio) is cui remittitur, & per fidem in poteſtatem remittentis Dei mouetur. *Lu.* 1. Beata, quæ credidit: quoniam perficientur in ea, quæcumque dicta ſunt ei à Domino. Quartum autem eſt perfectio eius, pro quo datur indulgentia pro rationabili facultate & vtilitate: quia *Lu.* 21. Vidua duo æra dando plus omnibus dediſſe dicta eſt à Domino: quando enim non illudit, ſed pro facultate deuotè, & vtiliter facit quod faciendum eſt, indulgentiam conſequitur. Sed multi dant, ita quòd Domini potiùs illuſio eſt, quàm vtile: & his extantibus totum remitti poteſt. Et per hoc tota patet litera *Infrà Matth.* 18. & *Ioan.* 20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt.

Tunc præcepit diſcipulis ſuis, vt nemini dicerent, quia ipſe eſſet IESVS CHRISTVS.

Vltimum eſt iſtius partis, in quo adhuc nondum perfectis Sacramentis redemptionis, præcipit occultari gloriam deitatis: ſed tenendam eſſe fideliter firmitatem confeſſionis. *Tob.* 12. Sacramentum Regis abſcondere bonum eſt. In hoc etiam dat formam humilitatis, vt etiã vera magis abſcondantur à nobis: & hoc eſt, quòd dicit [vt nemini dicerent quia ipſe eſſet Chriſtus] quouſque in gloria reſurgeret, & ad ſedem Patris rediret: & tunc prædicarent. *Marc. vl.* Euntes do. o. ge. &c.

Exinde cœpit IESVS oſtendere diſcipulis ſuis.

Habita fide & confeſſione deitatis, ſuper quam fundatur Eccleſia, tangit hic inſtructionem ad fidem paſſionis, quæ operatur in clauibus & Eccleſiæ Sacramentis: & per hoc patet ordo. Tanguntur autem hic tria, primum paſſionis in capite futuræ reuelatio: ſecundum ad compatiendum diſcipulorum inuitatio: tertium autem ne nimis deiiciantur, gloriæ reſurrectionis promiſſio. Et hæc in litera patent. In primo duo ſunt paragraphi, quorum primus continet futuræ paſſionis in capite reuelationem: Secundus verò irrationabilitatis Petri zelantis increpatoriam inſtructionem. In primo dicitur quo ordine, quis, quibus, quid oſtendit: & de ordine dicit [Exin.] poſt fundatam fidem deitatis, in qua firmi (aliàs ſui) permaneant in contemplatione Paſſionis. *Iſa.* 54. Fundabo te in ſapphyris, & ponam Iaſpidem propugnacula tua. Iaſpidem enim propugnacula ponere eſt virorem fidei firmantis tentationibus expugnandis opponere: in ſapphyris fundare eſt in cæleſti natura deitatis fide firmiter collocari [cœpit] quia hoc eſt principium. *Ioan.* 8. Ego principium qui & loquor vobis [Ie. &c.] 1. *Tim.* 2. Qui vult om. ho. ſal. fi. & ad agni. veri. ve. [oſtendere] per reuelationem [diſcipuli ſui] *Ioan.* 15. Omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis.

Quia oporteret eum ire Ieroſolymam, & multa pati à ſenioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum; & occidi, & tertia die reſurgere.

Ecce quid oſtendit: oſtendit autem Paſſionis opportunitatem, & ad redimendum meliori modo neceſſitatem, locum, quantitatem, auctores paſſionis, & acerbitatem, & finem. Et hæc per ordinem continentur in litera. De opportunitate dicit [Quia oporteret eum] quia opem portat, & opes portat & neceſſe eſt ſuppoſitionis neceſſitate, ſi deberet meliori modo, quo poteſt fieri redemptio, ſicut diſpoſuit Pater. *Iſa.* 25. Conſilium tuum antiquum verum fiat. *Lu.* 24. Nonne ſic oportuit pati Chriſtum [ire Ieroſolymam] Vbi fuit locus ſolemnis, & Sacerdotum, & Religionis, & regni. *Luc.* 13. Non capit Prophetam perire extra Ieruſalem. *Infrà* 23. Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt &c. Nomen tamen ciuitatis ſignificauit pacem, quam fecit ſanguine *Eph.* 2. & *Col.* 2. [& multa pati] *Can.* 1. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur [à ſenioribus] auctoribus, in quibus conſilium [& ſcri.] in quibus ſapientia [& prin. ſa.] in quibus auctoritas, & zelus 1. *Eſd.* 9. Manus magiſtrantium fuit

fuit in tranſgreſſione hac prima *Luc.* 13. Stabant Scri. & Pha. & Prin. Sacer. conſtanter accuſantes eum [& occidi] Ecce acerbitas. *Act.* 3. Auctorem vitæ interemiſtis, quem Deus ſuſci. à mor. ſolutis doloribus inferni. Et hoc eſt, quod ſequitur [& ter. die re.] Ne nimis deiiciantur triſtitia Paſſionis : & ne dubitent de ea, quam fecerunt, confeſſione deitatis. *Act.* 10. Quem occiderunt ſuſpendentes in ligno : hunc Deus ſuſcitauit tertia die, & dedit fieri manifeſtum, non omni populo, ſed teſtibus præordinatis à Deo.

Et aſſumens eum Petrus, cœpit increpare illum dicens : Abſit à te, Domine: non erit tibi hoc.

Increpatoria eſt Petri inſtructio : & tria tanguntur, quorum primum eſt Petri zelus & feruor: ſecundum Petri increpatio : & tertium cum increpatione inſtructio. Circa primum ponit zelantem, & modum zeli di. [& aſ. eum Pe.] ſeorſum, ne videretur temerarius [cœpit increpare illum] i. modo increpantis durè dicere : zelabat enim ſuam confeſſionem, & putabat filium Dei viui non debere mori : zelabat etiam amicabilem Chriſti præſentiam : & abhorruit eum talia pati debere, & æquanimiter ſuſtinere non poterat *Marc.* 8. Et apprehendens eum Petrus increpauit [dicens Abſit à te Domine] ſ. quòd filius Dei viui intereat [non erit tibi hoc] Ex pietate, & amore victus dicebat. *Hieronymus* dicit, quòd *in Hebræo* habetur : Propitius eſto tibi, Domine : non erit tibi hoc.

Qui conuerſus dixit Petro : Vade poſt me ſathana : ſcandalum es mihi : quia non ſapis ea, quæ Dei ſunt; ſed ea quæ hominum.

Ecce increpatio. Dicit ergo [Qui] IESVS [conuerſus] vt inſpiceret eum, cui ante procedens dorſum verterat, intuitus eum induxit erubeſcentiam. *Luc.* 22. Conuerſus Dominus reſpexit Petrum, & egreſſus Petrus fleuit amarè [dixit] ergo [Petro] 2. *Reg.* 18. Quis mihi det, vt moriar pro te [Vade poſt me] conformitate voluntatis. Fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra. *Infrà* 26. Non mea, ſed tua voluntas fiat. 1. *Reg.* 3. Dominus eſt : quod vult, faciat [Sathana] qui meæ aduerſatis voluntati, neſciens tamen, & ex amore : & ideò non in perpetuum es repellendus vt diabolus. *Suprà* 4. Sed inſtruendus es, vt non præcedas; ſed ſequaris meam voluntatem [ſcandalum mihi es] hoc eſt, ſcandalum in me accipis ruinæ tuæ. *Iſa.* 8. Offendent ex eis plurimi, & cadent [quia non ſapis, quæ Dei ſunt] per zelum indiſcretum. *Col.* 3. Quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram [ſed ea, quæ hominum] humanè me zelando & diligendo. 2. *Cor.* 5. Nos ex hoc neminem nouimus ſecundum carnem. Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum; ſed nunc iam non nouimus. In prima enim confeſſione nihil reuelauit caro & ſanguis : nunc autem in affectu caro, & ſanguis iſta Petro reuelabant. *Rom.* 8. Qui in carne ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt. *Phil.* 3. Gloria in confuſione eorum, qui terrena ſapiunt.

Tunc IESVS dixit diſcipulis ſuis : Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.

Hîc inuitat ad compatiendum : & dicit duo, inuitationem, & rationem, quare inuitatio ſit recipienda. Inuitationem dicit primò. Dicit ergo [Tunc IESVS dixit diſcipulis ſuis] Sed côtra *Mar.* 8. Conuocata turba cum diſcipulis ſuis, dixit: Si quis &c. Reſponſio : Diſcipulis dixit magis quàm aliis : quia prælati hîc primi debent eſſe [Si quis vult] Tangit hic quinque ſequenda, videlicet, difficultatem ſequentium, libertatem, formam, profectum, & in quo ſequantur. De primo dicit [Si quis] q. d. Rarus eſt, ſed tamen laudabilis. *Matth.* 20. Pauci electi *Luc.* 12. Nolite timere puſillus grex. Circa difficile autem eſt bonum virtutis [vult] Notat libertatis voluntatem. 2. *Cor.* 9. Non ex triſtitia, aut ex neceſſitate : hilarem enim datorem diligit Deus. [poſt me] Formam meam ante ſe habens præcedentem. *Hebr.* 13. Exeamus ad eum, improperium eius portantes. *Iſa.* 45. Viri ſublimes ad te tranſibunt, & tui erunt : poſt te ambulabunt, vincti manibus pergent : téque adorabunt, & deprecabuntur [venire] Tangitur profectus : *Ierem.* 51. Venite, nolite ſtare, recordamini procul Deum: & Ieruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum. [Abneget, &c.] Tangit in quo, quia in tribus, in propriæ voluntatis abnegatione, in carnis mortificatione : quia his duobus tollitur ſequendi impedimentum : & virtutis perfectione, quæ eſt ipſa inſecutio. De primo dicit [ab] Non tantùm abneget partem, ſed totum abneget [ſemetipſum] in omnibus, quorum cauſa eſt ipſe : quia illa vel vana, vel mala ſunt : & induat Deum, quem confeſſus eſt Petrus : vt illius voluntas tam Deo, quam per eum fiat. *Pſalm.* 44. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. *Tit.* 2. Abnegantes omnem impietatem, & ſecularia deſideria, ſobriè, & iuſte & pie viuamus in hoc ſeculo [& tollat crucem] hoc eſt, cruciatum, qui eum pro peccati mortificatione, & carnis caſtigatione proportionabiliter contingit. 1. *Corinth.* 9. Caſtigo corpus meum. *Gal.* 6. De cætero nemo mihi moleſtus ſit : ego enim ſtigmata Domini noſtri IESV in corpore meo porto [& ſe. me.] perfecta imitatione virtutis : præcedere enim nemo poteſt eum, qui exultauit vt gigas ad currendum viam à ſummo cælo &c. Concomitari etiam nullus in paſſionibus : quia *Thren.* 1. O vos omnes, qui tranſitis per viam, attendite, & videte &c. *Pſalm.* 44. Specioſus forma præ filiis hominum. Sequatur ergo neceſſe eſt, vel abſcedat. *Eccl.* 23. Gloria magna eſt ſequi Dominum. 1. *Pet.* 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius.

Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.

Ratio eſt, quare ſequendus ſit : & ſunt tres, prima quarum eſt : quia hoc ſolum eſt ſalutis : ſecunda autem, quia id ſolùm eſt vtilitatis : tertia autem, quia hoc ſolum eſt ſecuritatis. In prima autem ratione duo ſunt rami per oppoſitum accepti,

cepti, vt magis probetur, & eluceat veritas propoſiti. Dicit igitur, primò ſumens in oppoſito, vnde intendit auertere [Qui enim voluerit] eo quòd vitium eſt voluntarium. *Gen.* 4. Subter te erit appetitus tuus [animam ſuam] ab animalitate dictam [ſaluam facere] Vel in perſecutione negando Chriſtum, ne occidatur: vel in delectabilibus carnis ſouendo, ne triſtetur [perdet eam] in gehenna, ſi negat, & ſi delectabilia ſequitur. Iterum [perdet] quia in affectu delectationis, in qua moritur, perpetuè manebit: & tunc, vt dicit *Ber.* In æternum non obtinebit, quod vult: & tamen quod non vult, in perpetuum ſuſtinebit. Vel [perdet] Quia cum ſemina boni ſint ſparſa in anima, tantò magis bonum naturale perditur, quantò vitium adimens bonum ſæpiùs iteratur. 1. *Cor.* 6. Eſca ventri, & venter eſcis. Deus autem & hunc, & has deſtruet. *Ioan.* 12. Qui amat animam ſuam, perdet eam [Qui autem perdiderit animam ſuam] per oppoſitum eligendo mortem, antequàm me neget: vel ſubtrahendo delectabilia animalitati: vel tertiò faciendo bona, diſperdet animalitatem. Quò enim plùs honeſta per rationem facimus, eò plùs brutalis in nobis perditur ſenſus, & affectus. *Dan.* 4. Senſus meus reuerſus eſt ad me, & ad honorem, decorémque regni mei perueni. Sicut enim homo euacuando bonum naturæ & rationis, mutatur in beſtiales ſenſus & affectus: ita etiam faciendo honeſta, & rationis bona, paulatim redit humanus honor, & regnum rationis & decor. Vnde Nabuchodonoſor delicias ſequenti primò dictum eſt: Regnum tuum tranſibit à te, & ab hominibus eiicient te, & cum beſtiis erit habitatio tua. *Ioan.* 12. Qui odit animam ſuam, inuenit eam.

Quid enim prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum lucretur; animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?

Ratio eſt ſumpta ab vtilitate: & habet duos ramos, vnus oſtendit eſſe nullum lucrum in his, qui perdunt animam: ſecundus ſumitur ab æſtimatione boni animæ & mundi. Dicit ergo [Quid enim prodeſt homini] rationali, ſi mundum in deliciis & diuitiis & honoribus [lucretur] quæ ſunt ſtercora. *Phil.* 3. Quæ mihi fuerunt lucra, arbitratus ſum vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam [animæ verò ſuæ] Non ab animalitate, ſed ab animeitate dictæ [detrimentum patiatur] Continuum enim detrimentum, vt diximus, patitur rationis naturale bonum animæ ex boni mundani illicita perfruitione *Abac.* 2. Væ qui multiplicat non ſua: vt quid etiam aggrauat contra ſe denſum lutum? Non noſtra enim, non humana bona, ſed iumentina, in quibus infigitur animus, & impeditur virtutis profectus. *Pſalm.* 68. Infixus ſum in limbo profundi, & non eſt ſubſtantia [Aut quam dabit homo] rationalis [commutationem pro anima ſua] quam perdit continuè. *Thren.* 1. Egreſſus eſt à filia Sion omnis decor eius. *Iob.* 2. Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima ſua. *Ezech.* 7. Argentum eorum, & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. *Prouer.* 11. Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iuſtitia autem liberabit à morte.

Filius enim hominis venturus eſt in gloria Patris ſuis cum Angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius.

Hic ponitur ratio à conſideratione ſecuritatis in iudicio diuino: Tangit autem iudicis diſpoſitionem, & iudicij. Circa iudicem tangit quatuor, formam, in qua iudicabit: certitudinem futuri aduentus ad iudicium: Maieſtatem, & miniſtros. De primo autem dicit [Filius enim hominis] quia in forma hominis, in qua iudicatus eſt, iudicabit *Ioan.* 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis eſt *Act.* 17. Statuit diem, in qua iudicaturus eſt orbem in æquitate in viro, in quo ſtatuit fidem præbens omnibus, ſuſcitans eum à mortuis. Certitudinem autem aduentus ad iudicandum dicit [venturus eſt] Quod enim venturum eſt, veniet, & non tardabit. *Iſa.* 35. Ecce Deus noſter adducet vltionem retributionis [in gloria Patris ſui] Ecce Maieſtas. *Dan.* 7. Dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum. *Luc.* 20. Amodò videbitis filium hominis venientem cum poteſtate magna & maieſtate [Cum An. ſu.] Ecce Miniſtri. *Infrà* 24. Virtutes cælorum mouebuntur. *Dan.* 7. Millia millium miniſtrabant ei: & decies centena millia aſſiſtebant ei [& tunc reddet vnicuique] teſte conſcientia, ſecundum opera ſua. Modus eſt iudicij. 2. *Cor.* 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque, propria corporis prout geſſit ſiue bonum, ſiue malum. *Iſa.* 16. Sedebit ſuper ſolium in veritate in tabernaculo, Dauid iudicans, & quærens iudicium & velociter reddens quod iuſtum eſt.

Amen dico vobis: ſunt quidam de hic ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno ſuo.

Hic quia multa dixit de Paſſione, quæ credibilis fuit omnibus propter naturam paſſibilem aſſumptam, & confirmat ea, quæ dixit de Reſurrectionis gloria, vt tolerabilior ſit inuitatio ad patiendum. Et hoc eſt [Amen dico vobis] hoc eſt, fideliter [ſunt quidam de hic ſtantibus] Qui? Tres, Petrus, Iacobus, & Ioan. [qui non guſtabunt mortem] quia mors guſtata fert mortem, ſicut quælibet res guſtata ſuum fert ſaporem: boni autem guſtant mortem, mali bibunt eam. *Ierem.* 25. Bibentes bibetis [donec videant] oculis corporis: & ſicut beati oculi *Sup.* 13. [fili. ho.] tectum humilitate Paſſionis [venientem] ad notitiam: vel à morte [in regno ſuo] Vel ſplendore regni in transfiguratione: vel regni hæreditate in gloria Reſurrectionis: vel promittit aliquos viſuros Eccleſiæ dilatationem. *Luc.* 9. Donec videant regnum Dei. *Sap.* 10. Oſtendit illi regnum Dei.

* * *

CAP.

CAP. XVII.

Et poſt dies ſex aſſumpſit IESVS *Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum.*

HAbitis fundamentis Eccleſiæ, tanguntur ea, quorum virtute claues faciunt, quod faciunt: ſicut & hic tanguntur Reſurrectio, & Paſſio. Vel meliùs: Quia dictum eſt, quòd quia nunc omnes claues regni cælorum collatæ ſunt miniſtris, oſtenditur hic, quale eſt regnum, quod teſtant, ſicut & in fine præcedentis capituli eſt promiſſum. Tanguntur ergo hic duo, gloria ſ. Reſurrectionis ſequens meritum Paſſionis: & effectus tam ſuper dæmonem impedientem, quam etiam ad libertatem filiorum, quam perfectiſſimè efficiet: & hæc duo continentur in ſecunda parte capituli, ſicut per ſe patet cuilibet. Circa manifeſtationem autem gloriæ regni Reſurrectionis tria inducit, vbi ſ. & quando & quibus facta manifeſtatio, & modum ſuæ manifeſtationis, & inſtructionem, qua diſcipulos de veritate inſtruit: & hæc in litera patent. Dicit igitur de tempore [poſt dies ſex] a facta confeſſione. Idem etiam habetur *Marc.* 9. *Luc.* 11. dicitur: Factum eſt poſt hæc verba ferè dies octo. Reſponſio ſecundum *Auguſt.* quòd Luc. numerat primum in quo facta eſt confeſſio: & vltimum, in quo facta eſt transfiguratio: hos duos non numerant Matth. & Mar. ſed tantùm intermedios: octo tamen propter octauam competentem reſurrectioni corporum: ſed quieti regni competit poſt dies ſex, quæ eſt ſeptima quietis æternæ. *Hebr.* 4. Qui ingreſſus eſt in illam requiem, & ipſe requieuit ab operibus ſuis, quemadmodum & à ſuis Deus [aſſumpſit IESVS] Nota eſt familiaritatis. *Pſal.* 26. Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem aſſumpſit. *Exod.* 6. Aſſumam vos mihi in populum, & ero veſter Deus: ſcietis, quòd ego ſum Dominus Deus veſter [Petrum & Iacobum & Ioannem] *Deut.* 17. In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Hos etiam magis familiares aſſumpſit in ſuſcitatione filiæ Archiſynagogi *Marc.* 5. Et in Paſſione, quando orauit *Infrà* 26. Quorum Petrus Prælatos, Iacobus actiuos, & Ioannes contemplatiuos ſignificat. *Ezech.* 14. Noe, Daniel & Iob in iuſtitia ſua animas ſuas liberabunt [& du. illos] *Deut.* 32. Dominus ſolus dux eius fuit. *Exod.* 15. Introduces eos, & plantabis in montem hæreditatis tuæ [in montem] *Pſalm.* 67. Mons, in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. *Ierem.* 31. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iuſtitiæ, mons ſanctus [excelſum] *Ezech.* 40. Dimiſit ſuper montem excelſum nimis. Hic mons erat Thabor, qui veniens lumen interpretatur. *Pſalm.* 88. Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt: tuum brachium cum potentia [ſeorſum] à mundi ſtrepitu. *Marc.* 6 Venite ſeorſum in deſertum locum, & requieſcite puſillum.

Et transfiguratus eſt ante eos, & reſplenduit facies eius ſicut ſol: veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix.

Ecce ipſa transfiguratio. Deſcribit autem eam dupliciter, in Domino videlicet, & teſtibus, qui in monte fuerunt. In ipſo autem dupliciter, in corpore Domini, & in amictu. In corpore autem deſcribit dupliciter, in communi, & in ſpeciali determinando modos eius. In communi autem dicit [Transfiguratus eſt ante eos.] Cum autem figura ſit terminatio quantitatis, hoc modo non mutauit figuram Dominus; ſed dicitur hic figura phyſici corporis, quæ eſt cum colore & paſſionibus, quæ transfigurata eſt, quando actus altioris poteſtatis in ea apparuit. Id enim, quod in corpore humano ſecundum poteſtatem qualitatum complexionalium apparet, color eſt humanus. Sed quia corpus dominicum fuit vnitum deitati, & organum animæ pleniſſimæ gratiæ: & deitas radiat ſuper omnem lucem, vt dicitur *Sap.* 7. Hæc eſt ſpecioſior ſole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata inuenitur prior. Quod igitur ſecundum poteſtatem deitatis in corpore apparet diuino, transfiguratio eſt in lucem. Et patet, quòd illi corpori lux illa connaturalis fuit, ſicut & color, ſicut & in poteſtate habuit ponendi animam & iterum ſumendi eam. Non enim niſi naturale eſſe poteſt, quod conuenit ei, in quantum erat deitati vnitum, & animæ cum Deo vnitæ organum. Vnde *Lu.* 9. Facta eſt ſpecies vultus eius altera. Et non dixit: alia. Dicit autem [ante eos] ad demulcendum Diſcipulos, & trahendum corda eorum in æternorum deſideriũ. *Ioan* 14. Ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Vnde Petrus gloriatur 2. *Pet.* 1. Non indoctas fabulas ſecuti, notam facimus vobis Domini noſtri Ieſu Chriſti veritatem, & præſcientiã; ſcilicet ſpeculatores facti illius magnitudinis. Et tangit in ſpeciali modos dicens [Et re. faci. eius ſicut ſol] in corpore: in infinitum autem magis in mente, quàm in corpore. *Apoca.* 1. Facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua. Sed contra *Eccl.* 43. Sol radiis ſuis refulgens obcæcat oculos: qualiter ergo ſufficere potuerunt? Dicendum, quòd confortatum maiori lumine habebant viſum.

Deinde tangit amictum [veſti. au. eius fa. ſunt al. ſic. nix] Hoc veſtiment. m poteſt eſſe humanitas: quod ego non puto: quia humana facies fuit, quæ reſplenduit ſicut ſol. Sed ad literam veſtis lucentis nubes alba videtur, vbi ſplendor occumbere, & in albedinem in circuitu videtur terminari. Significat autem veſtis Sanctos. *Iſa.* 49. Viuo ego, dicit Dominus: quia omnibus his velut ornamento veſtieris, & circumdabis eos tibi quaſi ſponſa. *Pſal.* 103. Indutus lumine quaſi veſtimento. Nix autem eſt rara, alba & mollis: rara, quia non congelatur, antequam conuertatur in aquam, eo quòd calidum tenet eam raram: alba autem propter naturam perſpicui aquæ, quod eſt materia eius: mollis autem propter calorem in nube conceptum, qui reſoluit cõgelatum aliquantulum, & mollificat. Et rarum quidem ſignificat ſpiritualitatem: albedo autem innocentiæ & caſtitatis candorem: & mollities manſuetudinem: & calor charitatem. *Iſa.* 55. Quomodo deſcendit imber, & nix de cælo, & illuc vltra non reuertitur, ſed inebriat terram, & infundit eam, & dat ſemen ſerenti, & panem manducanti: ſic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo. *Infra* 28. Veſtimenta alba quaſi lana munda, & ſicut nix: quia

lana

qualia fullo non poteſt ſuper terram candida facere. Fullo, inquam, Deus, qui ſic Sanctis veſtit: quia tale lumen Sancti adhuc in terra degentes recipere non poſſunt.

Et ecce apparuerunt illis Moyſes & Elias cum eo loquentes.

Hic tangitur transfiguratio, quoad teſtes quadrupliciter. Primò quoad teſtimonium apparentium Patrum, ſecundò quoad teſtimonium creaturarum: & quartò quoad teſtimonium Patris. De primo dicit [Et ecce] Vt noteiur euidentia [apparuerunt] vt ſubitus, & diuinus noteiur eorum aduentus: quia ſicut *Sup.* 2. notatum eſt, quod apparet, ſubitò aduenit, & impræmeditaté [eis] Diſcipulis, vt magis certificentur [Moyſes] ex limbo veniens de mortuis, vt probetur, quòd ipſe eſt, de quo dicitur *Deut.* 18. Prophetam vobis ſuſcitabit Deus de fratribus veſtris: tāquam me audietis eum [& Elias] viuus de paradiſo veniens eximius Prophetarum: vt ex Propheta haberet teſtimonium. *Iſa.* 7. Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra, hoc eſt, de paradiſo, vel inferno: & vt noretur, quoniam vitæ & mortis habet poteſtatem. 2. *Co.* 5 In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur [cum eo loquentes] *Luc.* 9 Erant Moyſes & Elias viſi in maieſtate: & dicebant exceſſum, quem completurus erat in Ieruſalem. Dicit enim *Orige.* quòd Moyſes ibi orauit pro populo ſuo. Exceſſus autem iſte erat amoris, doloris & humilitatis. De primo quidem *Ioann.* 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet &c. De ſecundo *Thren.* 1. O vos omnes &c. De tertio *Phil.* 2. Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem &c. *Thren.* 3. Recordare paupertatis meæ &c.

Reſpondens autem Petrus dixit ad IESVM; Domine, bonum eſt nos hic eſſe: ſi vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moyſi vnum, Eliæ vnum.

Secundum eſt [Reſpon. autem Pe.] ad glorioſa verba Moyſi & Eliæ, quæ habebant cum Chriſto [Domine] omnium [bo. eſt nos] omnis boni bonū. *Exo.* 33. Ego oſtendam tibi omne bonum [hic eſſe] vt abſcondamur in abſcondito faciei tuæ à cōturbatione hominum Sed errat: hic enim non datur, ſed in futurum promittitur: hoc lumen non eſt abſcondendum, ſed ſuper candelabrum ponendum: non ſoli dandum, ſed vt luceat omnibus, qui in domo ſunt. *Mar.* & *Lu.* dicunt. Neſciens quid diceret [ſi vis] hoc præmittit, ne increpetur ſicut *ſupra* 16. quando dixit. Abſit a te, Domine, non erit tibi hoc. Vnde hic præmittit ſe conformare voluntati ſuæ [facia. hic] Non erat ſuum facere formam cognoſcere ſ tria taber. In hoc errat: quia legis & Prophetiæ & Euangelij non ſunt tres habitationes, ſed vna, quæ eſt Eccleſia. *Apoc.* 21 Ecce tabernaculum Dei cum hominibus: & habitabit cum eis. Vnum ergo eſt tricameratum, propter Trinitatis fidem, & propter præeuntium, & ſequentium, & comitantiū ſocietatem: & propter legis & prophetiæ cum Euangelio completionem [tibi vnum, Moy. vnum, & Eliæ vnum] Voluit enim ſeorſum habitare, ſed cum Chriſto in tabernaculo requieſcere. *Iſa.* 4. Tabernaculum in vmbraculum diei ab æſtu & in abſconſionem a turbine, & à pluuia.

Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos.

Teſtimonium eſt creaturarum [Ecce nu. lu. obum. eos] vt lumen ingereret blandimentum, & luminis teſtimonium; nubes autem temperaret lucis exceſſum. *Iſa.* 49. In vmbra manus ſuæ protexit me.

Et ecce vox de nube dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite.

Teſtimonium tangit Patris. 2. *Pet.* 1. Voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria. *Can.* 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facie tua decora [Hic eſt filius] conſubſtantialis [dilectus] & dilectionis, ſicut ego principium [in quo] ſicut in redemptore [mihi] ſicut auctori in opere [bene] modo virtutis [complacui] non pœnitentia ductus de opere *Geneſ.* 6. [ipſum audite] quaſi legiſlatorem. *Iſa.* 55. Audite audientes me, & comedite bonum. *Suprà* 4. de hoc multa ſunt dicta. Hæc autem, quæ de voce Patris dicuntur etiam in baptiſmo, ſonabant ibi ad perfectionem ſanctitatis: hic autem ad perfectionem maieſtatis: in Paſſione autem *Ioan.* 12. ad perfectionem claritatis.

Et audientes Diſcipuli ceciderunt in faciem ſuam, & timuerunt valdè.

Hic tangitur inſtructio Diſcipulorum: & habet duo, inſtructionem ex facto de transfiguratione: & inſtructionem per verbum de circunſtantibus apparitionem. In primo dicit tria, caſum ex magnitudine: confortationem ex Domini conſolatione: & inſtructionem ex tranſitu gloriæ reuelatæ. De primo dicit [Et audi. diſ.] vocem Patris de teſtimonio veritatis. 2. *Pet.* 1. Vocem Patris audiuimus in monte, cùm eſſemus cum ipſo [ceci. in fa. ſu.] Qui cadit in faciem, ſciens vbi cadit, prudenter cadit, 1. *Cor.* 14 Cadens in faciem ſuam adorabit Deum pronuntians, quòd vere Deus in nobis ſit. Econtra cadentes retrorſum, neſciunt, vbi cadant, & extra gratiam cadūt, 1. *Reg.* 4. Heli. cadens de ſella retrorſum fractis ceruicibus expirauit. *Dan.* 10. eſt ſimile ei, quod habetur hic: vbi Daniel cecidit ad viſum viri Gabrielis, & dixit: Domine, in viſione tua ſolutæ ſunt compages meæ, & nihil in me remanſit virium [& timue. val.] Non aliquid mali, quod ibi non erat, ſed territi inſolita maieſtate, & coruſcatione, quæ humana infirmitas ſuſtinere non poterat, licet ad ipſam primitùs facta ſit. *Iob* 26. Cum vix paruam ſtillā ſermonis eius audierimus: tonitruum magnitudinis eius quis poterit intueri? *Iſa.* 21 Corrui, cum viderem: turbatus ſum, cum audirem, emarcuit cor meum. Timor enim, qui eſt fuga cordis intùs, cauſa fuit caſus exteriùs.

Et acceſſit IESVS & tetigit eos, dixítque eis: Surgite, nolite timere.

Et acceſſit Ie.] appropinquatione dignationis conſolabatur & confortabat eos. Et tria tangit, acceſſum, tactum & allocutionem. *Mar. vlt.* vbi etiam dubitauerant, dicit: Accedens IESVS ait illis: Data eſt mihi poteſtas &c. [& tetigit

cos] vt tactu carnis præſentiam ſentirent virtutis deitatis. *Dan.* 10. Manus tetigit me, & erexit me ſuper genua mea [dixitque eis] allocutione. *Pſalm.* 44. Diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Dicit autem [Surgite] contra caſum [nolite timere] contra timorem. *Ioann.* 14. Non turbetur cor veſtrum, neque formidet: creditis in Deum? & in me credite. *ſupra* 14. Habete fiduciam: ego ſum: nolite timere.

Leuantes autem oculos ſuos neminem viderunt niſi ſolum IESVM.

Hic ponitur inſtructio facti & verbi: & ideò duo dicuntur: De primo duo, oculorum ad rem docentem eleuatio, & rei inſtructio. Dicit igitur [Leuantes ocu. ſuos] *Luc.* 21. Leuate capita veſtra. *Baruch.* 4. Sta in excelſo, & vide iucunditatem à Domino Deo tuo tibi venientem [neminem viderunt] quia omnia diſparuerunt, vt ſoli Chriſto adhærerent. 1. *Corinth.* 13. Cum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: ſignificatur etiam, quòd omnibus tranſeuntibus, erit Deus omnia in omnibus. 1. *Cor.* 15.

Et deſcendentibus illis de monte præcepit IESVS dicens: Nemini dixeritis viſionẽ, donec filius hominis à mortuis reſurgat.

Inſtructio eſt per verbum duplex, vna eſt humilitatis & myſterij: altera ex ſolutione dubietatis. De prima dicit [Et deſ. il.] 2. *Corinth.* 5. Siue mente excedimus, Deo: ſiue ſobrij ſumus, vobis. Eleuati enim in contemplatione redeunt ad actionẽ. Sic Abraham reuerſus eſt in locum ſuum à monte viſionis. *Geneſ.* 18. [Præcepit illis IESVS] præcepto inſtructionis [Nemini dixeritis viſionem] de transfiguratione, & circunſtantibus eam [donec filius hominis] cuius eſt mori [à mortuis reſurgat] Duplici ratione: quia ſi priùs diceretur, & poſteà mori videretur, fieret ſcandalum, & non ædificatio ad fidem, quòd ſic transfiguratus mori poſſet. *Eccleſ.* 3. Tempus tacendi, & tempus loquẽdi. *Eccl.* 20. Ab ore fatui reprobabitur parabola: quia non dicit eam in tempore ſuo. Alia cauſa eſt informatio ad humilitatem. *Eccl.* 11. Ne laudes hominem in vita ſua. Et *ibid.* Ante mortem ne laudes quemquam. Dicit autem [à mortuis] quia ad hoc moritur, vt mortuos viſitet. *Eccl.* 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes. Adhuc etiam ipſe ſolus fuit inter mortuos liber: & ideò ſurrexit ab eis.

Et interrogauerunt eum Diſcipuli dicentes: Quid ergo Scribæ dicunt, quòd Eliam oporteat primùm venire?

Hæc eſt ſolutio dubiorum: & habet tres partes, quarum prima eſt interrogatio: ſecunda ſolutio: & tertia illuminatio perfecta. De prima dicit [Quid ergo Scribæ dicunt] qui auctoritatem habent ex ſcientia legis [quòd Eliam oporteat primum venire] Hanc enim formam fecerunt Scribæ, perſuaſi ex hoc, quod continetur *Malach. vlt.* Ecce mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis, vt conuertat corda patrũ ad filios, & filiorũ ad patres eorũ: ne fortè veniã, & percutiã terrã anathemate. Dixerũt igitur, quòd Elias veniẽs reſtiturus erat omnia in antiquũ ſtatũ cõcordiæ, gratię, & innocẽtiæ.

At ille reſpondens ait illis: Elias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia: Dico autem vobis, quia Elias iam venit, & non cognouerunt eum; ſed fecerunt in eo quæcunque voluerũt. Sic & filius hominis paſſurus eſt ab eis. Tunc intellexerunt Diſcipuli, quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis.

Solutio eſt duo continens: vnum eſt intellectus ſcripturæ de aduentu Eliæ in perſona: alterum eſt de aduentu Eliæ in ſpiritu & virtute. De primo dicit [Elias quidẽ venturus eſt] ante ſecundum aduẽtũ ad iudicium: & tunc reſtituet omnia, quæ deſtruxit Antichriſtus. *Malach. vlt.* Mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis [Dico autem vobis, quòd Elias iam venit] Ille, inquam, de quo dicitur *Luc.* 1. Ipſe præibit ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ [& non cogno. eum] per approbationem quia teſtimonium mihi perhibuit. *Amos.* 5. Odio habuerunt corripientem in porta: & loquẽtem perfectè abominati ſunt [ſed fecerunt in eum quæcumque voluerunt] In hoc notatur, quòd cauſa fuerũt mortis Ioannis, vel quòd perſuaſerunt Herodi, vt occideret eum: vel conſenſerunt ad minus: & hoc ideò, quia teſtimonium perhibuit Chriſto. *Act.* 7. Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri, & occiderunt eos, qui prænuntiauerunt dies Iuſti, cuius vos nunc proditores facti eſtis, & homicidæ. Et hoc eſt, quòd ſequitur [Sic & fili. ho paſſu. eſt ab eis] ſcilicet, quòd non cognoſcentes occiderunt eum. 1. *Cor.* 2. Si enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. *Ioan.* 1. Mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit [Tunc] videntes in Ioanne impletum quod dixerat, [intellexerunt Diſci. quia de Ioan. Bapt. dixit eis] Sicut ſupra 16. intellexerunt, quia non dixerat de fermento panum; ſed de doctrina Phariſæorum dixerat eſſe cauendum.

Et cùm veniſſet ad turbam, acceſſit ad eum homo genibus prouolutus ante eum.

Effectus prędnductorũ Sacramẽtorũ hic determinatur primò quidem in ablatione impedientis cõſecutionẽ Sacramẽtorũ hic: & habet duas partes, in quarum prima ponitur impedimenti ablatio: & ſecundò Apoſtolorũ circa difficultatem expulſionis Dæmonis inſtructio. Circa primum tãguntur tria, Dæmoniaci oblatio, offerentium increpatio, & expulſionis Dæmonis perfectio: Quæ per ordinem in litera continentur. Circa oblationẽ infirmi duo ſunt, primũ occurſus Domini per miſericordiam, alterũ oblatio miſeri propter miſeriam. De primo dicit [Et cùm ve. ad tur.] per miſericordiã deſcẽdẽs de monte, vt ſe turbæ coaptaret. *Pſ.* 103. Aſcendunt montes, & deſcendunt campi in locum, quem fundaſti eis [acceſſit ad eum homo] Hic eſt oblatio miſeri: & tanguntur duo, poſtulatio ſalutis, & allegatio magnæ infirmitatis & neceſſitatis. In primo dicuntur quatuor, deuotio videlicet, & ratio, & reuerentia, & propoſitio petitionis cũ inſtantia obtinendi. Deuotio notatur, cùm dicit [acceſ. ad eum] propinquitate deuotionis *Pſalm.* 33. Accedite ad eum, & illuminamini &c. [homo] Notatur rationabilitas, quia diſcreuit, quòd eius, qui fecit, eſt curare. *Pſ.* 35. Homines & iumenta ſaluabis, Domine, quemadmodum multiplicaſti miſericordiã tuam, Deus [genibus prouo. *Mar.* 1. Venit leproſus ad eum,

ad eum, & genuflexo &c. *Phil.* 2. In oomine Domini IESV omne genu flectatur &c. *Iſa.* 45. Viuo ego, dicit Dominus: quia mihi curuabitur omne genu. *Mich.* 6. Curuabo genu Deo excelſo. Non autem flectit, ſicut illudentes *Infrà* 27. Eſt autem genuflexio ad humanitatem proptiè, ſed proſtratio ad deitatem, ſicut Magi procedentes adorauerunt eum. Quia curuatur genu in ſignum caſus, & erectio ſignificat liberatioonem à caſu: Proſtratio autem eſt in ſigoum, quòd homo nihil eſt, & erectio eſt recognitio maieſtatis de oihilo in altum erigentis.

Dicens: Domine, miſerere filio meo, quia lunaticus eſt, & malè patitur: nam ſæpe cadit in ignem, & crebrò in aquam. Et obtuli eum Diſcipulis tuis; & non potoerunt curare eum.

Ecce petitionis propoſitio: & dicit quatuor: profitetur enim poteſtatis perfectionem in eo, quem interpellat: & petit miſericordiam, quia iuſtitia non ſuppetit: & oſtendit rationem affectus ad eum, pro quo petit: & allegat neceſſitatem. De primo dicit [Domine] *Sap.* 12. Subeſt tibi, cùm volueris, poſſe [miſerere] quia tibi proprium eſt miſereri ſemper & parcere. 2. *Cor.* 1. Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione [filio meo] Ius enim naturæ eſt, vt illius miſereat. *ſup.* 15. Miſerere mei, fili Dauid: filia mea à dæmonio vexatur [quia lunaticus] Allegat hic neceſſitatem duplicem, infirmitatis, & difficultatem curationis. In infirmitate dicit tempus paſſionis, acerbitatem, frequentiam, & periculum. Tempus, quia [lunaticus eſt] in renouatione lunæ patiens: Dæmon enim hoc tempus obſeruans intendit odibilem facere Creatorem, qui tales creaturas feciſſet, quæ nocerent. *Marc.* 9. dicitur iſte ſurdus & mutus. Potuit eſſe, quòd deficientè luna, quæ mouet humidum, oppilabantur ei viæ autiom, & venæ mouentes linguam humido à capite deſcendente, & ſic redeunte menſe ſurdus & mutus factus eſt [& male patitur] Ecce acerbitas doloris à Dæmone vexante. Simile *Sup.* 5. malè vexatur. *Suprà* 8. malè torquetur de ſeruo Centurionis [Nam ſæpè] Ecce frequentia. *Marc.* 9. & *Luc.* 9. Spiritua apprehendit, & ſpumat, & ſtridet dentibus, & areſcit [cadit in ignem, & crebrò in aquam] Ecce periculum, quia quærebat dæmonium occidere infirmum elementis, quæ vel actiua vehementer corpus diſſoluerent, vel oppilando vias ſpiritus necarent: ſic enim citò occiditur homo: & eſt ignis libidinis, vel iræ, vel æſtus auaritiæ. *Prouerb.* 30. Ignis nunquam dicit: ſufficit. *Iob* 31. Ignis eſt vſque ad conſummationem deuorans, & omnia eradicans genimina. *Pſalm.* 57. Supercecidit ignis, & non viderunt ſolem. Aqua autem eſt voloptatum, quæ nutriuit libidinem. *Pſalm.* 68. Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. *Thren.* 3. Ioundauerunt aquæ ſuper caput meum. Dixi, periit finis meus, & ſpes mea à Domino [Et obtuli eum] Difficultas notatur curationis [Diſcipulis tuis] quibus *Suprà* 10. data eſt poteſtas eiiciendi ſpiritus immundos, & vt langores curarent. *Luc.* 9. Dedit eis poteſtatem ſuper omnia dæmonia [& noo potuerunt curare eum] Quadruplici de cauſa: propter modicitatem fidei Diſcipulorum, incredulitatem offerentium, & ignorantiam, quia neſciuerunt curationis modum in oratione & ieiunio debere fieri: & infirmi indignitatem ad ſanitatis beneficium.

Reſpondens autem IESVS ait: O generatio incredula, & peruerſa, quouſque ero vobiſcum? Vſquequo patiar vos?

Ecce increpatio offerentium iocredulorum. Dicit autem duo de offerentibus, & duo da ſeipſo. De offerentibus [O generatio incredula] quoad infidelitatem. *Pſalm.* 77. Generatio, quæ oon direxit cor ſuum: & non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius [& peruerſa] quoad mores. *Deut.* 32. Generatio praua, atque peruerſa hæccine reddis &c. [quouſque ero vobiſcum] incredulis [Quouſque patiar vos] peruerſos. *Romano.* 9. Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum. Vnde non dicit iſtud tædio victus, ſed potiùs annuens de peccato improbirares eorum, qui beneficio cauſas triſtitiæ ingeminabant. *Pſalm.* 105. Vexatus eſt Moyſes propter eos: quia exacerbauerunt ſpiritum eius. *Oſea* 10. Corripientur propter doas iniquitates ſuas. Sic enim lux in tenebris lucet, certans ad diſſipationem tenebrarum. *Iob* 5. Increpationem Domini ne reprobes: quia ipſe vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius ſanabunt.

Afferte huc illum ad me. Et increpauit illum IESVS: & exiit ab eo dæmonium: & curatus eſt puer ex illa hora.

Hic ponitur ſalutis perfectio in quatuor, in allatione infirmi, in increpatione dæmonis, & infirmi eiectione, & in ſalutis perfectione. De primo dicit. [Afferte illum ad me] *Luc.* 9. Magiſter attuli filium meum ad te habeotem ſpiritum malum. *Suprà* 4. Obtulerunt ei omnes malè habentes [Et increpauit illum IESVS] Et puerum propter peccata, & Dæmonem propter intentioois malitiam. *Luc.* 9. Increpauit IESVS ſpiritum immundum, & ſanauit puerum. *Marc.* 9. Cum accederet puer, & videret IESVM, ſtatim ſpiritus conturbauit eum [& exiuit ab eo dæmonium] propter verba increpantis. *Mar.* 9. Surde, & mute ſpiritus, ego præcipio tibi: exi ab eo, & ampliùs ne introeas in eum [& curatus eſt puer ex illa hora] ſubitò: oe credatur beneficio naturæ curatus eſſe. *Sap.* 5. Mirabuntur propter ſubitationem inſperatæ ſalutis. *Oſee* 11. Portabam eos in brachiis meis, & neſcierunt, quia curarem eos. *Luc.* 9. Omnes, qui cura indigebant, ſanabat.

Tunc acceſſerunt Diſcipuli ad IESVM ſecretò, & dixerunt: qoare nos non potuimus eiicere illum?

Hic tangitur inſtructio Diſcipulorum: & dicuntur duo, interrogatio Diſcipulorum, & inſtructio. De primo dicit [Acceſſerunt] auſu familiaritatis [ad IESVM] magiſtrum verita-

tis. *Eccleſiaſt.* 51. Appropinquate ad me indocti. *Eccleſiaſt.* 61. In omni animo tuo accede ad Sapientiam [ſecretò] Vel quia ſe putabant amiſiſſe curatiuam gratiam : vel euadentes verecundiam, quia curare non poterant : vel nolentes publicè increpari pro modicitate fidei. *Suprà* 13. Seorſum exponebat Diſcipulis [& dixerunt. Quare nos non potuimus eiicere illum ?] cùm nobis dederis claues , & dixeris , quòd portæ inferi non præualebunt aduerſus confeſſionem noſtram.

Dixit illis Iesvs : propter incredulitatem veſtram. Amen quippe dico vobis : Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic : tranſi hinc, & tranſibit : & nihil impoſſibile erit vobis : hoc autem genus non eiicitur niſi per orationem & ieiunium.

Inſtructio hic ponitur duplex : oſtenditur enim impotentia ex parte Diſcipulorum , & ex parte infirmi. Ex parte Diſcipulorum duplex, vna eſt incredulitas , & alia fidei frigiditas. De prima dicit [propter incredulitatem veſtram] Incredulitas dicitur duobus modis : vno quidem modo dicit diminutionem , vel priuationem ex parte crediti , quia non omnia credit credenda , & ſic non fuerunt increduli : alio modo dicit remiſſionem ex parte actus innitendi primæ veritati propter ſe , & ſuper omnia , & ſic dicuntur hic increduli adhuc aliquantulum innitentes humanæ rationi : quia fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. *Iaco.* 1. Qui hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur,& circumfertur. Non ergo æſtimet homo ille, quòd aliquid accipiat à Deo [Amen quippe dico vobis] Inſtructio eſt ad fidei feruorem, quæ per charitatem feruet [Si habueritis fidem ſicut granum ſynapis] in qualitate , non in quantitate: quia tritum replet ſuperiora ſpiritualia,& corruptos humores deponit à capite,& tritum inualeſcit in virtute. 2. *Cor.* 12. Cùm enim infirmor, tunc fortior ſum, & potens [dicetis monti huic] hoc eſt, ſuperbiæ Dæmonis. *Iere.* 51. Ecce ego ad te mons peſtifer, qui corrumpis vniuerſam terram [Tranſi hinc, & tranſibit] *Pſalm.* 45. Transferentur montes in cor maris. *Iſa.* 64. A facie tua montes defluerent , ſicut exuſtio ignis contabeſcerent. Iſtud etiam ad literam aliquando factum eſt , & adhuc fieret , ſi hoc fides , & fidelium ſtatus expoſcerent. 1. *Cor.* 13. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam &c. [& nihil impoſſibile erit vobis] *Marc.* 9. Omnia poſſibilia ſunt credenti. *Luc.* 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. Ratio autem eſt: quia fides nititur omnipotentiæ Dei , & non rationi humanæ : & ideò omnia vincit. 2. *Eſd.* 4. Super omnia vincit veritas.

Hoc autem genus non eiicitur] Inſtructio autem eſt ex parte morbi : vt ſint cauti in diſcernendis criminibus [niſi per orationem] quæ ſanat peſtes mentis indeuotæ [& ieiunium] quod ſanat peſtes petulantiæ carnis. Et intelligitur , quòd iſte puer & nequitiis ſpiritualibus , & carnalibus ſubiacuit. *Tob.* 12. Bona eſt oratio cum eleemoſyna & ieiunio. Et dicit *Chryſoſto.* quòd nihil eſt validius homine deuotè orante cum ieiunio, & eleemoſyna, ſi habet : quia tunc corpus orationem non fœdat , & eleemoſyna ad exaudiendum adiuuat. *Pſal.* 34. Ego autem cùm mihi moleſti eſſent , induebar cilicio , humiliabam in ieiunio animam meam : & oratio mea in ſinu meo conuertetur. Eleemoſynam autem hic non adiungit : quia non omnes habent , vnde corporalem faciant eleemoſynam. Sic ergo terminatur pars , in qua agitur de remotione impedimenti.

Conuerſantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Iesvs : Filius hominis tradendus eſt in manus hominum , & occident eum , & tertia die reſurget. Et contriſtati ſunt vehementer.

Hic vltimò agit de libertate , quæ efficitur in miniſtris : tangit autem duo ; repetit enim primò quod ſæpè dicendum eſt de cauſa libertatis , quæ pro nobis ſoluendo pretium à tributo tyrannorum liberat : & hoc eſt Paſſionis Sacramentum. Deinde tangit libertatis rationem,& cauſam. De Paſſione autem , qua ſoluitur pro nobis pretium, tangit tria, locum , ordinem , & effectum ex parte Diſcipulorum. Locum tangit dicens [Conuerſantibus autem eis in Galilæa] in locis , vbi immortalis , lætus lætis poſt reſurrectionem occurrit. *Marc. vlt.* Vnde etiam Diſcipuli abierunt in Galilæam , in locum , vbi conſtituit illis Iesvs : ibi enim populus , qui ambulabat in tenebris , ſicut primò vidit lucem prædicationis ſuæ , ſic etiam primò lucem vidit ſuæ Reſurrectionis. *Iſa.* 9. Significans , quòd transfiguratione facta in homine de vitiis ad virtutes , de virtute in virtutem , de exilio ad patriam, lætus & glorioſus occurrit Dominus.

Dixit illis Iesvs] ordinem Paſſionis ſuæ, & poſteà Reſurrectionis : ordinem autem Paſſionis quoad Paſſionem patientis , quoad modum traditionis , quoad miniſtros ſceleris , quoad conſummationem mortis. De primo horum dicit [Filius hominis] Non ex concupiſcentia natus, & ideò peccatum non habens ex natiuitate. 1. *Pet.* 2. Qui peccatum non fecit , nec inuentus eſt dolus in lingua eius. Tangit etiam naturam in hoc, quæ pati potuit , inquantum filius hominis eſt. 1. *Pet.* 4. Chriſto igitur paſſo in carne , & vos eadem cogitatione armamini. Iam autem tertiò prædicit paſſionem, vt ſemper ſit in cordibus noſtris ſanguis patientis. *Luc.* 9. Ponite hos ſermones in cordibus veſtris : Filius hominis , futurum eſt , vt tradatur in manus peccatorum. *Thren.* 3. Recordare paupertatis & tranſgreſſionis meæ, abſynthiij & fellis. Memoria memor ero , & tabeſcet in me anima mea [tradendus eſt in manus] Secundum eſt. Traditus eſt à Patre. *Romæ.* 8. Qui etiam proprio filio ſuo non pepercit ; ſed pro nobis omnibu tradidit illum. Traditus etiam eſt à ſeipſo. *Iſa.* 53. Eo quòd tradidit in mortem animam ſuam. Traditus à Diſcipulo. *Ioann.* 13. Cum miſiſſet diabolus in cor , vt traderet eum Iudas Simonis filius Iſcariothis. Traditus etiam à Iudæis. *Infrà* 26. & *Ioannis capitulo.* 19. Proptereà qui me tradidit tibi , maius peccatum habet. Sed à Patre traditus eſt in reconciliationem , à ſeipſo

in ho

in hoſtiam, à Iuda Iudæis, à Iudæis gentibus, à gentibus in mortem [in manus hominum] Tertium eſt, hoc eſt, peccatorum gentilium, qui miniſtri erant ſceleris, cuius inuentores ſunt Iudæi. *Infrà* 20. & *Luc* 18. Tradent eum gentibus ad illudendum, & conſpuendum, & flagellandum [& occident eum] Quartū eſt conſummatio mortis. *Lu.* 23. Tradiderunt eum ſummi Sacerdotes, & Principes in damnationem mortis.

Ne autem abundantiori triſtitia abſorbeantur: Subiungit ordinem reſurrectionis dicens [& tertia die reſur.] *Oſea* 6. Viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia ſuſcitabit nos. *Ioan.* 2. Soluite templum hoc: & poſt triduum reædificabo illud [Et contriſtati ſunt vehementer] propter abſentiam dulcis præſentiæ in carne Domini noſtri IESV. *Ioan.* 16. Vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum: & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

Et cùm veniſſent Capharnaum, acceſſerunt, qui didrachmam accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magiſter veſter non ſoluit didrachma: ait: Etiam.

Hic tangit de libertate in figura, quam fecit Paſſio pretium ſoluens: & tangit tria, occaſionem, qua inducitur hiſtoria: hiſtoriam, & inſtructionem de vitando ſcandalo in defenſionem libertatis. De primo dicit: vbi, qui, quid, & à quo petebat tributum ſeruitutis dicens [Cum veniſſet Capharnaum] Non poterat eſſe locus inconuenientior ad exigendum tributum ab omnium liberatore ſeruorum: quia ibi plurima miracula fecerat, pro quibus, etſi conditionaliter ſeruus fuiſſet, manumitti debuerat, vel ad minus à tributo abſolui. *Luc.* 4. Quanta audiuimus facta in Capharnaum. *Suprà* 11. Tu Capharnaum, nunquid vſque ad cælum exaltaberis? vſque in infernum deſcendes: quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, fortè manſiſſent vſque in hanc diem [acceſſerunt qui didrachma accipiebant] Attende, quòd Pompeius primò fecit Iudæam tributariam, ſed non ſoluebatur niſi de ciuitatibus ſumma pecuniæ: Auguſtus verò poſteà impoſuit cenſicapitem, quod quilibet ſoluit de capite ſuo: & hoc erat didrachma, hoc eſt, munus, vel pondus duos valens vſuales, & erat in eo imago Auguſti. Vnde *Infrà* 22. Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio? Dicunt ei: Cæſaris [ad Petrum] Non enim audebant ad Chriſtum accedere propter ſignorum magnitudinem, vt dicit *Hieronymus* [& dixerunt ei] ſicut maiori inter Diſcipulos [Magiſter veſter non ſoluit didrachma [Fortè, vt tentarent eum, ſicut *Infra* 22. Vnde *Luc.* 23. Prohibentem tributa dari Cæſari: & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe [Et ait] Petrus [Etiam] Simplicem confitetur veritatem, ſicut a Magiſtro didicerat *ſupra* 5. Sit ſermo veſter: eſt, eſt: non, non. Quod amplius eſt, à malo eſt.

Et cùm intraſſet in domum, præuenit eum IESVS dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum, vel cenſum? à filiis ſuis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi IESVS: Ergo liberi ſunt filij.

Hæc eſt oſtenſio libertatis factæ per Chriſtum, qui pretium ſoluit pro nobis, & nos in filios regni progenuit: & tangit quatuor in ordine. Primò enim vt Deus conſcientiam oſtendit: ſecundò humilitatem oſtendens Diſcipuli ſententiam quæſiuit: tertiò ſententiam à Diſcipulo inuentam audiuit: & quartò approbauit, & confirmauit Prælatos inſtruens, vt quantumcumque ſint ſapientes & boni; non tamen omnia faciant de conſilio proprij capitis; ſed accipiant conſilium ſubditorum. Dicit igitur [Et cùm intraſſet in domum] Publicè enim de libertate loqui noluit, ne Iudæi, vel Gentiles acciperent ſcandali occaſionem. 1. *Cor.* 10 Sine offenſione eſtote Iudæis & Gentilibus & Eccleſiæ Dei [præuenit eum IESVS] conſcientiam oſtendens. *Iob* 42. Scio, quòd vniuerſorum memineris, & quòd nulla latet te cogitatio [dicens: Quid tibi videtur Simon] Petrum non nominat: quia Petrus liber & Dominus, de tributo ſoluendo non debet audire quæſtionem. *Gal.* 2. Nec ad horam ceſſimus ſubiectioni [Reges terræ, à quibus accipiunt tributum, vel cenſum] Tributum fuit de terris, quæ defendebantur in republica: Cenſus autem de capite. *Roma.* 13. Cui vectigal, vectigal: & cui tributum, tributum: & cui honorem, honorem. Et præmittit: Reddite ergo omnibus debita: nemini quicquam debeatis [a filiis ſuis, an ab alienis?] *Gal.* 5. Vos in libertatem vocati eſtis fratres, tantùm ne libertatem veſtram in occaſionem detis carnis. *Ibidem* 4. Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit [At ille dixit: Ab alienis] Alienus autem dicitur, qui extraneus eſt, & à nobilitate regni, & ab actu regendi: quia communicantes in actu regiminis non ſoluunt tributum, ſicut Sacerdotum gens in ſpiritualibus: & Sapientes in conſiliis & in inuentionibus legum: & milites in armorum ſtrenuitate: hæc enim decet habere imperatoriam maieſtatem. 1. *Pet.* 2. Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Et. 1. *Reg.* 17. dictum eſt Dauid, quod qui percuteret Philiſtæum, efficeretur Dominus Patris eius abſque tributo in Iſrael [Dicit illi IESVS] ſententiam Diſcipuli approbans [ergo liberi ſunt filij] 1. *Eſdræ penul.* Omnibus Sacerdotibus & Leuitis & ſacris cantoribus templi nullum tributum, neque aliqua indictio irrogetur: nec habeat quiſquam poteſtatem quicquam obiicere eis. 3. *Reg.* 19. De filiis Iſrael Salomon non conſtituit quenquam ſeruire; ſed erant viri bellatores. Chriſtus autem filius fuit Dauid Regis: vnde multò minus ſoluere debebat tributum.

Vt autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies ſtaterem: illum ſumens da eis pro me & te.

Inſtructio eſt, ne nimius feruor defendendæ libertatis fiat ſcandali occaſio, præcipue apud infideles:

infideles: & in hoc ipſe non ſolùm liberum, ſed & vniuerſitatis Dominum ſe oſtendit, cui creatura maris, pretium offert, & ceuſum ſuæ ſeruitutis. Dicit ergo duo, cauendum. ſ. ſcandalum, & vnde accipiatur cenſus pro redimenda vexatione tyrannorum. Dicit igitur [Vt autem non ſcaodalizemus] 1. *Corinth.* 8. Videte, ne fortè hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. *Infra* 18. Væ homini, per quem ſcandalum venit: Hæc enim non ſunt de veritate vitæ, vel doctrinæ, vel iudicij: & ideò diſſimulanda ſunt propter ſcandalum [Vade ad mare] quia ego feci mare, & omnia, quæ in eo ſunt[& mitte hamú]inſtrumentum ſcilicet piſcandi: & eſt notabile, quòd Petrus pretium hamo ad neceſſitatem: animas autem ſagena piſcari præcipitur. Et econtra modò fit: quia nec pretium ſagena, nec animæ hamo capiuntur à Prælatis. *Supra* 13. Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti [Et eum piſcem, qui primò aſcenderit, tolle] Significans, quòd vltroneus debet offerri cenſus, & non per agitationem eſt extorquendus: & hoc eſt, quod ſequitur [aperto ore eius] quia voto offert[inuenies ſtaterem] qui valet duo didrachmata[illum ſumens da illis pro me, & pro te] Sed nunquid non habebat loculos, vnde ſoluere poterat? Dicendum, quòd ſic; ſed pecuniam in vſus pauperum oblatam nolebat conuertere in vſus proprios. Sed quare non ſoluit pro aliis diſcipulis? Reſponſio, quòd illi quaſi de familia reputabantur. 1. *Corinth.* 9. Cùm eſſem liber ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem.

CAP. XVIII.

In illa hora acceſſerunt Diſcipuli ad Ieſum dicentes: Quis putas maior eſt in regno cælorum?

VSus, & quis (aliàs opus) poteſtatis miniſtrorum determinatur ab hoc loco. Quia autem vſus dupliciter conſideratur, in opere ſcilicet, & ſecundum inſtantiam operis: ideò duas habet partes: ita quòd primò determinat proprium opus: & ſecundò inſtantiam circa opus in capitulo 20. *infra.* Opus autem dupliciter determinatur ad ſubditos, inuitatione, & cura mali: & hoc determinatur in iſto capitulo, & in regimine boni ſecundum ſtatum omnem boni in Eccleſia: & hoc determinatur in ca. ſequenti. Iſtud autem capitulú in duas diuiditur partes, in quarum prima docetur cautela, & vitatio mali circa ſubditum, ne fiat malum: in ſecunda autem docetur cura mali, quod factum eſt *ibi* [Quid vobis videtur, ſi alicui fuerint centum] Prima harum in duas diuiditur. Primò enim dicit occaſionem, ex qua doctrina de vſu poteſtatis introducitur: ſecundò dat doctrinam *Ibi* [Et aduocans IESVS, &c.] In prima dicit tempus, & auctores facti, & factum, per quod doctrina iſta introducitur: Dicens [In illa hora] quando occaſionem acceperant ex hoc, quòd tres præter alios in montem adduxit, & pro Petro, & non pro aliis ſolui fecit: & ſic quaſi ſpecialis dignitatis eſſet, eum habuit: cui etiam claues dedit [acceſſerunt] auſu familiaritatis [ad IESVM] ſicut ad illuminatorem [dicentes] Contrarium dicitur *Marc.* 9. Venerunt Capharnaum, & cùm domi eſſent, interrogauit eos: quid in via tractabatis? At illi tacebant. Siquidem in via diſputauerát: quis eorum videretur eſſe maior? *Luc.* 9. Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum videretur eſſe maior. Reſponſio. Lucas dicit id, quod primum fuit & initium iſtius elationis in primo motu, vbi comprimenda fuit, quando primò tentauit. *Tob.* 4. Superbiam in corde tuo nunquam dominari permitte. Marcus autem tangit, in quo proceſſit ad verbum contentionis: Matthæus autem qualiter quæſtio eſt ſopita [Quis putas] cuius reputatio eſt ſecundum veritatem dignitatis meritorum. *Prouerb.* 16. Spirituum ponderator eſt Dominus. Primò enim tacentes quando deprehenſi ſunt à Domino: poſteà non audientes increpantem durè, ſicut fecerat de errore Petri, fiduciam acceperunt interrogandi [maior eſt] *Auguſt.* In rebus, quæ non mole, ſed virtute magnæ ſunt, idem eſt maius eſſe, quod melius eſſe. Occaſionabatur autem hoc ex hoc dicto ſuperiùs 5. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. *Iob* 1. Erat vir ille magnus inter omnes orientales [in regno cælorum]quia non contendebant de regno terreno: ſed de regno cælorum, in quo bonum eſt magnum eſſe, licet non bonum ſit videri ſibi eſſe magnum: ideò non merentur increpationem, ſed inſtructionem. Eſt autem regnum cælorum vel materialiter accipiendum pro congregatione Iuſtorum: vel ſecundum ſæpe habitam expoſitionem, pro completa poteſtate in officiis, & legibus, & ordine, & diſtributione regni: vel pro gloria regni, in quam inducuntur Sancti. *Luc.* 22. Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus reg. &c. Terrenam autem poteſtatem concupiuit mater filiorum Zebedæi *infrà* 20. Et ideò increpata eſt.

Et aduocans IESVS paruulum, ſtatuit eum in medio eorum.

Hæc doctrina diuiditur in partes duas, quæ competit Prælatis ſecundum vſum poteſtatis. Prima eſt exhortatio ad innocentiam, & ſecunda eſt dehortatio à nocentia *ibi* [Qui auté ſcandalizauerit &c.] Prima harum habet tres paragraphos, in quorum primo docet innocentiam humilem, in ſecundo ſenſum humilem, & in tertio beneficentiam humilem: & hæc per ordinem ſunt in litera. De primo dicit duo, exemplum, & doctrinam. De exemplo dicit quatuor, quorú primum notat Doctoris ad innocentem humilitatem aſſimilationem, ſecundum humilitatis imitationem, tertium exépli in animo confirmationem, quartum omnium bonorum ad exemplum in animo ſtatutum comparationé (aliàs operationem) & reductionem. Primum notatur in hoc, quòd dicit [Aduocans IESVS] hoc eſt, ad ſui conformitatem vocans. *Sup.* 11. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. *Iſa.* 9. Paruulus datus eſt nobis. *Phil.* 2. Exinaniuit ſemetipſum &c. Secundum notatur, cùm dicit [paruulum] hoc eſt, formam paruulis competenté. Paruulus auté eſt minor paruo: & ille eſt, qui reputatione ſui etiá paruis minor eſt. 1. *Cor.* 15. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum. Ecce paruis minor. Qui nõ ſum dignus vocari Apoſt. Ecce minor minimis, qui paruis & minoribus minores ſút. *Eph.* 3. Mihi omniú ſanctorú minimo data eſt gratia hæc. *ſu.* 11. Qui minimus eſt in regno cælorú, maior eſt maximo inter natos mulierú. Tertium notatur, cùm dicit [ſtatuit] hoc

hoc eſt, firmiter collocauit, vt à mẽte nunquã excideret: Humilitas enim in imo ſtans, firmo ſtat pede: ſed ſuperbia in ventum eiecta eliditur. *Pſ.* 35. Non veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatoris non moueat me: ibi ceciderunt omnes. Ideò *Dan.* 10. dicitur: Sta in gradu too, qui eſt gradus pulueris, & cineris, *Eccl.* 10. Quid ſuperbis, terra, & cinis [Cum in medio eorum] Quartum eſt, vt notet humilitatem eſſe quaſi centrum virtutis. *Lu.* 22. Ego in medio veſtrum ſum, ſic qui miniſtrat. *Rom.* 12. Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. *Phil.* 2. Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu: qui cum in for. Dei eſſet, non rapi. &c.

Et dixit: Amen dico vobis: niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli: non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cælorum.

Doctrina eſt innocentiæ humilis, qui decet Doctorem humilem. *Iſa.* 53. In humilitate iudicium eius ſublatum eſt. Duo autem dicuntur in doctrina, auerſio, & conuerſio. Tangit ergo primò auerſionem a malo dicens [Niſi conuerſi fue.] à malo veſtræ elationis. *Pſalm.* 7. Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrabit. *Zach.* 1. Conuertimini ad me humilem & paruum [& eff. ſicut paruuli] Mites & innocentes, iniuriarum immemores, ambitionis non appetitores, libidinis nunquam inſecutores. De primo horum *Pſalm.* 24. Innocentes & recti adhæſerunt mihi. De ſecundò *Eph.* 4. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. De tertio *Galat* 5. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. De quarto *Leui.* 19. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum [non intrabitis in Reg. cæ.] hoc eſt, in gaudium regni. Et dicit [non intrabitis] quia continuis profectibus oportet intrare eum, qui intrare deſiderat. *Iob* 22. Saluabitur innocens, ſaluabitur autem in munditia manuũ ſuarum. *Pſalm.* 23. Quis aſcendet in montem Domini: aut quis ſtabit in lo. ſancto eius? Innocens manibus & mundo cor. &c. Chriſtus enim oſtium eſt regni. *Ioan.* 10. Ego ſum oſtium &c. Chriſtus autem humilis & ad humile oſtium altus impingit. *Ioan.* 14. Nemo venit ad Patrem niſi per me [Quicumque ergo humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte] Senſum docet humilitatis. 1. *Cor.* 14. Malitia paruuli eſtote; ſenſibus autem perfecti ſitis. 1. *Cor.* 1. Quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, vt confundat ſapientes [hic eſt maior in reg. cæ.] *Iob* 22. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. *Prou.* 29 Superbum ſequitur humilitas: humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. 1. *Pe.* 5. Humiliamini ſub potenti manu Dei: vt vos exaltet in die viſitationis.

Et qui ſuſceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me ſuſcepit.

Tertium eſt doctrina beneficentiæ humilitatis. dicit Igitur [Et qui ſuſceperit] charitatis beneficia miniſtrando. *Rom.* 15. Suſcipite inuicem, ſicut Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei. 1. *Tit.* 5. Si hoſpitio pauperes ſuſcepit, ſi Sanctorum pedes lauit, ſi tribulationem patientibus ſubminiſtrauit [vnum paruulum] quia paruus paruis contentus eſt: & nemo eſt, qui non poſſit vnum ſuſcipere: quidam autem non poſſent ſuſcipere plures. Planum autem eſt, quòd Vicarij Chriſti nec in pompa ſeculari magni ſunt, nec cum multitudine veniunt. *Infra* 25. Quod vni ex minimis iſtis feciſtis, mihi feciſtis [in nomine meo] quia ſic veniens, in figura nominis Chriſti venit, & non in nomine Nabuchodonoſor Regis, in cuius nomine venit Holofernes omnia vaſtans & conſumens, cuius ferocitatem animi nemo mitigare potuit. *Lu.* 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. *Supra* 10. Qui recipit Iuſtum in nomine meo, mercedem accipiet iuſti.

Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis his, qui in me credunt, expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.

Hæc exhortatio eſt contra nocumentum ſcandali. Prouenit autem ſcandalum ex duobus, quorum vnum eſt dictum, vel factum minus rectum exterius materiam præbens, & occaſionem ruinæ: alterum autem prouenit ex principio mali interiùs, quod eſt faſtus cordis, ex quo ſurgit contemptus aliorum: & hoc ſecundum tangit *Ibi* [Videte, ne contemnatis &c.] Adhuc in primo duo facit: hortatur enim vitare ſcandalum, & actiuum, & ſcandalum paſſiuum *Ib.* [Væ mundo à ſcandalis] Circa primum dicit ſcandalum, & in quem ſcandalum maius confert nocumentum, & quæ pœna ſcandalizantis. De primo dicit [Qui autem ſcandalizauerit] Scandalizat autem actiuè alterum, qui dicto, vel facto minus recto occaſionem dat ruinæ. Hæc autem ſententia maximè in Apoſtolos, hoc eſt, Apoſtolicos in prælatione Apoſtolorum ſubditos gubernantes. *Rom.* 14. Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fieri, vel ſcandalum [vnum de puſillis, qui in me credunt] Vnus autem eſt, qui vnitate charitatis Eccleſiæ eſt vnitus. *Eph.* 4. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. *Cant.* 6. Vna eſt columba mea. Puſillus autem eſt paruus in fide *Suprà* 14. Modicæ fidei, quare dubitaſti? Hic dicitur infirmus 1. *Cor.* 8. Videte, ne fortè hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. Licentia dicitur licentioſa actio. Puſilli enim indigent conſolatione. 1. *Cor.* 3. Tanquam paruuli in Chriſto lac potum vobis dedi, non eſcam. *Iſa.* 66. Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandietur vobis [qui in me credunt] Hoc dicit, vt oſtendat, in quo puſilli, quia in fide: iſti enim ſunt, de quibus dicitur *Lu.* 8. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt: Si enim fortes eſſent in fide, non ſcandalizarentur. *Prou.* 12. Non contriſtabit Iuſtum, quicquid acciderit ei. Sed infirmus ſcandalis patet, & auertitur à malo exemplo eius, qui deberet dirigere eum. *Infrà.* 23. Circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelitum: & cum fuerit factus, facitis filium gehennæ duplò quàm vos. Et hoc ideò, quia dicitur 2. *Pet.* 2. Melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ quàm poſt agnitionem retrorsùm conuerti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato. *Mal.* 2. Vos autem receſſiſtis de via, & ſcandalizaſtis plurimos

in lege [expedit ei, vt ſuſp. mo. aſin. in col. eius &c.] Pœna eſt ſcandalizantis. Pœna in Palæſtina fuit, quæ mortem confuſione cumulauit, quòd aliquis ſceleſtus ſuſpenſa mola aſinaria fune in collo: ſicut in fœce conditionis, & non niſi ad vilem & difficilem laborem natus, in mare demergebatur, ſicut poſteà culleus ad extremam confuſionem ſuper pœnam mortis cumulandam eſt inuentus. Et hac pœna dignum pronuntiat eum, qui cuſtos animarum poſitus, per ſcandalum homines in ruinam præcipitat. Quædam *glo.* tamen dicit, quòd quando mola aſinaria trahitur, collo ſuſpenditur, vt erecta circunducatur: & ſignificat aſinum hominem, qui cuſtos animarum regiminis ſui non intelligit officium: & efficitur peccatum ſuum grande: quia rettahit homines à ſacrificio Dei 1. *Reg.* 2. Cui magis expedit, vt in mundi circuitu laboret ſolus, & in profundum amaritudinis inferni pro peccato ſuo demergatur, quàm quòd alios ſcandalizans, pro ſuo & aliorum ſcelere damnetur, magis, & pro ſe, & aliis luat pœnas. *Sap.*6. Exiguo conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. *Ezech.* 3. Sanguinem eius de manu tua requiram.

Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe eſt enim, vt veniant ſcandala: veruntamen væ homini, per quem ſcandalum venit.

Hîc agit de ſcandalo paſſiuo: ſic enim debemus aliis cauere, ne nos ſcandalum accipiamus ab aliis ruinæ: & dicit duo. Primò enim ponit quale eſt ſcandalum: & ſecundò vitare docet, ne ſcandalizemur. Dicens autem quale eſt ſcandalum, tria dicit, malitiam ſcandali, ordinem eius, & reprobationem ſcandalizantis. De primo dicit [Væ mundo à ſcandalis] quia *Ioan.*5. Totus mundus in maligno poſitus eſt, & ſic totus eſt plenus ſcandalis malorum. *Iſa* 3. Corruet populus, vir ad virum, vnuſquiſque ad proximum ſuum. Et *Ibidem.* Ruit Ieruſalem, & Iudas concidit: quia lingua, & adinuétiones eorum contra Dominum. Et tangit ordinem, cùm dicit [Neceſſe eſt enim, vt veniant ſcandala] Eſt autem neceſſitas ſuppoſitionis iſta: quia ſi debeat eminere ſcientia fidei, & virtus Sanctorum, oportet, quòd probentur per ſcandala hæreticorum, & perſecutorum, & diuerſorum tentaminum. 1. *Corinth.*11. Oportet hæreſes eſſe, vt hi, qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis. *Iſa.*10. Væ Aſſur, virga furoris mei & baculus ipſe eſt. [Veruntamen væ homini illi] Condemnatio eſt ſcandalizantis, per quem ſcandalum venit. *Infrà* 26. Veruntamen væ homini illi, per quem fi. ho. tradetur. 1. *Cor.* 8. Sic peccantes in fratres & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis.

Si autem manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te; abſcinde eum, & proiice abs te: bonum tibi eſt ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et ſi oculus tuus ſcandalizat te; erue eum, & proiice abs te: bonum eſt tibi cum vno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

Docet vitare ſcandalum paſſiuum: primò in mẽbris operantibus, & ſecundò in oculo, qui ordinat & dirigit in opere. Membra autem operantia duo ſunt; vnum operans generaliter opera, & alterum ſupportans totum pondus: & illa ponit ſimul. Et manus quidem ſignificat operantem & auxiliantem amicum, qui vel dando, vel auxiliando, vel operando tenet nos ſicut manus: & pes ſupportantem infirmitatem & pondus ſignificat: & hoc eſt, quod dicit [ſcandalizat te] dat tibi cauſam offendiculi. *Prouer.* 1. Pedes eorum ad malum currunt, & feſtinant, vt effundant innoxium ſanguinem. *Iſa.* 1. Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt [abſcinde] duo dicit: abiicere ſcandalizantem primò iubet, & poſteà oſtendit vtilitatem. Abiicitur autem dupliciter: & ideò dicit [abſcinde eum] ab affectu, in quo hæret glutino amoris [& proiice abs te] exterioris ſocietatis conuerſatione. *Num.*16. Recedite à tabernaculis hominum impiorum &c. *Iſa.* 51. Recedite, recedite: pollutum nolite tangere. *Eccl.* 25. A carnibus tuis abſcinde illam, ne te abutatur. *Prou.* 22. Noli eſſe amicus homini iracundo, ne fortè diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ [Bonum eſt tibi ad vitam ingredi] Tangit vtilitatem: & eſt hoc ſolum bonum hominis, quòd ad vitam ingrediatur, ſicut patuit *Sup.* 16. Quid enim prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum lucretur; animæ verò ſuæ detrimentum patiatur [debilem] manibus, quando tibi non ſufficis, & auxiliatorem dimittis. *Iob* 6. Ecce non eſt auxilium mihi in me & neceſſarij quoque mei receſſerunt à me [vel claudum] *Gen* 32. Iacob claudicans accepit promiſſionem, quando noluit fulciri confortatione mali fratris. 2. *Reg* 9. Miphiboſeth claudus vtroque pede comedebat de menſa Regis.

Et ſi oculus tuus] hoc eſt, qui dirigit te conſilio, & prouidentia vel doctrina ſicut oculus. *Iob* 29. Oculus fui cæco, & pes claudo [ſcandalizat te] *Thren.* 3. Oculus meus deprædatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. *Prouuer.* 30. Oculum, qui ſubſannat patrem, & deſpicit partum matris ſuæ &c. [erue eum] ab affectu. *Ierem.* 15. Erue me ab his, qui perſequuntur me. *Gen.* 32. Erue me de manu fratris mei: quia valde eum timeo [& proiice abs te] longè. *Pſalm.* 25. Odiui Eccleſiam malignantium: & cum impiis non ſedebo [Bonum eſt tibi cum vno ocu. ad vi. intrare] hoc eſt, cum dimidio lumine: & hoc eſt, quando retines lumen conſcientiæ, & amittis lumen ſeculare. *Mich.* 7. Cùm ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt. [quàm duos oculos habentem] *Iob* 11. Oculi impiorum deficient [mitti in gehen.] Hoc de aliis etiam dictum eſt: Quia tamen oculi ibi in tenebris plorant, & pedes & manus ligati ſunt. *Supra* 13. Proiicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Et de manibus & pedibus *Infra* 22. Ligatis manibus, & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores. *Iſa. vl.* Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.

Videte, ne contemnatis vnum ex his

puſillis

puſillis. Dico enim vobis; quia Angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris mei, qui in cælis eſt. Venit enim Filius hominis ſaluare, quod perierat.

Remouet hic contemptum, qui eſt ex faſtu ſuperbiæ Prælatorum: & ſubiungit duas rationes, vnam dignitatis, & alteram vtilitatis. Dicit ergo [Videte, ne contemnatis] *Iſa.* 33. Væ qui ſpernis: nonne & ipſe ſperneris? cum fatigatus deſieris contemnere, contemneris [vnum] nedum plures [ex his puſillis] *Luc.* 12. Nolite timere, puſillus grex: quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum. *Sap.* 6. Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus [Dico enim vobis] Ratio eſt ſumpta à dignitate: quia hæc eſt dignitas animarum, quòd quilibet habet Angelum cuſtodem deputatum [Angeli eorum] eis deputati. *Hebr.* 1. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? *Dan.* 10. Nemo eſt adiutor meus in omnibus his, niſi Michael Princeps veſter. *Act.* 12. Angelus eius eſt [in cælis] Per metonimiam, hoc eſt, in cæleſtibus per contemplationem, exeuntes quocumque currant per miniſterium: ſemper enim aſſiſtunt intimis per contemplationem. *Tob* 13. Ego ſum Raphael Angelus vnus de ſeptem, qui in conſpectu Dei aſſiſto. Hoc dixit, quando miniſtrauit in terra circa Tobiam [ſemper vident] Et ideò eadem æternitate, quæ Deus eſt mutabilitatem naturæ tranſcendunt [faciem] præſentiam [Patris] qui vult exhibere omne, quod bonum eſt [mei] per conſubſtantialitatem: quia ſubſtantiam vident [qui in cælis eſt] vbi exhibet claritatem vitæ beatæ. *Dan.* 7. Millia millium miniſtrabant ei. *Iob.* 25. Nunquid eſt numerus militum eius? & ſuper quem non ſurgit lumen eius? [Venit enim filius hominis] Ratio eſt ſumpta ab vtilitate, & fine Incarnationis, quem vult fruſtrare, qui ſcandalizando perdit, quos ille ſanguine ſuo acquiſiuit: & hoc eſt, quod dicit [ſaluare quod perierat] *Luc.* 19. Venit enim Filius hominis quærere & ſal. fa. quod perierat. *Ezech.* 34. Quod perierat, requiram. *Hebr.* 10. Quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia eum, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt: & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit?

Quid vobis videtur? ſi fuerint alicui centum oues, & errauerit vna ex eis:

Sicut in præcedenti parte docuit per ſcandalum nullum debere auerti à via recta: ita ab hoc loco docet qualiter auerſi debent reuocari. Diuiditur ergo in partes duas, in quarum prima docet hoc, quod dictum eſt. Quia autem aliquis crederet, quòd hoc ſemel ſufficeret: ideò in ſecundo de nullius correctione eſſe deſperandum docet, dum eſt in via: & ideò ſemper eſſe reuocandum cum veniæ & indulgentiæ exhibitione *Ibi* [Tunc accedens Petrus ad eum dixit] Adhuc autem in prima duo dicit, reuocationem, & modum *Ibi* [Si autem peccauerit in te frater tuus &c.] In prima adhuc duo: primò enim proponit parabolam de requirendo errante: & ſecundò explicat, & innuit explanationem, *Ibi* [Sic non eſt voluntas &c.] In prima dicit quatuor, poſſeſſionem vnius ouis, errorem, inquiſitionem, & gaudium natum de inuenta. Dicit igitur cæleſtia terrenis comparando [Quid vobis] ô animarum paſtores [videtur] humana ratione cæleſtia æſtimantibus [Si fuerint] in paſſione [centum oues ali.] Centenarius numerus quadrus ex denario, virtutum & operum ſignificat perfectionem. *Ezech.* 41. Menſus eſt centum cubitos longitudinem domus [Oues] autem homines, & Angeli propter ouium vtilitatem & in paſtu ſimilitudinem: quia *Ezech.* 34. Paſcuntur in paſcuis vberrimis in montibus Iſraël, hoc eſt, in verticibus Trinitatis. *Ioan.* 10. Ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Ingredietur contemplando, & egredietur agendo: intùs ad veritatem, & extrà ad virtutem: hæc eſt enim menſura hominis, quæ eſt Angeli *Apoca.* 21. *Deut.* 32. Statuit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Fine enim contemplationis, & opere laudis, & ſtabulo manſionis homo & Angeli communerantur. *Ioan.* 10. Fiet vnum ouile, & vnus paſtor [alicui] dicit: quia non ſunt niſi vni Domino IESV-CHRISTO. Hic enim ſolus poſſidet vt paſtor, qui dicit: Ego ſum paſtor bonus *Ioan.* 10. *Pſalm.* 94. Nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius. *Ezech.* 34. Oues meæ homines eſtis domus Iſraël [& errauerit vna ex eis] Errans ouis non eſt perdita, ſed eſt in via perditionis. Cum igitur malum Angeli ſit (*ſicut dicit Diony.*) contra deiformem intellectum eſſe: & deiformis intellectus ſit immediatè in primum lumen, vnde exiuit, conuerti: malum Demonis eſt ab ipſo lumine (quod non eſt via, ſed finis) auerti, & ideò cadit à beatitudine & beatificante, & non à via (quæ eſt ad beatitudinem & beatificantem) Malum autem hominis, ſiue animæ rationalis, eſt contra rationem eſſe, quæ eſt inquiſitiua eorum, quæ ſunt via ad finem per ſpeculum & ænigma: & ideò malum eius eſt caſus à via, & non à fine. Recedens autem à via poteſt redire: & ideò ille quæri poteſt; & ideò non dicit duas in natura erraſſe, ſed vnam, quæ eſt homo: alia enim cadens non errat, ſed damnatur, & ideò non quæritur. *Iſa.* 53. Omnes nos quaſi oues errauimus & Dominus poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum. *Pſalm.* Erraui ſicut ouis, quæ periit; require ſeruum, Domine.

Nonne relinquit nonaginta nouem in montibus, & vadit quærere eam, quæ errauit?

Hîc tangit requiſitionem, & tangit tria, quid quærens relinquit, qualiter quærit, & inuentionis modum innuit. De primo dicit [Nonne relin. nonaginta no. in montibus] Relinquere autem hic non eſt per ſubtractionem præſentiæ faciei, cum immediatè ante dictum ſit, quòd ſemper vident faciem Patris in cælis. Vna autem eſt facies Patris & Filij & Spiritus ſancti. *Ioan.* 3. Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo filius hominis, qui eſt in cælo. Sed relinquit, naturam eorum non aſſumendo. *Hebr.* 2. Nuſquam enim Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit. *Cant.* 2. Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles. Sic enim ſalit in montibus gaudiorum, quòd tranſilit colles dignitatis Angelorum [nonaginta nouem] hoc eſt, Angelos, qui in nouem ſunt ordinibus: & hos

hos nouem:in denarium perfectionis diuinæ in illuminatione theophaniarum multiplicatum [in deſerto] *Luc.* 15. dicitur [in montibus] in quibus paſcuntur in vertice luminis contemplandæ Trinitatis. *Pſalm.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Deſertum autem dicitur:quia à peccantibus deſertum eſt. *Pſalm.* 64. Pingueſcent ſpecioſa deſerti, & exultatione colles accingentur. Deinde tangit inquiſitionem dicens [vadit] pedem mouendo de cælo in terram, & in humanitate ponendo. *Pſalm.* 59. In Idumæam extendam calceamentum meum : mihi alienigenæ ſubditi ſunt. *Baruch* 3. In terris viſus eſt &c. [quærere] Ecce actus requiſitionis. *Lu.*15. Quærit diligenter, donec inueniat. *Ezech.* 34. Ecce ego ipſe requiram oues meas. Vnde improperat malis paſtoribus *Ibidem* dicens : Non erat, qui requireret. Et *Amè pauca.* Quod infirmum fuit, non conſolidaſtis : & quod ægrotum, non curaſtis : & quod confractum, non alligaſtis : & quod abiectum, non reduxiſtis : & quod perierat, non quæſiſtis;ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Quid autem quærit, ſubdit dicens [eam,quæ errauit] 1. *Pet.* 3. Eratis enim quaſi oues errantes; ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem, & Epiſcopum animarum veſtrarum.

Et ſi contigerit, vt inueniat eam; Amen dico vobis, quia gaudet ſuper eam magis, quàm ſuper nonagintanouem, quæ non errauerunt. Sic non eſt voluntas ante Patrem veſtrum, qui in cælis eſt, vt pereat vnus de puſillis iſtis.

Modus eſt inuentionis : & ponit conditionem propter motum liberi arbitrij. Quia qui creauit te ſine te, non iuſtificabit te ſine te. *Pſalm.* 88. Inueni Dauid ſeruum meum : oleo ſancto meo vnxi eum, hoc eſt, oleo gratiæ. *Deut.* 32. Inuenit eum in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis, hoc eſt, in deſerto, à virtutis cultu, in horrore culpæ, & vaſtæ ſolitudinis ſequeſtratæ à beatorum Angelorum ſocietate, & cohabitatione [Amen dico vobis] De gaudio inuento tangit [quia gaudet ſuper eam] *Luc.*15. Congratulamini mihi, quia inueni ouem meam, quam perdideram. *Ibidem.* Epulari & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat, & reuixit : perierat, & inuentus eſt. *Iſa.* 62. Gaudebit ſuper te Deus tuus [magis quàm ſuper nonagintanouem, quæ non erra.] Hoc poteſt intelligi de maioritate extenſina, ſiue diſcreta : vel extenſa, ſiue per modum continuitatis accepta. Si primo modo : tunc ſenſus eſt : Gaudebit magis quia de pluribus:quia de dolore contra peccatum in compunctione, & de amore ad bonum in virtutis opere 4. *Reg.* 2. Ora, vt ſpiritus tuus duplex ſit in me. Qui eſt ſimplex in Chriſto,in peccatore duplicatur, & peccati remiſſionem & virtutum opera perficiens. Secundo modo intelligitur in caſu:quia Iuſtus, qui non indiget pœnitentia, ſecurus eſt : & hæc ſecuritas eſt frequenter generans torporem deuotionis, & gratiæ : datur exemplum de milite, qui licet aliquando fugerit; tamen conuerſus, poſtea cum Duce fortiter hoſtem ſtrauit : qui plus diligitur, quàm qui nunquam fugit, nec vnquam in bello acer & pugnax apparuit. *Rom.* 8. Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. *Glo.* etiam peccata. *Eccl.* 9. Melior eſt canis viuus leone mortuo. *Nee.* 8. Gaudium Domini eſt fortitudo noſtra [Sic non eſt volun.] Innuit expoſitionem [ante Patrem veſtrum] qui nouit bona data dare filiis *Lu.* 11. Qui dulcedinem ſuam filiis oſtendit *Sap.* 16. [qui in cælis eſt] & terrenis non mutatur affectibus [vt pereat vnus de puſillis iſtis] *Ezech.* 18. Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit Dominus : & non magis, vt conuertatur, & viuat? 1. *Tim.* 2. Qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. 2. *Reg.* 14. Nec vult Deus perire animam : ſed retractat cogitans, ne penitùs pereat, qui abiectus eſt.

Si autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.

Hîc tangit correctionis & reuocationis modum : & dicuntur duo, quorum primum eſt reuocatio:Secundum autem eſt confirmatio ſententiæ contra obſtinatum *Ibi* [Amen dico vobis] In primo tres inducit gradus, correptionis, conuictionis, accuſationis, vel denuntiationis. De gradu correptionis dicit duo, quis debet corripi, & qualiter. Quis [Si peccauerit] Tria dicit [Si peccauerit] quia non corripitur, niſi qui peccauit, non eſt autem peccatum, niſi mortale peccatum:de aliis enim venialibus non eſt correptio. Quia *Iac.* 3. dicitur In multis offendimus omnes. 1. *Ioan.* 1. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Secundum eſt, quod dicit [in te] Et in hoc notantur tria ſecundum *glo.* Primum notatur ex diſcretione naturæ : In te enim peccare, eſt in hominem peccare,& non in Deum. Si enim in Deum ſolum peccat : tunc aut peccatum eius in nullum omninò nocumentum proximi procedit : Aut ita eſt principaliter in Deum, quòd etiam per accidens nocet proximo. Primo modo eſt peccatum occultum, quod nemo ſcit, niſi ſolus Deus : & tu vt Deus : & tunc, vt dicit *glo.* Non eſt noſtri arbitrij aliquid facere de peccato illo, niſi fortè admonendo in ſecreto, ſicut Deus monet : ſed non poſſumus procedere ad publicum adhibendo vnum, vel plures, vt prodamus. Alio modo eſt in Deum principaliter, & ſecundariò in proximum, ſicut eſt blaſphemia, vel retractio à ſacrificio, vel laude Dei : & de hoc, inquantum eſt contra proximum, debet fieri correctio : ſed de offenſa & emenda non eſt noſtri arbitrij æſtimare ſecundum ſatisfactionem proximi, ſed potiùs ſecundum iniuriam illatam Deo. 1. *Reg.* 2. Si peccauerit vir in virum placari ei poteſt Deus : ſi autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo? Alio modo [in te] notat diſcretionem perſonæ : & hoc duobus modis. Vno modo quantum ad peccati nocumentum, quod in te eſt, & non in alium : ſicut ſi contumeliam, vel damnum irrogat tibi : tunc enim tui arbitrij eſt remittere iniuriam, & monere de correctione peccati, ſicut inferiùs habetur, quod peccanti in nos ſeptuagies ſepties dimittendum eſt, ſi veniam petat. Alio modo in te peccat, ſicut dicit *Auguſtinus*

quando te ſciente peccat. Sed tunc diſtinguendum eſt: quia te ſciente intelligitur: te ſciente tua ſcientia, quæ ſcientia humana eſt, hoc eſt, quando ſigno, vel facto prodit in tuam notitiam, quod ſignum, vel factum eſt infallibilis nuntius peccati: quia tunc fit te ſciente, & non temerario iudicio tuo. Si autem venit ad te ſcientia Dei, hoc eſt, cordis ſecreti reuelatione: non hoc eſt te ſciente, ſed potiùs Deo ſciente, & te vt Deo ſciente: & ſiue ita reuelet tibi in forma confeſſionis, ſiue ſine forma confeſſionis: non debes procedere ad correptionem. Adhuc ſi fallaci nuntio veniat ad te, non fit te ſciente: ſicut ſi dicatur tibi, & nullum aliud extet indicium: tunc enim niſi valde confirmetur verbum dicentis, non debes credere: & ideò non ad correctionem procedere. Sed quando viſus probat, vel alia certa indicia: tunc fit te ſciente humana ſcientia, & tunc fit in te; hoc eſt contra te: quia te ſcandalizat, quantum in ipſo eſt: & fit contra cordis tui dilectionem, qua diligis fratrem ſicut teipſum: & ideò debes procedere ad correctionem: & hoc eſt, quod dicitur. 1. *Cor.* 8. Si peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam: & in Chriſtum peccatis. Et tangit, quis peccat, quando dicit [frater tuus] quem debes diligere ſicut teipſum: & ideò dicit *Auguſt.* quòd hoc non fit crudeliter, ſed miſericorditer, ne contagione peſtifera plurimos perdat. 2. *Macha.* 6. Non multo tempore ſinere peccatoribus ex ſententia agere; ſed ſtatim vltionem adhibere extremi iudicij beneficium (aliàs beneficij indicium) eſt. *Leui.* 19. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et ideò ſicut in meipſo volo emendari peccatum ſine confuſione, ſi fieri poteſt: ita volo in proximo [vade] Sed ſi prope me eſt qualiter ibo? Reſponſio. Vade duobus pedibus, compaſſionis, & charitatis: tunc enim non indignabitur. *Ierem.* 10. Corripe me, Domine; ſed non in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me. *Pſalm.* 6. Domine, ne in ira tua arguas me: neque in furore tuo corripias me. Alia tranſlatio: corripe eum. *Prouer.* 17. Plus proficit blanda correctio apud prudentem, quàm centum plagæ apud ſtultum. *Prou.* 29. Virga & correctio tribuunt ſapientiam. 2. *Theſ.* vlt. Nolite quaſi inimicum exiſtimare eum, ſed corripite vt fratrem [inter te & ipſum ſolum] ne fortè publicatus, humanam amittat verecundiam: & tunc non curet corrigi. *Ierem.* 3. Frons mulieris meretricis facta eſt tibi: noluiſti erubeſcere. [Si te audierit] corrigendo vitium [lucratus es fra. t.] *Iac.* vlt. Quicumque conuerti fecerit fratrem ſuum ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam ſuam à morte, & operit multitudinem peccatorum.

Si autem non te audierit, adhibe tecum vnum, vel duos, vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum. Quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ. Si autem Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus.

Secundus eſt gradus, qui habet in ſe duos, ſcilicet, redargutionis, & conuictionis. Duo igitur dicit, primò notitiam, quòd non correxit quando dicit [Si autem te non audierit] Hoc eſt, ſi ad te peruenerit certo indicio, quòd te non audiuit: & hoc non fit, niſi quando peccatum iterat, & iam hoc in notitiam ſerpere incipit: ſi enim in occulto fiat, adhuc tunc non poteſt ſciri, ſi audiuit, vel non audiuit. Et hoc modo exponit *Auguſt. in Regula* Vnde vult *Auguſt.* quòd tunc obſeruetur peccans cum alio, qui etiam hoc deprehendit: vt coram illo arguatur, ad quem etiam peruenit notitia criminis: & hæc ſunt verba. Si autem negauerit, tunc neganti adhibendi ſunt alij, vt coram vno poſſit argui, vel à duobus, vel tribus conuinci. Et hoc eſt, quod dicit [adhibe tecum vnum] ad cuius notitiam, ſicut ad tuam, deuenit: quia aliter non eſt adhibitus. Si autem tu dicas ei neſcienti: tunc ambo eſtis vnus: quia ex vno corde loquimini. Et ſic patet, quòd illud eſt peccatum, quod non omninò eſt occultum, ſed ſerpit in notitiam plurium. Vnus autem adhibetur, coram quo arguatur. *Pſalm.* 49. Arguam te, & ſtatuam contra faciem. 2. *Tim.* 4. Argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Vnus enim non adhibetur in teſtem. *Deut.* 19. Non ſtabit teſtis vnus contra aliquem; ſed in ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Si autem coram vno, qui ſcit verum, redargutus non corrigitur: tunc [duos] vel plures tecum adhibe, qui eo modo ſciant, quo tu ſcis, & non ex ſolo dicto tuo. Vnde *Auguſt.* vt poſſit iam ab vno teſte argui, ſed à duobus, vel tribus conuinci. Et iſte eſt gradus conuictionis. Quidam autem dicunt, quòd in denuntiatione adhibetur vnus, ſed in accuſatione duo. Sed hoc nihil eſt: quia in denuntiatione nullus teſtis eſt neceſſarius. Sed alia expoſitio ſecundum *Auguſt.* & bona eſt, & hoc innuit litera ſequens [vt in ore duorum, vel trium teſ. ſtet omne ver.] Non dicit, in ore vnius: quia iniuſtum eſt audire vnum contra vnum. Dicit autem teſtium: vt habeant teſtium formam in teſtificando, & vitam ad hoc, quòd ſtabile credatur dictum eorum [quòd ſi non au. eos] cum iam videat, quòd de crimine conuinci poſſit, ſi ipſe ſe iudicauerit, & correxerit, non eſt vlteriùs publicandus 1. *Cor.* 11. Si noſmetipſos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur. Si ergo iſtos ſe non corrigens non audiat [dic Eccleſiæ] hoc eſt, Prælato, in conuentu & Synodo accuſa. 1. *Tim.* 5. Peccantem coram omnibus argue: vt & cæteri timorem habeant. *Auguſt.* Conuictus verò ſecundum Præpoſiti, vel Præsbyteri arbitrium debet emendatoriam ſubire vindictam, quam ſi ferre recuſauerit, de veſtra ſocietate proiiciatur: & hoc eſt, quod ſequitur [Si autem Ecc. non au.] vt ſecundum arbitrium Prælati corrigatur [ſit tibi quaſi ethnicus] hoc eſt, gentilis: quia græcè ethnos eſt gens, hoc eſt, in fide non coniunctus [& publicanus] qui publicè, & contumaciter peccat. Pro infidelitate enim abiicitur, & pro peccato publico, in quo contumax inuenitur, hoc eſt, per excommunicationem abiiciatur. *Ioan.* 4. Non coutuntur Iudæi Samaritanis 2. *Ioan.* Non dixeritis ei: aue: qui enim dixerit: aue, communicat operibus eius infructuoſis. 1. *Cor.* 5. Cum huiuſmodi non cibum ſumere.

Amen dico vobis: quæcumque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo.

Tangis

Tangit hic huius ſententiæ vigorem tribus modis, in effectu vinculi, in imprecatione mali, & in cooperatione Dei.

De primo dicit. [Quæcumque alli. ſuper ter.] excommunicando [erunt li. & in cæ.] De hoc *Suprà* 16. dictum eſt. Quodcumque ſolueris &c. Talibus gradibus correctionis præcedentibus & admonitionis *Sup.* 12. Eos, qui exerrant partibus, hoc eſt, gradatim corrigis: & de quibus peccant, admones & alloqueris: vt relicta malitia credant in te, Domine.

Iterum dico vobis quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis eſt.

Tangit malum per excommunicationem in peccatum, & innuit vigorem, quem habet ſententia à conuincentibus contumacem in accuſando, & ab Eccleſia in approbando ſententiam: & ideò dicit [Si duo] notando numerum teſtium [conſenſerint] notat vniformitatem teſtium [de omni re] quod non de corde ſubornato de rei veritate [conſenſerint ſuper terram] dicit: quia in cælo non ſecundum teſtes, ſed ſecundum conſcientiam iudicatur. 1. *Reg.* 16. Homo videt, quæ ſunt foris: Deus autem intuetur cor [quamcumque petierint] *Prouer.* 10. Deſiderium ſuum iuſtis dabitur [fiet illi à Patre meo, qui in cælis eſt] Et ideò timenda eſt ſententia Eccleſiæ valdè: quia completur per Patrem cæleſtem in diſtricto examine. Vnde *Sup.* 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit.

Vbi enim ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.

Tangit robur ſententiæ per Dei cooperationem: & per [duos, vel tres] tangit numerum. Per hoc, quòd dicit [congregati] tangit formam teſtium duplicem: in vita enim congregatus eſt Eccleſiæ, qui communicat, & ad omnem admittitur actum legitimum. *Suprà* 12. Qui non congregat mecum, diſpergit: & qui non eſt mecum, contra me eſt. Secunda congregatio eſt in teſtificando. *Pſalm.* 49. Congregate illi Sanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius [in nomine meo] Illi enim non ſunt ſuſpecti: quia in nomine Chriſti teſtis veritatis eſt teſtis ſimpliciter: & ille eſt, qui non niſi amore nominis Dei dicit, quod dicit. *Iſa.* 26. Nomen tuum, & memoriale tuum in deſiderio animæ [ibi ſum] cooperans ligando & ſoluendo [in med. eorum] hoc eſt, in ore iudicis, qui medius eſt inter actorem & reum, nequaquam in partem alteram declinans. *Ioan.* 20. Stetit IESVS in medio Diſci. ſuorum & dixit eis: Pax vobis *Ioan.* 1. Medius veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis. Sic ergo in cælis effectum habet vinculum conſenſus Eccleſiæ: & Sanctorum fulcit teſtimonium: Chriſtus autem veritas operatur factum. 1. *Cor.* 5. In nomine Domini noſtri IESV-CHRISTI congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini IESV tradere huiuſmodi hominem Sathanæ in interitum carnis, vt Spiritus ſaluus ſit in die Domini noſtri IESV-CHRISTI.

Tunc accedens Petrus ad eum dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vſque ſepties? Dicit illi IESVS: Non dico tibi vſque ſepties; ſed vſque ſeptuagies ſepties.

Hic agitur de perfecta receptione fratris pœnitentis; ſicut enim cuſtodiendus eſt, ne aberret: & ſicut quærendus & reuocandus eſt, quando aberrauerit: ſic eſt miſericorditer recipiendus, quando redire ſatagit: & de hoc hic determinatur: & ideò duo dicit, in quorum primo docet quis recipiendus, & in ſecundo per modum legiſlatoris coactiuum ſermonem ſubiungit. De primo dicit duo, Petri interrogationem, & Chriſti reſponſionem. Excitatus enim Petrus ex commiſſione clauium, & ex gaudio inuentæ ouis, & ex promiſſione exauditionis, prorumpit ad interrogandum dicens [Domine, quoties peccabit in me] Hoc *Supra* expoſitum eſt [frater meus] ex fidei profeſſione coniunctus. Et hoc dicit: quia ſi in diſpari cultu exiſtens, quantumcumque peccet, per ſuſceptionem Baptiſmi conſequitur veniam, nec quærit aliam remiſſionem [& dimittam ei] ex quo non dimittuntur nobis debita niſi dimittamus *Sup.* 6. Et ex quo mihi das abſolutionis poteſtatem. Et adiungit interrogationem Vſque ſepties? legerat Petrus *Prou.* 24. Septies cadit Iuſtus in die, & reſurgit: & putauit, quòd in hac remiſſione deberet eſſe contentus [Dicit illi IESVS] apud quem eſt miſericordia, & copioſa eſt apud eum redemptio [Non dico tibi vſque ſepties] Non enim miſericordiæ Dei ponendus eſt terminus *Iudith* 9. [ſed vſque ſeptuagies ſepties] hoc eſt, ſepties ſeptuaginta vicibus, quæ faciunt quadringenta & nonaginta & octo vices: & hoc excedit humanum poſſe in peccando vna die. Vel ſecundum *Auguſt.* Vndecies ſeptem faciunt ſeptuagintaſeptem: & per vndecim ſignificatur tranſgreſſio: per ſeptuaginta autem decalogus, per inobedientiam ſeptem capitalium vitiorum violatus: & per ſeptem omne tempus. Et tunc ſenſus eſt, quòd in omni tranſgreſſione, & omni inobedientia, & omni plenitudine vitiorum, & omni tempore delinquenti: omnia ſis paratus dimittere: & ſic nullus terminus ponitur miſericordiæ infinitæ. *Ezech.* 18. Quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum ſuarum non recordabor. *Eccleſiaſt.* 28. Relinque proximo tuo nocenti tibi: & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Homo homini ſeruat iram, & à Deo quærit medelam?

Ideò aſſimilatum eſt regnum cælorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis.

Adiungit hic ſermonem coactiuum, ſicut omnis lex à ligando dicitur propter coactionem, quam habet. Diuiditur autem in partes duas, in parabolam, & explanationem, quam in fine adiungit, & per ſe patet. In parabola tria inducit, remiſſionem clementiæ, ingratitudinis vitium humanæ, & poſt remiſſæ reuocationem culpæ: & hæc patent in litera. In perfectione autem remiſſionis tria inducit per ordinem, videlicet diſpoſi-

tionem

tionem Regis debita exigentis, & humilitatem peccatoris debentis, & remiſſionem Dei miſericordis. In primo tria inducit: Regis videlicet cæleſtis potentiam, ſapientiam, & miſericordiam: & his præmittit modum, quo loquitur per parabolam dicens [Ideò aſſimilatum eſt reg. cæ.] hoc eſt factum iuſtitiæ regni cælorum humano facto comparatur: & ideò dicitur *Roma.* 10. Propè eſt verbum, in ore tuo, & in corde tuo. Quia diuina frequenter rationabilibus humanis comparantur [homini Regi] Ecce potentia: vt per hoc, quòd dicit [homini] notetur, quòd rationabiliter, & humanè diſpoſuit potentia. Eſther. 13. Nolui abuti potentiæ magnitudine; ſed in manſuetudine gubernare ſubiectos. Per hoc autem, quod dicit [Regi] notatur potentia. *Eccl.* 1. Rex potens, & metuendus nimis [Qui vo. rationem po. cum ſer. ſuis] Et notantur quatuor, quæ ſunt propria ſapientiæ, primum eſt prudentia, in eo quòd [voluit] quia prudentia eſt conſideratio rerum conferétium: ſecundum eſt induſtria in hoc, quod dicit [rationem] Calculare enim non eſt niſi induſtriam habentium: tertium eſt ſtabilis ratio conceptorum, quæ notatur per hoc, quòd dicit [ponere] Quartò notatur ordo, qui propriè ſapientis eſt in hoc, quòd dicit [cum ſeruis ſuis] Ordinare enim debet ſapiens familiam ad rectitudinem. Eſther. 3. Non expedit tibi, vt regnum tuum inſoleſcat per licentiam. De ſapientia iſta *Iere.* 23. Regnabit Rex, & ſapiens erit. 3. *Reg.* 3. Timuerunt Regem videntes ſapientiam Dei eſſe in ipſo ad faciendum iudicium. *Eccl.* 10. Iudex ſapiens iudicabit populum ſuum. *Prou.* 20. Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo.

Et cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet, vnde redderet, iuſſit eum Dominus venundari, & vxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.

Hic incipit tangere miſericordiam: & tanguntur hic duo: primò enim omnium oſtenditur in peccatoré iuſta ſeueritas: vt oſtendatur ei quid pro peccato meruit, & quam gratus miſericorditer remittenti eſſe tenetur. Secúdò auté ex miſericordia, peccati oſtenditur propitiatio facta humiliter petenti. Circa ſeueritatem inducit tria: primò enim inducit ſeueritatis iuſtiſſimam cauſam: ſecundò nullam miſericordię viam apparere: tertiò ſeueritatis ſcientiam. De primo dicit [Cum cœpiſſet rationem ponere] hoc eſt, conſcientias per diſtrictam inquiſitionem examinare. *Lu.* 16. Redde rationem villicationis tuæ. *Sap.* 6. Interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur. *Mat.* 12. De omni verbo otioſo, quod locuti fuerint homines, reddét rationem in die iudicij [oblatus eſt ei vnus] captus, & vinculis peccatorum aſtrictus 2. *Paral. vlt.* Incuruatus ſum multo vinculo ferri, & non eſt reſpiratio mihi [qui debebat decem millia talenta] Decalogum enim, & quadraturam virtutum corrumpens, talentum ponderis circunſtantiarum etiam perdiderat. 2. *Paral. vlt.* Peccaui ſupra numerum arenæ maris: & multiplicatæ ſunt iniquitates meæ. *Iac.* 2. In multis offendimus omnes. *Iſa.* 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis [Cum autem non haberet vnde red.] Ecce quòd nulla fuit via miſericordiæ Dei: ſi enim gemitum habuiſſet, vel propoſitum, vel Sanctorum comunionem: habuiſſet vnde redderet, modo nihil habuit. *Apoc.* 3. Neſcis, quia miſer es, & miſerabilis, & cæcus, & nudus, & pauper. Et ſe enim nihil habere poteſt ſine gratia. *Pſal.* 77 Spiritus vadens, & non rediens. *Roma.* 7. Velle adiacet mihi; perficeré autem bonum non inuenio [iuſſit eum] Ecce ſcientia ſeueritatis: & hanc audit ſeruus quotidie in corde, & in ſcriptis [iuſſit eum Dominus venundari] pœnis æternis mancipari [& vxorem] hoc eſt, carnalem concupiſcentiam, quæ allexerat eum [& filios] hoc eſt, opera. De primo dicitur *Iſa.* 50. Iniquitatibus veſtris venundati eſtis. De ſecundo *Luc.* 14. Vxorem duxi, & ideò non poſſum venire. De tertio *Sap.* 4. Omnes filij, qui naſcentur, erunt teſtes nequitiæ in parentes ſuos [& omnia, quæ habebat, huius mundi delectabilia. *Iſa.* 39. Auferentur omnia, quæ in domo tua ſunt in Babylonem [& reddi] per ſupplicia pœnarum. *Iob* 20. Luet quæ fecit omnia. *Supra* 5 Non exeat inde, donec reddat nouiſſimum quadrantem. Vidés auté ſeruus quæ meruit, ſi ſecum diſtricte ageretur.

Procidens autem ſeruus ille rogabat eum dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.

Exhibet reuerentiam adorationis, ſupplicitatem orationis, deprecationem patientiæ & manſuetudinis, & promiſſionem futuræ ſatisfactionis: & in reuerentia adorationis immiſcet recogitationem ſuæ conditionis. De adoratione dicit [Procidens autem] *Exo.* 4. Adorauerunt proni in terram. *Su.* 2. Procidétes adorauerunt eum [ſeruus ille] Códitionis propriæ recogitatio: quia illa quæ ante ſe vidit peccato. *Ioan.* 8. Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. *Pſal.* 115. O Domine, quia ego ſeruus tuus &c. [rog. eum] Ecce ſupplex petitio. 2. *Para. vl.* Peccaui Domine, & iniquitatem meam ego agnoſco: peto rogans, remitte mihi [dicens: Patientiam habe in me] Deprecatio eſt patientiæ & manſuetudinis, quæ multos differendo ad pœnitentiam adducit. *Ioel.* 2. Benignus, & miſericors eſt & præſtabilis ſuper malitia. *Ro* 9. Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta ad interitum. Eſt enim patientia æquanimis tolerantia eorum, quæ aduerſantur [& omnia reddam tibi] promiſſione emendæ. *Oſea* 14. Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum noſtrorum credendo in te, & veniendo ad te: omnia reddidi. *Roma.* 10. Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti.

Miſertus autem Dominus ſerui illius dimiſit eum, & debitum dimiſit ei.

Hic tangit miſericordiam in affectu relaxationis culpæ, & in affectu remiſſionis pœnæ. Hic igitur [Miſertus autem Dominus] 2. *Cor* 1. Pater miſericordiarum, & Deus totius conſulationis. *Eccl.* 12. Altiſſimus odio habet peccatores, & miſertus eſt pœnitentibus [ſerui illius] cui duritia fuit exhibenda. Sed ne amplius eſſet ſeruus, dimiſit eum, hoc eſt, manumiſit, & filium fecit, & liberum. *Num.* 14. Dimiſi eis iuxta verbum tuum [& debitum dimiſit ei] relaxando pœnam. *Luc.* 7. Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 2. *Co* 5 Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans eis peccata ſua.

Egreſſus autem ſeruus ille inuenit vnũ de conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios, & tenens ſuffocabat eum dicens: Redde, quod debes.

Hic ſecundò tangitur tantæ remiſſionis ingratitudo: & dicuntur duo, Ingratitudo, & ingratitudinis accuſatio. Circa primum dicit tria, primò enim dicitur conſerui debitoris a ſeruo crudeli inuaſio: ſecundo humilis, & ſupplex conſerui pro indulgentia deprecatio: tertiò indulgentiæ & remiſſionis dura abnegatio: quæ per ordinem iacent in litera. In primo ſex ad vituperium ingrati proponuntur: primum eſt beneficij recepti immemoratio, cum dicit [Egreſſus] hoc eſt, extra memoriam indulgentiæ perceptæ, à conſpectu Dei (cui ſemper aſtare gratias agens debuit) greſſus. *Io.* 13. Cum accepiſſet buccellam, egreſſus eſt continuò: erat autem nox. Secundum eſt permanens in egrediente ſeruilis conditio, cum dicit [ſeruus ille] *Geneſ.* 9. Maledictus puer Chanaan, ſeruus ſeruorum ſit fratribus ſuis. Tertiò dicitur ſolicita conſerui iouentio, quod fit machinatione peſſima in fratrem *ibi* [inuenit vnum de conſeruis ſuis] *Iſa.* 32. Fraudulenti vaſa peſſima ſunt: ipſe enim cogitationes concinnauit ad perdẽdos mites in ſermone mendacij, cum loqueretur pauper iudicium. Quartò debiti ponitur modica portio, cùm dicit [qui debebat ei centum denarios] Quintò tangitur inuenti crudelis inuaſio, cùm dicit [& tenens ſuf eum] acerba tribulatione, à qua euadere ille non poterat. Contra hoc, quod dicitur *Roma.* 12. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malũ. *Iſa.* 58. Percutitis pugno impiè. Sextò ponitur deperditi parui dura repetitio, cùm dicitur [Redde quod debes] 1. *Reg.* 2. Nunc dabis, alioquin tollam vi. *Iſa.* 58. Omnes debitores veſtros repetitis.

Procidens autem conſeruus eius rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, ſed abiit, & miſit eum in carcerem, donec redderet debitum.

Hic humilem ponit conſerui deprecationem: & tangit quatuor, incongruam reuerentiam, quam ab ipſo ſuperbus accepit, cum paris ſecum cõditionis exiſteret: & hoc eſt, quod dicit [Procidens autem conſer. eius] *Apoc. vlt.* Angelus prohibuit procidere ante ſe Ioannem dicens: Vide, ne feceris: conſeruus tuus ſum & fratrum tuorum: Deum adorate. Secundò tangit humilitatem, quam rogando prætendit [Rogabat eum dicens] *Oſea* 12. Fleuit & rogauit eum. Tertiò tangit patientiã humanæ naturæ debitam, quam interpellauit, cum dicit [Patientiam habe in me] 1. *Theſ.* 5. Patientes eſtote ad omnes. *Leuit.* 19. Ne oderis fratrem tuum. Quartò promiſſio tangitur opportunæ ſolutionis in futuro, cùm dicit [Omnia red. tibi] *Geneſ.* 31. Ego omne damnum reddebam tibi, ſi quid perierat, à me exigebas [Ille autem] Dura eſt indulgentiæ abnegatio: & dicuntur duo: indignans cordis à precibus auerſio, quam tangit, cum dicit [Ille autem noluit] *Tob.* 4. Ne auertas cor tuum ab vllo paupere. Secundum eſt debiti dura exactio, cum dicit [ſed abiit] Et circa hoc tria tangit, exceſſum humanæ pietatis, cum dicit [Abiit] hoc eſt, à naturali pietate receſſit inhumanè agendo. *Eze.* 19. Leo factus eſt & didicit capere prædã, hominémque comedere. Secundum eſt dura debiti exactio, cùm dicit [miſit eum in car.] duræ vexationis. *Thre.* 3. Circum ædificauit aduerſum me, vt non egrediar. *Iuda.* Væ illis, qui in viam Cain abierunt. *Act.* 16. Miſit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum ſtrinxit ligno. Tertiò tangitur debiti aggrauatio, cum dicit [donec red. debitum] Contra id, quod obiicitur *Luc.* 7. Non habentibus illis, vnde redderent, donauit vtriſque.

Videntes autem conſerui eius, quæ fiebant, contriſtati ſunt valdè, & venerunt & narrauerunt Domino ſuo omnia, quæ facta fuerant:

Ponitur hic ingrati accuſatio: & tanguntur quinque: primum eſt conſeruorum Angelorum ad peccantes in fratres diligens intuitus, cùm dicit [Videntes autem ſerui, quæ fi.] *Dan.* 10. Princeps regni Perſarum reſtitit mihi viginti & vno diebus. Accuſando Iudæos. Secundò tangitur videntium contriſtatio. *Luc.* 15. Gaudium eſt Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente: Ita de oppoſito triſtitia. 1. *Reg* 15. Contriſtatus eſt Samuel & clamabat ad Dominum tota nocte. Tertiò dicit, qualiter Domino hoc retulerunt [Venerunt & nar. Do. ſuo] conquerendo de perſecutoribus. *Iſa.* 33. Angeli pacis amarè flebunt. In hoc enim Angeli ſuæ cuſtodiæ exhibent officium. Quartò tangit, quod nihil de peccatis manebat occultum [omnia quæ facta fuerant] Sic *Geneſ.* 37. Fratres accuſabat apud patrem crimine peſſimo. *Sap.* 1. Qui loquitur iniqua, non poteſt latere.

Tunc vocauit illum Dominus ſuus, & ait illi: Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi: quoniam rogaſti me. Nonne ergo oportuit & te misereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuerſum debitum. Sic & Pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris.

Hic tangitur debiti reuocatio: & dicuntur quatuor, primum eſt ad præſentiam iudicis citatio, cùm dicit [Tunc vocauit illum Dominus ſuus] Secundum eſt ingratitudinis exprobratio, cum dicit Serue nequã &c.] Tertiũ eſt immiſericordiæ improperatio, cùm dicit [Nonne] Quartum eſt per irã Domini æterna condemnatio pro debito iam pridẽ dimiſſo, cùm dicit [Et iratus] Dicit igitur [Tunc vocauit eum Dominus ſuus] poſt mortem ad iudicium 2. *Corinthior.* 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti [& ait illi] Secundum eſt. Serue nequam] *Eccl.* 3. Cor nequam grauabitur doloribus, & peccator adiiciet ad peccandum [Omne debitum di. ti. quoniam ro. me] Tangitur orationis virtus, quę valet delere ſola omne peccatum. *Eccl.* 38. Fili, in tua infirmitate ne deſpicias teipſum: ſed ora Dominũ, & ipſe curabit te. *Iſa.* 38. Audiui orationem tuam, & vidi lacrymas tuas & ecce, ego adiiciam ſuper dies tuos quindecim annos, & de Rege Aſſyriorũ liberabo te [Nõne ergo] Tertium. *Luc.* 6. Dimittite, & dimittemini [Et iratus] Quartum eſt, hoc eſt, ad modum iraſcentis duritiam exhibens. *Num.* 25. Iratus Dominus dixit

ad Moy

ad Moyſem: Tolle eunctos Principes, & ſuſpende eos contra ſolem [tradidit enim eos.] *Prouer.* 19. Sicut fremitus leonis: ita & ira Regis. *Eccl.* 33. Seruo maleuolo tortura & compedes [quoadusque red. vniuer. debitum] *Sup.* 5. Amen dico tibi: non exies inde, donec reddas vſque ad nouiſſimum quadrãtem. [Sic & Pater meus]qui vult leges meas cuſtodiri. Vnde *Su.* 17. dixit. Ipſum audite[cæleſtis] qui non decipitur, nec mutatur. *Num.* 23. Non eſt Deus vt filius hominis, vt mutetur[faciet vo. ſi no. remiſe.]Idẽ *ſu.* 6. [de co. veſtris]ne ſit ficta remiſſio. *Sap.* 1. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum.

Ex his autem, quæ hic dicuntur, videtur, quòd peccata dimiſſa redeant propter odium fraternum: hoc autem videtur eſſe contra iuſtitiam Dei, qui non punit vltra condignum, ſed citra. ſi autem dimiſſum eſt, & poſteà punit, vltra condignum punit: & hoc eſt inconueniens. Adhuc autem videtur, quòd ſecundum hoc Deus bis punit in idipſum peccatum: quia ad minus compunctionis pœna fuit in prima dimiſſione. Adhuc gratiæ gratum facientis eſt facere dignum vita æterna: & hoc non potuit eſſe niſi dimiſſione facta: ſecundum hoc igitur videtur deterior conditio, aliquando pœnitentis, & aliquando relabentis, quàm illius, qui nunquam pœnituit, quod eſt inconueniens. Dicamus igitur, quòd antiqui diſtinxerunt quinque cauſas, in quibus peccata redeunt, ſicut eſt odium fraternum, ſicut hic habetur: apoſtaſia à fide: contemptus confeſſionis: & quando ducitur pœnitentia, quòd de peccato pœnituit: & ingratitudo. Sed quia irrationabilia ſunt, quæ dicunt: peccatum enim dimiſſum annihilatum eſt, & non manſit in actu, neque reatu: & ideò non poteſt redire. Et ſi dicatur, quòd redit quantum ad imputationẽ pœnæ, hoc non eſt verũ: quia pœnam inferni, & Dei pœnam non punit niſi peccatum. Peccatũ autem nec in actu eſt, nec in reatu, & ſic non punitur. Ideò poſteri dicunt, quòd non redit peccatum, niſi propter ingratitudinem. Ingratitudo autem eſt non continuò permanere in gratiarum actione oris, cordis & operis: & cùm redit peccatum, non redit quoad numerum, & ſpeciem peccatorum: ſed redit quoad deformitatem, quæ non eſt præcedentium peccatorum, ſed ſequentis: inquantum eſt peccatum talis hominis, qui tantum acceperat beneficium: & non eſt deformitas eius inquantum eſt actus quidã deficiẽs à bono gratiæ & virtutis: & ſic potiùs eſt deformitas talis peccãtis, quàm peccati: quia quando contra beneficiũ fecit, tãti immemor beneficij turpis fuit, turpitudine ingratitudinis, & maiori reatu aſtrictus, & maiori pœna dignus, quò maius receperat præ cæteris beneficium: & hoc eſt, quod dicitur in *Pſ.* 54. Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique: & ſi is, qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitam ab eo: tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus: & aggrauat pœnam: Veniat mors ſuper illos, & deſcendãt in infernum viuentes. Redit igitur ad ea tenus, qua manet: manet autẽ quoad vinculum perpetuæ deteſtationis, quo vinctus eſt, cui peccatum dimiſſum eſt: & ideò cum non deteſtatur quoad dictam deformitatem, redit. Cum etiam aliquis compunctus eſt, adhuc duplici vinculo ligatus eſt, debiti confeſſionis. ſ. & debiti ſatisfactionis: & quodcunque horũ dimittat, tunc adhuc ad hoc tenetur, & quoad hoc redit: vel potius non redit: quia manſit. Si autẽ confeſſus eſt, & ſatisfecit: tunc non redit niſi quoad deformitatem ingratitudinis, ſicut diximus. Nec tenetur tũc aliter cõfiteri niſi ſic quòd dicat: Ego de multis & magnis indulgentiam cõſecutus ſum a Deo, & ingratus poſtea hæc adieci omnibus peccatis meis. Per hoc patet ſolutio ad omnia præter vnum: & ad hoc dicẽdum, quòd non eſt deterior conditio aliquando pœnitentis: quia ſuper non pœnitentem manent omnia peccata: huic autem remiſſa ſunt ſimpliciter & nõ redeunt, niſi quoad vitiũ ingratitudinis, per quod ſtatus talis habet turpitudinẽ per accidens. ſ. ex immemoratione beneficiorum Dei.

CAP. XIX.

Et factum eſt, cum conſummaſſet IESVS *ſermones iſtos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem, & ſecutæ ſunt eũ turbæ multæ, & curauit eos ibi.*

Hic determinatur regimen Prælatorum in regimine boni ſecundũ omnem ſtatum boni: ſtatus autem hic eſt ſecundum triplicem ſtatum boni. Eſt enim bonũ contra impedimentũ mortalitatis naturæ: & hoc eſt coniugium, de quo determinatur primò: & eſt bonum ſecundũ ſtatum obedientiæ in opere, & hoc determinatur ſecundò: & eſt bonũ ſecũdũ ſtatũ perfectionis apoſtolicæ, & de hoc determinatur tertiò. Bonũ autem mortalium, quod contra defectũ mortalitatis ordinatur (quod eſt matrimonium) tripliciter determinatur: primò enim determinatur quantũ ad circũſtantiam matrimonij: 2. quantũ ad conſequẽtia diuortium, quod vocatur à thoro ſeparatio: tertiò determinatur quantum ad ea, quæ circunſtant ſanctitatem generis eius, quod eſt continentia: & ex his ſatis patet diuiſio primæ partis. Sed primò præmittitur opportunitas illius doctrinæ ex loco, & quæſtione quærentium: & de hac dicit [Et factũ eſt, cũ conſummaſſet IESVS ſer. iſtos &c.] Sermones, inquam, de poteſtate clauium, quas determinare incepit à ſextodecimo vſque huc, vel de remiſſione, de qua in præcedẽti capitulo determinauit. *Eccl.* 43. Conſummatio ſermonũ ipſe eſt[migrauit à Gal.]vbi plurimas virtutes oſtẽdit [& venit in fi. Iudææ] ad plagã meridianã, quæ Iudæa dicitur ad differẽtiam decapolis Samariæ & Galilææ[trans Iordanem]Galilææ gentium[Et ſecutæ ſunt eum tur. mul.] *Ioan.* 6. quia videbãt ſigna, quæ faciebat ſuper his, qui infirmabantur[& cur. eos ibi] *Oſeæ* 6. Ipſe cepit, & ſanabit nos: percutiet, & curabit nos.

Et acceſſerunt ad eum Phariſæi tentantes eum & dicentes: Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa?

Secunda opportunitas ex interrogatione: & tãgit temeritatẽ quærẽtis, & intẽtionẽ. *Eccl.* 1. Acceſſiſti malignè ad Dominũ, & cor tuũ plenũ eſt dolo & fallacia[Si licet]Ecce quæſtio ex quacunque cauſa ſcripta. *De.* 24. *Mar.* 10. Accedẽtes Phariſæi interrogabant eũ. Si licet viro vxorẽ dimittere tentãtes eũ,

Qui reſpondens ait illis: Non legiſtis, quia qui fecit hominem ab initio maſculum & fœminam fecit eos? Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.

Tria dicit, redargutionem de negligentia lectionis in ſtudio legis, auctoritatem primò matri-

monium inſtituentis, & inſtitutionis formam. Et in hac forma dicit ſex, quorum primum diſtinctio ſexuum, ſecundum excluſio illegitimarum perſonarum, tertium indiuiduitas contrahentium, quartum actus & finis matrimonij, quintum mutuum in vtroque, & vtriuſque debitum, ſextum & vltimum impoſſibilitas ad diuortium. Dicit ergo [Nonne legi.] Quaſi diceret. Qui non legit in capite libri primi, omninò iners & reprehenſibilis eſt. Adhuc autem in hoc, non ſua, ſed ea, quæ naturalis, & diuinæ legis ſunt, reſpondet, quæ integræ naturæ data ſunt: in qua lege naturali peccati duritia nihil extorſit [quia qui fecit] Penſanda eſt diſtantia factoris (matrimonium inſtituentis in naturæ officium) & ſerui, qui permiſit quædam propter peccandi maleficium. *Hebr.* 3. Moyſes quidem fidelis erat in tota domo eius tanquam famulus, in teſtimonium eorum, quæ erant dicenda [homines] naturaliter coniugales. Et ideò cum cauſa remaneat & natura, ſecunda permiſſio nihil immutauit de inſtitutione prima; ſed potiùs per gratiam nouæ legis, ſecunda permiſſio reuocanda eſt ad inſtitutionem primam. *Supra* 5. [maſculum & fœ.] Ergo innaturalis vſus hic eſt prohibitus. *Roma.* 1. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vſum in eum vſum, qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis inuicem: maſculi in maſculos, & fœminæ in fœminas turpitudines operantes. Maſculus autem accipitur hic, vt generans: & fœmina, vt adiuuans. *Geneſ.* 2. Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Omnis ergo coitus non habens modum generantis in viro, & adiuuantis in fœmina damnatus eſt: & hoc eſt, quòd vir incumbat, & fœmina ſuccumbat, inſtrumentis genitalibus ſibi coaptatis. Si enim fœmina ſupergrediatur, matrix euerſa eſt, & vix capit ſemen: ſi à latere accumbat, latus matricis iacet ſuper latus, & iterum vix accipit: ſi poſteriùs diſponatur, diſtantia oris matricis & matricis impedit ſuſceptionem ſeminis: ſi autem ſuccumbit, os matricis directè ſuperponitur concauo matricis, & directè fit fuſio ſeminis: & hoc modo fecit Deus fœminam in adiutorium viro: quod ipſa oſtendit membrorum diſpoſitio. *Tob.* 8. Tu feciſti Adam de limo terræ, & dediſti ei adiutorium Euam.

Et dixit] ſtatuendo [propter hoc relin. homo pa. & ma.] Excluſio eſt illegitimarum perſonarum. In principio enim à matrimonio non excludebantur niſi pater & mater; poſteà in lege plures. *Leuit.* 18. Et poſtea à ſanctis Patribus iterum plures perſonæ ſunt exceptæ. Attende igitur quòd pater & mater tripliciter accipiuntur, ex ſtatu, ex natura, & ex perſona. Ex ſtatu primæ innocentiæ, nec fuit ſeruitus, nec cauſa ſeruitutis. Et quoad hoc ſi adueniat conditio diſpar, quam non præſciunt contrahentes, talis error impedit matrimonium. In natura autem parentum natura diuiditur ſubſtantia, virtute, & opere: ſicut omnia, quæ ſunt poteſtatis alicuius, per hæc tria diuiduntur. Subſtantia autem parentum natura, virtute, & opere, indiuiſa in aliud, eſt in filiis: & propagatio illius facit gradum primum. In filiorum autem filiis propter commiſtionem ad aliud, eſt natura in parte, & virtus, & operatio. In filiorum nepotibus propter duplicem miſturã cum alieno, non poſſumus dicere, quòd maneat niſi virtute & opere. Et in filiorum pronepotibus expenditur & virtus eius & operatio vltima: & ideò poſt iſtos gradus cõtrahitur: ſic enim peruenit in tertiam & quartam generationẽ [& adhæ. vxori ſuæ] affectu vxorio: & in hoc intelligitur, quòd nõ repudiabit eam: eſt enim hæc adhæſio legis, non adhæſio libidinis. 1. *Cor.* 6. Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. In hoc autem, quòd dicit [ſuæ] quod notat diſcretionem, prohibetur adulterium. *Leu.* 18. Cum vxore proximi tui non communicabis. *Iere.* 5. Vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat. Vnde per hoc, quòd dicit [adhærebit] notatur conſenſus indiuiduitas: per hoc, quòd dicit [vxori] notatur amoris honeſtas, vt non vtatur ea tanquam meretrice, vel fornicatrice: per hoc, quòd dicit [ſuæ] notatur adulterij damnabilitas.

Et erunt duo in carne vna.

Hic notatur contrahentium indiuiduitas: & ratione quidem primæ partis oſtenditur damnatio & inordinatio, & innaturalitas bigamiæ. Sed bigamia eſt duplex, coniunctio. ſ. cum pluribus ſucceſſiuè, quæ inducit irregularitatem, non peccatum. 1. *Timot* 3. Vnius vxoris virum. Alia fuit coniunctio ad plures ſimul: & hanc induxit primus Lamech *Geneſ.* 4. Et ad tempus in ſanctis Patribus diſpenſabatur, vt cum propagatione ſeminis fieret etiam propagatio religionis, & contra naturam eſt matrimonij, cum hic dicatur [erunt duo] Non tres, vel plures. Ex ſecunda parte, cùm dicit [in carne vna] duo intelliguntur, quorum vnum eſt matrimonij proprius actus: & alterum matrimonij principalis finis, ſiue bonum. Et poteſt primum eſſe, & medicina libidinis. 1. *Cor.* 7. Propter fornicationem vnuſquiſque vx. ſu. ha. & vnaquęque ſuum virum ha. Poteſt etiam eſſe officium & opus generationis. *Tob.* 6. In veſtro eritis coniugio, vt ex vobis filij procreentur. Finis autem eſt vna caro prolis: & hoc non poteſt eſſe, vt dicit *Philoſophus*, vt ex æquo veniat caro viri & fœminæ: quia ex duobus ſimilibus nihil fit; ſed quòd vnum fiat ſpiritus corpus formans, & alterum ſit materia formata: & ideò ſexus in perſonis generantibus diuiſi, vniuntur in ſeminũ commiſtione: Et hoc eſt, quod dicit [in carne vna] quia in illa eſt vterque generantium per totam virtutem ſexuum, licet non ſit per figuram membrorum: & hoc eſt, quod dicitur *Geneſ.* 1 Quòd Adam & Eua commiſti genuerunt ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam.

Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro.

Notatur hic in vtroque vtriuſque debitum: & notantur duo, debitum, & ſignum. Debitum: quia non ſunt duo, ſed vterque in altero. 1. *Cor.* 7. Vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier Similiter autem & mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir: nolite fraudare inuicem. Et contra hanc iuſtitiam eſt libellus repudij: quia ſine culpa peccati perdit mulier quod perpetuò ſuum erat. Signũ notatur in hoc, quòd dicit [vna caro] In hoc enim notatur indiuiduitas coniunctionis ſpiritus ad Deum. *Mal.* 2. Quid quærit vnus, niſi ſemẽ Dei?

Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.

Ecce impoſſibilitas ad diuortiũ: & notantur duo in prima parte huius cõcluſionis: vnũ eſt auctoritas cõiunctionis, cauſa ſtãte in natura: ſecũdũ eſt quaſi fundamẽtum. Primum patet per ſe: per ſecundum

excludi

excluditur diſpar cultus: quia tales perſonas, niſi cultui malo renunrient, & ad vnum cultum veniant, Deus nou coniungit. *Malach.* 2. Contaminauit Iudas ſanctificationem Domini, quam dilexit & habuit filiam Dei alieni: diſperdat Dominus virum, qui fecerit hoc, Magiſtrum & Diſcipulum in Iſrael. Per ſecundum, quod dicit [homo non ſeparet] hoc eſt, cauſa humana non ſeparetur: ſi enim propter ſanctitatem & contemplationem ex communi conſenſu ſeparentur a thoro, non homo ſeparat, ſed Deus: ſed tunc non datur repudiuio. Sed quando propter odium ſeparantur, vel propter libidinem alterius, fit repudium: tunc homo ſeparat. De primo dicitur 1. *Co.* 7. Qui habent vxores, tanquam non habentes ſint.

Dicunt illi. Quid ergo moyſes mandauit dari libellum repudij, & dimittere? Ait illis: Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras: ab initio autem nõ fuit ſic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimiſſam duxerit, mœchatur.

Hic tangitur damnatio adulterij: & habet duo, obiectionem Phariſæorum, ex *Deut.* 24. & reſponſionem Domini. Obiectio Phariſæorum viocitur eſſe mãdatum, quod fuit permiſſum. Reſpõſio Domini cauſam dicit permiſſionis, & eſſe permiſſionem, & veram cauſam dicit dimiſſionis: & ſi iuſtè dimittatur a thoro, damnat cõiunctionem ad alterum: & vbi damnat, duo dicit: damnat enim adulterium dimittentis, & adulterium dimiſſæ: & per hoc patet lireta. 1. *Cor.* 7. Alligatus es vxori: noli quærere ſolutionem. Attende autem, quòd propter fornicationem dicit dimitti: & de hoc *ſupra* 5. notatum inuenies, quomudo fornicatio peior eſt meretricio & incontinentia. *Eze.* 16. In hoc, quòd dediſti mercedes, & mercedes non accepiſti, factum eſt in te contra conſuetudinem mulierum. Adhuc autẽ quando dimitti debet adultera, non pœnitens dimitti debet. Adhuc ſi in ſimili eſt culpa dimittẽs, non poteſt dimittere. Item ſi diſſimulat, videtur induliſſe: & ſic agere oon poteſt ad dimiſſionem.

Dicunt ei Diſcipuli eius: Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere. Qui dixit illis. Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero ſic nati ſunt: & ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus: & ſunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum, Qui poteſt capere, capiat.

Ordinatio eſt caſtitatis ex dicto orta Diſcipulorum. Videbant enim, quòd vxor non eſt probanda ante contractum; & tamen non dimittẽda propter multa, quæ frequenter eueniunt: & hoc graue reputabant. In verbo autẽ Domini, & cõceditur hoc, quod eſt infirmitatis per indulgentiam; & prędicatur hoc, quod eſt excellentis virtutis: & in hoc tangit tria, primò caſtos ex neceſſitate impotentiæ naturalis, ſecundò ex neceſſitate impotentię caſualis, & tertio caſtos ex virtute honeſtatis. Primi habent actum caſtitatis, & figuram membrorum, ſed non potentiam: ſecundi nec figuram membrorum habent, nec potentiam, nec actum generationis: tertij autem figuram membrorum, & potentiam generationis, ſed non voluntatem, nec actum. De primis duobus *Eccleſ.* 20. Concupiſcentia ſpadonis deuirginauit iuuenculam. *Eccl.* 30. Spado complectens virginem, & ſuſpirans. *Deu.* 23. Spado non intrabit Eccleſiam Domini. De tertio *Iſa.* 56. Hæc dicit Dominus Eunuchis. Qui cuſtodierint ſabbata mea, & elegerint quæ volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis locum &c. [Qui poteſt capere ca.] Per gratiam omnes poſſunt. Sed ſicut dicitur 1. *Cor.* 7. Melius eſt nubere, quàm vri.

Tunc oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis imponeret, & oraret: Diſcipuli autem increpabant eos: IESVS verò ait illis: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum. Et cum impoſuiſſet eis manus, abiit inde.

Ordinatum elicit mandatorum in duobus: in humilitate ſubdendi ſe præcipienti & præcepto: & in perfectione mandatorum præceptorum. In primo notantur quatuor, offerentium deuotio, Diſcipulorum indiſcreta prohibitio, à Domino indiſcretionis correctio, & paruulorum confirmatio & benedictio. Dicit igitur [Tùnc oblati &c.] Tangit tria, deuotionem offerentium, innocentiam oblatorum, & intentionem ad duo (aliàs à Domino) ad manus impoſitionem, & orationem. *Num.* 6. Inuocabunt nomen meum ſuper eos; ego autem benedicam eis [Diſcipuli autem &c.] Tum quia timebant importunitate vexari, tum etiam, quia indiſcretum reputabant paruulos non intelligentes quæ fiebant, confirmari, & benedici; ſicut adhuc hæretici quidam hoc factum in Eccleſia increpant, quæ paruulos ſuſcipit ad baptizandum & confirmandum. *Num.* 14. Paruulos, qui ignorant boni & mali diſtantiam, introducam in terram, quam promiſi patribus eorum. *Geneſ.* 17. Infans octo dierum circuncidetur. 1. *Reg.* 1. Puer paruulus Samuel oblatus eſt in templum [IESVS verò ait illis: Sinite paruulos] Reprimit indiſcretionem Diſcipulorum. *Iſa.* 66. Ad quem reſpiciam, niſi ad paruulum & contritum ſpiritu, & trementes ſermones meos? 1. *Reg* 15. Nonne cum eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es [& nolite prohibere] *Prou.* 3. Noli prohibere eum, qui benefacit: ſi potes & ipſe bene fac. *Sup.* 18. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis, qui in me credunt. *Prou.* 9. Siquis eſt paruulus, declinet ad me. *Gal.* 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt: nihil differt à ſeruo [Talium enim eſt] 1. *Co.* 14. Malitia paruuli eſtote *ſup.* 18. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli. *Iob* 22. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. [Et cum impoſuiſſet &c.] *Prou.* 29. Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

Et ecce vnus accedens ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?

Hic agitur de obedientia mandatorum: & habet tres partes, ſcilicet inquiſitionem boni, obedientiæ oſtenſionẽ, & impletionem. In primo duo notãtur, diſpoſitio videlicet quęrẽtis, & modus quæſtionis. Diſpoſitio quærentis eſt, quòd [Vnus] forma vir-

tutis [accedens] ad Dominum paſſu perfectionis. *Marc.* 10. Et cùm egreſſus eſſet in via : præcurrens quidam, & genuflexo ante eum, rogabat eum dicens : Magiſter &c.[Magiſter bone]Modus eſt quæſtionis, in qua ponit captationem beneuolẽtiæ,à perfectione ſapiẽtiæ,& perfectione virtutis laudando. Secundò, quærit bonum exercendo in opere [Quid boni fa.] & non quid boni ſciam. Tertiò ſummi boni effectiuum coniungit,cum dicit [vt habeam vitam ætet.] [Magiſter] *Deut.* 8. Sicut homo erudit filium ſuum, ſic Dominus Deus tuus erudiuit te [bone] *Nah.* 1. Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe [Quid boni faciam] *Io.* 6. Quid faciemus, vt operemur opera Dei ? *Iob* 2. Nunquid vir verboſus iuſtificabitur ? *Supra* 7. Non omnis, qui dicit mihi : Domine,Domine, intrabit in regnum cælorum,ſed qui fecerit &c.

Qui dixit ei : Quid me interrogas de bono ? Vnus eſt bonus Deus.

Hic oſtenditur obedientiæ via : & habet duo, redargutionem quærentis,& oſtenſionem rei quæſitæ. Redargutio eſt [Quid me interrogas de bono ?] *Marc.* 10. *Luc.* 18. Quid me dicis bonum. Nemo bonus niſi ſolus Deus. Et dicit *Auguſt.* quòd vtrumque dubium eſt. Vnum propter imperfectam fidem. Quid me dicis bonum ? quia non dixerat niſi magiſter bone : quod eſt boni & ſapientis hominis,qui ex ſe non bonus eſt. Alterum dictum eſt propter imperfectam voluntatem:quia temporale bonum in corde eligens, quæſiuit de dono ſpirituali [Vnus eſt bonus Deus] eſſentialiter,cauſaliter, & exemplariter, & finaliter : & ſic nihil eſt bonum niſi inquantum illud participatur, & inquantum ab illo eſt, & in illo relucet, & inquantum ad ipſum eſt. *Exod.* 33. Ego oſtendam tibi omne bonum.

Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.

Reſponſio quæſtionis:Et duo habet, oſtenſionẽ obedientiæ in genere, & determinationem in ſpecie [ingredi] *Eccleſiaſt.* 1. Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis, & ingreſſus illius mandata æterna. *Sap.* 6. Initium illius veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia [Serua mandata] *Prouerb.* 6. & 7. Serua mandata.

Dicit illi : Quæ ? IESVS autem dixit: Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum,non falſum teſtimoniũ dices,honora patrem tuum & matrem, & diliges proximum tuum ſicut teipſum.

Dicit illi : quæ ?] Quæſtio eſt determinationis. [IESVS autem dixit : non homicidium] Determinat primò quinque in opere, & ſextum, quod eſt forma operis. In opere autem contra malum tangit quatuor : & quintum in ordine ad bonum : & contra malum in opere tria : & quartum in verbo. In opere autem contra malum proximi ſecundum nocumentum perſonæ, & contra nocumẽtũ conſeruationis naturæ ſpeciei,& cõtra id, quod datum eſt ad ſolatium vtriuſque. Attende autẽ, quòd non dicit de mandatis primæ tabulæ:quia ille peccabat in effectu contra proximum retinendo, & non ita in affectu contra Dominum. Dicit ergo [Non homicidium facies] *Exo.* 20. *Deut.* 6. Pœna ponitur *Exo.* 21. Qui percuſſerit hominem volens occidere, morte moriatur [Non adul.] *Exo.* 20. *Deut.* 5. *Leui.* 20. Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit, morte moriatur & mœchus & adultera [Non furtum fa.] *Exod.* 20. *Deut.* 6. Pœna tangitur *Deut.* 22. *Leui.* 10. *Num.* 15. *Prouer.* 6. [Non falſum te. dices] *Exod.* 20. *Deut.* 5. *Deut.* 19. Cúmque diligentiſſime perſcrutantes inuenerint falſum teſtem dixiſſe mendacium contra fratrem ſuum,reddent ei, ſicut fratri ſuo facere cogitauerat. *Prou.* 19. Teſtis falſus non erit impunitus [honora &c.] *Exo.* 20. *Deut.* 5. *Eccleſiaſt.* 3. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiori. Et ſequitur. Gloria hominis eſt honoratio patris:& dedecus filij pater ſine honore [Diliges proxi. tu.] *Leui.* 19. *Rom.* 13. Plenitudo legis.

Dicit illi adoleſcens : Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea : quid adhuc mihi deeſt ?

Ecce impletio obedientiæ, nec de vita ſua vincitur, nec tentat ſecundum *Bedam.* quia *Mar.* 10. dicitur, quòd IESVS dilexit eum. Quidam autem dicunt, quòd tentauerit. Quia duplex eſt tentatio,ſimulatorum,vt capiant, & imperfectorum, vt aliquid ad ſalutem ſufficiens inueniant : & hoc ſecundo modo tentauit : & dicit duo : profitetur obedientiam, & quærit perfectionem. De primo dicit [Hæc omnia] *Iaco.* 3. Qui totam legem ſeruauerit;offendat autem in vno,factus eſt omnium reus [à iuuentute] *Thre.* 3. Bonum eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua[Quid adhuc mihi deeſt] *Eccl.* 6. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam.

Ait illi IESVS : Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus,& habebis theſaurum in cælo: & veni, ſequere me.

Hic ponitur regnum perfectorum : & dicuntur tria, perfectionis via, & qui ad perfectionem non perueniunt, & cum præmio perfectionis [Si vis perfectus eſſe] 2. *Cor.* 13. De cætero fratres gaudete, perfecti eſtote. *Col.* 3. Super omnia charitatem habentes,quod eſt vinculum perfectionis [vade, & vende omnia] Non vt Ananias, & Saphira *Act.* 5. *Luc.* 12. Vendite quæ habetis, & date eleemoſynam [& da pauperi. *Pſalm.* 111. Diſperſit, dedit pauperibus [& habebis theſaurum] *ſup.* 6. Theſaurizate vobis theſauros in cælo [& veni,ſequere me] 1. *Ioan.* 2. [Qui dicit ſe in Chriſto manere : debet, ſicut Chriſtus ambulauit, & ipſe ambulare.

Cum autem audiſſet adoleſcens verbũ, abiit triſtis : erat enim habens multas poſſeſſiones. IESVS autẽ dixit Diſcipulis ſuis : Amen dico vobis,quia diues difficile intrabit in regnum cælorum. Et iterum dico vobis, facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.

Difficultas huius tangitur : & dicit duo, primò enim oſtenditur difficultas tam in triſtitia iuuenis quàm ex verbis Saluatoris: & ſecundo excluditur,

impoſſibilitas

impoſſibilitas. Dicit igitur primò [Cum autem &c.] *Eccl.* 14. Felix, qui non abiit cum triſtitia, & non excidit à ſpe ſua. Et *Ibidem Infrà.* Oculus malus ad mala : & non ſatiabitur pane indigens, & eſt in triſtitia ſuper menſam ſuam. 2. *Cor.* 7. Seculi triſtitia mortem operatur [Erat enim habens multas poſ. &c.] *Eccl.* 5. Quid prodeſt poſſeſſori, niſi quòd cernit diuitias oculis ſuis [Iesvs autem dixit diſcipulis ſuis.] quia alij non audiuiſſent [Amen dico vobis] *Luc.* 18. Quàm difficile, qui pecunias habent &c. *Mar.* 10. Quàm difficile qui pecunias habent regnum cælorum intrabunt. *Eccl.* 5. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. [Facilius eſt camelum] In muro Ieruſalem propter bella finitima magnæ portæ concluſæ fuerunt & paruulæ portulæ apertæ, quæ foramen acus vocabantur propter arctitudinem, per quas animalia non niſi depoſitis oneribus intrabant : & hoc eſt, quod dicit comparatiuè loquens. *Marc.* 10. Filioli quàm difficile eſt confidentes in diuitiis reg. Dei introire. *Prouer.* 11. Qui confidit in diuitiis ſuis, corruet. *Prou.* 28. Qui feſtinat ditari, non erit innocens.

Auditis autem his, Diſcipuli mirabantur valde dicentes : Quis ergo poterit ſaluus eſſe ? Aſpiciens autem Iesvs dixit illis : Apud homines hoc impoſſibile eſt; apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.

Hic duo dicuntur, Diſcipulorum admiratio, & impoſſibilitatis excluſio. Diſcipuli enim intellexerunt, quòd diues eſt non ſolum qui habet; ſed qui vult habere, quales ferè omnes ſunt : & hæc eſt cauſa quæſtionis eorum. [Aſpiciens autem dixit eis : Apud homines impoſſibile eſt : apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt] *Lu.* 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. *Gen.* 18. Nunquid Deo quicquam erit difficile?

Tunc reſpondens Petrus, dixit ei : Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te : Quid ergo erit nobis ?

Præmium oſtenditur hic perfectionis : & duo hic tangũtur, perfectionis expoſitio, & præmium. Dicit ergo [Tunc reſpondens Petrus] pro omnibus aliis. [Ecce nos reliquimus omnia] *Sup.* 4. *Gen.* 12. Egredere &c. [Et ſecuti ſumus te] 3. *Reg.* 19. Eliſeus relictis omnibus cucurrit poſt Eliam [Quid ergo erit nobis] in præmio. *Sup.* 12. Exponitur præmium. *Deut.* 33.

Iesvs autem dixit illis. Amen dico vobis, quòd vos, qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël. Et omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.

Iesvs autem dixit illis] ſpecialiter primo Apoſtolicis : & ſecundo generaliter omnibus. Dicit igitur [Amen dico] fideli promiſſione. *Tit.* 1. Quam promiſit, qui non mentitur Deus [quòd vos, qui ſecuti eſtis me] quia parum eſt relinquere : ideò de illo non facit mentionem. *Cant.* 8. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ &c. Sed magnum eſt ſequi. *Eccle.* 23. Gloria magna eſt ſequi Dominum. Longitudo enim dierum ab ipſo aſſumetur [in regeneratione] Non Baptiſmatis ſed reſurrectionis Sanctorum in gloria. 1. *Corinth.* 15. Nos immutabimur. *Rom.* 8. Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei [cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ] *Dan.* 7. *Ioan.* 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. *Hebr.* 1. Sedet ad dexteram maieſtatis [ſedebitis & vos] perfecti, quorum cor indiuiſum eſt ad temporaliter delectantia [ſuper ſedes duodecim] *Apoca.* 4. In circuitu ſedis ſedilia viginti quatuor, & ſuper thronos viginti quatuor ſeniores, hoc eſt, duodecim Patres, & duodecim Apoſtoli quia omnes ſtellæ ad duodecim reducuntur. *Apoca.* 12. Corona duodecim ſtellarum in capite eius. Ideò vniuerſitas ſignificatur iudicantium per duodecim. Vel quia ſeptenarius conſiſtit ex tribus & quatuor, vnius horum multiplicatio per alium facit duodecim. De hoc *Suprà* 11. [iudicantes duode. tribus Iſraël] Per hoc accipitur vniuerſitas iudicandorum. *Pſalm.* 149. Vt faciant in eis iudicium conſcriptum : gloria hæc omnibus Sanctis eius. Per tribus autem Iſraël ſignificantur fideles imperfectè boni & imperfectè mali, qui ſaluabuntur & condemnabuntur. Qui autem infideles ſunt, de his dicitur *Ioan.* 3. Qui non credit, iam iudicatus eſt [Et omnis, qui reliquerit] Iſtud patet per ſe *Marc.* enim 10. dicitur centies tantum accpere in potentium perſecutionibus : eo quòd ſunt multi implentes in ipſo ſpirituale bonum, & charo venerantur affectu, & illos accipit in patres &c. Quidam etiam ſemper perſequuntur hoc bonum : & ideò accipit cum perſecutionibus. Vel centuplum : quia incomparabiliter valet plus quod accipit. *Gen.* 26. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplum [& vitam æter. poſ. *Ioan.* 10. Et ego vitam æternam do eis. Quia autem in ſede iudiciaria ſedere magnum eſt, & vitam æternam habere. Ideò finalem adiungit concluſionem de mudo habendi tantum præmium honoris, & vitæ & felicitatis [Multi autem &c.] Multitudo enim Iudæorum, quæ prima reprobata eſt, licet quidem ſint primi, & nouiſſimi dignitate & tempore de gentibus perceptione gratiæ facti ſunt primi. *Eph.* 5. In Chriſto Iesv vos, qui aliquando eratis longè, facti eſtis prope & inter vocatos, qui prior eſt reputatione ſui, ſit nouiſſimus retributione. *Luc.* 14. Omnis, qui ſe exaltat, humiliabitur : & qui ſe humiliat, exaltabitur. Et hoc intendit aſtruere per totum ſequens capitulum.

CAP. XX.

Simile eſt regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primò mane conducere operarios in vineam ſuam. Conuentione autem facta cum operariis ex denario diurno, miſit eos in vineam ſuam. Et egreſſus circa horam tertiam, vidit alios ſtantes in foro otioſos, & dixit illis: Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa ſextam & nonam horam, & fecit ſimiliter: Circa vndecimam verò exiit, & inuenit alios ſtantes, & dixit illis: Quid hic ſtatis tota die otioſi? Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite & vos in vineam meam.

IN hoc capitulo inuitat ad inſtantiam operis Prælatos Eccleſiæ: & habet duas partes, in quarum prima ponit inſtantiam operis, & modum operàntis: in ſecunda doctrinæ confirmationem per congruum miraculum de illuminatione cæcorum ante finem capituli. De inſtantia autem, & modo operantis tria inducit, in quorum primo ſub parabola inſtantiam docet operis: in ſecũdo ſub exemplo ſuæ paſſionis obedientiam & intentionem rectificat operantis: in tertio ſub reprehenſione elationis & indignationis in operando, docet conſenſum humilitatis & affectum fraternæ ſocietatis: quia ſicut dicitur *Prou.* 18. Frater, qui iuuatur à fratre, eſt quaſi ciuitas firma: & hæc patent in litera. In prima duo dicit, inſtructionem videlicet parabolicam, & explanationem per paruam clauſulam, quam in fine addit dicens: ſic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Hanc enim aſtruere intendit. In prima harum duo ſunt, parabola ſcilicet inſtantiæ operis, & parabola remunerationis. Parabola de inſtantia operis duo habet, aſſimilatum, & cui, & in quo aſſimilatur. Aſſimilatur enim regnum cælorum, cùm dicit [Simile eſt regnum cælorum] Hoc eſt, gubernatio officiorum cæleſtium, quæ ſunt in Eccleſia: hoc enim dicitur regnum cælorum: quia origo eius eſt in cælo, & conuerſatio, & finis. De primo *Apoca.* 21. Deſcendentem de cælo, à Deo paratam. De ſecundo *Phil.* 3. Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt. De tertio *Ioan.* 14. In domo Patris mei manſiones multæ ſunt. De omnibus his ſimul *Iob* 38. Nunquid ordinem cæli, & rationem eius pones in terra [homini] Hìc dicit duo, cui, & in quo fit comparatio. Cui: quia [homini patrifamilias] & in homine notatur diſcretio: in patrefamilias auctoritas & prudentia & diſpenſatio totius domus. De primo *Pſalm.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. De ſecundo *Supra* 13. Omnis ſcriba doctus in regno cælorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera

Qui exiit] Hic tangit in quo fit comparatio: & tanguntur hic tres diuerſitates, & quinque exitus. Diuerſitates ſunt operariorum, quia primi mane non ſtant otioſi, nec reprehenduntur de otio, ſed conducuntur pro pretio: ſecundi ſtant in foro otioſi, nec reprehenduntur de loco, nec de otio, ſed nec conducuntur, ſed in vineam mittuntur ſub iuſti pretij æſtimatione: tertij autem & reprehenduntur de otio, & in vineam mittuntur, nec conducuntur, nec prurata temporis pretium promittitur: & hæc patent in litera. Quinque autem exitus in litera ſignificantur in mane, in tertia, in ſexta, in nona, in vndecima: exitus autem ſunt manifeſtationes diuinæ, quibus ad opus ſuum vocat filios hominum Deus Pater, qui, ſicut paterfamilias gubernat domum, ita gubernat mundum. Prima igitur hora eſt: quando venit in notitiam Adæ per legem diſciplinæ & naturæ vocans ad perfectionem iuſtitiæ: vnde & prima hora in his fuit lumen legis diſciplinæ: & ſecunda hora fuit lumen legis naturæ, quarum primam obumbrauit peccatum inobedientiæ, ſecundam autem obumbrauit peccatum contra naturam: tertia autem hora manifeſtabatur ſecundo exitu, per oſtenſionem peccati in deteſtando, per inuitationem ad pœnitentiam, & inductionem diluuij, cùm pœnitere nollent *Gen.* 6. Et hic eſt exitus ſecundus in hora tertia. Protenditur autem vocatio per diuiſionem linguarum, & vocationem Abrahæ de terra ſua, & deletionem pentapolis (ſicut per quaſdam luces horarias, in quibus aliquid innuit ſemper de iuſtitia vocantis) vſque ad circunciſionem Abrahæ, quaſi in horam ſextam, in qua ſol cœpit ſtare in altiſſimo promiſſo, vltra quod etiam aſcendere non potuit: quia hoc erat ſemen, in quo benedicendæ erant omnes gentes: cuius ſignum in circunciſione Abraham accepit, ſicut habetur *Gen.* 15. & 17. Et ille exitus iterum per luces horarias (in quibus aliquid ſignificationis Dei illuxit in introitu Iſrael in Ægyptum, in ſuſcitatione Moyſi, & in exitu de Ægypto) porrectus eſt vſque ad Moyſem, quando legem dedit: in cuius collatione nona concluſa eſt hora: & quartus exitus, cum legem mandauit in præceptis iuſtitiarum hæreditatem domui Iacob, & Iſraël promiſſiones *Eccl.* 24. Et iterum per lucem horariam illuminationis regni per Dauid, & legis per Prophetas: hæc hora venit vſque ad vndecimam, quando nouiſſimè per ſeipſum apparuit: in quibus omnibus vocationibus Iudæos in vinea ſicut primos conſtituit operarios. Primò quidem in protoplaſtis, ſecundò in Patriarchis, tertiò in Legiſlatore, & quartò in Regibus & Prophetis, & tandem in ſeipſo dicente *Sup.* 15. Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt, domus Iſraël. Hæc autem vocatio non poteſt extendi, quæ *ſecundum Chryſoſt.* tenebris miſcebitur: quæ eſt in manifeſtatione lucis per prædicationem Apoſtolorum, quæ facta eſt gentibus nouiſſimè in vineam venientibus: qui primi efficiuntur, vna hora facientes: & fit eis miſericordia, vt priùs ſimilitudinem Regis percipiant in agnitione veritatis, quàm illi, qui ab initio ſunt vocati, ſicut dicit *Apoſtolus Rom.* 11. Cæcitas contigit in Iſraël, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.

Sic ergo vinea eſt Eccleſia militans; vites, fideles in Eccleſia plantati. *Iſa.* 5. Vinea Domini Sabaoth domus Iſraël eſt. *Cant.* 8. Vinea fuit, pacifico in ea, quæ habuit populos. Vites autem, gaudij ſpiritualis vinum germinantes, De quo dicitur

dicitur *Iudic.* 9. Non poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines. Conuentio autem hominis eſt obligatio ad opus iuſtitiæ ſpiritualis, ex manifeſtatione diuinæ voluntatis. *Gen.* 30. Dic, quid mercedis accipias, vt ſeruias mihi? Et *Ibidem.* Reſpondebit mihi cras iuſtitia mea, quando placiti tempus aduenerit, coram te. Procurator autem vineæ ſecundum hoc filius Dei eſt ſignificatus per Ioſeph, qui *Gen.* 41. gubernabat creditam ſibi domum. Et *Hebr.* 3. Chriſtus fidelis eſt in domo ſua, quæ domus ſumus nos. Denarius autem diurnus eſt, qui ſoluitur pro labore diurno, valens decem viuales, & inſignitur imagine Regis: & hoc nihil aliud eſt niſi imaginis gratiæ perfecta ſimilitudo in nobis, Chriſto (qui eſt imago Dei inuiſibilis) nos ſigillante, & operibus iuſtitiæ nos polientibus, & camino tentationis nos purificante. Sic enim in fine diei denarij impreſſionem perfectè habentes, de omni labore ſumus remunerati. Hanc autem impreſſionem Iudæi vltimò accipient, & gentes primò. *Rom.* 9. Gentes quæ non cognouerunt legem iuſtitiæ, acceperunt iuſtitiam, Iſraël autem ſectando legem iuſtitiæ, ad legem iuſtitiæ non peruenit. Murmur autem eſt ortum ex Iudæis in primitiua Eccleſia, quando gentes figuram ſummi Regis acceperunt. Tunc enim Iudæi dixerunt gentes canes eſſe immundos, & non debere eis dari gratiam. Sicut patet per *totam epiſtolam ad Rom.* Et *Act.* 15. Vbi dixerunt, quòd oportet gentes circumcidi ſecundum legem Moyſi: quos compeſcit paterfamilias, oſtendens valorem pretij conuentionis; quia ſufficienter & ſine iniuria remuneratus eſt, ſuſcipiens imaginem Regis, quantumlibet diu portauerit pondus diei & æſtus: & per hoc patet intentio literalis in tota parabola moraliter.

Exponitur autem & de quolibet homine, qui vinea eſt, cuius vites ſunt virtutes. *Ierem.* 2. Ego te plantaui vineam electam, omne ſemen verum. *Cant.* 1. Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. Et exitus patrisfamilias non eſt aliud, quàm oſtenſio ſuæ lucis in cognitione [mane] ergo eſt pueritia, quando calore & humore feruet ætas humana. *Cant.* 7. Mane ſurgamus ad vineas. *Prouer.* 8. Qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. In mane autem iſto (quo rorum tempus habetur præ manibus) operarij conducuntur promiſſione diuinæ ſimilitudinis in imagine impreſſa ſummi Regis, ne abeuntes ad mundi vanitates, vadant in diſſimilitudinem: de quibus dicitur 2. *Ti.* 2. Solicitè cura teipſũ exhibere Deo operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum Dei. Exitus autem in tertia, eſt hora iuuentutis, quando exſiccato iam humido, robuſta eſt ætas ad magna perficienda: & ideò licet de illis dicatur, quòd ſtant in foro, quaſi deliberantes pro quibus delectabilibus ſpiritualibus, vel corporalibus ſe venderent: & licet ſtarent ſine profectu & otioſi, nihil verè vtile facientes; tamen non reprehenduntur: quia adhuc robuſti exiſtentes poterant intenſione laboris recuperare diſpendium amiſſi temporis: tamen ſine conductione mittuntur ad vineam: quia de toto tempore conuenire non poterant, ſed ad liberalitatem patrisfamilias confugientes, pro rara temporis mercedem præſtolabantur. *Iob* 7. Sicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui: ſic & ego dies & menſes vacuos numeraui mihi. In idem reducuntur, qui circa Nonam & Sextam inueniuntur. Sexta ætas eſt virilis, quando virtutis eſt ſtatus, & tunc adhuc & conſtans eſt, & robuſta: ex duobus alijs reſtituens id, quod deperditum eſt in tempore. Nona autem eſt ſenectus, quæ iam eſt cum declinatione virtutis, ſed non ſubſtantiæ: & ideò de vocatione ſimul & labore abſque increpatione mittitur ad vineam. Vndecima verò eſt ætas decrepita cum declinatione & defectu virtutis & ſubſtantiæ: & ideò vſque ad illam expectans increpationes meretur, quare tota die ſteterit otioſus: ſed ex miſericordia eius, qui neminem vult perire, mittitur ad vineam. Et ſecundum hanc expoſitionem murmur eorum eſt, qui præſumptione propria videntes cum quibuſdam ſerò conuerſis miſericorditer agi, reputant ſe melioribus dignos, & tunc alijs vel æque locantur, vel poſtponuntur, & vitium elationis in eis cum reprehenſione comprimitur. Vocat enim Dominus non ſolum poſt mortem, ſed etiam in vita, cùm ducit mentem in conſiderationem laboris impenſi, & præmiorum debitorum: & tunc illi optimi reputantur, qui quantumlibet diu laborauerunt; tamen præ dulcedine charitatis patrisfamilias non videtur eis labor. *Gen.* 29. Videbantur ei dies pauci præ amoris magnitudine. Iſtæ ergo ſunt duæ expoſitiones, ad quas referuntur dicta Sanctorum: & ex his patet intellectus literalis.

Dicit ergo [Exiit primo mane] *Ierem.* 7. Miſi ad vos omnes ſeruos meos Prophetas, de nocte conſurgens & mittens [conducere operarios] *Iſa.* 61. Filij peregrinorum agricolæ & vinitores tui erunt [conducere operarios] *Supra* 10. Rogate Dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam. *Matth.* 10. Dignus eſt operarius cibo ſuo. *Eccl.* 40. Vita ſibi ſufficientis operarij condulcabitur, & in ea inuenies theſaurum. Operarios enim conducit, non ſermocinatores, vel diſpenſatores Dominus, & reſolutos. 2. *Cor.* 2. Pſeudoapoſtoli operarij ſubdoli transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti. *Eccl.* 19. Operarius ebrioſus non locupletabitur [miſit eos in vineam ſuam] *Iſa.* 60. Ecce ego: mitte me. *Ezech.* 2. Fili hominis, mitto te ad filios Iſraël. *Ierem.* 12. Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam. *Cant.* 1. Poſuerunt me cuſtodem vineis &c. [Et egreſſus circa horam tertiam [*Oſea* 6. Quaſi diluculo præparatus eſt egreſſus eius [vidit alios] *Eccl.* 15. Oculi Domini ad timentes eum, & ipſe agnoſcit opera hominis [ſtantes] immobiles. *Oſea* 8. Culmus ſtans non eſt in eo germen, nec faciet farinam [in foro] *Iſa.* 52. Gratis venundati eſtis [otioſos] *Eccl.* 33. Multa mala docuit otioſitas. *Prouer. vlt.* Panem otioſa non comedit [ite & vos] *Ioan.* 15. Eatis, & fructum afferatis: & fructus veſter maneat [& quod iuſtum fuerit, dabo vobis] 1. *Reg.* 16. Dominus retribuet vnicuique ſecundum iuſtitiam ſuam & fidem [Illi autem abierunt] *Ezech.* 3. Abij amarus in indignatione ſpiritus mei: manus enim Domini erat mecum confortans me [Circa ſextam & nonam exiit] *Iſa.* 2. Lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum. Prope eſt iuſtus meus, egreſſus eſt Saluator meus, & brachia mea populos iudicabunt. [Circa vndecimam verò exiit] 1. *Ioan.* 2. Filioli, nouiſſima hora

hora eſt. *Ioan.* 16. Exiui à Patre, & veni in mundum [& inuenit alios] ſine profectu *Prouer.* 12. Radix Iuſtorum proficiet 2. *Reg.* 3. Dauid proficiens,& ſemper ſeipſa robuſtior [tota die] *Eccl.* 11. Si multis annis vixerit homo &c, in omnibus his lætatus fuerit,meminiſſe debet tenebroſi temporis,quod cum venerit, vanitatis arguentur præterita [otioſi] *Prou.*12. Qui ſectatur otium ſtultiſſimus eſt [quia nemo nos conduxit] Excuſatio eſt de noo audita vocatione [Ite & vos] *Luc.* 10. Ite, Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos.

Cum ſerò autem factum eſſet, dicit Dominus vineæ procuratori ſuo : Voca operarios, & redde illis mercedem incipiens à nouiſſimis vſque ad primos. Cum veniſſent ergo, qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt ſingulos denarios. Venientes autem & primi arbitrati ſunt, quòd plus eſſent accepturi: acceperunt autem & ipſi ſingulos denarios, & accipientes murmurabant aduerſus patremfamilias dicentes : Hi nouiſſimi vna hora fecerunt ; & pares illos nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtus ? At ille reſpondens vni eorum dixit : Amice, non facio tibi iniuriam : nonne ex denario conueniſti mecum ? Tolle quod tuum eſt, & vade : Volo autem & huic nouiſſimo dare, ſicut & tibi. Aut non licet mihi, quod volo, facere ? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum ? Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Multi enim ſunt vocati pauci vero electi.

Hic agitur de retributione: procurator autem eſt filius Dominus IESVS-CHRISTVS, & cætera patent per prædicta [incipiens à nouiſſimis &c.] *Prou.* 20. Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio,in fine benedictione carebit. *Iſa.*14. Quomodo cecidiſti, Lucifer, qui mane oriebaris? *Pſalm.* 67. Iter facite ei, qui aſcendit ſuper occaſum [procuratori ſuo] Omnem ſolicitudinem proiicientes in eum ; quia ipſi cura eſt de vobis. 1. *Pet. vl.* 1. *Cor.* 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti [Voca operarios] Statue iudicium. *Rom.*14. Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti. *Ioan.* 5. Venit hora, quando mortui audient vocem filij Dei [& redde illis mercedem] 1. *Cor.*3. Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. 2. *Tim.* 4. Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus &c. [incipiens à nouiſſimis] *Rom.*15. Gentes ſuper miſericordia honorare Deum. *Sap.* 6. Exiguo conceditur miſericordia [ſingulos denarios] tamen.1.*Corinth.*15.Stella à ſtella differt in claritate [murmurabant] *Sap.* 1. Cuſtodite vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt, & a detractione parcite linguæ [non facio tibi iniuriam] quia teneo pactum. *Iob* 8. Nunquid Deus ſupplantat iudicium, aut Omnipotens ſubuertit, quod iuſtum eſt ? *Iob* 34. Abſit à Deo impietas, ab Omnipotente iniquitas [volo autem] Secunda autem ratio iuſtitiæ ex decentia liberalitatis regalis ſumpta [huic nouiſſimo] cui deuotio voluntatis temporis ſpatium breuiauit. *Rom.* 12. Probetis quæ ſit voluntas Dei bona & beneplacens & perfecta. *Pſalm.* 89. Mille anni ante ocu. tu. &c. *Supra* 6. Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit [ſic erunt nouiſſimi] *Leu.* 8. Aduena,qui tecum moratur, aſcendet ſuper te:ipſe erit in caput, & tu in caudam [multi enim ſunt vocati] 1. *Cor.* 9. Omnes quidem currunt ; ſed vnus accipit brauium.

Et aſcendens IESVS Ieroſolymam aſſumpſit duodecim Diſcipulos ſuos ſecretò.

Hîc ſubiungit exemplum ſuæ Paſſionis: quo & operarij incitantur ad opus, & vinea accipit ſanguinis irrigationẽ, & reſurrectionis glorioſæ promiſſionem. Tangit autem tria ; primò ſcilicet, conuenientiam loci, ſecundò quibus, tertiò quid reuelauit. De loco dicit [Et aſcendens IESVS] Iam enim virtute Paſſionis aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum propter triſtitiam Paſſionis. *Apoca.* 7. Vidi Angelum aſcendentem ab ortu ſolis habentem ſignum Dei viui. *Pſalm.* 77. Iter facite ei qui aſcendit ſuper occaſum. Aſcendere enim nos fecit via Paſſionis de virtute in virtutem *Cant.*7. Conſcendam in palmam [aſſumpſit Diſcipulos duodecim] ſ. imitatores præ cæteris. *Deut.* 32. Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eos. *Exod.* 19. Vos ipſi vidiſtis, quæ fecerim Ægyptiis : quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum, & mihi aſſumpſerim in populum [ſecretò] ne alij de patientis infirmitate ſcandalizarentur, & ne antè diuulgata impediretur. *Iſa.* 24. Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi. *Eccl.* 18. Non omni homini cor tuum manifeſtes.

Et ait illis : Ecce aſcendimus Ieroſolymam, & filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis: & condemnabunt morte, & tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandum ; & tertia die reſurget.

Ecce hic ponitur iam quartò reuelatio Paſſionis: quia ipſa eſt virtus omnium Sacramentorum, & quæ principaliter erat prædicanda.1.*Cor.*1.Nos prædicamus Chriſtum crucifixum &c. Tangit autem quatuor vbi. ſ. & in qua natura, & à quibus, & ad quas paſſiones tradetur. De vbi dicit [Ieroſolymam] *Lu.* 13. Non capit Prophetam perire extra Ieruſalem [filius hominis] quia in natura hominis, & non in diuina paſſus eſt [tradetur] à Iuda Iudæis [Principibus Sacerdotum] In quibus erat nocendi potentia [& Scribis] in quibus erat nocendi ſcientia [& condemnabunt] per conſilium & accuſationem [morte] *Infra* 28. Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam [& tradent] Secunda traditio : quia inter ſe condemnatum tradiderunt gentibus ad exequendum ſcelus, quod cogitauerant. *Ioan.* 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi : quid feciſti ? *Marc.*14. Condemnauerunt eum eſſe reum mortis. *Sap.*2. Morte turpiſſima condemnemus eum [ad illudendum] *Luc.* 22. Illudebant ei & velauerunt.

velauerunt faciem ſuam dicentes : Prophetiza. Similiter illuſum fuit ei in domo Pilati veſte coccinea. *Infra* 27. Chlamidem coccineam circundederunt ei, & plectentes coronam de ſpinis poſuerunt ſuper caput, & arundinem dederunt ei in dextera eius, & genuflexo illudebant ei. *Luc.* 23. Spreuit autem illum Herodes, & illuſit indutum veſte alba [& flagellandum] *Ioan.* 19. & *Mar.* 15. Tradidit illis flagellis cæſum, vt crucifigeretur. Et hoc eſt, quod ſequitur [& crucifigendum] *Hebr.* 12. Propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta. Sic ergo prædicit pœnas ſuæ Paſſionis in verbis condemnationis Iudæorum, & in factis inflictis à gentibus. In factis autem illuſio fuit confuſionis; flagellatio afflictionis; crucifixio vtriuſque, & afflictionis & confuſionis. *Phil.* 2. Factus obediens Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Hanc autem Paſſionem antè ſæpe reuelauit : vt ſciatur nihil pati niſi quod voluit, & prælegit : & ſic Diſcipuli videntes infirmitatẽ in crucis Paſſione non dubitent de diuinitate, quę per mortem mortẽ expellit. *Habac.* 3. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius : ante faciem eius ibit mors. Eſt & alia cauſa reuelationis huius : quoniam ſi Chriſtus, qui omne bonum meruit, amara pati in mundo elegit, & honores fugit : multò magis nos, qui nihil boni meriti habemus, non niſi amara in mundo quærere debemus. *Luc. vl.* Nonne ſic oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? 1. *Pet.* 1. Prænuntians, quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & glorias poſteriores. 2. *Cor.* 1. Sicut in Chriſto abundant paſſiones noſtræ : ita & per Chriſtum abundant conſolationes noſtræ. Et hoc eſt, quod in argumentum conſolationis ſequitur [& tertia die reſurget] *Suprà* 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti &c. Et *Ibidem* eſt expoſitum. Celerem autem dat Reſurrectionem, vt Paſſio minus deterreat, & vt pœna per imitationem magis impigrafiat. *Pſalm.* 40. Tu autem Domine, miſerere mei, & reſuſcita me; & retribuam eis. Hæc eſt dies tertia, qua I E S V S tranſito mari mortalitatis, mane in litore ſtetit æternitatis *Ioan.* 40. Et ſuper hæc omnia hodie eſt dies tertia *Luca vltimo.*

Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis adorans & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei: Quid vis?

Hæc eſt pars, in qua ponitur repreſſio ambitionis & liuoris, & ſuadetur humilitas Prælatis, & affectus fraternæ ſocietatis. Diuiditur ergo in tres partes, in quarum prima reprimit temerariam ambitionem : in ſecunda liuoris indignationem; in tertia ſuadet humilitatis ſocietatem, cum affectu charitatis eſſe tenendam : & hæc patent in litera expreſsè: ſic enim Prælati opus erit perfectum in eo, quòd inſtanter fit, & patienter exemplo Paſſionis : & ſine ambitione & indignatione humilitatem prætendit, & charitatem ſocietatis æmulatur. In prima harum tria facit. Primò enim temerè petentis per ambitionem honoris proponitur petitio : ſecundò per Dominum, huius ambitionis in auctores petitionis huius moderata & congrua retorquetur repreſſio : tertiò autem veræ viæ ad conregnandum fit oſtenſio. In harum prima parte adhuc tria ſunt, ſcilicet, ſupplicantis deuotio, petiti generalis expoſitio, & tertiò cum voluntas eius requiritur, explanatio explicita petitionis. In quinque autem oſtenditur petentis deuotio, ſcilicet, congruitate temporis, acceſſu familiaritatis, deſtitutione viduitatis, debito pietatis, & reuerentia adorationis.

De congruitate temporis dicit [Tunc] videlicet, quando mentionem fecerat de Reſurrectione, in qua regnaturus erat in poteſtate : de qua dicit *Infra vltimo*, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. Fortè ſciuit ſcriptum eſſe *Ierem.* 23. Regnabit Rex, & ſapiens erit. Et putabat hoc Diſcipulis in hac vita ſtatim fore dandum, decepta ſimplicitate fœminea : & ſciuit tantarum paſſionum merito ad magnum honorem fore exaltandum, in quo conſortes petebat eſſe filios. *Phil.* 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen [acceſſit] auſu familiaritatis, & conſanguinitatis. *Hebr.* 4. Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno [Mater] In hoc notatur viduitatis deſtitutio : quia ſi Zebedæus adhuc viueret, mater officium petendi pro his patri commiſiſſet : vnde eſt quaſi dicat mater orbato patre. 1. *Tim.* 5. Si qua verè vidua eſt, & deſolata, ſperet in Domino, & inſtet obſecrationibus die ac nocte. *Thren. vlt.* Pupilli facti ſumus abſque patre, matres noſtræ quaſi viduæ. Et in commotionem huius fit mentio Zebedæi, qui fuit ita amicus I E S V, quòd æquanimiter ſuſtinuit derelinqui à filiis, vt ſequerentur Ieſum. *Matth.* 4. Relictis retibus, & patre, ſecuti ſunt eum. Vnde etiam mater nunc ſolicitudine debilis mariti libera, relicta domo, ſecuta Ieſum, ſicut dicit Chryſoſt. [cum filiis ſuis] Ecce debitum pietatis : cum enim Deus matrem filiorum eſſe voluit, à communiter accidentibus voluit eam habere pietatem & curam ad filios. 3. *Reg.* 3. Commota ſunt quippe viſcera eius ſuper filio ſuo. *Iſa.* 49. Si poteſt mulier obliuiſci infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? [adorans] Ecce reuerentia adorationis. *Exod.* 4. Adorauerunt proni in terram. *Gen.* 38. Adorate eum ſuper terram. *Pſalm.* 131. Adorauimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius. Propter omnia iſta mulier argui de temeritate nõ meretur [& petens aliquid ab eo] Exprimitur petitio implicitè vt antè obtineatur promiſſio exauditionis, quàm explicitè deſiderium petentis exponatur. Fortè audierat eum dixiſſe : Petite, & dabitur vobis *Suprà* 7. Et *Ibidem.* Omnis, qui petit, accipit. Et maximè quia dixerat : Petite regnum Dei [qui dixit ei] Ecce requiritur voluntas petentis : nec ignorantis eſt quæſtio, ſed præſcientis : & ideò quærentis, vt oſtendat ignorãtiæ eſſe petitionem: & hoc eſt [Quid vis?] *Rom.* 8. Quid oremus ſecundum quod oportet, neſcimus. *Marc.* 10. Quid vultis, vt faciam vobis?

Ait illi : Dic, vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad ſiniſtram in regno tuo.

Ecce expreſſa petitionis explanatio : & in hac tria continentur, fides videlicet petentis, quid

&

& quibus petit. Fides, cùm dicit [dic.] Quaſi d. Verbo tuo cuncta obediunt. *Pſalm.* 32. Dixit, & facta ſunt. Quid petit [vt ſedeant hi duo filij, vnus ad dexteram, & vnus ad ſiniſtram] Sedere enim regnantis eſt. *Sap.* 6. Delectamini in ſedibus: & placetis vobis in turbis populorum. Ita loquitur ſapientia Regibus. *Luc.* 1. Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius. Forte audierat eum dicentem *Supra* 19. Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël: & putabat ſtatim implendum hic in mundo poſt celerem reſurrectionem: vnde determinat proximitatem ſeſſionis deſideratam vtrique filio, dicens [vnus ad dexteram, & vnus ad ſiniſtram in regno tuo] 1. *Reg.* 23. Tu regnabis, & ego ero tibi ſecundus. *Gen* 41. Vno tantùm regni ſolio te præcedam. Sed mirum erat de muliere, quæ ſemper audierat Dominum deteſtari ſiniſtram, per quam ſignificantur mundanæ diuitiæ: & tamen petit vnum eſſe à ſiniſtris. *Prouer.* 3. In dextera eius longitudo dierum, & in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria. *Matth.* 25. Statuet hœdos à ſiniſtris. Sed humanum paſſa, etiam temporalem proſperitatem cupit filiis: & vt & hic, & in æternis ſint in honore. *Cant.* 2. Læua eius ſub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Neſciuit enim, quòd Chriſtus coram Pilato profeſſus eſt dicens *Ioan.* 18. Regnum meum non eſt de hoc mundo.

Reſpondens autem Iesvs dixit: Neſcitis, quid petatis.

Ecce repreſſio elationis, & pius Dominus non arguit matrem, ſed filios, qui adhuc carnales exiſtentes matrem ad petendum induxerant: nec illorum imputauit temeritati aut malitiæ, ſed ignorantiæ dicens [Neſcitis quid petatis] Quaſi d. quòd mulier neſcit non imputo: quia non imbuta doctrinæ meæ ſapientia, ſed vos de ignorantia arguo, qui ab initio mecum eſtis, & multa de dextra petenda, & nulla de ſiniſtra audiſtis. *Matt.* 15. Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? *Hebr.* 5. Cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſus indigetis, vt doceamini, quæ ſunt elementa ſermonis iuſtitiæ.

Poteſtis bibere calicem, quem ego biburus ſum? Dicunt ei: poſſumus.

Ecce veræ viæ ad conregnandum oſtenſio: & habet quatuor diſtinctiones: requiritur enim virtus patiendi, fit profeſſio inexpertæ virtutis ad ſuſtinendum, prædictio fit futuræ paſſionis, & inſtructio, quorum ſit honor confeſſionis. Requiſitio quidem virtutis patiendi fit, cùm dicitur [Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?] Calix autem dicitur calida potio, ſicut dicit *Caſſiod.* Non calore ignis, ſed quoniam calidi potus, ſicut vinum calidum, & claretum propinatur, quod calefaciendo inebriat. Et calix etiam (dicit *Martianus*) dicitur quaſi ſilix: quia de ſilicibus pretioſis antiquitùs fiebant: & hoc modo paſſio ex charitate ſuſcepta dicitur calix: quia ita ebrij amoris eſt, quòd hominem oblitum ſui prodigum facit proprij ſanguinis. *Pſalm.* 22. Calix meus inebrians, quam præclarus eſt. *Infra* 26. Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. Dicitur calix communicatio ſanguinis Chriſti. 1. *Cor.* 10. Calix, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Dicitur etiam in malo calix potio iræ vindicantis. *Pſalm.* 74. Calix in manu Domini vini meri plenus miſto. Aliquando etiam obliuio inſaniæ mundanæ, & ambitionis dicitur calix. *Ierem.* 51. Calix aureus in manu Babylonis inebrians totam terram. Dicitur etiam calix carnalis voluptatis: & præcipuè ingluuiei ventris. *Prouer.* 23. Cui væ: cuius Patri væ? cui fouea & rixæ? Nonne his, qui morantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis? [dicunt ei: poſſumus] Ecce inexperta virium præſumptio, Sicut Petrus *Luc.* 22. Paratus ſum tecum in carcerem & in mortem ire. Et poſteà negauit ad vocem ancillæ. Sic & iſti poſt modicum relicto eo, fugerunt *Matth.* 26. *Ioan.* 13. Quò ego vado, tu non potes me ſequi modò.

Ait illi: Calicem quidem meum bibetis.

Ecce prædictio futuræ Paſſionis. Et hoc eſt, quod dicit. [Calicem quidem meum bibetis] & tria dicit, Paſſionem, & patientium intentionem, & Paſſionis modum. Paſſio importatur per [calicem] *Pſalm.* 115. Calicem Salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Intentio patientium importatur per [meum] quia Paſſio latronis non eſt paſſio Chriſti; ſed quæ fit pro Chriſto. 1. *Pet.* 4. Nemo veſtrum patiatur vt homicida aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Chriſtianus, &c. *Matth.* 5. Beati eritis, cum vobis maledixerint homines, & dixerint omne malum propter filium hominis. Cauſa enim facit Martyrem, non pœna. Modus importatur, cùm dicitur [bibetis] quia facilè intrat, quod bibitur: Et ita facilè quis patitur, cum in gaudio & charitate patitur. 2. *Macha.* 6. Intuens autem quomodo oporteret accedere, voluntarie præibat ad ſupplicium. *Ierem.* 49. Quibus non erat iudicium, vt biberent calicem, bibentes bibent: & vos quaſi immunes eritis? Non eritis immunes, ſed bibentes bibetis. Dubitatur autem de Ioanne, qui martyrio non occubuit: Qualiter ergo verum eſt verbum Chriſti. Calicem quidem meum bibetis? Sed reſpondetur, quòd quia voluntas prompta fuit, & exhibuit ſe tortori, cum in feruentis olei dolium mitteretur, quantum ad ſe calicem bibit: ſed ſuperiori virtute Dei protectus fuit. Iacobus autem occiſus gladio Herodis. *Act.* 13. *Ioan.* 21. Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? & tu ſequere me.

Sedere autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram non eſt meum dare vobis; ſed quibus paratum eſt à Patre meo.

Ecce inſtructio quorum ſit honor confeſſionis in regno. Dicit autem duo: primò enim profitetur hoc non eſſe perſonæ propter id, quod in perſona eſt: ſecundò hoc oſtendit eſſe meriti, non perſonæ. De primo dicit [Sedere autem ad dexteram, vel ſiniſtram] Hic eſt honor proximi conſeſſus, de quo dicitur *Lu.* 22. Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum [non eſt meum dare vobis] quia & ſi meum ſit dare; non tamen eſt meum vobis dare propter perſonæ acceptionem iunctam ſanguine: ſed

potiùs

potiùs *Matth.* 11. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Audiant hoc Prælati. Christus enim dicit: non eſſe ſuum dare ſedem honoris in acceptione perſonarum: & cuius erit dare ſedem illam præter meritum? Si enim Christi non eſt, conſequens eſt, vt etiam Vicarius Christi poteſtatem in hoc non habeat. *Ia.* 2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Iesv Christi gloriæ, hoc eſt, honores eccleſiaſticos [ſed quibus paratum eſt à Patre meo] qui non parat niſi amicis. 1. *Corinth.* 2. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. *Pſal.* 67. Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus.

Et audientes decem indignati ſunt de duobus fratribus.

Tangitur repreſſio indignationis & liuoris: & fit inuitatio ad opus humilitatis, & ad affectum fraternæ ſocietatis: & ideò diuiditur in partes tres ſecundum tria, quæ dicta ſunt, ſicut patet in litera. Dicit ergo [Audientes decem] alij Apoſtoli [indignati ſunt] Cauſa indignationis huius exprimitur à *Luc.* 22. Vbi dicitur, quòd intrauerat contentio inter eos: quis eorum eſſet maior: & ideò indignati ſunt de duobus, qui ſe præferebant. Tamen licet prælati non ſint aliis; tamen priuilegium accepit vterque: Iacobus quidē primus Apoſtolorū laureatus: & Ioannes ſicut à concupiſcētia carnis fuit alienus; ita à dolore corporis in morte fuit immunis [indignati] igitur ſunt de prælatione duorū, quibus pares erant in electione Apoſtolatus. *Eph.* 4. Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blaſphemia tollatur à vobis cum omni malitia. *Col.* 3. Deponite iram & indignationem, malitiam & blaſphemiam. & *Ibidem.* Patres, nolite ad indignationem prouocare filios veſtros.

Iesvs autem vocauit eos ad ſe, & ait: Scitis quia Principes gentium dominantur eorum: & qui maiores ſunt, poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos.

Ecce perſuaſio humilitatis: & tria facit: primò enim benignè aduocat, vt indignationem tumentis animi bonitate vincat: ſecundò faſtum interdicit: tertiò ſuaſum humilitatis indicit. Dicit ergo [Iesvs autem vocauit eos] Vt ipſa appropinquatio tumentis vinceret animum, & vt formam humilitatis in ipſo aſpicerent. *Pſalm.* 33. Venite filij, audite me. *Geneſ.* 49. Congregamini & audite filij Iacob, audite Iſrael patrem veſtrum [Scitis, quia Principes gentium dominantur eorum] Ecce interdicit faſtum, non modò tyrannorum, ſed etiam eorum, qui in vrbanitatibus præſunt. Principes autem ſunt, qui actus ordinant legibus, & officiis, & vrbanitatibus. Domini autem, qui culmine altitudinis, & copiis, & robore, continent multitudines: ne ſeditione, vel bello concutiantur. Poteſtates autem, quæ repellunt inſurgentes. Et ideò iſti vocantur benefici, ſicut dicit Plato in vrbanitatibus. Tyranni autem, qui omnia corrumpunt, malefici vocantur: & illi etiam vocant ſe Dominos. *Iſa.* 19. Tradam Ægyptum in manum dominorum crudelium: & Rex fortis dominabitur eorum. *Luc.* 22. Reges gentium dominantur eorum: & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur [non ita erit inter vos] Quaſi di. Faſtus Tyrannorum etiam à ciuilibus damnatur: ego ad perfectionem iuſtitiæ inuitans etiam faſtum interdico vrbanitatum. *Beda.* Quoties hominibus præeſſe cupio: Deum præire contendo: ſcriptum eſt enim de Christo *Luc.* 2. Et erat ſubditus illis, Deus hominibus. *Eccleſiaſtici* 32. Ducem te poſuerunt, noli extolli, ſed eſto in illis quaſi vnus ex illis. 1. *Pet.* 5. Non vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo.

Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus.

Ecce perſuaſio humilitatis: & dicit duo, qualis ſit maior, & qualis primus. Maior autem refertur ad principatum, & primus ad dominium. Dicit ergo [Quicunque volue.] Ex modo loquendi notat voluntatem noſtram debere conſentire humilibus. *Rom.* 12. Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes [inter vos] Ex modo loquendi notat Prælatum non ſupra ſubditos, ſed inter ſubditos eſſe debere [maior fieri] in honore principatus ordinando actus aliorum [ſit veſter miniſter] *Eccleſiaſt.* 3. Quantò magnus es, humilia te in omnibus. Sic enim eris forma aliorum [& quicunque voluerit] vt ex voluntate, non coactus deſcendat [inter vos] *Auguſtinus.* Honore coram vobis Prælatus ſit vobis, timore coram Deo ſubſtratus ſit pedibus veſtris [primus eſſe] dignitate dominij [ſit veſter ſeruus] hoc eſt, formam ſeruitutis exhibeat. 1. *Corinth.* 9. Cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci: vt plures lucrifacerem. *Phil.* 2. Humiliauit ſemetipſum formam ſerui accipiens. *Iob* 22. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. *Prouer.* 29. Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.

Sicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis.

Ecce exemplo ſui perſuaſio ſimul humilitatis & fraternæ charitatis. Dicit ergo [Sicut filius hominis non venit miniſtrari] perſuadet humilitatem *Luca* 22. Quis maior eſt, qui recumbit, aut qui miniſtrat: nonne qui recumbit? Ego autem in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat. Et hoc eſt, quod dicit [ſed miniſtrare] *Ioan.* 13. Surgit à cœna, & cœpit lauare pedes Diſcipulorum [& dare animam] Perſuaſio eſt fraternæ charitatis: ſummum enim miniſterium eſt pro fratribus dare animam. Dicitur autem hic dupliciter anima, ab animeitate, & ab animalitate. Animam dictam primò modo hoc eſt, ſpiritum tradidit in manus Patris. *Luca* 23. Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Animam dictam ſecundo modo, hoc eſt, vitam mortalem tradidit in manus tortorum. *Ierem.* 12. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Et notanda ſunt quatuor, ſcilicet, quod gratuitè dedit, & quid, & ad quid, & pro quibus. Quòd gratuitè: quia dicit [dare] non vendere. *Iſa.* 52. Abſque argento redimemini.

Romano. 11. Quis prior dedit ei:& retribuetur illi? Quid dedit quia animam. Nihil habuit melius, nihil charius, nihil intimius. *Iſa.* 53. Si poſuerit animam ſuam pro peccatis, videbit ſemen longæuum. *Io.* 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Ad quid autem: quia redemptionem, non enim ſtulte, vel inutiliter dilectam dedit animam; ſed vt redimeret amicos. *Oſea* 13. De morte redimam eos. *Pſalm.* 129. Apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. & *Iſa.* 44. Redemptor tuus Deus omnis terræ vocabitur. Pro quibus? pro multis efficienter; pro omnibus autem ſufficienter. *Roma.* 8. Etiam proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. *Iſa.* 53. Ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus orauit, vt non perirent.

Et egredientibus illis ab Ierícho, ſecuta eſt eum turba multa: & ecce duo cæci ſedentes ſecus viam audierunt, quia IESVS tranſiret.

Hæc eſt pars capituli, quæ inuitat Prælatos ad illuminationem ſubditorum per doctrinam: vt ſicut purgant inſtantia & humilitate operis; ita illuminent cæcos per doctrinam prædicationis. Tanguntur autem tria, miraculi opportunitas, deuotio eorum, in quibus factum eſt, & miraculi perfectio: & hæc patent in litera. Opportunitas miraculi tangitur ex tribus, ex loco, quem deſerunt: ex præſentia turbæ ædificandæ ad fidem: ex frequentia tranſitus viæ. De primo dicit [Et egredientibus illis ab Ierícho] eundo Ieruſalem ad Paſſionem. Iericho interpretatur defectus: quia omnem, qui in nobis erat, defectum auferre perrexit. Dicit autem *Hieronymus.* quòd latrones manebant in via: & ideò Dominus iniit vias illas, vt illos doctrina & miraculis conuerteret. *Luc.* 10. Quidam homo deſcendebat à Ieruſalem in Iericho, & incidit in latrones. *Pſalm.* 16. Propter verba labiorum tuorum ego cuſto. vias duras latronis. Tranſlatio *Septuaginta* [Secutæ ſunt eum turbæ multæ] propter multas cauſas, quas *Supra* 8. notauimus. Hæc autem ſpecialis cauſa eſt: quia iam tempus erat paſchale in proximo, & ſequebatur eum ad diem feſtum, dulcedine ſermonum ſuorum adeò delectata, quòd ſenſit vt dicit *Chryſoſto.* *Pſalm.* 118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. *Luca vlti.* Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via, & aperiret nobis ſcripturas? [Et ecce duo cæci ſedentes ſecus viam] In frequentia tranſeuntium: & ideò plures miraculum diffamare poterant. *Marc.* 10. Non fit mentio niſi de vno cæco, qui ex magna felicitate incidit in miſeriam cæcitatis & mendicitatis, & erat famoſiſſimus: & ideò ſolum illum commemorat. Secus autem viam ſedebant, vt eleemoſynam acciperent à peregrinantibus in Ieruſalem. *Iob* 38. Indica mihi, per quam viam ſpargitur lux, diuiditur æſtus ſuper terram. *Prouer.* 4. Semita Iuſti quaſi lux ſplendens. Et in præſagium huius, cæci ſe ponebant ad viam veræ lucis. *Ioann.* 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Vnde ſequitur. [audierunt, quia IESVS tranſiret] *Baruch* 30. Diſce, vbi ſit lumen oculorum, & pax. *Luc.* 2. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Iſrael.

Et clamauerunt dicentes: Domine, miſerere noſtri, fili Dauid.

Ecce eorum deuotio, in quibus factum eſt miraculum & tangit duo, ſupplicationem, & inſtantiam. In ſupplicatione tanguntur quatuor, intentio deuotionis, profeſſio fidei, petitio miſericordiæ, ratio quare erant audiendi. Intentio deuotionis in clamore, cùm dicit [clamauerunt] 1. *Regum* 5. Exclamauerunt filij Iſrael, arca veniente: ita quòd inſonuit terra. *Pſalm.* 16. Ego clamaui, quoniam exaudiſti me, Deus inclina aurem tuam [dicentes: Domine] profeſſio eſt fidei de Domino, quòd poteſt præſtare quod petitur. *Roma.* 10. Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant eum [miſerere noſtri] Petitio miſericordiæ releuantis miſeriam: erat enim valde compatiens, & ſuper afflictos pia geſtans viſcera. *Ioelis* 2. Benignus, & miſericors eſt. *Eccleſiaſtici* 36. Miſerere noſtri, Domine, miſerere noſtri: & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum [fili Dauid] manſueti, & miſericordis: & ideò congruum eſt, vt nos miſeros audias. *Marci* 10. Miſerere mei, Domine fili Dauid. *Iſaia* 26. Nomen tuum, & memoriale tuum in deſiderio animæ.

Turba autem increpabat eos, vt tacerent. At illi magis clamabant dicentes: Domine, miſerere noſtri, fili Dauid.

Hic oſtenditur inſtantia cæcorum in tribus. In increpatione turbarum, in multiplicato clamore, & in eiuſdem ſermonis iteratione. De primo dicit [Turba autem] quæ verè turba à turbando dicitur. 1. *Regum* 2. Erat peccatum puerorum grande nimis coram Domino: quia retrahebant homines à ſacrificio Dei. *Ioan.* 7. Turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti ſunt. Turba hæc turbam tumultuantium cogitationum deſignat, quæ orantes frequenter impedit. *Eccleſiaſtes* 10. Muſcæ morientes perdent ſuauitatem vnguenti [At illi magis clamabant] Fortè audierant eum dixiſſe *Luc.* 11. Quoniam oportet ſemper orare, & non deficere. Et *ibidem.* Propter improbitatem eius ſurget, & dabit ei quotquot habet neceſſarios [Domine, miſerere noſtri, fili Dauid] *Pſalm.* 56. Miſerere mei, Deus, miſerere mei: quoniam in te confidit anima mea. Et *iterum* 9. Tibi derelictus eſt pauper &c.

Et ſtetit IESVS, & vocauit eos, & ait: Quid vultis, vt faciam vobis? Dicunt illi: Domine, vt aperiantur oculi noſtri.

Hic ponitur perfectio miraculi:& tanguntur ſex, ſtatus Domini tranſeuntis, vocatio miſeri, requiſitio deſiderati, profeſſio petiti, adeptio voliti, & gratuitas ſana. De ſtatu tranſeuntis dicit [Stetit IESVS] tentus miſericordia cordis. *Iſa.* 27. Tenebo fortitudinem meam. Et loquitur ibi de fortitudine iræ impellentis ad non curandum hominem. *Marci* 10. Stans IESVS iuſſit cæcum adduci ad

ſe [vo

ſe [vocauit eos] Ecce ſecundum: & hæc vocatio eſt aſpiratio conuerſionis. *Iob* 13. Voca me, & reſpondebo tibi. Aut certe loquar, & tu reſponde mihi [& ait: Quid vultis] Ecce tertium: & fit hæc inquiſitio, vt coram turba exponant honeſtum, & vtile, & congruum ſibi eſſe deſiderium ſuum: hoc autem meretur audiri. *Prou.* 10. Deſiderium ſuum Iuſtis dabitur [Dicunt illi: Domine] Ecce quartum. *Tob.* 5. Quale gaudium erit mihi, qui in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video? Et ex modo loquendi intelligitur, quòd iſti habebant pupillas, & ſine viſu. Propter hoc dicunt [vt aperiantur] Non vt dentur nobis [oculi noſtri] *Pſalm.* 118. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua [vt aperiantur] inquam, vt videam te mirabilem: quia *Luca* 10. Beati oculi, qui vident quæ Apoſtoli vident.

Miſertus autem eorum IESVS tetigit oculos eorum: & confeſtim viderunt, & ſecuti ſunt eum.

Ecce quintum: & tangit tria, inclinantem miſericordiam, modum operis, & perfectionem. Miſericordia enim inclinat. *Oſea* 11. Pœnitudo mea conturbauit me: non faciam furorem meum [tetigit oculos eorum] vt in tactu carnis latens appareat potentia deitatis. *Io.* 9. Lutum fecit ex ſputo, & liniuit oculos cæci. Similiter *ſupra* 8. Tetigit leproſum, & mundauit. & *Suprà* 9. Aperti ſunt oculi eorum. *Ioam.* 9. Quamdiu in mundo ſum, lux ſum mundi [& ſecuti ſunt eum] intùs meliùs illuminati, grati de dono illuminationis. *Ioann.* 12. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.

CAP. XXI.

Et cùm appropinquaſſent Ieroſolymis, & veniſſent Betphage ad montem Oliueti: tunc IESVS *miſit duos Diſcipulos.*

Hic incipit agere de temporibus nouiſſimis ſtatum Eccleſiæ deſcribentibus: habet autem tres partes, in quarum prima demonſtrat poteſtatem abiicientis Synagogam, & vocantis gentes: in ſecunda deſcribit ipſam abiectionem cum ſua cauſa, & incipit circa medium iſtius capituli *Ibi* [Et relictis illis abiit] In tertia deſcribit iudicium nouiſſimum abiectorum, & vocatorum: & incipit in capitulo 25. In demonſtratione poteſtatis Chriſti abiicientis, & vocantis facit duo: primò enim demonſtrat poteſtatem, & Dei gloriam: ſecundò conuincit contradicentes *Ibi* [Videntes autem Principes] Adhuc prior horum duo habet: primò enim demonſtrat gloriam in confeſſione laudis & veritatis: ſecundò exercet auctoritatem ſuæ iuſtæ poteſtatis *Ibi* [Et intrauit IESVS in templum] Adhuc in priori horum duo dicit, modum videlicet Regis glorioſè venientis, & confeſſionem laudis ex parte turbæ recipientis *Ibi* [Plurima autem turba] In prima tria continentur, iniunctio ex parte Domini, confirmatio facti, & impletio obſequij: & hæc patent in litera. Circa primum quatuor ſeriatim interponuntur, vnde, & quis, quos, & quo, & ad quid miſit.

De primo dicit [Et cùm appropinquaret] veniens de Iericho tranſeundo cæcos ſanauerat: ſic enim continuatur ad præcedens: dicit autem tria, loci propinquitatem, quò tendebat: locum proprium, quem tranſibat: & locum communem, vnde mittebat. De primo dicit [Et cùm appropinquaret] iam ad locum Paſſionis, plus affectu, quàm viæ ſpatio. *Deut.* 4. Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. *Ioann.* 17. Pro eis ſanctifico meipſum. *Ioann.* 18. IESVS proceſſit obuiam eis. Ideò enim antè paſſionem reuelauit: vt ſciretur, quia ex electione libera ſe Paſſioni obtulit [Ieroſolymis] quia eo quòd erat metropolis pluraliter nominatur propter multitudinem habitantium: quia non tam ciuitas fuit, quàm patria multorum. *Iſa.* 2. Fluent ad eam omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite, aſcendamus ad montem Domini. . . . ſecundum *Septuaginta.* Poſt hoc vocaberis ciuitas ſancta, mater ciuitatum in Iſrael. Noſtra litera habet: Vrbs fidelis. Hoc etiam congruit: quia per paſſionem itur ad viſionem æternæ pacis. *Ephe.* 2. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, medium parietem inimicitiarum ſoluens in carne ſua. *Ioan.* 14. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis [& veniſſet Bethpha.] Ecce locus proprius, quò tranſiuit: eſt autem nomen compoſitum ex hebræo & græco: Beth enim hebraicum interpretatur domus: Phage græcum interpretatur comedere, quod eſt officium oris: & ideò dicitur, quòd interpretatur domus buccæ: & eſt iuxta Bethaniam [in monte Oliueti] vitulus Sacerdotum. Vnde *Luca* 19. In eadem hiſtoria ponitur etiam Bethania, quæ domus obedientiæ interpretatur. *Mar* autem 15. Idem penitùs dicitur, quod hic. Congruit autem: quia Bethphage confeſſionem veritatis ſignificat: vnde mittuntur Apoſtoli. *Infrà vl.* Ite, docete omnes gentes. 1. *Cor.* 1. Miſit Deus euangelizare. *Ezech.* 2. Aperi os tuum, & comede quæcunque do tibi. Et ſequitur. *ca.* 3. Cibauit me volumine. [ad montem oliueti] Ecce locus communis congruus miſſioni, qui eſt excellentia & celſitudo miſericordiæ. *Ierem.* 31. Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iuſtitiæ, mons ſanctus. *Pſalm.* 67. Mons, in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Oleos enim græcè, latinè ſonat miſericordiam. Olei enim natura lucis miniſtra eſt, laboris, & dolorum per vnctionem ſolamen, & excellit cunctis liquoribus: ſic Paſſio, ad quam venit, illuminat: quod ſignificatur Tobiæ 11. Vbi per fel, hoc eſt, amaritudinem piſcis, qui Chriſtum ſignificat, illuminatus eſt Tobias. De ſecundo *Eccleſiaſtici* 38. Vnguentarius vnguenta ſuauitatis conficiet. De tertio *Iacob.* 2. Superexaltat autem miſericordia iudicium [tunc] opportuno tempore.

Miſit IESVS] Ecce quis miſit? Auctor, videlicet, ſalutis. *Hebræor.* 2. Decebat auctorem ſalutis per paſſionem mortis conſummari: vt gratia Dei præ omnibus guſtaret mortem: illius enim eſt mittere. *Abdiæ.* Legatus ad gentes miſſus eſt. *Iſa.* 18. Ite Angeli veloces ad gentem conuulſam & dilaceratam.

Duos Diſcipulos ſuos] Tria dicit, quot, & cuius profeſſionis, & cuius vitæ. Quot, quia duos: vt charitatis inter ſe fruerentur ſolatio. *Eccleſia.* 4. Vnus quomodo caleſiet? ſi duo ſunt, fouebuntur mutuò. *Luc.* 10. Deſignauit Dominus IESVS & alios ſeptuaginta duos Diſcipulos, & miſit eos binos in omnem ciuitatem, & gentem, quò erat ipſe venturus [Diſcipulos] qui doctrinam Chriſti profitentur. *Iſa.* 8. Signa legem in Diſcipulis meis. *Ioann.* 8. Si manſeritis in ſermone meo, verè Diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem [ſuos] Ecce ſanctitas vitæ. non enim Chriſti eſſent niſi per informationem vitæ. *Rom.* 8. Si quis Spiritum Chriſti non habet: hic non eſt eius. 1. *Paral.* 12. Tui ſumus, o Dauid, & tecum filij Iſai.

Dicens eis: Ite in caſtellum, quod contra vos eſt.

Ecce quò mittit: tria dicit, iter imperat, & quo vadant, & difficultatem exponit. Primom notat per hoc, quòd dicit [Ite] Quaſi dicat: Nolite ſtare. *Prouer.* 6. Diſcurre, feſtina. *Suprà* 10. Ite: ecce ego mitto vos. *Ezech.* 1. Vnumquodque eorum ante faciem ſuam erat ingredi [in caſtellum] Ecce quò, & non dicit ciuitatem: quia iam ſe contra Deum incaſtellauerat, & munierat, & munitiones poſuit: quia à dignitate prima receſſerat. *Eccleſiaſtes* 9. Eſt ciuitas parua, & pauci in ea viri [quod contra vos eſt] Ecce difficultas: non enim contra eos fuit tantùm in ſitu, ſed etiam in voluntate nocendi. *Iudith* 2. Omnémque vrbem munitam ſubiugabis mihi. 2. *Corinthior.* 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Chriſti.

Et ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea.

Ecce id, ad quod, ſiue propter quod miſit: & dicit duo, vnum prædicendo, & alterum iniungendo: quod prædictum eſt [ſtatim inuenietis] ne hæſitent de iniuncto miniſterio, dubitantes an alter prior ſoluerit, & adduxerit, & oporteat expectare vltra placitum. *Geneſ.* 27. Voluntas Dei fuit, vt citò occurreret mihi, quod volebam. 4. *Regum.* 4. Ne mihi moram facias in eundo [aſinam alligatam, & pullum] Quaſi diceret. Aſinam alligatam & pullum non alligatum: quia dicit *Marcus* 11. quòd inuenerunt pullum ante ianuam: quia ſuper eum nullus hominum ſederat, ſicut dicitur *Luc.* 19. Nec adhuc ligabitur loro. Aſina enim eſt gentilitas Samariæ, habens lorum legis, & retinens idololatriam. Pullus autem ſignificabat idololatriam indomitam, cui nullus vnquam frænum legis alicuius impoſuit. *Iob* 11. Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri ſe natum liberum putat. Onager eſt aſinus agreſtis: Onos enim græcè, latinè eſt aſinus: aſinus enim ſignificat homines gentiles: eſt enim animal brutum inter alia rationis expers, melancholicum, frigidum, de infirmitate capitis moriens, pigrum, duri oris, & ideò rigidorum comeſtiuum, tenuiſſimi lactis, & ideò lac eius multum ablutiuum, & valens ptiſicis: quia ex ſubtilitate penetrat, & reſtituit humidum radicalium membrorum: eſt etiam animal oneriferum, in clunibus fortiſſimum, ſpiſſæ pellis, inerme, innocens, laborioſum, paruo pabulo contentum, poſt laborem ſufficit ei, ſi conuertatur, & reuertatur ſuper dorſum, in depoſitione ſuperfluitatis humidæ, vel ſiccæ, amans commune ſtabulum, in vere laſciuum, & luxurioſum: quæ omnia facile gentibus adaptantur. Et quia aſina ſignificat Samariam, quæ etiam aſinaria interpretatur: & Philippus Samariæ prædicauit, ſicut dicitur *Act.* 8. Pullus autem ſignificat gentilitatem in toto ſilueſtrem, cuius primo gentili Cornelio centurioni primò prædicauit Petrus *Act.* 10. Ideò duo Diſcipuli miſſi, creduntur Philippus fuiſſe, & Petrus.

Sed quomodo dicit pullum ſtantem cum ea, ſi pullus ſtetit ante ianuam? Adhuc, ante quam ianuam ſtetit pullus? Aſina fuit animal emptum ad communes vſus pauperum, qui in a... montis ferre ſua onera non poterant. nec habebant, vnde animalia conducerent: & ideò in genere aſini fuit emptum animal: quia in petroſis plus valent aſini, quam equi: præcipue in calidis regionibus, in quibus multum magni ſunt aſini. In ſexu autem emerunt aſinam, vt fructu ventris continuè haberentur animalia pauperibus ſubſeruientia.

Dicendum igitur ad ſecundum, quòd ianua fuit ſtabuli communis ibidem ante portas ædificati. Cum ea autem dicitur fuiſſe pullus: quia ſequebatur aſinam, & ſtabat non longè à matre, ſicut pulli ſequi matrem conſueuerunt.

Soluite, & adducite mihi. Et ſi quis vobis aliquid dixerit: dicite, quia Dominus his opus habet, & confeſtim dimittet eos. Hoc autem factum eſt, vt adimpleretur, quod dictum eſt per Prophetam dicentem.

Ecce iniunctum miniſterium: & dicit duo, præceptum, & reſponſionem ad id, quod allegare poſſent impedimentum. De primo dicit duo [Soluite] hoc eſt, abſoluite à vinculis errorum & peccati. *Matth.* 16. Quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis. *Ioann.* 11. Soluite eum, & ſinite abire. Secundò dicit [adducite per attractionem charitatis [Et ſi quis vobis] Ecce excluſio impedimenti, quod poſſent allegare: & litera plana eſt [dicite quia Dominus] Mirum videtur, ſi Dominus vniuerſorum venturus in gloria indigentiam dicatur habere aſini pauperum, & ſi allegabitur à Diſcipulis, vix alicui credibile erit. Sed Dominus diues in ſpiritualibus. 1. *Corinthior.* 1. In omnibus diuites facti eſtis in illo: Pauper autem in temporalibus, & erat notæ paupertatis: propter hoc recipiebatur verbum Diſcipulorum. *Pſalm.* 87. Pauper ego ſum, & in laboribus, &c. *Matth.* 8. Filius hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet [& confeſtim dimittent eos] Vnde Lucas dicit eos dixiſſe: Quid facitis ſoluentes pullum? nec credendum eſt, vt dicit

Hieron.

Hieronymus quòd Dominus in tam breui itineris ſpatio in vtroque animalium iſtorum aſinauerit quia ridiculum eſſet: ſed vtrumque adduci fecit, & fortè vtruoque ſterni fecit, propter myſterium, quod diximus, & propter prophetiæ congruentiam. Nec currum, vel equum pompæ & belli amatorem elegit Dominus: quia fallax equus ad ſalutem *Pſalm.* 32. Et iterum. Hi in curribus, & hi in equis *Pſalm.* 19. Amatores mundi ſunt: ſed nos in humilitate Domini ambulantes, in nomine Domini inuocabimus *Pſalm.* 19. *Amos* 2. Aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam. *Geneſ.* 49. Ligans ad vitem pullum ſuum, & ad vineam aſinam ſuam. Hæc eſt litera L x x. [Hoc autem] totum [factum eſt] Quòd videlicet Diſcipulos miſit, quòd duo animalia duci præcepit: quòd ea, quæ dicta ſunt, prædixit: & eſt illud totius facti confirmatio per auctoritatem [vt adimpleretur quod dictum eſt] *Matth.* 5. Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege [per Prophetam] *Zach.* 9. [dicentem.]

Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis.

Tria dicit: iubet inſtanter vocem lætitiæ prædicari, & cui ſit prædicanda, & quid [dicite] inter vos Prædicatores. *Iſa.* 12. Annuntiate hoc in vniuerſa terra [filiæ Sion] Ecce cui. Filia Sion eſt Ieruſalem: quia ab arce Sion tuebatur. *Pſalm.* 86. Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Quid autem dicendum ſit [Ecce Rex tuus] Deſcribitur autem hic Chriſtus veniens ab octo, ab euidentia venientis, à dignitate poteſtatis, à connaturalitate hominis, ab appropinquatione amoris, ab vtilitate operis redemptionis, ab optimo habitu cordis, à quiete regiminis, ab humilitate conuerſationis, & à ſimplicitate ſubiectionis. Primum notatur per demonſtrationem. *Iſa.* 7. Videbit omnis caro Salu. Dei. *Luc.* 2. Viderunt oculi mei Salutare tuum, quod paraſti &c. [Rex] Ecce dignitas poteſtatis. *Iſaiæ* 49. Miſerator eorum reget eos: ad vitæ fontes aquarum potabit eos. Rex autem eſt: ne dicat de cætero populus eius: Non habemus Regem niſi Cæſarem *Io.* 19. quia *Daniel.* 9. Non erit populus eius, qui eum negaturus eſt. Sed potiùs cantet cum *Iſa.* 33. Dominus legifer noſter, Dominus Rex noſter. Et *Ierem.* 23. Regnabit Rex, & ſapiens erit [tuus] Per hoc notat ad nos connaturalitatem per humanitatem aſſumptam. *Iſa.* 9. Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius. *Hebræo.* 11. Non confunditur Deus vocari Deus eorum. 2. *Malach.* 1. Deus Abraham, Deus Iſaac ſeruorum ſuorum fidelium [venit] Per hoc tangit appropinquationem amoris. *Prouer.* 8. Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. *Iſa.* 66. Ecce ego declinabo in vos ſicut flumen pacem, & tanquam torrentem inundantem gloriam gentium, quam ſugetis. *Abachuch* 2. Veniens veniet, & non tardabit [tibi] Tangitur vtilitas. Vnde dicit *glo.* quòd pro nobis veniet, ſi deuoti: contra nos, ſi indeuoti. *Luc.* 2. Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael. 1. *Pet.* 2. Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem lapis offenſionis, & petra ſcandali his, qui offendunt, nec credunt in quo & poſiti ſunt [manſuetus] Ecce optima animi diſpoſitio: ſi enim ſæuus eſſet, accedere non auderemus. *Matth.* 11. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis cor. *Num.* 12. Erat manſuetiſſimus omnium virorum, qui erant ſuper terram [ſedens] Ecce quies regiminis, in quo non tumultuauerat concupiſcentia, ſed reſidet tranquilla ſapientia. *Iſa.* 56. Præparabitur in miſericordia ſolium, & ſedebit ſuper illud iudicans in æquitate &c. *Luc.* 1. Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris ſui [ſuper aſinam] Ecce humilitas. *Iſaiæ* 53. In humilitate iudicium eius ſublatum eſt [& pullum filium ſubiugalis] Ecce ſimplicitas ſine omni duplicitate faſtus ſeculi. 1. *Paralip.* 29. Scio, Domine, quòd ſimplicitatem diligas. *Supra* 10. Simplices ſicut columbæ. Aſellus enim valdè eſt ſimplex, & rude animal quaſi nihil habens aſtutiæ.

Euntes autem Diſcipuli fecerunt ſicut præcepit illis I E S V S, & adduxerunt aſinam & pullum, & impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua, & eum deſuper ſedere fecerunt.

Ecce impletio iniuncti obſequij: & notantur tria, obedientia, & modus obediendi, & ſuperabundantia. Obedientia notatur, cum dicit [Euntes autem Diſcipuli fecerunt] Et per participium notatur diligentia. Quaſi diceret. Continuè ibant, donec fecerunt quod dixerat. *Exod.* 24. Omnia, quæ locutus eſt Dominus, faciemus [ſicut præcepit illis I E S V S] Ecce modus. Simile *Luc.* 14. Feci ſicut præcepiſti mihi, & adhuc locus eſt [Et adduxerunt aſinam & pullum] Contradixerunt quidam, ſicut dicit *Lucas.* Et illis reſponderunt: ſicut præcepit Dominus: quod breuitatis cauſa tacet *Mat.* & ſignificat adductionem gentium, vt dictum eſt *ſuprà Iſa. vlt.* Adducam omnes fratres veſtros de cunctis gentibus donum Domino. *Iſa.* 60. Tenebunt eos populi, & adducent ad locum ſuum [& impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua] Ecce ſuperabundantia in duobus, in mollitie ſtramenti, & in adiutorio inſeſſionis: & litera patet. Veſtimenta ſunt conuerſationes virtutum poſitæ ſuper gentes conuerſas. *Apoc.* 16. Beatus, qui cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet, *Apoc.* 3. Veſtiaris veſtimentis albis, ne appareat confuſio nuditatis tuæ [& eum deſuper ſedere fecerunt] Secunda ſuperabundantia: iuuerunt eum aſcendere ſuper aſinum. 1. *Corinth.* 3. Dei adiutores ſumus. Iuuerunt enim Apoſtoli Chriſtum, vt præſideret mentibus fidelium ſimplicium & indoctorum. 2. *Corinthior.* 6. Adiuuantes autem exhortamur vos &c. Adiutorium autem iſtud eſt potiùs ex parte aſini, qui tenetur, & aptatur, & ſiſtitur, quàm ex parte Chriſti aſcendentis. Litera noſtra in Zacharia aliquantulum variatur in verbis, & non in ſenſu: dicit enim ſic: Exulta ſatis filia Sion: Iubila filia Ieruſalem: ecce Rex tuus venit iuſtus tibi, & Saluator: ipſe pauper aſcendens ſuper aſinam, & pullum filium aſinæ.

Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua in via. Alij autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via. Turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant dicentes: Oſanna filio Dauid: benedictus, qui venit in nomine Domini: Oſanna in excelſis.

Ecce deuotio turbæ recipientis: & habet duas partes, in quarum prima continetur tripudium turbæ concomitantis: in ſecunda admiratio turbæ in ciuitate recipientis *Ibi* [Et cum intraſſet &c. In prima ſunt tria ſigna deuotionis, in ſtratu veſtimentorum, in ſucciſione ramorum, & in vniformi laudis præconio: & hæc patent in litera. De primo dicit [Plurima autem turba, quæ] vt dicit *Ioann.* 12. Conuenerat ad diem feſtum, & exierat Bethaniam ad Chriſtum videndum [ſtrauerunt veſtimenta ſua in via] Via ſecundum ſenſum literæ lapidoſa fuit, & dura, & fuerunt in ea ſcopuli acuti & ſpinoſi & fuit valliculoſa & defoſſa inter lapides. Cogitabat ergo, quòd animal durè calcans pede offenſo fortè ceſpitaret, & ſedentem concuteret, & pede læſo acutis ſcopulis fortè claudicaret, & ſedentem inæqualiter portando læderet, vel fortè in defoſſum calcando caderet, & ſeſſorem deiiceret. Et contra primum ſtrauerunt veſtimenta, vt molliter calcans ſuauiter portaret. Contra ſecundum ſternebant flagra arborum, & frondes, ne acuta pedem figerent, & ſic æqualiter veheret. Contra tertium magnos ſternebant ramos, vt defoſſa tegerent, & ſic animal tutè ponens pedem ſeſſorem ſecurè portaret. Sternentes autem veſtes, myſticè ſignificant ſanctos Martyres, qui veſtimentum corporis ſtrauerunt, vt Chriſtus cordibus inſideret. *Cantic.* 5. Exui me tunica mea: & quomodo induar illa? 2. *Corinthio.* 12. Ego autem libentiſſimè impendam, inſuper & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris.

Alij cædebant ramos de arboribus] Per quos ſignificantur vitores virtutum, & Sanctorum verborum. *Iudic.* 9. Certatim cædentes ramos de arboribus ſequebantur ducem [& ſternebant in via] cordium parare Domino iter. *Iſa.* 40. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & colliſ humiliabitur: & erunt praua in directa, & aſpera in vias planas. *Leuit.* 23. Sumetis vobis ramos ligni denſarum frondium ſpatulaſque palmarum, & lætabimini coram Domino Deo veſtro.

Turbæ autem, quæ præcedebant in via, & quæ ſequebantur] Præcedentes ſignificant eos, qui præcedebant Chriſti in carne præſentiam: qui ſequebantur, ſignificant fideles poſt aduentum Chriſti in vna fide confeſſionem laudis cantantes, vt deit *Auguſtinus. Ioann.* 8. Abraham paſter veſter exultauit, vt videret diem meum. Ecce præcedens. *Iſaia.* 43. Ab oriente congregabo ſemen tuum, & ab occidente congregabo te: dicam aquiloni, da: & auſtro, noli prohibere. Ecce turba ſequens: & de huius laude dicit quatuor, intenſionem deuotionis, quæ notatur in clamore: deſiderium ſalutis, quod notatur per Oſanna: Præconium veritatis, quod notatur, cùm dicit filio Dauid. Dicit ergo [clamabant dicentes] *Iſa.* 40. & 42. Exalta in fortitudine vocem tuam, qui annuntias pacem Sion [Oſanna] hoc eſt, ſalua, obſecro. Compoſitum ex corrupto verbo, & integro: Oſi enim eſt ſalua; anna, interiectio deſiderantis, & aufertur in media per ſynallepham: & dicitur Oſanna, hoc eſt ſalua, obſecro. *Matth.* 1. Iſpe ſaluum faciet populum ſuum &c. *Eccleſiaſtici.* 46. Magnus iuxta nomen ſuum in ſalutem populi ad expugnandos hoſtes [filio Dauid] Ecce præconium veritatis ſecundum naturam humanam, & ſecundum naturam diuinam [filio Dauid] cui iure ſucceſſionis debetur regius honor. *Ierem.* 23. Suſcitabo Dauid germen iuſtum. *Romano.* 1. Factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem [benedictus] Ecce præconium deitatis: nomen enim Domini eſt notitia deitatis innata ei. *Philippen.* 2. Dedit illi nòmen, quod eſt ſuper omne nomen [venit] enim [in nomine Domini] in dictis, teſtatis per facta: & ideò benedictus eſt. Veniens autem in nomine proprio maledictus eſt. *Ioann.* 5. Ego veni in nomine Patris mei, & non recepiſtis me: alius veniet in nomine ſuo, illum recipietis [Oſanna in excelſis] Bis idem dicunt: & geminatio notat affectum [in excelſis] autem hominis: quia venit de altitùdine humanæ naturæ, quantum ad immunitatem peccati. *Ioan.* 3. Qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt. De altis diuinitatis: quia virtute cæleſtis Dei omnia fecit. *Ioan.* 3. Filius hominis, qui eſt in cælo. De altis hominis: quia ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore erigit pauperem: vt ſedeat cum Principibus, & ſolium gloriæ teneat *Luca* 2. *Pſal.* 112. Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus, &c.

Et cùm intraſſet Ieroſolymam commota eſt vniuerſa ciuitas dicens: Quis eſt hic? Populi autem dicebant: hic eſt IESVS Propheta à Nazareth Galilææ.

Ecce laus turbæ in ciuitate ſuſcipiente Dominum: & dicit tria, cauſam mouentem ad laudem, commotionem laudis, & confeſſionem. Primum eſt [Cum intraſſet Ieroſolymam] *Pſalm.* 95. Magnus Dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius. Felix eſt ciuitas, quam ſua potentia viſitauit: felicior, quam ſanguine ſuo conſecrare venit: feliciſſima, in qua gaudia reſurrectionis multis ſibi conſurgentibus oſtendit. *Iſa.* 51. Gaudium, & lætitia inuenietur in ea; gratiarum actio, & vox laudis [commota eſt vniuerſa ciuitas] mirans frequentiam neſciens veritatem. *Pſalm.* 95. Commoueatur à facie eius vniuerſa terra. *Iob* 37. Super hoc expauit cor meum, & emotum eſt de loco ſuo.

Dicens: Quis eſt hic?] Ecce confeſſio laudis: & ſecundum tria genera populi tripliciter exponitur: deuoti enim dixerunt hoc admiratiuè: & eſt ſimile *Supra* 8. Qualis eſt hic, quia ventis imperat & mari: & obediunt ei? *Pſalm.* 22. Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ,

gloriæ. Simplices autem dixerunt hoc ignorando. *Ioan.* 9. Quis eſt, Domine, vt credam in eum? Inuidi dixerunt hoc deſpiciendo. *Ioan.* 7. Alij dicebant, quia bonus eſt: alij autem dicebant: non, ſed ſeducit turbas. *Lu.* 7. Quis eſt hic, qui etiam peccata dimittit? Deſpectiuè enim dictum eſt. Tali autem confuſione exiſtente in turba, aſina inſtruit Prophetam *Num.* 22. hoc eſt, humilis & ſimplex plebecula, Doctores & Pontifices: & hoc eſt, quod ſequitur [Populi autem] ſecum venientes, & ſignis eruditi [dicebant: Hic eſt IESVS &c.] *Iudic.* 15. Samſon ſol fortis ſtrauit hic in mandibula aſini, hoc eſt in confeſſione rudis & ſimplicis populi non modò mille viros hoſtes ſuos, ſed millia Scribarum, Sacerdotum & Phariſæorum: Dicunt enim in confuſionem eorum [Hic eſt IESVS] confitentes ſalutis auctorem [Propheta] exhibens legis promiſſum. *Deut.* 18. Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fratribus veſtris: tanquam meipſum audietis eum: & eum, qui non audierit Prophetam illum, exterminabitur de populis ſuis. *Lu.* 24. Fuit vir Propheta potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo. *Ioan.* 6. Hic eſt verè Propheta, qui venturus eſt in mundum. *Lu.* 7. Propheta magnus ſurrexit in nobis: & quia Deus viſitauit plebem ſuam [à Nazareth] Locus natiuitatis, flos in flore natus. Vt ille eſſe credatur, de quo dicitur *Iſa.* 11. Egredietur virga de radice Ieſſe; & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum Spiritus Domini. *Sup.* 2. Quoniam Nazaræus vocabitur [Galilææ] patria *Ioan.* 1. Quem ſcripſit Moyſes in lege, & Prophetæ: inuenimus Meſſiam Ieſum filium Ioſeph à Nazareth Galilææ. *Iſa.* 9. Trans Iordanem Galilææ populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis.

Et intrauit IESVS in templum Dei, & eiiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit.

Hic incipit pars illa, in qua exercet, & demonſtrat poteſtatem in opere: & habet duas partes, vnam quidem, in qua continetur, quod dictum eſt: ſecundam autem, in qua fit probatio poteſtatis per miracula *Ibi* [Et acceſſerunt ad eum cæci] In primo ſunt duo, ſcilicet, demonſtratio cultus Dei, & demonſtratio zeli. De primo dicit [Et intrauit IESVS in templum Dei] Docens (vt dicit Remigius) nos in omni loco primò viſitare debere templum Dei, ſi eſt ibi: & deinde fuſa oratione ad propria ſecedere negotia. *Pſalm.* 5. Adorabo ad templum ſanctum tuum. *Dan.* 6. Orauit Daniel contra templum, cum remotus eſſet [& eiiciebat] Ecce zeli demonſtratio: & ideò *Ioan.* 2. Vbi ſimile quid deſcribitur, inducitur, quoniam zelus Domus tuæ comedit me. Dicit autem duo; factum videlicet, & confirmationem facti per ſcripturam. In facto duæ ſunt diuerſitates: quoſdam enim eiicit ſimpliciter; & quoſdam eiicit, & inſtrumenta mali lucri euertit in damnum eorum. Eiicit autem duo genera hominum, ementes ſcilicet, & vendentes: & euertit menſas, & æs nummulariorum, & cathedras vendentium columbas, non curans damna eorum, quæ vt Dominus effudit in diripientes: quia illi auaritiæ & ſimoniæ & ſacrilegij meritò damna ſubire meruerant [vendentes in templo] hoc eſt, in templi atrio, quos Sacerdotes vocabant: aut etiam miniſtros ſuæ auaritiæ poſuerunt ad animalia immolatitia vendenda, his, qui ſacrificare venerant, vt ab eiſdem hæc iterum immolata reciperent. Quia *Exod.* 23. præcipitur. Ne appareas in conſpectu meo vacuus. Ementes autem erant, qui hoc ad ſacrificia emebant: & illi non peccabant, niſi quoad locum: quia non erat licitum emere in templo. Nummularios autem mutuatores pecuniæ poſuerunt Sacerdotes: qui licet vſuram non acciperent, ſicut prohibetur *Leui.* 19. tamen munuſcula acceperunt pro mutuo fructuum, vel pullorum, vel anſerum, vel huiuſmodi de licentia Sacerdotum: vel fortè permittebant ibi agi commercium, ſicut modo fit in curia: quia mutuabant minus: & illi recognouerunt coram Sacerdotibus maius mutuum, & accedens promittebat ſoluere damnum: & tunc Sacerdos ſummus illos ſoluere compellebat dans audaciam, vſuram & ſuperabundantiam alio nomine iuuando ad recipiendum, ſicut modò faciunt Prælati dicentes: ſine talibus curiæ frequentiam ſtare non poſſe. Cathedræ autem, erant ædes docendi, in quibus ſedere debebant Scribæ: ſed occupati lucris, quibus inhiabant, in locis illis vendentes columbas ſedebant apud ſe habentes columbas in caueis, & fortè alias aues ſacrificabiles, vt pauperibus venderent: quia columbæ erant ſacrificia pauperum. Eiecit autem per flagellum factum ex tribus funiculis, vt dicit *Ioan.* 2.

Dicit autem *Hierony.* quòd multi diſputant, Quod maius ſit inter miracula, quæ fecit Dominus: alij dicunt ſuſcitationem Lazari: alij illuminationem cæcorum, & alij aliud. Ego puto omnibus maius eſſe, quòd homo vnus, illo tempore contemptibilis, & odioſus, vno flagello tantam multitudinem cum diſpendio rerum & lucri, & honoris eiicere potuit, quantam magnus exercitus armis bellicis eiicere non valuiſſet. Sed quoddam diuinum radiabat in facie, quod eos deterruit, ſicut & in Moyſi facie, quando de monte deſcendit. Dicit igitur [Et intrauit IESVS in templum Dei] *Ezech.* 43. Gloria Domini intrauit in templum Domini per portam orientalem, & reſplenduit terra à maieſtate eius [& eiiciebat] flagello de tribus funiculis [omnes vendentes & ementes] Simoniacam hæreſim hic damnandam oſtendit. *Zach. vlt.* Non erit vltrà mercator in Iſraël 1. *Tim.* 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus, vt illi placeat, cui ſe probauit. *Eccl.* 26. Duæ res difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt: difficile exuitur negotiator à negligentia: & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum [de templo] *Auguſt.* In oratorio nemo aliquid agat, niſi ad quod factum eſt, vnde & nomen accepit. *Pſalm.* Domum tuam, Domine, decet ſanctitudo, non mercatio [& menſas nummulariorum] *Hieron.* Menſas has dicit altaria, quæ auaritia Sacerdotum permiſit in menſas nummulariorum commutari: ſed quia non erant altaria in templo, extra in atrio, niſi altare holocauſtorum, quæ altaria ſunt, de quibus loquitur *Hierony.* Dicendum ſicut dicitur *Ezech.* 40. Menſæ quædam ſtabant in atrio, ſuper quas

ponebantur portiones Sacerdotum, & de immolatis, & aliæ carnes immolandæ: & illæ altaria dicebantur propter ſanctitatem ſacrificiorum: & de illis loquitur *Hiere.* Additur autem *Luc.* 19. & *Marc.* 11. & *Ioan.* 2. quòd nummulariorum effudit æs. Et ſignificant iſti illos, qui ære ſonante petunt dona Eccleſiaſtica. *Act.*8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quia voluiſti donum Dei pecunia poſſidere. 4. *Reg.* 5. quia recepiſti pecuniam, vt emas olíueta, & vineas &c. Lepra quoque Naaman adhærebit tibi, & ſemini tuo vſque in æternum. In qua hiſtoria duo notantur: quòd videlicet damnatus eſt, qui non ex pacto, ſed pòſt acceperit: & quòd hæredes, ad quos alia pecunia per donum deuoluta eſt, lepra ſunt damnati: quia ius non habebat accipiendi, Propheta excutiente manum ab omni munere: nec dare hæredibus potuit, quod auctoritate Prophetæ non accepit [& cathedras] Cathedra componitur à cathechiſo, quod eſt doceo: & ædes: vnde cathedra quaſi Doctorum ædes [vendentium columbas] Significant vendentes Sacramenta [euertit] ne de cætero in templo apparerent. *Matth.* 10. Gratis accepiſtis, gratis date *Iſa.* 55. Abſque argento, & abſque vlla commutatione vinum & lac.

Et dicit eis: Scriptum eſt: Domus mea domus orationis vocabitur: Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.

Ecce probatio per ſcripturam, vt inter medium montium fluant aquæ, hoc eſt, riui Eccleſiaſticorum actuum: deſcendant de auctoritatibus, altitudinis duorum teſtamentorum [Scriptum eſt] *Iſa.* 56. Et dicit duo, primò vſum domus, & ſecundò abuſum. De primo dicit [domus mea] nomini meo conſecrata & ædificata [domus orationis vocabitur] *Gen.* 28. Non eſt hic aliud niſi domus Dei & porta cæli. 3. *Reg.* 28. Repleuerat gloria domum Domini: & ideò aliud capere non debuit [Vos autem feciſtis] Ecce ſecundum. Dicit autem [feciſtis] profanando locum ſanctum 2. *Mach.* 6. Profanare etiam quod in Ieruſalem eſt templum ſanctum [ſpeluncam latronum] *Ierem.* 7. Nunquid ſpelunca latronum facta eſt domus iſta, in qua inuocatum eſt nomen meum? Sacerdotes enim inſidiantes rebus hominum, in inſidiis doli ſtabant, non differentes à latronibus, niſi maiori nocumento: quia interficiunt animas; latrones corpora; ſed non ſuum rapiendo vi excommunicationis cum latronibus conueniunt. *Iſa.* 5. Iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo. Hoc eſt, quod dicitur *Oſee* 6. Gilead vrbs eſt patrantium iniquitatem, oppreſſa ſanguine. Et quemadmodum latrones, qui obſeruant virum, ita conſpiratio Sacerdotum in via, qua itur Sichem, trucidant. In Sichem enim tunc fuit tabernaculum Domini.

Et acceſſerunt ad eum cæci & claudi in templo, & ſanauit eos.

Hic omnium factorum probatio ponitur, quòd virtute diuina facta ſunt. Congruè autem ſanat cæcos & claudos in templo, cæcos per fidei illuminationem, claudos per virtutis expeditæ profectum ad opera *Hebr.* 12. Non claudicans quis erret, magis autem ſanetur.

Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribæ mirabilia, quæ fecit, & pueros in templo clamantes & dicentes: Oſanna filio Dauid: indignati ſunt, & dixerunt ei: Audis quid iſti dicunt? IESVS autem dixit eis: Vtique: nunquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem?

Hic ponitur conuictio ex inuidia murmurantium: dicuntur autem hic tria, quorum primum eſt id, quod mouet ad indignationem: ſecundum eſt quæſtio orta ex indignatione: tertium autem per veritatem ſcripturæ inuidorum conuictio. In primo dicit oculum nequam nuntiantem dicens [Videntes autem] nequam oculis, qui de bono vulnerabantur. *Suprà* 20. An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? *Eccl.* 31. Nequius oculo quid creatum eſt. Deinde dicit auctorem ipſorum [Principes Sacerdotum] qui dignitate præeminebant [& Scribæ] qui ſcientiæ habebant excellentiam. Deinde tangit id, quod vulnerabat intùs: duo autem erant, primum eſt [mirabilia, quæ fecit] IESVS. Non dicit miracula: quia non erant præter ſpem: eo quòd ſcriptura illa futura promiſerat. *Eccl.* 36. Innoua ſigna, & immuta mirabilia, glorifica manum & brachium dextrum [& pueros] Ecce ſecundum: & hoc tangitur *Luc.* 19. Pueri tollebant ramos arborum oliuarum, & clamabant dicentes [Oſanna &c.] Indignati ſunt non reputantes eum dignum tanta laude. *Ioan.* 12. Videtis, quia nihil proficimus: ecce totus mundus abit poſt eum. *Sap.* 2. Grauis eſt nobis etiam ad videndum. *Luc.* 19. Dixerunt quidam Phariſæorum de turba: Magiſter, increpa Diſcipulos tuos. Et hoc prætermittit *Matthæus* [dixerunt ei] *Matth.* 12. Malus homo de malo theſauro cordis ſui profert malum [Audis, quid iſti dicunt] Quaſi dicant: Tu delectaris in tua laude, & vſurpas tibi honorem diuinum. *Ioan.* 8. Tu de teipſo teſtimonium perhibes: teſtimonium tuum non eſt verum. [IESVS autem dixit] Ecce conuictio per ſcripturam in *Pſalm.* [Vtique] audio, & audire debeo: quia hoc per ſpiritum præcepi, quando dixi. Laudate pueri Dominum: laudate nomen Domini. Teſtimonium innocentium non aſtutorum, non niſi veritati nititur: vos autem perſonis quibuſdam adulamini indignis, & vituperatis dignos [Nunquam legiſtis] ad intellectum. *Matt.* 22. Erratis neſcientes ſcripturam, neque virtutem Dei [ex ore infantium] Sed ſi infans dicitur non fans, qualiter laudat? Dicendum, quòd à duobus dicitur infans, à teneritudine neruorum, & organorum, qui trahi, & moueri, & flecti non poſſunt ad voces formandas: & hoc modo propriè dicitur infans. Alio modo dicitur, eo quòd careat conceptu, quem ſignificant voces, propter fluxum ætatis teneræ: & hoc modo dicitur hic infans: vnde infantes de ludis & concinnis loquuntur: & ideò non infantes dicuntur: quia ſicut dicit *Baſilius.* Sermonis vſum nobis Deus indulſit, vt conſilia cordium nobis inuicem pandamus. Et de talibus hic loquitur. *Sap.* 10. Sapientia aperuit os mutum, & linguas infantium fecit diſertas. 1. *Pet.* 2. Quaſi modò geniti infantes rationabiles ſine dolo, lac concupiſcite,

vt

vt in eo creſcaris [perfeciſti laudem] Notanda eſt mirabilis modeſtia Chriſti : quia hoc, quod Propheta addidit, ſiluit, ne inimicum prouocaret propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem. *Lu.* 19. addit. Si hi tacuerint, lapides clamabunt.

Et relictis illis, abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique manſit.

Hic agitur de reprobatione Iudæorum, & vocatione gentium : & tanguntur tria, ſcilicet, cauſa reprobationis, abiectio deſtructionis, & iudicium. Secundum eſt in cap. 24. Tertium in 25. Cauſa reprobationis hic tangitur triplex; primò parabolica, quæ eſt ingratitudo & inobedientia: ſecundò præſentes inſidiæ & tentatio : tertiò per partes tangitur explicitè ſub maledictione diuerſorum vitiorum. Secunda incipit circa medium capituli 22. *Ibi* [Tunc abeuntes Phariſæi] Tertia incipit in capitulo 23. Prima harum tria continet, quorum primum eſt figura abiectionis accepta in facto Chriſti proprio : ſecundum figura eiuſdem in naturæ veſtigio : tertium eſt oſtenſio iuſtæ abiectionis in parabolis duabus : & hæc patebunt in litera. De primo ergo dicit [Et relictis illis] tanquam indignis, & abiiciendis [abiit ab eis] Non tam præſentia, quàm gratiæ ſubtractione [foras extra ciuitatem] Synagogam relinquens. *Lu.* 13. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta [in Bethaniam] domum obedientiæ [ibique manſit] cum Lazaro in rure : & ſignificat manſionem in gentilitate. *Malach.* 1. Non eſt mihi voluntas in vobis, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra : ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus : & in omni loco offeretur nomini meo oblatio munda. Literaliter autem notandum eſt, quòd in tanta ciuitate nullum inuenit inuitantem ſe hoſpitem, cum pauper eſſet : quia ita nulli adulatus fuit, quòd omnes ſe ſibi ſubduxerunt: & ſic terminatur pars prima.

Mane autem reuertens in ciuitatem eſuriit.

Secunda pars eſt, in qua figuratur iudaicæ ſterilitatis abiectio in naturæ veſtigio [Mane &c.] Dicuntur autem tria, primum eſt Domini inſtantia & ſolicitudo de conuerſione Iudæorum : ſecundum autem figura pertinacis perfidiæ & reprobatio ; tertium ex hoc accepta Diſcipulorum inſtructio. De primo dicit quatuor, ſcilicet, maturitatem temporis, benignitatem & patientiam Domini ad ingratos redeuntis, & tantum deſiderium ſalutis hominum, quòd neceſſitates corporis neglexit : & quòd tamen futuram ſterilitatem in eis præuidit. De primo dicit [Mane autem] facto, cum Iacob *Gen.* 26. ſurrexit diluculo, ad opus prædicationis. *Eccl.* 11. Mane ſemina ſemen tuum & veſpere non ceſſet manus tua : quia neſcis vtrum hoc, aut illud citiùs orjatur : & ſi vtrumque, melius erit. *Supra* 20. Exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam. *Ioan.* 8. IESVS perrexit in montem Oliueti: & iterum diluculo venit in templum [reuertens in ciuitatem] vt omnia faceret vltra, quàm deberet conuerſioni eorum opportuna. *Gen.* 31. Ad tuos ire cupiebas, & deſiderio erat tibi domus Patris tui. *Matt.* 23. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? 2. *Tim.* 4. Inſta opportunè importunè, argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina [eſuriit] Et tamen hanc diſſimulans neceſſitatem, ad prædicandum iuit. Et præſumitur, quòd nocte ita diu inſtitit, quòd incœnatus cubitum iuit : eſuriem enim ſalutis eorum, eſuriei corporis antepoſuit. 2. *Cor.* 11. In fame & ſiti, in frigore & nuditate. *Hebr.* 11. Egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.

Et videns fici arborem vnam ſecus viam venit ad eam, & nihil inuenit in ea niſi folia tantùm, & ait illi : Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum : & areſacta eſt continuò ficulnea.

Ecce præuiſio futuræ ſterilitatis. Dicit ergo [Videns] plus conſideratione mentis, quàm corporis [fici arborem] Ceciliani declinatio eſt, & dicit quatuor, quorum primum eſt ſignum dulcedinis peccati, in qua nutriti fuerunt : ſecundum eſt vnanimis conſenſus in malum : tertium eſt tranſitus, & frequentia Dæmonum per eos in conculcatione vitiorum : quartum eſt ex his tanta inuenta ſterilitas. Dicit ergo [Et videns fici arborem] *Ioan.* 1. Cùm eſſes ſub ficu, vidi te. *glo. Auguſt.* hoc eſt, ſub dulcedine peccati *Ierem.* 24. Quid tu vides, Ieremia? Ficus : ficus malas, malas valde [vnam] ex vnanimi conſenſu in malum. *Pſalm.* 13. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt : non eſt, qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum [ſecus viam] Et ideò mirum eſſet, ſi ficus vſque ad maturitatem conſeruaſſet : & eſt via tranſitus dæmonum in omni vitio. *Supra* 12. Quod cecidit ſecus viam, volucres cæli comederunt. *Pſalm.* 79. Vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur viam. *Iſa.* 51. Poſuiſti corpus tuum quaſi viam tranſeuntibus [& venit] per miſericordiam [ad eam] *Pſalm.* 79. Vide, & viſita vineam iſtam. *Lu.* 1. Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto [& nihil inuenit] Ecce ſterilitas : folia enim ſunt verba eloquij Prophetarum ſine fructu operis. *Prou.* 14. Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas in opere eſt. Ideò dicit *Ariſtoteles*, quòd plantæ lati folij citò fluunt folia. *Luc.* 13. Arborem fici quidam habuit plantatam in vinea ſua. Et ſequitur *Ibidem* Ecce anni tres ſunt, ex quo veni quærens fructum in ficulnea, & non inuenio : ſuccide ergo eam : vt quid etiam terram occupat? *Marc.* 11. dicitur. Non enim erat ficorum tempus. Et hoc videtur; quia circa Paſcha fuit : & tunc videtur, quòd iniuria fuit maledictæ arbori : quia non eſt ſignum ſterilitatis quando non habet poma tempore, quo non debet habere. Sed reſpondendum eſt, quòd in terra calida ſicut eſt Ieruſalem, & maximè in cliuis montium, in quibus eſt reuerberatio ſolis, ficus in Paſcha habent fructum præcoquum, quem deſiderauit Dominus. Et quod dicit *Mar.* intelligitur de fructu communi : ficus enim duo genera emittit, præcoquas, & ſequentes : ficus præcoquas ſemel emittit, & alias continuè : ita quòd ſemper habet fructum [& ait : Nunquam ex te] Maledictio eſt reprobationis, nec iniuria eſt : quia Creator vtitur creatura ad ſignum, & inſtructionem

nem [fructus naſcatur in ſempiternum] *Habach.* 3. Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis. Sed videtur non reſpondere figuræ: quia Iudæi conuertentur in fine. *Iſa.* 10. Reliquiæ conuertentur ad Dominum fortem. Reſponſio, quòd dicit ex te: ex Synagoga enim (quæ in Sacramentis & figuris mortua eſt) fructus non naſcetur; ſed ex irrigatione Euangelij & fluentis gratiæ. *Iob* 14. Lignum habet ſpem; ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant. Si ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quaſi cum primum plantatum eſt [Et areſacta eſt continuò ficulnea] *Iudæ epiſtola.* Arbores autumnales bis mortuæ.

Et videntes Diſcipuli mirati ſunt dicentes: Quomodo continuò aruit? Reſpondens autem IESVS ait eis: Amen dico vobis: ſi habueritis fidem, & non hæſitaueritis.

Hîc ponitur Diſcipulorum instructio: & tanguntur duo, via ad inſtructionem, quæ eſt ſacti admiratio: & ipſa inſtructio. De primo dicit [Videntes autem Diſcipuli admirati ſunt] &c. *Marc.* 11. Cum mane tranſirent, viderunt ficulneam areſactam à radicibus & mirati ſunt dicentes: Quomodo continuò aruit. *Sap.* 16. Creatura tibi factori deſeruiens excandeſcit in tormentum contra iniuſtos. *Mar.* 11. dicitur. Nunquam aliquis ex te fructum manducet. Adhuc autem *Marcus* narrat iſtud ante eiectionem ementium & vendentium de templo: ſed *Marcus* non ſequitur hiſtoriam; ſed præponit ad oſtenſionem diuinæ poteſtatis, quam exercuit in templo [Reſpondens autem IESVS ait illis] Ecce inſtructio Domini [Amen dico vobis: ſi babueritis fidem] ſicut granum ſinapis. vt *Sup.* dictum [& non hæſitaueritis] hoc eſt, errori inhæſeritis. *Iac.* 1. Qui hæſitauerit, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Non ergo æſtimet homo ille, quòd aliquid ſit accepturus à Deo.

Non ſolum de ficulnea facietis; ſed & ſi monti huic dixeritis: tolle & iacta te in mare: fiet. Et omnia quæcumque petieritis in oratione, credentes accipietis.

Tria dicit, minus præmittit, maius arguit, & generaliter de omnibus concludit. Dicit ergo [Non ſolùm facietis de ficulnea] quod minus eſt. *Pſalm.* 8. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues &c. *Sap.* 5. Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos, ſicut per miracula fecit contra Pharaonem [ſed & ſi monti huic dicetis] Hîc arguit maius. 1. *Cor.* 13. Si babuero omnem fidem, ita vt montes transferam &c. Obiiciunt gentiles, quòd hoc Apoſtoli non fecerunt: ergo fidem non habuerunt. Reſpondet *Hieron.* quòd & ſi hoc fecerunt Apoſtoli, ſcriptum non eſt propter incredibilitatem (aliàs incredulitatem) Myſtice autem mons eſt Chriſtus in mare ſeculi miſſus prædicatione Apoſtolorum. *Ierem.* 31. Benedicat tibi Dominus, pulchritudo iuſtitiæ, mons ſanctus. *Pſalm.* 13. In monte ſancto eius. Vel mons eſt diabolus prædicatione Apoſtolorum in mare amaritudinis miſſus. *Ierem.* 51. Ecce ego ad te mons peſtifer, qui corrumpis vniuerſam terram. *Pſalm.* 45. Non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris [Et omnia, quæcumque petieritis in oratione] Quæ ſecundum *Dam.* eſt petitio decentium [à Deo] Per petitionem ergo notatur pietas: per orationem quoad ſalutem [credentes accipietis] *Supra* 18. Quidquid orantes petitis, credite: quia accipietis, & fiet vobis *Ioan.* 15. Siquid petieritis Patrem meum in nomine meo, dabit vobis. Si obiicitur de Apoſtolo 2. *Cor.* 12. quòd non fuit exauditus: ſæpe ſuprà ſolutum eſt.

Et cùm veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentem Principes Sacerdotum & ſeniores populi dicentes: In qua poteſtate hæc facis? & quis tibi dedit hanc poteſtatem?

Hîc incipit ſub ſermonibus parabolicis oſtendere meritum abiectionis Iudæorum: & diuiditur in partes duas, in quarum prima declarat cauſam inductionis parabolarum: & in ſecunda inducit parabolas. Prima harum duo continet, inſidias videlicet Sacerdotum, & conuictionem doloſitatis eorum. Inſidiæ Sacerdotum quadrupliciter exaggerantur, loci videlicet, incongruentia: quia in templo, in quo nullus in dolo, ſed in ſimplicitate cordis Deum quærere debuit: acceſſus ſimulatione: quærentium auctoritate: & quæſtionis blaſphema calliditate. Dicit enim [Et cùm veniſſet in templum] vbi locus cultus fuit ſapientiæ & doctrinæ. *Luc.* 22. Quotidie etam apud vos docens in templo [acceſſerunt] doloſè, familiaritatem & amorem ſimulantes *Iſa* 57. Accedite huc filij augurātricis, ſemen adulteræ, filiæ fornicariæ [Principes] in quibus poteſtas [Sacerdotum] in quibus debuit eſſe ſanctitas. *Iſa.* 1. Principes tui infideles, ſocij furum [& ſeniores populi] In quibus debuit eſſe ſapientia. *Dan.* 13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. *Iſa.* 23. *Ierem.* 23. A Prophetis Ieruſalem egreſſa eſt pollutio ſuper omnem terram [dicentes in qua] Ecce blaſphema calliditas quæſtionis: & eſt bimembris: quærunt enim de ſpecie poteſtatis, & auctoritate. De Primo dicunt: in qua poteſtate hæc facis? Quaſi dicant: Non enim es natus de ſacerdotali proſapia: Senatus tibi hoc non conceſſit: Cæſar non donauit: in qua ergo poteſtate hoc facis? quòd eiicis de templo, & facis te cum triumphalibus ſignis celebrare. *Ioan.* 10. Quouſque animas noſtras tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palam? Ad hanc quæſtionem reſponſum eſt *Ioan.* 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis eſt: nolite mirari hoc [Et quis de. ti.] hanc po.] quæſtio eſt de auctoritate: & innuunt latenter, quòd non diuina virtus hoc contulit, ſed malitia Dæmonis. *Supra* 12. In Beelzebub Principe Dæmoniorum eiicit Dæmonia. *Ioan.* 8. Samaritanus es, & Dæmonium habes. Non attenderunt iſti, quòd ipſa opera demonſtrabant eum omnia à diuina facere poteſtate, ſicut *Suprà* 12. dixit: Si in digito Dei eiicio Dæmonia, profecto

peruenit

peruenit in vos regnum Dei. Iſtorum enim malitia malitiam ſuperauit Magorum maleficorum, qui cùm *Exod.* 8. cognouiſſent mirabilia Dei, clamauerunt in confeſſione veritatis: Digitus Dei eſt hic, hoc eſt, demonſtratio diuinæ poteſtatis.

Reſpondens autem IESVS dixit eis: Interrogabo vos & ego vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mihi, & ego dicam vobis, in qua poteſtate hæc facio.

Hic reuincit eos reinterrogando: & continentur hic quinque, ſcilicet, interrogationis interpoſita conditio: & ſapiens interrogatio: & obligationis, quæ in quæſtione eſt, à Iudæis perceptio, & mendax reſponſio: & tandem propter demeritum mendacij veritatis quæſitæ occultatio. In primo horum tria continentur, propoſitum interrogandi, facilitas interrogationis, & conditio interrogantis. Propoſitum notat, cùm dicit [Interrogabo vos & ego] *Lu* 2. Inuenerunt eum in medio Doctorum audientem & interrogantem eos [vnum ſermonem] breuitate facilitatem ſuam oſtendentem. *Prouer.* 14. Doctrina prudentum facilis. *Iob* 26. Cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, tonitruum magnitudinis eius quis poterit intueri? [quem ſi] reſpondendo [dixeritis mihi] hoc eſt, ſolueritis [& ego dicam vobis &c.] Interpoſita eſt conditio.

Sed quæritur, quare non declarauit id, quod quærebant: hoc enim videtur vtile fuiſſe fidei: quia ſic innotuiſſet eius diuinitas. Et dicendum, quòd ipſe vidit non eſſe deuotos, ſed inſidiantes: vt ſi audirent, quod ſe diceret Deum, imponerent ei blaſphemiam. *Ioan.* 8. Nos de bono opere non lapidamus te; ſed quia tu, homo cùm ſis, facis temetipſum Deum. *Matth.* 26. Ecce audiſtis blaſphemiam: quid vobis videtur? Reſponderunt, & dixerunt: Reus eſt mortis. Hoc igitur ſciens & cauens, eiſe videns contra veritatem latrantes. Attendendum, quod *Suprà* dixerat 7. Nolite ſanctum dare canibus, & margaritas nolite proiicere ante porcos. Hoc igitur cum dederit præceptum, attendit, quòd per Spiritum dixerat in *Pſalm.* 148. Præceptum poſuit, & non præteribit. Et veritatem occultauit, ne maioris peccati daret occaſionem.

Baptiſmus Ioannis vnde erat: è cælo, an ex hominibus?

Ecce ſapientiſſima quæſtio, & diuina, & coram turbis locum habens: dicitur autem Baptiſmus Ioannis: quia nihil erat in eo, niſi quòd Ioannes conferebat, ſicut dictum eſt *Suprà* 3. *Act.* 1. Ioannes quidem baptizauit aqua. *Act.* 8. Ioannes baptizauit aqua dicens: In eum, qui poſt ipſum venturus eſt, vt crederent [de cælo, an ex hominibus] ſecundum veritatem fuit ex cælo *Ioan.* 1. Qui me miſit baptizare, ille mihi dixit: ſuprà quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem: hic eſt, qui baptizat. Non ergo fuit ex figmentis hominum. *Act.* 5. Si ex Deo eſt conſilium iſtud, non poteritis diſſipare; Si autem ex hominibus, diſſoluetur.

At illi cogitabant inter ſe dicentes? Si dixerimus è cælo; dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis illi? Si autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam: omnes enim habebant Ioannem ſicut Prophetam.

Ecce percepta quæſtionis obligatio: cogitabant ergo intra ſe ratiocinantes ad vtramque partem quæſtionis. *Pſalm.* 13. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Et *Leuit.* 26. Terrebit eos ſonitus folij volantis: pauor enim eſt his, qui operantur malum [Si dixerimus è cælo] Reſponſio eſt ad vnam partem [dicet nobis: quare non credidiſtis] in hoc videlicet, quòd de me teſtimonium perhibuit. *Ioan.* 1. Vos miſiſtis ad Ioannem: & ille teſtimonium perhibuit veritati [Si autem dixerimus, ex hominibus] hoc eſt, ex hominum figmentis [timemus turbam] quia ipſi à Ioanne nec Baptiſmum, nec formam vitæ ſuſceperant, ſed tota turba baptizata fuerat à Ioanne: & hoc eſt, quod ſequitur [Omnes enim habebant Ioannem ſicut Prophetam] *Lu.* 2. Tu puer Propheta Altiſſimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. *Ierem.* 1. Prophetam in gentibus dedi te.

Et reſpondentes IESV, dixerunt: Neſcimus.

Ecce mendax, & fictæ humilitatis reſponſio [Neſcimus] Humilitatis enim verbo, quo ſe neſcire dixerunt, mendaciter coram hominibus effugerunt inconueniens reſponſionis, ad quod obligati erant ex quæſtione: aut ſi verum dicunt, tunc infidelitas fecit neſcire, ſi fuit è cælo: falſitas fecit neſcire, ſi erat ex hominibus: quia falſum neſcitur: vnde *Ioan.* 1. Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neque Elias, neque Propheta?

Ait illis & ipſe: Nec ego dico vobis, in qua poteſtate hæc facio.

Ecce negatio illuminationis propter mendacium negatæ veritatis. *Ierem.* 23. In Prophetis Ieruſalem vidi ſimilitudinem adulterij, & iter mendacij. *Pſalm.* 35. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo: aſtitit omni viæ non bonæ: malitiam autem non odiuit. Et ideò ſequitur [Nec ego dico vobis] Non dicit neſcio, ſicut illi: quia non eſt Deus vt homo, vt mentiatur. *Num.* 23. *Tit.* 1. Non mentitur Deus. *Rom.* 3. Eſt autem Deus verax; omnis autem homo mendax [in qua poteſtate hæc facio] *Ioan.* 15. Si non feciſſem opera] inter eos, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Non oportuit dicere, quod in propatulo patebat ex opere.

Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operari in vineam meam. Ille autem reſpondens ait: Nolo: poſteà autem pœnitentia motus abiit. Accedens autem ad alterum dixit ſimiliter: at ille reſpondens ait: Eo Domine, & non iuit.

Inducitur hic ſermo parabolicus: & ſunt duæ parabolæ: vna oſtendit propter ingratitudinem & inutilitatem eſſe reprobandos: alia autem eſt

propter

propter peccati multitudinem, & ſceleris immanitatem. In prima continentur duo, parabola, & elicita ex parabola reprobatio. Parabola habet tria, ad attendendum inuitationem, & parabolæ propoſitionem, & iudicij poſtulationem. Inuitans ad attentionem dicit [Quid autem vobis videtur] a. *Reg.* 12. Reſponde mihi iudicium. *Pſalm.* 49. Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam. *Rom.* 2. Inter ſe cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium. Et eſt, ac ſi dicat: vnde ſit Baptiſmus Ioannis, neſcitis: Ecce humana propono vobis: quid autem vobis videtur ſecundum iudicium humanæ rationis?

Homo quidam] Ecce parabolæ propoſitio. Hæc parabola ſumitur à tribus, à patrefamilias, à filio verbo inobediente, & opere deuoto; & à filio opere inobediente, & verbo mendace. De primo dicit [homo quidam] Deum Patrem ſignificans. Qui homo: quia humanus & benignus eſt, ſicut paulò ante diximus *cap.* 20. & *Infra* 24. Quidam homo fecit cœnam magnam. *Sap.* 8. Humanus eſt, & benignus. *Ioel.* 2. Benignus eſt, & miſericors [habebat duos filios] hoc eſt, duos populos in affectu filiorum dilectos. *Gen.* 25. Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi ex vtero tuo diuidentur. *Sap.* 6. Superbiam tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas.

Et accedens] per notitiæ ſuæ illuſtrationem, iuſtitia naturali, quam in corde ſcripſit filium alloquens *Pſalm.* 84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem ſuam. Primus autem eſt gentilis, iuſtitiam naturalem accipiens [Vade] profectu operis [hodie] orto ſole cognitionis iuſtitiæ naturalis [operari] per exercitium laboris [in vineam meam] plantatam de vitibus politicæ virtutis, quæ germinat vinum iucunditatis & honeſtatis, *Ierem.* 2. Ego plantaui te vineam meam electam, omne ſemen verum. *Iſa.* 5. Vinea Domini Sabaoth domus Iſraël eſt: & viri Iuda germen eius delectabile [Ille autem] ſ. gentilis reſpondens interiùs loquenti ſibi Patri [Ait nolo] ſed conuertar ad delitias & idola. *Rom.* 1. Qui cum Dei gloriam cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt incipiens cor eorum [poſteà autem] tempore reuelatæ gratiæ in aduentu meo, & prædicatione Apoſtolorum [pœnitentia motus] de infidelitate [abiit] operari in vineam Eccleſiæ, dicens illud *Iudicum* 9. Non poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines: & ire per deuia errorum, vt inter ligna cætera promouear ſiluestrium morum, in paſſionibus concupiſcentiarum ſequendo. *Act.* 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quia repellitis illud, & indignos vos iudicatis æterna vita: ecce conuertimur ad gentes. *Iſa.* 49. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad vltimum terræ. *Ioan.* 12. Gentiles, qui aſcenderant ad diem feſtum dixerunt: Domine volumus Ieſum videre.

Aſcendens autem ad alterum] Tangens tertiam partem parabolæ, quæ eſt in filio deuoto in verbo, & contumace in opere. Dicit igitur, quòd [accedens] per legiſlationem in monte Sinai [ad alterum] filium, qui ſignificat Iudæos: quia ius naturale in præputio priùs fuit quaſi lex ſcripta in circumciſione. Et ſi obiicitur hoc, quod dicitur *Exod.* 4 Primogenitus Iſraël, dimitte filium meum primogenitum. Dicendum, quòd non dicitur primogenitus tempore, ſed dignitate & priuilegio amoris & donorum: & hoc ſignificatur *Gen.* 27. Vbi Iacob pater Iudæorum ſupplantauit Eſau Patrem gentium in dignitate primogenituræ. *Geneſ.* 49. Primogenitus meus, maior in donis, maior imperio [dixit ſimiliter] hoc eſt, [Vade] profectu iuſtitiæ legalis, & intellectu veritatis in myſticis profice [hodie] in orto tibi radio ſolis claræ intelligentiæ. Sed heu! dicere potuit illud *Sap.* 5. Sol intelligentiæ non eſt ortus nobis propter perfidiam excæcationis [At ille reſpondens ait] viua voce [Eo, Domine] *Exod.* 24. Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum: eritis mihi in populum de cunctis populis terræ. Et reſpondit vniuerſus populus: cuncta, quæ Dominus locutus eſt, faciemus, & erimus obedientes [& non iuit] *Ioan.* 7. Nonne Moyſes dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem. *Iſa.* Præuaricatorem ex ventre vocaui te.

Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus.

Hìc incipit quærere iudicium ex parabola propoſita: & dicit tria, quæſtionem iudicij, reſponſionem, & ex reſponſione elicitam iuſtam Iudæorum abiectionem.

De primo dicit [Quis ex duobus] filiis propoſitis [fecit] non dixit [voluntatem patris] Voluntas dicitur hic ſignum voluntatis, quod eſt præceptum de operando in vinea. *Ioan.* 14. SI quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit [Dicunt ei: Primus] Libri quidam habent [hic nouiſſimus] Et tunc, ſicut dicit *Hilarius*, intelligendum eſt, quòd auſu temeritatis & proteruientε malitia tergiuerſantur: aduertentes, quòd de ipſis dicat. Sed verior litera habet [primus] Cauſa redditur *Prouer.* 25. Nubes & ventus & pluuiæ non ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa non complens. *Eccl.* 5. Siquid vouiſti Deo, ne moreris reddere. Diſplicet enim Deo infidelis & ſtulta promiſſio. Vnde augmentum iniquitatis eſt vouere, & non ſoluere. *Pſalm.* 65. Reddam Domino vota mea, quæ diſtinxerunt labia mea.

Dicit illis Iesvs: Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.

Ecce iuſta condemnatio ex verbis eorum. *Sup.* 12. Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. *Infra* 24. Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam [Amen dico vobis] Duo dicit, abiectionem, & abiectionis cauſam. Abiectionem dicit [quia publicani] aperti peccatores gentilium: & omnium ſicut *Mat. Supra* 9. & *Zacheus Luc.* 19. [& meretrices] ſicut mulier illa, quæ erat in ciuitate peccatrix. *Lu.* 7. Meretrix autem à merendo dicitur: & eſt, quæ non eligit paſſionem propter paſſionem, ſed propter pretium. Fornicatrix autē & mente & corpore turpis eſt, quæ paſſionem propter paſſionem eligit. *Iſa.* 1. Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis plena iudicij: [præcedent vos in regno Dei] quia plenitudo gentium intrauit, & tandem fiet conuerſio Iudæorum.

Iudæorum *Roman.* 11. Cæcitas contingit in Iſrael ex parte, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. *Oſea* 2. Vocabo non plebem meam plebem meam, non dilectam dilectam, & non miſericordiam conſecutam miſericordiam conſecutam. Et erit in loco, vbi dictum eſt eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viuentis.

Venit enim ad vos Ioannes in via iuſtitiæ, & non credidiſtis ei: Publicani autem & meretrices crediderunt ei; vos autem videntes, nec pænitentiam habuiſtis poſteà vt crederetis ei.

Ecce reprobationis cauſa: & dicit tria, vocationem Iuſti contemptam, vocationem à peccatoribus creditam, & tertiò finalem de obſtinatione impænitentiam. Circa primum, contemptum vocantis exaggerat ex tribus, ex vicinitate inexcuſabili, ex auctoritate incontradicibili, & exemplo innegabili. De primo dicit [venit ad vos] non longe exiſtens à vobis [Ioannes] qui tantæ fuit auctoritatis apud vos & opinionis, quòd Chriſtus credi potuiſſet. *Ioan.* 5. Ille erat lucerna ardens & lucens: & vos noluiſtis ad horam exultare in luce eius. [in via iuſtitiæ] Tantæ enim erat iuſtitiæ in victu & habitu, quòd de pilis camelorum induebatur, & zona pellicea erat circa lumbos eius: & eſca eius locuſta, & mel ſilueſtre, ad quam iuſtitiam obſtupuit mundus. *Suprà* 3. & *Luc.* 3. Propter quod etiam Lucifer dicitur. *Iob* 38. Nunquid producis Luciferum in tempore ſuo, aut veſperum conſurgere facis ſuper filios hominum? Et ideò peccato grauiori [non credidiſtis ei] *Iſaia* 53. Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? *Exod.* 4. Non credent mihi, ſed dicent: Non apparuit tibi Dominus [Publicani autem & meretrices crediderunt ei] Vnde *Luc.* 3. dicitur, quòd exiuerunt ad eum publicani & milites, & diuerſi generis peccatores confitentes peccata ſua: & accipientes ab ipſo Baptiſmum, & formam vitæ ab eo compoſitam ſuſtinuerunt. Sed Phariſæi nec Baptiſma receperunt, nec formam vitæ: & ſimiliter Sacerdotes. Sed interrogabant eum dicentes: Tu quis es, & quid baptizas? Sicut dicitur *Ioan.* 1. Et ideò dixit eis: Genimina viperarum, quis vobis demonſtrabit fugere à ventura ira? *Luca* 3. *Matth.* 3. [vos autem videntes] compungi peccatores & meretrices [nec] tunc ſaltem [pœnitentiam egiſtis poſteà] *Iob* 15. Cucurrit contra Deum extento collo, & pingui ceruice armatus eſt. *Act.* 7. Dura ceruice & indomabili corde vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis [vt crederetis ei] &c. *Iſa.* 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos.

Aliam parabolam audite: homo erat paterfamilias.

Aliam parabolam audite] *Pſalm.* 57. Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio. Oſtenditur autem in iſta immanitas ſceleris, propter quam iuſtè reprobantur: tria autem dicuntur; primò enim proponitur ſermo parabolicus: ſecundò quæritur iudicium: & tertiò ex reſponſo elicitur iuſta condemnatio. In parabola autem exaggeratur ſcelus tripliciter, ſcilicet, ex peccato in ſeruos ſimpliciter, & ex peccato in multitudinem ſeruorum voluntatem Domini ſcientium, & ex peccato in filium hæredem: magnum enim eſt peccare in ſeruos, maius in multos ſeruos Domini ſecretarios, maximum autem in filium hæredem. In primo horum tria dicuntur, Domini videlicet cura de ſalute eorum, & ſolicitudo, & per ſeruos admonitio, & peſſimorum ingratitudo per redditionem boni pro malo. Solicitudo eſt in tribus, in cura, in opere, & in commiſſione fidei. Cura deſcribitur, cùm dicit [homo erat] De quo dicitur: Homo eſt: & quis cognoſcet eum? *Pſalm.* 86. Homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam Altiſſimus [paterfamilias] & ideò curam impendens. *Supra* 20. Simile eſt regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam.

Qui plantauit vineam, & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregrè profectus eſt.

Ecce opera: & tangit quinque, plantationem in terræ collatione, munitionem in rectorum & Angelorum cuſtodia, purificationem in legiſlatione, defenſionem in templi cultura, locationem in mandatorum exercitio. De primo dicitur [Qui plantauit vineam] quando plantauit populum in terra promiſſionis. *Pſalm.* 79. Vineam de Ægypto tranſtuliſti: eieciſti gentes, & plantaſti eam. Et *Infra.* Plantaſti radices eius, & impleuit terram. *Exod.* 15. Introduces, & plantabis eos in monte hæreditatis tuæ firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine. *Ierem.* 2. Ego plantaui te vineam meam electam, omne ſemen verum. Vites autem iſtius vineæ fuerunt primitiui patres [& ſepem circundedit ei] in cuſtodibus, Iudicibus, & Regibus, & præcipuè Angelis. *Iſa.* 62. Super muros tuos Ieruſalem conſtitui cuſtodes. *Apocalypſ.* 22. Super muros eius Angelorum cuſtodiam. *Eccleſiaſtici* 35. Vbi non eſt ſepes, diripietur poſſeſſio. *Iſa.* 5. Sepiuit eam, & circunfodit [& fodit in ea torcular] Torcularis prælum eſt legis grauitas. *Act.* 15. Hoc eſt onus, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus: hoc prælum premit merum ab acinis & fæce. *Iſa.* 64. Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum. *Thren.* 1. Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda. Quòd autem dicit [fodit] nota timoris eſt: quia ex timore ſuffodiente ſeruiliter implebatur. *Pſalm.* 79. Incenſa igni, & ſuffoſſa ab increpatione vultus tui peribunt &c. *Iſa.* 5. Torcular extruxit in ea, & ædificauit turrim, hoc eſt, templum muniens populum in medio eius ad altitudinem turris. Ibi enim erat propitiatorium, quod muniuit populum: & altare, quod ſacrificiis tutum fecit hominem. *Pſalm.* 121. Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. *Canti.* 4. Turris

 Dauid

Dauid ædificata cum propugnaculis. *Mich.* 4. Et tu turris gregis nebuloſa vſque ad te veniet [& Locauit eam agricolis] Ecce locatio Agricolæ autem eius fuerunt patres, qui ſarculo diſciplinæ coluerunt alios ; vt fructum facerent, ſicut Sacerdotes & Iudices , & huiuſmodi Dei adiutores. 1. *Corinthior.* 3. Dei adiutores ſumus, Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis. *Zach.* 13. Homo agricola ego ſum : quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea [& peregrè profectus eſt] Ecce commiſſio vineæ fidei eorum: non autem Deus proficiſcitur locum mutando,qui vbique eſt ; ſed quia ſubtraxit opera potentiæ,qui in præſentia eorum operabatur in Ægypto per plagas , & in deſerto per apparitiones & miracula. Ideò dicitur profectus eſſe. *Infra* 14. Profectus eſt ſtatim. *Luc.* 19. Quidam homo abiit in regionem longinquam accipere ſibi regnum , & reuerti. Quando enim potentiæ ſuæ miracula ſubduxit : & fidei eorum vineam , quam miraculis plantauit , commiſit. Tunc peregrè a ſenſibus eorum profectus eſſe dicitur : non quòd ipſe abeſſet; ſed quia ſenſus eorum longè erant ab ipſo.

Cùm autem tempus fructuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, vt acciperent fructus eius.

Ecce admonitio per miſſionem : dicit autem [Cum appropinquaſſet tempus fruc.] Non fructus ; quia per negligentiam eorum , quibus tradidit eam , fructus nullos habuit. *Iſa.* 5. Expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruſcas. *Ierem.* 8. Non eſt vua in vitibus : defecit ficus in ficulnea. *Deut.* 32. Vna eorum vua fellis , & botrus amariſſimus ; fel draconum vinum eorum , & venenum aſpidum inſanabile [miſit] Ecce quo tempore miſit. Quos autem miſit ſequitur [ſeruos ſuos] qui obſequiis eius fuerant mancipati , & quorum iniuria redundat in Dominum. *Zach.* 2. Qui tetigerit vos , tangit pupillam oculi mei. *Matth.* 18. *Luc.* 10. Qui vos audit, me audit : & qui vos ſpernit , me ſpernit. Serui autem iſti fuerunt viri zelum Dei habentes,& monentes populum : quos ſemper in illo populo Deus ſuſcitauit. *Iſa.* 49. Seruus meus es tu Iſrael : quia in te glorïabor. *Pſalm.* 115. Ego ſeruus tuus , & filius ancillæ tuæ. *Sap.* 9. Seruus tuus ſum ego , & filius ancillæ tuæ. *Iſa.* 41. Et nunc audi,ſerue meus, Iacob, & Iſrael , quem ego elegi. Ad quos miſit [ad agricolas],qui debitores ſui fuerunt ex commiſſo. *Michea.* 6. Memento, quòd miſerim ante faciem tuam Moyſen & Aaron & Mariam.Ad quid autem miſit [vt acciperent fructus eius] *Ioan.* 15. Elegi vos , vt eatis , & fructum afferatis , & fructus veſter maneat. *Cant.* 8. Vir affert pro fructu eius mille argenteos. Accipere autem fructus eſt in cellaria Domini reponere fructus gaudiorum iuſtitiæ exercitæ. *Hebr.* 12. poſteà exercitatis per eam , pacatiſſimum reddet fructum iuſtitiæ.

Et agricolæ apprehenſis ſeruis eius , alium cæciderunt , alium occiderunt , alium verò lapidauerunt. Iterum miſit alios ſeruos plures prioribus , & fecerunt illis ſimiliter.

Ecce ingratitudo in occiſione nuntiorum : & tria dicit, ſcilicet, capturam , & enormitatem criminis ex perſona captorum , & modum punitionis. Captura [Apprehenſis ſeruis] Et quòd hoc fecerunt agricolæ quibus impendit beneficia, malum eſt : peius , quòd violentas manus iniecerunt: peſſimum autem , quia hoc ſeruis Domini ſui fecerunt. Eſt autem iſta apprehenſio , quòd libertatem eis fructum in populo colligendi abſtulerunt:quia docere populum non permiſerunt ; ſed eos in carcere poſuerunt,ſicut dicit *Pau.* 1. *Theſ.* 2. Prohibentes nos loqui gentibus, vt ſaluæ fiant : vt impleant peccata ſua ſemper. Et *Act.* 5. Poſuerunt eos in cuſtodia publica. Et *Act.* 5. Præcepimus vobis , ne loqueremini in nomine iſto. *Amos* 7. Qui vides , gradere , fuge in terram Iuda , & in Bethel : ne adiicias loqui : quia domus Regis eſt [alium cæciderunt[Tria ſunt genera punitionis : alium enim cæciderunt flagellis. 2. *Corinth.* 11. Ter virgis cæſus ſum. Et *ibidem.* A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi [alium occid.] Vt Iſaiam , quem occiderunt ſerra lignea , & Hur ſputis. *Hebræo.* 11. In occiſione gladij mortui ſunt. *Act.* 12. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio [alium verò lapidauerunt] Naboth Iezrahelitam 3. *Reg.* 20. Stephanum *Actuum* 7. & *Infrà* 24. Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, qui ad te miſſi ſunt. [Iterum miſit] Secunda exaggeratio maior præcedente,quia plures , quia conſcij ſecretorum , quia iſti ſerui Semei fuerunt Prophetarum. *Ieremia* 25. Miſit Dominus ad vos omnes ſeruos ſuos Prophetas,conſurgens diluculo & mittens : & non audiſtis eos. Et hoc eſt, quòd dicit plures prioribus. *Dan.* 7. Millia millium miniſtrabant ei , & decies centena millia aſſiſtebant ei [& fecerunt illis ſimiliter] Ingratitudo eſt ſimilis priori : peremerunt enim eos cædendo , occidendo , & lapidando. *Act.* 7. Quem Prophetarum non ſunt perſecuti Patres veſtri ? & occiderunt eos , qui præuuntiauerunt dies Iuſti , cuius vos nunc proditores eſtis , & homicidæ.

Nouiſſimè autem miſit ad eos filium ſuum dicens : Verebuntur forſitan filium meum.

Tertia eſt exaggeratio : quia non modò ſeruum, ſed ipſum Dei filium occiderunt , & ſcienter, vt dicit litera : dicit autem tria, Patrisfamilias beneficium in filij miſſione : & qualiter meditati ſunt in cordibus ſuis de filij occiſione : & qualiter perfecerunt in operis perpetratione. Circa primum duo dicit , ſcilicet , quòd miſit , & ex quanta charitate miſit. In primo dicit tria , quando , ad quid , & ad quem. Quando [Nouiſſimè] Decebat enim talem , & tantum Regem multos præcurrere nuntios , & in nouiſſimo tempore , poſt quod nullus mitteretur. 1. *Ioan.* 2. Nouiſſima hora eſt. 1. *Corinth.* 10. Nos ſumus , in quos fines ſeculorum deuenerunt. *Gal.* 4. At vbi venit plenitudo temporis , miſit Deus filium ſuum natum ex muliere , factum ſub lege. *Hebræorum* 1. Multifariam multiſque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis , nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio [miſit] hac intentione , vt ab errore reduceret & ſanctificaret : hoc

enim

enim dicit miſſio, vt tradit *Auguſtinus Joann.* 3. Non enim miſit Deus filium ſuum, vt iudicet mundum; ſed vt ſaluetur mundus per ipſum [filium ſuum] vnigenitum. *Ioan.* 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. *Geneſ.* 32. Miſſus de valle Hebron venit in Sichem, hoc eſt, de ortu luminis æterni venit in deſertum paupertatis & miſeriæ [dicens: Forſitan verebuntur] Ecce ex quanta miſit eum charitate, & ſapientia: & dicit [forſitan] Non ex ignorantia, ſed vt locum habeat libertas arbitrij, ad quod vult faciendum. Vereri autem eſt timere eum reuerentia: quomodo enim non timerent & vererentur, quem præcipuè Reges ſancti timuerunt. *Iob* 9. Verebar omnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti. *Apoca.* 15. Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum] *Ierem.* 19. Quis non timebit te, ô Rex gentium? Quem etiam non vererentur, ſi filium non verentur? Vereri enim ſecundum aliam expoſitionem eſt verecundia timere. *Ieremia* 31. Percuſſi femur meum, confuſus ſum, & erubui: quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ.

Agricolæ autem videntes filium dixerunt intra ſe: hic eſt hæres: venite, occidamus eum: & habebimus hæreditatem eius.

Ecce ſtudium malitiæ in cordibus ingratorum, de quibus dicitur *Pſalm.* 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi: & notantur quinque, inuidentia, ſtudioſa malitia, conſenſus in malum, nocumenti magnitudo, & auaritia, quæ omnium malorum fuit radix.

Dicit igitur [Agricolæ] Bene agricolæ, qui ſecundum *Philoſophum* ruſtici ſunt, & indiſpoſiti ad virtutem, de quibus dicitur 1. *Timo.* 1. Homines corrupti mente, & reprobi circa fidem naufragauerunt [videntes] *Supra* 20. An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? & vocatur inuidentia gratiæ, quæ peccatum eſt in Spiritum ſanctum. *Mich.* 7. Videbit me inimica mea, & inductur confuſione. *Iob* 16. Hoſtis meus terribilibus oculis intuitus eſt me [filium] Non eſt enim materia filius, in quem tranſeat viſio; ſed formaliter legendum eſt. Videbant enim eſſe filium per plenitudinem gratiæ, quæ apparuit in eo. *Ioan.* 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre. Vnde dixerunt *Sap.* 2. Filium Dei ſe nominat, & gloriatur Patrem ſe habere Deum: videamus, ſi ſermones illius veri ſint [dixerunt in ſe] Ecce malitiæ ſtudium. *Pſalm.* 35. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni viæ non bonæ: malitiam autem non odiuit. *Iere.* 17. Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile: quis cognoſcet illud [hic eſt hæres] Ecce malum contra conſcientiam: quia ſcilicet in hoc cognouerunt eum: contra quod eſt, quod dicitur 1. *Cor.* 2. Quem nemo Principum huius ſeculi cognouit: ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. *Act.* 3. Et nunc fratres ſcio: quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri.

Ad hoc obiicit *Anſelmus*: quod ſi ſcienter filium Dei interfecerunt, cùm peccare in Deum infinities maius ſit, quàm peccare in quantæcunque dignitatis hominem: videtur peccatum eorum irremediabile: eſt autem remediabile: ergo ignorantes fecerunt. *Luc.* 24. Pater ignoſce illis, quia neſciunt, quid faciunt. *Roma.* 10. Ignorantes iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Reſponſio: Dupliciter dicitur ſciri aliquid, in principiis, & concluſione. Principia autem cognoſcendi Chriſtum eſſe filium Dei ſufficienter habuerunt, & ex his cognouiſſent, niſi infidelitas obſtitiſſet in mente, & nubes carnis aſſumptæ in oculis. *Ioan.* 15. Si opera non feciſſem inter eos, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Quoad hoc ergo dicuntur cognouiſſe: quia opera oſtenderunt eum, & ſcripturæ, & teſtimonium Ioannis, ſicut digitus oſtendit ſolem: & ſic dicitur *ſupra* 12. Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. *Aug in* 1. *De ciui. Dei.* Si quis alij ſolem digito oſtenderit, & ille ſolem non viderit: culpet potiùs oculi lippitudinem, quàm digiti oſtenſionem. Sic ergo quoad indicantia dicuntur ſcire; ſed cæcitate infidelitatis dicuntur ignorare. Et vndecunque cauſetur ignorantia, licet non excuſet à toto, tamen excuſat à tanto. *Geneſ.* 31. Cur clam me fugere voluiſti, & non es paſſus, vt proſequerer te cum tympanis & choris? *Glo.* Cur aduentum tuum occultare voluiſti: ſi enim te cognouiſſem, nunquam crucifixiſſem; ſed cum ſignis triumphalibus nomen tuum celebraſſem.

Venite] Ecce conſenſus in malum. *Iere.* 11. Venite, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium. *Geneſ.* 37. Venite, occidamus eum, & videamus, quid proſint ei ſomnia ſua [occidamus eum] Ecce cõpletum nocumentum, quo maius inferre non potuerunt. *Sap.* 2. Morte turpiſſima condemnemus eum. *Prouerb.* 1. Inſidiemur ſanguini, abſcondamus tẽdiculas contra inſontem fruſtra [& habe. hæred. eius] Ecce auaritia: eſt autem duplex hæreditas, terra videlicet, quam per hoc retinere putabant: quæ Chriſti fuit hæreditas ex Dauid Patre eius. *Io.* 11. Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat; ne fortè veniant Romani, & tollant locum noſtrum & gentem [ab illo ergo die cogi. interfi. eum] Alia eſt hæreditas Eccleſia de gentibus, quam ſublata Chriſti prædicatione, ſuis traditionibus cogitabant addere, vt proſelitam, & in ea dominari. *Pſalm.* 2. Poſtula à me, & dabo tibi gen hære.t. *Prou.* 1. Omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos noſtras ſpoliis. *Exo.* 15. Dixit inimicus perſequar, & comprehendam, diuidam ſpolia, implebitur anima mea.

Et apprehenſum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt.

Hic ponitur mali perpetratio in opere: & dicit tria, captiuitatem violentiæ, eiectionem tanquam immunditiæ, & occiſionem perfectæ malitiæ. De primo dicit [Et appre. eum] *Infrà* 26. Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me [eiece. extra vi.] tanquam immundum extra ciuitatem Ieruſalem. *Lu.* 23. *Marc.* 15. & *Iſa.* 53. Cum iniquis deputatus eſt. 1. *Cor* 4. Tanquam purgamentum huius mundi facti ſumus omnium peripſema. *Heb.* 13. Iesvs, vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populũ, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum, improperium eius por-

tantes [occiderunt] in cruce, vt mortis ſupplicium, crucis accumularent confuſione. *Act.* 3. Petiſtis virum homicidam donari vobis, auctorem verò vitæ interfeciſtis. *Dan.* 9. Occidetur Chriſtus: & non erit populus eius, qui eum negaturus eſt.

Cum ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?

Hic incipit quærere iudicium humanæ rationis ſecundum meritorum diſtributionem; vt ex reſponſo eorum iuſtam oſtendat eſſe condemnationem: & ideo ſunt hic duo, ſcilicet, quæſtio, & reſponſio. Quæſtio innuit tria, aduentum iudicis, potentiam, & iudicium quod quæritur. Dicit ergo [Cum vene.] *Abac.* 2 Veniens veniet, & non tardabit. *Hebr.* 10. Adhuc modicum aliquantulum: & qui venturus eſt, veniet. *Ia.* 5. Iudex ante ianuam aſſiſtit. Non ergo ſperetur impunitas delictorum [Dominus vineæ] Ecce poteſtas. *Iſa.* 45. Ego Dominus, & non eſt alius. *Pſal.* 67. Dominus nomen illi. *Amb.* Dominus nomen eſt poteſtatis. Non ergo ſperetur liberatio, vel reſiſtentia [quid faciet] Qui, ſicut dicit *Iob* 9. Sapiens corde eſt, & fortis robore, & iuſtus in iudicio. 2. *Timo.* 2. Ille fidelis permanet, ſeipſum negare non poteſt. *Prou.* 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ: nec recipiet pro redemptione dona plurima.

Aiunt illi: Malos malè perdet: & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus ſuis.

Ecce reſponſio. *Iob* 9. Os meum prauum me eſſe comprobabit. *Infra* 14. Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam. Tria autem dicunt reſpondentes, punitionem videlicet malorum, eiectionem à cultura vineæ, & vocationem ſiue introductionem aliorum, per quos vocatio gentium deſignatur. Dicunt igitur [Malos] in culpa [malè perdet] in pœna. *Num.* 24. De Iacob erit, qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis. *Iſa.* 14. Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem, & germen [& vineam ſuam loca.] Non dabit [aliis agrico.] eiectis illis. 1. *Cor.* 3. dicitur de Eccleſia de Gentibus: Ego plantaui, Apollo rigauit: Deus autem incrementum dedit. *ſuprà* 20. Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum fuerit, dabo vobis. De malis autem eiectis dicitur *Iſa.* 3. Vos depaſti eſtis vineam meam, & rapina pauperis in domo veſtra. *Pſalm.* 5. Expelle eos, quoniam irritauerunt te, Domine. Attendant Prælati vineam eis eſſe non datam, ſed locatam: & ideò ſequitur [qui reddent ei] Non ſuo quæſtui retinebunt [fructum] temporalem & ſpiritualem [temporibus ſuis] ſingulis annis de eleemoſyna annui redditus. *Pſal.* 1. Dabit fructum ſuum in tempore ſuo. *Cant.* 8. Vinea fuit, pacifico in ea quæ habet populos: tradidit eam cuſtodibus agricolis, vir affert pro fructu eius mille argenteos.

Dicit illis IESVS: Numquam legiſtis in ſcripturis: Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes: hic factus eſt in caput anguli? A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.

Ecce hic ex reſponſione iuſta elicitur condemnatio: & habet tres paragraphos, in quorum primo reſponſionem ſcripturæ coaptat, vt magis terreantur: in ſecundo reſponſionem dat iuſtæ condemnationis, quoad eiectionem Iudæorum, & vocationem gentium: in tertia oſtendit condemnationem, quòd malos malè perdet in pœna. In horum primo duo ſunt, reprehenſio ignorantiæ ſcripturæ, quæ ducit ad Chriſtum: & eiuſdem ſcripturæ introductio. De primo dicit [Nunquam] ad intellectum [legiſtis] quòd dicitur [in ſcripturis] Non ſolùm in vna ſcriptura, ſed in multis. In hiſtoria enim accidit, quæ eſt ſcriptura populi. *Pſalm.* 86. Dominus narrabit in ſcripturis populorum. In *Pſalm.* 117. etiam legitur. & *Iſa.* 8. per ſenſum. & *Iſa.* 28. & etiam per ſenſum. Et ideò introducit hoc Petrus. 1. *Pet.* 2. *Infra* 22. Erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei [lapidem] Ecce Scriptura: & tangit tria, ſcilicet, duo mira, quæ ſunt in lapide: & auctorem horum. Duo autem mira ſunt, reprobatio lapidis, & vtilitas. Primum competit Iudæis, ſecundum Gentibus.

Dicit igitur [lapidem, quem reprobauerunt ædificantes] templum: dicitur enim, quòd lapis dolatus inuentus eſt in ædificio templi, quem cæmentatij nuſquam aptare poterant inter alios in muro reponendum, & tandem in ſumma duorum murorum concluſione, in capite anguli, aptiſſimam perfecti ædificij conſummationem. *Iſa.* 8. & 28. Ecce ponam in fundamentis Sion lapidem angularem probatum, pretioſum in fundamento fundatum. 1. *Pet.* 2. Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum: & ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini. *Act.* 4. Hic eſt lapis reprobatus à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli [hic fac. eſt in caput ang.] duos populos quaſi duos parietes in ſe in vnum coniungens. *Eph.* 2. Duos condens in ſemetipſo. *Eph.* 2. Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto IESV, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino [à Domino factum eſt iſtud] Ecce auctor mirabilium horum. *Act.* 5. Si ex hominibus conſilium hoc aut opus, diſſoluetur: ſi verò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere, ne fortè & Deo repugnate videamini. *Pſalm.* 117. Dextera Domini fecit virtutem. *Dan.* 2. Lapis ſine manibus virtute Dei præciſus de monte, figuram mundi diſſipauit [& eſt mirabile in ocu. no.] *Iob* 9. Facit magna & inſcrutabilia & mirabilia, quorum non eſt numerus. Videmus enim opus Dei, & omnes miramur. *Io.* 7. Vnum opus feci, & omnes miramini: quia totum hominem ſanum feci in Sabbato.

Ideò dico vobis: quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.

Ecce iuxta ſcripturam reſponſio, abiectionis Iudæorum, & vocationis gentium: & tria tangit, abiectionem videlicet, & vocationem: & ſecundò tangit condemnationem per pœnam abiectorum: & tertiò obſtinatorum incorrigibilitatem: vt oſtendatur in opere, quod ſignificatur in ſermone. Dicit igitur [Et ideò] quia hoc vos iuſtum iudicatis, ex ore veſtro vos iudico, quòd [auferetur a vo.] Synagogæ magiſtratibus [regnũ] hoc

hoc eſt, poteſtas & ordo ſpiritualis expreſſus in ſcripturis, quod per vineam deſignatur. Sic enim ex ore proprio condemnatur. *Sap.* 1. In cogitationibus impij interrogatio erit. *Daniel.* 5. Diuiſum eſt à te regnum, & datum eſt Medis & Perſis. De hoc regno *Suprà* 6. Adueniat regnum tuum &c. [& dabitur genti facienti fructus eius] hoc eſt, Eccleſiæ de gentibus. Et dicit [facienti] quia vinea non niſi per opera, ad fructificandum elaboratur. *Iſa.* 55. Ecce teſtem populis dedi eum ducem, ac præceptorem gentibus. *Iſa.* 49. Dedi te in lucem gentibus: vt ſis ſalus mea vſque ad vltimum terræ. *Pſal.* 79. Plantaſti radices eius, & impleuit terram.

Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur: ſuper quem verò ceciderit, conteret eum.

Duplicem tangit condemnationem, credentium videlicet, malorum, & infidelium. Habens enim fidem informem cadit ſuper lapidem, & conteretur merito peruerſi operis, & inobedientiæ mandatorum: infidelis autem in fundamento non habet lapidem, & ſuper illum cadit lapis per iudicium, & conterit eum: quia magnus & grauis eſt iuſtè iudicans. Et hoc eſt, quod dicit [Qui ceciderit ſuper lapidem iſtum] per inobedientiam, confringetur duritia lapidis in iudicio. *Iſa.* 8. de lapide loquens dicit: Offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. Offendent quidem in culpa, cadent in mortis pœna, conterentur in iudicio, & irretientur in virtute ſententiæ condemnantis eos, & capientur in inferno [Super quem verò ceciderit] per iudicium [conteret eum] grauitate iuſtæ ſententiæ. *Iſaie* 29. Ardens furor eius, & grauis ad portandum. *Iſa.* 30. Veniet contritio eius, ſicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius teſta, in qua portaretur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. De vtraque iſtarum contritionum *Ierem.* 17. Duplici contritione contere eos.

Et cùm audiſſent Principes Sacerdotum & Phariſæi parabolas eius, cognouerunt, quòd de ipſis diceret: & quærentes eum tenere timuerunt turbas: quoniam ſicut Prophetam eum habebant.

Ecce incorrigibilitas peruerſorum poſt tot monita ſalutis. *Ezech.* 3. Filij Iſrael nolunt audire te: quia nolunt audire me. Dicuntur autem hic tria, ſcilicet, veritatis perceptio, iniquæ voluntatis machinatio contra veritatem: & ne in actum procedat malitia, impeditio per timorem humanum qui pelli ſuæ timet. De primo dicit [Et cùm audiſſent Principes Sacerdotum] Scilicet, Pontifices & Phariſæi de religione ſibi applaudentes [parabolas eius] *Prouer.* 1. Animaduertet parabolam, & interpretationem [cognouerunt per adaptationem [quòd ipſis diceret] Ecce perceptio veritatis. *Pſalm.* 49. Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam. 3. *Regum* 2. To ſcis omne malum, de quo tibi conſcium eſt cor tuum [Et quærentes eum tenere] Ecce iniquæ machinationis proteruia contra veritatem. Vnde *Sap.* 2. Improperat nobis peccata legis, & infamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ. *Io.* 7. Quærebant eum apprehendere: & exiuit de manibus eorum. *Pſ.* 62. Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam [timuerunt turbas, quia ſicut &c.] Hæ turbæ ſunt, quæ eum cum victricibus laudibus, & ſignis receperunt [Quia ſicut Prophetam eum habe.] *Sup.* 14. Volens eum occidere timuit populum, quia ſicut Prophetam eum habebant. Vnde *ſupra* 14. Hic eſt Iesvs Propheta à Nazareth Galilææ &c.

CAP. XXII.

Et reſpondens Iesvs *dixit iterum in parabolis eis, dicens.*

HIc inducitur tertia parabola, in qua non modò oſtenditur abiectio Iudæorum, & vocatio gentium; ſed etiam euerſio ciuitatis, & occiſio Principum, quæ & facta eſt ſub Tito & Veſpaſiano. Et cauſa huius euerſionis non modò ponitur Chriſti occiſio; ſed etiam occiſio Diſcipulorum eius, qui ad eos ſunt miſſi, & Apoſtolorum, ſicut fuit occiſio Iacobi maioris per Herodem, & Iacobi minoris per pontificem, & Stephani & aliorum multorum. Diuiditur igitur parabola in duas partes: primò enim iuſtam oſtendit euerſionem Iudææ: Secundò inducit generalem vocationem gentium, & Eccleſiæ ædificationem *Ibi* [Tunc ait ſeruis ſuis] In prima harum partium ſunt tres paragraphi, in quorum primo beneficia gratiæ oſtendit in Deo præparatæ: in ſecundo largitatem in inuitatione, & contemptum ex eorum, qui inuitabantur, ingratitudine: in tertio magnificentiam Dei deſcribit in eorum, quæ præparata ſunt, copiis: & inſtantiam inuitationis, & maleuolentiam vocatorum contra Domini beneficium: & hæc patent in litera per ordinem. In primo horum paragraphorum duo dicuntur, in quorum priori Euangeliſta doctrinæ huius deſcribit modum, & in ſecundo doctrinæ proponit ſeriem. Dicitur igitur [Et reſpondens Iesvs] *ſupra* 9. Videns Iesvs cogitationes eorum dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Ita & hic reſpondet nequitiæ cordis eorum, qua reluctabantur Chriſto vocanti eos ad Dei copulam. *Pſalm.* 30. Qui finxit ſigillatim corda eorum, intellexit omnia opera eorum [dixit iterum] 2. *Timoth.* 4. Inſta opportunè importunè. Erit enim tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt. *Ezech.* 3. Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum [in parabolis] *ſuprà* 13. Sine parabolis non loquebatur ad eos. Huius cauſa eſt duplex, vnam reddit *Dionyſius in cæleſti Hierarchia.* Quia nobis non eſt poſſibile lucere diuinum radium, niſi velaminibus ſimilitudinum circumuelatum. Secunda eſt: quia coram rudi turba loquebatur, quæ diuina non caperet niſi per ſimilitudines humanas exprimerentur. Turbas enim magis inſtruere intendit, quam Principes, & Phariſæos, quos ſciuit eſſe indociles. *Roma.* 1. Sapientibus & inſipientibus debitor ſum: itaque quod in me promptum eſt.

Simile eſt regnum cælorum homini Regi.

Ecce Doctrinæ ſeries:& dicit tria, aſſimilatum, videlicet, & cui aſſimilatur, & in quo ſimilitudo accipitur. Aſſimilatum dicit [Simile eſt regnum cælorum] Regnum in regnante eſt animatum iuſtum mouens ex iuſto, & dirigens iuſtum, & ad iuſtum, vt ad finem omnia reducens: vt ſic ſit mouens virtute, & dirigens ſapientia, & finiens bonitate iuſtitiæ [cælorum] autem regnum eſt, quando hæc omnia fiunt reſpectu iuſtitiæ cæli, quæ diuina eſt, & eſt omnis iuſtitiæ prima forma, hoc eſt regnum, de quo *ſup.* 13. Colligent de regno eius omnia ſcandala. *Apoc.* 5. Feciſti nos Deo noſtro regnum. *Sup.* 11. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Hoc igitur eſt, quod aſſimilatur [homini Regi] Ecce cui aſſimilatur: & dicitur homo: quia humanus, & benignus, & miſericors eſt, & præſtabilis ſuper malitia conuerſorum. *Ioel.* 2. Sicut homo eſt animal manſuetum natura, & mollis tactus, & lenis corporis. Rex autem gloria rectitudine iuſtitiæ, & diſtributione graduum honoris, & continentia multitudinis, & gubernationis earum. *Iſa.* 33. Dominus legifer noſter, Dominus Rex noſter. *Iſa.* 32. Ecce in iuſtitia regnabit Rex, & Principes in iudicio præerunt. 1. *Timoth.* 1. Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſecula.

Qui fecit nuptias filio ſuo.

Ecce in quo ſolicitudo attenditur: & notantur tria, ſcilicet factura, factum, & cui fit factura. In primo eſt opus diuinum, quod Deus ſine nobis, ſed in nobis, & pro nobis operatur: in ſecundo magnitudo amoris, & vnitas coniunctionis, & iucunditas delectationis in hoc, quod fecit, exprimitur, in tertio altitudo materialis, & honor importatur: nubere enim natura, vel ſpiritus noſter non poteſt altiùs, & glorioſiùs, quàm filio Dei coniungatur. Reſumentes igitur ab initio dicimus, quòd bonum & gaudium noſtrum in his verbis exprimitur, in aſſimilati magnitudine, in facientis bonum noſtrum deſcriptione, & in eo, in quo ſimilitudo attenditur modò, & iucunditatis honore. Magnitudo autem aſſimilati in duobus eſt, in aſſimilari ad nos congruitate, & in ipſius rei, quæ aſſimilatur ſufficientiſſima nobilitate. Non enim ſemper ſimile fuit regnum cælorum his, quæ perfecta ſunt in nobis gratiæ operibus: eo quòd peccando illud amiſeramus: & ideò nobis ad regnum cælorum, & coniunctionem diuinam nulla erat congruitas. Sed pius Rex hoc fecit, vt iterum congrueret redemptio: quod incompetens erat damnatis per peccatum: & hoc notat, quando dicit [Simile factum eſt] pro certo à Deo, qui refecit hoc, quod defecerat à cæleſtium aſſimilatione. *Pſalm.* 85. Fac mecum ſignum in bono: vt videant, qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu, Domine, adiuuiſti me, & conſolatus es me. *Amos* 9. Reſtituam tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo ruinas murorum eius [regnum] Facti eſt nobilitas in origine, in poteſtate, in ordine, in diuitiis, in gloria. Origine enim cæleſte eſt. *Infrà* 27. Regnum meum non eſt de hoc mundo. *Sapient.* 5. Accipient de manu Domini regnum decoris, & diadema ſpeciei, ſiue pulchritudinis. Poteſtas autem regni iſtius inuincibilis eſt in omni iuſtitia, qua agit regnantes, qua dirigit operantes, qua reuincit inſurgentes. *Dan.* 7. Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur. Et ideò regnum Dauid dicitur, qui manu fortis, & aſpectu deſiderabilis interpretatur. Ordo eius mirabilis eſt in officiorum congruitate, in vrbanitatum honeſtate. De primo eſt illud *Pſalm.* 47. Diſtribuite gradus eius: vt enarretis in progenie altera. De ſecundo *Prouer. vlt.* Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum ſenatoribus terræ. De vtroque. 3. *Regum.* 10. quòd Regina Saba videns ordines & habitacula miniſtrantium, non habebat vltra ſpiritum. 1. *Corinthior.* 14. Omnia ſecundum ordinem fiant in vobis, quilibet in ſuo officio ſit vtilis, & gradu honoris ſecundum vrbanitates honeſtus. *Roma.* 11. Miniſterium meum honorificabo. De diuitiarum copiis, ſine quibus regnum non diſpenſatur 3. *Reg.* 10. Magnificatus eſt Rex Salomon diuitiis, & gloria ſuper omnes Reges vniuerſæ terræ. *Romano.* 10. Diues in omnes, qui inuocant eum. *Eccl.* 44. Diuites in virtute. 1. *Corinth.* 2. In omnibus diuites facti eſtis in illo in omni verbo, & in omni ſcientia: ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis: ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia. De gloria autem *Ioann.* 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre, plenum gratiæ & veritatis. *Pſalm.* 8. Gloria & honore coronaſti eum, Domine: & conſtituiſti eum ſemper opera manuum tuarum. Hoc eſt regnum cælorum vndique perfectum, de quo dicitur *Luc.* 17. Regnum Dei intra vos eſt. Et de quo immediatè dictum eſt: Auferetur à vobis regnum, & dabitur genti facienti fructus eius. Et de quo *Suprà* 6. dicitur Adueniat regnum tuum: quid enim melius fieri poteſt homini, quam diuinus ſit. Sui boni origine inuincibilis, & ad omnia ſufficiens virtutis perfectione, vt dicere poſſit: Omnia poſſum in eo, qui me confortat. Congruus tempori, & loco, & Deo, & hominibus, in ordine ſufficiens, & copioſus in omnibus Spiritus ſancti bonis, & glorioſus in decore virtutis & honeſtatis: hic iam regnat ſuper terram. *Apoc.* 5. Regnabimus ſuper terram. Hoc eſt regnum, in quo nullum ſcandalum. *Sap.* 6. Diligite lumen ſapientiæ, vt in perpetuum regneris. Ecce quanta eſt aſſimilati nobilitas. Per hoc autem, quòd [cælorum] eſt, amplitudo deſignatur: ſicut enim dicit *Seneca* in naturalibus quæſtionibus: Centrum eſt, ô homines, in quo nauigatis: punctum eſt, pro quo litigatis: infinita ſunt ſpatia cæli, quæ non curatis. *Pſalm.* 17. Eduxit me in latitudinem: ſaluum me fecit, quoniam voluit me. *Eccl.* 24. Girum cæli circuiui ſola.

Homini Regi] Deſcribitur ab habitu animi & dignitate honoris. Benignus eſt Rex: verè Rex eſt, qui omnia bene & vtiliter diſponit. Ferus autem Rex & inhumanus degenerat in tyrannum, de quo dicitur *Ezech.* 32. Leoni gentium aſſimilatus eſt: didicit prædam capere, & homines deuorare. *Zach.* 9. Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus. *Matth.* 11. Diſcite à me, quia mitis ſum. Rex autem dicitur regula iuſti indeflexibilis. *Ieremiæ* 23. Regnabit Rex & ſapiens erit, & faciet iudicium, & iuſtitiam in terra. Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eum Dominus iuſtus noſter. Et ideò ſequitur, quòd in diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit

confidenter,

confidenter. Sed contra de Tyrannis dicitur *Prou.* 18. Regnantibus impijs ruinæ hominum. *Iſa.* 19. Tradam Ægyptum in manu Dominorum crudelium, & Rex fortis dominabitur eorum. Hic ergo Rex [fecit] opere ſuo, & expenſis præparauit. 1. *Cor.* 2. Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe [nuptias] In natura, in ſpiritu, in gloria. In natura, quando ſibi noſtram naturam vniuit: in ſpiritu, quando ſpiritum hominis ſibi coniungit: in gloria, quando hominem totum in luce ſuæ deitatis implebit. Primæ factæ ſunt in virginis vtero, ſecundæ in conſcientiæ thalamo, tertiæ in faciei Dei ſecreto. De primis dicitur *Pſalm.* 18. In ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. De ſecundis *Oſea* 1. Sponſabo te mihi in ſempiternum. De tertiis *Apoca.* 19. Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit ſe: & datum eſt ei, vt operiat ſe byſſino mundo. Primæ ſignificantur per nuptias, quæ factæ ſunt in Cana Galilææ, & erat mater IESV ibi. Cana enim interpretatur zelus, quem habuit filius Dei, vt nobis coniungeretur. Secundæ ſignificantur per coniunctionem Abyſaag ad Dauid in caſtitatis perfectione. Tertiæ per coniunctionem Eſther cum beatiſſimo Aſſuero, qui ſecundum nomen ſuum omnes in copula nuptiarum Eſther beatificat. Primæ perficiunt indiuiduitatem vitæ in perſona: ſecundæ indiuiduam vitam in vno ſpiritu: tertiæ retinent indiuiduæ vitæ conſuetudinem in gloria. De prima eſt illud *Pſalm.* 64. Beatus, quem elegiſti, & aſſumpſiſti. De ſecunda 1. *Cor.* 6. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt. De tertia *Pſalm.* 30. Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominum. Hoc eſt magnitudo amoris in omnibus, cumulus iucunditatis, & vnitas indiuiduitatis. De primo *Cant.* 8. Fortis eſt vt mors dilectio. De ſecundo *Baruch* 4. Vide iucunditatem à Domino Deo tuo tibi venientem. De tertio *Deut.* 4. Qui adhæretis Domino, viuetis vniuerſi. *Pſalm.* 62. Adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua [filio ſuo] Ecce honor maritalis: altior enim nulla poteſt eſſe coniunctio, quàm vt caro filio Dei, ſpiritus verbo Dei, homo totus gloriæ Dei coniungatur. *Eph.* 5. Viri, diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam. Et ſequitur: Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. *Sap.* 19. In omnibus magnificaſti populum tuum, & honoraſti.

Et miſit ſeruos ſuos vocare inuitatos ad nuptias: Et nolebant venire.

Hic exprimitur largitas: & dicuntur duo, ſcilicet, largitatis munificentia, & ingratitudinis eorum, qui vocantur malitia; & dicit quatuor de primo: benignitatem vocantis, in hoc, quòd miſit ſeruos eis, qui venire debebant per ſeipſos: & honeſtatem vocationis, ne aliquis verecunderur ſe ingerere: & debitum veniendi ex parte vocatorum, quia inuitati fuerant: & ſolemnitatem feſti, ad quam vocabantur. De primo dicit, quòd [miſit ſeruos] *Ierem.* 44. Miſi ad vos omnes ſeruos meos Prophetas de nocte conſurgens, & mittens. *Ierem.* 1. Ad omnia quæ mittam te, ibis, ne timeas: & quæ mandauero tibi, loqueris ad eos. *Hiero.* dicit, quòd quidam libri habent [ſeruum] Et tunc per ſeruum intelligitur Moyſes. *Exod.* 4. Veni, mittam te ad eos. Verior tamen litera eſt ſeruos: & tunc per ſeruos: intelliguntur Prophetæ [vocare] ne fortè ſeipſos ingerentes verecundentur. *Num.* 16. Proceres Synagogæ per nomina vocabantur. *Rom.* 8. Quos præſciuit conformes fieri imagini filij ſui: hos & vocauit [inuitatos] qui debitum habebant veniendi per inuitationem legis naturæ & Circunciſionis, & legis ſcriptæ. *Prou.* 9. Vocauit ad arcem, & ad mænia ciuitatis [ad nuptias] Ecce ſolemnitas coniunctionis Dei cum homine. *Apoca.* 19. Beati, qui ad cænam nuptiarum agni vocati ſunt [& nolebant venire] Ecce ingratitudo per ſimplicem inobedientiam. *Prouer.* 1. Vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit, qui aſpiceret. *Iob* 19. Seruum meum vocaui, & non reſpondit mihi: ore proprio deprecabar illum.

Iterum miſit alios ſeruos dicens: Dicite inuitatis: Ecce prandium meum paraui. tauri mei, & altilia mea occiſa ſunt, & omnia parata: venite ad nuptias.

Iterata & inſtans magnificentiæ vocatio, & ingratitudo cum malitia exercita in vocantes: vocatio autem deſcribitur per iterationem, quæ nutat deſiderium Dei, vt veniant: per honeſtatem nuntiorum: per oſtenſionem delicatæ & ſumptuoſæ præparationis. Dicit igitur [Iterum] *Pſalm.* 97. Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi: ſemper hi errant corde [alios ſeruos] Apoſtolos in prima miſſione. *Supra* 10. quando dixit: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Ite tantùm ad oues, quæ perierunt domus Iſraël. *Matt.* 15. Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt, domus Iſraël [Dicite inuitatis] per Prophetas, qui primò vocauerunt inuitatos in lege: & eſt allegatio præparati conuiuij: & dicuntur quatuor, opportunitas temporis, diuerſitas præparationis, complementum abundantiæ, & vocatiò. Temporis opportunitas importatur, cum dicitur [Ecce prandium meum paraui] Q.d. hora prandij eſt: & hæc eſt hora ſexta, quando parum antè ſpiritus intùs reficiens ſuper Diſcipulos effuſus eſt. *Act.* 2. quando ructare muſti crapulam iudicabantur Diſcipuli. *Gen.* 43. Introduc viros domum: quia mecum comeſturi ſunt meridie. *Ioan.* 21. Venite, prandete [Tauri mei] Ecce præparatorum diuerſitas. Tauri autem ſunt maturi viri, qui in vtroque teſtamento iugum Domini portantes, & trahentes, agrum cordis ſubditorum excoluerunt. *Iſa.* 30. Tauri tui, & pulli aſinorum tuorum commiſtum migma comedent: & ſicut in area ventilatum eſt. Migma commiſtum, ſpiritus eſt in litera: ventilanum in area, myſterium eſt ex hiſtoria elicitum flatu ſancti Spiritus. *Iob* 1. Boues arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos [& altilia] ab alendo dicta, quaſi alitilia: & ſunt leuia ſaginata, altè volantia: leuia ſpiritus libertate, ſaginata pinguedine deuotionis, alte volando contemplatione veritatis. *Pſalm.* 54. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam? *Pſalm.* 62. Sicut adipe & pinguedine re-

pleatur anima mea. Et de vtraque iſtarum præparationum *Gen.* 15. Vbi Abraham vitulum & auem, arietem & capram immolauit. *Gen.* 18. Vitulum tenertimum Angelis præparauit [& omnia parata ſunt] Ecce abundantiæ ſufficientia, quam præparauit in dulcedine ſua pauperi Deus. Nec poterant omnia parata eſſe niſi in ſeipſo. In quo eſt omnis boni plenitudo: in quo panis puriſſimæ & ſolidæ veritatis, refectio delicata dulciſſimæ bonitatis, pinguedo charitatis, ſapor deitatis, vinum ſapientiæ, conuiuantes perſonæ, linteum munditiæ, miniſter pater omnis boni, promptuarium copioſiſſimum, diuitiæ Dei, Symphonia cantus Angelorum, ſocietas omnium bonorum. *Pſalm.* 41. In voce eaultationis & confeſſionis ſonus epulantis. *Luc.* 22. Ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, vt edatis, & bibatis ſuprà menſam meam in regno meo. *Iſa.* 25. Faciet Dominus omnibus populis in monte boc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, & vindemiæ defæcatæ [Venite ad nuptias] *Sap.* 10. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos reficiam.

Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam ſuam, alius verò ad negotiatinnem ſuam: reliqui verò tenuerunt ſeruos eius, & contumeliis affectos occiderunt.

Ecce ingratitudo: & exaggeratur tripliciter, negligentia, & occupatione, & nequitia in nuntios. De negligentia dicit [Illi autem] non curantes epulas ſpirituales [neglexetunt] delitiis carnis reſoluti. *Phi.* 3. Inimicos crucis Chriſti, quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſionem eorum, qui terrena ſapiunt. *Hebr.* 13. Habemus altare, de quo edete non habent poteſtatem bi, qui tabernaculo deſeruiunt: & ideò quia non babent poteſtatem veniendi ad menſam Domini, pigritia ventris venire negligunt. *Eccl.* 7. Qui timet Deum, nihil negligit. *Gen.* 42. Quare negligitis: audiui, quòd frumenta venundentur in Ægypto [& abierunt] Secundum impedimentum. *Zach.* 7. Noluerunt reuerti, & aduerterunt ſcapulas recedentes. *Ioan.* 5. Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis [alius in villam] Diuerſitas tangitur variæ occupationis detinentis [in villam] Per villam intelligitur omnis occuparin humani laboris, à vocatione æternorum retinens: quia agricultura præcipuum eſt, in quo laborat humana neceſſitas. *Lu.* 14. Villam emi, & habeo neceſſe exire, & videre eam: rogo te, habe me excuſatum: Sic Cain exiuit in agrum, & factus eſt bomo agricola omninò deditus fructibus agri: & ideò non reſpexit Deus ad Cain, & ad munera eius *Gen.* 4. Ideò præcepit Deus, vt terra & homines ſabbatiaarent, vt in quiete cordis & laboris epulis Dei intereſſent [alius verò ad negotiationem ſuam] Quæcumque lucra ſunt præter labotem manuum, in negoriationes bic dicuntur. *Pſalm.* 70. Non cognoui negotiationem, introiui in potentias Domini. *Oſea.* 11. Circundedit me Ephraim in negotiatione ſua, & in dolo domus Iſraël. *Ezech.* 28. In multitudine negotiationis tuæ repleta ſunt interiora tua iniquitate. *Eccle.* 26. Difficile exuitur negotiator à negligentia [reliqui verò] Expreſſa malitia triplex, captiuitatis, vituperationis, & occiſionis. De prima dicit [reliqui verò tenuerunt ſeruos eius] *Act.* 12. Appoſuit apprehendere & Petrum, quem cum apprehendiſſet, miſit in carcerem. *Heir.* 11. Captiuati ſunt. *Act.* 5. Poſuit eos in cuſtodia publica [& contumeliis affectos] Ecce vituperatio. *Ioan.* 15. Si me Beelzebub vocauerunt, & vos vocabunt. *Pſalm.* 21. Deriſerunt me, locuti ſunt labiis, & mouerunt caput. 1. *Cor.* 4. Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus omnium peripſema vſque adhuc: maledicimur, & benedicimus: blaſphemamur, & obſecramus [occiderunt] *Matth.* 23. Occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt. *Pſalm.* 43. Facti ſumus ſicut oues occiſionis. 1. *Cor.* 15. Quotidie morior propter gloriam veſtram fratres.

Rex autem cùm audiſſet, iratus eſt: & miſſis exercitibus ſuis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum ſuccendit.

Tangitur hic deſtructio Iudæorum: & tangit iram iudicis, & inſtrumenta vltionis, & ipſam vltionem duplicem in occiſione bominum, & euerſione ciuitatis. Cauſam ergo iræ iudicis tangit, cùm dicit [Rex] qui iuſtitiam negligere non poteſt. *Iſa.* 32. Ecce in iuſtitia regnabit Rex [cùm audiſſet] clamorem ſanguinis, nullo alio nuntiante: & eſt argumentum, quòd in apertis criminibus Iudex de officio ſuo procedere debet ad vltionem. *Gen.* 4 Ecce vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. 2. *Machа.* 8. Audiret etiam vocem ſanguinis clamantis ad ſe, & indignaretur ſuper his [iratus eſt] *Pſalm.* 105. Iratus eſt in furore Dominus in populum ſuum, & abominatus eſt hæreditatem ſuam. *Iſa.* 64. Ecce tu iratus es, & peccauimus: in ipſis fuimus ſemper [& miſſis exercitibus ſuis] Ecce inſtrumenta vindictæ, exercitus Titi & Veſpaſiani miſſi contra eos: propter hoc vocatur Dominus Sabaoth. *Iſa.* 6. Hic eſt Dominus exercituum. *Iſa.* 8. Ibit per Iudam inundans, & tranſiens vſque ad collum veniet, & erit extenſio alarum eius in medio terræ tuæ. O Emmanuel quia exercitus iſti expanderunt ſe in terra Domini [perdidit homicidas illos] 1. *Ioan.* 3. Omnis homicida non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. *Luc.* 9. Inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite illos, & occidite coram oculis meis [& ciui. e.] Ieruſalem [ſuccendit] ad literam *Thren.* 1. Succendit in Iacob quaſi ignem flammæ deuorantis in giro. *Iſa.* 10. Succenſa eſt quaſi ignis combuſtio. *Iſa.* 1. Succendetur vtrumque ſimul: & non erit, qui extinguat. Iſta eſt olla ſuccenſa, in qua excocti ſunt Iudæi *Ierem.* 1. *Ezech.* 5.

Tunc ait ſeruis ſuis: Nuptiæ quidem paratæ ſunt: ſed qui inuitati erant, non fuerunt digni.

Hic abiectis Iudæis, agitur de gentium vocatione: & habet partes duas, vocationem, & vocatorum diſcretionem. In vocatione tria ſunt, reprobatio Iudæorum, vocatio gentium, impletio

nuptiarum

nuptiarum. De reprobatione dicit [Nuptiæ quidem paratæ ſunt] in ea præparatione prædeſtinationis, gratiæ appoſitio, & omne Sacramentum incarnationis, & ſalutis. *Mich.* 6. *Iſa.* 5. Quid eſt, quod vltra facere debui, & non feci. *Matth.* 27. Conſummatum eſt [ſed qui inuitati fuerant] per Prophetas, & primam miſſionem Apoſtolorum, Iudæi videlicet [non fue. dig.] *Act.* 13. Indignos vos iudicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes: ſic enim præcepit nobis Dominus. Propter hoc Iudæi dicuntur fęces. *Iſa.* 42. Parum eſt mihi, vt ſuſcites mihi tribus Iacob, & fæces Iſraël conuertendas: dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.

Ite ergo ad exitus viarum: & quoſcunque inueneritis, vocate ad nuptias. Et egreſſi ſerui eius in vias, congregauerunt omnes, quos inuenerunt, malos & bonos, & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium.

Ecce vocatio gentium: & dicuntur duo, iniunctio vocationis, & obedientia ſeruorum. Iniunctio continet, vnde vocantur, & quam generaliter, & ad quid. Dicit enim [Ite] *Supra* 10. Ite, ecce ego mitto vos. *Ioan.* 14. Poſui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat [ad exitus viarum] hoc eſt, ad omnes vitæ profeſſiones & actus. *Ierem.* 3. In viis ſedebas expectans eos. *Prouer.* 7. Sapientia foris clamitat, in plateis dat vocem ſuam. *Iob* 31. Vias meas ipſe conſiderat, & cunctos greſſus meos dinumerat [& quoſcumque inueneritis] *Sap.* 6. Puſillum, & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus. *Iob.* 3. Paruus & magnus ibi ſunt, & ſeruus & liber à Domino ſuo. *Pſalm.* 113. Puſillis cum maioribus. *Gal.* 3. Non eſt Iudæus, neque græcus, non eſt ſeruus, neque liber, non eſt maſculus, neque fœmina [vocate ad nuptias] *Iſa.* 30. Erit vobis vox ſanctificatæ ſolemnitatis, ſicut qui pergit cum tibia & cithara, vt intret in montem Domini. Sed heu hodie viæ Sion lugent e eo quòd non ſunt, qui veniant ad ſolemnitatem. *Thren.* 1.

Ordinis Prædicatorum egreſſus. Et egreſſi ſer. &c.] Seruorum hic tangitur obedientia, & ordinis prædicatorũ egreſſus. *Iſa.* 27. Qui egrediuntur impetu à Iacob, florebit, & germinabit Iſraël, & implebunt faciem orbis ſcientiæ. *Pſalm.* 126. Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filij excuſſorum. Eſt autem egreſſus de Iudæa ad gentium vias. *Can.* 3. Egrediamur in agrum, commoremur in villis [congregauerunt] in vnum cor, & vnam animam, & vnum Baptiſma, & vnam fidem, vnum ſpiritum, & vnius religionis profeſſionem [omnes quos inuenerunt] *Pſalm.* 49. Congregate illi ſanctos eius, qui ordinauerunt teſtamentum eius ſuper ſacrificia. *Gen.* 49. Congregamini filij Iſraël, congregamini, & audite Iſraël Patrem veſtrum [bonos & malos] Boni ſunt politicis virtutibus præditi; mali autem vitioſi. Vnde *Act.* 10. De Cornelio dicitur, quòd erat vir bonus, ac timens Deum, & faciens eleemoſynam. De *Iob* 1. Vir ſimplex, & rectus corde, & recedens à malo. *Suprà* 13. Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti. Eccleſia enim præſens congregat bonos & malos; Infernus tantùm malos, & cælum tantùm bonos, *Pſalm.* 86. Memor ero Raab & Babylonis ſcientium me: ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum; hi fuerunt illic. [Et impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium] *Act.* 13. Crediderunt, quotquot præordinati fuerunt ad vitam. Hæc enim impletio non eſt niſi perfecta Eccleſiæ per mũdum dilatio: domus enim nuptialis mundus eſt, vt fiat, quod dicitur *Malach.* 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco offertur nomini meo oblatio munda. *Pſalm.* 106. A ſolis ortu vſque ad occaſum, laudabile nomen Domini.

Intrauit autem Rex, vt videret diſcumbentes: & vidit ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali, & ait illi: Amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? At ille obmutuit.

Ecce vocatorum diſcretio, & habet quinque particulas, ſiue verſus. In primo continetur viſitatio per diſcuſſionem: in ſecundo reatus inuentio per actuum ponderationem: in tertio redargutio per peccati obiectionem: in quarto condemnatio per ſuppliciorum interminationem: in quinto in ſimilibus iudicij informatio per Diſcipulorum inſtructionem: & hæc per ordinem iacent in litera. De primo dicit, quòd [intrauit] per inquiſitionem [vt videret] per famæ, & confeſſionis, & teſtimonij veritatem [diſcumbentes] in Eccleſia pabulum accipientes, & ſacramentis communicantes: Et ſic intrat adhuc in bono Prælato, quando viſitat. *Gen* 37. Vade, vide, ſi cuncta proſpera ſint circa fratres tuos & pecora: & renuntia mihi quid agatur. *Pſalm.* 58. Intende ad viſitandas omnes gentes: non miſerearis omnibus, qui operantur iniquitatem [& vidit] per actuum ponderationem [ibi hominem] ſi fidem informem non haberet, beſtia vocaretur. Vnde. 1. *Cor.* 15. Ad beſtias pugnaui Epheſi [non veſtitum veſte nup.] quod eſt veſtimentum charitatis, & honeſtæ conuerſationis. *Dan.* 7. Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. 1. *Cor.* 4. Veniet Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo. De veſte autem nuptiali *Iſa.* 61. Induit me Dominus veſtimento ſalutis, & indumento lætitiæ circumdedit me [& ait illi] increpando, obiiciens actuum turpitudinem [Amice] *Eccl.* 37. Eſt amicus ſolo nomine amicus. Simile *Infrà* 26. Amice, ad quid veniſti? [quomodo huc] ad numerum fidelium, & Sacramentorum participationem, ad eccleſiaſticum officium vel beneficium [intraſti] *Iudi.* 18. Quis te adduxit huc? quid hic agis? quam ob cauſam huc venire voluiſti? *Iſa.* 22. Quid tu hic? aut quaſi quis hic [non habens veſtem nup] *Sopho.* 1. Viſitabo ſuper eos qui induti ſunt veſte peregrina. *Ephe.* 4. Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis, [At ille] redarguente conſcientia [obmutuit] *Iſa.* 83. Quid dicam, aut quid reſpondebit mihi, cùm ipſe fecerim? *Iob* 9. Si voluerit cõtendere cum eo, non poterit ei reſpondere vnum pro mille. Propter hoc dicitur *Eccleſiaſt.* 9. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, &

oleum

oleum de capite tuo non deficiat.

Sic quæretur à Prælatis: Quomodo huc intraſti? Quomodo vixiſti? & Quomodo rexiſti? & Quomodo intraſti non veniens per oſtium? *Ioan.* 10. Qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde: ille fur eſt, & latro. Quomodo vixiſti? *Zacha.* 11. O paſtor, & idolum relinquens gregem. *Amos* 6. Dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris. Comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem pſalterij: ſicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici. Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph. Dormire in lecto eburneo, eſt reſolutum eſſe in voto caſtitatis: quia ebur caſtitatem ſignificat. Laſcioire in ſtratis, eſt tranſgredi metas voluptatis, turpitudinis libidine per inceſtum & pluralitatem fœminarum, & huiuſmodi. Quomodo rexiſti? *Iſa.* 14. In terra diſperdidiſti: tu populum tuum occidiſti. *Ierem.* 13. Vbi eſt grex, qui datus eſt tibi, pecus inclytum tuum? *Ierem.* 33. Adhuc tranſibunt greges ad manum numerantis, ait Dominus. Contra omnia hæc dicit bonus paſtor *Gen.* 31. Vigioti annis ſeruiui tibi: oues tuæ & capræ non fuerunt ſteriles: arietes gregis tui non comedi; nec captum à beſtia oſtendi tibi: ego damnum omne reddebam: quod furto perierat, à me exigebas: nocte ac die æſtu vrebar & gelu: fugiebatque ſomnus ab oculis meis.

Tunc dixit Rex miniſtris: Ligatis manibus & pedibus eius mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Multi autem ſunt vocati: pauci verò electi.

Tunc dixit miniſtris] Angelis bonis, qui faciunt hoc imperio: & malis, qui faciunt hoc miniſterio. *Suprà* 13. Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis. Dicit autem triplicis pœnæ interminationem. Prima notat impoſſibilitatem redeundi ad gratiam: ſecunda dicit excluſionem à gloria: & tertia cruciatum in gehenna. Dicit igitur [Ligatis] obligatione reatus [pedibus] affectus & intellectus [& manibus] poteſtatibus operandi. *Iſa.* 38. Non aſpiciam hominem vltrà, & habitatorem quietis. *Iob* 7. Non reuertetur oculus meus, vt videat bona. *Prou.* 5. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum conſtringitur. 2. *Paral.* 36 Incuruatus ſum multo vinculo ferri, & non eſt reſpiratio mihi [proiicite eum in tenebras exte.] à luce gloriæ ſeparate, in carcerem inferni proiicite tenebroſum: interiores enim tenebras in ignorantia Dei ſecum habuit. *Iob* 3. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, & non illuſtretur lumine. *Iſa.* 22. Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. *Pſalm.* 48. Introibit in progenies patrum ſuorum: vſque in æternum non videbit lumen [Ibi erit fletus & ſtri. den.] Idem *Supra* 8. & 13. bis & *Lu.* 13. *Infra* 24. & 26. *Iob* 24. Tranſibunt ab aquis niuium ad calorem nimium [Multi enim ſunt vo.] Diſcipulos informat: quia enim vnum tantùm abiecerat: propter hoc illius formam indicat potiùs, quàm perſonam. Quicumque enim vocati ſunt, gratiæ electionis non concordantes per vitam, ſunt ille, qui abiectus eſt [pauci verò ele.] *Eccleſiaſt.* 1. Stultorum infinitus eſt numerus.

Tunc abeuntes Phariſæi conſilium inierunt, vt caperent eum in ſermone: & mittunt ei Diſcipulos ſuos cum Herodianis, dicentes.

Hîc incipit agere de tentatione, qua Dominum tentant, & ſe meritò eſſe reprobandos oſtendunt: & tangit tres per ordinem tentationes. Prima eſt de veritate iudicij, & iuſtitiæ: ſecunda de veritate fidei & doctrinæ: tertia de veritate vitæ & gratiæ: & patent in litera. Primam Phariſæi, ſecundam Sadducæi, tertiam legiſdoctores perficiunt. Prima reuincitur cum increpatione hypocriſis, ſecunda cum obiurgatione erroris, tertia cum quæſtione de natiuitate Redemptoris. In prima duo continentur, tentatio videlicet, & tentantium reuictio. Tentatio autem habet duo, malitiam tentantium, & tentationis doloſum modum. Circa primum tria ſunt, malum cogitatum, doloſum factum, & fictum commendationis verbum. Malum cogitatum tripliciter exaggeratur, per veritatis auerſionem, per ſtudij malignitatem, per intentionis peruerſitatem. Veritatis auerſio tangitur per hoc quòd dicit [Tunc] eadem die [abeuntes Phariſæi] per veritatis auerſionem. *Sap.* 5. Abierunt ab itinere recto in exterminium. Intelligentes enim veritatem, auerterunt auditum. 2. *Tim.* 4. A veritate quidem auditum auertent: ad fabulas verò conuertentur [conſilium inierunt] Ecce ſtudium malignitatis. *Iſa.* 8. Inite conſilium & diſſipabitur: loquimini verbum, & non fiet. *Apoca.* 17. Hi vnum conſilium habent, & poteſtatem & virtutem ſuam beſtiæ tradent. *Iob* 12. Adducet conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in ſtuporem, [vt Ieſum caperent in ſermone]. Ecce peruerſitas intentionis. *Prou.* 1. Fruſtrà iacitur rete ante oculos pennatorum. *Sup.* 20. An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum?

Et mittunt ei] Dolus eſt in opere tripliciter: quia [mittunt diſcipulos] tamen à ſe inſtructos, vt diſcipulis victis non ſit confuſio, quaſi parum inſtructis: & vincentibus diſcipulis, maior ſit gloria. Coniungunt Herodianos: vt ſi audiant loqui contra Cæſarem, indignentur, & ſtatim capiant. Tertiò quia per hoc vtramque videbantur habere partem & Iudæorum & gentilium, vt ſi fieret tumultus, omnes eſſent pro eis. Sunt autem Herodiani, non qui Herodem Chriſtum eſſe crediderunt, quod nuſquam legitur: ſed cùm Iudæa facta fuerit tributaria ſub Cæſare Auguſto, ſicut legitur *Lu.* 1. Herodes Antipatris filius alienigena & proſelitus, præpoſitus eſt tributis à Romanis, & adiuncta eſt ei cohors italica, quæ pro pace tributa ſoluentium, ad imperium Herodis militaret: & milites illius cohortis Herodiani dicebantur. Et illi adiuncti ſunt Diſcipulis Phariſæorum; vt quando contra Romanos Chriſtus fortè loqueretur, ſtatim ab eiſdem detineretur manibus violentis. Vel Herodianos Phariſæi irriſoriè vocabant, qui ſicut Herodes imperauit, Romanis tributa ſoluenda eſſe dicerent. *Marc.* 12. ſic dicitur. Mittunt ad eum quoſdam ex Phariſæis & Herodianis, qui eum caperent in verbo. *Lu.* 20.

*Luc.*10. Obſeruantes miſerunt ad eum quoſdam, qui ſe iuſtos ſimularent: vt eum caperent in ſermone, & traderent eum principatui & poteſtati Præſidis.

Magiſter ſcimus, quia verax es: & viam Dei in veritate doces: & non eſt tibi cura de aliquo. Non enim reſpicis perſonam hominum.

Ecce fictio in ſermone: blandiuntur autem à quatuor, ab auctoritate magiſterij, à veritate ſermonis, à veritate doctrinæ, à veritate iudicij ſine perſonarum acceptione: vel commendant eum, ab amore veritatis, ab odio falſitatis, ab amore veritatis in ſenſu & doctrina. De auctoritate dicunt [Magiſter] Blandiuntur, vt laude delectatus myſterium cordis aperiat. *Prouer.* 27. Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens maledicenti ſimilis eſt. *Pſalm.*61. Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant. *Ioan.*3. Scimus, quia à Deo veniſti, magiſter: nemo poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo [ſcimus] per experimenta ſignorum [quia verax es] *Rom.* 3. Eſt autem Deus verax; omnis autem homo mendax. *Num.* 23. Non eſt Deus vt homo, vt mentiatur: neque vt filius hominis, vt mutetur [viam Dei] mandata, quæ ad Deum ducunt [in veritate] ſine fictionis abſconſione doces. *Iſa.* 40. Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. *Prouer.* 3. Viæ eius viæ pulchræ, & omnes ſemitæ eius pacificæ. *Ioan.* 14. Ego ſum via, veritas, & vita. Vel in veritate docere, eſt non in mercede docere: quia munera excæcant oculos ſapientium, & ſubuertunt verba iuſtorum. *Mich.* 3. Sacerdotes eius in mercede docebant, & Prophetæ eius in pecunia diuinabant [& non eſt tibi cura de aliquo] vt propter illud à recto deuies. *Sap.*6. Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus. Vnde *Eccl.* 46. dicitur, quòd Elias in diebus illis non extimuit Principem [Non enim reſpicis perſonam hominum] Reſpicere, ſiue accipere perſonas, eſt honorare loquendo, vel tacendo in iudicio hominem, propter illud quod fortuna poſuit in homine: vel ſolam differentiam fortunæ in hominibus per approbationem conſiderare. *Rom.* 2. Non eſt perſonarum acceptio apud Deum. *Gal.* 2. Deus perſonam hominis non accipit. *Act.* 10. In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus.

Dic ergo nobis: quid tibi videtur? Licet cenſum dari Cæſari, an non?

Exprimitur hic verſutia quæſtionis: & tangit tria, quorum primum eſt, vt vtilitatem populi ſui in reſpondendo attendat: ſecundum, vt ſecundum conſcientiam reſpondeat: tertium eſt quæſtio inuoluta, quam non euadat. De primo dicunt [Dic ergo nobis] hoc eſt, vtilitati noſtræ conſulens, qui ſumus populus tuus. *Iſa.* 30. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores [nobis] enim dicunt, non contra nos [Quid tibi videtur] hoc eſt, ad conſcientiam reſponde: & hoc dicunt, ne poſtea excuſare valeret dicens, quòd non ita intenderit. Simile *Act.*15. Viſum eſt Spiritui ſancto, & nobis. *Rom.* 9. Veritatem dico in Chriſto IESV, non mentior, teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea in Spiritu ſancto. Contra quod dicitur in *Pſalm.* 11. In corde, & corde locuti ſunt [Licet cenſum dari Cæſari an non] Blanda & ficta interrogatio illuc prouocat reſpondẽtem: vt citiùs hominem, quàm Deum offendat: & ſic in manus hominum incidat. *Dan.* 13. Melius eſt mihi incidere in manus hominum, quàm derelinquere legem Dei mei. Cæſar primus fuit, qui Romæ regnauit, à quo omnes poſteà Cæſares ſunt vocati. Erat autem contentio in populo: quidam enim dicebant cenſum eſſe dandum Romanis, qui pro omnibus militabant: Phariſæis autem contra dicentibus: Non debere populum Dei (qui decimas ſolueret, & primitias daret) humanis legibus ſubiacere: & hæc fuit cauſa quæſtionis. *Rom.* 13. Reddite omnibus debita: cui honorem, honorem: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.

Cognita autem IESVS nequitia eorum ait: Quid me tentatis, hypocritæ? Oſtendite mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis IESVS: Cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio? Dicunt ei Cæſaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Et audientes mirati ſunt: & relicto eo abierunt.

Hîc poſt tentationem oſtenditur conuictio nequitiæ tentantium: & dicuntur duo. Primum eſt illuminatio veritatis: ſecundum autem admiratio perfidorum ex illuminatione confuſionem patientium, eo quòd imperfecti fuerunt ad lumen (aliàs bonum,) & rebelles. Circa illuminationem tria dicuntur: primum eſt irradiatio nequitiæ: ſecundum eſt inquiſitio conuenientia reſponſionis ex his, quæ in cenſu ſoluebantur: & tertium eſt ipſa reſponſio, & illuminatio quæſtionis. Illuminatio autem nequitiæ duo habet, cognitionem videlicet veritatis, & manifeſtationem hypocriſis. De primo dicit [cognita autem IESVS nequitia eorum] Nihil enim abſconditum, quod non reueletur, ſicut dictum eſt *Suprà* 10. Prima enim virtus reſpondentis eſt, interrogantium mentem cognoſcere, ſicut dicit *Hiero.* *Pſalm.* 7. Conſumetur nequitia peccatorum: & diriges iuſtum, ſcrutans corda, & renes Deus [dixit: Quid me tentatis hypocritæ?] aliud ſimulantes: non enim eſtis diſcipuli, ſed tentatores. *Prou.* 11. Simulator ore decipit amicum ſuum; iuſti autem liberabuntur ſcientia. *Eccl.* 1. Ne ſis hypocrita in conſpectu hominum.

Oſtendite] Inquiſitio eſt opportunæ ſolutionis: & ſunt hic duo, ſcilicet, poſtulatio ſenſus, & inquiſitio impreſſionis. Poſtulatio cenſus habet petitionem & oblationem. De petitione dicit? [Oſtendite mihi numiſma cenſus] hoc eſt, quod ſoluitur pro cenſu: numiſma enim propriè vocatur figuræ impreſſio in denario: & illam voluit videri, & conſiderari ab hominibus; vt ex ipſa conuenientem ad conſcientias eorum apparet reſponſionem. Sapientia enim Dei omnia agit ſapienter, vt dicit *Pſalm.* 2. Omnia in ſapientia feciſti. 1. *Cor.* 2. Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam [Et illi obtulerunt ei denarium]

Qui

Qui ideò denarius dicitur : quia decem valuit vſuales ; & habebat imaginem Romani Cæſaris, & nominis eius inſcriptionem. Sic etiam in 1. *Macha.* 15. dicitur. Permittimus tibi fabricaturam proprij numiſmatis.

Et ait illis IESVS] Quærit, vt ex reſponſo eorum eos conuincat [Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio] nominis : de his enim, quæ mundi ſunt, obnoxij ſumus his, qui mundum regunt [Dicunt : Cæſaris] *Luc.* 22. Reges gentium dominantur eorum [Tunc ait illis] Ecce quæſtionis ſolutio [Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari] Si enim Cæſar per ſuos militat, & diſponit contractus, & commutationes inter vos, ſicut oſtendit imago : iuſtum eſt, vt tributum ſibi ſoluatur, per quod iſta poſſit efficere [Et quæ ſunt Dei Deo] hoc eſt, decimas & primitias ſoluite miniſtris Dei, qui cultui Dei & religioni ſunt deditiʒ qui etiam in his, quæ Dei ſunt militant pro vobis. *Rom.* 13. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. *Sup.* 18. Redde quod debes.

Et audientes mirari ſunt.] Ecce confuſio oculorum cæcorum ad illuminationem : mirantur enim veritatem ſapientiæ nihil contradicere valentes. *Act.* 6. Non poterant reſiſtere ſapientiæ & Spiritui, qui loquebatur. Audientes autem hæc diſſecabantur in cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus in eum : & hoc eſt, quod ſequitur [& relicto eo] qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Ioan.* 1. [abierunt] *Pſal.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis, turbati ſunt omnes inſipientes corde.

In illo die acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem.

Hic ponitur tentatio veritatis fidei & religionis : & habet tres partes, in quarum prima ponitur tentationis ex parte tentantium verſuta propoſitio ; in ſecunda nequitiæ tentantium increpatio : in tertia veritatis oſtenſio : & hæc patent in litera. In prima harum ſunt tria, in quorum primo perfidia tentantium deſcribitur, in ſecundo lex ad exacuendam tentationem inducitur, in tertio quæſtio tentationis ex lege ſimul & perfidia tentantium elicitur. Dicit igitur [In illo die] in qua areſacta eſt ficulnea, & præcedentia ſunt facta : tunc enim fortiter inſtabant, vt caperent eum in aliquo : quia iam conceperant eum interficere [acceſſerunt] vt ex familiaritate ſimularent amicitiam, & citiùs deciperent. *Iſa.* 57. Accedite huc filij augurattricis, ſemen adulteræ & fornicariæ [Sadducæi qui dicunt reſurrectionem non eſſe] Perfidiæ eſt deſcriptio : dicebant enim illi nec eſſe ſpiritum, nec animam viuere poſt mortem, ſicut ſuperiùs in præhabitis dictum eſt. *Sap.* 2. Non eſt refrigerium in fine hominis : nec eſt agnitus, qui reuerſus ſit ab inferis.

Et interrogauerunt eum dicentes : Magiſter, Moyſes dixit : Si quis mortuus fuerit non habens filium : vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Erant autem apud nos ſeptem fratres : & primus vxore ducta defunctus eſt ; & non habens ſemen reliquit vxorem ſuam fratri ſuo : Similiter ſecundus & tertius vſque ad ſeptimum. Nouiſſimè autem omnium & mulier defuncta eſt. In reſurrectione ergo cuius erit de ſeptem vxor ? Omnes enim habuerunt eam.

Et interrogauerunt eum dicentes] Tentando, non vt addiſcerent [Magiſter] Magiſtrum vocant, cuius nolunt eſſe diſcipuli [Moyſes dixit] *Deut.* 25. [Siquis mortuus fuerit non habens filium] Legis ratio fuit diſtinctio hæreditatum & memoria patrum, quam in filiis voluit remanere Dominus : & ideò præcepit, vt ſuſcitarent ſemen fratri defuncto. Dicuntur autem duo hic : primò enim ponunt legem, & ſecundò recitant factum, quod eſt occaſio quæſtionis [Moyſes dixit] *Eccl.* 24. Legem mandauit nobis Moyſes in præceptis iuſtitiarum hæreditatem domui Iacob & Iſrael promiſſiones. *Ioan.* 1. Lex per Moyſem data eſt [Si quis mortuus fuerit] in hæreditate ſua [non habens filium, vel filiam] hæredem, ſicut patet in filiabus Salphaad *Num.* 27. quia per filiam poteſt ſuſcitari nomen eius, ſicut per filium [vt ducat frater eius] Non vterinus ſemper, ſed propinquior genere, ſicut patet *Ruth* 3. de Booz, qui duxit Ruth [& ſuſcitet ſemen fratri] defuncto. Videtur ex modo loquendi ſignificare hoc, quod dicunt naturales : quia quamuis ſemen adeò non ſit efficax ad fœcundandum ; tamen eſt efficax ad alterandum qualitates matricis : & ideò mulier ex ſecundo marito generat ſæpe parum ſimilem marito priori, ſi non magnum tempus interponatur inter viduationem primi, & concubitum ſecundi : & hoc importat, quando dicit [ſuſcitet] quia in ſe ſopita qualitate, matricem infecit : & ex ſecunda fœcunditate ſuſcitatur : vt qualitates imprimat partui, quæ ex ipſo in matrice remanſerunt, quamuis ipſum ſemen effluxerit. Signum autem eius eſt, quòd ſi leproſus coit cum muliere : & ſi ſanus citò poſt coeat cum eadem, ſanus efficitur leproſus : eo quòd matrix qualitatibus corrupti ſeminis infecta ſit. Hoc etiam à patribus ante legem ſeruabatur : vnde *Geneſ.* 38. Filij Iudæ acceperunt ſucceſſiuè Thamar, vt vnus alteri ſemen ſuſcitaret.

Erant autem apud nos ſeptem fratres] Hoc de facto eſſe poterat [& primus vxore ducta mortuus eſt] Simile *Tob* 7. Tradita fuerat Sara ſeptem viris, quos dæmonium Aſmodæus occidit [& non habens ſemen] hoc eſt, hæredem. *Iſa.* 38 Generatio mea ablata eſt, & conuoluta eſt à me, quaſi tabernaculum paſtorum [reliquit vxo. fratri ſuo] ad ſeminis ſuſcitationem [Similiter & ſecundus] *Sap.* 3. Ab iniquo toro ſemen exterminabitur [Et tertius vſque ad ſeptimum] *Iſa.* 14. Non conſurgat in æternum ſemen peſſimorum. *Ioan.* 4. Quinque viros habuiſti : & nunc quem habes, non eſt tuus vir [Nouiſſimè autem omnium virorum defuncta eſt & mulier] Oppoſitum huius eſt *Iſa.* 4. Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum, dicentes : Panem noſtrum comedemus, & veſtimentis noſtris operiemur : tantummodo inuocetur nomen tuum ſuper nos : aufer opprobrium noſtrum [In reſurrectione ergo] Acuunt quæſtionem ex inductis [cuius erit vxor ?] Quia nunquam licuit vni mulieri habere

plures

plures viros: eo quòd boc repugnat fœcunditati: vna enim impletur ab vno, & vnus implet multas, ſicut dixit *Plato: Geneſ.* 2. Erunt duo in carne vna [Omnes enim habu. eam] Cauſa dicti eſt, quod dicitur *Geneſ.* 2. Relinquet homo patrem & matrem: & adhærebit vxori ſuæ. Cui ergo iſtorum adhærebit, ex quo omnes habuerunt eam? Ignorauerunt iſti, quod matrimonium, & fœcunditas ſunt bona mortalium & officia, ſed non immortalium. Et ideò dicitur 1. *Cor.* 7. Mulier ſubiecta eſt legi viri, quanto tempore vir eius viuit. Quòd ſi dormiuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri: cui vult nubat: tantùm in Domino. *Roman.* 7. An ignoratis fratres, quia lex in homine dominatur quantò tempore viuit. Nam quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro ſubiecta eſt legi viri.

Reſpondens autem IESVS, ait illis: Erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei: In reſurrectione enim neque nubent, neque nubentur: ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo. De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius.

Ecce conuictio tentantium: & habet duas particulas, confuſionem videlicet errantium, & fructum illuminationis ex parte turbarum. Confuſio errantium in tribus eſt, in occupatione erroris, & ſolutione quæſtionis per interemptionem, & in probatione reſurrectionis. Dicit igitur increpando de errore & de ignorantia. Eſt autem error in hoc, quòd oppoſitum principiorum fidei ſupponebant: principia enim fidei ſunt articuli, quorum vnus eſt de reſurrectione, cuius oppoſitum ſupponebant: & hoc eſt, quod dicit [Erratis] 2. *Tim.* 3. Mali homines & ſeductores proficiunt in peius: errantes, & in errorem mittentes. *Sap.* 5. Errauimus à via veritatis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis [neſcientes] De duobus arguuntur, de ignorantia ſcripturæ, per quam reſurrectio probatur: & de ignorantia virtutis Dei, per quam reſurrectio cauſatur. De primo dicit [neſcientes ſcripturas] hoc eſt, ſcripturæ ſpirituales intellectus. *Iſa.* 33. Vbi literatus? vbi verba legis ponderans? *Iſa.* 5. Ideò captiuus ductus eſt populus meus: quia non habuit ſcientiam. 2. *Corinthior.* 3. Cum legitur Moyſes, velamen eſt poſitum ſupra cor eorum [neque virtutem Dei ſcientes] quia virtute Dei cauſabitur reſurrectio. *Pſalmus* 67. Dabit voci ſuæ vocem virtutis. 1. *Theſſalonic.* 4. In iuſſu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo: & mortui, qui in Chriſto reſurgent primi. Iuſſus enim Dei virtus eſt ſuſcitans mortuos.

In reſurrectione enim] Reſponſio eſt quæſtionis [neque nubent] viri [neque nubentur] fœminæ: eo quòd iſta officia ſunt mortalium. Etſi ante neceſſitatem moriendi iſta inſtituta ſint: tamen mortalia tunc etiam corpora erant per naturam: ſed poterant non mori per gratiam, & eſum ligni vitæ. Et in reſurrectione etiam membra erunt genitalia, non quæ exerceant libidinem, quæ nulla erit reſurgentibus, ſed in quibus contempletur admirabilis ordo ſapientiæ in propagatione naturæ. *Pſalm.* 91. Delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. *Pſalm.* 138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam [ſed erunt ſicut Angeli Dei] Non natura, ſed officio: quia, vt dicit *Dam.* vnum cum Angelis opus habebunt, quod eſt hymnis laudare Deum. *Deut.* 32. ſecundum literam LXX. Statuit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. *Apocalypſ.* 21. Menſura hominis, quæ eſt Angeli. 1. *Corinthior.* 6. An neſcitis, quoniam & Angelos iudicabimus: iudicio videlicet comparationis [in cælo] quoad habitationem: Cùm nuptiæ factæ ſunt officium terrenorum. *Phil.* 3. Noſtra conuerſatio in cælis eſt. Vnde & Saluatorem expectamus Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. 1. *Corinth.* 15. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ: alia claritas ſtellarum. Stella autem à ſtella differt in claritate: ſic erit in reſurrectione mortuorum.

De reſurrectione autem mortuorum] Probatio eſt reſurrectionis futuræ per ſcripturam [non] ad intellectum [legiſtis quod dictum eſt *Exod.* 3. [à Deo] tanto auctore [dicente vobis] ad fidei vtilitatem, & inſtructionem. Inducit autem teſtimonium Moyſi: quia aliam ſcripturam Sadducæi non receperunt. Aliàs enim poterat euidentiora induxiſſe teſtimonia. *Iob* 19. De terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum. *Iſaia* 26. Viuent mortui tui, Domine: interfecti mei reſurgent. *Ezech.* 37. Aperiam quippe tumulos veſtros: & educam vos de ſepulchris veſtris. *Daniel.* 12. Multi ex his, qui dormiunt in puluere terræ, euigelabunt: alij in vitam æternam; & alij in opprobrium, vt videant ſemper. [Ego ſum Deus Abraham] hoc eſt, remunerator Abraham [& Deus Iſaac & Deus Iacob] *Hebræor.* 11. Non confunditur Deus vocari eorum Deus. Tradidit enim illis ciuitatem. 2. *Macha.* 1. Meminerit teſtamenti ſui, quod habuit ad Abraham, Iſaac, & Iacob ſeruorum fidelium. Ex iſta auctoritate arguit [Non eſt autem Deus mortuorum] in anima & corpore: quia illi non ſunt, & Deus non eſt Deus eius, quod non eſt. *Pſalm.* 113. Non mortui laudabunt te Domine: neque omnes, qui deſcendunt in infernum. [ſed viuentium] *Iſa.* 38. Viuens, viuens ipſe confitebitur tibi, ſicut & ego hodie: pater filiis notam faciet veritatem tuam. Argumenti autem vis eſt in hoc, quod ſi Deus eſt ſeruorum, debet remunerare eos, in quo ſeruierunt opere iuſtitiæ. Seruierunt autem in corpore, remunerabuntur igitur in corpore.

Et ſi obiiciatur, quòd corpus non eſt niſi ſicut inſtrumentum in operibus virtutum: inſtrumentum autem præmiari non debet: & ſic corpus non oportet reſurgere. Dicendum, quòd corpus in agendo cum anima eſt vnum compoſitum cum ea: & ideò plus eſt quàm inſtrumentum. Oportet igitur, quòd reſurgat. *Ioannis* 11. Ego ſum reſurrectio & vita: qui credit in me,

me, etiamſi mortuus fuerit, viuet: & omnis, qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Si obiicitur, quod dicit *Apoſtolus* 1. *Cor.* 15. quòd caro, & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Dicendum, quòd caro & ſanguis ibi intelliguntur corruptela carnis & ſanguinis.

Et audientes turbæ] Ecce fructus illuminationis, propter quos etiam ſoluit quæſtionem: quia aliter ſanctum non dediſſet canibus, neque margaritas ſparſiſſet ante porcos. *Suprà* 7. [mirabantur] & admiratio via eſt ad credendum. *Pſal.* 85. Tu es Deus, qui facis mirabilia [in doctrina eius] *Suprà* 7. Erat enim docens quaſi poteſtatem habens: & non ſicut Scribæ eorum & Phariſæi.

Phariſæi autem audientes, quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, conuenerunt In vnum: & interrogauit eum vnus ex eis legiſdoctor, tentans eum.

Hic incipit tentatio de mandatorum comparatione, quæ eſt de veritate vitæ: & habet tres partes, in quarum prima deſcribitur tentantium machinatio: Et in ſecunda tentationis progreſſio: & in tertia tentantium confuſio. In prima hârum tentantium machinatio exaggeratur per quinque, quorum primum eſt cauſa, quæ eſt inuidentia gratiæ: & hoc importatur per hoc, quòd dicit. [Phariſæi autem] qui cum Sadducæis in credendis non concordabant [audientes] fama celebri. *Geneſ.* 45. Auditum eſt in aula Regis, & celebri ſermone vulgatum [quòd ſilentium impoſuiſſet Sadducæis] Quod licet appeterent: tamen inuidebant, quòd per IESVM factum eſt. *Luc.* 23. Pilatus & Herodes reconciliari ſunt in morte IESV CHRISTI, ſicut & iſti: licet diſſideant inter ſe: tamen iuuant ſe mutuò contra Chriſtum ex inuidia. Sicut etiam Dæmones inter ſe diſſidentes ex inuidia, iuuant ſe contra homines. *Sap.* 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui ſunt ex parte ipſius. Secundum eſt, quòd multitudine ſe armauerunt, qui à veritate ſe nudos eſſe profeſſi ſunt: & hoc tangit ſubdens [conuenerunt in vnum] conſonando contra veritatem. *Iud.* 15. Vulpes Samſonis caudis erant colligatæ. *Pſ.* 67. Congregatio taurorum in vaccis populorum: vt excludant eos, qui probati ſunt argento. Tertium exaggerans eſt aſtutia, quòd per vnum interrogant, vt omnes vincere in vno vincente videantur: & ſi vincatur, ſolus victus reputetur: & hoc eſt [Et interrogauit eum vnus] Hoc ſignificatur per Philiſtæum 1. *Regum* 17. Qui prouocabat populum Dei ad ſingulare certamen, quo volebat certare pro omnibus. Quartum eſt literatura illius: vt ſciret obiicere & proponere: & hoc notat, cùm dicit [legiſdoctor] quæ ſunt arma Saul, in quibus neſciuit ire Dauid 1. *Reg.* 17. eo quòd non haberet vſum eorum. Quintum eſt intentionis peruerſitas, cùm ſubdit [tentans eum] *Suprà eodem.* Quare me tentatis hypocritæ. *Pſalm.* 77. Conuerſi ſunt, & tentauerunt Deum, & ſanctum Iſrael &c.

Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege?

Ecce tentationis progreſſio & dicit duo: primò enim laudat, vt decipiat incautum: ſecundò quærit. Dicit enim [Magiſter] cuius non vult eſſe Diſcipulus. *Ioan.* 9. Nunquid & vos vultis eius Diſcipuli fieri: Maledixerunt ei, & dixerunt. Tu Diſcipulus eius ſis: nos Diſcipuli Moyſi ſumus: quia Moyſi locutus eſt Deus: hunc autem neſcimus, vnde ſit [Quod eſt manda. mag] Ecce verſutia quæſtionis, quæ conſiſtit in tribus, in laude quæſiti, in magnitudine, & auctoritate. Primum dicit rationem boni, ſecundum, magnitudinem honeſti, tertium acceptabilitatem Dei.

Primum tangitur, cùm dicit [Quod eſt mandatum?] Signum enim voluntatis Dei eſt mandatum: & hæc voluntas Dei bona. Beneplacens autem ex eo, quòd eſt legis: & perfecta ex eo, quòd eſt magnum. Et dicitur magnum antonomaſticè: quia quantitatem meriti tribuit omnibus aliis. *Pſalm.* 110. Magna opera Domini exquiſita in omnes voluntates eius. *Auguſtinus.* In rebus, quæ non mole, ſed virtute magnæ ſunt: idem eſt maius eſſe, quod melius eſſe [in lege] Quæ ſola attendenda eſt: quia ipſa eſt in præceptis iuſtitiarum, ſicut dicitur *Eccleſiaſt.* 23. *Pſal.* 1. In lege Domini fuit voluntas eius.

Ait illi IESVS: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc eſt maximum, & primum mandatum: ſecundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ.

Hic ponitur tentationis cõfutatio per duo opera ſapientiæ, reſpondere. ſ. & interrogare: quæ etiam exercuit Dominus, cùm eſſet annorum duodecim in templo *Luc.* 2. Reſponſio autem continet tria, expoſitionem maximi, & expoſionẽ illius ſimilis, ſed non æqualis: & rationem magnitudinis vtriuſque horum mandatorum. De primo dicit [Diliges &c.] *Deut.* 6. Et dicuntur hic tria, modus dilectionis, & dilectum, & dilectionis quantitas. Modus importatur per verbum [diliges] Amare enim, ipſam paſſionem dicit amoris ſecundum affectum, qui etiam communis eſt cæteris animalibus: Charitas autem dicit appretiationem: & dilectio ex vi compoſitionis dicit rationem electionis. Amor ergo afficiendo deſtituit, charitas amatum inæſtimabili pretio præponit. Dilectio ex omnibus verè diligendum eligit. De amore *Cant.* 5. Nuntiate dilecto, quia amore langueo. 2. *Reg.* 1. Sicut mater vnicum amat filium: ita te diligebam. De charitate *Cant. vlti.* Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ ad mercandam dilectionem: quaſi nihilum deſpiciet eam. De dilectione *Cant.* 5. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. *Eccleſiaſtici* 24. Ego mater pulchræ dilectionis. Hæc enim tria vnum affectum amoris nominant, & ideò quodlibet ponitur pro alio. Hic ergo eſt modus.

Dilectio autem importatur per tria per [Dominum Deum tuum] Dominus nomen exceſſus eſt & poteſtatis, & nomen facultatis: & ideò, vt dicit *Dionyſius*, non dicit tantùm inferiorum exceſſum, ſed etiam omnium facultatum, pulchrorum, & bonorum perfectam poſſeſſionem, & robur tale poteſtatis, quòd nutare non valet. Ex primo habet, quòd dilectio ignobilia & infima excedens

inferiori

inferioribus non commiſcetur: ex ſecundo dilectionis cauſam & fundamentum: ex tertio dilectionis firmamentum. Alte igitur & rectè & perſeueranter diligitur. Verba *Diony.* ſunt hæc *in li. de Diu. no. c.* 12. Dominus eſt non inferiorum exceſſus tantùm, ſed & omnis pulchrorum & bonorum perfecta & omuimnda poſſeſſio, vera, & non cadere valens fortitudo. In primo eſt honor, in ſecundo ſufficientia, in tertiu æternitas amoris. Primo repugnat vilitas ignobilis ſeruitutis, ſecundo diſpendium paupertatis virtutis: tertio odioſum tædium (quod amari non poteſt) inamabilitatis. Ex primu mirabilis eſt altus Dominus: de ſecundo diues eſt in omnes, qui inuocant eum, Dominus: ex tertio tam amabilem ſe exhibet, vt conſueſcentibus eum dilectio dilectioni ſuccedat: vt dicat: vulnerata charitate ego ſum. Memoriam enim ſuauitatis ſuæ ita eructant, quòd nomen eius, & memoriale eius in deſiderio eſt animæ. *Iſaiæ* 26. Deus autem eſt theos græcè, quod à theoro græco verbo deſcendit, quod eſt videre: eo quòd omnia lucis ſuæ perluſtret præſcientia. Dicitur etiam à therbin, quod eſt ardere: à theaſte, quod eſt circum circumire. Circumit verò omnia, quæ ſua fruuntur prouidentia: & hæc ſunt verba *Diony.* & *Damaſ.* Ex primo horum lux eſt intellectus in vero, ex ſecundo ignis ardens eſt affectus in bono, ex tertio virtus continentiæ in periculis tentationum. De primo dicit *Pſalm.* 31. Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via &c. De ſecundo *Lucæ* 12. Ignem veni mittere in terram: & quid volo niſi vt accendatur. De tertio *Eccleſiaſt.* 15. Continebit illum apud proximos ſuos. Per primum illuminat purgando tenebras. *Ioan.* 1. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Per ſecundum exurit rubiginem peccati. *Hebræo.* 12. Deus noſter ignis conſumens eſt. Per tertium conſeruat. *Sap.* 3. Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis[tuum] per cultum noſtrum factum. Ille enim magis diligibilis eſt animæ noſtræ, quem per cultũ iam meruimus eſſe nobis propitium & propinquum. *Deut.* 4. Non eſt alia natio tã grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Dominus Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Sic igitur ponitur dilectus. Meum enim, & tuum maximè facit charitas, quæ tranſponit cor vnius diligentium in alium. Vnde dicit *Diony.* quòd extaſim eſt faciens diuinus amor, non ſinens, quòd amantes ſuiipſorum ſint, ſed eorum, quos diligunt. 1. *Corinth.* 6. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt. Sic ergo diliges Dominum Deum tuum.

Ex toto corde tuo] Ecce dilectionis quantitas ex menſura diligentis. Secundum *Auguſt.* Ex toto corde diligere eſt diligere ex intellectu ſine errore, vt ſic totum cor tendat in verum nullo errore irretitum: ex tota autem anima diligere eſt ex voluntate diligere ſine contradictione, vt voluntas tendat in bonum, nulla mali contradictione reuocata: ex tota autem mente diligere, eſt ex memoria diligere ſine obliuione, vt memoria ſic æternaliter notitiam Dei ſibi impreſſam teneat, quòd nulla eam obliuio intercipiat. Secundum *Chryſoſt.* Ex toto corde diligere, eſt totam cordis delectationem in Deum transferre, & ex nulla parte in rebus mũdi contra Deum delectari: & hoc etiam carnaliter experiri: quia cælũ compoſitum eſt ex motore primo, & corporis prima parte Ex tota anima diligere, eſt, vt totam animam referas ad Dei veritatem, nulla rerum vanitate & mendacio deceptus: quia anima non caro, ſed ſpiritus eſt: & de his duobus *Pſal.* 62. Adhæſit anima mea poſt te: quàm multipliciter tibi caro mea. Ex tota autem mente diligere, eſt omnes ſenſus in Dei experientiam extendere per rectam intentionem, in omnibus nihil præter Deum quærere. Secundum *Iſid.* Et toto corde diligere, eſt ex tota cogitatione Deum quærere: ex tota anima, ex omni affectione deſiderare: ex tota mente, ex omni ratione cunctis præponere.

Poſſet dici, quòd (quia probatum eſt in *libro de Principiis motuum animalium*: quòd omnes motus à corde incipiunt, & in ipſum reuertuntur) quòd ex toto corde diligere, eſt omnes motus forma ſuæ dilectionis informare: vt omnes fiant ex charitate, & ad charitatem referantur ſecundum omnia præcepta, 1. *Tim.* 1. Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Et quia anima, vt probat *Ari.* principium eſt & cauſa vitæ & fons: ex tota anima diligere eſt totam vitã vinculo charitatis mancipatn in omni virtute. *Rom.* 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis. Spiritus enim principium eſt vitæ, qui diffundit charitatẽ de vaſe in vas: quia omnes virtutes & animæ vires implet charitate, ſicut vidua oleum in vaſa vacua oblata à filiis 4. *Regum* 4. *Deut.* 10. Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus petit à te: niſi vt diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua? Et quia mens dicitur à metiendo, eo quòd eſt menſura omnium certa & recta vſque in finem cuiuſlibet: ex tota mente diligere, eſt ex tota & ſimplici intentione ſibi ſoli quærere placere, & omnia infra metas huius ordinis comprehendere 1. *Cor.* 10. Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Sic enim motus ad meritum, vita ad virtutem, & mens refertur ad intentionem: & hæc expoſitio fortè eſt magis propria. Motus à charitate accipit merendi efficaciam: virtus ab eadem accipit gratitudinis formam; Et ideò charitas mater virtutum appellatur: intentio à charitate accipit finem.

Secundum *Bern.* Ex toto corde diligere, eſt diligere dulciter ſine amaritudine: diligere ex tota anima, eſt diligere ſapienter ſine deceptione: diligere ex tota mente, eſt diligere fortiter ſine depreſſione. Vnde dicit: Diſce, Chriſtiane, à Chriſto, quomodo diligas Chriſtum. Dilige dulciter, ſapienter, fortiter. Dulciter, ne illectus; ſapienter, ne deceptus: fortiter, ne depreſſus auertaris à dilecto. Diligitur dulciter in remiſſione peccatorum, in memoria beneficiorum, & in prægustatione æternorum bonorum. De remiſſione peccatorum *Pſalm.* 144. Suauis eſt Dominus in vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius. *Luc.* 7. Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. De recordatione beneficiorum *Pſal.* 144. Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt. Et *Iſa.* 64. Miſerationum Domini recordabor: laudem Domini, ſuper omnibus, quæ tetribuit nobis. De prægustatione æternorum bonorum *Pſalm.* 33. Guſtate & videte &c. *Prouerb. vlti.* Guſtauit, & vidit, quia bona eſt negotiatio eius. Diligendus eſt ſapienter,

inſidias diaboli præuidendo, præuiſas præcauendo, & occaſiones peccandi fugiendo. De primo 2. *Corinthior.* 2. Vt non circunueniamur a Sathana. Non enim ignoramus cogitationes eius. De ſecundo *Prou.* 20. Rex, qui ſedet in ſolio iudicis, diſſipat omne malum intuitu ſuo. De tertio *Zacharia* 2. O o o! fugite de terra aquilonis. *Geneſ.* 19. Ne ſtes in omni circa regione. Diligendus eſt fortiter, timorem expellendo, vſque in finem perſeuerando, & conſtanter pro Chriſto moriendo. De primo. 1. *Io.* 4. Perfecta charitas foras mittit timorem. De ſecundo *Sap.* 8. Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. De tertio *Canti. vlt.* Fortis eſt vt mors dilectio. *Ioann.* 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.

Poſſet autem adhuc dici, quòd ex toto corde diligere eſt intime diligere: quia cor intimum eſt, & charitas intimus eſt affectus. *Canti.* 8. Dilectus meus clamat ad me: Pone me ſicut ſignaculum ſuper cor tuum. Signaculum, ſicut dicit *Grego.* eſt ſigillum profundatum in cordis intimum. Ex tota autem anima diligere eſt: quia anima eſt ſpiritus, & ex toto ſpiritu diligere, vt ſpiritus ſpiritui adhæreat in dilectione. *Iſaia* 26. Anima mea deſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Ex tota autem mente: quia mentis eſt continere brutalitatem (quæ eſt in homine) intra limites ſapientiæ & humanitatis. Diligere ergo ex tota mente, eſt intra mentis metas & humanitatis propter amorem Dei omnia animalia cohibere. *Eccleſiaſtici* 14. Beatus vir, qui in ſapientia morabitur, & in iuſtitia meditabitur, & in ſenſu cogitabit circunſpectionem Dei. Vnde *Ariſt.* vocat continentem eum, qui moratur in mente, & mentis metas non egreditur propter vim paſſionis. Dicit autem [diliges] non cognoſces: quia notitia Dei omnibus naturaliter impreſſa eſt, & circa illam pauci deuiant: ſed circa dilectionem multi: quia qui diligit iniquitatem vel mundum, inimicus Dei conſtituitur. *Pſalm.* 73. Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper.

Hoc eſt primum] ordine [& maximum] dignitate [mandatum] 1. *Cor.* 13. Maior horum eſt charitas. Maximum autem dimenſione eſt, & vtilitate, & comprehenſione. De dimenſione. *Ephe.* 3. In charitate radicati & fundati, vt poſſitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ ſit longitudo, latitudo, ſublimitas & profundum. Longitudo æternitatis: quia charitas nunquam excidit. 1. *Cor.* 13. Latitudo ordinis à ſe vſque ad infinitum per omnia diligenda. *Pſalm.* 118. Omnis conſummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis. Sublimitas protenſione vſque ad Deum, qui ex toto corde diligitur. Profundum vſque ad intimum affectum, qui in intimis afficit, & aſtringit. Vtilitate: quia cætera nihil ſunt ſine charitate. 1. *Corinth.* 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum; charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Et ſi habuero omnem fidem &c. Ambitu, ſiue comprehenſione omnis lex in vno ſermone impletur. Diliges &c. *Gal.* 5. *Romanor.* 13. Plenitudo legis eſt dilectio. Primum autem eſt prærogatiua ordinis & dignitatis. *Eph.* 3. Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti.

Secundum autem ſimile eſt huic] Simile dicitur, non æquale. Dicitur, autem ſimile, quia de ſimili. Eſt etiam de proximo, qui eſt ad Dei ſimilitudinem. *Geneſ.* 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Vel dicitur ſimile: quia eſt de eadem dilectione: vna enim & eadem dilectione diligitur Deus, & imago eius in proximo: & hoc continetur *Leuit.* 19. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Et ex modo conſignificandi notatur perſeuerantia; quia vult in futurum extendi dilectionem. Sicut etiam dicit Dominus *Ioann.* 14. Ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. *Oſea* 14. Diligam eos ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis. Importatur etiam id, quod diligendum eſt, cùm dicit [proximum tuum] Sicut enim *Suprà* docuimus: formatus ea eadem nobiſcum virtute Patris eſt proximus: & hic eſt omnis homo ad imaginem Dei factus. *Luca* 10. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Hoc etiam modo Chriſtus homo præcipuè proximus eſt, per quem adoptati ſumus in filios. *Luc.* 10. Quis tibi videtur proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? Eſt igitur proximus ex Patre Deo, & proximus gradu naturæ, & proximus beneficio. Et in his eſt ordo naturæ & charitatis. *Canti.* 2. Ordinauit in me charitatem. 1. *Cor.* 14. Omnia ſecundum ordinem fiant in vobis. Importatur etiam modus dilectionis, cùm dicitur [ſicut teipſum] In meipſo diligo bonum, quod eſt Dei ſimilitudo: & ad bonum, quod eſt via, & hoc eſt iuſtitia: & ad bonum, quod eſt finis, & hoc eſt fruitio ſummi boni: & ſic diligam proximum. Quia ſi aliter diligo me, non diligo vere: quia qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Dilectionis enim fundamentum, vt dicit *Tullius*: eſt honeſtum, & prima lex amicitiæ, vt pro amicis non niſi honeſta faciamus. Iſta eſt forma dilectionis diuinæ. *Pſalm.* 44. Concupiſcet Rex decorem tuum, quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. *Deut.* 33. Dilexit populos, omnes Sancti in manu illius ſunt. Ex quo enim Sanctos in manu ſua dicit eſſe, formam dat, quòd ſanctitas in populis ſit diligenda. *Ioan.* 15. Etiam dicit amicos non ſeruos: quia omnia, quæcunque audiuit à Patre, nota fecit eis.

In his duobus mandatis] Ratio eſt oſtenſionis, quare ſunt maxima mandata: quia [tota lex] quoad præcepta omnia [& prophetæ] quoad monita Prophetarum [pendet in eis] ſicut ex mouente, & forma, & fine. Et alia mandata non habent niſi materiam, circa quam exercenda ſunt opera. *Ioan.* 14. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. 1. *Cor.* 13. Charitas patiens eſt, benigna eſt &c. Vnde *Grego.* dicit, quòd præcepta Dei multa ſunt, & vnum. Multa per ramos operis: vnum in radice charitatis.

Congregatis autem Phariſæis interrogauit eos IESVS dicens.

Ponitur hic aliud opus ſapientiæ, quod eſt ſapienter interrogare: & habet duas partes, ſcilicet, confutationem hoſtium, & fugam ipſorum: quia ampliùs nec reſpondere, nec interrogare auſi ſunt. Circa primum tria dicuntur, quorum primum eſt commendatio quærentis

per

per virturem eius, cui fit quæſtio: Secundum eſt ſubtilitas formatæ quæſtionis: tertium autem eliſio inſufficientis reſponſionis: Et hæc patent in litera. De primo dicit [Congregatis autem Phariſæis] Non enim vritur verſutiis, vt ab vno aliquo quærat (Sicut illi per vnum interrogant) ſed totam vitam eorum (quæ in omnibus erat) in vnum congregatam quærendo ſoliciter. *Iſa.* 40. Omnes gentes quaſi non ſint: ſic ſunt coram eo. *Iſa.* 8. Congregamini, & non in vnum [Interrogauit eos Iesvs dicens] *Suprà* 21. Simile. Interrogabo vos & ego vnum ſermonem &c.

Quid vobis videtur de Chriſto? Cuius filius eſt? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum Dominum dicens: Dixit Dominus Domino meo: ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere verbum: neque auſus fuit quiſquam ex illo die eum ampliùs interrogare.

Quæſtionis eſt ſubtilitas: & dicit tria: vt.ſ. ad conſcientiam reſpondeant, non per ambages fugam quærant, cùm dicit [Quid vobis videtur] qui ſcientiam profitemini & religionem. Et de quo quærit, cùm dicit [de Chriſto] quem expectatis in lege promiſſum. Et tertiò proponit quæſtionem [cuius filius eſt] per naturam. Cauſa autem huius interrogationis eſt, quia Chriſtum dicebant venturum, & præſentem Filium Dei eſſe confiteri nolebant. *Ioan.* 10. Nos de bono opere non lapidamus te: ſed quia tu homo cum ſis, facis temetipſum Deum [Dicunt ei] omnes vnanimiter reſpondentes [Dauid] eo, quòd illi dictú fuerat: De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Et *Ierem.* 23. Suſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit Rex & ſapiens erit &c. Et eſt reſponſio inſufficiens: quia non eſt niſi ſecundum humanam naturam: & ideò ſtatim infertur obiectio per auctoritatem eiuſdem Dauid, elidens eam: & hoc eſt, quod ſequitur [Ait illis Iesvs] Econtra obiiciens [Quomodo ergo Dauid in ſpiritu] Si enim alium Prophetam induceret, non eſſet ita commendabile: quia ille, cui promiſſio facta eſt, meliùs cognouit modum promiſſionis: & dicit, quòd [in ſpiritu] ne putetur humana eſſe deceptio. *Roma.* 9. Non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto. 2. *Pet.* 1. Non voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt Sancti Dei homines [vocat eum Dominum] quod notat ſuperpoſitionem, cùm nullus pater in eo, quod filius ab ipſo habet, filio ſupponatur: ſed potiùs ſuperponatur. Et inducit auctoritatem confirmantem, de qua non dubitabant, quin in Spiritu eſſet dicta [Dixit Dominus] Pater [Domino meo] filio. Vnde ipſe dicit *Pſal.* 115. O Domine, quia ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ [ſede] conſeſſu honoris [à dextris meis] in ſede æqualitatis ſecundum diuinam naturam, & ſecundum humanam in potioribus bonis. *Col.* 3. vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens. *Heb.* 1. Cui Angelorum dixit aliquando: ſede à dextris meis. Per iſtam partem auctoritatis ſufficienter probatum eſt propoſitum, & eliſa inſufficiens reſponſio. Et quod ſequitur, inducitur ad percutiendum eos, qui ex odio tentabant [donec ponam inimicos tu.] reluctantes tibi victos & conculcatos [ſcabellum pedum tuorum] *Iſa.* 63. Calcaui eos in ira mea. *Iud.* 5. Conculca anima mea robuſtos. Et hoc etiam promittitur Sanctis. *Malach.* 4. Calcabitis impios, cùm fuerint velut cinis ſub planta pedum veſtrorum. 1. *Corinth.* 15. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis. Et, donec, eſt incluſiuum: quia etiam illis conculcatis regnabit. Conculcantur autem victi per Titum, vel ſpontanei in fine mundi conuerſi. *Hebræo.* 10. Sedet ad dexteram Patris, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius [Si ergo Dauid vocat eum Dominum] Repetit primum, per quod eliſa eſt reſponſio [quomodo filius eius eſt] cùm nullus filius ſuperponatur patri ſecundum naturam, quam habet ab ipſo: hoc enim contra ordinem eſſet naturæ [Et nemo poterat ei reſpondere verbum] *Iſaiæ* 41. Vidi, & non erat ex eis quiſquam, qui iniret conſilium, & interrogatus reſponderet [nec auſus fuit ex illa die] Videntes, quòd intentiones eorum ſciret [quiſquam eum ampliùs interrogare] *Iob* 9. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere vnum pro mille. Et hoc eſt, quod dicitur in litera.

CAP. XXIII.

Tunc locutus eſt Iesvs *ad turbas, & ad Diſcipulos ſuos dicens: Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate, & facite.*

Hæc eſt pars, in qua ſpecialiter cauſam deſcribit, quare ſunt abiiciendi, & condemnandi: Diuiditur autem in duas partes, in quarum prima circunſtantias aggrauantes peccata eorum deſcribit: in ſecunda autem interminationes maledictionum ponit, cum ſpeciali peccatorum determinatione *Ibi* [Væ autem vobis] In prima harum partium tria continentur peccata aggrauantia, ſcilicet, ſublimitas poteſtatis, doctrina veritatis, & ſimulatio ſanctitatis. Sublimitatem poteſtatis ambiuit Lucifer, ſcientiam veritatis concupiuit Adam, ſimulationem ſanctitatis prætendet Antichriſtus. Iſtorum autem iniquitas ex omnibus capitibus malorum congeritur, & aggregatur. Præmittit autem Euangeliſta, quòd illis tanquam indignis abeuntibus [docuit turbas] adhuc deuotas [& Diſcipulos] futuros rectores Eccleſiarum. Simile *Suprà* 5. & *Lucæ.* 6. quòd videns Iesvs turbas aſcendit in montem, & poſteà eleuatis oculis in Diſcipulos dixit: Beati pauperes ſpiritu &c.

Super cathedram Moyſi] Qui ſicut dicit *Pſalm.* 1. In cathedra peſtilentiæ non ſedit, vt peruerſa doceret. Dicitur enim cathedra ædes cathechizandi, ſiue docendi. Et ſedet in cathedra peſtilentiæ, qui ad iniquitatem conceſſa ſibi abutitur poteſtate. Et hoc modo Chriſtus exhibitor gratiæ, quem præfigurauit Moyſes, non ſedit in cathedra.

Superius etiam. 21. euertit cathedras vendentium columbas ſimoniacorum,& non ſedit in eis: nec quæſiuit cathedram ambitionis, quæ quæritur poteſtate ſeculari. *Eccleſiaſt*. 7. Noli quærere ab homine Ducatum, nec à Rege cathedram honoris. Sed in auctoritate publicæ doctrinæ ſedit Chriſtus, loquens Diſcipulis & turbis. *Iob* 29. In plateis parabant cathedram mihi. *Pſalm*. 106. Exaltent eum in Eccleſia plebis, & in cathedra ſeniorum laudent eum. In hac igitur cathedra primùm [ſederunt] Dei permiſſione, non ordinatione [Scribæ] per ſublimitatem ſcientiæ [& Phariſæi] per falſæ religionis profeſſionem: & quantò altior gradus, tantò caſus profundior: quia *Eccl*. 10. Sedes Ducum ſuperborum euertit Dominus Et *Luce* 1. Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Recognoſcitur ergo etiam in malis auctoritas poteſtatis, quæ tamen facit ad cumulum damnationis eorum [Omnia ergo quæcunque dixerint vobis] de cathedra Moyſi procedentia. *Apocal*. 4. De throno procedebant fulgura, & voces & tonitrua: Fulgura ſignorum, voces docentium, & tonitrua iudiciorum [ſeruate] per memoriam [& facite] per opus. *Deut*. 17. Facies quæcunque dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit Dominus. Dicit autem [omnia quæcunque] & non quomodocunque, quia legem dicunt, & hæc retinenda eſt: ſed carnaliter intelligendam dicunt, & hoc modo tenenda non eſt. Sic ergo oſtenſa eſt veritas doctrinæ. De ſimulatione autem ſanctitatis dicit.

Secundum opera verò eorum nolite facere: Dicunt enim, & non faciunt: alligant enim onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem ſuo nolunt ea mouere.

Et habet duas partes, ſcilicet oſtenſionem ſimulationis, & interdictionem imitationis in ſpeciali. *Ibi* [Vos autem nolite vocare Rabbi] Circa primum quinque dicuntur, quorum primum eſt generalis prohibitio imitationis: ſecundum eſt cauſa prohibitionis in genere: tertium eſt oſtenſio auſteritatis eorum inducta ad ſubditos: quartum duritia contra paſſionem infirmorum: quintum oſtenſio ſimulationis exterioris vanitatis, cum interiori malitia iniquitatis: & hæc per ordinem ſunt in litera. De primo dicit [Secundum opera verò eorum nolite facere] *Romano* 1. Qui prædicas non furandum, furatis: doces non mœchandum, mœcharis. Ideò dicit *Apoſtolus Gal*.4. Bonum æmulamini in bono ſemper. Doctrina in malo homine accipienda eſt, & vita ſpernenda, ſicut aurum de terra tollitur, & terra relinquitur, & ſicut mella de herba colliguntur, & vilis herba in proximo peritura per ariditatem relinquitur. Et ſubiungit cauſam dicens [Dicunt enim] bona [& non faciunt] Contra quod dicit *Apoſtolus Romano*. 15. Non enim audeo loqui aliquid eorum, quæ per me non efficit Chriſtus. *Pſalm*. 11. Dixerunt: linguam noſtram magnificabimus: labia noſtra à nobis ſunt: quis noſter Dominus eſt? *Supra* 5. Qui ſoluerit vnum de mandatis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. [Alligant enim] Ecce auſteritas: alligare enim, eſt pœnitentias, & ſtatuta congerere [grauia] in ſe [& importabilia] viribus & facultatibus ſubditorum [& imponunt] per iniunctionem & obligationem [in humeros hominum] de humo factorum, & ideò fragilium: Et ideò neceſſe eſt, aut frangi humerum, & cadere ſub onere, aut abiicere onus per contemptum: & hoc faciunt, quando mandatis Dei carnaliter obſeruatis ſuas grauiſſimas immiſcent traditiones. *Supra* 15. Irritum feciſtis mandatum Dei propter veſtras traditiones. 3. *Regum* 12. & 2. *Paral*. 10. Pater meus impoſuit vobis iugum graue, quod ego grauius faciam. Pater meus cæcidit vos flagellis, & ego cædam vos ſcorpionibus. Horum imitatores eſſe videntur, qui religioſis regulam canonicam & approbatam ſuper Euangelium profeſſis, tota die nouas conſtitutiones ingeminant, & præcepta grauia pluſquam ferre poſſit humana fragilitas. *Act*. 15. Quid tentatis Deum imponere onus ſuper ceruices Diſcipulorum, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus [digito autem ſuo nolunt ea mouere] Ecce incompaſſio, quòd ſuper afflictos dura geſtabant viſcera. Et motus digiti minimi ſignificat adiutorium, vel comportationem. Contra quod dicit *Apoſtolus Gal*. 6. Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti. Sed iſti econtra in ſe ſunt concupiſcentiis reſoluti, & circa alios auſteri. *Amos* 6. Optimo vnguento delibuti nihil compatiebantur ſuper contritione Ioſeph.

Omnia opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus: Dilatant enim phylacteria ſua & magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi.

Hic fit oſtenſio exterioris ſimulationis cum interiori malitia iniquitatis: duos ergo paragraphos habet hæc particula, in quorum primo exterioris ſimulationis oſtendit vanitatem: in ſecundo interioris malitiæ oſtendit iniquitatem. In primo dicit duo: primò enim tangit generaliter corruptam eorum in ſimulando vanitatem: & in ſecundo probat hoc per certum ſignum.

Dicit igitur [Omnia opera ſua] quia cogitationes non patent [faciunt] non ex charitate vel obedientia. Sed [vt videantur ab hominibus] & hoc vanum eſt. *Gal*. 1. Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. *Pſalm*. 51. Confuſi ſunt, qui hominibus placent: quoniam Deus ſpreuit eos. *Supra* 5. Amen dico vobis: receperunt mercedem ſuam. *Pſalm*. 48. Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis [Dilatant enim] Probatio eſt à ſigno euidentiſſimo [phylacteria] dicuntur à phylaxe, quod eſt ſeruare: & thorax, quod eſt lex quaſi ſignum ſeruandæ legis. Dixerat enim Moyſes *Num*. 15. & *Deut*.6. Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua: eruntque immota ante oculos tuos. Volens vt in opere manuum & frequenti conſpectione oculorum cordis, per meditationem lex conſeruaretur in mandatis. Phariſæi autem ſcribebant in membranulis, & alligabant illas fronti & manibus, vt per hoc iuſti apparerent. Et illæ membranulæ phylacteria, vaſa

Euangeliorum paruorum vocantur. Dicuntur etiam phylacteria, vaſa reliquiarum: quæ quidam deuotionis cauſa tanquam ſacrorum amatores circumferunt etiam apud Chriſtianos, vt ex hoc denoti appareant. Et dicitur à phylaxe, quod eſt ſeruare: & thorax, quod eſt extremitas. Hæc igitur dilatabant, vt longè circumſpicerentur. *Prouer.* 10. Ei, qui dilatat labia, ne commiſceatis [magnificant fimbrias] Dixerat etiam Moyſes, quòd in quatuor ſummitatibus palliorum (quæ ad modum ſcapulariorum inciſa erant) fimbrias facerent, per quas à cæteris gentibus diſcernerentur: & illis fimbriis immitebant acutiſſimas ſpinas, quibus puncti recordarentur legis. Et tales ſpinas immiſcere fimbriis, magnificare eſt fimbrias. *Pſalm.* 130. Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.

Amant enim] Hic interiorem oſtendit iniquitatem. Eſt autem ambitio coniuncta gulæ, & ambitio coniuncta ſuperbiæ, & ambitio coniuncta fauori populari, & ambitio coniuncta laudi. Ambitio coniuncta gulæ, quòd amant [primos recubitus] quod eſt ambitionis [in cœnia] hoc eſt, quòd gulæ eſt coniuncta: quia in tali loco meliores dapes dabantur, & meliora vina propinabantur. *Phil.* 3. Multi enim ambulant, quos ſæpe dicebam vobis, & nunc flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſionem eorum, qui terrena ſapiunt. *Luc.* 14. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens qualiter primos recubitus eligerent. Cùm vocatus fueris recumbe in nouiſſimo loco [& primas] hoc eſt, præcipuas [cathedras in Synagogis] quæ ponuntur Pontificibus: & eſt ambitio cum ſuperbia, quæ eſt immoderatus amor dignitatum. *Iſa.* 14. Super aſtra Dei exaltabo ſolium meum, & ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis. Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero Altiſſimo [& ſalutationes in foro] Ambitio eſt cum cupidine humani fauoris. Contra quod dicitur *Supra.* 10 Neminem per viam ſalutaueritis 4. *Reg.* 4. Si occurrerit tibi quiſquam, non ſalutes eum [vocari ab hominibus Rabbi] Ambitio eſt cum appetitu vanæ laudis. Ambitio eſt voluntas ambiens aliquod vanum, quod magnum coram hominibus videatur. Et dicit [vocari] Non enim laborem, & vtilitatem nominis exercent; ſed vanum nomen appetunt. *Iaco.* 3. Nolite plures magiſtri fieri, fratres mei, ſcientes quia maius iudicium ſumitis. *Rom.* 2. Confidis teipſum eſſe magiſtrum infantium, eruditorem inſipientium.

Vos autem nolite vocari Rabbi: Vnus eſt enim magiſter veſter.

Diſſuaſio eſt, ne imitentur eos Diſcipuli in hoc: & dicit tria; primò enim interdicit appetitum primatus, ſecundò dat, & inducit formam humilitatis, tertiò vtriuſque ſubiungit cauſam Eſt autem primatus triplex: vnus quidem magiſterij, dignitatis, poteſtatis: vnus autem formationis in bono virtutis: & vnus ſecundum inſtructionem veritatis. Dicimus enim Prælatos Eccleſiæ magiſtros diſciplinæ in poteſtate iudiciaria: & magiſtros ſcholæ dicimus magiſtros imbuendo ad ſcientiam: & formantes nos in gratia ſacramentali dicimus patres: & in his tribus interdicit appetitum principatus, & ſuadet actum humilitatis & vtilitatis. Dicit igitur [Vos autem] quorum iuſtitia debet abundare ſuper iuſtitiam Phariſæorum & Scribarum [nolite vocari Rabbi] Non interdicit eſſe, ſed ne vacuum nomen appetamus. 1. *Pet.* 5. Non vt dominantes in Clero, ſed forma facti gregis ex animo. *Suprà* 21. Non ſic erit inter vos &c. [Vnus eſt enim] formaliter, hoc eſt, vnicus: quia in his, quæ ſunt ſuperioritatis, ſolus Chriſtus magiſter eſt & Dominus. *Ioan.* 13. Vos vocatis me Magiſter, & Domine, & bene dicitis: ſum etenim. Omnes enim ſumus Diſcipuli Dei. Nec eſt prælationis miniſterium ſuper nos niſi vicariorum Dei, propter quod illi ſunt miniſtri, non magiſtri, & diſpenſatores, non Domini. 1. *Cor.* 12. Diuiſiones autem miniſteriorum ſunt: idem autem Dominus. Hic interdicit magiſterium Prælationis, ſed non actum. 1. *Cor.* 14. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei.

Omnes autem vos fratres eſtis: & patrem nolite vocare vobis ſuper terram: vnus eſt enim Pater veſter, qui in cælis eſt. Nec vocemini magiſtri: quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus. Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter: qui autem ſe exaltauerit, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.

Interdicit hic primatum formationis in gratia: & dicit duo, æqualitatem videlicet, & primatus prohibitionem. De æqualitate dicit [Omnes autem vos fratres eſtis] in gratia & eſſe ſpirituali formati ex vno Patre. *Hebr.* 3. Fratres ſancti vocationis cæleſtis participes. *Hebr.* 1. Non confunditur Chriſtus fratres vocare eos dicens: Annuntiabo nomen tuum fratribus meis: & parum ante reddit rationem. Nam qui ſanctificat, & qui ſanctificatur: ex vno omnes. Vnde ſubdit [&] ideò [patrem] vos in gratiæ eſſe formantem, cùm formatio gratiæ non niſi à Deo ſit, & non à Prælatis [nolite vocare] vobis ſuper terram: quia hæc gratia de Patre cæleſti eſt. *Supra* 6. Pater noſter, qui es in cælis. Et ſubiungit rationem [vnus eſt enim Pater veſter] formans in eſſe gratiæ [qui in cælis eſt] *Eph.* 3. Flecto genua mea ad Deum Patrem, ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur. *Malach.* 2. Nunquid non vnus pater eſt omnium noſtrum? ſecundum affectum tamen aliqui patres dicuntur à Religioſis, ſed non formatores in eſſe gratiæ. *Hebr.* 12. Patres noſtræ carnis habuimus eruditores, & reuerebamur eos: nonne magis obediemus Patri ſpirituum, & viuemus? [nec vocemini magiſtri] prima illuminationis auctoritate [quia magiſter veſter vnus] hoc eſt, vnicus [eſt Chriſtus] qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, qui eſt lux vera. Sicut enim quia color mouet ſecundum actum lucidi, omnis colorum illuminatio refertur ad lucem, & omnis lux ad ſolem: eo quòd omne, quod eſt in multis, eſt primo in vno aliquo quod eſt cauſa omnium illorum: ita omnis illuminatio intellectus licet ſit in multis, tamen eſt in vno primo, quod cauſa eſt omnium illuminationum: & hoc eſt lumen intellectus diuini, quod eſt verbum Patris, lumen de lumine Dominus Ieſus Chriſtus,

qui de ſe dicit *Ioan.* 12. Ego ſum lux mundi. Sunt tamen ſub ipſo Doctores multi, ab ipſo illuminati. *Matth.* 11. Nemo nouit Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare [Qui maior eſt veſtrum] formam & actum humilitatis indicit, vt qui maior eſt, patris vice & magiſtri [erit ſicut miniſter veſter] *Supra* 21. Sicut & Chriſtus non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis. *Phil.* 2. Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens [Qui autem ſe exaltauerit, humiliabitur] Ratio eſt præinductorum ex iuſtitiæ ordine. *Lu.* 14. Omnis, qui ſe exaltat, humiliabitur [& qui ſe humiliat, exaltabitur] *Iob* 22. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. *Prou.* 29. Superbum ſequitur humilitas : & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. Humiliari debemus corde, ore & opere : corde in ſenſu, ore in verbis, & oratione, opere in humilitatis obſequio. De humilitate cordis *Sup.* 11. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. *Iudith.* 8. Humiliemus illi animas noſtras : & in ſpiritu conſtituti humiliato ſeruientes illi, dicamus flentes Domino, vt ſecundum voluntatem ſuam ſic faciat nobiſcum. De humilitate oris *Eccleſiaſt.* 35. Oratio humiliantis ſe penetrat nubes. *Iudith* 9. Humilium, & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio. De humilitate operis *Phil.* 3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ. De tribus ſimul *Ephe.* 4. Obſecro vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati eſtis, in omni humilitate. Humilitatem autem tria cuſtodiunt, conſideratio videlicet propriæ fragilitatis, aſſiduitas ſubiectionis, & comparatio melioris. Primam non curauit Adam, ſecundam contempſit Lucifer, tertiam non curabit Antichriſtus. Et ideò Adam voluit eſſe ſicut Dij, & Lucifer Prælatus ſedere, & Antichriſtus extolletur ſuper omne, quod vocatur Deus, aut quod colitur.

Væ autem vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ : quia clauditis regnum cælorum ante homines : vos enim non intratis, nec introeuntes ſinitis intrare. Væ vobis, Scribæ & Phariſæi hypocritæ ; quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes ; propter hoc amplius accipietis iudicium.

Antiqui libri non habent iſtud væ.

Hic per ordinem ponuntur ſeptem væ, quæ ſunt ſeptem maledictionis interminationes propter ſeptem corruptiones, quæ erant in eis. Et duæ primæ quidem ſunt contra veritatem doctrinæ : duæ autem ſecundæ contra veritatem iuſtitiæ : & tres tertiæ ſunt contra veritatem vitæ : omnes autem ſunt contra proximum : & ideò octaua, quæ ſecundò ponitur in quibuſdam libris [Væ vobis Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, qui comeditis &c.] non eſt de veritate literæ, ſed de *Marc.* 12. & *Lu.* 20. interpoſita eſt iſta maledictio. Primæ duæ maledictiones, quæ ſunt contra veritatem doctrinæ differunt : quia prima eſt de occultatione veri in doctrina, & ſecunda eſt de introductione falſi erronei, ſicut expreſſè patet in litera. In prima maledictione duo ſunt, maledictio, videlicet, impietatis, & impietatis nocumentum. De primo dicit [Væ autem vobis] æternæ maledictionis [Scribæ] propter ſcientiæ ſublimitatem : quia intellectus bonus omnibus facientibus eum. De non facientibus autem, & ſcientibus dicitur *Lu.* 12. Seruus ſciens volunt. Domini ſui, & non faciens, plagis vapulabit multis [& Phariſæi] propter religionis profeſſionem : quia dicitur *Prouer.* 6. Homo apoſtata vir inutilis. Quantò enim altioris ſanctitatis eſt gradus, tantò profundior eſt caſus. His ergo præ aliis [væ] *Eccl.* 41. Væ vobis viri impij, qui dereliquiſtis legem Altiſſimi. *Iſa.* 5. Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras in lucem, & lucem in tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum [hypocritæ] aliud ſimulantes, & aliud exiſtentes. *Iob* 13. Non veniet in conſpectu eius omnis hypocrita. *Auguſt.* Defectionem veritatis ſequitur mendax hypocriſis. Eſt autem triplex peruerſitas hypocriſis huius, claudendo viam veritatis, non intrando per fidem, & alios prohibendo per veritatis occultationem. De primo dicit [qui clauditis regnum cælorum] *Lu.* 11. dicitur. Qui tuliſtis clauem ſcientiæ per auctoritatem diſcernendi inter lepram & lepram. Regnum enim cælorum etiam clauditur, quando via, quæ ducit ad regnum, occultatur : & hoc faciebant tollendo & occultando myſteria ſcripturarum, quæ ducunt ad Chriſtum. Finis enim legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. *Rom.* 10. [ante homines] idiotas, in quorum perſona dicitur in *Pſalm.* 117. Aperite mihi portas iuſtitiæ : ingreſſus in eas confitebor Domino. De talibus enim dicitur *Iſa* 22. Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius : claudet, & non erit, qui aperiat : aperiet, & non erit, qui claudat [Vos enim non intratis] per fidem, vt veniatis ad Chriſtum, per quem acceſſum habemus ad Patrem *Rom.* 5. *Ioan.* 9. Nunquid aliquis ex Principibus credit in eum, ſed neque ex Phariſæis. *Ioan.* 5. Quomodo poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis : & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non vultis ? Tumor enim mentis in eis impediuit introitum ſalutis. *Suprà* 18. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum [nec introeuntes] hoc eſt, intrare volentes [ſinitis intrare] quia turbam paratam credere retrahitis. *Luc.* 11. Et eos, qui introibant, prohibuiſtis. *Prouer.* 3. Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt : ſi vales, & ipſe benefacere. Non ſunt ſimiles ei, qui dicit *Lu.* 14. Compelle intrare, vt impleatur domus mea.

Væ vobis, Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelitum : & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos,

Verbum eſt contra veritatem doctrinæ : & eſt per immiſſionem erroris, vt ex multiplicatione falſæ ſuperſtitionis maior ſit faſtus ambitionis : & tanguntur tria, interminatio videlicet maledictionis, ſtudium ſuæ ambitionis in dilatatione erroris, & æmulatio reatus in diſcipulis erroris. De primo dicit [Væ vobis] &c. *Iſa.* 5. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum [qui circuitis] *Pſalm.* 11. In circuitu impij ambulant. *Iob* 1.

Circuiui

Circuiui terram. Veritas enim recta eſt: error autem perfidiæ vadit per ambages [mare] in inſulis [& aridam] in aliis terris, vt erroris veſtri multi fiant diſcipuli: & ſic Eccleſiam de gentibus crediturain, veſtro addatis faſtui. *Supra* 21. Occidamus eum, & noſtra erit hæreditas [vt faciatis vnum] formaliter, hoc eſt, qui in errore conueniat vobiſcum [proſelitum] aduenam de gentibus ad vos conuerſum. *Ierem.* 17. Perdix fouit, quæ non peperit: fecit diuitias, & noo in iudicio [cùm fuerit factus] per peruerſitatem erroris [facitis eum filium gehennæ] hoc eſt, natum ad gehennam: filius enim gehennæ vocatur, quo modo filius perditionis. 2. *Theſ.* 2. Et filij huius ſeculi. *Luc.* 16. & *Ioan.* 8. Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria illius vultis perficere [duplo quàm vos] quia imbuti errore veſtro, duplum ferunt veræ fidei nocumentum: quia vos tantùm in circunciſione: illi autem & in circunciſione & in præputio excitant in fideles perſecutionem. *Iſa.* 59. Qui comederit de ouis eorum, morietur: & quod cõfotum eſt, erumpet in regulum. Vel [duplo quàm vos] quia vos in mortuis ſperatis ceremonialibus: Iſti autem & in his ſperant, & iuſtitiam naturalem negligunt. Vel [duplo] quia ſcientiam additis, quæ eſt aggrauans. 2. *Pe.* 3. Melius erat illis viam veritatis non agnoſcere, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo, quod traditum eſt eis à ſancto mandato. Prima expoſitio eſt melior.

Væ vobis duces cæci, qui dicitis: quicunque iurauerit per templum, nihil eſt: qui autem iurauerit in auro templi, debitor eſt. Stulti & cæci, quid enim maius eſt, aurum, an templum, quod ſanctificat aurum? Et quicunque iurauerit in altari, nihil eſt: quicunque autem iurauerit in dono, quod eſt ſuper illud, debet. Cæci quid enim maius eſt, donum an altare, quod ſanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus, quæ ſuper illud ſunt: Et quicunque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo, qui habitat in ipſo: & qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo, qui ſedet ſuper eum.

Hîc ponit duo væ contra veritatem iuſtitiæ mandatorum. Primum eſt contra rectitudinem iuramenti, quod eſt finis controuerſiæ ad confirmationem inter homines: ſecundum eſt de comparatione mandatorum, in qua præfertur minus maiori: & hoc etiam fit in iuramento, ſicut patebit. Non enim audebant apertè docere contra mandata: quia ſic non fuiſſent hypocritæ. Sed contra ordinem mandatorum docebant, propter quæſtum minora maioribus dicentes eſſe præferenda. In primo autem, quod eſt contra ordinem iuramentorum, tangit duo, falſitatis obiurgationem, & veritatis doctrinam. Falſitatis autem obiurgationem tangit dupliciter penes duo iuramenta, in auro templi, & in dono altaris. Vtrunque autem tangit dupliciter: primò enim maledicit errorem, & ſecundò conuincit per rationem.

Dicit igitur [Væ vobis] *Iſa.* 10. Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei [duces cæci] *Rom.* 2. Confidis teipſum ducem eſſe cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris ſunt. Docentes enim alios duxerunt in cæcitatem iuſtitiæ. *Iſa.* 56. Speculatores eius cæci omnes. *Matth.* 15. Si cæcus cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadent [qui dicitis: quicunque iurauerit per templum nihil eſt] Traditio enim vim legis habens, fuit data à Phariſæis, quòd in contentionibus non iuraretur per templum. Et ſi quis iuraret per templum, quòd non valeret, nec teneret iuramentum. Si autem iuraret per aurum, quod offerebatur in templu, quòd hoc iuramentum teneret. Et ſi conuinceretur de periurio, ſolueret tantum auri, quantum fuit, per quod iurauit: & hoc aurum ſoluebatur Sacerdotibus & Phariſæis. Et hoc eſt, quòd dicit. Contra hoc autem eſt, quod dicitur *Gen.* 28. Quam terribilis eſt locus iſte: non eſt hic aliud, quam domus Dei, & porta cæli. Et *ibidem.* Verè Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam [Qui autem iurauerit in auro templi] quod in auro fertur ad ornandum templum [debet] hoc eſt, obligatur. Vel [debet] hoc ſoluere, per quod iurat. Voluerunt fortè implere, quod dixit Dauid; Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. *Aggei* 2. Meum eſt aurum, & meum eſt argentum: magna erit gloria domus huius nouiſſimæ pluſquàm primæ [Stulti] per ſuperbiam ſtantes in alto [& cæci] per errorem [Quid enim maius eſt aurum] ſanctificatum [vel templum] ſanctificans [quod ſanctificat aurum] Regula enim eſt per ſe nota, quam ſcribit *Apoſt. Hebr.* 7. Abſque vlla contradictione quod minus eſt, à meliore benedicitur: & ideò ſtulti ſunt & cæci, qui contra hoc aliquid dicunt. *Deut.* 32. Generatio praua atque peruerſa: Hæccine reddis Domino popule ſtulte & inſipiens? *Iſa.* 42. Quis cæcus, niſi qui venundatus eſt, vt faciat malum? Et ibidem: Qui cæcus niſi ſeruuus meus.

Et quicunque iurauerit in altari, nihil eſt] hoc eſt, non tenetur periurij obnoxius. Et nota, quòd templum locus fuit propitiationis hominum, ſicut patet. 3. *Reg.* 8. per totum. Altare autem locus fuit ſanctificationis eorum, quæ ſunt propter hominem homini conceſſa [Qui autem iurauerit in dono, quod eſt ſuper illud: debet] hoc eſt, tenetur ſoluere: patet litera per antedicta. *Iſa* 60. Offerentur ſuper placabili altari meo: & domum maieſtatis meæ glorificabo [Cæci] 1. *Reg.* 11. In hoc feriam vobiſcum pactum, vt eruam omnium veſtrum oculos dextros [Quid enim maius eſt] in ſanctitate [donum] oblationis [an altare quod ſanctificat donum?] Expone ſicut priùs. *Hieron.* dicit, quòd huic ſimile, quid nunc maius eſſe iuramentum: per Euangelium, quàm per Deum: & magis timent periurium in Euangelio, quàm in Deo iurantes.

Qui ergo iurat] Traditio eſt veritatis: & dicit tria. Addit enim cælum duobus præinductis: quia templum typus eſt cæli, ſicut dicit *Damaſ.* Dicit igitur [Qui ergo iurat in altari] cuius ſanctitas cauſat ſanctitatem doni [iurat in altari]

quidem

quidem [& in omnibus, quæ ſunt ſuper illud] quia non habent ſanctitatem niſi altaris. Licet enim multa ſint, tamen vna eſt forma ſanctitatis, per quam iuratur. Differunt tantùm per cauſam & cauſatum: & ideò maior eſt in altari [Et qui iurauerit in templo, iurat] quidem [in illo] non abſolutè, ſed iurat [in eo, qui habitat in eo] hoc eſt, in Deo, ad quem referunt iuramenta: quia ipſe eſt, qui ſanctificat templum. *Pſalm.* 10. Dominus in templo ſancto ſuo. *Pſalm.* 45. Sanctificauit tabernaculum ſuum Altiſſimus [Et qui iurat in cælo] Hoc addit: quia templum eſt typus cæli [iurat in throno Dei] Nec ibi ſiſtit; quia veritas diuina confirmat iuramentum: Et ideò ſubdit [& in eo, qui ſedet ſuper eum] *Suprà* 5. Neque per cælum iuraueritis: quia thronus Dei eſt. *Pſalm.* 44. Thronus tuus Deus, in ſeculum ſeculi, virga directionis virga regni tui.

Væ vobis, Scribæ & Phariſæi hypocritæ; quia decimaris mentam & anethum & cyminum: & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium, & miſericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.

Secundum væ de erronea mandatórum comparatione, quæ cauſata eſt ex avaritia: & dicit tria, maledictionis interminationem, veritatis eruditionem, & cæcitatis obiurgationem. Circa primum dicit duo, curam videlicet, quam habent de minimis ad quæſtum pertinentibus, & incuriam de maximis ad cultum Dei ordinatis. Dicit ergo [væ vobis] *Iſa.* 29. Væ qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcondatis conſilium, quorum ſunt in tenebris opera [Scribæ & Phariſæi & hypocritæ] *Iob* 8. Nunquid virere poteſt ſcirpus, abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua? Scirpus extra viret & intùs vacuus eſt, & ſimiliter carectum: & ideò quærit refrigerium inſipidum vanæ laudis, & lucri temporalis.

Qui decimatis] Ecce peruerſitas hypocriſis. Et exponit *Chryſoſt.* [decimatis] hoc eſt, decimas datis de minimis, vt à Sacerdotibus iuſti prædicemini. *Luc.* 18. Non ſum ſicut cæteri hominum raptores, iniuſti, adulteri: velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in Sabbato: decimas do omnium, quæ poſſideo. *Hierony.* expouit [decimatis] hoc eſt, decimas exigitis. Et prior expoſitio magis eſt ſecundum literam [mentam] Menta eſt minimum in oleribus [& anethum & cyminum] quæ ſunt minima in granis, ſiue ſeminibus. Hoc enim oluſculo, & ſeminibus, pauperes vtuntur potiùs in condimentum, quàm in cibum: & tales à morali Philoſopho chimbiles, hoc eſt, granorum cymini computatores vocantur: & dicuntur græcè microkindini, hoc eſt, in paruiſſimis magnam vim facientes. *Bern.* Optimi videlicet æſtimatores rerum, qui magnam de minimis, & nullam penitùs, vel paruam de maximis curam gerunt. Cadit aſina, & habet ſubleuantem: perit anima, & non eſt, qui recogitet in corde ſuo. *Lu* 14. Cuius veſtrum bos aut aſinus cadit in foueam, & non extrahit eum continuè die Sabbati, & ſoluit bouem, & ducit eum aquare? Hanc autem filiam Abrahæ non oportuit ſolui à vinculo iſto die [& relinquitis quæ grauiora] in pondere meriti, & reatu omiſſionis [ſunt legis] Hoc etiam expreſſe faciunt Prælati & Sacerdotes noſtri temporis *Ierem.* 6. A minore vſque ad maximum omnes auaritiæ ſtudent, *Abac.* 2. Væ qui congregat auaritiam malam domui ſuæ: vt ſit in excelſo nidus eius. *Iſa.* 56. Ipſi paſtores ignorauerunt intelligentiam: omnes in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſque poſt auaritiam ſuam. Et enumeras tria, quæ maximè ordinant cõmunitates hominum. Proximus enim aut ordinatur ſecundum æquum: & ſic eſt [iudicium] Aut ſecundum defectus ſupplementum: & tunc eſt [miſericordia] Aut ſecundum veritatem: & tunc eſt [fides] quæ eſt inter homines ſine deceptione mendacij. Fides enim componitur à fieri & dicta; & quando dicta complentur, fides ſeruatur. De iudicio dicitur *Iſa.* 59. Conuerſum eſt retrorſum iudicium, & iuſtitia longè ſtetit: quia corruit in plateis veritas, & æquitas non potuit ingredi. De iudicio ſimiliter & fide *Ierem.* 5. Quærite in plateis Ieruſalem, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem. De miſericordia *Prouer.* 3. Miſericordia & veritas non te deſerant. *Ierem.* 50 Crudeles ſunt & immiſericordes. De fide *Ierem.* 7. Periit fides, ablata eſt de ore eorum. *Iſa.* 1. Principes tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.

Hæc oportuit facere] Confitetur hic, & docet veram mandatorum comparationem, dicens [Hæc] iudicium & miſericordiam & fidem [oportuit] præcepti neceſſitate & coactione legis [facere] *Michea* 6. Indicabo tibi, ô homo, quid ſit bonum, & quid requirat Deus à te: vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum te ambulare cum Deo tuo [& illa] hoc eſt, ſolutiones decimarum [non omittere] neceſſitate ſuſtentationis miniſtrorum. *Malach.* 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt ſit cibus in domo mea [Duces cæci] Ecce obiurgatio, *Suprà* 15. Cæci ſunt & duces cæcorum [Excolantes culicem] Culex paruarum muſcarum eſt genus quoddam ab aculeo, quem ore geſtat, ſic vocatum: & naſcitur exhalatione humorum: & eſt metaphora, quòd ſicut in potu facilè glutitur, ita facilè tranſiuerunt magnas vitiorum deformitates, quæ per camelum deforme & gibboſum animal & magnum deſignantur, vt vbi tangebat aliquod eorum damnum, ibi etiam in paruis multùm mordebant & colabant. *Suprà* 15. Quare tranſgredimini mandatum Dei propter traditiones veſtras. Maiorem enim vim fecerunt in non lotis manibus manducare, quàm in fornicatione.

Væ vobis, Scribæ & Phariſæi hypocritæ quia mundaris quod deforis eſt calicis & paropſidis: intùs autem pleni eſtis rapina & immunditia. Phariſæe cæce, munda priùs quod intùs eſt calicis & parapſidis, vt fiat & id, quod de foris eſt, mundum.

Tangit hic ea, quæ ſunt contra vitæ veritatem, ſecundum quòd veritas vanitati opponitur: & hoc

hoc eſt in tribus, ſcilicet, in vanitate obſeruantiarum, & in vanitate exterioris compoſitionis, & in iactantia ſermoois & ſanctitatis: & quoad hæc tria per ordinem ſunt tria væ. De primo dicit duo, maledictionem, videlicet, & obiurgationem. De maledictione dicit [Væ vobis Scribæ & Phariſæi] Attende, quòd præcedentia væ magis fuerunt contra doctrinam, quæ eſt Scribarum: ſubſequentia autem magis ſunt contra apparentiam vanam, quæ eſt Phariſæorum. Dicit igitur [Væ vobis &c.] *Sopho.* 3. Væ prouocatrix & redempta ciuitas, columba ſeducta. Extrà enim eſt columba, intùs miluus [qui mundatis quod deforis eſt calicis] Metonimia eſt, contentum pro continente. *Ierem.* 51. Calix aureus in manu Babylonis. *Amos* 6. Bibentes in phialis vinum [& parapſidis] A paribus abſidibus dicitur parapſis: & eſt vas de tabulis æqualibus factum, ſicut picaria, vel tina. *Marc.* 7. Phariſæi niſi crebrò lauent manus ſuas, non manducant: & à foro venientes niſi baptizentur, non comedunt. Et hæc obſeruantia exterioris munditiæ non vituperatur niſi per comparationem ad interiorem immunditiam, quæ non curabatur ab eis. Et hoc eſt, quod ſequitur [intùs autem pleni eſtis rapina] *Iſa.* 3. Rapina pauperis in domo veſtra. *Nahum* 2. Impleuit præda ſpeluncas ſuas, & cubile ſuum rapina [& immunditia] carnali: quia dicebant legem non prohibere animum ſed manum: & ideò erant in concupiſcentiis venereorum continuè. *Ezech.* 14. Fili hominis, viri iſti poſuerunt immunditias in corde ſuo. *Dan.* 13. Semen Chanaam, & non Iuda: ſpecies decepit te, & concupiſcentia ſubuertit cor tuum [Phariſæe cæce] Obiurgatio eſt cum doctrina recti ordinis. *Thren.* 4. Errauerunt cæci in plateis polluti, & obuoluti ſanguine [munda prius quod intùs eſt, calicis & parapſidis] hoc eſt, cordis, ex quo propinanda eſt ſapientia, & offerendus cibus virtutis. *Ierem.* 4. Laua à malitia cor tuum Ieruſalem, vt ſalua fias. *Iſa.* 1. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis [vt fiat & id, quod de foris eſt, mundum] Ecce quòd exteriorem munditiam non vituperat. *Tit.* 1. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & incredulis nihil eſt mundum.

Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ: quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus ſpecioſa; intùs verò plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia: ſic & vos à foris quidem paretis hominibus iuſti; intùs autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.

Secundum væ, quod eſt in vanitate exterioris compoſitionis cum interiori immunditia vitiorum: & dicit duo, maledictionem ſub metaphora, & eiuſdem metaphoræ explanationem. Dicit igitur [Væ vobis Scribæ & Phariſæi & hypocritæ] *Eccl.* 2. Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis [qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis] Cui dealbationi comparatur exterior compoſitio hypocritæ. Pinguntur enim in ſepulchris pulchræ imagines, & magnorum factorum, & Heroum magnalia. *Pſalm.* 65. Qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris. *Iſa.* 22. Excidiſti tibi ſepulchrum. *Iſa.* 11. Erit ſepulchrum eius glorioſum. Vnde cuidam tali dixit Paulus *Act.* 23. Percutiat te Deus, paries dealbate [quæ à foris apparent hominibus ſpecioſa] *Prou. vlt.* Fallax imago, & vana eſt pulchritudo [intùs verò plena ſunt oſſibus mortuorum] per quæ ſignificatur robur ad peccandum & duri cordis obſtinatio. *Ezech.* 32. Iniquitates eorum in oſſibus eorum [& omni ſpurcitia] quantum ad carnis deſideria. *Pſalm.* 5. Sepulchrum patens eſt guttur eorum: linguis ſuis doloſè agebant: venenum aſpidum ſub labiis eorum. *Iſa.* 14. Tu proiectus es de ſepulchro tuo ſicut ſanie pollutus & obuolutus [Sic vos à foris apparetis hominibus quidem iuſti] In exteriori corporali compoſitione, & virtutis ſimilitudine: Et eſt explanatio præinductæ metaphoræ. 2. *Tim.* 3. Erant homines ſeipſos amantes, habentes quidem ſpeciem pietatis, virtutem autem penitùs abnegantes. Contra quod dicit *Pſalm.* 44. Omnis gloria eius filiæ Regis ab intùs. Et *Can.* 1. Nigra ſum, ſed formoſa, ſicut tabernacula Cedar, & ſicut pelles Salomonis; Tabernacula enim Cedar intùs pulchra & extrà ſunt horrida: & pelles, quas fecit Salomon ad tegendam arcam, intùs erant auratæ & fulgentes gemmis, & extrà turpes [intùs autem pleni eſtis hypocriſi] 1. *Tim.* 4. Spiritus manifeſtè dicit, quòd in nouiſſimis diebus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocriſi loquentium mendacium [& iniquitate] Contra proximum. *Ezech.* 7. Ciuitas plena iniquitate. *Pſalm.* 72. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum: tranſierunt in affectum cordis.

Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum, & dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum.

Tertium eſt væ contra veritatem vitæ, quod eſt propter falſam ſermonis iactantiam: & habet partes duas, in quarum prima ponit maledictionem cum obiurgatione: & in ſecunda conuincit iactantiam eſſe mendacem *Ibi* [Ideò ecce ego mitto ad vos &c.] In prima harum partium tria continentur, interminatio, videlicet, maledictionis pro iactãtia operis & ſermonis: & oſtentio vanitatis & falſitatis: & obiurgatio criminis. Adhuc primum horum duo habet, ſcilicet, maledictionem pro iactantia operis: & pro iactantia ſermonis. Dicit igitur [Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ] *Soph.* 2. Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum [qui] per ſanctitatis iactatum amorem [ædificatis] ſolemnibus ſaxis [ſepulchra Prophetarum] In quibus fuit excellens diuinæ voluntatis reuelatio. *Pſalm.* 88. Tunc locutus es in viſione Sanctis tuis. *Oſea* 12. Ego viſiones multiplicaui eis, & in manibus Prophetarum aſſimilatus ſum [& ornatis] decoris picturis & coloribus [monumenta] dicta quaſi monimenta, eo quòd tituli ponebantur in talibus buſtis & tumulis [iuſtorum] in quibus fuit excellens diuina bonitas [& dicitis] Ecce iactantia

tia ſermonis [Si fuiſſemus in diebus patrum nonoſtrorum] homicidarum [non eſſemus ſocij eorum] per conſenſum [in ſanguine] effuſo [Prophetarum] *Pſalm.* 78. Effuderunt ſanguinem ſeruorum tuorum, ſicut aqoam in circuitu Ieruſalem. *Act.* 7. Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri ? & occiderunt eos, qui prænuntiabant de aduentu Iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis

Itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Serpentes,& genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ ?

Ecce confutatio per oſtenſionem vanæ & planæ falſitatis. Dicit autem duo, primò enim confutat, & ſecundò confutationem per id, quod anima de ſua occiſione conceperat, prædicit. Dicit igitur [Itaque, ex quo illos confitemini patres] qui Prophetas occiderunt [teſt.eſtis vobiſmet.] hoc eſt, contra vometipſos: per hoc quòd iam tractatis qualiter Dominum Prophetarum occidatis, & Diſcipulos eius [quia eſtis] per imitationem] ſi. e. qui Pro. oc.] 3. *Reg.* 19. Altaria tua ſuffoderunt, Prophetas tuos occiderunt gladio. Et ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam [& vos implete] hoc eſt, implebitis,ſicut *Ioan.* 2. Soluite templum hoc, id eſt, ſoluetis. Et eſt prædictio futuri homicidij, per quod probantur filij homicidarum [menſuram] Hoc enim ſolum deeſt, quòd non eſt plena : quia Dominus Prophetarum eſt occidendus. Et tunc menſuræ plenæ, reſpondebit deſtructionis & abiectionis pœna. 1. *Theſ.* 2. Vt impleant peccata ſua ſemper. *Gen.* 15. Necdum enim impletæ ſunt iniquitates Amorrhæorum [Patrum veſtrorum] *Ezech.* 16. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Et in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus. Adhuc enim adhæres ventri homicidarum. *Iſa.* 1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis [Serpentes] Obiurgatio eſt criminis. Serpentes autem ſunt morſu linguæ, quo crucifigunt Chriſtum. *Eccl.* 10. Quomodo ſi mordeat ſerpens in ſilentio, nihil minus habet, qui occultè detrahit. Serpens enim morſo peior eſt, quàm vipera : & ideò ſerpentes ſunt in morſu Chriſti [genimina viperarum]venenati venenatorum filij in occiſione Apoſtolorum, quam iam meditamini, ſicut Patres veſtri Prophetas occiderunt. *Sup.* 3. Progenies viperarum, quis vobis demonſtrauit fugere à ventura ira ? [quomodo fugietis] falſo nomine iactatæ iuſtitiæ [à iudicio gehennæ] quod erit ſecundum cordis ſcrutationem, & non ſecundum exteriorem iactantiam. *Sopho.* 1. Scrutabor Ieruſalem in lucernis. *Apoca.* 20. Libri aperti ſunt, & alter liber apertus eſt,qui eſt vitæ : & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libris.

Ideò ecce ego mitto ad vos Prophetas & Sapientes & Scribas.

Hîc conuincit iactantiam eſſe mendacem: & tangit duo, ſcilicet, quòd occiſores ſunt Prophetarum, & ingrati maximis beneficiis Domini: & ideò exterminandi, ibi [Ieruſalem, Ieruſalem] In prima harum partium ſunt tres paragraphi, in quorum primo continetur beneficium miſſionis Apoſtolorum : in ſecundo maleficium occiſionis: in tertio iuſtitia vindicationis : & hæc patent in litera. Nota autem quòd excellentia ſcientiæ non eſt niſi tribus modis, ſcilicet, in accipiendo, & in ſcito, & in generalitate ſciendi. Excellentia autem in acceptione ſcientiæ, eſt in Propheta : in ſcito autem excellentia eſt in ſapiente : quia Sapiens eſt, qui ſcit ea, quæ difficile eſt homini ſcire propter ſciti altitudinem, vt dicit *Philoſo.* & hic eſt, qui ſcit diuina per experimentum diuinorum. Excellentiam autem in generalitate ſciendi eſt in Scriba, qui ſicut dixit *Hiero.* eſt in tota lege doctiſſimus. In primo horum, prædicatio fidei habet certitudinem : ex ſecundo ſaporem : & ex tertio probationem : & his tribus perficitur prædicator fidei. Dicit igitur [Ideò] Quia dicitis vos non eſſe ſocios patrum homicidarum [Ideò] vt oſtendam vos eſſe mendaces [ecce] in proximo [ego mitto] *Lu.* 10. Ite, ecce ego mitto vos, ſicut agnos inter lupos. *Matth.* 10. Ecce ego mitto vos, ſicut oues in medio luporum [Prophetas] *Act.* 13. Erant in Eccleſia, quæ erat Antiochiæ, Prophetæ & Doctores. *Ioel.* 2. *Act.* 7. Prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ. *Cor.* 14. Prophetæ duo, aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Poteſtis enim omnes per ſingulos Prophetare : vt omnes diſcant, & omnes exhortentur [ſapientes] qui de magnis & arduis dicant, ſicut ſunt cæleſtia : *Prouer.* 8. dicit ſapientia, de magnis locuturus ſum. 1. *Cor.* 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non huius ſeculi, neque Principum huius ſeculi, quæ deſtruuntur, ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio abſconditam, quam nemo Principum huius ſeculi cognouit [& Scribas] in lege doctiſſimos, Spiritu ſancto docente. *Act.* 26. dixit Feſtus : Inſanis Paule, multæ literæ te ad inſaniam deducunt. *Dan.* 12. Qui docti fuerint, fulgebunt ſicut ſplendor firmamenti : qui ad iuſtitiam erudiunt multos, fulgebunt quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.

Et ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem.

Hîc tangit iſtorum filiorum paternam imitationem : & tangit duo genera pœnarum, mortis, ſ. & afflictionis. Mortis autem duo genera, quorum vnum ſimplicem dicit mortis multam : aliud autem ſuprà multam mortis cumulum addit confuſionis. Similiter afflictiones ſunt captorum, & capiendorum : captorum qnidem flagellatio, capiendorum perſecutio : & hoc eſt [Et ex illis occidetis] ſicut duos Iacobos : vnum procurauerunt occidi per Herodem *Act.* 12. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio. Alterum præcepit occidi Pontifex in templo pertica fullonis [& crucifigetis] confuſionem addendo mortis horrori. Vt Petrum, & ipſum Dominum, & Andream, & multos alios. *Hebr.* 12. Propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta [& ex eis flagellabitis] quæ eſt multa ſine morte. 2. *Corinth.* 11. A Iudæis quinquies quadragenas

quadragenas vna minus accepi. *Act.* 5. Ibant Apoſtoli flagellati gaudentes à conſpectu concilij: quoniam digni habiti ſunt pro nomine IESV contumeliam pati [In Synagogis veſtris] vbi maior eſt confuſio. *Apocalyp.* 2. Blaſphemaris ab his, qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt: ſed ſunt Synagoga ſathanæ [& perſequimini] non captos, ſed ſpoliatos [de ciuitate in ciuitatem] *Supra* 10. Si perſecuti vos fuerint, de vna ciuitate, fugite in aliam. 1. *Corinth.* 4. Perſecutionem patimur, & ſuſtinemus.

Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico vobis: venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.

Vt veniat ſuper vos] Vt: notat hic conſecutionem, non cauſam: & tangit hic ex dictis cumulum damnationis eorum ex multo reatu ſanguinis: & dicit duo, reatus cumulum ex operibus eorum: & quia futura hæc adhuc ſunt, ideò aſſerit ea pro certo ventura & complenda. Dicit ergo [vt veniat] per cumulum reatus. 2. *Macha.* 6. Vt peccatis eorum in finem deuolutis, ita demum in vos vindicet [ſuper vos] opprimendos ſicut maſſa. *Pſalm.* 37. Sicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Hoc eſt enim onus vallis viſionis. *Iſa.* 21. [Omnis ſanguis] hoc eſt, reatus ſanguinis. 2. *Macha.* 8. Et vocem ſanguinis clamantis ad ſe audiret, & indignaretur ſuper his [qui effuſus eſt ſuper terram] *Iob* 16. Terra ne operias ſanguinem meum, neque locum inueniat in te latendi clamor meus [a ſanguine Abel iuſti] quem occidit primus huius generationis pater Cain, *Geneſ.* 4. Vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ. Zacharias fuit filius Ioiadæ Sacerdotis, qui pro prærogatiua iuſtitiæ ſuæ Barachias, hoc eſt, benedictus Domini cognomento dicebatur. 2. *Paralip.* 24. Spiritus Domini induit Zachariam filium Ioiadæ Sacerdotis. Et ſtetit in conſpectu populi, & dixit: hæc dicit Dominus. Quare tranſgredimini præceptum Domini, quod vobis non proderit, & dereliquiſtis Dominum, vt derelinqueret vos? Qui congregati aduerſus eum miſerunt lapides iuxta Regis imperium in atrio domus Domini: & hoc eſt, quod ſequitur [quem occidiſtis inter templum] Hoc eſt templi frontem exteriorum [& altare] holocauſtorum. Et quia aliquis poſſet dicere, quòd iſti non fecerunt hoc: Ideò ſubſequenter aſſerit omnes iſtos, & illos de vna eſſe generatione dicens [Amen dico vobis] quia in veritate talis vindicta ſequetur [venient hæc omnia] Licet non in tempore eorum facta ſint: quia tamen per iſtos complentur malitiæ prætendentium. *Iſa. cap. tertio.* Væ impio, in malum retributio manuum eius fiet ei [ſuper generationem iſtam] peſſimam. *Pſalm. ſeptuag.* Generatio praua & exaſperans, generatio, quæ non direxit cor ſuum, & non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius. Sicut enim generatio eſt rectorum, quæ benedicetur, quæ non eſt in vno tempore: ita etiam malorum.

Ieruſalem, Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt: quoties volui congregare filios tuos.

Hic oſtendit etiam ad malos ſuæ dilectionis affectum & effectum, & illorum ingratitudinem & malitiam: & dicit tria: primum eſt pertinax iudaicæ peruerſitatis malitia contra beneficum reuocantem: ſecundum eſt oſtenſio ſuæ dilectionis etiam nolenti: tertium eſt concluſio capituli de iuſta vindicta, quæ procedet in eos: & hæc patent in litera. De primo dicit [Ieruſalem, Ieruſalem] Geminatio notat compaſſionis affectum. Vel quia dixerat de patribus viperis, & filijs ſerpentibus in malitia conuenientibus, ſignificans vtrumque ſucceſſione, per metonymiam nomen ciuitatis ingeminat, continens ponens pro contento. *Luc. cap* 19. Videns Dominus ciuitatem Ieruſalem, fleuit ſuper illam dicens: Quia ſi cognouiſſes & tu [quæ occidis Prophetas] 3. *Reg.* 19. Iezabel occidit Prophetas Domini [& lapidas eos, qui] ex magna charitate [ad te miſſi ſunt] *Supra* 22. Tenuerunt ſeruos ſuos, & contumeliis affectos occiderunt. *Act.* 7. Lapidabant Stephanum eiectum extra ciuitatem. *Hebreor* 11. Sancti ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres, lapidati ſunt, ſecti ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt [quoties volui] hoc eſt, quotieſcunque volui. Et eſt oſtenſio dilectionis etiam nolentibus & reluctantibus [congregare] in vnum cor, & vnam animam, ſicut erat multitudinis credentium *Act.* 4. *Pſalm.* 146. Diſperſiones Iſrael congregabit. *Ezech.* 11. Congregabo vos de cunctis locis, in quibus diſperſi eſtis [filios tuos] quos ex ſemine meo, hoc eſt, ex verbo legis genuiſti.

Quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas; & noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

Quemadmodum gallina] Quæ etiam non ſuos fouet & congregat & infirmatur ad pullos, ita vt vox acuatur, & ſibi cibum ſubtrahens pullis miniſtrat, & periculis ſe pro pullis exponit, & eos ad vitalem ſuum calorem ſub pennis congregat. De primo horum *ſupra cap.* 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis. De ſecundo. 2. *Corinth.* 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? De tertio *Ioan.* 6. Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. De quarto *Ioan.* 18. Si me quæritis, ſinite hos abire, vt impleatur ſermo, quem dixerat: quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quemquam. De quinto *Pſalm.* 105. Congrega nos de nationibus, vt confiteamur nomini ſancto tuo, & gloriemur in laude tua [pullos ſuos ſub alas] *Pſal.* 16. In vmbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas. *Deut.* 32. Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eos, atque portauit in humeris ſuis [& noluiſti] Hoc eſt, etiam quos congregaui, te

nolente, & reluctante congregaui. *Ioan.* 5. Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis : & ideò iuſta vos conſequitur condemnatio. Et hoc eſt [Ecce relinquetur vobis] Non mihi de cætero [domus] templum [veſtra] Non mea [deſerta] *Ierem.* 12. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam : facta eſt mihi hæreditas mea quaſi leo in ſylua : dedit contra me vocem. *Iſa.* 1. Terra veſtra deſerta eſt , ciuitates veſtræ combuſtæ ſunt igne, regionem veſtram alieni coram vobis deuorant : & conſummabitur ſicut in vaſtitate hoſtili. *Ierem.* 51. Derelinquamus eam , & eamus vnuſquiſque in terram ſuam. In eccleſiaſtica hiſtoria legitur , quòd auditæ ſunt voces in templo dicentes: Tranſeamus ab his ſedibus. Probatio autem , quòd deſerta erit , eſt : quia [dico vobis non me videbitis amodo] à tempore paſſionis [donec dicatis] in ſecundo aduentu [Benedictus] eſt, in quo non eſt niſi benedictio [qui venit in nomine Domini] in quo nihil niſi nomen & notitia Dei apparuit , quem Pater miſit ad nomen ſuum clarificandum : Et tunc tardè dicetis. *Luc.* 13. Amodo videbitis filium hominis venientem in nube. *Zach.* 12. Aſpicient ad me , quem confixerunt. *Apocal.* 1. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus , & qui eum pupugerunt. *Iſa.* 30. Ecce nomen Domini venit de longinquo : ardens furor eius & grauis ad portandum. Hæc eſt expoſitio *Chryſoſt. Hierony.* autem exponit de vltima conuerſione Iudæorum , quando videntes ſe ab Antichriſto eſſe deceptos, conuertentur & confitebuntur Filium Dei eſſe IESVM, & benedictum, qui venit in nomine Domini , prodens multis ſignorum experimentis notitiam Patris. *Pſal.* 58. Famem patientur vt canes,& circumibunt ciuitatem. *Iſa.* 10. Si fuerit ſemen Iſrael ſicut arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Sic igitur terminatæ ſunt interminationes maledictionum, &c.

CAP. XXIV.

Et egreſſus IESVS *de templo ibat : & acceſſerunt Diſcipuli eius , vt oſtenderent ei ædificationes templi. Ipſe autem reſpondens ait illis : Videtis hæc omnia : Amen dico vobis , non relinquetur hic lapis ſuper lapidem , qui non deſtruatur.*

DEſcripta ſufficienter cauſa deſtructionis Iudæorum abiectionis : hic tangit prædicationem modi deſtructionis eorum: & in modo deſtructionis & excidij Iudææ includit ſigna , & modum conſummationis ſeculi , & aduentus ſui : propter quandam Diſcipulorum ſuorum quæſtionem. Diuiditur ergo capitulum totum in duas partes, in quarum prima more hiſtoriographi tangit opportunitatem congruam , qua venit ad iſta prædicenda : in ſecunda autem ipſam texit ſeriem prædictionis *Ibi* [Et reſpondens illis IESVS &c.] In prima harum ſunt quatuor paragraphi , in quorum primo continetur ſignum indignationis ſuæ ad templum , quo iam quaſi minabatur excidium futurum : in ſecundo ex hoc inducti Diſcipuli, deſcribuntur oſtendere ædificationes firmas templi, quæ ruinam non paterentur ſubitò & de facili : in tertio vniuerſalis prædictio ruinæ oſtenditur Diſcipulis à Domino : & in quarto ex hoc dicto occaſionata quæſtio triformis à Diſcipulis Domino proponitur , propter quam terminandam, tota ſequens inducitur narratio : & hæc patent in litera.

De primo igitur dicit [Et egreſſus] Quia enim dixerat : ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta : voluit hoc corporali ſigno oſtendere. Et ideò [egreſſus IESVS] qui ſanctificator erat templi [de templo ibat] indignatus de peruerſitate eorum , qui diſponebant templi cultus. *Ezech. capitulo* 3. Benedicta gloria Domini de loco ſancto ſuo (Supple) receſſit. Et *Ibidem.* Abij amarus in indignatione ſpiritus mei. *Oſea capitulo* 5. Ablatus eſt ab eis. Nec dicitur , quò ibat , vt ſignificetur quòd iam in diſperſionem gentium præmeditabatur ire , & docturus gentes. *Ioann. cap.* 5. Nunquid in diſperſionem gentium iturus eſt , & docturus gentes ? [Et] videntes iam Diſcipuli ſigna indignationis eius ad templum [acceſſerunt] ſcientes , quòd ſancta non communicaret canibus *Supra* 7. Familiariùs adiungentes ſe. Quia dixerat *Suprà* 13. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei ; cæteris autem in parabolis [Diſcipuli eius] De quibus *Ioann. capitulo* 15. Vos dixi amicos : quia omnia , quæcunque audiui à Patre meo , nota feci vobis [vt oſtenderent ei ædificationes templi] quàm ſumptuoſæ eſſent, & quàm fortes : nec vt ignoranti oſtenderent ; ſed vt ipſa oſtenſione præloquerentur , vt aliquid futurum circa templum de indignatione , quam prætendebat, prænuntiaret. Vnde *Marc.* 13 Interrogabant eum ſeparatim Petrus & Ioannes & Iacobus & Andræas , qui maiores erant zelatores doctrinæ futurorum. Quærebant pro omnibus aliis. In ſignum eius, quod dictum eſt, dicitur *Marc.* 13. quòd vnus Diſcipulorum dixit : Magiſter , aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ. Quaſi diceret. Multa virtus requiritur ad hoc, quòd deſerta remaneat, ſicut iam indignatio tua præloquitur [Ipſe autem reſpondens , ait eis] Ad animum enim reſpondet ſcrutans corda & renes Deus. Quia ſicut dicitur 1. *Regum* 16. Deus intuetur cor [Videtis hæc omnia] tam ædificium , quàm cultum , & cultores [Amen dico vobis] Confirmatio eſt futuræ prophetiæ [non relinquetur hic] in iſto loco [lapis ſuper lapidem] quia à fundamentis euertentur [qui non deſtruatur] deſtructione tali, quòd non tantùm præcipitentur , ſed etiam lapides conterantur , & comburantur in puluerem. *Iere.* 26. Dabo domum hanc ſicut Silo , & vrbem hanc dabo in maledictioné. *Iſa.* 27. Deſinet eſſe ciuitas, & erit ſicut aceruus lapidum in ruina. *Iſa.* 34. Extendam perpendiculum ſuper eam , vt redigatur ad nihilum. *Luc.* 19. Circumdabunt te inimici tui vallo , & coanguſtabunt te vndique, & ad terram proſternent te, & filios tuos , qui in te ſunt , & non relinquent in te lapidem ſuper lapidem: eo quòd non cognouiſti tempus viſitationis tuæ.

Sedente autem eo ſuper montem Oliueti , acceſſerunt ad eum Diſcipuli eius ſecretò dicentes : Dic nobis, quando hæc erunt ? & quod ſignum aduentus tui , & conſummationis ſeculi ?

Hic

Hic vult ponere ordinem quæſtionis : & tangit tria, opportunitatem videlicet reſpondendi ex loco acceptam : & poſitionem reſpondentis Domini : & Dignitatem quærentium , qui merentur, vt reſpondeatur eis: & ordinem ipſius quæſtionis. Ex parte autem Domini , à quo quærendum eſt, duo tanguntur , poſitio corporis , & locus. De poſitione corporis dicit [Sedente autem eo] Voluit enim Dominus ſitu corporis demonſtrari , qualis eſſe debeat reſpondens interrogatus de diuinis. In ſtante enim , vel ambulante non quieſcunt ſpiritus ; ſed protenduntur ad cuncta , quæ corpus ſuſtentant , & portant : & ideò tunc abſtrahuntur à virtutibus animalibus : & ideò illæ non bene tunc operantur. In iacente autem diſcurrunt fumi ad caput, qui turbant , propter quod non clari ſunt ſpiritus in capite. Sed in ſedente quieſcunt , & puri ſunt : & ideò poteſt loqui ſapientiam inter perfectos. *Suprà* 5. Cùm ſediſſet, acceſſerunt ad eum Diſcipuli eius , & aperiens os ſuum docebat eos dicens. Et ſimiliter *Luc.* 6. Hæc eſt cauſa , quòd cathedra ponitur Doctoribus. *Luc.* 6. Inuenerunt eum in templo in medio Doctorum ſedentem. Hinc eſt , quòd *Pſalm* 79. dicit : Qui ſedes ſuper Cherubin , qui plenitudinem ſcientiæ ſignificant [ſuper montem Oliueti] Opportunitas eſt ex loco , vbi eſt generatio olei , quod eſt miniſterium luminis. Et ideò *Zacharia* 4. dicitur de duabus oliuis à dextris & ſiniſtris lampadis : iſti ſunt duo filij olei ſplendoris. Et prudentes virgines acceperunt oleum io vaſis ſuis cum lampadibus. *Iſa.* 62. Propter Sion non tacebo , nec propter Ieruſalem quieſcam , donec egrediatur vt ſplendor Iuſtus eius , & Saluator eius velut lampas accendatur. Vbi enim aptiùs ſederet candor lucis æternæ , & ſplendor gloriæ *Hebræo.* 1. Niſi ſuper miniſterium luminis & fomitum omnis illuminationis , cum de tantis illuminare voluit Diſcipulos. Additur autem *Marc.* 14. quòd ſedit contra templum. Sed hoc dicitur , vt contraria dicturus oſtenderetur ad templi ſtatum.

Acceſſerunt] auſu familiaritatis , quem iam dederat eis aperiendo aliquid de futuro excidio. *Eccleſiaſtici* 50. Appropinquate ad me indocti, & congregate vos io domum diſciplinæ [Diſcipuli eius] qui reſponſione digni fuerunt. Qui autem fuerint ? *Marc.* 13. dicitur , quòd fuerunt Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas, qui præ cæteris ſitiebant doctrinam de futuris audire. *Eccleſiaſtici* 24. Adhuc prophetiam quaſi antelucanum effundam , & enarrabo illam vſque in longinquum: & poſt modicum, illuminabo omnes ſperantes in Domino [dicentes] quærendo [Hic] hoc eſt, edic ſonante voce clara. *Cant.* 2. Sonet vox tua io auribus meis : vox enim tua dulcis [nobis] ad intellectum vnum, vt audiamus. 1. *Reg.* 3. Loquere Domine , quia audit ſeruus tuus. Præmittit autem , quòd [ſecretò] Non cum turbis. *Iob* 4. Quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius [quando hæc erunt ?] Quæſtio eſt triformis. Quærit enim , quando futurum ſit Iudææ excidium: & hoc eſt quod dicunt [quando hæc erunt] *Act.* 1. Domine , ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael. Quærunt iterum [quod eſt ſignum aduentus tui] ad iudicium [&] Quòd ſit ſignum [conſummationis ſeculi] Et dicit *Chriſ.* quòd primum interrogant propter ſe : alia autem duo propter nos poſteros eorum. Nobis enim expedit ſcire hæc, ſicut dulcis eſt ſomnus : & viator quærit , vbi manendum ſit. Mercenarius libenter computat , quando finiatur annus prægnans : ſemper decimum menſem computat. *Suprà* 5. Vbi eſt theſaurus tuus , ibi eſt & cor tuum. *Iob* 7. Sicut ceruus deſiderat vmbram , & mercenariùs deſiderat finem operis ſui : ſic & ego menſes vacuos , & noctes laborioſas enumeraui mihi.

Et reſpondens I E S V S dixit eis: Videte, ne quis vos ſeducat.

His ita præmiſſis inducitur reſponſio dicta, tria continens. Primò enim oſtendit ſigna futuri excidij : ſecundò ſigna excidij & conſummationis ſeculi , eo quòd hoc erit ante aduentum ſuum, licet vltimum ponatur in ordine quæſitorum *Ibi* [Cum ergo videritis abominationem &c.] Tertiò dat ſigna aduentus ſui ad iudicium *Ibi* [Tunc ſi quis vobis dixerit : Ecce hic eſt Chriſtus. In primo harum duo ſunt , ſcilicet , tribulatio , in qua erit Iudææ excidium : & quod ex hoc cauſatur vbique prædicatum Euangelium , Diſcipulis de Iudæa io orbem terrarum exeuntibus : & hie eſt finis excidij Iudææ. Et cum perfectum fuerit, erit ſignum conſummationis ſeculi : & ideò in medio duarum partium poſitum diaſerticum eſt: hoc eſt ad præcedens , & ad ſequens referendum. Adhuc prima pars in duas diuiditur : io tribulationem generalem inducentem excidium : & in tribulationem ſpecialem Sanctorum. Quæ : probatio meriti & fidei & virtutis *Ibi* [Tunc tradent vos] Antecedens autem pars duo continet, ſcilicet, ſeductionem Pſeudoprophetarum, quæ eſt in præiudicium veritatis ad nocumentum fidei: & turbationē quietis Sanctorum , in præiudicium tranquillitatis ad charitatis damnum & diſpendium *Ibi* [Audituri enim eſtis prælia &c.] In prima harum tria continentur, cautela videlicet cauendæ ſeductionis: modus ſeductorum: & præſumptio eorundem. Præmittit autem Euangeliſta dicens [Et reſpondens Iesvs dixit illis] ſicut pius Magiſter omnia nota faciens Diſcipulis. *Deut.* 33. Qui appropinquant pedibus eius , accipient de doctrina eius [Videte, ne quis vos ſeducat] hoc eſt, ſeorſum à veritate ducat. Et reddit hic cautos. *Col.* 2. Videte ne quis vos ſeducat per prophetiam & inanem fallaciam ſecundum traditionem hominum : quia Pſeudoprophetæ ſemper veniunt in ſublimitate philoſophici ſermonis , & in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis. *Iere.* 29. Non vos ſeducant Prophetæ veſtri, qui ſunt in medio veſtri. *Ephe.* 5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis.

Multi enim venient in nomine meo dicentes: Ego ſum Chriſtus : & multos ſeducent.

Hic tangit modum ſeductorum : & tangit tria, multitudinem, per quam notatur diuerſitas ſectarum : aduentum , per quem notatur, quòd non habeant auctoritatem & quòd io nomine Chriſti, per quod notatur falſi nominis pietas, & hypocryſis. Dicit igitur [Multi enim] Non in vno corde & vno ſpiritu, vnitatem ſpiritus ſeruantes in vinculo pacis. *Ephe.* 4. Sed in multitudine diſſentientium ſectatum. 1. *Corinthior.* 1. Significatum

eſt mihi ab his, qui ſunt Chloëes, quòd contentiones ſint inter vos. Et 11. Oportet hæreſes eſſe, vt hi, qui probati ſunt inter vos, manifeſti fiant: & ideò ante hoc dicit 1. *Corinthior.* 1. Obſecro vos fratres, vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata [venient] propria auctoritate non miſſi. *Suprà* 7. Qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces. *Ioan.* 10. Omnes, quotquot venerunt, fures ſunt, & latrones [in nomine meo] Dupliciter: quia exteriori pietate viſa notam Dei habent. 2. *Tim.* 3. Habentes quidem ſpeciem pietatis: virtutem autem eius penitùs abnegantes. Vel quia etiam ſigna quædam fecerunt in ſuæ hæreſis argumentum. *Supra capitulo ſeptimo.* Multi dicent mihi: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine virtutes multas fecimus? & ego iurabo eis, quia ego non noui eos. Horum multorum vnus fuit Simon magus de Samaria, de quo dicitur *Act. capitulo octauo.* Hæc eſt virtus Dei, quæ vocatur magna. Qui etiam de ſe ſcriptum reliquit: Ego ſum ſermo Dei: Ego ſpecioſus: Ego paracletus: Ego omnipotens: Ego omnia Dei. Theodas etiam quidam fuit & Iudas Galilæus, & alij quàm plures. Sed etiam *Ioan.* in prima epiſtola 2. dicit: Scitis quoniam Antichriſtus veniet, & nunc Antichriſti multi ſunt. Conſuetum enim eſt, vt dicit *Chryſoſt.* In omni tribulatione multos ſurgere, qui futura phanatico prædicant ſpiritu, & in errorem mittunt homines, eo quòd tunc homines ſicut parturientes continuè coniiciunt, qualis exitus debeat eſſe belli, & qualis futurus ſtatus. *Pſalm.* 103. Poſuiſti tenebras & facta eſt nox: in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ agri. *Eccleſiaſt.* 34. Sicut parturientis cor tuum phantaſias patitur, niſi immiſſa fuerit ab Altiſſimo viſitatio [dicentes] Ecce præſumptio [Ego ſum Chriſtus] 2. *Theſſalonic.* 2. Extollitur ſuper omne, quod vocatur Deus, aut quod colitur. Sufficeret veris Prophetis, quòd verè oſtenderent ſe eſſe Chriſti. 2. *Corinth.* 11. Miniſtri Chriſti ſunt, & ego. 1. *Corinth.* 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei [& multos ſeducent] Ecce effectus fallaciæ. 2. *Tim.* 3. Mali homines & ſeductores proficient in peius; errantes, & in errorem mittentes. 2. *Theſſalonic.* 2. Videte, ne quis vos ſeducat vllo modo.

Audituri enim eſtis prælia, & opiniones præliorum.

Ecce perturbatio quietis Sanctorum: tangit autem hic quatuor, quorum primum eſt cautela à perturbatione cum cauſa perturbante: & ſecundò poſitionem perturbantium; tertium autem eſt deſcriptio modi perturbantium ſecundum ſpeciem periculorum: quartum autem eſt iſtorum quantitas. Circa primum ſunt duo, cauſa perturbans, & cautela. Cauſa autem duplex, prima eſt in hoc, quòd dicit [Audituri enim eſtis prælia] *Luc.* 21. Cum audieritis prælia & ſeditiones, nolite terreri. Prælia enim ad hoſtes pertinent, ſeditiones ad ciues: & hæc multa fuerunt in Iudæa ante cladem communem, ſicut patet *Daniel.* 10. per totum. *Iſa.* 3. Ruit enim Ieruſalem, & Iudas concidit: quia manus eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maieſtatis eius.

Secundum autem eſt [& opiniones præliorum] hoc eſt, expectationes. Et ſunt duæ cauſæ ſciſſuræ, videlicet quas faciebant hæretici, & monſtra, quæ apparebant in cæleſtibus: Ex prædicatione enim Pſeudoprophetarum, diſcordia mota eſt contra aliquos, qui de doctrina illa non fuerunt: quod ſignificatum eſt *Apoca.* 16. De ore beſtiæ & Pſeudoprophetæ & draconis procedebant ſpiritus tres in modum ranarum, & procedebant ad Reges terræ congregare eos ad prælium. Alia cauſa deſcribitur *Machab.* 5. Quod contigit Ieruſalem apparere cohortes armatas, & congreſſiones fieri cominùs, & ſcutorum & galeatorum motus. Tunc orabant omnes in bonum monſtra conuerti. *Iob* 7. Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties. Vnde etiam tunc audiebantur voces in templo: Tranſeamus ab his ſedibus. Et ſicut *Ioſephus* dicit: vitula rufa, quæ offerebatur in ſacrificium purificationis, ex qua fiebat aqua expiationis, inter manus offerentium, enixa eſt agnam: quæ naturæ inordinatio futuri excidij dedit opinionem.

Videte, ne turbemini: oportet enim hæc fieri; ſed nondum eſt finis.

Ecce cautelæ admonitio, ne turbentur. *Prou.* 12. Non contriſtabit iuſtum, quicquid acciderit ei. *Ioan.* 14. Non conturbetur cor veſtrum, neque formidet. Turbatio autem eſt inæqualitas, ſiue caſus quidam cordis in periculorum anguſtia, lumen rationis obnubilans: & hoc habet triplicem gradum: tangit enim afficiendo, & impedit rationem, & proſternit. Primum eſt infirmitatis naturæ: quia licet ſpiritus promptus ſit; caro tamen eſt infirma: ſecundum eſt venialis culpæ. *Baruch* 3. Anima in anguſtijs, & ſpiritus anxius clamat ad te. Tertium eſt vitioſæ peruerſitatis. *Ioſue* 7. Turbaſti nos: perturbet te Deus. Propter hoc dicit *Iob* 23. Non perij propter imminentes tenebras, nec operuit faciem meam caligo. Aſſignat autem rationem, quare non turbentur: & hæc eſt ratio, quare permittit Deus talia fieri dicens [Oportet] hoc eſt, opportunum eſt: meritis malorum expediens, & probationi bonorum. Primum autem generale Iudææ excidium [hæc fieri] vt per hoc admoneantur, quòd grauiora expectant, niſi corrigantur [ſed nondum eſt finis] & ideò non ſtatim à Iudæa recedatis, quinimò fortiter prædicationi inſtetis. Sic etiam *ſupra* dictum eſt 18. Neceſſe eſt, vt veniant ſcandala: Væ autem homini, per quem ſcandalum venit. *Ezech.* 7. Finis venit: venit finis ſuper quatuor plagas terræ.

Conſurget enim gens contra gentem, & regnum in regnum: & erunt peſtilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum.

Deſcribit tribulationis modum per ea, quæ turbabunt: & tangit tribulationem ex parte pugnæ hominum, & ex parte corruptionis electorum. Ex parte quidem pugnæ hominum, malum perturbans dupliciter eſt magnum, generalitate videlicet, & potentia pugnantium.

gnantium. Generale notat, cum dicit [Conſurget gens contra gentem] *Luc.* 21. Cùm audieritis prælia & ſeditiones, nolite terreri. Oportet primum hæc fieri, ſed nondum ſtatim finis. Huius contrarium præceſſit Chriſti in carne aduentum. *Iſa.* 2. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium. *Apoca.* 6. Datum eſt ei, vt ſumeret pacem de terra, & vt (homines) ſe inuicem interficiant. De potentia pugnantium ſubdit [& regnum aduerſus regnum] Hoc deſcribitur *Daniel.* 10. qualiter Rex auſtri, ſiue Ægypti pugnabat aduerſus Regem Græciæ. *Dan.* 7. Quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. [& erunt] corruptione elementorum tripliciter. Qualitate quidem corruptis elementis erunt [peſtilentiæ] Mortalitarum ſterilitate erunt [fames] Compugnationis impulſu erunt [terræmotus per loca.] *Ezech.* 7. Ira mea ſuper vniuerſum populum, qui in ciuitate ſunt: peſtilentia & fame deuorabuntur. *Ierem.* 23. Perſequar eos in peſtilentia & fame, & dabo eos in vexationem cunctis regnis terræ. *Apocalypſ.* 6. Ecce equus pallidus: & qui ſedebat ſuper eum, nomen illi mors. Et ſequitur: Et data eſt ei poteſtas interficere gladio & fame. De terræmotu dicitur *Apocalypſ.* 16. Factus eſt terræmotus magnus qualis non fuit, ex quo homines eſſe cœperunt ſuper terram. *Iſaia* 24. Commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra, contritione conteretur terra.

Hæc autem omnia initia ſunt dolorum] Ecce mali quantitas: quia enim dixerat quòd nondum ſtatim finis: ideò dicit, quòd hæc ſunt primæ parturitionis conceptus. Veruntamen [dolorum] non eſt in hebræo: & eſt malè tranſlatum, & deberet eſſe ſic [Hæc omnia initia ſunt parturitionum] Sed tranſlator ponit effectum pro cauſa. *Iſa.* 13. Torſiones & dolores tenebunt: quaſi parturientes dolebunt. *Iſa* 37. Dies tribulationis, & correptionis, & blaſphemiæ, dies hæc: venerunt filij vſque ad partum, & non eſt virtus pariendi. *Luc.* 21 In terris erit preſſura gentium, areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ ſuperuenient vniuerſo orbi.

Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.

Ecce ſpecialis tribulatio Sanctorum: & hoc malum deſcribitur quadrupliciter, in afflictione Sanctorum perfectorum, in ſcandalo in fide infirmorum, in inſtantia pſeudoprophetarum Tyrannos confirmantium, iniquitatis abundantia præualente aduerſus Sanctos: & hæc patent in litera. Afflictio perfectorum deſcribitur dupliciter, ſcilicet, tribulationis modo, & tribulationis cauſa, quæ eſt nomen Domini: & ideò felix eſt tribulatio, cuius nomen Domini eſt cauſa, vt dicit *Auguſtinus.* In modo tripliciter deſcribitur, traditione, occiſione, & odio perſecutionis. Dicit igitur [Tunc tradent vos] non emendati, ſed exaſperati malis prædictis [tradent vos] in tribulationem fraudulenter & doloſè capientes & inſidiantes flagellabunt. *Supra* 10. Tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis flagellabunt vos, & ad Reges & Præſides ducemini. 2. *Mach.* 7. Septem fratres flagris taureis ſunt cruciati [& occident vos] *Daniel.* 11. Veniet in multitudine magna, vt occidat & conterat plurimos. *Apocalypſ.* 13. Faciet, vt quicunque non adorauerit imaginem beſtiæ, occidatur [& eritis odio] odium eſt radicata ita [omnibus hominibus] humum ſapientibus. *Exod.* 1. Oderant Ægyptij filios Iſrael. *Geneſ.* 27. Oderat ſemper Eſau Iacob. *Geneſ.* 37. Oderant Ioſeph fratres ſui, nec poterant ei quicquam pacifice loqui [propter nomen meum.] 1. *Pet.* 4. Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis. *Luc.* 6. Beati eritis, cum vos oderint homines, & eiecerint, & exprobrauerint nomen veſtrum propter filium hominis: quia pœna non facit Martyrem, ſed cauſa. *Ioan.* 15. Hæc omnia facient vobis: quia non nouerunt Patrem, neque me. Et hæc omnia paſſi ſunt Diſcipuli à Iudæis: & ideò *Suprà* dixit 12. quòd tenuerunt ſeruos ſuos, & contumeliis affectos occiderunt.

Et tunc ſcandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem: & multi Pſeudoprophetæ ſurgent, & ſeducent multos: & quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum: qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.

Ecce ſcandalum infirmorum, & deſcribitur tribus modis, in apoſtaſia, in traditione, & in odio, quæ apoſtaſiam ſequuntur. Dicit ergo [Et tunc ſcandalizabuntur] hoc eſt, impingendo in pœnas timore apoſtatabunt à fide. 1. *Timoth.* 4. In nouiſſimis diebus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum. *Iſa.* 8. Offendent ex eis plurimi, & cadent, & irretientur, & contenentur, & capientur. *Luc.* 2. Ecce hic poſitus eſt in ruinam & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contradicetur [& inuicem tradent] quia cum apoſtatabunt, tunc tradent alios fideles ſcientes familiaria eorum. *Ierem.* 9. Omnis frater ſupplantans ſupplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. 2. *Corinth.* 11. Periculum in falſis fratribus. *Ierem.* 12. Fratres tui, & domus Patris tui pugnabunt contra te. *Cant.* 1. Filij matris meæ pugnauerunt contra me [& odio habebunt inuicem] quos tradere non poterunt. *Suprà* 10. Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. *Ioann.* 15. Vt impleatur ſermo, qui in lege eorum ſcriptus eſt. Quia odio habuerunt me gratis. *Pſal.* 108. Pro eo, vt me diligerent, detrahebant mihi. *Pſal.* 24. Odio iniquo oderunt me [& multi Pſeudoprophetæ ſurgent] Ecce inſtantia Pſeudoprophetarum Tyrannos adiuuantium [& ſeducent multos] blandimento religionis, & impunitatis. *Marci* 13. Exurgent PſeudoChriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & portenta ad ſeducendum, ſi fieri poteſt, etiam Electos. *Apocalypſ.* 19. Apprehenſa eſt beſtia, & cum ea Pſeudopropheta, qui fecerunt ſigna coram ea [& quoniam abundabit iniquitas] dupliciter abundat, multiplicitate, & in hoc, quòd præualet: & ſecundum eſt cauſa primi. *Habacuc.* 1.

Præualente impio aduerſus iuſtum, egredietur iudicium peruerſum. *Pſalm.* 72. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum : tranſierunt in affectum cordis. 2. *Tim.* 3. In nouiſſimis diebus erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, & cæteri huiuſmodi. *Roman.* 1. Repletos omni iniquitate. *Pſalm.* 72. Repleti ſunt iniquitate, & impietate ſua [refrigeſcet charitas multorum] *Pſalm.* 147. Mittit cryſtallum ſuam ſicut buccellas : ante faciem frigoris eius quis ſuſtinebit? *Eccleſiaſtici* 43. Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab aqua. *Apocalypſ.* 2. Habeo aduerſum te pauca : quia charitatem primam dereliquiſti. Contra quod de Eccleſia dicitur. Non timebit domui ſuæ à frigoribus niuis : omnes enim domeſtici ſui veſtiti ſunt duplicibus, hoc eſt, gemino præcepto charitatis [Qui autem perſeuerauerit vſque in finem] Ecce conſolatio (aliàs confirmatio) in promiſſione ſalutis : & *Suprà* 10. Idem dicitur : quia perſeuerandum in veritatis cognitione & fide, & in affectionis charitate. *Sap.*8. Attingit à fine vſque ad finem fortiter. *Leuit.* 3. Cauda præcipitur offerri, per quam perſeuerantia deſignatur.

Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus : & tunc veniet conſummatio.

Ecce tribulationis Iudææ, & Sanctorum fructus. Iudæa enim deſtructa, Diſcipuli per totum orbem diffuſi Euangelium regni prædicauerunt: propter quod etiam filij excuſſorum vocantur : & tangit tria, prærogatiuam eius, quod prædicatur: & generalitatem prædicationis, & finem. Prærogatiua eſt : quia eſt Euangelium regni. *Apocal.* 14. Vidi alterum Angelum volantem per medium cælum habentem Euangelium æternum, vt euangelizaret illud ſedentibus ſuper terram, & ſuper omnem gentem & tribum & linguam. *Apoc.* 10. Oportet te adhuc prophetare gentibus & linguis & Regibus multis [in vniuerſo orbe] *Pſalm.* 18. *Romano.* 10. In omnem terram exiuit ſonus eorum &c. *Col.* 1. Peruenit ad vos Euangelium, ſicut & in vniuerſo mundo confortatur, & creſcit [in teſtimonium] Salutis, ſi credunt : & condemnationis, ſi non credunt: & hic eſt finis. *Marci.vlt.* Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur [omnibus gentibus] *Matth. vltimo.* Docete omnes gentes. *Marci. vlt.* Prædicare Euangelium omni creaturæ [& tunc] quando ſic gentibus prædicabitur [veniet conſummatio] Iudææ, vel, mundi: quia, ſicut diximus, iſtud & ad antecedens & ad ſequens refertur. *Iſaia* 18. Conſummationem, & abbreuiationem audiui à Domino. *Iſa.* 10. Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam.

Cùm ergo videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele Propheta, ſtantem in loco ſancto : qui legit, intelligat.

Hic incipit tangere tria ſigna conſummationis ſeculi, in ſignis conſummationis Iudææ : quia eadem particulariter præſignabant deſtructionē Iudææ relata ad Titum & Ælium Adrianum: quæ vniuerſaliter accepta, relata ad Antichriſtum finem mundi ſignificat. Diuiditur autem pars iſta in duas partes, in quarum prima tantæ tribulationis, qualis præcedit finem conſummationis, ponit : quod ſignum eſt completæ & iam condemnandæ iniquitatis : & ſecundò tribulationis dicit modum & quantitatem *Ibi* [Tunc qui in Iudæa ſunt &c.] Adhuc in priori harum dicit duo, ſignum videlicet, & excitationem attentionis ad ſignum. De ſigno dicit quinque, abominationem, nocumentum, certitudinem, confirmationem, & ſacrilegium. Dicit igitur [Cùm ergo videritis] in ſucceſſoribus veſtris Sanctis, vel voſipſi [abominationem] idoli, quod omnis abominatur humana ratio. *Sap.* 15. Infandorum idolorum cultura omnis mali eſt initium & cauſa & finis [deſolationis] ciuitatis : quia poſt talem abominationem ſequitur deſtructio parietum templi, & euerſio ciuitatis. *Daniel.* 9. Poſt finem dierum ſtatuta deſolatio : & hoc eſt nocumentum, quod inducit deſolationis [quæ dicta eſt à Daniele Propheta] Ecce certitudo. *Dan.* 9. In templo erit abominatio deſolationis [ſtantem] Ecce confirmatio : ſtat enim immobiliter fixa. *Iſa.* 41. Confortauit eum clauis vt non moueretur [in loco ſancto] Ecce ſacrilegium. *Ezech.* 8. Certè vidiſti, fili hominis, abominationes peſſimas, quas iſti faciunt hic, hoc eſt, in templo.

Attende hiſtoriam : Pilatus primò poſuit in templo imaginem Cæſaris : & indignati Iudæi cœperunt rebellare, quòd Titus vindicans, incendit templum, & ciuitatem. Poſteà autem Ælius Adrianus inter parietes templi poſuit ſuam imaginem, quæ dicitur abominatio deſolationis: eo quòd iam deſolatum fuit per Titum, & in proximo complenda erat deſolatio per Ælium. Iudæi autem indignati ad imaginem Ælij, confregerunt, & comminuerunt eam in puluerem : ad quod indignatus Ælius penitùs euertit parietes templi, & totam ciuitatem, & aliam paruulam ibi prope ædificauit, quam ex nomine ſuo vocauit Æliam : & hoc eſt, quod dicit : & hoc plangit *Iſa.* 64. Ecce Domine, reſpice : ciuitas ſancti tui facta eſt deſerta, Sion deſerta facta eſt, Ieruſalem deſolata eſt. Domus ſanctificationis noſtræ & gloriæ noſtræ, vbi laudauerunt te patres noſtri, facta eſt in exuſtionem ignis.

Sequitur [qui legit] Et monet eſſe attentos [qui legit] hæc : tunc [intelligat] inſtare tempus expetendæ vltionis de ſanguine Prophetarum, & meo effuſo. *Pſalm.* 78. Vindica ſanguinem Sanctorum tuorum, qui effuſus eſt. Redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum : improperium ipſorum quod exprobrauerunt tibi Domine. Hoc idem generaliter acceptum, & ad Antichriſtum relatum ſignum eſt conſummationis ſeculi : Antichriſti enim præſentia in loco templi eſt abominatio deſolationis. *Zacharia* 11. O paſtor, & idolum, derelinquens gregem. 2. *Theſ.* 2 Cùm reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur, & extollitur ſuper omne id, quod dicitur Deus, aut quod colitur : ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ipſe ſit Deus. Tunc [qui] hæc [legit intelligat] quia citò erit ſeculi conſummatio. Moraliter etiam abominatio deſolationis in templu, malus Prælatus eſt in Eccleſia. *Prouerbio.* 16. Abominabiles Regi omnes impij.

Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, non deſcendat tollere aliquid de domo ſua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam ſuam.

Modum hic, & quantitatem turbationis deſcribit: & tangit duo, modum, videlicet, mali, & quantitatem *Ibi* [Erit enim tunc tribulatio magna &c.] Circa modum duo dicit: ſuadet enim primò omnibus relictis fugere: & in ſecundo oſtendit infelicitatem eorum, qui impedimenta fugiendi tunc habebunt. *Ibidem.* [Væ autem prægnantibus] Circa primum tangit tres differentias: & loquitur Sanctis, qui in Iudæa erant tempore Romanæ captiuitatis: tunc enim Agrippa tenebat terram, quæ eſt vltra Euphratem, & parebat Romano imperio: & ideò terra illa pacem habuit. Loquitur ergo per ſimilitudinem accelerantibus fugam: illi enim generaliter ſparſi erant in Iudæam, aut familiaribus rebus aliquibus dediti: & generaliter quidem hortatur eos fugere ad terras montuoſas Agrippæ, vt ibi ſaluentur. *Gen.* 19. Non ſtes in omni circa regione; ſed in monte ſaluum te fac. *Pſalm.* 124. Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi ſui. Qui autem familiaribus rebus ſunt dediti, aut erant in domo, aut in agro aliquid operantes.

Dicit igitur [Et qui in tecto] In Iudæa plana fuerunt tecta, & cùm immineret captiuitas, non libenter perdentes ea, quæ erant in domo, aſcenderunt in tecta, vt hoſtes eminùs poſſent ſpeculari: & his dicit, quòd celeriter fugiant, antequam præoccupentur [Et non deſcendant aliquid tollere de domo] quo detineantur à fuga, vel onerentur fugientes: & hoc ad litteram plangens *Iſa.* 22. dicit. Quidnam tibi eſt, quòd aſcendiſti & tu omnis in tecta? clamoris plena [& qui in agro] agriculturæ deditus, qui propter calorem excitatum ex labore in terra calida domi dimittere tunicas conſueuerunt [non reuertatur domum tollere tunicam] vel aliquid diſpoſiturus de domo, ſed omnibus dimiſſis citò fugiat. *Luc.* 22. Qui in medio ſunt Iudææ, diſcedant: & qui in regionibus, non intrent in eam. *Iſa.* 13. Erit quaſi damula fugiens. Tempore autem Antichriſti, cùm confirmabitur poteſtas eius, tunc maximè regnabit in Iudæa perſequens Eccleſiam fidelium: & tunc oportet ad literam fugere ad montium ſpeluncas & deſerta. *Hebr.* 11. In montibus & in ſpeluncis & in cauernis terræ errantes circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Et ſimiliter per tectum intelliguntur domeſticis dediti. Et per agrum dediti laboribus, quibus, ſi fideles ſunt, nihil ſuæ vtilitatis licebit facere tempore Antichriſti. Miſticè autem in Iudæa ſunt (quæ confeſſio interpretatur) illi, qui confeſſioni laudis ſunt dediti, ſicut Clerici & Religioſi, quibus tempore perſecutionis fugiendum ad culmina virtutum: quia virtutum perfectione tunc indigent, vt poſſint reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. *Eph.* 6. *Pſalm.* 71. Suſcipiant montes pacem. Et iterum *Pſalm.* 86. Fundamenta eius in montibus ſanctis. Qui autem ſunt in tecto, in arce contemplationis, quibus præcipitur, ne deſcendant in domum carnis; ſed alta contemplatione veritatis poſtponant omnia commoda carnis pro Chriſto fortiter morientes. *Pſalm.* 83. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum, in loco, quem poſuit. In agro autem exiſtentes bonos ſignificant actiuos, quibus etiam ſuadetur, quòd non dimiſſa difficultate virtutis reſoluti domi torpeſcant, tunicam veteris vitæ reinduentes. *Cant.* 5. Expoliaui me tunica mea, quomodo rurſus induar illa? *Cant.* 5. Tulerunt pallium meum cuſtodes murorum.

Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.

Hîc tangitur infelicitas eorum, qui ſubitò habent effugiendi impedimenta: & habet duos paragraphos, vnum quidem, quod euadi non poteſt; aliud autem euadi poteſt, ſed non eſt in noſtra poteſtate, ſed Dei omnia ordinantis & diſpenſantis: & contra hoc opponit orationem. Primum autem, quod euadi non poteſt, infelicitatis eſt: & hoc eſt imprægnatio, vel nutritio paruulorum: prægnans enim ex violento motu per aborſum periclitatur, & non aboriens grauatur: ita quòd fugere non poteſt. Nutriens autem & ex motu, & ex calore habet conſumptionem lactis, & & lactans fugæ incurrit debilitatem. Adhuc autem onere grauatur portandi infantis: aut innaturale homicidium incurrit abiiciendi filij, quem peperit. Vnde 2. *Reg.* 4. Vxor Ionathæ properè fugiens, lapſum puerum perpetuò claudum vtroque pede recepit. Aliter etiam, ſicut narrant *Ioſephus & Egeſippus*: prægnantes diuidebantur, & ad aborſus immaturos cogebantur: vt partus excuſſus obſeſſis fieret in cibum. *Thren.* 3. Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos: facti ſunt eis in cibum in contritione filiæ populi mei. Vnde & Moyſes *Deut.* 28. dicit, quòd mulier delicata, quæ ſe præ teneritudine ferre non ſuſtinet, inuidebit vicinæ ſuæ de ingluuie ſecundinarum, quæ egrediuntur de medio feminum ſuorum. Narrat etiam *Egeſippus & in hiſtoria Eccleſiaſtica* legitur, quòd matrona nobilis dixit filio ſuo: Veni infelicis matris infelicior nate: & occidit eum, & comedit in captiuitate Romana. Et iſtæ ſunt maledictiones Moyſi *Deut.* 28. In tempore etiam Antichriſti propter hoc, quòd apud homines tunc fideles habitare non audebunt, nimio impedimento detinebuntur prægnantes & nutrientes. Sed & prægnantes ſunt, qui de nouo propoſitum bonum conceperunt. *Iſa.* 26. A facie tua concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. Nutrientes autem ſunt, qui iam quidem proficiunt; ſed adhuc lacte tenerioris indigent. 1. *Cor.* 3. Tanquam paruulus in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis. *Hebr.* 5. Omnis, qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ, paruulus enim eſt. Omnes autem tales, eo quòd in fide & charitate non ſunt ſolidati, violentia tentationis vincuntur, & cedent Antichriſto: & ideò væ eis.

Orate autem, vt non fiat fuga veſtra hyeme, vel ſabbato.

Tangit impedimenta fugæ, quæ non ſunt in nobis: & ideò contra illa dicit opponendam eſſe orationem: & ſunt duo: vnum prouenien ex

aſperitate temporis: & aliud ex religione feriarum. Dicit igitur [Orate] *Iac. vlt.* Multum enim valet deprecatio iuſti aſſidua. *Suprà* 18. Quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis [vt non fiat fuga veſt.] tempore Antichriſti, vel deſtructionis Iudææ, quandò fugiendum eſt. *Iſa.* 16. Abſconde fugientes, & vagos ne prodas. Moab, eſto latibulum eorum: à facie enim vaſtatoris fugerunt; à facie gladij imminentis; à facie arcus extenti; à facie grauis prælij [hyeme] quando eſt intemperies elementorum: quo tempore etſi fugere poſſet aliquis; tamen permanere in deſerto non poſſet: quia tunc fugere ad homines non licebit: qui omnes occupantur à Romana captiuitate tempore deſtructionis Iudææ, vel adhærebunt Antichriſto temporibus nouiſſimis. Sed tunc quæritur: Quia cum tribus annis & dimidio duratura ſit perſecutio Antichriſti; oportebit ſæpiùs fugere hyeme. Sed ad hoc dicendum, quòd non dicitur hic hyems, pro ſpatio temporis, quo ſol mouetur circa tropicum capricorni; ſed potiùs pro temporis aſperitate, quæ hyeme eſſe conſueuit: quia tunc nec in deſertis fructus, nec aura tolerabilis inueniretur, nec vnus alij ſolamen ſocietatis auderet exhibere: quia plures ſimul habitantes latere non poſſent. Sed vnus poteſt abſcondi in inuiis deſerti. Vnde Eccleſia liberata à perſecutione dicit illud *Cant.* 2. Iam hyems tranſit, imber abiit & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra. Eſt etiam hyems amoris gelicidium, quo refrigeſcet charitas multorum, qui tunc fugere non poterunt, frigore charitatis membra coſtringente. *Suprà* eodem quia abundabit iniquitas refrigeſcet charitas multorum [vel Sabbato] quando propter religionem fugere non licebit. Sed hoc falſum videtur: quia dicitur 1. *Macha.* 2. quòd cogitauerunt Sancti pugnare die Sabbati: ergo etiam in neceſſitate licet fugere. Reſponſio eſt, quòd in veritate licet fugere; ſed fuga in feriis non poteſt latere. In diebus enim profeſtis poterunt ſe ſubducere, tanquam quippiam operis vadant facturi: ſed in die feſto, cum ab opere vacat populus, non poteſt aliquis fugam abſcondere: & ideò tunc magis eſt periculoſa. Religio autem feſtorum ab Antichriſto inſtitutorum, tunc in maxima erit veneratione. Tempore etiam Romanæ captiuitatis multum obſeruabatur Sabbatum, quod licet Sancti non tenuerunt, tamen multùm obſeruabantur dies Sabbatorum. *Iſa.* 58. Si auerteris pedem tuum à Sabbato, facere voluntatem tuam in die ſancto meo: & vocaueris Sabbatum delicatum, & ſanctum Domini glorioſum. Spiritualiter autem loquitur de torpentibus otio, & nihil operantibus ex inertia; qui tunc fugere non poterunt *Thren.* 1. Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt Sabbata eius. *Tob.* 2. Dies feſtos eius conuertam in luctum.

Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vſque modò, neque fiet.

Magnitudinem hic deſcribit tribulationis dupliciter, quantitate mali, & menſura temporis: quantitas eſt in periculo & acerbitate. Et quando hæc magna ſunt, non expedit tempus eſſe longum, ſed breue; vt patet in litera. Dicit igitur [Erit enim tribu. mag.] quia conflata ex tribus magnis, ſcilicet, Tyrannorum inuaſione, hæreticorum ſeductione, & falſorum fratrum proditione. Quæ tria mala paſſa eſt ſucceſſiuè Eccleſia, Tyrannorum inuaſionem in principio, hæreticorum ſeductionem in progreſſu, & in perfecta dilatatione proditionem patitur falſorum fratrum. Tyrannus perſequitur poteſtate, hæreticus ſimulata veritate, falſus frater ficta bonitate. *Dan.* 7. dicitur, quòd tres beſtiæ de mari aſcenderunt, prima ſimilis leoni, quæ tyrannos ſignificat: ſecunda ſimilis vrſo, quæ hæreticos: tertia ſimilis pardo vario, qui falſos fratres varios & doloſos. De conflatione harum perſecutionum in vnum *Apoca.* 13. dicitur de beſtia, per quam Antichriſtus figuratur, cuius caput ſimile erat pardo, & pedes eius ſicut pedes vrſi, & os eius ſicut os leonis: & ſic habet totum. Primò enim pardus ſimulata ſanctitate, ſecundò erit vrſus ore fœtido ſimulatæ veritatis, quam dulci ſermone proponet, ſicut vrſus mel ſugens. *Rom.* 16 Per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Et tandem accepta poteſtate ore dentato leonis, omnia deuorabit, & lacerabit: ſic ergo erit magna: magnum enim eſt, vt dicit *Plato*, quod componitur ex multis. Menſuram autem huius magni proponit, cum dicit ad præteritum [qualis nunquam fuit ab initio mundi] Et ad præſens, cum dicit [vſque modò] Et ad futurum, cùm ſubdit [neque fiet] *Dan.* 12. Veniet tempus, quale non fuit, ex quo gentes eſſe cœperunt vſque ad tempus illud: & ideò, vt dicit *Grego.* Optat Eccleſia præcedentibus tribulationibus affligi, & videntur ei dulces reſpectu mali illius, quod tunc patietur. *Iob* 29. Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos, ſecundum dies quibus Deus cuſtodiebat me?

Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro: ſed propter electos breuiabuntur dies illi.

Duo tangit, abbreuiationem, & abbreuiationis cauſam. De abbreuiatione dicit [Niſi breuiati fuiſſent dies illi] Non quidem momentis temporis, vel breuiori curſu ſolis; ſed potiùs numero: quia non durabunt niſi tribus annis & dimidio: quantum dicitur prædicaſſe Chriſtus. *Apoca.* 12. Aliter mulier, quæ ſignificat Eccleſiam in deſerto, fugiens Antichriſtum per tempus, & tempora, & dimidium temporis, hoc eſt, per annum & duos annos & dimidium. *Apoca.* 13. Data eſt illi poteſtas facere menſes quadraginta duos, hoc eſt, tribus annis & dimidio, duodecim menſibus pro anno computatis. *Apoca.* 12. Væ terræ & mari: quia deſcendit ad vos diabolus habens iram magnam, ſciens quia modicum tempus habet. [Sed propter electos] ne nimis tribulentur, [breuiabuntur dies illi] numero: ſicut etiam prolongantur in benedictione eorum. *Pſalm.* 90. Longitudine dierum adimplebo eum. *Iſa.* 54. Ad punctum in momento dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te.

Tunc ſi quis vobis dixerit: Ecce hic Chriſtus, aut illic: nolite credere.

Hic ponit ſolutionem tertiæ partis quæſtionis: & tangit duo, ſigna certiſſimi aduentus: & incertitudinem.

titudine horæ, quando veniat *Ibi* [De die autem illa] Signa aduentus ſunt duplicia, prædicatio videlicet Pſeudoprophetarum quæ præcedit: & ſigna in ipſo iudice & iudicio ſumpta *Ibi* [Sicut enim fulgur &c.] Circa primum horum dicit tria, admonitionem cautelæ, cauſam neceſſitatis admonitionis: & confirmationem eiuſdem. De primo dicit [Tunc] in illo finali tempore [ſi quis vobis] in ſucceſſoribus veſtris [dixerit] *Ioan.* 17. Non pro eis tantùm rogo; ſed pro omnibus, qui credituri ſunt per verbum eorum in me [dixerit] inuitans, vt auertat à Deo veſtro. *Hebr.* 3. Ne fortè ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi à Deo viuo. Et notantur in verbo tria, ſcilicet, mendacium verbi, & diuerſitas ſchiſmatum, & admonitio, ne credatur eis. Mendacium notatur in hoc, quòd dicit [ſi quis vobis dixerit] q. d. Si ſeipſis loquantur ex propriis, & lingua eorum non eſt calamus ſcribæ velociter ſcribentis: Prophetæ enim dicunt: hæc dicit Dominus. Apoſtoli verò dicunt illud de ſe 2. *Cor.* 13. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus. *Ioan.* 8. Cum loquitur mendacium ex propriis loquitur: quia mendax eſt, & pater eius. Schiſma notatur in hoc, quod dicit [Ecce hic eſt Chriſtus aut illic] Chriſtus autem dupliciter accipitur, in perſona videlicet, & in virtute operante in Sacramentis. In his enim vnctus vnctionem diffundit, & conficit ſanitates *Eccle.* 38. Et hoc modo Chriſtum iactat ſe habere quælibet hæreſis, & negat eum alteri. Eccleſia autem dicit eum eſſe, non hic diſcretè, aut illic; & non alibi: ſed vbique per totam Eccleſiam in toto orbe diffuſam. 1. *Cor.* 1. Diuiſus eſt Chriſtus? q. d. Non. *Ioan.* 19. Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de ea, cuius ſit. 3. *Reg.* 3. Nec mihi, nec tibi ſit: ſed diuidatur [nolite credere] Ecce admonitio. 1. *Ioan.* 4. Nolite omni ſpiritui credere; ſed probate ſpiritus vtrum ex Deo ſint. *Eccleſiaſt.* 19. Qui cito credit; leuis corde eſt 2. *Theſ.* 2. Obſecro vos, vt non citò moueamini à ſenſu veſtro, quaſi inſtet dies Domini.

Surgent enim PſeudoChriſti, & Pſeudoprophetæ: & dabunt ſigna magna & prodigia; ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam Electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis: Ecce in deſerto eſt; nolite exire: ecce in penetralibus; nolite credere.

Ecce tangit admonitionis neceſſitatem: & dicit tria; exaltationem ſeductorum; poteſtatem; & efficaciam in nocendo. Exaltationem tangit, cùm dicit [Surgent] hoc eſt, ſurſum ſe agent. *Thren.* 1. Vide Domine afflictionem meam: quoniam erectus eſt inimicus meus [Pſeudochriſti] ſicut hæreſiarchæ maiores [& Pſeudoprophetæ] ſicut Diſcipuli eorum minores. 1. *Ioan.* 4. Multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum. 2. *Pe.* 2. Fuerunt & Pſeudoprophetæ in populo, ſicut & in vobis erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis.

Et dabunt ſig. & prodi.] Ecce poteſtas miraculandi. Et dicitur ſignum, quod portendit aliquid in futurum. Sicut quòd Ieremias vidit ollam ſuccenſam, quod ſignificabat Ieruſalem eſſe ſuccendendam. Prodigium, eſt magnum miraculum, quod omnium digito proditur, propter admirationem, nihil in futurum ſignificans. Quidam tamen dicunt, quòd ſignum eſt, quod ſignificat aliquid de præſentibus: & prodigium quaſi procul à digito dictum, aliquid de futuris deſignat. Sed prima expoſitio melior eſt. *Apo.* 16. Sũt ſpiritus dæmoniorum facientes ſigna 2. *Theſ.* 2. Mittet illis operationem erroris, vt credant mendacio, qui non crediderunt veritati; ſed conſenſerunt iniquitati.

Ita vt in errorem inducantur] Ecce efficacia, qua in peius proficiunt errantes, & in errorem mittentes [ſi fieri poteſt etiam electi] Aliud eſt errore tangi, & aliud in errorem induci. Tangitur enim, qui tentatur: & hoc humanum eſt: quia humanæ ignorantiæ eſt errare. Sed in errorem inducitur, qui errori conſentit. Sed hæreticus eſt, qui defendit pertinaciter. Dicit autem [ſi fieri poteſt] & vt gratiam Dei continentes Sanctos oſtendat. *Deut.* 33. Omnes ſancti in manu illius ſunt: & hoc notat, cùm dicit [ſi fieri poteſt] Quia tantùm humanum eſt trepidate & timere & tentari; dicit [in errorem inducãtur] Et hæc eſt expoſitio *Greg. Apoc.* 13. Fecit beſtia ſigna magna, ita vt ignem de cælo faceret deſcendere ſuper terram; & ſeduxit habitatores terræ propter ſigna, quæ data ſunt ei facere in conſpectu beſtiæ [etiam Electi] quos tamen trepidantes gratia continebit electionis. *Iob* 41. Sub ipſo erunt radij ſolis: ſternet ſibi aurum quaſi lutum. *Et* 40. Abſorbebit fluuium, & non mirabitur: & habet fiduciam, quòd Iordanis influat in os eius. Vel dicatur, quòd non dicitur hoc de Electis gratia finali; ſed de Electis ſecundum præſentem iuſtitiam; qui tunc ſæpius inducentur in errorem, ſi hoc poteſt fieri aliqua tentationis ſeductione. *Ioan.* 6. Nonne ego duodecim vos elegi; & vnus ex vobis diabolus eſt.

Ecce prædixi vobis] Certitudo eſt dictorum. q. d. Ego, qui ſum veritas: quia ineuitabiliter euenient. *Ioan.* 14. Et nunc dixi vobis priùs quàm fiat, vt cum factum fuerit, credatis. *Eccl.* 7. Cognouit Deus omnem ſcientiam. Et ſequitur: Reuelans veſtigia occultorum. *Iob* 28. Abſcondita produxit in lucem. Repetit igitur cautelæ admonitionem, dicens [Si ergo dixerint vobis] pſeudoprophetæ, vel credentes eorum [ecce in deſerto eſt] Supple Chriſtus, ſecundum operatiuam virtutem & chariſmatum & vnctionis. In deſerto autem eſſe dicitur: quia aliquos ſequaces habebit primò eremiticè viuentes, vt ſub ſpecie religionis magis decipiant. *Ierem.* 9. Aſſumam planctum ſuper ſpecioſa deſerti: quia incenſa ſunt, eo quòd non eſſet vir pertranſiens. *Iſa.* 13. In deſerto habitabunt ſtrutiones, & piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt ibi vlulæ in ædibus eius, & ſyrenæ in delubris voluptatis. Per ſtrutiones, qui alarum, hoc eſt, contemplationis ſpeciem habent, ſed à terra non eleuantur; ſignificantur hypocritæ Monachi. Piloſi ſignificant Monachos diuitias congregantes, & lucris inhiantes, venantes in deſertis pecunias, ſicut fecit Eſau piloſus *Geneſ.* 27. Per vlulas (quæ fixo in luto roſtro tubicinant, ſicut cum cornu (& eſt auis infauſta) ſignificantur Monachi in cœno carnis conuerſantes. Per ſyrenas, ſignificantur fœminæ moniales mortiferis cantibus animas

decipientes

decipientes ; huius mundi mare nauigantes, quales tempore Antichriſti erunt ; & heu nunc ſunt [nolite exire] ſicut exiſtis ad Ioannem Baptiſtam. *Suprà* 11. Quid exiſtis in deſertum videre &c. *Exod.* 12. Nullus egrediatur oſtium domus ſuæ. Ecce in penetrabilibus, in quibus ſunt ſubtilitatum ſapientiæ ſtudia. Hæc enim duo profitebuntur Antichtiſtiani, religionem & ſapientiam. *Pſalm.* 104. Edidit terra eorum ranas, in penetralibus Regnum ipſotum. Ranæ quibus lingua faucibus adhæret ; ſignificant Philoſophias hærentes ad phantaſias, & philoſophicam linguam habentes [nolite credere] *Coloſ.* 2. Nemo vos ſeducat per Philoſophiam, & inanem fallaciam. *Prou.* 26. Quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei : quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde ipſius.

Sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret vſque in occidentem : ita erit & aduentus filij hominis. Vbicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

Hic dat ſigna aduentus vera : & verè Chriſtum venientem demonſtrantia : & ſumuntur in ipſo Iudice & iudicio. Sunt igitur duplicia : vniuerſalia, & particulariter ſumpta : & hæc tangit *Ibi* [Ab arbore autem fici] Poſt vtraque autem ſubſequitur confirmatio dictorum *Ibidem.* [Cælum & terra tranſibunt] vniuerſalia autem ſigna ſunt duplicia : in Iudice videlicet, & in iudicij circunſtantiis ſumpta, *Ibi* [Statim autem &c.] In Iudice autem tria notat, ſcilicet, aduentus manifeſtationem in ſe, & manifeſtationis generalitatem ; & Sanctorum ad iudicem congregationem. Manifeſtatio autem oſtenditur in hoc, quòd dicit [Sicut fulgur] In quo tria notantur, quod ſubitus, quòd terribilis ; quòd blandimentum habet luminis. Subitò autem fit, vt dicit *Dionyſius* ; quod fit præter ſpem. 1. *Theſ.* 5. Dies Domini ſicut fur, ita in nocte veniet. Vnde etiam in Grammaticis declinatur fulgur fulguris, media correpta : eo quòd ſubitò venit, & impræmeditatè : fulgor autem charitatis ſtantis ; declinatur fulgor fulgoris, media producta. Et fulgeo fulges ; quod venit à fulgure ; infinitiuum facit fulgere media correpta. Quod autem venit à fulgore ; infinitiuum facit fulgere media producta, ſicut tradunt antiqui grammatici. Terror autem eſt in ictu fulguris : quia cum tonitruo eſt fulgur ſemper. *Iob* 16. Cum vix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius ſuſtinere ? Blandimentum autem habet in lumine. *Pſalm.* 103. Amictus lumine ſicut veſtimento. Subitum igitur eſt propter omnes : vt parati ſint, & caueant. Cum ictu eſt ; propter reprobos. Cum blandimento luminis ; propter Electos [exit] Ecce manifeſtatio : exit enim ad manifeſtationis apertum. *Pſalm.* 49. Deus manifeſtè veniet, Deus noſter & non ſilebit. *Iſa.* 49. Videbit omnis caro ſalutare Dei. *Apoca.* 1. Videbit eum omnis oculus.

Ab oriente, & paret vſque in occidentem] Ecce manifeſtationis generalitas. *Pſalm.* 106. A ſolis ortu vſque ad occaſum laudabile nomen Domini. Sed videtur mirabile, quod dicit : Quia fulgur non exit ab oriente ; ſed fulgor exit ab oriente ; fulgur autem exit à nube. Dicendum, quòd ſunt multi ortus ſecundum eos, qui loquuntur de aſtris. Ortus autem hic ſumitur pro manifeſtatione : ſicut etiam ſol & aliæ ſtellæ oriuntur aliquando de ſub nube. Occaſus autem ſecundum *Auguſt.* dicitur finis horizontis ſenſibilis : vbi viſu deficiente, cælum terræ coniungi videtur : & eſt ſenſus, quòd cuilibet hominum apparebit manifeſtus, & illuſtrabit omnia, quæ videri ab ipſo poſſunt loca in circuitu : vt nuſquam liceat abſcondi, vel celari. 1. *Cor.* 4. Veniet Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. *Ioan.* 1. Lux in tenebris lucet : & tenebræ eam non comprehenderunt. Et ideò dicitur *Sap.* 6. Horrendè & citò apparebit vobis [ita erit & aduentus filij hominis] 1. *Theſ.* 5. Cum dixerint pax & ſecuritas : tunc repentinus ſuperueniet eis interitus, ſicut dolor parturientis, & non effugient. Dicit autem [filij hominis] & non filij Dei : quia in forma hominis iudicabit nos, in qua pro nobis iudicatus eſt. *Ioan.* 5 Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. Nolite mirari hoc, hoc eſt, non vobis videatur mirum, quòd filius hominis eſt : quia homo ille conſtitutus eſt iudex viuorum & mortuorum. Sicut dicitur *Act.* 10.

Vbicumque fuerit corpus] Dat ſignum congregationis Sanctorum, ad ipſum loquens per ſimilitudinem : ad corpus enim odorem nidoris ſpargens, ad vltra marina per odoratum inuitantur aquilæ, ab acumine viſus & odoratus aquilæ vocatæ. Multò ergo magis ad redolentiam ſuauiſſimam iudicis ; boni atem ſuam in omnes intellectuales nares diſtribuentis & ſpargentis aquilæ ſanctæ videlicet omnes Sancti, acuti viſu in contemplatione, & bene odorantes, in aromatum illorum perceptione ad iudicem congregabuntur : vt refectione bonitatis & dulcedinis eius, cum manifectatur gloria eius, ſatientur. *Pſalm.* 16. Satiabor, cùm apparuerit gloria eius. *Iſa.* 40. Aſſument pennas vt aquilæ, current, & non laborabunt, volabunt ; & non deficient. 1. *Theſ.* 4. Simul rapiemur cum illis obuiam Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum Domino erimus. In aerem enim aſcendit volans. Dicit autem [congregabuntur] quia tunc verè omnibus viribus ſuis congregatis, altiuolæ in Deum aſcendunt. *Iſa.* 60. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas ? *Iob* 39. dicitur, quòd aquila ſedens in ſummis rupibus, & inde contemplatur eſcam.

Statim autem poſt tribulationem dierum illorum, ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo.

Tangit ſigna ſumpta in his, quæ circunſtant iudicium dupliciter, in cœleſtibus bonis primò, & in terreſtribus malis ſecundò. In cæleſtibus autem bonis tangit in corporibus cæleſtibus, in virtutibus Angelicis & in Sanctis in cælum aſſumptis : præmittit autem tempus iſtorum ſignorum dicens [Statim autem poſt tribu. dierum illo.] Dies enim, hoc eſt, Sancti tribulabuntur : noctes autem, hoc eſt, mali conſentient Antichtiſto. *Iob* 3. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat,

&

& non illoſtretur lomine. *Sap.* 18. Sanctis autem tuis maxima fuit lux. Et tangit ſigna in cæleſtibus corporibus, ſole & luna, & ſtellis, dicens [ſol obſcurabitur] *Marc.* 13. Stellæ cæli erunt decidentes. Et dicit *Interlinearis*: hoc eſt, lumine carebunt: & poteſt ſimiliter intelligi de ſole. Quid autem trium ſententiarum, quæ hic dici conſueuerunt, verum ſit, non eſt certum: vtrum enim ſol ad tempus tunc lumen amittat, ſicut dicit *glo. Interl. ſuper Marcum*: aut dicatur obſcurari: quia cùm duo ſint in lumine ſolis, ſcilicet illuſtrare, & mouere ad generationem: alterum amittet. ſ. ad generationem mouere: aut quòd ſuperueniente maiori claritate; quæ fulget à corpore Chriſti & corporibus glorificatis, dicatur obſcurari, quia lumen eius non percipitur: ſicut nunc lumen candelæ non videtur, quando tenetur in radio ſolis. Quod ego probabilius iudico: quia hoc dicitur *Iſa.* 60. Non erit tibi amplius ſol ad lucendum per diem, neque luna per noctem. Sed potiùs, ſicut dixit antè: Surge, illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt. *Apoca.* 21. Ciuitas non eget ſole, neque luna, vt luceant in ea: quia ipſe Dominus illuminabit eam, & lucerna eius agnus.

Et luna non dabit lu. ſ.] Hoc eſt neceſſarium, ſic ſol obſcurabitur, quòd luna non det lumen: quia non habet lumen niſi a ſole. *Abac.* 3. Sol & luna ſteterunt in habitaculo ſuo [& ſtellæ cadent de cælo] Non caſu corporali, ſed potiùs quoad affectum, in his, quæ generantur. Sol infundit calorem natiuum, & luna mouet humidum, (quòd ſubiectum eſt vitæ & materia generationis) & imagines ſtellarum conferunt figuram generato: & quoad hos effectus ſubtrahunt lumen: & ideò obſcurari & cadere de cælo dicuntur: quia tunc non erit ampliùs generatio: ſed omnia formabuntur ad ſtatum collectionis iuſtorum in gloriam, & peccatorum in pœnam. *Iſa.* 13. Stellæ cæli & ſplendor earum non expandent lumen ſuum, obſcuratus eſt ſol in ortu ſuo, & luna non ſplendebit in lumine ſuo. *Apoca.* 8 Quartus Angelus tuba cecinit, & percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum; ita vt obſcuraretur tertia pars eorum. Tres enim partes ſunt, locus, lumen, & effectus in generabilibus: & hæc tertia percutietur. *Apoc.* 6. Sol factus eſt niger quaſi ſaccus cilicinus, & luna tota facta eſt ſicut ſanguis, & ſtellæ de cælo ceciderunt. De media autem expoſitione, quòd ſcilicet comparatione maioris luminis obſcurari videbuntur: videtur intelligi, quod dicitur *Iſa.* 24. Erubeſcet luna, & confundetur ſol, cùm regnauerit Dominus exercituum. Peracto autem iudicio, vt omnia oſtendantur propter hominem eſſe facta: ſicut homo mutabitur ad ſpeciem gloriæ, ita mutabuntur & luminaria. *Iſa.* 13. Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum.

Et virtutes cælorum commouebuntur: & tunc parebit ſignum filij hominis in cælo.

Tangit ſigna in ſpeciali creatura, primò in Angelis, ſecundò in animabus ſanctis. De Angelis enim intelligitur, quod dicit [Virtutes cælorum] Aut omnes cæleſtes eſſentiæ; quæ communi nomine virtutes dicuntur, ſicut dicit *Dion.* Aut ille ordo, qui virtutes vocatur: eo quòd vltimum potentiæ attingat in faciendo miracula, quæ tunc maxima fient. Angeli enim ante iudicium omnes ſunt in miniſterium miſſi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis: & ideò in collectione eorundem mouentur ad miracula in iudicio. *Pſalm.* 102. Benedicite Domino omnes virtutes eius, miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius. *Rabanus* tamen exponit [mouebuntur.] i. timebunt, hoc eſt, conſiderato terrore iudicis ad modum timentium ſe habebunt, aut reuerentiæ motu mouebuntur ad gloriam iudicis. *Iob* 41. Cùm ſublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur. *Iob* 26. Columnæ cæli contremiſcunt & pauent ad nutum eius.

Et tunc parebit ſignum filij hominis in cælo] Ecce ſignum in animabus ſanctis, quæ omnes conſignitæ merito fidei, filio hominis Deo apparebunt. Et hoc eſt ſignum, quo diſtinguentur Electi à reprobis. *Ezech.* 9. Signa thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium. *Exod.* 12. Signantur poſtes, & ſuperliminaria ſanguine agni, contra percuſſorem Angelum. *Pſalm.* 4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. Vel [ſignum filij hominis] ſunt ſtigmata vulnerum, quæ oſtendit. *Zach.* 12. Videbunt in quem transfixerunt. Et idem eſt *Ioan.* 19. *Apoc.* 1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Dicunt etiam quidam, quòd lignum crucis, in ſignum crucis apparebit ſole ſplendidius. Sed hoc non aſſerendum: quia perſpicuè non probatur. *Apoca.* 7. Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum.

Et tunc plangent omnes tribus terræ.

Signum de infimis, hoc eſt, de terra dat hic. Et hoc eſt planctus malorum: circa hoc autem tangit duo: planctum, & cauſam. Cauſa autem eſt triplex, ſcilicet viſus horribilis irati iudicis; auditus terribilis tubæ ad iudicium vocantis: collectio triſtabilis bonorum ad Chriſtum, impiis in terra deſertis. Dicit igitur [Tunc plangent] Vnuſquiſque ſe ipſum plangit accuſante conſcientia. *Rom.* 2. Inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die, cum iudicabit Deus occulta hominum ſecundum Euangelium meum. *Supra* 13. Ibi erit fletus, & ſtridor dentium. *Iſa.* 16. Inebriabo te lacryma mea Heſebon & Eleale [omnes tribus terræ] hoc eſt, qui in cælo nullum habent municipatum, quibus non eſt dictum; Vado parare vobis locum. *Ioan.* 14. *Apoc.* 12. Neque locus eorum inuentus eſt ampliùs in cælo In terra enim remanent, quam dilexerunt, Sanctis raptis in nubibus obuiam Chriſto in aëra. *Ierem.* 17. Recedentes à te in terra ſcribentur. Tribus autem terræ dicuntur: quia nullam niſi in terra habent generationem & amicum: ſi enim feciſſent ſibi amicos de mammona iniquitatis, cum defeciſſent in terrenis, fuiſſent vtique recepti ab amicis in æterna tabernacula. Et habuerunt hic manentem ciuitatem, futuram non inquirentes. Contra id, quod dicitur *Hebr.* 13. Non habemus hic manentem ciuitatem; ſed futuram inquirimus. Et fuerunt nati de ſanguinibus, ex voluntate concupiſcentiæ carnis, & ex

voluntate

voluntate viri pertinacis ad malum: Et ideò terræ ſunt aſcripti, de qua dicitur *Iob 9.* Terra data eſt in manus impij.

Et videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & maieſtate.

Ecce viſus horribilis. *Sap. 6.* Horrendè & citò apparebit vobis: & dicit de iudice viſo quinque ſcilicet, formam, in qua eis apparebit, approximationem, gloriam, virtutem, & curiæ frequentiam. Videbunt autem viſu horribili. *Apoca. 6.* Et Reges terræ & Principes, & Tribuni & diuites, & fortes, & omnis ſeruus & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris montium: & dicunt montibus & petris: Cadite ſuper nos: & operite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſorum. *Apoc. 18.* Plangent ſuper illam omnes Reges terræ. *Thren. 1.* Multi ſunt gemitus mei, & cor meum mœrens. *Iſa. 65.* Vos plorabitis, & præ contritione ſpiritus vlulabitis [filium hominis] Si quæritur, in qua forma videbunt? Dicit quòd in forma humana. Et ſi quæritur vtrum videbunt eum in gloria? Dicendum, quod videbunt eum non in gloria (& tamen filius Dei non induet alium habitum quàm gloriæ) ſed ſicut ſolem aquila videt in lumine. Oculo autem infirmo naturalis defectus ineſt, quòd aſpiciens ad ſolem humore confluente conuoluitur, victus fulgore ſolis: & primò apparet rubeum, deinde viride magis humore vincente, & tandem fit nigrum tenebroſum quod apparet. Ita eodem modo ſe habentem iudicem Sancti videbunt in gloria, propter poteſtatem oculi glorificati: & damnati videbunt eum ſub ſpecie coloris, ſecundum infirmitatem oculi non glorificati. *Iſa. 27.* Tollatur impius, ne videat gloriam Domini. *Ioan. 5.* Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt: nolite mirari hoc. Et ſic intelligitur illud *Ioan. 19.* Videbunt in quem transfixerunt.

Venientem] Ecce appropinquatio, quod maximè horrent impij. *Iſa. 3.* Dominus ad iudicium veniet cum Senatoribus populi. *Iſa. 30.* Veniet de longinquo ardens furor eius, & grauis ad portandum. Tunc enim verificatur illud *Prouer. 6.* Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ, nec recipiet pro redemptione dona plurima.

In nubibus] Ecce gloria venientis: nec eſt intelligendum, quòd nubes hic ſit vapor eleuatus ab inferioribus elementis; ſed ſicut diximus antè: Fulgebunt tunc iuſti ſicut ſol in regno Patris eorum. Sicut dictum eſt *Suprà 13.* Et erunt circa Christum ſupra modum ſolem in claritate excedentem: & huius tota claritas in oculis terrenorum in vi fulgoris non percepta, quandam in oculis ægris eorum generat obſcuritatem. Et hæc vocatur nubes 3. *Reg. 8.* Dominus dixit, vt habitaret in nebula. *Act. 1.* Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum, quando nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Erit autem ex hoc terror damnatorum: quia hæc nubes flammiuoma, vt dicit *Hierony.* theſauros grandinis, & fulgurum ſignificat: quæ tunc immittentur damnandis. *Sap. 5.* A petroſa ira plenæ mittentur grandines, ibunt directè emiſſiones fulgurum, & tanquam à benè curuato arcu nubium ad certum locum inſilient. Sic *beatus Diony.* exponit caliginem, in quam ingreſſus eſt Moyſes ad Dominum. *Exod. 19.* Non enim conſequens eſt, quòd Deus in obſcuris habitet, qui ſicut dicitur *1. Tim. 6.* habitat lucem inacceſſibilem. Nec irrationabile eſt ex caligine ſplendidam factam eſſe faciem Moyſi: ita vt non poſſent in gloriam vultus eius intendere filij Iſraël. *Exod. 34.* *Lu. 23.* A modò videbitis filium hominis venientem in nube. Et propter hoc dicuntur nubes [cæli] non terræ. *Iob 36.* Nubes ſpargunt lumen ſuum, quocunque eas direxerit. *Apoca. 7.* Ecce venit cum nubibus. *Dan. 7.* Ecce in nubibus cæli filius hominis venit.

Cum virtute multa] hoc eſt, robore, qui primò iudicatus apparuit in infirmitate. *Iob 9.* Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt: virtute enim vltimum attingit omnis potentiæ. *Exod. 15.* Quis ſimilis tibi in fortibus, Domine? quis ſimilis tibi? magnificus in ſanctitate, terribilis, atque laudabilis, & faciens mirabilia.

Et maieſtate] Hoc refertur ad frequentiæ, quæ circa eum apparebit, ſolemnitatem, & ambitionem, qua impij opprimentur. *Dan. 7.* Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur.

Et mittet Angelos ſuos cum tuba, & voce magna.

Hîc tangit auditum terribilem vocantem ad iudicium. *Iob 15.* Sonitus terroris in auribus eius. Et tangit tria, Angelorum miniſterium in vocando, tubæ clangorem, & vocis magnitudinem. Angelorum miniſterium eſt in collectione cinerum, ex quibus integranda ſunt corpora. Tubæ clangor eſt terribilis fragor elementorum: vt quodlibet reddat, quicquid habet de corporibus reſurgentium. Vox magna eſt vox Chriſti ſuſcitans & viuificans & vocans ad iudicium. Dicit igitur [Et mittet Angelos ſ.] Congruum enim eſt, vt quos habuerunt duces viæ, habeant etiam collectores cinerum, & productores ad iudicium. *Suprà 13.* Mittet Angelos ſuos, qui colligent de regno eius omnia ſcandala. *Infrà 25.* Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum. In ſignum huius, Angeli ſeparauerunt Loth de medio impiorum. *Gen. 19.* [cum tuba] hoc eſt, mundi fragore. *Sap. 5.* Stabit contra illos turbo tempeſtatis, & flumina concurrent duriter. Et *Ibidem.* Pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos. *1. Cor. 15.* In momento, in ictu oculi, & in nouiſſima tuba, canet enim tuba; & mortui reſurgent incorrupti [& voce magna] quæ eſt iuſſus Dei, quòd viuant, & ſurgant mortui, & veniant ad iudicium. *1. Theſ. 4.* Ipſe Dominus in iuſſu & voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo: & mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi. Archangelus autem eſt Chriſtus Princeps Angelorum, vt dicit *glo.* Et ſecundum hoc tria concurrunt ad reſurrectionem, fragor mundi in reſtitutione materiæ: miniſterium Angelorum in compoſitione puluerum, & corporum: & iuſſus, ſiue vox Dei & Chriſti in viuificatione & citatione. Mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint, viuent. *Pſalm. 67.* Dabit voci ſuæ vocem virtutis.

Et

Et congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum.

Hic tangit congregationem bonorum ab eo futuram, qui diſperſiones Iſrael congregabit, relictis impiis: dicit autem tria, congregationem electorum, & generalitatem locorum, vnde congregantur, & congregandorum integritatem. Congregatio eſt ad ſinum Patris omnia congregantis, vt dicit *Diony.* *Pſalm.* 49. Congregate illi Sanctos eius. Impij autem diſpergentur: quia non habebunt vnum, in quo congregentur. Sed diſſipati cordibus manebunt in inferno. *Ezech.* 6. Diſpergam eos in omnem ventum, & gladium nudabo poſt eos. *Ezech.* 11. Congregabo vos de terris, ad quas captiui ducti eſtis. *Pſalm.* 105. Saluos fac nos, Domine, & congrega nos de nationibus: vt confiteamur nomini ſancto tuo, & gloriemur in laude tua [à quat. ventis] cæli principalibus: qui ſignificant quatuor mundi plagas, & climata. *Iſa.* 41. Ab oriente adducam ſemen tuum, & ab occaſu congregabo te: dicam aquiloni, da, & Auſtro, noli prohibere. *Supra* 9. Multi venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & Meridie: & recumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cælorum. *Pſal.* 106. A ſolis ortu & occaſu: ab Aquilone & mari. *Ezech.* 37. A quatuor ventis cæli venit ſpiritus &c. [à ſummis cælorum] Hic tangit integritatem: dicit enim *Ariſt.* quòd ſummum, & imum, quod eſt à cælo vſque ad centrum, eſt principium longitudinis. Sed dextrum & ſiniſtrum, quod eſt ab oriente in occidentem, eſt principium latitudinis. Ab ante autem & retro, quod eſt à meridie in Aquilonem, eſt principium profunditatis. Secundum primum accipitur motus incrementi & nutrimenti: ſecundum alterum accipitur motus localis membrorum: ſecundum tertium accipitur motus alterationis ſecundum ſenſum. Et hoc eſt [à ſummis cælorum vſque ad terminos] infinitatis, latitudinis, & profunditatis, vt integrè reſurgant. 1. *Corinth.* 15. Mortui reſurgent incorrupti. *Suprà* 10. Capillus de capite non peribit. Vnde *Auguſt.* dicit quòd ſummum cæli dicitur zenith capitis vniuſcuiuſque hominis: & terminus orbis, dicitur terminus horizontis viſibilis. In cuius circumferentia ſunt differentiæ quatuor ſitus, ſcilicet, dextrum & ſiniſtrum, & ante & retrò: aliæ autem duæ ſitus differentiæ ſunt, altum in zenith capitis, & imum in centro horizontis.

Ab arbore autem fici diſcite parabolam: cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, ſcitis, quia prope eſt æſtas: ita & vos cùm videritis hæc omnia, ſcitote, quia prope eſt in ianuis. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt.

Ecce ſignum particulare temporis, quod erit tempus collectionis: dicit autem tria, parabolam, adaptationem, & veritatis confirmationem. Circa primum dicit duo, primò enim innuit, quòd parabola ſit, quod dicit, & ſecundò exponit ſecundum quas proprietates ſit accipienda. Dicit igitur [Ab arbore autem fici] Cui *Supra* 21. maledictum eſt. Et de qua *Habac.* 3. Ficus non florebit [Sumite] vel [diſcite parabolam] hoc eſt, ſimilitudinariam ſententiam. *Prou.* 1. Animaduertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum & ænigmata eorum. Et ſubdit, in quo ſumitur [cum iam ra. eius tener fu.] Ficus inter omnes arbores tardiùs vireſcit, & flores groſſorum emittit. Tranſit enim ver, & in æſtate fert flores: & longè in æſtate verſus autumnum dat fructum in ſigno leonis: & ideò à ficu ſignum temporis maturitatis, & collectionis accipitur. Ver enim magis comparatur ſtatui generationis: & ideò Iudæi, qui per ficum deſignantur, conuerſione ſua finem mundi præloquuntur. *Ioel.* 1. Ficum meam decorticauit, nudans ſpoliauit eam, & proiecit, albi facti ſunt rami eius. Cum ergo iam ramus eius, quem eodem anno emittet, tener fuerit, nouella ad fidem conuerſione. *Oſea* 14. Ibunt rami eius, & erit quaſi oliua. *Eccleſiaſt.* 24. Rami mei honoris & gratiæ [& folia nata] verborum in confeſſione & laude. *Pſal.* 1. Folium eius non defluet. *Prou.* 11. Iuſti quaſi virens folium germinabunt [Scitis, quia prope eſt æſtas] tempus maturitatis & collectionis. *Prouerb.* 20. Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æſtate, & non dabitur ei.

Ita & vos] Ecce adaptatio [cum vide. hæc omnia] quæ dixi [ſcitote, quia prope eſt in ia.] vt iam intret iudex. *Iac.* 5. Iudex ante ianuam aſſiſtit. *Apo.* 3. Ecce ſto ad oſtium & pulſo. 1. *Corinth.* 7. Tempus breue eſt: reliquum eſt, vt qui habent vxores, tanquam non habentes ſint.

Amen dico vo.] Confirmatio eſt ſigni, quod poſuit [non præteribit gene. hæc] hoc eſt, Iudæorum, vel ſucceſſio mortalium [donec omnia fiant] excluſiuè: quia generatio Iudæorum & mortalium terminabitur ad ſigna inducta. *Pſalm.* 58. Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos: ne quando obliuiſcantur populi mei. *Eccl.* 1. Generatio præterit & generatio aduenit: terra autem in æternum ſtat.

Cælum & terra tranſi.] Confirmatio eſt omnium inductorum in præcedentibus. Tranſibunt autem cælum & terra non quoad ſubſtantiam, ſed quoad actus, & figuram generationis, quam nunc habent. *Pſalm.* 101. Ipſi. ſ. cæli peribunt, tu autem permanes: & velut amictum mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. *Iſa.* 65. Ecce ego creo cælum nouum, & terram nouam: & non erunt in memoria priora, nec aſcendent ſuper cor. Sed lætabimini in eis, quæ ego creo. *Apo.* 21. Vidi cælum nouum & terram nouam: & mare iam non eſt. Et hoc notat ex modo loquendi, quando dicit [tranſibunt] quia tranſitus de vno ad aliud eſt, permanente ſubſtantia tranſeuntis [verba autem mea non præte.] in falſitatem. *Sup.* 5. Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. *Iſa.* 40. Verbum Domini Dei noſtri ſtabit in æternum. *Pſalm.* 118. In æternum, Domine, permanet verbū tuū in cælo. *Iſa.* 55. Verbum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum; ſed faciet, quæcunque volui: & proſperabitur in his, ad quæ miſi illud.

De die autem illa & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi Pater ſolus.

Hic oſtendit temporis incertitudinem, quando veniat iudicium. Diuiditur autem pars iſta in duo, in quorum primo oſtendit, quod dictum eſt: in ſecundo autem reddit nos cautos: ne nos iudicium inconſideratos præoccupet *ibi* [Vigilate ergo] In prima harum tria dicit, ſcilicet, impoſſibilitatem præſciendi iudicium ex aliquibus coniecturis: & inconſiderationem hominum, quos inuoluet incautos *Ibi* [Sicut autem in diebus Noe &c.] Et qualis erit diſcretio in iudicio *Ibi* [Tunc duo] In prima harum, Angelos & homines à præcognitione iudicij excludit, & ſolum includit Patrem. Dicit igitur quoad temporis qualitatem [De die autem illa] Dicitur autem dies quoad illuſtrationem iudicis, & non quoad motum ſolis ſuper terram: quia neſcitur, quando Dominus venturus ſit, ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane, vt dicit *Marc.* 13. Si obiiciatur per id, quod in ſequenti capitulo ſequitur: Media nocte clamor factus eſt. Et per illud *Sap.* 18. Dum quietum ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet &c. Dicendum, quòd omnia hæc dicuntur quoad tenebras ignorantiæ horæ, & non quoad qualitatem temporis diurni, vel nocturni. Neſcitur enim qua temporis qualitate lucida, vel tenebroſa Et quoad ſpatium quantitatis temporis ſubdit [& hora] Sic enim *Infra* dicit: Veniet enim dies, quam neſcit; & hora, quam ignorat [nemo ſcit] hoc eſt, nullus homo. *Act.* 1. Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Erubeſcant, qui de iudicij tempore vaticinantur [neque Angeli] quia non pertinet ad beatitudinem eorum. Et ideò *Iſa.* 6. ſicut velabant caput. Per quod oſtenditur id, quod ante mundum erat in Deo. Ita Seraphin velabant pedes, per quos finis mundi oſtenditur, quem Angeli ignorant. In quibuſdam codicibus additur [neque filius] Et hoc ponitur *Marc.* 13. quod ideò dicitur: Quia non facit nos ſcire: vel quia non ſcit ex virtute humanitatis [niſi Pater ſolus] Excluſionem facit reſpectu oppoſitionis ad eſſentiam, & non ad perſonam: quia notitia eſt eſſentialis. Et ideò vna eſt notitia trium, ſicut vna eſt eſſentia trium: vnde non excluditur Filius, neque Spiritus ſanctus: & hoc notatur *Ioan.* 1. Deum nemo vidit vnquam niſi vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. Q.d. Licet nemo Deum nouerit & viderit: tamen vnigenitus (qui in eiuſdem deitatis occulto) videt eum. Et ideò quod habetur de notitia Dei, ex enarratione eſt vnigeniti. Ita includit infrà notitiam Spiritum ſanctum *Apoſt.* 1. *Corinth.* 2. Quæ ſunt Dei, nemo nouit niſi Spiritus Dei. Et 1. *Corinth.* 2. Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Sic ergo ſolus Pater nouit, hoc eſt, Pater, & non alius in eſſentia quàm Pater. Cum enim filius habeat eſſentiam à Patre, & Spiritus ſanctus ab vtroque: ſic oportet, quòd etiam notitiam habeat Filius à Patre: & eandem notitiam habeat Spiritus ſanctus ab vtroque: quòd hoc eſt ibi eſſe quod noſſe, & econuerſo.

Sicut autem in diebus Noe: ita erit & aduentus filij hominis.

Hic tangit qualiter inconſideratos inuoluit: & dicit tria, primò præmittit aſſimilationem: ſecundò oſtendit negligentiam & carnalium incuriam: & tertio repetit quales tales præoccupantur. Dicit igitur [Sicut autem in diebus Noe] Iuſti *Geneſ.* 6. Qui fabricando arcam prædixit diluuium, & prædicauit pœnitentiam, & non attenderunt, ſed videbatur eis ludens loqui *Gen.* 19. [Ita erit] improuiſus negligentibus [aduentus] ad iudicium [filij hominis] 2. *Pet.* 3. Mundus quidem per aquam inundatus perijt. Cæli autem, qui nunc ſunt, & terra, eodem verbo repoſiti ſunt, igni in diem iudicij reſeruati. Et tanguntur duo iudicia, vnum per aquam, per quod refrigeratus eſt ignis concupiſcentiæ: alterum per ignem, per quem incendetur frigiditas charitatis.

Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, vſque ad eum diem, quo intrauit in arcam Noe, & non cognouerunt, donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit & aduentus Filij hominis.

Ecce incircunſpectio, & inconſideratio futurorum, proueniens ex inordinatione carnalis concupiſcentiæ [In diebus Noe] qui ſolus vixit in die: alij enim erant in nocte. *Ioan.* 11. Qui ambulat in nocte, neſcit quò vadit [ante diluuium] quando expectabat Dei patientia homines ad pœnitentiam. 2. *Pet.* 3. Patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. *Pſalm.* 31. In diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt. [comedentes & bibentes] ſecundum gulæ inordinationem. *Iſa.* 22. Vocauit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum & planctum: & ecce gaudium & lætitia: occidere vitulos & iugulare arietes. *Exo.* 32. Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. *Sap.* 2. Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus. & [nubentes] viri [& nup. trad.] fœminas. Sed nunquid hoc peccatum eſt? *Hebræor.* 13. Sicut nuptiæ honorabiles, & thorus immaculatus. Sed dicendum, quòd cum matrimonium ſit in officium naturæ, & in ſocialẽ & ciuilem vitam, & in Sacramentum Eccleſiæ; illi nihil in hoc quærebant, niſi ſocietatem concupiſcentiæ. *Tob.* 8. In eos, qui coniugia ſuſcipiunt, vt Deum à ſe & à mente ſua excludant, & ſuæ libidini ita vacent ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus: in eos habet poteſtatem dæmonium. 2. *Pet.* 2. Deliciis affluentes, & in conuiuiis ſuis luxuriantes [vſque ad eum diem, quo intra. in arc. Noe] quia libido inſatiabilis eſt. *Prou.* 30. Tria ſunt inſatiabilia, & quartum, quod nunquam dicit, ſufficit: Infernus, & os vuluæ, & terra, quæ non ſatiatur aqua: ignis verò nunquam dicit ſufficit. Infernus eſt amor carnalis: os vuluæ concupiſcentia venereorum: terra deſiderium ſitis: & ignis æſtus gulæ [& non cogno donec venit dilu. & tulit omnes] quia non crediderunt prædicanti Noe. *Iob* 24. Dedit ei Deus locum, vt pœnitentiam ageret. At ille abutitur eo in ſuperbiam [Ita erit aduentus filij hominis] Adaptatio eſt, & ſimilitudo inertiæ eorum, qui in duobus iudicijs incircunſpecti ſunt. 2. *Pet. vltimo.* Adueniet dies Domini vt fur, in quo cæli magno impetu tranſibunt. 1. *Theſ. vlt.* Dies Domini, vt fur, ita in nocte veniet.

Tunc duo erunt in agro, vnus aſſumetur; & vnus relinquetur: duæ molentes in mola, vna aſſumetur, & vna relinquetur: duo in lecto, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur.

Hic ponitur diſcretio colligendorum. Sunt autem tria genera hominum, in quibus continetur tota hominum vniuerſitas, ſcilicet, Prælati, actiui, & contemplatiui: de quibus dicit *Ezech.* 14. Tres viri Noë, Daniel, & Iob liberabunt animas ſuas. Noe, qui rexit arcam, Prælatos; Daniel vir deſideriorum, contemplatiuos; Iob doleus, actiuos bonos in laboribus dolentes ſignificat. *Luc.* etiam 10. ſignificantur per duas ſorores, & tertium fratrem Lazarum, quibus erat amicus Dominus, & ad ipſos declinabat. Maria, quæ ſedebat ad pedes audiens, contemplatiuos: Martha ſatagens circa frequens miniſterium turbata erga plurima, actiuos: Lazarus autem gubernator domus, Prælatos. Hos igitur tangit hic ſub triplici differentia: & de Prælatis dicit ſic [Tunc] in tempore finali [erunt duo] duæ Prælatorum & Prædicatorum differentiæ [in agro] Eccleſiæ, vel cordium, exercentes eam vomere verbi Dei. *Geneſ.* 24. Iſaac exierat ad meditandum in agro. *Suprà* 15. Ager, hic mundus eſt. 1. *Corinth.* 3. Dei agricultura eſtis [vnus aſſumetur] ad gloriam. Ille, videlicet, qui poteſt dicere illud 2. *Corinth.* 2. Non ſumus ſicut quidam adulterantes verbum Dei: ſed ſicut ex Deo, coram Deo, in Chriſto loquimur: quia & verbo Dei falſum non admiſcet: nec malo exemplo vitiat: & ex Deo authore, & coram Deo, pia intentione in Chriſto loquitur, confirmante per vnctionis gratiam [& alter relinquetur] ad pœnam in terra, quando alius rapitur obuiam Chriſto in aera. Et ille eſt, de quo dicitur *Phil.* 1. Quidam ex inuidia, aut ex contentione Chriſtum annuntiant: ſiue per occaſionem quæſtus. Sicut in eodem agro, Naboth aſſumptus eſt: & Achab & Iezabel à canibus deuorantur 3. *Reg.* 21. Et in eodem agro Abel aſſumptus eſt, & munera eius: & Cain damnatus *Geneſ.* 4. *Ruth.* 2. Ne vadas colligere in alterum agrum: quia licet duo ſint in agro: tamen ager Eccleſiæ, quantumcunque malus ſit agricola, non eſt niſi vnus.

Duæ] erunt [molentes in mola] per quam circuitus laboris huius mundi deſignatur: in qua homines conterantur. Et dicit in fœminino propter fœcunditatem & effœminationem: quia molles & effœminati manent in ea. *Apoca.* 18. Vox molæ non audietur in ea ampliùs [vna aſſumetur] ad gloriam: vt Martha miniſtrans Domino, quæ conſilium Domini facit. Facit enim ſibi amicos de mammona iniquitatis: vt cum defecerit, recipiant eam in æterna tabernacula. *Pſalm.* 127. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit [& altera relin.] labore ſtulto conſumpta. De qua dicitur *Eccleſiaſt.* 10. Labor ſtultorum affliget eos: quia neſciunt in vrbem pergere: quia hæc, quæ elaborant, non ponunt in theſauris cæli: ſed expendunt ad vanitatem mundi.

Duo in lecto] contemplationis. De quo *Cant.* 1. Lectulus noſter floridus [vnus aſſumetur] qui amplexibus charitatis, & dulci eloquio veritatis delectatus, in conſcientia & religione requieſcit. *Cant.* 3. Tenui illum, nec dimittam, donec introducam in domum matris meæ, gratiæ. ſ. in cubiculum genitricis meæ, ſcilicet ſapientiæ. *Sap.* 8. Hanc amaui, & exquiſiui mihi ſponſam accipere, & amator factus ſum formæ illius [& alter relin.] extrà habens contemplationis habitum: & interiùs quieſcit. *Iſa.* 57. Iuxta me diſcooperuiſti: & ſuſcepiſti adulterium. *Supra* 12. Generatio mala & adultera ſignum quærit.

Vigilate ergo: quia neſcitis, qua hora Dominus veſter venturus ſit.

Hic inducit admonitionem cautelæ: & diuiditur in partes tres. In prima ponit admonitionem: in ſecunda huius admonitionis ex rebus domeſticis ponit perſuaſionem: in tertia autem inuitat ad eam ex cõſideratione iudicij ſerui boni & ſerui mali: qui diuerſa à Domino iudice ſtipendia accipiunt meritorum: & hæc patent in litera. Dicit igitur [Vigilate ergo] hoc eſt, vigilanti animo vos circumſpicite. 1. *Pet.* 4. Prudentes eſtote, & vigilate in orationibus. *Rom.* 13. Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. 1. *Pet.* 5. Sobrij eſtote & vigilate: quia aduerſarius veſter diabolus circuit quærens quem deuoret: cui reſiſtite fortes in fide. *Apoca.* 3. Eſto vigilans. Et ſubiungit cauſam [quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit] ad iudicium, aut particulare, quod eſt in cuiuſque morte: aut vniuerſale, quod erit in generali reſurrectione. *Apocalypſ.* 3. Si non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur: & neſcies, quando veniam ad te. *Eccleſiaſt.* 9. Neſcit homo finem ſuum: ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & aues comprehenduntur laqueo: ſic capiuntur homines in tempore malo.

Illud autem ſcitote: quoniam ſi ſciret paterfamilias, qua hora fur venturus eſſet, vigilaret vtique, & non ſineret perfodi domum ſuam: ideò & vos eſtote parati: quia neſcitis, qua hora filius hominis venturus eſt.

Perſuaſio eſt ad vigilandum: & dicit duo: Rationem à minori ſumptam, & admonitionis repetitionem. Ratio eſt: quia ſi pro damnis temporalibus cauendis ſolerter vigilatur: tunc multò magis vigilandum eſt ſolicitè pro præcauendis damnis ſpiritualibus: & hoc eſt [Illud autem ſcitote] hoc eſt, aduertite: quia quilibet hoc ſcit; licet non ſemper aduertat [quoniam ſi ſciret] hoc eſt, præſciret [paterfami.] cuius eſt cuſtodia domus [qua hora] noctis [fur venturus] Qui à furno, quod eſt nigrum, dicitur: quia in nigra nocte furatur. *Ioan.* 10. Fur non venit, niſi vt furetur, & mactet, & perdat. *Oſee* 7. Fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris [vigilaret vtique] *Iſa. cap.* 21. Super ſpeculam Domini ego ſum, ſtans iugiter per diem: & ſuper ſpeculam meam ego ſum, ſtans iugiter totis noctibus [& non ſineret perfodi domum ſuam]. Veteres codices habent perfodui, & eſt antiqua grammatica. *Iob* 24. Perfoderunt in tenebris domos, ſicut in die condixerant ſibi. *Pſalm.* 79. Incenſa igni & ſuffoſſa ab

increpatione vultus tui peribunt. [Ideóque & vos] quibus non vna hora, ſed continuò domus ſuffoditur. 1. *Corinth.* 15. Quotidie morior propter gloriam veſtram, fratres. Nec incertum, ſed certum eſt, quòd fur venturus ſit [eſto. par.] *Tit.* 3. Admone illos principatibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe. *Pſal.* 118. Paratus ſum, & non ſum turbatus [quia qua hora non pu.] Sancti tamen in omni hora putant: Et ideò *Sap.* 4. dicitur. Iuſtus qua morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Et *Ibidem.* Conſummatus in breui expleuit tempora multa. Malus autem quia ſemper ſperat longiorem vitam, ſubitanea ſemper morte præoccupatur. *Luc.* 12. Stulte, hac nocte repetent à te animam tuam: & quæ paraſti, cuius erunt? [filius hominis venturus eſt] certiſſimè ecce veniet. *Hebræo.* 10. Adhuc modicum aliquantulum, & qui venturus eſt, veniet, & non tardabit *Haba.* 2. Si moram fecerit tibi, expecta eum: quia veniet, & non tardabit.

Quis putas, eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore?

Hic innitat ex conſideratione diuerſorum ſtipendiorum vigilantium & non vigilantium: bonorum, & malorum ſeruorum: & dicit duo: primò quæ fiunt bono vigilanti ſeruo: & poſtea quæ malo & dormienti *Ibi* [Si autem dixerit malus] in primo autem adhuc duo dicit: conſiderationem videlicet meriti: & conſiderationem præmij ponendo *Ibi* [Beatus ſeruus &c.] Notandum autem, quòd hic in fine tres inducit parabolas, quarum iſta competit Prælatis, qui aſſumuntur, vel relinquuntur: ſequens autem contemplatiuis, quæ eſt de virginibus: & tertia actiuis, quæ eſt de ſeruis, quibus commiſſa ſunt bona. De merito igitur vigilantis ſerui ſex tangit: raritatem, fidelitatem, obſequij humilitatem, prudentiæ circumſpectionem, ordinariam auctoritatem, & diſpenſationis vtilitatem. Primum eſt virtutis & honeſtatis, ſecundum autem optimæ intentionis & ſimplicitatis, tertium eſt veræ ſui Domini imitationis, quartum prouiſionis & ordinis, quintum optimæ vocationis, ſextum eſt ædificationis. Per primum excellit & efficitur idoneus, per ſecundum Deo vt Domino paratus, per tertium congruit officio, per quartum congruit honori gradus, quem ſortitur, per quintum vtilis regimini: & per ſextum vtilis eſt proximo.

Dicit igitur. [Quis putas &c.] Non impoſſibilitatem, ſed raritatem notat. 1. *Corinth.* 4. Hic iam quæritur inter diſpenſatores vt fidelis quis inueniatur. *Prouerb.* 20. Multi miſericordes vocantur: virum autem fidelem quis inueniet? *Eccleſiaſti.* 7. Virum de mille vnum reperi: mulierem ex omnibus non inueni. Et ideò cum vnus Samuel inuentus eſſet, dixit Sacerdos matri: Reddat tibi Dominus pro fœnore, quod commodaſti Domino. 1. *Reg.* 3. [fidelis] autem eſt intentione. *Bernardus.* Profectò fidelis miniſter eris, ſi de vniuerſa gloria Domini tui, etſi tranſeunte per te, nihil manibus tuis adhærere contingat. 1. *Reg.* 3. Cognouerunt omnes à Dan vſque Berſabee, quòd fidelis Samuel Propheta eſſet Domini: qui totum Deo, nihil ſibi attribuit. Sicut Ioſeph *Geneſ.* 42. *Hebræ.* 3. Moyſes fidelis erat tanquam ſeruus in tota domo Dei, in teſtimonium eorum, quæ erant dicenda. *Eccl.* 33. Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua. *Eccl.* 45. In fide & lenitate illius ſanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. 1. *Regum* 22. Quis in omnibus ſeruis tuis ſicut Dauid fidelis in regno tuo? ingrediens & egrediens & pergens ad imperium Regis [ſeruus] In hoc notatur obſequij humilitas. *Supra* 20. Quicunque voluerit inter vos eſſe maior, erit veſter ſeruus. *Phil.* 2. Hoc ſentire in vobis, quod & in Chriſto IESV: qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens *Iſa* 49. Seruus meus es tu, Iſrael, quia in te glorificabor [& prudens] ordine omnium ſuorum. Sapientis enim eſt ordinare: & ideò prudens eſſe debet, vt totam ordinet verbo & ſcientia familiam Domini. *Prouerb.* 14. In corde prudentis requieſcit ſapientia, & indoctos quoſque erudiet. *Supra* 10. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.

Quem conſtituit Dominus] Ecce vocationis electio. Huiuſmodi enim [conſtituit Dominus] Non munus, non ſanguis, non faſtus ſecularis *Hebræor.* 5. Nec quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. *Ierem.* 1. Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna. *Pſalm.* 44. Conſtitues eos Prin. ſuper o. terram [ſuper familiam ſuam] Ecce vtilitas regiminis *Exod.* 18. Conſtitue ex eis Centuriones, & Decanos, & quinquagenarios, & tribunos. *Act.* 20. Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo conſtituit vos Spiritus ſanctus Rectores & Epiſcopos regere Eccleſiam, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Et ad quid conſtituit [vt det illis cibum in tempore] Opportune enim diſtribuenda ſunt pabula pro congruentia perſonarum & locorum & temporum. *Pſalm.* 144. Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore opportuno. *Eccl.* 20. Ab ore fatui reprobabitur parabola: quia non dicit illam in tempore ſuo. Cibum autem dicit verbi, exempli, & temporalis ſubſidij: quia ad hoc aurum habet Eccleſia, vt dicit *Ambro.* vt diſtribuat pauperibus. *Ioann.* 21. propter hoc dicitur Petro ter: Paſce, Paſce, Paſce. *Eze.* 34. Totum capitulum eſt de iſta materia. Sic [Quis putas] idoneitatis dignitate [eſt fidelis] in intentione [ſeruus] humilitatis affectione [& prudens] in officij executione [quem conſtituit Dominus] in officij ſuſceptione [ſuper familiam ſuam] in gubernationis manſuetudine. Eſther. 13. Volui nequaquam abuti poteſtatis magnitudine: ſed in manſuetudine gubernare ſubiectos [vt det illis cibum in tempore] temporali ſubſidio & exemplo & prædicatione.

Beatus ille ſeruus, quem, cum venerit Dominus eius, inuenerit ſic facientem: Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.

Hic tangit primò præmium aureæ, & poſtea tangit

tangit præmium aureolæ. Beatitudo enim eſt ſtatus omnium bonorum congregatione perfectus: & hæc eſt aurea, quæ imponitur capiti bonorum ſeruorum. *Eccleſiaſt.* 45. Corona aurea ſuper mitram eius, expreſſa ſigno ſanctitatis [quem cùm venerit Dominus eius] *Prouer.* 8. Beatus, qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei [inuenerit ſic facientem] *Gal.* 6. Dum tempus habemus, bonum operemur ad omnes: maximè autem ad domeſticos fidei. *Eccleſiaſt.* 9. Quodcunque valet manus tua, inſtanter operare: quia nec ſcientia, nec ratio, nec opus, nec cibus eſt apud inferos, quò tu properas [Amen dico vobis] Confirmatio eſt, vt maius ſolatium ſpei ſit in dicto [quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum] Hoc eſt præmium aureolæ, quod debetur officio Chriſti. 1. *Timoth.* 5. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur. Maximè qui laborant verbo & doctrina. Hoc enim eſt conſtituere ſuper omnia bona: quod eſt gloriari in ſe & de bono, quod eſt in tota Dei familia, quam optimè gubernauit. *Daniel* 12. Qui docti fuerint, fulgebunt ſicut ſplendor firmamenti. Et qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.

Si autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo: moram facit Dominus meus venire: & cœperit percutere conſeruos ſuos, manducet autem & bibat cum ebrioſis.

Sumit hic rationem à ſtipendiis mali ſerui, ſiue mali Prælati: & tangit duo, malitiam culpæ, & ſtipendium pœnæ. Malitiam culpæ tripliciter exaggerat ſecundum corruptionem rationis, iraſcibilis, & concupiſcibilis. Corruptio rationis notatur in hoc, quòd dicit [Si autem dixerit ſeruus ille malus in corde ſuo] *Pſal.* 13. Dixit inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. In quo autem corruptus ſit, ſubdit: quia dicit [Moram facit Dominus meus venire] Sperat enim longam vitam, & euadere iudicium. Contra quod dicitur 2. *Macha.* 7. Noli fruſtrà extolli vanis ſpebus: quia non effugies iudicium Dei. *Eccleſiaſt.* 18. Vidit præſumptionem cordis eorum, quoniam malum eſt: & cognouit ſubuerſionem illorum, quoniam nequam eſt. 2. *Pet.* 3. Ex quo dormierunt patres eorum, omnia ſic perſeuerant [& cœperit percutere conſeruos ſuos] Ecce corruptio quoad iraſcibilem. Eſt autem percutere anathemare, & malo exemplo. 1. *Corinth.* 8. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientias eorum infirmas, in Chriſtum peccatis. *Eccleſ.* 4. Noli eſſe quaſi leo in domo tua: euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tuos [manducet autem & bibat cum ebrioſis.] Ebrius dicitur extra briam, hoc eſt, menſuram bibens: vel brians, dicitur cyphus ſobrio proportionatus: & ebrius dicitur briantem excedens, & bibens vſque ad ſenſus & rationis ſubuerſionem. Et tangit hic concupiſcibilis corruptionem: & ſunt illi Prælati, qui de ſubditis non quærunt niſi voluptatem. De quibus dicitur *Eccleſiaſt.* 10. Væ terræ, cuius Rex puer eſt: & cuius Principes mane comedunt ad ebrietatem. *Eccl.* 37. Propter crapulam multi perierunt. *Prou.* 20. Luxurioſa res eſt vinum: tumultuoſa ebrietas. *Rom.* 13. Non in cubilibus & impudicitiis: non in comeſſatione & ebrietate.

Veniet Dominus ſerui illius in die, qua non ſperat, & hora, qua ignorat.

Tangit hic pœnam: & dicit duo, iudicium, & pœnam. Circa iudicium tangit tria: appropinquationem, præoccupationem, ignorantiam. Ex primo eſt certitudo damnationis: ex ſecundo reatus accuſationis: ex tertio periculum ſententiæ mortis. De primo dicit [Veniet Dominus ſerui illius] cuius iudicare intereſt & vindicare. 1. *Corinth.* 4. Veniet Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum. [in die, qua non ſperat] quia adhuc ſperauit diu viuere: & ideò præoccupatur. *Daniel.* 4. Vigil & ſanctus deſcendit de cælo, & clamauit fortiter dicens: Succidite arborem [& hora, qua ignorat] quòd periculoſum eſt: quia tunc non patet locus fugiendi, nec ordinatæ ſunt rationes excuſandi, nec habetur tempus emendandi. *Iob* 41. Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compoſitis.

Et diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis: illic erit fletus, & ſtridor dentium.

Ecce pœna triplex, damni, & ſortis in inferno, & afflictionis. Dicit igitur [Diuidet eum] à conſortio bonorum. Vel [diuidet] quia cùm ex duobus componatur. Agni enim vellus eſt extra, in vice Chriſti, quam obtinet. Lupi malitia eſt intùs in opere, quod exhibet: & hæc duo diuiduntur: quia locus ſanctus liberatur, & ipſe diabolo aſſignatur. 2. *Cor.* 6. Quæ conuentio Chriſti ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli? *Oſee.* 10. Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. 3. *Reg.* 18. Quouſque claudicatis in duas partes. Miphiboſeth vir confuſionis, claudus erat vtroque pede 2. *Reg.* 9. Hoc eſt, quod dicitur *Dan.* 5. Mane, techel, phares. Hoc eſt: numeratum, appenſum, diuiſum. Regnum enim talis Prælati numeratur, vt numerus pœnarum ſit ſecundum numerum peccatorum: & appenditur, vt quantitas pœnarum ſit ſecundum quantitatem circũſtantiarum, & præcipuè intentionis: & diuiditur ab eo, & locus liber datur meliori [partémque eius] hoc eſt, ſortem [ponet cum hypocritis] qui aliud ſunt extra. Extra enim obtinet Chriſti locum: & intùs exhibet Pilatum, vel Luciferi actum. *Pſalm.* 62. Partes vulpium erunt. *Iob* 24. Maledicta pars eius in terra. *Ierem.* 13. Diſſeminabo eam quaſi ſtipulam, quæ vento rapitur in deſerto. Hæc eſt ſors tua, párſque menſuræ tuæ. *Iſa.* 17. Rapietur ſicut puluis montium à facie venti: & ſicut turbo coram tempeſtate. Hæc eſt pars eorum, qui vaſtauerunt nos. *Iob* 20. Deuorabit eum ignis, qui non ſuccenditur, affligetur relictus in tabernaculo ſuo: detrahetur in die furoris Domini. Hæc eſt pars hominis impij [Ibi erit fletus] propter fumum incendij [& ſtridor dentium] propter frigus. *Iob* 24. Ad nimium calorem tranſibunt ab aquis niuium. Hoc *Suprà* dictum eſt &c.

CAP. XXV.

Tunc ſimile eſt regnum cælorum decem virginibus.

Hic adhuc inducit duas parabolas, in quibus monet ad vigilandum: & tandem in fine declarat modum & ordinem iudicij extremi, propter quod vigilandum eſt: & hæc eſt diuiſio iſtius capituli. Parabolæ autem iſtæ diſtinguuntur: quia prior ad vigilantiam munditiæ & continentiæ contra peccatum, & præparationem virtutis: & ideò attribuitur contemplatiuis, quorum eſt ſtudium virtutis, & puritatis & decoris proprium. Sequens autem inducitur ad vigilantiam inſtantiæ operis, & multiplicationis bonorum operum: & ideò attribuitur actiuis bonis. Modus igitur primæ parabolæ eſt, quòd primò inducit parabolam, & ſecundò inducit intentionem vigilantiæ, cùm dicit [vigilate itaque] Parabola eſt in duobus: in ſtudio puritatis & decoris quoad meritum: & in diſcuſſione ſinceritatis & intentionis quoad iudicium *ibi* [Media nocte] Studium puritatis quoad meritum duplex, vel triplex, ſcilicet, quoad ſtudij illius conceptum, & quoad profectum, & quoad complementum perſeuerantiæ. Profectus eſt *ibi* [Quæ accipientes lampades ſuas &c.] Complementum eſt *ibi* [Moram autem faciente &c.] In primo horum tria notantur, ſcilicet, duo aſſimilata, & ratio aſſimilationis eorum: & ratio aſſimilatorum eſt *ibi* [Regnum cælorum] Nec regnum cælorum hic aliud intelligitur niſi ſtudium pulchritudinis: quod ſecundum leges ad cælum ducentes homini proponitur. *Eccleſiaſtici* 44. Studium pulchritudinis habentes, & pacificantes in domibus ſuis. *Supra* 13. Colligent de regno eius omnia ſcandala. *Sap.* 5. Accipient de manu Domini regnum decoris, diadema ſpeciei. Aliud iſti aſſimilatum eſt decem virgines, cùm dicit [decem virginibus] hoc eſt, virginalibus mentibus, quæ conceptam fidei puritatem cum nullo illicito deuirginant amatore. 2. *Corinth.* 11. Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Eſther 2. Quærantur Regi virgines ſpecioſæ. *Pſal.* 44. Adducentur Regi virgines poſt eam. *Sap.* 3. Felix, quæ neſciuit thorum in delicto. *Supra* 19. Sunt eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum.

Hæ virgines decem dicuntur: aut propter decem mandatorum obedientiam. Sed tunc non conſequenter quinque eſſent fatuæ: quia ſumma ſapientia eſt Dei mandatis intendere: aut dicuntur meliùs decem, propter cuſtodiam decem ſenſuum. quinque exteriorum, & quinque interiorum, qui mentem illibatam deflorant, & deuirginant. Primus autem inter exteriores eſt tactus, in cuius delectatione eſt ipſa concubitus. Tamen etiam tactus impudici multùm corrumpunt mentis puritatem. Vnde *Hiero.* Tactus & ioci, riſus & ſibili, morituræ virginitatis ſolent eſſe principia. Ideò de puriſſima cantamus: Beata mater & intacta Virgo. Eſt etiam guſtus quorumdam afferens libidinem: propter quod dicitur *Ephe.* 5. Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria. Et *Geneſ.* 9. Verenda Noë nudata ſunt, cùm vinum bibiſſet. Et *Gen.* 19. Filias Loth ebrius corrupit. *Hiero.* Non Ætnei montes, non vulcani ignes ita æſtuant, vt iuueniles medullæ vino & dapibus inflammatæ: ideò dicitur, quod Princeps cocorum templum Domini, quod virgo eſt ſecundum Apoſtolum, ſuccendit. Tertium eſt odor odoramentorum luxurioſorum; ſignum enim eſt petulantiæ. *Iſa.* 3. habere olfactoriola, & præferre roſas in manibus, & huiuſmodi. Vnde prouer. 7. Mulier vaga & garrula inter alia dicit: quòd cubile aromatibus aſperſit, & præcipuè his, quæ libidinem accendunt. Quartus eſt auditus turpium. 1. *Corinth.* 15. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Et econtra de puris dicitur *Cant.* 1. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento, hoc eſt ornamenta aurea dabimus, diuina, & candida puritate virginali. *Pſalm.* 44. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam &c. Viſus eſt quintus: qui enim viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. *Suprà* 6. Gen. etiam. 3. Mulier primò conſpexit lignum quòd eſſet pulchrum oculis, aſpectuque delectabile. *Geneſ.* 34. Dina rapta eſt, cùm egreſſa eſſet ad videndum, vt videret, & videretur. *Iob cap.* 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt non cogitarem quidem de virgine. Interiores autem ſunt turpis imaginatio, turpium memoria præteritorum, ſenſualis motus turpium, & cogitatio turpis, & concupiſcentia. Imago enim turpis præ cordis oculis poſita, corpus laxat ad illicitum, & mentis puritatem violat. Vnde Dominus improperat *Ezech.* 16. quòd mulier fornicaria fecerit ſibi imagines maſculinas magnarum carnium. *Ierem.* 2. Sub omni ligno frondoſo tu proſternebaris meretrix: quod eſſe non potuit niſi per imaginationem: turpium autem memoria multum violat. Vnde *Num.* 11. Illi, quibus venerunt in memoriam pepones, & allia, & carnes, voluerunt redire in Ægyptum. Et ideò intemerata virgo monetur in *Pſalm.* 44. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Senſualis autem motus, eſt animalis & brutus motus non reſtrictus: & ille vocatur ſerpens, qui corrupit Euam *Geneſ.* 3. *Corinth.* 11. Timeo, ne ſicut ſerpens corrupit Euam: ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Iesv. Sæpe enim fit, dum motus tentationis non reſtringitur, quòd ingraueſcente tentatione, etiam mens ad conſenſendum illicitæ delectationi deducitur. Cogitatio autem eſt, quando talia in corde coagitantur: & qualia ſint, & qualiter perficiantur, mente curioſa perquiritur. Et dum primo ex curioſitate talia tractantur: poſteà ingerente ſe delectatione, mens polluitur, & illicitè delectatur: & ideò dicit *Apoſt.* 1. *Cor.* 6. Fugite fornicationem: quia peſtis iſta non niſi fugiendo vincitur, vt in toto a cogitatione mentis abiiciatur: & ideò dicit *Philoſ.* Quod ſapientes paſſi ſunt ad Helenam: hoc nos pati oportet ad delectationem veneream: ſapientes autem vaſa Helenæ fugerunt, ne illicito corrumperentur amore. Vltimum autem concupiſcentia omnia vitiat: propter quod Deo laudabilis virgo dicit *Tob.* 3. Nunquam cum ludentibus me miſcui, nec cum his, qui in leuitate ambulant, participem me præbui. Nunquam concupiui virum: mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia.

Vel

Vel Quinque ſenſus interiores ſunt, quos ponunt *Philoſ.* Senſus communis, qui ſenſata componit: imaginatio, quæ imaginem abſentis rei retinet & repræſentat: æſtimatio, quæ amicum & inimicum; & conueniens & inconueniens ſibi ex ſenſibilibus elicit: & phantaſia, quæ elicita componit & diuidit: memoria, quæ ſicut in theſauro omnia reponit.

Sed & adhuc quinque ſenſus ſunt corporei, quos diximus: & quinque ſpirituales, qui ad malum extenti violant, ad bonum extenti conſeruant mentis caſtitatem. Et tactus quidem èſt experientia coniunctionis in corde per delectationem, guſtus autem eſt dulcedinis rei, quæ reducitur ad cordis palatum: odoratus autem perceptio euaporationis boni, vel mali, quod per cordis nares diſtribuitur, quando cor meditando illud quaſi diuidendo diſtribuit, & quid vigoris intùs habeant, cognoſcere quærit: auditus autem ſpiritualis eſt, quando verba, & cantus, & huiuſmodi amati ad cor reuocantur: viſus autem in ſpeciem amati, quod oculis cordis ingeritur. De tribus autem ſimul dicitur 1. *Ioan.* 1. Quod vidimus quod audiuimus, quod manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ, hoc annunciamus vobis. De guſtu 1. *Pe.* 2. Si tamen guſtatis, quoniam dulcis eſt Dominus. De odore 2. *Cor.* 2. Chriſti bonus odor ſumus Deo in his, qui pereunt: & in his, qui ſalui fiunt. *Cant.* 1. Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Sic ergo decem ſunt *Pſalm.* 32. In pſalterio decem cordarum pſallam tibi. Lignum enim aridum pſalterium ſupra ſonans, virginitas eſt, quæ *Iſa.* 56. dicit: Ecce ego lignum aridum: decem autem cordæ decem ſunt caſtitatem obſeruantia, quæ diximus, quando ad mortificationem carnis extenduntur.

Quæ accipientes lampades ſuas exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ.

Hic tangit profectum dupliciter, ſub modo videlicet conuenientiæ, & ſub modo differentiæ. Sub modo conuenientiæ tangit quatuor, voluntarium. ſ. integritatis propoſitum, pulchritudinis ſtudium. A commodo carnis receſſum, & ad receptionem ſponſi proceſſum. Voluntarium integritatis propoſitum notatur, cùm dicit [Quæ accipientes] ſponte propria non enim eſt neceſſitatis, ſed liberæ voluntatis. 1. *Cor.* 7. De virginibus præceptum Domini non habeo: conſilium autem do tanquam miſericordiam conſecutus à Domino, vt ſim fidelis. Et *in eodem.* Non peccat mulier, ſi nubat: beatior autem erit, ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium. *Matt.* 19. Non omnes capiunt hoc verbum. Pulchritudinis ſtudium notatur, cum dicit [lampades ſuas] Lampas eſt lucerna lucida, perſpicua, luminis contentiua: & hoc eſt corporis integritas perſpicuæ munditiæ. Suæ autem dicuntur, quia innatæ ſunt omnibus huiuſmodi innocentis munditiæ. *Iob* 12. Deridetur iuſti ſimplicitas: lampas contempta apud cogitationes diuitum. *Eccl.* 26. Lucerna aurea ſuper candelabrum ſanctum ſpecies mulieris bonæ, in ornamentum domus ſuæ, hoc eſt corporis ſui. Ideò dicitur *Cant.* 6. Pulchra vt luna, electa vt ſol: quæ luminaria mundi ſunt lampades. Ideò lampades erant in templo 1. *Reg.* 3. *Zacha.* 4. A Commodo corporis receſſus notatur, cum dicitur [exierunt] *Zacha.* 2. O o o fugite de terra aquilonis. *Apoca.* 18. Exite ab ea populus meus. *Iſa.* 52. Exite, exite: pollutum nolite tangere. Mundamini, qui fertis vaſa Domini [obuiam] Chriſto [ſponſo] Proceſſus notatur, cum ſubinfertur [obuiam ſponſo & ſponſæ] Et hoc fit per occurſum deſiderij & deuotionis in oratione, & profectu boni operis. *Amos* 4. Præparare in occurſum Dei tui Iſraël. Sponſus autem eſt Chriſtus, de quo dicitur in *Pſalm.* 18. Ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Sponſa autem eſt Eccleſia *Eph.* 4. Viri, diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam. Vel melius. Sponſus eſt filius Dei, ſecundum quòd eſt verbum Patris: & Sponſa eſt humana natura, quæ eſt in partu virginis matris. *Ioan.* 3. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. *Sap.* 8. Hanc amaui, & exquiſiui mihi eam ſponſam accipere: & amator factus ſum formæ ipſius.

Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes.

Tangit hic differentiam in merito dupliciter; ſecundum habitum intellectus, & ſecundum habitum affectus. Secundum habitum quidem intellectus: quia [Quinque ex eis erant fatuæ] quæ deſtitutæ erant habitu intellectus: fatuitas enim eſt, quando diſſoluta laſciuia fertur quis ad ſenſibilia per animalitatem, quam intra metas mentis ſpiritus rector non continet: & hæc fatuitas dicitur incontinentia: quando vis illecebroſæ paſſionis, à regimine ſapientiæ abducit motus corporis, & efficitur vaga, garrula, quietis impatiens *Prou.* 7. Cum ludentibus ſe miſcens: & cum his, qui in leuitate ambulant, participem ſe præbens *Tob.* 3. Hanc enim virginem etiam vulgus fatuam conſueuit appellare. Et Philoſophus in 7. *Ethi.* dicit: quòd luſiuus etiam eſt incontinens. Et *in tertio*, Nomen incontinentiæ ad puerilia peccata inferimus. Quinque autem ſunt, propter quinque ſenſus delectabilia, in quibus fatuitates exercent [& quinque prud.] per oppoſitum. De quibus dicitur *Eccl.* 14. Beatus vir, qui in ſapientia morabitur, & in iuſtitia meditabitur, & in ſenſu cogitabit circunſpectionem Dei. Iſtæ enim prudentes dicuntur: quia ſenſus reducunt ad iuſtitiæ meditationem, cùm prudenter circunſpiciunt, in quibus ſenſus ſuos occupare debeant: iuſtitiam reducunt ad morandum in ſapientia, cùm ſapientiæ ordinem & metas in nullo excedunt.

Vel Quinque ſunt: propter quinque, quæ vigorem perpetuæ integritatis conſeruant, dum meditantur diuinam incorruptionem, ſuæ integritatis cauſam: dum ſinceritatis Angelicæ ſeruant imaginem: dum plenitudinis virginalis Chriſti concupiunt decorem: dum exemplo virginis matris ab omni inquinamento liberam ſeruant ſanctitatem: dum ducibus virginibus ſacris, incoinquinati certaminis, quod habent contra carnalia, euincunt mercedem. Deitatis igitur integritatem habent cauſam. Vnde *Auguſt.* dicit, quòd virginitas eſt in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio. *Hebr.* 8 Vade, omnia facito ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt. Ideò *Leui.* 11. dicit. Sancti eſtote: quoniam ego ſanctus ſum, hoc eſt, mundus. 1. *Cor.* 7. Mulier innupta, & virgo cogitat,

quæ Domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Imaginis etiam Angelicæ virginitas eſt æmulatrix Et hoc fit, dum adeò indeſinenter vultui Dei aſſiſtit, quòd etiam miniſtrans circa thorum maritalem, connubia diſponens & tractans non inquinatur. Sicut Raphael Angelus *To*. 7. & 8. *Matth*. 22. & *Lu*. 20. Neque in reſurrectione nubent, neque nubentur: ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo. *Sap*. 9. Propter ſuam munditiam nihil inquinatum incurrit in illam: & hæc munditia multùm neceſſaria eſt Prælatis, qui ordinare debent actus carnalium, vt non polluantur ex ipſis. Et hoc propriè vocatur cælibatus: eſt enim delibatio munditiæ cæleſtis. Plenitudinis autem Chriſti concupiunt decorem: quando verbum ita quieſcit in cordibus earum, quod carni miſtum habitat in eis: effundens id, quo vnigenitum præfulget a Patre plenum gratiæ & veritatis *Ioan*. 1. Ita quòd dicatur de ipſis. Myrrha & gutta & caſia ſpirant à veſtimentis tuis à Domibus eburneis caſtis: ex quibus delectauerunt te diuites filiæ Regum nubiles in honore tuo. Et illud *Prou*. *vlt*. Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu ſola ſupergreſſa es vniuerſas. Exemplo autem virginis matris ab omni inquinamento liberam ſeruant ſanctitatem: dum totum corpus ſpiritui mancipant, & ſpiritum Spiritui ſancto ſubiciunt. Sic enim venit in eas Spiritus ſanctus, & virtus Altiſſimi filij Dei conceptum format in ipſis. *Iſa*. 26. A facie tua concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. *Eccleſiaſt*. 24. Inebriabo partus mei fructum. Ducibus autem virginibus ſacris, incoinquinati certaminis præmium vincunt. *Sap*. 4. Et in perpetuum coronatæ triumphent, aduerſus carnem, & ſanguinem reſiſtentes. 1. *Cor*. 7. Mulier innupta, & virgo cogitat, quæ Domini ſunt: vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Hæc enim eſt illa, de qua dicitur *Gen*. 24. Virgo pulcherrima & incognita viro. *Pſalm*. 44. Adducentur Regi virgines poſt eam: proximæ eius.

Econtra fatuæ ſunt, quæ diaboli habent integritatem in corpore, inferni ſemper plenæ igne & fœtore: apparentiam exteriùs Antichriſti, ſpurcitias immundas mundi, & ad omnem virum capiuntur: quæ nunc in nullo niſi in exteriori opere, tentationi libidinis reſiſtentes: De quibus dicitur *Iſa*. 3. quòd eleuatæ ſunt filiæ Sion, & nutibus oculorum ibant, & compoſito gradu incedebant: & ideò decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. *Thren*. 1. Virgines eius ſqualidæ, & ipſa oppreſſa amaritudine. *Eccle*. 42. Super filiam luxurioſam conſtitue cuſtodiam. Fatuitas enim eſt virginis, geſtum accipere meretricis, & habitum contra morem ſanctarum virginum, ſpurcitias cordis contra ſanctitatem glorioſæ virginis, nihil habere gratiæ ſaporis contra gratiæ plenitudinem, quæ eſt in Chriſto, ardere igne infernali libidinis contra integritatem & ſinceritatem angelicam: & ſola & ſterili integritate corporis eſſe contentam, contra fœcundam incorruptionem diuinam. Hæc enim ſicut dicit *Amb* virgo corpore omni deuirginatur geſtu, ſenſu, & cogitatione, lupanar diaboli exiſtens.

Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus non ſumpſerunt oleum ſecum: Prudentes verò accceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus.

Deſcribit hic differentiam harum virginum in affectu intellectum ſequente [Acceptis lampadibus] integritatis, fidei & corporis. Iſtæ in ſiniſtris manibus habebant lampades. *Iudi*. 7. Siniſtris manibus tenebant lampades: quia totum ad inanem gloriam referebant, interiùs cum diabolo luxuriantes. 2 *Pet*. 2. Pellicientes animas inſtabiles [non ſumpſerunt oleum] Pietatis in affectu gloriæ, in teſtimonio conſcientiæ: illuſtrationis in intentione: charitatis in amplexu Dei: miſericordiæ in compaſſione proximi. Pietas enim vngit: teſtimonium conſcientiæ exhilarat: recta intentio totam vitam illuminat: charitas impinguat: & miſericordia ſuperenatat: quæ quinque habet olei natura. Hoc oleum non ſumpſerunt [ſecum] quia hæc per laudem quæſiuerunt in alio, & non in ſeipſis. *Eccl*. 20. Gratiæ fatuorum effundentur. *Oſea* 12. Oleum in Ægypto ferebat.

Prudentes verò] dictæ prudentes: quia ſibi prouidentes [acceperunt oleum] vnctionem Spiritus. *Iſa*. 61. Eo quòd vnxerit me Dominus. *Pſalm*. 44. Vnxit te Deus oleo lætitiæ præ &c. Hilaritatem cordis in deuotione. *Pſalm*. 103. Vt exhilaret faciem in oleo. Fomentum lucis in boni exempli oſtenſione. *Zacharia* 4. Iſti ſunt filij olei ſplendoris, qui aſſiſtunt dominatori vniuerſæ terræ. Pinguedinem deuotionis. *Iudicum* 9. dicit oliua: Non poſſum deſerere pinguedinem meam, qua vtuntur dij & homines, & ire per vanam gloriam, vt inter ligna irrationabilia promouear in laude hominum. Vbertatem gratiæ *Ierem*. 11. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam ſpecioſam vocauit Dominus nomen tuum. Hoc oleum ſumpſerunt [ſecum] *Gal*. 6. Probet ſemetipſum homo: & ſic in ſemetipſo tantùm gloriam habebit, & non in altero [in vaſis ſuis] hoc eſt, cordibus. Vnde. 4. *Reg*. 4. Vxori Prophetæ filij vaſa offerebant: & illa infundebat. 1. *Cor* 4. Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus; vt ſublimitas non ſit ex nobis [cum lampadibus] fidei integritate quoad credenda: & & corporis munditia quoad caſtitatem. Hæc igitur quinque dicuntur [ſumpſerunt] enim per meritorum conſeruationem [oleum] per pietatis affectionem [ſecum] per propriam ædificationem [in vaſis ſuis] per cordium cuſtodiam [cum lampadibus] per exteriorem munditiam: quæ omnia deficiunt fatuis, præter vltimum, quod vanum eſt ſine aliis. *Prouer*. 21. Theſaurus deſiderabilis, & oleum in habitaculu Iuſti: & imprudens diſſipabit illud.

Moram autem faciente ſponſo, dormitauerunt omnes, & dormierunt.

Hic tangitur conformitas iſtarum virginum in perſeuerando: & dicuntur duo, ſcilicet, dilatio iudicij, & ſurrepens dormitatio ex dilatione iudicij cauſata. De primo dicit [Moram autem faciente ſponſo] hoc eſt, differente iudicium. *Suprà* 24. Moram fecit Dominus meus venire. Et obiicitur contra hoc *Iac*. *vlt*. Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. *Apoc*. 22. Ecce venio velociter. *Iſa*. 46. Prope feci iuſtitiam meam, non elongabitur: & ſalus mea non morabitur. *Iſa*. 14.

Prope

Prope eſt, vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. Reſponſio: Reſpectu æternitatis prope eſt: Sed reſpectu deſiderij Sanctorum & irriſionis peccatorum longè eſt. De deſiderio Sanctorum *Apoc* 6. Vſquequo Domine ſanctus & verus non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum ab his, qui ſunt in terra? *Pſalm.* 12. Vſquequo Domine obliuiſceris me in finem? De irriſione peccatorum, qui non credunt venturum, eo quòd ita diu differtur, dicentes illud. 2. *Pet.* 3. Ex quo dormiuit patres, omnia ſic perſeuerant. *Iſa.* 28. Irriſerunt Prophetas mandata Domini nuntiantes & dixerunt: manda remanda, manda remanda; expecta reexpecta, expecta reexpecta; modicum ibi, & modicum ibi. Contra quod dicitur. *Habach.* 2. Si moram fecerit, expecta eum: quia veniens veniet, & non tardabit. Sponſus autem eſt Chriſtus. *Pſalm.* 18. Ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Et qua ratione ſit ſponſus, *Supra* dictum eſt. Sequitur [dormitauerunt omnes] Dupliciter exponitur. Dormitare enim eſt langore deſtitui: & dormire, corporaliter mori. *Ioan.* 11. Lazarus amicus noſter dormit. Somnus enim eſt mors, eo quòd mortui ſunt ſuſcitandi ſicut dormientes. *Dan.* 12. Multi de his, qui dormiunt in terræ puluere &c. *Pſalm.* 126. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum. Alio modo ſecundum *Chryſoſt.* [dormitauerunt omnes] præ expectationis tædio. *Pſalm.* 118. Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me &c. [& dormierunt] ſomno ignauiæ & torporis à bono opere. *Prauer.* 6. Vſquequo piger dormeis? paululum dormies, paululum dormitabis. 1. *Cor.* 15. Euigilate iuſti. Ignorantiam enim Dei quidam habent vſque nunc. *Oſee.* 7. Tota nocte dormiuit coquens eos.

Media autem nocte clamor factus eſt.

Hîc tangitur præoccupans eos in ſomno iudicium: & tanguntur tria, ſcilicet, citatio, præparatio ad veniendum, & introitus. Citatio eſt æqualis fatuarum & prudentium: præparatio partim æqualis & partim differens: introitus ex toto inæqualis & differens. De citatione dicit tria eſſe circa iudicium, ſcilicet, quod improuiſum, quod apertum, quod peremptoriè citatorium. Quòd improuiſum quia [media autem nocte] hoc eſt, mediis tenebris ignorantiæ. *Sap.* 18. Dum quietum ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus Domine, venit. *Sap.* autem dictum eſt, quòd non pro qualitate temporis, ſed pro obſcuritate improuiſionis horæ iudicij dicitur iſtud: quia. 1. *Theſ.* 5. Dies Domini ſicut fur, ita in nocte veniet. *Sap.* 17. Nulla vis ignis: nec ſiderum lympidæ flammæ poterant illuminare noctem illam horrendam. *Hierony.* dicit, quòd traditio Hebræorum eſt, quòd media nocte futura ſit iudicij dies: quando *Exod.* 12. Paſcha celebratum eſt, eo quòd eſſent ab exterminatore Angelo liberati: qui media nocte tranſiuit per domos Ægyptiorum. Vnde dicit ſe opinari, quòd traditio apoſtolica fuerit: quòd in vigilia Paſchæ populus à laudibus diuinis ante medium noctis dimittendus non fuerit: vt hora, qua liberati ſunt ab exterminatore, per Chriſti Reſurrectionem dimitterentur: tunc ſecuri Paſcha celebraturi.

Pſalm. 118. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi [clamor factus eſt] Fragoris mundi, & vocationis angelicæ, & vocis Chriſti. De quibus *Supra* dictum eſt. *Iſa.* 6. Commota ſunt ſuperliminaria domus à voce clamantium. *Ioan.* 5. Mortui audient vocem filij Dei.

Ecce ſponſus venit: exite obuiam ei.

In iſta peremptoria citatione duo dicit, ſcilicet, aduentum ſponſi, & citationem. Aduentus ſponſi exprimitur, cum dicit [Ecce ſponſus venit] *Dan.* 7. Filius hominis venit, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum [exite obuiam ei] *Amos* 4. Præparare in occurſum Dei tui Iſraël. Iſte autem exitus eſt vocatio obuiam Chriſto in aëra. Sicut dicitur. 1. *Theſ.* 4. Simul rapiemur cum illis obuiam Chriſto in aëra: & ſic ſemper cum Domino erimus.

Tunc ſurrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt lampades ſuas.

Ecce ad veniendum præparatio, in qua in aliquo ſunt ſimiles, & in aliquo diſſimiles: dicit autem tria: & in primis duobus ſunt ſimiles, & in tertio diſſimiles. Primum eſt communis reſurrectio: ſecundum eſt communis conſcientiarum ad defendendum ſe præparatio: tertium eſt differens conſcientiarum excuſatio. De primo dicit [Tunc ſurrexerunt omnes] ad auditum vocis & clamoris. *Ioan.* 5. Venit hora, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint, viuent. 1. *Cor.* 15. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti [virgines] in integritate fidei, & caſtitatis corporalis (quæ ſunt communia bonis & malis) Quia ſicut dicitur *Iaco.* 2. Dæmones credunt, & contremiſcunt [& ornauerunt] hoc eſt, ornamenta virtutum, prout potuerunt, quæſiuerunt. *Iudith* 10. Omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat. Et iſte ornatus eſt in conſcientiæ pulchra defenſione, à culpæ obiectione. *Rom.* 2. Inter ſe cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium, in die iudicabit Deus occulta hominum ſecundum Euangelium meum. Propter iſtum ornatum dicitur *Apoca.* 1. *Cor.* 4. quòd illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: tunc laus erit vnicuique à Deo. Quicquid enim pulchri ornatus in conſcientiis tam bonorum, quàm malorum; commendabitur à lumine iudicis [lampades ſuas] hoc eſt, conſcientias, vel corda ſua. Ideò enim dicitur: Paraui lucernam Chriſto meo. *Luc.* 15. Accendit lucernam & euerrit domum, & quærit diligenter, donec inueniat. Lampades enim parare, eſt corda lumini iudicis accendenda, & illuminanda exhibere: vt in eis apertè luceat omne, quod geſſerunt. Euerrere autem & quærere diligenter: eſt ſolicitè voluere quid dignum lumine iudicis in corde inueniatur.

Fatuæ autem ſapientibus dixerunt: Date nobis de oleo veſtro: quia lampades noſtræ extinguuntur.

Ecce tertium, in quo eſt differentia: tanguntur autem duo. Primum eſt deceptio fiduciæ fatuarum, ſecundum eſt prudentium humilitas & veritas. In deceptione fatuarum, tria notantur, ſcilicet

ſcilicet, fiduciæ vanæ deceptio: communicationis bonorum alienorum petitio: & imperfectionis propriæ confeſſio. Dicit ergo [fatuæ autem] videntes ſe fiduciam non habere in exteriori munditia, & ſolius fidei integritate [ſapientibus dixerunt] Simile quid eſt, *Sap.* 5. Hi ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum &c. Et ſequitur: Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei: & inter Sanctos ſors illorum eſt [Date no. de oleo veſtro] Ecce petitio communicationis alieni boni. Senſus enim eſt: Communicate nobis de bonis, in quibus conſcientiæ veſtræ abundant: tardè commemorantes illud *Apoſto.* 2. *Cor.* 8. Vt æqualitas fiat, veſtra abundantia noſtræ inopiæ ſit ſupplementum. *Pſalm.* 75. Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. Viri enim diuitiarum ſunt illi, qui in imperfectis & informibus bonis exterioris munditiæ ſe putant ſufficere. *Iob* 27. Diues cum dormierit, nihil ſecum auferet: & aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet. *Prouer.* 10. Mendicabit æſtate, & non dabitur ei [quia lampades noſtræ extinguuntur] Ecce confeſſio inſufficientiæ. Lampades enim extingui, eſt conſcientias ab interni boni lumine deſtitui. *Iob* 21. Quoties lucerna impiorum extinguetur, ſuperuenient eis inundationes & dolores. Econtra de forti muliere dicitur *Prou. vlt.* Non extinguetur in nocte lucerna eius. *Ioan.* 5. Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed illis accidit ſicut *Heli.* 1. *Reg.* 3. quòd non vidit lucernam Dei, antequam extingueretur. Non enim primò prouiderunt theſauros olei in vaſis: nec conſiderauerunt lampades, antequam coram iudice extinctas conſpexerunt. Dicunt autem [extinguuntur] & non extinctæ ſunt: Vt notetur, quòd bonum informe ante aduentum iudicis in oculis earum fulſit multum: vnde laudes (aliàs lampades) quæſiuerunt. Sed lumine iudicis diſcutiente quod ad laudem hominis factum fuerat, extingui cœpit & offuſcari. *Dan.* 5. Inuentus eſt minus habens. *Apo.* 3. Dicis, quia diues ſum, & nullius egeo: & neſcis, quia miſer es, & miſerabilis, & pauper, & nudus, & cæcus.

Reſponderunt prudentes dicentes: Ne fortè non ſufficiat nobis, & vobis, ite potiùs ad vendentes, & emite vobis.

Iſta prudentium reſponſio, eſt propriæ humilitatis oſtenſio: & peccati fatuarum obliquè facta exprobratio: & ideò dicit [Reſponderunt pru.] ex prudentia ſua prouidentes [dicentes] Simile quid *Iob* 5. Voca ergo, ſi eſt, qui tibi reſpondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere [ne fortè non ſufficiat nobis & vobis] Non eſt diffidentiæ, vel auaritiæ reſponſio. *Hebr.* 40. Sint mores ſine auaritia contenti præſentibus. Ipſe enim dicit: non te deſeram, neque derelinquam. Sed humilitatis eſt, & veritatis. Humilitatem enim notant dicentes [Ne fortè non ſufficiat nobis] 4. *Reg.* 4. Viuat anima tua: quia non habeo ego ancilla tua, niſi modicum olei in lecyto, quo vngar. Veritatis autem eſt, quod dicunt [non ſufficiat nobis & vobis] Nulli enim ſuffragantur aliena, qui cum alienis non habet propria: quia ſicut in ſequentibus eiuſdem capituli dicitur: Omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem, qui non habet, etiam id, quod videtur habere, auferetur ab eo. Vnde dicitur *Ierem.* 8. 11. 14. Noli orare, pro populo iſto: quia non exaudiam te. *Rom.* 14. Vnuſquiſque pro ſe rationem reddet Deo [ite potiùs ad vendentes] Non eſt conſilium: ſed obliquè repræhendunt vitam præteritam: oleum enim eſt laus humani fauoris demulcens; quod omnibus bonis ſuis ſemper emere à vendente mundo conſueuerunt. *Eccl.* 7. Melius eſt à ſapiente corripi, quàm ſtultorum adulatione decipi. *Pſalm.* 140. Corripiet me Iuſtus in miſericordia, & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. *Iſa.* 2. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant.

Dum autem irent emere, venit ſponſus: & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clauſa eſt ianua.

Hîc tangitur in toto differens introitus: & tanguntur tria, occupatio fatuarum cum ſponſo veniente: & introitus prudentium: & perpetua excluſio fatuarum. Occupatio fatuarum tangitur, cum dicitur [Dum irent emere] Ire autem eſt conatu cordis adhuc laudes humanas quærere; quia in qua voluntate peccati quis moritur, in ea ſemper permanebit. Vnde *Supra* 7. Diſcedite à me operarij iniquitatis. *Ezech.* 32. Deſcenderunt in infernum cum armis ſuis: & iniquitates eorum in oſſibus eorum. *Eccl.* 27. Inter medium venditionis & emptionis anguſtiabitur peccatum [venit ſponſus] Tangitur prudentium introitus; & dicuntur tria, ſponſi aduentus, prudentium introitus, & oſtij concluſio. Dicit igitur quod illis adhuc in emptione laudis occupatis [venit ſponſus] illuminans abſcondita tenebrarum, & oſtendens illas adhuc hominibus velle placere: & ideò Chriſti ancillas non eſſe. *Gal* 1. *Ezech.* 43. Terra reſplenduit à gloria eius [& quæ paratæ erant] ſoli Deo placere deſiderantes, & in oleo lætitiæ abundantes, & lucernas ardentes per charitatis lucem in manibus habentes. *Cantico. vlt.* Lampades eius, lampades ignis atque flammarum. *Lu.* 12. Similes hominibus expectantibus Dominum ſuum, non vagantibus ad quærendos fauores hominum [intrauerunt cum eo] *Infrà eodem* Intra in gaudium Domini tui. *Iſa.* 26. Aperite portas: ingrediatur gens iuſta cuſtodiens veritatem [ad nuptias] coniunctionis Dei cum ſpiritu hominis. *Apoca.* 19. Venerunt nuptiæ agni: & vxor eius præparauit ſe [& clauſa eſt ianua] repagula iniquitatis fatuarum. *Lu.* 11. Oſtium meum clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili. *Ezech.* 44. Porta hæc clauſa eſt: & non aperietur. *Apoca.* 3. Aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Ianua enim regni, quæ modò pœnitentibus aperitur, tunc etiam lugentibus clauditur.

Nouiſſimè verò veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. At ille reſpondens ait: Amen dico vobis, neſcio vos.

Hic tangitur perpetua fatuarum excluſio in tribus,

tribus,

tribus, in tempore aduentus ſui, in poſtulatione, & in excluſione. De primo dicit [Nouiſſimè verò veniunt] quando ſerus eſt aduentus: tunc veniunt per deſiderium ſalutis, cùm adhuc vigeat in eis affectus iniquitatis. *Eccl.* 5. Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem. Subitò enim venit ira illius: & in tempore vindictæ diſperdet te. *Iſa.* 38. Viuens viuens confitebitur tibi [Dicentes: Domine, Domine, aperi nobis] Ecce vana de Dei miſericordia præſumptio. Egregia quidem confeſſio in nomine Domini: & hoc ipſum nomen Domini repetitum magnæ fidei eſt indicium: ſed quia tertiò Dominum per opus non confitentur, excluduntur. Simile *Supra* 7. Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? *Tim.* 1. Confitentur ſe noſſe Deum; factis autem abnegant. *Iſa* 29. *Mat.* 15. Populus hic labiis me honorat. Iſtæ virgines fatuæ ſunt ſicut Scribæ & Phariſæi hypocritæ, extrà, & non intùs pulchræ. *Suprà* 6. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum [aperi nobis] Deſiderium enim habent ſalutis, quamuis adhuc perſeueret in eis emptio vanæ laudis. Sed quia ſponſo roganti cordis ianuam non aperuerunt: ideò rogatus ianuam regni non aperit. *Iſa.* 1. Cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam. *Thren.* 3. Cùm clamauero, & rogauero, auertit faciem ſuam. Et hoc eſt, quod ſequitur [at ille reſpondens ait] obfirmante iuſtitia ianuam] Amen dico vobis; neſcio vos] 1. *Tim.* 2. Nouit Dominus, qui ſunt eius. *Sup.* 7. Confitebor eis: quia nunquam noui vos.

Vigilate itaque, quia neſcitis diem, neque horam.

Concluſio eſt intenta ex omnibus præinductis. *Infra.* 26. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Et ſubdit cauſam vigilantiæ [quia neſcitis diem] hoc eſt, temporis qualitatem: vtrum in die, vel in nocte [neque horam] quoad quantitatis temporis determinationem. *Apoca.* 3. Ecce venio ſicut fur. 1. *Theſ.* 5. Cùm dixerint: pax & ſecuritas: tunc repentinus ſuperueniet eis interitus tanquam dolor parturientis, & non effugient.

Sicut enim homo peregrè proficiſcens, vocauit ſeruos ſuos.

Hic inducitur tertia & vltima parabola, quæ eſt ad admonitionem actiuorum, qui talẽta Domini receperunt: & habet partes tres ſcilicet, bonorum commiſſionem, & ex commiſſis negotiationem, & ex commiſſis & lucratis Domini cum eis poſitam rationem: & hæc patent in litera planè. In commiſſione tria ſunt, prouidentia committentis, debitum eius, cui committitur, & vtilitas commiſſi. Prouidentia enim eſt, quòd ſua Dominus interim, dum abeſſet, multiplicari voluit: & ideò tria dicit, hominem vocat à ratione prouidentiæ, peregrè proficiſcentem ratione abſentiæ, vocantem ſeruos ratione beneuolentiæ. Dicit ergo [Sicut homo] prouidens ex ratione. *Sup.* 5. Iudex tradet te tortori: & ſequitur. Non exibis inde, donec reddas vſque ad nouiſſimum quadrantem. *Suprà* 18. Simile eſt regnum cælorum homini, qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis [peregrè proficiſcens] hoc eſt, Chriſtus in cælum aſcendens: quia locus carnis terra eſt, quæ ad peregrina proficiſcitur, cùm in cæleſti ſede collocatur. Vnde licet ſecundum quòd Deus vbique ſit: tamen ſecundum quòd homo mutat locum. Vnde *Gen.* 20. Abraham profectus eſt ad auſtralem plagam, & peregrinatus eſt in Geraris, quæ viſio incolatus interpretatur [vocauit ſeruos ſuos] per beneuolentiam triplici vocatione [Multos] quadruplici quoſdam, & in omnibus oſtendit beneuolentiam: per creationem enim vocat omnes. *Rom.* 4. Vocat ea, quæ non ſunt, tanquam ea, quæ ſunt &c. *Iſa.* 41. Vocans generationes ab exordio per ſegregationem à maſſa perditionis: & ſic vocat per primam gratiam. *Rom.* 8. Quos præſciuit conformes fieri imagini filij ſui, hos & vocauit: & ſic vocat Sanctos. Vocat etiam ad familiaritatem diſcipulatus. *Ioan.* 1. Venite, & videte: venerunt, & manſerunt cum eo duobus diebus. *Pſalm.* 33. Venite filij, audite me: timorem Domini docebo vos. *Sup.* 11. Venite ad me omnes, qui laboratis &c. *Eccle.* 44. Tranſite ad me omnes, qui concupiſcitis me. Paucos autem vocat ad miniſterium, & negotium curæ animarum, ſicut ſeruos, de quibus hic loquitur. *Sup.* 4. Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.

Et tradidit illis bona ſua: & vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, vnicuique ſecundum propriam virtutem: & profectus eſt ſtatim.

Ecce commiſſio, in qua notantur quatuor, largitas videlicet committentis, diſtributio ſapientis tam ad numerum quàm ad pondus, & proportio facultatis & virtutis accipientis ad acceptum, & relictum commiſſi ad liberum vſum: & hæc per ordinem patebunt in litera. Largitas eſt in hoc, quòd dicit [Tradidit illis bona] *Iacobi* 1. Dat omnibus affluenter, & non improperat. Et *Ibidem.* Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à Patre luminum. Deinde ſecundò tangit diſtributionem ſecundum numerum & pondus, ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ: numerus enim notatur in hoc, quòd vni dedit quinque talenta, alij duo, & alij vnum: pondus autem in hoc, quòd talenta dedit: & menſura notatur in hoc, quòd vnicuique ſecundum propriam virtutem dedit. *Sap.* 11. Omnia in numero & pondere & menſura diſpoſuiſti. Sunt autem quinque genera bonorum, quæ exercentur in Eccleſia ad meritum, quorum primum eſt innatum, quod eſt bonum naturæ, ſicut intellectus, & ratio & ingenium & huiuſmodi, quorum habilitas eſt ad gratiam: & de hoc bono *Gen.* 1. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Secundum eſt bonum gratiæ, de quo *Suprà* 7. Si vos cum ſitis mali noſtis bona dare filiis veſtris: quantò magis Pater veſter cæleſtis dabit bona petentibus ſe? Et hæc duo neceſſaria ſunt cuilibet ad meritum. Sunt alia duo, quæ neceſſaria ſunt ad regimen animarum commiſſum, ſcilicet, bonum ſcientiæ ad docendum. *Sap.* 8. Propoſui ſapientiam adducere mihi ad conuiuendum, ſciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis

&

& tædij mei. Aliud eſt bonum ordinariæ, vel vicariæ, vel commiſſæ poteſtatis. *Neemiæ* 9. Reges noſtri io regnis ſuis bonis, & in bonitate tua multa, quam dediſti eis, noluerunt ſeruire tibi. Adhuc eſt vnum bonum, quod inſtrumentaliter ſe habet ad meritum, & datum eſt in ſuſtentationem: & hoc eſt bonum opulentiæ. *Iſa*.1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. *Lu*. 12. Anima habes multa bona repoſita in annos plurimos. Hæc igitur omnia quinque dantur Prælatis: duo autem naturæ ſcilicet, & gratiæ omnibus bonis: vnum autem, quod eſt naturæ, datur omnibus.

Sed tunc quæritur, quare non dantur tria, & quare non quatuor? Reſponſio, quòd cum naturali bono & gratiæ bono coniuncta ſcientia inutilis eſt: quia non habet, in quem expendat: coniuncta etiam poteſtas cum eiſdem ſine ſcientia eſt inutilis: quia neſciet vti: coniuncta autem opulentia etiam inutilis: quia opulentia datur propter familiam commiſſam. Neceſſitas autem própter perſonam, quæ non ſonat opulentiam. Tria igitur ad ædificatiooem non ſunt coniungibilia: quatuor etiam quocumque modo non ſunt coniungibilia: qoia ſemper hæc duo coniuncta eſſe oportet, quæ ſunt naturæ & gratiæ: & cum his coniuncta ſcientia & poteſtas noo feliciter proderunt ſine operibus, cùm multitudo teneri non poſſit ſine temporali ſubſidio. Vnde cum Dominus *Ioan*. 6. pauit multitudinem: & *Suprà* 15. *Ioan*. 21. Petro dixit ter paſce, propter verbum & exemplum & temporale ſubſidium. Patet igitur quòd quatuor non proficiunt ad felicem gubernationem.

Hæc quinque dantur ad pondus: & ideò dicuntur talenta: eo quòd vnicuique ad pondus vitæ ſunt reddenda. Vnde. 1. *Paral. vlt*. dicitur, quòd Principes dederunt in opus Domini talenta auri, argenti, & æris & ferri: & talentum plumbi fertur *Zach*. 5. per aurum bonum gratiæ: & ideò *Apoc*.20. dicitur, quòd ciuitas eſt aurum mundum. In argento bonum ſcientiæ ſacræ ſcripturæ. *Pſal*. 11. Eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum. In talentis ferri, bonum poteſtatis, quod domat alia: in talentis æris, intelligitur bonum naturæ: quia æs conuertibile eſt ad alia, ſicut bonum naturæ aptabile aliis. In talento plumbi, quod viliſſimum eſt & grauiſſimum intelligitur bonum opulentiæ. Sancti tamen exponunt, quòd qoinque talenta ſunt vſus rationis bonos in quinque ſenſibus corporis: duo autem ſunt intellectus & operatio: vnum autem eſt iotellectus ſolus. Hoc eſt, quod dicit [alij dedit quinque talenta] quia præcipuis, ſupradicta quinque committuntur. Vel omnibus exercitium quinque ſenſuum ad gratiam [alij autem duo] quia bonis committuntur duo, vel ſapientibus intellectus & operatio. *Pſalm*. 110. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Et ideò ſecundum dicta Sanctorum, plus in pondere recipit, cui dantur duo: licet plus in numero recipiat ille, cui dantur quinque: quia plus valent intellectus & operatio, quàm exercitia quinque ſenſuum [alij autem vnum] omnibus quidem bonum naturæ: multis autem bonum ſcientiæ, quod docet vſum regiminis animarum; quia docet vſum clauium.

Sequitur [vnicuique ſecundum propriam virtutem] Hic tangit proportionem facultatis ad vſum gratiæ. Eſt autem virtus vltimum, in quod poteſt potentia: & ideò dicit conatum. Vnde tantum dat, quantum conando ad gratiam paratus eſt ſuſcipere. *Pſalm*. 80. Aperi os tuum, & ego implebo illud. Os enim facultatis aperitur, quando cor per conatum, quod io nobis eſt, ad gratiam præparatur. *Pſalm*. 9. Præparationem cordis eorũ audiuit auris tua [Et proſe. eſt ſtatim] hoc eſt, vſum commiſſorum bonorũ libertati eorum permiſit. *Luc*.19. Negotiamini, dum venio. *Prouer*.7. Abiit via longiſſima in die plenæ lunæ reuerſurus. *Cant*. 5. Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum?

Abiit autem, qui quinque talenta acceperat, & operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia quinque: ſimiliter qui duo acceperat, lucratus eſt alia duo.

Hîc tangitur ſeruorum negotiatio per tres differentias, quæ in litera tanguntur. De primo dicuntur tria, ſcilicet apud ſeipſum commiſſi conſideratio, & laboris exerciti operatio, & in lucrum eius, quod eſt commiſſum, ſolicita multiplicatio. De primo dicit [Abiit] hoc eſt, in ſui conſiderationem, quod receperat reduxit: & ideò receptionis facit commemorationem. *Ioan*. 20. Diſcipuli abierunt ad ſemetipſos. 1. *Cor*. 2. Accepimus Spiritum, qui ex Deo eſt: vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. De ſecundo dicit [operatus eſt in eis] In donis enim bonis eſt operandum; in laboribus autem mundi non eſt operandum. Et eſt attendendum, quòd aliud eſt operatio, & aliud opus, & aliud factum, & aliud actum ſecundum *Philoſophum*. Agere enim propriè pertinet ad voluntaria, quæ ſunt virtutis. Vnde *Philoſophus* dicit, quòd prudentia eſt cum ratione actiuus habitus. Agere enim venit ab actu, qui complementum & perfectio eſt. Vnde *Rom*. 8. Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt. Spiritu enim Dei aguntur, qui virtutibus (quæ ſunt dona Spiritus, & animæ actus) ad actiones voluntarias mouentur: facere autem eſt ſuper præiacentem materiam aliquid educere. Vnde *Philoſo*. definiens artem mechanicam dicit: Ars eſt cum ratione factiuus habitus. Et de his, quæ ex arte diuina proceſſerunt, dicitur: Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt. Opus autem, quod eſt operatum, vocatum eſt, quòd per laborem & motum facientis efficitur, ſicut cultellus, vel calceus: & de hoc dicunt Sancti, quòd hoc græci apateleſma vocant. Vnde *Iſa*. 64. Fictor noſter es tu: & opera manuum tuarum omnes nos. Operatio autem propriè (quia ab ope & opibus vocata eſt) eſt exercitium hoc, quod procedit à proprio & connaturali habitu, quo ipſa natura propter conuenientiam naturalem refloret. Vnde *Philoſophus* dicit, quòd delectatio contemplatiua eſt operatio proprij & connaturalis habitus non impedita. Refloritio enim naturæ ſic diffuſa io bono ſibi proprio (quod eſt intellectuale: quia hoc proprium eſt homini) delectatio vocatur. Iuxta hoc notantur operationes, in quibus humanas, & liberas quærimus delectationes, ex quibus nihil quærimus niſi operari, ſicut vigilare, cantare, & huiuſmodi. Modum ergo huiuſmodi notans dicit [operatus eſt]

eſt] ad proprium & intellectuale bonum, ponens exercitium cum delectatione ſincera. *Prou.* 13. Anima operantium impinguabitur bonis. *Eccleſ.* 9. Quodcunque valet manus tua, inſtanter operare [& lucratus eſt] per ſui boni propagationem in alios [alia quinque] Licet enim multò plura lucratus ſit: tamen quia non niſi duplæ eſt proportionis, in ſe videlicet, & in aliis, dicitur alia quinque lucratus. 1. *Corinth.* 9. Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucrifacerem. *Geneſ.* 31. De illius facultatibus ditatus factus eſt inclytus [Similiter & qui duo acceperat] Idem modus eſt expoſitionis. *Sap.* 3. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus [lucratus eſt alia duo] *Gen.* 30. Ditatus eſt homo ſupra modum habuitque greges ouium. *Pſalm.* 4. A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt. Frumentum eſt verbi pabulum: vinum cæleſte & ſpirituale gaudium: oleum miſericordiæ lenimentum in pauperes expenſum.

Qui autem vnum acceperat, abiens, fodit in terram, & abſcondit pecuniam Domini ſui.

Tertia eſt differentia: & tria dicit, à bono incommutabili ſerui pigri abſtractionem, ad terrenam commoditatem boni commutabilis conuerſionem, & crediti talenti abſconſionem per terrenam conuerſionem. De primo dicit [Qui autem vnum acceperat] bonum naturæ, vel intellectus [abiens] abſtractione boni incommutabilis. *Iude.* Væ his, qui in viam Cain abierunt. *Iacob.* 1. Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus, & illectus [fodit in terram] per terreni commodi inquiſitionem. *Pſal.* 7. Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. *Ioſue.* 7. Siclos argenti, & regulam auream, & pallium coccineum abſcondi in terra, & argentum foſſa humo operui. Argentum eloquentiæ naturalis & acquiſitæ, quod eſt duplex argentum: & regulam iuſtitiæ moralis, cuius notitiam habuit: & pallium coccineum ordinis charitatis, quem exponere ſciuit. *Iſa.* 29. De humo muſſitabit eloquium tuum [& abſcondit] ſub terrena conuerſatione [pecuniam Domini ſui] *Eccleſiaſt.* 20. Sapientia abſcondita, & theſaurus inuiſus: quæ vtilitas in vtriſque? *Prou.* 11. Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis. Econtrà. *Supra* 2. Et apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera &c.

Poſt multùm verò temporis venit Dominus ſeruorum illorum, & poſuit rationem cum eis.

Hæc eſt tertia pars de ratione, quæ exigitur ab omnibus ſub tribus per ordinem differentiis, & laude profectus. In bonis enim cùm creſcunt dona: etiam rationes creſcunt donorum [venit Dominus ſeruorum illorum.

. Contra videtur eſſe, quod dicitur *Apo.* 22. Ecce venio velociter. Sed hoc dicitur reſpectu æternitatis; iſtud autem ſecundum decurſum infirmitatis dicitur [& poſuit rationem cum eis] *Luc.* 16. Redde rationem villicationis tuæ.

Et accedens, qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine quinque talenta tradidiſti mihi: ecce alia quinque ſuper lucratus ſum.

Et tria dicit, acceſſum per reddendæ rationis præparationem: obtulit per meritorum exhibitionem: dixit per gratiarum actionem. Dicit igitur [Et accedens] præparando ſe ad reddendam rationem [qui quinque talenta acce.] in ſe conſiderando acceptum, ſine quo ſe nihil potuiſſe cognouit. *Rom.* 5. Per ipſum acceſſum habemus in gratiam iſtam, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. q. d. Niſi commiſſum datum fuiſſet, lucrum nullum fuiſſet [obtulit] in eo quòd Deo totum attribuit [alia quinque talenta] aut bona ſuperius enumerata duplicando in proximum; aut exerciti um bonum quinque ſenſuum. *Baruch* 4. Sicut auerſi fuerunt ſenſus veſtri, vt prouocaretis Deum, decies tantum conuertentes requiretis eum. Quinque & alià quinque decem faciunt. *Tob.* 12. Nationes ex longinquo ad te venient: & munera offerentes adorabunt Dominum in te [Dicens] per gratiarum actionem [Domine quinque talenta tradidiſti mihi] ſine quibus nihil, & per quæ omnia potui] & ideò tuum eſt, quod lucratus ſum. *Ioan.* 15. Sine me nihil poteſtis facere [ecce alia quinque] profectu proximi [ſuperlucratus ſum] ſuper ſortem conſeruatam. q. d. & me conconſeruaui in bonis tuis, & proximum adiuui. 1. *Corinth.* 15. Plùs omnibus laboraui: non ego autem ſolus; ſed gratia Dei mecum. Et *Ibidem.* Gratia Dei ſum id, quod ſum: & gratia eius in me vacua non fuit.

Ait illi Dominus eius: Euge, ſerue bone & fidelis: quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: intra in gaudium Domini tui. Acceſſit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine, duo talenta tradidiſti mihi: ecce alia duo lucratus ſum.

Laus & acceptatio eſt profectus in gratia: & dicuntur quatuor per ordinem, aggratulatio Domini de profectu ſerui, laus ſerui, commemoratio meriti & promiſſio præmij, & remuneratio gaudij. Aggratulatio Domini notatur, cum dicitur [Euge] Quod eſt interiectio aggratulantis & gaudentis. *Suprà capitulo* 18. Dico vobis; gaudium eſt Angelis Dei ſuper vno peccatore &c. Et *Ibidem.* Congratulamini mihi: quia inueni ouem, quam perdideram [ſerue bone & fidelis] Laus eſt ſerui: & dicitur bonus in conſeruatione commiſſi; fidelis autem in reportatione & multiplicatione lucri. *Eccleſiaſtici capitulo* 11. Datio Dei permanet Iuſtis, & profectus illius ſucceſſus habebit in æternum. *Tob.* 7. Boni & optimi viri filius es tu, & facientis eleemoſynas. *Prouer.* 20. Multi miſericordes vocantur: virum autem fidelem quis inueniet? [quia ſuper pauca fuiſti fidelis] Commemoratio eſt meriti & promiſſio præmij: & ſunt omnia pauca, quæ in præſenti pati vel agere poſſumus, reſpectu eorum, quæ in remuneratione expectamus: & hoc eſt, quod dicit [ſuper multa te conſtituam] *Rom.* 8. Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. *Sap.* 5. In

pancis vexati , in multis bene diſponentur. 2. *Cor* 4. Id enim, quod in præſenri eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ , ſupra modum in ſublimitatem æternum gloriæ pondus operabitur in nobis : non contemplantibus nobis ea, quæ videntur; ſed quæ non videntur [intra in gaudium Domini tui] Ecce remuneratio gaudij. Introitus autem iſte ſignificat vndique circunfuſum eſſe gaudium. *Ioan.* 16. Petite , vt gaudium veſtrum ſit plenum : ſuprà, in viſione Dei : intùs, felici conſcientia : ſubtùs , in decore iuſtitiæ : circumquaque , in glorificatione creaturæ. *Iſa.* 60. Videbis, & afflues : & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. *Pſal.* 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ:& torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Acceſſit autem & qui duo] hoc eſt , bonum naturæ in naturali iuſtitia : & bonum gratiæ in fide & perfecta vita. Vel qui intellectum habuit inſtructionis , & operationem virtutis : veritate & virtute lucrum reportans : & eſt idem modus expoſitionis , qui & priùs. Accedit enim præparando ſe recognoſcendo commiſſum. 1.*Cor.* 4. Quid habes , quod non accepiſti ? Quòd ſi [qui duo talenta acceperat] 1. *Paral. vlt.* Omnia tua ſunt : & quæ de manu tua accepimus, offerimus tibi [obtulit] meritorum profectum, non ſibi , ſed Deo attribuendo. *Iſa.* 60. Aurum & thus deferentes , & laudem Domino annunciantes. Aurum gratiæ & thus redolens , boni naturæ , perfecti in gratia. Vel aurum ſapientiæ , & thus operationis bonæ [& ait] gratias agendo [Domine,duo talenta] 2.*Corinth.* 9. Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius [ecce alia duo] ſuper conſeruatam ſortem [lucratus ſum] *Ierem.* 15. Ipſi conuertentur ad te : & tu non conuerteris ad eos. *Iob* 27. Iuſtificationem meam,quam cœpi tenere, non deſeram. *Apocalipſ.* 3. Tene quod habes , ne alius accipiat coronam tuam.

Ait illi Dominus eius : Euge ſerue bone & fidelis : quia ſuper pauca fuiſti fidelis,ſuper multa te conſtituam:intra in gaudium Domini tui.

Commendatio eſt gratitudinis & profectus [Euge &c.] Euge multiplices notat affectus in ſacra ſcriptura : eſt enim exultatorium *Eze.*25. Pro eo, quòd dixiſti : euge , euge ſuper ſanctuarium meum. Aliquando deriſorium. *Pſalm.* 34. Dilatauerunt ſuper me os ſuum , & dixerunt : euge , euge , viderunt oculi noſtri. Aliquando adulatorium. *Pſalm.* 39. Ferant confeſtim confuſionem ſuam , qui dicunt mihi : euge, euge. Aliquando exhortatorium. *Pſalm.* 34. Non dicant in cordibus ſuis : euge , euge animæ noſtræ, nec dicant : deuorabimus eum [ſerue] Propter debitum. *Pſalm.* 115. Ego ſeruus tuus , & filius ancillæ tuæ [bone] Propter formam gratiæ , & diffuſionem communicationis ſui in alterum : bonum enim eſt diffuſiuum ſui. *Plato.* Boni eſt optima adducere. *Iſa.* 60. Germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem robuſtiſſimam *Prou.* 11 In bonis iuſtorum exaltabitur ciuitas *Sap.* 8. Communicabit mecum de bonis ſuis [& fidelis] in commiſſo. Econtrà illi expoſitioni , quam fecimus ſuprà. Vel [fidelis] intentione, nihil ſibi de gloria Domini ſui attribuendo. *Iſai.* 31. Qui fraudulentus eſt , infideliter aget. *Eccleſiaſt.* 45. In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum : & elegit eum ex omni carne. *Hebr.* 3. Moyſes fidelis erat in tota domo eius : in teſtimonium eorum, quæ erant dicenda[Quia ſuper pauca fuiſti fidelis] Commemoratio meriti & promiſſio præmij. *Iſa.* 49. Parum eſt , vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob , & fæces Iſrael conuertendas. Dedi te in lucem gentium [ſupra multa te conſtituam] *Eſther.* 6. Sic honorabitur , quem Rex honorare voluerit. *Luc.* 22. Ego diſpono vobis , ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum [intra in gau. Domini tui] vt in abyſſo ſubmergaris gaudiorum. *Iſa* 35. Gaudium & lætitiam obtinebunt: fugiet dolor & gemitus. *Luc.* 6. Menſuram bonam & confertam & coagitatam & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. *Pſalm.*89. Lætati ſumus pro diebus , quibus nos humiliaſti : annis , quibus vidimus mala. *Pſalm.* 15. Lætificabis me in gaudio cum vultu tuo : delectationes in dextera tua.

Accedens autem & qui vnum talentum acceperat , ait : Domine , ſcio quia homo durus es, metis vbi non ſeminaſti : & congregas , vbi non ſparſiſti.

Hic ponitur ratio de malis , præcipuè quæ conſiſtunt in omiſſione bonorum , in quibus aliqui ſe putant excuſatos : & dicuntur duo : primum eſt culpa ſerui , ſecundum condemnatio eiuſdem per ſententiam Domini. Circa primum dicuntur tria , ſcilicet , acceſſus præſumptionis , accuſatio Domini ſuperioris , & excuſatio ſui torporis. Acceſſus præſumptionis proponitur , cùm dicit [Accedens & qui vnum talentum acceperat] præſumptione propria. Vnde *Interl.* Infeliciſſimum habens à ſua conſcientia teſtimonium. Sic dicitur *ſupra capitulo quarto.* Accedens tentator dixit. Vnum autem talentum eſt naturale bonum , ſiue intellectus , ſiue quicquid habet homo naturalium bonorum , quæ in vnitate retinet , & non multiplicat per profectum. Contra quod dicitur *Luc.* 19. Negotiamini , dum venio. *Iob* 5. Homo natus ad laborem. *Ezech.* 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ, abundantia & otium. *Prouerb.* 12. Qui ſectatur otium , ſtultiſſimus eſt [& ait] Non gratias agendo , ſed Dominum ſuum ſuperiorem accuſando , detrahendo ei in duobus , ſcilicet , contra miſericordiam vocando auſterum , & contra iuſtitiam vocando raptorem. Et hoc eſt, quod dicit [Domine] contra ſe vocat eum Dominum , cuius non impleuit mandatum [Scio quia homo auſterus es] hoc eſt , durus es:quia duram & arctam viam proponis,quæ ducit ad vitam. *Gen.* 42. Ioſeph quaſi ad alienos, fratribus duriùs loquebatur. *Iob* 30. Mutatus es mihi in crudelem : & in duritia manus tuæ aduerſaris mihi. Et proponit contra iuſtitiam duo [metis, vbi non ſeminaſti]Seminare eſt verbum prædicationis proponere. *Luc.*13. Exiit,qui ſeminat,ſeminare ſemen ſuum. Metere eſt falce iudicij præcidere. *Apo.*14. Miſit falcem ſuam,& meſſuit terram. Metere vbi non ſeminauit,eſt fidē per iudicium requirere ab his,quibus per ſe ipſum verbū prædicationis non propoſuit,vt

Greg.

Greg. dicit. Et hoc licet piger accuſet, non eſt iniuſtum: quia in omnem terram exiuit ſonus eorum. Adhuc autem inſitum eſt rationi verbum, & Dei noticia impreſſa omnibus. *Ia.* 1. Suſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras. *Deut.* 20. Prope eſt verbum in corde tuo, & in ore tuo. Et *Roma.* 10. Prope eſt verhum in ote tuo, & in corde tuo, hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus. Aliud proponit contra iuſtitiam [& congregas, vhi non ſparſiſti] Congtegare eſt virtutum fructus exigere. *Eccleſ.* 24. flores mei, fructus honoris & honeſtatis. *Sup.* 13. Triticum congregate inhorreum meum. Spargere eſt virtutis exempla oſtendere. Congregare autem, vhi non ſparſit, eſt per iudicium futurum fructus bonorum operum exigere ab his, quibus exempla virtutum nulla per ſe ipſum præbuit. *Pſalm.* 110. In conſilio Iuſtorum & congregatione. *Suprà* 13. Elegerunt bonos in vaſa ſua: malos autem foras miſerunt. *Iſa.* 43. Ab oriente adducam ſemen tuum: & ab occidente congregabo te. Nec hoc eſt iniuſtum: quia alij oſtenderunt, quos miſit: & virtus per ſe ipſam placere debet. Vnde contra hoc, quòd dicit auſterum, eſt hoc quod dicit. 1. *Ioa.* 5. Mandata eius grauia non ſunt. Et *Sup.* 11. Iugum meum ſuaue, & onus meum leue. Contra hoc autem, quòd dicit Iniuſtum, eſt quod dicitur in *Pſal.* 18. Iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: & iudicia eius dulciora ſuper mel & fauum: nam & ſeruus tuus cuſtodit ea.

Et timens abij, & abſcondi talentum tuum in terra: Ecce habes quod tuum eſt.

Hic ſui ptoponit excuſationem: vt culpa ab ipſo retorqueatur in Dominum. *Pſalm.* 140. Non déclines cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis. Proponit autem tria, timorem videlicet, amittendi, prouidentiam conſeruandi, & æquitatem reddendi. De primo dicit [Timens abij] abſtractus à te ad me ipſum conſeruandum [timens] ne dum alios lucrari vellem, commodum meum perderem. *Sapient. capitulo* 17. Cùm ſit timida nequitia, data eſt in omnium condemnationem. Et eſt acſi dicat: propter alios diſpendium mei non debui ſubire [abſcondi talentum tuum in terra] mihi terrena procurans commoda aliis me ſubtraxi. Contra quod dicitur *Eccleſiaſtici cap.* 29. Perde pecuniam propter amicum: & ne abſcondas eam ſuh lapidem in perditionem. *Prouer. cap. quinto.* Deriuentur fontes tui foras: & in plateis aquas tuas diuide. *Act.* 20. Non facio animam meam, hoc eſt, animalem vitam pretioſiorem quàm me ipſum. 2. *Cor.* 12. Ego libentiſſimè impendam: inſuper & ego ipſe ſuperimpendar pro animabus veſtris [Ecce habes quod tuum eſt] Æquitatem ptoponit reddendi. *Supra capitulo* 20. Tolle quod tuum eſt, & vade: non facio tibi iniuriam. Mentitus autem eſt in caput ſuum: quia cùm ſeruus ſit, debitum & paratum obſequium multiplicationis ſubtraxit. *Daniel. capitulo* 13. Rectè mentitus es in caput tuum. Vnde *Lucas* addit. Ex ore tuo te iudico, ſerue nequam. *Malach. cap.* 1. Si ego Dominus, vbi timor meus?

Reſpondens autem Dominus eius, dixit ei: Serue male, & piger, ſciebas quia meto, vbi non ſemino: & congrego, vbi non ſparſi.

Hic ponitur condemnatio ſerui: & dicuntur duo, increpatio aſſignans condemnationis cauſam, & condemnatio infligens pœnam *Ibi* [Tollite &c.] Increpando dicit duo, improperatiouem culpæ & deſidiæ, & cauſam. Increpans igitur culpam tranſgreſſionis dicit.

Serue male] *Eccleſiaſt.* 33. Seruo maleuolo tortura & compedes. Malus enim ſeruus eſt, qui in tantum protumpit præſumptionis, quòd bono & ſuo Domino calumniam imponit. *Supra* 20. An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? *Suprà* 12. Generatio mala & peruerſa. *Deut.* 12. Generatio praua atque peruerſa; hæccine reddis Domino [& piger] Improperat inertiam deſidiæ. *Prouer.* 20. Propter frigus piger arare noluit. Ex hoc autem, quòd malus, piger eſt: quia *Diony.* dicit, quòd malum eſt infœcundum & pigrum [ſciebas] Cauſa inctepationis: & habet duo: in primo ex ote ſerui arguit præmittens: & in ſecundo concludit.

Attende autem, quòd non dicit: ſciebas, quia ego auſterus ſum: quia hoc, quod dixit contra miſericotdiam, omninò falſum eſt. *Ioel.* 2. Benignus & miſericors eſt. Sed dicit [quia meto, vbi non ſemino] quod & Apoſtoli fecerunt. *Ioan.* 4. Ego miſi vos metere, quæ non ſeminaſtis. Nunc autein & hoc non niſi ſecundum humanam præſentiam verum eſt: quia ſecundum diuinam operationem Dei agricultura eſtis. *Iſa.* 28. Proſcindet humum ſuam & ſeret gith, & cyminum ſparget, & ponet triticum per ordinem. *Iſa.* 4. Erit germen Domini in magnificentia & gloria: & fructus terræ ſublimis [& colligo, vhi non ſparſi] *Sup.* 22. Miſit ſeruos ſuos, vt colligerent fructus. Secundum diuinam tamen naturam per omnia opera ſua ſignificationis ſuæ ſparſit indicia. *Suprà* 12. Qui non colligit mecum, diſpergit: & qui non eſt mecum, contra me eſt.

Oportuit ergo te pecuniam meam committere nummulariis: & veniens ego recepiſſem vtique, quod meum eſt, cum vſura.

Ecce concluſio: & quod putabat in excuſationem ſui dicere, retorquet contra eum & condemnat. *Pſalm.* 49. Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam [pecuniam meam] bonum tibi creditum [committere] per doctrinam [nummulariis] his, qui fœnerantur imaginem meam proximis: & ſic multiplicant eam. Iſti enim ſunt nummularij ſpirituales, qui de templo non eiiciuntur. *Suprà* 21. *Deutero.* 23. Fœnerahis gentihus plurimis: & ipſe à nullo fœnus accipies. *Luc. capitulo* 7. Duo dehitores erant cuidam fœneratori, hoc eſt, Prædicatori. Duo debitores: contemplatiui, & actiui [& veniens ego] ad rationem audiendam in iudicio. *Iſa. capitulo* 5. Iudicate inter me & vineam meam [recepiſſem vtique quod meum eſt] hoc eſt ſortem. *Suprà* 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo [cum vſura] ſuperexcreſcente. Licet enim deteſter vſuram corporalem, quæ opprimit

pauperes *Pſalm.*14. Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram. *Ezech.* 18. Ad vſuram non accommodauerit, & ampliùs non acceperit : tamen exigo vſuram incrementi boni ſpiritualis. *Prou.* 19. Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis. *Eccleſiaſt.*29. Qui facit miſericordiam, fœneratur proximo ſuo. *Suprà* 5. Theſaurizate vobis theſauros in cælo.

Tollite itaque ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, & abundabit: Ei autem, qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Et inutilem ſeruum eiicite in tenebras exteriores : illic erit fletus & ſtridor dentium.

Hic incipit condemnare tripliciter, pœnalitate in ſubtractione boni commiſſi, & eiectione extra communicationem loci & Sanctorum habitaculi, & in inflictione ſupplicij. In primo ſunt tria, pigri ſpoliatio, operoſi ditatio, & vtriuſque horum ratio. De pigri ſpoliatione dicit [Tollite itaque] o vos Dæmones : & eſt verbum iuſtæ promiſſionis. *Deutero. capitulo* 4. Seruietis Diis alienis, qui non dabunt vobis requiem. *Thren. vltimo*. Ceruicibus minabamur, laſſis non dabatur requies [ab eo talentum] boni naturæ per continuam imminutionem de peccato in peccatum. 2. *Regum cap.* 3. Domus Saul erat deficiens. *Pſalm.*80. Ibunt in adinuentionibus ſuis. *Iob cap.*20. Luet quæ fecit omnia : nec tamen conſumetur. Quia licet continuo minuatur, non conſumitur : quia naturale eſt : & natura manente, tolli non poteſt, quod potentialiter infinitum eſt [& date ei, qui habet quinque talenta] quia ſicut in malo minuitur : ita in bonis, continuis profectibus augetur: & hoc ſignificatur in domo Dauid, qui ibat proficiens, & ſemper ſe ipſo robuſtior 2. *Regum* 3. Si obiiciatur : Quare non additur ei, qui habet duo? Iam ſolutum eſt : quia & illi additur; ſed additio plus apparet in eo, qui plus proficit *Grego.* tamen dicit : quòd plus in pondere habet, qui duo : quàm qui quinque. ſicut *Suprà* dictum eſt : & ideò ei, qui quinque habet, additur. Quia plerumque accidit, quòd ſimplex bene vtens ſenſibus donum intellectus meretur. *Eccleſiaſt.* 15. Cibauit illum pane vitæ & intellectus : & aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum.

Omni enim habenti dabitur, & abundabit] Ratio eſt duarum præcedentium: & ſecundum expoſitionem priorem plana eſt litera : quia habenti ex habitu bona gratiæ, ſuperadditur incrementis continuis bonum naturæ ex profectu iuſtitiæ: & ſic abundabit. 2. *Corinth.* 9. Multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ : vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum. *Eccleſiaſt.* 15. Sapientiæ Dei aſtabit laus, & in ore fideli abundabit. Sic enim *Ioan.* 1. De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiam pro gratia. *Zac.*4. Exæquabit gratiam gratiæ eius [Ei autem, qui non habet] habitum, qui eſt facultas virtutis : ille enim non habet non alia de cauſa, niſi quia peccatum ademit eam. *Luc.* 10. Spoliauerunt eum, & plagis impoſitis abierunt ſemiuiuo relicto [id, quod videtur habe.] quia vitiatur bonum naturæ, potiùs videtur habere quàm habeatur : non enim habetur vt bonum niſi quando integrum, & perfectum habetur per gratiam. *Iſa* 22. Quis tu hic : aut quaſi quis hic? *Apoca.* 3. Nomen habes, quòd viuas, & mortuus es [auferetur ab eo] continuis defectibus. *Pſalm.* 136. Dixerunt : exinanite, exinanite: vſque ad fundamentum in ea [inutilem ſeruum] *Ierem.* 22. Scribe virum iſtum ſterilem : quia in æternum non proſperabitur [eiicite] extra habitaculum bonorum Quaſi diceret Mundate & liberate locum ab ipſo. *Ierem.* 15. Eiice eos à facie mea : & egrediantur. *Geneſ.* 4 Ecce eiicis me hodie à facie tua : omnis enim, qui inuenerit me, occidet me [in tenebras exteriores] tetri carceris : qui vixit in tenebris cæcitatis interioris. *Thren.* 3 Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem. *Iob* 3. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat. *Exod.* 9. Sunt tenebræ tam denſæ, vt palpari queant [ibi erit fletus] *Apo.* 14. Aſcendet fumus tormentorum eorum in ſecula ſeculorum [& ſtridor dentium] Propter frigus. *Pſalm.* 148. Nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. *Eccle.* 43. Frigidus ventus aquilo flauit : & gelauit cryſtallus ab aqua. *Ierem.* 1. Ab aquilone pandetur omne malum : ventus frigidus a plaga tenebroſa veniens. Et hoc eſt, quod dicit.

Cùm autem venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli eius cum eo : tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ.

Perfectis parabolis, quæ mouent ad vigilantiam contra omnes præoccupantes iudicium, tangit hic modum iudicij : circa quem modum dicit duo, ſcilicet, modum iudicis : & modum iudicij *Ibi* [Et congregabuntur] Modus autem iudicis deſcribitur in quinque, ſcilicet, ſecundum præſentiam : ſecundum eam, in qua apparebit, naturam : ſecundum maieſtatis potentiam : ſecundum numeroſam miniſtrorum frequentiam : ſecundum poſſeſſionem iudiciariam. De primo horum dicit [Cum venerit] hoc eſt, iudex præſentialiter in mundo apparuerit. *Actuum capitulo* 1 Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum. Natura deſcribitur *Ibi* [Filius hominis] quia in illa apparebit. *Ioan. capitulo* 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis eſt. *Actuum capitulo* 18. Conſtituit virum, in quo iudicabit orbem terrarum. *Dan.* 7. In nubibus cæli filius hominis veniet in maieſtate ſua. *Dan.* 7. Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur : & regnum eius, quod non corrumpetur. *Pſalm.*71. Replebitur maieſtate eius omnis terra [& omnes Angeli cum eo] *Daniel.* 7. Millia millium miniſtrabant & decies millies centena millia aſſiſtebant ei. *Supra capitulo* 24. Mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna. *Suprà capitulo* 13. Exibunt Angeli, & colligent de regno eius omnia ſcandala [tunc ſedebit] Ecce auctoritas iudiciaria. *Apocalypſ.* 4. Sedes poſita erat in cælo, & ſupra ſedem ſedens. *Dan.* 7. Throni poſiti ſunt *Pſalm.*88. Thronus eius ſicut. Sol in conſpectu meo. *Iſa.* 6. Vidi Dominum ſedentem

ſuper

ſuper ſolium excelſum & eleuatum : & plena erat omnis terra maieſtate eius.

Et attende differentias primi aduentus & ſecundi. Primus enim fuit in infirmitate, in humilitate, & in ſalutem, & Apoſtolorum miſſionem. Et de infirmitate *Iſai.* 9. Paruulus natus eſt nobis. De humilitate. *Philipp.* 2. Humiliauit ſemetipſum, formam ſerui accipiens. De ſalute *Ioan.* 3. Non enim miſit Deus filium ſuum in mondum, vt iudicet mundum : ſed, vt ſaluetur mundus per ipſum. De miſſione Apoſtolorum tanquam puſilli gregis. *Sup.* 10. & 11. Confiteor tibi Pater : quia abſcondiſti hæc à ſapientibus : & reuelaſti ea paruulis. Secundus autem eſt in poteſtate & maieſtate ad iudicandum, & cum frequentia Angelorum, ſicut patet per antedicta.

Et congregabũntur ante eum omnes gentes.

Hic tangitur modus iudicij : & tanguntur tria. Primum eſt congregatio iudicandorum ante tribunal Chriſti : ſecundùm eſt diſcretio iudicandorum bonorum à malis : tertium eſt ſententia cum cauſa ſua, quæ eſt commendatio meritorum, & exprobratio demeritorum.

De primo dicit [Congregabuntur ante eum omnes gentes] *Ioel.* 3. Congregabo in vallem Ioſaphat omnes gentes : & diſceptabo cum eis. 2.*Corinth.*5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti : vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit.

Et ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis : Et ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autem à ſiniſtris.

Ecce ſecundum : & dicit tria, ſcilicet, quis, qualiter, & quomodo ſeparabit. Quis quia ipſe ſeparabit eos : virtute enim gratiæ & veritatis, quæ per IESVM facta eſt, ſeparabuntur. Hæc enim gratia eſt, quæ aſſimilat Sanctos iudici, & diuidit inter filios regni & filios perditionis. *Apocalip.* 18. Exite ab ea populus meus. *Nume.* 16. Separamini de tabernaculis hominum impiorum [ſicut Paſtor] iam ad caulas gregem congregans. *Ezechiel.* 34. Ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo eas, ſicut viſitat paſtor gregem ſuum in die, qua fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum [ſegregat oues] bonos, manſuetos, ſimplices, & vtiles. *Pſalm.* 78. Nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius. *Ezech. capitulo.* 34. Greges mei, & oues meæ omnes eſtis, dicit Dominus. *Ioann. capitulo* 10. Ego agnoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ. Et *Ibidem.* Proprias oues vocat nominatim, & ante eas vadit : & oues illum ſequuntur [ab hœdis] indomitis, fœtentibus, ſcandentibus alta, depaſcentibus viridia ramorum, cornibus acutis & altis impingentibus. *Zacharia capitulo* 10. Viſitabo ſuper hircos. De iſta ſegregatione *Oſee capitulo.* 13. Conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis : quia ipſe inter fratres diuidet. Quomodo autem ſtatuet ſeparatos, ſubiungit dicens [ſtatuet oues quidem à dextris] In præcedentibus dictum eſt, quare dextera ſignificat æterna & potiora bona. *Coloſ. cap.* 3. Quæ ſurſum ſunt, quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens. *Hebræor. cap.* 1. Sedet ad dexteram maieſtatis in excelſis. Vnde etiam. 1. *Theſſalonic. cap.* 4. dicitur, quòd ſimul rapiemur obuiam Chriſto in aëra : & ſic ſemper cum Domino erimus [hœdos autem à ſiniſtris] inferiùs in terra manentibus, & non diu. *Prouerb. cap.* 4. Vias, quæ à dextris ſunt, nouit Dominus : peruerſæ autem, quæ a ſiniſtris ſunt. Situs enim loci reſpondet cordis amori. Surſum pergent, qui cæleſtia : deorſum in terram, qui terrena dilexerunt. *Canticorum cap.* 2. Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Tunc dicet Rex his, qui à dextris eius erunt.

Hic ponitur ſententia cum cauſa ſua : & habet duas partes, ſententiam videlicet, & effectum *Ibi* [Et ibunt hi &c.] Sententia etiam habet duas partes. Primò ponitur ſententia ſalutis à dextris : & poſteà ſententia condemnationis à ſiniſtris *Ibi* [Tunc dicet Rex his &c.] In prima harum ſunt tres paragraphi, quorum primus continet inuitationem, quæ eſt per modum ſententiæ : Secundus meritorum commendationem : tertius commendationis admirationem. Et hæc per ordinem iacent in litera. In inuitatione primò deſcribit iudicis maieſtatem & iuſtitiam, dicens [Tunc dicet Rex.] Verè Rex à regendo. Qui, ſicut dicitur *Apocalypſ.* 19. Vocatur fidelis & verax : & cum iuſtitia iudicat & pugnat : & habet in veſtimento & in femore ſuo ſcriptum : Rex Regum, & Dominus dominantium. *Ierem.* 23. Regnabit Rex, & ſapiens erit & faciet iudicium & iuſtitiam [his, qui à dextris eius erunt] *Pſalm.* 109. Sede à dextris meis &c. *Pſalm.* 44. Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circundata varietate, hoc eſt, bonorum Eccleſia.

Venite benedicti Patris mei.

Tangit duo, inuitationem, & eius, ad quod inuitat, magnitudinem & honorem. In inuitatione duo dicit, inuitationem, & inuitatorum honeſtatem.

De inuitatione dicit [Venite] *Ierem.* 51. Qui fugiſtis gladium, venite, & nolite ſtare : recordamini procul Domini : & Ieruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum. Ibi verificabitur quod *Supra* dixit 11. Venite ad me &c. & ego reficiam vos. Inuitatorum honeſtas tangitur ſecundum gratiam, & ſecundũ iuſtitiam. Secundum gratiam, cùm dicitur [benedicti] Benedictio enim ad gratiam reſpicit, in qua benedicti ſunt omnes. 1. *Pet.* 3. In hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate poſſideatis. Iuſtitia tangitur per hoc quòd dicitur [Patris mei] Per hoc enim] quòd adoptati ſunt à Patre vnum naturalem filium habente (quia aliter non adoptaret, ſi omnino infœcundus eſſet) facti ſunt hæredes. *Romanorum cap.* 8. Hæredes quidem Dei ; cohæredes autem Chriſti. *Coloſ. cap.* 1. Eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuæ, & dedit nobis partem ſortis Sanctorum in lumine. *Pſal.* 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris

etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.

Poſſidere paratum vobis regnum à conſtitutione mundi.

Ecce ad quid inuitat: & tangit tria, fructum, prædeſtinationem, & gloriam. Fructum in hoc, quòd dicit [Poſſidere] Dicit enim *Hermes Triſmegiſtus*: Quòd poſſeſſio eſt poſt ſeſſio, & eum homo ſubnixus ſit Deo, ſub Deo ſedere in deliciis & bonis D i, & ad nutum illa & quietè habere eſt poſſidere. *Iob cap.* 36. Annuntiat de luce amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit: & quòd ad eam poſſit aſcendere. *Nume.* 18. Ego ero poſſeſſio eorum. Hoc ergo pertinet ad fructum [paratum vobis regnum à conſtitutione mundi] Hoc eſt prædeſtinationis, in qua eſt Deus ipſe præparans: & nobis præparans, vt beneuolentiam oſtendat: & præparans à prima mundi conſtitutione, quæ in mente ſapientiæ ab æterno fuit, vt in præparatione potentia, & in hoc quòd [vobis] notetur beneuolentia. In hoc autem, quòd [à mundi conſtitutione] Sapientia denotetur. De primo *Iſa. cap.* 64. Oculus non vidit, Deus, abſque te, quæ præparaſti diligentibus te, & expectantibus. 1. *Corinth.* 2. dicitur, quòd oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. De ſecundo *S p.* 16. Subſtantiam tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebas. *Pſalm.* 67. Paraſti in dulcedine tua, pauperi Deus. De tertio *Ephe.* 1. Benedixit nobis in omni benedictione ſpirituali, ſicut elegit nos ante mundi conſtitutionem in Chriſto. Sic enim eſt alpha & o. principium & finis: vt reducat nos in ſe, vbi primò præparauit, vbi vita, & lux fuimus, & erimus. *Rom.* 9. Volens oſtendere diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam ſuam. *Pſalm.* 30. Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ, & à conturbatione hominum [regnum] hoc pertinet ad gloriam: & eſt hoc regnum, quo omnes Sancti vt Reges regnabunt. *Apo.* 1. Princeps Regum terræ. *Sap.* 5. Regnum decoris & diadema ſpeciei accipient de manu Domini. *Apo.* 22. Factum eſt regnum Dei noſtri, & Chriſti filij eius: & regnabunt in ſecula ſeculorum.

Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me: nudus, & cooperuiſtis me: Infirmus, & viſitaſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad me.

Ecce meritorum commendatio: & attende, quòd commendat opera miſericordiæ: quia in illis homo maximè de ſuo facit: humanum enim eſt fluere pietate in proximum. Iuſtitia autem non ſic; ſed obligatio efficit opus. Similiter charitas ex vinculo dilecti: & ſic de aliis: & non facit mentionem de ſepultura mortuorum: quia licet dicatur Chriſtus eſurire in pauperibus: non tamen congrue dicitur mori in morientibus: & mortuus non verè dicitur membrum capitis viui. De aliis autem omnibus facit mentionem. Quædam autem ſunt à defectu interiori diſſoluente ſubſtantiam: & ſubſtantiam ſiccam diſſoluit fames. Et de illo dicit [Eſuriui enim, & dediſtis] *Iſa.* 58. Frange eſurienti panem tuum. *Eccl.* 4. Animam eſurientem ne deſpicias. *Pro.* 25. *Ro.* 12. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: & ſi ſitit, potum da illi. Contra defectum autem, qui diſſoluit humidam ſubſtantiam, dicit [Sitiui, & dediſtis mihi bibere] *Supra* 10. Qui dederit calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem ſuam. *Geneſ.* 24. Bibe Domine, quin & camelis tuis potum tribuam.

Hoſpes eram] eſt beneficium, quod ordinatur contra diſſoluens extrinſecùs: & hoc eſt aër continens. Eſt autem lædens impugnando turbine tempeſtatum, & pluuiarum & caumatum & frigorum. Et contra hoc eſt hoſpitium, in quo clauſus aër quieſcit ab huiuſmodi turbinibus; & de hoc dicit [hoſpes eram, & collegiſtis me] Et hoc notat ex modo loquendi [collegiſtis] turbine aeris me diſſolutum recollegiſtis. *Iob* 31. Foris non manſit peregrinus, & oſtium viatori patuit. *Luc.* 24. Et coegerunt illum dicentes: Mane nobiſcum, Domine: quoniam adueſperaſcit. *Hebr.* 13. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci. Per hanc enim quidam placuerunt Deo, Angelis hoſpitio receptis. *Geneſ.* 18. De Abraham, qui recepit Angelos & *Gene.* 19. de Loth.

Nudus] Secunda læſio aeris eſt alterando ex ſua qualitate, frigoris quidem aliquando, & aliquando caloris: qui euocat calorem naturalem, & diſſoluit corpus: & contra duo iſta eſt veſtimentum, de quo dicit [Nudus eram, & cooperuiſtis me] *Iſa.* 58. Cùm videris nudum, operi eum. *Iob* 31. Si deſpexi prætereuntem eo quòd non haberet veſtimentum, & abſque operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera eius: eo quòd de velleribus ouium mearum calefactus eſt.

Infirmus fui] eſt defectus interior: non ſubſtantiam niſi per accidens, ſed qualitatem complexionis per ſe diſſoluens: & eſt defectus accidentalis, de quo dicit [Infirmus fui, & viſitaſtis] *Eccleſiaſt.* 12. Non te pigeat viſitare infirmum. Ex hoc enim in dilectione firmaberis. *Iob* 5. Viſitans ſpeciem tuam non peccabis *Iac.* 1. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc eſt: viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.

In carcere eram] Hæc eſt conſolatio contra iniuriam violentam illatam extrinſecùs ab homine. *Iob vigeſimo nono* Conterebam molas iniqui, & de dentibus eius auferebam prædam. Sic enim intelligitur [veniſtis ad me liberandum] *Prouerbiorum cap.* 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & eos, qui trahuntur ad interitum, liberare ne ceſſes. *Danielis cap.* 14. Rex venit ad Danielem in lacu leonum. *Ierem. trigeſimo octauo.* De Abdemelech Æthiope, qui extraxit de lacu Ieremiam Prophetam Sunt ergo opera miſericordiæ contra defectus miſeriæ, interiores naturales, & exteriores naturales: interiores naturales diſſoluentes ſubſtantiam humidam, vel ſiccam; Exteriores naturales impugnantes turbine, vel qualitate. Similiter ſunt contra defectus accidentales, interiùs impugnantes, vel exteriùs: & ſic etiam ordinantur a Domino, & continentur in hoc verſu.

Viſito,

Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Tunc reſpondebunt ei iuſti, dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem, & pauimus? ſitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te? aut nudum, & cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et reſpondens Rex, dicet illis: Amen dico vobis, quandiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.

Tangitur commendationis huius admiratio: non enim eſt ignorantiæ quæſtio; ſed attendentes, quòd nihil talium, tantæ commendationis, & remunerationis dignum fecerunt: Videntes quòd non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad gloriam, quæ manifeſtatur tunc in eis. *Rom.* 8. Præ admiratione [dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem &c.] Et admirationi eorum [tunc reſpondens Dominus dicet illis: Amen dico vobis &c.] Et hæc plana ſunt. Sed notandum eſt, quòd Dominus in die bonorum non eſt immemor malorum. Pauper enim expertus neceſſitates paupertatis, in gloria etiam iudiciariæ poteſtatis præfulgens, dicit ſibi omnia facta eſſe in pauperibus. Væ ergo his, qui perſequuntur pauperem & inopem, & compunctum corde mortificare. Veniat mors ſuper illos: & deſcendant in infernum viuentes.

Tunc dicet Rex & his, qui à ſiniſtris erunt: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo, & Angelis eius; eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare: & Sitiui, & non dediſtis mihi potum: hoſpes eram, & non collegiſtis me: Nudus, & non cooperuiſtis me: Infirmus & in carcere, & non viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt ei & ipſi, dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere: & non miniſtrauimus tibi? Tunc reſpondebit illis, dicens: Amen dico vobis, quandiu non feciſtis vni de minoribus his, nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſupplicium æternum; Iuſti autem in vitam æternam.

Tunc dicet Rex his, qui à ſiniſtris eius erunt &c] *Sap.* 11. Illos tanquam Rex durus interrogans condemnaſti [diſcedite] Sententia eſt cum exprobratione demeriti. Sententia continet quatuor, ſcilicet, à vultu Dei, & bonis ſeparationem: culpæ exprobrationem: ignis æterni afflictionem: Diaboli & malorum omnium ſocietatem. De primo dicit [Diſcedite à me] Qui dum vixeratis, dixiſtis mihi. *Ioan.* 21. Recede à nobis: ſcientiam viarum tuarum nolumus. *Supra* 7. Diſcedite à me operarij iniquitatis [maledicti] Exprobratio eſt culpæ. *Pſalm.* 118. Maledicti, qui declinant à mandatis tuis [Maledicti] hoc eſt, malo addicti. *Hebr.* 6. Proferens ſpinas, ac tribulos terra maledicta eſt, combuſtioni proxima. *Iob* 3. Maledicant ei, qui maledicunt diei: qui parati ſunt ſuſcitare Leuiatan [In ignem æternum] Ignis eſt afflictio. *Iſa. vltimo.* Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur [qui paratus eſt] à Deo præſciente culpam & parante pœnam [diabolo & Angelis eius] Societas eſt malorum. *Rom.* 9. Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum. *Iſa.* 24. Congregabuntur congregatione vnius faſcis, & mittentur in lacum. *Lu.* 3. Permundabit aream ſuam, & triticum congregabit in horreum ſuum: paleas autem comburet igni inextinguibili.

Eſuriui] Hæc eſt demeritorum exprobratio. Non fiet voce corporali ſonante, cùm, ſicut dicitur. 1. *Cor.* 15. Reſurrectio futura ſit in momento in ictu oculi, & in nouiſſima tuba; ſed fit conſcientia dictante. Eſt enim Chriſtus liber vitæ, ſcriptus iuſtitia Dei: & ille aperitur omnibus, ſicut dicitur *Apoca.* 2... Alter liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libro: & in illa ſcriptura quilibet leget ſuorum meritorum aut commendationem, aut exprobrationem. Sancti etiam perfecti, qui cum Chriſto iudicabunt, ex contemplatione ſapientiæ continua corda habebunt inſcripta: & illorum cordium propalatio Sanctorum eſt iudicium. *Dan.* 7. & *Apoc.* 20. Libri aperti ſunt.

Tunc reſpondebunt ei] Hæc quæſtio etiam admirationis de hoc, quòd tantæ gloriæ & Rex pauperibus vult connumerari. *Sap.* 5. Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur de ſubitatione inſperatæ ſalutis, & præ anguſtia ſpiritus gementes dicent intra ſe: Hi ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum &c. Et hoc eſt, quod ſequitur [Tunc reſpondebit illis] in conſcientiis eorum.

Et ibunt hi] Ecce effectus ſententiæ. *Dan.* 13. Multi ex his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam: alij in opprobrium æternum, vt videant ſemper. *Ioan.* 5. Procedent, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt, in reſurrectionem iudicij.

CAP. XXVI.

Et factum eſt, cùm conſummaſſet IESVS *ſermones hos omnes; dixit Diſcipulis ſuis: Scitis quia poſt biduum paſcha fiet.*

HIc incipit agere de duobus Sacramentis, per quæ omnia complentur, hoc eſt, de Sacramento Paſſionis & mortis primò, & Reſurrectionis ſecundò *Ibi* [Veſpere autem Sabbati] quorum primum eſt ad deletionem peccati, & alterum ad iuſtitiæ innouationem. *Rom.* 4. Mortuus eſt propter noſtra delicta: & reſurrexit propter noſtram iuſtificationem. *Gregorius*: Qui mortem noſtram moriendo deſtruxit, & vitam reſurgendo reparauit. Adhuc autem Sacramentum Paſſionis

quibus debuit eſſe ſapientia. *Iob* 12. In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Sed econtra de iſtis dicitur *Iob* 32. Non ſunt longæui ſapientes. *Dan.* 13. Ingreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. *Sopho.* 3. Prophetæ eius veſani, viri infideles [in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas] eo quòd, ſicut dicitur *Ioan.* 11. eſſet Pontifex anni illius, vt ab ipſo ordinariam acciperet poteſtatem, & ſic formam iuſtitiæ haberet iniquitas. *Eccl.* 10. Eſt malum, quod vidi ſub ſole: ſtultum poſitum in dignitate ſublimi; & Principes ſedere deorſum. 2. *Machab.* 4. Nihil habens dignum ſummo ſacerdotio; ſed animos crudelis tyranni, & feræ belluæ iram gerens [& conſilium fecerunt] Ecce conſilij machinatio: vt ex conſenſu & præmeditata procederet iniquitas. *Gen.* 49. In conſilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non ſit gloria mea; *Iſa.* 7. Conſilium iniit Syria contra te malum. Syria ſublimitas (aliàs ſublimis) interpretatur: quia ibi erat ſublimitas potentiæ ſanctitatis apparentis & potentiæ (aliàs potentia) [vt IESVM] *Act.* 3. Auctorem ſalutis interemiſtis [dolo] Ecce cautelarum doloſitas. *Ierem.* 9. Habitatio tua in medio doli: in dolo renuerunt ſcire me, dicit Dominus. Quia extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacij, & non veritatis. *Pſalm.* 37. Dolos tota die meditabantur [tenerent] Ecce violentia. *Pſalm.* 21. De ore leonis libera me, Domine, & à cornibus vnicornium humilitatem meam [& occiderent] Ecce intentio. *Gen.* 37. Venite, occidamus eum. *Sup.* 22. Venite occidamus eum, & noſtra erit hæreditas [dicebant autem] Ecce impedimentorum excluſio [Non in die feſto] Non quòd curarent de violatione feſti. *Iſa.* 1. Neomenias & Sabbatum & ſolennitates alias non feram: facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens. Sed potiùs [ne fortè tumultus fieret in populo] *Marc.* 11. Et *Supra* 21. Cum quæreret, Baptiſmus Ioannis vnde erat &c. populus videns prudentiam ipſius defendebat eum: quia ſicut Prophetam habebant: & timebant, quòd ſi iterum iniicerent in eum manus coram populo, quòd ſimiliter defenderetur. *Ioan.* 7. Quare non adduxiſtis eum? Reſponderunt miniſtri, qui miſſi fuerunt ad capiendum eum: Nunquam ſic locutus eſt homo, vt iſte homo loquitur.

Cùm autem IESVS eſſet in Bethania in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguenti pretioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis.

Hîc ponit factum incitans auaritiam tradentis, & hoc eſt perditio vnguenti, de cuius venditione concupiuit furtum decimæ: & quia perdidit, vendidit pro triginta, quæ ſunt decima trecentorum quos hoc vnguentum valuit. Dicuntur autem hic tria, mulieris pietas, Diſcipulorum in mulierem fremitus & impietas, & Domini mulieris de facto, quod fecit, excuſationis oſtenſio. In primo notantur quatuor, ſcilicet, mulieris confidentia, prouidentia, largitas, & pietas. Confidentia accipitur ex loco: & ille deſcribitur ex nomine villæ, & ex domus hoſpite. De nomine villæ dicit [Cum eſſet IESVS in Bethania in domo] obedientiæ; præſignans ſe tunc perfecturum obedientiam, de qua dicit Apoſtolus *Phil.* 2. Factus eſt obediens Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis [in domo Simonis leproſi] Non quòd tunc leproſus fuerit, ſed ante, & nomen retinuit in ſignum memoriæ tanti beneficij. *Suprà* 8. Confeſtim mundata eſt lepra eius. 4. *Reg.* 5. Mundata eſt lepra eius, & reſtituta eius caro, ſicut caro pueri paruuli. Et ex hoc concepit mulier audaciam, non præſumptionis, ſed confidentiæ: quia vidit, quòd non abhorruit eum, qui leproſus extiterat, qui multis ſunt horrori etiam poſt ſanitatem, præſumpſit, quòd etiam officium pietatis ab ea futurum non abhorreret: & hoc eſt, quod dicit [acceſſit ad eum mulier] Dicit autem *Hieron.* quòd nemo putet eandem eſſe, quæ ſuper caput effudit, & ſuper pedes: illa enim & lacrymis lauit, & crine terſit, & manifeſtè meretrix appellatur *Luc* 7. De hac autem nihil tale ſcriptum eſt. Nec enim poterat ſtatim capiti Domini meretrix digna fieri. Item *Chryſoſt.* Mulier iſta videtur eſſe vna & eadem apud omnes Euangeliſtas: non eſt autem, ſed apud tres vna quidem mihi videtur: apud Ioannem autem non adhuc; ſed mirabilis quædam ſoror Lazari. In contrarium huius eſt *Rabanus*. Mulier iſta Maria Magdalena erat ſoror Lazari, hoc idem dicit *Greg.* Dicunt ad hoc quidam, quòd eadem in perſona, altera in habitu: quia prima peccatrix & capite Chriſti indigna, poſteà iuſtificata, & tunc digna. Ego puto eſſe dicendum, quòd de hoc Sancti diſſentiunt, quia ſpiritu ſuo loquuntur, & non eſt de fide & moribus. Vnde *Chryſoſt. ſuper Ioannem* dicit Mariam Magdalenam virginem permanſiſſe, & nunquam fuiſſe peccatricem. 4. *Reg.* 4. Cum Sunamitis veniſſet ad virum Dei, apprehendit pedes eius [habens alabaſtrum vnguenti] In hoc notatur prouidentia. Eſt autem alabaſtrum album genus marmoris: ſicut ſi nitor argenti permiſtus ſit niueo candori, & eſt perſpicuum, frigidæ naturæ, habens vim conſeruandi vnguenta. *Cant.* 4. Odor vnguentorum ſuper omnia aromata. [pretioſi] *Marc.* 14. Nardi ſpicati pretioſi. Nardus autem frutex eſt: creſcens ſuperiùs in figuram ſpicarum, quæ (quia ſubtilius humidum eſt, quod altiùs aſcendit, & magis digeſtum) magis ſunt odoriferæ & pretioſæ. Ioannes autem dicit. Nardi piſtici: quia contuſæ erant ariſtæ. Vnguentum enim non penetrat niſi ſit ſubtile, & non eſt ſubtile niſi ſpecies contuſæ valde ſint in eo. *Cant.* 1. Cùm eſſet Rex in accubito ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum [& effudit] Ecce liberalitas: in effuſione enim notatur abundantia, nihil in vaſe retinens. *Cant.* 1. Oleum effuſum nomen tuum. *Cant.* 1. Fragrantia vnguentis optimis. Vnde *Ioan.* 11. dicit quòd domus impleta eſt ex odore vnguenti: tam abundanter effuſum fuit [ſuper caput ipſius recumbentis] Ecce pietas: quia ſciuit, quòd ad occiſum acceſſum non haberet: & viuo exhibuit officium funeris. *Pſalm.* 131. Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam &c. *Prouer.* 27. Vnguento, & variis odoribus delectatur cor.

Videntes autem Diſcipuli indignati ſunt dicentes: Vt quid perditio hæc? Potuit enim illud venundari multo, & dari pauperibus.

Hic

Hic tangitur indignatio Diſcipulorum. Et tanguntur tria, primum eſt oculus nequam, ſecundum indignationis murmuratio, tertium cauſa. Dicit igitur [Videntes autem Diſcipuli] Sed contra *Ioan.* 12. Iudas ſolus indignatus dicitur. Et dicendum, quòd ſolus Iudas mouit alios: alij autem non conſenſerunt niſi opinando, quòd inde impedita fuiſſet miſericordia in pauperes. Solus autem Iudas fecit hoc auaritiæ reſpectu. *Eccleſiaſt.* 14. Oculus malus ad mala: non ſatiabitur pane ſed indigens erit: inſatiabilis enim eſt oculus cupidi [indignati ſunt] Duo dicit, indignationem cordis, & murmurationem oris. De indignatione *Dan.* 14. Indignati ſunt Babylonij contra Regem pro Daniele. Iſte enim miſer quia iam vilipendit Dominum indignabatur, quòd mulier aliquid expendit in eum [dicentes] [Vt quid perditio hæc] Arguunt enim eam vt prodigam. *Prouer.* 29. Quid ad indignandum eſt facilis, erit ad peccandum procliuior. *Sap.* 1. Cuſtodite vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt: & à detractione parcite linguæ [Potuit enim iſtud] Arguunt hic quaſi impiam in pauperes [venundari multo] Alius Euangeliſta pluſquam trecentis denariis [& dari pauperibus] *Ioan.* 12. Hoc dixit: non quia de egenis ad eum multum pertineret: ſed quia fur erat, & habebat loculos: & ea, quæ mittebantur, portabat, hoc eſt, aſportabat. *Sup.* 19. Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus. Huius prætextu verbi volebat ſuæ conſulere auaritiæ. *Pſalm.* 111. Diſperſit, dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.

Sciens autem IESVS, ait illi: Quid moleſti eſtis huic mulieri? Opus enim bonum operata eſt in me. Nam ſemper pauperes habebitis. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit.

Hic ponitur per Dominum excuſatio facta: & tangit duo, plenam excuſationem, & operis remunerationem *Ibi* [Mittens enim hæc mulier] Operis excuſatio tangitur per tria: per murmuris & moleſtiæ repreſſionem: per operis laudem: per temporis, in quo factum eſt, opportunitatem. De primo dicit [Quid moleſti eſtis huic mulieri?] *Ruth.* 2. Mandaui pueris, vt nemo tibi moleſtus ſit [opus enim bonum] Ecce laus operis [operata eſt in me] quia pietatis opus bonum eſt. *Ioan.* 10. Multa bona opera oſtendi vobis in nomine Patris mei: propter quod illorum opus vos me lapidatis? Q. d. Vos lapidatis eam de bono opere [Nam pauperes ſemper habebitis vobiſcum] Ecce temporis opportunitas. *Deut.* 15. Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. Ideò ego præcipio tibi, vt aperias manum tuam fratri tuo egeno & pauperi [me autem non ſemper habebitis] ſecundum corporalem infirmitatis præſentiam: ſecundum deitatem enim *Infra vltimo* dicit: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. 2. *Cor.* 5. Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum; ſed nunc iam non nouimus. *Sup.* 9. Veniet tempus, quando tolletur ab eis ſponſus [Mittens enim hæc] Mulier. Tangit modum qualiter opus opportunum fuerit tempori [vnguentum hoc in corpus meum] quod Spiritu ſancto vnctum eſt. *Iſa.* 61. Spiritus Domini ſuper me: eo quòd vnxerit me Dominus [ad ſepeliendum me fecit] quia tunc erat conſuetum vngere corpora defunctorum. *Marc.* 14. Præuenit enim vngere corpus meum in ſepulturam.

Amen dico vobis: Vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur, quòd hæc fecit in memoriam eius.

Tangitur hic operis remuneratio: & duo tanguntur, ſcilicet, præſcientia Euangelij prædicandi, & laus operis in prædicato Euangelio. De primo dicit [Vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo] *Pſalm.* 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum. *Mar.* 40. Ite in orbem vniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ [dicetur] & hoc eſt etiam cum Euangelio [quòd hæc fecit in memoriam eius] mulieris videlicet. *Prouer.* 10. Memoria Iuſti cum laudibus. *Pſalm.* 111. In memoria æterna erunt Iuſti. *Sap.* 4. Immortalis eſt enim memoria illius: quia & apud Deum nota eſt, & apud homines.

Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iſcarioth, ad Principes Sacerdotum & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam.

Ecce hic ponitur pactum traditionis ſecundum operis perfectionem: & dicuntur tria, ſcilicet, Domini vilipendium, & pretij conſtitutio, & traditionis promiſſio. Primum tangitur in hoc, quòd Iudas non emptores ſanguinis expectauit, ſed præuenit: & per hoc, quod in arbitrio eorum poſuit vtrum parum, vel multum dare vellent. Dicit ergo [Tunc] pretio vnguenti amiſſo. *Pſal.* 1. Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum. *Ioan.* 13. Exiuit continuò: erat autem nox A vero enim lumine oculos auertit, cupiditate excæcatus: & tangit ingratitudinem per hoc, quòd dicit [de duodecim] cui gratiam illam fecerat, quòd inter 12. præfecerat Apoſtolum. *Sup.* 10. *Pſalm.* 54. Dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos. Et deſcribit eum nomine & patria [qui dicebatur Iudas] nomine [Iſcarioth] patria: à villa, vnde natus eſt [ad Principes Sacerdotum] 1. *Eſd.* 9. Manus magiſtratuum prima fuit in tranſgreſſione hac [Et ait illis] quærens auaritiæ recuperationem. *Prouer.* 30. Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicentes: Affer, affer. furtum videlicet in Iuda, & perditio ſanguinis. *Eccl.* 10. Auaro nihil eſt ſceleſtius. Hic enim in vita ſua proiecit intima ſua. Et *Ibidem.* Et animam ſuam venalem habet [Quid vultis mihi dare? Ecce quaſi vile mancipium conſtituit in poteſtate ementium, quid dare velint. Aſinum enim ſuum nemo ſic vendit, vt Iudas Saluatorem. *Eccleſiaſt.* 20. Eſt datum, quod non eſt vtile: datum incipientis non erit vtile. *Gen.* 25. Abiit paruipendens, quòd primogenita vendidiſſet.

At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem.

nitatem , vt eum traderet.

Ecce ptetij conſtitutio [triginta argenteos] *Zacharia* 11. Appenderunt mercedem meam triginta argenteos. *Gen.* 37. Venditus eſt Ioſeph viginti argenteis : quia melius debuit eſſe forum ſerui, quàm Domini. *Iſa.* 62. Ecce merces eius cum eo , & opus illius coram illo : & ideò eadem ptophetia Iſaiæ legitur in Eccleſia , quarta feria ante paſcha. Et quia tunc venditus fuit Dominus : Ideò in ieiunio, quod fit hooore paſſionis poſt ſextam feriam (in qua crucifixus eſt Dominus) ſecundum locum tenet quarta feria , in qua eſt traditus & venditus. Sed qui ieiunant in honore virginis matris Sabbatum , ieiunant congruentiùs : quia illa die cæteris dubitantibus , fides in ea ſtetit : & ideò in Sabbato inoleuit conſuetudo ſolemnizare de glorioſa virgine [& exinde] pacto firmato [quærebat opportunitatem vt eum] ſine turbis exiſtentem [traderet] 1. *Tim.* 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem , & in laqueum diaboli , & in deſideria multa , & nociua : quæ mergunt hominem in interitum & perditionem. Vnde *Luc.* 22. apertiùs dicitur : Quærebat opportunitatem, vt traderet eum ſine turbis. ne.ſ. auxilio , vel tumultu turbarum euaderet manus tradentium.

Prima autem die azymorum, acceſſerunt Diſcipuli ad IESVM dicentes : Vbi vis paremus tibi comedere paſcha?

Peracta traditione ſecundum confirmationem pacti, tangit eandem ſecundum opportunitatem : hoc autem eſt , vt inueniatur ſine turbis. Duæ igitur ſunt opportunitates , vna remota , & altera propinqua , & conueniens malitiæ proditoris. Prima eſt cœna ſacramentalis , in qua declinare neceſſe fuit à turbis : alia eſt locus ſecretæ orationis , cui non competit etiam intimorum acceſſus *Ibi* [Tunc dicit illis : Omnes vos ſcandalum patiemini] Et prima concluditur ad ſecundam : & ideò prima duas habet partes , ſcilicet , in ſeqneſtro turbarum cœnæ præparationem : & poſt cœnam gratia orationis ad ſecretum locum declinationem *Ibi* [Et hym. dicto exierunt &c.] Vnde alius Euangeliſta dicit , quòd ſciebat autem & Iudas locum : quia frequenter ibi introibat IESVS &c. Adhuc autem prior barum partium in tria diuiditur ſecundum tres partes cœnæ ſacramentalis , in quarum prima Sacramentum vetus terminatur : in ſecunda autem Sacramentum nouum inſtituitur *Ibi* [Cœnantibus autem illis accepit IESVS panem &c.] In tertia ratio terminationis veteris aſſignatur *Ibi* [Amen dico vobis: non bibam amodo &c.] Prima harum adhuc babet partes tres, quarum prima eſt de cœnæ typicæ , ſiue figuralis præparatione : ſecunda autem de proditoris benigna & cauta à propoſito malo reuocatione : tertia autem de proditoris temeraria & pertinaci in malitia obduratione : & hæc patent in litera. Circa cœnæ typicæ præparationem quinque opponuntur , ſcilicet , temporis congruentia, miniſtrorum poteſtas ordinaria , loci proprietas determinata , determinantis auctoritas diuina , & cœnæ ſanctæ cum ſanctis communio figuratiua : & hæc per ordinem iacent in litera.

Dicit igitur de primo , quòd cum quæreret opportunitatem Iudas creſcens in malitia , occurrit [Prima dies azymorum] In qua , ſicut dicit Lucas , neceſſe fuit occidi paſcha , & parari : & hoc fuit luna decima quarta ad veſperum. *Exod.* 12. Septem diebus non erit fermentatum in domibus veſtris. Et hoc idem dicitur *Num.* 28. & *Leui.* 23. & *Deut.* 16 Et *Ibidem.* Quarta decima die ad veſperum paſcha Domini eſt & in quinta decima ſolennitatem celebrabitis altiſſimo Domino. Hoc autem fuit quinta feria ad noctem , quando non erat fermentatum in domibus Iudæorum : eo quòd illa nocte , ſicut dicitur *Exod.* 12. Annis reuolutis multis tulerat populus conſperſam farinam , quæ fermentari non poterat , compellentibus Ægyptiis exire populum de Ægypto. Et ex hoc accipimus ritum noſtrum , quia conſecramus in azymis , conuenientiorem eſſe ritu Græcorum , qui conſecrant in fermentato. Si enim in domibus Iudæorum non erat tunc fermentatum , non accepit Dominus in conſecratione ſui ſacroſancti corporis niſi azymum. Dicitur enim azymum ab à quod eſt ſine , & zyma , quod eſt fermentum. Conuenit autem hoc etiam myſterio. 1. *Cor.* 5. Epulemur in azymis ſinceritatis & veritatis : & præmittit non in fermento veteri , neque in fermento malitiæ & nequitiæ [acceſſerunt] auſu familiaritatis & debito ſui ordinis [Diſcipuli ad IESVM dicentes] [illegible] d. enim 18. dicitur. Conſecrabis Sacerdotum manus, vt ſacerdotio fungantur mihi [Vbi vis paremus tibi come. paſcha] Non puto quemquam legiſſe , quòd Diſcipuli ſe ad coquinandum exhibuerunt niſi hoc loco. *Ioan.* enim 4. legitur, quòd Diſcipuli in ciuitatem abierant, vt cibos emerent, ſed non vt coquinarent. Cauſa autem eſt : quia ſacramentalis cœna ordinata , & conſecratæ poteſtatis exigit miniſtrum , & illos miniſtros oportuit eſſe Apoſtolos , qui ordinati à Domino intelliguntur. Alibi etiam cùm communis eſſet refectio, dicit gratia humilitatis : Ego in medio veſtrum ſum , ſicut qui miniſtrat *Luc.* 22. Et attende ordinem. Diſcipuli parant Sacramentum vetus : & IESVS inchoat nouum , & Diſcipulis committit frequentandum , & interdicit vſum veteris. *Infrà eodem.* Cœnantibus autem &c. Dicunt autem [Vbi vis] Non enim babebat certam habitationem : ſed ſicut *Suprà* 9. dixit. Vulpes foueas habent , & volucres cæli nidos : filius autem hominis non habet , vbi caput ſuum reclinet. *Ioan.* 1. In propria venit : & ſui eum non receperunt [paremus] nos qui miniſtri ſumus, te nos ordinante. *Iſa.* 61. Vos autem Sacerdotes vocabimini miniſtri Dei veſtri. Dicetur vobis 1. *Pe.* 2. Genus electum, regale ſacerdotium , gens ſancta, populus acquiſitionis : vt virtutes eius annuntieris , qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen ſuum [comedere paſcha] hoc eſt , agnum typicæ & veteris immolationis , cum lactucis agreſtibus & azymis panibus. Non enim dicitur hic paſcha ſolennitas ipſa , quam nemo comedit : ſed id , quod in paſcha offerebatur. *Ioan.* 18. Ipſi non introibant in prætorium , ne contaminarentur : ſed vt comederent paſcha. Similiter accipitur. 1. *Cor.* 5. Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.

At IESVS dixit: Ite in ciuitaté ad quédá;

At

At IESVS dixit] Locum determinans : in quo tria dicit. Diſcipulis enim miniſterium cœnæ iniungit, locum determinat, & prætendit paupertatis humilitatem. Per hoc enim, quòd dicit [Ite] iniungit miniſterium. Simile *Luc.* 10. Ite : Ecce ego mitto vos. *Marc. vlt.* Ite in orbem vniuerſum [in ciuitatem] Loci determinatio, in quo notatur, quòd communicare debet, qui cœnam Domini cœnat : quia ciuitas dicitur ciuium vnitas. Non communicat autem ſacramentaliter, qui excommunicatus eſt Eccleſiæ iuriſdictione : ſpiritualiter autem non communicat, qui excommunicatus eſt Eccleſiæ triumphantis excommunicatione, quæ fit pro mortali peccato. 1. *Cor.* 16. Si quis non amat Dominum IESVM Chriſtum, anathema ſit Maranatha. Hæc communio ſignificatur in *Pſalm.* 121. Ieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas : cuius participatio eius in idipſum. *Apoc.* 3. Si quis aperuerit mihi, introibo & cœnabo cum eo, & ipſe mecum. Non ergo cœnat cum Domino niſi in quem iam per gratiam inhabitat Deus. Ideò communis confeſſio & pœnitentia inſtituitur ante generalem, quæ in paſcha celebratur, communionem : & indicitur generale ieiunium [ad quendam] Ecce paupertatis humilitas. Pauper enim erat, non claræ dignitatis, & nominis inter ciues. Vnde *Lu.* 22. Occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans. Paupertatis enim indicium dedit, qui per ſe oon vinum, ſed aquam ad feſtum paſchæ celebrandum portauit. *Zacha.* 9. Ipſe pauper. *Pſalm.* 8. Pauper ſum ego, & in laboribus à iuoentute mea. Vnde etiam *Apoſt.* in tali cœna vitupetat præparationes diuitum 1. *Cor.* 11. Primum quidem conuenientibus vobis in Eccleſiam, iam non eſt dominicam cœnam manducare: vnuſquiſque enim ſuam cœnam præſumpſit ad mâducandum, & alius quidem eſurit, alius verò ebrius. Vnde & *Rabanus* hic exclamat dicens : Audiant quibus ædificandarum domorum vita eſt : quos pretioſorum marmorum columnæ delectant. *Iere.* 22. Væ qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia. Qui dicit : ædificabo mihi domum latam & ſpatioſam : qui aperit feneſtras, & facit laquearia cedrina, pingitque ſynopide. *Amos* 3. Percutiam domum hyemalem cum domo æſtiua : & peribunt domus eburneæ.

Et dicite ei : Magiſter dicit : tempus meum prope eſt, apud te facio paſcha cum Diſcipulis meis.

Inſtituentis & terminantis hic tangitur auctoritas : & dicit quatuor, ſcilicet, terminantis typicum Sacramentum auctoritatem : & eiuſdem in paſſione ſua, qua omnia conſummantur, terminationem : & vltimam iſtius Sacramenti celebrationem : & ſignificatam in illo Sacramento communionem: & hæc tangûtur per ordinem. De primo dicit [Magiſter dicit] Potiùs dicit Magiſter quàm Dominus : qûia Sacramentum eſt ſignum, quod præter ſpeciem, quam ingerit ſenſibus, aliud facit in notitiam venire : & vſus eius eſt totus io ſignificando doctrinam ſpiritualem : & hoc potiùs ad magiſterium, quàm ad dominium pertinet. *Iſa.* 50. Dominus aperuit mihi aurem, vt audiam eum tanquam magiſtrum : ego autem non contradico. *Ioan.* 3. Scimus quia à Deo veniſti magiſter. *Lu.* 4. Stupebant omnes in doctrina eius : quia in poteſtate erat ſermo ipſius [tempus meum prope eſt] Cum tempus ſit quidam numerus, vt dicit *Philoſophus* : non habetur tempus hominis niſi ſicut numerus vitæ hominis : & hoc eſt per vltimæ horæ adiectionem, ſicut & numerus conſtituitur per vltimæ vnitatis adiectionem : ſic enim tempus eſt menſura vitæ & oumerus. Vnde quidam dixit *Iſa.* 38. Ego dixi : in dimidiu dierum meorum vadam ad portas inferi : quæſiui reſiduum annorum meorum. Hoc autem tempus dupliciter fuit Chriſti : vno quidem modo, qui dictus eſt ; alio autem modo, qui in diſpoſitione ſua fuit, quantus eſſet oumerus temporis. In nobis enim non eſt, quantum viuamus : & ideò tempus noſtrum ſemper eſt in termino quaſi finiente vitam ; ſed non ſic Chriſto. *Ioan.* 7. Tempus meum oondum aduenit : tempus autem veſtrum ſemper eſt paratum. Hoc igitur modo (tempus Chriſti paſſio eſt in finita vita) dixit : Cooſummatum eſt, omnibus legalibus finem imponens. Et hæc eſt ratio, quare de tempore ſuo in cœna facit mentionem. Ex hoc autem etiam Diſcipuli inſtruebantur, quòd oon ignorans præoccupabatur paſſione, ſed volens, & omnia ex ſapientia præordinans. *Rom.* 11. Quis enim cognouit ſenſum Domini : aut quis conſiliarius eius fuit ? qnoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia [apud te facio paſcha] Ecce Sacramenti vltima celebratio. Hoc autem quod dicit [facio] ex modo loquendi, notat poteſtatem celebrantis : vt faciat de Sacramentis ſicut vult. *Ioan.* 13. Sciens quia omnia dedit Pater in manus : & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit. Hoc ſignificatum eſt 3. *Eſdra.* 1. fecit Ioſias paſcha, quale non eſt factum à diebus Regum & Iudicum Iſraël [cum Diſcipulis meis] Ecce ſignificata in Sacramento communio : & ideò fit cum Diſcipulis : quia ſignificatur in eo membrorum cum capite communicatio in Spiritus vnione. *Ephe.* 4. Vnum corpus & vnus Spiritus. 1. *Cor.* 12. Sicut in vno corpore multa habemus membra, omnia autem membra non eundem actum habent : ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto.

Et fecerunt Diſcipuli, ſicut conſtituit illis IESVS, & parauerunt paſcha.

Hîc tangitur modus celebrationis. Et in hoc quòd dicit [ſic præcepit illis IESVS] notatur, quòd non eſt præſumendum ab aliquo, quòd aliter celebret Sacramentum, quàm à Deo eſt inſtitutum. 1. *Cor.* 11. Qui manducat, & bibit indignè, indicium ſibi manducat & bibit. Ibi *glo. Auguſt.* Indigne ſumit, qui aliter celebrat, quàm inſtitutum eſt. 1. *Cor.* 11. Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Et *Ibidem.* Laudo autem vos, fratres : quia per omnia mei memores eſtis : & ſicut tradidi vobis, mandata mea tenetis [Et parauerunt paſcha] quòd certè non feciſſent, niſi formam, qua inſtitutum eſt, retinuiſſent. *Ioan.* 15. Sine me nihil poteſtis facere. *Iſa.* 26. Quia opera noſtra operatus es in nobis, Domine. *Exod.* 12. Ite tollentes animal, immolate phaſe.

Veſpere autem facto, diſcumbebat cum duodecim Diſcipulis ſuis : & edentibus illis, dixit : Amen dico vobis, quia

vnus veſtrum me traditurus eſt: Et contriſtati valdè, cœperunt ſinguli dicere: Nunquid ego ſum, Domine? At ipſe reſpondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de illo.

Hic tangitur quadruplex reuocatio proditoris. Nam qui pati venit, & voluit; tamen actionem tam deteſtabilem noluit, & ab ea miniſtrum ſceleris reuocauit. Primò autem reuocat, ſe præſcire traditionem & traditorem oſtendendo: vt deitatis ſcientia perluſtratus, erubeſcat: ſecundò beneficium commenſalitatis prætendendo, vt beneficum tradere verecundetur: tertiò comminationes æternarum pœnarum terrendo ingeminat, vt ſaltem timore retrahatur à malitia: quartò & vltimò manifeſtando ſubobſcurè, vt ſic notatus confundatur, & à propoſito deſiſtat. Dicit igitur tria circa primum, ſcilicet, quando dixit & aperuit præſcientiam proditoris, & ipſum dictum, & turbationem ex hoc ortam inter Diſcipulos.

Dicit igitur [Veſpere autem facto] lunæ quartædecimæ [diſcumbebat cum duodecim Diſcipulis ſuis] per quos ad omnes alios ordinatio Sacramentorum deſcendere debuit. *Pſalm.* 132. Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam, quod deſcendit in oram veſtimenti eius. Non excludit proditorem, vt reuocet beneficio. *Cant.* 1. Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, & vbi cubes in meridie, hoc eſt, in pleno lucis ſplendore & plenæ charitatis feruore, & hoc in Sacramento cœnæ nos illuminans & accendens. Hoc impletum eſt *Geneſ.* 43. Introduc viros domum quoniam mecum comeſturi ſunt in meridie. *Cant.* 5. Comedite, amici, & bibite & inebriamini, chariſſimi. *Exod.* 24. Viderunt Deum, & comederunt, & biberunt [Et edentibus illis dixit] *Iſa.* 21. Comedentes & bibentes, ſurgite Principes, & arripite clypeum [Amen dico vobis, quia vnus veſtrum me traditurus eſt] Vt impleatur, quod dixit *Pſalm.* 40. Homo pacis meæ, in quo ſperabam: qui edebat panes meos magnificauit ſuper me ſupplantationem [& contriſtati valdè] eo quòd intolerabile erat eis aliquid contra dilectum magiſtrum audire. *Suprà* 17. Abſit à te Domine: non erit tibi hoc. Vnde & *Ioan.* 13. Petrus innuit Ioanni, vt diligenter inueſtigaret quis eſſet. Et dicit *Chryſoſt.* quòd ideò hoc fecit: quia proditorem cogitabat interficere, & ſic Dominum liberare, ignarus Sacramenti Paſſionis [cœperunt ſinguli dicere] quia licet conſcientia non accuſaret eos: tamen plus Magiſtro de ſe, quàm propriis credebant conſcientiis. *Ioann.* 16. Scimus, quia ſcis omnia, & non opus eſt tibi, vt quis te interroget. *Iob vlt.* Scio, quòd vniuerſorum memineris, & quia nulla te latet cogitatio [Nunquid ego ſum Domine?] *Pſalm.* 25. Proba me, Domine, & tenta me: vre renes meos, & cor meum: & vide, ſi via iniquitatis in me eſt. *Hebr.* 4. Viuus eſt ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, compagum quoque, & medullarum, & diſcretor cogitationum, & intentionum cordis, & non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis eius.

At ille reſpondens ait] volens reuocare commemoratione beneficij. *Eccleſiaſtici capitulo duodecimo.* In triſtitia & in malitia eſt amicus agnitus [Qui intingit mecum manum in paropſide] Attende quòd paropſis eſt vas magnum à paribus abſidibus dictum, quod *Lucas* vocat catinum: licet catinum propriè ſit vas fictile. Erat autem vas magnum, in quo totus iacebat agnus, in extremitatibus habens parua receptacula, in quibus erat ſapor lactucæ agreſtis. Vnde licet omnes acciperent de agno de paropſide: non tamen omnes intingebant in eodem ſapore, ſed Iudas cum Domino. *Ioan.* tamen 13. dicitur ſic: Cui ego intinctum panem porrexero, quod idem eſt, & maioris indicium amicitiæ, quòd inter tot charos ſibi ſoli manu propria ſaporem porrexit [hic me tradet] *Ierem.* 9. Vnuſquiſque à proximo ſuo ſe cuſtodiat, & in omni fratre non habeat fiduciam: quia omnis frater ſupplantans ſupplantabit: & omnis amicus fraudulenter incedit. *Mich.* 7. Vir fratrem ſuum venatur ad mortem, & inimici hominis domeſtici ipſius. Ne autem dicat aliquis, quare Chriſtus non ſubduxit, ne Iudæ daret occaſionem ſe præcipitandi in tantum ſcelus? Ideò ſequitur [filius quidem hominis vadit] ad Paſſionem voluntarius [ſicut ſcriptum eſt de eo] & facit quod præordinatum eſt: nec aliquid dimittit de his, quæ ad redemptionem pertinent. Ipſe autem Iudas caueat, quid faciat: quia ego faciendo quod conuenit, moneo eum, vt ſibi caueat. Sic ergo non dans Iudæ occaſionem [vadit filius hominis] ad Paſſionem *Ioan.* 11. vt ſciant omnes, quia ego diligo Patrem: & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio. Surgite, eamus hinc. Non eſt dubium, quin ad Paſſionem. *Ioann.* 16. Vado ad eum, qui miſit me [ſicut ſcriptum eſt de eo] hoc eſt, ſicut ſcriptura teſtante præordinatum eſt. *Pſalmo* 39. In capite libri eſt ſcriptum de me, vt facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. *Luc.* 24. Oportet impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & in pſalmis de me.

Væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.

Ecce reuocatio comminatione pœnæ [Væ autem] æternæ damnationis [homini illi, per quem] ſicut ſceleris miniſtrum [filius hominis tradetur] *Iſai.* 10. Simile. Væ aſſur, virga furoris mei & baculus ipſe eſt: in manu eius indignatio mea. *Eccleſiaſtic.* 2. Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malè facientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis [Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille] Contra hoc obijciunt quidam. Quia ſi natus non fuiſſet, non eſſet: & ſi non eſſet, non eſſet ei neque bonum, neque malum. Ad hoc dicit *Hieronymus*, quòd modus eſt loquendi: quia melius eſſet non eſſe, quàm in extremo infelicitatis infelicem eſſe. Et intendit quòd non eſſe dupliciter conſideratur: in ſe videlicet, & ſic nihil eſt, nec eſt ei aliqoid bonum, vel malum: ant vt eſt oppoſitum ad eſſe, & in tali oppoſitione, eſſe poteſt eſſe minus quàm non eſſe: & ſic

eſt putatiuum, vel negatiuum, & per conſequens mali & infelicis eſſe: & hoc modo ſumitur hic, cùm dicit [Bonum] Virtutem habet comparationis in oppoſito, hoc eſt, minus malum [erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille] 2. *Theſ.* 2. Filius perditionis homo iniquus: *Ioan.* 17. Nemo ex eis periit niſi filius perditionis: vt ſcriptura impleretur. *Iob* 10. Quare de vulua eduxiſti me? qui vtinam conſumptus eſſem, ne oculus me videret: fuiſſem quaſi non eſſem, de vtero tranſlatus ad tumulum.

Reſpondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit: Nunquid ego ſum, Rabbi? Ait illi: Tu dixiſti.

Poſt alios omnes vſque poſt comminationem tacet, induratus malitiæ pertinacia: & tunc non interrogat niſi videatur tacendo ſe prodere. Vnde *Ioan.* 13. dicitur. Cum diabolus miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis, Iſcariothæ. Et propter hanc pertinaciam irreuocabilem, dicitur non diabolicus, ſed diabolus. *Ioan.* 6. Nonne ego duodecim vos elegi: & vnus ex vobis diabolus eſt? [Nunquid ego ſum Rabbi?] Dicit *glo.* quòd in ipſa interrogatione notatur affectio. Q. d. Ego ſum, Rabbi: & nunquid non ita eſt? & eſt eius, qui confundi neſcit. *Ierem.* 3. Frons mulieris meretricis facta eſt tibi: noluiſti erubeſcere [Ait illi IESVS: Tu dixiſti] Q. d. Tu te prodidiſti: & eodem ſermone vſus eſt contra Pilatum *Infra* 27. Tu dicis, quia Rex ſum.

Cœnantibus autem eis, accepit IESVS panem, & benedixit, ac fregit, deditque Diſcipulis ſuis, & ait: Accipite & comedite: hoc eſt corpus meum.

Hic tangitur noui teſtamenti Sacramentum, quod Eucbariſtia, hoc eſt, bona gratia vocatur: eo quòd continet eum, qui eſt & auctor & cauſa & vas omnis gratiæ ſecundum corpus & animam & deitatem. Tangit autem hic tria ſicut etiam in parte antè diximus, ſcilicet, Sacramenti inſtitutionem, & alterius Sacramenti (quod typus huius fuit) terminationem, & gratiarum actionem. Sacramenti autem inſtitutio dupliciter tangitur, ſcilicet inſtitutio corporis, & inſtitutio Sanguinis. Circa inſtitutionem autem Sacramenti Corporis dicuntur octo ſecundum ordinem in litera, quorum primum eſt congruitas temporis: & hoc notat, cùm dicit [Cœnantibus autem] hoc eſt, cœnam typici agni complentibus: illo enim vltimo facto, ad ipſum immediatè continuatum eſt nouum: vt poſt illam vltimam cœnam nunquam ampliùs in eo ſpes poneretur. *Leui.* 26 Nouis ſuperuenientibus, vetera proiicietis: ſed vſque ad noua comedetis vetera. Et in huius ſignum deteguntur, & lauantur altaria in die cœnæ. *Iſa.* 26. Vetus error abiit. 1. *Corinth.* 5. Epulemur non in fermento veteri. Sed tunc quæritur qualiter ſuis Apoſtolis dedit corpus ſuum completa cœna: Nobis autem præcipitur, vt ieiuni ſumamus? Videretur enim, quòd ritum Apoſtolicum æmulari deberemus: & dicendum eſt ad hoc, quòd Apoſtolis poſt cœnam dedit, vt veritatem figuræ continuaret: & vt illud, quod maximi amoris eſt indicium vltimò datum, magis memoriæ commendaret, & vt Domini & Redemptoris & amici hoc memoriale relinqueretur. 1. *Cor.* 11. *Lu.* 22. Hoc facite in meam commemorationem. *Thre.* 3. Memoria memor ero: & tabeſcet in me anima mea. Hoc enim memoriale maximum dilectionis eſt ſignum: maximè noſtri ad Deum valtiuum, & amici abeuntis quoties placet reuocatiuum. Sic enim dicit: Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Vnde in hoc ſuos in finem dilexit. *Ioan.* 13. De ſecundo *Iob* 31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, de carnibus eius: quis det, vt ſaturemur, hoc eſt, corpori eius vniamur. *Ioan.* 6. Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De tertio dicitur *Ioan.* 6. Panis, quem ego dedero, caro mea eſt pro mundi vita.

Secundum autem eſt operatio virtutis diuinæ. Et hoc notatur, cùm dicit [Accepit IESVS] Ad hoc enim accepit in manibus, vt tactu ſuo tranſſubſtantialitatem (aliàs tranſſubſtantiabilitatem) conferret materiæ Sacramenti: vt quando forma accederet, fieri poſſet, & fieret Sacramentum. Sicut etiam tactu ſuæ mundiſſimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Hoc ſignificatum eſt *Sap.* 14. & *Ioan.* 6. Vbi tangens panes multiplicauit eos in paſtum & ſatietatem multorum millium hominum. Non eſt enim mirum ſi manus, qua condidit etiam creaturas, mutet in quod voluerit. *Can.* 5. Manus eius tornatiles aureæ plenæ hyacinthis. Tornatiles dicuntur propter operationis facilitatem. Aureæ propter diuinæ potentiæ in opere quolibet fulgorem. Plenæ hyacinthis propter operis cæleſtem pretioſitatem.

Panem] Tertium eſt, in quo notatur Sacramenti propria materia: In ſpeciebus enim quibuſdam, licet multæ ſpecies eſſe videantur, tamen vna eſt quæ attingit complementum, & aliæ ſunt diſtantes ab ea quibuſdam ægritudinibus, ſicut dicunt Alchimici de auro: & ideò omne metallum purgatione materiæ in aurum dicunt tranſmutari. Sicut etiam videmus de granis: quoniam bonitate terræ ſiligo in triticum nobilitatur, & eiuſdem malitia triticum degenerat in ſiliginem. Et ideò ſimpliciter & abſolute panis triticeus eſt panis. Hinc eſt, quòd ipſe Chriſtus in hoc Sacramento contentus ſe grano frumenti comparat *Ioan.* 12. Niſi granum frumenti &c. Et quoad hoc habet ſimilitudinem ad corpus Chriſti verum. Comparat etiam electos tritico *Sap.* 12. Triticũ cógregate in horreum meum. Et ſic habet conuenientiam ad corpus Chriſti myſticum. In effectu etiam maximè conuenit: quia puritate maximè nutrit, & viſcoſitate maximè membris adhæret nutrimentum, quod exinde ſumptum eſt: & quoad hæc duo dicitur in *Pſal.* 103. Panis cor hominis confirmet. *Gen.* 18. Afferam buccellam panis, & confortetur cor veſtrum. *Act.* 9. Cum accepiſſet cibum confortatus eſt. Eſt autem etiam hoc granum nobiliſſimum & cibis hominum communiſſimum (alias conuenientiſſimum) quia competit infirmis & ſanis. De primo dicit *Pſalm.* 77. Panem Angelorum manducauit homo. In hoc enim notatur nobilitas. Communitas autem notatur *Sap.* 6. Voluntati vniuſcuiuſque eorũ deſeruiens, ad quod quiſque volebat conuertebatur. Eſt autem & alia conuenientia: quia ſicut ex multis granis depuratis à paleis fit vnus panis: ita de multis fidelibus à peccato depuratis vna fit Eccleſia. 1. *Cor.* 10. Vnus panis, vnũ corpus multi ſumus omnes, qui de vno pane participamus. Adhuc autem in pane quælibet pars integra cibi & refectionis habet plenam rationem: ita in Sacramento, quælibet pars

formæ diuiſæ habet integrum Chriſtum totum reficientem. *Ioan.* 6. Qui manducat me viuit propter me. *Pſalm.* 148. Adipe frumenti ſatiat te. *Sap.* 16. Paratum panem de cælo præſtitiſti eis ſine labore, habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem.

Et benedixit] quæcunque fuerit benedictio: aliqua benedixit benedictione ſpeciali, qua etiam à Diſcipulis agnitus eſt *Luc.* 24. quomodo agnouerunt eum in fractione panis. *Eccleſiaſt.* 39. Benedictio illius quaſi fluuius inundauit, & quaſi cataclismus inebriauit terram. Hac benedictione etiam ipſum Sacramentum benedictione gratiæ exuberat. Vnde *Sapient.* 16. Manna exiguo radio ſolis liquefactum tabeſcebat, vt ſcirent omnes, quoniam oportet præuenire ſolem ad tuam benedictionem, & pro hac benedictione Eccleſia vtitur collectis etiam ante tranſſubſtantiationem & poſt tam pro viuis, quàm pro mortuis: eo quòd ad omnes hoc Sacramentum gratiæ exuberat. *Geneſ.* 49. Aſer pinguis panis eius, & præbebit delicias Regibus.

Ac fregit] Fractio eſt quintum, & eſt in accidentibus, quæ non afficiunt corpus Domini, ſed circunſtant ipſum, vt oſtendat ibi Dominum eſſe in cibi effectu ſpiritualis. *Oſe.* 11. Declinaui ad ipſú, vt veſceretur. Et ideò mirabile eſt accidens ibi eſſe ſine ſubiecto, ad hoc quòd cibi effectum in corpore oſtendat: & ideò etiam ſicut corpus panis tranſſubſtantiatur in carnem Chriſti veram: ita etiam accidens in obſequium Sacramenti recipit virtutem ſuper poſſe accidentis exaltatam: vt circunſtando corpus Sacramenti (ſicut diximus) oſtendat virtutem: vt etiam fractio ſit in ipſis: quia verum corpus non frangitur, ſed fractis accidentibus, ſub qualibet ſpecie & parte fractionis totum eſt corpus Chriſti. Et ideò *Act.* 2. dicitur, quòd Apoſtoli erant perſeuerantes in fractione panis. *Supra* 14. Fregit panes, & dedit Diſcipulis, vt turbis apponerent. Et præcepit *Ioan.* 6. vt fragmenta colligerent, ne perirent. *Threno.* 4. Paruuli petierunt panem: & non erat hoc modo, qui frangeret eis. Hæc enim fractio ſignificat etiam itæ fractionem diuinæ, tam in viuos, quàm in mortuos in purgatorio exiſtentes: & bonitatem ſuam in eos, qui feliciter iam regnant cum ipſo. Et ideò in tres partes frangitur hoſtia. *Pſalm.* 105. Dixit Deus, vt diſperderet eos: ſi non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione coram ipſo. Moyſes electus ſignificat Chriſtum in iſtius hoſtiæ fractione.

Deditque Diſcipulis ſuis] Hoc eſt ſextum, quod ad diſtributionem pertinet Sacramenti: ideò enim vocatur communio latinè, ſynaxis græcè, quia omnes in eo communicant, vt Chriſtus in omnibus ſit. 1. *Corinth.* 9. Panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Chriſti eſt? Ideò *Supra* 6. dicitur. Panem noſtrum; non meum. Ideò etiam Dauid Rex 2. *Reg.* 6. populo diuiſit tortulam panis, quæ tortula ſignificabat Chriſti paſſionem: quo facto lætantes abierunt ad propria [Dedit] autem non tam vt munus, quàm poteſtatem dandi de cætero. Vnde iſta datione tranſtulit in eos poteſtatem conficiendi & diſtribuendi. Vnde *Luc.* 10. additur. Hoc facite in meam commemorationem. In quo verbo notatur acceptæ poteſtatis exercitium: & fortè in hoc ipſo verbo Sacerdotes ordinati intelliguntur per tranſlationem talis poteſtatis. Hoc ſignificatum eſt *Supra* 14. & *Ioan.* 8. vbi

dicitur, quòd dedit Diſcipulis, vt apponerent turbis, & non tantùm vt comederent. *Supra* 10. Gratis accepiſtis, gratis date. Dedit autem ad induendum, ad offerendum, & ad ſumendum. De induitione *Gal.* 4. Omnes, qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. *Romano. capitulo* 13. Induimini Dominum IESVM CHRISTVM. De oblatione. *Iſa. capitulo* 53. Oblatus eſt, quia ipſe voluit. Ad ſumendum *Ioann. cap.* 6. Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus. Induitur in ornamentum conuerſationis, offertur in pretium redemptionis, ſumitur in reſtaurum deperditæ ſpiritualitatis. De primo *Iſa.* 61. Sed induit me Dominus veſtimento ſalutis, & indumento lætitiæ circundedit me. De ſecundo. 1. *Pet.* 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti eſtis à vana veſtra conuerſatione, ſed pretioſo ſanguine tanquam agni immaculati Chriſti. De tertio *Ioan.* 6. Qui manducat me, viuit propter me. Primum fit Chriſti virtute, ſecundum valore, & tertium noſtri ad ipſum mutatione. Eſt ille mutans nos ad ipſum, & non mutatus *Ierem.* 15. Ipſi conuertentur ad te, & tu non conuerteris ad eos. Vnde *Aug.* dictum eſt voce ſonante de ſublimi. Cibus ſum grandium, creſce, & manducabis me: nec tu me mutabis in te ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me.

Et ait: accipite & comedite] hoc eſt ſeptimum, & pertinet ad verum Sacramenti vſum: & duo modi vſus tanguntur, ſacramentalis quidem, quando dicit [accipite] hæc enim pertinent ad acceptionem, quæ eſt in ſpecie ſacramentali. Quòd autem dicit [comedite] pertinet ad vſum ſpiritualem. Dicit igitur [accipite] in fide, & deuotione, & reuerentia. In fide, quia myſterium eſt fidei: in deuotione, quia eſt plenæ charitatis Sacramentum: in reuerentia, quia omnium dignorum eſt digniſſimum: & ideò tria ſunt in manna. *Exod.* 16. Nomen, & collectio, & reſeruatio. Nomen manna quod eſt: quid eſt hoc? propter fidei admirationem: collectio, propter donationem: reſeruatio in vrna. Vrna aurea propter reuerentiam ad dignitatem. Accipitur igitur fide, vt credatur. Vnde *Auguſt.* Vt quid paras dentem & ventrem? crede, & manducaſti. Colligitur per deuotionem, vt deſideretur *Pſalm.* 77. Manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis: non ſunt fraudati à deſiderio ſuo. Conſeruatur in apotheca cordis, vt in memoria reſeruetur. Si enim amici abeuntis ad prandium oretum nos inuitantis recordamur: indignum eſt nos proprij corporis conuiuium Domino abeunte deinceps non recordari. *Iſai.* 43. Reduc me in memoriam, & iudicemur ſimul [& comedite] ſpirituali manducatione: vos mihi incorporate, vt maſticatio fiat per meditationem (quæ eſt frequens reditus memoriæ ſuper idem) digeſtio ſuo corporis, ſed noſtri fiat per confeſſionem, quæ purum ab impuro nouit ſeparare: ſuctio autem corporis fiat per charitatis calorem: & vnio fiat per ſpiritus vnitatem. Sic enim Chriſto incorporamur, & incorporati ſecum aſcendimus in cælum: & ſic totum corpus myſticum, hoc modo efficitur corpus Chriſti. 1. *Cor.* 12. Vos eſtis corpus Chriſti, & membra de membro. De primo dicit *Pſalm.* 142. In factis

manuum tuarum meditabar. Et iterum memor fui Dei, & delectatus ſum, & exercitatus, & defecit ſpiritus meus præ admiratione bonitatis. De ſecundo *Ioſue.* 7. Fili, da gloriam Deo, & confitere peccatum tuum, & indica mihi quid feceris. De tertio *Iſa. vlt.* Vt ſugatis, & deliciis affluatis ab omnimoda glotia eius. De quarto. *Ioan.* 17. Tu in me, & ego in eis, vt ſint in vnum conſummati. Sic ergo [comedite] boc eſt, ſpiritualiter ſumite. Et ait.

Hoc eſt cor. m.] Hoc eſt octauum & vltimum, quod pertinet ad formam. Et ſi quætitur: Quid per pronomen demonſtratur? Dicendum, quòd tota hæc otatio reſoluitur ad rem, & tes ipſa in vnita & indiuiſa virtute diuina operatur. Et ideò non eſt quærendum, quid dictiones in hac oratione poſitæ diuiſim operentur: & hoc eſt, quod dixerunt antiqui Doctores, quòd quando dictum eſt totum, tunc totum factum eſt. Cum autem eleuatur iam conſectatione facta: tunc iterum poteſt dici, quia hoc eſt corpus Chriſti verum: licet enim accidentia non afficiant corpus Chriſti veruntamen ſunt de eſſentia Sacramenti, & oſtendunt Sacramenti verum effectum, & hunc oſtendunt ſacramentaliter: & ideò faciunt ad veram Chriſti demonſtrationem ſacramentalem. Sicut enim dicit *Innocentius* Corpus Chriſti per figuram propriam eſt in cælo, ſacramentaliter in altari, & vt Deus, eſt vbique. Vnde ſicut propria lux, & propria figura & habitudo corporis verè demonſtrant eum in cælo, vbi eſt per propriæ figuræ repræſentationem: ita accidentia coloris & figuræ & ſaporis & odoris refectionis (aliàs repræſentatiuè) demonſtrant eum in altari, in quo per veri cibi veritatem & repræſentationem eſt: & ideò verè demonſtratur, quando dicitur: Hoc eſt corpus meum. Nec eſt verum, quod dicunt quidam, quod videtur ſicut homo tectus velo: boc enim non eſt verum; ſed videtur ſub ſpeciebus veri Sacramenti, ſicut dictum eſt. Et commendatur deuotio fidelium manibus protenſis, & viſu occurrentium ei: & ſignificatur hoc *Exod.* 19. Vbi legitur, quòd cùm Dominus deſcenderet, omnes occurrerunt ad oſtia tabernaculorum ſuorum, & viderunt Dominum. *Geneſ.* 32. Vidi Dominum facie ad faciem: & ſalua facta eſt anima mea. *Num.* 21. Fac ſerpentem æneum, & erige eum in palo: & qui reſpexerit ad eũ, viuet. Sic ergo terminatur pars, quæ eſt de Sacramento corporis.

Et accipiens calicem, gratias egit; & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.

Tangit bic Sacramentum ſanguinis: Et ſi quæritur, cum corpus non ſit ſine ſanguine, nec ſine anima: & hæc ambo noo ſint ſine deirate, cui vnita ſunt: quare oportuit haberi ſpecialiter Sacramentum ſanguinis? Et dicendum ad hoc, quòd in memoriale ſummæ dilectionis inſtituit Deus hoc Sacramentum. Oportuit autem nos maximè recordari maximi in factis Chriſti, & maximi in Paſſionibus. Maximum autem in factis eſt, quòd corpus ſuum dedit in cibum: quia per hoc omnes nos ſibi vniuit, cum incarnatione non vniuerit ſibi niſi vnius ſolius naturam. Vnde *Hilarius* dicit, quòd per iſtud Sacramentum omnes naturaliter Chriſto vnimur. Maximum autem in paſſionibus eſt, quòd ſanguinem fudit & nobis illum infudit: & hæc eſt cauſa quòd oportebat habere ſpeciale memoriale Paſſionis. Eſt autem corpus in cibum, & ſanguis in potum, & corpus in pretium, & ſanguis in ablutionem. *Apo.* 1. Dilexit nos, & lauit nos in ſanguine ſuo à peccatis noſtris. Dicit igitur.

Et accipiens] Dicit autem hic nouem circa Sacramentum ſanguinis, quorum primum eſt operatio diuinæ virtutis in manibus humanis: & boc notatur, cùm dicit [Accipiens] Tactu enim contulit tranſſubſtantiabilitatem ſicut *Supra* 74. dictum eſt. *Pſalm.* 74. Calix in manu Domini vini meri plenus miſto.

Secundò tangit materiam, cùm dicit [calicem] Calida eſt potio, ſimplex vinum, quod verè potus eſt, præcipue dulce & rubeum, quod deſignat ſanguinem: vnde comparat ſe viti. *Io.* 15 Ego ſum vitis vos palmites. Hoc eſt vinum, de quo dicitur *Cant.* 7. Dignum dilecto meo ad potandum, labiiſquè & dentibus eius ad ruminandum. *Pſal.* 103 Vinum lætificat cor hominis: & bonæ ſpei facit hominem, vt dicit *Philoſophus*. *Iudicum* 9. dicit vitis: non poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines. Inebriat etiam. 3. *Eſdræ.* 3. Fortius eſt vinum. *Cant.* 5 Inebriamini chariſſimi. *Cant.* 2. Introduxit me Rex in cellam vinariam: ordinauit in me charitatem: fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo. *Pſalm.* 22. Calix meus inebrians quàm præclarus eſt. Sic ergo vinum eſt calidum, potatiuum lætificans, ſpem eleuans, & inebrians: quæ omnia ſunt in Sacramento, quod calefacit deuotione, potat refectione, lætificat ſpirituali exultatione, ſpem certificat magni meriti, quod eſt in Paſſione: inebriat autem charitate. *Pſal.* 117. Calicem ſalutaris accipiam &c. *Geneſ.* 49. Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.

Gratias egit] *Suprà* dixit: benedixit, hoc eſt, gratias egit, dicens, quod in paſſiooibus debemus gratias agere, dicentes illud *Ro.* 8. Noo ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ manifeſtabitur in nobis. *Ioan.* 11. Pater, gratias ago tibi, quia audiſti me. *Sup.* 11. Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ. 1. *Cor.* 10. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio Chriſti ſanguinis eſt?

Sed hic non dicitur calix miſtus aqua: quare ergo Eccleſia miſcet? Ad boc dicendum, quòd *Apoca.* 17. dicitur, quòd aquæ ſunt populi & gentes: & quia vult ſignificare tranſitum populi in Chriſtum, ideo miſcet: inſipidum popolum deſignans in ſaporem gratiæ Chriſti tranſiturum: & hoc deſignatur *Prou.* 9. Vbi ſapientia loquitur dicens: Bibite vinum, quod miſcui vobis. Et de hoc ſpecialiter gratias agit: quia in hoc redemptus eſt populus: & hoc ſignificauit *Io.* 2. aquam mutans in vinum. Vnde & tam parum aquæ debet poni, quòd tota tranſeat in vini naturam. Ex quo enim non ponitur niſi propter ſignificatum: tantum facit ibi gutta, quantum faceret mare totum.

Quartum eſt in poteſtatis collatione: & hoc tangit, cum dicit etiam [dedit illis] in poteſtate conſecrandum, & conficiendum, & diſtribuendum: & hoc ſignificatum eſt *Matth.* 25. Tradidit illis bona ſua. *Iſa.* 63. Miſerationum Domini recordabor ſuper omnibus, quæ largitus eſt nobis. 2. *Cor.* 9. Gratias Deo ſuper inenarrabili dono eius.

Dicens.

Dicens: Bibite ex hoc omnes] Quintum eſt, quod eſt ſumptio communicationis. *Pſalm.* 80. De petra melle ſaturauit eos. Hoc eſt dulciſſimo ſanguine de petra Chriſto fluente. 1. *Corinth.* 10. Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra: Petra verò erat Chriſtus. Hic ſanguis habet ea, quæ ſunt potus: nutrimentum enim vehit, membris influit, incenſa extinguit, arida infundit, indurata remollit, ſitim extinguit: & ideò verè eſt potus. *Ioannis* 6. Sanguis meus verè eſt potus. Propter primum dicitur *Iſa.* 66. Ego declinabo in vos ſicut flumen pacis; & quaſi torrentem inundantem gloriam gentium, quam ſugetis. Propter ſecundum dicit *Pſal.* 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Propter tertium dicitur *Eccleſiaſtici* 15. Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit eum. Aqua enim refrigerat, & præcipuè quæ de latere Chriſti eſt egreſſa *Ioan* 19. Propter quartum dicitur in *Pſalm.* 64. In ſtillicidiis eius lætabitur germinans, ariditate iam amiſſa. Propter quintum dicitur, quòd ſicut ſanguis hirci mollit adamantem: ita ſanguis Chriſti pro peccatis oblatus mollit cor durum *Hebræor.* 9. Si enim ſanguis hircorum & vitulorum inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis: quantò magis ſanguis Chriſti emundabit conſcientias noſtras ad ſeruiendum Deo viuenti. Propter ſextum dicitur *Ioann. capitulo quarto.* Qui biberit ex aqua, quam ego do ei, non ſitiet in æternum. Hæc eſt enim miſta ſanguini lateris Chriſti.

Hic eſt enim ſanguis meus] hoc eſt ſextum, & pertinet ad formam Sacramenti: in verbis enim his fit tranſſubſtantiatio vini in ſanguinem. Et quòd additur: noui & æterni teſtamenti, & myſterium fidei, competit Sacramento iam perfecto. Sed tunc quæritur: vtrum ſint duo Sacramenta propter duas materias & formas? Et dicendum, quòd non: quia verum Sacramentum eſt corpus Chriſti, quod idem & totum eſt ſub forma panis, & ſub ſpecie vini. Et ſi obiicitur de collecta, quæ dicitur: Perficiant in nobis, Domine, tua Sacramenta quod continent. Dicendum, quòd hoc dictum eſt propter ſpecies exteriores viſibilium elementorum Sacramenti. *Hebræor.* 9. Per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta.

Noui teſtamenti] Hoc eſt ſeptimum, & eſt ſanguinis proprius effectus: quòd videlicet dedicator eſt noui teſtamenti quo teſtatus eſt nobis hæreditatem. *Ieremiæ capitulo* 31. Ecce ego conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum vetus, quod pepegi patribus eorum. *Hebr.* 9. Ideò teſtamenti mediator eſt; vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt æternæ hæreditatis.

Qui pro multis effundetur] Octauum eſt, & eſt finis. Et dicit [pro multis] effectiuè, licet pro omnibus ſufficienter effuſus ſit. *Pſalm* 29. Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendero in corruptionem? ſupple in his, pro quibus effudi ſanguinem.

In remiſſionem peccatorum] Nonum eſt, & eſt intentio. *Hebr.* 9. Sine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. *Hebræor.* 13. IESVS vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Hinc eſt, quòd *Exodi. capitulo vigeſimo quarto.* Moyſes accepit hyſſopum, & aqua miſtum ſanguinem reſperſit in populumq́, dicens: Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos Deus.

Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis, vſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum nouum in regno Patris mei. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliueti.

Hic ponitur veteris teſtamenti & Sacramenti terminatio: & dicit duo, ſcilicet, ceſſationem veteris, & inchoationem noui. Ceſſationem veteris tangit dupliciter, per auctoritatem finientis ipſum, & per inhibitionem ritus. De primo dicit [Dico autem vobis] qui auctor ſum legis. Ex quo enim calix ſanguinis mei noui teſtamenti dedicator eſt: ideò veterauit. *Hebræor. cap.* 9. Dicendo nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & ſeneſcit, prope interitum eſt [Et ideò dico vobis] per quem gratia & veritas facta eſt. Et ideò ſemen ſeculare & ſanctificationis culturæ de cætero termino: quia ſicut *Suprà* dixi. 11. lex & Prophetæ vſque ad Ioannem: & extunc apertè noua gratia prædicari incepit, quæ modo in paſſione mea conſummatur: & ideò dicit [amodo non bibam] ego in membris meis [de hoc genimine vitis] de cuius genimine bibi in cœna agni typici. *Leuit.* 26. Nouis ſuperuenientibus, vetera proiicietis [vſque] Excluſiuum eſt, quia nec tunc bibam [in diem] ſurgentis auroræ reſurrectionis, quando ad matutinum ſurgit lætitia poſt fletum paſſionis, qui ad veſperam demorabitur, quando poſt noctem, quæ præceſſit, abiectis operibus tenebrarum, indutus armis lucis filios lucis efficiam [cùm] in membris meis [illud bibam nouum] quod nunc inſtitui [vobiſcum] quos miniſtros inſtitui [in] nouo [regno Patris mei] Quod eſt Eccleſiaſticæ poteſtatis perfectio, in ſacro principatu & vrbanitate continente; & officiorum diſtributione, & legibus iuſtitiæ: hæc enim omnia ſunt de regno, iuxta illud *Malach.* 1. Munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco nomini meo offertur oblatio munda. Hoc ſignificatum eſt *Geneſ.* 14. Vbi Melchiſedech obtulit panem & vinum Abrahæ reuerſo à ſede Regum. Et ideò poſt Sacerdotium leuiticum dixit Spiritus ſanctus: Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech: eo quòd poſt ſacerdotium non ſuccedet aliud. Aliter etiam exponitur, ſed non ita bene, quòd ſit ſenſus [non bibam amodo] à tempore paſſionis [de hoc genimine vitis] hoc eſt, mei calicis: quia non plus patiar: & tunc quod ſequitur [vſque dum &c.] eſt incluſiuum: quia etiam de cætero non bibam plus calicem paſſionis. Et ſic dicebat *Suprà* 20.

Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? *Romanor.6.* Chriſtus reſurgens à mortuis iam non moritur: mors illi vltrà non dominabitur: quòd enim mortuus peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit Deo [Et hymno dicto] Pars eſt, in qua eſt gratiarum actio. *Pſalm.* 21. Edent pauperes & ſaturabuntur,& laudabunt Dominum, qui requirunt eum: viuent corda eorum in ſeculum ſeculi. 1. *Tim.* 5. In omnibus gratias agentes Deo Patri.

Tunc dicit illis IESVS: Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte: ſcriptum eſt enim: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Poſtquàm autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam.

Hic incipit ponere circunſtantias opportunitatis ex loco, in quo captus eſt Dominus ſine turbis, ad quem declinauit propter ſequeſtrum, quod exiſtit quies orationis. Vnde *Ioan.* 12. dicitur, quòd ſciebat autem & Iudas locum, quia frequenter conſueuerat illuc intrare IESVS. Diuiditur autem in duas partes ita: Prima continet traditionis futuræ, ſecundum quòd inductiua eſt ſcandali, prædictionem: in ſecunda autem tangitur ſolitudo captata propter orationem *Ibi* [Tunc venit in villam, quæ dicitur] In prima duo continentur, quorum primum eſt prædictio ſcandali generalis ex traditione: in ſecundo autem tangitur ſcandalum ſpirituale Petri *Ibi* [Reſpondens autem Petrus] Circa primum tanguntur tria, ſcilicet, prædictio ſcandali, quod eſt ſignum præſcientiæ diuinæ: confirmatio ſcripturæ, quod eſt ſignum diuinæ præordinationis eorum, quæ ſunt in paſſione: & prædictio reſurrectionis, quæ eſt temperamentum triſtitiæ: primum enim oſtendit paſſionē eſſe voluntariam in ipſo patiente, ſecundum confirmat fidem in audiente, tertium autem præuenit temperando ſcandalum in infirmitate.

Dicit igitur [Tunc] in monte Oliueti conſtitutus: vbi expectabat traditorem [dicit illis IESVS] volens præmunire de futuro ſcandalo. *Greg.* Minus enim iacula feriunt, quæ præuidentur. Et nos tolerabiliùs mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hæc per clypeum præſcientiæ communimur. *Ioan.* 13. Et hæc dixi vobis priùs quàm fiant, vt cum facta fuerint, credatis [omnes vos] eo quòd eſtis adhuc puſilli in fide. *Supra* 24. Modicæ fidei quare dubitaſti [ſcandalum patiemini] *Supra* 18. Neceſſe eſt enim, vt veniant ſcandala. Væ autem homini, per quem ſcandalum venit. Intelligitur autem hic ſcandalum paſſiuum, quod eſt impactio in infirmitatem Chriſti: actiuum autem ſcandalum fecit Iudas: de quo dicitur *Suprà* 18. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis illis, qui in me credunt, expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris [in me] hoc eſt, in mea infirmitate: quia tradar ſicut ignarus futurorum, capiar ſicut impotens agendorum, illudar & accuſabor ſicut reus malorum. *Luc.* 2. Ecce hic poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contradicetur [in iſta nocte] quando non modò lucis exterioris occaſus eſt; ſed vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ſuæ claritatis pati videbitur occaſum. *Iob* 3. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat, & non illuſtretur lumine [Scriptum eſt enim] Et ſic patet, quòd eſt ordinatio diuina prædicta à Prophetis. *Eccleſ.* 36. Prophetæ tui fideles inueniantur. Eſt autem ſcriptum *Zachariæ* 13. [Percutiam paſtorem] Chriſtum, qui dicit *Ioann.* 10. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis [& diſpergentur oues gregis] 3. *Reg. vlt.* Vidi cunctum Iſrael diſperſum in montibus velut oues non habentes paſtorem, ſine conſolatione de diſperſione. Quia dicitur *Ezech.* 33. Ecce ego requiram oues meas, & congregabo eas de cunctis locis, in quibus diſperſæ fuerant in die nubis & caliginis. Et *Ioan.* 16 Futurum eſt, vt omnes diſpergamini, & me ſolum relinquatis. Noſtra litera ſic habet; Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi. *Septuaginta* ſic. Percute paſtorem, & eripe oues [poſtquàm autem ſurrexero] Temperamentum eſt triſtitiæ [præcedam vos in Galilæam] *Soph.* 3. Expecta me vſque in diem reſurrectionis. *Iſa* 28. Ite, dicite Diſcipulis eius, quia præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis, ſicut dixit vobis. Ibi enim incepit prædicare, & ibi voluit lucem ſuæ reſurrectionis oſtendere. Non quoniam priùs non apparuerit; ſed quia primò ibi mandata de Eccleſia inſtituenda dedit. Ibi enim dixit: Ite in orbem vniuerſum &c.

Reſpondens autem Petrus ait illi: Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor.

Hic tangit ſcandalum ſpeciale Petri, qui vertex vocatur Apoſtolorum: & tanguntur duo, quorum primum eſt, in quo Petrus ex feruore præponit ſe imbecillitati aliorum: ſecundum autem, in quo confidit ſe fortiorem omni grauitate periculorum *Ibi* [Ait illi Petrus: Etiamſi oportuerit &c.] In primo horum adhuc ſunt duo, in quorum primo Petri feruor minùs expertus exprimitur: in ſecundo autem per ſapientiam Chriſti modeſtè reprimitur. Dicit igitur [Reſpondens autem Petrus ait illi] Nec eſt mendacium, nec temeritas; ſed feruor dilectionis ſapienter diligentis [& ſi omnes ſcandalizati fuerint in te] hoc eſt, in tua infirmitate cauſam, vel occaſionem ruinæ acceperint [ego nunquam ſcandalizabor] Accepit fiduciam ab eo, quod ante (multis retrò abeuntibus, cum Chriſtus diceret paucis, qui remanſerant: Nunquid & vos vultis abire?) dixerat Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. *Ioan.* 6. Et quia tunc perſtiterat, parabat ſe in æternum non commouendum. *Pſalm.* 124. Qui confidunt in Domino ſicut mons Sion, non commouebitur in æternum. Amor enim ita repleuerat eum, quòd de nullo niſi de nō recedendo à Chriſto cogitabat. *Ro.* 8 Certus ſum, quòd neque mors, neque vita, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto IESV.

Ait illi IESVS: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.

Repreſſio eſt feruoris Petri [Amen dico tibi] hoc eſt, verè, qui ſum veritas. *Ioann.* 14. Ego ſum via, veritas, & vita [quia in hac nocte] Non tam exteriori, quàm interiori. *Sap.* 17. Ignis quidem nulla vis, nec ſiderum lympidæ flammæ poterunt illuminare noctem illam horrendam.

horrendam [antequam gallus cantet] Sic tres Euangeliſtæ dicunt: *Matthæus, Lucas, Ioannes. Solus Marcus* 14. dicit: antequàm gallus bis vocem dederit. Et ſoluitur contrarietas, quæ videtur: quia in mente quidem Petri concepta negatio tota delibetatione perfecta fuit ante primum galli cantum; ſed in operis executione non fuit ante primum perfecta trina negatio, niſi poſtquam gallus bis vocem dedit, ſicut dicit *Marc. Iob* 38. Quis dedit gallo intelligentiam? Naturale enim eſt, quòd animalia, quæ parum circa propria ſollicitantur, fortiter percipiunt mutationes elementorum, quæ fiunt ex renouatione angulorum ſolis: & ideò ſero & media nocte & mane, quando angulos horiſontis & mediæ terræ mutat ſol, gallus cantat: & hoc vocatur intelligentia [ter me negabis] Sed cum Petrus liberum arbitrium ex dicto Domini non amiſerit, potuit fieri poſt hoc dictum, quòd non negaſſet: igitur potuit vacillare dictum Domini, quod eſt impoſſibile. *Sup.* 24. Cælum & terra tranſibunt: verba autem mea non tranſibunt. Ad hoc dicendum videtur: quod cùm dicitur [ter me negabis] eſt dictum: res dependens ad futurum, & ideò contingens, quod neque verum eſt, neque falſum, & quoad hoc ſuper ipſum cadit Petri liberum arbitrium. Dictum autem hoc in dicente conſideratum non reſpicit futurum, ſed ab æterno præſcitur: & quoad hoc eſt immobilis veritatis, & ſic non cadit ſuper ipſum arbitrium. Vnde non ſequitur, ſi non negaſſet, quòd vacillaſſet dictum Domini: ſed ſequitur, quòd tunc non fuiſſet præſcitum: & ideò à Domino non prædictum fuiſſet. Non aduertit Petrus illud *Eccleſiaſt.* 27. Vaſa figuli probat fornax; homines verò receptibiles in camino humiliationis. Dominus autem & hunc cæcum feruorem & caſum Petri permiſit, vt in ſeipſo diſceret, qualiter aliis compati paſtor Eccleſiæ deberet: & hæc eſt ſententia *Gregorij*. *Eccl.* 34. Qui non eſt tentatus, qualia ſcit? Et *Eccl.* 31. Intellige ea, quæ ſunt proximi tui ex teipſo.

Ait illi Petrus: Etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo: ſimiliter & omnes Diſcipuli dixerunt.

Hic oſtenditur, qualiter promittit ſe omnibus periculis fortiorem: & tanguntur duo, promiſſio confidentiæ Petri, & aliorum conſenſus Diſcipulorum. Dicit igitur [& ſi opportuerit me mori tecum] Sciebat enim illud *Cant.* 8. quòd fortis eſt, vt mors, dilectio. 2. *Reg.* 15. Viuit Dominus, quia in quocunque loco fuerit Dominus meus Rex, ſiue in morte, ſiue in vita, ibi erit ſeruus tuus. 4. *Reg.* 2. Viuit Dominus, & viuit anima tua; quia non dimittam te. Aduertit fortè, quod Dominus *Supra* 10. præceperat: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & poſt hoc amplius non habent quid faciant [Similiter & omnes Diſcipuli dixerunt] Petro conſentientes: & ideò etiam ſolus Petrus corrigitur, vt per ipſum alij corrigantur. *Lu.* 22. Simon: Ecce ſathanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos. Iſtis poterat dici *Tit.* 1. Confitentur ſe noſſe Deum; factis autem abnegant. Et illud *Eccl.* 5. Si quid voueris, ne moreris, reddere: Diſplicet enim Deo ſtulta, & infidelis promiſſio.

Tunc venit IESVS cum illis in villam, quæ dicitur Gethſemani, & dixit Diſcipulis ſuis: Sedete hic, donec vadam illuc, & orem. Et aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi cœpit contriſtari & mœſtus eſſe. Tunc ait illis: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: ſuſtinete hic, & vigilate mecum. Et progreſſus puſillum procidit in faciem ſuam, orans, & dicens: Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte: veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis.

Hic tangit ſequeſtrum orationis, quod quæſiuit: vbi orans pro humani generis redemptione inueniretur à traditore, & à turbis. Tangit autem hic tria ſcilicet, quàm quietè, & quàm vigilanter, & quàm inſtanter oportet orare in tentatione. Et poſt hæc tria, docet quàm patienter, & quàm conſtanter oportet ſe exhibere paſſioni *Ibi* [Dormite iam, & requieſcite] Prima tria patent in litera: circa primum dicit ſeptem, primum eſt, quod elegit locum orationi quietæ congruum: ſecundò à communi frequentia etiam bonorum receſſum: tertiò ſuarum paſſionum fidele adhibet teſtimonium: quartò in oratione etiam à paucis procurat ſilentium: quintò, humilitatis in orando prætendit ſignum: ſextò, in prima orationis parte humanum oſtendit affectum: ſeptimò diuinæ voluntatis in omnibus præponit conſilium: & iſta per ordinem in litera continentur.

De primo dicit [Tunc venit in villam, quæ dicitur Gethſemani] *Lucas* dicit In monte oliueti factum eſſe. *Lu.* 22. *Ioan.* 18. dicit, quòd egreſſus eſt IESVS trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit IESVS cum Diſcipulis ſuis. Et dicendum, quòd idem totum: quia torrens Cedron eſt in valle montis oliuarum, quam tranſgreſſus fuit IESVS. Gethſemani autem eſt caſale quoddam ad radices montis Oliueti, iuxta quod erat ortus conſitus arboribus, in quo facta ſunt, quæ hic narrantur. 2. *Reg.* 15. Rex tranſgrediebatur torrentem Cedron, & vniuerſus populus incedebat per viam oliuæ, quæ reſpicit contra deſertum. Et in hoc notatur captatio occulti loci ſequeſtrati à tumultu mundi, quando volumus orare. *Marc.* 9. Secedite in locum deſertum, & requieſcite puſillum. *Oſee* 2. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius [& dixit Diſcipulis ſuis] volendo ſecedere etiam ab intimis tempore orationis, ne interrogationibus inquietarent eum [Sedete hic, donec vadam illuc, & orem] *Gen.* 22. Expectate me hic cum aſino: ego & puer vſque properantes, cum adorauerimus, reuertemur ad vos. In hoc autem quòd dicit [Sedete] quietem indicit, qua indiget orans. *Pſalm.* 140. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum [& aſſumpto Petro] qui Apoſtolorum fuit Princeps, & Eccleſiæ fundamentum [& duobus filiis Zebedæi]

Quorum vnus Theologorum ſummus, alter primus Apoſtolorum pro Chriſto martyrio laureatus, qui teſtes eſſent humanarum paſſionum, quas ſuſtinuit: & per hoc à futuris cauerent hæreſibus. *Cant.* 2. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: Nam vinea noſtra floruit. *Deut.* 17. In ore duorum, vel trium teſtium ſtat omne verbum. *Iſa.* 54. Vidimus eum nouiſſimum virorum, virum dolorum, & ſcientem infirmitatem. Vnde vnus teſtium Petrus dixit 2. *Pe.* 1. Non enim indoctas fabulas ſecuti annunciamus vobis Domini noſtri IESV-CHRISTI virtutem. Alter autem 1. *Ioan.* 1. dicit. Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ: hoc annuntiamus vobis. Quid autem iſti teſtificentur, ſubdit: quia coram eis [cœpit contriſtari & mœſtus eſſe] vt ſcirent eum prophetiæ congruere, quæ inducta eſt: Virum dolorum & ſcientem infirmitatem, & verum hominem veras ſentire paſſiones humanas, & iam in corde pati anguſtias, vt interior paſſio exteriorem præueniret, iam enim gladius intùs vulnerabat. *Iſa.* 53. Verè langores noſtros ipſe tulit, & infirmitates noſtras ipſe portauit. Erubeſcat igitur Manichæus hæc phantaſtica dicens fuiſſe, & non vera. *Mar.* 14. Cœpit pauere & tædere.

Sed obiicitur quod *Prouer.* 12. dicitur. Non enim contriſtabit iuſtum, quicquid acciderit ei. Chriſtus autem ſuperiuſtus fuit. Ad hoc dicit *Hierony.* quòd eſt triſtitia paſſio; & triſtitia propaſſio. Paſſio eſt, quæ mouet ſenſualitatem, & qualitatem ſuam fortiter imprimit in eam. Propaſſio ſubitus motus eſt, qui licet tangat; tamen cor ab æqualitate deducens non alterat: & hunc dicit motum in Chriſto fuiſſe. Sed contra hoc eſt, quòd vt dicit *Diony. ad Gaium mon.chum.* Subitò fit, quod fit præter ſpem. In Chriſto autem nihil præter ſpem factum eſt, & præuiſionem: nihil igitur ſubitum fuit in ipſo. Adhuc autem de Sanctis, qui minùs fortes ſunt, dicitur *Sap.* 5. Non tanget eos tormentum malitiæ: ergo multo minùs tetigit Chriſtum, qui comprehenſor fuit, & viator: & gaudium comprehenſionis excluſit in eo vim paſſionis. Et his conſentire videtur *Hilarius*, Sed dicendum, quòd Chriſtus verè propaſſione triſtatus eſt, & contriſtatus, hoc eſt, ſimul in ſenſualitate, & ratione ſiue corde triſtatus: & magis etiam triſtatus omnibus aliis Sanctis. Quantò vita ſua fuit melior & dignior, tantò etiam fuit anguſtia mortis amarior. Et ſubitum, quod in Chriſto fuit, non dicitur reſpectu rationis præuidentis, ſed reſpectu menſurantis temporis. Et quod obiicitur de aliis Sanctis, non eſt ſimile: quia anima illorum non habuit duas coniunctiones: Et ideò coniuncta Deo abſtrahebatur à carne (aliàs corpore) & minus ſenſit pœnarum acerbitates. Sed Chriſti anima in In comprehenſione, quæ continua fuit in ipſo, non abſtrahebatur à carne: & ideò remanſit ſenſus acerbitatis, & totus patiebatur. Quia & ratio, vt erat natura & forma corporis regens corpus, neceſſe fuit, vt eò plus doleret de morte imminente, quò ſciuit vitam eſſe meliorem, cuius priuatio mors fuit. Vnde nunc verè de ipſo dicicitur: quod tactus dolore cordis fuit intrinſecùs *Gen.* 6. & *Ierem.* 31. Pœnitudo mea conturbauit me. *Thren.* 1. Multi ſunt gemitus mei, & cor meum eſt mœrens. Et ſicut in veritate patiebatur intùs, ita expreſſit foris ad ſuarum paſſionum teſtes, dicens [Tunc ait illis: triſtis eſt anima mea] ad literam, quia ſciuit priuandam eſſe optimam de mundo vitam, in qua neceſſe eſt plus dolere, ſicut dicit *Philoſophus in ethicis* [vſque ad mortem] Vſque, non dicit hic intenſionem deiicientem in mortis deſperationem, ſed dicit paſſionem durantem vſque ad mortem. *Phil.* 2. Factus obediens vſque ad mortem: mortem autem crucis. Simul autem docet eos in oratione in anguſtiato ſpiritu & contribulato eſſe ante Deum. *Baruch* 3. Anima in anguſtiis, & ſpiritus anxius clamat ad te. *Dan.* 3. In ſpiritu humilitatis, & in animo contrito ſuſcipiamur. *Pſalm.* 50. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus &c.

Suſtinete hic] Hic vlterius oſtendit orantem eſſe debere ſolitarium. Vnde ad tres, quos paſſionum teſtes aſſumpſerat, dicit [ſuſtinete hic, & vigilate mecum] vt omnia percipiatis veſtræ ſalutis myſteria. 1. *Pe.* 4. Eſtote itaque prudentes, & vigilate in orationibus. *Col.* 4. Orationi inſtate vigilantes. *Eccleſiaſt.* 2. Suſtine ſuſtentationes Dei: & coniungere Deo, & ſuſtine, vt creſcat in nouiſſimo vita tua. Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe: & in dolore ſuſtine. *Pſalm.* 24. Vniuerſi, qui ſuſtinent te, non confundentur. *Pſalm.* 26. Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. 1. *Cor.* 16. Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite [Et progreſſus puſillum] *Lu.* 21. quantum eſt iactus lapidis. *Thren.* 3. Sedebit ſolitarius, & tacebit: quia leuauit ſe ſuper ſe [procidit in faciem ſuam] videns quò caderet: non ſicut Heli, qui cadens retrorſum fractis ceruicibus expirauit 1. *Reg.* 4. Et notat humilem debere eſſe orationem. *Eccl.* 35. Oratio humiliantis ſe penetrat nubes. 1. *Cor.* 14. Cadens in faciem ſuam adorauit Deum [orans] *Auguſt.* Oratio eſt pius affectus mentis in Deum. *Damaſ.* Oratio eſt aſcenſus intellectus in Deum. Et notat in hoc, quòd abſtractus à carne, & altus in ſpiritu debet eſſe orans. *Ioan.* 4. Veri adoratores adorabunt Deum in ſpiritu & veritate. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. 1. *Cor.* 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente. *Iſa.* 26. Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed in ſpiritu meo & in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Et dicens [Pater mi] Notat dulcis affectus debere eſſe orationem: Quæ enim dulceſcit nomine Patris, dat impetrandi fiduciam, vt dicit *Bern.* *Ioan.* 3. Pater amat filium, & omnia dedit ei in manus [ſi poſſibile eſt] Duo continet iſta oratio: conſona enim eſt oranti, & ei, qui adoratur. Prima pars congruit oranti, cùm dicit [Si poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte] Per hoc enim, quòd dicit [ſi poſſibile eſt] humani affectus notat ſubiectionem. Et per hoc, quòd dicit [tranſeat] humani affectus notat veritatem, qui horret paſſionem. Et iſta eſt diſcreta & ordinata oratio: & ideò non eſt illi ſimilis, de qua dictum eſt *Supra* 20. Neſcitis quid petatis. Et illi, de qua 3. *Reg.* 2. dictum eſt: Viuit Dominus, quia contra animam ſuam locutus eſt Adonias verbum hoc. Alius autem Euangeliſta *Marc.* 14. dicit: Pater tibi omnia poſſibilia ſunt. Et hoc eſt verum de poteſtate abſoluta. Sed hic loquitur de poteſtate ordinata per diſpoſitionem conſilij de redemptione humani generis

&

& eſt ſenſus : Si poſſibile eſt ſalutem humani generis, ſaluo per omnia tuo conſilio, aliter per me procurari : tunc affectus humanus horret iſtam paſſionem : & hæc eſt agonia, qua natura paſſionem abhorruit : & ratio conſilium ſtare voluit:& ſpiritus elegit voluntatem Patris impleri. *Lu.* 22. Factus in agonia prolixiùs orauit:& factus eſt ſudor eius velut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Hic Moyſes electus Dei ſtans in confractione, tria habens in ſeipſo agoniam mouentia : in quibus notant naturæ veritas, rationis prudentia, & optimæ obedientia voluntatis : Et hoc eſt, quod ſequitur [veruntamen non ſicut ergo] ſecundum naturalem humanæ naturæ affectum [volo, ſed ſicut tu vis] Non ſolum illud, quod volo tibi & tuæ conformetur voluntati, ſed etiam in forma, & modo, & fine tuæ voluntatis : vt quod vis, & ſicut vis, & propter quod vis, per omnia fiat. Fecit enim, quod *Sup.* 6. docuit. Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra. *Iſa.* 46. Conſilinm meum ſtabit:omnis voluntas mea fiet. Quod autem voluntas Dei fuit Chriſtum pati, & non tranſire ab eo calicem *Iſa.* 53. Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur.

Et venit ad Diſcipulos ſuos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro : Sic non potuiſtis vna hora vigilare mecum ?

Hîc tangit quàm vigilanter oportet orare : & hoc docet exhortatione, & exemplo. In exhortatione tria facit : arguit, exhortatur, & cauſam exhortationis ſubiungit : & hæc patent in litera. In redargutione cauſam præmittit redargutionis præcepti in obedientiam, cùm dicit [Et venit ad Diſcipulos ſuos] tres videlicet, quos ſibi viciniores habuit : ſicut & Moyſes quaſi tribus gradibus ad Dominum appropinquauit. Primò enim terminos circa montem poſuit, quò non appropinquaret populos : & ſecundò paucis aſſumptis montem aſcendit : & tertiò etiam ab illis auulſus ſolus in caliginem intrauit. Primum *Exod.* 19. Secundum, & tertium *Exod.* 34. Sic Chriſtus pluralitatem Diſcipulorum primò diuiſit, & ſecundò paucos, quos aſſumpſit dimittens, ſolus ad orandum Patrem accedit [& inuenit eos dormientes] Contra hoc, quod dixerat. Suſtinete hic, & vigilate mecum. *Iſa.* 51. Filij tui dormierunt in capite omnium viarum, pleni indignatione Domini, & increpatione Dei tui. 1. *Theſ.* 5. Qui dormiunt, nocte dormiunt [& dicit Petro] Qui ſe magna facturum promiſerat : & in eo increpat alios [Sic non potuiſtis vna hora vigilare mecum ?] quod tam modicum eſt:quaſi d. Memoriam habe tuæ fragilitatis, & ne confidas tibi. *Cant.* 2. Si ignoras te ô pulcherrima mulierũ, egredere, & abi poſt veſtigia gregum, & paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum. Hœdi ſunt defectus naturales. Quaſi dicatur:Conſidera te iuxta eos, qui paſcunt, hoc eſt, ſatisfaciunt defectibus naturalibus. *Rom* 7. Scio, quòd non habitat in me : hoc eſt in carne mea bonum. Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum non inuenio.

Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem : ſpiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Iterum ſecundò abiit, & orauit dicens : Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, Fiat voluntas tua.

Exhortatio eſt duo continens, ſcilicet, vigilandum eſſe & orandum. Vigilandum contra malum inſidians, & orandum, vt detur bonum promouens. Quia dicit *Damaſ.* quòd oratio eſt petitio decentium à Deo [Vigilate] 1. *Pet.* 5. Sobrij eſtote & vigilate : quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret [& orate, vt non intretis in tentationem] Intrare in tentationem eſt per gradus tentationis, conſentiendo tentationi, progredi in præcipitium peccati. *Supra* 6. Et ne nos inducas in tentationem. 1. *Cor.* 10. Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis : ſed faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Huius exhortationis ſubiungit cauſam dicens [ſpiritus quidem promptus eſt] qui ſuperior pars eſt hominis, ad imaginem Dei inſignita. *Rom.* 7. Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem [caro autem infirma] *Iob* 4. Qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea. *Sap.* 9. Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam:& deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. *Rom.* 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? [Iterum ſecundò abiit & orauit dicens] Exemplo docet, quod ſuaſit exhortando [Pater mi ſi non poteſt] conſilio tuo mouente [tranſire hic calix] paſſionis [fiat voluntas tua] quia tunc calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo : ſicut priùs expoſitum eſt.

Et venit iterum, & inuenit eos dormientes : erant enim oculi eorum grauati : & relictis illis, iterum abiit, & orauit tertiò, eundem ſermonem, dicens.

Hîc tertiò oſtendit orationem debere eſſe inſtantem : & eſt idem modus exponendi, qui priùs [inuenit eos dormientes] Et ſubiungit cauſam [Erant enim ocu. eorum grauati] præ triſtitiæ tædio. *Pſalm.* 118. Dormitauit anima mea præ tædio : confirma me in verbis tuis. *Suprà* 25. Moram autem faciente ſponſo dormitauerunt omnes & dormierunt. Et ideò etiam hic non arguit eos [ſed relictis illis iterum] vt quieſcant, vt poſtea recreati fugere poſſint [abiit] ab eis [& orauit tertiò eundem ſermonem dicens] quem ſemel & ſecundò dixerat. Sed contra hoc eſſe videtur, quod dicitur *Eccl.* 7. Ne iteres verbum in oratione tua. Sed dicendum, quòd ſenſus auctoritatis eſt, quòd ita attentè orandum ſit, quòd pro negligentia iterare non oporteat. Tertia autem Domini oratio fuit contra mortis horrorem, crucis confuſionem, & doloris acerbitatem. Vel propter veniam præteritorum, tutelam præſentium, & cautelam futurorum. Et multis aliis modis facile eſt hoc variare.

Tunc venit ad Diſcipulos ſuos, & dicit illis : Dormite iam, & requieſcite :

Ecce

Ecce appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite eamus: Ecce appropinquauit, qui me tradet.

Hîc oſtendit, quàm patientes & fortes debemus eſſe in periculis: & ideò tria hic dicit, ſcilicet, compaſſionem Diſcipulorum, patientiam periculorum, & conſtantiam in comprehenſione hoſtium. De compaſſione venit, quòd dicit [Dormite iam, & requieſcite] quia ſomnus recreatio eſt ſenſuum & ſpirituum & membrorum quies. *Iſa.* 58. Requiem dabit tibi Dominus ſemper. Sed tunc quæritur: Quomodo dormire poterant, cùm ſtatim ſubdat [ecce appropinquauit hora] Et dicendum, quòd interpoſita fuit hora & ſpatium noctis, in qua dormierunt: vnde *Marc.* 14. interponitur, ſufficit. Voluit autem quieſcere, ſicut diximus, vt recreati fugere poſſent. Et cuſtodiuit eos, vigilans ſuper cuſtodiam gregis ſui. *Lu.* 2 *Iſa.* 21. Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte? *Pſalm.* 120. Ecce non dormitabit neque dormiet, qui cuſtodit Iſraël [Ecce appropin. hora] præfinita à Patre [& filius hominis] ſecundum naturam humanam [tradetur in ma.] hoc eſt in poteſtatem [peccatorum] *Iob* 9. Terra data eſt in manus impij, vultum iudicum eius operit. *Habac.* 1. Præualente impio aduerſus iuſtum, egreditur iudicium peruerſum. *Iſa.* 53. Tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt. Simile dictum propheticum eſt 4. *Reg.* 6. Vbi Eliſeus dixit ad ſenes Iſraël: Nunquid ſcitis, quia miſerit filius homicidæ, vt præcidatur caput meum? Vnde patet, quod ſuæ traditionis non erat ignarus [Surgite, eamus hinc] obuiam eis, conſtantiam oſtendentes. *Ioan.* 18. Proceſſit obuiam eis, & dixit: Quem quæritis? At illi dixerunt: IESVM Nazarenum. Et ait illis: Ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire. *Ioan.* 14. Vt ſciant omnes, quia diligo Patrem: & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio [Surgite eamus hinc] ad locum videlicet traditionis & paſſionis [Ecce appropinquauit qui me tradet] 1. *Pet.* 2. Tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè. *Ioan.* 17. Pro eis ſanctifico meipſum, hoc eſt, ſacrifico meipſum.

Adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fuſtibus, miſſi à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi.

Hîc tangitur traditio ſecundum operis perfectionem: & tangit duo: proditionem videlicet tradentis, & patientiam & benignitatem Chriſti traditi *Ibi* [Dixitque illi IESVS] In primo ſunt duo: miniſtri videlicet ſceleris, & ſignum traditionis. Miniſtri ſceleris deſcribuntur in duce, & ſequacibus. De duce dicit [Adhuc eo loquente] vt arctius in corde Diſcipulorum infigeretur, quòd non erat ignarus omnium quæ venerunt ſuper eum, ſed præſcius. *Ioan.* 18. IESVS ſciens omnia quæ ventura erant ſuper eum [Ecce Iudas vnus de duodecim] ingratus & proditor. *Act.* 1. de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Dominum IESVM. *Ioan.* 6. Nonne ego duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt [& cum eo turba] multitudine fortis, armis impugnationis armata & munita [miſſi] Vt ordinariam & publicam viderentur habere poteſtatem: & hoc eſt, quod dicit [cum eo turba multa] A turbando verè turba dicta. Sicut Rex Syriæ miſit exercitum ad comprehendendum Eliſeum 4. *Reg.* 6. Et ſicut Saul elegit tria millia virorum fortium, & egreſſus eſt ad comprehendendum Dauid [cum gladiis & fuſtibus] Quæ ſunt arma impugnationis, non defenſionis: & ideò illicita, quando adhibentur ad nocumentum innocentis: vnde *Infrà.* Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me. *Exod.* 15. Dixit inimicus: perſequar & comprehendam, diuidam ſpolia, implebitur anima mea. Euaginabo gladium meum: interficiet eos manus mea [miſſi à Principibus] In quibus publica poteſtas iudiciorum fuit [& Sacerdotibus] in quibus ſcientia legis & ſanctitas debuit eſſe ordinis [ſenior. populi] In quibus debuit eſſe conſilium agendorum in humanis. Et hæc omnia peruerſa facta ſunt: quia *Prouer.* 29. dicitur. Qui cum fure participat, odit animam ſuam. Iam autem participabant cum Iuda, de quo dicitur *Ioan.* 13. quod fur erat & habebat loculos, & ea, quæ mittebantur, portabat. *Iſa.* 1. Principes tui infideles, ſocij furum. De Senioribus autem dicitur *Dan.* 13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus, qui videbantur regere populum.

Qui autem tradidit eum, dedit eis ſignum, dicens: Quencumque oſculatus fuero, ipſe eſt tenete eum. Et confeſtim accedens ad IESVM, dixit: Aue Rabbi. Et oſculatus eſt eum. Dixitque illi IESVS: Amice, ad quid veniſti?

Hîc ponitur traditoris ſignum: Et tanguntur duo. Determinatio videlicet ſigni per verbum: & exhibitio per opus. De primo dicit [Qui autem tradidit eum] *Ioan.* 13. Cum diabolus miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis filius Iſcariothis. Et nota ſtudium malitiæ, & dolum. Studium in hoc quod ſignum dedit: dolum in hoc, quòd non apertè videretur eum perſequi, ſed ex confidentia familiaritatis accedere ad oſculum amoris. *Prouer.* 6. Homo apoſtata, vir inutilis, graditur ore peruerſo, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, prauo corde machinatur malũ. *Iſa.* 32. Fraudulenti vaſa peſſima ſunt. Ipſe enim cogitationes concinnauit ad perdendos mites in ſermone mendacij, cum loqueretur pauper iudicium. Sed quæritur. Quare ſignum dabat de eo, qui omnibus continuo fuit manifeſtus? Et ad hoc dicit *Hierony.* quòd putabat ſigna, quæ fecerat Saluator, magicis eſſe facta artibus. Et quia in monte audierat transfiguratum, timebat ne aliam faciem ſibi ſumeret, & ſic euaderet manus capientium, ſi palam vt perſecutor acceſſiſſet [dedit eis ſignum] ſuæ proditioni congruum, ſed homicidio valde inconſonum. *Pſalm.* 73. Poſuerunt ſigna ſua, ſigna 2. *Theſ.* 2. Cuius aduentus erit ſecundum operationem erroris in ſignis mendacibus [Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt] Sicut agnus à lupo oſculatur. *Prouer.* 27. Meliora ſunt vulnera amici, quàm fraudulenta odientis oſcula [tenete eum] *Lucas* addit: & ducite

cautè

cantè. Quaſi dicat de manibus non dimittite, ne tranſfiguratus euadat.

Et confeſtim accedens] Ecce ſigni exhibitio [ad IESVM dixit: Aue rab.] Falſa ſalutatio per aue, quod væ mortis miniſtrat & procurat. *Ierem.* 9. Ore ſuo pacem cum amico ſuo loquitur, & occultè ponit ei inſidias [& oſculatus eſt eum] 2. *Reg.* 20. dixit Ioab Amaſæ: Salue mi frater: & dextera tenuit mentum Amaſæ quaſi oſculans eum, & percuſſit eum in latere, & occidit eum. *Prou.* 9. Qui decipit amicum ſuum, indigens eſt corde [Dixitque illi IESVS] Patientiam opponens contra omnia illata mala. *Iac.* 1. Patientia opus perfectum habet, vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes [Amice] Ex parte Chriſti enim amicitia ſalua fuit: quia bonum pro malo reddidit, quod eſt amicorum. Sed quia amicitia inter duos eſt, & Iudas egit inimicitias, ideò dicit *gloſſa*, quod eſt Ironia. *Suprà* 22. Amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem, hoc eſt, amici habitum, ſed proditoris? *Eccl.* 6. Eſt amicus ſecundum tempus, & non permanet in tempore neceſſitatis [ad quid veniſti?] hoc eſt, de ſtatu Apoſtoli in quam vilem foueam proditoris cecidiſti? *Iſa.* 14. Quomodo cecidiſti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? cecidiſti in terram. *Ezech.* 28. Proieci te de monte Dei, de medio lapidum ignitorum.

Tunc acceſſerunt, & manus iniecerunt in IESVM, & tenuerunt eum.

Hic poſt perfectam traditionem tangitur captiuitas ſiue comprehenſio Domini, quæ terminatur ad illuſionem, ſicut ante dictum eſt. Habet autem partes duas: comprehenſionem videlicet, & tractionem in captiuitatem *Ibi* [At illi tenentes IESVM &c.] Comprehenſio tollit agendi libertatem: tractio compellit ad ſuſtinentiæ difficultatem. Comprehenſio ergo ſua ſoluit in nobis difficultatem ad bene operandum: & tractio ſua redimit inclinationem ad malum, qua trahimur ex lege membrorum. Hæc autem duo tanguntur *Rom.* 7. Perficere bonum non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio. Prima adhuc diuiditur in duo: in comprehenſionem, & in auxiliantium deſtitutionem *Ibi* [Tunc Diſcipuli relicto eo &c.] Adhuc prior, diuiditur ſecundum ea, quæ circunſtant comprehenſionem: quæ ſunt quatuor, quorum primum eſt, quo comprehenditur vt infirmus: ſecundum autem eſt, quo oſtenditur comprehenſio non eſſe infirmitatis, ſed diſpenſationis Diſcipulis: in tertio oſtenditur voluntaria eſſe comprehenſio turbis: in quarto autem oſtenditur eſſe præordinata conſilio Patris, quod expreſſum eſt in ſcripturis: & iſtæ partes patent in litera. In prima, qua oſtenditur infirmitas comprehenſi, tanguntur tres actus malorum: vnus eſt præſumptuoſus acceſſus: ſecundus eſt violentus captus ſacrilegæ manus: & tertius eſt pertinacis malitiæ tentus. Dicit igitur [Tunc acceſſerunt] ſigno accepto *Eccl.* 1. Acceſſiſti ad Deum peruerſo corde: & cor tuum plenum eſt dolo. *Iſa.* 57. Accedite huc filij auguratricis, ſemen adulteræ & fornicariæ. *Exod.* 19. Si beſtia tetigerit montem, lapidabitur. Beſtiæ (quaſi vaſtia dicta) homicidæ ſunt [manus] ſacrilegas [iniecerunt in IESVM] *Iob* 16. Concludit me Deus apud iniquum, & manibus impiis me tradidit [& tenuerunt eum] pertinaci malitia [tenuerunt] tenentem omnia. *Thren.* 4. Ante faciem noſtram Dominus Chriſtus captus eſt in peccatis noſtris: cui diximus: In vmbra tua viuemus inter gentes.

Et ecce vnus ex his, qui erant cum IESV, extendens manum, exemit gladium ſuum, & percutiens ſeruum Principis Sacerdotum amputauit auriculam eius.

Hîc oſtenditur hæc comprehenſio non eſſe infirmitatis, ſed diſpenſationis: & in hac dicuntur quatuor. Vnum & primum paratum auxilium, quod Petrus exhibuit: ſecundum, repreſſio zeli auxiliantis: tertium eſt ratio repreſſionis: & quartum oſtenſio diſpenſationis. De primo ergo dicit [Et ecce vnus] inter tot Diſcipulos, & eſt ille, qui feruore ſe omnibus prætulit. Vnde *Ioan.* 18. Simon Petrus cum haberet gladium, eduxit eum, & percuſſit ſeruum ſummi Sacerdotis &c. [ex his, qui erant cum IESV] *Lu.* 22. Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. *Ioan.* 14. Ab initio mecum eſtis [extendens manum] vt fortiorem daret ictum. *Iſa.* 5. Non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta [exemit gladium] eodem zelo, quo dixerat: Paratus ſum tecum & in carcerem & in mortem ire. Fortè putabat ſe ita debere facere: quia *Luc.* 22. dicitur. Qui habet tunicam, vendat, & emat gladium. Vnde etiam ibi dicitur, quòd dixerunt: Domine, ſi percutimus in gladio? Et IESVS dixit: Sinite vſque huc, hoc eſt, permittite eos captiuare me. Sed inter loquendum, antequam Petrus hoc intelligeret; feruore ſuccenſus dedit ictum [& percutiens ſeruum Principis Sacerdotum] eo quòd ille poteſtate Domini ſui accepta, videbatur eſſe caput cohortis, & cogitabat, quòd illo interfecto, alij confuſi fugerent: & volens vibrare gladium in cerebrum eius, declinato capite ad latus [amputauit auriculam eius dexteram] Et *Lucas* addit, quòd IESVS tangens auriculam ſanauit eum: vt probaret illud *Pſalm.* 119. Cum his, qui oderant pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Tunc ait illi IESVS: Conuerte gladium tuum in locum ſuum: omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt.

Hîc tangitur compreſſio expetentis vindictam duobus modis: primo per inhibitionem: ſecundo per pœnæ comminationem. De primo dicit [Conuerte gladium tuum in locum ſuum] Ceſſet vindicta, exhibeatur patientia. *Sup.* 5. Si quis percuſſerit te in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. 2. *Reg.* 19. Quid mihi & vobis filij Saruiæ? cur efficimini mihi hodie in ſathan? an ignoro me hodie factum Regem ſuper Iſraël? Sed hic obiicitur: quia dicit *Beda*, quòd non ſunt immunes à ſcelere, qui permiſerunt Chriſtum occidere, cum potuerint prohibere. Hoc igitur defendens Petrus, non videtur eſſe prohibendus. Et dicendum, quòd iniuria poteſt repelli pluribus modis.

modis. Aut enim repellitur per impedimentum alquod, ſicut *Act.* 23. fecit Paulus, quando fecit præmuniri Præſidem, vt cuſtodiretur à militibus, ne interficeretur: & ſicut aliquis tenet manum alicuius, ne lædat: vel etiam totum inſanientem, ne lædat: & hoc cuilibet tam clerico, quàm laico conceditur. Poteſt etiam repelli iniuria propulſando eam: & hoc dupliciter: aut enim fit vi priuata, aut publica. Si vi priuata: aut cum armis, vel ſine armis. Sine armis: aut zelo defenſionis, aut vindictæ. Et zelo defenſionis ſine armis impugnationis, etiam cum armis defenſionis omnibus licet tam clericis, quàm laicis. Si autem publica & cum armis impugnationis, non licet clericis, ſed permittitur laicis, flagrante iniuria ſtatim cum moderamine inculpatæ tutelæ. Sed ſi interuallum ſit inter iniuriam illatam & defenſionem, non permittitur niſi per eum, qui iudex eſt, & ordinariam habet vltionis poteſtatem: ille enim iuſta bella mouere poteſt contra iniuriam facientes.

Omnis enim, qui gladium acceperit] Comminatio eſt, per quam reprimit Petrum. Eſt autem accipere inuectus ad capientem: & intelligitur gladium accipere propria ſponte, capiens gladium ad expetendam vltionem: ſi enim datur ordinarie ſibi gladius, tunc exercet commiſſum, & non accipit vſurpatum. *Rom.* 13. Non ſine cauſa gladium portat poteſtas: vindex enim eſt ei, qui malè agit. 2. *Machab.* 15. Accipe gladium ſanctum munus à Deo, in quo deiicies aduerſarios populi mei Iſraël. Sed quia Petrus fuit Sacerdos, & paſſio fuit diſpenſatoria, ideò eſt prohibitus. *Tit.* 1. Oportet Epiſcopum ſine crimine eſſe, non violentum, non percuſſorem [gladio peribit] Materiali & ſpirituali, qui eſt excommunicatio: quia reatum interius incurrit, qui gladium non iuris ordine ſuſcipit. *Iob* 16. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt. *Apoc.* 1. De ore eius gladius ex vtraque parte acutus exibat. *Pſalm.* 7. Gladium ſuum vibrauit, arcum ſuum tetendit, & parauit illum.

An putas, quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ, quia ſic oportet fieri?

Hîc oſtendit Diſcipulo, qui caput eſt aliorum, quòd diſpenſatiuè patitur, & non ex infirmitate. Propter quod etiam *Supra* 18 dixit: Vade retro ſathana: quia non ſapis ea, quæ Dei ſunt. Et dicit ſic [An putas] Quaſi dicat. Mirum eſt, ſi hoc putas, tot ſignis potentiam meam expertus [quia non poſſum rogare patrem meum] de quo *Ioan.* 11. dixi: quia ſemper me audis [& exhibebit mihi modò] in hac neceſſitate [pluſquàm duodecim legiones Angelorum] quoniam ſcriptum eſt: Quoniam Angelis ſuis mandauit de te &c. Qui enim hoc feci ſeruis 4. *Reg.* 6. Ecce mons totus plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Eliſei: Multò magis ſi vellem, facerem hoc mihi Magiſtro & Domino. Q. d. Quid mihi prodeſt defenſio Apoſtolorum, qui poſſum habere duodecim legiones Angelorum, in quibus ſunt ſeptuaginta duo millia Angelorum, ſex milibus pro legione vna computatis? Et hi ſunt innumeri Angeli qui per totum mũdum præſunt ſeptuaginta duabus linguis hominum: & poſt Reſurrectionem cum Tito & Veſpaſiano venientes, perdiderunt homicidas illos: de quibus *Supra* 20. Miſſis exercitibus ſuis, perdidit homicidas illos. & ciuitatem eorum ſuccendit [Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ?] Ecce oſtendit præordinatam. *Act.* 3. Deus qui prænuntiauit per ora omnium Prophetarum pati Chriſtum ſuum, adimpleuit ſic [Quia ſic oportet fieri] Si enim, vt *Caſſiodorus* dicit, Prophetia eſt diuina inſpiratio rerum euentus immobili veritate denuntians, tunc oportet fieri neceſſitate ordinis, quamuis non ſit ibi rei ordinatæ neceſſitas. Quamuis enim de potentia abſoluta fuerit alius modus poſſibilis noſtræ liberationis: tamen de potentia ordinata, & prænuntiata, non fuit alius poſſibilis. *Luc.* 24. O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ: nonne ſic oportuit pati Chriſtum, & ſic intrare in gloriam ſuam?

In illa hora dixit Iesvs turbis. Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me: quotidie apud vos ſedebam docens in templo, & non me tenuiſtis.

Oſtendit hic turbis, quòd voluntariè ſe obtulit: & dicit duo. Primum eſt reprehenſionis modeſtæ de inutilitate armorum contra innocentem & nõ ſe defendẽtẽ: ſecundò, dicit innuẽdo quòd cùm tempus ſuum nondum aduenerat, eum tenere non potuerunt: cum autem tempus præfinitum venit, ſine armis potuerunt tenuiſſe: & hoc eſt [In illa hora] cum defenſionem reſpuit [dixit Iesvs turbis] *Ioan.* 7. Turba hæc, quæ non nouit legem, maledicta eſt [Tanquam ad latronem] nocentem, & ſe defendentem [exiſtis cum gladiis & fuſtibus] quæ arma ſunt expugnationis [comprehendere me] qui licet ſim ſimilis peccatori, non ſum latro: ſed propter verba labiorum Patris, cuſtodiui vias latronis, cauterium habens circunciſionis, & poſſibilitatem primi latronis, qui ſimilitudinem Dei furari voluit, & per rapinam voluit eſſe æqualis Deo: ego autem cum in forma Dei ſim non rapinam arbitror me eſſe æqualem Deo [quotidie] hoc eſt, ſæpe his diebus: & tangit hic quatuor, quæ debet habere Doctor, ſcilicet, prædicationis inſtantiam, cùm dicit [quotidie] 2. *Tim.* 4. Inſta opportunè, importunè: argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Secundum eſt, quod quærat audientes: & hoc notat, cum dicit [apud vos] *Sup.* 4. Circuibat Ieſus ciuitates, & caſtella, prædicans & docens Euangelium regni. Tertium eſt quies, quod notat, cum ſubdit [ſede.] *Pſalm.* 106. In cathedra ſeniorum laudent eum. Quartum eſt locus publicus, cum dicit [in templo] *Luc.* 22. Ego ſemper docebam in tẽplo, quò omnes Iudæi conueniunt, & non me tenuiſtis, quia tempus meum nondum venerat. Quaſi di. Sic nec modò teneretis niſi vellem. *Pſalm.* 115. Voluntariè ſacrificabo tibi. *Pſalm.* 39. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam; Deus meus volui.

Hoc autem totum factum eſt, vt

. adimplerentur ſcripturæ Prophetarum.

Hic oſtenditur paſſio eſſe à Spiritu ſancto præordinata: & hoc eſt, quod dicit [Hoc autem totum] quod dictum eſt de traditione & comprehenſione [factum eſt] in expletione operis [vt] conſecutionem notat, non cauſam [adimplerentur] ſuperimplerentur [ſcripturæ Prophetarum] *Eccl.* 36. Da mercedem, Domine, ſuſtinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. *Pſalm.* 50. Iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

Tunc Diſcipuli omnes relicto eo fugerũt.

Hic auxilij tangitur deſtitutio: quia ſi aliquis auxiliari debuit, Diſcipuli debuiſſent: & in litera patet. *Iob* 19. Noti mei quaſi alieni receſſerunt à me: dereliquerunt me proximi mei. *Pſalm.* 37. Dereliquit me virtus mea & lumen oculorum meorum, hoc eſt, Apoſtoli, & ipſum non eſt mecum.

At illi tenentes IESVM duxerunt ad Caipham Principem Sacerdotum, vbi Scribæ & ſeniores conuenerant.

Hic tangitur qualiter tractus eſt Dominus à miniſtris ſceleris ad huius ſceleris auctores & ordinatores: & tanguntur hic duo, ſcilicet qualiter trahebatur: & qualiter omni ſolatio præſidij deſtituebatur *Ibi* [Petrus autem ſequebatur] Dicit igitur [At illi] ſceleris miniſtri [tenentes IESVM] qui tamen omnia tenebat. *Hebr.* 1. Portans omnia verbo virtutis ſuæ [duxerunt illum] ductu tractionis [ad Caipham] 1. *Paral.* 23. legitur, quòd Dauid volens ampliare cultum Domini, inſtituit viginti quatuor ſummos Sacerdotes. Qui ordo tamen poſtea in captiuitate babylonica corruptus eſt, ſed reintegratus ab Eſdra. Quod ſacerdotium Herodes ſub Romanis imperans vendidit, & quæſtum ſuum fecit: & emerunt ipſum Annas & Caiphas, & per vices anni inſtabant. Tunc autem adminiſtrabat Caiphas: & hoc eſt, quod dicit [Principem Sacerdotum] *Ioan.* 11. Vnus ex ipſis Caiphas nomine cum eſſet Pontifex anni illius. Sed contra *Io.* 18. Adduxerunt eum ad Annam primum. Dicendum, quòd primum ad Annam duxerunt, ſed non vt audiretur, ſed vt in lætitiam & deriſum ibi oſtenderetur: ſed ad Caipham ducitur, vt audiatur in iudicio, & accuſationes eius ibi ordinentur [vbi] omnes [Scribæ] qui literaturæ calumnias inuenire ſcirent. *Sup.* 23. Væ vobis Scribæ, qui tuliſtis clauem ſcientiæ: & Phariſæi, qui ſimulata ſanctitate accuſationes zelo iuſtitiæ factas eſſe probarent. *Sup.* 6. Exterminant facies ſuas [& ſenio.] qui longa experientia malitiæ multa obiicere ſcirent, & reſponſis obuiare. *Ier.* 4. Sapientes ſunt, vt ſciant mala, bene autem facere neſcierunt. Omnes iſti [conuenerunt] *Act.* 4. Conuenerunt in ciuitate iſta aduerſus ſanctum puerum tuum IESVM facere, quæ manus tua & conſilium tuum decreuerunt fieri. *Pſalm.* 2. Conuenerunt in vnum aduerſus Dominum &c.

Petrus autem ſequebatur eum à longè, vſque ad atrium Principis Sacerdotum. Et ingreſſus intrò, ſedebat cum miniſtris, vt videret finem.

Hic tangitur deſtitutio ſolatij: Petrus enim, qui ſe promiſerat ſocium eſſe tribulationis, iam non cum ipſo in carcerem vadit, ſed longè ſequitur: & dicit hic quatuor per ordinẽ [Petrus autem ſequebatur] hoc eſt charitatis priſtinæ. *Dan.* 3. Sequimur te in toto corde noſtro, & timemus. *Io.* 13. Quò ego vado, non potes me ſequi modò, hoc eſt, conſequi: ſequeris autem poſteà [a longe] hoc eſt timoris, & hoc eſt ſecundum. Sed quomodo dicitur ſequi, cum ante dictũ ſit, quòd omnes Diſcipuli relicto eo fugerunt? Sed dicẽdum, quòd primò fugerunt, ſed poſteà occultè reuertentes, ſequebantur duo, Petrus & diſcipulus alius, qui erat amictus ſyndone ſuper nudo, qui erat notus Põtifici. Sicut narrat *Io.* 18. [vſque ad atrium Prin. ſa.] exteriùs in curiam, quia ibi erat multitudo miniſtrorũ, qui adduxerant IESVM. Principes autem iam intra ſe in domũ receperant vinctum IESVM [Et ingreſ. intrò] Hoc ſignificabat deſideriũ Petri. Ingreſſus autem fuit per Diſcipulũ, qui erat notus Pontifici [ſede. cum miniſtris] expectans [vt vide. fi.] eorum, quæ fiebant circa IESVM. Sed quæritur: cum iſte percuſſerit auriculam ſerui Pontificis, qualiter audebat ſequi? Dicendum, quòd in tenebris percuſſit, & ideò notus non fuit: multis enim ibi aſtatibus neſciuerunt quis ictũ dederat: & ideò ſuprà Euangeliſta dixit: Vnus autem ex his qui erant cum Ieſu. Et quod Ioan. dicit: Simon autẽ Petrus cum haberet gladiũ: hoc ſciuit familiariter, quia ſemper proximi eſſe conſueuerunt Ioa. & Petrus: & ideò Ioannes hoc vidit, ſed alij nõ viderũt.

Principes autem Sacerdotum. & omne cõcilium quærebant falſum teſtimonium contra IESVM, vt eum morti traderent: & non inuenerunt, cum multi falſi teſtes acceſſiſſent.

Hic tangitur de condemnatione facta per linguas & cõſilium Iudæorum. Sunt autẽ in hoc duo principaliter inducta, quæ Chriſtũ multum afflixerunt, quorum vnum eſt falſi criminis impoſitio per inimicum: ſecundum eſt veritatis negatio per eum qui præcipuus erat inter amicos: & hæc patent in litera. In prima parte tria ſunt per ordinem, videlicet accuſatio, condemnatio, & illuſio. In accuſatione dupliciter procedunt: præordinatur enim accuſatio ex teſtimonio aliorum: & ſubiũgitur accuſatio ex confeſſione propria. Item teſtimonium alienum duplex inducitur: falſum videlicet, & verum, ſed falſo intellectu inductum: & hæc omnia per ordinem patent in litera. In primo falſo teſtimonio quatuor dicuntur, videlicet, teſtantium inſtantia, teſtimonij falſitatis inſufficientia: teſtantium malitia: & ad inueniendum etiam falſum teſtimonium impotentia. De primo dicit [Principes autẽ Sacerdotum] ſicut auctores [& omne concilium] ſicut conſentiens neci. *Eccl.* 16. In Synagoga peccãtium exardeſcet ignis: & in gente incredibili exardeſcet ira. *Iſa.* 1. Iniqui ſunt coetus veſtri. *Geneſ.* 49. In coetu eorum non ſit gloria mea [quærebant] Ecce inſtantia. *Pſ.* 37. Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates [falſum teſtimonium] quia defecit eis veritas. *Iob* 16. Hæc paſſus ſum abſque iniquitate, cum haberem mundas ad Deum preces. *Iob* 16. Suſcitatur falſiloquus aduerſus faciem meam contradicens mihi [vt eum morti traderent] Ecce malitia. Oſtendunt ſe eſſe genimina viperarum: ſic enim falſo teſtimonio bonum ciuem Naboth interfecerunt Patres eorum 3. *Reg.* 20. [& non inuenerunt] quia honeſtas famæ falſitatem mentitam excluſit [cum multi falſi teſtes acceſſiſſent] Multi enim laborauerunt. *Pſalm.* 63.

Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. *Ierem.* 2. Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis: quia ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt? Vnde de talibus *Daniel.* 13. Recte mentitus es in caput tuum.

Nouiſſimè autem venerunt duo falſi teſtes, & dixerunt: hic dixit: Poſſum deſtruere templum Dei, & poſt triduum reædificare illud.

Hic tangitur verum peruerſo intellectu acceptum. Vnde dicit [nouiſſimè] quando iam omnes defecerant [venerunt duo falſi teſtes] *Exod.* 20. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium. Quia verò ſciuerunt, quod lex dicit *Deut.* 19. Non ſtabit vnus teſtis contra aliquem, ſed in ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Ideò iungunt ſe duo falſi teſtes: quia falſo intellectu quod verè dictum erat, acceperunt. *Iob* 10. Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſum me. *Ier.* 12. Facta eſt mihi hæreditas mea quaſi leo in ſilua: dedit contra me vocem [& dixe. hic dixit] *Ioan.* 2. Poſſum deſtruere templum Dei, & poſt triduum reædificare illud. Hoc non dixit Dominus, ſed ſic. Soluite tēp. hoc &c. Sed iſti videntes, quòd facilius erat deſtruere quàm conſtruere: & audientes, quòd poſt triduum excitaret, arguebant, quòd etiam in triduo deſtrueret. Et hoc dixit Dominus prædicens Sacramentum Paſſionis ſuæ, & prædicens Reſurrectionem: vnde *Ibidem* additur: Hoc autem dicebat de templo corporis ſui.

Et ſurgens Princeps Sacerdotum ait illi: Nihil reſpondes ad ea, quæ iſti aduerſum te teſtificantur? IESVS autem tacebat.

Incipit exigere propriam confeſſionem, vt accuſet ex ipſa: & dicuntur hic tria. Primò enim in furorem captus exigit obiectorum reſponſionem: ſecundò adiutans exigit confeſſionem: tertiò ex confeſſione format accuſationis condemnationem: & hæc patent in litera. Dicit ergo [Et ſurgens Princeps Sacerdotum] quia motu corporis indicabat inſaniam mentis de hoc, quòd conueniens teſtimonium contra Dominum non inueniebatur, ita auidus fuit mortis eius. *Prou.* 1. Pedes eorum ad malum currunt, & feſtinant, vt effundant innoxiū ſanguinem. *Iſa.* 57. Cor impij quaſi mare feruens, quod quieſcere nō poteſt [dixit illi] inſidioſè. *Eccl.* 11. Bona in malum conuertens inſidiatur: & in electis ponit maculam. *Pſal.* 9. inſidiatur quaſi leo in ſpelunca ſua: inſidiatur, vt rapiat pauperem [Nihil reſpondes ad ea, quæ iſti] falſi teſtes [aduer. te teſti.] Ipſe potiùs Princeps reſpondere debuit, & falſos teſtes examinare, & diiudicare, & facere eis ſicut malè egerunt contra innocentē: ſicut fecit *Dan.* 13. Hoc enim erat officij ſui. *Prou.* 19. Falſus teſtis non erit impunitus [IESVS autem tacebat] *Prou.* 23. In auribus inſipientium ne loquaris: quia deſpicient doctrinam eloquij tui. *Iſa.* 53. Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperuit os ſuum. *Pſalm.* 37. Ego autem tanquam homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones.

Et Princeps Sacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus Filius Dei. Dixit illi IESVS: Tu dixiſti. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.

Et hoc eſt ſecundum [Adiuro te per Deum vi.] in comparatione idolorum, de quibus dicitur: Neque enim ſpiritus eſt in ore ipſorum. Interrogat autem primum, antequam in vituperia illuſionum prorūpat, vt conformet ſe ſapienti *Eccl.* 11. Priuſquam interroges, ne vituperes quemquā [vt dicas nobis] *Io.* 1. Quid dicis de te ipſo? Q. d. Audiſti quid alij de te dicunt: & voluit alios primò proponere, vt ex dicto illorū irritaretur, & ſic prouocatus mala diceret [ſi tu es Chriſtus] Meſſias in lege promiſſus, & hoc quoad humanitatem [Filius Dei] viui quoad deitatem. Hoc Martha ſimpliciter confeſſa eſt *Io.* 11. Ego credidi, quia tu es Chriſtus Filius Dei viui, qui in hunc mundū veniſti. Sed iſte quærit inſidioſè [Dixit illi IESVS: tu dixi.] *Ioan.* 19. Ego in hoc natus ſum, vt teſtimonium perhibeam veritati. Et cautè dicit [Tu dixiſti] quia & ſi non affirmando, tamen quærendo dixit. *Io.* 8. Tu quis es? Et reſpōdit: Principiū qui & loquor vobis *Io.* 5. propterea perſequebantur eum Iudæi, non ſolùm quia frangebat ſabbatum, ſed quia ſe dixit Filium Dei, æqualem ſe faciēs Deo [Verūtamen di. vo.] licet modò abſconditus ſit vultus meus, & deſpectus *Iſa.* 53. [amodò] poſt Paſſionem in ſecundo aduentu [videbitis filiū hominis] *Ioan.* 5. Pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit Filio [ſc.] regnātem [à dextris vir. Dei] in potioribus bonis. *Pſal.* 109. Dixit Dominus &c. *Act.* 7. Video cælos apertos: & Filiū hominis à dextris virtutis Dei. *Apo.* 1. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis populus, & qui eum pupugerunt [&] hoc [venientem in nubibus cæli] *Dan.* 7. Ecce in nubibus cæli Flius hominis venit.

Tunc Princeps Sacerdotum ſcidit veſtimenta ſua, dicens: Blaſphemauit: Quid adhuc egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſphemiam: quid vobis videtur? At illi reſpondentes dixerunt: Reus eſt mortis.

Hoc eſt tertium: & dicuntur in eo quatuor: primum eſt ſignum deteſtationis dicti Saluatoris: ſecundum ſententia Pontificis de crimine impoſito Saluatori: tertium eſt inquiſitio ſententiæ cōdemnationis: & quartum eſt ſententia conſilij communis. Dicit igitur [Tunc] hoc audito [Princeps Sacerdotum] *Soph.* 3. Sacerdotes eius polluerunt ſanctum meum [ſcidit veſtimenta ſua] quaſi volens oſtendere deteſtationem blaſphemiæ. Sicut Ezechias audiens blaſphemiam Rapſacis ſcidit veſtimenta ſua exiliens de ſolio. *Iſa.* 37. & tamen iſte libenter audiuit [dicens: Blaſphemauit] in hoc, quòd ſe Filium Dei fecit. *Io.* 10. De bono opere nos non lapidamus te, ſed de blaſphemia: quia tu homo cum ſis, facis temetipſum Deum. Sed ad hoc reſpondet Saluator. Si illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, & non poteſt ſolui ſcriptura: quem ſanctificauit Pater, & miſit in mundum, vos dicitis, quia blaſphemo, quia dixi, Filius Dei ſum [Quid adhuc egemus teſtibus] quaſi dicat: fruſtrà laboramus [Ecce nunc audiſtis blaſphemiam] qua ſibi attribuit diuinitatem. *Iob capitulo decimo quinto.* Docuit iniquitas os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium. Condemnabit te os tuum, & non ego [Quid vobis videtur?]

Quærit

Quæſit iudicium ab his, qui ſitiunt ſanguinem ipſius, quos ſciuit citò daturos mortis ſententiam *Exod.* 23. *Dan.* 13. Innocentem & iuſtum ne interficias. *Deut.* 19. In iudicio non acquieſcas plurimorum ſententiæ, vt à veritate deuies [At illi reſpondentes dixerunt : Reus eſt mortis] *Sap.* 2. Hæc dixerunt & errauerunt : excæcauit enim illos malitia ipſorum. *Sap.* 6. Cùm eſſetis miniſtri regni eius, non rectè iudicaſtis, neque cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis. Exteriùs tamen volebant ſe conformare legi *Leui.* 24. Quicunque blaſphemauerit nomen Domini, morte moriatur.

Tunc expuerunt in faciem eius.

Hic tangitur illuſio, quæ conficitur ex tribus: ex illuſione vilitatis immunditiæ, & ex afflictione verborum exprobratæ blaſphemiæ, & ex irriſione tanquam prolatæ ſtultitiæ. De primo dicit [Tunc expuerunt in faciem eius] tanquam os illud conſpuentes, quod immunditia blaſphemiæ ſe polluit. *Iſa.* 50. Faciem meam non auerti ab increpantibus & conſpuentibus in me. *Iob* 30. Faciem meam conſpuere non verentur.

Et colaphis eum cæciderunt. Alij autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes : Propheti za nobis Chriſte : Quis eſt qui te percuſſit?

Tangit afflictionem duplicem : colaphos in collo, quo Adam glutiuit vetitum pomum : alapas in maxilla, qua maſticauit. Dicit igitur [& colaphis eum cæciderunt] *Iſa.* 50. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus [Alij autem palmas] extenſas [in faciem eius dederunt] percutientes maxillas eius. *Thren.* 3. Dabit percutienti ſe maxillam : ſaturabitur opprobriis. *Iob* 16. Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam. *Mich.* 5. In virga percuſſit maxillam iudicis Iſrael. *Prou.* 17. Non eſt bonum damnum inferre Iuſto : nec percutere Principem, qui rectè iudicat [dicentes] irridendo [Propheti za nobis Chriſte] *Luc.* 23. dicitur, quòd velauerunt faciem eius. [Quis eſt, qui te percuſſit?] *Ierem.* 20. Factus ſum in deriſum tota die : omnes ſubſannant me. *Thren.* 3. Ego ſum pſalmus eorum. *Iob* 12. Deridetur iuſti ſimplicitas : lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata in tempus ſtatutum.

Petrus verò ſedebat foris in atrio : Et acceſſit ad eum vna ancilla, dicens : Et tu cum IESV Galilæo eras.

Hic ponitur ſecundum, in quo tangitur defectus veritatis : qui in tantum afflixit Chriſtum, quòd fecit eum reſpicere Petrum : & tanguntur duo, negatio videlicet, & pœnitentia *Ibi* [Et recordatus eſt Petrus] Adhuc autem negatio hic inducitur triplex, & ſecundũ hoc patet diuiſio. In prima tanguntur tria: locus, & occaſio, & negatio ipſa. De loco dicit [Petrus verò] qui ſequebatur, vt videret finem [ſedebat foris] extra domum [in atrio] cum miniſtris. Et ſecundum *Auguſt.* hoc dicitur per recapitulationem : & eſt factum in atrio Annæ: quia in illo dicit incepiſſe negationem. Sed alij expoſitores dicũt factum in atrio Caiphæ. [Et acceſſit ad eum] vt meliùs diſcerneret. *Prou.* 7. Mulier vaga, garrula, quietis impatiens, quæ non valet in domo conſiſtere pedibus ſuis [vna ancilla] *Prou.* 30. Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere : per ſeruum, cum regnauerit : per ſtultum, cum ſaturatus fuerit cibo : per odioſam mulierem, cùm in matrimonium fuerit aſſumpta : & per ancillam, cùm fuerit hæres Dominæ ſuæ. Potuit eſſe, quòd in templo viderat Petrum ſæpe cum Domino : & ideò diſcreuit eum inter alios. Ad exaggerationem autem timiditatis Petri tria concurrunt : quòd vna fuit, quia multitudo plus timetur: & ſexus fœmineus, qui minùs timetur : & conditio, quia ancilla minùs timetur quàm domina. *Leui.* 26. Terrebit eos ſonitus folij volantis. *Pſalm.* 13. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. Cauſa autem erat, quia ſpiritum ad robur adhuc nondum acceperat. *Act.* 1. Sedete in ciuitate, quoadúſque induamini virtute ex alto. Et verificatum eſt in Petro, quod dixit ſibi Chriſtus *Suprà* : Spiritus quidem promptus eſt ; caro autem infirma. Ex promptitudine enim ſpiritus proceſſit, quod ſuprà dixit : Paratus ſum tecum in carcerem, & in mortem ire ; ex infirmitate autem carnis, quòd negauit ad vocem vnius ancillæ dicens [Et tu cum IESV Galilæo eras] Galilæus dicitur quia ibi fuit nutritus & conceptus, & inde incepit prædicatio ſua, & ibi fecit initium ſignorum, ſicut dicitur *Ioan.* 2.

At ille negauit coram omnibus, dicens: Neſcio quid dicis.

Tria dicit : negationem, & publicum negationis, & modum. Primum ſignificatur, cùm dicit [At ille negauit] *Tit.* 1. Confitentur ſe noſſe Deum : factis autem abnegant [coram omnibus] *Suprà* 10. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo. Cauſa autem negationis erat, quia non abnegauerat ſemetipſum, ſicut dixerat *Suprà* 17. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Id autem quòd in manifeſto fecit negationem, hoc fecit ad ſcandalum [dicens neſcio quid dicis] Modus eſt negationis : & dicunt quidam, quòd hic non negauit Chriſtum, ſed dictum: & contra hoc dicit *Auguſt.* quòd ſi iſti verum dicunt, tunc reſpondeant ad dictum Domini, quo dixit : ter me negabis: & non dixit ter dictum mulieris negabis. Contra hoc dicitur *Eccl.* 4. Pro anima tua non confundaris dicere verum : & vſque ad mortem decerta pro veritate.

Exeunte autem illo iannuam, vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erant ibi : Et hic erat cum IESV Nazareno. Et iterum negauit eum iuramento, quia non noui hominem.

Hic ponitur ſecunda negatio: & duo tanguntur, occaſio negationis, & negatio. Occaſio negationis tangitur ex loco, & allocutione accuſantis fœminæ. Ex loco, cùm dicit [Exeunte autem illo ianuam] Contrà. Nonne ante dictum eſt, quòd ſedebat foris? Dicendum ſecundum *Luc.* 22. quòd poſt puſillum vidit eum alius, & ait : & tu de illis es? In hoc ergo puſillo timore perterritus exiuit : & iterum amore Magiſtri, cuius finem videre deſiderauit, rediuit, & tunc facta eſt negatio. Et quòd *Lucas* innuit virum hoc feciſſe : hic autem dicitur, quòd fœmina. Dicendum, quòd fœmina incitauit alios primò : & tunc acceſſit vir &

impetens Petrum [vidit eum] diligenter intuens [alia ancilla] de qua ſcriptum eſt *Gen.* 21. Eiice ancillam & filium eius. Iſtius enim ancillæ petulantis & tradentis Diſcipulos Domini figura eſt filia Herodiadis, quæ ſaltibus fecit amputari caput Ioannis Baptiſtæ *Supra* 14. Ideò *Paulus* dicit. Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit [.& ait his, qui erant ibi] Et ideò in iſta negatione maior eſt cauſa timoris: quia multi concitantur ad tenendum Petrum. *Eccleſ. cap.* 7. Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt, ſagena cor eius, vincula manus illius [Et hic cum Iesv Nazareno erat] *Iob cap.* 2. Quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es. Quid enim mali fuit cum Iesv Nazareno eſſe? *Suprà* 12. Qui non colligit mecum, diſpergit: & qui non eſt mecum, contra me eſt. Si enim Iesvs eſt; non ſaluatur, qui ſecum non eſt. Si Nazarenus; non floret virtutibus, qui recedit ab ipſo [Et iterum negauit] Et quia maior erat cauſa timoris, maior ponitur confirmatio negationis: & ideò additur [cum iuramento] *Exod.* 20. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. *Zachariæ capitulo quinto* dicitur, quòd volumen maledictionis veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter [quia non noui hominem] Quidam dicunt eum intendiſſe, quia non noſſet Chriſtum eſſe purum hominem. Sed hoc nihil, vt probatum eſt priùs. *Ierem.* 9. In dolo renuerunt me ſcire, dicit Dominus. *Iob* 21. Dixerunt Domino Deo, recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus.

Et poſt puſillum acceſſerunt qui ſtabant, & dixerunt Petro: Verè tu & ex illis es: Nam & loquela tua te manifeſtum facit.

Hic incipit tertia negatio: & in ipſa eſt cauſa maioris timoris: & ideò etiam adiungitur maior confirmatio negationis. Tanguntur autem in cauſa timoris tria: tempus, cùm dicitur [Et poſt puſillum] *Luc.* 22. Interuallo facto quaſi vnius horæ [acceſſerunt] cauſa tenendi, & vt diligentius conſiderarent qui ſtabant ſecum, ſicut dicit *Ioan.* 18. quòd inter miniſtros ſtabat & calefaciebat ſe. Et ideò patet quantum nocet malorum ſocietas. 1. *Cor.* 15. Corrumpunt bonos mores colloquia praua. *Pſal.* 17. Cum peruerſo peruerteris. *Eccleſiaſt.* 12. Qui communicat ſuperbo, induet ſuperbiam [& dixerunt Petro] *Luc.* 22. & *Ioan.* 18. dicunt vnum ſolum cognatum Malchi (cui Petrus amputauit auriculam) hoc dixiſſe. Sed hoc ſoluitur, quòd ille primò dixit, & alios aduocauit: & tunc multorum ſimul conclamatio facta eſt in Petrum [Verè & tu ex illis es] Non enim quærebant tantum paſtorem, quem iam tenebant: ſed etiam mactare volebant totum gregem. *Ioan.* 10. Fur non venit, niſi vt furetur & mactet & perdat. Sed verus paſtor venit, vt vitam habeant, & vt abundantiùs habeant [Nam & loquela tua] Adhibet ſignum probabilitatis dicti ſui [manifeſtum te facit] *Luc.* 22. Nam & Galilæus es. Licet enim omnes loquerentur hebraicè: tamen (ſicut eſt in qualibet prouincia) modos pronuntiandi habebant diuerſos Galilæi & Ieroſolymitæ. *Act.* 2. Nonne omnes iſti, qui loquuntur Galilæi ſunt? Simile *Iudic.* 12. Numquid Ephratæus es? Dic ergo Seboleth. Et ille non poterat dicere Sebuleth, ſed teboleth, alia litera poſita: propter diuerſum modum pronuntiandi contribulium ſuorum, in quibus fuerat conuerſatus.

Tunc cœpit deteſtari & iurare quia non nouiſſet hominem.

Ecce quomodo mali homines proficiunt in peius & ſeductores errantes: & in errorem mittentes. Primò enim apertè, ſecundò cum iuramento, tertiò cum deteſtatione & iureiurando negauit. Et primò quidem compulit ancilla, ſecundù aduocauit aſtantes, & tertiò aſtantes conclamauerunt. Deteſtatio autem eſt execratio, qua ſibi malum imprecabatur, ſi noſſet Chriſtum. *Eccleſ.* 23. Iurationi non aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa. Vir multùm iurans replebitur iniquitate, & non recedet à domo eius plaga [quia non nouiſſet hominem. 1. *Ioan.* 2. Quis eſt mendax, niſi qui negat, quoniam Iesvs non eſt Chriſtus? Sed Petrus erat primò mollis cordis. *Iob* 10. Memento quæſo, quòd ſicut lutum feceris me. Quod facile omnem recipit impreſſionem. *Iſa.* 44. Pater noſter es tu, nos verò lutum. Et ideò in monte. *sup.* 17. Videns Chriſti gloriam, facilè impreſſus eſt, & manere ſtatuit dicens: Bonum eſt nos hic eſſe. Et nunc videns Chriſti pœnam, fugit timore perterritus: & allocutione comprehendentium Chriſtum negat, totus intra ſe confuſus. *Prou.* 13. Deteſtantur ſtulti eos, qui fugiunt mala.

Et continuò gallus cantauit: & recordatus eſt Petrus verbi Iesv, quod dixerat: priuſquàm gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras, fleuit amarè.

Hic incipit Petri pœnitentia: & dicuntur tria: primò enim brutum & irrationale animal reducit in ſenſum Apoſtolorum Principem: ſecundò recordatur præſcientiæ futurorum, quam audiuit à Chriſto: & tertiò lacrymis lauat delictum. Dicit igitur [& continuò] vt magis eſſet commonitio diuinæ diſpoſitionis quàm naturæ inſtinctus. Sicut enim præceptum diuinum venit ad vermiculum, qui percuſſit hederam *Ionæ.* 4 Ita etiam ſententia diuinæ diſpoſitionis mouit gallum, vt continuò inclamaret Petrum. 2. *Pet.* 2. Subiugale mutum animal corripuit prophetæ inſipientiam. Deſignat etiam hic gallus clamorem, quo à prædicatione inclamandus eſt peccator. *Iſa.* 58. Clama, ne ceſſes: quaſi tuba exalta vocem tuam: annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum [Et recordatus eſt Petrus verbi Iesv] per cantum galli commonefactus. *Iſa.* 43. Reduc me in memoriam, & iudicemur ſimul [quod dixerat: antequam gallus cantet, ter me negabis] Et per hoc venit in fidem deitatis, quæ præſcia fuit futurorum caſuum. *Iob* 10. Scio, quòd vniuerſorum memineris, & quia nulla te latet cogitatio. *Luc.* tamen. 22. additur, quòd conuerſus Dominus reſpexit Petrum. Quod *Auguſt.* dicit intelligendum de reſpectu miſericordiæ potiùs interiùs, quàm de reſpectu oculi exterioris: cùm, vt dicit, Chriſtus oculos velatos habuerit, & in interioribus penetralibus domus concluſus fuerit, & Petrus extrà cum miniſtris. Ego tamen ſine præiudicio loquens opinor de reſpectu ſimul exteriori & interiori intelligendum eſſe; quia oculi

damnan

damnandorum non ligantur, antequam vltima ſententia damnati ſint: nec legitur de Saluatore, quòd oculos velatos habuerit, niſi ad deriſum eorum, qui colaphos & alapas dabant ei, & eum prophetare iuſſerunt, quis eſſet percutiens. Puto etiam non ita in penetralibus eſſe concluſum: ſed potiùs irriſioni publicæ & interrogationi expoſitum, vt omnes accederent, qui aliquid imponere vellent: vnde ſuprà dictum eſt, quòd Principes Sacerdotum & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra IESVM, vt eum morti traderent. Puto etiam, quòd frequens reſpectus Petri, & frequens mutatio vultus ad tormenta IESV prodiderunt Petrum, quòd ſuſpicio aſtantium mouebatur contra eum. *Sap.* 4. Reſpectus eius in electo eius. *Iſa. vlt.* Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos [Et egreſſus foras] extra malorum ſocietatem. *Apocalip.* 18. Exite ab ea populus meus. *Ierem.* 50. Recedite de medio Babylonis, de terra Chaldæorum egredimini [fleuit amarè] *Iſa.* 22. Recedite à me, amarè flebo. *Pſalm.* 6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum: lacrymis meis ſtratum rigabo.

CAP. XXVII.

Mane autem facto, conſilium inierunt omnes Principes Sacerdotum & ſensores populi aduerſus IESVM, *vt eum morti traderent.*

AB hoc loco oſtendit Euangeliſta traditionem proſequi, qua traditus eſt Chriſtus gentibus ad crucifigendum, qua ſicut reus malorum condemnatus eſt, & cum ſceleratis deputatus ad crucem. Tangit igitur tria, in quibus hoc perfectè oſtenditur, ſcilicet, innocentem condemnatum, impiè crucifixum, & poteſtatem mortis habere etiam mortuum. Secundum eſt *ibi* [Tunc milites Præſidis] Tertium *ibi* [A ſexta autem hora &c.] Prima harum partium adhuc habet tria, ſcilicet, accuſantium malitiam, excuſantium ſufficientiam *ibi* [Tunc videns Iudas & iniquè datam vel potiùs permiſſam, ſecundum ipſius iudicis proteſtationé, ſententiam *ibi* [Videns autem Pilatus] In prima harum partium duo inducuntur, malitia & violentia *ibi* [Et vinctum adduxerunt] Malitia autem tradentium Iudæorum exaggeratur in ſex, ſcilicet, in feruore, ſtudio, conſenſu ad malum, poteſtate, malignitate, & intentionis peruerſitate. Feruorem eorum ad nocendum notat in hoc, quòd dicit [Mane autem facto] Præuenerunt enim tempus iudicij, & anticipauerunt iudicem ex nimio occidendi deſiderio. *Iob* 24. Mane primo conſurgit homicida, & interficit egenum & pauperem: per noctem verò erit quaſi fur [conſilium inierũt] Ecce ſtudium. *Iſa.* 30. Væ filij deſertores, vt faceretis conſilium, & non ex me. *Ier.* 11. Ego quaſi agnus, qui portatur ad victimam, & non cognoui: quia cogitauerunt aduerſum me conſilia dicentes: Venite, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium [omnes] Ecce ad malum conſenſus. *Pſalm* 11. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt, qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. *Iere.* 15. Omnes maledicunt mihi, dicit Dominus [Principes] Ecce poteſtas duplex: auctoritatis & conſilij. Auctoritatis, quia dicitur [Principes Sacerdotum] *Ezech.* 22. Principes eius in medio eius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem. Concilij autem & ſenatus potentia notatur in hoc, quòd dicit [& ſeniores populi] *Dan.* 13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. *Eze.* 8. Certè vidiſti, fili hominis, quid ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris [aduerſus IESVM] Saluatorem. Ecce malignitas in Deum ſaluantem. *Malach.* 3. Si affliget homo Deum, quia vos configitis me? 1. *Reg.* 2. Si peccauerit vir in virum, placari ei poteſt Deus; ſi autem in Deum quis peccauerit, quis orabit pro eo? *Oſe.* 9. Profunde peccauerunt mihi ſicut in diebus Gabaa [vt eum morti traderent] Ecce intentionis peruerſitas: quia non correctioni, ſed morti ſtuduerunt. *Iſa.* 10. Ad interfectionem erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. *Sap.* 2. Morte turpiſſima condemnemus eum.

Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Præſidi.

Hic tangit violentiam ligationis, quæ aufert motus libertatem: tractionis, quæ infert motus violenti voluntatem. *Ioan. vlt.* Alius te cinget & ducet quò tu non vis. Et traditionis, quæ ſiſtit ad condemnationem Dicit ergo [vinctum] *Eze.* 3. Fili hominis: Ecce data ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis: & non egredieris [& adduxerunt] hoc eſt, traxerunt. *Nau.* 2. Miles captiuus ductus eſt [& tradiderunt] proditione emptum [Pontio Pilato Præſidi] Pontius dicitur ab euentu, quia deuicit Pontum, & ſubiecit Romanis: Pilatus proprio nomine: Præſes autem poteſtate dignitatis: vnde *Ioan.* 18. Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi, quid feciſti? *Pſalm.* 87. Traditus ſum, & non egrediebar.

Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quòd damnatus eſſet, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum & Senioribus.

Hic tangitur de oſtenſione innocentiæ Domini: & habet partes duas, in quarum prima ſufficienter innocens oſtenditur Dominus: in ſecunda quod non valuerunt efficere per iuſtitiam, ſuadent & efficiunt per tumultum populi *ibi* [Principes autem Sacerdotum ſuaſerunt populo &c.] Adhuc prior harum partium ſubdiuiditur ſecundum ea, quæ excuſant Dominum: & hæc, traditoris confeſſio, iudicis diligens inquiſitio & abſolutio, vxoris iudicis reuelatio: & hæc patent in litera. Traditoris confeſſio cum ſuis circũſtantiis deſcribitur hic tripliciter: in pœnitentia Iudæ: in diſſimulatione Sacerdotum, qui diſſimulant Iudæ pœnitentiam, & obumbrant eam, ne veniat in lucẽ, & ex ea putetur Dominus innocẽs: & in confirmatione prophetiæ. Pœnitentia Iudæ tangitur in dolore cordis, in confeſſione oris, & in quadam ſatisfactione operis: quæ per ordinẽ patent in litera. Dicit igitur [Tunc] quando traditus eſt Præſidi [videns Iudas, qui eum tradidit] ad differentiam Iudæ Taddæi, qui eum non tradidit [quòd condemnatus eſſet] IESVS iam linguis Iudæorum, & ad occidendum traditus: vt opere compleretur per gentes, quod iam linguis ſententiauerant [pœnitentia

ductus] Ecce dolor, qui peccata non deleuit, quia cum ſpe veniæ non fuit : & intelligitur, quòd Iudas non credidit, quòd Sacerdotes deberent eum interficere, ſed emendatum per flagella dimittere. *Sap.* 5. Pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes, dicent intra ſe : Hi ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij [retulit triginta argenteos] quos adhuc apud ſe habuit : auarus enim erat, & diligenter conſeruauit. *Eccleſ.* 5. Auarus non implebitur pecunia. Et *Ibidem.* Inſatiabilis oculus cupidi [Principibus Sacerdotum & Senioribus populi] à quibus acceperat, vt reſtituto pretio Chriſtus liberaretur. *Iob cap.* 20. Diuitias, quas deuorauit, euomet. De ventre ipſius extrahet eas Deus. Retulit autem cum propoſito reddendi. *Geneſ.* 44. Pecuniam, quam inuenimus in ore ſaccorum noſtrorum, reportauimus ad te de terra Chanaan. Hæc autem pœnitentia eſt, de qua *Hebræor. capitulo* 12. dicitur : Non inuenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquiſiſſet eam.

Dicens : Peccaui, tradens ſanguinem iuſtum. At illi dixerunt : quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argenteis in templo, receſſit : & abiens, laqueo ſe ſuſpendit.

Ecce confeſſio oris & dolor cordis cum propoſito ſatisfactionis : & tanguntur duo : confeſſio proditoris ad exemplum Sacerdotum facta, & Sacerdotum pertinacia in malitia. Confeſſio eſt, quæ dicta eſt : & exprimit reatum, cum dicit [Peccaui] & ingratitudinem, cum dicit [tradens] & peccati ſpeciem, cum dicit [ſanguinem] & peccati ex circunſtantia quantitatem, cum dicit [iuſtum] Et hæc omnia fruſtrà ſunt propter veniæ deſperationem. *Geneſ.* 4. Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Sanguis autem clamaret pro eo, ſi veniam ſperaret. *Hebr.* 12. Acceſſiſtis ad ſanguinis aſperſionem, melius loquentem quàm Abel Sanguis enim Abel loquitur vindictam. *Gen* 4. Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Sanguis Chriſti clamat veniam. *Luc.* 23. Pater, dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt. Et quia veniam non ſperauit, fiebat in eo quod dicitur *Gen.* 42. Eo ſanguis eius exquiritur. Et illud *Hebr.* 10. Quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia, eum qui Filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit.

At illi dixerunt quid ad nos] Pertinacia eſt Sacerdotum : quia videntes Iudam pœnitere non ſunt compuncti : & hæc verba poſſunt referri ad hoc, quod dictum eſt : Retulit triginta argenteos. Vel ad hoc, quod dixit : Peccaui. Primo quidem modo ſenſus eſt : Quid ad nos de pecunia? [Tu videris] quando ponderaſti & probaſti eam ſufficiens eſſe pretium pro vendito ſanguine iuſti : igitur poſſide eam, quia nos tenebimus, quod nobis vendidiſti. Secundo autem modo ſenſus eſt : Quid ad nos ſi peccaſti? tu videris, ſi contra conſcientiam operatus es : quia nos de peccato tuo non curamus, dummodo voluntas noſtra perficiatur. Hi ſunt figura malorum Sacerdotum, qui non curant peccata ſubditorum, ſed mittunt ad interitum. *Oſeæ* 6. Particeps Sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sychem. Vnde quoad hoc, ſceleratiores fuerunt Sacerdotes quàm Iudas : ſed quoad ingratitudinem & deſperationem, Iudas omnibus fuit ſceleratior. *Pſalm.* 108. Oratio eius fiat in peccatum [Et proiectis argenteis] Hic ponitur ſatisfactio operis informis & inſanis. Ad hoc enim proiecit : quia recipere noluerunt : in templo autem proiecit, vt oblatio ſatisfaciens eſſet, & in theſaurum Dei reponerentur [receſſit & abiens] *Sap.* 5. Abierunt ab itinere recto in exterminium [laqueo ſe ſuſpendit. 1. *Tim.* 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueū diaboli, & in deſideria multa & nociua, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem. 2. *Regum* 17. Videns Achitophel, quòd non eſſet factum conſilium eius, abiit in domum ſuam, & diſpoſita domo ſua, ſuſpendio interiit. Hic pendet Aman iniquus in ligno, quod Mardochæo parauit *Eſther* 6. *Act.* 1. Suſpenſus Iudas crepuit medius, & diffuſa ſunt omnia viſcera eius.

Principes autem Sacerdotum acceptis argenteis, dixerunt : Non licet eos mittere in corbonam; quia pretium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in ſepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus eſt ager ille Haceldama, hoc eſt, ager ſanguinis, vſque in hodiernum diem.

Hic tangitur confeſſionis huius obumbratio per Sacerdotes, ne per eam Chriſtus credatur innocens : & ideò pretium tanquam immundum, in templo relinquere noluerunt. Et dicuntur hic tria, ſcilicet, eiectio pretij de templo, & emptio agri, & nomen. Dicit igitur [Principes autem Sacerdotum] qui auctores ſunt & capita malitiæ [acceptis argenteis] de loco, in quo proiecerat eos Iudas [dixerunt] eadem impietate, qua primò eos dederant. [Non licet eos mittere in corbonam] Tria erant in templo reſeruatoria oblationum : Muſach ſabbati, in quo Principum oblata reponebantur : & Gazophylacium, in quo reponebantur oblata plebis : & Corbona, in quo ponebantur oblata Sacerdotum Quia igitur Iudas obtulit eam Sacerdotibus, & a ſacerdotibus acceperat : ideò ad corbonam pertinere videbatur : & ideò dicunt [Non licet eos mittere in corbonam] tanquam immundos : & reddunt cauſam [quia pretium ſanguinis eſt] *Prouerb.* 15. Victimæ impiorum abominabiles. *Eccl.* 14. Immolantis ex iniquo, oblatio eſt maculoſa [Conſilio autem inito] qualiter Dominum redderent accuſabilem. *Iob* 21. Conſilium impiorum longè fac à me. *Eccleſ.* 37. Facienti conſilium nequiſſimum, deuoluetur ſuper eum [emerunt ex illis agrum figuli] Vel qui poſſeſſio erat figuli : vel qui erat de terra fictili, ſignificante Spiritu ſancto eis inuitis, quòd ficti de luto figuli redempti eſſent iſto pretio. 1. *Cor.* 6 Empti eſtis pretio magno : glorificate & portate Deum in corde & corpore veſtro [in ſepulturam peregrinorum] antiquitùs locus immundus ſepulturæ exulum deputabatur : quaſi dicat, ipſo facto quod immunditiæ eſſet ſignum, quia immundi hominis pretio eſſet comparatum. Contra quod dicitur *Iſa.* 11. Erit ſepulchrum eius glorioſū. *Gen.* 23. & 24. Cōfirmatus eſt ager Abrahæ

in

in poſſeſſionem ſepulchri, videntibus cunctis filiis Heth [pro. hoc vo. eſt] Tangit monumentum per nomen [ager ille Haceldama] vt eſſet perpetuum monumentum, & deteſtatio nominis IESV CHRISTI vſque in hodiernum diem. Et eſt nomen impoſitum ab euentu, ſicut etiam ſimile dicitur 2. *Reg.* 2. Vocatum eſt nomen illius: Ager robuſtorum in Gabaon.

Tunc impletum eſt, quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiauerunt à filiis Iſraël: & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus.

Tangitur hic confirmatio per Prophetam: & eſt hic quæſtio, quia hoc, quod hic dicitur, in Ieremia non inuenitur: & ideò dicit *Hiero.* in originali ſuper locum iſtum, quòd antiqui latini codices hic habeant ſic [Tunc impletum eſt quod dictum per Aſaph Prophetam] Quod quidam non intelligentes, correxerunt per Iſaiam, quidam autem per Ieremiam, & quidam aliter. Sed in Hebræo, in quo ſcripſit *Matthæus*, inuenitur ſicut hic continetur: & ideò dicit *Hierony.* quòd nuper inuenit quædam Ieremiæ apocripha, in quibus de verbo ad verbum ſcriptum fuit ſicut hic habetur: & de iſtis apocriphis etiam fit mentio in 2. *Macha.* 2. legitur in deſcriptionibus Ieremiæ, quòd arcam contutauit in locum ſecretum, & orauit, vt omnibus incognitus eſſet locus &c. Et bene poteſt eſſe, quòd Ieremias in illis deſcriptionibus iſta dixerit: licet ad nos non venerit iſta ſcriptura. *Auguſt.* dicit quòd Spiritu ſancto ordinante Euangeliſtæ ſubuenit de *Ierem.* licet hoc dixerit Zacharias, vt ex hoc intelligatur, omnes Prophetas vno ſpiritu eſſe locutos: & ideò vni attribui quod alius dixit. Poſſumus tamen dicere, quòd hoc, quod dixit Euangeliſta, non refertur ad immediatum, ſed ad hoc, quod dicitur [& dederunt eos in agrum figuli] quia de agri emptione hic agitur, & non de quantitate pretij, de cuius quantitate ſuprà determinatum eſt: vnde ſenſus eſt [Impletum eſt quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam] qui dicit hanc ſententiam de agri emptione. Bene dico quod impletum eſt: quia ipſi Sacerdotes [acceperunt triginta argenteos] quod erat [pretium] Iudæ [appretiati quem] Sacerdotes [appretiauerunt à filiis Iſraël] aſſumptum non ab alienigenis, quia minus eſſet inconueniens, ſi hoc feciſſet alienigena: & ſicut dixit *Ierem.* 32. Dederunt eos in agrum figuli, ſicut mihi, Ieremiæ, conſtituit, hoc eſt, ex reuelatione ſua præcepit Dominus. Verba autem *Ierem.* 32. ſunt hæc: Intellexi, quòd verbum Domini eſſet, & emi agrum ab Hanameel filio patrui mei. Et iſte eſt ſenſus literæ.

IESVS autem ſtetit ante Præſidem, & interrogauit eum Præſes, dicens: Tu es Rex Iudæorum? dixit illi IESVS: Tu dicis.

Hic oſtenditur Dominus innocens per Præſidis inquiſitionem & interrogationem: hic autem duo dicuntur, vnum eſt diligens auditus accuſantium, & interrogatio veritatis: ſecundum autem eſt voluntas abſolutionis Chriſti poſt inuentam inſufficientiam accuſationis *ibi* [Per diem autem ſolennem] In prima parte duo ſunt: interrogatio Præſidis, & auditus accuſationis. Interrogationi Præſidis reſpondet per Dominum facta confeſſio veritatis: accuſationi auditus tanta reſpondet patientia taciturnitatis, quòd etiam Præſes admiratur. Dicit igitur [IESVS autem] vt iudicandus [ſtetit] conſtanter agonizans ante Præſidem. *Sap.* 5. Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt [& interrogauit eum Præſes] volens formam ſeruare iuſtitiæ: quia ex ore, vel ex teſtimonio quiſque condemnandus eſt. *Eccleſiaſt.* 11. Antequam interroges, ne vituperes quemquam: & cum interrogaueris, corripe iuſtè. *Iob* 29. Cauſa quam neſciebam, diligentiſſimè inueſtigabam [Tu es Rex Iudæorum?] *Lu.* 23. Obiiciunt tria, dicentes: Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe: & de duobus quidem non interrogat Præſes: quia primum friuolum reputabat: de ſecundo autem audierat oppoſitum, quod dixerat. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo *Sup.* 22. Et ideò quærit ſolum de tertio, quod remanſit [Dicit ei IESVS: Tu dicis] Tamen dicit *Lucas*, quod addidit, Regnum meum non eſt de hoc modo: ſi de mundo hoc eſſet regnum meum, miniſtri mei decertarent, quòd non traderer tibi. Et quòd dicit [Tu dicis] Senſus eſt: Tu dicis, ſicut ſe habet veritas. Nulla autem cauſa fuit condemnationis, niſi iſta confeſſio: & ideò hæc titulo crucis inſcribebatur.

Et cùm accuſaretur à Principibus Sacerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta aduerſum te dicunt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur Præſes vehementer.

Iſtud eſt ſecundum de auditu accuſationum: hoc enim exigit ordo iudiciarius. *Ioan.* 7. Nunquid lex noſtra condemnat aliquem, niſi priùs audiat ab eo? Dicuntur hic quatuor, accuſatio Sacerdotum, taciturnitas Domini, prouocatio iudicis ad reſpondendum, & admiratio patientiæ. De primo dicit [Et cùm accuſaretur à Principibus Sacerdotum] in quibus poteſtas [& ſenioribus] populi, in quibus debuit eſſe veritas [nihil reſpondit] *Chryſoſt.* quia omnibus patuit, quòd non erant conuenientia teſtimonia: & etiam quòd digni non fuerunt. Iudici autem reſpondit: quia ad minus ille formam iuſtitiæ tenuit, & inuitus fecit quod fecit. Tacuit autem, vt adimpleretur quod dicit *Iſa.* 53. Quaſi agnus coram tondente ſe obmoteſcet [Tunc dicit illi Pilatus] libenter volens audire accuſationem [Non audis quanta] hoc eſt, quot [aduerſum te dicunt teſtimonia] Non dicit probant ſed dicunt, quia nihil poterant probare eorum, quæ dicebant. *Ierem.* 9. Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt. *Pſalm.* 13. Venenum aſpidum ſub labiis eorum [& non reſpondit ad vllum verbum, ita vt

miraretur

miraretur Præſes] *Eccleſiaſt.* 10. Homo ſapiens tacebit vſque ad tempus. *Pſalm.* 38. Poſui ori meo cuſtodiam, dum conſiſteret peccator aduerſum me, tacui & ſilui à bonis *Iſa.* 42. Tacui ſemper, ſilui, patiens fui.

Per diem autem ſolennem conſueuerat Præſes populo dimittere vnum vinctum, quem voluiſſent. Habebat autem tunc vnum vinctum inſignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis? Barrabam, an IESVM, qui dicitur Chriſtus? Sciebat enim, quòd per inuidiam tradidiſſent eum. Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum vxor eius dicens: Nihil tibi & iuſto illi: Multa enim paſſa ſum hodie per viſum propter eum.

Hîc poſt inuentam veritatem quærit innocentis abſolutionem, ſed humano timore detentus quærit hoc facere de bona eorum voluntate: & dicuntur hic quatuor: primò enim Euangeliſta facilem abſolutionem allegat nactus temporis opportunam conſuetudinem: ſecundò eius, qui cum Domino captus erat, ſceleris immanitatem: tertiò proponit quæſtionem: quartò allegat cauſam, quare quæſiuit liberationem. Dicit igitur [Per diem autem ſolennem] paſchæ, quo liberati fuerant ab Ægyptiaca captiuitate [conſueuerat Præſes] captans amorem populi, ne diutiùs eum ſuſtinerent [populo] petenti [dimittere vnum vinctum] in memoriam antiquæ liberationis de Ægypto [quem voluiſſent] vt daretur honor populo. *Iſa.* 58. Dimitte eos, qui confracti ſunt, liberos: & omne onus dirumpe [habebat autem tunc in vinculis vinctum inſignem] hoc eſt, vulgatum in malitia: vel ſecundum alios inſignem, i. nobilem [qui dicebatur Barrabas] *Marc.* 15. qui propter ſeditionem & homicidium, quod commiſerat in ciuitate, poſitus erat in carcerem. Et captauit Pilatus illum nominare: quia probabile erat multos eſſe potentes, quos ille offenderat, vt illi peterent IESVM dimitti: & perſuaderent populo, quòd ideò peterent ſecum, de quo dicitur *Exod.* 22. Maleficos non patieris viuere [Congregatis autem illis dixit Pilatus] Congregati autem tunc ad ſeruiendum Domino in die feſto. *Pſalm.* 101. In conueniendo populos in vnum, & Reges vt ſeruiant Domino [Quem de duobus vultis vobis dimitti? Barrabam] latronem [an IESVM qui dicitur Chriſtus] à populo vnctus vocabatur, & Rex irrisoriè. Sed à ſanctis ſecundum veritatem. *Ioan.* 11. Ego credidi, quia tu es Chriſtus filius Dei viui, qui in hunc mundum veniſti. *Ierem.* 21. Ecce ego propono coram vobis viam vitæ, & viam mortis. *Deut.* 30. Conſidera, quòd hodie propoſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum: & econtrario mortem & malum [Sciebat enim, quòd per inuidiam tradidiſſent eum] & hac de cauſa quæſiuit eum liberare. *Gen.* 37. Fera peſſima deuorauit filium meum Ioſeph, hoc eſt, inuidia. *Sap.* 2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum [Sedente autem illo pro tribunali] Ecce excuſatio facta per reuelationem diaboli, qui per vxorem quæſiuit ſubuertere fortitudinem Chriſti, ſicut deiecit Samſonem per Dalilam *Iudicum* 16. Incipiebat enim iam æſtimare Chriſtum Dominum eſſe, & ſe perditurum poteſtatem per eius crucifixionem: & immiſit terribilia viſa vxori, ſi crucifigeretur Dominus. Eſt autem *tribunal ſedes iudicum, ſicut ſolium eſt ſedes Regis, & cathedra ſedes Doctorum [miſit ad eum vxor eius dicens] inſpirata per diabolum [Nihil tibi & iuſto illi] Hic eſt enim iuſtus, de quo *Prouer.* 12. Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt [Multa enim paſſa ſum hodie] terribilia [per viſum propter eum] Hæc autem iuſtitiæ Chriſti iudicia immiſit diabolus vera viſa, non ex voluntate: quia ſicut dicitur *Ioan.* 8. Mendax eſt, & pater eius. Sed magis volebat vni parcere & omnes perdere. *Eccl.* 34. Quaſi parturientis cor tuum phantaſias patitur, niſi ab Altiſſimo emiſſa fuerit viſitatio.

Principes autem Sacerdotum & ſeniores perſuaſerunt populis, vt peterent Barrabam, IESVM verò perderent. Reſpondens autem Præſes, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt Barrabam. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de IESV, qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis Præſes. Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes: Crucifigatur.

Hîc incipit pars illa, quæ eſt petitio condemnationis Chriſti per tumultum iniquæ voluntatis, qui condemnari non poterat propter accuſationem alicuius iniquitatis: & tangit [Principes Sacerdotum] quos non excuſat impotentia [& ſeniores populi] quos non excuſat ignorantia [perſuaſerunt populis, vt peterent Barrabam] homicidam & latronem & ſeditioſum [IESVM verò perderent] hoc eſt, perdi poſtularent. *Ierem.* 8. Elegerunt magis mortem, quàm vitam, qui reſidui erant de cognatione hac peſſima *Prouer.* 17. Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum, vterque abominabilis eſt apud Deum [Reſpondens autem Præſes ait illis] refricando quæſtionem [quem vultis vobis de duobus, dimitti?] q. d. In electione veſtra pono. *Eccl.* 15. Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum [At illi dixerunt Barrabam] *Act.* 3. Virum homicidam petiſtis dari vobis: auctorem verò ſalutis interfeciſtis [Dicit illis Pilatus] adhuc inſtans pro liberatione [Quid ergo faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus] q. d. Rex veſter eſt: magnum dedecus facitis. *Luc.* 1. Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum [Dicunt omnes] *Ioſue* 9 Congregati ſunt cuncti pariter qui erant trans Iordanem, vt pugnarent contra Ioſue vno animo, & eadem ſententia [Crucifigatur] *Ioan.* 19. Tolle, tolle, crucifige eum [Ait illis. Quid enim mali fecit?] *Ioan.* 19. Ego nullam in eo inuenio cauſam. *Iob* 16. Hæc paſſus ſum abſque iniquitate, cum haberem mundas apud Deum preces [At illi clamabant dicentes: Crucifigatur. *Iſa.* 5. Expectaui, vt faceret iudicium, & ecce clamor. *Luc.* 23.

At illi vocibus magnis inſtabant , dicentes [Crucifigatur] Et patet, quòd à iudice abſoluendus iudicatur : nec cauſa condemnationis habetur niſi proterua voluntas. Et hæc eſt pars prima iſtius partis , in qua per diſceptationem populi & iudicis Dominus probatur innocens.

Videns autem Pilatus , quia nihil proficeret , ſed magis tumultus fieret : accepta aqua lauit manus coram populo , dicens : Innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti : vos videritis. Et reſpondens vniuerſus populus , dixit : Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barrabam : Iesvm verò flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur.

In ſecunda autem parte ſe innocentem à ſententia oſtendit , & cauſam voluntati eorum & fauori condeſcendens, Chriſtum crucifigendum tradit: & ideò hic tria dicuntur, ſcilicet falſa innocentia iudicis , à Iudæis electio vt ſibi imponatur reatus ſanguinis , & traditio facta per iudicem ad crucifigendum Dominum. De primo dicit [Videns autem Pilatus quia nihil proficeret] inſtando pro liberatione. *Prou.* 1. Pedes eorum ad malum currunt & feſtinant, vt effundant innoxium ſanguinem. *Pſalm.* 13. Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem [ſed magis tumultus fieret] etiam in periculum iudicis & Reipublicæ ſubuerſionem *Iſa.* 3. Tumultuabitur puer contra ſenem , & ignobilis contra nobilem ſuſcitabitur [accepta aqua lauit manus ſuas] Iſta ablutio non iuſtificat , cùm tradat eum voluntati populi , quem liberare debuerat. *Prouer.* 24. Erue eos , qui ducuntur ad mortem : & eos , qui trahuntur ad interitum, liberare ne ceſſes. *Iob* 19. Conterebam molas iniqui , & de dentibus eius auferebam prædam [coram populo] Non coram Deo. *Supra* 23. Apparetis coram hominibus iuſti : intùs autem pleni eſtis iniquitate & iniuſtitia. Non enim profuit , quòd innocentem abſoluendum iudicauit , & poſtea crucifigendum tradidit, niſi in teſtimonium ſuæ condemnationis [dicens] vt quos ſigno ſedare non poterat , verbo ſedaret [Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius] *Eccl.* 7. Iuſtus perit iuſtitia ſua: & impius multo tempore viuit in impietate ſua. *Iſa.* 57. Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo [Vos videritis] ex quibus allegationibus eum condemnetis : quia in eo non eſt cauſa ex allegatione. Sed nonne *Ioan.* 19. dicunt ? Nos legem habemus , & ſecundum legem debet mori, quia filium Dei ſe fecit : ergo ſufficiens erat allegatio. Ad hoc dicendum , quòd Pilatus videns eum infirmum ſtare coram ſe , reputauit hoc friuolum.

Et reſpondit vniuerſus populus dicens] quia inducti per Pontifices concordes erant in malum. *Gen.* 6, Omnis caro corruperat viam ſuam [Sanguis eius ſuper nos] hoc eſt reatus ſanguinis [& ſuper liberos noſtros] per ſucceſſionem *Exod.* 20. Ego ſum Deus zelotes viſitans peccata patris in filios in tertiam & in quartam generationem. Et iſte reatus opprimit eos hodie , quòd dati ſunt in reprobum ſenſum. Dictum tamen optimum licet peruersè intellexerunt : ſuper quem enim ſanguis Iesv non eſt, non ſanctificatur : & ſuper cuius filios non eſt , non mundatur ab originali generatio illa. *Hebr.* 9. Sanguis Chriſti emundauit conſcientiam noſtram ab operibus mortis, ad ſeruiendum Deo viuenti.

Tunc dimiſit illis Barrabam] Iuſtificans impium pro dilectione ſuæ poteſtatis [Iesvm verò] iniuſtè [flagellatum tradidit eis] Condemnans Iuſtum: & ideò ex duabus cauſis Deo abominabilis. *Dan.* 13. dicente Domino. Innocentem & iuſtum ne interficias *Suprà* 6. Cùm eſſetis miniſtri eius regni, non rectè iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ [vt crucifigeretur] cum horrore pœnalis mortis confuſionem copulans , vt oſtentui habeatur. *Hebr.* 6. Crucifigentes filium Dei , & oſtentui habentes. *Ioan.* 19. Apertiùs dicitur. Tunc apprehendit Pilatus Iesvm , & in conſpectu Iudæorum flagellauit eum. *Pſalm.* 37. Ego in flagella paratus ſum, & dolor meus in conſpectu meo ſemper. Et ideò meritò dicitur eis illud *Ierem.* 2. Duo mala fecit populus meus ; me dereliquerunt fontem aquæ viuæ , & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas , continere non valentes aquas. Et 3. *Reg.* 20. Quia dimiſiſti virum dignum morte , erit anima tua pro anima illius.

Tunc milites Præſidis ſuſcipientes Iesvm in prætorio , congregauerunt ad eum vniuerſam cohortem : & exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei : Et plectentes coronam de ſpinis , poſuerunt ſuper caput eius , & arundinem in dextera eius : & genu flexo ante eum illudebant ei , dicentes : Aue Rex Iudæorum. Et expuentes in eum , acceperunt arundinem , & percutiebant caput eius.

Hîc agitur de Domini crucifixione & dicuntur duo : illuſio videlicet præambula , & crucifixio : & hæc patent in litera. Illuſio autem componitur ex tribus : deriſione , vilificatione , & ex afflictione. Deriſio autem deſcribitur ex miniſtris eius , & loco , & ſpectaculo , & inſtrumentis ſiue modis. De miniſtris dicit [Tunc milites] quia miniſtri erant ſceleris : contra illud , quod dicitur eis *Lu.* 3. Neminem concutiatis , nulli calumniam faciatis, contenti eſtote ſtipendiis veſtris. *Iob* 25. Nunquid eſt numerus militum eius? & ſuper quem non ſurget lumen eius ? Nihil autem horum iſti fecerunt , ſed erant miniſtri diaboli [ſuſcipientes Iesvm in prætorio] Ecce locus incongruus deriſioni , eo quòd debuit eſſe locus iuſtitiæ. *Amos* 6. Separati eſtis in diem malum , qui appropinquatis ſolio iniquitatis [congregauerunt ad eum vniuerſam cohortem] Ecce ſpectaculum vniuerſale fecerunt de filio Dei , vt ab omnibus derideretur. *Pſalm.* 21. Omnes qui videbant me , deriſerunt me. *Ierem.* 20. Factus ſum in deriſum omni populo meo [exuentes eum] propriis veſtibus. *Cant.* 5. Tulerunt pallium meum cuſtodes murorum [chlamidem coccineam circundederunt ei] Tria erant inſignia regalia, chlamys coccinea, corona, & ſceptrum : & per hæc tria deridetur: quia confeſſus fuit illam accuſationem coram iudice, quòd diceret ſe eſſe Regem :

&c illi intulerunt, quòd in hoc contradiceret Cæſari: & hoc tangit hic in modo deriſionis. Et quòd chlamys fuerit de inſignibus regalibus habetur 1. *Mach.* 14. vbi Demetrius Rex conceſſit Simoni vti chlamyde coccinea. Erat autem purpura, qua Reges induebantur. Herodes autem deriſit eum indutum veſte alba *Luc.* 23. *Prouer.* 31. Byſſus & purpura, indumentum eius &c. [Et plectentes coronam de ſpinis] hoc eſt, de iuncis ſpinatis & aculeatis, quæ plexæ fuerant ad modum capillorum fœminæ, & aculei conuerſi ad interius circuli, vt caput compungerent [poſuerunt ſuper caput eius] *Cant.* 3. Egredimini filiæ Ieruſalem, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater ſua.ſ.ſynagoga [Et arundinem in dextra eius] loco ſceptri regalis, in ſignum, quòd vacuum & inane fuerit regnum eius & inſtabile. *Sup.* 11. Quid exiſtis in deſertum videre? arundinem vento agitatam? Vnde *Iſa.* 36. Regnum Ægypti dicitur baculus arundineus, cui ſi innixus fuerit homo, confringetur, & perforabit manum illius [Et genuflexo ante illum illudebant ei] Tangit modum honoris regalis tractum in deriſum. *Eccl.* 19. Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo [Aue Rex Iudæorum] *Iſa.* 29. Appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me: cor autem eorum longè eſt à me [Et expuentes in eum] Ecce vilificatio, quam etiam ſuprà paſſus eſt à ſuis. *Iſa.* 57. Filij auguratricis, ſemen adulteræ & fornicariæ, ſuper quem luſiſtis & eieciſtis linguam? *Iob* 30. Faciem meam conſpuere non verentur [acceperunt arundinem] Erat autem arundo magna, quæ ſambucus vocatur [& percutiebant caput eius] Ecce illuſio afflictionis. *Michæa* 5. In virga percuſſit maxillam iudicis Iſrael. *Iob* 16. Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam: ſaturati ſunt pœnis meis.

Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum veſtimentis eius, & duxerunt eum, vt crucifigerent. Exeuntes autem inuenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariauerunt, vt tolleret crucem eius.

Tangitur hic crucifixio cum ſuis circunſtantiis præcedentibus, concomitantibus & ſequentibus eam: & ſecundū iſtud diuiditur. Dicit autem duo præambula, reinduitionem, & eductionem, in qua notatur crucis portatio. De reinduitione dicit ſic [Et poſtquam illuſerunt ei] quod ipſe *Suprà* 20. prædixerat. Tradetur enim gentibus ad illudendum, flagellandum, & crucifigendum [exuerunt eum chlamyde] Iuſſerunt deponere ſigna regalia, cùm tamen ipſe eſſet, de quo dicitur *Philip.* 2. Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omnem nomen, vt in nomine IESV omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus IESVS CHRISTVS in gloria eſt Dei Patris [& induerunt eum veſtimentis ſuis] in ſignum aſſumptæ paupertatis & infirmitatis. 2. *Cor.* 8. Scitis gratiam Domini noſtri IESV CHRISTI: quia propter vos egenus factus eſt, cùm eſſet diues; vt vos illius inopia diuites eſſetis. *Iob* 6. Saccum conſui ſuper carnem meam. *Pſalm.* 29. Conciſiſti ſaccum meum, & circundediſti me lætitia [Et duxerunt eum] hoc eſt, traxerunt eum, ſed obedientem: Vnde hanc ductionem vocat portationem *Ierem.* 11. Ego quaſi agnus, qui portatur ad victimam [vt crucifigeretur] *Iob* 7. Elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea [Exeuntes autem] Hic tangit communicationem crucis Chriſti in via eductionis factam gentili, antequam communicaretur Iſraeli, in ſignum redemptionis gentilium. Dicit igitur, quòd [inuenerunt] diuina ordinatione procurante hoc in præſagium futurorum [hominem] natura, licet moribus eſſet ſylueſtris. *Pſalm.* 131. Inuenimus eam in campis ſyluæ [Cyrenæum] de Cyrena, quæ eſt in Lybia, vbi gentilitas habitabat [nomine Simonem] propter futuram obedientiam mandatorum [hunc angariauerunt] Angaria eſt ſeruitus violenter exacta, & in propria perſona exhibita: perangaria autem eſt ſeruitus violenta in rebus perſonæ impenſa, & non in propria perſona: & ſignificat eos, qui inuitè Chriſti crucem propter carnis contradictionem ſuſcipiunt, & tamen portant. *Gal.* 5. Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis ſuis [vt tolleret crucem eius] *Sup.* 11. Tollite iugum meum ſuper vos &c. *Roma.* 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Chriſtus enim ſicut dicitur *Ioan.* 19 Primò exiuit baiolans ſibi crucem. Deinde infirmatus laſſitudine illuſionum & verberum, quæ tota nocte & parte diei ſuſtinuerat, volens nobis veræ infirmitatis oſtendere indicia deſtitutus infirmitate, ſupportante indiguit: & ad hanc compaſſionem gentilis ſubſeruiuit. Et dicitur *Marc.* 15. quòd iſte Simon fuit pater Alexandri & Rufi: qui ruſtici noti erant ab omnibus, & poſt Reſurrectionem fidem ſuſcipientes.

Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod eſt Caluariæ locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle miſtum. Et cùm guſtaſſet, noluit bibere. Poſtquàm autem crucifixerunt eum, diuiſerunt veſtimenta eius, ſortem mittentes: vt adimpleretur, quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Et ſedentes ſeruabant: & impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam: Hic eſt IESVS Rex Iudæorum. Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones, vnus à dextris, & vnus à ſiniſtris.

Hæc ſunt crucifixionem concomitantia: horror loci, potus amaritudinis, expoliatio & ſuſpenſio nudæ veritatis, circomuallatio violentæ crudelitatis, ſuperſcriptio reatus, & turpium aſſociatio, quos idem locus optimo Domino ſociauit. Dicit igitur [Et venerunt in locum] ſupplicij [qui dicitur Golgotha] quod Euangeliſta interpretatur [quod eſt Caluariæ locus] Non à

Caluaria

Caluaria Adæ, quam ibi quidam ſepultam mentiuntur, cùm Adam *in Ieſue* iuxta Ebron ſepultus eſſe legatur: ſed quia ibi caluariæ iacebant latronum & damnatorum per iuſtitiam publicam. Et hoc fuit, vt ipſe horror loci, morti pœnam cumularet. *Hebr.* 13. IESVS vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum improperiũ eius portantes [& dederunt ei] debilitato & laſſato verberibus & tractibus ſitienti [vinum bibere cum felle miſtum] vt impleretur quod dictum eſt *Deut.* 32. Vua eorum vua fellis, & botrus amariſſimus. Et attende, quòd his poratus eſt ſuſpendendus, & in cruce ſuſpenſus. Suſpendendus hic *Habacuc* 2. Væ qui potum dat amico ſuo immiſcens fel. Dicit autem *Mar.* 15. quòd dederunt ei vinum myrrhatum. Et dicendum, quòd myrrhatum, & felle miſtum fuit: vel propter amaritudinem dicitur hic felle miſtum. Prima reſponſio conuenientior eſt. *Pſalm.* 68. Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Quidam etiam dicunt, quòd potauerunt eum, vt citiùs moreretur: & hoc falſum eſt, quia non compatiebantur ei: & non eſt naturale, vt homo citiùs moriatur propter potum, niſi cum febre moriatur: ſed ideò voluit hoc Chriſtus fieri, vt dilueret delectationem vetiti, quam guſtauit Adam. *Thren.* 3. Recordare paupertatis meæ & tranſgreſſionis meæ, abſynthij & fellis [Et cum guſtaſſet] ad fauces & linguam [noluit bibere] gluriendo: vnde *Mar.* 15. dicitur, quòd non accepit: quia quamuis accepit ad guſtandum, non tamen accepit ad glutiendum.

Poſtquam autem crucifixerunt eum] in ipſa crucifixione [diuiſerunt ſibi] quatuor [veſtimenta eius] quilibet tollens vnum veſtimentum. Sicut dicitur *Ioan.* 19. Sortem mittentes de quinto veſtimento, quod erat tunica inconſutilis: vnde *Ioan.* 19. Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de ea cuius ſit. *Prouer.* 16. Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cum ſuperbis. *Iſa.* 6. Sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia. *Iob* 24. Agrum non ſuum demetunt: & vineam eius, quem vi oppreſſerunt, vindemiant. Nudos dimittunt homines indumenta tollentes [vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea] quatuor [& ſuper veſtem meam] quintam tunicam inconſutilem [miſerunt ſortem] *Iob* 19. Spoliauit me gloria mea [& ſedentes] quieſcentes crudeliter in pœnis eius [ſeruabant eum] ne turbis abeuntibus à Diſcipulis deponeretur. *Iob* 19. Obſederunt in gito tabernaculum meum. Fratres meos longè fecit à me, & noti mei quaſi alieni receſſerunt à me [& poſuerunt ſuper caput eius] in tabula affixa cruci contra caput [cauſam ipſius] quam confeſſus eſt coram Pilato, quia aliud probare non poterant [ſcriptam: hic eſt IESVS Rex Iudæorum] Vnde *Ioan.* 19. Noli ſcribere, Rex Iudæorum: ſed quia ipſe dixit: Rex ſum Iudæorum. Rex tamen eſt, quia titulus crucis eum Regem fecit. *Ierem.* 23. Regnabit Rex & ſapiens erit. Et poteſt eſſe quòd quia prædicauit nouum regnum, iudex credidit, quòd hoc eſſet mundanum: & quòd ſe Regem vellet facere in illo [Tunc] in ipſa crucifixione [crucifixi ſunt cum eo] vt maior eſſet ſui deteſtatio, quaſi fuiſſet ſocius latronum [duo latrones] propter duo genera latronum ſpiritualium, Adam, qui ſurripere voluit diuinitatem ſecundum omnem ſcientiam, & qui in actuali peccato ſurripere vult Deo honorem imperij, quia non vult ſubdi præcipienti Deo [vnus ad dexteram] qui pœnituiſſe dicitur [& alter ad ſiniſtram] qui remanſit in pertinacia. *Ioan.* 19. Et impleta eſt ſcriptura dicens: Et cum iniquis deputatus eſt. *Iſa.* 53. Cum ſceleratis deputatus eſt. *Habacuc* 3. ſecundum aliam tranſlationem. In medio duum animalium innoteſceris, hoc eſt, duorum beſtialiter viuentium. Et ſignificat ſpiritum ſalutis in medio carnis & mundi crucifixum.

Prætereuntes autem blaſphemabant eum mouentes capita, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: Salua teipſum: Si Filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & ſenioribus dicebant: Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere: Si Rex Iſraël eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei: Confidit in Deum: liberet eum nunc ſi vult. Dixit enim: quia filius Dei ſum.

Hîc tangit ſequentia crucifixionem: et horum quædam ſunt facientia ad honorationem infirmitatis: quædam autem ad demonſtrandam poteſtatem maieſtatis. *Ibi* [A ſexta autem hora &c.] Prima harum partium diuiditur ſecundum differentiam eorum, qui Domino illuſerunt: & iſti ſunt plebeij & Principes & Latrones. De plebeis dicit [Prætereuntes autem blaſphemabant eum] hoc eſt, maledicebant ei. Speciem enim pro genere ponit: vel quia ſe dixit Deum, irriſio maieſtatis (quæ in infirmitatem conuerſa eſſe videbatur) blaſphemia vocatur. *Matth.* 12. Spiritus blaſphemiæ non remittetur neque in hoc ſeculo, neque in futuro [mouentes capita ſua] *Pſalm.* 108. Factus ſum opprobrium illis: viderunt me & mouerunt capita ſua 4. *Reg.* 19. *Iſa.* 37. Spreuit te, & ſubſannauit te virgo filia Sion: poſt te mouebit caput filia Ieruſalem (motus autem capitis atrocitatem ſignificat cordis) dicentes irriſoriè [Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædificas] Dictum eſt duorum falſorum teſtium in præcedenti capitulo poſitum, quod modò ſine ſcitu ipſorum impleri incepit; quia modò templum ſoluerunt] Si filius Dei es] *Sap.* 2. Filium Dei ſe nominat & gloriatur Patrem ſe habere Deum [deſcende de cruce] *Ierem.* 14. Quare futurus es quaſi vir vagus & fortis, qui non poteſt ſaluare &c. *Habacuc* 3. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius: ante faciem eius ibit mors [Similiter & Principes Sacerdotum illudentes] *Eſd.* 9. Manus magiſtrantium prima erat in tranſgreſſione hac [cum Scribis] *Iſa.* 33. Vbi eſt literatus: vbi verba legis ponderans? *Pſalm.* 70. Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini [& ſenioribus populi] *Iob* 32. Non ſunt longæui ſapientes, nec ſenes intelligunt iudicium [dicentes: Alios ſaluos fecit] Ironicè dicunt. *Luc.* 4. Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem: Medice, cura teipſum.

ipſum [ſeipſum non poteſt ſaluum facere] Contra boc dicitur *Iſa.* 59. Ecce non eſt abbteuiata manus Domini, vt ſaluare nequeat [Si Rea Iſraël eſt] ſicut dicit iactando. *Iſa.* 9. Super ſolium Dauid & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud & corroboret amodo & vſque in ſempiternum [deſcendat nunc de cruce] liberans ſe à paſſione: contra qnod eſt conſilium Patris de cælo. *Eccl.* 7. Non credas te odibili in toto corde tuo. *Prouer.* 1. Fili mi, ne acquieſcas eis [& credimus ei] Mentiuntur. Sed dicerent ſibi ſicut *Suprà* 12. In Beelzebub Principe dæmoniorum hnc fieri [Confidit in Dnmino] *Dan.* 13. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino [liberet eum nunc, ſi vult] *Eccl.* 2. Reſpicite filij nationes hnminum : quia nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt : permanſit in mandatis eius, & derelictus eſt [Diait enim: quia Filius Dei ſum] *Ioan.* 5. Propterea perſequebantur eum Iudæi : non ſolum quia hoc fecit in die Sabbati, ſed quia dixit ſe Filium Dei, æqualem ſe faciens Deo.

Idipſum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

Tertia eſt pars. *Ierem.* 15. Omnes maledicunt mihi. Et *Ierem.* 20. Omnes ſubſannabant me. Sed contrarium videtur dici *Luc.* 23. vbi dicitur, qnòd vnus latronum arguit aliun dicens : Neque tu times Deum, quòd in eadem damnatione es : & nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus : hic autem nihil mali fecit. Reſpondens autem *Auguſt.* dicit, quòd plurale ponitur pro ſingulari, ſicut vſitato nomine dicimus, ſcilicet, ruſtici derident nos, quamuis non rideat niſi vnus. Meliùs dicitur, quòd primò ambo improperabant : & poſteà dexter videns ſigna, compunctus eſt, & ſocium in peruerſitate perdurantem arguit.

A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam.

Hîc incipit agere de demonſtratione diuinæ virtutis Chriſti patientis, quæ vſque huc abſcondita fuit in paſſione aſſumptæ infirmitatis. Argumenta autem oſtenſinnis ſumit à ſex differentiis, ſicut & principium mundi in ſenario eſt perfectum. Sumit enim à deſtitutione ornatus cæleſtis : & à calamitate aſſumpti hominis, qui etiam clamauit ſe derelictum propter protoplaſti peccatum : ſumit etiam à myſticis argumentis apertè reuelatis : & ſumit à mundi elementis reuelationem : ſumit etiam à mortuis ſanctis : & ſumit à confeſſinne facta à viuis. Primum oſtendit patientis auctoritatem, ſecundum paſſibilis naturæ veritatem, tertium figurarum impletionem, quartum Paſſionis virtutem, quintum ſanctam ex Paſſione redemptionem, ſextum futuram ex paſſione fidei dilatationem. Circa primum dicit tria, ſcilicet, quid factum, quamdiu & quantum ſecundom latitudinem terrarum.

Quid, quia [tenebræ factæ ſunt] Quamdiu: quia [à ſexta hora vſque ad nonam] quod eſt per tres horas, quamdiu eclipſis naturalis non durat. Quantum dilatatæ per terras : quia [per vniuerſam terram] Aut Iudæorum, vt dicit *Origenes* : aut etiam ſimpliciter, ſicut videtur *Diony.* dicere, qui dicit ſe hanc eclipſim eum ſancto Apollipha̵nio vidiſſe apud Heliopolim ciuitatem Ægypti: & dicit quod facta fuit, cum lunæ iam deeſſet : & hoc eſt, cum eſſet quinta decima, quando nulla poteſt eſſe naturalis eclypſis, quia illa non fit niſi in conjunctione luminarium : vnde & multa dicit fuiſſe in illa eclipſi : quòd videlicet luna tantum in tribus horis mouebatur, quantum in triginta diebus moueri debuit : & quòd per eandem portionem circuli ad ſolem acceſſit & receſſit : & quòd obſcuritas ſolis à parte orientis incepit, & ea parte occidentis incepit reilluminari : quorum quodlibet magis fuit impoſſibile ſecundum aſtrorum curſum quàm ipſa eclipſis : & quòd hæc omnia indicabant pati Iesvm, qui eſt omnium cauſa : & hoc dicit *Diony.* in duabus Epiſtolis, quarum vnam ſcripſit Policarpo, & alteram Apolliphanio. Dicit igitur [A ſexta autem hora] Et videtur eſſe contrarietas: quia *Marc.* 15. dicitur: Erat autem hora tertia, & crucifixerunt. Et dicendum ſecundum *Auguſt.* quòd in tertia condemnatus eſt. Et vt notetur crucifixus magis linguis Iudæorum clamantium : Crucifige, crucifige, quàm manibus gentilium : ideò dicit tunc in hora tertia crucifixum. Poteſt etiam dici, quòd *Marc.* tangit inceptionem crucifixionis, & hæc fuit ſententia, & eductio, & huiuſmodi. *Math.* autem ponit ipſam horam ſuſpenſionis [Tenebræ autem factæ ſunt] per lunam ſe ſoli ſupponentem, vt dicit *Diony.* & non per retractionem luminis, vt quidam mentiuntur. *Amos* 8. Occidet eis ſol in meridie, & obtenebreſcere faciã terrã in die luminis. *Iob* 5. Per diem incurrent tenebras: quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie. *Ioelis* 2. Sol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Iuſtum profectò fuit, vt cùm incorruptibile lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, patiebatur eclipſim : etiam exterius lumen occumberet, ne interioris luminis defectum aſpiceret [ſuper vniuerſam terram] Origenes dicit, quòd ſicut *Exod.* 10. Ægyptiis fuerunt tenebræ, & ſanctis lux in eadem terra: ita nunc Iudæis cõuerſis in Ægyptios erant tenebræ, & aliis hominibus lux. *Diony.* autem dicit quòd tenebræ extendebantur vſque in Phrigiam ad partes Iliacas, vbi fuit Troia. *Sap.* 17. Totus enim orbis lympido illuminabatur lumine ſolis: illis autem ſuppoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ eos comprehenſuræ erant [vſque ad horam nonam] durantibus tenebris : quando etiam lumen gratiæ in Adam occubuit. *Gen.* 3. Dum deambularet Dominus in paradiſo ad auram poſt meridiem clamauit, & dixit: Adam vbi es ? Et in eadem hora poſteà clamauit in cruce obtenebrata vtraque interiori & exteriori luce : & hoc eſt, quod ſequitur.

Et circa horam nonam clamauit Iesvs voce magna, dicens : Eli, Eli, lammaſabacthani? hoc eſt Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me ? Quidam autem illic ſtantes, & audientes, dicebant: Eliam vocat iſte. Et continuò currens vnus ex eis acceptam ſpongiam impleuit aceto, & impoſuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri vero dicebant : ſine, videamus, an veniat Elias liberans eum. Iesvs autem

iterum

iterum clamans voce magna, emiſit ſpiritum.

Et circa horam nouam clamauit IESVS] & hoc eſt, quod ibi oſtenditur, veritas aſſumptæ infirmitatis. & dicuntur tria. Primum eſt clamor pro magnitudine cauſæ Paſſionis, quæ eſt peccatum protoplaſti: ſecundum eſt pertinax malitia turbæ circunſtantis: tertium eſt iteratus clamor pro magnitudine paſſionis. Dicit igitur [Et circa horam nonam] quando ſol declinauerat. *Ierem.* 4. Væ vobis: quia declinauit dies, & longiores factæ ſunt vmbræ veſperi [exclamauit IESVS] licet eſſet debilitatus. Et cum in debilibus, & præcipue qui exangues, & iam pene exanimes facti ſunt, fit vox acuta & debilis: tamen clamauit [voce magna dicens] vt demonſtraret illud quod dixit *Ioann. capitulo* 10. Nemo tollit a me animam meam: ſed ego pono eam, & iterum ſumo eam. Et eadem virtute tranſcendens debilitatem nunc clamat. *Hebraeor.* 5. Qui in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationeſque ad Deum cum clamore & lacrymis offerens,, in omnibus exauditus eſt pro ſua reuerentia. Et hæc eſt vox turturis, quæ audita eſt in terra noſtra. *Cant.* 2. [Eli, Eli] Bis dicit: quia in duabus naturis verè filius fuit: & in vtraque Pater verè ſous Deus ſibi in identitate eſſentiæ ſecundum deitatem, & in inhabitatione ſummæ gratiæ ſecundum humanitatem coniunctus. *Ioan.* 20. Aſcendo ad Patrem me. & Pa. ve. Deum me. & Deum ve. [lammaſabathani] Miſeriam protoplaſtorum deplora, pro qua redimenda protectio diuinitatis infirmitatem humanitatis paſſioni expoſuerat, & ſic dereliquerat [hoc eſt, Deus meus &c. Verbum eſt Euangeliſtæ interpretantis ſermonē hebraicum. *Iſa.* 54. Ad punctū in modico dereliqui te: & in miſerationibus magnis congregabo te. *Iſa.* 60. In indignatione mea percuſſi te: & in reconciliatione mea miſertus ſum tui. *Iſa.* 53. Nos putauimus eum percuſſum à Deo & humiliatum. Dicunt quidam, quòd poſt hunc clamorem Saluator legit centum quinquaginta verſus, qui ab hoc loco pſalterij vſque ad iſtum verſum: In manus tuas commendo ſpiritum meum, continentur.

Quidam autem] Romanorum gentilium ignari ſermonis hebraici [illic ſtantes] & cuſtodientes eum [& audientes dicebant: Eliam vocat iſte] propter figuram dictionis ſimilem Eli & Elias: & peruerſi cordis pertinacia, quod iudicabant eum alieno indigere auxilio, cum de eo dicat *Ieremias* 32. Ecce tu Domine, feciſti cælum & terram in fortitudine magna: & non eſt tibi difficile omne verbum. *Iſa.* 40. Quis adiuuit ſpiritum Domini: aut quis conſiliarius eius fuit? [Et continuò currens vnus ex eis] volens vt magis puniretur [acceptam ſpongiam] quæ multum in ſe trahit humorem [impleuit aceto] quod acutum eſt in actione & penetratiuum [& impoſuit arūdini] ſambuco videlicet, vt tangere poſſet ad os exaltati in cruce [& dabat ei bibere] vt impleretur illud *Thren.* 3. Repleuit me amaritudine, & inebriauit me abſynthio. *Ioan.* 19. dicitur, quòd in cruce pendens dixit: Sitio: & quòd tunc accurrens iſte fecit, quod hic dictum eſt, & ſic bis potatus in lingua ſuſtinuit paſſionem eo quòd lingua congruit in duo officia, in guſtum & in interpretationem: in quorum vtroque peccauit protoplaſtus guſtando vetitum, & loquendo cum ſerpente [Cæteri verò] damnabili detenti curioſitate [dicebant: Sine] non inferendo ei acetum, quod exaſperat arteriam vocalem, & ſic raueſcere facit voce: Ac ſi dicat: Permitte eum clamare & inuocare Eliæ auxilium [Et videamus an veniat Elias liberans eum] *Iſa.* 28. In loquela labij & in lingua altera loquar ad populum iſtum. Et ſequitur: Et nec ſic audient me, dicit Dominus.

IESVS autem iterum] præ magnitudine paſſionis [clamans voce magna] Erat enim paſſio Domini omnibus paſſionibus maior: Tribus de cauſis, quarum vna eſt melior omnibus natura, viſione deitatis nobilitata, peccato non corrupta, non infirmitate, vel ſenio deſtituta: & ideò neceſſe eſt amariſſimam fuiſſe ſeparatione. Alia eſt bonitas vitæ, quæ maximè diligitur ab animas ex malitia enim vitæ quidam tædium vitæ concipientes interficiunt ſeipſos. Tertia cauſa eſt ſumpta ex circunſtantiis: quia innocens: quia coram notis: quia à vilibus perſonis Sacerdotum miniſtris: quia ex cauſa inuidiæ, & huiuſmodi. De prima dicitur *Thren. capitulo primo.* O vos omnes, qui tranſitis per viam: attendite & videte, ſi eſt dolor, ſicut dolor meus. De ſecunda dicitur *Ierem. cap.* 12. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Et *Ariſt. in Ethicis li.* 3. Quod fortis virtuoſus amariori morte moritur inquantum multis bonis priuatur ſciens. Et *Auguſt.* narrat, quòd quidam ſtoicus magnæ virtutis in periculo maris valde timere inuentus eſt, in quo ſeruus nauticus inuentus eſt non timere: & cum à periculo maris liberatus ſeruus nauticus inſultaret ſtoico dicens: quare timuiſſet, cum probatum ſit apud ſtoicos perturbationem non cadere in ſapientem. Reſpondit ſtoicus non eſſe mirum, quòd timuit, cum ſciret quantis bonis priuaretur per mortem: ſed mirum eſſe, quòd ſeruus non ſe diu in mare præcipitauerit, cum deſiderio ſibi eſſe deberet, vt à tam turpi vita citiùs abſolueretur. De tertio dicitur *Cant.* 1. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Quid autem clamauerit in tanto iſto clamore, dicitur *Lucæ cap.* 23. Quia duo clamauit, ſcilicet, Pater dimitte eis, quia neſciunt quid faciunt Et illud. Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hoc eſt, quod ſequitur [emiſit ſpiritum] Nullus igitur extorſit: ſed propria voluntate & poteſtate, ſicut voluit, pro pretio redemptionis in manus Patris poſuit. Hic columba euolat de arca, reditura cum ſigno clementiæ Dei ramo virentis oliuæ. *Geneſ. capitulo octauo.* Hic benedicta gloria Domini recedit de templo. *Ezech. capitulo* 10. *Iſa. cap.* 53. Si poſuerit homo pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. In aliorum autem poteſtate non eſt ponere, vel emittere ſpiritum *Lu.* 12. Stulte hac nocte repetent à te animam tuam. *Sap.* 16. Cum exierit ſpiritus, non reuertetur, nec reuocabit animam, quæ recepta eſt ſub virtute naturæ.

Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo vſque deorſum.

Sumit hic argumentum à myſticorum reuelatione: & hoc eſt, quòd [velum ſciſſum eſt] quod

velabat arcam continentem ſigna gratiæ, & apparuit nuda veritas [in duas partes] myſticorum probantium veritatem, & per gratiam iuuantium ad bonitatem. Primum deſeruit fidei, ſecundum virtuti [a ſummo] quod eſt ſignificatum in cælo quoad gaudium felicitatis [vſque deorſum] in profundum inferni, vbi oſtenditur iudicij ſeueritas in pœnis. *Iſa.* 7. Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundum inferni, ſiue in excelſum ſupra. *Apoca.* 11. Viſa eſt area teſtamenti Dei in templo Dei. Hanc expoſitionem probat *Apoſtolus* 2. *Corinth.* 3. Cum conuerſus fuerit quis ad Dominum, auferetur velamen: Deus enim ſpiritus eſt.

Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt.

Accipit argumentum ab elementis mundi dupliciter: a terra quidem, ex qua materialiter corpus hominis conſtituitur: & ex lapide, per quem duritiES cordis infidelis deſignatur. Dicit igitur. [Et terra mota eſt] *Pſalm.* 67. Terra mota eſt etenim cæli diſtillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Iſrael. Et ſignificat motus iſte compunctionis iuſtificationem. *Iſa.* 24. Commotione commouebitur terra, contritione confringetur terra. Tremore enim reuerentiæ concutitur à maieſtate eius, quem ſuſceptura erat. *Eccl.* 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in Domino [& petræ ſciſſæ ſunt] In ſignum ſciſſuræ duri cordis, quod ſanguis paſſionis emollit. *Ezec.* 36. & *Ezech.* 9. Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. *Ioel.* 2. Scindite corda veſtra & non veſtimenta veſtra: & conuertimini ad Deum. *Zacha.* 14. Scindetur mons Oliuarum ex media parte ſui ad Orientem & ad occidentem prærupto grandi valde.

Et monumenta aperta ſunt: & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt: & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius, venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.

Hic ſumit argumentum ab ipſis mortuis & morte: & dicit tria, obedientiam elementi mortuos reddentis, & mortuorum reſurrectionem, & fidei teſtimonium quod dederunt. De primo dicit [monumenta aperta ſunt] ad literam *Ezech.* 36. Aperiam quippe tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris, populus meus. Et attende, quòd licet aperta fuerint monumenta in Chriſti Paſſione: tamen non ſurrexerunt corpora ante tertium diem. Chriſtus enim primus liber inter mortuos ſurrexit. 1 *Cor.* 15. Primitiæ Chriſtus: deinde ij qui ſunt Chriſti, qui in aduentum eius crediderunt. *Apoca.* 1. Primogenitus mortuorum & Princeps Regum terræ [& multa] Non omnia [corpora Sanctorum] ibi ſepultorum [dormierunt] *Pſalm.* 126. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini [ſurrexerunt] Et ideò in terra illa ſepeliri petierunt Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph & alij: & hoc eſt ſignificatum 4. *Reg.* 13. vbi ad tactum oſſium Eliſei ſurrexit mortuus [& poſt reſurrectionem eius] hoc eſt, Chriſti [venerunt in ſanctam ciuitatem] olim: ſed tunc per immunditiam homicidarum facta eſt Sodoma & Ægyptus. *Apoc.* 11. *Iſa.* 1. Iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ [& apparuerunt multis] Ita quod in Euangelio Nicodemi dicitur, quòd filij Sancti Symeonis duo, qui ſurrexerant coram Sacerdotum Principibus manifeſtè in templo teſtimonium dabant Reſurrectionis. *Iſa.* 29. Expergiſcimini, & laudate, qui habitatis in puluere, quia ros lucis ros tuus: & terram gigantium detrahes in ruinam, hoc eſt, homicidarum Iudæorum per Titum & Veſpaſianum.

Centurio autem, & qui cum eo erant, cuſtodientes IESVM, viſo terræmotu, & his, quæ fiebant, timuerunt valdè, dicentes: verè Filius Dei erat iſte,

Sumit hic argumentum à conuerſione gentilitatis. Eſt autem Centurio, qui centum ſub ſe habet milites [&] illi [qui erant cum eo] qui ſibi commiſſi fuerant à Pilato, vt procuraret ſupplicium: & hoc eſt, quod ſequitur [cuſtodientes IESVM] cuſtodem hominum. *Iob* 7. O cuſtos hominum quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihi metipſi grauis [viſo terræmotu & his quæ fiebant] *Luc. cap. vigeſ. tert.* Dicit, quòd videntes, quòd ſic clamans expiraſſet, quòd ſcilicet ad clamorem tot apparuerunt ſigna, quòd totus mundus conclamauit ſe mortem illam ſuſtinere non poſſe [timuerunt valdè] *Luc. cap. vigeſ. tert.* Reuertentes percutiebant pectora ſua, dicentes. Et ſicut dicit *Lucas*, confeſſione fidei glorificauerunt Deum [Verè Filius Dei erat iſte] *Eccl.* 36. Oſtende, quia ab initio creaturæ tuæ ſunt. *Suprà* 3. Hic Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Erant autem ibi mulieres multæ à longè, quæ ſecutæ erant IESVM à Galilæa miniſtrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi.

Hic tangitur obſequium ſepulturæ: & primò tanguntur perſonæ, per quas officium illud completur, & ſecundò tangitur modus *Ibi* [Et accepto corpore Ioſeph] Tertiò tangitur ſepulchri cuſtodia *ibi* [Altera autem die, quæ eſt poſt Paraſceuen] In primo tanguntur mulieres, quæ aromatibus ſepulchrum viſitare diſponebant: ſecundò etiam tangitur Ioſeph, qui reddi corpus impetrabat: & hæc patent in litera. In prima dicit tria, ſcilicet, communiter mulieres, & ad quid illuc conuenerant, & tertiò tangit principales. Dicit igitur [Erant autem ibi mulieres multæ] Quod ſignificatum eſt *Iob capitulo decimo nono.* Pelli meæ conſumptis carnibus adhæſit os meum. Os enim fortitudo eſt Chriſti: caro Apoſtoli, qui per fugam & dubitationem receſſerant: pellis autem mulieres, quæ adhæſit oſſibus [à longè] Contra *Ioann. capitulo decimo nono.* Stabant iuxta crucem IESV Maria mater eius, & ſoror matris eius. Reſponſio. Primo ſteterunt prope: quia non negabatur damnatis, vt ſua cum ſuis diſponerent: & tunc commiſit matrem Diſcipulo. Et poſtea cum hoc factum fuerat, oportuit vt longius ſtarent: & hoc tangit *Matthæus* [quæ ſecutæ erant IESVM] *Daniel. capitulo tertio.* Nunc ſequimur te in toto

corde

corde noſtro, & timemus te [& miniſtrabant ei] de facultatibus ſuis. 4. *Reg*.4. Ecce ſedulo miniſtraſti oobis in omnibus. *Eccl*.24. In habitatione ſancta coram ipſo miniſtraui. *Luc*. 10. Martha autem ſatagebat circa frequens miniſterium [inter quas erat Maria] proprio oomine [Magdalene] cognomeoto à caſtro vnde orta eſt. *Marc*. 16. dicitur, de qua ſeptem dæmonia eiecerat [& Maria] quæ erat [Iacobi] minoris & [Ioſeph] qui cognominabatur iuſtus [mater] 2. *Machab*. 7. Supra modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna [& mater filiorum Zebedæi] quæ *Supra capitulo* 20. Regnum filiis poſtulauit. Dicitur autem quòd & Maria Salome ibi fuit, ſed tunc fortè laſſa ab eis parum diuerterat.

Cum ſero autem factum eſſet, venit quidam homo diues ab Arimathia, nomine Ioſeph, qui & ipſe Diſcipulus erat IESV. Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus IESV. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus.

Hic deſcribit perſonam quæ corpus impetrauit. Dicit *Matthæus* circa hoc: tempus, naturam, fortunam, locum, nomen, profeſſionem, & modum impetrandi, & conceſſionem Pilati. Dicitur igitur [Com ſero autem factum eſſet] Poſtquam vterque ſol loeem ſuam abſcondit in Paraſceue. *Pſalm*. 29. Ad veſperam demorabitur fletus & ad matutinum lætitia [venit] quia de die manifeſtare non aoſos fuit. Simile *Ioann. capitulo* 3. Hic venit ad IESVM nocte [quidam homo] Natura rationalis, & diſcernens, & humanorum ſtudium habens. E contra de quibuſdam dicit *Pſalm*. 48. Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Hic eſt homo, qui ad imaginem Dei factus eſt & ſimilitudinem hominis, qui ſecundum Deum creams eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. *Ephe. cap*. 4. [diues] Ecce fortuna: Vnde *Luc*. 23. dicitur nobilis decurio, eo quòd officium publicum miniſtrabat [ab Arimathia] Quæ eſt ciuitas ſuæ oatiuitatis: quæ eſt Remata Helcanæ & Samuelis ciuitas, vt dicitur 1. *Regum*. 1. [nomine Ioſeph] præſago nomine, qui creuit in virtute. *Pſalm*. 83. Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus Deorum in Sion. Io cuius figura Ioſeph Patriarcha præceſſit *Geneſ*. 37. Et Ioſeph nutritius Domini fuit *Luca*. 1. *Matth*. 1. Et iſte ſequens obſequitur mortuo [qui] acceſſit [& ipſe Diſcipolus erat IESV] Ecce profeſſio. *Ioann. cap*. 8. Si manſeritis in ſermone meo, vere Diſcipuli mei eritis & cognoſcetis veritatem: & veritas liberabit vos [hic] vt amicus [acceſſit ad Pilatum] quia de curia (alias decurio) erat & familiaris. *Luc*. 23. Hic audacter acceſſit. *Eccleſiaſtici cap*. 6. Si poſſides amicum, in tentatione tribulationis poſſide eum [& petiit corpus IESV] *Eccleſiaſt*. 7. Mortuo non prohibeas gratiam: nec deſis plorantibus in conſolatione: Et cum lugentibus ambula [Pilatus verò iuſſit reddi corpus] Hoc eſt enim pignus, quod ante occaſum ſolis debebat reddi *Exod. cap*. 22. Vnde etiam *Ioann. cap*. 19. quod petierunt vt non remanerent corpora in cruce in die Sabbati, vt frangerentur eorum crura & depooerentur.

Et accepto corpore Ioſeph inuoluit illud in ſyndone munda: & poſuit illud in monumento ſuo nouo, quod exciderat in petra: & aduoluit ſaxum magnum ad oſtium monumenti, & abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, ſedentes contra ſepulchrum.

Tangitur hic modus ſepulturæ: & dicit duo: modum ſepulturæ, & mulierum nomina prænominatarum, quæ ſepulturæ interfuerant vt locum ſepulchri notarent. Modus autem ſepulturæ deſcribitur primò ex parte corporis, quod Ioſepb [accepto corpore] vt munere pretioſo [inuoluit illud in ſyodooe munda] hoc eſt, linteo mundo: & ideo etiam ſtatutum eſt, vt corporalia non niſi de lineo muodo fiant, quod ſignificat munditiam ſanctitatis. *Prouerb. vltimo*. Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio ſuarum manuum. Lanam ad veſtimentum virtutis, & linum de innocentia candoris. Deinde deſcribit ex parte ſepulchri, dicens [& poſuit illud in monumenro] Quod quaſi monimentum, eo quod in ipſo ſit monitio & recordatio mortuorum [ſuo] Non alieno, ne quiſquam eiicere poſſet [nouo] ne ſi forte alius ibi ſepultus fuiſſet, quod ille & noo Dominos reſurrexiſſe diceretur [quod exciderat in petra] Ne ſi fortè in terra eſſet, quòd effoſſum mentirentur: & ſi eſſet de pluribus petris, diceretur quod per remonitionem lapidum & repoſitionem eſſet ablatum [Et aduoluit ſaxum] integrum [magnum] non niſi plurium auxilio remouendum, vt indubitata eſſet fides integri ſepulchri: & ideò dicitur *Iſa. cap*. 11. Erit ſepulchrum eius glorioſum. *Iob cap. quinto*. Ingredieris in abundantia ſepulchrum ſicut infertur aceruus tritici tempore ſuo, hoc eſt, in abundantia honoris [& abiit] dimittens ſepulchrum cuſtodiæ tortorum. *Ezech*. 3. Abij amarus in indignatione ſpiritus mei [Erant autem ibi Maria Magdalene & altera Maria] mater filiorum Zebedæi [ſedentes contra ſepulchrum] vt notarent locum. *Ruth* 1. Quæ te terra morieotem ſuſceperit, hæc & me ſuſcipiet. *Ioann. cap*. 11. Eamus, & moriamur & nos cum eo. Et non fit hic mentio de matre Domini, nec de tertia Maria: quia mater Domini afflicta nimis ad quietem ducta fuiſſe creditur: & in eius obſequio tertia Maria abierat, & quædam de mulieribus aliis.

Altera autem die, quæ eſt poſt Paraſceuen, conuenerunt Principes Sacerdotum & Phariſæi ad Pilatum, dicentes: Domine, recordati ſumus, quia ſeductor ille dixit adhuc viuens: poſt tres dies reſurgam. Iube ergo cuſtodiri ſepulchrum vſque in diem tertium: ne fortè veniant Diſcipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi: ſurrexit à mortuis. Et erit nouiſſimus error peior priore. Ait illis Pilatus: habetis

Cuſtodiam, ite, cuſtodite ſicut & ſcitis. Illi autem abeuntes, munierunt ſepulchrum, ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

Hic tangitur ſepulchri cuſtodia: & dicuntur tria: cuſtodiæ impetratio, & cuſtodiæ conceſſio & monumenti ſigillatio. Cuſtodiæ autem impetratio tangitur deſcripta ſecundum tempus & ſecundum dignitatem impetrantium, & rationem impetrationis, & ipſam poſtulationem. Et ſubiungit cauſam timoris ſi non cuſtodiretur. Dicit igitur [Altera autem die, quæ eſt poſt paraſceuen] hoc eſt, in die ſabbati. Sed contra. Tunc non licuit operari, ergo nec ſepulchrum munire. Ad hoc dicunt, quòd cuſtodia ſepulchri non eſt opus ſeruile, ſicut nec ſigillatio literarum. Aliter dicitur ſecundum *Remigium*, quòd paraſceue non ponitur pro die, ſed pro præparatione ad feſtum: vnde dies altera à præparatione fuit ſexta feria, quæ erat luna 15. quia in quinta feria præparatio facta fuit: & hoc probabile fuit, quia niſi ſtatim munitum fuiſſet ſepulchrum in prima nocte, poterant timere furtum.

Conuenerunt] vt nec mortuo parcerent [Principes Sacerdotum] In quibus auctoritas [& Scribæ] in quibus magiſterium erroris. *Ierem.* 4. Sapientes ſunt, vt faciant mala: benefacere autem neſcierunt [& Phariſæi] in quibus ſimulata ſanctitas [ad Pilatum] qui præfuit reipublicæ [dicentes] detractoriè. *Ezech.* 22. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum ſanguinem. *Iob* 19. Cùm receſſiſſem ab eis detrahebant mihi [Domine] Allegant rationem, qua perſuadeant [recordati ſumus] Multorum bonorum nullam habebant memoriam: ſed eius, quod obeſſe poterat, optimè recordantur [quia ſeductor &c.] Et de talibus dixit *Ioan.* 8. Honorifico Patrem meum, & vos inhonoraſtis me. *Pſalm.* 108. Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Erat tamen ſeductor in bono *Ierem.* 20. Seduxiſti me Domine, & ſeductus ſum: fortior me fuiſti, & inualuiſti. Sed iſti dicunt in malo, ſecundum quòd ſeductor dicitur: ſeorſum verò à veritate ductor. *Ioan.* 7. Quidam dicebant quia bonus eſt: alij dicebant non, ſed ſeducit turbas [dixit adhuc viuens] Putabant enim eum in toto mortuum, qui dixit: ego ſum via, veritas & vita *Ioan.* 14. [Poſt tres dies reſurgam] *Suprà* 20. & tertia die reſurget. *Oſea* 6. Viuificabit nos poſt duos dies: in die tertia ſuſcitabit nos [iube ergo] Petitio eſt [cuſtodiri ſepulchrum] Et licet hoc in malitia dicerent: tamen hoc Spiritu ſancto præordinante dixerunt, vt quantò cuſtodiuerint diligentius, tantò fides Reſurrectionis certior appareret, & hoc ſignificatum eſt *Iudic.* 16. Vbi Philiſtiim obſiderunt Samſonem in Gaza glorіantes, quòd iam comprehendiſſent eum concluſum infra ſuas portas & ſeras [vſque in diem tertium] quando putabant & corruptum fuiſſe corpus, & falſificatum verbum: non attendentes, quod *Pſalm.* 15. dicit. Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem: notas mihi feciſti vias vitæ. *Act.* 2. Quem Deus ſuſcitauit, ſolutis doloribus inferni, iuxta quod impoſſibile erat teneri illum ab illo. Et ſubiungunt timoris cauſam, quæ non fuit fides veritatis, ſed mendacij pertinacia.

Ne fortè veniant Diſcipuli eius] & hoc mirabile eſt: quia Diſcipuli videntes eum permanere in morte, potiùs recederent deteſtando eum, & propalando vias eius, quam quòd de morte cauſas erroris fabricarent: & propter hoc dicitur in *Pſalm.* 40. Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me: & retribuam eis [& furentur eum] Turpe furtum eſſet fœtidi hominis mortui: & ideò dicitur *Iob* 19. En decies confudiſtis me: & non erubeſcitis opprimentes me [& dicant plebi] Hoc fuit eis tota cauſa timoris [quia ſurrexit à mortuis] Et eſt ſtultitia cuſtodire quoad eos: quia ſi vincens mortem & infernum ſurgit à mortuis, quid prodeſt cuſtodia infirmi hominis? Et hoc eſt, quod priùs dictum eſt, quòd omnia hæc ordinauit Spiritus ſanctus in fidei demonſtratione. *Oſea* 13. O mors ero mors tua: morſus tuus ero inferne [& erit nouiſſimus error] de prædicatione vitæ immortalis per multos diſſeminatus [peior priore] qui per vnum & mortalem diſſeminatus eſt. 2. *Pet.* 2. Canis reuerſus ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabro luti. Dicunt tamen verum quoad ſe: quia primò ignorabant: modò autem contemnunt pœnitentiam. *Act.* 13. Contemnitis verbum, & indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ. *Iſa.* 6. Excæca cor populi huius, & oculos eius claude, & aures eius aggraua: ne fortè videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos.

Ait illis Pilatus] annuens petitioni eorum qui humanum captabat fauorem. *Pſalm* 52. Confuſi ſunt, qui hominibus placent, quoniam Deus ſpreuit eos [Habetis cuſtodiam] hoc eſt, cuſtodes ſunt parati, milites videlicet Præſidis [Ite, cuſtodite ſicut ſcitis] Quaſi dicat. Sufficiat vobis quòd in mortem conſenſi innocentis: quæ reſtant, facite ſicut vultis. *Ierem.* 51. Leuate ſignum, augete cuſtodiam, præparate inſidias: quia cogitauit Dominus, & fecit quæcumque locutus eſt [Illi autem abeuntes] accepta poteſtate [munierunt ſepulchrum] *Iob* 19. Obſederunt in giro tabernaculum meum. *Eccl.* 11. Multæ ſunt inſidiæ doloſi. Et ſubdit modum munitionis duplicem [ſignantes] anulis ſuis [lapidem] ſuppoſitum [cum cuſtodibus in circuitu poſitis. *Dan* 6. Obſignauit Rex lapidem, qui poſitus erat ſuper os laci anulo ſuo, & anulis optimatum ſuorum. *Gen.* 49. Acquieſcens accubuiſti vt leo: quis ſuſcitauit eum? Sic igitur terminatur ſepulchri cuſtodia.

CAP. XXVIII.

Veſpere autem Sabbati, quæ luceſcit in prima Sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre ſepulchrum.

Sicut Chriſtus mortuus eſt propter delicta noſtra, vt nos à morte abſolueret: ita reſurrexit propter noſtram iuſtificationem, & nos ad immortalitatem ſecum educeret, & vt ſua Reſurrectio noſtræ reſurrectionis cauſa eſſet: &

agit

agit in iſto vltimo capitulo, oſtendens eam tripliciter, ſcilicet, iu teſtimonio creaturarum & teſtimonio cuſtodum inimicorum ſuorum: quia non eſt ſuſpectum teſtimonium veritatis ab hoſte perhibitum. *Deut.* 31. Non enim eſt Deus noſter vt dij eorum, & inimici noſtri ſunt iudices. Hoc autem teſtimonium inducit *Ibi* [Qui cum abiiſſent: Ecce quidam de cuſtodibus &c.] Tertiò autem aſtruit fidem Reſurrectionis cum demonſtratione poteſtatis, qua dat mandata prædicandæ veritatis *Ibi* [Vndecim autem Diſcipuli] Prima harum ſubdiuiditur in duas, in quarum prima aſtruitur Reſurrectio per creaturas Chriſto reſurgenti deſeruientes: & in ſecunda teſtimonium hoc confirmatur per apparitionem Chriſti apertè factam *Ibi* [Maria Magdalene &c.] Circa teſtimoniũ Reſurrectionis duo inducũtur, ſcilicet, ipſum teſtimonium & rei teſtificatæ mulieribus iniunctum præconium *Ibi* [Citò euntes annũtiate Diſcipulis, &c.] Circa primum tria dicuntur, ſcilicet, temporis congrui circunſtantia, aduentus perſonarum quibus teſtificatio eſt facta, & ipſa Reſurrectionis teſtificatio.

De primo horum dicitur [Veſpere autem ſabbati] Veſperam ſcriptura computat pro nocte: vnde *Gen.* 1 Factum eſt veſpere & mane dies vnus. Et ſic coniungit hic duos terminos noctis, in quorum primo lux recumbit: & in ſecundo oritur: dicens [quæ] tranſacta nocte [luceſcit] in mane [in primam] feriam [ſabbati] hoc eſt, à ſabbato: & non facit mentionem noctis, ſignificans, vt dicit *Petrus beati Gregorij diaconus*, quia hæc nox eſt, quæ ſicut dies illuminabitur, & nox illuminatio mea in deliciis meis. *Michea* 7. Cum ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt. Significat autem Euangeliſta ex modo loquendi, quod ſanctæ mulieres in nocte poſt ſabbatum venire diſponebant: per hoc quòd aromata empta præparauerunt, & in diluculo peruenerunt: vnde *Marc.* 16. Valde mane vna Sabbatorum, hoc eſt, prima Sabbatorum: veniunt ad monumentum orto iam ſole. Et ideò dicitur *Luc* 24. quòd ibant diluculo ad monumentum. Cum enim *Marc.* dicat: orto iam ſole, intelligit quando radij ſolares apparent in nubibus, non ſuper terram: & hoc eſt, quando luceſcit hora in mane diei ſequentis. Hoc eſt, quod dicit *Pſalm.* 19. Ad veſperam demorabitur fletus: & ad matutinum lætitia.

Venit Maria] Tangit aduentum perſonarum, quibus factum eſt teſtimonium [Magdalene] quæ ardentiùs cæteris amabat eum [& altera Maria] vna de tribus Mariis. *Ruth.* 3. Scit tota domus Iſraël mulierem te virtutis eſſe [videre ſepulchrum] Per metonymiam, hoc eſt, ſepultum [vt vngerent eum] ſicut dicit alius Euangeliſta. Si quæritur de tempore Reſurrectionis: diuerſi diuerſa ſentiunt. *Greg.* dicere videtur, quòd media nocte ſurrexit: per illud *Iudic* 16. Samſon fortiſſimus media nocte ſurrexit, & portas Gazæ tulit ad ſupercilium montis. *Prouer. vlt.* De nocte ſurrexit, deditque prædam domeſticis ſuis & cibaria, hoc eſt, refectionem de gaudio Reſurrectionis ancillis ſuis. *Auguſtinus* videtur dicere, quòd ante auroram parum, vt tenebras noſtras in lucem ſe mutare deſignaret. *Geneſ.* 28. Mane ſurgens Iacob &c. Et ideò beatæ fuerunt mulieres, quæ mane vigilabant ad ipſum. *Pſal.* De mane vigilabo ad te. *Prouer.* 8. Beatus homo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. *Iſa.* 26. Anima mea deſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.

Et ecce terræmotus factus eſt magnus.

Hîc dantur Reſurrectionis teſtimonia. Primò quidem de profundo inferni, & ſecundò de excelſo ſupra ſicut dicitur *Iſa.* 7. De profundo dicit euidentiam teſtimonij, cum dicit [Ecce] *Pſalm.* 91. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. Secundò tangit rem teſtantem [terræmotus] Et tertiò quantitatem, cùm ſubdit [factus eſt magnus] quia ab intimis terra concutitur, quia Chriſtus victor ab inferis reſurrexit. *Pſalm.* 67. Terra mota eſt: etenim cæli diſtillauerunt à facie Dei, Sinai, à facie Dei Iſraël. *Pſalm.* 75. Terra tremuit & quieuit, dum reſurgeret in iudicio Deus. Et hoc eſt teſtimonium de inferno. Teſtimonium autem de excelſo ſuprà ſubdit, cum dicit.

Angelus enim Domini deſcendit de cælo: & accedens, reuoluit lapidem, & ſedebat ſuper eum. Erat autem aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimenta eius ſicut nix. Præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui.

Et diuiditur in duo. Primò enim ponit deſcriptionem teſtificantis, & ſecundò certitudinem teſtimonij *Ibi* [Reſpondens autem Angelus] Deſcriptio autem Angeli ponitur hic, ab officio, ab auctoritate, à loco, à virtutis opere, à forma aſpectus, ab habitu, & à terrore. Ab officio, cùm dicit [Angelus] quod eſt idem, quod nuntius. *Pſalm.* 103. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus. *Iſa.* 18. Ite Angeli veloces ad gentem conuulſam & dilaceratam, hoc eſt, ad Diſcipulos diſperſos, & triſtitia dilaceratos, & dubietate conuulſos [Domini] Ecce auctoritas: quia miniſtri ſunt Chriſti Domini ſui, & ab ipſo habent legationis auctoritatem. *Sup.* 4. Acceſſerunt Angeli & miniſtrabant ei. *Dan.* 7. Millia millium aſſiſtebant ei, & decies millies centena millia miniſtrabant ei [deſcendit] & condeſcendit hominibus [de cælo] vt hominibus operaretur. Et videtur contrarium, quod dicit *Ioan.* 20. Vbi dicuntur duo Angeli viſi fuiſſe, vnus ad caput, vnus ad pedes. Sed dicendum, quòd in monumento viſi ſunt duo: ſed monumentum reſerauit vnus, nec alterius indiguit auxilio: & fortè multi valdè circa monumentum erant, cum & ipſe Dominus eſſet circa monumentum: & hoc ſignificatum eſt *Gen.* 32. Vbi dicitur: Caſtra Dei ſunt hæc, & appellauit nomen loci illius Mahanaim, hoc eſt, caſtra Dei [Et accedens] vt ſuo acceſſu fiduciam daret [reuoluit lapidem] in ſuæ virtutis demonſtrationem contra cuſtodes. Præcipuè quia mulieres dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti? Et reſpicientes viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valdè

[& ſedebat ſuper eum] Qui ſicut dicitur *Lu.* 2. in Natiuitate paſtoribus gaudia nuntians ſtabat: Vt ipſo ſitu oſtenderet, quod qui in natiuitate pugnaturus venerat: modò reſurgens à mortuis quiete in dextera Dei conſideret. *Col.* 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto: quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens. *Iſa.* 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ & in requie opûlenta [Erat autem aſpectus eius] Deſcriptio eſt ab aſpectu [ſicut fulgur] in quo aſpectu terror eſt malorum. *Apoca.* 1. Oculi eius ſicut flamma ignis. *Pſalm.* 143. Fulgura coruſcationes, & diſſipabis eos [veſtimenta eius candida ſicut nix] In quo notatur blandimentum eorum qui cæleſtis ſunt conuerſationis, & veſtimẽtũ decoris Chriſti. *Iſa.* 49. His omnibus velut ornamento veſtieris, & circundabis tibi eos velut amictom. *Pſalm.* 103. Amictus luminè ſicut veſtimento [Præ timore autem eius] Deſcribit hic à terrore fulguris. Taotæ enim maieſtatis apparuit, qui fecit Angelos ſuos ſpiritus & miniſtros ſuos flammam ignis, quòd in corde [exterriti ſunt cuſtodes] Et quia cor omnibus membris miniſtrat motum & vitam: ideò etiam in corpore facti ſunt velut mortui] *Exod.* 33. Non videbit me homo & viuet. Et ex quo ſic emarcuerunt cuſtodes ad viſum vnius: qoid eſſet ſi duodecim legiones talium miſiſſet? *Dan.* 9. Domine, in viſione tua ſolutæ ſunt compages meæ, & nihil in me remanſit virium. *Sapien.* 5. Videns autem &c.

Reſpondens autem Angelus, dixit mulieribus: Nolite timere vos.

Hic tangitur teſtimonium quod continetur in duobus: in confortatione videlicet contra timorem, & veritatis demonſtratione contra dubietatem. Sed hoc præmittit Euangeliſta dicens [Reſpondens] Non ad verba, ſed ad corda trepidantia [Angelus dixit mulieribus] exteriùs ſonans per corpus aſſumptum. Et hoc dignum fuit: quia iſtæ fuerunt quæ luctabantur oratione & deſiderio com Angelo, non dimittentes eum niſi benediceret eis. *Gen.* 32. Non dimittam te niſi benedixeris mihi. *Oſea* 12. Inualuit ad Angelum, & confortatus eſt: fleuit, & rogauit eum. Et eſt concordans tempus: quia lucta Iacob facta eſt in aurora, quæ auream horam præfigurabat Reſurrectionis, quando iam radij glorioſæ felicitatis diffuſi ſunt in nube aſſumptæ carnis [Nolite timere vos] Diſcretionem notat pronomen. Q. d. Illi timeant, qui ad gloriam noſtram non pertinent: vos autem quid timetis, quæ veſtros conciues videtis? *Iudic.* 6. Pax tecum, ne timeas, non morieris. *Dan.* 10. Noli timere vir deſideriorum, pax tecum, confortare & eſto robuſtus.

Scio enim quòd IESVM, qui crucifixus eſt, quæritis: non eſt hic:

Hic ponitur veritatis aſſertio, quam aſſerit à tribus: à conſcientiæ reuelatione, vt cætera meliùs credant: à præteritorum recordatione: à præſentium demonſtratione. De reuelatione conſcientiæ eſt [Scio enim quòd IESVM, qui crucifixus eſt, quæritis] *Pſalm.* 23. Hæc eſt generatio quærentium Dominum. *Sap.* 1. In ſimplicitate cordis quærite illum. Quod autem dicit [qui crucifixus eſt] Non dicit ad ſpecificandum, ſed ad dubium de cordibus earum expellendum: & ſubinfert ex hoc aſſertionem, dicens [non eſt hic] corporali præſentia: ſicut enim dicit alius Euangeliſta *Luc.* 24. Quid quæritis viuentem cum mortuis?

Surrexit enim ſicut dixit.

Ecce aſtruitur à memoria præteriti. Dixit enim *Sup.* 20. Et tertia die reſurget & 26. Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. *Sup.* 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus &c.

Venite, & videte locum, vbi poſitus erat Dominus.

Aſtruit hic à demonſtratione præſentium, dicens [Venite] *Ioan.* 20. Ioclinauit ſe Maria & proſpexit in mooumentum [& videte] conſiderate diligenter locum. Quia ſicut dicitur *Lu.* 24. Corpus IESV noo inuenerunt: ſed linteamina, & ſudarium quod fuerat ſuper caput IESV ſeorſum poſitum inuolutum in vnum locum [vbi poſitus fuerat Dominus] Vnde dicitur *Ioan.* 20. quòd ſublatum credidit, & dixit: Domine, ſi tuliſti ipſum, dicito mihi vbi poſuiſti eum: & ego eum tollam.

Et citò euntes, dicite Diſcipulis eius Quia ſurrexit: & ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis. Ecce prædixi vobis.

Hic iniungit nuntiationem Reſurrectionis, in qua ſanctæ mulieres Apoſtolæ ſunt Apoſtolorum: ſicut enim in prima præuaricatione mors per Angelum malum venit ad fœminam, & per fœminam ad virum: ita nunc nuntia vitæ per Angelum veniunt ad fœminas, & per fœminas ad viros. Dicuntur autem hic duo: iniunctio nuntij boni, & confirmatio veritatis. Iniunctio autem nuntij optimi perficitur in velocitate nuntiantium, & determinatione eorum quibus fit nuntium, & quid nuntietur. De primo dicit [Citò euntes] & notat velocitatem, & velocitatis continuationem. De velocitate dicit [Cito] *Iſa.* 40. Current, & non laborabunt: volabunt, & noo deficient [citò] inquam, gaudio vos agitante & incitante. *Pſalm.* 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum. *Pſalm.* 147. Velociter currit ſermo eius [euntes] continuò ſine mora interpoſita. 4. *Reg.* 4. Dixit Suoamitis pergens ad Prophetam. Ne mibi facias moram in eundo [nuntiate] 4. *Reg.* 7. Dies hæc dies boni nuntij eſt: ſi tacere voluerimus vſque mane, ſceleris arguemur. *Prouer.* 25. Aqua frigida animæ ſitienti nuntium bonum de terra longinqua [Diſcipulis eius] triſtitia detentis, & dubietate vacillantibus. *Iob* 4. Vacillantes quoque cõfirmauerunt ſermones tui, & genua debilia roboraſti [& Petro] ne deſperet propter negatiouem. *Lu.* 22. Simon: Ecce ſathanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum: ego autem rogaui pro te, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos.

Quia ſurrexit] Tria ſunt nuntianda: Reſurrectio, præceſſio in Galileam, & læta viſio. Reſurrectio intentionem eleuat, præceſſio dirigit, & viſio illuminat intellectum. Vel Reſurrectio eleuat cor, præceſſio rectificat opus, & viſio conſolatur

conſolatur peregrinationem incolatus [Quia ſurrexit] de cætero immortalis ſurſum à mortalitate ſe erexit. *Col.* 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram [Et ecce] Q. d. In euidenti eſt ſtatim. *Mich.* 2. Aſcendit iter pandens ante eos. *Ioan.* 10. Proprias oues vocat nominatim, & ante eas vadit: & oues eum ſequuntur [in Galilæam] Quæ tranſmigratio facta interpretatur, vt à vitiis ad virtutes, à miſeria ad gloriam, à diſſimilitudinis exilio in imaginem Dei tranſmigremus. De primo *Ezech.* 31. Eris tranſmigrans ante eos. De ſecundo *Pſalm.* 10. Tranſmigra in montem ſicut auis: & eſt tranſlatio *Hiero.* De tertio. 2. *Cor.* 3. Nos omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu [Ibi eum videbitis] viſione lætitiæ, quæ merces eſt beatorum. *Iſa.* 33. Regem in decore ſuo videbunt. *Iſa. vlt.* Videbitis, & gaudebit cor veſtrum: & oſſa veſtra quaſi herba germinabunt [Ecce prædixi vobis] Confirmatio eſt dictorum, quòd verum eſt, quia ego nuntius veritatis dico vobis. *Apoc.* 3. hæc dicit, Amen, teſtis fidelis. *Rom.* 9. Veritatem dico in Chriſto I e s v, non mentior.

Et exierunt citò de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare Diſcipulis eius.

Hîc incipit mandati Euangelici perfectio, & quia obedientia velox meretur remunerationem: ideò inter obediendum viſione Dei ſacræ mulieres remunerantur, & certificantur de nuntio, quod Angelus aſſeruerat. Dicit igitur in primo quatuor: omnis enim honeſtatis mulieres nominat, velocitatem commemorat, exitus de monumento, curſum charitatis: etiam dicit ad nuntiandum Diſcipulis & quibus paſſionibus afficiebantur, dum iſta perficerent. Dicit igitur [Maria] Bene Maria amaritudine plena de hoc quòd deſolata, quem anima quæſiuit, non inuenit. *Ruth.* 1. Vocate me Mara, hoc eſt, amaram: quia amaritudine me valde repleuit omnipotens [Magdalena] territa. *Prouer.* 17. Turris fortiſſima nomen Domini, ad ipſam confugit iuſtus & ſaluabitur. *Cant.* 7. Collum tuum ſicut turris eburnea. Collum nexus eſt capitis & corporis: & ſignificat gratiam, quæ nectit nos cum capite, Chriſto: ebur autem candens & infrigidans, refrigerium eſt, & munditia caſtitatis: turris autem fortitudinem & altitudinem & rectitudinem, fortitudo eſt in aduerſis, altitudo in prudentiæ & ſapientiæ contemplatione & circunſpectione, ſed rectitudo in operibus iuſtitiæ & recta intentione [& altera Maria] altera amaritudo de peccatis in pœnitentia *Ezech.* 3. Abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Hæ duæ ſunt myrrha vngentes Dominum: vna amara, quia non eſt præſens ad dilectum: altera amara, quia à dilecto per peccatum receſſerat. *Cant.* 5. Manus meæ diſtillauerunt myrrham: & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.

Exierunt citò de monumento] non inuento corpore, nec ipſo I e s v. *Eccl.* 22. In omnibus operibus tuis eſto velox. *Prou.* 22. Vidiſti hominem velocem in opere ſuo: coram regibus ſtabit. *Ezech.* 1. Quatuor animalia ibant, & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Notat autem quòd de monumento, vbi non eſt I e s v s, citò exeundum eſt imperantibus Angelis, hoc eſt, de religione, in qua non inuenitur Chriſtus, ſed tantum veſtis: ibi enim periculum eſt remanere. *Lu.* 24. Quid quæritis viuentem cum mortuis? Illa enim ſunt monumenta, quæ dicuntur ſepulchra concupiſcentiæ, vbi non eſt ſtudium niſi ventris. *Rom. vlt.* Chriſto Domino non ſeruiunt, ſed ſuo ventri. *Phil.* 3. Quorum Deus venter eſt. *Num.* 11. Vocauit nomen loci illius, ſepulchra concupiſcentiæ [cum timore & gaudio magno] Ecce quibus affectibus mouebantur in corde. Timore enim non mali quod non aderat, ſed magni quod apparuerat: & ille eſt timor, in quo cor fugit in ſtupore & admiratione: & gaudium eſt diffuſio quædam, & dilatatio animi in conceptu boni: vt dicere poſſint: Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum. Et illud: Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore [currentes] *Ioan.* 20. Cucurrit Maria & venit ad Simonem Petrum. 1. *Cor.* 9. Sic curro, non quaſi in incertum. *Act.* 2. Nihil horum vereor, dummodo perficiam curſum meum [nuntiare Diſcipulis eius] *Iſa.* 12. Notas facite in populis adinuentiones eius: mementote quoniam excelſum eſt nomen eius. *Pſalm.* 21. Annuntiabo nomen tuum fratribus meis. Hoc enim conceptum gaudium proferendum eſt ad ducem. *Pſalm.* 65. Narrabo vobis, quanta fecit animæ meæ. *Apoca. vlt.* Qui audit, dicat: veni.

Et ecce I e s v s occurrit illis, dicens: Auete.

Hîc ponit apparitionem Domini certificantem verba Angeli, & dicit quatuor: benignam & plenam affectu ſalutationem, deuotam ſanctarum mulierum & plenam charitate adorationem, Domini apparentis quam mulieribus fecit fiduciam & confortationem, & iteratam vt gaudium Diſcipulis nuntietur iniunctionem. Dicit igitur Euangeliſta [Et ecce] euidenter. 1. *Reg.* 2. Nunquid non apertè reuelatus ſum domui patris tui. [I e s v s occurrit illis] *Iſa.* 64. Occurriſti lætanti & facienti iuſtitiam in viis tuis. *Iſa.* 21. Qui habitatis terram Auſtri, cum panibus occurrite fugienti [dicens: Auete] Aue beatæ Virgini datum purgauit à væ culpæ in natiuitate: ſed modo purgatæ ſitis à væ miſeriæ in Reſurrectione. *Eccl.* 22. Amicum ſalutare non confundaris. Iſte eſt ramus virentis oliuæ, quem columba anima Chriſti reuertens ab inferis ad corpus, fractis clauſtris inferni, reportauit ad mundum *Gen.* 8 hoc eſt oſculum oris ſui *Cant.* 1. Oſculetur me oſculo oris ſui ſigno pacis, propulſata miſeria infernalis pœnalitatis.

Illæ autem acceſſerunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis I e s v s: Nolite timere. Ite, nuntiate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt.

Hîc tangit tria acceſſum charitatis, tentionem pedum imitationis, & adorationem fidelis confeſſionis & veritatis. Dicit igitur [Illæ autem

tem acceſſerunt] quia dilectio quærit coniunctionem. *Cant.* 1. Inter vbera mea commorabitur. *Pſalm.* 33. Accedite ad eum & illuoinamini [& tenuerunt pedes eius] Vt & reuerentiam exhiberent, & loca clauorum deoſcularentur, vt veſtigia imitarentur. *Pſalm.* 139. Adorauimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius. 4 *Reg.* 4. Cum veniſſet illa Sunamitis ad virum Dei, apprehēdit pedes eius [& adorauerunt eum] confeſſione deitatis. *Iſa.* 49. Vultu in terra demiſſo adorabunt te. *Iſa.* 60. Adorabunt veſtigia pedum tuorum. *Sup.* 2. Procidentes adorauerunt eum.

Tunc ait illis: Nolite timere] Ecce conſortatio. *Lu.* 11. Nolite timere puſillus grex: quia complacuit patri veſtro dare vobis regnum. *Iſa.* 7. Noli timere, & cor tuum ne formidet [Ite nuntiare] Iniunctio eſt officij [fratribus meis] cohæredibus gloriæ meæ. *Hebr.* 2. Qui ſanctificat, & qui ſanctificantur ex vno omnes: propterea non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Eccleſiæ laudabo te. *Gen.* 45. Ego ſum frater veſter, quem vendidiſtis in Ægypto. Et ſequitur: pro ſalute veſtra miſit me Dominus ante vos. Non enim ſpernere poteſt fratres, qui ſunt os de oſſibus ſuis, & caro de carne ſua [vt eant in Galilæam] Hic enim locus competit, eo quòd iam à mortalitate ad immortalitatis gloriam tranſmigrauerim. *Iſa.* 9. Trans Iordanem Galilææ gentium populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. Etiam eſt & alia cauſa: quia finem principio coniungere voluit: ibi enim prædicare incepit: & ideò ibidem lucem voluit Reſurrectionis clareſcere. *Apoc.* 1. Ego ſum alpha & omega, principium & finis. Ibi me videbunt viſu purgante triſtitiam, quæ ex compaſſione acciderat. *Ioan.* 16. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Iſtud autem non eſt ſic dictum, quod ante non viderint: quia ipſo die Reſurrectionis quinquies viſus eſt. Primo Mariæ Magdalenæ in ſpecie hortulani, quando dictum eſt ei: Noli me tangere *Ioan.* 20. Deinde eidem Mariæ Magdalenæ cum aliis mulieribus, cum irent nuntiare Diſcipulis gaudia Reſurrectionis, vt hic dictum eſt. Tertiò viſus eſt duobus Diſcipulis euntibus in caſtellum Emaus in ſpecie peregrini *Luc.* 24. Poſtea viſus eſt Petro: quod qualiter & vbi factum ſit, nullus narrat Euangeliſtarum, ſed quod factum ſit *Lucas* commemorat *Lu.* 24. Deinde redeuntibus illis duobus in Ieruſalem, & narrantibus quomodo cognouerunt eum in fractione panis: ſtetit iterum IESVS in medio eorum: quod item eſt *Luc.* 24. Et poſt dies octo iterum viſus eſt ab eis, quando Thomas erat cum eis. Et iterum ad mare Tiberiadis, quando ſtetit in litore *Ioan.* 22. Et iſtæ ſunt ſeptem apparitiones, omnes factæ antequā in Galilæa videretur: ſed omnes illæ non ſunt factæ niſi ad fidem Reſurrectionis confirmandam: ſed in Galilæa prædixit locum, vnde fides illa per totum mundum, & ordo Eccleſiaſticus per prædicationem Apoſtolorum deriuaretur. Hic igitur eſt ſenſus literæ.

Quæ cum abiiſſent, ecce quidam de cuſtodibus venerunt in ciuitatem, & nuntiauerunt Principibus Sacerdotum omnia, quæ facta fuerant.

Hic tangitur teſtimonium Reſurrectionis factum ab inimicis: & ideò eſt minus ſuſpectum. Tanguntur autem duo, quorum primum eſt ſimplex teſtificatio veritatis: ſecundum autem aſtuta nequitia inducens veritatis corruptionem & falſitatis aſſertionem *Ibi* [Et congregati cum Senioribus &c.] Circa primum notandum eſt: quando, & qui, & vbi, & quibus, & quid nuntiauerunt. Quando [Quæ] mulieres [cum abiiſſent] quia durante viſione & allocutione Angeli iacebant immobiles quaſi mortui. *Iob* 25. Poteſtas & terror apud eum eſt. *Sap.* 5. Videntes autem turbabuntur timore horribili, & mirabuntur à ſubitatione inſperatæ ſalutis. *Amos* 3. Leo rugiet: quis non timebit? *Exod.* 15. Fiant immobiles quaſi lapis: donec tranſeat populus tuus Domine: donec pertranſeat populus tuus iſte, quem poſſediſti [Ecce quidam de cuſtodibus] Non omnes: quia quidam illorum territi ſunt compuncti, & fugerunt. *Nau.* 3. Cuſtodes tui ſicut locuſtæ: paruuli tui quaſi locuſtæ locuſtarum, quæ conſident in ſepibus in die frigoris: exortus eſt ſol, & auolauerunt [Et venerunt in ciuitatem] De qua *Iſa.* 1. Iuſtitia habitauit in ea: nunc autem homicidæ. *Nau.* 3. Væ ciuitas ſanguinum, vniuerſa mendacij dilaceratione plena [& nuntiauerunt] Indocta enim ſimplicitas fatetur veritatem [Principibus Sacerdotum] *Iſa.* 1. Principes tui infideles, ſocij furum [omnia, quæ facta fuerant] miracula & apparitiones & terrores, quæ viderant. 2. *Mach.* 3. Heliodorus omnibus nuntiabat, quam expertus fuerat magnificam Dei virtutem.

Et congregati cum Senioribus, conſilio accepto, pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia Diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum nobis dormientibus. Et ſi hoc auditum fuerit à Præſide, nos ſuadebimus ei, & ſecuros vos faciemus. At illi accepta pecunia fecerunt ſicut erant edocti. Et diuulgatum eſt verbum iſtud apud Iudæos, vſque in hodiernum diem.

Hic tangitur veritatis corruptio: & dicuntur duo, videlicet, corruptio & corruptionis nocumentum *Ibi* [Et diuulgatum eſt verbum iſtud] Corruptio autem tangitur ex parte corrumpentium, & ex parte corruptorum *Ibi* [At illi accepta pecunia] Ex parte autem corrumpentium tanguntur quinque, quorum primum eſt ad corrumpendam veritſtem concordia: ſecundum eſt ſtudium: tertium eſt auaritiæ, quæ excæcat oculos, inſtrumentum: quartum eſt perſuaſum mendacium: quintum eſt aſſecuratio impunitatis: & hæc patent per ordinem in litera. De primo dicit [Et congregati cum Senioribus] vt ſimul poſſent quod ſinguli non potuerunt. *Iſa.* 8. Congregamini & vincimini: quia nobiſcum Deus. *Pſalm.* 15. Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea. *Pſalm.* 105. Operuit terram ſuper congregationem Abiton [conſilio inito]

Ecce

Ecce ſtudium. *Geneſ.* 49. In conſilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non ſit gloria mea. *Iſa.* 8. Inite conſilium, & diſſipabitur: loquimini verbum, & non fiet [pecuniam copioſam dederunt militibus] Ecce auaritiæ inſtrumenta, per quam corrupta concupiſcibilis: & ideò inducta eſt cæcitas bonæ rationis. Dicitur autem [pecunia copioſa] quæ tanta eſt, quod ſupplens neceſſitates etiam refundi poteſt ad alios: & ſic cuſtodes, & cuſtodum amici ditati ſunt ab eis. 1. *Tim.* 6. Radix omnium malorum eſt cupiditas. *Eccl.* 10. Pecuniæ obediunt omnia. *Deut.* 16. Non accipias munera quæ excæcant oculos prudentium, & ſubuertunt verba iuſtorum [dicentes, dicite] Ecce perſuaſum falſitatis mendacium [quia Diſcipuli eius venerunt nocte] quaſi eſſent fures mortui & fœtidi corporis, vt ſeipſos deciperent, & in falſitate detinerent, ex qua nihil emolumenti conſequerentur niſi perſecutionem & expoliationem rerum ſuarum, & mortem turpem: vnde conſtat nihil habere probabilitatis [& furati ſunt eum nobis dormientibus] Si enim dormiuerunt, quomodo viderunt? & ſi non dormiuerunt, quomodo auferre Diſcipuli potuerunt? *Pſalm.* 26. Inſurrexerunt in me teſtes iniqui: & mentita eſt iniquitas ſibi. *Iob* 13. Diſputare cum Deo cupio: priùs oſtendens vos fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum. *Ierem.* 9. Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium: vt inique agerent laborauerunt [Et ſi hoc] Ecce Promiſſio impunitatis: vt ſicut concupiſcibilis corrupta corrumpit rationem; ita iraſcibilis corrupta per ſpem ſecuritatis, in corruptione teneat corruptam rationem, & nun redeat ad veritatem [auditum fuerit à Præſide] qui inuitus condemnauit eum: & ideò citius puniret teſtes falſitatis [ſuadebimus ei] non ratione, ſed pecunia: & ita ſecuros vos faciemus à pœna, non à culpa? *Ierem.* 16. Verè mendacium obſeruauerunt patres veſtri, vanitatem quæ eis non profuit. *Iob* 16. Suſcitatur falſiloquus contra faciem meam contradicens mihi.

At illi accepta pecunia] Corruptio eſt ex parte corruptorum. 1. *Tim.* 1. Homines corrupti mente circa fidem naufragauerunt. *Pſalm.* 11. Vana locuti ſunt, vnuſquiſque ad proximum ſuum: labia doloſa in corde, & corde locuti ſunt [fecerunt] igitur [ſicut erant edocti] *Ioan.* 8. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax eſt, & pater eius. 3. *Reg. vlt.* Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius.

Et diuulgatum eſt verbum hoc] hoc eſt, in commune vulgus deriuatum apud Iudæos mendacium diligentes. *Iſa.* 28. Poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus [vſque in hodiernum diem] Sic impletum eſt illud *Pſalm.* 11. Defecerunt veritates à filiis hominum. Vſque in hodiernum enim diem in mendacio illo perſeuerant. *Hieron.* hic dicit in glo. quod eadem auaritia, quæ captiuauit diſcipulum comitem Domini, decepit & milites cuſtodes ſepulchri. Et qui rebus Eccleſiæ abutuntur in aliis rebus, quibus ſuam expleant voluptatem, ſimiles ſunt Scribarum & Phariſæorum & Sacerdotum redimentium mendacium per ſanguinem Saluatoris. Hæc eſt *glo. Auguſt.* ſumpta de concordiis Euangeliſtarum valde bona, quæ ſex determinat circa literam quæſtiones: quarum prima eſt de tempore terræmotus, quando acciderit: ſecunda quando Magdalenæ apparuerit: tertia de numero mulierum quæ quandoque duæ, quandoque tres dicuntur: quarta de apparitione Angelorum, quia quandoque duo, quandoque vnus leguntur apparuiſſe: quinta de Angelorum poſitione, quia quandoque ſtantes, quandoque ſedentes leguntur: ſexta de Angelorum allocutione. hæc *glo.* Incipit ſic *Auguſt.* prima ſabbati diluculo &c. & non eſt neceſſe quod verba *gloſſæ* ponamus: quia quilibet per ſeipſum relegere poterit.

Vndecim autem Diſcipuli abierunt in Galilæam in montem, vbi conſtituerat illis IESVS. Et videntes eum adorauerunt: quidam autem dubitauerunt. Et accedens IESVS locutus eſt eis dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra.

Hic incipit pars illa, quæ eſt de argumento veræ Reſurrectionis: facta ad hoc, quod fides indubitata per mundum ab ipſis teſtibus prædicetur. Habet autem quatuor paragraphos, in quorum primo fides aſtruitur Reſurrectionis, vt teſtes eius in veritate confirmentur: ſecundus demonſtrationem habet poteſtatis, vt ordo Eccleſiaſticus ab ipſo per gradus inſtituatur *Ibi* [Data eſt mihi omnis poteſtas &c.] Tertius ſub hac poteſtate continet collatam miniſtris poteſtatem docendi, ſacramenta diſpenſandi, & ordinem vitæ ſecundum diuina mandata determinandi *Ibid.* [Euntes autem docete [Quartus & vltimus continet indeficientiam fontis in gratia, & poteſtate ſemper in Eccleſia manendi *Ibi* [Et ecce vobiſcum ſum &c.] In primo autem dicuntur tria, locus, viſus, & per confortationem tremor dubitationis ablatus. In loco duo ſunt: communis & proprius.

Dicit igitur [Vndecim Diſcipuli] qui principales erant, qui & Apoſtoli nominati ſunt *Sup.* 10. Cum quibus tamen multi alij pergebant credentes vt beata viſione fruerentur. 1. *Cor.* 15. Viſus eſt Cephæ, & poſt hoc vndecim: deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul ex quibus multi manent vſque adhuc, quidam autem dormierunt [abierunt] a Ieruſalem [in Galilæam] Cauſa quidem eſt: quia Galilæa à gentibus in parte, & in parte à Iudæis habitabatur: & prædicatio à Iudæis debuit ad gentes tranſire. *Act.* 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; ſed quia repellitis illud, indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Et hoc dixerat ſanctus Simeon *Luc.* 2. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ [in montem] Thabor vbi etiam transfiguratus eſt, vt putatur *Sup.* 17. [vbi conſtituerat illis IESVS] *Sup.* 26. Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. Conſtituit etiam per ſermonem angelicum & proprium. *Iſa.* 2. Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei noſtri. *Pſal.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: turbati ſunt omnes inſipientes corde. Iſte eſt mons, in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. *Iſa.* 49. Super montem excelſum aſcende tu qui Euangelizas Sion [Et videntes] Ecce viſus qui

qui coniuogitur deuotionis adorationi. Dicit igitur [Et videntes eum] corporeo intuitu in argumentum veræ Reſurrectionis. *Gen.* 32. Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. *Luc.* 24. Palpate, & videte quia ego ipſe ſum [& adorauerunt] verum Deum & viuentem ex mortuis confitentes. *Exod.* 3. Adorauerunt proni in terram. *Pſalm.* 65. Omnis terra adoret te Deus [Quidam autem] ex Apoſtolis adhuc [dubitauerunt] Dubitatio eſt tremor rationis, quo interminatè mouetur ad vtramque partem contradictionis: & hoc aliquando contingit ex ſtupore admirationis; aliquando ex magnitudine ſignorum ad vnam partem, & veritate trahente ad aliam; & aliquando contingit ex pietate affectus, quæ ita detinet rationem ad vnũ quòd eruere ſe non poteſt ad ſpeculandum alterum: & ideo diſtinguitur multiplex dubitatio. Eſt enim dubitatio tarditatis, ſicut fuit Thomæ & multorum Diſcipulorum *Luc.* 24. O ſtulti & tardi corde ad credendum. Eſt etiam dubitatio admirationis, vt hic & *Luc.* 24. Adhuc autem illis non credentibus & mirantibus præ gaudio. Eſt etiam dubitatio ratiocinationis *Joan.* 1. A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? *Luc.* 1. Quomodo fiet iſtud? Eſt etiam dubitatio erroris *Ioan.* 10. Quouſque animas noſtras tollis? Si tu es Chriſtus, dic nobis palam. Eſt etiam dubitatio pietatis *Sup.* 11. Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Quidam igitur hic dubitauerunt ex admiratione ſtupefacti. *Gen.* 27. Vltra, quàm credi poteſt admirans ait: Quis igitur ille eſt, qui dudum captam venationem attulit ad me? *Iſa.* 60. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum.

Et accedens] vt ſuo acceſſu auſum daret Diſcipulis: quia ſicut dicitur *Gen.* 45. Cum diceret Ioſeph: Ego ſum Ioſeph, non poterant reſpondere fratres nimio terrore perterriti: ad quos ille clementer. Accedite, inquit, ad me. Et cum acceſſiſſent prope: Ego ſum, ait, Ioſeph frater veſter [locutus eſt eis, dicens] multa pertinentia ad illuminationem dubitationis: Vnde *Marc. vlt.* Apparuit illis IESVS & exprobrauit incredulitatem & duritiam cordis: quia his qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderunt [Data eſt mihi omnis poteſtas] Et quare non dicit: omnis ſapientia, vel bonitas? Dicendum, quòd ſapientia nota fuit eis, eo quod ſciuerunt, ſicut dicitur *Luc. vlt.* quòd fuit vir propheta potens in opere & ſermone, coram Deo & omni populo. Bonitas etiam nota fuit, eo quòd animam voluntarius poſuit, & corporis & ſanguinis communicationem dedit: Sed potentia in infirmitate multa, depreſſa videbatur: & ideò illam oſtendit. Et tunc quæritur: Qualiter illam nunc datam ſibi dicit, cum omnipotentiam ab æterno habuerit? Si dicatur, quod dicit ſibi datam ſecundum humanitatem: Non eſt ſolutio, quia illa etiam data ſibi fuit ab inſtanti ſuæ conceptionis. Reſponſio, quia dicitur data, quando innoteſcit ſecundum *Auguſt.* *Phi.* 2. Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine IESV omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium & infernorum [in cælo & in terra] Quare non in inferno? Reſponſio. Notum erat hoc per Reſurrectionem: quia niſi poteſtatem ſuper inferna habuiſſet, victor ab inferis non reſurrexiſſet. *Eccleſ.* 18. Omne quodcunque voluerit faciet, & ſermo eius poteſtate plenus. *Pſalm.* 113. Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra, & in mari, & in omnibus abyſſis. *Supr.* 6. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra. Vel poſſumus dicere quod dicit [Data eſt mihi omnis poteſtas] & non potentia: quia poteſtas nomen eſt ciuile, & dicit potentiam ſtantem ad iuris ordinem: & ideo ordinaturus Eccleſiam facit mentionem de plenitudine poteſtatis, dicturus Petro de paſtura ouium, ſicut dicitur *Ioann. vlt.* Et commiſſurus Diſcipulis diſpenſationem doctrinæ & ſacramentorum. *Rom.* 13. Non eſt poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt à Deo, ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Et tunc planum eſt quare dicit [in cælo & in terra] In quibus operatur poteſtas clauium, quibus licet non præualeant portæ inferi: tamen non ſunt claues inferni, ſicut docuimus *Supra* 16.

Attende autem, quod propter apparitiones ſeptem, quas ſuprà notauimus, *Aug. hic in glo.* ponit tres eſſe factas: octaua autem eſt, quæ narratur hic facta in monte Galilææ: & nona eſt, quando recumbentibus vndecim Diſcipulis apparuit *Marc. vlt.* Et eſt ſimilis iſti: ſed non eadem, nec eadem die facta: quia etiam Diſcipuli non ita cito reuerſi ſunt de Galilæa. Decima autem fuit, quando eos eduxit extra Ieruſalem in Bethaniam, & à monte Oliueti aſcendit coram eis, ſicut dicitur *Luc. vlt.* Et *Act.* 1.

Attende, quòd apparuit Diſcipulis plorantibus, vt Petro & Mariæ Magdalenæ *Joan.* 20. per quod intelliguntur pœnitentes, quibus apparet per gratiam. Apparet etiam piſcantibus *Ioan. vlt.* per quod intelliguntur prædicantes. Apparet etiam currentibus cum timore & gaudio. *Sup. eo. i. cap.* per quod intelliguntur bene in charitatis feruore operantes. Apparuit & de ſe conferentibus in via *Luc. vlt.* per quod intelliguntur legentes ſcripturam. Et hæc omnia ſunt de perfectione actiuæ vitæ. Apparet etiam vacantibus ſiue feriantibus otio ſacro *Ioan.* 20. Cum ſero eſſet, & fores eſſent clauſæ: per quod intelligitur otium contemplationis. Apparuit etiam in Galilæam aſcendentibus, vt hic: per quod intelligitur aſcenſus de virtute in virtutem. Apparuit etiam in monte *Marc. vlt.* per quod intelligitur exaltatio intellectus, & exceſſus in lumine. Apparet etiam cælum intuentibus, quod ſignificat raptum cum Paulo in tertium cælum, hoc eſt, per conſiderationem Creationis, Redemptionis, & æternæ beatitudinis: quorum primum eſt in Chriſti natiuitate, ſecundum in Paſſione, & tertium in Reſurrectione & Aſcenſione.

Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis.

Commemorata poteſtate hic transfundit eam in perſonas Eccleſiaſticas ſecundum ordines tres: prædicandæ fidei, diſpenſationis Sacramentorum, & ordinandæ vitæ: & hæc tangit per ordinem. De primo dicit. [docete omnes gentes] Doctri-

na

na proptiè rationi ſubiectorum eſt, ſicut *Suprà capit. quarto* notatum eſt. & hic improptiè ſumitur: & ideo expreſſius dicitur *Mar. vlt.* Prædicate Euangelium omni creaturæ. Prædicare enim pertinet ad ea quæ ſunt ſupra naturam, quæ noſter intellectus non capit niſi per fidem. *Iſa.* 6. ſecundum aliam tranſlationem. Niſi credideritis, non intelligetis Per hoc autem quod dicit [Euntes] notat inſtantiam. 2. *Tim. vlt.* Prædica verbum. inſta opportunè, importunè. Vnde *ſupra* 20. Ite & vos in vineam meam. *Pſalm.* 125. Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua. Quod autem dicit [omnes gentes] ſine perſonarum acceptione, generaliter notat eſſe prædicandum. *Sap.* 6. Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus. *Iac.* 2. Nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri IESV-CHRISTI gloriæ. *Iſa.* 49. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad vltimum terræ. Et attende quod iam dilatat Euangelium: vt totum capiat mundum, qui *Sup.* 10. dixerat. In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis.

Baptizantes eos] Hoc ſolum tangit Sacramentum: quia hoc eſt ianua Sacramentorum & dat eſſe ſpirituale, per hoc quod eſt generatio ſpiritualis, & eſt ad ſalutem neceſſarium & iuſto & iniuſto vbi Sacramentum non excludit neceſſitas: ibi enim Baptiſmus flaminis vel ſanguinis vicem ſupplent Sacramenti. *Ioan.* 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei. 4.*Reg.* 5. Vade & lauare ſepties in Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua atque mundaberis. 1. *Corinth.* 10. Omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari. De Baptiſmo require *Suprà* 3. [In nomine] non in nominibus: quia vna eſt eſſentia trium quæ operatur in Baptiſmo. *Num.* 6. Inuocabunt nomen meum ſuper eos: ego autem benedicam eis: & ideo non fit in nomine baptizantis: quia ſolus Deus benedicit in Sacramentis. *Ioan.* 1. Supra quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum; hic eſt qui baptizat [Patris, & Filij, & Spiritus ſancti] ad fidei diſtinctionem: ideo fiunt catechiſmi in Bapriſmo: & ideo hanc formam nulli licet mutare. *Ierem.* 14. Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum eſt ſuper nos: ne derelinquas nos. 1. *Ioan.* 5. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo; Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt.

Docentes eos ſeruare] per memoriam & opus. Et hoc eſt tertium, quod eſt doctrina mandatorum: quod eſt ſecundum virtutes quæ rationi conſentaneæ ſunt: vnde *Philoſoph.* Innati ſumus eas ſuſcipere: perficere autem eſt ab aſſuetudine. Et hæc ſunt doctrinalia verè, ſicut dicit *Chryſoſtom.* Vnde *Iac.* 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras. *Deuteron.* 30. Non longè eſt verbum à corde tuo. *Roman.* 10. Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc eſt Verbum fidei quod prædicamus [omnia] generaliter; quia dicitur *Iac.* 2. Qui offendit in vno, factus eſt omnium reus [quæcunque mandaui vobis] *Pſalm.* 118. Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis. Iſte igitur eſt congruus ordo: vt poteſtas detur per gratiam, intellectus purificetur per fidei doctrinam. *Actor.* 15. fide purificans corda eorum. Et peccatum emundetur per regenerationis Sacramentum. *Ezech.* 6. Effundam ſuper vos aquam mundam & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Et demum vita perficiatur per mandatorum obedientiam. *Ioan.* 14. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. de qua manſione ſubdit.

Et ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi.

Et tangit quinque: poteſtatis videlicet diuinæ demonſtrationem, & eiuſdem verum & primum auctorem, & eiuſdem in miniſtros tranſfuſionem, & eiuſdem per miniſtros ſucceſſionem, & eiuſdem vſque in finem ſeculi durationem. Demonſtrationem notat, cum dicit [Ecce] vnde *Mar. vlt.* dicit. Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Signum enim fit in demonſtrationem poteſtatis. Auctoritatem notat, cum dicit [Ego] *Ioan.* 15. Sine me nihil poteſtis facere. *Iſa.* 26. Omnia opera noſtra operatus es Domine in nobis. 2. *Corinthior.* 13. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Transfuſionem poteſtatis notat per hoc quod dicit [vobiſcum ſum] *Iſai.* 7. Et vocabitur nomen eius Emanuel, hoc eſt, nobiſcum Deus. *Supra* 10. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Eſt tamen Deus etiam aliter nobiſcum: eſt enim nobiſcum meditantibus. *Iob* 29. Quis mihi det vt ſim iuxta dies priſtinos, quando ſecretò Deus erat mecum in tabernaculo meo? Eſt etiam nobiſcum laborantibus. *Sapien.* 8. Vt mecum ſit & mecum laboret. Eſt item nobiſcum orantibus. *Suprà* 18. Vbicunque duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Eſt etiam nobiſcum loquentibus vel prædicantibus. *Ierem.* 1. Ne timeas, quia ego tecum ſum. Eſt item nobiſcum fructus comportantibus. *Ruth* 2. Dominus vobiſcum. Et *Iudic.* 6. Gedeoni excutienti frumentum in area dicitur: Dominus tecum virorum fortiſſime. Et per iſtam comportationem intelliguntur ſtudentes, grana veritatis colligentes. Eſt item nobiſcum patientibus. *Pſalm.* 90. Cum ipſo ſum in tribulatione. *Pſalm.* 22. Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Eſt etiam nobiſcum pugnantibus. 2. *Paralipom.* 20. O Iuda & Ieruſalem nolite timere, neque paueatis eos: cras egrediemini contra eos: & Dominus erit vobiſcum. Eſt etiam nobiſcum perſeuerantibus. *Geneſ.* 28. Si Dominus Deus mecum fuerit in via iſta qua ego ambulo; & dederit mihi panem ad edendum & veſtimentum, quo operiar: erit mihi Dominus in Deum. 2. *Paralipom.* 15. Dominus vobiſcum, eo quod fuiſtis cum eo. Eſt etiam nobiſcum triumphantibus. *Iudith* 13. Aperite portas quoniam nobiſcum Deus, qui fecit virtutem magnam in Iſraël. Hic autem intelligitur [vobiſcum ſum]

In

In operatione Eccleſiaſticæ poteſtatis. *Ioan.* 17. Tu in me, & ego in eis; vt ſint in vnum conſummati [omnibus diebus] Per hoc notatur ſucceſſio lucis Eccleſiaſticæ: *Pſalm.* 118. Ordinatione tua perſeuerat dies, quoniam omnia ſeruiunt tibi. *Pſalm.* 44. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij: conſtitues eos Principes ſuper omnem terram [vſque ad conſummationem ſeculi] Per hoc notatur duratio. Tunc enim nobiſcum regnabit in ſecula. *Sapient.* 19. In omnibus magnificaſti populum tuum & honoraſti in omni tempore: in omni loco aſſiſtens eis. *Ezech. vlt.* Nomen ciuitatis ex illa die Dominus ibidem. *Iſai.* 62. Non vocaberis vltra derelicta, & terra tua non vocabitur amplius deſolata: ſed vocaberis voluntas mea in ea & terra tua inhabitabitur. Hic enim Chriſtus eſt Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech: cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

F I N I S.

INDEX

RERVM, ET VERBORVM NOTABILIVM, quæ in Commentariis in Matthæum continentur.

Litera a, *deſignat primam columnam*, b, *ſecundam*.

A

ABBREVIATVM verbum quomodo fecit Dominus ſuper terram. 14.b
Ablutio corporis ex ſe nihil penitus confert ad munditiã mentis. 197.a
Abnegare ſeipſum quomodo oporteat qui vult venire ad Chriſtum. 310.b
Abſcondita quæ ſint à ſapientibus. 241.a
Abſoluit Deus, abſoluit Sacerdos, ſed longè diuerſa ratione, quæ ſit. 308.b
Abſtinere à quibus debeant ieiunantes. ibid.
Ex abundantia cordis quomodo loquatur homo. 258.b
Acceſſit diabolus Chriſtum tentaturus aliter quam nos. 54.b
Accidentia quare maneant in ſacramento Euchariſtiæ. 411.a
Accidentia non afficiunt corpus Chriſti, ſed circunſtant ipſum. ibid.
vt Acciperet coniugem quomodo admonetur Ioſeph ab Angelo cum non dimiſiſſet eam. 19 b
Aciem militum quomodo nobis comparamus participando perfectionibus Angelorum. 132.a
Acus foramen dicebantur portulæ in muro Ieruſalem Vide in Luc.c.18. 331.a
Adam ſi in ſimilitudine Dei incorruptus perſtitiſſet, ad ſimilitudinem illam omnes genuiſſet. in prologo.
Adam nomen veri patris amiſit, & nomen corruptoris obtinuit. ibid.
Adam in monte Caluariæ ſepultum auctor non approbat. 431.a
Adimpleri & impleri quomodo differunt. 34 b
Adiutorium triplex contra tres infirmitates. 149.a
Admiratio quid ſit. 183.a
Admiratio eſt initium omnis inquiſitionis veritatis. ibid.b
Admiratio quomodo fuerit in Chriſto. 189.b
Admiratio ducit ad fidem. 199.b
Admonitus quare dicitur Ioſeph in ſomnis. 37.b
Adoptiui filij in vero filio adoptantur. 306.a
Adueniat regnum tuum, quare dicitur, non autem, Veniamus ad regnum. 133.a
Quomodo aduenit regnum Dei. ibid.
Aduentum primum Domini in Galilæam tres Euangeliſtæ omittunt, ſolus Ioannes qui vltimo ſcripſit, commemorat. 59.b
A[illegible] Antichriſti duo ſigna ſunt. 380.b
Adulterãs mulier quatuor peccata cõmittit. 100.a
Adultera quando dimittenda. 329.a
Adulterium quare appellatur fornicatio. 99.a
Ætates hominum ſignificantur per horas quibus paterfamilias conduxit operarios. 331.a.& b
Affectum carnalem non eſſe præponendum operi ſpirituali. 263 b
Affectos malos nõ ſẽper immittit diabolus. 296.b
Affligent calor & frigus in inferno, non in ratione qualitatum elementalium. 191.b
Agar quomodo interpretatur, & quid ſignificat. in prologo.
Agens negotia eorum quibus tenetur, licet illicitè acquiſita accipiat, poteſt ab eis accipere victum in ſtipendium neceſſitatis. 206.b
Ager eſt mundus. 276.b
Ager cordis notat optimam exercitationem per diſciplinam. 274.a
Ager eſt cor humanum. 277.b
Ager dicitur mundus, Eccleſia, &c. 387.a
Ager figuli cur ſic dictus. 426.b
Ager ille cur fuerit in ſepulturam peregrinorum deputatus. ibid.
Agri fundus quomodo debeat eſſe diſpoſitus. 267.a
Agilitatis vſum non aſſumpſit Dominus quando ambulauit ſuper mare. 290.b
Agricolæ indiſpoſiti ad virtutem. 351.a
Agricultura præcipuum eſt in quo laborat humana neceſſitas. 356.a
Alleluia, quæ pars. 84.b
Altare allegoricè dicitur fides, moraliter cor humanum. 91.b
Altaria quare deteguntur in die cœnæ. 410.a
Altus ſtatus non ſanctificat. 216.b
Ambitio coniuncta gulæ, ſuperbiæ, fauori populari, & laudi. 367.a
Ambitio quid ſit. ibid.
Ambulo vnde dicatur. 262.a
Ambulatio IESV ſuper mare quale fuerit miraculum. 290.a
Amen quæ pars, & cuius linguæ vocabulum. 84.a
Amen quare ſubiungitur orationi Dominicæ. 149 a
Amicitiæ quam Dominus prædicit, multiplex gradus. 229.b
Amor duplex: amicitiæ, & concupiſcentiæ. 108.a
Amor, dilectio, & charitas quomodo differunt. ibid.& 362.b
Amor Chriſti præponendus amori ſuiipſius. 230.a
Anathoth interpretatur ſub obedientia. 277.b
Ancilla vnde dicatur. 11.b
Andreas interpretatur fortis vel virilis. 63.a
Andreas & Petrus ter vocati ſunt à Domino. ib.b
Angaria quid ſit, & quomodo differat à perangaria. 430.b
Angaria eſt coactio ad opera ſeruilia. 106.b
Angelis ſuis mandauit de te, his verbis tria dicuntur. 57.b
Cum Angelis ambulant qui eorum dona participant. 132.a
Angelos Chriſtus ad cuſtodiam non habuit. 57.a
Angelum cuſtodem deputatum habet quælibet anima. 321.a

Angelum vnum deſceodiſſe de cœlo qui reuoluit lapidem, dicit Matthæus: Ioaones vero ait duos viſoa fuiſſe io monumento, quomodo conciliantur. 437.b
Angelus idem quod nuntius. ibid.
Angelus Domioi verax Satanæ, mendax. 17.a
Angelus quare noo inſtruxit Ioſeph antequam veniret in agoniam dubij. 20.b
Angelus quare dixit Ioſeph, *Accipe puerum*, non autem tuum. 32.b
Anguſtia duplex: booa, & mala. 297.b
Anima iuſti eſt ſedes ſapientiæ. 103.a
Anima dicitur ab animalitate, & ab animeitate. 157.b
Animam quomodo perdere debeamus, vt eam ſaluemus. 311.a
Animarum magna dignitas, Aogelorum habere cuſtodiam. 59.a, & 321 a
Animal monſtruoſum quare dicitur poteus. 202.a
Animales & terreni qui dicantur. 244.a
Animus quomodo eſt perfectus, & ordinator totius vitæ. 68.a
Anna ex tribus viris peperit tres Marias. 216.b
Annis ſeptem permanſit IESVS in Ægypto. 34.b
Antichriſti aduentus duo ſigna. 380. a, & 382.a
Antichriſti perſecutiò durabit tribus annis cum dimidio. 380.a
Antichriſti tempore tribulatio magna erit propter tria. ibid.
Antichriſtus ſignificatur per beſtiam. ibid.b.
Antichriſtus maximè regnabit in Iudæa. 379.a
Antichriſtus quare babebit aliquos ſequaces eremiticè viuentes. 381.b
Antelucanum noctis quid ſit. 290.a
Antidota ſalutis tria contra tres operationes dæmonum. 254.b
Antiquum quid dicatur. 88.b
Apex & iota quomodo differant, & quid ſignificent. 85 b
Apoſtoli congruè duodecim. 215.b
Apoſtoli qui fuerint fratres, verſu exprimitur. 216.a
Apoſtoli quomodo putauerunt Chriſtum ambulantem ſuper mare phantaſma eſſe. 290.b
Apoſtoli quomodo fuerunt increduli. 316 a
Apoſtoli cur ante Reſurrectionem iuſſi ſunt ſolis Iudæis prædicare, & noo Gentibus, triplex aſſignatur cauſa. 217.a
Apoſtolorum vocationes ſignatæ ſunt. 63. b. & ſeq.
Apoſtolus primus dignitate, non vocatione, Simon Petrus. 216.a
Apoſtolorum licet Petrus ſit primus, tamen Andreas non dicitur ſecundus, nec Philippus tertius, &c. quare. ibid.
Apoſtolorum duodecim figuræ quantum ad ea quæ eis conueniunt. 215.b
Apoſtolorum miſſio ſignificata eſt in Ioſeph miſſione ad fratres. 222.a
Apoſtolorum parcitas in cibo. 287 b
Apoſtolos non habuiſſe fidem quia montes non eradicarunt, arguitur. 346.a
Apoſtolæ Apoſtolorum factæ ſunt mulieres. 438.b
Apoſtolicæ vitæ auſteritas. 246 b
Apparere debuiſſe Dominum per ſeipſum Ioſeph, & Angelum arguitur. 16 b
Apparere propriè quæ dicantur. 17.b
Apparitio in ſomnis multiplex. 18.a, & b
Apparitio facta Ioſeph in ſomnis qualis fuerit. ibid.
Apparere Diſcipulis quare voluit IESVS poſt Reſurrectionem. 440.a
Apparuit IESVS quinquies ipſo die Reſurrectionis. ibid.
Apparuit multiplici generi hominum. ibid.
Apparitio facta paſtoribus de puero nato quare prætermittitur à Matthæo. 24.a
Apparitiones ſeptem factæ ſunt Chriſti poſt Reſurrectionem antequam in Galilæa videretur. 440 a
Appetitus nimius munditiæ corporis inducit ſordes mentis. 297.a
Appetitum principatus interdicit Dominus, & ſuadet actum humilitatis & vilitatis. 367. a, & b
Aquæ quomodo habeant vim regeneratiuam ex contactu Chriſti. 47 b
Arbor duplici cauſa exciditur. 45.a
Arbor bona dicitur delectabilis, & ſalutaris, & vtilis in fructu. 178.a
Arbor quædam mala, quædam inutilis. ibid.
Arbor bona quomodo non poſſit malos fructus facere, & bona malos facere. ibid.b
Arbor quæ bona, & quæ mala. 258.a
Arbor, frutex, herba, olus, & germen differunt etiam in eadem ſpecie plantæ. 274.a
Arbori comparat Ioannes Baptiſta condemnandos. 45.a
Arboris præciſio eſt præciſio ab Eccleſia. 178.b
Area eſt Eccleſia. 46 b
Arena vocatur congeries peccantium. 182 b
Arguitur contra titulum Matthæi. 1.a
Arguitur contra vltimam quaterdenam genealogiæ Chriſti. 8.a
Arguitur contra hoc quod dicitur, *Nathan genuit Iacob*. 9 a
Arguitur contra genealogiam Chriſti ex hoc quod Ioſeph non fuit eius pater. ibid.
Arguitur contra hoc quod dicitur, *Antequam conuenirent, inuenta eſt in vtero habens*. 18.b
Arguitur Ioſeph non fuiſſe iuſtum 19 b
Arguitur Dominum per ſe debuiſſe apparere Ioſeph, non autem Angelum. 16.b
Arguitur contra hoc quod dicitur, Bethlehem nequaquam minima. 28 b
Arguuntur Sacerdotes & Scribæ de tribus. 29 a
Arguitur Magos non intraſſe domum 10 b
Arguitur cum dicitur Ioſeph manſiſſe in Ægypto, hoc non conuenire cum ſuperioribus. 34 b
Arguitur contra hoc quod dicitur, *Rachel plorans filios ſuos*. 36.b
Arguitur Ioannem non baptizaſſe igni. 46.a
Arguitur Ioannem non debuiſſe recuſare baptizare Chriſtum 47.b
Arguitur contra id quod dicitur, *Vt tentaretur a diabolo*. 51 b

Arguitur

Arguitur contra id quod dicitur, nos non debere facere nobis occaſiones tentationis. 52.a
Arguitur neminem tentari à Deo. 53.b
Arguitur contra id quod dicit Matthæus, *Vocauit duos fratres Petrum & Andream.* 63.b
Arguitur filios Zebedæi non debuiſſe relinquere patrem. 64.b
Arguitur non fuiſſe ſermonem Chriſti factum in monte. 67.a
Arguitur qui perſecutionem patitur non eſſe beatum. 76.b
Arguitur contra hoc quod dicitur, Non veni ſoluere legem aut Prophetas. 82.b
Arguitur contra hoc dicit Chriſtus ſe veniſſe adimplere legem, & non addit Prophetas. ibid.
Arguitur contra id quod dicitur, *Qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.* 90.a
Arguitur Chriſtum inconuenienter dixiſſe, non eſſe reſiſtendum malo. 104.b
Arguitur ex hoc quod Chriſtus non præbuerit maxillam alteram percutienti. 105.a
Arguitur eleemoſynam ſemper eſſe dandam. 113.a
Arguitur Chriſtum poſſe dici filium noſtrum. 120.b
Arguitur debere dici, Pater mi, vel meus, non autem. *Pater noſter.* 123.a
Arguitur hanc petitionem, *Panem noſtrum quotidianum,* &c. non eſſe ſufficientem. 138.b
Arguitur petendum eſſe panem annuum, vel menſtruum, non autem quotidianum. 141.a
Arguitur Deum neminem inducere in tentationem. 144.b
Arguitur debere dici, Ne nos permittas in tentationem, non autem, *Ne nos inducas in tentationem.* 145.a
Arguitur pluribus mediis contra hanc petitionem, *Sed libera nos à malo.* 147.a
Arguitur Patrem cœleſtem non dimittere nobis propter hoc quod proximo dimittamus. 150.a
Arguitur contra hoc quod dicitur, *Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.* 156.a
Arguitur diabolum poſſe eſſe Dominum hominis. 157.a
Arguitur ſolicitudinem non interdici. ibid.
Arguitur Deum non prouidere homini de neceſſariis. 160.b
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Nolite iudicare & non iudicabimini.* 164.a
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Attendite à falſis Prophetis.* 175.b
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Non poteſt arbor bona malos fructus facere.* 178.b
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Nunquam noui vos.* 180.b
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Diſcedite à me,* &c. 181.a
Arguitur contra id quod dicit turbas admiratas fuiſſe. 183.b
Arguitur non fuiſſe conueniens Chriſtum tangere leproſum. 185.b
Arguitur leproſum curatum non paruiſſe præcepto, eo quod cœpit diffamare & prædicare. 186.b
Arguitur male dici, quod centurio acceſſit ad IESVM. 188.a
Arguitur, quòd Dominus dixit ſe venturum ad ſeruum Centurionis, & non venit. ibid.b
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Audiens IESVS miratus eſt.* 189.b
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Non inueni tantam fidem in Iſrael.* 190.a
Arguitur contra id quod dicit fletum in inferno. 191.a
Arguitur in inferno non eſſe calorem nec frigus. ibid.b
Arguitur contra ordinem illorum miraculoſum. 192.a
Arguitur neminem poſſe eſſe obſeſſum à diabolo. 193.b
Arguitur, quod Dominus feciſſet iſta miracula abſens. 200.a
Arguitur contra hoc, quod dicit duos dæmoniacos occurriſſe Domino. ibid.
Arguitur contra hoc quod dicitur, quòd Capharnaum fuerit ciuitas Chriſti. 203.a
Arguitur contra hoc quod dicitur: *Non veni vocare iuſtos,* &c. 207.a
Arguitur contra ordinem miraculorum, & ſoluitur. 209.a
Arguitur quod malè dicatur: *Filia mea defuncta eſt.* ibid.b
Arguitur cœcos illuminatos feciſſe contra inhibitionem. 212.b
Arguitur contra hoc quod dicit: *Tolerabilius erit terra Sodomorum.* 221.b
Arguitur contra hoc quod dicit de cura Dei de paſſeribus. 228.b
Arguitur de hoc quod dicit: *Capilli capitis veſtri numerati ſunt.* 229.a
Arguitur contra hoc quod dicit granum ſinapis minimum. 274.a
Arguitur contra hoc quod dicit: *Nolite arbitrari, quod veni pacem mittere in terram.* 219.b
Arguitur Ioannem non eſſe Prophetam. 215.a
Arguitur Ioannem male nominari Eliam. 236.b
Arguitur ſabbatum non violari per opera templi. 248.b
Arguitur, Iudæos non dixiſſe Chriſtum filium fabri. 281.b
Arguitur, peccata ſemel dimiſſa redire poſt lapſum. 327.a
Arguitur Apoſtolos non habuiſſe fidem, quia montes non eradicauerunt. 346.a
Arguunt quidam Dominum tanquam phyſicæ diſputationis ignarum. 396.a
Argumentum ab authoritate in Euangelio eſt infallibile. in prologo.
Argumenta ponuntur per ordinem de hoc, quod Ioſeph ponitur in genealogia Chriſti, cum tamen non ſit pater eius. 9.a
Aridam manum habens & curatus à Domino, cæmentarius fuit. 250.a
Ariolus, incantator, magus, mathematicus, &c. differunt. 24.a
Ariſtocratia quæ ſit poteſtas, & vnde dicatur. 130.b
Ariſtocratiam ſpiritualem quomodo habemus. 132.a
Arma exercere torneamentis & curſibus equorum, & telis, erat officium militum. 131.a
Arma quibus ſoboratur regnum ſpirituale. ibid.b

Arma iſta ſunt ſolertiæ & audaciæ obuiandi tentamentis diaboli. ibid.
Arundo non fuit Ioannes. 234.a
Arundinis proprietates. ibid.
Arundo quaſſata fuit cor Iudæorum. 253 b
Aſcendit Chriſtus in montem, docens nos aſcendere per verbum ſuum. 66.b
Aſcenſionibus ſuis Chriſtus noſtras aſcenſiones diſpoſuit. 197 b
Aſcendere nos fecit Chriſtus via Paſſionis ſuæ de virtute in virtutem. 334 b
Aſer beatus interpretatur. 23.b
Aſina alligata cum pullo quid ſignificet. 340.a
Aſinæ iac valet pthiſicis, quare. ibid.b
Aſini proprietates quæ ſint. ibid.
Aſini plus valent in petroſis quam equi. ibid.
Aſinæ pullus quomodo dicitur fuiſſe cum ea: cum tamen Marci 11. dicatur ſtetiſſe ante ianuam. ibid.
Aſinam & pullum quare iuſſit adduci: cum tamen non ſedit ſuper vtrumque, 341.a
Aſſumpſit diabolus Chriſtum in ſanctam ciuitatem: vide an portando, vel ducendo. 56 b
Attendendum quomodo ſit à falſis Prophetis. 176.b
Auarus quare ieiunet. 151.b
Auaria maledicit Chriſtus. 370.a
Audire non poteſt Pater cœleſtis, contra quem clamet alius. 149 b
Audiens IESVS centurionem quomodo miratus eſt. 189.b
Auguſtini gloſſa de Reſurrectione & apparitionibus commendatur. 440.c
Auris triplex notatur. 181 a
Aurum obtulerunt Magi in ſignum regalis dignitatis. 31.a
Aurum poſſidere interdicitur Doctoribus Chriſtianæ religionis: non tamen vſus. 218.b
Aruſpex, incantator, ariolus, magus, mathematicus differunt. 24 a
Auſteritas vitæ Apoſtolicæ. 246 b
Authoritatem Euangelicæ veritatis omnibus humanis eſſe anteponendã determinatur. 191.a,b
Auctoritas prædicandi ex miſſione. 216 b
Azimo in pane quare conſecramus. 407.b

B

BAbylon quomodo diuidatur in tres partes. 183.a
Baculum in manibus tollere quid ſit. 219.b
Baptizaſſe Ioannem igne falſum eſſe arguitur & ſoluitur. 46.a
Baptizari Chriſtus quare voluit. 47.b
Baptizatus Chriſtus ſtatim aſcendit, & quid hac aſcenſione nos doceat. 48.b
Baptiſmatis doctrina quantum ad id, quod in baptizando requiritur. 40 a
Baptiſmatis figura ponitur. 41 a
Baptiſma Chriſti dicitur omne baptiſma, in quo Chriſti gratia lauat interius. ibid.b
Baptiſmatis Ioannis finis ponitur. 45.a
Baptiſmus in ſe tria habet. 39 a
Baptiſmus Chriſti quomodo ſequitur pœnitentiam. 43.a
Baptiſmus Ioannis vtrum conferebat gratiam, vel non. ibid.
Baptiſmus Ioannis nullam conferebat gratiam, & huius tres ſunt cauſæ. ibid.
Baptiſmi Chriſti efficacia in comparatione Baptiſmi Ioannis. 46.a
Baptiſmi formam nulli licet mutare. 443.a
Baptiſtæ Ioannis commendatio ponitur. 41.a
Baptiſta quare dicebatur Ioannes à Baptiſmate ſuo, non autem Petrus vel Paulus. 43.a
Bariona filius columbæ interpretatur & quis ſit. 307.a
Beatitudo quomodo differt à felicitate & virtute. 68 a
Beatitudo eſt potius perfectionis, quàm actus, vel operatio. ibid. b
Beatitudinis definitio declaratur. ibid.
Beatitudo quomodo ſit ſtatus in optimo. ibid.
Beatitudines multiplicantur à Domino ſecundum ſtatus optimos. ibid.
In qualibet beatitudine à Matthæo inducta conſiderantur tria. ibid.a
Beatitudo quæ conſiſtit in abdicatione rerum, ſtatus altiſſimus eſt. 69.b
Beatitudo ſecunda ponitur cum dicitur: *Beati mites.* 70.b
Beatitudo tertia: *Beati qui lugent.* 71.b
Beatitudo quarta: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam.* 72.a
Beatitudo quinta: *Beati miſericordes.* 73.a
Beatitudo ſexta: *Beati mundo corde.* 74.a
Beatitudo ſeptima: *Beati pacifici.* 75.b
Beatitudo octaua: *Beati qui perſecutionem patiuntur.* 76.b
Beatitudinum octo ſufficientia ponitur. 77.a, & b
Beatitudo multiplex, & quid ſit quælibet. 306.b
Beatus quomodo vir Sanctus dici poſſit. 68.b
Beati mendici, habet tranſlatio de Græco facta, vbi alia habet: *Beati pauperes.* 69.a
Beati pauperes ſpiritu. Ibi, ſpiritu, poteſt accipi æquiuocè. ibid.
Beatis omnia bona parata ſunt. 54.a
Beelzebub vir muſcarum dicitur. 226.b
Bel, Baal, & Beelphegor quæ idola. ibid.
Benedictio qua Chriſtus benedixerit panem ignoratur. 288.b
Benefacere debemus his qui nos oderunt. 109 b
Beneficium cui ſit impendendum. 108 b
Beneficium quanto eſt magis requiſitum, tanto eſt magis gratum. 192 b
Beneficium facienti tria conueniunt. 240.b
Benefici qui, & qui malefici dicantur. 337.a
Berſabee ponitur in genealogia Chriſti, non tamen ſub nomine proprio, & quare. 6.a
Beſeleel vmbraculum diuinum interpretatur, & ſignas Sanctos in vmbra alarum Dei ſperantes. 127.b
Beſtiæ tres quæ aſcenderunt de mari, quid ſignificent. 380.b
Beſtia ſignificat Antichriſtum. ibid.
Bethania domus obedientiæ interpretatur. 345.a
Bethlehem quomodo Maria venit quando peperit Filium præterit Matthæus. quare. 23.b
Bethlehem Iudæ dicit ad differentiam alterius Bethlehem. ibid.& 28.b
Bethlehem dignitas notatur. ibid.
Bethphage eſt nomen compoſitum ex Græco & Hebræo 339.b
Bethſaida interpretatur domus venatorum, & ſignificat diuites. 240 a
Bethſaida eſt ciuitas ſita in Galilæa. 238 b

Bigamia duplex quæ inducit irregularitatem, non peccatum; 328. b
Bimos pueros & infra occidit Herodes: qui dicantur infra. 36. a
Blandiuntur miſſi à Iudæis ad tentandum Chriſtum à quatuor. 359.a
Blaſphemia eſt quando honor diuinus ad res mutas transfertur 128.b
Blaſphemos eſſe derelinquendos oſtendit Ieſus. 264. b
Blaſphemia eſt impoſitio falſi criminis in Deum. 204. & 257. a
Blaſphemiæ ſpiritus differt à blaſphemia. ibid.
Bonum & malum quomodo habeant ſe ad inuicem penes diuiſionem, & quomodo ſint in genere. 147.b
Bonum increatum quibus adipiſcimur. 168.b
Bona arbor quæ ſit. 258.a
Bona non exeunt de corde, ſed ex Deo. 296 b
Bonum multiplex ſignificatum per ſeptem panes. 301.a
Bonum vnum eſt Deus. 330.a
Bona omnia parata in nuptiis illis. 356.a
Bonorum quæ exercentur in Eccleſia ad meritum quinque ſunt genera. 395.b
Bonos amariori morte mori, authoritatibus & exemplo probatur. 433.b.

C

CAdere in proſtrationem eſt propriè hominis coram Creatore. 58.a
Cæci illuminati quia fecerint contra inhibitionem, arguitur. 214.b
Cæcos iſtos illuminatos nullus Euangeliſta commemorat niſi Matthæus. 223.a
Cæcum vnum ſediſſe ſecus viam quare Marcus dicit, Matthæus vero duos 338.a
Cæli quomodo aperti ſunt Chriſto & membris. 49. a
Cæli natura eſt nobilis, ingenerabilis, & incorruptibilis: quare omnes Philoſophi dixerunt locum Dei. 124.a
Cæli forma ſeu ſpecies, cui nihil poteſt admiſceri fœdum. ibid.
Cæli vſus eſt ad ſplendorem contemplationis in gloria. ibid.
Cæli quandam ſimilitudinem habent in ſignificanda Sanctorum gratia. ibid.
Cælum quomodo repræſentet pulchritudinem Dei, & cur non liceat iurare per cælum. 102.b & 103. a
Cælum dicitur quies & ſedes regia. 114.a
Cælum veſpere rutilans quid ſignificet. ibid.
Cælum intrare deſiderantem oportet continuis profectibus intrare. 319 a.
Cælum & terra tranſibunt, non quoad ſubſtantiam, ſed quod actum & generationem. 385.b
Cæremonialia legis præcepta quæ ſint. 83.b
Cæremonialia omnia ad veritatem ſpiritus ſunt reuocata. 295.a
Cæſarea Philippi ciuitas quare ſic dicta. 304.b.
Calceorum portatura notatur humilitas obſequij, & præparatio Euangelij. 45.b
Calceus quid ſignificet. ibid.
Calceamentum eſt neceſſarium, quod intelligitur habuiſſe Dominus. 219 a
Calceamentis non eſſe vtendum dixerunt quidam hæretici. ibid.
Calia dicitur calida potio. 336.a
Calix vnde dicitur, & quare dicitur paſſio. ibid.
Calix communicatio ſanguinis Chriſti dicitur. ibid.
Calix in malo dicitur potio iræ vindicantis ibid.b
Calix dicitur aliquando obliuio inſaniæ. ibid.
Calicem meum bibetis, quomodo verificatum ſit hoc verbum de Ioanne. ibid.
Calor & frigus quomodo affligunt in inferno. 191.b
Calores tres habet vinum nouum. 208 b
Caluariæ locus quare dicatur, Auctoris ſententia. 431.a
Candelabrum eſt faſtigium Eccleſiaſticæ dignitatis. 81.a
Canis proprietates malæ quid ſignificent. 166.b
Cantus columbæ dicitur meditatio. 223.b
Capharnaum incepit Chriſtus prædicare, quare. 60.a
Capharnaum quomodo dicatur Chriſti ciuitas. 203.a
Capharnaum villa pulcherrima interpretatur. 204.a
Capilli capitis quomodo ſint numerati apud Deum, & quomodo ſe habeant ad corpus, & an reaſſumendi in reſurrectione. 228.b
Captiuitas ſiue comprehenſio Ieſu ponitur. 419.a
Capiti Eccleſiæ Chriſto quæ conueniant. 252.b.
Carnalem affectum non eſſe præponendum ſpirituali operi innuit Chriſtus. 263.b
Caro in qua quantitate reaſſumenda in reſurrectione. 296.b
Caſtitatis amore Origenes dicitur ſeipſum mutilaſſe. 97.a
Caſtitas quibus cuſtoditur. 391. a. & b
Caſti debent eſſe tractantes florem caſtitatis. 13.a
Cathedra cur ponitur Doctoribus, & iudicibus thronus. 67.a. & 375.a
Cenſus an Cæſari eſſet dandus vel non, quare Iudæi à Chriſto quæſiuerunt. 359.a.
Cenſus vltroneus debet offerri. 318.a.
Centurio laudatur à Domino. 190.a.
Centurionis poteſtati comparatur poteſtas Chriſti inquantum eſt homo. 189.a
Cepham vocant Hebræi & Syri quem nos Petrum vocamus. 307.b
Chananæa quæ mulier dicatur. 297.b
Charitas, dilectio, amor quomodo differant. 108.a.& 362.b.
Charitas, qua Deus diligit nos ſpontaneè non ex meritis, auertit furorem. 142.b
Charitatis ſolicitudo deprehenditur in quatuor. 145.a
Charitas ligat Deum & hominem. 245.a
Charitas ſignificatur per fermenti naturam. 225.a.
Chriſtus in patribus triplex opus perfecit. In prologo.
Chriſtus eſt idem quod vnctus, & quomodo differt ab hoc nomine Ieſus, & quare dicatur nomen officij. 2.b
Chriſtus Rex fuit, & Sacerdos. ibid.
Chriſti generatio deſcribitur dupliciter. 3.b.
Chriſti generatio ineffabilis etiā humana. 10.a.

Chriſti generationis & conceptus ſinceritatem ponit,& tauguntur ſeptem. ibid.

Chriſtus naſci voluit de virgine deſponſata,cuius ponuntur octo cauſæ. 11.a

Chriſtum non natum eſſe de materia ſeminali oſtenditur. 15.a

Chriſtus Ieſus poteſt nos ſaluare pec hoc qond eſt Deus, & debet per hoc quod homo. 21.a

Chriſtum gentibus iudſcium non nunciaturum arguitor & ſoluitur. 253.a

Chriſti opus eſt congregare, diaboli diſpergere. 256.b

Chriſtus de Iuda naſci debuit. 28.b

Chriſtus quo anno fuerit adoratus à Magis, baptizatus, &c. 47.a

Chriſtus quot annos vixerit. ibid.

Chriſtus quare baptizari voluit. ibid.b

Chriſtus baptizatus quare ſtatim aſcendit. 48.b

Chriſtus eſuriit, quandn voluit: & quando voluit, non eſuriit. 54.a

Chriſtus quare nnn videbatur ab hnminibus, quando ſupper pinnaculum templi ipſum ſtatuit diabolus. 57.a

Chriſtus Angelos ad cuſtodiam non habuit. ibid.

Chriſti aduentum primum tres Euangeliſtæ prætermittunt, ſed ſulus Ioannes ponit. 59.b

Chriſtus receſſit in Galilæam,vbi prædicationem ſuam initiauit. ibid.

Chriſtus receſſit à Iudæa in Galilæam propter tres cauſas. 60.a

Chriſtus non prædicauit apertè, adhuc viuente Ioanne, quare. ibid.

Chriſtus quare non incepit prædicare Nazareth, vbi nunciatus, cnnceptus & educatus fuit. ibid.

Chriſtum ſequebantur multi, cuius quatuoc tanguntur cauſæ. 65.b

Chriſtus eſt Princeps, Dux & liberator. 66.a

Chriſtus per quid excitabatur montem aſcendere. ibid.b

Chriſtus quomodo impleuerit legem. 83.b

Chriſtus dixit ſe veniſſe non ſoluere legem, & nnn addit Prophetas, quare. 84.a

Chriſtus non poteſt dici filius noſter. 120.b

Chriſtus curauit infirmos multis modis. 194.a

Chriſtus aſcenſionibus ſuis diſpoſuit aſcenſiones in cordibus noſtris. 197.b

Chriſtus qunmodn dicatur magiſter, quomodo Dominus, quomodo paterfamilias ſecundum tria in ipſo. 226.b

Chriſtum fuiſſe filium Dei quomodo dæmnnes ſciuerunt. 201.a

Chriſtum dixerunt filium Dauid propter quatuor. 212.a

Chriſti veritas omnibus, quæ diliguntur, eſt anteponenda. 229.a

Chriſti amor præponendus ſuiipſius amori. 230.a

Chriſti crucem quod debeamus quotidie portare. ibid.

Chriſti actus proprius. 252.b

Chriſtus accipitur dupliciter, in perſona, & in virtute operante in ſacramentis. 381.a

Chriſtum quieuiſſe in ſepulchro tribus diebus & tribus noctibus, quomodo intelligitur. 260.b

Chriſtus bis potatus fuit,ſuſpendendus & ſuſpenſus. 431.a

Chriſtus docuit nos antequam ſumamus cibum, ad patrem cæleſtem aſpicere. 288.b

Chriſtus qua benedictione panem benedixerit, ignoratur. ibid.

Chriſtus docet ad humilitatem confugere poſt magna facta. 289.a

Chriſtus docet poſt magna orare, & ad Deum confugere. ibid.b

Chriſtus quare ſolus erat in mnnte. 286.a

Chriſtus incipit illuminare Diſcipulos. 304.a

Chriſti Diſcipuli veri tribus perficiuntur. 305.b

Chriſtus traditus eſt à Patre, à ſe,à Iuda,à Iudæis, differenter. 316.b

Chriſtus vtrum habuerit pecuniam ad ſoluendum didrachma,ſeu tributum, 318.a

Chriſtus paſſionem ſuam ante reuelauit, quare. 334.b & 335.a

Chriſtus dat reſurrectionem celerem, quare. 335.a

Chriſtus pro multis paſſus eſt efficienter, pro omnibus ſufficienter. 338.a

Chriſtum congruit pati in Ieruſalem. 339.b

Chriſtus quare paſſurus iuit ad monten Oliueti. ibid.

Chriſtus deſcribitur ab octo. 341.a

Chriſtus eiecit vendentes & ementes de templo. 343.a

Chriſtus in quo fecerit miraculum maximum. ibid.

Chriſtum cognouerunt Iudæi quomodo,& quomodo non. 351.b

Chriſti hæreditas duplex. ibid.

Chriſtus loquebatur in parabolis propter duas cauſas. 353.b

Chriſtum tentauerunt Iudæi de veritate iudicij & iuſtitiæ. 359.a

Chriſtum tentauerunt de veritate fidei & religionis. 360.a

Chriſtum tentauerunt de veritate vitæ. 362.a

Chriſtus ſecundum quod Deus, vbique eſt, ſecundum quod homo locum mutat. 395.b

Chriſtus eſt liber vitæ, qui aperietur omnibus in iudicio. 410.b

Chriſti corpus differenter in altari & in cœlo. 412.a

Cibos corporis vel mentis nnn eſſe ſumendos ſine benedictione docuit Chriſtus. 287.b

Cibus non bene nutrit niſi fractus. ibid.

Cibus triplex, verbi,exempli, & temporalis ſubſidij. ibid.

Circuncifionis Chriſti Matthæus non facit mentionem, tamen meminit nominis Ieſu,quare. 20.a

Circunſtantiæ ponuntur qoibus danda eſt eleemoſyna. 107.a

Ciuitas quæ fuerit in qua Dionyſius vidit eclipſim tempore Paſſionis Chriſti. 33.b

Ciuitas Babylon quomodo diuidatur in tres partes. 183.a

Ciuitas quæ dicatur Chriſti. 203.a

Ciuitas dicitur alicuius dupliciter. ibid.

Ciuitatis munitio in quibus conſiſtat. 90.a

Clamor triplex notatur, & quomodo Chriſtus non clamabat. 253.a

Claues datæ ſunt his qui ſunt in regno Chriſti 235.b

Claues Eccleſiæ quæ ſint. 308.a

Claues

Claues Eccleſiæ quomodo acceptæ à Petro & ab aliis in voitaie Eccleſiæ. ibid.
Cœna completa, Chriſtus corpus ſuum dedit Apoſtolis, tamen nobis præcipitur vt ieiuni ſumamus illud, quare. 410.a
Cœnam Domini qui cœnat, communicare debet. 408. a
Cœnandum an ſit, & quomodo. 141.a
Cognitus an & quomodò fuerit Chriſtus à Iudæis. 351.b
Cognitus an & quomodo ſuerit Chriſtus à Ioanne Baptiſta. 47.b
Cognoſcenda tria in litera Euangelij. In Prologo
Coinquinatur homo eo quod de ore procedit. 295.a
Coitus non habens modum generantis in viro & adiuuantis in fœmina, damnatus. 328.a
Columbæ ſpecies conuenit ſpiritui. 49 a
Columba mea in foraminibus Petræ, exponitur. 50.b
Columba quæ nihil ſerpentis habet, eſt facile ſeducibilis. 223.a
Columbæ cantus dicitur meditatio, quare. ibid.b
Columbæ proprietates. ibid.
Columbas vendentes in templo ſignificant vendentes Sacramenta. 344.a
De ſerpentina prudentia & columbina ſimplicitate. 223.a
Collum tuum ſicut turris eburnea, exponitur myſticè. 439.a
Comedendi neceſſitas quotidiana vnde. 140.b
Comedendum an ſero. 141.a
Communicatio Sanguinis Chriſti dicitur calix. 412.b
Communionem generalem in paſcha debet præcedere confeſſio & pœnitentia. 408.a
Compaſſio Chriſti deſcribitur. 230.a
Completa cœna corpus ſuum Chriſtus dedit Apoſtolis. 410.a
Complacuit quomodo Pater in Filio. 253.a
Comprehenſio Ieſu, ſiue captiuitas. 419.a
Concilium & conſilium differunt. 90.b
Concipiet & pariet quare. 22.a
Concipere, & in vtero habere differunt. ibid.
Concordia Euangeliſtarum de Apoſtolorum vocatione & enumeratione. 216.a
Concupiſcentia carnis immenſa, & infinita in deſideriis. 51.a
Concupiſcibilium mundi enumeratio. 218.a
Condemnatur nullus ad tantam pœnam, quantam meruit. 164.a
Condolendum tentatis. 145.a
Confeſſio triplex, laudis, veritatis in prædicatione, & peccati. 204.b
Confitendum cui ſit. ibid.
Confeſſio & pœnitentia quando inſtituitur. 408. a
Congregare opus Chriſti, diſpergere diaboli. 256.b
Conſilio humano deficiente iuſtis ſemper adeſt diuinum. 16.a
Contemplatiuis ſtudium virtutis, puritatis, & decoris eſt proprium. 390.a
Contemplantibus aptus eſt locus deſertus. 40.a
Contentio quid. 253.a
Contendere quomodo dicitur Chriſtus. 253.a
Contemptum laudis poſt magna facta docet Chriſtus. 289.a
Contemptus habitualis quis ſit. 52.6
Contentorum in libro Euangeliorum Matthæi enarratio, & ordo. In prologo.
Conticinium pars noctis quæ ſit. 290.a
Continentiæ inter virtutes attribuitur fructus, quare. 267.b
Contra Deum quomodo aliquis poſſit eſſe. 256.b
Contradicentibus veritati neceſſarium eſt reſiſtere. 202.b
Contrarietas inter Matthæum, & Lucam, cuius filius ſit Ioſeph. 9.a
Conuerſio eſt per ſpem. 143.a
Conuocatis duodecim, quare non vocatis. 215.b
Cophinus quid ſit & quid ſignificet. 288.b
Cordis munditia ad plenum tribus perficitur. 74.a
Corda dæmoniacis operationibus plena dicuntur vaſa. 256.a
Cor quomodo terra habeat. ibid.
Cor tritum conſuetudine peccati & delectationum, non recipit verbum Dei in profundum. 266.a
Cor terrenis ſolicitudinibus obumbratum, quomodo ſignificetur per ſpinas. 267.a
Corbona quid ſit, & quod tria repoſitoria erant in templo. 426.b
Corozaim eſt ciuitas in Galilæa ſita. 238.b
Corozaim ſecretum meum interpretatur. 240.a
Corpus terrenum & corruptibile obumbrat mentis oculum, non autem glorioſum. 74.b
Corpus dupliciter accipitur, & quomodo, cum dicitur, *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus.* 155.a
Corpus non reſurgere cum anima arguitur & ſoluitur. 361.b.& 362.a
Corporeus actus noſter dicitur tenebra, quare. 153.a
Corporalia miſſarum debent fieri de panno lineo. 435.b
Corporaliter non poteſt homo eſſe à diabolo obſeſſus, nec ſpiritualiter: arguitur & ſoluitur. 193.b
Correctio duplex, fraterna ſcilicet, & alia, quæ cogit per cenſuras. 90.a
Correctio eſt de mortalibus peccatis, non de venialibus. 322.b
De nullius correctione deſperandum. 321.a
Correctionis & reuocationis modũ tangit. 322.b.
Corrigia calceamenti quid ſignificet. 45.b
Coruus qui pauit Eliam, miniſtros Eccleſiæ ſignificat. 288.b
Craſſitudo vnde proueniat, & quid ſignificet. 269.a
Craſtinus dies ſolicitus erit ſibiipſi, exponitur 162.a
Creatura omnis ſenſum habet, quo imperium creatoris percipit & perficit. 199.b
Credendum non eſt, quòd Dominus curam neceſſitatis prohibeat. 218.b
Credenti omnia ſunt poſſibilia. 316.a
Crimen iudicis dicitur maius duobus modis. 165.a
Crucem ſignificat nauicula, in qua Ieſus aſcendit. 197.b
Cruci conformata eſt vita Eccleſiaſtica. ibid.
Crucem Chriſti portare quotidie debemus. 230.a

Crucem ſuam Chriſtus portauit. ibid.
Crucifixus quoto anno ſit Dominus. 47.a
Crucifixi ſunt cum Ieſo duo latrones, quare. 430.b
Crucifixionem Chriſti concomitantia. idib.
Crucifixionem ſequentia, poteſtatem oſtendentia ponontur. 431.a
Crucifixionis hora. ibid.
Culpa, vitium & macula quomodo differant. 61.b
Curam neceſſitatis Dominus non prohibet. 218.b
Cura de futuris qnando fuit prohibita Apoſtolis, & quando non. ibid.
Cura & ſcientia prouidentiæ differant. 218.b
Curauit Chriſtus infirmos multis modis. 194.a
Cuſtodia caſtitatis. 391.a.b

D

DÆmonem vnom eſſe rarò in homine obſeſſo, probabile eſt. 200.b
Dæmon vnus eſt qui vni vitio dominatur. 162.b
Dæmon aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe. 163.a
Dæmones quomodo ſciuerint Chriſtum fuiſſe filium Dei. 101.a
Dæmones dixerunt Chriſtum veniſſe ad torquendum eos ante tempus, quomodo. ibid.
Dæmones in animal irrationale & mundum poteſtatem non habent niſi permiſſi. ibid.b
Dæmoniacus iſte de qno Matthæus, non eſt idem illi de quo Lucas cap. 11. loquitur. 213.a
Dæmonium quid. 200.a
Dæmoniom Latinom eſt, ſed Græcè daymon eſt intellectus. 200.a
Dæmoniom eſt collectiuum dæmonnm. ibid.
Dæmonia quare qoidam dicuntur habuiſse, cum tamen dæmonia potius habuerunt eos. ibid.b
Dæmonia ſeptem eſſe dicuntur, non per numerum perſonarum, ſed malitiarnm. ibid.
Damnatis in inferno debetur frigus, quare. 191.b
Damnantur iuſtè qui virtuti diuinæ detrahunt, innuit Dominus. 282.b
Damnum tale in porcis qoare Dominus permiſit fieri. 202.a
Dandum hilariter, cito, largè, & opportunè, & diſcretè. 107.a
Date eleemoſynam præcipitur, & qoomodo pauperes hoc præceptum impleant, 107.a.
Dat Deus largè, prudenter, vtiliter, & ſine improperio. 141.b
Dauid & Abraham in genealogia Chriſti quare præmittontur. 3.a
Dauid filium vocaoerunt Chriſtum propter quatuor. 218.a
Danid qoatuor habnit virtutes. ibid.
Debita noſtra dimitti petimus, quare dicitor, debita in plurali. 143.a
Debiti recognitio ſine ſpe veniæ nihil valet. ibid.
Debitoribus noſtris quomodo debitum dimittimus. 144.a
Debitoribus ſois non dimittens, an poſſit dicere dominicam orationem. ibid.
Decentia quæ peti à Deo poſſunt. 115.b
Declinandi rabiem perſequentium dedit exemplum nobis Chriſtus. 251.a.
Defendere ſe quando licet, & quando non. 419.b
Defenſio libertatis nimia, ne fiat ſcandali occaſio, inſtruitur. 317.b
Demonſtratur res homini multipliciter. 17.a
Denarius quantum valeat. 360.a
Denarius diurnus quis ſit quem paterfamilias dedit operariis. 333.a
Dentium ſtridor ex frigore prooenit. 191.b
Deprecario, oratio, obſecratio, poſtulatio, petitio, gratiarum actio differunt. 118.b
Deriſerunt Chriſtum tribus inſignis regalibus, quare. 430.a
Deſertus locus aptus eſt contemplationibus. 40.a
Deſertum intra cor & extra. 41.a
Deſertnm locus tentationi congruus, & quid ſit deſertum. 51.a
Deſertum dicitur mens: vide quotuplex ſit, & qoi inhabitent. ibid.
Deſiderantem intrare cælum oportet continuis profectibus intrare. 319.a
Deſponſata de virgine Chriſtus naſci voluit propter octo cauſas. 11.a
Deus quomodo dicitur tentare. 53.b
Deus à nemine comprehenditur, ſed ipſe eſt ſuiipſius viſor & comprebenſor. 75.b
Deus qnomodo ſit ens primum, ſimplex, fontale, immutabile, perfectiſſimum. 123.a
Deos an ducat nos in tentationem. 144.b
Deum an aliquis odit. 156.b
Deus æqualiter omnibus ſe exhibet, ſed non æqoaliter recipiunt. 241.a
Deus quomodo dicator proficiſci. 350.a
Deus vnde dicatur. 263.a
Dei notitia omnibus naturaliter eſt impreſſa. 364.a
Deus eſt nobiſcum moltis modis. 445.b
Dexter oculus quis dicatur. 96.b
Dextera manus quæ ſit & quid ſignificet. 98.a
Diabolo partus virginis occultatus eſt. 11.a
Diabolos quot modis tentet hominem. 51.b
Diabolus per quæ tentet, & quòd tentare eſt officium eius. 53.a.b
Diabolus quaſi deorſum fluens, vel criminator interpretatur. ibid.b
Diabolus quomodo differenter acceſſerit ad Chriſtum, & accedat ad nos tentandos. 54.b
Diabolus quando ſtatuit Chriſtum ſuper pinnaculum templi, quare non videbatur ab aliis. 57.a
Diabolus qoando aſſumpſit Chriſtum in ciuitatem ſanctam, an portauerit vel duxerit ipſum. ibid.
Diabolus ſemper vſurpauit ſibi reuerentiam creatori debitam, & ideò idololatriam introduxit. 58.a
Diabolus victus ab aliquo, non audet vlterius tentare. 58 b
Diabolus qui tentauit Chriſtum, fuit Lucifer. ibid.
Diabolus ſemper eſt odio habitus. 156.b
Diabolnm qui præeſt diuitiis, potius nominat quam alium, quare. ibid.
Diaboli tentamenta quomodo irruant in domum diaboli. 181.b
Diabolus qualem domom habeat. ibid.
Diabolus vtrum poſſit poſſidere homioem, & quomodo obſidet hominem. 191.b

Diabolus

Diabolus non illabitur animæ, ſed operationes animæ impedit. ibid.
Diaboli voluntas ſemper eſt ad nocendum. 20. a
Diaboli opus eſt diſpergere, congregare Chriſti. 256. b
Diabulus quomodo dicitur exire ab homine. 262. a
Diabolus dicitur inimicus homo. 272. b
Dicere, docere, & prædicare quomodo differant. 61. a
Didrachma eſt munus duos valens vſuales. 317. a
Dies accipitur pro claritate ſermonis Chriſti. 284. a
Differenter conueniunt alicui ſedere, ſtare, laborare, ambulare, iacere. 67. a
Differunt virtus, felicitas & beatitudo. 68 a
Dilatatio ſeminis patriarcharum notatur. 4. b
Dilatatio ſeminis tria exigebat. ibid.
Dilectio, libitum, complacitum, quomodo differant. 50. a
Dilectio, amor & charitas quomodo differant. 362. b & 108 a
Dilectionis cauſam in proximo quomodo Phariſæi acceperint. 109. a
Dilectionis proximi vera ratio. ibid.
Diligendi plus ſunt parentes quam proximi. ibid.
Diligendus ſemper eſt Deus. 556. b
Diligere ex toto corde, ex tota anima & ex tota mente quid ſit. 363. a. b
Diliges Dominum Deum tuum dicitur: & non dicitur, cognoſces, quare. 364. a
Dimicatio poſt tranſmigrationem Babylonis pro patriis & Dei legibus facta, in quinque perficitur. 8. b
Dimiſſa peccata an redeant. 327. a
Dimitte nobis debita noſtra: in iſta petitione quatuor dicuntur. 142. a
Dimitte nobis debita noſtra, quare dicitur debita noſtra. 141. b
Dimittere proximo debemus, vt Pater cæleſtis dimittat nobis. 150. a
Dimitti adultera quando debeat, & quando non. 329. a
Dionyſius vidit eclipſim in die paſſionis Dominicæ in ciuitate. 33. b
Dipondius quid ſit. 228. b
Diſcedite à me quomodo Chriſtus vt Deus dicere poſſit, cum vbique ſit. 181. a
Diſcipuli vita peruerſa redundat in infamiam magiſtri. 207. b
Diſcipuli Ioannis murmurauerunt, quare. ibid.
Diſcipuli Chriſti quare non ieiunauerunt. ibid.
Diſcipuli aptè ſunt duodecim. 215. b
Diſcipuli duodecim figurantur in duodecim filiis Iacob. ibid.
Diſcipulorum ſpicas vellentium famis cauſa quæ fuerit. 246. b
Diſcipulorum vitæ auſteritas notatur in hoc. ibid.
Diſcipuli obliti ſunt panes, quos, & quare. 303. b
Diſcipuli veri Chriſti tribus perficiuntur. 305. b
Diſcipuli miſſi ad aſinam adducendam creduntur fuiſſe Petrus & Philippus. 340. b
Diſcubitus eſt poſitio compoſita ex ſedere & iacere. 206. a
Diſcumbebat Ieſus veſpere lunæ decimæ quartæ. 409. a
Diſpenſatio non debet fieri niſi cauſa publicæ neceſſitatis. 248. a
Diſpenſatiuè Chriſtus paſſus eſt. 449. a
Diſpergere eſt opus diaboli, congregare verò Chriſti. 256 b
Diſpoſitio Doctoris Euangelici notatur. ibid.
Diuiditur totalis liber Matthæi in titulum & tractatum. 4. b
Diuina intelligere non poſſumus niſi ſenſibilibus coaptata. 262. a
Diuinationes ex ſomniis quomodo fieri poſſunt. 18. a
Diuinatio per curſus ſiderum aliquando eſt bona, aliquando mala. 24. b
Diuitiis qui præeſt, diabolum potius nominet, quam alium, quare. 257. b
Diuites illi ſignificantur per Bethſaidam. 240. a
Diuitem intrare regnum Dei difficile eſt. 331. a
Diurnus denarius quis ſit quem paterfamilias dedit operariis. 333. a
Docere, dicere & prædicare quomodo differant. 61. a
Docens quomodo ſe habere debeat, an ſedere, an ſtare. 67. a
Docentis poteſtas quadruplex. 181. b
Docere non debet non doctus. 281. a
Docere in veritate quid ſit. 339. a
Doctor Euangelij non debet ſedere in vno loco. 65. a
Doctores in docendo comparantur ciuitati. 90. a
Doctores Eccleſiæ dicuntur Prophetæ. 175. b
Doctores veri & falſi qui dicantur, & quomodo differant falſi inter ſe, & quomodo cognoſcantur fructibus eorum. 576. a & b
Doctor verbis propriis oſtendit ſe ad opera obligatum. 215. a
Doctores operarij ſunt pauci. ibid.
Doctores Chriſtianæ religionis quomodo prohibentur poſſidere aurum. 218. b
Doctoris Euangelici diſpoſitio. 264 b
Doctores quomodo ſacram Scripturam exponerent, docuit Dominus. 300. b
Doctorem humilem decet humilis innocentia. 319. a
Doctores multi ſunt ſub Chriſto, ab ipſo illuminati. 368. a
Doctores docendo debent ſedere. 375. a
Doctor debet habere quatuor quæ tanguntur. 420. b
Doctrina ſacra non debet eſſe diuiſa per hæreſes & ſchiſmata. 90. a
Doctrina verorum Prophetarum quæ ſit. 177. a
Doctrinæ vſurpatio ſine iuſtitia, non eſt veritas regni, ſed vanitas nudi ſermonis. 179. b
Doctrina propriè dicitur diſciplina, quæ. 183. b
Doctrinæ veritatis contradicentibus reſiſtere eſt neceſſarium. 202. b
Doctrinæ Apoſtolorum ordo determinatur ſecundum quatuor. 216 b
Doctrina nulla ita humilibus innititur ſicut doctrina fidei.
Doctrinam homo ex ſe facere non poteſt. 294. b
Doctrina peruerſa ſi dicitur fermentum, conſequens eſt vt Catholica dicatur panis. 304. a
Doctrina bona eſt accipienda ab homine malo, & vita ſpernenda. 366. b
Dolores matris Virgo Maria inexperta. 11. b

Dominatio

Dominatio quid dicat ſecundum Dionyſium. 241.a
Dominatus in qoo conſiſtat. 129.b
Dominatus pertinet ad poteſtatem qoa continentur multitudines. 130.a
Dominatus eſt nnmen poteſtatis:animata ioſtitia ſecundum Ambroſiom. ibid.
Dominatū regni in ſpiritualibus quæ faciāt. 131.b
Dominium ao diabolus poſſit habere io hominem. 157.b
Dominus vbi eſt, & vbi non. 117. a & b
Hoc onmen, Dominus, quid dicat ſecundnm Dionyſium, & qoid requiratur ad dominum ſecundnm Ambroſium. 130. a
Domini poteſtatem opottet eſſe otdinatam legibus. ibid.
Dominus nnmen maieſtatis eſt. 185.b
Domious ao venerit ad ſeruumCenturionis ſient dixerat. 188.b
Dnminus quomodo ſuſcitator ſpiritualiter. 198 b
Dominos fortis: illios eſt mundus, cooſcientia & infernus. 256.a
Donom enoſilij attribuitur beatitudioi miſericnrdiæ, quare. 74.a
Dormiuiſſe Dnminum ſuper ceruical in nani dicitur Marci 4. Ex qno ootatur, quòd aliqnid commodi io via ſecum deferebatur. 198. a & b
Dormire in lecto eburneo eſt reſolutum eſſe in voto caſtitatis. 358.a
Dote agilitatis noo eſt vſus Dominus quando ſuper mare ambulauit, ficut neque ſubtilitatis vſum aſſnmpſit in natiuitate. 290.b
Dubitatio quid ſit, & quomodo cauſetur, & quotuplex. 442. a
Ducentia ad bonum increatum, bonum virtutis, & lumen veritatis. 168. b
Duci & agi qunmodo differant. 50. b
Ducit nos Deos in tentatione, ſed non in tentationem. 144. b
Ductus eſt Ieſus io deſertum à Spiritu ſancto. 63 b
Duodecim ſunt diſcipoli sptè. 215. b
Duodecim diſcipuli figurantur in duodecim filiis Iacob. ibid.

E

EBrius dicitur extra briam, hne eſt, menſoram bibens. 389. a
Eccleſia eſt area quam Chriſtus permnodabit. 46. b
Eccleſia quomodo funderur in Apoſtolis. 215.b
Eccleſia Apoſtolica ſancta eſt, & habet quatuor. 308.a
Eccleſiæ claues quæ ſint. ibid.
Eccleſiæ ſententia timenda eſt valdè. 314. b
Eccleſia dicitur ager, & eſt vobs. 387.a
Eccleſia ad boc habet aurum, vt diſtribuat pauperibus. 388.b
Eccleſiaſtica bona qui petuot, ære ſonante ſignificantur. 344.a
Ecclipſis tempore Paſſionis & mortis Chriſti qualis fuerit. 432.a
Edulium hominis triplex. 137.b
Edulium compoſitum eſt panis Eucbariſtiæ. 138 b
Effectos tres peccati notantor. 61. b
Efficacia Baptiſmi Chriſti. 138.b
Eiecit Chriſtos ſpiritus immundos verbo. 193.b
Eleemoſyna præcipitur, cui, & qonmodo ſit danda, & quibus circumſtantiis. 107.a
Eleemoſynam innuit voluntariam eſſe. 113.a
Eleemoſyna vnds dicatur. ibid.
Eleemoſyna an ſit danda. ibid.
Eleemoſynam faciendi modus verus tangitur. 114. b
Eleemnſyna cur vocatur omnis gratia, ibid.
Eleemoſynæ perfectio vnde ſit. ibid.
Elemoſyna quomodo debet eſſe in abſcondito. 115. a
Electi ad militiam non ſuot permiſſi vxores videre. 131.a
Elegit Domious piſcatores, oon oobiles, oon literatns. 63. a
Eluidius hæreticus dicit virginem plures filios coocepiſſe. 13. b
Emanuel, nobiſcum Deus. 21.a
Æmortniſſa vnde dicatur. 210. a
Emorilantes ſe ſunt irregulares. 97.a
Ens primum, ſimplex, fontale & immutabile perfectiſſimom quomodo Deus ſit. 123. a
Ens eſt nnmen Patris. ibid.
Eunochi in triplici gradu ponuntur. 529.a
Erroris cauſa tangitur dnpliciter. 307.a
Errore tangi & errore duci differunt. 581.b
Eruendus an ſit oculus. 97. a
Eruitur oculus duplieiter. ibid.
Eſau ſignificat illns, qoi ex ſpiritu ad concupiſcentiam mutaotur. 4. a
Eſuriit Chriſtus quando voloit 54. a
Eſurire iuſtitiam, & ſitire inſtitiam differunt, 72. b
Euacuatur aliqoid dupliciter, vide quomodo lex vetus euacuetor. 83.a
Euangeliſtarum primus cur ponitur Matthæus. in prologo.
Euangeliſtæ tres intermittunt facta Chriſti voius anni, quæ iolus Ioannes ponit:eo qnòd vitimò ſcripſit. 59.b
Euangeliſtarum coocordia circa enumeratinnem & vocationem Apoſtolorum. 216.b
Euangelij in litera itia ſunt cognoſcenda. in prologo.
Euangelium in omoibus abuodat à prophetia, 22. a
Euangelij Doctor noo debet in vno loco ſedere. 65. a
Euangelium eſt booum ountium quod ducit ad regnum. ibid.
Euangelium ſecundū finem differt à lege Moyſi. 217.b
Euangelicæ veritatis auctoritas omnibus bumanis eſt anteponenda. 232.a
Euangelizare non debetis vt manduceris. 161.b
Euchatiſtiæ panis quod efficacia & quomodo ſumitur. 138 b
Euchariſtia ſanctum ſacrans. 166. b
Euchariſtiæ cibus quomodo coofectus. 244.b
Euchariſtia quibus adminiſtranda. 248.a
Euchariſtiæ Sacramentum quare cœna vltima completa inſtitotum. 410.a
Euge eſt interiectio aggratulantis. 397. b
Euge multiplices notat affectus io ſacra Scriptura. 398.a

Exaltatio

Exaltatio ſeminis Patriarcharum, ad quam duo exiguntur. 5.a
Exauditio orationis quatuor exigit. 149.a
Exaudit Deus ſemper ſuos quando oratio eſt ad ſalutem. ibid b
Excæcationis Deus non eſt cauſa, ſed illuminationis. 142.a
Excæcationis meritum obſtinatorum vnde veniat. 269.a
Excellentia ſcientiæ eſt in tribus. 371.b
Exciditur arbor duplici de cauſa. 45.a
Excommunicationis vi rapientes non ſunt, cum latronibus conueniunt. 344.a
Excutire puluerem de pedibus veſtris, multipliciter exponitur. 146.a
Exempla duo ponuntur quomodo tentatio ſit à Deo & quomodo à tentato. 160.b
Exercens ſe dignus eſt cibo & veſte. 42.b
Exeundum eſt vſque ad Ioannem. Vide exeuntium triplicem diuerſitatem, & quod ſignificent. 332.b
Exitus patrisfamilias ad conducendum operarios qui & quot, & quid ſignificent. 300.b
Exponi quomodo debeat ſacra Scriptura, docet Dominus. 240.a
Exprobrat tribus generibus hominum Dominus. 238.b

F

FAcere & agere & operari quomodo differant. 396.b
Facta poſt magna docet Chriſtus ad humilitatem confugere. 289.a
Facies hominis ſecundum totum librum Mattheo conuenit. 2 a
Falſus Propheta dicitur dupliciter. 175 b
Falſi Prophetæ Simon Magus, Theodas, Iudas Galilæus. 276.a
Familia eſt multitudo ex vno exorta & ab vno denominata 226.b
Famis diſcipulorum ſpicas vellentium quæ fuerit cauſa 246.b
Farina ſignificat virtutis innocentiam, 275.a
Faſtum interdicit Chriſtus his, qui præſunt. 337.b
Fatue dicens ſine cauſa, reus erit iudicio, non autem ſi cum cauſa. 91.a
Fatuæ virgines quomodo non ſumpſerunt oleum. 392.b
Fatuitas quid ſit. 391 b
Fatuitas eſt virginis, accipere geſtum meretricis. 192.a
Fatuum dicere illum quem Deus ſale ſapientiæ condiuit, furor non modicus eſt. 91.a
Fatuus quis dicatur. ibid.
Febris quid ſit, & quomodo cauſetur. 191.a
Felicitas differt à virtute & beatitudine. 68 a
Felix quis ſit. ibid.
Fermenti natura ſignificat charitatem. 275.a
Fermentum erroris & corruptionis quid ſit. ibid b
Fermentum ſignificat hæreſim Phariſæorum. 303. b
Fermentum dicitur peruerſa doctrina, ergo Catholica dicitur panis 304.a
Feſtuca dicitur ſubditus: quare non ponit feſtucam in iudice. 165.a
Fibula datur regibus ad quid, & quid ſignificet. 133.a
Ficus quatuor habet quando bona eſt. 177.b
Ficus fructum facit duplicem. 345.b
Ficus quare à Chriſto maledicta. ibid.
Fidem propriam quare paralyticus habuit, nota ibi de fide propria & aliena. 204.a
Fidei fuit debilis infirmus curatus: quod notatur ex hoc quod dicit: Confide. ibid.
Fides ſaluam fecit mulierem & Chriſtus, ſed differenter. 210.a
Fidei cur attribuuntur miracula, non ſpei, vel charitati. 191.a & 212.b
Fidei lumen abſconditur à ſapientibus. 241.b
Fidei verbum habet proprietates ſinapis, & fides quomodo poteſt omnia, & quomodo fidei ſubiectum eſt prima veritas. 316. a
Fidem Apoſtolos non habuiſſe arguitur ex hoc quia non eiecerunt montes in mare. 346 a
Figura partus virginis. 11.b
Figura Baptiſmatis. 43.a
Figura numeri Apoſtolorum. 215.b
Figuratæ quomodo ſint Apoſtolorum vocationes. 63.b
Filius Dauid eſt Chriſtus propter regnum, & Abraham propter ſacerdotium. 3.a
Filius Dauid dicitur Chriſtus prius, & poſtea Abraham propter diuerſas rationes. ibid.
Filius Melchiſedech an deberet dici Ieſus in genealogia. ibid.
Filius Dauid & Abraham quare dicitur fuiſſe Chriſtus potius quam aliorum. ibid.
Filios & partes legales Lucas frequenter ponit in genealogia, quare. 9 a
Filios quatuor reliquit Herodes. 38.b
Filij Dei quomodo nunc ſimus per gratiam, & poſtea per gloriam. 76.a
Filius noſter, quare non dicimus in oratione Dominica, ſed pater noſter. 121.a
Filius non petit niſi quod eſt ad honorem patris. 122.a
Filium Dauid vocauerunt Chriſtum propter quatuor. 211.a
Filio Dei quomodo omnia tradita ſint à Patre. 242 a.b
Filius qua notitia noſcat Patrem, & quomodo nemo alius. 243.a
Filius fabri dicitur Chriſtus. 281.b
Filium hominis quem dixerunt, & quibus motiuis mouebantur. 304.b
Filij omnes adoptantur in Dei filio. 306.a
Filium occidit & comedit mater. 379.b
Filij duo in vineam miſſi quid ſignificent. 348.a
Fimbrias magnificare quid ſit. 367.a
Finalis impœnitentia quomodo ſit peccatum in Spiritum ſanctum. 258 a
Finis quadruplex. in prologo.
Finis Euangeliſtæ Matthæi triplex. ibid.
Finis alius eſt operis, & alius intentionis. ibid.
Finis ſtudentium & legentium in Euangelio. ibid.
Finis baptiſmatis Ioannis. 45.a
Finis ſimpliciter eſt Chriſtus, & eſt finis coniungens nos fini vltimo. 278.a
Fletus quomodo cauſetur, & quot ad ipſum exiguntur, & quomodo ſit in inferno, & quomodo non. 191.a

Flos

Flos quare dicitur Ieſus. 12.a
Flos quomodo dicitur Chriſtus. 38.b
Fons quare dicitur Virgo Maria. 22.a
Fons vitæ eſt Pater, Filius, Spiritus SS. 306.a
Fons fundens vitam eſt Deus Pater. 123.b
Fontalitate cauſalitatis ſuæ Deus inebriat omnia bonis ſuis ibid.
Foramen acus dicebantur portulæ paruæ in muro Hieruſalem. 335.a
Forma Sacramenti Corporis Chriſti ponitur. 412.a
Forma Sacramenti Sanguinis Chriſti ponitur. 413.a
Formam Baptiſmi nulli licet mutare. 443.a
Fornicatio prohibetur. 96.a
Fornicatio pro adulterio ponitur. 99.b
Fornia & meretrix quomodo differant. 348.b
Forum ponitur pro theatro, quare. 237.a
Fractis ſpeciebus Sacramenti, Corpus ſub qualibet ſpecie manet integrum. 411.a
Quare Frangitur in tres poteſtates hoſtia. ibid.
Frater tuus ſi habet aliquid aduerſus te: quare non dicit tu aduerſus illum. 92.a
Fratres Chriſtum habuiſſe dicunt quidam hæretici. 263.b
Frater dicitur multis modis: de hoc dantur verſus. ibid.
Frater quis dicatur quando dicitur, Qui iraſcitur fratri ſuo. 90.a
Frigiditas inducens ſomnum, ex tribus cauſis prouenit. 17.b
Frigus quare debetur damnatis in inferno. 191.b
Frigus & calor in inferno affligunt non in ratione qualitatum elementarium. ibid.
Fructus ſtudij Euangelij duplex. in prologo.
Fructibus cognoſcuntur Prophetæ falſi, & qui ſunt fructus illi. 176.b
Fructus mali ſunt indelectabiles, peſtiferi, & inutiles. 178.a
Fructum centeſimum quomodo faciant Virgines. 267.a
Fructum ſexageſimum quomodo faciunt viduæ & trigeſimum coniugati. ibid.
Fructus quare inter virtutes attribuitur potius continentiæ. ibid.b
Fructum ficus facit duplicem. 445.b
Frutex, herba, germen, olus, arbor differunt in eadem ſpecie plantæ. 474.a
Fugere debere eum in Ægyptum qui natus eſt de Spiritu ſancto, videtur mirabile. 33.a
Fugere quare debuit Ieſus potius in Ægyptum quam in alium locum. ibid.
Fugere quando liceat Prædicatori, & quando non. 223.b
Fulgebunt iuſti ſicut ſol: quomodo exponitur de dotibus beatorum. 277.a
Fulgur & fulgor quomodo differunt. 381.a
Fundatur Eccleſia in Apoſtolica. 215.b
Fundi bona diſpoſitio. 267.a
Furor eſt non modicus dicere fatuũ illum quem Deus ſale ſapientiæ condiuit. 91.a
Futurum eſt vt Herodes quærat puerum: arguitur contra. 34 b

G

GAbaonitæ, procliues iniquitate. 219.a
Galilæa locus communis, in quo conueniebat Chriſtum initiare ſuam prædicationem. 59.b
Galilææ erant duæ partes. 60.b
Galilæi dicebantur omnes credentes. ibid.
Gallicinium quæ hora noctis dicatur. 290.a
Gallus antequam cantet, tres Euangeliſtæ dicunt Petrum negaturum: Marcus, antequam bis: vide concordiam. 415.a
Gallus quare cantet in nocte. ibid.
Gaudium eſt diffuſio animæ in conceptione & adeptione boni. 216.a
Gehenna eſt pœna acerba à iudice inflicta. 89.b
Hoc nomen, Gehenna, in veteribus libris non legitur, ſed à Domino eſt impoſitum. 228.a
Genealogiam Chriſti quare incepit ab Abraham, & non Adam. 3.b
Genealogia quam Lucas ponit, ad quid ſit. 2.a
Genealogiam Chriſti non texit Lucas ſicut Matthæus. 3.b
Genealogia nulla per fœminas texi potuit 9.a
Generare impotens pater, adoptare non poteſt. 306.a
Genuit quare dicitur in genealogia. 9.a
Generatio Chriſti eſt facta, vt in nobis perficiat regenerationem. 1.a
Generatio paſſiua Chriſti & actiua noſtri ſignificatur cum dicitur: Liber generationis, ſed differenter. 2.a
Generatio Chriſti deſcribitur dupliciter. 3.b
Generationes quadraginta duæ, quare ponuntur in genealogia Chriſti à Matthæo. 9. b
Generatio Chriſti etiam humana eſt ineffabilis. 50.a
Generationis & conceptus Chriſti ſinceritatem tangit, & ponit ſeptem ad eam pertinentia. ibid.
Generatio temporalis & æterna quomodo conueniant & differant. 52.a
Generatio multiplex, & quomodo Chriſti generatio ſe habeat ad alias. ibid.
Generatio Chriſti refertur ad noſtram regenerationem. 59.a
Generatio quare dicitur mala, quare adultera. 303.a
Generatio petens ſignum à Domino, qualis fuerit. 259 b
Genitalia membra quare erunt in reſurrectione. 361.b
Gentes immundæ ſunt, & ſignificantur per canes. 217.a
Genu quare curuatur Deo. 315.a
Genuflexio eſt propriè ad humanitatem proſtratio ad deitatem. ibid.
Germen, herba, frutex, olus, arbor differunt etiam in eadem ſpecie plantæ. 474.a
Gladij duo quos habet Eccleſia. 219.b
Gloſſa Auguſtini de reſurrectione & apparitionibus Chriſti commendatur. 441.a
Granum ſinapis minimum eſt. 274.a
Gratiam nullam conferebat Baptiſmus Ioannis, cuius tres ponuntur cauſæ. 43 a
Gratia omnis cur vocatur eleemoſyna. 114 b
Gratias debemus agere in paſſionibus. 412.b
Gratiæ Chriſti plenitudo dicitur quadrupliciter. 252.a
Gratiarum actio quid ſit. 240.b
Gratiam remiſſionis peccatorum ſignificant & continent Sacramenta. 289 a

Gratis accepiſtis, gratis date, intelligitur tripliciter. 118.a
Gubernatio officiorum cæleſtium in Eccleſia dicitur regnum cælorum. 232.a
Gutta aquæ in calice vino miata ſufficit. 412.b

H

HAbitur vir à muliere, & mulier à viro. 10.b
Hebeonitæ hæretici dicunt Chriſtum babuiſſe fratres. 263.6
Hæreditas Chriſti duplex. 351.b
Hæreſis noua confunditur, quæ dicit aliquos repelli poſſe ab auditu ſacræ doctrinæ. 81.a
Hæreſis ſignificatur per lepioſum. 217.b
Hæreſis Phariſæorum, qualis fuerit. 301.b
Hæreſis Saducæorum qualis fuerit. ibid.
Hæreſes ſunt portæ inferi. 308.a
Hæretici Eluidiani dicentes Spiritum ſanctum Patrem Chriſti, ſecundum temporalem generationem, mentiuntur. 19.a
Hæretici quidam nolentes petere niſi terrænaſcentia. 239 b
Hæretici quomodo dicuntur lupi rapaces. 176.b
Hæreticos quomodo Chriſtus curet. 194 b
Hæreticum quomodo leproſus ſignificet. ibid.
Hæreticus Porphytius arguit Matthæum de leuitate. 206.a
Her & Anon fratet ſuus quare non commemorantur in genealogia Chriſti. 4.b
Herba, olus, germen, arbor, frutex, quomodo differant etiam in eadem ſpecie plantæ. 474.a
Herbæ quæ creuerunt ſub fimbriis figoræ Chriſti, habuerunt virtutem, quam fimbriæ Chriſti: narratur. 210 b
Herodes quare plorimos libros combuſſit. 8 a
Herodes ſub qua natus eſt Chriſtus, non fuit tetrarcha, ſed totam tenebat regni monarchiam. 23 b
Herodis dierum mentionem quare facit Matthæus, non autem Auguſti Cæſaris. ibid.
Herodes quare turbatus fuit ex aduentu magorum. 17.a
Herodis doloſa de inquirendo puero ſimulatio. 19 a
Herodes quare & quando interfecit pueros, & quare ſe putauit illoſum. 35.a
Herodis crudelitas comparatur crudelitati Pharaonis. ibid.a
Herode defuncto quare Angelus dixit, defuncti ſunt qui quærebant, &c. 37.b
Herodes reliquit quatuor filios. 38.a
Herodes quis fuit qui tenuit Ioannem, & occidit Iacobum. 283.a
Herodes ſeipſum accuſat. ibid.
Herodi quomodo dicere potuit Ioannes, nō licet tibi habere vxorē, cū tamē fuit alienigena ib.b
Herodes fuit turpis in cauſa iurandi, ſtultus in iurando, & impius in reddendo. 284.b
In iuramento Herodis tria conſiderantur. ibid.
Herodis corruptio eſt occultè inſidiari Chriſto. 303.b
Herodi perſoaſerunt Iudæi vt occideret Ioannem. 314.b
Herodiani quare dicantur qui miſſi fuerunt à Iudæis ad Chriſtum tentandum. 358 b
Herodias erat filia regis Arethæ. 283 b
Hiſtoria nulla authentica inuenitur de Abiud vſque ad Ioſeph. 8.a
Hiſtoria de interfectis pueris ab Herode narratur. 35.a
Hiſtoriam non ordinat Matthæus ſecundum quod geſta eſt. 246 b
Hiſtoria deſtructionis Iudææ & Ieruſalem ponitur. 378.b
Hoc, qoid demonſtret in forma conſecrationis corporis Chriſti. 412
Homo liberatur à malo tribus modis & per tria adiutoria. 148.a
Homo ſe exercens, dignus eſt cibo & veſte. 160.b
Homo malus eſt peior omni animali in doobus, & nocioior in vno, diabolo. 224 b
Homo nunquam poteſt eſſe perfectus niſi capiat Deum. 244.b
Homo tria habet tempora. 265.b
Homo inimicus quare dicitur diabolus. 272 b
Homo non poteſt facere doctrinā ex ſe. 294.a.b
Homo rex, qui fecit nuptias filio, qualis fuerit. 354 b
Homini cum debiliſſimus ſit, qoare fortiſſima imperantur. 168.a
Homini nihil melius fieri poteſt quam quod diuinus ſit. 354.b
Homines qui mirati ſunt, quando Chriſtus imperauit ventis & mari, an fuerint in naui. 199.a
Hominum duo genera quibus non eſt prædicandum. 217.a
Hominum tribus generibus exprobrat Dominus. 140.a
Hominum tria genera in qnibus cootinetur tota hominum vniuerſitas. 387.a
Horæ diei & noctis duodecim, & quomodo horæ noctis vocentor. 290.a
Horæ quibus paterfamilias exit conducere operarios, qoæ ſiot, & quid ſignificent. 332. b. & 333.a
Hora tertia ſtantes otioſi quare à patrefamilias non reprehenduntur. ibid.
Hora mortis Chriſti, & de hoc coocordia Euangeliſtarum. 432
Horreum vnum commune eſt in cælo, quamuis manſiones multæ ſint. 273.b
Hortus cōcluſus quare dicitur Virgo Maria. 22.a
Hoſpes dignus tria habet in ſe. 220.b
Hoſtia quare frangitur in tres partes. 411.a
Humanis omnibus veritas Euangeliſtæ eſt anteponenda. 293.a
Humanum eſt fluere pietate in proximum. 401.a
Humiliari debemus corde, opere & ore. 368 a
Humilitas in imo ſtans, firmo ſtat pede. 219.a
Humilitatem tria cuſtodiunt. 368.a
Humilis innocentiæ doctrina quæ decet humilem doctorem. 319 a
Hur occiderunt ſputis. 350.a
Hypocriſis ſemper mendax eſt. 151.a
Hypocriſis peruerſitas triplex. 368.b
Hypocrita quaſi ſubreſponſor. 113.b
Hypocita vnde dicitor. 114 a

I

IAcobus deuouit ieiunium dooec vidiſſet Chriſtum reſurrexiſſe. 108.a
Iacobus & Ioānes, fuerūt cōſobrini Domini. 116.a
Iacobus minor quare frater Domini ſit appellatus. ibid.
Ianuam clauſam fatuis virginibus quare ſponſus non aperit. 395 a
Ideæ omniū factorū ſplendent in verbo Dei. 55 b
Idololatriam quare diabolus introduxit. 58 a

Idolum non fuit in templo, quod non corrueret dum Ieſus puer intrauit Ægyptum. 33.a
Idolum abominatur omnis humana ratio. 378.b
Ieconias de quo in genealogia, an fuerit vnus vel duo. 7 b
Ieiunant repleti, auari, hypocritæ differẽter. 151 b
Ieiunant iuſtus, medicus, ſimulator, auarus. 152.a
Ieiunatur ſabbatho in honorem Virginis. 407.a
Quare ieiunauerunt Moyſes & Apoſtoli. 208.a
Ieiunauit Iacobus donec videret Chriſtum ſurrexiſſe. ibid.
Ieiunando à quibus abſtinendum eſt, & quare non à vino. 150.b. & 153 b
Ieiunãtibus quare non prohibẽtur legumina. ib.
Ieiunantes quomodo debeant vngere caput, & faciem lauare. ibid.
Ieiunij præceptum affirmatiuum, non obligat ad ſemper. ibid.
Ieiunij tempus. ibid.
Ieiunium debet nobis eſſe voluntarium. ibid.
Ieiunium cur non habuerunt Diſcipuli Domini. 207 b
Ieiunium triplex: ſanctificatiuum, contriſtatiuum, lætificatiuum. ibid.
Ieiunium quod fit in quarta feria, fit in honorem paſſionis, quia traditus & venditus eſt Chriſtus. 407.a
Ieremiæ quare attribuitur teſtimonium, quod in eo non inuenitur. 427. a. Hieronymi, Auguſtini, & auctoris de hoc loco difficili ſentẽtia. ib.
Iericho interpretatur defectus. 318.a
Ieruſalem quare dicitur ciuitas ſancta. 56.b
Ieruſalem Ieruſalem geminatio notat compaſſionis affectum. 373.b
Ieruſalem & Iudææ deſtructio. 379.b
Ieruſalem fuit locus ſolemnis & ſacerdotum & religioſis. 309.b
Ieſſe cur non nominatur in genealogia Iſai nomine proprio. 5.a
Ieſus quomodo ſit Saluator, & quomodo ſit nomen naturæ. 2.b
Ieſus quare non aſſumpſit noſtram naturam in ſexu fœmineo. 20.a
Ieſus quomodo dicatur flos. 38.b
Ieſus cum ſit nomen naturæ, quare dicitur Matthæi 1. Vocabitur. 20.a
Hoc nomen, Ieſus, tripliciter conſideratur ſecundum tria quæ ſunt in ipſo. ibid.
Ieſus cum non naſcatur Ioſeph ſed beatæ Virgini, quare non iniungit nominis impoſitionem beatæ Virgini. ibid.
Ieſus quare fugere debuit in Ægyptum. 33.a
Ieſus quando rediit ex Ægypto Nazareth, fuit ſeptem annorum. 39.b
Ieſus ductus eſt à ſpiritu Sancto in deſertum. 50.b
Ieſus Naue quare non ponitur in titulo generationis Ieſu Chriſti. 3.a
Ignis vnde habebit actionem purgationis mundi innouandi. 84.b
Ignis quomodo poſſit agere in animam & ſpiritum. 85.a
Ignis cur ſemper incendit exiſtentes in inferno. 181.a
Illuminationis Deus cauſa eſt, ſed non excæcationis. 242.a
Illuminatio quatuor facit. 304.a
Illuminati incipiunt diſcipuli. ibid.
Illuſiſſe quare Magi Herodi dicuntur, & quare Herodes ſic putauit. 35.a
Illudere alicui, bonorum virorum non eſt. ibid.
Illuſio Chriſti conficiebatur ex tribus. 423 a
Imperantur homini fortiſſima licet debiliſſimus ſit. 168.a
Impetum naturæ præuenit Spiritus ſanctus in Chriſto. 50.b
Impœnitentia finalis quomodo ſit peccatum in Spiritum ſanctum. 258.a
Impugnatio agnitæ veritatis vocatur hoc peccatum. 257.b
Incitatiua tentationum quædam extra nos, quædam in nobis. 52.a
Incontinentia fatuitas dicitur. 391.b
Incredulitas dicitur dupliciter, & quomodo Apoſtoli fuerunt increduli. 316.a
Indifferens & otioſum differunt. 259.a
Indiuiduitas inter virum & mulierem quomodo cauſetur. 10.b
Inducatne Deus aliquem in tentationem. 144.b
Induci in tentationem quid ſit. ibid.
Indulgentia quid ſit, & quot requirantur ad indulgentias conferendas. 309.a
Indulgentias conſequendo quantum oporteat dare. ibid.
Indulgentiis ſtantibus omnibus cauſis totum remittitur. ibid.
Infantes quomodo laudare poſſunt. 344.a
Infelix, infelicior, infeliciſſimus quis ſit. 68.b
Infirmus quis dicatur. 106.a
Infirmitatibus tribus adiutoria tria componuntur. 149.a
Infirmitatem triplicem incurrit homo per malum ſeu peccatum. 148.a
Infirmitates & tentationes contingunt quinque modis. 204.a
Infirmitas & languor quomodo differant. 214.a. & 215.b
Infirmitas impediens, à bono retrahens quotuplex. 217 b
Inflictio pœnæ duplex 180.b
Influentia primi parentis excedit infinitatem maris. 123.a
Inimicis benefacere præcipit lex. 108.b
Inimicos diligere præcipitur. 109.a
Inimicus homo quomodo dicitur diabolus. 272.b
Iniquitas abundat dupliciter. 377.a
Iniqui iudices minus aperiũtur de miſericordia relaxante quàm alij peccatores. 164.a
In iniuria noſtra decet nos eſſe patientes, ſed nullo modo in diuina. 58.a
Iniuria poteſt repelli pluribus modis. 120.a
Innocentia, ſimplicitas, manſuetudo, in oue & homine differanter. 251.a
Innouandus quòd ſit mundus, & quomodo, & ad quam ſpeciem, & an totus, &c. 84 b
Inſignia regalia quibus Chriſtum deriſerũt. 419.b
Inſtitutio Sacramenti Eucharistiæ perficitur octo. 410. a.b
Inſtrumenta vltionis & ira iudicis. 356.
Intellectus bonos & memorias quæ faciant. 67.a
Intellectus eſt locus ſpecierum. 124.b
Intellectus in anima & verbum eius habent ſe ſicut pater & filius in diuinis 243.b
Intelligere diuina non poſſumus niſi ſenſibilibus coaptata. 264.a
Intelligibilibus ſtudens quare facilius ſit intelligens. 244.a
Intempeſtum quæ hora noctis vocetur. 290.a
Intenta quatuor in Euangelio Matthæi. In prol.

Intentio

Intentio legiſlatoris duplex. 89.b
Intentio dicitur oculus dexter, quare. 154.b
Intentio eſt voluntas cum fine ſecundùm Auguſtinum. 155.a
Intentionis vſus eſt ſicut vſus lucernæ. ibid.
Interrogaſſe Phariſæos Chriſtum an liceat Sabbato curare, dicitur Matthæi 2. & Lucæ 6. dicitur Chriſtus eos interrogaſſe. 250.a
Quare interrogauit Dominus non ignorás. 304.b
Intitulat Euangeliſta Matthæus librū ſuum, quòd ſit de generatione Ieſu Chriſti. 1.a
Intrare regnum cælorum vel non, & eſſe in regno cælorum, vel non, differunt. 87.b
Intrare in tentationem quid ſit. 144.b
Intrare oportet nos ad vitam per anguſtam portam. 173.a
Non intratur in regnum cælorum niſi per obſeruationem iuſtitiæ & legum. 179.a
Intrare in regnum cælorum eſt continuis profectibus proficiſci. 87.b
Introitus ad vitam redemptionis Eccleſiæ, ad vitam gratiæ, ad vitam gloriæ. 173.a
Introitus ad perditionem duplex. 174.b
Inuenta eſt in vtero habens de Spiritu ſancto: hæc locutio poteſt eſſe cōpoſita vel diuiſa. 19.a
Inuidentia fraternæ gratiæ quomodo ſit peccatum in Spiritum ſanctum. 257.b
Chriſtus à nullo inuitatus. 345.a
Inuocatio perfecta perficitur ex tribus. 179.a
Ioannes incepit prædicare, cùm eſſet triginta annorum. 39.b
Ioannis Baptiſtæ commendatio. 41.a
Ioannes commendatur à vitæ perfectione. 42.a
Ioannes quare dicitur Baptiſta à baptiſmo ſuo, non autem Petrus, vel Paulus. 43.a
Ioannes reprehendit Phariſæos & Saducæos. ib.b
Ioannes Baptiſta quo tempore ſit incarceratus, & quando decollatus. 47.a
Ioannes, in quo eſt gratia, ſignificat miniſtrum Eccleſiæ, non hæreticum. ibid.b
Ioannes baptizare Chriſtū qualiter recuſauit. ib.
Ioannes quomodo cognouit Chriſtum. 48.a
Ioannes quare dicit ſe debere baptizari, cum tamen ſanctificatus fuerit in vtero. ibid.
Ioannes & Iacobus fuerunt conſobrini Domini. 216.a
Ioannes Baptiſta vtrum dubitauerit de Chriſto. 232.b
Ioannes quomodo non fuit arundo, vel mollibus veſtitus. 234.a,b
Ioannes commendatur auctoritate doctrinæ, & quòd non eſt ſolum Propheta, ſed pluſquàm Propheta. ibid.b
Ioannes commendatur ab officio & perfectione virtutis. ibid. & 235.a
Ioannis occiſio deſcribitur. 285.a. & b
Ioannes Baptiſta vbi ſepultus ſit. 285.b
Ioannis mortem perſuaſerunt Iudæi Herodi. 514.b
Ioanni quando Chriſtus dixit, Calicem meum bibetis. 336.b
Ionæ ſignum fuit ſignum mortis Chriſti: & quomodo intelligitur fuiſſe tribus diebus, & tribus noctibus in corde terræ 260.a
Iotam qui nequam fuit, ponitur in catalogo Regum propter bonum partē, quem habuit 6.a
Ioſeph à Matthæo dicitur filius Iacob, & à Luca, Eli. 9.a
Ioſeph laus exprimitur in quatuor, In Dei familiaritate, in clarorum virorum educatione, in propoſiti ſanctitate, & in virtutis commendatione. 13.a
Ioſeph vir Mariæ à fide ſponſionis. 15.b
Ioſeph apparitio, an ſomnium fuerit. 18.a
Ioſeph quare Angelus non plenè inſtruxit, antequam veniret in agoniam dubij 20.b
Ioſeph accreſcens ſignificat Chriſtum. 22.b
Ioſeph quare non commemoratur inuentus à Magis. 31.a
Ioſeph quare debuit cum puero & matre fugere in Ægyptum potius quam in alium locū. 33.a
Ioſeph quare Angelus non determinauit tempus, quo maneret in Ægypto. ibid.
Ioſeph quare nocte, & non die ſeceſſit in Ægyptum. 34.a
Ioſeph quare potius timuit ire in Iudæam, vbi Archelaus regnauit, quam in Galilæam, vbi Herodis filius regnauit. 38.a
Ioſeph quare dicitur admonitus in ſomnis. ibid.b
Iota quare Dominus nominauit, & non iot, quid ſignificet iota. 85.b
Ira quid ſit, & dicuntur tria in gradibus iræ, & tria in pœnis iræ. 89.b
Ira duplex, paſſio & propaſſio. ibid.
Ira quædam eſt per zelum, quædam per vitium, & quomodo ira per zelū ſit magiſtra diſciplinæ. 90.a
Ira iudicis & inſtrumenta vltionis. 356.b
Iraſcitur fratri ſuo qui ſine cauſa iraſcitur: & qui eum corrigit, non peccat. 90.b
Iſaias Propheta occiſus lignea ſerra. 350.b
Iudas & fratres eius quos ſignificent. 4.a
Iudas non credidit, quod deberent Ieſum interficere. 426.a
Iudææ & Ieruſalem deſtructio. 378.b
Iudæam Pompeius fecit tributariam. 317.a
Iudæi inexcuſabiles. 25.b
Iudæos quare vocat Chriſtus oues. 217.a
Iudæi reſurrectionē non credentes arguūtur. 283.a
Iudæorum deſtructio. 356.b
Iudæi cur dicuntur fæces. 357.a
Iudæi tentauerunt Chriſtum de veritate iudicij & iuſtitiæ. 359. a. item de veritate fidei & religionis. 360.a
Iudex debet cogi ab allegatis, & quomodo debet eſſe ſciens. 164.a
Iudicis noſtri ira & inſtrumenta vltionis. 35.b
Iudicis crimē dicitur maius duobus modis. 165.a
Iudices iniqui minus experiuntur de miſericordia relaxante quam alij peccatores. 164.a
Iudicare prohibemur vt non iudicemur. 164.a
Iudicialia legis præcepta quæ ſint. 83.b
Iudicio an liceat ſua repetere. 106.a
Iudicium fit multis modis, & ſufficientia, & qualiter liceat & qualiter non, & plura alia de iudiciis notantur. 163.b. & 164.a
Iudicium extremum quæ ſigna circunſtent & ſequantur. 383.b. & 384.a
Iudicium Sanctorum & cordium illorum propalatio. 405.b
Iugum vinculi charitatis tollere debemus. 245.a
Iuncei ſignificant pietatem ex notitia Scripturarum. 304.a
Iuramentum quid ſit, & eius neceſſitas & finis, & quæ exiguntur ad iuramentum. 101.a
Iuramenti tres comites ſecundum Hieronymum, & quæ exigantur ad iuramentum licitum ibid.
Iuramentum ſemper oportet intelligi in illam partem in quam accipit ille, propter quem fit, quacumque arte verborū iurans vtatur. ib.b

Iuramentum quare à iure denominatur. ibid.b
Iuramentum reddere quid ſit. 102.a
Iurare periculoſum eſt, & aſſueſcens labitur in periurium. 102.a
Iuratur duobus duobus modis in genere. 101.b
Iurare quomodo prohibeat quando dicit: *Ego dico vobis non iurare omnino.* 105.b
Iurabant homines per creaturas duobus modis. ibid.b
Iurare quare non debemus per cœlum. 103.a
Iurare quare non debemus per terram, per Ieroſolymam, per caput. ibid.b
Quare iurat Eccleſia per Euangelia & reliquias Sanctorum. ibid.
Iura & leges æquiſſimas, qui diſcunt propter cauillationes cauſarum, foueas aſtutiarum faciunt. 196.a
Ius naturale non contineri in his duobus mandatis oſtenditur. 172.b
Iuſtitia duplex: generalis, & ſpecialis: & quid vtraque. 72.a
Iuſtitiam facere, & facere iuſtitiam iuſtitiæ modo, & appetere facere, & eſurire iuſtitiam & ſitire differunt. ibid b
Iuſtitiam quomodo quis eſuriat & ſitiat, & quid ſit ſaturari iuſtitia. 72 b. 73.a
Iuſtitia Phariſæorum quæ fuerit, & quæ ſcribarum. 87 b
Iuſtitia dicit rectitudinem. 87.b
Iuſtitiam facere coram hominibus monemur, ſed non vt videamur ab eis. ibid.
Iuſtitia Pauli & iuſtitia Chriſti. ibid.
Iuſtitiæ ſecunda pars, ſcilicet oratio, incipit determinari. 115.b
Iuſtitiæ & caſtitati ſtudens, facilius operatur iuſta. 544.a
Iuſtitia dat lucem in merito, & ideò dat lucem in præmio. 277.a
Iuſtitiam rex negligere non poteſt. 356 b
Iuſtus dicitur à iuſtitia generali, & an Ioſeph fuerit iuſtus. 55.b
Iuſtis ſemper adeſt conſilium diuinum, deficiente conſilio humano. 16.a
Iuſti fulgebunt ſicut ſol. 277.a

L

Labor ſpiritualis & corporalis, & quilibet duplex. 159.b
Labor cauſatur ex tribus. 543.b
Laborare quomodo tenetur homo. 159.b
Laborantes labore vniuerſali poſſunt accipere ab illis circa quos laborant. ibid.
Lampas quid ſit & quid ſignificet. 391.a
Lampades extingui eſt conſcientias ab interni boni lumine deſtitui. 394.a
Languor quid ſit. 65.a
Languor & infirmitas quomodo differant. 214.a
Lanis ouium induuntur omnes. 176 a
Lapides duodecim quos Ioannes demonſtrauit venientibus ad ſe, quid ſignificent. 44.b
Lapis ſignificat cordis duritiam charitati contrariam. 571.a
Lapis quem reprobauerunt ædificantes, qualis fuerit. 352.b
Largus eſt Pater cœleſtis in filios. 141.b
Latrones duo quare crucifixi ſunt cum Ieſu. 431.a
Laudare infantes quomodo poſſunt. 344.b
Laudabilis ſollicitudo eſt multiplex. 158.a
Laus Ioſeph coniugis Mariæ exprimitur in quatuor. 15.a
Laudes de magnis factis contemnere docet Chriſtus. 289.a
Legatis miſſis ad capiendos malos ſunt duo neceſſaria: 522.b
Leget quilibet ſcripturam ſuorum meritorum in iudicio. 403.b
Legiſlator quid intendat, & quomodo eius intentio eſt duplex. 89.b
Legiſlatores ad continendam multitudinem, oportet tribus modis ſe habere ad eam. 99.a
Legumina ventoſa ſunt, quare non prohibentur ieiunantibus. 152 b
Lepra corruptio eſt nutrimenti. 184.b
Lepra eſt corruptio vaſorum quæ corrumpunt nutrimentum. 186.b
Leproſum quare Chriſtus non ſolo verbo curauit ſicut Eliſeus Naaman. 185.b
Leproſus cur non obediuerit præcepto, quando cœpit diffamare & prædicare. 186.b
Leproſus quare debeat ſe oſtendere Sacerdotibus. 187.a
Leproſus quomodo ſignificet hæreticum. 194.b
Leproſus efficitur coiens ſtatim cum vna poſt leproſum. 360 b
Leui nomen dignitatis fuit. 205.b
Lex concupiſcentiæ regnauit ante Abraham. 3.b
Lex à ligando dicta, & quomodo lex vetus euacuetur. 81.b
Lex continet moralia, iudicialia, cæremonialia, ſacramentalia, & promiſſa 83.b
Legem quomodo Chriſtus impleuerit 84.a
Legem ſoluere eſt vincula legis non attendere. 86.b
Legem docens implere quare omittat aliqua mandata. 88.a
Lex talionis inuenta eſt pro pace. 107.b
Legem duplicem poſuerunt Scribæ. 108.b
Lex nuſquam continebat de odio inimici, imò præcepit inimicis benefacere. ibid.
Lex eſt ius ſcriptum aſciſcens honeſtum, prohibenſque contrarium. 130.b
Lex licet iuſto poſita non ſit, tamen à iuſta mẽte. ibid.
Legum quatuor tranſgreſſiones. In prol.
Leges diuinæ inſcribuntur cordibus noſtris inuiolabiliter obſeruandæ. 131 b
Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem. 236.a
Lex terminata eſt dum Dominus in cruce dixit: Conſummatum eſt. ibid.
Legem ſi iuſtus rex violat, exemplaris erit violatio & doctrinalis. 247.b
Legis veteris difficultas, & nouæ leuitas 345
Libellus repudij quare permittebatur a Moyſe. 99.a
Liber vitæ ſcriptus iuſtitia Dei aperietur omnibus in iudicio. 403 b
Liber ſecundum Philoſophum dicitur, qui ſui cauſa eſt. 134.a
Liber eſt homo, quando in Deum liberè & conſultè & placitè mouetur. ibid.b
Liber primus in Veteri Teſtamento eſt de generatione, ſimiliter in Nouo, ſed differenter. 2.a
Libri in quibus ſcribitur cõſiliũ Apoſtolorũ. 91.a
Libera nos à malo: contra hanc petitionem multipliciter arguitur: nota etiam de quo malo intelligitur, & plura alia. 147.a, & b
Liberatur homo à malo tribus modis, & per tria adiutoria. ibid.

Liberatur

Liberatio Patriatcharum quatuor exigebat. 4.b
Libertas triplex,naturæ, coosilij, & complaciti. 133.b
Libertas voluntaris triplex, naturæ, gratiæ, & gloriæ. 134.a
Libertas conſilij quæ ſit,& quæ beneplaciti.ibid.
Libertas naturæ eſt quando natura ſe oulli ſubdit ſeruili. ibid.
Libertas gloriæ perfectè habetur iu pattia: hie tameu habentur ptimitiæ. ibid.
Quæ ſit libertas io qua debet fieri voluntas Patris. 135.a
Libertatis nimia defenſio oe fiat ſcandali occaſio, inſtruit. 318 a
Liberum athitrium vocatur atbot bona. 178.b
Libido quid ſit. 52.b
Libidinem facinnt tria. 152.b
Libido inſatiabilis eſt. 386.b
Ligatio Sacerdotis præcedit abſolutiouem.308.b
Per liliorum agri ſimilitudioem prohibet ſollicitudinem. 160.a
Locus orationis & exaoditioois uoſtræ in cælo eſt duplici de cauſa. 136 b
Locuſtæ quales fuerint, quas Ioannes comedit. 41.b
Loqui in parabolis quid ſit. 265.a
Loquuotor omuia ſapientiam Dei iu myſterio verbi abſconditam. 276.a
Quare loquebatur Ieſus in parabolis. 264.a & 353 b
Lucas non texit geuealogiam Chriſti ſicut Matthæus. 3 b
Luceat lux veſtra, expouitur. 81 a
Lucerna ardens eſt Prælatus, lucens ſcientia & ardeos charitate. 80.b
Lucerna corporis eſt oculus. 154.b
Lucifer temauit Chriſtum: quomodo relegatus ſit in infernum. 58.h
Luctus duplex, & ſecundus habet gradus. 71.b
Lumen triplex, gratiæ, reuelatioois diuinæ, & theophaniæ. 75.a
Lumen veritatis & bonum virtutis ducũt ad bonum increatum. 168.b
Lumen fidei abſconditur à ſapientibus. 241.a.b
Luminaria cœli in iudicio, & peracto iudicio quomodo mutabuntur. 383.a
Lunæ rubor quare eſt ſignum pluuiæ. 301.b
Lunaticus quem Dominus curauit, quomodo ſurdus & mutus factus ſit. 315.a
Lupus oon ſolum habet dentes mordaces ſed & venenatos. 176 b
Lupi rapaces quomodo dicantur hæretici. ihid.
Lux vt uos illuminet, oportet obicem remouere. 241.a

M

MAcula qualis ſit & cur dicatur peccatum. 161.b
Magiſter dicitur Chriſtus Dominus & paterfamilias. 226.b
Magiſteriam non interdicit Chriſtus, ſed ue vacuum nomen appetamus. 367.a.b
Magiſteriũ prælationis interdicit,uon actũ. ibid.
Magnificate fimbrias quid ſit. 367.a
Magnum eſſe iu regno cœlorum bonum eſt, ſed non magnum ſibi videri. 318.b
Magnuin mandatum quod ſit. 362.b
Magus, maleficus, mathematicus, incantator, uecromanticus, ariolus, aruſpex, diuinator, differunt. 24.a
Magi euideuter & patenter inquiſiuerunt de Chriſto. ibid.
Magi quomodo venerint offerre, narratur. ibid.
Magi iu terras ſuas reuertendo multos coouerterunt. ibid.
Magi grammaticè magni ſuut. ibid.
Magi vnde venerunt,& quomodo fueruut reges. ibid. b
Magi quomodo fueruot certi de nato rege. ibid.
Magis ſtella occultata erat propter tria. 25.a
Magi quanto tẽpore peruenerunt ad Chriſtũ.27.a
Magos quare Herodes clam vocaoit. 29.b
Magi dicuutur inueniſſe matrem & puerum: & nihil dicitur de Ioſeph, quare. 31.a
Magorũ munera oblata puero quid ſignificẽt.ib.b
Maior quomodo ſit Ioannes. 235.a
Maius miraculum quod Chriſtus fecit, quod fuerit. 343.b
Maledictio contra rectitudioem iuramẽti.369.a.b
Maledictio de erronea mandatorum comparatione cauſata ex auaritia. 370.a
Maledictio cootra vanitatem obſeruantiarum. 371.a
Maledictio contra ſermonis iactantiam. ibid.b
Malitia ſua quæ diei ſufficere dicitur, qualis ſit. 162.a
Mali ortus. 272.b
Malum à quo petimus liberari in oratione Dominica, quod ſit. 147.b
Malum an ſit amplioris diuiſionis,quam bouum, & quomodo in genere ſiot. ibid.
Malum eſt infirmitas modi commenſurationis & harmoniæ. 148.b
Malum quomodo tribus infirmitatibus hominem deſtituat,& infirmum reddat. ibid.b
Mala ao aliquando ſint facienda,vt iode eueniant bona. 98.b
Malo quomodo nou debeamus reſiſtere, docet Chriſtus. 104.b
A mali contagione, cauſa, & defectu quomodo liberatur homo. 148.a
Mali iu inferoo an poſſint conſumi. 191.a
Malus miniſter regni cœlorum quomodo maior eſt Moyſe, prophetis, & Ioanne. 235.b
Malus accipitur pro diabolo. 270.b
Malus ſẽper morte ſubitanea præoccupatur.388.a
Mali cur tolerantur. 273.a
Mali ſerui vel prælati ſtipendia. 296.b
Mammona quid ſignificet. 157.a
Maudatum minimum, magnum, & maximum, quod dicatur. 85.b,& 86.a
Mandatum commuuicatioois proximi. 172.a
Mandatum eſt ſignum voluntatis Dei. 362.b
Mandatum primum quod ſit. 364. a,b
Mandatum ſecundũ cur dicitur ſimile primo.ib.b
Maudatorum via qoomodo ſit paranda. 41.b
Mandata quæ ſiut maximi meriti iu obſeruantibus, & minimi peccati iu tranſgredientibus. 86 a
Mandata aliqua de bis quæ ponuutur Exod.20. quare ſaluator docens legis impletionem, omittit. 88.a
Manſiones quamois multæ ſiut in cœlo, tamen eſt vnum commuoe horreum. 273.b
Manus organum eſt intellectus operatiui. 57.b

Manus dextera & manus ſiniſtra quæ ſint. 98.a
Manus eſt organum organorum, & ſignificat virtutem diuinam vniuerſalem. 185.b
Manus Chriſti virtutem habet multiplicatricem. 288.a
Manum aridam habens & curatus à Domino, fuit cæmentarius. 250.a
Margarita quid ſit, & quid ſignificet. 167.a
Margaritæ bonæ dicuntur colore, natura & effectu. 278.b
Margaritarum conchæ ſunt odoriferæ. 279.a
Margaritum dicitur congregatio talium margaritarum. ibid.
Maria, illuminatrix, ſtella maris, Domina, amarum mare. 12.b
Maria commendatur ex hoc quòd deſponſata Ioſeph virgini. ibid.
Maria virgo quare dicitur hortus concluſus & quare fons. 21.a
Marias tres genuit Anna, & qui ſint earum filij, nota verſus. 216.a & b
Maria Magdalena virgo fuiſſe creditur. 405.b
Maris motus dicitur magnus. 197.b
Maris motus ſeu tempeſtas quomodo cauſetur. 198.a
Martha ſecundum Ambroſium fuit quæ habuit profluuiũ ſanguinis, & curata per Ieſum. 210.a
Martyrem cauſa facit, non pœna. 356.b
Mater Ieſu, mater immaculata, mater intacta. 11.b
Matris dolores virgo Maria eſt inexperta. ibid.
Mater & pater tripliciter accipiuntur. 328.a
Mater occidit & comedit filium. 179.a
Mathematicus, maleficus, magus, incantator, necromanticus, &c. differunt. 24.a
Mathematicus duplex ſicut matheſis. ibid.
Matheſis dicitur dupliciter prout media eſt breuis vel longa. 24 a
Matrimonium verum fuit Virginis beatæ & Ioſeph. 10.b
Matrimonium Virginis tribus ſuis bonis eſt perfectum. 11.a
Matrimonij actus & quis finis. 328 b
Matrimonium & fœcunditas ſunt officia mortalium, non immortalium. 361.a
Matthæus nomen commune fuit. 206.a
Matthæum arguit Porphyrius hæreticus de leuitate. ibid.
Matthæus quando vocatus ſit. ibid.
Matthæus non ordinat hiſtoriam ſecundum quòd geſta eſt. 146.b
Matthæus donator conſilij. In prol.
Matthæus in conuerſione quare ſic dictus eſt, & ratio quare primus Euangeliſtarum ponitur. In prol.
Matthæus quare non facit mentionem circunciſionis, ſed nominis Ieſu. 20.a
Maxillæ percuſſionem quare potiùs tangit, quàm alterius partis. 105.a
Maxillam alteram quomodo debeamus præbere percutienti. ibid.
Maximum mandatum quod ſit. 362.b
Mœchia prohibetur. 94.a
Medi, adæquantes & menſurantes. 218.b
Melchiſedech figura Chriſti Rex fuit & Sacerdos. 2.b
Melchiſedech filius quare non debuit Chriſtus dici. ibid.
Membra genitalia erunt in reſurrectione. 361.b
Memorias & intellectus bonos quæ faciunt. 67.a
Mendacium prohibetur. 103 b
Mendacia dicuntur miracula duobus modis. 180.b
Mendicitatem in prædicatoribus quidam condemnant. 218 b
Mendicus & pauper differunt. 69.a
Mens vnde dicatur, & quotuplex ſit in nobis. 51.a
Ad Munditiam Mentis nihil penitùs confert ablutio corporis. 197.a
Menſura eadem qua menſi fuerimus, quomodo remetietur nobis. 164.b
Meretrix omnis eſt crudelis. 284.b
Meretrix quomodo differat à fornice. 348.b
Meritum efficiunt quinque, quorum duo ſunt neceſſaria. 395 b
Merita Sanctorum ſunt diſpenſatoribus credita. 308.a
Meſſis quidem multa dicitur, & non ſemina. 215 a
Meſſis eſt conſummatio ſæculi. 276 b
Milites non permittebantur vxores videre. 131.a
Militum duo officia. ibid.
Miniſter legis gratiæ quomodo ſit maior Ioanne. 235.b
Miniſtri Eccleſiæ ſignificantur per coruum, qui pabulum præbuit Eliæ. 288 b
Miniſtrorum Eccleſiæ duæ ſunt vocationes formaliter diſtinctæ. 61 b
Minimus in regno cælorum quis dicatur. 87.a
Minor in regno cælorum qui eſt, maior eſt illo: exponitur multipliciter. 235.b
Mirabilia quare dicitur Ieſus feciſſe potiùs quàm miraculum. 344.b
Miraculum quantum fuit, quòd Ieſus ambulauit ſuper mare. 290 a
In expoſtulatione Miraculi tria exiguntur. 185.a
Miracula non eodem modo ordinant Euangeliſtæ. 142 a
Miraculorum effectus quare plus attribuitur fidei quàm ſpei & charitati. 210.b
Miracula quare Dominus fecerit aliquando abſens, aliquando præſens. 200.a
Miracula omnia attribuuntur fidei. 212 a
Mirum omnium mirorum. 18 b
Miſerabilis ſollicitudo eſt multiplex. 158.b
Miſeria duplex ex Prælatorum defectu. 214.b
Miſericordia triplex, & quæ perfectiſſima. 73.a
Miſericordia duplex relaxans & liberans. 74.a
Miſericordia quæ debetur miſericordiæ beatitudini. 74.a
Miſericordia relaxans ſi non remitteret, peccator in nihilum eſſet conterendus. 164.b
Miſericordiæ opera Chriſtus commendat. 402.a
Miſericordiæ opera enumerando quare non facit mentionem de ſepultura mortuorum. ibid.
Miſericordiæ operum ſufficientia. ibid.
Miſit prædicare ſolum Iudæis in prima miſſione propter tres cauſas. 217.a
Miſſio Apoſtolorum ſignificata eſt. 222.a
Mitis eſt aliquis tripliciter. 70.b
Mitem oportet prius eſſe pauperem ſpiritu. 71.a
Mitium magiſtrum ſe fecit Chriſtus. ibid.

Milites

Miritas quam quidam manſuetudinem vocant, eſt triuni graduum. 70.b
Modius tria ſignificat. 80.b
Modus prædicationis duplex. 65.a
Mola aſinaria ſignificat hominem. 320.a
Mollities duplex. 234 a
Mollibus qui induantur moraliter. ibid.b
Monachi hypocritæ per ſtruthiones ſignificantur. 381.b
Monachi & moniales quales erunt tempore Antichriſti. ibid.
Monarchia quid ſit. 130.b
Moniales mortiferis cantibus animas decipientes, ſignificantur per Syrenas. 382.a
Mons in quo diabolus Dominum tentauit, & qualis ille mons in nobis ſit. 57.b,58.a
Mons in quo ciuitas ponitur, quid ſit. 67.a
Mons in quo IESVS transfiguratus eſt, fuit Thabor. 312.a
Montem ſe eſſe notat Chriſtus. 67.a
Monſtruoſum animal dicitur porcus. 201.b
Monumenta in Chriſti paſſione aperta fuerunt, non tamen ſurrexerunt corpora ante tertium diem. 314.a
Moralia legis præcepta quæ ſint. 85.b
Moriuntur boni morte amariori inquantum multis bonis priuantur. 433.b
Mors Chriſti ſignificatur per dies,& per illam deſtruxit duplicem mortem noſtram. 360.b
Morte ſubitanea ſemper malus præoccupatur. 388.a
Mortalium bona & officia ſunt matrimonium & fœcunditas, non immortalium. 361.a
Mortui in peccatis & mortui in Domino. 197.a
Motus primi diuiſio in primo primum & ſecundò primum non approbatur. 54.b
Motus maris dicitur magnus, & quomodo cauſetur. 197.b,198.a
Mulier & vir quomodo ſe habent penes paritatem & ſuppoſitionem. 10.b
Mulier adulterans quatuor peccata committit. 100 a
Mulier quæ fuit in profluuio ſanguinis, quomodo audebat tangere Chriſtum. 210.a
Mulier hæc quare vocabatur Chananæa. 297.b
Mulier quæ lauit pedes & quæ vnxit caput, vtrum eadem fuerit. 405.b
Mulierem qui viderit, quare dicitur potius, quam qui odit, vel olfacit. 95.a
Mulieres formas proſpectibus hominum obiicientes vituperantur. 96.b
Mulieres factæ ſunt Apoſtolæ Apoſtolorum. 438.b
Multi primi nouiſſimi & nouiſſimi primi. 334.a
Multiloquium prohibendo, orationes longas non prohibuit. 118.a
Multiplicauit panes Dominus in deſerto propter duas cauſas. 300.b
Munditia cordis ad plenum tribus perficitur. 74.a
Munditiæ corporis appetitus nimius, ſordes inducit mentis. 297 a
Mundus eſt innouandus. 84 b
Mundus in quo ſit innouandus, & quomodo innouabitur. ibid.b.85.a b
Mundus eſt ager. 271.b.276.a
Munerum quæ magi obtulerunt puero IESV, expoſitio 31.b
Munus quod offers, debet eſſe tuum. 91.b
Muſicis dulcibus milites poſt exercitum erant dediti. 131.a
Muſtum quare vaporoſum eſt & bullit. 208.b
Mutandum nihil eſt in ſacro eloquio. 29.a
Mutuare præcipitur nobis. 107.a
Mutus eiecto dæmonio loquutus eſt: hæc hiſtoria non eſt eadem quæ à Luca narratur. 213.a
Muti frequenter ſunt ſurdi. 299.b
Myrrha quid ſignificet, & quos effectus habeat. 31.b
Myſterium vnde dicitur. 267.6

N

NAſci voluit Chriſtus de virgine deſponſata, cuius ponuntur octo cauſæ. 11.a
Naſci debuit Chriſtus de Iuda. 28.b
Natiuitati Chriſti tres ſunt in cœlo qui teſtimonium dant. 23.a
Natura vel ſpiritus noſter nubere altius vel glorioſius non poteſt quam filio Dei coniungatur. 354.a
Naturæ impetum præuenit Spiritus ſanctus in Chriſto. 50.b
Naturale eſt homini in mari timere. 198.b
Nauicula in quam aſcendit Chriſtus, ſignificat crucem. 197.b
Nazaræus vocatur Chriſtus. 39.a
Neceſſaria Deus omnibus prouidet. 160.b
Neceſſaria duo ſunt ad vitam. 169.b
Neceſſitatis curam Dominum prohibere credendum non eſt. 218.b
Necromanticus, magus, mathematicus, maleficus, differunt. 24.a
Negauit Petrus Chriſtum, nota concordiam Euangeliſtarum. 415.a
Negotia eorum agens quibus tenetur ille qui illicitè accipit, poteſt ab ais accipere victum in ſtipendium neceſſitatis, ſi non habeat vnde viuat. 206.b
Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire. 136.a
Nihil noſtrum eſt, ſi agitur inter nos & Deum. 140.b
Nix eſt rara, alba & mollis, quare, & qoid ſignificet. 312.b
Nobilitas regni cœleſtis in quibus conſiſtat. 334 a
Nobiſcum eſt Deus multis modis. 443.b
Nocumentum, quando veritas non lucidè docetur. 293.b
Nolite putare quoniam veni ſoluere legem, multis modis exponitur. 82.a
Nolo in omnibus condecliniis relinquit voluntatem affirmatam, & negat volitum. ibid.
Nomen IESVS, & nomen Chriſtus quid ſignificent, & quomodo differant. 2.b
Nomen duplex, perſonæ & naturæ. 126.a
Nominis huius octo effectus proprij. ibid.
Nomen declarat rem, cui datur. ibid.
Nomen declarans rem eſt ſuper rem, cui datur. ibid.
Nomen quod imponitur, ſæpius ſine nominis cauſa imponitur: quod autem datur, ſemper cum cauſa datur. ibid.b
Nomen Dei, quod ſanctum eſt, ſanctificetur adhoc quadruplici ſanctificatione. 127.b

Nomen Domini quatuor pollnunt. ibid.
Nomen Patris quare potius ſanctificatur in nobis quàm alia nomina. 129.a
Nominibus quomodo poſſumus genealogiam Chriſti conicere. 8.a
Nominis IESVS ratio ponitur. 20.a
Nominibus diuinis quibus poſſit addi noſter, vel meus. 121.a
Nomen patris cum dicitur pater noſter, ſupponit pro tota Trinitate. ibid.
Noſcit filius Dei Patrem: nota qua notitia. 243.a
Noſter Pater, qui es in cœlis: nota quid ſignificet ibi noſter. 121.b
Noſter Pater per communicationem inhabitantis gratiæ. 122.a
Noſter Pater eſt per eam, qua in nobis inuicem obligamur, fraternitatem. ibid.
Noſter Pater quare debemus dicere, & non Pater meus. ibid.
Noſter Pater dicitur ad vſum & ad fructum. 123.a
Noſtrum eſt aliquid ſecundum rem & legem, & aliquid ſemper rem & non legem, & aliquid non ſecundum rem ſed legem. 140.a
Noſtrum panem quare petimus, & non dicendo meum. ibid.
Nouiſſimus quadrans quis ſit. 94.a
Nouius omni nouo. 14.a
Nouum quid dicatur. 88.b
Nouum vinum habet tres calores: nota quare rumpit vaſa. 208.b
Nox mortis Chriſti non omnino fuit nox. 260. b
Nocte quare Ioſeph fugit, cum tamen Angelus non dixit. 34 a
Noctis horæ ſex ſunt, & quomodo vocantur. 290.a
Nubere natura vel ſpiritus noſter altius non poteſt, quam vt filio Dei coniungatur. 354. a, & 355.a
Nubes, in qua Dominus ad iudicium veniet, qualis erit. 384.a
Numerus beatitudinum. 77.a
Numiſma vocatur impreſſio figuræ in denarium. 359.b
Nuptialis veſtis eſt veſtimentum charitatis & honeſtæ conuerſationis. 357 b
Nuptias triplices fecit Chriſtus. 355.a
In illis nuptiis quomodo omnia parata ſint. ibid.
Nutrimentum quod accipitur de pane, magis adhæret membris. 139.a
Nutrientia bona ſunt quatuor. 137.a

O

Obdurario quomodo ſit peccatum in Spiritum ſanctum. 257.b
Obdurationis huius effectus tres. 269.a
Obedientia mandatorum plus dat intellectu in diuinis quam labor ſtudiorum. 305.b
Obicem oportet remouere, ſi lux illa nos illuminare debeat. 241.a
Oblatio debet eſſe voluntaria. 91.b
Oblationem placabilem facit odij depoſitio. 91.b
Obligatum ad opera oſtendit ſe Doctor verbis propriis. 225.a
Obſecratio, oratio, poſtulatio, petitio, deprecatio, gratiarum actio quomodo differant. 118.b
Obſeruatio ſeptimi diei alia eſt, & alia ſanctificatio ſabbati. 249.a
Obſeſſus à diabolo vtrum aliquis poſſit eſſe. 195.b
Obſeſſi qui ſint, & obſidendi poteſtas vnde tradita ſit dæmoni. ibid. & 195.a
In homine obſeſſo raro vnus, ſed ſemper plures dæmones ſunt. 200.b
Obſidentur multi ſecundum animam & corpus à dæmone. 193.b
Obſidio regni Dei duobus perficitur. 7.a
Obſtinatorum excæcationis meritum vnde veniat. 269.a
Occiſus Iſaias lignea ſerra. 350 b
Occiſus Hur ſputis. ibid.
Occidens & oriens eſt duplex. 190.b
Occultum & opertum quomodo differant. 227 a
Oculus dexter ſi ſcandalizet, quare dicitur potius quam ſi ſiniſter. 96.a
Oculus an eruendus ſit. 97.a
Oculus eruitur dupliciter. ibid.
Oculus ex quibus componitur, & quæ proprietates, & quomodo attribuuntur intentioni. 154.b
Oculi bonitas eſt ſimplicitas, & eius malitia eſt duplicitas. 155.a
Odit aliquis Deum. 156.b
Odij depoſitio facit oblationem placabilem. 91.b
Odio habebis inimicum, an fuerit contentum in lege. 108.b
Odio ſemper ſunt boni malis. 377.b
Offer munus tuum in teſtimonium illis, exponitur dupliciter. 187.a
Offerendum quid, & vbi, quia non in omni loco. 91.b
Offerre debes munus tuum. ibid. & 91.b
Officium ſeminandi recipit, qui habet cauſam, vel profeſſionem prædicandi. 265. a
Oleum cuius naturæ, & quare iuit Chriſtus ante Paſſionem in montem Oliueti. 339 b
Oleum non ſumpſerunt fatuæ Virgines, quomodo intelligitur. 392.b
Oleum eſt laus humani fauoris demulcens. 394.b
Olus, herba, germen, frutex, arbor, differunt etiam in eadem ſpecie plantæ. 274.a
Omnis iuſtitia quæ dicatur 48 b
Omnes aliquid magni præſumebant de Chriſto. 304.b
Onager eſt aſinus agreſtis, & dicitur ab onos. 304.a
Operandum eſt in donis bonis. 396 b
Operatur Deus ea quæ ſunt in nobis nobiſcum. 21.b
Operarius dicitur prædicator duplici de cauſa. 219.b
Operarius dignus eſt cibo, non voluptatis, ſed neceſſariæ ſuſtentationis. ibid.
Operarij conducuntur in vineam. 353.b
Operarios vocat Chriſtus, quos prius vocat paſtores. 219.b.
Operarij pauci, tales ſunt doctores. ibid.
Opertum & occultum quomodo differant. 227.a
Opertum reuelabitur tripliciter. ibid.

Opes quomodo neceſſariæ ſint Eccleſiæ. 396.a
Opinari, poſtulare, dubitare, quomodo differant. 82.a
Opinionis bonæ debet eſſe prædicator. 65.a
Opinionem bonam omnes homines habebant de Chriſto. 304.b
Opus virtutis oportet accipere ex nobis. 272.b
Opus prælati quomodo erit perfectum. 335.a
Opus & operatio differunt. 396.b
Opera magna ad tria reducta. 180.b
Opera miſericordiæ commendat Chriſtus. 73.b
Operum miſericordiæ ſufficientia. ibid.
Orans gemit, flectit, vel totum ſe proſternit in humilitate coram Deo. 116.a
Orante ſeu oratione cum ieiunio & eleemoſyna nihil eſt validius. 316 b
Orantes nolite multum loqui. 117.b
Orare an ſemper oporteat. 116.a
Orare multum, aſſiduè, diu & multum loqui in oratione quomodo differant. 117.b
Orare & poſt magna ad Deum confugere docet Chriſtus. 289.b
Orare debemus in loco ſecreto. 117.a. 417 b
Orat ſine intermiſſione, qui contrarium orationi nihil interponit. 116.a
Oratio an ſit pars iuſtitiæ. 215 b
Oratio quid ſit ſecundum Damaſcenum & ſecundum Auguſtinum cum definitionum declaratione. 116.a
Oratio, petitio ſupplex. 118.b
Oratio, poſtulatio, obſecratio, petitio, deprecatio, gratiarum actio quomodo differant. ibid.
Oratio vt proficiat ad ſalutem, oportet quod à nobis & in nobis impleatur voluntas Dei. 136.b
Oratio vt exaudiatur, quatuor exigit. 149.a
Oratio debet eſſe humilis. 416.b
Orationis effectus. 289.a
Orationi Dominicæ quare additur amen. 149.a
Orationem quare gentiles putabant conſiſtere in multiloquio. 117.b
Orationes longæ non prohibentur, ſed multiloquium. 118.a
Orationibus iuuatur prædeſtinatio. ibid.
Ordinant Euangeliſtæ Apoſtolos diuerſimodè enumerando. 256 b
Ordinant hominem communitates, maximè miſericordia, iudicium & fides 370.b
Ordo diuinæ prouidentiæ non imponit rebus neceſſitatem. 33.b
Ordo tentationum Chriſti non idem apud Matthæum, & Lucam. 56 a
Ordinem geſtorum Saluatoris qualem ſeruauerit Matthæus. 595.b
Ordo inſtitutorum Prælatorum. 216.b
Oriens & occidens in cœlo eſt duplex. 190 b
Origenes caſtitatis amore dicitur ſeipſum emaſculaſſe. 97.a
Os capitur pro corde. 295.a
Oſanna, hoc eſt, obſecro, ſalua: compoſitum ex integro & corrupto. 342.b
Oua nutriunt & ſunt conuertibilia ad omne quod inueniunt, ſiue bonum, ſiue malum. 137 a
Ouis, ſubſtantia manente, mutuat lanam. 176.a
Ouis errans non eſt perdita, ſed in via perditionis. 321.b
Oues vocat Chriſtus iudæos. 227.a
Oues in iudicio ſeparabuntur ab hœdis. 401.a
Ouibus comparantur Prælati miſſi. 222.a,b

P

PAleæ quid ſint, & quid ſignificent. 46.b
Palea dicitur peccatum. 265.b
Pallium eſt veſtis exterior. 206.a
Panis plus aliis nutrit. 137.a
Panis ſpiritualis duplex, ſecundum affectum, & ſecundum intellectum. ibid.b
Panis dicitur verbum Dei propter tres proprietates panis. ibid.
Panis gratiæ quomodo fiat, oſtenditur per auctoritatem Iſaiæ. 138.a
Panis Euchariſtiæ quis ſit. ibid.b
Panis Euchariſtiæ origine cœleſtis, ſubſtantialiter deificus, cauſaliter viuificus, ſacramentaliter vnitiuus, effectu viaticus, ſpecie tenus eſt æternæ fruitionis ſignatiuus. ibid.
Panis Euchariſtiæ eſt effectiuus quadruplicis gratiæ. 138.b
Panem noſtrum ſuperſubſtantialem da nobis: cur dicatur ſuperſubſtantialis, & quare quotidianus ſecundum diuerſas tranſlationes. 137.a
Panem noſtrum quotidianum, &c. iſta petitio continet ſex. ibid.
Panem petere docet Chriſtus, quare non etiam potum. 138.a
Pane petito in oratione intelligitur omne eſculentum neceſſarium. 139.a
Panis quare plus expreſſè petitur præ cæteris neceſſariis, aſſignantur tres cauſæ. ibid.
Panis petitus debet eſſe noſter. 140.a
Panis vt ſit noſter, duo exiguntur. ibid.
Panem noſtrum quare dicit, & non panem meum. ibid.
Panis dicitur dupliciter quotidianus, ibid.b
Panis eſt charitas quæ confortat. 171.a
Panes quinque & duo piſces, quibus ſaturauit quinque millia, quid ſignificent. 287 b
Panes non dat Dominus ad ſeruandum: & quare Chriſtus commendauit manibus miniſtrorum. 288 b
Panis filiorum quem ſumere non eſt bonum, &c. quis dicatur. 299.a
Panes multiplicauit in deſerto propter duas cauſas. 300 b
Panes ſeptem ſignificant ſeptem partes pœnitentiæ. ibid.
Panes accipere obliti ſunt diſcipuli propter quatuor cauſas. 303.a
Panis tritici, quare ſit materia Euchariſtiæ Sacramenti, & quam conuenientiam habeat ad corpus Chriſti myſticum. 410.b
Parabola de effectu verbi Dei. 271.a
Parabola prima, quæ docet profectum virtutis. 275.a
Parabola de duobus filiis miſſis in vineam. 347.b
Parabola de plantatione vineæ. 349.b
Parabolis locutus eſt Chriſtus multa, & quid ſit loqui in parabolis. 205.a
Parabolis locutus eſt IESVS propter duas cauſas. 353.b
Paralyſis quomodo impediat viam ſenſus, & inducat virtutis motiuæ detrimentum. 187.b

Paralyticus ſignificat inconſtantem ex longa peccati conſuetudine. 194.b
Paralyticus vterum habuerit etiam fidem propriam. 204.a
Paropſis eſt vas de æqualibus tabulis factum. 371.a
Paropſis vas magnum à paribus abſidibus dictum. ibid.& 409.b
Parate viam in deſerto quomodo debeamus. 41.b
Paranda eſt via mandatorum. ibid
Parata omnia in nuptiis. 356.a
Paratum quid dicatur. ibid.
Parentes quando poſſunt relinqui à filiis. 64.b
Partes pœnitentiæ quomodo ſe contineant. 62.a
Partes pœnitentiæ ſeptem ſignificantur per ſeptem panes. 300.b
Partus Virginis vt diabolo occultaretur, deſponſata eſt viro. 11.a
Paruulus quis ſit. 318.b
Paſce quare Petro ter dixit Dominus. 388.b
Paſſer in Ieruſalem vendebatur, ad quid. 228.b
Paſſio quare dicitur calix. 336.a
Paſſio Domini omnibus paſſionibus erat maior, tribus de cauſis. 433.b
Paſſionem ſuam prædicit Chriſtus, vt ſemper ſit in cordibus noſtris ſanguis patientiæ. 316.b
Paſſionem ſuam Chriſtus priuſquam fieret, quare reuelauit. 335.a
Paſſus eſt Chriſtus pro multis efficienter, pro omnibus ſufficienter. 238.a
Paſtorum defectus dupliciter intelligitur. 214.b
Paſtores quos prius vocauit, vocat operarios. 215.a
Paſtoribus malis improperat. 322.a
Pater quomodo ſupponit pro Trinitate tota, cum dicitur: Pater noſter, qui es, &c. 121.a
Pater noſter, qui es in cœlis, quare dicimus potiùs quam filius noſter, & Spiritus ſancte noſter. ibid.
Pater noſter, nota quare dicitur noſter, & quare non dicitur, pater miſericordiarum, pater benignitatis. ibid.b
Pater noſter dicitur per communicationem inhabitantis gratiæ. 122.a
Pater noſter per eam, quam in eo habemus communitatem. ibid
Pater noſter eſt per eam, quâ nobis inuicem obligamur, fraternitatem. ibid.
Pater noſter, quare dicere debemus, non, Pater meus, qui es in cœlis. 125.a
Pater noſter dicitur ad vſum & fructum. ibid.
Pater ſic influens meritò eſt orandus. ibid.
Patris primi influentia excedit infinitatem mali. ibid.
Patris ſemen ſemper ſimile ſibi in ſexu & aliis generaret, niſi. &c. in prologo.
Patris actus ſunt ſex, quibus filium facit, & tres quibus perficit ipſum. ibid.
Pater trahit per charitatem. ibid.
Patris tam corporalis quàm ſpiritualis ſemen fermento comparatur. 119.b
Patri inquantum genuit nos, tria conueniunt. notitia patris, vnio eius ad natum, & conſequens affectus in filium. 120.a
Pater ſine gradu coniungitur filio, & ſibi proximior eſt quam filius patri. ibid.
Pater noſter qui, &c quare Pater dicitur, non Dominus, non Deus, non magiſter. ibid.b
Patris nomine quomodo fiducia impetrandi cauſetur. ibid.
Pater noſter, qui es in cœlis, quare dicitur, & non in cœlo. 125.a
Pater cœleſtis largus eſt in filios. 141.b
Patris nomen quare in nobis ſanctificatur potius quam alia nomina. 129.a
Pater impotens generare, adoptare non poteſt. 306.a
Pater & mater tripliciter accipiuntur. 128.a
Patrem vocare in terra interdicit Chriſtus. 367.b
Paterfamilias quid ſignificet, & quid eius exitus ad conducendum operarios. 382.a
Pati licet ſit miſerum, tamen pati propter iuſtitiam eſt glorioſum. 76.b
Pati Chriſtum in Ieruſalem congruit, quia per paſſionem itur in viſionem æternæ pacis. 339.b
Patitur quis facilè, cum in gaudio & charitate patitur. 336.b
Patiuntur propter iuſtitiam, cur dicitur, non propter paupertatem, vel manſuetudinem, vel aliquid aliud. 77.a
Patientes decet nos eſſe in iniuria noſtra, ſed nullo modo in diuina. 58.a
Patientes propter iuſtitiam, tribus regnum conſtituentibus deſtituuntur. 77.a
Patriarcha eſt princeps pater. 3.b
Patriarcharum ſeminis dilatatio, ad quam tria exiguntur. 4.b
Patriarcharum ſeminis exaltatio, ad quam duo exiguntur. 3.a
Paucos piſciculos dicit, vt notetur virtus multiplicantis. 301 a
Pauperem perſequentes maledicti. 403
Pauperes Spiritu quot modis dici poſſint. 69.a
Pauperes voluntarij quomodo habebunt præmium idem cum martyribus. 77.a
Pauperibus veris conferuntur tria ad regni ſufficientiam requiſita. 70.a
Pauperum rex & præmiator eſt Chriſtus. ibid.
Pax multiplex. 75 b
Pax in affectibus carnalibus, & pax Chriſti differunt. 229 b
Pax quam promulgant prædicatores in hoſpitiis, permanebit. 220.b
Peccat Prælatus mortaliter ſi non prædicat. 216.b
Peccat aliquis in hominem multipliciter. 422.a
Peccant grauiter non recipientes prædicatores & verbum Dei. 225.a
Peccatum Dauid non præiudicauit veritati promiſſionis. 6.a
Peccatum quomodo dicatur culpa, quomodo vitium & quomodo peccatum 61.b
Peccatum quomodo deleatur, & ea quæ ſe habent ad peccatum. 62.a
Ad peccati remiſſionem quatuor exiguntur. 142.a
Peccatum non recipientium verbum Dei, peccato Sodomorum comparatur. 221 b
Peccatum veniale dicitur venia dignum tribus modis, genere, euentu & circunſtantia. 257.a
Peccatum dicitur irremiſſibile, quia congruitatem remiſſionis non habet. ibid b

Peccatum

Peccatum vt ſit io Spiritum ſanctum, exiguntur tria: & quot ſiut peccata in Spiritum ſanctum io genere. ibid.
Peccatum dicitur palea. 265 b
Peccatum in Spiritum ſanctum eſt inuidentia gratiæ. 351.a
Peccati deteſtatio, cuius virtutis ſit actus. 40. a, b
Peccati tres effectus. ibid.
Peccati ſeruus quamuis ſit homo, tamen diabolus non eſt Dominus. 157 b
Peccata mortalia & hæreſis ſuot portæ inferi. 308.a
Peccata ſemel dimiſſa vtrum redeant poſt lapſum. 317.a
Peccatorum radices, non tentationum, quæ ſiot. 51 b
Peccatorum reliquiæ io genere ſunt tres. 74.a
Pecuniam in vſus pauperum oblatam Chriſtus noluit in vſum proprium conuertere. 318.a
Pera ponitur pro inſtrumentis quibus eſculentum vel poculentum in futurum præparatum deportatur. 219.a
Percutienti maxillam dexteram quomodo debeamus præbere alteram. 105.a
Perdere quomodo debeamus animam vt ſaluemus. 311.a
Perditur omne quod in terra theſaurizatur. 153.b
Perfectus ounquam poteſt eſſe homo niſi capiat Deum. 243.b
Perficiuntur tribus veri diſcipuli Chriſti. 305
Periculum eſt remanere in religione, vbi noo eſt Chriſtus, ſed tantum veſtis. 439.b
Periurium quid ſit, & quomodo dicatur analogicè de periuriis. 101 b
Periurio enormius crimen eſt blaſphemia. 257.a
Pernicioſum quid ſit. 259.a
Perſecutio magna erit tempore Antichriſti. 380. a, b
Perſecutionis Chriſti cauſæ fuerunt, inanis gloria, inuidia & ſuperſtitio. 252.a
Perſeuerandum eſt in veritatis cognitiooe, in fide & charitatis affectione. 378 a
Perſeuerantia vſque ad finem ſignificata per thau. 225.b
Perſonam hominis reſpicere, ſeu recipere quid ſit. 259 a
Peruerſitas hypocriſis triplex. 368.b
Quis in peſtilentiæ cathedra ſedeat. 365.b
An liceat aliquid petere. 138.b
Petere panem docetur, quare noo etiam potum. 138.b
Non eſſe petenda niſi terrænaſcentia quidam hæretici voluerunt. ibid.b
Petere habet homo non ſibi ſoli, ſed aliis multis. 140 a
Petere oon debemus panem annuum, vel menſurnum. &c. 141 b
Petite & dabitur vobis: Tria ſunt neceſſaria ad implenda iſta. 168.a
Petentium fiducia. 170.a
Petenti cui dandum ſit. 107.a
Petitio, poſtulatio, oratio, obſecratio, deprecatio, gratiarum actio differunt. 118 b
Petitio illa. *Panem noſtrum quotidianum*, ſex contioet. 137.a
Petitio omnis debet fieri in fraternitatis charitate. 140.a
Petitio, *Et ne nos inducas in tentationem*, videtur fruſtrà. 144.a, & b
Petitiones ſeptem io oratione Dominica, & harum ſufficieotia, & qnomodo regantur donis Spiritus ſancti. 125.b
Petitioni huic, *Fiat voluntas tua*, oon aliis, quare additur, ſicut in cœlo, & io terra. 136.b
Petitiooes de amotione mali quare noo ſint plures. 147.a
Petrus & Andreas à Domino ter vocati ſunt. 63.b
Petri dilectio. 291.a
Petrus quare ſic dicitur, quare Simon, quare Cephas, quare vertex Apoſtolorum, &c. 305.b
Petrus præ omnibus & pro omoibus reſpondet. ibid.
Petrus Prælatos, Iacobus actiuos, Ioannes contemplatiuos ſignificat. 312.a
Petrus præcipitur piſcari pretium ad neceſſitatem hamo, aoimas autem ſagena. 318.a
Petrus & Philippus miſſi creduntur ad adducendam aſinam alligatam. 340.b
Petro dixit ter Dominus, Paſce. 388.b
Petrus vtrum neceſſariò negauerit Chriſtum ex hoc quod ipſe prædixerat. 415.a
Petrus quomodo ſequebatur IESVM, & quare ooo timuit illum, cuius amputauit auriculam. 421.b
Petri negationes. 423.a
Petrum quomodo reſpexerit Chriſtus, an interiùs, vel exteriùs. 424.b
Phariſæi reprehenduntur à Ioanoe. 43.b
Phariſæi & Saducæi quare dicuntur viperæ. ibid.
Phariſæorum iuſtitia quæ fuerit. 87.b
Phariſæi quid fecerint, vt iuſti apparerent. 340.b
Philoſophi qui ſint. 241.a
Philoſophiæ quare ſignificantur per ranas. 382.a
Pietas eſt beneuolentia in homines, & maximè in parentes. 16.a, & 64 a
Pietas mirabilis in Chriſto Domino. 205.b
Pilatus Pontius Præſes dicebatur diuerſis rationibus. 425.b
Pinnaculum templi quid fuerit. 56.b
Piſcis quare ſignificat fidem. 171.a
Piſcis præbet frigidum dulcoramentum, & oon fouet libidinem. 287.b
Piſces duo & quinque panes quibus ſatiauit quinque millia, quid ſignificent. ibid.
Piſciculos paucos dicit, vt notetur virtus multiplicantis. 301.a
Plantatio quam non plantauit Pater cœleſtis, eradicabitur. 295.a
Plantauit quidam homo vineam. 349.b
Plenitudo gratiæ Chriſti dicitur quadrupliciter. 252.a
Ploratus & vlulatus differuot. 36.b
Pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. 111 a
Pluuia quomodo ſignificetur per colorem cœli. 302 b
Pœna & peccatum multipliciter comparantur. 221.a
Pœna ſcandalizantis in Palæſtios fuit. 320.a
Pœnæ inflictionem quomodo Deus operatur in nobis. 21 b

Pœnæ

Pœnæ inflictin duplex. 180.a
Pœnæ vinculum multiplex. 308.b
Pœnitentia quid ſit, & quomodo eſt prima virtus. 40.a
Pœnitentia in quo genere, & quando ſit virtus. ibid.b
Pœnitentia eſt correctio malæ voluntatis, & non malæ naturæ. 62.b
Pœnitentia conſiſtit in tribus partibus, quæ ſe continent. 62.a
Pœnitentiæ effectus tangitur, cum dicitur: Appropinquabit enim regnum cœlorum. ibid.
Pœnitentiæ partes ſeptem ſignificantur per ſeptem panes. 300.b
Pœnitentiam agite, eſt prædicabile. 61.b
Polluunt nomen Domini quatuor. 128 b
Pompeius Iudæam primò fecit ſibi tributariam. 317.a
Pontius Pilatus Præſes dicebatur diuerſis rationibus. 425 b
Porci proprietates peſſimæ quid ſignificent. 167.a
Porcus quare dicitur monſtruoſum animal. 201.b
Porcus niſi quis efficiatur per malos actus, dæmon non accipit poteſtatem in eum. 202.a
Porphyrius hæreticus arguit Matthæum de leuitate. 206.a
Per anguſtam portam oportet nos intrare ad vitam. 173.a
Porta quæ eſt introitus ad vitam redemptionis, Eccleſiæ, gratiæ, & gloriæ. ibid.
Porta quæ eſt introitus ad perditionem, eſt duplex. 174.b
Portæ inferi ſunt hæreſes & peccata mortalia. 308.a
Poſſeſſio in iure quid ſit, & quid iure poſſideatur. 71.a
Poſſeſſio & poſſidere quid dicatur. 218 b
Poſſidere aurum interdicitur Doctoribus Chriſtianæ religionis, conceditur tamen ad vſum. ibid.
Poſtulatio, petitio, oratio, obſecratio, deprecatio, gratiarum actio differunt. 118 b
Poteſtatem diminutam tentandi nos habet diabolus poſtquam eſt victus à Chriſto. 58.b
Poteſtas dominatus debet eſſe animata iuſtitia ſecundum Ambroſium. 130.a
Poteſtatem hanc oportet eſſe ordinatam legibus. ibid.b
Poteſtas regni duo habet genera poteſtatum. ibid.
Poteſtas regni debet ſtrenuitate armorum & iuuentutis eſſe roborata. ibid.
Poteſtas tentatoris admonet nos de quatuor. 146.a
Poteſtas docentis quadruplex. 183 b
Poteſtas Chriſti hominis & Centurionis comparantur. 189 a
Poteſtas obſidendi vnde ſit tradita dæmoni. 193.b
An maioris poteſtatis ſit curare animam, vel corpus. 204.b
Poteſtas curandi animas quare non eſt communicata ſanctis ſicut curandi corpus. ibid.
Poteſtas humana triplex. 255.a
Poteſtatem ſibi traditam dicit Dominus poſt reſurrectionem, quare non bonitatem, vel ſapientiam. 442 a
Potatus fuit Chriſtus bis, nota quando & quare 431.a
Præceptum eleemoſynæ. 107 a
Præceptum ieiunij affirmatiuum eſt, & non ad ſemper obligat. 152.b
Præceptum primum, ſcilicet, *Diliges Dominum Deum*, &c. exponitur. 362
Præceptum ſecundum cur dicitur ſimile primo. 364 b
Præcepta tria dat Chriſtus leproſo ſanato ad ſanitatem conſeruandam. 186.b
Præcipitur Petrus piſcari pretium ad neceſſitatem hamo, animas autem ſagena. 318 a
Prædeſtinatio iuuatur orationibus. 118.a, 204.a
Prædicare incipit Chriſtus in Galilæa in ciuitate Capharnaum. 59.b
Prædicare, dicere, docere, quomodo differant. 61.a
Prædicare prohibuit Gentibus in prima miſſione, ſed poſt reſurrectionem miſit prædicare omnibus, & hoc tribus de cauſis. 217.a
Prædicare pertinet ad ea quæ ſunt ſuper naturam. 443 b
Prædicandi authoritas eſt ex miſſione. ibid.
Prædicandum quibus non eſt, ſunt duo genera hominum. 217.a
Prædicandum eſt ſapientibus & inſipientibus multis & paucis. 220 a
Prædicantur quæ fidei ſunt: & quomodo Chriſtus prædicauit. 213
Prædicauit Dominus his quos nouit præſcitos & non deuotis, quare. 239.a
Prædicauit Deus ſolum Iudæis, non gentibus, cur. ibid.
Prædicationis officium, per metaphoram eſt rete. 63 d
Prædicationis retia reficiuntur ſtudiis ſcripturarum & litteratorum virorum promotione. 64.a
Prædicationis officio nullus ſe ingerat, nec prece, &c. ibid.b
Prædicationis ponuntur duo modi differentes. 65.a
Prædicator ſit bonæ opinionis & curam habeat de bono nomine. 65.a
Prædicator videns aulas plenas populorum incitatur ad prædicandum. 66.b
Prædicator dicitur operarius duplici de cauſa. 219.b
Prædicator dignus eſt cibo non voluptatis, ſed neceſſariæ ſuſtentationis. ibid.
Prædicator quando fugere debeat & quando non. 223.b
Prædicatores quando prædicant ſe quodam ornatu. 265.b
Prædicatores de officio prædicationis quærentes implere peras, ſignificantur per Gabaonitas. 219.a
Prædicatores quale hoſpitium intrare debeant. 220.a
Prædicatores prohibentur diſcurrere per domos. ibid.
Prædicatoribus primis interdixit Dominus ſollicitudinem neceſſariorum, ſed poſteriores ad talia non obligantur. 218.b
Prædicit paſſionem ſuam Chriſtus, vt ſemper ſic in cordibus noſtris ſanguis patientis. 316.b

Prælationis magiſterlum interdicit Dominus, non actum. 367.b
Prælaturas deſiderantes qoomodo dicantur aues. ibid.
Prælatus quando catnali concupiſcentiæ ſubiicitur. ſal euaneſcit. 79 b
Prælatus luceos ſcientia & ardens charitate dicitur lucerna. 80.b
Prælatos quomodo corrigat. 90.a
Prælatus dicitur trabs. 165.a
Prælatus peccat mortaliter ſi non prædicet. 216.b
Prælatus debet quætere quæ ſit opinio de eo, & in plebe, & inter alios Prælatos. 405.b
Prælatus quando viſitat, tunc rex intrat ad diſcutobentes. 357.b
Prælatus malus eſt abominatio deſolationis in templo. 378.b
Prælati prædicare debent per ſeipſos. 216.b
Prælati deberent per ſeipſos facere ea quæ ſunt Chriſti. 225.a
Prælati mittuntur ſicut oues. ibid.
Prælati opus quomodo & quando erit perfectum. 345.a
Prælati audiant verba Chriſtl cum dicit, *Non eſt meum dare vobis.* 337.a
Prælati mali & auari latronibus comparantur. 344.a
Prælati attendant vineam ſibi locatam, non datam eſſe. 352.a
Prælati diſſoluti de ſubditis non quærunt niſi voluptatem. 389.a
Ea Prælatorum defectu miſeria. ibid.b
Prælatorum inſtitututorum ordo. 216.b
Prælatorum poteſtas, qua ordinantur ad ſubditos. 302.a
Prælatis miſſis ad capiendos malos, ſunt duo neceſſaria. 212 b
Prælatis quæretur: quomodo intraſti, quomodo vixiſti, quomodo exiſti. 358.a
Prælatis munditia neceſſaria. 392 a
Prælatis dantur quinque talenta. 396.a
Prælatos Eccleſiæ ad inſtantiam operis inuitat. 332.a
Prælatos inuitat ad illuminationem ſubditorum per doctrinam. 338.a
Prælatos quos dicamus. 367 a
Præmium quod datur perſecutionem patientibus propter iuſtitiam. 77.a
Præmium aureolæ quod debetur officio Chriſti. 389.a
Præparat Deus aliqua in nobis dupliciter. 21.a
Præſcientia Dei non imponit rebus neceſſitatem. 241.b
Præſes Pontius Pilatos dicebatur diuerſis rationibus. 425.b
Præſumens de ſe inclinatur per tentationes. 146.6
Præſumptio quomodo ſit peccatum in Spiritum Sanctum. 257 b
Prima virtus quæ ſit. 40.a
Primatus triplex, magiſterlj, dignitatis, poteſtatis. 367.a
Primogenitum dicitur tribus modis. 22.b
Principes gentlum dominantur eorum, &c. exponitur. 337.a,& b
Principatus appetitum interdicit, & ſuadet actum humilitatis, & vtilitatis. 367.a
Proceſſus verbi à Patre primo rerum ſeminatore. 271.b
Prodigium & ſignum differunt. 381.a
Proficimus per tres gradus, vt ianuam regni pulſemus. 168.b
Proficiſci quomodo Deus dicatur. 350.a
Prohibetur magis viſus mulieris quàm auditus, vel olfactus, quare. 95.a
Prohibetur omnis libido innaturalis. 96.a
Prohibitio mœchiæ. 94.a
Promiſſio in tribus perfecta de ſemine naſcituro. 190.b
Promiſſiones legis quæ ſint. 84.a
Non promoueatur ad officium prædicationis, niſi quem vocat Deus. 64.b
Propheta quare nemo acceptus eſt in patria ſua. 282.a
Propheta quis ſit, & quòd Ioannes eſt plus quam Propheta. 234.b, 235.a
Prophetæ & lex vſque ad Ioannem: exponitur. 236 a
Prophetæ non ſunt aliqui qui futura prædixerunt & adhuc prædicunt. ibid.
Prophetæ falſi, Simon magus de Samaria, Theodas, Iudas Galilæus, & alij quamplures. 376.a
Prophetia quomodo eſt ſignum futuri, & non cauſa. 11.a
Prophetia triplex, præſcientiæ, prædeſtinationis, & comminationis. 20.b
Prophetia capitur largè & ſtrictè. 81.b
Prophetia quomodo fuit finita vſque ad Ioannem. 175.b
Propria ſapientiæ ſunt quatuor. 325.a
Proprietates canis malæ quæ & quid ſignificent. 166.b
Proprietates porci peſſimæ quid ſignificent. 167.a,& 201.b,& 202.a
Proprietates columbæ exponuntur plures myſticè. 223.b
Proprietates aſini. 304.a
Proſtratio toto corpore facta, quid ſignificet. 31.a
Prouidentia Dei quomodo ſe habeat ad futura. 33.b
Proximus quare ſit diligendus, & quis ſit proximus. 108.a,& b,& 109.a
Proximus hominis quis, & quot modis dicatur aliquis proximus. 364.b
Proximi compaſſio deſcribitur. 530.b
Prudentes qui ſiot, & quomodo differant à ſapientibus. 241.a
Prudentia quid ſit ſecundum Ariſtotelem. 241.a,& b
Prudentia mundi & ſapientia an ſit mala. ibid.b
Prudentia ſerpentina quæ ſit. 223.a
Publicanus dicitur à publico, & non à publio. In prologo.
Publicanus & peccator quomodo differant. 206.a
Pueri laudantur à multis. 237.a

Pullus aſinæ & aſina alligata quid ſignificent. 340.a,& b

Puluis in pedibus ſignum eſt itineris : nota multiplicem expoſitionem itineris. 221.a

Purgatur quis à peccatorum tenebris, & à peccatorum reliquiis. 74.a

Puſillus eſt paruus in fide. 319.a

Putare, dubitare, ambigere, opinari, credere, ſcire, exiſtimare, coniicere, differunt. 82.a

Q

QVadrans nouiſſimus quis ſit. 94.a

Quærere debet Prælatus quæ ſit opinio de eo in plebe, & inter alios Prælatos. 305.b

Quæritur à Prælatis, quomodo intraſti, quomodo vixiſti, quomodo exiſti. 358 a

Quærite primum regnum Dei, eſt locutio duplex. 161.b

Quærite conſilium ab expertis, à ſcriptura, in vobiſipſis. 168.a

Quæritur, quare Chriſtus de deſponſata Virgine naſci voluit, & aſſignantur octo cauſæ. 11.a

Quæritur, quare dicitur futurum, vt Herodes quærat puerum. 34.b

Quæritur, quare Ioannes dicitur Baptiſta à Baptiſmo ſuo, non autem Petrus, vel Paulus. 43.a

Quæritur, ſi aquæ haberent vim regeneratiuam ex contactu Chriſti, ad quid inuocatio Trinitatis. 47.b

Quæritur, quare Matthæus cap. 4. non adducit totam prophetiam, *Terra Zabulon, & terra Nephtalim*, &c. 60.b

Quæritur de mandatis, quæ Saluator omittit in enumeratione impletionis legis. 88.a

Quæritur, quare potius loquitur de viris, dicendo, *Qui viderit mulierem*, quam de mulieribus, dicendo: quæ viderit virum. 95.b

Quæritur, quare dicitur, *Si oculus dexter ſcandalizauerit te*, & non ſiniſter. 96.a

Quæritur, quare excluſa ita præcipitur reconciliatio, & in ſecundo præcepto ſolum excluditur concupiſcentia. 98 b

Quæritur, vtrum Moyſes permiſerit libellum repudij ſine peccato. 99.a

Quæritur, an non reſiſtere malo ſit præceptum, vel conſilium. 104 b

Quæritur, quare in læſione corporum potius tangit percuſſionem maxillæ. 105.a

Quæritur, an aliquis poſſit ſua repetere coram iudice. 106.a

Quæritur, ex quo Deus ſcit, antequam petamus, quare tunc rogamus eum. 118.a

Quæritur, pro quo ſupponit Pater, cum dicitur, *Pater noſter qui es in cœlis*. 121.a

Quæritur vtrum pronomen, noſter, cum dicitur, Pater noſter, Filius & Pater ſignificetur communis nobis & Chriſto. ibidem. b

Quæritur, quare dicitur Pater noſter, & non Pater miſericordiæ, vel benignitatis, &c. ibid.

Quæritur, quare dicitur, *Pater noſter qui es in cœlis*, & non dicitur, in cœlo. 125.a

Quæritur, quare dicitur in oratione Dominica, *Sanctificetur nomen tuum*, & non dicitur, ſanctifica nomen tuum. 118.b

Quæritur cum nomen Patris ſanctificatur, quid de aliis nominibus. 129.a

Quæritur, quare in oratione Dominica aliis petitionibus etiam non additur illa clauſula, ſicut in cœlo & in terra. 136.b

Quæritur, quare in oratione Dominica non docuit etiam petere potum ſicut panem. 138.b

Quæritur, quare non docet plura petere quam panem. 139.a

Quæritur, quare dicitur, *Panem noſtrum*, & non meum. 140.a

Quæritur, an non dimittens debitoribus ſuis poſſit dicere orationem Dominicam. 144.a

Quæritur, vtrum Deus inducat aliquem in tentationem. ibid.

Quæritur, quid ſit tentare, quid in tentationem induci, quid intrare in tentationem, & quid eſſe in tentatione. ibidem. b

Quæritur, quare quatuor ſunt petitiones de boni adeptione in oratione Dominica, & tantùm vna de mali amotione. 147.a

Quæritur de quo malo intelligitur petitio quæ dicitur, Libera nos à malo. ibidem.

Quæritur vtrum Deus aliquem odio habeat. 156 b

Quæritur, quare magis nominat dæmonem qui præeſt diuitiis quàm alium, quando dicit, *Non poteſtis ſeruire Deo, & mammonæ*. 157.a

Quæritur, vtrum diabolus poſſit dici Dominus alicuius hominis ibid.

Quæritur, de qua ſollicitudine intelligitur, quando dicit, *Nolite ſolliciti eſſe animæ veſtræ*, &c. ibid.b

Quæritur, quare Dominus dictis ſuis addit rationem. 159.a

Quæritur, quare Dominus potiùs ſumit ſimilitudinem à volatilibus cœli, quàm à natatilibus, vel greſſibilibus, vel reptibilibus. ibid.b

Quæritur, quare addit Prophetas, dicendo: *Lex & Propheta*, &c. 173 a

Quæritur, quomodo Chriſtus poſſit dicere, nunquam noui vos, & quomodo à Deo quis poteſt diſcere. 181.a

Quæritur, quare Chriſtus leproſum non ſolo verbo curauit, ſicut Eliſeus Naaman. 185.b

Quæritur, quare Dominus laudauit Centurionem

nem apud Diſcipulos tantùm, & non apud omnes. 190.a
Quæritur, quare nominat ſolum duas plagas dicens, *Multi ab Oriente & Occidente veniunt.* ibid.b
Quæritur, quare effectus miraculorum non ita attribuitur ſpei, vel charitati ſicut fidei. 192.a
Quæritur, vtrum aliquis poſſit eſſe obſeſſus à diabolo. 193.b
Quæritur, vnde tradita ſit dæmoni poteſtas obſidendi hominem. 194.a
Quæritur, qui homines fuerint in naui, quando Dominus imperauit ventis. 199.a
Quæritur, vtrum tam multi dæmones ſicut legio poſſint eſſe in vno corpore. 200.b
Quæritur, vnde venerunt porci, in quos Chriſtus permiſit intrare dæmones. 201.b
Quæritur, quare Dominus permiſit intrare in porcos, & non in aliud animal, & quare tantum damnum permiſit fieri hominibus in porcis. 201.a
Quæritur, quæ ciuitas dicatur Chriſti ciuitas. 203.a
Quæritur, vtrum fidem propriam habuerit paralyticus, an aliena fide curatus. 204.a
Quæritur quare Chriſtus vocauit Matthæum obligatum ratiociniis de ſuſceptis vectigalibus, & qualiter comedit illicitè acquiſita. 206.b
Quæritur, quare non reprehendit Archiſynagogum ſicut Regulum. 209.b
Quæritur de muliere, quæ fuit in profluuio ſanguinis, quomodo audebat tangere Chriſtum. 210.a
Quæritur, cum multoties Chriſtus fecerit miracula coram turba, quare modo non facit ſimiliter. 211.a
Quæritur, quare dicitur, *In ciuitatem Samaritanorum non intraueritis*, & non dicit viam. 217.a
Quæritur, vtrum Ioannes Baptiſta dubitauerit de Chriſto. 232.b
Quæritur, quare prædicauit Dominus non his, quos nouit deuotos, ſed præſcitis. 239.a
Quæritur, qua notitia Pater nouit filium, an creata vel increata. 243.a
Quæritur, quare Chriſtus non fecerit mentionem ſuarum dignitatum. 247.b
Quæritur, quare Chriſtus prohibuit Apoſtolis ire ad gentes, & tamen ipſe in propria perſona iuit. 297.a
Quæritur, quare Chriſtus dicitur receſſiſſe in partes Tyri & Sidonis, & non in totum. ibid.b
Quæritur, quare Matthæus dicit pullum fuiſſe cum aſina, cum tamen Marcus dicit eum ſtetiſſe ante ianuam. 340.b
Quare quæſiuit Chriſtus, quis eum tetigiſſet, cum tamen ſciret. 210.b
Quæſtio mota circa titulum libri Matthæi. 1.a
Quæſtio, quare Matthæus non induxit patrem aliquem in genealogia ſignificantem vnum nomen Saluatoris ſicut inducit ſignificantes aliud. 3.a
Quæſtio de hoc, quod allegatur ex Hieremia, & ibi non inuenitur. 427.a
Quæſtionem an liceat ſabbato curare, aliter formant Iudæi, aliter Chriſtus. 250.a
Quæſtiones plures mouentur. 20.a
Qui es in cœlis, ibi quinque notantur. 124.a
Quotidianus panis dicitur dupliciter. 140.b
Quotidiana neceſſitas comedendi vnde proueniat. ibid.

R

Racha Hebræum eſt interiectio indignantis. 90.b
Rachel quomodo dicatur plorare filios ſuos. 36.b
Reædificatio templi in ſex perfici videbatur. 8.b
Ratio quæ & qualiter reddetur de verbo otioſo. 259.a
Rationem dictis ſuis Dominus quare addit. 157.a
Radix charitatis eſt ad bonum ſugendum, radix timoris contra malum. 266.b
Radices peccatorum non tentationum quæ ſint. 52.b
Rhama eſt ciuitas Saul in ſorte Benjamin. 36.a
Rhama verius dicitur eſſe appellatiuum, cum dicitur: *Vox in Rhama audita eſt.* ibidem.
Ranæ ſignificant Philoſophias hærentes ad phantaſias. 382.a
Raptus violentiam ſonat. 370.b
Recipienti ſe quid debet prædicator facere. 221.a
Recognitio debiti ſine ſpe veniæ nihil valet. 143.a
Reconciliari quomodo debeamus aduerſario. 92.b
Reddere iuramentum Domino quid ſit. 102.a
De redemptionis noſtræ Sacramento quæ dicuntur, omnia certiſſima ſunt. 18.a
Redire quomodo dici poſſint peccata poſt relapſum. 327.a
Reficere retia quid ſit. 64.a
Reficere eſt reparare deperditum ex labore, vel oneris grauitate. 244.a,b
Regalia inſignia tria ſunt, quibus Chriſtum deriſerunt. 429.b
Regenerat nos Chriſtus ſua generatione, cauſans noſtram ſpiritualem generationem. 39.a
Regeneratiua vis quomodo ſit in aquis ex contactu Chriſti. 47.b
Regimen triplex notatur. 255.a
Regina Auſtri exurget in iudicio. 261.a
Regnantis eſt ſedere. 336.a
Regnum quid ſit, in quibus conſiſtat, & quid ad ipſum requiratur. 129.b
Regnum quare debet eſſe abundans. 131.b
Regnum quid ſit ſecundum Dionyſium. 132.b

Regnum quare dicitur Patris. 132.b
Regnum tuum adueniat: quare non dicit, veniamus nos ad regnum tuum. 133.a
Regnum Dei quando adueniat. ibid.
Regnum Dei dicitur retributio æterna. 161.b
Regnum quid ſit, & quomodo regnum cœlorum vim patiatur. 235.b,& 236.a
Regnum in ſe diuiſum deſolabitur. 255.a
Regnum hoc erat diſtribuendum ex corde Chriſti in omnes Eccleſiæ Dei miniſtros. 256.a
Regnum quare ſit ſimile grano ſinapis. 273.b
Regnum cœlorum comparatur ſagenæ miſſæ in mari. 279.b.280.a
Regnum cœlorum accipitur pro congregatione iuſtorum,vel pro completa poteſtate in officiis & legibus,vel pro gloria. 318.b
Regnum cœlorum quare dicitur gubernatio cœleſtium officiorum. 332.a
Regnum cœlorum quid ſit, & quomodo ſit factum ſimile homini regi. 354.a
Regnum cœlorum quomodo clauditur, quando. 368.b
Regnum cœlorum non aliud intelligitur quam ſtudium pulchritudinis. 390.a
Regni nomine importantur diuitiæ, & poteſtates. 58.a
Regni poteſtas debet eſſe determinata vrbanitatibus, & habet duo genera poteſtatis. 130.b
Regni dominatum in ſpiritualibus quæ faciant. 131 b
Regula in mandatis & votis. 248.b
Regulam Canonicam religioſis qui ingeminant, imitatores ſunt Phariſæorum. 366.b
Religionem citò debemus exire, vbi non eſt Chriſtus,ſed tantum veſtis. 419 b
Religioſi Monachi hypocritæ ſignificantur per ſtruthiones. 381.b
Reliquiæ peccatorum triplices, & quomodo ab eis purgamur. 74.a
Reliquiæ iſtæ ſunt ſquamæ, quæ ab oculis Pauli ceciderunt. ibid.b
Reliquiæ peccatorum dicuntur progenies peccatorum. 127.b
Repellere violentiam & reſiſtere malo differunt. 104.b
Repetere an aliquis poſſit ſua coram iudice. 106.a
Reprehendit Ioannes Phariſæos & Sadducæos, 43.b
Repudium quando datur.. 329.a
Requies animarum eſt in viſione veritatis, in amore bonitatis & in ſinceritate æternitatis. 245.b
Requiem non inuenit cor hominis niſi in Deo. ibid.
Reſeratio ſubtilium tria exigit neceſſaria. 67.b
Reſiſtere malo quomodo non debeamus. 104.b
Reſpicere perſonam hominis quid ſit. 359 a
Reſpondentis prima virtus eſt interrogantium mentes cognoſcere. 359. b
Reſurgens IESVS apparuit Apoſtolis in Galilæa. 440.a
Reſurget caro & alia membra. 396.b
Item. 361.b
Reſurgent homines integrè. 385.a
Reſurrectio generalis tribus procurabitur. 384.b
Reſurrectionem celerem,ſcilicet tertia die,quare permiſit Chriſtus. 335.a
Reſurrectio an fiet ſine corpore. 361.b
Rete officium prædicationis. 63.a
Rete Petri trahit bonos. 280.a
Retia reficere quid ſit. 64.a
Reuelatio in ſomnis fit multis modis & differenter. 18.a,b
Reuelatio fit per filium Dei. 242.a
Reuelauit Dominus illa paruulis, non dicit ſtultis vel hebetibus, quare. 241.b
Rex dicitur ſolus Dauid in genealogia Chriſti. 5.a
Rex licet ſit ſupra legem, non tamen ei contrarius. 130.b
Rex in hoc regno eſt Deus. 132.b
Rex ferus & inhumanus degenerat in tyrannum. 354.b
Rex ille fecit nuptias, in natura, in ſpiritu, in gloria. 355.a
Rex iuſtitiam negligere non poteſt. 356.b
Reges ſub quibus regnum Dei impugnari cœpit. ibid.b
Regibus cur dabatur fibula, ſceptrum, diadema, &c. 132.b,133.a
Rubedo ſerotina & matutina quid indicet. 302 b
Rufa vitula enixa eſt agnam. 376.b
Ruinam facientia tria. 182.a

S

SAbaim conuerſi veniunt ad filium & ſequentur eum. 66.a
Sabbatizare præcepit Deus, vt homines in quiete cordis epulis Dei intereſſent. 356.a
Sabbatum an violaretur per opera, quæ erant ad cultum Dei. 248.b
Sabbati ſolutio fiebat in lege tribus modis. 248.b
Sabbati ſanctificatio alia eſt, & alia obſeruatio ſeptimi diei. 249.a
Sacerdos quomodo & à quo abſoluat. 309.a
Sacerdos tenetur diligenter cognoſcere vultus pecoris ſui. ibid.
Sacerdoti tenetur ſubditus ſemel ſe oſtendere in anno. ibid.
Sacerdotis ligatio præcedit abſolutionem. 308.b
Sacerdotes mali non differunt à latronibus. 344.a
Sacerdotes ſimiles phariſæis, quibus maledicit Chriſtus. 370.b
Sacerdotes & Scribæ quos congregauit Herodes propter Regem natum,arguuntur ex tribus. 29 a

Sacerdo

Sacerdotibus cur leproſus curatus debebat ſe oſtendere. 187.a
Sacra ſcriptura quomodo exponi debeat, docet Dominus. 300 b
Sacra ſcriptura non eſt contemplationis gratia, ſed vt boni fiamus. 305.b
Sacramentalis legis veteris quæ ſint. 84.a
Sacramentum primum deſtruens peccatum actuale, eſt pœnitentia. 61.b
Sacramentum Eucharistiæ quomodo ſumitur. 158 b
Sacramenta non efficere ſanitatem virtute propria, ſignificauit Chriſtus. 186.a
Sacramenta ſignificantur per vaſa piſcatorum. 280.a
Sacramenta ſignificant & continent gratiam remiſſionis peccatorum. ibid.
Sacramenta vendentes ſignificantur per vendentes columbas in templo. 344.a
Sacramentum nemo aliter celebret quam inſtitutum eſt. 408.b
Sacramentum Euchariſtiæ quare cœna completa inſtitutum. 410.a
Sacramentum Euchariſtiæ Chriſtus inſtituendo octo facit. ibid.a
Sacramentum ſanguinis. 412 a. & b
Sacramentum Chriſti corpus & ſanguis vnum ſunt. ibid.a
Sacramenti veteris terminatio. 413.b
Sacramenti Baptiſmi formam nulli licet mutare. 443.a
Sacrificium non vult Deus niſi per accidens. 249 b
Saducæi & Phariſæi quare dicuntur viperæ. 43.b
Saducæi dicebantur Sadochæi à Sadoch. ibid
Sagena bona & mala. 279 b. & 280.a
Sal præcipitur offerri in omni ſacrificio. 79.a
Salis materia, ex qua generatur, eſt terra. 78.b
Salis definitio, effectus & proprietates. ibid.
Saltus filiæ Herodiadis, teſtimonium fuit ſcorti matris. 284.a.& b
Saluare poteſt nos Chriſtus Ieſus per hoc, quod eſt Deus, & debet per hoc quòd eſt homo. 21.a
Salutis antidota tria propter tres operationes dæmonum. 354.b
Saluum faciet populum ſuum, dicit Matthæus, & non, omnes gentes, quare. 20.a
Sancti ſicut obſtupeſcunt in malis noſtris, ita iuuant ad bona noſtra, & gaudent quando obtinemus ea. 125.a
Sanctorum & Chriſti merita ſunt diſpenſatoribus clauium credita. 308.a
Sanctum quid ſit, cum dicitur, *Nolite dare ſanctum canibus*: & differentia inter ſanctum ſacrans, & ſacratum. 166.a
Sanctificatio quomodo ſit deſtructio peccati in nobis. 127.b
Sanctificatio per emundationem eſt ex tribus. ibid.
Sanctificatio ſabbati alia eſt, & alia obſeruatio ſeptimi diei. 249.a
Sanctificetur nomen tuum, an hoc ſit nomen Patris. 126.a
Sanctificetur nomen Dei quod ſanctum eſt, adhuc quadruplici ſanctificatione. 127.a.& b
Sanctificetur quare dicitur, & non ſanctifica. 128 b
Sanctitas quid ſit, & quot modis dicatur ſanctum. 127.b
Sanguinis Sacramentum. 412.a.& b
Sanguis & corpus Chriſti Sacramentum vnum ſunt. ibid.a
Sapiens ordinare debet familiam ad rectitudinem. 325.a
Sapientes mundi qui ſint, & quomodo differant à prudentibus. 241.a
Sapientia & prudentia mundi an ſit mala. ibid b
Sapientia diuina ruſticæ ſimplicitati in omnibus ſe coaptauit. 276.a
Sapientiam Dei abſconditam in myſterio verbi omnia loquuntur. ibid.
Sapientiæ, virtuti, & cæleſtibus ſtudentem oportet amare ſolitudinem ſilentij. 277.b
Sapientiæ quatuor ſunt propria. 325.a
Sata tria ſunt tria quæ ſunt in anima nobili. 119.b
Sata tria farinæ quid ſignificent. 275.a
Scandalum actiuum nullus debet facere pro quacunque cauſa: Quid ſit actiuum, quid paſſiuum. 106.a
Scandalum ioannis præuenit Chriſtus. 233.b
Scandalum erit impius. 277.a
Scandalum prouenit ex duobus, & quomodo vitari ſcandalum actiuum debeat. 319.b
Scandalum infirmorum deſcribitur tribus modis. 377.b
Scandalum paſſiuum docet vitare. 320 a
Scandala venire quomodo neceſſe ſit. ibid.
Scandalizantes pœna quæ fuerit in Palæſtina. 320.a
Scia duplex fuit in Chriſto. 190 a
Scia, prouidentia Dei & cura quomodo differant. 218.b
Scientia eſt habitus bene conuerſandi. 215.a
Scientiæ liberales & virtutes ſunt de perfectione naturæ humanæ, & etiam eſſent, ſi homo non peccaſſet. 61.b
Scientiæ excellentia eſt in tribus. 372.b
Scire, credere, exiſtimare, opinari, & plura alia quomodo differant. 81.a
Sciuerunt dæmones Chriſtum fuiſſe filium Dei. 201.a
Scorpio ſignificat retro aſpicere, quod eſt cauſa deceptionis. 171.a
Scribæ dicebantur magiſtri approbati, & quorum ſermones ſcribebantur. 28.a
Scribæ & ſacerdotes quos congregauit Herodes propter regem natum, arguuntur ex tribus. 29.a
Scribæ legis erant periti. 95.b
Scribarum iuſtitia quæ fuerit. 87.b
Scripturæ ſacræ munitio. 80.a
Scripturæ ſacræ librorum ordo. 82.b
Scripturarum ſtudia ſignificantur per aquam. 223.b
Scurrile verbum quod dicatur, 259.a
Seceſſiſſe dicitur Chriſtus in partes Tyri & Sidonis, & non in totum. 297.a
Seceſſus vocatur omnis porus per totum corpus. 296.a

Secretò quare aſſumpſit diſcipulos in montem. 334.b
Securi comparat Ioannes Baptiſta ſententiam diuini iudicij. 45.a
Sedere in tenebris & in vmbra mortis, quid ſit. 61.a
Sedere debet docens & ſtudens. 97.a. 375.a
Sedere regnantis eſt. 336.a
Quis dicitur ſedere in cathedra peſtilentiæ. 365.b
Semen quod per patres deſcendit vſque ad Chriſtum, quinque continet in genere notanda. 4.a
Semen patris tam ſpiritualis quam corporalis comparatur fermento. 119 6
Semen cum ſit verbum Dei, in ſe habet naturam generantis. 265.b
Semen ſeminatum exponitur de homine. 270.b
Semen ſuſcitare primi viri, quomodo ſecundus poſſit. 360 b
Seminis patriarcharum liberatio. 4.b
Seminis diuerſitas ex parte ſuſcipientis. 166 a
Seniorum traditio propter quam irritum fecerunt mandatum Dei. 294.a
Senſus communis, qui in corde eſt, vnus eſt. 117.a
De ſenſuum cuſtodia interiorum & exteriorum. 390.a
Sententia Eccleſiæ timenda eſt valdè. 324.b
Separabit in iudicio oues ab hædis. 401.a
Sepelire mortuos pium eſt. 196 b
Septem mulieres apprehendentes virum vnum, ſunt ſeptem virtutes. 531
Septem ſpicæ pullulantes in Chriſto ſicut in culmo vno. 300.b
Septem panes ſignificant ſeptem pœnitentiæ partes. ibid.
Septem ſportæ ſunt ſeptem abundantiæ ſcripturæ. 301.b
Sepulchrum cuſtodiuerunt Iudæi inſtinctu Spiritus ſancti. 456.a
Sepulturæ Chriſti modus. ibid b
Sequebantur multi Chriſtum, cuius tanguntur cauſæ, & quare Euangeliſta dicit, multi & non omnes. 65.b 185.a
Sequere me, quare dicit Dominus, & non imitare. 206.a
Sequi volens Dominum debet abnegare ſeipſum. 310.b
Sequendus eſt Dominus propter tres rationes. ibid.
Sequutus eſt Matthæus Dominum imitando profectum virtutis. 206.a
Serenitatis ſignum quare & quomodo ſit ſerotina rubedo. 102 b
Sermo veſter ſit, eſt eſt, quare dicitur, eſt eſt. 105.b
Sero an comedendum ſit, & quid. 141 a
Serpens ſignificat perfidiam erroris, contrariam fidei. 171.a
Serpens columbinus quis. 225.b.251 a
Seruilia opera violant ſabbatum. 248 b
Seruire nemo poteſt duobus Dominis. 156.a
Seruire diuitiis quid ſit. 158 a
Seruitia coacta Deo non placent. 134 a
Seruitutis modus optimus quis. 244.b
Seruus peccati quamuis ſit homo, non tamen diabolus eſt Dominus. 157.b
Serui iſti fuerunt viri zelum Dei habentes. 350.a
Serui miſſi vocare ad nuptias regis, qui fuerint. 355.b
Serui mali ſtipendia. 389.b
Sidon, venatio. 297.b 238.b
Signum quale Iudæi à Chriſto petiuerint. 259.a. b
Signum Ionæ fuit ſignum mortis Chriſti. 260.a
Signum conſummationis ſæculi. 378.b
Signum & prodigium quomodo differant. 381.a
Signa quædam ſunt, & non cauſæ, & quædam cauſæ. 21.a
Signa quæ circumſtant iudicium extremum. 383.b 384.a
Similia duo pulcherrima in naturalibus de reuelatione quæ fit à patre per filium. 243.a
Simplicitas columbæ coniungitur ſerpentinæ prudentiæ. 222 b. 223. a
Simplicitas, manſuetudo, innocentia differenter ſunt in homine & oue. 251.a
Sinapis proprietates. 273.a
Sinapis granum eſt minimum. 274.a
Sodomia quare non prohibetur à Domino expreſsè. 94.b
Sodomorum peccatum quomodo fuit peſſimum, & quomodo non. 225.b
Sol & lumen eius, inducuntur pro ſimili, quomodo Pater omnia reuelat per filium. 243.a
Sol quomodo obſcurabitur in aduentu Chriſti in iudicio, & quomodo cadet cum ſtellis aliis de cœlo. 383.a
Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos. 110.a
Sollicitudo duplex, & quæ non interdicatur. 157.b. 158 a
Sollicitudo charitatis deprehenditur in quatuor. 145.a
Sollicitudo laudabilis multiplex. 158.a
Sollicitudo laudabilis, vituperabilis, tolerabilis. 158.a
Sollicitudo futurorum primis Prædicatoribus fuit interdicta: ad hoc poſteriores non obligantur. 218.b
Sollicitudinem prohibendo quare potius ſumit ſimilitudinem à volatilibus quam ab aliis animalibus. 159.b
Soluere legem eſt vinculum legis non attendere. 86.b
Solui Sabbatum dicit Dominus, ad quid. 249 a
Solutio ſabbati fiebat in lege tribus modis. 248 b
Solus Chriſtus in regnte. 289.b
Somnium an fuerit apparitio Ioſeph. 18.a
Somniis quomodo contingat videre & prædicere futura. ibid b
Somnus eſt ligamentum ſenſuum, & vnde proueniat. 17 b
Somnus qualis fuerit Sancti Ioſeph. 18 a
Somni diuerſitas inducit diuerſitatem apparitionum. ibid.
Spina nigra & magna ſignificat hæreticos. 177.a

Spina

Spina alba ſiue tribulus, quid ſignificet. ibid.
Spiritu quomodo æquiuocè accipiatur, cum dicitur, *Beati pauperes ſpiritu.* 69.a
Spiritus immundos Chriſtus eiecit verbo. 193.b
Spiritus blaſphemiæ differt à blaſphemia. 257.a
Spiritus nouus quem innouat Deus in viſceribus noſtris, duo operatur in nobis. 208.a
Spiritus non quieſcunt in ſtante, vel ambulante, & in iacente non ſunt puri, ſed in ſedente ſunt puri & quieſcunt. 375.a
Spiritus ſanctus quare non dicatur pater Chriſti. In prol.
Spiritus ſanctus præuenit naturæ impetum. 50 b
Spiritum ſanctum eſſe patrem Chriſti ſecundum generationem temporalem affirmant Eluidiani hæretici. 19.a
Spiritus ſancte noſter cur non dicimus in oratione Dominica, ſed Pater noſter. 121.a
Sponſus quis dicatur, & quæ ſponſa. 591.b
Stagnum Genezareth fluiditatem mundi ſignificat. 62.b
Status altiſſimus eſt beatitudo quæ in abdicatione rerum conſiſtit. 69 b
Stella occultauit ſe à Magis propter tria. 25.a
Stella quæ magos perduxit, differt ab aliis in quinque, natura ſcilicet, ſitu, motu, claritate & ſignificatione. ibid.b
Stella quæ perduxit Magos, dicitur eius, hoc eſt, pueri nati quadrupliciter. 26.a
Stellæ perducentis Magos quis effectus myſticus. & quæ ſignificatio. ibid.b
Stellæ quæ magos perduxit, iterata reductio, quid ſignificabat, 30.a
Stellæ quomodo cadent de cælo tempore iudicij. 382.a
Stridor dentium ex frigore prouenit, & quomodo differt à tremore. 191.b
Struthiones ſignificant monachos hypocritas. 381.b
Studentem virtuti, ſapientiæ & cæleſtibus oportet amare ſolitudinem ſilentij 277.b
Studium virtutis eſt theſaurus. 277.b
Studij Euangelij modus & duplex fructus. In prol.
Studia Scripturarum ſignificantur per aquam. 225.b
Stoltus dicitur quaſi ſtans in alto. 185.b
Subtilitas prout eſt dos electorum, non fit per rareſactionem. 277.a
Subtilium ad reſerationem tria ſunt neceſſaria. 67.b
Sufficientia ſolum ea ſummo bono eſt. 69 a
Sufficientia regni ex tribus accipitur. 70 a
Suffocare quid ſignificet, & quomodo ſuffocemur ſpiritu. 118 a
Suſcitare ſemen primi viri quomodo ſecundus poſſit. 360.b
Quomodo ſuſcitatur ſpiritualiter Dominus. 198.b
Syloa, miſſus, & ſignificat doctrinam Chriſti. 353.b
Synagogam extirpandam eſſe dicit Ioannes Baptiſta. 45.a

T

Tabernaculum vnum eſt legis, prophetiæ, & Euangelij, tricameratum tamen. 313.a
Tabernacula tria, admirationis, delectationis & quietis. 168.b
Tabor eſt mons, in quo transfiguratus eſt Chriſtus. 312.a
Talentum vnum eſt naturale bonum. 398.b
Talenta quinque dantur Prælatis, ſed aliis non dantur omnis. 396.a
Talenta quare non dantur tria. ibid.
Talenta cui duo dantur, plus recipit pondere: licet illa cui quinque, plus numero. ibid.
Telonium vnde dicatur. In prol. & 205 b
Templum vnde dicatur. 128.a
Templi reædificatio in ſex videtur perfici. 8.b
Tempus quod exquiſierat Herodes à Magis, quod fuerit. 36.a
Tempus ieiunij. 152 b
Tempus vitæ hominis eſt in vltimæ horæ adiectione. 408.b
Tempora tria habet homo. 265.b
Tentari Chriſtus quare voluit, duplex ratio. 51.a
Tentari à Deo aliud eſt, & aliud à Diabolo. Tentatio quid eſt, & quot tentationis incitamenta, quædam extra nos, quædam in nobis. 52. a
Tentandi nos diabolus diminutam poteſtatem habet. 58.b
Tentat diabolus, & an tentatio ſit peccatum vel cum peccato, & quod tentatio qua Chriſtus tentatus fuit, non fuit niſi extrinſecus. 53.a
Tentat Deus. ibid.
Tentatio ſecunda à Matthæo poſita, ponitur tertia à Luca. 56.a
Tentationum victoria quid in nobis efficiat. 57.b 58.b
Tentationis modi. 52.a
Tentationi locus congruus, eſt deſertus. 51.a
In tentationem induci quid. 144.b
Tentationum occaſiones non debemus nobis, facere. 52.a
Tentationes & infirmitates contingunt quinque modis. 204.a
Tentationum victoria Chriſtus nobis meruit Angelorum coniunctionem. 58.b
Tentatur Chriſtus de veritate vitæ. 361.a
Tentauerunt Iudæi Chriſtum de veritate iudicij & iuſtitiæ. 359.a
Tentauerunt Chriſtum de veritate fidei & religionis. 360.a
Tentatis condolendum eſt. 145.a
Tentatoris poteſtas admonet nos de quatuor. 146 a
Tenebra quare dicitur corporeus actus noſter. 155 a
Tenebræ interiores & exteriores quæ ſint. 61.a
Terra triplex ſecundum quandam Gloſſam. 71.a
Terra quomodo habeat cor. 260 b
Terræ bonæ conditiones. 267.a
Terræ diuerſitas in bona voluntate & malitia quomodo diuerſificet fructum. ibid.

Terrænaſcentia ſola quidam hæretici petenda voluerunt. 139 b
Teſtamenti Veteris Sacramenti terminatio. 413.b
Teſtimonium natiuitati Chriſti tres dant in cælo. 23. a
Theatrum vnde dicitur. 257 a
Theophania eſt lumen à Deo deſcendens in animam, & quare ſic dicatur. 75.a
Theſaurizare poſſumus nobis & Sanctis. 153 b
Theſaurus ſapientiæ. 154.a
Thus quid ſignificet. 21.b
Timoctaria quid ſit. & vnde dicatur. 130 b
Timoctariã ſpiritualẽ quomodo habeamus. 131.a
Tibicines fuerunt, tibiis canentes carmina lugubria. 211.a
Timor Dei corripit culpam. 284.a
Titulus libri Matthæi. 1 a
Tolerabilis ſollicitudo eſt multiplex. 158.a
Tollite iugum meum ſuper vos: ſeruitutis modus hic eſt optimus 244 b
Trabs quis vocetur. 265 a
Traditio ſeniorum propter quam irritum fecerunt mandatum Dei. 294.a
Traditionis Chriſti pactum cum operis perfectione. 405.b
Traditus eſt Chriſtus à Patre, à ſe, à Iuda, à Iudæis. 316 b
Trãsfiguratus eſt Chriſtus in mõte Thabor. 311.a
Tranſgreſſiones quatuor legum. In prol.
Tranſitus ille quo dicuntur cælum & terra tranſire, quid ſit. 84 b
Tremor in membris quomodo cauſetur. 191.b
Tribulatio quæ veniet tempore Antichriſti, erit magna propter tria. 380.a
Tribus terræ quæ dicantur. 383.b
Triduum, quo turbæ ſuſtinent Dominum, eſt compunctionis, confeſſionis, & ſatisfactionis. 300 a
Tributum & cenſus qualiter dabantur à Iudæis. 317 b
Triſtes fieri & triſtes eſſe differunt. 111 a
Triſtitia ieiunij prohibetur nobis. ibid.
Triſtitia quædam eſt paſſio, quædam propaſſio. & quomodo Chriſtus fuerit triſtis. 426.a
Triticius panis, materia Sacramenti Euchariſtiæ. 410.b
Triticum ſignificat electos. 46 b
Triticum degenerat in ſiliginem & econtra. 410.b
Tuba vocatur quæ ex intentione propalat opus. 113 b
Tumor mentis eſt obſtaculum veritatis. 241.b
Tunica eſt veſtis interior corpori tegendo neceſſaria. 106.a
Turba ſecuta eſt Ieſum propter quatuor cauſas. 185.a
Turba à turbando dicitur. 195.b
Turba tumultuantium cogitationum. 338 b
Turbæ quæ præcedebant & ſequebantur Dominum equitantem, quid ſignificent. 342.a
Turbatio ciuitatis Hieruſalem valde irrationabilis: cuius ponuntur tres cauſæ. 27 b
Turbatus eſt Rex Herodes & omnis Hyeroſolyma in aduentu Regum. ibid.a
Turpe lucrum condemnatur. 240 a
Tyrus eſt ciuitas metropolis Phœnicis. 238 b
Tyrus anguſtia. 297.b

V

VÆ ſeptem propter ſeptem corruptiones. 368 a
Væ illis qui perſequuntur pauperem. 403.a
Vaſa quare rumpit vinum nouum. 208.b
Vaſa dicuntur corda dæmoniacis operationibus plena. 256.a
Vendentes Sacramenta ſignificantur per vendentes columbas in templu. 344.a
Vendere vniuerſa quæ habentur, quid ſit. 278.a
Velum templi ſciſſum eſt, exponitur myſticè. 434.a
Venam habet vita in filio Dei. 306.a
Venatio duplex, bona, & mala. 297.b
Veniale peccatum dicitur venia dignum tribus modis. 257.a
Ventus perículoſus in mari quis ſit. 291.b
Venti habent de natura ſua quatuor. In prol.
Ventilabrum vnde dicitur, & quare Iudæi ſic dicti ſunt. 46.b
Verbum Dei cum ſit ſemen, generantis in ſe habet naturam. 265.b
Verbum Dei quomodo tractiuum ſit. ibid.
Verbum Dei non recipit in profundum cor tritum conſuetudine peccati & delectationum. 266.a
Verbum Dei ſuſcipiendum eſt primo potius cum gemitu quàm cum gaudio. 270.b
Verbum Dei quantum in ſe eſt, non pullulat niſi in diuinum aliquid. 271.a
Verbum fidei habet ſinapis proprietates. 273.b
Verbum abbreuiatum fecit Dominus ſuper terram, quomodo intelligitur. 14.b
Verbum à quo vita dependet, quod ſit. 55.b
Verbum triplex. ibid.
Verbum Dei dicitur panis propter tres proprietates. 137.b
Verbum & ipſe intellectus in anima habent ſe ſicut pater & filius in diuinis. 243.b
Verbum otioſum differt ab indifferenti, ſterili & pernicioſo. 259.a
Verbi proceſſus à Patre primo ſeminatore. ibid.
Verbo, genuit, non vtitur Lucas, ſed qui fuit. 4.a
Verbo eiecit Chriſtus ſpiritus immundos. 183.b
Vereri timere eſt cum reuerentia. 351 a
Veritas per templum & omnem eius ritum figuratur 249.a
Veritatis omnis inquiſitio incipit ab admiratione. 183.b
Veritas Euangelica omnibus humanis anteponenda. 293.a
Veſperam ſcriptura computat pro nocte. 437 a
Veſtimenta quinque habuit Chriſtus, & quomodo diuiſa. 431.a
Veſtis alba in transfiguratione ſignificat Sanctos. 312.b
Veſtis nuptialis eſt veſtimentum charitatis & honeſtæ conuerſationis. 357.b
Veteris Teſtamenti Sacramenti terminatio. 413.b
Vexatio triplex 214 b
Via mandatorum paranda eſt. 41 b
Via & veſtimenta & alia quæ fiebant, Domino equitante, moraliter exponuntur. 341.
Viam regenerationis præparauit Ioannes. 215.a

Victoria tentationum in nobis quid efficiat. 18 b
Victoria tentationum Chriſtus nobis meruit coniunctionem Angelorum. ibid.
Victus diabolus ab aliquo, non audet vlterius tentare. ibid.
Videbunt Deum qui ſunt mundi. 75.b
Videri ab hominibus vanum eſt. 153.a
Vigilantis ſerui meritum. 388.a
Vigilare monemur. 387.b
Villa intelligitur omnis occupatio humani laboris à vocatione æternorum retinens. 356. a
Vim quomodo patiatur regnum cælorum, & quid ſit vis. 236.a
Vinculum pœnæ & culpæ. 308 b
Vineam plantauit homo quidam. 349.b
Vineam ſibi locatam non datam attendant Prælati. 354.a
Vinum quare non interdicitur ieiunantibus. 150 b
Vinum ſpiritum dirigit ſurſum, lætificat mentem, &c. 177.b
Vinum nouum tres habet calores. 208 b
Violabatur ſabbatum in lege tribus modis. 248 b
Violentum quid ſit, & quid violentia, & quòd violenti rapiunt cælum. 236.a
Vipera dicitur quaſi vi pariens. 43.b
Vir dicitur Ioſeph à vigore & virtute. 9.b
Vir Mariæ quare dicitur Ioſeph. ibid.
Vir & mulier quomodo ſe habeant penes paritatem, vel ſuperpoſitionem. 10.b
Virga duplex. ibid.
Virginea ſinceritas quid ſit, & quomodo conſiſtat in quinque. 13.a
Virginitas grata eſt Angelis. ibid.b
Virginitas eſt in carne corruptibili incorruptionis diuinæ æterna meditatio. 271.a
Virginitatis cuſtodia & periclitatio. 390.b
Virginitatem conſeruant quinque. 391.a
Virgo quæ fornicata fuit, quando lapidabatur & quando non. 11.a
Virgo continuè meditatur diuinam munditiam. 13.a
Virginis partus occultatus diabolo. 51.a
Virgines quomodo faciant fructum centeſimum. 267.a
Virgines decem, quare dicitur in parabola. 390.a
Virgines quæ dicantur fatuæ, & quæ prudentes. 391.b
Virginibus fatuis ianuam clauſam ſponſus non aperit. 395.a
Virtus, felicitas, beatitudo differunt, & circa quæ conſiſtant cardinales, & quid ſit virtus ſecundum Tullium. 68 a
Virtus quælibet quando dicatur virtus, & quando iuſtitia. 15.b
Virtus multis modis dicitur prima. 40.a & b
Virtutis cuius actus ſit deteſtatio peccati. ibid.b
Virtutis opus plus conſiſtit in modo quàm in factis. 112.a
Virtutis opus accipi oportet ex nobis. 171.b
Virtutis profectus in comparatione ad finem. 278 a
Virtutis tres ſunt profectus, & quomodo tria virtutum genera ſignificantur per tria ſata. 275 b
Virtutis ſtudium eſt theſaurus. 277.b
Virtutes multas non poterat facere Chriſtus in patria ſua, quomodo intelligitur. 282.b
Virtutes cælorum mouebuntur, exponitur diuerſimode. 283.a
Virtutes inopes ſunt ſine charitate. 171.a
Virtutes & ſcientiæ liberales ſunt de perfectione naturæ humanæ, & eſſent ſi homo non peccaſſet. 61.b
Virtutibus, ſapientiæ, & cæleſtibus ſtudentem oportet amare ſolitudinem ſilentij. 277.b
Viſio duplex, rei, & videntis. 116.a
Viſitare primò debemus templum in omni loco. 343.a
Vita indiuidua viri & mulieris triplicatur. 50.b
Vita Ioannis Baptiſtæ commendatur. 42.a
Vita dependet à verbo, non à pane niſi ſecundum quod virtus verbi eſt in ipſo. 55.b
Vita Eccleſiaſtica eſt cruci conformanda. 197.b
Vita quomodo eſt à patre, filio, & Spiritu ſancto. 306.a
Vitæ auſteritas Apoſtolorum & Domini. 246.b
Vitam contemplatiuam & actiuam quomodo dextra & ſiniſtra ſignificent. 98.a
Vitis proprietate ſua quid ſignificet. 177.a
Vitibus primitiui patres comparati. 349.b
Vitula rufa quæ in ſacrificium offerebatur, enixa eſt agnam. 376 b
Vituperabilis ſollicitudo multiplex. 558.b
Vituperantur mulieres, formas proſpectibus hominum obiicientes. 96.b
Vlulatus & ploratus differunt. 36.b
Vmbram quomodo habeat virtus Altiſſimi. 18.b
Vocare venit Deus non iuſtos, ſed peccatores. 207.b
Vocat generaliter omnes Deus. 243.b
Vocat Deus omnes homines, ſed differenter. 395.b
Vocatio duplex, interior & exterior, quomodo fiat. 64.a
Vocationes miniſtrorum Eccleſiæ duæ ſunt formaliter, licet plures materialiter. 62.b
Vocationes Apoſtolorum quomodo figuratæ ſint. 61.b
Vocatus quando ſit Matthæus. 206.a
Vocati ſunt ter à Domino Petrus & Andræas. 63.b
Vocatorum Apoſtolorum idoneitas. 64.a
Volucres cæli quos ſignificent. 196.a.b
Volucres ſignificant dæmones. 266.a
Voluntas Dei ordinata quomodo imponat neceſſitatem rebus. 53.b
Voluntas non negatur per verbum, nolo, ſed ſolum volitum. 82.a
Voluntas eſt in ratione. 155.a
Voluntas eſt vniuerſalis in animæ regno. ibid.
Voluntas facit impetum ad opus. ibid.
Voluntas tua dicitur, ſcilicet, Patris cæleſtis quinque modis. ibid.b
Voluntas auctoritatis, voluntas Dei antecedens, voluntas conſequens, quæ dicatur. ibid.
Voluntas eſt appetitus cum ratione. 133.b

Voluntatis tres ſunt libertates. ibid.
Voluntas Dei eſt ſemper bonum noſtrum. 186.a
Voluntas Dei bona, placens, & perfecta quæ ſit. 362.b
Voluntatem Dei nullus hominum effugere poteſt. 136.b
Votorum & mandatorum regula. 248.b
Vouere voluntatis eſt, & reddere neceſſitatis. 91.b. 98.a
Vouere & non ſoluere, augmentum iniquitatis. 348.b
Vox tria habet in ſe. 41.b
Vrbanitates tres, Monarchia, Ariſtocratia, & Timocratia. 130.a
Vrbanitates ſpirituales quomodo efficiantur in nobis. 131.b
Vrbanitatibus regni poteſtas debet eſſe determinata. 130.a
Vſura eſt venenum aſpidis quod latenter omnes facultates domus, quam intrat, ad ſe trahit. 107.b
Vſus cæli ad ſplendorem contemplationis in gloria. 124.a
Vſus Sacramenti Euchariſtiæ. 411.b
Vt & ſimiles coniunctiones quid notent. 21.a
Vtres veteres & noui qui dicantur. 208 b. & 209. a
Vulpes quaſi voluipes. 196.a
Vxor non eſt niſi legitime coniuncta. 99.b

Z

Zebedæus non fuit diues, nec pauper. 64.b
Zebedæi filij an reliquerint patrem. ibid.
Zelus ſalutis noſtræ in Chriſto miraculus. 56.b
Zizania quid. 272.a
Zizania quomodo ſuperſeminauit diabolus. ib.

F I N I S.

INDEX

Locorum ſacræ Scripturæ, qui in Commentariis in Matthæum explicantur.

A primam columnam deſignat, b *ſecundam.*

Geneſis.

CAP. 2. FACIAMUS *ei adiutorium ſimile ſibi.* fol. 10. col. b
4. *Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terrà.* 426.a
21. *Eiice ancillam & filium eius.* 424.a
22. *Expectate me hic cum aſino, ego & puer illuc properantes, &c.* 115.a
24. *Suſpendi inaures ad ornandum faciem eius, & armillas in manibus eius.* 10.b
32. *Miſſus de valle Hebron venit in Sichem.* 351.a
37. *Fera peſſima deuorauit filium meum Ioſeph.* 428.a
42. *Ioſeph iurauit per ſalutem Pharaonis.* 102.a
49. *Benjamin lupus rapax, mane diuidet prædam, & veſpere diuidet ſpolia.* 221.b
49. *Aſer pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.* 23.b

Exodi.

3. *Qui eſt, miſit me ad vos.* 125.a

Leuitici.

19. *Non periurabis in nomine meo, neque pollues nomen Dei mei.* 100.b

Deuteronomij.

32. *Inuenit eum in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis.* 322.a
32. *Generatio enim peruerſa, & infideles filij.* 236.b
33. *Inundationes maris quaſi lac ſugent, theſauros occultiſſimos arenarum.* 279.a

Ioſue.

7. *Siclos argenti, & regulam auream, & pallium coccineum abſcondi.* 397.a

1. Regum.

22. *Venerunt ad Dauid omnes, qui erant in anguſtiâ conſtituti, & oppreſſi ære alieno.* 244.a

3. Regum.

11. *Abias ſcidit pallium ſuum nouum, & ait ad Hieroboam, Tolle tibi decem ſciſſuras.* 272.b

2. Paralipomenon.

vlt. *Incuruatus ſum multo vinculo ferri, & non eſt reſpiratio mihi.* 308.b

Iob.

1. *Erat vir ille magnus inter omnes orientales.* 15.b
8. *Nunquid virere poteſt ſcyrpus abſque humore, aut creſcere carectum ſine aqua?* 370.a
19. *Pelli meæ conſumptis carnibus adhæſit os meum.* 414.b
19. *Quis mihi det, vt ſcribantur ſermones mei, &c.* 2.a
24. *Tranſibunt ab aquis niuium, ad calorem nimium.* 191.b
37. *Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflauerit terra auſtro.* 222.b
41. *Quis reuelabit faciem indumenti eius, in medium oris eius quis intrabit? portas vultus eius quis aperiet?* 146.b

Pſalmorum.

1. *In cathedra peſtilentiæ non ſedit.* 365.b
4. *A fructu frumenti, vini, & olei ſui multiplicati ſunt.* 397.a
11. *Defecerunt veritates à filiis hominum.* 341.a
17. *Filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt a ſemitis tuis. In prol.*
18. *In ſole poſuit tabernaculum ſuum.* 10.a
22. *Calix meus inebrians quam præclarus eſt.* 412.c.b
32. *In pſalterio decem chordarum pſallam tibi.* 391.a
37. *Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum.* 411.a
44. *Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis, a domibus eburneis.* 31.b
45. *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* 123.b
49. *Pulchritudo agri mecum eſt.* 271.b
49. *Congregate illi ſanctos eius.* 385.a
56. *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* 6.a
54 *Quis mihi dabit pennas ſicut columbæ.* 50.a
57. *Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus, &c.* 72.a
64. *Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate.* 128.a
67. *Dominus nomen eius.* 351.a

67. *Vnanimes habitare in domo.* 322.a
68. *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.* 431.a
75. *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* 394.a
83. *Paſſer inuenit ſibi locum, & turtur nidum, vbi ponat pullos ſuos.* 91.b
85. *Fac mecum ſignum in bonum, vt videant qui oderunt me, & confundantur.* 103.a
95. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei noſtri, in monte ſancto eius.* 341.b
103. *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* 128.a
104. *Edidit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipſorum.* 382.a
109. *In ſplendoribus ſanctorum ex vtero, ante luciferum genui te.* 119.a
110. *Magna opera Domini exquiſita in omnes voluntates eius.* 362.b
118. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem* 55.b
119. *Sagittæ potentis acuta.* 55.a
125. *Euntes ibant, & flebant mittentes ſemina ſua* 11.b
146. *Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina vocat. In prol.*

Prouerbiorum.

1. *Vt detur paruulis aſtutia, adoleſcenti autem intellectus, & ſcientia.* 213.a
5. *Cerua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus. In prol.*
9. *Illuſor ſolus portabit malum.* 35.a
15. *Septies cadit iuſtus, & reſurgit.* 9.b
16. *Qui dominatur animo ſuo, fortior eſt expugnatore vrbium.* 70.b
18. *Impius cum in profundum venerit, contemnit* 143.a
30. *Oculum qui ſubſannat patrem, & deſpicit partum matris ſuæ, ſuffodiant eum corui de torrentibus.* 291.b
30. *Oculus ſubſannantis patrem, & qui deſpicit partum matris, ſuffodiant eum corui de torrentibus.* 97.a
30. *Tria ſunt inſatiabilia, & quartum quod nunquam dicit, Sufficit.* 386.b
31. *Mulierem fortem quis inueniet, procul, & de vltimis finibus pretium eius* 11.b
31. *Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum.* 415.b
31. *De nocte ſurrexit, deditque prædam, & cibaria.* 457.a

Canticorum.

1. *Oſculetur me oſculo oris ſui.* 1.b
1. *Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie.* 409.a
2. *Ecce iſte venit ſaliens in montibus, tranſiliens colles.* 311.b
2. *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.* 27.b
2. *Paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum.* 417.a
2. *Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ.* 223.b
2. *Iam hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit, flores apparuerunt in terra noſtra.* 180.a
3. *Egredimini filiæ Hieruſalem, & videte Regem Salomonem, &c.* 410.a
4. *Emiſſiones tuæ malorum punicorum, cum pomorum fructibus.* 22.a
4. *Vulneraſti cor meum, in vno oculorum tuorum.* 155.b
5. *Meſſui Myrrham cum aromatibus meis, bibi vinum meum cum lacte meo.* 208.b
5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* 302.b
5. *Manus eius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis.* 172.a. 410.b
7. *Collum tuum ſicut turris eburnea.* 339.a
7. *Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis.* 219.a
8. *Pone me ſuper cor tuum, & ſuper brachium tuum.* 135.a

Eccleſiaſtici.

1. *In theſauris ſapientiæ intellectus, & ſcientiæ religioſitas.* 154.a
7. *Noli quærere fieri index, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates.* 164.a
20. *Homo Acharis quaſi fabula vana.* 79.a
31. *Beatus vir, qui poſt aurum non abiit.* 114.b
34. *Dona iniquorum non probat altiſſimus.* 91.b

Iſaiæ.

8. *Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis. In prol.*
8. *Antequam ſciat puer vocare patrem & matrem, detrahentur ſpolia Damaſci.* 12.a
10. *Verbum abbreuiatum fecit dominus ſuper terram.* 14.b
11. *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet.* 39.b
11. *Egredietur virga de radice Ieſſe.* 5.a
13. *Ecce ſuſcitabo ſuper vos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint.* 218.b
13. *In deſerto habitabunt ſtruthiones, & piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt ibi vlulæ in ædibus eius.* 381.b
14. *Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem, & germen.* 127.b
16. *Omnia opera noſtra operatus es in nobis Domine.* 21.b
16. *Præparabitur in miſericordia ſolium eius, & ſedebit ſuper illud.* 131.a
21. *Qui habitatis terram Auſtri, cum panibus occurrite fugienti.* 304.a
24. *Commotione commouebitur terra, contritione conteretur terra.* 434.a
26. *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, ſaluator ponetur in ea, murus, & antemurale.* 80.a
29. *Terram gigantium detrahes in ruinam.* 434.b
30. *Tauri tui, & pulli aſinorum tuorum commiſtum migma comedent.* 355.b
37. *Dies tribulationis, & anguſtiæ, correctionis, & blaſphemiæ dies hæc.* 145.b
40. *Exalta in fortitudine vocem tuam.* 66.b
54. *Fundabo te in ſapphyris, & ponam iaſpidem propugnacula tua.* 182.a
61. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me Dominus.* 2.b

Ieremiæ.

4. *Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iuſtitia.* 101.a
7. *Numquid ſpelunca latronum facta eſt domus iſta, in qua inuocatum eſt nomen meum?* 344.a

23. *In Prophetis Ieruſalem vidi ſimilitudinem adulterij, & iter mendacij.* 176.a
46. *Fortis impegit in fortem, & ambo corruerunt.* 256.a

Threnorum.

4. *Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus.* 118.b
4. *Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis.* 142.a

Baruch.

3. *Filij Agar qui exquirunt prudentiam, quæ de terrâ eſt, negotiatores terræ, &c.* in prologo.

Ezechielis.

9. *Signa iban ſuper frontes virorum gementium, & dolentium.* 225.b
32. *Deſcenderunt in infernum cum armis ſuis, & poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis.* 181.a
34. *Facta ſunt oues meæ in deuorationem beſtiarum agri, eo quod non eſſet paſtor.* 214.6
42. *Exedra fuerunt in templo.* 56.b

Danielis.

7. *Quatuor venti cœli pugnabant in mari magno.* in prol.

Oſeæ.

4. *Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis.* 96.a
11. *Puer erat Iſrael, & dilexi eum, de Ægypto vocaui filium meum.* 142.b
12. *In fortitudine ſua directus eſt cum Angelo, præualuit ad Angelum, & confortatus eſt.* 146 a
12. *Ephraim paſcit ventum, & ſequitur æſtum totâ die.* 113.b
14. *Pereat Samaria ſua, quia ad amaritudinem concitauit Deum ſuum.* 174.b

Ioëlis.

1. *Reſiduum erucæ comedit locuſta, reſiduum locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit ærugo.* in prol.
2. *Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* 179.a
2. *Sol, & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum.* 432.b
Vlt. *Fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.* 111.a

Amos.

6. *Dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris* 358.a

Abacuc.

1. *Leuiores pardis, velociores lupis veſpertinis.* 176.b
3. *In medio duorum animalium notum facies.* 451.b

Zachariæ.

8. *Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium.* 150.a

I. Machabæorum.

10. *Miſit Ionathæ Alexander phibulam auream, ſicut eſt conſuetudo dari cognatis regum.* 133 a

Marci.

9. *Omnia poſſibilia ſunt credenti.* in prol.

Lucæ.

9. IESVS *autem tranſiens, per medium illorum ibat.* 231.b
12. *Nonne quinque paſſeres veneunt dipondio.* 228.b
15. *Induebatur purpurâ, & byſſo.* 234.a
15. *Frater tuus mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus eſt.* 174.b
19. *Quidam homo abiit in regionem longinquam accipere ſibi regnum, & reuerti.* 350.a
20. *Hoc facite in meam commemorationem.* 411.a
21. *Cum audieritis prælia, & ſeditiones, nolite terreri.* 576.a

Ioannis.

1. *Cum eſſes ſub fica, vidite.* 345 b
1. *Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neque Elias, neque Propheta?* 237.b
10. *Ego & pater vnum ſumus.* in prol.
13. *Quo ego vado, non potes me ſequi modo.* 421.b
13. *Mandatum nouum do vobis.* 109.b
14. *Non turbetur cor veſtrum, neque formidet.* 376.b
16. *Petite, vt gaudium veſtrum ſit plenum.* 398.a
17. *Sanctifica eos in veritate, ſermo tuus veritas eſt.* 128.a
18. *Adduxerunt eum ad Annam primum.* 421.a
19. *Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori.* 429.a
19. *Noli ſcribere Rex Iudæorum.* 431.2
20. *Cum ſero eſſet, & fores eſſent clauſæ.* 442.b

Actuum.

5. *Obedire oportet Deo, magis quam hominibus.* 294.a
17. *In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus.* 169.a

Ad Romanos.

8. *Omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc.* 84.b
12. *Probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.* 134.b
14. *Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum, ſuo Domino ſtat aut cadit.* 165.b

Index Locorum Sacræ Scripturæ.

I. ad Corinthios.

2. *Spiritus omnia ſcrutatur etiam profunda Dei.* 386.a

2. *Quod ſi cognouiſſent, nunquam Dominum gloria crucifixiſſent.* 201.a

4. *Veniet Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium.* 217.a

7. *Qui habet vxorem ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, & quomodo placeat vxori ſuæ, & diuiſus eſt.* 157.b

7. *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, & non ſecundum imperium.* 99.a

9. *Nunquid de bobus cura eſt Deo?* 228.b

11. *Qui manducat, & bibit indignè, iudicium ſibi manducat, & bibit.* 408.b

13. *Si habuero omnem fidem ita vt montes transferam.* 346.a

15. *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt.* 382.a

II. ad Corinthios.

4. *Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas non ſit ex nobis, ſed ex virtute Dei.* 277.b

Ad Epheſios.

2. *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum.* 229.b

2. *Legem mandatorum decretis euacuans.* 83.a

Ad Philippenſes.

3. *Vt inueniar in illo non habens meam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed illam quæ ex fide eſt.* 112.b

4. *Et pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras.* 76.a

Ad Coloſſenſes.

2. *Videte ne quis vos ſeducat per philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum.* 375.b

I. ad Theſſalonicenſes.

4. *Ipſe Dominus in iuſſu, & voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo.* 384.b

I. ad Timotheum.

5. *Peccantem coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant.* 323.b

Iacobi.

2. *Nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri IESV Chriſti gloriæ.* 337.a

3. *Nolite plures magiſtri fieri fratres mei.* 163.b

Apocalypſis.

1. *Dignus es Domine Deus accipere librum, & ſoluere ſignacula eius.* in prol.

2. *Vincenti dabo manna abſconditum, & nomen nouum.* 126.b

3. *Si quis aperuerit mihi, intrabo, & cœnabo cum eo, & ipſe mecum.* 408.a

4. *De throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua.* 366.a

12. *In capite eius corona ſtellarum duodecim.* 331.b

18. *Cecidit Babylon illa magna & facta eſt habitatio dæmoniorum.* 183.a

FINIS.

LVGDVNI,

Sumpt. Claudij Proſt ſub ſigno Occaſionis,
Petri & Claudij Rigaud ſub ſigno Fortunæ,
Hieronymi de la Garde ſub ſigno Spei,
Ioan. Ant. Huguetan ſub ſigno Sphæræ,
via Mercatoria.

Ex Typogr.
Iac. Du Creux,

M. DC. L.

D. ALBERTI MAGNI, EPISCOPI RATISPONENSIS, DOCTRINA TOTO ORBE CELEBERRIMI, ORDINIS Prædicatorum.

IN SACROSANCTA EVANGELIA LVCVLENTA EXPOSITIO

INCIPIT EVANGELIVM Secundum Marcum.

CAPVT I.

INITIVM Euangelij IESV CHRISTI filij Dei, ſicut ſcriptũ eſt in Iſaia Propheta.

Sicut dictum eſt in præhabitis: ſeptem ſigilla per leonem aperta, quæ ſecundum ſeptem leonis proprietates accipiuntur, ſunt iſtius libri materia. Et primum quidem eſt in rugitu clamoris teſtimoniorum Prophetarum, & Ioannis, quibus rugit de deſerto. Et ideò quia hæc deſcribit Marcus, in leonis transformatur figuram; ſicut & omnis tractans aliqua diuina, transformatur in imaginem eorum Sicut Moyſes *Exod.* 24. Ex conſortio ſermonis Domini in eandem imaginem mutatur: cornutus factus eſt, & ſplendidus. Et 2. *Corinth.* 3. dicit Apoſtolus. Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur. Præmittit igitur titulum in quo declarat libri ſui partem primam de leonis rugitu. Cuius ſenſus eſt, quod initium Euangelij eſt ſecundum teſtimonium Prophetiæ Iſaiæ, Quia ſicut Iſaias prædixit quòd primus rugitus prædicationis nouæ gratiæ veniret de deſerto; ita etiam in opere, & impletione, Chriſtus exhibuit nouæ gratiæ præconium: inducens per clamorem Ioannis ex deſerto. Titulus autem iſte duo continet. Vnum quidem cuius ſit titulus: quia non niſi primæ partis, & primi ſigilli leonis: ſecundum autem continet rationem conuenientiæ tituli. Vbi inducit auctoritates conuenientiam demonmonſtrantes. Dicit igitur.

Initium.

Eſt duplex initium: inducens videlicet, & inchoans. Inducens eſt non pars rei, ſed præcedit cauſas. Et omne Euangelium non eſt niſi de factis Chriſti: & ſic prædicatio Ioannis non eſt de Euangelio, ſed eſt medium Euangelij & legis: terminans legem, & inducens Euangelium. Et puto quod ſic ſumitur hoc *Matth.* 11. Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem: à diebus autem Ioannis regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Alio modo dicitur Euangelium, quæcúque continentur in codice Euangelij: & ſic teſtimonium Ioannis, eſt de Euangelio: & tunc initium eſt inchoans, & rei pars prima. *Heb.* 2. Quomodo nos effugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem: quæ cum initium accepiſſet enarrandi per Dominum ab his qui audierunt in nos confirmata eſt. Eſt igitur ſenſus; iſtud eſt initium. Sequitur autem cuius ſit initium, & dicit duo: nomen videlicet libri, & rationem nominis. Nomen, quando dicit.

Euangelium.

Singulariter dicit: quia licet ſcriptores plures ſint, tamen ſecundum materiam vnum eſt Euangelium. Et hoc notatur *Ezec.* 1. vbi dicitur: quòd quatuor facies vni erant: & ideò quilibet Euangeliſtarum deſcribit humana: & ad Paſſionem & Reſurrectionem, & naturam diuinam pertinentia: & ideò iunctæ ſunt pennæ alterius ad alterum. In initiis tamen & finibus, non in materia, ſed modo diſcrepant. Matthæus à generatione humana incipit: Marcus autem hanc præterit, & incipit à Ioannis prædicatione. Lucas autem, à Ioannis annuntiatione & natiuitate: Ioannes autem, à coæterna cum patre

Verbi diuinitate. Item Matthæus in Reſurrectionem terminat: & poteſtatem Eccleſiaſtici ordinis collatam. Poſt reſurrectionem Marcus procedit vſque ad aſcenſionem. Lucas vſque ad manifeſtationem ad mittendi ſpiritus promiſſionem. Ioannes vſque ad manifeſtationem: & ad eam (quæ Petro facta eſt) Eccleſiæ commiſſionem. In mediis etiam quædam habent propria. Et ideò quatuor eſſe dicuntur animalia ſpiritum ſequentia ante thronum Dei ſtantia *Apoc.* 4. Hæc igitur eſt cauſa quod ſingulariter dicit. Dicitur autem Euangelium, bonum nuncium, eo quod habet illud: quod eſt ſolum bonificans (vt ita dicam) omne quod bonum efficitur, hoc eſt, bonum gratiæ & gloriæ 4. *Reg.* 7. Dies hæc boni nuncij eſt. Ea autem quæ gratiæ ſunt, quatuor qualitatibus deſcribuntur: præceptis, mandatis, teſtimoniis, & exemplis. Præceptum eſt operis: mãdatum forma operis. Et ideò præceptũ eſt iuſtitiæ & obedientis (aliàs obedictiç) mandatũ autẽ charitatis meritoriæ omnia implentis, & pręcipientis. Præceptũ quidem ſufficiẽter declinat malum: mandatum autem meritoriè perficit bonum. Teſtimonium autem: ſunt fidei atteſtantia dicta & facta, de cælo & Spiritu ſancto confirmata. Exempla autem ad perfectionem vitæ propoſita ſunt ad imitandum. Fidei ergo ad veritatem deſeruiunt teſtimonia: vitæ autem ad formam, & perfectionem manuducunt exempla. De præceptis quidem dicitur in *Pſ.* 18. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. *Matt.* 5. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, &c. Et multa huiuſmodi, quæ timorem inducunt, à peccatis facientem recedere. De mandatis autem *Ioan.* 13. Mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem. *Matth.* 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua; hic eſt, primum & maximum mandatum. *Pſ.* 118. Latum mandatum tuum nimis. De teſtimoniis ſicut hic inducitur. *Malach.* & *I*. Ioannes teſtimonium perhibuit dicens. Ecce agnus Dei *Ioan.* 5. Scrutamini ſcripturas, quia ipſæ ſunt in quibus vos putatis vitam habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Et ideò *Matth.* 2. Sępe dicitur: Tunc adimpletum eſt quod dictum eſt per Prophetam. *Pſ.* 92. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. De exemplis *Ioan.* 13. Exemplum dedi vobis vt quemadmodũ ego feci: ita & vos faciatis. Sic enim dicitur quod omnis Chriſti actio noſtra eſt inſtructio. Sic igitur timor in pręceptis, amor in mandatis, fides in teſtimoniis, ſpes in exemplis annunciatur in hac ſcriptura. Et ideò Euangelium (hoc eſt, bonum nuncium) vocatur 2. *Reg.* 18. Bonus eſt homo, & bonum nuncium portat. Sequitur.

Ieſu Chriſti.

Ratio nominis omnium enim prima: eſſe niſi bonum: quod eſt de omnis boni bono. Et tangit tria. Naturam diuinam in humana, in qua eſt boni autoritas. Naturam humanam in diuina: ex qua eſt boni affluens copioſitas. Et perſonam in qua eſt vtraque natura, per quam eſt bona, perfecta, & perficiens nos operoſitas & officioſitas. Primum eſt quod dicit (Ieſu) qui ſaluator interpretatur latinè. Gręcè autem ſoter dicitur. Et ſicut dicit Damaſc. Naturam diuinam in humana dicit hoc nomen. *Luc.* 2. Vocatum eſt nomen eius Ieſus: quod vocatum eſt ab Angelo priuſquam in vtero conciperetur. Nec eſt vacuum nomen: quia ſicut dicitur *Matth.* 1. Ipſe ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. (Chriſti) vncti Latinè, Meſſiæ Hebraicè: vnctione Spiritus qui in ipſum à Patre, & ab ipſo fluit in membra. *Pſal.* 44. *Heb.* 1. Vnxit te Deus: Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. *Iſa.* 61. Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me Dominus, ad Euangeliſandum pauperibus miſit me: vt mederer contritis corde. Notat autem Chriſtum vnctum, vnctione ipſa conſecratum eſſe regem de genere Dauid: & Sacerdotem Pontificem æternorum bonorum. *Heb.* 8. Chriſtus aſſiſtens Pontifex æternorum bonorum. De regno autem dicitur *Luc.* 1. Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris ſui: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Hæc vnctio exhibita eſt in doloris lenimentum: profecit, in ſaporis condimentum: & in totius Eccleſiæ illuminationis fomentum vt dicit Hieron. *Eccleſ.* 38. Vnguentarius vnctiones conficiet ſanitatis. De ſecundo *Sapient.* 17. Habentem in ſe omne delectamentum, & omnẽ ſaporis ſuauitatem. De tertio *Ioan.* 12. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me non ambulat in tenebris. 1. *Ioan.* 2. Vnctio docebit vos de omnibus.

Filij Dei.

Tangit perſonam in vtraque natura exiſtentem. Et dicit [Filij Dei] cum Matthæus dixerit, filij Dauid, filij Abraham: quia ille deſcribens faciem hominis: per quos patres deſcendit, manifeſtat: iſte autem deſcribens faciem leonis, terrorem rugitus ex Deo oſtendit: & ideo totam natiuitatem præteriit. Eſt autem filius Dei oſtenſus in initio rugitus iſtius: quia iſte incipit à Baptiſmo Ioannis, & in illo cum baptizaretur Dominus, vox lapſa de cælo dixit: hic eſt filius meus dilectus in quo mihi complacui *Ioan.* 3. & *Luc.* 3. Cum ibi ergo oſtendatur eſſe filius Dei, & non Dauid, neque Abraham: ideò dicit eum filium Dei. Sequitur.

Sicut ſcriptum eſt.

Hic debet ſuppleri, eſt, vel, debet eſſe tale [Sicut ſcriptum eſt] &c. Et tunc non habet locum obiectio quam inducunt glo. de ſequenti immediate autoritate quæ non eſt Iſaiæ ſed Malachiæ. Non enim inducitur hic Iſaias niſi vt oſtendatur quam congruenter exit Euangelium ex teſtimoniis legis & Prophetarum. Et ſi quæritur quare potius dicit quod initium Euangelij ſit, vel debeat eſſe ſecundum teſtimonium Iſaię quam alterius? Reſpondet Hieron. in proœmio Bibliæ Galeato: quod Iſaias non tam prophetiam quam Euangelium videtur texere: quia lucidius omnibus prophetauit: & ideò magis eſt in initio Euangelij ſumendum teſtimonium ab eo, quam ab alio. *Ecclеſ.* 48. Iſaias Propheta ſpiritu magno vidit vltima, & conſolatus eſt lugentes Sion. *Iſa.* 9. Hæc dixit Iſaias quando vidit gloriam Dei. Sic enim ſumpto initio, Chriſtus apparet glorioſus inter Eliam & Moyſen. *Matt.* 17. teſtimonium habens legis & Prophetarum. Sic rota in medio rotę eſſe oſtenditur *Ezec.* 1. *Pſ.* 67. dicit quod inter medium

medium

medium montium legiſlatoris & prophetarum pertranſibunt aquæ Euangelij. *Rom.* 3. Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt: teſtificata à lege & Prophetis. Dicit autem ſcriptum, & auctorem ſcripturæ, & inſpirationem. Scriptum quidem (vt dicit Maximus) ob poſteritatis vtilitatem. *Rom.* 15. Quæcunque ſcripta ſunt: ad noſtram doctrinam ſcripta sũt. *Habac.* 2. Scribe viſum, & exara eum ſuper tabulas: vt percurrat qui legerit. Auctorem nominat magnũ: eo quod ſpiritu magno vidit vltima: ſicut dictũ eſt.

Propheta.

Dicit: innuens infallibilitatẽ. Eſt enim (vt dicit Caſſiodorus) Prophetia diuina inſpiratio rerum euentus ſub immobili veritate denuncians. *Sap.* 7. Per nationes in animas ſanctos ſe transfert: amicos Dei, & Prophetas conſtituit. Sic ergo terminatus eſt iſtius libri titulus.

Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam: qui præparabit viam tuam ante te.

Ex quo autem liber iſte initiari debet ſecundum Iſaiæ vaticinium, oportet quod oſtendatur primum ipſum vaticinium: & poſtea inducatur ſecundum ipſum initium Euangelij. Et hoc facit ibi [Fuit Ioãnes, &c.] Vaticinium autem induci nõ poteſt niſi primum oſtendatur auctoritas eius propter quem præmiſſum eſt vaticinium: & ſic inducat vaticinium in perſona illius cui collata eſt auctoritas. Et vt ſciatur auctoritas inducitur teſtimonium *Malachia.* 3. In quo tria dicuntur de Ioanne: auctoritas, officium, & vtilitas. In auctoritate enim, miſſio diuina: in officio, præcurſio à Ioanne celèbrata: in vtilitate autem, eſt ad Chriſtum reductio noſtra. In auctoritate diuina tria ſunt notanda: miſſionis euidentia: mittendi ſignificantia: & legatio iniuncta. De primo dicit.

Ecce.

quod eſt demonſtrandi aduerbium, quaſi dicat, in euidenti eſt, & certum eſt. Tam euidens enim fuit, vt etiam Chriſtus ipſe eſſe putaretur. Propter hoc dicitur *Ioan.* 5. Ille erat lucerna ardens & lucens, quæ per ſeipſam claret & euidens eſt: & ideò dicitur Lucifer *Iob.* 38. Nunquid produces luciferum in tempore ſuo [ego] ſignificantiam notat: & ideò non à quoquam niſi à Deo auctoritatem habuit. *Luc.* 3. Factus eſt ſpiritus Domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in deſerto. *Ioan.* 1. Fuit homo miſſus à Deo vt teſtimonium perhiberet de lumine.

Mitto.

Scilicet legatione iniuncta. *Abd.* 1. Legatus ad gentes miſſus eſt. *Ezec.* 2. Ecce ego mitto te ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerunt à me. Deinde tangit officium: & duo dicit: officium, & dignitatem officij. De primo dicit.

Angelum.

Ioannem: non natura Angelum, ſed officio: quia ſicut Angeli mittuntur, ſicut miniſtri ſalutis; ita & Ioãnes. *Heb.* 1. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſteriũ miſſi. *Malac.* 2. Labia Sacerdotis cuſtodiunt ſapientiam: & legem Dei requirent de ore eius: quia Angelus Domini exercituũ eſt. *Exo.* 32. Angelus meus præcedet te

Meum.

Ecce officij dignitas: honor enim eſt, eſſe nunciũ Dei. 2. *Cor.* 3. Idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti: non litera, ſed ſpiritu.

Ante faciem tuam.

Tangitur Pręcurſio, & præcurſionis vtilitas. Dicit igitur.

Ante faciem tuam.

Hoc eſt ante præſentiam temporalem tuam, & ante præſentiæ eiuſdem manifeſtationem. Hæc eſt facies de qua dicitur *Exod.* 33. Oſtende mihi faciem tuam: & reſpondit Dominus. Ego oſtendam tibi omne bonum. *Luc.* 2. Viderunt oculi mei ſalutare tuum. *Pſ.* 77. Oſtende faciem tuam & ſalui erimus. Ad hanc enim faciem contuendam non ducit niſi gratia Dei. 1. *Ioan.* 3. Cùm apparuerit ſimiles ei erimus: ſimiles enim non erimus niſi gratia nos ducente. Et tunc implebitur in nobis iſtud *Iob.* 33. Videbit faciem eius in iubilo. *Pſ.* 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Si autem gratia Dei manu ducat (aliàs non manu ducat) coram ſtantem non cognoſcemus: vnde *Ioan.* 1. Medius veſtrum ſtetit quem vos neſcitis. *Iſa.* 53. Quaſi abſconditus eſt vultus eius, & deſpectus: & ideò ſequitur.

Qui pręparabit viam.

Tria dicit: præparationem illam, & illi cui præparatio fit, in oſtenſione & planatione: via autem, in exempli proceſſione, & Chriſto paratur in intentionis directionę, & hæc tria fecit Ioannes. De primo dicitur *Luc.* 2. Tu puer Propheta altiſſimi vocaberis: præibis enim ante faciẽ Domini præparare vias eius. *Et Luc.* 1. Ipſe præibit ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ. *Iſa.* 7. Parate viam populo: planum facite iter, & eligite lapides. [viam] autem fecit ſe Ioannes per exemplum *Iere.* 6. Statę ſuper vias veſtras: & interrogate de ſemitis antiquis quæ ſit via bona, & ambulate in ea: optima enim via, doctor magni exempli eſt [Tuà] opere ô Chriſte fili, tua enim eſt, quia ad te dirigens. *Pro.* 3. Vię eius viæ pulchræ, & omnes ſemitæ eius pacificæ.

Ante te.

Vt planè & rectè, relicto deuio priſci erroris: tu ad corda accedas. *Pſal.* 131. Paraui lucernam Chriſto meo. *Iſa.* 45. Ego ante te ibo: & glorioſos terræ humiliabo.

Vox clamantis in deſerto. Parate viam Domini: rectas facite ſemitas eius.

Inducto præcone, inducitur Iſaiæ teſtimonium de voce præconis: & duo dicuntur, titulus videlicet, & dictum. Titulus eſt.

Vox clamantis.

Et vox reſpondet verbo quod vocem animat, quod manifeſtare venit Ioannes: ſicut vox verbum. Vox enim eſt via & vehiculum verbi quo cordibus audientium inuehitur: & verbi manifeſtatio quæ dare præcipitur. *Ioan.* 1. Ego vox

clamantis in deſerto. *Pſ*.28. Vox Domini concutientis deſertum. [Clamantis] autem vox dicitur vt dicit *Glo*. ad Iudæos ſurdos, propter peccata longe poſitos: indignationis clamore dignos. De ſurdis *Iſa*.42. Surdi audite. De longe poſitis propter peccatum. *Iſa*. 59. Expectauimus ſalutem: & elongata eſt à nobis. De inclamatione propter indignitatem *Iſa*.42. Tacui, ſemper ſilui, patiens fui, vt parturiens loquar. *Iſa*. 30. Labia eius increpatione ſunt plena. Sequitur

In deſerto.

Duo tangit quæ clamat: vnum, pertinens ad omnes quod neceſſariũ eſt ad ſalutẽ aliud pertinens ad perfectos: qnod eſt expediens. De primo dicit quatuor: præparationem, viã, & cui paretur, & vbi. Vbi pręmittit quidem dicens [In deſerto] ad literam: qnia ibi incepit prædicare Ioannes. Per locum deſignans quantum Iudæorum ſynagoga iã deſerta à cultu iuſtitiæ: in proximo deſerenda à ceremoniis. *Luc*. 3. Factum eſt verbum Domini ſuper Ioannem Zacharię filium in deſerto: venit in omnem regionem Iordanis, &c. *Pſ*.64. Pingueſcent ſpecioſa deſerti: & exultatione colles accingentur.

Parate.

Hoc eſt, præparate. Paratur autem, offendicula deuia (aliàs de via) remouendo. Præparatur etiam ſternendo viam, vt ſuanis ſit & pulcra: ſuauis, per conuerſationem exempli: & pulchra, per virorem fidei, & veritatis, & virtutis. *Matth*. 21. Plurima autem turba ſtrauerunt veſtimenta ſua in via: alij autem cædebant ramos de arboribus & proſternebant in via. Paratur etiam, humilia & ſuffoſſa eleuando, quæ mundanus timor ſuffodit: & alta, quæ tumor erexit, ad æqualitatem deprimendo, & diſtorta viciorũ corrigendo. Et de his ſimiliter dicitur *Iſa*.40. Omnis vallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aſpeta in vias planas.

Viam.

Via eſt quæ trita eſt: & hæc eſt, veſtigia præcedentium patrum qui iuerunt ad Chriſtum: quæ quidem deleta fuit, quia filij non ſequebantur fidem in deuotione patrum. *Thren*.1. Viæ Sion lugent eo qnod non ſint qui veniant ad ſolennitatem. *Ierem*. 6. Interrogate de ſemitis antiquis quæ ſit via bona & ambulate in ea. Hæc eſt via obedientiæ mandatorum *Pſ*. Viam mandatorũ tuorum cucurri: cùm dilataſti cor meum. *Tob*.4. Omni tempore benedic Deum & pete ab eo vt vias tuas dirigat: & omni tempore conſilia tua in ipſo permaneant,

Domini.

Et quoniam Dominus iturus eſt ad corda: & quoniã vos tenebitis mundè per fidei deuotionẽ ad Dominum *Pſal*. 24. Vias tuas demonſtra mihi: & ſemitas tuas edoce me. *Oſea.vlt*. Rectæ viæ Domini: & iuſti ambulabunt in ea.

Rectas.

Tangit id quod eſt perfectorum. Et dicit tria: rectitudinem, compendium, & opus quod eſt in nobis. Scias autem quod (vt dicit Plato, recta eſt breuiſſima linearum inter duos terminos: & hæc eſt via conſiliorum. Semita autem dicitur à ſemis & iter quaſi dimidium iter: quia circuitus mundi ſollicitudinum amputat: de quo dicitur in *Pſ*.11. In circuitu ambulant impij. *Et Iob*. 1. Circuiui terram & perambulaui eam. Et hæ ſemitæ maximè Chriſti fuerunt: quia has verbo & facto exhibuit. *Prou*. 4. Adducam te & per ſemitas æquitatis: quas cùm ingreſſus fueris non arctabuntur greſſus tui. *Iſa*. 26. Semita iuſti recta eſt, rectus callis iuſti ad ambulandum.

Fuit in deſerto Ioannes baptizans: & prædicans baptiſmum pænitentiæ in remiſſionem peccatorum.

Poſtquam præmiſit prophetiam probantem congruum eſſe initium Euangelij per prædicationem Ioannis: conſequenter hic ipſam inducit prædicationem Ioannis. Et inducit tria: prædicationem, vitæ qualitatem, & teſtimonium, quo oſtendit Chriſti veritatem. Primum, de perfectione virtutum: ſecundum, dat formam operis: tertium autem, finem confirmat fidei, & veritatis. Hæc autem patent in litera. Circa prædicationem duo inducit: qualitatem videlicet prædicationis ex parte prædicantis, & qualitatem eiuſdem ex parte populi eum audientis. Ex parte autem docentis inducit duo: opus, & doctrinam. De opere dicit tria: nomen, locum, & formam operis. De nomine dicit.

Fuit Ioannes.

Qui gratia Dei interpretatur. Congruebat enim vt gratiam & veritatem quæ per Ieſum Chriſtum facta eſt *Ioan*. 1. gratia Dei inchoaret. 1. *Corin*. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum: & gratia eius in me vacua non fuit. *Exod*. 33. Ego oſtendam tibi omne bonum: inueniſti enim gratiam coram me,

In deſerto.

Iudææ populo in proximo deſerendo. *Matt*. 23. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. *Oſea*. 2. Adducam eam in ſolitudinem: & loquar ad cor eius.

Baptizans.

Ecce forma operis: & dicitur ipſe baptizans quia non erat in baptiſmo Ioannis, niſi opus Ioannis: eo quod interiùs non conferebat gratiam. Vnde *Ioan*. 1. Ego baptizo vos aqua. Non dicit: in gratia. *Act*. 19. Si Spiritum ſanctum accepiſtis credentes. Qui dixerunt. Sed neque ſi Spiritus ſanctus eſt audiuimus. Et interrogauerunt eos Paulus & Apollo. In quo ergo baptizati eſtis? Qui dixerunt: in Ioannis baptiſmate. Ideò etiam ſolus inter baptizantes Baptiſta vocatur. *Matth*. 11. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Alij enim omnes in Chriſti baptiſmate baptizati, à Chriſto baptizati ſunt. *Ioan*. 1. Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum; hic eſt qui baptizat. Dicitur autem baptizans: quia in materia, & in actu, in quadam forma per ſimilitudinem Chriſti baptiſma præoſtendit & induxit. Baptizabat enim in forma venturi. *Act*. 19. Ioannes quidem baptizabat docens in eum qui venturus eſt vt crederent.

Et prædicans.

Oſtendit qualis fuerit in verbo,modo, & materia,& intentione finis. Modo quidem cùm dicit [prædicans] dicit enim *Chryſoſt.* quod prædicatio eſt eorum quæ ſunt ſupra intellectum: doctrina autem eſt intellectualium & rationabilium. 2. *Timot.* 4. Prædica verbum:inſta opportunè, importunè. Talia enim quæ ſunt fidei non poſſunt doceri : ſed inſpirari neceſſe eſt. Sed exteriùs poſſunt annunciari : & hæc annunciatio, prædicatio eſt. 1. *Ioan.* 1. Quia annunciauimus vobis de verbo vitæ.

Baptiſmum.

Ecce materia per quam aſſueſcitur populus & inducitur paulatim ad formam.noui ſacramenti.Sic enim præcurſor baptiſmi Chriſti fuit: quia ſicut dicit *Beda* : Baptiſmum Chriſti quo peccata ſoluuntur:ſuo baptiſmate (quo peccata ſolui non poſſunt) præcucurrit. Mundationem tamen corporis exhibuit : & in Chriſto oſtendit fore mundationem mentis.4. *Reg.* 5. Lauare ſepties in Iordane , & recipiet ſanitatem caro tua: atque mundaberis. Per corporale enim opus Ioannis venitur ad munditiam mentis per Chriſti baptiſma.

Pœnitentiæ.

Tangitur hîc finis.Et intelligitur de pœnitẽtia interiori&exteriori.Et ideo dicitur *Luc.* 3.formã ſanctificationis impoſuit.Et *Mat.* 3.dixit : facite ergo fructus pœnitentiæ dignos. Chriſti autem baptiſma exteriorem pœnitentiam & lamentum non requirit , ſed omnia peccata gratis dimittit:& ſi requirit interiorem,hoc eſt,vt ſit non fictus qui baptizatur *Sap.* 1. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum.

In remiſſionem peccatorum.

Merito pœnitentiæ,non baptiſmatis:quia per pœnitentiam ſemper peccata ſoluta ſunt. *Ezech.* 18.Quacunque hora peccator ingemuerit: omnium iniquitatum eius non recordabor amplius. *Iere.* 31. Poſtquam oſtendiſti mihi : percuſſi femur meum & egi pœnitentiam , confuſus ſum & erubui , quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ. *Matth.* 3. Agite pœnitentiam,appropinquabit enim regnum cælorum.

Et egrediebatur ad illum omnis Iudææ regio : & Ieroſolymitæ vniuerſi, & baptizabantur ab illo in Iordanis flumine:confitentes peccata ſua.

Hic tangitur doctrina ex parte auditorum. Et tanguntur quatuor : deuotio ſcilicet , in egrediendo : generalitas , in affluendo:obedientia,in baptiſmo ſuſcipiendo : compunctio,& pœnitentia quam prædicauit, in peccato confitendo. Et hæc patent in litera. De primo dicit duo : egreſſum à propriis, & acceſſum in appropinquando ſanctis.Dicit igitur.

Et egrediebantur.

Ex propriis actibus , & rebus , & negotiis. Actus pertinent ad peccata , & peccatorum circunſtantias & occaſiones : res autem pertinent ad infirmitatis ſolatia : & negotium ad curas. Nihil enim habet homo proprium niſi peccatũ.Omnia alia accepit à Deo.1.*Cor.*4. Quid habes quod non accepiſti? De hoc egreſſu *Gen.* 12. dicitur : Egredere de terra,& de cognatione tua *Num.* 16. Separate vos à tabernaculis hominum impiorum.

Ad illum.

Non enim ſufficit egredi niſi perueniatur vſque ad illum per doctrinæ imbuitionem, & exẽpli informationem. Aliter enim dicetur nobis illud *Iob.* 6. Modo veniſtis, & videntes pœnam meam timetis:.*Deut.* 33.Qui appropinquant pedibus eius accipient de doctrina eius.

Ieroſolymitæ vniuerſi.

In quibus notantur Prælati.

Et omnis regio Iudææ.

In quibus notantur ſubditi.Prælati enim Sacerdotum & regum erant Ieroſolymitæ:& liberi erant reſpectu aliorum. *Iob.* 3. Paruus & magnus ibi ſunt & ſeruus liber à Domino ſuo. *Pſ.* 48. Quique terrigenæ & filij hominum,ſimul in vnum diues & pauper. Admiratio enim tantæ ſanctitatis attraxit omnes.

Et baptizabantur ab illo.

Ecce obedientia : quia hoc ſuadebat Ioannes. Egredi tantum ad Prophetam paruum eſt : niſi obediatur Prophetę. *Iſa.* 1. Lauamini,mundi eſtote , auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis *Zach.* 13. Erit fons patens Domui Iacob,& habitantibus Ieruſalem in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.

In Iordanis flumine.

Sicut per baptizationem tangit ſacramenti modum ; ita per Iordanem tangit figuratam præparationem ad baptiſmum. Iordanis enim interpretatur aliena deſcenſio, ſiue humilis deſcenſus.Et attende quod ſecundum *Hieron.* aquę ſuperiores affluunt ſuper intrantem in Iordanem : aquæ autem inferiores ſeparantur, & non attingunt intrantem. Vnde *Ioſue.* 4. Cùm intrauit arca in Iordanem : ſuperiores affluentes ad arcam , ſtabilitatem & altitudinem acceperunt: inferiores autem in deterius mutatæ ſunt , quia defluxerunt in ſalſedinem maris.Sic Chriſto(arca Deitatis) intrante in baptizatum ; aquas per vias rationis humanæ quæ fluunt ad ipſum ſtabilit per mentis continentiam:& exaltat per iuſtitiam. Quæ autem fluunt ab ipſo inferiores ſunt,quę pertinent ad carnis concupiſcentiã. Et has in deterius mutat amaritudinis æternæ. Et ſic corpus Chriſti talibus non proficit:ſed in deterius mutat. 1. *Corinth.* 11. Qui manducat & bibit indignè:iudicium ſibi manducat,& bibit non dijudicans corpus Domini. Vel oportet aliena quæ non ſunt ſecundum naturam , humiliter abluere. Sicut in figura docet Ioannes:& in iuſtitia exaltari , & inferioribus fluxibilibus in amaritudinem pœnitentiæ conuerti. *Pſal.* 41. Iordanis conuerſus eſt retrorſum. *Geneſ.* 7. Cùm multiplicarentur aquæ : leuauerunt arcam in ſublimi.Aquę enim per naturã peruietatis,& fæcunditatis, & ablutinæ virtutis in bona ſumuntur

Aliàs Christus intrãtes.

tur ſignificatione : quæ confluentes exaltant hominem ad cęleſtia. Per naturam autem fluxibilitatis, & frigiditatis, & inſtabilitatis, ſignificant concupiſcentiam. Et hæ debent defluere (aliàs mutari) in mare. *Gen.* 1. Diuiſit Deus aquas quæ erant ſupra firmamentum, ab his quæ erant ſub firmamento. *Danie.* 3. Benedicite aquæ quę ſuper cęlos ſunt Domino.

Flumine.

Hoc eſt, affluentia donorum quæ præfigurantur in Chriſti baptiſmate futuro. *Pſal.* 45. fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei *Ezec.* 37. Effundam ſuper vos aquam mundam : & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.

Confitentes peccata ſua.

Præparando ſe ad baptiſma. Prædicabat enim Ioannes *Luc.* 3. Facite dignos fructus pœnitentiæ. In pœnitentia autem præcedit compunctio, ſequitur confeſſio, & perfectionem inducit ſatisfactio : & fructus huius eſt plena peccati remiſſio. *Iacob. vlt.* Confitemini alterutrum peccata veſtra : & orate pro inuicem vt ſaluemini. *Ioſue.* 7. Confitere peccatum tuum & indica mihi quid feceris. Dicit autem [peccata] contra eos qui in confeſſione narrant : non peccata, ſed maculant confeſſionem, aliorum actuum narratione interpoſita. Contra quod dicitur *Iſa.* 43. Dic tu iniquitates tuas, quaſi dicat, alia non dicas : cum deteſtatione enim eorum quæ narrantur fit confeſſio. Quæ autem non ſunt peccata, non ſunt deteſtanda. *Pſal.* 31. Dixi confitebor aduerſum me iniquitatem meam Domino, hoc eſt, iniquitatem narrans: quæ ſola eſt aduerſum me. Sequitur [ſua] Non aliena. Et hoc eſt contra eos qui in confeſſione produnt alios plus quàm ſeipſos: quod non eſt faciendum. *Rom.* 14. Vnuſquiſque pro ſe rationem reddet Deo: non pro alio : *Iere.* 3. Leua in directum oculos tuos: & vide vbi nũc ſis proſtrata. De iſta Confeſſione dicitur *Eccleſ.* 17. Viuus & ſanus confiteberis : à mortuo enim velut ab eo qui non eſt perit confeſſio *Iſa.* 39. Viuens viuens confitebitur tibi ſicut & ego hodię.

Et erat Ioannes veſtitus pilis camelorum : & zona pellicea circa lumbos eius, & locuſtas & mel ſylueſtre edebat.

Dicit hîc qualitatem vitæ, quæ potius eſt in miraculum quàm quod aliquis imitari poſſit. Et hoc etiam omnes trahebat ad auditionem (aliàs audiendum) & vincebat ad credendum. Tangit autem qualis fuit in veſtitu, & qualis in victu. De domo enim & familia nulla erat quæſtio in eo qui eremi erat incola. De veſtitu notantur quatuor : aſperitas, humilitas, paupertas, & hoc in veſtimento protegente, & quarta notatur continentia in veſte non protegente. Per pilos enim notatur aſperitas : per camelorum pilos humilitas : per veſtitum talem, in quo ſola eſt verecundiæ protectio, notatur paupertas. De aſperitate *Matth.* 11. Quid exiſtis in deſertum videre, hominem mollibus veſtitum ? Ecce qui mollibus veſtiuntur in domibus regum ſunt. De humilitate *Eccleſ.* 11. In veſtitu ne glorieris vnquam. De vtroque horum dicitur *Iob.* 16. Saccum conſui ſuper carnem meam. *Hebr.* 11. circumierunt in melotis: in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti : quibus dignus non erat mundus. De paupertate dicitur *Iob.* 4. Pauperem vitam gerimus : ſed multa bona habebimus. *Pſ.* Conciſdiſti ſaccum meum : & circundediſti me lętitia. De quarto veſtimento dicitur.

Zona pellicea.

In quo notatur cingulũ continentiæ & caſtitatis: & memoria mortis, & caſtigatio concupiſcentiæ carnalis. Zona enim continet & conſtringit : pellicea, memoriam mortis inducit : & circa lumbos, locus eſt concupiſcentiæ carnalis: mortificationem ſignificans. *Iſa.* 11. Erit iuſtitia cingulum lumborum eius : & fides cinctorium renum eius. Hęc eſt enim iuſtitia quæ debetur carni : & fides quę debetur vero animę viro : ne ſuſcipiatur adulter. *Luc.* 12. Sint lumbi veſtri pręcincti. 4. *Reg.* 1. Vir piloſus & zona pellicea circa lumbos eius. In lumbis enim vigor concupiſcentiæ eſt: ideò de diabolo dicit Deus *Iob.* 40. Virtus eius in lumbis eius : & fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Ecce qualis fuerit in veſtitu. Sequitur.

Et locuſtas.

Parua animalia: oleo eſibilia.

Et mel ſylueſtre edebat.

Mel enim ros viſcoſus & ſpiſſus calore aëris in dulcedinem digeſtus : qui ad radium ſolis exſiccatur ad furuedinem & albedinem granuloſam. Idem continetur *Luc.* 3. *Matth.* 4. Locuſtæ autem in quibus eſt volatus alacer, & citò deciduus, ſignificant ſaltus gaudiorum cordis diuinum bonum in contemplatione concipientis. mel autem ſignificat dulcedinem ſpiritualis cõſolationis. Iſte enim cibus eſt proprius eremitæ. De primo dicitur *Geneſ.* 49. Neptalim ceruus emiſſus. *Cant.* 2. Ecce iſte venit ſaliens in montibus tranſiliens colles. Salit enim in montibus gaudiorum : tranſiliens colles deſideriorum. De melle dicitur *Cant.* 4. Mel & lac ſub lingua tua *Eccleſ.* 44. Hæreditas mea ſuper mel & fauum. Aliter autem locuſta plaga Ægypti ſignificat eos qui licet verbis & fide de terra eleuentur: tamen decidui ſunt in opere, depaſcentes virorem virtutis, dente concupiſcentiæ & auaritiæ. *Pſal.* 104. Venit locuſta & bruchus. Hos autem Ioannes ſibi incorporauit verbo occidendo : & opere Chriſto capiti & Eccleſiæ incorporando. *Prou.* 30. Regem locuſta non habet & egreditur vniuerſa per turmas. Mel autem ſylueſtre ſignificat dulces naturalibus virtutibus, ſylueſtres tamen per infidelitatem : eo quod non domitum per fidem habent intellectum. Et hos comedit incorporando fidei venturum, quando docuit in eum qui poſt eum venturus erat vt crederent. Simile *Act.* 10. dicitur de Petro: macta & manduca. Abſciſſis enim vitiis à peccatoribus quod remanet, naturale & mundũ eſt. 1. *Reg.* 14. Comparuit ſuper faciem agri mel fluens. *Et ibidem.* Guſtaui paululùm de melle iſto : & illuminati ſunt oculi mei.

Et prædicabat dicens, venit fortior poſt me.

Hic

Hic ponit teſtimonium. Et habet duo: teſtimonium virtutis, & dignitatis, ex parte legiſlatoris: & teſtimonium diffundendæ gratiæ in ſacramento baptiſmatis. In vtroque autem horum quædam eſt comparatio Ioannis ad Chriſtum: minoritatis & baptiſmatis Ioannis ad baptiſma Chriſti: ſicut exemplum ſimilitudinis ad veram cauſam gratiæ & veritatis. In primo ergo Chriſti tangit dignitatem in virtute in ordine aduentus dicens.

Veniet.

Non in ludum (aliàs luctum) ſed ad prædicandum, & baptizandum, & redimendum. *Mal.* 3. Statim veniet dominator quem vos quæritis: & Angelus teſtamenti quem vòs vultis. *Ibidem.* Ecce veniet, & quis ſtabit ad videndum eum? & quis poterit cogitare diem aduentus eius? Vincit enim omnem admirationem in altitudine: excellit omne deſiderium in bonitatis conſolatione, & omnem virtutem inimici vincit in fortitudine gratiæ redimentis.

Fortior me.

Quis fortior Ioanne qui in matris vtero, vincens naturam in occurſum ſaluatoris exultauit? Qui in diebus iuuentutis mundum fugiens, heremum habitauit? Qui Spiritu Dei plenus ad baptiſmum venit? Qui Dei ore vitium omne vicit? Qui in ſpiritu & virtute Eliæ ſaluatorem ſuſcepit? Nullus prorſus præter eum qui ſibi fortitudinē hanc miniſtrauit. De quo dicitur *Iob.* 9. Si fortitudo quæritur robuſtiſſimus eſt. *Num.* 24. Deus de Ægypto eduxit eum cuius fortitudo ſimilis rhinocerotis. Hic ergo tam fortis cùm veniet fortior me.

Poſt me.

Non dignitate, ſed tempore. *Matth.* 20. Sic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Sic *Matt.* 11. Qui minor eſt in regno cęlorum (ſecundum opinionem hominum) maior eſt illo.

Cuius non ſum dignus procumbens ſoluere corrigiam calceamētorum eius. Ego baptizaui vos in aqua: ille verò baptizabit vos ſpiritu ſancto.

Tangitur Ioannis indignitas nomine humilitatis: ſigno, & vltimę humilitatis obſequio. Dicit de primo.

Cuius non ſum dignus.

Iſa. 40. Omnes gentes quaſi non ſint; ſic ſunt coram eo [procumbens] Ecce humilitatis ſignum. Ad calceamentum enim non procumbit niſi iacens in puluere. *Philip.* 2. In nomine Domini omne genu flectatur, cęleſtium, terreſtrium & infernorum.

Soluere corrigiam.

Notabile eſt quod dicit calceamentorum & corrigiam: quia ſecundum hoc ligatos calceos habuit. Nec ergo nudipes fuit: nec roſtratos & ſuperbos calceos habuit. Et eſt ſenſus: minimi obſequij non ſum dignus exhibere famulatum. *Matth.* 8. ſimile. Non ſum dignus vt intrēs ſub tectum meum. Vel myſticè, pes eſt Deitàs: & calceamentum, humanitas mortalis: & corrigia, eſt vnio vtriuſque naturæ: quam diſſoluere, hoc eſt, Sacramentum intelligere & exponere non eſt Ioannes idoneus. Vnde *Greg.* venit ad nos calceata diuinitas. *Pſal.* 59. In Idumæam extendam calceamentum meū. Vel ſicut dicitur *Deut.* 25. & *Ruth.* 4. Soluens calceamentum, accepit alij debitam vxorem & ſponſam: & ideo Ioannes cum ſponſus Eccleſiæ credi potuiſſet, non vſurpauit ſibi nomen ſponſi: & ideò Chriſtum noluit diſcalceare. Sequitur [Ego baptizo vos aqua] Introductio eſt baptiſmatis Chriſti per comparationem ineffi-caciæ baptiſmatis ſui.

Dicit ergo [Ego baptizo vos aqua] Quaſi ſimilitudinem quamdam in materia & actum quendam baptiſmatis exhibeo. Et dicitur [ego] diſcretiuè: non Deus ſicut ſupra diximus. Et oportuit quod in aqua: quia *Ioan.* 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, &c. In aqua enim *Gen.* 1. primo fuit anima viuens. Et etiam ideò competebat figuram baptiſmatis in aqua præcedere [Ille vero] qui fortior me veniet: & baptizabit vos interiùs mundando [In Spiritu ſancto] aſpirando virtutes: & ſanctificando, ſiue mundando à peccatis. *Act.* 1. Ioannes quidem baptizauit aqua: vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto, non poſt multos hos dies. *Ioan.* 1. Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum: hic eſt qui baptizat.

Et factum eſt in diebus illis: venit Ieſus à Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt à Ioanne in Iordane.

Hic incipit ponere ſecundam leonis proprietatem, quæ eſt liberalitas in communicatione ſuorum. Communicatio autem Chriſti chariſmatum eſt per regenerationis ſacramentum: per quod, Chriſti operatione diffunduntur chariſmata in omnes regeneratos. Ad hoc autem quod hoc fieri poſſit: oportuit quod Sacramento, gratia per Sacramentum diffundenda, infundatur. Et aquæ quidem infuſa eſt vis regeneratiua per contactum carnis Chriſti: in qua ſicut dicitur *Col.* 1. Habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Forma autē baptiſmi inſtituta eſt ex ipſa perſonarum pręſentia. Pater enim in voce, Spiritus in columba, & Filius in carne demonſtrati ſunt. Effectus autem baptiſmi oſtenſus eſt apertione cælorum. Præterit autem Marcus exhortationes & comminationes quas fecit Ioannes: quia feſtinat ad leonis proprietates, ſciens illa per alios Euangeliſtas eſſe deſcripta vel deſcribenda, & eorum vultibus illa magis congrua. Diuiditur autem pars iſta, in tres partes, ſcilicet, ſignificationem aquæ, quę eſt baptiſmi materia: & demonſtrationem effectus baptiſmi, & demonſtrationem formę operantis ſanctitatem. Circunſtantia autem aquæ ſanctificationem, ſunt, temporis oportunitas: ſanctificantis benignitas: & eiuſdem conſummatoris & ſanctificatoris perfecta humilitas: & ipſa perfectio ſanctitatis. Temporis autem congruitas (aliàs opportunitas) importatur in duobus: ex præterito & præſenti. Ex preterito cùm dicit.

Et factum eſt.

Videlicet cum Ioannes verbo & facto præcurrens viam ſanctificatori præparaſſet. *Eccleſ.* 3.

Omnia tempus habent: & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa. Tempus autem ex præſenti ſignificatur, cùm dicitur.

In diebus illis,

Quando lux luci ſuccederet in apertione veritatis. Hoc enim notat ipſa qualitas temporis. *Pſal.* 17. Dies diei eructat verbum. Lux Ioannis teſtificans ſoli. *Iſa.* 30. Erit lux lunæ ſicut lux ſolis: & lux ſolis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum, qui ſunt ſeptem ſacramentorum, vel donorum illuſtrationes. *Ioan.* 5. Erat Ioannes lucerna ardens & lucens: & vos voluiſtis ad horam exultare in luce eius.

Venit Ieſus.

Propria largitate & benignitate inductus: vt ſuam in mundi elementum diffunderet ſanctitatem: quo omnes à peccatis mundarentur. *Ioel.* 2. Benignus & miſericors. *Sap.* 1. Benignus eſt ſpiritus ſapientiæ, hoc eſt, Ieſu qui eſt Patris ſapientia. Nominat autem Ieſum: quia ipſius eſt ſalutem diffundere. *Matth.* 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

A Nazareth.

Hic tangitur conſummatoris humilitas in duobus: in loco vnde venit: & in eo ad quem venit. Locus duplex: communis, & minus communis. Dicitur enim [à Nazareth] vbi conceptus & educatus fuit: & deſignatus per locum: quia flos virtutum excellens in omni honeſtate: ſic ſe humilem præbuit: vt non ad ſe Baptiſtam vocaret: ſed ipſe de longinquo, longo labore venit. Per quod docuit quod nos indigentes Eccleſię miniſtros debemus quęrere. *Ioan.* 13. Exemplum dedi vobis vt quemadmodum ego feci vobis: ita & vos faciatis. Hic eſt flos de quo dicitur *Cant.* 2. Ego flos campi, & *Iſa.* 11. flos de radice Ieſſe aſcendet.

Galilææ.

Patria communis: quæ tranſmigratio facta interpretatur: eo quod iſta ſanctificatione migrandum eſt ab exilio ad patriam paradiſi, vnde excidimus per primum peccatum. *Act.* 2. Omnes qui loquuntur Galilæi ſunt, qui videlicet ſpiritum Chriſti acceperunt. *Iſa.* 9. Trans Iordanem Galilææ gentium, populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.

A Ioanne.

Homine, Deus: minore, maior: vt nullus refutaret Eccleſiæ miniſtrum ſe inferiorem. *Matth.* 3. Ego debeo à te baptizari & tu venis ad me. Et reſpondit Ieſus: ſine modo. Sic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. *Gloſ.* ibidem: hoc eſt, perfectam humilitatem.

Et baptizatus eſt.

Ecce perfectio ſanctitatis & conſummatio. Baptizatus enim tetigit aquam ſecundum quod eſt aqua baptiſmatis. Nec etiam aqua aliter habet vim regeneratiuam, niſi ſecundum quod eſt materia baptiſmatis. Et hoc notat verbum paſſiuum baptizatus eſt; quod eſt ſuppletio verbi paſſiui. Patiens autem ſic, agit in id à quo patitur. Tactus enim ab aqua: infundit aquæ vim regenerationis. Vnde *Iſa.* 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. 4. *Reg.* 2. Sanaui aquas & non erit vltra in eis mors, neque ſterilitas.

In Iordane.

Qui aliena deſcenſio interpretatur: vel, humilis deſcenſus ſicut ſuperius diximus. Et ſunt illæ aquæ propria materia per quas aliena, hoc eſt, peccata innaturalia in mare amaritudinis pœnitentię deſcendunt: & baptizatus humilis ab elemento propter Chriſtum ſanctificationem requirens deſcendit: aquæ reuerentiam exhibens. *Geneſ.* 32. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, hoc eſt, in crucis virtute omnes tranſuexi. 4. *Reg.* 3. Facite alueũ torrentis foſſas & foſſas. Hæc enim dicit Dominus. Non videbitis ventum neque pluuiã: alueus iſte replebitur aquis. Alueus eſt carnalis aquę humilitas: foſſa & foſſa, corda, timore Dei concita, non vento inanis doctrinæ circumagitata. Nec pluuia tentationum quę domum in arenam fundatam euertunt, ſubruta: & erunt plena aquis quæ ſunt flumina gratiarum.

Et ſtatim aſcendens de aqua: vidit cælos apertos.

Hic tangitur virtus baptiſmi & effectus. Et quia duæ ſunt res ſacramenti iſtius: vna contenta eſt, & ſignificata: alia autem ſignificata, & non contenta: ideò duo hîc dicuntur. Primo enim præſignat rem contentam & ſignatam in aſcenſu ſuo de aqua; rem autem ſignatam & non contentam præſignat in apertione cælorum: in quibus notatur adeptio beatitudinis. Dicit igitur.

Et ſtatim aſcendit de aqua.

Literaliter quidem aſcendit ad ripam. Et quia humiles ſunt aluei aquarum: reſpectu illius dicitur aſcendiſſe quando rediuit ad terram: ſi autem præpoſitio, de aqua, notat cauſam aſcenſus: non in capite ſed in membris, tunc notantur tria in verbo. Modus gratię baptiſmalis, & effectus, & cauſa. Modus in hoc quod dicit [ſtatim] neſcit enim tarda rerum molimina ſpiritus ſancti gratia. Non enim indiget experimento & tempore: ſicut virtus intellectualis: nec in difficilibus indiget longa conſuetudine: ſicut in moralibus habitibus: ſed ſtatim infundit ſe gratia ſpiritus ſancti. *Actuum.* 2. Factus eſt repente de cælo ſonus, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis [aſcendit] Ecce effectus aſcenſionis de virtute in virtutem: quem in ſe Chriſtus demonſtrauit & in aliis effecit. *Pſal.* 83. Ibunt de virtute in virtutem. *Iſa.* 2. Aſcendamus ad montẽ Domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis: & ambulabimus in ſemitis eius.

De aqua.

Quæ cauſa eſt ſanctitatis in membris quam caput demonſtrauit. *Ezech.* 33. Effundam ſuper vos aquam mundam; & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Et hoc ſignatur apertius. *Luc.* 4. vbi dicitur. Ieſus autem plenus ſpiritu ſancto regreſſus eſt à Iordane.

Vidit cælos apertos.

Beatitudinis viam homini reſeratam. Et quo ad hoc dicitur baptiſmus aperire ianuam. Cùm enim Chriſti baptiſmus ſit in aqua & ſpiritu ſancto. *Gen. autem* 3. dicatur quod Cherubin & flammeum gladium collocauit Deus ad cuſtodiendam viam ligni vitæ: ignis flamma extinguitur per ſanctificationem aquæ: Cherubin autem remouetur per Spiritum ſanctum. Et ſic ianua vitæ reſeratur: & via facilis præbetur *Pſal.* 106. Contriuit portas æreas: & vectes ferreos confregit, ſuſcepit eos de via iniquitatis ſuæ. *Iſa.* 45 Portas ęreas conteram: & vectes ferreos confriogam. Portæ enim ſunt maledictiones, & ſemem damnationis antiquæ in ſono terribili pronunciatæ: ſicut ſonius ęris. Vectes ferrei ſunt repagula peccati. Quod autem dicit.

Cælos apertos.

Vt dicit Hieron. non intelligitur factum eſſe reſeratione elementorum, vel fractura: ſed eſt viſio occultorum (aliàs cęl orum) quæ fit ſpiritualibus oculis. Et hoc eſt quando viſus in lumine reuelationis diuinæ: iam non in cælo ſpeculi & ęnigmatis (in quo celans eſt Deus) non in cælo figurali (aliàs figurarum) & in imaginarię viſionis (in qua Deus multis Prophetarum celatus, oſtenſus eſt) ſed potius in tertio cęlo intellectualis & reuelatę veritatis oſtenditur: & occulta quę diligentibus ſe pręparauit aperiuntur. 2. *Corint.* 12. Raptum huiuſmodi in tertium cælum, & audiuit arcana Dei quæ non licet homini loqui. Et ideò dicitur pluraliter. *Apocal.* 12. Apertum eſt templum Dei in cælo, & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius. Arca eſt rota (aliàs rota) rerum diuinarum quas Deus ſuis præparauit. *Actuum.* 7. Ecce video cælos apertos: & Ieſum ſtantem à dextris Dei. *Ezechiel.* 1. Aperti ſunt cæli & vidi viſiones Dei.

Er ſpiritum tanquam columbam deſcendentem: & manentem in ipſo.

Ecce perſonarum demonſtratio per inſtitutionem formæ Sacramentalis. Et quia Spiritus ſanctus per attributionem diffundit ſe & gratiis: mittitur in nos ſanctificandos. Pater autem non mittitur: vt dicit Auguſt. Et ideò Spiritus ſanctus proximior nobis eſſe dicitur: ideò primo ponit Spiritus ſancti manifeſtationem. Et dicit tria: auctorem ſanctitatis, cùm dicit, Spiritum ſanctum: figuram, cùm dicit, tanquam columbam: miſſionem autem & manifeſtationem, cùm dicit, deſcendentem, &c. Dicit igitur.

Et.

Supple, vidit Ioannes [Spiritum ſanctum] Ideò baptiſmus Chriſti eſt in Spiritu ſancto. *Act.* 1. Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto. Licet enim baptiſmus operetur gratiam vt diſpoſitio diſponens in ſubiecto (aliàs ſubiectum) ſicut etiam medicina operatur ſanitatem: tamen efficienter homini operatur gratiam Spiritus ſanctus.

Tanquam columbam.

Quia (aliàs quæ) ſine felle eſſe dicitur: quia fellis peccati amaritudo per baptiſmum purgatur. *Ad Heb.* 12. Ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat: & per illam inquinentur multi: Et ideò ei qui ſerpentinam habuit malitiam à Petro dictum eſt *Act.* 8. In felle amaritudinis & in obligatione iniquitatis video te eſſe. Hæc eſt columba quæ cum ſigno miſericordię Dei in ramo virentis oliuæ reuerſa eſt ad arcam, hoc eſt, Eccleſiam *Gen.* 8. *Cant.* 2. Columba mea in foraminibus Petræ: & in cauerna maceriæ. Petra, eſt Chriſtus: foramina, vulnera: cauerna maceriæ, foramem lateris factum in iam macerato, & exangui, & exanimi corpore: his enim paſſionibos operatur in baptiſmo per columbam.

Deſcendentem & manentem in ipſo.

Tria dicit: benignitatem ſpiritus, manſionem, & plenitudinem. Benignitas notatur in deſcenſu. Non enim deſcendit per naturæ & perſonæ inferioritatem: ſed per bonitatem inclinans ſe nobis. *Sap.* 12. O quàm bonus & ſuauis eſt Domine Spiritus tuus in nobis. Ideo dicitur cadere *Act.* 10. Cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audierunt verbum. Manſionem ad perſeuerandum. *Iſa.* 11. Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini: & hoc maximè competit Chriſto. In aliis enim inquietatur ad minus per venialia. Et licet maneat habitu in ſanctis: tamen in continuo actu, & omni modo non manſit niſi in Chriſto. *Ioan.* 1. Qui miſit me baptizare in aqua: ille mihi dixit, ſuper quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum: hic eſt qui baptizat. 3. *Reg.* 2. Requieuit ſpiritus Eliæ ſuper Elizeum [in ipſo] in hoc notatur plenitudo Spiritus, & demonſtratio perſonæ filij in forma baptiſmi. Plenitudo enim Spiritus eſt in fonte vnde procedit. A Filio autem procedit ſicut à Patre. Vnde in Euangelio Nazaræorum legitur in iſto loco, deſcendit in eum fons omnis Spiritus. *Ioan.* 3. Non enim dat Deus filio ad menſuram Spiritum, ibi enim Filius Spiritum diffundit ad membra viuificanda. *Gen.* 1. Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas.

Et vox facta eſt de cælis: tu es Filius meus dilectus, in te complacui.

Demonſtratio eſt perſonæ Patris vt verum ſit quod dixit *Ioan.* 14. Pater meus diliget eum: & ad eum veniemus & manſionem apod eum faciemus. Tangit autem hic duo: originem vocis, & teſtimonium. Origo importatur in hoc quod dicit.

Vox de cælo facta eſt.

Vox quidem eſt verbi vehiculum: Et ſignificatur proceſſus verbi à paterno corde: *Pſal.* 144. Eructauit cor meum verbum bonum *Cant.* 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis. *Pſal.* 28. Vox Domini ſuper aquas Deus maieſtatis intonuit] de cælo] ſummæ Trinitatis à Patre. *Pſal.* 18. A ſummo cælo egreſſio eius. *Pſal.* 17. Intonuit de cælo Dominus: & altiſſimus dedit vocem ſuam [facta eſt] quia corporalis fuit in qua Pater ſonuit, vt à nobis eſſet audibilis. 2. *Petr.* 1. Voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria.

Tu es filius meus.

Teſtimonium eſt Patris: & dicit duo: teſtimonium

nium vnius cum Patre diuinitatis,& ſpirationis: & teſtimonium acceptabilis operis redemptionis. In primo dicit [Tu] qui in carne videris eſſe humiliatus. *Philip.* 2. Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens [es] quod eſt oomen Dei ineffabile. *Exod.* 3. Ego ſum qui ſum. *Et ibidem*. Qui eſt : miſit me ad te [filius meus] Ecce Deitatis cum Patre connaturalitas. *Philip.* 2. Cùm in forma Dei eſſet : non rapinam arbitratus eſt ſe æqualem eſſe Deo. *Ioan.* 11. Ego credidi quia tu es Chriſtus Filius Dei viui qui in hunc mundum veniſti.

Dilectus.

Spiratio communis Patri & Filio, qua ſpirant Spiritum ſanctum. Cùm enim dicit [dilectus] notatur dilectio procedere à Patre in Filium ; & à Filio in Patrem,& in nos. *Col.* 1. Eripuit nos de poteſtate tenebrarum : & tranſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuę. *Matth.* 3. Hic eſt filius meus dilectus.

In te complacui.

Acceptando opus meriti redemptionis. Tactus enim dolore cordis intrinſecùs , pœnituit me feciſſe hominem *Geneſ.* 6. Sed nunc commotio quieuit:ad complacitum veni in te,acceptando bonum tuum pro homine redimendo factum & faciendum : & in baptiſmo ſanctifico & accepto redemptos. *Col.* 1. Placuit in ipſo omnẽ diuinitatis plenitudinem habitare : & per eum reconciliari vniuerſa. *Prou.* 3. Quaſi Pater in Filio complacet ſibi. Sic ergo terminatur pars in qua leo de tribu Iuda communicatiuus eſt ſuorum.

Et ſtatim ſpiritus expulit eum in deſertum.

Hic oſtenditur proprietas leonis, qua imperterritus eſt in occurſu contrapugnantium. *Prou.* 30. Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum. Demonſtrat igitur vigorem in ſpiritu,& vigorem in corpore ,& vigorem contra nequitias ſpirituales:& item ſuper creaturas inferiores ,& ad creaturam ſuperiorem. Et hæc quinque per ordinem dicit in litera. Primum eſt deuotionis:ſecundum eſt, abſtinentiæ corporalis:tertium,virtutis & fortitudinis: quartum, innocentiæ & primæ inſtitutionis,& dignitatis: quintum , reuerentiæ & honoris. In his autem defecit primus homo. Primò enim,per eleuationem(aliàs elationem) quæ ſurrepſit menti,ſpiritus amiſit vigorem : & ſecundò , per appetitum vetiti , corporalis concupiſcentię ſenſit infirmitatem : tertiò,per conſenſum ſuccubuit tentatori:quartò, propter reatum, ſuper ea quibus præpoſitus fuerat amiſit dominium. Et quintò, per exilium ad quod damnatus fuit, Angelorum perdidit conſortium. De primo dicit,

Et ſtatim.

Tangit autem ſpiritus in deuotione impetum, & virtutem,& motum,& locum. Impetum tangit cum dicit [& ſtatim] *Ezech.* 1. Vbi erat ſpiritus impetus illuc gradiebantur. *Chryſoſtom. ſuper Ioannem*. Magnum , amor eſt , & igne vehementius: & non eſt aliquid qood eius proprium impetum poſſit ſuſtinere. *Iob.* 32. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo quod lagunculas nouas dirumpit] Spiritus] ſanctus : qui eſt virtutis diuinæ vector,& innector. *Pſal.* 32. Spiritu oris eius omnis virtus eorum *Iudi.* 6. Spiritus Domini induit Gedeonem:& in illa fortitudine confudit & proſtrauit caſtra Madian. Et ſignificatur quod congreſſuri cum Diabolo : primò ſpiritu Dei in deuotione ſunt confirmandi.

Expulit eum.

Luc. 4. Dicitur quod agebatur Spiritu. *Matth.* 4. Quod ductus eſt : hic autem, quod expulſus. Agitur autem cuius omnis actionis, Spiritus eſt motor & priocipium *Rom.* 8. Quicunque Spiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt. Ducitur autem cuius omnem exitum & proceſſum regit ſapientiæ Spiritus. *Pſal.* 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Expellitur autem , cuius impetus deuotionis hominem non ſinit quieſcere, niſi veniat ad Dominum. *Pſal. ſecundum Tranſlationem Hieronymi*, Serua me Domine quoniam in te ſperaui : & non mihi benè eſt ſine te. *Pſal.* 110. Si dedero ſomnum oculis meis & palpebris meis dormitationem , donec inueniam locum Domino, Primum,fit dono virtutis : ſecundum , gubernatione lucis : tertium autem,impetu charitatis. *Cant.* 8. Lampades eius lampades ignis atque flammarum.

In deſertum.

Locus eſt quieti ſilentij vbi tumultus mentem non euocat. *Oſeæ*. 1. Adducam eam in ſolitudinem : & loquar ad cor eius. *Thren.* 3. Sedebit ſolitarius , & tacebit quia leuabit ſe ſuper ſe.

Et erat in deſerto quadraginta diebus,& quadraginta noctibus: & tenebatur à Sathana. Eratque cum beſtiis : & Angeli miniſtrabant illi.

Tangitur abſtinentia per quam reſtituitur vigor corpori membrorum , in primis parentibus per coocupiſcentiam perditus. Circa hoc autem tangit duo. Locum ieiunij, & loogitudinem. Locum,cùm dicit,

Et erat in deſerto.

Ne putetur acceſſiſſe ad locum præparati cibi. *Pſal.* 64. Pingueſcent ſpecioſa deſerti. Hinc primi Religioſi acceperunt quod ad deſertum ſe tranſtulerunt : quia ibi nec delitiæ proferuntur (aliàs proponuntur) nec fauor laudis , nec elatio tentare poſſunt. *Iere.* 2. Recordatus ſum adoleſcentiam tuam , quando ſecuta es me in deſerto. *Infra.* 5. Recedite pauliſper in deſertum locum & requieſcite puſillum.

Quadraginta diebus.

Et ne putetur noctibus comediſſe : addit [& quadraginta noctibus.] Numerus autem iſte figuralis eſt pœnitẽtiæ,& effectus pœnitentię. Pœnitẽtię quidẽ,quia eſt decima anni. Effectus autẽ pœnitẽtiæ,quia partibus ſuis ſurgit in quinquaginta,qui eſt acceſſus ad quinquageſimũ Iubileį: per quem ſignatur remiſſio perfecta. Hoc ieiuniũ præfiguratum eſt in Moyſe *Exod.* 24. & in Elia 3. *Reg.* 19. Perfectum autem à Chriſto. Moyſen illuminauit ad legem intelligendam. Eliam ad Dominum euexit. Dominus autem ieiunans à tentatore

tentatore triumphauit.Et hæc tria facit in nobis ieiunium. Sequitur.

Et tentabatur à Sathana.

Tentatio prout hîc ſumitur, eſt propulſus ad illicitum:non quidem ab intra, ſed ab extra:tentabatur autem, ſed non mouebatur. Nos autem quia interiùs tentat à motu corruptionis ſentimus ; ideò etiam exteriore facta tentatione, interiùs mori ab illicito,tentamur. Vnde *Iacob.* 1. Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. De Chriſti autem tentatione dicitur *Hebr.*4. Tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato. *Luc.* 22. Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Chriſti ergo tentatio ex parte tentatoris fuit tentantis malitia : & ex parte Chriſti fuit tentati exercitium,& victoria. Vtrùm autem per continuos quadraginta dies tentaretur : vel tantùm ſemel non hic deſcribitur:ſed *Matth.*4. & *Luc.* 4.Videtur innui quod ſemel & tunc per tria tentabatur:ſcilicet,ſuperbiam,auaritiam, & gulam: ſicut notatum eſt ſuper Matth. Et quia omnia reducuntur ad hæc quæ concupiſcuntur ; ideò dicit Apoſtolus & prætinducta auctoritate:tẽtatũ autem per omnia. 1. *Ioan.* 2. Omne quod eſt in mundo aut eſt concupiſcentia carnis,aut concupiſcentia oculorum,aut ſuperbia vitæ.In his autem primus homo tentatus nihil retinuit non corruptum , rationalem quidem,per appetitum ſcientiæ boni & mali : iraſcibilem,per hoc quod voluit eſſe ſicut dij : & concupiſcibilem, per appetitum vetiti. Quæ Chriſtus aſſumens vincendo reſtituit. Rationalem quidem , per ſcripturas tentatorem repellens: iraſcibilem,regna mundi, & altitudinem gloriæ contemnens : concupiſcibilem etiam , in fame naturalia deſideria continens,& totum hominem non tentando Deum (aliàs non tentatori) ſed Deo ſe humiliter ſubiiciens.

Eratque cùm beſtiis.

Hic tangitur reſtitutio innocentiæ,& honoris perditi in primis parentibus. Sicut enim dicitur *Geneſ.*1. Ille ſic factus fuit, vt præeſſet volatilibus cæli, & beſtiis terræ, & piſcibus maris. Per peccatum autem quia homo honorem Deo non exhibuit , amiſit dominium & honorem, quo beſtiis Prælatus fuit : per Chriſtum autem reparatur.*Iob.*5. Beſtiæ terræ erunt tibi pacificæ. In ſignum huius Daniel inter leones illæſus permanſit *Dane.* 18. Interiùs etiam in baptizatis manſueſcunt beſtiæ , quando mitigantur motus brutales,& animales. Vnde animalia pacata fuerunt in arca Noë.*Geneſ.*7. *Iob.*30. Frater fui draconum & ſocius ſtrutionum.

Et Angeli miniſtrabant.

Qui enim ante viam , & reditum ad vitam prohibebant:& ſi aliquando apparuerunt adorare ſe permittebant : ſicut *Geneſ.* 18. & 19. Et in multis aliis locis. Et *Ioſue.* 6. Vbi Ioſue pronus in terram adorauit Angelum : nunc per exaltationem naturæ miniſtrant. Non enim Chriſtus in perſona miniſterio indigebat : ſed Chriſtus in mẽbris. *Heb.* 1. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus , in miniſterium miſſi , propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis?Vnde etiam adorari ſe poſtea non permiſerunt. *Apoc.vlt.* Vide ne feceris : conſeruus enim tuus ſum & fratrum tuorum:Deum adora. Hoc ſignatum eſt 3. *Reg* 6. Vbi totus mons plenus equorum & curruum igneorum apparuit in circuitu Eliſei.

Poſtquam autem traditus eſt Ioannes:venit Ieſus in Galilæam : prædicans Euangelium regni Dei.

Leo dicitur eſſe rex beſtiarum. Et hanc proprietatem oſtendit hic Marcus. Hic enim oſtendit qualiter leges vitæ per doctrinam poſuit : & qualiter Senatus & Officiales Eccleſiæ(aliàs eius) inſtituit,quod proprium eſt regis. Tangit autem hic duo,verbum videlicet communis vocationis ad regnum , & vocationes ſpeciales miniſtrorum. Verbum autem commune communis vocationis determinatur , hic à tempore inceptionis,& à loco vnde procedit,& à modo propoſitionis,& à materia. Ab ipſa vocatione tempus tangitur,cùm dicit.

Poſtquam autem traditus eſt Ioannes.

Non quod immediatè poſt ieiunium.40. dierum Ioannes traditus ſit : ſed quia Marcus facta primi anni , quando Chriſtus cum Ioanne prædicauit, præteriit. Et propterea etiam præcipuè Ioannes ſcripſit ſuum Euangelium : vt illa facta poneret , quæ perpauca alij poſuerunt Euangeliſtæ.Marcus autem in toto præterit,quia huiuſmodi ab alio ponenda præuidit. Et quia Chriſtus hoc non adeo publicè fecit ſicut fecit poſtea.Vnde *Ioan.* 2. Dicitur : hoc fecit initium ſignorum Ieſus coram diſcipulis ſuis : & manifeſtauit gloriam ſuam.Noluit Ieſus manifeſtè prędicare quamdiu prædicauit Ioannes : ne Ioanni derogare videretur,& ſic liuorem Diſcipulorum Ioannis contra ſe ſuſcitaret: quia *Ioan.* 3.continetur quod facta eſt quæſtio ex Diſcipulis Ioannis cùm Iudæis de purificatione baptiſmatis Chriſti & Ioannis : ita quod oportuit ipſum Ioannem liuorem pro ſe zelantium mitigare. Alia cauſa eſt:quia Ioannis officium fuit præire & parare viam:& ideò currente officio Ioannis: non debuit palam currere prædicatio Chriſti, Marcus igitur,cùm non ſcribat niſi addendo diminuta circa manifeſta facta Chriſti : non ponit aliquid eorũ,quę facta ſunt currente prędicatione Ioannis. Hæc igitur eſt ratio eius quod dicit [poſtquam autem traditus eſt Ioannes]in manus Herodis qui decollauit eum:ſicut dicitur *Matth.* 4.Tunc inquam opportuno tempore parata via: præeunte Angelo.

Venit.

Dominator Dominus ad templum ſanctum ſuum facere ſibi Eccleſiam.Et tangitur loci congruitas , vnde ſermo procederet Euangelicus: cùm dicit [in Galilęam] eo quod vbi gentes ſimul & Iudæi habitabant , ibi debuit fundari lapis angularis qui fecit vtrumque vnum:duos parietes,gentium & Iudæorum , in ſe concludens: *Epheſ.* 2. Vnde *Iſa.*9. Trans Iordanem Galilææ gentium,populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam : habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. Loco autem ſic determinato tangit modum,cùm dicit.

Prædi

Prædicans.

Prædicatio eſt eorum quæ ſunt ſuper intellectum : ſicut dicit *Chryſoſt.* Et eſt prædicare prę audientibus dicare : hoc eſt ſacrata & dicata oſtendere ea quæ dicuntur : prædicator enim tenetur ex officio ſacrata oſtendere quæ dicit, quod oon tenetur Doctor : quia prædicator non habet aliud argumentum ſuorum dictorum niſi vitam. Vnde Apoſtolus ad *Rom.* 15. Non audeo aliquid loqui eorum quę per me non efficit Chriſtus. Sicut dicitur *Marc. vlt.* Prędicate Euangelium omni creaturæ. *Act.* 1. Cœpit Ieſus facere & docere. Et ſubiungit prædicationis materiam cùm dicit.

Euangelium.

Quod eſt bonum nuncium. Non enim noſmetipſos prædicamus : ſed Ieſum Chriſtum. 2. *Corinth.* 4. Non ambulantes in aſtutia neque adulterantes verbum : ſed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiā hominum *Ezech.* 2. Loqueris verba mea ad eos ſi forte audiant & quieſcant. *Iacob.* 1. Suſcipite inſitum verbum quod poteſt ſaluare animas veſtras. Aliæ enim fabulæ non ſaluant velut recitationes buſarum, quas quæſtuarij inducunt, in maiori parte mentientes. *Iob.* 13. Nunquid indiget Deus veſtro mendacio, vt pro illo loquamini dolos ? Hoc Euangelium non habet: cum ſit boni gratiæ & gloriæ nuncium : cuius etiam effectus noo eſt mentiri.

Regni Dei.

Regnum autem eſt diſtribotio confirmatæ & perfectę poteſtatis io ſacris officiis, & exercitiis, & legibus Dei : ſicut dicitur *Matth.* 6. Primùm quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius : ſicut dicitur *Luc.* 1. Quod regnabit Chriſtus io domo Iacob in æternum : & regni eius ooo erit finis. Sequitur modus vocationis, cùm ſubdit.

Et dicens : quoniam impletum eſt tempus, & appropinquabit regnum Dei: pœnitemini, & credite Euangelio.

Tangit autem quatuor : quorum primum, eſt præfinitionis impletio, ad exhibendum gratiam: ſecundum, eſt exhibitoris gratiæ præſentia : tertium, eſt ſuaſio remotionis impedimenti gratiæ ex parte noſtra : quartum autem, eſt in gratiam per fidem introitus. De primo dicit.

Quoniam impletum eſt tempus.

Quo pater promiſit exhibere gratiam : & hoc eſt tempus vbertatis & plenum : de quo in *Pſal.* 64. Dicitur. Benedices coronæ anni benignitatis, &c. 2. *Cor.* 6. Ecce nunc tempus acceptabile : ecce nunc dies ſalutis. *Gal.* 4. At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum.

Et appropinquabit regnum Dei.

Per exhibitoris & regis præſentiam. *Act.* 17. Non longè enim eſt ab vnoquoque noſtrum. *Ioan.* 1. Medius veſtrum ſtetit. *Luc.* 17. Regnum Dei intra vos eſt. Et ideò dixit latroni *Ioan.* 19. Hodiè mecum eris in paradiſo. Hoc regnum patres diu expectauervot. *Habac.* 2. Adhuc viſus procul : ſi moram fecerit expecta eum : nobis autem prope. *Epheſ.* 2. In Chriſto Ieſu vos qui fuiſtis longè : facti eſtis prope.

Pœnitemini.

Hoc eſt : à pœna doloris (aliàs pœnæ dolore) teneamini : & ſic impedimenta regni remouebitis à vobis. *Luc.* 3. Facite dignos fructus pœniteotiæ. *Matth.* 3. Pœnitentiam agite : appropinquabit enim regnum cælorum. Sic enim per hoc quod pœniteamur, hoc eſt, puniamur pœna nos tenente continuè, ad vomitum non redimus : per hoc quod pœnitentiam agimus, operibus ſatisfactionis per iuſtitiam inſiſtimus : per hoc autem quod dignos fructus pœnitentiæ facimus, dulcedinem virtutum quas per exercitium pœnitentiæ acquirimus, cum delectatione deguſtamus : & ſic impedimenta regni à nobis remouemus.

Et credite Euangelio.

Hoc eſt intrate in gratiam nunciatam. Credere enim Euangelio, eſt conſentire, & nos ei credendo committere ex toto corde. Et his promittitur ſalus. *Marc. vlt.* Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit. *Infra.* 9. Omnia poſſibilia ſunt credenti. *Ioan.* 3. Vt omnis qui credit in ipſum non pereat : ſed habeat vitam æternam.

Et præteriens ſecus mare Galilææ vidit Simonem & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare: erant enim piſcatores.

Præmiſſa vocatione generaliter, tangit hic vocatiooem miniſtrorum duplicem. Vocantur enim quidam, in plenitudinis poteſtatis ſucceſſionem, ſicut Petrus : & adiungitur ei coadiuuans frater Andreas. Et vocantur alij in partem ſolicitudinis, ſicut Ioannes cum fratre Iacobo : & iſta duo hic dicuntur : & ideò per iſtam duplicem vocationem omnis vocatio diſcipulorum intelligitur. In prima vocatione tria tanguntur : diſpoſitio vocantis, actus & vſus vocatorum, & ipſa vocatio. Diſpoſitio autem vocantis notatur in quatuor : in natura videlicet electionis, ſtabilimento ſuæ æternitatis, effectu ſuæ prædeſtinationis, & ſigno ſuæ bonæ voluntatis. Modus electionis notatur cùm dicitur.

Et præteriens.

Omnis enim eligens quoſdam ex multis præterit mentis conſideratione, ponderatione meritorum : quia aliter ſorte, non arte eligeret. Vnde 1. *Reg.* 16. cùm ponerentur ante Samuëlem filij Iſai : præteriens dixit, non hunc elegit Dominus : & ſic de omnibus vſque ad Dauid : vnde *Pſal.* 77. Elegit Dominus Dauid ſeruum ſuum : & ſuſtulit eum de gregibus ouium paſcere Iacob ſeruum ſuum, &c. *Ioan.* 15. Non vos me elegiſtis : ſed ego elegi vus & poſui vos vt eatis & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Et ſic docet nos eligere Prælatos. Stabilimentum ſuæ æternitatis notatur cum dicit. *Aliter forſè non intelligens aliàs.*

Secus mare Galilææ.

Non in mari : quia mare tumultuoſum : & Galilæa tranſmigratio facta, ſignificat inconſtantem tumultum tranſeuntis huius mundi. 1. *Cor.*

7. Præte

Præterit figura huius mundi[ſecus]quia Chriſtus iuit non tranſiens cum mundo: ſed ad ſtabile æternitatis vocans ſuos. *Pſal.* 103. Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus: illic reptilia quorum non eſt numerus. *Dan.* 7. Quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. *Ioan.* 21. Vident Ieſum ſtantem in litore.

Vidit.

Effectum notat prædeſtinationis: quos enim ab æterno prædeſtinando præuidit: hos nunc videns per gratiæ appoſitionem vocauit. *Rom.* 8. Nam quos præſciuit conformes fieri imagini filij ſui: hos & vocauit. *Ioan.* 1. Cum eſſes ſub ficu prius quam te Philippus vocaret vidi te. Videre enim eſt oculos miſericordiæ in eos figere. *Pſal.* 31. In via hac qua gradieris firmabo ſuper te oculos meos. Sic videre eſt viuificare per gratiæ appoſitionem: vnde *Geneſ.* 16. Vocauit locum videntis & viuentis Abraham quia ibi viſus eſt à Domino. *Sap.* 4. Reſpectus eius in electos eius. Signum autem ſuæ bonæ voluntatis notatur in conuenientia nominum cùm dicit.

Simonem.

Qui obediens interpretatur [& Andream fratrem eius] qui interpretatur virilis. *Exod.* 33. Inueniſti gratiam coram me: & teipſum vocaui ex nomine. *Iſa.* 49. De ventre matris meæ recordatus eſt nominis mei: ſignum enim optimæ voluntatis eſt per nomen ſcribi in corde filij Dei. *Apoc.* 3. Non delebo nomina eorum de libro vitæ. Hic autem in nominibus ipſis notantur tria: quis ſit vocandus in plenitudine poteſtatis, quia obediens mandatis diuinis: quis in adiutorem quaſi cardinalem, quia virilis à vi mentis ſtrenuus: & mutuum vinculum ſocietatis notatur in fraternitate. *Prou.* 18. Frater qui iuuatur à fratre quaſi ciuitas firma. *Eccleſ.* 4. Væ ſoli, quia ſi ceciderit non habet ſubleuantē. Attende quod ſecundum hiſtoriam tres fuerunt vocationes diſcipulorum: primò enim vocabantur ad notitiam gratiæ *Ioan.* 1. quando Andreas teſtimonio Ioannis ſecutus eſt: & Petrus adductus per Andream: & Philippus, per iſtos duos: & Nathanael, per Philippum: ſecundò autem vocati ſunt ad promiſſionem officij *Luc.* 5. vbi dicitur quod cùm vocarentur, ſubductis ad terram nauibus ſecuti ſunt eum: in hoc enim quod dicitur: ſubductis ad terram nauibus notatur quod propoſitum habebant reuertendi ad res quas cuſtodiæ commiſerant, & nec dum reliquerant: hic autem & *Matth.* 4. Tertiò vocati ſunt: & omnibus quæ habebant renuntiabant, & ſecuti ſunt Ieſum abſque propoſito reuertendi ad ſua.

Mittentes retia in mare.

Et tangit actum, & vſum, & rationem vſus. Notatur autem quod lucris intendebant: mittentes retia in mare, ſine quorum vſu vitam agere non poterant. *Pſal.* 127. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. *Gen.* 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: & ſubiungit laboris iſtius rationem.

Erant enim piſcatores.

Hoc eſt, vſu piſcationis viuentes: patres enim veteris teſtamenti paſtores fuerunt ouium, ſicut dicitur *Geneſ.* 47. Patres autem noui teſtamenti piſcatores piſcium fuerunt. *Ierem.* 16. Mittam eis piſcatores multos & piſcabuntur eos. *Luc.* 5. Duc in altum & laxate retia veſtra in capturam.

Et dixit eis Ieſus: venite poſt me & faciam vos fieri piſcatores hominum. Et protinus relictis retibus, ſecuti ſunt eum.

Hic tangitur vocatio: & ſubiungitur ſimplex obedientia diſcipulorum. Vocatio autem ponitur & ſubiungitur ad quid vocantur: vocatio eſt ad veniendum, & modum dicit cum addit [poſt me] dicit igitur.

Venite.

Relinquendo veſtra & veſtros. *Dan.* 3. Nunc ſequimur te in toto corde noſtro & timemus te. *Iere.* 51. Qui fugiſtis gladium venite ad me & nolite ſtare. *Matth.* 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis.

Poſt mē.

Neque ad dexteram neque ad ſiniſtram declinando. 1. *Petr.* 2. Sequamini veſtigia eius. Hoc enim perfectum eſt: & in hoc ſequuntur idoneitatem, vt ſint vicarij in poteſtate, ſi ſint ſucceſſores & ſuſcitatores vitæ Chriſti.

Faciam vos fieri piſcatores hominum.

Ecce ad quid vocantur. Homines enim ſubmerſi in concupiſcentiis mundi, capiuntur & trahuntur ad litus ſtabilitatis, ſagena prædicationis. *Habac.* 1. Facies homines quaſi piſces maris. *Matth.* 13. Simile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare & ex omni genere piſcium congreganti.

Et protinus.

Hic tangitur obedientia velox, & ſimplex, & perfecta: velox, in hoc quod dicit [protinus] ſimplex, in hoc quod dicit [relictis retibus] perfecta, in hoc quod dicit [ſecuti ſunt eum] de primo *Prou.* 22. Vidiſti hominem velocem in opere ſuo: coram regibus ſtabit. Sed contra. 1. *Petr.* 4. Nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis ſit. Reſpondeo quod non peregrinabantur in feruore: cum iam ante habuerint notitiam & experientiam per alias vocationes: ſicut paulo ante diximus.

Relictis.

Vt ſine impedimento ſequerentur. Non enim camelus tranſit per foramen acus, niſi depoſito gibbo. Et licet cenſus hic relictus paruus ſit, tamen affectus attendendus eſt qui maior eſt in paupere quàm in diuite: eo quod pluribus indigens plura concupiſcit: vnde *Matt.* 19. *Luc.* 18. Ecce nos reliquimus omnia. *Matth.* 24. Qui eſt in agro non reuertatur tollere aliquid de domo ſua.

Secuti ſunt eum.

Hoc eſt perfectum, vt dicit Hieronymus, & quod fecit eos veros diſcipulos Chriſti. *Iob* 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus. *Philip.* 3. Sequar autem ſi quo modo comprehendam in quo

& comprehenſus ſunt.

Et progreſſus inde puſillum: vidit Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius: & ipſos componentes retia in naui: & ſtatim vocauit illos. Et relicto patre ſuo Zebedæo in naui cum mercenariis: ſecuti ſunt eum.

Tangit hîc vocationem ſecundam quæ eſt in partem ſollicitudinis vocatorum: & tangit quatuor, modum videlicet vocantis in vocando, actum vocatorum, & vocationem, & vocatorum obedientiam. Modum vocantis ſicut prius tangit in electione, & in eligendorum viſione, & illorum nomine & genere. Dicit ergo.

Et progreſſus inde puſillum.

Dimiſſis inutilibus ad officium gratiæ. *Cant.* 3. Paululum cum pertranſiſſem eos; inueni quem diligit anima mea.

Vidit.

Oculis beneplaciti. *Geneſ.* 22. Tu Deus qui vidiſti me. 2. *Reg.* 22. Ponam oculos meos ſuper eum.

Iacobum Zebedæi.

Luctatorem contra vitia: filium fugitiui qui fugit mundum: talis enim eligi debet. *Malac.* 1. Iacob dilexi. *Zach.* 2. O ô o fugite de terra Aquilonis.

Et Ioannem fratrem eius.

In quo eſt gratia charitatis & ſcientiæ: hæc enim exiguntur in eligendis. 1. *Corin.* 15. Gratia Dei ſum id quod ſum: & gratia eius in me vacua non fuit. *Eccleſ.* 20. Homo acharis quaſi fabula vana, acharis, eſt ſine gratia: tales igitur vocandi ſunt Epiſcopi. Determinat autem & opus iſtorum cùm dicit.

Et ipſos in naui.

Negotiationis [componentes] poſt piſcationem [retia ſua] tendiculas lucrorum ſuorum. *Prov.* 31. Facta eſt quaſi nauis inſtitoris: de longè portans panem ſuum: hi ſunt enim de quibus dicitur. *Deut.* 33. Qui inundationes maris quaſi lac ſugent: propter lucrum theſauros occultiſſimos venantes arenarum. Subiungit autem vocationem iſtorum ſubdens.

Et ſtatim vocauit illos.

Sciens idoneos fore miniſtros, *Actuum.* 9. Vas electionis erit mihi iſte vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſraël. Et ſequitur feſtinata, & ſimplex, & perfecta obedientia.

Et relicto patre ſuo Zebedæo.

Viro tantæ honeſtatis & ætatis: & tam coniuncto per naturam, vt pater eſſet: tam proficuo, vt filiis collaboraret. *Deut.* 33. Dixerunt patri ſuo & matri ſuæ, neſcio vos: & fratribus ſuis dixerunt, ignoro illos. *Pſal.* 44. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum.

In naui cum mercenariis.

Mercenarius cuius non ſunt piſces proprij ſed conductus eſt mercede ad trahenda retia & ad nauigandum: & oſtenditur hîc relictio ſuorum bonorum. *Philip.* 3. Quæ fuerunt lucra: hæc arbitratus ſum vt ſtercora vt Chriſtum lucrifacerem.

Secuti ſunt eum.

Hoc eſt perfectionis. *Matth.* 19. Si vis perfectus eſſe vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me.

Et ingrediuntur Capharnaum, & ſtatim Sabbatis ingreſſus in ſynagogam docebat eos. Et ſtupebant ſuper doctrina eius: erat enim docens eos quaſi poteſtatem habens, & non ſicut Scribæ.

Hic incipit oſtendere leonis quintam proprietatem: quæ eſt propriæ fortitudinis demonſtratio. Propter quod etiam hoc animal ſæpe extendit vngues; & mouet eos, & crura, & oſtendit ea, & reſpicit diligenter, propriæ fortitudinis exhibens & admirans ſigna. Hæc autẽ demonſtratio in leone de tribu Iuda: ſicut in prima iſtius libri gloſa continetur, exhibetur per leonem quatuordecim modis. Primò quidem, in expulſione Dæmonis in ſynagoga: ſecundò, in liberatione ſocrus Simonis Petri: tertiò, in mundatione leproſi: quartò, in curatione paralytici: quintò, in reſtitutione manus aridæ in ſynagoga in Sabbato: ſextò, in liberatione dæmoniaci à legione Dæmonum: ſeptimò, in reſtrictione fluxus ſanguinis tactu mulieris: octauò, in ſuſcitatione filiæ Iairi in domo: nonò, in ſatiando quinque millia hominum de quinque panibus: decimò, in expulſione Dæmonis à filia Syrophœniſſæ: vndecimò, in apertione aurium & linguæ ſurdi & muti hominis: duodecimò, in illuminatione cæci extra vicum Bethſaïdæ: tertiodecimò, in ſaturando quatuor millia hominum de ſeptem panibus: quartodecimò, in liberando hominem à ſurdo & muto ſpiritu, quem diſcipuli liberare non poterant: omnibus his modis demonſtratur virtus leonis iſtius. Sed quia in quolibet animali nunquam eſt ita vna facies quòd aliam faciem non habeat: ideò diuiditur pars iſta in duas partes: in quarum prima virtus diuina Chriſti ſuper omnem naturam, vt dictum eſt, demonſtratur. Quia autem ad hoc demonſtratur vt fides prædicata accipiatur, idcirco in ſecunda parte quædam de facie hominis cuius eſt docere: quædam ad doctrinam vitæ & diſpenſationis Eccleſiæ ſubnectuntur: ſicut patebit infra ante medium noni capituli.

Et ſi obiicitur quod Matthæus qui faciem hominis gerit iſta ponit; dicendum quod hoc non eſt inconueniens, cùm quodlibet animalium quatuor facies habuerit: ſed Matthæus narrat illa, vt demonſtret in homine eſſe virtutem diuinam: vnde narrat ea poſt ſermonem qui propriè hominis fuit: iſte autem ponit iſta propter ſe: quia oſtendit virtutem ſuper omnem naturam, ſicut leonis virtus omnes excedit: ſic igitur patet diuiſio iſtius partis. Opera autem virtutum quæ hic inducuntur, ad ſpecialem fortitudinem leonis indicandam ordinantur: vnde prima quidem

dem miracula coniunguntur ſecundum ea quæ exiguntur ad deſtructionem peccati originalis. Hoc enim tripliciter conſideratur ſecundum tria quæ ſunt in ipſo. Eſt enim ibi originalis iniuſtitia in mente, quæ Dæmoni dat poteſtatem in homine: eſt etiam ſecundum fomitem ignis concupiſcentiæ in corpore: & ſecundum infectionem corruptionis in propagine. Reſtaurator ergo naturæ curam eius, quo ad vim Dæmonis in mente, præſignat in curatione Dæmoniaci corrumpentis hominem: cura autem eius ſecundum reſtrictionem, & temperamentum ignis concupiſcentiæ præſignatur, in curatione mulieris à febre: cura autem ipſius, ſecundum quod eſt infectio propaginis præſignatur, in leproſi curatione: ſic igitur inducuntur iſta tria miracula capituli iſtius: Exponamus igitur iſta tria: poſtea procedemus vlterius diuidendo. In primo ergo miraculo duo ſunt notanda: quorum primum eſt, excitatio ad miraculum: & ſecundum, eſt perfectio iſtius miraculi. De excitantibus autem ad miraculum, dicit Euangeliſta virtutis manifeſtationem, & virtutis admirationem, poſtquam oſtenſa eſt. Ad virtutis oſtenſionem exiguntur tria: locus, ſolemnis, communis, & proprius: & tempus ſolemne: & ipſa virtutis expreſſio. De loco communi ſolemni dicit.

Et ingrediuntur Capharnaum.

Quæ fuit Galilææ metropolis: & ideò ſolemnis ciuitas, in qua etiam Ieſus plurima fecit miracula. *Matth.* 11. Tu Capharnaum nunquid vſque ad cælum exaltaberis. *Pſal.* 76. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei: vnde dixerunt Iudæi. Quanta andiuimus facta in Capharnaum *Luc.* 4. Vnde etiam interpretatur villa pulcherrima, vel, villa conſolationis. Poſtea ſubiungit de ſolemni tempore dicens.

Et ſtatim Sabbatis.

Quando voces Prophetarum legebantur & feriantibus Iudæis plures conuenerunt. *Iſa.* 58. Si auerteris à Sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die ſancto meo: vocaberis Sabbatum delicatum, & ſanctum Domini, & glorioſum. Congruum autem fuit tempus, vt in die quietis, in Deo ſolo quieſcere doceret, per virtutis diuinæ oſtenſionem. *Iſa. vlt.* Erit Sabbatum ex Sabbato: & ideò operibus ab inſtitutione mundi perfectis, ſanctificauit Sabbatum.

Ingreſſus Synagogam.

Locus ſolemnis priuatus vbi erat conuentus populorum. Sicut enim Eccleſia dicitur apud nos congregatio fidelium, & ipſa aula in qua congregantur, etiam dicitur Eccleſia: ita apud Iudæos, & populus Iudæorum dicebatur, Synagoga tunc, & etiam aula in qua congregantur. *Pſal.* 34. Confitebor tibi in Eccleſia magna: in populo graui laudabo te. *Pſal.* 7. Synagoga populorum circundabit te. Deinde ponitur veritatis & virtutis oſtenſio, cùm dicit.

Docebat eos.

Sap. 8. Sobrietatem & prudentiam docet, & iuſtitiam, & virtutem: quibus eſt in vita nihil vtilius hominibus. *Iſa.* 48. Ego Dominus docens te vtilia. *Matth.* 5. Aperiens os ſuum docebat eos, dicens: Beati, &c.

Et ſtupebant omnes.

Hæc eſt admiratio virtutis oſtenſæ: ſtupor enim motus eſt cordis per ſyſtolen in magno apparente.

Super doctrina eius.

Neceſſe enim fuit quod verbum increatum, vehens ſe in verbo creato in aures efficaciſſimè ſonaret. Et hoc notatur *Heb.* 4. Viuus eſt enim ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: pertingens vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, & compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis. Et ſubiungit rationem ſtuporis, cùm dicit.

Erat enim docens eos quaſi poteſtatem habens.

Tripliciter: quia virtute vitæ oſtendebat, ſignis confirmabat, & virtute increata incorporata, in voce creata ſonabat. *Luc.* 4. In poteſtate fuit ſermo ipſius. *Matth.* 7. Erat enim docens eos quaſi poteſtatem habens: & non ſicut Scribæ eorum & Phariſæi. Et hoc eſt quod ſubiungit [& non ſicut Scribæ] Hi enim verecundia turpis vitæ repreſſi, & non de Dei virtute ſibi conſcij quaſi mortua dabant verba: vnde de illis dicitur *Matth.* 23. Dicunt & non faciunt. *Rom.* 2. Qui alium doces: teipſum non doces. Contra quod *Eccleſ.* 48. Dicitur. Surrexit Elias: verba eius ſicut facula ardebant. *Luc.* 45. Fuit vir Propheta potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo: hac igitur poteſtate excitatio facta eſt ad miraculum faciendum.

Erat in Synagoga eorum homo in ſpiritu immundo.

In tribus autem tangitur hîc miraculi perfectio: primò enim ponit Dæmonis coactam confeſſionem: ſecundò, virtutem Chriſti, ad Dæmonis expulſionem: tertiò, ponit miraculi perfectionem, adiungens eiuſdem vtilitatem: dicit igitur.

Et erat in Synagoga eorum.

Fortè per ſe veniens, vel, forte, adductus fuit ad locum ſanctum vt ibi liberaretur: ſic *Gen.* 38. Verè locus iſte ſanctus eſt; & ego neſciebam: frequentia enim virorum Sanctorum dat loco reuerentiam.

Homo in ſpiritu immundo.

Virtute locutionis oſtenditur quod in poteſtate erat præſidentis ſibi, & immundi ſpiritus. Dicitur autem ſpiritus immundus ab effectu; quia immunda ſuadet & facit & loquitur: vnde *Matth.* 12. Cùm immundus ſpiritus exierit ab homine. 1. *Reg.* 16. Spiritus Dei bonus receſſit à Saul: & exagitauit eum ſpiritus nequam à Domino. Et ſic ſpiritus immundus habitat in mente peruerſi hominis.

Et exclamauit dicens: quid nobis & tibi Ieſu Nazarene: veniſti perdere nos? ſcio quod ſis ſanctus Dei.

Ecce confeſſio coacta Dæmonis. Et dicit tria.

Primò enim confitetur nihil in Chriſto eſſe commune cum Dæmone:& hoc eſt teſtimonium liberrimæ innocentiæ Chriſti: ſecundò, confitetur virtutem damnandi Dæmones habere Chriſtum:tertiò,confitetur, Chriſtum eſſe Deo acceptum. Primum, eſt perfectæ ſanctitatis teſtimonium: ſecundum, magnæ poteſtatis præconium:tertium, eſt reconciliationis Dei & hominis ſignum veridicum:dicit igitur.

Quid nobis.

Dæmonibus [& tibi] ſupple commune:egreſſus de radice Ieſſe, & educatus in flore virtutis.

Ieſu Nazarene.

Quaſi dicat in omnibus ex conceptu viri & Mulieris natis(quia *Epheſ.*2.Dicitur: Filij iræ naſcuntur) aliquid commune habuimus vel habemus. *Pſ.*50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum:& in peccatis concepit me mater mea, in te autem de virgine nato,nihil commune inuenimus 1. *Corint.*6. Quæ conuentio Chriſti ad Belial?aut quæ pars lucis ad tenebras. *Sap.*7.Sapientia vincit malitiam. Ecce cooſitetur Dæmon ſe nihil iuris in Chriſto habere: & ideò cùm inter mortuos omnes,liber ſit, Chriſtus alicui peccato non obnoxius, extendens in eum manum malignus,ius amiſit proprium.

Veniſti ante tempus perdere nos.

Ecce poteſtatis præconium: tempus autem perditionis Dæmoonum,triplex eſt. Perditus autē in miſeria fuit,in primo caſu:perditus in carceris horrore erit,in extremo iudicio:perditus autem in diminuta poteſtate erat,in Chriſti paſſione:& hoc tēpus diminutæ poteſtatis nondum Dæmon inſtare putabat: & ideò iam perdi ſuam poteſtatem ante tempus clamauit. 2. *Petr.*2. Rudentibus inferni detractos in finem reſeruari condemnandos: vnde dicitur *Epheſ.*6. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem: ſed aduerſus mundi rectores tenebrarum harum contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. De tempore autem dicitur *Apocal.* 12. Deſcendit ad vos Diabolus habens iram magnam:ſciens quia modicum tempus habet.

Scio quod ſis ſanctus Dei.

Et ſic Deus homini eſt ex parte reconciliandus. *Iſa.*6. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Sanctus enim in natura, ſanctus in opere,ſanctus io oblatione, ſiue hoſtia. *Iom.* 17.Ego pro eis ſanctifico meipſum. Sed obiicitur quia ſecundum hoc Dæmones ſciebant Chriſtum eſſe filium Dei,contra quod dicit Apoſtolus. Quem nemo principum huius ſæculi cognouit: ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent, hoc eſt, crucifigi perſuaſiſſent. Reſponſio. Non ſciuerunt,ſed vehementer putauerunt ex ſanctitate & teſtimonio Ioannis, & operum poteſtate: & hoc hic vocatur ſcire.

Et comminatus eſt ei Ieſus, dicens: obmuteſce,& exi de homine.

Hic notatur virtus in Dæmonem:& dicit duo, comminationem,& imperium. Commioatio ſignat excedentem in Chriſto poteſtatem: comminatione autem vtitur, quia efferata rualitia non reprimitur,niſi timore pœnarum: vnde *Iac.* 2. Dæmones credunt & contremiſcunt: verbo enim tacti(aliàs tacti)credunt: & iudicium eius contremiſcunt. *Pſal.* 111. Peccator videbit & iraſcetur: dentibus ſuis fremet & tabeſcet, (hic enim peccator Diabolus eſt.)

Dicens tace.

Duo dicit contra duo:quia enim clamauit dicit [obmuteſce] quia vexauit dicit [exi ab eo] obmuteſce autem dicit:quia *Eccleſ.* 15. Dicitur. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. *Pſal.*49. Peccatori dixit Deus: quare tu enarras iuſtitias meas,&c. [exi] non tam loco quam vexatione: intus enim præſidens vexabat eum. *Act.*10. Pertranſibat benefaciendo, & ſanando omnes oppreſſos à Diabolo. *Luc.* 4. Exibant Dæmonia à multis. *Matth.* 12. In digito Dei eiicio Dæmonia.

Et diſcerpens eum Spiritus immundus: & exclamans voce magna: exiit ab eo.

Hic ponit miraculi effectum,& perfectionem, effectum autem notat in tribus: vexatione exeuntis,clamore f. gientis,& exitu recedentis. De primo dicit.

Et diſcerpens eum.

Alia litera habet [conuexans] habet [conuexans] & notatur in hoc malitia Dæmonis. Sed videtur contrarium: quia *Luc.* 4. Dicitur quod proiecit eum in medium:& nihil illi nocuit. Sed ad hoc dicendum quod diſcerpendo, ſicut dicit Marcus,proiecit eum in medium, ſicut dicit Lucas: ſed hoc quod dicitur, nihil illi nocuiſſe,refertur ad hoc quod nullum membrum amputauit. Innuitur etiam quod nullus liberatur à Dæmone niſi diſcerpatur per conpunctionem. *Ioel.* 2. Scindite corda veſtra & non veſtimenta veſtra.

Et exclamans.

Moleſtia diuinæ præſentiæ [voce magna] ab interioribus exeunte Dæmone. Iſte eſt rugitus de quo dicitur. 1. *Petr.* 5 Aduerſarius veſter tanquam leo rugiens quærit quem deuoret: cui reſiſtite fortes in fide. *Luc.*4. Exibant Dæmonia à multis clamantia,&c.

Exiit ab eo.

Notatur quod intus fuit io viſceribus, & ſpiritibus,& ſanguine manens, & coorurbans comprehenſiones ipſius: & notatur in hoc liberatio hominis. *Iſa.*19. Clamabunt Ægyptij ad Dominum à facie tribulantis:& mittet eis ſaluatorem, & propugnatorem qui liberet eos.

Et mirati ſunt omnes:ita vt conquirerent inter ſe dicentes: quidnam hoc eſt? quænam doctrina hæc noua? quia in poteſtate Spiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Et proceſſit rumor eius ſtatim in omnem regionem Galilææ.

Fructus miraculi importatur hic duplex, particularis in præſentibus: & vniuerſalis,in his ad quos fama peruenit. In præſentibus autem ſunt quatuor:

quatuor: via videlicet de ignorantia ad fidem quæ eſt admiratio, & inquiſitio potentiæ facti, & quæſtio de doctrina, & cauſa trium iſtorum quæ dicta ſunt. Primum notatur cùm dicitur.

Et mirati ſunt vniuerſi.

Iob. 9. Qui facit magna, & inſcrutabilia, & mirabilia, quorum non eſt numerus. *Iſa.* 25. Glorificabo te quia feciſti mirabilia [ita vt inquirerent inter ſe dicentes] *Pſal.* 138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt & non potero ad eam [quidnam eſt hoc] quæſtio eſt de poteſtate operis. *Iſa.* 44. Ego facio noua nè meminentis priorum. *Apocal.* 21. Ecce noua facio omnia.

Quænam eſt hæc doctrina.

Quæſtio eſt de doctrina. *Act.* 17. Simile: vbi Athenienſes dixerunt Paulo. Poſſumus à te ſcire quænam eſt hæc doctrina? noua enim quædam infers auribus noſtris. Et ſubiungunt cauſã tantæ admirationis & inquiſitionis [quia in poteſtate] verbi ſolius quo dixit, & facta ſunt omnia: & hoc etiam [ſpiritibus imperat] qui ſunt potentiores omni carne. *Iob.* 41. Non eſt poteſtas ſuper terram quæ poſſit ei comparari, qui factus eſt vt nullum timeret [& obediunt ei] quia ſicut dicit *Greg.* Illi militat etiam id quod per malitiam voluntatis obſtat: ſic enim inimicos ſuos ponit ſcabellum pedum eius.

Et proceſſit.

Generalis eſt vtilitas in his ad quos fama facti peruenit [rumor eius] famæ [ſtatim] audito miraculo [in omnem regionem Galilææ] quia in ciuitate metropoli vndique de terris adiacentibus confluxerant qui famam facti diſperſerunt: hic eſt Chriſti bonus odor. 2. *Cor.* 2. Odorem notitiæ ſuæ ſpargit per nos in omni loco. *Cant.* 4. Odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. *Eccleſ.* 49. Memoria eius in compoſitione odoris facta eſt opus pigmentarij: in omni ore quaſi mel indulcabitur memoria eius.

Et protinus egredientes de Synagoga: venerunt in domum Simonis & Andreæ, cùm Iacobo & Ioanne.

Tangit ſecundum miraculum, in quo declaratur poteſtas ſuper incendium fomitis, & mollitiæ corporalis: & dicuntur duo, perfectio videlicet miraculi particularis, & propagatio gratiæ vniuerſalis (aliàs vtilitatis aut vniuerſalitatis) in omnes. Perfectio autẽ miraculi tãgitur in tribus, in aduentu ſaluatoris, in indigentia ſalutis, & in adiutorio gratiæ: & hæc plana ſunt in litera, nec oportet vlterius diuidi de aduentu ſaluatoris vt modica dicens.

Et protinus,

Auiditate etiam alios iuuandi. *Pſal.* 147. velociter currit ſermo eius [egredientes de Synagoga] in qua virtus eſt oſtenſa ſuper ſpiritum vexantem immundum.

Venerunt in Domum Simonis.

Sed nonne Petrus erat de Bethſaida: ſicut dicitur *Ioan.* 1. Qualiter ergo in Capharnaum habuit domum. Reſpondeo. Vxor eius fuit in (aliàs de) Capharnaum, & propter illam affinitatem domus matris vxoris ſuæ dicitur domus Petri. Dicit tamen Stephanus quod domus Petri, non dicitur poſſeſſiuè, ſed ad quam declinare conſueuit cauſa vendendi piſces. Et hac etiam familiaritate vxorem duxit de domo illa. Hæc autem domus dicitur etiam Andreæ propter inſeparabilitatem eorum in lucris, & negotiatione (aliàs negotiationem) piſcium: quoniam & lucra & expenſas communes agebant & habebant.

Cum Iacobo & Ioanne.

Ecce miniſtri magni medici: obedientia præcepti, virilis virtus, lucta tentationis, & gratia deuotionis: iam exemplo docuit fieri: quod præceptum erat per Apoſtolum. *Iac.* 5. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Eccleſiæ & orent pro eo: & oratio fidei ſaluabit infirmum.

Recumbebat autem ſocrus Simonis febricitans.

Ecce indigentia ſalutis. Et tangit tria, virium deſtitutionem: quia [recumbebat] magnitudine ægritudinis delicta. *Iſa.* 38. Quaſi leo ſic contrita ſunt omnia oſſa mea. Tangit ſecundò, cum bonis affinitatem: & quam idonea ſit ad curationem, cùm dicit.

Socrus Simonis.

Vt in ea attenderetur (aliàs eo accenderetur) affectus diſcipuli. Simile. 2. *Macha.* 3. Oniæ Pontifici gratias age: propter illum enim tibi vita donatur. Tertiò, tangit ſpeciem infirmitatis, cum dicitur.

Febricitans.

Luc. 4. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & rogauerunt eum pro ea. Et ſignificat incendium fomitis in natura humana. *Oſea.* 7. Ipſe ſuccenſus quaſi clibanus.

Et ſtatim dicunt ei de illa: & accedens eleuauit eam, apprehenſa manu eius.

Hic ponitur curatio in quatuor: in interceſſorum ſuffragio, in vicinante ſibi remedio: quæ ſequitur curatio, & ad priſtinum vigorem reſtitutio. Dicit igitur.

Qui ſtatim dicunt ei de illa.

Sed *Matth.* 9. & *Luc.* 4. Dicunt intercedendo pro ea. *Iaco.* 5. Orate pro inuicem vt ſaluemini: multum enim valet deprecatio iuſti aſſidua. *Pro.* 10. Deſiderium ſuum iuſtis dabitur.

Et accedens.

Vicinando ad ſalutem. *Luc.* 10. Appropians alligauit vulnera eius. Accedit enim cùm per præſentiam inclinatur. *Deut.* 4. Non eſt alia natio tam grandis quæ habeat deos appropinquantes ſibi: ſicut Dominus Deus noſter adeſt omnibus obſecrationibus noſtris.

Leuauit eam.

Curatio eſt. Et eſt eleuatio corporis ſignans leuationem ad cæleſtia mentis: vt quæ prius æſtu fomitis in carnis concupiſcentia proſtrata langueral,

guerat,nunc ab æſtu vitiorum temperata, cæleſtia petat. *Thren.* 3. Leuemus corda noſtra cum manibus ad cælum. *Col.* 3. Quæ ſurſum ſunt ſapite non quæ ſuper terram [apprehenſa manu] Ecce virtutis reſtitutio. Significat enim manus quam apprehendit, opus quod gratia Dei ad perfectum perducit. *Iſa.* 45. Cuius apprehendi dexteram vt ſubiiciam illi gentes. *Pſal.* 72. Tenuiſti manum dexteram meam: & in voluntate tua deduxiſti me,& cum gloria ſuſcepiſti me.

Et continuo dimiſit eam febris : & miniſtrabat eis.

Tangitur demonſtratio ſanitatis in purgatione febris,& deuotione gratiarum actionis. In qua notatur indicium reſtitutæ virtutis. Dicit igitur.

Et continuo dimiſit eam febris.

Non enim eſt mora: quia velle ſuum,feciſſe eſt. *Pſal.* 113. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo & in terra. *Eſter.* 14. Si decreueris ſaluare nos continuò liberabimur [& miniſtrabat eis] vires quas accepit: gratias agens, in obſequium ſui ſaluatoris exercens. *Pſal.* 58. Fortitudinem meam ad te cuſtodiam. *Luc.* 10. Simile: Martha ſatagebat circa frequens miniſterium.

Veſpere autem facto, cùm occidiſſet Sol, afferebant ad eum omnes male habentes & Dæmonia habentes:& erar omnis ciuitas congregara ad ianuam. Er curauit mulros qui vexabantur variis languoribus, & Dæmonia multa eiiciebat:& non ſinebat ea loqui,quoniam ſciebant eum.

Hic tangitur in omnes propagatio ſalutis: & docemur hic tria: quorum primum eſt,in operibus beneficentiæ ad proximorum vtilitatem communicatio: ſecundum autem eſt, aliquando extra tumultum propter quietem ad ſolitudinem contemplationis declinatio: tertium autem, cùm nos proximorum neceſſitas requirit, ad intendendum inſtructioni proximorum, reuocatio. Et hæc patent in litera. In primo horum rurſus tria continentur,ſcilicet, ſalutis & eruditionis indigentia,& auiditas: Domini exhibentis ſalutem, gratuita benignitas: & in declinanda laudis gloria, in magnis quæ fecit, humilitas. Dicit igitur circa auiditatem eruditionis & ſalutis,determinans temporis opportunitatem,& ſalutis expectatæ auiditatem, & deſiderantium inſtãtiam& multitudinem. Tempus enim opportunum innuit cùm dicit.

Veſpere autem facto.

Mirabilis populi deuotio quos nec inſtans nox retrahit ab auiditate ſalutis [cùm Sol occubuiſſet] & tenebræ eſſent: quando horrent homines ambulare. Congruit autem myſterio, quia veſpera finis eſt mundi: occubitus Solis, mors Chriſti quæ ſalutem in omnes profundit. *Pſ.* 138. Nox ſicut dies illuminabitur: & nox illuminatio mea in deliciis meis. *Ioan* 12. Qui ſequitur me non ambulat in tenebris: ſed habebit lumen vitæ. *Iſa.* 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo,&c.

Afferebant ad eum.

Auiditate ſalutis [omnes] qui habebant infirmos: dicitur *Mat.* 9. [omnes male habentes] in corpore [& Dæmonia habentes] & ideò languentes in mente. *Matth.* 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis: & ego reficiam vos.

Et erat omnis ciuitas congregata.

Nee. 8. Erat omnis populus congregatus quaſi vir vnus: & ſteterunt ante Neemiam [ad ianuam] hoc eſt fidei introitum. *Ioan.* 10. Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit ſaluabitur.

Et curauit multos.

Gratuita benignitate [Multos] autem curauit efficienter, qui omnes curare potuit ſufficienter,ſi ſe ad curam præparaſſent. *Ioan.* 1. Dat omnibus affluenter, & non improperat. *Heſter.* 3. Largitus eſt munera iuxta magnificentiam principalem [qui vexabantur variis languoribus] in corpore.

Et Dæmonia multa eiiciebat.

De eis qui vexabantur in mente, vt oſtenderet ſe habere poteſtatem ſuper ſpiritum & carnem, contra Manichæum; & curam ſalutis vtrique impendere: vnde *Marc. vlt.* Hæc duo etiam committit Diſcipulis in poteſtate. In nomine meo Demonia eiicient:& poſt pauca,ſuper ęgros manus imponent & bene habebunt [& non ſinebat ea loqui] Declinatio inanis laudis per humilitatem. Et notatur quod laudem à malis nobis factam obmuteſcere faciamus,quamuis de veris & ſcitis ſit aliquando: quia ad iactantiam profertur. Et hoc eſt quod dicit [quia ſciebant eum] præſumptione operum: non veritate perfecta ſicut ſupra diximus. *Pſal.* 104. Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. *Oſea.* 12. Ephraim paſcit ventum & ſequitur æſtum. Non enim vadit emere oleum cum virginibus fatuis: ſed potius accendit cum prudentibus lampades, vt videat viam ſalutis.

Er diluculo valde ſurgens egreſſus abiit in deſertum locum: ibique orabat.

Hic docet nos à tumultu aliquando ſegregatos, contemplationis petere ſecretum: & circa hoc dicit quinque, mentis deſiderium, in hoc quod dicit [diluculo valde] *Iſa.* 26. Spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. *Prou.* 8. Qui mane vigilauerint ad me inuenient me. Secundò,dicit mentis in Deum erectionem (aliàs directionem) cùm addit [ſurgens] *Pſ.* 24. Ad te leuaui animam meam. *Cant.* 3. Surgam & circuibo ciuitatem: quæram quem diligit anima mea. Tertiò, ſubiungit à tumultu ſequeſtrationem, cùm dicit [egreſſus] à ſuis,à ſe,& à turbis. *Geneſ.* 22. Expectate me hic cum aſino: ego & puer illuc vſque properantes cum adorauerimus reuertemur ad vos. Quartò, addit deſiderium in Deum perfectum, cùm dicit.

Ibat In deſertum.

Ezec. 1. Ibant in ſimilitudinem fulguris coruſcantis:& erat in medio ſplendor ignis, per ignitum

tum cordis deſideriū. Quintò, ſubiungit locū & opus, cùm dicit [in deſertū] mundi occupationibus remotū, inquietudini ſenſuū non vicinū ab inſtantia ſuorū ſeqneſtratū, hoc eſt deſertum, ad cuius interiora minauit greges Moyſes, cùm videret Dei viſionem magnam *Exod.* 3. [Ibique orabat] ecce opus: oratio autem, vt dicit Auguſt. eſt pius affectus mentis in Deum directus. *Ioan.* 4. Veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Nam & pater tales quærit qui adorent eum.

Et proſecutus eſt eum Simon: & qui cùm eo erant. Et cum inueniſſent eum dixerunt ei: quia omnes quærunt te. Et ait illis, eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicē: ad hoc enim veni.

Ecce iterata reuocatio (aliàs vocatio) ad beneficentiæ opera: & tanguntur tria, inuitatio diſcipulorum, conſenſus Domini ad prædicandum & benefaciendum, & ſuæ beneuolentiæ debitum. De primo dicit primo inuitantes [quia proſecutus eſt eum Simon] qui vertex futurus erat Apoſtolorum [& qui cum eo erant] qui attingere meruerunt ad ſuæ contemplationis ſecretum. *Ioan.* 17. Volo pater vt ibi ego ſum: & illi ſint mecum, vt videant claritatem meam.

Et cum veniſſent ad eum.

Auſu familiaritatis [dixerunt ei] inuitantes eum ad beneficentiæ opera: ſicut & Moyſes de deſerto miſſus eſt ad perſeqnentes *Exod.* 3. Et Ioannes de deſerto, facta ſuper eum manu Domini, miſſus eſt ad ignorantes *Luc.* 3. Et Elias ad incredulos & errantes de deſerto miſſus eſt. 3. *Reg.* 19. [Et cùm inueniſſent eum dicunt ei] eum inuitantes [quia omnes quærunt te] *Cant.* 3. Quęram quem diligit anima mea. *Iſa. vlt.* Quærite Dominum dum inueniri poteſt: inuocate eum dum prope eſt. *Pſal.* 104. Quærite faciem eius ſemper.

Et ait illis.

Obediens ad benefaciendum [eamus] profectum verbi [in proximos vicos] ordinata charitate, quæ prius curat de proximis, quàm de longinquis: in vicis autem habitant ruſticani pauperes, Sic igitur notantur in verbo quatuor, profectus verbi & operis, ordo charitatis, cura ſalutis generalis, ſine perſonarum acceptione, & doctrina pietatis. De profectu verbi & operis *Ioan.* 15. Elegi vos vt eatis & fructum afferatis. *Matth.* 10. Ite: ecce ego mitto vos. De ordine charitatis *Cant.* 2. Ordinauit in me charitatem. 1. *Timot.* 5. Si quis ſuorum, & maximè & domeſticorum, curam non habet: infidelis eſt, & infideli deterior. De vicis: & ciuitatibus in quibus & parui, in vicis: & magni, in ciuitatibus habitant. *Cant.* 3. Circuibo ciuitatem per vicos & plateas. *Sap.* 7. Puſillum & magnum ipſe fecit: & æqualiter eſt ei cura de omnibus. *Iac.* 2. Nolite in perſonarū acceptione habere fidē Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. *Rom.* 2. Non enim eſt diſtinctio: omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei.

Et ibi prædicemus.

Ecce doctrina pietatis: quia non inani prædicatione, ſicut ſæpe diximus. *Prou.* 1. Sapientia foris prædicat: in plateis dat vocem ſuam *Prou.* 5. Deriuentur fontes tui foras: & in plateis aquas tuas diuide.

Ad hoc enim veni.

Recognoſcit ſe huius beneficentiæ debitorem ex fine aduentus ſui. *Ioan.* 18. Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati.

Et erat prædicans in Synagogis eorum & in omni Galilæa: & Dæmonia eiiciens. Et venit ad eum leproſus deprecans eum: & genu flexo, dixit: ſi vis, potes me mundare.

Hîc incipit cura originalis ab infectione naturæ procedentis in membra: quæ infectio per leproſum deſignatur. Tanguntur autem duo: ſcilicet, leproſum ad inueniendum excitans, & leproſi curatio. Excitans autem fuit fama mirabilium, quæ in omnes operabatur Dominus: & hoc eſt quod dicit de doctrina publica & generali: & confirmatione doctrinæ per magnalia operum. Doctrinam enim tangit cum dicit.

Et erat prædicans.

Et notat inſtantiam per hoc quod coniungit ſimul pręſens & præteritum imperfectum. Hoc enim, ex præterito, dicit temporis differentiam quæ præceſſit: ex pręſenti, inſtantem: & ex imperfecto, futurum, continuatum autem præſentem actum. Erat enim fons ſapientiæ nunquam exſiccandus *Eccleſ.* 1. Fons ſapientiæ verbum patris in excelſis. *Eccleſ.* 24. Factus eſt trames immenſus vt fluuius meus appropinquauit ad mare: ſolemnitatem autem notat, cùm dicit.

In Synagogis eorum.

Et generalitatem, cùm dicit [& in omni Galilæa] *Marc. vlt.* Ite in orbem vniuerſum. *Luc.* 22. Ego palam locutus ſum mundo: & in abſcondito locutus ſum nihil.

Et Dæmonia eiiciens.

Confirmans verbum per magnalia operum. *Hebr.* 2. Conteſtante Deo ſignis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritu ſancti diſtributionibus, ſecundum ſuam voluntatem. Præcipuè autem mira facit cura, vt homines à Dæmonibus liberaret, vt vires Dæmonum euacuaret. *Matt.* 12. Si in digito Dei eiicio Dæmonia: profecto peruenit in vos regnum Dei: his igitur excitatus.

Venit ad eum leproſus.

Dicit autem *Matt.* 8. Quod deſcendente Ieſu de monte in quo ſermonem fecerat: venit leproſus. Et ideò intelligitur quod in prædicatione de qua mentionem fecimus: totum iſtum ſermonem fecit, quem Marcus tranſit breuitatis cauſa: quia Matthæus ſcripſerat eum. De curatione autem leproſi huius notantur tria: deuotio leproſi in merito curationis, pietas Domini in promptitudine miſerationis: & doctrina, cauſa ædificationis. Deuotio leproſi in quinque cognoſcitur: in ſalutis inquiſitione, in indigentiæ magnitudine, in petitionis deuotione, in adorationis humilitate, & in fidei ſuæ profeſſione. De primo dicit [venit ad eum] curam habens ſuæ

ſalutis:non iuſſus venit,laborem viæ non abhorrens : nec venire dicitur vſque ad Chriſtum,qui non tangit eum imitationis affectu. *Pſal*.33. Accedite ad eum & illuminamini : & facies veſtræ non confundentur [leproſus] *Luc*. 5. Dicitur homo plenus lepra. Et tangitur magnitudo indigentiæ. *Iob*.2.Percuſſit eum vlcere peſſimo : à planta pedis vſque ad verticem capitis,non erat in eo ſanitas.

Depreeans eum.

Deprecatio eſt petitio in amouendis malis: & notatur in hoc petitionis deuotio. *Iacob*. 5. Multum valet deprecatio iuſti aſſidua. *Pſal*. 63. Exaudi Deus orationem meam cùm deprecor [genu flexo dixit] humilitas tangitur adorantis. *Eccleſ*.35.Oratio humiliantis ſe penetrat nubes. *Epheſ*.3.Flecto genua mea ad Deum Patrem : ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. *Philip*. 2, In nomine Ieſu omne genu flectatur.

Si vis potes.

Profeſſio eſt fidei omnipotentiæ : quæ io voluntate habet poſſe : & hoc eſt quod dicit, ſi vis [potes] *Sap*. 12. Subeſt tibi cum volueris poſſe. *Pſ*.113. Omnia quæcunque voluit Dominus fecit.Potes.

Me mundare.

Quia ita præceſſit in Eliſeo qui erat ſeruus qui dixit.3. *Reg*,5. Recipiet ſanitatem caro tua, atque mundaberis. Et de lepra ſpirituali quæ eſt infectio originalis dixit *Ezec*. 36. Mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Sciens ergo hunc eſſe ſaluatorem, profeſſus eſt in voluntate ſua eſſe poſſe,ad conſequendam ſalutem.

Ieſus autem miſertus eius extendit manum ſuam : & tangens eum , ait illi, volo;mundare.

Tangit Domini ad curam promptitudinem; & tangit duo , cauſam videlicet, & effectum ſalutis.Cauſam ſalutis tangit io quinque:in nomine ſaluatoris , in compaſſione cordis,in protenſione virtutis,in operatione poteſtatis,& in verbo plenæ curationis.Nomen ſaluatoris eſt.

Ieſus.

Fortis iuxta nomen ſuum in ſalutem gentis miſertus compaſſione cordis. *Iere*.31. Miſerans miſerebor eius.

Extendit manum ſuam.

In protenſione vſqoe ad nos ſuæ virtutis. *Pſal*.143. Emitte manum tuam de alto:eripe me & libera me de aquis multis (& tangens eum) operatione poteſtatis. Sed contra : *Leui*.13.præcipit non debere tangere leproſos : dixit autem *Matth*.5. Non veni legem ſoluere ſed adimplere.Reſponſio. Eſt tactus ad inquinationem ; & ille prohibetur:tactus autem ad emundationem non prohibetur:quia illud eſſet contra (aliàs tactus ille eſt ad) miſericordiam. De priori tactu *Eccleſ*.13. Qui tangit picem inquinabitur ab ea. De ſecundo.4.*Reg*.5 Putabam quod deſcenderet ad me : & tangeret locum lepræ & inuocaret Deum ſuum.

Ait illi volo.

Verbum eſt curationis. Et ſequitur (mundare) *Sapient*.16. Non herba neque malagma curauit eos : ſed ſermo tuus qui ſanat omnia. *Pſal* 106.Miſit verbum ſuum & ſanauit eos.

Et cum dixiſſet, ſtatim diſceſſit ab eo lepra:& mundatus eſt.

Ecce effectus:dixit enim & facta ſunt. Tangit autem tria, velocitatem , purgationem , & mundationem dicit enim (ſtatim)in hoc enim ſupra naturā eſt verbū Dei operans quòd quod ſtatim facit natura paulatim operatur.*Pſ*.147.velociter currit ſermo eius.Purgationē tangit,cùm dicit.

Diſceſſit ab eo lepra.

Pſal.102. Qui redimit de morte vitam tuam. Munditiam tangit cùm dicit (Et mundatus eſt) *Pſal*.15.Cor mundum crea in me Deus.Primum, eſt in opere diuinæ virtutis:ſecundum, in expulſione iniquitatis:tertium,in aduentu formantis.

Et comminatus eſt ei : ſtatimque eiecit illum : & dicit ei , vide nemini dixeris.

Hic tangitur noſtra inſtructio , tam in Saluatore , quàm in ſaluato. In ſaluatore quidem in quatuor : in comminatione ſeriolæ humilitatis, in abiectione materiæ humanæ laudis,in prohibitione prædicandi honoris,& in doctrina præcauendæ infirmitatis.De primo dicit.

Et comminatus eſt ei.

Hoc eſt contra quoſdam qui audientes de ſe magna loqui,viriliter recuſant : & tamen aurem præbent , vnde ſupra idem. Tace & obmuteſce. *Et ibidem*.Comminatus eſt ei. De ſecundo dicit

ſtatim eiecit eum.

Nolens apud ſe habere materiam laudis : & non auertens detractionem & murmurationem Iudæ proditoris. *Pſal*. 111. Qui laudabant me aduerſum me iurabant,2. *Cor*. 3. Nunquid egemus commendatitiis epiſtolis?Epiſtola eſt commendatitia quædam , quando quis ſecum circumfert materiam ſuæ laudis & oſtentationis & dicit ei [vide nemini dixeris] perfecta enim humilitas eſt quando nec abſens laudari deſiderat. *Pſal*. 52. Qui hominibus placent confuſi ſunt: quoniam Deus ſpreuit eos.*Gal*. 1. Si adhuc hominibus placerem Chriſti ſeruus nun eſſem.

Sed vade oſtende te principibus Sacerdotum : & offer pro emundatione tua quæ præcepit Moyſes in teſtimonium illis.

Doctrina eſt præcauendæ infirmitatis.Et præcipit quatuor : quod Sacerdotes quærantur, quod morbus oſtendatur , quod munus offeratur , quod munditia per Sacerdotes teſtificetur: & hæc ſunt neceſſaria pœnitenti. Dicit igitur (ſed vade) piger enim expectat donec eum Sacerdos , quærat. Sed tu præueni Sacerdotem, prouide,diſcurre,feſtina , ſuſcita amicum tuum (oſtende te) per confeſſionem (principibus Sacerdotum)in ſe vel in vicariis eorum. *Iſa*. 43.Dic tu iniquitates tuas vt iuſtificeris : narra

ſi

ſi quid habes. *Ioſue.7.* Confitere peccatum tuum, & indica mihi quid feceris.

Et offer.

Votum & conſtitutum (pro emundatione tua) teſtificanda & oſtendenda (quæ præcepit Moyſes) *Leui.* 13. *Pſal.* 50. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor, &c. *Mich.6.* Quid dignum offeram Domino. *Rom.* 12. exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem: rationabile ſit obſequium veſtrum [in teſtimonium illis] leproſis mundatis. Vel [in teſtimonium offer illis] vt videntes per miraculum teſtificatam virtutem deitatis, ſi credant ſit eis teſtimonium virtutis & ſalutis: ſi non credant; ſit eis teſtimonium condemnationis. *Pſal.* 92. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. *Iob.* 10. Inſtauras teſtes contra me. *Ioan.5.* Opera quæ ego facio in nomine Patris mei: ipſa ſunt quæ teſtimonium perhibent de me.

At ille egreſſus cæpit prædicare, & diffamare ſermonem.

Doctrina hîc accipitur ex parte eius qui curatus eſt: & tanguntur duo, præconium videlicet curati, & fructus præconij. In præconio tanguntur tria: ſcilicet, apud diuerſos miraculi oſtenſio, diuina virtus teſtificata, & per alios in locis ad quæ venire non potuit virtus nunciata. De primo dicit.

At ille egreſſus.

Non enim in clanculo ſubſilenter: ſed vbique diſcurrens nunciauit. *Iſa.* 12. Annunciate hoc in vniuerſa terra [cæpit prædicare] oſtenſam in ſe omnibus virtutem diuinam. Hæc enim prædicatur *Tob.* 12. Vos autem benedicite Deum & enarrate omnia mirabilia eius [& diffamare] per nuncios in locis ad quæ ipſe venire non potuit. *Pſ.67.* Venient legati ex Ægypto: Æthiopia præueniet manus eius Deo. Sed nunquid inobediens fuit? Dicendum quod eſt duplex & triplex præceptum: ſcilicet, cautelæ, probationis, & obedientiæ. In præcepto cautelæ non interdicitur actus, qui optimus eſt: ſed gloria quæ immiſcet ſe bonis & honeſtis: & tale præceptum fuit hîc (aliàs hoc) & hoc intellexit iſte præcipuè ex doctrina Angeli *Tob.* 12. In præcepto probationis non vult Deus actum, ſed oſtenſionem virtutis: quæ latet in eo cui datur præceptum: & eſt vtilis ſibi & aliis oſtenſio virtutis eius: Sicut *Geneſ.* 22. Nunc cognoui quod timeas dominum. In præcepto autem obedientiæ vult Deus actum *Exod.* 20. Per totum.

Ita vt iam non poſſet manifeſtè introire in ciuitatem: ſed foris in deſertis locis eſſe: & conueniebant ad eum vndique.

Tangit fructus præconij: & tanguntur tria: ſcilicet, excitatio deuotionis, multitudo populi venientis, & diuerſitas. De primo dicit.

Ita vt iam non poſſet.

Propter deuotionem quærentis eum populi [manifeſtè ingredi ciuitatem] omnibus eum trahentibus vbi erat manifeſtus. *Luc.* 23. cogerunt illum dicentes: mane nobiſcum Domine [ſed foris in deſertis locis eſſe] quia nulla platea vel aula capere multitudines poſſet. *Iſa.* 2. fluent ad eum omnes gentes [& conueniebant ad eum vndique] de diuerſis locis. *Iſa.* 60. Videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum: quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPVT II.

Et iterum intrauit Capharnaum poſt dies octo, & auditum eſt quod in domo eſſet.

IN præcedenti capitulo demonſtrata eſt fortitudo leonis ſuper crimine originalis peccati: ſunt autem duo defectus originale peccatum conſequentes: contra (aliàs iuxta) quos oportet fortitudinem demonſtrare. Vnus quidem eſt inordinatus motus, cauſatus ex inobedientia corporis ad ſpiritum: alter autem eſt impotentia benè & rectè agendi ad meritum. Et primus ſignificatur in paralytico, ſecundus autem in habente manu aridam. Et ſic inducuntur hîc duo capitula ſequentia conſequenter poſt primum quod iam eſt expoſitum. Marcus enim, vt dicit *Hiero.* Flores carpit, & ordinat eos ad demonſtrationem virtutis leonis, ſuper defectum cauſatum in nobis.

Idud autem capitulum, quod eſt contra defectum diſſolutionis, diuiditur in quatuor partes: in quarum prima, in figura diſſolutionis prædictæ, ſecundum virtutem diuinam medicina exhibetur: in ſecunda, quibus ſit neceſſaria, oſtenditur, in vocatione infirmi telonarij, & ſubinfertur quod infirmis eſt parata: in tertia, non verus huius infirmitatis curationis modus excluditur: quem quidam eſſe putabant in exercitio iuſtitiæ corporalis, in factis exterioribus, ſine fide & deuotione perfecto: in quarta & vltima, vera medicina peccantium; non in lege, ſed ſupra legem eſſe oſtenditur: & in hoc terminatur capitulum, in veræ medecinæ declaratione.

In Prima harũ quatuor continentur: in quorum primo, fama medici excitat ægrotum: in ſecundo, ſollicitè quærit medicum: in tertio, medicinæ huius verus ordo probatur. In quarto & vltimo, perfectæ ſanitatis effectum ægrotus à medico conſequitur. Tangit autem in prima harum tria: medici præſentiam videlicet, & medici famam, & aduentantium vndique multitudinem copioſam. Præſentia autem deſcribitur cùm dicit.

Et iterum.

Et in hoc miranda eſt inſtantia Domini, quia iterum & iterum ſæpiſſime ſe ingerens inſtitit: ſicut dicitur. 2. *Timot.* 4. Inſta opportunè, importunè, argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Miranda eſt etiam benignitas: quia ipſe non vocatus intrauit. *Gen.* 24. Ingredere benedicte Domini, cur foris ſtas. Miranda (aliàs videnda) etiam ſapientia: quia locum ſolemnem vt multis prodeſſet.

Intrauit Capharnaum.

Et ideò dixit *Act.* 9. Vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Iſraël, quia per ſolemnia loca, & ſolemnes perſonas verbum apertius deriuatur ad inferiora loca, & homines [poſt dies octo] viſitans (aliàs rigans) ea quæ ante ſeminauerat: egreſſus enim fuerat in montem vbi ſermonem fecerat, & in cuius deſcenſu leproſum curauerat: & octauo die regreſſus, rigauit ea quæ ſeminauerat. *Eccleſ.* 24. Dixi rigabo hortum plantationum mearum: & inebriabo prati mei fructum.

Et auditum eſt.

Celebri enim ſermone vulgatum eſt: ſicut dicitur *Geneſ.* 45. [Quod eſſet in domo] ſimile *Luc.* 7. Vt cognouit quod accubuiſſet in domo: venit mulier peccatrix. In tranſitu enim conſequi eum non poterant: qui exultauit vt gigas ad currendam viam: vnde manſio in domo ſignificat expectationem per miſericordiam (aliàs ad pœnitentiam.)

Et conuenerunt multi ita vt non caperent (aliàs caperentur) neque ad ianuam: & loquebatur eis verbum.

Tertium eſt, tangit tria: conuentum, & multitudinem, & auditum doctrinæ. Multitudinem autem dupliciter: in ſe, & in modo; quia ad ianuam contendebant: dicit ergo [& conuenerunt] non tam loco quam cordis vnitate. *Nee.* 7. & 1. *Eſdre.* 2. Conuenit omnis multitudo quaſi vir vnus. Sic enim bonum & iucundum eſt habitare fratres in vnum [multi] ex omni natione quæ ſub cælo eſt. *Matth.* 9. Multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum. Et tangit modum dicens.

Ita vt non caperent.

Locum domus [neque ad ianuam] quia hi (aliàs bene) intrare non poterant: ſteterunt extra, contra ianuam per quam viderent & audirent eum. Et notantur duo in verbo: audiendi videlicet auiditas, & inchoandi in veritatem, ſermonis, intentio. Audiendi auiditas notatur per hoc quod dicit [vt non caperent] & eſt modus loquendi: ſicut etiam nunc videmus in ſtudiis ad audiendum, quod de domo in qua docet, anticipant capere loca apta, in quibus melius poteſt audiri docens. Directio autem intentionis notatur per hoc quod dicit.

Neque ad ianuam.

Non enim per parietem venit liber ſonus ſed per oſtium. Et ſignificat quod volentes audire, depoſito pariete peccati, qui diuidit inter eos & Deum ſuum: veniant ad veritatis oſtium apertum, quod eſt Chriſtus, dicens *Ioan.* 10. Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit ſaluabitur: & paſcua inueniet. *Ezec.* 8. Fode parietem: & cùm perfodiſſet parietem, apparuit oſtium per quod cognouit veritatem. *Eccleſ. vlt.* Appropinquate ad me indocti: & congregate vos in domum diſciplinæ.

Et loquebatur eis verbum.

Verbum loquitur, quia in verbo vno, omnis notitia verborum Dei formatur: & ideò dicit *Aug.* Quod verbum eſt plena ratio omnium viuentium. *Ioan.* 1. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.

Et venerunt ad eum ferentes paralyticum qui à quatuor ferebatur. Et cum non poſſent offerre eum illi præ turba: nudauerunt tectum vbi erat: & patefacientes, ſummiſerunt grabatum in quo paralyticus iacebat.

Ecce excitari per famam ægroti, ſalutis petitio: & tanguntur tria: infirmitatis magnitudo, coniunctorum ſibi deuotio, & præſentandi infirmum medico, ſolers ſollicitudo. Dicit igitur

Et venerunt.

Per ſe: non expectantes donec ad eos veniret Dominus [ferentes] potius compaſſione miſericordiæ, quàm humeris corporis. *Gal. vlt.* Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti.

Ad eum.

Vſque ad eum, ita quod infirmus medico coniungebatur: hoc enim oportuit, quia medicus ipſe medicina fuit. Coniungitur autem qui veritatem tangit; intellectum, fide: & charitate, affectum in amore: & opus, per exemplum in conuerſatione. *Pſ.* 33. Accedite ad eum & illuminamini: & facies veſtræ non confundentur.

Paralyticum.

Toto corpore diſſolutum mollitie concupiſcentiæ: in qua frigidus humor membra reſoluit: qui ſtillicidio humoris reſiſtit ſpiritui mouenti: & frigiditate caritatis, & motu tremoris conuerſationis honeſtati. *Thren.* 1. Peccatum peccauit Ieruſalem: propterea inſtabilis facta eſt. *Iac.* 1. Inconſtans eſt in omnibus viis ſuis [qui à quatuor portabatur] adeò enim fuit infirmus, & diſſolutus, quod nulla pars aliam ferre potuit: & ideò æqualiter cum à quatuor portari oportuit: qui quatuor naturales virtutes ſignant: prudentiam, temperantiam, fortitudinem, & iuſtitiam. *Sap.* 8. Sobrietatem, & prudentiam docet, & iuſtitiam, & virtutem: quibus in hac vita nihil eſt vtilius hominibus. Vel quatuor ſunt recordatio præteriti, ad dolendum: ſpes futuri, ad veniam conſequendam: oſtenſio delicti, ad confitandum: propoſitum emendæ, ad ſatisfaciendum. *Prou.* 30. Quatuor ſunt minima terræ: & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus.

Et cum non poſſent.

Ecce oſtenditur ex conatu intra ferendi: [& cum non poſſent] multum ſunt attendenda verba iſta: quia ſignificatur in eis quod aliquis in conſpectu turbæ non poteſt intra ferri ad Dominum per apertam ſuorum criminum coram turba detectionem: quia faceret ſcandalum. Vnde *Iſa.* 3. Peccatum ſuum ſicut Sodoma prædicauerunt, nec abſconderunt [nudauerunt tectum] tecta enim plana ſunt in Paleſtina: & ideò aſcendere poterant: nudare autem tectum eſt aperire tegulas, & tangitur ſolers cautela iſtorum apertè præſentandi infirmum Domino.

Cùm

Cùm autem domus ſit ſcriptura, tectum domus eſt hiſtoria, & nudatio, eſt hiſtoriæ detectio vſque ad Chriſtum per myſterium attingere. *Rom.* 10. Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Et hoc eſt quod ſequitur.

Submiſerunt grabatum.

Graba Syriacè eſt caput, & grabatum eſt lectulus in quo eſt quies capitis: ſicut habent infirmi pauperes. Idem eſt autem *Matt.* 9.

Cum autem vidiſſet Ieſus fidem illorum, ait paralytico. Fili dimittuntur tibi peccata tua.

Hic tangitur medicinę expoſitio (aliàs medicina Chriſti) & tanguntur tria: primò enim origo medicinæ oſtenditur: ſecundò, murmuratio quorumdam contra virtutem medici oritur: & tertiò, murmuratio compeſcitur.

Dicit igitur [cum vidiſſet] id eſt videri à turbis feciſſet [Ieſus fidem illorum] quia ſicut dicitur. *Infra.* 9. Omnia poſſibilia ſunt credenti [ait paralytico] benigne loquendo ne deterreret. *Ezech.* 36. Confractum conſolidabo.

Fili.

Mira benignitas ſimul & vtilitas, vt dicit *Beda*, quia filium nominat quem alij abiiciebant. *Matth.* 9. Confide fili remittuntur tibi peccata tua. Et hoc eſt quod dicit [dimittuntur tibi peccata] *Luc.* 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Notatur autem ex modo loquendi quod paralyſis huius ortum habuit, quia peccauit: & ideò primùm oportuit purgari peccatum in anima, quàm curari poſſet dolor in corpore: vnde *Gloſ.* Dicit quod quinque modis infliguntur infirmitates: quæ notantur in verſu.

Iob probat: inclinat Paulum: ſeſe manifeſtat
In cæco: purgat Mariam: punit Herodem.

Iob primo oſtendit probatum per tribulationem. Paulum autem quem magnitudo reuelationum poterat extollere, inclinat per colaphos Satanæ. 2. *Cor.* 12. In cæco autem qui ſicut dicitur *Ioan.* 9. Neque ipſe peccauerat neque parentes eius, manifeſtat gloriam ſuam per factum miraculum. Et ſimiliter in ſuſcitatione Lazari. *Ioan.* 11. Mariam autem ſororem Moyſi quæ murmurauerat contra Moyſen, per lepram purgat à peccato: & tunc ſanat omnes. *Num.* 12. Herodem autem puniuit, vt oſtenderet æternam eius damnationem hic in corpore. *Act.* 12. Vbi dicitur quod percuſſit Herodem Angelus Domini: & conſumptus vermibus expirauit.

Erant autem illic quidam de Scribis ſedentes & cogitantes in cordibus ſuis. Quid hic ſic loquitur? blaſphemat. Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus?

Hic tangitur murmuratio quorundam: & tangit tria: qui videlicet, & qualiter, & quid dicentes murmurauerunt. Dicit igitur.

Erant autem quidam de ſcribis.

Non omnes: quia nec Nicodemus, nec Gamaliel, neque alij deuoti [ſedentes] inter alios in auditu verbi fingentes ſe quieſcere: vt accuſarent eum [& cogitantes in cordibus ſuis] hoc eſt qualiter murmurauerint: quia in corde: in ore autem non audebant: putantes latere, ſed non profecit. *Sap.* 1. Auris zeli audit omnia. *Et ibid.* Cogitatio illius ad Deum veniet.

Quid hic.

Ecce quid dicunt murmurantes: & dicunt tria: deſpiciunt enim loquentem, crimen imponunt, & rationem ſubiungunt. Quod enim dicunt [quid hic ſic loquitur] deſpectiuum eſt: ſicut & illud *Matt.* 13. Nonne hic eſt fabri filius & Mariæ.

Blaſphemat.

Ecce criminis impoſitio: ſicut etiam *Ioan.* 8. Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & Dæmonium habes. Blaſphemia autem ſumitur hìc in hoc, quod vſurpare eis videtur diuinam operationem: cùm ſit homo. *Ioan.* 10. Non de bono opere lapidamus te: ſed de blaſphemia quia tu homo cùm ſis: facis temetipſum Deum. Et ſubiungunt rationem.

Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus?

Verum dicunt, & non intelligunt. *Beda* In perſona Eccleſiæ contra Arrium. Nemo poteſt dimittere peccata in terra niſi ſolus Deus: ergo ipſe eſt Deus. Ratio autem eſt, quia peccatum non remittit niſi ille in quem factum eſt: omne autem peccatum ſit contra Deum, & ideò non dimittit niſi Deus. *Rom.* 8. Deus qui iuſtificat: quis eſt qui condemnet?

Quo ſtatim cognito Ieſus ſpiritu ſuo, quia ſic cogitarent intra ſe, dixit illis. Quid iſta cogitatis in cordibus veſtris? quid eſt facilius, dicere paralytico: dimittuntur tibi peccata tua? an dicere, ſurge, tolle grabatum tuum & ambula?

Tangit murmuris repreſſionē: & tangit tria: virtutem videlicet, qua corda cognoſcit: & murmurantium reprehenſionem: & falſitatis conuictionem. Dicit igitur [quo ſtatim ſine inquiſitione.

Cognito Ieſus ſpiritu ſuo.

Qui eſt diuinus ſpiritus ab ipſo procedens, qui nouit omnia. 1. *Corint.* 2. Ea quæ ſunt Dei nemo nouit niſi ſpiritus Dei [quia ſic cogitaſſent] & in hoc oſtendit ſe eſſe Deum. *Pſal.* 32. Qui finxit ſingillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum.

Quid iſta cogitatis in cordibus veſtris?

Matth. 9. Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris. *Iſa.* 1. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis [quid eſt facilius dicere] quaſi dicat, quoad potentiam facientis, omnino eiuſdem eſt facultatis curare in corpore ſupra naturam, & curare in mente: licet quoad potentiam eius in quo fit, magis ſit curare in mente quam in corpore. *Luc.* 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum.

Ve

Vt autem ſciatis : quia poteſtatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico : tibi dico, ſurge: tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.

Verba ſunt Euangeliſtæ: & eſt argumentum à viſibili effectu poteſtatis, ad inuiſibilem : vt demonſtrata Deitate in corporali effectu, intelligatur operari inuiſibiliter in mente. Et litera per ſe patet: notabile autem eſt quod dicit.

Surge tolle grabatum tuum & vade in domum tuam.

Et dicit tria: quorum primum, cordis in Deum notat eleuationem: ſecundum, peccati in pondus tranſitionem: tertium, conſcientiæ quietem [ſurge] enim eſt : ſurſum te age. *Epheſ.* 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis : & illuminabit tibi Chriſtus *Col.* 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens : quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. *Thren.* 3. Leuemus corda noſtra cum manibus in cælum.

Tolle grabatum tuum.

Vt pondus & onus ſit, quod fuit delectatio reſoluti. *Pſal.* 37. Sicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. *Ioan.* 5. Qui me ſaluum fecit, ille mihi præcepit: tolle grabatum tuum & ambula in pace [& vade in domum tuam] ire, eſt proficere in merito: in domum ire, eſt per profectum in pacata conſcientia quieſcere : in domum ſuam ire, eſt in merito proprio, & non in alienis actibus curioſum eſſe. De primo horum. *Ezec.* 1. Ibant in ſimilitudinem fulguris coruſcantis *Pſ.* 125. Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua. De ſecundo *Sap.* 8. Intrans in domum meam conquieſcam cum illa: non enim habet amaritudinem. *Iob* 5. Scies quod pacatú ſit tabernaculum tuu. De tertio 2. *Timot.* 3. Ex his quæ penetrant domos otioſæ ſimul & verboſæ. *Pſal.* 104. Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipſorum.

Et ſtatim ſurrexit ille: & ſublato grabato abiit coram omnibus : ita vt mirarentur omnes & honorificarent Deum: dicentes, quia nunquam ſic vidimus.

Duo tanguntur: ſalus, & ſalutis fructus. Salus autem eſt ſubita, integra, vigoroſa, & aperta. Subita quidem, quia [ſtatim] integra, quia diſſolutus per omnes artus conſolidatus [ſurrexit] vigoroſa, quia [ſublato grabato] ſuo [abiit] aperta ſine manifeſta, quia [coram omnibus] fructus autem triplex eſt : via enim ad fidem eſt admiratio: & hanc tangit, cùm dicit.

Ita vt admirarentur omnes.

Gratiarum autem actio, eſt ſecundum [& honorificarent Deum] laus autem, eſt in hoc quod dicit [quia nunquam ſic vidimus] *Iſa.* 45. Quis audiuit vnquam talia: aut quis vidit huic ſimile. *Ioan.* 15. Si non opera feciſſem inter eos quæ nemo alius fecit: peccatum non haberent.

Et egreſſus eſt rurſus ad mare, omniſque turba veniebat ad eum: & docebat eos.

[Et egreſſus eſt rurſus ad mare] de domo in qua fuit : tangitur autem in hac ſecunda parte capituli propagatio huius medicinæ ad ſpiritum ſecundum quod dictum eſt, vt ſciatis quia filius hominis in terra, poteſtatem habet dimittendi peccatá. Et tangitur verus huius medicinæ ſitus & modus. Dicuntur autem hic quatuor: primò enim, tangitur ægroti ad medicum vocatio : ſecundò, medici in profectu ægroti refectio; tertiò, murmurantium de hoc reprehenſio: quartò & vltimò, oſtenſio, & per opera hæc, ſui aduentus finalis intentio. In prima autem harum partium duo ſunt: vocatio generalis omnium, & vocatio ſpecialis eius cuius morbus malus apertus. Vocatio generalis inducitur per hoc quia.

Egreſſus.

Extra domum murmurantium [eſt rurſus ad mare [quod inquietudinem ſignificat peccatorum. *Iſa.* 57. Cor impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt [omniſque turba] fama excitata [veniebat ad eum] *Iſa.* 2. Fluent ad eum omnes gentes.

Et docebat eos.

Iſa. 48. Ego Dominus docens te vtilia ; vnde *Inf a. vlt.* Docete omnes gentes. *Pſal.* 118. In bonitate tua doce me iuſtificationes tuas.

Et cum præteriret : vidit Leui Alphæi ſedentem ad teloneum, & ait illis: ſequere me, & ſurgens ſecutus eſt eum.

Tria tangit, vocandum primo deſcribit : ſecundò, vocat: tertiò vocatus vocanti obſequitur. In deſcriptione autem vocandi quatuor dicit: miſericordiæ reſpectum, nomen, genus, & ſtudium lucrorum iniuſtorum, Miſericordiæ reſpectum tangit: cùm dicit.

Vidit.

Sap. 4. Reſpectus eius in electos eius. *Gen.* 16. Propterea appellauit locum illum : viuentis & videntis me. [Leui] Alij nomen non proprium ponunt euangeliſtæ, ſed cognomen : ipſe autem de ſe ponit nomen vulgatum ; cauſa humilitatis. *Matth.* 9. Genus tangit cùm dicit.

Alphæi.

Nec poneret nomen Patris, niſi voce & prædicatione dignificatus fuiſſet. *Tob.* 5. De magno genere es tu. *Sap.* 8. Generoſitatem illius glorificat: contubernium habens Dei. Et ideò fugitiuus interpretatur, quia eius qui fugit mundum filius : additus eſt electorum numero in Eccleſia primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis. *Hebræ.* 12. *Geneſ.* 31. Cur clam me fugere voluiſti.

Sedentem ad teloneum.

Hoc eſt, ſecundum *Chryſoſt.* In lucris illicitis quieſcentem, quia in teloneis plerumque illicita auferuntur [& ait illi] ecce vocatio [ſequere me] relictis lucris terrenis. *Philip.* 3. Quæ mihi fuerunt lucra hæc arbitratus ſum vt ſtercora : vt Chriſtum lucrifacerem.

Et ſurgens ſecutus eſt eum.

Non prius dans rationem de illicitè (aliàs illicitò) accepto, ſed totum dimittens: & eſt argumentum

mentum, quod in illicitè acceptis miniſtri non tenentur dominis ad ratiocinia. *Matth.*13. Inuenta vna prætioſa margarita dedit omnia quæ habuit & emit eam. *Luc.* 5. Relictis omnibus ſecuti ſunt eum. 3. *Reg.* 19. Eliſeus relictis bobus, ſtatim ſecutus eſt Eliam.

Et factum eſt: cum accumberet in domo illius: multi publicani & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. erant enim multi qui ſequebantur eum.

Tangitur hic refectio Chriſti in conuerſione pœnitentium: tangit autem tria: Chriſti refectionem, peccatorum pœnitentium cum Chriſto & Diſcipulis epulationem, & de eorundem in ſequendo perfectionem: dicit igitur.

Et factum eſt cùm accumberet in domo illius(

Quia ſicut dicitur *Luc.*5. Fecit ei conuiuium magnum Leui in domo ſua: & ſicut dicit *Chryſoſt.* De illicitis bonis: quæ quia cõmunitatis erant, poterant conuerti ad vſum eorum qui cõmunitati deſeruierunt auctore Domino. Reficiebatur autem intus in pœnitentia publicani. *Apocal.* 3. Intrabo ad eum, & cœnabo cum eo, & ipſe mecum. *Luc.* 15. Epulari & gaudere oportet: quia frater tuus mortuus fuerat, & reuixit: perierat, & inuentus eſt.

Multi publicani.

Illicita capientes [& peccatores] in concupiſcentia carnis. *Matth.* 21. Publicani & meretrices præcedent vos in regnum cælorum [ſimul diſcumbebant] pœnitentes [cum Ieſu] ſaluatore [& Diſcipulis eius] veris animarum medicis in Eccleſiæ refectione. *Iſa.* 25. Faciet Dominus in monte hoc conuiuium vindemiæ medullatorum, & vindemiæ defæcatæ. Et adiungit id quod perfectum eſt.

Erant enim multi qui ſequebantur eum.

Pœnitentes de actibus malis. *Matth.* 19. Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te.

Et Scribæ & Phariſæi videntes, quia manducaret cum publicanis, & peccatoribus, dicebant Diſcipulis eius: quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magiſter veſter?

Tangit murmuris repreſſionem: & dicit duo, murmur, & repreſſionem. Murmurantes in tribus reprehenduntur: in apparentia falſi nominis, ſcientiæ, & religionis: & hoc eſt quod dicit.

Scribæ & Phariſæi.

Inuidiæ oculis [videntes] & inuidentes. *Matt.* 20. An oculus tuus nequam eſt: quia ego bonus ſum? [quia manducaret cum publicanis & peccatoribus] occaſionem autem acceperunt, quia *Deut.* 17. Prohibetur ne ſocietatem habeãt cum gentibus: ille autem, vt quidam dicunt, gentilis fuit: & ad minus, officium gentile exercuit: quia vectigalibus præfuit, in quibus officiis gentiles à gentili poteſtate ponebantur. 1. *Cor.* 6. Cum huiuſmodi nec cibum ſumere. Sed non erat occaſio ſufficiens: quia iſti ſequebantur Chriſtum iam imitantes, & prauis actibus renunciantes. *Act.* 10. Macta & manduca. *Et ſequitur*, quod Deus ſanctificauit, tu ne commune dixeris. 1. *Cor.* 6. Hoc aliquando quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri. Tertiò reprehenduntur de timiditate, quia non Chriſto, ſed.

Diſcipulis dicebant.

Confutari enim à Chriſto, non audent aggredi Chriſtum: ſed ſicut ſerpens Adam aggreſſus in debilitate Euæ; ita & iſti, probantes verum eſſe quod Ioannes dixit de eis *Matth.* 3. Genimina viperarum quis vobis demonſtrauit fugere à ventura ira?

Quare cum publicanis.

Quaſi dicant: turpem ſequimini magiſtratum. *Matth.* 23. Liquantes culicem, camelum autem glutientes. Non attendentes quod attendens Apoſtolus dicit. 1. *Corinth.* 9. Omnibus omnia factus ſum vt omnes lucrifacerẽ. Et *Sap.* 18. In veſte poderis eius totus erat orbis terrarum.

Hoc audito, Ieſus ait illis: non neceſſe habent ſani medico, ſed qui male habent: non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores.

Hic ponitur repreſſio (aliàs reprehenſio) murmuris vno verbo [non neceſſe habent ſani] verè ſani, vel qui ſe ſanos reputant: ſani enim non indigent, qui autem ſe reputant ſanos non requirunt [medico] niſi fortè quoad medicinam præſeruatiuam: ſed hic loquitur de purgationibus.

Sed qui male habent.

Ideò dicitur *Eccleſ.* 38. Quod vnguentarius pigmenta facit ſuauitatis: & vnctiones conficiet ſanitatis. *Luc.* 10. Appropians alligauit vulnera eius: infundens oleum & vinum: & duxit in ſtabulum & curam eius egit. *Iſa.* 61. Vt mederer contritis corde miſit me.

Non enim veni.

Concludit hic omnia per ſui aduentus intentionem: dicens [non enim veni vocare iuſtos] quia non vocatur niſi qui longè eſt, qui adhuc maſſæ perditionis continctus eſt: & hic iuſtus non eſt [ſed peccatores] qui longè ſunt. *Pro.* 8. Vocat in arcem & ad mœnia ciuitatis. *Rom.* 8. Quos præſciuit conformes fieri imagini filij ſui, hos & vocauit: & quos vocauit, illos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, illos & magnificauit.

Et erant Diſcipuli Ioannis & Phariſæi ieiunantes: & veniunt & dicunt illi: quare Diſcipuli Ioannis & Phariſæorum ieiunant: tui autem Diſcipuli non ieiunant?

Hic inducitur tertia hiſtoria, in qua non verus medicinæ ſpiritualis modus excluditur: & tanguntur tria: primò enim, ponitur iſtius inquiſitionis data occaſio: ſecundò, de medicinæ modo,

do, orta quæſtio ? tertiò, veræ medicinæ perrationes probatio: dicit igitur.

Et erant Diſcipuli Ioannis ieiunantes.

Vno ſpeciali ieiunio, quod in exteriori obſeruantia conſiſtebat ſine Chriſto: hoc eſt, ſine de notione fidei Chriſti: & hoc ieiunium habet quidem gloriam, ſed non apud Deum. *Rom.* 4. *Iſa.* 58. Quare ieiunauimus & non aſpexiſti: humiliauimus animas noſtras & neſciſti?

Et Phariſæorum.

Alio ieiunio iſti ieiunabant, hypocritarum ſcilicet: qui cum hoc venabantur pecuniam vt marſupia implerent: ſicut patet *Matth.* 6. Exterminant enim facies ſuas vt appareant hominibus ieiunantes *Iſa.* 58. Nunquid tale eſt ieiunium quod elegi per diem affligere hominem animam ſuam, & contorquere quaſi circulum caput.

Et veniunt & dicunt illi.

De exteriori iuſtitia præſumentes [quare Diſcipuli tui,] &c. Quæſtio eſt de purificatione: & patet litera *Ioa.* 3 Facta eſt quæſtio ex Diſcipulis cum Iudæis de purificatione: ac ſi dicant, tu non purificas, neque ſanas peccatores, quos concupiſcentiæ carnis ſtudere doces: *Philip.* 3. Quorum Deus venter eſt: & gloria in confuſionem eorum qui terrena ſapiunt: inducunt autem Ioannem (quem Chriſtus laudauit *Matth.* 11. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta) & Phariſæos (qui in lege erant probatiſſimi) vt ſic ex lege & ex Ioannis fama oſtenderent eſſe malum modum præſentiæ quem exhibuit.

Et ait illis Ieſus: nunquid poſſunt filij nuptiarum quamdiu ſponſus eſt cum illis ieiunare?

Repreſſio (aliàs reprehenſio) eſt murmuris (nunquid poſſunt) inducit hic tres ſimilitudines, ex quibus oſtendit veram medicinam eſſe in cordis interiori deuotione, eo quod tria ſunt in pœnitentia: coniunctio ſcilicet reconciliari cum Deo, & hæc habet gaudium: nouitas conuerſationis: & hæc habet iuſtitiæ decorem: & ſpiritus feruor, qui ſignatur per vinum. In primo dicit quatuor: primo enim, proponit in humanis acceptam ſimilitudinem: ſecundò, accipit ex ſimilitudine conceſſam veritatem: tertiò, prædicit cauſæ poſitæ ſublationem: & quartò inducit ex hoc ieiunij Deo accepti diſpoſitionem: dicit igitur,

Nunquid poſſunt.

Ex congruitate lætitiæ, quam exigit feſtum [filij nuptiarum] hoc eſt ad nuptias pertinentes [quamdiu cum illis eſt ſponſus] vt ſponſus: & in ſponſi lætitia, & habitu [ieiunare] ieiunare autem eſt aliqua lugubria exercere: nuptiæ autem ſunt coniunctio Dei cum homine, & cum fideli anima in corde. *Ioan.* 2. Nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ: filij autem nuptiarum ſunt in gaudio illo nati. *Ioan.* 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: his qui credunt in nomine eius: ſponſus autem Chriſtus, Dominus in carne patiens (aliàs aduenies, *Pſal.* 18. Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. *Cant.* 3. Videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater ſua in die deſponſationis eius: & in die lætitiæ cordis eius: & eſt hîc argumentum, quod cum magna eſt ſolemnitas, non eſt ieiunandum.

Quanto tempore habent ſponſum ſecum non poſſunt ieiunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis ſponſus: & tunc ieiunabunt in illis diebus.

Hîc accipit ex ſimilitudine propoſita veritatem ab omnibus conceſſam: & litera patet. Intelligitur enim de potentia congruitatis quod dicit [non poſſunt ieiunare] plus enim proficit ſponſi præſentia ad curam morbi: quàm omnis afflictio corporalis exercitij. 1. *Timot.* 4. exercitatio corporalis ad modicum vtilis eſt: pietas autem ad omnia valet, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt & futuræ.

Venient.

Tertium eſt, in quo prædicit cauſæ lætitiæ ablationem: iſti dies fuerunt dies paſſionis, cùm ablatus eſt à vita: & dies aſcenſionis, cùm ablata eſt corporalis præſentia: & de his dicitur *Ioan.* 14. Mundus gaudebit, vos autem contriſtabimini: ſed triſtitia veſtra conuertetur in gaudium.

Et tunc ieiunabunt.

Determinatio eſt boni ieiunij quod eſt Eccleſiæ: & eſt tertium, ab inductis duobus ſuperiùs. Et hoc eſt ieiunium de quo *Matth.* 6. Cùm ieiunas vnge caput tuum, & lana faciem tuam: vt vnctio ſpiritus ſit in mente per deuotionem, & ablutio faciei per pœnitentiam, & ſatisfactionem. *Daniel.* 10. Panem deſiderabilem non comedi trium hebdomadarum temporibus.

Nemo aſſumentum panni rudis aſſuit veſtimento veteri: alioquin aufert ſupplementum nouum à veteri: & maior ſciſſura fit.

[Nemo aſſumentum] quod dicitur ab aſſuendo: & eſt ſecunda ſimilitudo: & dicit duo, ſimilitudinem, & ſimilitudinis rationem. Intendit autem quod in prima hominis conuerſione, adhuc remanent diſpoſitiones veteris conſuetudinis, ſicut aſſumpta quædam vetera: & niſi illæ paulatim educantur, fortis & noua virtutis conuerſatio, non poteſt coniungi cum illis: & ideò dicit Apoſtolus *Epheſ.* 3. Exuentes vos veterem hominem cum actibus ſuis. Et non dicit quod nouus aſſuendus ſit veteri. *Iere.* 4. Nolite ſerere ſuper ſpinas.

Alioquin.

Ratio eſt ſimilitudinis: quoniam nouum ad ſe trahendo, peius lacerat vetus quam primò fuerat: quia tales triſtitia victi reuertuntur: vnde qui tales iniungunt pœnitentias, non ſunt medici: ſed crudeles animarum interfectores: ſimiles ſtultis, qui potionem ita fortem dant infirmo, quod cum morbo occidunt animam. *Matth* Alligant onera grauia, & imponunt ea humeris hominum: digito autem ſuo nolunt ea mouere.

Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin dirumpet vinum vtres, & vinum effundetur & vtres peribunt. Sed vinum nouum in vtres nouos mitti debet.

Tertia eſt ſimilitudo, & dicit tria: ſimilitudinem, & rationem, & veram & ordinatam præſentiam, vinum autem nouum hîc dicitur muſtum. *Iob*. 32. En venter meus quaſi muſtum abſque ſpiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit: & hoc eſt verum de impetu ſpiritus in feruore charitatis qui in neophitis eſt temperandus. 1. *Petr*. 4. Nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis ſit.

Alioquin.

Ratio eſt ſimilitudinis inducti: quia inſpirando calorem, frangit vtrem debilem: ſic nouitius feruor rumpit vim naturæ niſi reſtringatur. 3. *Eſdra*. 3. O viri! fortius eſt vinum: & dicitur ibi quod fecit hominem per talenta loqui [ſed nouum vinum] tangit veram formam bonæ vitæ: quod vinum nouum ſpiritus feruoris noui, mittitur in vas nouitate ſpiritus confortatum. Hoc enim eſt vinum quod lætificat Deum & homines. *Iudi*. 9. Cui laguncula noui cordis præparatur à ſpiritu qui ſedet in throno, & dicit, ecce noua facio omnia.

Et factum eſt iterum cùm Sabbatis ambularet per ſata: & Diſcipuli eius cœperunt prægredi & vellere ſpicas. Phariſæi autem dicebant ei: ecce quid faciunt Diſcipuli tui Sabbatis quod non licet?

In iſta quarta hiſtoria, oſtendit verum animæ medicinæ modum non eſſe in lege: & tanguntur hîc tria: primum eſt, ſolutio legis in opere diſcipulorum, quoad vnum quod præcipuum eſſe reputabatur legis mandatum: ſecundum eſt, orta ex hac ſolutione diſputatio: tertium autem, eſt iuſtitiæ quæ per fidem eſt ſupra legem oſtenſio. Dicit igitur primò duo: tempus, & factum. De tempore dicit.

Et factum eſt iterum eum Dominus Sabbatis ambularet per ſata.

De hoc tamen non eſt quæſtio: quia iter Sabbati quolibet in Sabbato poterat ambulare (aliàs ambulari) ſicut dicitur *Luc*. 24. Factum autem ſubiungit [& Diſcipuli eius] idem autem continetur *Luc*. 6. & *Matth*. 12. Hîc autem dicitur quod [vellebant] & hoc eſt quod radicitus extraxerunt: alij autem dicunt quod fricabant: quia ad literam tales primitiæ primo velluntur, & poſtea fricantur. Aliquando autem niſi teſtæ: in calidis enim terris citò apparent quædam præcoqua: nec fuit iſtud factum ex paupertate, cùm multi miniſtrauerint Domino de facultatibus ſuis: ſed potius, ſicut innuitur in ſequenti capitulo, & ſicut dicit *Chryſoſt*. tanta fuit turbarum frequentia, quod tempus comedendi liberum non habebant: & hoc innuitur, quia prægrediebantur vt domino viam facerent propter (aliàs per) turbas: ſicut etiam Ioannes viam fecerat ad corda. *Luc*. 1. Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.

Phariſæi autem dicebant.

Orta eſt ex facto quæſtio: & quia euidens eſt dicunt [ecca quid faciunt] & reprehenſionem addunt [quod non licet facere Sabbatis] de quo dictum eſt: nullum opus ſeruile facietis in eo. *Exod*. 20. *Leui*. 23. *Iſa*. 55. Si abſtuleris à Sabbato pedem tuum facere voluntatem tuam in die ſancto meo: vocaberis Sabbatum delicatum, & ſanctum Domini glorioſum.

Et ait illis: nunquam legiſtis quid fecerit Dauid quando neceſſitatem habuit, & eſuriit ipſe, & qui cum eo erant: quomodo introiuit in domum Dei ſub Abiathar principe Sacerdotum: & panes propoſitionis manducauit, quos non licebat manducare niſi Sacerdotibus, & dedit eis, & qui cum eo erant. Et dicebat eis, Sabbatum propter hominem factum eſt: & non homo propter Sabbatum: itaque Dominus eſt filius hominis etiam Sabbati.

Hic tribus rationibus oſtenditur iuſtitia Chriſti eſſe ſupra legem à cauſa videlicet, & ratione ordinis, & auctoritate noui legiſlatoris. A cauſa enim oſtendit legem quandoque eſſe ſolubilem. A ratione ordinis verò, dicit legem homine eſſe inferiorem. Ab auctoritate legiſlatoris oſtendit legem eſſe ſolutam. In ratione autem quam ſumit à cauſa, duo inducit: cæcitatis reprehenſionem, & ſolubilitatis legis oſtentionem, dicit igitur.

Nunquam legiſtis.

Ad intellectum: quaſi dicat, non ſtudioſè legiſtis: quia ſicut dicitur. 2. *Corint*. 3. Cum legitur Moyſes velamen eſt poſitum ſuper cor eorum. [quid] 1. *Reg*. 22. [fecerit Dauid] qui Propheta fuit & Rex: habens auctoritatem & inſpirationem. 1. *Reg*. 22. Quis in omnibus ſicut Dauid fidelis inuentus eſt. 1. *Reg*. 16. & *Act*. 13. Inueni virum ſecundum cor meum qui faciet omnem voluntatem meam: & ideò factum eius non eſt calumniandum.

Quando neceſſitatem habuit.

Quæ eſt cauſa ſolubilitatis legis [& eſuriit ipſe] & ne dicatur quod ipſe hoc potuit facere ſolus inſpiratus fuit, ſubiungit [& qui cum eo erant qui non erãt Prophetæ: & ideò etiam Sacerdos ibidem non quæſiuit de dignitate Dauid: ſed de idoneitate puerorum, dicens: ſi mundi ſunt pueri, maximè à mulieribus, manducent, quaſi dicat mirum eſt quod hoc non ad intellectum legiſtis: & inducit ſcripturam hiſtoriæ vbi hoc legitur, dicens.

Quomodo intrauit in domum Dei.

Hoc eſt, in atrium interiùs vbi erant excubiæ Sacerdotum miniſtrantium in tabernaculo, ſub Abiathar principe Sacerdotum: alij Euangeliſtæ dicunt, ſub Abimelech: ad quod dicit *Chryſoſt*. quod binomius fuit iſte. Hieronymus autem dicit quod pater fuit Abimelech quem interfecit

Saul: filius autem Abiathar, qui tunc in facto præſens fuit cum Patre, & nominatior fuit quàm Pater in agendis: & exulauit cum Dauid expulſo: & ideò meruit hîc nominari: quia poſtea regnante Dauid, miniſtrauit: & ideò nomen eius inducitur celebre, quod ſciatur quod ille nil fieri permiſiſſet illicitum: & inducit factum, dicens.

Et panes propoſitionis manducauit.

De quibus *Exod.* 25. Et intelligitur hoc factum fuiſſe in die Sabbati quia, die Sabbati auferebantur propoſiti, & alij ponebantur [quos] ſecundum legem [non licebat edere niſi ſolis Sacerdotibus] maioribus & Leuitis. Et ne putetur ſolus hoc feciſſe; ſubiungit,

Et dedit eis, &c.

Prius expoſitum eſt. Innuit autem rationem talem. Si propter neceſſitatem lex ſoluitur, conſtat legem eſſe ſolubilem: & ſic malè reprehenditis. 1. *Malachia*. 2. Fecit edictum Mathathias vt pugnarent in die Sabbati,

Et dicebat eis.

Secunda ratio eſt: quia ex quo [propter hominem eſt Sabbatum] & non è conuerſo: ergo homo melior eſt Sabbato: & ſic conferens homini, præcipuè in anima: propter Sabbatum non eſt dimittendum. Et ſimile quid eſt de loco ſancto. 2. *Macha*. 5. Non gentem propter locum, ſed locum propter gentem elegit Dominus: propter hoc factus eſt locus particeps malorum populi: poſtea autem fiet & bonorum.

Itaque Dominus eſt.

Tertia ratio eſt: & eſt ſenſus. Ex quo propter hominem factum eſt Sabbatum, & homo melior eſt Sabbato; tunc multo magis melior eſt homo Deus caput hominis Sabbato: & ſic eſt Dominus Sabbati. *Gal*. 3. Lex propter homines facta eſt: ordinata per Angelos in manu mediatoris. *Gal*. 3. Iam non ſumus ſub pædagogo, hoc eſt ſub lege. Sic igitur oſtenſum eſt quoniam iuſtitia non eſt ex lege; ſed per Chriſtum, qui eſt Dominus legis. Et hoc eſt quod intendit.

CAPVT III.

Et introiuit iterum in Synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam: & obſeruabant ſi Sabbatis curaret, vt accuſarent illum.

Hic incipit agere de cura difficultatis benè operandi: & tangit duo. Primò enim, oſtendit huius gratiæ in ſe eſſe poteſtatem: ſecundò autem, facit huius gratiæ in alios propagationem: vbi elegit miniſtros. Adhuc prima habet duas hiſtorias: in quarum prima, hanc gratiam in ſe oſtendit eſſe expreſsè in figura vnius: in ſecunda autem oſtendit hoc generaliter in multis. In prima dicuntur tria: ſcilicet, præſentia miſeri: oſtenſio, per nouam gratiam quæ ſupra legem eſt, beneficij: tertiò, exhibitio eiuſdem: dicit igitur,

Et introiuit iterum in Synagogam.

Vt in loco ſolemni doceret. Eſt autem hæc hiſtoria *Matt*. 12. & *Luc*. 6. [& erat ibi] ecce præſentia miſeri. Dicit autem *Hiero*. de iſto quod in Euangelio Nazaræorum legitur, quod iſte fuerat cæmentarius furioſus: & quærulas voces prius emiſit ad Dominum, vt curaret eum ne ignominioſè cogeretur mendicare: ſicut notauimus ſuper Matth. & ex iſtis vocibus Phariſæi non mouebantur ad miſericordiam: excæcati per inuidiam. Significat autem genus humanum, cuius potentia operandi aruerat, eo quod extenderat ipſam ad vetitum: ſicut. 3. *Reg*. 13. Manus Ieroboam aruit, quam contra virum Dei percutiendum extendit. Eſt etiam manus auaritiæ quam ad accipiendum extendit, contracta ad dandum. *Eccleſ*. 4. Non ſit manus tua ad accipiendum porrecta: & ad dandum contracta.

Et obſeruabant eum.

In pietate, non moti pietate in pauperem: iam obliti quod probauerat ſe eſſe ſuper Sabbatum, & Sabbatum propter hominem eſſe factum: capitulo præcedenti.

Et ait homini habenti manum aridam: ſurge in medium. Et dicit eis: licet Sabbatis benè facere, an malè? animam ſaluam facere, an perdere? & illi tacebant.

Beneficium hîc exponit: & oſtendit eſſe concedendum in Sabbato. tangit autem tria, oſtenſionem miſeriæ: veritatis iudicium ex ratione: & nō valentibus reſpondere, & cum inuidia perdurantibus, Chriſti ſuper cæcitatem cordis eorum compaſſionem: & hæc facile eſt ſubdiuidere: dicit igitur.

Surge.

Ad cæleſtia te extendens vt dignus ſis ſalute [in medium] vt omnium in te prouoces compaſſionis affectum: vt pro te intercedant: & de illis quærit iudicij veritatis rationem [ſi licet Sabbatis bene facere] beneficium enim non eſt ſeruile: ſed libertatis opus. *Heb*. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci.

An malè.

Cum malum ſit priuatio; non benè facere cum poſſit, & opportunum ſit, eſt malefacere. *Prou*. 3. Noli prohibere benefacere eum qui poteſt: ſed ſi potes & ipſe benefac, & eſt quæſtio generalis: & ſubiungit ſpecialem [animam ſaluam facere] *Prou*. 4. Erue eos qui ducuntur ad mortem: & eos qui trahuntur ad interitum liberare non ceſſes [an perdere] hoc ipſo enim perdunt eum non iuuant cùm poſſint. *Ezec*. 3. Animam ipſius de manu tua requiram: eo quod non ſaluauit cùm potuit] at illi tacebant.] 1. *Reg*. 2. Impij in tenebris conticeſcent.

Et circunſpiciens eos cum ira, contriſtatus ſuper cæcitate cordis eorum, dicit homini: extende manum tuam, &

extendit

extendit:& reſtituta eſt manus illi.

Tangit compaſſionem cæcitatis:& tangit tres affectus Dei:ſcilicet, prouidentiam per circunſpectionem: iram, per zelum: & propaſſionem contriſtantium. Hæc enim ſecundum humanum affectum omnia in ſe habuit.

Super cæcitate cordis eorum.

Iſa. 42. Quis cæcus niſi ſeruus meus. *Iſa.* 6. Excæca cor populi huius:& aures eius aggraua: & oculos eius claude[dicit homini] impendendo beneficium: & tanguntur tria:impenſum beneficium, & liuoris accenſio in beneficium, & eiuſdem cauta declinatio: ne per(aliàs propter) beneficium pateretur maleficium:dicit igitur.

extende manum.

Vt ſicut extenſa aruit per inobedientiam: ita extenſa per obedientiam reſtituatur. *Pr.u. vl:.* Manum ſuam aperuit inopi: & palmas ſuas extendit ad pauperem. Et attende quod iſtum curat verbo,leproſum autem tetigit: quia nullam occaſionem vult dare aduerſario maledicti gratia. 1. *Timot.* 5. Quia non erat prohibitũ quando in Sabbato verba dicerentur. *Pſal.* 148. Ipſe dixit & facta ſunt[& extendit] laxatis neruis:induratis & contractis [& reſtituta eſt manus illius] *Matth.* 11. Claudi curantur:leproſi mundantur.

Exeuntes autem ſtatim Phariſæi cum Herodianis conſilium faciebant aduerſus eum:quomodo eum perderent.

Ecce liuor in Phariſæis excitatus ex incontradicibili miraculo. Et ideò Phariſæi hypocritæ conciliant ſibi milites Herodis: eo quod Herodes Ioannem perſecutus fuit: & Ioannes Chriſto teſtimonium perhibuit, vt ex illo odio etiam Herodiani Chriſtum perſequerentur. Conſiliatur ergo hypocriſis apertæ violentiæ: & hoc eſt quod dicit hiſtoria. Ex modo autem loquendi tanguntur quinque; à vero videlicet lumine receſſus,cùm dicit.

Exeuntes.

Ioan. 13. Exiuit continuò:erat autem nox. Secundò,notatur impetus præceps in malum, cùm dicit[ſtatim] non enim differebant vſque ad animi mitigationem. Tertiò notatur quod conciliabant ſibi malos, cùm dicit [cum Herodianis *Pſ.* 49. Si videbas furem currebas cum eo:& cum adulteris portionem tuam ponebas. Quartò, notatur malignitatis ſtudium,cùm dicit.

Concilium faciebant.

Iſa. 8. Ini conſilium, coge conſilium,& diſſipabitur:loquimini verbum,& non fiet. Quintò notatur nocumentum, cùm dicit [aduerſus Dominum Ieſum] *Glo.* magna inſania,qui ſalute indigent, de nece ſaluatoris conſiliantur. *Matth.* 26. Conſilium fecerunt vt Ieſum dolo tenerent & occiderent.

Et Ieſus cum Diſcipulis ſuis ſeceſſit ad mare.

Hic ponitur qualiter Dominus ſubduxit ſe malis, ne haberent materiam malignandi:& dicuntur duo: ſcilicet, quò abiit, & quo fructu.

Primum notat,cùm dicit.

Ieſus autem cum Diſcipulis.

Sicut paſtor cum grege. *Ioan.* 10. Cùm proprias oues emiſeritante eas vadit:& oues illum ſequuntur [perrexit ad mare]ſubduxit autem ſe Dominus quatuor de cauſis: vt ſcilicet diſcipulos ſe ſubducere doceret. *Matth.* 10. Cùm perſecuti vos fuerint in vna ciuitate: fugite in aliam. Et vt tempus paſſionis nondum impletum eſſe oſtenderet. *Ioan.* 7. Nondum venit hora mea. *Et ibidem* Tempus meum nondum aduenit. Et vt non ibi ſed in Ieruſalem futuram ſuam paſſionem declararet. *Luc.* 13. Non capit perire Prophetam ex Ieruſalem. Et qnia adhuc Sacramenta prædicationis completa non fuerunt. *Luc.* 13. Ecce Dæmonia eiicio, & ſanitates perficio hodie & cras: & tertia die conſummor. *Ezec.* 4. Diem pro anno dedi tibi:hodie ergo & cras, hoc eſt, hoc anno & futuro, & tertio anno patiar. Perrexit autem.

ad mare.

Quia hoc congruit inquietis, qnos vt in ipſo requiem inuenirent,vocauit. *Iſa.* 57. Cor impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt. In Chriſto autem eſt quies. *Matth.* 11. Inuenietis reqniem animabus veſtris.

Et multa turba à Galilæa & Iudæa ſecuta eſt eum: & ab Ieroſolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem: multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.

Ecce fructus: & tanguntur duo:primò enim, ſeptem gentes ſequentes: ſecundo autem, cauſa ſequendi,ibi [audientes quæ faciebat]ſicut & regina Saba à finibus terræ venit audire ſapientiam Salomonis. 3. *Reg.* 10. Et litera eſt plana.

Et dixit Ieſus Diſcipulis ſuis vt in nauicula ſibi deſeruirent propter turbam, ne comprimerent eum: multos enim ſanabat: ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent.

Hic tangitur propagatio ſanitatis in multitudine: & demonſtratur virtus redemptoris eſſe ſufficiens ad omnes. Dicuntur autem tria:primò enim,petit vſum nauiculæ, vt ex illa ad litus loquens doceret: ſecundò, ſubiungit oſtenſionem virtutis,tam ſuper ſpiritum,quàm ſuper corpus: & hoc eſt quod dixit.

Vt in nauicula ſibi deſeruirent.

Et in hoc veram oſtendit humilitatem. *Matth.* 4. *tem.* 4. vbi mare calcauit: oſtendit deitatis poteſtatem: & ſubiungit cauſam [propter turbam ne eum comprimerent] *Luc.* 8. Turbæ te comprimunt: & cauſæ compreſſionis iterum ſubdit cauſam.

Multos enim ſaluabat.

Indigentes enim ſalute irruerunt in Saluatorem: non ſicut Phariſæi qui ſalnte indigentes: Saluatorem quærebant interficere.

Quotquot habebant plagas: & ſpi-

ritus immundi cùm illum videbant procidebant ei:& clamabant dicentes:tu es filius Dei: & vehementer comminabatur eis:ne manifeſtarent illum.

Tangitur virtutis propagatio: & tanguntur quatuor: ſcilicet,generalitas infirmorum: fides, cultus, & confeſſio. Et poſt hæc quatuor,ponitur doctrina humilitatis ex parte Domini:& hoc eſt[quotquot enim habebant plagas]in corpore nocumenta. *Iſa.* 1. Vulnus & liuor, & plaga tumens non eſt circunligata medicamine: neque fota oleo[& ſpiritus immundos]in mente. *Matt.* 12.In digito Dei eiicio dæmonia.

Cum illum videbant.

Viſu fidei.*Num.*21.qui aſpexerit eũ viuet. *Luc.* 10.Beati oculi qui vident quę vos videtis. Non enim intelligitur de viſu corporis ſimpliciter: ſed de viſu deitatis in carne ſaluatoris. *Ioan.* 15. Qui videt me: videt & Patrem meum [procidebant] ecce cultus qui Deo debetur. *Exod.*4.Audierunt quod viſitaſſet Dominus filios Iſrael:& non deſpexiſſet afflictionem eorum: & adorauerunt proni in terram.

Et clamabant.

Ecce confeſſio inuita per dæmones,& voluntaria per homines. Et notatur quod dæmones profecerunt experientia ſignorum: quem enim ſuprà primò,dixerunt ſanctum Dei;modo filium Dei confitentur. Sed adhuc non perfectè nouerunt:opinando enim dicunt,quod dicunt. *Philip.* 2. Omnis lingua confiteatur quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris.

Et vehementer.

Doctrina eſt humilitatis: cauſa enim comminationis eſt, quia dæmon non prædicat verum, niſi vt intermiſceat falſum: & hoc non vult Dominus.Sed cùm verum falſo miſcetur, totum efficitur falſum: quia in falſa ſignificatione verum inducitur: ſicut nullus ita leproſus eſt, quin in aliqua parte ſanus videatur: & tamen totus leproſus iudicatur, eo quod totum nutrimentum eſt corruptum.

Et aſcendens in montem: vocauit ad ſe quos voluit ipſe: & venerunt ad eum.

Hæc hiſtoria tangitur *Luc.* 6. Et *Matth.* 10. Inducitur autem hîc vt oſtendatur poteſtas curationum ſpiritualium à capite deſcendere in membra, quæ ſunt miniſtri: & ideò duo hîc inducuntur. In primò enim, oſtenditur poteſtatis propagatio: & ſecundò probatur quod eſt diuina tam in capite,quàm in membris. Et ideò infra dicit. Filij veſtri in quo eiiciunt:vt oſtendat etiam Apoſtolos in digito Dei Dæmonia eiicere. In prima autem harum partium tangit duo: modum videlicet vocationis,& nomina vocatorum. Modus autem vocationis exprimitur in tribus:in vocatione, & vocatorum obedientia,& vocatorum numero & officio? Hæc enim ad vnum referuntur, quia numerus eſt propter officia. Vocationis modus eſt in quatuor: eſt enim ad alta, & liber,& imitatiuus, & Deo acceptus. Primum notatur,cùm dicit.

Et aſcendens in montem.

Eminentis ſanctitatis. *Iſa.* 40. Super montem excelſum aſcende, tu qui euangelizas Sion. Secundum notatur, cùm dicit [vocauit]liberè,non pretio, non prece, nec violentia coactus, non ſanguine inductus. *Hebr.*5.Nec quiſquam ſumit ſibi honorem: ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron.Tertium notatur,cùm dicit.

Ad ſe.

Ioan. 17. Vt vbi ſum ego, & illi ſint mecum. *Corinth.* 11. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Quartum notatur, cùm dicit[quos voluit ipſe]in quibus videlicet,fuit ſuum beneplacitum. *Pſal.*146.Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum: & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. *Rom.*12.Probetis quæ ſit voluntas Dei bona,& beneplacens,& perfecta[& venerunt ad eum] obedientia eſt, quia cùm vocamur ad magna, licet inuiti, tamen obedire tenemur: vnde cùm excuſaret ſe *Iere.* 1. Dicens:A à à Domine ecce neſcio loqui, quia puer ego ſum; tamen Domino dicente, noli dicere quia puer ſum, quoniam ad omnia ad quæ mittam te ibis, & quæ mandauero tibi loqueris;obediuit. Et ſimile fecit Moyſes *Exod.*3.& *Iſa.*6.

Et fecit vt eſſent duodecim cum illo,& vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis poteſtatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia.

Tangit officia:primò, ſecundum vniuerſalem numerum:ſecundò, ſecundum officij actum:tertiò ſecundum officiatorum poteſtatem.

Dicit ergo [& fecit] ſtatuendo [vt eſſent duodecim] quia patres veteris teſtamenti fuerunt duodecim:& boues ſub mari æneo (quod Eccleſiam ſignificat) duodecim: & ſtellæ in corona ſponſæ in cælo, duodecim *Apocal.* 12. & ſedes iudicantium, duodecim *Matth.* 19. Et iudicandorum numerus,duodecim *Apoc.*6. Et portæ ciuitatis duodecim *Ezec.vlt.*& *Apoc.*21.

Et vt mitteret eos prædicare.

*Rom.*10.Quomodo prædicabunt niſi mittantur?Prędicare autem,eſt officium Prælati:docere verò, eſt magiſtri. Et prædicatio eſt eorum quæ ſunt ſupra intellectum humanum, ſicut ſuperius eſt notatum: eſt autem hoc officium non exercendum per alium. *Actuum.* 6. Non eſt æquum nos relinquere verbum & miniſtrare menſis. 2. *Timot.* 4. Teſtificor coram Deo qui iudicaturus eſt viuos & mortuos: & per aduentum ipſius & regnum ipſius,prædica verbum.

Et dedit illis poteſtatem.

Ecce miniſtrorum poteſtatem oſtendit à ſe in eos profluere:& eſt ſuper corpus,& ſuper animam: & ideò dicit [curandi infirmitates]præcipuè illas quæ ſunt ex incendio fomitis,& ex inobedientia carnis ad ſpiritum. *Marc. vlt.* Super ægros manus imponent, & bene habebunt [& eiiciendi dæmonia] à poteſtate quàm ſuper animam. *Marc. vlt.* In nomine meo dæmonia eiicient.*Iſa.*11.Non nocebunt, & non occident in vniuerſo monte ſancto meo:quia repleta eſt terra ſcientia Domini.

Et impoſuit Simoni nomen Petrus: & Iacobum Zebedæi, & Ioannem frarrem Iacobi: & impoſuit eis nomina boanerges, quod eſt, filij tonirrui.

[Et impoſuit Simoni nomen Petrus] quia agnitionem illam habuit ſuper quam fundatur Eccleſia. *Matth.* 16. Caro & ſanguis non reuelauit tibi: ſed pater meus qui eſt in cælis. Et tangit hic nomina vocatorum, ſecundum ſuas vocationes eis congruentia. Nomina autem ſunt duodecim: quorum primi tres, *vt dicit glo. Hieron.* propter ſublime meritum ipſorum in monte, quo audiuerunt tonitruum patris de nube: vnum nomen in communi accipiunt, præter ſpecialia nomina quę ante acceperunt. Et primus quidem: non tam in Apoſtolum, quàm in vicarium Chriſti, & verticem Apoſtolorum: & hoc ſua oſtendit nominatio. Quia cum primo Simon, poſtea Petrus eſt vocatus: Simon obediens, vel deponens triſtitiam interpretatur: per obedientiam mandatorum ad apicem venit Apoſtolicæ dignitatis. *Exod.* 24. Omnia quæ locutus eſt Dominus faciemus & erimus obedientes. *Heb.* 12. Obedientes erimus patri ſpirituum, & viuemus. Hic triſtitiam ſæculi quæ mortem operatur deponit: vt in lætitia cordis & deuotione ſe totum referat ad Deum, dicens cum *Pſal.* 36. Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones cordis tui. Item *Pſal.* 76. Memor fui Dei, & delectatus ſum, hoc eſt, per lætitiam interiorem, quæ eſt gaudium in Spiritu ſancto: & per obedientiam mandatorum exteriorum (aliàs exteriorem) & hoc deſignat nomen Petrus. Vnde *Beda.* Sicut à Chriſto lux mundi vocantur Apoſtoli; ſic à Chriſto petra, Simon vocatus eſt Petrus. Item *Beda.* Idem eſt Græcè vel Latinè Petrus quod Syriacè Cephas: & hoc eſt idem quod rupes, vel caput. Rupes quidem, propter fundamentum confeſſionis veritatis. *Matt.* 16. Tu vocaberis Petrus: & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Caput autem, propter verticem Apoſtolicæ dignitatis: quia vicarius eſt Chriſti in terris. Vnde in *Cant.* 5. Dicit Eccleſia. Caput meum plenum eſt rore: & cincinni mei guttis noctium. Ros enim gratiæ Chriſti in hoc caput in plenitudine poteſtatis deſcendit: & guttæ lucentes, in nocte ignorantiæ huius mundi in ſacra doctrina diſtillant à cincinnis, hoc eſt, à Doctoribus & Prælatis: qui dependent ab hoc capite. Duos autem ſuorum ſecretorum teſtes vocat & adiungit huic capiti.

Iacobum Zebedæi.

Hoc eſt, Iacobum filium Zebedæi [& Ioannem fratrem] eiuſdem [Iacobi] qui cum Petro ad omnia ſecreta deitatis Domini præ aliis, quaſi teſtes idonei adhibebantur. Interpretatur autem Iacob luctator: quia ſemper fuit in lucta virtutis, & ſapientiæ. *Eccleſ.* 51. Colluctata eſt anima mea cum ſapientia. In *Gloſ.* dicit *Hiero.* ſupplantata habet deſideria carnis. Eſau ſanguineus dicit de ipſo *Geneſ.* 27. Iuſte vocatum eſt nomen eius Iacob, ſupplantauit enim me en altera vice: quia in lucta virtutis, ſupplantauit in paſſionibus: in lucta autem veritatis, ſupplantauit in erroribus quos conculcauit. Ioannes autem: in quo eſt gratia, interpretatur: quia dicit *Hieron.* Hoc habuit per gratiam, quod alij per laborem. Duo autem habuit per gratiam: ſcilicet, Chriſti dilectionem, & altiſſimæ veritatis agnitionem. Signum primi, quod ſibi Chriſtus præ aliis matrem commendauit: & dilectus Diſcipulus ſpecialiter eſt appellatus. Signum autem ſecundi, quod in pectore Domini recubuit *Ioan.* 21. Hi duo, filij dicuntur Zebedæi, hoc eſt, donati vel dotati: quia ſecundum ſpiritum ſunt filij Chriſti ſpeciales cui donatum eſt & qui præ omnibus eſt dotatus. *Geneſ.* 24. Omnia quæ habuit dedit filio ſuo. Hi duo adiuncti ſunt Petro, in quo eſt plenitudo poteſtatis: quia perfectio virtutis in opere, & perfectio veritatis in contemplatione, comitari debent plenitudinem poteſtatis. Hoc ſignificatum eſt *Exod.* 17. Vbi manus Moyſi ſuſtentabant Vr & Aaron. Aaron enim montanus ſignificabat perfectionem virtutis: Vr autem ignis, ſignificat perfectionem ignitæ veritatis.

Et impoſuit eis.

Duobus illis fratribus Iacob & Ioanni [nomina] officiis eorum congruentia [boanerges] & hoc exponit Euangeliſta: dicens.

Quod eſt, filij tonirrui.

Quia adiuncti ſunt ſummæ poteſtati, vt fulgurent ſignis, & exempli s in virtute: & pædicatione tonent doctrinam in veritate *Pſal.* 76. Vox tonitrui tui Deus in rota, hoc eſt, in ſcriptura, *Iob.* 38. Nunquid emittes fulgura & ibunt: & reuertentia dicent tibi, adſumus. Iſti ergo duo tanquam in arce, & primates vocati ſunt vt aſſiſtant ei in quo eſt plenitudo poteſtatis: ſignificati per duas columnas, quas Salomon poſuit ante oſtium templi. Quarum vnam vocauit firmitatem, & alteram fortitudinem. Significantur etiam per duas tubas de quibus dicitur *Num.* 10. fac tibi duas tubas ductiles argenteas, quibus poſſis conuocare multitudines in die quando mouenda ſunt caſtra.

Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum.

Præinductis mutauit nomina tribus: Petro dans ſingulare, eo quod ipſe ſingularis eſt dignitatis, ad quam vocatur: aliis autem duobus, communem dedit nominationem: ſignificans quod dignitas eorum, quamuis ſit maior aliis, tamen eſt pluribus communicabilis. Poſt hos autem notat eos qui ad inferiores gradus Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum vocantur, in nouem gradibus diſtribui: docens nos nouem eſſe attendenda in electionibus talium Prælatorum. Quorum tres primi ſumuntur ſecundum ſtatum innocentiæ, in quibus peccati conſideratur immunitas: qui ſunt Andreas, Philippus, & Bartholomæus: hi enim tres vocantur ad Apoſtolatum ſecundum tria, quæ exiguntur ad officium prædicationis: ſine omni impedimento contrariæ diſpoſitionis. Sunt autem ſex: ſic diſtributa, quod duo ſunt in Andrea: duo, in Philippo: & duo, in Bartholomæo. Duo in Andrea, ſunt ſecundum duas eius interpretationes: interpretatur enim virilis, & reſpondens pabulo. Ex hoc

enim quod virilis eſt, talis eſt quod audet reſiſtere aduerſario. *Tit.* 1. Vt potens ſit exhortari in doctrina ſana:& contradicentes reuincere. *Ezec.* 13. improperat quibuſdam dicens. Non aſcendiſtis ex aduerſo: nec oppoſuiſtis vos murum pro domo Iſraël. In hoc autem quod reſpondens pabulo dicitur: docemur quod non gratis debet comedere panem Eccleſiæ. 2. *Theſ.* 4. Neque gratis manducauimus panem apud vos. *Pſ.* 80. Sumite pſalmum, hoc eſt, ſpiritualia:& date tympanum, hoc eſt, temporalia. 1. *Cor.* 9. Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Et tales Andreas in Eccleſijs debemus eligere: qui & Eccleſiarum ſint defenſores, & de facultatibus Eccleſiæ non conſumant, niſi ad neceſſitatem, vt Eccleſias in ſpiritualibus ædificent.

Et Philippum,

Qui os lampadis interpretatur. Per lampadem, innuens ignitum lumen ſcientiæ diuinæ, quod reſplendet ab ipſo:& per os, eloquentiam (aliàs eloquentiæ) docens, qua (aliàs qualiter) vnicuique verbis congruentibus,& ſimilitudinibus congruentibus, poſſit apto ſermone reſpondere. De primo dicitur *Iſ.* 62. Propter Sion non tacebo,& propter Ieruſalem non quieſcam: donec egrediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluator eius velut lampas accendatur. *Cant.* 8. Lampades eius, lampades ignis atque flammarum. De ſecundo dicitur in *Pſal.* 44. Diffuſa eſt gratia in labiis tuis. *Cant.* 2. Vox tua dulcis, & facies tua decora. Hæc enim eſt vox dulcis, quæ de lampadibus omnem ſordem vitiorum conſumentibus, procedit. Aliter enim decepti: dicunt illud *Geneſ.* 27. Vox quidem vox Iacob eſt, ſed manus, manus Eſau ſunt.

Et Bartholomæum.

Qui filius ſuſpendentis aquas interpretatur: & in hoc duo notantur. Aquæ enim ſuſpenſæ differunt ab aquis deorſum fluentibus in duobus: quorum vnum eſt quod ſunt altæ: ſecundum autem, quod non ſunt actu humidæ, ſed peruiæ, & luminoſæ, cæli ſpeciem præferentes. Aquæ autem ſunt delectationes quæ in Prælato altæ eſſe debent, vt cæleſtes,& diuinæ ſint: & in nullo alio terreno delectetur, dicens cum Dauid *Pſ.* 37. Domine ante te omne deſiderium meum, & gemitus meus à te non eſt abſconditus. Et illud *Pſ.* 72. Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram. Et illud *Pſal.* 15. Delectationes in dextera tua vſque in finem. Hæ autem delectationes ſiunt puræ & luminoſæ: nihil cum cæca concupiſcentia commune habentes. *Iſa.* 66. Sugatis, & repleamini ab vberibus conſolationis eius: & omnimodis delicijs affluatis, ab omnimoda gloria eius. Hæc igitur ſunt conſideranda in officio electi vel eligendi.

Et Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi.

Tangit hîc tres alios: in quibus docemur ea quæ in eligẽdo aliquando ſunt toleráda, dũmodo de præterito ſint purgata: & ideò in quolibet illorum duo notantur: vnu purgans, & alterum purgatum. Duo enim notantur in Matthæo: quorũ vnum eſt purgans, quod donatus eſt per gratiam: alterum autem, quod illicitis lucris intendebat:& hoc eſt, purgatum. *Matth.* 9. Vidit Ieſus hominem ſedentem in teloneo Matthæum nomine. Hic enim ipſo facto illicita relinquens,& gratiæ adhærens, dixit. Quæ mihi fuerunt lucra; hæc arbitratus ſum vt ſtercora; vt Chriſtum lucrifacerem. Et ideò ſalua pace quorundam, non eſt obiiciendum electo, ſi aliquando illicita quæſiuit: dummodo nunc gratiæ Dei ſe commiſerit. Quamuis enim dicatur *Eccleſ.* 31. Beatus diues qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit: nec ſperauit in theſauris pecuniæ, quis eſt hic, & laudabimus eum: fecit enim mirabilia in vita ſua;& hic beatus eſt, qui quamuis aliquando maculam habuit, quando poſt aurum abiit: tamen vt ſine macula eſſet, aurum reliquit:& vnde abierat, ad gratiam rediuit: & hic enim eſt laudandus, quia mirabilia fecit in vita ſua: quàm ille qui nunquam abiit. Sic *Luc.* 19. Zachæus princeps publicanorum & diues, rediuit,& illicita non retinuit: ſed reddidit, & reliqua, gratiæ Dei ſe totum committens, pauperibus erogauit. Hoc ergo eſt diſſimulandum.

Et Thomam.

Qui ipſo nomine duo importat: quia geminus ſiue dubius interpretatur, & abyſſus. Et ſignificat dubietas, ignorantiam ſiue dubitationem in intellectu, circa veritatem credendorum, vel ſciendorum, vel faciendorum, vel appetendorum. Abyſſus autem, huius ignorantiæ vel dubitationis cauſam: ſcilicet tenebras abyſſi, quia videlicet non procedit dubitatio ex contemptu, vel ex affectu: ſed ex eo ſolùm quia non eſt illuminatus. *Geneſ.* 1. Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Nec abyſſus à ſe lumen habere poterit, niſi deſuper ſibi immitatur. Signum autẽ huius abyſſi eſt, quia oblatum lumen facile recipit: nec contra obnititur per diſpoſitionem malam quæ in ipſa eſt. Sicut & Thomas, licet obſcurus fuerit per dubitationem detentus aliquandiu: tamen lumen facile recepit, & tunc in eadem ſolida confeſſione permanſit. Hæretici autem lumini reluctantur: ſicut dicitur *Iob.* 24. Ipſi fuerunt rebelles lumini: & ignorauerunt vias eius, & neſcierunt ſemitas eius:& hoc fit per malam infidelitatis diſpoſitionem, quæ eſt in ipſis. 2. *Corin.* 4. Deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat in eis illuminatio Euangelij gloriæ Chriſti. Sic autem Thomas non fuit abyſſus, & dubius: ſed potius ex ſolo illuminationis defectu, fuit dubius:& ſine omni difficultate lumen paratus erat recipere. Taliter obſcurus fuit Paulus qui. 1. *Timot.* 1. dixit. Miſericordiam conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate mea. Si quis igitur aliquando ex ignorantia huiuſmodi dubitauerit: & tamen veritatem paratus recipere fuerit, non eſt excludendus à diuina electione: ſed eſt erudiendus,& eligendus, hoc non obſtante quod aliquando dubitauerit: quia hoc ipſum magis eum cautum in aliis reddit. Sic 2. *Cor.* 4. Dicitur: quod Deus qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere: illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei in faciem Chriſti: ſicut dicitur *Epheſ.* 5. Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Hac igitur diſpenſatione Dominus eligit Thomam.

Et

Et Iacobum Alphæi.

Alphæus autem doctus, vel fugitiuus interpretatur. Iacobus autem interpretatur luctator: & ſignificat duo. Quorum primum eſt doctum eſſe in lucta contra vitia: & hoc eſt, purgans. Secundum autem, fugitiuum eſſe: quia peccatis perpetratis, aufugit per pœnitentiam: & hoc eſt, purgatum. Propter quod non eſt quod fecerit in præterito: dummodo nunc aufugerit. *Hebræ.* 5. Non habemus pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris: tentatum autem per omnia pro ſimilitudine, abſque peccato. 1. *Cor.* 6. Nolite errare: neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt. Sed hæc aliquando quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Et ideò talia in eligendo, dummodo alias nunc bonus ſit, ſunt aliquando toleranda, & diſſimulanda. Sic ergo per hos tres ſignificatur quid in præteritis negotiis, ignorantiis, & peccatis aliquando ſit diſſimulandum in viris, qui aliàs vtiles ſunt ad regimen animarum.

Hic autem attendum eſt (ſicut dicit *Hier.*) de Matthæi Apoſtoli humilitate: quæ in duobus eſt. In vno quidem: quod cum Marcus hîc: & *Luc.* 9. In electione Apoſtolici gradus Matthæum, Thomæ præponunt: ipſe autem ſe *Matth.* 10. poſtponit eidem. *Eccleſ.* 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Secundum autem eſt, quod ipſe ſe vocat publicanum à peccato, quod in negotio habuit: alij autem ſimplicem ipſius exprimunt nominationem, quæ gratiam liberæ innuit electionis. Quia ſicut dicitur *Prou.* 18. Iuſtus à principio accuſator eſt ſui. Eſt etiam aduertendum, quod *Hieron.* Dicit quod Iacobus [Alphæi] qui & frater Domini dicitur; propter ſimilitudinem corporis & religionis, & vicinitatem ſanguinis: quia conſobrinus eius fuit, quia Maria Alphæi ſoror matris Domini fuit, quam *Ioan.* 19. Mariam Cleophæ dicit: fortaſſe quod idem Alphæus, & Cleophas binomius fuit: vel, quia defuncto Alphæo: poſt natum Iacobum, Cleophæ nupſit. Iacobus idem, poſt reſurrectionem Domini: ſtatim Ieroſolymorum ordinatur Epiſcopus. Quia ſecundum legem, ſi frater ſine hærede deceſſit: alius frater vxorem eiuſdem ducere debuit: & ſuſcitare ſemen defuncto fratri. Tres igitur iſti in tertio ordine dictis de cauſis ſunt vocati.

Et Thaddæum, & Simonem Cananæum, & Iudam Scarioth: qui & tradidit illum.

Tangit hîc eos qui in quarto ordine ſunt vocati: & in illis inſtruit quid in eligendis, ſecundum præſentem iuſtitiam ſit conſiderandum: ſignificat autem ſex: ita quod duo, in quolibet iſtorum. Thaddæus enim corculus, hoc eſt, cordis cuſtos interpretatur. Innuit autem quod in eligendo: conſideranda eſt bona conſcientia. 2. *Cor.* 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. *Iſa.* 35. Gloria Libani data eſt ei. Libanus candidatio interpretatur: & gloria Libani eſt gloria candidatæ conſcientiæ: & hæc prouenit ex bona cordis cuſtodia. *Prou.* 4. Omni cuſtodia ſerua cor tuum: quia ex ipſo vita procedit. Hic autem qui cognomine dicitur corculus: vero nomine Iudas vocabatur: quod confitens, & glorificans interpretatur: & ſignificat eligendum debere eſſe amicum veritatis, & diuinæ laudis. *Iſa.* 60. Germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.

Et Simonem Cananæum.

Qui fuit natus à Cana ciuitate Galilææ. Interpretatur autem Simon, ponens triſtitiam: eo quod in eligendo: ſecundum præſentem gratiam debet conſiderari, quod lingua ſua placabili, ſcire debeat deponere triſtitiam à cordibus ſubiectorum. *Iſa.* 50. Dedit mihi dominus linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt, verbo. Sic triſtitiam depoſuit Paulus: qui dixit *Philip.* 4. Gaudete in Domino ſemper: iterum dico gaudete: modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Cananæus autem zelotes interpretatur: quia in eligendo conſiderandum eſt, quod zelum legis habeat: & zelum animarum: vt dicat: Zelus domus tuæ comedit me. 1. *Machab.* 3. Phinees dum zelat legem, accepit peccatum Sacerdotij ſempiterni.

Et Iudam Scarioth qui tradidit eum.

In quo notantur duo: quorum vnum fuit publicum, hoc eſt, præſens iuſtitia: quæ in nomine Iudæ importatur: & eſt id quod in eligendo eſt conſiderandum. Alterum autem eſt occultum, quod importatur per Scarioth: quòd eſt vicus vnde ortus fuit Iudas: & memoria mortis interpretatur. Et hoc in corde diu meditatus fuit, qualiter ad mortem Dominum traderet: & hoc tandem ad effectum perduxit & ideò ſequitur [qui tradidit illum] ſed quia nos occulta cordium ſcire non poſſumus: docuit nos Dominus quod nos occulta cordium in electionibus non diſcuteremus: ſed ſufficere quod eligamus talem, quem aperta probatum reddit iuſtitia. Vnde *Hieron. in Gloſ.* Iudas Scarioth, à vico in quo ortus eſt: de tribu Iſachar, qui merces interpretatur, vel, pretium, ſcilicet perditionis. Scarioth, id eſt, memoria mortis: quia nó repentè, ſed præmeditatus, Dominum tradidit: hinc prouidè inter Apoſtolos eligitur: quia magna eſt veritas, quam nec aduerſarius miniſter infirmat. Voluit Dominus tradi à Diſcipulo: vt tu à ſocio proditus, moleſtè non feras tuum erraſſe iudicium, tuum periſſe beneficium. Sic electus eſt Saul. 1. *Reg.* 9. de quo dicitur, quod erat electus, & bonus, & non erat vir de filiis Iſraël melior illo. Et tamen poſtea fuit ſubuerſus: quam ſubuerſionem diu fuit præmeditatus. *Pſal.* 35. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo: aſtitit omni viæ non bonæ: malitiam autem non odiuit. Vnde docens nos Dominus dicit. 1. *Reg.* 16. Non ſecundum faciem iudico. Non autem ſecundum faciem oportet iudicare. Vnde *ibid.* homines vident ea quæ patent: Deus autem intuetur cor. Et ideò etiam Apoſtoli *Act.* 1. videntes in Iuda proditore humanum erraſſe iudicium: in Matthia ſubſtituendo per ſortes, explorabant iudicium diuinum: quo eligendus permaneret in

ſorte

ſorte Apoſtolica, ad quam Iudæ ſuccederet.

Hi ergo tres vltimi ſicut dictum eſt: ſecundum conſiderationem præſentis iuſtitiæ ſunt electi. Primi ergo tres non tam ad gradum, quàm ad ſublimitatem regiminis diuini, ſunt electi: ſicut in veteri teſtamento Moyſes, & Aaron & Vr: penes tria, quæ ſunt in Hierarchia diuina: quæ ſunt; plenitudo poteſtatis, & plenitudo bonitatis, & plenitudo ſapientiæ. Secundi autem tres, electi ſunt penes tria, quæ ſunt in prima Hierarchia Angelica: quæ ſunt, feruor ignis diuini, ad omnia miniſtrans vitilitatem: quia ſicut dicitur *Cant.*8. Fortis eſt vt mors dilectio, & plenitudo ſcientiæ ſplendens in verbo: & receptio regalis in omni materialitate, ſicut in throno in eo qui omnes appetitus, & aquas concupiſcentiæ ſuſpendit in altum. Tertij autem tres vocati ſunt penes tria, quæ ſunt in ſecunda Hierarchia Angelica: quæ ſunt, altitudo oſtentationis, quam dignitas nobilitatis ſuperponit: & diuitiæ pulchrorum, & honorum in decore altitudinis exaltant: & non nutans (aliàs non cadere valens) fortitudo tenet ne cadat: ſcabellaribus conculcandis appropinquando. Et hoc attribuitur Matthæo, qui ſicut dicit *Hiero.* Et talentorum Domini factus eſt diſtributor: & dignitatem regalem Domini, præ alijs deſcripſit. *Virtutes* autem (quarum eſt eſſe inuincibiles, ad omne, voluntatem Dei peragendum) attribuuntur Thomæ: quia confortatus in Dominu, nihil impoſſibile ſibi eſſe pro Domino faciendum propoſuit. Iacobo autem attribuuntur poteſtates, quæ ſunt in eadem Hierarchia: quia poteſtatum eſt arcere per liuires diuinos, omne contrarium: & promouere bonum. Et hoc ipſe primus fecit, ſecundum murmurationem quæ de conuerſione gentilium primum facta eſt *actuum.* 15. Quarti autem tres, ſumuntur penes tertiam Angelorum Hierarchiam, in qua principum quidem eſt, omnem actum referre ad legis congruentiam, quod corculo attribuitur: quia cuſtos cordis, cuſtos eſt legis. Archangelorum autem eſt, omnem actum ad conſilium referre diuinum. Et hoc competit Simoni Cananæo, qui zelotes eſt, vt in omnibus conſilium Dei perficiatur. Iudas autem, in quo præſens tamen conſiderata eſt iuſtitia, reſpondet Angelis: quorum officium eſt, omnem actionem noſtram informare forma iuſtitiæ & virtutis. Hæc igitur hic diligentiùs proſecuti ſumus: quia iſtas Apoſtolorum vocationes ſuper Matthæum perfunctoriè tranſiuimus.

Et veniunt ad domum: & conuenit iterum turba, ita vt non poſſet neque panem manducare. Et cum audiſſent ſui: exierunt tenere eum, dicebant enim, quoniam in furorem verſus eſt. Et Scribæ qui ab Ieroſolymis deſcenderant, dicebant, quoniam Beelzebub habet: & quia in principe Dæmoniorum eiicit dæmonia.

Hic incipit pars illa in qua probatur quod hæc poteſtas eſt diuina, tam in capite quam in membris. Durat autem hæc pars, vſque ad principium quarti capituli. Diuiditur autem in tres partes: in quarum prima oſtenditur, quod eſt diuina in capite: & nulli niſi Deo, poteſt attribui: in ſecunda oſtenditur, quod eſt diuina in opere, prædicatione, & effectu verbi: & hæc incipit in principio quarti capituli. In tertia oſtenditur, quod eſt diuina in membris, quæ ſunt miniſtri capitis, & executores officij prædicationis: ibi [nunquid venit lucerna, &c.] Prima harum partium diuiditur in tres: in quarum prima, agitur de exceſſu poteſtatis, tam in ſermone quam in opere: in ſecunda autem oſtenditur, quod iſte exceſſus eſt poteſtatis diuinæ: ibi [& conuocatis eis in parabolis dicebat] in tertia oſtenditur, ab opere huiuſmodi poteſtatis, non eſſe vacandum ex aliqua carnali affectione: ibi [& venit mater eius] in harum prima tria notantur: ſcilicet, inſtantia quærentium, ſiue frequentantium: ſimplicitas deuota diſcipulorum: & malitia obſeruantium Scribarum & Phariſæorum, De inſtantia frequentantium dicit tria, & innuit quartum. Quorum primum eſt, quod ad locum quietis Dominus veniens, ab opere ſalutis noſtræ non quieſcebat: ſecundum eſt, quod propter hoc multi ad eum vndique conueniebant: tertium eſt, quod etiam auiditate operandæ ſalutis: operibus neceſſitati naturæ debitis, non indulgebat. Quartum quod innuit eſt, quod tam in ſermone quam in opere diuinæ poteſtatis, exceſſum oſtendebat. Dicit igitur.

Et veniunt.

Et ipſe ſaluator & ſui [in domum] ad quieſcendum poſt laborem actionis. *Sap.*8. Intrans in domum meam conquieſcam cum illa, ſcilicet ſapientia: non enim habet amaritudinem, conuictus eius: neque tædium, conuiuatus illius. *Ezec.* 3. Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Sed nec ibi quieuit Saluator ab opere ſalutis noſtrę & hoc eſt quod ſequitur [& cōuenit iterū] ſicut extra domum fecerat [turba] frequentantium & quærentium, tam animæ quàm corporis ſalutem. *Iſa.*2. Ibunt populi multi, & dicent: venite aſcendamus ad montem domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de vijs ſuis: & ambulabimus in ſemitis eius.

Vt non poſſet manducare.

Quod tamen erat naturalis neceſſitatis. Hoc autem factum eſt propter nimiam turbarum inſtantiam. *Pſal.* 101. Oblitus ſum comedere panem meum. Videns enim deſiderium ſalutis in turbis: vtilitatem hominum (propter quos venerat) neceſſitatibus naturalibus præpoſuit: refectus interius ſalute, & fidę deuotorum. *Ioan.* 4. Ego cibum habeo manducare quem vos neſcitis: *Et paulo poſt.* Meus cibus eſt vt faciam voluntatem patris mei qui miſit me: & vt perficiam opus illius. *Tob.*12. Ego cibo inuiſibili vtor. Propter quod dicit [vt non poſſent manducare panem] Diſcipuli, qui adhuc animales exiſtentes, cibum corporalem attenderunt. Quartum autem quod innuit eſt, quod excitatus deuotione turbarum: adeò exceſſit in ſermone & opere, quod vltra hominis facultatem tunc eſſe videbatur: & diuinum quiddam micabat ab ipſo. Sicut & Paulus dicebat. 2. *Corinth.*5. Siue mente excedimus Deo: ſiue ſobrij ſumus vobis. Intelligitur autem hic dixiſſę turbis ea quæ *Ioan.* 8. De

corpore

corpore ſuo dixit, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem : non habebitis vitam in vobis. Qui furoris ſermo eſſe videbatur carnalibus, & animalibus diſcipulis.

Et cum audiſſent ſui diſcipuli.

Adhuc animales exiſtentes, & intellectum verborum capere non valentes [exierunt de domo] ad turbas cum quibus ſtabat Dominus [tenere eum] ex compaſſione carnali quam habebant ad ipſum. Non autem ideò tenebant eum, ne ſibi aliquod malum inferret : ſed potius ideò, ne diutius cum turbis manens, ſe nimis prædicando affligeret : ſicut *Marc.* 6. & *Matth.* 9. & *Luc.* 8. Turbæ te comprimunt, id eſt affligunt : & dicis: quis me tetigit. [dicebant enim] ſui diſcipuli [quoniam in furorem verſus eſt] furorem autem vocant , quia ex zelo contra peccata modum iræ cuiuſdam oſtendit : & ex nimio deſiderio ſalutis aliorum , corporalis ſuæ neceſſitatis videbatur oblitus. Sicut *Act.* 26. De Paulo dictum eſt: inſanis Paule: multæ literæ ad inſaniam te inducunt. Sic 1. *Reg.* 21. Dauid vt ſuos ſaluaret immutauit vultum ſuum coram rege Achis , qui dixit. Vidiſtis hominem inſanum, cur adduxiſtis eum vt fureret coram nobis? ſic de Propheta Domini dicitur 4. *Reg.* 9. Ad quid venit inſanus iſte ad te? ſic de Domino dictum eſt *Ioan.* 10. Dæmonium habet & inſanit: vt quid eum auditis?

Et Scribæ.

Qui ab Ieroſolymis deſcenderant , ad obſeruandum eum : & omnia quæ dicebat (aliàs docebat) & faciebat peruertebant [& dicebant] blaſphemantes eum [Beelzebub habet] quem vt diximus *Matth.* 11. Principem eſſe putabant aliorum dæmonum: vnde dicunt [in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia] & ſic blaſphemantes : contrariæ virtuti , ea quæ diuinæ erant, attribuerunt.

Et conuocatis eis, in parabolis dicebat illis : quomòdo poteſt Satanas Satanam eiicere ? etſi regnum in ſe diuidatur : non poteſt ſtare regnum illud. Etſi domus ſuper ſemetipſam diſpertiatur : non poteſt domus illa ſtare. Etſi Satanas conſurrexerit in ſemetipſum: diſpertitus eſt : & non poterit ſtare , ſed finem habet. Nemo poteſt vaſa fortis , ingreſſus in domum diripere , niſi prius fortem alliget : & tunc domum eius diripiet.

Hic incipit oſtendere hoc quod dixerunt Scribæ blaſphemiam : & hoc quod ipſe dicebat & faciebat : non poſſe eſſe, niſi à virtute diuina. Habet autem hæc pars duas particulas. In quarum prima, rationibus, & ſimilitudinibus oſtendit quod dictum eſt. In ſecunda autem, deterrens eos de peccato blaſphemiæ: oſtendit irremiſſibilitatem ipſius. In primo horum duo ſunt: in quorum primo , modum oſtendit probationis : & in ſecundo, rationes perſuaſiuas inducit. Dicit igitur , & multa patientia & benignitate tolerans aduerſarios : & bonum contra malum opponens.

Conuocans eos.

Qui per inuidiam & iram , diſpertitum habentes cor , intelligere veritatem non poterant. Hos conuocauit, vt conuocati , vno corde intelligerent quæ dicebantur per rationem [in parabolis dicebat] hîc autem vocat parabolas, ſermones per ſimilitudines rationabiles explanatos. *Pſ.* 77. Aperiam in parabolis os meum : loquar propoſitiones ab initio [quomodo poteſt Satanas] tangit rationes ſimilitudinarias tres. Quarum prima ſumitur ex ſimilitudine regni in ſeipſum diuiſi : ſic quod omne regnum in contrarias poteſtates , & voluntates, & operationes diuiſum , deſolabitur : quia quod vna poteſtatum præcipit, altera inhibet; & quod vna ædificat, altera deſtruit. Et in hac ratione ſub quæſtione primò ponit concluſionem intentam dicens [quomodo poteſt Satanas] qui regnum ſuum intendit conſtruere [Satanam eiicere] deinde ponit medium iſtius rationis ſub conditione, dicens.

Etſi regnum Satanæ in ſe.

Hoc eſt contra ſe [diuidatur] per contrarias voluntates & poteſtates & operationes: ita quod vnus alium eiiciat [non poteſt ſtare regnum iſtud] ſed deſtruetur à ſeipſo. Deinde antequam inferat concluſionem : adducit ſecundam rationem, per domus ſimilitudinem , dicens [etſi domus] quantum ad familiam domus [ſuper ſemetipſam] hoc eſt, contra ſemetipſam [diſpertiatur] hoc eſt, diuidatur.

Non poterit domus illa ſtare.

Sed diſſoluetur: ſicut & regnum. *Oſeæ*. 10. Diuiſum eſt cor eorum , nunc interibunt. Omne enim vnum, conſtruitur ex hoc, quod ſuæ partes ex quibus componitur , concorditer tendunt ad vnum: & ſi illę diſcordant, & in diuerſa tendunt: neceſſe eſt quod diſſoluatur. Hæc igitur ſunt cauſa naturalis omnis diſſolutionis: vt in quarto de cælo & mundo probatur.

His duabus inductis ſimilitudinibus , inducit intentam concluſionem dicens [etſi Satanas] in regno & domo ſua.

Conſurrexerit.

Vt contrarius [aduerſus ſemetipſum] hoc eſt aduerſus eum qui debet conſtruere regnum & domũ ſuam , quia ſic: aduerſus ſemetipſum dicitur [diſpertitus eſt] hoc eſt in contrarias voluntates, & poteſtates, & operationes diuiſus [&] ſic per ſimilitudines inductas [non poterit ſtare] in regno & domo ſua [ſed finem habebit] per diſſolutionem. *Matt.* 12. Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur: & domus ſupra domum cadet. *Eccle.* 34. Vnus ædificans, & alter deſtruens, quæ vtilitas in vtriſque. *Gal.* 2. Si ea quæ deſtruxi iterum reædifico, præuaricatorem me conſtituto.

Nemo poteſt.

Tertia ratio eſt: quæ ſupponit oppoſitum concluſionis antecedentium rationum : ſupponitur enim ex antecedentibus , quod Satanas in Satanam non eſt diuiſus : & ideò non eſt virtus Satanæ quæ diripit regnum, & domum Satanæ : & oportet quod ſit fortior virtus , quàm ſit virtus Satanæ: & oportet quod ſit, quia [nemo poteſt] in

naturalibus

naturalibus virtutibus, & humanis [ingreſſus] violenter.

In domum.

Fortis [vaſa fortis] quæ pacificè poſſedit, à poſſeſſione fortis, in contrarios vſus [rapere] contra voluntatem illius fortis, qui ea quæ poſſederat ſibi attrahere [niſi prius] ſua fortitudine [fortem] qui domum & vaſa poſſederat [alliget] priuata vel diminuta poteſtate: quam prius in domo, & vaſis habebat [& tunc] illo ſic alligato [domum eius] hoc eſt, familiam: & vaſa domus eius, in quibus confidebat [diripiet] ad ſuos vſus.

Sic ergo nemo poteſt Satanam fortem de quo dicitur *Iob.* 41. Non eſt poteſtas ſuper terram quæ illi poſſit comparari: qui factus eſt vt nullum timeret: hunc, inquam, fortem, nemo poteſt de domo ſua, & vaſis: hoc eſt, cordibus eiicere, niſi fortior illo ſit: & alliget eum, prius ablata ſibi poteſtate. *Matth.* 12. *Luc.* 11. Dum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum: in pace ſunt omnia quæ poſſidet: ſi autem fortior illo ſuperueniens alligauerit fortem: intrabit in domum fortis: & omnia vaſa eius diſtribuet, in quibus confidebat. Et ſic fecit Dominus fortior Diabolo per diuinam virtutem: intrauit per gratiam in domum Satanæ, tam in mundo, quam in inferno: & diſtribuit ſanctis: & patri Deo omnia vaſa quæ Satan poſſederat: & hoc non potuit fieri in virtute Satanæ: ſed in virtute diuina. *Iſa.* 49. Equidem & à forti tolletur præda: & quod ablatum eſt à robuſto, ſaluabitur. Sic ergo in Beelzebub quæ (alias qui) eſt virtus Satanæ, non eiicio dæmonia: ſed potius in fortiori virtute, & contraria ſatanæ, quæ eſt, demonſtratio virtutis diuinæ, *Matt.* 12. Si in digito Dei eiicio dæmonia: profectò peruenit in vos regnum Dei. *Exod.* 8. Digitus Dei eſt hic: hoc eſt, demonſtratio virtutis diuinæ.

Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blaſphemiæ quibus blaſphemauerunt. Qui autem blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum: ſed reus erit æterni delicti: quoniam dicebant, ſpiritum immundum habet.

Tangit hic huius blaſphemiæ (quam in eum faciebant) aggrauationem. Fuit autem hæc, impugnatio veritatis agnitæ: per rationem enim naturalem cognouerunt, quod virtus Chriſti, qui expulit dæmones, fuit virtus diuina: & tamen hanc per ſolam inuidiam gratiæ Chriſti impugnabant, & virtuti dæmonis attribuebant, & blaſphemabant, quia diabolo, quod Dei erat, attribuebant: & ex inuidentia gratiæ Chriſti, veritatem quam per rationem agnouerunt, impugnabant. Et ideò, peccatum illud grauiſſimum fuit: & ideo exaggerat hic grauitatem peccati illius. Et hoc eſt quod dicit.

Quia omnia dimittuntur filiis hominum peccata.

Hæc enim ſunt peccata filiorum hominum, quæ ab ignorantiis, vel infirmitatibus hominum oriuntur. Hæc enim ex humana proueniunt tentatione. 1. *Cor.* 10. Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Hoc autem peccatum, quia agnitum fuit humana ratione, ex ignorantia non proceſſit. Et quia ex carne & ſanguine non fuit, non potuit attribui carnis infirmitati: & ideò nullam habuit radicem humanam, ſed ex certa malitia inuidiæ procedens, radicem habuit diabolicam. Et ideò dicit [quia omnia dimittuntur filiis hominum peccata] quæ ſunt per radicem filiorum hominum [&] ſimiliter dimittuntur filiis hominum [blaſphemiæ] quæ ſunt per radicem ignorantiæ vel infirmitatis in filiis hominum [quibus] filij hominum, vt filij ignorantium, & infirmorum.

Blaſphemauerunt.

Sicut ex ignorantia dicentium Chriſtum non eſſe Deum: vel Filium cum Patre non eſſe vnum: vel aliquid tale. Et hæc vocantur apud *Matth.* 12. peccata in patrem & filium, quia peccatum infirmitatis eſt contra attributum Patris, quod eſt potentia: & peccatum ignorantiæ eſt contra attributum filij, quod eſt ſapientia.

Qui autem blaſphemauerit.

Falſum imponens diuinæ virtuti [contra Spiritum ſanctum] hoc eſt contra attributum Spiritus ſancti, cui attribuitur bonitas. Et contra hoc blaſphemat, qui ex certa blaſphemat malitia, quia per rationem in conſcientia ſua ſcit ſuæ blaſphemiæ oppoſitum: & nullam habet infirmitatem ad hanc blaſphemiam inclinantem & tentantem, & ideò [non habebit remiſſionem] hoc eſt, ex parte ſui remiſſionis cauſam.

In æternum.

Quia nec hic, nec in futuro. Vnde *Matth.* 12. dicitur, Qui autem peccauerit in Spiritum ſanctum: non remittetur ei, neque in hoc ſæculo, neque in futuro [ſed reus erit] hoc eſt, reatu tenebitur obligatus [æterni delicti] reatus æterni delicti dicitur tripliciter: ſcilicet, quoad cauſam, & quoad actionem, & quoad impotentiam remittentis.

Cauſa æterni delicti non eſt niſi vna: quæ eſt finalis impœnitentia, in qua aliquis decedit in peccato mortali. Ille enim, quia non eſt vnquam ſuſceptibilis gratiæ, reus erit ſemper æterni delicti: quia tunc non eſt ſuſceptibilis gratiæ, quæ ſola eſt cauſa remiſſionis delicti. Quoad actionem autem, reus æterni delicti eſt, qui in ſe dum peccat, non habet occaſionem propter quam congruat ſibi peccatum hic, vel in futuro remitti: & ſic peccans, ex ſola & certa malitia in Spiritum ſanctum, reus eſt æterni delicti. Etiam peccans in Patrem ex infirmitate, non eſt reus æterni delicti: quia propter infirmitatem ſibi congruit peccatum remitti. Et peccãs in Filium ex ignorantia, non eſt reus æterni delicti: quia propter ignorantiam congruum eſt ei peccata dimitti. *Pſal.* 24. Delicta iuuentutis meæ (quæ proueniunt ex infirmitate concupiſcentiæ, & ignorantias meas ne memineris Domine. Sed qui peccat ex certa malitia, abſque infirmitatis tentatione, & ignorantiæ obtenebratione, quantum ad huiuſmodi congruitatem, reus erit æterni delicti: quia in ſe non habet congruitatem,

quare

quare remittatur ſibi peccatum in æternum. Quo ad impotentiam autem remittentis, nullus poteſt eſſe reus æterni delicti: quia nullum peccatum eſt quod non poſſit remittere Deus. Et ideò etiam iſtud peccatum in Spiritum ſanctum multis remiſit, quando per pœnitentiam conuerſi ſunt ad ipſum. Et ideò *Act.* 3. illi quibus grande peccatum crucifixionis remiſſum eſt; ignorantiæ peccatum dicuntur admiſiſſe, dicente Petro: Et nunc fratres ſcio quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri: pœnitemini igitur, vt deleantur vobis peccata. Secundo igitur modo dicitur hîc: ex certa malitia blaſphemans, & veritatem impugnans, reus æterni delicti. Primo autem modo, ſoli iam in inferno damnati. Tertio autem modo, nemo [quoniam dicebant] induceit cauſam iſtius exaggerationis [quoniam dicebant] ſic veritatem impugnando blaſphemantes [ſpiritum immundum habet] in quo eiicit dæmonia, & ſigna operatur. Hæc autem peccata in Spiritum ſanctum (ſicut & alibi diximus) quinque ab antiquis eſſe dicuntur: ſcilicet, obduratio, præſumptio, deſperatio, inuidentia fraternæ gratiæ, impugnatio veritatis agnitæ. Eſt autem opinio mea: quod nihil (aliàs nullum) horum ſit peccatum in Spiritum ſanctum: niſi ſit coniunctum impugnationi veritatis agnitæ: obduratio enim, ſiue induratio eſt, quando aliquis actualem voluntatem habet non emolliendi cor ad amorem Dei, vel frangendi ad timorem. Et hoc non eſt peccatum in Spiritum ſanctum: niſi in conſcientia impugnet hoc, quod agnoſcit eſſe verum: Quòd ſcilic. amore Dei cor emollitur: & ex timore conteritur, ad dimittendum peccatum. Similiter præſumptio eſt, quando aliquis ſic miſericordiam Dei extendit, quod peccata non vlciſcatur, & ideò proponit manere in peccato: Et hoc iterum fit ideò, quia in conſcientia impugnat hoc verum quod ſcit: quod ſcilicet iuſtitia (quæ ſe negare non poteſt) peccata non dimittat impunita. Similiter deſperatio (quæ ſic ſeueram facit iuſtitiam, quod ſibi emenda exhiberi non poſſit: & ideo remanet in peccatis) impugnat hoc verum, quod in omni ordinato iudice, locum habet emẽda delicti: quia naturæ (aliàs natura) miſeretur: dummodo cautela ſufficiens emendationis pœnitentiæ poſſit exhiberi. Et hoc poteſt fieri Deo, per teſtimonium conſcientiæ: quamuis hæc cautela apud hominem iudicem, qui interiora videre non poteſt, fieri non poſſit. Similiter finalis impœnitentia: quæ eſt propoſitum nunquam pœnitendi, & in peccato permanendi, eo quod placeat peccatum: eſt cum impugnatione conſcientiæ contra veritatem hanc, quod ſecundum omnem (aliàs communem) veritatem, peccatum innaturale eſt, & placere ſecundum naturam non poteſt: quinimo diſplicere neceſſe eſt. Eodem modo inuidentia fraternæ gratiæ eſt, cùm impugnatione huius veritatis, quod ſcitur hæc gratia fratris à Deo eſſe: & data à liberalitate diuina ad Eccleſiæ profectum: & tamen impugnatur inutilis & nociua. Impugnatio autem veritatis agnitæ, eſt ſcire. (aliàs ſcientiæ) & agnitæ veritatis impugnatio: ita vt cùm negari non poteſt: contrariæ poteſtatis, & falſitatis, & mendacij auctori attribuatur: ſicut hîc. Hoc igitur eſt quod dicit.

Et veniunt mater eius & fratres: & foris ſtantes miſerunt ad eum vocantes eum. Et ſedebat circa eum turba: & dicunt ei: Ecce mater tua, & fratres tui foris quærunt te. Et reſpondens eis, ait: quæ eſt mater mea, & fratres mei? Et circunſpiciens eos qui in circuitu eius ſedebant, ait: Ecce mater mea, & fratres mei: qui enim fecerit voluntatem Dei: hic frater meus, & ſoror mea, & mater eſt.

Tangitur hîc vltima pars iſtius diſputationis, in qua oſtenditur, quod non oportet retrahi ab opere diuino propter carnalem affectum. Dicuntur autem in ea tria. ſcilicet, carnalium propinquorum aduentus, eorundem ad ipſum procuratum negotium, & Chriſti determinatio, quia à ſpiritualibus, propter carnales, non ſit recedendum: dicit igitur [& veniunt mater eius] carnalis [& fratres] eius: conſobrini, non vterini: quia tales fratres non habuit. Cauſa autem aduentus fuit: quia accurrunt, quando turbæ ad improperia inſurrexerunt: & quando ſui, in furorem raptum eſſe dixerunt: volentes eum à turbis abſtrahere, ne contumeliam pateretur [& foris ſtantes] extra ambitum turbarum: quia propter preſſuram appropinquare vſque ad ipſum non poterant [miſerunt ad eum] nuntios qui ſe preſſuræ immiſerunt [vocantes eum] vt à turbis abſtraheretur: ne forte contumeliam pateretur. Et hoc non erat faciendum. *Luc.* 2. Quid eſt quod me quærebatis: neſciebatis quia in his quæ patris mei ſunt oportet me eſſe? 2. *Corinth.* 5. Nos neminem nouimus ſecundum carnem. *Galat.* 1. Non acquieui carni & ſanguini [& ſedebat] tunc [circa eum turba quieſcens] *vt dicit gloſſa*, in ſpirituali intelligẽtia ſermonum eius. Vnde *Philoſo.* In ſedendo & quieſcendo, fit anima ſciens & prudens [& dicunt ei] illi qui miſſi ad eum fuerant, vt à turbis eum abſtraherent [ecce mater tua] quæ propinquiſſima tibi eſt. *Tob.* 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius [& fratres tui] poſt matrem propinquiores. Et fuerunt conſobrini Iacobus minor, & Iudas Taddæus, & Simon Cananæus, & Ioſeph Iuſtus: hi enim fratres Domini dicuntur [foris quærunt te ſtantes] extra ambitum turbarum, vt per hoc à turbis abſtraheretur: quia in tanta nequitia circundederant eum Scribæ & Phariſæi, quod propinqui Domini timorem habebant de ipſo, nondum plenam fidem habentes de diuinitate ipſius. Vnde etiam poſtquam in hac diſputatione de Phariſæis triumphauerat: beata Stella, ancilla beatæ Marthæ alta voce præ gaudio clamauit illud *Luc.* 11. Beatus venter qui te portauit & vbera quæ ſuxiſti. Et Dominus, vt ſpiritualia corporalibus præponenda eſſe ſignificaret, dixit: Quinimo: beati qui audiunt verbum Dei; & cuſtodiunt illud [& reſpondẽs eis, ait] ſpiritualia corporalibus pręponẽda eſſe deſignans: & in retractione à ſpiritualibus, carnales non eſſe agnoſcendos parentes [Quæ eſt mater mea] in talibus enim locum habet quod di-

xit *Ioan.* 2. Quid mihi & tibi eſt mulier [&] qui ſunt [fratres mei] *Deut.* 33. Qui dixerunt patri ſuo & matri ſuæ: neſcio vos, & non cognouerunt fratres ſuos. *Pſal* 44. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum: & hoc eſt quod ſequitur. [& circunſpiciens eos] Diſcipulus attentiores ad doctrinam [qui in circuitu eius ſedebant] in doctrina quieſcentes. *Pſalm.* 33. Accedite ad eum & illuminamini. *Mat.* 12. Extendens manum in diſcipulos ſuos dixit. Ecce mater mea, & fratres mei [& ait.] Ecce mater mea in cuius cordis vtero formor ſpiritualiter: ſicut in matris vtero corporaliter ſum formatus. *Galat* 4 Filioli mei, quos iterum parturio: donec formetur Chriſtus in vobis. *Iſa.* 26. A facie tua concepimus, & quaſi parturiuimus & peperimus ſalutem [& fratres mei] Ex eodem patre cæleſti forma mea formati, quia ego verbum formatus ſum ex (aliàs à) Patre per æternam generationem, & in verbi formam formantur audientes me diſcipuli, ex eodem Patre cæleſti. *Rom.* 8. Quos præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui: vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Et ſubdit generaliter. [qui enim fecerit] Corde, & ore, & opere [voluntatem Dei] & beneplaciti & ſigni in præceptis, & conſiliis, & exemplis. 1. *Theſſ.* 4. Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra. *Rom.* 12. Probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta. Bona enim eſt in præceptis, beneplacens in conſiliis, perfecta in exemplis. [hic eſt frater meus] ex eodem Patre in formam imaginis meæ figuratus. *Rom.* 8. & *Gal.* 4. Quia eſtis filij Dei, miſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem, Abba pater. Item *ibidem.* Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quod ſumus filij Dei: ſi autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. [& ſoror] Dicitur propter fœcunditatem quam ab alio, hoc eſt, à Verbo recepit. *Cantic.* 5. Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa. Sponſa quidem in amore: ſoror autem, in fœcunditatis caſtis amplexibus. Hæc venit in hortum: quando in ea oriuntur omnia aromata, quæ à verbo Dei in ea ſeminantur. [Et mater eſt] in cuius corde tanquam in vtero formor in gratia. *Eccleſiaſtici* 15. Obuiabit illi quaſi mater honorificata. *Eccleſ* 24. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & ſanctæ ſpei. Hæc ergo cognatio eſt omni carnali cognationi præponenda: & hoc eſt quod dicere intendit, non enim deſpiciens carnales propinquos, hæc dicit quæ hîc inducuntur: ſed vt inſtruat, quod ſpiritualia propter eos non ſunt dimittenda. Etſi aliquando à ſpiritualibus nos abſtrahere nitantur; non eſſe talibus conſentiendum. Hoc igitur eſt quod intendit.

CAPVT IV.

Et iterum cœpit docere ad mare: & congregata eſt ad eum turba multa: ita vt in nauim aſcendens, ſederet in mari: & omnis turba circa mare ſuper terram erat: & docebat illos in parabolis multa.

Hic oſtenditur quòd diuina eſt poteſtas in officio prædicationis & officio) verbi, & nulli alteri virtuti niſi diuinæ attribuenda. Diuiditur autem hæc pars in duas partes. In quarum prima, hoc oſtendit ſub metaphora ſeminis. In ſecunda autem, oſtendit idem ſub eiuſdem metaphoræ explanatione: ibi, qui habet aures audiendi audiat: Adhuc autem in prima tria dicuntur. In quorum primo, tangitur opportunitas ad parabolæ propoſitionem: in ſecundo, excitat attentionem; & in tertio, interponit parabolæ propoſitionem. Opportunitatem autem huius doctrinæ accipit à quinque: à loco ſcilicet, à multitudine audientium, à ſitu, ab attentione turbarum, & à à modo doctrinæ. De loco dicit [& iterum]

Poſt conuictionem Scribarum & Phariſæorum: quia poteſtas ſua diuina eſt: & nulli alij poterit attribui [cœpit] Ieſus, vt iam in ſe demonſtrans poteſtatem [docere] ſicut poteſtatem habens. *Matth.* 7. Erat enim docens quaſi poteſtatem habes: & non ſicut Scribæ eorum & Phariſæi [ad mare] vt opportunitate loci, ea quæ dixit demonſtraret. Mare enim amarum eſt, saporis qualitate: magnum, amplitudine: profundum, ſubmerſione: inquietum, tempeſtate: periculoſum, belluarum marinarum atrocitate & fortitudine: incautum, Carybdis, & Scyllæ, & Acroceraunij ſcrupuloſitate & inæqualitate. Et in his qualitas mundi demonſtratur. Mundus enim, mare eſt amarum, pœnalitatis labore. *Thren.* 3. Repleuit & inebriauit me amaritudine. Hoc mare magnum eſt: quia amplitudine tentationis omnes inuoluit. *Pſal.* 103. Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus: quia omnes operantur in tentationibus eius. Hoc profundum eſt ſubmerſione, quia in profundo iniquitatis eius omnes ſubmerguntur. *Exod.* 15. Submerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus. Hoc eſt inquietum tempeſtate: hoc eſt, diaboli tentatione & ſuggeſtione. *Dan.* 7. Quatuor venti cæli pugnabant in mari magno. Quia tentat diabolus: vel vano gaudio, vel ſpe vaniori in adipiſcendis temporaliter deſideratis, vel adeptis: aut dum inducit triſtitiam ſeculi de malis illatis: vel contrahit cor timore futurorum de bonis ſeculi perdendis. His enim quatuor exſufflatum mare, ibat, & intumeſcebat ſuper eos *Ionæ* 1. Hoc mare periculoſum eſt, belluarum marinarum atrocitate: quia tyranni contrà luxurioſos, & auari contra prodigos, & hi contra iracundos, & ſimul iſti contra guloſos pugnant. *Pſal.* 103. Illic reptilia

eſt numerus. Draco iſte carnalis concupiſcentiæ quem formaſti ad illudendum ei, hoc eſt, vt illudatur ei ab amicis tuis: qui hoc mare tranſeunt, hoc eſt, incautum Carybdis abſorbitione, & Scyllæum impulſu, & Acroceraunij prominenti ſcrupoloſitate. Et Carybdis quidem eſt abſorbitio ſecularis triſtitiæ. 2. *Corinth*. 2. Magis conſolemini eum, ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur. Scylla autem quæ prominet, ſicut caput caninum, eſt procacitas contumaciæ, in quam multi impelluntur, naui ſuæ mentis confracta. 1. *Reg*. 17. Nunquid canis ego ſum: quia tu venis ad me cum baculo? Hoc dixit verum Philiſtæus, quia quoties Dauid, bonus Prælatus, venit cũ baculo correctionis, procax ille Philiſtæus reſiſtit procacitate, ſicut caput canis latrans contra correctionem. Acroceraunia autem ſunt cornua ſub aqua, inuiſibiliter in altum ſub aqua porrecta, in quæ impingunt naues & franguntur. Et ſignificant erectiones (aliàs correctiones) latentes ambitioſorum & ſuperborum: ſicut fuerunt Dathan & Abiron. *Pſalm*. 74. Nolite in altum extollere cornu veſtrum, nolite contra Deum loqui iniquitatem. *Pſalm*. 93. Vſquequo peccatores Domine. vſquequo peccatores gloriabuntur? His igitur de cauſis docens acceſſit ad mare vt ipſa maris qualitate, qualis ſit mundus doceret [& congregata eſt ad eum turba multa] Secundum eſt [congregata eſt] omnibus ſenſibus vocatis in cor & intellectum: vt intellectum melius intelligeret. 1. *Eſd*. 3. Congregatus eſt omnis populus ſicut vir vnus in platea aquarum, hoc eſt, in via doctrinarum Chriſti. *Baruch* 4. Quos dimiſiſti diſperſos venient ad te. Sic enim corde congregato audiendum eſt verbum Dei [ita vt in nauim aſcendens] Tertium eſt in quo demonſtratur ſitus & poſitio docentis [ſedebat] autem in naui: ne à turbis in litore comprimeretur. Nauis autem eſt vita eccleſiaſtica: per quam gubernamur in fluctibus. *Sapient*. 14. Tranſeuntes mare per nauim, ſiue ratem liberati ſunt. Et hæc fundata eſt in fide crucis Chriſti. *Sapient*. 14. Benedictum lignum per quod fit iuſtitia. In hac autem doctor quieſcere debet: & hæc eſt cathedra de qua docere debet. Iſte eſt gradus ligneus de quo *Neemiæ* 8. Sedebat autem in mari inquietati ſeculi: docens eos vt à mari ad ſtabilitatem litoris æternitatis tranſirent. *Iſa*. 57. Cor impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt [& omnis turba] Quartum eſt in quo notatur deuotio & attentio audientium: quia [omnis turba] iam per fidem & appetitum [iuxta mare] ſeculi corporaliter ſtans [ſuper terram] ſtabilitatis æternæ [erat] *Eccleſ*. 1. Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum ſtat [Et docebat eos] Modum tangit doctrinæ idiotarum, & ſimplicium in parabolis: hoc eſt, per ſimilitudines corporales eis notas: in quibus cæleſtia capere aliqualiter poſſent. Quia ſicut dicit *Dionyſius*, impoſſibile eſt nobis lucere diuinum radium, niſi ſacris velaminibus circumuelatum. Et *Gregor*. Regnum cælorum idcircò terrenis rebus ſimile eſſe dicitur: quatenus ex his quæ animus nouit, ſurgat ad incognita quæ non nouit [in parabolis multa docuit [quæ tamen multa ad vnum tendunt æternitatis & ſpiritus. *Oſeæ* 12. Ego viſiones multiplicaui eis: & in manibus Prophetarum aſſimilatus ſum.

Et dicebat illis in doctrina ſua, audite.

Secundum eſt in quo attentos reddit [in doctrina] enim [ſua] per parabolas ſpiritualia docens [dicebat illis] attentos reddens [audite] aure interiori, quæ ſit parabolarum ſignificatio. *Eccleſ*. 39. Sapiens in abſconditis parabolarum conuerſabitur. *Prouerb*. 1. Animaduertet parabolam, & interpretationem; verba ſapientium, & ænigmata eorum.

Ecce exijt ſeminans ad ſeminandum.

Hic tangitur parabolæ propoſitio: & dicit duo: diſpoſitionem ſeminantis, & diuerſitatem fructus ſeminis. Diſpoſitio ſeminantis eſt in quinque: ſcilicet, in euidenti manifeſtatione: & hæc tangitur per aduerbij demonſtrationem: quia qui occultè ſeminat, hæreſim prædicat: & hic non eſt ſeminator ſed inimicus homo. *Matth*. 13. Dum dormiunt homines Prælati per inertiam; venit inimicus, & ſuperſeminat zizania. Oportet enim ſeminare manifeſtè: & hoc eſt quod dicit [ecce] Secundum autem eſt quod [exijt] hoc eſt foras à contemplatione proceſſit. Qui autem nunquam intus fuit in conſideratione ſui; & verbi Dei ſtudio & contemplatione: ille nunquam exiit; & ideò non ſeminat: quia ſemen bonum & purum de domo cordis, in agrum mundi non exportat. *Geneſ*. 24. Egreſſus eſt Iſaac ad meditandum in agro. *Cant*. 5. Egrediamur in agrum; commoremur in villis [ſeminans] Tertium eſt, in quo notatur inſtantia ſeminantis. Semper enim ſeminans eſt ex præſenti in futuro, & ex præterito: quia hoc notat præteritum imperfectum, ex quo formatur participium. *Eccleſ*. 11. Mane ſemina ſemen tuum; & veſpere non ceſſet manus tua; quia neſcis vtrum hoc, an illud oriatur. Et ſi vtrumque melius erit. Quartum autem eſt finis, quia exiit [ad ſeminandum] Non agrum deſtruendum, vel ad fructus alienos colligendos: multi enim non exeunt, niſi vt colligant fructus alienos, hoc eſt, temporalium; quos tamen colligere non habent poteſtatem, niſi ſeminent ſpiritualia ſemina. 1. *Corinth*. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus: magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus. q. d. non eſt magnum: ſed certè, ſi ſpiritualium non eſſemus ſeminatores; damnabile eſſet ſi carnalia meteremus 1. *Corinth*. 9. Si ſpiritualium eorum participes facti ſunt gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare eis *Galat*. 5. Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui catechizat ſe in omnibus bonis. Ad ſeminandum ergo exeat, & non ad aliud.

Et dum ſeminat,

Quintum eſt, in quo notatur proprium officium & actus. *Act*. 17. Paulus prædicator gentium vocatus eſt ſeminator verborum. *Iſa*. 37. In anno tertio ſeminate & metite: & quod ſeminatum fuerit, faciet fructum ſurſum, & radicem in terra deorſum. Tertius enim annus, eſt annus gratiæ, ab anno legis naturæ, & ab anno legis Moſaicæ: tunc enim exiit Chriſtus, ad ſeminandum verbum & ſuis præcepit ad exeundum. Tunc

enim fructificauit in cœlum ſurſum per præmium: & radices miſit deorſum, per congregationes fidelium. *Pſalm*.125. Euntes ibant, & flebant, mittentes ſemina ſua. Tunc viri eccleſiaſtici fecerunt quod dicitur *Ierem*.4. Innouate vobis nouale; & nolite ſerere ſuper ſpinas, quia nouas eccleſias, non in curis ſeculi, quæ per ſpinas ſignificantur; ſed in nouitate ſpiritus fundauerunt. Sic ergo tangitur diſpoſitio ſeminantis.

Aliud cecidit ſecus viam: & venerunt volucres, & comederunt illud.

Tangitur hic diuerſitas fructus ſeminis, in quatuor differentiis: quarum tres ſunt in malitia agri recipientis: & vna in bonitate: quia ſicut dicit *Dionyſius*. Malum eſt omnifariam; Bonum autem eſt ex vna ſola, & tota cauſa. Nulla autem eſt ex malitia ſeminis: quia ſemen quod eſt verbū Domini, ſemper eſt bonum, & faciendum ad fructum. Prima autem diuerſitas in malo eſt, quòd [aliud cecidit ſecus viam] Via autem eſt cor: quod ſe fecit viam tritam in vitiis. *Iſa*.51. Poſuiſti corpus tuum vt terram, & viam tranſeuntibus. Malitiæ enim omnes viam faciunt per corpus, & animam talis hominis: & ideò conculcatur & durum efficitur: ita quòd ſemen ad interiora non penetrat. Sed quod audit & ſuſcipit in ſuperficie proiectum: habet auibus expoſitum. *Iob*.20. Vadent & venient ſuper eum horribiles. [&] ideo venerunt per inſidias tentationum [volucres cœli] hoc eſt, dæmones in hoc aëre caliginoſo celati [& comederunt illud] hoc eſt, Sibi quidem verbum non incorporauerunt: ſed abſtulerunt, ne in fundo in quem cecidit, fructificaret. *Iudic*.6. Cum ſeuiſſet Iſraël aſcenderunt Madian, & Amalech, & cæteri orientalium nationum: & apud eos tentoria figentes: ſicut erat in herba cuncta vaſtabant. Madian iniquitas; Amalech autem, potus ſanguinis. Et ſignificat dæmones in ſpiritualibus & carnalibus peccatis. Cæteri autē orientalium nationum, ſunt vniuerſitas dæmonum: qui à principio mundi orti, fructum ſeminis per inuidiam impediunt. Et illi vaſtant fructum verbi in fundo: quem conculcant conſuetudine vitiorum. *Oſea* 8. Culmus ſtans, non eſt in eis germen, non faciet farinam, quòd ſi fecerit, alieni comedent illud. *Aggæi* 1. State ſuper vias veſtras. Et ſequitur. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: & qui congregauit mercedes, miſit eas in ſaccum pertuſum. Hæc eſt ergo diuerſitas ſeminis cadentis in via.

Aliud vero cecidit ſuper petroſa: vbi non habuit terram multam, & ſtatim exortum eſt: quoniam non habebat altitudinem terræ: & quando exortus eſt ſol, exæſtuauit: & eo quòd non habebat radicem, exaruit.

Secunda diuerſitas ſeminis fructum non facientis. Sunt autem [petroſa] corda dura, quæ nec timore, ad pœnitentiam conuertuntur: nec amore, molliuntur: nec pluuia doctrinæ, interius humectantur. De quibus dicitur *Eccleſ*.3. Cor durum malè habebit in nouiſſimo. *Iob* 41. Cor eius indurabitur quaſi lapis: & ſtringetur quaſi malleatoris incus. Quanto enim plus verberibus atteritur, tanto plus per obdurationem ſtringitur ad malum. Sicut incus quæ ſtringitur ictibus malleorum. Hæc igitur eſt terra petroſa [vbi non habuit terram multam] Ex litera iſta videtur quòd petroſa terra dicatur, cuius fundus eſt petra ſolida; & paruam & tenuem deſuper habet terræ corticem. Et talis ad literam terra male fructificat, quia calor qui pro tempore eſt ex radio ſolis, in petra confortatur, & incenſiuus, & combuſtiuus efficitur: & comburit illud modicum terræ, quod eſt deſuper & incinerat: ita quòd amarum ad modum ſalis efficitur: & ideò infructuoſum. *Pſalm*.106. Terram fructiferam in ſalſuginem à malitia inhabitantium in ea. Adhuc autem algor hyemis etiam confortatur in lapide: & terram paucam prius incineratam & amaricatam calore, conuertit in frigiditatem mortificatiuam, & hoc iterum mortificat radices plantarum: ita quòd talis terra efficitur ſterilis. *Pſalm*.147. Ante faciem frigoris eius, quis ſuſtinebit? Hoc eſt igitur quod dicit [Vbi non habuit] ſemen proiectum [terram multam] hoc eſt, profundam, quæ defendi poſſet à qualitatibus lapidis incenſiuis, & congelatiuis. Hoc autem eſt cor, quod quaſi nihil habet humanæ & terrenæ compaſſionis, & contemperationis ad virtutem: ſed ſua ignita libidine ad turpia incenditur: & algore ab omni charitate, timore mundano, & humano congelatur. *Pſalm*.76. Incenſa igni & ſuffoſſa ab increpatione vultus tui peribunt. Incenſa quidem, igne libidinis: & ſuffoſſa, timore algoris (aliàs timoris algore) quia omnis timor frigidus eſt. Ad literam. Et ideò pallor occupat timentes. Sequitur [& ſtatim] paucula & paruula radice exortum eſt] ad modicum viroris apparentis coram hominibus. 2.*Timoth*.3. Habentes quidem ſpeciem pietatis: virtutem autem penitus abnegantes [& quoniam non habebat altitudinem terræ] hoc eſt, profunditatem in qua dulcedo læta minis incombuſta, & non congelata, iuxta radicem conſeruaretur [&] ideò [quando exortus eſt ſol] tribulationis in perſecutione, vel laboribus pœnitentiæ [exæſtuauit] combuſtiones (aliàs combuſtionis) æſtu extrahente ad exteriùs virtutem ſeminis. *Iacob*.1. Exortus eſt ſol cum ardore & exſiccauit fœnum, & flos eius decidit: & decor vultus eius deperiit [eo quod non habebat radicem] profunde fixam, quæ (aliàs in qua) dulcedinem ſucci ſibi continuè imbibitam herbæ exortæ ſubminiſtraret [exaruit] & ariditate ills periit, combuſtum & exſiccatum ab omni humore pietatis. *Iſa*. 60. Areſactum eſt fœnum & cecidit flos: quia & ſpiritus domini exſufflauit in eo, hoc eſt, ventus exſiccatiuus.

Et aliud cecidit in ſpinas: & aſcenderunt ſpinæ & ſuffocauerunt illud: & fructum non dedit.

Tertia eſt diuerſitas perditi ſeminis. Spinæ autem nigræ, ſpiſſæ, pungentes, & falſo quodam flore per modicum tempus florentes, & acutum valdè fructum aciatum ferentes: ſunt hi qui nigri ſunt affectus terrenitate: *Ierem*.13. Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuam, & pardus varietatem ſuam: poteſtis & vos benè facere, cum didiceritis malum. Terrenus enim per cupiditatem affectus, vix aut nunquā mutatur: quia ſicut dicit *Philoſophus*: Seneſcēte homine iuueneſcit & inualeſcit

leſcit in eo cupiditas. Spiſſæ autem ſunt, & ideò denſiſſimæ vmbræ, quam nulla vis Solis poterit penetrare: & ideò, quia radix Solis caret beneficio, non habet calorem cæleſtem, qui eleuet humorem de profundo in radicem. Et ideò etiam quod paruum oritur ſub vmbra talis, ſtatim palleſcit & putreſcit cum fœtore. *Sapient.* 17. Ignis quidem nulla vis, nec ſiderum lympidæ flammæ poterant illuminare noctem illam horrendam. Puncturæ autem ſpinarum ſunt, eo quòd acutis angulis ſurgunt, & manum ſecant tangentis: & ſic cupidus, cùm manu reprehenſionis tangitur, ſtatim pungentibus verbis improperiorum, & maledictionum, & contradictionum, repungit tangentem: niſi talis ſit, cui talia inferre non audet. 2. *Reg.* 23. Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur, quæ non tanguntur manu, & ſi quis voluerit eas tangere, armabitur ferro aut ligno lanceato. Falſus autem flos, quoad tempus reſpergitur, gloria eſt diuitiarum temporalium quoad tempus florẽs. *Ierem* 48. Date florem Moab, quia florens egredietur. *Pſalm.* 128. Fiant tanquam fœnum tectorum, quod priuſquam euellatur exaruit. Dicitur autem fructus acaciarum nigerrimus. Et eſt poſſeſſio diuitiarum, quæ labore turpi, & difficili acquiruntur: & cum magno & anguſtioſo timore retinentur: & cum dolore poſt modicum perduntur; & ideo etiam non verè fruuntur eis poſſeſſores earum: quia non fruitur aliquis (vt dicit *Auguſt.*) niſi cognitis: in quibus voluntas delectata conquieſcit. Nec propriè vtuntur: quia dicit *Auguſtinus*: Frui eſt cum gaudio vti. *Eccl.* 5. Auarus non implebitur pecunia: & qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis: quinimo amaritudinem accipiet. *Eccleſ.* 5. Eſt & alia infirmitas peſſima quam vidi ſub Sole: diuitiæ conſeruatæ in malum Domini ſui. Pereunt enim in afflictione peſſima: hoc eſt ergo quod cecidit inter ſpinas: quas profert terrena cupiditas laboranti. *Geneſ.* 3. Spinas & tribulos germinabit tibi: [Et aſcenderunt ſpinæ] curæ diuitiarum, quæ continuè creſcunt [& ſuffocauerunt illud] ita quòd fœtore ſemen perit. *Eccleſ.* 5. Noli anxius eſſe in diuitiis iniuſtis: non enim proderunt in die obductionis & vindictæ [&] ideò [fructum non dedit] *Geneſ.* 3. Cùm operatus fueris terram; non dabit fructus ſuos, hoc eſt, cùm opere cupiditatis colis terrenum affectum. *Pſalm.* 61. Diuitiæ ſi affluant nolite cor apponere.

Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum aſcendentem, & creſcentem, & afferebat vnum trigeſimum, & vnum ſexageſimum, & vnum centeſimum: & dicebat, qui habet aures audiendi, audiat.

Quarta eſt differentia ſeminis, quæ fructum facit: terra autem bona eſt cor bonum & optimum: naturalibus optimè inſtitutum, & virtute ciuili ordinatum, gratia ſtabilitum, verbo Dei ſeminatum, doctrinis ſanctis complutum, conſulatione Sancti Spiritus emollitum & omni pietate affectum. *Matth.* 13. Qui in corde bono & optimo verbum Dei retinent, & fructum afferunt in patientia. Et hoc eſt quod ſequitur [Quod dabat fructum aſcendentem & creſcentem] per meritum & intentionem. *Iſa.* 36. Quod ſeminatum fuerit, faciet radicem deorſum: & fructum ſurſum. *Iſa.* 4. Erit germen Domini in magnificentia: & gloria & fructus terræ ſublimis [& afferebat, vnum] ſemen pro diuerſitate terræ in quam (aliàs qua) ſeminatum eſt [trigeſimum] in fide Trinitatis, & obedientia decem mandatorum fructificans: ter enim decem triginta efficiunt. Et hoc fit, dum totum noſtrum poſſe, quod Patri attribuitur, per omnia decem mandata expenditur. Et totum noſtrum noſſe, quod Filio attribuitur, per eadem decem mandata ducitur: & totum noſtrum velle, quod Spiritui ſancto appropriatur: eiſdem decem mandatis inſeritur. Vt ſic Deum in obedientia mandatorum ſuorum probaremur nos diligere ex toto poſſe, & ex toto noſſe, & ex tota affectus voluntate. *Deut.* 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex omnibus viribus tuis. Sic enim cor ad affectum deuotionis refertur: & mens ad notitiam, & vires ad poteſtatem.

Et vnũ ſexageſimum] Et hoc fit in ſex operibus miſericordiæ, multiplicatis in decem mandata: ſex autẽ opera miſericordiæ ſunt: cibare eſurientẽ, potare ſitientem, veſtire nudum, hoſpitari peregrinũ, conſolari infirmum, viſitare captiuum. Hæc autẽ per mandata multiplicantur, dum quodlibet iſtorũ proximo impendimus, in fide vnius Dei, in reuerentia nominis diuini, quod in vanum non accipimus, dum ipſum in miſericordiæ operibus honoramus: & dum corde Sabbatum, hoc eſt, quietem in his operibus agimus: & dum parentelæ bonum Patris cœleſtis, quod in proximo relucet, in his operibus honoramus: & ideò ſubuenimus, ne proximus deficiat in natura, propter defectum neceſſariorum. Ideò enim dicitur. Paſce fame morientem, quòd ſi non paueris occidiſti: & ne cogatur tranſgredi fidem thori propter inediam, nos ſibi ſubueniendo beneficiis præuenimus. Adhuc autem benefaciendo, præcauemus ne furetur, vel fraudet: & ne mentiens falſum teſtimonium dicere cogatur: & ſimiliter, ne cogatur aliena concupiſcere. Adhuc autem, ne propter hoc aliquam concupiſcentiam veneream cui ſubueniat habere compellatur. Sic enim ſerie accepta ſecundum eleemoſynæ compaſſionem: decem mandata ſexageſimum fructum perficiunt.

Et vnum centeſimum] Hoc autem vnum ſemen, habet in ſe cæleſtis ordinis decem virtutes. Quarum virtutum prima eſt diuina, in Dei ſimilitudine: aliæ nouem ſunt angelicæ: quod cordis amore totum in Deum ferueat, vt Seraphin: quòd in eo veritatis ſplendor effulgeat, vt Cherubin: & quòd ipſum in omni tranquillitate pacis Deum recipiat & ferat, vt Thronus: & quòd nobilitas ſua quæ eſt ex Deo in ipſo, nulli vilitati appropinquet inclinata, vt Dominationum: quòd virtus eius & vigor inuincibilis ſit ad omnem Dei voluntatem peragendam, vt Virtutum: & quòd poteſtas eius ordinata ſit ad omnis boni promotionem, & mali repreſſionem, vt Poteſtatum: & quòd omne negotium eius lege reguletur, vt Principum: & omne opus eius ad conſilium diuinũ referatur, vt Archangelorum: & omnis actus forma virtutis informetur, ſecundum cuſtodiam Angelorum. Et quodlibet iſtorum, ad

impletionem cuiuſlibet mandati retorqueatur. Sic enim fert fructum centuplum. *Gen.* 26. Seminauit Iſaac in terra illa: & inuenit in ipſo anno centuplum. Primum *in gloſ.* attribuitur coniugatis, qui curam habent familiæ: ſecundum autem viduis, quæ curam domus dimiſerunt: & ideò operibus miſericordiæ licentiùs intendere poſſunt: tertium ſpectat ad virgines, quæ cælibatum profeſſæ ſunt: Et ideò cæleſtibus bonis intẽdere poſſunt. 1. *Corint.* 7. Mulier innupta & virgo cogitat quæ domini ſunt: vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Sic igitur diuerſificatur ſemẽ in terra bona, & in terra mala. *Hebr.* 6. Terra ſæpè ſuper ſe venientem bibens imbrem: & generans herbam conuenientem, illis à quibus colitur accipit benedictionem à Deo: proferens autem ſpinas ac tribulos reproba eſt, & maledicto proxima: cuius conſummatio erit in combuſtionem ignis [& dicebat.] In fine excitans ad parabolæ ſpiritualem intellectum [qui habet aures] exteriores (aliàs interiores) ad intellectum ſpiritualem quem ſpiritus loquitur [audiendi] ſpiritum in verbis ſonantem. 1. *Cor.* 14. Spiritus loquitur myſteria [audiat] intus ea quæ dicta ſunt. *Matth.* 13. Hæc dicens clamabat qui habet aures audiendi audiat.

Et cum eſſet ſingularis: interrogauerunt eum hi, qui cum eo erant duodecim parabolam: & dicebat eis. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, illis autem qui foris ſunt omnia in parabolis fiunt: vt videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intelligant: nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata.

[Et cùm eſſet ſingularis] à turbis ſequeſtratus [interrogauerunt eum] plus ei familiares [hi qui cum eo erant] cæteris familiariùs [duodecim] Apoſtoli, de quibus dicitur *Matth.* 13. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei: cæteris autem in parabolis: exponere [parabolam.] Hic agitur de parabolæ interpretatione. Diuiditur autem in tres partes; in quarum prima cauſam dicit de parabolæ propoſitione: in ſecunda, dat increpationem de Diſcipulorum cæcitate: in tertia, tangit de parabolæ compendioſa interpretatione. De primo dicit, [Et dicebat illis] cauſam dans parabolicæ prædicationis. [Vobis datum eſt] per me (aliàs mea) multa ſpiritualia documenta quæ feci vobis [noſſe] per ſpiritum [myſterium] hoc eſt ſecretum intellectum [regni Dei] hoc eſt prædicationis iuſtitiæ diuinæ: per quam & in cœlo & in terra regnat Deus. [Cæteris autem] idiotis [qui foris ſunt] extra myſticum intellectum: & doctrinas ſpirituales non recipiunt: quibus ad fidem ſunt introducti [in parabolis] datum eſt prædicari diuina: quia ſpiritualia intelligere non poſſunt, niſi in corporalium rerũ ſimilitudinibus. 1. *Cor.* 3. Ego Fratres non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis ſed nec adhuc quidem poteſtis [omnia fiunt] ſpiritualia: quia & tabernaculum, & templum, & omnia vaſa, & feſta, & geſta, & ſacra legis parabolicè propoſita ſunt; vt ſpiritualia intelligantur in ipſis. [Vt videntes] in figuris parabolarum: cæleſtia [videant] inuoluta. Propter quod etiam velum expanſum eſt ante ſancta ſanctorum *Exod.* 28. [& non videant] ſpiritualia nuda & expoſita: quia ſic ea intelligere non poſſunt: Et ideò *Numer.* 4. præcipitur: vt Leuitæ portantes vtenſilia tabernaculi priùs inuoluant ea, ne à rudi populo videantur: quia talis rudis populus quod non intelligit lacerat dente canino, & non vt ſanctum veneratur. *Matth.* 7. Nolite ſanctum dare canibus: & margaritas nolite proiicere ante porcos. [Et audientes] in parabolis inuoluta [audiant] & ſic vt magna venerentur [& non intelligant] inuoluta. quia intelligere talia non poſſunt. Et melius eſt eis inuoluta vt magna venerari, quàm euoluta deſpicere. Vnde 3. *Reg.* 9. Cum euoluta & expreſſa Hiram videret dona Salomonis: magna quidem & præcipua: tamen non valens capere doni pretioſitatem, deſpexit: dicens Chabul. Hæccine ſunt oppida quæ dediſti mihi frater? & ea in quibus fideles habitabant amici Dei, fecit gentilis erroris habitationes: & ad gentilem tranſtulit ritum ea, in quibus ipſe fidem Dei diſcere potuiſſet: ſi paulatim parabolarum intellectum per ſpiritum inueſtigaſſet. Hæc enim oppida ſunt ſymbola in quibus fideles idiotæ habitant, ſacra inuoluta venerantes, quæ dum incautè idiotis expoſita proponuntur: non valentes capere virtutem eorum, hæretici efficiuntur [nequando conuertantur.] Hoc de duris intelligitur, qui ex parabolis proficere nolunt: ſicut Iudæi, carnali ſenſui adhærentes, & ſanem eos [& dimittantur eis peccata] excitantis. & adducitur auctoritas de prophetia *Iſa.* 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videat oculis ſuis, & auribus audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur & ſanem eum.

Et ait illis. Neſcitis parabolam hanc: & quomodo omnes parabolas cognoſcetis?

Secundum eſt in quo increpat ruditatem cordis eorum. [Neſcitis parabolam hanc] Ac ſi dicat, hoc eſt mirum poſt tot documenta ſuſcepta, poſt tot miracula viſa, poſt tot teſtimonia a habita. *Matth.* 15. Adhuc & vos ſine intellectu eſtis. *Hebr.* 5. Cùm deberetis magiſtri eſſe propter tempus: ruſſus indigetis vt doceamini, quæ ſunt elementa ſermonis iuſtitiæ: & facti eſtis quibus lacte opus ſit, & non ſolido cibo [& quomodo omnes parabolas cognoſcetis?] cum iſtam quæ facilior eſt inter alias, & ſeipſam offert ad interpretationem, non intelligitis. Vos enim magiſtri eſſe debetis aliorum: & ideò capaciori ſenſu perfectiora intelligere deberetis. *Ioan.* 3. Tu es magiſter in Iſraël & hæc ignoras?

Qui ſeminat, verbum ſeminat.

Tangit expoſitionem parabolæ ſub eiſdem differentiis fructificationis, ſub quibus propoſuit eam (aliàs eas.) Et hoc eſt [Qui ſeminat] doctor, vel prædicator: [verbum ſeminat.] *Iſa.* 27. Qui ingrediuntur impetu ex Iacob, florebit & germinabit Iſraël: & implebunt faciem orbis ſemine. Et tangit ibi Propheta dignitatem do-

ctorum

ctorum noui teſtamenti ; per hæc quod dicit: Qui ingrediuntur impetu ex Iacob, ſicut Apoſtoli ex Iudæis. Tangit fructum, cum dicit: florebit, in flore virtutis, & honoris: & germinabit, germine operis Iſrael rectiſſimus per iuſtitiam. Tangit etiam diligentiam, & latitudinem prædicationis: cùm dicit, implebunt faciem orbis ſemine: quia in omnem terram exiuit ſonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum.

Hi autem ſunt qui circa viam vbi ſeminatur verbum: & cùm audierint, confeſtim venit Satanas, & aufert verbum quod ſeminatum eſt in cordibus eorum.

[Hi autem ſunt qui circa viam.] Tangit primam differentiam ſeminis non fructificantis. *Matth.* 13. Quod ſecus viam conculcatum eſt & volucres cæli comederunt illud [vbi] in via conculcationis [ſeminatur verbum] in corde: quod à ſarculo diſciplinæ nõ eſt foſſum, nec aratro culturæ virtutis eſt aratum: ſed ſtrepitu vitiorum cõculcatum: ſicut cor, quod cum omnibus vitiorum delectationibus fornicatur ſemper: quaſi in viis ſedens, & expectans fornicantes vt meretrix. *Eccl.* 9. Omnis mulier fornicaria quaſi ſtercus in via ab omnibus conculcabitur. *Ierem.* 3. In viis ſedebat expectans eos quaſi latro. *Ierem.* 16. Diuiſiſti pedes omni tranſeunti [& cum audierint] ſed in corde nõ profundatur: ſed in ſuperficie recipiunt auibus expoſitum [confeſtim] per tentationes [venit Satanas] omnis boni aduerſarius [& aufert] verbum à corde. Non quod ſibi incorporet, quia hoc abhorret [quod ſeminatum eſt] per auditum [in cordibus eorum.] *Deut.* 32. Deuorabunt eos aues morſu amariſſimo. *Ezech.* 39. feris & auibus cæli, & beſtiis, & cunctis volatilibus dedi te ad deuorandum.

Et hi ſunt ſimiliter qui ſuper petroſa ſeminantur: qui cùm audierint verbum, ſtatim cum gaudio accipiunt illud: & non habent radicem in ſe, ſed temporales ſunt: deinde orta tribulatione, & perſecutione propter verbum, confeſtim ſcandalizantur.

Secunda differentia non fructificantis ſeminis. *Ezech.* 36. Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum: & ſpiritum meum ponam in medio veſtri. *Pſalm.* 94. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra [ſeminantur] per auditum prædicationis [qui cum audierint verbum] propter modicam humanæ pietatis terram, quam habent in ipſis [ſtatim] ſine magna deliberatione, ex inconſtantia potiùs, quàm ex amore religionis [cum gaudio] quodam inſtabilitatis [accipiunt] ſuperficie tenus [verbum: & non habent radicem] pietatis fixam in ſe. *Sap.* 4. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas [ſed temporales ſunt.] *Matth.* 13. quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. [Deinde orta tribulatione] quæ per Solis exæſtuationem ſignificatur. *Iona* 4. Percuſſit Sol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat Ionas æſtu vehementi [& perſecutione propter verbum] quod auferre quærit diabolus [confeſtim ſcandalizantur] hoc eſt offendunt & cadunt. *Apoc.* 16. Æſtuauerunt homines æſtu vehementi: & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas.

Et alij ſunt qui in ſpinis ſeminantur: Hi ſunt qui verbum audiunt, & ærumnæ ſæculi, & deceptio diuitiarum, & circa reliqua concupiſcentiæ, introeuntes ſuffocant verbum, & ſine fructu efficitur.

Tertia eſt differentia non fructificantis ſeminis [quia in ſpinis ſeminantur.] *Iſa.* 7. In ſpinas, & in vepres erunt. *Prou.* 24. Per agrum pigri hominis tranſiui, & per vineam viri ſtulti: & ecce totum repleuerant verticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ. [Hi ſunt qui verbum audiunt] auditu exteriori [& ærumnæ ſeculi] hoc eſt ſolicitudines, & curæ ſeculares. *Matth.* 13. A ſolicitudibus huius mundi ſuffocantur [& deceptio diuitiarũ, quæ ſicut dicit Auguſtinus ſufficientiam promittunt: & non ſoluunt. *Pſal.* 4. Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? *Oſe.* 12. Ephraim paſcit ventum, & ſequitur æſtum tota die: mendacium & vaſtitatem multiplicat [& circa reliqua concupiſcentiæ] 1. *Timot.* 6. Radix omnium malorum eſt cupiditas [introeuntes] in cor audientis [verbum ſuffocant] hoc eſt extinguunt [&] ideò [ſine fructu efficitur] 1. *Timot.* 6. Præcipe diuitibus non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarũm. Qui enim volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli: & in deſideria multa, & nociua, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem.

Et hi ſunt qui ſuper terram bonam ſeminati ſunt, qui audiunt verbum & ſuſcipiunt, & fructificant, vnum trigeſimum, vnum ſexageſimum, & vnum centeſimum.

Tangitur hìc quarta differentia, quæ eſt ſeminis fructificantis in terra bona, in naturalibus melioribus impinguati (aliàs impinguata) virtutibus, & exculta (aliàs executa) gratuitis, & infuſa ſancti Spiritus conſolatione, euocata calore deuotionis, expurgata à malis ſtirpibus per confeſſionem & pœnitentiam, foſſa ſarculo diſciplinæ, ſeminata verbo, adæquata cordis pace, perflata viſitatione ſancti Spiritus: de qua dicitur in *Pſal.* 84. Dominus dabit benignitatem: & terra noſtra dabit fructum ſuum. *Iſa.* 45. Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Hæc eſt de qua dicitur in *Pſal.* 23. Domini eſt terra & plenitudo eius. Super hanc ergo terram [ſeminati ſunt qui audiunt verbum] auditu deuotiſſimo. *Cant.* 2. Sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis. Et *ibidem.* Mel & lac ſub lingua eius. *Pſal.* 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: ſuper mel ori meo [& ſuſcipiunt] in corde per meditationis conſeruationem, & implendi deſiderium. *Iacob.* 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras [& fructificant] per opus, & per exemplum, & prædicationem in alio. *Ioan.* 15. Poſui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat [vnum trigeſimum]

in viduis, & miſericordiæ operibus deditis [& vnum centeſimum] in virginibus, cælibatui intendentibus. *Ierem.* 17. In tempore ſiccitatis non erit ſolicitum: nec aliquando deſinet facere fructum. *Ezech.*47. Per ſingulos menſes afferet primitiua. Sic ergo in miniſterio prædicationis oſtēditur eſſe poteſtas diuina: quæ tamen ad tantum & talem fructum pertingere poterit. Hoc igitur eſt quod dicit ſecundum literam.

Et dicebat illis: nunquid venit lucerna vt ſub modio ponatur, aut ſub lecto? nonne vt ſuper candelabrum ponatur?

Hic oſtendit quod hæc poteſtas etiam in miniſtris eſt diuina. Et habet tres partes, in quarum prima, docet qualis debet eſſe poteſtas miniſtrorum: in ſecunda oſtendit qualiter io fructu continuum accipit incrementum *ibi*: Et dicebat: Sic eſt regnum Dei &c. In tertia oſtendit eſſe ipſam poteſtatem fluentem à capite, ad confortationem & conſolationem miniſtrorum *ibi*. Et ait illis io die illa cum ſero factum eſſet. In prima harum tria ſunt, in quorum primo, ſub metaphora oſtenditur qualis debet eſſe actus diuinæ poteſtatis miniſtrorum: in ſecundo, dicit explanationem metaphoræ in communi: & in tertio, determinat in particulari, vt perfecta ſit doctrina. In prima duo dicit per metaphoram: ſcilicet, qualis oon debet eſſe actus diuinæ poteſtatis miniſtrorum: & qualis eſſe debet, vt perfecta ſit doctrina per affirmationem & negationem certificata.

Dicit igitur [Et dicebat illis] per ſimilitudinem lucernæ, actum poteſtatis miniſtrorum explanans [Nunquid venit lucerna] Lucerna eſt prælatus in poteſtate eccleſiaſtica, quinque de cauſis. Prima eſt, quia ſuper candelabrum eccleſiaſticæ dignitatis eſt exaltatus. *Matth.* 5. Nemo accendit lucernam & ponit eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant Hoc (aliàs hæc) ſignificatur per candelabrum aureum quod fieri fecit Dominus *Exod.* 27. Hinc eſt quòd *Apoc.* 1. Dominus ambulare dicitur in medio candelabrorum aureorum. Secunda cauſa eſt, quia igne diuino debet eſſe ſuccenſus, hoc eſt, igne charitatis. *Iſa.* 61. Saluator eius velut lampas accendatur. *Cant.* 8. Lampades eius, lampades ignis atque flammarum. Hinc eſt quòd *Apoc.* 1. eius qui ambulat in medio candelabrorum, oculi dicuntur eſſe ſicut lampades ignis. Tertia cauſa eſt, quia lucere verbo & exemplo debet, ſicut lumen ignis. *Matth.* 5 Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, & glorificent patrē veſtrum qui in cælis eſt. *Phil.* 11. Inter quos luceris ſicut luminaria in mūdo. Quarta cauſa eſt, quia plenus eſſe debet oleo pietatis ad Deum, & diuinum cultum: & oleo miſericordiæ ad proximum, ita vt ſemper abundet oleum. *Eccl.* 9. Oleum de capite tuo non deficiat. *Prouerb.* 21. Theſaurus deſiderabilis, & oleū in habitaculo iuſti: & vir imprudens diſſipabit illud. Quinta cauſa eſt, quòd caſtitate corporis debet pollere, adeo quòd ſplendidus & perlucidus ſit vt vitrum. *Iob* 28. Non adæquabitur aurum vel vitrum.

His lampadibus & luminaribus, Virgines ſapientes Chriſto procedunt obuiam *Matth.* 25. His lampadibus Gedeon dux fortiſſimus Iſrael expugnat hoſtes *Iudic.* 7. Hoc igitur eſt quòd dicit [nunquid venit] à De[o in] mundum, ad totius mundi illuminatione[m] [l]ucerna] quæ eſt vas, & miniſtra luminis per verbum Dei & exemplum. *Ioan.* 5. Ille erat lucerna lucens & ardens. *Pſ.* 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum: & lumen ſemitis meis. *Pſ.* 131. Paraui lucernam Chriſto meo. Per hanc enim lucernam, in tenebris huius mundi Chriſto via paratur. *Iob* 29. Lucerna eius ſplendebat ſuper caput meum: & ad lumen eius ambulabam io tenebris. Si autem ſic inſtructa fuerit lucerna ſicut diximus, tunc non extinguetur. *Prouerb.* 31. Non extinguetur in nocte lucerna eius. Aliorum autem lucernæ heu! extinctæ ſunt; quia nec habent oleum pietatis & miſericordiæ, nec perſpicui ſunt corporis caſtitate, nec ardent charitate, nec lucent veritate: ſed tantùm in confuſionem ſui & Eccleſiæ ſtant exaltari ſuper candelabrum eccleſiaſticæ dignitatis *Prou.* 24. Lucerna impiorum extinguetur. *Prou.* 21. Exaltatio oculorum eſt dilatatio cordis: lucerna impiorum peccatum.

Vt ſub modio ponatur] hoc dupliciter exponitur. Sub modio enim ponitur, quando ſub menſura pretij vel mercedis, vel cenſus alicuius coarctatur. Item, ſub modio ponitur, quando intra terminos vnius gentis, vel parochiæ, vel conuētus cohibetur. De primo modio dicitur *Act.* 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quia exiſtimaſti donum Dei pecunia poſſideri. *Matth.* 10. Gratis accepiſtis: gratis date. *Iſa.* 55. Venite, emite abſque argento & abſque vlla commutatione vinum & lac. Vinum cæleſtium gaudiorū, & lac nutrimenti gratiæ Chriſti, quæ emuntur ſola commutatione ementis, quòd ſeipſum det, & non commutatione pretij. 2. *Cor.* 12. Non quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. De ſecundo modio dicitur *Iſa.* 49. Parum eſt mihi vt ſuſcites mihi tribus Iacob: & fæces Iſraël conuertendas. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. *Rom.* 3. An Iudæorum Deus tantùm? nónne & gentium? *Malach.* 1. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco offertur nomini meo oblatio munda [Numquid] ergo [venit lucerna] gratiæ io eccleſiaſtica poteſtate [vt ponatur ſub modio] q.d. Non ad hoc venit [aut] venit ad hoc vt ponatur [ſub lecto] Turpius eſt abſcondere ſub lecto, quàm ſub modio. Lectus enim eſt in quo homo corporaliter quieſcit: & ſignificat ea, in quibus homo commodum per libidinem quærit corporalem: & eſt lectus libido carnis, in qua dilectus non inuenitur. *Cant.* 3. In lectulo meo per noctes quæſiui quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni. Prælati autem multi in lecto lucernam abſcondunt: qui per libidinem, quæ in lecto ſignificatur & exercetur, gratiā obtenebrant. *Apoc.* 2. Ecce ego mittam eam in lectum: & omnes qui fornicantur cum ea, in amaritudine maxima erunt. *Amos* 6. Dormitis in lectis eburneis: & laſciuitis in ſtratis veſtris. Ebur caſtitatem ſignificat. Dormire ergo in lecto eburneo, libidinem eſt quærere in ſtatu, cui annexum eſt votum caſtitatis. Et hic eſt ſacer ordo, vel religio. Et laſciuire in hoc ſtrato (aliàs in ſtratis) eſt venereis intendere in ſtatu tali: & ſic, lucernam prædicationis & prelationis offuſcare. Sic ergo ſub lecto, lucerna non eſt abſcondenda.

Nónne ſuper candelabrum] Deſcribit per affe-ctioné. Iam autem dictum eſt quid vocatur candelabrum; labrum ſcilicet candelæ, hoc eſt, candentis lucernæ: hoc eſt labrum ſuper quod ponitur lucerna candens (aliàs ardens) & lucens Labiū autem hoc eminens aliis vita eſt Apoſtolica, ſuper quam exaltanda eſt lucerna Eccleſiæ, hoc eſt, Prælatus qui eſt lumen & oculus Eccleſiæ, ſicut dicit *Matth.* 11. *Luc.* 8. Lucerna corporis tui eſt oculus tuus Quia occulus Eccleſiæ eſt Prælatus: exaltatus, vt omnibus luceat. Eſt autem candelabrum hoc aureum, in fulgore ſapientiæ diuinæ, habens in quatuor partibus ſcyphos in nucis modum: quia de quatuor partibus potum ſui luminis effundit. Hoc eſt, de ſcientia hiſtoriæ, allegoriæ, tropologiæ & anagogiæ. Habet etiam ſphærulas in quolibet ſcypho, quæ rotundæ ſunt, totum ambientes: quia in quolibet illorum conſiderat æternitatem deitatis. Habet lilia per quodlibet iſtorum, in flore liliinſæ caſtitatis, & honeſtatis. Habet haſtilia tria: quia per naturam iuuatur in ſpeculo & imagine: per legem veterem, iuuatur in figuris & exemplis patrum: per reuelationem nouæ gratiæ, iuuatur per gratiam & veritatem. Habet etiam ſeptem lucernas: quia lucent in eo ſeptem illuminationes, ſcilicet fidei, ſapientiæ, intellectus, conſilij & ſcientiæ, donorum Spiritus Sancti, induſtriæ naturalis & ſtudij ſcripturarum. Hoc igitur eſt candelabrum ſanctum *Exod.* 27. *Zach.* 4. Vidi, & ecce candelabrum aureum totum: & lampas eius ſuper caput eius, & ſeptem lucernæ ſuper illud. Super hoc ergo candelabrum ſtat Prælatus: & anima cuiuſlibet boni clerici, & doctoris: & fortè cuiuſlibet fidelis ſecundum ſuam poſſibilitatem: & hoc eſt quod dicit [nónne vt ſupra candelabrum ponatur] quaſi dicat: ſic.

Non eſt enim aliquid abſconditum, quod non manifeſtetur, nec factum eſt occultum, quod non veniat in palam. Si quis habet aures audiendi, audiat.

Hic tangit expoſitionem metaphoræ in vniuerſali dicens [non eſt enim aliquid] in doctrinis & ſacramentis Eccleſiæ [abſconditum] quod lucem timeat, & ad lucem venire non audeat: quia *Ioan.* 4. dicitur, qui malè agit non venit ad lucem, vt non manifeſtentur opera eius. 2. *Corint.* 4. quod ſi opertum eſt Euangelium noſtrum: in his qui pereunt eſt opertum [quod non reueletur] hoc eſt, quod non ſit tempore ſuo omnibus reuelandum. *Matth.* 10. Non eſt abſconditum quod non reueletur. *Iſa.* 40. & 52. Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri [nec factum eſt occultum] in allegoriis ſcripturarum [quod non in palam] hoc eſt in publicum [venit] per veritatis manifeſtationem. 1. *Cor.* 4. Veniet Dominus qui illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc erit laus vnicuique à Domino. *Matth.* 10. Quod in aure auditis prædicabitur in tectis. Veritas enim non quærit angulum, nec latebras tenebrarum: mendacium autem hæreticorum opertum eſt angulo. Lucerna enim in alto poſita, per ſeipſam manifeſtat ſe omnibus: mendacium, quo magis oſtenditur: tantò turpius apparet, & tenebras deſiderat [ſi quis habet aures audiendi, audiat] quia metaphorica dixerat, & non niſi in vniuerſali expoſuerat: ideo ad attentionem inuitat, vt ſpiritualiter audiantur. *Apoc.* 2. Qui habet aurem audiendi, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis.

Et dicebat illis, videte quid audiatis in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis, & adiicietur vobis. Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.

[Et dicebat illis] excitans ad attentionem in particulari, vt res perfectè cognoſcatur: quia non eſt ſcientia perfecta, niſi quod ex vniuerſali perficitur in particulari: & hoc eſt [videte] conſideratione diligēti, vniuerſale ad particulare coaptādo [quid audiatis] vt intellectum diuinorum ſecundum quòd res quælibet habet, capiatis. Sicut enim dicit *Boetius in lib. de Trinitate.* Sapientis eſt de qualibet re, ita vt ſe habet, reddere rationem [in qua menſura] tangit hîc duo, ſcilicet, menſuram, & rationem menſuræ. Primum tangit in hoc quòd dicit [in qua menſura] doctrinæ, & exempli, & laboris, & ſtudij ad profectum proximi [menſi fueritis] proximo commiſſo vobis [remetietur vobis] vnde *Matth.* 25. Qui fidelis fuit in decem ſibi commiſſis, conſtituitur ſuper decem ciuitates: & qui fidelis fuit in quinque, conſtituitur ſuper quinque. *Luc.* 6. Eadem quippe menſura, qua menſi fueritis, remetietur vobis. Et in bono, & in malo [& adiicietur vobis] ex benignitate, & liberalitate diuina in bonis. Quamuis nihil adiiciatur in malis: quinimo, citra condignum punitur, qui punitur. Vnde *Luc.* 6. Menſuram bonam. & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem, dabunt in ſinū veſtrum. Supereffluenter enim bona noſtra remunerat largitas diuina. *Eſther.* 3. Largitus eſt munera iuxta magnificentiam principalé. *Iacob.* 1. Dat omnibus abundanter & non improperat.

Qui enim habet dabitur illi] tangit rationem, & cauſam eorum quæ dixerat [qui enim habet] meritum ex ſtudio charitatis, & virtutis [dabitur illi] & incrementum gratiæ hîc, & magnitudo præmij in futuro. *Luc.* 19. *Matth.* 25. Omni habenti dabitur. Vnde etiam Rex Aſſuerus non eſt largitus munera, niſi principibus, & optimatibus regni ſui. *Sap.* 3. Dabitur enim illi donum fidei electum, & ſors in templo Dei acceptiſſima, hoc eſt, donum quod tantæ fidelitati (aliàs fidei) debetur [& qui non habet] ſtudium virtutis, & meritum laboris [etiam quod habet] in bonis naturalibus & habitibus acquiſitis, & bonis fortunæ extrinſecus poſſeſſis [auferetur] per condemnationem [ab illo] Non tantum in futuro: ſed etiam hîc continuè perdit in bonis naturæ, & acquiſitis habitibus quod acceperat: quamuis fortè in maiorem ſuam condemnationem retineat bona fortunæ, quæ extrinſecùs, ad tempus videtur poſſidere. *Matth.* 25. & *Luc.* 19. Auferte ab eo mnam, & date illi qui habet decem mnas.

Et dicebat: ſic eſt regnum Dei quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in terram, & dormiat: & exurgat nocte & die, & ſemen germinet, & increſcat dum neſcit ille. Vltrò enim terra fructificat primum herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica. Et cùm ex ſe produxerit fru-

ctus ſtatim mittit falcem : quoniam adeſt meſſis.

Hîc eſt ſecundum quod eſt de incremento profectus operationis miniſtrorum in diuinis. Tangit autem hîc duo, ſcilicet, incrementi modum & incrementi principium & conſummationem. Incrementi principium & conſummatio ibi tanguntur : Et dicebat,cui aſſimilabimus. In primo tanguntur ſex. Primum ſcilicet, quid,cui comparatur : ſecundum,in quo incremento imperceptibili : tertium eſt, virtute cuius : quartum eſt, in gradibus profectus:quintum, in conſummatione: ſeatum,in temporis opportunitate, quæ expectatur ad maturandum. Et hæc omnia plana ſunt in litera. Dicit igitur [Et dicebat] iterum rudes docens in ſimilitudine parabolarum [ſic eſt regnum Dei]comparatum terrenis. *Iob* 38. Nunquid noſti ordinem cæli : & rationem eius pones in terra? [quemadmodum ſi homo] quia in humanis melius cognoſcitur : quia homo per rationem operatur [iaciat ſemen] in agrum exultum, ſicut iam ante dictum eſt. Semen autē eſt verbum Dei. *Ierem*.4. Innouate vobis nouale : & nolite ſerere ſuper ſpinas[ſuper terram]bonam exultam : quia ſicut dicit *Philoſophus*, ruſticus iuuat terram aratione, & ſeminatione [& dormiat] à labore quieſcendo : & ideò fructum in futurum committendo.1.*Cor*.3. Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Dormiens hic in ſanctis agricolis : cùm vel ſomnus imminet mortis,vel forte contemplationis,& orationis : in quo cum Deo requieſcunt. *Pſ*.126. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini, filij merces,fructus ventris [& exurgat] ſemen continuis profectibus [nocte ac die] ſemper ſeipſo melius,& maius effectum 2.*Reg*.3. Dauid proficiens, & ſemper ſeipſo robuſtior [&] ad quantitatem debitam virtutis deductum [ſemen germinet]in altum. *Iſa*.66. Oſſa veſtra quaſi herba germinabunt, hoc eſt, fortiores virtutes. *Pſalm*.91. Iuſtus germinabit ſicut lilium : & florebit in æternum ante Dominum [& increſcat] etiam in germine illo in profectu proximorum. *Geneſ*.1. & 9. Creſcite & multiplicamini, & replete terram [dum neſcit ille] ſeminator : quia in hac vita prædicator incrementa ſui fructus deprehendere non poterit : & ideo non tantùm de Deo in ſe : ſed etiam in ſuis dicitur *Iſa*.48. Verè tu es Deus abſconditus. Et huius reddit rationem & cauſam, dicens.

Vltro enim] ſine operatione rationis ſeminalis per virtutem cæleſtem [terra]quæ benedictionem cæli accepit [fructificat]virtute diuina. *Geneſ*.27. Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ, abundantiam frumenti & vini & olei. Et non dicit de labore tuo : quia ros cæli in gratia Dei, & pinguedo terræ in conſolatione ſancti Spiritus, terram faciunt fructificare frumentum, in ſolido cibo virtutis, & vinum in gaudiis ſpiritualibus, & oleum in infuſione pietatis, ſola virtute diuina. Fructifica autem per gradus[primum herbam] in virore fidei. *Ierem*.17. Erit quaſi lignum viride, quod ad humorem mittit radices ſuas, tamen *gloſſ*. dicit, quòd herba eſt in timore, qui fa[illegible] recedere à malo Quoniam,ſicut dicitur in *Pſal*.110.Initium ſapiētiæ timor Domini[deinde]poſt herbam [Facit ſpicam] quæ eſt locus fructus : ita poſt virorem fidei,facit folliculos virtutum : vel poſt timorem, facit pœnitentiam. *Gen*.41. Septem ſpicæ pullulabant in culmo vno plenæ, atque formoſæ. Hæ ſunt ſeptem virtutes:tres theologicæ : fides, ſpes & charitas : & quatuor cardinales ; prudentia, iuſtitia, fortitudo,& temperantia. Vel, ſeptem partes pœnitentiæ ; compunctio cordis,confeſſio oris,& ſatisfactio operis, quæ fit per tria : orationem, ieiunium,& eleemoſynam : ſeptimum autem eſt,quod fundamentum huius eſt, propoſitum ad peccatum non redeundi. Sic ergo facit ſpicam poſt fidei, vel timoris virorem [deinde plenum fructum] in opere meritorio quod fit per charitatem. *Iacob*.5. Ecce agricola expectat pretioſum fructum terræ : patienter ferens, donec accipiat temporaneum, & ſerotinum. Et habet fructum [in ſpicā] hoc eſt, in virtute, vel pœnitentia.

Et cum produxerit ex ſe fructum]& ſufficientem : & tangit tempus collectionis agricolæ ſeminantis [ſtatim] ergo [committit] hoc eſt,hunc fructum in horrea cœli Deo congregat. *Ioan*.4. Qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Sua autem diligentia Prædicator, & Prælatus debent Deo tales fructus congregare : & non ſibi lucra quærere ex ipſis. *Matth*.13. Triticum congregate in horreum meum. *Luc*.3. Triticum congregabit ad horreum ſuum : paleas autem comburet igni inextinguibili, Mittit igitur [falcem]quia præcidit fructum à laude & lucro hominis, & reponit Deo in horreum. Sic enim fecit Filius incrementa ſancto Patri aſſignans. 1.*Corinth*.15. Cum tradiderit regnum Deo & Patri [quoniam] tunc tempore maturi fructus [adeſt meſſis] vt totum Deo attribuatur & reſeruetur : & hoc fit, vel in fine mundi, vel in fine mortis cuiuſlibet hominis. *Apoc*.14. Mitte falcem tuam & mete,quia venit hora vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ.

Et dicebat : Cui aſſimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud?

Tangit hîc demonſtrationem huius profectus quem dixit in particulari, ſecundum initium, & conſummationem. Tangit autem hîc tria, ſcilicet, diligentiam inueſtigationis doctrinæ parabolicæ, parabolam huius profectus & fructus, & vtilitatem talis doctrinæ quæ fit per parabolas. De primo dicit [Et dicebat] excitans ad diligentiam doctrinæ parabolicæ. *Prouerb*.1. Animaduertet parabolam & interpretationem : verba ſapientium & ænigmata eorum [Cui aſſimilabimus] humano operi [regnum cælorum] in terra cognoſcitur [aut cui parabolæ comparabimus illud] quia humanus & rudis intellectus ad cæleſtia non eleuatur, niſi parabolicis ſit adiutus ſimilitudinibus. Omnis enim cognitio intellectiua, fit ex his quæ nota ſunt nobis : & aliter doceri non poſſumus. 1.*Cor*.13. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate.

Sicut granum ſinapis : quod cum ſeminatum fuerit in terra, minus eſt omnibus ſeminibus quæ ſunt in terra ; & cùm natum fuerit, aſcendit in

arbo

arborem, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos: ita vt poſſint ſub vmbra eius aues cæli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire. Sine parabola autem non loquebatur eis. Seorſum autem diſcipulis ſuis diſſerebat omnia.

Hoc eſt ſecundum, in quo tangit parabolam: & tangit tria, ſcilicet, quid, cui comparatur, in quo quantum ad initium humilitatis, & in quo quantum ad conſummationem perfectæ magnitudinis. Dicit igitur [ſicut granum ſinapis] ſupple, ſic comparatum eſt regnum cælorum: hoc enim acutum eſt in ſapore, ſubtile in ſubſtantia, vaporoſum per calorem, repletiuum per dilatationem ſui, purgatiuum capitis per virtutem, malarum ſtirpium extinctiuum per plantationem. Acutum quidem per fidei feruorem. *Luc.*17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic arbori moro: eradicare, & tranſplantare in mare: & obediet vobis. Subtile autem eſt in ſubſtantia: & hoc habet fides ad intellectum verbi Dei, de quo dicitur *Hebr.* 4. quod penetrabilius eſt omni gladio ancipiti: & diſcretor intentionũ & cogitationum cordis. *Sap.*7. Spiritus Sapientiæ dicitur eſſe ſubtilis. Vaporoſum autem eſt per charitatem. *Sap.* 7. Vapor quidem virtutis Dei, & emanatio Dei ſincera. Repletiuum autem eſt per conſolationem Spiritus, quæ nihil aliud admittit. *Pſal.* 89. Repleti ſumus miſericordia tua: & exultauimus, & delectati ſumus. Purgatiuum autem capitis per gratiam quam habet contra peccatum, quod eſt in ratione mentis. *Act.* 15. Fide purificans corda eorum. Sed ſuffocatiuum eſt malarum ſtirpium per plantationem: quia vbi in hortis plantatur, aliæ ſtirpes non conualeſcunt: & ſic eſt fides extirpans hæreſes, & malas doctrinas. *Ierem.* 1. Poſui te, vt euellas & deſtruas: diſſipes & diſperdas: & ædifices & plantes.

Sic igitur eſt ſicut granum ſinapis [quod cum] primum [ſeminatum fuerit in terra per prædicatores noui teſtamenti [minus eſt] quantum ad humilitatem ſeminum & ſeminantium [omnibus ſeminibus] verborũ, & Legum, & Doctorum: duo enim ſemina ante iacta ſunt in terram vel tria, ſcilicet, lex naturalis per Patriarchas, & lex ſcripta per Moyſem, & eos qui cum eo erant: & ſi tertium addere volumus, ſemen legum humanarum per plebiſcita, & Reges & Imperatores: & hæc ſemina magna fuerunt poteſtate humana & ſapientia & coactione pœnarum: verbum autem Euangelij nihil horum habuit. Sed minus inter omnia fuit ſapientia humana, quia ſtultitia reputabatur per crucem habere vitam: & minus fuit poteſtate, quia hoc idem reputabatur infirmitas. 1.*Cor.* 1. Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam. Similiter prædicatores eius nullius fuerunt eminentiæ mundanæ reſpectu eorum, qui ſeminauerunt legem naturalem & Moſaicam & humanas leges. 1. *Cor.*1. Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus vt confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret: vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Et ſic humilitate incœpit, & in humilitate profecit. *Iac.* 4. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. *Luc.*1. Depoſuit potentes de ſede: & exaltauit humiles. Sic ergo non veritate ſed humilitate omnibus ſeminibus minus eſt [in terra] ſeminantis, hoc eſt, in agro humani cordis.

Et cum natum fuerit] in cordibus fidelium [aſcendit] profectu virtutis, & poteſtatis, & dignitatis. Virtute autem mira operatur: poteſtatem habet claudere & aperire cælum & infernum: dignitate ſibi flectunt genua omnia regna: & hoc eſt quod dicit Gloſſa [aſcendit in arborem] quæ altitudine, amplitudine, annoſitate, herbarum tranſcendit naturam: alta eſt, quia ad cæleſtia ſuſtollit: ampla, quia totum mundum occupauit: annoſa, quia finiri non potuit. Hoc eſt ergo quod dicit: aſcendit creſcens [in arborem] multorum ramorum. *Pſal.*79 Extendit palmites ſuos vſque ad mare, & vſque ad flumen propagines eius. Operuit montes vmbra eius, & arbuſta eius cedros Dei [& fit maius] virtute & amplitudine & vtilitate [omnibus oleribus] in horto Dei plantatis, hoc eſt, doctrinis & legibus humanis [& facit ramos magnos] hoc eſt, prouinciales Eccleſias & diſtinctiones Epiſcopatuum. *Ezech.* 36. Vos autem montes Iſraël ramos veſtros expandite, & florete, & fructum facite populo meo Iſrael [ita vt poſſint ſub vmbra] protectionis eccleſiaſticæ [aues cæli] contemplatiui, vel fideles pennati pennis virtutum, & volantes ad cælum [habitare] in caſis & nidis Eccleſiarum. *Dan.* 4. Ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia. Magna arbor & fortis. & proceritas eius contingens cælum: aſpectus illius erat vſque ad terminos vniuerſæ terræ. Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius: & eſca vniuerſorum in ea. Subter eam habitabant animalia & beſtiæ, & in ramis eius conuerſabantur volucres cæli: & ex ea veſcebatur omnis caro.

Et talibus multis parabolis loquebatur] tertium eſt, in quo tangitur huius doctrinæ vtilitas [prout poterant] humano modo, qui lacte indigent, non ſolido cibo [audire] hoc eſt, auditu per humanas ſimilitudines percipere *Iſa.*8. Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis. Hoc eſt, ita vt humanus intellectus intelligat [ſine parabola autem] hoc eſt, ſine humanis ſimilitudinibus [non loquebatur] quia diuina ſimplicitas, & pura ſpiritualia ab animalibus hominibus non poſſunt ſine humanis ſimilitudinibus intelligi. *Iſa* 29. Et erit vobis viſio omnium, ſicut verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti litteras, dicent: Lege iſtum: & reſpondebit: Non poſſum, ſignatus eſt enim [ſeorſum autem] ſequeſtratus à turbis [Diſcipulis ſuis] qui capaciores erant [diſſerebat omnia] aperte cæleſtia oſtendens: ſicut & *Num* 3. Leuitæ nudè videbant, quæ cæteri videre non poterant niſi inuoluta *Luc.*24 Interpretabatur illis in omnibus ſcripturis quæ de ipſo erant. Ex hoc autem patet, quod parua pars euangelicæ Sapientiæ deſcripta eſt: quia de interpretationibus parabolarũ non eſt ſcripta niſi vna: cum tamẽ hic expreſsè dicatur, quòd Dominus omnia dicta parabolica per ſeipſum diſſeruit.

Et

Et ait illis in die illa, cum ſero eſſet factum: tranſeamus contra. Et dimittentes turbam aſſumunt eum, ita vt erat in naui: & aliæ naues erant cum illo. Et facta eſt procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis. Et erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens: & excitant eum, & dicunt illi: Magiſter, non ad te pertinet, quia perimus? Et exurgens comminatus eſt vento, & dicit mari: tace, obmuteſce. Et ceſſauit ventus: & facta eſt tranquillitas magna. Et ait illis: Quid timidi eſtis? necdum habetis fidem? & timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: Quis putas eſt iſte, quia & ventos & mare obediunt ei.

Et ait illis in illa] eadem [die]& tangitur hic pars, in qua oſtenditur, quod omnis poteſtas tam miniſtrorum quàm myſteriorum à capite Chriſto deſcendit. Tanguntur autem hic ſex, ſcilicet, factum quod eſt illius miraculi occaſio: periculi in mari cauſatio: Saluatoris diſpenſatiua diſſimulatio: periclitatorum apud Saluatorem interpellatio: tempeſtatis ex parte diuina ſedatio: timidorum in præſentia tanti Saluatoris increpatio: & omnia hæc videntium admiratio & laudatio: & hæc per ordinem in littera continentur. Dicit igitur [cum ſero factum eſſet] quando die tota de nauicula prædicauit turbis ſtantibus in litore: in ſero autem dixit Diſcipulis [tranſeamus] & ad aliud littus maris, quod mare Galilææ vocatur [contra] hoc eſt, ad aliud litus: vt ibi homines illuminaret: val quia ibi deſertum fuit, vt ibi in oratione pernoctaret. *Pſal.* 41. In die mandauit Dominus miſericordiam ſuam: & nocte canticum eius. Quia ex miſericordia in die hominum intendit ſaluti, & in nocte ſpiritu liberè cantauit Domino.

Et Diſcipuli ad præceptum Domini dimittentes turbam aſſumunt eum] Chriſtum ſecum ad nauigandum [ita vt erat in naui] quia ad locum non deſcendit à naui in qua docuerat [& aliæ naues] diuerſorum ſecum nauigantium [erant cum illo] in quibus erant teſtes miraculi. *Sap.* 14. Vt non eſſent vacua ſapientiæ tuæ opera: ideo exiguo ligno credunt homines animas ſuas, & tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt. Iſtæ enim naues beneficia crucis & pœnitentiæ, per quam crucem tollimus, ſignificant: & ideo de Eccleſia dicitur *Prou vlt.* Facta eſt quaſi nauis inſtitoris de longe portans panem ſuum. *Gen.* 49. Zabulon (qui habitaculum fortitudinis interpretatur) in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium pertingens vſque ad Sidonem. Statio autem nauium, eſt ſtatio in crucis communicantia, in pœnitentiæ tenentia, & in religionis perſeuerantia: his enim tribus nauibus ſine periculo tranſitur mare huius ſeculi, & ad littus æternæ ſtabilitatis peruenitur: & pertingitur in his tribus vſque ad Sidonem: quia Sidon venatio interpretatur: quia in his tribus homines, qui in beſtias ſylueſtres conuerſi ſunt, capiuntur & ligantur, per crucem quidem ligamentis fidei ſecundum intellectum, per pœnitentiam autem ligamentis iuſtitiæ ad ſatisfactionis effectum, per religionem autem ligamentis honeſtatis ad ordinandum affectum: hoc ſignificatum eſt *Ioan.* 12. vbi dicitur, quòd Diſcipuli Ieſu ad ipſum nauigio venerunt.

Et facta eſt procella magna venti] ſecundum eſt, in quo tangitur periculum, & dicitur [procella magna venti] quæ ex vento exſurgit: quæ fit in mari ſeculi, vel cordis per ſuaſionem & tentationem diaboli. *Dan.* 7. Quatuor venti cœli pugnabant in mari magno. Hoc eſt, pompa mundi, carnis concupiſcentia, inquietudo ſpiritus, & incentiuum diaboli [& fluctus] exurgens [mittebat] aquam [in nauim] ad ſubmergendum, hoc eſt, in regimen mentis, ad mergendum hominem in peccatis. *Pſ.* 68. Saluũ me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſq; ad animã meam [ita vt impleretur nauis] ad mergendum. *Exod.* 15. Submerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus. Sicut multos ſubmerſos eſſe videmus in aquis concupiſcentiæ.

Et erat ipſe] Chriſtus [in puppi] hoc eſt, in vltima parte nauis iuxta gubernaculum [ſuper ceruical] hoc eſt, ſuper humanæ neceſſitatis infirmitatem, qua caput propter nos reclinauerat [dormiens] hoc eſt, tentationem iſtam diſſimulans: & hoc eſt tertium de ſuperius dictis. *Pſal.* 3 Ego dormiui & ſoporatus ſum. Secundum prouidentiam tamen Deitatis, ſemper ſuos cuſtodiens vigilauit. *Pſal.* 120. Ecce non dormitabit, neque dormiet qui cuſtodit Iſrael.

Et excitant eum] quartum eſt interpellatio ad adiuuandum: quia ad hoc dormiuit, vt ad pulſandum excitaretur. *Pſal.* 77. Excitatus eſt tanquam dormiens Dominus *Matth.* 8. Suſcitauerunt eum Diſcipuli eius [& dicunt ei] interpellando eum [Magiſter] cuius doctrina & imperio aggreſſi ſumus nauigium. *Ioan* 3. Scimus, quia à Deo veniſti Magiſter [non] hoc eſt, nonne [ad te pertinet] qui curam noſtram ſuſcepiſti, & iuxta gubernaculum iaces & dormis [quia perimus] quaſi diceret; ſic? ad te hoc pertinet. *Matth.* 8. Præceptor, Salua nos, perimus. 1. *Petr.* 5. Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum, quia ipſi eſt cura de vobis.

Et exurgens] actum protectionis ad exteriora extendens. *Pſal.* 43. Exurge, quare obdormis Domine? Exurge, & ne repellas in finem [comminatus eſt ventis] diaboli perſuaſionibus. *Naum* 1. Dominus in tempeſtate & turbine viæ eius, & nebulæ puluis pedũ eius Increpans mare & exſiccans illud [& dixit mari] cordis inquietudini, vel ſeculi tentationibus [tace] & [obmuteſce] à tempeſtate. *Tob.* 3. Poſt tempeſtatem tranquillum facis: & poſt fletum, & lacrymationem, exultationem & gaudium infundis [& ceſſauit ventus] à fundu maris exurgens [& facta eſt tranquillitas magna] ſedata tempeſtate *Matth.* 8. Surgens Ieſus imperauit ventis & mari: & facta eſt tranquillitas magna.

Et ait illis] increpans eos de timiditate, quæ de modicitate fidei proueniebat [quid timidi eſtis] vobiſcum habentes Saluatorem [necdum habetis fidem] hoc eſt fidei perfectionem *Matth.* 14 Modicæ fidei, quare dubitaſti [& timuerunt timore magno] non timore pœnæ, ſed timore reuerentiæ ad magnitudinem poteſtatis Chriſti. *Dan.* 3.

Nunc

Nunc ſequimur te in toto corde noſtro, & timemus te. *Ierem.* 10. Quis non timebit te ô Rex Gentium? [& dicebant] factum magna laude extollentes[alter ad alterum]omnes qui ſimul nauigabant. *Pſal.* 106. Qui deſcendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis. Ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo [quis putas eſt iſte]hoc eſt, quantæ dignitatis & poteſtatis eſt iſte, qui in humana carne videtur latere? *Pſal.* 23. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis & potens. *Exod.* 15. Quis ſimilis tui in fortibus Domine? terribilis atque laudabilis, & faciens mirabilia? [quia venti & mare]quæ inſenſibilia ſunt:clam[obediunt ei] ad nutum obſequendo. *Matt.*8. Qualis eſt hic, qui ventis imperat & mari, & obediunt ei?Sic ergo ſuam oſtendit diuinam poteſtatem.

CAPVT V.

Et venerunt trans fretum maris in regionem Geraſenorum. Et exeunti ei de naui, ſtatim occurrit de monumentis homo in ſpiritu immundo.

HIc adhuc quintam leonis proprietatem proſequitur, quæ ſicut dicitur, eſt propriæ fortitudinis demonſtratio. Sed in iſto ſexto miraculo, incipit oſtendere fortitudinem contra peccatum actuale deſtruendum. Hoc autem tripliciter conſideratur, ſcilicet, in his, quæ tentant de peccato illo: & in his, quæ ſunt in ipſo peccato: & in his, quæ ſunt conſequentia peccatum in peccante. Et ideò diuiditur in tres partes: in quarum prima fortitudinem exercet contra tentantia de peccato ipſo, quæ ſunt dæmon, & caro, & mundus: in tribus miraculis quæ ſunt, expulſio dæmonum, & reſtrictio ſanguinis, & ſuſcitatio filiæ principis, Et hæc in hoc quinto capitulo dicemus. De reliqua parte iſtius diuiſionis infra in ſexto dicetur. Conſtat autem quod iſtud capitulum in tres partes diuiditur ſecundum tria tentantia de actuali peccato, quæ inducta ſunt. Et quia Dæmon principale tentans eſt inter iſta: ideò primo ponitur. Hiſtoria autem hæc diuiditur in quinque partes: ita quod in prima exponit Dæmonis in tentando, & poſſidendo tentatum, ferocitatem: in ſecunda, deſcribit qualiter Dæmon ad leonem de tribu Iuda amittit ſuæ ferocitatis fortitudinem *ibi* [videns autem Ieſus à longe]tertiò oſtendit, in quos accipit licentiam exercendi ſuæ ferocitatis tyrannidem, *ibi* [erat autem ibi circa montem, &c.]In quarta deſcribit qualiter ex hoc facto circunſtantes acceperunt inſtructionem, *ibi* [qui autem paſcebant eos, &c.] In quinta & vltima parte, oſtenditur qualiter is qui liberatus fuerat contra talem tentationem, accepit cautionem, *ibi* [cúmque aſcenderet nauim, &c.]

In prima harum partium dicuntur tria: ſcilicet, vbi factum, & in quo, & contra quam ferocitatem factum eſt miraculum. De primo dicit [& venerunt] Ieſus & Diſcipuli eius [trans fretum] ſtagni Geneſareth, ad ripam ad quam nauigabant [in regionem Geneſareorum] quæ à ſtagno Geneſareth, cui adiacet, regio Geneſareorum vocatur. Venerunt autem, vt & ibi prædicarent: & diaboli regnum extirparent. 1. *Corint* 9. Omnibus omnia factus ſum: vt omnes ſaluos facerem [& exeunti de naui]ſecundum eſt, in quo oſtenditur in quo factum eſt miraculum. Exitus autem iſte ſignificat exitum de conſideratione ſalutis propriæ, ad intentionem ſalutis proximorum. 1. *Cor.* 10. Non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant[ſtatim occurrit] per oppoſitionem: quia Dæmon contraria ſaluti hominum procurat & intendit. *Zach.* 3. Satan ſtabat à dextris Ieſu, vt aduerſaretur ei [de monumentis homo in ſpiritu immundo] quia Dæmon auctor (aliàs actor) mortis, mortuorum damnatorum loca diligit. *Sap.* 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui ſunt ex parte ipſius. Contra hoc autem quod hic dicitur, homo, videtur eſſe quod dicitur *Matth.* 8. Quod duo homines erant. Sed ad hoc dicendum quod in veritate duo erant: ſed quia vnus erat claræ dignitatis de prouincia, alter autem plebeius: ideo alij Euangeliſtæ, præter Matthæum, non faciunt mentionem niſi de vno: Matthæus autem veritatem ſequens hiſtoriæ, ſicut is qui miraculo interfuit, mentionem facit de duobus. Quod autem dicit[in ſpiritu immundo]non eſt intelligendum, quod ſpiritus immundus ſit per naturam, ſicut dixit Manichæus, vocans ſpiritus immundos, qui facti ſunt à Deo tenebrarum: ſed ideò dictum eſt, quia cùm ab auctore omnis munditiæ mundus creatus eſt: ipſe ſe auertens ab auctore munditiæ per voluntatem, ſeipſum fecit immundum. *Matth.* 12. Cùm immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquoſa, hoc eſt, munda, ab humore immunditię exſiccata, quęrens requiem & non inuenit, quia non niſi in immunditiis delectatur.

Qui domicilium habebat in monumentis. Et neque catenis iam quiſquam poterat eum ligare: quoniam ſæpe compedibus & catenis vinctus, dirupiſſet catenas, & compedes comminuiſſet: & nemo poterat eum domare. Et ſemper nocte ac die in monumentis, & in montibus erat clamans, & concidens ſe lapidibus,

Hic deſcribit Dæmonis ferocitatem in quinque, ſcilicet, habitatione, fortitudine, inquietudine, vexationis continuitate, & malitiæ ferocitate. Dicit igitur[qui domicilium habebat in monumentis] quia auctor mortis, in inquinamentis mortuorum delectabatur. *Baruch* 3. Coinquinatus es: cum mortuis deputatus es, cum deſcendentibus in infernum. Et ſignificabat quod eos qui tentationi eius conſentiunt, ad immunditiam & habitationem deducit mortuorum. Per hoc etiam Chriſtus quando reuocat eos, de loco & habitatione reuocat mortuorum, dicente *Apoſtolo Eph.* 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.

Et neque catenis] à fortitudine hic deſcribit

dæmonium:& hoc eſt[& neque catenis] iam fortitudine dæmonis præualente [quiſquam] homo [poterat eum ligare] *Iob* 41. Non eſt poteſtas ſuper terram quæ poſſit ei comparari : qui factus eſt, vt nullum timeret. Et hoc probat per effectum dicens[quoniam ſæpe compedibus] quibus pedes eius ſtringebantur [& catenis vinctus] quibus conſtricta fuerunt brachia [dirupiſſet catenas] violentia Dæmonis [& compedes comminuiſſet] catenæ autem iſtæ , leges diuinas ſignificant, quibus Dæmon tentans ligare non poterit. *Pſ.* 147. Ad alligandos reges eorum in compedibus : & nobiles eorum in manicis ferreis. Compedes autem ſignificant ligamenta affectionum. *Eccleſ.*6. Iniice pedem tuum in compedes illius. Vincula enim illius, alligatura ſalutaris. Catenæ autem, ſignificant ligamenta operum,quibus ſancti viri affectus , & opera ligant : vt legibus diuinis pertrahantur. *Iſa.*45. Vincti manicis & pergentes te adorabunt , teque deprecabuntur. Et hæc omnia in Inſanis , & Dæmoni conſentientibus,Dæmon confringit,& comminuit.

Et nemo poterat eum domare] ab inquietudine deſcribit, quia domi retineri non poterat, ſed inquietè per infinita deſiderabilia mouebatur. *Prouer.*7. Mulier vaga,garrula,quietis impatiens, quæ non valet in domo conſiſtere pedibus ſuis : nunc foris , nunc in plateis , nunc in angulis platearum [& ſemper nocte ac die] à continua deſcribit vexatione [in monumentis] vbi iacebant corpora in inferno damnatorum[& in montibus] ſyluoſis & deſertis agitabatur. *Thren.*5. Ceruicibus minabamur,laſſis non dabatur requies. Sic 1. *Reg* 16. Spiritus nequam exagitauit Saul à Domino. Sic maledictum Domini eſt in eis , qui ſibi ſeruire nolunt:dicentis *Ierem.*16. Seruietis Domini alienis in terra non veſtra : qui non dabunt vobis requiem die & nocte:quia & in aduerſis, & in proſperis Dæmon eos exagitat. In aduerſis , per impatientiam : in proſperis , per elationem.

Erat clamans] deſcribit hîc malitiam Dæmonis à malitiæ ferocitate [clamans enim erat & concidens ſe lapidibus] clamans autem erat peccati enormitate:& lapidibus ſe concidens,per peccati obdurationem. De primo dicitur *Gen.*4. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. *Gen.* 18. Clamor Sodomorum venit ad me. De ſecundo dicitur *Act* 7. Dura ceruice , & indomabili corde , vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Iſti ſunt lapides de quibus dicitur *Ioan.* 8. Tulerunt lapides Iudæi vt iacerent in eum. Concidunt autem ſe his lapidibus Dæmoniaci , quando ſuaſo Dæmonis addunt peccatum peccato. *Iſa.*1. Vulnus & liuor & plaga tumens non eſt circumligata, nec curata medicamine,neque fota oleo.

Videns autem Ieſum à longe cucurrit , & adorauit eum : & clamans voce magna , dixit : Quid mihi & tibi Ieſu fili Dei altiſſimi ? adiuro te per Deum ne me torqueas. Dicebat enim illi : exi ſpiritus immunde ab homine iſto. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen eſt ? dicit ei : Legio mihi nomen eſt : quia multi ſumus. Et deprecabatur eum multum, ne ſe expelleret extra regionem.

Secundum eſt huius hiſtoriæ,in quo oſtenditur qualiter vis Draconis compeſcitur & debilitatur ad aſpectum leonis de tribu Iuda. Dicit autem hîc quatuor,ſcilicet,Dæmonũ deſtitutionem, cauſam deſtitutionis,manifeſtationem Dæmoniacæ multitudinis , & deprecationem iniquæ voluntatis. De primo dicit tria:adorationem timoris,profeſſionem extortæ (aliàs exortæ)veritatis,& adiurationem iniquæ voluntatis. De primo horum dicit[videns autem Ieſum] per conſiderationem diuinæ poteſtatis,quam timebat Dæmon. *Iac.* 2. Dæmones credunt , & contremiſcunt. Vidit enim Dæmon non intellectu veritatis , ſed credulitate æſtimationis. *Mich.* 7. Videbit me inimica mea, hoc eſt,legio Dæmoniaca : & operietur confuſione [à longe] non ſolum diſtantia loci,ſed dimenſione diſſimilitudinis. *Pſal.*118. Longe à peccatoribus ſalus[cucurrit]coactus & indeuotus[& adorauit eum]quia ſibi militat (*vt dicit Greg.*)etiam id quod per malitiam voluntatis obſtat. Et ideo dicitur *Philip* 2. Quod in nomine Domini Ieſu omne genu flectatur,cæleſtium,terreſtrium,& infernorum , quia in gloria exiſtentes adorant beatum,& gloriæ auctorem:terrigenæ , autem gratiæ remuneratorem ; & infernales , tremunt poteſtatem[& clamans voce magna] ex magnitudine iræ & furóris. *Apoc.* 12. Deſcendit ad vos diabolus, habens iram magnam:ſciens,quia modicum tempus habet. Senſit enim iam ſe expellendum, & deſtituendum à poteſtate [dixit] profeſſus coactæ confeſſionis veritatem [quid mihi & tibi]eſt cõmune[Ieſu fili Dei altiſſimi]quaſi dicat,nihil. Et ideò:iſtum ex iniquitate,meo iure poſſeſſum, non debes tibi per meam expulſionem vendicare. 2. *Cor.*6. Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli ? Dicit autem[Ieſum filium Dei altiſſimi] non per ſcientiam certam : ſed ſicut per æſtimationem. *Luc.*4. Exibant autem Dæmonia à multis clamantia & dicentia, quia tu es Chriſtus filius Dei viui [adiuro te]adiuratio eſt iniquæ ad nocendum voluntatis:& eſt ſenſus:per hanc iuſtitiam,quæ videtur eſſe ex hoc, quod tibi mecum nulla eſt communicatio [adiuro te]per hoc iuſtitiæ Sacramentum[per Deum] qui iuſtitiæ auctor eſt[ne me torqueas] ab iſto expellendo:quia mihi tortura eſt à nocumento compeſci : cùm totus animus malitiæ meæ delectetur in nocendo homini. *Iſa* 27. Viſitabit Dominus in gladio ſuo duro , & grandi & forti ſuper Leuiathan ſerpentem vectem , & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum : & interficiet cetum qui in mari eſt. Gladius autem ille verbum Dei eſt *Iſa.* 11. Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Sic ergo imperio verbi Dei timuit torqueri.

Dicebat enim illi]Ieſus Dæmoni. Et tangit hic cauſam eorum quæ inducta ſunt [exi ſpiritus immunde ab homine] quoniam licet tu mea maledictione , quam homini propter peccatum ſuum inflixi,iuſtè torqueas;tamen quia mea creatura eſt homo,quem decepiſti fraudulenter , tu homines contra me iniuſtè detines : & ideò præcipio vt exeas. *Luc* 11. Erat Ieſus eiiciens Dæmonium. *Act.* 10. Pertranſiuit benefaciendo , & ſanando omnes oppreſſos à diabolo[& interrogabat eum] Ieſus Dæmonem. Non vt ignorantem quod neſciebat

ciebat inſtrueret, ſed vt aſtantibus nomen Dæmonis ſignificaret. *Ioan.* 16. Non opus eſt tibi vt quis te interroget [quod tibi nomen eſt] quia à malitia ſuæ voluntatis,& permiſſæ poteſtatis ſortiuntur nomina [& dicit ei] Dæmon Chriſto[legio nomen eſt mihi] & ſubiungit cauſam [qoia multi ſumus]& numero perſonarum, & numero malitiæ. *Mar.* 1. Dæmonia multa eiiciebat,& curauit multos. *Luc.* 8. Maria Magdalena, de qua Dæmonia ſeptem exierant Et *Ibiaem Greg.in glo.* Septem Maria Dæmonia habuerat, quæ vniuerſis vitiis plena fuerat.

Et deprecabatur eum] princeps legionis Chriſtum[multum] obnixè [ne ſe expelleret extra regionem]quia ad prædicandum Chriſtus in regionem illam venerat : & per prædicationem ſe Dæmon expellendum timebat. Homines autem illius regionis mali erant, & vexari à Dæmonibus meruerunt. *Gen.* 13. Homines Sodomitæ peſſimi erant,& peccatores coram Domino nimis.

Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, paſcens in agris. Et deprecabantur eum ſpiritus, dicentes : Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. Et conceſſit eis ſtatim Ieſus. Et exeuntes ſpiritus immundi, introierunt in porcos : & magno impetu grex præcipitatus eſt in mare, ad duo millia, & ſuffocati ſunt in mari.

Hic tertiò oſtenditur in quos accipit Dæmon licentiam ſuam exercendi tyrannidem. Tangit autem quatuor, ſcilicet, qualitatem eorum in quos licentia conceditur : & licentiæ poſtulationem, quam non habet niſi concedatur : & iuſtæ licentiæ à Deo conceſſionem, quæ à Deo permittitur: & nocumentum, quod ab iniqua Dæmonis voluntate procuratur. Dicis igitur [erat autem ibi circa montem]in campis ſuperbiæ. *Ierem.* 51. Ecce ego ad te, mons peſtifer, qui corrumpis gentes [grex] per vitij conſonantiam [porcorum]quaſi ſpurcorum [paſcens magnus] quia magnis ſpurcitiis delectabatur. Iſte enim grex, gregem ſpurcorum deſignat in aquis : quia agreſtibus & feralibus delectabatur in glandibus, & humana non curabat. *Luc.* 15. Miſit eum in villam ſuam vt paſceret porcos.

Et deprecabantur eum] Chriſtum [ſpiritus] immundi [dicentes] hoc eſt nocendi licentiam petentes: quia nec porcis nocere poſſunt niſi fuerit permiſſum. Vnde *Iob* 1. dixit Satan Domino: Extende paululum manum tuam,& tange cuncta quæ poſſidet[mitte nos in porcos] vt ſi in corpore & anima incolas vexari non permittis, ſaltem in poſſeſſis noceamus immundis animalibus : & maximè in his quæ immunditiæ habent ſignificationem, & in luto volutantur. 2. *Pet.* 2. Canis reuerſus ad vomitum ſuum : & ſus lota in volutabro luti. *Iſa.* 61. Qui comedunt carnem ſuillam, & ius profanum in vaſis eorum [vt in eos introeamus] intus ad nocumentum impellentes: quia interius quærit Dæmon poſſidere, vt animam habeat. *Geneſ.* 14. Da mihi animas : cætera tolle tibi.

Et conceſſit eis ſtatim Ieſus] non ſatisfaciens iniquæ voluntati Dæmonum : ſed puniens ad in-

ſtructionem peccata prauorum, qui hæc animalia iniuſtè poſſeſſa tenebant. *Iſa.* 14. Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem. Hoc enim iuſtè facit Deus ad inſtructionem : vt ſciant hi, qui iniuſta detinent, & porcino more viuunt, ſe à Dæmonibus poſſidendos fore. Ideo ergo conceſſit,& misericorditer egit: quia illos in ſuis immundis animalibus, & non in ſeipſis erudiuit. *Sap.* 12. O quam bonus & ſuauis eſt, Domine, ſpiritus tuus in omnibus! Ideoque eos qui exerrant, partibus corripis, hoc eſt, paulatim, & particulatiter,& nō ſtatim conſumis:& admones, vt relicta malitia, credant in te Domine. *Thren.* 3. Miſericordiæ Domini quod non ſumus conſumpti: quia non defecerunt miſerationes eius. *Habac.* 3. Cùm iratus fueris, miſericordiæ recordaberis [exeuntes autē de homine]ſpiritus immundi [introierunt in porcos]hoc eſt, in porcorum corpora Chriſti permiſſione : vt incolæ regionis in porcis poſiti erudirentur. Et impellebantur porci à Dæmonibus, ſicut impulſus ad decipiendum fuit ſerpens *Geneſ.* 3.

Et magno impetu]Dæmonum[grex]porcorum [præcipitatus eſt in mare] Geneſareth ad ſubmergendum. *Apoc.* 18. Hoc impetu mittetur Babylon illa magna ciuitas in mare, & vltra non inuenietur, quia Babylon, quæ confuſio interpretatur, idem ſignificat quod ſpurcitia porcorum [ad duo millia]quantitas eſt nocumenti [duo millia]quia peccato ſpiritus & animę ad innumerabilem multitudinem vitiorum obligati tenebantur [& ſuffocati ſunt]hoc eſt, extincti[in mari]amaritudinis Dæmonum. *Exod.* 14. Deſcenderunt in profundum quaſi lapis.

Qui autem paſcebant eos fugerunt, & nuntiauerunt in ciuitatem & in agros. Et egreſſi ſunt videre quid eſſet facti, & veniunt ad Ieſum : & vident illum qui à Dæmonio vexabatur, ſedentem veſtitum, & ſanæ mentis, & timuerunt. Et narrauerunt illis, quæ viderant, qualiter factum eſſet ei, qui Dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum, vt diſcederet de finibus eorum.

Hic oſtendit quam,& qualem de hoc facto circunſtantes acceperunt inſtructionem. Tanguntur autem hic quinque: quorum primum eſt fuga paſtorum: ſecundum, nuntiatio eorundem : tertium, exitus ad Ieſum audientium,& comprobatio miraculi per viſum : quartum, timor eorundem ad magnitudinem & reuerentiam Domini : Quintum, obſecratio receſſus Domini: quia præſentia ipſius ſe indignos eſſe reputabant. Dicit[qui autem paſcebant eos] porcos, quod quidem ſecundum ſpiritualem intellectum, malum eſt: quia paſcere porcos, eſt delectamenta procurare ſpurcitiæ. *Luc.* 15. Miſit eum in villam ſuam vt paſceret porcos. *Oſea.* 12. Ephraim paſcit ventum & ſequitur æſtum : tota die mendacium & vaſtitatem multiplicat Iſte eſt filius prodigus, qui in regione diſſimilitudinis ſua conſumpſit, porcos paſcendo, hoc eſt, viuendo luxoriosè cum meretricibus. 2. *Machab.* 6. Templum luxuria erat plenum,& ſcortan-

tium cum meretricibus : ſacratiſque ædibus mulieres ſe vltrò ingerebant , & faciebant quæ non licebat. Tales igitur etiam in templo paſcebant ſpurcos porcos. Hi ergo videntes Dæmones poteſtatem accipere in porcos [fugerunt] ſapienti vſi conſilio , declinantes conſortia ſpurcorum. *Gen.* 19. Non ſtes in omni circa regione , ſed in monte ſaluum te fac. *Eccl.*21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum[& nuntiauerunt in ciuitatem] ubios qui in poſſeſſione ſpurcitiæ delectabantur [& in agro]in villis rorſticorum vbi ſpurcitiæ cuſtodiebantur. *Pſ.*95. Annuntiate inter gentes gloriam eius : in omnibus populis mirabilia eius. Munditiæ enim amator ſpurcitias abominatur.

Et egreſſi ſunt] de ciuitatibus & villis ſpurcitiarum relinquendo ſpurcitias[videre] per experimentum [quid eſſet ſactum] probare per experimentum[& veniunt]per deuotionem [ad Ieſum] *Gen.* 12. Egredere de terra,& de cognatione tua : & veni in terram quã monſtrauero tibi : quæ eſt terra Chriſti, vbi nemo in ſpurcitiis delectatur [& vident illum qui]prius [à Dæmone] hoc eſt, à legione ſpurcitiæ [vexabatur] ſicut ſus lota & reuoluta in volutabroluti [ſedentem] in verbis ſapientiæ quieſcentem[veſtitum] honeſtate conuerſationis,&virtutis circumamictum. *Iſa.*61. Induit me Dominus veſtimento ſalutis : & indumento lætitiæ circundedit me [& ſanæ mentis] per gratiam Chriſti. *Ierem.* 17. Sana me Domine & ſanabor:ſaluum me fac,& ſaluus ero: quoniam laus mea tu es.

Et timuerunt]timore reuerentiæ, [eum]Chriſtum. *Apoc.*14. Timete Dominum omnes Sancti eius. *Pſal.* Nihil deeſt timentibus eum[& narrauerunt illis]egreſſis paſtores[qui viderant]in porcis [qualiter factum eſſet]miraculum [ei qui Dæmonium]hoc eſt,à legione Dæmonum quam[habuerat]liberatus eſſet[& de porcis] narrauerunt qualiter in mari præcipitati eſſent : quia ſpurcitiæ ſigna erant : quæ auctor munditiæ ad inſtructionem eorum perdi conceſſerat.

Et rogare cœperunt eum] hoc eſt , Chriſtum [vt diſcederet de finibus eorum] non ſe dignos reputantes ſua præſentia, niſi prius mundarentur. *Luc.*5. Exi à me,quia homo peccator ſum Domine. 3. *Reg.*17. Nunquid veniſti ad me vt rememorarentur iniquitates meæ , & interficeres filium meum? Sic viri Bethſamitæ percuſſi ſunt in conſpectu arcæ Domini , & petierunt eam à ſe educi 1. *Reg.*6 Et ſic, iſti timuerunt percuti in præſentia ſanctitatis Domini:& ideo rogauerunt eum recedere,donec per receptionem ſatisfactionis Deum placarent. Et ſic digni ſua receptione efficerentur.

Cúmque aſcenderet nauim , cœpit illum deprecari qui à Dæmonio vexatus fuerat , vt eſſet cùm illo : & non admiſit eum , ſed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos , & annuntia illis quanta tibi fecerit Dominus , & miſertus ſit tui. Et abiit : & cœpit prædicare in Decapoli quanta ſibi feciſſet Ieſus: & omnes mirabantur.

Tangitur hic doctrina cautelæ illius qui ſanatus fuerat. Tanguntur autem hic quinque , ſcilicet , ſanati ad ſequendum deuotio ; & eiuſdem à Chriſto repulſio:& quid facturus ſit inſtructio: & inſtructi ſimplex obeditio : & audientium eum admiratio:dicit igitur.[Cúmq; aſcenderet]Chriſtus[nauim]vt recederet à finibus eorum,ſicut petierant : quia libenter Dominus annuit petitionibus deuotorum quæ ſunt rationabiles. *Marc.* 11. Quidquid orantes petitis, credite quia accipietis : & fiet vobis [cœpit illum] Ieſum [deprecari] qui à Dæmonio vexatus fuerat & liberatus [vt eſſet ſecum]ſequendo eum inter diſcipulos : vt ex præſentia ipſius contra Dæmones confortaretur, Ex humilitate enim non magna ſenſit de ſeipſo, quod ſine Domino perfectus eſſet ad cauendum à Dæmonibus. *Rom.* 12. Non alta ſapientes : ſed humilibus conſentientes. *Pſal. ſecundum Ieronymi*(aliàs ſeptuaginta) Tranſlationem. Serua me Domine quoniam confido in te : & bene mihi non eſt ſine te. *Pſal.*40. Non diſcedimus à te , viuificabis nos:& nomen tuum inuocabimus.

Et non admiſit eum] quia vidit eum ex beneficio accepto iam ad prędicandum eſſe perfectum. Sic *Philip.* 1. Dixit Apoſtolus. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto , multo magis melius. Propter vtilitatem autem proximorum ſubintulit: Permanere autem in carne , neceſſarium propter vos. Sic magnus Patriarcha remiſit de ſe filium ſuum *Gen.* 37. Dicens : Fratres tui paſcunt oues in Sichimis : veni mittam te ad eos. Et hoc eſt quod ſequitur.

Sed ait illi] inſtruendo eum quid acturus ſit [vade in domum tuam] vt te ſciant homines eſſe manſuetum. *Eccle.* 32. Præcurre prior in domum tuam:& illic auocare , & illic lude , & age conceptiones tuas. *Matth.*8. & *Ioan.* 8. Vade in domum tuam. *Sap.* 8. Intrans in domum meam conquieſcam cum ſapientia[ad tuos] quibus ex ordine charitatis plus teneris. 1. *Timot.* 5. Siquis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit , & eſt infideli deterior [& nuntia illis]primum.

Quanta beneficia tibi ſecerit Dominus]quia probabile eſt quod etiam illi communicationem habuerint cum ſpiritibus ſpurcitiarum. *Luc.* 16. Vt teſtetur illis ne & ipſi veniant in locum hunc tormentorum [& miſertus ſit tui] te liberans à ſpiritibus ſpurcitiarum. *Iob* 26. Spiritus Domini ornauit cælos : & obſtetricante manu eius , eductus eſt coluber tortuoſus.

Et abiit] non mente , ſed corpore ſeparatus à Domino. *Mar.vlt.* Illi autem profecti prædicauerunt vbique. 2. *Corinth.*5 . Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos [& cœpit prædicare in Decapoli] Decapolis eſt regio mari Geneſareth in vna parte adiacens , in qua ſunt decem ciuitates. *Luc.* 19. Domine, mna tua decem mnas acquiſiuit. Quia in decem ciuitatibus prædicauit. Et *Ibi.* Et tu eſto ſuper decem ciuitates [quanta ſibi feciſſet Dominus Ieſus]magnalia *Act.*2. Audiuimus eos noſtris linguis loquentes magnalia.

Et omnes mirabantur] & per eum ad fidem ædificabantur:& ſe præparabant, vt digni præſentia Saluatoris efficerentur. *Ioan.* 7. Vnum opus feci,& omnes miramini. *Pſal.*97. Cantate Domino canticum nouum,quia mirabilia fecit. *Dan.*3. Signa & mirabilia fecit apud nos Deus excelſus. *Exod.* 15. Quis ſimilis tui in fortibus Domine? quis ſimilis tui, magnificus in ſanctitate, terribilis

lis atque laudabilis faciens mirabilia. Sic ergo terminata eſt pars, quæ eſt de fortitudine leonis, contra vim Dæmonis de actuali peccato tentantis.

Et cum tranſcendiſſet Ieſus in naui rurſus trans fretum, conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et venit quidam de Archiſynagogis nomine Iairus: & videns eum, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis eſt: veni, impone manum tuam ſuper eam, vt ſalua ſit, & viuat. Et abiit cum illo. Et ſequebatur eum turba multa: & comprimebant eum.

Tangitur hic hiſtoria, quæ eſt de remedio ordinato contra peccatum tentans in carne. Et habet hæc pars quinque partes, in quarum prima dicitur qualiter ex parte Domini ventum eſt illud miraculum: in ſecunda exaggeratur mulieris infirmitas, ad oſtendendum quantum eſt miraculum: in tertia prædicatur deuotio mulieris, quæ impetrauit miraculum: in quarta ponitur qualiter miraculum eſt publicatum ad ædificationem multorum: in quinta confirmatur miraculum, & docetur qualiter conſeruatur donum ſanitatis perceptum: & hæc per ordinem continentur in litera. In primo horum continentur quatuor, in quorum primo oſtenditur Domini ad ripam oppoſitam per mare Geneſareth nauis vehiculo reditus: in ſecundo ad mare turbæ concurſus: in tertio Archiſynagogi ad Ieſum ſupplex aduentus: in quarto Domini ad id quod petiuit Archiſynagogus, conſenſus.

Dicitur igitur] Et cùm aſcendiſſet Ieſus in nauim] quia ſine vehiculo nauis tranſire potuit, ſed noluit: vt nos doceret remedio crucis, & ſuffragio pœnitentiæ, & religionis Chriſtianæ vti in mari huius ſeculi. *Eccleſ.* 43. Qui nauigant mare, narrant pericula ipſius. Sic Noe remedio arcæ fluctus euaſit *Gen.* 7. Et alij ſubmerſi ſunt [rurſus transfretauit] de Decapoli, in qua Dæmoniacum ſanauerat. *Sap* 14. Nauigantes mare per ratem liberati ſunt [trans fretum] verſus Tyberiadem, & Capharnaum, vbi plurimum prædicauit Ieſus.

Conuenit turba multa] ad eum: quia turba deuotione trahebatur. *Ioan.* 6. Multitudo maxima veniebat ad eum, & ſequebatur eum: quia videbat ſigna quæ faciebat ſuper his qui infirmabantur [& erat turba circa mare] occurrens ei: & ideo *Amos* 4. dicitur. Præparare in occurſum Dei tui Iſraël.

Et venit quidam] honore dignior cæteris [de Archiſynagogis] qui & principatu & merito dignus erat. *Iſa.* 32. Non vocabitur vltra is, qui inſipiens eſt, princeps: neque fraudulentus appellabitur maior. Princeps enim ea quæ ſunt digna principe cogitabit [nomine Iairus] qui illuminatus interpretatur. *Pſal.* 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. *Eccleſ.* 24. Doctrinam quaſi antelucanum illumino omnibus. *Eccle.* 43 Mundum illuminans in altiſſimis Dominus [& videns eum] oculis fidei, & ſapientiæ diuinæ. *Luc.* 10.

Beati oculi qui vident quæ vos videtis. *Iob* 42. Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus videt te. *Cantic.* 2. Oſtende mihi faciem tuam: ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora [procidit ad pedes eius] quibus ſalutem omnibus circumportauit. *Pſal.* 131. Adorabimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius [& deprecabatur eum multum] ex multo deſiderio [dicens quia filia mea] pignus naturæ meæ [in extremis eſt] nec eſt ſpes ſalutis in ea niſi per te] veni [per miſericordiam appropinqua] impone manum [adiutricem] ſuper eam [in qua manu tua vis eſt Deitatis [vt ſalua ſit] ab infirmitate [& viuat] perfecta ſibi reſtituta ſanitate. *Mar. vlt.* Super ægros manus imponent & benè habebunt. *Pſalm.* 143. Emitte manum tuam de alto: eripe me, & libera me de aquis multis (lacrymarum & tribulationum) de manu filiorum alienorum, hoc eſt, Dæmonum, qui ſunt filij quidem per naturam, ſed alieni facti ſunt per auerſionem & culpam.

Et abiit] ecce tangit qualiter benignus Dominus, qui omnibus deprecantibus ſe ſatisfacit, cum principe ſynagogæ [abiit] hoc eſt, abire dignatus eſt [& ſequebatur eum turba multa] vt videret miracula quæ faciebat [& comprimebant eum] quia quilibet deſiderabat eſſe propinquior: & in talibus neceſſe eſt fieri compreſſionem. *Ioan.* 14. In mundo preſſuram habebitis: in me autem pacem. Quod autem hic dicitur [in extremis eſt] *Luc.* 8. Dicitur quod moriebatur. *Matth.* 9. Quod modo defuncta eſt. Quia primo veniente Iairo, vt dicit *Auguſt.* in extremis laborabat: adorante autē eo Dominum, & deprecante, & inducante ad veniendum, incipiebat mori: & veniente Domino cum Iairo, defuncta fuit: ſicut & hic poſtea dicetur: quia turbæ comprimentes retardabant eum ne citò veniret.

Et mulier quæ erat in profluuio ſanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpeſſa à compluribus medicis, & erogauerat omnia ſua, nec quicquam profecerat, ſed magis deterius habebat: cùm audiſſet de Ieſu, venit in turba retro, & tetigit veſtimentum eius: dicebat enim: quia ſi vel veſtimentum eius tetigero, ſalua ero. Et confeſtim ſiccatus eſt fons ſanguinis eius, & ſenſit corpore quia ſanata eſſet à plaga.

Hic exaggeratur infirmitas mulieris, vt maius cognoſcatur eſſe miraculum. Hanc autem mulierem *Amb.* dicit eſſe Martham. Dicit enim *in Tractatu de Salomone*, quod Dominus in Martha profluuium ſanguinis reſtrinxit: de Maria autem ſeptem Dæmonia eiecit: & Lazarum quatriduanum in monumento ſuſcitauit. *Hieronymus* autem dicit in *tripartita hiſtoria* quod hæc mulier, poſtquam ſanata eſt à profluuio ſanguinis, deuotiſſima ad Chriſtum remanſit, & in horto ſuo imaginem ad figuram Chriſti conſtruxit: & hanc ſimili veſtimento veſtiuit, iuxta quam quædam herba in horto ſimilem virtutem curandi fluxum ſanguinis habens, nata fuit: & quando veſtimentum herba attigit, tunc perfectam virtutem cu-

randi herba accepit. De qua imagine Iulianus apoſtata audiens in Cæſarea Philippi eam anferri de locu illo præcepit, & ſuam præcepit ſubſtitui, quæ fulmine ſtatim cõbuſta & contrita fuit: & tunc imago Chriſti reſtituta, quam poſtea pagani per inhoneſtatem confregerunt: poſtea vero conualeſcentibus fidelibus, partes collectæ ſunt imaginis Chriſti. & in Eccleſia quadam collocatæ. Hæc ergo mulier quæcunque ſit, quæ erat in profluuio ſanguinis menſtruorum, qui profluuius fluxum ſignificat tentationis carnalis. *Oſee* 4. Sanguis ſanguinem tetigit. *Pſal.* 50 Libera me de ſanguinibus, Deus, Deus ſalutis meæ [annis duodecim] anni autem duodecim ſunt annus vnus circuli cæleſtis, qui vocatur circulus natiuitatis, ex duodecim domibus compoſitus, ad quas omnes ſtellæ cæli reducuntur: & ſignificat hîc, quod ex defectu naturali ſibi innato hanc paſſionem habuit: & ideo ad curandum magis erat difficilis: & huius ſignum eſt quod ſequitur [& fuerat multa perpeſſa à compluribus medicis] purgantibus eam per pharmacias, & reſtringere volentibus fluxum [& erogauerat omnia ſua] non parcens expenſis, vt peritos haberet medicos [nec quicquam profecerat] per medicinas pannorum medicorum [ſed magis] iam deſtituta natura per medicinas [deterius habebat] & huius cauſa redditur *Sap.* 16. Quia nec herba, nec malagma ſanabat eos: ſed ſermo tuus qui ſanat omnia *Pſal.* 106. Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

Hæc igitur mulier [cum audiſſet de Ieſu] quia talem & tantam virtutem habuit curationum. Et hîc tangitur de mulieris huius deuotione [venit in turba] quia per ſeipſam humilis venit: ante enim venire non præſumpſit [retro] autem venit: quia verecunda fuit ad ſimilitudinem mulieris, de qua dicitur *Luc.* 8. Stans retro ſecus pedes eius [& tetigit] fidei deuotione [veſtimentum eius] ſciens quod ſcriptum eſt. Vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam: barbam Aaron. Quod deſcendit in oram veſtimenti eius [dicebat] per fidem intra ſe [quia ſi tetigero vel] hoc eſt, ſaltem [veſtimentum ſuum] in fide & deuotione nominis eius [ſalua ero] *Matth* 9. Dicitur. Quia ſi tetigero fimbriam veſtimenti eius: ſalua ero ab infirmitate mea [& confeſtim] quia neſcit tarda rerum molimina Spiritus ſancti gratia [ſiccatus eſt fons ſanguinis] confortatis vaſis naturalibus ad ſanguinis retentionem. *Ezech.* 16. Dixi tibi cum eſſes in ſanguine tuo: viue [& ſenſit] per immutationem vaſorum ad ſanitatem & confortationem ſui [corpore] hoc eſt, corporaliter: non ſolum ſpiritualiter [ſe eſſe ſanatam] à plaga infirmitatis. *Pſ.* 146 Qui ſanat contritos corde: & alligat contritiones eorum. *Pſal.* 102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes infirmitates tuas. *Ibidem.* Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in miſericordia, & miſerationibus.

Et ſtatim Ieſus in ſemetipſo cognoſcens virtutem, quæ exierat de illo, conuerſus ad turbam aiebat: Quis tetigit veſtimenta mea? Et dicebant ei Diſcipuli ſui: vides turbam comprimentem te, & dicis: quis me tetigit? Et circunſpiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. Mulier autem timens & tremens, ſciens quod factum eſſet in ſe, venit, & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ieſus autem dixit ei: Filia, fides tua te ſaluam fecit: Vade in pace, & eſto ſana à plaga tua.

Tangit hic de miraculi huius publicatione. Dicuntur autẽ hic quatuor, quorum primum eſt quòd cognouit Chriſtus virtutem de ſe exiſſe per ſenſum, quam ante nouit per Deitatem. & quia quæſiuit quis me tetigit ad turbæ inſtructionem, non ad ignorantiam ſuam inſtruendam: & quia diſcipuli mirantes de quæſtione, cauſantur turbæ tactum per Chriſti afflictionem: & quia cum circunſpiceret, vt corporali viſu mulierem adinueniret, vt miraculum patefaceret, mulier venit & patefecit: dicit igitur [Et ſtatim Ieſus] qui omnia cognouit antequam fiant ſecundum Deitatem [in ſemetipſo cognoſcens] per experimentum ſenſus ſecundum humanitatem [virtutem] curationes [quæ exierat de illo] quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Et *ibidem.* Rogabant vel fimbriam veſtimenti eius tangerent: & quotquot tangebant ſani fiebant.

Conuerſus] corpore: quia ante turbam præcedebat [ad turbam ait] vt ex ſactu turbam inſtrueret de virtute Deitatis, quæ habitabat in eo corporaliter [quis tetigit veſtimenta mea] quæ propter tactum corporis mei etiam habent in ſe curationis virtutem. Et quærit: vt ex propria confeſſione tangentis, turba congruentius inſtruatur. *Geneſ.* 27. Statim vt ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait: ecce odor filij mei ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Odor enim iſtius virtutis ſanatiuæ ſignificat diffuſionem.

Et dicebant ei] Chriſto [diſcipuli ſui] qui meliua, & familiari auſu reſpondere ſibi conſueuerunt: & ipſo reſponſo illuminationem ab eo petiuerunt: quia ſciuerunt quod ad hoc quæſierat, vt ex reſponſo multos ad fidem illuminaret [vides turbam comprimentem te] *Matth.* . *Luc.* 8. Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt [& dicis, quis me tetigit] non eſt intelligendum quod diſcipuli inconuenientem reputent quæſtionem Domini: ſed potius, ſe non intelligentes quæſtionem ſignificant. Ac ſi dicant: Videmus quidem quod & tu vides, quia turbæ te comprimunt: quis autem ſpeciali deuotione fidei tetigerit ignoramus: & ideo de hoc da nobis illuminationis tuæ inſtructionem. *Ioan.* 16. Nunc ſcimus quia ſcis omnia: & non opus eſt tibi, vt quis te interroget.

Et circunſpiciebat videre eam] quæ ex hoc viſu & reſpectu moueretur, quòd hoc factum in gloriam Dei publicaret. *Sap.* 4. Gratia & miſericordia eſt in ſanctis eius: & reſpectus eius in electos illius. [Mulier autem timens] corde, timore reuerentiæ [& tremens] corpore, ad maieſtatem Deitatis, cuius virtutem iam in ſe experta fuit. *Pſal.* 104. Timor & tremor venerunt ſuper me [ſciens] per experimentum quod factum eſſet in ſe] ſanitatis miraculum [venit] fidei deuotione [& procidit ante eum] pœnitentia confitens quod verè Deus eſſet: quia eam de tam intima & miſerabili pœna infirmitatis erexerat. 1. *Cor.* 14. Cadens in terrã pronuntiat quod verè Deus in nobis ſit [& dixit

di[illegible]] confitendo pub[illegible] omnem veritatem] ſcilicet de quantitate & pr[illegible]ate infirmitatis, & de fi[illegible]e & deuotione tangendi, & de perceptione integræ ſanitatis. *Rom.* 9. Veritatem Dico in Chriſto Ieſu : non mentior, teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea in Spiritu ſancto [Ieſus autem dixit ei] ſicut ſalutis auctor : oſtendens id quod dicitur *Sap.*16. Tu es qui vitæ & mortis habes poteſtatem. 1. *Reg.* 2. Deducit ad inferos & reducit [filia, iam ad imaginem meam in gratia reformata fides tua te ſaluam fecit] hoc eſt, hanc ſaluté tibi meruit. *Matth.*15. O mulier magna eſt fides tua : fiat tibi ſicut petiſti [vade in pace] mea, mihi per deuotionem reconciliata. *Luca* 7. Fides tua te ſaluam fecit : vade in pace. *Ioan.* 14. Pacem meam do vobis [eſto ſana] perſeuerantia ſanitatis perceptæ [à plaga tua] *Pſal.*67. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis Sic dicitur *Gen.* 1. Quod vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Qui enim fecerat poteſtate Deitatis, vidit oculo beneplaciti, confirmans, vt manerent: & ſic manentia, eſſent valde bona. Bona enim erant facta ſed valde bona erant perſeuerantia. Hoc igitur eſt quod leo de tribu Iuda oſtendit contra tentationes in carne, quæ in fluxu ſanguinis iſtius mulieris deſignantur.

Adhuc eo loquente veniunt nuntij ad Archiſynagogum, dicentes, quia filia tua mortua eſt : quid vltra vexas Magiſtrum? Ieſus autem audito verbo quod dicebatur, ait Archiſynagogo : Noli timere : tantummodo crede. Et non admiſit quemquam ſe ſequi, niſi Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi.

Hic tertiò tangitur de ſuſcitatione filiæ Archiſynagogi, quæ pompam mundi ſignificat : quæ multos tentat & perimit : & ſuſcitatio ipſius ſignificat poteſtatem, & fortitudinem leonis ſuper pompam mundi tentantem, fortitudinem gratiæ ſuæ extendentis. Diuiditur autem hæc particula in ſex partes, in quarum prima oſtenditur id quod ad miraculi facit magnitudinem, & veritatem : in ſecunda docetur id quod facit ad miraculi impetrationem : in tertia, aſſumuntur Diſcipuli ad inſtructionem : in quarta, contra irridentes oſtendit ſuam in ſuſcitando facilitatem : in quinta adſunt parentes ad miraculi teſtificationem: in ſexta & vltima, inducit miraculi perfectionem, & veritatis probationem. Et hæc per ordinem in littera continentur.

Dicit igitur [adhuc eo loquente] de cura tentantis in carne [veniunt nuntij] mortis [ad Archiſynagogum] qui in gloria mundi princeps erat [dicentes] triſtia [quia filia tua mortua eſt] & hi plenam fidem de Chriſto non habebant : & ideò non putabant quod etiam à mortuis ſuſcitare poſſet: & hoc eſt [quid vltra vexas magiſtrum] cùm à mortuis ſuſcitare non poſſit. *Pſal.* 87. Nunquid medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? quaſi dicat, non ſuſcitabunt. Iſti enim opinabantur de Domino ſicut de medico diuino, qui per inuocationem Dei quædam curaret genera infirmitatum *Iob* 5. Ipſe vulnerat & medetur: percutit & manus eius ſanabunt. [Ieſus autem audito verbo quod dicebatur] à nuntius: & tangitur de confortatione ad fidem, quæ impetrat miraculum [ait Archiſynagogo] confortādo eum ad fidem Deitatis ſuæ [noli timere] in fide dubitādo. *Ioan.*15. Non turbetur cor veſtrū, neq; formidet: creditis in Deum, & in me credite [tantūmodo crede] *Mar.*9. Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Quod autem dicit [tantummodo crede] non ſic intelligitur quod ſola fides informis ſufficiat : ſed ea quæ per dilectionem operatur, & in operibus oſtenditur: hæc eſt enim quæ impetrat apud Deum. *Luc.*1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. *Gen.*18. Nunquid Deo quicquam eſt difficile? *Rom.* 4. In repromiſſione Dei non hæſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide, pleniſſimè ſciens, quia quæcunque promiſit ei Deus, potens eſt & facere [& non admiſit ſe ſequi quenquam] Tangitur hic de inſtructione principalium Apoſtolorum [niſi Petrum] qui vertex erat & caput poteſtatis Eccleſiaſticæ [& Iacobum] qui primus erat inter Apoſtolos confirmatus fide per paſſionem [& Ioannem fratrem Iacobi] qui inter alios, altiùs ſcripturus erat de diuinitatis ſublimatione: vt per iſtos etiam alij inſtruerentur. *Pſal.*46. Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham. *Dionyſius dicit.* Lex diuinitatis eſt: per prima media, & per media vltima reducere. Et ſic Chriſtus reduxit in fidem medios per primos principes Apoſtolorum : & poſtea per Apoſtolos medios, reduxit omnes mundi fideles.

Et veniunt in domum Archiſynagogi, & vidit tumultum, & flentes, & eiulantes multùm : & ingreſſus, ait illis: Quid turbamini & ploratis? Puella non eſt mortua, ſed dormit. Et irridebant eum. Ipſe vero eiectis omnibus, aſſumit patrem & matrem puellæ, & qui ſecum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens : & tenens manum puellæ, ait illi : Tabitha cumi, quod eſt interpretatum, puella (tibi dico) ſurge. Et confeſtim ſurrexit puella, & ambulabat : erat autem annorum duodecim. Et obſtupuerunt ſtupore magno. Et præcepit illis vehementer, vt nemo id diceret : & iuſſit dari illi manducare.

Tangit hic facilitatem ſuſcitandi quantum ad potentiam ſuam. De acceſſu autem corporis deificati ad defunctum, dicit [Veniunt] Ieſus, & tres Apoſtoli [in domum Archiſynagogi] in qua iacuit puella mortua, ſignificans mortuam animam in conſcientia. *Exod.*12. Non erat domus in qua non iaceret mortuus in tota, ſupple, regione impiorum : & præcipuè in pompa ſeculi, quæ multos interficit. Vnde *Sap.*18. dicit, quòd præclarior natio in qualibet domo mortua iacebat [& vidit tumultum] vlulantium defunctam. *Ier* 6. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum [& flentes] in lachrymis [& vlulantes] in querelis & clamoribus : quia tangebantur dolore cordis intrinſecùs. *Ierem.* 31. Vox in excelſo audita eſt lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios ſuos : & nolentis conſolari. *Ierem.* 9. Quis dabit

bit capiti meo aquam , & oculis meis ſontem lacrymarum & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei , ingreſſus ait illis , conſolando eos de facilitate ſuæ poteſtatis ad ſuſcitandum [quid turbamini]ita quod dolor vobis auſert cordis ſerenitatem, & ploratis fletu qui vobis auſert vitæ exultationem. 1. *Theſſ.* 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habet. *Heb.* 11. Arbitrans, quia à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus. Et hoc eſt quod ſequitur puella non eſt mortua]mihi[ſed dormit]quia ita facile eſt mihi ſuſcitare eam, ſicut à ſomno excitare illam. *Ioan.* 11. Lazarus amicus noſter dormit · eamus vt a ſomno ſuſcitem eum [& irridebant eum]arbitrantes quod de dormitione ſomni diceret : & eam eſſe mortuam neſciret. [Ipſe vero Ieſus eiectis omnibus]qui indigni erant intereſſe tanto miraculo. *Matt.* 7. Nolite ſanctum date canibus : & margaritas nolite ſpargere ante porcos. Sic Ioſeph eiecit Ægyptios: ne quis alienus intereſſet agnitioni mutuæ inter eum & fratres ſuos. *Geneſ.* 45. [Aſſumit patrem & matrem puellæ]quos in fide cóſortatos tāto miraculo honorare diſponebat:quia ſicut dicitur *Mat.* 9. *Luc.* 8. Multi pro illis allegabant, quod digni eſſent tanto beneficio. *Rom.* 13. Cui honorem, honorem,[& qui ſecum erant] tres Apoſtolos quos ſpecialiter iuſtrui voluit,[& ingrediuntur vbi puella erat iacens]in ſecreto cubilis. *Cant.* 3. Apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ: & in cubiculum genitricis meæ [& manum] quæ potentiam operatiuam animæ rationalis deſignat [tenens puellæ] vt tactu viuificæ ſuæ manus vita rediret ad mortuam [ait illi]*Pſalm.* 72. Tenuiſti manum dexteram meam:& in voluntate tua deduxiſti me: & cum gloria ſuſcepiſti me. [Tabitha enim] & ſubiungit Euangeliſta poſt verbum Hebræum [quod eſt interpretatum puella]hoc eſt, ô puella, quia vocauit ad vitam. *Rom.* 4. Vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt, qui viuificat mortuos, & [tibi dico]imperando [ſurge]hoc eſt , ad vitam & ſanitatem ſurſum te age. *Epheſ.* 5. Surge qui dormis , & exurge de mortuis , & illuminabit te Chriſtus[& confeſtim]ſine mora temporis Et vt diuinum, & non naturale eſſe factum intelligatur [ſurrexit puella] *Act.* 9. Tabitha ſurge. At illa aperuit oculos : & viſo Petro reſedit, dans autem illi manum, erexit eam [& ambulabat]in teſtimoniū reſtitutæ ſanitatis [erat autem annorum duodecim]hoc dicit ad miraculi commendationem:quia iam pubes erat,& nobilis:quia infantes ex nimio humore cerebri, ſæpe ſimile aliquid lethargiæ patiuntur:ſed præcipuè puellæ. Sed hoc non patiuntur ad pubertatem venientes : & ideo non aliquid ſimile lethargiæ paſſa fuit : ſed erat verè mortua [& obſtupuerunt]parentes,& Apoſtoli,& alij qui aderant [ſtupore maximo] hoc eſt , admiratione ſtupenda. *Act.* 3. Impleti ſunt ſtupore & extaſi in eo quod contigerat illi [& præcepit illis vehementer]præcepto diſciplinæ erudiuit gloriam declinare[vt nemo id ſciret] ad gloriam ſuam:ſed ad gloriam Dei dilatandam illud ſcire conueniens erat. In præcepto enim diſciplinæ non intenditur actus ſimpliciter , ſed aliquid circa actum , ſicut obedientia vel cautela:hæc autem cautela inanis gloriæ intenditur maximè apud principem , qui de pompa mundi tentabatur. *Tob.* 12. Opera Dei reuelare & confiteri honorificum eſt. Et *ibidem*. Benedicite Deum qui fecit vobiſcum miſericordiam ſuam: & enarrate omnia mirabilia eius. E iuſſit illi]puellæ ſuſcitatæ[dari manducare vt exterioribus viribus reſtitutis, ſcilicet, inſumptionis cibi,& digeſtionis , & nutritionis, veritas eius reſurrectionis probaretur:qui enim phantaſticè ſurgunt, hos actus nutritionis non habent. Vnde & *Luc.* 24. Cum Dominus ſuam diſcipulis vellet probare reſurrectionem , dixit. Habetis hic aliquid quod manducetur Hoc eſt igitur quod dicit.

CAPVT VI.

Et egreſſus inde , abiit in patriam ſuam : & ſequebantur eum diſcipuli ſui. Et facto Sabbato cœpit in ſynagoga docere.

Hic incipit tangere ea quæ ſunt de eſſentia actualis peccati , contra quæ leo de tribu Iuda fortitudinis ſuæ oſtendit vigorem. Sunt autem tria in in peccato actuali, quorum primum eſt ab incommotabili bono auerſio , quæ prouenit ex defectu guſtus boni ſpiritualis : & hunc defectum leo iſte fortitudine ſua per miniſterium alimenti , quod habet in ſe omne delectamentum , & omnem ſaporis ſuauitatem)curat : tale enim edulium miniſtrat omnibus æterni boni inediam patientibus, abundanter & ſine labore. Secundum autem, quod eſt in actuali peccato, eſt vexatio improbi appetitus , & libidinis per cogitatum , & voluntatem, & conſenſum mali , quod perpetrat iam in corde & ſtatim perpetrandum eſt in opere : & contra hoc fortitudinem ſuam oſtendit in cura filiæ Syrophœniſſæ circa medium ſeptimi capituli , *ibi* : & inde ſurgens abiit in fines Tyri. Tertium autem, quod eſt in peccato actuali , eſt quod membra corporis exhibentur arma iniquitatis peccato ad malum in opere:& contra hoc iſte leo fortitudinem oſtendit poſt medium ſeptimi capituli, *ibi*: & iterum exiens de finibus Tyri. Et ſic hæc pars tota terminatur ad principium capituli octaui.

In prima harum partium quatuor continentur, quorum primum eſt de fama iſtius leonis, quę multitudinem paſcendam attraxit. Secundum autem eſt, de paſtu multitudinis, *ibi* : & aſcendentes in nauim , abierunt in deſertum. In tertia autem poſt miraculum quædam fit vniuerſalis oſtenſio poteſtatis leonis , *ibi* : & ſtatim coëgit diſcipulos ſuos, &c. In quarta autem & vltima, demonſtratio fit regalis dignitatis in puniendis legibus ſuis, & euacuandis legibus alienis:hoc enim etiam pertinet ad leonem de tribu Iuda:& hoc incipit in capitulo ſeptimo, *ibi* : & conueniunt ad eum Phariſæi & quidam de Scribis. Adhuc autem prima partium iſtarum ſubdiuiditur in particulas quatuor. Cùm autem actum poteſtatis in qualibet doctrina, præcedat poteſtatis declaratio , tangitur in prima particula , impedimentum declarationis illius poteſtatis ex infidelitate quorundam. In ſecunda magna illius poteſtatis oſtenditur declaratio , per miniſtrorum miſſionem , *ibi* : & conuocauit duodecim,

decim,

decim,& cœpit eos mittere.Quia autem per hanc declarationem fama perueoit ad Herodem: quia cùm Ioanni Baptiſtæ apparuit: ideo ex incidente inducitur qualiter Ioannes ab Herode eſt decollatus,*ibi*:Et audiuit rex Herodes. In quarta & vltima particula, continetur relatio ad Dominum facta de poteſtate, quæ per miniſterium eorum iam fuit declarata, *ibi*:& conuenientes Apoſtoli ad Ieſum,&c.

In prima harum particularum qoatuor continentur,ſcilicet, qualiter ordinata charitate ſaluator primum ſuis, ſalutiferæ poteſtatis operationem exhibuit: ſecundò qualiter ſui poteſtatem in ipſo admirati ſunt:qualiter poteſtatem hanc propter ſui generis paruitatem & infirmitatem deſpexerunt: & qualiter ipſe Chriſtus Ieſus rationem reddidit de huiuſmodi contemptu, & incredulitate: & hæc per ordinem in litera continentur. In primo tria dicuntur, ſcilicet, Saluatoris ad ſuos acceſſio: Diſcipulorum inſtruendorum concomitatio:& poteſtatis,ad ſalutem ſuorum in locis ſolennibus publica oſtenſio.

Dicit igitur[& egreſſus inde] à locis in quibus puellam ſuſcitaoerat [abiit in patriam ſuam] vt oſtenderet ordinem charitatis ad ſuos. *Cant*.2.Ordinauit io me charitatem. *Iſa*. 58. Carnem tuam ne deſpexeris.1. *Timot*.5. Siquis ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit,& eſt infideli deterior.*Gal*.6. Duio tempus habemus operemur bqoum ad omnes: maximè autem ad domeſticos fidei. Patria autem ſua Nazareth vocatur, vbi & conceptus, & nutritos eſt[& ſequebantur eum Diſcipuli eius] ſicut polli gallinam,& ſicut oues paſtorem,& ſicut Diſcipuli magiſtrum.De primo *Matth*.23. Quoties volui congregate filios tuos, quemadmodum gallina coogregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?De ſecundo *Ioan*.10.Ante eas vadit: & oues illum ſequuntur. De tertio *Iſa*.8. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus[& facto Sabbato] die ſolenni: quia tunc multis confluentibus, multis prodeſſe poterat [cœpit docere] doctrinam diuinam [in ſynagoga] tanquam in loco publico diuinis doctrinis conſecrato. *Ioan*. 18. Ego ſemper docui in ſynagoga & io templo, quo omnes Iudæi conueniunt,& in occulto locutus ſum nihil. *Iſa*. 45. Non in abſcondito locutus ſum, in loco terræ tenebroſo.

Et multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes: Vnde huic hæc omnia? & quæ eſt ſapientia quæ data eſt illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur? nonne hic eſt faber,filius Mariæ, frater Iacobi & Ioſeph & Iudæ &Simonis?nonne & ſorores eius hic nobiſcum ſunt?&ſcandalizabantur in illo.

Secundum eſt, in quo tangitur admiratio ſuorum audientium eum. Et tangit tria, ſcilicet,admirationem in communi, & in ſpeciali admirationem ſapientiæ,& in ſpirituali, admirationem poteſtatis. Dicit igitur[& multi] de ſuis cognatis [admirabantur] alta videntes in opere & verbo: & exigoà recolentes in genere, & bonis fortunæ: & ideò cauſam altorum in ipſo non cognoſcentes;non aduertentes quod ſcriptum erat 1. *Reg*.2. Suſcitans de puluere egenum, & de ſtercore erigẽs pauperem; vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat. Admirabantur maxime[in doctrina eius dicentes] & Deitatem in eo non credentes. *Ioan*. 7. Nec enim fratres eius credebant in eum. *Ioan*. 1. In propria venit, & ſui eum non receperunt[vnde huic]tam deſpecto,& abiecto[hæc omnia]tam magna,& mirifica:quæ Prophetis, & Patriarchis, & Regibus negata ſunt, ſcire & facere. Sed cauſam huius Ioannes Baptiſta conſiderauit dicens *Ioan*.3. Pater amat filium, & omnia dedit ei in manus. Et *ibidem*. Non enim Deus dat ad menſuram Spiritum Filio:ſed dat ſpiritum ſuperefflüenter in plenitudine omnium donorum.

Et quæ eſt ſapientia, quæ data eſt illi] ſpecialis admiratio ſapientiæ, in verbo doctrinæ. Benè autem dicnot [data] quia non acquiſita fuit ſtudio literarum. *Ioan*.7. Vnde hic ſcit literas, cùm non didicerit: ſed Paolus *Col*.2. dicit cauſam. Quia in ipſo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei abſconditi[& virtutes] ſpecialis admiratio eſt poteſtatis:quia virtus vltimum eſt poteſtatis[quæ per manus eius]operatiuas in diuerſis magnalibus [efficiuntur]quia opera negare non poterant.*Ioan*. 15.Si opera non feciſſem inter eos,quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.*Ioan*.5. Opera quæ ego facio in oomine Patris mei,ipſa teſtimonium perhibent de me. Hæc igitur magna conſiderauerunt inuiti & nolentes. Sic enim vt dicitur *Eccl*. 50. Etiam ab inuidis dedit Dominus confeſſionem Sancto ſuo & Excelſo in verbo gloriæ.

Nonne hic eſt faber]Magna viſa & audita conferunt ad generis infima,& ad fortunæ bona, quæ videbantur paruitatem oſtendere: dicentes[nonne hic eſt faber] non ab vſu actus fabricandi dicitur faber, ſed ab officio patris putatiui: quia Ioſeph faber lignarius dicitur fuiſſe. Neſcientes tamen dicunt verum: quia ipſe eſt faber, magni fabri filius,de quo ſcriptum eſt in *Pſal*.73.Tu fabricatus es auroram & ſolem.*Iob* 34.Quem conſtituit aliũ ſuper terram:aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt. *Iob* 37. Tu forſitan cum eo fabricatus es cælos, qui ſolidiſſimi quaſi ex ære fuſi ſunt [filius Mariæ] quæ ſecundum fortunam huius mundi quæſtu manuum victum quæſiuit: & ideo à ſanctis quæſtuaria vocatur. 1. *Corinth*. 4. Laboramus operantes manibus noſtris:& nudi ſumus. Non enim recognouerunt, quòd propter nos aſſumpſit iſtam paupertatem,vt mundi doceret contemptum,& diuitias quærere ſpirituales. 2.*Cor*.8. Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti: quia propter nos egenus factus eſt,cùm eſſet diues: vt nos illius inopia diuites eſſemus[frater Iacobi]frater dicitur hic non vterinus,ſed conſobrinus:quia fuerunt iſti filij Mariæ,Alphæi filiæ: Iacobus minor, & Iudas Taddæus, & Simon Cananæus ſiue Zelotes[nonne & ſorores]non vterinæ, ſed beatæ Virginis ſorores,hîc in loco iſto natæ [nobiſcum ſunt]inter nos conuerſatæ,in quibus nihil eſt tantæ ſapientiæ,& nihil tantæ virtutis[& ſic ſcandalizabantur] hoc eſt occaſionem offendiculi & caſus ſumpſerunt in illo. *Luc*.2. Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël:& in ſignum cui contradicetur. *Iſa*.8. In lapidem offenſionis,& in petram ſcandali,duabus domibus Iſraël: in laqueum & in ruinam habitantibus

ribus Ieruſalem offendent ex eis plurimi,& cadent & contercentur,& irretientur,& capientur. *Matt,* 11.Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me.

Et dicebat eis Ieſus : quia non eſt Propheta ſine honore , niſi in patria ſua , & in cognatione ſua , & in domo ſua. Et non poterat ibi virtutem vllam facere : niſi paucos infirmos impoſitis manibus curauit: & mirabatur propter incredulitatem eorum.

Et dicebat eis Ieſus] rationem reddens de huiuſmodi ſcandalo, quæ à conſuetudine hominum mala accipitur. Dicuntur autem hic tria, ſcilicet, qualiter Propheta inter ſuos ſine honore conſueuit eſſe : qualiter hoc ipſum impedimentum fuit ſalutis ſuorum:& qualiter tãdem vndique Dominus ſuam ſalutem ingeſſit. Dicit igitur[Quia non eſt Propheta]qui tamen ex ſpiratione accepta,potens eſt in opere & ſermone,ſicut dicitur *Luc.*24. [ſine honore] reuerentiæ ſibi propter Dei dona, quæ in ipſo ſunt,exhibendo. *Eſther* 6. Sic honorabitur quem Rex voluerit honorare.*Pſa.*20.Gloriam & magnum decorem poſuiſti ſuper eum[niſi in patria ſua] in qua ſcitur quod principia eius humilia ſunt : & Dei dona in ipſo non conſiderantur [& in cognatione ſua]quæ enim ſibi ſimilem eſſe exiſtimat [& in domo ſua] ex qua ſecundum carnem proceſſit.Vnde *Hilarius* : Inhonoratur Dominus à ſuis: quamquam & docendi prudentia, & operandi virtus, ad admirationem moueat.Ioſeph in patria ſua affligitur à fratribus : in Ægypto ab extraneis ſublimatur *Geneſ.*41.*Num.* 12. Maria & Aaron Moyſen obiurgant propter vxorem Æthiopiſſam.Et *Num.*16.Chore,Nadab, & Dathan , & Abiron & alij quidam : & Leuitæ contra Aaron & Moyſen ſurrexerunt. *Geneſ.* 12. Abraham in Chaldæa affligitur: & ideò dicitur ei: Egredere de terra tua & de cognatione tua , & de domo patris tui. *Matth.*7. Dicitur.Inimici hominis domeſtici ipſius.Sic ergo quaſi in omnibus eſt,quod is in quo Dei dona ſunt,à ſuis deſpicitur, & ab extraneis honoratur. Sic & Saluator à Iudæis abiicitur, & à gentibus adoratur[& non poterat] non de impotentia , ſed de inconuenientia: non enim conueniens fuit margaritas ſpargere ante porcos [virtutem vllam facere]quia ea quæ fecit irridebant,& contrariæ virtuti Dæmonis attribuebant[niſi paucos]deuotos & fideles[impoſitis manibus]deificis [curauit] ab infirmitatibus ſuis. *Matth.*9.Impone manum tuam ſuper eam & viuet. *Marci.vlt.*Super ægros manus imponent,& bene habebunt [& mirabatur propter incredulitatem illorum] *Beda* : Non quaſi de improuiſo, ſed mirandum oſtendit : quia nec Prophetis credunt, nec ipſi quem præſentem cernebant. Ideo dicitur *Eccleſ.*11. Non ſpernas hominem in viſu ſuo,hoc eſt,propter hoc quod humilia vides in ipſo. Breuis enim in volatilibus eſt apis,& initium dulcoris habet fructus eius:quia ſi aliquis mel contemnat , ideo quod breuiſſima & indecora apis inter volatilia illud fructificat,ille ſtultus reputatur.

Et circuibat caſtella in circuitu docens.

Antipophora eſt. Poſſet enim aliquis dicere quod Chriſtus aliquid omiſiſſet de contingentibus circa ſuos , & quod ideò erant increduli : & ideò obuiat dicens , quod nihil omiſit : quia frequenter[circuibat caſtella] non tantum ciuitates habitationis eorum vndique in circuitu prouinciæ[docens] & doctrinam per miracula & exempla confirmans. *Matth.*4.Circuibat Ieſus ciuitates & caſtella prædicans , & docens Euangelium regni.*Pſal.*26. Circuibo & immolabo in tabernaculo eius hoſtiam vociferationis.

Et conuocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos,& dabat illis poteſtatem ſpirituum immundorum.

Hîc incipit pars ſecunda;in qua ſamiæ poteſtatis leonis per miniſtrorum miſtionem oſtenditur declaratio,Et habet quatuor paragraphos.In quorum primo ſignificat miſſorum poteſtatem & auctoritatem. In ſecundo, tangit eorundem per obſeruantias inſtitutionem. In tertio, innuit non recipientium eos condemnationem. In quarto autem, Miſſorum per miniſterium ſuum tangit fructum & vtilitatem. In primo horum facit tria: oſtendit enim hanc miſſionem eſſe miſſionis Apoſtolicæ principium : & oſtendit mutuæ ſocietatis eorum ſolatium:& confert eis contra impedimentum diaboli(aliàs diabolicæ)poteſtatis,ſancti Spiritus adiutorium.

De primo dicit [& conuocauit duodecim] in vnum cor , & in vnam fidem , & in vnam animam , & in vnam veritatem prædicandam. *Epheſ.* 4. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. *Pſal.* 49. Congregate illi ſanctos eius : qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia. *Geneſ.* 49. Congregamini filij Iſraël congregamini : & audite Iſraël patrem veſtrum.Duodecim autem conuocauit:quia iſti Hierarchæ erant, & ordinatores aliorum. Vnde *Luc.* 9.dicitur quod miſit & alios ſeptuaginta duos in omnem ciuitatem , & gentem (aliàs locum) quo erat ipſe venturus. Sed illi mittebantur vt Preſbyteri : duodecim autem vt Epiſcopi & maiores Prælati[& cœpit eos mittere]hoc eſt , prima miſſione miſit eos,quando dixit *Matth.*10. In viam gentium ne abieritis , & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis : ire tantum ad oues quæ perierunt domus Iſraël. Hæc enim fuit prima miſſio,in quam mittere cœpit. Poſt Reſurrectionem autem miſit ad gentes.Et hæc fuit vltima & completa miſſio ad prædicandum,quando dixit *Mar. vlt.*Ite in orbem vniuerſum,& prædicate Euangelium omni creaturæ. Cœpit autẽ mittere [binos] quia charitas minus quam inter duos haberi non poteſt. Et quia adhuc infirmi erant : vt haberent mutuæ ſocietatis ſolatium. *Prouerb.*18. Frater qui iuuatur à fratre eſt quaſi ciuitas firma. *Eccleſ.* 4. Melius eſt eſſe duos quam vnum:habent enim ſolatium mutuæ ſocietatis.Væ ſoli,quia ſi ceciderit, non habet ſubleuantem. Quando autem perfecti erant in ſpiritu poſt Reſurrectionem,& Aſcenſionem, & Spiritus ſancti perceptionem : miſit eos ſimpliciter ſiue binos,ſiue ſolos , quia tunc erant Spiritu ſancto ſolidati. Sic ergo miſit, vt ex miſſione haberent auctoritatem.*Luc.*10.Ite, ecce ego mitto vos. *Matth.*10. Ecce ego mitto vos. *Iſa.*6. Ecce ego,mitte me. *Ierem.* 1. Ad omnia quæ mittam te , ibis : & quæcunque mandauero tibi , loqueris ad eos [& dabat illis poteſtatem ſpirituum

immun

immundorum]hoc eſt : dabat illis poteſtatem ſpiritus ſancti : qua poteſtate poſſent compeſcere ſpiritus immundos,ne poſſent impedire audientes ſe à fidei receptione & ſacramentorum. Et hanc poteſtatem exercet Eccleſia in ſuis exorciſtis. *Ioan.*20. Accipite ſpiritum ſanctum : quorum remiſeritis peccata,remittuntur eis. *Luc.*19. Dedit illis poteſtatem ſuper omnia dæmonia : & vt languores curarent.

Et præcepit eis ne quid tollerent in via , niſi virgam tantum : non peram, non panem , neque in zona æs,ſed calceatos ſandaliis : & ne induerentur duabus tunicis.

Secundus eſt paragraphus , in quo tangit miniſtrorum per obſeruantias inſtitutionem. Tanguntur autem in hoc paragrapho duo,ſcilicet,inſtitutio pertinens ad viam,& inſtitutio pertinens ad hoſpitium. In primo dicit ſeptem , quorum primum eſt vniuerſaliter tollendorum in via prohibitiuum, cùm dicit [Et præcepit eis] in prima miſſione[nequid]hoc eſt,aliquid præter neceſſariorum [tollerent in via] vt tota ſolicitudo eorum congregata conuerteretur ad euangelizandum. Tunc enim miſit amatos , non odioſos ad fratres & oues , qui ſemper apud ſe repoſitam habebant decimam, quæ peregrinis debebatur,ſicut dicitur *Exod.*22. Sicut enim dicitur *Deut.*10. Dominus amat peregrinum , & dat ei victum & veſtitum. Præterea illi,ad quos tunc miſit,à patribus inſtituti erant ad hoſpitalitatem : & ideò de neceſſariis nihil oportuit eos eſſe ſolicitos. *Mat.*6.& *Luc.*12. Nolite ſoliciti eſſe dicentes:Quid manducabimus aut quid bibemus?Scit enim Pater veſter cæleſtis quid vobis neceſſe ſit. *Pſalm.*77. Male locuti ſunt de Deo ; dixerunt : Nunquid poterit Deus parare menſam populo ſuo ? nunquid & panem poterit dare ?

Niſi virgam tantùm] Hoc eſt ſecundum , vbi concedit ſuſtentantium accipiendi poteſtatem. Et videtur eſſe contrarium *Matth.*10.& *Luc.*9. Vbi inhibet in via accipere baculum. Ad hoc dicendum quod iſta inſtitutio, quam ſuper *Matthæum* notauimus, non fuit niſi per primam miſſionem, in qua non odioſi erant Apoſtoli : & mittebantur ad eos , qui hoſpitales erant , & apud ſe vnam triam decimarum habebant ſemper repoſitam, per quam peregrinis recipiendis ſufficiebant. Virga autem ſignificabat tria , ſecundum tres actus ipſius. Suſtentat enim laſſum , dirigit regendum, & defendit & impugnat. Et quoad primos duos actus virga hîc conceditur. Quia per virgam ſecundum quod ſuſtentat laſſum,poteſtas intelligitur accipiendi ea,quæ ad ſuſtentationem pertinent neceſſariis , ab his, quibus euangelizatur : vnde *Luc.*9. dicit , quod dignus eſt operarius cibo ſuo. Et *ibidem*. Edentes & bibẽtes,quæ apud illos ſunt. *Galat. vltim.* Communicet is qui catechizatur verbo , ei qui ſe catechizat , in omnibus bonis. 1.*Corinth.*9. Dominus ordinauit his,qui Euangelium annuntiant,de Euangelio viuere. Hoc igitur ſignificat virga ſuſtentationis laſſi : virga autem dirigit regendum,ſicut dicitur in *Pſalm.*44. Virga directionis,virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiã & odiſti iniquitatem. *Exod.*4. Virgam quoque hanc tolles in manu tua , in qua facturus es ſigna. Et hoc modo iterum hic conceditur virga. Tertius vſus eſt virgæ percuſſionis & defenſionis: & quia Apoſtoli non erant odioſi , nemo eos in hac miſſione impugnauit : & ideò virga in hoc vſu interdicitur *Matth.*10. *Luc.*9. & *Iſa.*14. Contriuit Dominus brachium (alias baculum) impiorum, virgam dominantium , cædentem populus in indignatione plaga inſanabili , ſubiicientem crudeliter. 1.*Timoth* 3. Inter cætera quæ de Epiſcopo dicuntur , dicitur,quòd oportet eum non eſſe percuſſorem. Sic igitur virga hic interdicitur.

Non peram] Tertium eſt quod interdicitur. Pera autem ſignificat geſtatorium oneris ſeculi, ſicut dicit *Gloſſ.* Et hoc eſt , quando Euangelium conuertitur in quæſtum, ſicut faciunt quæſtuarij. 1.*Timoth.*6. Æſtimantium quæſtum eſſe pietatem. *Sapient.*15. Æſtimantes vitam hominum compoſitam eſſe ad lucrum : & oportere vndecunque , etiam ex malo acquirere. Hanc peram portant , qui cum Giezi vendunt Sacramenta & gratias ; vel emere intendunt cum Simone & Iaſone. De Giezi 4.*Reg.*5. De Simone *Act.*8. De Iaſone 2.*Machab.*4. Sic ergo pera, Euangelici quæſtus reſeruatorium,interdicitur.

Non panem] hoc eſt quartum, huius iam aſſignata eſt ratio : quia panem ſibi debitum in omni loco inuenerunt paratum in prima miſſione in repoſitione decimæ , qui pauperibus debebatur. Vnde *Matth.*16. Quid cogitatis inter vos modicæ fidei,quia panes non habetis ? Nondum intelligitis , neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum , & quot cophinos ſumpſiſtis ? Neque ſeptem panum in quatuor millia hominum : & quot ſportas ſumpſiſtis ? *Sap.*16. Paratum panem de cælo præſtitiſti illis ſine labore. *Geneſ.*48. Domine qui paſcis me à iuuentute mea. Tamen *Gloſſ.* dicit quod in pane prohibet delicias. *Geneſ.*49. Aſer, pinguis panis: & præbebit delicias regibus.

Neque in zona æs] ad emendum viaticum. Et tunc videtur eſſe contrarium quod dicit *Ioan.*4. Vbi dicit , quòd diſcipuli abierunt in ciuitatem vt cibos emerent. Sic ergo Dominus portabat æs quo emebantur neceſſaria : & tunc etiam debuit illud concedere Apoſtolis Adhuc autem *Ioan.*13. habebat loculos : & ea quæ mittebantur portabat. Videtur ergo , quod & Apoſtoli exemplo Domini iſta portare debuerant. *Ioan.*13. Exemplum dedi vobis vt quemadmodum ego feci , ita & vos faciatis. Ad hoc dicendum,quòd nunquam prohibuit Dominus ſimpliciter ne æs in zonis portaretur : ſed prohibet eis(alias æris)ſolicitudinem,vbi æs non eſt neceſſarium : apud amicos autem hoſpitales , & eis qui habent apud ſe vnde tenebantur ex lege recipere , non erat æs neceſſarium : & ideò ibi prohibet : & ad tales in prima miſſione Apoſtoli mittebantur : & ideò in illa miſſione prohibuit. *Luc.*22. quando miſi vos ſine pera & ſine ſacculo,& ſine calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis ? Et illi dixerunt : Nihil. Sacculus autem idem ſignat apud *Lucam* , quòd in zonis æs apud *Marcum*. Ad id ergo quod obiicitur de Domino : Dicendum , quod cibos emi fecit in ciuitate Samaritanorum , qui peregrinos Iudæos non receperunt : quia ibi erat æs neceſſarium , & ideò patet quod non eſt inſtantia : quia in iſta miſſione interdixit Apoſtolis, ne intrarent in ciuitates Samaritanorum. Ad aliud dicendum, quod iam Dominus cum Diſcipulis factus fuerat

odioſus

odioſus, propter veritatis prædicationem: & ideò cogebatur recipere quæ amici mittebant, vt neceſſaria emerentur: & hoc in tali caſu etiam non interdixit Apoſtolis. Vnde *Luc.*22. Et nunc qui habet peram tollat, ſimiliter & ſacculum: & qui non habet, vendat tunicam, & emat gladium. Nec hoc eſt contra Chriſti exemplum, vel verbum.

Sed calceatos ſandaliis] Sextum eſt. Et videtur eſſe contrarium ad id quod dicitur *Matth.*10. & *Luc.*9. vbi prohibentur calceamenta. Sed ad hoc dicendum, quod ſandalium non eſt calceamentum ſed ſolea, qua ſola planta ab attritione vel punctione ſpinarum, vel aliarum acutarum rerum obuiantium in via defenditur: ne læſo pede iter Euangelizantis impediatur. Per calceamentum autem ſuperfluus cultus intelligitur calceorum: & ideò non eſt contrarium. In terra enim calida ſufficit vſus ſolearum: & in terra glacialibus frigoribus conſtricta non interdicitur vſus calceorum, & caligarum. *Act.*12. Præcingere, & calceate caligas tuas. Hinc inoleuit vſus, quod Epiſcopi vtuntur ſandaliis. *Cantic.*7. Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis. *Eph.*6. Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis.

Et ne induerentur duabus tunicis] Duæ tunicæ ſunt duæ induuiæ tunicarum, quarum altera eſt ad neceſſitatem, & altera ad decorem: & idem eſt ac ſi dicat, non habeatis mutatoria veſtimentorum: quia & Dominus quinque genera veſtium legitur habuiſſe *Ioan.*19. Sed quia omnes erant neceſſariæ: ideo omnes pro vnica tunica computantur: & ideò dicit *Gloſſa.* Ne vnam induti, aliam in futuro reſeruent: quia hoc eſſet ſuperfluum, & eſſet habere mutatoria veſtimentorum: & ideò addit *gloſſa* Non quod vna tunica in locis glacialibus contenti eſſe debeamus. De talibus enim ſuperfluis dicit *Iacob.*5. Veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt: diuitiæ veſtræ æruginauerunt, & ærugo earum erit vobis in teſtimonium, & manducabit carnes veſtras ſicut ignis.

Et dicebat eis: quocunque introieritis in domum, illic manete, donec exeatis inde.

Tangit hîc inuiolabilis hoſpitij inſtitutionem: & eſt tantùm vna inſtitutio: quod ſcilicet, per domos non diſcurrant: quia hoc ſignum eſſet animi vagabundi, & inſtabilitatis, ſicut dicitur *Prou.*7. de muliere vaga, garrula, quæ quietis eſt impatiens, & non valet in domo conſiſtere pedibus ſuis, nunc foris, nunc in plateis. 2. *Timoth.*3. Ex his qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis: & hos deuita: *Ierem.*14. Populus hic dilexit mouere pedes ſuos, & Domino non placuit. Vtile enim eſt vt doctor veritatis, & paſtor animarum, locum habeat notum, in quo ab omnibus certiſſimè poſſit requiri. Tamen quamuis honeſtum præcipiat eligere locum, & hoſpitem: tamen contributionem pro expenſis ab aliis faciendam non interdicit. Vnde Apoſtolus laudat Philippenſes, *vltimo:* quia tales filij mittebant contributiones, dicens: quia & Theſſalonicam ſemel & bis miſiſtis in vſum mihi. Non quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in ratione veſtra. Habeo autem omnia, & abundo: repletus ſum acceptis ab Epaphrodito quæ miſiſtis, in odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo.

Et quicunque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus veſtris in teſtimonium illis.

Tangit hîc pœnam non recipientium prædicatores ſalutis. Dicit ergo [Quicumque non receperint] hoſpitio [nec audierint] id eſt audire noluerint: verbum ſalutis à vobis [exeuntes] de domibus & ciuitatibus illorum [excutite puluerem] qui ſignificat laborem veſtri itineris ſuſceptum pro ſalute illorum [de pedibus veſtris] Quod eſt ſignum, quòd animas veſtras liberaſtis, faciendo quod in vobis eſt; nec effugiſtis laborem, vt illi ſaluarentur [in teſtimonium illis] ne iniuſtè condemnentur, qui ſalutem ſibi oblatam recipere noluerunt. Vnde *Matth.*10. & *Luc.*11. additur. Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die illa, quàm illi ciuitati, quoad hoc, quod perfectæ gratiæ prædicatores ad illos non ſunt miſſi. Sic puluerem pedum excuſſit Paulus *Act.*20. quando dixit: Innocens ego ſum à ſanguine omnium veſtrum. Non enim effugi quominus annuntiarem vobis omne conſilium Dei. Sic dicit Dominus *Ezech.*3. Si dicente me ad impium, morte morieris: tu autem annuntiaueris ei, & ille non fuerit conuerſus ab impietate ſua, tu animam tuam liberaſti: & ille in peccato ſuo morietur. Hæc igitur eſt expoſitio literalis Alias autem expoſitiones in *Matthæo* & in *Luca* aliquis requirere poterit.

Et exeuntes prædicabant vt pœnitentiam agerent: & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo multos ægros, & ſanabantur.

Tangitur hîc iſtius legationis fructus & vtilitas. Tanguntur autẽ hîc quatuor, ſcilicet, doctrina in verbo, quam notat quando dicit [Et exeuntes] de præſentia contemplationis vultus Domini. *Iſa.*30. Egredere & dic eis *Cant.*7. Egrediamur in agrum: commoremur in villis [prædicabant] verbo doctrinæ. *Prou.*5. In plateis aquas tuas diuide. *Marc. vlt.* Docete omnes gentes. Prædicabant autem [vt pœnitentiam agerẽt] quia ſic etiam Chriſti prædicatio & Ioannis Baptiſtæ, incipiebat *Matth.*4 & *Luc* 4. Pœnitentiam agite, appropinquauit (alias appropinquabit) enim regnum cælorum. Pœnitentia enim tabula eſt, per quam euadunt naufragium paſſi: & eſt prima virtus eius, qui à peccatis recedere intendit. *Act.*3. Pœnitemini igitur, vt deleantur vobis peccata [Et dæmonia multa eiiciebant] Secunda vtilitas eſt in compeſcendo vim dæmonis per exorciſmos factos in nomine Chriſti. *Luc* 10. Domine in nomine tuo etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis. Dicit autem [multa] quia infra dicent, quod quendam eiicere non poterant, propter fidei ſuæ paruitatem: quem tamen Chriſtus eiecit in oratione & ieiunio [& vngebãt oleo] ſacrato & infirmorum [multos ægros] Et hæc eſt tertia vtilitas, quæ eſt diſpenſatio Sacramentorum: & ab hinc intelligitur inſtitutum Sacramentum extremæ vnctionis. *Iacob.*5. Inducat presbyteros Eccleſiæ, vngentes eum oleo: & oratio fidei ſaluabit infirmum. *Pſ.*88. Oleo ſancto meo vnxi eum: nihil proficiet inimicus

micus in eo[& ſanabantur] quarta vtilitas in effe-ctu Sacramentorum. Sanabantur autem & in anima, & in corpore. *Pſal.*102. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes infirmitates tuas. Hoc eſt igitur quod dicit de inſtitutione ſuorum Legatorum.

Et audiuit rex Herodes (manifeſtum enim factum eſt nomen eius) & dicebat: Quia Ioannes Baptiſta reſurrexit à mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant: quia Elias eſt. Alij vero dicebant: quia Propheta eſt, quaſi vnus ex Prophetis. Quo audito, Herodes ait: Quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis reſurrexit.

Hoc eſt quartum, quod eſt de celebritate famæ gratiæ Chriſti: in quo per accidens inducitur de decollatione Ioannis Baptiſtæ. Habet autem hæc pars duas partes, in quarum prima tangitur famæ Chriſti celebritas: in ſecunda autem, Herodis interpolando Ioannem ferocitas, *ibi*[ipſe enim Herodes] in prima harum tanguntur quinque, quorum primum eſt famæ Chriſti celebritas: ſecundum eſt opinionis Herodis falſitas: tertium eſt dicentium Chriſtum eſſe Eliam probabilitas: quartum eſt, dicentium Chriſtum eſſe Prophetam quædam opinata veritas: quintum & vltimum, erroris Herodis obſtinata cæcitas. Et hæc per ordinem in litera continentur. Dicit igitur[& audiuit] exeuntibus Apoſtolis, & vbique odorem ſuauitatis diffundentibus[rex Herodes] 2. *Cor.*2. Chriſti bonus odor ſumus Deo, in his qui pereunt: & in his, qui ſalui fiunt. Et *ibidem* Odorem notitiæ ſuæ ſpargit per nos in omni loco. Sic ergo etiam ad Herodem odor gratiæ Chriſti peruenit [manifeſtum enim factum eſt]omnibus[nomen eius]quod inuocabatur ab Apoſtolis, quod inuocatum ſanitates conferebat ægrotis. *Act.*4. Non eſt aliud nomen datum hominibus ſub cælo, in quo oporteat nos ſaluos fieri. *Philipp.*2. Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum.

Et dicebat Herodes] falſa opinione deceptus [quia Ioannes Baptiſta reſurrexit]audierat enim à Iudæis de reſurrectione mortuorum: & quod reſurgentes fortioris ſunt virtutis, quàm adhuc animaliter viuentes. Reſurrexit[à mortuis]qui tamẽ fuit virtutis, quod Chriſtus credi potuiſſet [& propterea] quia corpora reſurgentium, & ipſi reſurgentes maiorum ſunt virtutum [virtutes] immortalis vitæ [operantur] ad facturam miraculorum[in illo]Ioanne reſurgente: vnde *Beda.* Benè ſentit de reſurrectione, quod ſcilicet maioris potentiæ ſunt futuri poſt reſurrectionem. Et ideò quamuis Ioannes ante mortem ſignum fecerit nullum, ſicut dicitur *Ioan.*10. tamen quia virtutes reſurgentium ſunt maiores & validiores, quam mortaliter & animaliter viuentium, putabat quod virtutes Ioannis reſurgentis modo operarentur in Ioanne ad operationem miraculorum.

Alij autem] quidam [dicebant]probabilius dicentes[quia Elias eſt] hic enim Elias tantæ fuit virtutis, vt & mortuum ſuſcitaret 3. *Reg.*17. Vt & ignem de cælo deponeret 4. *Reg.*1. Tamen & iſti minus quàm verum eſſet dicebant [alij autem]ſapientiam, quæ non humano modo acquiſita fuit conſiderantes[dicebant. quia Propheta eſt] in lege *Deut.*18. promiſſus[quaſi vnus]per inſpirationem diuinam habens ſapientiam [quaſi vnus ex Prophetis] *Ioan.*6. Hic eſt verè Propheta qui venturus eſt in mundum. *Luc.*24. Fuit vir Propheta potens in opere & ſermone coram Deo, & omni populo. Iſti ergo minus quàm in veritate eſſet, dicebant

Quo audito Herodes] de diuerſis hominum fallacibus opinionibus [ait] in falſa ſua opinione perdurans [quem ego] tunc infirmum [decollaui Ioannem]& confitetur ſuum ſcelus in gloriam ſuæ turpitudinis. *Prouer.* 2. Lætantur cum male fecerint: & exultant in rebus peſſimis. *Pſal* 51. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate [hic]Ioannes deuicta morte; & mortis infirmitate [à mortuis reſurrexit] & ideò nunc tam validæ eſt virtutis, quòd ſigna ſuper vires hominum exiſtentia operatur.

Ipſe enim Herodes miſit, ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcere, propter Herodiadem vxorem Philippi fratris ſui, quia duxerat eam. Dicebat enim Ioannes Herodi: non licet tibi habere vxorem fratris tui. Herodias autem inſidiabatur illi: & volebat eum occidere, nec poterat. Herodes autem metuebat Ioannem, ſciens eum virum iuſtum & ſanctum: & cuſtodiebat eum: & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

Hic incidenter tangit hiſtoriam de decollatione Ioannis Baptiſtæ: quæ quidem hiſtoria ſecundum veritatem non eſt Euangelica, cùm non ſit de Chriſto: ſed quia in Chriſti nomine fecit quæ fecit, ideo in Euangelio hiſtoria hæc deſcribitur: & diuiditur in tres partes, in quarum prima tangitur cauſa decollationis eius: in ſecunda modus: & in tertia ſepultura. In cauſa decollationis adhuc tria continentur, ſcilicet, cauſa in communi, & cauſa in ſpeciali, & machinatio Herodiadis in mortem Ioannis, quæ potiſſima fuit cauſarum. De primo dicit[ipſe enim Herodes] qui verſipellis interpretatur, qui pium ſe finxit cùm crudeliſſimus eſſet. *Luc.*13. Dicite vulpi illi. quia Dæmonia eiicio & ſanitates perficio hodie & cras, & die tertia conſummor: vnde ſicut ſitiuit ſanguinem Ioannis, vt ſine reprehenſione viueret in conſueto contubernio: ſic adhuc timens à Chriſto reprehendi, Chriſtum occidere quærebat. *Luc.*13. Tranſi hinc, quia Herodes quærit te interficere. Hic ergo Herodes, filius eius qui pueros interfecit [miſit]miniſtros ſceleris ſui [ac tenuit] captiuum[Ioannem]innocentem [& vinxit eum in carcere] vt ſe probaret malitiæ paternæ imitatorem: & hoc fecit[propter Herodiadem]adulteram, & inceſtam, & ſcortatricem[vxorem Philippi fratris ſui]hoc eſt, Herodis, qui Philippus tetrarcha fuit Ituteæ & Traconitidis regionis, ſicut dicitur *Luc.*3. [quia illã] adhuc viuente Philippo[duxerat]Herodes: quia ſecundum

legem erat morte plectendum crimen. *Deut.* 22. Qui duxerit vxorem fratris ſui,fecit rem illicitam, vterque moriatur. Poſt mortem quidem fratris potuiſſet duxiſſe : vt ſemen fratri defuncto ſuſcitaret,ſicut dicitur *Deut.* 25. Gloſſa autem marginalis tangit hiſtoriam qualiter hoc accidit , dicens: vetus hiſtoria narrat Philippum maioris Herodis fuiſſe filium , & fratrem Herodis , ſub quo paſſus eſt Dominus : & duxiſſe vxorem Herodiadem , filiam Aretha Regis : & poſtea Aretham ortis ſimultatibus,filiam ſuam tuliſſe, & Herodi inimico Philippi,in dolorem ipſius copulaſſe. Et quia hoc arguit Ioannes,vinctus fuit.

Dicebat enim Ioannes] & tangit cauſam in ſpeciali[non licet tibi habere vxorem]alterius : & multo minus tibi licet habere vxorem[fratris tui] quia Herodes vt magis acceptus eſſet Iudæis , & regnare poſſet ſuper eos,legem acceperat Iudæorum. *Malach.* 2. Contaminauit Iudas ſanctificationem Domini , quam dilexit, hoc eſt, matrimonium, & habuit filiam Dei alieni : quia Herodias gentilis fuit.Diſperdat Dominus virum qui fecerit hoc , magiſtrum & diſcipulum de tabernaculo Iacob. Vnde ſicut Elias arguit Achab per Iezabel 3. *Reg.* 19.& ideò Iezabel inſidiabatur Eliæ.Ita Ioannes arguit Herodem de Herodiade:& ideò Herodias inſidiabatur Ioanni. Et hoc eſt quod ſequitur

Herodias]delectata in inceſtu Herodis[inſidiabatur illi]hoc eſt,Ioanni. *Pſal.* 9. Sedet in inſidiis cum diuitibus in occultis , vt interficiat innocentem[& volebat illum occidere]latenter. 3. *Reg.* 19. Ego relictus ſum ſolus,& quærunt animam meam. Sicut Iezabel quæſiuit occidere Eliam [nec poterat]ſatisfacere malitiæ. *Iob* 5. Diſſipat conſilia prauorum , ne poſſint implere manus eorum quod cœperant. Quare autem non poterat:ſubdit[Herodes autem metuebat Ioannem] propter Iudæos ſuper quos regnare ambiuit : qui Ioannem ſanctum & magnum habebant:& ideò non metuebat metu reuerentiæ : quia quo ſanctiorem ſciuit , libentiùs occidiſſet : ſed metu illo, quòd tumultus inter Iudæos pro morte eius fieret;& ipſe ſic de regno deponeretur. 3. *Reg.* 22. Eſt hic Propheta Domini,per quem poſſumus interrogare Dominum: ſed ego odi eum , quia non Prophetat mihi bonum, ſed ſemper malum [Sciens eum virum iuſtum]& ideò eſſe obiurgatorem vitiorum. *Iſa.* 58. Clama , ne ceſſes : annuntia populo meo ſcelera eorum , & domui Iacob peccata eorum [& ſanctum] & ideo ſtupra & inceſtum deteſtantem. 2. *Corint.* 6. Quæ ſocietas lucis ad tenebras? aut quæ pars fidelis cum infideli ? [& cuſtodiebat eum] ne ab Herodiade poſſet occidi.Hoc tamen non amore iuſtitiæ faciebat: ſed illa de cauſa quæ dicta eſt: quia vulpes verſipellis erat [& audito eo]Ioanne [multa faciebat [ſimulatoriè, & non ex veritate. Dicit autem[multa] quia non faciebat : ſed quædam alia in quibus vis non fuit. *Mat.* 23. Liquantes culicem ; camelum autem glutientes. Et *ibidem* Decimatis mentam & cimninum & omne olus:& relinquitis ea quæ grauiora ſunt legis. Iſte enim adulterium & inceſtum non dimiſit : ſed quædam parua,in quibus vis non erat[& libenter eum audiebat]hoc eſt. ſe audire ſimulabat. *Prouer.* 25. Simulator ore decipit amicum ſuum:iuſti autem liberabuntur ſcientia. *Iob* 36. Simulatores & callidi prouocant iram Dei.

Et cum dies opportunus accidiſſet, Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus, & tribunis , & primis Galilææ. Cúmque introiſſet filia ipſius Herodiadis,& ſaltaſſet , & placuiſſet Herodi,ſimulque recumbentibus , Rex ait puellæ : pete à me quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi: quia quicquid petieris dabo tibi,licet dimidium regni mei.

Tangit hic modum decollationis Ioannis:modus autem accipitur partim ex parte Regis,partim ex parte puellæ petentis,& partim ex parte Herodiadis : & ideo habet tres partes. Ex parte Regis tria inducuntur : profani feſti celebratio : turpis ludi delectatio : & ſtultæ promiſſionis obligatio. De primo dicit [& cum dies opportunus] ad profanum feſtum celebrandum [accidiſſet] annua reuolutiu[Herodes in natali die ſuo]quo maledictus ex maledicto,& ad maledictum natus fuit[cœnam] quæ ſolennior eſſe conſueuit quàm prandium[fecit]cum magno apparatu[principibus]maioribus [& tribunis]inferioribus, qui prouinciis & ciuitatibus præerant [& primis] qui loco ſenatorum erant [Galilææ] *Iſa.* 1. Solennitates veſtras odiuit anima mea. *Pſalm.* 48. Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis. *Gen.* 11. Celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in terras. *Oſea* 7. Dies regis noſtri cœperunt principes furere à vino : extendit manum ſuam cum illuſoribus. *Gloſſ.* Soli Herodes & Pharao leguntur natalis ſui diem celebraſſe: & vterque ſolennitatem ſanguine fœdaſſe. Sed Herodes tanto nequius,quanto ſanctum,& veritatis doctorem , & regis cæleſtis præconem occidit : & pro voto ſaltatricis,caput occiſi ante conuiuas inferere non puduit. Pharao peccantem eunuchum occidit. Vtriuſque exemplo,melius eſt nobis diem mortis ſemper commemorando timere, quam diē natiuitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborem naſcitur: & ſancti per mortem tranſeunt ad requiem. Et ideò *Iob* 3. Pereat dies in qua natus ſum. *Hieron.* Nullum alium legimus celebraſſe diem natalis ſui , niſi Herodem & Pharaonem: vt quorum par erat impietas , eſſet vna ſolennitas.

Cúmque introiſſet filia ipſius Herodiadis] hæc filia videtur non fuiſſe filia Philippi : quia cùm Ioannes pro Philippo loqueretur , filia contra Patrem caput Ioannis non petiſſet:neque videtur filia fuiſſe Herodis : quia de hoc non fit mentio in litera; cùm tamen pater magis commemoretur in natis,quàm mater : & quia nomen patris tacetur, videtur vilem & ignobilem habuiſſe patrem , eo quod Herodias ſemper ſcorto dedit operam. Saltatrix enim non eſſet (niſi filia alicuius ignobilis) ſaltibus hiſtrionicis coram Herode & principibus. *Eccleſ.* 9. Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis , nec audias illam : ne forte pereas in efficacia illius. Hæc autem efficacia eſt , qua curuatur ad libidinis geſtus:& tecta nudat, & exhibet efficaciter ad libidinem[& placuiſſet Herodi] filia enim ſaltibus libidinem Herodis prouocabat, qua mater impia ſcortatoris libidinem ſatiabat [ſimulque recumbentibus] qui libidini ſtudebant ſicut & ipſe Herodes. *Eccleſ.* 9. Ne des fornicariis animam tuam in vllo tempore : ne perdas te & animam tuam & hæreditatem tuam.

Rex

Rex ait puellæ] ſtulto & impio ſe aſtringens promiſſo (alias iuramento) Pete à me quod vis] Non debuit in voto impudicæ ponere, quòd peteret quod vellet : quia illa non niſi ioalum velle dignoſcebatur[& dabo tibi]quod ſatisfacit impudicæ voluntati[&] quod ſtultius eſt [iurauit illi] indiſcretè ſe obligauit [quia quicquid petieris, dabo tibi] Profuſæ hoc fuit prodigalitatis [licet dimidium regni mei] Saltatrici talia dona promittere,ſtultiſſimum fuit : promittere autem tanta ſimpliciter profuſæ fuit prodigalitatis. *Beda.* Non excuſatur à periurio : ideò enim forte iurauit, vt occaſionem inueniret occidendi. Et ſi illa patris aut matris interitum poſtulaſſet ; non vtique conſenſiſſet Herodes : vnde periurus erat iurando illicitum. *Exod.*20. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum.

Quæ cum exiſſet, dixit matri ſuæ: Quid petam ? At illa dixit:Caput Ioannis Baptiſtæ. Cúmque introiſſet ſtatim cum feſtinatione ad regem, petiuit dicens:Volo vt protinus des mihi in diſco caput Ioannis Baptiſtæ.

Quæ cum exiſſet]extra conuentum recumbentium[dixit matri ſuæ] Tangitur ſecundus modus ex parte puellæ, qui eſt petitio conſilij ab inceſta & impia matre. *Ezech.*16. Filia matris tuæ tu es. *Tob.*4. Conſilium à ſapiente require. Ab inceſta enim non requiritur niſi conſilium turpe[At illa dixit] læta quod nacta fuerat opportunitatem Ioannem occidendi : & eſt tertium, quod eſt modus ex parte impiæ matris Herodiadis : & tanguntur hîc quatuor, ſcilicet,matris impium conſilium, filiæ ſcurrilis ſtatim acquieſcentis votum, Regis ſimulatoris & verſipellis ad decollandum edictum , & caput allatum , datum in ſaltos , & ſcorti præmium. Dicit igitur[caput Ioannis Baptiſtæ] petes. Timebat enim ſicut dicit *gloſſ.* ne aliquando reſipiſceret : vel amicus fratris efficeretur,propter verba Ioannis:& ideò linguam Prophetæ , quæ ſcortum deteſtabatur , voluit habere in poteſtate. *Eccleſ.*25. Non eſt caput nequius ſuper caput colubri : & non eſt ira ſuper iram mulieris. Commorari leoni & draconi placebit, quàm habitare cum muliere nequam [Cúmque introiſſet ſtatim cum feſtinatione ad regem] ne aliud interueniret conſilium. *Ierem.*8. Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum , quaſi equus vadens impetu in præceps[petiuit]voto cum matris voluntate concordante [dicens] vt talis matris filiam ſe eſſe probaret[Volo vt protinus]non adhibito conſilio ſaniori [des mihi in diſco] Diſcus eſt ſcutella lata in medio aliquantulum concaua [caput Ioannis Baptiſtæ] Huius enim ſanguinem inter dapes eſurio, & inter vina ſitio. *Apocal.*17. Vidi mulierem ebriam ſanguine ſanctorum. *Eccleſ.*25. Breuis eſt omnis malitia ſuper malitiam mulieris , ſors peccatorum cadat ſuper eam.

Et contriſtatus eſt Rex : propter iuſiurandum, & propter ſimul recumbentes , noluit eam contriſtare : ſed miſſo ſpiculatore præcepit afferri caput eius in diſco. Et decollauit eum in carcere, & attulit caput eius in diſco & dedit illud puellæ , & puella dedit matri ſuæ.

Hic tangitur Regis ad decollandum imperium : tanguntur autem hic quinque, ſcilicèt, nefanda verſipellis religio : deteſtanda perniciosi contriſtatio : abominanda ſaltatricis placatio: crudele præceptum, & miſerabile ludi præmium. Dicit igitur [Et contriſtatus eſt rex] ſimulatoriè, non verè:vt dicit *gloſſ.* 2.*Timoth.*3.Habentes ſpeciem pietatis : virtutem autem eius penitùs abnegantes.*Prouerb.*12. Viſcera impiorum crudelia [propter iuſiurandum]ſe ſimulauit eſſe contriſtatum , qui hoc ipſo quod illicitè iurauit periurus fuit , & in turpi voto decretum mutare debuit. *Ierem.*5. quod ſi etiam, Viuit Dominus, dixerint: & hoc falsò iurabunt [& propter ſimul diſcumbentes] coram quibus iurauit : & ſimulat ſe contriſtari,ne illi eum periurum & variabilem in promiſſis exiſtiment. Illi autem omnes erant ſibi ſimiles & ſceleſti ſicut ipſe : & ideò verecundatur, ſi ſceleſtus coram eis non videretur. *Eccleſ.*27. Volatilia ad ſibi ſimilia conueniunt [noluit eam contriſtare] quod peſſimum fuit , quia talem fatuam compeſcere debuit , & punire propter crudelem petitionem. *Eccleſ.*9. Ne des mulieri poteſtatem cauſæ tuæ:ne ingrediatur in virtute tua & confundaris [Sed miſſo ſpiculatore] hoc eſt , eo qui ſpiculum ex officio portabat , quo capita damnatorum amputabantur [præcepit] crudeli edicto [afferri] ante conuiuas [caput Ioannis in diſco] *Gloſſ.* Vult omnes ſimul ſceleris ſui eſſe conſortes : vt in luxurioſo conuiuio cruentæ epulæ deferrentur.*Apoc.*16.Dediſti eis ſanguinem bibere ſicut digni ſunt [& decollauit eum] ſpiculator miniſter ſceleris[in carcere]quia ad iudicium publicum ſuum ipſum producere noluit. *Iſa.*59. Qui receſſit à malo , prædæ patuit [Et attulit] ſpiculator ad conuiuas [caput eius] hoc eſt Ioannis[in diſcu]vt ſatiaretur fœmina crudelis ſanguine Prophetæ [& dedit illud puellæ] ſaltatrici in præmium [& puella dedit matri ſuæ] in ludibrium : vt illi mortuo illuderet , qui ſuum inceſtum deteſtabatur : ſicut Iezabel occidi fecit Naboth : & ſicut minata eſt occiſionem Eliæ. *Eccleſ.*35. Omnis malitia , nequitia mulieris.

Quo audito Diſcipuli eius venerunt, & tulerunt corpus eius, & poſuerunt illud in monumento.

Tangitur hîc de ſepultura Baptiſtæ [Diſcipuli enim audito]quod factum erat [venerunt]ad corpus quod Rex ipſis reddi iuſſit [& tulerunt corpus eius,& poſuerunt illud]reuerenter[in monumento]Et ſicut dicitur *Luc.*9. Venientes nuntiauerunt Ieſu. Dicit autem *gloſſ. Beda :* quod Ioſephus narrat Ioannem vinctum in caſtellum Macheronta adductum,& ibi truncatum. Eccleſiaſtica narrat hiſtoria in Sebaſte vrbe Paleſtinæ, quæ dicta eſt quondam Samaria:tempore vero Iuliani, paganos inuidentes Chriſtianis (qui ſepulchrum eius ſolicitè frequentabant) monumentum inuaſiſſe, & oſſa eius per campos diſperſiſſe : & rurſus collecta igni tradidiſſe , ac denuò per agros ſparſiſſe. Fuiſſe tamen ibi de Ieroſolymis monachos, qui immiſti paganis oſſa legentibus , maximam eorum partem congregauerunt, & ad Philippum Ieroſolymam detulerunt : & ille ea miſit Atha-

naſio Alexandriæ vrbis Apoſtolo: & ibi poſtea ſeruata, Theophilus (iubente Theodoſio) omnibus gentium phanis deſtructis, expurgato à ſordibus templo Serapis, oſſa eadem ibidem poſuit, & tunc baſilicam in honorem ſancti Ioannis conſecrauit. Hæc in *Gloſſ.*

Et conuenientes Apoſtoli ad Ieſum, renuntiauerunt illi omnia, quæ egerant, & docuerant. Et ait illis: Venite ſeorſum in deſertum locum, & requieſcite puſillum.

Hæc eſt quarta pars, in qua Apoſtoli redeuntes de legatione ſibi iniuncta, relationem fecerunt ad Dominum: habet autem tres paragraphos, in quorum primo præinducta ponitur relatio: in ſecundo, poſt actionem virtutis, de quiete in contemplatione veritatis ponitur inſtructio. Quia autem hanc in deſerto fieri docet, ideò tertiò oſtenditur cauſa eſſe huius, hominum nimia frequentatio. Dicit igitur [Et conuenientes Apoſtoli ad Ieſum] in vna deuotione & gratiarum actione. *Pſalm.*101. In conuertendo populos in vnum, & reges vt ſeruiant Domino. *Eccl.*1. Ad locum, vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. *Iob* 38. Nunquid mittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent tibi. Adſumus? q.d. Non tu, ſed ego. *Baruch* 3. Qui emittit lumen, & vadit: & vocauit illud, & obedit illi in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in cuſtodiis ſuis, & lætatæ ſunt: vocatæ ſunt, & dixerunt, Adſumus. Et luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas [renuntiauerunt omnia quæ egerant] in virtutum operibus, & exemplis, & miracolis: vt de ſingulis gratias exhiberent. 1.*Theſſ.*5. In omnibus gratias agite. *Geneſ.*37. Renuntia mihi quid agatur. Hoc eſt holocauſtum gratiarum actionis, quod in igne deuotionis totum Deo incenditur: quod beatus Iob offerebat per ſingulos filiorum ſuorum *Iob* 1. Conſurgens diluculo offerebat holocauſta per ſingulos [& docuerant] vt coram Domino conferrent, an rectè docuiſſent. *Galat.*2. Contuli cum illis Euangelium, quod predico in gentibus: ne forte in vacuum currerem, aut cucurriſſem. Et hinc originem accepit examinatio Epiſcoporum & Doctorum.

Et ait illis] omnium illuminator Dominus, vt ad quietem contemplationis informaret, & induceret [venite] ſapientiam quæ eſt in me ſequendo. *Pſalm.*33. Accedite ad eum, & illuminamini. *Eccleſ.*40. Appropinquate ad me indocti: & congregate vos in domum diſciplinæ. *Deuter.*33. Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius [ſeorſum] ſequeſtrando vos à vobis & veſtris tumultibus. *Iſa.*52. Recedite, recedite: exite, exite: pollutum nolite tangere. *Zachar.*2. O, ô, fugite de terra Aquilonis. *Pſalm.*44. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui [in deſertum] vbi negotia non impediunt. *Eccleſ.*38. Qui minoratur actu, percipiet ſapientiam. *Exod.*3. Minabo gregem ad interiora deſerti; & videbo viſionem hanc magnam. *Pſalm.*131. Audiuimus eam in Ephrata: inuenimus eam in campis ſyluæ. Introibimus in tabernaculum eius [locum] Immutabilem immobilis veritatis locationem ſignat. *Geneſ.*28. Verè Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam. *Pſalm.*47. Deus in loco ſancto ſuo, *Ezech.*43. Locus ſcabelli pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſraël [& requieſcite] ab actionis labore. *Geneſ.*22. Expectate me hic cum aſino, ego & puer illuc vſque properantes ibimus: & cum adorauerimus, reuertemur ad vos. Ita dixit Abraham ad ſeruos, qui ſignificant actionem ſolicitudinis & laboris: Aſinus autem, onus ſignificat corporis: puer autem ſpiritus puritatem. Et ſignificat, quod à curis & ſolicitudinibus, & à laboribus actionum, & onere corporis eſt quieſcendum, & cum puritate ſpiritus ad contemplandam veritatem pergendum [puſillum [quia neceſſitas vitæ non permittit quieſcere niſi puſillum: quia etiam delectatione amplexuum caſtorum ſapientiæ reputatur puſillum. De primo dicitur *Apoc.*8. Factum eſt ſilentium in cælo (hoc eſt, in cæleſtis veritatis contemplatione) hora quaſi dimidia. De ſecundo dicitur *Iſa.*26. Abſcondere paululum ad momentum: donec pertranſeat indignatio mea. *Geneſ.*29. Videbantur ei dies pauci præ amoris magnitudine. *Pſalm.*83. Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia. Beatus *Bernard.* contra ſolicitudines. Expectate me hic cum aſino corpore iſto: ego & puer illuc properantes reuertemur ad vos: & heu reuertimur quam citiùs. Subtrahit enim nos à vobis amor veritatis: ſed iterum nos reducit ad vos neceſſitas charitatis.

Erant enim qui veniebant, & redibant multi: & nec ſpatium manducandi habebant.

Tangit cauſam declinationis in deſertum, dicens [Erant enim qui veniebant] ad Chriſtum, vt audirent eum [& redibant] à Chriſto ad propria. *Matth.*8. Multi venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & Meridie: & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum. Iſti enim veniebant & redibant ſecundùm obedientiæ ſancta mandata. *Iſa.*43. Ab Oriente adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te: dicam Aquiloni, da; & Auſtro, noli prohibere. Et qui veniebant ad Chriſtum, veniebant ad veritatis contemplationem: qui autem redibant, ibant ad veritatis actionem. De primo dicitur *Iſa.*2. Venite aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis ſuis. De ſecundo dicit *Pſalm.*83. Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion [& nec ſpatium habebant] Chriſtus & Diſcipuli [manducandi] Venientes enim petebant doctrinam veritatis: euntes autem, dimitti volebant in gratia actionis & virtutis. Vnde *Gloſſa* dicit: Felix ſtudium diſcentium, & felix labor docentium. *Pſalm.*101. Oblitus ſum comedere panem meum. Sic Chriſtus neglecto cibo proprio dixit *Ioan.*4. Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis. *Tob.*12. Ego cibo inuiſibili & potu, qui ab hominibus videri non poteſt, vtor. *Gloſſa* tamen dicit, quòd veniebant ad gratiam accedentes, vt latro: redibant, à gratia cadentes, vt Iudas. De primo dicit *Matth.*11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. De ſecundo dicitur *Ioan.*6. Nunquid & vos vultis abire? *Gloſſ.* Sicut in arca Noë, animalia quæ intus erant, foras mittebantur, vt coruus: & quæ foris erant, intus eruperunt: ſic introducta eſt columba, quæ ibat & redibat. Sed hæc expoſitio eſt Allegorica: & prima eſt literalis.

Et

Et aſcendentes in nauim, abierunt in deſertum locum ſeorſum. Et viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi: & pedeſtres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, & præuenerunt eos. Et exiens vidit turbam multam Ieſus, & miſertus eſt ſuper eos: quia erant ſicut oues non habentes paſtorem, & cœpit illos docere multa.

Poſtquam ſufficienter oſtendit famæ virtutis Chriſti, leonis de tribu Iuda, diffuſionem: tangit hîc leonis ipſius contra inediam fortitudinem: & tanguntur ſex in iſta hiſtoria, in quorum primo deſcribit turbæ ad doctrinam Chriſti auiditatem: propter quod digna fuit Chriſti paſtura: ſecundò deſcribit Chriſti ad eos qui paſtu indigebant miſerationem, *ibi* [& exiens vidit] tertiò Diſcipulos inſtruit qualiter de officio ſuo paſturæ tenentur habere ſollicitudinem & prouiſionem, *ibi* [& cum iam hora multa fieret] quartò oſtendit Paſtorum qua paſcere debent facultatem, *ibi* [& dixit eis quot panes habetis] quintò oſtendit paſturæ iſtius per diuinam virtutem perfectionem *ibi* [& acceptis quinque panibus] ſextò & vltimò oſtendit diuinæ virtutis in paſcendo quantitatem, & magnitudinem, *ibi* [& manducauerunt omnes] in primo horum duo dicit, ſcilicet, deſiderium Diſcipulorum ad eundum in locum ſolitarium ad contemplationem, & auiditatem turbarum ad doctrinæ perceptionem.

Dicit igitur [& aſcendentes] Diſcipuli cum Chriſto, quorum omnis actus aſcenſio fuit. *Pſal.* 83. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum [in nauim] qua fluctibus & tumultibus huius ſeculi eximerentur. *Prouer. vlt.* Facta eſt quaſi nauis inſtitoris de longe portans panem ſuum [abierunt] à turba [in deſertum] vltra mare Geneſareth, quæ eſt Tyberiadis, ſicut dicit *Ioan.* 6. [Locum] ſolitudinis quieti deputatum [ſeorſum] *Exo.* 33 Eſt locus apud me: & ſtabis ſupra petram, hoc eſt, contemplando ſolidum veritatis: quia illum locum, gratia contemplationis poſt actionem Apoſtoli deſiderabant [& viderunt eos] turbæ, quæ omnia facta eorum contemplabantur ad inſtructionem [abeuntes] à turbis ad deſertum quietis, ſicut oues quæ in aſpectu virgarum conceperunt. *Gen.* 29. [& cognouerunt] turbæ quia illic erant in auditu & contemplatione veritatis [multi] quia, 1. *Timot.* 1. Vult omnes ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire [& pedeſtres] fatigationem non ſentientes. Erubeſcebant enim pedeſtrem Dominum in equis & quadrigis ſequi [de omnibus ciuitatibus] qui ciuilitate legum ſcriptarum erant inſtituti. *Lucæ* 8. Cùm turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem. Exiit qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum [cucurrerunt illuc] charitate veritatis eos impellente. *Pſal.* 98. Viam mandatorum tuorum cucurri: cùm dilataſti cor meum. *Iſa.* 40. Current, & non laborabunt: volabunt, & non deficient [& præuenerunt eos] Chriſtum & Diſcipulos. *Pſal.* 47. Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus. Nimio enim deſiderio præuenerunt ad locum, vbi in ſpiritu putabant pſallere Diſcipuli.

Et exiens] Ieſus [vidit] & eſt ſecundum iſtius partis. Exiuit autem extra quietem & doctrinam Apoſtolorum, de intimis deſerti [vidit turbam] oculo miſerationis. *Exod.* 3. Videns vidi afflictionem populi mei qui eſt in Ægypto, & gemitũ eius audiui [& miſertus eſt ſuper eos] *Luc.* 15. Vidẽs eũ, miſericordia motus eſt. *Marc.* 8. Miſereor ſuper turbã, quia ecce iã triduo ſuſtinent me: nec habent quod manducent [quia erant ſicut oues] manſuetæ, obedientes, & ſimplices. *Iſa* 53. Omnes nos quaſi oues errauimus: vnuſquiſque in viam ſuam declinabat. 1. *Pet.* 2. Eratis enim quaſi oues errantes: ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & Epiſcopum animarum veſtrarũ [non habentes paſtorem] & ideò negligentia eorum & error non fuit ex ipſis: ſed ex defectu paſtoris. 3. *Reg.* 22. Vidi cunctum Iſraël ſicut gregem diſperſum in montibus: ſicut oues non habentes paſtorem. *Zachar.* 10. O paſtor & idolum derelinquens gregem. Quia Sacerdotes & Scribæ & Phariſæi neglexerunt eos [& cœpit] non nunc primò: quia ſic ſemper in feruore fuit ac ſi nunc inciperet. *Pſalm.* 76. Dixi nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelſi [illos docere multa] de regno Dei: quia licet ad vnum tendant: tamen per multas docetur ſimilitudines. *Oſea* 12. Ego viſiones multiplicaui eis: & in manibus Prophetarum aſſimilatus ſum.

Et cùm iam hora multa fieret, acceſſerunt Diſcipuli eius dicentes: Deſertus eſt locus hic, & iam hora præterit: dimitte illos, vt euntes in proximas villas & vicos, emant ſibi cibos, quos manducent. Et reſpondens ait illis: date illis manducare. Et dixerunt ei: euntes emamus ducentis denariis panes: & dabimus illis manducare. Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite, & videte. Et cum cognouiſſent, dicunt: quinque, & duos piſces. Et præcepit illis, vt accumbere facerent omnes ſecundum contubernia ſuper viride fœnum. Et diſcubuerunt in partes, per centenos & quinquagenos.

Tertium eſt, & dicuntur hîc tria: quæſtio Diſcipulorum: illuminatio Chriſti de officio eorum: & à Diſcipulis allegatio defectus facultatum. Dicit igitur [& cum iam hora multa fieret] non ſolũ vnius diei, ſed tridui, quo Chriſtum ex deſiderio ſuſtinuerunt docentem: & iam veſpera eſſet, ſicut dicit *Lucas* [acceſſerunt Diſcipuli eius] ex compaſſione fatigationis ad Chriſtum [dicentes deſertus eſt locus] refectioni & quieti laſſorum non aptus [& iam hora præteriit] ad turbas diutius retinendas [dimitte illos] in benedictione tua: nec amplius docendo protrahas [vt euntes in proximas villas] quia ad propria ante noctem remeare non poſſunt: vt vel hoſpicium peregrinum ſibi inueniant [& vicos] ruſticorum, vbi paſtores habitant iuxta deſertum [emant ſibi cibos] neceſſarios [quos manducent] poſt tantam laſſitudinem; quia multa indigent recreatione *Iſa.* 21. Occurrentes ſitienti ferte aquam, qui habitatis terram Auſtri, cum panibus occurrite fugienti. *Iſa.* 27. Reficite laſſum, hoc eſt meum refrigerium.

Et reſpondens ait illis] omnium illuminator benignus Dominus [date illis manducare] vnde

Matth. 14. Dicitur. Non habent neceſſe ire; date
illis vos manducare. *Glo.* interlinearis Quaſi dicat
veſtrum eſt officium paſcere verbo, & paſcere vir-
tutis exemplo, & paſcere temporali ſubſidio. *Ioan.*
21. Paſce oues meas, Petro dictum eſt ter, propter
triplicem paſturam, verbi, exempli, & temporalis
ſubſidij.

Et dixerunt ei] paupertatem ſuam in facultate
paſceudi allegantes: neſcientes ſe eſſe diuites fa-
ctos in Domino [euntes emamus] ſi loca in qui-
bus emeremus propinqua eſſent, & cenſus ſuppe-
teret [ducentis denariis panes: & dabimus illis
manducare] *Ioan.* 6, Ducentorum denariorum pa-
nes non ſufficiunt eis; vt vnuſquiſque modicum
quid accipiat. Denarius autem iſte imagine regis
inſignitus, verbum veritatis ſignificat, quod ima-
ginem ſummi regis prætendit. Centenarius autem
eſt decalogus per bonum diuinum, & bona no-
uem ordinum Angelorum multiplicatus: & idem
centenarius in duo mandata charitatis. Iſti ſunt
enim ducenti denarij, qui ſunt in facultatibus Di-
ſcipulorum Chriſti [& dicit eis] omnibus abun-
dans Dominus. *Rom.* 10. Idem Dominus omnium,
diues in omnes qui inuocant eum [quot panes ha-
betis.] panes enim habebant; ſed non erat eis tanta
cura de temporalibus, quod ſcirent numerum pa-
num ſuorum. *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in
Domino: & ipſe te enutriet [ite & videte] magis
dixit Dominus propter curam ſpiritualium (quæ
ſemper computare & ſerutari debemus, quæ ſigni-
ficant iſti panes) quàm propter curam tempora-
lium, quorum prohibuit ſolicitudinem *Marc.* 6.
Mat. 16. 1. *Cor.* 2. Nos non ſpiritū huius mundi ac-
cepimus; ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus
quæ à Deo donata ſunt nobis [& cum cognouiſ-
ſent] quot panes habebant [dicunt ei] Chriſto
[quinque] panes [& duos piſces] ad panis dulco-
ramentum: quia ſicut dicitur *Ioan.* 6. Panes erant
hordeacei.

Et præcepit illis] ſciens poteſtatem ſuæ diuini-
tatis in multiplicandi potentia [vt accumbere fa-
cerent omnes] Diſcipuli, quorum intererat diſtio-
guere limites, & terminos Eccleſiarum. *Pſal.* 43.
Diſtribuite domos eius, vt enarretis in progenie
altera Iſti enim accubitus diſtinctiones ſignificant
Eccleſiarum [ſecundum contubernia] hoc eſt, ſe-
cundum ſocietates in quibus venerant. Illi enim
qui ad vnum tabernaculum militiæ pertinent,
contubernales vocantur. *Sap.* 8. Generoſitatē eius
glorificat, contubernium habens Dei [ſuper viride
fœnum] quia ſicut *Ioan.* 6. Dicitur: fœnum mul-
tum erat in loco, de quo coniecto, ſedes per ordi-
nes diuerſos diſcumbentium ſecerunt Hoc autem
fœnum carnem ſignificat. *Iſa.* 40. Omnis caro fœ-
num: & omnis gloria eius, quaſi flos fœni. Viride
autem eſt, virore virtutis caſtitatis. *Ierem.* 17. Bea-
tus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus
fiducia eius: erit enim quaſi lignum viride. Diſ-
cumbere autem ſuper fœnum, eſt ſuppreſſam ha-
bere carnem diſciplina continentiæ. 1. *Cor.* 9. Ca-
ſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne
forte cum aliis prædicauero, ipſe reprobus efficiar
[& diſcubuerunt] ſecundum ordinem Apoſtoli-
cum [in partes] hoc eſt, ſocietates [per centenos]
qui perfectionem decalogi in cæleſtem & Ange-
lorum bonam conuerſationem implebant. *Philip.*
3. Noſtra conuerſatio in cælis eſt: vnde & Saluato-
rem expectamus Dominum Ieſum Chriſtum, qui
reformabit corpus humilitatis noſtræ, configura-
tum corpori claritatis ſuæ [& quinquagenos] qui
auerſionem quinque ſenſuum, in quorum dele-
ctabilibus ſenſualitas auertitur, per obſeruatio-
nem decalogi reformabant: & ad annum iubi-
leum remiſſionis tendebant. *Baruch* 4. Sicut auer-
ſi fuerunt ſenſus veſtri vt prouocaretis Deum de-
cies, tantùm conuertentes requiretis eum.

Et acceptis quinque panibus, &
duobus piſcibus, intuens in cælum, be-
nedixit, & fregit panes, & dedit Diſci-
pulis ſuis, vt ponerent ante eos; & duos
piſces diuiſit omnibus.

Hic tangit iſtius miraculi de paſtu perfectio-
nem: & eſt in ſex, ſcilicet, in acceptatione: in qua
docet, quod omne, quod nobis apponitur, debet
eſſe acceptum & non contemptum. Vnde dicitur
[& acceptis] hoc eſt, acceptatis, quamuis hordeacei
fuerint. *Pſalm.* 50. Acceptabis ſacrificium iuſtitiæ.
Ideo dicit *Luc.* 10. Edentes & bibentes quæ apud
illos ſunt, Accepta enim nobis eſſe debent dona
Dei, quæ pro tempore miniſtrat: ne murmuremus
cum iſtis, qui in ſepulcris concupiſcentiæ ſepulti
ſunt *Num.* 11. [quinque panibus] hordeaceis, vt
dicitur *Ioan.* 6. & *Luc* 9. Non enim multa require-
re debemus, nec delicata. *Tob.* 4. Noli timere fili,
quoniam quidem pauperem vitam gerimus: hoc
eſt, parum habentem. Non enim reſpicimus ad
præſentia, ſed dicimus cum *Paulo* 2. *Corint.* 3. Suf-
ficientia noſtra ex Deo eſt. *Pſal.* 21. Edent paupe-
res & ſaturabuntur. Parum enim habentes, & ſibi
non ſufficientes, ſunt pauperes [& duobus piſci-
bus] pro dulcoramento duri panis & hordeacei: &
eſt dulcoramentum, non incentiuum libidinis, ſed
caloris concupiſcentiæ refrigeratiuum. *Eccle.* 18.
Fili poſt concupiſcentias tuas non eas, & à volun-
tate tua auertere.

Intuens in cælū] vt nos dona Dei, nobis ad vsū
conceſſa, ad Deū per gratiarum actionem dirigere
doceret, & intentionē noſtrā in ſummo neceſſariā
ad ipſum referre: vt dicamus cum *Pſ.* 110. Memo-
riam fecit mirabilium ſuorum miſericors & mi-
ſerator Dominus: eſcam dedit timentibus ſe [bene-
dixit] vt ſanctificaret per Dei verbum. 1. *Timot.* 4.
Creatura Dei bona, & nihil immundum quod
cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur
enim per verbum Dei & orationem. *Iob* 3. Ante-
quam comedam ſuſpiro; & tanquam inundantes
aquæ ſic rugitus meus. Quia timen quòd panem,
quo veſcor, indignus accipiam. Ne dicatur mihi
Pſal. 40. Qui edebat panes meos, magnificauit ſu-
per me ſupplantationem [fregit] vt vnicuique cō-
petens ſecundum ſuam facultatem proportiona-
ret nutrimentum. *Iſa.* 8. Frange eſurienti panem
tuum: & egenos, vagoſque induc in domum tuam.
E contra de incompetentia proponentibus, dici-
tur *Thren.* 4. Paruuli petierunt panem: & non erat
qui frangeret eis. Hinc eſt quòd *Luc.* 24. Diſcipuli
cognouerunt Dominum in fractione panis, hoc
eſt, in panis ſpiritualis competenti expoſitione, ca-
pacitati vniuſcuiuſque proportionata [& dedit
Diſcipulis] vt miniſtris: iſti enim miniſtrare ha-
bent dona Dei turbis ſibi commiſſis. *Matth.* 24.
Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, quem
conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det
illis cibum in tempore? *Luc.* 9. Date illis vos man-

ducare [vt ponerent ante èos]Non vt ſibi retinerent,vel furarentur. *Matth.*10. Gratis accepiſtis, gratis date. *Luc.*6. Date & dabitur vobis[& duos piſces]pro dulcoramento [diuiſit] fractos [omnibus] *Act.*4. Diuidebatur vnicuique prout opus erat.

Iſti autam quinque panes quamuis à Sanctis, & à nobis ſpiritualiter,multipliciter in altis locis expoſiti ſint ; tamen hîc non deficientes in panibus, ponimus quinque panes pœnitentium, & ad Deum venientium refectionis : panem ſcilicet lacrymatum in compunctione : panem humillimæ veritatis in confeſſione : panem arctum in iuſtitiæ diſtrictione (aliàs diſtributione) in ſatisfactione : panem virtutis in perfectione : & panem conſolationis in reconciliatione. De primo pane dicitur *Pſal.*79. Cibabis nos pane lacrymarum : & potum dabis nobis in lacrymis in menſura. *Tob.*2. Cum luctu & tremore panem manducabat. *Pſalm.*41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. De ſecundo pane dicitur in *Pſalm.*101. Cinerem tanquam panem manducabam:& poculum meum cum fletu miſcebam. Cinis enim(quia in nobis eſt cauſa humilitatis *Eccleſ.*10. Quid ſuperbis terra & cinis)ſignificat veræ confeſſionis humilitatem. 3.*Reg.*19. Ecce ad caput Eliæ panis ſubcinericius,& vas aquæ : comedit ergo & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius , vſque ad montem Dei Horeb. De tertio pane dicit *Iſa.*30. Dabit tibi Dominus panem arctum , & aquam breuem : & non faciet vltra auolare à te præceptorem tuum : quia in ſatisfactione peccati , diſtricta ſeueritas iuſtitiæ cibat pœnitentes,& præſtat refrigerium vt aquam. 3.*Reg. vltim.* Mittite virum iſtum in carcerem : & cibate eum pane tribulationis, & aqua anguſtiæ. Refrigerium timoris:ne forte quos facit,non ſint ſatis digni fructus pœnitentiæ. Carcer autem eſt cenſura cuſtodiæ. De quarto pane virtutis in profectu pœnitentium dicitur in *Pſal.*113. Panis cor hominis confirmat. *Iſa* 4. Panem noſtrum comedemus,& veſtimentis noſtris cooperiemur. De quinto pane dicitur *Matth.*15. Catelli,hoc eſt,humiles pœnitentes edunt de micis,hoc eſt,de conſolationibus, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum , hoc eſt,Sanctorum & Angelorum : quia in ſpe reconciliationis peccatorum , dulce aliquid guſtant de refectionibus beatorum. *Geneſ.*49. Aſer pinguis panis eius : & præbebit delicias regibus.1.*Reg.*21. Dicitur de iſtis panibus omnibus ſimul ad Sacerdotem à Dauid : Nunc ergo ſiquid habes ad manum,vel quinque panes,da mihi,vel quicquid inueneris.

Iſti ſunt hordeacei ex quibus cibatur homo iumentinus, qui in peccato animaliter & brutaliter vixit. Et virtute huius duri & hordeacei panis , percutitur & confringitur tabernaculum Madian *Iudic.*7. Duo autem piſces dulcorantes hos panes ſunt ſpes veniæ,& timor Dei : de quorum vno , ſcilicet , de amore Chriſti dicitur *Ioan.*21. Viderunt prunas & piſcem ſuperpoſitum : quæ prunæ beneficia Dei ſunt ad charitatem incendentia : piſcis autem dulcedo dilectionis.De ſecundo autem piſce dicitur *Luc.*11.Quis veſtrum patrem petit piſcem : nunquid pro piſce porriget illi ſerpentem ? Ac ſi dicat : non facit. Nun enim petenti veniam porrigit deſperationem,quæ eſt venenum ſalutis. *Auguſtinus* autem dicit , quòd quinque panes , quinque ſunt libri legis : & duo piſces auſteritatem legis dulcorantes,ſunt Prophetiæ, & pſalmi : de quibus dicitur *Luc.*24.Neceſſe eſt impleri ea quæ ſcripta ſunt in lege, & Prophetis , & pſalmis de me. Sed de hoc alibi ſatis dictum eſt.

Et manducauerunt omnes , & ſaturati ſunt. Et ſuſtulerunt reliquias, fragmentorum duodecim cophinos plenos , & de piſcibus. Erant autem qui manducauerunt , quinque millia virorum.

Tangit hîc miraculi veritatem , & quantitatem in iſto paragraphu. Veritatem quidem in hoc quòd dicit [Et manducauerunt omnes] Qui non manducaſſent , niſi verus panis , & veri piſces fuiſſent [& ſaturati ſunt] *Pſalm.*77. Manducauerunt & ſaturati ſunt nimis : & deſiderium eorum attulit eis : non ſunt fraudati à deſiderio ſuo[& ſuſtulerunt] Quantitatem determinat per quantitatem reliquiarum,& per numerum comedentium.De primo dicit[& ſuſtulerunt]Diſcipuli ad præceptum Domini *Matth.*13.*Ioan.*6. Colligite quæ ſuperauerunt fragmenta,ne pereant [reliquias fragmentorum]vt pauperibus erogarentur [duodecim cophinos]hoc eſt,magnas ſportas,quæ circulis , per quos brachia inſeruntur , in dorſo portantur.Et eſt vnum de magnis miraculis,quòd fragmenta nec plures nec pauciores cophinos implebant quam numerus erat Apoſtolorum : & vt inſtruerentur Apoſtoli,quoniam non ad vnum,vel duos, & ſic deinceps, pertinet paſtura pauperum; ſed ad omnes Apoſtolos , & ſucceſſores eorum [plenos] quia gratia omnibus abundat. *Iacob.*1. Dat omnibus affluenter, & non improperat [& de piſcibus] Supple,ſuſtulerunt ſacramenta omnibus abundantia [erant autem qui manducauerunt] de quinque panibus , & duobus piſcibus [quinque millia virorum] exceptis mulieribus & paruulis.

Et ſtatim coëgit Diſcipulos ſuos aſcendere nauim,vt præcederent eum trans fretum ad Bethſaïdam, dum ipſe dimitteret populum. Et cùm dimiſiſſet eos,abiit in montem orare.

Hic poſt paſtum leonis , vniuerſaliter fit demonſtratio virtutis leonis , in creaturis elementorum oſtenſa , vt melius fortitudo deſcribatur. Diuiditur autem pars iſta in tres partes, ſcilicet, in poteſtatis manifeſtationem : in manifeſtationis iſtius vtilitatem , ibi [& plus magis intra ſe ſtupebant] Et in manifeſtatæ poteſtatis ædificationem, ibi [Cúmque egreſſi eſſent de naui,&c.] In primo horum quatuor ſunt partes , ſcilicet, qualiter ſeparatus eſt ab eis Dominus, & qualiter ex hoc periculum incurrit nauis & laborem nauigantes , & qualiter territi ſunt de manifeſtatione poteſtatis Domini ambulantis ſuper aquas, & qualiter à Domino ſunt confortati , & conſolati per manifeſtationem poteſtatis eius in aëre. In primo autem horum dicit quatuor , ſcilicet, qualiter Diſcipulos à ſe recedere compulit, & quò eoſdem recedentes direxit , & qua de cauſa à Diſcipulis ad tempus ſeparatus fuit,& quid ſeparatus ab eis fecit.

Dicit igitur [Et ſtatim] *Gloſſ. inter.* Quia ſic dicit *Ioan.*6. Sciuit quòd ſtatim poſt hanc refectionem venturi eſſent; vt caperent eum, & facerent eum regem:& ideò à Diſcipulis(inter quos quærebatur à turbis)fugit in deſertum : & hoc eſt [coegit eos] quia inuiti etiam ad tempus ſeparabantur. 4.*Reg.*4. Viuit Dominus & viuit anima tua : quia non dimittam te. *Pſalm* 76. Non diſcedimus à te : viuificabis nos , & nomen tuum inuocabimus. *Exod.*33. Si non tu ipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto [Diſcipulos ſuos] qui tanquam ad magiſtrum ad eum intenderunt [aſcendere in nauim] abſque eo : per quam ſuffragium pœnitentiæ intelligitur : quia Chriſtus non pœnituit , eo quòd non peccauit. *Sapient.*14. Tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt.

Vt præcederent eum trans fretum] hoc eſt , vt præcederent eum vltra mare Galilææ quod eſt lacus Geneſareth ad aliam ripam ſtagni [ad Bethſaidam] Videtur eſſe contrarium quod dicitur *Ioan.*6. Vbi dicit , quòd nauigantes trans fretum venerunt Capharnaum. Et ad hoc dicendum ,quòd nauigantes primò venerunt Bethſaidam : & tandem Capharnaum : quia Bethſaida & Capharnaum vltra ripam laci illius ſitæ ſunt : Et Bethſaida nauigantibus à Tyberia prius occurrit: Bethſaida autem nominatur , quia ciuitas fuit principalium ſuorum Apoſtolorum Petri, & Andreæ , & Philippi : & ibi principales habebant amicos : & domus venationis interpretatur, quia venatores ſpirituales erant Apoſtoli. *Ierem.*16. Mittam eis venatores multos , & venabuntur eos de omni monte , & de omni colle , & de cauernis petrarum. *Geneſ.*27. Tolle arma tua , pharetram & arcum;& affer mihi de venatione tua ; vt comedam,& benedicat tibi anima mea.

Dum ipſe] Chriſtus [dimitteret] ſub forma benedictionis alicuius [populum] qui manducauerat : & ideo ſibi quaſi inſeparabiliter adhærebat. 2.*Reg.*6. Dauid benedixit populo in nomine Domini exercituum,& partitus eſt vniuerſæ multitudini tam viro quam mulieri ſingulis collyridam panis vnam , & aſſaturam bubalæ carnis vnam , & ſimilam frixam oleo : & abiit omnis populus,vnuſquiſque in domum ſuam. Collyridam quidem panis , in conforrationem cordis in pane quem dedit:aſſaturam autem bubalæ carnis, in labore quem impendit , in quo ſe charitatis igne aſſauit : & bubalus trahens onus eorum fuit: & hoc idem per piſces ſignificatur. Similam autem frixam oleo,impendit in oratione puta,quam ex miſericordia ad Patrem fecit,quando in cælum ſuſpexit. Et ſic vnuſquiſque in domum conſcientiæ ſuæ rediuit [Et cum] ipſe Chriſtus ſic [dimiſiſſet eos]in domos ſuas [abiit] ab eis fugiens, ne raperent eum in regem [in montem] deſerti adiacentis, quod eminentiam ſpiritus deſignat [orare] & gratias Patri pro beneficiis agere,& nobis formam orandi dare. *Theſſ.vlt.* Sine intermiſſione orate, & de omnibus gratias agite.

Et cùm ſero eſſet , erat nauis in medio mari,& ipſe ſolus in terra. Et videns eos laborantes in remigando(erat enim ventus contrarius eis)

Tangitur hîc de periculo quod inciderunt ex abſentia : quia ſicut præſentia gubernatoris nauis cauſa eſt ſalutis nauis ; ita abſentia gubernatoris cauſa eſt periculi nauis. Tanguntur autem tres cauſæ periculi, & vna ſola cauſa liberationis, Prima autem cauſa eſt abſentia luminis veritatis, quam tangit cùm dicit [Cum ſero factum eſſet]& ſol occubuiſſet, & tenebræ eſſent ex defectu ſcientiæ veritatis. *Eccleſ.*27. Tribus diebus ,neque ſole, neque luna,neque ſidere apparentibus, ablata erat à nobis ſpes ſalutis. Sol autem , eſt illuminatio veritatis diuinæ : luna autem eſt lumen veritatis eccleſiaſticæ : ſidus autem eſt illuminatio conſilij ſanctorum. Secunda cauſa periculi, eſt tempeſtas maris ſeculi : & hanc tangit cum dicit [erat nauis in medio mari] Vbi mare in maiori fuit fluctuum ſuorum tempeſtate: *Pſalm.*91. Mirabiles elationes maris. *Ionæ* 1. Mare ibat & intumeſcebat ſuper eos. Et hoc ſignificat tyrannorum perſecutionem, & Dæmonum in tentationibus exſufflationem. Tertia cauſa periculi eſt abſentia gubernatoris, quam tangit cùm dicit [& ipſe] Chriſtus gubernator [ſolus erat in terra] certæ & firmæ ſtabilitatis. Alij autem ſine ipſo in fluctibus. *Matth.*14. & *Ioan.*6. Nauicula in medio mari iactabatur fluctibus. Deinde tangit cauſam liberationis[Et videns eos] Chriſtus oculo miſericordiæ potius,quam corporis. *Sapient.*4. Reſpectus eius in electos eius. *Pſalm.*31. In via hac qua gradieris firmabo ſuper te oculos meos [laborantes] vltra vires [in remigando] nauem gubernando ad præceptum ipſius Domini,qui eos remigare præceperat. 2.*Corinth.*11. In laboribus plurimis. Et ſubiungit cauſam laboris [Erat enim ventus] perſuaſionis Dæmonum , & malorum hominum [contrarius eis] quia contra ſanctos moliuntur Dæmones,& mali homines. *Epheſ.*6. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem tantum : ſed aduerſus mundi rectores & poteſtates,contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Sic ergo videns eos laborantes,

Et circa quartam vigiliam noctis,venit ad eos ambulans ſupra mare : & volebat præterire eos. At illi vt viderunt eum ambulantem ſupra mare, putauerunt phantaſma eſſe , & exclamauerunt. Omnes enim viderunt eum , & conturbati ſunt.

Et circa quanam vigiliam] noctis [venit ad eos] Et tangitur hîc tertium , quod eſt terror & conturbatio Diſcipulorum. Tanguntur autem hîc tria: cauſa conturbationis ex parte Domini : cauſa conturbationis ex parte Diſcipulorum , quæ fuit falſa opinio de Domino : & generalis exiſtimatio iſtius falſæ opinionis. Dicit igitur [Circa quartam vigiliam] Quatuor ſunt noctis vigiliæ, conticinium, intempeſtum,gallicinium,antelucanum. Conticinium eſt,quando beſtiis collectis ad antra ſua,& hominibus ad ſilentia,cuncta conticeſcunt. *Oſeæ* 4. Nocte tacere feci matrem tuam. *Sap.*18. Dum quietum ſilentium tenerent omnia. Et hæc vigilia vocatur crepuſculum , quando lux ſolis & lux ſenſuum perfectè occidit. Secunda vigilia vocatur intempeſtum , quando tempeſtas ſomni ſuper ſenſus fortiter irruit. 3.*Reg.*3. Surgens intempeſtæ noctis ſilentio, tulit filium meum de latere ancillæ tuæ dormientis , & poſuit in ſinu ſuo: ſuum autem filium, qui erat mortuus (dormiens

quippe oppreſſit eum)poſuit in ſinu meo. Tertia vigilia vocatur gallicinium, à media nocte incipiens, quando galli ex auræ mutatione cantare conſueuerunt. *Matth.* 26. Hac nocte priuſquam gallus cantet, ter me negabis. Et hoc eſt, quando ſomnus à profundo ſoporis attenuari incipit. Quarta vigilia eſt antelucanum, quando tenebræ noctis cum aurora miſcentur reorientis Solis. *Exod.* 14. Factum eſt in vigilia matutina, reſpexit Dominus ſupra caſtra Ægyptiorum, & ſubuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Prima aptatur iuuentuti, ſecunda ætati virili, tertia ſenectuti, & quarta ætati decrepitæ in homine: vnde *Marc.* 13. Neſcitis quando Dominus venturus ſit: ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane? Item, prima aptatur legi naturæ, ſecunda legi ſcriptæ, tertia Prophetiæ, & quarta aduentui Chriſti: quando Chriſtus venit ad Diſcipulos in mundum. *Iſa.* 21. Cuſtos quid de nocte? cuſtos quid de nocte? Dixit cuſtos: venit mane. Ita enim quæſierunt ſancti Patres, quæ horæ, ſiue vigiliæ longæ noctis tranſierunt: & quantum adhuc reſtaret vſque ad lucem Chriſti. Adhuc autem iſtæ vigiliæ aptantur lucibus noſtris: quia prima eſt lux naturæ in ratione per peccatum occumbentis: ſecunda autem eſt lux virtutis ciuilis, obtenebrata perfectè per peccatum: tertia autem, lux fidei, micans obſcurè in recogitante de peccatis ſuis: quarta autem, eſt lux gratiæ in pœnitente, quando Chriſtus venit. Duabus enim primis vigiliis lux cadit, & duabus ſecundis reſurgit: vnde in tertia vigilia Dominus reſpexit Petrum *Matth.* 26. Et quarta reſpexit ſupra caſtra Ægyptiorum *Exod.* 13. *Pſalm.* 110. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. In prima vigilia fit nox à nocendo dicta. *Ioan.* 9. Venit nox in qua nemo poteſt operari. In ſecunda vigilia percutiuntur primogenita Ægyptiorum. *Sap.* 8. Cùm nox in ſuo curſu medium iter haberet: omnipotens ſermo tuus à regalibus ſedibus veniens, in mediam exterminij terram exiliuit. Et poſt pauca ſequitur: ſtans in terra repleuit omnia morte. Sic ergo [circa quartam vigiliam noctis] tota alia parte noctis expenſa in oratione contra timores nocturnos [venit] per gratiæ ſuæ reſpectum & ſalutis pœnitentiam [ad eos] Diſcipulos ſuos, quos diu in periculo relinquere non poterat. *Pſal.* 90. Cum ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eum.

Venit autem [ambulans ſupra mare] non quidem aſſumpta agilitate, vt quidam dicunt: ſed potius hoc fecit vt Deus: quia corporis grauitate manente, & liquiditate aquarum ſaluata, ſuper liquidum ambulauit elementum: & hoc eſt miraculum miraculorum, quando remanente impotentia ad actum, actus tamen demonſtratur: ſicut quando virgo manens virgo, peperit: & quando manente corporis ſoliditate & continuitate, per clauſa oſtia Dominus intrauit. Et hoc alibi à nobis eſt declaratum [& volebat] hoc eſt, ad modum volentis ſe habebat [præterire eos] *Gloſſ. interlinearis*, vt gratior eſſet liberatio. Simile *Luc.* 24. Ipſe ſe finxit longius ire, vt inſtantiùs inuitaretur ad manendum. [Et illi vt viderunt eum] hoc eſt, poſtquam Diſcipuli reſpexerunt eum graui corpore ſuper liquidum ambulare elementum: & ignorabant adhuc potentiam Deitatis ipſius. *Pſal.* 76. In mari viæ tuæ, & ſemitæ tuæ in aquis multis: & veſtigia tua non cognoſcentur [putauerunt] falſa phantaſia decepti, quia iudicauerunt corpus Deitati vnitum, eiuſdem eſſe impotentiæ cum corpore non vnito Deitati [phantaſma eſſe] & non veritatem. *Gloſſ. interlinear.* Non enim putabant verum corpus ſuper aquam incedere poſſe: quia non intellexerunt Prophetam *Iſa.* 43. Cum tranſieris per aquas, tecum ero: & flumina non operient te [&] ideò [exclamauerunt] alto clamore de intimis erumpente. *Ionæ* 1. Clamauerunt in fortitudine ad Dominum. Cauſam autem clamoris vniuerſalis ſubiungit, cùm dicit [omnes enim qui viderunt eum] ſupra mare, contra conſuetum humani corporis ambulantem [conturbati ſunt] quia talia phantaſmata non apparent, niſi tempore quo futurum eſt aliquod infortunium. *Iſa.* 30. Ad vocem clamoris tui, ſtatim vt audierit, reſpondebit tibi. Et ideò ſequitur.

Et ſtatim locutus eſt cum eis, & dixit illis: Confidite, ego ſum, nolite timere. Et aſcendit ad illos in nauim, & ceſſauit ventus.

Et tangitur hìc conſolatio timentium, & liberatio in periculo exiſtentium: & de conſolatione dicit [& ſtatim] conſolator Dominus [locutus eſt cum eis] vt eum per vocem cognoſcerent, quem ambulantem in vndis non cognouerunt. *Cant.* Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis [& dixit, confidite] confidentia enim eſt amplitudo animi in ſpe periculum euadendi. *Ioan.* 16. Confidite, quia ego vici mundum, cuius preſſuram ſignificat tempeſtas exorta. 2. *Corint.* 1. Vt non ſimus fidentes in nobis; ſed in Deo qui de tantis periculis nos eripuit & eruit: in quem ſperamus, quoniam & adhuc eripiet, adiuuantibus vobis in oratione pro nobis: quia [ego ſum] hæc enim eſt cauſa confidentiæ, quod ipſe eſt, qui verè eſt: quia omnem ſeculi motum ſua comprimit immutabilitate: & omne quod apparet, & non verè eſt (eo quod mutabile eſt) ſua certificat veritate, & illuminatione. 1. *Timot.* 6. Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. *Exod.* 3. Ego ſum qui ſum [nolite timere] in periculis, vel phantaſiis apparentibus; quia præſentia mea vobis erit cauſa ſalutis. *Pſalm.* 90. Non timebis à timore nocturno, à negotio perambulante in tenebris [& aſcendit ad illos in naui] vt liberaret à periculo tempeſtatis: ſicut certificauerat contra phãtaſma [& ceſſauit ventus] tentationis, qui fuit cauſa turbationis. *Matth.* 8. Imperauit ventis & mari: & facta eſt tranquillitas magna.

Et plus magis intra ſe ſtupebant: non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum. Et cùm transfretaſſent, venerunt in terram Geneſareth, & applicuerunt.

Secundum eſt diuiſum contra præcedens totum, vbi oſtenditur neceſſitas miraculi quod inducitur, vt plenè intelligatur potentia multiplicationis panum. Dicit igitur [quod plus ſtupebant] de hoc quòd ſuper mare ambulabat [& magis plus] quia ad imperium eius ventus ceſſabat. *Ecclеſ.* 43. In ſermone eius ſiluit ventus, & cogitatione ſua placauit abyſſum, & plantauit illum Dominus Ieſus [non enim intellexerunt de panibus,] hoc eſt,

de

de poteſtate ſua demonſtrata in panum multiplicatione: & ideò neceſſarium fuit adiungere hoc miraculum, in quo non tantum in terreſtribus, ſed & in aquis & aere potens eſſe cognoſceretur. *Prouerb.* 10. Aperi oculos tuos, & ſaturare panibus [erat enim] adhuc [cor eorum obcæcatum] ne Dominũ in omnipotẽtia ſuę Deitatis agnoſcerẽt. *Luc.* 24. Oculi eorum tenebantur ne eum agnoſcerent. *Matth.* 16. Adhuc & vos ſine intellectu eſtis [& cum transfretaſſent] à periculo liberati [peruenerunt in terram Geneſareth] ad aliam ripam ſtagni verſus Bethſaidam, & Capharnaum] & applicuerunt] ibi ſalutem omnibus offerentes, quam ſecum adduxerant: & hoc eſt quod ſequitur

Cúmque egreſſi eſſent de naui, continuò cognouerunt eum: & percurrentes vniuerſam regionem illam, cœperunt in grabbatis eos, qui ſe male habebant, circumferre, vbi audiebant eum eſſe. Et quocunque introibat in vicos, vel in villas, aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, ſalui fiebant.

Tangit enim hic diffamatæ poteſtatis vtilitatem in Domini cognitione, in populorum ad ipſum acceleratione, in languentium congregatione, in vniuerſali omnium ſanatione, in fidei perfectione, in hoc quod etiam ſalutem ex fimbriis eius ſibi prouenire credebant: & hoc eſt quod dicit [cúmque egreſſi eſſent de naui] ſaluati à periculo [continuò cognouerunt eum] incolæ regionis illius, quòd ſine nauis adminiculo venerat, ſicut dicitur *Ioan.* 6. Et in hoc etiam miraculo cognouerunt eum in potentia diuina [&] ideò [percurrentes] accelerando. *Prouer.* 6. Diſcurre feſtina, ſuſcita amicum tuum [vniuerſam regionem illam] quæ adiacet ſtagno [cœperunt in grabbatis] hoc eſt, capitalibus lectieis [illos qui male ſe habebant] infirmitate corporis laborantes [circumferre] ad locum vbi audiebant eum eſſe, quia ſicut dicitur *Luc.* 6. Virtus de illo exibat, & ſanabat omnes *Iſa.* 66. Adducent omnes fratres veſtros donum Domino; in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad montem ſanctum meum, hoc eſt, ad eminentiam veræ ſalutis, Ieſu Saluatori meo. [Et quocunque introibat in vicos] hoc eſt, in rura [& in villas] maiores [aut ciuitates] vbi ciuilitas quærebatur [in plateis ponebant infirmos] vt ex publico aſpectu infirmorum miſericordia motus ſanaret eos verbo & voluntate: quia hoc ad ſanitatem ſufficiebat. *Pſa.* 113. Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra, *Act.* 5. Simile legitur de Petro. In plateis ponebantur infirmi in lectulis: vt veniente Petro, ſaltem vmbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus ſuis [& deprecabantur eũ] fide plena [vt vel] hoc eſt, ſaltem] fimbriam veſtimenti eius tangerent] *Matth.* 9. Dicebat enim: ſi tetigero fimbriam veſtimenti eius, ſalua ero [& quotquot tangebant eum] plus tactu fidei quam corporis [ſalui fiebant] *Zach.* 8. Apprehendent decem viri ex omnibus gentibus fimbriam vnius viri Iudæi, dicentes; ibimus vobiſcum. Audiuimus enim quod Dominus vobiſcum eſt. Vnicus ille vir Iudæus glorificans Deum, eſt Dominus Ieſus Chriſtus ſaluans omnes, cum quo Deus ſingulariter eſt per vnionem. Et ideò vocatur nomen eius Emmanuel, hoc eſt, nobiſcum Deus *Iſa.* 7. Et hoc eſt.

CAPVT VII.

Et conueniunt ad eũm Phariſæi & quidam de Scribis, venientes ab Ieroſolymis. Et cum vidiſſent quoſdam ex Diſcipulis eius, communibus manibus, id eſt, non lotis, manducare panes, vituperauerunt.

HIc incipit pars illa quæ eſt de fama dignitatis regalis in legum poſitarum poſitione, & iniuſtarum legum poſitarum euacuatione: hoc enim facere cõpetit leoni de tribu Iuda, ſicut in ante habitis dictum eſt. Diuiditur autem hæc pars in tres particulas, in quarum prima, traditiones ſtultæ & turpes euacuantur: in ſecunda, leges iuſtæ omnibus promulgantur, *ibi* [& aduocans iterum turbas dicebat illis: audite & intelligite] in tertia vero, legum ſuarum ponit interpretationem, *ibi* [& cùm introiſſet in domum à turba] Adhuc autem prior iſtarum habet quatuor particulas, in quarum prima tangitur introductionis iſtius partis occaſio: in ſecunda humanarum obſeruationum apud Iudæos obſeruatio: in tertia quare has Diſcipuli Chriſti non ſeruent interrogatio: in quarta autem, per reſponſum Chriſti obſeruationum huiuſmodi oſtenditur euacuatio: & hæc per ordinem in litera continentur. In prima harum particularum continentur tria, ſcilicet, per quos facta eſt Diſcipulorum Chriſti reprehenſio, & de quo facta eſt & qualiter.

Dicit igitur [& conueniunt ad eum] hoc eſt, ad Chriſtum mala conuentione. *Pſalm.* 2. Principes conuenerunt in vnum, aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius [Phariſæi] qui de obſeruantia legis ſuæ gloriabantur. *Luc.* 18. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat, gratias ago tibi Deus, quia non ſum ſicut cæteri hominum, &c. Ieiuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ poſſideo [& quidam de Scribis] qui de falſi nominis ſcientia gloriabantur. 1. *Corint.* 8 Scientia inflat: charitas vero ædificat [venientes à Ieroſolymis] vbi fuit locus religionis, & ſapientiæ; legis, & auctoritatis. *Iſa.* 2. De Sion exibit lex: & verbum Domini de Ieruſalem. Et ideò iſti maiora aliis præſumpſerunt, & forte ad explorandum & obſeruandum Chriſtum miſſi fuerant. *Gen.* 44. Per ſalutem Pharaonis exploratores eſtis, ad conſiderandum immunita terræ veniſtis. [Et eùm vidiſſent]. tangit de quo reprehendebant quia [cùm] obſeruando, oculo nequam [vidiſſent] *Matth.* 20. An oculus tuus nequam eſt: quia ego bonus ſum? [quoſdam] ſimplices, non omnes [ex Diſcipulis eius,] ſcilicet, Domini

Iesv [communibus manibus, hoc eſt, non lotis] manibus:quia Iudæi,communia Gentilibus opera vel eſcas, immunda reputabant [manducare panem] quia quamuis nihil inquinamenti manibus adhæreret: tamen communes reputabant niſi lauarent, quod ſuperfluum fuit & ſuperſtitioſum. Reputabant enim, quòd contactus aliquis immunditiá manibus impreſſiſſet: & hoc exponendo ſubinfert Euangeliſta [communibus id eſt, non lotis manibus manducare panem] quia non niſi ad exteriora reſpiciebant: & hoc ſuperſtitioſum eſt reſpicere exteriora,interioribus neglectis. *Iob* 9. Si lotus fuero velut aquis niuis,& fulſerint mundiſſimæ manus meæ:tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea, hoc eſt, quantumcunque lotus fuero extra, tamen intus ſordidus exiſtens, à te reputabor immundus; & veſtes extra mundatæ interiorem immunditiam deteſtantur [vituperauerunt] Interiora non habentes reprehendere,ad exteriora ſe contulerunt: vnde dicit de talibus Apoſtolus *Rom.*10.Ignorantes iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere,iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti.

Phariſæi enim,& omnes Iudæi, niſi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem ſeniorum: & à foro, niſi baptizentur, non comedunt: Et alia multa ſunt, quæ tradita ſunt illis ſeruare, baptiſmata calicum, & vrceorum,& æramentorum, & lectorum. Et interrogabant eum Phariſæi & Scribæ: Quare Diſcipuli tui non ambulant iuxta traditionem ſeniorum, ſed communibus manibus manducant panem?

Phariſæi enim] præcipuè [& omnes Iudæi] à Phariſæis inſtructi. Tangit enim hic obſeruationes ſuperſtitioſas Iudæorum. Dicit autem tria, ſcilicet, obſeruationes in lotura manuum,& obſeruationes in lotura corporum, & obſeruationes in lotura vaſorum. Dicit igitur[Niſi crebro lauerint manus]ſuas quas putant ex tactu diuerſorum contrahere immunditias[non manducant] *Pſ.*25. Lauabo inter innocentes manus meas: & circumdabo altare tuum Domine. Hoc enim de lotura corporali intelligebant [tenentes]in hoc[traditiones] hoc eſt inſtitutiones traditas[ſeniorum] Phariſæorum & Iudæorum, qui carnaliter legem intelligentes iſta tradiderant ſeruanda [& à foro] venientes,in quo cum diuerſis negotiati fuerant, quorum aliquos immundos reputabant,vel timebant[niſi baptizentur]hoc eſt lauentur prius[non comedunt]quia ſe immunditias contraxiſſe reputabant. *Iſa.*1. Lauamini,mundi eſtote. Hoc enim de corporali munditia intelligebant: non attendentes quod ſequitur: Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. *Iſa.*52. Mundamini qui fertis vaſa Domini [& alia multa ſunt] de corporalibus munditiis & immunditiis [quæ tradita ſunt illis] à ſuperioribus ſuis [ſeruare] qui carnaliter legem intelligebant [baptiſmata] hoc eſt loturam [calicum] vaſorum ad bibendum [& vrceorum]vaſorum ad liquores diuerſos retinendum [& æramentorum] vaſorum æreorum ad diuerſos vſus deputatorum [& lectorum]in quibus quieſcebant, qui ex diuerſis cauſis immundi reputabantur. *Hebr.*9. Non poſſunt iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem, ſolummodo in cibis,& in potibus, & in variis baptiſmatibus, & iuſtitiis carnis, vſque ad tempus correctionis impoſitis.

Et interrogabant eum Phariſæi] à facto Diſcipulorum occaſionem accipientes: dicentes per modum accuſationis [Quare Diſcipuli tui] qui tibi obediunt: & ita peccatum eorum in tuam redundat culpam[non ambulant] in conuerſatione ſua[iuxta traditiones] carnales [ſeniorum] qui perfecti in lege ſunt reputati. Et hoc conqueritur Dominus *Iſa.*29.Timuerunt me mandato hominum & doctrinis:ideò ecce ego addam vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & ſtupendo: peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur [ſed communibus manibus] hoc eſt, non lotis manibus [manducant panem] quod illicitum eſt, quantumcunque pulchræ ſint manus. Et Dominus quidem non reprehendit munditiam corporalem: ſed hoc reprehendit,quòd relicta munditia interiori,tantùm exteriorem munditiam ſufficere putabant. Adhùc autem, quia mandatis Dei grauioribus omiſſis,exteriori munditiæ ſtudèbant:& paruas ſuas traditiones firmius,quam Dei mandata obſeruari faciebant. *Matt.*23.Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis eſt calicis & paropſidis: intus autem pleni eſtis rapina & immunditia. Phariſæe cæce munda prius quod intus eſt: vt fiat id quod deforis eſt mundum.

Et ille reſpondens, dixit eis: Benè prophetauit Iſaias de vobis hypocritis, ſicut ſcriptum eſt: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me. In vanum autem me colunt, docentes doctrinas, & præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptiſmata vrceorum, & calicum, & alia ſimilia his facitis multa.

Ponitur hic talium obſeruationum irritatio: hic autem duo facit. Primò enim carnalem intellectum per Iſaiæ auctoritatem redarguit: ſecundò per comparationem mandatorum Dei ad ſuas traditiones, eos irritare legem Dei oſtendit. In primo tria facit,ſcilicet, redarguit: auctoritatem per quam redarguit,inducit: & auctoritatem exponit. Redarguit cùm dicit[Benè]quia verè[prophetauit de vobis hypocritis]qui vos iuſtos ſimulatis,cum non ſitis[Iſaias]29. [ſicut ſcriptum eſt] in libro Iſaiæ ad memoriam rei æternam [Populus hic labiis me honorat] verbo confitens me, & non opere & veritate. *Tit.*1. Confitentur ſe noſſe Deum: factis autem abnegant. Contra quod dicitur 1.*Ioan.*4. Non diligamus verbo neque lingua: ſed opere & veritate [cor autem eorum longè eſt à me] quia in corde non habent affectum ad me. *Ierem.*12. Prope es tu eorum ori, & longe à renibus eorum. Contra quod dicitur 1.*Reg.*16. Non ſecundùm intuitum hominum ego iudico: homines enim vident ea quæ parent, Deus autem intuetur cor [In vanum autem colunt me] exteriori obſeruantia: quia ego illam, neglecta

neglecta interiori munditia, nec reſpicio nec remunerationem exhibeo. *Iſa.*1. Cum extenderitis manus veſtras, & multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Sicut enim Cain extra obtulit, quia intus iniuſtus fuit: & ideò Deus ad Cain, & ad munera eius non reſpexit *Geneſ.*4. [docentes doctrinam hominum] per traditiones carnalium munditiarum exteriorum[& præcepta hominum] diſtrictè ſeruantes. Sicut & tempore iſto ſeruantur valde ſtatuta hominum in poteſtate conſtitutorum: & puniuntur tranſgreſſores eorum *Iſa.*10. Væ qui condunt leges iniquas,& ſcribentes iniquitatem ſcripſerunt; vt opprimerent in iudicio pauperes,& vim facerent cauſæ humilium populi mei [Relinquentes enim mandata Dei, tenetis traditiones hominum] *Matth.*15. Irritum feciſtis mandatum Dei propter veſtras traditiones. Litera autem Iſaiæ in eodem ſenſu eſt ſub aliis verbis: ſic enim legitur *Iſa.*29. Eo quòd appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me; cor autem eius longe eſt à me: & timuerunt me mandato hominum & doctrinis [baptiſmata vrceorum] Hic interpretatur in quo ſunt iſtæ doctrinæ hominum. Quia[ſacitis baptiſmata vrceorum & calicum]tanquam in hoc conſiſtat vis legis [& alia ſimilia his] in exterioribus lotutis. Propter quod dicit *Iſa.*46. Redite, redite præuaricatores ad cor. Exteriora enim illa à lege & à patribus præcepta, indicant quid in interioribus facere debeatis. *Matth.*12. *Luc* 11. Immundus ſpiritus qui per dationem legis à Iudęis exiſſe dicitur, in domum, vnde exiuit, reuertitur: quando exteriori munditiæ vacant, interiori neglecta: & ſeptem alios ſe nequiores ſecum reduxit.

Et dicebat illis: Bene irritum feciſtis præceptum Dei, vt traditionem veſtram ſeruetis. Moyſes enim dixit: honora patrem tuum & matrem tuam: & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri aut matri corban (quod eſt donum) quodcunque ex me, tibi proderit: Et vltra non dimittitis eum quidquam facere patri ſuo aut matri, reſcindentes verbum Dei per traditionem veſtram,quam tradidiſtis: & ſimilia huiuſmodi multa facitis.

Et dicebat illis] oſtendens qualiter magnam de minimis,& paruam vel nullam de maximis curam habebant. Dicit autem quatuor. Primò enim oſtendit generaliter quòd irritum faciunt Dei mandatum: ſecundò oſtendit in quo potiſſimè hoc faciunt: tertiò oſtendit qualiter: quartò autem concludit quòd in aliis multis faciunt ſimiliter. Dicit igitur[Bene] hoc eſt, veraciter ſine excuſatione [irritum facitis præceptum Dei]. Quod Deus & in natura hominis,& in tabula *Exod.*20. deſcripſit [vt ſeruetis] hoc eſt, vt ſeruari faciatis [veſtrã traditionem] quam ad auaritiam veſtram faciendam tradidiſtis. *Luc.*11. Stulti: nónne qui fecit quod deforis eſt, fecit & quod intus eſt? Verumtamen quod ſupereſt date eleemoſynam: & ecce omnia munda ſunt vobis. Ac ſi dicat. Si aliquid adhæſit vobis maculæ, non per lotutam manuum,ſed per eleemoſynam purgatur. Et idem intendit hîc probare [Moyſes enim]ex verbo Dei [dixit] Et oſtendit hîc, in quo potiſſimè irritum Dei mandatum fecerunt [Honora patrem tuum & matrem tuam] *Exod.*20. Qui honor maximè conſiſtit in temporalium adminiſtratione: quia creſcente virtute lucrandi, & prouidendi in filiis, decreſcit eadem virtus in parentibus: & ideò filij parentum vicem tenentur in ſenectute ſupplere. 1.*Time.*5. Diſcat domum ſuam regere,& mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum eſt coram Deo [& qui maledixerit] *Exod.*21. & *Leuit.*20. [patri vel matri] potius maledictione operis quam verbi, hoc eſt. quando neceſſaria ſubtrahuntur: tunc enim maledictioni exponuntur [morte moriatur] Dignum enim eſt vt qui ſuæ vitæ principia & cauſas maledicit, auferatur ab ipſo vita potius quam ab eis auferatur. *Prou.*30. Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuæ: effodiant illum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Et hæc ſunt præcepta diuina.

Vos autem dicitis] in traditionibus veſtris id, per quod præceptum diuinum euacuatur [Si dixerit homo patri & matri]à ſe neceſſaria petentibus ad vitæ ſuſtentationem: quam aliàs habere non poſſunt [corban] Corban fuit theca, in qua reponebantur vota, & oblationes ad ſacerdotes pertinentes: & ponitur hic per metonymiam, continens pro contento, vt ſit ſenſus, quòd filius dicat parentibus neceſſaria petentibus [corban] hoc eſt, hoc quod habeo, eſt deuotum Sacerdotibus & pertinet ad corban, in quo reponuntur Sacerdotum vota: & ideo ſacratum eſt,& non licet ad vſus veſtros hoc reſumere. Et in hoc ſenſu ſubdit Euangeliſta expoſitionem dicens [corban quod eſt] dicere [donum] Sacerdotibus deuotum [quodcunque]eſt [ex me] hoc eſt, ex mea voluntate ſacratum [tibi proderit] hoc eſt, repetens [tibi ne proderit?] hoc eſt, prodeſſe poterit. q. d. non proderit. Quia *Pro.*20. dicitur Ruina eſt hominis deuotare ſanctis: & poſt vota retractare. Et ideo ſi retractarem votum, eſſet ruina, & mihi & tibi. Et hoc eſt verum, quando votum fit de ſuperfluo, præter quod adhuc haberot, vnde pauperes parentes ſuſtentatj poſſunt: de neceſſario enim ad ſuſtentationem parentum pauperum, & aliàs non habentium, non debet fieri votum. Hoc autem Sacerdotes non attenderunt, ſed populum angariauerunt, vt de neceſſariu ad propriam & parentum ſuſtentationem vota facerent in corbonam.

Simile aliquid faciunt noſtri temporis Religioſi & Sacerdotes,qui ſibi victum pauperum offerri faciunt & cogunt, dicentes: has bonas eſſe conſuetudines, & ſeruandas. *Mich.*4 Hæc dicit Dominus ſuper Prophetas,qui ſeducunt populum meum: qui mordent dentibus ſuis, & prædicant pacem: & ſi quis non dederit in ore eorum quippiam, ſanctificant ſuper eum prælium. *Iſa.*1. Principes tui infideles, ſocij furum. Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones. *Eccleſ.*34. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui. Panis egentium vita pauperum eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. Qui aufert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum. Hoc eſt quod conqueritur de Sacerdotibus Deus *Malach.*2. Opo-

ruiſtis

tüiſti lacrymis altare meum, quia cùm pauperes coguntur ad offerendum de neceſſario ſuper altarè, fundunt lacrymas contra Sacerdotes. Hoc etiã eſt contra decretum Apoſtolicum 2. *Cor.* 8. Non enim vt aliis ſit remiſſio: vobis autem tribulatio. Remiſſio autem in talibus, & conſolatio fit Sacerdotibus: aliis autem fit tribulatio paupertatis. Vnde *ante paruꝫ* dicit *Apoſtolus*: non ex triſtitia & ex neceſſitate, ſupple, fiat eleemoſyna, vel oblatio. Ex omnibus his patet quod de neceſſario ſibi, vel parentibus, non debet fieri votum: & quod Sacerdotes peccant contra veritatem Euangelicam, ſi de talibus vota fieri præcipiant, vel cogant, vel etiam recipiant oblationes. Et de talibus dicit [& vltra] poſtquam ſua vouit in corban [non dimittitis] de facultatibus ſic in corban ſacratis [eum] filium [quicquam] boni ad vitæ ſuſtentationem pertinentis [facere patri ſuo aut matri] ſuæ indigentibus, & aliter vitæ ſuſtentationem non habentibus: & ſic [reſcindentes] ab effectu eſtis [verbum Dei] quod ſub præcepto legis naturæ & ſcriptæ poſuit [per traditionem veſtram] Deo & naturæ contrariam [quam tradidiſtis] ad auaritiam veſtram ſatiandam. 1. *Timot.* 5. Radix omnium malorum eſt cupiditas. Et ideò tales leges, & decretales, & ſtatuta, quæ ſunt ad exhauriendas burſas, nihil aliud vtilitatis habentes, vocat *Iſa.* 10. Iniquas, dicens. Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei, vt eſſent viduæ prædæ eorum, & pupillos diriperent. De religioſis autem hoc idem facientibus dicitur *Matth.* 23. Comeditis domos viduarum in oratione longa orantes: propter hoc amplius accipitis iudicium. *Ezech.* 13. Violabunt me ad populum meum propter pugillum hordei & fragmen panis. Sic ergo oſtenſum eſt quomodo contra pietatem ſunt traditiones illorum: & ideò in irritum reuocandæ.

Et aduocans iterum turbas dicebat illis: Audite me omnes, & intelligite. Nihil eſt extra hominem introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare: ſed quæ de homine procedunt, illa ſunt quæ communicant hominem. Siquis habet aures audiendi, audiat.

Alias coinquinant.

Et aduocans iterum turbas] *Gloſſ.* Confutatis ſuperbis humiles aduocat & docet [dicebat illis] ſuas æquiſſimas leges promulgans: & facit tria: attentos reddit, veritatem proponit, intellectum ex ſpiritu accipiendum fore prædicit. Dicit igitur [audite omnes] quia res eſt, quam omnibus perſuadet naturalis ratio [& intelligite] attentè ne erretis: quia nihil eſt ita verum, quin malus intellectus in eo poſſit accipi. *Dan.* 10. Intellectu opus eſt in viſione. 2. *Timot.* 2. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Ipſe enim dicit [intelligite] idem eſt, quod intus in corde legite: quia cor veſtrum idem vobis dictabit. [Nihil eſt extra hominem] ab extra [introiens in eum] vt cibus & potus [quod poſſit eum] hominem [inquinare] ad animæ inquinationem: & hæc eſt propoſitio veritatis Chriſtianæ. Etſi obiicitur quod. 2. *Machab.* 6. Eleazarus potius mortem elegit, quam carnem ſuillam comederet. Dicendum quod hoc non fecit propter cibum, ſed propter præcepti legis prohibitionem: ſicut & Adam non ex cibo, ſed ex inobedientia inquinatus eſt, & nos omnes inquinauit. Si autem obiicitur de veneno, quod inquinat hominem. Dicendum, quod venenum non eſt de naturaliter ingredientibus in hominem: ſed potius de corrumpentibus ipſum. Verbum autem Chriſti de his quæ naturaliter ingrediuntur intelligitur. 1. *Timot.* 4. Omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.

Sed adhuc obiicitur, quia verbum Chriſti ad propoſitum facere non videtur. Iſti enim cauſabantur quod non lotis manibus manducarent: & Chriſtus inſtat de cibis. Ad hoc dicendum quòd Chriſtus oſtendere voluit, quòd non eſſet vis in exterioribus immunditiis: & arguit à Maiori: quia ſi non eſt vis in cibis, in quibus magis vis eſſe videbatur: tunc multo minus vis facienda eſt in ablutionibus exterioribus [ſed quæ de homine procedunt] ab interiori radice voluntatis informata [illa ſunt quæ] vt cauſa [communicant hominem] quia cauſa immunditiæ ſpiritualis non poteſt eſſe niſi mala voluntas. *Matth.* 12. Malus homo de malo theſauro cordis ſui profert malum. *Mat.* 7. Non poteſt arbor mala bonos fructus facere.

Si quis] docet à ſpiritu intellectum verum in dictis eſſe accipiendum, dicens [ſi quis] hoc eſt, ſi aliquis: quia pauci erant tunc tales, [habet aures] quibus auditum & [audiendi] virtutem miniſtrat Spiritus ſanctus: illæ enim ſunt [aures audiendi] cæteri habent figuram aurium, & non veras aures. *Pſal.* 113. Aures habent & non audient. *Luc.* 8. *Matth.* 13. Iesus hæc dicens, clamabat: qui habet aures audiendi, audiat [audiat] hoc eſt audiendo, veritatem in dictis percipiat. *Romanor.* 10. Fides eſt ex auditu: auditus autem per verbum Chriſti.

Et cùm introiſſet in domum à turba, interrogabant eum Diſcipuli eius parabolam. Et ait illis: ſic & vos imprudentes eſtis? Non intelligitis, quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum communicare: quia non intrat in cor eius, ſed in ventrem vadit, & in ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas. Dicebat autem quoniam illa quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. Ab intus enim de corde hominum cogitationes malæ procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blaſphemia, ſuperbia, ſtultitia. Omnia mala hæc ab intus procedunt, & communicant hominem.

Alias. Coinquinare.
Coinquinant.
Coinquinant.

Tangitur dictorum interpretatio: & dicit Tria: Interrogationem Diſcipulorum, increpationem non intelligentium, & interpretationem dictorum tam in cõmuni quàm in ſingulari. Dicit igitur [& cùm introiſſet in domum] ſequeſtratus ab inſidiatoribus, qui digni non erãt ad audiendam veritatem. *Gen.* 30. Iuſtum eſt, vt aliquando domui meæ

prouideant[interrogabant eum Diſcipuli] qui veritatem ſermonis præ cæteris intelligere ſtuduerunt: & videbant quòd multa de cibis videbantur lege prohibita, & ſic eſſe immunda: ſicut patet *Leuit.*11. Per totum. Et hæc fuit cauſa quare reputabant apud ſe, quod Dominus illa dixerit parabolicè: & dicit quod ideò [interrogabant eum Diſcipuli parabolã] *Matth.*13. Ediſſere nobis parabolam iſtam [& ait illis]increpando quod poſt tot doctrinas ſpiritualium ab ipſo auditas,ſermonem tam apertum & rationabilem,parabolam eſſe reputauerunt,dicens[Sic & vos]quos ſpiritualiter docui [imprudentes eſtis] non intelligentes quid parabolicè, & quid ſecundum expreſſam dictum ſit veritatem. *Hebr.*5. Cùm deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſus indigetis vt doceamini, quæ ſunt elementa ſermonis iuſtitiæ. *Matth.*15. Adhoc & vos ſine intellectu eſtis [non] hoc eſt, nonne[intelligitis]quia de facili id intelligere poteſtis:quia hoc dictat ratio naturalis[quia omne extrinſecus introiens] ſicut eſculentum & poculentum[in hominem]naturæ eſt conueniens,& in naturam corporis conuertibile. Et ideò [non poteſt eum communicare[aliàs coinquinare]hoc eſt, immundare:ſicut nec ipſa natura ſui corporis eum immundat: quia aliter ſemper eſſet & maneret immundus,& nunquam poſſet mundari. Et cauſa,quod non immundat eum, eſt [quia non intrat in cor eius]hoc eſt,in animam, quæ cauſa eſt omnis immunditiæ ſpiritualis [ſed in ventrem] hoc eſt,in locum digeſtionis[&]digeſtum ibi[in ſeceſſum exit] & ponit ſeceſſum in neutro genere: & ideo ſubdit [purgans omnes eſcas] quia ſeceſſum emittit impurum, per quod id quod eſt purum in eſca purgatur.

Ex hoc autem quod dicit, quòd ſeceſſum purgat omnes eſcas:quidam dixerunt,quod omnis eſca emittitur,& nihil de eſca incorporatur,ſed corpus augetur & nutritur per multiplicationem ſui in ſeipſo, ſicut dicunt Dominum multiplicaſſe quinque panes.Et ſi hoc eſt verum,tunc miraculoſum eſt totum naturæ opus. Adhuc autem calor digeſtiuus præternecеſſarius eſt,quia nihil de cibo incorporat.Etſi dicatur quod humor cibi impedit ne ſubſtãtia corporis à calore naturali cõſumatur. Hoc nihil eſt: quia ſubſtantia tota eſt de veritate humanæ naturæ, & conſumi non poteſt. Et ſi dicatur quod conſumi poteſt, tunc detur quod conſumatur: & nihil debet ſequi impoſſibile. Si ergo hoc detur, tunc conſumpta non multiplicatur in ſeipſa: & hoc eſt contra poſitionem, & ſecundum iſtos impoſſibile:ergo falſum & impoſſibile eſt ſecundum iſtos quod cõſumi poſſit cibus: ergo totus ſuperfluè ſumitur & inutiliter. Adhuc autẽ,ad quid diceret Dominus,purgãs omnes eſcas: quod enim purgatur in eſcis,ab impuro deputatur, & cùm totũ emittatur,nihil remaneret purgatum: & ſic inutiliter,& non verè diceret Dominus,purgãs omnes eſcas. Ad hoc dicendũ,quod vere a eſca tranſit in corporis ſubſtantiam, in naturæ humanæ veritatem: & falſum eſt, quod incrementum accipiat per ſui in ſe multiplicationem,& eſt hæc quorundam truſatorum falſa poſitio. Et hoc quod dicit [purgans omnes eſcas] verè intelligendum eſt, quod omnes purgat ſecundum ſpeciem eſcarum, & nullam dimittit non purgatam: ſed non purgat omnes ſecundum materiam: quia aliquid de materia cibi efficitur purum,quod manet. Vnde ſicut probatur in primo de generatione,& corruptione,quod totũ nutritur ſecundum ſpeciem,& non nutritur totum ſecundum materiam;ita ecõuerſo dicendum eſt, quod omnes & totæ eſcæ per digeſtionem purgantur ſecundum ſpeciem, & non omnes vel totæ purgantur ſecundum materiam:& ſic omnes eſcæ purgantur & emittuntur ſecundum ſpeciem, & non omnes vel totæ ſecundum materiam. Et hic eſt intellectus verus huius ſermonis. Alibi autem diximus hunc ſenſum in aliorum Euangeliſtarum expoſitionibus: ſed hic ratio perſpecta & naturaliter eſt aſſignata.

Dicebat autẽ] reliquam partem ſermonis explanans[quoniam quæ de homine exeunt] & ab homine cauſantur & principiantur [illa] ex malitia radicis,quæ nõ eſt niſi mala volũtas [coinquinãt] immunda peccati macula hominẽ [ab intus enim de corde hominum]quod ſine gratia ſemper prauũ eſt. *Ierem.* 17. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile [procedunt cogitationes malæ] ſicut malitiæ principia. *Matth.* 9. Vt quid mala cogitatis in cordibus veſtris? *Iſa.*1. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis [adulteria]quæ ſunt in nocumentum proximi, in quantum ex coniuge iuuatur ad ſuſtentationem & multiplicationem ſpeciei. *Exod.*20. Non mœchaberis[fornicationes] quæ ſunt ſecundum libidinem corrumpentes & rationem & ſenſualitatem:ſicut quando ex ratione conſentit in concupiſcentiam ſoluti concubitus. Et ideò vt dicit *Ariſtot.* Fornicator peior eſt incontinente, quia incontinens deteſtatur paſſionem concupiſcentiæ: ſed violentia tentationis vincitur & trahitur ad eam. Fornicator autẽ eligit delectari & delectatur in concupiſcentia. *Apocal.*2. Ecce ego mittam mulierem Iezabel in lectum:& qui fornicantur cum ea, in amaritudine maxima erunt. Dicitur autem fornicatio proſtitutio, quæ primo facta eſt ſub fornicibus, hoc eſt,arcubus triumphalibus, qui tyronibus in titulum ſuæ ſtrenuitatis ædificabantur: ad quos ſpectandos, quia frequenter conuenerunt iuuenes mulieres libidine ſola ductæ ibi ſe proſtituerunt: vt multos coëuntes ſecum inuenirent[homicidia] ſiue voluntaria, ſiue quæ conſilio procurantur, ſiue quæ fiunt per effectum. *Exod.* 20. Non occides[furta] quæ fiunt in illicita contrectatione rei alienæ inuito Domino, & præcipuè in furno, hoc eſt,in nigro ſiue in tenebris:quando neſcit ille cui ſubtrahitur. *Exod.*20. Non furaberis [auaritiæ] quæ fiunt in illicita cupiditate rei alienæ. *Exod.* 20. Non concupiſces domum proximi tui. *Eccleſ.* 10. Auaro nihil eſt ſceleſtius. Hic enim animam ſuam venalem habet: & in vita ſua proiecit intima ſua[nequitiæ] hæ ſunt cordis malitiæ,quando tam magna mala machinatur, quæ vires ſuas excedunt;ita quod ea perficere nequit. *Iſa.*16. Superbia eius & arrogantia eius plus quam fortitudo illius [Dolus] eſt fraus, quæ malum quod intendit,ſimulatione non nocendi operit. Vnde *Auguſt.* Dolus eſt occulta malitia, blandis verbis adornata. *Iſa.*32. Fraudulenti vaſa peſſima ſunt. ipſe enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites, cùm loqueretur pauper iudicium [impudicitia] *Auguſt.* Impudicitia eſt immunditia cordis ad libidinem incontinentiæ pertinens. Sicut tactus impudici, & impudica oſcula,& amplexus, & nutus oculorum meretricij & huiuſmodi. *Auguſt.* Impudicus oculus, impudici cordis eſt nuntius.

Pudicitia

Pudicitia enim eſt pudor virginalis, quæ ſigna venereorum non admittit. *Thren.5.* Adoleſcentibus impudicè abuſi ſunt [Oculus malus] hoc eſt, inuidia, quæ intus videt bonum proximi, & vulneratur ex ipſo ad cordis triſtitiam & deiectioné. *Eccleſ.14.* Nequam eſt oculus inuidi,& auertens faciem ſuam, & deſpiciens animam ſuam [Blaſphemiæ] impoſitio falſi criminis in Deum : dum vel Deo attribuitur quod non conuenit, vel aufertur ab eo quod conuenit. *Leuit.24.* Educ blaſphemum extra caſtra, & lapidet eum omnis populus. *Matth.12.* Spiritus blaſphemiæ non remittetur, neque in hoc ſeculo, neque in futuro [Superbia] quæ eſt propriæ excellentiæ ſiue dignitatis improba delectatio. *Tobiæ 4.* Superbiam in tuo animo nunquam dominari permitte : quia ab ipſa ſumpſit initium omnis perditio [Stultitia] hoc eſt, ſtoliditas, quando homo eſt inſipiens. Et talis eſt, vt dicit *Ptolemæus*, qui ſuiipſius ignorat quantitatem. *Apoc.3.* Putas te aliquid eſſe, cum nihil ſis. *Galat.6.* Si quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. *Apoc.3.* Dicis, quod diues ſum, & nullius egeo : & neſcis quia miſer es, & miſerabilis, & cæcus, & nudus, & pauper. Et ſubdit generaliter [Quia hæc mala ab intus] à corrupta voluntate [procedunt] ad extra [& communicant] hoc eſt, coinquinant [hominem] Exteriora autem creaturæ Dei ſunt, & neminem ſecundùm ſeipſa coinquinant. *Geneſ.1.* Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. *Tit.1.* Omnia munda mundis: coinquinatis autem, & infidelibus nihil eſt mundum, ſed inquinatæ ſunt eorum & mens & conſcientia. Sic igitur terminatur pars de fama poteſtatis leonis.

Et inde ſurgens abiit in fines Tyri & Sidonis: & ingreſſus domum, neminem voluit ſcire, & non potuit latere. Mulier enim ſtatim vt audiuit de eo, cuius filia habebat ſpiritum immundum, intrauit, & procidit ad pedes eius. Erat enim mulier Gentilis, Syrophœniſſa genere. Et rogabat eum vt dæmonium eiiceret de filia eius.

Hic incipit pars illa, in qua leo curam ſuæ fortitudinis oſtendit, contra id quod eſt in actu ſiue peccato, per vexationem improbæ libidinis, quæ fit in cordis voluntate per conſenſum ſtatim perficiendum in opere : & hoc ſub typo curæ filiæ Syrophœniſſæ. Diuiditur autem hæc pars in tres partes, in quarũ prima miraculi huius deſcribitur locus, in ſecunda deſcribitur huius miraculi impetrationis modus: in tertia autẽ miraculi deſcribitur plenus effectus. In prima dicuntur tria: locus communis, & locus proprius, & inſtructionis cautela. Dicit igitur [Et inde ſurgens] vbi inſidias & obſeruationes Iudæorum repreſſerat, tanquam ab indignis recedens [abiit in fines Tyri & Sidonis] hoc eſt in extremam partẽ Sidoniæ, in qua Tyrus erat: & illa pars Iudææ coniungebatur. *Mat.15.* Egreſſus IESVS ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. Sed videtur contra ſuum dictum facere: quia *Mat.10.* dicitur : In viam gentium ne abieritis. Ad hoc dicendum quòd in finibus illis, Iudæi & gentes permiſtim habitabant, & ipſe ad Iudæos declinabat. Adhuc autem non declinabat ad manendum, ſed ad tranſeundum : ſicut & venit in Sychar, ciuitatem Samariæ *Ioan.4.* [& ingreſſus domum] cauſa quietis, ex labore viæ. *Ioan.4.* IESVS fatigatus ex itinere, ſedit ſic ſuper fontem [neminẽ voluit ſcire] Vt nos erudiret, humiliter nos ad hominum laudem occultare *Marc.6.* Venite ſeorſum in deſertum locum, & requieſcite puſillum [& non potuit latere] Non de impotentia propria, ſed de prælatione ſuæ laudis. Sicut dicitur *Matth.5.* Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. Et ideo tangit cauſam quare latere non potuit, dicens.

Mulier enim] Et hæc eſt pars ſecunda de modo impetrationis miraculi : & hæc impetratio fuit per mulierem : & hæc commendatur à ſex, ſcilicet, à fide, ab affectu naturæ, à ſui aduentus deuotione, à cultus rectitudine, ab orationis ſupplicatione, à ſuæ indignitatis humana recognitione: à fide, quia [ſtatim vt audiuit de eo] fide mota eſt ad ipſum. Vnde *Matth.15.* O mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut petiſti. *Matth.8.* Non inueni tantam fidem in Iſraël. Non enim tardauit, ſed [ſtatim vt audiuit] feſtina occurrit, ſciens, quòd in digito Dei eiiceret dæmonium : & quòd ſic in ipſam perueniret Dei regnum, regno diaboli expulſo. *Matth.12.* [cuius filia habebat ſpiritum immundum] Ab affectu naturæ ordinato hîc commendatur : quia filiam diligens, non diligebat in ea ſpiritum immundum : per contrarium eorum, qui non niſi ad ſpiritum immundum diligunt ſuos natos. *Iſa.49.* Si poteſt mulier obliuiſci filium ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Spiritus autem immundus erat, qui ad immunditias vexando impellebat libidinum immundarum. *Pſalm.105.* Initiati, hoc eſt, conſecrati ſunt Beelphegor : & comederunt ſacrificia mortuorum. Beelphegor eſt idolum tentiginis, quod extenſo veretro figurabatur : & hoc vexabat ad libidinem Maacha matrem Aſa, quæ fuit ſacerdos in templo Priapi. Sed iſta non ad hoc dilexit filiam, ſed potius ad munditiam : & ideo ad fontem munditiæ per fidem feſtinauit. *Eccleſ.42.* Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam, nequando faciat te in opprobrium venire inimicis [Intrauit] Laudatur à deuotione, per quam appropinquans intrauit ad Dominum. Sicut *Luc.7.* Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, vt audiuit quia IESVS diſcubuit, non iuſſa venit [& procidit ante pedes eius] Ecce laudatur à cultu : creatorem & Deum eſſe confitens per cultum, qui ſoli Deo debetur. *1.Corinth 14.* Cadens in faciem ſuam adorabit Deum, pronuntians quòd vere Deus in vobis ſit. *Pſalm.131.* Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Et tangitur fidei ipſius commendatio cùm dicit [Erat enim mulier] Cuius virtus magis eſt commendabilis quàm viri, quãnto minus ad virtutem per conſtantiam animi diſponitur. *2.Machab.7.* Supra modum mater commendabilis, & bonorum memoria digna : quæ fœmineæ conditioni maſculinum animum ingerens, propter ſpem quam in Deum habebat [gentilis] Non edocta per Prophetas & legem. *Rom.2.* nónne iudicabit quod per naturam eſt præputium, te, qui per literam & circumciſionem præuaricator legis es [Syrophœniſſa] hoc eſt, de Syro & Phœnice exorta [genere] Huic autem contrarium videtur quod dicitur *Matth.15.* Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa. Ad hoc reſpondet *Hilarius*. Chananæi terras, in quibus ſunt in-

coluerunt, qui remanentes, aliis gladio conſumptis, aut in loca vicina diſperſi ſunt, aut in ſeruitutem ſubiecti, & nomen tantùm ſine patria circumferunt. Ex illa ergo diſperſione contigit, quòd hæc Chananæa à primis progenitoribus fuit; & tamen propinqui genitores ipſius erant de Syria & Phœnice: & Iudæis admiſta, Proſelytorum formam tenebat. Vnde ex vicinitate Iudæorum, legem exiſtimatur cognouiſſe, & cognitionem habuiſſe, quòd Chriſtum, & Deum, & Dominum, & Filium Dauid eſſe cõfitebatur [& rogabat eum] Inſtanter clamans, vt dicit *Matth*.15. poſt eum: ita vt etiam Diſcipuli dicerent Domino: Dimitte eam, quia clamat poſt nos [vt dæmonium eiiceret de filia ſua] Et commendatur à ſimplicitate orationis. *Matth*.15. Miſerere mei Domine fili Dauid: filia mea malè à dæmonio vexatur.

Qui dixit illi: Sine prius ſaturari filios: non eſt enim bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa reſpondit, & dixit illi: Vtique Domine; nam & catelli comedunt ſub menſa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc ſermonem vade, exiit dæmonium à filia tua. Et cum abiiſſet domum, inuenit puellam iacentem ſupra lectum, & dæmonium exiiſſe.

Tangit hic commendationem à ſuæ indignitatis recognitione: & dicit duo, ſcilicet, obiectionem indignitatis, & recognitionem. De primo dicit [Sine prius ſaturari filios] Filij dicuntur Iudæi. *Oſea* 11. Ex Ægypto vocaui filium meum. *Exod*.10. Dimitte populum meum. Hos ergo prius gratia mea dimitte ſaturari vſque ad nauſeam, ita quòd abiiciant eam: & tunc deriuabitur hæc gratia ad te, quæ es gentilis. *Act*.13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Sed quia repellitis illud, & indignos vos indicatis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes. Et tangit cauſam huius, per metaphoram loquens [Non eſt bonum] Ordinis debiti bonum non obſeruaretur aliter [ſumere panem filiorum] à filiis qui ſunt Iudæi, & mittere canibus, hoc eſt, gentilibus; niſi priùs panis à filiis ſaturatis proiiciatur. *Matth*.15. Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus ad manducandum. Panis autem gratia curationis, & diuini verbi refectio vocatur.

At illa reſpondit] obiectam ſibi recognoſcens indignitatem [Et dixit ei: Vtique domine] Supple, canis ſum, & cane immundior [Nam] hoc eſt, quia tantùm in miſericordia tua, non in dignitate mea confidens, gratiam tuam peto. *Daniel*.9. Non in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis [Nam] hoc eſt, quia [catelli] imbecilles, & ſaturitatem filiorum expectare non valentes [edunt ſub menſa] interim, dum adhuc reficiuntur filij [de micis] minutis [puerorum] hoc eſt, filiorum. Ita ego neceſſitatem patiens in filia, non poſſum expectare communem Gentilium, qui canes ſunt, refectionem: ſed ſtatim dum reficis filios, eſt mihi ſuccurrendum. Vnde *Matth*.15. dixit: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Micæ autem ſignificant ſubtiles intellectus, & gratias Spiritus ſancti.

Et ait illi] Tangens perfectionem miraculi impetrati [Propter hunc ſermonem] magnam tuam fidem & deuotionem indicantem [vade] ſciens me corpore abſentem, potentia deitatis quæ vbique præſens eſt, poſſe curare [exiit] iam fidei tuæ merito [à filia tua dæmonium] *Matth*.15. Fiat tibi ſicut petiſti. *Luc*.7. Fides tua te ſaluam fecit, vade in pace [Et cum abiiſſet domum] plenè credens ſermoni Domini. *Rom*.4. In repromiſſione Dei non hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide: pleniſſimè ſciens, quia quæcunque promiſit Deus, potens eſt & facere [inuenit eam quieſcentem ſuper lectum ſtrati ſui, à quo ante per dæmonium præcipitabatur [& dæmonium] inuenit ab ea [exiiſſe] & a vexatione immunditiæ ceſſaſſe. *Matth*.15. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora, qua hoc dixit Dominus.

Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos.

Tangit hic curam actualis peccati ex fortitudine leonis de tribu Iuda prouenientem contra peccatum actuale; ſecundùm hoc, quòd exhibentur membra corporis, arma iniquitatis peccato, quando perpetratur in opere. Habet autem hæc pars duas partes, ſcilicet, locum in quo factum eſt miraculum, & hiſtoriam de miraculi perfectione. In primo tangit locum quem reliquit, dicens [Et iterum exiens de finibus Tyri] Vbi permiſtim Iudæi & gentiles habitabant. Exiuit autem, vt & alibi gratiam ſuam indigentibus communicaret & prædicaret. *Luc*.4. Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare: ad hoc enim miſſus ſum [venit per Sidonem] tranſiens vt venator animarum: quia Sidon venatio interpretatur. *Geneſ*.27. Cúmque venatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmentum vt comedam, hoc eſt, mihi incorporem. Hoc dixit Patriarcha filio ſuo. Venit autem ſic tranſiens [ad mare Galilææ] hoc eſt, ſtagnum Geneſareth. Quæ (inquam) Galilæa quantum ad partem prouinciæ in quam venit [eſt inter medios fines Decapoleos] hoc eſt, decem ciuitatum ibi ædificatarum, quarum territoria ibi conueniunt: & ſignificant congregationes fidelium, qui decem mandatis decalogi coniunguntur. *Luc*.19. Tu eſto ſuper decem ciuitates.

Et adducunt ei ſurdum & mutum; & deprecabantur eum, vt imponat illi manum.

Hic tangitur hiſtoria miraculi: habet autem tres particulas, interceſſionem ad impetrandum, modum ſpecialem ad perficiendum, & vtilitatem ad ædificandum. In interceſſione tria ſunt: adductio, interceſſio, & manus impoſitio. De adductione dicit [Et adduxerunt ei] per fidei ſuæ deuotionem. *Pſalm*.28. Afferte Domino filij Dei: afferte Domino filios arietum, hoc eſt, prælatorum & prædicatorum: qui arietes, hoc eſt, duces ſunt gregis; & filios ſibi commiſſos adducere debent ad Dominum vt curentur [ſurdum] quia aures arma iniquitatis peccato exhibuerat: ideò diabolus in auribus fecerat ſurditatem: & maximè à verbo Dei audiendo. Aures enim ſic aperuerat

ſerpenti

ſerpenti prima mater:& ſic aures exhibuerat mulieri à ſerpente perſuaſæ primus pater[& murum] omnis enim ſurdus naturaliter eſt murus : quia quid loqnatur audiendo, non poteſt diſcero. Tamen iſte (vt inferius patebit) & linguam ligatam habuit:ne ad loquendum mouere poſſet:vnde infra dicitur : ſolutum eſt vinculum linguæ eius. *Ezech.*3. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo,& eris tacens. *Pſalm.*37. Ego tanqnam ſurdus non audiebam : & ſicut mutus non aperiens os ſuum. Et hoc etiam merito primæ præuaricationis incurrerat, in qua lingua ad loquendum cum ſerpeote contra Deum laxata fuerat. *Pſal.*21. Adhæreat lingua mea faucibus meis,ſi non meminero tui:hoc eſt, quia nô ero memor tui;ſed potius verborum Diaboli, cum qno loqueria [& deprecabantur eum]hoc eſt Dominum.Et hæc eſt interceſſio aſtantium , quæ ſignificat ſanctæ Eccleſiæ interceſſionem. *Iacob.*5.Orate pro innicem vt ſaluemini : multùm enim valet deprecatio iuſti aſſidua[vt imponat illi]muto & ſurdo[manum] omnipotentem, quæ eum condiderat:iſtius enim erat & reformare corruptum. *Iob* 5. Ipſe vulnerat , & medetur:percutit,& manus eius ſanabunt. *Pſalm.* 138.Poſuiſti ſuper me mannm tuam.Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me : confortata eſt & non potero ad eam. Sciuerunt enim quod dicitur *Iob* 26. Obſtetricante manu eius , eductus eſt coluber tortuoſus. Et ideò hoc beneficium manus petiuerunt. *Marc.vl.* Super ægros manus imponent : & bene habebunt.

Et apprehendens eum de turba ſeorſum , miſit digitos ſuos in auriculas eius : & expuens, tetigit linguam eius.

Tangitur modus perfectionis miraculi dupliciter,ſcilicet,ex parte Domini facientis,& ex parte infirmi in quo factnm eſt. Ex parte Domini triplex tangitur modus:in factis, in aſpectibus, & in verbis.In factis tangitur quadruplex modus : primò enim tangitur modns apprehenſionis , in qua Dominus infirmo iungitur:& ſignificat apprehenſionem miſericordiæ & charitatis,in quibus Deus nos apprehendit. *Hebræor.*2. Nuſquam Angelos apprehendit , ſed ſemen Abrahæ apprehendit. Et hoc eſt quod dicit[apprehendens illum] *Phil.* 4.Sequor ſi quo modo comprehendam, in qno & comprehenſus ſum ab ipſo. Secundum eſt apprehenſi de turba ſegregatio : & ſignificat ſegregationem à maſſa perditionis & perditorum , quæ fit per gratiæ apprehenſionem. *Num.* 16. Separamini à tabernaculis hominum impiorum : ne forte & vos terra viuos abſorbeat. *Galat.* 1. Cum autem placnit ei,qui me ſegregauit ex vtero matris meę, & vocauit per gratiam ſuam , vt reuelaret filium ſoum in me:continuo non acquieui carni & ſanguini. Segregatio enim ab vtero matris Synagogæ , ſeparatio eſt à maſſa perditorum : & hoc eſt quod ſignificat , cum dicit [à turba ſeorſum]Tertium factum eſt,quia[immiſit digitos in anriculas eius]digiti enim iſti ſignificant virtutem operatiuam , qua cuncta condidit per potentiam,ſapientiam,& bonitatem. *Iſa.* 40. Qui appendit tribns digitis molem terræ.Et iſti ſunt tres primi digiti. Digitus etiam eſt index virtutis Sancti ſpiritus per dona ſapientiæ , & intellectus;& cætera, quæ *Iſaias* 11. Enumerat. *Matth.*12. Si in digito Dei eiicio Dæmonia,profecto peruenit in vos regnum Dei. Digiti etiam ſunt, quibus perfecit ſubtiliter opus Redemptionis in magna amaritudine Paſſionis. *Cant.* 5. Manus meæ diſtillauerunt myrrham;& digiti mei pleni myrrha probatiſſima. Et côtra hos digitos nulla potuit ſtare virtus inimici Dæmonis:quia ex primis digitis expulit impotentiam audiendi,& ignorantiam audienda non percipiendi,& malitiam auditum diuinum repellendi.Ex quarto digito expulit peccatum per Spiritus ſancti donum. Et ex quinto expulit ubligationem ad ſurditatem;per ſolutum pretium per paſſionem. Hos ergo digitos potius ſpiritualiter intellectos immiſit , quam corporales digitos exterius immitteret:quia illis intus tetigit ; & vim Dæmonis effugauit.Dicit autem[in auriculas]quia auris habens ſolam figuram auris,& non habens virtutem audiēdi,diminuta eſt & non perfecta [& exſpuens, tetigit linguam]quartum factum eſt. Sputum autem qnod à capite deſcendit ſaporem ſignificat diuinorum,quo ſapor redit ad linguam, & ſoluitur vinculum ad loquendum. 1. *Reg.* 14. Guſtaui paululum de melle iſto , & illuminati ſunt ocnli mei , quòd modo video quid ſaporandum & loquendum ſit.Mel autem,quod eſt ſub lingua Domini,ſignificat dulcedinem doctrinæ eius. *Cant.*4. Mel & lac ſub lingua tua. Hoc igitur melle tetigit lioguam iſtius.

Et ſuſpiciens in cælum , ingemuit, & ait illi : ephpheta , quod eſt, adaperire.

Ecce hic tangitur modns duplex ſuſpectionis: vnus quidem in oculis corporis ſignificat , quod ad Patrem omnia refert per concordiam & vnitatem quam habet ad ipſum : & alter cordis, qui ſignificatur per gemitum, quo ingemuit pro nobis: & hunc tangit cùm dicit[ingemuit] *Ioan.* 11. dicitur de primo : IESVS eleuatis oculis in cælum dixit:Pater gratias ago tibi,quia audiuiſti me. Docet etiam nos ad cælum dirigere intentiones noſtras, cùm aliquid volumus impetrare. 2. *Paral.* 10.Cùm ignoramus quid agere debeamus : hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. De gemitu autem dicitur *Cant.* 2. Vox turturis audita eſt in terra noſtra:quæ gemitum habet pro cantu : quia Chriſtus gemuit pro nobis: *Pſal.* 35. Rugiebam à gemitn cordis mei[& ait]tangit modum miraculi io verbis , dicens[ephpheta]in Hebræo. Et hoc exponens Euangeliſta ſubinfert [quod eſt,adaperire]iam in vinculis aurium,quàm in vinculis linguæ:vt & audias,& loquaris. *Iſa.*50. Dominus aperuit mihi aurem , ego autem non contradico, retrorſum non abij. *Iſa.*50. Dominus dedit mihi linguam eruditam,vt ſciam ſuſtentare eum,qui lapſus eſt verbo.

Et ſtatim apertæ ſunt aures eius , & ſolutum eſt vinculum linguæ eius , & loquebatur rectè.

Tangit modum perfectionis miraculi in effectu ex parte infirmi : & tria dicit : modum in auribus [Et ſtatim apertæ ſunt aures eius] quæ prius erant auriculæ, modo factæ aures ; quia audiunt [ſunt apertæ] vt intret ſonus & vox ad audiendum. *Prou.* 20. Aurem audientem, & oculum videntem , vtraque fecit Dominus. *Iſa.* 35. Tunc

aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt [& ſolutum eſt vinculum linguæ eius] ſecundum eſt, ex parte linguæ eius. *Iſa.* 35. Aperta erit lingua mutorum. *Luc.* 11. Erat Ieſus eiiciens Dæmonium, & illud erat mutum: & cum eieciſſet Dæmonium, locutus eſt mutus [& loquebatur rectè] tertium eſt ex parte actus demonſtrantis ſolutum eſſe vinculum linguæ & aurium: qui non loqueretur niſi audiret. *Iſa.* 32. Non caligabunt oculi videntium, & aures audientium diligenter auſcultabunt. Et cor ſtultorum intelliget ſcientiam, & lingua balborum velociter loquetur & planè.

Et præcepit illis ne cui dicerent.

Tangitur ædificatio ſecuta miraculum. Tanguntur autem duo: ædificatio ad humilitatem ex parte Domini: & ædificatio laudis diuinæ ex parte turbæ & amicorum curati. Dicit igitur [& præcepit eis] non præcepto obſeruationis, ſed præcepto inſtructionis, ad humiliandum in magnis factis exemplo Domini [ne cui dicerent] & per hoc non iactare bona ſua diſcerent. *Eccleſiaſt.* 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. *Matth.* 11. Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde.

Quantò autem eis præcipiebat, tantò magis plus prædicabant: & eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.

Tangit ſecundum: & dicit tria, ſcilicet, ædificationem ad ampliorem gloriam: ædificationem ad ampliorem admirationem: & ædificationem ad ampliorem laudem. Dicit igitur [quanto autem eis] & abundantiore humilitate [præcipiebat] præcepto inſtructionis [tanto magis prædicabant] gloriam ipſius. Quia (ſicut dicit *Tullius in fine primæ rhetoricæ*) gloria eſt ore multorum prædicata laudatio. *Tob.* 12. Opera Dei reuelare & prædicare honorificum eſt. *Iſa.* 46. Prædicabunt in populis virtutem meam: & annuntiabunt in gentibus gloriam meam [& eo amplius admirabantur] quantum ille ex humilitate non dilatandum eſſe præcepit. *Eſther.* 15. Valde mirabilis es Domine: & facies tua plena gratiarum. Hoc enim valde mirabile: quia in tanta facie, hoc eſt, præſentia gratiarum tam humilis fuit [dicentes] in magnifica laudis ædificatione [bene omnia fecit] hoc eſt, bene ſe omnia facere poſſe probauit, hoc eſt, omnipotentiam demonſtrauit. *Rom.* 9. Voluntati eius quis reſiſtet [& ſurdos fecit audire] quotquot voluit [& mutos loqui] ſurdi enim priùs eſt audire, vt ſciat quid loquatur. *Prou.* 18. Qui prius reſpondet quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & reprehenſione digniſſimum. Sic ergo per virtutem leonis curatur actuale peccatum.

CAPVT VIII.

In diebus illis iterum cùm turba multa eſſet cum Ieſu, nec haberent quod manducarent.

Hic incipit pars illa quæ eſt de oſtenſione virtutis leonis contra ſequelas peccati actualis, quæ ſequelæ ſunt tres: prima quidem eſt inedia, quæ cauſatur ex longo defectu carentiæ refectionis ſpiritualis ex cibo gratiæ, propter quam fit deperditio virium ad vitam ſpiritualem: & contra hunc defectum adducitur miraculum refectionis turbarum. Secundus defectus, eſt defectus viſus in diſcretione credendorum, & agendorum, & appetendorum, quæ Domino placent: & hic defectus cauſatur ex longa obſcuratione cordis, contra tenebras peccatorum: contra hunc defectum inducitur miraculum de cæci illuminatione, *ibi* [& veniũt Bethſaidam & adducunt ei cæcum] tertius eſt difficultas ad faciendum bonum, & recedendum à malo: & contra hunc defectum inducitur miraculum Dæmoniaci, quem Diſcipuli curare non poterant: & incipit poſt principium capituli noni, *ibi* [& veniens ad Diſcipulos vidit turbam, &c.] Prima autem harum partium diuiditur in duas partes, in quarum prima inducit miraculum contra defectum prædictum. Sed quia quidam non intelligebant quod contra talem ordinaretur defectum, ideò in ſecunda parte de hoc plenam inducit inſtructionem, *ibi* [& ſtatim aſcendit in nauim] adhuc autem hiſtoria de miraculo diuiditur in tres partes, in quarum prima, inducit ad iſtud miraculum faciendum inducentia: in ſecunda, inducit ea quæ ſunt Diſcipulos de miraculo faciendo inſtruentia: in tertia autem, ponit ea quæ ſunt miraculum perficientia. In prima harum partium dicit tria, ſcilicet, opportunitatem temporis, congruentiam deuotionis, & affectum miſericordiæ & miſerationis.

De primo dicitur [in illis diebus] ſignificans quod pluribus diebus cum turba ſuſtinuerat: quia aliter pluraliter, in illis diebus, non diceret. *Pſal.* 138. Dies formabuntur: & nemo in eis, ſupple, defluit. *Geneſ.* 29. Videbantur ei dies pauci præ amoris magnitudine. Dicit enim *Auicenna*, quod homines delectati in diuinis tempus non percipiunt, ita & iſti non perceperunt tempus nec defectum corporis, ex deſiderio & delectatione auditus Chriſti. *Pſal.* 98. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua: ſuper mel ori meo. Sic Moyſes in monte perſeuerauit cum Domino. 40. diebus, & 40. noctibus, panem non comedit & aquam non bibit [iterum] notat quod ante fecerat miraculum de refectione quinque panum in quinque millia hominum: & ideò addit hîc: iterum. Deus enim diues in miſericordia non defecit, nec finem ponit beneficiis: ſed ſemper influit & effluit. *Iacob.* 1. Dat omnibus abundanter, & non improperat [cùm turba multa] quia multa de cauſa ſequebatur: quidam vt ſatiarentur de panibus. *Ioan.* 6. Quæritis me, non quia vidiſtis ſigna: ſed quia manducaſtis de panibus. *Eccleſ.* 6. Eſt amicus ſocius menſæ. Qui-

dam

dam autem propter curioſitatem videndi ſigna. *Ioan.6.* Sequebatur eum turba maxima, quia videbant ſigna ſuper his qui infirmabantur. Quidam autem vt caperent eum in ſermone. *Mat.22.* Conuenerunt ad IESVM Phariſæi vt caperent eum in ſermone. Quidam autem ſequebantur propter deuotionem, vt Diſcipuli *Ioan.6.* Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Et ſic ex diuerſis cauſis ſequens turba multa, & multiplex erat cum eo:& hoc eſt quod dicit [Cum turba multa eſſet cum IESV] Cum eo enim eſſe,eſt eſſe cum auctore ſalutis:& ſine eo eſſe, eſt ſalutem perdere. *Matth.12.* Qui non colligit mecum,diſpergit:& qui non eſt mecum, contra me eſt. Et hoc eſt ſecundum quod mouit ad paſcendum, quia ſecum erant [nec haberent quod manducarent] Ecce neceſſitas quæ inducit ad miraculum faciendum, quia nec habebant, nec de facili habere poterant quod manducarent in loco deſerto,in quo eſculentum non inueniebatur: ſuis enim nunquam in neceſſitate deeſt Dominus. *Pſalm.*110. Memoriam fecit mirabilium ſuorum: eſcam dedit timentibus ſe. Ideò dicit *Matth.6.* Nolite ſoliciti eſſe dicentes: quid manducabimus aut quid bibemus? ſcit enim Pater veſter cæleſtis quid vobis neceſſe ſit.

Conuocatis Diſcipulis, ait illis: miſereor ſuper turbam, quia ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent quod manducent: Et ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in via: quidam enim ex eis, de longe venerunt.

Conuocatis Diſcipulis]Non vt ignorans quid acturus eſſet,conſuleret: ſed vt nobis formam daret,etiam à minoribus aliquando conſilium habendi.*Ioan.6.*Hoc autem dixit tentans eum: ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Conuocauit etiam,vt ex facto inſtrueret & ad fidem ædificaret [ait illis]inſtruens & ædificans ad fidem[Miſereor ſuper turbam] Ecce tangit inclinationem miſericordiæ: tangit autem tria. Primum quidem multitudinem, quia multitudini compatiendum erat: & hoc notat cum dicit [miſereor ſuper turbam]Multos enim fame affligere erat miſerabile. Vnde *Matth.6.*Eſtote miſericordes ſicut & Pater veſter miſericors eſt: qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos: & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Defert enim toti multitudini propter bonos qui ſunt in ea. Secundum eſt quod dicit [quia ecce iam triduo ſuſtinent me] quamuis puniantur graui pondere neceſſitatum: ſuſtinentiæ autem cauſa, fuit deſiderium audiendi: propter hoc enim libenter ſuſtinebant famem & laborem. *Matth.20.* Portauimus pondus diei & æſtus. *Geneſ.31.* Nocte & die æſtu vrebar & gelu: fugiebàtque ſomnus ab oculis meis [& ſi dimiſero eos ieiunos]ſic laboribus & fame affectos[in domum ſuam] reuertentes [deficient in via] Talis enim eſt natura hominis, quòd abſtractus à ſe & ad diuina ſuſpenſus,defectus proprios non ſentit: reuerſus autem ad ſe ſentit,& tunc deficit.*Pſ.16.* Satiabor cùm apparuerit gloria tua:& ſi illa ſubducta fuerit, in inedia propria deficiam. Cauſam autem ſubiungit cùm dicit [Quidam enim ex eis ea longe venerunt] & ideò diu ieiunarunt, quia ſibi ad viaticum nihil prouiderunt, putantes ex abundantia meæ largitatis ſaturari: & hæc eſt literalis expoſitio.

Triduum autem quo ſuſtinuimus IESVM fuit ſtatus naturæ, & legis, & Prophetiæ. *Geneſ.40.* Tres enim adhuc dies ſunt,poſt quos recordabitur Pharao magnus rex regum miniſterij tui: & reſtituet te in gradum priſtinum. Vel triduum morale, eſt triduum contritionis, confeſſionis, & ſatisfactionis. *Exod.8.* Ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, ad ſacrificandum Deo noſtro. Et triduum anagogicum, eſt contemplatio veſtigij, imaginis,& ſpeciei expreſſæ. *Geneſ.22.* Abraham immolaturus filium, tertia die vidit locum quem oſtendit Dominus. Quod autem dicit[nec habent quod manducent]Significat noſtrum, qui ex nobis eſt,defectum boni gratiæ reficientis. *Iſa.3.* In domo mea non eſt panis neque veſtimentum. *Luc.11.* Non habeo quod ponam ante illum ad reficiendum ſpiritum. Quod autem dicit quòd [Quidam de longe venerunt]Significat pœnitentes de regione longinqua diſſimilitudinis veniſſe. *Iſa.60.* Filij tui de longe venient: & filiæ tuæ de latere ſurgent. *Iſa.43.* Affer filios meos de longinquo: & filias meas ab extremis terræ. *Pſalm.118.* Longe à peccatoribus ſalus. Quod autem dicit [Si dimiſero eos ieiunos in domum ſuam] denuo non paſcens[deficient in via] Significat quòd niſi paſcamur gratia Dei in affectu, & verbo Dei in intellectu, & corpore Domini in Sacramento: quod deficiemus,quomodocunque ex noſtro ſenſu in bonis naturalibus,& in bonis fortunæ abundemus. *Pſalm.33.* Diuites eguerunt & eſurierunt: inquirentes autem Dominum, non deficient vllo bono. *Luc.2.* Eſurientes impleuit bonis: & diuites dimiſit inanes. Iſte ergo eſt ſenſus ſpiritualis.

Et reſponderunt ei Diſcipuli ſui: Vnde iſtos quis poterit hic ſaturare panibus in ſolitudine? Et interrogabat eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt ei: Septem. Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram.

Hic tangitur pars quæ eſt de inſtructione Diſcipulorum. Dicit autem tria, ſcilicet, Diſcipulorum quæſtionem, quæ exigit illuminationem: Domini interrogationem, quæ excitat Diſcipulorum ad id quod faciendum erat intentionem: & turbæ ad refectionem diſpoſitionem. Dicit igitur [Et reſponderunt ei] Domino [Diſcipuli ſui] qui ex omnibus erant inſtruendi [Vnde] hoc eſt, ex quibus abundantiis [iſtos] tam multos tam famelicos [quis] quantumcunque diues[poterit] ex facultatibus ſuis [ſaturare] quia fame affecti multa vorabunt [panibus] etiam ſine pulmentario: & hoc [in ſolitudine] vbi nihil eſt eſculenti vel poculenti. Ac ſi dicant. Nullus homo poſſet hoc facere. *Pſalm.103.* Omnia à te expectant: vt des illis eſcam in tempore, ne deficiant. Et quia homini hoc impoſſibile eſt: ſperatur hoc à benignitate & miſericordia tua. Ergo fac quod dixit *Pſalm.* Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione. *Et iterum.* Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Et quod dicunt de ſolitudine, nihil eſt: quia multa millia 40. annis in deſerto

pauiſti *Pſalm.77.* Panem Angelorum manducauit homo: cibaria miſit eis in abundantia.

Et interrogabat eos] Inſtruens de facilitate qua cum gratia Dei paſci poterant. Sapientis enim interrogatio, inſtructio eſt. Vnde *Hieronymus*. Iesvs ſedens in medio Doctorum, magis docet dum prudenter intertogat [Quot panes habetis] Ac ſi dicat: Scrutamini ſecreta veſtrarum facultatum: & videte quid à Deo habearis: hoc enim, quantumcunque paruum ſit, cum adiutorio Dei ſufficiet. 3.*Reg.*17. Vidua Sareptana non habuit niſi parum farinæ & modicum olei in lecytho: & ſuffecit ad paſtum Prophetæ, & ſuſtentationem domus ſuæ. 4.*Reg.*4. Vidua non habuit in domo ſua niſi modicum olei quo vngeretur,& cum gratia Dei ſuffecit ad debitorum ſolutionem,ad filiorum redemptionem, & ad vitæ ſuæ & filiorum ſuſtentationem. 2.*Corinth.*9.Potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibus omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum. Videte ergo [quot panes] gratiæ[habetis:Qui dixerunt]ex magiſtri interrogatione iam ad ipſem refectionis & abundantiæ eleuati [ſeptem] panes, qui vel ſignificant ſeptem virtutes, tres theologicas; ſpem, fidem, charitatem:& quatuor cardinales: prudentiam,iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam: de quibus dicitur *Iſa.*4. Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum in die illa, dicentes:Panem noſtrum comedemus,& veſtimentis noſtris operiemur:tantummodo inuocetur nomen tuum ſuper nos: aufer opprobrium noſtrum. Quælibet enim virtutum ſuum panem miniſtrat, dum quælibet ſuam intus miniſtrat refectionem: prudentia quidem, in eligendo id quod adiuuat ad vitam: iuſtitia autem, ad operum rectitudinem: fortitudo ad ſtrenuitatem in aduerſis: & temperantia ad modum conuenientem in proſperis. Fides autem paſcit intellectum in vero: ſpes eleuat in expectando æterno: & charitas reficit in bono amato.

Ecce ſeptem] panes habent Diſcipuli Domini, ſeptem Spiritus ſancti donorum dulcedines intus reficientes, de quibus dicitur *Iſa.*11. Sapientia enim diuinorum reficit ſapore. 1.*Petr.*2. Si tamen guſtaſtis quoniam dulcis eſt Dominus. *Pſalm.*33. Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus. Intellectus autem reficit mentem,& paſcit in vero audito. Quia *Gregorius* dicit, quòd intellectum dat,de auditis mentem illuminat. *Sapient.*16.Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum. Conſilium autem ſtabilit & paſcit in dubiis, dum conſilio Dei mens ſtabilitur. Quia ſicut *Gregorius* dicit, conſilium Dei eſt immobilis diffinitio de faciendis. *Luc.*2. Eſurientes impleuit bonis. Fortitudo autem ſpe vincendi paſcit in aduerſis. 3.*Reg.*19. Elias in fortitudine cibi panis vicit Iezabel,& peruenit ad montem Dei. Pietas autem beneuolentia, qua per affectum fluit ad omnes, paſcit dulcedine largitatis: & in hoc eſca verum eſt ænigma Samſonis *Iudic.*14. A comedente exiuit cibus: quia dum pauper paſcitur & cibatur, cibus per gratiam exit ab ipſo, & cibat paſcentem. Scientia dum docet immaculatè conuerſari in medio nationis prauæ & peruerſæ, reficit intus gaudio dum malis prodeſt, & non maculatur ab illis. *Pſalm.*118. Beati immaculati in via: qui ambulant in lege Domini. De refectione dicitur *Prouerb.*15. Secura mens quaſi iuge conuiuium. Timor autem Domini in conſpiratione diſplicentiæ mali, magnam affert refectionem: & iſte eſt panis doloris: quia ſemper reficit in hoc quòd dolet de malis. *Pſalm.*126. Surgite poſtquam ſederitis qui manducatis panem doloris.

Vel ſeptem panes, ſunt ſeptem gratiæ ſacramentales, dum gratia Baptiſmi reficit contra originalem inanitiam. *Eccli.*11.Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: & poſt multa tempora inuenies eum. Lotio enim aquæ per tinctionem corporis de Baptiſmo tranſit: & refectio gratiarum intus per totum tempus inuenitur. Confirmatio autem contra fomitis incendium reficiendo confortat, vt confirmatus intrepidè Chriſtum confiteatur corde,ore, & opere *Pſalm.*103. Panis cor hominis confirmat. Pœnitentia autem maculas actuales purgat,& defectum reſtituit.3.*Reg.*19. Ad caput Eliæ ſubcinericius panis & vas aquæ, quo fugiens Iezabel impiam refectus euaſit. Euchariſtia autem deperditum in ſpiritualibus propria refectione reparat & reſtituit.*Sapient.*16. Paratum panem de cœlo præſtitiſti eis ſine labore, habentem in ſe omne delectamentum, & omnis ſaporis ſuauitatem. Ordo autem in poteſtate diuina reficit, vt etiam diuinos actus facere poſſimus in omnium ſpiritualium diſpenſatione: & iſte eſt panis filiorum Dei,qui comedunt ad Dei menſam.*Ierem.*31. Inebriabo animas ſacerdotum pinguedine, & populus meus abundabit bonis. *Luc.*14. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Iſti enim miniſtri Dei in regno decoris cum Deo ſedent ad menſam.*Luc.*12. Ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum: vt edatis & bibatis ſuper menſam in regno meo. Extrema vero vnctio reficit tranſeuntem ad corporis & animæ refectionem.*Iſa.*21. Qui habitatis terram Auſtri, cum panibus occurrite fugienti. A facie enim gladij fugerunt, à facie gladij imminentis, à facie arcus extenti,à facie grauis prælij. Gladius enim peccati reliquias reliquit, contra quas reficit Vnctio; gladius imminens, infirmitas eſt corporis: arcus autem, qui extenditur de longe feriens,reliquiæ fomitis ex prima tranſgreſſione. Ab omnibus enim his confugit homo ad refectionem gratiæ, quæ datur in Extrema vnctione: matrimonialis autem gratia reficit dum concupiſcentiam fluentem in præceps recipit, & vnionem caſtam & fœcundam ſpiritus creati cum increato oſtendit: ſic enim dicitur de muliere bona *Prouerb. vltim.* Conſiderauit ſemitas domus ſuæ, hoc eſt, matrimoniales vtilitates: & panem otioſa non comedit. Quia refectionem in omnibus talibus gratiis habuit: & non otioſè ad libidinem matrimonium ſuſcepit. Iſtos omnes panes ſecum habent Diſcipuli Domini, qui vere Diſcipuli Domini ſunt & miniſtri,quos ſuper familiam ſuam conſtituit.

Adhuc ſeptem habent panes, quibus turbas reficiant. Septem enim ſunt in verbo Dei, quibus paſcere tenentur, & facultatem vnde paſcant ſemper ſecum habere. Primum quidem eſt,quod verbum Dei illuminatiuum eſt ad fidei veritatem: ſecundum autem eſt,quod eſt ædificatiuum ad omnem ſpei promiſſionem: tertium eſt, quod eſt ignitiuum ad diuinæ bonitatis charitatem: quartum autem eſt, quod diuinam in ſe habet poteſtatem: quintum autem, quod perfectam confert libertatem: ſextum autem, quod ad

omnem

omne iniuſtitiam ſemper habet contrarietatem: ſeptimum & vltimum eſt, quod contra omnem vincit falſitatem.

De primo dicitur in *Pſ.*118. Lucerna pedibus meis verbum tuum: & lumen ſemitis meis. Quia ad credenda, & facienda, & appetenda quæ Deo placent, eſt illuminationem præbens. *Baruch.* 4. Animæquior eſto populus Dei: quia quæ Deo placent manifeſta ſunt nobis. De ſecundo dicitur in *Pſal.*118. Memor eſto verbi tui Domine: in quo mihi ſpem dediſti. Hæc me conſolata eſt in humilitate mea. Firmitas enim verbi quo promiſit, ſtabilit ſpem hominis: quia verbum Dei nunquam excidit. *Hebraeor.* 6. Firmiſſimum habemus ſolatium, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut animæ anchoram habemus tutam & firmam. *Pſalm.* 118. Adiutor & ſuſceptor meus es tu: & in verbum tuum ſuperſperaui. De tertio dicitur in *Pſa.*118. Ignitum eloquium tuum vehementer: & ſeruus tuus dilexit illud. *Ier.*20. Factus eſt ſermo Domini in corde meo quaſi ignis æſtuans, clauſuſque in oſſibus meis: & laborabam ferre non ſuſtinens. De quarto dicitur in *Pſal.* Audient verba mea quoniam potuerunt. Hoc eſt, perfectam poteſtatem habuerunt: vt venirent ſemper ad effectum. *Iſa.* 55. Verbum quod egredietur de ore meo non reuertetur ad me vacuum: ſed faciet quæcunque volui: & proſperabitur in his ad quæ miſi illud. Vnde *Matth.*7. Loquebatur docens tanquam poteſtatem habens. De quinto *Ioan.* 8. Si vos manſeritis in ſermone meo: veri Diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos *Gal.*4. Non ſumus ancillæ filij ſed liberæ: qua libertate Chriſtus nos liberauit. Liberat autem, per formam & imaginem verbi ſui nos formando. De ſexto dicitur *Matth.* 5. Eſto conſentiens cum aduerſario tuo dum es in via. Vbi dicit *Gloſſ.* Quod aduerſarius noſter, verbum Dei eſt. *Iob* 7. Quare me poſuiſti contrarium tibi: & factus ſum mihimet ipſi grauis? De ſeptimo dicitur. 2. *Corinth.*10. Arma noſtræ militiæ non ſunt carnalia: ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Chriſti. Hinc eſt quod *Epheſ.*6. Dicitur quod accipiamus gladium ſpiritus: qui eſt verbum Dei. 2. *Mach.*15. Accipe gladium ſanctum munus à Deo, quo deiicies aduerſarios populi mei Iſraël.

Per iſtos ſeptem effectus dum verbum Dei in nobis fuerit, nos intus reficit & confortat: & ideò panis vocatur quo turbæ à Chriſti ſucceſſoribus ſunt cibandæ. De pane quidem veritatis dicitur *Exod.*12. Comedetis panes azymos. Et *Leuit.* 2. Panes abſque fermento offeretis, quia veritas ſi dei ſincera debet eſſe; & fermento hereticæ prauitatis non admiſta. De pane autem qui ex ſpe confortat dicitur *Leuit* 8. Panes conſecrationis edite, qui poſiti ſunt in caniſtro: ſicut præcepit mihi Deus. Panes enim ſpei (quia ex meritis in conſciẽtia repoſitis ſurgit ſpes) edunt in loco ſancto, qui ex tali ſpe propter conſcientiam meritorum reficiuntur. Panis autem charitatis *Ioſue* 9. Panes quando egreſſi ſumus de domibus noſtris, vt veniremus ad vos, calidos ſumpſimus. Quando enim aliquis ſua relinquit, vt ad populum Dei veniat, oportet accipere refectionem verbi igniti, quæ per calidum panem deſignatur. Ibi eſt panis calidus, qui proponitur ante conſpectum Domini 1. *Cor.* 10. Panis autem poteſtatem perfectam dans eſt, de quo dicitur in *Pſal.*103. Panis cor hominis confirmet. Hoc pane confortatus eſt Paulus, vt contra omnes poſſet in verbi Dei poteſtate. *Act* 9. Cùm accepiſſet cibum confortatus eſt. Panis autem conferens libertatem, eſt panis filiorum, qui liberi ſunt. *Matth.*15. Non eſt bonum ſumere panem filiorum: & mittere canibus. Et iſte eſt panis, quem de ſimila Abraham parauit Angelis cum repromiſſionem Iſaac in futuro per liberam acciperet. *Geneſ.*18. Accelera, tria ſata farinæ ſimilæ commiſce: & fac ſubcinericios panes azymos: quia libertatem, quam ex verbo Dei habemus, ſub tegumento huius cinericiæ humilitatis occultamus. Sextus autem panis, qui reficit ex hoc quod iniuſtitiæ noſtræ aduerſatur, eſt quidem panis ſed non deſiderabilis. *Daniel.*10. Panem deſiderabilem non comedi, quia deſiderijs non obediui: ſed refectus ſum duro ſermone Domini aduerſante mihi. Panis vincens falſitatem & in hoc reficiens, eſt panis verbi per diſputationem elicitus, qui conterit omnem falſitatis & mendacij panem. *Iſa.* 30. Panis frugum terræ, vbicunque ſeminaueritis in terra, erit vberrimus, & pinguis. Dulciſſima enim veritas, & pinguis, ad delectationem à patribus per diſputationem eſt elicita, omnem panem mendacij deſtruens & eliden s: de quo pane mendacij dicitur *Prouerb.*20. Suauis eſt homini panis mendacij, & poſtea implebitur os eius calculo. Quia primò mendacium hæreticæ prauitatis ſuaue eſt homini decepto: ſed cùm in iudicio calculo veritatis arguitur; tunc conuertitur in amaritudinem.

Et præcepit turbæ] per Apoſtolos ordinantes eos per contubernia [diſcumbere ſuper terram] quę corpus deſignat & ſubiici debet. *Sap.* 9. Corpus quod corrumpitur aggrauat, animam: & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Sic ergo inſtructi ſunt Apoſtoli.

Et accipiens ſeptem panes, gratias agens fregit: & dabat Diſcipulis ſuis vt apponerent, & appoſuerunt turbæ.

Tangit ea quæ faciunt ad miraculi perfectionem dupliciter: ex parte Chriſti facientis, & ex parte turbæ comedentis. Ex parte quidem Chriſti facientis tangit quatuor: acceptionem Dei munerum, collationem eorundem in diſpenſationem Diſcipulòrum, & per Apoſtolos eorundem munerum in communitatem & vtilitatem turbarum diſtributionem, & per piſciculos paucos, panum dulcoramentum. In primo horum dicuntur quatuor: munerum Dei acceptatio, munerum Dei per quantitatem determinatio, gratiarum de muneribus perceptis actio, & ad communicandum Fractio.

Dicit igitur [Et accipiens] hoc eſt, Dei munus acceptans: quia omne quod dat Deus, acceptandum eſt. *Iſa.* 56. Holocauſta eorum placebunt mihi: & victimæ eorum placebunt mihi ſuper altare meum. Ibi habent LXX. Munera tua accepta erunt ſuper altare meum. Hoc autem altare ipſa diuinitate ſanctificatum, manus Chriſti eſt. Super hoc altare omnia dona oblata, Deo ſunt accepta & grata: & in tali acceptatione quidquid nobis offertur, primò Deo debet eſſe oblatum, & nobis acceptum. *Ad Phil.* 4. Repletus ſum acceptis ab

Epaphrę

Epsphrodito: quæ miſiſtis in odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo[ſeptem panes] Ecce munerum Dei per quantitatem determinatio. Et ſunt quidem pauca numero: ſed cum benedictione Dei ſunt & ſufficientia, & abundantia: & ideò potius in benedictione Dei quam in muneribus eſt ſperandum. Vnde in *Pſalm.*144. Aperis tu manum tuam, ſupple, ad benedicendum: & imples omne animal benedictione. Hoc etiam teſtatur veritatis inimicus *Iob* 1. Operibus manuum eius benedixiſti: & poſſeſſio eius creuit in terra. Quia quamuis parua ſunt quæ ad manus habemus: hæc tamen Dei benedictione creſcunt in abundantias [gratias agens] Ecce gratiarum actio de muneribus à Deo acceptis. 1.*Theſſ.*5. In omnibus gratias agite. 2.*Corinth.*9. Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius.

Fregit] Ecce ad communicandum Dei dona fractio, vt in multos diuidi poſſint. *Pſalm.*111. Diſperſit dedit pauperibus. Et hoc modo non fit, quia modo vnus ſolus totum in ſe colligere conatur, quod in omnes indigentes à Chriſto frangitur. *Iſa.*58 Frange eſurienti panem tuum. *Thren.*4. Paruuli, i. humiles pauperes petierunt panem, & non erat qui frangeret eis: quia noſtri temporis Sacerdotes, & Abbates, & cæteri Religioſi totum ad ſe recolligunt, vt integrum recipiant, quod à Chriſto in multos eſt fractum [& dabat Diſcipulis ſuis] Non vt ſibi retinerent: ſed [vt apponerent turbis] Et tangitur commiſſio munerum Dei in diſpenſationem Diſcipulorum: omnia enim quæ committuntur Apoſtolis, diſpenſanda turbis committuntur. *Matth.*24. Fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam: vt det illis cibum in tempore. *Matth.*10. Gratis accepiſtis, gratis date. 4.*Reg.*4. Dixit Eliſeus filiis Prophetarum. Infunde turbæ vt comedant: & non erat amplius quicquam amaritudinis in olla. Propter turbas enim & augentur dona Dei, & dulcorantur vt ſapiant & placeant. *Pſalm.*67. Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus [& appoſuerunt turbæ] Appoſitio notat quod vnicuique ſibi competens collatum eſt: quia non eſt appoſitum per appropinquationem partis ad eum cui confertur: niſi vnicuique quod ſibi competit tribuatur. Hinc eſt quod *Matth.*20. dicitur. Tolle quod tuum eſt, & vade. Tuum enim eſt, quod tibi ſecundùm capacitatem & vſum vitæ proportionatur: & ideo non apponitur paruulo, quod competit perfecto: nec competit ruſtico, quod clerico eſt proportionatum: nec militi expedit, quod artifici eſt debitum. *Matth.*25. Dedit vnicuique ſecundum propriam virtutem.

Et habebant piſciculos paucos: & ipſos benedixit, & iuſſit apponi.

Tangit hîc panis dulcoramentum: piſces enim dulces ſunt: piſciculi autem humiles, humilium dulces conſolationes: pauci vero ideò, quia raro & raptim per breue tempus in hac vita datur conſolatio diuina. Talis autem conſolatio nunquam debet Chriſti deeſſe Diſcipulis: quin verbum conſolationis ſemper ſit in ore eorum: non enim ſemper durare debent in terrore & timore. Vnde *Exod.*16. Manna quod pluit Dominus, ſaporem habuit panis oleati: vt cum refectione etiam haberet ſaporis dulcoramentum. Similiter *Leuit.*2.6.& 24. vbi Dominus panes offerri præcepit, ſemper adiungit lagana oleo lita. Lagana autem panes frixi ſunt in oleo, vt refectionis habeant dulcoramentum. Et quia panes, & virtutes, & dona, & gratias ſacramentales, & verbi Dei effectus eſſe diximus: ideò cum conſolatione dulcedinis omnia iſta ſunt miſcenda: vnde *Hebr.*13. Rogo vos autem fratres, vt ſufferatis verbum ſolatij quod ſcripſi vobis. Quis ſolatij verbum eſt, quod cum conſolatione eſt propoſitum. *Eccleſ.*6. Verbum dulce multiplicat amicos. *Ezech.*34. Cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia: & diſperſus eſt grex meus. De Aſer autem (qui beatus interpretatur) dicitur *Geneſ.*49. Aſer pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus [& ipſos] piſciculos [benedixit] vt ſicut dictum eſt, & multiplicarentur ad ſufficientiam, & dulcorarentur ad ſaporem. *Sap.*17. Habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſuauitatis ſaporem [& iuſſit apponi] quia non per ſe dulcia miniſtrantur Diſcipulis, ſed pro ſubditis ſibi commiſſis: vnde 4.*Reg.*4. Cùm etiam amaritudo mortis eſſet in olla, tamen hanc ipſam Eliſeus in dulcedinem conuertit: ne turba fidelium amaritudine diffideret. Et hoc fit quando Prælatus in dulcedine verbi, & conuerſationis, & affabilitatis, ſubiectis verbum ſalutis proponit. *Eccleſ.*49. In omni ore quaſi mel indulcorabitur memoria eius, & vt Muſica in conuiuio vini. *Pſalm.*103. Vinum lætificat cor hominis. Et ideò ſignificat lætificantia ſubiectos.

Et manducauerunt, & ſaturati ſunt,. & ſuſtulerunt quod ſuperauerat de fragmentis, ſeptem ſportas. Erant autem qui manducauerant, quaſi quatuor millia: & dimiſit eos.

Tangit perfectionem miraculi ex parte turbæ comedentis. Tanguntur autem quinque: comedentium generalitas, quia nulli abſtinebant: comedentium ſaturitas, quia nulli inanes, & famelici remanebant: ſuperexcreſcentis quantitatis quantitas, quam in alios pauperes Apoſtoli releuabant: comedentium numeroſa quantitas, quæ virtutem diuinæ benedictionis oſtendebat: & ſaturatorum dimiſſio, quæ Domini benignitatem ſignificabat. Dicit igitur [Et manducauerunt] refectionem accipientes internam [& ſaturati ſunt] quod de phantaſtica refectione non fieret. *Prouerb.*13. Iuſtus comedit & replet animam ſuam. Venter autem impiorum inſatiabilis. *Pſalm.*77. Manducauerunt & ſaturati ſunt nimis: & deſiderium eorum attulit eis Dominus, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo [& ſuſtulerunt] Apoſtoli & Diſcipuli [quod ſuperauerat] per excreſcentiam [de fragmentis ſeptem ſportas] quia communicata gratia in alios, ipſa gratia creſcit in communicante. 2.*Corinth.*9. Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti: & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ: vt in omnibus omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum. *Prouerb.*3. Honora Dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus: vt impleantur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt.

Septem

Septem enim ſportæ ſignificant id quod vniuerſaliter excreſcit de gratiis Dei proximo communicatis: quia tot ſunt ſportæ, quot ſunt panes: quia de vno quoque pane myſtici intellectus ſuperexcreſcunt: vnde *Dan.*12. Pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia. Vel ſeptem ſportæ, quæ ſunt vaſa munda, in quibus portantur panes, ſunt impletiones ſeptem petitionum, quæ in Dominica oratione continentur: quæ omnes, communicata gratia Dei, ad proximum ſuperimplentur. Hoc eſt quod ſub alia metaphora *Geneſ.*41. dicitur: ſeptem ſpicæ pullulabant in culmo vno plenæ atque formoſæ. Culmus enim ille, in quo omnium petitionum noſtrarum pullulat vbertas, miſericordia eſt communicationis eorum, quæ nobis à Domino commiſſa ſunt in pauperes. Sic fit, quia *Ioelis* 2. dicitur. Implebuntur areæ frumento: & redundabunt torcularia vino & oleo.

Erant autem qui manducauerant] Ecce comedentium numeroſa quantitas [quaſi quatuor millia] Quaternarius vel ad mundi plagas refertur, à quibus veniunt qui à Deo ſaturantur. *Iſa.*43. Ab Oriente adducam ſemen tuum: & ab Occidente congregabo te: dicam Aquiloni, da; & Auſtro, noli prohibere. *Matth.*8. Multi venient ab Oriente & Occidente, & ab Aquilone, & Meridie, & recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Iacob in regno cælorum. Millenarius autem refertur ad perfectionem præmiorum: quadratur enim millenarius in longum, latum, & profundum, ex denario: quia decies decem decies, ſunt mille: & hæc quadratura eſt quando præmium reſpondet capacitati naturæ, & capacitati meriti, & capacitati ſpei, & capacitati largitatis diuinæ quæ ſatisfacit charitati. *Luc.*6. Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem, dabunt in ſinum veſtrum. Vel forte quatuor, ad quatuor referuntur paſſiones, quæ ſunt, timor, ſpes, triſtitia, & gaudium: omne enim quod timetur, elongabitur: & omne quod ſperatur, habebitur: & omne contriſtans, vincetur: & omne quod gaudium facit, exuberanter dabitur vobis. Vel quatuor referuntur ad ea quæ generaliter ſunt in omni eo quod rectè fit: Hoc enim ad rationem eſt electum, hoc eſt, operanti debitum: hoc in opere habet modum, & hoc ipſum contra impedientia eſt virtuoſum & ſtrenuum: & omne tale ad millenarium eſt perfectum, ſicut diximus, ad naturam, & meritum, & ſpem, & largitatis diuinæ exceſſum relatum [Et dimiſit eos] Ecce demonſtratio diuinæ benignitatis. Dimittit enim in pace ſine improperatione eos quos pauit. *Iacob.*1. Dat omnibus abundanter, & non improperat.

Et ſtatim aſcendens nauim cum Diſcipulis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt Phariſæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo ſignum de cælo, tentantes eum:

Hic de miraculo facto contra inertiam (quam ex defectu boni inducit peccatum) plenam inducit inſtructionem. Diuiditur autem hæc pars in duas particulas, in quarum prima mala doctrina Phariſæorum, & peruerſorum corripitur: & in ſecunda, bona doctrina Diſcipuli informantur ibi [Et dimittens eos aſcendit iterum] In priori autem harum tria dicuntur: primò enim occaſionem à loco accipiunt peruerſi cum Domino conquirendi: in ſecunda ponitur inquirentium peruerſa intentio doctrinam Chriſti peruertendi: in tertia redargutio Domini ponitur contra iſtos, ne facultatem accipiant malignandi. Dicit igitur [Et ſtatim] dimiſſa turba [aſcendit in nauim] vt à litore remotus, doctrinæ vacaret Diſcipulorum [cum Diſcipulis ſuis] Hoc eſt ſignificatum *Gen.*7. Vbi ſolus Noë cum ſua familia intrauit in arcã, dimiſſis omnibus in diluuio ſubmerſionis [& venit in partes Dalmanutha] Hæ partes ſunt iuxta Geneſareth, quæ *Mat.*15. partes Magedan vocantur. Et ſunt partes idem locus, quia etiam plerique codices in hoc loco habent Magedan. Interpretatur autem Magedan, poma, vel hortus: quia (ad literam) in locis hortorũ poma & fructus ferẽtium applicuerunt: ibi enim propter loci amœnitatem, quia interlucentes horti fuerunt: & propter vmbroſitatem, quia feruor radij ſolaris ibi non acceſſit: & quia ſolitarius locus fuit, Chriſtus cum ſuis libenter conuerſabatur. Talia enim loca & à tumultu ſunt ſequeſtrata, & animos hominum eleuant ad ſapientiæ diuinæ contemplationem, propter loci ſolitudinem. Vocatur autem Dalmanutha, hoc eſt, paupertas requieſcens ſuperius: quia in talibus hortis pauperes ruſticani, de pomis hortorum viuentes, requieuerunt: & ad illos inſtruendos ſemper declinauit Dominus. De primo dicit *Cant.*4. Hortus concluſus, fons ſignatus. *Cant.*8. Quæ habitas in hortis, amici auſcultant te. De ſecundo dicit *Matth.*11. *Luc.*7. Pauperes euangelizantur. *Eccli.*7. Ne oderis laborioſa opera, & ruſticationem ab altiſſimo creatam. Quod autem in talibus locis doctrina ſit conueniens ſapientiæ, dicitur *Eccli.*27. Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructus eius: ſic verbum excogitatum hominis cor, ſupple, oſtendit. Hac igitur de cauſa ad talem locum Dominus, poſt turbarum tumultum, declinauit.

Et exierunt Phariſæi] ſcientes quia in talibus locis quieſcens cum Diſcipulis frequenter inueniretur: vnde *Ioan.*18. Egreſſus eſt IESVS cum Diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus in quem introiuit IESVS cum Diſcipulis ſuis. Sciebat autẽ & Iudas locum: quia frequenter IESVS conueniebat illuc. Ita & iſti loca talia obſeruabant, vbi eum tentarent. Exiſſe autem dicuntur de vicinis villis, & ciuitatibus in quibus conuenientes de malitia ſuæ tentationis tractabant. Exeuntes ergo ſic ad eum [cœperunt conquirere cum eo] de diuerſis, vt caperent eum in ſermone. Quia erant de talibus de quibus dicitur 2.*Timoth.*3. Semper diſcentes: & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes. Quia non quærunt ad hoc vt inueniant, ſed potius vt tentent & accuſent. *Eccli.*1. Acceſſiſti ad Dominum maligno corde, & cor tuum plenum eſt dolo. *Iſa.*32. Fraudulenti vaſa peſſima ſunt. Ipſe enim cogitationes concinnabat aduerſus mites: cum loqueretur pauper iudicium [quærentes ab illo ſignum de cælo] Non inuenientes enim cauſam contradictionis in ſapiẽtia, nitebantur infirmitatẽ inuenire in potentia, vt ſic coram populo deriſibilem facerent, qui ſe filium Dei diceret, & nollent de cælo ſuæ diuinitatis demonſtraret ſignum. Signum autem de cælo dicebant, ſicut quod vel ignem de cælo eiiceret, ſicut Elias 4.*Reg.*1. Vel

ſolem

ſolem & lunam ſtate faceret, ſicut fecit *Ioſue* 10. Vel ſolem rettocedere faceret, ſicut fecit *Iſaias* 4.*Reg.*20. & *Iſa.*38. Qoaſi parua quædam eiſent: quæ fecit de terra, in curatione infirmotum, & quæ fecit de abyſſo, in ſuſcitatione mortuorum: & quæ fecit de mari, in ſedatione tempeſtatum:& quæ fecit de aëre,in quietatione ventotum. Non tamen hæc ideo petunt,quòd illa ſi faceret non calumniarentur: ſed potius ideò: quia ſi non faceret, infirmitatem ſuam cotam populo prædicarent. Videbantut autem in petitione inniti verbis *Iſa.*7. qui Regi Iſraël hoc offerebat petendum,dicens. Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundum inferni,ſiue in excelſum ſupra. *Ioel.*2. & *Act.*2. Dabo prodigia in cælo ſurſum: & ſigna in terra deotſum. Et eſt ſenſus, ac ſi dicant. Si de cælo veniſti, proba in hoc quod ſigna de cælo oſtendas; quia patres noſtri ſæpe talia ſigna demonſtrauerunt. Dicebant autem hoc [tentantes eum] Vt de inani gloria notabilem faceteut,vel infirmum,cotam populo demonſtrarent. Filios autem ſe Diaboli oſtenderunt, quì ſimile aliquid attentauit contra Dominum *Matth.*4. Si filius Dei es, mitte te deorſum. Cui reſpondit Dominus illud *Deut.*6.quod his etiam reſponderi poteſt. Non tentabis Dominum Deum tuum. *Matth.*22. Quid me tentatis hypocritæ?

Et ingemiſcens ſpiritu,ait: Quid generatio iſta ſignum quærit? Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum.

Tangitur hîc correptio:& dicuntur tria: gemitus compaſſionis peruerſorum, demonſtratio indignitatis ſignum quærentium, & negatio cum confirmatione petitorum. Dicit igitur [Et ingemiſcens ſpiritu] pro compaſſione peruerſorum, *Cant.*2. Vox turturis audita eſt. Quia turtut gemit pro cantu. *Pſalm.*78. Gemitus meus in conſpectu tuo ſemper. *Ioan.* 11. IESVS fremens in ſemetipſo venit ad locum [ait] Oſtendens petentium ſignum indignitatem [Quid generatio iſta ſignum quærit] Signum enim quamuis exhibeatur infidelibus: quia per hoc ad fidem trahuntur. 1.*Corinth.*14. Signa non fidelibus,ſed infidelibus data ſunt. Tamen ſignum non fit niſi in fide & deuotione Eccleſiæ: quamuis ab his aliquando fiat qui fidem non habent formatam,ſed informatam: & ideò dicit *Auguſtinus*,quòd ſignum impetratur in fide, & deuotione Eccleſiæ. Hi autem non ſunt digni quibus ſignum exhibeatur. *Matth.*7. Nolite ſanctum date canibus:& margaritas nolite ſpargere ante porcos. Quia iſti per ſigna non attraherentur, qui venerant ad tentandum. Adhuc autem iſti pœnitentiæ locum petere deberent: & ſe indignos reputare ad ſigna videnda. 2.*Paralip.vltim.* Non ſum dignus videre altitudinem cæli præ multitudine iniquitatis meæ. *Luc.*17. Nolebat oculos ad cælum leuare [Amen dico vobis] Confirmatio eſt de negatione ſigni[ſi, aliàs non]dabitur generationi iſti ſignum] Iuramentum eſt execrationis, ac ſi dicas. Si dabitur &c.non credatur mihi, Vnde *Gloſſ.* dicit:Non dabitur generationi iſti, quæ viperea eſt,& adulterina. Viperea, quia lacerat veneno detractionis omne quod videt. *Luc.*3. Genimina viperarum quis vobis demonſtrauit fugere à ventura ira? Adulterina autẽ,quia etiam ſigna quæ videt, Deo vero animæ ſponſo non attribuit, ſed Beelzebub. *Matth.*12.& *Luc.*11.Generatio mala & adultera, ſignum quærit: & ſignum non dabitur ei.

Et dimittens eos, aſcendit iterum nauim, & abiit trans fretum. Et obliti ſunt ſumere panes: & niſi vnum panem non habebant ſecum in naui.

Secunda pars in qua dimiſſis indignis, inſtruit dignos de miraculo facto:habet autẽ tres paragraphos, in quorum primo à negotio ſumit inſtructionis occaſionem, in ſecundo ponit inſtructionem, in tertio malè intellectæ inſtructionis ponit interpretationem. In primo horum dicit tria: indignorum dimiſſionem, cum dignis ad locum alium nauigationem,& negotium à quo inſtruendi accipit occaſionem. Dicit igitur [Et dimittens eos]Phariſæos ſicut indignos.*Oſea* 4.Dimitte eos, ſeparatum eſt conuiuium eorum. Non enim ſpiritualis epuli debent eſſe conuiuæ, qui indigni ſunt, & tentantes veniunt [Aſcendit iterum in nauim] ad aliam ripam tranſiens. Et hoc eſt [& ibant]ipſe & Diſcipuli[trans fretum]Geneſareth, vbi tentantes non fuerunt. *Habac.*3. Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. Equi ſunt Apoſtoli Dominum circumportantes:lutum autem tenax mundi concupiſcentia, qui tales equos tenere non potuit. *Iſa.*51. Dediſti in mari viam vt tranſirent liberati[& obliti ſunt] Ecce negotium vnde ſumitur inſtruendi occaſio [& obliti ſunt] vt homines. Dicit autem *Auguſtinus*: Nullius rei obliuiſci, ſed omnium habere memoriam, non hominis naturæ eſt, ſed diuinæ. Tamen hæc obliuio à diuina fuit diſpenſatione. *Pſ.*54. Iacta cogitatum tuum in Domino: & ipſe te enutriet [Panes ſumere] Sicut enim dicit *gloſſ.* Qui ſecum habent panem vitæ Chriſtum: cuius qui reficiuntur amore, minus curant de terreno pane[& niſi vnum panem]quem caſu aliquis puerorum ſumpſerat [non habebant in naui] qui tamen ad tot hominum refectionem [non ſufficiebat] Sportas enim quas intulerant, in cibos pauperum erogauerant.

Et præcipiebat eis, dicens: Videte & cauete à fermento Phariſæorum, & fermento Herodis.

Ecce hic ponitur inſtructio, ſcilicet, cautelæ præceptio [Videte] per intellectus diſcretionem] & cauete]per fidei puritatem[à fermento]hoc eſt, corruptione. 1.*Corinth.*5. Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio [Phariſæorum] *Gloſſ.* hoc eſt,legem Dei traditionibus hominum poſtponere: vel verbis prædicare, factis impugnare: Dominum tentare, doctrinæ eius vel operibus,non credere. Hæc enim fuit corruptio Phariſæorum. *Oſee* 7. Quieuit ciuitas paululum à commiſtione fermenti: donec fermentaretur totum [& à fermento] hoc eſt,corruptione [Herodis] Cuius fermentum vt dicit *gloſſ.* eſt inceſtus adulterij,homicidium, temeritas iurandi,& ſimulatio religionis. 1.*Corinth.*5. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Fermentum enim ſpiritualem habet calorem in tota conſperſione vaporabiliter diffuſa. Et ſic facit prauitas hæretica:

tica: quæ totam corrumpit doctrinam & vitam Chriſtianam. Et ideò diligenter eſt excludenda. 2. *Timot.* 2. Multum proficiunt ad impietatem: & ſermo eorum vt cancer ſerpit. Talibus enim fermentis ſana doctrina corrumpitur & Apoſtolica.

Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: quia panes non habemus.

Hic malè intellectæ inſtructionis ponit interpretationem: & habet duas particulas, in quarum prima ponit malum intellectum, propter quem neceſſaria eſt interpretatio: in ſecunda autem, interpretationem, quæ eſt mali intellectus correctio. Dicit ergo [& cogitabant ad alterutrum] occultè ſibi inuicem ſignificantes & [dicentes] ſub ſilentio [quia panes non habemus] putabant enim quod hoc ideò Dominus diceret: quia veniens trans mare Galilææ, vbi erat poteſtas Herodis, & vbi multi Phariſæi habitauerunt, nollet ab ipſis accipere refectionem: & ideò ad refectionem Domini & ſuorum neceſſariò erant panes ſecum accipiendi: non aduertentes, quia his qui cum Domino in domo ſua ſunt, nihil deeſſe poterit. *Pſal.* 33. Timete Dominum omnes ſancti eius: quoniam nihil deeſt timentibus eum: requirentes autem Dominum, non minuentur omni bono. Et ad hunc ſenſum peruerſum intellectum eorum corrigit Dominus: & hoc eſt quod ſubdit.

Quo cognito, ait illis IESVS: Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoſcitis nec intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor veſtrum? Oculos habentes non videtis? & aures habentes, non auditis? Nec recordamini, quando quinque panes fregi in quinque millia: & quot cophinos fragmentorum plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei: duodecim. Quando & ſeptem panes in quatuor millia: quot ſportas fragmentorum tuliſtis? Et dicunt ei: ſeptem. Et dicebat eis: quomodo nondum intelligitis?

Dicuntur autem hic tria, ſcilicet, diuinæ poteſtatis indicium, redargutio diuinam poteſtatem ex operibus non intelligentium, & illuminationis ad intelligendum beneficium. Dicit ergo [quo cognito] per Deitatis potentiam nullo nuntiante. *Eccleſ.* 23. Oculi Domini lucidiores ſunt ſuper ſolem: intuentes in abſconditas partes [ait illis] corrigens errorem intellectus eorum [quid cogitatis] obiurgatio eſt: & eſt quadruplex: prima de peruerſo intellectu ſermonis [quid] hoc eſt, quare [cogitatis] conferendo in cordibus veſtris [quia panes] materiales [non habetis] vobiſcum. *Matth.* 6. Nolite ſoliciti eſſe, dicentes: quid manducabimus aut quid bibemus? ſcit enim pater veſter cæleſtis quid vobis neceſſe ſit [nondum cognoſcitis] ſecunda obiurgatio de defectu interioris cognitionis, quæ haberi de facili poterat ex iuſtitiæ ſignis. Eſt autem cognitio accepta ex ſenſibilibus experimentalis ſcientia, quam Diſcipuli de facili habere potuiſſent: & ideò obiurgationem accipiunt, quia ſaltem hanc non habent: vnde *Luc.* 24. O ſtulti & tardi corde ad credendum. Intellectus autem vocatur hic, quando ex cognitione experimentali intus in corde legitur, quòd non niſi à diuina poteſtate tale procedit opus: & quia etiam hunc intellectum de facili habere poterant: propterea de defectu huius intellectus, & Apoſtolos Dominus obiurgat, dicens [nec intelligitis] *Pſalm.* 81. Neſcierunt, neque intellexerunt qui in tenebris ambulant [adhuc cæcatum habetis cor veſtrũ] tertia eſt obiurgatio de defectu illuminationis interioris, quæ & diuina illuminare poterat ſi habita fuiſſet: dicitur enim cæcum cor quod diuina de ſuper immiſſa caret illuminatione. *Iſa.* 6. Excæca cor populi huius. 2. *Corinth.* 3. Velamen eſt poſitum ſupra cor eorum [oculos habentes] quarta obiurgatio de defectu ordinis ſenſuum ad rationem, ex quo contingit quod fides ex auditu non accipitur: & hoc eſt quod dicit [oculos habentes] cùm viſus ſit ſenſus diſciplinalis, quando ad rationem viſos ordinatur [non videtis] per rationem viſa diſcernentes [& aures habentes] cùm auditus etiã ſit ſenſus diſciplinalis [non auditis] auditu interiori diſcernente de acceptis per auditum. *Iſa.* 6. Aures eius aggraua & oculos eius claude. *Pſalm.* 113. Oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient.

Nec recordamini] hic excitat ad illuminationis beneficium, per duo miracula panum quæ fecit [nec recordamini] corde, & memoria præterita reuocante ad cordis oculos [quando quinque panes] *Sup.* 6. [fregi] diſtributos [in quinque millia] ſaturanda, exceptis mulieribus & paruulis [& quot cophinos plenos] qui magnæ ſunt vaſa capacitatis [fragmentorum ſuſtuliſtis] in alios pauperes erogandos [dicunt ei] Diſcipuli Domino veritatem confitentes [duodecim] ſecundum numerum Apoſtolorum; in quo oſtenditur quod omnibus ſufficientiam Deus miniſtrabit ſuis [quando & ſeptem panes] in ſecundo miraculo [in quatuor millia] fregi diſtribuendo [quot ſportas] vaſa minoris capacitatis: tamen capientia vltra ſufficientiam hominis [fragmentorum tuliſtis] à Diſcipulis quærit: vt confitentes veritatem, magis ſint in recordatione miraculi [dicunt ei] Diſcipuli Domino [ſeptem] in quo notatur abundantia donorum Domini [& dicebat illis] occaſionem ſumens ex verbis eorum [quomodo nondum] tot ſignis viſis, tot eruditionibus auditis, tot exemplis oſtenſis [intelligitis] ac ſi dicat. Hoc mirum eſt de vobis. *Matth.* 16. Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: cauete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum? Tunc intellexerunt, quia non dixerat cauendum à fermento panum: ſed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum. Sic ergo terminata eſt pars, quæ eſt de miraculi huius illuminatione.

Et veniunt Bethſaïdam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum vt tangeret illum.

Hic inducitur miraculũ ordinatum contra defectũ relictum ex peccato, qui eſt cordis obſcuratio. Diuiditur autem in partes duas, in quarum prima potentiam leonis manifeſtat in miraculo: ſed quia oſtenſa poteſtate non ſatis adhuc intelligitur, ideò in ſecunda parte adiungit doctrinam per quam

explanatur, *ibi* [& ingreſſus eſt Iesvs, & Diſcipuli eius in caſtella] hiſtoria autem miraculi diuiditur in tres partes, in quarum prima ponitur impetrantium miraculum deuotio: in ſecunda miraculi perfectio: & in tertia, humilitatis contra elationem, quæ ex miraculis ſurgere conſueuit, ponitur inſtructio. In prima harum tria dicuntur, ſcilicet, loci opportunitas, eorum qui cæcum adduxerunt dignitas, & interceſſionis ſimplicitas.

Dicit ergo. [Et veniunt Bethſaidam] quæ eſt ciuitas ſupra mare Galileæ: vnde fuerunt Andreas, & Petrus, & Philippus. & Nathanael frater ſuus. Et ideò ad honorem talis loci congruum fuit ibi fieri miraculum. Adhuc autem quia Bethſaida domus venationis interpretatur, & ideò de venatione ſua benedictus à Deo filius, aliquem guſtum ſummo Patri Deo offerret, competens fuit. *Iere.* 16. Mittam eis venatores multos & venabuntur eos. *Geneſ.* 27. Affer mihi de venatione tua, vt comedam: & benedicat tibi anima mea [& adducunt ei] hac digni adductione: quia noti fuerunt, Apoſtolorum compatriotæ exiſtentes [cæcum] qui conuenienter ducitur ad illuminatorem. *Ioan.* 9. Quandiu in mundo ſum, lux ſum mundi. Item *Ibidem.* Ego in iudicium veni in mundum: vt qui non vident, videant. Ductio autem iſtorum deuotionem & fidem eorum deſignat, per quæ digni ſunt impetrare quod petunt. *Matth.* 21. Soluite & adducite mihi [& rogabant eum] ecce interceſſionis ſimplicitas *Iacob.* 5. Orate pro inuicem vt ſaluemini: multum enim valet deprecatio iuſti aſſidua [vt illum tangeret] firmiter credentes quod ad tactum ſuæ manus, Deitas vnita manui ſalutem operaretur. *Iob* 5. Percutit, & manus eius ſanabunt. Sicut autem tangi petebant extra: ita tangi per compunctionem petebant intra, ſcientes quod niſi peccatum intus ſoluatur, infirmitas extra non curatur. Et hoc eſt quod dicit *interlinearis.* Tangitur, qui compungitur. *Pſalm.* 143. Tange montes, hoc eſt, ſuperbos: & fumigabunt.

Et apprehenſa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & expuens in oculos eius impoſitis manibus ſuis, interrogauit eum ſi aliquid videret.

Hic tangitur miraculi perfectio. Eſt autem hic duplex perfectio: vna ſignificationis, quæ eſt difficultas purgationis reliquiarum peccati: & altera ſignificans perfectionem potentiæ medici. Prima eſt duplex: ſcilicet, ex parte medici, cuius potentia poteſt ſuper morbum: altera ex parte morbi, cuius difficilis eſt cura ex parte infirmi. Dicit igitur in primo quatuor, quorum primum eſt de coniunctione infirmi ad medicum, cum dicit [& apprehenſa manu cæci] hoc eſt, potentia operatiua cæci: vt intus potentia operatiua obicem operatrici gratiæ non poneret. Ideò eam manus gratiæ apprehendebat & tenebat. *Pſal.* 72. Tenuiſti manum dexteram meam: & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria ſuſcepiſti me. Manus enim hæc eſt quæ formauit in creatione: ſed nunc apprehendit ne à reformatione excideret, ſicut exciderat à formatione. *Iob* 19. Manus tuæ Domine fecerunt me: & plaſmauerunt me totum in circuitu, & ſic repente præcipitas me?

Si autem quæritur quare manum apprehendit cum oculos ſanare debuerit Dicemus quod manus, vt dicit *Philoſ.* inſtrumentum, & organum eſt intellectus: & eſt organum organorũ, quod in diuerſas congruit operationes: quæ diuerſæ operationes non congruunt niſi intellectui mouenti, qui eſt oculus interior: & ideo vt ſignificet quod cauſa ab interiori incipit, organum interioris apprehendit. Vnde *Gloſſ.* dicit quod manum apprehendit, vt ad bonum opus conforter. *Matth.* 8. Extendens manum Iesvs apprehendit eum [eduxit eum extra vicum] Secundum eſt remotio impedimenti curationis: quia in vico in tumultu occaſionis peccatorum, non poteſt curari. In his enim vicis & plateis, hoc eſt, viis ſtrictis, & latis concupiſcentiæ ſponſa non inuenit Deum *Cantic.* 3. *Iſa.* 43. Educ foras populum cæcum. *Geneſ.* 19. Non ſtes in omni circa regione: ſed in monte, extra homines peccatores, ſaluum te fac [& expuens in oculos eius] tertium eſt, quod eſt applicatio ſaporis ſapientiæ diuinæ: quia ſaliua, & à capite deſcendit, & ſalis habet ſaporem: & ſignificat donum ſapientiæ, quod à capite Chriſti Dei deſcendit, & ſapore ſuo guſtum peccati tollit, quod velamen oculis interiùs obduxit: vnde *Ioan.* 9. Lutum fecit ex ſputo, & liniuit oculos meos: & laui, & modò video. Vnde *Gloſſ.* Expuens vt videat per flatum Spiritus ſancti voluntatem Dei. & [impoſitis manibus ſuis] quartum eſt, quod ſignificat applicationem exempli exterioris, quod in humanitate oſtendit: quia hæc etiam lux fuit ad illuminandum. *Ioan.* 8. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Vnde etiam Apoſtolis exemplum Domini ſequentibus dicitur *Matth.* 5. Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra opera bona: & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt. His quatuor adhibitis: intus, adiutorio gratiæ applicatione ſapientiæ: & extra, remotione impedimenti, & adhibitione exempli [interrogauit eum ſi quid videret] non quod ignorans interrogat: ſed docens quod defectus interior (qui eſt ex peccato) non curatur ſine noſtro conſenſu, & voluntate: quia dicitur *Sap.* 1. In maleuolam animam non introibit ſapientia: nec habitabit in corpore ſubdito peccatis, hoc eſt, quod adhuc ſubiectum vult eſſe peccatis. Interrogat ergo vt conſenſum in curam eliciat: non vt hoc quod neſciuit addiſcat.

Et aſpiciens, ait: video homines velut arbores ambulantes.

Tangit hic inceptionem curæ ex parte infirmi, quæ difficultatem ſignificat receſſus reliquiarum (aliàs de reliquiis) peccati. Vnde dicit quod [aſpiciens] hoc eſt, iam aſpicere incipiens [ait] ſignificans ſibi aliquid de lumine gratiæ apparere. *Dan.* 7. Aſpiciebam in viſu noctis, hoc eſt, viſu adhuc permiſto tenebris [video] viſu gratiæ [homines] rationales, quos ante rationales videre non curaui [velut arbores] quia coadunatum viſum non habuit: & ex humore infirmum viſum habuit. Talibus enim breuia, longa: & parua, magna videntur [ambulantes] quia etiam ſtantia talibus moueri videntur: ſicut omnibus per experimentum patet, qui infirmum habent viſum ex humore defluente in pupillam. Significatur ſpiritualiter, quod quamdiu aliquis humorem concupiſcentiæ habet feruentem ad oculum cordis, ordinatum viſum intellectus habere non poterit. Et hoc ideò fuit quod longa cæcitate obtenebratus fuit: & ideò ex

parte

parte ſui lumen eitò tedite non potuit. *Pſal.*108. Cor meum contutbatum eſt: dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meotum, & ipſum non eſt meeum.

Deinde iterum impoſuit manus ſuper oculos eius: & cœpit videre, & reſtitutus eſt, ita vt clarè videret omnia.

Tangit potentiam leonis de tribu Iuda ſuper cæcitatem ab inimico luminis procutatam, dicens [Iterum impoſuit manus ſuper oculos eius] Hæc autem iterata manus impoſitio ſignificat potentiam gratiæ tedimentis, quæ per Chriſtum facta eſt, illa enim omnem extetſit à nobis cæcitatem. *Ioan.*1. In ipſo vita erat, & vita etat lux hominum & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Sed potius ipſa lux tenebras omnes diſſipauit: & hoc eſt quod dicit [& cœpit videre] clarè [& reſtitutus eſt] ſanitati [ita vt videret clatè] hoc eſt, diſtinctè & diſeretè [omnia] viſibilia. *Pſalm.*12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in motte. Quia in dormitatione oculi obtenebrantur. *Pſalm.*118. Reuela oculos meos: & conſiderabo mirabilia de lege tua.

Et miſit illum in domum ſuam, dicens: Vade in domum tuam, & ſi in vicum introieris, nemini dixeris.

Hîc incipit doctrina cautelæ: & dicuntur duo, ſcilicet, cuſtodia ſui, & cuſtodia humilitatis. Cuſtodia ſui adhuc dupliciter: cuſtudiæ diſcuſſio importatus per hoc qood dicit [Et miſit illum in domum ſuam] vt familiam propriæ domus diſcuteret: ne in ea peccati occaſionem haberet. *Prou. vltim.* Conſiderauit ſemitas domus ſuæ: & panem otioſa non comedit. *Geneſ.*18. Scio quia præceptusus ſit domui ſuæ, quod timeat me [dicens: Vade in domum tuam] Cuſtodia tuiipſius. *Sapient.*8. Intrans in domum meam conquieſcam cum ſapientia. Non enim habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius [& ſi in vicum introieris] Præceptum eſt cautelæ. In vicum autem intrare, eſt eom mundanis. & peccatoribus conuerſati, in medio prauæ & peruerſæ nationis: ad quos vir ſanctus intrat, vt eos conuertat. 2.*Petr.*2. Aſpectu enim & auditu iuſtus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus eruciabant [nemini dixetis] ad iactantiam vanitatis. Tamen dicere poterat & debuit ad prædicationem diuinæ laudis. *Pſ.*38. Poſui ori meo cuſtodiam, cum conſiſteret peccator aduerſum me. Obmutui & non aperui os meum. Hæc eſt igitur ſententia de intentione hiſtoriæ huius miraculi, contta defectum peccati inductum.

Et ingreſſus eſt IESVS, & Diſcipuli eius in caſtella Cæſareæ Philippi: & in via interrogabat Diſcipulos ſuos, dicens eis: Quem me dicunt eſſe homines? Qui reſponderunt ei, dicentes: Alij Ioannem Baptiſtam, alij Eliam, alij vero quaſi vnum de Prophetis. Tunc dicit illis: Vos vero quem me eſſe dicitis? Reſpondens Petrus, ait ei: Tu es Chriſtus. Et comminatus eſt eis, ne cui dicerent de illo.

Poſt poteſtatis ſuæ operationem dat hîc eiuſdem poteſtatis manifeſtationem, per doctrinam, quam conſequétet hic ponit poſt miraculum. Doo autem ſunt documenta: oſtendit enim primò quod hæc poteſtas fundat Eccleſiam: & ſecundò oſtendit quod hæc poteſtas æterna confert gloriam *ibi* [Et dicebat illis. Amen dico vobis: quia ſunt quidam de hîc ſtantibus, &c.] Adhuc autem prior diuiditur in partes tres, in quarum prima oſtendit quod iſta diuina poteſtate fundatur Eccleſia: in ſecunda oſtendit quod iſta diuina poteſtas infirmitate Paſſionis perficitur in gratia *ibi* [Et cœpit docere eos, quoniam oportet filium hominis, &c.] In tertia autem fundatos in gratia monet ad ſequendum in humilitatis & patientiæ via *ibi* [Et vocata turba cum Diſcipulis] Adhuc autem in prima dicit tria, ſcilicet, inquiſitionis famæ de poteſtate ſua occaſionem, & ipſam de fama quæſtionem, & humilitatis inſtructionem. In primo horum tria notantur, ſcilicet, honeſtas eorum à quibus quæritur, locus vbi quæritur, & ipſa inquiſitio.

Dicit igitur [Et ingreſſus eſt IESVS] auctor ſalutis cuius omnis actus ingredi fuit. *Ezech.*10. Vnomquodque animalium ante faciem ſuam erat ingredi, hoc eſt, diſpoſitum & extenſum ad ingrediendum. *Pſalm.*83. Ibunt de virtute in virtutem [& Diſcipuli eius] Ecce honeſta ſocietas. Fama enim honoris & virtutis à bonis & notis exhiberi deſideratur: vt dicit *Philoſophus* [in caſtella Cæſareæ] Vbi honeſto negotio dediti erant, hoc eſt, fidei prædicationi, & virtutis doctrinæ. 2. *Corint.*2. Deo autem gratias qui odorem notitiæ ſuæ ſpargit per nos in omni loco. *Act.*10. Pertranſiuit benefaciendo & ſanando omnes oppreſſos à diabolo, quooiam Deus erat in illo. Hæc enim caſtella ſunt munita virtute. *Geneſ.*32. Caſtra Dei ſunt hæc. Munita autem humilitate. *Luc.*10. Intrauit IESVS in quoddam caſtellum: Et ſunt Cæſarea, hoc eſt, poſſidentia principatum gratiæ dignitate. *Michea* 5. Non es minima in principibus Iuda, hoc eſt, in caſtris Iuda principibus exiſtentia. Et eſt tranſlatio. LXX. Noſtra autem habet, in millibus Iuda, hoc eſt, in caſtris Iuda: quæ ſunt tot millia.

Et in via] Ecce locus: quia in via in ſua laude, non diu morans, ſed potius in tranſitu ad ædificationem de ea ab honeſtis quærens. In via autem quærebat, vt *interl.* dicit: Vt nec in eundo docere ceſſaret. *Pſalm.*130. Neque ambulaui in magnis: neque in mirabilibus ſuper me. 2. *Corinth.*12. Si gloriari oportet: non expedit qoidem [interrogabat Diſcipulos ſuos] Quibus omnia ſua nota erant, & qui tantæ erãt bonitatis, quod adulando nihil dicebant. *Pſalm.*140. Oleum peccatoris non impinguet caput meũ. Adhuc autẽ, quia fidei doctrina indigebant. *Matth.*13. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei: cæteris autem in parabolis. Dedit autem exemplum Prælatis: vt etiam ab inferioribus famam ſuam diſcerent, quia ſic cautius aliorum ſubditorum ſuorum famam diiudicarent. *Iob* 31. Si contempſi iudicium ſubire cum ſeruo meo, & cum ancilla mea cùm diſcepta-

rent mecum. Quid enim faciam cum ſurrexerit ad iudicandum Dominus, & cum interrogauerit, quid reſpondebo illi? [dicens] ad formam exempli & doctrinam veritatis [Quem me dicunt eſſe homines] hoc eſt, in tali poteſtate miraculorum videntes, quem in perſona & natura dicunt eſſe? Natura enim ex poteſtate cognoſcitur, & perſona ex natura. Quia ſi diuina eſt natura, tunc is qui operatur eſt diuina perſona: quia operatio perſonæ, & poteſtas operandi eſt naturæ. *Ioan.* 3. Scimus quia à Deo veniſti magiſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis: niſi fuerit Deus cum illo. Sic ergo ab omnibus ſcientibus audita diiudicare quærit, qualem de ipſo habeant hominès opinionem. *Matth.* 16. Venit IESVS in partes Cæſareæ Philippi, & interrogauit Diſcipulos ſuos, dicens. Quem dicunt homines eſſe filium hominis? Filium enim hominis vident homines: ſed coniicere poſſunt de Filio Dei per opera.

Qui reſponderunt illi dicentes] Non ignoranti: ſed reſponſionem audire voluit: vt conuenientem inſtructioni eorum acciperet occaſionem: & vt fidei ſincerè dicerent confeſſionem: & in illa perficeret Eccleſiæ fundationem: & ideò duo reſpondent: opinionem hominum, & ſuæ fidei ſolidum veritatis fundamentum. Opinio autem hominum (magna quidem eſt, ſed non ſufficiens) tripertita. Vnde dicunt [Alij Ioannem Baptiſtam] Et fuit opinio Herodis, ſicut dicitur *Matth.* 14. Ioannes Baptiſta ſurrexit à mortuis: & ideo virtutes operantur in illo. Sed obiicitur contra hoc quia *Ioan.* 10. dicitur. Ioannes quidem ſignum fecit nullum. Omnia autem quæ dixit Ioannes de iſto vera ſunt. Cum ergo Ioannes nullum ſignum fecerit, quomodo probabile fuit Ioannem eſſe Chriſtum: quia Chriſtus multa ſigna fecit? Ad hoc dicendum quod Ioannes tantæ vitæ fuit, ſicut dicit *Gregorius*, quod propter vitæ eminentiam à multis Chriſtus crederetur. Sed propter reſurrectionem, quia reſurgentes maioris potentiæ ſunt quàm ante reſurrectionem: credebant quod Ioannes per potentiam reſurrectionis ſigna & virtutes operaretur. Maximè quia Diſcipuli Chriſti baptizabant: quod & officium Ioannis fuerat.

Alij Eliam] Propter duas cauſas, quarum vna fuit, quia in illo figura Baptiſmi in tranſitu Iordanis, & diuiſione præceſſerat. 4. *Reg.* 2. Alia autem cauſa fuit, quia Eliam aduentum Chriſti præcedere Prophetatum fuerat. *Malach. vltim.* Mittam vobis Eliam Prophetam antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum: ne forte veniam & percutiam anathemate terram. Putabant enim iſti Chriſti aduentum in faſtu & gloria mundi eſſe venturum: & videntes Dominum in humilitate, non putauerunt ipſum eſſe Chriſtum: ſed anteceſſorem eius Eliam.

Alij vero quaſi vnum ex Prophetis] Hæc opinio duplex fuit: quidam enim dicebant ipſum eſſe illum Prophetam, qui vnicus & ſingularis, loco legiſlatoris in omnibus erat audiendus. *Deuter.* 18. Prophetam vobis ſuſcitabit Deus de fratribus veſtris: tanquam me audietis illum. Et ſecundum hoc ſenſus eſt [quaſi vnum] hoc eſt, quaſi vnicum & ſingularem, qui eſt ex Prophetis in lege promiſſus. Alij autem exponunt iſtud de Propheta non principali: & illi etiam in duo diuiduntur: quidam enim dicebant eum eſſe Ieremiam, quia *Matth.* 16. dicitur: alij vero Ieremiam. Et hi ſuæ opinionis rationem accipiebant à ſanctitate & benignitate Domini, quæ in Ieremia præfigurata eſt: & à patientia quam habuit in paſſionibus tribulationum. *Eccl.* 49. Malè tractauerunt illum, qui à ventre matris conſecratus eſt Propheta, euertere & eruere, & perdere, & iterum ædificare, & renouare. Et quia Dominum videbant euertere traditiones antiquas, & quædam noua facere: putabant ipſum eſſe Ieremiam: & præcipuè propter patientiam paſſionum. *Ierem.* 11. Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam: & non cognoui quia cogitauerunt contra me conſilia, dicentes: Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. Alij vero illum Prophetam Eliſeum eſſe opinati ſunt: propter hoc quod magnalium operum erat Eliſeus, & in ipſo ſicut & in Elia figura Baptiſmi præceſſerat: vnde etiam Diſcipuli *Luc.* 24. dixerunt: Fuit enim Propheta potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo [Tunc dicit illis] fidei volens ſcire confeſſionem [Vos verò] qui ſpecialiter de me eſtis inſtructi [quem] in natura [quem] & in perſona [me eſſe dicitis] fidei ſincera confeſſione [Reſpondens autem Petrus] qui ab hac confeſſione ſolidæ & fundamentalis veritatis Petrus dictus eſt. *Matth.* 13. Ego dico tibi quia tu es Petrus: & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam [ait] vnus pro omnibus vt dicit Beda: quia omnes vnum ſciebant [Tu es Chriſtus] In Chriſto enim vngens Pater intelligitur, & vncta humanitas, & vnctio quæ eſt deitas, & ſancti Spiritus vnguentum, quod eſt plenitudo chariſmatum. *Iſa.* 61. Spiritus Domini ſuper me: eo quod vnxerit me: Dominus ad Euangelizandum manſuetis miſit me. Vnde hæc confeſſio implicitè continet in ſe illam quæ ſcribitur *Matth.* 16. Tu es Chriſtus Filius Dei viui: quia vnctio diuinitatis vitam habet in ſemetipſo. *Ioan.* 6. Sicut habet Pater vitam in ſemetipſo: ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo. Vnctio enim deitatis non tantum ſanat, ſed etiam viuificat: quia ipſa eſt vita in ſemetipſa [Et comminatus eſt eis] Diſcipulis [ne cui dicerent de illo] quod ipſe eſſet Chriſtus Omittit autem hic *Marcus* beati Petri commendationem: & in hac confeſſione, Eccleſiæ fundationem: quia illa ſciuit plenè à *Matthæo* eſſe deſcripta. Comminationem autem hanc fecit Chriſtus tribus de cauſis, ſcilicet, cauſa humilitatis, cauſa non impediendæ Paſſionis, & cauſa non ſcandalizandi ſuæ congregationis. Cauſa quidem humilitatis: quia de ſe non magna prædicari voluit, ſed humilia. *Iſa.* 53. Abſconditus eſt vultus eius, & deſpectus: vnde nec reputauimus eum. Cauſa non impediendæ Paſſionis, quia ſi prædicaretur, & crederetur eſſe Chriſtus: non crucifigerent. 1. *Cor.* 2. Si enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Tertia cauſa, ne ſua congregatio Diſcipulorum ſcandalizaretur: quia ſi modo magna de eo prædicata fuiſſent, & ſubitò poſtea ignominioſa in eo vidiſſent, ſcandalizati fuiſſent. Et ideò melius fuit quod per gloriam reſurrectionis probaretur eſſe Deus: quia tunc vlteriùs in eo ſcandalizari non poterant. *Matth.* 11. Beatus

eſt

eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me. Multi enim ex talibus in eo ſcandalizabantur : quia poſt virtutes, infirmas io eo videbant paſſiones. *Luc.* 2. Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël : & in ſignum cui contradicetur.

Et cœpit docere eos , quoniam oportet filium hominis multa pati , & reprobari à ſenioribus, & à ſummis Sacerdotibus , & Scribis, & occidi : & poſt tres dies reſurgere. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus , cœpit increpare eum. Qui conuerſus , & videns Diſcipulos ſuos , comminatus eſt Petro , dicens : vade retro me Satana : quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum.

Hic docet qood omnis Eccleſiæ fundatio & veritatis confeſſio perficitur in gratia Paſſionis & infirmitate: & habet tres paragraphos, in quorum primo oſtendit ſummam perfectionem gratiæ fundaotis Eccleſiam in virtute Paſſionis & Reſurrectinois: in ſecundo autem, oſtenditur diſpenſatiua Petri reprehenſio, & conturbatio de humilitate Paſſionis: in tertio autem, inſtructio ponitur diuinæ ordinationis. In primo horum tria dicit, ſcilicet, Paſſionis opportunitatem, Paſſionis multiplicitatem , & finem & modum quo proponit hanc doctrinam. Dicit igitur [cœpit docere] quia ante oſtendit poteſtatem : nunc autem incipit efficaciter docere Paſſionis humilitatem. *Pſalm.* 76. Dixi, nunc cœpi: hæc mutatio dextræ excelſi Dextera enim Dei eſt quæ hanc facit virtutem: vt poſt Paſſionem omnis infirmitatis , omnis virtus noſtri leonis perficiatur. 2. *Corinth.* 12. Virtus in infirmitate perficitur [quoniam oportet] hoc eſt, conueniens eſt ſecundum ordinationem diuinam. *Lu.* 24. Nonne ſic oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam [filiũ hominis] quia in natura filij hominis pati poteſt: in natura autẽ filij filij Dei inquam) nihil penitus pati poterit [pati] vt Paſſione conſummetur. *Hebræor.* 2. Decebat enim eum per quem omnia, & propter quem omnia: qui multos filios in gloriam adduxerat, per Paſſionem mortis conſummari.

Multa] tangitur Paſſionis multiplicitas : quia ex multis generibus paſſionum cõpoſita eſt: faſciculus myrrhæ dicitur *Cant.* 1. Dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur. Tangit autem quandam inter multa iſtius faſciſculi compoſitionem , cùm dicit [& reprobari à ſenioribus , & à ſummis Sacerdoribus.] Reprobatio enim hæc cauſa ſibi fuit Paſſionis : quia Sacerdoribus eum ad reprobationem condemnantibus , etiam populus reprobare eum eſt inductus. *Matth.* 26. Summus Sacerdos quærebat falſum teſtimonium aduerſus IESVM , & omne concilium. Sacerdotes enim primam auctoritatem in mortem Domini habebant [& ſummis ſenioribus] qui vice Senatorum habebantur. 1. *Eſdræ.* 9. Manus magiſtratuum fuit in tranſgreſſione hac prima [& Scribis] qui vice ſapientum & literatorum habebantur. *Ier.* 5. Dixi: forſitan pauperes ſunt & ſtulti : ignorantes viam Domini & iudicium Dei ſui. Ibo igitur ad optimates & loquar eis. Ipſi enim cognouerunt viam Domini & iudicium Dei ſui. Ipſi autem ſimul magis confregerunt iugum: ruperunt vincula [& occidi] *Dan.* 9. Occidetur Chriſtus, & non erit eius populus qui eum negaturus eſt [& poſt dies tres reſurgere] læta ponit poſt triſtia. 1. *Petr.* 1. Pronuntians quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias. *Oſeæ* 6. Viuificabit nos poſt duos dies : & in die tertia reſuſcitabit nos.

Et palam verbum loquebatur] tangit modum doctrinæ : quia coram Diſcipulis adhuc imperfectis palam verbũm hoc de ſua Paſſione loquebatur : & ideò Petrus fuit contriſtatus. *Matth.* 10. Non eſt occultum quod non reueletur: neque abſconditum quod non ſciatur. *Iſa.* 45. Nihil in abſcondito locutus ſum , in loco terræ tenebroſo. Hæc eſt conſuetudo Chriſti & omnium Diſcipulorum eius , quod humilia de ſe prædicant omnibus, & ſublimia tacent , & occultari præcipiunt. *Rom.* 12. Non alta ſapientes: ſed humilibus conſentientes. *Philip.* 2. Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu. Et ſequitur. Exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens. Humilia enim de ſe ſentientes , prædicare alta non poſſunt [& apprehendens eum Petrus] ſeorſum abſtractum à Diſcipulis. Volens iam ſeruare documentum Euangelicum *Matth.* 18. Argue eum inter te & ipſum ſolum [cœpit increpare] dicens hoc quod dicitur *Matth.* 16. Abſit à te Domine : non erit tibi hoc. Zelum enim Dei habens: ſed non ſecundum ſcientiam, arbitrabatur nimis eſſe turpe, Dominum maieſtatis ſputis liniri, probris exponi, flagellis cædi, morte multari, & cruce turpari.

Qui] ſcilicet Dominus [conuerſus ad Diſcipulos] à quibus eum Petrus abſtraxerat: tanquam eſſet indignum ſibi coram ſuis Diſcipulis , talia de ſe futura prædicare , eo quòd Diſcipuli magnum aliquid ſecundum faſtum mundi de Domino exiſtimabant , & contendebant quis eorum eſſet primus in regno. Etiam quia ſtatim putabant Dominũ fore inthronizandum. Dominus autẽ econtra volens humilia Diſcipulos de ſe ſentire [& videns Diſcipulos ſuos] quos ad humilitatem ſuæ crucis inſtruere intendit [comminatus eſt Petro] ne alta ſaperet: quia & primus Angelus, & primus homo, per ſuperbiam ceciderant : ne & ipſe alta ſapiens ſimiliter caderet. Vnde *Luc.* 10. Cùm Apoſtoli gloriantes de magnis, ad ipſum redirent dicentes, quia in nomine tuo etiã Dæmonia ſubiiciuntur nobis: ad humilitatem reducens eos dixit. Videbam Satanam, ſicut fulgur de cælo cadentem. Ac ſi diceret illud *Roman.* 11. Noli altum ſapere: ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis, per naturam in alto plantatis non pepercit: ſed per ſuperbiam condemnat , ne forte nec tibi parcat. *Iac.* 4. Deus ſuperbis reſiſtit : humilibus autem dat gratiam [dicens] ad inſtructionem Petri [Vade] profectu humilitatis [retro me] vt humilem humilis , & humiliter ſequaris [Satana] qui ſaluti & viæ ſalutis , quæ per humilitatem Paſſionis eſt, aduerſaris : Satan enim aduerſarius interpretatur. *Zach.* 3. Stabat Satan à dextris Ieſu Sacerdotis magni: vt aduerſaretur ei. *Matth.* 16. Vade retro me Satana: ſcandalum mihi es [quoniam] in iſto facto humilitatem Paſſionis recuſans [non ſapis] ea [quæ ſunt Dei] quoad conſilium diuinum , qui per humilitatem crucis releuare vult caſum ſuperbiæ primi hominis : hæc enim Dei ſunt conſilia & iudicia [ſed] ſapis ea

[quæ ſunt hominum] qui præſentia quæ vident appetunt:& in his eleuari & ſuperbiam quærunt. Græca tamẽ tranſlatio habet vt dicit *Gl.* Propitius eſto tibi Domine:nõ erit tibi iſtud,id eſt,nõ poteſt fieri:nec recipiunt aures meæ vt Dei Filius ſit occidendus. *Iſa.* 21. Propterea repleti ſunt lũbi mei dolore,anguſtia poſſedit me, ſicut anguſtia parturiẽtis: corrui cum audirẽ, turbatus ſum cum viderẽ: emarcuit cor meum,tenebræ ſtupefecerunt me. In tali enim affectu doloris dixit hoc Petrus;neſciens quid diceret:ſed Chriſtus inſtruxit eum in affectu charitatis,& humillimæ redemptionis,

Et conuocata turba cum Diſcipulis ſuis, dixit eis:Si quis vult me ſequi,deneget ſemetipſum:& tollat crucem ſuam,& ſequatur me.

Et conuocata turba cum Diſcipulis ſuis] fundatis in gratia, monet ad ſequendum in humilitatis & patientiæ via. Diuiditur autem hæc pars in partes duas, in quarum prima ſuadet ad ſequendum humilitatis & patientiæ viam:in ſecunda autem, quod hæc via tenenda ſit, adhibet rationem *ibi*[qui enim voluerit animam ſuam]in prima harum partium quinque dicuntur. Quia enim hæc via ad ſalutem eſt neceſſaria; ideò communiter omnibus proponitur.Quia autem eſt omni laude digna,& magno præmio remuneranda; ideò non compellitur, ſed libertati noſtræ electionis relinquitur. Tertiò tria quæ ad ipſam requiruntur per ordinem determinantur, quæ cum iſtis quinque efficiuntur.

Dicit igitur[& conuocata turba]à turbantibus in vnum cor & animam vnam [cum Diſcipulis ſuis]quia non Diſcipuli debent eſſe cum turbis:ſed potius turbæ cum Diſcipulis.*Ierem.* 15. Ipſi conuertentur ad te,& non conuerteris ad eos [dixit eis]id quod ſaluti communi neceſſarium eſt.*Prou.* 9. Sapientia foris clamitat : in plateis dat vocem ſuam [ſi quis vult] in adoptione & electione noſtra ponitur.Quia vt dicit *Ioan.Damaſcenus*,non ſuadet malitiam ,& non compellit virtutem : vt laudabile ſit opus virtutis. Per hoc autem quod dicit[ſi quis] notat charitatem. *Matth.* 20. Multi ſunt vocati; pauci vero electi. Quamuis rari ſint, tamen præ omnibus ſunt Deo chari. *Iudi.* 5. Cor meum diligit principes Iſraël:qui propria voluntate obtuliſtis vos diſcrimini,benedicite Domino. Ideò ergo dicit [ſi quis vult poſt me] imitando meæ humilitatis & patientiæ viam.*Iob* 24. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus,viam eius cuſtodiui, nec declinaui ex ea[ſequi]quia qui ſequitur, conſequitur. *Philipp.* 3. Sequor autem ſi quo modo comprehendam : in quo & comprehenſus ſum. *Cant.* 5. Dilecte mi comprehendam te.Nihil enim ſequi prodeſt,niſi conſequi poſſit. *Dan.* 3. Nunc ſequimur te in toto corde noſtro : & timemus te,& quærimus faciem tuam ne confundas nos. Quia qui ſequitur & non conſequitur,eſt confuſus:ſicut confundentur qui viam erroris ſequuntur.

Deneget ſemetipſum]intus quoad veterem hominem:vetus enim homo eſt,qui vetuſtatem ſequi perſuadet: & hoc eſt animalitas, quæ non capit quæ Dei ſunt. 1. *Corinth.* 2. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei. Hanc ergo animalitatem oportet abnegare.*Geneſ.* 21. & *Galat.* 4. Eiice ancillam & filium eius. Ancilla enim eſt per quam vt dicitur *Prouer.* 30. Tota naturæ humanæ mouetur terra, quando fuerit cohæres dominæ ſuæ,hoc eſt,ſpiritualis rationis. Hanc ergo primũ oportet denegare : ne ſuaſionibus eius & moribus illicitis in illam conſentiatur : & hoc eſt primum in recedendo à malo[& tollat crucem ſuam] *Mat.* 16. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum,& tollat crucem ſuam,& ſequatur me. Tollere autem crucem,eſt exaltare cruciatum crucis noſtræ pœnitentiæ in ſatisfactionem peccati commiſſi. *Galat.* 5. Qui ſunt Chriſti carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Nihil enim delet peccatum, niſi crux:quia & in Chriſto crux ſuſcepta, noſtra peccata deleuit : & à nobis exaltata,pro peccato ſatisfacit. *Thren.* 4. Ante faciem noſtram Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris. 1. *Petr.* 1. Peccata noſtra in corpore ſuo portauit ſuper lignum : vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus,cuius liuore ſanati ſumus. Huius (aliàs hæc) igitur crucis ſtigmata portantes in pœna pœnitentiæ : in fide crucis noſtram crucem tollamus , & eleuemus à terrenis : dicentes cum *Paulo Galat.* 6. De cætero nemo mihi moleſtus ſit: ego enim ſtigmata Domini mei Ieſu in corpore meo porto. Sicut igitur abnegatio ſui valet ad vitationem peccati quod poterat committi;ita tollere crucem ſuam vnicuique debitam, valet ad ſatisfactionem commiſſi [& ſequatur me] in hoc eſt perfectio, quod hoc perficit ad virtutis operationem:vt cùm iam peccatum cauetur ne fiat, & deletur quod factum erat ; ſtudeamr ad hoc, quod opus virtutis perficiatur ad meritum:vnde *Eccle.* 24. Gloria magna eſt ſequi Dominum.Glorioſum enim eſt imitari Dominum virtutis. *Eccleſ.* 11. Quid eſt homo vt ſequi poſſit regem factorem ſuum?

Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam : qui autem perdiderit animam ſuam propter me & Euangelium,ſaluam faciet eam.

Hic tangit eorum quæ dixit rationes : & ſunt tres per ordinem, prima quarum ſumpta penes ordinem vitium animæ ad meritum ſalutis : & hanc tangit cum dicit [qui enim voluerit animã ſuam facere] anima autẽ hic dicitur ab animando (ſpiritus enim qui eſt ſubſtantia animæ noſtræ) ſecundum quòd corpus animat, deſiderat ea quæ ſunt corporis, in quibus perditur totum bonum eius ; quia totum bonum ſpiritus noſtræ animæ, eſt in auertendo ſe à carne, & abſtrahendo ſe à deſideriis concupiſcentiæ : ſic enim vincit paſſiones, & virtute perficitur , & contemplationi coniungitur ſuperiorum , & depuratur & emundatur vt ſit honeſtatis ſubiectum,& diuinæ ſapientiæ ſpeculum:vnde & *Plato* dicebat concupiſcentiam in inferno ſepultam eſſe, quo pergit homo cùm ad infima coniungitur:& hoc eſt[qui enim voluerit] quia hoc in noſtra ponitur electione.[animam ſuam] ſpiritu qui carnem vincit [ſaluam facere] quia omne quod ſaluatur, in bonis ſibi connaturalibus ſaluatur, per quæ à contrariis corrumpentibus liberatur : bona autem connaturalia animæ ſunt bonum virtutis,& ſapientiæ veritatis : & per hoc liberatur à paſſionibus corporis,& à vanitate ſuſpectionis. Hic ergo ſic ſaluans animam [perdet eam]

eam] Perdit autem, quando auertit ab eo quod animat & deſiderat. *Eccleſ.*8. Fili poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si enim præſtes animæ tuæ concupiſcentias ſuas, faciet te in gaudium inimicis tuis. Hæc concupiſcentia eſt Dalila, quæ Samſonem perdidit *Iudic.*16. Quia dum dormiens in ſinu concupiſcentiæ Samſon, raſum caput habuit (hoc eſt, à robore virtutis, & meta mentis, & ratione prudentiæ, & certitudine ſcientiæ, & veritate intellectus, & ab induſtria artis, & lumine ſapientiæ) quaſi ſeptem pilis, quos habuit: ſtatim in gaudium inimicis factos fuit: & ſic totus fuit perditus. Conſilium ergo eſt quod perdatur Dalila, vt Samſon Sol fortis ſaluetur. Hoc eſt igitur quod anima in animando corpus, concupiſcentiis viuens, perdatur: quia ſic in bonis ſpiritui animæ connaturalibus ſaluatur [qui autem] ſic [perdiderit animam] hoc eſt, animalem ſenſum [propter me] hoc eſt, vt me lucretur [& Euangelium] hoc eſt, euangelicam veritatem quæ à carne auertit [ſaluam faciet eam] quia in Chriſto, & in Euangelio ſunt bona animam ab omnibus contrariis ſaluantia: vnde *Oſea* 13. Perditio tua ex te Iſraël: tantum in me ſaluatio. *Ioan.*10. Per me ſi quis introierit ſaluabitur, & paſcua inueniet. *Ioan.*17. Quos dediſti mihi cuſtodiui: & nemo ex eis periit.

Quid enim proderit homini ſi lucretur mundum totum, & detrimentum animæ ſuæ faciat? Aut quid homo commutationis dabit pro anima ſua?

Secunda ratio eſt, ſumpta à nocumento, quod affert animæ perditio, in comparatione ad lucrum quod affert concupiſcentiis: & hoc eſt quod dicit [Quid enim prodeſt] quia in momentaneis delectationibus ſecundùm veritatis rationem nullus eſt profectus [homini] ſecundum quod homo: quia homo, ſicut dicit *Philoſophus*, eſt intellectus, & bonum quod prodeſt homini, in quantum homo, eſt bonum intellectuale: & hoc, vt dicit *Philoſophus*, eſt bonum diuinum [ſi lucretur] ad ſenſibilem & momentaneam delectationem [totum mundum] præſentem: de quo dicitur. 1. *Ioan.*2. Omne quod eſt in mundo: aut eſt concupiſcentia carnis, aut eſt concupiſcentia oculorum, aut ſuperbia vitæ. Et eſt ac ſi diceret. Si totum mundum habeat in delicias carnis, aut aſpectum vanitatis, ſicut delectatur auarus in contemplandis diuitiis: aut habeat mundum in faſtum ſui dominatus ſubiectum, ſicut habent eum in prælatutis & dominatibus gloriantes. Et per hæc præſentia, lucrata ad ambitionem vel cupiditatem [detrimentum animæ ſuæ] in bonis ſpiritui animæ connaturalibus [faciat] q. d. Nihil prodeſt, & minus quam nihil: quia lucrum concupiſcibilium in mundo, magis in bonis animæ relinquit nocumentum: quod peius eſt & damnoſius, quam ſi nihil lucratus eſſet: vnde *Prouerb.* 6. loquens de concupiſcentia ſub metaphora mulieris dicit. Pretium ſcorti vix vnius eſt panis, hoc eſt, momentaneæ delectationis: mulier vero, hoc eſt, intellectua & emollita concupiſcentia, pretioſam animam viri tollit: quia virilitatem eneruat, & tollit rotum robur mentis. Melius ergo eſt perdere ſenſum animalem, & in triſtibus & difficilibus exercere: vt ſaluetur anima in bonis ſibi connaturalibus. 2. *Corinth.*4. Licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur: tamen is qui intus eſt renouatur de die in diem [Aut quam homo] rationalis qui facit æſtimationem bonorum: quanti ponderis ſit vnumquodque diligibilium [commutationem] in aliena à natura animæ bona [dabit] vel [accipiet pro anima ſua] vt illa in bonis ſibi connaturalibus perdatur: & ideò dicit *Apoſtolus* 2. *Corinth.*4. Id enim quod in præſenti momentaneum & leue eſt tribulationis noſtræ, in quo, ſupple, perditur animalis ſenſus ſecundum pœnitentium delectationes, ſupra modum in ſublimitatem æternæ gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus, hoc eſt, non æſtimantibus nobis ea quæ videntur: quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna. & hoc eſt quod dicit:

Qui enim me confeſſus fuerit, & verba mea in generatione iſta adultera & peccatrice: & filius hominis confitebitur eum, cùm venerit in gloria Patris ſui cum Angelis ſanctis.

Alias confuſus.

Alias confuſum detur.

Tertia ratio eſt, quæ ſumitur ex comparatione præmij perdentis animam, & ſaluantis eam. Dicit igitur [Qui] hoc eſt, quicunque ſine perſonarum diſtinctione. *Act.*10. In veritate comperi quia non eſt perſonarum acceptor Deus [me confuſus fuerit] Confundor, eris, accepit hic *Marcus* pro verbo deponentis generis, pro verbo, erubuerit: & ideò ſenſus eſt [Qui me confuſus fuerit] hoc eſt, qui me erubuerit ſequi [& verba mea] erubuerit implere [in generatione iſta] quæ ſaluat animalem ſenſum ſequendo carnis delectabilia: & ideò dicit [adultera] quia ſuper verum animæ ſponſum admiſit Diabolum adulterum in delectabilibus carnis. *Iſa.*57. Iuxta me diſcooperuiſti, & ſuſcepiſti adulterum [& peccatrice] quia per hoc quod in libidine ſuſcepit adulterum, ſtatim diffunditur in peccata diuerſa, & accepit peccati conſuetudiné. *Luc.*11. Generatio praua atque peruerſa ſignum quærit. *Deuter.*32. Generatio praua, hæccine reddis Domino, popule ſtulte & inſipiens? Hæc enim generatio gloriam reputat, ſequi concupiſcentias, & ſaluare ſenſum animalem in concupiſcentiis ſuis: & hi ſunt, de quibus dicitur *Prouerb.*2. Lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis, & homo peruerſus inter tales confunditur non eſſe ſimilis: & ſic confunditur filium Dei, & ſaluare animam in bonis & veris animæ connaturalibus [Et filius hominis] hoc eſt, IESVS Chriſtus [confundetur eum] hoc eſt, erubeſcet eum [cum venerit ad Patrem] cum omni gloria regni ſui, hoc eſt, in gloria Patris ſui, in qua omnes gloriantur, qui non confunduntur, animas ſuas in bonis & iuſtis & veris connaturalibus animæ: & nullus ſecutus eſt ſenſum animalem in carnis delectabilibus. *Pſalm.*149. Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Omnes enim iſti pedes affectuum habent compeditos, vt carnis delectabilia ſequantur: & manus operationum, manicis ferreis omnia domantibus habent ligatas: ne ad opus peccati poſſit extendi iudicium conſcriptum, in lege & ſcriptura Domini: gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. Et ibi confuſio eius erit

magna his, qui ſecuti ſunt concupiſcẽtias ſuas: iſti ſunt de quibus dicit *Apoc.* 12. quod non dilexerũt animas ſuas vſque ad mortem, hoc eſt, animalem ſenſum in concupiſcentia, quæ mortem æternam inducit [cum Angelis ſuis] qui in puritate ſpiritus concupiſcentias animo conculcarunt. *Matth.* 22. *Luc.* 20. In reſurrectione neque nubent, neque nubentur: ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælis. Ideò quod hîc dictum eſt continetur *Ioan.* 12. Qui amat animam ſuam perdet eam: & qui perdiderit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam. Et hoc eſt quod dicit in hoc loco.

CAPVT IX.

Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia ſunt quidam de hîc ſtantibus qui non guſtabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

TANGIT hîc Eccleſiæ fundationem in gloria. Diuiditur autem in partes duas, in quarum prima, præmittit iſtius gloriæ reuelationem: in ſecunda autem, facit reuelationis exhibitionem *ibi* [Et poſt ſex dies] In primo horum dicit quatuor, in quorum primo dicit quibus hæc reuelatio promittitur: ſecundo, quando: tertio, quid: quarto, quale eſt quod videbunt. Dicit igitur [Et dicebat illis] fundationem in gratia ordinans ad fundamẽtum ſpei in gloria [Amen dico vobis] Quia de inuiſibilibus eſt quod promittit: ideo præmittit confirmationem. *Apoc.* 3. Hæc dicit amen, teſtis fidelis & verus [quia ſunt quidam] exceptæ dignitatis inter alios: Petrus, Ioannes, & Iacobus maior [qui non guſtabunt mortem] per experimentum reſolutionis animæ à corpore. Hæc autem ideò dicit, quia dictum fuerat *Exod.* 33. Non videbit me homo & viuet. Et ideò Chriſtus oſtenſionem gloriæ vitæ æternæ promittit ante mortem: vt magis Diſcipuli in fide firmentur. Dicuntur autem iſti [de hîc ſtantibus] quia recti iſti ſtant in gratia. *Rom.* 14. Stabit autem. Potens eſt enim Deus ſtatuere illum [donec videant] oculis corporalibus [regnum Dei] hoc eſt, figuram decoris regni Dei, in ſigno & claritate transfigurationis. *Exod.* 33. Ego oſtendam tibi omne bonum. Inueniſti enim gratiam coram me. Quibus ergo oſtenditur, in communi non determinatis nominibus, declaratur. Quando autem, quia ante mortem. Quid, quia regnum Dei in decore transfigurationis. *Sap.* 10. Oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum: honeſtauit illum in laboribus, & compleuit labores illius [venientis in virtute] hoc eſt, vitam oſtendentis non in infirmitate, ſed in immortalitatis virtute & poteſtate. Alia litera habet [venientis in virtute] quia ſecundus aduentus Chriſti non erit in infirmitate, ſed in poteſtate & virtute: & hanc gloriam præmonſtrauit in transfiguratione. *Luc.* 23. Amodo videbitis filium hominis venientem in virtute. De hac viſione dicitur *Iſa.* 30. Ipſi videbũt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri. 2. *Petr.* 1. Non indoctas fabulas ſecuti annuntiauimus vobis Domini noſtri virtutem: ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis voce ad eum delapſa à magnifica gloria. *Ioan.* 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre: plenum gratiæ & veritatis.

Et poſt dies ſex aſſumpſit IESVS Petrum & Iacobum & Ioannem: & ducit illos in montem excelſum ſolos, & transfiguratus eſt coram ipſis.

Tangit hîc reuelationem gloriæ: tangit autem tria, ſcilicet, quando, & quibus reuelauit: ſecundò, qualem gloriam reuelauit: tertiò, qualiter diſparuit, & ad quid reuelata fuit. Dicit igitur [Et poſt ſex dies &c.] à doctrina inducta: quia ſex diebus ab initio perfecit Deus mundum: & per quietem ſalutiferam in gloria quietem oſtendit. Poſſunt tamen per ſex dies, ſex gratiæ illuſtrationes ſignificari, quibus Sol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter ſuper nos illuxit: & poſt quos gloriam ſuam, quam nobis daturus eſt, demonſtrauit: ſcilicet: naturæ ſanctificatio, in humanæ naturæ ſuſceptione: maledictæ generationis reparatio, in mundiſſima & ſanctiſſima ſui de illibata Virgine generatione: concupiſcentiæ damnatio, in circumciſione: originalis peccati deterſio, in baptiſmi ſanctificatione: damnatoris noſtri Diaboli deuictio, in tentatione: omnium animarum illuminatio, in prædicatione, & doctrinæ per exempla & ſigna confirmatione. Per hos enim ſex dies in nobis lux gratiæ diffuſa & confirmata eſt: & poſt hos ad gloriæ demonſtrationem ſublimamur. In primo die ſicut dicitur *Ezech.* 43. Ingreſſa eſt gloria lucis Domini in templum naturæ humanæ: & reſplenduit terra à maieſtate eius. In ſecundo Sol iuſtitiæ nubem primæ maledictionis diſſoluit. 2. *Machab.* 1. Tempus affuit quo ſol refulſit qui prius erat in nubilo. In tertio tenebras fugauit Ægypti, quæ tenebant oculos omnium natorum. *Ioan.* 1. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt; quin potius vt dicit *Chryſoſtom.* Lux tenebras nos tenentes diſſipauit. In quarto, ad illuminationem naturæ damnatæ illuxit, & ipſam ad lucem reduxit: & fit quod dicitur *Rom.* 13. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. In quinto, adducit lucis ſerenitatem, iam quaſi in meridie exaltatus Sol, ad depulſionem authoris tenebrarum: & fit quod dicitur *Eccli.* 43. In meridiano Sol exurit terram: & refulgens radiis ſuis obcæcat oculos, ſcilicet, ne videant terrena quibus incitentur in tentationem. In ſexto & vltimo, fit Sol in multitudine ſtellarum, quas illuminauit ad lucem gratiæ ſtans in decore ſuo, ſicut, dicitur *Eccli.* 43. Species cæli gloria ſtellarum mundum illuminans in altiſſimis Dominus.

Poſt tales igitur ſex ſuæ gratiæ illuſtrationes [aſſumpſit] hoc eſt, ad ſe ſumpſit: quia infirmitas humana ad hoc non ſufficeret, niſi virtute Chriſti eleuata aſſumeretur in tantæ lucis acceſſum. *Pſalm.* 88. Domini eſt aſſumptio noſtra: & ſancti Iſraël regis noſtri. Vnde etiam *Paulus* 2. *Cor.* 12. dicit raptum huiuſmodi vſque ad tertium cælum. *Exod.* 33. Cum Moyſes viſurus eſſet Dei gloriam, prius aſſumptus eſt dicente Domino: Eſt

locus

locua apud me,& ſtabis ſupra pettam, hoc eſt , in ſolido veritatis reuelandæ. Aſſumpſit [autem Ieſus] auctor ſalutis, quæ ſalus tota in luce conſiſtit. De quo dicitur. 1. *Tim.* 6. Qui ſolus habet immortalitaté & lucem habitat inacceſſibilem [Petrum] vt Apoſtolicum verticem , & ſuum in terra vicarium , illuminationes diuinas omnibus conferre debentem,& inferni tenebras diſſipantem ſuorum vinculorum poteſtate. *Matth.* 16. Tibi dabo claues regni cælorum : & portæ inferi non præualebunt aduerſus eum. Adhuc autem aſſumpſit [Petrum] qui tenebras & nubes carnis ,'& humanarum opinionum tranſcenderat, & viſum iam fixerat in globis æternæ lucis. *Matth.* 16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi:ſed Pater meus,qui eſt in cælis [& Iacobum] qui primus inter Apoſtolos conſtanter moriendo fidem probauit. *Act.* 12. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio [& Ioannem] qui ſecreta cæleſtia verbi æterni omnibus deſcriberet , & ſic veritatis lucem demonſtraret. *Ioan.* 21. Hic eſt Diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his : & ſcripſit hæc:& ſcimus quia verum eſt teſtimonium eius [& ducit illos] quia niſi ipſe ductor eſſet, deuiarent. *Deut.* 31. Dominus ſolus ductor eius fuit: & non eſt cum eo Deus alienus [in monte] locus eſt in quo eſt transfiguratus , qui erat mons Thabor,qui veniens lumen interpretatur:mõs iſte viſionis eſt. *Geneſ.* 22. In monte Dominus videbit. *Pſalm.* 67. Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo. Mons enim iſte ſpiritus eminentiam deſignat. *Ierem.* 31. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iuſtitiæ,mons ſanctus [excelſum] quia deſignat celſitudinem intellectualis viſionis. *Ezechiel.* 40. Adduxit me in terram Iſraël , & dimiſis me ſuper montem excelſum nimis. *Apocal.* 21. Suſtulit me in ſpiritu in montem excelſum & eleuatum [ſeorſum] à ſtrepitu frequentantium. *Marc.* 6. Venite ſeorſum in deſertum locum [ſolos] vt nullus alienus tantæ viſionis turbaret ſecretum. *Thren.* 3. Sedebit ſolitarius & tacebit,quia leuabit ſe ſupra ſe.

Et transfiguratus eſt] quamuis transfiguratio mutationem ſonet figuræ corporeæ ; non tamen hic ſumitur in tali ſignificatione : ſed cùm filius Dei ſit in figura hominis vt homo verus *Philipp.* 2. Formam,hoc eſt,figuram hominis accipiens : & habitu inuentus vt homo. Figura (vt dicit *Phil.* inter omnia quæ corpori accidunt propriã ſpeciẽ & naturam deſignat:& ideò cum mutatione ſpeciei in animalibus,continuo mutatur & figura : & quorum eſt vna figura communis , eorum eſt ſpecies vna : & animalia conuenientiam habentia in figuris,conuenientiam habent in aliquo. Hanc autem figuram humanam in infirmitate noſtra filius Dei inter homines oſtendit. Quia autem filius Dei in natura fuit & eſt diuina; ideò etiam figura diuinæ ſubſtantiæ eſſe deſcribitur. *Hebr.* 1. Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ipſius. Quia igitur in monte coram Diſcipulis, non humanitatis , ſed gloriæ diuinæ claritatem oſtendit , quam oſtendere non erat conſuetus: ideò transfiguratus eſſe dicitur,hoc eſt, claritatem qua figura ſubſtantiæ diuinæ & ſplendor æternæ gloriæ eſt,demonſtraſſe. *Sap.* 7 Candor enim eſt lucis æternæ,& ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis : & imago bonitatis illius.

Et veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia & candida nimis velut nix, qualia fullo non poteſt ſuper terram candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyſe: & erant loquentes cum Ieſu.

Tangit hîc qualiter transfiguratus eſt : tangit autem hîc quinque iſtius gloriæ teſtimonia , ſcilicet,fulgorem veſtimenti , idoneitatem teſtium legis & prophetiæ , idoneitatem teſtium gratiæ, teſtimonium cæleſtis luminis , & teſtimonium paternæ vocis. Omittit autem *Marcus* ſplendorem corporis quem *Matthæum* poſuiſſe cognouerat *Matth.* 17. Splenduit facies eius ſicut Sol. In hac enim claritate futuræ reſurrectionis claritatem oſtendit , in qua in diſpari claritate erit par gaudium. 1. *Corinth.* 15. Alia claritas ſolis, alia lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella autem à ſtella differt in claritate: ſic & reſurrectio mortuorum. *Matth.* 13. Tunc fulgebunt iuſti ſicut Sol in regno Patris eorum.

Et veſtimenta eius facta ſunt] non eſt credendum quod veſtimenta Domini in monte ex laneis in cæleſtia mutata ſint: ſed potius quia tanta fuit ſui corporis claritas, quod radij & lumen diffuſum ab ipſo, eum per modum veſtimenti cinxerunt : & hanc claritatem veſtitus eius laneus vel ſericeus quem habuit abſcondere non potuit , ſed per veſtimentum vndique diffuſa claritas emicuit: & hoc vocatur veſtimentum *Iob.* 40. Circunda tibi decorem : & ſpecioſis induere veſtibus. *Pſalm.* 103. Amictus lumine ſicut veſtimento. *Pſalm.* 92. Dominus regnauit, decorem indutus eſt : indutus eſt Dominus fortitudinẽ,& præcinxit ſe. Sic ergo etiam exteriora veſtimenta ab interiori habitu luminis [facta ſunt ſplendida] *Pſal.* 109. In ſplendoribus ſanctorum ex vtero ante luciferum genui te [& candida] lumine vndique impleta : ipſa dicitur enim candor , albedo, quæ ad modum argenti candet, vndique diffuſo lumine in clara ſuperficie. *Luc.* 9. veſtitus eius albus & refulgens. *Mat.* 17. Veſtimenta eius facta ſunt alba ſicut nix [qualia fullo ſuper terram] arte quacunque [non poteſt candida facere] huius cauſa eſt , quia interius lumen fullo non poteſt infundere, quod clareſcat per colorem habitus exterioris: tales enim colores, vt dicit *Philoſophus*, artifices facere non poſſunt, in quibus lumen interius diffunditur per perſpicuitatem alicuius corporis colorati circunſtantis , ſicut eſt in Iride & chelis (aliàs celis) cæleſtibus , & huiuſmodi. Talis autem candor , candorem ſanctorum in Eccleſia futurum ſignificat , qui cæleſtis eſt, & viribus & arte terrenis fieri non poteſt; vt *Iſa.* 49. Viuo ego, dicit Dominus, quia his omnibus velut ornamento veſtieris,& circundabis eos velut amictum tibi.

Et apparuit illis Elias cum Moyſe] ecce teſtes idonei legis & prophetiæ. Apparuit enim Moyſes , vt oſtenderet in eo impleri teſtimonium legis. *Ioan.* 5. Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit. Elias autem Prophetarum eximius, qui & poſt ſe ſucceſſorem vnxit Eliſeum , qui præfuit congregationibus Prophetarum. 4. *Reg.* 2. & 3. *Reg.* vlt. Tulit teſtimoniũ prophetiæ. *Eccleſ.* 36. Da mercedem, Domine, ſuſtinentibus te : vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Sic ergo iſti duo apparuerunt. Venit autem Moyſes de inferno, vt conſolationem patribus nuntiaret:

ret: Elias de paradiſo ſpirituum, vt ſic ruinam angelicam eſſe reparandam ſignificaret: Diſcipuli autem venerunt de mundo, vt viuentes redimendos eſſe docerent. Et ſic fieret quod dicitur *Phil.* 2. In nomine IESV omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus Chriſtus eſt in gloria Dei Patris, transfiguratus [loquentes cum Ieſo] *Luc.* 9. Dicitur, quod loquebantur de exceſſu quem expleturus erat in Ieruſalem. Loqui autem ipſorum: eſt talem gratiam redemptionis futuram per Chriſtum, teſtimoniis legis, & Prophetarum præfiguratam eſſe oſtendere. 1. *Petr.* 1. De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt, ſcrutantes quod vel quale tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti, prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias.

Et reſpondens Petrus, ait Ieſu: Rabbi, bonum eſt nos hîc eſſe: & faciamus tria tabernacula: tibi vnum, & Moyſi vnum, & Eliæ vnum. Non enim ſciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. Et facta eſt nubes obumbrans eos.

Inducuntur hic teſtes idonei de mundo venientes, qui tres ſunt: Petrus pro omnibus loquitur ſicut vertex Apoſtolorum. Tanguntur autem hic duo, ſcilicet, manendi teſtificata felicitas: & ignorantia ordinis ad manendum. De primo dicit [Rabboni] magiſtrum vocat cuius in hac ſchola felicitatis ſvellet eſſe Diſcipulus. *Matth.* 23. Vnus eſt magiſter veſter Ieſus Chriſtus. *Ioan.* 13. Vos vocatis me Magiſter & Domine, & bene dicitis: ſum etenim [bonum] hoc eſt, felix [eſt nos hîc eſſe] vbi præſentia gaudij omnem abſtergit miſeriam. Vnde *Gloſſ.* Quamuis ſtupefactus: inſitum tamen ſibi affectum indicat. *Pſa. ſecundum Hieronymi Tranſlationem.* Bene mihi non eſt ſine te. Totum enim bonum felicitatis eſt intereſſe contemplationi beatitudinis: quia videtur illic, & habetur omne bonum. *Exod.* 33. Ego oſtendam tibi omne bonum. Hoc autem Petrus ſecundum *Chryſoſt.* Dicebat propter viſionis felicitatem: & ideo quia Chriſtus dixerat ſe crucifigendum, cui cùm Petrus diceret: abſit à te Domine, non erit tibi hoc: & eſſet redargutus à Chriſto, non apertè audet dicere contra crucifixionem aliquid, ſed occulte ſuadet in monte eſſe remanendum: ne crucifixores in Domino crucifigendi habeant locum: & ſecundum hunc ſenſum, latere intendit Petrus: ne cum Domino, cum quo mori & viuere elegerat, incideret in periculum. *Iſa.* 4. Super omnem gloriam protectio: & tabernaculum erit in vmbraculum diei ab æſtu, & in abſconſionem & ſecuritatem à turbine & à pluuia. Ab æſtu enim iræ Iudæorum putabat protegi, & à turbine comminationum defendi: & à pluuia tempeſtuoſæ perſecutionis abſcondi.

Et ſubintulit [faciamus hîc tria tabernacula] in quibus noſtra habitatio ſit. *Apocal.* 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Tabernacula enim ſunt hîc tanquam habitacula: ſciuit enim quod diu ſub dio habitare non poſſet, ſecundum hoc quod etiam dixerunt filij Prophetarum. 4. *Reg.* 6: Ecce locus vbi habitamus coram te anguſtus eſt nobis: eamus vſque ad Iordanem, & tollant ſinguli materias ſingulas: vt ædificemus nobis locum ad habitandum. Sicut enim deſiderauerunt habitare cum Eliſeo, ita iſte deſiderauit habitare cum Domino, & non redire ad turbationes mundanorum. *Pſal.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine: in ſecula ſeculorum laudabunt te. Et illud *Pſal.* 83. Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum [tibi vnum] in quo & ipſe cum condiſcipulis cum Domino habitare cupiebat [Moyſi vnum] quem ſecundum à Domino eſſe volebat [& Eliæ vnum] qui erat à Moyſe ſecundus, & à Domino tertius: qui tanquam omnium arbitri ad Dominum pro tempore vocarentur. Hæc tabernacula tria voluit eſſe Petrus: vt in vno, decor Domini conſideraretur in contemplatione familiarium: in ſecundo, virtus armata muniretur contra inſurgens contrarium: in tertio, opus officij compleretur ad quodcunque à Domino prædiffinitum negotium. Sicut enim ſciuit eſſe tria cæli tabernacula in hierarchiis, in quarum prima (quæ in veſtibulis eſt apud Deum) decor conſideratur regni cæleſtis, in igne diuino ſpiritus abſumente, in luce veritatis ſpiritus illuſtrante, in quiete & ſpiritualitate receptionis diuinæ ſpiritus mouente & regente, & gubernante. In ſecunda autem eſt armata militia, in dominatu, virtutes eleuatæ ne ſcabellatibus inclinatæ viliſicentur, in virtutibus inuincibiliter omnia perficientibus, quæ ſunt voluntatis diuinæ, in poteſtatibus, ſeuera & libera ordinatione comprimentibus omne contrarium, vt id quod bonum eſt, ad actum liberum expediatur. In tertia autem ordinat omnis opus officij: vt legibus ſit conſonum, quod per Principes decernitur: vt ad conſilium diuinum ſit prædiffinitum, quod Archangeli perficiunt: vt omni forma virtutis ſit formatum, quod cuſtodia perficitur Angelorum. Sic ergo ordinem cæli conſpectum habuit in mente, & rationem eius voluit ponere in monte: ſciens Angelos non deeſſe, vbi Dominus habitaret Angelorum: & præcipuè Domini Senatores, quibus Angeli miniſtrauerant. Hoc etiam ſignificatum vidit *Geneſ.* 6. Vbi dicitur. Cœnacula, & triſtega facies in ea. Triſtega enim ſunt tricamerata, propter tres ordines beatorum ſpirituum, qui dicti ſunt [non enim ſciebat] ſtupefactus & totius ordinis temporis oblitus [quid diceret] volebat enim beatitudinis obtinere locum: & non tenere ordinem à Deo diffinitum, quo ad ipſum veniretur per paſſionis meritum. Poſtea autem ſciuit quando, 1. *Petr.* 1. Dixit: pronuntians quæ in ipſo ſunt paſſiones & poſteriores glorias. *Rom.* 8. Si tamen compatimur & ſimul glorificemur. Cauſam autem ſtupefactionis iſtius ſubiungit Euangeliſta, innuens quod omnes idem cum Petro ſentiebant [erant enim] ſcilicet, omnes tres Apoſtoli [timore exterriti] hic autem timor, magni & non mali fuit expectatio, qui eſt timor admirationis: ſi enim malum & non magnum expectaſſent, non dixiſſent: bonum eſt nos hîc eſſe. Eſt enim *vt dicit Damaſc.* Timor in magna phantaſia. *Act.* 3. Repleti ſunt timore & extaſi in eo quod contigerat illi. *Habac.* 3. Domine audiui auditum tuum, & timui: conſideraui opera tua, & expaui.

Et facta eſt nubes] tangitur hic teſtimonium cæleſtis luminis. Dicens enim [& facta eſt nubes obumbrans eos] non eſt credendum quod hæc nubes

bes

bes tenebroſa vel obſcũra fuerit: Cùm *Matt.* 17. *& Luc.* 9. dicatur: Et nubes lucida obumbrauit eos. Spiſſitudo enim calcati luminis vocatur nubes; ſicut ſolent Philoſophi vocare tentorium Solis, ſpiſſitudinem luminis à corpore ſolis refulgentis. Sic enim nunc vt dicit *Pſalm.* 18. Chriſtus in Sole, hoc eſt, in fulgore Solis, poſuit tabernaculum ſuum. Et hoc texit Apoſtolos & perſtrinxit: & hoc vocatur nubes. Et quod dicit [obumbrans eos] intelligitur quia & vmbram, hoc eſt, formam æterni luminis expreſſit: ſicut exprimit forma ſpeculi ſiue vmbra figuram eius, quod in ſpeculo reſultat: & Apoſtolis per modum vmbræ refrigerium attulit ſecuritatis à turbine mundi, quem ex verbo Chriſti ſibi imminere timebant: vnde *Gloſſ.* dicit, quod Petrus petens tabernaculum, accepit nubis vmbraculum. Et in hoc ſenſu nubes hæc, teſtimonium fuit claritatis æternæ: quia ſuo lumine figuram æternæ claritatis expreſſit. Sic dicitur *Luc.* 1. Virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. *Iſa.* 49. *&* 51. In vmbra manus ſuæ protexit me.

Et venit vox de nube dicens: Hic eſt Filius meus chariſſimus, audite illum.

Teſtimonium quintum eſt à voce Patris, quæ maximè certificauit certitudinem æternæ gloriæ: vox enim iſta Patris de cælo fuit. Dicuntur autem hîc tria: quid ſonuit, vnde, & quis. Quid ſonuit quia [vox venit] quæ ſemper cum intentione profertur: quia pater illa voce totam ſuam intentionem expreſſit: vox enim illa eſt, in qua verbum formatum eſt. 2. *Petr.* 1. Voce delapſa ad eum à magnifica gloria. Hæc eſt vox dulcis, quam ſponſa deſiderauit *Cantic.* 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis [de nube] Ecce vnde ſonuit [quia de nube] tanquam de corporali & materiali elemento formata fuit. *Pſalm.* 76. Vocem dederunt nubes. *Pſalm.* 17. Intonuit de cælo Dominus: & Altiſſimus dedit vocem ſuam. *Ezech.* 1. Audiui ſonum ſicut ſonum ſublimis Dei [Hic eſt Filius meus] Ecce quid ſonuit: & tria dicit: naturæ dignitatem, affectus dilectionem, & obedientiæ auditionem.

Primum tangit cum dicit [Hic] in perſona demonſtratus [eſt Filius] hominis: quia Chriſtus homo, & Chriſtus Deus, vna eſt perſona in deitate & humanitate: & meo iudicio quamuis duas verè habeat natiuitates: vnam æternam, & vnam temporalem, cum vna & eadem filiatione eſt Filius. Et ideò dicit: Hic eſt filius [meus] quia filiationem, qua filius eſt à me & non ab alio habet. Et hoc quidem Pater bis dixit, & in baptiſmo, & in monte: in baptiſmo quidem, quia ibi ſanctificationem fecit regenerationis per Filium: in monte autem, quia ibi oſtendit futuræ gloriæ beatificationem etiam futuram per Filium. Has enim duas formas dat imago Patris quæ eſt Filius: formam ſcilicet, gratiæ per regenerationem, & formam gloriæ, per beatitudinem; formam autem naturæ etiam per Filium dedit in creatione: & ſic ad imaginem Patris (quæ eſt Filius) & formamur, & reformamur, & beatificamur. Et hoc aliter fieri conueniens eſſe non potuit: & hoc tangitur *Rom.* 8. Quos præſciuit conformes fieri imaginis filij ſui, hos & vocauit: & quos vocauit, illos iuſtificauit: & quos iuſtificauit, illos & magnificauit. Ideo ergo dicit: Filius meus.

Chariſſimus] In quo ſonat dilectionis affectus, quia in eadem dilectione qua pater diligit filium, etiam nos reformamur ad formam dilectionis, & in ea nos ipſe Pater diligit: quia ipſa dilectio, Spiritus ſanctus, à Patre in Filium: & à Filio in *in 1.d.10.* Patrem, & ab vtroque in nos ſanctificandos, & *a 7.& 1.* illuminandos, & perficiendos: per hoc quod per *p. ſum.* ipſam reducimur ad huius fontem dilectionis. *theol. tr. 8.q.36.* *Rom.* 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Sic dicit *Apoſtolus Coloſſ.* 1. Qui eripuit nos à poteſtate tenebrarum, & tranſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuæ. Sic ergo Filius charus in obedientia, quam pro nobis ſubiuit; charior in ſpiritu, quem nobis inſpirauit: chariſſimus autem in ſeipſo, in quo fons redundat charitatis. *Geneſ.* 37. Iſraël amabat Ioſeph præ omnibus filiis ſuis: eo quod in ſenectute ſua genuit ipſum: fecitque ei tunicam polymitam. Iſraël magnus Patriarcha rectiſſimus Patrem Domini ſignificat: Ioſeph autem accreſcens Chriſtum ſignificat hominem, per quem multi fideles Patri accreuerunt. Hunc præ omnibus vt præ omnibus amabat: quia de corde ſuo genitum non minus quàm ſeipſum dilexit. Hunc etiam in ſenectute quidem, hoc eſt, in fine ſeculi: non quidem genuit iteratò, ſed in carne naſci fecit: & ſic generationis eius carnalis auctor fuit. Et fecit ei tunicam polymitam, hoc eſt, vitæ conuerſationem cum morum honeſtate picturatam. Sic ergo eſt chariſſimus.

Audite illum] Tertium eſt quod præcepit voci ſuæ in omnibus eſſe obediendum. *Deut.* 18. Qui verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit: ego vltor exiſtam. *Pſalm.* 94. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Iſte enim eſt audiendus quatuor de cauſis, quarum prima quia ipſe ſolus verbum Patris. *Iſa.* 56. Verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuũ: ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud. Vacuum autem eſſet, ſi non eſſet auditum & exauditum. Secunda cauſa eſt, quia ipſum eſt cordis diuini manifeſtatiuum ſolum. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. Et ideò eſt audiendus, & nihil contra eum eſt audiendum. *Matth.* 11. Nemo nouit Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Tertia cauſa eſt, quia omni ſapientia & gratia plenus in auditu. *Coloſſ.* 1. In ipſo ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi. Quarta cauſa eſt, quia ipſum eſt in poteſtate effectiua omnium eorum quæ dicit: eſt enim verbum illud Angelus ſiue nuntius intelligentiæ actiuæ. Hæc autem factiua eſt per verbum: vnde quando miracula fecit, verbo ſuæ poteſtatis effecit. Quia ſicut dicit *Pſalm.* 32. Verbo Domini cæli firmati ſunt. Et hoc modo dicit *Pſ.* Audient verba mea, quoniam potuerunt, hoc eſt, poteſtatem effectiuam habuerunt. Et *Matth.* 7. Loquebatur enim ſicut poteſtatem habens, & non ſicut Scribæ & Phariſæi. Omne enim verbum hominum reſpectu verbi Filij Dei, eſt quaſi mortua vox abſque poteſtate effectiua eorum quæ dicunt. Sic ergo audite illum.

Et ſtatim circumſpicientes, nemi-

nem

nem amplius viderunt, niſi IESVM tantum ſecum.

Tangitur hîc iſtius viſionis terminatio & vtilitas: tanguntut autem hîc tria, io quorum primo tangitur viſionis terminatio: io ſecundo de viſione eruditio: tertio eruditionis non bene intellectæ declaratio. in primo horum tria dicuotur, in quorum primo notatur Diſcipulorum ad gloriam Dei cootemplandam auiditas: in ſecundo notatur ſubducta ab oculis eorum gloriæ maieſtas: in tertio notatur ex his tanta vtilitas. Dicit igitur [Et ſtatim] quia magnitudo deſiderij videndi, motam non admittendam eſſe perſuaſit. *Eccl.* 11. Dulce lumen & delectabile oculis videre ſolem [circumſpicientes] vndique oculos circumducentes ex contemplandi auiditate. *Geneſ.* 32. Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea. *Tob.* 10. Quotidie exiens circumſpiciebat vias omnes, per quas erat ſpes remeandi [neminē amplius viderunt niſi ſolum IESVM] Et hæc fuit vtilitas vt in nullo alio ſpes ſalutis poneretur. Dixerat enim Petrus Moyſi & Eliæ debere fieri tabernacula (tanquam familia Domini in tria eſſet diuidenda) neſciens quid diceret: & ideò ſolus IESVS permanens oſtenditur: vt omnes ſaluandi ad tabernaculum Domini pertinere noſcantur. *Ioan.* 10. Fiet vnum ouile & vnus paſtor. Et hoc docet Moyſes, & ideo non manens tranſit: & hoc docet Prophetia, & ideò euacuatur & tranſit. *Pſalm.* 72. Quid enim mihi eſt in cælo: & à te quid volui ſuper terram? Ideo ergo ſolum IESVM ſecum [tantum viderunt] *Apoc.* 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum illis: & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.

Et deſcendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quod vidiſſent narrarent: niſi cùm filius hominis à mortuis reſurrexerit. Et verbum continuerunt apud ſe.

Tangit ſecundum de inſtructione dicens [Deſcendentibus illis] de ſtatu contemplationis ad actionem virtutis [de monte Thabor] Qui ſignificat eminentiam ſpiritus. *Pſalm.* 103. Aſcendunt montes (contemplationis) & deſcendunt campi (fructiferi fructu virtutis) in locum quem fundaſti [præcepit illis] præcepto inſtructionis [ne cuiquam] hominum [quod vidiſſent narrarent] de gloria transfigurationis [niſi cum filius hominis à mortuis reſurrexerit] Quia ſicut dicitur *Eccleſ.* 3. Omnia tempus habent: & tempus eſt tacendi, & tempus loquendi. Cauſa autem præcepti eſt, quam iam in ante habitis diximus: quia gloriam referentes his, qui poſtmodum Chriſtum in tot opprobriis erant viſuri, potius irriſionem feciſſent quam fidem certificaſſent: & ideò tacendum præcepit vſque ad tempus, quo gloria transfigurationis confirmetur per gratiam immortalitatis: quando ad opprobria patienda nunquam redibat Chriſtus: quia tunc ex præteritis narratis ſcitur quod voluntariè propter nos paſſus fuit: vt nos ad gloriam per Paſſionem reduceret perpetuæ Reſurrectionis. *Eccli.* 27. Qui denudat arcana amici; perdit fidem & non inueniet amicum. Et illud: denudare amici myſteria, deſperatio eſt animæ infelicis [& verbum continuerunt] Tangit in hoc obedientiam trium Apoſtolorum: quia [verbum] iſtud [continuerunt apud ſe] in ſecreto, nemini dicentes, ſicut præceptum fuit ipſis. *Pſalm.* 118. In corde meo abſcondi eloquia tua: vt non peccem tibi. *Iob* 4. Ad me dictum eſt verbum abſconditum: & quaſi furtiuè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.

Conquirentes quid eſſet cùm à mortuis reſurrexerit. Et interrogabant eum dicentes: Quid ergo dicunt Phariſæi & Scribæ, quia Eliam oportet venire primum? Qui reſpondens ait illis. Elias cum venerit primò reſtituet omnia: & quo modo ſcriptum eſt in Filium hominis, vt multa patiatur & contemnatur. Sed dico vobis, quia & Elias venit: & fecerunt illi quæcumque voluerunt, ſicut ſcriptum eſt de eo.

Tangitur hîc tertia pars in qua inducitur illuminatio ad eruditionem non plenè intellectam: & habet tres particulas, io quarum prima, ponitur verbi quod non intelligunt conquiſitio: in ſecunda, illuminationis à Domino petitio: & in tertia, Domini perfecta illuminatio Dicit ergo [conquirentes] hoc quod præceſſit apud ſe quærentes. Dialecticum eſt, & refertur & ad antecedēs & ſequens: quia & apud ſe verbum continuerunt ſub ſilentio illud claudentes: & apud ſe erant conquirentes de hoc quod dubitauerunt. Quia non libenter audiuerunt in parte: & ignotum erat in parte quod dixit: & ideò quæſierunt [quid eſſet] hoc dictum quod dixit [cùm à mortuis reſurrexerit] Moriturum enim Dominum non libenter audiuerunt. De reſurrectione autem nullum habebant intellectum: quia non erat agnitus qui reuerſus eſſet ab inferis *Sapient.* 2. *Iſa.* 39. [Et] ideò [interrogabant eum] petentes de hoc dubio illuminationem [dicentes: Quid ergo dicunt] Putabant enim Apoſtoli viſa gloria Domini, aduentum Domini in gloria illico manifeſtandum: & ideò Dominum de cætero non moriturum, ſed in omni gloria in perpetuum regnaturum: & ideò quærunt de ſignis præcedentibus hunc in gloria aduentum, dicentes [Quid ergo dicunt Phariſæi] qui ſectam fidei tenebant probabiliorem. *Act.* 26. Secundum probabiliſſimam noſtræ religionis ſectam, vixi Phariſæus [& Scribæ] qui eminent in ſcientia legis [quia Eliam oportet] ſecundùm ſcripturam *Malach. vltim.* [venire primum] ante aduentum Meſſiæ in quo regnaturus eſt in gloria. 4. enim *Reg.* 2. legitur quod Elias per turbinem in curru equorum igneorum leuatus eſt in cælum: & reſeruatus, vt veniat ante diem Domini magnum & manifeſtum. *Malach vltim.* dicitur: Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad Patres eorum: ne forte veniam & percutiam terram anathemate. De hoc igitur quærunt Apoſtoli.

Qui reſpondens ait] dans plenam dictorum illuminationem [Elias, &c.] *Gloſſ.* Non eſt hic aduentus quem putatis, quem præcedet Elias. Quia [Elias cum venerit] ante ſecundum aduentum,

tum, qui erit in maieſtate & gloria [primò]ante aduentum meum,quo iudicabo mundum[reſtituet omnia]deſtructo iam(alias deſtructa) Antichriſto: & manifeſtato errore, & aſſumpta fide Eccleſiæ ab omnibus, conuertet enim corda patrum ad filios,hoc eſt, ad fidem Apoſtolorum:& corda filiorum,Iudæorum,qui in fine (alias infidi)inuenientur,ad patres eorum,hoc eſt,ad verum patrem eorum, quod eſt ad verum Patriarcharum intellectum[reſtituet]etiam debitum mortis quod debet: quia ſententiam primi maledicti exoluet[& quomodo ſcriptum eſt in filium hominis] hoc eſt, contra filium hominis[vt multa patiatur]probra, illuſiones, & flagella, & vulnera, & mortem[& contemnatur] per crucis confuſionem. Sic ſupple, multa patiens Elias ab Antichriſto, & inſepultus abiicietur in opprobrium. Hoc autem ſcriptum eſt *Iſa.*54.& *Dan.*9. Occidetur Chriſtus, & non erit eius populus qui eum negaturus eſt Hoc igitur erit ante ſecundum aduentum qui in gloria eſt futurus[ſed dico vobis] quamuis ita futurum eſt ante ſecundum aduentum:tamen dico vobis[quia Elias]non in corpore & perſona:ſed in ſpiritu & virtute[venit] iam ante(in gratia) meum aduentum *Luc.* 1. Ipſe præibit ante illum in ſpiritu & virtute Eliæ parare Domino plebem perfectam:& euertere incredulos ad prudentiam iuſtorum.Hic autem eſt Ioannes Baptiſta qui me præceſſit [& fecerunt illi] in contemptu & paſſione decollationis [quæcunque voluerunt] malam ſuam voluntatem probris & paſſionibus eorum ſatiantes [ſicut ſcriptum eſt de eo]ſcilicet, Ioanne Baptiſta *Sap.*7. *Matth.* 23. Ecce ego mittam ad vos Prophetas,& Sapientes,& Scribas:& ex illis occideris, & flagellabitis: vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram.

Et veniens ad Diſcipulos ſuos vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes cum illis. Et confeſtim omnis populus videns Ieſum ſtupefactus eſt : & expauerunt,& accurrentes ſalutabant eum. Et interrogauit eos: quid inter vos conquiritis?

Hic incipit hiſtoria in qua figuraliter oſtenditur fortitudo leonis de tribu Iuda, contra defectum,qui eſt facilitas faciendi bonum:& hoc vltimum ſuæ fortitudinis ſignum, ſecundum diuiſionem gloſſæ, quam proſecuti ſumus à principio. Diuiditur autem hiſtoria hæc in quatuor partes, in quarum prima huius miraculi docet occaſionem : in ſecunda huius miraculi docet magnitudinem & ſignificationem *ibi* [& reſpondens vnus de turbia] in tertia curæ huius infirmitatis docet perfectionem *ibi*[Ieſus autem ait illi : ſi potes credere] in quarta & vltima de miraculo iſto ſumit Diſcipulorum inſtructionem *ibi* [& cùm introiſſet domum,&c.] In prima harum particularum dicit tria,ſcilicet,turbarum cum Diſcipulis conquiſitionem:aduentus ſui ad turbas exultationem:& cauſæ conquiſitionis eorum à Domino interrogationem.

Dicit igitur [& veniens ad Diſcipulos] de quibus curam habuit ſicut gallina de pullis. Vidit enim quod aquilæ pullos inuaſerant[vidit turbam magnam circa eos]quam Phariſæi & Scribæ concitauerant: & ideò addit [& Scribas] qui inſultabant Diſcipulis de infirmitate, ac ſi Magiſter eorum poteſtatem eis ſuper omnia Dæmonia dediſſet, & verbum eius effectum non haberet : & hoc eſt[conquirentes]ſiue diſputantes[cum illis] Diſcipulis Domini. Non enim valentes reſiſtere ſapientiæ Domini, aggreſſi ſunt Diſcipulos adhuc infirmos : vt ex illa parte reprehenſibilem Dominum facere coram turbia videantur, ſicut *Ioan.* 3. Orta eſt quæſtio ex Diſcipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Vnde ſicut ſerpens primus *Geneſ.*3. Primum Adam aggreſſus eſt ex parte infirmiori;ita noſtrum ſecundum Adam iſti venenati,primi ſerpentis filij,ex parte infirmiori ſunt aggreſſi:quamuis non proficiant:quia ſemper ſuis in adiutorium venit Dominus dicens illud *Ioſue* 1. Non te deſeram neque derelinquam : confortare, & eſto robuſtus [& confeſtim omnis populus] ſimplicium turbarum [videns Ieſum] quem toto corde videre deſiderabat. *Exod.*4. Videns te lætabitur corde[ſtupefactus eſt] ex admiratione : quia igneum quiddam, *vt dicit Hieron.* radiabat ab oculis eius, quod omnes conuertit in ſtuporem [& expauerunt] aſpectu magnitudinis & reuerentiæ ipſius. *Eſther.*15. Valde mirabilis es Domine, & facies tua plena gratiarum [accurrentes] certatim ad ipſum. *Iſa.*40. Current,& non laborabunt: volabunt,& non deficient [ſalutabant eum]humilitatis & congratulationis officiis eum ſuſcipientes: mos enim erat eis, quod humilior ſuperiorem ſalutaret:vnde *Ioan.* 12. Oſanna filio Dauid,benedictus qui venit in nomine Domini [& interrogauit eos quid inter vos conquiritis] benigniſſimus illuminator non vt diſcat interrogat,ſed vt occaſionem ab eis accipiat illuminationes ſuas eis infundendi. *Eccleſ.*24. Doctrinam quaſi antelucanum illumino omnibus : & enarrabo illam vſque in longinquum.

Et reſpondens vnus de turba : dixit: Magiſter, attuli filium meum ad te habentem ſpiritum mutum : qui vbicunque eum apprehenderit, allidit illum, & ſpumat, & ſtridet dentibus & areſcit: & dixi Diſcipulis tuis vt eiicerent illum,& non potuerunt.

In hac ſecunda particula huius miraculi oſtendit magnitudinem & ſignificationem. Tanguntur autem hîc quinque,in quorum primo tangitur infirmi ad Saluatorem allatio:in ſecundo infirmitatis difficultas & magnitudo: in tertio defectus fidei in intercedentibus exprobratio : in quarto ſpiritus immundi in præſentia Domini maior afflictio : in quinto vero,debiliſſimæ fidei in interceſſoribus ſignificatio.de primo dicit duo,ſcilicet, afferentis infirmi humilitatem, & infirmi allationem.Dicit igitur[& reſpondens] ad interrogationem Domini de quo conquirerent inter ſe [vnus] quia alij Scribis iam conſentire cœperant. 3. *Reg.* 19. Ego relictus ſum ſolus. *Iob* 1. Euaſi ego ſolus, Iob,vt annuntiarem tibi[de turba]humilis,plebeius,de plebe. *Iudith* 9. Humilium & manſuetorum tibi ſemper placuit deprecatio. Non enim erat de Principibus & Scribis : quia illi conquiſitionem cum Diſcipulis faciebant. *Ioan.* 7. Nemo ex principibus credidit in eum, neque ex Phariſæis

ſed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti ſunt [dixit] tangit infirmi allationem [Magiſter] Magiſtrum vocat tanquam ſapientem diuinum aliquem: quia perfectam Deitatis fidem nondum habuit. *Ioan.* 3 Scimus quia à Domino veniſti magiſter [attuli filium meum] pignus naturæ meæ, ſuperſtitem hæreditatis, baculum meæ ſenectutis. *Tob.* 10. Lumen oculorum noſtrorum, baculum ſenectutis noſtræ, ſolatium vitæ noſtræ, ſpes poſteritatis noſtræ [ad te] Saluatorem, qui ſaluas omnes in te ſperantes [habentem ſpiritum mutum] tangitur hic infirmitatis magnitudo & difficultas: & ideò duo continet hæc particula. Magnitudo autem infirmitatis conſideratur in ſeptem, quæ per ordinem in litera continentur; quorum primum eſt habitus ſpiritus immundi, quod notatur cum dicit [habentem ſpiritum] non enim haberet ſpiritum immũdum, ſed haberetur ab ipſo ſpiritu, niſi cauſam vel ipſe, vel parentes dediſſent: quia illi habent ſpiritus immundos, qui eos ad ſe vocant peccatis: & ſeipſos, Dæmones præueniendo, exhibent ad malum. *Sap.* 1. Impij manibus & verbis accerſierunt illam, ſcilicet, mortem. *Iſa.* 28. Pepigimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Secundum nocumentum eſt quod dicit [mutum] quia linguam à locutione impediuit: & aures ab auditu ſermonis. *Luc.* 11. Erat Ieſus eiiciens Dæmonium & illud erat mutum. *Pſal.* 37. Ego tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum. Mutus tamen maximè erat à laude diuina. Tertium eſt, & impetuoſa apprehenſio: quod notatur in hoc quod dicit [qui vbicunque eum apprehenderit] 1. *Reg.* 16. Exagitabat eum ſpiritus nequam: apprehendit à Domino. Illos enim ſpiritus nequam apprehendit, quos totos in poteſtatem accipit & furioſè exagitat [allidit] quartum eſt nocumentum quod alliſit eum ad parietes, & ad lapides, & ad terram eum impetu deiiciens: vnde *Luc.* 9. Magiſter, obſecro te reſpice in filium meum, quia vnicus eſt mihi: & ecce ſpiritus apprehendit illum, & ſubitò clamans elidit, & diſſipat eum cum ſpuma [& ſpumat] quintum eſt nocumentum: Spuma autem fiebat ſpiritu malo corporeo, cerebro reſoluto ad guttur deſcendente: & ſaliuam in ampullas conuertente. Et quia hoc cerebrum ſubuertit: propter hoc dicit *Gloſſ.* quod hoc ſtultitiæ eſt ſignum. *Iob* 5. Virum ſtultum interficit iracundia: & paruulum occidit inuidia. *Luc.* 9. Spuma vix diſcedit dilanians eum [& ſtridet dentibus] ex furore quo agitat & incitat ad mordendum ſe, & alios. *Prou.* 30. Generatio quæ pro dentibus habet gladios. *Matth.* 8. Ibi erit fletus & ſtridor dentium. *Galat.* 5. Quod ſi inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem conſummamini. Et hoc eſt ſextum nocumentum. Septimum autem eſt quod dicit [& areſcit] in ſtipite, omni vigore naturalis refectionis destitutus: & ſignificat eos, qui areſcunt & marceſcunt ignauia. Illi quaſi moriuntur in ſeipſis: vnde *Matth.* 17. Dicitur, quod lunaticus eſt & malè patitur. Sic ficulnea areſacta eſt, cui maledixit Dominus *Mat.* 21. Iſti ſunt ignaui, ſtultitia libidinis ſpumantes, in ſe aridi, de quibus in *Epiſtola Iudæ* dicitur. Arbores autumnales, infructuoſæ, bis mortuæ, eradicatæ: fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones.

Et dixi Diſcipulis tuis] quibus tu poteſtatem dediſti ſuper ſpiritus immundos, & vt langores curarent [vt eiicerent illum] ſpiritum immundum. Et tangitur hic iſtius infirmitatis difficultas [& non potuerunt] Diſcipuli tui hunc tanti nocumenti ſpiritum eiicere. Sed hoc videtur contrarium ei quod dicitur *Ioan.* 14. Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Sed ad hoc dicendum quod Diſcipuli adhuc in fide erant imperfecti. Ioannes autem loquitur de perfectione fidei Apoſtolorum poſt aduentum Spiritus ſancti: tunc enim non erant miſſi niſi ad Iudæos, vt eos ad Dominum reducerent tanquam ad perfectiorem: & ideò in aliquo maior debuit apparere virtus in Domino, quàm in Diſcipulis pro tempore illo. *Luc.* 9. Rogaui Diſcipulos tuos vt eiicerent illum, & non potuerunt. *Matth.* 17. Obtuli eum Diſcipulis tuis, & non potuerunt curare eum. Et hoc ſignificat magnam difficultatem agendi bonum, & dimittendi malum: ad quam curandam non ſufficit niſi virtus diuina. 1. *Ioan.* 5. Eſt peccatum ad mortem, non pro ipſo dico vt oret quis, hoc eſt, quicunque: quia oportet habere diuinam virtutem curantem.

Qui reſpondens eis dixit. O generatio incredula, quandiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me: & attulerunt eum.

Qui reſpondens eis] pro infirmo intercedentibus [dixit] & hæc eſt tertia particula, defectus fidei exprobratio & dicuntur hic duo: exprobratio ſcilicet, & infirmi ad præſentiam Saluatoris poſtulatio. De primo dicit [o generatio] quia clamans [ô] non eſt ſignum impatientiæ, ſed compaſſionis [generatio] autem dicit, quia à patribus hanc prauitatem habuiſſe dignoſcuntur. *Pſal.* 94. Quadraginta annis offenſus fui generationi huic: & dixi, ſemper hi errant corde. Ipſi vero non cognouerunt vias meas [praua] vero dicitur: quia intus & obſtinatione deprauata. *Matth.* 12. Generatio praua & peruerſa ſignum quærit. *Deut.* 32. Generatio praua atque peruerſa: hæccine reddis Domino popule ſtulte & inſipiens [& incredula] ad omnem Dei veritatem. *Ezech.* 2. Increduli, & ſubuerſores habitant tecum *Iſa.* 21. Qui incredulus eſt, in vos infideliter aget [quamdiu apud vos ero?] Sine profectu docens, ſigna faciens, beneficia impendens, & omnia conſilia Dei vobis oſtẽdens. *Pſalm.* Quamdiu ponam conſilia in anima mea: dolorem in corde meo per diem? *Matth.* 17. O generatio incredula, & peruerſa, quouſque ero vobiſcum [quamdiu vos patiar] pro doctrina verborum obſeruatores, in miraculis malos interpretes, & pro beneficiis malorum redditores. *Mat.* 17. Vſquequo patiar vos? *Luc.* 9. O generatio infidelis & peruerſa, vſquequo ero apud vos & & patiar vos? Hoc enim miræ fuit patientiæ quod tot pro beneficiis mala pertulit: etenim per ſeipſum ab eis ad gentes non receſſit: ſed expectauit donec completa malitia eorum poſt Reſurrectionem per Diſcipulos ab ipſis recederet. *Iſa.* 57. Neque cogitaſti in corde tuo, quia ego tacens & quaſi non videns [afferte illum ad me] ecce non laceſſitus iniuria: ſed in ſeipſo benignitate & miſericordia flexus, infirmi expoſtulat oblationem. *Ioel.* 2. Benignus eſt & patiens, & multum miſericors & præſtabilis ſuper malitia. *Gloſſ.* iſtum puerum,

non

non Dæmonem, vt oſtendat illi Dæmoni traditum propter peccatum ſuum, vel propter peccatum parentum: & ideò oportuit quod offerrent eum ad Dominum: in quo à Dæmone auerſio, & ad Chriſtum conuerſio denotatur. *Ioel.* 2. Conuertimini ad me in toto corde veſtro [Et attulerunt] ad Dominum conuerſi. *Luc.* 9. Adduc huc filium tuum. *Matth.* 17. Afferte illum ad me. *Pſalm.* 28. Afferte Domino filios arietum, hoc eſt, Prælatorum Apoſtolorum. *Luc.* 4. Omnes qui habebant infirmos, ducebant illos ad IESVM, & curabantur.

Et cùm vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbauit illum: & eliſus in terram volutabatur ſpumans. Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis eſt ex quo ei hoc accidit? at ille ait, ab infantia: & frequenter eum in ignem & in aquam miſit, vt eum perderet.

Et cùm vidiſſet illum] IESVS in præſentia ſua poſitum: & tangitur hîc quartum, quod eſt ſpiritus immundi in præſentia Domini maior afflictio: & tanguntur hîc tria, ſcilicet, afflictio incitata ex præſentia Domini: diuturnitas afflictionis ægroti: & interpellatio patris ad miſericordiam Domini. Dicit igitur [Statim illum] in præſentia Domini [ſpiritus] immundus [turbauit] vt vel ad modicum tempus pœnis eius ſatiaretur. *Apoc.* 12. Deſcendit ad vos Diabolus, habens iram magnam: ſciens quia modicum tempus habet [& eliſus in terram] *Gloſſ.* quia dum poſt peccatum ad Deum conuerti volumus, magis à Diabolo impugnamur: vt vel excruciet virtutem, vel ſuam vindicet expulſionem [volutabatur ſpumans] *Iudic.* 5. Ante pedes eius voluebatur. *Luc.* 9. Cum accederet, eliſit illum dæmonium & diſſipauit. [Et interrogauit IESVS patrem eius] Nec interrogat, quia ignorat: ſed vt ex reſponſo acciperet erudiendi occaſionem: vnde *gloſſ.* dicit: non quaſi ignarus interrogat: ſed vt diuturnitas infirmitatis oſtenſa, curationem faciat gratiorem. *Eccls.* 10. Breuem languorem præcidit medicus: languor prolixior grauat medicum [Quantum temporis eſt ex quo hoc ei accidit] Non ideò quia longitudo temporis faciat difficultatem ex parte curantis Chriſti: ſed vt oſtendatur, quod longitudo temporis magnam facit curationis difficultatem ex parte ægroti: vnde *Ioan.* 5. Triginta octo annos habentem in infirmitate: & ille dixit: Domine, non habeo hominem: vt cum mota fuerit aqua, mittat me in piſcinam: dum venio ego, alius ante me deſcendit. Ac ſi dicat. Longitudo dierum effecit quod nec meo auxilio, nec humano alieno adiutorio curari poſſum. Et ideò Dominus hoc exponi voluit: vt ſciretur quod non poſſit ſubuenire niſi auxilium diuinum [At ille ait] ſcilicet pater [Ab infantia] *Pſalm.* 50. Ego enim in iniquitatibus conceptus ſum: & in peccatis concepit me mater mea. Et repetit malitiam [& frequenter eum in ignem & aquam miſit] Duo genera tentationum in hoc ſignificantur, quorum vnum eſt amor malè inflammans, vel libidinis, vel malæ cupiditatis, vel iræ. Quia etiam ita prouenit ex improbo ſuiipſius amore: quia dum nimis ſe amat aliquis, quærit vindicare in alium iniuriam: quam vt ſibi videtur intulit alius. Aqua autem (quæ frigida eſt) timorem ſignificat: quia cordis & ſanguinis frigiditas retrahit ab omnibus Dei obſequiis: dum vel pelli ſuæ more humano, vel rebus ſuis timet, timore mundano. *Pſalm.* 79. Incenſa igni & ſuffoſſa ab increpatione vultus tui peribunt. *Gloſſ. Ibidem*: Incenſa amore malè inflammante: ſuffoſſa autem timore malè humiliante. De igne quidem ſecundum ſe dicitur *Deuter.* 31. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo: & ardebit vſque ad inferni nouiſſima. Quia ignis concupiſcentiæ non extinguetur. De aqua autem malè infrigidante dicitur in *Pſalm.* 68. Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam: infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Et tangit Dæmonis malam intentionem [vt eum perderet] & in anima, & in corpore; non enim finem ponit nocumentis niſi nouiſſimum interitum. *Ioan.* 10. Fur non venit niſi vt furetur, & mactet, & perdat. *Eſther* 13. Volunt nos inimici noſtri perdere, & hæreditatem tuam delere.

Sed ſiquid potes, adiuua nos, miſertus noſtri. IESVS autem ait illi: Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Et continuò exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.

Hic ponitur debiliſſimæ fidei in interceſſoribus ſignificatio. Tanguntur autem hîc tria, ſcilicet, ſignificatio debilitatis fidei: ex parte Domini exhibitio adiutorij: & ex parte interceſſoris petitio ad maiorem fidem auxilij. Dicit igitur [Sed ſiquid potes] tu, quod Diſcipulis non tradidiſti: tu enim ſolus plus omnibus poſſe debes. *Sap.* 12. Subeſt tibi cum volueris poſſe. Ex hac ergo omnipotenti virtute [adiuua nos] Filium in afflictione, me autem in compaſſione laborantem. *Pſ.* 78. Adiuua nos Deus ſalutaris noſter: & propter gloriam nominis tui libera nos [miſertus noſtri] *Matth.* 15. Miſerere mei Domine, fili Dauid: filia mea à dæmonio vexatur. *Eccli.* 36. Miſerere noſtri Deus omnium, & reſpice nos: & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum [IESVS autem ait] inuitans ad fidei perfectionem [Si potes credere.]

Videtur autem hæc eruditio ſuperuacua: quia dicit *Auguſtinus*, quod credere eſt gratia fidelium: Poſſe credere, omnium. Sed ad hoc eſt dicendum quod duplex eſt poſſe, ſcilicet, imperfectum, quod eſt ex natura liberæ voluntatis & rationis: & hoc eſt omnium, quia inditum eſt omnibus per naturam. Aliud eſt poſſe perfectum ad actum credendi: & hoc eſt poſſe credere ex habitu fidei: & hoc eſt non omnium, ſed tantum fidelium: & ad hoc prouocat hîc Dominus patrem iſtius infirmi. Sed adhuc dicitur contra hoc: quia ſic poſſe credere non fuit in eo: ſed potius in dono Dei, quod non fuit in poteſtate ipſius. Quid eſt ergo quod dicit, ſi potes credere? Ad hoc dicendum quod reuera ſic poſſe credere, quodammodo eſt in nobis: & quodammodo non. Humiliare enim nos ad hoc, eſt in nobis: completio autem ipſius eſt in dono Dei. Et quia hoc donum nulli negatur ſe ad ipſum humilianti, ideò dicit [Si potes credere] q. d. in te eſt, ex viſis & auditis à me, te ad fidem meæ deitatis humiliare, tunc fiet quod petis. *Iacob.* 1. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Qui

enim hæſitauerit ſimilis eſt fluctui maris qui à vento mouetur & circumfertur. Non ergo exiſtimet homo ille quod aliquid accepturus ſit à Deo. Omnia poſſibilia ſunt credenti: etiam montes, & montis arbores transferre: ſicut dicitur *Matt*.17. Amen dico vobis, ſi habueritis fidem & non hæſitaueritis: non ſolum de ficulnea facietis, ſed & ſi huic monti diceris tolle te & iacta te in mare, & ita fiet. Et omnia quæcunque petitis in oratione credentes accipietis. 1.*Corinth*.4. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.

Sed quæritur. Quare hoc potius attribuitur fidei, quàm ſpei, vel charitati? Et conſueuit ad hoc dici: quia fides innititur omnipotentiæ diuinæ: quia quamuis multi articuli ſint in Symbolo, tam Apoſtolorum, quàm Nicænæ ſynodi; tamen primus eſt articulus omnipotentiæ, qui eſt: Credo in Deum Patrem omnipotentem. Vel credo in vnum Deum Patrem omnipotentem. Quia etiamſi credimus Deum eſſe hominem, vel paſſum, vel reſurrexiſſe, & quicquid aliud credimus: non habemus vnde hoc probemus, niſi quia Deus omnipotens eſt: & hoc & omnia alia in ſe facere potuit & fecit ex ſua omnipotentia. Huic autem omnipotentiæ non ſic innititur ſpes, neque etiam charitas: & ideò non dicitur quod omnia poſſibilia ſunt ſperanti, vel charitatem habenti: ſed quod omnia poſſibilia ſunt credẽti. *Luc*.1. Non erit impoſſibile apud Deũ omne verbũ. *Gen*.18. Nũ Deo quicquã erit difficile? *Rom*.4. Pleniſſimè ſciens quia quæcunque promiſit ei Deus, potens eſt & facere.

Et continuo] adiutus ad fidem ex verbis Domini [exclamans] in deuotione fidei [pater pueri] dæmoniaci [cum lacrymis] dolorem cordis indicantibus. *Ierem*.6. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum [aiebat] fidem ſuam confitens. *Rom*.10. Corde creditur ad iuſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem [Credo Domine] *Ioan*.11. Vtique Domine: Ego credidi quia tu es Chriſtus filius Dei, qui in hunc mundum veniſti. Et quia ante dubitauit de potentia Domini, modo ſuam recognoſcit imperfectionem & quod non poteſt perfici niſi à Chriſto: & ideò dicit [Adiuua] fidei gratiam apponendo [incredulitatem meam] hoc eſt, fidei meæ imperfectionem. *Pſalm*.138. Imperfectum meum viderunt oculi tui. *Sapient*.8. Sciui quia non poſſum eſſe continens niſi Deus det: & hoc ipſum erat ſapientia ſumma, ſcire cuius hoc eſſet donum. Et quia ſic imperfectionem propriam humiliter recognouit, & à Domino perfici poſtulauit: quod non poſtulaſſet niſi eum perfectorem omnium eſſe credidiſſet; ideò fit ei quod dicitur *Sapient*.3. Dabitur ei fidei donum electum, & ſors in templo Dei accepriſſima. Et hoc eſt quod ſequitur.

Et cùm vidiſſet IESVS concurrentem turbam, comminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi; Surde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et clamans & multum diſcerpens eum: exiit ab eo, & factus eſt ſicut mortuus, ita vt multi dicerent quia mortuus eſt. IESVS autem tenens manum eius, eleuauit eum, & ſurrexit.

Tangitur autem hic huius miraculi perfectio: & habet quatuor particulas, in quarum prima impetrantis innuit perfectionem: in ſecunda vocem omnipotentis imperij facit prolationem: in tertia Dæmonis exeuntis oſtendit malignitatem: in quarta ponit infirmi à nocumento Dæmonis perfectam liberationem. Dicit ergo [Et cùm vidiſſet] hoc eſt, videri ab omnibus feciſſet [IESVS] auctor fidei & ſalutis [credentem] iam per fidem deitatis [turbam] quia multorum interceſſio multum facit ad impetrandam miſericordiam. *Matth* 9. Videns IESVS fidem illorum dixit. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua [comminatus eſt] verbo in quo erat virtus deitatis: vnde *gloſſ. inter l*. Comminatio potentia eſt. *Matth*.17. Et increpauit eum, ſcilicet, Dæmonem IESVS. *Luc*.10. Increpauit IESVS ſpiritum immundum. *Pſalm*.67. Increpa feras arundinis. Hæc autem increpatio fuit nocumenti repreſſio, & poteſtatis Dæmonis diminutio, & alligatio: quod nunc Eccleſia facit in ſuis Exorciſtis [dicens illi] ſpiritui immundo [Surde & mute ſpiritus] per effectum: quia & ſurdum & mutum fecerat puerum [Ego præcipio tibi] omnipotenti imperio. *Sapient*.18. Omnipotens ſermo tuus Domine, exiliens de cælo, à regalibus ſedibus venit [Exi ab eo] cui modo præſides [& amplius non introeas in eum] remiſſo & ſanato iam peccato, propter quod introeundi in eum accepiſti licentiam. *Ioan*.5. Iam amplius noli peccare ne deterius tibi aliquid contingat. Si enim amplius peccatis indulſiſſet: tunc aſſumptis aliis ſeptem nequioribus Dæmon ad ipſum rediuiſſet: & facta fuiſſent nouiſſima hominis illius peiora prioribus, vt dicitur *Matt*.12. *Luc*.11. Et ideò quod dicit hîc [& amplius ne introeas in eum] non eſt confirmatio hominis liberati, ſed potius conſilium: vt de cætero locum non daret Diabolo. *Epheſ*.4. Nolite locum dare Diabolo.

Et clamans] Tertium eſt de nocumento Dæmonis exeuntis [Et exclamans] puer præ dolore affligentis Dæmonis: vel [exclamans] Dæmon quia exire cogebatur. *Luc*.4. Exibant Dæmonia à multis clamantia & dicentia: quia tu es Chriſtus filius Dei viui [& multum diſcerpens eum] corporaliter lanians, quia laceratio interiorem animæ in bono naturali ſignificat lacerationem. *Luc*.10. plagis impoſitis abierunt ſemiuiuo relicto [exiit ab eo] relinquens eum laceratum & ſemiuiuum. *Habac*.3. Egredietur Diabolus ante pedes eius [& factus eſt ſicut mortuus] Quantitatem exaggerat nocumenti [ita vt multi dicerent] immobilitatem pueri conſiderantes [quia eſſet mortuus] Et hoc ſignificabat eum iam mortuum eſſe peccato, & viuere Deo. *Coloſſ*.3. Mortui enim eſtis: & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. *Galat*.2. Viuo ego, iam non ego: viuit vero in me Chriſtus. Quod autem nunc viuo, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me & tradidit animam ſuam pro me. 2.*Corinth*.4. Mors operatur in nobis: vita autem in vobis [IESVS autem tenens manum eius] hoc eſt, gratiam ſubleuationis porrigens ad opera vitæ & virtutis *Pſalm*.72. Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me: & cum gloria ſuſcepiſti me [eleuauit eum] ad altitudinem virtutis & operis. *Epheſ*.5. Surge qui dormis & exurge de mortuis, & illuminabit tibi Chriſtus. *Pſalm*.145. Dominus erigit eliſos: Dominus diligit iuſtos [& ſurrexit] hoc eſt, ſurſum

ſe corpore & mente erexit. *Col.* 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto: quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.

Et cùm introiſſet in domum, Diſcipuli eius ſecretò interrogabant eum: quare nos non potuimus eiicere eum? Et dixit illis: hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quenquam ſcire.

Hîc ponitur ex miraculo perfecta Diſcipulorum inſtructio. Dicuntur autem hîc tria, ſcilicet, à Diſcipulis illuminationis petitio: Magiſtri illuminatio: & ſalutis & illuminationis in omnem locum dilatatio. Dicit ergo [& cum introiſſet in domū] vbi ſeorſum cū ſuis accepit ſecreta ſilentia. *Matth.* 13. Seorſum autem omnia Diſcipulis diſſerebat [Diſcipuli eius] qui omnia ſciebant per eū cum ſapientia agi. *Iob* 5. Nihil in terra ſine cauſa fit: & de humo non egreditur dolor populi. *Plato in Timeo.* Nihil ortum eſt ſub ſole cuius legitima cauſa non præceſſerit [ſecretò] quia ſcandalum fuiſſet coram ignorante turba, infirmitatem Diſcipulorum exponere, & myſtica diuinorum conſiliorum aperire. *Matth.* 7. Nolite ſanctum dare canibus [interrogabant eum] illuminationem petentes. *Pſal.* 12. Illumina oculos meos, nequando obdormiam in morte. 2. *Corinth.* 4. Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Euangelij in faciem Chriſti [quare nos non potuimus eiicere eum] ac ſi dicant. Fuit ne hæc impotentia in nobis, vel in ipſo? Quia ſi fuit in nobis, videtur eſſe in te defectus, qui completam non dediſti poteſtatem: ſi autem in ipſo fuit cauſa impotentiæ nobis collatæ, videtur reſiſtere cui contrarium tu dixiſti *Matth.* 16. Dicens: portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Adhuc autem *Luc.* 10. Reuertentes Apoſtoli dixerunt: Domine, etiam Dæmonia in nomine tuo ſubiiciuntur nobis. Qualiter ergo hoc Dæmonium reſtitit nobis: ita quod non eiecimus illud? [& dixit illis] ad omnia hæc dans illuminationem [hoc genus] Dæmoniorum in ſpiritu & in carne ſimul, ſecundum cauſam radicatum [in nullo] poteſtatis remedio [poteſt exire] ita quod non habeat poteſtatem in homine [niſi in oratione] quæ curat peſtes mentis & ſpiritus [& ieiunio] quod curat peſtes corporis. Oratione enim Iacob vicit fratrem ad malum concitatum *Geneſ.* 32. Apparuit vir luctans cum eo. Et *Infra.* Non dimittam te, niſi benedixeris mihi: & benedixit eum in eodem loco. *Oſea* 12. In fortitudine ſua directus eſt cum Angelo. Inualuit ad Angelum & confortatus eſt. Fleuit & rogauit eum. Sic Tobias & Sara à ſe, orando, Dæmonium compeſcuerunt *Tob.* 8. Ieiunio autem Niniuitæ miſericordiam, ne Dæmonibus traderentur, inuenerunt *Ion.* 3. & *Ioel.* 2. Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra.

Quæritur autem cùm etiam eleemoſyna ſit vna cura peccati, quare de eleemoſyna non facit mentionem, cùm dicatur *Tob.* 12. quod eleemoſyna à morte liberat? Ad hoc dicendum quod eleemoſyna non poteſt eſſe generale ſatisfactiuum, quantum ad elargitiones exteriores: quia non omnes habent vnde dent eleemoſynam. Hic autem loquitur de generalibus ſatisfactiuis quantum ad omnes. Adhuc autem quæritur hîc quare Dominus nec orationem, nec ieiunium iſti iniunxit: & tamen Dæmonium expulit: ergo ſine oratione & ieiunio exire potuit? Ad hoc dicendum ſicut ſæpe diximus quod Domini poteſtas in eiiciendo Dæmones non fuit operans, ſicut per claues: ſed ſicut abſoluta & libera poteſtas, cui nihil obſtat: & ideò in ſua operatione non fuit opus iniunctione orationis & ieiunij. Sed hanc poteſtatem Diſcipulis non dedit: quia hæc eſt poteſtas excellentiæ, & diuina: ſed potiùs dedit Diſcipulis poteſtatē clauiū: vt per miniſteriū inſtrumenti orationis, & ieiunij, & exorciſmorū contra malitiam Dæmonis operarentur: & ideò *Mat.* 18. Dās poteſtatem ligandi & abſoluendi, præmittit poteſtatem ligandi, dicens: quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & cælis. Et ſubiungit poteſtatem ſoluendi, dicens: & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis: ac ſi dicat. Si vis vt non erret clauis, liga prius ad opera ſatisfactionis: & tunc ſolue à vinculis Dæmonum, quibus ligati ſunt peccatores: tunc portæ, hoc eſt, malitiæ Dæmonum tibi non præualebunt. In opere autem Dei & Chriſti abſolutio præcedit ligationem: quia aliter aliena, & non propria: & poteſtas miniſtri, non Domini: & ligata, & non abſoluta poteſtas videretur.

Hoc eſt igitur quod de miniſtrorum poteſtate dicitur [hoc genus Dæmoniorum non eiicitur] miniſtrorum poteſtate [niſi in oratione] iniuncta [& ieiunio] iniuncto: & hoc omiſerunt Apoſtoli: & ideò non fuit cauſa quod non eiecerunt, diminutio poteſtatis collatæ: ſed potiùs error clauis adhibitæ ad Dæmonem excludendum. Sicut adhuc multi errant, eo quod clauibus ſecundum debitum ordinem poteſtatis non vtuntur. Hoc eſt igitur quod dicit. Quod enim miniſter ſibi vſurpet poteſtatem diuinam & abſolutam, hoc dicit eſſe *Hieron.* de ſupercilio Phariſæorum, & de ſuperbia Luciferi, qui ſine merito, in ſummo ſuam voluit ſedem collocare [& inde de loco illo [profecti] vt vbique prædicarent, & lucem ſpargerent [prætergrediebantur] loca illa prætereuntes in [Galilæam] vt loco in quibus prædicauerant, viſitarent. *Act.* 15. Reuertentes viſitauimus fratres per vniuerſas ciuitates, in quibus prædicauimus verbum Dei quomodo ſe haberent [nec volebat quenquam ſcire] vt ſummam daret humilitatis. Vel verius: vt in ſecreto docere poſſet Diſcipulos. *Oſee* 2. Adducam eam in ſolitudinem: & loquar ad cor eius. Hoc eſt ergo quod dicit.

Docebat autem Diſcipulos ſuos, & dicebat illis: quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum: & occident eum, & occiſus tertia die reſurget. At illi ignorabant verbum, & timebant eum interrogare.

Hic poſtquam perfectè *Marcus* fortitudinem leonis de tribu Iuda deſcripſit: quia in quolibet quatuor animalium facies hominis fuit, ideò hîc

faciem hominis in doctrina veritatis aſſumit: & durat hæc pars vſque ad principium cap. decimi quarti, vbi de Paſſione agere incipit: & diuiditur in duas partes, in quarum prima doctrinam ponit quantum ad viam iuſtitiæ: in ſecunda autem docet quorundam ad vitam & regnum iuſtitiæ aſſumptionem, quorundam autem reprobationem: & hæc incipit *cap.* 11. ibi [& cum appropinquaret Ieſus Ieroſolymam, &c.] adhuc autem prior iſtarum diuiditur in partes duas, in quarum prima docet viam iuſtitiæ quantum ad idoneitatem Apoſtolicam: in ſecunda autem docet viam iuſtitiæ quantú ad hoc quod conuenit omnibus, quantú ad ſalutem ad regnum Dei neceſſariam: & hæc incipit in *c.* 10. ibi [& exinde exurgens venit in fines Iudææ, &c.] Adhuc autem anterior harum diuiditur in quatuor, quæ ad perfectionem Apoſtolicam requiruntur: quorum primum eſt doctrina patientiæ & humilitatis: ſecundum autem eſt de debito & merito ſuſceptionis eorum qui accipiunt à Chriſto officium prædicationis *ibi* [quiſquis vnum ex huiuſmodi pueris receperit, &c.] tertium autem eſt de diligentiſſima ſcandali vitatione puſillorum *ibi* [& quiſquis vnum de puſillis iſtis in me credentibus, &c.] Quartum autem eſt de diſcretione habenda Prælatorum *ibi* [omnis enim igne ſalietur, &c.] Adhuc autem duo dicuntur in prima parte, ſcilicet, inſtructio ad pacis perfectionem, & inſtructio ad humilitatis profunditatem *ibi* [& venerunt Capharnaum] in primo horum duo tangit, ſcilicet; doctrinam patientiæ per ſua paſſionis exemplum, & quod hoc erat à carnali intellectu Diſcipulorum abſconditum. In primo horum quatuor dicuntur, ſcilicet, modus, quo dixit: traditio, quam prædixit: Paſſio mortis, quam ſuſtinuit: reſurrectio, quæ horum prædictionem mitigauit.

Dicit igitur [docebat autem Diſcipulos ſuos] docere propriè, eſt informatio ad ſcientiam per cauſę aſſignationem: vnde *Philoſoph.* Signum ſapientis eſt poſſe docere. Et quoad hoc intelligimus quod Chriſtus in hac doctrina cauſas conuenientiæ aſſignauit, quare conueniens eſſet eum pati pro redemptione generis humani. *Ioan.* 11. Ieſus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente: ſed vt filios Dei qui erant diſperſi congregaret in vnum. Dicit autem *Chryſoſt. ſup. Matth.* quod docuit naturalia ſicut virtutes. Et ſic intelligimus quod ſuæ Paſſionis propoſuit exemplum, ad patientiæ informationem. *Iſa* 48. Ego Dominus docens te vtilia, & gubernans in via quam neſcis. *Pſ.* 118. Bonus es tu: & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas [& dicebat illis] in doctrina pro redemptione hominis [quoniam Filius hominis] quia quamuis etiam ſit Filius Dei: tamen tradebatur in eo quod Filius hominis, hoc eſt, in natura quam accepit de homine [traditus] eſt autem à bonis & malis: à bonis quidem, à Patre, & à ſeipſo: à Patre quidem ſicut dicitur *Rom.* 8. Etiam proprio ſuo Filio non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum. à ſeipſo autem ſicut dicitur *Iſa.* 53. Pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis deputatus eſt: & ipſe peccata multorum tulit, & pro transgreſſoribus exorauit, vt non perirent. A malis autem eſt traditus, à proditore Iuda, & à Iudæis: à Iuda quidem ſicut *Ioan.* 13. Cùm Diabolus miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Scariothis. A Iudæis autem, ſicut dicit Pilatus *Ioan.* 18. Gens tua, & Pontifices tui te tradiderunt mihi: quid feciſti? Sed Pater & Filius tradiderunt Filium hominis in hoſtiam redemptionis: Pater quidem, authoritate: filius, obedientiæ operatione & Paſſione. Iudas autem & Iudæi tradiderunt Filium hominis in mortem ad perdendum: Iudas quidem, prodendo: Iudæi autem, accuſationes condemnationis in eum coram iudice proferendo. Sic ergo Filius tradetur [in manus hominum] omnibus quatuor modis, hoc eſt, in hominum malorum poteſtatem: vt malitioſam in pœnis ſuis ſatient voluntatem. *Iob* 16. Saturati ſunt pœnis meis.

Et occident eum] ecce mulcta mortis quam homines, in quorum manus traditus eſt, malitiosè inflixerunt: ſed tamen traditione Patris, per occiſionem iſtam hoſtia oblata eſt reconciliationis mundi. *Heb.* 10. Vnam offerens hoſtiam conſummauit in æternum ſanctificatos. Et per traditionem, qua tradidit ſeipſum in mortem, dilectio cum effectu liberationis nobis exhibita eſt. *Ioan.* 13. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Iudas autem in occiſione damnatus eſt. *Matth.* 27. Iudas videns quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos dicens: peccaui tradens ſanguinem iuſtum. *Et poſt pauca*: Abiens, laqueo ſe ſuſpendit. Iudæi autem negantes Chriſtum (non populus Dei) abiecti & excæcati facti ſunt. *Dan.* 9. Occidetur Chriſtus, & non erit eius populus qui eum negaturus eſt. Sic ergo pro nobis occidetur. Et quia hæc duo triſtia erant valde, lætitiam magnam ſubiungit: ne abundantiori triſtitia abſorbeantur Diſcipuli, dicens [& occiſus] in eo, quod de nobis accepit pro nobis [tertia die] virtute ſuæ Deitatis [reſurget] non ſolum ad vitam: ſed ad immortalitatis, & beatitudinis gloriam. *Oſea* 6. Viuificabit nos poſt dies duos, & in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus: ſequemurque vt cognoſcamus Dominum. Iacuit enim Chriſtus per duas noctes & vnum diem, qui intermedius fuit duarum noctium, vt dicit *Auguſt.* in ſepulchro: vt duas noſtras obſcuras mortes, ſcilicet, culpæ & pœnæ, quæ per duas noctes ſignificantur, ſua luminoſa morte, quæ per diem ſignificatur, deſtrueret & illuminaret. Et ſic impletur quod dictum eſt in *Pſalm.* 138. Nox ſicut dies illuminabitur: & nox illuminatio mea in deliciis meis.

At illi] præſentia corporali Chriſti delectati: & ſcientes tantam virtutem Chriſti, quod ſæpe ab inſidiis & violentiis eorum potenter exierat [ignorabant verbum] hoc eſt, rem de qua eſt verbum: quia putabant non poſſe fieri quod virtus Chriſti ſuccumberet malitiæ eorum: ſicut & Petrus dixit *Matth.* 16. Abſit à te Domine: non erit tibi hoc [& timebant] increpari, ſicut Petrus increpatus fuerat [interrogare eum] de hoc verbo quod dixerat Petro: vade retro me Satana: ſcandalum mihi es, quia non ſapis quæ Dei ſunt.

Et venerunt Capharnaum. Qui cùm domi eſſent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? at illi tacebant. Siquidem in via inter ſe diſputauerunt quis eorum maior eſſet.

Tangit de doctrina humilitatis: & habet particulas duas, in quarum prima ad hanc doctrinam veniendi

veniendi datur occaſio: in ſeconda autem, doctrinæ ponitur informatio. In prima autem tria ſunt: opportunitas ſcilicet ſumpta ex loco, ex quæſtione & ex facto. Dicit igitur [Et venerunt] Chriſtus & Diſcipuli [Capharnaum] quæ villa pinguedinis vel pulchritudinis interpretatur, vbi Chriſtus plurimas virtutes præclariſſimas oſtendit. *Luc.*4. Quanta audiuimus facta in Capharnaum. Ibi ergo, vbi virtus eius tot experimentis ſignorum oſtenſa fuit, locus conueniens doctrinæ fuit [Qui cùm domi eſſent] in ſecreto hoſpitij, ne coram multis redargutì confunderentur Apoſtoli. *Matth.*18. Si peccauerit in te frater tuus: corripe eum inter te & ipſum ſolum [interrogabat eos] Non ignorans, ſed vt ex reſponſione occaſionem conuenientem acciperet docendi, dicens [Quid in via tractabatis] In via tractare conſueuerant de verbis auditis à Domino: nunc autem deprehenſi ſunt, alia quidem inter ſe tractare. Et hoc *vt dicit gloſſ.* viæ conueniens fuit. Quia etiam Prælatio via quædam eſt inſtabilis, & dum tenetur labitur: & incertum eſt, in qua manſione, id eſt, qua die finiatur. *Iob* 13. Nunquam in eodem ſtatu permanet. *Eccli.*10. Omnis potentatus vita breuis.

At illi tacebant] videntes ſe eſſe deprehenſos, & nihil dicere valentes. *Geneſ.*20. Quocunque perrexeris memento te eſſe deprehenſam [Siquidem] Verba ſunt Euangeliſtæ [inter ſe] vt dicit *Chryſoſtomus*, aliquid humanum paſſi [inter ſe autem] Non apud Dominum: quia apud illum confundebantur de hoc diſputare [diſputauerant] contentioſè. *Luc.*22. Facta eſt contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior. *Luc.*9. Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorum videretur eſſe maior. Et hoc eſt quod ſubdit [quis eorum maior eſſet] apud Dominum. *Gloſſ.* Hinc orta videtur diſputatio, quia viderant Petrum, & Iacobum, & Ioannem ſeorſum ductos in montem: & aliquod ſecretum ibi eis creditum. Et Petro ſicut *Matth.*16. dicit claues regni cælorum eſſe promiſſas & Eccleſiam ſupra petram fidei, à qua ipſe nomen acceperat, ædificandam. Putabant ergo, vel alios tres cæteris, vel Petrum omnibus eſſe Prælatum. *Chryſoſtomus* autem, videtur dicere probabilius, quod ſicut dicitur *Luc.*18. Euntes in Ieruſalem, putabant regnum Chriſti per apertam & ſecularem poteſtatem illico fore inchoandum: & in via mater filiorum Zebedæi petebat vt duo filij eius ſederent, vnus ad dexteram, & alter ad ſiniſtram in regno illo, in quo Petrus quaſi princeps futurus erat: reliqui autem indignati ſunt de duobus fratribus, & ideo in hanc venerunt diſputationem: quæ bene diſputatio vocatur, quia de vana mundi dignitate accepit exordium. *Eccleſ.*6. Verba ſunt plurima, multam in diſputando habentia vanitatem. Si enim de hoc diſputaſſent tantum quod Petrus omnibus præferretur, vel quod illi tres omnibus aliis erant præpoſiti; ex hoc à Chriſto non eſſent redarguti: ſed potius ad reuerentiam ædificati, quia hoc verum fuit, & ad gradus Eccleſiaſticæ dignitatis pertinuit. Dicit tamen *Ambroſius*, quod non diſputabant ita quod quilibet præferri niteretur, & ex contentione melior alio fieri: ſed potius ita quod reuerentiam illis tribus tanquam præferendis dicebant exhibendam eſſe. *Rom.*12. Honore inuicem præuenientes. *Chryſoſtomi* expoſitio eſt literalior: & huic continuatur textus ſequens.

Et reſidens vocauit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus eſſe, erit omnium nouiſſimus, & omnium miniſter.

Hæc inſtructio duo continet, ſcilicet, doctrinam, & exemplum. De doctrina dicit [Et reſidens] vt quieto animo, & non ex commotione animi loqui videretur. *Iſa.*42. Non contendet, neque clamabit, neque audietur foris vox eius [vocauit ad ſe duodecim] quia illi diſputauerant. Alij enim Diſcipuli non erant electi ad dignitates maiores, ſed potius in partem ſolicitudinis erant vocati, ſicut dicitur *Luc.*10. [Et ait illis] inſtruendo ad formam humilitatis [Si quis vult] Qui tamen tarus eſt, quia omnes cum Diabolo petunt aſcendere. *Iſa.*14. In cælum conſcendam, ſuper aſtra cæli locabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis, & ſimilis ero Altiſſimo. Et perrarus eſt qui cum Chriſto deſcendere velit & humiliari. *Luc.*14. Recumbe in nouiſſimo loco [Si] ergo eſt [quis] qui rarus eſt: qui [vult] ex propria electione & prompto (aliàs proprio) animo. 2. *Corinth.*8. Si voluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet, accepta eſt. Nihil autem ita habet in promptu ſicut humilitatem: quia cauſam humiliationis habet in ſeipſo. *Eccli.*10. Quid ſuperbis terra & cinis [primus eſſe] apud Patrem & apud me [erit] reputatione ſua [omnium nouiſſimus. *Matth.*20. Quia ſic nouiſſimi erunt primi, & primi nouiſſimi. Sic enim erit Chriſto ſimilior, de quo dicitur *Philip.*2. Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. Sic doctrinæ eius Diſcipulus *Matth.*10. Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Sic ad gratiam Dei Patris idoneus. *Iacob.*4. 1. *Petr.*5. Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam. Sic deitatis receptaculum & templum. *Luc.*1. Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Sic locus beatorum Dei pedum, ſi ſe ex humilitate omnibus præbeat conculcandum: & ideò dicitur *Ezech.*43. Locus ſcabelli pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſraël. Hic locus pedum meorum, eſt locus humilis ſcabelli infimi cordis, quod omnibus ſe præbet conculcandum. *Iſa.*66. Cælum ſedes mea, terra ſcabellum pedum meorum. Quæ eſt iſta domus quam ædificabitis mihi? & quis eſt iſte locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta ſunt vniuerſa iſta: dicit Dominus. Ad quem autem reſpiciam niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos. Sic ergo & iſtis de cauſis ſit nouiſſimus [& miniſter] officio & actu: vt corde ſit nouiſſimus, & actione miniſter. *Auguſtinus.* Honore coram vobis Prælatus ſit, vobis timore coram Deo ſubſtratus ſit pedibus veſtris. Miniſter autem eſt formam ſerui accipiens, & tranſiens, & miniſtrans. *Luc.*10. Ego in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat. *Num.*8. Leuitæ miniſtri erunt fratrum ſuorum in tabernaculo fœderis. 1. *Corinth.*4. Sic nos exiſtimet homo vt Chriſti miniſtros: & diſpenſatores myſterij Dei.

Et accipiens puerum ſtatuit eum in medio eorum: quem cum complexus eſſet.

Doctrina eſt humilitatis per exemplum. Dicit autem tria. Pueri iſtius merito ipſius humilitatis

acceptationem, & in exemplum commune poſitionē, & dilectionis ad ipſum complexum oſtenſionem. De primo dicit [Et accipiens puerum] hoc eſt, acceptum merito humilitatis oſtendens. Dicitur enim à Principibus quod puer iſte, beatus fuit Martialis Lemouicenſium Apoſtolus, qui in virtute humilitatis præ omnibus excellere videbatur: & puritate ſimplicitatis inter alios eminere. Vnde *Matth.*8. Niſi conuerſi fueritis & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Pueri enim hæc eſt humilitas, quod à ſeruo non differt (qui tamen infimus eſt domus) cum ſecundum ius hæreditatis Dominus ſit omnium. Et ſecundum hoc verè humilis eſt, qui licet ſit magnus dignitatis merito: tamen voluntariè deſcendit ad miniſterium, & actum ſeruorum. *Galat.*4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit Dominus omnium. Hic eſt ſeruus ſublimis & infimus, de quo dicitur *Iſa.*52. Ecce intelliget ſeruus meus, & exaltabitur & eleuabitur: & ſublimis erit valde. Sic obſtupuerunt ſuper eum multi: ſic inglorius erit inter viros aſpectus eius, & forma eius inter filios hominum. Iſte enim quò maior eſt, & ſublimior eſt merito, & throno dignitatis: tantò humiliorem ſe reputat inter homines. Puer quidem & paruulus malitia, ſed ſenſibus & ſapientia perfectus. 1. *Cor.*14. Nolite pueri eſſe ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, ſenſibus autem perfecti ſitis. Iſte eſt de quo dicitur *Eccli.*3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. De quo dicit *Ptolemæus in Almageſto.* Qui inter ſapientes eſt humilior, inter ſapientes eſt ſapientior. Sicut lacunæ profundiores plures capiunt aquas. Iſte enim non delectatur in throno dignitatis, cui præſidet: ſed ſolicitus eſt miniſtrare his, quibus præponitur. 1. *Petr.*5. Non vt dominantes in cleris: ſed forma facti gregis ex animo. Et *Ptolemæus.* Eſt maior in omnibus, qui non curat in cuius manu ſit mundus. Hoc ergo merito puerum iſtum acceptauit [ſtatuit eum in medio] per exemplum cui quilibet ſe commenſuraret, ſicut & de ſeipſo dicit *Luc.*20. Ego autem in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat, hoc eſt, qui habitum & actum ſerui accepit in cordis, & corporis, & operis humilitate.

Quem cùm complexus eſſet] oſtenſione dilectionis ad ipſum: ſtrinxit enim humilem ad oſculum. Hoc ſignificatum eſt *Geneſ.*43. Vbi dixit magnus Ioſeph. Iſte eſt frater veſter paruulus, de quo dixeratis mihi. Et rurſum. Deus, inquit, miſereatur tui fili mi. Et *Geneſ.*45 Cùm amplexatus cecidiſſet in collum Benjamin fratris ſui, fleuit. Benjamin autem fratrum ſuorum erat minimus: Minimos enim ſuos reputat, & quicquid illis fit, ſibi reputat eſſe factum. *Matth.*25. Quicquid vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Hic igitur *Marcus* omittit exempli iſtius doctrinam, quam poſitā ſciuit *Mat.*18. Quicunque ergo non humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, nō intrabit in regnū cælorum. Sed de iure ſuſceptionis iſtorum, qui ſic humiles mittuntur à Chriſto, ſubiungens dicit.

Ait illis. Quiſquis vnum ex huiuſmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicunque me ſuſceperit, non me ſuſcipit, ſed eum qui me miſit.

Ait illis] Apoſtolis, quibus ſumptus ab his quibus prædicabant, debebantur [Quiſquis veſtrum ex huiuſmodi pueris vnum receperit] Dicit autem tria de recipientium merito, ſcilicet, quod ipſe & Pater in talibus recipiuntur: quod ſanè docentes quamuis non benè viuentes, à tali receptione non excluduntur: & quod receptio non in delictis, ſed in facultate recipientis, attenditur. Dicit ergo [Si quis veſtrum quemlibet ex huiuſmodi pueris] à puritate dictis de humilitate, & à me miſſis [receperit] ad ſumptus miniſtrandos in prædicatione Euangelij, & in corde verbum recipiendo per deuotionē fidei [me recipit] quia eum, qui me portat, & loco intrat: & corpore, & hoſpitio recipit. *Matth.*18. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Sic Abraham recipiens Angelos, hoc eſt, Dei nuntios, Deum recipit benedictionem conſequendo. Sic Loth Angelos Dei nuntios recipiens, Deum recepit liberationem ab incendio promerendo *Geneſ.*19. Sic Rahab meretrix, recipiens Dei nuntios, annumerata eſt populo Dei excidium peccatorum euadendo *Ioſue* 2. *Hebr.*13. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci: per hanc enim placuerunt quidam Angelis hoſpitio receptis [Et quicunque me ſuſcipit] in talibus paruulis [non me ſuſcipit tantum [ſed eum qui] prima authoritate [me miſit] quia ille in me manens omnia opera facit. *Ioan.*5. Pater in me manens ipſe facit opera. Attendere autem debent Prælati Eccleſiarum, quod vt paruoli recipiuntur: paruuli autem non recipiuntur in equis plurimis, & apparatu magno: & ideò Prælati in magna pompa venientes non ſunt nuntij Chriſti, ſed potius nuntij Nabuchodonoſor regis, qui Holofernem in tanta miſit virtute, quod terra non potuit eum ſuſtinere. Sed in paruulis Pater & Filius ſuſcipiuntur, qui nunquam ſunt ſine Spiritu ſancto, quem mittunt omnibus ſe ſuſcipientibus. 2. *Corinth.*13. Ecce tertiò hoc paratus ſum venire ad vos, & non ero grauis vobis: non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Non enim multo apparatu venit, qui tertiò veniens grauis non fuit.

Reſpondit illi Ioannes, dicens. Magiſter vidimus quendam in nomine tuo eiicientem Dæmonia qui non ſequitur nos, & prohibuimus eum. IESVS autem ait: nolite prohibere eum. Nemo eſt enim qui facit virtutem in nomine meo, & poſſit citò malè loqui de me. Qui enim non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt.

Hic tangitur implicitè quod ſi aliquis venit in doctrina ſana paruulorum, quamuis non habeat vitam, acceptione & miniſterio ſumptuum non eſt arcendus: & hoc eſt quod hîc intelligitur: & ideò duo hîc dicuntur, ſcilicet, peruerſus intellectus Apoſtolorum, quod tales ſint arcendi: & correctio peruerſitatis ad rectitudinem veritatis Euangelij. Dicit igitur [Magiſter] cuius doctrinæ eſt ſtandum [vidimus] quia Ioannes hic vice omnium loquebatur Apoſtolorum [quendam] Nomine non dignum. *Pſalm.*15. Non recordabor nominum eorum per labia mea [in nomine tuo] hoc eſt in fide nominis tui: Et hoc non potuit

eſſe

eſſe niſi in doctrina ſana [eiicientem Dæmonia] & ſic in digito Dei, hoc eſt, in demonſtratione virtutis diuinæ Dæmonia eiecit *Luc.*11. Si in digito Dei eiicio Dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei [qui non ſequitur] merito virtutis, & imitatione ſanctitatis [nobiſcum] ie quem nos ſequimur [& prohibuimus eum] volentes vt quicunque te annuntiat, habeat idoneitatem Apoſtolicam: tam ex virtutis merito, quam ex doctrina ſana veritatis in verbo: Hoc autem magnum damnum generaret in Eccleſia: quia multi annuntiant Chriſtũ non ex vitæ merito, & tamen multa bona faciunt in Eccleſia: vnde *Phil.*1. Multi quidem non ſincerè Chriſtum annuntiant. *Et poſt pauca.* Quid enim: dum omni modo ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem annuntietur Chriſtus: in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Et ideò hunc errorem corrigit Chriſtus in Apoſtolis: & hoc eſt [Ieſus autem ait] illis, docens tales eſſe tolerandos [nolite prohibere eum] quia licet ſibi noceat, multis tamen prodeſt in Eccleſia. *Matth.*23. Quæ dicunt, facite: ſecundum autem opera eorum nolite facere. Iſti enim in laude Dei linguis loquuntur Angelorum, & doctrina fidei linguis loquuntur hominum: Sed non habentes charitatem, verbo ſuo quo aliis proſunt, ſe ipſos percutiunt. 1.*Cor.*13. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam: factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens [nemo enim eſt qui faciat virtutem] ſine ſignum [in nomine meo] no tam faciens de me in doctrina ſua [& poſſit] conuenienter [citò male loqui de me] quia niſi peruertat doctrinam, malè loqui non poteſt: & hoc citò fieri non poteſt quamdiu nomen Chriſti inuocat. *Matth.*7. Domine, nonne in nomine tuo multas virtutes fecimus? Et ego confitebor eis: quia ego nunquam noui vos [qui enim non eſt aduerſum vos] doctrinæ peruerſitate [pro vobis eſt] quia idem docet vobiſcum. Et ideo vt dicit *Gloſſa*: non eſt arcendus ab eo quod habet, ſed prouocandus ad id quod non habet. *Luc.*9. Nolite prohibere eum. Qui enim non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt. Econtra autem ſi eſſet aduerſarius doctrinæ ſanæ peruerſa docendo, prohibendus eſſet: quia de illo dicitur *Matth.*12. & *Luc.*11. Qui non colligit mecum, diſpergit: & qui non eſt mecum, contra me eſt.

Quiſquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Chriſti eſtis; amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.

Tangit hic tertium quòd receptio conſtituitur in facultate recipientis: & hoc eſt [quiſquis enim] homo potum dederit vobis] ad refrigerium in euangelizando vt ſuſtentemini [calicem] vas in quo propinatur hic aqua, calix vocatur: quia in calore charitatis adminiſtratur & ſuſcipitur [aquæ frigidæ] omne quod appetitum naturalis deſiderij famis & ſitis refrigerat, hic dicitur aqua frigida [in nomine meo] hoc eſt, in honore nominis mei & notitia [quia Chriſti eſtis] hoc eſt, vncti ad euangelizandum. *Iſa.*61. Spiritus Domini ſuper me: eo quod vnxerit me, Dominus ad euangelizandum manſuetis miſit me [amen dico vobis] hoc eſt, verè dico vobis non perdet mercedem ſuam] quia inde recipiet vitam æternam. *Gloſſ.* dicit calicem aquæ frigidæ: ne paupertate & penuria lignorum aliquis ſe excuſet, quibus aquam calefaciat. Sic. 3. *Reg.*18. Abdias pane & aqua paſcebat centum Prophetas Domini, & ſpiritũ meruit Prophetiæ. Sic & Ramalech Æthiops paſcens & liberans Ieremiam Prophetam, liberatus eſt à Chaldæis *Ierem.*18. & 19. Sic. 3. *Reg.*17. Mulier vidua paſcens Eliam meruit quod non defecit tempore famis. *Matth.* 10. Qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. *Ierem.*31. Quieſcat vox tua à fletu, & oculi tui à lacrymis: quia eſt merces operi tuo. *Hebr.*6. Non iniuſtus eſt Deus vt obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine eius: quia miniſtraſtis ſanctis, & miniſtratis. Hoc eſt ergo quod dicit:

Et quiſquis ſcandalizauerit vnum ex his puſillis credentibus in me: bonum eſt ei magis ſi circundaretur mola aſinaria collo eius, & in mare mitteretur.

Hoc eſt tertium de diligentiſſima ſcandali puſillorum vitatione. Exaggerat autem hic ſcandali vitationem per duos modos, quorum vnus eſt magnitudo pœnæ: & alter magnitudo damni, quod ſubeundum eſt antequam aliquis ſcandalizetur. Dicit igitur [& quiſquis] hoc eſt, quicunque ſine perſonarum acceptione [vnum de puſillis iſtis] puſilli hîc dicuntur modicæ adhuc fidei, qui ſcandalizari poſſunt, hoc eſt, qui adhuc ſunt in fide infirmi, & de leui ad illicita, per mala Prælatorum exempla prouocati. *Rom.* 14. Sic peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam ipſorum infirmam, in Chriſtum peccatis [credentibus in me] quamuis non perfectam & confortatam deuotione charitatis adhuc habeant fidem [ſcandalizauerit] hoc eſt, malo verbo vel facto occaſionem ruinæ dederit. *Matth.*18. Væ mundo à ſcandalis. *Et ibid.* Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis, qui in me credunt. Herodiana enim malitia eſt necare paruulos in Chriſto recenter renatos [bonum eſt ei magis] hoc eſt, melius eſt ei [ſi circundaretur] fune [mola aſinaria] hoc eſt, mola quã aſinus trahere cõſueuit [in collo eius] vt vitales partes ſuperiores in profundum trahantur [& ſic] cum mola ligatus [in mare] profundum [mitteretur] ad literam, quia ſic ſubmerſus in peccato ſuo moreretur: & non puniretur propter hoc quod efficitur cauſa ruinæ multorum, pro quibus omnibus punitur. *Matth.*18. Expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius: & demergatur in profundum maris. Et vt dicit *Gloſſ.* loquitur ſecundum morem prouinciæ. Hæc enim pœna maiorum (aliàs malorum) criminum erat. Et reuera, melius eſt innoxium pœna atrociſſima temporaliter finire vitam corporalem, quàm lædendo fratrem mortem animæ mereri perpetuam. Alia autem *Gloſſ.* dicit: Nota quod in bono opere noſtro aliquando cauendum eſt ſcandalum proximi, aliquando pro nihilo habendum. In quantum enim ſine peccato poſſumus, vitare ſcandalum debemus: ſi autem de veritate ſcandalum; vtilius iraſci permittitur, quam veritas relinquatur: ſed in hac *Gl.* ſcandalum dicitur quæcunque conturbatio proximorum puſillorum. Quæſtionem autem de ſcandalo nos notauimus *Mat.*18.

Etſi

Et ſi ſcandalizauerit te manus tua, abſcinde illam: Bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et ſi pes tuus te ſcandalizat, amputa illum: Bonum eſt tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quod ſi oculus tuus ſcandalizat te, eiice eum: Bonum eſt tibi luſcum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Secundum eſt, in quo exaggeratur ſcandalum per damnum, quod potius quam ſcandalum eſt ſubeundum: & tangit tria: de manu, ſcilicet, pede, & oculo. De manu quidem dicit [& ſi ſcandalizauerit te] hoc eſt, ſi cauſam vel occaſionem ruinæ, verbo vel facto minus recto tibi dederit [manus tua] hoc eſt, ille qui pro te operatur ſicut manus tua, & qui te defendit ſicut dextera tua [abſcinde eam] per ſeparationem tui ab ipſo, & relinque illum. Non enim loquitur de membrorum corporalium detruncatione: ſed potius de ſcandalizantium nobis coniunctorum ſeparatione. *Matth.* 18 Si autem manus tua vel pes tuus ſcandalizat te, abſcinde eum, & proiice abs te. Et ſubiungit rationem [bonum] hoc eſt, vtilius [eſt tibi debilem] hoc eſt, adiutorio amici temporalis deſtitutum [introire in vitam æternam] in quam intrabis ſi cauſam cadendi in peccatum à nullo accipies [quàm duas manus] hoc eſt, duo adiutoria [habentem] tuum ſcilicet, & amici [mitti] propter cauſam ruinæ [in gehennam ignis] hoc eſt, in infernum. Hoc verbum *vt dicit Hieron.* nouum in Euangelio Saluator poſuit pro inferno, quod ante eum in nullo auctore poſitum inuenitur. Sumptum eſt autem à *Ioſue* 18. quia quidam Ennon habuit vallem, in quam iugis erat ignis ſacrificiorum idolorum: Vnde gehennon eſt idem quod vallis Ennon: & quia ibi multus & iugis erat ignis, propter hoc ignem dæmonum infernalem ab illa valle denominauit. *Ierem.* 7. Ædificauerunt excelſa Topher, quę eſt in valle filij Ennon: vt incenderet filios ſuos & filias ſuas igni: quæ nec præcepi, nec cogitaui in corde meo. Ideò ecce dies venient, dicit Dominus, & non dicent amplius Topher, & vallis filij Ennon, ſed vallis interfectionis. Hac ergo ſimilitudine dicit [in gehennam ignis inextinguibilis] quia ignis ille à verbo ſententiæ Domini ſumit virtutem. Et quia verbum ſuum nihil habet contrarium: ideò ignis ille extingui non poterit. Ignis enim ille nec virtutem conſumendi ea quæ cremat, nec naturam illuminandi habet, vt dicit *Gregorius*, niſi ad ea quæ moleſta ſunt & inuitè videntur. Sed à ſententia Domini habet virtutem affligendi reum. *Iſa.* 26. Ignis hoſtes tuos deuorat. *Deut.* 32. Ignis ſuccenſus eſt in furore tuo: & ardebit vſque ad inferni nouiſſima, [vbi vermis eorum non moritur] Vermis hic dicitur conſcientiæ remorſus, qui non ceſſabit in eis [& ignis] afflictiuus, non conſumptiuus [non extinguetur] quia ex quo non conſumit, nunquam ei deerit materia. *Iudith* 16. Dabit ignem & vermes in carnes eorum: vt vrantur & ſentiant vſque in ſempiternum. *Eccleſiaſtic.* 9. Vindicta carnis impij ignis & vermes.

Et ſi pes tuus] hoc eſt, ille qui te portat ſicut pes: & ſupportat te in labore vel ſolicitudine [ſcandalizat te] verbo vel facto minus recto tibi dat cauſam ruinæ vel occaſionem [amputa illum] per tuam ab ipſo ſequeſtrationem: hoc eſt enim periculum in falſis fratribus. 2. *Corint.* 11. *Ierem.* 9. Vnuſquiſque à proximo ſuo ſe cuſtodiat, & in omni fratre ſuo non habeat fiduciam: quia omnis frater ſupplantans ſupplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet: & vir fratrem ſuum deridebit, & veritatem non loquentur. Hic ergo talis pes eſt ſcandalizans. *Prouer.* 25. Dens putridus & pes lapſus, qui ſperat ſuper infideli in die anguſtiæ: & amittit pallium in die frigoris. Talis enim pes & ſupportationem ſubtrahit in die anguſtiæ, & pallium charitatis non expandit in die tentationis, quando refrigeſcit charitas multorum: & hic ergo pes amputandus eſt, quia [bonum] hoc eſt, vtile [eſt tibi claudum] tali amico te ſupportante carentem [introire in vitam æternam] in qua, ſupportante te, de cætero non indigebis, & quia Angeli te ſupportabunt. *Luc.* 6. Factum eſt vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. Vel [in vitam] gratiæ in quam te ſancti portabunt. *Rom.* 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. *Galat. vltim.* Alter alterius onera portate [quam duos pedes habentem] hoc eſt, duas ſupportationem tuam, & amici ſcandalizantis [mitti] per ruinæ cauſam, vel occaſionem [in ignem æternum] *Iſa.* 30. Præparata eſt ab heri Tophet, à rege præparata, profunda, dilatata. Nutrimenta eius, ignis & ligna multa: flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam. Et hoc eſt quod ſubdit [inextinguibilem] quem flatus Domini, hoc eſt, ſpiritus iræ Domini continuè ſuccendit [vbi vermis eorum non moritur] *Iſa.* 14. Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum vermes [& ignis non extinguetur] *Iſa.* 50. Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis vobis: de manu mea factum eſt hoc vobis, in doloribus dormietis [quod ſi oculus tuus] hoc eſt, conſultor, vel prouiſor, vel gubernator: qui tibi eſt pro oculo [ſcandalizet te] verbo vel facto minus recto: tibi dat cauſam caſus, vel occaſionem. *Thren.* 3. Oculus meus deprædatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. *Matth.* 20. Si oculus tuus nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebroſum erit [eiice eum] per tui ab ipſo ſeparationem. *Num.* 16. Recedite de tabernaculis hominum impiorum [Bonum eſt tibi] hoc eſt vtile [luſcum] ſiue monoculum: vt non niſi tuam ipſius prouidentiam, & conſilium, & gubernationem, in temporalibus habeas [introire in regnum Dei] vbi multi tibi prouidebunt, & conſulent: de quibus dicitur *Ezech.* 1. Quod plena ſunt animalia oculis ante & retro [quam duos oculos] hoc eſt, duplicem prouiſionem vel conſilium habentem] Tuum

proprium,

proprium, & mali amici. *Luc.*16. Prudentiores huius ſeculi filiis lucis in generatione ſua ſunt [mitti] propter peccatum cui ille dat cauſam, vel occaſionem[in gehennam ignis] *Matt.*25.Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis eius [vbi vermis eorum non moritur] Tunc dentem acuit in æternum. *Iob* 21.In puluere morientur: & vermes operient eos [& ignis non extinguetur]quia nec materia eius conſumitur, nec contrarium habet à quo corrumpatur. *Iſa.*66. Vermis eorum non morietur, & eorum ignis non extinguetur: & erunt vſque ad ſatietatem viſionis omnis carnis, hoc eſt, beatorum.

Omnis enim igne ſalietur: & omnis victima ſale ſalietur. Bonum eſt ſal: quod ſi ſal inſulſum fuerit,in quo illud condietis? Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos.

Hoc eſt quartum de habenda diſcretione circa regnum ſubditorum. Dicuntur autem hîc tria. Quorum primum eſt, de ſalis vtilitate: ſecundum, de ſalis ſanctificatione: tertium autem, de ſalis inſulſi nociuitate. *Gloſſ.* autem quædam di cenda dictis continuat, dicens. Quia tertiò mentionem facit ignis & vermis, oſtendit quomodo vtrunque valeamus vitare:vt vermes ſale arceantur, & ignis inferni igne ſancti Spiritus depellatur. Et hoc eſt quod dicit [Omnis enim] homo, ſupple,vel Dei [victima] quæ ſe ipſam in ſacrificium Deo obtulerit, ſicut dicitur *Rom.*12. Obſecro vos per miſericordiam Dei,vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentē,ſanctam,Deo placentem,rationabile ſit obſequium veſtrum. Talis igitur omnis homo,& omnis hoſtia, ad hoc vt Deo placeat [igne ſalietur] Effectum ponit pro cauſa per metonymiam: quia ſal exſiccat & purgat: vnde ſenſus eſt: Igne exſiccatur & purgatur:nihil enim ita purificat corpora putreſcentia, ſicut ignis: quia ignis humorem putridum de profundo extrahit,& conſumit: & partes quæ humorem putridum generant abiiciendo conſtringit: ne iterum putredinem vel regenerare, vel emittere poſſint. Volens ergo Dominus per ſimile in ſpiritualibus oſtendere Apoſtolis & Prælatis, qualiter ſapienter & diſcretè regant ſubditos, ita quod omnino ſint bonus odor Deo; docet quod igne arceant,tam in ſe quam in aliis, fœtorem putreſcentis concupiſcentiæ: & omnia quæcunque cogitant & loquuntur vel operantur, ſale condiantur ſapientiæ.

Ignis autem eſt quadruplex: ſed primus cauſa eſt trium aliorum ignium. Primus quidem eſt ignis Spiritus ſancti. *Act.*2. Apparuerunt Apoſtolis diſpertitæ linguæ tanquam ignis: ſeditque ſupra ſingulos eorum Spiritus ſanctus. *Deuter.*4. Deus noſter ignis conſumens eſt. Secundus ignis eſt feruor charitatis. *Luc.*12. Ignem veni mittere in terram: & quid volo niſi vt accendatur? *Ezech.*1. erat hæc viſio diſcurrens in medio quatuor animalium ſplendor ignis, & de igne fulgor egrediens. Tertius ignis eſt feruor deuotionis in affectu orationis. *Pſalm.*38. Concaluit cor meum intra me: & in meditatione mea exardeſcet ignis. Iſte eſt ignis ſacrificij & holocauſti, quod Deo incenditur. *Leuit.*6. Ignis in altari meo ſemper ardebit. Quartus ignis eſt iræ per zelum bonum, vindicantem & vrentem in ſe, quod dolet admiſiſſe. *Pſalm.*25. Vre renes meos, & cor meum: & vide ſi via iniquitatis in me eſt. *Pſ.*16. Igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas. *Eccleſ.*27. Vaſa figuli probat fornax: & homines receptibiles tentatio tribulationis. Tribulatio autem iſta, vel eſt à ſe facta, aut in ſe ex zelo vindicat quod dolet admiſiſſe, vel ab alio illata patientér ſuffertur, vt per tribulationem ab admiſſis malis expurgetur. *Sapient.*3. Tanquam aurum in fornace probauit eos: & quaſi holocauſti hoſtiam accepit eos, & inuenit eos dignos ſe. [Igitur ignis] Spiritus ſancti purificat ſpiritum, cui illabitur: ignis autem charitatis purificat affectum,quando affectus charitate informatur: ignis autem deuotionis purificat deſiderium, vt Deo dignum ſacrificium offeratur: ignis autem tribulationis vindicantis purificat loca delectationum, ne in peccatis quis delectetur: & ſic ſecundum vnam quandam, quæ ibidem *eſt gloſſ.* illud. 1.*Corinth.*3.intelligitur. Vniuſcuiuſque quale ſit opus, ignis probabit. Si cuius opus arſerit quod ſuper fundamentum fidei ædificauit, detrimentum patietur; ipſe autem ſaluus erit,ſic tamen quaſi per ignem. Sic ergo legenda eſt litera.

Omnis] homo vel [omnis] hoſtia [igne] iſto quadruplici [ſalietur]hoc eſt,ad ſaporem ſuauitatis diuinæ,& exſiccationem & reſtrictionem fœtoris deducetur. *Geneſ.*8. Odoratus eſt Dominus odorem ſuauitatis,& benedixit eis [& omnis]homo vel [hoſtia] ſale ſapientiæ & diſcretionis [ſale ſalietur victima] hoc eſt, omnis victima ſale debet eſſe ſalita. *Leuit.*2.In omni ſacrificio offeres ſal. Quia nihil oblatum Deo placet, quod ſale diſcretionis & ſapientiæ diuinæ omnia condientis,non eſt ſalitum. *Iob* 6.Nunquid poterit comedi inſulſum,quod non eſt ſale conditum? Attende autem quod etiam nimis ſalſum, ſaporem habet abominabilem: & ita innuitur quando in rebus tanta adhibetur diſcretio,quantam natura negotij exigit: & tanta ſapientia, tunc ſufficit: & ſi magis aliquis adhibeat quam exigit negotij qualitas, abominabile eſt. *Rom.*12. Dico per gratiam Dei, quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos, non plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem. *Matth.*5. Vos eſtis ſal terræ. Quia Apoſtolica ſapientia cuncta ſunt condienda: fatuus enim inſulſos vocatur [Bonum eſt ſal] hoc eſt cunctis condiendis eſt vtile ſal: vnde *Ambroſius.* Inter omnia quæ creaſti, non minimam gratiam conferre dignatus es ſali: vt ex illo poſſint vniuerſa condiri. Et hoc ſignificatum eſt 4.*Reg* 2. Vbi Eliſeus ſanauit aquas per immiſſionem ſalis, ita quod non erat vltra in eis mors vel ſterilitas: quia inſipida humanæ conuerſationis condiuit ſale diſcretionis & ſapientiæ diuinæ: vt de cætero nec mortem proferret in peccatis, nec ſterilitatem nec pateretur in otioſis & fatuis. Sic ergo bonum eſt ſal [quod ſi ſal inſulſum eſt] Sal eſt inſulſum quando non condit: & hoc eſt quando Prælatus ad communem populi ſecularis conuertitur inſipiditatem. *Matth.*5. quod ſi ſal euanuerit. *Luc.*10 Quod ſi ſal infatuatum fuerit [in quo illud] ſal [condietis] quo ad ſaporem ſalis reuertatur. Ac ſi dicat,in nullo: quia ſi ſalis eſt ſal, tunc vt probat *Philoſophus*,ibitur in infinitum,& ſic nunquam deuenitur ad condiens primum: & ſic intolerabile damnum eſt, ſi ſal ſit

inſulſum,

inſulſum. Cauete ergo ne ſal inſulſum efficiatur. *Coloſſ.*4. Sermo veſter in gratia ſale ſit conditus.

Habete] ergo[ſal in vobis]vt in vobis ſapor ſit ſapientiæ. quæ magis dicitur à ſapore quàm à ſapere: vt in vobis nullus ſit fœtor libidinis, nihil inſulſum fatuitatis: quia ſic alios condietis. Vnde. 4.*Reg.*2. Afferte mihi vas nouum: & ponite in illud ſal. Vas enim innouatum, ſpiritus eſt innouatus, qui debet eſſe ſal ne fœtorem contrahat, & vt habeat vnde alios condiat: quia aliter Prælatus eſſe non poteſt [& pacem habete in vos] quia ſalis ſapor aſper eſt aliquando, & purgatiuus: ideò monet vt quando alios condiunt, diligenter caueant ne pacem vnitatis Eccleſiæ rumpant: quia (ſicut diximus) ſi nimis aliquid ſaliatur, abominabile efficitur: vnde *gloſſ.* Qui ſapienter loquitur: magnopere metuat, ne eius eloquio audientium vnitas rumpatur. *Epheſ.*4. Nolite rumpere pacem, ſed ſolicitè ſeruate vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Sic conditos eſſe & condire alios iubet *Apoſtolus Galat.*6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos qui ſpirituales eſtis, instruite illum in ſpiritu lenitatis: conſiderans te ipſum ne & tu tenteris. Quod enim dicit, præoccupatum in aliquo delicto, notat inſulſum. Quod autem addit, inſtruite illum, notat ſalis apponendum condimentum. Quod vero ſubdit, in ſpiritu lenitatis, &c notat ſoliciros eſſe debere, ne per nimiam ſalis appoſitionem prouocent ad amaritudinem: & ſic pacis violent vnitatem. Hoc eſt ergo quod dicitur hîc Apoſtolica idoneitate.

CAPVT X.

Et inde exurgens venit in fines Iudææ vltra Iordanem.

TANGIT hîc communem omnium inſtructionem pertinentem ad ſalutem. Diuiditur autem hæc pars in duas, in quarum prima perfectam omnium eorum, quæ ad ſalutem pertinent, ponit doctrinam. In ſecunda autem, ad faciem leoois ſe conuertens, per miraculum ponit doctrinæ confirmationem *ibi* [Et venerunt Iericho] Prima harum adhuc duas habet partes, in quarum prima, ponit ea quæ ad ſalutem exiguntur ex parte noſtra: in ſecunda autem, ponit ea quæ ſalutem perficiunt ex parte ſua *ibi* [Et aſſumens iterum duodecim] Adhuc autem prior harum in tres diuiditur partes, in quarum prima, ponitur doctrina ſalutis ſecundum legem naturæ, inſtituta in paradiſo: in ſecunda, ponitur doctrina ſimplicis humilitatis, oſtenſa in Saluatoris exemplo *ibi*[Et offerebant illi paruulos, &c.] In tertia, ponitur doctrina ſalutis cum perfectionis faſtigio *ibi* [Et cùm ingreſſus eſſet in via, &c.] In prima harum tria continentur, ſcilicet, occaſio huius doctrinæ ſalutis ex parte turbæ ad ſalutarem doctrinam confluentis: in ſecunda, ponitur occaſio eiuſdem ex parte Phariſæi tentantis: & in tertia, occaſionata ponitur doctrina ſalutis. In primo horum quatuor dicuntur, ſcilicet, loci in quo Diſcipulos ſpecialiter docuerat relictio: loci competentis ad ſalutis doctrinam petitio: turbæ requirentis doctrinam deuotio: & conſueta docturis doctrinæ ſalutis propoſitio. Dicit igitur:

Et exinde] hoc eſt, de Galilæa [exurgens] Vt aliis prodeſſet qui in aliis locis morabantur: vnde *Gloſſ.* Hucuſque ea quæ in Galilæa fecit & docuit. Hic narrat quæ in Iudæa fecit, & docuit, & paſſus eſt: & primo quæ trans Iordanem ad Orientem: deinde quæ extra Iordanem quando venit Iericho, & Bethaniam, & Ieruſalem. Et eſt hæc *gloſſ.* continuans geſta quæ narrat *Marcus* ſecundum locorum in quibus facta ſunt ſucceſſionem. Spiritualiter tamen doctor ſalutis Dominus (inquam) exurgit, quia corda audientium ſurſum erigit, ſicut Sol ſe exaltans cuncta ad ſe trahit quæ lumine ſuo tangit. *Eccleſ.*1. Oritur Sol, & occidit: & in circulos ſuos reuertitur. *Eccli.*43. Sol, vas admirabile opus excelſi. Sic ergo [exinde exurgens] & ſe exaltans in lumine, quædam loca relinquit, & ad quædam accedit. Relicta, vel deſpiciens, propter indeuotionem: vel ſibi relinquens, ad propriæ fragilitatis conſiderationem: vel tentationi exponens, propter virtutis exercitationem. De primo horum dicitur *Matth.*13. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Dico vobis: non me videbitis amodò. *Iob* 24. Ipſi fuerunt rebelles lumini. Tales Sol exurgens deſerit, ſicut lumen deſerit cæcos à ſe auerſos: quoſdam autem deſerit ad ſuæ fragilitatis conſiderationem. *Cantic.*1. Si ignoras te ô pulcherrima mulierum: egredere, & abi poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum. Hoc eſt, ſi tu quæ pulcherrima es, pulchritudine & compoſitione virtutis, ignoras te per obliuionem propriæ fragilitatis, egredere, hoc eſt, egredieris de ſereno tuæ lucis quæ te tenet & venuſtat: & ſtatim relicta ſequeris veſtigia gregum ad modum beſtiarum: & abi diſſoluta effecta, & paſces ſenſuum delectatione hœdos fœtidos, & pecorinos motus, iuxta tabernacula paſtorum, hoc eſt, ad ſimilitudinem aliorum paſtorum, pecorinos motus paſcentium. *Pſalm.*80. Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus ſuis. Sic Paulus de lumine æternæ contemplationis proiectus eſt in ſtimulum carnis. 2.*Corinth.*12. Quoſdam autem deſerens, tentationi exponit ad virtutis exercitationem *Tobiæ* 12. Quia placuiſti Deo, neceſſe fuit vt tentatio probaret te. In hoc ſenſu dicitur *Mich.*7. Cùm ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt. In tenebris enim tentationis cautè & patienter ſedens, ad lucem pro certo conſolationis deueniet. *Tob.*3. Hoc pro certo habet omnis qui colit te: quia vita eius ſi in probatione fuerit, coronabitur: & ſi in tribulatione fuerit, liberabitur: & ſi in corruptione fuerit, ad miſericordiam tuam venire licebit. Non enim delectaris in perditionibus noſtris, quia poſt tempeſtatem tranquillum facis: & poſt fletum & lacrymationem, exultationem, & gaudium infundis. In hoc ſenſu dictum eſt illud *Pſalm.*138. Nox ſicut dies illuminabitur: & nox illuminatio mea in deliciis meis. *Pſalm.*17. Deus meus, illumina tenebras meas: quoniam in te eripiar à tentatione. Sic ergo exinde exurgens [venit in fines Iudææ vltra Iordanem] Deſcribit locum ad quem venit doctor ſalutis: vt ex loci congruitate intelligatur opportunitas doctrinæ. Vnde *gloſſ.* Cùm omnis Iudæorum prouincia generaliter ad diſcretionem aliarum gentium Iudæa dicta ſit, ſpecialius

ſpecialiùs tamen meridiana plaga dicitur Iudæa, ad diſtinctionem Galilææ, & Decapoleos, & cæteratum in eadem prouincia regionum. In huius ergo plagæ meridianæ [fines venit] Ieſus cauſa docendæ ſalutis. *Ioan.* 10. Abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum, & manſit illic. Illuc autem venit tam propter prophetiæ vaticinium, quàm propter Ioannis teſtimonium. De primo dicitur *Iſa.* 9. Trans Iordanem Galilææ gentium populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. De ſecundo dicitur *Ioan.* 10. Multi venerunt ad eum, & dicebant quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc vera ſunt, & multi crediderunt in eum: & hoc eſt qnod ſequitur.

Et conueniunt iterum turbæ ad eum: & ſicut conſueuerat, iterum docebat illos.

Hic tangitur doctrinæ occaſio ſumpta ex turbarum deuotione. Dicuntur autem hic tria: turbarum ad audiendum deuotio, conſueta Domini ad docendum dignatio, & doctrinæ ſalutis impertitio. De primo dicitur [& conuenerunt] in cor vnum & animam vnam, tertium, ſicut ſæpius fecerant turbæ: quæ quamuis per errorem Phariſæorum ſe turbarent; tamen turbationem erroris corum vincentes, conuenerunt ad eum ſicut ad ſalutis doctorem. *Geneſ.* 49. Congregamini filij Iſraël congregamini, & audite Iſrael patrem veſtrum. *Eccleſ.* 50. Appropinquate ad me indocti: & congregate vos in domum doctrinæ, & diſciplinæ. *Deut.* 33. Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius. Conuenerunt autem turbæ tripliciter: primò, per principia fidei adiuuante intellectu ex ipſis errorum varietatibus. 2. *Corinth.* 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Sic congregari orauit qui dixit *Pſal.* 105. Congrega nos de nationibus, hoc eſt, de errore nationum: vt confiteamur nomini tuo (libera confeſſione fidei) & gloriemur in laude. Secundò, conuenerunt adunatione ſenſuum in puram cordis contemplationem. *Iſa.* 46. Redite, redite præuaricatores ad cor. Redite, inquam, per ſenſuum exteriorum à mundi vanis ſpectaculis auerſionem. Et iterum. Redite per ſenſuum interiorum (qui ſunt ſenſus communis, imaginatio, Phantaſia, æſtimatiua, & memoria) ad intellectum ſimplicem, auerſionem. *Pſal.* 84. Loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui conuertuntur ad cor. Sicut *Ioan.* 4. Mulieri audituræ verba Domini (quæ ante per quinque viros diſſoluta, laſciuia ferebatur) dicitur. Voca virum tuum, vnica vnicum, & veni huc. Tertiò, conuenerunt omnem vim cordis per intentionem adunantes in Chriſti verbum. *Nee.* 8. Aures omnis populi erant erectæ, hoc eſt, ad ſuperiora actæ. Quia totam mentis conuolutionem, vt dicit *Dionyſius*, adunauerant in Deum.

Et ideò [ſicut conſueuerat] conſuetæ enim beneuolentiæ exhibuit effectum. *Eccleſ.* 24. Adhuc doctrinam quaſi antelucanum effundam. Antequam enim ad ipſum lux cordis, & intelligentiæ noſtræ ſibi præbeatur: ipſe præuenit docens: probans illud *Ioan.* 1. eſſe verum. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Vnde ſicut conſuetum eſt luci lucere: ſic conſuetum erat Chriſto docere. Sic ergo [docebat illos] docere autem, vt dicit *Chryſoſt.* eſt id quod ſuadetur & proponitur, humanis exemplis & rationibus probare & credibile facere. *Iſa.* 8. Scribe in eo ſtilo hominis, hoc eſt, quod humanus poſſit accipere intellectus. *Habac.* 2. Explana viſum ſuper tabulas: vt percurrat qui legerit. Quidam autem hoc non faciunt, ſed alta docent: & dicunt, quæ docere ſimilitudinibus & rationibus intelligibilibus, ſibi faſtum excitant: & non auditoribus vtilitatem faciunt. Contra qnod dicitur 2. *Corint.* 2. Non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis: ſed doctrina ſpiritus. *Iſa.* 13 Populum imprudentem non videbis ibi, populum alti ſermonis, cuius non poſſis intelligere linguam, in quo nulla eſt ſapientia. Quidam autem loquentes non docent niſi opiniones contentioſas, quæ doceri non poſſunt: quia phantaſticæ ſunt, & erroribus vicinæ: cuius ſignum eſt, quia ſunt ſingulares & Chriſtianæ fidei non concordantes. 2. *Timot.* 2. Nolite verbis contendere: ad nihilum enim vtile niſi ad ſubuerſionem audientium. Et ideò verbum Dei modo hominis doceri debet, & digito Dei cordibus inſcribi, modo hominis: ſicut dicitur. 2. *Eſdra* 8. Legerunt in libro Eſdras, & Neemias, & Leuitæ diſtinctè & apertè ad intelligendũ: & intellexerũt audientes, cũ legeretur. Ad hoc in Eccleſia datur clericis Ordo, qui vocatur Lectorũ. Digito autem Dei ſcribitur, quando indicio expreſſo diuinæ virtutis & Spiritus ſancti hoc quod dicit confirmatur. 1. *Cor.* 2. Loquimur nõ in doctis humanæ ſapientiæ verbis: ſed in doctrina ſpiritus, ſpiritualia ſpiritualibus comparantes. Sic *Exod.* 34. Deſcendit Moyſes de monte, populo quem docturus erat, per modum docendi ſe coaptans. Sic portauit in manibus, hoc eſt, in operibus tabulas digito Dei conſcriptas. Sic ergo [ſicut conſueuerat docebat illos] aliter enim indocti à ſapientia ſua receſſiſſent.

Et accedentes Phariſæi interrogabant eum: ſi licet viro vxorem dimittere? tentantes eum.

Tangitur hîc huius doctrinæ occaſio ſumpta ex malitia tentantis. Sicut enim docendo ex charitate, profuit ſtudioſis: ita ex veritate retundit dentem rabidi canis, ne lacerare poſſit doctrinam conuentus malignantium, error profeſſus, & interrogando malignus ſyllogiſmus cornutus, & quartò peruerſus intentionis eorum conatus. Primum notatur in hoc quod dicit [& accedentes] ſcilicet, ad ſe inuicem & ad multitudinem, vt ſe armarent: & ad turbas, vt ſtudioſos ſe callidè ſimularent: & ad Chriſtum, vt pietatem falſam prætenderent, ſub cuius pallio facilius decipere poſſent. De primo dicitur *Matth.* 22. Abeuntes Phariſæi conſilium fecerunt, vt Ieſum in ſermone caperent: & mittunt ei Diſcipulos ſuos cum Herodianis. Vbi dicit *Chryſoſtomus*; à veritate ſe nudos eſſe profeſſi ſunt, qui multitudine ſe armauerunt. Sic ergo ad ſe acceſſerunt, vt ſibi fierent mutuæ malitiæ præſidium. *Pſal.* 67 Congregatio taurorum in vaccis populorum. Ad turbas autem acceſſerunt, vt amorem ſtudij mentirentur: vnde *Gloſſ.* Magna eſt diſtantia inter turbas, & Phariſæos: hæ conueniunt vt doceantur & infirmi curentur,

ſicut apertè dicit *Matth.*10. in fine & *Matth.*12. Vbi turbæ attribuerunt virtutes Chriſto filio Dauid in lege promiſſo. Phariſæi autem è contra ſpiritui immundo. Illi autem, hoc eſt Phariſæi, vt tentando decipiant accedunt. Has enim deuotio pietatis, illos adducit ſtimulus liuoris. *Matt.*7. Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium: intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces. *Iob* 1. Quadam die cum conueniſſent filij Dei vt aſſiſterent coram Domino: affuit inter eos etiam Satan. Acceſſerunt etiam ad Chriſtum, vt pietatem falſam prætenderent. 2. *Timoth.*3. Habentes quidem ſpeciem pietatis: virtutem autem eius penitus abnegantes. *Eccli.*2. Acceſſiſti malignè ad Dominum: & cor tuum plenum eſt dolo & fallacia.

Phariſæi] Ecce malignantium error profeſſus. Execrata enim inuidia ſub falſo nomine religionis, veniont in hypocriſi mendacium loquentes. Phariſæi enim diuiſi interpretantur: quia ſpecie falſæ religionis, vel potius ſuperſtitionis, ab aliis ſe diuiſerant: ſicut qui maius ſtudium haberent, propter quod hypocritæ *Matth.*23. ſæpe vocantur. *Prouerb.*11. Simulator ore decipit amicum ſuum: iuſti autem liberabuntur ſcientia. *Iob* 36. Simulatores & callidi prouocant iram.

Interrogabant eum] Ecce interrogando malignus ſyllogiſmus cornutus. Cornutus enim ſyllogiſmus eſt, qui quicquid dicatur ad contradictionem tentat arguere: quem Philoſophi elenchum vocare conſueuerunt. Dicuntur autem hic duo, ſcilicet, modus, & ſyllogiſmus: modus innuitur in hoc quod dicit [interrogabant eum] interrogatio enim propoſitio eſt quærens, & eliciens reſpondentis conſenſum. *Eccleſ.*13. Ne credas multis verbis eius. Ex multa enim loquela tentabit te, & ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis. Immitis animus illius conſeruabit verba tua, & non parcet de malitia & de vinculis.

Si licet] Hæc enim eſt materia cornuti ſyllogiſmi: vnde *gloſſ.* Cornuto ſyllogiſmo tentant, & quicquid reſpondeas capere putant. Si dicit dimittendam, & aliam ducendam; pudicitiæ prædicator ſibiipſi videtur contraire: ſi non dimittendam, reus ſacrilegij & contra doctrinam Moyſi, & per Moyſen contra doctrinam Dei facere. In hoc autem cornuto ſyllogiſmo ſignificatur *Geneſ.*49. Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro. Dan enim eſt, ex quo ſemen procedit Antichriſti: quod in veritate fuerunt Phariſæi colubri: quia vmbras latebrarum inſidiando ſemper coluerunt. Ceraſtes autem ſunt, per cornutum ſyllogiſmum quo tentant: quia ceraſtes ſerpens eſt cornutus. Hi momorderunt vngulas equi: quia vectorum Dei ſemper obſeruauerunt veſtigia per inſidias detrahentes: & quàm potuerunt etiam ipſum aſcenſorem Chriſtum cadere facere conati ſunt. *Pſalm.*74. Cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua iuſti. Dicunt ergo, ſi licet [viro vxorem dimittere] *Matth.*19. Si licet homini vxorem ſuam dimittere quacunque ex cauſa. Quia ſecundum traditiones Hebræorum diuerſis ex cauſis dimiſerunt. *Deuter.*14 Si acceperit homo vxorem & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam fœditatem: ſcribet libellum repudij, dabit in manu eius, & dimittet eam de domo ſua. Super hanc igitur legem fundant quæſtionem, non curantes diſcere: ſed potius ſalutis doctorem in ſermone capere, & reprehenſibilem coram turba facere: & ſic ſalutis fructum in turba impedire. *Pſalm.*9. Inſidiatur in abſcondito quaſi leo in ſpelunca ſua. Inſidiatur vt rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum. *Prou.*11. Qui inueſtigator malorum eſt, ab eis opprimetur.

Eſt autem notandum quod quamuis in iure matrimonij ad paria iudicentur vir & mulier: tamen lex non facit mentionem de muliere, quod poſſit dimittere virum propter aliquam fœditatem: quamuis à Iudæis ſemper obſeruetur, ſic quod æqualiter poſſit vxor dimittere virum ſicut vir vxorem: & hoc eſt factum tribus de cauſis, quarum vna eſt, quia non adeo fortis & dura eſt indignatio vxoris in virum, ſicut viri in vxorem: & ideo non ita in periculo eſt vir ex odio vxoris, ſicut vxor ex odio viri: & ideò tacuit lex de muliere quando permiſit libellum repudij: mulier enim mollis eſt, & cordis humidi, & de facili placatur: & hoc ſignificatum eſt *Geneſ.*34. Vbi corruptam Dinam Sichem triſtem deliniuit blanditiis: ita quod adhæſit ei contra patrem, & matrem, & fratres: & contra conſuetudinem ſuæ religionis. Alia cauſa eſt, quia viro per legem datur, quod ſit caput vxoris, quod regere vel reficere habet corpus: & non è conuerſo. *Geneſ.*3. Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Tertia cauſa, quia mulier per ſe ſubiacens multis fœditatibus, & laxam habens carnem & non poroſam, non ità corrumpitur fœditatibus viri: ſicut vir propter oppoſitam complexionem corrumpitur fœditatibus mulieris: & ideò in dimittenda vxore mentio fit de viro & non de vxore. *Ezech.*16. Eras nuda & confuſione plena.

Adhuc autem notandum, quod ſecundum antiquam legem Romanorum, non dimittebatur vxor niſi ex vnica cauſa: ſi ſcilicet ſterilis ad vnum & non ad alium eſſe credebatur. Tunc Imperator & Senatus, cuius erat intentio populare regnum, permiſit dimitti vxorem: & ſic Marcia ſeparata fuit à Catone: & ſic aliquando fuit in lege naturali: & de hoc ſecundum literalem ſenſum loquitur *beatus Iob* 24. Vbi loquitur de maledictione eius, qui in nuptiis quærit ſterilem, & abiicit fœcundam, dicens. Non ſit in recordatione, ſed conteratur quaſi lignum infructuoſum: pauit enim ſterilem & quæ non parit: & viduæ non benefecit, hoc eſt, ei quam à ſe ſeparauit: vt ſuæ libidini cum ſterili vacaret, ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus. Ex omnibus his patet quod non fuit vnquam intentio legiſlatoris per ſe de libello repudij, ſed per accidens: & hoc poſterius erit manifeſtum.

Hoc eſt igitur quod dicunt [Si licet viro vxorem dimittere] Et quia permiſſio hæc legis multorum malorum fuit occaſio in populo: eo quod multi dimittebant vxores ſuas, & alias ducebant: ideò Dominus hanc legem quaſi arguere videtur *Malach.*2. Operiebatis lacrymis altare, & fletu & gemitu: ita vt non reſpiciam vltra ad ſacrificia veſtra, nec accipiam placabile quid de manu veſtra. Et dixiſtis, quam ob cauſam? quia Dominus teſtificatus eſt inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu deſpexiſti, & hæc particeps tua & vxor fœderis tui. Ac ſi dicat. Sub prætextu repudij violatis fœdera ſacramenti à Deo inſtituta, & vxoris

ſic

ſic per calumniam dimiſſæ, plorantis ante altare meum: & ideò vobis placari non poſſunt: ſed propter duritiam odij veſtri ad eas, permiſſum eſt vobis, ne occidatis eas: ſed coram Deo peccatum eſt, qui propter ſacrificia non placabor. Hæc omnia attendentes Phariſæi perplexam & cornutam ex perplexa & cornuta lege proponunt quæſtionē.

Tentantes eum] In quo intelligitur peruerſus intentionis eorum conatus: non enim intentione diſcendi, ſed tentandi quæſtionem propoſuerunt. *Matth.*22. Quid me tentatis hypocritæ? *Pſalm.*105. Conuerſi ſunt & tentauerunt Deum: & conſilium Altiſſimi irritauerunt. Contra hoc quod dicitur *Deuter.*6. Non tentabis Dominum Deum tuum. Tentator autem eſt, vt dicit *Hugo de ſancto Victore*, qui quærit mouere & inducere ad aliquod illicitum. 1.*Corinth.*10. Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam illorum tentauerunt, & à ſerpentibus perierunt. Congruè autem tentatores perierunt à ſerpentibus: quia ſerpentes primi fuerunt tentatores.

At ille reſpondens dixit eis: quid vobis præcepit Moyſes? Qui dixerunt, Moyſes permiſit libellum repudij ſcribere, & dimittere.

Occaſionata ex præmiſſis ponitur doctrina ſalutis. Diuiditur autem in partes tres, In quarum prima, de Scriptura legis quæritur vt doctrinæ detur occaſio: in ſecunda, doctrinæ veritatis ponitur promulgatio: in tertia, doctrinæ non ſatis intellectæ ponitur plena interpretatio. In primo horum tria dicuntur, ſcilicet, Chriſti ad tentantes reſponſio, præcepti Moyſi inquiſitio, & ipſius præcepti per Phariſæos propoſitio: & hoc eſt quod dicit [At ille] doctor veritatis [reſpondens ait] Sic *dicit gloſſ.* Dominus ſic temperat reſponſum, vt tranſeat decipulam. *Prouerb.*1. Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum [Quid vobis præcepit Moyſes] Inquiſitio eſt præcepti Moſaici. Dicit autem [Quid vobis præcepit Moyſes] Et non dicit, quid vobis præcepit Deus? Quia iſtud non à Deo, neque ſecundum Dei intentionem, & iuſtitiæ ordinem, & legis intentionem ſpiritualem proceſſit: Sed potius malitia carnalium, & concupiſcentia carnis hoc extortum eſt: vnde *gloſſ.* Sanè intellectam in teſtimonium adducit naturalem legem, primámque Dei ſententiam ſecundæ opponens: quæ non voluntate Dei, ſed peccantium neceſſitate conceſſa eſt. *Eccleſ.*24. legem mandauit nobis Moyſes in præceptis iuſtitiarum. *Ioan.*9. Tu Diſcipulus Chriſti ſis: nos autem Diſcipuli Moyſi ſumus.

Qui dixerunt] Præceptum Moyſi adducunt in medium tanquam legis zelum habentes [Moyſes permiſit] Coacti ipſa veritate dicunt Moyſem hoc permiſiſſe. Quod autem ſic permittitur, à neceſſitate peccantium extorquetur, ne peius aliquod fiat: ſicut & lex humana (ſicut dicit *Auguſtinus*) permittit meretricem, & vſuras: & quæ ſic permittuntur, ſic fiunt vt temporaliter à iudice non puniantur; ſed æternum & diuinum iudicium non euadunt: vnde doctorum diſtinctio eſt, quod quædam præcipiuntur, & quædam conceduntur, quædam autem indulgentur, & quædam permittuntur. Præcipiuntur quidem, ſine quibus non eſt ſalus: conceduntur autem ſpecialia priuilegia pro dignitate perſonarum & meritorum, ſicut dicitur 1. *Machab.*2. Phinees pater noſter zelando zelum Dei, accepit teſtamentum ſacerdotij æterni. IESVS dum impleret verbum, factus eſt dux in Iſraël. Caleph dum teſtificatur in eccleſia, accepit hæreditatem. Dauid in ſua miſericordia, conſecutus eſt ſedem regni in ſecula. Elias dum zelat zelum legis, receptus eſt in cælum. Ananias, Azarias, Miſael credentes, liberati ſunt de flamma. Daniel in ſua ſimplicitate, liberatus eſt de lacu leonum. Quod autem indulgetur, eſt veniale ſicut dicit *Auguſtinus*. Sicut ex libidine vxorem cognoſcere: & ideò dicit *Apoſtolus* de talibus 1. *Corinth.* 7. Hæc autem dico ſecundum indulgentiam, & non ſecundum imperium. Permiſſum autem in lege à legiſlatore, extortum eſt, ne peius aliquid fiat: ſicut libellus repudij: quia ſicut dicitur *Ezech.*16. Equi facti ſunt amatores in fœminas: & vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat. *Ierem.*5. Et amore ſecundarum nuptiarum primas vxores occidebant. Et ideò ne occiderentur, maluit Moyſes vt ſub fœditatis nomine dimitterentur: & ideò lacrymas vxorum dimiſſarum Dominus improperat Iudæis *Malach.*2. Dicens: Operiebatis lacrymis altare meum, fletu, & gemitu: ita vt non reſpiciam vltra ad ſacrificium veſtrum. Et dixiſtis, quam ob cauſam? quia Dominus teſtificatus eſt inter te & vxorem pubertatis tuæ quam tu deſpexiſti, hæc particeps tua & vxor fœderis tui.

Adhuc autem quædam conſulit lex, & quædam in exemplum proponit, & quædam laude magna extollit. Conſulit autem, ſicut conſilia ad quæ non omnes obligantur, ſicut virginitatem, viduitatem, & voluntariam paupertatem. 1. *Cor.*7. De virginibus autem præceptum Domini non habeo: conſilium autem do tanquam miſericordiam conſecutus à Domino. In exemplum proponit eximiæ ſanctitatis viros, propter quorum merita aliis parcitur. *Exod.*13. Memento Abraham, Iſaac, & Iacob: quibus iuraſti dare terram fluentem lac & mel. Laudat vero opera ſupererogationis *Luc.*10. Siquid ſupererogaueris, ego cum rediero reddam. 2. *Corinth.*12. Ego libentiſſimè impendam: inſuper & ego impendar pro animabus veſtris.

Sic ergo Phariſæi non intelligentes dicunt veritatem, dicentes [Moyſes permiſit libellum] in memoriam facti, ne poſtea negari poſſet [repudij] quia cauſam repudij continebat, quæ ſecundum legem erat aliqua fœditas coniunctionem maritalem impediens. Sicut eſt maximè ſterilitas, vel arctitudo, propter quam cognoſci non poterat, vel immunditia continui fluxus menſtrui, vel putredinis in inguinibus: hæc enim & alia impediebant conceptum, & abominabilem reddebant vxorem: & has fœditates poſtea carnalis populus ad ſolum odium conuertit, propter odium vxorem dimittens: vnde *Malach.*2. Cuſtodite ſpiritum veſtrum, & vxorem adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. Cùm odio habueris eam dimitte: dicit Dominus Deus Iſraël. Odium autem cum ſit inueterata ira, cauſa eſt homicidij: & adhuc ſi mulier certitudinaliter experta eſt odium viri quærentis eam occidere, non teneretur viro cohabitare durante tali odio, niſi cautionem præſtaret quod eam nec affligeret, nec occideret. Non enim fides thori ſeruatur ab eo, qui vxorem ad thorum ideo afficit & recipit, vt eam in thoro occidat. Et ideò vxoricidæ ſecundum antiquas leges puniebantur

in matrimonio : contra quod deliquerunt, vt ſcilicet deinceps vxores non acciperent.

Hac ergo de cauſa permiſit libellum repudij [ſcribere] in quo fœditates ſuperius inductæ ſcribebantur: & quas vir de muliere probare tenebatur [&] ſic [dimittere] à thoro per diuortium. Et ſic per odium multæ bonæ mulieres diuortiebantur, quod erat contra fidem matrimonij, & contra ſubſtantiam ſacramenti : cuius ſubſtantialis diffinitio eſt, quia eſt legitimarum perſonarum coniunctio, indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens. Et erat contra hoc bonum matrimonij, quod bonum Sacramenti vocatur : quod eſt ſignum indiuiduæ coniunctionis ſpiritus creati cum increato: quæ vnitas nullo modo eſt diuidenda : vnde de talibus conqueritur Dominus *Malach.* 2. Contaminauit Iudas ſanctificationem Domini, quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Diſperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulum in Iſraël. Sanctificatio enim Domini, quam dilexit Dominus, eſt caſtitas matrimonialis, indiuiduitatem ſpiritus creati cum increato ſignificans. Hoc autem contaminatur quando propter libidinem alterius mulieris, ſeparatio quæritur. Et filia Dei alieni ducitur, quando alia; quæ diuiſionem libidinis, & non vnitatem ſpiritus deſignat. Hoc eſt enim fornicari à Domino. *Pſalm.* 72. Perdes eos qui fornicantur abs te. Diuiſio enim in plures indicat fornicationem & diuiſionem ſpiritus à Domino : qui in plures ſpargitur allicieote libidine.

Quibus reſpondens I E S V S, ait: Ad duritiam cordis veſtri ſcripſit vobis præceptum iſtud. Ab initio autem creaturæ maſculum & fœminam fecit eos Deus : propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit ad vxorem ſuam : & erunt duo in carne vna. Itaque iam non ſunt duo: ſed vna caro

Tangit doctrinæ veritatis probationem, & veritatis probatæ concluſionem. In probatione veritatis dicit tria, ſcilicet, duritiæ cordis, extorquentis libellum repudij, deteſtationem : ad naturalem legem, repudij diſcrepationem : ad legem diſciplinæ in Paradiſo ante peccatum datam, diſſimilitudinem.

Dicit igitur [Ad duritiam, &c.] Vnde *Matth.* 19. dicitur ſic : Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras. Et eſt ſenſus [ad duritiam cordis veſtri] cogentem & extorquentem permiſſionem legis [ſcripſit] Moyſes [vobis] Non Deo vel legiſlatori [præceptum iſtud] *Ierem.* 17. Peccatum Iuda ſcriptum eſt in vngue adamantino : exaratum eſt ſuper latitudinem cordis eorum. Vnde *gloſſ.* Moyſes dicit: q. dicat. Hominis eſt conſilium, non Dei, hoc eſt, Moyſes tunc humanè conſoluit vxoribus dimittendis : & non attendit fidem, & ſignificatum ſacramenti, & naturæ legem, & inſtitutionem : quia illa tempore Moyſi peccatum vitiauerat : & ideò oportuit vt intentio legiſlatoris aliquantulum cederet iniquitati & furori concupiſcentiæ, tempore non reuelatæ gratiæ : vnde Dominus ratione talium carnalium legum dicit corrigendam eſſe legem *Ierem.* 31. Feriam domui Iſraël & domui Iuda fœdus nouum : non ſecundum pactum quod pepigi patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti : pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum. Quod *Apoſtolus* exponens *Hebr.* 8. ait. Nam ſi illud prius culpa vacaſſet, non vtique ſecundi locus inquireretur : vituperans enim eos dicit. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum : non ſecundum teſtamentum quod dedi patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti. Quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamento meo : & ego neglexi eos, dicit Dominus. Ex quo patet quod tales leges negligunt obſeruantem, & non beatificant : quia per neceſſitatem peccati ſunt exortæ, ne peius aliquid committeretur. Hoc eſt igitur quod dicit [Ad duritiam cordis veſtri ſcripſit vobis Moyſes præceptum iſtud] *Deut.* 31. Scio contentionem tuam, & ceruicem tuam duriſſimam. Adhuc me viuente & egrediente vobiſcum, ſemper contentioſè egiſtis contra Dominum : quanto magis cùm mortuus fuero? *Iſa.* 48. Scio quod fornicans fornicaberis: & tranſgreſſorem ex ventre vocaui te. *Act.* 7. Dura ceruice indomabili corde : vos ſemper Spiritui ſancto teſtitiſtis.

Ab initio autem non fuit ſic] Inducit ad legem de libello repudij naturalis legis diſcrepationem. Dicit ergo [Ab initio autem creaturæ] cùm Deus ad imaginem ſuam crearet hominem, & inſtitueret eum lege naturali [non fuit ſic] quia naturalis lex omnino ad licita inſtituit hominem : de qua dicitur in *Pſalm.* 4. Multi dicunt quis oſtendit nobis bona? Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Ac ſi dicat; non oportet quod ſequamur ignorantiam multorum quærentium: quis oſtendit nobis bona facienda, vel mala vitanda? quia lumen vultus tui in lumine naturalis legis ſignatum & deſcriptum eſt ſuper nos, hoc eſt, in ratione mentis noſtræ quæ ſuper nos eſt: quod docet quæ ſecundum intentionem Dei facienda ſunt, & quæ peccatis hominum permittuntur : hæc enim ratio dictat fidem vxoriam, & fœdus matrimonij non eſſe violandum : & ideò *Malach.* 2. Vbi de eadem lege loquitur, mittit nos ad ſpiritum mentis & rationis dictantem quid de talibus ſit tenendum., dicens : cuſtodite ſpiritum veſtrum, & vxorem adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. Et hoc eſt [ab initio creaturæ] Et hoc eſt quando in natura nihil fuit niſi quod Deus creauit [non fuit ſic] *Eccleſ.* 7. Deus fecit hominem rectum : & ille infinitis ſe immiſcuit quæſtionibus. *Eccl.* 17. Deus de terra creauit hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum, & iterum conuertet illum in ipſum, & ſecundum ſe veſtiuit illum virtute. Et hoc eſt quod intendit per hoc quod ſequitur [Maſculum] vnicum [& fœminam] vnicam [fecit eos] Non enim fecit vni fœminæ duos maſculos, vel plures : nec vni maſculo fecit duas, vel plures fœminas: vt cùm repudiaret vnam, aſſumeret aliam. In quo facto oſtendit fœminam per fidem & legem Dei coniunctam maſculo nunquam eſſe repudiandam. Hoc enim omni naturæ conſonum eſt, ſicut naturæ ab ipſo creatore inditum, & inſitum & inſeminatum. Nullum enim mobile plus habet quàm vnum motorem immediatum.

diatum : nec aliquod patiens plus habet, quam vnum agens proximum : & in omnibus animalibus (cùm quidem diſtincti ſexus) in ipſis embryonibus, & ouis eorum, nonniſi duo ſexus congregantur. Quia ſexua maſculinus eſt ingrediens in guttam fœminæ, ſicut ſpiritus in corpus, vt dicit *Philoſophus*, nec vnquam duo ſpiritua in vnum corpus ingrediuntur : nec duo corpora vni aptantur ſpiritui.

Si autem obiicitur quod eſt in vno conceptu: ſed nihil prohibet vnam fœminam ſucceſſiuè concipere à duobus viris, & ſic ſeparari ab vno, & coniungi alij. Dicemus ad hoc quod natura hominis alia eſt, quam natura alterius animalis : natura enim hominis ratio eſt, & ideò rationes vocis naturales dicuntur, quia ſunt homini naturales: vnde *Tullius* dicit in fine *Primæ Rhetoricæ*, quod ius naturale eſt, quod non opinio genuit : ſed innata quædam vis inſeruit. Natura autem homini dictat, non tantum de generatione prolis: ſed etiam de cura & educatione prolis, vſque ad perfectionem virium & ætatis, quouſque curare poſſit de ſe ipſa: ad hoc autem exigitur quod Pater certitudinem habeat de nato quod ſuus ſit, & de corpore ſuo exierit. Quia ex hoc dictat ei natura, ſicut dicit *Philoſophus*, quod ſicut de corpore exiuit cum parte ſubſtantiæ corporis, per quam negotiari potuit in ſubſtantia nutrimentali ad corporis perfectionem ; ita exire deberet de domo cum parte facultatũ domus patris, per quam negotiari poſſit ad perfectionem ſuæ domus: quia ſic natus, pignus naturæ mortalis vocatur : & ſic homo naturaliter eſt animal coniugale, & œconomicum, & ciuile. Talis autem cura de nato non poteſt eſſe patris, niſi certa ſit vxor : quia ſi certa ſit vxor, tunc fide vxoris certificatur ſuus eſſe natus. Certa autem non poteſt eſſe vxor, niſi per thori fidem: & ſic fides thori facit matrimonium. Fides autem thori eſt de indiuiduitate vitæ : indiuiduitas autem vitæ, non niſi ad vnam haberi poteſt: & ideò niſi per diſpenſationem aliter fiat, ſecundum legem naturæ non poteſt eſſe niſi vnica vnius. Diſpenſationem autem dicimus ſicut factum fuit tempore non reuelatæ gratiæ, quando pauci erant fideles : tunc enim diſpenſabatur quod vnus fœcundaret plures, vt cum propagatione ſeminis fieret etiam propagatio religionis. Et hoc eſt quod ex ordine naturæ hic probat ſumma ſapientia Chriſtus, quod [ab initio creaturæ maſculum] vnum [&] vnam [fœminam fecit Deus.

Et dixit [propter hoc] ſcilicet matrimonium [relinquet homo patrem & matrem] ita quod filia relinquet patrem, ne ſibi matrimonialiter societur : & filius relinquet matrem, ne eam ducat in matrimonium. Et eſt hæc lex diſciplinæ matrimonij: quia naturale non eſt quod pater & mater qui de ſuo habent in nato, iungantur ei quod ſuum eſt. Hoc enim in nulla natura contingit, quod aliquid ei quod ſuum eſt iterum coniungatur. Iam enim id quod patris eſt, ei quod matris eſt in procuratione prolis eſt coniunctum : & ideò non amplius coniungendum. Dicit autem [relinquet] non relinquit: quia Eua de coſta Adæ accepta fuit, & quaſi filia Adæ fuit, & illi coniuncta: ſed vlteriùs filia patri coniungenda. Et hæc ſola perſona in lege naturæ à coniugio excipiebatur, ſcilicet, quod filia non accepit patrem, & filius non accepit matrem: & hoc ideò, quia naturæ fugientis per mortalitatem pignus eſt nata vel natus: nec retineri poteſt natura in parentibus, quæ fugit & deficit: & ideò per pignus ordine retinenda eſt in alijs poſteris, abeuntibus parentibus: ſicut ſuccus à radice propagatur in ramos, vt dicit *Auguſtinus*, & non econuerſo : vnde *Leuit*. 20. præcipit Dominus, quod pater & mater nata in matrimonio vel concubitu non coniungantur.

Et adhærebit] per indiuiduam vitam, quæ cum pluribus eſſe non poteſt [vxori ſuæ] cuius & ipſe eſt vir : ſuus autem & per reciprocam ſeruitutem eſſe non poteſt duarum. 1. *Corinth*. 7. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudare inuicem. Si autem haberet duas, ſi peteretur quod ſimul vno tempore peterent debitum, oporteret quod altera à ſuo debito defraudaretur. Adhuc autem, ſicut dicit *Ariſtoteles*, quod veros amicos decet eſſe non multos, eo quod ea quæ pro amicis ſunt facienda, multis non poſſunt exhiberi. Sic etiam vxores non decet eſſe multas: quia fides thori, & vxorius affectus, & redditio debiti, & procuratio domũa, & cura natorum & familiæ non poſſunt multis exhiberi. Matrimonium enim eſt officium ciuile, & ad beatitudinem ciuium in cura domus eſt exhibendum, vt dicit *Aſpaſius*.

Sunt enim quatuor in matrimonio attendenda, ſcilicet. quod eſt officium naturæ, quod eſt bonum mortalis vitæ, & quod eſt officium ciuile, & quod eſt ſacramentum Eccleſiæ. In hæc enim quatuor genera incidit matrimonium. In officium naturæ eſt ſimpliciter inſtitutum in paradiſo : & ſic eſt vnica vni : hoc enim ſufficit ad naturæ generationem: & ſicut dicit *Philoſophus*, natura nunquam deficit in neceſſariis, & nunquam abundat ſuperfluis. Et ſi dicitur quod maſculus naturaliter mouetur ad plures. Hoc ſicut dicit *Philoſ*. per accidens eſt, ſcilicet, ex humoris abundantia ſuperflua, quæ non conuenit homini ſecundum ſtatum naturæ primum & ſimplicem : & ſic loquitur hic Dominus, & *Matth*. 19. Secundum autem, quod ipſum eſt bonum mortalis vitæ, ſicut dicit *Auguſtinus in lib. coniugali*. Sic ipſum eſt ad ſolam prolis procreationem, in qua tanquam in pignore, natura fugiens teneatur ne deficiat : & hoc modo attendendum eſt, quod non eſt proles, quæ ſtatum naturæ diſſipat & confundit, & quæ humanis non ſtudet, ſicut *Plato in Polategus* (alias politegus) dicit : ſed illa eſt pignus naturæ, quæ parentem reſtituit in omni bono humano, hoc eſt, quæ iuſtitiam amat, & pietatem colit, & intellectualibus (quæ ſola humana ſunt) dat operam & ſtudium impendit.

Hanc autem prolem tam in profuſione ſeminis, quam in caſu ſeminis in matricem, & in toto tempore imprægnationis, & in cibis matris, & in exitu de matrice, & in omni educatione oportet eſſe perfectam: quia aliter nec complexionem, nec compoſitionem membrorum, nec vires animæ, nec operationes habebit ad iuſtitiæ amorem, & ad pietatis cultum, & ſtudium intellectualium perfectionum. Talis autem cura non poteſt pluribus impendi vxoribus : ex coitu enim multo cum pluribus in maſculis virtus deſtituitur, & efficitur ſemen immaturum. Si autem mulier ſæpe cum pluribus coëat, pro certo ſterilis efficitur: quia ſæpe in matrice ſemen fuſum, per frequentem coi-

tum exſiccata, non retineretur: ſed extillatur & eiicitur: & ſic ad talem prolem pertinet, quod vna ſit vnius, ſecundum quod matrimonium eſt bonum naturæ, & officium ciuile: quod per conſtructionem domus eſt populans ciuitates.

Iam ex prædictis patuit, quod vnus non ſufficit ad plures domos procurandas. In domo enim, ſicut dicit *Ariſtoteles*, paterfamilias eſt ſicut Imperator & Rex: & vxor, ſicut Imperatrix & Regina: & nati ſunt, ſicut principes: & clientuli, ſicut vaſalli. Et ideò ſicut corruptio vrbanitatis & regni eſt, plures ſimul imperate: ſic corruptio boni œconomi eſt, plures viros coniungi in vna domo, vel plures vxores iungi vni viro in vna domus diſpenſatione. Et ideò conditores antiquarum legum Romanorum præceperunt, quod vna eſſet vnius vxor, & non plures: ſicut dicunt *Cetina & Achalus* antiquiſſimi Pontifices Romanorum in libro quem de Religione Deorum conſcripſerunt. Hac ergo de cauſa quamuis gentes Babylonicæ & Perſarum & Græcorum, quæ ciuilitatem colebant, plures habere concederent vxores: tamen vna ſicut domina domus præ aliis habebatur, ne diſpenſatio domus per plures diſſolueretur. Sic legitur *Iudic.* 5. de Siſara vna ſapientiore cæteris eius vxoribus. Hac ergo de cauſa Aſſuerus præ cæteris coronauit primum Vaſthi *Eſther* 1. Et poſtmodum illa repudiata coronauit Eſther: cùm tamen plurimas haberet vxores. Sic etiam dictum eſt illud *Cant.* 6. ſecundum ſenſum literalem. Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus: vna eſt columba mea.

Secundum autem quod cadit matrimonium in genere ſacramenti, ſic fundatur ſuper fidem Chriſti implicitam vel explicitam: & ſic conſenſus legitimarum perſonarum ad contrahendum, efficit ipſum, & copula carnalis perficit ipſum: ita quod ex tunc non pari voto continentiam ſolenniter vouentium poteſt ſeparari: quæ perfectio in matrimonio ex ſolo conſenſu non fuit, cùm ante carnalem copulam alter coniugum etiam reclamante alio ad frugem melioris vitæ poterat conuolare, & alteri dabatur nubendi licentia. Et ſic matrimonium eſt in duplici vſu: prout enim eſt Eccleſiaſticæ congregationis, ſic per fidem thori honeſtas conſeruatur officij: per bonum prolis multiplicatio fit fidelium, quia bonum prolis eſt quod in fide & timore Dei ſuſcipitur, & ad religionis Chriſtianæ obſeruantiam educatur: & per bonum ſacramenti, hoc eſt, ſigni illius quod eſt indiuiduitas perſonarum, deſeruit fidei Chriſtianæ: quia ſic præſignat indiuiduam vnionem ſpiritus creati & increati ad perfectam omnium bonorum fœcunditatem tam in gratia quam in gloria, ſicut dicitur 1. *Corinth.* 6. Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt. Et hic eſt vſus matrimonij in bonum. Alium autem vſum habet in ordine à malo: ſic eſt in medicinam, vt dicit *Auguſtinus*: quia morbida concupiſcentia, quæ ruitura eſſet in præceps per ſolutum concubitum per medicamentum matrimonij honeſtate excipitur nuptiarum: & ſicut dicit *Apoſtol.* 1. *Cor.* 7. Propter fornicationem vnuſquiſque vxorem ſuam habeat: & vnaquæque mulier virum ſuum habeat: & nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi. Hoc igitur modo accipiendo matrimonium, ſic cum tempore fuit ſacramentum Eccleſiæ: quia Eccleſia numero fidelium nunquam deficit, ex quo eſſe mundus incepit: ſed non fuit in medicinam actualem, niſi poſt ſtatum vel lapſum peccati. Si autem iſto quarto modo conſideretur, non poteſt eſſe niſi vnica vnius: quia indiuiduitas ſacramenti ad plures ſaluari non poteſt.

Omni ergo modo conſideratum matrimonium, ſi ſecundum perfectum & optimum ſtatum ſuum conſideretur, ſemper requirit quod vna ſit vnius: & ſic Dominus dicit [& erunt duo] agens, & patiens: impræ gnans, & impræ gnatum: vnum ad ſpiritum, & alterum ad corpus: vnum regens, & alterum rectum: vnum ex ſe in altero generans, & alterum in ſe ex altero ſuſcipiens generationem [in carne vna] conceptæ prolis. Quia quamuis ſexus diſtincti ſint in coniugibus, vires tamen & humiditates ſexuum vniuntur in carne ſuſceptæ prolis: & gutta maris ingreditur in guttam fœminæ, ſicut ſpiritus pulſans & vitalis ingreditur in corpus: quia in vitalem pulſantem ſpiritum conuertitur ſemen, quod eſt gutta viri. Et ex paucioribus quam duobus vna caro prolis conſtitui ſecundum naturam non poteſt. Ex pluribus etiam quàm talibus fieri non poteſt: quia duæ (aliàs duo) agentes ſe inuicè corrumpunt, & nihil efficiunt ſecundùm naturã. Similiter duæ guttæ patientes non mouent ſe inuicem, ſed coadunatæ ſimul, putreſcũt & corrumpuntur. Duæ etiam guttæ agentes in vno & eodem patiente, & ſe & patiens corrumpunt ſecundum naturam. Et ideò quando duæ guttæ ex vno & eodem coitu diuiduntur in matrice, oportet diuidi ſanguinem matris, vt gemini naſcantur: quod vtraque gutta diuiſim habeat ſuum patiens, ne monſtruoſa fiat generatio, & corrupta. Et ſi ex duobus coitibus duas concipiat mulier guttas vel plures, oportet etiam ſucceſſiuè miniſtrato ſanguine menſtrui, fieri imprægnationem ſuper imprægnationem. Et ideò in generatione gutta viri eſt faciens: & in adiutorium aſſumitur gutta fœminæ, in qua gutta viri perficiat conuenientem ſibi generationem. *Geneſ.* 2. Non eſt bonum hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. *Tob.* 8. Tu feciſti Adam de limo terræ: & dediſti adiutorium Euam. Hæc eſt igitur expoſitio literalis.

Tamen quædam *Gloſſ.* dicit, quod [erunt duo in carne vna] hoc eſt, in vno carnali opere: vel [vna carne] hoc eſt, in vna reciproca carnali ſeruitute. Sed prima expoſitio literalior eſt: quia & vna carnalis commiſtio, & reciproca ſeruitus ordinantur (vt ad finem) ad vnitatem carnis in prole conſtituta: vnde *Gloſſ. Interlin.* Præmium nuptiarum eſt, è duobus vnam carnem fieri: caſtitas iuncta ſpiritui efficitur vnus ſpiritus. Alia *Gloſſ.* dicit [in carne vna] faciendo vnam carnem viri & fœminæ.

Itaque iam non ſunt duo, ſed vna caro.

Concluſio eſt ex inductis neceſſario conſequẽs: Et dicuntur hîc duo, ſcilicet, matrimonij indiuiduitas, & reſponſio ſoluens obiectionem Phariſæorum. De indiuiduitate dicit concludendo [Itaque] ex quo Deus dicit, & matrimonij ſocietas hoc requirit [iam] ex quo matrimonialiter coniuncti ſunt [non ſunt duo] diuiſa iura, vel corpora, ab inuicem

inuicem

uicem habentes:vel diuiſa iura cenſentes[ſed vna] indiuidua[caro]Semper in omni natura agens proximum & mouens indiuiduum eſt à patiente & moto,ſicut patet in primis generantibus,quæ ſunt plantæ:in quibus vnum generans coniunctum eſt vni imprægnabili per ipſum, & nunquam duo in talibus coniunguntur niſi per adulterinam inſertionem:& tunc malè proficiunt. *Leu*.19. Agrum non ſeres diuerſo ſemine.

Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.

Concluſio eſt manifeſtans ſolutionem obiectionis Phariſæorum. Dicit ergo[quod ergo]matrimonium vnius ad vnā[Deus coniunxit]per ſuam quæ plena auctoritate eſt inſtitutionem[homo] qui de humo eſt & humum in concupiſcentia ſapit[non ſeparet]quia indiuiduitatem ſacramenti ſepararet. 1.*Cor*.3.Nonne homines eſtis & ſecundum hominem ambulatis ; Homo enim de diuinis non debet per humanum ſenſum ſe intromittere, quia diuina ſunt ſuper hominis ſenſum & rationem. *Sap*. 9. Cogitationes mortalium ſunt timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. Corpus enim , quod corrumpitur, aggrauat animam:& deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. *Rom*.9. O homo,tu quis es qui reſpondeas Deo?Nunquid dixit figmentum ei qui ſe finxit,quid feciſti me ſic? Temerarius eſt homo qui mutat ea, quæ inſtituit Deus : cum etiam par in parem non habeat poteſtatem , quanto magis inferior non habet poteſtatem in ſuperiorem.

Et in domo iterum Diſcipuli eius de eodem interrogauerunt eum. Et ait illis: Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, & aliam duxerit : adulterium committit ſuper eam. Et ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit mœchatur.

Hîc incipit doctrinæ veritatis facta ad diſcipulos interpretatio. Dicuntur autem duo,ſcilicet,ſtudioſorum iterata interrogatio,& benigni doctoris facta ad quæſtionem explanatio. Dicit igitur [Et in domo] vbi familiariter cum Magiſtro conuerſabant. *Sap*. 8. Intrans in domum meam , conquieſcam cum ſapientia. Non enim habet amaritudinem conuerſatio illius , nec tædium conuictus illius[iterum] quia ſtudioſi erant frequenter de verbis Domini meditantes. *Pſalm*. 1. In lege Domini meditabitur die ac nocte[Diſcipuli eius] diſciplinis eius imbuendi. *Ioan*. 8. Si vos manſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eritis , & cognoſcetis veritatem:& veritas liberabit vos [de eodem] non plenè intellecto [interrogauerunt eum] quia frequens interrogatio , vna clauium eſt ſcientiæ. *Eccli*. 6. Si videris ſenſatum , euigila ad ipſum : & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus [& ait illis] dignis , qui perfectiora aliis audirent documenta. *Matth*. 13. Seorſum omnia illis diſſerebat [quicunque] cuiuſcunque conditionis [dimiſerit vxorem ſuam] quam conſenſus ſecundum legem cōtrahentium ſuam fecit. *Matt*. 5. additur : quicunque dimiſerit vxorem ſuam, excepta cauſa fornicationis. Sed excludit *Marcus* per hoc quod addit [& aliam duxerit] quia qui propter incontinentiam & adulterium à thoro ſeparat vxorem, non poteſt aliam ducere illa viuente. 1. *Cor*.7. Vxorem à viro non diſcedere, quòd ſi diſceſſerit:manere innuptam, aut viro reconciliari. Et hoc eſt quod addit [adulterium committit ſuper eam] hæc eſt enim doctrina veritatis tempore reuelatæ gratiæ , diſcipulis promulganda. 1. *Cor*. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos : ſapientiam autem non huius ſeculi, neque principum huius mundi , qui deſtruuntur: ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio abſconditam. Hæc enim duro populo non erat propalanda : ne peius eueniret de occiſione vxorum, vt ſuperius dictum eſt. *Matt*. 7. Nolite ſanctum dare canibus : & margaritas nolite ſpargere ante porcos. Si qui autem deuoti erant in illo populo, & ex fide matrimonij intelligebant vxores non niſi propter fornicationem eſſe dimittendas , & corporales fœditates,quæ in eis erant:has propter fidem thori intelligebant eſſe tollendas. Dicunt tamen quòd ſicut ſub diſpenſatione diuina tunc plures habebantur vxores (quod tamen fuit contra matrimonij indiuiduitatem)ita etiam diſpenſatione tunc dabatur libellus repudij , quod fuit contra thori fidem. Cauſa autem diſpenſationis fuit duritia populi, cui ex operibus legis gratia non conferebatur [& ſi vxor dimiſerit virum ſuum] quia ad paria in iure matrimonij iudicantur vir & mulier. Dimittit autem vxor virum,ſi excepta cauſa fornicationis recedit à viro, dans ei libellum repudij [& alij nupſerit] hoc dicit, quia propter adulterium dimitti poteſt , ſed non poteſt alius duci , primo viuente. Etſi alij nupſerit [mœchatur] hoc eſt, adulterium committit. *Prou*. 2. Vt eruaris à muliere aliena & ab extranea : quæ mollit ſermones ſuos , & relinquit ducem pubertatis ſuæ : & pacti Dei ſui oblita eſt.

Et offerebant illi paruulos,vt tangeret illos. Diſcipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cum videret Ieſus,indignè tulit,& ait illis:Sinite paruulos venire ad me,& ne prohibueritis eos.

Hîc ponitur doctrina ſimpliciſſimæ humilitatis oſtenſa in exemplo Saluatoris. Diuiditur autem in quatuor paragraphos, in quorum primo continetur deuotio eorum qui paruulos offerebant, ex quo ſumitur huius doctrinæ occaſio : in ſecundo diſcipulorum ex compaſſione prohibitio : in tertio erroris Diſcipulorum correctio : in quarto doctrinæ iſtius promulgatio. Dicit igitur [Et offerebant] homines ex deuotione [illi] Saluatori [paruulos] *Gloſ*. forſan , quia paruulum ſtatuerat in medio Diſcipulorum , quem Ieſus complexatus fuerat, ſicut dicitur *Matt*.18. Aduocans Ieſus paruulum, ſtatuit eum in medio Diſcipulorum : quem doctores dicunt fuiſſe beatum Martialem Lemouicenſium Apoſtolum. Hoc autem videntes homines de turba, qui iam fidem inceperunt habere,ſuos paruulos certatim Domino offerebant [vt tangeret illos] tactu corporis, in quo latebat diuinitatis ſubſtantia. *Pſalm*. 24. Afferte Domino filij Dei , afferte Domino filios arietum, hoc eſt, ducum gregis dominici filios, quos fide imbuerunt ,& domino offerunt benedicendos. *Num*. 6. Inuocabunt nomen meum ſuper filios Iſraëlis:ego autē benedicam eis. *Gen*.17.

Accede ad me fili, vt tangam te. *Dan.*8. Tetigit me, & ſtatuit me in gradu meo. Ideò dicit, quod intendebant ad offerentes Domino paruulos, vt manu benediceret eis. Ad tactum enim vis diuinitatis operabatur ad gratiam: & fomitis mitigationem: ſicut ad tactum fugabat infirmitatem corporalem. *Matth.*8. Extendens manum tetigit leproſum, dicens. Volo, mundare. *Luc.*7. Tetigit loculum: & reuixit mortuus. Tangit igitur Dominus gratiam conferendo. *Ierem.*1. Miſit Dominus manum ſuam, & tetigit os meum, & dixit: ecce dedi verba mea in ore tuo, hoc eſt, do tibi gratiam prophetalem. Tangit etiam aliquando flagellando. *Iob* 19. Miſeremini mei, miſeremini mei ſaltem vos amici mei: quia manus Domini tetigit me. Tangitur autem Dominus per fidei deuotionem. *Matth.*9. *Marc.*5. Tetigit me aliquis, ego enim cognoui virtutem de me exiſſe. Tenetur autem Deus orationis deuotione. *Geneſ.*32. Non dimittam te, niſi benedixeris mihi. *Iſa.*64. Non eſt qui inuocet nomen tuum: qui conſurgat & teneat te. Vulneratur autem feruore charitatis, & ſimplicitate intentionis. *Cantic.*4. Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.

Diſcipuli autem] Secundus eſt paragraphus [Diſcipuli autem] compatientes laſſitudini Domini, qui in turba per doctrinam afflictus fuerat [comminabantur] Non pœnam comminantes, ſed à laſſo prohibentes: vnde *Matth.*19. Diſcipuli autem prohibebant eos. Sic ergo non aliter comminabantur [offerentibus] *Gloſſ.* Non quia nollent eis & manu & voce Saluatoris benedici: ſed nondum plenam fidem habentes, putabant eum more hominum, offerentium importunitate laſſari. Et in hoc laudatur compaſſio & reuerentia Diſcipulorum: quamuis non eſſet ſecundum ſcientiam. *Rom.*10. Teſtimonium perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant: ſed non ſecundum ſcientiam.

Quos cùm vidiſſet Iesvs] Diſcipulos ſuos prohibentes. Et hic eſt tertius paragraphus. *Sapient.*3. Reſpectus eius in electos eius [indignè tulit] hoc eſt, ad modum indignantis ſe habuit propter imperitiam, & modicitatem fidei Diſcipulorum. *Matth.*15. Adhuc & vos ſine intellectu eſtis. Et corrigendo errorem eorum ſubdit [& ait illis] Diſcipulis [Sinite paruulos venire ad me] & ſubſeruite vt veniant. *Pſalm* 8. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos. *Iſa.*8 Ecce ego & pueri mei, quos mihi dedit Dominus [& ne prohibueritis eos] obſtaculo aliquo vetantes acceſſum. *Chryſoſtomus.* Si ſanctificaturi ſunt, quid vetatis ad patrem venire filios. Si peccatores futuri ſunt, vt quid ſententiam condemnationis profertis antequam culpam videatis. Quales modo ſunt, meum eſt: quales futuri ſunt, ipſorum. Quod meum eſt, honorate; quod ipſorum erit, miſeremini. *Rom.*14. Tu quid iudicas alienum ſeruum: ſuo Domino ſtat, aut cadit. Stabit autem; potens eſt enim Deus ſtatuere illum. *Rom.*14. Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratribus, vel ſcandalum. *Matth.*18. Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis, qui in me credunt. Dico enim vobis, quod Angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris mei, qui in cælis eſt. Et ideo ne prohibueritis eos,

Talium eſt enim regnum Dei.

Doctrina veritatis: quartus paragraphus ponitur hîc de ſimplicitate humilitatis. Dicuntur autem hîc tria, ſcilicet, oſtenſio humilitatis per ſimilitudinis exemplum, generalis doctrina promulgata per veritatis verbum, & oſtenſio veritatis dictorum per charitatis ſignum. Dicit igitur [Talium] Non iſtorum ſolum, ſed his ſimilium. Proprietates enim bonæ in pueris ſunt nouem, quas qui imitatur, regnum Dei conſequitur: quæ ſunt, innocentia, munditia, obedientia, ſimplicitas, humilitas, veritas, malorum illatorum immemoratio, fortuitorum nulla reputatio, & præſentium & valde paruorum ad ſufficientiam acceptatio. De innocentia quidem dicitur *Pſalm.*24. Innocentes & recti adhæſerunt mihi. *Pſalm.*15. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. De munditia mentis & corporis. *Apoc.*3. Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua cum mulieribus, ambulabunt mecum in albis: quia digni ſunt. *Matth.*5. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. De innocentia ſimul & munditia dicitur *Iob* 22. Saluabitur innocens, ſaluabitur autem munditia manuum ſuarum. De obedientia autem *Galat.*4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit Dominus omnium, ſed ſub tutoribus & actoribus eſt, vſque ad tempus præfinitum à patre. *Epheſ.*6. Filij obedite parentibus veſtris in Domino, hoc enim iuſtum eſt. *Hebr.*13. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete illis: ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. De ſimplicitate dicitur *Prouerb.*3. Cum ſimplicibus ſermocinatio eius. *Matth.*6. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit. *Sap.*1. In ſimplicitate cordis quærite illum. *Rom.*16. Volo vos ſimplices eſſe in malo & ſapientes in bono. *Ibidem.* Nolite pueri effici ſenſibus: ſed malitia paruuli eſtote. ¶ De humilitate autem dicitur *Matth.*18. Quicunque non humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, non intrabit in regnum cælorum. *Matth.*11. Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. *Eccl.*3. Quanto maior es, humilia te in omnibus. De veritate autem dicitur *Apoc.*14. In ore ipſorum non eſt inuentum mendacium. *Epheſ.*4. Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo: quoniam ſumus inuicem membra. De malorum illatorum immemoratione *Luc.*23. Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. *Act.*7. Ne ſtatuas illis hoc peccatum. De nulla reputatione fortuitorum *Philip.*3. Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum vt ſtercora: vt Chriſtum lucrifacerem. 1.*Reg.*12. Si de manu cuiuſquam munus accepi, contemnam illud hodie, reſtituámque vobis. *Luc.*19. Dixit Zachæus, qui ſtatura puſillus erat: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. De hoc autem quod præſentia etiam valde parua acceptant tanquam ſufficientia dicitur *Hebr.*13. Sint mores ſine auaritia contenti præſentibus. Ipſe enim dicit: Non te deſeram neque derelinquam. 1.*Timoth.*6. Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quòd nec auferre quid poſſumus. Habentes igitur victum & amictum, his contenti ſimus.

Hac igitur de cauſa dicit: Non tantum horum,

ſed

ſed talium eſt enim regnum Dei. Regnum autem iſtud eſt in quo regnat Deus:quod conſiſtit in decore iuſtitiæ, & confirmata poteſtate, & beatitudinis opere. Hoc enim regnum Dei eſt, quo Deus regnat in nobis, hic per gratiam, & in futurò per gloriam: *Luc.* 17 Regnum Dei intra vos eſt. *Matt.* 6. Adueniat regnum tuum. *Dionyſ. in lib. de diuinis nominibus.* Regnum Dei eſt omnis finis, & legis, & ordinis diſtributio. *Rom.* 14. Non eſt regnum Dei eſca, & potus: ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. Hoc enim regnum Dei maximè eſt talium, qui ſunt ſicut paruuli. *Luc.* 12. Nolite timere puſillus grex, quia placuit Patri veſtro dare vobis regnum.

Amen dico vobis. Quiſquis non receperit regnum Dei ſicut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponens manus ſuper illos, benedicebat eos.

Ponit doctrinam generalem ad ſimilitudinem ſumptam à paruulis, & vtitur confirmatione dicens [amen dico vobis] quia dicit Chryſoſtomus, quod ab apoſtolis errorem auffert: qui putabant, vt corpore tamen mundos laudaret: & non corde. Et ideò generalem infert doctrinam dicens [quiſquis] iuuenis vel ſenex *Sapien.* 6. Puſillum & magnum ipſe fecit: & æqualis eſt illi cura de omnibus [non receperit regnum Dei] per gratiam & gloriam [velut paruulus] in præinductis proprietatibus paruuli exiſtés: non [intrabit in illud] *Num.* 14. Paruulos veſtros, qui neſciunt boni & mali diſtantiam, introducam in terram quæ diſplicuit vobis. 1. *Petri.* 2. Quaſi modo geniti infantes, rationabiles ſine dolo, lac concupiſcite, vt in eo creſcatis. Sicut enim dicitur *Matth.* 17. Anguſta eſt porta quæ ducit ad vitam: & pauci ſine offendiculo intrant per eam. Magni autem impingunt in eam & excluduntur [& complexans eos] per ſignum charitatis ad paruulos oſtenſum: probat doctrinam, vt *Gloſſ.* dicit. Vt ſignificet tales ſua dilectione & gratia & benedictione eſſe dignos. *Cantic.* 2. Leua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. *Geneſ.* 46. Videns enim irruit ſuper collum eius: & inter amplexus fleuit [& imponens manus ſuper eos] *Actuum* 8. Vt per impoſitionem manuum daretur Spiritus ſanctus ad robur. A quo initium ſumpſit confirmatio ab Epiſcopis facta, quia etiam ab ipſo Domino eſt celebrata *Act.* 8. Imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum. *Marc.* 40. Super ægros manus imponent & bene habebunt [benedicebat eos] aliqua vocali benedictione quæ non eſt ſcripta. *Eccleſ.* 44. Benedictionem omnium gentium dedit illi: & teſtamentum ſuum confirmauit ſuper caput eius. *Gen.* 48. Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres mei Abraham & Iſaac. Deus qui paſcit me ab adoleſcentia mea vſque in præſentem diem: Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis: & inuocetur ſuper eos nomen meum.

Et cum egreſſus eſſet in via: procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum dicens. Magiſter bone, quid faciam vt vitam æternam percipiam?

Hîc ponitur doctrina ſalutis cum faſtigio perfectionis. Diuiditur autem in partes duas, in quarum prima totam promulgat doctrinam. In ſecunda doctrinæ huius oſtendit difficultatem *Ibi* [& circunſpiciens Ieſus ait, &c.] prima harum diuiditur in partes duas. In quarum prima oſtenditur perfectio vitæ, quæ eſt in obſeruantia mandatorum. In ſecunda autem ponitur faſtigium perfectionis in obſeruantia conſiliorum *Ibi* [. Ieſus autem intuitus eſt eum, &c.] Adhuc in prima dicuntur quatuor: ſcilicet, ſalutaris doctrinæ inquiſitio: erroris in requirente reprehenſio: ſalutis in obſeruantia mandatorum declaratio: & obedientiæ ad mandata profeſſio. In primo horum paragraphorum dicuntur tria: ſcilicet, deuotio interrogantis, reuerentia ad reſponſionem prouocantis, & ſapientia interrogantis. Dicit igitur [& cum ingreſſus eſſet in via [vbi liber acceſſus ad ſalutis doctorem habebatur. *Pſal.* 142. Notam fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam. *Pſal.* 33. Vias tuas Domine demonſtra mihi: & ſemitas tuas edoce me. *Pſ.* 16. Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea. Via enim pedum occaſio fuit oſtendendi viam morum. *Prouerb.* 4. Adducam te per ſemitas æquitatis: quas cum ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui [præcurrens quidam] deuotio interrogantis oſtenditur hic in quinque: in feruore deuotionis, in dignitate petentis, in reuerentia ſe ad Chriſtum humiliantis, in ſupplicitate orantis, & in ſapientia orationis. Dicit igitur [præcurrens] hæc autem præuentio in curſu feruorem deuotionis & charitatis ſignificat. *Pſalm.* 118. Viam mandatorum tuorum cucurri: cum dilataſti cor meum *Ioan.* 20. Currebant duo ſimul, & ille alius Diſcipulus præcucurrit citius. Et ideo dicit *Aug.* Velocius cucurrit qui prius dilexit. *Beatus Bernard.* Qui plus dilexit, velocius & citius peruenit [quidam] ſpecialis dignitatis & vitæ eximioris. *Eccleſ.* 44. Laudemus viros glorioſos. Et poſt pauca: homines diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes [genuflexo ante eum] ecce reuerentia. Flectebat enim genu ante eum: vt cognoſcere faceret quia eum qui per peccatum curuauerat & declinauerat, nemo niſi Chriſtus poſſet erigere. *Epheſ.* 3. Huius rei gratia flecto genua mea ad Deum, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. *Phil.* 2. In nomine Domini Ieſu Chriſti omne genu flectatur cæleſtiũ, terreſtriũ, & infernorũ: & omnis lingua cõfiteatur quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. 2. *Paral. vl.* Et nũc Domine flecto genua cordis mei, precans à te bonitatem, Domine [Rogabat eum] ecce ſupplicitas petentis. *Oſea* 12. Fleuit & rogauit eum. *Luc.* 18. Quoniam oportet ſemper orare, & non deficere *Theſſ.* 1. ſine intermiſſione orate [Magiſter bone] ecce ſapientia orationis, quæ notatur in quatuor: in profeſſione ſapientiæ, in confeſſa bonitate, in quæſtionis intentione, & in quæſtionis fine. De primo dicit [Magiſter] in quo ſapientiam profitetur. Tanquam enim ſapientem nouit per doctrinam. *Ioan.* 3. Scimus quod à Deo veniſti Magiſter. *Matth.* 20. *Marc.* 12. Magiſter ſcimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces: & non eſt tibi cura de aliquo: non enim acci-

piſ perſonam hominis [bone] bonus enim Magiſter eſt qui eum ratione perſuadet: exemplo quæ dicit confirmat. *Rom.* 15. Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Chriſtus. *Act.* 1. cœpit Ieſus facere & docere. *Matth.* 7. Loquebatur quaſi poteſtatē habens,& non ſicut Scribæ eorum & Phariſæi. Talē enim bonum magiſtrum vitæ Ieſum eſſe putauit, qui & perſuaderet quod diceret (aliàs doceret)& exemplis confirmaret. *Pſal.* 118. Bonus es tu:& in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas [quid faciam] ecce quæſtionis intentio, in qua quærit de opere,& non de faceta & lepida oratione. 1. *Corinth.* 4. Fides veſtra non ſit in ſermone, ſed in virtute. *Philoſophus in* 3. *Ethicor.* Sunt quidam ad orationem confugientes, qui quærunt philoſophari & eſſe boni: aliquid ſimile facientes ægris, qui medicos quidem audiunt ſtudioſè: faciunt autem operandorum nihil,& quemadmodum nunquam bene habebunt corpus, ſic curati: ſic nec iſti animam ſic philoſophantes, *Luc.* 18. Magiſter quid faciendo vitam æternam poſſidebo? Hoc fac & viues. *Ioan.* 6. Quid faciemus vt operemur opera Dei? *Iac.* 1. Eſtote factores verbi & non auditores tantū: fallentes voſmetipſos [vt vitam æternam percipiam] ecce optimus finis quæſtionis: vt ſine fine duraturam vitam æternam percipiam, & non humanam laudem cum his qui omnia faciunt vt videātur ab hominibus. *Matth.* 6. *Gloſſa* audierat iſte tantum eos qui volunt paruulis eſſe ſimiles introitu regni cæleſtia eſſe dignos: & ideo certior eſſe deſiderat & non per parabolas, ſed quibus operibus vitam æternam conſequi poſſit. *Matth.* 6. Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicentur vobis Sciuit enim iſte quod dicitur *Sap.* 15. Scire iuſtitiam tuam & virtutem tuam radix eſt immortalitatis. Et ideò iuſtitiam & virtutem Dei in operibus quærit quæ vitam conferat æternam.

Ieſus autem dixit. Quid me dicis bonum? nemo bonus niſi vnus Deus.

Ecce correctio erroris: hic enim eum non bonum ſimpliciter, ſed magiſtrum bonum dixerat. Quæcunque autem tali accidentali prædicatione prædicantur (ſicut dicit Philoſophus) non licet diuidere: quia non ſequitur, ſi ſit ſutor bonus: quòd ſit & ſutor, & ſit bonus. Et ſic iſte Magiſtrum bonum dixerat: quaſi non eſſet Magiſter & bonus:& ideo iſtum reprehendit dicens [quid me dicis bonum] hoc eſt, quare me accidentaliter dicis bonum vt magiſtrum bonum; quaſi non ſim diuiſim perfectus ſapientia,& perfectus eſſentiali bonitate: ſed ſim bonus magiſter vt doctor quidam veritatis, qui perfecta ratione hoc quod doceo perſuadeam, & exemplo confirmem. Hæc enim tua confeſſio imperfecta eſt de me, qui ſum ſapientia Patris etiam eſſentialis,& bonitas ipſius: vnde *Gloſſ.* Quid me dicis bonum? quia magiſtrum nominauerat bonum & non Deum vel Dei filium: quamuis hominem ſciret comparatione Dei non eſſe bonum. De quo *Pſal.* Confitemini Domino quoniam bonus [vnus autem Deus bonus] non Pater ſolus, ſed filius qui dicit: ego ſum paſtor bonus *Ioan.* 10.& Spiritus ſanctus bonus, de quo *Luc.* 11. Pater de cælis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. Vna, ſcilicet,& indiuidua Trinitas Pater & Filius & Spiritus ſanctus ſolus & vnus Deus bonus eſt. Non igitur ſe bonum eſſe negat, ſed ſe Deum eſſe ſignificat: nec ſe Magiſtrum bonum non eſſe, ſed abſque Deo nullum bonum eſſe teſtatur [nemo bonus] ſimpliciter & eſſentialiter, & ſicut omnis boni cauſa [niſi ſolus Deus] qui eſt omnis boni bonum, vt dicit *Auguſt.* *Matth.* 19. Vnus eſt bonus Deus,& *Luc.* 18 Nemo bonus niſi ſolus Deus. In nulla enim natura pura eſt bonitas niſi in Deo, quia quidquid priuationi & peccato permiſtum eſt puram non habet bonitatem: ſicut enim dicit *Philoſophus*, priuatio ſemper machinatur ad maleficium. Et ideò *Luc.* 11. Etiam de Apoſtolis Dominus dicit: ſi vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris: quanto magis Pater cæleſtis (ſupple, qui pure bonus eſt) dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? *Thre.* 3. Bonus Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Hoc eſt ergo quod dicit [nemo bonus niſi ſolus Deus.

Præcepta noſti: ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falſum teſtimonium dixeris, ne fraudem feceris, honora patrem tuum & matrem.

Salutis eſt doctrina in obſeruantia mandatorum conſiſtens. Diuiditur autem hæc pars in tres partes, in quarum prima oſtenditur in quibus conſiſtit doctrina ſalutis: in ſecunda oſtenditur ad mandata obedientia ſalutaris: in tertia ſignū ad ſic mandata obſeruantes diuinæ dilectionis. Dicit igitur [præcepta noſti] ſub vno ſenſu poteſt legi & interrogatiuè & remiſſiuè: ſed melius legitur remiſſiuè vt ſit ſenſus [præcepta] ſalutis ſunt in corde tuo deſcripta:& ideò ea [noſti] & quoad hæc de via ſalutis interrogare te non oportet: & ideò etiam quaſi ſub reprehenſione dictum fuit ei: quid me interrogas de bono? *Matth.* 19. Dicitur autem præceptum quaſi præ aliis ad regulam morum captum: quia ſicut Principium dirigit in moribus, ſicut dicit *Caſſianus*. *Baruch.* 4. Animæquior eſto populus Dei: quia quæ Deo placent nota ſunt nobis. *Pſal.* 147. Non fecit taliter omni nationi: & iudicia ſua non manifeſtauit illis. Hoc ſignificatum eſt *Exod.* 20. Vbi dicitur quod cunctus populus audiebat voces. quia ea quæ in notitia omnium debent eſſe deſcripta ab omnibus dicuntur audita: & quia præceptum dirigit ſicut principium & lucerna in opere. Ideò dicitur *Prou.* 6. Mandatum lucerna eſt,& lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ.

Et exequitur particulariter præcepta ea quæ ſunt ſecundæ tabulæ: quæ magis pertinent ad propoſitum, dicens [non adulterabis] non omittit autem hic præceptum non occides: ſed tranſponit propter tres cauſas, quarum vna eſt quia de hoc apud omnes erat manifeſtum, neque aliquis de hoc poterat dubitare. Secunda cauſa eſt, quia de hoc à principio Phariſæorum quæſtio non erat: qui de libello repudij quærebant,& non de homicidio:& cum iſte vnus fuerit Phariſæus, ſpecialiter iſti reuocat ad memoriam quod dixerat: quod mœchatur qui ſuper dimiſſam ducit aliam:& qui abſque cauſa fornicationis dimittit vxorem, facit eam mœchari, ſicut dicitur *Matth.* 5. Tertia cauſa eſt, quia caſtitas eſt de proprietatibus puerilis innocentiæ,

innocentiæ, ex cuius laude (aliàs cauſa) iſte ad hanc prouocatus eſt quæſtionem: vnde *gloſſ.* Hæc eſt pueriliis innocentiæ caſtitas, quæ nobis imitanda proponitur ſi regnum Dei intrare velimus. Notandum ſanè quod iuſtitia legis ſuo tempore cuſtodita non ſolum bona temporalia, ſed & vitam conferebat æternam: & ideò dicit: Quid faciendo vitam æternam percipiam? Sed hoc intelligitur de iuſtitia legis naturalis, aut ſi etiam de iuſtitia legis Moſaicæ intelligitur: tunc intelligitur de iuſtitia legis obſeruata fide & deuotione iuſtorum dictam iuſtitiam facientium. Cum autem dicit [ne adulteres] intelligitur prohibitum eſſe omnem mœchalem concubitum: hic autem cum adulterio conuenit in hoc quod non ſua cognoſcitur. *Exod.* 20. Non mœchaberis. Mœchia autem hæc generalis duobus modis contingit, ſcilicet voluntate & opere: vnde *Matth.* 5. qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo [ne occidas] Tangit mandatum quod notat nocumentum in corpore proximi: quod etiam fit voluntate & opere. Opere autem duplici, completo ſcilicet, quando occiditur proximus: & incompleto, quoniam *Pſal.* 54. Doloſi non dimidiabunt dies ſuos. *Daniel.* 13. Innocentem & iuſtum ne interficias. *Exod.* 20. Non occides [ne fureris] hoc eſt contra nocumentum proximi in bonis fortunæ, ad ſuſtentationem vitæ ordinatis; furtum autem hîc dicitur omnis illicita contrectatio rei alienæ: & aliena res dicitur omnis illa quam ex lege conuenit repetere poſtquam ab alio accepta eſt. Et ſic vſura cadit ſub furto, quia lex vſuratum concedit repetitionem. *Exod.* 20. Non furaberis. *Ioan.* 10. Fur non venit niſi vt furetur, & mactet, & perdat.

Ne falſum teſtimonium dicas] tam in verbo communi, quàm etiam in iudicio. Et prohibetur hic omne mendacium: ſed primò & principaliter prohibetur perniciosum: & conſequenter prohibetur etiam iocuſum, ſiue libidinoſum, & officioſum. *Sapient.* 1. Os quod mentitur, occidit animam. *Pſalm.* 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Ex patre enim Diabolo eſt mendacium, & mendax. *Ioan.* 8. Cùm loquitur mendacium, de propriis loquitur: quia mendax eſt, & Pater eius. *Prouerb.* 19. Falſus teſtis non erit impunitus. *Deut.* 19. Qui cum diligentiſſimè perſcrutantes inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui: vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Et non miſereberis eius, ſed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

Ne fraudem feceris] Hoc per verba *Exod.* 20 non continetur: ſed per hoc intelligit duo quæ in corde conſiſtunt, ſcilicet, non concupiſces rem, & non concupiſces vxorem: quia cupiditas cauſa eſt fraudis. *Iſa.* 32. Fraudulenti vaſa peſſima ſunt. Ipſe enim cogitationes concinnauit ad perdendos mites in ſermone mendacij, cum loqueretur pauper iudicium. *Prouerb.* 12. Conſilia impiorum fraudulenta.

Et honora patrem & matrem] Præceptum affirmatiuum quod in Exodo primum eſt, hic vltimo ponit propter tres cauſas, quarum vna & prima, quia cùm loquatur hîc de his quæ erant in notitia iſtius, ordinat ea hic ſecundum quod plus & minus ſunt nota, carnaliter legem intelligenti: prohibitiones autem in talium cordibus ſunt notiores quàm affirmationes: & ideò præordinantur. Secunda cauſa eſt, quia prohibitiones maioris ſunt obligationis quàm affirmationes: prohibitiones enim obligant ſemper, & ad ſemper: affirmationes autem obligant ſemper, & non ad ſemper: igitur inter obligantia præcepta prohibitiones præordinantur. Tertia cauſa eſt, quia iuſtitia Phariſæorum plus conſiſtebat in vitando malum, quàm in faciendo bonum: quia pauca bona faciebant, multa autem mala vitabant propter homines, vt boni viderentur: & ideò in reſponſis (aliàs præceptis) prohibitiua præordinantur affirmatiuis. *Luc.* 18. Non ſum ſicut cæteri hominum, raptores, iniuſti, adulteri, velut etiam hic Publicanus.

Quod autem dicit [Honora patrem & matrem] intelligitur generaliter de parentali bono honorando. Parentale autem bonum eſt naturæ, & gratiæ: naturæ, in imagine: gratiæ autem, in gratuitis ſuperadditis: bonum matris etiam Eccleſiæ, quæ charitate & caſtitate concipit in gratia adoptionis formans filios, in compaſſione parturit, & per conuerſionem parit ad lucem filios Dei. Et hoc modo omnis homo intelligitur eſſe in parentali bono: & ideò omnis homo eſt honorandus. In honore autem intelligitur & exhibitio reuerentiæ, & ſubminiſtratio obſequij & neceſſariorum ſecundum facultatem facientis & indigentiam patientis. *Rom.* 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Vnuſquiſque proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem. *Galat.* 6. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. *Hebr.* 12. Patres quidem carnis noſtræ habuimus eruditores, & reuerebamur illos.

Attendendum autem quod de mandatis primæ tabulæ non facit aliquam mentionem, quia iuſtitia Phariſæorum tota in exteriori iuſtitia conſiſtebat: impletio autem mandatorum primæ tabulæ, tota fuit in interiori & ſpirituali iuſtitia: Et quia hîc Phariſæis in vno reſpondit Phariſæorum, ideò de mandatis primæ tabulæ nullam facit mentionem. *Matth.* 23. Similes eſtis ſepulchris dealbatis, quæ exterius videntur hominibus ſpecioſa: intus autem ſunt plena oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia. *Matth.* 23. Omnia opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus.

At ille reſpondens ait illi: Magiſter, hæc omnia obſeruaui à iuuentute mea.

Tangitur hîc ad mandata obedientia ſalutaris: tanguntur autem hîc tria, profeſſio ſapientiæ, generalitas obedientiæ, & perſeuerantia in bonis operibus à iuuentute. Dicit igitur [Magiſter] in quo perfectæ fidei exiſtens, magiſtrum vocat vt ſapientem aliquem doctorem. *Ioel.* 2. Exultate & lætamini in Domino Deo veſtro, qui dedit vobis doctorem iuſtitiæ [omnia hæc obſeruaui] Ecce generalitas obedientiæ. *Exod.* 10. Omnia quæ locutus eſt Dominus, faciemus & erimus obedientes. *Pſalm.* 118. Tunc non confundar cum perſpexero in omnibus mandatis tuis [à iuuentute mea] Perſeuerantia tangitur. Dicit autem [à iuuentute]

quia

quia diſſolutio iuuentutis auertit ab obedientia mandatorum. *Pſalm*.24. Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Et ideò magis ſe exhibet commendabilem, quia diſſolutio iuuentutis ipſum ab obſeruatione mandatorum non auertit. *Pſalm*.70. Spes mea Domine, à iuuentute mea: in te proiectus ſum ex vtero de ventre matris meæ. *Iob* 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus: viam eius cuſtodiui, nec declinaui ex ea: & à mandatis labiorum eius non receſſi.

IESVS autem intuitus eum dilexit eum.

Tangitur hic ſignum dilectionis ad ſic mandata obſeruantes: tanguntur autem duo ſigna, quorum vnum eſt intuitus cordis conſcius, & alterũ dilectionis affectus iuſtitiæ declaratæ exhibitus nuntius. Dicit igitur [IESVS autem] abſconditorum conſcius. 1.*Reg*.16. Deus intuetur cor [intuitus eſt eum] *Sapient*.4. Reſpectus eius in electos eius. *Pſalm*.100. Oculi mei ad fideles terræ, vt ſedeant mecum. Sic intuitus eſt Nathanaelem *Ioan*.1. quando dixit: Ecce verè Iſraëlita in quo dolus non eſt [& dilexit eum] propter præſentis iuſtitiæ declarationem quam ſemper Dominus diligit. *Prouerb*. 8. Ego diligentes me diligo: & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me.

Obiicitur autem contra ea quæ dicta ſunt. Quia dicit *Hieronymus in gloſſ. Matth*.19. ſuper illud: Omnia hæc cuſtodiui, &c. mentitur: ſi enim diligeret proximum ſicut ſeipſum, non eſſet triſtis, cùm ſua pauperibus dare iuberetur. Videtur quod Dominus qui odit hypocritas, iuſtum non dilexit. Contra hoc eſt *gloſſ. Beda* quæ hîc ponitur: quæ dicit: Non putandus eſt voto tentantis vt quidam putant Dominum interrogaſſe, & de ſua vita mentitus eſſe, cùm ſe legis mandata cuſtodire dixerit: ſed ſimpliciter confeſſus. Si enim mentiretur, nunquam arcana cordis eius intuitus, eum diligere diceretur. IESVS enim diligit eos qui mandata legis etiam minora cuſtodiunt: & quod in lege minus fuerat, his qui perfecti eſſe deſiderant oſtendit: quia non venit ſoluere legem, ſed adimplere. Vnde addit [Vade, quæcunque habes vende, &c.

Ad iſtam autem quæ inducta eſt contrarietatem, duæ ſunt reſponſiones: quarum vna eſt, quod primo iſte hoc dixit modo tentantis: & poſtea viſa benignitate Chriſti, corde conuerſus eſt: & hoc reſpexit Dominus quando eum intuitus eſt & dilexit. Primum ergo reſpicit *Hieronymus*. Secundum autem reſpicit *Beda*. Alia autem reſponſio eſt, quod iſte ſimpliciter confeſſus eſt perfectionem vitæ in obſeruantia mandatorum: ſed multi ſunt prompti ad cuſtodiam mandatorum, qui tamen non ſunt parati ad perfectionem conſiliorum: & ideò iſte non de mandatorum, ſed de conſiliorum obſeruatione triſtabatur: & Dominus in eo dilexit communem obſeruantiam mandatorum. Et quod dicit *Hieronymus*, quod mentitus eſt: quia ſi proximum vt ſeipſum diligeret: non triſtaretur ſua pauperibus erogare. Dicendum, quod hoc verum eſt: quia non triſtabatur pauperibus erogare quod ſuperfuerat, & hoc ſufficit ad proximi dilectionem. *Luc*.11. Quod ſupereſt, date eleemoſynam: & ecce omnia munda ſunt vobis. Sed triſtabatur de abiectione omnium & mendicatione: & hoc non eſt ſaluti contrarium, ſed perfectioni ſecundum ſtatum maximæ paupertatis. Et quòd Hieronymus dicit hunc eſſe mentitum. Dicendum, quod non eſt mentitus ſimpliciter, ſed quoad ſtatum maximæ charitatis proximi: quia ſecundum illum ſtatum omnia proximo impenduntur.

Et dixit ei, vnum tibi deeſt: vade, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo: & veni, ſequere me. Qui contriſtatus in verbo, abiit mœrens. Erat enim habens multas poſſeſſiones.

Addit faſtigium perfectionis in obſeruantia conſiliorum: diuiditur autem in duo, in quorum primo, in obſeruantia mandatorum oſtendit eſſe defectum perfectionis: in ſecundo oſtenditur ſublimior via perfectionis. Dicit igitur [Vnum tibi deeſt] *gloſſ*. ad perfectionem. *Philip*.3. Non quod iam apprehenderim: aut quod iam perfectus ſim. *Pſalm*.138. Imperfectum meum viderunt oculi tui. *Dan*.5. Appenſum eſt in ſtatera regnum tuum: & inuentum eſt minus habens. Vade, quæcunque, &c.] Sex autem dicit ad perfectionem pertinentia, in quorum primo, notatur virtutis profectus: in ſecundo, generalitas abdicationis terrenæ facultatis: in tertio, ponitur bonitas erogationis: in quarto, directio intentionis: in quinto, deuotio imitationis: in ſexto autem, perfectio inſecutionis Chriſti in hoc opere pię cunctis.

Dicit igitur [Vade] Non paſſibus pedum, ſed plus paſſibus virtutum. *Pſalm*.83. Ibunt de virtute in virtutem: quouſque videatur Deus Deorum in Sion. *Ezech*.1. Animalia ibant in ſimilitudinem fulguris coruſcantis [quæcunque habes vende] ſi ea habes in poteſtate tua. *Hieronymus*. Si habes in poteſtate tua rem tuam, vende: ſi non habes, proiice. Credenti totus mundus diuitiarum eſt: infidelis etiam obolo indiget. *Luc*.12. Vendite quæ habetis & date eleemoſynam. *Luc*.16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula [& da pauperibus] Ecce bonitas erogationis. Pauperi enim dandum eſt qui non habet vnde retribuat, non diuiti. *Tob*.4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi parùm, hoc ipſum libenter impertiri ſtude. *Iſa*.58. Frange eſurienti panem tuum: & egenos vagóſque induc in domum tuam. *Pſalm*.111. Diſperſit dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi [& habebis theſaurum in cælo] Ecce directio intentionis. *Matth*.6. Theſaurizate vobis theſauros in cælo: vbi nec ærugo, nec tinea demolitur, nec fures effodiunt nec furantur. Theſauri autem iſti ſunt accumulationes ſanctorum meritorum, & præmiorum. 2.*Timoth*.1. Scio cui credidi, & certus ſum quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem [& veni] per imitationem. *Ierem*.51. Venite & nolite ſtare: recordamini procul Domini: & Ieruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum. *Matth*.11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos [ſequere me] per perfectam inſecutionem. *Matth*.4. Venite poſt me. *Gloſſ*. Sicut ego ambulo ambulate. 1. *Ioan*.2. Qui dicit ſe in Chriſto manere: debet ſicut ille

ambulauit,

ambulauit, & ipſe ambulare [Qui contriſtatus verbo] hoc eſt, in verbo [abiit mœrens] Signum eſt imperfectionis ad conſiliorum obſeruationem. Benè autem dicit quod [abiit] quia à re diuini intuitus & dilectionis, receſſit ad curam rei familiaris. *Ezech*.3. Abii amarus in indignatione ſpiritus mei. Et cauſam mœſtitiæ ſubiungit dicens [Erat enim habens] & habitus ab eis [multas poſſeſſiones] Verè poſſeſſiones in quibus quiete penitus fuit ad manendum. *Matth*.19. Cùm audiſſet verba hæc adoleſcens, abiit triſtis: erat enim habens multas poſſeſſiones. *Hieronymus in gloſſ*. Quaſi ſpinas naſcentes & tribulos, quæ ſemenrem dominicam ſuffocauerunt.

Et circumſpiciens IESVS ait Diſcipulis ſuis: quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt: Diſcipuli autem obſtupeſcebant in verbis eius.

Hîc oſtendit Dominus huius doctrinæ difficultatem & altitudinem: diuiditur autem in partes duas, in quarum prima difficultatem huius doctrinæ declarat: in ſecunda autem (quia difficile, altiori præmio remunerandum eſt) oſtendit quanto præmio talis perfectio remuneratur *ibi* [Et cœpit ei Petrus dicere, &c.] Adhuc autem diuiditur prima harum partium in duas, in quarum prima difficultatem oſtendit abſolutè. In ſecunda autem eandem declarat ſub comparatione & quadam explanatione *ibi* [Et IESVS rurſus reſpondens ait] Adhuc autem in prima ſunt tria, in quorum primo, ipſa circumſpectione oſtendit eorum qui talem doctrinam obſeruant raritatem: in ſecundo, doctrinæ tangit difficultatem: in tertio, de hoc tangit audientium ſtuporem.

Dicit igitur [Et circumſpiciens IESVS] verum aliquis talis doctrinæ remaneret obſeruator, quia adoleſcens triſtis deſperauerat. *Pſalm*.13. Non eſt intelligens aut requirens Deum: omnes inutiles facti ſunt. 2.*Timoth*.4. Demas reliquit me, diligens hoc ſeculum [ait Diſcipulis ſuis] ſpecialiter huius doctrinæ obſeruatoribus. *Luc*.22. Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Hi ſunt qui dicunt] 1.*Paralip*.12. Tui ſumus ô Dauid: & tui erimus fili Iſai [quam difficile] Infinitam ponit comparationem, vt oſtendatur magna eſſe difficultas [qui pecuniam habent] Habent autem pecuniam, qui habent eam vt futuræ neceſſitatis fideiuſſorem, ſicut dicit *Philoſophus*. Quia hæc ad omnia promittit ſufficientiam. Et tales ſunt qui amant eam non ad neceſſitatem, ſed ſufficientiam quærentes ex ea. Sic enim habens pecuniam habetur ab ea 4.*Reg*.5. Naaman erat vir fortis & diues, ſed leproſus. Appetitus enim pecuniæ, & ſolicitudo ſunt lepræ diuitibus adhærentes [regnum Dei] gratiæ & gloriæ [introibunt] Sicut enim ſæpe diximus, regnum eſt confirmata poteſtas, in qua regnum confirmatur in homine ſecundum iuſtitiæ decorem, & virtutem, & opera tam in gratia quam in gloria. Ab hac autem confirmata poteſtate impedit ſolicitudo diuitiarum: quia illæ cum labore acquiruntur, & cum timore & ſolicitudine retinentur, & cum magno dolore expenduntur, vel perduntur: & ideò ſignificantur per ſpinas *Matth*.13. verbum Dei ſuffocantes: quia ſpinæ, & pungunt, & retinent tranſeuntes. *Iſa*.7.

In ſpinas & in vepres erunt. Significantur etiam per lutum tenax & denſum, quod quaſi gluten tenet pedes tranſeuntium. *Habac*.2. Væ ei qui multiplicat non ſua: vſquequo etiam aggrauat contra ſe denſum lutum? *Matth* 19. Amen dico vobis: quia diues difficile intrabit in regnum cælorum. *Luc*.18 Quam difficile qui pecuniam habent, regnum cælorum intrabunt [Diſcipuli autem obſtupeſcebant in verbis iſtis] Stupor eſt motus cordis ſecundum ſyſtolen in admirationem ducti: quia videbant quaſi nullos eſſe qui voluntate diuites non eſſent: & Dauid, & alios ſanctos patres diuites fuiſſe legerant: & ideò verum intellectum verbi Domini non capiebant: & ideò præ admiratione ſtupebant. *Ierem*.2. Obſtupeſcite cæli ſuper hoc: & portæ eius deſolamini vehementer. *Ierem*.5. Stupor & mirabilia facta ſunt in terra.

At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis: Filioli, quàm difficile eſt confidentes in pecuniis in regnum Dei introire!

At Ieſus rurſus reſpondens] admirationi Diſcipulorum [ait illis] difficultatem doctrinæ ſub comparatione & quadam explanatione oſtendens. Tanguntur autem hic tria, ſcilicet, quædam dictorum explanatio: difficultatis ad id quod ſecundum naturam eſt impoſſibile, comparatio: & audientium maior quàm prius ſuſpenſio, & admiratio. Dicit duo circa primum, ſcilicet, benignitatis ſignum ad obſeruantes, & doctrinæ quandam explanationem. Benignitatis ſignum eſt quod dicit [filioli] dicit enim *Priſcianus*, quod diminutiua aliquãdo notant dilectionis amorem, quaſi dicat, dilectiſſimi filij mei, ſpeciales in paupertate voluntaria imitatores. Hæc verba vobis dicuntur *Deut*. 33. Benjamin amantiſſimus Domini habitabit cõfidenter in eo: quaſi in thalamo tota die morabitur. Hi enim omnia derelinquentes ſunt filij dexteræ Dei vocati [quàm difficile eſt confidentes in pecuniis] ecce explanatio, quia eos quos primo dixit habere pecuniam: nunc exponendo dicit eſſe qui confidunt in pecuniis: vnde *Gloſſa*. Qui multiplicandis diuitiis incumbunt, patet quia vitæ alterius gaudia quærere contemnunt. Sed aliud eſt pecuniam habere, aliud amare. Multi habent, & non amant: multi non habent, & amant: alij autem & habent & amant: alij vero nec habere, nec amare ſe gaudent, qui certiores ſunt: qui cum *Apoſtolo* dicere poſſunt *Galat*.6. Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Vnde Salomon ait *Eccleſ*.5. Qui amat diuitias: fructum non capiet ex eis, quia vanæ ſunt. Sed ipſe Dominus de his verbis obſtupeſcentibus Diſcipulis exponit, dicens: filioli quàm difficile eſt confidentes in pecuniis [in regnum Dei introire] 1.*Timot*.6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum Diaboli: & in tentationes multas & nociuas, quæ mergunt in interitum & perditionem. Ideò dicit *Pſal*. 61. Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Ibidem etiam dicit *Apoſtolus*. Præcipe diuitibus non ſublime ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarum. Iſti enim ſunt confidentes in diuitiis, & difficile eſt tales in regnum Dei intrare hoc modo: prout regnum Dei eſt diffinitum.

Facilius eſt camelum per foramen

acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. Qui magis admirabantur dicentes ad ſemetipſos: & quis poteſt ſaluus fieri? Et intuens illos Ieſus ait: apud homines impoſſibile eſt, ſed non apud Deum. Omnia enim poſſibilia ſunt apud Deum.

Tangit hîc comparationem ad id quod ſecundum naturam eſt impoſſibile: & hoc eſt quod dicit [facilius eſt camelum per foramen acus tranſire] camelus onerifetum eſt animal & gibboſum: & hoc onere, & gibbo tecto, ſecundum naturam impoſſibile eſt tranſire per foramen acus, tribus de cauſis: quarum vna eſt quantitas, & altera gibbus, & tertia acus. Sed in talibus non obſtat ei natura: & talia quæ impoſſibilia ſunt ſecundum naturam, apud Deum ſunt poſſibilia. Qui enim ſe clauſtris virginis, & ſignaculis ſepulchri irreſeratis, traduxit, tenenti naturali quantitate: & ſe, quantitate proprij corporis retenta, induxit in domû ad Diſcipulos: ipſe etiam camelum gibboſum, & oneratum poteſt per foramen acus traducere: quia natura ei non obſtat qui author eſt naturæ. *Luc*. 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. *Geneſ*. 18. Num Deo quicquam erit difficile? Natura enim ſuo obedit factori. *Sap*. 16. Creatura enim factori deſeruiens exardeſcit contra iniuſtos, & lenior fit ad benefaciendum pro his qui in te confidunt Quod autem amans pecuniam intret in regnum Dei, eſt contra iuſtitiam diuinam: quæ multò fortiùs ordinem ſuum ſeruat quàm natura. 2. *Timot*. 2. Si negauerimus, ille fidelis permanet: ſeipſum negare non poteſt, hoc eſt, negare non poteſt iuſtitiam ſuam: & hoc eſt [quàm diuitem introire in regnum cælorum] ad hoc ſignificandum dixit *Matth*. 5. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Pauperes enim ſpiritu ſunt qui quantumlibet multum de terrenis habeant: tamen non confidentes in terrenis ſe deficere ſciunt, niſi cæleſtia acquirant. Et quia pauperum eſt regnum cælorum, per oppoſitum confidentes in pecuniis, qui diuites in pecuniis ſunt, excluduntur à regno cælorum: & hoc eſt ſignificatum *Luc*. 16. vbi diues mortuus, ſepultus eſt in inferno: mendicus autem in ſinum Abrahæ eſt receptus. Hæc eſt expoſitio literalis. Sunt tamen & alij qui exponunt quod acus ſit nominata quædam porta Hieruſalem arcta valdè & anguſta, per quam cameli onerati tranſire non poterant, niſi gibbo depoſito, hoc eſt, ſarcina quæ poſita fuit ſuper gibbum, & tunc tranſibant. Vnde dicunt quod intendit Dominus dicere: quod ſicut camelus non poteſt tranſire per illam portam quæ foramen acus vocatur, niſi depoſita ſarcina: ita non poteſt tranſire diues in regnum cælorum, niſi depoſito onere amoris & cupiditatis pecuniarum. *Hebr*. 12. Deponentes omne onus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen *Iſa*. 59. Diſſolue colligationes impietatis: & omne onus dirumpe.

Qui magis admirabantur hoc eſt, Diſcipuli adhuc carnales, & intellectum illuminatum non habentes. *Matth*. 7. & *Marc*. 1. Mirabantur ſuper doctrina eius: erat enim docens ſicut poteſtatem habens. Et quia hoc tam conſtanter iterauit & confirmauit, mirabantur [dicentes ad ſeipſos inuicem] quia ſicut dicitur *Ioan*. 7. Nondum erat Spiritus datus, quia Ieſus nondum erat in cordibus eorum glorificatus [& quis poteſt ſaluus fieri] cùm pene omnes cupiant fieri diuites. Cùm enim plures ſint pauperes quàm diuites, non hoc dixiſſent, niſi ad diuitum numerum pertinere intellexiſſent cunctos, qui diuitias adipiſci voluiſſent [& intuens illos Ieſus] in quos erat dilectio eius: quia amoris notius eſt oculus. *Pſal*. 100. Oculi mei ad fideles terræ [ait] illis: ponens ſuorum ſufficientem explanationem dictorum [apud homines] hoc eſt, humanum ſapientes [impoſſibile eſt] quia humanus homo habens diuitias, amat eas: & cum tali amore impoſſibile eſt intrare regnum Dei [ſed apud Deum] qui omnia poteſt [non] eſt impoſſibile: quia ille per gratiam ſeparare poteſt affectum à diuitiis, ſicut fecit in Abraham, & Dauid, & Zachæo *Luc*. 19. *Phil*. 3. Quæ mihi fuerunt lucra; hæc arbitratus ſum vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifacerem. *Pſalm*. 72. Quid enim mihi eſt in cælo: & à te quid volui ſuper terram? *Tob*. 5. Sufficiebat nobis paupertas noſtra, vt diuitiæ computarentur.

Et poſt cœpit ei Petrus dicere.

Hîc oſtendit quàm alto præmio talis eſt remuneranda perfectio. Dicuntur autem hic tria: in operibus (quod eſt ſummæ perfectionis) à vertice Apoſtolorum propalatio: & eiuſdem perfectionis digna remuneratio: & remunerationis in Diſcipulis admiratio. Dicit igitur [& poſt] tantam laudem perfectionis, quia ſicut dicit *Philoſophus*, circa difficile & bonum eſt ars & virtus [cœpit ei Petrus] vertex Apoſtolorum pro ſe & aliis loquens. Dicit autem quod cœpit, quia de vno tantum loquens (quod præcipuum aliorum eſt) de multis aliis intellexit. *Pſal*. 77. Dixi nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ Excelſi [dicere] non iactando, ſed deſiderans vt ſua, & aliorum ſpes per primi expreſſionem ad meliora prouocaretur. *Hebr*. 6. Firmiſſimum habeamus ſolatium qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut animæ anchoram habemus tutam ac firmam.

Ecce nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te.

Duo tangit: dimiſſionem impedimenti ad bonum, & imitationem boni. In abdicatione impedimenti dicit tria: euidentiam paupertatis, dimiſſionem cupiditatis, & generalitatem ſiue vniuerſalitatem in dimittendo rem quæ eſt impedimentum perfectionis.

Dicit igitur [ecce] quaſi dicat. Euidens eſt per ſignum voluntariæ paupertatis, quod quaſi lux omnibus lucet in nobis. *Matth*. 5. Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona: & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt. *Cant*. 7. Quid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorum? Sunamitis captiua interpretatur: & ſignificat egenos & pauperes Chriſti, in quibus de rebus mundi nihil videtur: ſed chori caſtrorum cæleſtium præſidiorum, quibus ſemper immiſti ſunt, videntur in eis, & nihil aliud [nos dimiſimus] non enim nos dimiſerunt res, ſed nos voluntarie dimiſimus ipſas; non tantum vt teneamus habitas; ſed etiam vt non ſequamur habendas res huiuſmodi. Vnde *Hieron*. Grandis fiducia: Petrus piſcator

piſcator erat, diues non fuerat, victum mano & arte quærebat: & tamen confidenter dicit [dimiſimus omnia] quia omnium dimiſit cupiditatem. *Gregorius*. Tanta à ſequentibus Chriſtum dimiſſa ſunt, quanta à non ſequentibus concupiſci potuerunt. *Matth*. 19. Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis? *Beatus Bernardus*. Benè Petre: & non ad inſipientiam tibi, omnia dimiſiſti: quia cum qui exultauit vt gigas ad currendam viam, oneratus ſarcina cupiditatis, ſequi non poteras. *Ierem*. 2. Curſor leuis explicans vias ſuas [omnia] nihil de omnibus cupientes. *Pſalm*. 72. Quid enim mihi eſt in cælo? & à te quid volui ſuper terram? *Iſa*. 52 Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. *Apocal*. 18. Exite ab ea populus meus, & ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipietis. Cauſa enim delictorum Babylonis ſunt bona fortunæ: & hæc ſunt propter quæ plagantur. *Iſa*. 33. Qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manum ſuam ab omni munere, qui obturat aures ſuas ne audiat ſanguinem, & claudit oculos ſuos ne videat malum: iſte in excelſis habitabit. Excutiens enim manus ab omni munere, nihil accipit eorum quæ mundus offerre poteſt: & qui obturat aures ne audiat ſanguinem, nulli propter ſua per fraudes inſidiatur: & qui claudit oculos ne videat malum, vanitates & ſpectacula mundi cum dilectione non conſiderat: & ideò dignus eſt vt in excelſis habitet. Sic ergo omnia Diſcipuli dimiſerunt.

Et ſecuti ſumus te] *Hieronymus*. Quia non ſufficit dimittere omnia, hoc enim & Socrates fecit Philoſophus: adiongit quod perfectum eſt [ſecuti ſumus te] Sequi enim Chriſtum, eſt cum fidei dilectione & deuotione Chriſtum imitari. Et hoc eſt perfectionis, & dignitatis, & beatitudinis. Perfectionis quidem, quantum ad virtutem: dignitatis, quia priuilegij ſingularis: beatitudinis autem, quia eſt Angelicæ felicitatis mortalem hominem de ſulatiis mortalis vitæ nihil appetere. Propter primum dicitur *Iob* 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus: viam eius cuſtodiui, nec declinaui ex ea. Quod autem dignitatis ſit, dicitur *Eccl*. 2. Quid eſt homo vt ſequi poſſit regem factorem ſuum? De inſecutione felicitatis *Eccl*. 23. Gloria magna eſt ſequi Dominum. Longitudo enim dierum aſſumetur ab eo. Sic igitur ſequi Dominum eſt perfectionis, ſecundum virtutem: dignitatis, ſecundum excellentiam ſingularem: & beatitudinis, ſecundum gloriæ felicitatem. Hoc eſt igitur quod dicit [ſecuti ſumus te] *Matth*. 19. additur, quid ergo erit nobis? *Hieronymus*, q.d. fecimus quod iuſſiſti, quid ergo dabis nobis præmij?

Reſpondens ait IESVS. Amen dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me & propter Euangelium; qui non accipiet centies tantum, nunc in tempore hoc: domos, & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros, cum perſecutionibus, & in ſeculo futuro vitam æternam. Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.

Tangit dictæ perſectionis congruam remunerationem: tangit autem tria. Primò enim reperit operis per ſingula perfectionem; ſecundò tangis in præſenti eam quæ competit remunerationem, & in futuro. In tertio autem, tangit eorum, qui pertingunt ad hanc remunerationem, idoneitatem & ordinem. Dicit igitur aſſertionem præmittens [Amen dico vobis] hoc eſt, verè dico vobis. *Pſalm*. 118. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. *Tob*. 4. Non excidit verbum Dei [Nemo eſt] maſculus, vel fœmina: nobilis, vel ignobilis: diues, vel pauper. *Rom*. 10. Idem Dominus, omnium: diues in omnes qui inuocant illum [qui reliquerit] per affectum hæreditatis habendam [domum] per quam omne id quod per dilectionem inhabitatur intelligatur. *Ierem*. 12. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam, dilectam animam meam in manum inimicorum eius [aut fratres] qui nolunt credere in Chriſtum per fidem operantem dilectionem. *Cant*. 1. Filij matris meæ pugnauerunt contra me. *Ierem*. 9. In omni fratre ſuo non habeat fiduciam [aut ſorores] nolentes cum eo pergere ad Deum. *Matth*. 7. Inimici hominis, domeſtici illius [aut patrem aut matrem] fidem in ipſo impugnantes. *Deut*. 33. Qui dixit patri ſuo & matri, neſcio vos: & fratribus ſuis, neſcio illos, & neſcierunt filios ſuos; hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt. *Pſalm*. 44. Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui [aut filios] ad fidei deuotionem conuerti nolentes. *Deut*. 13. Si tibi voluerit perſuadere frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia tua, ſiue vxor tua quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus quem diligis vt animam tuam, clam dicens: Eamus, & ſeruiamus Diis alienis quos ignoras tu, & patres tui, cunctarum in circuitu gentium quæ iuxta vel procul ſunt, ab initio vſque ad finem terræ: non acquieſcas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus, vt miſerearis & occultes eum: ſed ſtatim interficies [aut agros] *Geneſ*. 12. Egredere de terra & de cognatione tua. *Act*. 4. Quotquot erant poſſeſſores agrorum aut domorum, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apoſtolorum.

Propter me] hoc eſt, propter deuotionem fidei meæ. *Prou*. 12. Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt [Et propter Euangelium] hoc eſt, bonum nuntium, quod ſpiritualia temporalibus præponi docet. *Pſalm*. 16. Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.

Qui non accipiet centies tantum] in ſpiritualibus: quia illa quidem perfecta accipit in decem mandatis, & retributionem decem mandatorum: quorum quodlibet decuplum efficitur, dum quodlibet in admirabili dilectione Dei, & in ardore deuotionis, & luce veritatis, & tranquillitate mentis, & altitudine cordis (quod omnibus infimis ſuperponitur, & ad nulla conculcanda inclinatur) & in virtute diuina inuincibili, & in poteſtate liberæ ſeueritatis quæ omnia legi Dei contraria corripit, & in rectitudine legis, & in mobilitate conſilij danti, & in forma perficit virtutis. Hæc enim decem niſi cuilibet adſint præcepto, non impletur ſecundum ſpiritualem obſeruationem. Et ſic decem in centum multiplicantur: quia perfectionem operum docet, & formam accipit virtutis, & doctrinam conſilij, & rectitudinem legis, vt id

quod facit ſit licitum, à Deo conſultum, & virtuoſum: virtus autem in qua facit opus ſit alta, nolli ſubiecta, ſit vigoroſa, ſit à contrario expedita & remota: affectus autem quo facit, ſit feruidus, lucidus, & tranquillus: & finis ſit admirabiliter purus & delectabilis. Sic enim hic accipiet centum pro vno quod dimiſit. *Geneſ.* 27. Seminauit Iſaac in terra illa, & inuenit in illo anno centuplum. *Matth.* 9. Centuplum accipietis. Et hoc accipit.

Nunc in hoc tempore] in gratiæ delectatione. *Luc.* 6. Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſuperefluêtem dabunt in ſinum veſtrum [domos, fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros] quia pro quolibet quod reliquiſſe ſe gaudet, centuplum inuenit in ſpiritualibus. Mercedem etiam dictus centum quæ induximus: diuina enim & Angelorum nouem ordinum dona, & gaudia iungit decuplo operum perfectioni [cum perſecutionibus] Duo enim remunerantia adiungit. vnum quidem promiſſionem ſpiritualium, quæ dicta eſt: & aliud quod pungit ad exeundum, ſicut filios Iſraël promiſſionibus vocauit Dominus de Ægypto, & verberibus pupugit Pharaonis ad exeundum: ſic enim perſecutio bona eſt quæ compellit ad exeundum de mundo. *Deut.* 33. Qui inundationem maris quaſi lac ſugent, theſauros abſconditos arenarum. Suguntur enim quaſi lac inundationes maris, quando dulces reputantur propter nomen Domini noſtri. *Matth.* 6. Beati eritis cum maledixerint vobis homines, & exprobrauerint, & eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filium hominis: gaudete in illa die & exultate, ecce enim merces veſtra multa eſt in cælis.

Et in ſeculo futuro] quod erit poſt mortem in terra viuentium. *Pſalm* 26. Credo videre bona Domini in terra viuentium [vitam æternam] Vita hæc continuus eſt deliciarum increati ſpiritus influxus, in ſpiritum creatum in admirabilibus, puris, & firmis contemplationibus, & delectationibus ex his prouenientibus, nullum contrarium habentibus Hic eſt enim vita beatitudinis, in quo totum eſt vita de ſonte vitæ ſincerè bibita: De quo dicitur *Ioan.* 15. Videbitis me quia ego viuo, & vos viuetis. *Apoc.* 7. Agnus qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Hic eſt fons vitæ in *Pſalm.* 35. Domine apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen. Hæc eſt aqua vitæ de qua dicitur *Ioan.* 4. Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Æterna autem eſt propter tria, ſcilicet, immutabilitatem, ſimultatem, & ſimplicitatem. De immutabilitate quidem dicit *Auguſtinus*, quod vera æternitas eſt vera incommutabilitas. Et ideò tota in ea abſorbetur mors, ſicut dicit *Apoſtolus*, vt abſorbeatur quod mortale eſt à vita. Quia ſicut dicit *Auguſtinus*, quamuis mutabilis ſit per naturam ſpiritus creatus: tamen à Deo glorificatus & beatificatus, nunquam mutabilitatem & mortalitatem ſuam exerit, vndique fonte vitæ repletus. 1. *Corinth.* 15. Abſorpta eſt mors in victoria. 1. *Timoth.* 6. Solus habet immortalitatem: & lucem habitat inacceſſibilem.

Talis immutabilitatis continuus influxus ab immutabili ſpiritu, facit immutabilem ſpiritum creatum: eo quod nonquam mutabilitatem exercere poteſt in ipſo natura creata. Simultas autem eſt, quòd in Deo non eſt ſucceſſio vicis huius, totum quod in eo eſt, ſtat ſimul: & ſic ſe influit in ſpiritum creatum: & hoc dicit *Apoſtolus.* 1. *Corinth.* 15. Erit Deus omnia in omnibus. *Iacob.* 1. Apud quem non eſt tranſmutatio, neque viciſſitudinis obumbratio. De ſimplicitate eſt, quòd licet multis illuminationibus & attributis percipiatur: tamen omnia hæc ſunt vnum ſimplex immediatè ſpiritui creato influxum: ſicut vna natura ſimplex eſt ignis, quæ influxa eſt candenti ferro: quæ tamen in multis proprietatibus à ferro percipitur, ſcilicet, caloris adustione, luminis claritate, accenſione, attractione, & multis aliis ſimilitudinibus. Sic enim illapſus ſpiritus ſimplex in ſpiritum creatum, trahit ad ſeipſum ſpiritum creatum: & trahendo eum ad ſe, vnum ſimplex viuificat & ſimplificat ipſum: ne in plura de cætero diuidatur. Et hoc eſt quod dicit *Philoſophus in libro de cauſis*, quod intelligentia magis accedens ad vnum primum, magis efficitur vna & ſimplex. *Iſa.* 66. Ecce ego declinabo in vos ſicut flumen pacem: & tanquam torrentem inundantem gloriam gentium, quam ſugetis. Hæc igitur eſt vita de qua dicitur *Ioan.* 10. Ego veni, vt vitam habeant: & abundantius habeant. Hæc igitur vita eſt quam in præmio accipiunt perfectionem Apoſtolicam imitantes.

Multi autem primi erunt nouiſſimi] Tangit ordinem veniendi ad hanc mercedem. Adoleſcens enim cum toto populo Iudæorum in obſeruatione mandatorum videbatur eſſe primus, & ad hoc præmium perfectionis Apoſtolicæ factus eſt nouiſſimus: & gentilis qui nouiſſimus videbatur, aſſumendo fidem factus eſt primus. Et hæc eſt expoſitio literalis. Tamen nouiſſimus veniet ad eam: & ideò eſt ſenſus [Multi autem primi] Iudæi promiſſionibus & obſeruatione legis primi [erunt nouiſſimi] in fine mundi redeuntes. *Rom.* 11. Cæcitas contigit in Iſraël donec plenitudo gentium intraret: & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. *Matth.* 20. Voca operarios & redde illis mercedem ſuam: incipiens à nouiſſimis vſque ad primos. Et *ibidem.* Erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Hæc eſt expoſitio literæ. Dicit autem hîc *Gloſſ.* quia multi incipiunt & non perficiunt. Et hæc eſt terribilis ſententia: vnde Iudas inceptione primus, traditione factus eſt nouiſſimus: & latro malis demeritis nouiſſimus, factus eſt confeſſione primus. Sed hæc expoſitio non eſt literalis: quia nouiſſimus hic à peruenientibus eſt excluſus: & ſic non ſonat nouiſſimus, quia nouiſſimus vnus eſt de peruenientibus ſicut primus. Tamen hæc *Gloſſa* eſt ſecundum alium Euangeliſtam qui dicit *Matth.* 20. Multi enim ſunt vocati: pauci vero electi. non electi autem ſunt excluſi. Alia expoſitio eſt, quod aliquando ſigno perfectionis primi ſicut Religioſi & Prælati, fiunt in præmio nouiſſimi: quia minori coram Deo præmio digni ſunt propter faſtum ſuperbiæ quo inflantur. Et ſeculares ſigno virtutis nouiſſimi, fiunt apud Deum ſecretorum cognitorem primi. *Luc.* 14. Qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. *Matth.* 20. Volo huic nouiſſimo dare ſicut & tibi.

Erant autem in via aſcendentes Ieroſolymam, & præcedebat illos

IESVS:

Iesvs : & ſtupebant , & ſequentes timebant.

Tangitur hîc admiratio Diſcipulorum ordinem diuinæ ſapientiæ audientium:tanguntur autem duo, ſcilicet , qualiter in omni perfectione Chriſtus Diſcipulos præceſſit:& qualiter ſequentes eum Diſcipuli in his ſtupebant , & ſibi timebant. Dicit igitur [erant autem] doctor ſalutis & Diſcipuli [in via] quæ ſignificat viam ad vitam. *Pſal.*76. In mari via tua , & ſemitæ tuæ in aquis multis : & veſtigia tua non cognoſcentur,hoc eſt, via tua eſt in abyſſo ſapientiæ & amaritudinis in difficultate : & ſemitæ conſiliorum ſunt in diluuio perſecutionum,& ideò à paucis cognoſcuntur cognitione beneplaciti. *Matth.* 7. Pauci ſunt qui inueniunt viam[Ieroſolymam] tendentes,quando hoc dixit,vt ibi pateretur pro nobis:& ſignat tendentes ad viſionem pacis in qua eſt vita æterna. *Iſa.*66.In Ieruſalem conſolabimini , videbitis , & gaudebit cor veſtrum [& præcedebat illos Ieſus] ſicut in via pedum,ita etiam in omnis vitæ bonæ perfectione. *Mich.* 2. Aſcendet pandens iter ante eos.*Iſa.*45.Ego ante te ibo,& glorioſos terræ humiliabo.*Pſal.*18.Exultauit vt gigas ad currendam viam ſuam. *Hebr.* 12. Curramus ad propoſitum nobis certamen : aſpicientes in authorem fidei,& conſummatorem Ieſum:qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem , atque in dextera Dei ſedet. Ideò dicitur 1.*Corinth.*4.Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti [& ſtupebant] in verbis ſapientiæ ipſius.*Luc.*5.Stupor circundederat Petrum , & omnes qui cum eo erant[& timebant] ne à tanto faſtigio perfectionis exciderent.*Hebræ.*2. Propterea abundantiùs oportet nos obſeruare ea quæ audiuimus,ne forte effluamus. *Rom.*11.Noli altum ſapere,ſed time.

Et aſſumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ eſſent ei ventura.

Hic tangit Chriſtus ea quæ exiguntur ad ſalutem ex parte ſua:habet autem hæc pars duas partes,in quarum prima tanguntur Sacramenta cauſantia noſtram ſalutem : in ſecunda , quia tangit gloriam ſuæ reſurrectionis : ponitur quæſtio de exaltatione duorum Diſcipulorum præ cæteris exaltari cupientium,*ibi*[& accedunt ad eum, &c.] in prima harum duo dicuntur, in quorum primo intimorum amicorum quibus omnia reuelanda ſunt,continetur ſecreta aſſumptio:in ſecundo tangitur ſecretorum reuelatio. De primo dicit ſic[& aſſumens iterum duodecim] qui ſpeciales erant Eccleſiæ fundatores, & fundamenta : & ideò ſpecialiter erant inſtruendi.*Pſal.*87.Fundamenta eius in montibus ſanctis [cœpit Ieſus] doctor ſalutis [docere]quia ita grandia fuerunt , quod ad perfectum non poterant audire:& ideo [cœpit]principia docendo,ſed non vſque ad perfectum. *Hebr.* 5. De quo grandis nobis ſermo & ininterpretabilis ad dicendum,quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum. *Ioan.* 16. Adhuc multa habeo vobis dicere:ſed non poteſtis portare modo [quæ eſſent ei ventura] ad ſalutem noſtram pertinentia ſecundum ordinationem ſapientiæ diuinæ. *Luc. vlt.* Oportet impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi,& Prophetis, & pſalmis de me.

Quia ecce aſcendimus Ieroſolymam:& filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum,& Scribis, & Senioribus:& damnabunt eum morte,& tradent eum gentibus , & illudent ei , & conſpuent eum , & flagellabunt eum, & interficient eum : & tertia die reſurget.

Reuelationem ponit ſacramentorum ex parte Chriſti ſalutem noſtram cauſantium. Duo autem dicit : primo enim oſtendit hæc in proximo eſſe ventura:& ſecundo dicit quæ ventura ſunt ei per ſpeciem & numerum determinata. Dicit igitur [quia ecce]quaſi dicat,iam in euidenti eſt & inſtat tempus quo omnium ſalus procurabitur.*Ioan.*12. Nunc iudicium eſt mundi : nunc princeps huius mundi eiicietur foras.*Ioan.*17. Venit hora & iam venit[aſcendimus]iam in via exiſtentes, qua vado ad patiendum : quæ tamen paſſio licet videatur deſcenſio & minoratio, tamen ſecundum veritatem aſcenſio eſt : quia omnes de morte ad vitam, de exilio ad patriam , de inferno ad cælum faciet aſcendere. *Pſal.*83. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lacrymarum in loco quem poſuit [Ieroſolymam]ad locum paſſionis. *Luc.*13. Non capit Prophetam perire ex Ieruſalem. *Matth.*23. Ieruſalem , Ieruſalem quæ occidis Prophetas : & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt. Quæ licet olim nomine & ſignificatione vocata fuerit Ieruſalem; tamen propter iniquitates ſuas nomen mutauit. *Apocal.*11.Vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus,vbi Dominus Prophetarum occiſus eſt. *Iſa.* 1. Iuſtitia habitauit in ea : nunc autem homicidæ.

Et filius hominis tradetur]à Iuda Iudæis : & à Iudæis [Principibus Sacerdotum] filius hominis dico,*vt dicit Gloſſ.* ad quem pertinet pati,& tradi, & cædi : quia non poteſt diuinitas pati, vel tradi, vel cædi. *Matth.* 26. Dixit Iudas Principibus Sacerdotum : quid vultis mihi dare , & ego vobis eum tradam? Principibus autem Sacerdotum fuit tunc vtraque data poteſtas : ſpiritualis ſcilicet, & ſecularis in populo:quamuis ſuper eos dominium Romani in populo Dei vſurpaſſent [& Senioribus] qui ſenatus dicebantur : & in eis erat perfectio conſilij publicorum negotiorum [& Scribis] in quibus fuit auctoritas literatæ ſcientiæ:vt omnes in quibus aliquid fuit præeminentiæ partem habeant in reatu ſanguinis Chriſti.*Iacob.*2. Nonne diuites per potentiam opprimunt vos : & ipſi pertrahunt vos ad iudicia? *Iſa.*1.Principes tui infideles, ſocij furum : quia fuerunt ſocij furis Iudæ. *Ioan.*11.Collegerunt Pontifices & Phariſæi concilium, & dixerunt:quid facimus quia hic homo multa ſigna facit ? ſi dimittimus eum ſic , omnes credent in eum.

Et condemnabunt] hoc eſt , accuſationes condemnationis quærent contra eum. *Matth.* 26. Principes Sacerdotum & Scribæ ,& omne concilium , quærebant accuſationes contra Ieſum , vt eum morti traderent. Et hoc eſt quod dicit[condemnabunt eum morte] quæ tamen condemnatio,noſtra fuit à morte liberatio.*Oſee* 13. A morte liberabo eos : à morte redimam eos. *Geneſ vlt.* En morior , & poſt mortem meam viſitabit vos Dominus[& tradent eum gentibus] quia accuſa-

tione mortis quæſita contra eum, tradiderunt gentilium ſiue Romanorum poteſtati ; vt ſententia mortis profeteretur in eum. *Ioan.* 18. Gens tua & Pontifices tui tradiderunt te mihi : quid feciſti? [& illudent ei]tam Iudæi quàm gentiles. *Tren.* 3. Factus ſum in deriſionem omni populo meo:canticum eorum tota die. *Pſalm.* 68. Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me. *Iob* 12. Deridetur iuſti ſimplicitas : lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum[& conſpuent eum] tanquam immundum. *Iob* 30. Abominantur me & longe fugiunt à me: & faciem meam conſpuere non verentur [& flagellabunt eum]flagellis cædent eum. *Iſa.* 53. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum : cuius liuore ſanati ſumus. *Pſal.* 22. Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt[& interficient eum]tandem. *Dan.* 9. Occidetur Chriſtus & non erit eius populus qui eum negaturus eſt. *Matth.* 10. Tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.

Et tertia die reſurget] ſicut triſtia dixit Diſcipulis ignorantibus, ne videntes paſſionem eius de ipſo diffiderent, ſed ſcirent quod voluntariè pateretur qui hoc præſciens prædixiſſet : ita læta prædicit quæ triſtes ad ſpem gaudij certificarent. *Pſ.* 3. Ego dormiui & ſomnum cepi, & exurrexi:quia Dominus ſuſcepit me. *Oſea* 6. Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos : & viuemus, ſequemurque vt cognoſcamus Dominum. *Ioan.* 10. Poteſtatem habeo ponendi animam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam : nemo tollet eam à me, ſed ego pono eam : & iterum ſumo eam.

Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes : Magiſter volumus vt quodcunque petierimus facias nobis. At ille dixit eis;quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt : da nobis vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad ſiniſtram tuam ſedeamus in gloria tua.

Tangitur hìc duorum Diſcipulorum ad conſortium regni indiſcreta petitio:& habet tres partes, in quarum prima indiſcretæ petitionis continetur reprehenſio : in ſecunda aliorum decem Apoſtolorum indignatio : & in tertia qualiter ad regnandum cum Chriſto procedatur communis inſtructio. In primo horum tria dicuntur, ſcilicet, petitio indiſcreta in communi, & einſdem ſpecificatio in ſpeciali, & reprehenſio indiſcretionis. De primo dicit duo : familiaris audaciæ duorum Diſcipulorum ad Chriſtum acceſſum:& indiſcretum ambitionis eorum petitum.

Dicit igitur [& accedunt ad eum] hoc eſt, ad Chriſtum auſu familiari tanquam conſanguinei: filij ſcilicet matertera ſuæ [Iacobus & Ioannes filij Zebedæi] qui & conſanguinei erant : & patrem, & omnia propter eum ad vnius vocationis vocem reliquerant [Dicentes] auſu familiari poſtulantes. *Gloſſ. Matth.* 20. Dicit matrem poſtulaſſe. Sed Marcus dicit ipſos Diſcipulos petiſſe, deſiderium eorum volens aperire quorum conſilio mater petebat. Et in vtroque Euangeliſta Dominus Diſcipulis, non matri reſpondit : quia in veritate mater petitionem propoſuit, ſed hoc fecit mater conſilio & ſuaſu Diſcipulorum. Sicut enim *Lucas* refert, à Diſcipulis putabatur communiter quod regnum Chriſti terrenum, & in hoc ſeculo illicò eſſet manifeſtandum:& quod Diſcipuli ſtatim eſſent cum Domino regnaturi. Et ideò in regno illo duo iſti Diſcipuli cupiebant eſſe proximę dignitatis eum Rege ſuo:& hoc eſt.

Magiſter volumus]Magiſtrum profitentur cuius diſciplinam ſe glorianiur eſſe ſecutos [volumus]quaſi pro mercede à te recipere[vt quodcunque a te petierimus facias nobis] dixiſti *Matth.* 7. Petite, & accipietis:quærite, & inuenietis : pulſate, & aperietur vobis. Et *Ioan.* 15. Vſque modo non petiſtis quicquam in nomine meo : petite vt gaudium veſtrum plenum ſit. *Matth.* 18. Si duo ex vobis conſenſerint de aliquo:fiet eis à Patre meo. Celant autem petitum, & a Diſcipulis ne indignentur : & quia adhuc rudes, Deo tanquam homini loquebantur [at ille dixit eis]non ignorans quid petere vellent:ſed vt ex dictis eorum, opportunè reprehenſionem acciperet carnalis intellectus eorum. [Quid vultis vt faciam vobis] ac ſi dicat. Ex quo non committitis remunerationem veſtram gratiæ meæ, videre quid velitis. *Gloſſ.* interrogat, vt ſtultitiam confeſſos corrigat. *Luc.* 19. Ex ore tuo te iudico[& dixerunt]carnaliter Chriſtum in hoc mundo illicò regnaturum credentes, & viſibilia inuiſibilibus præferentes. *Ioan.* 7. Nequaquam enim fratres ſui credebant in eum [da nobis] tanquam ex ſingulari priuilegio præ aliis munera nos[vt vnus]ex nobis[ad dexteram tuam] proximus[& alios ad ſiniſtram] proximus tibi in terra regnanti [ſedeamus] vt principes[in gloria tua]terrenæ & regiæ tuæ dignitatis. Magna elatio iſtorum & ſtultitia fuit, ſuper alios in terreno regno ſuper conſortes velle inthronizari : in hoc enim non ſequebantur Magiſtrum, qui dixit *Ioan.* 8. Ego gloriam meam non quæro : eſt qui quærat & iudicet.

Ieſus autem ait eis : neſcitis quid petatis.

Tangitur hic ſtultæ petitionis reprehenſio : & dicuntur duo, in quorum primo reprehenſio ponitur:in ſecundo via ad regnandum cum Chriſto oſtenditur. Dicit igitur [neſcitis quid petatis] in hoc quod ſine meritis mecū regnare præſumitis, ſicut Lucifer qui per ſeipſum aſcendere voluit *Iſa.* 14. In cælum conſcendam, ſuper aſtra cæli exaltabo ſolium meum: ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus Aquilonis. Et ſicut primi parentes qui ex ſeipſis voluerunt eſſe ſicut dij ſcientes bonum & malum *Geneſ.* 3. Sed alius modus fuit quo peccauerunt iſti, & alius quo peccauerunt primi parentes: ſed idem fuit genus ſuperbiæ in his tribus. Iſti enim in hoc elati fuerunt, quod abſque merito ad thronum honoris aſcendere quærebant, primi autem parentes per vetiti guſtum hoc obtinere putabant : quod etiam fuit cum demerito velle exaltari. Sed Lucifer quærebat hoc obtinere propria virtute : & non per Deum. Hi ergo quia abſque ordine ſine meritis aſcendere cupiunt, reprehenduntur:vnde *Gloſſ.* Regnare vultis qui non meruiſtis culmen honoris. Et ideò [neſcitis quid petatis] regnum quærendo ſine exercitio laboris. *Pſal.* 35. Non veniat mihi pes ſuperbiæ:& manus

peccatoris

peccatoris non moueat me. Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare, ſcilicet, Angelus, & primi parentes. Et ideò neque vos in hoc pede ſtabitis. *Ecclesſ.* 7. Noli quærere ab homine ducatum, neque à rege cathedram honoris. Sed potius in deuotione verborum Chriſti delectati, & in cultu per ſapientiam ipſius dicere habebant illud *Iudic.* 9. Non poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & hominem: & ire vt inter ligna promouear.

Poteſtis bibere calicem quem ego bibo? aut baptiſmo quo ego baptizor baptizari? At illi dixerunt ei: poſſumus.

Tangit hîc viam ad regnandum: & tanguntur tria, ſcilicet, quæſtio de experientia paſſionis patiendæ: reſponſio inexpertorum: & benigna inſtructio ſtultorum de ſuis viribus præſumentium. Dicit igitur [poteſtis bibere] duas tangit quæſtiones ſub metaphora paſſionem ſignificantes. Prima eſt quod dicit [Poteſtis] hoc eſt, poteſtiſne [bibere] hoc eſt, faciliter ſicut potum glutiendo, non maſticando, bibere [calicem] Qui ex charitate feruente calida potio vocatur [quem ego] pro vobis & pro multis [bibiturus ſum] hoc eſt, ex charitate paſſurus ſum voluntariè nullam comminationem, nullam defenſionem exhibendo: ſed ita de facili me ad patiendum exhibendo ac ſi bibam illam paſſionem vt delectabilem calicem. Ad hoc enim Chriſtus *Matth.* 26. calicem quem bibit, Diſcipulis etiam propinauit: vt eos communicare Paſſioni ſuæ debere doceret, dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes. *Pſalm.* 115. Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Ac ſi dicat: Probate vires veſtras, quia per Paſſionem venitur ad regnum. 1. *Petr.* 1. Prænuntians quæ in Chriſto ſunt paſſiones & poſteriores glorias. *Rom.* 8 Si tamen compatimur, vt & ſimul glorificemur. *Philip.* 3. Configuratus morti eius ſi quo modo occurram ad Reſurrectionem, quæ eſt ex mortuis [aut baptiſmo] martyrij [quo ego baptizor pro vobis, vt ſordes veſtræ abluātur [baptizari] Magis enim deberis velle baptizari pro me baptiſmo ſanguinis (qui baptiſmus, vt dicit *Damaſcenus*, ſecundis ſordibus non inquinatur) vt ſordes veſtræ lauentur, quam ego, qui ſanguine baptizari haben pro vobis: vt veſtræ ſordes lauentur, non meæ, qui ſordes nullas habeo, & ego, vrgente me charitate, ſic volo baptizari pro vobis. Probate ergo vos: vtrum ne vos ſimili charitate per ſanguinem mundari velitis. *Luc.* 12. Baptiſmo habeo baptizari: & quomodo coarctor vſque dum perficiatur. *Rom.* 6. Conſepulti enim ſumus per baptiſmum cum illo in mortem: vt quo modo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Hæc eſt expoſitio literalis.

Eſt autem in ſcriptura ſacra calix in diuerſa ſignificatione, bona & mala. In bona quidem ſignificatione eſt calix eruditionis ſacræ ſcripturæ. *Pſalm.* 22. Calix tuus inebrians, quàm præclarus eſt. Eſt calix benedictionis, Euchariſtia. 1. *Cor.* 10. Calix benedictionis cui benedicimus: nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Eſt calix ſalutationis per pœnitentiam & deuotionem Chriſti Paſſionis. *Pſalm.* 115. Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Eſt calix paſſionis, mortis anguſtia in charitate ſuſcepta. *Matth.* 26. Pater, ſi non poteſt hic calix tranſire niſi bibam illum, fiat voluntas tua. Et *Ioan.* 18. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum. Calix autem in malo, eſt calix mundanæ voluptatis. *Ierem.* 51. Calix aureus Babylonis in manu Domini inebrians omnem terram. Et calix pœna inflicta per ſententiam. *Pſalm.* 74. Calix in manu Domini vini meri plenus miſto. Verumtamen fæx eius non eſt exinanita: bibent omnes peccatores terræ. Eſt calix ebrietatis mundanorum gaudiorum. *Prouerb.* 14. Cui ſuffoſſio oculorum. Nonne his qui morantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis. Similiter etiam baptiſmus eſt in diuerſa ſignificatione: ſed tantum in bona eſt ſignificatione. Eſt enim baptiſmus in verbo. *Ioan.* 15. Vos mundi eſtis propter ſermonem quem ego locutus ſum vobis. Et idem eſt, vos mundi eſtis, quod vos baptizati eſtis: in aqua, vnde *Ioan.* 1. Ego baptizo in aqua. In aqua & Spiritu *Ioan.* 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei. In Spiritu tantum *Act.* 2. Vos autem baptizamini in Spiritu ſancto non poſt multos hos dies. In igne præſentis tribulationis *Iſa.* 4. Si abluerit (*alia tranſlatio*) ſi baptizauerit Dominus ſordes filiarum Sion in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris. In morte *Luc.* 12. Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor donec perficiatur.

At illi dixerunt ei] ſcilicet duo Diſcipuli [Poſſumus] inexperti propriarum vitium. *Cant.* 1. Si ignoras te ô pulcherrima mulierum: egredere, & abi poſt veſtigia gregum. Et ideò ſtulti fuerunt, quia ſui ipſius neſcierunt propriam quantitatem. *Ptolemæus Philoſophus.* Inſipiens eſt qui ſuiipſius neſcit quantitatem, hoc eſt, quantùm de viribus ſuis præſumere debeat.

IESVS autem ait eis: calicem quidem quem ego bibo, bibetis: & baptiſmo quo ego baptizor, baptizabimini: ſedere autem ad dexteram meam vel ad ſiniſtram non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt.

IESVS autem ait illis] Corrigens inexperientiam, & docens conregnandi viam, & prædicens futuram eorum, quando per ſpiritum instructi erant, paſſionem. Dicit igitur quid paſſuri ſunt pro nomine eius [Calicem quidem meum] hoc eſt, Paſſionem voluntariam [bibetis] hoc eſt, ex charitate patiemini. *Matth.* 26. *Luc.* 22. Bibite ex hoc omnes [& baptiſmo quo ego baptizor] voluntarij in Spiritu ſancto baptizabimini, vel voluntate & actu. 1. *Corinth* 10. Omnes baptizati ſunt in nube & in mari. In nube quidem, propter ſpiritus mundationem: in mari, propter pœnitentiæ amaritudinem: in mari rubro, propter ſanguinis Chriſti & martyrij rubricationem. Sic ergo [baptizabimini] hoc eſt, mundabimini [Sedere autem] propter hæc omnia [ad dexteram meam] in gaudio æternitatis. *Coloſſ.* 3. vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt quærite [vel ad ſiniſtram] in perfruitione humanitatis. *Prouerb.* 3. In dextera eius longitudo dierum, & in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria [Non eſt meum] cum quidem ſit ex authoritate: ſed [non eſt meum] ex

ordine iuſtitiæ quæ reſpondet meritis [ſed quibus] ex ordine meritorum [paratum eſt] hoc eſt, propter merita ab æterno diſpoſitum à Patre meo, ſicut dicitur *Matth*.20. Æterna enim ſapientia illud præparauit. *Apoc*.14 Opera enim illorum ſequuntur illos. Et ideò ſtultum eſt quod illud appetitis ſine meritis. *Iacob*.4. Petitis & non accipitis, eo quod malè petatis. *Rom*.8. Quid oremus ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Audientes autem decem indignati ſunt de Iacobo & Ioanne.

Hic tangitur indignatio aliorum Apoſtolorum: indignatio autem eorum fuit de indiſcreta petitione duorum, qui ignorantes menſuram ſuam immoderata ardebant cupiditate regnandi ſuper alios. *Zach*.4. Quid tu mons magne aduerſus Zorobabel in planum? [de Iacobo & Ioanne] qui aliis præferri in regno terreno cupiebant *Iob* 20. Quid te eleuauit cor tuum, & quaſi magna cogitans attonitos habes oculos? Quid tumet contra Deum ſpiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiuſcemodi ſermones? Cauſa autem fuit, quia in via diſputauerant quis eorum videretur eſſe maior, ſicut dicitur *Luc*.9.& *Matth*.18.& *Luc*,22.

Iesvs autem vocans eos ait illis: Scitis quia hi qui videntur principari gentibus dominantur eis, & principes eorum poteſtatem habent ipſorum. Non ita eſt autem in vobis, ſed quicunque voluerit fieri maior, erit veſter miniſter: & quicunque voluerit in vobis primus eſſe, erit omnium ſeruus. Nam & filius hominis non venit vt miniſtraretur ei, ſed vt miniſtraret & daret animam ſuam in redemptionem pro multis.

Iesvs autem vocans eos] tanquam benignus doctor humilitatis [ait illis] Et tangitur hic communis omnium ſalutis inſtructio contra faſtum tumoris, qui eis ſurrepſerat: & oſtenditur via ſalutaris ad regnandum cum Chriſto. Tanguntur autem hic tria, ſcilicet, faſtus gentium in regno terreno; diſſimilitudo ad illos regnantium cum Chriſto: & exempli ſubiectio in Dei Filio. Dicit igitur [Scitis] quia per ea quæ in mundo videtis hoc ſcire poteſtis [quia hi qui videntur] Hoc dicit quia dominatus ſecularis magis eſt vmbra & phantaſma quam veritas [principari gentibus] ſine legibus gentium, ſicut ordinati in principes, ſed per tyrannidem opprimunt pauperes, ſicut Nemroth. *Geneſ*.10. [dominantur eis] violenta dominatione & ambitione dominatus & poteſtatis. *Iſa*.19. Tradam Ægyptum in manu Dominorum crudelium: & rex fortis dominabitur eis *Amos* 6. Qui dominamini in nihilo: qui dicitis. Nunquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua? & [principes eorum] vel potius tyranni oppreſſorum [poteſtatem habent ipſorum] quam pro viribus & non ſecundum iudicium & iuſtitiam exercent in eos. *Luc*.22. Reges gentium dominantur eorum: & qui poteſtatem habent inter eos, benefici vocantur.

Sic non erit inter vos: ſed quicunque] Doctrina eſt viæ ad regnandum cum Chriſto per viam humilitatis. Et ideò dicit [ſed quicunque inter vos] Diſcipulos meos [voluerit fieri maior] in gloria mea [erit veſter miniſter] ſicut minor, qui ad obſequia eſt deputatus. *Luc*.22. Qui maior eſt in vobis, fiat ſicut minor: & qui præceſſor, ſicut miniſtrator. *Matth*.18. Quicunque humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte: hic maior eſt in regno cælorum [& quicunque voluerit in vobis primus eſſe] dignitate in gloria regni mei: ille per actum humilitatis & miniſterij [erit omnium ſeruus] quantum ab obſequium. Et *Luc*.18. Qui ſe humiliat, exaltabitur. *Prouerb*.15. Gloriam præcedit humilitas. *Eccli*.11. Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſidere illum faciet. *Iob* 22. Qui humiliatus fuerit erit in gloria.

Nam & filios hominis] Ponit ſeipſum in exemplum [non venit] in carnem & in mundum formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, exinaniens ſemetipſum: & ideò [non venit vt miniſtretur ei] hoc eſt, vt ſeruiatur ei [ſed vt miniſtret aliis] *Luc*.22. Nam quis maior eſt? Qui recumbit, aut qui miniſtrat? Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. *Iſa*.52. Ecce intelliget ſeruus meus: & admirabitur & exaltabitur & ſublimis erit valde. Et tangit maximum quod exhibuit miniſterium: & dicit [& daret animam ſuam] in pignus [in redemptionem pro multis] efficaciter, ſed pro omnibus ſufficienter. *Pſalm*.129. Apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. *Ierem*.12. Dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. 1.*Ioan*.2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non ſolum autem pro noſtris, ſed etiam pro totius mundi.

Et veniunt Iericho: & proficiſcente eo de Iericho & Diſcipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus ſedebat iuxta viam mendicans.

Hic ad faciem leonis ſe conuertens *Marcus* ponit per miraculum doctrinæ præhabitæ confirmationem: diuiditur autem in quatuor particulas, in quarum prima ponuntur antecedenter impetrantia miraculum: in ſecunda ponuntur miraculum impetrantia ex parte eius in quo perfectum eſt miraculum: in tertia ponuntur ea quæ circumſtant miraculi perfectionem ex parte Saluatoris: in quarta autem & vltima tangitur miraculi fructus. In prima tanguntur quatuor: locus, & iter, Diſcipulorum ædificatio, & turbæ comitantis eum multitudo. De primo dicit [Et veniunt] itinerando verſus Ieruſalem [Iericho] Omittit autem hic *Marcus* quod & *Matth*.10. omiſerat: quod *Lucas* refert.18. Quod Saluator veniendo Iericho vnum cæcum in via illuminauit: & quod veniens Iericho Zachæum allocutus eſt, & apud eum hoſpitatus: qui etiam merito ſuæ hoſpitalitatis eſt ſecundum nomen ſuum tunc iuſtificatus. Hæc enim omnia competunt: quia Iericho luna interpretatur: luna autem eſt quæ ſuum lumen continuò mutuat à ſole: ſicut etiam à ſole iuſtitiæ cæcus mutuato lumine illuminatur, & Zachæus iuſtificatur. *Eccli*.43. Initii in

diei

diei feſti à luna : luminare quod minuitur in conſummationem. *Pſal.*88. Et luna teſtis in cælo fidelis.

Et proficiſcente eo Chriſto [de Iericho] tangit iter ad Ieruſalem quo feſtinabat ad paſſionem. In hoc enim nobis dedit exemplum. *Hebr.* 12 Aſpicientes in authorem fidei : & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta [& Diſcipulis eius] qui & inſtruendi & confortandi erant per miraculum. *Ioan.* 2. Initium ſignorum ſuorum fecit Ieſus coram Diſcipulis ſuis: & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum Diſcipuli eius [& plurima turba] quæ ex deuotione cum eo ad diem feſtum cum Domino aſcendebat , & per miraculum ad fidem ædificabatur. *Apocalyp.*7. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus ſtantes ante thronum. *Iſa.* 2. Ibunt populi multi & dicent : venite aſcendamus ad montem Domini , & ad domum Dei Iacob , & docebit nos vias ſuas; & ambulabimus in ſemitis eius.

Filius Timæi] tangit ea quæ impetrant miraculum ex parte eius in quo factum eſt : & ſunt tria, ſcilicet, priſtinæ felicitatis proſperitas, inſtantis miſeriæ infelicitas, & inſtantiæ ad ſe clamantis ſupplicitas. Attende autem quod *Matth.*20. Dicitur, quod duo fuerunt cæci illuminati à Domino, ſed *Marcus* vnum ponit , qui notæ fuit famæ : & de altero non negat, ſed tacet: vnde *Beda in Gl. Matthæi* in hoc loco dicit duos cæcos ſecus viam ſedentes illuminatos: *Lucas*, cùm appropinquaret Iericho vnum illuminatum pari ordine: ſed *Lucas* ſcribit quod *Matth.* omiſit. Quod autem hoc loco *Matth.* duos dicit , *Marcus* dicit vnum, & alterum non negat , ſciendum eſt vnum eorum fuiſſe notiſſimum : vnde & nomen eius & patris *Marcus* commemorat, quod in aliis non facit, niſi cum laitum nomine expreſſit : quia ſicut ille nobilis fuit: ita & iſte ex aliqua felicitate deiectus, notiſſimæ & famoſæ miſeriæ fuit , qui non ſolum cæcus, verum etiam mendicus ſedebat. Huius ergo illuminationem *Marcus* deſcribit , quia miraculo maiorem famam comparauit. Hoc eſt igitur quod dicit [filius Timæi] nobilis viri, nomine [Bartimæus] qui filius pinguedinis interpretatur : ex quo nomine prætetita proſperitas ſignificatur. *Iob* 16 Ego ille quondam opulentus, nunc repente contritus ſum. *Luc.* 1. Depoſuit potentes de ſede [cæcus] ex tanta proſperitate deiectum, tangit in duplicem miſeriam incidiſſe [cæcus] luminibus priuatus, vt vias ad quærendum neceſſaria non videret: & ideò [ſedebat] duces per vias non habēs. *Thre.*3. Me minauit & adduxit in tenebras: & non in lucem [iuxta viam] non in via, ne offendiculum eſſet tranſeuntibus, & tamen à tranſeuntibus videretur. *Matth.* 20. Duo cæci ſedentes ſecus viam. *Iſa.*59. Expectauimus lucem, & ecce tenebræ : ſplendorem, & in tenebris ambulauimus. Forſitan enim iſte quia proſperitate abuſus fuit, incidit in miſeriam cæcitatis & mendicæ paupertatis. *Deut.*28. Palpet in meridie ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris , & non diriget vias ſuas [mendicans] hoc eſt , extenſione manus paupertatem ſuam dicens, & in miſeria corporis nulla habens vitæ ſolatia , & miſeriæ temperamenta. *Iob* 30. Egeſtate & fame ſteriles, ſqualētes fame & miſeria. *Eccleſiaſt.*5. Diuitiæ conſeruatæ in malum Domini ſui. Pereunt enim in afflictione peſſima. Generauit filium, qui in ſumma egeſtate erit.

Qui cùm audiſſet quia Ieſus Nazarenus eſſet , cœpit clamare & dicere: IESV fili Dauid miſerere mei.

Tangit inſtantiam ſupplicantis : & dicit duo: ſupplicationem, & inſtantiam. In ſupplicatione dicit tria, ſcilicet, excitationem ad petendum, intenſionem ad clamandum , diſcretionem ad impetrandum.

Dicit igitur [qui cùm audiſſet] à tranſeuntibus quia ſicut dicit *Luc.*18. Cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc eſſet. Dixerunt autem ei quia Ieſus Nazarenus tranſiret : & hoc eſt [quia Ieſus Nazarenus] omni flore vernans [eſſet] qui tranſiret: ſpetans de miſericordia & bonitate & largitate eius, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, excitatus eſt ad petendum ab eo, de quo dicitur *Luc.* 1. Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent , ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. Et hoc eſt [cœpit clamare] cum magna deſiderij & intentionis & vocis intenſione. *Pſal.*17. Clamor meus introiuit in aures eius. *Pſal.*118. Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine. *Baruc.*3. Anima in anguſtiis & ſpiritus anxius clamat ad te Domine [& dicere] tangit diſcretionem petitionis ad exaudiendum.

IESV fili Dauid miſerere mei] Ieſum nominat Saluatorem, cuius & officium & actus ſemper fuit ad ſaluandum. In oratione Manaſſes. 2. *Paral. vlt.* Indignum ſaluabis me ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ [fili Dauid] manu fortis, qui ſaluare poteſt: affectu deſiderabilis, qui ex benignitate cunctis exhibet vultum gratioſum : diuitis regis , qui habet vnde ſaluare poſſit : miſericordis etiam in inimicos , quem aliena miſeria in corde afficit & cogit ad miſerendum. Tu qui filius huius es, & hæreditate cuncta iſta accepiſti [miſerere mei] de primo dicitur *Eccleſ.*46. Secundum nomen ſuum fortis in ſalutem gentis. De ſecundo *Ioel.*2. Benignus & miſericors & præſtabilis ſuper malitia. *Eſther.*15. Valde mirabilis es Domine, & facies tua plena gratiarum. Et ideò omnes in facie eius gratiam inueniunt. De tertio. 1. *Corinth.* 2, In omnibus diuites facti eſtis in illo. Et ſequitur, ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia. *Roman.* 10. Diues in omnes qui inuocant illum. De quarto *Pſal.*129. Apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. Ergo [miſerere mei] tua compaſſione, vtramque meam miſeriam corporis & fortunæ remouendo. *Pſalm.* 50. Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam: & ſecundum multitudinem miſerationum tuarum. *Iſa.*63. Vbi eſt zelus tuus & fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum, & miſerationum tuarum? ſuper me continuerunt ſe.

Et comminabantur illi multi vt taceret : at ille multo magis clamabat: fili Dauid miſerere mei.

Tangit hic ad petendum inſtantiam : & tanguntur tria quæ inſtantiam important, ſcilicet increpantium comminatio , qui à clamore hunc auertere non poterant : clamoris per omnia momenta

menta

menta accumulatio: & petitionis ingeminatio.

Dicit igitur [& comminabantur ei multi] nolentes inquietari Dominum [vt taceret] à clamore. *Matth.* 20. Qui præibant, increpabant eum vt taceret: ipſe verò multò magis clamabat. Et tales ſignant eos qui retrahunt à bono opere. *Prouer.* 3. Noli prohibere eum qui benefacit, ſi potes & ipſe benefac [at ille multò magis clamabat] *Col.* 4. Orationi inſtate vigilantes in ea. *Luc.* 18. Oportet ſemper orare & non deficere. *Thren.* 2. Deduc quaſi torrentem lacrymas per diem & per noctem: & non des requiem tibi, & ne taceat pupilla oculi tui [fili Dauid miſerere mei] ecce petitionis ingeminatio. *Matth.* 15. Miſerere mei fili Dauid. Facilis enim & mollis ad placandum fuit Dauid, cuius tu es hæres. 1. *Reg.* 23. Ipſe enim quaſi teneriſſimus ligni vermiculus. *Habac.* 1. Vſquequo clamabo, & non exaudies? vociferabo ad te, & non ſaluabis?

Et ſtans Ieſus præcepit illum vocari. & vocant cæcum dicentes ei, animæquior eſto, ſurge, vocat te. Qui proiecto veſtimento ſuo exiliens, venit ad eum. Reſpondens Ieſus dixit illi, quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei, Rabboni vt videam. Ieſus autem ait illi: vade, fides tua te ſaluum facit. Et confeſtim vidit, & ſequebatur eum in via.

Tangit hîc ea quæ circunſtant iſtius miraculi perfectionem. Sunt autem ſeptem, quorum primum eſt ſtatus tranſeuntis, cùm dicit [& ſtans Ieſus] vt eum cæcus conſequi poſſet: ſtetit enim ex miſericordia expectans eum, quem deſidem tranſiuerat ex iuſtitia. *Iſa* 30. Expectat vos Dominus vt miſereatur veſtri. *Cantic.* 2. En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum. Et quid mirum quod ſtat expectans, quia ante ſtetit pulſans. Secundum eſt adducendi cæci ad ſe præceptum: vnde dicit [præcepit illum vocari] vt Deo & lumini æterno appropinquaret. *Pſal.* 33. Accedite ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ non confundentur. *Geneſ.* 42. Adducite illum ad me, & ponam oculos meos ſuper eum. Tertium eſt quod iuxta Chriſti imperium cæcus vocatur [& vocantes cæcum] miniſtri illuminationis & interceſſores [dicentes ei] cæco iam ſtatim illuminando. 2. *Corinth.* 2. Confirmetis in illum charitatem [animæquior eſto] *Tobiæ* 5. Forti animo eſto, in proximo eſt vt à Deo cureris. *Baruch.* 4. Animæquior eſto populus Dei; quia quæ Deo placent manifeſta ſunt vobis. Ergo [ſurge] hoc eſt, ſurſum ad cæli lumen age te. *Epheſ.* 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus [vocat te] *Rom.* 4. Qui vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt. Quartum eſt cæci ad lumen acceleratio, & hoc eſt [Qui proiecto veſtimento ſuo] vt reuerentiam exhiberet, & priſtini erroris per confeſſionem conuerſationem deponeret *Cant.* 5. Exui me tunica mea, & quomodo induar illa? *Ephe* 4. Deponere vos ſecundũ priſtinã conuerſationem veterẽ hominem, qui corrũpitur ſecũdũ deſideria erroris [exiliens] præ gaudio quod concepit ſpe ſanitatis percipiendæ. *Cant.* 2. Ecce iſte venit, ſaliens in mõtibus, trãſiliens colles. quia ſi etiam claudus fuiſſet, præ gaudio ſaltaſſet: & hoc fuit ſignum perfectæ fidei, quia aliter gaudium tantum non concepiſſet. *Iſa.* 35. Tunc ſaliet quaſi ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum [venit ad eum] Saluatorem & illuminatorem omnium. 1. *Regum.* 25. In die bona venimus ad te.

Reſpondens Ieſus dicit ad eum.] Quintum eſt, in quo per quæſtionem intendit Dominus aliis huius cæci oſtendere affectum [quid tibi vis faciam?] Hoc quærit non ignorans, ſed vt aliis oſtendatur quod non carnale aliquid, ſed perceptionem luminis interioris & exterioris habet in deſiderio. *Tob.* 5. Quale gaudium mihi eſt qui in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video? [Cæcus dixit ad eum] de videndo lumine ſuum exclamans deſiderium. *Eccleſ.* 11. Dulce lumen oculis & delectabile, videre ſolem [Rabboni] dulciſſime magiſter: qui veritate tua omnes illuminas, qui dixiſti *Ioan.* 12. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ: qui dixiſti *Ioan.* 9. In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant [Vt videam] *Matth.* 20. *Luc.* 18. Rabboni vt videam lumen. *Pſal.* 17. Deus meus, illumina tenebras meas [Ieſus autem dixit ei] fons veræ lucis. *Sap.* 7. Candor lucis æternæ & ſpeculum ſine macula [vade] illuminationis profectu. Et hoc eſt ſextum. *Pſ.* 88. Domine in lumine vultus tui ambulabunt: & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iuſtitia tua exaltabuntur. *Baruch* 3. Diſce vbi ſit lumen oculorum & pax [fides tua] qua me poſſe hoc tibi facere credis [te ſaluum fecit] & *Luc.* 7. Fides tua te ſaluam fecit, vade in pace [& confeſtim vidit] hoc eſt ſeptimum [confeſtim] quia neſcit tarda molimina Spiritus ſancti gratia. Et ne putarent per medicinam curatus, ſtatim in momento factum eſt. Confeſtim ergo vidit. *Pſalm.* 118. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. *Act.* 9. Ceciderunt ab oculis eius tanquam ſquamæ, & viſum recepit. *Mich.* 8. Cum ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt [& ſequebatur eum in via] fructus eſt miraculi & vtilitas. *Matth.* 8. Sequar te quocunque ieris. Hic enim de cætero lumen ſequebatur, ne in tenebris impingeret. *Ioan.* 12. Dum lucem habetis, credite in lucem vt filij lucis ſitis. *Epheſ.* 5. Vt filij lucis ambulate. Hoc enim eſt primum lucis beneficium vt ſequamur lucem.

CAPVT XI.

Et cum appropinquarent Ieroſolymæ & Bethaniæ ad montem Oliuarum.

AB hoc loco agere incipit de electione quorundam ad regnum Leonis pertinentium, & de reprobatione aliorum: continentur autem in ea tria capitula, in quorum primo ſub metaphora deſcribitur Synagogæ reprobatio, & Eccleſiæ de gentibus electio: in ſecundo autem meritum reprobationis oſtenditur, quod eſt huius libri capitulum duodecimum: in

tertio

tertio autem, hoc eſt, tertiodecimo huius libri capitulo, modus reprobationis ſynagogæ determinatur. Iſtud autem capitulum in duas diuiditur partes, in quarum prima duplex metaphora reprobandæ ſynagogæ inducitur: in ſecunda autem quæſtio de poteſtate huius reprobationis determinatur *ibi* [Et veniunt rurſus Ieroſolymam, &c.] Prima harum adhuc ſecundum duplam reprobationis metaphoram in duas partes diſtribuitur, quarum prima eſt metaphora inducens inobedientiam legis, propter quam Synagoga reprobatur: ſecunda autem, ariditatem dulcedinis intellectus ſpiritualis, propter quam per panem condemnatur ſterilitati: quæ incipit *ibi* [Et alia die cum exirent à Bethania, eſuriit.] Adhuc autem prior harum in tres ſcinditur partes, in quarum prima per adductionem pulli indomiti Gentium vocatio, & reprobatio Iudæorum præſignatur: in ſecunda, per proceſſionem vna fides Patrum & Gentium vocatarum oſtenditur *ibi* [Multi autem ſtrauerunt] in tertia deſiderium ſalutis Iudæorum in Chriſto, & ingratitudo eorundem demonſtratur *ibi* [Et intrauit Ieroſolymam in templum, & circumſpectis, &c.] In prima harum partium tres ſunt paragraphi, in quorum primo diſcipulorum miſſio continetur: in ſecundo, obedientia Diſcipulorum perfecta deſcribitur: & in tertio, electionis Gentium metaphora per ſeſſionem aſelli demonſtratur. In primo horum paragraphorum duo dicuntur, ſcilicet, diſcipulorum miſſio, & legationis iniunctio. Circa miſſionem duo attenduntur, ſcilicet, loci vnde mittuntur opportunitas, & nuntiorum idoneitas. De loci opportunitate tria dicuntur: deſcribitur enim opportunitas ex viæ termino: & deſcribitur opportunitas ex loci in quo miſſio ordinata eſt myſterio: & tertio deſcribitur ex loci a quo miſſio eſt facta proprio ſignificato.

Dicit igitur [Et cùm] quinque diebus ante paſcha, hoc eſt, die dominica palmarum [appropinquaret IESVS] hoc eſt, appropinquare inciperet [Ieroſolymæ] ad quam tendebat tanquam ad locum paſſionis. *Matth.* 20. *Luc.* 18. *Marc.* 10. Ecce aſcendimus Ieroſolymam: & conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt de Filio hominis *Luc.* 13. Non capit Prophetam perire extra Ieruſalem. Hic autem locus opportunus fuit paſſioni, quia per paſſionem introitus eſt ad æternæ pacis viſionem, quod Ieruſalem interpretatur. *Galat.* 4. Illa quæ ſurſum eſt Ieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra. *Iſa. vltim.* In Ieruſalem conſolabimini, videbitis & gaudebit cor veſtrum [& Bethaniæ] locus eſt in quo ordinatum eſt de miſſione iſta. *Ioan.* 12. Ante ſex dies paſchæ venit IESVS Bethaniam vbi fuerat Lazarus mortuus quem ſuſcitauit IESVS. Fecerunt autem ei ibi cœnam, & Martha miniſtrabat: Lazarus autem erat vnus de diſcumbentibus. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi piſtici pretioſi: & fracto alabaſtro effudit ſuper caput ipſius recumbentis. Et ibi proditor pro vnguenti recuperatione concepit proditionē: & Chriſtus ibi ordinauit electorum, per diſcipulorum legationem, vocationem: & hoc fuit ſabbato ante palmas. Hic autem locus non niſi duodecim ſtadiis diſtabat a Ieruſalem. Opportunus autem fuit: quia Bethania domus obedientiæ interpretatur, & per obedientiam Patris ordinatum eſt vocationis electorum officium. *Phil.* 2. Factus obediens Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis [ad montem Oliueti] *Matt.* 21. Cùm veniſſet Bethphage ad montem Oliueti. Bethphage enim caſale paruum erat in latere montis Oliueti ſitum: opportunus autem locus fuit vnde talis miſſio fieret: vnde *gloſſa*. Hæc in monte Oliueti poſita eſſe dicitur: vt Eccleſia per gratiam Dei eſſe ſaluanda ſignetur; quam vnctione ſpiritualium chariſmatum, & ſcientiæ & pietatis luce fouet. Mons enim Oliueti ſpiritualiū diſtributor gratiarum eſſe ſignatur: & ne abſconderetur ciuitas ſupra hunc montem poſita, mittit duos de Diſcipulis ſuis, dicens illis: Ite in caſtellum quod contra vos eſt. Sic ergo patet huius loci, vnde facta eſt, ad ipſam legationem conuenientia. *Matth.* 5. Non poteſt abſcondi ciuitas ſupra montem poſita. Mons enim eſt eleuatio poteſtatis eccleſiaſticæ: & fructus oliuæ ſignat gratiarum in Eccleſia vbertatem. *Cant.* 1. Oleum effuſum nomen tuum. *Eccleſ.* 9. Oleum de capite tuo non deficiet.

Mittit duos ex Diſcipulis ſuis.

Tangitur hic legatorum ſiue nuntiorum Idoneitas: duo autem tanguntur circa hoc, ſcilicet, myſterium, & informatio æternæ veritatis. Dicit igitur [Mittit] authoritatem dans legationis. *Matth.* 10. Ecce ego mitto vos ſicut oues *Luc.* 10. Ite: Ecce ego mitto vos [duos] propter geminæ charitatis affectum, ſicut dicit *Gregorius*, quia Charitas non minus quam inter duos haberi poteſt. Vel ſicut *dicit gloſſ.* propter veritatis ſcientiam & operis munditiam. *Prouerb.* 18. Frater qui iuuatur à fratre, eſt quaſi ciuitas firma. *Eccleſ.* 4. Melius eſt eſſe duos quàm vnum: habent enim ſolatium mutuæ ſocietatis [ex Diſcipulis ſuis] quos æternæ informauerat veritatis inſtitutis. *Ioan.* 8. Si vos manſeritis in ſermone meo: Diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.

Et ait illis: Ite in caſtellum quod contra vos eſt:

Et ait illis iniungens illis ſuæ legationis officium. 2. *Corinth.* 5. Legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos [Ite in caſtellum] Iniuncta hæc tangitur Diſcipulis legatio. Quatuor autem dicit; legationis proceſſum, legatorum euentum, legationis officium, & legationis iniunctæ ſtatim ad mouendum impedimentorum. Primum tangit cùm dicit [Ite] procedendo legationis proceſſu & profectu. *Marc. vltim.* Ite in orbem vniuerſum & prædicate Euangelium omni creaturæ. *Iob*, 38. Nunquid emittes fulgura, & ibunt? & reuertentia dicent tibi, adſumus? ac ſi dicat, non tu facies hoc, ſed ego. Fulgura enim ſunt Apoſtoli tonantes prædicatione, & micantes coruſcatione, & feruentes comminatione, & blandientes leni lumine, æternæ vitæ promiſſione [in caſtellum] quòd iam propter iniquitatem, ea quæ erat metropolis ciuitas, in caſtellum humile eſt contracta. *Iſa.* 1. Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. Incaſtellata autem eſt arma contra Deum ordinatis. *Thren.* 3. Circumædificauit aduerſum me lapidibus quadris vt non egrediar. *Pſalm.* 59. Quis deducet me in ciuitatem munitam [quod contra vos eſt] quia tota ſe totam parauerat ciui-

tas

tas contra Saluatorem. *Pſalm.*54. Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate: tota die ſuper muros eius iniquitas, & in plateis eius vſura & dolus. Hæ ſunt munitiones contra quas mittuntur Apoſtoli. 2.*Corinth.*10. Conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Chriſti.

Et ſtatim introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum, ſuper quem nemo adhuc hominum ſedit: ſoluite illum & adducite. Et ſi quis vobis dixerit: quid facitis? dicite, quia Domino neceſſarius eſt, & continuò illum dimittet huc.

Tangit hic legatorum euentum: dicit igitur [Et ſtatim] in ipſo vrbis pomœrio [introeuntes] quia ſtatim occurrit eis quod quærebant. *Gen.*26. Voluntas Dei fuit, vt citò occurreret mihi quod volebam [illuc] hoc eſt, inibi [inuenietis pullum] *Matth.*21. Inuenietis pullum aſinæ ſuper quem nullus hominum ſedit. Qui nullo fræno domitus & attractus gentilem ſignificat populum, qui nulla lege frænatus fuerat. *Iob* 11. Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri ſe natum liberum putat. Putabat enim gentilis populus ſe natum ad libertatem: & ideò nulla lege ſe frænari permiſit [ligatum] multorum vinculis peccatorum. *Prouerb.*5. Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. *Pſalm.*118. Funes peccatorum circumdederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis [ſuper quem] regendum ad honeſtatem legum [nemo adhuc hominum] ratione vtentium [ſedit] domandum & regendum: ſed in barbaris ſcientiis (aliàs ſcientiis) viuit vagans per campos licentiæ. *Pſalm.*80. Ibunt in adinuentionibus ſuis. *Iob* 39. Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit? Onager eſt aſinus agreſtis cui nullus rationabilium inſedit doctorum, vt dicit *Gloſſ.* [Soluite illum] à vinculis peccatorum. *Matth.*16. Quodcunque ſolueritis ſuper terram: erit ſolutum & in cælis. *Pſalm.*145. Dominus ſoluit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Et abſolutum à vinculis peccatorum [adducite mihi] inſidendum & regendum. Et hæc eſt iniuncta legatio. *Ioan.*1. Adduxit eum ad IESVM. *Iſa.*60. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum: quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, & fortitudo gentium venerit tibi. Omnes enim illi per pullum ſignificantur, adducendi per Apoſtolos.

Et ſi quis vobis aliquid dixerit] Hoc eſt, ſi aliquis vobis aliquid dixerit obiiciens contra pulli ſolutionem: totus enim mundus contra ſolutionem pulli iſtius rationibus armabatur, ſolutioni contradicens. *Ezech.*3. Audiui poſt me vocem commotionis magnæ. *Pſalm.*91. Eleuauerunt flumina, Domine: eleuauerunt flumina vocem ſuam, hoc eſt, defluentes temporaliter infideles. Sic eductioni populi de Ægypto Ægyptij contradixerût. Sic Pharao contemptus ſurgit in ſcandala. *Mat.*21. Si quis vos interrogauerit, dicens [Quid facitis] hoc eſt, quare hoc facitis. Sicut multi quærunt rationem, quare à libertate vocetur aliquis ad fidem vel religionem? *Iſa.*58. Scire vias meas volunt. *Exod.*5. Neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam [dicite] hoc eſt, rationes fidei oſtendite [quia Domino] regendus pullus [neceſſarius eſt] Non neceſſitate Domini, ſed neceſſitate pulli, quia aliter indomitus periret. 1.*Petr.*3. Parati omni poſcenti vos rationem reddere de ea quæ in vobis eſt fide & ſpe [& continuò] audita fidei ratione [illum] pullum [dimittet huc] adducendum ad me. *Iſa.*45. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo: portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. Dominus enim aſſignata rationabili ratione fidei, humiliat intellectum audientium, & humiliat glorioſos terræ *Philoſophos*. Et confringit portas æreas, quando frangit Oratorum eloquentiam per orbem ſonantem. Et vectes ferreos confringit, quando acutos ſyllogiſmos dialecticæ fidei ſubdit. Et tunc dimittitur ab eis adducendus ad Dominum, qui ante rationibus phantaſticis detinebatur

Et abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio, & ſoluunt eum. Et quidam de illic ſtantibus, dicebant illis; quid facitis ſoluentes?

Tangitur hic Diſcipulorum ſimplex obedientia: & dicuntur hic quinque: profectus, ſermonis prædicti effectus, præcepti impletio, præſentium aſtantium contradictio, & pulli ad Dominum adductio. Dicit igitur [Et abeuntes] Diſcipuli à Domino ad obedientiæ perfectionem. *Ezech.*1. Animalia ibant in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Nulla enim erat dubitatio, nulla interrogatio, quo minus iniunctæ obedientiæ opus non ſtatim perficeretur in impetu charitatis & feruore ſpiritus [inuenerunt pullum] liberum, nullo iugo obedientiæ preſſum, nullo fræno alicuius legis frænatum [ligatum] loris ſuorum peccatorum & laſciuiatum. *Oſea* 4. Ligauit eum ſpiritus in alis ſuis, hoc eſt, ſpiritus fornicationis & laſciuiæ. 2.*Paral.p.vltim* Ligatus ſum multo vinculo ferri; & non eſt reſpiratio mihi [ante ianuam] hoc eſt, ante fidei principia & articulos per quos eſt ingreſſus in Eccleſiam. *Ioan.*10. Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit ſaluabitur, & paſcua inueniet. *Geneſ.*24. Ingredere benedicte Domini, cur foris ſtas? Quia foris eſt qui eſt ante principia fidei & ante Chriſtum [in biuio] hoc eſt, in libertatis arbitrio: quia poterat intrare & diuertere prout volebat. *Eccl.*15. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Ad literam tamen ſicut alibi diximus erant ibi ligata animalia oneriſera: vt pauperes qui ad diem ſolennem aſcenderant, & laſſati in via perficere iter non poterant illis veherentur. Vel ſi forte onera habebant ad ritus ſacrificiorum pertinentia, animalibus illis communibus veherentur: vt ſacrificiorum vſus in tanta haberetur ſolennitate. Sed primum eſt: quod myſterium eſt de intentione Domini [& ſoluunt eum] Ecce obedientia. *Pſalm.*115. Dirupiſti vincula mea: tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.

Et quidam de illic ſtantibus dicebant] Sicut Athenienſes dixerunt Paulo *Act.*17. Poſſumus ſcire quæ eſt hæc noua, quæ à te dicitur, doctrina, noua enim quædam infers auribus noſtris [Quid facitis ſoluentes pullum] hoc eſt, quare hoc facitis? quia paternas leges & conſuetudines relinquitis,

quitis,& noua quædam & hactenus inaudita ſeruare vultis. *Ioan* 9. Tu Diſcipulus eius ſis, nos vero Moyſi diſcipuli ſumus. Nos ſcimus quia Moyſi locutus eſt Deus, hunc vero neſcimus vnde ſit [qui] Diſcipuli [dixerunt illis] taliter obiicientibus [ſicut præceperat Dominus] omnem obiectionem eorum & laqueum diſſoluentes. *Pſal.* 14. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus; timentes autem Dominum glorificat [& dimiſerunt eos] nihil vlterius obiicientes. 1. *Reg.* 2. Impij in tenebris ignorantiæ conticeſcent: quia non in fortitudine ſua roborabitur vir.

Et adduxerunt pullum ad Ieſum: & ponunt illi veſtimenta ſua, & ſedit ſuper eum.

Perfectio eſt obedientiæ Diſcipulorum. *Pſal.* 35. Homines & iumenta ſaluabis Domine, quemadmodum multiplicaſti miſericordiã tuam Deus. *Pſal.* 51. Vt iumentum factus ſum apud te, & ego ſemper tecum. Pullus enim licentioſe liber, quem nullum præceptum legis diuinæ domuerat, & quem nulla lex humana ordinauerat ad diſciplinam: adducitur autem, quando frænum legis imponitur, & regimini diuino præparatur. Hoc ſignificatur *Ioan.* 1. Vbi dicit Andreas fratri ſuo Simoni: inuenimus Meſſiam, qui dicitur Chriſtus, & adduxit eum ad Ieſum. Ad literam etiam Philippus putatur fuiſſe vnus ex Diſcipulis qui miſſi fuerunt ad pullum adducendum, quia ipſe primus gentilem adduxit eunuchum reginæ Candacis. Alter autem putatur fuiſſe Petrus, qui adduxit Cornelium centurionem *Act.* 10. Tanguntur autem tria adhuc, ſcilicet, pulli adductio, ſtramenti præparatio, & Domini inſeſſio. Primum fit per fidei prædicationem: ſecundum per exempli & virtutis informationem: tertium autem per Domini in regimine gubernationem.

Dicit igitur [& adduxerunt pullum ad Ieſum] fidem gentibus prædicando [& impoſuerunt illi] pullo pro ſtramento [veſtimenta ſua] vt in eis Dominus molliter ſederet. Veſtimentum autem quod ſic ad ſubſternendum eſt aptum vocatur ſtragulum, à ſtramento ſic vocatum. *Prou.* 31. Stragulatam veſtem fecit ſibi. Hoc autem ſpiritualiter fit, quando Doctor talia exhibet exempla, quæ ſuper alio poni poſſunt per impoſitionem. 1. *Regum* 18. Expoliauit ſe Ionathas tunica ſua vſque ad gladium & balteum. Quia gladium verbi Dei in prędicationis officio, & balteum in prælationis Eccleſiaſticæ faſtigio, prælatus ſubdito communicare non debet. Quædam tamen *Gloſſa* dicit, quod veſtimenta ſignificant corpora Sanctorum: quæ pro confirmatione multi martyres ſtrauerunt, vt viam gentilibus ad fidem præpararent. *Prouer. vlt.* Byſſus & purpura indumentum eius. Byſſus in candore innocentiæ, & purpura in ſanguinis rubore. *Apocal.* 3. Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua cum mulieribus, ambulabunt mecum in albis: quia digni ſunt [& ſedit Dominus ſuper eum] hoc eſt, pullum, de cætero fræno Domini regendum. *Zachar.* 9. Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce Rex tuus venit tibi iuſtus & Saluator: ipſe pauper & aſcendens ſuper pullum filium aſinæ. Iſti ſunt nitentes aſini, quibus inſident pugnatores Diaboli doctrinis & exemplis Apoſtolicis ſtrati. *Iudic.* 5. Qui aſcenditis ſuper nitentes aſinos, & ſedetis in iudicio & ambulatis in via.

Multi autem veſtimenta ſua ſtrauerunt in via: alij autem frondes cædebant de arboribus, & ſternebant in via.

Tangitur hic ordinata Domini proceſſio, per quam vna fides Gentium vocatarum & Patriarcharum demonſtratur: vt inſerti ſciantur eſſe in radicem oliuæ. *Rom.* 11. Tu contra naturam inſertus es in bonam oliuam, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Habet autem hæc proceſſio tres partes: quidam enim viam præparando ſuauem viam fecerunt: alij viam ornauerunt: tertij laudes vnitatem fidei declarantes decantauerunt. De primis dicit [multi autem] procedentium cum Domino ad feſtum Paſchæ [ſtrauerunt veſtimenta] indumentorum, vel exemplorum, vel corporum [in via] vt molliter & pulchrè iumentum incederet vehens Dominum, & ad duritiem & inæqualitatem lapidum ſub Domino non calcitraret: vnde *Gloſſ.* vt inoffenſo pede pullus tranſiret. Per indumentum enim pullus non calcitrat, & per virtutis exemplum aſininus homo rudis molliter in vita Eccleſiaſtica pedem ponit, & per corpora martyrum ne cadat in fide confirmatur. *Iſa.* 40. Parate viam Domino. *Iob* 35. Nonne veſtimenta tua calida ſunt, cum perflata fuerit terra auſtro? *Apocal.* 16. Beatus qui cuſtodit veſtimenta ſua ne nudus ambulet. *Eccleſ.* 9. Omni tempore ſint veſtimenta tua candida [Alij autem cædebant frondes] virides [de arboribus] vt viam ornarent [& ſternebant in via] Hæ autem frondes ſignant virides patrum ſententias de Chriſto promulgatas, & flores virtutum. *Eccleſ.* 24. Rami mei honoris & gratiæ. *Matth.* 21. & *Ioan.* 12. Alij ramos de arboribus proſternebant. *Leuit.* 23. Sumetis vobis fructus arboris pulcherrimæ: ſpatulaſque palmarum & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente: & lætabimini coram Domino Deo veſtro, & celebrabitis ſolemnitatem.

Et qui præibant & qui ſequebantur clamabant dicentes: Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris noſtri Dauid: Hoſanna in excelſis.

Hic tangit de laude: tangit autem duo: diuerſitatem laudantium, & vnitatem laudis. De primo dicit [& qui præibant] in via ante Dominum qui ſignant patres præcedentes primum aduentum. *Geneſ.* 32. Antecedite me & ſit ſpatium inter gregem & gregem. Decebat enim (*vt dicit Auguſt.*) vt magnus rex veniens, multis antecedentibus eum præconibus prænunciaretur [& qui ſequebantur] Chriſti in carne aduentum vſque in finem ſeculi. *Dan.* 3. Nunc ſequimur te in toto corde noſtro, & timemus te: & quærimus faciem tuam [clamabant dicentes] tangitur hic vnitas laudis in tribus, ſcilicet, prædicatione venientis, & in prædicatione poteſtatis, & in deſiderio ſalutis. In primo dicuntur tria: intenſio deuotionis, præconium venientis, confeſſio maieſtatis. De primo dicit [clamabant] quod intenſionem ſignificat deuotio-

nis. *Iſa.* 6. Commota ſuot ſuperliminaſia domus à voce clamantium. Quia iſte clamor nouæ gratiæ commotionem & finem ſignificabat templi Synagogæ. *Pſal.* 26. Circuibo & immolabo in tabernaculo eius hoſtiam vociferationis : cantabo &. pſalmum dicam Domino [dicentes] in deſiderio ſalutis [Hoſanna] *Gloſſa* Hoſanna verbum Hebræum , & compoſitum ex integro & corrupto. O ſi enim ſalua, vel ſaluifica : anna autem interiectio eſt deprecantis. Denique in *Pſalm.* 117. Vbi ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt. O Domine ſaluum me fac, ibi in Hebræo habetur Anna, adonai, Hoſanna. Quod noſter *Hieron.* ita tranſtulit. Obſecro Domine ſalua, obſecro. Idem ergo eſt oſi Domine per interiectionem obſecrantis, quod obſecro Domine per ipſum verbum obſecrationis. Hæc *gl.* videtur eſſe magiſtralis: & ſecundũ hãc expoſitionem vox clamantiom in deſiderio ſalutis videtur allodere nomini Saluatoris. Ieſum enim Saluatorem deprecantur vt ſaluificet, ne ſignificatio nominis ab effectu cadat Saluatoris. 1. *Paralip. vlt.* Indignum ſaluabis me ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ Hæc autem ſalus facta eſt per Paſſionem ad quam ibat. *Pſal.* 45. Salnaſti enim nos ex affligentibus nos: & eos qui nos oderunt confudiſti.

Benedictus] præconium eſt venientis. Dicitur autem benedictus non paſſiuè, quod ab aliquo vt maiore acceperit benedictionem: ſed quia vt omni benedictione plenus, etiam in maledictis benedictio ab ipſo profluxit. *Eccleſiaſt.* 39. Benedictio illius quaſi fluuius inundauit , & quomodo cataclyſmus aridam inebriauit. Hæc autem beoedictio tria facit, ſcilicet, quia maledictum primum in benedictionem commutat. *Geneſ.* 25. In me ſit iſta maledictio : tantummodo pergens affer quæ dixi. Secundo omnibus bonis nos implet : quia ſicut dicit *Greg.* Benedictio Dei eſt bonorum collatio, & eorundem multiplicatio. Vnde etiam ipſe veritatis inimicus hæc dicit *Iob* 1. Operibus manuũ eius benedixiſti, & poſſeſſio eius impleuit terram. *Deut.* 33. Nephthalim abũdãtia perfruetur plenus benedictionibus Domini. Nephthalim latitudo interpretatoi: quia bonis Domini dilatamur. Tertio benedictio Domini munit & tutat contra hoſtem: *vnde Geneſ.* 32. Cùm Iacob timeret hoſtes dixit Domino : non dimittam te niſi benedixeris mihi. Et benedixit eum in eodem loco, dicens: ſi contra Deum fortis fuiſti, quanto magis contra homines præualebis? Sic ergo clamant eum benedictũ, omnibus benedicentem. *Geneſ.* 12. In te benedicentur omnes gentes [qui venit] in præterito quidem venit in mundum, ſed modo venit ad patiendum & immolandum : & per Reſurrectionem ad regnandum. *Pſal.* 117. Benedictus qui venit in nomine Domini: Deus Dominus & illuxit nobis.

In nomine Domini] profeſſio eſt maieſtatis : in nomine enim Domini venire eſt notam diuini dominij in ſe omnibus oſtendere , ſicut Chriſtus venit in omni maieſtate Patris, notata & expreſſa per modum ſignorum: hæc enim fecit abſque clauſe ſopplicationis ſicut poteſtatem habens. 1. *Tim.* 6. Beatus & ſolus potens, Rex regum: & Dominus Dominantium. *Apocal.* 19. Habens in veſtimento & io femore ſuo ſcriptum : Rex regum & Dominus dominantium. Sic ergo venit in nota & nomine Domini, omnibus ſuperpoſitis diues in omnes in omni gratia : & non nutantis virtutis qui ſuos continere valeat , ne vnquam ad ſcabellaria, quæ conculcanda ſunt, inclinentur. De primo bonum dicitur *Pſal.* 8. Conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum : omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. De ſecundo. 1. *Corinth.* 2. In omnibus diuites facti eſtis in illo in omni verbo & in omni ſcientia: Ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia. De tertio *ibidem.* Qui confirmabit vos vſque in finem ſine crimine. Hæc enim tria (vt dicit *Dionyſius*) ſonat nomen Domini : dicit enim ſic, Dominus eſt non peiorum ſiue inferiorum exceſſus tantum : ſed & omnium pulchrorum & bonorum poſſeſſio firma, & non cadere valens fortitudo. Sic ergo venit in nomine Domioi : & hoc eſt præconium venientis.

Benedictum quod venit regnum] hæc eſt prædicatio poteſtatis. Regnum enim nihil aliud eſt niſi completa & vnica in omnes poteſtas continendi in legibus, & officiorum ordine , & virtutibus & poteſtatibus omnes ſobiectos. Dicit enim *Dionyſius*. quod regnum eſt omnis finis, & ordinis, & legis diſtributio Hoc ergo Incipit in gratia in Chriſtó in quo ſui continentur & reguntur in omnis finis & boni perfectione , & in omni graduum & dignitatum & officiorum diuinorum ordine, & in omni diuinarum legum honeſtiſſima diſtributione, quæ pro locis & temporibus & perſonis vnicuique ſecundum propriam dignitatem diſtribuuntur. *Pſal.* 144. Regnum tuum, regnum omnium ſeculorom : & dominatio tua in omni generatione & generationem. Hoc regnum dicitur eſſe [Dauid patris noſtri] quia in ipſo eſt præfiguratum , qui eſt ſecundum cor Dei electus. 1. *Reg.* 16. & *Act.* 7. Inueni Dauid virum ſecundum cor meum, qui faciet omnem voluntatem meam. Et in nomine Dauid eſt perfectum: quia vt manu fortis ſuos continet , & in aſpectu deſiderabilis plenas omnibus largitur donationes gratiarum. Et de fortitudine quidem dicitur *Iſa.* 19. Rex fortis dominabitur eorum. *Exod.* 15. Quis ſimilis tui io fortibus Domine? De deſiderio autem benignam & largiſſimam faciem eius videndi dicitur *Eſther.* 15. Valde mirabilis es Domine , & facies tua plena eſt gratiarum. Et hoc dictum eſt de eo de quo dicitur *Eſther* 3. Largitus eſt munera iuxta magnificentiam principalem. *Epheſ.* 4. Dedit dona hominib. Sic igitur Benedictũ eſt quod venit in Chriſto regnum patris noſtri Dauid ; quia rex iſte non vt tyrannus opprimit , ſed in affectu patris ſuos diligit. *Ierem.* 3. Patrem vocabis me : & poſt me ingredi non ceſſabis. *Iſa.* 64. Pater noſter es tu: nos vero lutum, & fictor noſter, & opera manuum tuarum omnes nos. *Ioan.* 8. Vnum patrem habemus Deum. *Vnde Gloſſ.* Hoc conſonat Gabrieli qui ait. Hic erit magnus & filius Altiſſimi vocabitur: & dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius : vt ſcilicet , gentem quam Dauid temporaliter rexit , & cui exempla iuſtitiæ præbuit , & ſpiritualibus hymnis ad fidem & Dei timorem accendit : ipſe factis, verbis , donis , & promiſſis ad regnum cæleſte regeret , & ad regnum cæleſte introduceret.

Hoſanna in excelſis] ingeminatio eſt deſiderij ſalutis. Quod dicit [in excelſis] ſignum eſt quod in inferioribus non eſt ſalus , ſed multiplex periculum : ſed in excelſis (quæ ſola cæleſtia ſunt) ſalus ſine periculo inuenitur. *Iob* 17. Libera me Domine , & pone me iuxta te : & cuiuſuis manus pugnet

gnet contra me. Vel per hoc quod dicitur [in excelſis] hic ſignatur per primum Hoſanna quod Chriſtus rex eſt in terra vniuerſa per fidem & gratiam. Per hoc autem quod additur hic [in excelſis] ſignificatur quod non tantum in terris, ſed etiam in cæleſtibus Chriſtus regnat: quia per eum ea quæ in terris & in cælo ſunt inſtaurantur. *Eph.*1. Vnde *gloſſ.* per hoc quod iungitur [Hoſanna in excelſis] quod eſt ſalus, ſignificat quod aduentus Chriſti non ſolùm hominum ſalus, ſed totius mundi: terrena iungens cæleſtibus, vt ei omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium & infernorum. Sic igitur dicitur [Hoſanna in excelſis] Et hîc terminatur laus iſtius proceſſionis. Multa autem de his notata ſunt *Matth.*21. *Luc.*20. & *Ioan.*12. quæ ibi requiri habent, quia magis ibi competunt quam hîc: Hæc hiſtoria enim de primo eſt canone, in quo omnes Euangeliſtæ conueniunt. Factum autem eſt iſtud in die palmarum, quinque diebus ante paſcha Iudæorum.

Et introiuit Ieroſolymam in templum: & circumſpectis omnibus cum iam veſpera eſſet hora, exiit in Bethaniam cum duodecim.

Hîc oſtenditur deſiderium ſaluris Iudæorum in Chriſto, & ingratitudo Iudæorum ad tantum beneficium. Dicuntur autem hîc duo, quorum vnum eſt beneficium quod impendit Dominus ad ſalutem procurandam: ſecundum autem eſt ingratitudo quam Iudæi impenderunt Saluatori. Dicit igitur [Et intrauit] IESVS vt exhiberet ſalutem [Ieroſolymam] vbi fuit metropolis Iudæorum [in templum] in quo fuit exhibenda Iudæis ſalus. *Pſalm* 47. Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui. *Malach.*3. Statim veniet ad templum ſanctum ſuum dominator, quem vos quæritis: & Angelus teſtamenti, quem vos vultis. In hoc autem introitu ſicut dicitur *Matth.*21. & *Ioan.*2. & *Luc.*19. Eiecit vendentes & ementes, ſicut infra continetur: & in loco ſolenni ſe exhibuit ad docendum ſalutis viam. *Iſa.*2. De Sion exibit lex & verbum Domini de Ieruſalem. *Ioan* 18. Ego ſemper docui in templo in quo omnes Iudæi conueniunt, & in abſcondito locutus ſum nihil.

Et circumſpectis omnibus] Tangitur hic Iudæorum ingratitudo, quia Doctorem ſalutis etiam hoſpitio recipere noluerunt: & hoc eſt [circumſpectis omnibus] Omnes circumſpicit qui nihil habuit de proprio vbi hoſpitaretur: ſed omni beneuolentia indiguit 2.*Corinth.*8. Scitis enim gratiam Domini noſtri IESV CHRISTI: quoniam propter nos egenus factus eſt cùm eſſet diues, vt vos illius inopia diuites eſſetis. *Pſalm.*87. Pauper ſum ego, & in laboribus à iuuentute mea. *Matth.*8. Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet *Hieronymus* Ergo circumſpicit ſiquis ſit tantæ egeſtatis auxiliator & conſolator. *Pſalm.*68. Conſolantem me quæſiui, & non inueni. *Eccli.*51. Reſpiciens eram ad adiutorium hominum & non erat [cum iam veſpera eſſet] quod erat tempus declinandi ad hoſpitium. *Luc.*24. Mane nobiſcum Domine quoniam adueſperaſcit & inclinata eſt iam dies. Tunc enim vt dicit *gloſſ.* circumſpexit, ſiquis eum hoſpitio ſuſciperet. Tantæ enim paupertatis fuit vt hoſpitio indigeret: & ita nulli adulatus, vt in tanta vrbe nullum hoſpitium inueniret: & ideò [cum iam veſpera eſſet hora] & nullus eum colligeret [exiit in Bethaniam] vbi recipi conſueuit in domum Marthæ & Mariæ & Lazari: quinque enim diebus ſemper in ſero exiit in Bethaniam in veſpera, & iterum mane rediit ad templum ad docendum [cum duodecim] qui magis quàm alij erant inſtruendi. In mane autem ſemper venit ad templum. *Pſalm.*5. Adorabo ad templum ſanctum tuum. Vnde *gloſſ.* Exemplum dedit nobis vt quocunque venitemus, primum ad domum orationis, ſi ibi eſt, diuertamus: & cùm nos per orationis ſtudium commendauerimus, ad ea propter quæ venimus agenda ſecedamus. *Matth.*6. Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius: & omnia hæc adiicientur vobis.

Et alia die cum exirent à Bethania eſuriit. Cúmque vidiſſet à longe ficum habentem folia, venit ſiquid fortè inueniret in ea: & cùm veniſſet ad eam, nihil inuenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. Et reſpondens dixit ei: iam non amplius in æternum ex te fructum quiſquam manducet: & audiebant Diſcipuli eius.

Hîc per ſimilitudinem ficus aridæ reprobatio inducitur Synagogæ: diuiditur autem pars iſta in tres partes, in quarum prima per ſimilitudinem ficus, maledictionem inducit ſynagogæ: in ſecunda autem cauſam iſtius inducit maledictionis *ibi* [Et veniunt Ieroſolymam] In tertia autem ex hoc inducit inſtructionem Prælatorum & Eccleſiæ *ibi* [Et cùm veſpera eſſet facta] Adhuc autem in prima harum ſunt quinque, in quorum primo deſiderium ſalutis Synagogæ exprimitur in Domino: in ſecundo, promiſſio fructus ſignificatur in Synagoga: in tertio, ſterilitas & euacuatio dulcedinis demonſtratur: in quarto, ſterilitati perpetuæ addicitur: & in quinto, Diſcipuli hoc ad inſtructionem ſuam audiſſe perhibentur. Dicit igitur [Et alia die] hoc eſt, alia die, cum ſecunda lux fulgeret in prædicatione Diſcipulorum quæ primo fulſerat in prædicatione ipſius [cum] Chriſtus luce prædicationis Diſcipulorum [exiret] iterum ad notitiam hominum [à Bethania] ſicut per obedientiam iniunxerat ei Pater [eſuriit] ſalutem Iudæorum & dulcedinem intellectus ſpiritualis. *Mich.* 7. Præcoquas ficus deſiderauit anima mea.

Cúmque vidiſſet] Secundum eſt quaſi à lumine ſuo [à longe] per peccatum elongatam. *P*.118. Longe à peccatoribus ſalus [ficum] hoc eſt, ficulneam [habentem folia] quorum viriditas fructum promittit. Quia, ſicut dicit *Philoſophus*, Folia plantis ad cooperiendum fructus data ſunt. *Matth.*11. Nihil inuenit in ea. Folia enim quæ ſunt verba literæ, dulcedinem promittentis ſignificant Synagogæ. Quia igitur foliis fructum promiſit [venit] viſitando per ſe, & viſitando ſynagogam per Apoſtolos [ſiquid] fructus dulcis [forte] quod ſignificat arbitrij libertatem [inueniret in ea] *Iſa.*5. Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas. *Ierem.*17. Erit quaſi myricæ in deſer-

to,& non videbit cum venerit bonum : ſed inhabitabit in ſiccitate in deſerto in terra ſalſuginis & inhabitabili.

Et cum veniſſet ad eam]in Prophetis, & in ſe, & in Apoſtolis tanquam tribus annis continuis. *Luc.*13. Ecce tres anni ſunt ex quo vado quærens fructum in ficulnea & non inuenio. Succide ergo eam : vt quid etiam terram occupat [nihil inuenit]de fructu[præter folia] verborum,quæ & ipſa ſine fructu erant defluentia.*Prouerb.*14. Vbi plurima ſunt verba,ibi frequenter egeſtas eſt in opere [non enim erat tempus ficorum] Hic quamuis ſit ficus ſine culpa, quia quando non eſt tempus, fructum non habet : tamen Synagoga eſt per culpam , quod culpa ſua tempus fructificationis neglexit. *Luc.*19. Non cognouiſti tempus viſitationis tuæ. Et quia hoc ex culpa neglexit , propter quod maledicenda fuit : tamen ex diſpenſatione Domini aliud tempus fructificationis ei ordinatum fuit,hoc eſt,finis mundi : in quo fructificabit. *Rom.*11.Cæcitas contigit in Iſraël donec plenitudo Gentium intraret : & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. Et pro his duobus temporibus dicit *Ier.*24. Quid tu vides Ieremia ? & dixi ; ficus, ficus bonas bonas valde : & malas,malas valde : quæ comedi non poſſunt eo quod ſint malæ.

Et reſpondens IESVS]viroti in foliis ſine fructu dulcedinis ſpiritualis [dixit ei] ficulneæ [Iam non amplius in æternum] ſpem ponens in ceremoniis tuis [ex te quiſquam fructum manducet] tuæ obſeruationis & cultus,quia in Paſſione Domini facta ſunt ceremonialia mortua : & poſtquam hoc prædicatione Apoſtolorum vulgatum eſt, facta ſunt etiam mortifera : & hoc ſignificatum eſt 4.*Reg.* 4. Mors in olla,mors in olla ſerue Dei Quia mortua ſunt ceremonialia in ſynagogæ olla decocta , & facta ſunt mortificantia : & ideò niſi farina ſpiritus immittatur in ollam, in dulcedinem refectionis conuerti non poteſt.

Et audiebant Diſcipoli eius] hoc eſt, per auditum verbi virtutem acceperunt : quia ex hoc fuerunt inſtruendi.*Rom.*10. Fides ex auditu : auditus autem per verbum Chriſti. Et hoc eſt quod intendit. Quod ergo ficus ſic aruit, eſt quod dicitur *Iob* 5. Ego vidi virum ſtultum firma radice , & maledixi pulchritudini eius ſtatim. *Pſal.*36. Vidi impium ſublimatum & eleuatum ſicut cedros Libani : & tranſiui, & ecce non erat : quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.

Et veniunt iterum Ieroſolymam. Et cùm introiſſet in templum , cœpit eiicere vendentes & ementes in templo,& menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit. Et non ſinebat vt quiſquam transferret vas per templum.

Hic oſtenditur cauſa quare maledicta eſt inducta ficus , & qualiter meruit addictionem perpetuæ ſterilitatis : quia ſcilicet, ſacramenta Dei & templi in lucrum conuertit ſuæ auaritiæ & cupiditatis.*Oſea* 9 Percuſſus eſt Ephraim,radix eorum ſiccata eſt,nequaquam fructum faciet. *Pſalm.*51. Euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo : & radicem tuam de terra viuentium. Dicuntur autem hic principaliter tria , in quorum primo tangit peruerſorum propter auaritiam in templo inordinationem : ſecundò zelum Chriſti inordinationem illam euertentem & vlciſcentem:tertiò tangit ad ſuam vltionem ſcripturam concordantem. Dicit autem [Et veniunt Ieroſolymam] in tanta proceſſionis & laudis proſecutione [& cùm introiſſet in templum] ſecundum ſuam conſuetudinem : quia ſemper locum Dei viſitare conſueuit.*Gen.*28.Verè Dominus eſt in loco iſto.*Pſ.*67. Deus in loco ſancto ſuo.

Cœpit eiicere]Propter feſtum enim multi conuenerant vendentes in atrio templi exterioris ea quæ ad ritus ſacrificiorum pertinebant : & hoc Sacerdotes procurabant & ſinebant , vt lucrum acciperent ſacrificiorum. Alij autem emebant qui delongè veniebant, & ſecum animalia ad ritum ſacrificiorum pertinentia adducere non poterant: ſed appenſa pecunia ea inibi comparabant. Et hoc eſt quod dicit.[cœpit eiicere vendentes & vendentes] Qui ſimoniacos in Eccleſia Dei deſignant. *Pſalm.*70.Quoniam non cognoui negotiationem,introibo in potentias Domini : Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius. *Chryſoſtomus*. Qui negotiator eſt, eiiciatur de Eccleſia:quoniam ſcriptum eſt. Quoniam non cognoui negotiationem, &c. Difficile negotians exuitur à negligentia. *Chryſoſtomus*. Sicut cum cribrauit triticum,in fine nihil remanet niſi puluis : ſic inter emptionem & venditionem in contractibus mercatorum , tandem nihil remanet niſi peccatum. *Eccli.*27.Sicut in preſſura cribri remanebit puluis, ſic peccatum hominis in cogitationibus [& menſas nummulariorum euertit] Qui ibi ſedebant vt ad vſuram accommodarent his qui non habebant de promptu ſacrificia comparare. Horum ergo menſas euertit & æs effudit. *Ioan.*2. Nummulariorum effudit æs [& cathedras] hoc eſt , ſedes [vendentium] columbas ad ritus ſacrificiorum pertinentes [eiecit] Qui ſignificant eos qui vendunt dona Spiritus ſancti in dignitatibus eccleſiaſticis. *Gloſſ.* Qui honores vendunt & gradus emunt. *Act.*8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem , quia putaſti donum Dei pecunia poſſideri [& non ſinebat] zelo Dei ſuccenſus : facto flagello de tribus funiculis. *Pſalm.*68. Zelus domus tuæ comedit me [vt quiſque transferret vas per templum] *Gloſſ.* Commune immundum mercandi gratia : non Deo dicatum. *Iſa.*52. Mundamini qui fertis vaſa Domini. *Pſalm.*92. Domum tuam Domine,decet ſanctitudo in longitudine dierum.

Et docebat eos dicens : nónne ſcriptum eſt , quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus Gentibus? vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum. Quo audito : Principes Sacerdotum & Scribæ quærebant quomodo eum perderent. Timebant enim eum, quoniam vniuerſa turba admirabatur ſuper doctrina eius.

Et docebat eos dicens] ſcripturam ad vltionem ſuam concordantem : habet autem duos paragraphos , in quorum primo confirmans factum domini ſcriptura inducitur : ſecundo malignitas Scribarum & Phariſæorum contra factum Domini excitatur. Dicit ergo [Nónne ſcriptum eſt]

Iſa.56.

Iſa.56.[quia domos mea] in qua inuocatum eſt nomen meum [domus orationis eſt] ſicut & Salomon dedicauit eam longa oratione 3. *Reg.* 8. [cunctis Gentibus] *Auguſtinus in regula.* In oratorio nemo aliud agat niſi ad quod factum eſt: vnde & nomen accepit. *Pſalm.* 137. Adorabo ad templum ſanctum tuum. *Act.*3.Petrus & Ioannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. *Dan.*6.Daniel tribus vicibus per diem orauit contra templum. Quod autem dicit[cunctis Gentibus] ſtatum futuri templi Eccleſiæ ſignificat: quia in templo Synagogæ Gentes non adorabant. *Iſa.*2. Erit mons domus Domini in vertice montium,& eleuabitur ſuper colles: & fluent ad eum omnes Gentes. *Iſa.*60. Ambulabunt Gentes in lumine tuo.

Vos autem feciſtis illam] increpatio eſt ſacerdotum & Phariſæorum qui ſedentes in templo per diſpenſationem ſacramentorum inſidiabantur burſis ſimplicium. *Ierem.*7. Nunquid ſpelunca latronum facta eſt domus hæc, in qua inuocatum eſt nomen meum in oculis veſtris? *Iſa.* 5. Iuſtificatis impium pro muneribus: & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo. *Iſa.*1. Principes tui infideles, ſocij furum: omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones. *Oſea* 6. Quaſi fauces virorum latronum, particeps Sacerdotum in via interficientium pergentes Sichem: quia ſcelus operati ſunt. Intendit dicere quod comedebant pauperes, & mandebant pro ſacrificiis & oblationibus, ſicut pauperes comeduntur à viris, hoc eſt, virilibus & violentis latronibus: & quod participant hoc vitio cum latronibus Sacerdotes, qui ſocij furum erant & in via eos qui ad templum ibant in ſolemnitatibus interfecerunt: vt auferrent ab eis pecuniam quam ad ſolemnitatũ deferebant: & hoc non prohibebãt Sacerdotes, quia cum latronibus participabant: & hoc eſt quod dicit[vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum] *Pſal.*9. Quaſi leo in ſpelunca ſua inſidiatur, vt rapiat: rapere pauperem dum attrahit eum. 1. *Reg.*2. Nunc dabis, alioquin tollam vi. Ita dicebant filij Heli: retrahentes homines à ſacrificio Dei.

Quo audito] hìc in malitia reſurgunt contra patrem paternè filios corrigentem, ſicut filij adulterij qui in diſciplina patria eſſe renuerunt. *Hebr.* 12. Quod ſi extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti eſtis omnes: ergo adulteri & non filij eſtis [Principes Sacerdotum] ſummi Pontifices Annas & Caiphas: qui tunc erant in poteſtate ſummi Sacerdotij. *Dan.*13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. 1. *Eſd.*9. Manus magiſtratuum fuit in tranſgreſſione hac prima[& Scribæ] qui falſo nomine ſcientiæ gloriabantur. 1. *Corinth* 8. Scientia inflat *Eccl.* 1. In multa ſapientia multa eſt indignatio: & qui addit ſcientiam, addit & dolorem [quærebant] modum & occaſionem & opportunitatem [quomodo] opportunè eis[cum traderent] publicæ poteſtati condemnandum. *Matth.*26. Principes Sacerdotum & Scribæ quærebant conſilium quomodo Ieſum dolo tenerent & occiderent. *Amos* 5. Odio habuerunt corripientem in porta: & loquentem perfectè abominati ſunt[timebant enim eum]quia ſicut dicitur *Sap.*17. Timida eſt nequitia, quia veritatem & iuſtitiam non habet ſe fulcientes. *Matth.* 26. Timebant vero plebem [quia vniuerſa turba] ſimplicis populi [admirabatur] ſuſpenſa ad veritatem: nullus enim admiratur ad puram falſitatem & mendacium [ſuper doctrina eius]quia ſicut dicitur *Matth.*7. Loquebatur ſicut poteſtatem habens. *Pſal.* 138. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, & non potero ad eam.

Et cùm veſpera facta eſſet, egrediebatur de ciuitate. Et cùm mane tranſirent, viderunt ficum aridam factam à radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixiſti, aruit.

In hac parte ex præinductis inſtructionem inducit prælatorum Eccleſiæ: habet autem tres paragraphos, in quorum primo inducitur manifeſtus verbi Domini effectus: in ſecundo de hoc tangitur admiratio Principis Apoſtolorum & totius Apoſtolici cœtus: in tertio ex his inducitur inſtructio veri intellectus. Dicit igitur in primo horum tria: hoſpitalitatis Iudæorum redargutionem, Domini inſtantiam ad ſalutis oblationem, & verbi quod dixerat manifeſtam verificationem. Dicit ergo[& cùm veſpera eſſet]& hora hoſpitandi: nullo enim vocante ad hoſpitium [egrediebatur de ciuitate]vt non collectus ad hoſpitium. *Matt.* 25. Hoſpes eram, & non collegiſtis me *Iudic.*19. Nunc vadimus ad domum Dei: nulluſque ſub tectum ſuum vult nos recipere [& cùm mane tranſirent]de Bethania verſus Ieruſalem ſalutis monita ingratis offerre & ingerere[cum Diſcipulis]qui ex omnibus inſtruendi erant[viderunt] Diſcipuli [ficum]hoc eſt, ficulneam[aridam factam]omni humore fœcundæ dulcedinis deſtitutam à radicibus, hoc eſt, à fundamentis quæ erant Sacerdotes & Scribæ. *Ierem.*23. A Prophetis Ieruſalem egreſſa eſt pollutio ſuper omnem terram. *Ezech.* 16. Radix tua de terra Chanaan. *Iſa.*40 Neque radicato neque plantato in terra trunco eorum: repente flauit in eos, & aruerunt. *In canonica Iuda.* arbores autumnales, infructuoſæ, bis mortuæ, eradicatæ. Bis mortuæ dicit, quia in naturali lege, & lege ſcripta mortui erant: & ideò dicitur *Luc.* 3. Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt: omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur.

Et recordatus Petrus] e *Matth.*26. Recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat Ieſus[dixit ei]Chriſto pro ſe & pro omnibus aliis [Rabbi] Magiſtrum vocat cuius cupit inſtrui diſciplinis. *Ioan.*3. Rabbi, ſcimus quia à Deo veniſti magiſter [ecce] in euidenti eſt per effectum demonſtratum [ficus cui maledixiſti] per imprecationem & prædictionem ſterilitatis. *Ierem.*17. Non videbit cùm venerit bonum: ſed habitabit in ſiccitate in terra ſalſuginis & inhabitabili [aruit] *Sap.*4. Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas.

Et reſpondens Ieſus ait illis: habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicunque dixerit huic monti: tollere & mittere in mare, & non hæſitauerit in corde ſuo, ſed crediderit, quia quodcunque dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis: omnia quæcunque orantes

petitis, credite quia accipietis:& euenient vobis.

Hic inducitur inſtructio Apoſtolorum ex ficulnea arefacta:& habet in ſe tria, in quorum primo iuxta factum inductum generale dat fidelium documentum: in ſecundo ex illo infert ſpecialem Apoſtolorum orationis effectum: in tertio vt efficaciter impetrent docet orationis modum:& hæc patent in litera Dicit igitur in primo tria: primò enim quia ſecundum humanum iudicium, hoc quod dicit habet dubitationem in ſermone, præmittit confirmationem: ſecundò inducit maioris miraculi promiſſionem: tertiò dicit fidei in qua totum hoc impetratur firmitatem. Dicit igitur [habete fidem Dei] hoc eſt, fidem quæ eſt in Deũ, & de Deo, & quam dedit Deus. 1. *Corinth*. 13. Si habuero omnem fidem: ita vt montes transferam. Fides enim eo quod omnipotentiæ innititur, omnia poteſt in operibus miraculorum [Amen dico vobis] vtitur confirmatione: & loquitur de fide formata & opportunitate temporis, quando neceſſarium eſt fieri miracula [quia quicunque dixerit] fidem formatam habens in tempore quo hoc opportunum eſt Eccleſiæ [huic monti] quem impoſſibile eſt moueri per fortitudinem humanam [tollere] ad literam per loci mutationem [& mittere] per Dæmones vel Angelos [in mare] vt mare impleatur. *Matth*. 17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis: diceris monti huic tranſi hinc, & tranſibit: & nihil impoſſibile erit vobis. *Luc*. 17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, diceris huic arbori moro, eradicare & tranſplantare, & obediet vobis.

Si autem aliquis obiiciat quod modo ad petitionem fidelium miracula non fiunt. Dicimus quod modo non eſt tempus; quia iam plantata eſt Eccleſia. Alia etiam cauſa eſt, quam dicit *Damaſcenus*: Quia indignos nos voluptatum paſſionibus fecimus: & ideò nec ex parte facientium, neque ex parte eorum pro quibus fiunt, modo poſſunt fieri miracula. Adhuc quia, ſicut dicit *Apoſtolus* 1. *Corinth*. 14. Signa data ſont non fidelibus, ſed infidelibus. Et ideò multiplicatis iam fidelibus, ſigna ſunt ſubducta nõ in toto, ſed quod crebra iam non ſunt vt fuerunt. Quædam tamen *Gloſſ*. exponunt illud myſticè: quod videlicet, mons ſit ſuperbus Dæmon in corde. *Ierem*. 51. Ecce ego ad te mons peſtifer, qui corrumpis Gentes: & euoluam te de petris tuis, hoc eſt, de duris cordibus. Huic ergo monti dicunt fideles verbo prædicationis igniti eloquij quod tranſplantetur de duris cordibus hominum in mare amaritudinis pœnitentiæ vel inferni:& fit frequenter hoc quod dicitur in *Pſal*. 67. Dixit Dominus ex Baſan conuertam: conuertam in profundum maris. In tali autem petitione fides impetrans eſt cauſa: & hoc eſt quod dicit [& non hæſitauerit in corde ſuo] per fidei dubitationem vel modicitatem. *Iacob*. 1. Poſtulet in fide nihil hæſitans. Qui enim hæſitauerit ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur. Non ergo exiſtimet ille homo quod aliquid ſit accepturus à Deo. Propterea dicit Petro *Matth*. 14. Modicæ fidei quare dubitaſti [ſed crediderit] *Marc*. 5. Noli timere, ſed tantummodo crede. 2. *Paralip*. 20. Confidenter ſtate, & Dominus pugnabit pro vobis. *Marc*. 9. Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Hoc autem habet fides potius quàm ſpes, vel charitas: quia fides innititur omnipotentiæ, quod nulla alia facit virtus: & ideò veritas omnipotentiæ in ipſa operatur, & per opera omnipotentiæ fides probatur: ſicut & charitas probatur per bonitatem, & ſpes per largitatem. Si ergo quis ſic credens petierit [quodcunque] orando Patri cæleſti [dixerit: fiet ei] aut in ipſa re petita, ſi eſt opportunum & vtile: aut in æquiualente, ſi forte hoc quod petit non eſt opportunum & vtile tunc, pro temporibus, & locis, & perſonis pro quibus petitur. *Matt*. 18. Si duo ex vobis conſenſerint: de omni re fiet eis à Patre meo, qui eſt in cælis. *Rom*. 8. Quid oremus ſicut oportet neſcimus. Ipſe autem ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Sic Paulus in hoc quod petiit in fide nihil hæſitans, non eſt exauditus 2. *Corinthior*. 12. Sed tamen in æquiualente gratiam ſibi gratum facientem accepit.

Propterea dico vobis] ſecundum eſt, quod eſt ſpecialis modus Apoſtolorum [omnia quæcunque orantes petitis] non ſimpliciter, ſed [orantes] *Iacob*. 4. Petitis & non accipitis eo quod male petatis. Orando enim petere, eſt (quando pius affectus mentis in Deum eſt directus) ſecundum affectum in Deum directum petere: ille autem affectus non petit niſi ad ſalutem pertinens, & cum propoſito perſeuerandi. Talis autem affectus nihil in ſe habet contrarium petitioni ſuæ: & ideò petit pro ſe; etſi pro alio petit, petit hoc ſecundum conſonantiam prouidentiæ & iuſtitiæ diuinæ: & hoc eſt quod dicunt Doctores quod oratio exaudibilis quatuor habet: quod ſcilicet, piè, perſeueranter, & ad ſalutem pertinens, & pro ſe petat. *Ioan*. 14. Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hoc & innuit dominus *Luc*. 11. Vbi inſtruit nos quid orantes à Patre cæleſti poſſimus obtinere, dicens. Pater veſter cæleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. Et ante dixit quod pro ouo non porrigat ſcorpionem, & pro piſce non dabit ſerpentem: & pro pane non largitur lapidem. In quibus intelligitur quod petenti nihil largitur eorum quæ ſunt nociua [credite] firma & formata fide [quia accipietis] vel in ſe, vel in æquiualente, vel meliori. *Ierem*. 33. Clama ad me, & ego exaudiam te. *Prouerb*. 10. Deſiderium ſuum iuſtis dabitur [& venient vobis] petita. *Hebr*. 5. In omnibus exauditus eſt pro ſua reuerentia. Hoc enim dixit caput pro ſe, & pro membris. *Ioan*. 11. Ego ſciebam quia ſemper me audis. Et parum ante illud, *Ibidem*. Scio quia quæcunque popoſceris à Deo, dabit tibi Deus.

Et cùm ſtabitis ad orandum, dimittite, ſiquid habetis aduerſus aliquem: vt & Pater veſter, qui in cælis eſt, dimittat vobis peccata veſtra. Quod ſi vos non dimiſeritis: nec Pater veſter, qui in cælis eſt, dimittet vobis peccata veſtra.

Tangit hîc modum orationis qui debet eſſe ex parte orantis: dicit autem duo: vnum, quod oratio in cæleſtia in orante dirigatur: ſecundum autem, quod impedimenta orationis auferantur. De primo dicit [cùm ſtatis] ſtans enim ſurſum erigitur: & omnia membra dirigit, & in ordine ponit. Qui ergo cor ad cælum dirigit, qui conuerſationem

totam

totam ad lineam virtutis in tectum ponit, qui ordinem naturalem ſuperpoſitionis & ſuppoſitionis ſeruat: hic recte ſtat. Qui aliquid iſtorum corrumpit, ille non ſtat. 1. *Timoth.* 2. Volo viros in omni loco orare: leuantes puras manus ſine ira & ſine diſceptatione. *Coloſſ.* 4. Orationi inſtate vigilantes in ea. Vnde *Gloſſ.* [cùm ſtabitis ad orandum] recti corde. *Pſalm.* 32. Rectos decet collaudatio.

Dimittite] In ablatione impedimenti exauditiotionis. Tangit duo: doctrinam, & comminationem. Doctrina eſt quod dicitur [dimittite] debitum vobis [ſiquid haberis aduerſus aliquem] puſillum vel magnum. Quod autem dicit [ſiquid habetis] intelligitur: ſiquid habetis iuſtæ querelæ. Querela enim dimittitur (etiamſi iuſtitia coram iudice requiratur) ſi ante rancor dimittatur in proximum: quia aliter malefactoribus per hoc licentia malignandi daretur. *Matth.* 6. Dimitte nobis debita noſtra: ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis. *Act.* 7. Ne ſtatuas illis hoc peccatum. *Luc.* 23. Ignoſce illis: quia neſciunt quid faciunt [vt Pater veſter] Ratio eſt quare debitum dimitti debet: vt ſcilicet [Pater veſter] qui noſter & illius cui dimittimus Pater eſt: & ſic vult filio dimitti, & vult in affectu fratris illum à nobis diligi. *Malach.* 2. Nunquid non vnus eſt Pater omnium noſtrum? *Ioan.* 8. Vnum Patrem habemus Deum [qui in cælis eſt] & ideò hæreditas noſtra eſt in cælis, & à Patre cæleſti cæleſtia ſunt petenda. *Matth.* 6. Pater noſter qui es in cælis [dimittat vobis peccata veſtra] quæ peccaſtis in eum. *Eccle.* 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. *Matth.* 5. Si offers munus tuum ante altare, & recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduerſum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.

Quod ſi vos non dimiſeritis [Comminatio eſt [nec Pater veſter, qui in cælis eſt] cæleſtia liberali dans animo: dimittet vobis peccata veſtra. *Eccli.* 28. Homo homini reſeruat iram: & à Deo quærit medelam? *Luc.* 6. Dimittite, & dimittemini. In qua enim menſura menſi fueritis, remetietur vobis. *Matth.* 18. Omne debitum dimiſi quoniam rogaſti me. Nónne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum?

Et veniunt rurſus Ieroſolymam: & cùm ambularet in templo, accedunt ad eum ſummi Sacerdotes & Scribæ & Seniores, & dicunt ei. In qua poteſtate hæc facis, & quis dedit tibi hanc poteſtatem vt iſta facias?

Hîc incipit pars illa quæ de inquiſitione poteſtatis: diuiditur autem in tres partes, in quarum prima ponit occaſionem ex circumſtantia loci & temporis qua deuentum eſt ad iſtam quæſtionem: in ſecunda inducit de poteſtate quæſtionem ipſam: & in tertia ponit implicitam quæſtionis ſolutionem. In prima tangit temporis & loci circumſtantiam ſimul, dicens [Et veniunt] IESVS & Diſcipuli eius [rurſus] hoc eſt, iterato [Ieroſolymam] à Bethania. Et hoc fuit in feria tertia ante paſcha: quia ſabbato cœnam accepit in Bethania: Dominica, proceſſione venit Ieruſalem: & in ſero exiuit in Bethaniam: in ſecunda feria, ficulneæ maledixit: & in tertia feria, iterum doctorus Ieruſalem rediuit: eo quod adhuc multi erant in ciuitate, qui ſe ad feſti futuram præparabant ſolennitatem: quos docere vtile fuit [& cum ambularet] per circuitum omnibus offerens doctrinam ſalutis [in templo] hoc eſt, in atrio templi exteriori [accedunt] congregata malitia [ad eum] in dolo. *Iſa.* 29. Appropinquat populus iſte ore ſuo: cor autem eorum longe eſt à me [ſummi Sacerdotes] qui ſuam timebant amittere poteſtatem & locum & gentem, ſicut dicitur *Ioan.* 11. [& Scribæ] qui faſtum in falſitate ſcientiæ per ipſum minui videbantur [& Seniores] qui loco Senatorum erant, & tempore conſilij ex nomine vocabantur: qui ſicut profecerant ætate & humana ſapientia, ita experti erant in malitia. 2. *Timoth.* 3. Mali homines proficiunt in peius errantes & in errorem mittentes [dicunt illi] Domino, arbitrantes à ſe debere recipere poteſtatem multitudinem conuocandi, & docendi. *Ioan.* 10. Quem Pater ſanctificauit & miſit in mundum, vos dicitis quia blaſphemas: quia dixi, filius Dei ſum.

In qua poteſtate] duas faciunt quæſtiones: vnam de poteſtate, & aliam de auctoritate. De poteſtate dicunt [in qua poteſtate] ſciebant enim quod poteſtas ſua non erat humana: nec volebant credere quod eſſet diuina. Quærunt ergo quæ ſit hæc poteſtas? vtrum ſcilicet, ſit poteſtas ſicut Sanctorum, qui miracula per inuocationem Dei fecerunt? vel vtrum ſit diabolica? Et ſi eſſet ſanctorum poteſtas, volebant minorationem: quod ſcilicet non ſe deberet dicere Filium Dei. Et ſi diceret, blaſphemaret. *Matth.* 26. Blaſphemauit: quid adhuc egemus teſtibus? Et ſic occaſionem accuſationis ad mortem contra eum quærebant: vnde *Ioan.* 8. Tu homo cùm ſis: facis temetipſum Deum. Si autem diceret quod eſſet poteſtas dæmoniaca, volebant eum reddere abominabilem populo. *Ioan.* 8. Dæmonium habet & inſanit: vt quid eum auditis [Et quis dedit tibi hanc poteſtatem vt iſta facias] Quæſtio eſt de origine poteſtatis. Dicitur enim *Rom.* 13. quod ea quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt ad vnum. Et hoc modo volebant quod vel Cæſaris oſtenderet authoritatem, vel ſummi Sacerdotis, & tunc compeſceret eum vel per centurionem & Præſidem Cæſaris, vel per authoritatem ſummi Sacerdotis: contra quod dixerat Dominus. *Ioan.* 5. Claritatem ab hominibus non accipio. *Iſai.* 61. Spiritus Domini ſuper me: eo quod vnxerit me, Dominus ad euangelizandum pauperibus miſit me.

IESVS autem reſpondens ait illis: Interrogabo vos & ego vnum verbum, & reſpondete mihi: & dicâm vobis in qua poteſtate hæc faciam: Baptiſmus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Reſpondete mihi. Et illi cogitabant ſecum, dicentes. Si dixerimus de cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis ei? Si dixerimus, ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem quia vere Propheta eſſet. Et reſpondentes dicunt IESV: neſcimus.

mus. Et reſpondens IESVS ait illis: neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc faciam.

Occulta ſolutio eſt inductæ quæſtionis per quæſtionem factam Sacerdotibus & Scribis: & habet quatuor particulas, in quarum prima obligatio eſt ſub conditione ad reſponſionem quæſtionis: in ſecunda ſubtilitas factæ quæſtionis: in tertia intellectus innuitur ſubtilitatis: in quarta profeſſio malitioſa ignorantiæ ſimulatæ calliditatis. Dicit igitur [IESVS] autem ſumma ſapientia Patris. *Rom.* 11. *Iſa.* 4. Quis enim cognouit ſenſum Domini: aut quis conſiliarius eius fuit [reſpondens dixit eis: interrogabo vos] Cùm ſtatim reſpondere poterat, interrogat: vt ex reſponſis illorum ſolutionem quæſtionis contra malignantes concludat. Ille enim optimus modus reſpondendi, & concludendi contra malignantes: quando ex ſuis proprijs verbis & reſponſis arguuntur. *Luc.* 19. Ex ore tuo te iudico ſerue nequam. *Prouerb.* 26. Reſponde ſtulto ſecundum ſtultitiam ſuam: ne ſibi ſapiens eſſe videatur [vnum verbum] à cuius reſponſione totius ſolutio dependet quæſtionis [& reſpondete mihi] obligatio eſt ex parte Sacerdotum [& dicam vobis] obligatio eſt ex parte Domini [in qua poteſtate hoc faciam] *Iob* 38 Accinge ſicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & reſponde mihi. Multum enim virilis & accinctor lumborum eſſe debet, qui diſputare cum Deo deſiderat. *Iob* 9. Si voluerit contendere cum eo, non reſpondebit ei vnum pro mille [Baptiſmus Ioannis] Quæſtio eſt, ex cuius reſponſione dependet ſolutio quæſtionis [de cælo erat] per inſtitutionis auctoritatem. *Ioan.* 3. Qui de cælo venit, ſuper omnes eſt: & quod vidit & audiuit, hoc teſtatur [an ex hominibus] *Ioan.* 3. Qui de terra eſt, de terra loquitur [reſpondete mihi] qui ex veſtro reſponſo, dicere contra veritatem non prius à vobis conceſſam cum clamore contenditis, ſicut proterui contra veritatem *Pſal.* 61. Mendaces filij hominum in ſtateris: vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Statera enim hominis mendax eſt: quæ non ſecundum rem ipſam, ſed ſecundum affectum proprium loquitur ad quæſita. *Ioan* 8. Cùm loquitur mendacium ex proprijs loquitur: quia mendax eſt & pater eius.

At illi cogitabant] hoc eſt, ratiocinatione quæſitum cogitabant: videndo quid ex quæſito ineuitabiliter ſequeretur [ſecum in cordibus ſuis] quia conferre apertè de hoc non audebant [dicentes] conferendo in cordibus ſuis: quia conſcientia propria conuicti erant & confutati. *Pſalm.* 35. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni viæ non bonæ: malitiam autem non odiuit [Si dixerimus] veritatem ſequendo [de cælo] erat baptiſmus Ioannis: quia de cælo erat auctoritatem accipiens. *Pſalm.* 84. Veritas de terra orta eſt: & iuſtitia de cælo proſpexit [dicet] contra nos concludendo ſolutionem quæſtionis à nobis pro[po]ſitæ [Quare ergo non credidiſtis ei] teſtimonium mihi de poteſtate perhibenti. *Ioan.* 1. Qui miſit me baptizare in aqua: ille mihi dixit. Super quem videris ſpiritum Dei deſcendentem & manentem, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto, in vera puri[fic]atione. Et hic de cælo habet poteſtatem & poteſtatis originem [Si dixerimus] aliam partem diuiſionis accipiendo: quia falſitatis fuerunt amici. *Iſa.* 28. Poſuimus mendacium ſpem noſtram: & mendacio protecti ſumus. Vnde exclamat Propheta, vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium [ex hominibus] qui nunquam cum Ioanne in eremo apparuerunt: vt cum ad hæc quæ fecit agenda ſubordinarent: tamen hoc libenter mendaciter dixiſſent, vt teſtimonium quod Chriſto perhibuit labefactare potuiſſent, ſi timore humano & mundano retracti non fuiſſent: & hoc eſt quod ſequitur [timemus populum] Et cauſam timoris ſubiungit. Non enim timebant mendacium hoſtes veritatis.

Omnes enim] parui & magni de populo [habebant Ioannem] in ea venerationis veritate [quia verè Propheta eſſet] Sed contra hoc videtur eſſe quod dicitur *Ioan.* 1. Propheta tu es? Non ſum. Sed dicendum, quod in hoc non fuit Propheta quia prophetaret in futurum gratiam Chriſti, quam digito demonſtrauit in præſenti. *Matth.* 9. Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem. Tamen in hoc fuit Propheta quod ex inſpiratione diuina ſibi veritatem enuntiauit. *Luc.* 1. Tu puer Propheta Altiſſimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius [Et reſpondentes] hoſtes veritatis [dicunt IESV] potius mentientes quam contra inuidiam propriam confitentes veritatem, videntur eſſe concluſi. 3. *Reg.* 18. Ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius [neſcimus] cum tamen ratione conuicti bene ſcirent [Et reſpondens IESVS ait illis] ex modo obligationis ſuperius inductæ. 1. *Reg.* 15. Sicut feciſti fiet tibi [neque ego vobis dico] quia dictum meum quod ex reſponſione veſtra non eliceretur, non valeret niſi ad proteruiendum contra illud [in qua poteſtate] hominis, an Dei, an Diaboli [hæc faciam] quia *ſupra* 3. & *Matth.* 12. probaui quod in poteſtate Dei omnia facio. *Luc.* 11. Si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. *Iſa.* 24. Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.

CAPVT XII.

Et cœpit illis in parabolis loqui.

HIc tangitur de merito reprobationis & electionis: habet autem duas partes, ſecundum quod hoc meritum dupliciter deſcribitur. Primò enim deſcribit abſolutè, & ſecundò deſcribit reſpectiuè *ibi* [Et ſedens IESVS contra gazophylacium] Adhuc autem prima pars, in qua deſcribitur meritum reprobationis abſolutè, diuiditur in duas partes: in quarum prima deſcribit demeritum: in ſecunda ab hoc demerito dicit eſſe cauendum *ibi* [Et dicebat eis in doctrina ſua: Cauete à ſcribis, &c.] Adhuc autem prior iſtarum diuiditur in duas, in quarum prima oſtendit demeritum illorum in obſeruatione legis & intellectu, quæ ducunt ad cognitionem Dei & redemptoris: in ſecunda autem oſtendit hoc demeritum in ignorantia eius, qui eſt finis legis *ibi* [Et reſpondens IESVS dicebat docens in templo] Adhuc autem prior in duas partes diuiditur, in quarum prima demeritum reprobationis oſtendit in genere, hoc eſt,

in peruerſa legis obſeruatione : in ſecunda autem oſtendit hoc idem demeritum in ſpecie *ibi* [& mittunt ad eum quoſdam ex Phariſæis, &c.] adhuc autem prima harum partium diuiditur in duas partes, in quarum prima ponit parabolam , malos de malo merito erudientem : in ſecunda autem mali meriti eorum per effectum ponit reprobationem *ibi* [& quærebant eum tenere] adhuc autem parabola prima in quatuor diuiditur paragraphos , in quorum primo deſcribit Dei prouidentiam & curam in ſalutis procuratione: in ſecundo malum meriti oſtendit Synagogæ in talis procurationis ingratitudinem , & hanc immiſcet in partem primam: in tertio oſtendit iudicium reprobationis *ibi* [quid ergo faciet Dominus vineæ] in quarto inducit conſonantiam ſcripturæ *ibi* [nec ſcripturam hanc legiſtis] adhuc autem in prima parte tria dicuntur : præmittitur enim generalis modus doctrinæ, qui congruit infidelibus: ſecundò proponit metaphoram vineæ: tertiò autem oſtenditur reprobatio in fructus negatione.

Dicit igitur [& cœpit illis] vt oſtendat illis periculum ipſorum. *Act.* 22. Innocens ego ſum à ſanguine omnium veſtrum : non enim effugi, quo minus annuntiarem vobis omne conſilium Dei. *Iſa.* 16. Ad hos, qui lætantur in muro cocti lateris, loquimini plagas eius. Coctus enim later eſt ſuffragium, in quo quis ſperat & non prodeſt [parabolicè loqui] vt per ſimilitudinem intelligere poſſent: & tamen non aperte intelligerent. *Gloſſa.* Duabus de cauſis ſcientia veritatis occultatur quærentibus : vt, aut qui quærit minus inueniat: aut odio ſiue contemptu veritatis , eſt indignus cui debeat ſecretum aperiri. Propter alterum horum dicitur : Adhuc multa habeo vobis, dicere. *Ioan.* 16. Propter alterum vero. Nolite ſanctum dare canibus *Matth.* 7. & *Matt.* 13. Ideò in parabolis loquor, vt videntes non videant , & audientes non intelligant.

Vineam paſtinauit homo , & circundedit ſepem , & fodit lacum , & ædificauit turrim , & locauit eam agricolis: & peregrè profectus eſt.

Hic deſcribit prouidentiam & curam Dei in ſalutis Iudæorum procuratione : dicit autem quinque : plantationem , diſtinctionem, munitionem, cultum, & peregrinationem. Dicit igitur [vineam] hoc eſt Synagogam, ſicut vineam electam ex perſonis Patriarcharum & Prophetarum , ſicut ex vitibus optimis. *Ierem.* 2. Ego te plantaui vineam electam, omne ſemen verum [paſtinauit] hoc eſt, plantauit. Paſtina eſt ſurculus vitis plantatus , à quo vitis ſurgit. *Exod.* 15. Introduces eos & plantabis in monte hæreditatis tuæ firmiſſimo habitaculo tuo , quod operatus es Domine [homo] Deus : qui non à natura , ſed ab affectu humano homo dicitur : quia per humanum , hoc eſt, pium & beneuolum habet affectum : vnde de Spiritu Dei dicitur *Sap.* 6. Humanus, benignus , ſtabilis, ſecuros. Vnde *Gloſſ.* [homo] Deus Pater humano affectu. *Iſa.* 5. Vinea Domini exercituum domus Iſraël eſt: & viri Iuda germen eius delectabile [& circundedit ſepem] ecce diſtinctio , quia terminis latiſſimis & vberrimis diſtinxit eam ab aliis gentibus. *Amos* 6. Tranſite in Chalanne , & videte, & ite inde in Emath magnam: & deſcendite in Geth Palæſtinorum, & ad optima quæque regna eorum, ſi latior terminus eorum termino veſtro eſt : qui ſeparati eſtis in diem malum , & appropinquatis ſolio iniquitatis. *Pſal.* 79. Plantaſti radices eius, & impleuit terram : operuit montes vmbra eius, & arbuſta eius cedros Dei: extendit palmam ſuam vſque ad mare. latiſſimos enim terminos & fertiles habuit Iuda iuxta latitudinem ſeptem gentium. *Deut.* 32. Statuit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël. Quædam tamen *Glo.* dicit quod ſepes eſt cuſtodia Angelorum. *Pſal.* 90. Angelis ſuis mandauit de te vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. *Iſa.* 5. Maceriam circundedit ei [& fodit] tangit munimentum vineæ duplex: munimentum ad vtilitatem fructus [lacum fodit] literaliter autem lacus hîc dicitur torcular, quia in modum lacus fuſum & expreſſum à botris , in ſe diffuſum congregat vinum: & hoc torcular ſignificat legem animæ impreſſam , exprimens vinum gaudij ſpiritualis intelligentiæ eſt ſpiritus occulta legis reuelans. *Iſa.* 63. Torcular calcaui ſolus: & de gentibus non eſt vir mecum. *Thren.* 1. Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Sion : quia non eſt exprimens legis intellectum niſi Dominus per Spiritum ſuum.

Et ædificauit turrim] munitio eſt contra exteriores : turris autem hæc eſt regni & Sacerdotij faſtigium. *Pſ.* 121. Fiat pax in virtute tua & abundantia in turribus. *Cant.* 4. Turris Dauid ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. *Iſa* 5. Ædificauit turrim in medio eius , & torcular extruxit [& locauit eam] ſub parte fructuum & in pretio [agricolis] Iudæis colonis. *Matth.* 21. Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam : & ſepem circundedit ei, & fodit in ea torcular, & locauit eam agricolis [& peregrè profectus eſt] peregrinatus enim eſt à mentibus & aſpectibus noſtris, quando ſe propter peccatum ſubduxit in cælo cum Angelis ſuis agẽs illuminationes. *Luc.* 20. Homo quidam plantauit vineam , & locauit eam colonis , & ipſe peregrè fuit multis temporibus. Quia non ſinebant eum intra ſe quieſcere propter idololatriæ multiplex peccatum. *Ezech* 3. Benedicta gloria Domini de loco ſancto ſuo (ſupple) proficiſcetur: & hanc peregrinationem plangit *Ierem.* 14. Dicens : quare quaſi colonus futurus es in terra , & quaſi viator declinans ad manendum ? Ad hanc enim peregrinationem Iudæi compulerunt Dominum.

Et miſit ad agricolas in tempore ſeruum , vt ab agricolis acciperet de fructu vineæ. Qui apprehenſum eum ceciderunt, & dimiſerunt vacuum.

Hic ſimiliter tangit fructuum requiſitionem, & colonorum ingratitudinem ſub duplici differentia. Primò enim ſub triplici differentia mittit ſeruos : & ſecundò ſub ſimplici differentia mittit filium vnicum. Et ad quamlibet iſtarum miſſionum ſe ingratos exhibuerunt. Primam autem ſeruorum differentiam tangit cùm dicit [& miſit] auctoritatem ſuam nuntio committens [ad agricolas] hoc eſt, Iudæos de cultura Dei gloriantes [in tempore] recipiendorum fructuum de obſeruatione legis ſecundũ intellectum ſpiritualem [ſeruum] Moyſen

Moyſen legiſlatorem cum his qui cum eo erant. *Michaa 6.* Miſi ante faciem tuam Moyſen, & Aaron, & Mariam [vt acciperent] ſerui ab agricolis populo Synagogæ [de fructu vineæ] in obedientia mandatorum & intellectu ſpiritualium ceremoniarum. *Prouerb. vlt.* Date ei de fructu manuum ſuarum: & laudent eam in portis opera eius. Dulcis enim in opere eſt fructus obedientiæ, dulcis etiam in litera eſt fructus intelligentiæ [qui] agricolæ. Et tangit hic ingratitudinem [apprehenſum eum] Moyſen, quem ſæpe circundederunt ac ſi tenerent apprehenſum [ceciderunt] verbis & factis prouocantes. *Pſal. 105.* Irritauerunt Moyſen in caſtris, Aaron ſanctum Domini. Et ſic ſine fructus aſſignatione [dimiſerunt eum vacuum] caſſo labore legationis ſuæ, ſicut dicitur *Iſa. 5.* Expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas. Ita enim ſtatim reſperſa fuit iſta vinea ſpinis contradictionum, & vrticis concupiſcentiarum, quod Moyſes ex labore ſuo caſſatus eſt. *Iſa. 49.* Fruſtra laboraui: vane fortitudinem meam conſumpſi. *Prou. 24.* Per agrum hominis pigri tranſiui, per vineam viri ſtulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ.

Et iterum miſit ad illos alium ſeruum: & illum in capite vulnerauerunt, & contumeliis affecerunt.

Secunda differentia eſt miſſorum: & hic miſſus ſignificat Dauid cum aliis Pſalmiſtis, qui multi erant valde. Dauid enim præcinebat in muſicis: & quatuor concinebant, & quatuor millia ſuccinebant: & ſub his conſonabat totus populus. Vnde *Gloſſ.* Dauid miſit Dominus & alios Pſalmiſtas, qui miſſi ſunt poſt Moyſen: vt cultores vineæ ad exercitium boni operis excitarent. Sed ipſum quoque Dauid, qui caput pſalmodiæ & fons claruerat in Spiritu ſancto, abiecerunt dicentes: quæ nobis pars in Dauid? aut quæ hæreditas in filio Iſai? *3. Regum 12.* Et hoc eſt quod dicit [& iterum] ſecundo modo miſſionis [miſit ad illos] vineæ cultores [alium ſeruum] qui alio modo venit. Moyſes enim venit in terrore legis: Dauid autem in ſuauitate metrici dictaminis, & muſicorum numeris: vt ſic corda territa per legem demulceret ſuauitate dictaminis, & muſicorum organis ad exercitium bonorum operum. *Pſal. 146.* Laudate Dominum quoniam bonus eſt pſalmus. *Pſal. 56.* Exurge gloria mea, exurge pſalterium & cithara, exurgam diluculo. *Hieronymus in prœmio Galeato primo.* Dauid noſter ſymphonides Chriſtum lyra prædicat, & ab inferis excitat dormientem [& illum] ordinem Pſalmiſtarum [in capite] hoc eſt, in eo qui caput erat omnium, hoc eſt, in Dauid [vulnerauerunt] regnum quod integrum erat quaſi corpus Dauid ſcindentes in duo, ſicut patet. *3. Regum 12.* Vbi recedentes ab imperio Dauid dixerunt: nunc vide domum tuam Dauid. *Iſa. 8.* Eo quod abiecit populus iſte aquas Siloe, quæ vadunt cum ſilentio: & elegit magis Raſyn filium Romeliæ [& contumeliis affecerunt] eiicientes eum de regno: & filium ſtultum ſibi præfecerunt. *2. Regum 17.* *Pſal. 68.* Aduerſum me loquebantur, qui ſedebant in porta: & in me pſallebant, qui bibebant vinum.

Et rurſum alium miſit, & illum occiderunt, & plures alios: quoſdam cædentes, alios vero occidentes. Adhuc ergo vnum habens filium chariſſimum: & illum miſit ad eos nouiſſimum, dicens. Quia reuerebuntur filium meum.

Et rurſum miſit] tertia eſt differentia miſſorum [alium] hoc eſt, totum cuneum Prophetarum cum Iſaia duce in eruditionem populi venientium. *Gl.* Prophetarũ chorũ cum ſuis ſociis, qui ſuis atteſtationibus populũ conuenerũt, & mala huic vineæ ventura prædicauerunt. *Ierem. 7.* Miſi ad eos omnes ſeruos meos Prophetas per diem, conſurgens diluculo & mittens [& illum] qui dux Prophetarum fuit: Iſaiam ſcilicet [occiderunt] cum ſerra lignea diuidentes eum per medium. *Hebr. 11.* Secti ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt [& alios plures] vt Ieremiam lapidantes: & Amos in tempore perforantes [cædentes quoſdam] virgis & flagellis. *2. Corinth. 11.* Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum [alios vero] de ſociis eorum occidentes. *Matth. 2[3].* Ieruſalem Ieruſalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt. *Act. 7.* Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? & occiderunt eos qui prænunciauerunt de aduentu iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis. *Gloſſ.* His ſeruorum gradibus [tribus] omnes Doctores qui ſub lege fuerunt intelliguntur. Vnde alibi *Luc. 23* Oportet impleri quæ ſcripta ſunt in lege & Prophetis & Pſalmis de me. Hi tres ſerui etiam nobis mittuntur, dum lex de obſeruantia mandatorum admonet: pſalmus ad iubilandum Deo in laude prouocat: prophetia autem monet per cautelam vel ſpem futurorum ſuppliciorum vel præmiorum. De primo dicitur *Pſal. 9.* Legem tuam in medio cordis mei. De ſecundo item *Pſal. 88.* Beatus populus qui ſcit iubilationem. De tertio *Eccleſ. 36* Da mercedem Domine ſuſtinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur.

Adhuc ergo vnum habens filium] vnigenitum & ideo [charisſimum] *Matth. 3. Luc. 3.* Tu es filius meus dilectus: in te complacuit mihi [&] hoc eſt, etiam [illum miſit] in carnem vt nihil omitteret de pertinentibus ad conuerſionem agricolarum. *Mich. 7.* Quid eſt quod amplius debui facere tibi & non feci? *Geneſ. 37.* Filio quem præ cunctis dilexit, dixit: Veni mittam te ad eos. *Galat. 4.* Miſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret [ad eos] Iudæos agricolas. *Hebr. 2.* Nuſquam Angelos apprehendit: ſed ſemen Abrahæ apprehendit. *Ioan. 4.* Salus ex Iudæis eſt. *Matth. 15.* Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël [nouiſſimum] in nouiſſimo tempore: poſt quod alia non erit renouatio. *Geneſ. 37.* Iſraël diligebat Ioſeph ſuper omnes filios, eo quod in ſenectute genuiſſet eum. Qui ſignificat Chriſtum quem in vltima mundi ætate Pater de virgine naſci fecit [dicens] hoc eſt, ad modum deliberantis quid faceret ſe habens: & apud ſe [dicens] in cordibus rationabilium hominum [quia forte verebuntur filium meum] quod dicit [forte] liberi arbitrij ipſorum notat mobilitatem: vnde *G.* Non hoc ignorando dicit, qui omnia nouit: ſed propter hoc ambigere dicitur Deus, vt libera voluntas hominũ ſeruetur.

Coloni autem dixerunt adinuicem: hic eſt hæres: venite, occidamus eum: & noſtra erit hæreditas. Et apprehendentes eum occiderunt, & eiecerunt extra vineam.

Tangitur ingratitudo colonorum: & hoc eſt [dixerunt adinuicem] conceptam malitiam conferentes. *Sapient.* 2. Dixerunt impij cogitantes apud ſe non recte [Hic eſt hæres] Hoc enim probabiliter cognouerunt per opera, quod Chriſtus fuit vnicus hæres totius vineæ, & omnis paternæ gloriæ. *Ioan.* 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. *Pſalm.* 8. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Et hoc cognouerunt quando dixerunt *Ioan.* 12. Videris quia nihil proficimus; ecce mundus totus poſt ipſum abiit [Venite] per conſenſum malitiæ adinuicem concordatæ. *Geneſ.* 36. Venite, occidamus eum: & videamus quid proſint illi ſomnia ſua, hoc eſt, viſiones Prophetarum qui dicunt quod ipſe mundum hæreditabit [& noſtra erit hæreditas] Hoc eſt, per hoc retinebimus noſtrum locum & gentem: quæ perdemus ſi dimittimus eum viuere. *Ioan.* 11. Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Ne forte veniant Romani & tollant noſtrum locum & gentem. *Ierem.* 11. Venite, mittamus lignum in panem eius: & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non rememoretur amplius, hoc eſt, vbi in menſa comedimus cum eo panem: ibi tractemus de ſuſpendio crucifixionis ſuæ in ligno. *Pſalm.* 11. Qui edebat panes meos, magnificabat ſuper me ſupplantationem. *Prou.* 1. Sortem mitte nobiſcum, marſopium vnum ſit omnium noſtrum, implebimus domos noſtras ſpoliis, omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus.

Et apprehendentes] per proditionem Iudæ Scarioth [eiecerunt eum] linguis & opere: linguis quidem, quia dixerunt *Ioan.* 8. Samaritanus es tu & dæmonium habes. Et ſic eum de conſortio Iudæorum eiecerunt. *Iſai.* 57. Super quem dilataſtis os, & eieciſtis linguam? Opere autem, quia eum & gentilium poteſtati extra ſuam poteſtatem tradiderunt: & extra portam Ieruſalem tanquam extra vineam crucifixerunt. De primo enim dicitur *Matth.* 20. Tradetur enim gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum. De ſecundo *Hebr.* 13. Extra portam paſſus eſt. *Ioan.* 19. Exiuit baiulans ſibi crucē in eum locum, qui dicitur caluariæ locus. Et hoc eſt quod dicit [eiecerunt eum extra vineam] tanquam ad ſe non pertinentem [& occiderunt] *Dan.* 9. Occidetur Chriſtus & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. *Act.* 3. Petiſtis virum homicidam vobis dari: auctorem verò vitæ interfeciſtis. Hoc & nos facimus quoties gratiam Chriſti nobis oblatam abiicimus & conculcamus, & extra vineam cordis, in qua virtutes gaudium germinantes plantari deberent. *Hebr.* 10. Irritam quis faciens legem Moyſi abſque vlla miſeratione duobus aut tribus teſtibus moritur: quanto putatis deteriora mereri ſupplicia eum qui Filium Dei conculcauerit, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit in quo ſanctificatus eſt. *Hebr.* 6. Rurſus ſibimetipſis crucifigentes Filium Dei & oſtentui habentes.

Quid ergo faciet Dominus vineæ? veniet, & perdet colonos: & dabit vineam aliis.

Quid ergo faciet Dominus vineæ] Commune faciet iudicium: & hæc eſt tertia pars, vt ore ſuo proprio condemnentur: & ſubinfert iudicium illud, quod omni humanæ rationi eſt notum. Dicit tamen *Matthæus*, quod hoc iudicium Iudæi ore proprio protulerunt. Et hoc eſt verum quod corde conceſſerunt. *Lucas* autem 20. dicit: Nequaquam, ſcilicet quod ori exteriori procaciter contra mentem mentientes negauerunt. Hîc autem dicitur quod illud Dominus quaſi conceſſum ab ipſis intulit veritatem dicens [Veniet] ad iudicium cum Romanis. *Iſa.* 5. Dominus ad iudicium veniet cum ſenioribus populi ſui. Vos enim depaſti eſtis vineam meam, & rapina pauperis in domo veſtra [& perdet colonos] temporaliter per Romanos: & æternaliter per ſeipſum ſi in malitia perſeuerauerint. *Matth.* 21. Malos malè perdet: & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus ſuis. Et hoc eſt [& dabit vineam] in his qui ex Iudæis conuertuntur [aliis] hoc eſt, gentilibus. *Matth.* 21. Publicani & meretrices præcedent vos in regno cælorum.

Nec ſcripturam hanc legiſtis: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? à Domino factum eſt iſtud, & mirabile eſt in oculis noſtris? Et quærebant eum tenere: & timuerunt turbam. Cognouerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto illo abierunt.

Hîc quarto loco ſcripturam inducit concordantem: & hoc eſt de pſalmo. Dicit igitur [Nec ſcripturam hanc] pſalmi [legiſtis] ad intellectum [Lapidem quem reprobauerunt, &c.] Cum templum ædificaretur, lapis magnus & miræ pulchritudinis inuentus eſt, qui nuſquam aptari potuit in ædificio: tandem inuentus eſt locus in ſummo ædificij, vbi duo parietes conuenerunt: vbi ſeipſum lapis aptum præbuit: & ibi poſitus eſt ad duos parietes in coniungendo: & hoc eſt [Lapidem quem reprobauerunt ædificantes] templum, qui Scribas & Sacerdotes & Phariſæos ſignificant: qui Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM reprobauerunt [hic] in ſummo ædificio & in Eccleſia in qua duo parietes conueniunt Iudæi & Gentiles [factus eſt in caput] ſummi culminis [anguli] duos parietes in ſe coniungens. *Roman.* 3. Vnus Deus eſt qui iuſtificat præputium per fidem & circumciſionem ex fide. *Epheſ.* 2. Vt duos in vnum condat. Et ne dicatur hoc caſu factum, inducit ſequentem ſcripturam quæ dicit [A Domino factum eſt iſtud] & non ab homine & diuinatione [& eſt] hoc eſt, quamuis ſit [mirabile in oculis noſtris] quia iudicia Dei abyſſus multa, quibus hoc ita voluit præfigurari. *Pſalm.* 118. Mirabilia teſtimonia tua: ideò ſcrutata eſt ea anima mea. & quærebant eum tenere] *Pſalm.* 34. Retribuebant mihi mala pro bonis. Et ideò quia prædixit eis pericula eorum, mala intentant Domino maieſtatis: & ideò dolo quærebant eum tenere & captiuare ad mortem [& timuerunt turbam]

Matth.

Matth. 25. Quærebant Principes Sacerdotum quomodo IESVM dolo tenerent & occiderent, timebant vero plebem. Et ſubiungit cauſam tantæ malitiæ [Cognouerunt enim] ex ipſis parabolarum ſimilitudinibus [quoniam diceret ad eos] hoc eſt, contra eos parabolam. *Matth.* 13. *Mar.* 4. Et quomodo omnes parabolas cognoſcetis [& relicto eo] hoc eſt, abiecto vt ad gentes tranſiret [abierunt] à præſentia Chriſti in diuerſos errores. *Act.* 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quia repoliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ: ecce conuertimur ad gentes.

Et mittunt ad eum quoſdam ex Phariſæis & Herodianis vt eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: magiſter, ſcimus quia verax es, & non curas quemquam: nec enim vides in faciem hominum, ſed in veritate viam Dei doces. Licet dari tributum Cæſari, an non dabimus?

Hic incipit oſtendere cauſam reprobationis in particulari: hæc autem maximæ eſt tẽtatio obſeruationis, quaſi accuſabilem eum reddere cupiebãt. Diuiditur autem in duas partes, in quarum prima tentant eum in his in quibus homo ad hominem, inferior ad ſuperiorem ordinatur: in ſecunda autem tentant in his in quibus homo ad Deum ordinatur *ibi* [Et venerunt ad eum Sadducæi] Prima autem iſtarum partium diuiditur in tres paragraphos, in quorum primo deſcribitur quætentium & tentantium verſutia: in ſecundo inducitur quæſtionis callida malitia: in tertio vero ſubiungitur in ſoluendo quæſtionem mira ſapientia. In primo horum tria continentur: malorum aſſociatio, doloſitatis maligna intentio, & ſubdola apud eum quem hominem purum putabant aſtuta adulatio. Dicit igitur [Et mittunt ad eum] Sacerdotes [quoſdam] exceptæ malitiæ & ſimulatæ religionis [ex Phariſæis] qui præ cæteris religionem prætendebant. *Matth.* 7. Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium: intrinſecus autem ſunt lupi rapaces [& Herodianis] qui conducti ab eis fuerant à poteſtate: vt religione Phariſæorum ſimulata pateret veritas, & ex poteſtate regali humana cogeretur fragilitas [vt eum caperent in ſermone] Ecce doloſa malitia. *Luc.* 14. At illi obſeruabant eum.

Qui venientes dicunt ei] Ecce doloſa & palpans adulatio [Magiſter] Magiſtrum profitentur, vt dicit *Chryſoſtomus*, cuius nolunt eſſe diſcipuli [Scimus quia verax es] quia cauſam criminis vel falſitatis quancunque conarentur imponere ſibi non potuerunt. *Ioan.* 8. Quis ex vobis arguet me de peccato? *Deuter.* 32. Deus fidelis & abſque vlla iniquitate iuſtus & rectus. *Prouerb.* 8. Iuſti ſunt omnes ſermones mei, & non eſt in eis prauum quid atque peruerſum [& non curas quemquã] vt à veritate deuies. *Matth.* 22. Non eſt tibi cura de aliquo [nec enim vides] viſione perſonarum acceptionis [in faciem hominis] in qua multi decipiuntur attendentes exteriora, quæ parent & humana ſunt & multos decipiunt. *Iacob.* 2 Nolite in perſonarum acceptione fidem habere Domini noſtri IESV CHRISTI gloriæ. *Act.* 10. Non eſt perſonarum acceptio apud Deum: ſed in omni gente, qui timet Deum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi [ſed in veritate] triplici: vitæ, doctrinæ, & iudicij [viam Dei doces] Hoc eſt, doces viam quæ ducit ad Deum. *Matth.* 12. Magiſter ſcimus quia verax es, & in veritate viam Dei doces: & non eſt tibi cura de aliquo. Non enim accipis perſonam hominis [Licetne cenſum dari Cæſari] à populo libero qui decimas & primitias ſoluit & vota offerens & ſacrificia: & ſoli Deo ſe per legem ſubiecit [An non dabimus] cenſum, iſtis rationibus. Ecce quæſtio dolo plena: vt ſi dicat, quod cenſus dandus eſt, contra libertatem populi & priuilegium cultus diuini loqui videatur in conſpectu Phariſæorum: qui plus cæteris pro cultu legis & libertate populi loquebantur Si autem diceret, quod non licet, à militibus Herodis, qui principatum ſub Cæſare habuerunt accuſabilis teneatur. *Pſalm.* 35. Doloſè egit in conſpecto eius, vt inueniatur iniquitas eius ad odium. Verba oris eius iniquitas & dolus.

Qui ſciens verſutiam eorum ait illis: quid me tentatis? afferte mihi denarium vt videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis: Cuius eſt imago hæc & inſcriptio? dicunt ei: Cæſaris. Reſpondens autem IESVS dixit illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei Deo. Et mirabantur ſuper eo

Tangit hic verſutæ quæſtionis ſolutionem: & tanguntur hic ſex. Primum quidem vt Dominus & Deus tangit cordium eorum deprehenſam malitiam, cum dicit [Qui] ſcilicet IESVS vt Deus [ſciens verſutiam eorum] *Pſalm.* 93. Dominus nouit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt. *Eccli.* 23. Oculi Domini contemplantur vias hominum [Ait illis] Secundum eſt reprehenſio de hoc quod habebant quærendo intentionem peruerſam [Quid me tentatis] *Matth.* 22. Quid me tentatis hypocritæ? *Pſalm.* 77. Conuerſi ſunt & tentauerunt Deum: & ſanctum Iſraël exacerbauerunt [Afferte mihi] Tertium eſt in quo verſutiam eorum conuincit nequitiam. Dicit igitur [Afferte mihi denarium vt videam] *Matth.* 22. Oſtendite mihi numiſma cenſus: quia ex hoc quod vſum inerrationis habebant, iura Cæſaris proferre volebat [At illi obtulerunt ei] ſupple, denarium: & hoc eſt quartum in quo ipſi denarium offerunt, in quo conuincat Chriſtus intentionem eorum peruerſam [Et ait illis] Hoc eſt quintum ex quo per reſponſum eorum conuincit ipſorum malitiam. Quærit ergo non ignorans, ſed vt ex verbis ſuis propriis conuincerentur [Cuius eſt imago hæc & ſuperſcriptio] literarum. *Apoc.* 13. Nemo poterat vendere vel emere niſi haberet characterem beſtiæ in manu ſua [Dicunt ei] Phariſæi & Herodiani [Cæſaris] qui ſicut Dominus imprimitur in numiſmate: & ſuperſcribitur nomen ſuæ maieſtatis [Reſpondens autem IESVS ait illis] ex propriis eorum concludens. *Pſalm.* 36. Gladius eorum intret in corda ipſorum: & arcus eorum confringatur [Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari] quia qui pace & foro Cæſaris gaudetis: iuſtum eſt vt ſtipendia perſoluatis. *Rom.* 13. Reddite ergo omnibus debita: cui honorem, honorem: & cui

& cui tributum, tributum: & cui vectigal, vectigal & quæ ſunt Dei] reddite [Deo] cuius decimas & primitias accipitis, vel in cuius lege gloriamini. *Matth.* 18. Patientiam habe in me: & omnia reddam tibi [& mirabantur omnes] generaliter [ſuper eum] & hoc eſt ſextum. Quid autem mirantur? ſuper ſapientiam. *Luc.* 2. Mirabantur ſuper prudentia & reſponſis eius. Hoc eſt igitur quod dicit in hac parte.

Et venerunt ad eum Sadducæi qui dicunt reſurrectionem non eſſe: & interrogabãt eum dicentes: Magiſter, Moyſes nobis ſcripſit, vt ſi cuius frater mortuus fuerit, & dimiſerit vxorem, & filios non reliquerit: accipiat frater eius vxorem ipſius, & reſuſcitet ſemen fratri ſuo.

In ſpeciali oſtendit cauſam reprobationis Synagogæ Diuiditur autem in duas partes ſecundum duas tentationes quas inducunt. Prima enim tentatio eſt de credendis, in qua conuincuntur de hæreſis infidelitate: ſecunda eſt tentatio de faciendis, in qua conuincuntur de operis peruerſitate *ibi* [& acceſſit vnus de Scribis] prima pars diuiditur in duas, in quarum prima quæſtio tentatiua proponitur: in ſecunda quærentes de errore conuincuntur *ibi* [reſpondens IESVS ait illis: nonne ideo, &c.] Prima harum habet quatuor particulas: ſcilicet, à quibus iſta quæſtio proponitur: ſecundò cauſa quæſtionis ſubiicitur: tertiò caſus exponitur: & quartò quæſtio ſubinfertur. Dicit igitur [& venerunt ad eum] tentatores [Sadducæi] hæretici, Quia in tres ſectas ſynagoga ſciſſa erat: Phariſæorum, ſcilicet, Sadducæorum, & Eſſæorum. Primi corporum reſurrectionem credebant; ſed alia corpora cibis vtentia futura eſſe dicebant. Sadducæi corporum reſurrectionem omnino negabant: ſed tamen ſpiritus cum Deo poſt mortem eſſe dicebant. Spiritus autem illos dicebant eſſe Angelos bonos, & malas animas hominum ſicut & iumentorum interire cum corporibus affirmabant. Eſſæi autem nullum penitus ſpiritum ſeparatum à corpore eſſe credebant, dicentes pro ſolis temporalibus Deo eſſe ſeruiendum.

Sadducæi] ergo [qui dicunt reſurrectionem] corporum [non eſſe: venerunt & interrogabant eum] tentando [dicentes] *Matth.* 22. Quid me tentatis hypocritæ? *Deut.* 8. Non tentabis Dominum Deũ tuum [Magiſter] ſecundum eſt in quo cauſa queſtionis & dubitationis deſcribitur. Dicit igitur [Magiſter] *Chryſoſt.* Magiſtrum nominant cuius non volunt eſſe diſcipuli: Laudant igitur adulando vt decipiant. *Pſal.* 101. Qui me laudabant, aduerſum me iurabant [Moyſes] qui tantæ fuit auctoritatis quod ſibi ore ad os loquebatur Deus: ſicut ſolet homo loqui ad amicum ſuum *Num.* 12. [nobis ſcripſit] in lege *Deut.* 27. [vt ſi cuius] hoc eſt, alicuius hominis [frater] vxoratus [mortuus fuerit] ſine hærede [& dimiſerit vxorem] quæ introducta eſt in partem ſuæ hæreditatis, & iam libera eſt ab ipſo per mortem viri ſui. 1. *Corinth.* 7. Mulier alligata eſt lege viri quanto tempore vixerit vir eius: quod ſi dormierit vir eius, ſoluta eſt à lege viri [& filios] ex illa vxore genitos [non reliquerit] ſuperſtites, qui ſuam percipiant hæreditatem [accipiat frater eius] vel propinquior in genere ſuo [vxorem ipſius] cum hæreditate ipſius [& reſuſcitet ſemen fratri ſuo] filio primo quem ex ea genuerit imponens nomen fratris defuncti: quia ille filius quaſi adoptiuus eſt fratris defuncti: & naturalis eſt filius eius qui accepit vxorem ne nomen defuncti pereat in Iſraël. Hoc etiam obſeruatum fuit à Iudæis ante legem: vnde *Geneſ.* 38. Dixit Iudas ad Onan filium ſuum vt acciperet vxorem Her ſine liberis defuncti, & mortuo Onan dixit eam debere reſeruari in viduitatis habitu, donec creſceret Sela filius ſuus iunior: qui acciperet eam & ſuſcitare deberet ſemen duobus fratribus ſine liberis defunctis.

Septem ergo fratres erant, & primus accepit vxorem, & mortuus eſt non relicto ſemine. Et ſecundus accepit eam & mortuus eſt: & nec iſte reliquit ſemen Et tertius ſimiliter. Et acceperunt eam ſimiliter ſeptem, & non reliquerunt ſemen. Nouiſſima omnium defuncta eſt & mulier.

Hic tertiò ponitur caſus de facto ſuper quod eſt quæſtio fundanda. Dicit igitur [Septem ergo fratres fuerunt] apud nos: ſicut *Iob* 1. Septem filios habuit. Et *Tob.* 14. Septem iuuenes filij Tobiæ iunioris ſteterunt ante Tobiam ſeniorem auum ſuum [& primus] primogenitus [accepit vxorem] quia antiqua patrum conſuetudo erat vt primogeniti primo vxores ducerent, & ſic deinceps ſecundum ordinem ætatis. *Geneſ.* 29. Non eſt in loco noſtro conſuetudinis vt iuuenes primò demus ad nuptias. Hic ergo primus duxit vxorem [&] accepta vxore [mortuus eſt] ſoluto matrimonio [non habens ſemen] hoc eſt prolem: quæ partem ſuæ hæreditatis acciperet [& ſecundus] frater ſecundogenitus [accepit eam] vt ſemen defuncti ſuſcitaret [& mortuus] abſque liberis, & hoc eſt [nec iſte] ſecundus] reliquit ſemen [Et tertius ſimiliter] accepta eadem vxore mortuus eſt nullo relicto ſemine [& ſimiliter] omnes [ſeptem] ſucceſſiuè accepta eadem vxore [non reliquerunt ſemen] ad poſteritatem hæreditatis, nec ab aliis poſtea docta eſt; quia [nouiſſima omnium] poſt mortem ſeptem maritorum [mortua eſt] ſine liberis [&] hoc eſt, etiam [mulier] quæ ſeptem ſine fructu viros emollierat.

In reſurrectione ergo cùm reſurrexerint, cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam vxorem.

Quartum eſt propoſitio quæſtionis: ſupponitur autem hic quod vnuſquiſque reſurget in ſuo ordine. 1. *Corint.* 15. Vnuſquiſque in ſuo ordine reſurget. Dicit ergo ſecundum hoc [in reſurrectione] communi [cum reſurrexerint] ad vnam domum paternam omnes iſti ſeptem fratres, eo quod alia domus de his fratribus nulla ædificata ſit [cuius de his] ſeptem in vnam domum intrantibus [erit vxor] & cauſam quæſtionis ſubiungit [ſeptem enim fratres] ſine liberis [habuerunt eam vxorem] hoc autem dicebant, quia Dominus fidem reſurrectionis aſtruebat: & ſupponebant iſti quod diceret reſurrectionem futuram ſicut Pha-

riſæi, qui in aurea Ieruſalem, & regno mille annorum vnumquenque dicebant reſurgere ad ſuum domicilium: & ideò mirabilis confuſio ſequeretur, ſi in reſurrectione illa omnium eſſet vxor, quod omnes ſimul ea abuterentur. Si autem vnius tantum eſſet vxor futura, videretur quod alij dilectione vxoris carerent, & ſic felicitas eorum completa non eſſet.

Et reſpondens Ieſus ait illis: nonne ideò erratis, non ſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei?

Incipit iſtius tentationis ſolutio: habet autem tres particulas, ſcilicet, ignorantiæ increpationem, erroris eorum oſtenſionem, & reſurrectionis mortuorum probationem. Dicit igitur increpando [nonne] etiam humano iudicio [erratis neſcientes ſcripturam] de reſurrectione mortuorum loquentem, quam putatis carnaliter debere intelligi, dicentes illud 1. *Corinth.* 15. Quomodo reſurgent mortui? quali autem corpore venient? Quia enim Phariſæi dicunt quod animali corpore venient cibis egentes, & ſexus permiſcentes: & quia vobis hoc videtur impoſſibile, ideò negatis reſurrectionem, neſcientes quid ſcriptura loquitur, quod reſurgent mortui cum corporibus immortalibus: qui cibis non egent, & ſexus non permiſcent: & ideò erratis neſcientes ſcripturas. *Iſa.* 5. Ideò captiuus ductus eſt populus meus: quia non habuit ſcientiam. *Iſa.* 29. Erit vobis viſio omnium quaſi viſio libri ſignati, quem ſi dederis ſcienti literas & dicas lege, dicet: non poſſum, ſignatus eſt enim. Et ſi dederis eum neſcienti literas, & dicas lege, dicet: non poſſum, quia neſcio literas. *Rom.* 1. Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. 2. *Corinth.* 3. Vſque in hodiernum diem cum legitur Moyſes, velamen eſt poſitum ſuper cor eorum [neque virtutem Dei] quia infirmitatem morientium intuentes, non putabant mortuos poſſe reſurgere, non intelligentes quod virtute Dei erit reſurrectio communis. *Matth.* 22. Erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei. Virtus enim Dei reſuſcitabit mortuos. *Ioan.* 5. Mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint, viuent: quia etiam inſenſibilia Deo, cui omnia obediunt, ſenſibilia efficiuntur. *Rom.* 4. Ante Deum cui credidiſti: qui viuificat mortuos, qui vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt. Hæc enim eſt virtus Dei quam Sadducæi ignorauerunt. 1. *Corinth.* 15. Euigilate iuſti: ignorantiam enim Dei quidam habent. *Sapient.* 2. Hæc cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim illos malitia ipſorum. Et neſcierunt ſacramenta Dei: & non iudicauerunt honorem animarum ſanctarum.

Cùm enim à mortuis reſurrexerint, neque nubent neque nubentur: ſed ſunt ſicut Angeli Dei in cælis.

Tangit hic ſecundò qualitatem veram reſurgentium in duobus: in remotione erroris, & in doctrina veritatis. De primo dicit [cùm enim à mortuis] illi qui mortui ſunt [reſurrexerint] ſiue boni ſiue mali [neque nubent neque nubentur] *Gloſſ.* Græco idiomati, Latina conſuetudo non reſpondet: nubere enim propriè mulieres dicuntur, & viri vxores ducere: ſed nos ſimpliciter dictum intelligamus ſic, vt neque nubant viri, neque nubantur mulieres. Vnde *Auguſtinus* dicit, quod ibi erunt membra genitalia, non quæ libidinem prouocent: ſed quæ ſapientiæ admirationem indicant. *Matth.* 22. In reſurrectione neque nubent neque nubentur: ſed omnis ibi fœcunditas eſt ex coniunctione ſpiritus creati cum increato [ſed erunt] tangit doctrinam veritatis dicens [ſed erunt] in futuro [ſicut Angeli] non in natura Angeli: ſed ſicut Angeli in proprietate ſpiritualitatis & immortalitatis. Et quia nuptiæ ſunt bonum mortalium, ideò neque nubent neque nubentur [in cælis] autem dicit, ne in terra in aurea Ieruſalem reſurrectio putetur eſſe futura. *Luc.* 20. Filij huius ſeculi nubunt & traduntur ad nuptias: illi vero qui digni habebuntur illo ſeculo & reſurrectione, neque nubent, neque ducent vxores: neque enim vltra mori poterunt: æquales enim ſunt Angelis, & filij ſunt Dei, cum filij ſint reſurrectionis. Vnde *Gloſſ.* Nemo ibi moritur, nemo ibi naſcitur, nec infans nec ſenex ibi erit.

De mortuis autem quod reſurgant, non legiſtis in libro Moyſi ſuper rubum quomodo illi dixerit Deus, inquiens: ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob? Non eſt Deus mortuorum ſed viuorum: vos ergo multum erratis.

Tangit hic vltimo reſurrectionis probationem: tangit autem tria: auctoritatis inductæ commendationem, ſcriptam à Deo auctoritatem, & erroris confutationem. Dicit igitur [de mortuis autem quod reſurgant] hoc eſt quod probare intendit *Iob* 19. Scio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum. *Iſa.* 29. Viuent mortui tui, Domine: interfecti mei reſurgent. *Dan.* 12. Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam, alij in opprobrium vt videant ſemper. *Ezech.* 37. Aperiam quippe tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris. Sed has ſcripturas Dominus non inducit, quia Sadducæi non recipiunt niſi quinque libros Moyſi [non legiſtis] hoc eſt, nonne legiſtis ad intellectum verum [in libro Moyſi] *Exod.* 3. Quem pro maxima allegaſtis auctoritate [ſuper rubum] in quo Deus ipſe apparuit in igne Deitatis: non conſumens virorem virginitatis, ſed conſecrans; ita quod dixit. Locus in quo ſtas terra ſancta eſt. In qua viſione tota legis auctoritas roboratur [quomodo] ore ad os [iſti] Moyſi [Deus] de ſeipſo [dixerit: ego ſum Deus] auctoritas eſt quam inducit [ego ſum Deus Abraham] hoc eſt, quo Abraham fruitur iam ſpe felici: & poſt modicum felicitate dulci in præſentia ipſius [& Deus Iſaac] quo ſimiliter poſtmodum fruetur Iſaac [& Deus Iacob] ad quem Iacob omnem vitam ſuam direxit. Et ex his concludit [non eſt Deus] ſenſibilia [mortuorum] in corpore & anima, quia tales nullo bono frui poſſunt [ſed viuentium] in anima ad minus. Et ſi anima viuit per iuſtitiam Dei, probatur quod corpus aliquando reſurget: quia cum anima vitam æternam promeruit, ſicut dicit *Gloſſ.* Non enim anima ſola meruit, ſed corpus animæ obediens, virtutibus operam dedit: & ideò radicè

immorta

immortalitatis per virtutem acqoiſiuit: & ideò de caſtitate, quæ potiſſimum eſt in corpore, dicitur *Sap.*4. Immortalis eſt enim memoria illius: quia & apud Deum nota eſt & apud homines [Vos ergo multùm erratis] Confutatio eſt erroris. *Matth.*15. Si cæcus cæco dueatum præſter: ambo in foueam eaduot. Et *ibidem*. Sunt & doces cæeorum.

Et acceſſit vnus de Scribis qui audierat illos conquirentes; & videns quoniam bene illis reſponderit, interrogauit eum quod primum mandatum eſſet omnium.

Tangitur tentatio hic de faciendis, per quam arguuntur de operis peruerſitate: diuiditur autem in duas partes, in quarum prima tentatio proponitur: in ſecunda tanquam victor ab omnibus dereliuquitur tentatoribus. Adhuc autem duo in prima parte dicuntur, ſcilicet, tentatio,& tentatoris in aliquo commendatio. Quæſtio autem tentatiua tria habet,ſcilicet, quæſtionem,ſolutionem,& ſolutionis commendationem. In quæſtione autem eſt commendatio quærentis, ſubtilitas audientis præcedentia, quæ induxit ad quæſtionis propoſitiooem. Dicit igitur [Et acceſſit vnus de Scribis] Vnus inquam, exceptæ auctoritatis qui ab aliis ad quærendum eſt electus tanquam magis potens in ſcientia & ſermonis facunditate. *Ioan.*3. Tu es magiſter in Iſraël, & hæc ignoras? De Scribis autem dicimr: quia in lege fuit doctiſſimus. *Iſai.*33. Vbi eſt literatus, vbi legis verba ponderans? populum imprudentem non videbis ibi[qui audierat]& intellexerat[illos]Sadducæos[conquirentes] cum Domino. *Matth.*22. Audientes Phariſæi quod IESVS impoſuiſſet ſilentium Sadducæis: conuenerunt in vnum,& interrogauit eum vnus ex eis legiſdoctor tentans eum,& dicens [& videns quoniam benè reſponderit illis] Sadducæis [interrogauit IESVM quod eſſet primum omnium mandatum]Hoc eſt, quod eſſet principale inter omnia tā multa quæ in lege ponuntur mandata. *Matth.*22. Magiſter quod eſt mandatum magnom in lege? Dicit autem *Chryſoſtomus*, quod de mandato magno interrogat, qui nec minimum impleuit: ſimpliciſſimus interrogator, & aſtutiſſimus obſeruator.

IESVS autem reſpondit ei, quia primum omnium mandatum eſt. Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua: hoc eſt primum mandatum.

Hìc incipit ſolotio maximæ ſubtilitatis & ſapientiæ. Quia enim de faciendis iſte quæſiuit quod vtile eſt ad vitam, quamuis tentando faceret: tamen benignus magiſter plùs reſpondet ad illuminationem, quàm in quæſtione exigatur ad tentationem: & ideò habet duas partes, in quarum prima maximum declarat affectu mandatum: in ſecuoda docet maximum in effectu operis. In prima tria dicit: primò enim repetit id de qoo Scriba quærit; ſecundò ſoluit: & tertiò confirmat ſolutionem Dicit igitur[IESVS autem reſpondit ei, quia primum] ſiue principale omnium mandatum [mandatum eſt] quod ad Dei pertinet dilectionem: & hoc eſt totum primæ tabulæ mandatum: & hoc eſt quod dicit [Audi] tanquam magnum aliquid quo nihil maius eſt [Iſrael] rectiſſimè: qui ad mandata te rectificare quæris. *Iſa.*44. Noli timere ſeruus meus Iacob,& rectiſſime quem elegi [Dominus Deus tuus, vnus eſt] hoc eſt, vnicus & incommutabilis: & ideò totum affectum suum in ſe vult dirigi. *Iſa.*44. Nunquid eſt Deus abſque me, & formatur quem ego non nouerim? 1.*Corinth.*8. Et ſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cælo ſiue in terra (ſiquidem ſunt dij multi,& Domini multi) nobis tamen vnus Deus Pater,ex quo omnia & nos in illo.

Et diliges Dominum]Primum quod dixit Dominus Deus tuus, vnus eſt (quod continetur *Exod.*20.) non inducitur hìc ſicut mandatum;ſed potius ſicut cauſa & ratio mandati iſtius, quod dicitur *Deuter.*6. Diliges Dominum Deum tuum. Dicit autem tria: ex quali, & quid, & ex quanto diligendus. Ex quali enim ametur affectu, notatur cùm dicit[diliges]Quod componitur ex præpoſitione diuerſitatem propoſitorum notante, & eliges verbo electionis, hoc eſt, Dominum Deum tuum ex omnibus eliges quem ames. *Cant.*5. Dilectus meus candidus,& rubicundus:electus ex millibus. Eligitur enim ad amandum quod præ omnibus amatur: ſicut & Deus eſt præ omnibus amandos. *Pſalm.*72. Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? quid autem ametur dicit.

Dominum Deum tuom] Dominum, qui omnibus excellenti ſuperpoſitione ſuperponitur: qui omnium pulchrorum liberam, & omnimodam habet poſſeſſionem: qui indeflexa virtute continet ſuam excellentiam, ne vnquam ad ſcabellaria & conculcanda inclinetur. De primo dicitur *Pſalm.*92. Mirabilis in altis Dominus. *Luc.*2. Gloria in excelſis Deo. De ſecundo *Rom.*10. Idem Dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum. *Pſal.*91. Gloria & diuitiæ in domo eius. De tertio *Num.*22. Dominus de Ægypto duxit eum, cuius fortitudo ſicut rhinocerotis. *Exod.*15. Quis ſimili tui in fortibus Domine? Primum in Domino diligimus, vt exaltemur: ſecundum, vt præmiemur: tertium, vt contineamur & defendamur. De primo. 1.*Petr.*5. Humiliamini ſub potenti manu Dei vt vos exaltet in die viſitationis. De ſecundo dicitur 1.*Corinth.*1. In omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia (ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis) ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia. De tertio dicitur in *Pſalm.*26. Dominus defenſor vitæ meæ: à quo trepidabo[Deum]Quod vt dicit *Damaſc.* ſonat prouiſionem, circuitionem, & ignis ardorem. Theoreo enim eſt idem quod video: Thotiſte idem quod circumeo: & Thothy eſt ardor in Græco. Prouidet enim præſcientia, circumit cura, & ardet in nos charitate. Vt ergo fruamur prouidentia, Deus diligitur: vt cuſtodiamur, Deus amatur: & vt incendamur, charitas in Deum habetur. De primo horum dicitur *Eccli.*23. Oculi Domini lucidiores ſunt ſuper Solem, circumſpicientes omnes vias hominum. *Geneſ.*21. Tu Deus qui vidiſti me De ſecundo dicitur. 1.*Petr.*5. Omnem ſolicitudinem ve-

ſtram proiicientes in eum: quia ipſi cura eſt de vobis. *Pſalm.* 54. Iacta cogitatum tuum in Domino: & ipſe te enotriet. De tertio dicitur *Deuter.* 4. Deus noſter ignis conſumens eſt. *Pſalm.* 49. Ignis in conſpectu eius exardeſcet [tuum] cultu & ſeruitute & poſſeſſione, vt ad nutum habeatur. *Heb.* 11. Non confunditur Deus vocari Deus eorum. *Exod.* 3. Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob: hoc nomen mihi eſt in æternum. *Apoc.* 21. Ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus.

Ex toto corde] Hic tangit ex quanto eſt diligendus. Cor autem quia principium eſt affectionum & motuum, ponitur pro voluntate, vt ex tota voluntate dulciter diligatur: ita quod nihil voluntatem ab eius dilectione poſſit allicere & abſtrahere. *Cant.* 8. Pone me ſicut ſignaculum ſuper cor tuum. *Prouerb.* 23. Præbe fili cor tuum mihi. *Pſalm.* 9. Confitebor tibi Domine in toto corde meo. Cor etiam ſecundum *Auguſtinum* eſt principium conceptionum & cogitationum: & ſic ex toto corde diligitur, quando toto intellectu diligitur vt nullo errore decipiatur: quia ipſe vt lumen intellectus in diligendo habetur. *Pſalm.* 12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte. Primo modo diligitur dulcedo bonitatis, & ſecundo lux veritatis [& ex tota anima tua] Anima hominis intellectualis eſt: quia dicit *Philoſophus*, quod homo eſt ſolus intellectus. Et hoc modo ex tota anima diligere, eſt ex intellectu abſque omni obnubilatione phantaſmatum diligere. *Sap.* 8. Sapientiam amaui, & exquiſiui mihi eam ſponſam accipere: & amator factus ſum formæ illius, quæ pulchra eſt abſque nubilo. *Sap.* 7. Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. Hæc eſt pulchra dilectio. *Eccli.* 24. Ego mater pulchræ dilectionis. Dicit tamen *Auguſtinus*, quod anima ponitur hîc pro animo. Vt ſit ſenſus [ex tota anima] hoc eſt, ex toto animo, hoc eſt, voluntate ſine contrarietate: quia tota voluntas & animus ſic extenditur ad ipſum, quando nihil habetur in voluntate ſibi contrarium. Hoc eſt interior homo de quo dicitur *Rom.* 8. Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem. Sic ergo ſapienter diligitur Deus.

Et ex tota mente tua] Mens à metiendo eſt dicta, quia omnia ad veritatis regulam metitur. Et hæc eſt ratio: vt ſic rationabiliter eum in mentis memoria ponamus, vt ſine obliuione eum diligamus. *Pſalm.* 136. Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui. *Iſai.* 49. Ego non obliuiſcar tui [& ex tota virtute] hoc eſt, fortitudine tua: vt omnes vires tuæ ſibi ſeruiant, & ad ipſum expendantur. *Pſalm.* 58. Fortitudinem meam ad te cuſtodiam. Et ſic fortiter diligitur. *Cantic.* 8. Fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio. Diligatur ergo ex toto corde dulciter, ex anima ſapienter, & ex mente conſtanter, & ex virtute fortiter.

Hoc eſt primum mandatum] Certificatio eſt veritatis in reſponſo. Sicut enim Deus primus eſt, & præcipuus, & vnicus; ita affectus ordinatus in ipſum eſt primus, & vnicus, & præcipuus. Et ideo de iſto dicitur *Cant.* 8. Si dederit homo omnem ſubſtantiam ſuam ad mercandam dilectionem, quaſi nihilum deſpiciet eam: quia nulla eſt comparatio ad Dei dilectionem.

Secundum autem ſimile eſt illi.

Benignus magiſter in doctrina ſalutis plus reſpondet quam quærens exigat: vt perfectè viam ſalutis doceat. Dicit autem tria: ſecundi ad primum ſimilitudinem, non æqualitatem: & dat præcepti ſecundi deſcriptionem: & ſubiofert amborum præceptorum commendationem. Dicit igitur [Secundum autem] quod implet præcepta ſecundæ tabulæ [ſimile] non æquale [eſt huic] primo mandato. Simile autem eſt in tribus, ſcilicet, in dilecto (aliàs dilectione) & forma dilectionis, & fine. In dilecto (aliàs dilectione) quidem, quia in proximo non diligitur niſi Deus: quia parentale bonum Patris cæleſtis eſt in imagine ſua ad quam factus eſt proximus. *Ioan.* 1. *Canon.* 4. Qui non diligit fratrem ſuum quem videt: Deum quem non videt quo modo poteſt diligere: Deus enim inuiſibilis eſt & non videtur niſi in imagine ſua. Vnde ſicut honor imaginis ſanctorum ad prototypum refertur (vt dicit *Damaſcenus*) ita honor proximi & dilectio imaginis Dei, refertur ad honorem & dilectionem Dei. In forma etiam dilectionis eſt ſimile: quia quamuis duo ſint mandata dilectionis, Dei & proximi, tamen vnus eſt habitus virtutis, & vnus dator virtutis Spiritus ſanctus, ex quo Deus & proximus diliguntur. Et hoc notatur *Ioan.* 13. In hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis Diſcipuli, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Ac ſi dicat: Ego ſum fons dilectionis à quo continuis profectibus manat dilectio, quæ eſt Spiritus ſanctus. Et ſi in nos riuus huius fontis continuò manat, tunc omnibus apparet, quia fons in nos fluit dilectionis diuinæ: quod non eſſet, ſi alia eſſet aqua fontis & riuorum. Et ita eſt à me fluens dilectio Dei, quæ in vos fluit in dilectione proximi. Sic ergo in forma dilectionis eſt ſimile, quamuis in affectu non ſit æquale. In fine etiam eſt ſimile: quia ſicut diligitur Deus propter Deum: ſic & proximus non niſi propter Deum diligitur. Vnde *Auguſt. in Confeſſionum lib.* 2. Ille ſolus neminem odit qui & amicum diligit in te, & inimicum propter te. *Matth.* 5. Ego dico vobis, diligite inimicos veſtros: benefacite his qui oderunt vos: vt ſitis Patris veſtri filij qui in cælis eſt: qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Inimicus autem diligitur niſi propter Deum: quia ſicut (*ſecundum Moralem Philoſophiam*) de naturali proprietate hominis eſt amicum diligere: ita (*ſecundum eandem*) de natura hominis eſt inimicis male facere: ſic ergo ſecundum ſimile eſt huic primo.

Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Maius horum aliud mandatum non eſt. Et ait illi ſcriba. Benè magiſter in veritate dixiſti, quia vnus eſt Deus, & non eſt alius præter eum: & vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximum tanquam ſe ipſum, maius eſt omnibus holocauſtomatibus, & ſacrificiis. IESVS autem videns quod ſapienter reſpondiſſet dixit illi: non longè es à regno Dei.

Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare.

Deſcriptio eſt præcepti [diliges proximum tuum ſicut teipſum] tria dicit : qualiter, & quis, & quantum diligatur. Qualiter notatur in verbo diligendi: quia hoc diligitur, quod ex diuerſis eligitur. Et ſicut in Deo & in Dei dilectione notatur ex verbo diligendi quod ſuper omnia ametur : ita in proximo notatur ordo dilectionis qualiter ametur ; quia aliter in vnoquoque bonum amabile non eligitur niſi quo ordine amandum ſit perpendatur. Proximus igitur ſecundo poſt nos diligitur ſecundum gradum quo nobis appropinquat. *Cant.* 2. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. 1. *Corinth.* 14. Omnia ſecundum ordinem fiant in vobis. Hos ordines miniſtrantium regina Auſtri mirabatur 3. *Regum* 10. [Proximum] omnis homo proximus eſt, qui in primo gradu nobis appropinquat : & ſic cum in omni homine parentis noſtri imago ſit ex eodem ex quo eſt in nobis, omnis homo nobis in primo gradu coniungitur: & ideò fratres vocamur *Mat.* 23. Omnes vos fratres eſtis. Tamen ſecundum lineam carnis vnus alio proximior eſt : & ſimiliter ſecundum modum beneficiorum noſtrorum plus appropinquat qui plura impendit beneficia. *Luc.* 10. Quis tibi videtur proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones ? Et ait : ille qui fecit miſericordiam in ipſum. Et reſpondens Ieſus dixit ei : vade & tu fac ſimiliter. *Leuit.* 19. Dilige proximum tuum ſicut teipſum [ſicut teipſum] hoc eſt, ad modum & formam quibus diligis teipſum: diligis autem te ad iuſtitiam, & ſalutem: & hoc modo dilige proximum. Vnde *Tullius in libro de Amicitia.* Prima lex amicitiæ ſeminatur, vt pro amicis non niſi honeſta faciamus. *Deut.* 33. Dilexit populos, omnes ſancti in manu eius ſunt: hoc eſt, omnibus opera charitatis impendit, & ad ſanctitatem diligit vniuerſos.

Maius horum] mandatorum [præceptum non eſt] confirmatio eſt veritatis in reſponſo. Eſt autem maius iſtud dilectionis duplex mandatum generalitate ambitus, & dignitatis excellentia, & permanentia æternitatis. Ambit enim præceptum dilectionis Dei omnia primæ tabulæ mandata, ſicut ſupra dictũ eſt. Præceptũ autem de dilectione proximi ambit & implet omnia mandata ſecundæ tabulæ. *Rom.* 13. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Qui enim proximum diligit, legem impleuit. Nam non adulterabis, non furtum facies, non occides, & ſi quod aliud eſt mandatum, in hoc verbo inſtauratur : diliges proximum tuum ſicut teipſum. Plenitudo ergo legis, hoc eſt, decalogi eſt dilectio. *Pſal.* 118 Latum mandatum tuum nimis. De excellentia dignitatis eſt quod charitas omnia merita informat ad placentiam Dei. 1. *Corint.* 12. Adhuc excellentiorem viam vobis oſtendo. Et loquitur de charitatis mandato, quod linguis præfertur Angelorum, ſcientiæ, & Prophetiæ, & fidei quæ montes transfert, & etiam ipſi martyrio, & eleemoſynis. De maioritate autem permanentiæ in æternitate dicitur 1. *Cor* 13. Charitas nunquam excidet : & parum poſt. Nunc autem manent fides, ſpes, & charitas: tria hæc, maior autem horum eſt charitas. Ex primo habet, quod eſt maius ad merendum : ex ſecundo quod eſt maius ad exaltandum: ex tertio quod eſt maius ad benefaciendum.

Et ait illi] Ieſu [Scriba] qui primo tentando quæſierat: ſed nunc conuictus reſponſione tentantis & obſeruantis malitiam deponebat, ſicut dicit *Gloſſ.* [Benè magiſter in veritate dixiſti] *Matth.* 22. Viam Dei in veritate doces [quia vnus eſt Deus] vnicè diligibilis præ omnibus [& non eſt alius præter eum] qui dilectionem cordis in ſe trahat: quia alij falſi dij ſunt, & ideò non diligendi [&] mandatum eſt [vt diligatur] intimo affectu [ex toto corde] quia ipſe dulcedo eſt cordis [& ex tota mente] omnia diligibilia per rationem mouente & menſurante ; vt diligatur quantus eſt ipſe [& ex toto intellectu] quia lux eſt intellectus ſine obnubilatione, & ideò dilectio eius non vult aliquid tertium ſibi admiſceri, ſed in lumine manifeſtari ſine errore [& ex tota anima] quæ principium eſt & cauſa vitæ: vt tota vita referatur ad ipſum, qui vita eſt animæ noſtræ. *Act.* 17. In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus [& ex tota fortitudine] vt nihil nos abſtrahat ab ipſo : ſed omnes vires noſtræ expendantur in ipſo. *Pſal.* 58. Fortitudinem meam ad te cuſtodiam [& diligere proximum tanquam ſeipſum] ſecundo loco [maius eſt omnibus holocauſtomatibus] quæ tota incendebantur. *Iſa.* 1. Sanguinem vitulorum & adipem pinguium nolui : quis quæſiuit hæc de manibus veſtris, vt ambularetis in atriis meis? *Pſal.* 39. Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti : tunc dixi, ecce venio [& ſacrificiis] quæ non tota incendebantur. *Deut.* 10. Et nunc Iſraël quid Dominus Deus tuus requirit à te niſi vt eum diligas ex toto corde tuo ?

Sic ergo commendata reſponſione, & conuerſo ad dilectionem tentatore [Ieſus autem videns] hoc eſt, videri faciens [quod ſapienter reſpondiſſet] in commendatione dicti Saluatoris: quod non prætulit ceremonias legis mandato dilectionis, ſicut Phariſæi & Sacerdotes fecerunt, qui ſuas traditiones Dei mandatis prætulerunt. *Matth.* 15. Irritum feciſtis mandatum Dei propter veſtras traditiones [ait illi] prouocans eum ad meliorem veritatis cognitionem [non longè es] ex quo iam veritatem mandati Dei cognouiſti, & traditiones hominum non prætuliſti [non longè es] per intellectum [à regno Dei] cognoſcendo. Non enim diſtas, niſi quod metum hominum poſtponas, & illi quem cognouiſti firmiter adhæreas. Ille enim fuit vnus de illis de quibus dicitur *Hebr.* 2. Timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti, hoc eſt, ſeruilis legis oneribus. *Act.* 15. Hoc eſt onus, quod neque nos neque patres noſtri portare potuimus [& nemo audebat eum interrogare] triumphus eſt victoris ſuper tentatores : ſicut *Supra* 1. triumphauerat ſuper Dæmones. *Ioan.* 16. Confidite, ego vici mundum. Tentator homo ſicut Satanas iam deſperans abſcedit. *Ioan.* 16. Et non eſt opus tibi vt quis te interroget.

Et reſpondens IESVS dicebat, docens in templo : quomodo dicunt Scribæ Chriſtum eſſe filium Dauid ? Ipſe enim Dauid dicit in Spiritu ſancto: dixit Dominus Domino meo: ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Ipſe ergo

Dauid dicit eum Dominum, & vnde eſt filius eius?

Tangit hîc demeritum quod eſt ex ignorantia eius qui eſt finis legis. *Rom.* 9. Finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Dicuntur autem hîc tria, in quorum primo doctrina commendatur: in ſecundo ſubtilitas veritatis oſtenditur: in tertio fructus doctrinæ in turba deſcribitur. Dicit igitur [& reſpondens Ieſus] ei qui iam veritatem faciendorum cognouerat [dicebat] etiam adiungens de veritate credendorum [docens in templo] publicè & ſolemniter. *Iſa.* 45. Non in abſcondito locutus ſum in loco terræ tenebroſo. *Ioan.* 18. Ego ſemper docuî in templo quò omnes Iudæi conueniunt, & in abſcondito locutus ſum nihil [quomodo ergo] tangit veritatis ſubtilitatem dicens [ergo] ex quò tu iam intelligis traditiones & holocauſta animalium nihil eſſe niſi in figura: ergo [quomodo] hoc eſt, quo intellectu [dicunt Scribæ] quorum tu vnus es & præcipuus. *Ioan.* 3. Tu es magiſter in Iſraël [Chriſtum eſſe filium Dauid] ſi enim vt dicunt vnius, hoc eſt, humanæ naturæ eſt tantum: ita quod vt homo purus ſit filius Dauid: tunc obuiat inconueniens, quia ipſe Dauid Propheta inſpiratus [dicebat in Spiritu ſancto] non in ſpiritu humano in quo eſt deceptio. *Gloſſ.* Non errore, non propria voluntate. 2. *Petr.* 1. Non voluntate humana allata eſt aliquando Prophetia: ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.

Dixit Dominus] qui abſolutè Dominus eſt. Et hic eſt pater qui dicit *Exod.* 7. Et in multis aliis locis. Ego Dominus. *Eſther* 13. Dominus vniuerſorum tu es [Domino meo] in quo modo locutionis notatur vnus dicens, & alter ad quem dicit: qui de neceſſitate ſūt duæ perſonæ: & ille ad quē dicit, Dominus. fuit Dominus Dauid quem tantus rex Dominum cognouit eſſe in Spiritu ſancto, & ſe eſſe ſeruum ipſius: dicens *Pſalm.* 125. O Domine quia ego ſeruus tuus ſum: ego ſeruus tuus & filius ancillæ tuæ [ſede] quiete regni potitus. 1. *Reg.* 2. Vt ſedeat cum principibus: & ſolium gloriæ teneat *Luc.* 1. Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum [à dextris meis] hoc eſt, in omni æqualitate principatus. *Coloſ.* 3. Vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens [donec ponam] hoc eſt, donec ſubiiciendo perficiam [inimicos tuos] aut voluntarios, ſi ſe fidei tuæ & deuotioni tuæ ſubiiciunt: aut inuoluntarios, ſi ſe tibi opponere nituntur [ſcabellum] hoc eſt, conculcationem [pedum tuorum] voluntarij enim adorant in loco vbi ſteterunt pedes Deitatis, cui in humana tua natura inuoluntarij aut victi conculcabuntur. *Malach. vlt.* Calcabitis impios cùm fuerint quaſi ſtercus ſub planta pedum veſtrorum. Hoc enim eſt tempus quod decurrit vſque in diem iudicij: quo omni tempore Chriſto inimici ſubiiciuntur. Quod autem dicit Pater Filio [donec ponam] & non quod Filius ponat (*vt dicit Gloſſ.*) non eſt infirmitatis Filij: ſed oſtendit quod alter in altero operatur. Nam & Filius ſubiicit inimicos Patri. *Iſa.* 45. Chriſto meo Cyro, cuius apprehendit dextram, vt ſubiiciam autem faciem eius gentes, & dorſa regum vertam: & portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam [ipſe ergo Dauid dicit eum Dominum] repetit id in quo eſt vis auctoritatis inductæ. Et arguit ex hoc dicens [& vnde eſt filius eius?] Pater enim ſuper filium ſi ambo ſint ex vna & ſimplici natura non habet ſuppoſitionem, ſed è conuerſo: & ſic in Spiritu ſancto falſum diceret, ſi eum Dominum vocaret, ad quem ipſe habet ſuppoſitionem. Et ſic Scribæ falſum dicunt, dicentes Chriſtum purum hominem.

Et multa turba eum libenter audiuit: & dicebat eis in doctrina ſua: cauete à Scribis qui volunt in ſtolis ambulare & ſalutari in foro, & in primis cathedris ſedere in Synagogis, & primos diſcubitus in cœnis: qui deuorant domos viduarum ſub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius iudicium.

Hîc dicit ab his cauſis reprobationis eſſe cauendum: dicit autem hîc tria: deuotionem audientium, cautelam Chriſti doctrinarum, & cauſam quare dicit eſſe cauendum. Dicit igitur [& multa turba] ſimplicium ſimplici veritati intendentium [eum libenter audiebat] propterea quia in poteſtate erat ſermo eius. *Cant.* 2. Vox tua dulcis & facies tua decora. *Cant.* 4. Mel & lac ſub lingua tua [&] ideò propter deuotionem ipſorum [dicebat illis] ad vtilitatem eorum, hoc eſt, turbarum [in doctrina ſua] & hæc eſt doctrina quam rudes in parabolis intelligere non poterant. *Habac.* 2. Exara viſum ſuper tabulas, vt percurrat qui legerit [cauete à Scribis qui] hoc eſt, quia illi [volunt in ſtolis ambulare] ſtola eſt talaris veſtis pretioſa, dicta à ſtolon Græco quod Latinè eſt longū. *Luc.* 16. Induebatur purpura & byſſo [& ſalutari in foro] ſolemni ſalutatione, quæ cum muneribus ab inferioribus ſuperioribus conſueuit exhiberi. *Matth.* 23. Amant ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus rabbi [& in primis cathedris] dignitatum [ſedere] *Matth.* 23. Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi [in Synagogis] Pontificalibus. *Pſ.* 106. Exaltent eū in Eccleſia plebis: & in cathedra Seniorum laudent eum [& primos recubitus] in altiori loco eligere [in cœnis] contra hoc quod dicitur *Luc.* 14. Recumbe in nouiſſimo loco.

Qui deuorant] auido dente [domos viduarum] quæ præ cæteris pro animabus maritorum ſuorum oblationibus ſunt intentæ [ſub obtentu prolixæ] & ſimulatæ [orationis] hoc eſt, obtinentes hoc prolixa oratione. *Gloſſ.* Quaſi patroni in diuino iudicio futuri, ab infirmis & conſcientia peccatorum turbatis pecuniam accipere non dubitant: cum commendet Deo orationem porrecta manus ad dandum, & non contracta ad accipiendum *Eccleſ.* 4. Quibus illud congruit *Pſal.* 108. Oratio eius fiat in peccatum. *Matth.* 23. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum in oratione longa orantes. Modo autem noſtri Sacerdotes & Scribæ domos viduarum comedunt, non ſub obtentu longæ orationis: ſed ſub violentia apertæ deprædationis. *Iſa.* 3. Quare atteritis populum meum, & rapina pauperis in domo veſtra? [hi accipient prolixius iudicium] ſuæ condemnationis. *Gloſſ.* Quam qui amant in angulis platearum orare. Hi enim non ſolum laudem hominum quærunt, ſed etiam pecu-

niam

niam quærunt. *Iſai.*27. In menſura contra menſuram cum abiecta fuerit iudicabit eam. *Apoc.*18. Quantum glorificauit ſe, & in delicijs fuit: tantum date illi tormentum & luctum. *Sapient.*6. Potentes potenter tormenta patientur. Hoc eſt ergo quod intendit.

Et ſedens IESVS contra gazophylacium, aſpiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. Cùm veniſſet autem vidua pauper, miſit duo minuta, quod eſt quadrans.

Hic tangit cauſam reprobationis, quæ ſumitur ex comparatione in operibus pietatis & miſericordiæ: tanguntur autem hic tria, in quorum primo notatur approbatio generaliter omnium offerentium: in ſecundo ſpecialiter attenditur oblatio pauperum: in tertio autem ex hoc accipitur inſtructio Diſcipulorum. Dicit igitur [Et ſedens] hoc eſt, poſt deteſtationem auarorum & ſuperborum quieſcens in deuotione fidelium. *Pſ.*25. Non ſedi in conſilio vanitatis: & cum iniqua gerentibus non introibo. Cum his ergo non ſedit. *Pſalm.*100. Oculi mei ad fideles terræ, vt ſedeant mecum [contra gazophylacium] *Gloſſ.* Phylattin Græcè, ſeruare Latinè: gaze perſice, diuitiæ latine. Gazophylacium locus in quo diuitiæ ſeruantur. Erat autem arca in qua populi donaria congregabantur ad vſus templi: vnde 4. *Reg.* 12. Tulit Ioiada Pontifex gazophylacium vnum, aperuitque foramen deſuper, & poſuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum Domini: mittebántque in eo Sacerdotes, qui cuſtodiebant oſtia, omnem pecuniam quæ deferebatur ad templum Domini. Dicebatur etiam porticus quædam in qua fuit hoc gazophylacium: & contra illam ſedebat Dominus quando iſta dixit: vnde *Ioan.*8. Hæc verba locutus eſt IESVS in gazophylacio [aſpiciebat] per approbationem [quomodo turba iactaret æs in gazophylacium] 1. *Paralip.*29. Populum tuum, qui hic repertus eſt, vidi cum ingenti gaudio offerre tibi munera. Domine Deus cuſtodi hanc voluntatem [& multi diuites] de hoc quod ſibi abundauit [iactabant] in gazophylacium [multa] *Tob.*4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi parum, hoc ipſum libenter impertiri ſtude [Cùm veniſſet autem] ex deuotione [vna] in paupertate & deuotione ab aliis excepta [vidua] ſolatio & lucro viri deſtituta [pauper] in rebus fortunæ non ſibi ſufficiens [miſit duo minuta] cum denarius vſualis valuerit decem: duo minuta erant quinta pars denarij, vt videtur. *Marcus* tamen dicit [quod eſt quadrans] *Gloſſ.* Quadrantem vocant calculatores quartam partem cuiuſlibet rei, ſcilicet, loci temporis, pecuniæ: forſitan ergo hic quartam partem ſiculi, hoc eſt, quinque obulos ſignat. Si autem minuta erant quinta denarij forſitan grauiora fiebant vt quartam facerent, hoc eſt, quod habebant duas.

Et conuocans Diſcipulos ſuos ait illis: amen dico vobis quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miſerunt: hæc vero de pecunia ſua omnia quæ habuit miſit, totum victum ſuum.

Et vocans Diſcipulos] qui erant ſpecialiter inſtruendi, tanquam Eccleſiæ Prælati futuri [ait illis] Dicit autem duo: commendationem oblationis, & rationem commendationis. Dicit igitur [Amen dico vobis] Affirmatione vtitur: quia opinione hominum quantum & non ex quanto offeratur attenditur [quoniam vidua hæc] ſolatio patroni carens [pauper] ſibi non ſufficiens [plus omnibus miſit] Non effectu ponderis, ſed affectu deuotionis [qui miſerunt] ſuas [in gazophylacium] oblationes. *Hieronymus.* Intimatur quam ſit acceptabile Deo quod offertur bono animo: qui non offerentium ſubſtantiam, ſed penſat conſcientiam: nec perpendit quantum offeras in eius ſacrificio, ſed ex quanto. Vnde *Geneſ.*4. Reſpexit Deus ad Abel & ad munera eius: ad Cain vero & ad munera eius non reſpexit [Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miſerunt] & hoc quidem eſt bonum, quamuis non ſit perfectum. *Luc.*11. Quod ſupereſt date eleemoſynam: & omnia munda ſunt vobis [hæc vero] vidua pauper [de pecunia ſua] in qua ſibi non ſufficit. *Iob* 31. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit alienus ex ea [omnia quæ] ad manum [habuit, miſit] *Luc.*12. Vendite quę habetis, & date eleemoſynam [totum victum ſuum] quem habuit pro viatico ad templum ſe Deo in totum de cætero committens *Pſalm.*40. Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Sic ergo cauſa reprobationis ſufficienter eſt determinata.

CAPVT XIII.

Et cùm egrederetur de templo, ait illi vnus ex Diſcipulis ſuis: magiſter, aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ. Et reſpondens IESVS ait illi, vides has omnes magnas ædificationes? non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.

TANGITVR hic reprobationis modus & effectus, quia in effectu ponderatur modus: & diuiditur hæc pars in duas, in quarum prima deſcribitur reprobatio Iudææ & excidium in communi: & in ſecunda in ſpeciali *ibi* [Et cum ſederet in monte Oliueti] Adhuc autem prior in duas partes diuiditur, in quarum prima demonſtratio fit ſtatus templi & Synagogæ: & in ſecunda in communi prædicitur reprobatio & excidium futurum *ibi* [Et reſpondens IESVS ait, &c.] In prima parte duo tanguntur, ſcilicet, deſertio templi in ſigno, & demonſtratio ſtatus templi in ædificio.

Dicit igitur [Et cum] poſt laudatam deuotionem viduæ in templo [egrederetur de templo] Ipſo egreſſu deſignans quod deſerendus eſſet locus. *Ezech.*10. Egreſſa eſt gloria Domini à limine templi. *Matth.*23. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Egreditur autem Dominus & recedit de templo; quia per incredulitatem Synagoga receſſit ab eo. *Oſeæ* 7. Væ quoniã receſſerunt à me, vaſtabuntur quia præuaricati ſunt in me: ego redemi eos, & ipſi locuti ſunt contra me mendacium[ait illi vnus] exceptæ auctoritatis vel exceptæ familiaritatis (Petrus ſcilicet, vel Ioannes) quaſi præ omnibus aliis loquens. Vnde *Matt.*24. *Luc.*21. dicitur, quod Diſcipuli iſtam fecerunt demonſtrationem[ex Diſcipulis ſuis]qui diſciplinis ſuis imbui & erudiri cupiebant, per demonſtrationem ſtatus templi ad docendum prouocabant. *Hebr.*12. In diſciplina perſeuerãte: ſe vobis tanquam filiis offert Deus. *Matth.*13. Seorſum omnia Diſcipulis diſſerebat. Audaciam autem iſte accepit à facto Abrahæ. *Geneſ.*18. Num celare potero quæ geſturus ſum? *Amos* 3. Non faciet Dominus verbum niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos Prophetas. Hac igitur fiducia dicit iſte pro omnibus [Magiſter] cuius doctrinam ſecuti ſumus. *Ioan.*3. Scimus quia à Deo veniſti magiſter[aſpice quales lapides] in quantitate & qualitate firmitatis & decoris [& quales ſtructuræ]In arte enim & materia ditiſſima fuit, & ars mirabilis. 2. *Paral.*2. Domus hæc quam ædificare cupio talis eſſe debet, qualis non ſit in vniuerſa terra.

Et reſpondens IESVS ait illi] in communi deſolationem prædicens [Vides has magnas ædificationes]tam in templo quam in aliis habitaculis Sacerdotum. 2.*Paral.*2. Domus quam ædificare cupio magna eſt; magnus eſt enim Dominus Deus noſter [Non relinquetur lapis ſuper lapidem]propter peccata inhabitantium[qui non deſtruatur]hoc eſt, comminuatur. 2. *Machab.*5. Factus eſt locus particeps malorum populi. Deſtruitur etiam quia in figura fuit factus: & ideò apparente veritate deſtruitur figura. *Ierem.*26. Sion quaſi ager arabitur:& Ieruſalem in aceruum lapidum erit: & mons domus Domini in excelſa ſyluarum.

Et cum ſederet in monte Oliuarum contra templum, interrogabant eum ſeparatim Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas.

Hîc incipit pars in qua in ſpeciali deſcribitur excidium: & habet duas partes, in quarum prima à Diſcipulis proponitur quæſtio: in ſecunda autem ad quæſtionem aptatur reſponſio *ibi* [Et reſpondens IESVS cœpit illis dicere] In prima harum tria dicuntur, ſcilicet, loci congruitas, quærentium idoneitas, & quæſtionis difficultas. Dicit igitur[Et cum ſederet]animum quietum indicans. *Pſalm.*79. Qui ſedes ſuper Cherubin, appare coram Ephraim, Beniamin & Manaſſe. Super Cherubin enim ſedens eſt ſuper plenitudinem ſcientiæ in æternis illuminationibus quieſcens. Apparens autem coram Ephraim, &c. eſt ſe manifeſtans Diſcipulis in ſapientiæ reſponſis. Diſcipuli enim ſunt Ephraim in fructu, Beniamin in contemplatione, & Manaſſes in ſui & ſuorum oblitione [in monte Oliueti] Ibi locus propter fomenta luminis congruebat illuminationi. *Pſ.*75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis [contra templum] *Gloſſ.* Vbi ipſe ſitus corporis congruebat verbis: quia iam contra templum & Synagogam faciem obſtinauerat. *Hyeronymus.* Mons ille non infructuoſas arbores generat: ſed olueta gignit, quibus lumen alitur, vmbra fugatur, requies laſſis tribuitur, infirmitas ſoluitur. Hæc omnia oleum fertilitate, ſignificatione miſericordiæ, fomento luminis, illuminatione, vnctione pedum, & vnctione membrorum. *Cantic.*1. Oleum effuſum nomen tuum. *Eccli.*9. Oleum de capite tuo non deficiat [interrogabant eum] qui magis erant idonei [ſeparatim] qui ſecretis eius ſemper interesse conſueuerant [Petrus]Apoſtolorum vertex [& Iacobus & Ioannes] qui in omnibus familiarius ſibi admiſſi fuerunt [& Andreas] qui primus ad teſtimonium Ioannis ad Chriſtum conuerſus fuit. *Ioan.*1. Vnus ex duobus, qui audierant à Ioanne, erat Andreas frater Simonis Petri.

Dic nobis quando iſta fient? & quod ſignum erit quando hæc omnia incipient conſummari?

Ecce quæſtiones duas faciunt: vnam de tempore, & aliam de ſignis tempus præcedentibus. Dicit igitur[Dic nobis]familiaribus tuis. *Ioan.*15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à Patre meo nota feci vobis [quando hæc fient] de templi deſtructione, quia ſcimus quod tunc nihil eis regnum tuum præualebit. *Act.*1. Qui conuenerant interrogabant eum dicentes. Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſraël [& quod ſignum erit quando hæc omnia incipient conſummari] Omnia dicit, quia multa ad hæc quæ dicuntur exiguntur, in depreſſione poteſtatis, in amiſſione loci, in deſtitutione auxilij, & in deſtructione templi: & ideò dicit omnia. In hoc autem Diſcipuli laudantur quod deſiderant finem Iudææ & mundi: quia pro hoc ſciunt quod incipiet felicitas Sanctorum & beatitudo. *Eccle.*5. Dulcis eſt ſomnus laboranti ſiue parum ſiue multum comedat, hoc eſt, ſomnus æternæ contemplationis: ſicut peregrinus quærit viæ terminum. *Hebr.*11. A longè promiſſiones aſpicientes & ſalutantes & confitentes quoniam peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Et quidem qui hoc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. Sic mercenarius quærit finem temporis laboris ſui. *Iob* 7. Sicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui; ſic & ego dies laborinſos & menſes vacuos enumeraui mihi. Sic prægnans computat menſes parturitionis ſuæ. *Ioan.*16. Mulier cum parit, triſtitiam habet. Cùm autem pepererit puerum, iam non meminit preſſuræ, quia natus eſt homo in mundum.

Et reſpondens IESVS, cœpit illis dicere, videte nequis vos ſeducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes quia ego ſum, & multos ſeducent.

Et reſpondens IESVS, cœpit]quia propter infirmitatem Diſcipulorum conſummare dicenda non potuit[illis dicere] *Ioan.*15. Adhuc multa habeo

beo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo [Videte] Hîc incipit pars in qua particulariter ſigna deſtructionis determinat. Habet autem duas partes, in quarum prima ponuntur ſigna communia & aduentus Domini ad iudicium extremum, & deſtructionis Iudææ: in ſecunda autem, ſpecialis ſigna ponuntur aduentus ad vniuerſale & vltimum iuditium *ibi* [Erunt autem tribulationes tales] Adhuc in prima harum primò ponit ſigna propinqua *ibi* [Cùm autem videritis, &c.] In primo duo facit, in quorum primo duo tangit ſigna triſtitiæ: & in ſecundo interſpiſcet quædam de conſolatione *ibi* [Et in omnes gentes] Adhuc in prima triplicia ſigna inducit: quorum primum eſt, ſignum ſeductionis à veritate: ſecundum autem, ſignum commune de pacis impugnatione *ibi* [Cum autem audieritis, &c.] tertium autem, ſignum ſpeciale de fidelium admonitione & admonitionis ratione.

Videte nequis] cuiuſcunque apparitionis in religione [vos ſeducat] vt à veritate fidei deuietis. 1. *Corinth.* 2. Nemo vos ſeducat. 2. *Theſſ.* 2. Nequis vos ſeducat vllo modo [multi enim venient] ratio eſt admonitionis. Et benè dicit [multi] quia in multa partiti. 1. *Ioan.* 4. Multi Pſeudoprophetæ exierunt in mũdum. *Sap.* 4. Multigena impiorum multitudo non erit vtilis [venient] non miſſi à me. *Ioan.* 5. Ego veni in nomine Patris mei, & non recepiſtis me: ſi alius venerit in nomine eius, illũ recipieris 1. *Theſ.* 2. Quia non crediderunt veritati mittet illis operatorem erroris. *Philip.* 3. Multi enim ambulant quos ſæpe dicebam vobis inimicos crucis Chriſti [in nomine meo] hoc eſt, nomen meum inuocantes & ſigna facientes. *Matth.* 7. Multi dicent mihi in illa die: Domine, in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo Prophetauimus, & in nomine tuo ſigna multa fecimus; & ego confitebor illis, quia ego nunquam noui vos [dicentes] ea præſumptione [quia ego ſum] Chriſtus Dei electus, quorum vnus fuit Iudas Galilæus, & vnus Theodas de quibus *Act.* 5. Præcipuus tamen in primitiua Eccleſia fuit Simon Magus, qui ſicut dicit *Hierony.* credebatur eſſe magna virtus Dei. Qui inter cætera in ſuis voluminibus ſcriptum hoc dereliquit: Ego ſum ſponſus, ego ſum omnipotens, ego ſum anima Dei, ego ſum ſermo Dei [& ſeducent multos] ſeorſum abducentes à veritate. Et maximè Simon qui omnes fere viros Eccleſiaſticos in ſuam ſeduxit hæreſim. *Act.* 8. Cum vidiſſet Simon quia per manus impoſitionem Apoſtolorum daretur Spiritus ſanctus, obtulit Apoſtolis pecuniam dicens: Date mihi hanc poteſtatem vt cuicunque impoſuero manus accipiat Spiritum ſanctum. *Eccleſ.* 10. Pecuniæ omnia obediunt.

Cùm audieritis autem bella & opiniones bellorum, ne timueritis. Oportet enim hæc fieri: ſed nondum finis.

Tangit ſigna quæ fiunt de impugnanda pace, & ante excidium Iudææ, & ante finem mundi communiter. Hæc autem tangit dupliciter, ſcilicet, in communi, & in ſpeciali. In primo duo dicit: ſignum impugnandæ pacis, & confortationem contra inſtantiam tribulationis. Dicit igitur [cùm audieritis bella] remota à Iudæa [& opiniones bellorum] maiorumque ſurrectura opinantur per quæ Sanctorum probatur patientia. *Iacob.* 1. Patientia opus perfectum habet, vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes [ne timueritis] confortationem contra hæc mala inducit, & rationem confortationis. Dicit igitur [ne timueritis] *Mat.* 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent amplius quid faciant. *Prouerb.* 28. Fugit impius nemine perſequente: iuſtus autem quaſi leo confidens, abſque terrore erit. *Prouerb.* 12. Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit. Et ſubiungit iſtius confortationis rationem [oportet enim] hoc eſt, conueniens eſt ad probationem electorum. 1. *Corinth.* 11. Oportet hæreſes eſſe, vt hi qui probati ſunt manifeſti fiant in vobis [ſed nondum ſtatim finis] nec Iudææ, neque mundi: quia iſta ſunt ſigna remotè incipientia non propinqua. Vnde *Matth.* 24. His autem fieri incipientibus reſpicite & leuate capita veſtra, quia iam appropinquat redemptio veſtra.

Exurget enim gens contra gentem & regnum ſuper regnum: & erunt terræ motus per loca, & fames. Initium dolorum, hæc.

Hæc ſunt ſigna propinquiora: & duo dicit: ſigna periculi, & cautelam. Signa autem ſunt tria: quia, ſcilicet [gens exurget contra gentem] gens, ſcilicet, Iudæorum contra gentem vicinarum gentium. *Iſa.* 19. Pugnabit vir contra amicum ſuum, ciuitas aduerſus ciuitatem [& regnum aduerſus regnum] Romanorum regnum contra regnum Iudæorum; vt intus per ſeditionem, & extra per bella debiles in ſua deſtructione inueniantur. *Luc.* 21. Cùm audieritis prælia & ſeditiones, nolite terreri. Oportet primum hæc fieri, ſed nondum ſtatim finis. *Gregor.* Bella ad hoſtes pertinent, ſeditiones ad ciues Vt ergo nos indicet, interius exteriuſque turbari, aliud nos fatetur à ciuibus, & aliud ab hoſtibus perpeti. *Iſa.* 9. Vnuſquiſque carnem brachij ſui vorabit. Manaſſes, Ephraim: & Ephraim Manaſſen: & ſimul hi contra Iudam [& erunt terræmotus] ſecundum ſignum quod terræmotus magni ante deſtructionem Iudææ apparuerunt. *Luc.* 21. Erunt terræmotus per loca, & peſtilentiæ, & fames. Ex aëris enim diſtemperantia fames exoritur, eo quod fructus non naſcuntur: in tantum autẽ in excidio hoc malum accreuit quod mulieres nobiles ſuos proprios filios comederunt. *Thren.* 4. Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos, facti ſunt eis in cibum in contritione filiæ populi mei [initium dolorum hæc] ſed non conſummatio. Quia finis dolorum multò eſt acerbior: iſta enim ſunt temporalia, ſed conſummatio dolorum erit æterna. *Matthæi* 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis eius. *Deut.* 32. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima.

Videte autem voſmetipſos: tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis vapulabitis: & ante Reges & Præſides ſtabitis propter me, in teſtimonium illis.

Cautos reddit, & ponit hîc cautelam. Dicit autem

tem tria:monet enim cauere, & dicit cautelæ neceſſitatem, & paſſionis honeſtatem. Dicit igitur [videte voſmetipſos] hoc eſt, conſiderate vt vobiſmetipſis caueatis. *Luc.* 21. Cauete autem ab hominibus. *Act.* 19. Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos poſuit Spiritus ſanctus regere Eccleſiam quam acquiſiuit ſanguine ſuo. *Gloſſ.* Quare hæc omnia inferantur dicit [videte, &c.] ea enim vel ſola vel maxima cauſa eſt excidij; quia poſt occiſionem Domini nominis quoq; ac fidei præcones ſimul & confeſſores impia crudelitate vexabant: & ideò multùm erat Apoſtolis cauendum [tradent enim vos] ecce neceſſitas cautelæ: quia [tradent vos] proditione ad damnationem [in conciliis] conſiſtoriorum ſuorum, in quibus accuſationes contra vos & ſententias inquirent. *Gen.* 49. In concilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non ſit gloria mea. *Iſa.* 1. Iniqui ſunt cœtus veſtri [& in Synagogis] hoc eſt, conductionibus & congregationibus poſt concilij ſententiam [vapulabitis] plagas recipietis, & flagellationes De hac Synagoga dicitur *Ecc.* 21. Stupa collecta Synagoga peccantiũ *Pſ.* 15. Non congregabo conuenticula eorum de peccantibus. *Apoc.* 2. Probaſti eos qui ſe dicunt eſſe Iudæos & non ſunt: ſed ſunt Synagoga Satanæ. De vapulatione dicitur *Act.* 5. Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. 2. *Corinth.* 11. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum. 2. *Machab.* 7. Flagris taurinis cruciati.

Et ante Reges] maiores [& Præſides] prouinciarum iudices [ſtabitis] iudicandi. *Iacob.* 2. Diuites per potentiam opprimunt vos, & ipſi pertrahunt vos ad iudicia. Vnde *Eccleſiaſticus* 51. Petit ſe liberari à Rege iniquo & à lingua mendacij. *Dan.* 3. Tradidiſti nos in manibus inimicorum noſtrorum iniquorum, & peſſimorum: & regi iniuſto & peſſimo vltra omnem terram [propter me] honeſtiſſima cauſa eſt paſſionis. *Matth.* 5. Beati eritis cùm maledixerint vobis homines, & dixerint omne malum aduerſus vos propter me: gaudete in illa die & exultate. 1. *Petr.* 3. Siquid patimini propter iuſtitiam, beati: timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini: Dominum autem Chriſtum ſanctificare in cordibus veſtris [in teſtimonium illis] hic eſt fructus, vt illis teſtificemini fidei veritatem: quod erit eis teſtimonium ſalutis ſi crediderint. Vel [teſtimonium] condemnationis ſi non crediderint. *Act.* 9. Vas electionis erit mihi iſte: vt portet nomen meum coram Gentibus & Regibus & filiis Iſraël. Vnde *Luc.* 16. Diues in inferno petiuit vt Lazarus teſtetur fratribus ſuis, ne & ipſi veniant in locum hunc tormentorum. *Act.* 1. Eritis mihi teſtes in Iudæa, & Samaria, & vſque ad vltimum terræ.

Et in omnes gentes primum oportet prædicari Euangelium.

Intermiſcet hic aliquid conſolationis. Tangit autem tria: profectum prædicationis, adminiſtrationem ſapientiæ, & eloquentiæ pro eis ſatisfacientem, & pro omnibus qui perſeuerauerint promiſſionem ſalutis.

Dicit igitur [& in omnes gentes] *Gloſſ.* Diuinitus procuratum eſt vt patefacta per orbem euangelicæ fidei gratia, ipſum templum cum ceremoniis tolleretur, ne forte aliquis paruulus adhoc ac lactens in fide, ſi videret manere illa à Prophetis facta à Domino inſtituta: admirando ſanctum ſeculare, paulatim ad Iudaiſmum relaberetur. Auſertur ergo vmbra, & palmam tenet veritas per orbem declarata. Hæc ergo eſt conſolatio, vt prius per orbem veritas prædicetur. *Iſa.* 27. Qui egrediuntur impetu ex Iacob, florebit & germinabit Iſraël. Et implebunt faciem orbis ſemine. Alia *Gloſſ.* Ne de perditione gentis veſtræ triſtemini: quia ſocios de omnibus gentibus eſtis habituri. Et hoc eſt [in omnes gentes;] longè latèque [primum] ante finalem templi deſtructionem prædicauerunt Diſcipuli, quorum fama peruolauit totum orbem terrarum [oportet prædicari Euangelium] *Pſal.* 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. *Marc.* vl. Prædicate Euangelium omni creaturæ. Et tunc perſequentibus vos Iudæis apud gentes habebitis refugium. *Iſa.* 16. Abſconde fugientes, & vagos ne prodas, Moab eſto latibulum eorum. Vnde in hiſtoria Egeſippi dicitur quod cum vaſtaretur Iudæa: fideles qui in Iudæa erant, admoniti per oraculum recedentes à Iudæa ſaluati ſunt in finitimis regionibus: ita quod eos gladius Romanorum non inuenit.

Et cùm duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini: ſed quod datum fuerit vobis in illa hora id loquamini. Non enim vos eſtis loquentes: ſed Spiritus ſanctus.

Secundum eſt in quo ad conſolationem traditionis dicit qualiter ſpiritus pro eis loquentis accipient donum conſolationis. Dicit igitur [& cum duxerint vos] ad concilia, & Synagogas, & Reges, & Præſides [tradentes] proditioſè ad ſupplicia [nolite] in humano ſenſu confidentes [præcogitare] per humanam ſapientiam [quid loquamini] 2. *Corinth.* 3. Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. *Eccleſ.* 43. Multa dicimus & deficimus in verbis, conſummatio ſermonum ipſe eſt. 1. *Cor.* 1. Perdã ſapientiam ſapientium, & prudentiã prudentium reprobabo. *Abd.* 1. Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Eſau [ſed quod datum fuerit vobis] à Spiritu ſancto. *Pſal.* 80. Aperi os tuum, & ego implebo illud. Datur autem à Spiritu ſancto quicquid per ſtudium diuinæ ſcripturæ & contẽplatione Spiritus ſanctus reuelauerit. Vnde hoc quod dicit non dicit vt non præmeditemur; ſed vt in humana ſapientia ſpem non ponamus: quin ſemper oremus vt Spiritus ſanctus & illuminare cor dignetur, & dirigere linguam. *Luc.* 21. Cùm ſteteritis ante Reges & Præſides, nolite præmeditari qualiter reſpondeatis. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Et hoc eſt quod dicit [ſed quod datum fuerit vobis in illa hora id loquamini] *Luc.* 21. Ego dabo vobis os & ſapientiam cui non poterunt reſiſtere omnes aduerſarij veſtri [non enim vos eſtis] ratio eſt antedictorum, quia [vos] inquam, homines ab humano ſenſu [non eſtis loquentes] *Sap.* 9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. *Iob* 3. Viro cuius abſcondita eſt via, & circundedit eum Deus tenebris [ſed Spiritus ſanctus]

Matth. 10.

*Matth.*10. Non enim vos eſtis qui loquimini,ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. *Iob* 32. Vt video ſpiritus eſt in hominibus: & inſpiratio. Altiſſimi dat intelligentiam. *Act.*2. Loquebantur variis linguis Apoſtoli,prout Spiritus ſanctus dabant eloqui illis.

Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & conſurgent filij in parentés, & morte afficient eos: & eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem ſuſtinuerit in finem, hic ſaluus erit.

Tertium eſt amariſſimum genus perſecutionis, quia non habet conſolationem niſi de perſeuerantia quæ eſt meritum ſalutis. Dicit igitur [Tradet autem] proditione [frater] infidelis [fratrem] fidelem [in mortem] *Ierem.*9. Vnuſquiſque à proximo ſuo ſe cuſtodiat, & in omni fratre non habeat fiduciam: quia omnis frater ſupplantans ſupplantabit. *Mich.*7. Omnes ſanguini inſidiantur,& vir fratrem ſuum venabitur in mortem [& pater filium] ſupple, tradet in mortem: pater infidelis filium fidelem. Hic eſt pater de quo dicitur *Ezech.*16. Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa [& conſurgent filij] infideles [in parentes] hoc eſt, contra parentes fideles. 1.*Reg.*16. Filius meus coniurauit aduerſum me. *Matth.*10. Filius in patrem ſuſcitabitur,& filia in matrem [& morte afficient eos] *Ioan.*16. Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo [& eritis odio hominibus] humanum ſapientibus. *Ioan.*15. Quia ego elegi vos de mundo: ideò odit vos mundus [propter nomen meum] hoc eſt, conſolationis: quia delectabile eſt propter amorem nominis Domini eſſe odioſum. *Pſalm* 68. Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me [Qui autẽ ſuſtinuerit vſque in finem] Ecce conſolatio perſeuerantiæ [hic ſaluus erit] *Ezech.*9. Omnem ſuper quem videritis thau, ne occidatis. Thau enim vltima littera eſt figuram crucis habens, & perſeuerantiam in cruce ſignificat. *Apoc.*1. Vidi filium hominis veſtitum podere. Poderis eſt talaris veſtis,& ſignificat perſeuerantiam vſque in finem: quia talus eſt finis corporis. *Sapient.*18. In veſte poderis eius totus erat pictus orbis terrarum, parentum magnalia: quia omnes per perſeuerantiam ſunt ſaluati ab initio mundi qui ſaluati ſunt.

Cùm autem videritis abominationem deſolationis ſtantem vbi non debet (qui legit intelligat).

Tangit hic ſigna valde propinqua deſolationis: dicit autem duo. Signum propinquum, & conſequens periculum. Dicit igitur [Cum autem videritis] oculis corporis [abominationem deſolationis] hoc eſt, quæ in proximo deſolationem inſtare ſignificat [ſtantem vbi non debet] *Gloſſ. Matth.*14. in loco ſancto: quod ideò eſt, quia in loco ſancto abominatio ſtare non debet. *Gloſ.* Poteſt abominatio vel Antichriſtus intelligi, vel imago Cæſaris quam Pilatus in templo poſuit, vel ſtatua Adriani equeſtris, quę in ipſo ſancto ſanctorum loco multo tempore ſtetit. Abominatio quoque ſecundum veterem ſcripturam idolum nuncupatur: & ideò addit [deſolationis] quia in deſolato templo atque deſerto idolum poſitum eſt *Dan.*9. Poſt finem dierum ſtatuta deſolatio. 2.*Theſſ.*2. Qui aduerſatur & extollitur ſuper omne quod dicitur Deus, aut colitur: ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ipſe ſit Deus [qui legit] in Prophetis qui hoc prædixerunt, & maxime in *Dan.*10. [intelligat] eſſe completum. Vel [qui legit] præterita impleta [intelligat] etiam futura quæ reſtant eſſe implenda. *Luc.*18. Conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt de Filio hominis. *Matth.* 5. Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege. *Daniel.*11. Deum autem Maozim in loco ſuo venerabitur,& Deum quem non cognouerunt pàtres eius. *Deuter.*32. Noui recentéſque venerunt, quos non coluerunt patres eorum: Deum autem qui te genuit dereliquiſti, & oblitus es Domini creatoris tui.

Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in montes: & qui ſuper tectum, ne deſcendat in domum, nec introeat vt tollat quid de domo ſua: & qui in agro erit, non reuertatur retro tollere veſtimentum ſuum. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate vero vt hyeme non fiant.

Narrat hic inſtans periculum, dicens [Tunc] omnes Iudæi [qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes] hoc eſt, ad deſerta. *Iob* 19. Fugite a facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt [& qui ſuper tectum] ad aſpiciendum venientem hoſtem aſcendit. *Iſa.*22. Quidnam tibi eſt quia aſcendiſti & tu omnis in tecta, clamoris plena &c. [non deſcendat in domum ſuam] cum mora & inquiſitione rerum ſuarum, quia ſi moram traxerit in fuga pro certo comprehendetur. *Amos* 2. Peribit fuga à veloce,& fortis non obtinebit virtutem ſuam, & robuſtus non ſaluabit animam ſuam, & tenens arcum non ſtabit, & velox pedibus ſuis non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam, & robuſtus corde inter fortes nudus fugiet. Et hoc eſt quod ſequitur [nec introeat vt tollat] cum mora [quid de domo ſua] quia tantum erit periculum quod à fuga præoccupabitur: & ſic etiam multi qui nimis diu cogitant ordinare de domo ſua, adhuc ſæpe præoccupantur. 2.*Timoth.*2. Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus. *Hieronymus in proœmio primo galeato.* Si habes in tua poteſtate rem tuam, vende: ſi non habes, proiice. Hærenti in ſalo naviculæ funis magis eſt præcidendus quam ſoluendus [& qui in agro erit] fortè ad agri fructus colligendos, vel ad agrum excolendum [non reuertatur retro] vt fructus collectos domum deducat, vel vt inſtrumenta cultus agri in domo reponat: quia periculum inſtat. Et quia tales laboratores cultiora veſtimenta domi relinquunt: ideò dicit quod [non reuertatur tollere veſtimentum ſuum] cultius vt illud ſecum apportet: quia intercipitur ei via ab hoſtibus. *Iſa.*30. Velociores erunt qui perſequentur vos. Mille homines à facie terroris vnius & à facie terroris quinque, fugietis, donec relinquamini quaſi malus nauis in vertice montis.

Væ autem prægnantibus] quia pondere ventri fugere non poterunt: & ideò deficientes ſcindentur ne fructus ex eis proueniat. 4.*Reg.*15. Percuſſit Manahem Thapſam,& omnes qui erãt in ea. Noluerans

ſuerant enim aperire ei : & interfecit omnes prægnantes eius,& ſcidit eas. *Iſa.*37. Venerunt filij vſque ad partum,& non erat virtus pariendi[& nutrientibus in illis diebus] tantæ tribulationis,quia nutrientes nec curam infantibus exhibere poſſunt, nec ſtudere ad cibum vnde lac dent filiis ſuis. *Thren.*4. Paruuli petierunt panem,& non erat qui frangeret eis. *Thren.*2. Matribus ſuis dixerunt,vbi eſt triticum ? cum exhalarent animas ſuas in ſinu matrum ſuarum. Vel fortè ideò vt dicit *Egeſippus*, quia natos coactæ ſunt matres comedere *Thren.*4. Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos : facti ſunt cibus earum in contritione filiæ populi mei [Orate ergo vt hyeme non fiant] quia omnibus reſtantibus impedimentis de tollendis rebus , vel pondere prægnantium , vel ſolicitudine nutriendi : aſperitas hyemis à fuga vos prohibeat. *Gloſſ. Matth.*24. dicit. Orate vt non fiat fuga veſtra hyeme vel Sabbato : quia in ſabbato propter religionem & hyeme propter temporis aſperitatem fuga non patebit. Hæc tamen *gloſſa* ſpiritualiter exponit ſic dicens : Orate autem ne finiatur fructus operis veſtri cum fine temporis. Hyeme enim finitur fructus , ſabbato tempus. Fructus enim qui tempore finiuntur temporales ſunt. *Cant.*2. Iam enim hyems tranſiit,imber abiit & receſſit.

Erunt enim dies illi tribulationis tales,quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus vſque nunc, neque fient. Et niſi breuiaſſet Dominus dies,non fuiſſet ſalua omnis caro: ſed propter electos quos elegit , breuiauit dies.

Tangit hic ſpecialiter ſigna diem extremi iudicij præcedentia. Diuiditur autem pars iſta in tres partes , in quarum prima dicit ſigna præcedentia: in ſecunda autem confirmat veritatem illorum *ibi* [Amen dico vobis quoniam non tranſibit] In tertia autem dicit quod dies vltimi iudicij eſt hominibus occulta, & occultationis innuit cauſam *ibi* [De die autem illa,&c.] Prima harum partium diuiditur in duas partes , in quarum prima dicit tribulationis extremæ acerbitatem & periculum: in ſecunda autem ipſorum ſignorum vicinum ſignum ponit *ibi* [Sed in illis diebus] Adhuc autem prior harum diuiditur in duas partes,in quarum prima tribulationis dicit acerbitatem : & in ſecunda ſeductorum dicit periculoſitatem *ibi* [Et tunc ſi quis vobis dixerit] In prima harum tria dicuntur:deſcribitur enim tribulationis acerbitas deſcribitur eiuſdem breuitas , & deſcribitur cauſa breuitatis.

Dicit igitur[Erunt quoque] ante finem vltimæ deſtructionis [tribulationes tales]*Gloſſ.* Hoc propriè ad Antichriſtum refertur , quando crebriora & acerbiora tormenta inferentur fidelibus , & quod grauius eſt, ſigna quoque comitabuntur [quales non fuerunt ab initio creaturæ]cum ante ſemper mali bonos ſint perſecuti à primo Abel iuſto quem occidit Cain. *Geneſ.*4. 2.*Timoth.*3. Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto , perſecutionem patientur[vſque nunc] *Dan.*12. Veniet tempus quale non fuit ex quo homines eſſe cœperunt ſuper terram. Quia tres fuerunt Eccleſiæ perſecutiones : prima,tyrannorum ; ſecunda,hæreticorum : tertia,falſorum fratrum : vltima autem perſecutio conflabitur ex omnibus his [neque fiet]vlterius talis tribulatio. *Pſalm.*114. Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui. *Iſa.*19. Dirumpetur ſpiritus Ægypti in medio eius. 1.*Theſſ.*5. Cum dixerint pax & ſecuritas , tunc repentinus ſuperueniet eis interitus tanquam dolor in vtero habentis.

Et niſi breuiaſſet dies Dominus] Hoc eſt de conſulatione, quia ſummum mali diu durare non poteſt[non fuiſſet omnis caro ſalua]quia caro infirma eſt, & diu tribulationem ſuſtinere non poteſt. *Geneſ.*6. Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum,quia caro eſt. Et loquitur ibi Dominus de ſpiritu iræ ſuæ quem infirmitas carnis diu ſuſtinere non poteſt. *Pſalm.*29. vbi nos habemus:, quoniam ira in indignatione eius , ibi habet *tranſlatio Hieronymi.* Ad momentum & parumper abſcondi faciem meam à te. *Iob* 16. Cum vix paruam ſtillam audierimus ſermonum eius , tonitruum magnitudinis ejus quis poterit ſuſtinere?

Sed propter electos] Tertium eſt propter quos breuiauit : & hoc eſt propter electos, quos elegit finaliter à maſſa perditionis ſeparando [breuiauit dies]extremæ tribulationis ; vel poſt mortem Antichriſti, ſicut dicitur *Dan.*11. quia tunc dabuntur quadraginta dies in pœnitentiam , vt hi qui conuerti volunt agant pœnitentiam. 1.*Corinth.*7. Tempus breue eſt, *Epheſ.*2, Redimentes tempus quoniam dies mali ſunt. *Ioan.*16. Modicum & non videbitis me. Hoc vna *gloſſa* exponit de tempore ante iudicium quod modicum eſt reſpectu æternitatis. *Apoc.*1. Tempus enim prope eſt. *Iſa.*13. & 14. Prope eſt vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. Miſerebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Iſrael.

Et tunc ſiquis vobis dixerit : Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic,ne credideritis. Exurgent enim pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ : & dabunt ſigna & portenta ad ſeducendos, ſi fieri poteſt, etiam electos.

Tangit periculum ſeductionis in falſis Prophetis : & tangit tria : periculum ſeductionis, admonitionem prouiſionis , & ſigna vicina Dominicæ ad iudicium manifeſtationis. Dicit igitur [Et] in diebus illis [tunc] in vltima perſecutione [ſiquis] cuiuſcunque profeſſionis vel auctoritatis [vobis] vel,ſucceſſoribus veſtris vel plebibus vobis commiſſis [dixerit : Ecce hic eſt Chriſtus] in huius vel alterius hæreſis conuenticulis ſicut Arrius in ſua perfidia dixit Chriſtum : & Donatus in ſua : & Mahumeth in ſua : & ita venient multi ſimilia dicentes in nouiſſimis temporibus [Ecce illic] Et inducent auctoritates ſcripturæ male intellectas ad ſuæ perfidiæ confirmationem. 2.*Tim.*3. In nouiſſimis temporibus inſtabunt tempora periculoſa : & poſt pauca. A veritate quidem auditum auertent, ad fabulas verò conuertentur, *& poſt pauca.* Coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus[ne credideritis] *Deuter.*13. Ne acquieſcas vt audias , neque parcat ei oculus tuus vt miſerearis. Et dicit cauſam[Exurgent enim]in tempore illo[Pſeudochriſti] qui reuera Antichriſti erunt,ſed ſe Chriſtos eſſe mentientur. 2.*Ioan.*1.

Antichtiſti multi ſunt & *Ibid*. Omnis qui ſoluit Ieſum non eſt ex Deo : & hic eſt Antichriſtus de quo audiſtis quia veniet[& Pſeudoprophetæ] qui viſiones & ſomnia prædicunt vt homines à fide catholica auertant. *Deut*. 13. Si ſurrexerit in medio tui Prophetes, aut qui ſomnium ſe vidiſſe dicat:& prædixerit ſignum aut portentum, & euenerit quod locutus eſt,& dixerit tibi:eamus & ſequamur Deos alienos quos ignoras, & ſeruiamus eis:non audies verba Prophetæ illius, & ſomniatoris. *Matth*.7. Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces [& dabunt ſigna & prodigia] quæ digito produntur & demonſtrantur propter admirationem. 2. *Theſ*.2. Cuius aduentus erit ſecundum operationem Satanæ in omni virtute,& ſignis,& prodigiis mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis his qui pereunt [ad ſeducendos]qui peſſimus eſt finis[ſi fieri poteſt]hoc eſt,ſi fieri poſſet[etiam electos]quos Deus[elegit] non ſeducendos finaliter. Et hoc ideò contingit: quia veritati credere noluerunt. 2. *Timot*.2. Ideò, quia charitatem veritatis non receperunt, mittet illis Deus operationem iniquitatis, vt credant mendacio qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.

Vos ergo videte,ecce prædixi vobis omnia : Sed in illis diebus poſt tribulationem illam Sol contenebrabitur, & luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cæli erunt decidentes,& virtutes quæ in cælis ſunt mouebuntur.

Admonitio eſt cautelæ:& quia iacula quæ præuidentur minus feriunt : ideò dicit [ecce prædixi vobis] *Ioan*.14. Et nunc dixi vobis antequam fiat, vt cum factum fuerit credatis [ſed in illis diebus] periculoſæ tentationis Antichriſti [poſt tribulationem illam] quam in perſequendo ſanctos mouebit Antichriſtus:iam Antichriſto mortuo, cùm iam Iudæi cognouerint ſe eſſe deceptos [Sol contenebrabitur] & quia ſol contenebrabitur : ideò etiam[luna]quæ non habet lumen niſi à ſole[non dabit ſplendorẽ ſuum] ad curſum generationis & corruptionis cauſandum [& ſtellæ cæli] quæ in imaginibus ſuis ſunt cauſæ figuratum in inferioribus[erunt decidentes]non quod corporaliter cadant de cælo, ſed quoad effectum quem in ſphęra generatorum & corruptorum facere conſueuerunt. *Ioel*.2. Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum : & Dominus de Sion rugiet, & de Ieruſalem dabit vocem ſuam [& mouebuntur] cæli & terra *Iſa*. 24. Erubeſcet Sol & confundetur Luna cùm regnauerit Dominus. *Iſa*. 13. Obtenebratus eſt Sol in ortu ſuo, & luna non ſplendebit in lumine ſuo. *Apocal*. 6. Sol factus eſt niger quaſi ſaccus cilicinus,& Luna tota facta eſt ſicut ſanguis, & ſtellæ ceciderunt de cælo ſuper terram. *Gloſſ. Hieron*. Stellæ erunt decidentes à lumine quando pœnæ deerit ſemen Abrahæ cui ſunt aſſimilatæ [& virtutes quæ in cælis ſunt]vt cælos moueant Angeli qui virtutes vocantur[mouebuntur]à conſueto ordine officiorum ſuorum : quia tunc maiora dabunt ſigna. *Matth*. 24. Nam virtutes cælorum mouebuntur. *Pſ*. 102. Benedicite Domino omnes virtutes eius, miniſtri eius qui facitis voluntatem eius. *Gloſſa* Quid mirum tremere homines:cùm aſpectu diuini iudicij tremant Angelicæ poteſtates. Vnde *Iob* 26. Columnæ cæli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius. Quid patietur virgula deſerti,vbi patietur cedrus Libani?

Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. Et tunc mittet Angelos ſuos, & congregabit electos ſuos à quatuor ventis à ſummo terræ vſque ad ſummum cæli.

Tangit modum venientis iudicis dicens[& tunc videbunt]& boni & mali oculis corporis [Filium hominis]in forma humanitatis, in qua iudicatus & condemnatus eſt ab eis[venientem in nubibus] vt ex nube terribilis appareat. *Apocal*.1. Ecce venit cum nubibus:& videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Vnde *Act*.1. Cùm Apoſtoli à ſe recedentem viderent in nubibus, reſponſum fuit eis ab Angelis:Sic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum [cum virtute magna] contra inimicos quos deprimet [& gloria] propter bonos quos glorificabit. *Matt*.26. Amodo videbitis Filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate [& tunc] ante Reſurrectionem communem [mittet Angelos ſuos]qui adminiſtratorij ſpiritus erant in merito, vt etiam congregent bonos & malos in iudicio [&]per illos[congregabit electos]ab omnibus elementis in quę putrefactione reſoluti ſunt. *Pſ*.49. Congregate illi ſanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia. Vnde *Gloſſ*. Vt triticum de area totius terræ ventilatum congregent in horreum cæli [à quatuor cæli ventis] Aquilonis,& Auſtri,Orientis, & Occidentis,& omnibus mediis ſpatiis. Et hoc eſt ſecundum terræ latitudinem,ſecundum quatuor elementa,quæ alio modo ſeptem eſſe dicuntur climata ſecundum latitudinem à Meridie in Aquilonem menſurando per totum ortum & occaſum, laudabile nomen Domini[à ſummo terrę]ſecundum longitudinẽ terrę, quæ menſuratur ab ortu ſolis vſque ad occasũ ſecundum diſtantiam lineæ meridianæ in omni loco habitabili[vſque ad ſummum cæli]in eadem longitudinis menſura. *Iſa*.43. Adducam ſemen tuum, dicam Aquiloni da, & Auſtro, noli prohibere. *Ezech*.37. A quatuor ventis veni ſpiritus & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant. Sic ergo ſigna aduentus Domini ſunt determinata. Hæc autem quidam myſticè exponunt : ſed quia hæc fidem catholicam ſonant, ideò hæc aliter quam iacent exponere non audemus. Dicunt enim *Hieronymus & Gregor*. quod hæc magis ſperanda ſunt ſunt quam tractanda.

A ficu autem diſcite parabolam: cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia : cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas : ſic & vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quod in proximo ſit in oſtiis.

Ponit per ſimilitudinem ſignum certitudinis

à ficu ſumptam: quia illa ſi mala eſt, mala eſt valde: & ſi bona eſt, bona eſt valde. Et quia iudicium valde malum eſt malis, & valde bonum iuſtis, ideò ab hac arbore ſumit parabolam, hoc eſt, ſermonem ſimilitudinis [cum iam ramus eius] de gemma eiuſdem anni exortus [tener ſit] & humidus & calidus [& nata ſunt folia] propter fructus operimenta [cognoſcitis quia proxima eſt æſtas] ad refloritionem. *Cant.* 2. Ficus protulit groſſos ſuos, vineæ florentes odorem dederunt. Et præcedit. Iam hyems tranſiit, imber abiit & receſſit [ſic & vos] in ſucceſſoribus veſtris [cùm videritis hæc fieri] vltimæ conſummationis prænuntia [ſcitote] ſecuri [quia in proximo eſt in oſtiis] hoc eſt, quod iudicium iam intrat ſuper homines ac ſi ſit in oſtiis. *Iacob.* 5. Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. Ab arbore enim ficu ſumit iſtam parabolam, qoia inter omnes arbores vltimo vernat & fructificat: & poſtquam fructificare incepit, ante aliam hyemem non ceſſat: & ideò ſignum eſt æſtatis; & ſimiliter ea quæ inducta ſunt proxima ſigna ſunt vltimæ conſummationis, in qua mundus reflorebit & iuſtitiæ ſereno lumine reſplendebit. Vnde *Iudic.* 9. Dixit ficus: non poſſum deſerere pinguedinem meam, fructuſque ſuauiſſimos, & ire vt inter ligna promoueat. Dulcedo enim ficus, dulcedinem ſignificat futurorum gaudiorum. *Pſal.* 67. Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus.

Amen dico vobis, quoniam non tranſibit generatio hæc, donec omnia iſta fiant: cælum & terra tranſibunt: verba autem mea non tranſibunt.

Omnium inductorum, quia ſupra humanum ſenſum ſunt, ponit hic confirmationem [quoniam non tranſibit generatio iſta] hominum, vel Iudęorum, vel etiam fidelium [donec omnia] ad gratiam & iudicium pertinentia [fiant] hoc eſt, impleantur. *Matth.* 5. Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant [cælum] quoad vſum & foturarum reuolutionem. Quia ſicut tradunt philoſophi, cælum reuoluitur per formas, propter formarum in inferioribus renouationem. Tunc autem ſtabit: & hoc modo vocatur cælum à celon, quia quoad hoc atteritur, quia ſecundum formas non reuoluetur. *Iob* 14. Donec atteratur cælum, non euigilabit nec conſurget de ſomno ſuo. 2. *Corinth.* 7. Præterit figura huius mundi. *Gloſſ.* Non ſubſtantia. Et hoc vocat Petrus cælorum liquefactionem: quia in igne qui præcedit faciem iudicis, quoad talem reuolutionem quæ generationi deſeruit liquefiet, ſed in ſubſtãtia manebit. 2. *Petr.* 3. Veniet dies Domini vt fur, in quo cæli magno impetu tranſient: elementa verò calore ſoluentur; terra autem & quæ in ea ſunt opera, exurentur. *Gloſſ.* tamen exponit de cælis aëreis ad quos aſcendet ignis, faciem mondi exurens [& terra tranſibunt] quoad faciem iſtam terræ exteriorem, quæ generationi & corruptioni deſeruit. Et hæc eſt opacitas terræ in frigido & ſicco: tunc autẽ erit perſpicua, ſicut cryſtallus vel vitrũ. Tranſibit ergo quoad exteriorem qualitatem, ſed non quoad ſubſtantiá. *Iſa.* 65. Ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora. & non aſcendent ſuper cor, ſed gaudebitis & exultabitis vſque in ſempiternum in hís quæ ego creo [verba autem mea] fundamentum æternæ veritatis habentia [non tranſibunt] *Pſal.* 101. Tu in principio Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarom ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent: & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem Domine idem ipſe es, & anni tuĩ non deficient.

De die autem illo vel hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo, neque Filius, niſi Pater.

Tangit de illius temporis occultatione propter noſtram ſolicitudinem vt ſemper ſimus parati: & ideò dicuntur hîc duo: occultatio temporis, & præceptum ſolicitæ obſeruationis De primo dicit [de die autem illa & hora] diem vocat non propter qualitatem temporis, ſed propter lucem claræ manifeſtationis. *Luc.* 17. & *Matth.* 24. Sicut venit fulgur ab Oriente, & apparet in Occidente: ſic erit aduentus Filij hominis *Apocal.* 1. Videbit eum omnis oculus [& hora] quando ad iudicium veniat. *Luc.* 12. Qua hora nõ putatis Filius hominis veniet [nemo ſcit] in Eccleſia. Quia ſcire nõ expedit: melius eſt enim nobis ſemper ſolicitos eſſe, quàm ſcire horam, & ideò ante horam ſemper eſſe pigriores. *Act.* 1. Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta quæ Pater poſuit in ſua poteſtate [nec Angeli] qui tamen plura quàm homines cognouerunt: hoc enim non eſt de pertinentibus ad beatitudinem. *Matth.* 24. De die autem illa nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi ſolus Pater [neque filius] per humanam naturam: vel [neque Filius] quia non facit nos ſcire, cùm tamen ipſe ſciat, ſcilicet, Patrem manifeſtans: & ideò dicitur *Mat.* 24. & *Luc.* 21. & 1. *Theſ.* 5. Quod dies Domini ſicut fur, ita in nocte veniet. Fur autem in furno, hoc eſt, in nigro venit hominibus occultatus. *Matth.* 24. Ideò & vos eſtote parati; quia qua hora non putatis Filius hominis veniet [niſi Pater] à quo fons omnis cognitionis eſt: in quo tamen fonte habitant Filius & Spiritus ſanctus. *Eccleſ.* 1. Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis. Et ideò dicit *Gloſſ.* In Filio ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi *Coloſ.* 2. Ideò abſcondit, quia ſcire nobis non expedit. Vnde *Act.* 1. Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. In quo oſtenditur vt ſciat, ſed noſſe omnibus non expediat, quod ſemper incerti de aduentu iudicis, ſic quotidie viuant quaſi illa die iudicandi. Scit ergo Filius ſibi, ſed non nobis: vt ſemper ſimus ſoliciti. Et ideò præceptum cautelæ ſubiungit dicens.

Videte, vigilate, & orate: neſcitis enim quando tempus ſit. Sicut homo qui peregrè profectus reliquit domum ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit vt vigilet.

Dicit autem hîc quatuor: præceptum vigilantiæ, cauſam, ſimilitudinem, & finem: & hoc eſt [videte] per circunſpectionem [vigilate] per ſolicitudinem [orate] per gratiæ deuotam voluntatem. De viſione parum ante, videte nequis vos ſeducat. Et parum infra, videte voſmetipſos. Et iterum, videte:

videre : ecce prædixi vobis omnia. Primo modo videre, eſt cauere malum : ſecundo modo videre, eſt conſiderare debitum : tertio modo videre, eſt cautum eſſe ad futurorum aduentum [Vigilate] hoc eſt, totum ſpiritum & caloris charitatem ad Deum expandite. *Eccli.*49. Iuſtus cor ſuum tradet ad Dominum, ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum. *Pſalm.*101. Vigilaui & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto : qui ſolus, & præ omnibus auibus mane vigilat [& orate] hoc eſt, affectum totum in Deum extendite. *Luc.*21. Reſpicite & leuate capita veſtra, ecce appropinquat redemptio veſtra. Caput animæ eſt affectus in Deum oratione directus [Videte] parte rationabili [vigilate] ſolicitudine iraſcibili [& orate] concupiſcibili. Et ſubiungit cauſam [Neſcitis enim quando tempus ſit] Et hoc ideò neſcitis, vt ſemper ſitis parati. *Luc.*12. Quia neſcitis quando Dominus veſter venturus ſit. Et hoc idem continetur *Matth.*24. [Sicut homo] Ponit ſimilitudinem [qui peregrè profectus] in cælum per aſcenſionem ſuam [reliquit domum ſuam] hoc eſt, facultatem domus ſuæ [& dedit ſeruis ſuis poteſtatem [*Matth.*25. Vnicuique ſecundum propriam virtutem [cuiuſque operis] ad negotiationem multiplicandorum talentorum pertinentis. Sicut dicitur *Luc.*19. Et dixit eis. Negotiamini dum venio [& ianitori] cuſtodi domus[præcepit vt vigilet] ne aliquis domum irrumpat vel ſuffodiat: ita (Supple) ſe habet veſtrum negotium. *Luc.*2. Vigilantes & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum. *Prouerb.*9. Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me.

Vigilate ergo, neſcitis enim quando Dominus domus veniat : ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane : ne cum venerit repente inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, Vigilate.

Tangit vigiliarum finem : tangit autem duos fines : vnum citra alium, finis enim operis eſt quem dicit [Neſcitis enim quando Dominus domus veniat]hoc eſt facultatum Dominus, qui venit rationem ponere cum ſeruis ſuis. *Matth.*18. Simile eſt regnum cælorum homini regi qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis. *Pſalm.*62. Deus Deus meus : ad te de luce vigilo. Et tempora horarum determinat [ſero, an media nocte] Quatuor horarum tenebras determinat. Et quia tota vita hominis in tenebris eſt, propterea hæ quatuor partes ætatis humanæ vitæ ſignificant. Sero autem, eſt iuuentus : media autem nox . virilis ætas : galli autem cantus, eſt ſenectus : mane autem, eſt putridum ſenium. Infantilis enim ætas potius eſt ingreſſus vitæ quam vita. *Matth.*24. Vigilate itaque : quia neſcitis diem neque horam. 1.*Corinth.*15. Euigilate iuſti, ignorantiam enim Dei quidam habent vſque adhuc. Et ſubiungit cauſam tantæ ſolicitudinis in vigilando [ne cum venerit repente] hoc eſt, ex improuiſo. 1.*Theſſ.*5. Cùm dixerint pax & ſecuritas, tunc repentinus ſuperueniet eis interitus: ſicut dolor in vtero habentis[inueniat vos] *Prouerb.*6. Vſquequo piger dormis ? paululum dormitabis, paululum dormies: & veniet tibi quaſi viator egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus. *Matth.*26. Non potuiſtis vna hora vigilare mecum ? *Apoc.*3. Eſto vigilans, & confirma cætera quæ erant peritura. *Iſa* 26. Spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te[Quod autem vobis] Apoſtolis & Prælatis Eccleſiarum [dico] quibus præcipuè vigilare incumbit[omnibus dico] per ſolicitudinem quam ſibi quilibet impendere debet. *Rom.*10. Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci. *Marc.*14. Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. 2.*Timoth.*4. Tu vero vigila, in omnibus labora : opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple, ſobrius eſto. De aliis dicitur *Prouerb.*23. Eris quaſi dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo.

CAPVT XIV.

Erat autem paſcha & azyma poſt biduum.

HIc ſexta leonis de tribu Iuda inducitur proprietas : quæ eſt, quod hoc animal pugnax eſt ad vincendum, & vulnera corporis non reputat dummodo vincat : quia non fugit, ſed potius mori eligit quam fugere. Et hoc fecit Chriſtus, mundum, & mortem, & infernum debellando : non timens ſe morti exponere vt ſuos exinde redimeret. *Iſa.*63. Ego qui loquor iuſtitiã, & propugnator ſum ad ſaluandum. Diuiditur autem pars iſta in partes duas, in quarum prima pertractat de Chriſti captiuitate : in ſecunda autem de ſua agitur Paſſione : quæ incipit in cap. 15. *ibi*[Et confeſtim mane facto, &c.] Prima autem harum in tres diuiditur partes, in quarum prima ponuntur ea quæ circumſtant Iudæ proditionem : in ſecunda tanguntur ea quæ circumſtant iam proditi Domini captiuitatem *ibi*[At illi manus iniecerunt in eum] In tertia ponuntur ea quæ circumſtant iam captiui Domini examinationem *ibi* [Et adduxerunt IESVM ad ſummum Sacerdotem]Prima harum partium habet partes quatuor, in quarum prima deſcribitur proditionis à proditore conceptio : in ſecunda ponitur proditoris à malitia reuocatio *ibi* [Et prima die azymorum] In tertia ponitur diſcipulorum contra malum ex proditione futurum conſortatio *ibi* [Et hymno dicto] In quarta ponitur traditionis perfectio *ibi* [Et adhuc eo loquente] Adhuc autem prior harum in tria diuiditur, in quorum primo ex tempore, & ex malitia Iudæorum, proditionis ponitur opportunitas : in ſecundo ex cauſa proditionis proditoris deſcribitur malignitas *ibi* [Et cum eſſent Bethaniæ] In tertio promiſſæ proditionis à Iuda ponitur iniquitas *ibi*[Et Iuda Scarioth]In primo horum duo paragraphi ſunt, ſcilicet, opportunitas traditionis ex impletione temporis, & opportunitas ex pertinacia malignitatis Iudaicæ.

Dicit igitur [Erat autem] omnibus, his completis quæ de hiſtoria euangelica dicta ſunt [paſcha] Sicut dicit *Ambroſius*. Phaſe hebraicum eſt, & tranſitus interpretatur. Paſcha autem græcum eſt, & interpretatur paſſio. *Exod.*12. Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus Domini : Paſcha autem ab

agni paſſione ſic vocatur ſecundum *Ambroſium.* *Luc.*22. Venit autem dies azymorum, in qno neceſſe erat occidi paſcha, hoc eſt, agnum patientem. *Auguſtinus* autem dicit quod tam phaſe quam paſcha hebræum eſt, & vtrumque tranſitus interpretatur. Dictum autem *Ambroſij* probabilius eſt dicto *Auguſtini.* Tamen paſcha dicitur quinque modis: primo enim veſpera quartædecimæ lunæ in menſe lunari (qui Aprilis dicitur) paſcha vocatur. *Matth.*26. Sciris quia poſt biduum paſcha fiet. Secundo dicitur paſcha agnus immolatus. *Luc.*22. Vbi vis paremus tibi comedere paſcha? Tertio dicitur paſcha primus dies azymorum qui fuit mane quintædecimæ lunæ Aprilis. *Ioan.*13. Ante diem feſtum paſchæ ſciens IESVS qnia venit hora eius. Quartò dicitur paſcha azyma qnod in paſcha comedebatur. *Ioan.*18. Ipſi non introierunt ne contaminarentur, ſed vt comederent paſcha. Quintò dicitur paſcha Chriſtus immolatus. 1.*Corinth.*5. Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque epulemur. Hîc autem & in *Matthæo* dicitur paſcha primo modo cum dicitur [Erat autem paſcha] hoc eſt, initium feſti paſchæ: quia in veſpera quartædecimæ lunæ incipit.

Et azyma] hoc eſt, tempus in quo azyma primo erat paratum, & hoc eſt veſpera quartædecimæ lunæ. *Exod.*12. Quartadecima die ad veſperum paſcha Domini eſt. Et tunc azyma comedebatur & fermentatum de domibus expurgabatur. 1.*Corinth.*5. Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio ſicut eſtis azymi. Tunc enim ratione figuræ congruo tempore, & Chriſtus prodebatur vt agnus innocens, & vetera ſacramenta expurgabantur, & noua per ſanguinem Chriſti incipiebant. *Leuit.*26. Nouis ſuperuenientibus vetera proiicitis [poſt biduum] Hoc ergo fuit in quarta feria: quia tunc poſt quartam & quintam in nocte (quod eſt inter quartam & quintam feriam) proditio iſta fiebat: & ex hoc obtinuit conſuetudo quod in afflictionibus Eccleſiæ ſecundum locum obtinuit quarta feria apud multas nationes, quæ quartas & ſextas ferias ieiunare conſueuerunt, ſicut beatus Nicolaus: & tunc legitur Prophetia *Iſai.*41. Dicite filiæ Sion, ecce Deus noſter, ecce merces eius cum eo & opus illius coram illo. Quia tunc de mercede qua venditus fuit eſt tractatum, & conuentio facta eſt inter Iudam & Sacerdotes *Matth.*25. Sciris quia poſt biduum paſcha fiet, & filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum.

Et quærebant ſummi Sacerdotes & Scribæ quomodo eum dolo tenerent & occiderent, dicebant enim: non in die feſto; ne forte tumultus fieret in populo.

Tangitur opportunitas ex parte conſummatæ malitiæ Sacerdotum: & tanguntur duo, ſcilicet, conſummata malitia, & opportunitas malitiam perficiendi. De primo dicit [Et quærebant] conuenienti tempore quò prænuntiatum à Prophetis, & præfiguratum fuit in ſacramento agni typici. Vnde ante illud tempus dixit *Ioan.*7. Tempus meum nondum aduenit [ſummi Sacerdotes] Pontifices in quibus erat plenitudo poteſtatis [& Scribæ] in quibus erat conſilium literaturæ. Hi ergo quærebant inter ſe conſilium, ſicut dicitur *Ioan.*11. Collegerunt Pontifices & Phariſæi concilium & dicebant: Quid facimus quia hic homo multa ſigna facit [quomodo cautè] ne de manibus eorum liberaretur [eum] IESVM [tenerent] captiuum [& occiderent] per iudicium publicum ſicut malefactorem condemnatum: & ſic cogitauerunt & occidere & infamare, vt nomen eius vt profanum haberetur: & illi qui ad Chriſtum conuerſi fuerant, à fide nominis eius auerterentur [dicebant enim] in concilio ad inuicē loquentes [Non in die feſto] Feſtum totam ſolennitatem ſeptem dierum paſchæ vocantes. Hoc autem non dicebant propter feſti ſolennitatem honorandam, ſed [ne forte tumultus] Chriſtum liberare volentium [fieret in populo] qui multus valde fuit in Ieruſalem in feſti celebratione: quia multi credentes in Chriſtum & diligentes eum propter famam miraculorum erant tunc in ciuitate. *Luc.*22. Quærebant opportunitatem qnomodo cautè eum traderent ſine turbis.

Et cum eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi & recumberet: venit mulier habens alabaſtrum vnguenti nardi ſpicati pretioſi, & fracto alabaſtro effudit ſuper caput eius.

Hîc conceptæ proditionis tangitur turpis cauſa: & dicuntur tria, in quorum primo dicitur vnguenti pretioſi in corpus Domini effuſio: in ſecundo orta contra hoc Iudæ proditoris & furis murmuratio: in tertio benigna à Domino murmurantium repreſſio. In primo horum quatuor dicuntur, ſcilicet, loci in quo factum eſt diſpoſitio, effundentis vnguentum commendatio, vaſis vt totum in Chriſtum expenderetur fractio, & ipſa vnguenti effuſio. Dicit igitur [Et cùm eſſet] hoc dicitur per recapitulationem: quia iſtud in die ſabbati ante palmas eſt factum. Verba autem quæ præceſſerunt die Martis poſt palmas habita fuerunt, vt dicit *Auguſtinus* [Cùm igitur eſſet Bethaniæ] vt ex ipſo loco doceret quia ex obedientia Patris venit ad patiendum: Bethania enim domus obedientiæ interpretatur. *Philip.*2. Obediens Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Et hoc etiam demonſtratur per domus in qua fuit poſſeſſorem, dicitur [in domo Simonis] qui obediens interpretatur. Leproſus autem dicitur non quod tunc leproſus eſſet: ſed quia leproſus fuerit, & à Chriſto beneficium ſanitatis conſecutus. Ad hos enim declinauit Dominus vt oſtenderet quod dixit *Matth.*9. Non eſt opus valentibus medico, ſed male habentibus. Vnde *gloſſ.* Nomen priſtinum habet vt virtus curantis appareat: leproſus erat, ſed à Domino curatus fuerat [& recumberet] iam in humanæ ſalutis refectione. *Cant.*1. Cùm eſſet rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.

Venit mulier] Tangitur deſcriptio mulieris. Dicit ergo [Venit] Non vocata, ſed propria deuotione attracta [mulier] Benè mulier: quæ tantum virum emolliuit [habens] magnis ſumptibus comparatum [alabaſtrum] Pyxis fuit facta de marmore, quod alabaſtrum vocatur: & genus marmoris vnguenta & aromata in vigore ſuo conſeruans, & ideò dicitur [alabaſtrum vnguenti] *Beda.* Alabaſtrum eſt marmor candidum variis guttis diſtinctum,

ſtinctum, quod vnguenta incorrupta conſeruat. Et commendat vnguenti pretioſitatem, dicens [nardi] quia de nardo facti [ſpicati] quia ſpica in nardo odorifera eſt plus reliquis partibus [pretioſi] quia caro pretio fuit emptum. *Cant.* 4. Odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Vnde *Ioan.* 12. Dicitur Nardi piſtici, hoc eſt, fidelis pretio dicitur. *Prou.* 17. Vnguento pretioſo, & variis odoribus delectatur cor. Vnguentum enim illud ſignificat orationis deuotionem: & illud ex pretioſiſſimis odoribus virtutum componitur, & maxime de ſpica nardi quæ ſignificat humilitatem. *Cant.* 4. Cypri cum nardo: nardus & crocus cum vniuerſis lignis Libani, hoc eſt, ex calore charitatis quæ ſignificatur per cyprum: & ex humilitate nardi, & ex nardi iterata humilitate: quoniam nos humiliamur ex conſideratione infirmitatis noſtræ, & altitudinis Dei: crocus autem, ſignificat mortificationem carnis: ligna autem Libani, diuerſarum virtutum ſignificant odorem: ideò dicitur vnguentum pretioſum [& fracto] vt totum effunderetur, & nihil de vnguento remaneret quod non in Dei laudem expenderetur [alabaſtro] pixyde marmorea. *Luc.* 7. Mulier attulit alabaſtrum vnguenti [effudit] vt totum manaret in obſequiū Domini. *Ioan.* 12. Effudit ſuper caput ipſius recumbentis: caput autem Chriſtus Deus eſt, ſicut dicitur. 1. *Corinth.* 11. Et effundere ſuper caput eſt deuotionem odoriferam expendere in excellentiam ſuæ Deitatis. *Pſal.* 132. Sicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam barbam Aaron. Abunde enim effudit vt in totum corpus diſtillaret, &c.

Erant autem quidam indignè ferentes intra ſemetipſos & dicentes: vt quid perditio iſta vnguenti facta eſt? Poterat enim vnguentum iſtud venundari plus quam trecentis denariis & dari pauperibus. Et fremebant in eam.

Tangitur hîc pro vnguenti effuſione murmuratio: tanguntur autem hîc tria, quorum primum eſt Diſcipulorum in mulierem exorta indignatio: ſecundum autem eſt ex indignatione cauſata murmuratio: tertium autē in mulierem ex murmuratione fremitus exacerbatio. Dicit igitur [erant autem quidam] Diſcipulorum [indignè ferentes] quod tantum vnguentum in corpus] Domini eſſet expenſum. Et quidem Iudas primo mouit iſtā indignationem, cui quidam (Iudam ad hoc bonum opinantes) conſenſerunt Apoſtolorum vel Diſcipolorum: & hoc eſt quod dicit [quidam indigne ferentes] fuit autem indignatio bonorum ex hoc quod tantum vnguentum debuit expendi in mortale corpus. *Sap.* 9. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Et ideò non putabant eſſe dignum vt tantum pretium expenderetur in dominico corpore [intra ſemetipſos] quia coram Domino ſæpius in talibus deprehenſi non audebant extra apertè de hoc facere mentionem. Dicitur enim *Ioan.* 12. Quod tantæ fuit efficaciæ quod domus impleta eſt ex odore vnguenti.

Dicentes] murmurando [vt quid perditio hæc] per effuſionem tanti [vnguenti] tam pretioſi [facta eſt?] reputabant enim perditionem quod non erat compoſitum ad lucrum. *Sapient.* 15. Exiſtimabant conuerſationem hominis compoſitam eſſe ad lucrum: & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere. Et hoc totum Iudas qui loculos portabat inter Apoſtolos procurabat, & ſemper allegabat perditum eſſe quod ad vtilitatem loculorum non vendebatur [poterat enim] cauſam murmurationis aſſignant dicentes [poterat enim] de ſuo valore [vnguentum iſtud] tam pretioſum [venundari] tanto pretio [plus quam trecentis denariis] quorum quilibet decem valuit vſuales: & ideò denarius vocabatur. Notandum autem quod triplex erat numiſma Cæſaris: vſuales enim nummi, qui in tres paruos commutari poterant & erant quaſi in toto cuprei. Secundum autem numiſma fuit denarius qui decem valuit vſuales, & erant etiam mixti cum cupro. Tertium fuit numiſma argenteum totum: & ideo argentei dicebantur. Et (ſicut dicunt hiſtoriæ) vnus argenteus decem valuit denarios & centum vſuales. De medio ergo numiſmate loquens prætextu auaritiæ dicit Iudas [poterat enim vnguentum iſtud venundari plus quam trecentis denariis] iam enim & cupiditate detentus erat animus eius, qui hoc pretium furari deſiderabat. *Eccleſ.* 10. Auaro nihil eſt ſceleſtius: hic enim & animam ſuam venalem habet, & in vita ſua proiecit intima ſua. 1. *Timot.* 6. Radix omnium malorum eſt cupiditas. Vnde ex iſta cupiditate perditi ſibi pretij, ſanguinis Domini ſui concepit venditionem: & eius quod ex vnguento habere non valuit quæſiuit reſtaurationem. Tactus etiam fuit Simonia: quia ea quæ ad vſum Domini expendebantur, pretio ſuæ cupiditatis volebat commutare. *Act.* 8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quia donum Dei pretio voluiſti poſſidere. *Et paruum infra.* In felle enim amaritudinis, & in obligatione iniquitatis video te eſſe. Quoniam iam Domini ſanguinis concepiſti traditionem [& dari pauperibus] hîc etiam notatur de hypocriſi: quia ſub ſpecie pietatis tegit auaritiam, & concipit proditionem. Non enim curauit de pauperibus vt pauperibus ſubueniretur: ſed potius vt auaritia ſua tegeretur, & indignatio Diſcipulorum contra Chriſtum & mulierem piam ſuſcitaretur. *Ioan.* 12. Hoc autem dicebat, non quia de egenis pertinebat ad eum: ſed quia fur erat & habebat loculos: & ea quæ mittebantur portabat, hoc eſt, aſportabat & furabatur. *Iob* 27. Quæ eſt enim ſpes hypocritæ ſi auare rapiat, & non liberet Deus animam ſuam?

Et ſic Diſcipuli ſimplices ab aſtutia proditoris concitati [fremebant in eam] verbis & dentibus eam ſubſannantes. *Pſalm.* 2. Quare, fremuerunt gentes & populi meditati ſunt inania? Item *Pſal.* 139. Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpentes: venenum aſpidum ſub labiis eorum. *Hieronymus autem in Gloſſ.* Myſticè hoc exponens dicit ſic: ſub prætextu auaritiæ Iudas proditor myſterium loquitur fidei. Etenim noſtra fides trecentis emitur denariis, id eſt, decem ſenſibus per corpus & animam & ſpiritum triplicatis. Vt & nos ſicut Gedeō trecentorum virorum numerum aſſumentes, Allophylorum caſtra, pauperes ſpiritu fractis laguncùlis noſtris, cum nubis & lucernis deſtruamus *Iudic.* 7. Et ſicut Abraham, cum trecentis viris ſpolia diuidamus ad veſperam *Geneſ.* 14. Corpus hîc accipitur pro corporea parte animæ, quæ ſenſibus intendit: anima autem vocatur animæ pars

inferior: & ſpiritus vocatur animæ pars ſuperior, in qua eſt imago Dei. Senſus autem exteriores noti ſunt, viſus, auditus, odoratus, guſtus, & tactus. Interiores autem ſenſus ſecundum Philoſophos ſunt interiores vires animæ ſenſibilia apprehenſiuæ, ſcilicet, ſenſus communis, imaginatio, phantaſia, æſtimatiua, & memorialis. Sed de his non loquitur *Hieron.* ſed nominat ſenſus interiores: intellectum, rationem, liberum arbitrium, Memoriam, & voluntatem: & intendit quod decem opera decalogi primo ſpiritualiter intentione ad Deum, ſecundo animaliter per comparationem ad ſeipſum, & tertio corporaliter in exterioribus per iſtos decem ſenſus impleantur: vt ex intellecto accipiant luminis veritatem, ex ratione, diſcretionem, ex libero arbitrio libertatem ſine coactione, ex memoria, retentionem, in mente ſine obliuione, ex voluntate delectationem in corde: ſicut dicit *Pſalm.* 36. Delectare in Domino, & dabit tibi petitionem cordis tui. Ex viſu autem exteriori palpebræ præcedant greſſus, ex auditu, verbo Dei euoſona faciamus, ex olfactu, bonum odorem ſpirantes famam cuſtodiamus, ex guſtu dulcedinem virtutis, & ex tactu certitudinem habeamus diuinitatis per gratiam inhabitantem. Et hæc trecenta dicit alia allegoria ſignificari in trecentis viris qui cum Gedeone caſtra ſubuerterunt Allophylorum.

IESVS autem dixit, ſinite eam: quid illi moleſti eſtis? bonum opus operata eſt in me: ſemper enim pauperes habetis vobiſcum, & cùm volueritis poteſtis illis benefacere: me autem non ſemper habebitis. Quod habuit hoc fecit, præuenit vngere corpus meum in ſepulturam.

IESVS autem dixit] benignè ſimplicitatem Diſcipulorum erudiendo, & reprehendendo nequitiam proditoris. Dicuntur autem hic quinque, in quorum primo præcipitur vt ſinatur, & non prohibeatur pia deuotio mulieris, dicens [ſinite eam] ſupple, facere quod facit. *Prouerb.* 3. Noli prohibere eum qui benefacit: ſi potes etiam & ipſe benefac. Sic dixit ad Ioannem *Matth.* 3. Sine modo: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam.

Secundò ponit reprehendentium reprehenſionem, dicens [quid illi moleſti eſtis] *Matt.* 26. Quid moleſti eſtis huic mulieri. Maria enim ſemper voluit eſſe circa Dominum: nec multum curauit ſi de hoc aliquando querelas ab aliis ſuſtineret. *Luc.* 10. Non eſt tibi curæ quod ſoror mea reliquit me ſolam miniſtrare? Quam etiam Dominus ibi excuſauit, dicens: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Tertiò mulieris ponit in opere illo commendationem, cùm dicit [bonum opus operata eſt in me] hoc enim opus bonum & optimum eſt quod in meipſum dirigitur: nec de exterioribus operibus aliquid bonum eſt niſi ad me dirigatur. 1. *Timot.* 4. Pietas ad omnia valet promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt & futuræ. Et præmiſit: exerce teipſum ad pietatem: corporalis enim exercitatio ad modicum vtilis eſt, pietas autem ad omnia valet. Pietas autem, vt dicit *Auguſtinus* cultus eſt diuinus Deo debitus, & Deo impenſus: quem cultum mulier hæc exhibuit, caput Domini vngendo. Quia ſicut dicitur. 1. *Corinth.* 11. Caput Chriſti Deus eſt, cuius diuinitas vngitur, vt dicit *Beda* quando Deitas eius piè à fidelibus veneratur. Vnxit autem Maria Magdalena etiam pedes, quibus Dominus terram noſtram tetigit, hoc eſt, humanitatem in qua terrenæ naturæ communicauit. *Luc.* 7. *Pſal.* 131 Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Quia etiam humanitati Domini pium obſequium exhibuit.

Quartò etiam beneficium in pauperes exhibendum pro loco & tempore commemorando iniungit, dicens [ſemper enim pauperes habetis vobiſcum] *Deut.* 15. Non enim deerunt pauperes in terra habitationis veſtræ. *Tob.* 4. Ne auertas faciem tuam ab vllo paupere. Pauperes enim ſemper Dominus in omni terra diuitibus immiſcet, vt diuites habeant in quibus per temporalia mereantur æterna. *Luc.* 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. Vnde ſubdit [& cum volueritis] hoc eſt, quando promptum animum habueritis, qui pro facto computatur [poteſtis illis benefacere] vel de paruo vel de magno: vel ſi nihil habetis, de verbo & compaſſione cordis. *Tob.* 4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi parum, hoc ipſum impertiri ſtude. De voluntate autem dicitur. 2. *Corinth.* 8. Si voluntas prompta eſt ſecundum id quod habet, accepta eſt: non ſecundum id quod non habet [me autem] ſiue corporalem iſtius infirmæ carnis, qui beneficiis veſtris indigeat [non ſemper habebitis] *Ioan.* 16. Modicum & iam non videbitis me. *Cant.* 5. Ille iam declinauerat atque tranſierat, quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi.

Quintò dicit quod debitum fuit ſibi hoc pietatis opus impendi. Et hoc dicit primò in communi, ſecundò in ſpeciali, tertiò præmium adiungit. De communi dicit [quod habuit] facere ex officio pietatis & debuit [hoc fecit] in opere pietatis, & debuit mihi impenſo. Hoc enim & plures obſeruauerunt: vnde *Geneſ.* 50. Iacob mortuo præcepit Ioſeph ſeruis ſuis medicis, vt aromatibus condirent patrẽ. *Eccleſ.* 7. Non deſis plorantibus in conſolationem, & cum lugentibus ambula [præuenit enim] in ſpeciali tangit officium funeris dicens; quia tempore crucifixionis accedere ad me non audebit, & ideò modo [præuenit] officio pietatis [vngere corpus meum] quod vnctione Deitatis eſt delibutum, & in proximo òleo plenæ gloriæ inunctum reſurrecturum [in ſepulturam] in qua corpora ſanctorum vngi conſueuerunt in teſtimonium & figuram, quia reſurgent oleo exultationis delibuta. *Pſal.* 44. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis *Cant.* 1. Fragrantia vnguentis optimis. *Cant.* 4. Odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata *Geneſ.* 27. Statim vt ſenſit veſtimentorum eius fragrantiam, benedicens benedixit ei. Veſtimenta autem, corpora beatorum reſurgentium ſignificant: vnde *Gloſſa* [quod habuit habuit fecit] quod putatis perditionem eſſe vnguenti, officiũ ſepulturæ eſt. Nec mirum ſi mihi dedit odorem fidei bonum, cùm ego pro ea fuſurus ſim ſanguinem meum.

Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit Euangelium iſtud in

vniuerſo

vniuerſo mundo, & quod fecit hæc narrabitur in memoriam eius.

Hic tertiò adiungit præmium deuotionis, dicen[Amen] hoc eſt, vere[dico vobis] *Apoc.*1. Hoc dicit amen teſtis fidelis [vbicunque]in toto mundo [prædicatum fuerit] ab Apoſtolis & ſucceſſoribus [Euangelium iſtud] de pietatis vnctione & mea paſſione[in vniuerſo mundo]quia in omnem terram exiuit ſonus Prædicatorum [&] hoc eſt [quod hæc fecit mulier] in pietatis opere [narrabitur]euangelizando[in]piam & dulcem[memoriam eius]mulieris, vel facti quod fecit. *Eccli.*49. Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta eſt opus pigmentarij. In omni ore quaſi mel indulcorabitur memoria eius. *Prouerb.*10. Memoria iuſti cum laudibus. *Pſalm.*111. In memoria æterna erit iuſtus. Vnde *Ioan.*12. Sinite vt in diem ſepulturæ meæ ſeruet illud. Sic enim ad æternam facti memoriam ſeruatum eſt & non perditum.

Et Iudas Scariothis vnus de duodecim abiit ad ſummos Sacerdotes, vt proderet eum illis. Qui audientes gauiſi ſunt & promiſerunt ei pecuniam ſe daturos. Et quærebat quomodo illum opportunè traderet.

Hic vltimò tangitur proditoris ad prodendum obligatio: & dicuntur tria, ſcilicet, prodendi ex parte proditoris inquiſitio, proditionis exhibitæ ex parte Pontificum turpis exultatio, & ad complendam proditionem promiſſam pertinax obſeruatio. Dicit igitur [Et Iudas]Pulchritudinem nominis tangit, vt ſciatur quod nec ex ſignificatione nominis ſui à malitia retrahebatur. Iudas enim confitens & glorificans interpretatur: ſed ſignificatio nominis ſui cecidit ab effectu; quia & ignominiam oppoſuit glorificationi, & negationem confeſſioni. Et ideò ſicut de Iuda bono dicitur *Geneſ.*49. Iuda te laudabunt fratres tui: ita de malo Iuda dici poteſt Iuda te horrebunt fratres tui. *Ioan.*13. Cùm Diabolus miſiſſet in cor vt traderet eum Iudas Scariothis *Ioan.*6. Vnus veſtrum Diabolus eſt [Scariothis] memoria mortis: & ſic vicus vocabatur vnde natus fuit, quia ſemper memoriter tenuit qualiter Chriſtum interficeret. *Iſa.*10. Ad interficiendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum. *Pſalm.*37. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni viæ non bonæ; malitiam autem non odiuit [vnus]ſingularis malitiæ. *Eccles.*4. Vnus eſt & ſecundum non habet [de duodecim]. Hoc dicit vt oſtendat inconueniens: quia nec honor electionis ipſum reuocauit à ſcelere, quia ipſum Chriſtus ad tantum apoſtolatus apicem vocare dignatus fuit. *Ioan.*6. Nónne ego duodecim vós elegi & vnus ex vobis Diabolus eſt[abiit]Benè abiit: quia viam deſeruit veritatis. *In epiſtola Iudæ.* Væ his qui in viam Cain abierunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt [ad ſummós Sacerdotes] apud quos ſumma rerū agebatur tunc temporis. 1. *Eſdræ* 9. Manus Magiſtratuum fuit in tranſgreſſione hac prima[vt proderet eum] hoc eſt, proditoriè traderet eum illis. *Pſalm.*40. Homo pacis meæ in quo ſperaui, magnificauit ſuper me ſupplantationem.

Qui audientes]Sacerdotes [gauiſi ſunt] *Pſ.*51. Quid gloriaris in malitia? *Prouerb.*2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. *Sapient.*16. Dum lætantur inſaniunt [& promiſerunt pecuniam]pro venditione ſanguinis innocentis. *Zach.*11. Pretium quo appretiatus ſum à filiis Iſraël. Sic venditus eſt Ioſeph à fratribus ſuis *Geneſ.*39. Promiſerunt autem pecuniam [ſe daturos] *Luc.*22. Et ſpopondit, & ad tradendum ſe Chriſtum Sacerdotibus obligauit, & ſic principes ſocij furis traditoris ſunt effecti. *Pſalm.*49. Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. *Iſa.*1. Principes tui infideles, ſocij furum. Iudas enim fur erat, & habebat loculos, & pro furti recompenſatione vendere quærebat ſanguinem Chriſti [& quærebat] Iudas cauſam [quomodo]cautè[eum]Chriſtum[opportunè] ſinè turbis [traderet] *Luc.*22. Quærebat opportunitatem quomodo eum traderet ſine turbis.

Et primo die azymorum quando paſcha immolabant, dicunt ei Diſcipuli. Quo vis eamus & paremus tibi comedere paſcha?

Hic incipit reuocare à malitia proditorem. Habet autem tres partes, in quarum prima continetur cœnæ præparatio, cuius communione proditor reuocari debuerat: in ſecunda reuocat per admonitionis verbum *ibi* [Veſpere autem facto] In tertia autem, reuocat per communionem ſacramenti *ibi* [Et manducantibus illis] In prima harum adhuc tria dicuntur, in quorum primo vbi cœna paranda ſit Diſcipulorum ſit inquiſitio: in ſecunda de cœna paranda Chriſti ponitur inſtructio: in tertia per obedientiam Diſcipulorum cœnæ ſit præparatio. In prima harum tria dicit: temporis congruitatem, legis neceſſitatem, & de præparanda cœna Diſcipulorum quæſtionem.

Dicit igitur [Et prima die azymorum] Hoc dupliciter exponitur. Dicitur enim prima dies azymorum quando azyma parabantur, & ſic quartadecima luna dicitur prima dies azymorum: quæ dies numerabatur à tertiadecima die ad veſperum vſque ad veſperam quartædecimæ diei. Et ſic hîc dicitur prima dies azymorum quando primum azyma offerebatur & comedebatur. Et hæc dies incepit à veſpera quartædecimæ lunæ, & vſque ad veſperum quintædecimæ lunæ protendebatur: & ſic adhuc quartadecima luna in veſpera facta eſt hæc quæſtio. *Exod.*12, Quartadecima luna ad veſperum conſperſa eſt farina in azymos, & tunc fermentum de domibus Iudæorum eiiciebatur *Exod.*12. Tulit igitur populus conſperſam farinam antequam fermentaretur. *Leuit.*23. Menſe primo quartadecima die ad veſperum phaſe Domini eſt: & quintadecima die menſis huius ſolennitas eſt azymorum: ſeptem diebus azyma comedetis[quando paſcha immolabant]neceſſitas eſt ex legis præcepto. Lex enim *Exod.*12. *Leu.*23. præcipit tunc cœnam agni paſchalis immolari, & quartadecima luna immolabatur *Luc.*22. Venit autem dies azymorum in quo neceſſe erat occidi paſcha. *Exod.*12. Vniuerſa multitudo filiorum Iſraël immolabit agnum quartadecima die menſis huius ad veſperum.

Dicunt ei Diſcipuli] à tempore & lege ſumen-

res quæſtionis occaſionē[quo vis eamus]nō quærunt de ciuitate: quia ſciuerunt quod non niſi in Ieruſalem paſcha erat celebrandum, ſed quærunt de vico vel domo. *Deu.* 16. Non poteris immolare in qualibet vrbium tuarum, ſed in loco quem elegerit Dominus. Sicut etiam quærit ſpiritualiter ſponſa in canticis: Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum. Multi enim ſunt alias cœnas parantes quæ non ſunt cœnæ dominicæ. 1. *Corinth.* 11. Primùm quidem conuenientibus in Eccleſia: iam non eſt dominicam cœnam manducare: vnuſquiſque enim cœnam ſuā præſumit ad manducandum[& paremus tibi]iuxta legem[comedere]hoc eſt, ad manducandum[paſcha]hoc eſt, agnum paſchalem. *Glo.* Hanc quæſtionem faciunt Diſcipuli vt cum voluntate Dei greſſus noſtros dirigamus.

Et mittit duos ex Diſcipulis ſuis & dicit eis: ite in ciuitatem & occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans. Sequimini eum, & quocunque introierit dicite Domino domus, quia magiſter dicit: vbi eſt refectio mea, vbi paſcha cum Diſcipulis meis manducem? Et ipſe vobis demonſtrabit cœnaculum grande ſtratum, & illic parate nobis.

Et mittit duos ex Diſcipulis ſuis] aliis enim parare non licuit niſi Diſcipulis, qui ex hoc ſpecialiter erant inſtruendi Duos autem mittit: quia charitatis ſacramentum eſt, & inter pauciores quam inter duos charitas haberi non poterit. *Eccleſiaſti.* 4. Si duo fouebuntur mutuo: vnus quomodo caleſiet?[& dixit eis] quatuor autem dicit: legis præceptum, loci ſignum, iniungit quid dicendum, & præcipit paſcha eſſe parandum. Dicit igitur [ite in ciuitatem] iuxta legis præceptum *Deut.* 14. Notatur autem quod in ciuitatem vitæ pergere debeat qui paſcha parat, hoc eſt, in ciuium cæleſtium vnitatem. *Eccleſ.* 10. Labor ſtultorum affliget eos: quia neſciunt in vrbem, hoc eſt, ciuitatem pergere. *Act.* 9. Ingredere ciuitatem, & dicetur tibi quid te oporteat facere. *Pſal.* 121. Ieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Illuc enim aſcenderunt tribus tribus Domini ad confitendum nomini Domini. Quia ad literam omnes tribus aſcenderunt in ciuitatem ad cœnam in idipſum, hoc eſt, in commune celebrandam.

Et occurret vobis homo] ſignum eſt loci in quo paſcha eſt parandum. Dicit igitur [occurret] in via[vobis homo] non niſi ratione viens, nihil brutale agens in ſeipſo. *Eccleſ.* 17. Ad imaginem ſuam fecit hominem ſecundum ſe, veſtiuit illum virtute. Et hoc eſt primo conſiderandum in eo in quo Dei cœna paratur quod occurrat per deuotionem: & ſit homo per rationabilem vitam. *Amos* 4. Præparare in occurſum Dei tui Iſraël [lagenam aquæ baiulans] quam ad literam tulit, vt in tanto feſto haberet apud ſe aquam expiationis quæ ſe mundaret: & ſignat quod vbi Chriſtus cœnaturus eſt, lagena aquæ lacrymarum in expiationem debet præcedere. *Pſal.* 50. Lauabis me & ſuper niuem dealbabor. *Pſal.* 6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. *Ezech.* 36. Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.

Sequimini eum] paſſibus pedum, & paſſibus deuotionis: quia ipſe non præcedet niſi ad locum mundum *Iſa.* 52. Mundamini qui fertis vaſa Domini. *Gloſſ.* Sequimini eum qui ducit in altum vbi eſt refectio Chriſti [& quocunque introierit] in domum ciuitatis quæ vnitatem Eccleſiæ & habitaculum conſcientiæ ſignificat. *Geneſ.* 24. Ingredere benedicte Domini: cur foris ſtas[dicite] ex parte miniſterij veſtri, & ex parte mei imperij[Domino domus] patrifamilias. Sciuit enim illum eſſe dignum. *Apocal.* 3. Si quis aperuerit mihi intrabo & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. *Gloſſ.* Conſultè & aquæ baiuli, & Domini domus tacita ſunt vocabula: vt omnibus verum paſcha celebrantibus vel celebrare volentibus, id eſt, ſacramentis Chriſti imbui, eumque ſuæ mentis hoſpitio quærentibus facultas danda ſignetur. *Sap.* 6. Non ſubtrahit perſonam viri cum ſit omnium Dominus. Puſillum enim & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus[quia magiſter dicit] cuius ad ſacramentum celebrandum eſt dare illuminationes. *Pſal.* 118. Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas[vbi eſt refectio mea] per metonymiam, contentum pro continente. Hoc eſt, vbi eſt refectorium meum ad vſum meum deputatum[vbi]hoc eſt, in quo[paſcha] vetus & nouum[cum Diſcipulis meis] mihi communicantibus, quia aliis non ſunt ſacramenta danda [manducem] *Matth.* 7. Nolite ſanctum dare canibus, & margaritas nolite proiicere ante porcos. *Pſal.* 100. Superbo oculo & inſatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ, vt ſedeant mecum. Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat.

Et ipſe] ferens lagenam aquę, vel Dominus domus [demonſtrabit] indicio quo prædixi [vobis cœnaculum grande] quod pro me & familia Diſcipulorum ſufficiet[ſtratum]hoc eſt, lapide plano pauimentatum. *Ezec.* 44. Ecce pauimentum ſtratum lapide. Eratque ad literam domus bicamerata inferius habens ad dormiendum & coquinandum, in ſuperioribus autem habens aulam ad cœnandum: hoc cœnaculum *Luc.* 22. Vocatur diuerſorium. Vnde dicit: vbi eſt diuerſorium, vbi paſcha cum Diſcipulis meis manducem? Cœnaculum autem iſtud ſignat conſcientiæ & cordis receptaculum, quod ſtratum eſt picto pauimento varietate virtutum: grande autem eſt, charitatis amplitudine: & cœnaculum eſt dulcedine virtutum refectione. De primo horum dicitur *Geneſ.* 44. Introduc viros domum, quia mecum ſunt comeſturi in meridie. Non enim comedebant niſi in cœnaculo. De ſecundo dicitur *Pſal.* 44. Circumamicta varietate. De tertio *Iſa.* 44. Panem noſtrum comedemus, & veſtimentis noſtris operiemur. *Luc.* 14. Homo quidam fecit cœnam magnam & vocauit multos. *Apocal.* 19. Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt.

Et illic parate] ecce præparationis imperium. *Tob.* 5. Annæ vxori ſuæ dixit vt inſtrueret conuiuium, & præpararet omnia quæ in cibos iter agentibus ſunt neceſſaria. Anna enim gratia, cui præcipitur vt hoc gratiæ inſtruat conuiuium, & præparet in gratiæ ſacramento & cœna Eucharistiæ

omnia(quia omnis gratiæ eſt contentiuum) quæ in cibos ſpirituales ſunt neceſſaria iter agentibus: propter quod etiam viaticum appellatur. Manibus Diſcipulorum præparatur, quorum in loco ſucceſſerunt ſacerdotes, quorum officij & ordinis eſt dominicam cœnam præparare: Deo tamen operante in ipſis, ſicut in manibus ſacerdotum operatur Deus in omnibus ſacramentis. *Pſal.*67 Paraſti in dulcedine tua pauperi Deus. *Sap.*11. Paratum panem de cælo præſtitiſti illis ſine labore, habentem in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem. Dicit autem [parate nobis]ex Diſcipulis connumerans, quia hoc ſacramentum paratur Chriſto ad exhibendum, & quo Diſcipulis influat: & paratur Diſcipulis ad communicandum, quo Chriſto incorporentur. *Ioan.*6. Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet & ego in eo.

Et abierunt Diſcipuli eius & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt ſicut dixerat illis, & parauerunt paſcha.

Hîc ponitur obedientia Diſcipulorum & verificatio ſignorum à Domino prædictorum: & hoc eſt [abierunt] à Domino ſecundum obedientiæ ſanctæ mandata. *Baruch* 3. Emittit lumen ſuum & vadit, & obedit illi in tremore [Diſcipuli eius]in vera obedientia Diſcipulos ſe eſſe probantes. *Hebr.* 13. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete illis[& venerunt in ciuitatem ſanctam] quam ad ſacramentorum inſtitutionem Deus elegerat. *Iſa.* 66. in Ieruſalem conſolabimini: videbitis, & gaudebit cor veſtrum. Vnde de monte in quo ſita eſt ciuitas, dicit *Iſa.* 25. Faciet Dominus omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium: conuiuium vindemiæ pinguium medullatorum, & vindemiæ defæcatæ [& inuenerunt] ſigna[ſicut dixerat illis]Ieſus. *Prouerb.*8. Iuſti ſunt omnes ſermones mei, & non eſt in eis prauum quid atque peruerſum. 1. *Reg.*10. Cum euenerint tibi omnia hæc ſigna, fac quæcunque inuenerit manus tua: quia Dominus tecum eſt [& parauerunt paſcha] hoc eſt, cœnam agni paſchalis ſicut præceperat Dominus. *Luc.*14. Iam parata ſunt omnia. *Prou.*9. Immolauit victimas ſuas, miſcuit vinum, propoſuit menſam.

Veſpere autem facto venit cum duodecim. Et diſcumbentibus eis, & manducantibus, ait IESVS: amen dico vobis quia vnus ex vobis tradet me qui manducat mecum. At illi cœperunt contriſtari & dicere ſingulatim: nunquid ego? Qui ait illis, Vnus ex duodecim qui intingit manum mecum in catino. Et filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptum eſt de eo. Væ autem homini illi per quem filius hominis traditur. Bonum erat ei, ſi natus non eſſet homo ille.

Hîc incipit tangere reuocationẽ proditoris factã per verbum, per hoc quod cœnam pro eo, & pro aliis fieri fecit: non excludens eum ſatis reuocauit eum, & admonuit de prophetia quæ dicit. Homo pacis meæ in quo ſperabam: qui edebat panes meos magnificauit ſuper me ſupplantationem. Hîc autem vt amplius erubeſcat reuocat per verbum. Diuiditur autem hæc pars in tres partes ſecundum triplicem modum reuocationis. Primò enim reuocat admonitione generali: ſecundò reuocat admonitione ſpeciali: tertiò reuocat ſub interminatione comminationis: & hæc per ordinem patent in litera. In prima harum partium dicit quatuor: temporis ſecretum, honoris exhibitionem, commodi præparationem, & verbi admonitionem. Temporis ſecretum tangit per hoc quod dicit[veſpere autem facto] cum declinaſſet à turbis, & tempus eſſet ad immolandum agnum: vt Iudas de admonitione coram turbis non verecundaretur; & hora religioſæ immolationis, facinus faceret deteſtari. De primo *Matth.*18. Si peccauerit in te frater tuus: corripe eum inter te & ipſum ſolum. De ſecundo *Exod.* 12. Immolabit agnum omnis multitudo filiorum Iſraël ad veſperum. Illa enim veſpera ſua ſanctitate Iudã reuocare debuerat [venit cum duodecim]aliis ſequeſtratis in aliam menſam, & illum honorem vt ſecum in eadem menſa ſederet, Chriſtus Iudæ exhibuit: qui honor dignitatis etiam debuit eum à concepto ſcelere reuocare. *Eſther* 9. Sic honorabitur quem rex honorare voluerit. *Pſal.*20 Gloriam & magnum decorem impones ſuper eum.

Et diſcumbentibus illis & manducantibus] ecce, ſcilicet, commodi præparatio tam in diſcubitu quam in comedendo, quod etiam reuocare debuerat. Sed dicitur *Ierem.*11. Venite mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. *Ioan.* 13. Qui manducat panem mecum, leuabit contra me calcaneum.

Ait Ieſus]facto reuocare intendens [amen dico vobis] & per ipſum dictum quod ſciuit traditionem quam agebat, Deum ſe eſſe oſtendens. *Ioan.* 14. Et nunc dixi vobis priuſquam fiat, vt cùm factum fuerit credatis[quia vnus ex vobis] duodecim[me tradet]*Ioan.*11. Sciebat enim ab initio quis eſſet eum traditurus. Et magis determinat traditorem, dicens[qui manducat mecum] nec tamen per hoc ſuam poteſt celare traditionem. *Pſal.* 54. Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique: & ſi is qui oderat me ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos. *Eccleſ.*13. Confundet te in cibis ſuis: donec exinaniet te bis & ter, & in nouiſſimo deridebit te, poſtea videns derelinquet te, & caput ſuum mouebit ad te[at illi]ſcilicet Apoſtoli duodecim[cœperunt contriſtari] quia plus de ſe crediderunt Chriſto quàm ſibi: & ideò quamuis eſſent innocentes; tamen triſtabantur ex verbo Chriſti de ſe dubitantes. *Ioan.*8. Non erat ei opus vt quis teſtimonium perhiberet de homine: ipſe enim nouit quid eſſet in homine [& dicere ſingulatim] vnuſquiſque pro ſe [nunquid ego]ſupple, ſum qui te tradet. *Matth* 26. Nunquid ego ſum Rabbi? Et ſicut dicunt alij Euangeliſtæ *Matth.* 26. *Luc.*22. *Ioan.* 18. Cùm Iudas diceret ei: Nunquid ego ſum Rabbi? dixit ei Dominus: tu dixiſti. Et ibi in ſingulari nominauit, ſed per nomen non expreſſit vt locum daret, qui forte per nomen nominatus confuſus induratus fuiſſet.

Et ait illi Ieſus] ſecundam in ſpeciali adhi-

bens

bens reuocationis admonitionem [Vnus ex duodecim] quem ego ad apoſtolatus apicem exaltaui [qui] ſicut intimus [intingit mecum manum in catino] Catinus eſt magnum vas rotundum in quo cibaria ſimul pro multis reponi poſſunt: & eſt magna ſcutella rotunda, quia menſa ad quam Chriſtus ſedebat erat rotunda, & Apoſtoli cum Chriſto ſedebant in circuitu: & omnes ſimul intingébant manus in hoc catino cum Chriſto in eodem vaſe cibum agni accipientes. *Matth.* 26. Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet. *Luc.* 22. Ecce manus tradentis me mecum eſt in menſa [Et filius quidem hominis vadit] ad paſſionem voluntariè [ſicut ſcriptum eſt de illo. *Iſai.* 53. Oblatus eſt quia ipſe voluit. *Pſalm.* 39. In capite libri ſcriptum eſt de me vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui.

Væ autem homini] Reuocatio eſt per comminationem æternæ damnationis [per quem Filius hominis traditur] quia ſecundum naturam qua eſt Filius Dei, tradi non potuit. *Pſalm.* 54. Veniat mors ſuper illos & deſcendant in infernum viuentes. Vnde *Pſalm.* 108. Deus laudem meam ne tacueris: ſecundum Apoſtoli Petri expoſitionem *Act.* 1. eſt de Iudæ maledictione & condemnatione. Et ibidem dicitur: Induit maledictionem ſicut veſtimentum, & intrauit ſicut aqua in interiora eius, & ſicut oleum in oſſibus eius [Bonum erat ei] *Matth.* 26. Melius erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille: *Hieron.* Melius eſt non eſſe quam ad tormenta eſſe.

De hoc tamen diſputat *Auguſtinus in* 2. *libro de Libero arbitrio.* Quia non eſſe nihil eſt, & in electione non cadit: & ita non eſſe non eſt eligibile, vel volibile: ergo impoſſibile eſt aliquem eligere, vel velle non eſſe. Adhuc autem. Eſſe eſt quod omnia appetunt, & propter quod agunt quicquid agunt, & non eſſe fugiunt. Quod autem omnia appetunt, & cuius oppoſitum omnia fugiunt, non poteſt eſſe ab aliquibus volitum, vel alicui eſſe bonum. Quia ſi detur quod non eſſe alicui ſit bonum, & ab aliquo volitum: tunc ſequitur quod non omnia fugiunt non eſſe, quod eſt contradictorium hypotheſis. Ergo non eſt melius non eſſe quam eſſe, nec alicui eſt bonum non eſſe. Adhuc autem. Non eſſe nihil eſt, & eſſe eſt aliquid: quantumcunque ergo ſit debile eſſe, præferendum eſt ei quod eſt ſimpliciter non eſſe. Tales & ſimiles ſunt rationes *Auguſt.* Ad has autem & huiuſmodi rationes concedit *Auguſtinus* & dicit non eligi non eſſe, niſi à turbato animo qui non conſiderat rationes electionis in eligendo.

Sed ſalua pace *Auguſtini.* Etiam turbatus animus ſi eligat non eliget niſi per conſiderationem vel boni ſimpliciter, vel ſibi boni: vel apparentis boni ſimpliciter, vel apparentis ſibi boni: & ſic redeunt inconuenientia *Auguſt.* ſuper eum. Et ideò ſine præiudicio loquendo, videtur mihi ſentiendum cum beato *Hieronymo* & beato *Gregorio,* quod melius eligendum eſſet damnato non eſſe, quam ſic eſſe, ſicut dicit ſanctum Euangelium. Et ad id quod obiicit *Auguſtinus.* Dicendum, quod non eſſe conſideratur dupliciter, ſcilicet, ſimpliciter, & prout eſt terminus afflictionis eius qui male eſt. Primo modo verum eſt quod non eſſe omnia fugiunt: ſecundo modo nihil prohibet quod non eſſe deſideretur ab aliquo. *Apoc.* 18. Deſiderabunt homines mori, & mors fugiet ab eis. Ad aliud dicendum quod quamuis non eſſe nihil ſit, tamen eſt oppoſitum eius quod eſt eſſe: & ſic multa accidunt ei. Et hoc modo prout terminat eſſe ſub afflictione, poteſt cadere voluntas & electio ſuper ipſum, etiam animi turbati, & ſic loquitur hic Dominus. *Auguſtinus* tamen verum dicit prout non eſſe conſiderat abſolutè, hoc eſt, quod dicit *Iob* 3. Quare non in vulua mortuus ſum, egreſſus ex vtero non ſtatim perij? Adhuc autem. *Iob* 3. Pereat dies, in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, conceptus eſt homo.

Hoc Iudæ peccatum etiam ad eos tranſit qui Dominicum corpus indignè ſumunt. Vnde *gloſſ.* In ſempiternum væ homini illi qui ad menſam Domini indigne accedit. Ille enim indigne exemplo Iudæ Filium hominis tradit, non Iudæis peccatoribus, ſed membris ſuis peccato ſubditis qui accipere Dominici corporis ſacramentum temerariè præſumit. Ille Dominum vendit, qui eius timore & amore neglecto, terrena pro eo & caduca imo & criminoſa diligere & curare non metuit. 1. *Corinth.* 11 Qui manducat & bibit indignè: iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. *Et iterum.* Qui ſumit indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini.

Et manducantibus illis accepit IESVS panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc eſt corpus meum.

Tangit hic proditoris reuocationem per hoc quod ei inter alios corpus & ſanguinem ſuum porrexit: & tamen per hoc totum reuocari non potuit, & ideò iuſtè damnatus fuit. Diuiditur autem hæc pars in tres partes, in quarum prima tangit corporis communionem: in ſecunda autem dicit de communione ſanguinis: & in tertia dicit veteris ſacramenti ceſſationem, & noui inſtitutionem & obſeruationem. In primo horum quinque dicit, ſcilicet, quando dedit, quam acceptum ſibi ſacramentum hoc fuit, quod benedicendo dedit, quod frangendo ad plures vtilitates determinauit, quod obſeruandum in Eccleſia dedit: & illis quinque poſt omnia formam ſacramenti promulgauit.

Dicit igitur [Et manducantibus illis] hoc eſt, manducationem agni typici perficientibus & conſummantibus, quia poſt cœnam agni typici, tunc primò dedit vltimò corpus ſuum, vt vltimò datum à memoria eorum nunquam recederet. *Matth.* 26. Hoc facite in meam commemorationem. 1. *Corinth.* 11. Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. *Thren.* 3. Recordare paupertatis & transgreſſionis meæ, abſinthij & fellis. Et reſpondet Propheta: Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea. Dedit etiam poſt aliam cœnam corpus ſuum vt veritatem: vt figuram vmbræ continuaret. *Ioan.* 1. Lex per Moyſen data eſt: gratia & veritas per IESVM facta eſt.

Accepit panem] Non tam manibus accepit quam corde acceptauit, & acceptandum eſſe ſignificauit. Et hoc ſecundum *Matth.* 15. Accepit IESVS panes. *gloſ.* hoc eſt, dona Dei acceptauit. *Pſalm.* 50. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ.

Huc

Hoc enim maximè eſt in hoc ſacramento. Panem autem accepit qui ſimpliciter & abſolutè eſt panis & cibus hominis: & hic eſt panis de frumento, quia hordeum eſt cibus iumentorum: ſiligo autem terreſtris & inflatiua ægritudinem & fæculentiam habet, quæ eam non permittit eſſe cibum. *Ioan.* 12. Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet. *Pſalm.* 147. Adipe frumenti ſatiat te. *Geneſ.* 27. Frumento & vino & oleo ſtabiliui eum. Hoc enim perfectum ſignificat cibum ſacramenti: quia perfectè nutrit, & fortius adhæret membris, & dulcius eſt inter grana. *Sapient.* 16. Subſtantiam tuam & dulcedinem tuam quam in filios habes oſtendebas: & voluntati vniuſcuiuſque eorum deſeruiens ad quod quiſque volebat conuertebatur. Et hoc dicit de pane cæleſti quem ſuis præſtitit Deus ſine labore, habēte in ſe omne delectamentum, & omnem ſaporis ſuauitatem. *Deut.* 33. Tantummodo oculus Iacobi in terra frumenti vini & olei. Quia etiam manna *Exod.* 16. ſaporem panis habuit oleati, quia in iſto pane oleum deitatis & gratiæ eſt infuſum. *Pſalm.* 44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ.

Tertium eſt quod dicit [& benedicens] Dicunt quidam quod quadā occulta benedictione panem in corpus ſuum transſubſtantiauit: & illi dicunt quod benedicendo confecit. Et poſtea dicendo, hoc eſt corpus meum: vſum ſacramenti inſtituit. Et hoc non eſt probabile, quia ſic aliter Eccleſia celebraret ſacramentum quam Chriſtus formam dederit. 1. *Corinth.* 11. Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis. Vnde probabilius dicitur quod benedixit ſigno vel verbo non transſubſtantiante, ſicut & Sacerdotes in Miſſis multas ſigno & verbo faciunt benedictiones. *Matth.* 26. Accepit IESVS panes, benedixit, & fregit. *Eccle.* 39. Benedictio illius ſicut cataclyſmus inundabit.

Quartum eſt quod dicit [fregit] in quo diuerſis gratiis aptandum eſſe ſignificauit. Sicut & nos frangendo in tria, ſignificamus quod eſt in genere ad tria, ſcilicet, laudes pro triumphantibus, ſupplicatio pro laborantibus, & ſuffragium pro his qui purgantur in pœnis. Fractura tamen hæc non niſi in formis eſt panis, & non in corpore Chriſti: quia totus Chriſtus indiuiſus ſumitur ſub qualibet parte: ſicut in integro ſpeculo tota & vnica forma relucet in toto. Et fracto ſpeculo reflexio fit vnius & eiuſdem numero & totius integræ formæ ad quamlibet ſpeculi fracturam. *Iſa.* 58. Frange eſurienti panem tuum. Hæc fractura eſt in qua ſine fallacia cognoſcitur Deus. *Luc.* 24. Cognouerunt Dominum in fractione panis. Hæc eſt fractura in qua perſeuerat Eccleſia. *Act.* 2. Erant perſeuerantes in oratione & fractione panis. Hæc ſunt fragmenta quæ colligunt fideles in cælo, & in mundo, & in Purgatorio. *Ioan.* 6. Colligite fragmenta ne pereant.

Quintum eſt quod [dedit] gratis, quia nec meritis nec pretio comparari debuit vel potuit. *Matth.* 10. Gratis accepiſtis gratis date. *Iacob* 1. Dat omnibus affluenter, & non improperat. Et vt formam & vſum ſimul inſtituens, vſum cùm dicit [ſumite] vnde *Mat.* 26. dicit: Hoc facite, hoc eſt, hoc faciendum in Eccleſia & obſeruandum [ſumite] hoc eſt, hinc obſeruandum vobis aſſumite. *Exod.* 12. Legitimum ſempiternum erit vobis in cunctis generationibus veſtris [Hoc eſt corpus meum] Hæc eſt forma ſacramenti qua Chriſtus corpus ſuum ſimul & confecit & exhibuit, ſicut adhuc obſeruat Eccleſia. Et hæc oratio, ſicut alibi diximus, referenda eſt ad intellectum ſub voce declaratum: & hoc modo indiuiſibili virtute ad effectum ſacramenti refertur. Ideò nulla eſt quæſtio, quid, vel quantùm quælibet dictio ſigillatim ad confectionem operetur. In hac oratione verbum increatum operatur in verbo creato: Et hoc, ſicut dicit *Ambroſ.* mutat creaturas ea virtute qua condidit mundum. *Pſalm.* 32. Verbo Domini cæli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.

Et accepto calice gratias agens dedit eis. Et biberunt ex illo omnes. Et ait illis: hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur.

Tangit hîc confectionem ſacramenti ſanguinis. Dicuntur autem ſex, in quorum primo ſacramenti ſignificatur acceptatio, cùm dicit [& accepto] hoc enim omnium ſacramentorum acceptiſſimum eſt in quo offertur ipſe Deus. *Iſa.* 56. Holocauſta eorum, & victimæ eorum placebunt mihi ſuper altari meo. *Pſalm.* 68. Placebit Deo ſuper vitulum nouellum, hoc eſt, ſuper omnia ſacrificia antiquorum. *Malac.* 3. Placebit Domino ſacrificium Iuda & Ieruſalem ſicut dies ſeculi & ſicut anni antiqui. Quia nunquam finem habebit.

Calice] hic tangitur ſacramenti materia, quia calix eſt calida potio per naturam: & hæc potio inter ſimplices potiones ſolum eſt vinum. Aqua enim non eſt calida potio, & medo, & claretum, & moretum, & ceruiſia, non ſunt ſimplices per naturam potiones: & ideò de illis confici ſacramentum non poteſt. 1. *Corinth.* 10. Calix benedictionis cui communicamus: nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt?

Gratias agens] de redemptione fienda per ſanguinem, & ſignificata per calicem: & de dignitate & effectu tanti ſacramenti. 1. *Corint.* 9. Gratias ago Deo ſuper inenarrabili virtute eius, & dono eius. Merito enim gratias agit de hoc quod tantum eſt gratia & totum: & nihil in ſe habet quod non ſit gratia. Vnde & Euchariſtia, hoc eſt, bona gratia vocatur. *Ioan.* 1. De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. In hoc enim ſacramento vere gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: vt gratia contra vacuitatem, & veritas contra vmbram antiquorum ſacramentorum ordinetur [dedit eis] tanquam dignum communionis ſacramentum & redemptionis. *Zachar.* 9. Tu in ſanguine teſtamenti emiſiſti vinctos de lacu in quo non eſt aqua. *Hebr.* 9. Sine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.

Et biberunt ex illo] ſanguine [omnes] tam proditor quàm alij: & nec tali beneficio potuit à propoſito ſcelere reuocari *Ioan.* 6 Sanguis meus verè eſt potus Hic eſt calix inebrians per calorem charitatis. *Pſal.* 22. Calix meus inebrians quàm præclarus eſt, ſitim concupiſcentiæ refrigerans per humorem pietatis. *Ioan.* 4. Qui biberit aquam quam ego dedero, non ſitiet iterum. Hic eſt calix ſaliens in vitā. *Ioan.* 4. Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Aqua autem vocatur materia ſacramenti; non propter ſubſtantiam aquæ, quod

quod ſit materia : ſed quia habet actum aquæ in reſtringendo ſitim, & ſordes expiando.

Et ait illis] formam ſacramenti promulgans & inſtituens [hic eſt ſanguis meus] hæc eſt forma ſacramenti intelligenda ſicut illa quæ de corpore Domini dicta eſt. *Matth.* 26. Hic eſt calix ſanguinis mei. *Geneſ.* 49. Lauit in ſanguine vuæ pallium [noui teſtamenti] quod gratiam in præſenti, & gloriam teſtatur in futuro. *Hebr.* 12. Acceſſiſtis ad aſperſionem ſanguinis melius loquentem quàm Abel. Quia loquitur iſte ſanguis propitiationem & remiſſionem: ſanguis autem Abel loquitur vindictam & accuſationem. *Hebr.* 9. Hic eſt ſanguis teſtamenti quod mandauit ad vos Deus [qui pro multis effundetur] Pro omnibus quidem ſufficienter, pro multis efficienter. *Luc.* 22. Qui pro vobis & pro multis effundetur.

Amen dico vobis, quod iam non bibam de hoc genimine vitis vſque in diem illum, cùm illud bibam nouum in regno Dei.

Tangit hic veteris teſtamenti ceſſationem, & noui inſtitutionem : & hoc eſt quod dicit [Amen dico vobis] Confirmatione vtitur propter Iudaizantes hæreticos quos ſciuit in Eccleſia futuros: ſicut Hebion & Aquila [quod iam] hoc eſt, amodo [non bibam] ad mei incorporationem [de hoc genimine] quod in veteri ſacramento bibebatur [vitis] *Iſa.* 5. Vinea Domini ſabaoth germen Iſraël eſt Et viri Iuda germen eius delectabile [vſque] Excluſiuum eſt, quia neceſſe eſt vt nec tunc de hoc genimine vitis bibat [in diem illum] nouæ gratiæ claritatem [cum illud] vinum ſacramenti [bibam] mihi incorporando [nouum] Nouo teſtamento & noua gratia inſtitutum [in regno meo] quod eſt ſtatus eccleſiaſticæ poteſtatis confirmatus. *Prou.* 9. Bibite vinum quod miſcui vobis. Hoc eſt vinum de quo dicit *Pſalm.* 105. quod lætificat cor hominis. *Iudic.* 9. Non poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines. De hoc vino ſponſa gloriatur *Cantic.* 5. Bibi vinum meum cum lacte meo. Quia gaudium deitatis, cum gratia dulciſſimæ humanitatis eius, nobis incorporamus. Hoc chariſſimis datur. *Cantic.* 5. Comedite amici & bibite, & inebriamini chariſſimi.

Et hymno dicto, exierunt in montem oliuarum. Et ait eis IESVS: Omnes ſcandalizabimini in me in nocte iſta, quia ſcriptum eſt : Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues.

Tangit hîc Diſcipulorum confortationem contra malum proditoris. Confortat autem eos dupliciter : ſcilicet, monendo, & orando. Et ſecundum hoc in duas diuiditur partes, in quarum prima ſuæ prædictionis ponit admonitionem : in ſecunda autem triplicem ponit orationem *ibi* [Et veniunt in prædium, &c.] Adhuc autem prior in duas diuiditur partes, in quarum prima ponit cautelam ſuæ admonitionis : in ſecunda ponit repreſſionem præſumptionis *ibi* [Petrus autem ait illi] In prima duo dicit : admonitionem, & admonitionis per auctoritatem confirmationem,

Dicit igitur [Et hymno dicto] poſt cœnam : in qua gratias egit, & totum ſermonem qui ſcribitur à decimoſexto *Ioannis* vſque ad decimumoctauum cap. compleuit. *Pſalm.* 21. Edent pauperes & ſaturabuntur : & laudabunt Dominum qui requirunt eum. Hymnus enim, vt dicit *Caſsiodorus*, eſt laus Dei cum cantico [exierunt] IESVS & Diſcipuli eius [in montem oliuarum] Vt ex vertice miſericordiæ funderet opus redemptionis. *Cant.* 1. Oleum effuſum nomen tuum [Et ait eis IESVS] generali admonitione omnes præmonens [Omnes vos] quia adhuc in fide puſilli eſtis [ſcandalizabimini in me] Hoc eſt, occaſionem offenſionis patiemini in me : ſed non à me, ſed à mundo [in nocte iſta] meæ traditionis. *Matth.* 11. Beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me. Et quamuis cadatis à me debilitate fidei : tamen reſurgetis & conualeſcetis ad fidem. *Gloſſ.* Nunquid qui cadet non adiiciet vt reſurgat ? Carnale eſt cadere, ſed diabolicum eſt nunquam reſurgere. *Matth.* 18. Væ mundo ab ſcandalis : neceſſe eſt enim vt veniant ſcandala : væ autem homini per quem ſcandalum venit. Per Iudam enim venit ſcandalum iſtud.

Scriptum eſt enim] *Zach.* 13. [percutiam paſtorem] *ſecundum literam LXX.* Noſtra habet: Percute paſtorem. Duo autem dicit : quod ad triſtitiam pertinet, & quod ad gaudium. Dicit igitur [Percutiam] Hoc eſt, percuti permittam. Et hoc pertinet ad triſtitiam. *Hieronymus.* Per Prophetam poſtulat populus Paſſionem Domini quando dicit, percute paſtorem. Et Dominus reſpondet: Percutiam paſtorem. Et hoc hic ponitur. Septuaginta enim ſic tranſtulerunt : Percute paſtorem, & eripe oues. Paſtore autem percuſſo [diſpergentur oues gregis] quia tunc vnuſquiſque in viam ſuam declinauit : & vnus cum alio non remanſit. 3. *Reg.* 22. Vidi cunctum Iſraël diſperſum in montibus quaſi gregem non habentem paſtorem. 1. *Petr.* 2. Eratis enim quaſi oues non habentes paſtorem. Sed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & epiſcopum animarum veſtrarum. *Iſa.* 53. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit

Sed poſtquam ſurrexero præcedam vos in Galilæam.

Hoc quod eſt gaudii] triſtibus intermiſcet. Dicit igitur [Poſtquam autem ſurrexero] tertio die [præcedam vos] iterum ſicut paſtor [in Galilæã] & ibi vos iterum ad regnum meum cógregabo. *Pſ.* 105. Viſita nos Domine in ſalutari tuo : & congrega nos de nationibus. *Iſa.* 40. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet : in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit. In Galilæam autem præcedit lumine reſurrectionis: quia ibi incepit lumen ſuæ prædicationis. *Iſa.* 9. Gentium populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. Hoc enim fuit in Galilæa ad literam.

Petrus autem ait illi : Etſi omnes ſcandalizati fuerint, ſed non ego.

Tangit hîc repreſſionem præſumptionis Petri & omnium aliorum Apoſtolorum & Diſcipulorum : & dicuntur hîc duo, quorum vnum eſt præſumptio, & alterum repreſſio. Dicit igitur [Petrus autem]

autem]vertex Apoſtolorum pro ſe & pro aliis [ait illi]præſumens de feruore charitatis, quem tunc habebat:ignarus propriæ infirmitatis. *Eccleſ.* 34. Qui non eſt expertus,qualia ſcit?[etſi omnes] Diſcipuli & Apoſtoli[ſcandalizati fuerint]hoc eſt, in te offendiculum acceperint [ſed nun ego ſcandalizabor] *Mat.*26.Ego nunquam in te ſcandalizabor. Et hoc dixit : quia probatus per anguſtias mortis non fuit. *Eccleſ.*27.Vaſa figuli probat fornax,& homines iuſtos tentatio tribulationis.

Et ait illi Ieſus:amen dico tibi,quia tu hodie in hac nocte priuſquàm bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus: At ille amplius loquebatur : etſi oportuerit me ſimul commori tibi,non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant.

Et ait illi Ieſus]reprimens præſumptionem : & dicuntur hîc duo, in quorum primo Petri prædicitur ſcandalum : in ſecundo propter inexperientiam confirmatur à Petro primo præſomptum.

Dicit igitur[amen dico tibi]confirmatione vtitur : quia eſt de futuro & contingeos[quia tu hodie]in hac die non artificiali, ſed naturali[in hac nocte]quia pars eſt diei naturalis [priuſquàm bis gallus vocem dederit]hoc eſt , cantauerit [ter me es]ex infirmitate tua [negaturus] omnes autem alij Euangeliſtæ dicunt *Matth.* 26. *Luc.* 22.& *Ioannis* 18. Priuſquàm gallus cantet,ter me negabis. Intelligitur priuſquàm gallus gallicinium mediæ noctis compleuerit , quod in pluribus galliciniis completur,& tunc concordat cum iſto. Et in negatione hac Petrus ex infirmitate remanſiſſet, ſi oratio Chriſti eum non reduxiſſet. *Luc.* 22. Simon ecce ſatanas expetiuit vos vt cribraret ſicut triticum : ego autem rogaui pro te vt non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos[at ille amplius loquebatur] confirmans præſumptionem,quia non expertus fuit ſe ipſum [etſi oportuerit me ſimul commori tecum] hoc eſt periculum mortis ſubire[non te negabo] *Luc.* 22.Domine paratus ſum tecum & in carcerem & in mortem ire[ſimiliter autem & omnes]Diſcipuli cum Petro : ſimili præſumptione [dicebant] *Matth.*26.Etſi oportuerit me mori tecum : non te negabo. Similiter autem & omnes Diſcipuli dixerunt.

Et veniunt in prædium , cui nomen Gethſemani.

Hîc tangitur de confortatione orationis : ſecundum autem triplicem orationem Chriſti pars hæc diuiditur in tres partes, in quarum prima ſeptem continentur:in quorum primo dicit vbi facta eſt hæc oratio : in ſecundo à Diſcipulis ſequeſtratio : in tertio ſecretiſſimorum aſſumptio : in quartu orantis in oratione diſpoſitio : in quinto vigiliarum Diſcipulis indictio : in ſexto orationis ad Patrem directio:in ſeptimo Diſcipulorum dormitantium increpatio & inſtructio : & hæc per ordinem in litera continentur.Dicit igitur[& veniunt]ſimul Ieſus & Diſcipuli[in prædium]cuiuſdam , quod caſale ibi fuit ad prædium cuiuſdam pertinens [cuius nomen Gethſemani] quæ vallis pinguium (*vt dicit Gloſſ.*) interpretatur : quia ibi tauri pingues obſederunt illum , & vituli multi circundederunt eum.*Pſal.*21. Circundederunt me vituli multi : tauri pingues obſederunt me.Et hoc eſt primum vbi facta eſt oratio:quia ibi neceſſaria fuit vbi circundatus eſt ab inimicis.2. *Paralip.*20. Cum ignoramus quid agere debeamus,hoc ſolum habemus reſidui vt oculos noſtros dirigamus ad te.*Pſalm.*34. Ego autem cum mihi moleſti eſſent induebar cilicio , & humiliabam in ieiunio animam meam , & oratio mea in ſinu meo conuertetur.

Et ait Diſcipulis:ſedete hîc donec orem.

Hîc tangitur Diſcipulorum à communitate ſegregatio[ſedete]hoc eſt , quieſcite[hîc]*Ioan.*16. In mundo preſſuram habebitis : in me autẽ pacem [donec orem] *Geneſ.* 22. Expectare me hîc cum aſino : ego & puer cum adorauerimus reuertemur ad vos.

Et aſſumit Petrum & Iacobum & Ioannem ſecum.

Ecce intimorum & præ cæteris inſtruendorum aſſumptio [Petrum] verticem Apoſtolorum, qui propter apicem apoſtolatus inſtruendus erat in regimine [& Iacobum] qui primus inter Apoſtolos paſſionem ſuſtinuit,ad virtutem paſſionis erat confortandus & inſtruendus [& Ioannem] qui quia veritatem Deitatis altius ſcripſit, ad familiaria orationis erat admittendus[ſecum] *Pſal.* 46. Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham.Sic *Exod.*17.Moyſes in montem accepit ſecum Aaron & Vr. Sed Chriſtus vnu plus, quia dignior Moyſe fuit. Aaron enim montanos, ſignificat corroborationẽ in virtute:Vr autẽ ignis, excelſũ ſignificat in charitate:quod Petrus & Iacobus deſignat. Quia autẽ nõ veritas,ſed veritatis vmbra fuit in Moyſe ; ideò nullum loco Ioannis aſſumit.*Michaa* 6.Miſi ante faciem tuam Moyſen & Aaron & Mariam. Moyſes , Petrum propter apicem dignitatis : Aaron, Iacobum propter virtutis excellentiam : Maria autem,quæ interpretatur illuminatrix,Ioannem ſignificat propter veritatis contemplationem.

Et cœpit pauere & tædere.Et ait illis. Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.

Ecce diſpoſitio orantis. Pauor autem refertur ad cor,& tædium ad mortis expectationem : & in hoc humanitatis veritas deſignatur. *Iob* 4. Pauor tenuit me & tremor:& cùm ſpiritus me præſente tranſiret , inhorruerunt omnes pili carnis meæ. *Pſal.*54.Timor & tremor venerunt ſuper me: & cõtexerunt me tenebræ[& ait illis] veritatem ſuæ humanitatis ſecundum ſenſualitatem deſignando [triſtis eſt anima mea]non triſtitia paſſionis, ſed propaſſionis[vſque ad mortẽ]excluſiue,quia poſt mortem nec de me nec de meis vnquam triſtabor.*Apoc.*21. Iam non erit amplius neque luctus neque clamor,ſed nec vllus dolor:quoniam priora tranſierunt.

Suſtinete hîc & vigilate.

Ecce Indictio vigiliarum. *Luc.* 12. Vigilate ergo;quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit. 1. *Petr.* 5. Sobrij eſtote & vigilare: quia aduerſarius veſter diabolus circuit quærens quem deuoret: cui reſiſtite fortes in fide.

Et cùm proceſſiſſet paululum, cecidit ſuper terram.

Et cùm proceſſiſſet paululum] à Diſcipulis. Tangit hic orationem, & præmittit reuerentiam orantis. De reuerentia quidem dicit [Et cum proceſſiſſet paululum] etiam à tribus intimis recedendo. *Cant.* 1. Paululum cùm pertranſiſſem eos: inueni quem diligit anima mea [procidit ſuper terram] quia tres viderunt Diſcipuli. *Matth.* 26. Et progreſſus puſillum, procidit in faciem ſuam orans & dicens, &c.

Et orabat vt ſi fieri poſſet tranſiret ab eo hora.

Ecce oratio: & duo dicit, ſenſum orationis, & formam: ſenſum dicit [ſi fieri poſſet] ſalua congruentia redemptionis humanæ [tranſiret ab eo] & non fundaretur in ipſo [hora paſſionis] quia humanum erat mortem horrere. Et hanc quidem orationem fecit formando ratio: ſed fecit eam pro naturali affectu ſenſualitatis, vt verus homo demonſtraretur. 1. *Corinth.* 14. Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente: hoc eſt, ſenſualitate & ratione: quia ſpiritus ibi, vt dicit *Auguſtinus*, ponitur pro parte ſenſualitatis, in qua imagines rerum imprimuntur.

Et dixit: Abba, Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt: transfer calicem hunc à me. Sed non quod ego volo, ſed quod tu.

Et dixit] formam orationis exprimendo] Abba, Pater] forma autem iſtius orationis continet tria: pietatem, petitionem, & rationis diſcretionem: pietatem cum dicit [Abba, Pater] Abba in Hebræo, idem eſt quod pater: & ideò pater quòd ſequitur, dictum eſt Euangeliſtæ. Patrem autem nominat, quia pietatis nomen eſt: & in nomine patris & dulceſcit oratio, & fiducia datur impetrandi. *Ioan.* 11. Gratias ago tibi Pater quia exaudiſti me: ego autem ſciebam quia ſemper me audis. *Galat.* 4. Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda noſtra clamantem: Abbá, Pater [omnia tibi poſſibilia ſunt] cum ſis omnipotens *Luc.* 1. Non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. *Geneſ.* 18. Num Deo quicquam erit difficile? Et quia omnia tibi ſunt poſſibilia, & potes alium modum liberationis humanæ ſicut ſcis & vis ordinare [transfer calicem hunc à me] & illud eſt quod petitur in hac oratione: non vt obtineatur, ſed vt veritas humanæ infirmitatis demonſtretur. Tamen quidam ſic exponunt [transfer] non vt non veniat, ſed vt non fundetur in me vel meis permaneat. Sed hoc parum eſt, quoniam bene ſciuit quod non fundaretur vel ſtaret in ſe & ſuis paſſio. Vel [transfer calicē hunc à me] hoc eſt, à meis à quibus deſcendi ſecundum carnem, hoc eſt, à Iudæis quod eis non imputetur. Simile dicit *Apoſtol. Romanor.* 9. Voluntas quidem cordis mei & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem. Teſtimonium enim perhibeo illis quod æmulationem Dei habeant, licet non ſecundum ſcientiam [ſed non quod ego volo] hoc eſt diſcretionis ſecundum rationem. *Matth.* 26. Veruntamen non ſicut ego volo [ſed ſicut tu vis] *Eſther* 13. In voluntate tua cuncta ſunt poſita: & non eſt qui poſſit reſiſtere voluntati tuæ. 2. *Reg.* 10. Dominus quod bonum eſt in oculis ſuis faciet.

Et venit & inuenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon dormis? Non potuiſti vna hora vigilare? Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt: caro vero infirma. Et iterum abiens orauit eundem ſermonem dicens. Et reuerſus denuò, inuenit eos dormientes (erant enim oculi eorum grauati) & ignorabant quid reſponderent ei. Et venit tertiò, & ait illis: Dormite iam, & requieſcite: Sufficit, venit hora, ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus, ecce qui me tradet prope eſt.

Et venit] ad Diſcipulos [& inuenit eos dormientes] *Matth.* 26. Erant enim oculi eorum grauati. Natura triſtitiæ eſt quod inducit ſomnum per recurſum caloris ad intra: ſtatim enim retracto calore & ſpiritu ab exterioribus organis ſenſuum, obrepit eiſdem organis ſenſuum frigiditas, inducens ſomnum per hoc quod ligat organa ſenſuum: quia ſomnus nihil aliud eſt quàm ſenſuum ex frigiditate oborta ligamentum [& ait Petro] qui præ cæteris de ſe præſumpſerat [Simon] iam enim infirmitate depreſſus, non Petrus vel Cephas, ſed antiquo nomine Simon vocatis [dormis] id eſt, quid tu ſopore deprimeris? ſurge inuoca Deum tuum [non potuiſti vna hora vigilare] anguſtiæ & tædij in expectatione paſſionis [mecum] quid ergo facturus es in ipſa paſſione? Et admonet Petrum ad recognitionem ſuæ infirmitatis.

Vigilate ergo] vel adhuc, etſi non pro me vigilatis [vigilate] pro vobis. 1. *Corinth.* 15. Euigilate iuſti: ignorantiam enim Dei quidam habent vſque adhuc [& orate] Patrem cæleſtem inuocando [vt non intretis] per gradus peccati [in tentationem] quæ eſt impulſio ad illicitum: ſed ſtatim in profotio à peccati introitu vos ſubtrahatis. Sic enim conteritur caput ſerpentis. *Geneſ.* 3. *Iob* 41. Per gyrum dentium eius formido. Dentes enim Diaboli ſunt gradus tentationum. Primus motus cogitatio, delectatio, mora in corde, conſenſus, voluntas plena, impetus, operatio, iteratio, conſuetudo, defenſio peccati, gloriatio in peccato, inuerecundia, impœnitentia, deſperatio. *Matth.* 6. Et ne nos inducas in tentationem. Et ſubiungit cauſam [ſpiritus quidem] qui eſt ſuperior pars animæ, quæ contemplandis æternis inhæreſcit [promptus eſt] de ſe, & natura ſua. *Rom.* 7. Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem. *Iſa.* 26. Spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te [caro autem] quæ corrupta deprimit ſemper, & aliquando vincit ſpiritum. *Rom.* 7. Video aliam

legem

legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. *Sapient.9.* Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Et ideò dicit [cato autem infirma] Et ideò ex parte illa fit tentatio, in quam orandum eſt vt non intretur. *Gloſſ.* Non ait vt non tentemini, ſed vt non intretis in tentationem: id eſt, vt tentatio vos non ſuperet, non teneat intra ſuos caſſes.

Et iterum abiens] à Diſcipulis ſe ſequeſtrans: & hæc eſt oratio ſecunda. *Matth.6.* Tu autem cùm oraueris intra in cubiculum, & clauſo oſtio ora Patrem tuum [eundem ſermonem] orationis, vt ſcilicet tranſiret ab eo calix paſſionis [orauit dicens] in oratione quod prius dixerat: docens nos hoc quod dixit *Luc.18.* Quoniam oportet non ſemel tantum orare, ſed inſtanter orare & non deficere. *Coloſſ.4.* Orationi inſtate, vigilantes in ea. *Act.1.* Omnes erant perſeuerantes in oratione. *Luc.11.* Si perſeuerauerit pulſans, etſi non propter ipſum; tamen propter improbitatem eius ſurget, & dabit ei quotquot habet neceſſarios [& reuerſus denuò] ab oratione ad Diſcipulos [inuenit eos dormiētes] pōdere triſtitiæ depreſſos. *Mat.26.* Dormitauerunt omnes & dormierunt. *Prou.6.* Vſquequo piger dormis? paululū dormies, paululum dormitabis: & veniet tibi quaſi viator egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus [erant autem oculi eorum grauati] *Gloſſ.* Langueſcunt oculi Apoſtolorum negatione vicina [& ignorabant] iam ſuam ſentientes infirmitatem [quid reſponderent ei] conuenienter. *Iob 9.* Si voluerit contendere cum eo, non reſpondebit ei vnum pro mille. *Rom.9.* O homo tu quis es qui reſpondeas Deo?

Et venit iterum] ab oratione ad Diſcipulos: quia etiam *Daniel.6.* Ter orauit Daniel contra templum. *2.Corinth.12.* Propter quod ter Dominum rogaui. Et ideò in antiquis legibus præceptum fuit ter orare [& inuenit eos] Diſcipulos tertiò [dormientes] *Matth.26.* Et relictis illis iterum abiit & orauit tertiò eundem ſermonem dicens.

Tunc venit ad Diſcipulos ſuos & dicit illis: dormite iam & requieſcite] *Gloſſ.* Nota quod hoc dicto aliquantulum ſiluit, & omnes dormierunt & requieuerunt. Hoc autem ideò fecit, vt ſomno recreati fugere poſſent de manibus eorum, qui ſtatim Chriſtum erant capturi. *Iob 3.* Requieuerunt feſſi robore. *Eccl.5.* Dulcis eſt ſomnus laboranti, ſiue parum ſiue multum comedat. Et poſtquàm quieuerant, tunc dixit eis [Sufficit] tantum quieuiſſe [venit hora] meæ traditionis & veſtræ diſperſionis. Et hoc eſt quod ſequitur [Ecce Filius hominis] in natura, quam communem habet cum homine [tradetur] per Iudam non dormientem, ſed ſcelus traditionis inſtanter agentem [in manus] hoc eſt, in poteſtatem [peccatorum] qui præualebunt in ipſum. *Habac.1.* Præualente impio aduerſus iuſtum egreditur iudicium peruerſum. *Iob 9.* Terra data eſt in manus impij, vultum iudicum eius operit. [Surgite] à ſomno [eamus] obuiam proditori: vt omnes ſciant quod voluntariè me offero paſſioni. *Ioan.14.* Vt ſciant omnes quia diligo Patrem. Et ſicut mandatum dedit mihi Pater ſic facio: ſurgite eamus hinc [ecce qui me tradet] in manus Iudæorum [prope eſt] quem nolo declinare quamuis poſſem. *Matth.26.* Surgite, eamus: ecce appropinquabit qui me tradet.

Et adhuc eo loquente venit Iudas Iſcariothes vnus de duodecim.

Hic incipit pars quæ eſt de traditionis perfectione ex parte traditoris. Dicuntur autem hic duo: ſcilicet, qualiter ad tradendum fuit armatus, & quo ſigno ab ipſo Chriſtus eſt proditus. In primo dicuntur tria: ſcilicet, quod ad prodendum fuit auidus & feſtinus, quod ad prodendum fuit Chriſto valde ingratus, & quod in proditione adiutoribus iniquis fuit armatus. Dicit igitur [Et adhuc eo loquente] Ac ſi dicat quod etiam ſermonem perficere me non permittit. *Iſa.5.* Ecce feſtinus velociter veniet. *Prouerb.1.* Pedes eorum ad malum currunt & feſtinant vt effundant ſanguinem [venit Iudas] nomini ſuo & beneficiis ſibi exhibitis ingratus. Iudas enim confitens & glorificans interpretatur: hic autem abnegauit Deum, & ignominiam fecit creatori. *Apoc.2.* Dicunt ſe Iudæos eſſe & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ [vnus ex duodecim] tanto honore apoſtolatus dignificatus à Chriſto. *1.Reg.15.* Cùm eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſraël factus es [Iſcariothes] detegit vitium in corde latens, quia ſemper memoria mortis Domini remanſit in corde ſuo. *Pſalm.35.* Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit.

Et cum eo turba multa cum gladiis & lignis, miſſi à ſummis Sacerdotibus & Scribis & Senioribus.

Ecce quibus armis fuit ad proditionem armatus: quatuor autem inducit: multitudinem: arma impugnationis: auctoritatem, & conſilium ſapientiæ mundanæ [Cum turba enim multa] armatus fuit multitudine. *Pſalm.3.* Domine, quid multiplicati ſunt qui tribulant me? multi inſurgunt aduerſum me [cum gladiis] Qui incutiunt vulnera [& lignis] quæ incutiunt liuores. *Luc.22.* Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me [miſſi à ſummis Sacerdotibus] à quibus habebatur auctoritas. *Ioan.18.* Iudas ergo cum accepiſſet cohortem, & à Pontificibus & Phariſæis miniſtros: venit illuc cum lanternis & facibus & armis. Armis autem defenſionis non indiguit, ſicut lorica & clypeo: quia nemo reluctabatur [& Scribis] qui conſilium dabant ex ſcientia literaturæ [& Senioribus] qui loco ſenatorum conſilium dabant de Domino interficiendo. *Daniel.13.* Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus qui videbantur regere populum. *1.Eſdr.9.* Manus principum & magiſtratuum fuit prima in tranſgreſſione hac.

Dederat autem traditor eis ſignum, dicens: Quemcunque oſculatus fuero ipſe eſt tenete eum, & ducite cum cautè. Et cum veniſſet, ſtatim accedens ad eum ait: Aue Rabbi, & oſculatus eſt eum.

Secundum eſt in quo tangitur traditionis ſignum. Cauſa autem quare ſignum dedit hæc fuit, quia timuit quod vel percuteret eos actiſis, & ſic

exiret de manibus eorum, ſicut fecit *Luc.4.* IESVS autem tranſiens per medium illorum ibat. Vel quod vultum transfiguraret, vt non noſceretur, & ſic iterum elaberetur de manibus eorum [Quemcunque oſculatus fuero ipſe eſt] quia ſciuit quod oſculum pacis ille qui venerat pacem facere, nulli negaret [tenete eum] ſub ſigno pacis proditionem perficiens. *Matth.7.* Veniunt ad vos in veſtimentis ouium: intrinſecus autem ſunt lupi rapaces [& ducite cautè] ne de manibus veſtris arte necromantica elabatur. Putabat eum miſſum quod in principe dæmonum arte necromantica ſigna faceret, & ſic aliquando hominibus illuderet: & hic miſer cautela calliditatis aduerſum ſimplicem abutebatur veritatem. *Matth.12.* In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.

Et cum veniſſet ad eum] prope [ſtatim] impetu furoris exagitatus [accedens ad eum] ſicut lupus ad agnum [ait] ſignum inconueniens hoſtibus demonſtrans [Rabbi] Irridendo vocat eum magiſtrum, cuius abnegauerat diſciplinam. *Matth.26.* Aue rabbi. *Luc.22.* Appropinquauit vt oſcularetur eum. *Chryſoſtomus.* Papæ! quantam malitiam deliberat anima proditoris? Qualis eſt iſta ſalutatio iniqua, doloſa? *2.Reg.20.* dixit Ioab ad Amaſam: Salue mi frater, & tenuit manu dextera mentum eius, & oſculatus eſt eum: & ſiniſtra apprehendens pugionem, transfixit eum in latere, & mortuus eſt. *Prouerb.27.* Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta odientis oſcula. Et hoc eſt [oſculatus eſt eum] Per pacis verbum faciens bellum, & per ſignum amicitiæ proditionem perficiens. Et ideò Dominus dixit ei *Luc.22.* Iuda oſculo tradis filium hominis. Ac ſi dicat, inconueniens ſignum proditionis eſt oſculum.

At illi manus iniecerunt in IESVM, & tenuerunt eum.

Hîc incipit pars illa quæ eſt de captiuitate Domini: hîc autem duo dicuntur: ſcilicet, violentia captiuantium, & deſtitutio adiuuantium. Dicit igitur [At illi] miniſtri Sacerdotum miſſi cum Iuda [iniecerunt manus] ſacrilegas [in eum] omnium ſaluatorem & liberatorem. *Iſai.1.* Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt [ac tenuerunt eum] captiuum. *Hieronymus.* Ecce Ioſeph tentus & vinctus venditur à fratribus ſuis *Geneſ.18.*

Vnus autem quidam de circumſtantibus educens gladium percuſſit ſeruum ſummi Sacerdotis, & amputauit illi auriculam.

Tangitur hîc deſtitutio auxilij, quæ tangitur in tribus: in repulſa defenſionis, in concordia Propheticæ enuntiationis, in fuga amici recedentis. Dicit igitur [Videns autem quidam] ſcilicet Petrus, qui ſemper voluit pugnare & vlciſci pro Domino [de circumſtantibus] ad defenſionem [educens gladium] materialem: quia duo gladij ibi fuerunt. *Luc.22.* Ecce duo gladij hic [percuſſit ſeruum ſummi Sacerdotis] qui fortè alijs miniſtris captiuitatis Domini præerat: & vocabatur Malchus, hoc eſt, rex eorum] & amputauit ei auriculam] quod diſpenſatiuè factum eſt vt dicit *Hieronymus*: quia prædicatio Petri auditum regni Dei abſcidit à Iudæis: qui auditus per auriculam deſignatur. *Iſa.6.* Aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne forte videant oculis & auribus audiant & intelligant. Auricula autem dicebatur, quæ non niſi carnalia in lege audiebat. *Pſalm.57.* Sicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſuas.

Et reſpondens IESVS ait illis: Tanquam ad latronem exiſtis cum gladijs & lignis comprehendere me? quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuiſtis. Sed vt impleantur ſcripturæ. Tunc Diſcipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt. Adoleſcens autem quidam ſequebatur eum amictus ſyndone ſuper nudo: & tenuerunt eum. At ille reiecta ſyndone, nudus profugit ab eis.

Tangit hîc conſonantiam Prophetiæ ad auxilij deſtitutionem, & dicit duo: inſultationem captiuantium, & prophetiæ conſonantiam, vt ſciatur quod non ex impotentia, ſed ex diſpenſatione Dei fuit quod non ſe defendit. Dicit igitur inſultans eis [Tanquam ad latronem] armatum ad contrapugnandum [exiſtis] miſſi à Pontificibus [cum gladiis & lignis] quæ ſunt arma impugnationis [comprehendere me] qui me non defendi. *1.Petr.2.* Cùm malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè. *Iſa.54.* Sicut ouis ad occiſionem ducetur: & ſicut agnus coram tondente ſe obmuteſcet [quotidie apud vos eram] ſcilicet in exterioribus actibus [in templo docens] *Ioan.18.* Ego ſemper docui in ſynagoga & in templo quo omnes Iudæi conueniunt, & in abſcondito locutus ſum nihil [& non me tenuiſtis] quia non venerat hora paſſionis: & in hoc videre poteſtis, quia nec nunc facere poteſtis niſi quod Deus decreuit fieri. *Act.3.* fecerunt in eum quæcunque decreuit manus tua fieri: ſed, ſupple, iſtud fit [vt impleantur ſcripturæ] Et quod dicitur [vt] quod videtur eſſe cauſale: quia cùm cauſa ſit quam de neceſſitate ſequitur aliud, coniunctio hic retinet conſecutionem, & amittit cauſalitatem. Hoc enim prædictum eſt in ſcripturis, & ſic impletiu conſecuta. *Luc.24.* Oportet impleri quæcunque ſcripta ſunt in lege, & Prophetis, & pſalmis de me. Vnde *Matth.26.* dicit contrapugnanti Petro. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam illum? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ?

Tunc Diſcipuli eius] qui defenſionis auxilium ferre debuerant [relicto eo] ex timore [fugerunt] & ſic auxiliantibus eſt deſtitutus. *Iob 19.* Dereliquerunt me proximi mei, & qui nouerunt me quaſi alieni receſſerunt à me. Hoc enim & ipſe voluit vt infirmi ſaluarentur: quia dixit *Ioan.18.* Si me quæritis ſinite hos abire, vt impleretur ſermo quem dixit Ieſus: quia quos dediſti mihi non perdidi ex eis quenquam [adoleſcens autem quidam] quia feruentius [ſequebatur eum] & hic fuit, vt quidam dicunt, Iacobus: quidam autem dicunt quod fuit Ioannes [amictus ſyndone] linea veſte, quæ innocentiam ſignificat. *1.Reg.3.* Samuel miniſtrabat in téplo Domini amictus Ephod lineo [ſuper nudo]

Ita

ita quod nihil ſuper corpus ſub ſyndone habuit, quia forte in horto vbi captus fuit Dominus, tunica ſpoliatus fuit[& illum] etiam qui Dominum ſequebatur[tenuerunt]captiuum, hoc eſt, tenere cœperunt. Sed hoc videtur eſſe contrarium ei quod ſtatim dictum fuit, quod Diſcipuli omnes relicto eo fugerunt. Et ad hoc dicendum eſt quod omnes quidem ſe retrorſum à Domino retraxerunt: ſed tamen Petrus & Ioannes & Iacobus, qui præ cæteris erant familiariores, de longe ſequebantur: & ſic à poſterius iſte tentus fuit [at ille]vt infirmus [relicta ſyndone] in manibus tenentis ſe[nudus profugit] ab hoſtibus. Et hoc ſignificatum eſt *Geneſ.* 39. Vbi Ioſeph relicta lacinia in manu tenentis eum fœminæ, fugit vt ſaluaretur. *Cant.* 5. Percuſſerunt me & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum cuſtodes murorum.

Et addúxerunt Ieſum ad ſummum Sacerdotem. 'Et conuenerunt omnes Sacerdotes & Scribæ & Seniores.

Hic incipit pars illa quæ eſt de examinatione captiui Domini: habet autem quatuor particulas, in quarum prima continetur coram quibus, & à quibus examinatio facta eſt: in ſecunda dicitur qualiter Petrus à longe ex dilectione tepida Dominum eſt conſecutus *ibi* [Petrus autem ſequebatur] in tertia autem qualiter Dominus per inquiſitionem Pontificum eſt examinatus *ibi* [ſummi vero Sacerdotes] in quarta vero deſcribitur qualiter Dominus à Petro eſt negatus *ibi*[& cum eſſet Petrus in atrio,&c.]In prima duo dicuntur: ſcilicet, coram quo, & quibus teſtibus audientibus examinatus eſt Dominus. Dicit igitur[&]miniſtri Sacerdotum capientes Ieſum [adduxerunt Ieſum] captiuum[ad ſummum Sacerdotem] ſcilicet, Annam, qui fuit ſocer Caiphæ (qui duo à Romanis emerant ſummum Sacerdotium)quia domus Annæ primo occurrit in via eis,qui duxerunt eum ad Annam primum [& conuenerunt] mala conuentione in conſenſu malitiæ. *Pſal.*67. Congregatio taurorum in vaccis populorum. *Pſal.*2. Conuenerunt in vnum aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius [omnes Sacerdotes] qui principes aliorum eſſe videbantur [& Scribæ] in quibus erat ſcientia literaturæ[& Seniores]habentes aſtutiam longæ experientiæ, vt nullus deeſſet qui in Dominum non proferret malitiam. *Iſa.*3. Lingua eorum & adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maieſtatis eius.

Petrus autem à longè ſecutus eſt eum vſque intrò in atrium ſummi Sacerdotis: & ſedebant cum miniſtris & calefaciebat ſe ad ignem.

Secundum eſt, in quo qualiter aliis diutius ſecutus eſt Petrus determinatur: tanguntur autem tria: ſcilicet, Petri inſecutio, terminus inſecutionis, & Petri figuralis & ſignificatiua diſpoſitio. Dicit igitur [Petrus autem] præ cæteris præſumens: nunc [à longè] quia cordis timore iam incepit alienari[ſecutus eſt eum] *Pſalm.*37. Qui me nouerunt, de longe ſteterunt: & vim faciebant qui quærebant animam meam [ſecutus tamen eſt] & hoc fuit amoris: quia quem dilexerat liberum, etiam captiuum relinquere nolebat. *Philip.* 3. Sequor ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum. In aliquo vel in modico voluit verificare quod dixerat: paratus ſum tecum & in carcerem & in mortem ire.

Vſque in atrium ſummi Sacerdotis] terminus eſt inſecutionis, quia ibi negauit Chriſtum: & ſic Chriſtus auxilio ipſius eſt deſtitutus. Atrium autem hoc per modum curiæ diſpoſitum fuit, & domum ſummi Sacerdotis circumcinxit: in quo Petrus cum miniſtris remanſit, qui Dominum captiuum adduxerant. Sed ipſe Dominus Ieſus à miniſtris traditus manibus Sacerdotum: ductus eſt in domum in ſuperius cœnaculum, in quo clauſus examinatus fuit: & ideò dicit quod à longè Petrus ſecutus fuit. *Pſal.*37. Qui me nouerunt, de longe ſteterunt: & vim faciebant qui quærebant animam meam. *Iob* 36. Omnes qui vident me, intuentur procul.

Et ſedebat] laſſus labore & vigiliis noctis, & ex triſtitia cordis [cum miniſtris] qui captiuum adduxerant Dominum: vt ſocietate illorum diſſimularet quod Diſcipulus Chriſti non putaretur. Iam enim de diſcipulatu Chriſti cœpit verecundari & timere: non attendens ad hoc quod Chriſtus dixerat *Marc.* 8. Qui me confeſſus fuerit & meos ſermones: ego confitebor eum coram Angelis Dei. *Matth.* 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus: & poſt hoc non habent amplius quid faciant [& calefaciebat ſe] deſtitutus feruore priſtinæ deuotionis. *Matth.* 24. Quia abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum [ad ignem] in atrio, iuxta quem miniſtri propter frigus noctis ſe calefaciebant: & ſicut dicitur in aliis Euangeliſtis, prunæ erant effuſæ & accenſæ in atrio. Quæ diſpoſitio Petri figuralis fuit, quia iam refriguit à deuotionis & charitatis feruore (vt dicit beatus *Bernardus*) magis algens mente quam corpore. Ignis autem qui in domibus & atriis ſummorum Pontificum nunquam extinguitur (vt dicit *Hieronymus*) eſt ignis iræ in Chriſtum & Diſcipulos eius, & ignis cupiditatis in acceptione munerum ad iuſtitiæ ſubuerſionem, & ignis carnalis concupiſcentiæ in conſumptionem caſtitatis. De primo dicitur in *Pſal.* 57. Supercecidit ignis & non viderunt ſolem, hoc eſt, lucē rationis ad recta iudicia. De ſecundo dicitur *Iob* 15 Ignis deuorabit tabernaculum eorum qui libenter munera accipiunt. *Michæa* 6. Adhuc ignis in domo impij & theſauri impietatis. Quia cum etiam à Domino nihil aliud accipere poſſent: ne omnino vacuis manibus Dominum condemnarent, veſtimenticula ſua ſibi diuiſerunt. De tertio dicitur *Iob* 31. Ignis eſt vſque ad conſumptionem deuorans, & omnia eradicans genimina. Hæc eſt olla ſuccenſa à facie & à facie Aquilonis, qui malo igne nunquam deſtituitur *Ierem.* 1. Iſte eſt ignis alienus, quem peſſimi Sacerdotes offerunt in conſpectu Domini *Leuit.* 10.

Summi vero Sacerdotes & omne concilium quærebant aduerſus Ieſum teſtimonium, vt eum morti traderent: nec inueniebant.

Secunda pars hic incipit de examinatione Domini: habet autem tres paragraphos, in quorum

primo ſtudium & diligentia malignitatis deſcribitur accuſatorum: in ſecundo oſtenditur inconuenientia teſtimoniorum: in tertio inſtantia Pontificis ad confeſſionem Chriſti, in qua ſi præiudicaret condemnaretur. In primo importatur accuſantium auctoritas, generalitas, ſtudium, malignitas, & ſuper omnia vincens veritas.

Dicit igitur [ſummi vero Sacerdotes] in quibus erat poteſtatis publicæ auctoritas: hi ſunt Sacerdotes de quibus dicitur 2. *Machab.* 4. Quod Sacerdotes non erant occupati circa templum & altare: ſed feſtinabant participes fieri paleſtræ & præbitionis eius iniuſtæ [& omne concilium] in quo notatur generalitas. *Ioan.* 11. Collegerunt Pontifices & Phariſæi concilium. *Geneſ.* 49. In concilium eorum non veniat anima mea: & in cœtu eorum non ſit gloria mea. *Eccleſ.* 21. Stupa collecta Synagoga peccantium [quærebant] ecce ſtudium. *Ierem.* 9. Vt inique agerent laborauerunt [aduerſus Ieſum] ecce malignitas. *Pſal.* 2. Aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius [teſtimonium] quo conuincerent ad mortis condemnationem coram prætorio Pilati. *Exod.* 20. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium [vt eum morti traderent] qui nec verba promeruit. Sicut Iezabel contra Naboth innocentem quæſiuit falſum teſtimonium 3. *Reg.* 21. & 22. Sicut iniqui ſenes contra Suſannam tulerunt falſum teſtimonium *Dan.* 13 Sicut iniqua & laſciua mulier contra Ioſeph falſum dixit teſtimonium *Geneſ.* 39. *Matth.* 26. Principes Sacerdotum & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum [nec inuenerunt] ecce ſuper omnia vincens veritas: tam claræ enim erat doctrinæ & vitæ, quod etiam à fingentibus nihil poterat contra eum inueniri. *Iob* 6. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem: nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit. *In apocrypho Eſdra* 8. Veritas vincit & inualeſcit in æternum: & viuit & obtinet in ſecula ſeculorum.

Multi enim falſum teſtimonium dicebant aduerſus eum: & conuenientia teſtimonia non erant.

Oſtendit inconuenientiam teſtimoniorum: dicit autem duo: ſcilicet, generaliter inconuenientia, & ſpecialiter ea quæ à quibuſdam erant conficta. Generaliter loquens dicit [multi enim] *Eccleſ.* 1. Peruerſi difficile corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus [falſum teſtimonium dicebant] quod teſtificari non poterat niſi per falſos teſtes *Prou.* 19. Teſtis falſus non erit impunitus, & qui loquitur mendacium peribit [aduerſus eum] Chriſtum veritatem. *Ioan.* 14. Ego ſum via & veritas & vita [& conuenientia teſtimonia] contra ipſam veritatem dicta [non erant] teſtes enim: rogati, iurati, volentes, & ſcientes, deponere debent. Iſti autem ingeſſerunt ſe nullo rogante, nec iurati fuerunt, nec volentes, ſed coacti & inducti, nec ſciuerunt quod dixerunt: quia falſum neſciunt. *Iſa.* 57. Super quem dilataſtis os, & eieciſtis linguam? Nunquid non vos filij ſceleſti, ſemen mendax [& conuenientia teſtimonia non erant] *Hieronym. in gloſſ.* Quia quod variatur, incertum eſt: & quod varium eſt, verum eſſe non poteſt. *Pſ.* 77. In corde & corde locuti ſunt.

Et quidam ſurgentes falſum teſtimonium ferebant aduerſus eum dicentes: quoniam nos audiuimus eum dicentem, ego diſſoluam templum hoc manufactum. Et poſt triduum aliud non manufactum ædificabo. Et non erat conueniens teſtimonium illorum.

Et quidam ſurgentes] hi ſpecialiter præ aliis fingere & mentiri conſueuerunt: dicuntur autem hic quatuor. Excipiuntur enim iſti in malitia, & de falſitate & mendacio commendantur inter ſuos, & modus aſſertionis eorum inducitur, & teſtimonium quod dixerunt inconueniens in medium producitur. Dicit ergo [& quidam] ſpecialis malitiæ ſurgentes, quos furor ad ſurgendum incitauit, ita quod ſedendo dicere non poterant [falſum teſtimonium ferebant] quod iudicio etiam inimicorum falſum fuit. *Iſa.* 28. Poſuimus mendacium ſpem noſtram: & mendacio protecti ſumus [aduerſus eum] qui ſimplex veritas fuit. *Rom.* 3. Eſt autem Deus verax: omnis autem homo mendax [dicentes: quoniam nos audiuimus] ecce modus aſſertionis [eum dicentem] in contrarium dicunt Samaritani *Ioan.* 4. Ipſi enim cognouimus & ſcimus, quia hic eſt vere Saluator mundi [ego diſſoluam] *Ioan.* 2. [templum hoc manufactum] hoc addiderunt, & alia mutauerunt. Dixit enim Dominus. Soluite templum hoc [& poſt triduum reædificabo aliud] licet mentiti ſint, quia non dixit de alio, ſed de eodem [non manufactum] hoc addiderunt [reædificabo] ad idem etiam intellectum non retulerunt, quia dicitur *Ioan.* 2. Quod hoc dicebat de templo corporis ſui: & ipſi intellexerunt quod de templo materiali loqueretur, de quo dixit *Matth.* 24. Non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur. Et ideò ſequitur [& non erat conueniens teſtimonium eorum] *Ierem.* 5. Prophetæ prophetabant mendacium, & Sacerdotes applaudebant manibus ſuis, & populus meus dilexit talia. *Sap.* 10. Mendaces oſtendit qui maculauerunt illum.

Et exurgens ſummus Sacerdos in medium, interrogauit Ieſum dicens: non reſpondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his? Ille autem tacebat, & nihil reſpondit.

Tangit hic qualiter ſummus Sacerdos videns quod per teſtimonia coram iudicio gentilium conuinci non poſſet, inſtitit vt eliceret ex propria confeſſione vnde Dominus condemnaretur: tanguntur autem tria: ſcilicet, ad aliquid contra ſe dicendum prouocatio, veritatis confeſſio, & indignationis contra veritatem concitatio. In primo duo ſunt prouocantia, ſcilicet, multitudo obiectorum, & interrogatio ſummi Pontificis.

Dicit igitur [& exurgens] impatientia exagitatus [ſummus Sacerdos] cui præ cæteris cura erat ne amitteret locum & gentem [in medium] hoc eſt, in commune: vt omnibus manifeſtum fieret [interrogauit Ieſum dicens] vt ad aliquid dicendum quod capi poſſet prouocaret. *Iſa.* 3. Linguæ eorum & adinuentiones eorum contra Dominum:

num:

num: vt prouocarent oculos maieſtatis eius [Non] hoc eſt, nónne [reſpondes quicquam] Videbatur enim illi, quod nihil reſponderet niſi contra ſe aliquid diceret [ad ea quæ tibi ab his obiiciuntur] Dedit enim nobis formam: vt coram iudice, coram quo præualet iniquitas, nihil reſpondeamus, *Pſalm.*37. Factus ſum tanquam homo non audiens: & non habens in ore ſuo redargutiones. Et hoc eſt, quod ſequitur [Ille autem] Dominus IESVS [tacebat] *Ezech.*3. Eris tacens nec quaſi vir obiurgans: quia domus exaſperans eſt [& nihil reſpondit]

Rurſum ſummus Sacerdos interrogabat eum & dixit ei: Tu es Chriſtus Filius Dei benedicti?

Secunda prouocatio eſt quæ ſicut dicit *Luc.*22. cum adiuratione fuit [ſummus Sacerdos interrogabat eum] *Eccli.*13. Ex multa loquela tentabit te, & ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis. Taciturnitas autem Chriſti non fuit ex hoc quod veritatem confiteri non auderet: ſed vt ex humilitate locum iniquitatis iræ daret. *Rom.*13. Non voſmetipſos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ. Tacuit etiam ne ad deteriora prouocaret: quia ſicut canis prouocatur verbo, ita illi faciebant. *Iſai.*56. Canes impudentiſſimi neſcientes ſaturitatem. Tacuit quia tales indignos ſua reſponſione iudicabat. *Prouerb.*26. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſimilis efficiaris [& dixit ei] Domino ſummus Sacerdos [Tu es] hoc eſt, Tu ne es [Chriſtus] Meſſias [Filius] naturalis & non adoptionis [Dei benedicti] à quo deſcendit omnis benedictio ſpiritualis & temporalis. *Matth.*26. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es Chriſtus Filius Dei. *Luc.*22. Si tu es Chriſtus dic nobis. *Ioan.*7. Si tu es Chriſtus dic nobis palam. Et præmiſerunt, quouſque animas noſtras tollis?

IESVS autem dixit illi, ego ſum: & videbitis Filium hominis à dextris ſedentem virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli.

Hîc ponitur confeſſio veritatis: & tanguntur duo: ſcilicet, veritatis confeſſio, & maieſtatis profeſſio & comminatio. Dicit igitur [Ego ſum] *Matth.*26. Tu dixiſti. Quod ſicut dicit *Hieronym.* idem eſt: & eſt ſenſus, ego ſum Filius Dei benedicti ſicut tu dixiſti. *Ioan.*18. Ego in hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum vt teſtimonium perhibeam veritati [& videbitis] Profeſſio eſt maieſtatis [videbitis] oculis corporeis [Filium hominis] in forma humanitatis in iudicio [à dextris] hoc eſt, in æqualitate Patris ſedentem vt iudicem [virtutis] hoc eſt, maieſtatis [Dei] Patris. *Ioan.*5. Omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium ſicut honorificant Patrem. *Apoc.*1. Videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. *Ioan.*19. Videbunt in quem transfixerunt [& venientem] ad iudicium [cum nubibus] Nubes autem illa denſatum & conculcatum lumen eſt, reſplendens à corpore Chriſti & corporibus ſanctorum. *Dan.*7. In nubibus cæli quaſi Filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum; & dedit ei poteſtatem & honorem & regnum. *Apoc.*1. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. *Act.*1. Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælum.

Summus autem Sacerdos ſcindens veſtimenta ſua ait: Quid adhuc deſideramus teſtes? Audiſtis blaſphemiam. Quid vobis videtur? Qui omnes condemnarunt eum eſſe reum mortis.

Hîc tangitur indignatio contra veritatis confeſſionem. *Amos* 5. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati ſunt. Dicuntur autem hîc duo: ſcilicet, condemnatio ad mortem, & illuſio propter hoc quod dixit veritatem. In priori horum quatuor dicuntur: ſignum indignationis, conclamatio conuictionis, inquiſitio conſenſus, & condemnatio communis ad mortis reatum. Dicit igitur [Summus autem Sacerdos] qui præ cæteris inſtabat ad Chriſti mortem [ſcindens veſtimenta] quaſi ex indignatione auditus blaſphemiæ. *Act.*7. His auditis continuerunt aures & impetum fecerunt vnanimiter in eum. Mos enim fuit antiquorum ſcindere veſtem, quando aliquid moleſtum, maximè contra Deum audiebatur. Vnde Paulus & Barnabas cum Lycaoniæ pro diis venerarentur, ſciderunt veſtimenta ſua. *Act.*14. Hæc autem veſtis ſciſſura, diuiſionem poteſtatis Sacerdotij Iudaici ſignificabat: ſicut 1. *Reg.*15. cùm ſcinderetur veſtis Samuelis: dixit Samuel. Scidit à te Dominus regnum tuum. Milites autem gentiles *Ioan.*19. non ſciderunt tunicam Domini, quia poteſtas eccleſiaſtica in æternum integra remanebit [Et ait: Quid] hoc eſt, ad quid [adhuc deſideramus teſtes] qui deponant contra Chriſtum [audiſtis blaſphemiam] quam ipſe contra ſe ſibi præiudicans in iudicio protulit, *Matth.*26. Blaſphemauit, quid adhuc egemus teſtibus: ecce nunc audiſtis blaſphemiam [Quid vobis] nunc ſecundum legem de hoc [videtur] Quærit ſententiam ab his qui ſe vltro obtulerunt ad falſum teſtimonium dicendo contra veritatis confeſſorem [Qui omnes] ſitientes ſanguinem ipſius [condemnauerunt eum] per legem malè intellectam [eſſe reum mortis] *Leuit.*24. Qui blaſphemauerit nomen Domini morte moriatur. Sed hæc ſententia contra eos eſt, quoniam ipſi blaſphemantes hoc quod erat virtutis Dei, Beelz:b:b attribuerunt; & ideò in Spiritum ſanctum blaſphemauerunt: & ideò irremiſſibile eſt peccatum eorum. *Matth.*12. *Luc.*11. Spiritus blaſphemiæ remittetur neque in hoc ſeculo neque in futuro.

Et cœperunt quidam conſpuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere, & dicere ei, Prophetiza. Et miniſtri alapis eum cædebant.

Secundum eſt de illuſione Chriſti quam ſibi intulerunt propter auditam blaſphemiam. Dicuntur autem hîc quinque quæ patent in litera [Et cœperunt quidam] exceptæ malitiæ [conſpuere eum] tanquam immundum. *Iſa.*50. Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conſpuentibus in me. *Iob* 30. Faciem meam conſpuere non verentur, *Hieronym.* Conſpui voluit Dominus vt nos

ſanaret[& velare faciem eius] *Hieron.* Velari voluit vt nos ab operimento culpæ reuelaret. Non autem erat velanda facies ſpecioſi præ filiis hominum, in quem deſiderant Angeli proſpicere: quia aſpectu erat deſiderabilis. Significauerunt autem in hoc quod velamen erat poſitum ſuper cor eorum: per quod in faciem Chriſti nudam videre non potuerunt. 2.*Corinth.*3. Vſque in hodiernum diem cùm legitur Moyſes, velamen eſt poſitum ſuper cor eorum. Et hoc eſt ſecundum [& colaphis eum cædere] Et hoc eſt tertium. *Iſa.*50. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. *Hieronymus.* Colaphis cæditur, vt caput noſtrum, hoc eſt, Adam ſanaret[& dicere ei: propheriza] hoc eſt quartum, improperium verborum. *Matth.*26. Dic nobis Chriſte quis eſt qui te percuſſit? Et hoc irridendo fecerunt. *Hieronymus.* Quia à populis vt Propheta venerabatur [Et miniſtri] Quintum eſt, miniſtri autem famuli fuerunt Pontificum: & illi alapis eum cædebant. *Iob* 16. Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam. *Iſa.*50. *ſecundum LXX.* Dorſum meum dedi ad verbera: & maxillas meas ad alapas. *Mich.*5. Percutient maxillam iudicis Iſraël. *Thren.*3. Dabit percutienti ſe maxillam: ſaturabitur opprobriis.

Et cùm eſſet Petrus in atrio deorſum, venit vna ex ancillis ſummi Sacerdotis: & cùm vidiſſet Petrum calefacientem ſe, aſpiciens illum ait: & tu cum IESV Nazareno eras? At ille negauit dicens: Neque ſcio neque noui quid dicas. Et exiit foras ante atrium: & gallus cantauit. Rurſus autem cum vidiſſet illum ancilla, cœpit dicere circumſtantibus. Quia hic ex illis eſt. At ille iterum negauit. Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant dicebant Petro: Verè ex illis es: nam & Galilæus es. Ille autem cœpit anathematizare & iurare quia neſcio hominem iſtum quem dicitis. Et ſtatim iterum gallus cantauit: Et recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat ei IESVS: Priuſquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

Hîc tanguntur tria: Petri negatio, per quam Chriſtus omnium amicorum auxilio deſtituitur. *Eccli.*51. Reſpiciens eram ad auxilium hominum, & non erat. Tangitur autem hic trina Petri negatio: & ideò habet prima pars partes tres, poſt quas ſequitur reuerſio Petri ad cor ex miſericordia Domini. Attendendum autem hîc videtur quod tres negationes factæ ſint in atrio Annæ, & nulla in atrio Caiphæ. Et hoc dicunt omnes ſancti præter *Auguſtinum*, qui dicit vnam factam in domo Annæ, & duas in domo Caiphæ. Dicit igitur [Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum[Quia(ſicut ante diximus) Chriſtus erat in domo ſuperius, vbi examinabatur: ad quem locum Petrus non intrabat [venit vna] exceptæ induſtriæ [ex ancillis ſummi Sacerdotis] quæ vilia officia habebat in curia, & fuit oſtiaria [Et cùm vidiſſet Petrum] diligenter intuita [calefacientem ſe] cum miniſtris [aſpiciens eum] diſcretè, & conſiderás[ait] dignoſcens eum[Et tu cum IESV Nazareno eras] *Prou.*30. Per odioſam mulierem mouetur terra. *Prouerb.*7. Mulier vaga & garrula quietis impatiens. Tamen *Chryſoſtomus* videtur velle, quod compatiens dixit [At ille] Petrus territus ad vocé mulieris[negauit eum] Chriſtum dicens [Neſcio hominem] quem dicis [neque noui quid dicas] hoc eſt, neque conuerſationem eius ſcio, neque perſonam noui. *Matth.*26. Negauit coram omnibus dicens, neſcio quid dicis [& exiuit foràs] timore perterritus [ante atrium] *Iſa.*7. Emotum eſt cor eius, & cor populi eius, ſicut mouentur ligna ſyluarum ante faciem venti [&] ſtatim [gallus cantauit] hoc eſt, primam vocem gallicinio dedit: & hoc ſolus dicit *Marcus.* *Iob* 38. Quis dedit gallo intelligentiam? qui ſic monuit Petrum.

Rurſus autem[Secunda negatio eſt[cùm vidiſſet eum] diligenti intuitu: alia [ancilla] quia plures erant in atrio & in obſequio Sacerdotis [cœpit dicere circumſtantibus] miniſtris[quia hic ex illis eſt] qui cum IESV Nazareno fuerunt. *Luc.*22. Quem cùm vidiſſet ancilla quædam ad lumen, & cum fuiſſet intuita dixit: Et hic cum illo erat [At ille] Petrus [iterum negauit] *Luc.*22. At ille negauit eum dicens: Mulier non noui hominem.

Et poſt puſillum] horæ [rurſus] in tertia negatione[qui aſtabant] concitati ab ancillis[dicebant Petro] *Luc.*22. Et interuallo facto quaſi horæ vnius, alius quidam affirmabat dicens: & hic cum illo erat, nam & Galilæus eſt. Et hoc eſt [Verè ex illis es, nam & Galilæus es] quia multi Galilæorum tunc credebant in Chriſtum [Ille autem] Petrus tunc tertiò[cœpit anathematizare] per iuramenta execrationis [& iurare] per Deum[quia neſcio hominem] iſtum. Non nominat eum: vt magis ſibi videatur ignotus [quem dicitis] Sic in malum paulatim profecit. Primò enim dixit ſe Chriſtum non noſcere, ſecundò, negauit eum, & tertiò, abiurat. 2.*Timoth.*3. Mali homines proficiunt in peius. *Gregorius.* Quod per pœnitentiam citius non deletur, ſuo pondere ad aliud trahit.

Et ſtatim iterum] poſt tertiam negationem [gallus cantauit] ad verificationem verborum Chriſti. Duplex autem gallicantus ab aliis Euangeliſtis non ſcribitur: & ideò Marcus in hoc loco perfectè ſcribit rei geſtæ veritatem. Hæc autem Petri negatio docet nos quod dicit *Apoſtolus* 2.*Corinth.*1. vt non ſimus confidentes in nobis: ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos. *Roman.*11. Noli altum ſapere, ſed time. Si enim ipſe quem Deus principem conſtituit & Eccleſiæ fundamentum, ſic ad vocem ancillæ negauit; quid tu facturus eris ſi te ſimilis inueniat tentatio? *Luc.*23. Si in viridi hoc faciunt, in arido quid fiet? Negatio autem trina Petri eſt quod negat notitiam, abnegat Chriſtum & diſcipulatum, & æternam per iuramentum abnegat veritatem. Minus enim noſſe eſt, quàm diſcipulum eſſe: & minus eſt eſſe Diſcipulum, quàm æternæ veritati immobiliter eſſe coniunctum: & ideò priuatio notitiæ facit ignorantiam. 1.*Corinth.*15. Euigilate iuſti, ignorantiam enim quidam Dei habent vſque adhuc. Abnegatio autem Chriſti eſt abnegatio diſcipulatus, & hoc facit erroneum. *Ioan.*9. Tu diſcipulus eius ſis:

nos autem Moyſi Diſcipuli ſumus. Nos ſcimus quia Moyſi locutus eſt Deus : hunc autem neſcimus vnde ſit. Abnegatio autem æternæ veritatis facit eſſe filium diaboli. *Ioan.* 8. Vos ex patre diabolo eſtis,& opera illius vultis perficere. Iſte homicida erat ab initio,& in veritate non ſtetit,quia mendax eſt & pater eius. Et ſic Petrus paulatim proficit ad impietatem. 2. *Timot.* 2. Multum proficiunt ad impietatem , & ſermo eorum vt cancer ſerpit.

Et recordatus eſt Petrus] quia tunc tempus fuit de miſericordia Petrum reſpicere , & ideò *Matth.* 26. Dicitur quod conuerſus Dominus reſpexit Petrum reſpectu ſuæ miſericordiæ. *Eccleſ.* 36. Miſerere noſtri Deus omnium,& reſpice nos, & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum. Et ad reſpectum diuinæ miſericordiæ [recordatus eſt Petrus]hæc enim recordatio veritatis ſignificatur *Iob* 1. Euaſi ego ſolus vt nunciarem tibi [verbi quod dixerat ei Ieſus] futurorum præſcius. Deus qui in malis ſic præſcit & prædicit:vt non cauſet malum quod ſcit,ſed admonitio eſt ad cauendum. *Sap.* 12. Admones vt relicta malitia credant in te Domine [prius quam gallus cantet bis] hoc enim verbum fuit ad reſtænandam præſumptionem Petri[ter me negabis] *Dan.* 9. Et non erit eius populus qui eum negaturus eſt [& cœpit flere]vt flendo dilueret maculas quas negando contraxit. *Pſal.* 6. Lacrymis meis ſtratum meum rigabo. *Luc.* 22. Egreſſus foras fleuit amare. Vt amaritudo referatur ad cordis compunctionem:fletus autem ad commiſſi delicti verecundam recognitionem : & egreſſus ad operis mali & prauæ ſocietatis derelictionem. *Ierem.* 6. Luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum.Hæc autem omnia moraliter exponi poſſunt : ſed mihi videtur quod animum à pietate fidei abſtrahere non ſit vtile : & ideò tales prætermus expoſitiones.

CAPVT XV.

Et conféſtim mane conſilium facientes ſummi Sacerdotes cum Senioribus & Scribis & vniuerſo concilio , vincientes Ieſum duxerunt,& tradiderunt Pilato.

HIc incipit agere *Marcus* de paſſione Domini quæ vere paſſio vocatur, quæ conſiſtit in vulneribus & doloribus mortis. Diuiditur autem in tres partes in quarum prima ponuntur ea quæ faciunt ad condemnationem ipſius:in ſecunda deſcribuntur ea quæ circunſtant crucifixionem *ibi* [& poſtquam illuſerunt ei exuerunt eum purpura] in tertia autem ponuntur ea quæ circunſtant officium ſepulturæ *ibi*[erant autem mulieres de longe aſpicientes,&c.]in prima tria dicuntur:ſcilicet, Chriſti ad iudicium Pilati à Iudæis præſentatio : cauſæ pro qua præſentabatur diſcuſſio *ibi* [& interrogauit eum Pilatus]tertiò Domini ad crucifigendum condemnatio *ibi* [Pilatus autem volens ſatisfacere populo , &c.] in primo horum quinque dicuntur : ſcilicet , Iudæorum ad crucifigendum Chriſtum auiditas , concordantium in condemnationem ſuam generalitas , crudelitatis eorum malignitas in modo contrahendi Chriſtum , pœnarum ipſius ſocietas , & ad condemnandum eum à gentibus Iudæorum obſtinata impietas.

Dicit ergo [& confeſtim] omnis enim mora prolixa eis videbatur. *Prouerb.* 1 Pedes eorum ad malum currunt,hoc eſt,affectus:& feſtinant vt effundant innoxium ſanguinem. *Pſal.* 13. Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio & infelicitas in viis,eorum , & viam pacis non cognouerunt, non eſt timor Dei ante oculos eorum[mane facto] *Iob* 24. Mane primo conſurgit homicida , & interficit egenum & pauperem. Vide quam ſunt ſoliciti in malo, tota nocte vigilauerunt vt facerent homicidium.

Concilium facientes]vt nullus à reatu ſanguinis eſſet alienus. *Geneſ.* 49. Vaſa iniquitatis bellantia : in concilium eorum non veniat anima mea , & in cœtu eorum non ſit gloria mea. *Iſa.* 1. Iniqui ſunt cœtus veſtri [ſummi Sacerdotes]tanquam illius mali auctores. *Ierem.* 23. A Prophetis Ieruſalem egreſſa eſt pollutio ſuper terram [cum Senioribus] ætate & malitia pariter prouectis. *Dan.* 13. Egreſſa eſt iniquitas à ſenioribus iudicibus,qui videbantur regere populum. *Iſa.* 65. Peccator centum annorum maledictus erit [& Scribis] ne literatura tanto facinori deeſſe per concilium videretur. *Ierem.* 4. Sapientes ſunt vt faciant malum : bene autem facere neſcierunt. *Iſa.* 5. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris , & coram vobiſmetipſis prudentes [& vniuerſo concilio] vt omnes inuoluerentur. *Ierem.* 23. Factus eſt curſus eorum malus , & fortitudo eorum diſſimilis.

Et vincientes eum] ecce crudelitatis eorum malignitas. Vinciunt enim eum qui omnes à vinculis peccatorum abſoluit. *Pſal.* 145. Dominus ſoluit compeditos:Dominus,&c. *Pſal.* 115. Dirupiſti vincula mea,tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.Hunc crudeliter vinciunt , quia conſuetudo eorum fuit nullum ad condemnandum præſentare poteſtati publicæ,niſi vinctum. *Ecclеſ.* 6. Erunt tibi compedes eius in probationem fortitudinis,& baſes virtutis , & torques illius in ſtolam gloriæ. Decor enim vitæ eſt in illa , & vincula illius alligatura ſalutaris. Et ideò etiam vinciri voluit. Vnde in *Proſa* dicitur. Teque vinciri voluiſti & nos inferni mortis vinculis eripuiſti [duxerunt] hoc eſt, vinctum traxerunt : & in hoc tractu notatur qualiter pœnis eius ſunt ſaturati. *Iob* 16. Saturati ſunt pœnis meis. *Thren. vlt.* Ceruicibus minabamur, laſſis non dabatur requies[& tradiderunt Pilato] in quo notatur obſtinata Iudæorum impietas. *Sapient.* 12. Semen erat maledictum ab initio : & naturalis malitia eorum immutari non poterat.

Et interrogauit eum Pilatus : tu es Rex Iudæorum ? At ille reſpondens ait illi : Tu dicis. Et accuſabant eum ſummi Sacerdotes in multis. Pilatus autem rurſum interrogauit eum , dicens:non reſpondes quicquam ? Vide in

quantis

quantis te accuſent. Ieſus autem amplius nihil reſpondit: ita vt miraretur Pilatus.

Hic ponitur cauſæ pro qua præſentabatur captiuus Dominus diſcuſſio: dicuntur autem hic quatuor, in quorum primo accuſationis quæ principalior, inquiſitio: in ſecundo ad multitudinem friuolarum accuſationum, Domini patiens & taciturna diſſimulatio: in tertio à Pilato quæſita Domini liberatio: in quarto innocentiæ Domini oſtenſio. Dicit igitur [& interrogauit eum Pilatus] quia à Iudæis non probabatur: propter hoc à Domino quærebatur [tu es] hoc eſt, ſi tu es [Rex Iudæorum] accuſauerunt enim Sacerdotes Ieſum in tribus principaliter: ſcilicet, quod gentem ſubuerteret, quod tributa dari prohiberet, & quod ſe regem faceret. *Luc.* 22. Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. Sed de primo tanquam ſuperſtitioſo Pilatus non curauit: de ſecundo audiuerat quod dixerat, reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari *Matth.* 22. Et ideò quærit de tertio, quia tunc non licuit alicui ſe regem facere niſi per Romanorum auctoritatem. *Ioan.* 18. Si hunc dimittis non es amicus Cæſaris: omnis enim qui ſe regem facit contradicit Cæſari.

At ille] vt confeſſor veritatis [ait illi] Pilato [tu dicis] id, ſupple, quod ſum. Tamen ſicut additur *Ioan.* 18. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Si de hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtique decertarent vt non traderer tibi. Et ideò etiam huic accuſationi Pilatus non multum inſiſtebat: quia nec exercitum videbat, nec pecunias, nec tumultum concitauit contra poteſtatem Romanorum. Et ideò citò deſtitit etiam ab hac accuſatione: præcipue quia audierat id quod dicitur *Ioan.* 6. Quod cum venirent & caperent eum in regem, fugit & abſcondit ſe in monte [& accuſabant eum ſummi Sacerdotes] qui præ cæteris inſtabant ad mortem eius. *Luc.* 22. Stabant autem & Pontifices conſtanter accuſantes eum [in multis] quæ tamen rationem non habebant, quia nulla fuerunt. *Pſal.* 108. Os peccatoris & doloſi ſuper me apertum eſt: locuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odij circundederunt me, & expugnauerunt me gratis [Pilatus autem] volens inueſtigare cauſam [interrogauit eum] Ieſum [dicens] *Iob* 29. Cauſam quam neſciebam diligentiſſimè inueſtigabam [non reſpondes quicquam] ac ſi dicat. Reſpondendo te ſtatim defenderes: quia licet multa ſint, tamen friuola ſunt quæ tibi obiiciuntur. *Matth.* 27. Nihil reſpondes ad ea quæ iſti aduerſum te teſtificantur. Et hoc eſt quod ſequitur [vides in quantis te accuſant] ac ſi dicat. Nulla ſunt quæ dicunt: ſimplici reſponſione excludes eos. Vnde *Gloſſ.* Et inuitus condemnat Ieſum, cauſam referens in populum Iudæorum [Ieſus autem nihil amplius reſpondit] *Gloſſ.* Ne crimen diluens, à Præſide dimitteretur, & ſic crucis vtilitas differretur. *Iſa.* 53. Sicut agnus coram tondente ſe: ſic ſine voce eſt [ita vt miraretur Pilatus] cauſa admirationis fuit innocentia Domini: qui vno verbo poterat omnes exſufflare accuſationes, & non fecit: quam tamen innocentiam Iudæi non conſiderauerunt. *Iſa.* 57. Non conſideraſti in corde tuo dicens: quia ego tacens, & quaſi non videns. *Pſal.* 38. Poſui ori meo cuſtodiam, cum conſiſteret peccator aduerſum me: obmutui & ſilui à bonis. Dedit enim nobis exemplum: vt coram iudice, coram quo præualet iniquitas, nihil reſpondeamus.

Per diem autem feſtum ſolebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcunque petiſſent.

Hic incipit Pilatus quærere occaſionem liberationis: quia vidit eſſe innocentem: dicuntur autem hic quinque: ſcilicet, bonæ conſuetudinis obſeruatio, dimiſſionis innocentis Domini ad dimiſſionem ſeditioſi collatio, populorum à Pontificibus ad dimittendum latronem concitatio, Pilati de cauſa condemnationis Domini inquiſitio, & populi ad crucifigendum Dominum conclamatio: & hæc plana ſunt in litera. Dicit igitur [per diem autem feſtum] paſchæ, quod præcipuum erat apud Iudæos [dimittere ſolebat] Pilatus [vnum ex vinctis] ſine diſcretione meritorum [quemcunque petiſſent] in memoriam eius quod tunc omnes ab Ægyptiaca ſeruitute fuerunt liberati. *Iſa.* 58. Diſſolue colligationes impietatis, & omne onus dirumpe: dimitte eos qui confracti ſunt liberos. *Pſal.* 106. Contriuit portas æreas & vectes ferreos confregit: ſuſcepit eos de via iniquitatis eorum. *Iſa.* 45. Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. In memoriam ergo huius conſuetudo hæc inualuit.

Erat autem qui dicebatur Barrabas, qui cùm ſeditioſis erat vinctus: qui in ſeditione fecerat homicidium. Et cum aſcendiſſet turba, cœpit rogare ſicut ſemper faciebat illis.

Hic ponitur Domini ad latronem collatio. Dicuntur autem hic tria: malitiæ latronis exaggeratio, populi ſecundum conſuetam obſeruationem inſtans, petitio liberationis Domini ad liberationé latronis collatio. Dicit igitur [per diem autem feſtum] vel [ſolemnem] quia duplex eſt ibi litera: propter facti æternam memoriam. *Exod.* 12. Legitimum ſempiternum erit vobis in cunctis generationibus veſtris [dimittere] Pilatus [ſolebat vnum ex vinctis] publicis [quemcunque petiſſent] ſine diſcretione meritorum: quod tamen malum fuit quia innocens magis debuit quam nocens liberari. *Dan.* 13. Innocentem & iuſtum ne interficias [erat autem] ecce ſceleris in latrone vincto exaggeratio, & hoc eſt [erat autem qui dicebatur Barrabas] Binomius erat propter ſcelera. Dicebatur enim Barrabas per duo r. i. filius magiſtri, eo quod erat imitator magiſtri omnium latronum: dicebatur & Barabas per vnum r. quia filius patris latronum erat Et hoc nomen antonomaſtice ſortitus fuerat. *Matth.* 27. Propter homicidium & ſeditionem quam fecerat in ciuitate miſſus fuerat in carcerem. Et hoc eſt [qui cum ſeditioſis] quia inter ciues diſcordias ſuſcitabat [vinctus erat] ne pacis ſemper vnitatem violaret [qui in ſeditione fecerat homicidium] & ſic ciuem ciuitatis occiderat: vnde merito tota debuit commoueri ciuitas hos enim & tales etiam gentilis rex Aſſuerus ſine miſericordia præcepit trucidari *Eſther* 14. Vt nefarij

ſarij homines ad inferos deſcendentes reddant impetio noſtro pacem quam turbauerant. Iſte ergo ſecundum leges gentium nullo modo putabatur eſſe libetandas, maximè cum dicatur *Exod.*22. Maleficos non patieris viuere.

Et cùm aſcendiſſet turba] ad diem feſtum. Et eſt petitio quod teneatur ab antiquo obſeruata conſuetudo [cœpit rogare] Pilatum quod faceret [ſicut ſemper faciebat] hoc eſt, ſicut ſemper conſuetus fuerat facere [illis] in dimittendo vnum vinctum. Conſuetudo enim honeſta vim tenet iuris & legum, quæ eſt ex præſcriptione temporis obſeruata. *Ierem* 6. Interrogate de ſemitis antiquis quæ ſit via bona, & ambulate in ea.

Pilatus autem reſpondit eis & dixit: Vultis dimittam vobis regem Iudæorum? Sciebat enim quod per inuidiam tradidiſſent eum ſummi Sacerdotes. Pontifices autem concitauerunt turbam, vt magis Barrabam dimitteret eis.

Hic fit à Pilato dimiſſionis Domini ad dimiſſionem ſeditioſi latronis collatio [Vultis dimittam vobis] hoc eſt, ad honorem feſti [regem Iudæorum] hoc eſt, quem in nullo accuſatis niſi quod ſit rex Iudæorum: quod tamen fatuum eſt, quia nullus apparatus regius apparet in ipſo. Et ſic dicitur *Ioan.*19. Dixerunt: regem non habemus niſi Cæſarem [Sciebat enim Pilatus quod per inuidiam] quia in poteſtate docebat & ſaciebat miracula, & euacuabat traditiones eorum [tradidiſſent eum] Hæc eſt fera peſſima quæ filium magni Patriarchæ deuorauit *Geneſ.*37. Fera peſſima deuorauit filium meum Ioſeph. *Sapient.*2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum: imitantur autem illum qui ſunt ex parte illius [Summi autem Sacerdotes] qui circa ſacrificia templi officia habebant [& Pontifices] Annas & Caiphas apud quos ſumma negotiorum agebatur [concitauerunt turbam] perſuaſionibus & minis & promiſſis [vt magis Barrabam] homicidam ſeditioſum, & latronem dimitteret eis ad ſolennitatis honorem. *Ierem.* 2. Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & fecerunt ſibi ciſternas diſſipatas, continere non valentes aquas. Nullum enim refrigerium fuit in dimiſſione latronum, ſed potius multum damnum. *Daniel.* 13. Nunc venerunt peccata tua quæ operabaris prius: iudicans iudicia iniuſta, innocentes opprimens, & dimittens noxios.

Pilatus autem iterum reſpondens ait illis: quid ergo vultis faciam regi Iudæorum? At illi iterum clamauerunt: crucifige eum.

Hic fit de cauſa condemnationis à Pilato inquiſitio [Quid ergo vultis faciam regi Iudæorum] in quo nihil cauſæ inuenio. *Ioan.* 19. Ego nullam cauſam mortis inuenio in eo. 1. *Petr.*2. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in lingua eius [At illi] perſuaſi à malignis [clamauerunt] vt clamore vincerent, qui de veritate nihil obiicere habebant [Crucifige eum] vt morte mulctaretur: & cruce turparetur, ne aliqua de cætero fama eſſet de eo. *Sapient.*2. Morte turpiſſima condemnemus eum. *Ierem.* 11. Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.

Pilatus vero dicebat illis: quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: crucifige eum.

Et hæc eſt innocentiæ Domini declaratio: & hoc eſt [Quid enim mali fecit] *Gloſ.* quod dicendo: IESVM tanquam innocentem abſoluit. Vnde *Ioan.*19. Ego nullam cauſam mortis inuenio in eo [At illi magis] hoc eſt, inualeſcendo [clamabant] clamore & non veritate confidentes [Crucifige eum] *Ierem.* 12. Quaſi leo in ſylua facta eſt hæreditas mea mihi: dedit contra me vocem ſuam. *Iſa.* 5. Expectaui vt facerent iudicium: & ecce clamor. *Gloſſa.* inſaniæ ſuæ ſatisfacientes, non interrogationi ſatisfacientes Præſidis. *Luc.* 23. At illi inſtabant vocibus magnis, poſtulantes vt crucifigeretur, & inualeſcebant voces eorum.

Pilatus autem volens ſatisfacere populo, dimiſit illis Barrabam: & tradidit IESVM flagellis cæſum vt crucifigeretur.

Hic incipit pars illa quæ eſt de ſententia condemnationis: dicuntur autem hîc tria: ſcilicet, malum ad ſententiam (aliàs factum) inductiuum: peius, ex electione duorum præoptatum: & peſſimum, innocentis & puniti homicidium. Et hæc dicuntur primò, ſecundò autem deſcribitur Chriſti illuſio. Dicit igitur [Pilatus autem] ambitioſus nolens amittere principatum [volens] voluntate placendi [ſatisfacere populo] inſano. *Pſalm.* 52. Confuſi ſunt qui hominibus placent: quoniam Deus ſpreuit illos. *Galat.*1. Si adhuc hominibus placerem: Chriſti ſeruus non eſſem [dimiſit illis] ſicut peius elegerunt [Barrabam] flagitioſum. *Prouerb.*1. Quæ nolui elegiſtis: ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis quod timebatis aduenerit [& tradidit eis IESVM] innocentem [flagellis cæſum] Vt vel ſic pœnis eius ſatiati non peterent eum crucifigi [vt crucifigeretur] poſt tot opprobria & flagella? *Iſa.*57. Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo, viri miſericordiæ colliguntur, & non eſt qui intelligat: à facie iniquitatis ſublatus eſt iuſtus.

Milites autem duxerunt eum in atrium prætórij, & conuocant totam cohortem, & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes ſpineam coronam, & cœperunt ſalutare eum: Aue rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & conſpuebant eum, & ponentes genua adorabant eum.

Hîc incipit pars illa in qua Chriſti continetur illuſio: his autem quinque illuditur: ſcilicet, purpura, corona, arundine, ſputo, & adoratione: quæ per ordinē in litera continentur. Dicit igitur [Milites autem] qui ſemper ad omne facinus proni

fuerunt

fuerunt pro pecunia : hi enim ad hoc conducti fuerunt. Vnde etiam & Ioannes Baptiſta quod à talibus ceſſent violentiùs *Luc.* 3. Dixit militibus. Neminem concutiatis neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris. Hi ergo milites, ſatellites Satanæ, condemnatum [duxerunt eum] Ieſum [intrò in atrium] tanquam in aulam regiam [prætorij] vbi ſedebat Præſes & Senatus; vt omnes tali intereſſent ſpectaculo. 1. *Corinth.* 4. Spectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus[& conuocant totam cohortem] vt ſicut mortis, ita omnes participes ſint illuſionis. *Pſal.* 30. Omnes qui videbant me, aſpernabantur me[& induunt eum purpura]in illuſionem. Quia obiectum fuit ei quod feceras ſe regem. *Iſa.* 63. Quare rubrum eſt indumentum tuum : & veſtimenta tua ſicut calcantium in torculari?Hoc enim mirantes patientiam Domini clamabant Angeli. Et tamen quamuis ignorantes & inimici fuerint, tamen induunt eum purpura : myſterium regni cæleſtis ſignificantes, quod incepit per Chriſtum: cuius veſtis purpurea fuit veſtis humana, ſanguine redemptionis perfuſa. *Iſa.* 63. &c. Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra : Iſte formoſus in ſtola ſua? *Cant.* 7. Comæ capitis tui ſicut purpura regis vincta canalibus. Hoc dicitur de Eccleſia, cuius mens caput eſt : comæ dependentes ſunt cogitationes & affectus, è quibus comis nunquam ſeparatur hæc purpura ſic rubricata. *Eccleſ.* 44. Circumcinxit eum purpura opus textile viri ſapientis. Contexta eſt hęc rubea purpura de multis guttis ſanguineis à purpure noſtro elicitis: purpur enim noſtrum Chriſtus eſt ſine virili ſemine in clauſtris vteri virginalis conceptus de ſanguine purificato à ſancto ſpiritu, qui colorauit purpuram iſtam.

Et hanc regalem dignitatem etiam inuiti [imponunt ei] in capite [plectentes] vt aculeorum acumen caput vndique pungeret [ſpineam coronam] de iuncis ſpinoſis valde acutos angulos habentibus: oſtendentes ſe eſſe ſpinetum, qui ſic Dominum maieſtatis pupugerunt. *Iſa.* 9. In ſpinas & in vepres erunt. 2. *Reg.* 23. Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur, quæ non tanguntur manu ; ſed ſi quis voluerit eas tangere, armabitur ferro & ligno lanceato. Chriſtus enim rex noſter quamuis manu ſe tunc non defenderit, tamen adhuc armabitur ferro iudiciariæ poteſtatis : & longè diſtans ab eis ſpatio immortalitatis & impaſſibilitatis acuet diram iram in lanceam, & euellet eos, & dabit in ignem æternum. Sic ergo ſpinatum eſt caput regis noſtri docens eum ſpinis noſtris eſſe compunctum. *Malach.* 3. Si affliget homo Deum, quia vos configitis me? *Cant.* 3. Egredimini filiæ Sion : & videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater ſua, hoc eſt, Iudæorum ſynagoga ſpinis peccatorum compungens caput ipſius. Inter has ſpinas florent omnes qui in Chriſti innocentia, & humilitate, & patientia refloruerunt. *Cant.* 2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias[& cœperunt ſalutare] per irriſionem regia ſalutatione [dicentes] probroſè] Aue rex Iudæorum] quia (ſicut dixerunt)regnum voluit vſurpare Iudæorum. Salutatio hæc non eſt ſalutis imprecatio, ſed potius pœnarum & exprobrationis inflictio. *Iſa.* 29. Appropinquat populus iſte ore ſuo, cor autem eorum longè eſt à me, ſine cauſa colunt me. *Ierem.* 12. Prope es tu ori eorum: & longe à renibus eorum. Tales autem ſunt qui Chriſtum voce prædicant, & factis irrident. *Tit.* 1. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem abnegant.

Et percutiebant] tertium irriſorium eſt quod hîc ſemiplene tangitur, quia perfectius *Matth.* 27. Continetur: vbi ſic dicitur. Dabant arundinem in dexteram eius, & genuflexo ante eum, illudebant dicentes: Aue rex Iudæorum: & expuentes in eum acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius. Arundinem autem dabant pro ſceptro, ſignificantes vacuum à decore & fragile eſſe regnum regis, qui ſeipſum non defenderet. Hæc autem arundo regnum eſt Iudæorum(in quo rex fuit Dominus) iam vacuum & fragile, & transferendum ad alios ſignificabat. *Matth.* 21. Auferetur à vobis regnum : & dabitur genti facienti fructus eius. Et ideò *Iſa.* 36. Dicitur de rege Iudæorum, quod innititur ſuper baculum arundineum, qui cum fractus fuerit intrabit & perforabit manum innitentis ſuper eum. In regno autem Chriſti nihil ſignificat niſi arundinis rectitudo: vnde *Apocal.* 21. Arundinea menſura erat in manu menſurantis ciuitatem. Quod nouæ gratiæ & nouorum ſacramentorum ſignificat inſtitutionem [& percutiebant caput eius arundine] arundo hæc ſambucus fuit, quæ eſt arundo magna in exterioribus dura, & ictibus ſuis liuores inducit plus quam moderatus baculus. Sicut *Philoſophus* dicit de percuſſuris ferulæ in quibus etiam ideò liuet : quia dura valde eſt, & non cedit in ſe quando percutit. Prætetea ſpinæ erant in capite, quas ictibus arundinis neceſſe fuit profundè pungere caput Domini. *Pſal.* 101. Percuſſus ſum vt fœnum & aruit cor meum.

Et conſpuebant eum]irriſio quarta eſt. *Iob* 30. Faciem meam conſpuere non verentur. Sic conſpuunt eum qui blaſphemant eum.

Et ponentes genua] quinta irriſio eſt [adorabant eum] falſa & irriſoria adoratione. *Luc.* 22. Alia multa blaſphemantes in eum dixerunt. *Ioan.* 19. Milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius: & veſte purpurea circundederunt eum. Et veniebant ad eum & dicebant : Aue rex Iudæorum. Et dabant ei alapas.

Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum veſtimentis ſuis: & educunt illum vt crucifigerent eum. Et angariauerunt quempiam prætereuntem Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, vt tolleret crucem eius. Et perducunt illum in Golgotha locum : quod eſt interpretatum caluariæ locus. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum: & non accepit.

Hîc agitur de Domini crucifixione : diuiditur autem hæc pars in tres partes, in quarum prima continetur de modo crucifixionis : in ſecunda de modo irriſionis crucifixi *ibi*[& prætereuntes blaſphemabant eum] in tertia autem deſcribitur de modo mortis *ibi* [& facta hora ſexta, &c.]in prima harum continentur ſeptem paragraphi, in quorum primo deſcribit Chriſti ad crucifigendum

dum eductionem : in ſecundo loci in quo crucifixus eſt horrorem : in tertio interiorem eius afflictionem : in quarto ſpoliationem:in quinto temporis congruitatem:in ſexto tituli inſcripti dignitatem : in ſeptimo per latronum ſocietatem ſcripturæ impletionem : quæ per ordinem planè continentur in litera.In primo horum duo dicuntur: ſcilicet, Chriſti eductio , & per angariatum Simonem crucis Chriſti portatio. Quatuor in primo horum continentur:ſcilicet, purpuræ exutio, veſtium ſuarum reſumptio,eductio, & crucifixionis propoſita à Iudæis intentio.

Dicit igitur[& poſtquam illuſerunt ei] *Iſa.* 28. Viri illuſores qui dominamini ſuper populum meum qui eſt in Ieruſalem[exuerunt eum purpura]ne regalem veſtem crucifixione fœdarent. Veſtis autem huius depoſitio ſignificat Iudæorum depoſitionem , ne amplius decore Iudæorum regnum domus induatur. *Cant.* 5. Exui me tunica mea quomodo induar illa?[& induerunt eum veſtimentis ſuis] pauperculis quibus ante vtebatur. *Zachar.* 3. Ieſus erat indutus veſtibus ſordidis. In ſuis ergo eduxerunt eum:& hoc eſt quod dicit [& educunt eum] ſicut vitula rufa (cuius ſanguis inferebatur intra ſancta ſanctorum) extra caſtra educebatur cùm immolabatur. *Leuit.* 8. & 9. & *Hebr.* 13. Quorum animalium ſanguis infertur in ſancta ſanctorum,horum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum : extra portam paſſus eſt.Exeamus igitur ad eum,improperium eius portantes [vt crucifigerent] hæc enim erat intentio eorum,vt eum & morte mulctarent,& cruce turparent. *Sap.* 2. Morte turpiſſima condemnemus eum.

Et angariauerunt] ſecundum eſt primæ partis. Eſt autem ſenſus quod primo exiuit Ieſus in eum locum , qui dicitur caluariæ locus , baiulans ſibi crucem:ſicut dicitur *Ioan.* 19. Sed cum laſſus eſſet ſub pondere crucis : tunc[quendam]caſu ſibi obuium Simonem Cyrenenſem angariauerunt vt crucem portaret per viæ reſiduum vſque ad crucifixionis locum. Et hoc eſt quod dicit[& angariauerunt] violenta coactione quempiam] caſu ſibi obuium[venientem de villa]ad ciuitatem cauſa mercationis,vel operis alterius [prætereuntem] ſe in via qua educebant Ieſum. Et deſcribit illum nomine,& patria, & cognatione:quia omnia hæc nota fuerunt [Simonem] nomine[Cyrenæum] patria : quia gentilis fuit [venientem] caſu tunc temporis[de villa] habitationis ſuæ ad ciuitatem ſanctam Ieruſalem[patrem]carnalem [Alexandri & Rufi] quia illi noti erant apud eos : ne res veniat in negationem [vt tolleret] portandam[crucem eius]iam laſſi Ieſu Chriſti.Quod ſignificabat quod gentilitas ab ipſis humeris immediatè crucem ſuſceptura erat ad redemptionem : quæ & tenebras ignorantiæ extirparet,quod Alexander interpretatur : & totam Eccleſiam de gentibus ſanguine ſuo decoraret, quod ſignificat Rufus:& per omnia mœrorem gentium per obedientiam deponeret,quod interpretatur Simon:& hæredes regni ſui faceret, quod interpretatur Cyrenæus : & crucem Chriſti in altum per pœnitentiam extolleret,quod ſuſtollere crucem Chriſti ſignificat : & ad hoc compellerent Iudæi per hoc quod verbum crucis reiecerunt, quod ſignificat angaria. *Act.* 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei : ſed quia repuliſtis illud , & indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ:ecce conuertimur ad gentes.Sic enim præcepit nobis Dominus. *Iſa.* 42. Dedi te in lucem gentium:vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.

Et perducunt eum in Golgotha] ſecundus paragraphus,in quo tangitur horror loci in quo crucifixus eſt Dominus.Quid autem ſit Golgotha,interpretatur Euangeliſta ſubdens [quod eſt interpretatum] in latino[caluariæ locus] vbi multæ caluariæ damnatorum hominum iacebant. Eſt enim caluaria,teſta denudata pilis & pelle : quia ibi per publicam iuſtitiam ſuſpendio , & decollatione iacebant caluariæ eorum plurimę,inter quos mori voluit Dominus : vt oſtenderet quod pro peccatoribus moriebatur , quia ipſi in omnibus vilificare eum intenderunt. *Deut.* 32. Inuenit eum in terra deſerta , in loco horroris & vaſtæ ſolitudinis. *Pſalm.* 87. Poſuerunt me in lacu inferiori,in tenebroſis & in vmbra mortis. Non autem ideò dicitur caluariæ locus , quod ibi ſit ſepulta caluaria Adam:quia illa in Hebron ſepulta eſt, vt dicitur *Ioſue* 17.

Et dabant ei bibere]tertius eſt paragraphus, in quo oſtenditur quod etiam interiora dulciſſimi Domini amaricauerunt[& dabant]ea mala intentione , amaritudinem ſuam declarantes [myrrhatum vinum]acidum , quod amaritudine myrrhæ amarius fecerunt : ſpongiam implentes, & ſpongiam ſambuco arundineo circumponentes , quo ad os in alto crucifixi Domini porrigerent : & ipſum felle miſcuerunt , & hyſſopo herba amariſſima circumpoſuerunt:ſicut dicunt *Matth.* & *Luc.* & *Ioannes.* Et hoc fecerunt quando dixit : Sitio. *Ierem.* 2. Quomodo conuerſa es in amaritudinem vinea aliena? *Deut.* 32. Vua eorum vua fellis , & botrus amariſſimus. Fel draconum vinum eorum: & venenum aſpidum inſanabile. Et ideò ſequitur[& non accepit]quia felleam amaritudinem in hominibus dulcis & rectus Dominus nunquam acceptauit:de quibus *Act.* 8. In amaritudine fellis, & obligatione iniquitatis video te eſſe.

Et crucifigentes eum diuiſerunt veſtimenta eius , mittentes ſortem ſuper eis , quis quid tolleret. Erat autem hora tertia & crucifixerunt eum.

Quartus eſt paragraphus de Domini ſpoliatione , in quo tangitur & truculentia in Domini ſpoliatione,& auaritia in ſpolio, & ſors illicita in diuiſione ſpoliorum. Dicit igitur[& crucifigentes eum]truculenter & atrociter : non ſunt contenti mulcta mortis,imo[diuiſerunt] ſibi inter ſe veſtimenta ſua]quæ tamen paupercula fuerunt : & in hoc notatur auaritia eorum qui tam modica& parum valentia concupierunt. *Hieronymus.* Credenti totus mundus diuitiarum eſt,infidelis etiam obolu indiget. *Ezech.* 13. Violabant me ad populum meum propter puſillum hordei & fragmen panis. *Iob* 24. Nudos dimittunt homines , indumenta tollentes,quibus non eſt operimentum. Quia (ſicut tradunt Patres) totum denudauerunt coram hominibus : & pannum,qui in picturis eius circa lumbos eius repræſentatur , dicitur quod virgo mater de velo ſui capitis ſibi circumligauit [mittentes ſortem]plenius hoc narratur *Ioan.* 19. Vbi

dicitur quod quatuor milites ſibi veſtimenta diuiſerunt: vnicuique militi partem & tunicam. Erat autem tunica inconſutilis deſuper contexta per totum. Et ideò dixerunt: Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de ea cuius ſit. *Pſalm.* 21. Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea: & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Eſt autem miranda patientia & diſpenſatio miſericordiæ Saluatoris, qui ſicut agnus tondentem & occidentem ſe ſuo vellere veſtit: ita ſe tondentes & ſpoliantes, & occidentes ſe, ſuo veſtitu veſtiuit: oſtendens quod niſi ſuis exemplis veſtirentur, ignominioſa nuditas eorum eſſet coram oculis Dei & Angelorum apparens. *Ezech.* 16. Eras nuda & ignominioſa & confuſione plena, & expandi amictum meum ſuper te. Hoc eſt ergo quod dicit [ſuper eis] veſtimentis [ſortem mittentes] fortuitam [quid] de veſtitu [quis] militum [tolleret] in vſus ſuos redigendo.

Erat autem hora tertia] Quintus eſt paragraphus, in quo tangitur hora crucifixioni congrua: & hoc eſt quod dicit [Erat autem] tunc [hora tertia] ab ortu ſolis quæ medium aſcenſum ſolis oſtendit ad meridiem. Videtur autem contrarium id quod dicitur *Ioan.* 19. vbi dicitur quod erat hora quaſi ſexta, quando ſol eſt in puncto meridiei. Sed ad hoc dicit *Beda & quidam alij*, quod hora tertia crucifixus eſt coram Pilato linguis Iudæorum: hora autem ſexta ſuſpenſus in ligno crucifixus eſt manibus gentilium: & ſic verificat vtrumque dictum & ſoluit contrarietatem. Alij probabilius dicunt quod in veritate in hora tertia Dominus iam condemnatus, eductus erat: & in hora tertia incepta eſt crucifixio eius: & occupatis eis in crucifixione, fluxit tempus in crucis erectione, & deinde ad crucem aptatione, & conclauatione vſque ad ſextam: & in hora ſexta crucifixio fuit conſummata: & ideò quod hic dicitur verum eſt de crucifixionis principio, & quod dicit Ioannes verum eſt de crucifixionis conſummatione: & eſt ſenſus [Erat autem] hoc eſt, eſſe incipiebat [hora tertia] & [crucifixerunt] hoc eſt, crucifigere inceperunt eum. Hæc autem hora conueniens erat: quia ex quo poſt meridiem Adam iam peccauerat & abſcondit ſe, turpitudinem ſuam conſiderans, à luce præſentiæ Domini: oportuit quod ante meridiem tentatio eius ageretur, & mulier ad conſenſum induceretur, quæ viro guſtum necis obtulit: & ad hoc probabiliter tres horæ exiguntur: & ſic tempus redemptionis conueniebat tempori proditionis, ſicut lignum redemptionis congruebat ligno proditionis. *Eccli.* 3. Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa. Hoc tempus eſt quod cum deſiderio patres expectauerunt. *Eccli.* 26. Feſtina tempus, & memento finis, vt enarrent mirabilia tua.

Et erat titulus cauſæ eius inſcriptus: Rex Iudæorum.

Hic eſt ſextus paragraphus, in quo honeſtas cauſæ & innocentia Domini deſcribitur: dicuntur autem hic tria: modus, & materia, & virtus. Modum notat cùm dicit [titulus] quod deriuatur à Græco titan, quod eſt radius, quia totum mundum ſuo lumine titulus iſte irradiauit: erat enim ſimul & memorialis, & præconialis, & triumphalis. Memorialis qui nunquam obliuione deleatur. *Thren.* 3. Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea. Propter hunc enim titulum ponimus Dominum ſuper cor noſtrum: vt nunquam operis redemptionis obliuiſcamur ad gratiarum actiones. *Cantic.* 8. Pone me ſicut ſignaculum ſuper cor tuum, & ſuper brachium tuum: quia fortis eſt vt mors dilectio. *Cantic.* 1. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Præconialis eſt vt omni laude extollatur. *Eccli.* 43. Magnificantes Dominum quantumcunque poteritis, superualebit adhuc. *Pſalm.* 144. Laudem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini ſancto eius. *Eccli.* 43. Benedicentes Dominum, exaltate eum quantum poteſtis: maior eſt enim omni laude. Quis enim dignè laudare valeat opus redemptionis: in quo Pater vt ſeruum redimeret, filium tradidit: in quo Filius pro ſuis ſeipſum in oblationem obtulit: in quo Spiritus ſanctus ſanctitate omnia compleuit? Hic titulus etiam triumphalis eſt, in quo Chriſtus de morte & mortis auctore triumphauit, & mortis carcerem confregit, & ſuos liberatos eduxit. *Iſa.* 63. Ego qui loquor iuſtitiam, & propugnator ſum ad ſaluandum. *Oſea* 13. O mors ero mors tua: morſus tuus ero inferne.

Materia tangitur, cùm dicit [cauſæ eius] hoc eſt, cauſa pro qua crucifigebatur. Non enim vt homicida & ſeditioſus, ſed potius vt ſuo cruore etiam homicidas & ſeditioſos liberans: quod Barrabæ ſignificat dimiſſio, & latronis in paradiſum introductio *Ioan.* 19. Hæc igitur eſt ſibi cauſa paſſionis: & ideò ſignificatur per agnum paſchalem, qui ſua morte captiuos liberauit, & ſuo cruore liberatos aſſecurauit ab Angelo percuſſore. *Exod.* 12. [inſcriptus] autem eſt vt nulla eum deleret obliuio. *Habac.* 2. Scribe viſum, & exara eum ſuper tabulas: vt percurrat qui legerit. Erat autem, vt *Ioan.* 19. dicit, ſcriptus hebraicè propter patrum religionem & virtutem: græcè propter Græcorum ſapientiam, vt ſciamus quod dicitur 1. *Corinth.* 1. Nos prædicamus Chriſtum crucifixum: Iudæis quidem ſcandalum: gentibus autem ſtultitiam: ipſis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem & ſapientiam. Latinis autem literis ſcriptus fuit, propter latinorum poteſtatem & monarchiã, vt ſciamus quod dicitur *Matth.* 28. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Sic ergo in titulo eſt perfectio virtutis, & ſapientiæ, & poteſtatis: Virtutis ad bene viuendum, ſapientiæ ad bene intelligendum, poteſtatis ad à contrarietatibus ſe defendendum: & ideò hic titulus corrumpi Iudæis petentibus non potuit, quia Spiritus ſanctus non permiſit.

Rex Iudæorum] Hoc enim & non aliud obiiciebant, & quia in hoc Romano contradixiſſet Cæſari. Sed Spiritus ſanctus hoc voluit vt honeſtas paſſionis omnibus legentibus oſtenderetur: eſt enim Rex (ſecundum diffinitiones eorum qui de vrbanitatibus tractauerunt) rector regni (quod eſt boni, hoc eſt, honeſti, & delectabilis, & vtilis non ſibi ſed patriæ) & legum æquiſſimarum, & ordinis officiorum, & finium quibus beatitudo vitæ attingitur, perfecta poteſtate diſtributio. Vnde *Dionyſ. in libro de Diuinis nominibus*. Regnum eſt omnis finis, & legis, & ordinis diſtributio. Diſtribuitur autem à Rege omnia continente: quando vniuſcuiuſque ſua, & ex propria dignitate quilibet ad ſibi aptatur cognoſcens: & hæc nullus vnquam perfecit diſtribuens in mundo niſi Chriſtus: & ideò dicitur *Iſa.* 33. Dominus legifer noſter,

ſter, Dominus rex noſter. *Ierem.*24. Hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter [Iudæorum] autem dicitur, quia Iudæus confitens & glorificans interpretatur; quia confeſſio & pulchritudo eſt in conſpectu eius. Quia in talibus qui veritatem verbi, operis, & iudicij. & fidei habent in confeſſione (in quibus gloria Dei ſemper eſt in conuerſatione) regnat Chriſtus rex noſter. *Luc.*1. Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Huic titulo additur *Ioan.*19. IESVS Nazarenus. Sed quia hoc in cauſam crucifixionis ſibi non obiiciebatur, ideò hic non ponitur: non enim negari poterat quin IESVS, hoc eſt, Saluator eſſet, qui tot in anima & corpore ſaluauerat. Nec obiiciebatur quod IESVS Nazarenus eſſet, qui inter eos germinauerat cum flore conuerſationis. *Eccli.*24. Flores mei fructus honoris & honeſtatis. Hic igitur eſt titulus.

Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum à dextris, & alium à ſiniſtris eius. Et impleta eſt ſcriptura quæ dicit: & cum iniquis reputatus eſt.

Septimus eſt iſte paragraphus, in quo quidem turpare intenderunt, ſed non poterant ad ſcripturæ & veritatis impletionem: & ideò duo iſta ſimul hìc dicuntur, & hoc eſt [Et cum eo] non ſimili cauſa [crucifigunt duos latrones] propter ſcelera damnatos. *Matth.*9. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Et ideò quos cauſam habuit incarnationis, hos ſocios voluit habere paſſionis [vnum à dextris] qui in fine pœnituiſſe dicitur, & Diſmas vocari perhibetur. *Matth.*25. Statuet oues quidem à dextris, hœdos autem à ſiniſtris [& vnum à ſiniſtris] qui in pertinacia remanſit, & Geſmas vocatus eſſe dicitur. *Prouerb.*4. Vias quæ à dextris ſunt nouit Dominus. Peruerſæ autem quæ à ſiniſtris ſunt. Vnde *gloſſa Matth.*24. Vnus aſſumetur, & alter relinquetur. *Rom.*9. Iacob dilexi: Eſau autem odio habui. Luctatorem enim in paſſionibus diligit, & reprobat eum qui propter carnis mollitiem coniungitur blaſphemantibus. Hoc igitur fecerunt vt infamem facerent ex ſocietate crucifixorum [Et] tamen ſine voluntate ipſorum ad ſua facta [impleta eſt ſcriptura] *Iſa.*53. [quæ dicit] præuidens iſta in Spiritu ſancto [Et cum impiis deputatus eſt] Litera *Iſaiæ* ſic dicit: Pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis deputatus eſt: & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus orauit.

Et prætereuntes blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas: ſaluum fac temetipſum, deſcendens de cruce.

Tangitur hìc de irriſione crucifixi: irriſio autem hæc facta eſt à tribus generibus hominum: ſcilicet, prætereuntibus, ſacerdotibus, & latronibus: & ſecundum hæc tria recipit diuiſionem. Irriſio prætereuntium habet tria: blaſphemiam, motus capitis, & improperium in verbis. Dicit igitur [Et prætereuntes] Qui vagos in mundi vanitatibus ſignificant, ſtabiliter in veritate non manentes. *Ierem.*14. Populus hic dilexit mouere pedes ſuos, & Domino non placuit. *Iob* 11. Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri ſe natum liberum putat [blaſphemabant eum: dicentes] eum virtutes quas fecerat in principe dæmoniorum perfeciſſe. *ſupra* 3. Qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habebit remiſſionem in æternum. *Iſa.*1. Dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſraël, abalienati ſunt retrorſum [mouentes capita] in ſignum comminationis & irriſionis: vnde de Sennacherib dicitur *Iſa.*37. Poſt te mouebit caput virgo filia Sion. Et hæc irriſio per comminationem Propheticam eſt cauſa captiuitatis ipſorum. Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos. Quia mouendo capita circumdabant ipſum [& dicentes] improperando [Vah] Interiectio eſt indignantis. *Iob* 38. Cùm audierit ſonitum buccinæ, dicet vah [qui deſtruis templum Dei] ſicut dixiſti *Ioan.*2. [& in tribus diebus reædificas] tua virtute, quæ nunc tam infirma apparet. *Habac.*3. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius [Saluum fac temetipſum] virtute quam de te in poteſtate reædificandi templum prædicaſti [deſcendens de cruce] Sed iſti non cognouerunt quod non venerat vt ſeipſum temporaliter ſaluaret, ſed omnes: & ideò non deſcendat de cruce, ſed potius aſcendat. *Ioan.*12. Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum. Si ſerpens de palo deponitur *Num.*21. nullus à morſu ſerpentis liberatur. *Ioan.*3. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Similiter & ſummi Sacerdotes illudentes ad alterutrum cum Scribis dicebant: Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Chriſtus Rex Iſraël deſcendat nunc de cruce, vt videamus & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant conuitiabantur ei.

Similiter & ſummi Sacerdotes] Secunda irriſio eſt [illudentes ei] ſicut & primo fecerant in domo ſummi Pontificis [ad alterutrum] in exultatione [cum Scribis] qui nequam dederant conſilium [dicebant] *Prouerb* 2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis [Alios ſaluos fecit] hoc enim innegabile fuit. *Act.*10. Pertranſiuit benefaciendo, & ſanando omnes oppreſſos à Diabolo [ſeipſum non poteſt ſaluum facere] quia alios non ſaluaret, niſi ſeipſum non ſaluando: ſicut pelicanus qui non ſaluat pullos, niſi ſeipſum non ſaluando. *Pſalm.*101. Similis factus ſum pelicano ſolitudinis [Chriſtus Rex Iſraël] ſicut, ſupple, ipſe de ſe dicebat: qui Chriſtus omnia reformabit, & ſaluabit. Sed iſti ſcripturam diſſimilant, quæ dicit quod & Chriſtus ſaluabit per mortem. *Thren.*4. Ante faciem noſtram Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: in vmbra tua viuemus inter gentes [deſcendat nunc de cruce] imo ſecundum intentionem noſtræ ſalutis exaltet ſe in cruce [vt videa-

mus & credamus ei]hoc eſt, vt videamus virtutem ipſius & ſic credamus ei. *Luc.* 4. Vtique dicetis mihi hanc ſimilitudinem, Medice cura teipſum. Nos audiuimus quia videmus effectum crucis,& ideò credimus ei. 1. *Corinth*, 1. Placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. *Galat.* 6, Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Vnde Eccleſia cantat:Nos autem gloriari oportet in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, in quo eſt ſalus, vita & reſurrectio noſtra; per quem ſaluati,& liberati ſumus [& qui cum eo crucifixi erant] latrones conuitiabantur ei] & *Gloſſa* dicit quod plurale ponitur pro ſingulari : quia vnus latronum conuitiabatur ei, ſicut dicitur *Luc.* 23. Alter autem corripuit eum dicens : Neque tu times Deum qui in eadem damnatione es:& nos quidem iuſtè,nam digna factis recipimus:hic autem nihil mali facit. Tamen veritas hiſtoriæ fuit quòd primo ambo Chriſto conuitiabantur,& poſtea viſis ſignis quæ fiebant,alter conuerſus eſt:& tunc veniam impetrauit. *Habac.* 3. In medio duum animalium cognoſceris,hoc eſt, brutaliter & animaliter viuentium.Hoc eſt igitur quod dicit:

Et facta hora ſexta tenebræ factæ ſunt per totam terram vſque in horam nonam.

Tangitur hîc de modo mortis Domini:dicuntur autem tria:ſcilicet,elementorum ſiue mundi in morte Chriſti diſpoſitio, morientis in clamore oſtenſio,& eorum quæ mortem Chriſti teſtabantur ſe ſuſtinere non poſſe aperta confeſſio. In primo dicit[& facta hora ſexta] quando lux clariſſimæ animæ Chriſti eſt mundo ſubtracta [tenebræ factæ ſunt] viſibiles exterius per totam terram Iudæorum & etiam amplius : vnde *Origenes in gloſſa ſuper Exodum*, vbi adaptat plagas Ægypti operibus recreationis, dicit quod ſicut per totam terram Ægypti tenebræ factæ ſunt per triduum excepta terra Geſſen, in qua habitabant Iudæi, ſic in Paſſione Domini per tres horas factæ ſunt tenebræ per ſolam terram Iudæorum & non alibi. Sed hoc ſtare non videtur, quia dicit *Dionyſius in epiſtola ad Apoliphanem*, quod tenebræ illæ extendebantur vſque ad regiones Iliacas,hoc eſt, vſque ad Phrigiam vbi fuit Troia:& hoc longè eſt vltra terram Iudæorum. Adhuc autem has tenebras apud Heliopolim ciuitatem Ægypti *Dionyſius* cum *Apoliphane* conſpexit. In hora autem tenebrarum *Dionyſius* concordat cum his quæ hîc dicuntur.

Tenebrarum autem modus(vt dicit *Dionyſius*) iſte fuit, quod luna cum eſſet quintadecima tam in circulo deferenti, quam in circulo æquinoctiali,à ſole multum deſtitit. Cum enim eſſet quintadecima ſecundum gradus æquinoctialis,numerando à ſole in lunam, deſtitit per centum & tres gradus de gradibus æquinoctialis : quia tredecim gradibus plus deſtitit à ſole quam per medium cæli. In gradibus autem deferentis circuli à deferente ſole deſtitit per medium deferentis, & per ſpatium motus vnius diei:& hæc duo ſpatia infra momentum rediuit, & ſe Soli ſuppoſuit maiori oppoſitione quam facere potuit : quia *Dionyſ.* dicit, quod æthiopicis velis totum ſolem obtenebrauit : & ante tempus veſpertinum totum illud ſpatium rediuit in locum quem naturaliter tenuit : & ſic in circulo æquinoctiali dies motus reflexiuos fecit,in quo neceſſe fuit duas quietes intercidere, quod ſecundum omnem naturam eſt impoſſibile. Præterea infra nonam & duodecimam horam,eundo ad ſolē & redeundo, ſpatium centum & trium graduum his peregit, quod eſt ducentorū, & ſex graduum quod eſt aliud impoſſibile, cum in ſpatio trium horarum non peragat luna naturali curſu parum plus quam duos gradus. Adhuc autem in vna parte circuli, & rediuit ad ſolem & receſſit ab ipſo ad locum ſuum : quod erat omnibus aliis maius inconueniens, propter quod quærens *Dionyſ. ab Apoliphane* dixit:O ſpeculum doctrinæ Apolliphanes, quid his ſecretis adſcribis?& reſpondens *Apoliphanes Dionyſio*,dixit : O bone *Dionyſi*,hic iniuriæ ſunt diuinarū rerum.Hæc autem omnia ſi quis ſubtiliter inſpiciat dicta *Dionyſij* ad Apolliphanem continentur *Amos* 8. Occidet ſol in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die luminis. *Ioel.* 2. Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt lumen ſuum. Quia ſi luna ſe ſoli ſuppoſuit, ſicut dicit *Dionyſ.* tunc oportuit lunam eſſe tenebroſam, & ſic oportuit quod in tribus horis nulla, & nouacularis ſiue monoides,& panſelenos ſiue plena, & amphicirtos, hoc eſt, plus quam plena appareret. *Iob* 5. Per diem incurrent in tenebras, & quaſi nocte ſic palpabunt in meridie. *Gloſſ.* Sol refugit, quia non poterat videre mortem Chriſti, & collaborabat laboranti : vel ne impij blaſphemantes ſua luce fruerentur.

Vſque in horam nonam]quod quidam dicunt hoc eſſe miraculum, quod per tres horas eclipſis durauerit:non eſt ſatis perſpectè dictum,quia eclipſis per tres horas durare poterat:ſed illa quæ ante diximus exaltant iſtud miraculum ſuper omnia miracula quæ facta ſunt de cælo.

Et circa horam nonam exclamauit voce magna Ieſus dicēs·Eloi, eloi,lamma ſabacthani?quod eſt interpretatum, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Et quidam de circunſtantibus audientes dicebant : Ecce Eliam vocat. Currens autem vnus, & implens ſpongiam aceto, circumponenſque calamo, potum dabat ei dicens:Sinite:videamus ſi veniat Elias ad deponendum eum. Ieſus autem emiſſa voce magna expirauit.

Et circa horam nonam] & tempore quo in peccatis abſconſum inclamauit Adam.Hic autem duo dicuntur:ſcilicet,clamor Chriſti,& peruerſus intellectus clamoris. Dicit igitur [& circa horam nonam]quando à principio clamauerat Adam vbi es *Geneſ.* 3.[clamauit voce magna] peccatum inclamando, quod tantæ mortis & miſeriæ cauſa fuerat [dicens] in clamore[eloi, eloi, lamma ſabacthani]& hoc Euangeliſta latinis interpretatur verbis,dicens:quod eſt interpretatum latinè [Deus meus,Deus meus]bis dicit,Deus meus, quia Deus eſt Pater ſecundum Deitatem per generationem æternam;& Deus Filij:hoc eſt,ſecundum humanitatem

tatem, quia fecit eum ſecundum generationem humanam[vt quid]hoc eſt, quare: ac ſi dicat: Quã nefaria & tibi moleſta res erat, pro qua[me] vnigenitum tuum ſic [dereliquiſti] vt me tam turpi & acerbæ morti exponeres? Litera noſtra habet. Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti? Et addidit Eſdras, quod Dauid ſubticuerat: verba delictorum meorum, hoc eſt, hæc ſunt verba delictorum eorum, qui ſunt mei quos ego redemi: & pro delictis eorum & facta ſunt & dicta. Et attende quod in iſto clamore non adhuc erant tenebræ: & ideò quod dictum eſt, accipiendum eſt per anticipationem[& quidam de circumſtantibus] Romanis militibus, qui Hebræam linguam non intelligebant [dicebant: ecce Eliam vocat]putantes quod eloi ſonaret idem quod Elias: propter quandam affinitatem ſoni.

Currens autem vnus]qui præ cæteris curioſior erat[implens ſpongiam]potu confortante [aceto] quod penetratiuum erat. vt interiorem ſitim extingueret [circumponenſque] ſpongiam [calamo] ſambuci quouſque ad os Chriſti pertingere poſſet [potum]quo confortaretur[dabat ei]non pietatis, ſed curioſitatis cauſa[dicens]ad conſocios [ſinite] à tormentis ceſſate pauliſper[videamus]per experimentum [ſi veniat Elias] qui in anteceſſorem Chriſti venturus eſſe prædicabatur Propheta. *Malach.vlt.*[ad deponendum eum]de cruce. *Pſal.* 68. Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.

Ieſus autem] intendens operi noſtræ redemptionis, non in clamationem inſultantium [emiſſa voce magna]quæ magnæ virtutis adhuc erat indicium[expirauit] hoc eſt, in manus Patris ſpiritum tradidit. *Luc.* 23. Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. *Ioan.* 19. Cum accepiſſet acetum, dixit: Conſummatum eſt: & inclinato capite tradidit ſpiritum. Et tunc tenebræ factæ ſunt per totam terram, de quibus dicit *Hieronym. in gloſſ.* Hic adeſt Noe inebriatur ac nudatur: cælo ac terra tenebroſo pallio tectus, & ab homine irriſus. Hic ſtillauit de ligno ſanguis. Noe enim Chriſtum ſignificauit: ebrietas eius ebrietatem arbotit in paſſione, vt quaſi ſui oblitus videretur. Nudatus autem eſt ſpoliatione militum, tectus autem tanquam duobus filiis: cælo lumen retrahente, & terra vmbras expandente; ne nudatus oculis irriſorum appareret. Hic eſt irriſus à Cham imitatoribus. Hic de ligno crucis ſtillauit ſanguis redemptionis de ligno vitæ quod eſt Chriſtus. *Prou.* 3. Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam; & qui tenuerint eam, beati.

Et velum templi ſciſſum eſt in duo à ſummo vſque deorſum.

Tangit Chriſti mortem conſequentia. & ſunt duo: apertio ſecretorum, & conuerſio infidelium. De primo dicit[& velum] quod à velando dicitur [templi] quod diſtinguebat ſancta à ſanctis Sanctorum. Et de velo iſto dicitur *Hebr.* 9. Hoc ſignificante Spiritu ſancto nondũ propalatam eſſe Sanctorum viá adhuc priori tabernaculo habente ſtatum, ſed modo ſciſſo velo ſignificatur, quod in morte Chriſti via ad ſancta Sanctorum eſt propalata. *Apoc.* 11. Apertum eſt templum Dei in cælo: & viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius: quæ omnia continent ſacramenta noſtræ redemptionis, hic enim eſt arca noui teſtamenti [in duas partes] credentium Iudæorum, & fidelium Gentium. *Rom.* 3. An Iudæorũ Deus tantum? nonne & gentium? Imo & gentium. Quoniam quidem vnus eſt Deus, qui iuſtificat circumciſionem ex fide & præputium per fidem [à ſummo vſque deorſum]hoc eſt, à maximo vſque ad minimum: vel à litera vſque ad ſpiritum. 2. *Corinth.* 3. Nos omnes reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur.

Videns autem centurio qui ex aduerſo ſtabat, quia ſic clamans expiraſſet: ait. Verè hic homo filius Dei erat.

Ecce conuerſio infidelium qui ante velum habebant ſupra cor eorum. Centurio autem fuit qui centum ſub ſe habebat milites, & erat gentilis [videns autem centurio qui ſtabat ex aduerſo] ordinans eos qui occidebant damnatos, & [videns]ea quæ fiebant: vt dicitur *Luc.* 23. Quia ſic clamans in tenebris, & ſciſſura petrarũ, & monumentorum apertione, diuiſione veli templi, & maxime in clamore valido vocis, quæ in morientibus acui ſolet. *Hebr.* 5. Cum clamore valido, & lacrymis offerens preces, ſupplicationeſque ad Deum. Et pro crucifixoribus *Luc.* 23. Pater ignoſce illis quia neſciunt quid faciunt. Et [quia ſic clamans expiraſſet]quod mirandæ pietatis eſſe videbatur[ait; verè] ſicut probant iſta prodigia [hic homo] qui in humanitate apparuit extra, intus [filius Dei erat] aliter enim tanta gloria Dei in morte eius non appareret. *Ioan.* 1. Vidimus gloriam eius: gloriam quaſi vnigeniti à Patre. Et ideò dicitur *Luc.* 23. Quod alij etiam videntes percutientes pectora ſua reuerſi ſunt in ciuitatem.

Erant autem & mulieres de longe aſpicientes inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioſeph mater, & Salome: & cùm eſſet in Galilæa ſequebantur eum, & miniſtrabant ei: & aliæ multæ quæ ſimul aſcenderant cum eo Ieroſolymam.

Hic igitur de Domini ſepultura, & habet tres partes, in quarum prima deſcriptio ponitur eorum qui officium funeri Domini impenderunt pietatis: in ſecunda qualiter impetratũ fuit à Pilato, ſiue modus deſcribitur impetrationis *ibi* [& audacter introiuit] in tertia ponitur modus ſepulturæ *ibi* [Ioſeph autem mercatus, &c.] Adhuc autem in prima harum duo dicuntur: ſcilicet, deſcriptio ſanctarum fœminarum, & deſcriptio Ioſeph qui Chriſtum ſepeliuit. Mulieres autẽ deſcribuntur in ſpeciali, & in generali. In ſpeciali à tribus: à diligentia obſeruationis, à nominibus, & ab obſequio pietatis.

Dicit igitur[erant autem mulieres]affectu pietatis flentes[de longe] extra turbam ſtantes primò: poſtea autem aliis reuertentibus in ciuitatem compunctis, audaciam accipientes & ad crucem accedentes. Vnde *Ioan.* 19. Stabát autẽ iuxta crucẽ Ieſu mater eius, & ſoror matris eius, Maria Cleophe, & Maria Magdalene [aſpicientes] quæ fiebant & circa Dominum & in paſſionibus. & prodigia quæ oſtendit Deus. Et tangit deſcriptionem earum in ſpeciali [inter quas erant Maria Magda-

lenæ] quia multæ fuerunt : ſed iſtæ erant inter eas principales. Maria Magdalene Domini IESV dilectrix præcipua. *Luc.*7. Dimittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum. *Luc.*8. De qua ſeptem dæmonia exierant [& Maria mater Iacobi minoris] Apoſtoli[&]hæc eadem erat [mater Ioſeph] qui cognominabatur Barſabas , ſiue iuſtus: qui fuit vnus de Diſcipulis poſitus ad ſortes cum Matthia *Act.*1. [&] Maria [Salome] filia : quæ erant ſorores beatæ Virginis & materteræ Domini [Et cùm eſſet] Dominus [in Galilæa]per omne tempus ſuæ prædicationis[ſequebantur eum]propter doctrinam [& miniſtrabant ei] de facultatibus ſuis *Luc.*23. Et hæc eſt deſcriptio ab obſequio pietatis. Vnde de bona vidua dicitur 1. *Timoth.*5. Si ſanctorum pedes lauit , ſi hoſpitio recepit , ſi omne bonum opus ſubſecuta eſt.

Et aliæ multæ] Deſcriptio eſt in generali ſiue communi [quæ ſimul cum Domino aſcenderant] ad diem feſtum , ad quem tota terra aſcendere tenebatur ex lege *Exod.*23. & hoc eſt[cum eo]IESV [Ieruſalem] ſicut Ioanna & Suſanna vxor Chuſi procuratoris Herodis , & quibus dixit Dominus *Luc.*23. Filiæ Ieruſalem nolite flere ſuper me,ſed ſuper voſipſas flete : quia ſi in viridi hæc faciunt, in arido quid fiet?

Et cùm iam ſero eſſet factum (quia erat paraſcene, quod eſt ante Sabbatum) venit Ioſeph ab Arimathia nobilis decurio, qui & ipſe erat expectans regnum Dei.

Hic deſcribitur pietas Ioſeph ab Arimathia, qui in nullo à virtutibus prædeceſſorum nominis ſui minor apparuit. Sicut enim Ioſeph Patriarcha captiuitatem & venditionem Chriſti, & ſalutem gentium per Chriſtum factam, virtutibus ſuis præfigurauit:& ſicut Ioſeph nutritius Domini diligenter obſecutus fuit ; ita iſte nunc paribus virtutibus mortuo Domino officium funeris impendit. Deſcribit autem in hoc illuſtri viro temporis ad obſequendum congruitatem , fidelitatem, nominis non vacuam proprietatem, gentem,generis nobilitatem , dignitatem , & religionem : quibus dignus habitus eſt ad obſequendum tanto funeri. Dicit igitur in tempore tria : diei paſſionis complementum,temporis negotium,& futuri temporis perfectum Sabbatum.

Dicit ergo[Et cùm ſero factum eſſet]Toto die perfecto in opere noſtræ redemptionis , quod ad illud ſero perfectum erat. *Deut.*32. Date magnificentiam Deo noſtro. Dei perfecta ſunt opera.Hæc eſt oratio veſpertina quam pro nobis Chriſtus obtulit,quæ ad Patrem aſcendit. *Pſalm.*140. Eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum. Hic eſt pinguis agnus qui circa veſpere eſt oblatus *Exod.*12. Serò enim hoc eſt complementum noſtræ redemptionis:In vigilia enim matutina captus eſt , & illuſus fuit coram Pontificibus : in prima productus Pilati prætorio, & accuſatus : in tertia condemnatus:in ſexta mortuus:in nona adhuc remanſit in cruce diſtenſus : in veſpera deponitur, ideò completo opere noſtræ redemptionis , in completorio ſepultus. In ſerò ergo veſperatum iſtud fuit *Ruth* 2. De mane vſque ad nunc ſtat in agro , & nec ad momentum quidem domum reuerſa eſt:ad literam. Sapientia Dei ſic in agro ante portam ciuitatis ſuſpenſa ſtetit, nec ad momentum ſe paſſionibus ſubtrahens , donec perfecit redemptionem [quia paraſceue erat]Deſcribit tempus à negotio temporis. Paraſceue enim Græcè, latinè ſonat præparatio : quia tunc neceſſaria ad ſabbatum ſequens præparabantur. Sicut etiam *Exod.*16. Dominus præcepit,quod ſexta feria duplum mannatis colligeretur propter ſabbatum futurum. Tunc etiam Ioſeph iſte præparabat quieti Domini in ſepulchro neceſſaria , præparando ſepulchrum, & mercando ſyndonem,& cum Nicodemo parando mixturam myrrhæ , & aloes quaſi libras centum : ſicut dicitur *Ioan.*19. 1.*Paralip. vltimo.* Omnis hæc copia quam paramus, vt ædificetur domus(hoc eſt,ſepulchrum)nomini ſancto tuo,de manu tua eſt,& tua ſunt omnia : ſcio Domine quod ſimplicitatem diligas,& probas corda: vnde & egò in ſimplicitate cordis mei lætus obtuli vniuerſa hæc[ante ſabbatum]futurum,in quo non erat congruum operari omnibus iam perfectis. *Hebr.*4. Operibus ab inſtitutione mundi perfectis , dixit de die ſeptima ſic : Et requieuit Deus die ſeptima ab omnibus operibus.Sic etiam completo opere redemptionis cum abundantia gratiæ ſepulchrum intrauit. *Iob* 5. Ingredieris in abundantia ſepulchrum ſicut infertur aceruus tritici in tempore ſuo. Et ideò dicitur *I'a.*11. *ſecundum tranſlationem ſeptuaginta* , Erit ſepulchrum eius glorioſum.Hæc igitur eſt congruitas temporis.

Venit] Fidelitatem quam habuit ad viuum, voluit etiam exhibere mortuo. Hæc enim eſt vera fidelitas. *Ruth* 2. Benedictus ſit à Domino ; quia eandem gratiam quam præbuerat viuis , ſeruauit & mortuis. Et ideò notatur fidelitas eius qui ad mortuum venit , & damnatum non erubuit. Sic laudat Apoſtolus Oneſiphorum 2.*Timoth.*1. quia eum captiuum, & ferè damnatum ſolicitè quæſiuit,& inuenit,& catenam ſuam non erubuit.

Ioſeph] Ecce laus nominis,quod à ſignificatione ſua non cecidit : quia accreſcens cum virtute fuit : accreſcens Chriſto , cùm etiam Apoſtoli relicto Chriſto fugerunt. *Geneſ.*49. Filius accreſcens Ioſeph , filius accreſcens , & decorus aſpectu.

Ab Arimathia] natus : & eſt laus à patria & gente.Hæc enim erat ciuitas Samuelis , cui iſte in nullo fuit inferior : ſed probans ſe tanti conciuis conſortem,& tanti Iudicis in omni dignitatis honore hæredem (Vnde Arimathia ſuſcitans donum Domino,vel vigilia donationis Domini interpretatur) Quia & iſte dona Samuelis ſuſcitauit in omni honeſtate : & ad hoc vigilauit , vt dona à Domino per ſpoliantes eum abſtracta ſuis reſuſcitaret impenſis. 1.*Paral.vlt.* Populum qui repertus eſt vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria,Domine Deus Iſraël. Populus autem qui poſt fugam omnium repertus eſt,fuit turba ſanctarum mulierum , & Nicodemi & præcipui inter omnes Ioſeph ab Arimathia.

Nobilis]Laus eſt à natalibus : talibus enim natalibus dignus fuit, qui ſummo maieſtatis Domino in obſequio electus eſt. Hic eſt qui laudatur in Eccleſiis *Prouerb. vltim.* Nobilis in portis vir eius quando ſederit cum ſenatoribus terræ , inter quos tenet principatum : quia aliis fugientibus Chriſto accreuit.

Decurio] Ecce laudatur à dignitatis ſuæ poteſtate. Decurio enim vocatur,qui officium publicæ

dignitatis

dignitatis in curia Imperatoris adminiſtrauit electus. De his dedit conſilium Ietro *Exod.* 18. Prouide de omni plebe viros ſapientes & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam, & conſtitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Ex talibus igitur electus factus eſt decurio. Vnde *Luc.* 23. Et ecce vir nomine Ioſeph qui erat decurio vir bonus & iuſtus. Hic non conſenſerat conſilio & actibus eorum ab Arimathia ciuitate Iudæ.

Qui & ipſe erat expectans regnum Dei] Laus eſt à religione. Fide enim & ſpe [regnum Dei] ſuſcitandum in Chriſto, & firmandum [expectabat] religione & pietate ſuſpenſus ad illud *Luc.* 23. Qui expectabat & ipſe regnum Dei. Sicut & ſanctus Simeon & felix Anna regnum Dei in Chriſto expectabant *Luc.* 2. Vnde dicitur *Sapient.* 10. Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei. Quod iam in ſacramentis perfectum, & per Chriſtum confirmatum eſt. *Luc.* 17. Regnum Dei intra vos eſt.

Et audacter introiuit ad Pilatum & petiit corpus IESV.

Tangit impetrationem corporis Domini: & dicuntur tria: corporis petitio, de morte certificatio, & corporis conceſſio. Petitio tangitur quando dicit [Et audacter] omni timore depoſito, ſicut homo poteſtatem habens plus ex virtute quam ex adiutoribus. *Eccli.* 7. Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates [introiuit] in palatium [ad Pilatum] præſidem. *Eccli.* 48. In diebus ſuis non pertimuit principem: & potentia nemo vicit illum [& petiit corpus IESV] ſibi concedi à publica poteſtate, hoc præferens omni theſauro. *Sapient.* 7. Præpoſui illam regnis & ſceptris, & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius.

Pilatus autem mirabatur ſi iam obiiſſet. Et acceerſito centurione, interrogauit eum ſi iam mortuus eſſet. Et cum cognouiſſet à centurione: donauit corpus Ioſeph.

Hîc tangit mortis Chriſti certificationem. Dicit autem tria: admirationem, inquiſitionem, & certificationem. Dicit igitur [Pilatus autem mirabatur ſi] tantæ victoriæ homo & potentiæ, qui cælum mutauit, qui ſaxa ſcidit, qui tumulos aperuit, qui velum per ſciſſuram diuiſit [iam] quaſi talibus pœnis mortis ſuperatus [obiiſſet] Potius enim ſibi mors cedere quam ipſe morti cedebat, vt Pilato videbatur, debebat. Hac igitur de cauſa mirabatur: vnde etiam miniſtri ſceleris non fregerunt eius crura, quia iam ante tempus æſtimatum inuenerunt eum mortuum, ſicut dicitur *Ioan.* 19. [& acceerſito Centurione] qui crucifixoribus præerat, & Deum glorificauerat dicens: Verè filius Dei erat iſte [interrogauit eum ſi iam mortuus eſſet] vt certiſſime ſciret id de quo mirabatur. *Iob* 29. Cauſam quam neſciebam diligentiſſimè inueſtigabam [& cum cognouiſſet à Centurione] qui crucifixoribus præerat quod mortuus eſſet, quia ipſe viderat eum clamantem expirare [donauit corpus] IESV [Ioſeph] ſepeliendum: & tantò faciliùs donauit quanto plura viderat miracula. *Pſalm.* 97. Cantate Domino canticum nouum: quia mirabilia fecit. *Pſalm.* 67. Pſallite ei qui aſcendit ſuper occaſum, hoc eſt per miracula ſuæ mortis eleuatur, & ideò tam facilis fuit Pilatus ad donandum corpus.

Ioſeph autem mercatus ſyndonem, & deponens eum, inuoluit ſyndone.

Hîc tangitur dominica ſepultura: quinque autem dicit: ſcilicet, expenſas inuolutionis, depoſitionem corporis, ſolennitatem ſepelitionis, clauſuram munitionis, obſeruationem ſacrarum mulierum tantam cuſtodiam adhibentium vt obſeruarent locum ſepelitionis. Dicit igitur de primo [Ioſeph autem mercatus ſyndonem] pannum candentis linei, qui innocentiam Domini & lilioſam ſignificabat caſtitatem: vt qui rubricatus fuerat ſanguine Paſſionis, candidaretur ſyndone innocentiſſimæ caſtitatis. *Cantic.* 7. Dilectus meus candidus & rubicundus. Et ideò etiam Eccleſia corpus eius non niſi in panno lineo inuoluit. *Prouerb. vltim.* Syndonem fecit & vendidit. Quia Eccleſia fecit hanc ſyndonem de candore innocentiæ Chriſti: & vendidit Ioſeph pro commutatione æterni regni, vt in perpetuum Chriſti corpus inuolueretur [& deponens eum] Chriſtum [de cruce] cum Nicodemo & aliis ſanctis [inuoluit ſyndone] vt ſignificaretur quod in perpetuo in corde mundo eſſet inuoluendus. *Pſalm.* 50. Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. *Luc.* 23. Depoſitum inuoluit in ſyndone. *Ioan.* 19. Acceperunt corpus IESV, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus. *Matth.* 27. Accepto corpore IESV, inuoluit illud in ſyndone munda.

Et impoſuit in monumento quod erat exciſum de petra, & aduoluit lapidem ad oſtium monumenti. Maria autem Magdalene, & Maria Ioſeph aſpiciebant vbi poneretur.

Hîc tangitur ſolennitas ſepelitionis: tanguntur autem hîc duo: ſcilicet, quod poſuit in monumento, quod quaſi munimentum dicitur, quia firmiſſimum erât, ne dici poſſet quod eſſet ablatus: quia per ſpiritum ſciuit, quod hoc dicere debebant Phariſæi, & idcirco Dominus voluit ad ſepulchrum adhiberi cuſtodiam, vt innegabilis eſſet Reſurrectio. *Matth.* 27. Iube cuſtodiri ſepulchrum, ne forte veniant Diſcipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, ſurrexit à mortuis, & fiat nouiſſimus error peior priore. Ideirco ergo poſuit in loco munito: dicitur autem etiam monumentum à monitione, quia in memoria erat Sanctorum. *Prouerb.* 10. Memoria iuſti cum laudibus. *Pſalm.* 111. In memoria æterna erit iuſtus [quod exciſum erat in petra] Ad literam enim ſepulchrum fuit domus camerata, exciſa in petra ad tantam altitudinem, quantam homo vix attingit extenſione manus a fundamento vſque ad ſuperius: habens introitum ab Oriente, in cuius aquilonari parte erat in petra ſpelunca ſeptem pedum longitudinis in pariete aquilonari, & trium pedum latitudinis: quæ verſus Meridiem tota patebat, & erat aperta tribus palmis. In hac ſpe-

lunca poſitum fuit corpus. Et hoc eſt quod dicit [quod erat exciſum in petra] quæ petra ſoliditatem fidei ſignificat, in qua apud Eccleſiam ſepultus eſt Chriſtus. 1. *Corinth.* 10. Petra autem erat Chriſtus, hoc eſt, fides Chriſti. *Mat.* 7. Super hanc petrã ædificabo Eccleſiam meam [& aduoluit] ecce ſepulchri ſigillatio [lapidem] miræ magnitudinis, qui humana fortitudine eſſet immobilis: niſi multi & eum inſtrumentis conuenirent [ad oſtium monumenti] vt omnis ſuſpicio in Reſurrectione eius tolleretur, quia firmam ſpem Reſurrectionis habebat. Oſtium autem monumenti dicitur apertura ſpeluncæ conuerſa ad meridiem, quæ erat intra concauitatem cryptæ: in qua ſpelunca *Matth.* 27. Aduoluit ſaxum magnum ad oſtium monumenti & abiit. *Thren.* 3. Lapſa eſt in lacum vita mea, & poſuerunt lapidem ſupra me.

Maria autem Magdalene] præ cæteris ardens in amore Domini [& Maria Ioſeph] ſupple, mater: & cæteræ mulieres quæ inſeparabiliter Domino in morte adhæſerunt. *Luc. enim* 23. dicitur: quod aſtabant omnes noti eius à longe, & mulieres quæ ſecutæ fuerant eum hæc videntes, & hoc eſt [aſpiciebant] diligenter [vbi poneretur] vt mortuum viſitarent, & officium funeri impenderent. Viſus enim ab amico mortuo non retrahitur. *Matth.* 27. Erant autem Maria Magdalene, & altera Maria ſedentes contra ſepulchrum, vt viderent quid ageretur.

CAPVT XVI.

Et cum tranſiſſet Sabbatum, Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome ęmerunt aromata, vt venientes vngerent Ieſum. Et valde mane vna Sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam ſole: & dicebant adinuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti? Et reſpicientes viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.

HIc de vltima leonis proprietate agitur, quæ eſt quod animal ſuorum eſſe dicitur viuificatiuum. *Oſea* 6. Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertia ſuſcitabit nos. Et hoc oſtenditur in Reſurrectione, quæ ſicut dicit *Apoſtolus* 1. *Corinth.* 15. Cauſa eſt noſtræ reſurrectionis. Diuiditur autem hæc pars in duas partes, in quarum prima continetur de nuntiatione Reſurrectionis facta per Angelos: in ſecunda autem deſcribitur de apparitione *ibi* [ſurgens autem mane prima ſabbati] adhuc in prima parte tria dicuntur, in quorum primo perſonæ quibus facta eſt denuntiatio deſcribuntur: in ſecundo deſcribitur perſona denuntians *ibi* [& introeuntes] in tertio autem denuntiatio facta deſcribitur *ibi* [qui dixit illis: nolite expaueſcere] in prima harum partium quatuor dicuntur, in quorum primo deſcribitur tempus viſitationis: in ſecundo perſonæ viſitantes: in tertio tempus aduentus ad ſepulchrum: in quarto anguſtioſa inquiſitio de poſſibilitate intrandi in ſepulchrum: & hæc patent in litera. Dicit igitur [& cùm tranſiſſet Sabbatum] in quo nulli operari aliquid licebat: quia erat magnus dies ille ſabbati, ſicut dicitur *Matth.* 28. Quia & ſabbatum erat & feſtum paſchæ. Et ideò ſicut dicitur *Luc.* 24. Siluerunt: aromatibus in paraſceue emptis & præparatis. Cum autem ſabbatum hoc magnum tranſiſſet. *Iſa.* 58. Si auerteris à ſabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die ſancto meo, & vocaueris ſabbatum delicatum, & ſanctum Domini glorioſum, Dominus enim tunc quieuit ab omni opere ſuo. Et ideò dignum fuit vt ſui ab omni opere quieſcendo quietem illam ſignificarent. *Hebr.* 4. Qui ingreſſus eſt in illam requiem, & ipſe quieuit ab operibus ſuis: quemadmodum & à ſuis Deus.

Maria Magdalene] quæ terrifica interpretatur: quia cæteris audacior fuit, & hæc audacia ex amore prouenit. Vnde de amore eius dicit *Chryſ.* Magnus amor & igne vehementior: & non eſt aliquid quod eius propterum impetum ſuſtinere poſſit [& Maria Iacobi] hoc eſt mater Iacobi [& Salome] hoc eſt filia Salome; quarum duæ erant ſorores, & tertia ſpecialiſſima fuit Domino: cum quibus non erat beata Virgo, quia fides eius non nutauit à ſpe Reſurrectionis. Probabile autem erat quod cum eis erant aliæ mulieres, quæ non commemorantur: quia iſtæ erant potiſſimę, & aliæ erant quaſi pediſſequæ iſtarum in religione Chriſtiana. Iſtæ ergo [emerunt] magnis pretiis [aromata] quaſi aëromata dicta, quia diffundunt longe lateque bonum odorem in aërem: ſignificantia famam Crucifixi longe lateque diffundendam. 2. *Corinth.* 1. Benedictus Deus, qui triumphat nos in omni loco. Chriſti enim bonus odor ſumus Deo. *Cant.* 4. Odor veſtimentorum tuorum ſuper omnia aromata [vt venientes] ex deuotione ad viſitandum ſepulchrum [vngerent Ieſum] quia tunc mos erat vngere corpora mortuorum, vt præfiguraretur quod reſurrectura erant vnguento plenæ gloriæ delibuta. In figura huius Ioſeph *Geneſ.* 50. Præcepit ſeruis ſuis medicis, vt aromatibus condirent corpus patris ſui. Aromata ſunt virtutum, quas in conuerſatione habebant, ſignificationes. Vnguenta autem præſignant gloriam reſurrectionis, in qua ſurgent delibuta.

Et valde mane] in vigilia matutina, vt congrueret facto veteris teſtamenti. *Exod.* 14 Factum eſt in vigilia matutina reſpexit Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum, & ſubuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Hoc enim factum eſt tempore Reſurrectionis, cùm victor ab inferis Chriſtus reſurrexit [vna ſabbatorum] hoc eſt, prima ſabbatorum, quia vnum & primum apud Iudæos eſt idem: & apud omnes qui numero literarum ſignificant nomina ordinalia numerorum, ſicut primum & ſecundum & tertium, &c. Vna ergo ſabbatorum, quæ eſt dies dominica. Sabbatum enim hic ſeptimana dicitur; propter hoc quod dies ſeptimanæ à ſabbato numerantur ſic, prima ſabbati, hoc eſt, prima à ſabbato, & ſecunda

ſabbati,

ſabbati,& tertia,& ſic de aliis: vnde *Luc.*18. Ieiuno bis in ſabbato, hoc eſt, in ſeptimana numerata à ſabbato [veniunt] ex deuotione & fide quam habebant ad Dominum [ad monumentum] inde enim dicitur monumentum, quia admonitio eſt mortuorum, vt ſint in recordatione viuorum. *Pſalm.*111. In memoria æterna erit iuſtus, ab auditione mala non timebit. Er ideò tituli ſcribuntur in tumulis mortuorum, qui epitaphia dicuntur, vt memoria aorum apud viuos remaneat. *Prou.*10. Memoria iuſti cum laudibus [orto iam ſole] videtur autem contrarium quod dicitur *Ioan.*20. Vbi dicitur: cum adhuc tenebræ eſſent. Ad hoc autem dicit *Auguſt.* Quod cum venerunt, tenebræ erant: ſed tamen aurora apparuit, quando radij ſolis tenebris ſe immiſcuerunt, nec adhuc ſolis corpus apparuit: & ideò cum dicit [orto iam ſole] intelligendum eſt, quod ſolis ortus fuit per radiorum apparitionem, & non per corporis ſui ortum de ſub terra. Quod autem dicit [orto iam ſole] ſignificat quod tunc primo radij ſolis in nubibus inceperunt apparere. Quod ſignificabat iam ſurrexiſſe ſolem iuſtitiæ, de quo dicitur *Malac.* 4. Vobis timentibus nomen meum, orietur ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter: & ſanitas in pennis eius, quam oriri dicit Iob, ſed non malis ad ſalutem. *Iob* 3. Non videat ortum ſurgentis auroræ: & non illuſtretur lumine.

Et dicebant ad inuicem] ſolicitæ de lapidis reuolutione, vt poſſent ingredi in ſepulchrum: & hoc eſt quartum diuiſionis præcedentis [quis] vilis fortitudinis [reuoluet nobis] quæ fœminæ imbecilles ſumus [lapidem] grauiſſimum. *Matth.*28. Erat quippe magnus valde [ab oſtio] hoc eſt, apertura ſpeluncæ [monumenti] hoc enim fœmineæ imbecillitati erat impoſſibile [& reſpicientes] quia ex deſiderio iterum & iterum aſpiciebant: & quia ſemper ſuis adeſt Deus [viderunt reuolutum lapidem] quod qualiter factum ſit, *Matth.*28. dicit quod Angelus Domini accedens reuoluit lapidem. Præ timore autem exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui, qui cuſtodes erant infra cryptam ſpeluncæ, in qua erat monumentum Et reddit cauſam ſolicitudinis mulierum dicens [erat quippe magnus valde] & mulierum ſuperans imbecillitatē: hoc enim voluit Dominus, vt eſſet inſuſpicabilis Reſurrectio: ſed illi poſſibile fuit, qui etiam totam terram ſua Reſurrectione tremere fecit. *Pſalm.*75. Terra tremuit & quieuit, dum reſurgeret in iudicium Deus.

Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida: & obſtupuerunt.

Deſcribit hìc perſonam eius, qui Reſurrectionem nuntiauit. Dicuntur autem hìc tria: vbi ſcilicet, nuntium Reſurrectionis inuenerunt: & qualiter inuenerunt: & quod ad magnificentiam eius obſtupuerunt. Dicit igitur [& introeuntes in monumentum] hoc eſt, in cryptam exteriorem monumenti, cuius oſtium introitus fuit ad Orientem [viderunt] ſtatim reuelaris oculis [iuuenem] ipſo habitu corporis iuuenilis prætendentem immortalitatem glorioſæ Reſurrectionis, quia ſicut dicitur *Hebr.*8. Quod antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt. Et *Philoſophus.* Omnis ſecundum naturam corruptio in hac vita, eſt ſicut ſenectus & vetuſtas. In Reſurrectione autem nemo ſeneſcit, quia ſicut dicitur *Matth.*12. Erunt ſicut Angeli Dei in cœlis [ſedentem] quieſcentem, quia in æternis nemo laborat. *Apoc.*14. Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis [in dextris] quia ſiniſtra temporalium iam tranſiit. *Coloſſ.*3. Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Dextera enim ſignificat æterna, in quibus iam & corporaliter quieuit Dominus [coopertum ſtola candida] Candor enim veſtis (dicit *Gregorius*) ſignificat amictum luminis, quo Chriſtus corporaliter iam indutus ſignificatur. *Pſalm.*103. Amictus lumine ſicut veſtimento. *Sapient.*7. Candor enim eſt lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula maieſtatis Dei, & imago bonitatis illius. Significat etiam ad amicos Chriſti blandimentum lenitatis: quia candor blandus eſt color. Candor dicitur albedo candens, quæ lumine ſibi incorporato candet, ſicut color argenti. *Marc.*9. Veſtimenta eius alba ſicut nix, & qualia fullo ſuper terram facere non poteſt. Et voluit Angelus ſic blandiens venire, ne mulieres territæ de ſepulchro fugerent. *Matth. autem* 28. *dicit*, quod erat aſpectus eius ſicut fulgur quod terribile erat: & hanc formam aſſumpſit Angelus, vt terreret cuſtodes. Vnde *ibidem* dicitur: Præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui [& obſtupuerunt] mulieres, præ gaudio & admiratione tantæ viſionis.

Multæ autem contrarietates hìc eſſe videntur inter Euangeliſtas. *Matth. enim* 18. dicitur, quod mulieres ad monumentum venerunt veſpere ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati. *Luc. autem* 24 dicitur: vna ſabbati, valde diluculo venerunt ad monumentum. Et *Ioan.*20. cum adhuc tenebræ eſſent. Hìc autem quod venerunt orto iam Sole. Hic autem multiplex apparet contrarietas: prima inter *Matthæum & Marcum*: quia *Matthæus* dicit quod venerunt veſpere, *Marcus* autem dicit quod mane orto iam Sole. Secunda inter *Marcum* & Ioannem: quia Ioannes dicit quod venerunt, cum adhuc tenebræ eſſent, Marcus autem quod orto iam Sole. Tertia inter *Ioannem* & alios: quia *Ioan.*20. dicitur ſola Maria Magdalena veniſſe: alij autem dicunt plures mulieres veniſſe. Has autem & ſimiles contrarietates determinat *Auguſtinus in libro de Concordia Euangeliſtarum*: dicens, quod veſpera à qua nox incipit cum nocte & die ſequenti ad vnum refertur diem. Et quia in veſpera vnguenta parauerunt ad veniendum: ideo *Matthæus* dicit, quod tunc venire cœperunt: & cùm adhuc tenebræ eſſent erant in via veniendi, ſicut dicit *Ioannes.* Sed orto iam Sole non per corpus ſolis, ſed per radios diluculi peruenerunt. Quod autem Ioannes dicit Magdalenam veniſſe, per hoc non negat etiam alias veniſſe, quamuis de ſola Magdalena faciat mentionem: quia principalis fuit inter eas, & aliæ quaſi obſequentes illi.

Qui dixit illis: Nolite expaueſcere.

Tangitur de Reſurrectionis Chriſti nuntiatione. Tria autem hìc dicuntur: Confortatio mulierum, & nuntiatio Reſurrectionis, & mulierum taciturnitas ex timore. Dicit igitur [Nolite expaueſcere]

teſcere] Pauor enim eſt in cordis fuga ſecundum ſyſtolen : ſed expaueſcere eſt quando pauor etiam in tremore corporis manifeſtatur. *Iob* 4. Pauor tenuit me & tremor. *Pſalm.* 54. Timor & tremor venerunt ſuper me, & contexerunt me tenebræ Contra tales ergò motus confortat Angelus, & eſt ſignum boni Angeli, ſicut *Luc.* 1. Ne timeas Zacharia, exaudita eſt oratio tua. *Et poſtea* : Ne timeas Maria: inueniſti gratiam apud Dominum. *Gregorius.* Timeant qui ad ſocietatem Angelorum ſe non pertinere conſiderant : vos autem cur timetis, qui veſtros conciues videtis? Attendendum autem eſt quod *Matthæus* dicit Angelum reuoluiſſe lapidem, & ſediſſe ſuper eum, & hæc mulieribus dixiſſe. *Marcus* autem, quod ſedebat in monumento. Ad hoc autem dicit *Auguſtinus*, quod duo fuerunt : vnus intus, de quo loquitur *Marcus* : alter extra, de quo loquitur *Matthæus*. Hæc autem ſolutio non eſt neceſſaria : quia lapis qui ſuper os ſpeluncæ iacuit, etiam reuolutus intra cryptam exteriorem ſepulchri iacebat : & ideò quamuis ſuper lapidem ſederit, tamen intra cryptam ſedebat ſupra lapidem, & ſic vterque verum dicit.

IESVM quæritis Nazarenum crucifixum : ſurrexerit, non eſt hic : ecce locus vbi poſuerunt eum.

Hìc tangitur nuntium, quod continet tria : ſcilicet, obſequij commemorationem, reſurrectionis nuntiationem, & nuntiationis ad Diſcipulos iniunctionem. Dicit igitur [IESVM quæritis] Saluatorem [Nazarenum] Per conuerſationem florentem in gratia, & per reſurrectionem florentem in gloria. 2. *Reg.* 23. Cuncta ſalus mea : nec eſt quicquam ex ea quod non germinet. *Cantic.* 2. Flores apparuerunt in terra noſtra [crucifixum] morte pro nobis mulctatum, & cruce turpatum ex obedientia Patris pro omnibus nobis. *Philip.* 2. Factus obediens Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Hæc autem omnia Angelus dicit, ſcilicet, ſecretum commemorat, diſpoſitionem quæſiti annuntiat, vt ſciatur ex Deo eſſe nuntius, qui talia ſcire potuit ; & ita ſermo eius apud ſanctas fœminas fiat credibilis. *Pſalm.* 92. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis.

Surrexit] Ecce nuntium Reſurrectionis, quod conſolatorium fuit veſpertini fletus, quando vnguenta tanquam mortuo vngendo parauerunt. *Pſalm.* 29. Ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia [Non eſt hic] cum mortuis, ſed potius cum ſemper viuis, in congerie mortuorum nunquam computandus. *Gregor.* Vt quid quæritis viuentem cum mortuis? *Matth.* 22. Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. *Actuum* 2. Quem Deus ſuſcitauit ſolutis doloribus inferni: iuxta quod impoſſibile fuit teneri eum ab illo. Dauid enim *Pſalm.* 15. dixerat in eum: Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ : adimplebis me lætitia cum vultu tuo.

Ponit autem Reſurrectionis ſigna, dicens [Ecce locus] ſudarium & linteamina quibus inuolutus fuit continens : vt ſciatis quod mortis faſciis non eſt de cætero circumligandus. *Pſal.* 29. Conciſdiſti ſaccum meum, & circumdediſti me lætitia [vbi poſuerunt eum] manus ſanctorum Nicodemi & Ioſeph ab Arimathia Locus autem intacto ſignaculo fuit clauſus : vt ſicut de Virginis vtero exiuit intacto pudoris ſignaculo, ſic de tumulo exiuit non apertis ſigillis quæ poſuerunt Iudæi, cuſtodes ſepulchro adhibentes. *Matth.* 28. Signantes lapidem cum cuſtodibus. Hoc autem ideò factum eſt, vt eſſet inſoſpicabilis Reſurrectio: quia ſi ſigna fracta fuiſſent, dicere poterant quod aperto ſepulchro Diſcipuli fuiſſent eum furati, nunc autem remanentibus ſignaculis nihil dicere poterant. Et ideò intelligitur quod Angelus dicens [Ecce locus] Tunc primo lapidem remouit, vel parum remotum longius à ſpelunca eiecit, vt mulieres in ſpeloncam poſſent reſpicere.

Sed ite, dicite Diſcipulis eius & Petro quia præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis, ſicut dixit vobis.

Iniunctio eſt nuntiationis ad Diſcipulos, in qua quatuor dicuntur : quod in communi dicatur Diſcipulis, quod ſpecialiter Petro, & dicitur locus vbi appareat, & verificatio verbi quod prædixit. Dicit igitur [Sed ite] non tardantes inter mortuos vitam quærendo : ſed ite [nuntiate] vitam nuntiando [dicite Diſcipulis eius] qui digni ſunt vita. *Eccli.* 4. Sapientia vitam filiis ſuis inſpirauit. *Oſea* 6. Viuificabit nos poſt duos dies & in die tertia ſuſcitabit nos. *Pſalm.* 79. Non diſcedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus [& Petro] ſpecialiter, ne deſperet de negatione. 2. *Corinth.* 2. Confortate in illum charitatem, ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur. Negatio enim ſua diſpenſatoria fuit ad multorum peccatorum conſolationem. *Luc.* 22. Simon ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret vos ſicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua : & tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos [quia præcedet vos] ſicut dux itineris. *Mich.* 5. Ipſe aſcendet pandens iter ante eos [in Galilæam] autem præceſſit : vt vbi fuit initium ſplendoris gratiæ, ibi eſſet etiam initium ſplendoris gloriæ. *Iſa.* 9. Galilææ gentium populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis [ibi eum videbitis] oculis corporeis. *Ioan.* 16. Iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum : & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. *Iſa.* 66. Videbitis, & gaudebit cor veſtrum [ſicut dixit vobis] Ecce veritas ſermonum Domini, qui omnia hæc prædixit. *Matth.* 5. Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege. Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.

At illæ exeuntes, fugerunt de monumento : inuaſerat enim eas pauor & tremor, & nemini quicquam dixerunt : timebant enim.

Ecce taciturnitas mulierum ex ſolo timore proueniens : & hoc eſt quod dicit [At illæ] mulieres [exeuntes de monumento] hoc eſt, de crypta monumenti [fugerunt] timore perterritæ [de monumento] magnitudine viſionis percuſſæ. *Iob* 4. Pauor tenuit me, & tremor : & cùm ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Et hanc cauſam ſubiungit [Inuaſerat enim eas pauor] cordis [& tremor] corporis & ideò non

plenam

plenam fidem habentes in verbis Angeli [nemini quicquam dixerunt] non plenè de verbis Angeli fiduciam habentes[Timebant enim]de hís quæ videbant & audiebant. *Hebr.*12. Exterritus ſum & tremebundus.Tertius autem non certè iudicat de auditis & viſis. *Iob* 9. Neque enim poſſum metuens, reſpondere. Timor enim fuga cordis eſt; & ideò iudicium verum de re aliqua habere non poteſt.

Surgens autem IESVS mane prima Sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem dæmonia. Illa vadens nuntiauit his, qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus. Et illi audientes quia viueret, & viſus eſſet ab ea, non crediderunt.

Hîc agitur de apparitione : & dicuntur tria,in quorum primo de triplici continetur apparitione; vt in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum: in ſecundo continetur de aſſumptione *ibi*[Et Dominus quidem IESVS,&c.] In tertio continetur de Diſcipulorum miſſione *ibi*[Illi autem profecti,&c.] Prima autem harum ſecundum triplicem apparitionem diuiditur in tres partes,quæ patent in litera.Dicit igitur[Surgens autem IESVS mane primâ Sabbati]quæ erat prima poſt Sabbatum: & hæc eſt quam diem Dominicam appellamus. Surrexit autē vt ad alta nos ſurgere doceret. *Coloſſ.*3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite. Manè autem ſurrexit, vt tenebrás omnis ignorantiæ & infidelitatis ſe pellere doceret. *Pſalm.*138. Nox ſicut dies illuminabitur., & nox illuminatio mea in deliciis meis. *Mich.*7. Dum ſedero in tenebris,lux mea eſt. Prima ſabbati autem ſurrexit, vt iam ad ſabbatum ſuos tranſiuiſſe ſignificaret. *Iſa.*66. Erit ſabbatum ex ſabbato, & menſis ex menſe[apparuit primo Mariæ Magdalenæ] inter eos in quibus probauit Reſurrectionem. Matri enim Mariæ Virgini beatæ apparuit omnium primò : non vt probaret Reſurrectionem, ſed vt eam viſu ſuo lætificaret: ſed in Maria Magdalena Reſurrectionem probauit:& dicit quare huic primum apparuit, dicens [de qua eiecerat ſeptem dæmonia] *Luc.*8. *Rom.*5. Vt vbi abundauit delictum, ſuperabundaret & gratia. *Pſalm.*86. Memor ero Rahab & Babylonis ſcientium me. *Gregor.* Septem dæmonia Maria habuit, quæ vniuerſis vitiis plena fuit.

Illa vadens]& videns Dominum, gaudium hoc ſola tenere noluit: ſed[nuntiauit his qui cum eo erant]Diſcipulis [lugentibus] in vocibus querulofis[& flentibus]in lacrymis præ deſiderio videndi eum. *Ioan.*16. Quia plorabitis & flebitis vos: mundus autem gaudebit, vos autem contriſtabimini[At illi] Diſcipuli [audientes quia viueret] poſt tormenta paſſionis & mortis [& viſus eſſet ab ea] Magdalena [non crediderunt]poſt tot pœnas mortis hominem poſſe viuere. *Geneſ.*19. Viſus eſt eis tanquam ludens loqui : & ideò non crediderunt. Tamen iam tres apparitiones factæ ſunt : primo enim apparuit Mariæ Magdalenæ, ſicut hîc dicitur:ſecundò autem mulieribus,quando tenuerunt pedes eius *Matth.*28. Tertiò apparuit Petro,ſicut dicitur *Luc.*24.Quia ſurrexit Dominus verè,& apparuit Petro.

Poſt hæc autem duobus ex eis ambulantibus oſtenſus eſt in alia effigie, euntibus in villam. Et illi euntes nuntiauerunt cæteris: nec illi crediderunt.

Poſt hæc autem] quæ hic eſt apparitio ſecunda:tamen inter eas, quæ in die paſchæ factæ ſunt, eſt quarta : & hoc eſt quod dicit [duobus ex eis] Diſcipulis,ſicut dicitur *Luc.*24.quorum vnus fuit Lucas,& alter Cleophas, ambulantibus in caſtellum, cui nomen Emaus: in via dum ambularent [apparuit in alia effigie] hoc eſt,in ſpecie peregrini : quia peregrinus erat in mentibus eorum, & hoc eſt [euntibus in villam] caſtellum, ſcilicet, Emaus : quod erat caſtellum Cleophæ [Et illi] duo Diſcipuli cognoſcentes eum in fractione panis [euntes] hoc eſt, in Ieruſalem regredientes [nuntiauerunt cæteris] Diſcipulis [nec illis crediderunt]quæ fuit quarta apparitio. Et nunc ianuis clauſis ipſo die, quando Thomas non erat cum eis: apparuit decem Apoſtolis & aliis Diſcipulis, ſicut dicitur *Ioan.* 20. Et hæ ſunt quinque apparitiones in ipſo die paſchæ perfectæ. Has quinque apparitiones repræſentat Eccleſia, quia quinquies in Miſſa ſe ſacerdos conuertit ad populum : & quaſi vultum pro apparitione repræſentans eis, & toties dicit : Dominus vobiſcum.

Poſtea etiam legitur in Euangelio quinquies apparuiſſe:quarum apparitionum prima fuit poſt octo dies, quando Thomas fuit cum eis, & dixit ei quod inferret digitum in loca clauorum. Septima fuit ad mare Tyberiadis ſeptem facta Diſcipulis,ſicut dicitur *Ioan.*21. Octaua fuit facta vndecim Diſcipulis in Galilæa. *Matth.*28. Vndecim Diſcipuli abierunt in Galilæam in montem, vbi conſtituerat illis IESVS. Nona autem facta eſt in cœnaculo Ieruſalem,vndecim Diſcipulis facta: & de illa hîc loquitur. Decima facta eſt in ipſo die Aſcenſionis in monte Oliueti, ſicut dicitur *Luc.*24. De nonâ ergo hîc loquens : de qua etiam loquitur Lucas *Act.*1.

Nouiſſimè autem recumbentibus illis vndecim apparuit: & exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderunt.

Dicit autem hic duo : ſcilicet, de ipſa apparitione, & de aſcenſione. De apparitione quidem dicit tria : modum apparitionis, modum exprobrationis, & modum miſſionis. De modo apparitionis dicit tria : ſcilicet, ordinem temporis quo facta eſt apparitio, modum deuotionis quo tenebantur hi quibus apparuit, & modum ipſius apparitionis. Dicit igitur [Nouiſſimè autem] Non quoad numerum apparitionis, ſed quoad ordinem dictum : quia quadrageſimo die à Reſurrectione facta eſt hæc apparitio in mane in Ieruſalem in cœnaculo, poſt quam diem in nullo alio die apparuit [recūbentibus]in cœna & deuotione fractionis panis:quando & ipſe Dominus apparens comedit cum eis *Act.*1. Conueſcens præcepit eis ab Ieroſolymis ne diſcederent,ſed expectarent pro-

promiſſionem

miſſionem Patris, quam audiſtis (inquit) per os meum[vndecim Diſcipulis] *Gloſſ.* vt omnes teſtes ſint & omnibus narrent, quod communiter viderunt & audierunt. *Act.*1. Vos eritis mihi teſtes in Ieruſalem, & in omni Iudæa,& Samaria,& vſque ad vltimum terræ [apparuit illis vndecim] IESVS Saluator, qui ſemper ſaluat ſperantes in ſe. Eſt autem apparitio, manifeſtatio perfecta occulti, & præter ſpem & prouidentiam eius, cui manifeſtatus oſtenditur.

Et exprobrauit] Exprobratio eſt obiectio ex probro: quod probrum fuit, quod tantis viſis argumentis Reſurrectionis, tantis auditis ſignis per teſtes idoneos propoſitis, non crediderunt. *Ioan.*8. Si veritatem dico vobis, quare vos non creditis mihi? *Hebr.*2. Ab his qui audierunt in nos confirmata eſt, conteſtante Deo ſignis, & portentis, & variis virtutibus,& Spiritus ſancti diſtributionibus ſecundum ſuam voluntatem. Ideò ergo exprobrauit[incredulitatem eorum] *Luc* 24. O ſtulti & tardi corde ad credendum. *Matth.*15. Adhuc & vos ſine intellectu eſtis [& duritiam cordis] quod tot ſigna ad fidem emollire non poterant. *Ezech.*2. Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum [quia his qui viderant eum reſurrexiſſe] ſicut Mariæ Magdalenæ, Petro & aliis [non crediderunt] Tot enim & tam magna ſigna mortis apparuerunt, quod nihil poterant æſtimare de vita ipſius: vnde & Thomas dixit: Niſi videro fixuram clauorum in manibus eius, & mittam manum meam in latus eius, non credam *Ioan.*20.

Et dixit eis: euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ.

Tertium eſt de miſſione ipſorum ad conuertendum mundum. Tria autem dicit, ſcilicet, quod mittit ad prædicandum,& quibus,& qua vtilitate. Dicit autem in primo tria: profectum prædicantium, vniuerſitatem eorum quibus prædicandum eſt,& quid prædicandum. Dicit igitur[euntes]hoc eſt, continuis profectibus in prædicando proficientes. *Pſal.*83. Ibunt de virtute in virtutem. *Pſal.*125. Euntes ibant & flebant: mittentes ſemina ſua. *Ezech.*1. Animalia ibant in ſimilitudinem fulguris coruſcantis[in mundum vniuerſum] non in Iudæam tantum. *Iſa.*49. Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad vltimum terræ. *Pſal.* 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum &c. *Sap.*1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum,& hoc quod continet omnia. *Pſal.*23. Domini eſt terra & plenitudo eius: orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in eo.

Prædicate Euangelium] nihil aliud. *Iob* 24. Verbis meis nihil addere audebant, & ſtillabat ſuper eos eloquium. *Ezech.* 2. Loqueris verba mea ad eos. Hoc enim eſt bonum ſalutis nuntium. *Iſa.* 41. Ad Ieruſalem Euangeliſtam dabo [omni creaturæ] hoc eſt, homini qui ſecundum corpus & animam conuenit omni creaturæ: ſecundum corpus quidem habet in ſe ſubſtantiam elementorum, coagulationem cum mineralibus, complexionem cum vegetabilibus, compoſitionem cum animalium corporibus, æqualitatem complexionis & compoſitionis cum cæleſtibus: ſecundum animam autem, quia eſt cum non viuis, viuit cum vegetabilibus, ſentit cum animalibus, intelligit cum Angelis. Et ideò homo dicitur omnis creatura *Ioan.*12. Omnia traham ad meipſum. *Sap.*11. Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti.

Qui crediderit, & baptizatus fuerit: ſaluus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.

Hic tangit vtilitatem,& duas tangit vtilitates: vnam ex parte audientium,& vnam ex parte prædicantium. Ex parte audientium duo ſunt, ſcilicet, meritum deuotionis audientium, & meritum iuſtitiæ ex parte contemnentium. De primo dicit [qui crediderit] fide formata. *Ioan.*3. Vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam[& baptizatus fuerit] vel baptiſmo aquæ: vel ſi ille haberi non poteſt, baptiſmo flaminis vel ſanguinis. 1. *Corinth.*10. Omnes patres noſtri ſub nube fuerunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, & in nube & in mari. Baptizati ſunt, dicit propter baptiſmum aquæ: in nube autem dicit fuiſſe, propter baptiſmum flaminis, ſiue ſpiritus: & in mari rubro dicit, propter baptiſmum ſanguinis. *Vide in 4. d. 4. q.1.a.6.* *Matth. vltim.* Ite, docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti [ſaluus erit] ſalute æterna, liberante à peccatis & pœnis: quia baptiſmos exterius non requirit, neque gemitum, neque planctum. *Pſalm* 43. Saluaſti enim nos ex affligentibus nos,& eos qui nos oderunt confudiſti. *Matth.*1. Vocabis nomen eius IESVM: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Hoc ſignificatum eſt *Exod.*14. vbi dicitur: Deſcenderunt in profundum quaſi lapis, quia omnes Ægyptij, hoc eſt, peccata merguntur in baptiſmo [Qui vero non crediderit] per meritum iuſtitiæ infidelitatis ſuæ [condemnabitur] æterna condemnatione. *Luc.*19. Inimicos meos qui noluerunt me regnare ſuper ſe: adducite eos, & occidite coram oculis meis. *Iſa.*63. Calcaui eos in ira mea,& in furore meo conculcaui eos.

Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, Linguis loquentur nouis, Serpentes tollent, Et ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit: Super ægros manus imponent,& benè habebunt.

Fructus eſt ex parte prædicantium, fideliter & credentium: & dicit quinque, quæ per ordinem patent in litera: & hæc quidem præmittit in communi, dicens [Signa autem eos qui crediderint] propter meritum fidei *Ioan.*14. Qui credit in me, opera quæ ego facio,& ipſe faciet,& maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado [hæc ſequentur] ſermonem eorum *Hebr.*2. Conteſtante Deo ſignis, & portentis, & variis virtutibus [In nomine meo] inuocato & honorato. *Ioan.*14. Siquid petieritis Patrem in nomine meo: fiet vobis[Dæmonia eiicient] Hoc eſt primum: quia vis expellitur Dæmonis, ne poſſit impedire à fide percipienda, & ſacramento fidei: quod Eccleſia obſeruat in ſuis exorciſmis. *Luc.*4. Exibant autem

Dæmonia

dæmonia a multis clamantia, & dicentia quia tu es Chriſtus Filius Dei. Præſentiam enim Chriſti in corde per fidem vis dæmonis ſuſtinere non poteſt.

Linguis loquentur nouis] Hæ linguæ ſunt locutio diuina & Angelorum de cæleſtibus & gaudiis æternorum. 1. *Cor*.14. Vnuſquiſque veſtrum apocalypſim, hoc eſt, reuelationem habet, linguam habet. *Iſa*.50. Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt verbo.

Et ſerpentes tollent] ad literam. Sicut Paulus, cuius manui adhæſit vipera, & excuſſit eam in ignem. *Act*. 28. & Iacobus duos ingentes dracones emiſit in deſertum, quos Hermogenes & Philetus concitauerant contra eum. Tamen ſpiritualiter hoc impletur in ſacerdotibus Eccleſiæ, qui abſoluunt ſerpentes de cordibus fidelium per compunctionem, & confeſſionem, & ſatisfactionem. *Iob* 26. Spiritus Domini ornauit cœlos: & obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus.

Etſi mortiferum quid biberint] hoc ad literam impletum fuit in Ioanne ante portam Latinam, qui venenum bibit, quod ei non nocuit. Spiritualiter impletur in miniſtris Eccleſiæ: qui cum ſint medici ſpirituales, venenum bibunt, quando peccata aliorum per auditum & compaſſionem in ſe ſuſcipiunt: quod illis non nocet, & ſanant peccatores. Sicut medici qui exugunt morſus venenatorum ab his, quos venenata percuſſerunt. *Iob* 34. Quis eſt vir vt Iob, qui bibit ſubſannationem velut aquam, qui graditur cum viris operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis. *Iſa*.11. Super foramina aſpidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit i manum ſuam mittet. Non nocebunt, & non occident in vniuerſo monte ſancto meo: quia repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquæ maris terram operientis. Sicut enim ipſa venenata ſerpentem æneum non ſuſtinuerunt, *Num*. 21. Ita venenum non poteſt nocere habenti ad ſerpentis intuitum formatam fidem. Vnde *Act*. 10. de talibus dictum eſt Petro: Macta, & manduca. Et quod timeret, ſubiunxit: Quod Deus ſanctificauit, tu ne commune dixeris. *Pſal*.90. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Sic ergo. [Si mortiferum quid biberint, non eis nocebit] & tamen aliis valebit ad curam perfectæ ſanitatis percipiendam.

Super ægros] quarumcunque ægritudinum [manus imponent] ad literam, vel ad operationis exemplum. Et ad tactum eorum [bene habebunt] perfectæ ſanitatis beneficium & corporaliter & ſpiritualiter conſequentes. *Act*. 11. vbi Petrus dedit manum Tabithæ: & erexit eam, & ſanctis ac viduis aſſignauit viuam. *Mar*.7. Veni, impone manum ſuper eam, & viuet. Et de ſacramentali manus impoſitione *Act*.19. Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum. Et qui accipit Spiritum ſanctum, non poteſt niſi bene habere.

Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt cælum, & ſedit a dextris Dei.

Tangitur decima apparitio, quæ facta eſt in die Aſcenſionis in monte Oliueti: Et tanguntur hic duo, ſcilicet aſcenſio, & ex parte Diſcipulorum miniſterij & legationis ſibi iniunctæ perfectio. In aſcenſione tria tanguntur, ſcilicet eruditio conſolationis, aſcenſio exaltationis, & corregnatio aſcendentis in æqualitate Patris. De Primo dicit [Et Dominus] Vere Dominus, qui ſe probauit & vitæ & mortis habens poteſtatem. *Eſther*. 13. Dominus vniuerſorum tu es [quidem Ieſus] qui ſaluat omnes ſperantes in ſe. *Pſal*.43. Saluaſti enim nos ex affligentibus nos. *Eccl* 46 Fortis ſecundum nomen ſuum in ſalutem gentis [poſtquam locutus eſt eis] quę ad eruditionem ſuę conſolationis pertinebant: quæ *Act*.1. deſcribuntur. Ibi certificauit eos de promiſſo Patris, & ſplendore ſcientiæ in ſpiritu veritatis, & ardore affectionis in ſpiritu charitatis. *Iſa*.50. Aperuit mihi aurem, vt audiam eum tanquam magiſtrum. *Iſa*.8. Tanquam in forti manu erudiuit me: ne irem in viam populi huius.

Aſſumptus eſt in cœlum] Tangitur aſcenſio exaltationis: Non autem virtute aliena eſt aſſumptus, ſed propria virtute aſcendens per congratulationem totius militiæ cæleſtis & occurſum, in gloriam paternam eſt aſſumptus. *Pſa*.88. Domini eſt aſſumptio noſtra, & ſancti Iſrael regis noſtri. *Mich* 2. Aſcendit pandens iter ante eos. Hic adeſt noſter luctator *Geneſ*. 35. cui dicitur: Surge Iacob, & aſcende Bethel, hoc eſt, domum Dei, & inuoca ibi protinus nomen Dei tui. *Hebr*. 9. Non in manu facta ſancta introiuit Ieſus exemplaria verorum, ſed in ipſum cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis.

Et ſedet à dextris Dei] corregnans Patri in omni æqualitate ſecundum deitatem, & fruens potiſſimis bonis Patris ſecundum humanitatem. *Rom*.8. Qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. *Col*.2. Vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Sedet autem in dextris cæli paterni, ſicut totius cæli illuminator, etiam ſecundum humanitatem. *Apoca*.12. Et nox vltra non erit, & non egebunt lumine lucernæ neque ſolis: quoniam Dominus Deus illuminabit illos. *Apo* 19. Deus illuminat ciuitatem Ieruſalem, & lucerna eius agnus. Vnde ſicut in terris illuminauit ad gratiam: ita in cælis illuminat ad gloriam. *Iſai*. 60. Surge, illuminare Ieruſalem: quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt.

Illi autem profecti prædicauerunt vbique: Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.

Tangitur impletio miniſterii & legationis apoſtolicæ, & tanguntur tria: profectus prædicantium, prædicationis exercitium, & diuinum quod nunquam defuit eis adiutorium. De primo dicit [Illi autem] ſcilicet Apoſtoli [profecti] non tam paſſibus pedum quam paſſibus virtutum. *Iſa.* 27. Qui egrediuntur impetu à Iacob : florebit & germinabit Iſrael, & implebunt faciem orbis ſemine. *Ezech.* 1 Animalia ibant in ſimilitudinem fulguris coruſcantis [Prædicauerunt] intelligenda, credenda, agenda, & appetenda. Intelligenda quæ ſubnixa ſunt neceſſitatiæ veritati : credẽda, quæ innituntur diuinę auctoritati: agenda, quæ vel timore fugienda ſunt, vel vt honeſta cum virtute complẽda ſunt: appetenda quæ beatos faciunt. De primis dicitur in *Pſal.* 109 Intellectus bonus facientibus eum *Dan.* 10. Intellectu opus eſt in viſione. 2. *Tim.* 2. Intellige quę dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. De credendis dicitur *Iob.* 14. Creditis in Deum, & in me credite. *Mar.* 4. Si habueritis fidem vt granum ſinapis: diceretis mõti huic, Tollere, & mittere in mare, & nihil impoſſibile erit vobis. De agendis autem dicitur *Sap.* 8. Sobrietatem & prudentiam docet, & iuſtitiam & virtutem: quibus in vita nihil vtilius eſt hominibus. De appetendis dicitur *Matth.* 6. Primum quærite regnũ Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. De his omnibus dicitur 2. *Tim.* 4. Teſtificor coram Deo, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, & per aduentum ipſius & regnum eius: prædica verbum, inſta opportune, importune [Vbique] Prædicationis in hoc notatur generalitas. Totum enim mundum ſua compleuerunt prædicatione. *Iſa.* 49. Dedi te in lucem gentium: vt ſis ſalus mea vſque ad vltimum terræ *Pſal.* 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum.

Domino cooperante] Ecce Dei quod nonquam defuit adiutorium. Dicit autem duo: cooperationis diuinæ adiutorium, & ſermonis per ſignorum efficientiam cõfirmationẽ. Dicit igitur [Domino cooperante] hoc eſt, virtutem operis miniſtrante. *Ioan.* 15. Sine me nihil poteſtis facere. *Iſa.* 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis Domine [& ſermonem confirmante] Sermo autem confirmatus eſt per exempla oſtenſionis, & ſigna probationis. De primo dicitur. *Matth.* 5 Luceat lux veſtra coram hominibus vt videant veſtra opera bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt: *Rom.* 15. Non audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Chriſtus. De virtute autem ſignorũ dicitur *Heb.* 2. Quomodo nos effugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem, quæ cum initium accepiſſet enarrandi per Dominum: ab his qui audierunt in nos confirmata eſt, conteſtante Deo ſignis, & portentis, & variis virtutibus. Sermo enim qui ſuper naturam & rationem eſt, non niſi ſignis poteſt confirmari. *Ioan.* 5. Si mihi non creditis, operibus credite. Et hoc eſt quod dicit [ſequentibus ſignis] *Ioan.* 14 Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet, & maiora horum faciet: quia ego ad Patrem vado. *Pſal.* 138. Mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcet nimis. *Eccl.* 36. Innoua ſigna, & immuta mirabilia. Vnde etiam comminatur his, qui nec propter ſigna crediderunt *Ioan.* 15. Si non feciſſem ſigna coram eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent Nunc autem non habent excuſationem de peccato ſuo. *Num.* 14. Quouſque non credent mihi in omnibus ſignis quæ feci coram eis? feriam igitur eos peſtilentia atque conſumam. Sed eos qui credunt ex omnibus ſignis, quæ nobis narrantur ex ſcripturis, beatificabit Dominus. *Dan.* 3. Signa, & mirabilia fecit apud me Deus excelſus. Placuit ergo mihi prædicare eius ſigna, quia magna ſunt, & mirabilia eius, quia fortia, & regnum eius regnum ſempiternum, & poteſtas eius in generationem & generationem: cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

INDEX

INDEX RERVM

Notabilium quæ in commentariis in Marcum continentur.

Litera, A, deſignat primam Columnam, B, ſecundam.

A

ABBA quid ſignificet. 170.a
Abiathar alias Abimelech appellatur. 27.b
Abominatio deſolationis quid ſit. 55.a
Accepta nobis eſſe debere appoſita dona probatur. 66.b
Abraham, Iſaac, pueri, onus, & aſinus quid ſignificent. 64.b
Actus, res, & negotia quomodo differunt. 5.b
Accumbere facientes turbas diſcipuli Domini, quid ſignificent myſticè. 66.a
Acharis quid ſignificet. 14.a
Acroceraunium quid ſit. 39.a
Adiuratio cur fiat, & quid ſignificet. 50.b
Ætates hominis quibus temporibus noctis exprimuntur in Euangelio. 159.a
Affectus terrenorum in homine ſeneſcente iuueneſcit. 40.b
Affectus carnalis non debet nos auocare à diuino officio. 37.b
Agi ſpiritu quis proprie dicatur. 10.b
Alabaſtrum quid ſignificet. 160.b
Alexander quid interpretetur, & cur Simon Pater eius crucem Chriſti portauerit. 181.a
Amalec potus ſanguinis. 40.a
Alienis ſcripturis, vt propriis vtentes qui dicantur. in prol.
Alphæus, doctor vel fugitiuus. 33.a
Ancilla quid ſignificet, de qua dicitur: *Eiice ancillam eius.* 90.b
Andreas virilis. 31.a
Angelos ante redemptionem naturæ humanæ dominatos fuiſſe, poſt autem ſeruiuiſſe, ſiue miniſtraſſe oſtenditur. 11.a
Angeli cur non præſciant aduentum Domini. 158.b
Anna quid interpretetur. 164.b
Animalia quatuor ſequentia ſpiritum ante thronum Dei, ſicut dicitur in Apocal. quid ſignificent. 2.a
Anima quid ſignificet & quomodo differat à ſpiritu. 164.b
Anni duodecim quid ſignificent, quibus mulier fuit in profluxu ſanguinis. 54.a
Anno tertio, quomodo ſeminandum erat ſecundum Iſaiam Prophetam. 39.b
Apparuiſſe Chriſtum primo omnium matri ſuæ Mariæ oſtenditur. 191.a
Apoſtolorum electio quomodo facta ſit ſecundum hierarchiam diuinam, & triplicem Angelicam. 34.a
Aquæ ſuſpenſæ & aquæ deorſum fluentes quomodo differant. 32.a
Aqua frigida quid ſignificet. 105.a
Arca teſtamenti quæ ſit. 5.b
Arietes Domino offerri quid ſit. 76.b
Arimathia quid interpretetur. 186.b
Aromata vnde dicantur. 188.b
Arundo quid ſignificet, quam illudentes Chriſtum dederunt in manus eius. 180.b
Arundo quid ſignificet quæ erat in manu menſurantis templum. ibid.
Audacia Chriſti victoris, vbi, & quibus locis Scripturæ notetur. in prol.
Auaritiâ quomodo contemptibilis fiat Chriſti doctrina. 121.b
Audiendum eſſe Chriſtum quatuor de cauſis oſtenditur. 95.b
Azymorum dies prima quæ ſit. 165.a

B

BAcculum ab Apoſtolis accipiendum eſſe, cur quidam Euangeliſtarum negent & quidam admittant. 59.a
Baptiſma Ioannis quomodo differat à baptiſmate Chriſti, Bedæ teſtimonio probatur. 5.a
Baptiſma pœnitentiæ cuius fuerit, & quod Chriſti tale non fuerit oſtenditur. 16.a
Baptiſmatis forma quomodo inſtituta ſit. 7.b
Baptiſmus quomodo ianuam aperire dicatur. 19.a
Baptiſmus quid ſignificet, & quod tantum in bonam partem accipiatur, oſtenditur. 127.b
Baptiſta inter omnes baptizantes cur ſolus Ioannes dicatur. 4.b
Barrabas quid ſignificet, & quomodo ſcribatur. 178.b
Bartholomæus filius ſuſpendentis aquas. 32.a
Beatitudinis via homini reſerata. 9.b
Beelphegor quale idolum ſit. 75.b
Bella & ſeditiones quomodo differant ſecundum Gregorium. 153.b
Benedictio Domini quæ in nobis faciat. 154.a
Benedictio qualis fuerit, qua Chriſtus benedixit panem ex quo corpus ſuum conſecrauit. 167.a
Beſtiis dominandi ius per Chriſtum reſtituitur. 11.a

Bethſaida quæ ciuitas ſit, & quid interpretetur. 86.a

Binos mittendos eſſe Chriſti exemplo comprobatur. 58.b

Blaſphemans in Spiritum ſanctum cur non ſit habiturus remiſſionem. 36.a

Blaſphemare in Spiritum ſanctum quis dicatur. ibid.

Blaſphemia quid ſit, & qui dicantur blaſphemi. 75.a

Boanergescur Iacob & Ioannes vocentur à Chriſto, & quibus locis Scripturæ hi duo fuerint præfigurati. 31.b

C

CAlix quid ſignificet, & qualis ſit potus. 167.b

Calnaria quid ſignificet, & cur Dominus in loco Caluariæ concifigi voluit. 181.b

Calix in ſcripturis duplex, bonus, & malus. 127.a

Calceamentum quid ſignificet. 7.b

Camelum non poſſe per foramen acus tranſire quid ſignificet. 122.a

Cananæus, zelotes. 33.b

Candelabrum quid ſignificet in ſcripturis. 45.a

Candor ſtolæ quid ſignificet qua amictus erat Angelus Domini circa ſepulchrum ſedens. 189.a

Canones Euangeliorum, vbi inuenti, à quo, & quomodo diſtinguantur. in prol.

Caphamaum Galilææ metropolis. 15.a

Capharnaum villa pinguedinis. 103.a

Caput animæ, affectus in Deum erectus. 159.a

Carnalia ſumenda ab his, qui ſpiritualia dona accipiunt. 39.b

Catenæ, compedes, & vincula quibus obſeſſus ligabatur, quid ſignificent. 49.b

Catinus quid ſignificet, de quo ſit mentio in Euangelio. 166.a

Centeni & quinquageni qui dicantur. 66.a

Centeſimum fructum vnum ſemen afferre quomodo intelligatur. 41.a

Ceraſtes quid ſit. 110.a

Charybdis quid ſignificet. 39.a

Cibum in ſubſtantiam aliti conuerti quid ſignificet. 74.a

Chriſti iuſtitiam eſſe ſupra legem tribus rationibus oſtenditur. 27.b

Chriſtum eſſe animam Scripturarum Prophetarum probatur. in prol.

Chriſtus triplici ratione oſtendit hoc quod dicebat & faciebat non poſſe eſſe niſi virtute diuina. 35.a

Clauis Eccleſiæ data quando non ſit erronea. 101.b

Cognitio intellectiua fit ex his quæ nota ſunt nobis. 46.b

Columbæ ſpecie Spiritum ſanctum videri quid ſignificet. 9.a

Comminatus cur Chriſtus ſit diſcipulis ſuis, ne dicerent eum eſſe filium Dei. 88.b

Communia quæ ſint ea quæ à Iudęis cenſentur immunda. 71.a

Competentiam quemlibet ſecundum ordinem & ſtatum ſuæ dignitatis accipere debere probatur. 82.a

Concupiſcentia quomodo vincenda ſit. 91.b

Confeſſio triplex. in prolog.

Confirmationis Sacramentum vnde ſumpſerit exordium. 117.a

Confitenda eſſe peccata, ſcripturæ teſtimonio probatur. 6.a

Confundor, verbum deponens. 91.b

Conſilia ſiue conſiteta legis quæ ſint. 121.b

Conſuetudinem honeſtam vim iuris tenere Pilati teſtimonio probatur. 179.a

Contrarietates in Euangelio multæ videntur eſſe. 189.b

Contubernium & Contubernales quid ſignificent, & quomodo differant. 66.a

Conuerti ad fidem, & fidem ad nos conuerti quomodo differant. in prol.

Cophini duodecim quid ſignificent, & cur duodecim fuerint. 67.b

Corbam quid ſignificet. 72.b

Corpus Chriſti indigne ſumentea ſimiles eſſe Iudæ proditori oſtenditur. 166.b

Corpus Chriſti integrum eſſe ſub qualibet parte hoſtiæ fractæ vel diuiſæ declaratur ſpeciali exemplo. 167.a

Credere Euangelio quid ſit. 12.b

Crocus quid ſignificet myſticè. 161.a

Crucifixus cur Chriſtus ſit ante meridiem. 182.a

D

DÆmon cur mortuorum loca plus cęteris diligat. 49.b

Dæmonem cur Chriſtus interroget. 50.b

Dæmones eliciendi ieiunio & oratione 101.a

Dæmones commune aliquid in quos habeant, & in quos non habeant. 16.a

Dæmonum perditio triplex. ibid.

Dalila quid ſignificet myſtice. 91.a

Dalmanutha quæ pars Iudææ ſit. 83.b

Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita mordens vngulas æqui quid ſit. 83.b

Dauid venit vt corda territa per legem ſuauitate demulceret. 142.a

Decapolis quæ regio ſit, & quid ſignificet. 52.b

Decurio quid ſignificet. 186.b

Deformitas ſiue vitium corporis in magno viro qualiter debeat æſtimari. in prol.

Denarius quid ſignificet, cum dicitur, *Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt.* 66.a

Dentes diaboli quid ſignificent, 70.b

Deprecatio quid ſit. 20.a

Deſertum quantum valeat deuotioni, & cur Dominus dixerit: *Venite ad deſertum locum.* 64.a

Deſperatio quale peccatum ſit. 37.a

Deus vnde dicatur, & quid ſignificet. 147.b

Diem natalem qui celebraſſe dicantur, & quo exitu id fecerint. 62.b

Digiti quid ſignificent in Scriptura. 77.a

Digitus Dei eſt hic, quomodo intelligatur. 36.a

Diligendus

Diligendus quomodo ſit Deus,ex quali,quanto,& quo. 147 b
Diligendus qualiter ſit proximus. 149.a
Dimittere peccata, ſoli Deo conuenire probatur. 23.b
Dionyſij ſententia.Lex diuinitatis eſt,per prima media,& per media vltima reducere. 55.b
Diſciplinæ præcepta quæ conueniant. 56.a
Diſcipuli quos Chriſtus ſecum accepit oratu-tus Gethſemani, quomodo fuerint figurati in veteri teſtamento. 169.b
Diſcipulos Chriſti præter Apoſtolos fuiſſe vocatos,non ad dignitates,ſed ad ſolicitudinem declaratur. 503.b
Diſcipulos non potuiſſe eiicere ſpiritum immundum,quid ſignificet. 98.b
Diſcipulos cur Chriſtus miſerit ad parandum Paſcha, & non alios,& cur duos tantum. 164.a
Diuitiæ quibus rebus ſignificentur. 121.a
Docebat Chriſtus quaſi poteſtatem habens tribus modis. 15.b
Docenda, ſunt primo conferenda,ne male doceatur. 64.a
Doctoris noui teſtamenti dignitas vnde attendatur. 43.a
Doctrina quomodo differat à prædicatione. 12.a
Dolus quid ſit ſecundum Auguſtinum. 74.b
Dubietas quæ admittenda & quæ fugienda ſit. 32.b
Duci ſpiritu quis dicatur. 10.b
Duodecim Apoſtoli cur vocati ſiot & ex quibus locis Scripturæ numerus ille ſit celebratus. 30.b

E

Ecce ego mitto vobis Angelum &c. exponitur. 3.a
Eccleſia & Synagoga in quo differant. 55.a
Eccleſiæ perſecutiones tres:tyrannorum, hæreticorum eſt falſorum fratrum. 156.a
In electionibus Prælatorum nouem attendenda. 31.b
Eleemoſinæ cur Dominus mentionem non faciat quando dixit, Mat.9.*Hoc genus Dæmoniorum non eiicitur niſi in oratione & ieiunio.* 101.a
Elenchus quis ſyllogiſmus dicatur. 110.a
Eliam cur putabant homines Chriſtum eſſe. 84.a
Elias ex paradiſo affuit transfigurationi Domini. 94.a
Eligendi quomodo ſint Prælati. 12.b
Eligens quilibet quomodo debeat multos præterire,& vnum tantum eligere ibid.
Eligibilius an ſit eſſe quam non eſſe. Sententia Auguſtini & Authoris proponitur. 166.a
Erat prædicans, cur dictum ſit adiungendo præterito imperfecto præſens. 59.b
Euangelii ſcribendi congruitas quomodo Marco conueniebat ex tribus. in prolog.
Euangelij initium cur dicatur in numero ſingulari. 5.b
Euangeliſtæ à quo incipiunt & in quo finiunt. 1.b.& 2.a
Euangeliſtarum ordo quis eſſe dicatur,& vbi quilibet inceperit aut deſierit. 1.b
Euangelium quid ſignificet. 2.b
Eucharistia quid ſignificet,&cur corpus Chriſti Euchariſtia vocetur. 167.b
Exemplum quid ſignificet. 2.a
Expelli ſpiritu quis dicatur. 10.b

F

Facies Domini quæ ſit. 3.b
Fames vnde oriatur. 133.b
Fermentum Phariſæorum quid ſignificet. 84.b
Feſtum quid ſignificet quando dictum eſt; *Non in die feſto.* 160.b
Fidei quæ ſunt, quomodo non poſſint doceri. 5.a
Fidei cur potius attribuatur potentia faciendi miracula quam ſpei. 100.a
Fides quid plus in ſe habeat quam ſpes & charitas. 148.b
Fideles è Ieruſalem educti per admonitionem miraculi ante eius deuaſtationem. 154.b
Filia Herodiadis an patrem habuerit Philippum,an Herodem. 61.b
Filij Dei,cur dixerit Marcus,Matthæus autem dixit,*Filij Dauid.* 2.b
Filij qui dicantur in Scriptura. 76.a
Filius quis eſſe dicatur, Petri Apoſtoli teſtimonio probatur, quando dixit,Salutat vos Marcus filios. in prol.
Filius cur aduentum Domini ſecundum nunciat. 158.b
Foramen acus quid ſignificet præter vulgarem acceptionem. 122.a
Foramen petræ quid ſignificet. 9.b
Forma, figura & transformatio quomodo differant. 93.a
Formatio quid ſit,& vnde dicatur. 74.b
Fornicator & incontinens in quo differant. ibid.
Fortem atria ſua cuſtodire quid ſignificet. 36.a
Fortior Ioanne Baptiſta ſolus Chriſtus. 7.a
Fortitudinis demonſtratio ſecundum quintam proprietatem leonis quomodo fuerit in Chriſto. 14.b
Fractio panis quid ſignificet. 82.a
Fructus ſeminis diuerſitas vnde capiatur. 43.a
Fructus quis dicatur trigeſimus,quis ſexageſimus, & quis centeſimus. 41.b
Frui quibus rebus dicamur. 41.a
Furor quis ſit,in quem Diſcipuli dicunt Dominum verſum eſſe. 35.a
Furtum quid ſit, & quæ ſub furto cadant. 119.a

G

GAlilæa quid interpretetur. 8.a
Galli cantus duplex ſecundum Marcum, licet non ſecundum alios Euangeliſtas. 176.b
Gallum bis vocem dare quomodo intelligatur. 177.b
Gazophylacium quid ſit. 151.a
Gehenna quid ſignificet, & vnde nomen acceperit. 106.a
Genitalia membra ad quid erunt poſt reſurrectionem. 146.b
Genus dæmoniorum quod diſcipuli eiicere non potuerunt, quod ſit. 98.b
Gethſemani quomodo interpretetur. 169.a
Gladius quis ſit, quo viſitabit Dominus ſuper leuiathan ſerpentem tortuoſum. 50.b
Gloria & laus inanis declinanda. 20.b
Grabatus quare tollendus. 24.a
Grani ſinapi accurata expoſitio. 47.a
Granum ſinapi quid ſignificet in Scriptura, & cur illi regnum cælorum comparetur. ibid.
Gratiæ dona quatuor qualitatibus deſcripta. 2.a

H

HAbenti dandum eſſe, & non habenti auferendum quod habet, quomodo intelligatur. 45.b
Herodes quid interpretetur. 61.b
Hyems quid ſignificet, quando dicitur: *Orate ne hac hyeme fiant.* 156.a
Hodie & cras quid ſignificet, quando dicitur: *Hodie & cras perficio ſanitates, & tertia die conſummor.* 29.b
Hora ſexta & hora tertia diuerſis temporibus quomodo Chriſtus crucifixus eſſe dicatur. 182.a
Humilitas perfecta quæ ſit. 20.b

I

IAcobus luctator. 31.a
Iacobus cur frater Domini dicatur. 33.a
Iairus illuminatus. 53.a
Ieſus quid interpretetur. 2.a
Ieiunandum non eſſe in magnis ſolemnitatibus, Chriſti exemplo probatur. 26.b
Ieiunare quid ſit, & pro quibus accipitur in ſcripturis. 26.a
Ieiunij triplex effectus. 10.b
Iericho quid interpretetur. 128.b
Ignis infernalis vnde virtutem affligendi habeat. 106.a
Ignis quadruplex. 107.a
Imaginem qualem Martha ſtruxit ad imaginis Saluatoris ſimilitudinem, curata à fluxu ſanguinis. 53.b
Impœnitentia finalis quam grande peccatum ſit. 37.a
Impugnatio veritatis quam graue ſit peccatum. ibid.
Infirmitates quinque modis infligi, duobus verſibus declaratur. 23.a
Initium duplex: inducens & inchoans, in nos, & in nobis quomodo differant. in prol.
Inquinare quomodo nihil poſſit hominem, quod ab extra introiens eſt in eum, declaratur. 73.a
Ioannem Baptiſtam, cur homines Chriſtum eſſe putabant. 84.a
Ioannes, in quo eſt gratia. 14.a
Ioannes Baptiſta non natura, ſed officio Angelus. 3.a
Ioannes cur inter baptizantes ſolus dicatur Baptiſta. 4.b
Ioannes vbi occiſus ſit. 63.b
Ioannis Baptiſtæ veſtitus & victus. 6.a
Ioannis Baptiſtæ hiſtoria non euangelica, cur inter euangelicas ſcribatur. 61.b
Iordanis quid interpretetur. 5.b
Iordanis aquas ſuperiores fluere ſuper intrantes & aquas inferiores ſeparari quid ſignificet. 5.b
Ioſeph fabrum fuiſſe exponitur. 57.b
Ioſeph patriarcha, figura Chriſti. 95.b
Ite & in domum ite quid ſignificent. 24.a
Irriſio Chriſti patientis in cruce à quot & à quibus facta ſit. 183.a
Italos fuiſſe vtriuſque linguæ, Græcæ & Latinæ peritos probatur. in prol.
Iuda quid interpretetur. in prol.
Iudas, confitens, & glorificans. 33.b
Iudæa quis locus ſpecialiter ſit, & vbi ſit ſita, 109.a
Iudici iniquo nihil eſſe reſpondendum, Saluatoris noſtri teſtimonio probatur. 175.a
Iudicij diem nobis præſcire cur non liceat. 158.b
Iuliani Apoſtatæ in imaginem Chriſti impietas. 54.a
Ius naturale quid vocetur. 112.b
Iuſtitiam non eſſe ex lege probatur. 28.a

L

LAbrum candelæ quid ſignificet. 45.a
Lacus quid denotet. 141.b
Lagena aquæ quid ſignificet, quam homo portauit in manu, in cuius domo Chriſtus erat cœnaturus cum diſcipulis ſuis. 164.a
Latrones qui cum Chriſto crucifixi erant, vtrum vnus aut ambo conuiciabantur ei. 184.a
Lauare manus cur crebro ſolebant Iudæi. 71.a
Laus quomodo vitanda. 20.b
Legis nouæ ſcientia ad quid ſit vtilis. in prol.
Leges iniquæ, quæ burſas euacuant. 73.a
Lex diſciplinæ quid dicatur. in prol.
Leo de tribu Iuda quomodo vicerit, exponitur. in prol.
Leo animal prædæ communicatiuum. in prol.
Leonis ſeptem proprietates. in prol.
Leonis figuram cur Marcus Euangeliſta gerat, in prol.
Leproſos tangere an liceat. 20.a
Leproſus quis dicatur, & quid ſit lepra. 20.a
Leproſos cur Simon dicatur, cum tamen non eſſet leproſus. 160.a
Libanus & libani gloria quid interpretentur. 31.a
Librum aperire in apocal. quid ſit. in prol.
Leuiticorum & Sacerdotum quale fuerit officium, & quis ordo. in prol.
Locuſtæ quibus Ioannes vtebatur, qualia

animalia ſint & quid ſignificent. 6.b
Lucerna cur dicatur Prælatus in eccleſiaſticæ dignitatis poteſtate conſtitutus. 44 a
Lucerna quando dicatur poni ſub modio & ſub lecto. 44.b
Lumbi quid denotent. 16.b

M

MAdian, iniquitas. 49.a
Magdalene quid interpretetur. 188 b
Magiſter bonus quis dicendus ſit. 188.a
Malchus quid interpretetur. 171.a
Maledicere parentibus quomodo ſoleant pueri opere & verbo. 71.b
Mandatum maximum quod ſit, Chriſti teſtimonio oſtenditur 174.a
Mandatum Dei longe melius eſſe traditionibus Iudæorum, quibus Scripturæ locis oſtendatur. 149.a
Mandatum maius quid ſit. ibid.
Mandatum maius duplex eſſe probatur. ibid.
Manus arida quid ſignificet de qua ſit mentio cap. 3. 18.b
Manus quid ſignificet, & quomodo ſit organum organorum. 86.a
Marcellam fuiſſe famulam Marthæ quæ exclamauit in turba, *Beatus venter qui te portauit, &c.* oſtenditur. 37.b
Marci Euangelium in Eccleſia Aquilegienſi eſſe ſua propria manu ſcriptum probatur. in prol.
Marcum Alexandriæ Epiſcopum fuiſſe, teſtimonio Hieronymi oſtenditur. 10 prol.
Marcum Euangeliſtam pollicem ſuum abſcidiſſe, & an in hoc peccauerit, declaratur. in prol.
Marcus cur Euangelium ſcripſerit. ibid.
Marcus qua lingua ſcripſit Euangelium. ibid.
Mari comparatur mundus. 38.b
Mare cur mundus dicatur. ibid.
Mariam Cleophæ, & Alphæi eandem fuiſſe oſtenditur. 33.a
Maris tempeſtas, cuius rei indicium fuerit. 48.b
Martha an fuerit mulier à profluuio ſanguinis curata. 53.b
Mater noſtra quæ, & qui Fratres noſtri & ſorores dicantur. 38.b
Matrimonium quid ſit & quomodo definiatur. 112.a
Matthæi humilitas. 33.a
Medicina vera in quibus conſiſtat. 26.a
Mendicare quid propriè ſignificet. 149.a
Meſſias vocabulum Hebraicum, quid ſignificet Latinè. 2.b
Meretrices quomodo permittantur. 112.a
Micæ cadentes de menſa Dominorum quid ſignificent. 76.b
Miniſterium omne à Chriſto deſcendiſſe probatur. 48.a
Minuta quæ dicantur. 151.a
Mœchia ſiue adulterium quot modis committatur. 119.a
Monumentum quid ſignificet & vnde deriuetur. 187.b
Moyſi brachia ſuſtentantes Vr & Aaron quid ſignificent. 31.b
Mulier quæ venit habens alabaſtrum quam recte dicatur mulier. 160.b
Myſteria fidei non intellecta contemnuntur. 42.b

N

NArdus ſpicatus quid ſignificet. 161.a
Natiuitatem Chriſti cur non ſcripſit Marcus. in prol.
Nauis quid ſignificet ex qua Chriſtus prædicauit. 39.a
Nauibus tribus mare ſeculi libere poſſe tranſiri, & quæ ſint illæ naues exponitur. 38.a
Nauis periclitantis quæ cauſæ ſint. 68.b
Negatio Chriſti quæ mala inferat, Petri exemplo oſtenditur. 176.a
Negotia, actus, & res in quo differant. 5.b
Nobilitas Chriſti vincentis in quibus notetur. in prol.
Noctes quibus Chriſtus iacuit in ſepulchro, quid ſignificent. 102.b
Noë quomodo fuit figura Chriſti in cruce pendentis. 185.a
Nomina Apoſtolorum ſingula exponuntur. 31.b
Nubere quid ſit proprie. 146 a
Numerus quadragenarius quid ſignificet. in prol.
Numiſma quid & quotuplex ſit. 161.b

O

OBedientia velox, ſimplex & perfecta. 13.b
Obduratio ſiue induratio quam grande peccatum ſit. 37.a
Oblationes populi à Deo approbatæ. 151.a
Occulta cordium à nobis non diſcutienda. 53.b
Odor Chriſti ſparſus per omnem terram. 17.a
Oliua quid ſignificet, & quæ ſint eius proprietates. 152.b
Onera alterius portare quomodo dicamur. 22.b
Opera miſericordiæ quæ ſint. 41.b
Orantis ſapientia notatur in quatuor. 117.b
Oratione & ieiunio dæmones eiiciendi. 101.a
Orationis domus primum quærenda. 135 b
Orationis forma. 170.a
Oratio vera quæ in ſe habere debeat. 138.b
Orto iam ſole cur dictum ſit à quibuſdam Euangeliſtis, & à quibuſdam, *Cum adhuc eſſent tenebræ.* 189.b
Oſanna quid ſignificet. 134.a

Panes

P

PAnes quibus veſcebantur turbæ, cur dicantur hordeacei. 67.a
Panes quinque quid ſignificent. ibid.
Panes ſeptem quid allegoricè ſignificent, fuſe exponitur. 80.& ſeq.
Panis quid ſignificet in Scriptura. 76.a
Parabolas omnes Dominus diſſeruit Diſcipulis ſuis. 47.b
Parabolis cur Christus vſus ſit ibid.
Parabolæ ad ſpiritualia exponenda accommodatæ. 41.a
Parare viam quomodo dicatur. 4.a
Paraſceue quid ſignificet. 586.b
Participium formari à præterito imperfecto oſtenditur. 34.b
Paralyticus quis eſſe & à quibus portari dicatur. 21.b
Parentes non eſſe ſpoliandos propter vota Sacerdotibus facta. 72.b
Paſce oues meas, cur dictum ſit Petro Apoſtolo. 66.a
Paſcendum quomodo ſit & quibus. ibid.
Paſcha quid ſignificet, & quomodo differat à phaſe. 159.b
Paſtinare quid ſit, & vnde deriuetur. 141.a
Paſtoribus animarum præcipitur honeſtum eligere locum & hoſpitem. 60.a
Paueſcere quid ſignificet. 191.a
Paoperes cur Dominus in omnibus terris immiſcoit. 162.b
Pauperes cur non ſint contemnendi. ibid.
Pauperes non cogendi ad offerendum. 75.a
Peccata dimittere ſolius Dei eſt. 25.b
Peccata in Spiritum ſanctum, quæ & quot ſint. 37.a
Peccato actuali tria ineſſe declaratur. 36.b
Peccatum ignorantiæ contra attributum filij, ſicut peccatum infirmitatis contra attributum Patris. 36.b
Pecunia quando prohibita fuerit Apoſtolis. 59.b
Pelicano quomodo Chriſtus ſimilis factus ſit. 185.b
Percutiam paſtorem, & percute paſtorem quomodo differant ſecundum diuerſam tranſlationem. 66.b
Permiſſa, præcepta & indulta quomodo differant. 115.a
Petrus Apoſtolus, cur hoc nomine vocatus ſit. 31.a
Petri domus quæ fuerit. 17.b
Petrus apoſtolus quoties Chriſtum negauit, & quibus in locis. 176.a
Petri negatio quæ mala doceat nos cauere. ibid.b
Petroſa in qua dicitur ſemen cecidiſſe quid ſignificent. 40.a
Phariſæi quales fuerint in lege. 25.a
Philippus, os lampadis. 32.a
Pietas quid ſit ſecundum Auguſtinum. 162.a
Piſces duo quibus Chriſtus eſorientes pauit turbas, quid ſignificent. 67.a.& 82.a
Plantans & rigans qui ſint, & quomodo vnum ſint. In prol.
Plantare quis dicatur. In prol.
Poderis quid ſignificet, quando dicitur: *Vidi filium hominis veſtitum veſte poderi.* 555.a
Pœnitentiam agere & fructus pœnitentiæ facere qui cenſeantur. 12.b
Præceptum quid ſit, & quomodo differat à mandato. 2.a
Præceptum vnde dicatur. 118.b
Præceptum triplex: obedientiæ, cautelæ, probationis 51.a
Præcepta affirmatiua & negatiua quomodo differant. 159.a
Præcepta primæ tabulæ in quo differant à præceptis ſecundæ tabulæ. ibid.b.
Prædicandum eſſe Chriſtum à bonis & malis in Eccleſia, declaratur. 105.a
Prædicare quid ſit & cuius ſit. 30.b
Prædicatores veri qui ſint, & quomodo ſit prædicandum. 109.b
Prædicaſſe Chriſtum, ſed non publice tempore prædicationis Ioannis Baptiſtæ oſtenditur. 11.b
Prædicatio cuius rei ſit, & in quo differat à doctrina. 52.a
Prædicari debent intelligenda credenda, agenda, appetenda. 194.a
Prælati quales eſſe debeant. 31.b & ſeq.
Prælati quomodo aſſumendi in forma paruulorum. 104.b
In Prælatorum electionibus nouem præcipuè attendenda. 31.b
In Prælatorum electione quæ toleranda ſint. 32.b
De Prælatis eligendis iudicandum ſecundum præſentem iuſtitiam. 33.b.
Prælatus, Eccleſiæ oculus. 45.a
Præſumptio quale peccatum ſit. 37.a
Propheram vnum eſſe Chriſtum, ſiue quaſi vnum ex Prophetis, diuerſimodè à diuerſis exponitur. 88.b
Prologi quem Euangelo Marci præmiſit Hieronymus, expoſitio. In prol.
Propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori ſuæ, quid ſignificet. 513.a
Publicani qui vocentur. 25.a
Publicani & Iudæi cur non conueſcebantur. ibid.
Pudicitia & impudicitia quarum rerum ſigna ſint. 74.b
Puer in medio Diſcipulorum conſtitutus quid ſignificet. 504.a
Puer in quo differat à ſeruo. ibid.
Puerorum proprietates quæ ſint, & quam neceſſariæ illi qui vult intrare in regnum Dei. 156.a
Purpura qua Chriſtus illudebatur à Iudæis, quid ſignificet. 580.a
Puſilli qui vocentur, & quam diligenter cauendum ne ſcandalizentur. 505.b

Q

QValitas peccatorum quomodo qualitati porcorum aſſimiletur. 51.b
Quatuor leproſum ad Dominum portantes quid ſignificent, exponitur. 22.b
Quatuor millia hominum comedentium quid ſignificent, ratione mathematica declaratur. 83.a
Quæſtuariam Mariam vocari à ſanctia notatur. 57.b
Quieſcendum quomodo ſit, & quid per talem quietem intelligatur. 64.a
Qui me confeſſus fuerit, quomodo intelligatur. 91.b

R

RAdix quid ſignificet, quando dicitur: radix Dauid. in prol.
Quam rationem reddere debeant Miniſtri in illicite acceptis. 25.a
Recta linea, omnium breuiſſima. 4.b
Regni impedimenta quomodo remouenda. 12.b
Regnum quod dicatur diuiſum. 35.b
Regnum quibus debetur. 128.a
Regnum quid ſit. 12.a. & 117.a
Regnum cælorum quorum eſſe dicatur. 116.b
Primi Religioſi cur ad deſertum ſe tranſtulerint. 10.b
Repudiare cur vir potuerit vxorem, non autem vxor virum. 110.b
Repudij liber quis fuerit, & quid in eo ſcribebatur. 112.a
Reſpondendum nihil eſſe iudici iniquo, ſaluatoria teſtimonio probatur. 175.a
Reſurgentes fortioria virturis, quam adhuc animaliter viuentea. 61.a
Reſurrectionis veræ quæ ſigna ſint. 56.a
Reus æterni delicti quis dicatur, & quot modis reatus æterni delicti accipiatur. 36.b
Rex quis ſit, & quæ ſint officia veri regis. 181.b
Rigare quis dicatur. in prol.
Ros cæli & terræ pinguedo quid ſignificent. 46.a

S

SAbbato beneficium concedendum eſſe. 28.a
Sabbatum ſeruandum quandonam ſit. ibid.
Sacerdotum & leuiticorum quale fuerit officium & quis ordo. in prol.
Sanctitas Chriſti triplex. 16.a
Sal inſulſum quando dicatur, & quid ſignificet inſulſum. 107.b
Salis quæ virtus ſit, & quam dignitatem a Deo acceperit. ibid.
Sandaliis cur Epiſcopi vtantur. 60.a
Scandalium quid ſit, & an vſus illius inter- dicatur. ibid.
Sapientiæ Euangelicæ parua pars deſcripta eſt. 47.b
Scarioth, memoria mortis. 33.b
Scripta propter vtilitatem poſteritatis relicta. 3.a
Scripturis alienia vt propriis vtentes qui dicantur. in prol.
Scylla quid ſignificet. 39.b
Secreta quæ in Eccleſia fiunt, cur vulgo non ſint reuelanda. 42.b
Sedere ſuper Cherubim, & apparere coram Ephraim & Manaſſe quid ſit. 152.a
Seditiones & bella quomodo differunt ſecundum Gregorium. 153.b
Seminantis diſpoſitio quæ ſit, & in quibus conſiſtat. 39.b
Semina tria in terram iacta ante granum ſinapis. 47.a
Seminis diuerſitas vnde oriatur. 40.a
Semita quid ſignificet. 4.b
Sequi Chriſtum quam ſit ſanctum & egregium. 123.a
Sero in Euangelio quid ſignificet. 159.a
Cum ſero factum eſſet, quomodo intelligatur. 186.a
Sidon venatio. 48.a
Signacula ſeptem per leonem aperta quæ ſint. 2.a
Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine, &c. acute exponitur. 212.
Silentium quale in cælo dicitur factum. 64.b
Simon obediens vel deponens triſtitiam. 31.a
Simon cur Chananæus dicatur. 33.b
Simon Cyrenæus quis fuerit, qui crucem Ieſu contulit, & quorum pater fuerit. 181.a
Simon Petrus quomodo dicitur habuiſſe domum Capharnaum, cum tamen de Bethſaida eſſet. 17.b
Sinapis grano cur regnum Dei ſimile dicatur. 47.a
Sinapis grani accurata expoſitio. ibid.
Sindon qua corpus Chriſti fuit inuolutum, quid ſignificet. 187.
Solis, lunę & ſyderis quam diuerſæ ſint illuminationes. 68.b
Soluere ſignacula libri quid ſit. in prol.
Soluere an poterat Ioannes corrigiam calceamenti Chriſti. 7.a
Soror cur dicatur ſponſa in Canticis. 38.a
Sorores noſtræ & fratres noſtri qui dicantur. 38.b
Spicæ ſeptem quo ſenſu dicantur pullulaſſe in vno culmo. 83.a
Spinæ in quas ſemen cecidit, quæ ſint. 40.b
Spiratio communis Patri & filio, qua ſpirant Spiritum ſanctum. 10.a
Spiritu Dei confirmari debent congreſſuri cum diabolo. 10.a & b
Spiritualia corporalibus præponenda. 37.b
Spiritus increatus quomodo trahat ad ſe ſpiritum

D. Alb. Mag. lib. in Euang. Mar.

ſpiritum creatum, & ſimplicem reddat. 124.b
Spiritus ſanctus quam longe diuerſo modo maneat in Chriſto & in homine puro. 9 b
Spiritus ſanctus conſulendus, prætermiſſa humana ſapientia. 54.b
Spiritus vnde dicitur immundus. 55.b
Statione nauium quid intelligatur. 48.a
Stola quid ſignificet: & an cauendum ſit ab his qui in ſtolis ambulant ſicut dicit Dominus in Euangelio. 150.b
Stragulum quid ſit. 155.
Stratum quid ſignificet quando dicitur: *Pauimentum grande ſtratum.* 164.b
Stultitia quid ſit, & qui ſtulti dicantur. 75.a
Stupor propriè quid ſignificet. 15.b
Synagoga quid ſit. 15.a

T

TAcere cur voluit Saluator interrogatus à ſummo Pontifice. 175.a
Tactus duplex, ſcilicet ad inquinationem, & ad mundationem. 20.a
Tangere quomodo dicatur Dominus multipliciter, & quis ſit eius tactus. 215.b
Tau quæ litera ſit, & quid ſignificet. 155.a
Tecta aperire quid ſit. 22.b
Tecta plana in Palæſtina. ibid.
Templum Iudæorum cur oportuit auferri. 154.b
Tempus perditionis Dæmonum triplex. 16.a
Tenebræ an fuerint, quando Chriſtus clamauit Eli, Eli, &c. 185.a
Tenebræ factæ in Paſſione Domini, quomodo oſtendantur à Dionyſio eſſe naturaliter impoſſibiles. 184.a
Teneri quomodo Deus dicatur. 116 a
Tentatio quid ſit. 11.a
Tentatio Chriſti quæ & qualis fuerit. ibid.
Tentorium ſolis quid dicatur ſecundum Philoſophos. 95.a
Teſtamenti arca quæ ſit. 5.b
Teſtimonium quid ſignificet. 2 a
Thaddæus, corculus, hoc eſt, cuſtos cordis 33.a
Thomas, dubius, geminus, & abyſſos. 32.b
Timor pœnæ, & timor reuerentiæ in quo differant. 48.b
Titulus vnde dicatur. 182.a
Titulus cruci Chriſti affixus, cur diuerſo idiomate fuerit inſcriptus. 181.b
In hoc titulo perfectio virtutis & ſapientiæ, & poteſtatis. ibid.
Tranſmutari quemlibet diuina tractantem in imaginem illorum, oſtenditur Moyſi teſtimonio. in prol.
Trecenti viri qui cum Gedeone ſubuerterunt caſtra Allophilorum, quid ſignificent. 161.b
Trecentis denariis fidem noſtram emi, quomodo exponatur à beato Hieronymo. 161.b
Triduum quo Chriſtus dicitur ſuſtineri, quid ſit. 79.b
Triſtega quid ſignificent. 94.b
Truſatores qui vocentur ab Authore, 74.a

V

VAh quid ſignificet. 183.b
Vas nouum quid ſignificet, quando dicitur. 4. reg. 2. *Afferte mihi vas nouum.* 108.a
Vaticinium quomodo inducendum ſit. 3.a
Vellere ſpicas quomodo intelligatur ſecundum literam. 27.a
Velum templi, quid ſignificet, & quid indicet eius ſciſſura. 185.a
Venire in nomine Domini quid ſit. 134.a
Veniſſe in hunc mundum cur Chriſtus dicatur. 19.b
Venti quatuor qui pugnant in mari magno, qui ſint. 38.b
Venti quatuor quid ſignificent in Scripturis, quando dicitur, *Congregabit electos à quatuor ventis.* 157.b
Verbum eſt plena ratio omnium viuentium. 22.b
Verbum Dei quomodo audiendum ſit. 43.b
Verbum & vox in quo differant. 3.b
Verba ſterilia & ſacræ doctrinæ inania qualia fuerint Synagogæ, & vbi ponantur in Scripturis. 136.a
Veſtium Chriſti crucifigendi depoſitio quid ſignificet. 182.a
Veſtes cur antiqui ſcindebant, & maxime auditores blaſphemiarum. 175.b
Veſtimentorum mortatoria, cur abiicienda. 60.a
Veſtimentum quid ſignificet quando dicitur, *Veſtimentum eius factum eſt candidum.* 93.b
Veſtitus Ioannis Baptiſtæ. 6.a
Via quæ ſit ſequenda. 4.a
Via in quam cecidit ſemen, quid ſignificet. 40.a
Victoria Chriſti vnde & quibus locis ſacræ Scripturæ notetur. in prol.
Videri à Deo quid ſit. 13.a
Vidi filium hominis veſtitum podere, exponitur. 155.a
Vigor quintuplex per peccatum amiſſus, reſtituitur. 10.a
Vigiliæ noctis, quid ſignificent, quæ ſint, & quibus nominibus vocentur. 68.b
Vir vnicus quis ſit qui per fimbriam à decem viris dicitur apprehenſus. Zach 8. 70.a
Virga, ſiue bacculus peregrinantis quid ſignificet. 59.a
Virtus quibus oſtenditur. 15.a
Virtutem cur Chriſtus nullam potuiſſe facere dicatur, quando irridebatur à Iudæis. 58.a
Vita æterna quæ ſit. 124.a
Vna ſabbatorum quæ dicatur ſecundum

compura

computationem Iudæorum. 188.b
Vnctionis extremæ Sacramentum vnde probatur inſtitutum. 60.b
Vnguentum nardi ſpicati quid ſignificet. 161.a
Vocatus quis ſit in plenitudinem poteſtatis, & quis in adiutorem. 83.a
Vocatio duplex. 12.b
Vocatio effectus prædeſtinationis. 73.a
Vocationes Diſcipulorum tres fuiſſe demonſtratur. 13.a
Vocationis modus in quibus conſiſtat. 30.a
Vox, verbi vehiculum. 3.b
Vox clamantis quæ ſit. 4.a
Vſuram furti ſpeciem eſſe declaratur. 119.a
Vr & Aaron brachia Moyſi ſuſtentantes quid ſignificent. 31.b
Vxorem vnam tantum vir vnus habeat, & è contra virum vnum vna vxor. 113.b

Z

ZAbulon, habitaculum fortitudinis. 48.a

INDEX

Locorum Sacræ Scripturæ qui in commentariis in Marcum explicantur.

Geneſis.

CAP. I. TENEBRÆ *erant ſuper faciem abyſſi.* 32.b
1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat,& erant valde bona.* 55 a
6. *Cænacula & triſtega facies in ea* 94.b
7. *Cum multiplicarentur aquæ, leuauerunt arcam in ſublimi.* 5.b
22. *Nunc cognoui quod timeas Dominum* 21.a
41. *Septem ſpicæ pullulabant in culmo vno plenæ.* 46.b
49. *Zabulon in litore nauis ambulabit.* 48.a

Numeri.

10. *Fac tibi duas tubas ductiles argenteas.* 31.b
21. *Qui aſpexerit eum, viuet.* 30.a

Deuteronomij.

33. *Dixerunt patri ſuo & matri ſuæ, Neſcio vos.* 14.a

Ioſue.

3. *Aquæ quæ inferiores ſunt, decurrent atque deficient: quæ autem de ſuper veniunt, in vna mole conſiſtent.* 5.b

Iudicum.

6. *Cum ſeuiſſet Iſraël, aſcenderunt Madian & Amalec.* 40.b
9. *Vinum lætificat Deum & homines.* 27.a
14. *A comedente exiuit cibus.* 80.a

4. Regum.

3. *Facite alueum torrentis foſſas & foſſas.* 8.b
5. *Lauare ſepties in Iordane.* 5.a

Iob.

1. *Beſtiæ terræ erunt tibi pacificæ.* 11.a
3. *Antequam comedam, ſuſpiro.* 66.b
38. *Nunquid emittes fulgura, & ibunt?* 31.b
39. *Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit?* 132.a

Pſalmorum.

4. *Multi dicunt, Quis oſtendit nobis bona. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* 112.b
24. *Delicta iuuentutis.* 36.b
20. *Afferte Domino filios arietum.* 76.b
44. *Obliuiſcere populum tuum,& domum patris tui.* 38.a
106. *Initiati ſunt Beelphegor.* 75.b
147. *Ad alligandos reges eorum in compedibus.* 50.a.& 91.b

Prouerbiorum.

5. *Pretium ſcorti vix vnius eſt panis.* 91.a
20. *Ruina eſt hominis deuotare ſanctis, & poſt vota retractare.* 72.b
30. *Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus.* 22.b
31. *Byſſus & purpura indumentum eius.* 133.a
31. *Tranſeuntes mare per ratem liberati ſunt.* 48 a

Index locorum Sacræ Scripturæ.

Canticorum.

2. *Columba mea in foraminibus petræ.* 9.b
4. *Cypri cum nardo: nardus & crocus cum vniuerſis lignis Libani.* 161.a
7. *Quid videbis in Sunamite, niſi choros caſtrorum?* 122.b

Sapientiæ.

1. *Spiritus ſanctus effugiet fictum.* 5.a
7. *Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt ei cura de omnibus.* 19.a

Eccleſiaſtici.

9. *Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis, ne forte pereas in efficacia illius.* 62.b
11. *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas: & poſt multa tempora inuenies eum.* 80.b
24. *Adhuc doctrinam quaſi antelucanum effundam.* 109.a

Iſaiæ.

1. *Lauamini, mundi eſtote.* 5.b
4. *Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum, &c.* 80.a
6. *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus ſabaoth.* 16.a
11. *Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini.* 9.b
21. *Qui habitatis terram Auſtri, cum panibus occurrite fugienti.* 80.b
27. *Qui ingrediuntur impetu ex Iacob, florebit & germinabit Iſrael* 42.b
30. *Dabit tibi Dominus panem arctum.* 67.a
33. *Qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manum ſuam ab omni munere, qui obturat aures ſuas ne audiat ſanguinem, & claudit oculos ſuos ne videat malum: iſte in excelſis habitabit.* 123.a
35. *Gloria Libani data eſt ei.* 33.a
37. *In anno tertio ſeminate & metite.* 39.b
46. *Redite, redite præuaricatores ad cor.* 109.a

Ieremiæ.

7. *Ædificauerunt excelſa Tophet, quæ eſt in valle filij Ennom.* 106.a
13. *Si poteſt Æthiops mutare pellem.* 40.b

Threnorum.

4. *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* 82.a

Ezechielis.

1. *Quatuor facies vni erant.* 2.b
8. *Fode parietem.* 5.a
18. *Quacumque hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum eius non recordabor.* 5.a

Danielis.

4. *Ecce arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia.* 47.b
7. *Quatuor venti cæli pugnabunt in mari magno.* 48.b

Oſeæ.

12. *Ephraim paſcit ventum.* 18.b

Abacuh.

1. *Faciet homines quaſi piſces maris.* 13.b
3. *Viam feciſti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum.* 84.b

Zachariæ.

4. *Vidi, & ecce candelabrum aureum totum.* 45.a

Malachiæ.

12. *Contaminauit Iudas ſanctificationem Domini, quam dilexit.* 112.a

Matthæi.

12. *Quodcumque ligaueris ſuper terram, erit ligatum in cælis.* 101.b
20. *Tolle quod tuum eſt.* 82.b
26. *Melius erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille.* 166.a

Lucæ.

10. *Ego autem in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat.* 104.a

Ioannis.

4. *Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* 124.a
21. *Viderunt prunas & piſcem ſuperpoſitum.* 67.a

Actuum.

19. *Ioannes quidem baptizabat.* 4.b
26. *Inſanis Paule.* 35.a

1. ad Corinthios.

3. *Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi.* 42.a
6. *Quæ conuentio Chriſti ad Belial?* 16 a

Ad Galatas.

3. *Lex propter homines facta eſt.* 28.a

Ad Philippenſes.

2. *In nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, &c.* 50.b
5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* 32.b

Ad Hebræos.

5. *Nec quiſquam ſumit ſibi honorem.* 30.b

Iacobi.

4. *Confitemini alterutrum peccata veſtra.* 6.a

Apocalypſis.

5. *Ecce vicit leo de tribu Iuda radix Dauid, aperire Librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius.* in prol.

FINIS.